

2° GS
437

2
XI
19

Collegij Soc. J. IV Augustæ 1694.

1797

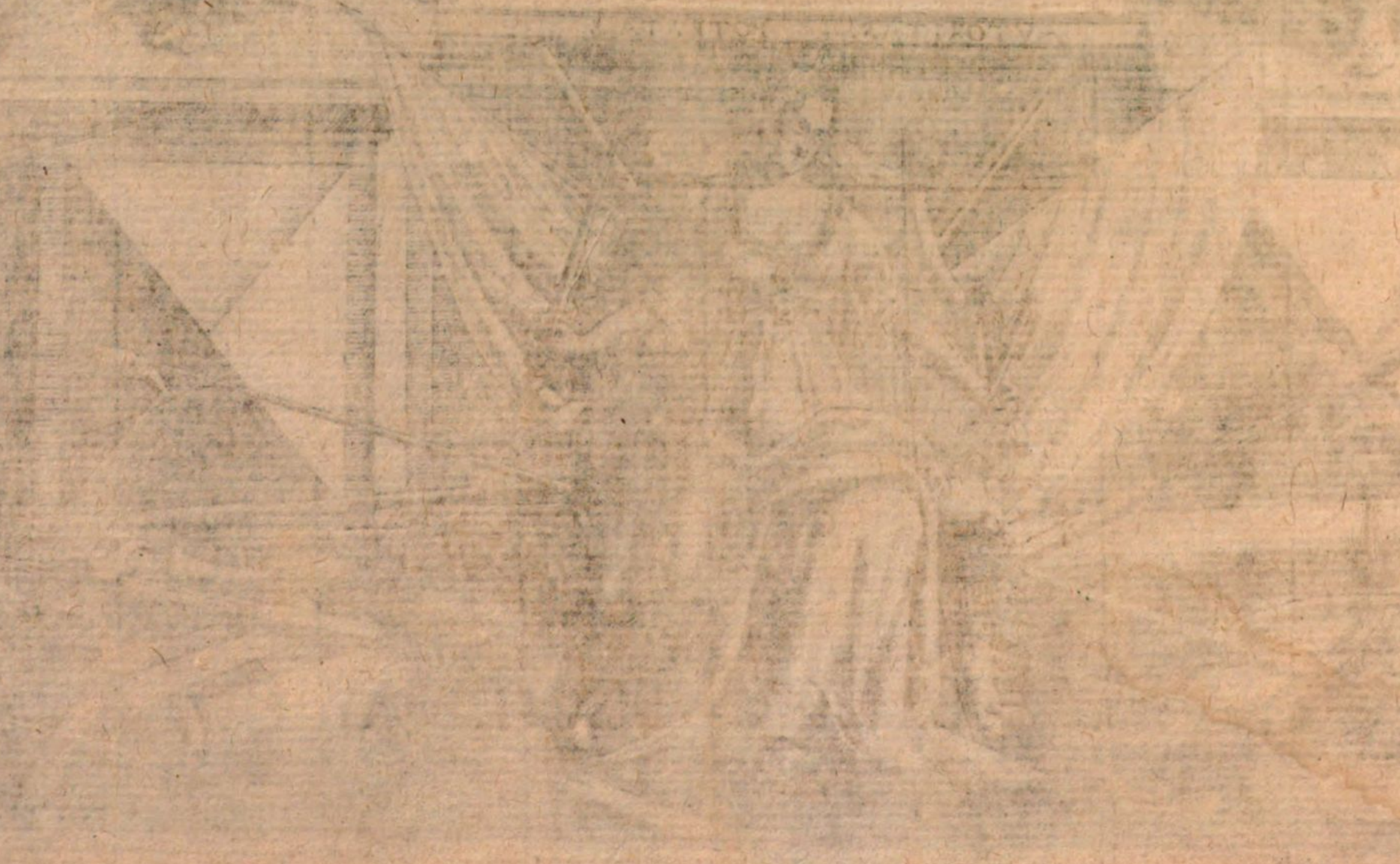
NICOLAI
ISTHVAII
PATRONI

WITTORELLI
DE REBUS VIOLENTIS
LIBER XXIV

Phonographia inveniendi

LIBRARY OF THE
SINGAPORE FREE PUBLIC LIBRARY
ANNEX M. DE XII
C. 10000

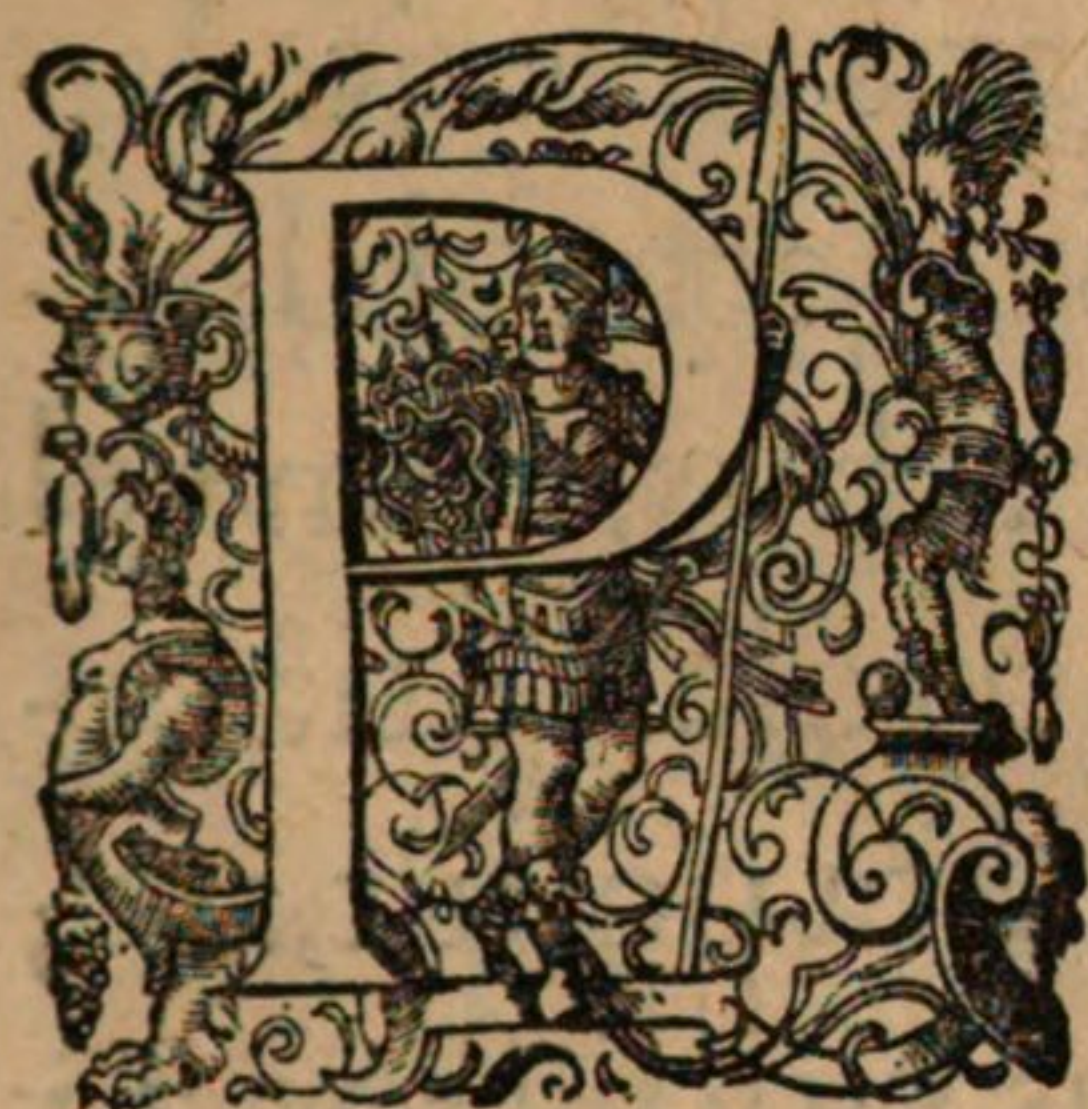
ILLVSTRISSIMO AC REVEREN-
DISSIMO DOMINO,

DOMINO PETRO PAZMANT,
DEI GRATIA METROPOLITANÆ ECCLESIAE
STRIGONIENSIS

ARCHIEPISCOPO,

LOCIQUE EIVSDEM COMITI PERPETVO, PRIMATI HVN-
garicæ, Legato nato, Sacræ Cæsareæ, Regiæq; Maiest. summo &
Secretario Cancellario ac Consiliario, &c.

DOMINO CLEMENTISSIMO.

Prodit nunc tandem, Illustrissime & Re-
uerendissime Domine, Historia illa Vn-
garica, quam ante biennium, à Generoso
& Illustri Pannonicæ nationis viri, NI-
COLAO ISTHVANFIO, summo studio ac-
curatissimæque diligentia collectam conscriptamq;, vt
typis excudenda committeretur, ad memisisti. Prodit,
inquam; & quidem sub Illustrissimæ tuæ Celsitudinis
auspicio ac nomine prodit, sumtibus meis publico bo-
no euulgata, typisq;, vti spero, elegantibus excusa atque
exornata. Decebat enim ita prodire, tum quia id summa
Inuictissimi nostri Imperatoris, ac Domini clemētissimi
efflagitabat authoritas, tum quia Illustriss. etiam vestræ
Celsitudini mos gerendus erat, quippe qui Historiæ
huius conseruatae & publicatae author fuisti primus &
præcipuus. Postulabat deniq; idem insignis & rara Au-
thoris eruditio, cum certissima rerum experientia con-
):(2 iuncta

iuncta, tum vero cum primis Historiæ huius, extra omnem dubietatis aleam posita, veritas.

Fuit enim libri huius auctor, NICOLAVS ISTHVANFY, (vt vitam illius tribus, quod aiunt, verbis exprimam) non tantum illustri loco natus, sed in prima sua iuuentâ Patavij, Bononiæque humaniores æque ac sublimiores scientias hausit, tum verò etiam Græci Latiniq; sermonis fuit peritissimus. Linguas fermè omnes Europæas, vasta quadam ingenij capacitate, ne dicã, felicitate cõplexus, sexaginta in super propemodũ annis in aulis versatus est. Primum à secretis Rerum Vngaricarum Diuis, MAXIMILIANO ac RODOLPHO, Imperatoribus fuit; tum per omnes honorum ac dignitatum gradus eò peruenit, vt factus Consiliarius ac Locumtenens officij Palatinalis, Prætoriâ quâdam authoritate iura Vngaris dixerit. Iuuentutem in armis exercuit, ac in arce Szigeth sub Illustri Comite Nicolao Zrynio (cũ aliis rebus, tum vel maxime Szigethianæ obsidionis constanti tolerantia celebratissimo heroë) prima militiæ rudimenta posuit, atq; ad extremam vsque ætatem, octogenarius viridi senectâ miles, nullis ferè celebrioribus expeditionibus abesse voluit. A RODOLPHO Imperatore non solum aliis grauissimis negotiis adhibitus, sed & Transylvaniæ dirigendæ Commissarius, & pacis cum Turca ineundæ Tractator nominatus, summa cum prudentiâ & dexteritatis laude in omnibus, apud omnes, omniũ testimonio est versatus. vnde factum, vt non aliorum instar historias rumore collectas, aut mendace famâ haustas, scripserit, sed pleraque quibus interfuit, aut præfuit, quorum origines, initia ac progressus exploratos habuit, ad amicorum instantiam, venerãdus senex, posteritati cõmiserit. In cuius scriptione quid magis mireris, ambigere possis: Veritatẽmne
nulla

nulla passionum aut affectuum nube fuscata? an claram, neruosam, succinctamq; breuitatem? an singularem modestiam, senilemq; ac maturam prudentiam, præcipitis expertem temeritatis, & iudicandi præfidentia? Verum ad rem redeo.

Librum hunc Historicum Auctor, morti vicinus, Illustrissimæ & Reuerendissimæ Vestræ Celsitudini, utpote amico summâ beneuolentiâ, necessitate, mutuâq; studiorum & ingeniorum harmoniâ similiq; conformitate sibi coniunctissimo, testamento legauit; opus profectò tanto hærede non indignum: quod ab Illustriss. & Reuerend. Vestra Celsitudine porrò mihi communicatum, inq; istum finem, ut typis primâ quâq; occasione euulgatum publici iuris fieret, trāsmissum fuit. Mutuum hoc, siue maus commodatum, Illustriss. ac Reuerendiss. Domine, Celsitudini V. nunc reddo ac remitto, utpote vero & legitimo eius hæredi. Sic enim ius hæreditarium voluit. Cum igitur lucem hanc liber hic primitus aspiat, quem alium patronum ac protectorem, nisi proprium ac verum suum Dominum & hæredem, Illustrissimam scilicet vestram Celsitudinem, requirat? Neque ego aliū eidem iure destinare poteram, qui eundem melius cōtra inuidos Momorum æmuloꝝq; morsus defenderet: quippe qui post Sacram Cæsaream, Hungariæ ac Bohemiæ Regiâ Maiest. Imperatorē ac Dominū nostrū Inuictissimum & clementissimum, Primas Hungariæ censeris, eiusdemq; Regni Supremū Archiepiscopatum, Cancellariatum, & Secretariatum insigni cum laude à multo iam tempore geris, inque tot ac tantis annorum aliquot aduersitatibus, periculis ac procellis, eundem te semper, hoc est, constantem, sincere ac fortem cum summo nominis tui honore re ipsa exhibuisti.

Quam ob causam cum ipse etiam Author, eiusdemq;
libri materies Historiæ huius Patronum ac Tutorem Il-
lustrissimam Vestram Celsitudinem elegerint, non po-
tui non suffragia isthæc & ipse calculo meo approbare,
eidemq; Ill. V. Celsitudini tutelam hanc lubens volens-
que committere; humiliter rogans atque obsecrans, vt
me gratia ac fauore suo clementer prosequi ne dedigne-
tur; me, inquam, quem Illustriss. vestra Celsitudo ad om-
ne seruitiorum obsequiorumq; genus promptissimum
semper paratissimumq; habebit. Valeat Illust. V. Cel-
situdo quam diutissime. Dabam Colonia Agrippinæ,
Calendis Septembr. Anno 1622.

Illustrissima Vestra Celsitudini

Addictissimus atque obsequentiss.

ANTONIUS HIERATVS.

CONTENTA HVIVS OPERIS.

Primo & secundo libris continentur res gestæ ab anno 1490. vsque ad annum 1493. Libro tertio comprehenduntur res gestæ ab anno 1493. vsque ad annum 1500. Quartus & quintus complectuntur res gestas ab anno 1500. vsque ad annum 1514. Sextus prosequitur res gestas ab anno 1514. vsque ad annum 1521. Septimus liber & octauus edunt res gestas ab anno 1521. vsque ad annum 1527. Nonus & decimus eloquuntur res gestas ab anno 1527. vsque ad annum 1530. Liber vndecimus in rebus ab anno 1530. vsque ad annum 1533. gestis est occupatus. Liber duodecimus describit res gestas ab anno 1533. vsque ad annum 1535. Liber decimustertius res gestas ab anno 1535. vsque ad annum 1540. deducit. Liber decimusquartus res gestas ab anno 1540. vsque ad annum 1542. pertexit. Liber decimusquintus res gestas ab anno 1542. vsque ad annum 1544. continuat. Liber decimussextus & decimusseptimus res gestas ab anno 1544. vsque ad annum 1552. ob oculos ponunt. Liber decimusoctauus anni 1552. historiam perstringit. Liber decimusnonus ab anno 1553. vsque ad annum 1557. progreditur. Liber vice-
 cesimus ab anno 1557. vsque ad annum 1562. pergit. Liber vice-
 cesimus primus historiam ab anno 1562. vsque ad annum 1564. prouehit. Liber vice-
 cesimus secundus historiam ab anno 1564. vsq; ad annum 1566. texit. Liber vice-
 cesimustertius annum 1566. absoluit. Liber vice-
 cesimus quartus ab anno 1567. vsque ad annum 1572. historiam nectit. Liber vice-
 cesimus quintus ab anno 1572. vsq; ad annum 1585. descendit. Liber vice-
 cesimus sextus ab anno 1585. vsque ad an-
 num 1590. historiam proponit. Liber vice-
 cesimus septimus ab anno 1590. incipiens, in anno 1594. desinit. Liber vice-
 cesimus octauus ab anno 1594. vsque ad annum 1595. res gestas enarrat. Li-
 ber vice-
 cesimus nonus anni 1595. historiam habet. Liber tricesimus annos 1596. & 1597. per-
 currit. Liber tricesimus primus historiam ab anno 1598. vsque ad annum 1600. edisserit. Li-
 ber tricesimus secundus annos 1600. & 1601. exequitur. Liber tricesimustertius historiam
 annorum 1602. 1603. & 1604. expromit. Liber tricesimus quartus historiam anni 1605. cum
 non paucis sequentibus, vsque ad Matthiam Rudolphi II. Imperatoris fratrem, profert. Vale Le-
 ctor, & Annalibus Vngaricis ob bonum publicum tum Latio, tum luce donatis vtere frueri.

NICOLAI

NICOLAI ISTHVANI PANNONI, HISTORIARVM DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER I.

ANNONIÆ Regnum, ex quo Christianam religionem amplexum est, semper nobilissimum atque florentissimum habitum fuit, diuque Christianam Rempublicam aduersus barbarorum incursiones armis defendit: donec enormi rerum omnium negligentia, ac deinde cruentis intestinarum factionum dissidiis, diuersarumque partium studio in summum discrimen venit libertatis salutisque amittendæ. Nam cum Matthias clarissimus, fortissimusque Rex, hostes ac perduelles suos vi atque armis domuisset, Polonos & Bohemos procul finibus submouisset, Paiazetem Turcarum principem ad amplectendas pacis condiciones compulisset, ipseque in medio ferè ætatis flore fato functus pacatum regnum reliquisset: proceres Pannoniæ, ac nobilitas quietem & tranquillitatem nacti adeo corpora atq; animos laxauerant, vt labante sensim militaris disciplinæ atque religionis cura, quibus ille regnum stabiluerat, non aliud quam suis commodis atque avaritiæ studere, nec tametsi hostes terramarique imminerent, quisquam eorum Remp. capeßere; sed omnia per ocium & ignauiam transmittere, regiam auctoritatem magistratuumque honores non ad publicum decus, sed ad priuatum quæstum reuocare; denique rempubl. ex bona deterrimam reddidisse viderentur. Et quo magis libidini atque luxuriæ suæ fræna laxarent, quum Matthiam mors inopinata oppressisset, aliis competitoribus, atque ipso etiam Ioanne Coruino, Matthiæ filio, ante legitimas nuptias genito, præteritis: Vladislao Casimiri regis Poloniae filio, tunc Bohemis imperitanti, quietis & ocii appetentissimo homini, regnum detulere: eumque suffragantibus Beatrice Regina, quæ illius nuptias appetebat, earumque spe haud dubia sustentabatur, & Stephano Zapoliano Palatino Comite Scepusiense quem largitione & ingentibus promissis in partes traduxerat, Albæ solenni ritu sacro diadema ornauere. Nec multo post exarsit magnum & multiplex bellum, cum vno eodemque tempore hinc Maximilianus Cæsar tanti nominis & dignitatis princeps, illinc vero Albertus eodem quo Vladislaus patre Casimiro genitus, ad occupandam armis Vngariam animum adiecissent. Ille enim vicini opportunique regni iura, quæ ob redditam coronam sibi, patrique Friderico Imperatori communibus omnium votis delata esse prætendebat, armis prosequi decreuerat: hic vero oblatam sibi regiam potestatem lubrica paucorum quorundam procerum fide à fratre præoccupatam grauiter ferebat. Et Maximilianus quidem audito Matthiæ obitu, nullam sibi moram interponendam ratus, legiones è Sueuis & Vindelicis conscribit, equites ex tota Germania euocat, tormentorum currulium & com-

Matthias
Rex obit.
An. 1490.

Vladislaus
Casimiri Re-
gis Poloniae
filius Mat-
thiæ succedit.

meatus magnam vim nauigiis imponendam curat, ac summa celeritate, secundo Danubio in Austriam deuchitur; missisque idoneis hominibus de aduentu suo Viennenses certiores reddit: simulque studia & mentes eorum pollicitis ingentibus sibi conciliat.

*Vrbi Viennensi præst
Stephanus
Zapolianus
Comes.*

*Ciues defectionem ad
Cas. Maximilianum
moliuntur.*

*Quos comes
acrioribus
verbis per-
strictos abs
se dimittit.*

Præerat vrbi cum summa potestate Matthiæ Regis nomine Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis Palatinus, idemque præfectus ærario, quem Vngari ob inueteratam eius officii dignitatem Thesaurarium vocabant: vir omnibus bellis spectatæ fidei & virtutis: sed cuius omnis existimatio, vna hac desertæ, neque viriliter defensæ Viennæ infamia, sine merito fugillari possit. Ad eum ab amicis, atque adeo præsidariis quibusdam Germanicæ peritis linguæ deferebatur, Ciues oc- 10
cultâ perfidia laborare: eius rei indicia esse, quod nocturni cætus ac conciliabula passim ineantur, & ciuium domus armatis compleantur, erectique sint omnium animi ad rerum nouarum expectationem. Quibus permotus rumoribus, prætori vrbis Iohanni Ibermano edicit, vt cum decemuirum Collegio, penes quos iuris dicundi potestas, & portarum custodiæ habebantur, sequenti die, summo mane, domi suæ, quam in vrbe amplam & magnificam, amenoque versus Danubium prospectu habebat, præsto adsint, esse de quibus cum illis agi opus sit. Eos igitur, sceleris cogitati conscientia, deiectis animis aduenientes seuerioribus verbis castigat, quod nefaria consilia de prodenda Ciuitate agitare ferantur, debere ipsos meminisse, quam clementem & liberalem Matthiam Regem experti fuissent, qui 20
libertates eorum, & immunitates non tantum ratas habuisset; sed nouis superadditis benigne auxisset: eoque vel superstitite, vel postea fatis concedente, quam ipse placidum & mite in illos imperium exercuisset. itaque eiusmodi defectionis consiliis abiectis, si meliores felicioresque esse vellent, positis armis pacem colerent. Sin minus, se extemplo in eos, vt omnium hominum ingratisimos, ac extrema quæque promeritos crudelissime animaduersurum. At illi compressa, quantum poterant, fraude, perplexo titubantique sermone, se omnium aduersus rempubl. consiliorum immunes esse, iureiurando affirmare: nec summa liberalitate, & indulgentia sibiipsis imperitatum, inficias ire. quod vero milites ex Urbana iu-
uentute perpauca stipendio conduxerint, putare id sibi per interregni tempo- 30
ra licuisse, vt opportune collocatis præsidiis, res ipsorum in tuto essent, se summis precibus ab eo contendere, ne aduersis de se rumoribus, qui nullo certo auctore orirentur, credere vellet.

*Comes relicto
arce præ-
sidio, Budam
abit.*

Dimissis hac simplici interminatione decurionibus, equum poscit, & armatus in arcem defertur, ibi præfecto, ac quadringentis Vngarici nominis militibus stipendia persoluit: eosque spe maturi auxilii & præmiorum oneratos, arcem Nouo Regi Vngariæ contemptis omnibus periculis seruare iubet: ipse nauibus conscensis, secundo amne Budam contendit: quo Haduigam vxorem, lectissimam fœminam è Tessiniensium ducum familia, regiæ stirpis oriundam, & liberos antea præmiserat. Non defuere ea quoque tempestate viri graues & cordati, qui ma- 40
iorem in Stephano militaris prudentiæ simul & seueritatis vim desiderarent, vt pote, cui initia seditionum, auctoribus oppressis, ex disciplinæ præscripto, mature extinguenda, ac vrbs defensio ad extremum vsque spiritum toleranda fuisset. Sed ipse Bohemico, vt credi par est, auro captus, sibiq; potius priuatim, quam Reipubl. consultum cupiens, tantæ vrbs & prouinciæ, vbertate agri & rerum omnium copia, nulli Germanicarum secundæ, iacturam parui fecit. Cui vero præfecturæ munus concediderit, Annalium scriptores, nec ipse Bonfinius eorum temporum æqualis, tradit. in quibusdam tamē annotamenti Ladislao Vporio ei nomen fuisse inuenio; sed quibus nec præstare fidem, nec derogare ausim. Cognito Zapoliani discessu, qui fugæ erat similis, Decuriones ingenti cura & metu liberati, in Curiam 50
conueniunt, ac multo sonitu æris campani populum ad arma concitant, portas
maiori

maiori numero militum muniunt; aquilas, Romani imperij insignia, per frequen-
tiores vrbis regiones circumferunt, Friderici & Maximiliani Cæsarum Augusto-
rum nomina magnis clamoribus ingeminant, domos & hospitia Vngarorum diri-
piunt: demùm duos è Senatorum numero ad Maximilianum in Castris ad Clau-
strum Neoburgum, rerum Urbanarum, statum anxio pendentiq; animo expe-
ctantem, citatis equis ire iubent: qui seque & Ciuitatem in eius potestate esse nū-
cient: eumque hortentur, vt quam fieri possit ocysime, in Vrbem venire matu-
ret. Cæsar collaudatis Viennensibus, nihil cunctatus, assumpto solo prætoriano,
& aulico comitatu, alaque vna equitum, viæ se dat: tormenta currulia, atque ex-
ercitum sine mora subsequi iubet, & quum ad vrbis portam, quæ à Turre Rubea
nomen habet, esset peruentum à Decurionibus senatuque & omnibus ordinibus
cupidiissime excipitur: indeque sub vmbella, sustentantibus eam prætore & aliis
Ciuitatis principibus, in templum, quod Diuo Stephano protomartyri sacratum,
media in Vrbe magnificentissimum, ac sumptuosa præaltaque turre longè ele-
gantissimum habetur, faustis Senatus populique & omnium ordinum acclama-
tionibus & plausu deducitur. Vbi primum omnium gratias Deo Opt. Max. egit,
quod terram patriam, & prouinciam sui ac maiorum suorum altricem, à cuius
conspectu tam diu exulauerat, diuino numine recuperare licuisset. Postero die
tormenta, quæ iam aduecta erant, duabus ex partibus, arcis mœnibus protinus
ad moueri, eamque iis conquassari iubet. Verum tribunus ac Centuriones qui in
arce erant, aduentantis Maximiliani fama, ac ciuium rebellionem nequaquam ani-
mis fracti, omnia quæ tolerandæ obsidioni necessaria ducebant, summa ope cele-
ritateque curauerant, tormenta idoneis in locis collocauerant, eaque corbibus vi-
mineis crassioribus ingesta terra oppletis, nota ratione, obsepserant: impigreque
fese ad defensionem præparauerant, vsque adeo vt hostes difficiliorem quam pu-
tarant oppugnationem experirentur. Germani, cum superior murorum pars fer-
reis globis decussa esset; vt præsentem Cæsare, quantum virtute viribusque valerent,
ostenderent: scalas derepentè arripere, ac acerrimam impressionem, vel iniussu
ducum, facere cæperunt: sed propugnatorum fortitudine repulsi, multis acceptis
vulneribus, multisque interfectis, incepto destiterunt. Quamquam autem Cæsar
hoc accepto detrimento, satis castigatam militum temeritatem arbitrabatur, eos
tamen acri sermone increpauit: vetuitque ne amplius, nisi iussu suo, tale facinus
aggredi auderent. Ad inuisendos deinde aggeres & munitiones, è quibus tormen-
ta explodebantur, profectus, quædam obstacula correxit, & eam mœniorum par-
tem quæ inter templum Diui Augustini atque ipsam Arcem, versus solem occi-
dentem erant, vt pote debiliorem acerrime verberari iussit. Interea per transfugas
Vngaricæ linguæ gnaros tentari propugnatorum animos placuit: eisque oblata
incolumitate, rerum omnium liberum abitum offerre, si reddita arce gratiam po-
tius quam vim Cæsaris experiri mallent. Sed illi miro silentio vsi, nec verbum qui-
dem ad ea responderunt. Iam aliquot dies præterierant, ex quo Cæsar Viennæ hæ-
rebat; quum Nouæ Ciuitatis seu Neostadij nuncij in Castra venerunt, se quoque
compulsis in Arcem Vngarorum præsiidiis, Vrbem felici astutia occupasse adfe-
rentes: proinde si manū aliquam militarem eo mitteret, fore, vt arx quoque rebus
necessariis ac com meatu destituta, in potestatem veniret. Quod postquam Cæsar
lato animo audiuisset, eorum petitioni paruit, missisque quatuor centuriis mili-
tum, arcem obsidione arctiori premi iussit. Interea cum Viennæ assidua tormen-
torum vi, magna in muris strages edita esset, vt Cæsar ipse & duces posse irrumpi
existimarent; tribunis militum cohortiumque præfectis ad se vocatis mandat, vt
in sequentem diem supremi certaminis aleam omnibus viribus tentare, ac in ar-
cem omnino euadere conentur. Signo igitur dato, sublatisque vexillis, ac magno
tympanorum sonitu, clamoreque edito, milites ad pugnam alacriter procurrunt,

*Viennenses
comitatu
multu, do-
mos Hunga-
rorum diri-
piunt.*

*se & sua
Cæs. potesta-
ti submit-
tunt.*

*Cæs. Maxi-
milianus vr-
be occupata,
arcem obsi-
der.*

& per murorum ruinam ascendere summa ope nituntur. Aderat Cæsar ipse hortator acerrimus, augusta sua dignitate, orisque & vultus maiestate, tanto nomine dignus, præmia militibus, prout cuiusque virtus atque opera enituis-
sent, pollicens; pugnatum est diu & acerrime, nec Vngari magno præsentique animo moram dimicandi fecere, multis horis neutro inclinante victoria. Cum autem ancipiti in certamine fessis & vulneratis integri submitterentur, & Ger-
mani subinde numero viribusque aucti, signa in superiorem muri partem certa-
tim inferrent: contineri Cæsar non potuit, quin se pugnantibus immisceret, ac
militis simul & ducis munia fortissime obeundo, militum animos ad virtutem &
rem gerendam inflammaret. quo in certamine vulnus in humero accepit, quod
quanquam non erat lethale; tamen milites, ea re intellecta; remissius pugnam ca-
pessabant: ipseque prælio excedens receptui cani iussit. Periere ex Germanis pau-
lo minus centum, duo signa capta. Vngaris quoque haud incruenta ea Victoria
cessit. compluribus ex ipsis interfectis, & multo maxima parte vulneribus debi-
litata. Quapropter tribuni & Centuriones, mutuo habito colloquio, quum
mænia non in vno loco quassata & diruta cernerent, ac de auxiliis omnino despe-
rarent: hesternoque prælio vix non manu captam arcem memoria recolerent: al-
liam oppugnationem minime sibi exspectandam tempestive decreuerunt ne po-
stea nullam à Cæsare faucio, ob idque grauiter exacerbato misericordiam conse-
querentur. sicque postero die, qui fuit obsidionis decimus, è muro de deditio-
ne agere cæperunt. Neque ægre impetratum, vt tradita arce, omnes incolumes, in
patriam, aut quo vellent, libere demigrarent. Per hunc modum quinquennio post
quam arx & Ciuitas in Regis Matthiæ potestatem venerat, Maximiliano reddita
est, & nostri ea excessere. Eodem quoque tempore arcem Neostadiensem Vngari,
qui in præsidio erant, iisdem conditionibus dediderunt, vt incolumes cum armis
& impedimentis dimitterentur: quum ad extremam omnium alimentorum ino-
piam redactis nulla spes auxiliorum affulisset. Nec multo post Iohannes Tarcia-
nus, è Tarcia superioris Pannoniæ familia nobili & honesta oriundus, sed ineffi-
cacia vir ingenii, oppidum Pruccum, à ponte ad Laitam flumen denominatum,
supina sua incuria, ac clancularia Germanorum fraude amisit. Is enim cum sacri
audiendi causa ex arce ad templum, quod in oppido habetur, incautius, quam
temporis & rerum status postulabat, progressus esset, à Ciuibus per insidias inter-
ceptus, vinctis & constrictis fuit: nec vlla alia conditione liberatus, quam vt
arcem cum tormentis & omnibus munimentis traderet, res suas & militum, qui
in præsidio erant, quo vellet, asportaret. Sicque breui interiecto tempore, Ma-
ximilianus trium insignium Austriæ Ciuitatum imperio, fere sine suorum san-
guine, facillime potitus; & abeuntibus nostris fidem egregie seruauit. Cæ-
tera quoque oppida & municipia, aut metu excedentibus præsidiis, aut fæ-
de sese dedentibus, paruo negotio & labore, in eius ditionem redierunt; quum
nouus rex, ac Comes Scepusiensis, cæterique duces Vngari, pari socordia at-
que ignauia agitati, maturam, vti debebant, opem ferre neglexissent. Cæsar
incredibili celeritate, tantam adeptus victoriam, quanquam magnopere læta-
retur, quia tamen ex vulnere nondum conualuerat, & ruinis murorum, quas
ingentes breui tempore ediderat, restaurandis incumberebat, aliquot dierum
moram sibi interponendam censuit, vt interea exercitus quoque paulisper con-
quiesceret, & ex copiosissimæ vrbs commeatu, cibariis, aliisque rebus necessa-
riis recrearetur. Sed Vladislaus & Vngarorum procures, repentino hostium im-
petu, ac prosperis eorum successibus consternati, non, vt decebat, exercitum
comparare, neque auxilia suis laborantibus mature adferre, nec denique pro
veteri gentis gloria acie configere: verum abiecto degenerique animo, lega-
tos ad Maximilianum expedire decreuerunt. Itaque mittuntur Stephanus
Crispus

*Cæsar in op-
pugnanda
arce vulnus
accepit.*

*Hungari se
Imp. dedunt.*

*Cuius fidei
& Neosta-
diens. arx
accepit.*

Et Pruccum.

*Cæteraque
Austria opi-
da Hungari
adempta sunt.*

*Legati à V-
ladislao ad
Cæs. missi
rebus inse-
ctis redeunt.*

Crispus Sirmienſis Epiſcopus, varijs functus legationibus, ac Iohannes Sul-
lemburgus Bohemicus Cancellarius, Viri graues, ac Maximiliano cogniti; qui
forte eo die Viennam appulere, quo Cæſar capto Clauſtro Neoburgo, eodem
venerat, arcemque obſidione cingere ſtatuerat. Hos Cæſar haud cunctanter
admiſit: & quum nomine Vladislai regis Vngariæ eum initio ſermonis ſalutauif-
ſent, non tantum alienato, ſed contumaci propemodum animo negauit illum le-
gitimo iure regnum acquiſiuiſſe, quod multis ante annis, parenti ſuo adhuc ſu-
perſtiti Friderico Imperatori auguſto, ac demum ſibi, votis & ſuffragijs vniuerſo-
rum ordinum, iuſta perpetuæ hæreditatis prærogatiua, ac tabulis rite conſectis, ſi
10 Matthias abſque prole deceſſiſſet, delatum foret. Poſtea tamen recollecto & miti-
gato animo, legatos verba proſequi permifit. Qui exorſi à vetuſtiſſimis fœderibus,
quæ inter Cæſares & Bohemiæ Reges aliquot ante ſeculis iſta, & poſtea ab ipſis cõ-
firmata fuiſſent; quibus caueretur, ſi quæ inter ipſos ſiue de finibus herciſcundis,
ſeu de prouinciariũ ſucceſſione, aut alijs rebus grauiffimis, controuerſiæ orirentur,
eas non vi & armis, ſed arbitrario vicinorum principum interuentu dirimendas ef-
ſe, propoſuere illis Vladislauum in hac quoque diſceptatione, cuncta ex æquo &
bono componere, quam ancipiti bellorum ſorti ſubiicere malle. Tabulas qui-
bus Cæſar ius ſuum tueatur, vel ex peritiſſimorum Iuris conſultorum ſententia,
Viribus deſtitui, vt pote, quæ non ſpontaneis, ſed coactis ſuffragijs æditæ, con-
ſenſu nobilitatis ac populi caruerint: qui eas cum ſumma indignatione explo-
ſas reiecerint, vix prohibiti, quin interficiendis legatis, qui tabulis conſiciendis
affuerant, violentas manus inieciſſent. De Austria eas inter Fridericum Augu-
ſtum, ac Regem Matthiam iſti fœderis conditiones interueniſſe, ne illa, niſi a-
liquot myriadam ſumma pecuniæ depoſitæ, adimi ab Vngaris poſſit. Proinde ſe
à Cæſare etiam atque etiam obnixè petere, vt depoſitis ſimultatibus atque offen-
ſionibus, ancipiti iure ſuo decedere, æquiſſimasque Vladislai & Vngarorum ra-
tiones admittere; potiùſque arma in barbaros Turcas iam Sirmio & vicinis Iſtro
prouincijs imminentes, ſacro in dicto bello, conuertere vellet.

Ad ea Cæſar, paucis in deliberando diebus interiectis, durius, quam legati
30 ſperarant, reſpondit: ſe aliis in rebus Vladislauum amici fratrisque loco habuiſſe
ſemper, & deinceps habiturum: ſed iuribus ſuis, quæ ad regni Hungarici hæ-
reditatem non ambigua, vt ipſi dicerent, ſed clara admodum & perſpicua ha-
beret, nullis petitionibus, nullis minis, nulla periculi denunciatione deceſſurum:
Vladislauum Bohemiæ regno ampliffimo, cum annexis prouincijs, vtraque
Sileſia, Morauia, duabusque Luſatijs contentum eſſe debere: æquo conſenta-
neum videri, vt alijs quoque id promeritis ſceptra & imperia gubernanda per-
mittat. Quod ſi aliena ſibi vendicare pergat, tum ſe alijs adhibitis principi-
bus breui curaturum, vt libidini ambitionique eius obuiam eatur. Legati
hoc reſponſo, rebus infectis, dimiſſi, cum in itinere certis nuncijs intel-
40 xiſſent, Vladislauum ad exequendos veterum more coronationis ritus Buda
Albam eſſe proſectum, vt illius ſolennibus intereſſent, ac regem de irritò le-
gationis exitu edocerent, relictæ ad læuam Budenſi via, Albam contenderunt.
Quo delati quum eſſent; Regi & proceribus peragenda primum coronatio:
deinde cætera poſt eam in accuratiorem deliberationem reuocanda viſa
fuere. Omnis ordo totius coronationis atque ſeries ex præſcripto lib-
rorum pontificiorum pendet: illineque deſumi & perfici ſolet. Eius ve-
ro caput & ſumma eſt, ſacratſ antiftitibus verba iuriſiurandi prælegenti-
bus, regem fide ac Sacramento obſtringi, quod Religionem Catholicam,
ac omnes ordines in ſuis libertatibus, regnique fines & limites pro viri-
50 ſoli deſenſurus ſit: ac ius æquabiliter dicundo omnibus ex æquo iuſtici-
am adminiſtraturus. Quibus verbis prolatis ſacra capiti eius corona

Legationis
oratio.Ad eam dū-
rius Cæſar
reſponder.Vladislai in-
auguratio
Alba magni
ſplendore ce-
lebratur.

*Laurentius
Sirmij Dux,
& Blasius
Magiarus
huius pompa
non inter-
fuere.*

*Cum Ioanne
Coruino pa-
cis mite con-
ditiones.*

*Hippopota-
morum cau-
da.*

*Decem mil-
lia equitum
adfuisse di-
cuntur.*

imponitur. Sacram appellatam tradunt, quod cum eam Romæ fabrefactam Benedictus Pontifex, eius nominis septimus, Mesconi, seu ut à Polonis nominatur Mencillao eorum principi mittere animo destinasset, cœlitus admonitum, ut illa potius Stephanum Pannoniæ principem ornaret, qui recens religionem Christianam suscepisset. Nec me operæ precium facturum reor, si omnes cæremoniarum partes singillatim ac minutatim persequar. Illud non prætermiserim, Vladislau cum alias ubique tum Albæ exquisitissimis honoribus, ac omnium ordinum laticia plausuque exceptum. Nam præterquam quod vulgi innumera multitudo ad spectandam regiæ inaugurationis pompam confluxerat; nemo ferè fuit ex Bohemia, Silesia, Morauia, ac ipsis Pannoniæ finibus, qui ea tempestate longè lateque patebant, alicuius famæ aut nominis nobilis, senator aut eques, qui non ad cohonestandam & ornandam eam celebritatem certatim nomina daret. Vnus Laurentius Sirmij dux, quem Poloni & Bohemi Fristacium ab oppido eius vocare solent, ob veteres similitudines, cum Vladislao susceptas, interessere noluit: quæ postea in apertum bellum erupere: Laurentiumque ipsum in maximum vitæ & fortunarum discrimen præcipitauerunt, ut postea commemorabimus. Blasius Magiarus, ab Alberto Vladislai fratre, eodemque regni competitore & æmulo, in partes traductus, simili contumacia abfuit. Hic est ille Blasius præfectorum Matthiæ Regis pugnacissimus, consilioque & manu promptissimus, quem Matthias ex gregario milite, sola virtutis commendatione, ad summos militiæ honores, & diuitias promotum, emenso & enauigato è Senienti Dalmatiæ portu, mari Adriatico in Italiam ire iusserat, cum duobus millibus peditum Vngarorum, aduersus Turcas, qui Hydruntum in Salentinis maritimam ciuitatem cæperant; atque ipse, compulsis ad deditiorem barbaris, victor & magnis à Ferdinando Aragonio, Siciliæ, Neapolisque rege, Matthiæ socero, excultus muneribus, cum triumpho redierat. Cum Iohanne Coruino Vladislau, non multis ante coronationem diebus, opera Sigismundi Quinque Ecclesiensis, & Urbani Agriensis Episcoporum, oportune pacem fecerat, necessariam potius quam honestam, iis, quæ extant, conditionibus; concessa nimirum ei, & de manu tradita, omni ultra Drauum flumen Illyrici ditione, usque ad Dalmatiæ limites, & oram Adriatici maris: ita tamen, ut si absque liberis, sicuti euenit, decederet, omnia ad regnum Vngariæ reuoluerentur. Is igitur, uti erat miti liberalique ingenio; oblitterata offensarum memoria, instructissimo equitatu, validisque peditum descriptorum cohortibus, pompam omnem studioso animo condecorauit: ipsique ante alios omnes gestandæ coronæ munus delatum fuit. Zapolianus, qui Palatinatum, primâ secundum Regem dignitatem, obtinebat, ac Stephanus Bathorius, re & cognomine cælebs, Paulus Quinifius, Bebecus, Gerebus, ac cæteri, quos longum esset commemorare, quum post tot & tantas auspiciis Matthiæ regis victorias, ex diuersis hostibus deuictis reportatas, & spolia adempta, opulentissimi euassent, ornatissimas & ipsæ iutum alas adduxerant. quæ præterquam quod generosissimis equis, vndique magno sumptu conquisitis constabant: tum vero militum gladij, mucrones, sicæ, secures, clauæ ferreæ, atque equorum frena, frontalia, cæteraque instrumenta auro atque argento elaborata, miroque splendore fulgentia cernebantur. Admirationi etiam exteris hominibus erant hippopotamorum caudæ, pectinibus mollitæ, ac equorum pectoribus appensæ. Ea animalia in vastis Nili fluminibus, rara captu nascuntur, idque genus ornamenti equestris & magnum obtinere præciū, & apud Turcas & Pannonios etiam nū in usu esse videmus. fuere copię non solū elegantiæ apparatus diuites & dignæ admiratione; sed etiā numero minime contemnendæ. Decem enim millia equitum facile expleuisse dicebantur. Neq; Bohemorum, Morauorum, & Silesiæ agminū numerus longe Vngariæ erat inferior: sed qui atris in morem Germanorum armis, vestibusq; protectus, Vngarorum va-

rieta-

rietate & fulgore omnium iudicio vinceretur. Suadebant nonnulli ex ducibus, hoc eodem exercitu, Maximiliano obuiam eundum, ac collatis signis, acie decernendum. Sed Vladislaus ocii & quietis cupidior, incertum quibus de causis Budam redeundum existimauit: vel quod Maximilianum Austria recepta contentum, arma vltcrius minime promoturum arbitraretur. quanquam à legatis, qui ab eo paulo ante redierant, indomitos illum spiritus gerere, & ad proferendum imperium hostilia animo agitare intellexisset. Igitur peracta coronatione, paucos dies Albæ moratus, Budam se cum exercitu recepit. Nec multo post nuncii è diuersis partibus, alii post alios adcurrere, qui multiplicibus belli procellis regnum agitari premi-
10 q; adferebant. Nam Iacobus Siculus, quem Matthias Racospurgo, ac Petro-
uix, nec non Stiria à se subiugata præfecerat, accepta, in præmium defectionis,
duarum arcium Ormosdi, & Borlini in Stiria ditione, & Christophorus Frangepa-
nus, Segnia, Veglia, Modrusiaq; Comes, multis in Dalmatia & Illyrico arcibus &
clientelis potens, cum Ioanne Halapsicio, aliisq; compluribus, ad partes Maximi-
liani transisse, atq; illum sponte concitatum, ad asserenda iura sua, & prosequen-
dum bellum acrius stimulare dicebantur. Ciuitas quoq; prope Collegium sacer-
dotum Zagrabia, supra collem à Bela Rege condita, quem montem Græcum vul-
go vocant, Germanis intromissis, pari scelere Vladislai partes deseruerat. Quan-
20 quam autem Vladislaus, ante coronationis suæ tempus, Albertum fratrem, cum
octo millibus Polonorum equitum, ad Pestana vsque suburbia, hostiliter vren-
do obuia, & prædando, aduentantem, ac regnum sibi à paucis quibusdam plebeiis
hominibus, populari acclamatione delatum, armisq; repetere conantē, primum
per legatos vltro citroq; commeantes, deinde mutuo habito, ad ripam Danubii
vltiorem, colloquio, certis oblati conditionibus pacatum reddidisset; ita vt ille
quinto, postquam venerat, die, in Poloniam pedem referret: quia tamen à Vladis-
30 lao fratre conditiones non fuisse adimpletas querebatur, suasu, vt ferebatur, Phi-
lippi Callimachi, è sancto Geminiano Hetruria oppido oriundi, viri docti, ac
Varnensis historiae scriptoris elegantissimi, cuius consilio utebatur, bellum reno-
uare, resumptisque armis, omnia turbare, & in superiore Vngaria regione Casso-
uiam Urbem acri obsidione cinxisse nunciabatur. Comperio apud autores fide di-
gnos, quod Bonfinius reticet, Glogouianum in Silesia principatum illi fuisse pro-
missum, si bello abstineret: neq; tamen ad conditum diem traditum, eamq; fuisse
causam renouati belli. Cui fratrum dissensionis Casimirus, vtriusq; parens, incer-
tum quas ob causas, haud dissimulanter conuiuebat; ac Vladislaum odio prosequi
ingratumq; appellare, & Alberto copias militares & pecuniam, ad stipendia mili-
tum aperte subministrare dicebatur. Et acciderat iisdem diebus, quod quum Bea-
40 trix regina, quadringentos expeditos equites, sua pecunia conductos, audita Cas-
souiæ obsidione, illuc misisset, vt obsessis auxilio essent, simul vt Vladislao gratifi-
cetur, ii à Blasio Magiario, cum veteranorum valida manu, ad partes Alberti forte
transcunte, in itinere deprehensi, non multo negotio funderentur; equisque & ar-
mis, impedimentisque omnibus exuti dilaberentur. Verum Blasio hæc victoria
vltimum operum fuit. Eodem enim itinere graui morbo correptus, quod Alberto
eiusque partibus magnum attulit incommodum, è vita excessit: hærede omnium
bonorum, vnica filia nomine Benigna, testamento relicta: quam euentu sterilem
Paulo Quinisio, præfecto Temesuarii nuptui tradiderat. Hæc omnia aduersa ac-
cumulauit Beatricis Reginae importunitas, magna Vladislai Regis cura doloreq;
que tunc Strigonii in arce se continebat, & fœdera coniugii sibi promissa frequen-
ter & fere impudenter flagitabat. quæ nisi consequeretur, se vna cum arcibus, que
in eius potestate habebantur, commutata voluntate ad hostes transituram com-
50 minabatur. Tantis difficultatibus circumuentus Vladislaus, non se animo demit-
tit, sed suasu senatorum, quibus fidebat, quorumque consilio utebatur, Posonium
se con-

Iac. Siculus,
& Christoph.
Frangepanus
aliiq; ad par-
tes Cas. de-
sciscunt.

Vladislai &
Alberti fra-
trum de re-
gno certami-
na.

Albertus Cas-
souiæ obsi-
det.

Beatricis Re-
ginae 400. e-
quites à Ma-
giario fun-
duntur.

Magiarius 6.

Beatrix acri-
ter matrimo-
nium promis-
sum sollicitat.

se confert: & sine mora sex vel septem cohortes veteranorum peditum, quos Matthias Rex ad imitationem Ianicerorum Turcicorum, perpetuis stipendiis, ad quatuor millium numerum, alere solitus erat, quæ Nigræ vocabantur, quæve eo tempore in agris Posonio ac Tirnauia subiacentibus in statuiis erant, præsentî pecunia conducit, iis conditionibus, quibus, interregni tempore, à Iano Episcopo Vardiense inauctorati fuerant. De Beatrice disputatum est in senatu acriter in vtramque partem, an illa vltiori spe coniugii sustentari deberet, aut aperte nudatis sensibus repudii consilia ei offerenda. Neque Rex ipse negabat à se illi spem præbitam, vt facilius Regni iura adipisci posset: ætate tamen eius & importuna sterilitate terreri, vt alieno ab ea sit animo. Itaque cum sententiam Vngarorum & Bohemorum singillatim exquisiuisset, omnibus, præter paucos, quos illa muneribus corruerat, contentione, summo silentio decernitur, ad speciem officii conueniendam esse, ac composito ad dissimulandum animo speciosa verba ei danda, quæ demum factis minime sint responsura. Cum autem secundo Danubio Budam reuerti statuisset, & Strigonium, vbi illa erat, præteriri nequiret, literas sua manu scriptas ad eam dedit, quibus se breui apud eam futurum significabat, ac in negotio, cuius lætum exitum tantopere desideraret, eas rationes initurum, quibus ea haud dubie contenta esse posset. Ad eam igitur Strigonium diuertens, paucis, quos chariores habebat, arbitris adhibitis, & dextra data, spondere se dixit, ipsam ex ordinum regni voluntate in Coniugem accepturum, cum primum à tot & tantis hostilium bellorum procellis quies aliqua aut ocium pararetur. Quibus verbis atque aliis accommodatis exhilarata, eum ad communes epulas amanter inuitauit: Sed Vladislaus varios belli rumores causatus, quibus iter accelerandum esset, eodem die Vissegradum citatis remis nauigauit: ibique ea nocte transacta, sequenti die Budam tenuit. Delinita in hunc modum ad præsens Beatrice, nihil Budæ moratus, cum iam exercitum, quem ad certum diem ex omnibus prouinciis ad oppidum Hathuanum, sexto à Buda milliari distitum, conuenire iusserat, cum nigris cohortibus, ac prætoriano comitatu, ad soluendam Cassouia obfidionem proficisci festinauit. Cumque prima post discessum ab vrbe castra metaretur, Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis & Palatinus, cum mille equitibus, ac quatuor millibus, & quingentis peditibus, adfuit, & se cum rege coniunxit. Quæ res Vladislaum magna affecit læticia, adeo vt hilari sermone vultuque gratias ei ageret, quod ad eum tanta celeritate tantisque viribus aduentare maturasset. At Maximilianus suis rationibus insisterere certus, ex hac Vladislai profectioe, occasionem gerendi belli oblatam ratus, in Vngariam irrupit; exercitumque vbique militari via ducto, tertiis castris Sopronium venit, nobili vino & vbertate agri oppidum celebre. Quod quidem quum vim & impetum eius sustinere non posset, ac absente Rege, auxiliis iuuari posse desperaret, celeriter deditionem fecit; ea conditione, vt Ciues & incolæ, toto eo bello, neque Cæsaris, neque Vladislai partes sequerentur. cui conditioni Maximilianus absque cunctatione, plurimis admirantibus, subscribere non dubitauit. Inde Sabariam ductus exercitus, eaque, debili ac vetusto muro, paucisque militibus, custodita, sine vlla mora portas aperuit. Deinde ad oppidum Vasuarum, quod castrum ferreum vocant, Arrabonem flumen ponte traiecit, ibique biduum moratus, Ladislaum Canisianum, & Nicolaum Secium, claros nobilitate & opibus viros, ac Bartholomæum Berislauum Priorem Aurauæ, sed qui priuatis potius, quam publicis commodis consultum volebant, cum eorum militibus in castra recepit. Quæ cum Vladislao crebris nunciis allata essent, re cum principibus, ducibusque suis communicata, non inanibus coniecturis illum ad urbem Albanam oppugnandam, vti postea euenit, properare existimarunt: idque eo procluius, quod Iohannem Vicesium Besprimiensem antistitem, astutia Iacobi Siculi, ac ingentibus Cæsaris pollicitis deceptum

Inanibus autem promissis lactata frustratur.

Vladislaus ad Cassouiam obsidione eximendam instructo exercitu contendit.

Maximilianus interea copiis comparatus,

in Hungariam irrupit,

Sopronium, Sabariam,

Vasuarum occupat.

deceptum, secus quam sacratum virum decebat, summa leuitate Germanis hostibus adhæsisse intellexissent.

Mittuntur igitur ad muniendam præsidio rebusque necessariis Albam è vesti-
gio Stephanus Bathorius, ac Paulus Quinifius, ambo virtute domi militiaeque vi-
ri insignes, qui cum primum omnium mœnia & propugnacula, vt in longa pace,
neglecta, reparanda censuissent; summam etiam tormentorum & sulphurei pulueris
penuriam in vrbe esse deprehenderunt. Itaque ad ea curanda & administranda non
modicam vim pecuniæ ciuibus imperarunt. quos tamen ad eam præstandam opi-
nionem suam duriores inuenerunt: eo quod omnes eorum opes & facultates, quæ alio-
quin non immodicæ erant, ad coronationis pompas, auctumque & amplificatum
custodiarum numerum, cæteraque innumera onera, plus æquo attritas & exhau-
stas esse affirmarent. Cum autem nec temporis breuitas erigendis munitionibus
opportunitatem concederet, & ab exploratoribus ac agricolis in urbem, metu
Germanorum, confugientibus Maximilianus non procul abesse diceretur, Batho-
rius & Quinifius collatis consiliis, Albæ potius iacturam, quam Budæ, quæ rebus
omnibus vacua erat, minoris ducentes, relicto Albæ quingentorum quinquagin-
ta quinque militum præsidio, ac defensione vrbis prætori & decurionibus, ac præ-
sidii præfectis commendata, Budam eius muniendæ ac tuendæ causa contende-
runt. At Cæsar, paucis interpositis diebus, quatuor signa peditum Sueuorum, ad
oppugnandam Castriferrei arcem, reliquit: castraque Albam versus promouit: &
per saltus illius angustias, qui à lupo nomen habent, & haud procul à Castro ferreo
absunt, lentis passibus iter fecit: quandoquidē inclinante in brumam autumno,
tormenta & impedimenta, humida & cænosa tellure, magno iumentorum labo-
re ægerrime vehebantur. Abeunte Cæsare, Sueui milites, quum excubias negli-
gentius agerent, & vinum, quod eo autumno vbertim prouenerat, largius & li-
beralius potarent, quodque præcipuam eis exitii causam peperit, hostes temera-
rie & insolenter contemnerent, singulare acceperunt detrimentum. Nam præ-
sidiarii, qui ex paucis veteranis, ac quibusdam vagis absque stipendio peditibus,
nec non eorum, qui metu hostili sese cum sarcinis & coniugibus, paruulisque
liberis, illuc receperant, agrestium numero constabant, visa Sueuorum negli-
gentia, non dubitauere, quin erumpendum & reprimendam eorum temerita-
tem iudicarent. Itaque silentio obscuræ noctis egressi, in ignaros & nihil tale ex-
pectantes, magno sublato clamore, irruerunt. Accinxere illi tamen se ad pu-
gnam, ac gladiis & sclopetis rem gerere, seque egregie tueri ceperunt. Sed
quum urgente hoste, in vnum globum coire non possent, & modo huc, modo
illuc, dissipatis promiscue & manipulatim certandum esset, ad extremum terga
vertere, fusosque & fugatos, ac castris & impedimentis exutos, Vngari ad Ar-
rabonis vsque pontem, quem necesse erat fugientibus transire, propinquioref-
que sylvas prosequuti sunt, magna pro Germanorum numero cæde ædita. mul-
ti in fuga, ac demum errabundi, per montes & sylvas ab iratis agrestibus,
quos variis modis vexatos spoliauerant, crudeliter cæsi, pauci sylvarum
latebris tecti, aut melioris fortunæ beneficio seruati, ad Cæsaris castra
peruenerunt. Iam Cæsar in conspectum Albæ venerat, Castraque in subie-
ctis Vrbi campis, opportuno loco posuerat, quum ab exploratoribus, trans-
fugarum specie clam submissis, certo intelligit suburbana tecta, quæ ad
Bacaniam portam instar oppidi ampla erant, flammis absumpta esse, quod
ab ea parte Germanos Urbem oppugnatuos crediderant: sed in mæni-
bus nulla fere tormenta collocata, aut si quæ sint, pilas eorum ferreas an-
ferini oui magnitudinem vix æquare: tum nihil quod ad sustinendam obsi-
dionem è disciplina militari necessarium foret, haberi paratum: adeoque
inter ciues & præsidiarios milites intestina odia gliscere. Albana vrbs in
locis

Alba muni-
tur.

Cæsar Albæ
oppugnandæ
castra pro-
mouet.

Cæsariani à
præsidiariis
castriferrei
non leuem
accipiunt
cladem.

*Albana urbis
fuit.*

locis limosis palustribusque sita, duabus vtrinque paludibus, incertæ altitudinis, equiti pariter & pediti inuiis, cingitur: quorum vni Sosto, quæ orientior est, alteri Ingouano nomen est, quæ ambæ ex fluuio Saruizio, æque palustri accanoso, carectisque & arundinetis impedito (qui è Balachone lacu, quem fluuius Sala efficit, prorumpens prope Bacham oppidum Danubio miscetur) occultis & subterraneis quibusdam meatibus ortum ducere, ac in latis cauarum vallium spatiis perpetuo stagnare creduntur. Hæc autem Alba dupliciratione Regia appellata est, tum quod in ea prisca Reges Pannoniæ sacro diademate caput cingebantur, & cum vita functi fuerant sepulturæ quoque honorem accipiebant: tum vero ad differentiam alterius inferioris quæ ad Istri Savi que confluentes posita, ab antiquis Taurunum, nunc à Germanis Græca, atque ab Vngaris Nandoralba, à Thracibus Belgradum, vocari solet. Cæsar ab exploratoribus edoctus, Albanos rerum omnium necessariorum inopia premi, rem cum tribunis & Centurionibus Sueuorum, & Vindelicia militum communicandam censuit: Simulque proposuit urbem in manibus esse, si ipsi viri fuerint, proinde se eam ipsis diripiendam cōcessurum, si primo congressu, consensu manibus, eam expugnauerint, sed ita ut à templorum dirreptione prophanas manus abstinere, nec quenquam ex Ciuium numero, barbaricum in morem seruituti mancipare, debeant. Qua voce simul & lucri cupiditate inflammati, animis frementes, & pugnam poscentes, versus urbem citato gradu progrediuntur. Quo animaduerso cohortes Vngariæ, iisque permixti nonnulli ex Albana iuuentute Ciues, tyrocinio quidem alacres, sed rei militaris imperiti, usque ad suburbia, quæ ut diximus, subiectis ignibus concremauerant, fatali errore ducti, vrbe egredi, & prælium tentare decreuerunt. Sed Germani numero plures, & multis retro actis stipendiis exercitati, densatis agminibus, & longioribus hastis instar hericii præsentis, valida etiam sclopetariorum manu de more permixta protecti eorum impetum fortiter exceperunt. Nec diu sustinere certamen Vngari, tametsi aliquantisper præsentis animo sese defendissent: quin crebra subitaque glandium procella vulnerati, plurimis cadentibus, terga verterent, & effusa fuga sese in urbem recipere cogerentur: Iam cupide fugientium vestigiis insistentibus Germanis, ut multi ex victoribus immixti Vngaris in urbem irrumperent: & cum subductilem pontem, qui cathena suspensus attolli, portamque claudere solet, Vngaris fugientibus subleuare non permetterent, ibidem in frustra conciderentur. Ab eius pugna læto successu Germani milites, & imprimis Conradus Langus Sueuicæ legionis tribunus, velut omine accepto concitati, præterito, quod ad dextram intransitibus erat propugnaculo, quodque ab Vngaris metu & pauore consternatis desertum erat, ad mœnia urbis defensoribus vacua certatim prouolant: ac in fossas, quæ præaltis & limosis aquarum gurgitibus plenæ erant, sese deiiciunt: in quibus quum multi periissent, alii contempto discrimine, partim hastis subnixi, partim natantes, fossarum marginem superant, aliisque post alios confestim succedentibus, murum nemine defendente occupant: desilientesque globo facto portam effringunt, & commilitones suos, atque turmas cataphractorum equitum, qui foris ad incerta belli excubabant, intromittunt. Vngari conspectis in muro simul & oppido hostibus, fracti animis, desperataque salute, arma fæde abiecere, & ad quærendas latebras diffugere. Nec mora Germani ad diripiendam urbem conuersi, præsidarios omnes resistere auctos, & obuium quemque inusitata crudelitate trucidarunt: ita ut nec sexui, nec ætati barbara rabie & feritate parceretur, quicquid cladum vnquam, quicquid calamitatum captæ direptæque vrbes à barbaris victoribus pati solent, ad omnia irarum, inuidiæ atque auaritiæ & crudelitatis exempla: id omne infelix Albanorum Ciuitas abunde pertulit. luctus ubique & pavor, & eiulantium fœminarum, & puerorum clamor auditus: tum truculentæ & asperæ militum trucidantium & rapien-

*Alba à Cæs.
occupatur.*

*Et miserandum in modum
à milite victoria effrata
diripitur.*

rapien-

rapientium voces. Nec à templorum donariis ac vasis Deo dicatis impias manus abstinuissent, nisi Cæsar eos, qui tale facinus patrare ausi essent, laqueo se puniturum seuera voce edixisset. Dominicus loci Antistes, trepidus & exanimis in præaltam turrim se receperat, raptis secum cum suis priuatis, tum publicis templi suppellectilibus, quæ ambæ erant admodum opulentæ. ex qua turri prodiens ab adueniente triduo post Cæsare ita seruatus est, vt substantia sua omni, ac sacerdotiis exutus, solum vertere cogeretur: templorum donariis, quæ reperiri poterant, mox redditis. Edixit deinde Cæsar, vt omnes Ciues & incolæ vrbis, domos quisque suas repeteret, omnibusque pristina libertas, fundique & agri redderentur. Sed in tanta rerum & fortunarum clade, hominumque cædibus, pauci, qui edicto parent, apparuere.

Capta & direpta in hunc modum Alba, (quum nondum à coronatione Vladislai bimestre spacium temporis præteruisset) ac tot & tantis spoliis locupletato exercitu, Cæsar ad obsidendam Budam sine mora proficisci statuerat; & si adhibita celeritate eo copias adduxisset, non parua erat spes illius potiundæ, quæ instar Albæ rebus necessariis improuiso destituta erat. Sed militari seditione, quæ pro prædæ diuisione inter equites & pedites exarserat, prohibitus fuit: eaque mora vrbi saluti fuit: quam Bathorius & Quinifius interea rebus omnibus ad tolerandam obsidionem necessariis, ac cibariorum omnis generis copia abunde compodata, reparatisque propugnaculis & manibus longe omnium ocysime & maxima diligentia munierant. Seditioni causam præbuit equitum cataphractorum postulatio, qua prædam communi virtute partam, communiter etiam diuidendam vrgebant: recusante peditatu eam in commune conferre. Quum vero tribuni & Duces Cæsaris, voto equitum satisfaciendum, prædamque omnem in forum comportandam esse, vt ex æquo diuideretur, iuberent: Sueui & Vindelici eo acrius tergiuersari, neque dicto audientes esse: suo sanguine & virtute captam urbem, sibi que omnem prædam promissam dictitantes, se id quod in equitum potestatem venisset, quod quidem haud contemnendi momenti esset, minime repetere, quamuis illi à suis commilitonibus, post captam urbem, forent intromissi: communi militaris disciplinæ vsu, ac consuetudine vbique terrarum & gentium receptum esse, vt quum vrbes expugnantur, aut quum iusta acie configitur, lucrum omne militi, cuius virtute illud acquiritur, cedat: stipendia ipsis multa deberi, neque vnquam eorum soluendorum spem esse vllam; tum etiam hoc exiguum commodum, virtute partum, sibi inuideri & extorqueri. Quum hæc atque talia in coronis atque conciliabulis militum iactarentur, neque aliud quam dux aliquis aut antesignanus eis deesse videretur: nox miscendæ seditioni apta superuenit. Cuius obscuritate adiuti, soluto imperio, in salutatis præfectis & tribunis, agminatim domum redire cæperunt: iamque vastissimos fines Syluæ Bacaniæ attigerant, qui non procul Alba longe, lateque porriguntur, quum Cæsar equitibus, vt eos insequerentur, iussit, suoque nomine monerent, vt collectis animis dolore inani aut errore corruptis, pertinaciæ finem imponderent, reuersique ad officium stipendia sua integra, quæ essent in numerato, ad se reciperent. Sin minus; nusquam terrarum ac gentium, locis ac latibulis sese abdere possent, è quibus non ab se irato ad certum supplicium, vti castrorum & militiæ desertores, extraherentur. At illi, mandatis surda aure reiectis, per transuersa itinera, collesque & tramites, qua cuique visum, ire dilabique perrexerunt. Supra hanc cohortium fœdam consternationem & discessum, Cæsar tunc rei pecuniariæ egentissimus vehementer erat sollicitus, vnde illis, qui in officio permanferant, militibus stipendia persoluenda essent, verebaturque ne illi etiam concitata seditione, importune dilaberentur.

50 Igitur Quinqueecclesias ad Sigismundum Episcopum nuncios mittere placuit, qui mutua sexaginta millia aureorum ab eo peterent. Erat is Iohannis Ernesti Sueuia

*Cæsar à Budæ
obsidione mi-
litari seditione
inhibetur.*

*Quæ ex prædæ
diuisione co-
orta Cæsaris
exercitus
dissoluit.*

*Cæs. rei pecu-
nariæ inopia
laborans, ab*

*Episcopo
Quinqueeccle-
siensi fru-
stra mutuam
petit.*

Sueuia oriundi, sed regno Vngariæ insiti Ciuis, multasque arces & ditiones adepti filius, quem Vngari Hamponem appellabant, quique paucos ante annos vita functus erat, ingentemque auri atque argenti vim à patre relictam, ac è sacris redditibus collectam possidere dicebatur: homo insigni prudentia & probitate, atq; Vladislao summa fide obstrictus. Huic Archiepiscopatum Salisburgensem in Germania amplissimum & opulentissimum promittebat, si sibi extrema necessitate circumuento deesse nollet. Verum Sigismundus ne patriæ suæ, ac noui Regis æmulo atque hosti, pecuniam, neruos rerum gerendarum suppeditare videretur, ea que re non famæ solum, sed & salutis ac fortunarum discrimen subiret, se apud Maximilianum, accommodatissimis, quibus potuit, verbis excusauit. Itaque hisce 10

*Et exercitum
ex Hungaria,
re bene gesta
reducit.*

rerum difficultatibus pressus, & vltioris belli gerendi cogitationes omittere coactus, Viennam, vnde venerat, repetendam, reducendaque castra decreuit, valido relicto Albæ præsidio: paululumque progressus arcem Pauli Quinifii, quæ Vasonum appellatur, ex itinere missis aliquot cohortibus Germanicis in potestatem redegit. Ex Sueuis autem & Vindelicis peditibus, qui seditione facta Castris, se inuito excefferant, quos aut in itinere assequutus est, aut demum Viennæ deprehendit, ad proximas salices laqueo suspendi iussit, præfectis, ductoribusque ordinum, vt altius penderent, proceriores deligens, aut aliis suppliciorum generibus necauit. Demum dimissis ad hiberna militibus, Comitibus Augustam Vindelicorum Germaniæ principibus, cæterisque ordinibus indixit, in quibus pecuniam & copias ab iis postulauit, quibus Regnum Vngariæ occupatum Austriæ propinquæ annecteret. Sed cum Principes negarent se contra Vladislaum, tanquam regem Bohemiæ, & Septemuiratus, Electorisque Romani imperii officio, & dignitate fungentem arma sumpturos, incepto destitit; nec multo post ad amplectendas pacis conditiones animum adiecit, quas antea respuerat. quanquam vt hoc eius propositum, quam occultissimum aliquandiu haberetur, magnopere vellet. Sed tandem cum ex Comitibus Augustanis voti & desiderii sui impos rediisset, proceribus Vngaris quibusdam, quos ad eum transiisse retulimus, se non alienam à pace & concordia mentem gerere secreto patefecit, si ea bonis & ab æquitate non alienis conditionibus transigi posset: Vtque id iis, quos in partibus Vladislai amicos 30 haberent, significare possent, potestatem fecit.

Interea Vladislaus, vbi quæ Cæsar agebat, ex certis nunciis accepit, simulque de periculo Albanorum certior redditus est, minime rebus suis diffusus, omis-
sain præsens Cassouiæ liberandæ cogitatione, omnino reuerti & Albanis opem
ferre decreuit, ac è vestigio cohortes nigras Danubium transire iussit. Verum
quum eodem tempore, & circumuallatæ vrbis, & captæ direptæque famam audi-
uisset, milites, qui Danubium traiecerant, mox redire, ac Castra Cassouiam versus
promoueri iussit, vt Alberto fratri bellum denuo reparanti occurreret; re Albana
ad reditum illinc suum dilata. Coruinum autem cum ornatissimis copiis Coma-
ronio, vbi tum habitabat, aduentantem læto vultu excepit, conuiuioque adhi- 40
buit. Progressus deinde haud cunctanter primo Hatuanum oppidum, dein
Agriam peruenit: atque iis in locis nihil moratus, Cassouiæ appropinquauit, eo
animo atque consilio, vt cum Alberto fratre, si ille in aciem prodiret fortunam
belli experiretur; quum in castris haberet amplius XVIII. millia armatorum,
præter illos, qui in dies è variis locis certo expectabantur. Circumsederat iam
complures dies Cassouiam Albertus, ad motisque tormentis mænia conquassau-
rat: atque interea missis per omnem regionem expeditioribus equitibus, impri-
mis vero Tartaris, villas prædari & vrere, fruges in castra conuehere, quæ conue-
hi atque asportari nequirent, corrumpere: quum Vladislaum fratrem aduentare
didicisset, decreuit sub ipsis Cassouiæ mænibus quamprimum manus consere- 50
re. Habebat in Castris præter Polonorum turmas haud aspernandas, non paruum
Scytharum

*Tartari ex
Alberti ca-
stris villas vi-
ciniores ferro
flammaque
depopulan-
tur.*

Scytharum seu Tartarorum manum, in quorum virtute & agilitate plurimum confidebat.

Nihil vilius & contemptius Tartaris primo aspectu potest esse. Equis enim vtuntur contemnendæ staturæ degeneribus & strigosis, eisque vt plurimum castratis, stapedas, quibus pedes equum ascensuri induunt, faginos; fræna è funibus cannabinis, cæterumque apparatus omnem abiectissimum, habent, paucis qui ditiores sint exceptis; nisi quod iacula & sagittas aduersi æque ac auersi & fugientes, arcubus corneis, peritissime contorquent, & ad subitarias pugnas, ac populandos agros, inquietandaque & laceffenda hostium castra quâ aptissimi habentur.

10 Aduentante propius Vladislao, Albertus ad tuendam nominis sui famam pertinere ratus est, si ipse quoque circumuallatæ vrbs mænia relinqueret, ac parentibus in campis pugnæ potestatem offerret. Igitur ommissa obsidione, eo vbi Vladislai castra collocata erant, cum exercitu profectus, tanta propinquitate sua castra hostilibus contulit, vt equorum hinnitus, ac militum clamor, ipseque castrensis fremitus facile exaudirentur; principes tamen & duces, prius quam ad arma concurreretur, fratribus tam pie, quam prudenter admonitis suaserunt, vt si mutua eorum lites & discordiæ extra Martis aleam, quæ anceps plerumque & lubrica esse solet, componi transigiq; possent, experiri non grauarentur. Sed dum de iis consultant, ac deliberant, & legati vltro citroque comitant, Albertoque iubente, 20 tormenta è vineis & aggeribus, vt castris præsidio essent, extrahuntur: ex altera parte stante explicatis ordinibus, erectisque signis vtrinque acie minutioribus præliis, & emissis tormentorum pilis ferreis, inter bina castra certabatur. Id conspicati è mænibus ac templorum turribus qui in præsidio Cassouiæ erant, animadu-
*Præsidarii
Cassouienses,
eruptione facta, hosti tormenta eripiunt.*
uerterunt Polonos tormentorum atque aggerum custodiæ exiguum militum numerum reliquisse, itaque nulla facta mora, globo densato eruperunt, & quum magnum atque cruentum certamen edidissent, omnibus tormentis maioribus, quæ isthicerant, puncto temporis potiti sunt. Nec mora, ligneas etiam quadrangulares turres, numero duodecim, quas Poloni mæniorum fere altitudinem æquant-
30 que puluere sulphureo, quem hosti ademerant, succenderunt, incolumesque in urbem reuerterunt. Eodem quoque tempore, inter duo castra Tartarus equo vectus Vngarorum fortissimum, si quis inter eos haberetur, ad singulare certamen identidem magno clamore prouocabat. Contra hunc Demetrius Iaxitius, Mat-
*Iaxitius cum
Tartaro sin-
gulari certamine congressus victor euadit.*
thiæ Regis alumnus multisque editis facinoribus clarus equitum præfectus, summa alacritate in medium prodiit; Tartarumque hasta equo deturbatum celerrime confecit; victorque rediens à suis magna congratulatione exceptus est. His in hunc modum administratis, Albertus siue metu aduersi prælii perculsus, seu potius certæ pacis, concordiaque consilia, dubio bello præferens, literas ad fratrem scripsit, easque sagittæ alligatas in Vladislai castra iaculandas misit, quibus se pacem
40 æquam & honestam non abnuere significabat, colloquiumque à fratre petebat. Quod quidem ab Vladislao, apud quem nihil prius, potiusque pace & quiete erat, multis de causis facile impetrauit: quarum ea præcipua erat, quod asperrima & rigidissima hieme, quantam non vlla hominum ætas meminerat, domum properaret, vt Albæ recuperandæ consilia susciperet, cuius paludes, fossæque, frigoris vi concretæ, etiam currulibus tormentis quantumuis immani pondere sustinendis facilem viam præberent. Igitur extensis in eum finem inter duo castra tabernaculis, Albertus in equum sublatus, ad Vladislauum prior venit. Disceptauere diu fratres de mutuis dissidiis, nemine præter Valentinum Episcopum Varadinensem adhibito arbitro; quum alter adepta Vngariæ corona, legitimum se Regem creatum esse diceret; ille sibi quoque delatum regnum esse, sed ab iisdem qui detulerant, perfidiosa præuaricatione interuersum quereretur; cuius iura non prosequi
50

*Pax certis in-
ter utrumque
fratrem con-
ditionib. san-
ctetur.*

degeneris animi esse iudicaret: nec tamē arma se fuisse resumpturum, si frater con-
ditionibus, quas in agro Pestano pepigisset, stare voluisset. Demum post multas
contētionēs ad priora pacta sponſionesque ab ambobus recursum est: eisq; denuo
confirmatis pax coaluit: nimirum ut in Silesia principatus Glogouiae, cum certis
ditionibus & oppidis Alberto cederet, donec & ipse rex crearetur, & Vladislao fra-
tri, tam huius fæderis, quam principatus iure obsequium clientelæ præstaret. Ad-
iectum vero ut Alberto quotannis tria millia aureorum nummum penderentur;
missusq; è vestigio Iohannes Sullenburgus, Bohemicus Cancellarius, cum aliquot
Collegis, à quibus Alberto Glogouia & alia oppida sine mora consignarentur. In-
terea autem donec promissa præstarentur, oppida Sarosium, Eperiesium & Sibi-
nium, quod minus dicitur, Alberti in potestate essent. Multi tamen fuere ex prin-
cipibus & ducibus, qui hanc pacem non fore diuturnam præſagirent, quæ Casi-
miro, amborum patre, inconsulto, nec forte probaturo, conclusa istaq; esset: quem
Vladislao filio occultis de causis infensum esse noſſent. is autem eo tempore lon-
gissimo terrarum tractu diffitus aberat in Lithuania, cum Russorum principibus
ab eo dissidentibus bello contracto. Diremptum hoc modo fuit colloquium, pa-
ceque ut diximus firmata, Vladislaus Cassouiam ingressus est: ac Ciues simul &
praesidiarios ob seruata fidem multis verbis collaudauit, ac nouis immunitati-
bus muneribusque donatos, ut etiam in posterum in officio permanerent, beni-
gno sermone admonuit: rebusque isthic compositis, Budam versus iter intendit. 20
In itinere autem, Bohemorum seu Nigrorum copias, in agris inter Agriam & Va-
ciam, iucunda amœnitate & fertilitate omnium pulcherrimis in statiuis reliquit:
ita ut breui se eos in castra deducturum, stipendiaque debita persoluturum polli-
ceretur.

*Regina Vla-
dislaum, do-
mum reuer-
sum, iterum
interpellat,
ut promissas
nuptias qua-
primum ac-
celeret.*

Cum Budam venisset, Beatrix regina, inquieto atque importuno animo,
moræ impatiens, iterum maxime vrgerē cæpit; ut quum fraterno bello finem im-
posuisset, promissas nuptias acceleraret: ne ipsa spe votoque frustrata ad res no-
uandas animum adiciere compelleretur. Eo nuncio, acrius quam quisquam puta-
ret, Vladislaum mente perculsum ferunt; usque adeo ut priuatum eum dolorem,
liberatae Cassouiae, & pacis cum fratre initæ lætitia lenire nequiuert. Coacto itaq; 30
Senatu, collatisque ea de re consiliis, Strigonium, vbi illa morabatur, contendit;
eamque magnifice consolatus ostendit nondum pacem partam esse, quum Alba-
na vrbs, Budæ tam vicina, tum arces complures inter flumina Sauum & Drauum
sitæ ab hoste Germano teneantur: præterea certissimis nunciis Turcarum prin-
ceps Baiazetes innumerabilibus copiis ad obsidendam Nandor albam venturus
dicatur: intestina insuper bella timeri: æquum igitur esse, ut publica vota & consi-
lia priuatis anteponat; & nuptiarum diem patienti animo expectandam putet: Se,
pacatis & in tranquillo positis rebus, omnem daturum operam, ut reginam neq;
studii, amorisq; erga eum sui, nec huius quantæcunq; moræ pæniteat. Ea verba
non sine profunda dissimulatione prolata, æstuantem Beatricis animum utcunq; 40
placauere: quæ quum Vladislao maturum felicemque reditum precata esset; ac
magnificis eum muneribus excoluisset, post tridui moram dimisit;

atque ipse Vissegradum ac deinde Budam reuer-
sus est.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

10

LIBER II.

DOST Cassouiensem pugnam aduerso euentu ab Alberto pugnatam, pacemque inde subsequutam, bellum quidem Polonicum in praesentia sedatum, sed minime in futurum sublatum multis videbatur, quod Ciuitates Alberto traditæ, Polonorum militum opera custodirentur, qui vt plurimum contumeliosi ac insolentes rapto viuere, nec pacem cum vicinis pati consueuissent, & Albertum à Casimiro patre instigatum occasiones belli instaurandi quærere haud obscuris argumentis comperissent. Quæ tametsi Vladislaum quoque non latebant: paternis tamen atque fraternis aduersum se consiliis non nihil conuiendum, temporique cedendum putabat, donec bellum, quod Albæ recuperandæ causa contra Maximilianum suscipere in animo habebat, commodius inferre, gerereque posset. Ægre enim ferebat assiduas Germanorum eruptiones, quarum incommoda & detrimenta omnes populi, qui Albanæ Budensique viæ imminet, totusq; Simigiensis ager, nobili & generoso vino celebris, grauissime patiebantur: & ipsi hostes non ita pridem Alba egressi, Paxum oppidum ad ripam Danubii situm diripuerant: & ex improviso capta arce Ozora, Nicolaum Hederuarium, nobilem diuitemque virum; vna cum filio adolescente captum abduxerant: atq; vt in proposito persisteret, non parum confirmabatur tum absentia Maximiliani Cæsaris, qui Belgicis tumultibus & dissidiis compulsus, summa adhibita celeritate in Brabantiam, vicinasque prouincias contendisse nunciabatur: Addebatque animos victoria non ita pridem à suis circa Albam de Germanis parta, veluti omine totius belli feliciter conficiendi. Nam quum Milos Belmusius, equitū leuis armaturæ ductor fortissimus, natione Thrax, aut vt nūc loquuntur Rascianus, ac Valentinus Quereius in satis magnam populantium Germanorū manum incidissent, & sulphureum puluerem, ac sclopetorum arduos funiculos, quo teli genere Germani valebant, densus & subitus imber extinxisset, hostes victi terga dederant; paucissimique fuga salutem adepti, cæteri ad vnum cæsi aut capti omnes, reliquis, qui domi erant, documento fuere, vt postea cautius, rariusque excurrerent. Budæ igitur nondum exactis brumalibus diebus quos ob inusitatum rigorem & asperitatem, Albano bello gerendo aptissimos esse censebat, primum omnium curata re pecuniaria, cuius inopia vehementer laborabat, Bohemicis, Nigrisque cohortibus stipendium persoluit, ac Stephanum Bathorium, tradito ei totius exercitus imperio, tormentisque ac omni castrensi apparatu, Albam versus contendere, urbemque arcta obsidione circumvallare iussit: Quinisi quoque, quem ad comparandas ex inferiore Pannonia copias miserat, vt aduentum suum adductis copiis maturaret, perscripsit. Aliis quoque ducibus & tribunis in mandatis dedit, vt quilibet coacto militum, quanto maiori posset numero, in castra Albam sine mora aduentarent: quo etiam ipse nō multo post cum Prætorianis & stipendio conductis leuioris apparatus equitibus venturus esset. Bathorius Buda profectus, exercitu ad oppidum Banhidam conuenire iusso, eique vnus diei quiete concessa, instructis agminibus, ac signis de more explicatis,

*Bathorius
iussu Regis
Albam ob-
sidendam
suscipit.*

plicatis, tridui spacio Albam peruenit: ac ab ea parte, qua Budam spectat, idoneo in loco inter paludes confedit: eademque nocte ne opera ex vrbe tormentis peti possent, vineas, & aggeres militum opera ac agricolarum labore extruere cepit. quibus breui ad finem perductis, tormenta maiora in iis apte collocauit, eisq; muros concuti imperauit. Munitiones etiam seu turres e materia quadrangulares, necessariis in locis, præaltas, terra ingesta, fossaq; circumducta, erexerat, quales à Polonis Casfouiam irritò conatu oppugnantibus institutas fuisse retulimus, ex quibus omnis Germanis in muro consistendi, seq; defendendi facultas eripiebatur. Iam mœnia ab vna parte tormentis perforata, late hiatum dederant, quum Quinifius, quem Rex Bathoreo collegam, ipso id expetente, dederat, cū quinq; millibus selectissimorum veteranorum in castra venit: quum ex itinere ad Sigism. Episcopum Quinqueeclesiensem in officio, vti Rex & nonnulli proceres rebantur, vacillantē, iussu regio, diuertisset; Sed Quinifius de eius constantia & fide locupletissimum se testem vndecunq; professus, eum apud Regem omni concepta suspicione liberauit. Triduo ante Quinifii aduentum rex ipse Bathorium subsequutus, quintis castris Albam peruenerat; ac ab altera oppidi parte, quæ ad portam Baconianam pertinet, castra fixerat, non procul ab ea palude, cui Sosto nomen est, vt propinquiore aquatione vteretur: eo instituto ordine, vt Bathorius & Quinifius ab vna parte, ac Rex, & Stephanus Zapolianus, qui cum tribus millibus militum vtriusq; ordinis, biduo post regem aduenerat, ab altera, oppugnationi vrbis singulari cura & industria, incumbendum sibi proponerent. Germani interea, qui in oppido erant, incredibili studio & diligentia propugnare, hostium cōsilia scrutari, iisq; occurrere, & mœnia vi tormentorum concussa, & confRACTA, contextis roboribus, spaciisq; eorum terra oppletis, militari opere, disciplinaq; reficere, & ad omnes occasiones summa vigilantia intenti esse. Iam castra Regia, confluentibus quotidie nouis copiis maxime accreuerant, ita vt numerū quadraginta millium militū, absq; lixis & calonibus, ac tumultuaria agrestium hominum turba facile æquare crederentur: & ab ea etiam parte, qua Rex & Palatinus curabant, muros lato patefacto aditu verberatus, apertusq; erat. Igitur Regii milites magno animorum ardore pugnam poscebant, vt pro direpta crudelem in modum Alba, ac trucidatis commilitonibus, Germanos pari illata clade vlciscerentur. Et Quinifius copiam pugnae dandæ esse, & summa crudelitate Germanos ad vnum omnes interficiendos prædicabat. Erat enim Germanis ob captā direptamq; Arcem suam maxime infensus. Verum Rex continendos à pugnae casibus milites multis de causis censuit: tum quod eorum cædibus & sanguini parcendū existimaret: tum vero quod Germanos breui vrbis deditiōem oblaturus haud dubie speraret. Nec Regio iudicio, paucis interiectis diebus, euentus defuit. Nam vrbis oppugnatione dies noctesq; nō intermissa, haud multo post Germani urbem se feruare posse diffusi, ad Comitem Scepusiensem, ac Bathorium nūcios miserunt, colloquiumq; de Vrbe reddenda postularunt. Quo concessō, alii potiores missi, quinq; dierū inducias obsessis dari petiuere, vt de conditionibus interea deliberari vtrinq; posset. Quæ mora, tametsi nimis longa esse videretur, tamē non abnuente rege admissa fuit. Intra eos dies tandē in has condiciones conueniunt, vt Germani vrbe tradita, cum omnibus suis impedimentis, incolumes in Austria fines ire possint: Vtq; eis ad impedimentorum vecturā sex & triginta plaustra cum iumentis attribuerentur: templorum spoliis, si quæ adhuc intacta superessent, ac ab hominibus seruituti mancipadis, abducendisq; abstinerēt. hæc cōditiones, quanquā militibus, qui se e Germanorum præda & spoliis ditandos sperauerant, ingratas, Rex ratas habuit, quo citius Alba potiretur: Germanosq; additis comitib. in tutū abire permisit: Postquam vndecim fere mensibus eam tenuissent, & omnē circa regionem vsq; ad Budæ suburbana, rapinis, incendiis, & populationibus hostiliter habuissent. Albarecepta, Germani milites, qui in Arcis Besprimii præsidio erant,

Germani de
vrbe dedenda
cum Rege pa-
riscuntur.

40

erant, quod & locus ad defendendum minus erat idoneus, nec rebus necessariis instructus, incolumitatem suam, rerumque omnium pacti, deditioem fecerunt. Paulus etiam Quinifius, Vasonum arcem suam, diffugientibus Germano um cohortibus, nullo negotio, recepit. Sabariam vero milites Thomæ lauriensis Episcopi, qui ex veteranis Illyrici nominis stipendio collectis conducti erant, obscuriore nocte aggressi, per scalas scandentes repente cæperunt; cæsis aut captis omnibus ad vnum Germanis. ex quibus circiter octoginta captiui in castra adducti fuere: sed paulo post, iubente rege, liberi & incolumes in patriam redierunt. Per hunc modum Vladislaus receptis eadem celeritate, qua Cæsar anno superiore ademerat, omnibus locis, liberatæ à Germanis Pannoniæ citerioris laudem tulit.

Verum iisdem in castris febris primum tentatus, non multo post in grauem morbum incidit, profluuioque ventris admodum periculoso laborare cæpit: vsque adeo, vt nonnulli de eius vita plane desperarent, manaretque in vulgum fama eum è viuis excessisse: aut omni spe vltius producendæ vitæ sublata, propediem excessurum. Ipse tamen in villa Laurentii Sirmii ducis Bathoreæ, ab illius patre, medio inter Albam & Besprimium itinere, insanis sumptibus extructa iacebat: ita vt adhibitis medicis, ac imprimis Iohanne Manardo Ferrariense, quem doctrina experientiaque artis insigni inter primos habebat, feliciter curaretur. Interea à Turcis, qui duces, ac milites ad obsidendam Albam vocatos didicerant, variæ fiebant excursiones; vicissim Vngarorum etiam alæ & cohortes, quæ præsidii causa domi remanserant, in Turcarum ditionem vltra Istrum oblatis occasionibus excurrebant. In quibus vt Turcæ sæpe repulsi & victi; ita nonnunquam, vti euenire plerumque solet, victores euadebant. Nam cum Taurumnum & Temesuarum nocturna expeditione vrendo agros, & populando excurrissent, ac Stephani Bathori villas rapinis, incendiisque deformassent, abductisque multis incolarum millibus non longe à Varadino actis prædis essent reuersi: illud incommodum Emericus Derencenius Illyrici præfectus, quem Banum Vngari vocant, cum Bernardo Frangepano, Caroloque Corbauia Comitibus, aliisque Croatiæ Regulis, maioriq; hostibus illato detrimento rependerunt. Cum enim Turcæ ad Hunam fluuium, qui è Dalmatarum montibus ortus, sinuoso cursu per intima Croatiæ defluens, modo lenis & placidus, modo citatis aquis celerior, sub arce Dubicia Sauo miscetur, & Crouatiam à Sclauonia diuidit, magno numero populando vagarentur, à nostris, quos modo nominauimus, occisione deleti sunt; captis hostium mille quingentis, totidemque cæsis, reliquis in profluente Huna submersis. In ea quoque Illyrici parte, quam modo Sclauoniam vocant, Coruinus, qui sincera & inconcussa fide Vladislai partes sequebatur, Zagrabiam, quæ se hostibus dediderat, ac à sexcentis Germanis militibus custodiebatur, obsidione cinxerat, ne illinc à Cæsarianis assiduæ rapinæ fierent, ac frumentariæ conuectiones interciperentur. Cum autem Iacobus Siculus, quem ad Cæsarem redditus ei Peto- uia & Racospurga defecisse docuimus; obsessis auxilio venisset, ab eodem Coruino fusus, fugatusque fuit: & Zagrabienfes spe deiecti, omiffa que pertinacia deditioem fecerunt, Germanis incolumibus in patriam ire permissis. Porro quum Quinifius in inferiori Vngaria, adhibito sibi Petro Colocensi Archiepiscopo, quæ à Matthia Rege ob arrogantiam, & loquacitatem, qua Beatricem offenderat, ac ob literas Turcici fæderis perperâ descriptas, gradu pulsum, captumque in Aruensi carcere Vladislaus ad Alexandri summi Pontificis preces; post sextum carceris annum dimiserat, recepta Alba domum rediisset, Laurentium Sirmii ducem, Lupum Despotam, Nicolaum Hederuarium, paulo ante à Germanis dimissum, aliosque nonnullos proceres, se pro eis vadem sponforemque futurum profitendo ad officium reduxerat, omnemque eam inter Danubium Sauumque regionem, nobilitate Sirmienfis vini, ac vbertate soli celeberrimam, autoritate sola, absque vllis armis

Mox Alba capta, V. spiritum, V. spiritum, ac Sabariam Regis recipiunt.

Rex graui dyenteria corripitur.

à Ioan. Manardo sanitati restituitur.

Turcarum incursiones ab Emerico Derencenio, aliisque ducibus feliciter represse.

Huna flum.

Zagrabia, profligato Siculo, à Coruino recipitur.

Paulus Quinifius omnem inter Sauum Danubiumque regionem pacat.

armis pacauerat: adeo ut Vladislaus, singulari felicitate, sublati bellorum procel-
lis, opimam pacem & quietem afflictæ Vngariæ peperisse videretur: nisi illa incō-
stans & lubrica spes hominum, haud diuturna læticia lactando, breui tempore e-
lulisset. Iohannes tamen Halapsitius, quem alio nomine Quishoruatū vocabant,
ac Stephanus & Georgius fratres eius, omnibus æquioribus conditionibus reie-
ctis, in partibus Cæsarianorum pertinacius sibi persistendum duxerunt: ideoque
pulsī in exilium, mulctatiq; bonis, non nisi pace facta, illa receperunt. Nondum
Vladislaus valetudinem recuperauerat, concedentibus tamen medicis, ut rediret,
conscensis curribus, & lento confecto itinere, Budam peruenit. Iam falsis de eo vi-
ta functo rumoribus credens Albertus, ea capta occasione, toties damnata fati-
s arma resumpserat, rebusq; nouandis incumberebat, nec seruata à fratre pacta tribus
millibus aureorum nondum solutis obiiciebat. Nunciabatur etiam Maximilia-
num è Belgicis regionibus reuersum arma parare; & irruptione in Morauiam fa-
cta, abactoque ingenti maioris & minoris pecoris numero, initium belli fecisse.
quanquam illū pacem, si æquis conditionibus stabiliretur, multi certis argumen-
tis ducti credebant amplexurū. Stropeo erat in Poloniæ finibus Perenianæ dicio-
nis oppidum, illud excogitatis occasionibus, quod ibi tutum in Poloniam iter nō
daretur, milites Poloni, quos Albertus Eperieffio & Sibirio nondum deduxerat,
obsedisse & quantis possent viribus oppugnare inceperant. Quod dum adolescē-
tes Perenii defendere vellent, facto cum Polonis, antequam castra tormenta que
collocarent, tumultuario prælio, miserabilem in modū occubuisse dicebantur. Et
Albertus neglecto fœdere nuper pacto, Cassouiæ obsidioni imminabat, nobilissi-
mamq; illam, & totius Vngariæ fertilissimā generosissimi vini prouentu regionē,
omnemq; inter Cassouiam & Tocarium tractum, in quo iucundum Liberi patris cū
Cerere certamen est, rapinis & prædis exagitabat, ac cū Vindemiæ tēpus esset, duo
millia & eo amplius doliorū vini dulcioris per vim adempta in Poloniam miserat,
reliqua in vsus belli reseruauerat: ita ut nouæ frequentesq; querelæ ad Vladislaum
de illius hostilibus iniuriis quotidie perferrētur: Casimiro amborum patre hæc fi-
liorum dissidia dissimulanter ferente. quanquam Alberti partes legatis tā ad Vla-
dislaum quam Vngaros missis sustētare conatus, sibi ea admodū molesta esse, utq;
Albertus ab inferendis iniuriis abstineret, se omnem daturum operam pollicetur.
Tantis ipso in limine regni malis circumuētus Vladislaus, quum tot hostibus sibi
vndiq; imminētibus resistere non posset: quod exhausto ærario, ac eneruatis gra-
uitate tributorum populis, exercitui alēdo non sufficeret: pacē & fædus cum Maxi-
miliano cōponere decreuit; quum id ducibus principibusq; & omnibus quorum
cōsilio utebatur, haud displicere intelligeret. Contra Albert. vero copias cōparan-
das, eiusq; consiliis & conatibus, bello armisq; occurrendū statuit: ita tñ, ut missis
prius ad eum legatis experiretur, an eius animus ambitione atq; auaritia procul ab
æquo & bono deductus, honestis denuo oblatis cōditionibus, sanari posset. Quas
ob causas Dominicū Albæ antistitem, ac Mich. Palocium ad fratrem, & ad patrem
legatos ire iussit: iisq; in mandatis dedit, ut primo Albert. circa Cassouiam, rapto
seq; & exercitū alentē, accedant, ac ni Vngaria excedat, rapinisq; finem faciat, bel-
lum ei ac hostilia omnia denunciat: deinde ad Casimirum, qui ex Lithuanianæ oris
reuersus iam Cracouiam venerat, proficiscantur, ac ut Albertum dicto parere, &
pactis fæderibus stare iubeat, summis precibus obtestentur. Quod si ille, in infe-
rēdis tot tātisq; cōtumeliis pergat, tū vero à Casimiro obnixius petāt, ne apud eum
Vlad. fraudi habeatur, si fratrib. ipsis Marte Iudice altercantibus, Albert. aliquod
subire infortunium contingat. Eodem tēpore mittuntur legati ad Maximil. qui ei
significent, Vlad. quemadmodum ante bellum, ita hoc quoq; tēpore, à pacis & cō-
cordiæ studiis nunq̃ abhorruisse: imo quadā naturæ suæ peculiari propensione, quie-
tis & tranquillitatis cupidissimū semper fuisse. Itaq; si Cæsari videatur, locū & tem-
pus aliquod nominare, præfigereq; velit, ad quæ ex vtraq; parte viri, cōsilio graues,
ac lon-

Excepto Ha-
lapsicio & fra-
trib. qui Cæ-
sari constan-
ter adherent.

Albertus bel-
luminstau-
rat.

Cassouiam
obsidet,

& Tocari-
sem tractum
grauissime
infectat.

Item ad Cæs.
de pace stabi-
li in eunda.

ac longo rerum usu exerciti conueniant, ac omnibus viribus tentent, an pax inter ipsos coalescere, ac intestini belli incommodis, exoptatus finis imponi possit. Quæ oblationes quum Maxim. Cæsari, eiusq; parenti Friderico Imperatori Augusto, cui eas comunicauerat, probarentur; vrbs Posonienſis, ad quam Legati conueniant, pacemq; & concordiam inter duos nobilissimos, & præpotentes, Germaniæ atque Vngariæ populos, Deo iuuante, constituent, deligitur. Itaq; conquisiti ex Germaniæ prouinciis vnde quaque viri graues, ac iuris consulti longe omnium peritissimi, ac tribuni copiarum, Tobias Bosconicius, Matthæus Spaurus, Iohannes Fuxmagenus, Bernardus Polhaimias, Fridericus Comes Zolleranus, aliiq; complures, Posonii ad diem affuere. Ex partibus Vladislai & Vngarorum Thomas Bacoëius, Episcopus Iauriensis, Vngaricus, & Iohannes Sullenburgus Bohemicus Cancellarius, Stephan⁹ Bathorius Transiluanie præfectus, quæ Vaiuodam Vngari vocant, Ladisla⁹ Orſagus, Ladislaus Roſgonius, Wilhelmus Paumkircherus, eius Andreæ filius, quæ paulo ante Fridericus Imperator, Græci Stirie capitali supplicio affecerat, atq; alii tam Vngari, quam Bohemi: quibus iniunctum erat, ante diem eodem conuenerunt. fuit longa & opinione hominum acrior inter legatos contentio, compluribus prætracta diebus, quum Germani eas postularent etiamnum conditiones & pacta renouari, q̄ ante 28. annos Neostadii, superstite Matthia rege, eoq; ad stipulante, præstituta corona erant conclusa: vt nimirum regnum Vngaricum, si Matthias absque liberis decederet, Maxim. eiusq; hæredibus, perpetua Iuris prærogatiua adiiceretur. Quod legati Vngarorum nequaquæ cōcedendum esse arbitrabantur; quum ea pacta, quibus inniterentur, à Friderico per vim potius extorta, q̄ ab Vngaris sponte concessa esse dicerent. Neq; illum coronam aliter redditurum fuisse, nisi Vngari eiusmodi postulationi quanquam iniquæ vel tunc tergiuersantes subscripsissent. Contra Cæsariani rem omnem ad arma & bellum denuo redituram affirmabant, nisi illæ conditiones repeterentur: neq; esse vllam pacis coalescendæ formam aliam aut modum. consultius itaq; facturos Vngaros, si certam pacē dubiis ancipitis belli casibus anteponant. Eoq; hæc vtriusque gentis pertinacia creuisse videbatur, neutra iure suo vel latum vnguem decedere volente, vt omnes re infecta, & cōcordia desperata dilapsuri existimarentur. Postremo Vngari, siue præteritorum malorum memoria, siue futurorum metu compulsi, siue q̄ Vladisl. viridi adhuc & firma ætate liberis operam daturum, stirpemq; suscepturum, pvidebant, Germanorum postulatis aures præbuere, regisq; autoritate accedente in eas, quæ publicatæ extant, conditiones, pacē transigere, vt Vladisl. omnes quotquot partibus Cæsarianis studuissent, easq; armis iuuissent, in gratiam reciperet, oblitterata omni offensorum recordatione: locis omnibus, quæ in Austria in eum vsq; diē tenuerat, nullo sibi retento iure, decederet: regnum vero Vngariæ, mortuo Vladisl. aut eius liberis, si quos esset pgeniturus, similiter decedētibus, ad Maxim. nepotes eorumq; hæredes, iuxta formulam Neostadianæ transactionis certissimo hæreditarii iuris ordine recideret: illiq; vt è vestigio regni possessione potirentur, Palatin⁹, interregis potestatem, rege vita functo, habere solitus, ac omnes potiores Magistratus, quos Vngari Nadrespanos, Banos, Vaiuodas, Capitaneosq; vocare solent, Sacramento ad obseruandam transactionem adigerentur. Alia quæ ab iisdem legatis acta, transactaq; fuere, quando quidem quibusuis obuia in manib. habentur, ne longiores in comemorando simus, consulto prætermittenda duximus. Ex hac transactionis formula, aliquot post años renouata, simul & coniugii iure, cum Ludouicus rex huius Vladislai filius in campis Mohacianis cum hoste congressus infelici casu absq; hærede periisset; Ferdinandus Maximiliani è filio Philippo nepos, occasionem regni Vngarici inuadendi arripuit, illudq; maximis bellorum tumultibus inuoluit, quorum necdum finem vllum videmus. Legatis ad Vladislaum redeuntibus, quum conditiones nobilitati, ac aliis populi ordinibus, sicut cum Germanis conuenerat, exponendæ essent, eorumq; consensus postulandus, Vladisl. ad

Arbitri pacē
componende
vtriusque de-
lecti Poso-
nium conue-
niunt.

Transactio-
nis conditio-
nes.

Quibus non-
nulli factiosi
assentiri o-
mnibus mo-
dis abnuunt.

aream, quæ ante arcem instar theatri ampla, & turbæ quantumvis magnæ capax est, quam forum Diui Georgij vocant, egressus, ordines qui conuenerant, hortatus est, vt tempori necessitatiq; cederent, ac conditionibus assentirentur. Deinde Thomas Bocacius Episcopus, ac Stephanus Bathorius legationis principes, exorsi à causis, quæ ipsos ad transigendum cum Germanis impulissent, conditiones ordine propositas, interpretari cæperunt: fuereque aliquandiu attente auditi; sed quum ad eam partem ventum esset, qua regnum ad Maximiliani hæredes transferbatur; magno sublato murmure & *clamore milles se morituros potius, quam Germanorum seruitutem subeant, exclamarunt*: & re propemodum ad seditionem spectante vix ab armis temperatum est: adeo vt legati inconditis vocibus & con- 10 uitiorum plaustis interpellati, nec vitæ salutisque certi, vix spacium se in arcem recipiendi habuerint: necesseque fuerit Vladislauum ad eos sedandos denuo in publicum prodire. Quanquam autem Regis præsentia, qualecunque silentium attulisset, ne tamen inuiti ad pacta approbanda cogherentur: partim indiuersum dilabi, partim mutua vociferatione, vt proposito inhærerent, libertatemque tuerentur, sese animare cæperunt. Ad extremum quum ex quamplurimis perpauci reperti fuissent, qui se voluntati regiæ obtemperaturos profiterentur, ac ad pacta iureiurando firmanda adduci possent, concione soluta, discessum fuit. At legati, quos ad Casimirum & Albertum missos supra retulimus, quum vtrumque conuenissent, magnifica & speciosa ab vtrisque verba factis con- 20 traria retulere. Albertus enim se periculoso fratris morbo, cui eum cessisse fama erat, adductum, belli instaurandi consilia suscepisse: sed quum illum incolumem esse intelligat, armis abstinendum; agminaque retro in Poloniam vertenda statuuisse respondit: Casimirus vero legatis comiter habitis, se Albertum serio commonefacturum dixit, ne deinceps oppida Vladislai vsurpet; sed positis armis ad se in Poloniam, quo eum domestici etiam bellorum motus reuocent, primo quoq; tempore reuertatur. quod si paterna monita atque imperia contemnat; tum se nulla copiis eius stipendia subministraturum; sed potius indicto bello, eum loco hostis habiturum. Hæc quanquam legati cum spe Polonicæ pacis Vladislao retulissent; tamen variis nunciis & literis adferebatur, Albertum, post vastatas cru- 30 delissimis populationibus Vngariæ vltioris oras, ad obsidendam denuo Cassouiam properare. Itaque Stephano Comiti Scepusiensi ac Palatino, quem gerendo bello præfecerat, in mandatis dat, vt omni adhibita diligentia curet, ne quid à Polonis detrimenti capiatur. Ille iam diu post renouatum cum Alberto fædus ad incerta belli in Vngaria vltiore cum exercitu relictus erat, & postea septem milia Bohemorum militum, duce Nicolao Haubicio viro militari, ad eum peruenerant, vna cum auxiliarijs Beatricis reginæ pecunia conductis: sed tamen nondum ex hibernis mouerat, neque quicquam operæ precii fecerat; ita vt plurimi mortales importuna eius mora ac cunctatione territi, quemadmodum anno superiori Austriam fæda segnitie socordiaque eius amissam meminissent: ita nunc quoque 40 illum haud dissimili negligentia morbo laborare suspicarentur. At ille vindicandæ Polonorum iniuriæ, committendique prælii cupidissimus erat; Sed vna maxime curaangebatur, quod milites Bohemici se ad pugnam prodituros negarent, nisi debita eis stipendia soluerentur: ipse vero pecuniæ repræsentandæ modum eo tempore nullum habebat. Igitur vocatum ad se Haubicium partim blandioribus verbis, partim certa eaque breui spe stipendiorum placat: deinde Centuriones, tribunosque, quod eorum linguæ gnarus esset, docet paucos post dies futurum vt pecunia ad eorum stipendium vbertim persoluendum ab Vladislao curetur: seque eius rei vadem & sponsorem præbet: ita vt si Vladislauum quod non sit sperandum, cunctari contingat, ipse vel oppidis suis, opulentiorum mercatorum; 50 pignori mancipatis, eos contentos redditurus sit: nunc tantum hoc ab eis summa

ope contendere, ne victoriam, quam prope in manibus habeat, indecora, segniq;
tergiuersatione corrumpant; sed potius animos ad certam spem eius consequende
erectos promptosq; habeant: qua Dei opt. Max. beneficio à perfidis totiesq; victis
hostibus reportata, faciliorem locupletatis futuram stipendiorum, præmiorumq;
expectationem. Hæc atq; alia, magna ingenii, sermonisq; grauitate disserendo, mi-
litum animos, qui dictis promissisq; eius maxime fidebant, ad officiū reductos fa-
cile accendit, vt protinus se imperata facturos summa alacritate exclamarent. Tum
vero tribunos & pfectos munerib. affectos, vt in sequentē diem animos & corpora
pararent, admonitos, dimittit: cætera sibi curæ fore pollicitus. Habebat Albertus
10 castra medio inter Cassouiam & Eperiesiū itinere, ad amnem Tarcia, quæ mon-
tibus Carpatiis ortus, non procul Cassouia in Heruatū fluuium se exonerat, mul-
tisq; in locis æstate vadus est Stephanus vero Cassouia mænib. adeo in ppinquo
confederat, vt exercitus è foro eius vrbs, necessariis rebus comparandis veteretur:
iamq; ad xviii. millia hominum ad eius castra conuenerant, quorū virtute hostes
Polonos se haud dubie vlcisci posse sperabat. Itaq; sequenti die, sole oriēte, copias
omnes castris educit, eamēte, vt æquo in campo cum Alberto & Polonis collatis
signis confligat. Albertus cum hostes propi⁹ accessisse vidisset, quanq̃ vix quatuor
aut quinq; millia militū in Castris habebat: cæteri enim præda ditati aut in Polo-
niam redierant, aut ob stipendiorum defectum dilapsi erant: tñ hostilis exercitus
20 magnitudine, & numero nequaq̃ perterritus, turpe & indecorum existimauit retro
agmina vertere, aut se Eperiesio aut aliis munitionib. includere, inq; iis incomoda
& pericula obsidionis tolerare. Sed cōmuni suorum ducū vsus consilio, ipse quoq;
pugnam non esse detrectandam censuit: suosq; cohortatus est, vt sicuti prioribus
bellis egregie fecissent; ita audendo, atq; strenue agendo, virili expeditoq; impetu
hostes adoriri, & qualem cunq; fortuna belli finē dederit, experiri conentur. Ex ad-
uerso Stephanus valida ad custodiam castrorum manu militum relicta, dextrum
cornu cum Vngaris, & Beatricis reginæ auxiliariis sibi desumit: in sinistro Haubi-
cium & Bohemos curare iubet; ac vtrumq; cornu cataphractorum turmis, ac vete-
ranorum peditum agminib. firmat. Tum equitib. leuioris armaturæ, qui veterani
30 omnes & Turcicis p̃liis exercitati erant, vt sublato clamore pcurrant hostesq; lacer-
fendo initiū pugnae faciant, alta voce p̃nunciat. Nec Poloni quicq̃ cunctati equitū
impetum excipiunt: ac atrox imprimis & cruentum certamen oritur; succedenti-
busq; mox Bohemis, primū Poloni agilibus suis equis, Bohemos circūueniunt,
eorumq; equos per ilia transfodiunt: ita vt ij partim cæsi, partim pedibus pugnare
coacti iam fugam p̃spectarent; cum à cataphractis, qui in subsidiaria acie locati e-
rant, oportune iuuantur: tum vero etiā Stephanus cum Vngaris, cuneo facto, Po-
lonos densatis turmis adoritur, ac Vngaris, vt hastas in aduersis hostium pectorib.
p̃fringant, ac statim gladiis rem gerant, imperat. Eo impetu magna in partib⁹ Po-
lonorum strages edita est, quum ipsi numero pauciores à plurib. vulnerati atq; in-
40 terfecti admodum laborarent. Ipsi tñ nondum deerat animus, quin cum Vngaris
& Bohemis fortissime dimicabant, ita vt vtrisq; pertinaci animo pugnam miscen-
tib⁹, ad serum diei ea p̃traheretur, pendente victoriæ euentu. Sed quum Stephanus
Sclopetariorū cohortes, quas ad subsidia Castrorum reliquerat, acciri, & glandib⁹
plumbeis Polonos labore ac vulnerib⁹ fessos submouere ac p̃sternere iussisset, tum
omni victoriæ successu desperato, terga vertere, palantesq; & effuse fugiētes dilabi
ceperunt. Albertus ipse nullo aut optimi ducis aut fortissimi cōmilitonis officio
p̃termisso, duobus equis pugnando amissis, & tertio sub ventrē graui vulnere debi-
litato, sæpe certamen instaurare frustra conatus, multis fortib. viris aut captis aut
interfectis, tandē amisso exercitu salutis suæ consuluit, ac præcipiti fuga cum viginti
50 equitibus è manibus hostium se proripuit. Nec multum abfuit, quin à Bohemis
duob⁹, qui eum armis cristisq; conspicuum summo ardore p̃sequebantur, in fuga ca-
peretur, quū gladiū, quo se pugnādo tuebatur, in duas partes dissilientē fractumq;
amisi-

Stephanus
Scepusiensis
atrox & cruentus
entum cum
Alberto prælium.

Albertus fortiter
pugnans
profligatus
suis, fuga sibi
consulit.

amississet, nisi à Iohanne Crupiscio, equite Polono, qui ab ipsius latere nusquam discesserat, alium eius generis, quem Poloni granatum vocant, accepisset, & eo ambobus Bohemis confectis, Eperiessum, vbi carioris supellectilis, ac impedimentorum nonnullam partem reliquerat, peruenit. Stratis deuictisq; Polonorum copiis, castra capta direptaque è vestigio fuere, ac tormenta currulia, puluerisque sulphurei, & aliorum belli apparatus ingens copia, quæ omnia ex armamentario Cracouiense non ita pridem allata fuerant, potestati Victoris cessere. Captiui Vngari & Bohemi, qui in castris erant, eodem Victoriæ cursu libertatem receperunt. Eadem nocte, ad cuius vsque crepusculum, pugnatum est, Stephanus cum Haubicio colloquutus, nullum fugientibus ac perterritis moræ spacium dandum arbi-

*Eperiesi ob-
sessus arbi-
trio victoris
se submitteit.*

tratus, Victorem exercitum Eperiessum versus duxit, quum saucios & impedimenta in castris reliquisset, ac Albertum ibidem circumuentum obsidere statuit. Sed is quum nullam rebus suis spem aut remedium superesse videret, ad arbitrium Victoris necessariam deditiōē fecit. Cæterum Stephanus per celerrimos equos, qui secundo aut tertio quoque milliari permutari solent, Vladislao significauit debellatum esse, & Albertum in manibus haberi, ac quæ eius sit voluntas, exquisiuit. At ille maiorem ex fratris incolumitate, quam eius insignis Victoriæ prospero euentu voluptatem, læticiamque se percipere affirmans, nuncios celerrime ad Palatinum, & Haubiciū cum amplissimis mandatis misit, quibus cum Alberto, pacem & fædus perpetuum fieri, eaque stabilita, liberum illum in Poloniam dimit-

*Pax certa
stabilisque
cum Alberto
hisce condi-
tionibus fir-
matur.*

ti iubebat. Itaque his legibus atque pactis Alberto datis, eiusque iureiurando confirmatis, pax conficitur; vt nimirum tormenta currulia, captiuique omnes Alberto reddantur, ipse Ciuitates Sarosium & Sibirium, aliaque quæ occupauerat loca, deductis Polonorum præsiidiis statim restituat: iuri omni suo, quod in Vngariæ regno se habere putat, in perpetuum cedat: ac fædus fraternamque amicitiam cum Vladislao integram, inuiolatamque conseruet. Per hunc modum dimissus Albertus, quum per Scepusiensem agrum itinere suscepto redire in Poloniam instituisset, summis precibus à Stephano in arcem suam, à qua totus ille ager denominatur, inuitatus est. Quibus quum humanissime paruisset, atque ibi conuiuio Regium in morem exceptus, ac muneribus amplissimis excultus fuisset, Step-

*Sabaciam
Turci adorti
repelluntur.*

*Comitia Bu-
dam indictæ.*

*Beatricis Re-
gina de con-
nubio quere-
læ in cassum
renouatæ.*

rente inuadentes Sabaciam, vnius diei noctisque spacio acriter oppugnauerant, præsidii Virtute reiectis, Vladislaus ad Calendas Februarias regni ordinibus Budam Comicia indixit. In quibus Petrus Archiepiscopus Colocensis, veteris suæ dicacitatis & Vaniloquentiæ non oblitus, cuius, vt diximus, diuturno carcere pænas dederat, Beatricis Reginae querelas refricuit, rogatis ordinibus, vt eam Vladislao in coniugem ducendam commendarent. Sed recusante nobilitate, ne Vladislaus offenderetur, res omnis in ancipiti hæsit; & comicia non multis post diebus dimissa sunt. Igitur Beatrix graui ea cura fauciato animo, cum quiescere moramque pati non posset, Strigonio, vbi iam diu commorabatur, veterem Budam venit, ibique insigne cœnobium sacratarum virginum pro hospicio delegit; & à principibus nobilitatis, quos sibi variis fauoribus conciliauerat, ad eam venientibus, officiose excepta, salutataque fuit. Nouam vero Budam, in qua Regia sedes fuit, propterea ingredi non est ausa, quod metueret ne clausis portis, aditu prohiberetur, nec sine ignominia reuerti cogeretur. Cumque octo diebus isthic extractis, nihil certi de suo negotio deliberatum cognouisset; tandem manifeste comperto verba sibi dari, non sine dolore & lachrymis, eo vnde venerat, reuersa est: ac nulla interiecta mora, literas ad patrem Ferdinandum Siciliae Neapolisque Regem per idoneos homines misit, summis ab eo precibus contendens, vt missis ad Vla-

ad Vladislaum legatis, toties promissas nuptias, sua auctoritate, ad optatum finem deducendas curaret, aut quid in reliquum spei foret habendum, diligentius exploraret. Ille igitur postulatione & precibus filiae adductus, quas haud iniquas arbitrabatur, Andream Caraffam, Comitem Montorii, virum summa nobilitate & virtute in Vngariam mittit, qui Beatricis causam agat, ut Vladislaum amice ac lenissime adiungendam secum affinitatem, ducendamque in coniugem Beatricem hortetur. Id si Vladislaus faciat, crebrisque suis pollicitationibus standum existimet: Ferdinandum ipsum ac filium Alphonsum, eius accepti beneficii memoriam, grata mente, cum immortalis gratiarum actione, semper usurpaturos. A dea Vladislaus, quum per aliquot menses legatum apud se retinuisset, breuiter respondit: agnoscere nec diffiteri, se Aragonios ipsos Reges, tam patri suo Casimiro, quam sibi omnibus in rebus, ea qua par est, amicitia & beneuolentia coniunctissimos semper fuisse. Quod autem in eo contrahendae affinitatis vinculo, non statim animum suum explicare queat; petere magno studio, ut patienter ferre meminerint: se propediem misso ad ipsos suo internuncio atque legato, quid sui de coniugio consilii sit, denunciaturum. Nec multo post autumno appetente, munus illud legationis, Antonio Episcopo Nitriensi demandatum fuit, quum Andreas Caraffa iam ad Ferdinandum peruenisse existimaretur; mandatis additis, ut primo Alexandrum Pontificem maximum, qui antea Rodericus Borgia nuncupatus, iisdem fere diebus, Innocentio Octauo è viuis sublato successerat, & Vngaros singulari beneuolentia in clientelam susceperat; Romae conueniret; ac deinde Ferdinando rege conuento, mentem Vladislai à Beatricis coniugio alienam, eiusque causas absque ullis ambagibus ordine explicaret. Quae Antonius summa fide diligentiaque exequutus, Alexandrum primo adiit, ab illoque haud multo post dimissus Neapolim venit; Ferdinandoque officiose salutato, graui oratione aperuit, Vladislaum eo esse animo, ut Beatricem sororis amantissimae loco semper sit habiturus: sed Bohemicis legibus seuerissime cautum esse, ne rex Bohemiae, viduae cuiuspiam matrimonio implicetur: neque inter tantam tot regum seriem, legis praeuaricatae ullum extare exemplum: ideo se contra leges, ad quas iurasset, innouare nihil posse. Vngarorum etiam votis prohiberi, Beatricis infaecundam sterilitatem, quae magno Reipublicae ipsorum incommodo, Matthiae fortissimi Regis orbitati causam praebuisset, ante omnia damnantium. Concessurum se ut oppidis, arcibus, ciuitatibus, & quaecunque alia habet omnibus uti frui libere queat dum vixerit. Non defuturam occasionem, qua illa florentis principis connubio, DEO iuuante propediem potiatur. Vladislaum ab eo quibus oporteat, precibus petere, ne ipsi propterea paulo inhumanioris facti culpam adscribat; sed potius temporum ac bellorum necessitati, ac subditorum populorum singulari pertinaciae tribuendum existimet. Ferdinandus se in his rebus quae arduae prorsus grauesque sint, consilio usurum respondit. Ab Alexandro vero Pontifice, haud longa interiecta mora, tale retulerat responsum, quale Vladislaum Caraffae Ferdinandi legato dedisse meminerat, nempe propediem fore, ut quae mens sua in causa Beatricis sit, per nuncium in Vngariam expediendum breui intelligat. Fauebat Alexander causae Beatricis, quod cum eius patre amicitiam & foedus iniisset; & Ferdinandus Pontificis filiis, ante adeptam sacrosanctam dignitatem susceptis, Francisco nimirum, qui Princeps Candianus vocabatur, & Caesari Borgiae, cui Piceni & Flaminiae, ac Aemiliae regiones destinabantur, opes in regno Neapolitano amplissimas, ac vrbes & oppida, copiarumque praefecturas liberaliter contulerat; Itaque remisso cum hisce mandatis in Vngariam Nitriense, ad primi veris initia, legatus à Pontifice Budam venit Vrsus Vrsinus, Romanus

Andreas Caraffa à patre Ferdinando hac de re ad Vladislaum venit.

Episcopus Nitriensis causam, cur Regis sui animus à Beatricis coniugio abhorreat, P. P. Alexandro VI. & Ferdinando Regi aperte differt.

*Vrsus Vrsi-
nus Pontifi-
cis Legatus
Regem ad
bellum Tur-
cicum, & Bea-
tricem du-
cendam fru-
stra horta-
tur.*

manæ stirpis vir nobilissimus: isque omnium noxarum expiationem Pontificis nomine & auctoritate Vladislao obtulit, si sumptis armis bellum Turcis inferret, omnibusq; aliis, qui sacro eo bello interesse, Christianamque rempubl. iuuare vel-
lent: simulque se priuata à Pontifice mandata ad Vladislaum habere retulit, qui-
bus causam Beatricis, Ferdinandi filia, enixissime commendaret, ne eam, cui to-
ties spem coniugii multis verbis promiserat, auerso animo nunc aspernandam pu-
tet: id summo Pontifici adeo gratum futurum, vt nunquam eius propensi stu-
dii memoriam animo sit depositurus. Adeo Vladislaus, quanquam sibi quoti-
dianum cum Turcis bellum intercedat, se tamen non fore postremum, si sum-
mum ipsum Pontificem, ac Imperatorem Augustum, cæterosque reges & prin-
cipes Christianos, vnanimi voto bellum sacrum contra veros hostes serio pa-
rare animaduernerit. Ad Beatricis Reginae nuptias quod spectet, se iam per lega-
tum, mentem suam Pontifici simul & Ferdinando ita nudasse, vt quum eam ab-
unde intellexerint, non sit necesse in ea repetenda commorari; se in eodem
proposito adhuc persistendum deliberasse, nec dubitare legatum ab eo tempo-
re, quo in Vngaria fuerit, à diuersis proceribus tam Vngaris, quam Bohemis in-
tellexisse, excusationes suas, quibus apud summum Pontificem, atque adeo Fer-
dinandum & Alphonsum reges Aragonios vsus fuisset, non ex vano excogita-
tas, sed arduas verasque fuisse; quas vt illis denuo inculcare velit, se etiam atque
etiam vehementer petere. Vrsinus hisce rebus auditis, Beatricem mæstam, se-
que deceptam anxie conquerentem, quibus potuit verbis solatus, à rege sum-
mo cum honore dimissus, redire in Italiam instituit, sed in itinere cum Villacum
oppidum in Noricis Drauo fluuio impositum peruenisset, in morbum incidit,
diemque claudens extremum, eodem in loco sepultus fuit. Ferdinandus quo-
que non multo post, morbo senioque grauatus, diem suum obiit, regni que si-
mul & Beatricis curam omnem Alphonso filio reliquit; sed qui Gallicis armis eo
tempore summa vi oppugnatus maxime infestaretur. Cæterum eodem fere
tempore rara æui illius felicitate, ac ingenti Christiani nominis gloria, nouus or-
bis prioribus sæculis incognitus, stupenda Christophori Columbi Liguris na-
uigatione repertus est. Is enim quum à Ferdinando Hispaniæ rege, suasu Isabel-
læ coniugis, cuius dotali iure regnum obtinebat, idoneam classem, nautas, & mi-
lites, pecuniamque accepisset, Oceano se credidit: & flexis in Occidentem velis,
diu vastissimis fluctibus oberrando, nec leue à consternatis animumque despon-
dentibus sociis vitæ discrimen adeundo, tandem destinatis animo terris potitus
est. Alia ex parte sub idem fere tempus, Lusitani auspiciis Emanuelis eorum Re-
gis Indicas in Orientem nauigationes, quas antea per mare rubrum soli principes
Ægypti & Syriæ Mahometanæ superstitionis exercebant, mercesque Indicas Ve-
netis tradebant, atque illi suis classibus toti Europæ distribuebant circumnau-
gata Affrica explorare cæperunt, & magno ausu nec minore felicitatis euentu ad
se transtulerunt. Sed quia inter classes duorum regum controuersia finium Her-
ciscundorum oriebantur, ne illæ ad arma concitarentur, Alexander Pontifex, ad
cuius arbitrium consensus Regum disceptationem detulerat, ita eam diremit, vt
omnium regionum, quæ ad Occidentem repertæ essent, aut deinceps reperiren-
tur, legitima possessio ad Hispaniæ reges pertineret, quæ vero ad Orientem solem
vergunt, Lusitanis cederent; ea adiecta conditione, vt per idoneos sacerdo-
tes fundamenta Christianæ religionis, inter illos rudes Barbarosque popu-
los iacienda procurarent. Triennio post, annisque insequentibus, alii quoque
Columbum auctorem imitati, vltra & citra occiduas terras, variarum regionum
situs & positiones explorarunt. Americus quidem Vesputius Florentinus sub
Zona torrida, quatuor nauigationibus maxima & latissime patentia terrarum
spacia aperuit primus, prouinciamque de suo nomine Americam appellauit;
quæ

*Vrsinus Vi-
laci obit.*

*Ferdinandi
Regis Nea-
politani
mors.*

*Nouus orbi-
s à Columbo
detectus.*

*Americ. Ve-
sputus Ame-
ricam pate-
facit.*

quæ ob eius magnitudinē, quarta cogniti orbis parte, maior esse existimatur. Ferdinandi Magellani industria, velis versus Austrum directis transitū ad Moluccas insulas primum inuenit, & fretum angustum quo illuc nauigauerat, suo nomine Magellanicum appellauit. Petro Aluaro inuentore Brasilia, Ferdinando Cortesio Mexicana sub Cancro regna, & vrbs Temistita instar Venetiarum medio in mari condita, pari ausu & p̄spero successu ad inuenta patefactaq; fuere. Præter hos æterni nominis viros non defuere alii Hispani ac Lusitani generis solertissimi homines, quos audendo ac inusitata nec ante visa aut audita maria plustrando Christianum nomē vltra Æquinoctialem, ac torridā plagas, ac ad ipsos etiam antea fabulosos antipodas, felicissime extendisse, p̄ comperto habemus. Quæ demum omnia ætate nostra, postq̄ Sebastianus vltimus Lusitaniæ Rex, Iohannis regis filius, ex filia Caroli Quinti Imperatoris Iohanna, p̄genitus, qui orientales regiones obtinebat à Mauris in Africa cæsus, nullis relictis liberis extinctus est, ad vnus Philippi Regis Hispaniarum, Caroli Quinti Roman. Imper. filii imperium deuenere, quē hodie regum p̄stantissimum & potentissimum veneramur. Sed vt hæc admiranda ac p̄pmodum diuina nouarum terrarum inuenta, p̄petuum decus Christianæ Reipubl. attulerunt: ita morbum etiā illum infuetum, qui p̄ tristia Gallorum bella in Italia primum innotuit, nomenq; ab ea gente recepit, ex illis nouiter inuentis orbis partibus ad nos allatum esse constans fama ob-

10 extendisse, in quibus illum popularē & cōmunem esse existimant: eo virium & malignitatis successu, vt in nostris Europæ partib. p̄ omnes passim p̄uincias crudelissime vim exercendo suā, multa millia miserorum mortalium absumpserit: donec ab iisdem locis, vbi origo mali emerferat, certiora remedia, quorum ope mitesceret, adferrentur. Quāq̄ autem hæc ab instituti operis nostri serie remotiora, & à multis scriptoribus literarum monumentis p̄dita sunt: me tamē à legentibus veniam p̄meritum reor, qui breui, nec, vt opinor, iniucundo diuerticulo in mentionem illorum inciderim, quos æquissimorum censorum iudicio, omnes omnium ætatum homines, nec ipsis priscorum fabulosis heroibus, Hercule & Libero patre exceptis, rerum nauticarum p̄itia, nauigandiq; arte, atq; ingentibus ausis, longo interuallo supergressos esse constat. Dimisso Vrsino, eoq; in itinere è viuis sublato, & rebus in hunc modum constitutis, Martinus Croborius, quē Vladislaus ante ad Paiazetē Turcarum principē miserat, iis diebus, circumagente fere se anno, Byzantio rediit. Referebat is Paiazetē maximis terra mariq; factis apparatibus, primo vere, ingens bellum Christianis illaturum. Sed cui nam parti incumbendum decreuerit, p̄ explorato nondum haberi. Tauruno seu Belgrado sua quidē sententia non esse magnopere timendum, q̄ Paiazetes eius obsidendę causa cum maximis copiis, & armorum lōge ingēti apparatu, Hadriam nopolim ac demū Sophiā vsq; p̄cessisset. Sed audita Vladislai cum Maximiliano Cæsare & Polonis pace, q̄ in ipsum vires & arma coniuncturi esse ferebantur, eam expeditionē, conuersis armis in Venetos eorumq; in Peloponneso, & Achaia vrbes in aliud tempus distulisset. Ea fama non satis credita, quāq̄ vera fuit; neue Vladisl. im-

30 paratus reperiretur, si hostis arma in se vertisset, vt pote qui nosset nullam, vel diligentissimam curam & vigilantiam aduersus Turcas superfluum esse, eum ad finium custodiam magis ac magis exacuit & incitauit. Itaq; Nandor albam missis reb⁹ sustinendæ obsidioni necessariis, ac omnis generis cōmeatu, nec non mille selectioribus Bohemis militibus, aduersus quoduis bellum muniuit, p̄fectisq; iussit, vt mænia & p̄pugnacula fossasq; vrbs è disciplina restaurarent. Eodē modo Temesuario, Iaicie, Seuerino, Sabacio, quæ quidē Ciuitates Turcis p̄pinquæ erant, p̄sum fuit, iisque qui in p̄sidiis erant, stipendia p̄soluta: ita vt recte omnia curata atq; administrata fuisse viderentur. Sed Vladislao his rebus pagendis intento, ac restituta, vt videbatur, in tutiorē statum republ. acerbus & tristis allatus est nuncius, Casimirum patrē, dum ex

40 Lituania reuerteretur in Poloniam, ac Trocos vni⁹ diei à Vilna itinere puenisset, languere cæpisse, ac inualescēte morbo è viuis excessisse. Quæ res eum incredibili dolore affecit. Tametsi enim, ille dum viueret, omnibus fere in rebus nunq̄ conquiescendo,

Gallicus
morbus vul-
gatur.

Mart. Ezo-
bonus à lega-
tione Turki-
cæ redit.
Baiazedis
bellicus ap-
paratus.

Vladislaus
Belgradum
rebus obsidio-
ni tolerandæ
necessariis
commun-
uit.

Casimirus
Rex Polo-
nia 9.

Bonfinii oratio funebris de Casimiro.

Albertus patri succedit.

Bohemicas Nigrorum cohortes Kinisius castris exiit ac profligat.

sed semper ei ex obliquo hostilia moliendo, in primisq; Polonico bello Alberti partes enixe iuuando eū psequi non dubitasset: & q; non occulti liuoris ptnaciq; fuit, moriens condito Testamento Vladislauum filium exhæreditasset: ipse tamen aduersus illū minime contumax aut impius, veluti patrē singulari pietate colebat, eiusq; obitū molestissime ferebat. Itaq; Budæ celebratis magnificentissimo apparatu exequiis, illi plix parentauit, diuq; mæres ac lugens, intra priuatos parietes se cōtinuit. Orationē autē luculentā de eius obitu, vita, laudibusq; Antonius Bōfinius, Historiarū scriptor eloquentissimus in funere, iubente Rege, recitauit. Mortuo Casimiro, secundū ætatis p̄rogatiuam Vladisl. ius regni Polonici competebat; sed ipse illud in Albertū fratrem, à quo infinitas iniurias, & quæq; hostilia p̄pessus erat, omniū oblit⁹, liberaliter transfudit, missis ad comicia creando Regi Petricouiam indicta legatis. Et quū multo maior pars ordinū Poloniae, Alexandro natu proximo, aut Sigismundo, filiorū Casimiri minimo, qui ambo demū regnauere; suffragia deferenda existimaret, q; seueriore ac supba Alberti natura offenderentur: Vladisl. tñ ac Elizabeta regina ipsorū matre, operam diligentem nauantibus, Albertus regnū obtinuit, quum à Vladislao & matre, opibus, pecunia, ac militarib. auxiliis oportune iuuaretur. Interea Segedino, q; est ad Tibiscū flumen oppidum, p̄amplum & celebre liberumq; aliisq; circumiacentib. agris, qui inter Danubiū & Tibiscū latissima, alendoq; pecori, maxime idonea in planicie sunt, legati Budā venerunt, deplorantes se à Bohemicis Nigrorū cohortib. quæ in hiberna ac æstiuca castra illis in locis regionatim distributæ erant, extrema rapinarum, incendiorum, cædium, auaritiæ exempla p̄peti; adeo vt iis, qui sub Turcarū imperio diram seruitutē seruiunt, tolerabilior vitæ esset conditio; ideoq; à Vladisl. petere, vt eā immanem flagiciosissimorum hominum crudelitātē, q̄ primum coercendā iuberet; aut ipsis, qui iā grauissimorū malorum incommoda ferre amplius nequeāt, eodē armis belloq; vlciscendi potestātē concedat. Vladisl. grauitē se militum licentiam ferre respondit: mandaturumq; Paulo Quinisio Temesuarii p̄fecto, ac summo copiarum duci, vt illis ad officium reducendis omnem opam dare, & si dicto audientes esse negligāt, etiā vim ad mouere nō p̄termittat. Itaq; Quinisius ad eos accessit, habitoq; cum agricolis simul & militib. colloquio, p̄teritorum malefactorum obliuiscendum esse decreuit: rebusq; necessariis, quæ ad victum pertinent, omnib. æquo tolerabiliq; precio constituto, quo diuendi coemiq; possent, coercita in p̄sens militum licentia videbatur. Sed non multo post p̄ditissimæ ac sediciosissimæ multitudinis iniuriæ ita recruderunt, vt Quinisius frequentissimis miserorum hominum querelis & lachrymis fatigatus, arma vel inuit⁹ sumere, & tot tantisq; malis finē imponere cogeretur. Igitur simulata excursione, quā contra Turcas facere in animo haberet, copias ex militib. veteranis ac exercitatis colligit, cumq; ad Nigrorū castra, antecursores explorādi causa misisset, eos castra vallo fossaq; muniuisse didicit. Quo animaduerso, celeri nec importuno cōsilio idoneū locū deligit, in quē equites, & Sclopetariorū cohortes agrestiuq; qui tumultuaria manu coacta cōuenerant oportune collocat. Leuē vero armaturā, cui⁹ magna pars Thraces erāt, ad hostes lacerandos inuadendosq; imittit. Nigri simul, & equites Bohemi ad hostiū conspectū fere omnes, densato agmine, castris egrediuntur, ac p̄sentib. animis acerrimū certamen ineunt; cadentibusq; vtrinq; non paucis, Thraces, vti mandatū erat, simulato metu terga vertunt. fauit astutis cōsiliis arridēs fortuna, ac Bohemi, Nigriq; impuiso in insidias p̄cipitati circumueniuntur, ac veluti indagine clausi in orbē pugnare coguntur; & si vellent, fugam capeffere nequeunt: nec tamē animis franguntur. Postremo Quinisius Sclopetarios, & agrestes falcatos, qui fænariis falcibus in longuios transuersim adaptatis, gladii ompe-nuria utebantur, quosq; in insidiis collocauerāt, p̄dire, ac in Bohemos irruere p̄cipit. Tum vero Bohemi & Nigri labore fessi, quum p̄grandibus falcatis p̄cis equorū suffragines p̄ciderēt, & Sclopetarii rē impigre gererēt, trucidatis ex eorū numero, amplius sexcētis, abiectis armis dedicionē faciunt. castra p̄dæ & rapinarū plena capiuntur, & diripiuntur. Quinisius plurimos, quos maxime facinorosos fuisse intellexerat, captos,

ptos, in collibus eminentioribus, quos lata illa planicies frequentes habet, multis erectis furcis, laqueo vitā finire, aut fractis cruribus & brachiis, rotis impositos scelerum pœnas dare coegit. Qui vero minus maleficiorum patrasse, minusq; delicti habere comperti sunt; testificantibus id agricolis; ad regis, aut Palatini, aut sua stipendia conscribendos curauit: eo addito decreto vt si deinceps vel vnico teruncio viablato miserorum agrestium fortunis rapiendis inhiarent, similē aliis sociis ē vestigio pœnam subirent. Reliqui autem, qui per inuia, aut saltuosos tramites fuga elapsi erant, improbitatis perfidiæq; notati, nec vsquam in numerum militum, aut honestioris conditionis hominum recepti, montes illos, qui inter Vngariā & Austriam, Morauiamq; interiacent, ac Albi denominantur, cateruatim obsederunt, viasq; latrociniis infestas reddentes, ab Austriæ Morauiaq; præfectis capti, latronumq; more damnati variis suppliciis periere. atq; hunc in modū maleficientissimi hominum generis perfidię meritis pœnis expiata vindicataq; vltimus finis impositus fuit. Sequentis anni æstas Friderici Imperatoris Augusti morte insignis fuit. is vitiatæ tibię doloribus, annisq; & senio consumpt⁹ Calendis Sextilibus ē viuis excessit: ac Viennæ exquisitissimis honoribus insigniq; marmoreo sepulchro tumulatus fuit. Eius funebri pompæ missi à Vladislao Vrbani Episcopus Agriensis, ac Nicolaus Banffius cum honestissimo comitatu interfuere. Imperium Romanum Maximilianus filius excepit, septenio ante Aquisgrani Cæsar designatus; princeps pacis belliq; artibus clarissimus. Domi Stephanus Bathorius celebs ab effectu dictus, abdicatis paulo ante omnib. honoribus, ac Matthias Gerebus vir militiæ præstans ē viuis excessere. Is erat Gerebus Petri frater, regisq; Matthiæ cōsobrinus, qui dum Iaicia, Boïmensis regni vrbs atq; arx firmissima à rege obsideretur, ac demum ipso Christi Dei natali die, deditioe caperetur, Mustauam tribunum Turcarum, qui scriptis ad regem literis fortissimum quemq; Vngarorum ad singularem pugnam sibi offerri, elato animo postulabat; iamq; rex indignabundus, quod nemo ex veteranis citatus ad nomen responderet, duces præfectosque copiarum seuera voce segniciei increparet, repente prodiit, cumq; hoste fortiter & intrepide congressus est, opinioneq; longius extracto certamine, quanq̃ vulneratus, victor tñ euasit; hostemq; equo deturbatum interfecit, & caput eius ad regis pedes proiecit. à quo cum ob admirandam iuuenis virtutē, tum mutuam propinquitatem effuse læto, insignem equum, cum aureis calcaribus, ornamenta nempe equestris dignitatis, de manu tradita, spectante exercitu & collaudantibus omnibus, dono accepit. Exinde Vladislauus facta cum Maximiliano & Alberto pace animum ad condendas, reformandasq; leges conuertit, iisque in meliorem statum redactis, demum venandi studio, aliisque remissioris & ociosæ vitæ voluptatibus, reipub. cura aliis demandata, oblectari cepit: quum in Dalmatia noui intestinorum bellorum motus, opinione hominum maiores suborti fuere: quibus dum lenta ac sera remedia adhibentur, tantæ cladis vulnus, quale à multis retroactis añis nemo meminerat, à barbaris hostib. accepimus. Sed priusquam eas res persequar, vt omnia in aperto sint, operæ precium erit, si earum initia, & occasiones progressusq; altius repetendo, paucis absoluiam. Iohannem Coruinum Matthiæ regis filium regniq; competitorem, Vladislauus Beatricis reginæ, & Stephani Comitissæ Scepussensis consilio, armis, pecuniaq; adiutus, non procul à Budæ campis victum, ac copiis omnibus exutum, ad amplectendas pacis conditiones, ac renunciandum regno coegerat, viq; vt supra retulimus, omnia quæ à Drauo flumine, vsq; ad Dalmaciæ fines, & Hadriatici maris litora sita sunt, regia prorsus potestate vtenda contulerat. Erant in eo Illyrici tractu cōplures Italici atq; Romani sanguinis procures, Frágepani, Vrsini, Torquati, quos vulgo Slunios, Blagaios, ac Carlouicios olim vocabant, sed qui iam maiori ex parte stirpit⁹ interciderunt, ac alii maiorum gentium comites, quibus Bela Rex patria extorris, & in eas Adriatici litoris insulas à Tartaris pulsus, ante quadringentos an-

Mors Imp̃-
ratoris Fri-
derici.

Stephanus
Bathorius
ac Gerebus
Matthias
fate defun-
guntur.

Vladislauus
animum ad
ferendas e-
mendandasq;
que leges ad-
iicit.

Noui bellorum
motus
in Dalmatia.

*Simultates
inter Fran-
gepanos Co-
mites Bern-
ardum & I-
annem.*

nos, q̄ eorum opibus armisq; subleuat⁹ regnum repetiuerat, amplissimas opes, la-
rifundia, arcesq; & Ciuitates, atq; insulas, beneficiorū memor, liberaliter dederat;
lata lege ppetuæ iūnitatis, ne ii, eorumq; posteri ad tribunalia quorumcunq; ma-
gistratuū ad dicendā causam cogerentur: sed priuato solius regis iudicio & co-
gnitioni reseruati censerentur. Ortis igitur inter Frangepanos Comites Bernardū,
Iohannemq; priuatarū simultatum causa, controuersis, quum sæpe inter eos cru-
delissime armis certatum fuisset, idq; Coruinus deinceps p̄cauendum iudicaret, eis
vt positis armis, lites & disceptationes suas, patriis legibus decidendas pmitterent,
sapiissime ac summa cum seueritate iniunxit. At illi veteri Belæ regis indulto subnixi,
neminem se p̄ter regē, qui ip̄orum lites dirimat, ne sibi ip̄is præiudicent, recogni-
turos respondebant: quē grauissimis curis, & bellorum tumultibus occupatum,
priuatis litibus decidendis vacare non posse satis intelligebant. Et Coruino, vt re-
missius ageret, occasionē obtulerat, contrahendæ cum Bernardo affinitatis cogita-
tio; vt qui non multo post filiam eius Beatricem ex Veneta matre, elegantis & de-
coræ formę virginem sibi in coniugē ducturus erat. quandoquidē Blanca Iohan-
nis Galeacii principis Mediolanensis sororis nuptiæ, Matthia mortuo, irritę fuerāt;
eaque Maximiliano Cæsari collocata erat. Interea laiciæ præsidio, quæ Coruini
ditioni erat attributa, Turcæ dies & noctes, tam aperta vi, quam occultis insidiis
adeo iminebant, vt nisi Iohannis Guilani præfecti labore, vigiliis & industria, eis
occursum fuisset, qui militibus stipendii, & cibariorum inopia laborantibus, quod
omnis circa regio diffugientibus agricolis, vastata desertaq; esset, de suo p̄uidebat,
ciuitas & arx incōparabilis structuræ ac munitiois, vna cum aliis p̄pinq̄ioribus
locis, quæ eodē in discrimine versabantur, fame & rerum necessariarum penuria
cōpulsæ hostibus facile cecisset. Quibus rerū difficultatib. adactus Coruin⁹, omni
Illyrici imperio, ac magistratui cessit: illudq; Vladislao reddidit, contentū se fore
affirmans oppidis clientelisque suis, & ditione, quā priuato iure, vsq; ad eum diem te-
nuisset. Mittitur itaq; in Dalmaciam, eiq; coniunctas Chrouatiam, & Sclauoniam
Emericus Derencenius, qui cum collega Iohanne Botho eas regiones administret,
iuriq; dicundo simul & tuendis finibus p̄sit. quod genus p̄fecti Banum maris pro-
prie Vngari olim vocitabant, sicuti Hispani Almirantem; vocabulo tamen postea
ad alias etiā p̄fecturas, quæ in mediterraneis habentur, pedetentim deriuato. Hi
igitur infelicibus auspiciis in partes Illyrici cū copiis delati, quanq̄ Turcas ad Hu-
nam fluuium excurrentes aliquot secundis p̄liis submouissent, primisque initiis for-
tunam cæptis aridentem experti fuissent; ea tñ, vt semper est varia, mutabilisq; in
deteriorem versa, infelices euentus fortiti, ambo breui interiecto tempore hostiū
armis periere. Prius autem quam cætera aggredierentur, reiecta in præsens impor-
tuna fori & tribunalium perplexitate, Bernardum Frangepanū, indomito animo
hominem, Segniæ maritimæ vr̄bis obsidioni incumbentē, armis illatis ad officiū
reducendū censuere. Quib⁹ rebus ille intellectis, Segnia relicta, ad sua defendenda
redire, ac ad Briniæ arcem sese recipere fuit compulsus, ea est non p̄cul à mari, cum
subiecto oppido vetusti operis; quam cū Derencenius cum Botho collega plustra-
ret, qua parte comodior foret oppugnatio, & Bothus p̄pe mænia incautus versare-
tur, plumbea glande ex arce emissæ iectus in vestigio concidit. Eius morte Derence-
nius collega, ac cæteri ordinum ductores exacerbat, multo maiore oppugnationē
instituendā decreuere, ad motisq; tormētis Frangepanū ad accipiendas dedicionis
condiciones cōpulere: eo quidē p̄perantius, q̄ Turcā vltioris Bosniæ p̄fectū, no-
mine Iacuppē exectæ virilitatis spadonē, magno exercitu ad vastandas, depopulan-
dasq; Illyrici, Carnorūq; regiones, quæ erāt in p̄pinq̄uo, irrupisse audiuisent. sunt
qui illum ab obfesso Briniæ Frangepano clā euocatum, pdiderint, ea conditione
vt si illa in Carnos excursionē Briniæ obsidio solueretur, se in fidem clientelamq;
Turcarum concessurum promitteret. Verum quoniam ipse paulo post aduersæ
pugnæ,

*Coruinus Il-
lyrici prae-
fectura se ab-
dicat.*

*Emer. De-
rencenius cū
Botho, in e-
ius locum
sufficitur.*

*Bernard. Fra-
gepanum tu-
multuantem
ad officium
reducere sta-
tuunt.*

*Bothus in
Briniæ arcis
obsidione pe-
rit.*

*Emericus
Frangepa-
num ad de-
ditionis con-
ditiones com-
pellit.*

pugnæ, quæ cum Iacuppe pugnata est, in prima acie cum fratribus interfuit, neque in Turcarum annalibus, quicquam tale, quo tanti Viri nomen merito suggillari possit, reperire est: nos illum potius excusandum, atque adeo tantæ culpæ infamia liberandum censemus, eiusque temeritati potius, quam perfidiæ, infaustæ pugnæ exitum tribuendum; ut qui antiquo ac nobili Romano stemmate progenitus multos postea annos vixerit, neque tam indigni facinoris nomine à quopiam vel inimicissimo in suspicionē adductus aut insimulatus fuerit. Confluxerant ad Iacuppē euocati ab eo è Thracia & Macedonia equites, qui à Turcis Acangii vocantur, ita ut decem millium equitum numerum copiæ eius excederent: cum quibus tanta adhibita celeritate versus Carnos urbemq; Labarum irrupit, ut prius ingentē miserorum populorum numerū abduxerint, quam quisquam hostes aduentare, aut adesse audiisset. Erat in partibus Maximiliani Cæsaris Iacobus Siculus, qui cōtracta celeriter quingentorū equitum ala, ac non aspernandis Germanorū peditum auxiliis hosti occurrendum statuebat. sed ille incredibili vsus celeritate, abductis captiuis, eodem quo venerat itinere, redeundū, vitandamq;, si qua fieri posset, pugnā omnē sibi proposuerat. Iam hostes in Motrusiensem agrum reuertendo peruenierant, valles potius dixeris, præaltis montibus in oblongæ coronæ speciē circumdatas, cum se à Derencenio, cum omnibus copiis tam suis, quam auxiliariis, parato ad dimicandum animo expectari didicit. Aderat cum Derencenio Bernardus Comes Frangepanus, paulo ante, ut diximus, hostis, iam vero socius; ac Nicolaus & Iohannes, eius fratres, (quæ vna res illū ab omni suspitione Turcicæ societatis facile liberare videtur) cum suis Dalmatici & Illyrici nominis militibus. Carolus quoq; Corbauia Comes, è Torquatorū Illustri familia, ac Petrus itidē Comes de Zrinio cum multa nobilitatis earum regionum parte; nec tamen supra agrestium manum, octomillium numerum excedere dicebantur. Ferunt Iacuppem, quod multo maiores hostium copias esse existimaret, non paruo metu perculsum à Derencenio per nuncios è captiuorum grege delectos, tutum sibi ac exercitui iter postulasse: quod eā irruptionem nō in partes præfecturæ eius subiectas, sed in Carnos fecisset: illum vero, non nisi dimissis captiuis, concessurum respondisse: cumq; conuenire nequaquā possent, tum vero ad arma deuentū. Porro Derencenius, quum se & copiarū numero inferiorem, nec equitatus robore parem hostibus animaduerneret, vitandum omne prælii discrimen testabatur: ac pedem referre, & castra ad Modrusiæ mænia reducēda, donec id ab ipsis integris, ac siluarum & montium commoditate adiutis fieri posset, prudenter consulebat: nec verendum esse, ut in eo receptū à Turcis impedirentur, qui nequaquam pugnæ auidi, satis se lucri reportaturos arbitrantur; si cum captiuis ac præda domum redire permitterentur. Hæc à Derencenio singulari prudentia, rectissimoq; iudicio præuisa erant, nisi fortuna sanis consiliis successum eripuisset. Namq; Bernardus Frangepanus pugnandū omnino, & in perfidos hostes audacter irruendum, captiuosque, & prædam omnem ab eis extorquendā; idque ad officium eius pertinere diserebat, ut pote, qui omnibus copiis cum imperio præesset. Quod si ipse inani metu consternatus pugnam detrectet, se suis saltē cum copiis hostem exanimatū pauore, onustumq; præda, & precario iter petentē, inuasurū: eum omnis accepti detrimenti culpam subiturum, sequē eius apud regē & principes, si fata è prælio saluum reduxerint, reum peracturum. Nonnulli etiam præfecti & Centuriones Illyrici eum petebant, ne militum virtuti diffidere vellet; qui superiori anno, ipso duce, ad Hunam flumen eosdē hostes ferē ad internecionē deleuissent, & non exiguum rei militaris vsum habere viderentur. Quibus verbis irritatus Derencenius, se ea, quæ de vitando prælii periculo disseruisset, non suæ sed exercitus salutis consulendi studio, in medium attulisse. quando tamen omnibus tam fixum & certum ineundæ pugnæ ardorē esse videat, ne insolitæ formidinis aut ignauia nota perstringatur, se quoque necessitati, & infausto, ut quidē animus

Iacupes Begus extursionem in Carnos facit.

Derencenius & Frangepanus hostes præda parta reuocantes adorti, fusi sunt.

præla- An. 1493.

prælagire videretur, certamini manus dare: precariq; Deum Opt. Max. ut qui modo in castris tantopere feroces & præfervidi fuerint, eundem in acie animum, eandem in dimicando constantiam retineant. Dum hæc à ducibus disputantur, Turcæ quædam veluti rabie efferati, è densioribus silvis, per quas iter fecerant, egressi, acie instructa, explicatisq; signis nostros prouocare ad prælium cæpere; quæ metuerent, ne Iacobus Siculus (sed is iam redierat) cum Germanicis copiis, aduentaret, ipsiq; à fronte & à tergo circumuenti, & veluti indagine clausi manus conferere cogerentur. Itaque Derencenius tribus agminibus, quæ in quadrata latera densarentur factis, attolli signa & explicari, tubas canere, & primum agmen in hostes irrumperere iubet. pugnatur diu & magna contentione; & Iacuppes suis laborantibus, iamq; inclinatis, recenti equitum subsidio sine mora suppetias ferens adcurrit. Contra Derencenius magna voce Bernardum Comitem compellans, Nunc, inquit, fortissime vir, nutantem hostium aciem, ardenti animo inuade, & qui pugnae auctor fuisti, victoriam etiam inuicta virtute nobis præsta. Nec mora, Bernardo in hostes se acriter inferente, atrox & cruentum certamen instauratur. quo diutius pertracto, dum utraq; pars ardentissime præliaretur, ac Derencenius, ubi plurimum periculi imminere videbatur, adcurrendo & suos cohortando aciem restitueret, ad extremum Ioannes Frangepanus Cetinensis, egregie pugnans, ab hastatis Turcis traicitur. Eius cadauer dum nostri, ac imprimis Georgius Blatcouicius Narisii in Dalmatia regulus, eripe conarentur Turcis contra auferre illud conantibus, cadente Georgio, pugna magis ac magis recrudescit. Postremo nostri viribus impares, cum ipso Bernardo terga vertunt, & sæde perfugiunt. Quæ res totam aciem, ordinesq; qui adhuc Turcarum impetum, vimq; fortiter sustinebant, mirum in modum præterfecit secumq; in præcipitem fugam traxit. Derencenius, cum tertio agmine, quæ in subsidiis collocauerat, adhuc viribus integer adcurrere, vociferari, fugam retentare conatus, dum frustra omnia esse, sequi nihil proficere videt, in confertissimos hostes irruit, eiq; cum fortissimis familiarium acerrime pugnanti, equus lancea confoditur. quo cadente, pedibus non minus acriter dimicando se tuetur; donec gladio, quo peritissime utebatur, capulo tenus perfracto, ab hostibus circumuentus, non sine vulnere capitur. Cui quum laboranti filius, quem unicum egregie indolis habebat, ac frater opem ferre vellent, cum paucis familiarium, qui superant, equitum adcurrere. Sed neq; illi iam ab hostibus capto quicquam opis adtulere; & ipsi ambo circumuerti, atq; crudelissime interfecti sunt. Cecidere ex nostris præter Ioannem Frangepanum, & Georgium Vlatcouicium, nonnullosq; clarioris nominis tribunos, 5000. hominum, & 77. Omnia signa amissa, ex hostibus mille aut eo amplius desiderati: plurimi etiam vulneribus acceptis debilitati, domi vitam finiuerunt. Derencenius ipse Banus, & Nicolaus Comes Frangepanus, cum multis nobilioribus equitibus Vngarici atq; Illyrici nominis, inter captiuos fuere, hic demum multo auro se redemit: illum autem Iacuppes Byzantium, ad Patriarcham principem, cum aliis captiuis quam plurimis ac signis omnibus dono misit. Vbi in carcerem septem Turrium coniectus, tribus post mensibus. mærore animi, ob amissum exercitum, ac filium & fratrem trucidatos, contabuit, vitamq; cum morte commutauit. Eius cladis temeritate Frangepani acceptæ fama, quum Budam allata esset, Vladislaum incredibili dolore affecit; neque enim ignorabat plerumque omnia aduersæ fortunæ incommoda, eius negligentia atq; socordia tribuere: omniaq; eius dicta & facta in diuersum interpretari. Quod unum in præsens auxilium perditis rebus ferre poterat, ne prouincia præfecto careret, Ladislaum Canisianum in Illyricum misit, qui illis regnis & oræ maritimæ cum potestate præesset: simul & Iacicia ac Segnia tuenda curam gereret: eiq; haud contemnendum equitum & peditum numerum in supplementum eorum, qui clade Derenceniana perierant, attribuit; & ut primo quoque tempore illuc contendere maturaret, in mandatis dedit. Nec multo post insignes Venetæ Reipub. legati Budam venerunt, Marcus Dandulus, ac Paulus Capellius

Ioan. Frangepan. cadit.

Georg. Blatcouicius.

Derencenius fortiter prælians capitur.

Filius ac frater interfectus.

Quinquemilia ex nostris perire hac pugna.

Rex hac clade audita Ladislaum Canisianum Illyrico præfecit.

Venetorum legati Budam adueniunt.

qui

qui Vladislaum ad inferenda Turcis arma, certis conditionibus, nomine senatus, ^{Regesque Hun-}
 hortabantur. quos, firmata veteri cum senatu amicitia, amplis muneribus dona- ^{garia ac Po-}
 tos, dimisit. postulatum tamen in Turcas sociale bellum, nec negare in praesens, ^{lonia ad bellu}
 neque polliceri visus est: spem haud dubiam offerens, se breui, ea quoque in re æ- ^{Turcis inferē}
 quissimis eorum petitionibus locum daturum. Inde legati Cracouiam, vt Alberto ^{dum hortan-}
 delatos Regni fasces gratularentur, profecti, cū eo quoq; de inferendo Turcis bel-
 lo consilia contulerunt. Nam Turcæ illis diebus Dyrrachio potiti, aliis etiam eo-
 rum vrbibus terra mariq; magnis apparatibus imminebant. Et quum eodem tem-
 pore Paiazetis quoq; legati inducias petentes adessent, diu suspenso animo Alber-
 10 tum tenuere, quid sibi agendum, quidue decernendum, & vtris gratificandum fo-
 ret. Ad extremum Vladislai fratris consilium sequutus, certis de causis, Turcarum
 legatis triennales inducias dedit, eosq; dimisit. Iisdem diebus Vladislaus Epidau-
 rios, Ciuitatem maritimam, & suis legibus vtentem, qui nunc Ragusini vocantur,
 id per legatos postulantes, in fidem, clientelamq; recepit, quum illa à multis seculis
 20 Pannoniæ Regum amicitia, patrocinioq; suffulta, clara potensq; euasisset. Sub
 idem quoq; tempus brumalium dierum, adstrictis glacie fluminibus, Paulus Qui-
 nisius, aliquid tentandum ratus, copias praesidiariorum militum ad speciem iusti
 exercitus collegit, Rege praetorianas turmas cohortesq; submittente, Danubium-
 que traiecit, ac maiorem partem copiarum, versus Samandriam excurrere, agros-
 20 que longe lateq; vastare iubet, ipse cum tribus millibus hominum ad ripam Danu-
 bii, multis extructis ignibus, castra locat. Illi proxima castella, in quibus Alibegus
 Samandriæ praefectus, ex Michalbegorum familia oriundus, vir domi militiae- ^{Kinisius, coa-}
 que clarus & opulentus, Coniuges (nam complures ducere legibus permittuntur) ^{sta militum}
 liberosq; & preciosiorem supellectilem habebat, cum adiacentibus oppidis, nec o- ^{manu ver-}
 pinato aggressi, tanta adhibita celeritate ceperunt, vt Turcæ spacium arma capien- ^{sus Saman-}
 di, seq; tuendi non habuerint, nostriq; captis aut ad vnum interfectis omnibus, v- ^{driam excur-}
 troq; castello, exiguo tempore interiecto, potiti sint. Vnum ad summam militum ^{sionem facit,}
 læticiam cumulandam defuit, quod filii ac coniuges Alibeghi, per occultam auer- ^{atq; Aly Begi}
 30 sa portulae semitam, deducuntibus Eunuchis eorum custodiæ praepositis, sub tu-
 multu feliciter profugissent. Incredibilem in his Castellis, ac vicinis oppidis vim
 praeda fuisse repertam ferunt, ex eaq; æquali diuisione distributa, vniuersi milites
 praefectiq;, pecunia, vestibus, armis, equis, pecore, captiuis, cæterisq; id genus re-
 bus abunde expleti, nullo accepto ab hoste detrimento domum redierunt. Alibe-
 gus postero die cum octo millibus equitum, vt prædam extorqueret, iniuriasq; vl-
 cisceretur, nostros insequutus fuit; sed quum iam antea eos in tutum se recepisse,
 glaciemq; è vestigio dissolutam comperisset: fremens & frédens, sibiq; ac fortunæ
 iratus Samandriam reuersus est. His rebus peractis, ac incolumi reducto exercitu,
 Quinisius quum Taurunum venisset, ab iis, qui custodiæ ciuitatis arcisq; praerant,
 40 intellexit, nonnullos de prodenda Turcis arce, consilia cum Alibego nefarie com-
 municasse. Nec mora, implacabili in proditores odio incensus, acerbissimis habi- ^{Idem, eos, qui}
 bitis inquisitionibus, omnes cæpit: ac in conuictos, confessosq;, teterrima, nec vn- ^{Beligradum}
 quam antea ab vlla hominum memoria audita suppliciorum genera exercuit; sci- ^{Turcis prode-}
 licet vt instar veruecum ignibus tosti, à sociis meditati criminis manderentur. ^{ro statuerat,}
 Dum hæc Vladislao significata fuissent: gratias Deo Opt. Max. habuit, ac collau- ^{inauditis sup-}
 datis Quinisio & militibus, Croatum militem, qui Alibeghi castellum primus ^{plicis necat.}
 conscenderat, multisq; affectus vulneribus nequaquam deturbari è muro potue-
 rat, donec cæteri eum sequuti conscendissent, ducentis numis aureis,
 ac veste purpurea donatum, stipendioque
 auctum dimisit.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER III.

Comitia Budensis.
Anno 1493.

Corona Regia noui custodes assignati.

Grauiſſima querela à proceribus Vladislao obiecta.

Vladislaus refutat sibi obiecta.

SUB id tempus Derencenianæ cladis Vladislaus comicia Budam conuocauerat, ad quæ frequentes ex omni ordine proceres conuenerant, in quibus Stephano Crispo Episcopo Syrmienſi, & Andrea Bathorio, qui coronæ ſeruandæ præerant, magistratu abdicatis, Thomas Bacocius Agrienſis Episcopus, Urbano iis diebus vita functo ſubrogatus, ac Stephanus Comes Scepuſienſis ſucceſſere. Iamque abſolutæ deliberationes cum priuatæ tum publicæ erant, redigique ſaltem in ſcripta debebant, cum principes & maior Episcoporum pars, in domum Laurentii Syrmii ducis, quam in foro Diui Georgii per amplam habebat, frequentes ſe contulerunt, quo Comes quoque Stephanus Scepuſienſis, Palatinus venit, qui eo tempore cum Laurentio duce contracta affinitate, vires, opesque, & ſenſus omnes arctiſſime coniunxerat. In eo conuentu procerum, multi ſermones vltro citroque habiti fuere, pleni irarum & contumeliæ in Vladislai ocium, quibus ipſe mollis inertie, ac neglectæ Reipub. infamia indignum in modum lacerabatur, quod domi ſedendo, cum ſingulari regni detrimento, ac ſumma gentis Vngariæ ignominia, quietem & deſidiam, ac venandi ſtudium, cæteraque remiſſioris vitæ oblectamenta, neceſſario bello præferret, Sileſiam, Morauiam & Luſatiam, vt de Austria taceatur, contra pacta initio regni ſtabilita Bohemis attribuiſſet. Turcarum incurſiones, quas Matthias Rex inuiſtus, aut ipſemet, aut per legatos ſingulari felicitate auertiſſet, eius negligentia ita inualuiſſe, vt quotidie grauiores & funeſtiores ſentiantur. Principem Turcarum domeſticis atque externis bellis implicitum eſſe, ideoque bene gerendæ rei occaſiones, ſi iis vti noſſet, digito propemodum demonſtrari: regni prouentus in res minime neceſſarias vanasque impendi: limites à vicinis Polonis & Bohemis per vim uſurpari: & quod vix ſine lachrymis effari poſſint, opulentiffimum paulo ante, florentiſſimumque regnum, commutata cum rege fortuna, ignobile exhaustumque iacere. Et niſi obuiam eatur, breui fore, vt cum ſumma totius Reipubl. Chriſtianæ perniciæ & excidio, attritis conuulſisque opibus, concidat & euertatur: propterea ipſis rerum indignitate permotis æquum videri, vt de iis Vladislaus, à Comite Palatino, ad cuius officium id proprie pertineat, communi ſtatuum nomine, è veſtigio & quidem ſerio admoneatur. Quæ cum Palatino præſente & audiente dicta eſſent, ipſe, vt erat cauto ſagacique ingenio, primum deprecari cæpit graue iſtud legationis munus, quo proculdubio Vladislai aures atque animus læderentur. Poſtremo tamen proceribus, ne hoc abnueret, impenſiſſime flagitantibus, morem ſe geſtutum pollicitus, ſequenti die, Vladislao in arce conuento omnia, quæ dicenda acceperat, paucis abſoluit. Ad quæ Vladislaus, perturbato non niſi illo animo, ita reſpondere viſus eſt, vt omnem culpam à ſe amoueret, ac proceribus ipſis, qui ſe ocio atque auariciæ corrupendos dediſſent, fraudeque & malis artibus regnum prædæ loco habere cæpiſſent, eam haud diſſimulanter tribuere videretur. Sc à triennio Reipub. curam domi militiæ-

litiaque ea fidelitate diligentiaque habuisse, vt de eius studio, vigilantia & si placeat, virtute fortunaque nemo vllam conquerendi causam habere potuerit. Recepta enim Alba, Cassouia liberata, repressis hostibus, pace opulentia parente regno parta, officio suo abunde satisfactum videri. Redditi Vngaricos ipsi quidem ingentes immensosque promitti, sed nequaquam integre administrari; hactenus ex Bohemiae arario se atque exercitum maiori ex parte sustentasse: nec multum esse temporis, ex quo nactus quietem sit, & eam se non inerti ocio ac desidia, vt ipsi obicere viderentur, sed iis, quae Reipub. Vngaricae vel maxime conducant, tractandis peragendisque transmisisse. Ipsos potius accusandos, qui contempta Regia auctoritate, posthabitis legibus, neglecta militia, auaritia ac rapinarum studia confectentur: & quod intolerabilius sit, omissis naturalibus hostibus Turcis, qui magnis viribus vndiquaque ingruant, mutuis inter se armis digladiando, caedibus fortunarumque direptionibus hostilem in modum grassentur. Sint modo, vti par est, dicto audientes, & pecuniam belli neruum, pacisque subsidium, affatim subministrent, se nullam occasionem neglecturum, qua Turcis bellum inferatur, ne vel ipse, vel proceres desidia, otio, torpore insimulentur. postremo breui tempore interiecto, futurum, vt qui modo principibus suis contemptui esse caeperit, se virum Regemque esse testatum reddat. His peractis sermonibus, solutoque conuentu, Palatinus arcem Iohannis Coruini in Illyrico absentis, Somboriam, aedito in monte sitam, nequaquam praemonito Rege obsedit. cui quanquam Vladislaus seuerissime interdixisset, ne arcem occuparet, quae nulla iuris aequitate ad eum spectaret, ille tamen spreto Regis imperio, eam deditone praesidii in suam potestatem redegit. Osualdus quoque Episcopus Zagrabienensis, eiusdem Coruini oppidis, per vim adimendis imminebat, nec Regis iussu ab armis discedendum arbitrabatur. Laurentius vero Dux Sirmii, nec Lenociam cum Rege venire, neque excursantibus in Sirmio, & populabundis Turcis resistere voluerat, & quoties de Rege meminisset, conuiciis vituperanter eius nomen proscindere non dubitabat, ita vt Vladislaus his multiplicibus contumeliis exagitatus, certa sibi, & dignitati suae aduersus conspirantes, nec dicto obtemperantes praesidia comparanda censeret. Igitur graui certoque consilio per idoneos homines Maximilianum Caesarem sibi conciliat; deinde in Poloniam, ad Regem Albertum, reliquosque literas dat, quibus vt Leuociam urbem Polonis finitimam venire, isthicque de rebus arduis secum colloqui velit, amanter inuitat. Ad diem igitur constitutum Albertus cum Sigismundo, & Friderico Cardinale, fratribus natu minoribus, ac Friderico Marchione Brandenburgensi, sororis filio, ad Vladislaum Leuociam venire, ibique publice faedera cum Polonis renouata sunt, ac ludis & spectaculis aliquot dies insumpti: priuatim vero Reges secretis habitis colloquiis, vt se ad dignitatem suam ab intestinis factionorum procerum insidiis tuerentur: vtque si necessitas postularet, stabiliendae auctoritatis suae causa arma consociarent, insigni silentio decreuere. De bello etiam hostibus inferendo, quod a summo Pontifice imprimis expetebatur: consilia contulere; amborum Regum animis ad id magnopere inclinatis. Sed ne eius suscepti consilii suspensiones emanarent: ipsi met Reges vulgauere sibi ipsis permolestum accidisse, quod tanto labore, tamque longinquis itineribus frustra susceptis absque vlllo Reipub. commodo discedere cogerentur. Fama tamen vel callide ab regibus dissimulata emanauit, Vladislaum Alberto fratri eo in colloquio clam concessisse, vt praetextu belli Turcici, arces Achilleam, & Moncastrum in Moldauia, qua Tyras flumen, nunc Nester appellatus, in Istrum illabitur, sitas, quae a Paiazete Turcarum principe, sub induciis, viuentem adhuc Matthia Rege, furtim captae erant, recuperare, sibi que retinere liceret: idque consilium de industria Vngaros eclasse, quod ii Moldauiam omnem,

Stephanus
Palatinus ar-
cem Sombor
Iohanni Cor-
uino eripit.

Episcopus et-
iam Zagra-
bienensis Cor-
uini oppidis
imminet.
Dux Sirmii
defectio a
Rege.

Vladislaus &
Alberti Regum
conuentus
Leuociae.

Vladislaus,
vt arces Achil-
leam & Mon-
castrum in-
uadat Alber-
tus, concedit.

& eas præcipue arces à Carolo & Ludouico ac Sigismundo Regibus restauratas munitasque (quod inscriptiones saxi portarum incise, hodieque testantur) ad se & regnum Vngariæ pertinere affirmarent, nec ei decreto cessuri viderentur. Et Albertus quidem magnis copiis & apparatu in Russiam postea penetrauerat: sed multis fatigatus aduersis, morbo quoque graui afflictus. Postremo insidiis Stephani Moldaviæ principis circumuentus, re infecta, nec sine clade redierat: atque hæc res facile ab Vngaris credita eos à Vladislao alienauit. Palatinus, qui erat in propinquo, ad Reges inuisendos accedere non ausus, quod Albertum ob similitudinem ex infelicitate prælii Cassouiensis conceptas offendisset: Vladislaum vero subitum, ob arcem Coruinianam contra edictum occupatam, existimaret, petita cuncti redeundique incolumitate, cum amplissimis & plane Regiis muneribus Leuociam venit: adeo ut mille fere plaustra, vino, hordeo, panibus, farina, variis piscium generibus, cæteroque commeatu plena, regibus dono daret, quæ in foro vrbis longo ordine porrecta conspicerentur. Fridericus porro Cardinalis, duobus Regibus, fratribus suis, duobusque longe clarissimarum gentium populis audientibus, sacris operatus, regna & imperia eorum Deo Optim. Max. ardentissimis votis commendauit: & deinde post exactum mensem, Vladislaus fratres arcte & amanter, ut lachrymæ non inanes emanarent, amplexus, amplissimis muneribus donatos dimisit: ipse Leuocia discedens, Cassouiam venit, eoque Sigismundum Episcopum Quinqueecclesiensem, quem Budæ reliquerat, accersuit, ut eius consilio vteretur. quo adueniente Varadinum, indeque post aliquot dies in Transiluaniam, quam more suo tumultuari acceperat, ut eius tranquillitati consuleret, iter instituit. In quam cum venisset, alterum ex præfectis Ladislaum Lossoncium, quod cum Bertoldo Dragffio dissideret, loco motum, ad aulæ suæ præfecturam transtulit; & Transylvanianis pecuniam imperauit, quæ ab ipsis sine mora curata est. Comparato ea pecunia exercitu, & compositis Transilvanianæ rebus, ad inuisendas inferioris Pannoniæ arces, Temesuarium cum copiis perrexit, atque à Paulo Quinisio, vetere eius loci præfecto, curru vecto (quod iam pridem dissolutis dextræ partis membris equitare non posset) cum ornatissimo apparatu militari, ac longe lautissimis conuiujs & epulis exceptus fuit. Itum deinde est ad Petri Varadinum, summo in montis iugo, ad ripam Danubii situm, cum oppido subiacente. Quod utrum à Petro Rege, aut alio eius nominis principe constructum fuerit, annalibus nihil ea de re tradentibus, incertum est. Ibi cum allatum esset Turcas Sauo flumine traiecto, quod inusitatis æstatis feruoribus vadofum se præbuerat, alteram in Illyrico & Carnis irruptionem fecisse; re cum Paulo, quanquam lingua & omnibus artibus capto, communicata, quatuordecim millia equitum, quæ eo itinere conduxerat, ei ac Bertoldo Dragffio tradit, ac ut in Thraciam ac Bulgariam irrumpant, & obuia quæque ferro & flammis vastando populandoque percurrant, iubet. Qui in vltiorem Danubii ripam effusi, totosque xv. dies impune grassati, tantam prædam congesseunt, hoste nusquam se in conspectum dante, ut ei asportandæ, nec currus, nec iumenta sufficerent, adeoque vile rerum premium esset, ut quinque boves vno aureo venirent. Et Paulus quidem, vltius progrediendum, aduectisque è proxima Alba maioribus tormentis, Samandriæ manibus terrorem admouendum censebat: quod Paiazetes Turcarum princeps, illatis Caithbego Ægypti, Syriæque Sultano armis, Europæisque omnibus Hellepontum transire iussis, omnem eam regionem præsidiis nudatam reliquisset. Sed quum socii prædam opulentam dimittere nollent, & cum sequuturos se negarent, pedem referre coactus, traiecto ad Taurunum Danubio, incolumen reduxit exercitum. Nec multo post, quum ad oppidum Sancti Clementis peruenisset, quod est in citeriore Sauo ripa positum, lethali febre, vltra pristinum morbum agitatus, cum malorum vim sustinere non posset, extinctus fuit. Vir certe memorabilis, rei que bellicæ peritissimus;

Palatinus Reges visit, & splendidum muneribus ornat.

Vladislaus fratres dimittit.

Transylvaniam nonnihil motam pacat.

Temesuarium & Varadinum Petri adit.

Kinisii ac Dragffii excursiones in Bulgariam.

Vnde ingens præda partita.

simus, utpote, qui per omnem ætatem, summa felicitate arma tractarit, ac è ma-
 nipulario pedite, omnibus honorum gradibus, sola virtute duce conscensis, Te-
 mesuario ac cæteris inferioris Pannoniæ limitibus per viginti quinque annos cum
 imperio præfuerit: nec vnquam, quod mirum maxime, euentuque rarum sit, ad-
 uersam fortunam expertus fuisse feratur. Eo non sine singulari Vladislai dolore
 sublato, qui eum gerendo bello, quod iam diu in quosdam reluctantes proceres
 coquebat, ducem animo destinasset, Baciam ductus, exercitus, ibique per aliquot
 dies statiuæ ad ripas Danubii collocata, Baciæ tandem Vladislaus animi sui propo-
 situm, de inuadendo armis Laurentio Duce Syrmii, ac Bartholomæo Priore Aura-
 10 næ, Ordinis Equitum Rhodiorum, & Iohanne Halapficio, cæterisque Laurentia-
 næ factionis proceribus vindicandis, detexit; adhibitis in consilium Thoma Boca-
 cio Agriensi, ac Sigismundo Quinqueecclesiensi Episcopis, quorum fidei pruden-
 tiæque maxime confidebat. questus eum primo ad coronationis pompam, pe-
 culiaribus nunciis inuitatum, minime venisse; deinde Leuociam, postremo Ba-
 ciam, eadem pertinacia venire recusasse; neque vnquam dicto obtemperantem
 fuisse; dicta omnia & facta Regis, perpetua obtreptione suggillasse, & eum illo
 to ore bouem appellare non dubitarat. Nonnullos ab ærarii præfectis, ut imposita
 populis tributa exigent, missos, in oppido suo Chioro, haud procul Alba dis-
 20 scuisse, qui nuper dum Sirmium incendiis & populationibus vastassent, intacti-
 que & integri abacta præda reuertissent, eius bonis & fortunis pepercisse fereban-
 tur. Quæ omnia quum manifestis indiciis constent, nec ille diffiteri queat; quid
 aliud superesse, quam ut Criminis Læsæ Maiestatis damnatus, meritis pænis ple-
 ctatur? Sigismundus sententiam rogatus, consilia Regia, veluti summæ plena
 prudentiæ, haud cunctanter approbavit, addiditque ad deterrendos alios ma-
 ture facto opus esse: se singulari prospere conficiendi belli spe teneri, cuius æqui-
 tate Rex superior esse censeretur. Thomæ diuersa non nihil erat opinio, omnia
 consilio prius ac æquabili nec indecora compositione, quam armis experiun-
 da esse: nihilominus tamen, quicquid Vladislao visum, decretumque foret, pa-
 30 ratum se ad omne discrimen esse, opesque & industriam suam consociaturum.
 Vladislaus suis suscipiendi belli consiliis innixus, frequentiori conuocato con-
 cilio, arma aduersus Laurentium, uti prorsus rebellem, cæterosque inferenda
 promulgat: milites ex hibernis euocat, tormenta currulia, oppugnandis oppi-
 dis idonea, Buda, secundo Danubio deuehenda curat: eorum magistros, im-
 primisque Iacobum Morgebordenum præfectum armamentario, è Prussiæ vr-
 be Monte Regio oriundum, cui Matthias Rex virtutem præmiis ornare solitus,
 arcem Rohonciam pro egregie nauata multis in obsidionibus opera, dono dede-
 rat, ut cum his venire maturarent, hortatur, atque alia omnia gerendo bello ne-
 cessaria, summa diligentia administranda imperat.

40 Et sane paucis diebus magnæ copiæ in castra confluxere, in quibus Pe-
 trus Gerebus, Regis Matthiæ consobrinus, Nicolaus Banffius, Andreas Bo-
 thus, alique complures præfecti, & duces clari nominis fuere. Vladislaus his
 comparatis omnium copiarum imperium Bertoldo Dragffio, Transilvaniæ præ-
 50 fecto attribuit: ac primo Villacum oppidum, quod Laurentii auita sedes, totius-
 que Sirmii caput erat, inuadendum acrique obsidione circumuallandum man-
 dauit. Illud instar Budæ, situm est supra collem, Danubio imminentem, pul-
 cherrimis & cultissimis vinetis circumiacentibus, in quibus generosissima vina,
 multis & longissimo terrarum tractu disitis nationibus olim expetita pro-
 creabantur; sed iam à barbaris occupata, nullo culturæ honore, neglecta de-
 fertaque iacent, & suam sortem pene lugere videntur. Quæ ubi Lauren-
 tius per exploratores, quos in aula castrisque regiis habebat, intellexit, Futaco
 oppido,

Pauli Kinisti
mors & elo-
quium.

Vladislai que
rimonia ad-
uersus Lau-
rentium Sir-
mii Ducem,
& factiosos.

Anno 1494
Bellum ad-
uersus Sirmii
ducem decer-
nitur.

Copia con-
trahuntur.

Summarei
bellica præse-
ctura Drag-
ffio mādatur.

Villacum oppidum Ducis obsidetur.

Deditio civium capitur.

Multi ad Vladislavum à Ducis deficiunt.

Arx acriter oppugnatur.

Cuius periculo Laurentius perterritus.

Palatini opem implorat.

oppido, quod regios illud primum omnium inuasuros putaret, præsidio firmato, Villacum omnibus rebus tolerandæ obsidioni necessariis communiuit; præfectisque & militibus opportuni & celerioris reditus sui, auxiliorumque spe oneratis, ad Rahociam arcem suam in Illyrico non longe à Posega sitam contendendum existimavit: ut eam quoque commeatu, bellicisque apparatibus & milite firmaret. Vxorem vero cum infante filiolo, qui paulo post decessit, & imbelli familia, Nemetuarinum, præaltæ rupi, sed cui nulli montes contigui sint, impositam, ideoque natura loci munitissimam, Stiriaque & Austria proximam misit. At Dragffius, post diem tertium præterito Futaco, ante lucem, in conspectum Villaci oppidi peruenit: & milites extemplo illud aggredi iubet: quod non manibus sed simplici vallo munitum primo impetu capi posse non desperaret. Verum ea intempestiva ducis ac militum audacia eum habuit exitum, ut qui alacriter procurrebant, oppidumque temere adorti fuerant, ab oppidanis, qui magno numero propugnabant, multis interfectis, multisque vulneratis celeriter reiicerentur. Postero die militibus secures, bipennesque distributæ, quibus vallum deiicerent, pugnaque denuo instaurata, edicto imperatum, ut Sclopettarii ac Sagittarii iis, qui dissecando vallo incumberent, auxilio essent, ac submotis defensoribus, neminem in vallo consistere paterentur. eoque ordine, sed maioribus viribus procurentibus Regiis, patefactoque aditu, oppidani metu perculsi deditioem faciunt; præsidariis celeri fuga sese in arcem recipientibus. Et ab oppidanis quidem violandis, iussu ducis & præfectorum temperatum est: sed pabula commeatusque cuiusvis generis, ac res & substantia omnis, puncto temporis prædæ, avaritiæque militum cessere. Capto oppido Vladislaus, qui eodem die in castra venerat, edixit nemini fraudi futurum, quicumque Laurentii partes intra xxx. diem deseruisset, post illud tempus, capitis, fortunarumque omnium noxam imminere. Nec pauci extitere, qui è vestigio Laurentio relicto, ad officium redierint, nonnullis proposito perfidiæ sceleris pertinaciter insistentibus. Arx interea, quæ duplici murorum serie munita erat, diligentius atque acrius capta est obsideri, & Iacobo Morgebordino tormentarii negotii præfecto, ut maiora tormenta propius manibus admoueret, imperatum. qui cum impigre operam navando, circa templum Diuo Stephano sacrum, quod medio in oppido erat, vineas aggeresque extruendos curasset, ac tormenta maiora corbis vimineis, arena repletis, ex disciplina, interiectis, opportuno loco collocasset, mania magna vi quatere & diruere cepit. Cumque multi quotidie ex defensoribus, tormentorum globis interficerentur vulnerarenturque; ac mania non diu vim incidentium pilarum sustinere posse viderentur, præsidarii clam de deditioe conferre ceperunt; ac decem dierum inducias à Dragffio postularunt. quæ ea conditione concessæ fuere, ut nisi interea à Laurentio auxilia aduenissent, arx sine vlla exceptione Regi traderetur. Stantibus induciis, præsidarii milites, eam partem murorum, quæ tormentis diruta erat, occultis & fere nocturnis laboribus, singulari astutia reficiunt, & alias munitiones ita instaurant, ut tempore induciarum exacto, neque ullis Laurentii auxiliis apparentibus, deditioem tamen facere recusarent. Quæ præsidii fraude, perfidiæ proxima deceptum se videns Dragffius, ac propterea gravissime exacerbatus, acriorem oppugnationem instituere, mania perpetuis tormentorum ictibus labefactare, nec dies nec noctes cessare, denique hostes multa arte fatigare. At Laurentius fama capti oppidi, arcisque periculo permotus, consilium inops, tantoque bello impar, ad Stephanum Comitem Scepusiensem & Palatinum, cui affinitate arctoque fædere priuatim icto coniunctus erat, confugiendum, rebusque suis extremo in discrimine versantibus opem implorandam duxit. Qui precibus eius, lachrymisque adductus, sibi quidem militares copias subsidio contra Regem mittere minime licere respondit, ne mox perduellionis reus

reus agatur: senio autem morbisque grauato iter in castra Regia suscipere integrum non videri; hoc vnum quod in potestate foret, ei minime denegaturum, ut legatos ad demulcendum, ac deprecandum regem quam primum amanderet, quem mitem ac benignum citoque exorabilem existimaret. Qui quum in castra peruenissent, admissi à Rege, ea quæ à Palatino in mandatis acceperant, ordinem narrarunt; quorum summa erat, Laurentium neque reum à quopiam peractum, neque damnatum esse; si quid noxæ fecisset, iuxta leges, ad ipsius Palatini tribunal, qui inter Regem & subditos, pro veteri Regni libertate, ordinarii iudicis locum obtineret, reum citari debuisset; quibus prætermis-
10 *Qui legatos ad Regem mittit,*
s, indictaque causa, apertum bellum ei nec opinato illatum. quæ cum ad legitimi Regis officium minime pertineant, sed potius tyrannidis affectatæ suspicionem multorum hominum mentibus haud obscure adferant. Petere Palatinum, ut mitigato in præsens animo, ac bello in aliud tempus aliosque hostes dilato, causam Laurentii non Marte iudice, sed legum patriarum institutis ac consuetudine cognoscendam statuatur. Vladislaus his legatorum verbis, ut arrogantia plenis, supra quam dici queat, permotus, vehementique bile tumens, & iratus, quod Palatinum Laurentiani sceleris defensorem profiteri ausum, superbaque legatione auctoritatem suam plane violatam videret, breuibus respondit, se grauissimas & multiplices Laurentii contumelias, de quibus bello persequendis & castigandis
20 *Sed si cum summa Regis indignatione dimissi.*
antea cum Palatino contulisset, nec potuisse; nec pro sua dignitate, Regni-
que Vngarici quiete vindicanda ulterius pati voluisse. Itaque se minis ipsius ab incepto minime deterritum, sumpta iustis de causis arma, eo usque prolaturum, donec perdomitis rebellibus, ac probe vindicata Regia dignitate, summa totius belli prospero successu terminetur. Proinde in ipsius Palatini arbitrio situm esse, an fidei obsequio se benignum & facilem, an vero contumacibus factis durum & implacabilem principem habere malit. Dimissis hoc duriori responso
30 *Inde Dragffius acriorem oppugnationem arcis instaurat,*
legatis, Dragffio acriorem oppugnationem instituendam iubet, omnique studio incumbendum, ut nulla interiecta mora, arce quoque potiatur. Quibus rebus cognitis, mater Laurentii, grandior natu mulier, ex nobilissima Garano-
rum familia oriunda, quam ætate sexuque suo securam filius isthic reliquerat,
extremo metu perfusa Dragffium ingenti vi pecuniæ oblata tentandum duxit, si obsidionem amouere, funestoque bello finem imponere posset. Sed ab ho-
40 *Laurentii matre nequicquam eum ingenti pecuniâ vitentante,*
mine minime auaro, ac honoris famæque amantissimo, contemptis muneribus, ad Regem reiecta fuit. Interim vero dum illa ad Regis animum explorandum supplex accedere conatur, Dragffius exterioris arcis muros vehementi pilarum procella dirutos cernens, ut non magno periculo irrumpi posse existimaret, habito cum Rege, cæterisque ducibus consilio, noctem obscuram delegit, cuius tenebris tecti milites eam aggredierentur. Itaque prima Vigilia, multis in locis simul procurrunt; & quanquam difficilis per ruinas ascensus foret, defen-
50 *Et repulsis propugnatoribus, arcem inferiorem capit.*
s foribus summa virtute propugnantibus, tamen paucis amissis, sed multo pluribus conuulcratis, capiunt, militesque omnibus, qui in præsidio erant, arma proicientibus, seseque dedentibus, utpote Vngarico sanguine progenitis parcendum censent, eisque ciuili temperantia in tutum abeundi potestatem faciunt. Supererat arx superior nullis adhuc ictibus quassata, cuius expugnationem Dragffius longe difficiliorem futuram putabat; sed metu perculsis, captæque exterioris arcis periculo territis nullam quietem dandam ratus, eam à militibus inuadi iubet. Laurentiani quanquam per aliquot dies eam tueri poterant; ne tamen Dragffium nuper falsa induciarum specie deceptum magis irritarent, nec postea lenitati & gratiæ vllum locum apud eum inuenirent, antequam il-
60
lucesceret, deditionem fecerunt; ea conditione, ut incolumes cum armis & vestibus dimitterentur. Per hunc modum Vilaco in potestatem redacto, Vladislaus
Superior vero deditur.

Vladislaus matrem Laurentii singulari benignitate excipit. sequenti die, ex castris arcem ingressus est, ibique matrem Laurentii grandæuam, suam, filique fortunam lugentem, obuiam habuit, quæ in genua procidens, misericordiam eius multis cum lachrymis & gemitibus implorauit. Cui Vladislaus, bono ut esset animo, beneque de se speraret, iussit. Se, enim, finita expeditione, filii causam comicialibus iudiciis more maiorum cognoscendam permittiturum, & si suffragiis comiciorum insons iudicaretur, de damnis omnibus sincera fide satisfacturum; sin ille causa caderet, saluis fortunis, solo capite eius contentum futurum. Quibus dictis, & reddita, quæ eius erat suppellectili, eam Budam deducendam curauit, tribus oppidis, ex quorum redditibus se interea sustentaret, ei extemplo attributis. In arce præter trecentas vestes, variis preciosissimarum pellium generibus suffultas, ac vasa auro argentoque cælata, & non modicam signatæ pecuniæ copiam, tria millia doliorum laudati vini Sirmien-sis, ac commeatus cuiusvis generis, ingens numerus repertus est. quorum maiorem partem Vladislaus ducibus & tribunis ac proceribus, qui fortem fidelemque in expugnanda arce, oppidoque operam nauauerant, distribuit.

Inde S. Demetrius Lupus Despotæ opidi ditioni Regiæ subiugatur.

Cui etiam reliquæ Laurentii arces sese submit-tunt.

Hinc Quishoruatæ contumaciæ domat,

Eumque omnibus arcibus quatrinduo exiit.

Maxim. Cæs. & Sigismundi Regis deprecatione in gratiam redit.

Anno 1495. Dragffius Caposio posuariat arce obsidet.

Ad oppidum vero amplissimum quod à Diuo Demetrio nomen habet, ac ad Sauum flumen exporrectum, opportuno ad defendendas Illyrici Syrmiique regiones loco situm est; Lupum Despotem Thraciæ, sed cuius maiores regno per Turcas pulsati in inferiori Pannonia sedes fixissent, copiis haud contemnendis ei traditis, sine mora expediuit, ipseque illud deditibus sese præsidariis nullo negotio in potestatem redegit; præsidioque imposito ad Regem in castra reuersus est: Sic ut Vladislaus omnibus Laurentii arcibus & ditione, quas in Sirmio, inferiorisque Pannoniæ partibus habebat, breui temporis interuallo potitus, seque & suas iniurias egregie ultus esse videretur. Quibus in potestatem redactis, ad oppida Iohannis Halapficii, quem Quishoruatæ vulgo vocabant, inuadendi eodem irati animi feruore defertur. Erat Quishoruatæ ex inferiore Crouatia mari proxima, non ignobili loco oriundus, ductaque vxore Laurentii Banffi Senioris à Gara nuncupati filia, coniugii iure aliquot castella & oppida intra Sauum Danubiumque flumina obtinebat, ac omnibus ferre bellis Matthiæ Regis ordines ductando inclaruerat, vir rei militaris peritissimus, sed qui factiones alere, vicinorum bona rapinis infestare, regiaque edicta singulari contumaciâ contemnere erat solitus.

Hunc igitur quatrindui spacio omnibus arcibus & ditione exutum, Pannoniæ finibus excedere coegit. Sed non multo post, magnorum principum, & Maximiliani imprimis Cæsaris, Sigismundi que fratris, Vladislai qui post Albertum & Alexandrum Rex Poloniæ fuit, diuque & feliciter regnauit, commendationibus adductus, eum promittentem se omnibus, quos damnis & detrimentis affecerat, satisfacturum, ac in posterum dicto audientem futurum, in gratiam recepit. Per hunc modum omnibus Laurentii, & Quishoruatæ arcibus, breui tempore interceptis, Vladislaus ad amplitudinem, dignitatemque nominis sui pertinere ratus est, si ulterius progrediac victoriæ prosperis successibus uti maturaret. Itaque Vilaco, & cæteris locis ea expeditione in potestatem redactis, Andreæ Bothum, virum militiæ peritum, sibi que imprimis fidum cum summo imperio præfecit; alias vero tres eius arces, munitissimis in locis sitas, tribus bellis eodem tempore aggredi, nec interea capto desistere, quam eius & cæterorum aduersæ factionis elatos spiritus retunderet, graui consilio decreuit.

Dragffium quidem, quem Vilaci obsidioni præfuisse diximus, in Sirmiensem agrum, cum iisdem legionibus ire, ac arcem Viuariam, quæ à fluuiio Caposio nomen habet, eoque in insule modum circumfluente ambitur, oppugnare iubet;

iubet, eique Hippolyti Atestini Cardinalis Strigoniensis, Iohannisque Bornemissæ equestres copias attribuit. Hunc Iohannem Bornemissam, quæ vox sobrium at- *Ioan. Bornemissa laus.*
que abstemium notat, è Tolnensi pernobili oppido oriundum, Matthias Rex, vir-
tutis, industriæque eius admiratione captus, ex humili obscuroque loco ad ærarii
præfecturam promouerat. à Vladislao vero tanto in precio atque honore habi-
tus semper fuit, vt præter reddituum omnium procurationem ei concreditam,
vniuersis etiam secretioribus consiliis ante alios adhiberetur, & demum à morien-
te, liberorum Regiorum tutor atque curator singulari iudicio constitueretur.
Iosepho vero Somio, quem post Quinisium paulo ante fato functum, Teme- *Ioseph Som-
ius Nemet-
viuarium ob-
sidet,*
10 suarii præfectura donauerat, in mandatis dedit, cum VI. equitum millibus, ac
totidem peditibus, ad obsidendum potius, quam oppugnandum oppidum Ne-
metuiarium quamprimum proficiscatur. quod oppidum, in plano quidem &
patenti loco situm est; sed arcem rupi præaltæ, quæ ab omnibus circum monti-
bus, naturæ quodam miraculo separatur, impositam habet; ita vt Iosephus lo-
cum natura simul & arte munitissimum contemplatus, non vlla hominum ar-
te aut industria, sed fame tantum ac rerum necessariarum penuria expugnari
posse affirmaret. quibus tamen difficultatum casibus, Laurentius, qui cum
coniuge, rebusque carioribus eo se receperat, conuectis omnis generis comnea-
tibus, cæterisque tolerandæ obsidioni necessariis abunde tempestiueque pro-
20 spexisse dicebatur. Restabat arx Rahocia, Posegæ, vt diximus, propinqua, iugo
editi montis ea quoque imminens, cuius oppugnationem, Lupo Thraciæ De- *Lupus Despo-
ta Rahociam
arcem aggrea-
ditur.*
spotæ acerrimo bellatori, cum prætorianis ac Illyricorum copiis, ipsiusque Cor-
uini auxiliariis curandam committit. Ipse vero vt Rahociæ oppugnandæ con-
silia sua præsentia vrgeret, ducibusque ad rem fortiter gerendam stimulos ad-
deret, traiecto Drauo flumine, Veruciam Nicolai Banffi arcem, quæ magnum
ac populosum oppidum adiunctum habebat, vnius diei itinere Rahocia dis-
sitam, transgressus est, eo animi proposito, vt Laurentius cæterique tribus ma-
gnis exercitibus, trifariam diuisis circumuenti, aut dubiis & incertis rebus suis
certa apud se misericordiæ remedia quærere, aut aduerso belli exitu, iniquissi-
30 mam fortunæ conditionem subire cogerentur. Fama enim erat eos in finibus Au-
striæ, & Stiriæ, conductis Germanis peditibus, aliisque copiis, pugnæ fortunam
tentaturos. Cum Veruciam venisset, Comicia simul iudiciaque promulgauit, in
quibus lites Illyricorum mutuas, & Osualdi Episcopi Zagrabiensis cum quibus-
dam proceribus controuersias diremit; neque quisquam inuentus est, qui eius
edictis non extemplo obtemperaret, postquam miserabilis Laurentii immode-
rata paulo ante cupientis conditio, atque fortuna omnibus documento exem-
ploque esse posset.

Interea quum Dragffius Caposuarium negligentius, quam pro disciplina & *Dragffius in
obsidione Ca-
posuiuanensi
caditur.*
40 veteri sua gloria debebat, oppugnaret, contemptisque hostibus ad nuptias quas-
dam relaxandi animi causa profectus, castris excessisset, à Dauide Dombaio, Lau-
rentii præfecto, viro impigro, & ea potissimum obsidione clarissimo, insigne ac-
cepit detrimentum. Is enim occasionem rei nouandæ nactus, dum luna pernox
esset, castra inuadit, Regiosque somno ac vino, quod ibi laudatissimum nascitur,
sepultos, & segniter se tuentes, expeditissimis peditibus sternendos obiicit, tor-
mentis nullo negotio potitur; iisque in Regios conuersis omnia terrore ac tumultu
complet; adeo vt Regii Dragffianique in proximas sylvas turpi & indecora fu-
ga salutem quærere cogerentur. Cæsis fugatisque iis, qui resistere ausi erant, pun-
cto temporis castra capiuntur & diripiuntur, tormenta currulia cum omnibus
impedimentis in arcem à victoribus inuehuntur, ac ruinæ murorum adhibita ce-
50 leritate reficiuntur. Cecidere inter fugiendum ex regiis, & Hippolyti Cardinalis
equestribus copiis, complures: multi etiam cum in flumen Caposium cæcis vadis,

*Obsidionem
denuo reno-
uat.*

*Pulvere tor-
mentario for-
te incenso,
arx Dragffio
deditur.*

*Rahocia ar-
cis obsidio.*

*Etiā illa de-
ditionem fa-
cit.*

*Nemethu-
rium graui-
ter premitur.*

limoque importunum pauidi sese intulissent, diu cæno colluctati periere, aut in manus hostium incidere. Iohannes Bornemissa, cum diu se suosque defendisset, utque præ aliis tormenta conseruarent, commilitones hortatus esset, pugnamque frustra restituere contendisset, ad extremum desertus à sociis, & amissis XV. equibus, necessitati cessit, & in tutum sese recepit. Dragffius amissis castris, & impedimentis, grauissimo vindictæ dolore incitatus, non se animo demisit, sed singulari vsus celeritate, copias dissipatas, præbito eis stipendio, denuo recolligit, tormenta & pilas ferreas pulueremque sulphureum Quinqueecclesiis aduehenda curat, omnibusque animi & corporis viribus nititur, ne Laurentiani huius victoriæ successu insolentiores facti diutius lætarentur. Igitur hæc dies & noctes summo studio agitati, iamque exercitu reparato ad continuandam oppugnationem reuertenti commodum aduenere missæ à Budensibus & Pesthanis tricenariæ cohortes quatuor militariter instructæ; quarum ope fretus, oppidum denuo adortur. crates vimineas latiores, tabulasque pluteis crassioribus duplicatas, quibus flumen cæno, carectis & arundinibus impeditum substernatur, pedibusque militum firmandis commoditatem præbeat, tumultuario agrestium opere fieri curat; quibus perfectis acceptam ignominiam virtute ac forti conatu delere cupidus, signa tolli, tubisque & tympanis pugnae signum fieri iubet. Et præsidarii recenti victoria elati, se ad defendendum egregie comparant, acerrimumque initur prælium. quo feruente, multisque vtrinque cadentibus, tormentarius puluis apud hostes, incertum quo casu flammam corripuit; punctoque temporis vallum, com-
meatus omnes, & munitiones cum magno fragore disiecit, atque arx ipsa vndique ardere cepit. Ea res propugnatorum animos, ipsumque Dauidem præfectum, consilii inopes maxime perterruit, & ad deditiois condiciones, quas antea repudiabant, amplectendas impulit. Itaque summa celeritate, data, acceptaque incolunitatis fide, portæ demittuntur, Dragffiani in arcem admittuntur, obsessique & obsidentes, repente veluti ex mutuis hostibus amici effecti, æquato omnium labore, ad extinguendum incendium properauere. Quo ægerrime compresso, regis arcem occupantibus, Laurentiani, qua cuique visum fuit, Dragffio eis datam fidem probe seruante, incolumes cum rebus omnibus arce oppidoque excessere. At Lupus Despotes diligentius, acriusque Rahociae imminebat, ne Dragffii exemplo improuisum aliquod detrimentum pateretur, excubias opportunis in locis collocare, hostium consilia per idoneos homines explorare, tormentis maioribus ad summi montis iuga collocatis, muros quater, ut Vladislaus in propinquo illorum strepitum & fragorem facile exaudiret. Præerat Arci Ladislaus Bacocianus, vir rogatus potius, quam militaris, ideoque belli pertæsus; is missis ad Despotam nunciis, se in potestate Regia futurum significauit, si Nemethuiuarii obsidionis exitum expectandum, nec interea quicquam hostile Rahociae inferendum putaret. Read arbitrium Vladislai reiecta, cum is nullam moram interponendam vellet, Rahocia quoque, quanquam natura & arte egregie munita, imbellis præfecti consternatione & terrore dedicionem fecit. His rebus peractis, Vladislaus remenso iterum Drauo flumine, Quinqueecclesias secum prætorianis cohortibus, ac equitum turmis contulit, quum paucis antediebus Lupum Despotam, pro nauata fortiter eo bello opera collaudatum, magnisque donatum muneribus domum remisisset. Calendis Martiis urbem ingressus ex literis & nunciis Iosephi Somii intellexit, Nemethuiuarii obsidionem (arcem eam Germani Gissingam vocant) tanta militaris industriæ solertia & labore ab se & exercitu initam, continuatamque esse, ut Laurentius rerum desperatione coactus, inducias aliquot dierum postularet; quarum intervallo ad accipiendas, qualescunque condiciones animum adiicere, tradita-
que Regis arbitrio totius belli controuersia, se, caput & fortunas suas omnes,

omnes, gratiæ & clementiæ eius committere vellet. Iam vero Vladislaus, fractas
 tot aduersis successibus, concisatque Laurentii opes, viresque conspicatus, man-
 fuetiori in dies animo iis, qui pro illo partes suas interponebant, aures præbere
 ceperat, eodemque fere tempore, quo literæ Somii allatæ erant, Andreas quoque
 Bothus, (is è Bainana familia, quæ iam à stirpe intercidit, clara imprimis & nobili
 ortus erat) Vilaco magnis itineribus superuenit. Hunc Laurentius, vti veterem
 amicum ad impetrandas aliquot dierum inducias arbitrum, summis precibus po-
 poscerat; isque Regiæ clementiæ minime diffusus, laborem non inuitus subie-
 rat. Sigismundo quoque Quinqueecclesiarum Episcopo non inconsultum vi-
 10 debatur, concessio induciarum spacio, experiri, vtrum disceptatio omnis, æquâ
 & honesta pactiōe transigi, intestinoque bello exoptatus finis imponi posset.
 quanquam non deessent complures, qui blandiendo apud Regem adulandoque,
 vetera odia, recentesque Laurentii iniurias refricarent, eiusque periculo magno-
 pere latarentur. Igitur supplicibus votis Andree fatigatus Vladislaus, vti erat in-
 genio miti & placabili, iamque Laurentium cumulas temeritatis suæ pœnas
 dedisse videret, concedendum arbitratus est, vt ad se venire, & rebus suis pertra-
 ctandis, componendisque præsens interesse posset; Iosephoque mandauit, vt
 reducto ab obsidione exercitu, eoque in statuis per oppida propinquiora distri-
 buto, ac à maleficiis abstinere iussu, ipse ad Regem veniret, fideque publicâ
 20 interposita Laurentium secum adduceret. Quibus rebus ab Iosepho peractis,
 paulo post Laurentius Nicolao Secio, & Iohanne Quishoruato comitantibus
 Quinqueecclesias venit, atque à proceribus, qui eum singulari honore excepe-
 rant, ad Regem deductus est. apud quem orationem habuit, sibi ac præsentis suæ
 fortunæ accommodatam, qua facti sui rationes in praua & peruersa consilia, eo-
 rum, qui perturbata Repub. latarentur, sediciosorum hominum transferret, qui-
 bus nulla transfugia inhonesta, nullæ defectiones turpes, nullæ prodiones so-
 ciorum & principum infames ducerentur. eorum se studio & libidine tranfuer-
 sum actum. Sed suo exemplo, capitisque & fortunarum ac existimationis, quæ vi-
 ta carior esse debet, diminutione & periculo edoctum, aliis quoque iam docu-
 30 mento esse posse. ita se facti pœnitentia ductum, ad eiusque pedes procidentem,
 summis precibus contendere, vt quod ad pacem faciendam reconciliandamque
 concordiam opportunissimum iudicaret, pro sua Regia dignitate & clementia,
 qua Reges humanæ conditionis modum supergredi consueuissent, decerneret. se
 quidem quicquid ab ipso decretum constitutumque fuerit, quod virum bonum
 deceat, & pacis studiosum, facile comprobaturum. Quæ cum dixisset, hæsitantem
 adhuc regē & in deliberando, quæ vtilia, quæq; honesta essent, respicientem
 animaduertit; ideoq; responsum certis verborum circuitibus differentem, quod
 diceret se infinitis Laurentii contumeliis, quas enumerare longum esset, exacerba-
 rum id bellum suscepisse, ac Deo Optim. Maxim. æquiores causas fouente, ita
 40 gessisse, vt dignitati suæ tuendæ abunde prospectum sit. nunc gratum sibi magno-
 pere esse, quod Laurentium haud ignobili animi proposito resipuisse, & sibi ex-
 ercendæ benignitatis occasionem oblatam esse videat. proinde, si deterfis odiis &
 iniuriis, sincera mente ad officium redeat, daturum se omnem operam, vt gratiæ
 clementiæque Regiæ, quam desiderare videatur, fructum, primo quoque tem-
 pore cumulate percipere possit; quando sibi ab initio intestini eius belligerendi
 studia, ad quæ inuitus descenderat, magnopere displicuisse testaretur. Deinde
 comiter appellatum in penitiorem cubiculi partem introduxit, vbi multa de va-
 riis rebus ab eo percunctatus, pacis & concordie concludendæ finem ad con-
 uentum Budensem, vt potè frequentiores, quem intra paucos dies futurum pro-
 50 mulgauerat, distulit; ei que, vt discederet, Budamque ad diem rediret, permisit.
 Eodem die Laurentio nondum profecto, Bartholomæum Berillauum Auranae

*Laurentius
Dux Sirmia
ad Regem,
pluribus de-
precatoribus
usus accedit.*

*Oratio eius
venia impe-
tranda acco-
modata.*

*Regis Respon-
sio.*

*Qua ad con-
uentum Bu-
densem causæ
eius differtur.*

*Aurana prior
in carcerem
conicitur.*

Priorem, è Rhodiorum equitum ordine, virum flagiciosissimum & maxime sanguinarium, semperque cædibus, rapinis, rebusque nouis studentem, clausis ciuitatis portis, missoque ad eum capiendum Iosepho Somio, custodiæ tradi, vinculisque arctissime constringi mandauit, captumque Budam transmisit, vt ibi de eo Centumuirali iudicio statueretur. Non caruit graui metu Laurentius, quanquam sub fide publica eo vocatus, quineandem Carceris fortunam, maleuolorum calumniis grauatus, subiret. Sed à Somio & nonnullis è senatorum numero, qui ei iussu Regis prolixè canebant, ne quid timeret, in spem erectus fuit; nec multo post ei ad Comicia Budam reuersuro abeundi potestas data. Interea Vladislaus his rebus ex animi sententia administratis, Budam redire statuit, ac itinere per Batham, Saxardiam, Albamque Regiam facto, primis Mensis Aprilis diebus eo peruenit; atque ibi Petrum Moræum è Chiulana familia oriundum, quem superiori anno ad Paiazetem Turcarum principem Constantinopolim miserat, cum legatis Turcicis inuenit. Venerant ii à Paiazete amplis allatis muneribus missi, in quibus gladii aureis ac gemmatis vaginis, & cælata ex argento vasa, tentoriaque Babylonici operis acu scite picta, aliaque id genus elegantia dona erant, decemque annorum inducias postulabant. Cum iis Vladislaus splendide habitis, & vestibus, argento, pecuniaque donatis, triennales inducias pepigit, ea conditione, ne interea vlla vis aut excursio fieret, & captiui Derenceniana clade facti dimitterentur. quod si producendæ longius aut ante terminum intercipiendæ induciæ forent, id tribus ante mensibus vtrunque significaretur. Dimissis Turcis, Vladislaus ordinibus regni, qui frequentissimi conuenerant, gesti contra Laurentium belli, & factorum suorum rationes, publice dandas decreuerat, vt obrectatoribus, maleuolisque suis calumniandi causas omnes præcideret. Sed Thoma Agriensi, & Sigismundo Quinqueecclesiensi antistitibus, ac Iohanne Bornemissi (cuius consilio præ cæteris nitebatur) intercedentibus, ne regiam potestatem, cuius voluntas legibus soluta esse censetur, in dubium vocaret, incæpto supersedit, nec quicquam de iis publice referri voluit. Cæterum magnis populi reluctantibus clamoribus & tumultibus, tributo ægre per singulas domos agrestibus imposito, ac Dominico Albense, & Iohanne Besprimiense antistitibus, aliisque ordinariis iudicibus, imprimisque Stephano Verbecio prætore, reformandæ legum multitudini, quæ corruptissima Repub. in immensum creuerant, designatis, priuata iudicia, ad perdomandos & puniendos facinorosos, summa cum seueritate exercenda duxit. qui partim interregni tempore, partim ingruentibus Polonicis ac Germanicis bellis, eo licentiæ euaserant, vt bonis & pacis, quietisque studiosis nullum esset ab illorum immanitate & perfidia, etiam domi suæ effugium expectandum. Erat inter cæteros Petrus Poquius, è Mergeffiorum prope Iaurinum gente, qui bonis malisque artibus in Coruini Clientelam, aulamque se insinuauerat, atque ab eo oppidum, & arcem Baimociam, non procul Nitria distantem gubernandam acceperat. Is à Iohanne Giulano, Ludouico Saraceno & Georgio Pernesio, Coruini familiaribus, summis viris, proditoris ac perfidiæ accusabatur, quod Coruino in thermis, quæ prope oppidum iucundæ ac salubres, habentur, lauanti, arcemque repetenti, contra fidem & iusiurandum dereddenda præstitum, restituere recusasset, & quod capitalius erat, conductis sicariis vitæ eius insidiatus esset. quæ crimina cum ille tergiuersando, negandoque diluere conatus esset, tum illi productis testibus, omni exceptione maioribus, eum intentati sceleris conuicerant. Itaque Rege & iudicibus, pro tribunali sententiam ferentibus, eum vitæ exitum habuit, vt proditorum more in frustra secaretur. quam pænam ille pio patientique animo tulisse fertur. Paribus Regis, iudicumque suffragiis Prior Aurana, quem captum Quinqueecclesiis, Budamque deductum retulimus, læsæ maiestatis crimine conuictus, damnatusque est,

Legati Baiazedis Turci Vladislaum ad eunt, Munera offerunt. Triennales inducias obtinent.

Dehortantur quidam Regis, ne belli contra Laurentium gestiratione reddat.

Quia Regis voluntas Legibus soluta putatur. Leges reformari,

& iudicia acerrime in facinorosos exerceri Rex iubet, E quibus Poquius supremo afficitur supplicio.

Et in frustra diffecatur.

est; ita tamen temperata clementiæ cuiusdam genere supplicii grauitate, vt non in foro, spectante incondita plebe, sed de nocte culeo insutus in profluentem mergeretur; iusta quidem enormium factorum pœna irrogata, quum in partibus Sauro ac Danubio interiectis, adulterina conflata moneta, auctoritatem regiam impudenter sibi vsurpasse, ac mutua cum Turcis consilia communicasse, honestissimas matronas, Virginesque, vi prius illata, necasse, ac hominum innocentum cædes varias nefaria crudelitate patrasse fide dignis testibus comprobatus fuisset. Laurentius interea mœsto vultu, obsoleta veste, paucisque comitantibus obambulando rem suam procurabat, si quo modo regem, & qui ferendorum in Comiciis suffragiorum ius habent, ad misericordiam flectere posset. Sed incertum quibus de causis Vladislaum, secus quam Quinqueecclesiis erat pollicitus, in conficiendo negocio, opinione perplexiorem, durioresque inueniebat. Modo enim se velle illum in integrum restituere differebat; modo certas conditiones adiciebat, quibus parte oppidorum adempta illum mulctabat. Postremo rem omnem ad alia comicia, quæ in autumnum sequentem indixerat, non sine grauiissimo Laurentii dolore distulit; spe tamen firma oblata se vltiori procrastinatione non vsurum, quæ res quanquam rationibus Laurentii maxime aliena erat, cui oppidis suis & redditibus interea carendum erat; tamen ne Vladislao diffidere videretur, neue eum prauis maleuolorum & inuidorum suorum calumniis obnoxium, importuna ea sollicitudine magis exasperaret, eam quoque moram patienti animo expectandam arbitratus est. Exinde sci- uiente Budæ ac propinquis in locis pestilentia, in siluas Vertesias prope Sambucum oppidum longe lateque patentes secessit, ibique venando & aucupando totam fere æstatem traduxit. postea Chanadium, Segedinum, Baciamaque repetiuit, & illinc remenso itinere, traiectoque rursus Drauo, Veruciam, Babociam, Sabariam, atque inde Sopronium, lentis itineribus reuersus est; & cum Posonium peruenisset, Bohemorum Morauorumque conuentum egit. Nec diu ibi moratus, dimissis Bohemis Budam, qua in vrbe pestilentia iam remiserat, redeundum duxit, ibique frequentissimis comiciis statuit, vt lites non litigantium aut iudicum arbitrio, sed sumpto ab vetustate earum initio finirentur. Quam rem vtpote æquitati apprime consentaneam, nunc quoque obseruari videmus. In iis Comiciis Laurentio omnium ordinum suffragiis subnixo, licuit apud Vladislaum suas partes interponere, vti sibi squalido & afflictio, fortunisque omnibus spoliato, iamque amplius vno anno infelicem suam sortem lugenti promissæ & expectatæ clementiæ munus impartiretur. Tandem Thoma Agriense Antistite, & Iohanne Bornemissa, Andreaque Botho, impense Laurentio fauentibus, pax & concordia iis conditionibus transacta est, vt Laurentius omnibus arcibus, oppidis & dicionibus, quas ante bellum habuisset, etiam in posterum vti frui posset; eundemque dignitatis gradum, quem ante bellum tenuisset, deinceps obtineret. quod si absque liberis cederet, vti postea euenit, omnis dicio eius ad regem, eiusque successores recideret; ita vt arcium & oppidorum præfecti, tam qui modo essent, quam qui deinceps constituerentur, ad reddendas eo casu arces iui eiurando obstringerentur. ac super eiusmodi transactione tabulæ à Thoma Agriensi Episcopo, eius temporis Cancellario solenni ritu confectæ publicatæque fuere. Tum demum Vladislaus singulari humanitate Laurentium ad iungendas dexteras inuitauit, eumque in gratiam receptum, conuiuioque adhibitum, ad præstanda obsequia blandioribus verbis cohortatus est, isque postea, vti pacis studiosum clientem decuit, donec vixit, transactionis formulas omnes sincera fide adimpleuit. Laurentio per hunc modum in gratiam recepto, Vladislaus graui curarum mo-

Prior etiam
Aurumacu-
leo insutus
submergitur.
scelera eius.

Laurentii
caussa ad al-
tera comitia
reiiicitur.

Sciuit Budæ
de peste,

Rex in syl-
uam Verte-
siam secedit.

Inde Posonii
conuentum
Morauor. ac
Bohemorum
agit.

Budæ etiam
comitia in-
dicit,
Series causa-
rum.

In quibus
Laurentius,
certis pactis
conditioni-
bus, ingra-
tiam recipi-
tur.

*Deliberatio-
nes de Bea-
trici coniu-
gio.*

le subleuatus videbatur; sed Beatricis reginae sollicitudo, quae cum nullo inter-
misso temporis puncto premere solita erat quietem animo nullam concedebat.
Itaque cum iisdem, quorum consilio eo tempore utebatur, Thoma Boccacio E-
piscopo Agriense, & Iohanne Bornemissa colloquutus, in comicia ad fanum Di-
uo Iohanni Baptistae dicatum ex arce progredi; & de Beatricis coniugio, aliis-
que, quorum causa conuenerant, mentem suam aperire, simulque vota ordinum
exquirere decreuit; & Iano Episcopo Varadiense concionis interprete vsus retu-
lit, se quin Beatrici verba dederit, inficias ire non posse, uti antea quoque non ne-
gauerit. Sed neque illam grauissimis conditionibus, ad quas se obligauerat, satis-
fecisse vnquam, quas si illa adimpleuisset, meliori in statu rempubl. futuram fuis-
se, neque Austriae tam segniter tamque desidiose amissae detrimenta subsequuta.
Auersum se ab illa ducenda animum habere, cum alias ob causas, tum quod ingra-
uescentis aetatis ac notae infecunditatis sit; quae etiam Matthiam regem orbem
liberis reddiderit. Cui enim vel suo vel reipubl. ac ordinum commodo ducenda
ea sit, ex qua nulla proles sperari possit? & regnum se decedente, non sine bel-
lorum procellis, cladibusque iterum exteris lacerandum exponatur, aut intestinis
sedicionibus collapsum intercitat, aut certe à Turcis Christiani nominis hosti-
bus, quod dirum, infelixque omen Deus auertat, occupetur; ac per illud ad inua-
dendas ceteras reipub. Christianae regiones porta pandatur? Illam quidem sibi
apud omnes fere Christianos principes, sed potissimum apud summum Pontifi-
cem, astutae ac indignae viro principe perfidiae crimen intentasse, & in ipsa etiam
Vngaria, contra suam dignitatem clam nouis rebus studuisse; quae omnia se dis-
simulando praetermisisse, ne cum ambitiosissima muliere certamen suscepisse vi-
deretur. Hanc igitur suae voluntatis summam esse, ut si e reipub. ipsis fore videatur,
Beatricis coniugium omnino repudiandum, idque ei absque ambagibus signifi-
candum censeat. Sin ipsis ordinibus secus visum sit, futurum se semper in eorum
potestate; quos certe existimet tam propensis in se animis esse, ut se liberos pro-
creare, seque mortuo, regnum illis potius, quam exteris quibuspiam deferendum
praoptent. Tributum porro, quod ab ipsis suo nomine petatum fuit, id se non
suis necessitatibus auertendis petiuisse; sed ad exoluenda militum stipendia, ac
arces hosti finitimas muniendas. itaque ipsos haud abs re facturos si ad illud
sciscendum quamprimum consenserint, quod ad ipsorum opem & salutem di-
tribuendum, neque ad alia infumendum sit. Ad quae proceres & nobilitas Vla-
dislao respondere, se de utraque re collatis sententiis consultaturos, ac quod sibi,
reipub. ac ipsius dignitati quam consultissimum videatur pro suo erga ipsum ac
reipub. fide & obsequendi studio deliberaturos, perque Legatos certiores eum
reddituros. Recipiente se in arcem Vladislao, cum tribus ordine rogarentur, V-
ladislai mentem & consilia de coniugio omnibus votis & suffragiis frequentes
approbauere; missisque legatis indicauere, si idem Vladislaus sentiat, Beatrici re-
nuncianda esse omnia coniugii iura, aperteque significandum, ut illa aliam sibi
condicionem vitae quaerendam existimet. ipsos vero à Vladislao pro sua fide &
obsequendi studio obnixe petere, & obtestari, ut de ducenda eleganti & suo ge-
niti respondenti virgine, primo quoque tempore cogitare velit, dareque operam,
ut fausta prole suscepta, cui regnum iusto hereditatis titulo relinquatur, felix
fortunatusque appareat. De tributo exigendo, duriores se praebuerunt, neque vl-
lo modo promittere illud voluerunt, nisi ab iis, qui ei colligendo distribuendoq;
praefuissent, rationes accepti & erogati referrentur: quandoquidem ipsi se ingen-
tem pecuniae vim in aerarium contulisse; Vladislaus contra, non nisi LX. millia
nummum aureorum illata esse commemorarent. iis verborum altercationibus
extracto comitiorum tempore, ac dilabentibus nunciis, quorum suffragiis res de-
cerni poterat; tota de tributo controuersia in medio relictâ rebusque infectis dis-
cessum

*Et de tributo
imponendo.*

*Proceres de-
cernunt Bea-
trici renun-
cianda esse
omnia con-
iugii iura.*

*Controuersia
de tributo,
dissentibus
ordinibus,
in medio re-
licta est.*

cessum est. De coniugio Beatricis Vladislao ordinum consilia magnopere placuerunt, vt ei tandem finis imponeretur. Quibus ad illam non multo post delatis, ferunt queribundam & lachrymantem, præsclisso grauissimis probris & execrationibus Vladislai nomine, dira omnia ei imprecata, quod se prolixis & falsis illius pollicitationibus periuriisque deceptam, nefarie illusamque affirmaret; & se breui ex eius ingrati & perfidi hominis regno excessuram restaretur; sicque illa, quæ superstiti Matthia rege, modo Maximiliano Casari, modo Vladislao, seque & regnum occultis consiliis deferre conabatur, ad extremum ab utroque sprete & neglecta intempestiuæ ambitionis suæ, ingrati-
 10 tique erga virum animi meritas pœnas dedisse visa est, nec multo post rebus in Pannonia dispositis, neque Vladislao conuento, in Italiam concessit, ibique occupato à Gallis Neapolitano regno, Friderici regis patru sui, ac totius domus Aragonicæ, quæ centum & amplius annis steterat, miseriis ruinæque interfuit,
 20 posteaque in arce Ænariæ Insulæ, quam olim Pitheculas, nunc Isclam vocant, vitam cum morte commutauit. Vladislaum vero Alexander Pontifex, postea ab illius commercio absolutum reddidit; eique vt aliam, quam vellet, ducere posset, pro Sacrosanctæ auctoritatis suæ potestate indulxit, ipseque ad nouas nuptias animum applicuit, vt paulo post commemorabimus. Inter hæc negocia Sigismundus Vladislai germanus frater, cui Glogouiam & Oppauiam dederat
 30 rat iisdem fere condicionibus, quibus eas antea Albertus habuerat, Budam venit, ibique per aliquot menses cum rege fratre coniunctissime vixit, & vtriusque Silesiæ & Lusatiæ præfecturas gubernandas obtinuit; quas vsque ad illud tempus, quo regnum Poloniæ adeptus est, summa æquitate rexit, actutatus est. Et quum circa eos dies accidisset, vt Tartari è Taurica Chersoneso, geminata irruptione Russiam Polonicæ ditionis prouinciam longe lateque vastassent, ac altera ex parte ingentes Turcarum copiæ, duce Balibego cognomine Malcosoglio, eiusdem Rusciæ oram, quæ ad Tyram fluuium, hac ætate Nestri nomine vocatum, circum Galliciam & Somboriam extenditur, magna hominum & pecorum abacta præda crudelissime diripuissent, reges Vngarus &
 40 Polonus fratres, vicinitate discriminis admoniti, missis vltro citroque legatis, ac Sigismundo in id omni conatu annitente, fædus renouarunt, ac contra Turcas & Tartaros, ceterosque hostes mutua auxilia decreuere. Cautum etiam in eo fædere fuit, ne regum alterutri, sine mutuo consensu, cum Turcis aut pacem facere, aut bellum gerere liceret. De Moldauia vero, cuius princeps Stephanus, militiæ quidem clarus, sed mutabili ingenio fideque vir, deserto Matthia Vngarorum rege, ad partes Polonorum transierat, eamque prouinciam Polonis sibi vsurpandi occasionem dederat, conuentum est, vt illa in posterum in fide & clientela regum Vngariæ maneret; ac eidem Moldauo ac Transalpinæ Valachiæ principi Raduloni, si bellum à Turcis ingrueret, vter-
 50 que rex auxilium ferret. Atque hæc fædera multis demum annis, vsque ad horum Regum excessum firma stabiliaque fuisse, donec inualescentibus Turcarum armis eæ quoque Prouinciæ, cum insigni reipublicæ damno, hostibus Christiani nominis cessere. Circa eos dies Stephanus Zapolianus, Vngariæ Palatinus, Emerici cognomento Diaci frater, qui etiam ipse ante hunc Palatini honore functus fuit, Vir pace & bello clarissimus, sæpussim excessit è viuis, relictis tribus liberis, quos ex Haduige Præmislai principis Tessliniensis filia suscep-
 60 rat; Iohanne nempe, qui postea Rex fuit, & Georgio, ac vnica filia Barbara, quæ Sigismundo regi Poloniæ domum collocata est. Successit ei, ita Vladislao, ac Vngaris censentibus, Petrus Vingartus, cognomine Gerebus, Matthiæ regis consobrinus, qui viuo Matthia exercitus Germanici præfectura functus erat, & ob singulares, quæ in eo erant Virtutes, amplissimis latifundiis, & arce im-
 primis

Beatrice Regina in casum sui repudium deplorat.

In Italiam abiit, ibique obiit.

Mors Beatrice regine 1508.

Sigismundus Lusatiæ & Silesiæ præfecturam obtinet.

Tartarorum ac Turcarum irruptiones in Russiam.

Polonia & Hungar. Regum fædera aduersus communes hostes.

Vt Moldauia in Hungarorum fide maneat.

Stephanus Zapolianus Hungar. Palatinus.

Relictis tribus liberis.

Petrus Gerebus ei sufficitur.

1499. primis Valpone ab illo donatus fuerat. Eiusdem anni autumnus appetente, cum ad annum sæcularem, quem Alexander Pontifex maximus in annum sequentem publicauerat, plurimi mortales religione tacti, Poloniq; imprimis, & Vngari, Romam confluere, circa Forum Iulium & Goriciam, in ipso Italiae limine, ubi nullum periculum metuebant, in hostes Turcas inciderunt. Scanderbassa enim Varbosaniae, seu vltioris Bosnae praefectus, natione Trapezuntinus, cum octo milibus expeditorum equitum, quos ex Illyrico, Triballis, Epiro, & Acarnania, aliisque partibus collegerat, eos obuios & inermes, nullo negotio oppressit, caesisque eis aut captis, Tiliauentum, Natifonem, Sontium, & Lipientiam, altissima flumina improuisus transiecit; ac usque ad agrum Aquileiensem incredibili celeritate populabundus irrupit: nec Venetorum praefectis ac praesidiariis obsistere, aut eos aggredi ausis, omnia caede, ferro, flammis & formidine impleuit; multaque millia captiuorum abduxit, & trucidatis in ripa Tiliauenti senioribus & imbelli turba, eodem quo venerat itinere reuersus est, nec tamen homini crudeli, & Christiani nominis desertori diuturna ea victoriae laetitia fuit; namque non multo post in dirum morbum incidit, & erumpentibus toto corpore pediculis, impiam animam efflauit, medicis vel ex Italia accitis nullam ei opem ferre valentibus.

Scanderbassa in forum Iulii excursus.

Eiusd. horribilis interitus, exphitias.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER IV.

1500.

Nuus Sæcularis Millesimus & Quingentesimus à partu Virginis, quem Alexander Pontifex Maximus de more condidit celebravitq; Europam fere omnem & Asiam variis bellorum procellis agitaram habuit, initio in Italia orto. Nam Ludouicus Sforzia, in quem Mediolanensi principatu exturbandum Veneti cum summo Pont. ac Ludouico Gallorum rege coniurarant, quo Venetos à proposito inferendi sibi belli auerteret, Paiazetem Turcarum Principem, multis precibus & legationibus ad inferendum Venetis terra Mariq; bellum incitare ac stimulare non intermittebat. Et barbarus quidem proferendi imperii audax, tam ea occasione arrepta, quam quod diceret Venetos Iohanni Cernouitio ac Nicolao Comneno Epirotarum regulis, aduersus vicinos Turcas, contra pactas secum inducias opem tulisse; breui tempore validam classem Ionio & Ægæo in mari instruxit, ac ingentem terrestrium copiarum molem ipsemet per Isthmi fauces in Peloponnesum aduersus Venetos duxit, eiusque expeditionis is fuit exitus, ut Methone, Corone, Dyrrachio validissimis urbibus, aliisque compluribus locis in potestatem redactis, classeque Venetorum mirabilem in modum disiecta & fugata, Venetos Achaia & Ætolia, omnique Peloponneso eiecerit ac plane victor Byzantium redierit. Veneti formidabili bello petiti perculsiq; ad Ludouicum Galliae, & Ferdinandum Hispaniae reges, aliosque principes implorandorum auxiliorum gratia legatos misere; ab iisq; & Hispano praesertim classem Consaluo cognomento Magno duce impetrauerunt. & quibusdam Insulis ac urbibus recuperandis operæ precium fecerunt.

Ludouic. Sforzia Bazaetem ad bellum Venetis inferendum sollicitat.

Veneti fusi ac fugati.

Veneti aliorum Principum opem implorant.

30

40

50

fecere: postremo Petrum Paschalicum summa prudentia virum, legatum ad Vladislauum cum ampla potestate expediere; ut cum ad suscipiendum contra Paiazerem & Turcas bellum incitaret. Is cum Budam venisset, Thomæ primum Strigoniensis Antistitis, deinde aliorum procerum Pannoniorum, qui apud regem gratia & auctoritate plurimum pollebant, animis sibi conciliatis, fœdus cum Vladislao percussit iis condicionibus, ut in Turcas statim, omnibus promotis copiis, arma conuertat: Senatus autem Venetus eandem pecuniæ summam, quantam Matthiæ reg. soluere consueuerat, in singulos annos Centies mille nummos aureos numerare debeat, donec bellum confectum fuerit. Huic fœderi feruendo Vladislaus, Alexandri maxime auctoritate adductus, subscripsit, qui & ipse missus est Cardinalium ordine internuncio, se in triennium singula XL. millia nummum aureorum subsidii nomine daturum pollicebatur. Itaque bellum licet multis, qui Veneto nominiminus fauebant, discrepantibus decernitur, & in æde Diuæ Virginis, quam Germanicam appellant, publicatur: Iohanni Coruino Dalmatiæ & Illyrici proregi quem Banum nostri vocant, Iosepho Somio Temesuarii, Petro Comiti Sancti Georgii Transyluanie præfectis aliisque limitaneis pecunia in stipendium ad conducendos milites datur, & ut Turcis ubique quam maxime noceant, edicitur. Inter hæc Alexander Pontifex Thomam Baconium, qui Episcopatum Agriensem cum Hippolyto Estensi Cardinale, & Archiepiscopo Strigoniense, paulo ante permutauerat, commendantibus Vladislao & Senatu Veneto, in numerum Cardinalium cooptat; & is tum voti soluendi causa, tum ut Alexandrum pro tanto munere præsens veneraretur, Romam contendit. At præfecti Turcæ, qui Varbosaniæ & Samandriæ in omnes occasiones excubabant, cognitis per exploratores suos Pannoniorum apparatibus, cum exortum haud dubie bellum arbitrarentur, priores & paratiores arma parant; ac quanquam maior eorum pars ad Paiazetis classem & castra in Græciam discesserat: tamen tumultuariam militum manum cogunt, Morolachios & Martalassios peditum genus raptò viuere assuetum ac agrestes undique ad certum diem adesse, & arma sumere, equitum turmas, quæ domi ad tutandos fines relictæ erant, in castra conuenire iubent; ac Iaiciam Bosnensis regni caput adoriuntur, rati locum comiteatu omni rebusque ad defensionem idoneis imparatum, prius quam succurri à nostris posset, facile capi posse. Si ta est arx Iaicia in edito monte saxeoque; & fama est, ab Italo architecto ad similitudinem Neapolitanæ arcis quæ ab Ovo nomen habet, olim ædificatam, ab ea nomen sumpsisse, quandoquidem Iaiciam apud Illyricos ouum significare certum est. Despectat urbem ad radices montis egregie munitam; sub quibus duo amnes nauigabiles Verbanus & Plia in vnum concurrunt; quum non longo supra arcem intervallo, tertius in Verbanum amnis influat Bosfuta nunc dictus, quem veteribus Bacuntium vocatum quidam putant, demersæ in eum Elisabethæ reginæ Vngariæ infelici casu celebratum, qui postea omnes vno Verbani nomine accepto, late patenti in planicie decurrentes, ad Gradiscam Sauo commiscuntur. Sed Coruinus, in cuius prouincia belli initium ortum erat, & qui cupiens regi gratum se ostendere, curam tuendæ eius prouinciæ iterum susceperat, Vladislao celeriter significat, auxiliaque submitti postulat, qui nobilitate omni arma capere iussa, obsessæ arcis sine mora opem ferendam mandat.

Quæ quum segniter pro periculi magnitudine, ac tardius id exequeretur, Vladislaus missus Emerico Czoboro, qui resistentes vi adhibita compelleret, breui ad Coruini Castra haud contemnendum militum numerum coegit. Petrus etiam Gerebus Regni Palatinus CC. equites, & duas cohortes peditum expeditorum misit; & ipse Coruinus tamē suis, quam Frangepanum, Carlouiciorum, Zrinianorum

*Fœdus cum
Vladislao
Rege, aduer-
sus Turcas.*

Thomas Baconius Cardinalis creatur.

*Iaiciam ar-
cem Turcæ
obsident.*

*Ioannes Cor-
uinus Turcas
prælio ador-
tus cedit.*

norum comitum, ac cæterorum procerum clientelis & militibus, haud medio-
cres copias summa celeritate comparauit: ita ut iustum fere exercitum contra
hostes educere posse censeretur. Itaque cum has copias in conspectum vrbis
adduxisset, & hostes aduentum suum minime expectaturos existimaret: illos
magno & alacri animo obuiam progredi, & prælii fortunam experiri velle ani-
maduertit: quod omnes castris egressos structis ordinibus in acie stare videret.
Ipse quoque & cæteri copiarum duces, aut vincere aut mori parati, sine mora
quadratis agminibus occurrunt, ac sublato vtrunque clamore congregiuntur;
diuque per aliquot horas fortiter pugnant. Sed quum Turcæ nostrorum im-
petum nequaquam sustinere possent, ac plurimi ex eis gladiis, telisque nostro-
rum occumberent, tandem funduntur, tergaque dare, & qua quisque potuit, in
proximos montes & siluas ac conualles diffugere incipiunt. Nostri insequuti
magnam eorum stragem edunt, partim cæsis, & captis quamplurimis, partim in
proximum flumen insilire coactis; vbi cum impeditas vtrunque ripas, & no-
stros insequentes cernerent, aut absumpti flumine periere, aut cunctabundi, qua
alueum amnis tentarent, à nostris capti aut interfecti fuere. Postremo à no-
stris plena potitis Victoria, castra capta, & direpta; in quibus supellex militaris
non magni momenti, ut in collectio exercitu, reperta fuit; quam Coruinus
præter tormenta aliquot currulia, quæ in arce collocari voluit, diripiendam mi-
liti concessit. Periere ex Turcis ad quatuor millia. Sed neque nostris incruen-
ta illa Victoria fuit. Quandoquidem ex Coruini copiis amplius mille milites
in prima acie desiderati sunt, nec multo pauciores sauciati. Liberata per hunc
modum laicia, Coruinus magnam ab omnibus laudem consequutus, arcem,
qua ictibus tormentorum hostilium quassata erat, refici, & commeatu aliisque
rebus muniri iussit: eamque Iohanni Giulano, Viro militari, & industrio, sibi-
que imprimis fido, qui etiam antea eam defenderat, tuendam attribuit. Vladis-
lao autem equos & captiuos insignes & militaria signa dono misit. Quibus per-
actis, quod res eius domesticæ ita postularent, primo Budam ad Vladislaum, à
quo humanissime susceptus est, deinde in Transiluaniam profectus est. Inte-
rea Albertus Rex Poloniae, de cuius cum Vladislao fratre pro regno Vngariæ bel-
licis contentionibus superius memorauimus, repentina apoplexia, vitam fini-
uit. Cuius obitum Vladislaus, qua erat pietate, ægerrime tulit: ac iusta fune-
bria ei solenni ritu, & apparatu persoluit. Quanquam autem primogenituræ
prærogatiua, & legibus regni, successio Vladislaum respiciebat, quod Albertus
nullo hærede relicto decessisset: tamen seu solita rerum suarum negligentia,
aut ne à fratribus Alexandro & Sigismundo adhuc superstitionibus nimix ambi-
tionis accusaretur, aut certe tumultui belloque cuiuspiam præcauendo, pro re-
gno petendo minime sibi laborandum existimauit. Sed Poloniae minoris in-
colæ, annitente imprimis Petro Cmita, Poloniae, ut vocant, Marschalco, spon-
te sua illud ei detulere; missis Budam legatis, Petro Miscouio Palatino Lanci-
cienfi, & Nicolao Vrablouio Canonico Craccouienfi. Quos magna alacri-
tate suscepit, & regnum se accepturum respondit; vicinisque amicis & princi-
pibus, potissimum autem Maximiliano Cæsari, & Ludouico Galliarum regi literas
scripsit, quibus delatum sibi auitum Poloniae regnum significabat. Sed quum
postea certioribus nunciis intellexisset, eorum sententiam vicisse, qui Alexan-
drum fratrem, Regem omnibus suffragiis prætulissent: ipse quoque factum
approbavit; & literas, quas ad amicos miserat, singulari adhibita celeritate, re-
uocauit: collaudatosque Polonos, ut Alexandri coronationem maturarent,
cohortatus est. Ad quam etiam Sigismundum fratrem Glogouiarum principem
eo tempore Budæ agitantem, qui tam suo quam Vladislai nomine interesset,
protinus amandauit. Ferunt Elisabetham amborum matrem, summa pru-
dentia

*Regnum Po-
loniae fratri
Alexandro
cedit Vladis-
laus.*

dentia fœminam, se inter filios, veluti arbitram interposuisse, ac à Vladislao,
 vt cæderet, & ciuilibus bellis, quæ proculdubio sequutura essent, occasionem
 abscinderet, haud difficulter obtinuisse. Quæ etiam eodem tempore Vladis-
 laum filium monuisse dicitur, vt quum haud procul à quinquagesimo anno æ-
 tatem ageret, de ducenda coniuge cogitaret, susceptisque liberis regno sibi & po-
 steris stabiliendo prospectum vellet. Sed ad eandem quoque curam capeffendam
 Maximilianus Imperator ex inimico & hoste iam pridem amicus effectus, cum
 assidue hortabatur. Delecta igitur ex Galliis Anna Aquitana regii sanguinis
 virgo, ac itinere per Salassos & Allobroges in Italiam ac Venetias facto, dedu-
 10 cta est; vbi à Petro Lauredano Duce, senatuque Veneto splendide ac magni-
 fice excepta, muneribusque exulta fuit. Deinde Budam felicibus auspiciis per-
 uenit: nuptiisque regali luxu peractis, primo anno pulchram prolem eiusdem
 nominis Annam enixa est. Non incogruum fore arbitror, qua nam familia
 Anna hæc ortum duxerit, & qua generis propinquitate regibus Galliæ iuncta
 fuerit (postquam id ab aliis prætermisum video) breui sermone recensere. Ga-
 sto Foxius ex Ebroicensi familia regibus Galliæ & Nauarræ propinqua pro-
 genitus, Leonoram Henrici Quarti Hispaniæ regis filiam vxorem habuit; &
 ex ea Iohannem Comitem Narbonensem suscepit, qui ex sorore Ludouici Vn-
 decimi regis Galliæ genuit Gastonem illum Fufium, qui maximis rebus gestis,
 20 prius fortissimus dux & imperator, quam miles, prælio Rauennate ab Hispa-
 nis fugientibus occisus est; ac filias Germanam, Ferdinando Hispaniæ regi,
 Maurorum domitori collocatam, ac Catharinam Guilielmo Comiti Candal-
 lano Vasconi in Aquitanis nuptui traditam, quæ eidem Guilielmo Iohannem
 Candallanum posteriorem, & Annam hanc Vladislai Vngariæ regis coniugem
 in Aula Ludouici Aureliani regis Galliæ à teneris educatam genuit. Quis au-
 tem Vladislao hanc ducendi auctor fuerit, non comperio, & Maximilianum
 minime fuisse putem, eo tempore à Gallis vehementer dissentientem. Pau-
 cis ante nuptias diebus, Turcæ traiecto ad locum, qui Malomffalua dicitur, *Turcarum in*
 Sauo, in Posegam & Valconem Vngariæ regiones populabundi excurrerunt, *curfiones in*
 30 & igne ferroque grassati magnam vndique formidinem incusserunt; ita vt et- *Posegam &*
 iam ii proceres, quorum curæ deducendæ reginæ munus delegatum erat, non *Valconem.*
 parum sibi ac comitatui metuere cogerentur. Sed paucissimis post diebus ac-
 ceptum incommodum maioribus damnis & cladibus hosti redditum est. Nam-
 que Petrus Comes Sancti Georgii, qui Transsiluaniam præerat, & Iosephus So-
 mius Temesuarii præfectus, & Iohannes ipse Coruinus, quem in Transsil-
 uaniam post solutam Iaiciæ obsidionem profectum esse diximus iussu Vladis-
 lai, quem legatus Venetus ad inferenda ex fœdere Turcis arma assidue incita-
 bat, copias conscribere, præsidis etiam, quæ ducibus Petro Tarnoco, & *Repressa ab*
 Iacobo Gerlistano Seuerini excubabant, in auxilium euocatis. Adiunxit et- *Hungariis.*
 40 iam se & copias Georgius Canisanus, qui Taurunum regebat, Milos vero Bel-
 musius, ac Marcus & Demetrius Iaxithii, ac Kadicius Bosithius, cum non
 contemnendo Thracum leuis armaturæ equitatu aduenere. Coniunctis i-
 gitur viribus Danubium transiere non procul eo loco, cui Haramo nomen est,
 inter Taurunum & Pausouam sito, arcemque Vidinam, quam in Bulga-
 riæ limite positam Pannonii Bodonum vocant, improuiso aggressi, vna cum
 subiecto oppido & amplis suburbiis paruo tempore capere, Turcis omni-
 bus aut captis aut interfectis, atque oppidum & arcem iniectis ignibus dele-
 uere.

Cladoua quoque proximum oppidum, compluresque villæ quaquā ver-
 50 sum adiacentes eandem fortunam subiere. Nicopolis suburbia, quæ longe
 lateque habitabantur, vna cum frumento & reliquo commeatu iam ex agris

in horrea collecto concremata sunt. Vrbs tamen, & arx latericio muro munita, quod nostri colubrinas, aut tormenta diruendis manibus non attulissent, capi non potuit. Mancipiorum ac maioris minorisque pecoris ingens numerus fuit; & Turcæ quidem sub hasta veniere; sed eorum, qui Christianam religionem Græcorum ritu colebant, ea est habita ratio, ut in Pannoniam cis Danubium translatis, sedes & agros inter Temesuarum & Nandoralbam haberent, colerentque. Hæc Budam per celeres nuncios allata, ac munera non parui precii ex spoliis hostilibus per duces dono missa, Vladislaum simul & eius nouam nuptam singulari læticia affecerunt. Verum quum milites cæsa Turcarum capita in signum Victoriæ regi missa ad spectandum, prope fontem, cuius aquas per plumbeos Siphones in arcem perductas regina bibere consueuerat, utierant emarcida, tetricque odoris, effecere, ut illa ab earum aquarum usu postea, perpetuo, dum vixit abstinuerit. Repressa per hunc modum in præsens hostium audacia, res tam in Pannonia, quam Illyrico, postea sedata fuere. Et Paiazetes à Græcia & Peloponneso victor Byzantium reuersus, cognita fratris sui Giamis morte, qui annis retroactis acie victus ad Rhodios profugerat, & ab iis Innocentio ac demum Alexandro Pontificibus traditus erat, depositis belli cogitationibus ad restaurandam urbem, ingenti si vnquam alias terræ motu quassatam animum intendit, ac occulta filiorum dissidentium odia, insidiæque eum quam maxime anxium sollicitumque reddebant, quæ non multo interiecto tempore in apertum porumpentes, vitæ eius exitum, & maximas rerum mutationes attulere, ut suo loco breuibus dicemus. Quapropter Achomates purpuratorum princeps, & consiliorum omnium arbiter, & moderator, Senatui Veneto per idoneos homines significauit, iussu, ut credi par est, Paiazetis, si de pacis condicionibus tractandis, aliquem Byzantium mitterent, fore ut Paiazetem illis concedendis haud alienum reperi-
rent, seque in perficienda re adiutorem obtulit.

Veneti pacem à Baiazete redimunt.

Hungari octennales inducias obtinent.

Quod si regem Vngariæ, vna, ut legatum mitteret, inducere possent, tum vero eo maiore cum dignitate æquioribusque condicionibus transigi posse. Itaque missi utrinque legati; & Veneti quidem, quæ tædio infelicis belli, quæ exhausti ærarii difficultate coacti, iniquissimis condiconibus pacem fecere, tradito Turcis Nauplio, & sanctæ Mauræ in Leucadia insula arce; Vladislaus vero per Barnabam Belaium virum industrium, & multarum linguarum peritum, inducias octennales non sine difficultate composuit; qui tandem mortuo Vladislao, ut postea dicemus, à Selimo dimissus in Vngariam reuersus fuit. Apparuit autem ex euentu Venetos opportuno tempore hanc cum Turcis pacem fecisse. Dum enim Alexander Pont. Max. veneno, quod aliis ipse parauerat, imprudenter sumpto è viuis excessisset, ei post Pium tertium intra mensis spacium vita pariter functum Iulius suffectus est, militari potius & bellica gloria, quam sacerdotali memorandus. Is capitali odio Venetum nomen prosequutus, Maximilianum Imperatorem, Ferdinandum Hispaniæ, & Ludouicum Galliæ reges, cæterosque totius fere Italiæ & Germaniæ principes, certis de causis & quod ab iis complures Romanorum Pontificum vrbes, præter fas & æquum vsurpari diceret, aduersus illos concitauit.

Fridericus Cardinal. Vladislai frater 8.

Elisabetha Regis Vladislai mater obiit.

Quo lamentabili bello vrbs eorum & respublic. toto orbe terrarum celeberrima & nobilissima, supremam adiit cladem, nec multum abfuit, quin funditus euerteretur. Sed nos propositi nostri memores, prætermiſſis alienis rebus nostras prosequi pergamus. Insequentis anni principio Fridericus Cardinalis Regum Vngariæ & Poloniæ frater extremum diem clausit, vi & atrocitate eius morbi, quem Gallico vigente in Italia bello exortum, indeque nominatum diximus. Eius obitum Elisabetha Casimiri coniunx, tot regum & ipsius

& ipsius Vladislai mater, insigni in Deum pietate, moribusque lectissimis, & singulari fecunditate foemina, Alberti Imperatoris, Ducisque Austriae filia, non sine summo filiorum dolore & luctu subsequuta est. quibus ductae publicae & celebres exequiae. Sed & Iohannem Coruinum, Matthiae ex nobilissima Silesiaca foemina, sed ignota filium, de quo supra retulimus, intemperies eius autumnus, malignaeque febres in ipso aetatis flore, rebus humanis eximere; quum xxxv. *Ioan. Corui-* aetatis annum nondum expleuisset. Reliquerat quidem liberos ex Beatrice Fran- *nus 9.* gepana Christophorum & Elisabetham; sed qui in tenera aetate fato functi, nomen & familiam eius propagare non potuerunt. Viduam eius integra aetate, forma praecellenti, opibusque & fortunae bonis affluentem, postquam morientis Viri funera eluxisset; Vladislaus Georgio Marchioni Brandeburgensi sororis suae filio connubio iunxit; haeredemque omnium ex asse constituit. Verum is prodigenter & luxu intolerabili effuse largiendo, insanosque sumptus & immoderatos faciendo, omnem substantiam, quae opulentissima, & plane regia erat, paucorum annorum curriculo profligatam decoxit, ac dissipauit; postremoque nullis susceptis liberis vitam finiuit. In Dalmatia & Illyrici praefectura, quam Corvinus singulari cum sui nominis laude gesserat, & egregia Virtute domi forisque conseruauerat, Vladislaus succedere iussit Andream Bothum & Franciscum Balassium, cognomento Giarmathium. Qui quum Crisium venissent, quo in loco *Andreas Bothus & reie-* ius dici & concilia prouinciae agitari consueuerant, Andream Bothum Nobilitas *do Balasio,* aequo animo admisit; de Balassio, quod vir crudelitate infami, & factiones alere *Marcus Mis-* diceretur, nec in prouincia arcem aut ditionem possideret ullam, tumultuose re- *lenouicius* clamatum est; & Vladislao sine mora indicatum, ut alium eius loco mittere vel- *Illyrico pra-* *fecti.* let; quod cautum legibus esset, ne qui bonis carerent, eum magistratum gerere possent. Quod ille re comperta haud cunctanter concessit, reuocatoque Balassio, Marcum Misle nouitium e Camissacio Crouatiae nobili loco ortum, qui arcis Budensis praefecturam obtinebat, Botho collegam futurum eo ablegauit; sicque animos Prouincialium facili negotio pacauit. Interim dum Comiciis Budae operam nauant, ad Vladislaum certis nunciis adfertur, Petrum etiam Gerebum, Regni Pannoniae Palatinum, quem in locum Stephani Comititis Scepusiensis successum fuisse supra docuimus, Matthiae Regis propinquum, in arce sua Valpone vitam cum morte commutasse. Quae res quum ipsi imprimis Regi, tum vero omnibus, propter egregiam viri virtutem & bellicam fortitudinem grauis molestaque fuit. In eius locum communibus suffragiis, Vir grauis & seuerus, Emericus Per- *Emericus* *Perenius illi* *succedit.* nius subiectus est, eius Stephani Perenii filius, quem Matthias rex ob coniurationem Casimirianam aduersus se initam, in ordinem redactum, bonis omnibus spoliauerat: ita tamen ut postea huic Emerico, velut in fonti, illa restitueret. qui etiam non multo post viduam ipsius Gerebii Dorotheam Canisianam, connubio sibi iunxit; sicque arce Valpone potitus est. Stephanum quoque Moldaviae principem, *Obitus Ste-* *phani Mol-* quem vulgari nomine Vaiuodam appellant, diuturnis articulorum doloribus, aliisque morbis & senio afflictum, hoc tempore e viuis excessisse memoriae proditum est. Fuisse is dicitur, per omnem vitam disciplinae militaris scientia, & rebus bello praecclare gestis inclytus & celebratus. namque hostibus omnibus, cum quibus arma contulit, semper admirabili virtute & fortitudine superior euasit. Matthiam regem, (quanquam astu potius & fraude, quibus uti solebat, quam vera vi) nocturno praelio apud Baniam Moldaviae oppidum non procul a Sereto amne fufum, & sagitta in incertum emissa vulneratum, finibus suis submouit. cum quo tamen sine mora in gratiam rediit, vires eius & arma veritus, clientelaeque obsequium obtulit. Mahometis copias ingentes Moldauiam prouinciam suam vastantes, ca- *Steph. Mol-* *dauis res pra-* *clare gesta.* sis ultra xxx. millibus Turcis vicit, & retrocedere coegit. A Tartaris tam Chersonesi Tauricae incolis, & Nogaiis, quam qui ad ultra Rha fluium in Asia sedes ha-

*Moldavia,
V Valachia
& Transyl-
vania Hun-
garia attri-
buita.
Bogdan fi-
lius ei succe-
dit.*

*Certamina
eius cum Po-
lonis.*

*In Comitibus
Budensib. de
Silesia, Mo-
raua, & Lu-
sacia acriter
disceptatum
est.*

*Ne externa
gentis Rex,
defuncto V-
ladislaui, eli-
gatur, decre-
tum.*

*Ut Ioan. Sce-
pusiensis Co-
mitis aditus
ad regnum
pateat.*

bent, multis vicibus insignes victorias reportauit. postremo Albertum Poloniae Regem, ut supra retulimus, caesis & captis ex eius exercitu multis hominum milibus, ad Bucouinam siluam maxima clade affecit. ita ut inter memorabiles suae aetatis duces haud immerito censendus esse videatur. Fluxa tamen fides & instabilis, moresque efferi, & insita eius naturae crudelitas, rerum gestarum famam & gloriam haud obscure eleuabant; quum modo Polonis, modo Pannoniae regibus adharendum duceret, neutris fidus constansque; quum tamen palam esset, & tunc & superioribus saeculis Moldauiam & Valachiam montanam simul cum ipsa Transsilvania, quae tres prouinciae antiquitus vno Daciae nomine censebantur, iuri & ditioni Vngariae attributas & adiunctas fuisse. 10 Bogdanum filium vnicum, altero captum oculo, successorem haeredemque habuit; imparem militiae, sed iisdem inconstantiae ac periurii corruptelis; qui postquam Elisabetham Vladislai & Alexandri Regum sororem ducere vellet, in eaque impetranda repulsam tulisset, quod illa alieni ritus homini nubere nollet, a Polonis ad Pannonios desciiuit; & tractum maritimum Pocuce dictum bello aggressus domuit. Sed quum a Polonis isthinc eiectus, bellum necdum omitteret, Vladislaus missis Cracouiam ad Alexandrum regem, Osualdo Corlatcouio, & Barnaba Belaio, nondum Byzantium profecto legatis, omnem illum motum pace induciisque composuit; legatique a Bogdano missi ex Polonia Budam ad Vladislaum, illinc vero domum reuerterunt: sic ut Bogdanus utrum- 20 que Regem pro patrono recognoscere, neutri tamen fas, fidemque syncerae clientelae aut amicitiae seruare videretur. Caeterum comitiis eius anni in campo Pesthano, quem Racosium a riuo eius nominis vocant, habitis, de Morauia, Silesia, & Lusatia acriter disputatum est. Nam nobilitatis ordines eas prouincias a Matthia Rege imperio Vngarico, ex sacrosancta Romani Pontificis auctoritate, armis acquisitas auelli, ac Bohemiae adiungi aegerime ferebant, Vladislaumque, ut pactorum fidem obseruaret, serio nec sine tumultu admonebant. Sed is desidia taciturnitate vota & petitiones eorum, quanquam iustas, alto silentio transmittere erat solitus, magno omnium illorum dolore. In quo cum Nobilitas summam sibi & reipub. iniuriam fieri existimaret, nec in praesens aliter sibi consulere pos- 30 set, frequens in tabernaculum amplissimum publico concilio destinatum confluxit; ibique collatis omnium votis & suffragiis decreuit, ne impofterum villo vnquam tempore, si Rex Vladislaus absque haerede masculino decederet, alienae gentis & sanguinis regem sibi deligendum proponerent: addita atroci denunciatione, ut qui contra hanc legem fecissent, eorum bona fisco addicerentur, ac ipsi liberi & posteriores vniversi, aut perpetuo exilio, si capi non possent, aut capti praesentissima extremi supplicii poena plecterentur. Hanc legem Thoma Bocacio sancti Martini in Montibus Cardinale Archiepiscopo Strigonienfem, iam Roma reuerso, atque aliis decem Episcopis, quadraginta Senatoribus, qui magistratibus fungebantur, nec non Centum octoginta proceribus, & quamplu- 40 rimis ex equestri ordine praesentibus, nec quoquam contradicere auso latam, Stephanus Verbecius, regni praetor, eloquens, sed factiosus vir, statim publicauit: reipublic. conseruandae praetextu, ut aiebat, re autem vera, ut Iohannis Zapoliani Comitis Scepusiensis iam pridem regnum affectantis ambicioni libidinique viam aperiret. Aderant alii quoque eiusdem factionis asseclae, Transsiluanique, imprimis Saxones & Siculi, qui magno consensu applausuque legem promulgari, sublatis clamoribus, iubebant; si qui contra differerent, iis vim caedemque & extrema quaeque intentantes. Decretum etiam est, ut in omnes Pannoniae tractus ac regiones, quae centenarium numerum excedunt, exemplaria huius Senatusconsulti, (sic quibusdam appellari place- 50 bat) descripta sub sigillo Comitis Petri de sancto Georgio, generalis regni iudicis,

dicis, qui magistratus post Palatinum secundus & longe amplissimus habetur, primo quoque tempore, mitterentur, ex quibus adhuc complura etiamnum extare pro comperto habemus. Quæ quum ad Ladislaum per secretos, fidelesque homines perlata essent, tantum abfuit, ut iniciis seditionum opprimendis obuiam iret, exemplo in auctores statuto, ut ne verbum quidem paulo seuerius proloqueretur, id duntaxat diceret; Deo Opt. Max. se ac salutem suam & suorum curæ fore. Quamobrem etiam ab iis, qui ei fauebant, tam præcipitis seu ignaviæ seu cunctationis nomine contemptui habebatur. Et nisi Regina, virilis animi industriæque mulier, rerum domesticarum & aulæ munia curamque suscepisset, proculdubio in iis etiam, quæ ad quotidiani victus necessitudines pertinent, accisis per incuriam & inertiam eius tributorum & vectigalium redditibus, aut ab rapacissimis & perditissimis præfectis procuratoribusque in priuatos vsus subreptis defectus quam plurimos consequi necessum fuisset. Sed & illa, quum vterum gereret, non ita multo post puerum peperit, incredibili patris lætitiâ; quem in gratiam memoriamque consanguinei Galliæ regis, Ludouicum nominauit. Diuersi ludædi æditi, ac simulachra præliorum, & congregientium per ludicrum armatorum magno apparatu & pompa repræsentata; concurrentibus vndique ad spectacula Polonis & Bohemis è Vicinia, qui magna eorum pars fuere. Quæ tamen gaudia mors ipsius puerperæ, grauissimis partus doloribus accelerata paucos post dies, prout sunt rerum humanarum variæ incertæque vicissitudines, vehementer corrupit, rege in acerbissimos luctus & lachrymas conuerso. quas auxere nuncii è Lithuania Alexandrum fratrem, dissolutis omnium membrorum compagibus, extinctum adferentes. Et quotacunque solacii pars fuit Sigismundus frater, quem vnice amabat, in illius locum à Polonis & Lithuanis rex constitutus. Scriptis igitur literis, quibus electionem sibi gratissimam esse ostenderet, ad coronationem eius Stephanum Telegdinum, ærario præfectum, qui suo nomine interesset, tempestiue ablegauit, eique in mandatis dedit, ut absolutis apud Sigismundum negociis, itinere per Moldauiam facto, ad Bogdanum diuerteret, illumque in fide & officio contineret. Quibus ex sententia confectis, Sigismundus regnum adeptus, Glogouiam ac Silesiæ præfecturam Vladislao bona fide restituit. Ludouico in lucem edito, motus inter Siculos Transsiluanos suscitatus ac magno labore, nec sine armis coerciti sunt. quorum incia causasque expediam. Cuni, siue ut appellantur Cumani, ac Iaziges, quibus vetus nomen superest, in latissima planicie Tibiscum & Danubium inter habitantes, ac Siculi, qui in Transsiluania circa montem Aitossu Moldauiam ab ea dirimentem sedes habent, veterumque Scytharum genus esse creduntur, recepto vsu, legibusque antiquis, à singulis domibus, in queis patresfamilias morantur, singulum bouem dare debebant, quoties regina masculam prolem eniteretur, eo quod pecuariam exercendo, magnum animalium numerum alere solent. Eius rei haud contemnendæ utilitatis rex ab amicorum intimis admonitus, ut boues exigerentur, edicto promulgauit, delectique ad id & missi homines idonei. Et Cuni quidem ac Iaziges, uti Budæ propinquiore, imperata exequuti, magnum bouum numerum contulere. Sed Siculorum pertinacia insignis fuit, negantium se daturos, quod nullus ipsorum quicquam tale factum meminisset. Contra, Regii dicere, Sigismundo, & Ladislao vtrique, ac Matthiæ nullos fuisse filios. Nunc DEI Opt. Max. benignitate Vladislaum masculo hærede auctum, nolle veteri vsui derogatum. Siculis in eadem obstinatione, quasi immunitates suas tuerentur, persistentibus, regii vim intentare, pecora ex agris & stabulis abripere. denique ad arma ventum, & publicani, qui exactionem pecoris non intermittebant, partim crudeliter cæsi sunt, partim qui superfuere, provincia exacti ad regem auxilia implorantes confugere. Eum consueta inertia, & re-

Vladislai se-
gnities in se-
ditionibus
hisce coer-
cendis.

Ludouicus fi-
lius nascitur.

Anna Regina
ex partu obit.

Quam con-
sequitur
mors Ale-
xand. Regis
Polon.

Motus Siculo-
rum in
Transsilua-
nia.

Siculorum
patresfami-
lias singuli
filio masculo
Regio nato
offerunt bo-
uem.

cens amissæ coniugis dolore mæstum, consiliique inopem, amicorum præcipui suadendo & hortando perpulere, ut quum hisce priuatorum commodorum rationibus publicum decus coniunctum sit, ne sedicio in maius crescat, regiæ esse dignitatis, ut armis vindicetur. Igitur Paulo Tomoræo, qui equitum præfectus tunc Budæ erat, in mandatis dat, ut cum pedestribus copiis, ac quingentorum equitum prætorianorum ala ornatissima in Transsiluaniam quam maxime possit iustis itineribus proficiscatur; cæteris vero Transiluanis, qui in fide permanebant, ut se copiasque suas Tomoræo coniungant, perscribit. Eunti Tomoræo Siculi instructa acie, animis verbisque feroces, prope oppidum, quod forum Siculum vocatur, occurrunt, & magno sublato clamore congregiuntur. pugnatumque est summa vi utrinque. Sed ut Siculi numero & multitudine regiis longe præstabant, ita etiam acie & viribus facile superiores euasere. Tomoræus nullo vel egregii ducis vel militis fortissimi munere omisso, diu protracto certamine, pugnans in acie perstitit. Sed tandem fugæ initio ab auxiliariis facto, quum consternatos & fugientes nullo imperio, nulla vi retentare posset, desertus à sociis, & plus decem vulneribus susceptis, ultimus in tutum se recepit. Verum quum postea Rege iubente exercitum breui tempore reparasset, atque maiorem partem Thracum, Valachorum & Pannoniorum militum, qui Nandoralbæ, Temesuarii, Arsonæ, Seuerini, aliisque finibus stipendia mercebant, ideoque maiorem militiæ usum habebant, in castra adduxisset, magna clade Siculis illata, victos eos ac domitos imperata facere coegit. Interea Maximilianus Iohannem Cuspinianum urbis Viennensis præfectum iurisprudentia, ac bonarum literarum studiis clarum hominem, Budam misit; partim ut Vladislaum saluaret, deque nato non ita pridem Ludouico, lætitiā, quam Cæsar animo ingentem conceperat, declararet; partim ut regis animum ob immaturum coniugis obitum tristitia & mærore confectum verbis ac oratione consolaretur. Quem aduentantem Vladislaus amanter complexus, in colloquium admisit. postulabat præter supra dicta ab Vladislao aliquos ex secretioribus amicis ad Cæsarem mitti, cum quibus de fædere sanciendo, eoque affinitate mutua confirmando, nec non de inferendo Venetis bello, qui præter multas Romani Imperii ac domus Austriacæ Vrbes & Prouincias, Dalmatiam ad Vngaros legitimo iure pertinentem per fraudem & dolum tenerent, consultare decernereque posset. Vladislaus arbitratus illud fædus, illam affinitatem sibi suisque incomparabili dignitati amplitudinique fore, paucorum dierum mora interiecta, ipso etiam Cuspiniano inter alios paucissimos in consilium adhibito, Ianum è prouincia Morauia oriundum, antea Episcopum Varadiensem & Olomucensem, Matthiæque Regi omnium consiliorum olim arbitrum, & Vladislao charum, sed qui relictis reipublic. curis, ac aulae molestiis vitam priuatam amplexus, ad Monachos Diui Francisci transierat, elegit; qui ad Maximilianum eo tempore Constantiæ prope Heluetios comitiis vacantem proficisceretur, ac in arcano & occulto, fædus & affinitatem cum eo iungeret. De Venetis bello persequendis, quos non ignoraret ex finitimorum regum & principum dicionibus insolenter usurpatis imperium suum condidisse, Dalmatiamque præter omne ius fasque occupatam tenere, se propediem legatos ad Cæsarem missurum respondit, qui de societate belli, eiusque gerendi modo & condicionibus transigant. Quamuis autem hæc summo silentio tegerentur, ne in vulgum emanarent; plures tamen è Senatu Pannonico & Bohemico ea subodorati, regem adiere, suadentes ne se & regna sua Germanis infensissimis hostibus tradere vellet, qui nomini Vngarico & Bohemico semper inuidissent; eaque regna non solum infestis armis, sed etiam per varias & iniquas artes ad se transferre conati essent;

tanta

Siculi caesi ac domiti.

Cuspinianus Medicus fuit.

Cuspinianus Legatus Maximiliani ad Vladislaum.

De fædere aduersus Venetos, &

De affinitate mutua iungenda.

Quam dissuadent nonnulli Proceres.

tanta inter has nationes à multis retro sæculis odia & simultates vigere, vt nunquam in mutuam gratiam redigi, vel in vnum coalescere possint, ipsum hoc fœdere, vel arctæ affinitatis vinculis constricto, non tam suæ & regnorum suorum quieti & tranquillitati consulere, quam faces, quibus illa aliquando arsuræ sint, & penitus conflagrent, subministrare. Quæ tamen dehortamenta ipse, vt omnia cætera, tacitus transmisit, ac in proposito perstitit. Et Ianus ad Cæsarem profectus, omnia ex animi sententia perfecit; ita tamen vt negocium non exigui momenti aliquandiu in maximo silentio habitum ad illud tempus, quo conuentus principum, prima quaque occasione institui posset, prorogaretur; sicuti de eo in processu operis narraturi sumus. At Cæsar cum Vladislaum in mittendis legatis, quibus cum de Veneto bello tractaret, diem de die ducere conspiceret, eumque focii & confœderati assidue monendo & hortando per nuncios & per literas vrgerent, nec ipse ignoraret magnum rebus gerendis adiumentum Pannonica societate accessurum, misso eodem Cuspiniano in mandatis dedit, vt Vladislaum acrius & frequentius stimulando ad mittendos legatos cum plena potestate induceret, nec interea ab eo discederet, donec Cæsarea quoque in parte voti compos redderetur. Qui mandata peragendo, ac graui sermone ob oculos proponendo, nullam iustiore suscipiendi belli causam videri posse; quam perpetuos maiorum suorum hostes, nobilissimi Dalmatiæ Regni iniquos detentores vlcisci, ac aduersus eos iusta arma sumere, qui suis finibus minime contenti, aliena rapere, & subditis aliorum sub iugum missis se uere ac crudeliter imperitare consueuissent. Dalmatas veteres socios nomini Vngarico etiamnum addictissimos esse, vt quam primum inter se copias & signa militaria exercitumque Vladislai conspexerint, absque cunctatione Venetorum iugum excussuri, ac ad ipsius imperium promptissimis animis redituri existimentur. Quibus ad speratæ victoriæ finem rite perducendis, Summum Pontificem, ac Hispaniæ & Galliæ Reges, cæterosque Italiæ & Germaniæ principes communibus viribus auxilia collaturos, eoque confecto bello, ad extirpandos Christiani nominis hostes, terra marique arma conuersuros. Eandem quoque societatem Iulius Pontifex, & Ludouicus Galliæ Rex per legatos maximo studio expetebant, facilemque futuram victoriam promittebant, quod eadem tempestate Respublica Venetorum ad extremum discrimen redacta, vires, opesque omnes amisisse diceretur. Quibus rationibus persuasus, quanquam cunctabundus, & plurima tergiversatus, quod multos ex senatoribus in contrariam sententiam ire animaduerneret, tandem manus dedit, & Petrum Berislauum Albæ Regiæ Antistitem, ac Ambrosium Sarcenum Posoniensis arcis & vrbis præfectum, viros graues se missurum pollicitus est, cum primum Cæsar, qui tum Oeniponte erat, Viennam rediisset. Cæsari breui reuerso, ii præsto fuerunt, fœderibusque percussis, quibus Cæsar, Pontifex, & Reges, quos modo nominauimus, Vladislao Venetis bellum inferenti, pecuniam, commeatum, classes, exercitum, & omnis generis auxilia, certis æquisque conditionibus dare tenebantur, non diu morati domum reuerterunt. Itaque Vladislaus, ne sociis deesse videretur, licet aliud in animo haberet, frequenti principum senatorumque suorum numero conuocato, Petrum Paschalicum, qui Venetæ Reipub. nomine, complures apud cum annos legati munere functus erat, ad se vocari iubet, consensoque tribunali, per epistolarum magistrum ei proponit, se pro recuperando Dalmatiæ regno statuisse Reipublic. Venetæ bellum inferre, eaque de causa societatem cum summo Pontifice, ac maximis Europæ Regibus principibusque iniuisse; si Veneti sua sponte illud ex æquo & bono restituere velint, se eis amicum futurum; sin in retinendo obstinatius persistant, experturos breui, quam præstet id pacate restituere, quod bello & armis retinere non possint.

*Cuspinianus
iterum Lega-
tus ad Vladis-
laum de bello
aduers. Vene-
tos suscipien-
do.*

*Fœdus Vladis-
laus cum Cæ-
sare sancit.*

*Radulo Vva-
lachia Prin-
ceps ad Vla-
dislaum ve-
nit.*

*Aldiodum o-
ppid. ei dona-
tur.*

*Mors Beatri-
ci Reginae.
1508.*

*Thoma Car-
dinal. oratio
ad erigendū
recreandum
que ē marore
Regem.*

Legatus quum respondere ad ea vellet, causamque & iura senatus tueri, Vladislaus eum prohibuit, & ē tribunali descendens in interiorē cubiculi partem se recepit; quo nemini, prāter summe necessarios, aditus patebat. Venetarum rerum scriptor grauis Petrus Bembus Cardinalis prodidit memoriā, extitisse nonnullos ē senatu Pannonico (quod insigne dehonestamentum ac collabentis iam tum Vngarorum disciplinā manifestum indicium videtur) qui ad legatum secreto detulissent, bono animo esset, Regem bellum quidem indixisse, ne apud socios fāderis, ea res sibi fraudi esset; sed non illaturum; quod summa difficultate & inopia ærarii premeretur. An autem ea fuerit intermissi belli, promissorumque violatorum causa, pro comperto non habeo. multi potius Senatorum auariciā, ac solitā Vladislaui ignauiā & ocii cupidini tribuendum existimauere. Per eos dies, Veneti bellum rumoribus, qui passim increbuerant, excitus Radulo Transalpinā Valachia, quæ etiam Montana vocatur, princeps, tam clientelæ suæ, quæ antiquo iure Reges Vngariæ respicit, declarandæ causa, quam pro aliis rebus, ad Vladislaum Budam venit, equos militares regio more instratos, ac asturcones optimi generis, acinaces auro, gemmisque ornatos, aliaque dona adferens, versatusque apud Regem aliquamdiu mansit, auctus officiis honoribusque. Postea Thoma Bocacio Cardinale Petro Comite sancti Georgii, ac Iosepho Somio, de quibus supra retulimus, nec non Moyse Bussauio, præfecto aulæ, & Benedicto Battiano qui in ærarii præfectura, Stephano Telegdino magistratu abeunte, successerat, obnixē eum commendantibus, oppidum satis frequens & celebre Aldiodum, cum amplis latifundiis, redditibusque in Transsilvania situm, à Rege, donatiui nomine, quod eius quoque hæredes sequeretur, obtinuit. Fuerat Aldiodum antea Iohanni Tarciano ē regione Pannoniæ superioris, Polonis vicinē Sacosiana, nobili viro, ab Vladislao, certis conditionibus collatum, quo tempore is Siculorum Comes, vti vocant, ius illis populis dicebat: Sed quum Raduloni oppidum istud propinquius commodiusque esset, Rex Iohannem Tarcianum, partim præsentī pecunia, pro eo numerata, partim tradita ei arce Onodia, contentum reddidit. Quo munere Radulo lætus, gratiis Vladislao actis, in suam prouinciam incolumis reuersus est. neque ea liberalitas & munificentia frustra fuit, quandoquidem ille non immemor muneris sui non tantum erga Vladislaum Regem, grati animi meritis, officiisque propensissimum se præbuit; verum etiam in partibus Ludouici filii & successoris, vsq; ad extremum vitæ regniq; eius finem integra constantiq; fide permansit. Cæterum vix profecto Buda Radulone, certioribus nunciis allatum est, Beatricem Reginam Matthiæ Regis Viduam, quæ Vladislaum multis modis exercuerat, in Italia ē viuis excessisse. Quo animo eius excessum tulerit Vladislaus, non satis constitit. Nam ipse ad mærorem, tristitiamque compositus, tam læta, quam tristia perinde tolerabat. Nulla quidem signa affectus alterutrius edidit; crebro tantum questu & suspiriis fatum amissæ coniugis prosequutus, publico abstinebat; nec lugubres vestes mutare, non promissam cæsariem, barbamque attondere, & in administrandis Reipub. curis fatiscebat. Itaque principes Pannonici & ex amicis præcipui, quos ē Bohemia & Morauia euocauerat, cum graui oratione in spem erigere conati, vt diuturno dolori modum ponere, dignaque Rege consilia capere vellet, cohortabātur. Sed ipse, vti solebat, incertum an insolito curarum pondere fessus, aut ætatis ingenique imbecillitate vacillans, vel aliis causis ad eorum preces, non aliud quam se cogitaturum, quid facto opus sit, breui sermone respondebat; ita vt plures ex circumstantibus eum vel consilio vel industria sanari aut erigi posse desperarent. Postera die frequentiores redeunt, tam Bohemi, quam Vngari, & Thomas Cardinalis Strigonienfis, cuius consilio plurimum tribuebat, pro omnibus serio & grauiter verba facere cepit, nescire se nec videre causas, quur iis animi perturbationibus & rerum tædio afficiatur, nulla virilis ac regiæ constantiæ ratione ha-

ne habita, nec degeneri animo suis ac Ludouici filii rebus, quam optime consul-
tum velit. Quin potius spe & voto, quod summis à Deo Optimo Maximo preci-
bus semper optauerat, potitus, successoremque & hæredem populis suis relictu-
rus, lætari magis ac cælitibus gratias agere deberet. Adeste præcipuam partem fe-
natorum è regnis prouinciisque suis, constantia & fide erga eum inuiolabili; quos
ad læticiam suam, quam nato hoc puero singularem conceperunt, non solum ver-
bis, sed re ipsa testificandam, statuisse coniunctis suffragiis in solatium paternæ pie-
tatis, ipso adhuc viuo videnteque infantem, rarissimo ad posteros exemplo, con-
sortem vtriusque regni declarare, ac diademate regio ornare. Proinde æquissimum
10 esse, ut ipse luctum, atraque vestes exuat, & regio, ac illustri ornatu, in publicum
prodeat, atque adeo vna cum ipsis, vota Deo nuncupet, ut publicam hanc arriden-
tis fortunæ felicitatem, populorum suorum paci & quieti necessariam, quam diu-
tissimam esse velit. Non de futura reliquorum, qui modo abessent, studia, & vo-
luntates. superesse prompta & parata præfectorum ac tribunorum militisque ob-
sequia: de antistitibus, quorum animos ipse iam dudum exploratos haberet, nihil
esse dubii. Emergeret igitur dolore, luctibus, silentio, solitudine ipsisque tantæ
dignitatis ornamenta filiolo sponte deferentibus, ea oris vultusque serenitate af-
fulgere contenderet, quam & res ipsa tanti momenti merito postularer, & ipsi de
suo principe & Rege, pro tam magno pioque obsequio expectare dignum con-
20 gruumque existimarent. Cardinalis huiusmodi sermonibus, ceu stimulis, tor-
pentem eius animum excitasse visus est; & receptis veluti sensibus, somnoque di-
scusso, desiderabile istud officii genus, quod optare ipse debuerat, ultro delatum,
gratissimo & iucundissimo animo se accipere & amplecti respondit; futurumque
se in eorum potestate, & ea quæ consulerent, sedulo facturum; dummodo id quod
vicissim polliceantur, mature fideliterque exequantur. Se quidem ipsis uti amplif-
simis, grauissimisque viris, quin constantissime voluntatem iudiciumque suum
tueantur, nequaquam diffidere; petere tamen ut ad celebritatem coronandi filii,
quæ perinde ad suam & Ludouici filii laudem gloriamque, quam ad publicam po-
pulorum suorum concordiam & quietem pertineat, rite perficiendam breue tem-
30 pus statuunt; sibi curæ fore, ut tam ipse, quam Ludouicus, si superis bene iuuanti-
bus ætate crescere, & ad speratam bonæ indolis frugem, se educante peruenire
poterit, fructum & præmium tanti beneficii, omnibus clementiæ, liberalitatis,
& regiæ munificentiae exemplis, publice priuatimque, quam cumulatissime per-
soluant. Postquam procures dimisit, & ut in diem sequentem adessent, mandauit;
tum vero coma & barba nitide exculta, in medium prodiit, sumpsitque purpuram
& trabeam, eosque in conuiuium adhibuit. Nec multa mora interiecta, fre-
quentibus suffragiis decernitur, imminente vere ad diem Diui Georgii memo-
riæ sacrum, Albæ Regiæ Ludouicum bimulum, adhucque in cunabulis inter nu-
triciis fœminarumque ministeria agitantem, sacro diademate ornandum; biennio
40 vero post, Pragam deducendum, ut ibi quoque rex declaratus regium insigne
rite accipiat. Lætus vtriusque gentis consensu Vladislavus primum omnium cun-
ctis Pannoniæ regionibus & prouinciis, quas ipsi comitatus appellant, edicit,
ut ad eum diem Albam ad Coronationis solennia, solo familiarium comitatu ad-
ueniant; quod eam certis de causis, absque exercitu & armis peragendam
decreuisset. Conuenere ad diem tanta frequentia, ut vrbs satis ampla multi-
tudini capiendæ haud sufficeret; sed omnia fere suburbia, longe lateque comple-
rentur.

Emericus Perenius Palatinus, pro amplissimi magistratus sui officio popu-
lum, vellent, iuberentne Ludouicum Regem eligere, & Corona insignire, de-
50 nuo interrogauit. Quum omnes se velle, iubere, exclamassent, tum Cardina-
lis tenerum caput corona circumdedit, quod adhuc ei gestandæ imbecillum erat,
Regem;

*Vladislavus
vestitum in
gubrem depo-
nit.*

*Ludouici pri-
mæ coronatio.*

*Lud. Heliani
Regis Gallor.
Legati orat.
in laudem
Ludouici.*

*Ludouici co-
ronatio Bo-
hemica.*

*Certamen in-
ter Bohem. &
Hungaros
factum.*

Regemque Pannoniæ nomine omnium salutauit. Pro filio, qui per ætatem non-
dum prima verborum initia balbutire poterat, pater iusiurandum de more præ-
stitit, seruandis regni immunitatibus, & finibus non solum regundis, sed etiam
ampliandis. Paulo post eodem in templo, vbi hæc agebantur, Ludouicus Helia-
nus Vercellensis, Ludouici Gallorum Regis Legatus, vir eloquens & eruditus è
superiore loco orationem habuit elegantem, quæ publicata extat. In ea Ludo-
uicum puerum è tot clarissimorum & fortissimorum Regum sanguine & pro-
genie ortum, qui præter proprium Galliæ Regnum in Syria, Palæstina, Hiero-
solymis, Sicilia, Neapoli, denique in Pannonia superioribus sæculis quam felicif-
sime regnassent; ab maiorum suorum virtutibus & rebus præclare gestis mi-
nime degeneraturum commemorauit. Et vtinam Deus Optimus Maximus
votis eius, singulari pietate susceptis benigne annuisset; verum erat in fatis, vt
Christiana Respub. insignem hoc Rege cladem à barbaris acciperet, & nos vna
cum eo periremus. Absolutis Albæ rebus Budam reuersus est, atque ibi liberis
suis Ludouico & Annæ aulam separatam à sua, & peculiare ministerium instituit;
quorum præfectum Stephanum Isthuanffium iam natu grandiore, qui tempo-
re Matthiæ Regis, variis officiis & magistratibus functus, in bello Polonico Vra-
tislauix insignem operam nauauerat, constituit; ita tamen vt summa rerum om-
nium & educationis penes vnum Bornemissam, quem præ cæteris valde charum
habebat, relinqueretur; de cuius origine supra retulimus. Proinde cum tempus
eundi in Bohemiam ad coronandum Ludouicum appeteret, tempestiue paratis
ad iter necessariis, & iis quos interesse volebat, admonitis, vt ad certum diem &
locum conuenirent, viæ se dedit, ac per Morauiam modicis factis itineribus Pra-
gam venit; iisdemque modis Ludouici coronatio, quartum iam annum agentis,
peracta est, quibus in Pannonia celebrata fuerat. Deinde quum epulis Regio luxu
& apparatu in multam noctem protractis, læticiæ parens Bacchus animos incen-
disset, discedentibus conuiuiis in partem vrbis, quæ minor vocatur, leui de causa, in-
gens primo rixa, atque adeo atrox demum facinus, inter Vngaros & Bohemos re-
pente exortum est; & exigua mora cōcurrentibus maiori numero Bohemis, quin-
decim fere ex Vngaris trucidati sunt. Et ipse Stephanus Bathorius Comes Teme-
sienfis non leue salutis discrimen adiit, quum fugiendo & post tergum respectan-
do nummos aureos spargeret, vt iis insequentium cursum retardaret, sicque amis-
sis aliquot familiaribus ægre se in arcem reciperet. Cæteri cædis & casus sociorum
ignari, partim in triuiis platearum, partim per hospitia miserabilem in modum
interficiebantur; & nisi prætorum cohors propere aduolando auxilio aduenisset,
longe atrociora patrabantur. Occisorum corpora in dextra parte templi Diuo
Thomæ Apostolo dicati tumulata sunt, quod Vngarorum Sacellum etiamnum
vocatur. In criminis auctores iussu Regis, prætores triplicis vrbis grauissime
animaduenterunt, ac captos & damnatos exquisitissimis suppliciorum generi-
bus sustulerunt; ita vt maior pars cute nouaculis detracta, pars vncis ferreis in
crucem sublati, crudeliter interirent; & cum iis, qui capitis duntaxat pœna
plectebantur, mitius nec adeo seuerè actum esse putaretur. Cum autem rerum Bo-
hemicarum statum, diuturniori sua absentia perturbatum composuisset, præfe-
ctosque amplissima tam iurisdicundi, quam censuum administrandorum pote-
state constituisset; Germaniæ principes, qui ferendis Cæsari eligendo suffragiis
adhiberi solent, Marchionem Brandenburgensem, Palatinum Rheni, & Ducem
Saxonix, à quibus in Bohemia certæ & amplæ ditiones beneficiario iure possi-
dentur, in clientelam de more recepit. Et iis rebus peractis, Venatu, aucupio, reli-
quisque eius generis ocii oblectamentis, quorum erat cupidissimus, diutius in
Bohemia morandum statuebat. Verum ab Vngaris ad redeundum sollicitatus
voto eorum satisfaciendum existimauit. Itaque eodem per Morauix fines, quo
venerat

venerat itinere, ad Stanislaum Turzonem Episcopum Olomucensem Cremsiriū diuertit, à quo Regium in morem honorificentissime & splendidissime exceptus est, ibique Iohannem Comitem Scepusiensem, Transilvaniae praefectum, è Trincinio, vbi Sedem & ditionem habebat cum CC. equitum comitatu, obuium habuit; officii vt ipse praeferebat, declarandi causa, re autem vera, vt vir profundae ambitionis, ob idque regnandi libidine ardens, amplitudinem suam & diuitias ostentando voluntatem eius de collocanda sibi filia exploraret, cui etiam dona haud contemnenda attulisse ferebatur. Quae machinamenta Rex, solito more dissimulando, & in aliud tempus differendo, facile elusit, & caeptum iter prosequutus, Iohanni potestatem dedit, reuerti, ne vel Trincinium, vel se Budam comitari vellet. Eo tamen certis de causis domum redeunte, ipse cum liberis Budam incolumis remeauit; resque Pannonicas ope diuini Numinis quietas & tranquillas reperit; quod eo tempore Turcarum princeps Paiazetes, cum nouatoribus Mahometanae superstitionis Persis ac Hasanis Calphae filio Schachocule quodam, eius nouitatis auctore bellum in Phrygia & Armenia magnis viribus gerere diceretur. Quum Budam venisset, opportune breui post superuenit legatus Turca, inducias & pacem postulans; quod triennium prioribus pactis praestitum iam effluxisset. quam Vladislaus haud longa interposita cunctatione, non inuitus ad aliud insequens triennium concessit, legatumque muneribus & pecunia donatum dimisit; ipseque ea cura solutus ocio & quiete fruebatur. Sed quum atrox pestilentia urbem inuasisset, & tota fere Pannonia cum primis grassaretur, non tam sibi, quam liberis metuens, Posonium vna cum illis concessit, mitigandae eius tempus expectaturus. Sed quum & isthic non in vulgum tantum sauiet; verum etiam Desiderius Landeresius Allobrox, ex Cubiculi familiaribus, qui cum Regina demortua è Gallia in Vngariam venerat, vi atrocis morbi correptus esset (qui tamen medicorum ope conualuit) versus Morauiam iter fugae simile intendit, & in oppido, quod Broda Vngarica appellatur, incolumitatis causa aliquandiu haesit. Illinc Proceribus & nobilibus Pannonicis per literas mandauit, vt quum sibi metu mali morbi è regno exeundum fuisset, se absente in Reipub. administratione Emerico Perenio Palatino, & Thome Cardinali Strigonienſi obtemperarent. Se quidem in animo habuisse ne vltius proficisceretur; emerſisse tamē negotia grauioris momenti in Silesia, quorum causa cum liberis charissimis Vratislauiam quamprimum ire cogatur. Eo igitur brumalibus diebus profectus, cōplura quae in sua absentia exorta erant mala, adhibitis remediis correxit, ac cum postremo à Tessinensi, Brigenſi, Lignicii & Munsterbergi, cæterisque principibus & nobilitate Silesiae conuocatis clientelae ac beneficiarii iuris nomine iuramenta exigere vellet, Episcopi & potiores è Pannonia viri, ac Magistratus, qui in eius comitatu erant, intercessere; & vt illud Regni Vngariae nomine exigeret, magna vi & cōtentione petiuere; propterea q̃ Matthias Rex eam prouinciam certis cōditionibus regno Vngariae acquisiuisſet, quibus nō dum satisfactum esset. Contra Bohemi & Morauī Silesiam semper Bohemici iuris prouinciam fuisse, neq; id in dubium vocari debere; si Matthiae Regi aut Pannoniae Regibus quippiam iuris in ea constare possit, quum hoc tempore vtrumq; regnum vni regi pareat, per idoneos magni nominis arbitros, aut iuris diuini humanique peritos controuersiam ex æquo dirimi posse, si quae successu temporis oriretur. Sed quum vtriusq; gentis studia, & contentiones acrius inualescerent, nec altera cedere alteri vellet, principesq; & ipsa ciuitas Vratislauiensis in ancipiti haerent: res tota in aliud tempus dilata est: ita vt Rex & Ludouicus, ad quem tamen si adhuc tantis rebus imparem, æque ac ad patrem disceptationis summa pertinebat, infectis rebus discedere, domumq; redire cogerentur. Vladislao è Silesia reuerso Aduiga è Principum Tessinensium familia regibus Poloniae propinquitate iuncta originē ducens, vidua Stephani Zapoliani Comitis Scepusiensis, praestantissima mulier, priuato primū consilio, cū fratre suo Casimiro, de tradenda in matrimoniū

Ioan. Cepus.
Comes nup-
tias filiae V-
ladislaui affe-
rat.

Inducia cum
Turcis proro-
gata.

Epidemica
lues in Hun-
garia.

Qua territus
Vladislaus
in Morauiam
primo,

29. Ianuarii
1511.
Inde in Sile-
siam contem-
dit,

Disceptatio
inter Hunga-
ros & Bohe-
mos de Sile-
sia.

*Barbara Scep-
phani Scepuf.
Comitis filia
Sigismundo
Regi despon-
detur.*

Sigismundo Regi Poloniae filia Barbara agere cepit; deinde etiam re cum Vladislao Rege, Sigismundi fratre maiore natu per Michaelum Hamelium, Budensis urbis primum sacerdotem, quem vulgari nomine Archipresbyterum vocant, natione Germanum, secreto communicata, ardentissimis votis & precibus orauit, ut fratri ducendae Virginis auctor esse vellet. Et quum Vladislau Aduigam ipsam & filiam Virginem, omnibus rarae pudicitiae, singularis in Deum pietatis, & morum honestissimorum dotibus, commendante eas regina coniuge sua, pridem fato functa, praeditas, ac mirifice ornatas pro comperto haberet; petitioni illius admittendae haud difficilem se praebuit, missisque ad Sigismundum iisdem Casimiro principe & Michaelo Hamelio priuatim legatis, voluntatem suam pro-

*Anno 1512.
Sponsa in Po-
loniam dedu-
cta cum splē-
dido comi-
tatu.*

rauit, ut sponsa Regio more Cracouiam adduceretur. Missi igitur in Vngariam Iohannes Lubrantius Episcopus Posnauiensis, Christophorus Sidlouicius Sendomiriensis, & Lucas Gorcanus Posnaniensis praefecti, splendidissimo Comitatu, Trincinium peruenere; & traditam eis sponsam ad Sigismundum perduxere; comitantibus illam, Aduiga matre, ac Auunculo Casimiro, & Iohanne Zapoliano fratre DCCC. equitibus, armis, equis, aureo & argenteo apparatu instructissimis. Currum elegantissimi operis, quo puella in Poloniam veheretur, Vladislau liberaliter donauerat, ac Iohannem Turzonem Episcopum Vratisslauiensem, & Ambrosium Sarcanum Comitem Posoniensem legatos, qui suo nomine nuptiis inter essent magno fraternae beneuolentiae & amoris indicio, cum regiis & preciosis muneribus adiunxerat. A Thoma etiam Cardinale Strigoniensi, Georgio Sacmario Quinqueecclesiensi Episcopo, qui Sigismundo Hamponi, nuper viuis sublato successerat, ac reliquis Vngariae Episcopis, magnoque Pannonae Palatino, & principibus procerum certatim legatis; & munera magni precii missa. Non defuere qui hoc coniugium, tanquam Regio thoro impar, contumeliosis verbis ad inuidiam obtrecent; & Maximilianus Caesar imprimis, ea tempestate cum Sigismundo Rege similtates exercere solitus, de eo obloqui acerbis inter familiares ferebatur. Sed Barbara Regina, breui temporis spacio inania fama, & obliquos de se rumores, vita innocentissime acta, ac singulari erga virum fide, & constantia, caeterisque summis virtutibus facile refutauit; nec quicquam ad rarae felicitatis cumulum ei defuisse videtur, quam quod immatura morte erepta masculam

*Hoc coniugio
Ioan. Scepuf.
Comitis am-
bitio aucta.*

prolem relinquere non potuerit. Iohannis certe Comitis Scepusiensis animus iam dudum ambitione, ac dominandi cupiditate flagrantissimus, tam familiae suae potentia, ac amplitudine immensarum opum, quas a patre & patruo partas habebat, quam Regiae huius affinitatis occasione, ceu incitamento quodam in spem nouarum rerum erigi & inflammari cepit; prout consilia eius occultorum plena scelerum processu temporum, non sine summa rerum diuinarum & humanarum confusione, ac miserabili patriae excidio in apertum prorupere. Sub id tempus, cum Andreas Bothus, & Marcus Mislenouicius e Camissacia Dalmatiae Regione ortus qui praefecturam Illyrici gerebant, quos Pannonico nomine Banos vocant, Andreas quidem in arce sua Stenislacia morbo diuturno oppressus, Marcus vero dum equum currentem circumageret, eius lapsu, luxata ceruice repente exanimatus e viuis excessissent, Vladislau curam reliquere alios ei magistratui praeficiendi. Petrus igitur Berislaus, Episcopus Besprimiensis, quod ex iis partibus originem duceret, & ditione ac clientelis polleret (tradita iussu regis Iohanni Bornemissae, qua antea fungebatur, aeriarii praefectura) delectus est, qui vnus vtriusque sufficeretur. Et quum in prouinciam venisset, breui occasionem virtutis, fortitudinisque suae declarandae fortuna ei obtulit. Nam quum Turcae magno numero Sauum traiecissent, & regionem inter Sauum, & Hunam fluuios, (hunc a

*Berislaus E-
piscopus Ves-
primiens. et
suffectus.*

*Turcarum de
pradationes
ab illo repres-
sa.*

Priscis

Priscis Valdanum olim appellatum fuisse quidam putant) adiacentem passim popu-
larentur, ac ferro & igne vastarent, collectis quantis in re subitanea, & tumultu-
aria potuit, copiis eos non procul ab arce & oppido Dubicensi, vbi Huna in
Sauum influit adortus est; insignique edita pugna hostes fudit, atque fugauit, &
fugientes longe lateque persequutus, amplius duo millia eorum interfecit, captis ^{Cum 1000.}
quam plurimis, & multo maxima parte in Sauum demersa, paucis natando, eua- ^{strage.}
dentibus; ita vt hostes audaciæ perfidiæque suæ, & violatarum induciarum cu-
mulatas pœnas dedisse viderentur. Atque hac strage perculsi, simul etiam quali-
cunque induciarum vi coerciti, excursionibus & prædis agendis aliquandiu ab-
stinuerunt. Vladislaus posthac ocium nactus, ac assiduis suorum precibus addu-
ctus, ad leges reformandas animum applicuit, & earum compilandarum, & in
ordinem redigendarum negotium, Stephano Verbecio prætori, Viro docto, &
iurisperito commisit, cuius ingenuo labore & diligentia collectæ, tribus libellis ^{Leges Hun-}
descriptæ fuere. Sed prius quam eis summam manum imponeret, libellum De- ^{garia à Steph.}
creti tripartiti nomine appellatum, Decemuiris patriarum legum peritis perle- ^{Verbecio di-}
gendum, discutiendumque dedit, eorumque calculo & iudicio approbatum ^{gesta in III.}
ita confirmauit, vt eius vsum in foro & iudiciis vbique recipi debere lege lata ^{lib.}
publicaret. Quod in hunc vsque diem in causis forensibus & controuersis diiudi-
candis obseruatum esse videmus.

10

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HUNGARICIS,

30

LIBER V.

DVm hæc in Pannonia geruntur, & in Italia Iulius Pontifex & Ma-
ximilianus Cæsar, alique confæderati principes, mutato animo,
contra Gallos eorumque Regem Ludouicum Italia expellen-
dum ciuilia arma exercent; Paiazeti Turcarum principi, deuictis
& pulsis Sahocule, aliisque Turcicæ superstitionis perturbato-
ribus ex Asia reuerso, bellum intestinum, ambitione & truculen-
tia, Selymi minoris filii repente exortum est, quanto minus ante prouisum, tanto
saucia ac sceleris atrocitate crudelius & terribilius. Quod quidem patriciale
bellum eo euentu & fine terminatum est, vt Paiazeti iam senio, morbis & articu-
lorum doloribus grauato, Selymus prætoriano milite ac purpuratis partim metu
partim largitione & ingentibus promissis in partes traductis, thesaurum omnem,
& imperium nefarie extorqueret, eumque ad natale solum Didymotichum sece-
dere volentem, veneno pharmacis indito tolleret, & fratres Achomatem, quem
pater successorem destinauerat, & Coreuthum maiores natu, eorumque liberos
omnes & nepotes impio bello prosequutus, crudelissime interficiendos curaret,
solusque ipse imperio per scelus potiretur. Cuius quidem execrabilis dominatio-
nis seriem & causas, non est mihi animus referre, postquam nec rebus Vngaricis,
quas scribere institui, quadrare videntur; & ab aliis compluribus, Iouioque im-
primis elegantissimo & eruditissimo scriptore, & ante illum Tuberone, eorum

F

tempo-

temporum æqualibus, prolixo sermone commemoratæ leguntur. Id tantum cum ingenti animi dolore admirari subit, potentissimos Christiani orbis Reges & principes, pristinae virtutis memores, veterumq; discordiarum oblitos, opportuna huius intestini inter barbaros belli occasione arrepta, tam pia quam necessaria arma, vnanimi voto nequaquam sumpsisse, viresque & opes suas, aduersus diram eam & immanem belluam minime consociasse; quæ ab eo tempore in tantam potentiam, & imperii amplitudinem excreuisse videtur, ut iam ipsis omnibus, eorumque regnis & populis terra mariq; maxime formidabilis immineat. Vnus è priuatorum ordine Thomas Cardinalis Strigoniensis, si fraterna barbarorum bella cessarent, Pannoniam patriam, ea tempestate foris quidem ocio, domi autem luxu & auaritia principum fæde laborantem periculo proximiorum futuram cernebat, ideoque remedia tempestiua quærenda, ac concitandos aduersus communem humani generis hostem Christianos principes, summi Pontificis ope & auctoritate arbitrabatur. Rege igitur conuento, se iterum Romam iturum, & operam diligentem nauaturum professus est, ne tam insignis, tamque commodæ inuadendi hostis opportunitas negligeret. Adornata profectio, & rebus ad iter necessariis sumptuose comparatis, magna etiam assumpta equitum & domesticorum caterua, curruumq; apparatu, (erat enim ex opimis plurimorum sacerdotiorum prouentibus ditissimus) urbem Romam versus contendit. Non de fuere plerique, qui eum non petendorum auxiliorum gratia Romam iter suscepisse dicerent; sed ut se & diuitias suas, quæ erant amplissimæ, ostentando, ac multum auri largiendo, ad summi pontificatus fastigium perueniret; quibus artibus Alexandrum, qui ante Iulium regnauit, usum fuisse, & voti compotem factum meminisset. Sed nos rem incompertam in medio relinquemus. Quum in Venetorum ditionem peruenisset, senatus eum splendide & laute ubiq; excipiendum curauit, quod multis officiorum generibus ei deuinctus esset, missoque ad eum cum muneribus Vincentio Guidotto Decemuirum Secretario, qui Budæ per aliquot annos Reipublicæ causa agitauerat, expetenti ei triremem rebus omnibus exornatam, qua Anconam, & inde ad ædem Diuæ Virginis matris Lauretanæ, toto orbe celeberrimam veheretur, dari iussit: in qua ipse cum prioribus suorum commode prospereque nauigauit; cæterosque è comitatu terrestri itinere aduentantes, sacris interim operatus, Laureti expectauit. Exceptus est Romæ hilari fronte à Cardinalibus, ac Iulium de more veneratus in aula Pontificia magno splendore & munificentia fuit ferme ultra annum; ita ut sumptuum magnitudine, mensæ lautitiis, ac conuiuiorum frequentia, aliisque similibus aula illecebris, cuius Romanorum procerum, quorumuis iudicio, æquaretur, cumque Maximilianus Cæsar, Matthæum Langum Cardinalem Gurcensem pacis tractandæ causam in urbem misisset, Iulius eum cum Cardinale Anagnino, ad medium miliarium Gurcensi, velut Cæsaris personam sustinenti, honoris causa obuiam misit, iique illum intermedium ad Vaticanam aulam deduxerunt, in qua eum Iulius hospicio excepit.

Iulius P.P. 8.

Leo X. eligitur.

Dum Thomas Romæ moratur, & susceptum auxiliorum negotium, lentius, quam pro necessitate promouet, Iulius senio ac multis laboribus confectus in morbum incidit; quumque vltimum vitæ terminum sibi imminere animaduerteteret, commendata. Cardinalibus, qui aderant, vrbe & Christiana Republic. XX. die Februarii moritur Cardinales conclauius de more inclusi, comitia habuere, ac his vna Thomas Strigoniensis interfuit, non parua, ut quidem tunc inter populares suos ferebatur, spe potiundæ supremæ in terris dignitatis. Verum non multo post Iohannes Medicæus, Laurentii Medicæi, amplissimi, & toto terrarum orbe clarissimi viri filius, annos natus nondum quadraginta, Iuniorum Card. suffragiis Pontifex est declaratus; & post trigesimū diem singulari pompa & splen-

splendore, qualem à multis sæculis Roma non viderat, Leonis decimi nomine assumpto, coronatus. Solennia eius pompæ Thomas etiam, & quidem non vltimo inter cæteros loco cum dignitate celebrauit; atque iis peractis, quum eum non solum domesticæ & priuatæ res, sed etiam publicæ Vladislai Regis, & regni eius rationes ac necessitudines domum reuocarent; non magno labore apud nouum Pontificem agendo perfecit, vt qui exercitu ac præsentī pecunia eo tempore rem Vngaricam, ob consumptos ab Iulio omnes ærarii & vectigalium fructus, ac redditus iuuare nequaquam posset; nec vlla melior spes animis principum conciliandis, inque Turcam concitandis affulgeret; auctoritate Pontificia sacrorum
10 diplomatum munera impertiret, quibus eis qui contra Turcas arma sumpsis-
sent, vniuersorum criminum veniam; qui vero decoram pro tuenda religio-
ne Christiana mortem obiissent, æternam felicitatem polliceretur. His rebus
confectis, non diu Romæ moratus in patriam rediit, domique paucos dies
quietis causa substitit, inde Budam ad Vladislaum venit. Cui rationibus Roma-
ni itineris, laborumque suorum redditis, ea quæ à Pontifice auxilia obtinue-
rat, prolixè declarauit. A Rege autem in mandatis accepit, vt conuocato fre-
quentiore concilio, ea proponat, & quibus modis commodè inchoari, perfici-
que possint ex senatus sententia exequatur. Quo conuocato, & Rege præsentē,
diplomata profert, vtque prælegenda, publicandaque censeat, hortatur. Videri
20 sibi quum à Pontifice nulla alia in præsentiarum auxilia expectanda sint, exhau-
sto admodum eius ærario, & vectigalibus apud fæneratores passim oppignoratis,
ita vt etiam futurorum reddituum spes adempta sit; & principes mutuis bellis oc-
cupati de Pannoniæ periculis parum aut nihil pensi habeant, rem fore apprime
tempori & occasione accommodam, dissidentibus Turcis, si exercitus gratuito
comparari, & contra hostes, bello intestino occupatos in aciem produci possint;
postquam conducendo militi sumptus publice desint: Se non dubitare, quin
breui satis magna multitudo voluntariorum militum in speciem iusti exercitus
confluat; curaturumque, vt eis de præfecto, & duce idoneo, rei que militaris pe-
rito prospiciatur; qui eos probe armatos ad simulachra pugnæ cienda, dum
30 assuescant, & addiscant, aliaque militaria munera, castrensesque labores obeun-
dos instruere; posteaque ex regis senatusque sententia eo, quo necessitas postu-
labit, opportune ducere queat. Quibus si milites limitanei cum hostibus pu-
gnare soliti, ac stipendiariorum aliquantula manus addatur, sperare eiusmodi
copias, quanquam collectitias, veteranis immistas, ad retundendos infensis-
simorum hostium conatus, quorum magna pars in Asiam traiecerit, satis vali-
das futuras. Ad ea Rex taciturnus & in humum prospectans, ne verbum qui-
dem proloquutus est. Cæterum senatorum magna pars, qui ocio & auaritia cor-
rupti regnum prædæ loco habebant, pedibus in Cardinalis sententiam ire, eius
curas & labores apud externos principes pro patria exantlatos laudare, & in cælum
40 ferre; eam viam ad refrenandas hostiles excursions, auertendaque pericula Rei-
publicæ quam aptissimam reputare; postremo vt in incepto pergat, ac salua Re-
gis voluntate edictum Pontificium primo quoque tempore promulget, hortari.
pauci qui Rempub. pluris faciebant, quam vt ei assentarentur, altius penitus-
que omnia consideranda, nihilque temere decernendum suadebant, ne dum
patriæ consultum vellent, vires, opesque eius, quæ exiguæ adhuc superessent, fun-
ditus eneruarent, & bellum, quo hostes arcere pararent, in seipsos, & in propria
viscera conuerteretur. Inter quos Stephanus Telegdinus, quem ærarii præfe-
ctura, ac Polonica legatione functum esse docuimus, rogatus sententiam, in
hunc modum loquutus fuisse dicitur; Nisi apud eos, qui rerum Vngaricarum
50 conditionem perturbatissimam non solum perspicue cernunt; sed etiam sum-
mo cum dolore suo, & rerum fortunarumque iactura, vitæque periculo ex-

Thom. Card.
Scriganens.
vniuersor. cri-
minum ve-
niam ad bel-
lum Turci-
cum euntib.
impetrat.

Steph. T. leg-
dinus diffi-
det exercitū
hunc volun-
tariarum
cogendum.

periuntur, verba mihi facienda essent, malorum nostrorum seriem & causas lon-
 giore oratione prosequeretur; nunc quādo vobis omnia adeo cognita sunt, ut aeger-
 rime tolerentur, paucis ad ea, quæ modo inter consultandum dicta, propositaque
 fuere, quæ sentiam, eloqui non dubitabo. Et ut breuibus absoluiam, multa me
 dehortantur, quin votum suffragiumque meum vestræ deliberationi, de conscri-
 bendo hoc genere militum adiiciam. Equidem si indultum istud pontificium, uti
 vestrum maiori parti placere animaduerto, publicatum fuerit, conuenturos ad e-
 dictum haud paucos homines facile concessero; sed quos, & quales? egentissimos
 quosque, capitalia ausos, & qui ob scelera domo pulsi, vagi, obæcati, lenones, fori
 incolæ, ignominia exilioque notati, quibus nulla nisi in facinoribus & flagitiis
 spes reliqua sit. Agrestium quoque & agricolarum satis magnam manum breui
 temporis spacio in castra venturam inficias non iuero: sed qui aut laboris fu-
 giendi, aut priuatas iniurias vlciscendi causa, aut impunitate scelerum, & vitandi
 supplicii metu & munimento nomina dent. Quos si nobilitas sibi debitos
 labores, suorumque agrorum culturam, & alia quæ per illos perfici solent, omi-
 sisse conqueretur, idque extremæ noxæ, damnoque sibi futurum obiiciet, aut
 prius quam ad castra properent, captiuitate anticipet, aut ceu fugitiuos reperat,
 atque uti solet, necessarios & propinquos eorum domi vinculis, carcere, catenis
 constrictos coerceat; (libet enim hæc omnia recensere, quanquam acerba auari-
 tiæ, & impotentis nostri dominatus exempla) tum vero putabitisne plebem in-
 conditam, & colluuiem tumultuariam, eamque armatam, in officio posse contine-
 ri? an minime in nobilitatem impetum facturam? & suos ab iniuria vindicaturam?
 an proteruos, furore & rabie percitos, iussis vestris, aut quorumcunque ducum
 imperiis obedientes fore creditis? an negabitis cæteris diuersarum gentium com-
 militonibus quos è Polonia, Morauia, vicinisque Regnis & prouinciis nomina
 duros credibile est, futuros auctores, ut vel leui de causa illatam, (sic illi nomina-
 bunt) contumeliam vlciscantur, & ferrum in hostium perniciem destinatum, in
 nos ipsos conuertant, atque illud nostro, & coniugum, fratrum, liberorumque &
 necessariorum nostrorum cruore, cædeque commaculent? Utinam falsus sim va-
 tes, atque hæc dira omnia, quæ horrens refero, Deus immortalis à ceruicibus no-
 stris longe submoueat; sed tamen quin euenire possint, pro incredibili rerum hu-
 manarum inconstantia haud facile quis abnuerit. Quid igitur faciendum exi-
 stimas, dicet ex vobis quispiam; Ego profecto pontificium indultum, aut silen-
 tio in præsens tegendum consulerem, aut ita promulgandum, ut non eis qui ar-
 ma in Turcas sumpserint, sed qui aurum, argentum, pecuniam, & quæ in eam
 conuerti possunt, in stipendia militum contribuerint, noxarum expiatio, æter-
 næque salutis felicitas promittatur. Si enim in manus furiosorum & perditio-
 rum hominum arma vltro dederimus, ad eorum quæ supra retuli, malorum
 exempla in nos exercenda simul licentiam & impunitatem concedemus; &
 nos ipsi Rempublie scelestissimis prædonibus dilacerandam & euertendam
 trademus. Quod si nihil horum ab iis nunc extimescendum sit; non tamen
 video, cur nondum expleto induciarum, quas cum Turcis triennales habe-
 mus, tempore, & rebus discessu hostium in Asiam, non nihil tranquillis,
 tali exercitu, valde opus sit. quum si pecuniæ contribuantur, magis il-
 læ tum ad belli vsus, tum pacis subsidia conducant. Interea nobis et-
 iam ipsis summa ope adnitendum est, ne uti hætenus, neglecta republica,
 priuatim ad auaritiæ sordes, & habendi libidinem vsque adeo temere rua-
 mus; sed ad grauissima imminentium periculorum, à ceruicibus nostris pro-
 pulsanda mala, quicquid habemus, quicquid possidemus, ad tutan-
 dam dulcissimam patriam, tanquam boni & Reipublicæ amantes ci-
 ues, promptissimis animis conferamus: & optimo Regi nostro, quem
 hic

hic præsentem cernimus, auctores simus ex aliis suorum Regnorum, & prouinciarum redditibus, idem beneuole præstandi; ne hostis acerrimus & infensissimus transmarino bello confecto sese explicet, & nos imparatos obruat. Quod etiam ut pro vestra & patriæ permansione, pro aris & focus ab interitu vindicandis faciatis, etiam atque etiam vos hortor & obsecro. Atque hæc quidem mea est sententia; id tamen, quod tu Rex optime, vosque omnes faciendum deliberaueritis, Deum Optimum Maximum fortunare cupio. Cum hæc magno directoque animo differuisset, nequaquam tamen dissuadere potuit; Rege ipso & senatoribus maiori ex parte in Cardinalis sententiam, fatali deliberandæ rei pertinacia inclinantibus. Sequenti die Cardinalis templum Diui Sigismundi, magno comitatu ingressus, sacris peractis Pontificis indultum pro concione promulgat, ac non solum in templis, quæ Budæ & Pesthi habentur, sed ubique in maioribus collegiis sacerdotum, quæ vulgo capitula & conuentus appellantur tam suæ legationis, quam Regia auctoritate curat publicandum. Idem ab Episcopis passim in Pannonia ubique fieri iubet. Conuenere ad castra breui tempore plurimi variæ sortis mortales religionis prætextu compluribus locis; sed in agro & suburbanis Pesthanis, multo maxima pars, Varadini item & Albæ & Colociæ non contemnendus numerus. Etiam Cardinalis de duce quaerendo vehementer erat sollicitus; ne aut sine capite dilaberentur, aut aliquod pessimum facinus designarent; quum ipsi manipularios, signiferos, centuriones, tesserarios, minorumque munerum militiæ curatores delegissent. Quod quum Cardinalis animo assidue volueret, fors aut fatum, aut casus aliquis ei hominem obtulit, quem militiæ suæ inauspicatæ, fatalem ducem præficeret, Georgium Siculum Dosam cognomine, è Daluoco oppido inter Siculos Transiluanos haud postremo oriundum, qui eo tempore Turmæ equitum Tauruni seu Nandoralbæ præerat, egregium quidem ipsum, nisi ad id bellum malas artes attulisset. Is quum ex prouocatione Alim Epirotam Samandriæ equitum, quos Beslias Turcæ vocant, præfectum singulari certamine victum occidisset, prius dextra illius manu loricata, immani vulnere vno ictu detruncata, Budam ad Vladislaum venerat, præmia rei bene fortiterque gestæ postulaturus. Quæ opera & studio Cardinalis haud ægre obtinuit, accepitque à Rege duplex stipendium, accum torque aureo, purpureas vestes auro intertextas, & calcaria & enses, dignitatis equestris insignia de regia manu tradita, ac pagum inter Nandoralbam & Temesuarium situm, in quo XL. incolarum fundi numerarentur; insuper ut in scuto & gentilitiis familiæ insigniis manum cum acinace præcisam, cruoreque madentem, signa & memoriam virtutis fortitudinisque suæ gestaret, consecutus est. Nec multo labore cum eo transactum est, ut præfecturæ honorem in nouo exercitu obire vellet, operaque & industria sua rem Christianam & Pannoniam præsertim labantem iuuare. Igitur Cardinalis in eadem Diui Sigismundi æde, sacris prius solenni more celebratis, vexillum album cum cruce prægrandi purpurea ad hoc Romæ præparatum, Georgio de manu porrigit; alteramque crucem æque purpuream, sed minorem, ipsius pro altari in genua prouoluti paludamento, se spectante, à suo sartore assuendam curat; additisque ad Deum pro ipsius ac totius expeditionis felici ac prospera fortuna precibus, in castra dimittit, quæ erant in agro Pestano, seque ex Regis voluntate breui mandaturum pollicetur, quid porro fieri oporteat. Ibi Georgius tyrones conuocatos hortatur, ut crucibus purpurei coloris ipsi quoque pectora muniant; quo signo ab aliis dignosci queant, dictoque sint audientes, se breui effecturum, ut fidei religionisque suæ, qua diuinitus tacti, pia aduersus Turcas arma sumpsis-
sent, minime pæniteat; sed eius pietatis digna præmia consequantur. Et quum vulgo innotuisset creatum à Cardinale exercitus ducem, virum militiæ clarissi-

Diploma Pontificium passim promulgatur,

Ingens multitudo confluit.

Georgius Siculus exercitui huius præficitur,

Eius singulare certamen cum Turca.

Thomas Cardinalis illum crucem insignit.

mum, qui nuper præcipuum Turcam singulari pugna victum occidisset, in ca-
 stra venisse, multo plures vndiquaque ad eum confluxere; adeo vt memoriæ tra-
 ditum sit, intra mensis spatium ultra XL. hominum cruce signatorum millia
 40000. cru-
 ce signatorū
 intra mensem
 concurrerūt, vnis in castris visa esse, præter illos, qui haud minore numero, circa Varadinum,
 Albam, Colociam, & Baciā, aliaque loca, sumptis crucibus, se aggregasse nun-
 ciabantur, & præterea bellum cruciatum vulgo denominatum. Adiunxere se
 illis plurimi quoque ex ordine minorum sacerdotum, ac sacrificulorum, qui
 quotidie in castris magno multitudinis concursu sacra facere consueuerant. Ge-
 orgius cum castra in militarem formam redacta composuisset, tyronesque va-
 riis exercendo laboribus, quantum angustiiis temporis licebat, expeditiores red- 10
 ditos, armis, telis & rebus necessariis instruxisset, à Cardinale, aut ab Rege,
 quid fieri iuberent, expectandum censuit: & Gregorium fratrem ad se vocatum
 in exercitu legatum constituit. Interea cum agrestes cateruatim ad castra
 Nobilitas ru-
 sticis interdi-
 cit, ne mili-
 tati abeant. quotidie properarent, & neglectis omnibus, non nisi grandæuos senes,
 ac mulierum & paruulorum gregem, aut infirmissimum quemque domi re-
 linquere viderentur, coacta nobilitas obuiam ire, in eos, quos aut domi re-
 perire, aut ex castris redeuntes deprehendere poterant, crudeliter sæuire
 cæpit, eo fine, vt ad pristinae conditionis seruilia ministeria redigerentur; ne-
 que enim per se ipsa agros, vineasque colere, aut fruges demetere, res sibi incon-
 suetas valebat; & aliis in operibus, quæ ab agricolis obeuntur, insigne detrimen- 20
 tum patiebatur. Quas ob causas frequentes querelæ ad Georgium defereban-
 tur ab tyronibus, petentibus, ne ipsis, quod in castra venissent, fraudi & crimi-
 ni esset. postremo Laurentius sacerdos è Ceglegdio oppido, cuius vt dudum co-
 gniti familiaritate utebatur, & cui tyronum præcipui quotidie de illatis sibi
 suisque à nobilitate grauissimis contumeliis lamentari non desinebant, sæpissi-
 me ad vlciscendas suorum iniurias & compescendam nobilitatis insolentiam,
 Laurentius
 sacerdos Ge-
 orgium, vt
 nobilita-
 tem coerceat,
 hortatur. suadendo & graui sermone cohortando incitare & exacueri non prætermitte-
 bat. Se ad Regis & Cardinalis edictum arma in hostes sumpsisse, verum à no-
 bilium petulantia omni genere crudelitatis prohiberi: ne imperata exequi pos-
 sint; neque solum castris adeundis arceri, sed ad sordes seruilium operum adigi; 30
 idque adeo seuerè & crudeliter, vt profici patientia nihil possit. quæ si tole-
 rentur, grauiora imperia immineant, quibus in sanguinem & bona misero-
 rum hominum sæuiant: modo nobilitatem, modo eius procuratores, perdi-
 tissimum hominum genus vim & contumelias miscere, nihil cupidini, nihil
 immanitati eorum inuium aut exemptum, antea in corpora tantum exerci-
 tam crudelissimi dominatus libidinem esse, nunc etiam salutis & felicitati ani-
 marum post hanc vitam auare & crudeliter inuideri: ne videlicet summi in ter-
 ris pastoris & communis omnium parentis indulgentia vti frui permittan-
 tur. Ipsum à Deo Optimo Maximo è cælo demissum esse, qui tot tantisque mi-
 seræ plebis ærumnis, morte ipsa grauioribus auertendis, acerrimeque vindican- 40
 dis vires facultatesque omnes intendat: & arma ac exercitum, quæ diuinitus,
 & auctore, vt credi patet, numine, in manibus & potestate habeat, ad pœnas
 à scelestissimis hominibus exigendas, ac eorum intollerabilem superbiam cum
 summa crudelitate coniunctam perdomandam, omissa alia omni cogitatione,
 conuertenda existimet.

Gregorius fra-
 trem dehor-
 tatur ab hu-
 iusmodi con-
 siliis.

His atque talibus Georgius non parum animo commoueri visus est.
 Sed cum sermoni interesset Gregorius eius minor natu frater ac legatus,
 placidiore ingenio consilioque vir, increpito vehementius Laurentio, ani-
 mum illius alioquin ferocem & rerum nouarum cupidum, quantum ver-
 bis & oratione poterat mitigabat: huiusmodi consilia periculosa esse ple- 50
 rumque, & fæda inceptu, fædiora exitu. nobilitatis partes armis & bello de-
 fendend-

fendendas, Regem & Proceres, proculdubio omnibus viribus suscepturos esse; tyrones istos plebeios aduersus veteranum militem, & nobiles in armis ætatem agitare solitos, quid aliud facturos, quam ut abiectis armis, in fuga & latebris salutem quærant, captique & cæsi ac debellati acerbissimas temeritatis suæ pœnas persoluant. Se quidem, si quid tale in animum induxerit, quod præter officium & fidem sit, quanquam eum, ut fratrem, singulari amore complectatur, protinus castris excessurum; neque vnquam vllius instinctu in Rempub. Regem, fratres, amicos, popularesque suos gladium vagina educturum. At Georgius, ad quem grauiores indies querelæ ab agrestium turba, veris falsa miscentium, adferebantur, seu Regis inertæ contemptu, nobilitatisque odio, seu rerum nouarum cupiditate, vel aliis de causis deprauato animo, seu quod intellexisset, Regi in animo esse, ut exercitus, cui præerat, in Chrouatiam ad ferenda aduersus Turcas Tininiensi vrbi acerrime incumbentes, auxilia, primo quoque tempore duceretur, neque ipse tam longum & difficile iter subire vellet, salubriora consilia reiecit, & quod diu occultauerat plenum diri facinoris consilium, pectore exprompsit, nefariisque armis in nobilitatem versis, agrestibus in eam, prout cuique animus ferebat, omnibus crudelitatis & sæuiciæ modis grassandi & debacchandi licentiam concessit. Nec mora, in Budæ & Pesthi suburbanis nobilium domos magno impetu de improviso inuadentes spoliare,

10 incendere, ac obuios ex eorum numero quosuis exquisitis tormentis cruciatos interficere cæperunt. Quæ quum ad Regem & Cardinalem, certissimis nunciis perlata essent, perturbato animo, id quod erat, suspicati, cruce signatos vna cum duce eorum rebellasse; edicto vetuere, ne amplius quispiam cruce signaretur, Georgioque cum suis omnibus, nisi intra paucos dies ad saniora consilia redirent, aqua & igni interdixerunt, eosque hostium loco haberi voluerunt. Quæ quum Georgius cognouisset, non diu in propinquis Budæ locis moratus, exercitum bipartito, ut com meatui commodius esset prouisum, diuisit; ac duobus agminibus, sed admodum validis, Segedinum versus contendit, & Laurentium presbyterum, (sic enim eum vocabant) in Baciam, Barnabam vero simili nomine versus Agriam proficisci iussit, ut copias, quæ in illis locis conuenerant, ad se adducerent. Gregorium autem fratrem, à militibus Gheczonem appellatum, qui nefaria eius facta consiliaque vehementer improbabat, inuitum & renitentem apud se retinuit. Quacunque autem iter factum est, omnia rapinis, prædis, populationibus, incendiis, longe lateque infesta reddidere, ut villæ & prædia, ac domus nobilium iniectis ignibus conflagrarent, & ardentia tectorum culmina ac flammæ Budam vsque conspicerentur. Ambrosium Saberesium ciuem Pesthanum cum tribus legionibus in iisdem castris reliquit, ac ut illa muniret, & in omnes partes arma ostentando, & prædas agendo, metum & formidinem circumferret, in mandatis dedit, ne quid de suis consiliis à rege & nobilitate sciri certi posset. Quum autem Nicolaum Tornali-

40 um, nobilem equestris ordinis virum, qui de eorum itinere explorati nihil habebat, Varadino venientem forte fortuna obuium habuissent, neque is fuga si-

50 bi consulere potuisset, captum ac omnibus ludibriis & conuiciis oneratum, verberatumque ad Georgium adduxerunt, qui illum extemplo interfici iussit. Progrediendo demum & vbique terrorem spargendo, aliquot minora castella, & domos fossa & vallo munitas, quales passim in Pannonia à nobilibus habitantur, facto impetu expugnarunt, in quibus præter com meatum omnis generis, & variam suppellectilem, vestesque & pecuniam; pulueris quoque sulphurei non parua copia, & tormenta aliquot currulia, quæ falconetæ vocantur, quibus hætenus caruerat, inuenta sunt; quæ Georgius ad futuros belli vsus secum auahi iussit. Postquam Segedino appropinquasset, ad oppi-

*Sed in super
habito eius
consilio, arma in Nobilitatem conuertit.*

Buda & Pesthi suburbia depredatur.

Edicta regia aduersus Georgium & cruce signatos.

Diuisis copiis, omnia ferro flammâ rapinisque vastat.

Nicol. Tornali-um Nobilem interimit.

*Segedinum
aggredi haud
audet.*

dum frequens & populosum, quanquam nullis cinctum mænibus, fossa tamen circumducta & vallo egregie se munierat, latronumq; aduentum sumptis armis & paratis animis expectabat, aggredi illud non est ausus, quod in eo præter ciuium & incolarum magnum numerum, ad tria millia piscatorum habitare, & omnes egregie sese defenfuri dicerentur. Ibi enim omnes aliquot, sed inter reliquos Marysus ex Transsilvania nauigabili alueo decurrens Tibisco miscentur, maximamque piscium copiam nutriunt. In tanta rerum perturbatione, Rex & Cardinalis metu consternati, ac consilii propemodum inopes, senatum frequentem conuenire iubent. Maior illius pars censebat Emerico Perenio Palatino pote-

*Consultat
de bello ad-
uersus rebel-
les suscipien-
do.*

statem dandam, vt daret operam, ne quid respubl. detrimenti pateretur. Aliis consulentibus, quum Palatinus senio & sæuissimis articulorum doloribus obnoxius, ideoque sella gestari solitus, belli munia exercere non posset; & ipsa immanium latronum colluies in Transsiluaniam Georgii ducis sui patriam iter intendisset; Iohanni potius Comiti Scepusiensi bellum demandandum. Nonnulli auxilia à Maximiliano Cæsare, sponte & offerente, & Sigismundo rege Poloniae petenda existimabant. Sed Iohannem Bornemissam, senem, cui Vla-

*Ioh. Bornemissa
sen-
e. m. 14.*

dislaus plurimum tribuebat, sententiam rogatum in hunc modum loquutum ferunt: Quum ingruentis necessitatis vis fores pulsaret, atque adeo acriter vrgeret, omnem prolixæ consultationis moram excludit; sed fortitudine atque audacia opus est. Audiuitis à plerisque, qui ante me sententias dixerunt, sceleratos agrestes iugum exuisse, & arma contra Regem & communes dominos cepisse; interfici nobiles, rapi eorum filias virgines, diuelli liberos à parentum complexibus, templa, domos exspoliari, cædibus, incendiis, luctu, cadaueribus, cruore, omnia misceri. Sed quid dico audiuitis? imo sæuas domorum conflagrationes, & flammantia tecta è fenestris conspexistis, vulnera, verbera, exilia quam plurimorum cum paruulis liberis & coniugibus fugientium, lachrymas & eiulatus oculis vidistis; cuiusmodi miserorum hæduæ vrbes etiamnum plenæ sunt, atque in dies amplificantur. Equidem ita existimo omnes cruciatus, omnia tormenta minora hisce facinoribus esse; eaque etiam rarissimis & crudelissimis pænarum generibus vindicanda. Sed quum res, vt supra memorauimus, celeritatem expetat; an adhuc ab exteris principibus auxilia expectanda arbitramini? quæ quum tarda incertaque sunt, tum vero donec internuncii eunt, & redeunt, & tempus teritur, & latronum vires ita crescunt, vt neque nos, neque Rex noster inclytus, ac liberi eius intra ipsas vrbes tuti & securi vitam agamus; Proinde quum scelestissimus latronum ductor, versus Transsiluaniam deflexisse nuncietur, censeo Iohanni Scepusiensi Comiti, in cuius prouincia bellum futurum apparet, quam maturime edicendum, vt Siculos, Saxones, Vngaros, Thraces, & stipendiariorum promptissimos milites è Temesuario, Nandoralba, Seuerino, Arsloua, cæterisque locis in vnum cogat, eiusque nefariis conatibus obuiam eat. Ego contra has perditorum hominum copias, quæ in agro hoc transdanubiano prædando vagantur, sine mora, cum prætorianarum cohortium & equitatus agmine, item clientelis, quas tam meo, quam regio nomine haud contemnendas in obsequio & potestate habeo, progrediar: nec dubitabo, quin nobiles frequentes armis captis sese mihi adiungant; præterquam quod Budenses, ac aliæ ciuitates impigre auxilia collaturæ sunt. quas omnes vt hoc quam promptissime & quam celerrime præstent, regia mandata serio incitabunt: iis vero perduellibus, qui in conspectu Regis nostri, nefaria arma exercere, Remque pub. summa perfidia exagitare ausi sunt, per-

*Qua Ian.
Scepusiensi
Comiti id
bellum de-
mandatur.*

domitis, (quod mihi haud factu difficile futurum animus præfagit) spes magna tenet, fore etiam, vt de aliis, qui passim latrocinantur, ac de Vniuersi belli summa haud incertam victoriam reporremus. Quæ quum Regi & Senatui placuissent,

sent, statim per celerrimos nuncios Iohanni Scepusiensi nunciatur. Sed is a- ^{Qua Ioan.}
nimaduerso periculo, exercitum iam ante sponte conuenire iusserat; intentus- ^{Scepusiensi}
que in omnes occasiones, conatibus hostium auertendis inuigilabat. Palati- ^{Comitiū}
nus pedibus totisque artibus captus, de iis quæ in Senatu acta erant, certior red- ^{bellum de-}
ditus, auxilia sine mora misit. cætera nobilitas, quæ in propinquo erat, armata ^{mandatar,}
breui Budam confluxit; nec Budenses & Pesthani in adiungendis peditum co-
hortibus defuere. Bornemissa summa adhibita celeritate, nec expectatis,
quæ in itinere erant, auxiliis, Danubium traiecit. Franciscus Batianus, &
Ladislaus Moræus, iuuenes cubiculo regio assueti, ea in expeditione prima
10 miliciæ rudimenta posuere. Primo itum est haut longius, quam ad Pestha- ^{Copis Regis}
na suburbia, è Regione Budæ, interfluente Danubio in planicie sita. Nec ^{coactis Paul.}
mora Paulum Tomoræum, quem legatum in exercitu esse iusserat, cum equi- ^{Tomoræus}
tum ala versus castra hostium, quæ in propinquo erant, proficisci, & eorum ^{castra hostiū}
consilia explorare iubet; ipse cum exercitu subsequitur. Præerat perduelli- ^{in Pesthanis}
um castris Ambrosius Saleresius, ciuis olim Pesthanus, quem Georgius lega- ^{suburbis ex-}
tum ibi reliquerat, vir haud ambiciosus aut turbulentus. Prius quam ipse si- ^{pugnat.}
gnum pugnae dedisset, agrestes audito hostium aduentu arreptis equis turbi-
di & feroces, quanquam miliciæ rudes, in Tamoræum feruntur; & ab eo non ^{Rebelleſque}
magno negotio funduntur: cæsis ex eorum numero compluribus, cæteris in ^{cadit ac ſua}
20 castra refugientibus: captiuis vero ad Bornemissam ductis, inter quos Sacer- ^{gar.}
dos quidam erat. quos quidem ipse, intellectis prius ab eis, quæ scire volebat,
interfici iussit. Vtremque vero progressus, & Ambrosium explicatis signis, &
more militiæ ordinatis agminibus venientem conspiciens, uti erat pio & mi-
tiliterisque exulto ingenio, prius quam acie decertaret, tentandos eius & per-
duellium animos existimauit, si quo pacto ad sanitatem reduci possent, &
bellum citra cædem & sanguinem conficeretur. Itaque mittit præcones, quos
secum habebat prætorianos, Ambrosio cognitos, per quos pollicetur illis o-
mnibus regio nomine veniam, ac noxæ impunitatem, si positis armis ad pri-
stina obsequia reuerterentur.

30 Quod si eis bona pacificaque consilia amplecti cordi sit, abiectis armis in
dextram partem confestim digrediantur: qui vero in pertinacia & obstinatio-
ne persistere decreuissent, & ad sinistram deflexissent, eos se hostium loco ha-
biturum minatur. Ambrosius qui non peruerso animo, sed religionis ergo,
cruce sumpta, se cæteris aggregauerat, graui sermone, ut Bornemissæ salubria
monentis consilia amplecti vellent, nec incertam Martis aleam temere subi-
rent, admonuit. Et agrestium plurimi eius verbis persuasi, tum vero instan-
tis pugnae metu, una cum Ambrosio, facta deditione, in dextram partem se-
cessere.

40 Complures turbidi & præferoces, aliorum prodicionem increpare, probris
& conuiciis Ambrosii nomen proſcindere, ac postremo ad sinistram flecten-
tes, prælium poscere. In quos quum Bornemissa ad incutiendum terrorem
tormenta displodere iussisset, ac tubæ & tympana concrepuissent, promptis-
simos leuis armaturæ equites, præeunte Tomoræo immittit, ipse cum cataphra-
ctis, reliquoque exercitu subsequutus eos in vestigio adoritur. Non tulere agre-
stes vim & impetum nostrorum, vixque tentato certamine perturbati, & loco sub-
moti terga dedere. magna strages inconditæ multitudinis, præsertim peditum,
qui effugere non poterant, edita, ita ut campi cadaueribus strati passim cernerentur.
Castra quæ carris muniuerant, capta fuere & direpta. Sed Bornemissa
fugientes ultra siluam Irsazegam insequi prohibuit, receptuique cecinit. Par-
50 ta victoria, post paucos dies, triumphanti similis, Budam incolumem redu-

*Profligata &
alibi in di-
uersis locis
rebellium
copia.*

*Georg. Cha-
nadium opid.
capit & di-
ripit.*

*Episcopum
eius Ioan.
Chaquium
palo in ingui-
na adacta,
occidit.*

*Ead. crudel.
grassatur in
alios nobi-
les.*

*Singulari
vero & bar-
baro exem-
plo in Steph.
Telegdinum.*

xit exercitum. Captiuorum autem partem auribus & naso mutilatam, ut aliis exemplo essent, dimisit; nonnullos, qui facinoribus insignes erant, iussu Regis & Senatus magistratibus tradidit; de quibus supplicium sumptum est. Hoc successu, ceu fausto totius belli finiendi omine, nobilitas aucta animis, variis in locis prospere cum iisdem agrestibus confligit. Milites quoque Hippolyti Estensis Cardinalis, qui tunc Agriensem Episcopatum tenebat, in subiectis Agriæ campis, nec non Franciscus Perenius Varadiensis antistes, non procul Varadino, coniunctis cum Emerico Cibaco, Paulo Artandis, Benedicto Baionio, & Nicolao Glesano viribus, magna cæde hostes profligarunt, ut dissipati & male habiti, pars ad castra Georgii sese proriperet, pars in Polonia, aliisque remotioribus locis latebras quærere cogeretur. Interea Georgius nihil tot usque adeo funestis & asperis suorum successibus fractus, euitato, ut diximus, Segedino, Chanadium iter flexit, atque oppidum illud amplum, sed nullis cinctum mœnibus paruo negotio cepit, atque diripuit: grassatus in omnium domos & facultates, sed præcipue sacerdotum. Urbis Episcopus Iohannes Chaquius, vetusta & nobili familia oriundus, cum se in arcem trepidus recepisset, & obsidionem aliquamdiu tolerasset, ad extremum com metu & rebus necessariis destitutus, effugere, quo fors tulisset, potius quam perfidis latronibus dedicionem facere constituit. Et quum noctis tenebris tectus, lembum paucis comitantibus conscendisset, quo Marysum amnem, qui è Transsilvania profluens, arcem & oppidum præterlabitur, superare, & ad proximos montes tutioraque loca eua- dere posset, infelici casu in agrestes incidit, à quibus captus, & multis affectus probris & contumeliis, ad Georgium perductus est; quem is post multa verbera & cruciatus, indutum stola sacra, ac infula (gemmis tamen & vnionibus magni precii, quibus ornata erat, sacrilega manu detractis) præacuta fude, per inguina adacta, indignum in modum interfici iussit. Simili modo in quosdam nobiles summo loco natos Gregorium Docium, & Petrum Rauasidium parem exerceuit crudelitatem, nec cuiquam nobilium pepercit; aut vllam lenitatis aut clementiæ laudem quæsiuit; quamquam sæpius à Gregorio fratre nimia sæuiciæ incusaretur. Hunc vulgo Gerzonem vocabant, & militabat in castris frat- ternis plane inuitus; frequenterque illum, ut ad frugem & saniora consilia rediret, frustra hortabatur. Sed Georgius omnem iram vindictæque suæ odium in Stephanum Telegdinum effudit, quem in senatu contrarias Cardinali partes sequutum, promulgationem indulgentiarum dissuasisse supra retulimus. Eum siquidem domum proficiscentem, cum in itinere agrestes interceptissent, nouo & in hanc diem inaudito tormentorum genere, & quod non solum oculi honestorum hominum, sed etiam piæ aures auersentur, è medio tollendum curauit. Funibus enim per testes & membrum genitale in præalta furca suspensus, vir clarissimus, & ea calamitate prorsus indignus, sagittis & sclopetis, spectante Georgio, miserabiliter interfectus fuit. Nec minore crudelitatis exemplo usum ferunt Laurentium Presbyterum, Georgii assecclam, & ex amicorum intimis præcipuum. Quum enim prædandi causa castris exiisset, Nicolaum Zolomium, virum præclaræ & antiquæ nobilitatis, cum tribus fratribus germanis domi inuentum, iniecto tectis igne, cum familia omni & suppellectili, quam agrestes diripere non potuerant, concremauit. His in hunc modum non sine diuinarum humanarumque rerum confusione peractis, Georgius an in Transsiluaniam patriam cum exercitu ire, aut iisdem in campis, inter Chrysium & Marysium fluuios, terrorem belli circumferre consultius foret, diu deliberauit; postremo sententiam Laurentii presbyteri, qui iis diebus ex Bachienfi prouincia redierat, copiasque, haud contemnendo numero adduxerat, Antoniumque longum, ut cum reliquo peditatu spectabundus subsequeretur, hortatus fuerat, probauit. Is declinata Trans-

filuania, in qua Scepusiensis parato exercitu conatus eius obseruare ferebatur, iisdem quibus erat in locis bellum gerere, & Temesuarum, si qua arte capi posset, tentandum suadebat: quod Stephanum Bathorium abesse, nec urbem rebus necessariis satis munitam intelligeret. Si vero ceptis fortuna minime responderet, tum vero tutum ad proximos Turcas receptum habere posset. Sed Stephanus huiusmodi belli rumoribus excitus, usque ad Naglacum Castellum, Iohannem & Marcum laxitios conueniendi causa venerat, ut quorsum agrestium consilia tenderent, certius intelligeret. Itaque quum ab exploratoribus didicisset, latrones in eius perniciem omnia machinari, continuato dies & noctes itinere Temesuarum reuersus est, & se ac suos, ad ea, quae sustinendae obsidioni necessaria erant, accinxit. At Georgius motis Chanadio castris, quae ex tot tantisque rapinis, comineatu & rebus omnibus necessariis abunde instructa erant, Idibus Iulii, ad campum Vlicianum, haud procul ab arce & flumine Temeso confedit. Sequenti die propius urbem mouit, & tormenta currulia protrahi, iisque mania concuti imperauit. Oritur Temesus in alpibus Transalpinæ Valachiae, & Seuerino oppido vicinis, Barzaque & Beogo, aliisque ignobilioribus amnibus in se receptis, iustae magnitudinis alueo decurrens, nomen propinqua urbi praebet. Quum difficillima futura videretur oppugnatio, quod locum natura munitum, veteres Pannoniae reges, contra vires Turcarum, iam tum plus satis inualescen-
 tes, arte & opere munitiorem reddidissent; cogitauit flumen alio deriuare, ut ab ea parte oppido minus munito potiretur. Habebat in castris operas innumeras, quibus in loco paulum ab arce distante, quae nimirum maiores falconum aut colubrinarum pilae attingere non possent, propositum opus aggreditur. Erat res in summum adducta periculum. quando quidem tot millibus agrestium sine intermissione labori incumbentibus perfici inceptum opus posse videbatur; quum Bathoriani, animaduerso discrimine, ab arce simul & oppido erumpentes, tam eos, qui operi intenti erant, quam qui armati in stationibus, ut tuto operarentur, excubabant, magna edita strage, in fugam coniecerunt: ac palantes & perterritos, prius quam ex castris auxilium adferri posset, magna ex parte trucidarunt. Tametsi autem ea res in irritum cessisset; Georgius tamen captae oppugnationi acrius instare, mania maioribus colubrinis concutere, suos animare, eisque urbem opulentam diripiendam polliceri. Verum Stephanus de sua & suorum Urbisque salute sollicitus, a Comite Scepusiensi, qui in propinquo erat, opem implorandam statuit. quamquam emulatione honoris, ut fieri solet, ac aliis de causis non leues inter eos similitates intercedebant. Igitur misso ad illum nuncio cum literis, quanto in discrimine versetur, significat, petitque & obtestatur, ut oblitus priuatae dissensionis seque & Remp. a perditissimorum latronum furore & rabie vindicare velit. Iohannes igitur, quem nostri a praefectura Transsilvaniae Vaiuodae, hoc est, ducem appellant, & nos deinceps eo modo nominabimus, sepositis in praesens, Reipub. causa priuatis affectibus, maturam laborantibus opem ferre decreuit, vehementer eum ad id impellente Verbecio regni praetore, cuius consilio plurimum tribuebat, qui eo tempore in Transsilvania manebat. Nec mora, iusto exercitu tormentorumque apparatu instructus, summa celeritate continuatis itineribus progreditur; ceterisque ducibus, ut ad Portam ferream conueniant, edicit. Locus est in finibus prouinciae, ubi quondam Iohannes Hunniades, dux bello clarissimus, ingentes copias Mehemetis Turcarum principis deleuerat. Inde ad planiora & patentiora loca alpium radicibus subiecta cum exercitu peruentum. Nobilitas etiam omnis odio ingenti, ac vindictae cupidine incitata, atque adeo Francisci Vardani Albae Iuliae Episcopi milites & copiae, admirabili consensu, certatim nomina dantes in castra properauere: tanta quidem alacritate, ut nemo omnium domi relictus esse videretur. Quum mense Iulio, in maximis solis ardoribus, haud procul a conspectu

Georgius Temesuarum obsidet.

Stephan. Bathorius copias auxiliares a Ioan. Comite Scepusiensi petit.

Ioan. Vaiuoda Georgium aggreditur.

spectu vr̄bis, explicata ē disciplina & directa acie, concrepantibus tubis & tympanis, pomeridiano tempore, in eisdem Vlicia campos peruentum esset: Georgius, qui eo die laute epulatus, vino vsque ad temulentiam se ingurgitauerat, visis hostibus, nihil se animo demittere, sed propere praelii signum dare, agmina equitum & peditum in ordinem disponere, & quantum crapulae plenus poterat, singula ducis munia obire. Aduuabatur tamen Geczonis legati & fratris, & Laurentii presbyteri opera studioque; qui agrestium animos per se ad certamen paratos, acrioribus verbis hortando & animando stimulabant; illum diem, illam pugnam fore, quae ipsis eorumque posteris ingentem gloriam allatura sit, si in virtute & dextris, victoriaque salutem quaesuerint; sin degeneres, turpique formidine perterriti fugam circumspectent, tum vero exilium, egestatem, compedes, fœdæque necis laqueos, morteque ipsa grauiora supplicia expectanda. Ex aduerso Vaiuoda suos quam breuissime cohortatus, meminissent, inquebat, quā multos infantes, & innoxios, genere, opibusque clarissimos viros, omnium mortalium pessimi latrones, inaudita morte sustulissent. nunc tempus aduenisse, vt eis omnibus, ac flagitiosissimo imprimis eorum duci, nobilitatis stirpes excidenti, ac regnū Vngariae affectanti, acerbissimas pœnas irrogent. neque quicquam dubitent in eos, qui ius fasque exuerunt, ac se Deorum atque hominum impios hostes declararunt, ferrum stringere; quum certum sit eisdem conscientia scelerum exagitados ē vestigio terga duros. Postquam hæc dixisset, dextrū cornu Iacobo Banffio Lindua-
 no legato suo; sinistrum Lucae Quismariano, veteranorum suorum praefecto curandum comisit, ipse in medio constitit; aciemque ita extendit, vt ea in longum directā à fronte simul & vtroque latere hostes inuaderentur. Pari modo in partibus agrestium factum est; ita vt Georgius mediam aciem teneret, Gezo eius frater & legatus, ac Laurentius presbyter duobus extremis cornibus praessent. Structis in hunc modum ordinibus, & exardescente certamine, agrestes spe & expectatione diutius acriusque pugnaere; nostrorumque impetum diu tantis animis viribusque sustinere, vt victoria in ancipiti esset; Ad extremum Vaiuoda, praetorianum militem, ac Siculos equites, & limitaneos, equis armisque validiores, ac vsu armorum, causaeque æquitate superiores imittit; quorum gladiis quum plurimi occumberent, plures vulneribus debilitarentur, vacillare aliquantum ac loco pelli capere. denique instantibus pertinaciter Vaiuodanis; effusa fuga sequuta est. Fugientes Georgius, vixdū exhalato vino, hinc inde obequitans, & vociferans, retentare frustra conatus, à Petro Petronitio, turmae equitum praefecto, equo deturbatur, & non sine vulnere capitur. Eandem aduersae fortunae calamitatem subiit etiam Gezo, praemium inuitae, & inauspicatae militiae consequutus, quum captus & ipse in manus hostium viuis deuenisset. Quae res Vaiuodae incredibilem læticiam attulit. nihil enim magis omnibus votis exoptabat, quam hos ambos perduellium duces & antesignanos in potestate habere, quam ob causam postea Petrouicium ad summos honores euexit. erat is ex Posega prouincia Vngariae oriundus; Vaiuodaeque sanguine iunctus. Caeteri ab exacerbatis nobilibus, & milite natura feroce, in fuga caesi & obtruncati, campos cadaueribus accumulatos repleuere. plures hausit praeterfluens Temesus amnis, quū transire conantes ab insequentibus militibus aut trucidarentur, aut aquarū vorticibus crudeliter imersi interirent. Alii, quorum magnus numerus fuit, abiectis armis, sublatisque manibus, & in genua prouoluti, cum multis lachrymis misericordiam & veniam implorabant. qui tamen ab inclementibus & iratis militibus, aut in vestigio caesi, aut instar pecudū gregatim in castra abacti, ac compedibus & catenis constricti fuere. pauci noticia locorum ac viarū freti, aut qui priores fugam caperant, ægerrime euasere, inter quos Laurentius presbyter, pernici vsus equo, (quod vnum ad summa vota Vaiuodae defuisse videtur) non ea, qua alii fugiebant, via, sed Danubium, & Bachiam versus cursum inten-

Acies vringi, instruitur.

Acrius pugnatum.

Tandem, rebellibus in fugam coniectis.

Georgius & frater eius viuis capti.

Reliqui obtruncati, dissipati & in fluuio Temesi periere.

Laurentius presbyter fugatus.

intendit, quibus in locis focios esse sciebat, ac felici sua sorte insequentium manus effugit. An vero Bathorius sub tempus pugnae ex arce & oppido in hostes eruperit, uti quidem militiae mos & iura exigere videbantur, non traditur. In castris Georgii, supra opulentam praedam, & tormenta currulia, aliumque apparatus ingentem, promiscuae multitudinis ingens numerus captus est. plurimi enim coniuges & paruos liberos in castra adduxerant, ne domi relictis ad ludibrium & libidinem nobilitatis exponerentur. quorum maxima pars partim ferro, partim fame periit. Georgius cum Gezone fratre, ac post eos alii captiui insigniores catenis & restibus nexi, in conspectum Vaiuodae adducuntur. Et Georgius qui-
10 dem constanti vultu, fortisque animo eum ita alloquutus fertur. Non peto ab-
te, inuicte Vaiuoda, ut mihi parcas. Vtere enim in me iure tuo, prout volueris. hoc unicum, quantum possum, postulo, ut aequior in Gezonem esse velis. quem,
palam est omnibus, meis in castris inuitum & a me vi coactum militasse. Vaiuo-
da se in eos pro meritis agere velle respondit, & ut in carceres distribuerentur,
mandauit, in quibus duo fratres honestiore quidem, sed caeteris arctiore custodia
asseruati fuere. Sequuti erant castra Vaiuodae quam plurimi ex vagis illis, quos
Ciganos vulgus appellat, vilissimum & abiectissimum hominum genus, incertae-
que originis, in Transilvania ac vtraque Valachia tortorum infamem operam
exercere solitum. His Vaiuoda negotium & curam excarnificandorum capti-
20 uorum committit. In Gezonem tamen non nisi capitis supplicio animaduerti
iubet, quod vera esse intellexisset, quae a fratre in eo excusando dicta essent. Hor-
ret animus recensere dira, enormia, & haecenus nunquam visa aut audita mise-
rorum supplicia. tametsi enim extrema quaeque pro meriti forent; homines ta-
men Christianos & pios tam atrocem laniationem, clementia & commiseratione
temperare aequum fuisset. Arreptos siquidem circiter XL. ex captiuis, in ob-
scuros carceres condunt, & quidem tales, qui priuatis Georgio ministeriis addi-
cti fuerant; & quindecim dierum inedia maceratos discruciant, ut demum eis,
si quos forte tam diu in viuis esse contigisset, semiambusta viuentis & spirantis
Georgii membra mandenda & deglutienda offerrent. Sed ex XL. infelicissimo-
30 rum hominum numero, reliquis fame tabescentibus & demortuis, non nisi no-
uem superfuere. inter quos Laurentium quendam fabrum ferrarium, qui il-
lius equos soleis munire ferreis solebat, prouectissima aetate iam senem, dum
pueri essemus, olim vidimus. Interea ab iisdem tortoribus rudi e ferro solium, &
corona, sceptrumque, regia insignia conflantur; in quod Georgius nudus infer-
tur, coronaque igne candenti resplendens capiti imponitur; adducuntur nouem
illi infelices, qui supererant, luridi fame enecti, semineces, umbris hominum simi-
les, ac ut artus Georgii, qui ignito ferro tacti, stridorem quandam cum nidore
emittebant, dentibus & morsu appetant, simulque deglutiant, iubentur; ni fa-
ciant strictis ensibus minabundi carnifices, & statim occisuri imminet. Quod
40 ubi metu mortis fecere, dimissi quidem fuere, inter quos faber ille ferrarius fuit;
sed tres qui abominabilem offam non deglutiuerant, illico caesi fuerunt. Geor-
gius non flere, non eiulare, non horrescere visus. tantum catulos caninos ab se
educatos probrose appellans conticuit; ac forcipibus ignitis itentidem lanci-
natus, postremo cum intolerandos dolores ferre amplius non posset, animam ef-
flauit. Sed in eum vel iam vita functum impensius sauitum est. cadauer enim
eius latronum & proditorum more in frustra dissectum fuit. quae Budam, Pe-
stum, Albam & Varadinum missa, furcisque suspensa praetereuntibus spectaculo
ludibrioque fuere. De caeteris quoque pari acerbitate poenae exactae sunt, ut
multo maxima pars in furcas, aut iis deficientibus in proximas arbores, iniectis
50 collo laqueis, suspenderentur. pars sudibus seu palis infixi miserabilem in mo-
dum interirent. Hunc exitum habuit factis suis congruum Georgius Siculus, in-

Georgii apud
Vaiuodam
pro fratre in-
tercessio.

Ciganorum
ministerium
in castris Ge-
orgii.

Enormia &
crudelia de
captis suppli-
cia sumpta.

Praecipue ve-
ro de Geor-
gio Duce eo-
rum.

*Bathorii &
Vaiuodapol-
licitationes
mutua.*

auspicati belli funestus auctor, & concitator: cuius formidine Pannonia omnis contremuerat; quo in bello variis praeliis ad LX. hominum millia cecidisse feruntur. At Bathorius ereptus grauissimo periculo, immortales Vaiuodæ gratias, pro tanto beneficio, allatisque opportuno tempore auxiliis agere; nunquam apud se intermorituram eius memoriam testari, seque in posterum ad eius obsequia quā promptissimum polliceri. Ad ea Vaiuoda breuiter pro se & modice differuit; postremo illud à Bathorio contendere visus est, ne magistratum, aut quampiam officii functionem se ignaro aut inconsulto ambiendam existimaret; neue oblatam acciperet; ab se vero mutuam gratiam amicitiamque expectaret. ad quod quidem Bathorium se obstrictum reddidisse ferunt. Quibus artibus non aliud quærebatur, quam vt hoc sibi conciliato æmulo, veluti obice amoto, minorem ad parandum sibi regnum difficultatem experiretur, ad quod bonis malisque artibus aspirabat. hi enim duo viri ea tempestate, genere, ætate, diuiciis pares, animi etiam magnitudine atque ambitione æque inter se certabant; quibus deinde patriam & rempub. pessumdedere. Audito victoriæ successu, Vladislaus magno affectus gaudio, auxilia quæ è Bohemia & Morauia duce Bartholomæo, filio Victorini ducis Munsterburgensis conuenire iusserat, reuerti imperauit. Cæterum victoria potitus Vaiuoda, reditum in Transsiluaniam parabat, quum literis & sermone multorum ad eum perfertur, Laurentium presbyterum è pugna elapsum, in prouinciam Baciā contendisse, atque isthic in agro Colociensi cum Antonio Longo, sediciosorum duce, improspere tentata belli consilia iterum instaurare, resque nouas moliri. Antonius enim, Vliciana Georgii & sociorum clade in itinere audita, cum copiis versus Colociam sese receperat. Quo cognito Iacobū Banfium, legatum suum, virum promptū & impigrum, ad debellandos eos mittendum decreuit; maiore copiarum parte, & præsertim equitatus ei tradita. Qui suscepto continuatoque itinere, vt erat ostendendæ aduersus communes hostes virtutis cupidissimus, paucos post dies in Baciā peruenit. Vbi intellecto eos non procul ab oppido Apathio in castris esse, duobus millibus passuū prope confedit; nec nisi vnius noctis spacio militibus quiete concessa, in eos instructis ordinibus processit. Tamen si autem hostes aduersus victrices firmasque copias prælii fortunam

*Iacob. Banf-
fius eorum
copias disti-
pat ac delet.*

*Anton. Lon-
gus captus.*

*Laurentius
vulneratus
fuga se dat.*

tentaturos non putabat: Verum tamen Laurentius & Anthonius nihil superiore clade sociorū, ac fædissimo ducis interitu perturbati in aciē prodeuntes, pugnam minime detrectauere, concursūque est ab efferatis hominibus tanta obstinatione, tantisque ad dimicandum animis, vt duabus aut amplius horis victoria in neutram partem inclinare videretur. Postremo equus Antonii glande traicitur, nostrique globo facto, eum circumfistunt, & capiunt. Altero ex ducibus amisso, supererat ad huc Laurentius, & suos nutantes ac perturbatos, ne Antonii periculo terrentur, voce, manu, & clamoribus hortabatur. Sed dum inclinatos sistere, præliumque reparare contendit, atrociori exorto certamine multi ex parte agrestiu, occumbunt, & ipse in capite vulnus accipit. Eius cruore fædatā faciem socii conspicientes, lethale plagam rati, & velut ambos duces amisissent, metu perculsi, qua quisque poterat, effuse fugere cæperunt. ipse etiam desertus à suis, quo fors tulisset, profugere potius, quam ad non dubiam diræ necis calamitatem sese dedere maluit. Banffius fugientes insequi prohibuit, seu quod milites longioris viæ tædio laboreque fatigatos, ac fauciatos complures haberet, seu quod cædibus ac sanguini miserorum agricolarum parcendum censeret. Castra hostium & prædam omnem, militibus ob bene nauatam operam concessit. Antonius Budam perductus scelerum pœnas in quatuor frustra dissectus, fæda morte persoluit. Laurentium vero presbyterum, quo nam in loco, quoue mortis genere perierit, nemo scire potuit. Eum quidem è prælio aufugisse, neque ad Turcas transisse constat. Sed an fugiens sibi mortem conscierit, aut desperabundus se in Danu-
bium

bium præcipitauerit, quum à nemine postea visus sit, incertum habetur. Hoc modo Vaiuoda, quanquam tanta parta victoria effuse lætaretur, ac intestino bello, captis & supplicio affectis immanium latronum ducibus, prosperum finem, Deo iuuante, impositum, prorsusque debellatum esse existimaret: præter opinionem tamen fit certior, inter Besprimium & Albam, circa siluam Bacaniam, agrestes, Dominico quodam duce, cui Salso cognomen fuit, prædas agere, & non solum in domos Nobilium & facultates, incendiis, cædibusque grassari; sed etiam à sacris templis, eorumque donariis diripiendis impias manus minime continere. Quamobrem Gothardo Sitqueio, suo in arcibus Papa & Somlione præfecto, dat in mandatis, vt quum ex solo Papensi oppido, præter solitum præsidium, quingentos Ciuilis, mercatorique ordinis equites educere possit, exules & sediciosos illos inuadere, pulsosque & disiectos, meritis pœnis afficere contendat. Qui quum Albensibus ciuibus, & Iohanne Gostonii Episcopi Iauriensis milite coniunctis consiliis & viribus imperata exequi conatus, aliquot etiam tormenta currulia vna protrahi iussit, ac tumultuariam colluuiem, nullis more militiæ excubiis in castris agitantem sine cunctatione aggressus, paruo negotio dissipauit. Tormenta enim callido sed pio consilio, quo minus sanguinis fundetur, non pilis ferreis, sed stramine & herba viridi, aut detritis, lacerisque pannis, idque genus quisquiliis implenda curauit; ac cum propius mutuum in conspectum ventum esset, in eos displodi & exonerari præcepit. Quo facto, tantus terror pauidos & insolito tormentorum, quanquam inanium fragore ac fumo, militarique fremitu perterritos inuasit, vt nullo contracto certamine abiectis armis, omni spe salutis in cursu & pedibus posita, turpissime diffugerent. pauci dum se ad defensionem parant, inter quos Dominicus, à fugientibus proculcati interfectique sunt. neque postea vspiciam visum aut auditum fuit, aliquam manum agrestium, nedum armatam, sed neque inermem iusto aliquo numero congregari ac conuenire in vnum ausam fuisse: sic vt Vaiuoda perduelles & sediciosos armis egregie vltus, liberatæ à tanto discrimine patriæ laudem tulisse haud abs re censeriqueat. quanquam id omne grati animi officium, reique gerendæ ardens studium, non ad priuatum quæstum, sed eidem patriæ, reique publicæ Christianæ commodum, ante omnia iure meritoque offerreat-que impendere debebat.

Agrestes circa
Albam
Besprimium
que tumultuantes
pulsifugatique.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HUNGARICIS,

LIBER VI.

*Scepusiensis
Comitis Latus
à vulgo.*

*Verbecius &
Zobius eius
paribus ad-
dicti.*

*Bornemissa
& Cardina-
lis Regiam
auctoritatem
tuentur.*

*Sclopetorum
dispositio in
Regiam.*

*Bornemissa
& Cardina-
lis Regi au-
t, res sunt, ut
finitate cu
Maximilia-
no Imp. iun-
gat.*

OLVTA per hunc modum Temesuari obsidione, ac deletis ad in-
ternecionem agrestibus, Scepusiensis Comes, idemque Vaiuoda,
magnus & clarus antea, maior & clarior haberi cepit: spesq; om-
nes Pannoniorum in eo sitæ esse videbantur, hunc solum asperri-
mo bello prudenter suscepto, & felicissime confecto pristinam
libertatem eis restituisse prædicabant, à cæteris alieno sanguine
& labore partum victoriæ decus inuidiose obtrectari, sibiq; indignissime arrogari,
Regem toga rarum, ad bella segniorem, quam pericula requirant, intra parietes se-
dendo delitescere. hunc auertendis malis, tutadæq; reip. in omnes occasiones ex-
cubare, ideoq; ei ob vetera & recentia in reip. benefacta, propulsatumq; ab eorū
ceruicibus ferrum, summi imperii præmia æquo iure deberi, hæc atq; talia imperi-
um, malisq; moribus imbutum vulgus, publice priuatimq; iactare; eius dicta fa-
ctaq; in cælum extollere. Flagrantissimi autē in eius amicicia præ cæteris habeban-
tur Stephanus Verbecius, prætor regni, ac Michael Zobius, publici iudicii assessor.
ambo factiosi, ac lingua & moribus fideque venales & immodici. quibus cum tu-
multus & res nouæ placerent, multitudinis animos cōmemoratione virtutum, ac
fortunarum, liberalitatisq; illius, quocunq; volebant, impellere poterant: nemine
ex regiis obsistente. Sed & Vaiuoda comi sermone, nec absurdo ingenio, facili adi-
tu, opibus, claritudini, gloriæq; eius respondentibus, occulta largitione, aliisq; ar-
tibus, partium suarum studiosos subleuare nitebatur. Regias partes Iohannes Bor-
nemissa, exactæ ætatis & prudentiæ senex, & Thomas Cardinalis, aliiq; paucissimi
ex Senatorio ordine, quantū poterant, sustentabant. Verū eo tempore Cardinalis
auctoritas non tantum valde imminuta, sed maximo odio ac inuidiæ, atq; adeo peri-
culo exposita erat: quod fere ab omnib. incia & origines abominabilis belli, ipsius
ambicioni atq; importunitati tribuerentur. Quamobrē dolos & insidias veritus
Strigonii, duplicato præsidii militaris numero, sese cōtinebat. Hæc ad Vladisl. cer-
tissimis indiciis plata, ab eo, quæadmodū alia omnia, simplici taciturnoq; ingenio
negligebantur. Accidit autē iis diebus, dum tempus comiciorū, quæ ad Octobrē
mensē indixerat, appeteret, iamq; multi ex diuersis regni lateribus conuenissent,
ut rege ad summum diei crepusculum sacra audiente, incerti homines, in cubicu-
lum regium sclopetis duobus, crassiores glandes disploderent, rati, ut credere par
est, regem isthic esse, quod quidem atrox facinus, quum vitreis fenestris magno
cum strepitu dissilientibus, & glandibus in parietem coniectis, innotuisset. eius au-
ctores, quanquam diligentissime quærerentur, nusquam tamen inuenti fuere.
Suspicio in Vaiuodanos extitit: quanquam non lat certis nixa fundamentis. Ex-
citatus tam atroci casu rex, Cardinalem & Iohannem ad se vocat, ipsisque suam
ac liberorum suorum salutem cōmendat: quoue modo res suas stabilire ac cōmu-
nire queat, exquirat. Ad quæ illi respondisse dicuntur, seueritate & paucorum quo-
rundam, qui licentia abrepti insolentiores spiritus gererent, pæna & supplicio o-
pus esse sibi videri; nisi Vaiuodam maximum ex magno fieri velit. Verum,
quoniam mite ingenium habeat, nec vllius præclari ausi capax eius natura sit,
ut pote

ut pote qui vel enormium criminum delictis parcendum putet: ut breuiter quod
 sentiunt eloquantur, ei etiam atque etiam animo prospiciendum esse, ut sibi libe-
 risque suis amicos & necessarios parare studeat in quibus senectuti suæ solacia, &
 liberis tuta præsidia collocentur: captamque cum Maximiliano per mutua con-
 nubia affinitatem ante omnia ad effectum perducatur: qua vna re cauendis aduerfa-
 riis atque opprimendis optime prouisum fore. Quod si Sigismundus frater, quamuis
 apud eum soror Vaiuodæ matrimonio collocata habeatur, in consortium consi-
 liorum accedat, quod cum pro singulari prudentia, ac erga fratrem amore facile fa-
 cturum arbitrentur, tum demum ad omnes insidias procul auertendas, vitamque in
 tuto agitandam reliqua omnia in procliui fore. Dum de his Vladislaus anxio ani-
 mo consultat, oportune Budam venit missus à Cæsare Iohannes Cuspinianus, tum
 victoriam de crucigeris agrestibus partam gratulaturus, tum ut de mutuis fæde-
 ribus, propinquitatis vinculo confirmandis, cepta iam pridem superioribus annis
 per Iohannem olim Episcopum Varadiensem consilia atque pacta bono fine ter-
 minaret. Petebat autem Cæsaris nomine, diem & locum colloquio designari, ad
 quem ambo conuenirent, remque transactam quidem, sed tot annis intermissam
 finirent. Eodē etiam fere tempore, Christophorus Sidlouicius Sendomeriæ præ-
 fectus à Sigismundo fratre legatus aduenit, ac latissimū nuncium de Moschis eo-
 rumque rege Basilio apud Smolencum oppidum ultra Boristhenem situm; à Polo-
 no memorabili pugna deuictis & profligatis attulit. Quæ duæ res, Vladislaum su-
 pra domesticæ victoriæ lætitiæ ingenti gaudio mirifice recrearunt. Itaque nego-
 cio cum iisdem communicato atque etiam fratris legato in consilium adhibito, Cu-
 spinianum dimittit, nihilque sibi gratius, nihil optatius eius aduentu, ac comme-
 moratione componendi per connubia fæderis, accidisse significat. Hoc à Maxi-
 miliano expetere, ut quum Sigismundum fratrem colloquio, & transactioni in-
 teresse vehementer cupiat, deterfis, quas hactenus ob amiciciam cum Moscho Si-
 gismundi hoste contractam aluerit, simultatibus odiisque; cum eo in gratiam re-
 dire velit. Quo autem tempore, quoque loco colloquium instituitur, id se totum
 arbitrio ac voluntati Maximiliani permittere, dummodo nolit illud quam lon-
 gissime protractum. Cuspinianus non diu Budæ moratus, de iis quæ egerat, Maxi-
 milianum certiores facit, à quo responsum est, se comiciis Romani Imperii Au-
 gustæ Vindelicorum eo tempore occupari, venturum tamen Viennam ad Qua-
 dragesimæ tempus. Porro de Sigismundo pro quo Vladislaus tantopere labora-
 ret, nolle eum esse sollicitum, quem ipse prompte & beneuole in gratiam receptu-
 rus, & deinceps loco fratris habiturus sit. Quæ omnia Cuspinianus missis vna li-
 teris Maximiliani, Vladislao significauit: & Sigismundus à fratre sollicitatus è Li-
 thuania, ubi eo tempore Moschici belli causa, cum regina Barbara coniuge, Vai-
 uodæque Transsiluanici sorore agebat, Cracouiam venit, quo ad eum missus est
 à Vladislao Bohemicus Cancellarius Ladislaus Sterenbergus, qui eum rogaret, ne
 ab hoc itinere suscipiendo alienum animum habere vellet, fæderique feriundo
 adesset. Quod sane ille amoris fraterno se tributurum recepit; quanquam ut se ex-
 cufaret, nec Maximiliano vel reconciliato, & amicitiam promittenti crederet,
 complures è Senatorum numero suaderent. Itaque cum mille quingentis equi-
 tibus splendide exornatis, supra aulæ regiæ comitatum, itinere per Morauiam fa-
 cto, ad initium mensis Martii Tirnauiam Pannoniæ oppidum venit. Vbi eum Ge-
 orgius Marchio Brandenburgicus, vtriusque regis è sorore Sophia nepos, ac Geor-
 gius Sacmarius Episcopus Quinqueeclesiensis, idemque regius in Pannonia Can-
 cellarius obuiam progressi nomine fratris pro dignitate exceperunt, indeque Poso-
 nium deduxerunt. quo Vladislaus paulo ante cum liberis appulerat, ad eumque salu-
 tandum cum Ludouico filio, iam tunc nonum ætatis agente, extra urbem profectus,
 eumque arcte & amanter complexus ad hospitium deduxit. Transgere complures
 dies

An. 1514.
 Cuspinianus
 ea de re lega-
 tur ad Vla-
 dislaum.

Poloni lega-
 tio de victis
 profligatisque
 Moschi.

Sigismundi
 Regis in Hun-
 gariam ad-
 uentus.

An. 1515.

Posonii à
 fratre exci-
 pitur Vla-
 dislaus.

*Langus Car-
dinalis ab
Imp. missus,
eius moram
excusat.*

*Federis &
connubii ta-
bula ad Cæs-
arem Augustam
missa.*

*Incendium
Posonii in
Regia.*

*Cæsar Vien-
nam aduenit*

*Legati Regii
ad eund.*

dies in vrbe Posoniensi duo fratres, fortissimarum nationum reges, aduentum Cæsaris expectando; interdum seriis grauissimarum rerum consiliis pertractandis operam dantes; interdum vero remisso animo ludis & spectaculis intenti. Interea Matthæus Langus Episc. Gurcensis, & S. Angeli Cardinalis, Cæsari imprimis charus, ac omnium eius consiliorum moderator, à Cæsare ad reges missus Viennam, ac deinde Posonium venit. Is propediem Cæsarem adfore nuntiavit, seq; interea more huic excusandæ missum. quod si regibus videatur (ut tempus longiorque mora, negotio quoquam agendo redimatur) conficerentur fœderis ac connubii tabulae, ac Cæsari mitterentur perlegendæ. Quibus confectis, Gurcensis Cardinalis mense Aprile Viennam reuersus, tabulas ad Cæsarem Augustam misit per Vilhelmum Rogendorffum, qui mutatis ad celeritatem iu-
mentis, quadriduo illud iter satis magnum confecit. Ab eunte Cardinale graue & atrox incendiū Posonii fortuito exortum, maiorem partem Ciuitatis absumpsit. interque cætera arsit Vladislai hospiciū cum multarum, quæ inualecente igne, eripi non poterant, rerum iactura. Sed Polonis impigre reuerentibus, ædes, in quibus Sigismundus diuerfabatur, intactæ mansere. quin iidem Poloni cæteras etiā domos, quas vagantia & ventis perflata incendia corripuerant, acerrime defendebant. Sed fisti, ac reprimi ignes vix biduo potuerunt. Erant complures, qui incendii huius cladem, Vladislao infausti alicuius ominis prænunciam fore portenderent: quod non Ciuitas tantum ipsa: sed etiam quo priuatim utebatur, hospicio, conflagrasset. Dum regibus grauis & tædiosa expectatio esset, Gurcensis iterum Posonium secundo flumine, mense Maio delatus, Cæsarem grauissimis rebus districtum ad eos venire hæcenus non potuisse retulit: sed fœderis atque coniugii tabulis subscripsisse, petereque ut ipsi eas subscribendo confirmet; ipsiusque tardioris aduentum æquo animo ferant: conaturum illum ut breui, mutua eorum consuetudine & alloquio, quam iucundissime perfruatur. Præstitere id reges, ac Cardinalem muneribus excultum dimisere. Post eius discessum Cæsar toto mensis Maii atque Iunii decursu expectatus, frequentibus literis & nunciis spem certam sui aduentus præbuit; tandemque ad diem decimum Iulii Viennam appulit. Ad eum reges ternos legatos ex optimatibus selectos è vestigio mittendos decreuere: Vladislaus quidem Georgium Sacmarium Episcopum Quinqueecclesiensem, Vngaricum, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarios: Sigismundus vero, frater eius Iohannem Lubrancium Episcopum Posnanensem, Lucam Gorcanum Poloniae præfectum, ac Christophorum Sidlouicium, quem non ita pridem summum in regno Poloniae Cancellarium constituerat. Qui eodem die Viennam profecti, perorante Georgio, Cæsarem salutarunt, regesque illius reditui gratulari, & quid fieri vellet, iam pridem sollicitis animis præstolari retulerunt. Quibus Cæsar per Petrum Mottam, Theologiae, ut appellare solent, Licentiatum, genere Hispanum, breui sermone respondit, gratissimam sibi accidisse regum in propinquo præsentiam. missurum se paulo post legatos, qui ipsius voluntatem, & postulata eis exponant. Qui triduo post Posonium venientes, Cæsaris nomine postulabant, ut reges Viennam venirent, & Vladislaus ad Pruccum, Sigismundus ad Hamburgum, Austriae oppida, hospitiorum commodius distribuendorum gratia seorsim iter facerent; deinde vero certum locum in finibus, ad quem Cæsar, declarandi amoris & studii sui causa obuiam profecturus eos exciperet, designabant. Legatorum princeps erat Christophorus Archiepiscopus Bremensis è familia Bunsuicensium Ducum oriundus, adiunctosque habebat præter Vilhelmum Bauariae Ducem, ipsius Cæsaris è sorore nepotem, multos alios amplissimi vndecunq; nominis & dignitatis viros. Reges, approbatis iis, quæ Cæsar per legatos postulauerat, diuersis itineribus præscripto in loco priores adfuere; nec diu moratus Cæsar ad eundem locum venit. Videre erat patentibus in campis splendidissimas & ornatissimas trium populorum equestres pariter & pedestres copias, mutua æmulatione, armis, equis

equis, & omni apparatu instructissimas, adeo ut omnes qui aderant, se nunquam
 eo spectaculo quicquam pulchrius aut elegantius vidisse testarentur. Nec mora,
 Cæsar primo omnium Vladislai liberos, Ludouicum & Annam, deinde Vladis-
 laum, postremo Sigismundum singulari amore humanissime complexus, per
 Cardinalem Gurcensem, ut secum vna Viennam venirent, hortari cepit. Sed
 quum Vladislaus de suorum, qui aderant, consilio ea in re durior appareret, quod
 insidias vereretur, Sigismundus Rex, difficultatem omnem facile sustulit. Se
 enim Cæsari nihil diffidere; imo quo Cæsar iuberet, se iturum testatus, fratri
 quoque, ut idem facere vellet, auctor fuit. Quæ eius promptitudo Cæsari
 10 longe omnium gratissima accidit, ita ut se eius beneuolentiæ nunquam fore im-
 memorem diceret, effecturumque ne Sigismundum conceptæ de se suaque in-
 tegritate spei & fiduciæ vnquam pæniteret. Altera igitur die Viennam peruene-
 runt, & Cæsar tantos hospites exquisitissimis honoribus prosequutus, die XXII.
 Iulij, qui memoriæ diuæ Mariæ Magdalenæ dicatus est, ad insigne diui Stephani
 Templum deduxit. Vbi Thomas Cardinalis Strigoniensis, Mariam Cæsaris ex
 Philippo Filio neptem, Ludouico Vladislai Filio rite desponsauit. Cæsar autem
 20 Carolo, aut certe Ferdinando, alteri ex nepotibus, eiusdem Philippi Filiis, An-
 nam Vladislai Filiam se in matrimonium collocaturum conceptis verbis repro-
 misit; ea pacta vtrinque lege ut regnum Vngariæ, si stirps Ludouici, uti euenit, inte-
 30 rirer deficeretque, ad eum Cæsaris nepotem, qui Annam ducturus esset, eorumque li-
 beros, certo iuris hæreditarii nomine recideret. Deinde publicatis per Cuspinia-
 num pacis & cognationis fæderibus, de induciis cum Moscho, & pace cum Ve-
 netis facienda, conuertendisque demum communi consensu in Turcas armis tra-
 ctatum est. Et quidem opportuna eius sacri belli occasio diuinitus oblata esse vi-
 debatur, dum Selymus Turcarum Princeps, deductis ex omni Europa copiis mi-
 litaribus, aduersus Persas & Aladeulum Dulgadiria: prouinciæ in maiori Arme-
 nia principem, ciuile bellum gerebat. Sed gliscentibus inter Christianos prin-
 cipes priuatarum discordiarum perpetuis fomitibus, opportuna rerum gerenda-
 rum consilia, ad non dubiam Reip. perniciem neglectui habebantur. Cæsar con-
 30 fectis in hunc modum rebus, cum singulari amoris & beneuolentiæ suæ testifica-
 tione, paucos post dies Vladislaum dimittit. atque is cum Ludouico filio, relicta apud
 Cæsarem Anna filia, ut cum Maria designata sibi nuru, usque ad nubilem ætatem
 simul educaretur, Budam incolumis peruenit. Sigismundus autem cum eum ali-
 quot diebus importuna Danubii exundatio Viennæ detinuisset, itinere per Mo-
 rauiam facto, à Stanislao Turzone Episcopo Olomucensi, lautissimo exceptus
 hospicio, in suum regnum reuersus est. Sed & Cæsar paucis post diebus, institu-
 ta Oenipotem profectio, Annam & Mariam Reginas simul educandas secum
 abduxit; neque postea diutius moratus ad bellum contra Venetos maioribus vi-
 ribus prosequendum, Tridentinis iugis descendens in Italiam contendit. Quæ
 40 dum agerentur, Emericus Perenius Palatinus, quam dignitatem supremam esse,
 Regiæque proximam supra dictum est, sæuissimis articulorum doloribus vexa-
 tus, Posonii subsistere erat coactus. Is cum contractam cum Cæsare affinitatem,
 ac successionis iura in eius nepotes translata cognouisset, seu occulta ambitione
 ductus, seu Vaiuodæ instinctu, siue sic fieri oportere arbitratus, quum nec equo
 insidere, nec pedibus incedere posset, per fora & plateas ciuitatis passim curru circumue-
 50 latus, contractibus illis à Cæsare & regibus initis, quibus regnū Vngariæ ad externos transfer-
 retur, se tanquam Palatinum, cui id muneris & officii incumbat, nomine statuum
 & ordinū regni alta voce contradicere proclamauit; idque concurrentibus ad eius rei
 spectaculū variis hominū generibus & turbis, sæpius repetiuit; posteaque secundo
 50 Danubio Budā descendit. Quæ res ad Cæsare & Vladislaum perlata, non paruum ani-
 mis eorū perturbationē molestiamque attulit, veritis, ne ea tēporis p̄cessu sibi suisque

Imp. & dourū
 Regum Vla-
 disl. & Sigis-
 mundi con-
 uentus Vien-
 na,
 Anno 1515.

Maria neptis
 Cæs. Ludouici
 co desponsata.

Et Anna Ca-
 rolo vel Fer-
 dinando re-
 promissa.

Pacta conuen-
 ta de successi-
 one.

Regum ab-
 itus,

Anna & Ma-
 ria Regina
 simul educa-
 ta,

Perenius Pa-
 latinus, for-
 tean Vvai-
 vrodæ im-
 pulsus,

actionibus à
 Cæs. & Regi-
 bus initis repu-
 gnat.

*Reprehensus
ideo à Rege,*

*Et ut reuocet
ante capta,
imperatum,*

*quod constan-
ter abnuir.*

*Tetatur lar-
gitione, &
capitur.*

*Obitus eius,
& supremum
elogium va-
num & am-
bitiosum.*

*Clades à Tur-
cis accepta,
Duce VVai-
uoda.*

nepotibus fraudi esse posset. Igitur Vladislaus consilio iussuque Cæsaris eum ad se vocatum, prolixiore sermone eius intempestiui facinoris reprehendit, quod no- uas & iustas, quas ad stabiliendam suam & liberorum suorum dignitatem ratio- nes magno labore, grauibuscque impensis, nec improvido iudicio quæsiuisset, ipse priuata ambitionis temeritate corrumpendas existimasset, multitudinique pro- miscuæ ad seditionem vel nunc vel imposterum concitandam non leuem ansam præbuisset. Velle ita se, ut recollecto animo ceptum opus retractare, sibi & suis data solenni reuocationis syngrapha cauere haud cunctetur. Sed ille pro insita naturæ suæ superbia, negauit se à susceptis consiliis vel latum vnguem discessu- rum; addiditq; inflatiore mentis duricie nihil maiestatem eius veritus, se etiam in futuris comiciis publicas nobilissimæ nationis suæ libertates, ne inauspicatæ ex- terorum potestati subiiciantur, si aliter subuenire nequeat, publica facta contra- dictione defensurum: neque detrectare, quin suo erga patriam & Rempub. voto ac pietati vel honesta morte satisfaciat; quum iam senio morbisque grauatus non longum vitæ finem sibi expetendum arbitretur. Hæc ad Cæsarem perlata, sollici- tum eum diu tenere, cogitantem quibus modis atque artibus Palatinus delini- ri, & in partes traduci posset; commeantibusque ad Vladislaum vltro citroque li- teris & nunciis, mutuo tandem consilio tentandum illius animum & expugnan- dum largitione muneribusque decreuere. Itaque re deliberata Vladislaus arcem Sarosiam, edito in monte sitam, vicinamque ciuitatem Eperiesiam ex alto pro- spectantem, hæreditario iure ei promittit, simulque effecturum apud Cæsarem (is eius offerendi muneris primus præcipuusque auctor erat) ut ex vberiore eius benignitate titulis & honoribus auctus sacri Romani Imperii princeps & Dux Sarosien- sis in posterum appellaretur. Quibus rebus Emerici animus, auaritia atq; ambitione præceps eo est adductus, ut diceret se fæderi & contractui Viennensi, priuato quidem suo, sed nequaquam Palatinali nomine subscripturum. Verum principes arbitrati, si promissa ei reddantur, fore ut ille quoad subscribendam syn- grapham in eorum sit futurus potestate, arcem quidem Sarosiam ei tradidere. Sed dum solennes literæ & diplomata principatus à Cæsare expediuntur, & ad illum perferuntur (quod quidem expedita, nec tamē ad eum morte præuentum perlata esse satis constat) ipse in grauem morbum incidit, quo paulo post Budæ è viuis excelsit; condito prius testamento, non obscuræ ambitionis simul & arrogantia pleno: quandoquidem in eo Vladislaum anxio sollicitoque animo petebat, ne funus suum ad ripam vsque Danubii prosequi dedignaretur; procures vero & primores singillatim, ut trajecto Danubio ad Pesthana vsque suburbia comitarentur; tum quot cerei arderent, quot currus, quot atrati famuli, qui numerus cantorum & sacerdotum, quantum itineris vno die faciendum, quibus in locis subsistendum esset, adeo exquisitè, minutatimque præscribebat, ut à nonnullis vel fato functus haud immerito rideretur. Vladislaus tamen singulari pietate filium Ludouicum ad Danubium vsque funeri deducendo adhibuit; atque illud in templo Terrebe- fiano, quod ipse memoriæ & honori Diui Pauli primi heremitæ à fundamentis cō- struendum curauerat, conditum fuit. Mortuo Perenio Iohannes Vaiuoda, & quos factioni suæ addictos habebat, ad res nouandas, regnumque tumultibus & dissi- diis exagitandum occasionem inuenere. De quibus prius quam agamus, operæ precium fore duco, ut detrimentum, quod Palatino adhuc superstite à Turcis in- signe accepimus, quo breuius potero absoluam. Per eos enim dies, quibus Reges Cæsaris aduentum Posonii expectando tempus ocio pariter & negotio transi- gunt; Vaiuoda quia prima belli aduersus agrestes prospere successerant, fortunam eodem semper tenore totius rei principia subsequuturam arbitratus, bellum in Turcas suscepit, & ad obsidendam arcem, æquali fere interuallo inter Taurunum & Samandriam sitam, animum adiecit, quæ à Turcis & Thracibus Dalmatisque

Caualla appellari solet, à nostris vero Sarno vocatur. Sciebat enim maiorem Turcarum numerum traiecto Hellesponto in Asiam transfretasse; sed tamen, qui domi in præfidiis relictæ erant, frequentibus ac cruentis excursionibus, & latrocinii inferioris Vngariæ ditiones infestas plerumque ex eo loco reddere consueuerant.

*Cauallâ siue
Sarnonem
arcem obsidet
Vvaiuoda.*

Hæc est ea arx, in quam Mahometes Turcarum princeps, Constantino-
polis expugnator, auorum nostrorum memoria, ab obsidione Tauruni per Huniadem & Capistranum cum damno & ignominia reiectus fauciatusque, sese è fuga receperat. Huius belli prætextu, Vaiuoda à regibus benigne & beneuole inuitatus, Viennensi conuentui interesse recusauit; tametsi ea subesset verior causa, ne regia virgo, cuius ipse thorum & nuptias tantopere expetiuiisset, in conspectu suo, alteri, vt contigit, desponderetur; idque adeo in arcano potissimum quærebat, vt si capta arce Victor rediisset, captando popularis multitudinis fauorem, rebus facilius potiretur. Itaque aliquot cohortes peditum validas ex Transiluanis conscribit, suos etiam clientes armatos, qui ad aliquot millia censebantur, ac equites è Siculis conuenire iubet: Emerico Enningio, cognomine Turco, Tauruni præfecto, vt ad certum diem & locum, simul cum dimidia præsidii parte exercitui reliquo se coniungat, edicit; tormenta currulia, quassandis & dissi-
ciendis manibus idonea conuehat, in mandatis dat; sed is cætera exequutus, ipse
aduersa impeditus valetudine, venire non potuit. admonuit tamen Vaiuodam, ne ex eo loco tam celebri, tamque Turcis vicino, res necessarias temere exportaret, ex cuius salute & permanfione, cæteræ Pannoniæ salus & conseruatio pendere videretur. Contractis igitur copiis ad decem millium equitum & peditum numerum, Nonis Iulii Danubium traiecit, ac tertiis castris ad Cauallam seu Sarnonem peruenit, tanto silentio, vt Turcis, qui Samandriæ ac aliis locis in præfidiis erant, de eius itinere nihil plane constaret. Michael etiam Paxius cum equitibus leuis armaturæ ex arce Challia, quæ Francisci Harastii foceri erat, nec non multis aliis nobilibus viris, sponte se ei coniunxit. Pro-
latis igitur tormentis, ac Iacobo Banffio Vaiuodæ legato, impigre rem gerente, arx concuti capta est, breuique spacio temporis tantum mæniorum dirutum deiectumque, vt Turcæ, quanquam egregie se tuerentur, de conseruanda tamen ea non parum desperarent. Præerat Samandriæ Balibegus è
familia Iahia apud Turcas celebri oriundus, quem à pusilla corporis statura
Cussuccum, hoc est, paruum cognominabant, vir acerrimus. Ad eum Cauallenses per auersam portulam, quæ Danubium respiciebat, occultos nuncios de nocte, quo tenebris tecti tutius commearent, mittebant, rem in summum adductam periculum significantes, simulque maturam opem implorabant. Is de obsessæ arcis salute sollicitus, quanquam meliore militarium copiarum parte destitutus esset, præsentī tamen animo omnes qui domi erant relictī
propere conuocat, & præter martialocios pedites latrocinando & rapiendo viuere solitos, agrestium etiam hominum è Thracia & Bulgaria haud contemnendam manum, more militari instructam, sub signis ad se venire iubet.

Balibech Samandriæ præfect. Turcis succurrit.

Sed quum tumultuario eiusmodi militum genere se Pannoniis imparem esse animaduerneret, ad dolos & fraudes conuersus, certos è suis Thracibus, Græci ritus Christianos subornat, qui specie transfugarum in castra Vaiuodæ se conferant; & apud duces ac militum præcipuos famam viresque hostium mentiendo peierandoque in immensum efferant, augeantque, venire magnis itineribus iusto cum exercitu Balibegum ad soluendam obsidionem, tanta obstinatione, vt omnes quam primum in mutuum conspectum ventum fuerit, sine
vlla

vlla cunctatione praelii fortunam experiri, & vel vincere, vel in vestigio honesta morte occumbendum esse statuissent. Qui quum rem haud segnius, quam edocti erant, perfecissent, tantus repente pavor Vaiuodæ animum occupavit, quamquam alias intrepidum, perturbavitque; ut tormenta ex aggeribus statim retrahenda, & cum exercitu retrocedendum esse iuberet; nisi Michael Paxius, virtutis & fortitudinis eximiæ iuuenis, ne tantum flagitii admitteret, ut ne viso quidem hoste fædam fugam capessere inciperet, graui increpitum sermone retinisset. is enim ut omnes in castris manerent, nec incertæ transfugarum fidei inniterentur, sed animos & corpora ad pugnam pararent, duces pariter & milites hortabatur; nec potuisse tantum hostium numerum, tam cito contrahi, ut ipsis, si viri esse velint, quicquam nocere possint, affirmabat. Et eo quidem die Turcæ, ex industria in conspectum non venere, ita ut dilata quidem, sed non prohibita Pannoniis imminens clades videretur. Nocte quæ sequuta est Balibegus suorum aciem promoueri iussit, ac multo maiori parti militum pedestris ordinis, ardentes tædas & faculas, quarum magnum numerum agrestibus comportandum imperauerat, attribuit; centuriamque peditum selectorum per secretos prope Danubium tramites in arcem immisit, in supplementum prædiariorum, qui aut perierant, aut fauciatî vsui esse non poterant. Ipse vero silenti agmine progressus, cum ignes in tenebris maiorem vero speciem procul intuentibus redderent: nec nostri, qui maiorem hostium exercitum pro ignium numero esse putabant, quid caperent consilii, præ metu satis discernere, paulo ante illucescentem auroram, aggeres, in quæis tormenta erant collocata, magno sublato clamore aggreditur. Ibi pugnatum est acriter pro eorum numero, qui ex nostris ad custodiam tormentorum excubabant. Sed quum pauci admodum essent, facile à barbaris, qui numero superabant, partim cæsi, partim in fugam coniecti fuere. Michael Paxius clamore ac sclopetorum strepitu excitatus, auxilium allaturus, cum sua peculiari turma adcurrit, & reiectis magna vi Turcis, tormenta recuperat.

Bali Begus
castra nostra
oppugnat.

Verum cum illa rotis imponi, atque iis asportandis equos & iumenta aptari curat, lapidea falconis pila ex arce in incertum emissa caput ictus interficitur. Eo cadente praelium redintegratur, instantibusque & acrius vrgentibus Turcis, nostri loco pelluntur. Ibi Gaspar Paxius, Michaelis frater, loco pulsos & fugientes retentare conatus, & ipse ab aliquot hastatis Turcis confoditur, & occumbit: cæteri turpiter profugiunt. Quamquam autem hostes suæ paucitatis conscii, fugientium tergis minime insisterent, satis se lucri & gloriæ, liberata arce & captis tormentis, adeptos esse rati: tantus fuit tamen Vaiuodanorum metus & consternatio, ut sociorum clade nequaquam permoti, in sola fuga spem & salutem suam collocarent, & nemo ad socios periculo eximendos reuerteretur. Castra & tormenta impedimenta que omnia paruo labore hostibus cessere: ita ut Vaiuoda ante partam de victis agrestibus gloriam, ac virtutis & fortitudinis opinionem, non toto vertente anno, re contra veros hostes male gesta, obscurasse aut amisisse censeretur. Eius aduersæ pugnae fama Regibus Posonium allata, priusquam cum Cæsare in colloquium venirent, ob dolorem amissorum militum, iacturamque tormentarii apparatus, grauis molestaque fuit. quamquam Vladislaus ambitioni & superbiæ æmuli atque obrectatoris sui non parum ea re decessisse in arcano lætaretur. Fuere nonnulli, qui Vaiuodam dolo cessisse, exercitumque hosti prodidisse suspicarentur: quod cum iis iam tum occulta parando regno consilia miscuisse: & Iacobum Banffium in illius tentorio duos præcipui nominis

Vaiuodam
casi & in fugam
coniecti.

Vaiuoda
suspectus de
clandestinis
cum hoste
consiliis.

Turcas

Turcas, splendide vestitos, ac nocte intempesta ad colloquium admissos, paulo ante prælium conspexisse dicerent. Sed quum ipse & nunc & postea regnum adeptus, id constantissime negasse visus sit; nos in tam ancipiti incompertaque re nihil pro certo affirmamus. Soror eius Barbara Poloniæ Regina, ac mater Aduiga, quæ adhuc superstites erant, tum ob hanc improspere tentatam expeditionem, tum ob priuatæ pænæ diuinitus, vt credi par & congruum est, inflictæ grauitatem, multis lachrymis eius casum deplorauere.

Ferunt enim illum, post deletos agrestes, & fusum innoxium plurimorum sanguinem, Eucharistiam, dum ea à sacrificante sacerdote astantibus populis ostenditur, mirum dictu, toto biennio videre non potuisse. Vnde ipsum ac incomparabiles & religiosissimas, quas nominaui, fæminas, erogato in egenos, ac monachorum & sacratarum Virginum collegia, magno auri pondere, obtinuisse assiduis suis & piorum precibus ieiuniisque, vt sacrosancti eius mysterii pristinus conspectus illi redderetur. Quæ ambæ eiusdem anni autumno non sine magno omnium, sed Sigismundi Regis imprimis, ac Vaiuodæ dolore è viuis excessere. Is erat ea tempestate rerum Vngaricarum status, quando Vladislaus ex Austria Budam se contulit. Nec tamen quæsita tanto labore affinitatis, ac ictorum fæderum fructu diu lætari potuit. Octauo enim postquam redierat mense, eum domi ociose morantem, ac quis in Perennii demortui locum deligendus esset, cunctando & procrastinando deliberantem, lentæ primum febres, deinde acerbiores, quam vnquam antea, neruorum dolores inuaserunt; postremo præualentibus imbecillis senectæ morbis, alterum & sexagesimum ætatis annum agentem, octauo Idus Martias, extinxerunt.

Fuit per omnem vitam rex maxime omnium mortalium ocio & quieti addictissimus, vt supra memorauimus, vsque adeo, vt eum cum amicis & consiliariis de ordinanda Republica aut rebus seriis vel modicum sermonem conferre, aut aliquantis per colloqui imprimis tæderet. Et dum vixit, tam sui incuriosus erat, & regni negligens, vt disciplinam militarem maiorumque instituta susque deque haberet, nec procerum discordias ac avaritiam, potentiorumque in miseros violenta imperia, aliasque tales longa pace & ocio, eiusque præsertim nimia indulgentia, enatas malorum radices extirparet, aut plerosque eorundem recalcitrantes, debitæque obedientiæ oblitos compesceret; sed potius eis ad exercendum omne genus avaritiæ, libidinumque, & rapinarum frenos laxasse censeretur.

Quod si rem militarem ab initio rite colendam suscepisset, florentibus adhuc regni viribus, & auxiliis fæderatorum accedentibus, veteres limites, qui ab Adriatico mari, ad Euxinum Pontum olim extendebantur, Deo bene iuuante, recuperari valuissent. Est quidem haud inficiandum, regnum eodem in statu, quo illud à Matthia magnanimo & bellicoso Rege acceperat, saluis confiniis, integrum ab eo relictum; verum tamen id neq; industriæ, neq; virtuti eius, sed quod Selymus Asiaticis bellis toto septennio occupatus, ab Europæ regionibus, ac Pannonia armis inuadenda abstinuisset,tribuendum videtur. Hunc in modum Ludouico filio, non nisi decimum ætatis annum agenti sceptrum reliquit, accisis vel hinc inde direptis redditibus, ac proceribus varias in partes dissidentibus; & confusione rerum omnium notabili. quæ res haud multo post nobilissimi & opulentissimi principatus perniciem & excidium accelerauere. Interea Ludouicus, iustis funebribus parenti Albæ persolutis, Budam rediit, comitantibus eum Thoma Cardinale Strigonienfem, ac Georgio Marchione Brandeburgensi, cui Vladislaus auunculus erat, ac Iohanne Bornemissa, quibus eum pater moriens tuendum, educandumque commiserat; ita vt omnes æque à Maximiliano Cæsare,

Eucharistiam
toto biennio
videre haud
potuit.

Barbara soror eius Regina Poloniæ, & Hedwigis mater obierunt.
Anno 1, 15.

Vladislaus rex moritur.
6. Martii
Anno 1516.

Segnities & rei militaris neglectus in Vladislao.

Ludouicus Vladislao patri succedit.
Ludouicus patri succedit,
anno ætatis decimo.

*Legati Caf.
& Sigismun-
di ad Ludo-
uicum.*

*Vvaiuoda
ad Guberna-
toris munus
adpirat.*

nouæ cognationis vinculis obstricto, ac Sigismundo Rege patruo protegerentur, donec ætas Ludouici firmando imperio maturior redderetur. Aderant Legati Cæsaris & Sigismundi, Andreas quidem Baronius è Sicilia, à Cæsare bellis Italicis vehementer occupato missus, Iohannes vero Lascus, & Christophorus Sidlouicius, à Sigismundo peregre in Lithuaniam profecto, ad eum consolandum de obitu patris amandati. Cum quibus de ordinando regni statu, ac educando Rege frequens senatus à tutoribus coactus fuit: nonnullis & potissimum iis, qui factionem Vaiuodanam perfas nefasque alendam susceperant, Gubernator eligendus videbatur, veteri Huniadis exemplo, republic. domi forisque administranda, donec Rex adolefceret. Quibus consiliorum ambagibus neminem a-
lium, quam Vaiuodam tacitis votis designabant, cui nemo opibus ac auctoritate, nemo clientelis ac dicionibus earumque amplitudine iis temporibus conferri posse videbatur. Cæteri, apud quos artes Vaiuodæ, regnum ambientis inspectæ, & pueri Regii cura potior erat, magnum Palatinum, quem Vladislaus morte præuentus nominare non potuerat, creandum censebant, ita vt ille domi, forisque officio suo, quod est amplissimum, fungeretur; verum tamen puero tam tituli Regii prærogatiua, quam imperii summa potestas saluæ & integræ essent. Huniadianum porro exemplum, nouo huic non satis conforme videri; propterea quod ea tempestate posthumus infansque Rex extra terminos Pannoniæ abductus in cunabulis seruaretur; quum ex aduerso Ludouicum præ-
sentem, lætæque & generosæ indolis speciem præferentem, & breui, Deo iuuante, ad maturam frugem peruenturum præ oculis quotidie haberent. Cum diu variis disparibusque sententiis altercando tempus extraxissent, neque tamen satis conuenire possent, quod & legati domum properarent, nec se à suis principibus abunde instructos affirmarent, quodque erat grauius, Bohemi, Morauæ, & Silesii non adessent, senatusconsultum factum est, vt ea consultatio ad frequentius concilium in campo Pesthano futurum, quo etiam Bohemi conuenirent, prorogaretur. Quo adueniente, ac præcipuis Bohemorum legatis præsentibus, nobilitas armata, è campo ad urbem atque arcem venit, magno numero, conueniendi, vt dicebat, Regis causa, eumque ad comicia vocandi. Sed
à Paulo Tomoræo, qui arci præerat, paratis ad explodendum in turbam tormentis, tandemque submotis, qui pontem infederant, iussu Bornemissæ ita reiecta est, vt complures in fossam præcipitarentur. Cum autem Bornemissa, pro Rege, comitiis in posterum diem inter futuro, vadem se & sponforem præstitisset, acquievere.

*Concilium
Pestanum.
Anno 1517.
Palatini di-
gnitas.*

*Palatina-
tum ambie
Vvaiuoda.*

Insequenti die Rex comitiis interfuit, ac dictis per suffragia sententiis, ea postremo magna cum contentione vicit, quæ creandum Palatinum censuisset; quæ dignitas, quanquam Regiæ, subiecta est, ei tamen proxima esse censetur. Namque interregni tempore ius indicendorum comiciorum, ac prima & potiora in creando Rege suffragia habet; præterea domi inter Regem, atq;
subditos (est enim apud Pannonios in usu, Regem, si quid contra leges faciat, legibus subiici) iuris administrandi potestate fungitur: foris autem & in castris summum imperium, summam rerum bellicarum administrationem obtinet; adeo vt fontes punire, ac bene de republic. meritis præmia decernere, fundosque, qui XX. aut XXX. agricolarum rura colentium capaces sint, iuris hæreditarii nomine conferre possit. præterea supra opima, & larga stipendia è fisco & falis fodinis dari solita, insulæ etiam duæ in ora Dalmatiæ antiquitus ei magistratui erant attributæ; quæ tamen ab aliquot retro seculis per Venetos usurpatæ nunc quoque detinentur. Aderat Vaiuoda his in comitiis, & cum Gubernatorem se fieri non posse, contrariorum suffragiorum intercessione, quæ factio-
nem eius superabant, animaduerneret, ad Palatinatum consequendum tacite con-

contendebat. Sed quum tam Regis, quam procerum vtriusque nationis vota, ambitioni, potentiaque eius aduersari pro comperto haberet, quorum maxima pars ad Stephanum Bathorium inclinabat, nuncios secreto ad illum mittit, multa pollicendo, admonendoque promissorum, quæ armis agrestium in summum adductus periculum, obsessusque sibi dedisset; nempe magistratum nullum se infcio, aut inconsulto petiturum, aut oblatum accepturum. proinde vt memor eorum sibi æquo animo cedendum existimaret, hortabatur. Verum Bathorius, Cardinalis & Bornemissæ suasu, qui disturbandis Vaiuodæ consiliis inuigilabant, breuiter respondit, se eam dignitatem nec vnquam ambiuisse, neque si offeratur, repudiaturum, ne degeneri animo & ignauo ei se imparem esse fateretur. Quo responso Vaiuoda facile intellexit, alios quoque esse, qui cum eo ambitione honorumque & dignitatum auiditate simul, & dominandi libidine haud mediocriter certandum esse existimarent. Igitur Bathorius, præterito Vaiuoda, Palatinus declaratur vno Regis, & senatus, nobilitatisque consensu (exceptis Vaiuodanæ addictis factioni, qui repulsam ægre tolerabant) simulque in comitio sacramento adigitur, ad Rempub. secundum leges recte fortiterque gerendam. Quam rem ægerrime ferens Vaiuoda bile tumidus, ac indignabundus extemplo cum suis domum discessit. Hæ fuere causæ discordiarum & contentionum inter Vaiuodam & Bathorium, ac maximarum ærumnarum nostrarum initia, quibus tandem effectum est, vt Regnum Vngariæ, pace & concordia disturbata, miserabilem in modum quassatum ac dilaceratum peneque euersum videatur. Ludouicus interea, quantum per ætatem licebat, præceptis institutisque Bornemissæ informatus, seriis & grauib. de Republic. consiliis sese immiscere, supplicum libellorum expeditioni vacare, miseros & calamitosos subleuare, clementiæ & liberalitatis indicia præbere, pietati & religioni imprimis studere. Et sane euasurus in optimum Regem foret, nisi à Georgio Marchione Brandeburgense confanguineo, & vno è tutoribus, à seriis & bonis principiis ad vana & ludicra importune auocatus, abstractusque fuisset. Ille enim propinquitate sibi iuncti Regis teneram ætatem, non ad iucunda duntaxat venationis, aucupiique exercitia, vtique suis temporibus, viro principi concedenda: Sed etiam ad eas, quibus ipse assueuerat, computationes & saltationes, ac histrionum & ludionum vanitates exercendas, Symphonicorumque ac cytharædorum concentus, aliasque que eiusmodi viciosas voluptatum illecebras, quibus pueriles animi capi & infescari solent, magno eius, & Reipub. incommodo transuersam agebat; ita vt ille eiusmodi deliciis imbutus, sæpenumero curas grauiiores & munia Reipublic. aliis administranda delegaret; gementibus Cardinale & Bornemissæ, aliisque bonis, qui pupilli Regis corruptos mores, perdendæ Reipublic. instrumenta fore prouidebant.

Eodem tempore mittuntur in Bohemiam Ladislaus Salcanus Episcopus Vaciensis, nec non Blasius è Rasca, Tauernicorum, quos vocant, Magister (cuius magistratus officio liberarum ciuitatum iurisdictio, salua ad Regem appellatione concedita est) qui Bohemos de his, quæ in Comitibus Pesthanis de creando Palatino, ac Regia potestate Ludouico permissa, acta fuere, edoceant; hortenturque vt simili promptitudine ipsi idem faciant, & Ludouicum antea ab ipsis rite electum, coronaque insignitum Regem debita fide amplectantur, ac positis intestinis discordiis mutua pace & tranquillitate fruantur; tum vero etiam, vt æs alienum à Vladislao ad Reipublic. necessitates euitandas contractum, ne illud in immensum accrescat, feneratoribus dissoluendum decernant.

Illos vero, qui latrocinia exercendo, rapinis & cædibus tam Morauiam, quam Vngariam infestam redderent, vel ad officium reducant, vel omnino

*Sed Stephan.
Bathorius eo
presertur.*

*Vnde disci-
dia, & Hun-
garia ruina.*

*Ludouici præ-
clara indoles.*

*à Georg. Mar-
chione Bran-
deburg. de-
prauata.*

*Legati Hun-
garici ad Bo-
hemos, de ac-
tis in conci-
lio Pestano.*

*Tauernico-
rum officium
quale.*

*Summa rerū
delata Ludouico Regi à
Bohemiis.*

exterminant. Si autem tantas vires non habeant, Ludouicum eis auxilia mis-
surum: iamque habere in mandatis Episcopum Nitriensem, & Ladislaum Or-
sagum, Michaellem Podmanicium, Christophorum Comitem Boziniensem,
vt à Bohemis & Morauis admoniti cum suis copiis sine mora concurrant. Bo-
hemi quamquam Regis ætatem administrando regno imparem iudicarent, ne-
tamen fide & promptitudine Vngarorum studiis inferiores essent, se, liberam
nec vllis gubernatoriis legibus circumscriptam summæ potestatis administra-
tionem ei detulerunt; ea adiecta conditione, vt primo quoque tempore in Bohe-
miam veniret, & isthic conuocatis regni ordinibus denuo se iuramento ad ser-
uandas leges libertatesque eorum obstringeret. De exoluendis paternis debitis, 10
daturus se operam, vt ea quoque in parte desiderio eius satisfaciant; sed id tamen
fieri, nisi præsentem rege, rationibusque coram subductis nequaquam posse. Cona-
turos porro ipsos, ne intra eius aduentum, aliqui intestini sediciosique motus o-
riantur; aut si qui exorti essent, mox sopiti componantur. Quod ad quosdam,
qui vias obsiderent, latrociniisque in obuios passim grassarentur, attineret, au-
xiliis externis non esse opus. Seenim illis compescendis ita iam antea prospexis-
se, vt quum vagos & latibula captantes per vias & compita siluasque persequi
difficillimum fuisset, eorum domicilia & receptacula, arcesque numero quin-
que diruissent, latronesque ipsos, partim è medio sustulissent, partim exilio mul-
tassent.

20

*Maximilia-
nus imp. obiit.
Anno 1519.
12. Ianuarij.*

Dum hæc in Vngaria Bohemiaque aguntur, Maximilianus rigida & niuo-
sa hieme ex Italia Oenipontem venit, inde Viennam petiturus. Sed quum in iti-
nere ad oppidum Austriæ superioris Welsium peruenisset, in morbum incidit;
& non multis, postquam ægrotare cepisset, diebus, initio anni menseque Ianua-
rio è viuis migravit, vir omnibus belli, pacisque artibus præstantissimus. Eius
obitum quum complures certissimi nuncii ad Ludouicum pertulissent, postre-
mo ex literis Cardinalis Alberti Archiepiscopi Moguntini, cuius in conuocan-
dis Romani Imperii Electoribus & creando Cæsare, summa auctoritas est, cer-
tius cognouit; quibus literis Maximilianum ab hac luce decessisse significabat,
aceum, veluti Bohemiæ Regem, vnum ex septemuiris Electoribus ad Calendas 30
Iunias Francofurdum Germaniæ urbem ad Mænum flumen sitam vocabat, vt
cum ipso reliquisque collegis de eligendo Cæsare consilia & vota sociaret, aut
si propter arduas causas id fieri nequeat, legatum cum plena potestate mittat.
Ludouicus domesticis curis impeditus, & nondum ad tantas res tractandas fir-
ma ætate, legatum eo misit Ladislaum Sterenbergum, suum in Bohemia Can-
cellarium, cum mandatis, vt suo nomine Carolum Austrium Hispaniæ Regem,
Mariæ sponsæ suæ fratrem, ac Maximiliani è filio Philippo nepotem Cæsarem
eligendum proponeret, cui sumptus ex ærario Bohemico dati. Habebat Caro-
lus competitorem Franciscum Galliæ Regem, qui auro præbito quorundam ex
septemuiris animos sibi conciliauerat.

*Albert. Card.
Moguntinus
Ludouicum
ad Comitiam
Regi Ro. cre-
ando dicta
vocat.*

*Ladislaus
Stereberg. à
Ludouico ad
Comitiam
mittitur.*

*Carolus V.
electus.*

Sed adnitentibus Moguntino, ac Friderico Saxoniae Duce, ipsius-
que Ludouici legato, Carolus decem & nouem annorum iuuenis, Impera-
tor est salutatus; qui postea cæteros ante eum multis ætatibus sceptris po-
titos, fortitudine, ac rerum pace belloque præclare gestarum gloria longo in-
teruallo superasse, aut certe æquasse visus est. Cuius repulsæ & irriti cona-
tus dolore, Franciscus causas alte concepti in Carolum odii arripuit; illumque
grauissimis bellorum procellis exagitandum suscepit, Carolo aduersus eum e-
gregie se defendente. Quod si duo ii principes, omnium nostræ ætatis ma-
ximi ac bellicosissimi, eas vires, eos exercitus, quibus inter se dimicando ciui-
lia arma impotenter exercuerunt, contra veros Christianæ Reipublic. hostes 50
Turcas vnanimi voto conuertissent; facile eos non Byzantio solum, sed totius
Europæ

40

Europæ, atque Asiæ finibus eiicere atque exturbare potuissent. Eiusdem anni
 ætate iam adulta, Barnabas Belaius, quem superioribus annis ab Vladislao ad
 Paiazetem induciarum componendarum causa missum esse docuimus, ambo-
 bus illis principibus demortuis, mense Iulio ad Ludouicum reuersus est. Erat is
 Seuerini oppidi, quod est ad Danubium in finibus Valachiæ Montanæ situm, præ-
 fectus, quo in loco pontis à Traiano Imperatore admirabili opere constructi ve-
 stigia quædam adhuc superesse dicuntur; incideratque eius aduentus Constanti-
 nopolim in illud tempus, quo Selymus, patre Paiazete nefarie è medio sublato,
 imperium per scelus & nefas occupauerat, ac aduersus fratres paricidiale bellum
 gerendum susceperat. Et initio sane se prius de concedendis induciis deliberare
 non posse responderat, quam videret, quonam se belli fortuna inclinaret. Se-
 queretur igitur castra, & tum demum diiudicante Marte cogniturum, à quo-
 nam illæ petendæ forent. Parta vero etiam Victoria, nequaquam tamen illum di-
 mittere voluit, donec domitis & interfectis duobus Sulthanis, Ægyptum & Sy-
 riam imperio suo adiecisset. Quibus in bellis & præliis fere omnibus illum secum
 circumtulit: & postremo memorabili etiam illi pugna interfuit, qua Memphim
 urbem expugnauit, atque adeo Mammalucorum nomen internecione deleuit.
 Deinde septennio fere exacto, cum honorifice ac laute semper habitum, conces-
 sis octennalibus induciis remisit: in quibus præter Pannonios, Veneti, Rex Polo-
 niæ, Cæsar, cæterique principes Christiani comprehendebantur; solis exceptis
 equitibus Rhodiis; in quos iam tum haud obscure bellum moliebatur. Sed
 prius quam illud inferre potuisset, mense Septembri eius anni, dimidio nimirum
 anno post dimissum Barnabam, in oppido Thraciæ Ciuilio pestilentem in mor-
 bum incidit, & nec quicquam proficientibus medicis extinctus est; tali Dei Opti-
 mi Maximi iudicio, vt quanquam homo vanæ & Mahometanæ stirpis supersti-
 tionisque esset, quo loco cum patre paucos ante annos nefariis armis conflisset,
 ibidem repente moriens, impietatis & sceleris meritas pænas daret. Barnabas
 in Ludouici aula deinde multis annis clarus, omnibusque gratus vitam transe-
 git, multaue ei & proceribus aulæ de Turcarum atque Mamalucorum seu Cir-
 cassorum (vtroque enim nomine appellabantur) rebus & moribus, qui antea
 apud eos erant obscuriores, facunditateque Ægyptii soli, & Nili incrementis, at-
 que aliis talibus narrare solebat; quem quidem Danubio maiorem esse, aut latio-
 ri alueo, pluribusque, quam Danubium, ostiis decurrere, & mari misceri, con-
 stanter negabat. Successit Selymo vnicus filius ex Præcopite Tartari principis
 Alpîi Sulthani filia genitus Sulimanus, XX. circiter annorum ætate, quem
 Amasiæ in Cappadocia pater educandum curauerat; ita vt eodem fere tempore,
 & mense Constantinopolim triremibus aduectus imperare cæperit, quo Caro-
 lus Aquisgrani, prima, ob idque ferrea Romani Imperii corona insignitus fuerat;
 eratque fama Sulimanum militari disciplina, bellicisque rebus patri dissimilli-
 mum futurum; quod literis potius, & Philosophorum placitis quam militari-
 bus exercitiis iuuenilem ætatem agitaasset. Verum ea opinio siue per Rhodios
 equites, siue per Venetos mercatores temere in vulgum sparsa, quam à vero
 aliena fuerit; res ab illo gestæ, ac memorabiles de nobis terra marique partæ
 Victoriæ abunde declararunt. Insequens annus initium belli attulit, turbatis
 in regno Bosnæ rebus. quod regnum maiorum nostrorum temporibus, defi-
 ciente Thomæ regis stirpe, ac Stephano Mresicio, à Mahomete Turcarum prin-
 cipe, cute detracta interfecto, ad Regum Vngariæ dicionem redactum erat.
 hætenus enim absente in Asia Selymo Rex & proceres, futurorum immemo-
 res, ac induciis confisi arces finitimas, & quæ tuendo regno erant necessaria
 neglectui habebant. Erat Srebernicum in Bosna versus Thraciæ & Bulgariæ fines
 citra Sauum flumen situm, auri atque argenti fodinis clarum & celebre oppi-
 dum

1519.
 19. Iulii.
 Barnaba Be-
 lai legatire-
 ditus Con-
 stantinopoli.

Alkairum?

Dimissus à
 Selymo cum
 octennalibus
 induciis.
 Selymi mors,
 1518.

Solymanus
 Selymo suc-
 cedit.

Hungarorum
 aduersa in
 Bosnensi re-
 gno fortuna.
 Anno 1520.

*Srebernicum
à Turcis ca-
ptum.*

dum, à quibus etiam nomen ducit, quod à Sigismundi Imperatoris temporibus præsidio militari Vngarico custoditum fuit; hoc autem tempore incuria præfecti Thomæ Mathusnii in Turcarum manus incidit. Quum enim is præfecturam eius, & duarum quæ erant in vicinia arcium Tessenii & Socolii haberet, nec integrum numerum præsidiariorum militum seruaret, commeatusque conuehendi nullam curam habuisset, & quod erat grauius, iniussu Regis ac Palatini, relictis in summa rerum omnium confusione militibus, in Vngariam profectus fuisset, Balibegus Turca, de quo supra retulimus, Samandriæ, & Mustaphas Varbosaniæ, præfecti, reintelecta, communicatisque secreto consiliis, cum valida manu equitum & peditum, Srebernicum noctu aggrediuntur; rati se apposis scalis primo impetu eo potituros. Sed quum pauci, qui locum tuebantur, acerrime repugnarent, obsidione arcem cingere inceperunt, omni ope conati, ne cui egredi, aut commeatum importare liceret, quumque nostri hoc modo circumuallati, per decem dies famem & inediam ægre tolerassent, neque spes vlla auxiliorum deficientibus omnibus alimentis superesset, accepta à Turcis incolumitatis fide sese dediderunt; quibus ea more Turcarum seruata est; quum omnes contra fas fidemque extemplo trucidati essent, nemine conseruato, nisi quos forte puerilis ætas, aut formæ præstantia commendasset. Tessenienenses & Socoliani intellecta Srebernicensium fortuna, quod & paucissimi essent, neque modum defendendi sui vllum haberent, incensis arcibus fuga sibi consulere. Sed obsidentibus vias Turcis, arque indigenis, qui magna ex parte ad Turcas defecerant, pauci in tutum euadere potuerunt: Sicque eæ arces à centum & amplius annis per nostros defensæ, supina præfecti incuria periire. Ludouicus ob eas amissas Thomam exilio mulctauit, bonaque eius fisco addixit, ex quorum numero arcem Niunam, quæ in prouincia Valcouariana est, Stephano Queferio iuniori, Michaelis Episcopi Bosnensis fratri germano donauit. Turcæ, occupato facili labore Srebernico, tam æqua & propicia fortuna amplius vtendum rati, Iaiciam quoque simili fraude circumueniendam, aut si arx præalto in monte sita intercipi non posset, oppidum tamen, conscensis par scalas mænibus, ex improviso diripiendum decreuerunt.

*Turca Iaiciam infelicem
successu tentant.*

Præerat Iaiciæ Petrus Quegleuitius, vir acerrimus & militaris, qui clade Derenceniana, acceptis, illatisque vulneribus elapsus, postea eum locum cum CC. equitibus, ac paulo ampliori numero peditum tuendum susceperat. Cum is Varbosaniæ (est oppidum satis amplum in ea Bosnæ parte, quam indigenæ Hercegovinam, alii ducatum sancti Sauæ vocant) scalas complures fieri ab exploratoribus cognouisset, hostiles insidias veritus, suos in omnes occasiones paratos esse, ac equos continue stratos esse iubet, excubias duplicat, ac mænia, qua erant humiliora, selectis ex ordine peditum manipulariis, custodienda attribuit. Cum Turcæ per montes & siluas in vallem quandam haud procul ab oppido peruenissent, noctem ibi transigere voluere, vt postea quod in animo statuerant ante auroram aggrederentur.

Non potuere tamen rem tanto tegere silentio, quin exploratoribus Petri, quos identidem ad perlustranda insidiarum loca mittebat, dolus innotesceret. à quibus reintelecta, centum equites tenebris tectos, duce Blasio Cherio Vngaro, legato suo exire, & vltra vallem ab hostibus infessam silentio consistere, ac cum ipse signum explosio tormento dedisset, hostes à tergo adoriri iubet. Ipse vero in hostes pari astu vtendum ratus, paulo ante diei crepusculum, complures mulieres & puellas, ex vrbe emittit, eosque quia forte dies festus erat, choros ducere, ac intenta voce canere præcipit, admonitas, ne quid timeant; postquam ipse eis tempestiue subsidio esset vêturus. Turcæ mulieres ab oppido procul discessisse, id eoque insidiis opportuniore conspicati, mutato oppidi adoriundi consilio, relictisque scalis,

scalis, in eas rapiendas irruunt. Mox Quegleuitius ex vrbe prouolans, à fronte, equites vero, quos nocte vltra vallem in insidiis collocatos diximus, à tergo circumfusi, eos inopinato & repentino terrore perculsos, consiliiq; inopes ita profligauere, cæsis aut captis fere omnibus, vt pauci, qui rem male gestam domi suis nunciarent, superfuisse viderentur. Sub finem eiusdem anni, Turcæ limitanei, qui in præsiis locorum Bosnæ agitabant, seu nouo principi Sulimano operam nauare cupidi, seu solita proferendorum finium libidine, in oppidum Tininium excursionem fecere admodum cruentam, illudque nocturno tempore adorti, quod à paucis defenderetur, non magno labore ceperunt, cæsisque incolis, vel in seruitutem abductis, direptoque & incenso oppido, nemine obsistente, incolumes recesserunt. Est Tininium sedes Episcopi ad Titum fluuium, molis versandis idoneum, adiacens, qui ex montibus illis propinquis ortum ducens, & ab indigenis Dalmatis hoc tempore Querca appellatus, non procul ab vrbe Sibenico in Adriaticum mare prouoluitur. Nec hostes tot tantisque & tam pessimis facinoribus contenti, Pethium, quod Gregorii Orlocii castrum opportuno loco situm erat, simili fraude occuparunt; quod & illud vt cætera omnia, negligentius custodiretur, eique militare præsidium imposuerunt. Cum autem Petrus Berislauus Episcopus Besprimiensis, & Illyrici totius præfectus, contracto sat valido militum numero, vltioribus hostium conatibus resistere, & amissa recuperare contenderet; in itinere apud amnem Coreniciam in insidias præcipitatus atque interfectus fuit.

Quibus rebus contra inducias patratæ, territus Ludouicus, & quod per certos exploratores Sulimanum magnos bellicos apparatus terra marique facere, classem comparare, armamentaria reficere comperiisset, & certam constantemq; famam spargi, illum vel sibi & Pannoniis, vel equitibus Rhodius arma inferre constituisse: Legatum ad Leonem X. pontificem misit Stephanum Verbecium, Regni prætorem, de quo superius memorauimus. Is cum in Urbem venisset, Leonem audito Selymi atrocissimi hostis obitu, sacrum in Turcas bellum apud Christianos principes per literas & legatos sponte vrgentem, & ipsum votis & supplicationibus vsque adeo intentum reperit, vt è Vaticano, ad Sanctæ Mariæ, quam Maiorem vocant, ædem discalceatus, nudisque pedibus processerit. Deum Optimum Maximum fufis precibus & lachrymis orando, vt reuocata animis Christianorum principum pristina concordia & pietate, eos ad inferenda arma Turcis veris hostibus concitaret. Hinc capta occasione Verbecius apud Pontificem totis viribus contendit; ne Ludouico, ac Vngaris periclitantibus deesse vellet. Sed cum non diu Romæ detentum, Leo remisit, & se causæ publicæ iuuandæ minime defuturum respondit; breuique missurum legatum, à quo Ludouicus mentem & voluntatem suam in eum valde propensam & plane paternam intellecturus sit; simul & auxilia, quæ in præsens fieri possent, accepturus. Quia autem Verbecium in Urbem mittendum, & tantæ legationis munere Vaiuodanam factionem, cuius ille caput erat, extollendam atque augendam censuerit, non reperio, quod id à nemine traditum sit; & satis mirari nequeo; nisi quod quosdam è maioribus dicere meminerim, illum inopia ærarii regii adductum, eam legationem propriis sumptibus subiturum obtulisse, vt ea prompti animi declaratione Regi se insinuare, & consilia ac studia sua blandiendo atque adulando magis occultare posset. Nec multo post venit Budam à Leone missus Thomas Vius Cardinalis sancti Sixti Caietanus dictus, certum auri pondus adferens, ac nomine Pontificis, Ludouicum exhortans, vt Turcas, sublato formidabili hoste Selymo, languidiores redditos è propinquo armis aggredideretur; effecturum se, vt cæteri quoque principes Christiani, sociatis terra marique viribus, idem faciant. Cardinalem in Vngariam profectum, sequutus fuit Thomas Nadausdius honesta,

Tininium o-
pidum Turcæ
diripiunt &
exurunt.

It. Pethium
castrum,

cedes Petri
Berislo Bani,
1520.

Ludou. Ver-
becium ad
Leonem X. le-
gatum mittit.

Vt Hungaria
periclitanti
adsit.

Thomas à Via
Caietanus,
Budam ad
Regem venit.

nobilique familia iuuenis, eo animi proposito, ut interpretis munere fungeretur, qui paulo ante bonarum literarum addiscendarum causa Romam venerat; & postea in patria Pannonia ad summos honores & dignitatem palatinali conscendit. Dum Ludouicus virium suarum haud ignarus, de his rebus consilia agit, superuenit Sulimani internuncius Berhamus Chauſius, ut Turcæ nominant, cum honesto suorum comitatu, & literis, quibus se patri ad beatorum sedes translato (sic enim scribebat) Dei nutu successisse; & inducias cum eo initas obseruare decreuisse significabat, dummodo idem ex parte Ludouici fieri videat; hortarique eum fraterne, ut mutuam pacem, tam per se, quam per suos seruandam colendamque iubeat. Quæ quidem legatio, quanquam *Inducias subdolepetit,* prætextu induciarum missa esse videbatur; re tamen vera haud obscure illud quærebatur, ut Ludouici consilia, ac rerum Vngaricarum statum facilius scrutari, ac si quæ auxilia à reliquis principibus, & potissimum à Carolo Cæsare expectarentur, diligentius explorare posset.

Quas ut amplectatur Ludouicus, Sigismundus auctor est. Suadebat Poloniae Rex Sigismundus oratoribus Ludouici Petricouium ad Comitia missis, ut Ludouicus non inhærendo pollicitis aliorum, mature rebus suis prospiceret, curaretque factis induciis, ut tyrannus ille furorem suum alio conuerteret, aut in se conuersum ipse propulsare posset; se opem adferre nullam posse, quod cum eodem tyranno pacem pepigisset, quam integra fide violare non liceret. Itaque Ludouicus, Caietano ad se vocato per Thomam Cardinalem Strigoniensem respondit, Turcas, quamuis inducias offerant, tamen perinde esse, siue ipse bellum aduersus illos moueat, siue in ocio & quiete degat, postquam certissimum sit copias Asiaticas per Hellespontum in Europam transire, ut breui ad obsidionem Tauruni siue Albæ Græcæ cum reliquo exercitu adducantur, ita ut sibi vel inuito tuendi sui causa arma sint sumenda. petere autem à summo Pontifice vehementer, ut se & regnum suum tanto discrimini expositum, copiis, armis, pecunia iuuare, & Cæsarem ac alios principes ad conferenda auxilia incitare velit: ne eo propugnaculo amisso, nobilissimi regni perniciēs & supremum excidium sequatur: & ex eo cæteræ quoque prouinciæ Christianæ Reipublic. perfidi & truculenti hostis rabiem & vastitatem persentiant: & fero iacturam religionis ac sacrorum deplorent.

Cardin. Caietanus discendi. Quo responso Cardinalis, à Rege, & Cardinale Strigonienſi, cæterisque optimatibus mirifice excultus, muneribusque donatus, Romam reuersus est. Caietano modicis itineribus Romam repetente, & ad Ludouicum de incredibili Turcarum apparatu crebrioribus nunciis adcurrentibus, Thomas Bacocius Cardinalis & Archiepiscopus Strigonienſis, annis, senioque confectus moritur: ita ut ingentibus, quæ mox subsequutæ sunt, malorum procellis, & cladibus subtractus, ad tranquillum quietis portum tempestiue migrasse censeatur. Pro-dierat quidem ex humili loco apud Erdodium oppidum Bertoldi Dragffii ditionis, sed qui industria ac laboribus assiduis, obsequiisque regnanti Matthiæ *Tenuis eius origo,* charus, atque ab eo Iaurienſi Sacerdotio donatus: deinde Vladislao omnium consiliorum particeps & arbiter, Ludouicique filii curator, maximis accumulatis diuitiis in amicitiam Veneti senatus, eiusque demum ac Vladislai commendatione ad Cardinalatus fastigium peruenerit, & propinquis suis complures arcēs, amplamque dicionem comparauerit: quos etiamnum inter Pannoniæ proceres, opibus & dignitate conspicuos florere videmus.

Georg. Sac. Adeptus est post eius mortem ex Ludouici liberalitate amplissimum Strigonienſe Sacerdotium Georgius Sacmarius, ante Cancellarius, vir grauis, & doctus, & prudentia singulari. Eodem anno Sigismundus patruus auctor Ludouico fuit, ne Mariam sponſam, matrimonii iure domum ducere, sororemq; Annam *Georg. Sac. Ar-* Ferdinando Austriæ principi, cui ex duobus fratribus ea obuenerat, celebratis *Georg. Sac. Ar-* nuptiis

nuptiis reddere cunctaretur. Id ipsum Bornemissæ & Senatoribus Vngaricis vehementer probabatur, qui illum ab ociosis & inanibus voluptatibus ad remp. ferio administrandam reuocare contendebant. Idque, ducta ab eo coniuge, se haud ægre consequuturos esse arbitrabantur. Re itaque ad Ferdinandum delata, atque ab eo approbata, vtraque virgo Lincium, mense Iunio, adducta; & amborum nuptiæ, honorifico quidem lautoque apparatu, ita vt nec spectaculorum varietas, nec equestres ludi, nec alia læticiæ signa defuerint, sed non plane regio pomposoque, pro temporis turbulenta condicione, apparatu peractæ fuere, propterea quod iam tum Sulimanus cum ingentibus copiis ad obsidendam Nandoralbam aduentare, nec procul abesse nunciaretur. Ferdinandus Lincii per aliquot dies cum Anna sua substitit, continuatis varii generis hilaritatibus; Ludouicus vero Mariam coniugem secundo Danubio Posonium vsque deducendam curauit, eo vsque obuiam progressus, cumque Posonio discedens, terrestri itinere ad Villam Saruam die Veneris diuertisset, quo die Christiani carnibus abstinere solent, ab Ambrosio Sarcano, lauto conuiuio exceptus est, admirante regina, plurimos varii generis pisces, & imprimis marinos illos cetaceosque ab Euxino Ponto in Danubium commeare solitos, qui vulgari nomine Vrones appellantur, ac deinde per mediam insulam, quam Danubius in multiplices, prægrandesque alueos à Posonio ad Iaurinum vsque & Comaronium diffusus, ibique Vagum flumen in se recipiens, maximam & latissimam efficit. in qua CCLVII. pagi habentur, Budam contendit.

Ferdinandi
& Ludouici
Regum nuptiæ
cum Anna
& Maria
Reginis. Anno
1521.

NICOLAI ISTHVANI PANNONI, HISTORIARVM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER VII.

VELLEM vt præpotentis quondam fortissimæque gentis res gestas, & varias earum vicissitudines literarum monumentis tradenti, iucundiora argumenta suppeterent; partæ nimirum insignes de barbaris victoriæ, finium dilatationes, prouinciæ adiectæ, & alia quæ tam mihi molliendo labori, quam legentibus oblectamento forent; verum contraria omnia, & improspera fatigant animum, velut in parte malorum versantem, ac lachrimas & comiserationem eliciunt continuatæ clades; crebræ & funestæ urbiu, populorumque vastitates, fusi & fugati exercitus, ac postremo miserabilis innocentissimi regis in acie cæsi interitus. Quæ dira aduersæ fortunæ tela, Deus Opt. Max. scelerum acerrimus vindex, vsq; adeo iratus in nos sui oblitos exercet, vt iam spoliati vetere gloria, simul & libertate, perpetuo in squalore vultemur, nulla securitatis spe, sed magna diuinæ ultionis urgente pæna. Verum istiusmodi querelæ etiam si veræ necessariæque sint; quia tamen seræ admodum, ideoque inefficaces videri possint: nos eo, quo instituti nostri ratio postulat, progrediamur. Hisdem fere diebus, quibus Ludouicus adducta sponsa reuersus est, & ingentes à Sulimano armorum apparatus ad obsidendam Nandoralbam fieri nunciabantur, duo erant præfecti, quibus tuendæ eius urbis munus

Solymanus
ad Nandoralbam
obsidendam se
accingit.
An. 1521.

delatum erat, Emericus Enningius cognomento Turcus, & Franciscus Hederuarius; quorum ille egregia laude administrata prouincia ante aliquot dies è viuis excesserat, relicto filio iuvene Valentino; hic vero certis de causis, & incertum an non imminens obsidionis metu perculsus, à rege successorem sibi mitti postulauerat, nec tamen eo expectato domum se receperat. Cum autem Ludouicus Andream Bathorium Comitem Sacmariensem, Stephani Palatini patrum, qui præfecturam tam celebris loci obiret, commeatumque & futuræ obsidioni necessaria compararet, præsidia augeret, muros & propugnacula restauraret, isthuc misisset, summa contumacia non obscuræ perfidiæ proxima, à Valentino & Hederuario non fuit admissus; idque suasu Blasii Suliocci: cuius veluti propinqui consilio utebantur; quod dicerent Emerico Enningio Valentini patri, atque adeo ipsi etiam Hederuario in stipendia non contemnendam pecuniam ab rege deberi; ita ut Vir clarissimus, re infecta indignabundus reuerti sit coactus; & neque illi contumeliosi mandatorum regionum contemptores vllam defendendæ vrbis curam suscipere, & alios eam subire paratos nefariis consiliis auertere. Quæ res procul dubio excidium vrbis longe clarissimæ ante omnia maturauit. Administrabant præfecturæ munus duo illorum legati, Blasco nempe Olahus, ac Michael Moræus, homo facinorosus, obscuri, & non multo ante gregarii nominis, & conditionis viri; quorum hic postea ad Sulimanum nefarie transfugisse fertur; ac in eius locum consensu militum Iohannes Morgaius successit. in arce 20 autem Iohannes Bothus è Bainana familia oriundus res curabat. Hi crebrioribus nunciis & literis opem à rege, ac pecuniam & tormenta cum pilis & puluere sulphureo, quod ea superioribus annis, à Iohanne Zapoliano, præfecto Transsiluanie in Sarnonis siue Cauallæ obsidione amissa essent, imprimis postulabant. Et pecunia quidem in stipendium militum missa fuit; tormentaque currulia, & pulueris sulphurei complures cadi, cum pilis, ligonibus, batillis, securibus, cæterisque eiusmodi instrumentis nauibus imposita; sed ea omnia tam lente administrabantur, ut dum nautæ & remiges conquiruntur, dum trierarchis, qui securitatis causa adhibebantur, pecunia procrastinando persoluitur, dum alia ex aliis impedimenta superueniunt, expediendarum nauium occasio, 30 maximo reipub. detrimento prætermissa est. cuius quidem exitialis negligentiae crimen Emericum Fortunatum, diuitem hominem, qui è Iudæo non ita pridem Christianus factus, ærarii præfecturam, post Iohannem Bornemissam, gerebat, vehementer grauauit: eiusque criminis ille postea meritas poenas, quanquam feras dedit. Hac in perturbatione & confusione erant res Nandoralbæ, quum Sulimanum, relicta Hadrianopoli, quo exercitum ex omnibus locis conuenire iusserat, vigesimis quintis castris Samandriam appulisse allatum est. At Ludouicus, consiliis suorum adductus, Berhamum Chausium legatum Sulimani, quæ induciarum prætextu ad explorandas eius vires superiori anno venisse diximus, ad arcem Tatam perductum, cum vniuerso comitatu clam interfici, ac in præ- 40 grandem piscinam, quæ à parte orientali arcis mænia alluit, ne vestigia cædis extarent proiici iussit. Ad omnes autem prouincias regni seu regiones mandata dedit, ut ommissa omni mora, maiori quo possint militum numero Tolnam sub signis conueniant: quod est oppidum frequens & clarum ad Danubii ripam infra Quinqueecclesias positum. Ad quem locum ipse quoque suppetias Nandoralbæ allaturus propediem venturus sit. Sed homines reipub. & patriæ immemores, potius auariciæ & solitæ cunctationis ac desidiæ morbo obnoxii, adeo negligenter ea exequuti sunt, ut pauci admodum ex iis, qui in propinquo habitabant, obtemperarent: quum tamen eo tempore ex Pannonia sola LX. amplius millia armatorum facile conuenire, & in aciem produci potuissent. Situm est, 50 Taurunum, seu ut à nostris nunc appellatur, Nandoralba, aut Belgradum, ad

Andreas Bathorius à Turco & Hederuario præfectura Nandoralbæ excluditur.

Lente in rebus sustinenda obsidioni necessariis expeditum.

Berhamus Legatus Sulimani clam è mediotoletur.

Belgradi descriptio.

Sau

Sauu & Danubii confluentem, in ea Thraciæ regione, quæ ab illis Couinium vocatur, dirutum quidem olim ab Vngaris, quo tempore cum Græcis, & Thracibus, ac Bulgaris frequenter pro eo dimicatum est; sed postea à Stephano Nemaniam, Bosnæ rege, ac Thraciæ Despote, cognomento Bano, Ludouici primi Regis Vngariæ socero restauratum fuit. Sigismundus demum Imperator, eiusdem Ludouici gener, opportunitate loci & situs allectus, facta cum Georgio Despote, Nemaniam successore permutatione, & traditis illi amplissimis in Pannonia ditionibus, illud regno suo Pannonico addixit. Habet in eo confluente, velut in extremo promontorii angulo urbem antiquæ structuræ, multis turribus & duplici muro munitam, quæ duabus ex partibus, iis quos dixi fluuiis alluitur; arcem vero, qua terræ iungitur edito in colle excelsis turribus, quadrato è lapide constructis, iisque compluribus, satis firmam; quarum quæ præcipuæ ac munitiores erant, altera Neboisa, quæ vox intrepidam significat, altera à milio, quod ibi magna copia ad varios vsus recondi solebat, Miliaria vocabatur. Suburbia autem etiâ hodie longe lateque panduntur, vt vel illa duntaxat speciem maximæ cuiusdam urbis referre videantur. Sulimanus è castris Samandrianus Pyrrhum purpuratorum principem cum valida copiarum parte præmittendum duxit, qui situm loci contemplaretur, ac tormentis idoneo in loco collocatis vrbi oppugnandæ initium daret; Achomatem autem alterum purpuratum, cum equitatu Macedonico, & copiis, quæ magistro equitum Græciæ subsunt, quem illi Beglerbegum vocare solent, ad oppugnandum Sabacium ire iussit, traditis ei aliquot mediocribus colubrinis, quod illud à paucis præsidariis custodiri intellexisset; eo proposito, vt præclusis omnibus aditibus, nemo illinc Tauruntum descendere, nemo secundo amne Sauo com meatum, aut res necessarias importare posset. Ipse eos triduo post sequutus, arcem & urbem in diuersis partibus, copiarum suarum multitudine quaquaversum circumuallauit, & naues ac biremes prædatorias è Ponto ad ostia Danubii, atque illinc aduerso flumine aduectas, per Danubium atque Sauum opportunis in locis disposuit, tanta animi pertinacia, ac maiorum suorum æmulatione, vt urbem quam validam & munitam, cui perdomandæ abauus Murathes ac proauus Mahometes frustra insudassent, omnino expugnandam capiendamque constituisse videretur. Nostri quoque ex aduerso pari constantia eam defendendam susceperunt, omnesque Sacramento adacti iurauere se nunquam dedicionem facturos. Sed illud imprimis animos eorum magnopere anxios & sollicitos reddebat, quod præter urbanam turbam, quæ ex Vngaris & Thracibus, lingua, moribus, ritumque sacrorum inter se dissidentibus constabat, præsidarii milites, in tam magno capacique loco DCCC. numerum vix æquabant, quum auxiliorum expectatio, circumuallata iam ab hostibus arce, conclamata prorsusque irrita esset. Commeatus quoque non satis abundans, & tormentorum puluerisque sulphurei minor quam pro necessitate erat numerus.

Achomates quum Sabacium appulisset, & castris positis tormenta protrahi, propiusque admoueri iussisset, propugnatores spe & opinione sua constantiores reperit. quamquam enim paucissimi essent, & centum peditum ac aliquot equitum numerum nequaquam superarent, tamen erant ex fortissimis & selectissimis viris Vngaris, quibus Simon Logodius è regione Budæ proxima, quod Pilissium vocatur, oriundus, Vir, vt exitus declarauit, fortis & constans præerat; qui ibidem Nicolao Quendæo succedens, præfecturæ munus per aliquot retroactos annos, secunda nominis fama, administrauerat. Sabacium in insula, quam Sauus efficit, positum est, quinque miliarium maiorum interuallo à Nandoralba versus meridiem, quod Sabacium us Turca Samandriæ præfectus, iussu olim Mahometis, qui ab obsidione Tauruntum frustra tentata, accepto etiam vulnere, repulsus fuerat, commodò, ad infestandas

*Beligradi ob-
sessi initia.*

*Achmed
Bassa Sabac-
cium obsidet.*

*Sabacii si-
tus, & varia
fortuna.*

stundas Syrmii & Illyrici oras, loco, construxerat. Ab Vngaris à conditoris nomine Sabacium appellatum est, quum Turcæ illud alio nomine nuncupent. Quinquennio, postquam conditum fuit, à Matthia rege fortissimo, magna vi expugnatum, ac præsidio munitum fuit; atq; ab Vngaris ad hoc usq; tempus fortiter conseruatum, vel eo præcipue auxilii adminiculo, quod Sigismundus Episcopus Quinqueecclesiensis, Hamponis filius, de quo superius memorauimus, ad eiusdem Sabacii & Tauruni mænia munienda, dena millia nummum aureorum testamento, tam pie quam opportune legasset; atq; illa à Iohanne Giulano testamentario, uti bonum virum decuit, integra fide, sed per partes, exoluta fuissent. Simon igitur aduentu Turcarum minime territus, sese ad defensionem parare, hostes propius accedere ausos, telis missilibus & sclopetis arcere, maioribus colubrinis aggeres & corbes hostium dissipare, in summa rem egregie fortiterq; gerere, adeo ut Achomates, quum primis conatibus fortuna non arrisisset, grandiora tormenta è Sulimani castris impetrare & aduehere cogeretur. Quibus allatis, quietem præliorum militi interea danda ratus, donec mænia ferreis pilis ad ingressum usq; aperirentur, iis iaciendis in muros certare, & obsessorum pertinaciam frangere constituit. Quo conatu dies & noctes nequaquam intermisso, tantum mæniorum dirutum est, ut impetum à militibus in arcem fieri posse existimaret. Sed magna erat in superandis fossis difficultas; quæ quum aqua plenæ essent, ascensuris ad murorum ruinas aditum omnem præcludebant. Igitur ex utrisque castris magnum numerum agrestium ex Græcis, Thracibus, & Bulgaris coactum, ad cadendam materiam in proximos saltus ire, eamque cæsam Camelis, burdonibus, & plaustris comportare iussit, ut ea fossæ, interiectis fascibus, & virgultis, ac terrenis aggeribus, tumultuario opere impleantur. Dum illi labori hostes interdium noctuque incumbunt, eumque magna ex parte absoluunt, nostri paucitatis suæ, ac penuriæ rerum necessariarum, quibus materia succendi, & hostiles conatus eludi possent, probe gnari; tum vero vigiliis & continuis laboribus, adeo fessi, ut vix corpora sustinerent; mutua per coniunctas dextras fide data, se in hostes irrumperere volentes, extremum virtutis ac fortitudinis exemplum edituros, eisque commorituros iurauere. Poterant quidem cymbis, & nauigiis, quæ erant in promptu, Sauum flumen tanto silentio transiicere, ut fuga ab hoste nequaquam sentiretur, sed viri spectatæ virtutis, æternam sui nominis memoriam ad posteros transmittere, Sabaciumque hostibus multo sanguine emptum relinquere maluerunt. Itaque hostes de integro per oppletam fossam magna vi irrumperentes, nostros animis & viribus paratos in omnem prælii euentum inuenere; cruentissimumque certamen editum est, cadentibus utrinque quam plurimis, & præsertim veteranis Ianicerorum, qui sunt prætoriani ordinis pedites, & qui Persicis atque Ægyptiis bellis exercitati, primas pugnae partes sibi depoposcisse dicebantur. Sed quum plurimi à paucis, & recentes ac integri à fessis & faucibus sustineri non possent: tandem promissæ fidei & inuictæ virtutis memores, nihilque de deditione aut fuga cogitantes, vniuersi ad vnum usque in ipsa murorum strage, & eo, quem viuentes tenuerant loco, haud inulti cecidere. Ex Turcis siquidem, præter eos, qui præteritis oppugnationibus interierant, eo die ultra septingentos desideratos esse plane constat, supra fauciatorum satis magnum, pro nostrorum paucitate, numerum. Sabacio in potestatem redacto, Sulimanus Sauum ponte ex nauibus facto sternendum, copiasque transiiciendas existimauit: ut citiore quoque è ripa urbem oppugnaret, & Ludouico, si auxilio obsessis venire vellet, pugnae potestatem præberet, & oppidanis eo maiorem formidinem incuteret. Cæterum quum flumen intumuisset, rapiditate & mole aquarum ruptis funibus, prius quam copiae transissent, pons facile disiectus, nauesque & tabulata in Danubium abrepta fuere. Sed Sulimanus cunctas asperitates, dummodo vrbe potiretur, sua vi & industria superare certus,

*Præsidarii
in Sabacio
defendendo
mortem fortiter
oppositi.*

*Eisque cæsis,
occupatur.*

*Sauum pontem
sternit Suliman.*

contemptis eorum vocibus, qui inania rupti pontis omina in religionem verterent, eum crassioribus funium retinaculis adhibitis, ac ferreis clauis ac trabibus, quibus transuersim naues vtrinque coniungerentur solidioribus, firma compage denuo reficiendum imperauit. Quo confecto, ipsemet cum Prætorianis militibus, & maiori exercitus parte transiecit, ac Pyrrhum purpuratum, qui ex vltiori fluminis parte oppugnationi continuandæ incumberet, in vltioribus castris reliquit, dato ei negotio, ut locum pluribus eodem tempore ex partibus sine intermissione maioribus tormentis concutiendum iuberet. Per hunc modum traiecto Sauo, Sulimanus è Thraciæ locis in vicinum Sirmium, regionem tam amæ-

10 nitate situs, quam vini generosi prouentu, pecorisque & omnium rerum ad victum necessariarum copia, nobilissimum & pulcherrimum delatus est; cumque Sumonium oppidum haud procul castris abesset, indignum fore ratus, si illud ob oculos situm, inquietandis, (quod fieri ceptum erat) & carpendis pabulatoribus suis immineret, misso Samandriæ præfecto Balibego illud obsidione cingi imperauit. Et quum infirmis manibus, & vetustate corruptis debile esset, ut non facile impetum hostilem sustineret, incolæ, pacta cum Turcis incolumitate, ut cum sarcinis suis in tutum abire possent, oppidum dedidere. Sed partim trucidati ex templo omnes, partim in seruitutem abrepti, ac in castris sub hasta diuenditi fuere. ita ut eis acerbam potius mortem oppetere, quam se barbaricæ fidei

20 committere longe satius fuisset. Oppidum succensum atque igne consumptum est. At Ludouicus, quanquam aduersa valetudine tentaretur, tamen Tolnam profectus erat, & quum ad eum lentis, ac tumultuariis agminibus, pauci ex proceribus aduentassent, Stephanum Bathorium Palatinum, firmiori cum copiarum parte Sirmium versus proficisci, & dare operam iussit, ne hostis, nullo, qui resisteret, obuiâ prodeunte, impune grassaretur. Qui quum non procul à sancti Demetrii oppido in Turcas ac ipsum Balibegum, igne & ferro obuiâ quæque vastantem incidisset, commissâ cum eis pugna, superior euasit, & diffugientibus primo impetu hostibus (quod ii cum clarissimo, ac primæ post regem dignitatis viro, longe ampliores copias esse putarent, & fraudes & insidias spectarent) ad regem reuersus est, cum ali-

30 quot præcipuis captiuis, à quibus Sabacium in hostium potestatem deuenisse, & Sulimanum cis & ultra Sauum bina castra locasse, Nandoralbamque pluribus ex partibus obsideri, & tormentis concuti intellectum est. Redeunte Tolnâ ad regem Palatino, atque in morbum importune incidente, Balibegus, auctis copiis excursiones in Sirmium repetendas redintegrandasque celsit, & nemine obuio, tractum illum fecundissime

provinciæ omnem, quaquauersum ferro & flammis adeo deformem reddidit, ut Salonicamenium, Culpenicum, Barigium, Perquasium, & ipsum sancti Demetrii oppidum, ceteramque dicionem Laurentii ducis, & alia quæque concremaret, atque deleret; tanta hostilis animi crudelitate, & inuidia, ut materiâ etiam omnem, quæ à vi ignis illæsa

40 supererat, in proximos fluuios, ne ea incolis redeuntibus vti esse posset, precipitari iuberet. Interea Sulimanus magna cura & solitudine oppugnationi intentus, suos ut operi instarent, partim minis durioribus, partim promissis & præmiis incitare non desinebat. Et licet illinc Pyrrhus, hinc vero in eius conspectu Achomates, capto Sabacio reuersus, quassandis manibus egregiam indefessamque operam nauarent; nostris tamen insigni virtute sese defendentibus, ac ruinas maniorum, quæ ab hostibus interdum edebantur, nocte diligenter reparantibus, longior in dies & difficilior oppugnatio reddebatur; adeo ut nec Turcæ duces, magna capiendæ urbis spectarentur. quanquam id metu Sulimani, à quo non dubiæ mortis discrimen desperatis aut ignauis erat subeundum, silentio tegere viderentur. Iam enim trigesimus dies irritæ oppugnationis præterierat; & oppidani multas & frequentes hostium

50 irruptiones, magna ex eis multitudine trucidata egregie represserant. Dum Sulimanus cogitationi simul & operi redigendæ in potestatem urbis impense per-

Sumonium
opidum in
Sirmienfere-
gione Turca
occupant.

Balibegus à
Palatino
fugatur.

Balibeg. ex-
cursionem in
Sirmium re-
dintegrat.

Omniaque
ferro & flami-
na vastat.

Beligraden-
ses acerrima
Turcorum
impressiones
repellunt.

tina-

*Duo Thraces
urbem pro-
dunt.*

tinaciterque vacat, nec tamen voto desiderioque potitur, duo Thraces, seu prodicionis præmiis illecti, siue metu periculi, ex oppido ad eum opportuno tempore transfugiunt. A quibus quum obsessos rei frumentariæ angustis, ac pulueris sulphurei inopia premi cognouisset; tum vero etiam urbem, ab iis locis, quibus tormenta in eum exploderentur, propter mæniorum firmitatem frustra peti edoctus est. Quod quidem certissimum erat, ea siquidē tam opera & studio Marthiæ clarissimi Regis, quam postea impensis & pecunia Sigismundi Episcopi. Quinque ecclesiensis, qui moriens ad illa restauranda haud contemnendā pecuniæ summam, ut paulo ante diximus, legauerat, adeo permunita fuerant, ut omnem vim tormentorū contemnerent. Addebant transfugæ nusquam debiliorem esse murorū partē, quā qua Sauus præterlaberetur; quod eos veteres præfecti ingentis fluminis obiectu satis esse tutos putassent; id quod etiā à pluribus Turcis, qui per varios casus intercepti feruitutemque in vrbe perpeSSI pecunia se redemerant, gnarique locorū erant, pro certo affirmabatur. Itaque Sulimanus, quum transfugæ haud vana aut incōperta adferre visi essent, rei gerendæ auidus, tormenta in eam Insulā, quæ è regione Sauus in Danubium illabentis protenditur, extēplo puehi, & constructis sinuosis aggeribus, mænia illinc acerrimè verberari imperauit. Quæ res, uti improuisa, supra ceteros defectus, instantemque, uti iam apparebat, famē, oppidanis ingentē metum, atque formidinē incussit. Carebant enim maiorib⁹ colubrinis, & tormentis, quibus hostium munitiones se disturbare posse existimarent; quod eorū potior pars ad Sarnonē seu Cauallā fæda Vaiuodæ & nostrorū fuga turpiter amissa, nec alia in eorum locum, fædiore negligentia aduecta repositaque fuissent. Cum Turcæ consilium transfugarū sequuti, ex insula incessanter murum per se satis debilē concuterent, neque oppidani, ut in re trepida, animos ad defendendū satis expedirent, post frequentes ingentiū pilarum ictus derepente prolapsus, lateque deiectus est; lætis ac vociferantibus hostibus. Eius hiatu perterriti, ac animum despondentes oppidani, qui maxima ex parte, uti dictū est, Thraces erant, nullū introrsus è cespite aut materia aggerē terrenum, vel aliquod more militiæ munimentum extruere, hostibusque opponere contenderunt; verum attonitis & stupidis similes incertum timore aut perfidia agitati, succensa aliquot locis vrbe, antequā hostes per diruta mænia apponere scalas, ac impetum ascensumque parare, aut vim ad mouere cōspicerentur, notabili ignauia ac dedecore sese in arcē recipere ceperant. Blasco & Bothus ac Morgaius præfecti, celerē eorum desperationem admirati execrati que; eos ut desertores, arcis ingressu initio prohibere conati; ut pote quibus eadem rerum inopia, idē famis inediæque metus imminebat; postremo suorum paucitate adducti, quo plures focios propugnatoresque haberent, quamquam non maiori vsui aut cōmodo sibi futuros, quam in vrbe rrant, non sine cunctatione admisere. Nec mora Turcæ, ignibus conspectis, magno clamore sublato, id quod erat oppidanos metu perterritos urbē deseruisse suspicati, eadem aperti muri ruina, quamquam nemine resistente, ægre tamen nec sine summa ascensus difficultate superata, in urbem irrupere; ac portam, quæ è regione arcis solem orientem respicit, focis qui subsequēbantur, disiectis repagulorum obicibus aperuere, per quam cum magnus, tam equitum quam Ianicerorum ac cæterorum Turcarum numerus certatim irrueret, maximum detrimentum acceperunt. Nam ex arce in confertissimos tanta pilarum mediocrium & minorum multitudo instar procellosæ grandinis coniecta fuit, ut octingenti ex Ianicerorū promptissimis desiderati fuisse ferantur, præter equites Spahoglanos, qui prætoriani sunt, & eos, quos barbari Acangios appellare solent. Potiti oppido Turcæ duces, arcē aggeribus tripartito erectis, tribus ex locis magna vi tormentorum diruere cepere, ut præsidarii vno eodemque tempore tribus grauissimis oppugnationibus fatigati atque fracti ad dedicionem cōpellerentur, aut vi facta subigerentur. Neque tot ac tantis illatis incommodis fatiati, turrim etiam eam simul concutiendam

*Thraces oppi-
dani metu
urbem deser-
runt, & in
arcem refu-
giunt.*

*Hinc arcem
Turcæ aggre-
diuntur.*

susce-

susceperere, quam Miliariam vocari supra retulimus. Ei turri Iacobus Vtissemitius è
 Camissatia Crouatiæ prouincia, non procul à Scardona, Clissiaque distante oriun-
 dus, eius Georgii Monachi, qui postea ordinem Diui Pauli primi eremitæ sequu-
 tus, à Iohanne Zapoliano, regnum adepto, Episcopatum Varadiensem, sumosque
 honores consequutus, ac in administratione tutelæ vnici filii relictus fuit, germa-
 nus frater, vir fortis & militaris præerat. Is quum in defensione eius turris impigre
 versaretur, & hostibus non leuia damna inferret, Turcæ falconetas, quæ pilas an-
 ferini oui magnitudine euomebant, in turrim templi Diui Francisci, quod erat ex
 opposito arcis, paris fere altitudinis, funibus magno ergatarum ac agrestium la-
 10 bore protraxere; atque illinc diruendæ Miliariæ crebris ictibus incubuere, vt Ia-
 cobus & socii in statione vix consistere possent. Et ipse intrepido animo conati-
 bus hostium frustrandis obuiam ibat, & qua murorum pars deiiciebatur, mate-
 ria ac pluteis crassioribus, & aliis quæ in tanta rerum penuria ad manus haberi po-
 terant, reficere & munire contendebat, cum ex aduerso maioribus falconetis, quæ
 Turcas ab opere & campanaria illa turre exturbare possent, magno suo & arcis
 detrimento careret. Blasco & Bothus præfecti, summa industria, ac assiduo la-
 bore milites per stationes passim excubantes, quorū iam vix CCCC. supererant,
 inuisere, atque vt officio & muneri tuendæ patriæ debito egregie fungerentur,
 exhortari; faucios medelis adhibitis solari, integris animos addere, sua munia
 20 pro temporis condicione & necessitate, ea fide, virtute, & diligentia obire, vt ha-
 ctenus rite omnia administrata esse viderentur, & XX. hostiles impetus in arcem
 & urbem acerrime illatos, inuicto corporum & animorum robore & constantia
 pertulissent; Protracta præter spem hostium oppugnatione, tormenta quidem
 nequaquam cessabant, quin continenter ex iis iacularentur; sed & pluribus è
 locis missilia tela, ac tubi pice & sulphure aliaque materia ignem facile concipien-
 te repleti, in arcis tecta iaciebantur, ad nostros varie distrahendos, conceptoque
 igne incendia late excitabant; sic tamen vt à nostris, quamquam numero pau-
 cis, quum complures cadi aqua pleni ad eum vsum in promptu essent, haud sine
 labore extinguerentur; eaque cum hostibus & ignibus colluctatio biduum fere
 30 duraret. Iam ipse Sulimanus, quamquam gloriæ & famæ obtinendæ vrbis cupi-
 dissimus, tot irritis suorum conatibus permotus, Vngaros ad mutandam fidem,
 aut ad vrbis dedicionem subigi posse vix sperabat; ne tamen difficultatibus rerum
 victus ab incepto desistere videretur, eodem in pertinaci studio continuandæ
 oppugnationis persistendum sibi iudicabat. Et quum Ludouicum clarissimæ vr-
 bi, quam ipse Pannoniæ clauem merito appellabat, collecto exercitu opem alla-
 turum crederet, ac ex suis fortissimi quique aut trucidati periissent, aut vulneribus
 debilitati operam præstare non possent, oppugnationi instare, & ab aggredien-
 dis mænibus aliquādiu salubri sibi & suis mora abstinere decreuit, eo consilio, vt
 integras vires aduentanti Ludouico ad non dubiam victoriam opponere posset.
 40 Quæ res nostris aliquantum quietis ac non nihil spaciū attulit, natantia mænio-
 rum loca, aut deiecta diurnis nocturnisq; operibus resarciendi ac muniendi. Iam
 LX. dies obsidionis agebatur, quum nostri in hunc quem diximus modum, non
 tantum cum summa acerrimorum hostium pertinacia; sed cum inedia ac siti, cum
 rerum omniū asperitatibus dimicabant, neque tamen à Ludouico vlla spes au-
 xiliorum apparebat. Quare Sulimanus iterū ad pristina expugnandæ arcis con-
 silia conuersus, aut vincendum, aut suis omnibus occumbendum esse edixit. Sed
 quum neque sic contra obsessos, extrema omnia pati ac perferre paratos quicquā
 proficeret, & in summa rerum omnium desperatione versaretur, ad extremū qui-
 dam, incertū Gallus ne vel Italus (nam Turcæ vtramq; gentem Francos appellant)
 50 ex iis, qui Christiana religione abiurata Mahumetanæ superstitioni se addixerūt,
 ad Pyrrhum, & Achomatem cæterosq; duces profectus, atq; ab iis venia petita in
 collo-

Hungari
 strenue se
 tuentur, &
 hostiles op-
 pugnaciones
 magno ausu
 excipiunt.

Christianus
 apostata So-
 lymano, ve
 cuniculis a-
 ris arcem
 subruat, sua-
 det.

colloquium admissus. quædam se in medium allaturum, si ab ipsis audiat, proposuit; iussusq; paucis dicere; Quum bellis in Italia gestis iuuenis, inquit, interest, non corporis duntaxat viribus, sed ingenio res bellicas geri, ac administrari didici; proinde quando hostiū animos, nec tam diuturnis asperrimisq; malis frangere ac debilitare hæcenus potuistis, nec aperta vis processit; cuiusdam rei vos admonendos duxi, haud equidē vobis ignaræ, verū inter curas multiplices forte & labores memoriæ oblitteratæ, vt nepe occultis in imo actis cuniculis, ac subiecto introrsum puluere sulphureo, mænia & propugnacula subuertatis. Hac arte non alia pertinacię obsessorum finē imponetis; & Sulimanus, si hîc vincet, Pannoniam omnem vincet. Quum haud importuna loquutus esse censeretur, collaudato eo, ac si consilio euentus respondeat, ingentibus promissis confirmato, duces rem ad Sulimanum detulere: Eius assensu mox quæsit, & venire iussi fossores, ac adhibere militum æque ac agrestium operæ, cuniculos ad fundamenta Miliariæ subterraneos, magna cura, nec minore silentio moliri inceperunt. Sed vel q; nostri, nondum eiusmodi militaris fraudis gnari essent, seu quod batillis & ferramentis operi necessariis destituerentur, quibus contrarios de more militiæ cuniculos agerent; mirum sane accidit, non solum fodientes sub terra, sed egerentes etiam humū hostes, obsessos latuisse. Sed & hostes singulari astu, crebris tormentorum bombis, ac tubarum tympanorumq; strepitibus, ac magnis sublati clamoribus, speciem irruentium præbebāt, ne inclusi fodientiū & labori intentorum sonitum admota aure capere, aut illisam ligonibus humum moueri animaduertent. Quo tempore Iacobus Vtissenitius, hostilem fraudem suspectans, prætere mænia conscendit, prospectandoq; & vigilando cum ad vmbilicum vsq; extaret, & incautius in defensione turris versaretur; ab Ianiceris, qui ab exteriori parte sinibus aggerum prætecti, ad singula quæq; intentissime excubabant, plumbea glande traiectus, magno sociorum dolore interficitur. Eo cadente sulphureus puluis, qui in cuniculum coniectus erat, ab hostibus immissio igne, incēditur, ingentiq; fragore & strepitu, instar fulguris & tonitruī edito, certa pars propugnaculi in sublime iacta puncto tēporis disturbatur & corrui. Tamen si vero in hunc modum quassata turris concidisset, incredibile tñ casu ingressuris hostibus aditum nequaquā patefecit; sed potius tanta opportunitate introrsum incidens, nouam ac insperatam munitionem opposuit, vt irruptionem longe quam antea difficiliorem effecisse videretur. Sed tamen obsessis, & præsertim Thracibus, eiusmodi rerū insolentibus, ab imis radicibus excisæ turris ruina, vsq; adeo ingentē formidinem & terrorem incussit, vt consternati fractiq; animis, & omni prorsus fidei ac virtutis constantia turpiter excussa, nec habita vlla sociorum Vngarorum ratione, literas sagittis alligatas eiaculari, ac de deditione cum hostibus nefaria consilia miscere non dubitarent. Quæ res à præfectis non aliter intellecta est, q̃ quum ē munitionib. hostes egressos, ac supra corbes vimineos, quibus tormenta interposita erant, erectos, Sulimani & purpuratorum fidem, prout obsessi peterent, certissimam magna voce offerre, ac vitæ rerumq; omniū incolumitatē plix polliceri audiuisent. quapropter quum ipsi, nihil se tale petiuisse scirent, & re cognita periculosi subdoliq; cōsiliū auctores capere & in carceres conicere vellent, parum abfuit, quin re intermutua iurgia, ad non dubium intestinæ sedicionis discrimen deducta, & iam inclinatis ad arma p̃ditoribus, à Thracibus, qui fere omnes vnanimi perfidia complices suos ab iniuria tueri proposuissent, in frustra conciderentur. Itaque ad preces & obtestationem versi, eos per immortalem Deum, diuosque omnes, non sine fletu & lachrymis orabant, ne quum pluribus retroactis annis decora pariter & dedecora militiæ, tum vero in præsentī atrocissimæ obsidionis mora frigus, æstum, sitim, famē, vulnera, cæterasque diuturni laboris & pertinaciæ molestias longa perseuerantia & æquo animo pertulissent, & tantam egregii nominis & constantiæ laudem essent

Thracæ de
deditione
cum hostibus
consilia mi-
scent.

Quam præ-
fecti Hunga-
ri omnibus
dissuadent
modis.

consequuti, nunc non magno procumbentis parietis lapsu fracti animis & perterriti veteris & recentis gloriæ nomen obscurare, & amittere vellent. non esse eius casum tantopere formidandum, quum irrupturis, secus quam optauissent obstruxisse viam potius, quam aperuisse censeatur. vt facile videre ipsis liceat, superesse adhuc tantum alimentorum, vt parcis & frugi militibus, quales ipsi sint, sustentandis ad aliquot insequentes dies suffectura esse videantur: interea Deum Opt. Max. egregiæ fortitudinis, & constantiæ viris, præsentis numine affuturum, in cuius potestate situm sit, terribilem hostium ferociam, miro modo frustrari, vt vel ignobilis moræ pertæsi, vel inuictæ virtutis nostræ constantia deterriti, non sine
1 o ignominia ab incepto discedant. cuius quidem nauatæ à nobis fortiter operæ, præmia, opes, honores, diuicias, præfecturas, amplissima bona, & denique firmissimum gratiæ locū & præsidium à celsissimi Regis nostri liberalitate certissimo iure expectabimus. Itaque spem præmiorum perpetuæq; laudis, quæ vera & præclara animorum excitatrix habetur, ac dedecoris metum, qui acerrimus & ipse ignauis stimulus esse solet, præ oculis nostris habeamus, ac prout Christiani nominis milites decet, singulari tolerantia omnem vtriusque fortunæ euentum subeundum decernamus. Si vero, quod omen Deus clementissimus auertere velit, nobis aduersa, hostibus autem secunda omnia eueniant, iure meritoq; præstabilius est, vt in vestigio præclaræ virtutis, tutandæq; Christianæ religionis, atrocissimo
2 o mortis genere trucidemur, animis nostris ab hoc corporum ergastulo in cælū illico migrantibus, quam ferocissimo & infidelissimo hosti ignominiosam dedicionem offeramus, apud quem moris sit, & consuetudinis, atq; adeo pro lege habeatur, fidē mille iuramentis firmatam impie fallere, doloq; & periurio deceptis insolentissime insultare, vimque & crudelitatem ferinam exercere. His atque aliis talibus Thraces sanari, aut fatalis sententiæ decretum animis eorum conuelli nequaquam potuit, quin summa totius eorum consilii erat, vt quum numero Pannoniis superiores essent, etiā ipsis inuitis & reluctantibus cum Sulimano & Turcis transigere maturarent. Eorum igitur discessione Blasco & Bothus ac Morgaius, cæteri que Pannonii adacti, ne domi intra mænia deserti & proditi à sociis, foris vero à truculento hoste vno eodemque tempore expugnati, extremæ fortis aleam subire cogerentur; ipsi quoque de tradenda arce, & transigendis dedicionis condicionibus cum Thracibus conuenire, eisque assentiri coacti fuere. Nec mora re è muris significata, præfecti Ianicerorum, qui tormentorum atque aggerum custodiæ præerant, ad Purpuratos Pyrrhum & Achomatem accurrentes, literas securitatis Sulimani manu & signo firmatas, quibus literis Nandoralbanis vniuersis, atque eorū coniugibus & liberis, rebusque & sarcinis omnibus, quocunq; vellent, libera exeundi potestas concedebatur, absq; longiori mora attulere; & si qui ex ipsis ac potissimum Thracibus manere in vrbe mallent, eadem qua ante bellum condicione habitare permittebantur. Profectione in diem sequentē instituta, qui fuit XXIX. mensis Augusti, cum inter armatos Ianicerorū & reliquo-
4 o rum Turcarū ordines inclinante iam sole progredi iuberentur, Vngari contra fidē datā omnes extemplo cæsi atq; interfecti fuere, magna Thracū quoq; parte eandem diræ cædis & lanienæ fortunā miserabili casu subeunte; præter paucos, quibus ingrauescentis ætatis prærogatiua, arbitrio ducū Turcicorum, vt in vrbe manerent, præsidio fuisse visa est. Blasconis & collegarū ac præcipuorum militum capita ante Pyrrhi tentoriū sudibus præfixa spectaculum exercitui præbuere. Monachis etiā Græcis, quos Calogeros vocant, qui templū à veteribus Thraciæ regibus constructū tenuerant, Diuā Peteam, vt ipsi appellabant, quam singulari veneratione colebant, seu potius eius integrū corpus à multis sæculis ibi conseruatum
5 o curru impositū, eo quo voluerunt auferre permissum fuit. Quod an Constantinopolim, vel quemnā alium in locum delatum fuerit, quandoquidē ea de re con-

Belgradum
deditur 29.
Augusti.

Præsidariis
contra fidem
datam truci-
datis.

filium Patriarchæ Constantinopolitani exquirendū erat, non satis cōpertum aut exploratum est. Per hunc modū vrbs & arx longe omnium celeberrima & opportunissima, publicę negligentię atq; inertię culpa in potestatē barbarorum deuenit, vt ea amissa miseriis cladibusq; nostris, quas postea crudelissimas à p̄fidis barbaris passi sumus, & quotidie adhuc patimur, lata & patens porta panderetur. Suliman⁹ iuuentæ vigore feruidus, ac initiū Imperii tali tantaq; insignis victoriæ amplitudine auspicatus, incredibile animo læticiam concepit, & apud suos, atq; omnes adeo mortales magnum & gloriosum nomen adeptus est, q̄ talem urbē primis conatibus, feliciq; virtute sub iugum rede-gisset, q̄ maiores sui multis victoriarum triumphis & bellis formidabiles, magno impetu, maximisq; exercitibus, frustra nec sine graui damno & ignominia tentandā suscepissent. Cæterum quum & autumnus appeteret, & domesticis curis domum reuocaretur, urbem cum arce expurgatam, & quantum breuitate temporis licebat, restauratā, Balibego, de quo supra retuli, Samandriæ p̄fecto tuendam defendendamq; cōmisit. valido præsidio militū, ac rerum necessariarū apparatu ei relicto; ipseque domum reuersus, filium nonum ætatis annum agitantem è viuis excessisse in itinere summo animi dolore intellexit; ita nimirum alternante vices fortuna, vt lætis tristitia, ac p̄speris aduersa miscendo, rerum humanarum inconstantia euidenter demonstraret. Exercitum in suas stationes, & loca dimisit, ita vt primo vere, vel quādo sibi videretur, ad imperium parati & instructi adesse possent, q̄ Rhodum iam tum omnino expugnandam decre- uisset, ex qua Cruciferos equites, terra mariq; in ipsius dicionem, varias & nimis funestas excursions facere didicisset. Amisso Belgrado, Ludouicus quamquam supra grauissimi morbi periculum in quem ob castrensiū laborum incommoda, ac immoderatū autumnalium fructuum esum inciderat, tanto etiam accepto detrimento, vehementi dolore affectus esset, nihilo tamen minus, quum abeunte victore hoste, serum bellum futurum animaduerneret, copias suas in opportuna loca distribuit; ac imprimis Varadino Petri, ac Vila co (quod in ruinis veteris Sirmii situm esse creditur) militare præsidium imposuit; q̄ ex iis locis vigilando & agendo excursions hostium, quæ à Belgrado deinceps haud dubie erant expectandæ, auerti posse viderentur. Quibus rebus peractis, quum præter cæteras difficultates maior legionum pars, variis vulgatisq; morbis langueret, ducesq; ac præfecti ferme omnes, atq; ipse Palatinus corpore ægri, & animis deiecti decumberent, morientiumq; cadaueribus castra quotidie cōplerentur, summa animi ac vultus tristitia, aduersis rerum successibus contracta, Budam lentis itineribus reuersus est; & à mæsta Ciuitate, pro luctuosa tēporis condicione, modico apparatu exceptus. Exinde Georgius Marchio Brandenburgensis, tanquam solatium & cladis obliuionē allaturus, eum ad ludos & spectacula reuocare cæpit. Verum maximis in dies rerum difficultatib. ingruentibus, cum à Ioan. Bornemissa nutritio, sæpius admoneretur, è ludicris, quæ illi sectanda proposuisset, ingentia reip. mala & detrimenta oritura, idq; etiam Maria coniunx identidem inculcaret, ad rempub. capeffendam magis prouehabatur. Comiciis postea habitis, quum Valentinus Turcus seu Enningi⁹ Emerici filius, ac Francisc. Hederuarius, quorum incuria & inobedientia Belgradum amissum erat, citati non cōparuissent, omnium suffragiis p̄scripti, & bona eorum publicata fuere. Rex Valentini bona Frācisco Battiano, Hederuariana vero Paulo Baquitio, postquam sub id tempus à Turcis ad Vngaros transfugisset, dono dedit; Et Franciscus quidem in exilio periit; Valentinus vero, quod iuuentæ vitio potius, & malorum hominum prauis consilijs, quam sponte deliquisset, ducta etiam in coniugem, ex reginæ aula Marci Pemphlingeri filia, in gratiam receptus fuit. Postea de exercitu conducendo, rebusq; bellicis rite administrandis, ceterisq; necessarijs consilia habita sunt, decretumque vt ad Ferdinandum Austriæ principem, Mariæ reginæ fratrem legati mitterentur, qui Ludouici nomine ab eo

Balibego Belgradum committitur.

Solyman. Constantinopol. reuersus.

Rhodiens. expeditionem molitur.

Ludouicus æger animi Budam redit.

à Georg. Marchione ad ludicra auocatur.

Repugnante Bornemissa ac Maria Regina.

Valent. Turcus & Hederuarius proscripti.

10

20

30

40

50

pete-

peterent, vt quum Illyrici confinia, Turcis cum antea, tum vero capto Belgrado maxime exposita ob ærarii penuriam, & quod longius distarent, commode sustentari nequirent, eorum curam vsque ad aliquod tempus haud grauatim susceperet; ea potissimum de causa, quod ipsius populis, qui in Histria & Carnis essent, ex eis si ab hostibus caperentur magnum imminere periculum certo constaret. Quod quidem à Ferdinando absque difficiliore cunctatione factum est; ac Segnia, Clissia, Crupa, Lica, Iaicia, aliæque complures arces & vrbes in tutelam acceptæ, præsidariisq; militibus stipendia liberaliter soluta. Cæterum ante quadriennium in Germania exortum fuit atrox & periculosum in religione dissidium, auctore Martino Luthero Saxone Monacho Augustiniano, quamuis contra sacram summi Pontificis auctoritatem, Diuæque Virginis Deiparæ, ac diuorum cultum, cæteraque præcipua Christianæ religionis capita non tantum concionibus & disputationib. publice habitis, sed etiã editis & publicatis libellis, nouas diuq; ante explosas opiniones disseminasset; eo perfrictiore fronte & audacius, quod à Friderico Duce Saxonie præter Christiani principis officium acerrime defenderetur. Quanquam vero ipse primum Romæ à Leone summo Pontifice, & postea à Carolo Cæsare Vormatiæ, nec multo post à Fracisco Gallorū Rege Parisiis proscriptus esset, eiusq; libelli damnati & exusti; tamen tanti mali labes per clancularios eius sectæ homines, qui passim ei nomina dabant, in Pannoniam etiam peruasisse ferebatur. Quod cum Ludouicus cognouisset, iisdẽ in Comitibus lege lata, quæ extat, sancendum curauit, ne à quopiã peruersum, atq; prædamnatũ dogma reciperetur; eiusq; sectatores, si qui essent. ignibus addicti concrementur. Misit etiam paulo post Mense Aprili, ex Concilii seu Comiciorū decreto, Legatos ad Carolum Cæsare ac Principes Germaniæ, quos Electores vocant Vormatiæ Congregatos, Gregorium Monachum Franciscanum, ex nobili & clara Comitũ Frangepanorum familia Archiepiscopum Colocensem, ac Ladislaũ Sterenbergum Bohemicum Cancellarium, & Hieronymum Balbum præpositum Posoniensem vt contra Turcas auxilia implorarent. Ad quorū preces publico Pannoniorum nomine factas, eleganti à Balbo recitata oratione (is postea Episcopus Tergestinus, postremo vero Gurcensis fuit) promptis Germanorum omnium studiis decreta fuere, initio mēsis Maii, auxilia haud contemnenda: sed ea, siue quod eodem tempore Sulimanus Rhodum cum ingentibus copiis inuasurus diceretur, siue aliis de causis in Pannonia nusquam fuere conspecta. Et quamuis Rhodus à fortissimis equitibus alba cruce insignibus, eorumq; principe, quẽ ipsi Magnum Magistrũ vocāt, Philippo Villerio Lissadamo natione Gallo (qui Fabricio Carreto Marchioni Finariæ, claris natalibus in Liguria orto successerat) acerrime & pertinacissime defenderetur, tamen post toleratas sex Mensium atrocissimæ oppugnationis asperitates, nemine ex principibus Christianis in auxilium clarissimæ vrbis adcurrente, quod ii Ciuilibus bellis implicati, armis inter se dimicarent, in manus Sulimani deuenit, eo grauiore Christianæ Reip. cõtumelia & dedecore, q̃ dirus hostis equites ab omnib. desertos, ac rerũ omniũ necessariarũ inopia adactos, ipso Christi Dei natali die dedicionem facere compulisset. Eadem summi infortunii clade insula Cos, Hippocratis patria, ac cæteræ eorundẽ Equitum dicionēs, quas in Caria, Halicarnasso, aliisq; Asiæ locis habebant, simul in hostium potestate concesserunt. Interea Ludouicus Bohemorū precibus & legationibus impulsus, vna cum Maria coniuge in Bohemiam proficisci, & res eius regni, diuturna regum absentia conturbatas, in meliorem formam & ordinẽ redigere decreuit. Itaq; instituta ad certum diẽ profectio, comitante coniuge Pragam venit, & à Bohemis non mediocri læticia, & plausu exceptus, ac in arcẽ deductus est. Quamuis autem vix quadriennis puer, spondente pro eo patre, vt diximus, diademate regio insignitus fuisset; visum tamen fuit Senatui Bohemico & proceribus, vt priusquã instituta-

Ferdinando
Regi aliquot
Illyrici arces
tuenda ab
Hungaris
data.

Lutherus o-
ritur.

Lutheri do-
gma damna-
tum in Co-
mitiis à Lu-
douico.

Ludouici Re-
gis Legati ad
Comitia
Vormatiens-
missi.
An. 1522.

Ob auxilia
aduersus Tur-
cas impetra-
da.

Rhodus ob-
sidetur à So-
lymano, An.
1522.
Lissadamo.

Ludouici Re-
gis cum Ma-
ria coniuge
profectio in
Bohemiam.

Iuramentum Bohemis re-nouat. stitutâ reformandæ Reip. curam aggrediretur, iuramentum repetere, atq; ad obseruandas leges & immunitates denuo se obstrictû reddere maturaret. Quare peracta, & dissidentibus inter se, de ordine coronationis, ac gestandis regni insigniis Senatu & Equitibus, Rex Paludamento, Corona, sceptroq; & cæteris ornamentis ad se receptis, iisq; indutus, controuersiam diremit, ac deinde ipso è solio spectante, Stanislaus Turzo Olomucensis Episcopus reginam coronauit. Quibus rebus confectis, conuocato iterum Senatu Bohemico, adhibitisque in consiliû, Andrea Baronio Siculo Cæsaris legato, ac Alberto Marchione Brandenburgensi Prussiae Duce, quem Sigismundus Poloniae Rex legatum miserat, ac Ladislao Salcano Episcopo Vacienfi, cuius cõsilio libenter utebatur, Res Bohemicas composuit; ita ut 1 o motis loco, iis fere omnibus, qui ad eam usq; diem magistratus & præfecturas obtinuissent, ne vno aut altero abdicato, cæteri se iniuria affectos conqueri possent, ac suffectis in eorum locum aliis, qui idonei videbantur, regnû Carolo Duci Munsterbergensi, Georgii regis Nepoti, Bohemicae originis, administrandum committeret, indito ei nouo nomine, ut pro præfecto Capitaneus Pragensis appellaretur. Confectis in hunc modum in Bohemia rebus, in Pannoniam reuerti; ac in itinere ad Stanislaum Turzonem Olomucium diuertere constituit. Ad quâ urbem potiores ex Iglauia ciues ad certum diem ad se conuocandos censuit, quos quum aduenissent, seuerissimis verbis castigauit, quod spretis veteribus diuinarû legum interpretibus, ad nouas & deprauatas ob idq; à summo Pontifice, & Cæsare damna- 2 o tas Lutheri opiniones transiisse diceretur. Se illis sub extremi supplicii pæna mandare, ut quamprimum ad sanitatē redeant, & illius dogmatis sectatores procul à se & ciuitate arceant. Interim vero Iohannē Speratû, qui illis mutandæ religionis occasione attulisset, captum & vinculis constrictum Olomucii reliquit. Reuerso in Vngariam, ac quemnam in locum Petri Berislaui, Proregis Illyrici non ita pridē à Turcis interfecti constitueret, deliberante, non parû ea in regione detrimenti acceptû est. Nam Turcæ Osteruiciam arcē cum oppido, in subiectis Licæ & Carbauæ campis sitam, quam olim Bela Rex, dum à Tartaris in Dalmatiâ, pulsus, per ea loca exularet, oportuno loco condiderat, improuisa, eaque nocturna irruptione ceperunt; tum quod à paucis defenderetur, tû vero quod milites quidam corrupti, ad 3 o quos Vigiliæ eius noctis pertinebant, locum hostibus introcundi summa cum perfidia dedissent. Tentauerunt eodem tempore per similem fraudē etiam Tininium, Scradinum, & Crupam nec opinato occupare; sed virtute præsidiariorum, & præcipue Germanorû, qui ab Austriæ principe Ferdinando erāt impositi, magna cum cæde reiecti fuere. Itaq; Iohanni Carluicio, è Romano Torquatorum genere orto, Cyriaci illius magni, qui Andree secundi regis tempore claruit, pronepoti, ac Francisco Battiano, in Vladislai patris aula, ac deinde cum ipso simul à teneris educato, viris domi militiæq; claris prouinciam administrandâ tuendamq; demandaui. Insequens annus Georgii Sacmarii Archiepiscopi Strigonienfis morte insignis fuit; qui condito testamento, LX. millia nummum aureorum, præstantis 4 o formæ & puritatis, qui imagine corui anulum rostro prementis, Matthiæ nempe regis nota signati erant, ad redimendas arces, quæ pro corona Vngarica Friderico Cæsari & Austriæ principibus, oppignoratæ sunt, legasse proditur. Sed eâ pecuniâ Ludouicus ad se receptâ, cum nihil de arcib. redimendis transegisset, ad varios vsus & iminentis à Sulimano grauissimi belli necessitates impendit, atq; arces ipsæ amplæ & celebres usq; ad hunc diē ab Austriacis detinētur. Erepto fatis Georgio, Strigoniensem dignitatē adeptus est Ladislaus Salcanus, Ludouico charus, quē suorû consiliorum moderatorem habebat. Excessit non diu post è viuis Georgius quoq; Frangepanus, Colocianus Archiepis. quē annis antea circiter duobus Vormatiam ad Carolû Cæsarē missum fuisse diximus. Quia vero amisso Belgrado, nō Bacia tantû & Colocia, quæ duæ Archiepis. sedes habebantur, sed etiâ proximæ regiones frequen-

quentioribus hostium excursionibus & rapinis obuiæ, expositæque erant; id-
 eoque acri & industrio viro, qui non solum sacerdotii auctoritate, sed etiam armis,
 militariq; virtute provinciam tueretur, committendæ videbantur; diu quæsitum
 est ab ipso Rege & aliis multis, quinam illi sufficiens videretur. postremo om-
 nium votis & suffragiis Paulus Tomoræus Regi commendatus est, quod is antea *Paulus Tomo-
raus illi suf-
fectus.*
 clarus & insignis equitū ductor, arcisq; Budensis præfectus, commutato vitæ mi-
 litaris instituto, ad religionem Monachorum, qui à diuo Francisco nomē ducunt,
 pio salubriq; consilio transiisset, omniumque iudicio ad id muneris aptissimus ha-
 beretur. Sed quoniam fatale Vngaris Tomoræi nomen nos admonet, vt pauca de
 10 eo dicamus, haud incogruum ei memorando hunc locum fore putamus. Nobili
 & honesta familia Tomoræa, è Gemerienſi provincia ortus, in Transſilvania con- *Tomoræi ori-
go & varia
fortuna.*
 tra Siculos, & bello ab agrestibus concitato, fortem operam nauauit; deinde aliis
 præliis consilio, manuq; iuxta haud spernendus, literis Latinis eruditus, animo in-
 genti, industrioq; fuit; cumque nobilem in propinquo puellam Puthnoquianam
 (id familiæ nomen est) sibi ducendā despondisset, illaq; ante nuptias, immiti morte
 erepta esset; ad alterum prædiuitis viduæ matrimonium mentem applicuit. Verum
 quum illa etiam, antequam cōiungerentur, pari fato decessisset, inſperato duarum
 sponſarum obitu territus, quasi diuinitus ab ineundo coniugio prohiberetur, se
 perpetuo cēlibem victurum, ac religionem quampiam ingressurum votis nuncu-
 20 patis professus est. Inde quum Bartolomæus Prior Auranæ, ex equitum Rhodio-
 rum ordine, quī cēlibem vitam agunt, diem suum obiisset, eius dignitatem, quan-
 quam singulari studio, & maximis precibus contenderet, à Ludouico cōsequi ne-
 quaquā potuit, quod eam Matthiæ Baracio, dispensatori suo, diu ante promissam,
 alteri nequaquam dare posse respondisset. Igitur quum huic quoq; petitioni for- *Loc. corrupte
videtur.*
 tuna successum eripuisset, Vilacum se cōtulit ad Cherium, quæ in Sirmio sunt, vbi
 celebre Capistrani inter diuos relati tēplum, sepulchrumq; habebatur; ibiq; sum-
 pto Monachi habitu, circumtonsaque coma, religiosum atq; austerum vitæ genus
 amplexus est, eiq; singulari erga Deum fide & pietate omnibusq; officiis, quæ sacro
 viro conueniunt, satisfecit. Eum igitur vel reluctantem, ac ingenue se excusantē,
 30 Ludouicus, adhibita ēt quo magis obtemperaret, legati Pontificii auctoritate col-
 legio Monachorum exemptū, Colocensi dignitate, ac earum partium militari præ-
 fectura honestauit, quibus vsq; ad suum & Ludouici interitum domi forisq; cum
 laude præfuisse visus est. Nec multo postquā Tomoræus in Frangepani locū suc- *Paul. Baqui-
tius cū quin-
que fratrib.
à Turcis ad
nostras descen-
dit partes.*
 cessit, ac Baciam aduentauit, Paulus Baquitius è Thracia nobili & militari Græci
 ritus stirpe ortus, quum Turcarū insolentias ferre amplius non posset, apud quos
 in suspicionem mutata fidei inciderat, crebris Tomoræi literis & nunciis, non in-
 scio rege, sollicitatus, cum quinque fratribus egregiæ virtutis fortitudinisq; viris, Pe-
 tro, Clemente, Manuele, Demetrio, & Michaelē, in Vngariam venit, superatis in-
 genti animo, sed magna cum difficultate, Turcarū insidiis, quas ei per omnia fere
 40 itinera & compita collocauerant. Ei Ludouicus Laccum, in Semigio sitam arcem,
 quæ cum suis inhabitaret, liberali munere assignandā curauit, donec ampliora dare
 posset, atq; ii postea omnibus bellis fortē fidelemq; operam Reip. nauauere. Eius-
 dem anni autumnō Ferhates, quæ Turcæ à familiæ stemmate Mihalbegoglim co-
 gnominabant, è Varboſania Bosnæ provincia, cui præerat, aliisq; finibus, collecto
 exercitu, XV. circiter equitū millib. ac mille peditib. traiecto Sauo in Sirmium ir-
 rupit, ac obuia quæq; igne & ferro vastare, oppida populari, ac magno abacto peco- *Michael Beg
ogli Sirmii
ferro flam-
maque depo-
pulatur.*
 rum numero hostiliter grassari quaqua uersum cæpit, relicta apud naues, quibus
 copias traiecerat, peditum dimidia parte. Sed prius quam hostes iter versus Sauum
 intendissent, Tomoræus de eorum consiliis & conatibus per exploratores certior
 redditus, suis, vt parati & instructi ad imperia essent, in mandatus dederat: præ-
 50 terea Laurentium ducem Sirmii, Iacobum Banſſum Linduanum, aliosque,

ut certo loco, quanto possent militum numero consisterent, seque ibidem præstolarentur, admonuerat. Ipse cum suis copiis, ac turma equitum Pauli Baquitii fratrumque eius, ac Radicio Bosithio, classis Danubianæ, quæ post captam Nandor albam, ad Varadinum Petri excubabat, præfecto, ad constitutum locum prior venit. Franciscus Bodo, Iohannes Callaius, ac Stephanus Bardius clari equitum præfecti ei se in itinere coniunxerunt. Sed Laurentius valetudine & affecta ætate impeditus, eo se conferre non potuit, Thomam tamen Bosniacum, suorum militum præfectum cum equitibus vtriusq; armaturæ, ac cohortibus sclopetariorum mature transmisit. Itaq; quum è peditibus pugnacem & impigrum quemq; selegisset, eos Georgio Battiano præfecto Varadini Petri attribuit, additis mandatis, 10
ut Turcas, qui ad nauium custodiam relictæ erant, aggredi, eisq; fugatis naues ripe subducere, aut si integræ capi nequeant, inutiles reddere conarentur. Quibus dispositis, ipse in Ferhatem, incendiis, & populationibus longe lateq; metum & pauorem circumferentem, castra exercitumq; mouere, ac cum eo prælii fortunam experiri constituit; quum id omnibus ad vnum præfectis probari intellexisset, cumq; vno aut altero milliari cōfecto in hostium antecursores incidisset, ii nullo expectato nostrorum congressu, retro qua venerant, præcipiti fuga ferri, suos de Vngarorum aduentu certiores reddere, & ut deprehensis in crimine accidit, inter spem metumq; pauide fluctuari cæpere. Ferhates suos palantes, ac præda captiuisque onustos in ordinem aciemque cogit, atq; in nostros omnibus copiis prouehitur. Sed quum propius ventum esset, Turcis nostrorum acie conspecta animus concidit, simulq; captiui omnes vinculis exuti dimittuntur (neq; enim nostris incumbentibus trucidari poterant) prædaq; , quo expeditiores ad prælium forent, ad siluam Poliacam, quæ isthic viæ militari imminebat, proiici iubetur. Tomoræus ac Banffius obequitantes, ut sceleratissimos Christiani nominis hostes, latrociniiis & rapinis infames, qui socios & innoxiam plebem crudelissime & auarissime cedere, atq; in diram seruitutem adducere conati essent, intrepide inuadere, eorumq; cæde & sanguine manibus miserorum hominum parentare, deque immanibus humani generis prædonibus, acerbissimas pænas exigere ne dubitarent, suos sublata voce cohortabantur. Tum vero Bodonem & Bardium in ho- 30
stes ruere, inque eorum aduersis pectoribus hastas perfringere, ac postea gladiis rem gerere iubet; ipse cum reliquo exercitu eorum vestigiis insistere pergit. Quanquam autem Turcæ pugnam ægerrime sustinerent; quia tamen nullus fuge locus, nauesq; procul erant, certamen ad occasum fere solis protraxere. Verum postea sclopetariorum vim, qui plumbearum glandium procella eos partim necabant, partim illatis vulneribus debilitabant, ferre non potuerunt, nostrisque acrius prementibus fusi & fugati terga dedere. Ferhates suos fugientes sistere conatus, à Bardio circumuentus, quamquam se acerrime defenderet, multis confossus vulneribus interficitur; iacentique & adhuc palpitanti caput præciditur. Eo modo Turcæ orbatæ duce, qua quisq; potuit, profugere. Sed eos nostri tanta 40
celeritate, atq; tam audis ad vlciscendum animis prosequuti sunt, ut omnibus fere trucidatis, pauci equitum ad socios, qui nauibus custodiendis relictæ erant, peruenire potuerint. Sed quum illos etiam per selectas cohortes nostrorum fusos & fugatos nauesq; flammis consumptas reperiissent, re desperata, aut in profluentem se præcipientes proiicere, enatandoque euadere, aut nostrorum gladiis sese interficiendos obiiicere, aut certe, quod euenit, abiectis armis in seruitutem tradere compellerentur. Et nostris cruenta admodum pugna fuit. nam DCCC. ex ipsis desiderati sunt, inter quos Michael Hethæus, Iacobi Banffi equitum ductor in primo congressu hastis transfixus occubuit. Signa hostium omnia capta sunt; & recuperata præda omnis, magnus etiam numerus captiuorum & equorum fuit. Ex 50
quibus munera Ludouico Budam missa sunt, militariq; consensu delectus, qui ea offerret,

*Tomoræus,
collectis te-
mere copiis,
hostes repri-
mit,*

*Insequitur,
& fundit fu-
gatque.*

*Ipsa Duce Fer-
hate occiso.*

*Vnde ingens
præda parva,*

offerret, Stephanus Bardius, quod omnium testimonio, ubi res poscebat, singulari virtute & ferocia pugnasse, hostiumque duce interfecto, integrā victoriam peperisse diceretur. Fuere dona, præter Ferharis, & nonnullorum tribunorum capita, signa circiter XL. equi militares, & gladii argento auroque exornati, ac insigniores è captiuis. Quæ Ludouicum tot tantisque aduersis successibus accumulatis, ^{Et manubia Ludouico Regi oblata,} animo mæstum & deiectum, non parum recrearunt; ita ut Deo Optimo Maximo de parta victoria gratias publice ageret, ac sequenti die Stephanum collaudatum, gladio vagina argentea insigni, calcaribusque & torque aureo donatum, in equitum auratorum, quos vocant, numerum assistentibus è procerum ordine quamplurimis, solenni ritu aggregaret. Quæ quum ille de Regia manu accepisset, uti ^{Steph. Bardius obrem præclare gestam eques creatur. Insolens eius oratio,} erat ingenio perferuido & præcipiti, fertur eundem gladium strinxisse, atque his verbis Ludouico, pro collata equestri dignitate gratias egisse; Quod me, Rex optime, tam præclaro virtutis testimonio exornatum, equestris dignitatis honore haud indignum censueris, eiusque ornamenta de manu tradideris; pro eo ac debeo, [“] immortales, quas possum, gratias ago & habeo; & quemadmodum antea ab ineunte ætate mea capere, proximoque prælio re ipsa testatus sum, fortem, fidelem, [“] que operam tibi, rei que publicæ etiam deinceps semper nauabo; neque committam, [“] ut socordia, inertiaque torpescens, singularis huius beneficii tui immemor arguar: quin potius certum te esse volo, tanto me ardore animi ad omnia obsequia tua esse inflammatum, ut nemo sit vispiam in regno tuo Pannoniæ, duobus [“] exceptis, in quem hunc gladium mihi abs te datum, pro te tuisque asserendis, educere, vultumque & pectora quorumcunque fodere, ferireque dubitem. Quæ [“] verba, uti superbo ore prolata, in pectus procerum, qui adstabant, & Laurentii præsertim Ducis, qui forte aderat, altius quam quispiam crederet, descendere; atque ingens Stephano odium atque inuidiam conflauere: reputantium anxie, & querentium, qui nam duo illi essent, quos ab reliquis excipiendos existimasset; ceteris vero omnibus, nullo honoris aut dignitatis respectu gladium, cædem, & extrema quæque minitaretur; eaque vox insolentis hominis haud dubiam ei perniciem attulisse visa est. Ipsum autem de duobus fratribus Zapolianis Iohanne & ³⁰ Georgio, ea tempestate summæ amplitudinis & dignitatis principibus, quibus fauebat, loquutum fuisse interpretabantur. Cæterum Budæ nihil moratus, plus inuidiæ, quam gloriæ nactus, ad Tomoræum & alios duces reuersus est, quum illi equos & Turcas in acie captos, cæterasque Manubias Colociæ de more sub hasta diuendere, ac inter se ex æquo partiri constituissent. quumque quoddam mancipium tam ipse quam Thomas Bosniacus emere vellent, neque alter alteri ^{Inde Thom. Bosniacum in duello occidens,} cedendum putaret, sed auctione & mutua licitatione precium accresceret, nimique ambo in altercando essent, ad iurgia primum atque probra; postremo quum Thomas ei, quæ Budæ coram Rege esset loquutus, conuiciando exprobrandoque obiectaret, ad arma deuentum; tum Stephanus promptior illum per ^{capitis supplicio cadit.} mediam frontem lethali vulnere ferit; quumque concidens, è viuis eodem die excessisset, Stephanus fuga sibi consuluit. At Laurentius alique proceres inde capta occasione, sed magis ira atque odio in eum exacerbari apud Regem magna contentione effecere, ut in eum lege ageretur. Itaque iussu Regis à Tomoræo non multo post è latebris extractus, ac capitis supplicio affectus fuit. Non defuere qui fortem virum ea calamitate indignum iudicarent, nisi nimia oris libertate, ac contumaci fastu, omnium odium atque inuidiam in se ipse concitasset. Sed nec Laurentio diuturna cædis eius latitia fuit. nam non multo post tempore morbis annisque confectus, nullo hærede relicto è vita migravit. Eius bona ^{Laurentii Sermii Ducis obitus.} quæ erant amplissima, tam ex transactione cum Rege, Vladislao facta, de qua ⁵⁰ supradixi, quam legibus regni iubentibus in fiscum redacta sunt. Ludouicus Nemethuiarum, quod inter Austriam & Stiriam in præalta rupe situm inde sic

*Illyr. bonava
re distr. tunc
bene de Re
publ. merito.* vocatur, Francisco Battiano, cubiculario antea suo, iam vero Dalmatiæ & Illyri-
 ci proregi, Galgocium autem ad collem Vago flumini impendentem, amænif-
 simo loco situm, à Bohemis Fristadium dictum Alexio Turzoni, Iohannis Vra-
 tislavienfis, & Stanislai Olomucensis Episcoporum patruo dono dedit. Cæteras
 arces, quæ in Illyrico & Pannonia complures erant, apud coniugem illius Magda-
 lenam Bacociam reliquit, donec controuersia de dote, ac iuribus eius, lege deci-
 deretur; quæ postea Ladislao Moræo, Philippi Episcopi Quinqueecclesiensis fra-
 tri germano nupsit; nec multo post clade regis atque interitu subsequuto, bona
 apud eundem remansere, virum crudelem & sanguinarium, ac denique impio ad
 Turcarum superstitionem transfugio infamem. At Turcarum duces, secundum 10
 aduersam in Sirmio pugnam, nihil animo sese demiserunt, tametsi militum longe
 promptissimos, ac Ferhatem tantæ existimationis ducem acie cæsum amisissent;
 sed maiora aggredi, ac Iaiciam toties improspere tentatam; maioribus viribus de-
 nuo oppugnandam decreuere. rati intestinis Vngarorum à Rege iuvene dissen-
 sionibus, eorumq; fatali negligentia facile in potestatem redigi posse, eaq; capta se
 totius Bosnæ & Illyrici imperio haud magno labore potituros. Igitur Vfreffus
 Varbofanæ præfectus, in locum Ferhatis nuper suffectus, cum Sinano Monaste-
 rii, qui locus in Acarnania Epiri montana parte esse dicitur, ac Balibego Tauruni
 ac Samandriæ præfectis, collatis in vnum sententiis ac viribus, coactoque ad XX. &
 amplius millium Turcarum exercitu ad obsidendam Iaiciam contenderunt. Ma- 20
 iora etiam tormēta currulia octo, præter minores colubrinas, ac instrumentorum
 oppugnandis vrbibus haud paruum copiam, in castris habebant. Nondum se Iai-
 ciæ præfectura abdicauerat Quegleuitius, vir fortis, & qui in omnes hostium co-
 natus intentissima cura vigilaret; habebatq; legatum Blasium Cherium Panno-
 nium, pari fortitudine virum insignem. Is paucis ante mensibus à tribuno Turca,
 qui à suis Gem vocabatur, ad singulare certamen prouocatus, congressusq; quum
 nec opinata sorte vna cum equo humi procidisset, pedesq; cū equite iniqua con-
 ditione pugnaret, sinistrum hostis crus vno ictu, immani illato vulnere detrunca-
 uerat, ita vt pes imus simul cum calceamento & calcari decideret, atq; ille eodem
 momento exanimaretur. Hi regem de consiliis hostium tempestiue certiore 30
 reddidere, ac vt auxilia in tempore mitteret, multis precibus postulauere. Interea
 Petrus de frumēto, farina, & commeatu, pecorisq; certo numero, ex remotioribus
 locis, atq; ex suis fundis (proxima enim quæq; fugientibus metu hostili incolis de-
 ferta erant) in arcē conuehendis prospicere, quæue necessaria tolerandæ obsidioni
 erant, summa diligentia, industriaq; curare. Iam Turcæ ab aliquot diebus, muros
 vrbis atq; arcis ab ea parte, qua Coruini tempore oppugnatos meminerant, con-
 tinuis tormentorum ictibus diruere cæperant: quum Ludouicus haud ignarus,
 quantum momenti in conseruando eo loco positum esset, quanquam proreges
 Illyrici, summa potestate, vt diximus, Iohannes Carluicius & Fraciscus Battianus
 designati essent, nec quicquam de eorū fide, ac militari virtute dubitaret; munus 40
 tamen ferendorū obsessis auxiliorū Christophoro Comiti Frangepano, ante alios
 committendum duxit. Cuius quidē viri virtutes ne fileantur, nō incongruens fo-
 re crediderim, hoc loco paucis expedire. Is superioribus annis Maximiliano Cæsari
 cum Venetis acerrimum bellum gerenti operā præstitit à Bernardino patre, equis,
 armis, pecunia adiutus, instructusq; Cæsarianarum partium studiosissimus ante
 omnes habitus est, adeo vt Maximilianus singularis iudicii princeps, eum sui exer-
 citus, quem in Foro Iulio, ac Histria & Carnis habebat, ducē designare, easq; pro-
 uincias defendēdas ei committere nō dubitaret. Cui oneri ille tam Cæsaris, quam
 aliorum iudicio egregie satisfecit. Nam Venetorum copias Paulo Maufrono, &
 Balthasare Scipione ducibus, Maranū Cæsaris oppidum in Foro Iulio, ad intimum 50
 maris Adriatici sinum, atq; Aquileiæ paludes positum, terra mariq; haud segniter
 oppu-

*Christoph.
Frangepanus
obessus sup-
petias ferre
iubetur.*

*Elogium eius
& res gesta.*

oppugnantes, vulnerato Scipione, fusos & fugatos obsidionē soluere coegerat, tri-
 reme vna præcipue celeritatis ab eis capta, militumq; maiori parte cesa. Olophum
 Venetarum partium oppidum, asperitate loci & opere munitissimum, parum ab-
 erat, quin ad deditiōem compulisset; nisi Bartholomæus Liuianus Venetorum
 Imperator cum tota mole copiarum, auxilium ei ferre maturasset. Præterea post
 pulsos à Marano Venetos, vigilando & agendo, cuncta, quæ ab ora, maris, ad Opi-
 terginos montes, & ad superiora Carnorum iuga vergunt, vsq; ad Lipientiam flu-
 men in potestatem Cæsaris redegerat. postremo cum Altinatium fines, & saltuosa
 Carnorum perambulare, vt ad renouandū bellum populos concitaret, ab Epiro-
 10 tis Equitibus, qui Venetorum stipēdia merebant, in insidias præcipitatus, nō sine
 vulnere captus fuit. Sed quum à Venetis, quibus infensissimū se hostē exhibuisset,
 libertatem nullis aliis conditionibus, nisi pace cū Cæsare facta, ac captiuis vtrinq;
 dimittendis recuperaturus esse videretur; eaq; res spe sua diuturnior, ac in dies ma-
 gis in ambiguo esset, mira nec infelici astutia, vinculis & carcere se expediuit. Vxor
 siquidē Vindelicia Gurcensis Cardinalis soror, virilis ingenii fœmina, Venetias
 accersita, quum in carcere eum muliebri veste induisset, caputque & genas subtili
 linteo obuoluisset, deceptis aut corruptis custodibus virum eduxit; isq; paratis ad
 fugā nauigiis summa celeritate se ad mare proripuit, & directo versus Tergestum
 Cæsarianæ ditionis oppidū cursu vna cum coniuge in tutum euasit. Ad hunc itaq;
 20 tanti nominis virū, quum à partibus Ferd. Austriæ principis, ad quē, cædente fati
 Cæsare, ius atq; hæreditas illarum prouinciarum reciderat, in patriam rediisset, qd
 disciplinæ militaris, ac ductandi exercitus magnum vsum, & peritiam habere dice-
 retur, Ludouicus literas ac nuncios mittit; preces & promissa addit, ac vt laicianis
 laborantibus opem ferat, ab eo magnopere contendit; neque is pro summa in pa-
 triam charitate, ac erga regem studio id oneris subire detrectauit. Igitur Carloui-
 cio & Battiano, de regia voluntate facile ei cedentibus, copias vndiq; cōtrahit, ve-
 teres duces & præfectos Petrum Crusitium à Clissia, Gregorium Orloucium Senia
 maritimis locis euocat, Frangepanos gentiles suos cum amplis clientelis, nec non
 Georgium Blagaium, Iohannemq; Zrinium Comites, Matthiam Baracium prio-
 30 rem Auranae, ad capiēda arma & ferendum laboratibus auxilium incitati nobili-
 tatem armatā sub signis in castra properare iubet; ita vt paucis dieb. satis amplam
 manum militū in speciem iusti exercitus coegisse videretur. His copiis idoneum
 tormentorum, & sulphurei pulueris, pilarumq; numerum comportandum curat;
 ac ciuitatibus vecturā imperat; instructoq; in ordinem exercitu progreditur; sic vt
 de veteri officii sui prerogatiua Carlouicius & Battianus, tanquam prouinciarum
 præsides, in quib. bellum gerebatur, cum suis militibus antecederent; medio loco
 tormenta, & onerarii currus commeatu onusti collocarentur, ipse eos non procul
 sequeretur, ad danda & accipiēda minori negotio imperia; postremū vero agmē
 ab equitibus & peditibus sarcinariorū iumētorū præsidio attributis more militiæ
 40 clauderetur. In hunc modum progrediente exercitu, qui circiter xvi. millium ho-
 minum numerū cōstituebat, à Dubicia iustis passibus, quantū montana & saltuo-
 sa loca concedebāt, facto itinere, septimis castris obsessa vrbe haud procul cōsedit;
 ibiq; cum eius diei reliquum, & insequens nox processisset, quiete militi concessa,
 dispositisq; per loca idonea excubiis, cætera in diem crastinum distulit. Postero
 die Turcæ valido equitum numero, nostris obuiam prodire, cum quibus secun-
 do prælio certatum fuit, nostriq; captis & interfectis ex hostium numero plerif-
 que superiores euasere. Cum autem Frangepanus obsessos iam panis & cibario-
 rum penuriam sentire intellexisset, opportuniorem occasionem quærebat, qua
 inuectis subsidiis eos recreare posset. Itaque parte copiarum castris subsidio re-
 50 licta, cum reliquis in lunatam aciem compositis arcem versus prouehitur eo
 proposito, vt Turcas prælio intentos distinere, ac eo facilius, quod volebat,
 ad

ad effectum perducere posset. Cum ad prata seu viridaria, quæ Regia vocantur, peruenisset; Petrum Crusitium, attributis ei peditum validis cohortibus, ut cum commeatu, quem ad faciliorem vehendi commoditatem clitellariorum equorum dorsis imposuerat, in urbem euadere tentet, in mandatis dat. Ipse cum Iohanne Tahio, quem prior Auranae Baracius sui loco in castra miserat, & cum reliquo exercitu ad Turcica castra, quæ ad meridionalem plagam locata erant, iter intendit. Quod Turcæ conspicati, castris tumultuarie effundi, nec certamen detrectare inceperunt. Nostri idem animus, eadē mens fuit, qui hostium impetū promptissime excipientes, amplius tribus horis acerrime pugnauere, & Turcas, ne cōmeatus inferri posset, magna vi prohibere conatos, quum etiam ii, qui in arce, oppidoque erant, eruptione facta exiissent, vehementique illata impressione, plurimisque occumbentibus submouerunt; ita ut Chrusitius feliciter urbem intraret, & deposito commeatu, ac certa pulueris sulphurei copia, nec non Centuria Sclopetariorum, ibidem præsidio relictæ, incolumis ad suos rediret, & à Frangepano duce, cæterisque focis, singulari gaudio exciperetur. Quia confectare tametsi Turcæ toties expectatā capiundæ urbis occasionem sua etiam confessione haud obscure amisisse viderentur, rati tamen nostros inuectis ad urbem alimentis contentos, ea qua venerant via redituros, eisque abeuntibus, se obsidione continuata, aut vi, aut dolo, aut certe deditione locum expugnatuos; incepto nequaquam abscedendum existimabant, & omnia quæ ad oppugnationem opus esse videbantur, nequaquam cessantibus tormentis, summa vi, summaque cura administrabant. Contra Frangepanus, cæterique duces pari obstinatione in id omnibus viribus sibi incumbendum statuebant, ut Iaicianos, qui spem omnem in eorum dextris collocauerant, periculo exemptos omnino liberarent. Præterierant complures dies, postquam in conspectum Iaiciæ peruentum erat; sed ex quo in viridariis regiis confidissent, tres iam dies, totidemque noctes transegerant, adeo prope collatis castris, ut clamores & fremitus castrenses mutuo exaudirentur; nostrique & hostes, eodem flumine equos & iumenta aquarent. quæ res minutis præliis exercendis non leuem quotidie occasionem adferebat. Eo autem adducta res erat, ut si hostis in aciem prodiret, Frangepanus spem de obtinenda victoria certam sibi promitteret, ob inusitatam & incredibilem suorum pugnam poscentium promptitudinem & audaciam. Sin minus, eum ad conferendas manus prouocandum, atque vniuersæ pugnae casum subeundum iudicaret, quod intelligeret à certissimis exploratoribus, qui magnis affecti præmiis singula hostium consilia scrutabantur, nec non transfugis quotidie aduentantibus, Turcarum vires, dilabentibus peditibus, qui è numero Vscocorum & Morolachorum, ac eiusmodi collectitiorum hominum genere constabant, in dies decrescere, nec ullis imperiis contineri in officio posse. Quam ob rem suis, ut in diem sequentem armis animisque parati ad pugnam sint, edicit, ac ante auroram, paucis suos cohortatus, ut memores eorum, quæ antea magna sæpe gloria gessissent, animos certa spe vincendi confirmarent; neque partam per tot annos militiæ laudem, infestissimis hostibus cedendo, abiicere aut corrumpere paterentur: quos toties & nuper in Sirmio præclare deuicissent, tubis ac tympanis crepitantibus, signum inuadendi hostis indicit. At Turcæ, audito fremitu, & tubarum clangore, dubii animis, utrum nostri se ad profectionem parare, an rem ferro decernere in animo haberent, ad omnem fortunæ euentum sese absque mora comparare, arma clipeosque induere, & equis propere conscensis imperia ducum expectare. Tum in albescente cælo, cum nostros plenis passibus, ac expansis equitum alis in aciem prodire conspexissent, præcedebant autem, ut diximus, Carlouitius, & Battianius agmina, castris repente effundi capere, vix influendis ex aduerso aciebus spatium nacti, nisi Vsfreus, ac circumcursantes ii, quos ipsi Chausios vocant, & Balibe-

Iaicia, repul-
sis Turcis, cō-
meatum in-
fert Frange-
panus.

Prælium acre
initur.

Balibegus eos tumultuantes composuissent. Nostri in confertos hostes acerrimo impetu ruentibus, pari utrinque pertinacia, & vario euentu, aliquot horis pugnatum est. Opportune autem Frangepanus, duos mediocres falcones ad proximos colles protrahi iusserat, quibus hostes à latere petebantur; eorumque pilis ferreis ante congressum multi ex hostibus ceciderunt, inter quos Vstreffi legatus, propinquitate ei iunctus, vna cum equo discerptus interiit, quo cadente hostium acies nutare cepit. Quo animaduerso Frangepanus sublato clamore, ne victoriam, quæ iam iam in manibus esset, remissius instando, interpellarent, suos animare; idem cæteri duces agere, & vbi opus esset, pugnam restaurare, milites spei plenos
¹⁰ verbis, factisque accendere. Tandem quum signiferis cæsis, aliquot à nostris capta essent signa, hostes dissipantur, tergaque dantes præcipiti fuga in montes, & siluas, qua quisque viam inuenire poterat, feruntur. Vstreffo & Balibego periti locorum
& viarum ad euadendum adiumento & saluti fuere. Sinanus, interfecto, quo vehematur, equo, quum alterum prementibus nostris conscendere non posset, pedes
& leuiter faucius profugit; diuturnisque erroribus per auia & deserta loca circumactus, ægre ad suos peruenit. Magna promiscui & gregarii militis strages passim edita, castra & tormenta, ac non parua commeatus copia, tentoriaque & omnia impedimenta in nostrorum potestatem deuenere. Sed Frangepanus fugientes
²⁰ tra Bacuntium amnem prosequi prohibuit, quod soluta urbis obsidione, eaque commeatu & rebus necessariis munita, satisfactum famæ & gloriæ suæ arbitraretur. Eis tamen, qui hostibus metu perterritis, & passim errantibus, acrius instandum putarent, facile id concessit, plurimique ex eis, cum eo die, tum insequentibus capti ac è fuga retracti sunt, aut repugnantes interfecti. Nostrorum pauci interiere, complures tamen fauciati. Munera Ludouico ex Victoriæ prouentu amplissima missa sunt, & inter alia tentorium Vstreffi, elegantissimi operis, ac
³⁰ etum: cum LX. signis militaribus, ac tubicinibus ac tympanistis. Tormenta in arcem urbemque collocata. Frangepanus munita rebus necessariis Iaicia, præsidioque firmata, incolumem reduxit exercitum, ita ut Carlouitius & Battianus, qui progredientia agmina eundo præcesserant, iidem priscae consuetudinis ordine obseruato, redeuntium terga tuerentur. Ludouicus supra Sirmiensem, hac quoque geminata victoria, felix & incredibili affectus lætitia. Deo Optimo Maximo actis publice gratiis eum pro fortiter nauata opera, partoque de hostibus insigni triumpho collaudatum, stipendiisque & muneribus liberaliter excultum, nouo titulo honestauit. ut regnorum Dalmatiæ, Croatiæ, & Sclauoniæ Defensor appellaretur. Carlouitium quoque & Battianum cæterosque duces, partim bonis
& latifundiis, partim præfecturis & stipendiis pecuniaque donauit.

Turcici adunantur, & multis amissis, in fugam conuertuntur.

Iaicia, soluta obsidione, rerum necessariorum copia munita.

Vstreffo tentorium ex spoliis Ludouico Regi donatum.

Frangepanus Defensor Sclauonia designatus.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER VIII.

10

VIETIORES postea res ab externo hoste aliquandiu fuere, eius ferocia duplici clade repressa, ac Sulimano, redacta in potestatem Rhodo, domesticis rebus ociose vacante; nisi intestinarum seditionum turbulentissimæ tempestates, quæ nonnihil conticuisse videbantur, subito exortæ; Reipub. tranquillitatem, non mediocri inueto malorum turbine, agitare ac perturbare cæpissent. Nam Stephanus Verbecius, neq; iactatæ tot incommodis & periculis patriæ charitate permotus, neq; maximis à Rege iuvene beneficiis acceptis mitigatus, Vaiuodan. factionis studia, eius, ut palæ erat, opibus subnixus, maiore q̃ antea conatu, viriumq; contentione, ad summā obrectationem & contemptiōem partium Regiarum rei; pub. perniciem refricanda atq; amplificanda suscepit. Tametsi autem boni publici causa, promouendæ Reipub. se laborare præ se ferret; re tamen vera eo contendebat, ut quum Ludouicus, quartum iam annum ducta vxore nullam prolem suscepisset, si quid ei humanitus contingeret, Vaiuodæ ad consequendum regnū certiora fundamenta iacerentur, traducta in partes nobilitatis ac popularium hominū voluntate. Cui rei perficiendæ, ille, uti dictum est, variis artibus ambiendo, donando, apertis clanculariisq; largitionibus animos hominū oppugnando, omnem quam poterat, operā assidue impendebat. Tentauerat Ludouicus Verbecium, data ei arce Dobrauina, quæ prope Zolium, inter montanas ciuitates habetur; delato in su-
per ad eum honestissimæ Romanæ legationis munere, delinire; sed vir contrariarum partium studiis inueteratus, planeq; obstinatus, nullis benignitatis obsequiis placari potuit. Vim vero in præsentiarum adhibere minime conducebat, quod ille magnis non suis duntaxat, sed etiam Vaiuodæ clientelis ac popularis factionis affeclis stipatus, paratis etiam armorū præsidiiis se defensurus videretur, tantamq; seditionem concitaturus, quam vix à Rege iuvene, nec vllam inter suos auctoritatem obtinente, & proceribus, qui regias partes vtruncq; defendendas suscepisse videri volebant, avaritia atq; desidia cum primis laborantibus, sedari atq; sopiri posse in aperto esset. Erant complures huius facinorosi consilii participes, sed inter primos Michael Zobius, ac plerique alii nobiles, quorum animos ambitione atque avaritia deprauatos, non inopia aut alia necessitas, sed magis spes Vaiuodanæ dominationis, & consequendorum magistratuum ac honorum, ad res novas incitabat; nec pati poterant æquo animo Bathorium supremo Palatinatus honore potiri, ad quem in creando Rege primas & potiores partes pertinere, quemque suis votis & consiliis vehementissime ob stare non ignorarent. Ei igitur ante alios, perniciem machinabantur; sed ipse frequentioribus armatis custodiæ adhibitis, ne circumueniri posset, intentiore cura aduigilabat; Regique potissimum & amicis se ac salutem suam commendabat. Cum igitur Comitæ ad campos Pesthanos, qui Racosii à præterfluente eius nominis riuo appellantur, indicta essent, frequentes è Pannonia & Illyrico proceres conuenere; inter quos Christophorum Comitem Frangepanum parta nuper laiciانا victoria clarum, Ludou. admodum benigno

Verbecius
vvaiuodana
factionis mo-
litiones ite-
rum exsuscit-
at,

Nequicquam
eum Largini-
onibus de-
liniente Lu-
douico.

Comitia in
campis Pest-
hanis habita,

benigno vultu, neque vulgari honore exceperit. Deinde ad stipendia militum, & supplementum Danubianæ classis, mittendæq; ad summum Pontificem & cæteros principes pro auxiliis petendis legationes, cæterasq; publicas necessitates, pecuniam & sumptum postulauit. postremo in eos, qui regis aut Palatini mandatis, furda aure obauditis, periclitantem Remp. aut cunctanter, aut sero, aut nulla ope adiuuissent, pœnam, qua in eos animaduertetur statui petiuit, ac deinde Budam se recepit. Tum vero Verbecius ansam exoptulandi, ac concitandæ multitudinis se nactum arbitratus, quod prætoriam potestate cæteros antestaret, in hunc modum ad populares suos loquutus fertur; Equidem dum præteritorum annorum recordatio animum subit, ac maiorum nostrorum res, domi forisq; præclare gestas, quibus apud cæteras gentes magni clariq; fuere, animo contēplor, ac cum his nostris temporibus componere soleo, cōtinere me haud quaquā possum, quin haud mediocrem vim lachrymarum profundam; quod eos ingentibus bellis pro Republ. Christiana prudenter susceptis, ac summa virtute & felicitate confectis, fuis fugatisq; barbarorum exercitibus, hostibus & æmulis sub iugum missis, bene gesta, & defensa Repub. æternam nominis famam ad posteros transmississe videam. Ladislaum enim, qui inter diuos numeratus est, vt cæteros omittam, Cumanos & Tartaros, aliasq; barbaras nationes Ponti accolas, innumerabilibus copiis Pannoniam depopulantes, repetitis vicibus, ad internationē deleuisse, opimis ab hostium duce spoliis relatis legimus. Andream libertatis nobilitatisq; nostræ auctorem, ad recuperandam à Christiani nominis hostibus Syriam & Palestinam, sanctamq; urbem Hierosolymam, vires & arma cum cæteris Christianis principibus confociasse, victoremq; cum incolumi exercitu & triumphantem rediisse. Carolum & Ludouicum eius filium, recuperata à Venetis Dalmatia, promotisq; vltra Adriaticum Tyrrenumq; mare armis, Siciliam, Neapolimq; obtinuisse satis pro comperto habemus. Et ne vetustioribus commemorandis tempus extraham, mea memoria Matthias clarissimus & fortissimus Rex noster, hoc regnum suum, patriam hanc nostram Pannoniam, sola eius ope, viribusq; & subsidiis adiutus, non solum ab infido & truculento hoste Turca protectum reliquit, Iaicia, Sabacioq; receptis, eorumq; exercitibus aliquot, magno prælio superatis: Verum etiam Ferdinādo Regi, focero suo, contra Turcas, qui Hydruntum in Salentinis urbem ceperant, auxilia haud contemnenda transmisit, quibus hostium ferocia repressa, & ii Italia excedere coacti fuere. Taceo Austriam, clarissima & munitissima vrbe Vienna capta, in potestatem redactam, Morauiam & Silesiam prouincias Regno adiectas, victorias de Polonis, ac Bohemis reportatas: domi perduellibus domitis, pacem & tranquillitatem partam: suos, qui bellicis in rebus fortem operam nauauerāt, ditatos: ærarium plenum, Remp. in tuto relictam. Quæ quidem complures ex vobis, qui variis bellis ab eo gestis, singulari ipsius benignitate remunerati interfuistis, adhuc meminisse; eiusq; memoriā grato animo retinere, & colere haud dubitauerim. Sed quænam mutati in deterius principatus causæ extiterint, quidue conuerso rerum statu Rembl. domi consilio, foris viribus imminutā vel labefactatā reddiderit, dubitare forsitan quis posset. Verum iam primū satis constat, ea tēpestare Remp. hominibus, integra fide & virtute spectatissimis, quorum animi non ambitione, non auaritia, aut similibus flagitiis cooperiti essent, demandari consueuisse; aut si quid tale cōtra emerisset, non sine acerbitate vindictæ coercitum. Sua senatoribus, sua equestri ordini iura inuiolata fuisse. potentiorum vis ne imbecilliores opprimeret, prouidebatur. pecuniæ & prouentus Regii è fodinis auri, argenti, æris, ferri, salis, plumbi, per idoneos homines abstinentissimis manibus colligebātur. pecoris maioris minorisq; ingens numerus, Regia vectigalia auctiora cumulationoraq; reddebatur: vt aulæ etiam necessitatibus sustinēdis superesset. Qui ærario præficiebantur, principis animo oculisq; omnia perlustrantis curæ & imperio parere gnari, quan-

Verbeci ora-
tio virulentā
ac seditiosa.

tum impendio diligentiaq; poterant, nō sibi, vt nunc fit, sed Reip. pecuniam, her-
uos rerum, cumulandā existimabāt: ita vt bellis aut suscipiendis aut propulsandis
parata ea ad publicos vsus haberetur. nouæ ac inusitatæ cōtributiones, ne auaritia
aut crudelitate magistratuū regno turbando occasio esset, bonorumq; ademptio-
nes, si maiestatis quæstio eximatur, procul aberant. Bonis cōsiliis prospere cuncta
procedebant, nec adeo à magistratibus proprii lucri & commodi, q̃ quæ Reip. cō-
ducebant, certa ratio habebatur. Cōtra hoc tēpore eo magis nostrorū hominum,
qui Remp. administrant, auariciam, & habendi libidinē detestari lubet, & certe iu-
uat, qui optimi Regis nostri iuuenili ætate abusi, posthabita Reip. cura, regnum
præde loco habere, nec verētur, nec erubescunt. pessimi nimirū homines facinoris
impunitate freti q̃ regē iuuenē, & per ætatē consilii inopem, nec vsu rerū, experi-
entia, iudicio, solerti ingenio, aliisq; vitæ munimentis, q̃ progressu tēporis & æta-
tis acquiri solent, vigentē, ideoq; refrænandis eorum sceleribus minus validū esse
videant. Vnde fit, vt iam rapacissimis, & crudelissimis hominibus, nec recutitis &
semiiudæis præcluso aditu honores & magistratus pateant: quibus si quæ vel leuis
necessitudo ingruat, exhausto eorū peculatibus ærario, ad conflandū cum magno
fænore æs alienū illico sit cōfugiendū. Quæ quidē mala nō lamentis aut muliebri-
bus querelis transmittēda; sed præsentī ope auertenda sunt. nā nisi id primo quoq;
tēpore fiat, & ab eiusmodi harpyiarum inexplibili ingluuie, ope & prudētia vestra
liberemur, nos proculdubio peribimus, aut, si verius dicendum est, iam periimus. 20
Quapropter viri præstantissimi, si vobis cordi est, vt maxime esse debet, patriam
oppressam reipsa iuuare, suadeo & hortor, vt excussa, qua hætenus torpuistis, desi-
dia, animos ingētes ac inuictos resumatis, & mecum vna ad promouēdum bonū
publicū, cuius res imprimis agitur, impigre accingamini. Sed quia breuitas tēporis
tantā morā concedere nō posse videtur, vt tot tantisq; malis auertendis tā repente
consuli, aut manus admoueri possint: postq̃ perniciosissimum genus hominū, qui
Regē dies & noctes circumstant, nec optimis consiliis aures præbere patiuntur,
conatui nostro vehemēter officiat: cēseo vt ad xv. ab hinc diē, omnes quotquot hic
sumus, facta secessione ad oppidū Hathuanū discedamus: atq; ibi extra æmulo-
rum, inuidorumq; nostrorum oculos de remediis bono publico stabiliendo necessariis, 30
mutua consilia & opes conferamus: ea absentibus & recusantibus acerbitate pæne
irrogata, vt quicumq; ad eum diē cōcilio nostro interesse noluerint, & bonū publi-
cum cōmuni consilio præsentēs iuuare neglexerint, bonorū ademptione, & gra-
uissimo honoris existimationisq; dispēdio ac perpetuo exilio plectendi, iam nunc
lege lata pronuncientur. Quod ad me attinet, viri præstātissimi, nequaquam cō-
mittā, vt aliquid in me industriæ, fidei, & erga communem patriā pietatis & officii
desiderari queat: quin potius omne meum studium, diligētia, opes, facultates, pro
eo ac debeo, vobis ac patriæ, qua nihil charius habeo, trado atq; deuoueo: ita vt si
opus fore videbitur, vitam ipsam atq; animā, pro ea profunderē non sim recusatu-
rus. Vix hæc finierat, cum omnes magno assensu eius sentētiam approbauere, sub-
latoq; clamore, extemplo dilabi cepere. Inter quos primus omnium Michael Zo-
bius, collectis sarcinis & impedimentis viē se dedit. cæteris identidē admonitis, vt
quos patriæ amor, ac honoris cura tangeret, se ad Hathuanum euntē sequi quāpri-
mum maturarent. Rex audita Verbēcii & nobilitatis conspiratione, hominis am-
biciosi inconstantiam perfidiæ coniunctā detestatus, mutuo cū suis habito consi-
lio, Palarinū ad eos retinēdos Danubium sine mora traicere iussit. Sed iā cōplures
vna cū seditionis auctoribus, citatis equis passim discesserāt: qui vero adhuc in co-
mitiorū loco haud pauci relictī erant, vix cōtineri potuere, quin manus ab eo tēpe-
rarent, ab incōditis certe clamoribus & conuitiis ac probris minime abstinerunt,
paucissimis è prudentiorum numero, ne se nefariæ seditioni, cuius Rex & senatus 50
propediem acerrimi futuri essent vindices, in patriæ perniciem, & regiæ auctorida-
tis contemptum, adiungere velllent, persuaderi potuit. Atrocis rei nouitate
per-

Conspiratio
aduersus Re-
gem Bonipub-
lici causa.

Hathvanum
coniurati se-
cedunt.

40

per-

perculsus Ludouicus, quum senatui, quid faciendum censeret, proposuisset; atque is ad multum diei deliberando processisset, Rege se interea in proximum cubiculum recipiente; parum abfuit, quin aliud facinus fere par, aut nisi prope sedatum foret, nescio an non maius & atrocius designatum foret: duobus clarissimis viris primum ad rixas & iurgia, deinde ad manus, postremo ad arma rem deducantibus.

Nam quum Ladislaus Salcanus Archiepiscopus Strigonienſis, & Christophorus Comes Frangepanus, incertum quas ob causas acrioribus animis verbisque inter se disputando contenderent, nec alter alteri quicquam cedere vellet, ^{Rixa inter Archiep. Strigo. & Comitem Frangepanũ.} Salcanus barbam Comitis, quam è captiuitate Veneta elapsus, promissam gerere consueuerat, liberiore manu attrectando violare ausus fuit. qua contumelia ille irritatus, uti erat iniuriæ cuiusvis impatiens & iracundus, faciem eius pugno, seu palma vicissim contudit. Cum vterque sublato clamore, familiares clientesque suos, qui in atrio complures gladiis accincti erant, conuocaret, omnesque etiam, ad quos nihil eius rei pertinebat, ignari casus, districtis ensibus, accaptis, ut sit, quæ quisque poterat, armis, discurrent: Rex audito strepitu, ac inconditis ad arma conclamantium vocibus, admirabundus adcurrit: & ponere omnes arma extemplo sub pæna capitis iubet. Tum vero repente intellecta, quod vtrumque patrem appellatum, singulari amore & beneuolentia prosequeretur, nouo nec opinato casu vehementer est perturbatus. Et quum vterque de illata iniuria questus, ultionem flagitii postularer, Ludouicus anceps animi & dubius, nec alterutrum offendere promptus, diu quid faceret, in ambiguo hæsit. postremo Frangepanum, quod sacratum virum insolentius, quam par erat, læsisse videretur, in custodiam eius turris, quam, quod imperfecta tecto careat, Maneam vulgus appellat, deducendum decreuit. Vbi quum per triduum fuisset, ac pro eo Franciscus Battianus, cum Carlouicio, cæterisque Crouatiæ regulis & Comitibus, vadem se præbuisset, ea conditione dimissus est, ut ad certum diem, quem Rex iussisset, se iuri sisteret. Atque is, quum se graui iniuria affectum putaret, in salutato Rege, indignabundus domum redire, atque ad Ferdinandum, à quo venerat, se recipere, maturauit. Inter ministros ^{Pugna inter Bornemissæ & Battiani famulos.} etiam Iohannis Bornemissæ, & Francisci Battiani, ante arcis portam, leui de causa discordiæ, tumultusque exorti, ad arma erupere, debilitatiq; vulneribus, complures, ac plerique cum curari non possent, interiere. Sed & promiscuum vulgus, cui nihil modicum aut temperatum est, eo insolentiæ processerat, ut posthabitis legibus & magistratum auctoritate, ac quod intolerabilius erat, ipsius Regis imperio atque edicto, pessima & indigna quæque facinora perpetrare nequaquam vereretur. Nam & Adami de Nouadomo, Bohemici Cancellarii, cui Ludouicus in arce hospitium dederat, currus & res omnes, supellectilemque ingentis precii, cum in Bohemiam redire vellet, facto impetu repente diripuit & dissipauit; repulsis, qui prohibere conabantur, portæ præsidariis. Et nisi prætorica cohors sceleratos prædatores armis submouisset, nouissimum id ei in Pannoniam iter fuisset. Nec multo post Emerici Fortunati domum valde locupletem, (quem è Iudæo Christianum factum ærario post Iohannem Bornemissam præfuisse docuimus) magna armatorum multitudine nefarie inuasere: magnisque probris & maledictis Belgradi amissionem eius culpæ & crimini obiectantes, flagitiosissime diripere: ablati ex ea præter alias immensi precii res amplius sexaginta millibus numum aureorum, veteris, ideoque probatissimæ monetæ: sicuti ipse domo profugiens, male mulctatus, cruentatusque cum fletu & lachrymis affirmabat: Vnde ei maturatum exitium. nam eius accepti detrimenti, ingenti dolore victus, vir notabilis auaritiæ, ac ideo auri quauitæ cupidior, non multo post, è viuis excessit. Multa præterea pessima, dictaque ^{Emerici ærario præfecti domum ex-pilat.} enormia flagitia, effrænis iuuentus, ac plebis indiscreta multitudo nusquam castigata licentia designauit; quæ defleri magis quàm defendi possunt. nemo siquidem sa-

Miserabilis
Hungaria
status.

Anno 1524.
Rex Gallorū
Franciscus
captus.

Brodericus
legatus ad
Clem. PP.

Franciscum
nomine Lu-
dovici Regis
visit, & con-
solatur.

Verbecius ac
Zobius om-
nia turbulen-
tia consilio Hat-
huanū tur-
bant.

Regem & pro-
ceres ad comi-
tia Hathva-
ni vocant,

Boni publici
obtentu.

Rex Hathva-
ni se confert.

lutis & permanſionis Reipub. curioſus erat; nemini ciuiliſ concordia ſtudio in-
erat: Sed omnes (neq; iis qui ſacerdotii honore ceteros antecunt, exceptis) liberta-
te & licentia laſciuire, diſcordias agitare, ſua curare, peſſimis quibuſuis ſermoni-
bus aures præbere, deniq; ocium & luxum cupere, diſciplinam & laborem aſper-
nari. Scio pleraq; eorum, quæ paulo ante memorauī, parua forſitan & leuia non-
nullis videri: ac vix digna, quæ literis mandentur: non tamen ſine uſu fuerit, hæc
quoq; veluti fatalia exempla, ad poſteros transmitti: ex quibus quaſi initiis, nobi-
liſſimi Regni, excidium manifeſte appareat. Interea certis nunciis allatū eſt, Fran-
ciſcum Gallorum Regem, dum Ticinum magnis viribus obſideret, à Caroli Cæ-
ſaris copiis, obſeſſæ vrbi opem ferentibus proſtigatum, ac infelici ſua ſorte, inſigni
vero Cæſarianorum gaudio, captum eſſe. Quum autem eodem tempore, Ludoui-
cus ad Clementem Pontificem, in urbem opis implorandæ gratia legatum mitte-
ret Stephanum Brodericū Episc. Vatiensē; dedit ei in mandatis, vt Franciſcum in
arce Piſleone, quæ ad Abduam flumen ſita eſt, cuſtoditum, conuenire, ſuoq; nomi-
ne conſolari: operamq; & ſtudio omne ſuum, ſicubi ea uſui eſſe poſſint, offerre
non prætermitteret. Quæ res Franciſco Regi non mediocri ſolatio fuit: ita vt ſi ali-
quando, ope diuini Numiniſ libertatē conſequeretur, iuueni Regi, ſibiq; ſangu-
ne iuncto, eius beneuolentiæ, pietatiſq; erga ſe ſtudio, omnib. grati animi officiis
recompensaturum polliceretur: At Verbecius & Zobius cum maxima coacta ar-
matorum multitudine Hathuanum perueniſſent, de Repu. aſſerenda, eiſq; ſtatu
reſormando, conſilia inter ſe agitare cæperunt: ac paribus votis & ſuffragiis decre-
uerunt vt omnes, qui hætenus quocunq; magiſtratu functi eſſent, eo ſe ſtatim ab-
dicarent: exceptis Tranſſiluania atq; Illyrici præfectis; aliq; in eorum locum à re-
formatoribus boni publici, quo nomine ſeſe appellabant, ſublegerentur. Nec mo-
ra Stephanum Bathorium, ambitus lege damnatum, Palatinatus dignitate priuāt:
eamq; ipſi Verbecio, quamquā ſpeciem recuſantis & inuiti præferret, cum plena
potestate attribuunt: ac poſtea ſeditioſiſſimos quoſq; & audaciſſimos, è nobilitate
ſeu Equeſtri ordine deligunt; Budamq; ad Lud. & proceres, qui cum eo erant, quo-
rumq; conſiliis utebatur, expediunt; qui eos ad Comitia Hathuanum, boni publi-
ci promouendi cauſa inuitent. Sed Rex ad ea Comicia, quæ factioſi & maleferiati
homines contra leges iniuſſu ſuo promulgaffent, ſe nequaquā iturum, reſpondit.
contra, vt potius, ſi nollent maiestatis læſæ crimine damnari, ſolutis comitiis, do-
mum quiſq; ſuam repetat, eis ſeuere mandauit. Sed refractarii ac pertinaces homi-
nes, nihil intermiſſa ſeditione, alios legatos è ſeditioſis iterum ad Regē mittere de-
creuerunt, publica noui Palatini ac nobilitatiſ fide interpoſita, Regi ſecurum iter
& reditum promittentes; ſimulq; eo admonito, ne aduentum ſuum longius diffe-
rendum exiſtimaret, nā ſi venire ad ſuos nollent, qui non aliam vllam ob rē, quam
Regis & Reip. ardentiffimo ſtudio promouendæ in vnū conueniſſent, ſe cum vni-
uerſa manu armatę nobilitatiſ Budā venturos. Rex in re tam ancipiti, quid caperet
conſilii, per ætatem non ſatis expediebat. neq; enim in conſtātis & indiſcretæ mul-
titudiniſ fidei tuto ſe committendum ducebat: & ſi illi Budam veniſſent, ab arma-
tis & furore exagitatiſ maiores & atrociores tumultus, rerumq; omnium confu-
ſionem metuebat. Et ſane non parua admiratione dignum videtur, tantam in Re-
gē, aut ſi eum ætas, ac inexperta iuuentus excuſet, in proceribus, conſiliorum ar-
bitris, neglectum aut deſidiam viguiſſe, vt non ſtatim perduelles bello & armis
perſequendos, ac de eis iuſtas pænas exigendas eſſe exiſtimauerint. Sed eius ſæculi
deprauati mores ac omnium ordinum par incuria, propriæq; rei ſtudio hæc ma-
la inuexiſſe, ſibiq; ac patriæ extremum interitum peperiſſe videntur. Itaque addu-
ctus conſilio ſuorum, Hathuanum eſt proſectus, arce ac vrbe Budenſi, & Regina
Iohanni Bornemiſſæ, ac Alexio Turzoni quem ærario præfecerat, commendata.
Cum in conuenticulum ſeditioſorum ventū eſſet, ii, ſingulari ambitione atq; im-
pudentia

pudentia perorante Verbecio, quæ ab ipsis decreta erant, enumerare atque vt iis consentiat, petere; ac siue indulserit, siue abnuerit, se ea retenturos, quæ in comune quam maxime conducant, superbo ore dicere. Ad ea petito deliberandi spacio per Ladislaum Strigoniensem Archiepiscopum respondit, se nullas recipere condiciones, nullis subscripturum decretis, quæ iniussu suo, absente se, per factionem & secessionem in suam contumeliam, & contemptum authoritatis maiestatisque suæ turbulenter constituta sint. neque se passurum, vt Stephano Bathorio, quod nulli ante Vngarorum, eius fastigii viro contigerit, magistratus Palatinalis tantæ dignitatis abrogetur: quem ipse consentientibus regni ordinibus, & si quid ad stabilimentum pertineat, etiam Bohemis ac Morauis ad stipulantibus, ei detulerit; quoue ille hactenus summa fide & æquitate functus sit. Proinde se in eum finem illuc venisse, vt eorum conuenticula irrita reddat: simulque eis sub læsa Maiestatis noxa iubeat, dilabantur è vestigio domos suas, ac post certum tempus Budam veniant, ibique se præsentem & moderantem, de reipub. salute & permanfione, si quid velint, deliberent; hanc secessionem pessimi exempli etiam apud posteros fore; seque, ni resipiscant, eius acerrimum fore ultorem. Cum hæc dicta essent, nulla facta mora, conscensis curribus, eadem qua venerat via Budam reuersus est. Cumque dies comitiis præstitutus aduenisset; etiam eorum magna pars, qui cum Verbecio & Zobia in partes secesserant, pænitentia tacti adfuere. Sed quum cæteris silentio prætermisiss, Verbecius & Zobius veluti perduellionis capita, semel atque iterum citati, ad nomen, non respondissent, singulorum suffragiis proscripti & in exilium pulsi sunt: & hic quidem in exilio non multo post è vita migravit; ille autem in Transsiluaniam ad Vaiuodam profugit, à quo liberaliter exceptus fuit.

Prætura, quam Verbecius per multos annos administrauerat, postremo turbator pacis & tranquillitatis fædauerat, per Ludouicum Nicolao Turocio delata: Stephano autem Bathorio magistratus Palatinalis, sedente pro tribunali rege, maxima cum honoris præfatione, restitutus est: & omnia quæ Hathuanii per sediciosos decreta erant, antiquata. Ludouicus his remediis quam mitioribus, ac duorum tantum exilio contentus, turbatas res & ruentes, modico in præsens leuamento pacauit: ita tamen vt maiora & atrociora inobedientiæ ac contemptus signa in communem perniciem vergentia haud obscure cernerentur: & eiusmodi rerum confusiones & perturbationes, futuram, iam iamque haud procul distantem reipub. cladem, prænunciarent. Dum in hunc modum res turbide ac negligenter administrantur, incerta adhuc hyeme nunciatum est, Sulymanum maximos in Europa & Asia belli apparatus facere; suisque copiarum præfectis, vt parati & rebus omnibus instructi sint, in mandatis dedisse. se ad prima veris inicia in castra descensurum, ac more maiorum expeditionem contra hostes suscepturum. famam autem constantem spargi, eum ob cæsos legatos, Ludouico & Pannoniis denuo infesta arma illaturum. Eadem ad Tomoræum & Vaiuodam Transsiluanum à certissimis exploratoribus quos magnis impendiis apud Turcas alebant, secreto allata, à Bogdano etiam Moldauix, & Radulone Transalpinæ Valachix principibus, Ludouico clientelæ nomine, antiquitus subiectis confirmabantur: qui se ab hominibus suis, quos cum annuis tributis Constantinopolim misissent, non ita pridem reuersis, haud dissimilia didicisse significabant. Appetebant iam pedetentim haud dubia veris signa, quum Tomoræus non contentus ea per literas & nuncios frequenter significasse, leuioribus ad celeritatem quadrigis conscensis, mense Martio ad Ludouicum venit, qui tunc in Visegradiensi ad Danubiū palacio amænissimo cum regina erat: retulitque Sulymanum propediem cum exercitu in Pannoniam omnino

*Seditioſis per
Archiepiſ.
Strigonienſ.
acriter ob-
ſiſtit.*

*Factionum
magna pars
dilabitur.*

*Verbecius &
Zobius ſedi-
tionis fa-
ces
proſcribun-
tur.*

*Verbecio præ-
tura adempta
Turocio con-
fertur.*

*Palatinus in
integrum re-
ſtituitur.*

*Bellum Mo-
hacien.*

*1526.
Clades Mo-
hacienſis.*

*Sulymani ex-
peditio in
Hungariam.*

venturum. posse eum transitu Savi prohiberi; castellis in citiore ripa, idoneis
 in locis è materia extructis, ac mediocri colubinarum apparatu & præsidio muni-
 tis, sed ad tantum opus perficiendum vires sibi exiguas esse. operæ quidem & dili-
 gentiæ, quam reipub. pariter & regi debeat, se minime parsurū, si iusto ad resisten-
 dum comparato exercitu, rebusque necessariis iuuaretur. Quanquam non de-
 erant, qui hæc Tomoræi consilia, frustra suscepta, in effectum deduci posse nega-
 rent: & Sulimanum Belgrado iam & Sabacio potitum, tantasque copias secum
 raptare solitum, nullis obicibus, quin Danubium aut Sauum transiret, retardari
 aut prohiberi posse contenderent. Itaque Rex tanto imminente periculo permo-
 tus, adhibitis in consilium iis proceribus, qui cum eo erant, regni ordinibus Co-
 micia ad diem Diuo Georgio dicatum, sine mora per literas indicit, grauissimis
 causis, quæ se ad indicendum compellerent, breui sermone enumeratis. Frequen-
 tes ex omni ordine cum conuenissent: se iturum in castra, viresque tam suas, quam
 aliorum principum vndiquaque collectas hostibus oppositurum prompto ani-
 mo obtulit: atque ii vicissim sese cum eo vna profecturos, omnemque fortunæ a-
 leam subituros, communibus suffragiis decreuere. Dies quoque Calendarum Iu-
 lii, ad quem exercitus ad Tolnam conueniat, deliberatur; quod erat amplissimum
 ad ripam Danubii oppidum. Dimissis Comitibus, ad comparandas res bello neces-
 sarias animum applicat: prætoriano militi, vt armis equisque se instruant, edicit:
 tormenta bellica in meliorem formam conflanda restaurandaque, pulueremque
 sulphureum maiori copia vndique conuehendum, naues tam bello, quam ponti-
 bus construendis idoneas, ac tabulata, pluteosque conficiendos curat. Budæ, Pe-
 sto, cæterisque ciuitatibus imperat, vt iumenta & equos robustiores, ad tormento-
 rum currulium & pilarum ferrearum vecturam tempestiue curent. Bohemos &
 Morauos literis & nunciis frequentioribus hortatur, & vrget, vt quum non Pan-
 noniæ solum, sed etiam ipsis & vniuersæ reipub. Christianæ sumum discrimen im-
 pendeat, de ferendis aduersus comunem hostem auxiliis, ac ad diem & locum con-
 stitutum expediendis omnem curam & diligentiam adhibeant. Vt in Silesia ac Lu-
 satia, quæ prouinciæ equitatu ante alias pollebant, idem fiat: datis ad earū prouin-
 ciarum præfectos peculiaribus mandatis, iubet. Accuratus etiam & diligentius in
 senatu actum est, quis ducendo exercitui imperator aut dux esset deligendus, quod
 Vaiuoda cū Palatino, magnis contractis simultatibus & odiis dissidere, nec alii ex
 nostratibus, aut Bohemis, ad tantum obeundum munus idonei facile reperiri pos-
 se viderentur. Cum sententiæ variarent, postremo, vt alter ex duobus clarissimis
 bello viris, aut si id reipub. expediret, ambo deligerentur: Christophorus nempe
 comes Frangepanus, de cuius Virtutibus supra retulimus, & Nicolaus Comes à
 Salmis, qui Carolo Cæsari operam militarem nauans, quum in pugna Ticinensi,
 Franciscum regem Gallorum manu cæpisse diceretur, maxime inclaruerat, ac præ-
 cipuum in re militari, ductandoque exercitu, nomen erat adeptus. Verum hic af-
 fectæ ætatis valetudine, qua minus comoda utebatur, ac principis Ferdinandi ob-
 sequiis, quibus erat addictus, sese excusauit; ille vero nondum oblitterata carceris
 memoria, in quem superiori anno vt diximus, ob rixā cum Ladislao Archiepisco-
 po Strigoniensi contractam, iussu Ludouici conditus fuerat, non quidem condi-
 tionem aperte recusasse: sed se consilio vsurum & breui de sua voluntate eum cer-
 tiorem redditurum respondisse dicebatur. Ante omnia Clementem Pontificem,
 summis precibus fatigauit, vt eam pecuniam, quam sacro huic bello iuuando in
 Pannoniam miserat: quanta præsens necessitas postularet, summa superaddi-
 ta augere & amplificare vellet. Ad Carolum Cæsarem, quod anno superiori con-
 tractis cum Isabella Emanuelis Lusitaniæ regis filia nuptiis in vltioris Hispaniæ
 Bæthicæ vrbe Granata eo tempore esset, ob angustiam temporis, & itinerum dif-
 ficultatem mittere non potuit; per literas tamen non tantum suas, sed Mariæ con-
 iugis

Ludouicus
Comitia in-
dicat.

Exercitum,
& res bello
necessarias
comparat.

Bohemor. &
Morauorum
auxilia sol-
licitat.

Item Silesior.
& Lusator.

Com. Fran-
gepanus &
Nicol. Co-
mes à Salmis
Duces bello
gerendo pe-
titi.

Clemens PP.

Carolus V.
Imp.

iugis egit cum eo quam diligentissime, sed Ferdinandum, principem Austriacum, *Rex Ferdinandus.*
 qui in Comiciis Spiræ Cæsaris fratris legatum agebat, ac cæteros Germaniæ *Germania principes.*
 principes, misso ad eos per equos dispositos Thoma Nadaſdio, vr̄gere, & acrius so-
 licitarē non destitit, orando & obtestando, ne in auxiliis, quæ promiserant, expe-
 diendis tardarent, aut moram diuturniorem committerent. quandoquidem ad-
 uersis rerum Vngaricarum successibus, tantundem fere periculi prouinciis Au-
 striacis, & Germaniæ finibus, quantum suis procul dubio pararetur. Sigismundus *& Sigismundus patruus.*
 Poloniæ Rex, vicinus, idemque patruus, in propinquo regnabat, armis virisq; po-
 tens: sed induciarum Turcicarum vinculis ante aliquot annos vsque adeo irreti-
 tus, vt eas potius inuiolatas seruare, quam laborantibus Vngaris, & reipub. Chri-
 stianæ in discrimen adductæ opem allaturus crederetur. ne scilicet arma barba-
 rorum, & vires in se ac suos populos concitaret. Suis tamen, qui voluntariam mi-
 litiam exercere, ac ad nepotis stipendia in Pannoniam ire vellent, facile indulſit:
 quorum vt numerus, ita subsidium exiguum fuit. Haud dissimiliter per oratorem
 in Galliam celerrimo cursu expeditum, Francisco regi arcta sibi consanguinitate *Imploratur & Franc. Gal-
lorum Rex.*
 iuncto, qui nuper è captiuitate Cæsaris, in libertatem restitutus erat, vt eorū, quæ
 in custodia Pisleonina, si recuperare libertatem posset, de vindicanda à barbaris
 Pannonia fuisset pollicitus, meminisse, sibi que hoc tempore opis vel maxime in-
 digenti subuenire vellet, demissis precibus in memoriam reuocabat. Et quia pe-
 cunia ad bellum in ærario ob præfectorum malam administrationem decrat, de-
 cretum in Comiciis fuit, regique permissum, vt donaria, resque aureæ & argen-
 teæ templorum, quæ à piis mortalibus ad vsus diuinorum ministeriorum an-
 tiquitus data essent, si ita reipub. necessitas postularet, rexque & senatus censu-
 ſet, pro certa parte, in stipendia militaria, ac varias belli necessitates verterentur.
 Quod vt permissu & auctoritate summi pontificis, veluti sacrorum principis, ex-
 tra aliquam piaculi noxam fieri posset, Iohannes Antonius Burgius, pontificius
 apud Ludouicum legatus, summa adhibita celeritate, breui obtinuit: delectique
 ad exigendas ex semisse res, iisdem comitiis sunt (quæ tamen à Sacerdotibus, rei-
 pub. supremam necessitatem expendentibus haud grauatim proferebantur)
 3° Ladislaus Macedonius, Episcopus Sirmienſis, ac qui in monetam conflandas
 curarent, aut eadem forma militibus diuiderent, Nicolaus Gerendus, ac Francis-
 cus Docius, Vrbani quondam Thesaurarii ex fratre nepos, supra hæc omnia, præ-
 fecti ærario, maioribus Sacerdotum collegiis, quæ capitula, ac conuentus vulgo
 adpellantur, & præpositis, Abbatibus, aliisque locupletioribus decreto senatus
 pecuniam imperarunt. Liberæ demum Ciuitates, quotquot in Pannonia erant,
 nec non incolæ Saxonicarum in Transsilvania Ciuitatum, mercatores etiam &
 pecuarii ad contribuendum, vltra solitum, adacti fuere: adeo vt breui interiecto
 tempore, tantum auri atque argenti accumulatum fuerit, vt non impar necessita-
 ti summa, omnium iudicio collecta esse videretur: nisi fatalis in exequendo mo-
 4° ra intercessisset, eamque incredibilis hostium in progrediendo celeritas anteuer-
 tisset. Aderant enim interea nuncii cum literis à Tomoræo, Vaiuodæque & aliis
 missi, qui Sulimanū iustis itineribus cum exercitu aduentare, neciam procul Tau-
 runo esse affirmarent. Legati vero, quos in Galliam & Germaniam missos retuli-
 mus, nulla se à principibus auxilia hæcenus præter tarditatem & procrastinatio-
 nem obtinuisse significabant. Bohemi & Moraui, quanquam sæpius mandatis
 regiis vr̄gerentur, pari segnicie moram trahebant. Nec multo post, alii post alios
 nuncii superuenere, à quibus ad regem certo perlatum est, Sulimanum ad Bel-
 gradum seu Taurunum peruenisse, iamque Sauum transire cepisse. Quæ hostis
 velocitate permotus, ac plane perturbatus, ne si omnes copias ac impedimenta
 5° cum tormentis ibi traiceret, Drauum quoque eadem celeritate superaret, ac spe
 & opinione celerius Budam versus appropinquaret: Ambrosiū Sarcanū, summæ
 auctori-

*Rex Palatino
mandat,
vt hostem
Draui tran-
situs arceat.* auctoritatis virum, ad Palatinum, qui tunc in arce fratris sui Georgii Bathorii,
*Sed prouin-
ciales eius
mandata in-
super habent.* Babocia, prope Drauum sita, copias cogebat, magnis itineribus properare ius-
*Sulyman,
traiecto Sa-
uo, Varadi-
num Petri
obsidet.* sit: vt copiis ex Simigio, Baronienſi, Tolnenſi, Saladienſi ac vicinis regionibus,
*Idque omni-
bus caſis, vi
expugnat.* ſeu prouinciis exercitum quamprimum comparare, & hoſtem Draui tranſitu,
quantum poſſet, arcere contenderet: quod oppido Eſſeco occupato, ac idoneis
præſidiis firmato fieri poſſe exiſtimabat: ſe quoque non aliud expectare, quam
quoad ſuorum auxilia maiori numero conueniant, quibus in caſtra receptis
poſtpoſita omnis moræ difficultate, propediem ad eas partes ſubſidio ventu-
rum. Palatinus quamquam æger pedibus mandata regis exequi promptus,
prouincialibus illis mandauit, vt quamprimum armati ad ſe properarent, vt 10
Turcas Drauum ponte conſtruere conatuſ prohiberent, aut ſi id, vt erat res
anciſſis plena periculi minime ſuccederet, aliquot tamen dierum ſpacio, mi-
nutis præliis, ac minorum falconum pilis diſtentos, iniecta mora retardaret.
Sed quum prouinciales incredibili ſegnificie mandata negligenter, neque ſe ni-
ſi ad regem in caſtra conuenturos dicerent, fruſtra omnis labor ſuſceptus fuit:
ipſeque inuſatis illis, vt deſidioſis & pigris, ad regem Budam cum ſuis copiis
contendit. Interea Sulimanus traiecto Sauo, & minoribus caſtellis quibuſ-
dam facili negotio occupatis, Varadinum Petri obſedit. Id oppidum eſt in
Danubii ripa præalta in rupe poſitum. Cui Georgius Benedicti Alapii, in fa-
miliam Battianam adoptati filius, militari induſtria ac conſtantia iuuenis, 20
cum non adeo magno militum numero præerat. Cum autem tam ex conti-
nentis, quam Danubii partibus, è quibuſdam biremibus & velocibus ferreæ
pilæ in arcem magna vi conicerentur: & mænia vetuſti operis, iam à decem
vel pluribus diebus quaſſata decidiffent, vt irruptio tentari poſſe videretur: Ia-
nicerî obſeſſos hortari cepere, interpoſitaque fide promittere, quod ſi arce ex-
cederent, liberi & incolumes, quo vellent abire permitterentur. Verum quum
illi, vt perfidis & ſcleratis hominibus, quibus nulla fides, nulla pacta, nihil
recti & æqui ineſſet, ſe & ſalutem ſuam commiſſuros negarent, potiuſque ho-
neſtam mortem oppetere mallent, hoſtes magno ſublato clamore, ira & furo-
re perciti, mænia aggredi cæpere. Noſtri ad defendendum accingi, ſclopætis 30
& colubrinis aliſque telis miſſilibus ſe & arcem tueri. Ad extremum ſpectan-
te Sulimano, pauciores à multitudine ſuperati, & ad vnum omnes interfecti fue-
re. Ludouicus amiſſo Varadino Petri vehementer perturbatus & anxius, cum
Prætorianis, & quæ cum Palatino conuenerant, aliſque, quas habere potuit co-
piis, Tolnam proficiſci conſtituit; ratus nobilitatem, audita ſua in caſtris præ-
ſentia, maiori ſtudio & celeritate conuenturam. Sed illa tanta in rebus tam vr-
gentibus ignauia & pigricia laborabat, vt quamquam Calendæ Iuliæ diu præte-
rierant; nemo tamen præſtituto die locoque prius adfuit, quam regem eo veniſſe
intellectum eſſet. Itaque ad XV. Iulii, qui dies XII. Apoſtolis dicatus eſt, aſſum-
pto ſecum Palatino, ac Archiepiſcopo Strigonienſi, cum tribus circiter millibus 40
hominum Buda exceſſit, nec niſi in propinquo ſuburbano Ambroſii Sarcani,
quod Erdum vocant, vno ab vrbe milliari conſedit. quo in loco equum genero-
ſiſſimum, abſolutæ nigredinis & præſtantiſſimum, quem præ cæteris chariorem
habebat, quamquam nullo eius morbo ante animaduerſo, repente exanima-
tum amiſit. quam rem complures, vt male ominatam, in peius interpretati fue-
re. Deinde poſt aliquot dies in aliud ſuburbanum Erchium progreſſus eſt. ibi-
que aliquantum ſubſtitit, expectans vt nobilium præcipuis confluentibus, ca-
ſtra maiori numero militum augerentur. Sed præter Andream Bathorium, cum
non contemnenda ala equitum, & peditibus aduentantem, nemo alius ad impe-
rata comparuit. Ex eo loco Palatinum, Tolnam præmiſit, vt ſe ibi expectaret, in- 50
tereaque nobilitatem ad arma bellumque concitaret, cæteraque neceſſaria & com-
meatum

meatum curaret. Post aliquot dierum inutilem moram, mota exinde sunt castra, itinere penes ripam Danubii facto, ad oppidum Pentelam, quod extantibus adhuc murorum reliquiis, vastaque ruderum mole, antiquis Potentianam dictam fuisse nonnulli existimant, prima Atilæ cum Romanorum ducibus pugna nobilitatam. Interea Franciscus Battianus Illyrici præfectus, de more eius gentis, comitia ad oppidum Racciam non procul Posega distantem indixit. in quibus cum Christophoro Comite Frangepano, ipsius potissimum & Carlouitii collega opera & studio transactum est, ut copias, quæ ex Dalmatia & Illyrico congererentur, ad regem in castra perduceret, & isthic imperatorio munere fungere-

10 tur; ternaque millia nummum aureorum in singulos menses, donec bellum finiretur, decreta: insuper sancitum, ut nobilitas omnis viritim, & e plebe quinta pars, idoneis instructa armis, ad diem Diuo Iacobo Apostolo dicatum in castris adesset; & si quæ necessitas reipub. maiorem numerum auxiliariorum requireret, permissum est quibusdam præcipui nominis & auctoritatis viris, ut domi manere possent, ac quando à rege iuberentur, cum cætera nobilitate plebeque, quæ domi relinquebatur, in castra sine mora properarent. Fuere autem ex Crisiensi tractu, qui eo tempore longe lateque patebat, delecti Iohannes Ernestus cognomine Hampo, Sigismundus Paganus, Stephanus Prasciocius, & Bal-

20 thasar Hobetitius. Ex Varasdiensi Ladislaus Ratcaius; ex Zagrabienfi vero Nicolaus Voicouitius, Adami protonotarii filius. Præterea iussu est ad eum diem cum suis & eius tractus copiis Iohannes Banffius è Verucia adesse: idemque Matthiæ Baracio Priori Auranzæ iniunctum, qui tamen valetudine impeditus sui loco Iohannem Tahium misit, atque is satis validam equitum & peditum manum tempestiue adduxit. In Transsilvania nihilosecius Vaiuoda, quanta maxima poterat diligentia & solertia, exercitum comparare, eique alendo necessarios commeatus locis idoneis conuehere, milites clientesque suos peculiares, quorum haud contemnendum numerum ex suo alebat, ad sua castra conuocare; Siculos, Vngaros, Saxones, Valachos ad arma capienda sedulo ac seuerè compellere. Sed antequam Rex Buda mouisset, eum per Gasparem Vingartum, prægustatorem dapis suæ serio admonendum curauerat, ut cum exercitu ad se venire maturaret; ex aduerso, incertum quibus auctoribus, quouè suæ fore, datis secreto literis iusserat, ut cum suis & Radulonis Transalpini copiis traiecto Danubio Thraciam & Bulgariam omnem populari, igneque & ferro vastare vellet, ut hostis suorum periculo adductus, à Pannoniæ finibus populandis abstinere, & ad suos defendendos retrocedere cogeretur. Quod quidem consilium, quamquam plerique rerum bellicarum & Turcicarum periti, ut ferum, anceps & inutile plane damnabant, neque facile credebant hostem, superatis Danubio ac Sauo, iam intra viscera Pannoniæ grassantem, ullo suorum periculo ad reducendum exercitum cogi posse; quia tamen Ladislao Archiepiscopo Strigonienfi, cui illud communicauerat, probabatur, per Vrbanum Battianum, qui tunc forte in Moldauiam ac Valachiam pro urgendis auxiliis mittebatur nunciauerat, ut si id è republic. fore videretur, tentandum, atque aggrediendum susciperet. Post paucos dies, misso rursus ad eum Stephano Bathorio Somliano, eius Stephani, qui postea in Polonia regnavit, patre, ut postpositis omnibus aliis rebus & curis, ad se in castra properaret, imprimis vehementer iubebat. Quæ res Vaiuodæ animum suspensum, anxiumque tenuit, quum confusus in hac mandatorum diuersitate fluctuaret; adeo ut ipse, quo minus infastæ pugna interesse potuerit, regi potius talia, tamque discrepantia nuncianti, quam suæ tergiuersationi, aut malignitati (quod postea à plerisque obiectum ei fuit) & tunc & postea tribuere solitus fuerit. Itaque consultissimum fore ratus, si regis mentem, misso ad eum peculiari suo homine exploraret, ac cognosceret, Georgium Badium, scribam suum, ad eum in castra

30 quæ

Fran. Battianus conueniunt in Illyrico indicit.

Ut suppetia Regi ferantur.

Frangepanus Regis copiis cum imperio præfessus decretum.

Delectus in Illyrico habitus.

Ioan. Vaiuoda etiam in Transilvania copias cogit.

Cur Vaiuoda pugna non interfuit.

*Vaiuodanun-
cius ad Re-
gem.*

quæ adhuc ad Pentelam erant, celerrime transmisit, qui ipsum in hac mutatio-
ne & perplexitate consiliorum hæere admodum, nec quid esset faciendum,
deliberare posse referret; simulque adiiceret, se ad omnia exequenda prom-
ptum, dummodo quid nam aggredi iubeat, plane certius explicet. illud enim de
inuadendo à tergo hoste, ac Thracia & Bulgaria vastanda consilium & serum esse,
& longe quam antea factò difficilior; Radulone iure fæderis cum Turcis initi,
quamquam inuito ad castra Sulimani, vnicum quem habebat filium mittere, coa-
cto. Commodissimum igitur & saluberrimum sibi ante omnia videri, vt copias
quamprimum & omnibus locis in vnum contrahat; posse ex Vngaria & Bohe-
mia, prouinciisq; eo spectantibus, item ex Illyrico & Dalmatiæ partibus tanta au-
xilia breui conuenire, vt si his, quas ipse è Transsiluania ductaret, ac quæ in regiis
castris iam haberentur, copiis coniungi, ac in vna castra recipi queant; pares a-
cerrimo hosti vires, in aciem producere, & de victoria bene sperare posset. Quæ
quum à Bacio cognouisset, eodem tempore ad oppidum Felduarium, perin-
de ad Danubii ripam positum, castra promouit, adducto secum Bacio; eum-
que illinc ad Vaiuodam, dies & noctes continuato itinere reuerti iussit; adiun-
cto ei, quo maior mandatis inesset auctoritas, ac eo citius ad regem veniret,
Iohanne Statilio, Petri Berislai, & Martini Bani, qui Bellicosus dictus fuit, è so-
rore nepote. Per eosdem nuncios dedit mandata, tam ad vniuersos Transsilua-
nos, quam ad Episcopum Iohannem Gostonium, & alios priuatim, ac etiam (sic
ipsomet suadente) ad Vaiuodam, vt sub læsæ maiestatis pæna, statim promotis
castris ad regem properarent. Mittuntur etiam in partes Dalmatiæ & Illyri-
ci ad Battianum, & Christophorum Frangepanum, aliosque procures, cum
formula similium mandatorum, ne quid moræ in veniendo committant, in
qua inesse summum periculum videretur. Et Ladislaus Macedonius ad reginam
magna celeritate remittitur, vt illa fratrem Ferdinandum, eiusq; in Austria præ-
fectos vrgeat pro auxiliis, aut potissimum tormentis currulibus mittendis, quo-
rum in castris paruus admodum numerus erat, vtque Bohemos è propinquo,
cum per literas, tum per nuncios sollicitet, præcipue vero Iohannem Mezericium,
vt eas peditum cohortes, ad quas stipendium ab ipsa ex priuato suo acceperat,
quam primum in castra conduceret. Quibus in hunc modum curatis, quum
Sulimanum capto Varadino Petri, ad Vilacum oppugnandum vires suas admo-
uisse intellexisset, ea quoque re haud parum animo consternatus, exercitum pro-
mouit, nusquam à Danubio ob commodiorem vehendi commeatus & aquatio-
nem discedendo, ac Idibus Augusti ad Paxum, ibique non amplius biduum mo-
ratus, Tolnam peruenit, quod oppidum nobile, & omnibus rebus, quæ ad vi-
etum & castrorum necessitates pertinent, cum antea, tum præsertim eo tempo-
re, quo Ludouicus cum exercitu eo expectabatur, refertum atque abundans e-
rat. Rex Tolnam veniens, Palatinum quem ex secundis castris, præmissum di-
ximus, obuium habuit, ac paulo post complures etiam alii, ex proceribus, explica-
tis signis, ac plenius beneq; instructis ordinibus adfuere. Inter quos Georgius Za-
polianus, Comes Scepusiensis, Vaiuodæ Iohannis frater germanus, cum mille du-
centis sclopetariis, ac trecentorum plus minus equitum ala superuenit. Anniba-
lem etiam è Cypro insula celebri oriundû, Carthaginensem cognomine, cum suis
copiis & iis, quas Leonardus Gnoienius Polonus ducebat, quæ omnes Pontificia
pecunia conductæ erant, & quatuor millia peditum selectorum constituebant,
Ludouicus benigne excepit, & liberaliter habuit. Eodem tempore Paulus Var-
danus Agriensis, ac Franciscus Perenius Varadiensis Episcopi, alique vtriusque
ordinis procures armati in castra peruenere. Nec multo post Vilacum quoque à
perterrefactis nostris, & diuturniorem obsidionem ferre non valentibus, hosti
deditum est. Quamobrem quonam modo hostes Draui transitu ad Essecum pro-
hibe-

*Rex nouis
mandatis
vrget.*

*Vt statim,
promoti ca-
stris, ad Re-
gem propo-
ret.*

*Mittit & in
Illyricum.*

*Ad Ferdinan-
dum, & Bo-
hemos.*

*Vt auxilia,
omni mora
abiecta, sub-
mittant.*

*Tolnam di-
uersa Regis
copia con-
fluunt.*

*Vilacum Tur-
cis deditur.*

hiberentur, qui Sauum, nemine qui resisteret obuio transissent, frequenti Senatu consultatum fuit. Id oppidum Romanorum olim coloniam fuisse, Mur-
samque appellatam Lazius existimauit. Placuit autem Regi & Senatui, vt Pa-
latinus, quemadmodum initio belli demandatum fuerat, occupato Esseco, ac
præsidio militari, tormentisque munito, daret operam, ne hostis transire posset,
aut si propter ingentes eius copias viresque arceri nequiret, moram tamen ali-
quam iniiceret, donec copias, quæ ex variis locis expectabantur, in castra recipe-
ret. Is quamquam podagricis doloribus, & minime commoda valetudine ve-
xaretur; iussis tamen regis sine mora parere, nullum laborem detrectare; cæteris
10 bonum exemplum præbere. Sed erant in exercitu semina discordiæ, ex sediciosi-
s quorundam colloquiis iacta, qui nobilitate & proceribus corruptis, indignas per
contubernia voces spargebant, se nequaquam cum Palatino, verum cum ipso Re-
ge in aciem & bellum prodire assuetos; hanc ipsis immunitatem saluam, in
concussamque hætenus perdurasse, nec nunc violari permittendum. Quæ
quum à proceribus ambitione diductis, pronisque omnium animis acciperen-
tur, nec res procul sedicione abesset, Palatinus, qui iam ad Mohacium cum sua
peculiari ala equitum & cohortibus processerat, quum nemo eum sequi vel-
let, amissa occasione prohibendi à Drauo hostis, reque infecta, ad regem in ca-
stra reuersus est. Tomoræus inter hæc, quum Varadinum Petri manu captum,
20 ac Vilacum hostibus deditum accepisset, quamquam haud multo plures duo-
bus millibus equitum in castris haberet, & peditum maior pars in arcibus peri-
isset, in alteram Danubii ripam castra sua transtulit; vt quantum posset hosti-
bus tam terra, quam Danubio infestandis aut retardandis incumberet. Ha-
bebat etiam classiculam, ex iis nauigiis, quas Saicas aut Nasades vocant, sa-
tis firmam, cui Radicius Bositius Veteranus trierarchus Thrax præerat, sed quæ
cum hostili classe, vt pote, quæ è biremibus prædatoriis, quibus in mari pyra-
tæ vtuntur, ac aliis maioribus nauigiis constaret, minime conferri posse vide-
retur. At Ludouicus suorum inobedientia, ac rei indignitate commotus, ira-
que percitus; in Senatu in hæc verba prorupit. Video equidem in meo exer-
30 citu nulla disciplinæ militaris vestigia superesse, nihil modesti, nihil quieti esse;
omnia, quod ominari nollem, ad perniciem & ruinam composita, vt quum præ-
sentissima necessitas arma hosti inferre suadeat, libertates nescio quas ignauia
inertiæque suæ prætendant, ac vitam caputque meum discrimini obiciendum
expetant; Verum ne quid in me desiderari queat, qui huic reipub. & commu-
nis salutis causa venerim, cras DEO bene iuuante, eo cum ipsis progrediar, quo
ipsi sine me ire recusant. Quæ Regis verba, partim multo plausu, partim non
sine admiratione eorum, qui intererant, excepta fuere; ac vestigio dies crasti-
nus profectiōi publicatus. Itaque Tolna digressus, Saxardium, nobile Mo-
nachorum Benedictinorum collegium, ac deinde Batham, binis castris per-
40 uentum est: imperatumque iis, qui per vicina loca sparsi erant, vt sine mo-
ra Batham venirent; missusque fuit Georgius Palinaus Episcopus Bosniensis,
qui Tomoræo regis nomine iuberet, ne suas copias regis coniungere diu-
tius cunctaretur. Quoniam autem Salmensis Comes valetudine se excusa-
uerat, & Frangepanus nondum ad regem peruenerat, quibus, vt ante dictum
est, Senatus totius exercitus curam, atque imperium deferendum censuerat,
Ludouicus quum Botham venisset, nec res vltius sine publico detrimento
differri posse videretur, in accuratiorem deliberationem deducendam censuit;
ita vt omnium vota & suffragia, secreto & separatim exquireret, ac demum
iudicio calculoque suo metiretur. Quæ quum maiori ex parte ad Tomoræum
50 inclinare, à nonnullis etiam Georgium Comitem Scepusiensem nominari ani-
maduertisset; duobus illis omnium copiarum imperium detulit; idque con-
uocato

Essecum mi-
nitum.

Ac Palatino
imperatum;
vt Draui
transitu ho-
stem prohi-
beat.

Sed Hungari
Palatino ob-
temperare
detrectant.

Tomoræus ho-
stium cona-
tus inhibere
construitur.

Rex suorum
ignauiam li-
bere carpit.

Batham ver-
sus castra pro-
mouet.

Tomoræus &
Georgius fra-
ter Vainoda-
Duces exer-
citus, equato
imperio, con-
stituuntur.

uocato exercitu publicauit. Quanquam autem vterque haud quaquam fictis vel simulatis verbis se excusaret; alter inexpertam iuuentutem, quodque nec arma, nisi in ludis & spectaculis induisset; alter vincula religionis, quam profiteretur, & imperitiam, ac inhabilem labori ætatem causabatur; eminere alios, multis partibus superiores, Palatinum, qui præsens sit, & Vaiuodam quem breui adfore speret, ambos ductandis exercitibus peritiores, & multis magnisque conflictibus sæpe victores. Se iuuenem minutis & subitariis excursibus, ac præliis exercendis intentum fuisse; sed iustos exercitus ne conspexisse quidem. proinde tantum onus humeris suis longe impar nequaquam suscepturum; etiamsi capitis & vitæ discrimen subeundum sit. Sed rex in sententia perstitit; ac serio mandauit, vt ambo curam exercitus, æquato imperio, administrarent. quorum alter Georgius, quum diu pertinaciter recusasset, ita demum consensit, vt se illud muneris non diutius gesturum profiteretur, quam quoad Vaiuoda frater, aut Frangepanus aduenissent. Paulo post duces castris metandis locum capturi Mohacium proficisci iussi sunt. Fatalis nomini Pannonico is locus, ab occasu solis, Quinqueecclesias urbem celebrem, ab oriente alterum Danubii latus, (nam non procul supra oppidum in duo scinditur, & insulam efficit) à meridie Draui ostia & Illyrici partem, quæ Sclauonia vocatur, respicit, interposita lata planicie, nullis siluis aut vepribus impedita, quam tamen interfecat amnis, quem incolæ Carassum vocant, adeo palustris & stagnans, vt discernere, etiamsi diligentius intuearis, nequeas, in quam partem fluat, arundinetis & carectis, profundoque cæno imperuius, nisi hieme, dum gelu constringitur. Ultra hunc Carassum Tomoræi castra erant, in quibus præter peditum haud adeo magnam manum, septem plus minus millia equitum habebantur; quos aut ipse initio collegerat, aut Petrus Perenius Temesuarii præfectus adduxerat, quosque simul cum classe, ab vltiori Danubii ripa cis flumen traiecisse retulimus. Duces adhibito etiam Leonardo Gnoienio, eius rei, vt ferebatur, admodum perito, locum metandis castris commodum delegere, designatis statiuus, vbi singuli tendere, vbi currus, equos, impedimenta tabernaculaque collocare possent.

Mohacii situs.

Tomoræi castra regis coniungi abnuunt.

Qua confectare, ac per collegam & Leonardum rege certiore reddito, Tomoræus cum Petro Perenio, ad sua castra profectus est, vbi conuocatis tribunis, ac præfectis, cum regiam de coniungendis vtrisque castris, & suam quoque voluntatem significasset, eos spe sua duriores, dictoque minus audientes reperit. nam omnes fremere, indignari, ambiguis clamoribus sententiam coniungendorum castrorum impugnare, hæc esse perdendæ reipub. & interpellandæ victoriæ haud leuia indicia, abduci se à conspectu hostium, cum quibus si se viros esse meminissent, fortiter congregiendum esset, non retrocedendum. principes qui hæc consulant, ocio & inertiae assuetos, de fuga potius, quam pugna, aut cruentandis ensibus cogitare: ideoque pessima & flagiciosa consilia regi suggerere, se retro castra nequaquam moturos, vt terga hostibus inuadenda obuertant, sed regem ad se expectaturos. Veniat modo, nec dubitet suis auspiciis, & DEI Optimi Maximi ope victoriam in manibus fore. Superbire quidem hostem ingenti numero, & vi inconditæ multitudinis, sed eam è vilissimæ plebis colluie, hominum turbam esse, imbellem, nudam, inermem, quorum vix decimo aut vigesimo cuique arma in promptu sint. Certum siquidem & exploratum esse, omnem Turcicæ militiæ florem, ac fortissimum quemque militum, primo in expugnatione Belgradi, ac deinde sub Rhodo interiisse. Orare se duces & obtestari, vt regem ante omnia hortentur, ne se ab inerti turba sacerdotum, ac aliorum, qui vitandæ pugnae, & expectandorum sociorum auctores sint, seduci ac decipi patiatur,

sed cess-

sed cessura prospere omnia existimet, si ipse pugnaturus ad eos primo quoque tempore proficiscatur. Peruicaces ac stolide feroces militum animos mitigare conatus Tomoræus, nihil profecit, qui eo acrius aduentum & præsentiam regis, præliumque exposcebant; suam vero ad regem profectionem renuebant. Dum hæc in castris ultra Carassum arrogantius, quam par erat, & stolidius agitantur, regis exercitus ad Mohacium progressus, loca unicuique attributa, expansis in ea planicie, passim tentoriis, ac tabernaculis occupauerat. Verum ipse Rex, in Villanouana Nicolai Macedonii domo, cum familiari suo comitatu, paucisque aliis sese continebat, incurfurus haud dubie in maximum discrimen, si id hosti non procul castra habenti, cognitum aut exploratum fuisset. Sed fortuna rerum humanarum ac bellicarum dominatrix, atque id, quod factum vulgo dici solet, ad alium locum eius exitium distulere, in quo pro patria, pro aris, & focis, proque religione Christiana honestius & gloriosius moreretur. Interea ex vltioribus castris ad regem de nocte repente venit Michael Podmanicius, à Tomoræo & aliis missus, Sulymanum cum maiori copiarum parte Drauum transiisse referens, ac summa celeritate reliquum exercitum in transeundo occupari. Eos itaque petere, vt ad se veniat, & de ineunda pugna, quæ iam vltius differri nequaquam possit, quam primum cogitet. Ludouicus in re tam trepida & ancipiti, quid facto opus esset, cogitabundus aliquamdiu perstitit; deinde cum paucis, quos secum habebat, rem communicauit. Neque enim ei placebat, quamquam iuueni, & rem militarem tum primum experto, caput suum & vitam, remque publicam vniuersam vnus pugnae discrimini exponere; sæpeque Vaiuodæ & Frangepani ac ipsius Sigismundi regis patruum, aliorumque consilia repetebat, suadentium per nuncios & per Statilium paulo ante à Vaiuoda reuersum, ne copias in aciem prius produceret, aut rem ferro decerneret, quam omnia auxilia contraxisset, & viribus hoste haud inferior existimaretur: damnantiumque eorum imprudentiam & temeritatem, qui se & exiguas quas adhuc habebat, copias intemptiuis ac insanis consiliis ad locum hostibus tam propinquum adduxissent. Expectandum, donec ipsi aduenirent. quorum alter ex Transsilvania iustum exercitum quadraginta circiter millium armatorum; alter ex Illyrico quincem vtriusque armaturæ militum adducturus sit: in quibus vel præcipua obtinendæ victoriæ spes collocari queat; & vt de Bohemiæ & Silesiæ equitatu fileant, suo aduentu cum vires & exercitum auctum iri, tum vero ferociam hostium obtundi posse non diffiderent. Hæc haud quaquam inania versabantur animo: sed contra, nisi ea, quæ Podmanicius attulerat, exequeretur: ii qui pugnam, & supremi certaminis aleam tam temere expetebant, omnem rei male gestæ, ac prætermisæ occasionis culpam sibi vni attributuri esse videbantur.

Ludouicus
prælii aleam
tentandam
negat.

Antequam
vniuersa con-
iungantur
copiæ.

Itaque iis consiliorum difficultatibus tantoque periculi imminentis metu obrutus, Stephanum Brodericum Episcopum Vacientem, cui non ita pridem amplum & honorificum Cancellarii munus dederat, eadem nocte in castra prope mittit: suafurus suo nomine belli ducibus, ac Palatino & Archiepiscopo Strigonienfi (à quorum nutu pendere cæterum vulgus non ignorabat) vt si Bohemos expectare nollent; saltem auxilia, quæ Vaiuoda & Frangepanus breui adducturi sperarentur, præstolari; & dilato aliquantisper prælii casu, castra in tutiorem transferri locum paterentur. Quæ Cancellarius diligenter exequutus fuit: enumeratisque omnibus calamitatum & malorum generibus, quæ ex infelicitate prælii, si (quod D E V S Optimus Maximus procul abesse vellet) hostis superior euaderet, sequutura essent, id quod, paucitate regii exercitus ac hostium multitudine collata, magnopere foret extimescendum

Sed alii temere de summa rerum decertandum suadent & euincunt.

*Rex Moha-
cium venit.*

*De summa
rerum deli-
berat.*

scendum: nequaquam tamen persuadere potuit, ut vel tantillum moræ admitterent: adeo bona consilia frustra erant; vniuersis inani & fatali certaminis auiditate correptis & ferme insanientibus. Diluculo itaque appetente, rex de his à Cancellario edoctus, & sua consilia rogationesque prudentiæ plenas, nullum apud temerarios pondus habuisse dolens, mæstusque ad Mohacium in castra venit: & quod naues, quibus tentoria eius & impedimenta vehabantur, nondum appulerant: ad domum, quam Episcopus in oppido satis commodam habebat, diuertit; nihilque cunctatus, Palatinum, & Senatores, atque alios, qui ex equestri ac militari ordine usu rerum factisque præstare videbantur, conuocari iussit: ut cum illis de summa rerum deliberaret. fuere etiam adhibiti nonnulli ex Bohemis & Morauis, qui partim in regis ministerio antea erant, partim vero audita expeditionis fama suis stipendiis militaturi sponte aduenerant. Actum est in Senatu, & disceptatum diligenter, an expectanda auxilia essent, propediem ad futura; castraque in tutiorem locum transferenda, & pugna abstinendum: an vero cum hoste iam duobus milliaribus distante, nec fortassis pugnae occasionem dilaturo, imparem belli fortunam tentari expediret.

Aderat his consultationibus Tomoræus ex aliis castris, eam ob causam accersitus, neque ipse à conferenda pugna alienus, non sine summa regis & paucorum quorundam admiratione, qui sanioribus consiliis inniterentur. Ternerat etiam Regem, alioquin de tota belli summa supra ætatem rectissime sentientem, ac suas & hostium vires æqua lance pensantem, ideoque iis non satis fidentem, vox Iohannis Pecrii, fratris germani eius Ludouici, qui Francisci Battiani in Illyrico legatus erat. Is enim superioribus annis clade ac cæde Petri Berislau Bani à Turcis captus, & Mahometanam superstitionem amplecti coactus, iisdem fere diebus, quibus hæc agitabantur, relictis Turcis, apud quos ducta vxore, susceptisque liberis, ordines duxerat, ad castra Tomoræi transfugerat, & ad regem deductus erat. Cumque ab eo quæsitum esset, quid sibi de exitu pugnae polliceri auderet, respondisse dicebatur, se quidem non libenter metum aut pauorem animis Christianorum militum iniicere, ne ab hostibus hunc in finem subornatus existimari posset: quod tamen verum sit, se eloqui non dubitaturum, tantum esse hostium numerum, ut si omnes ligatis post terga manibus vincirentur, ita ut nec gladios stringere, nec armis sumptis se tueri possent: à tantulis tamen copiis, quas rex haberet, tridui spacio vix trucidari atque interfici posse viderentur. Itaque Rex Tomoræum pugnae auidum à proposito dehortaturus interrogat, quantum numerum hostium haberi in castris putaret, centum quinquaginta millia hominum respondit. Sed eorum maiorem partem, ex laxis, calonibus, Bulgaris agrestibus, ac dedititiis rusticis constare; qui inermes & imbelles, non arma tractent, sed equorum, mulorum ac camelorum curæ & seruilibus ministeriis addicti in aciem nequaquam producantur. Rursus quot millia armatorum prælio ciendo aptorum censi posse putet, rogatus, septuaginta millia inquit. At quum rex eum quoque numerum suis viribus & copiis longissime superiorem esse subinferret; cætera DEO Optimo Maximo committenda esse, qui suis opem ferre consueuisset, Tomoræus adiecit.

*Tomoræus
pugna cupi-
ditus.*

*Hostium co-
pias eleuat.*

Sed Rege iterum dicente, certis consiliis & ratione innitendum, quam fortunæ, quæ ut plurimum lubrica, inconstansque sit, rem committendam: debere nobis vtriusque fortunæ documenta exemplo esse, ut obsequium cum securitate, quam contumaciam cum perniciæ eligendam censeamus. postea motis leuiter humeris subticuit: sic tamen ut rex, ipsi & maiori parti Senatus & præfectorum, temerariæ ac ancipitis pugnae consilia, fatali obstinatione infixa

infixa animo probari animaduerneret. Interea dum in hunc modum à Rege & Senatu disputatur, venire ex vltioribus castris nuncii è præcipuis, communi nomine ad Regem & Senatum missi, quos quum Rex intromitti iussisset, monuere eos, & qui aderant omnes, suorum commilitonum nomine, ne regi auctores sint detrectandæ pugnae, sed confestim adducto principe eo veniant, castraq; castris coniungant, & propiciam fortunam, quam DEVS Opt. Max. obtulisset, ^{Fatali prælii committendi ardor.} obuiis vlnis amplectantur, ne ve de victoria quicquam dubitent. Quod si quipiam aliud persuadere conentur, paratum eis esse exitium: seque aduersus cunctatores arma è vestigio conuersuros. His in hunc modum, nulla regis aut senatus habita ratione, expositis, iisque, qui saniora consilia amplectebantur, tam atroci denunciatione deterritis, vel inuito rege pugna decernitur, nulla spe expectandorum auxiliorum, nec Vaiuodæ aut Frangepani aduentus. Circa eodem dies Ludouicus Pierius, à Battiano præmissus, vt in castris locum deligeret, retulit Battianum cum auxiliaribus suis, quas breuitate temporis conscribere ^{Battiani & Frangepani copia haud longe abesse nunciatur.} potuerit, aduentare, nec procul abesse, ita vt intra triduum adfuturus sit. Christophorum Comitem Frangepanum & Iohannem Carluicium, cum exercitu viris, armis, & bellico apparatu haud contemnendo subsequi: iamque Crisium non procul à Drauo oppidum attigisse: consultissimum futurum, si illi expectentur. Ac Battianus, ita vt nunciauerat, triduo ante diem pugnae præstitutum, qui

20 Dominicus erat, cum tribus millibus equitum & mille peditibus aduenit, cum postea die Mercurii pugnatum sit. Cum eo vna Iohannes Tahius, & Iohannes Banffius aduenere: cum multis aliis, & Sigismundus Paganus, quem cogendis auxiliis relictum domi diximus, moræ pertæsus, Battiano se coniunxit; & postea in pugna occubuit. Altero die Simon Episcopus Zagrabienfis, cum Petro Erdodio ^{Copia Regis aucta.} fratre, copias suas adduxere: & Iohannes Bornemissa nutritius, regi alumno, trecentos equites expeditos, duce Stephano Acelio misit, cum decem millibus aureorum extremi loco muneris. Iohannes Saracenus duobus millibus peditum sagittariorum, quos per oppida ad Draui decursum stipendio conduxerat, adductis, nec non Philippus Moræus Episcopus Quinqueeclesiensis, cū Ladislao Moræo fratre, multisq; aliis sese regi coniungere: atq; ita numerus copiarum auctus est,

30 vt summa totius exercitus sex & viginti millium hominum numerum nequaquam ^{26000. hominum in exercitu Regis.} superare videretur. Non est profecto mirandum, has tam paruas copias, numero & viribus longe inferiores, cum ingenti Turcarum multitudine, ac militibus, qui in diuersissimis orbis terrarum partibus, per varias victorias & triumphos exercitissimi haberentur, ac quadruplo nostrorum numerum excederent, temere congressas, victas & profligatas succubuisse: sed eorum potius arrogantiam & insaniam damnandam & detestandam reor, qui potentissimi hostis vires eleuando & contemnendo, sibi que de victoriæ successu stolide blandiendo, iniquissimam dimicandi condicionem subire; quam optimi & cordatissimi principis, inuiti, & fere cladem præfagientis personam eo pertrahere maluissent, vnde pedere referre sine manifestissimo discrimine, ac acerbissima rerum omnium conturbatione nullo modo liceret. Iam enim duobus milliaribus non magnis bina castra distabant: adeo vt & serum redeundi consilium, hoste tergis insistente, & falsa atque importuna spes repellendi hostis, vel prudentiorum hominum æquiore iudicio censi posset: sic vt Franciscus Perenius Episcopus Varadiensis, elegans nec indoctus iuuenis, ^{Viginti sex millia Martyrum Hungarorum, ex Episcopi Perenii præfagio in fastos referenda.} quasi futuri mali præscius, eum diē, quo pugnabitur, viginti sex millium Martyrum Vngarorum celebri memoriæ, qui pro Christiana religione occubissent, factis inscribendum, ideoq; ad eam rem impetrandam, Stephanum Brodericum Can-

40 cellarium, si superstes & incolumis è prælio euadat, Romam mittendum esse, haud

50 insulso ingenio, nec vano præfagio dixisse memoretur. Postquam decretum est totam rerum summam solius fortunæ arbitrio committendam esse: Tomoræus ad

*Castra regia
coniuncta.*

*In velitationibus Hun-
gari semper
superiores.*

*Regii corpo-
ris custodia
tres ordinum
ductores at-
tributi.*

*Acies Regia
instructa.*

sua castra profectus est, ut ea reducta paulisper regiis coniungeret. quod ut face-
re vellent, tribunis militum, ac nobilitatis ægre, nec aliter quam certa spe futuri
prælii oblata persuadere potuit: factumque est ut rex sua paulo ulterius promo-
ueret, & illa à Tomoræo ad eundem locum, duobus aut tribus passuum millibus
infra Mohacium retraherentur, relicto inter utraque castra certo quodam, haud
magno tamen intervallo. Eodem die naues onerariæ cum tormentis currulibus
maioris minorisque generis, ac pulveris sulphurei compluribus cadis, aliisque re-
bus bello necessariis appulere: quæ etiam nouem bellica iustæ magnitudinis tor-
menta, pilasque ferreas, & hastarum pedestrium certum numerum, quæ Viennæ
iussu Ferdinandi principis subministrata erant, secundo flumine aduehebant; qui-
bus tuto deuehendis ducenti pedites Alexii Turzonis, cum aliquot campestribus
machinis adhibiti, vna venere. Is enim cum Thoma Salahazio Episcopo Bezpri-
mieni, & Iohanne Bornemissa, iam sene & tum febris molesta, importunaque ten-
tato Budæ apud reginam relictus erat. Eo in loco tridui spacium priusquam pu-
gnaretur, consumptum est, nostris & hostium castris tam prope collatis, ut eo-
rum propinquitas minutis certaminibus quotidie occasionem daret. in quibus
quidem, (quod mirum dictu est) incertū virtute ne an vi nostrorum, vel fortui-
to, aut sponte cedentibus Turcis, nostri semper superiores euadebant, pulsis & fu-
gatis captisque ac interfectis quam plurimis ex hostium numero: ita ut eo quali-
cunque successu, elati animis, præfecti & milites magis ac magis ferocire, pugnaq;
poscere: & regē ac duces, ne eam differre vellent, importunis plerumq; ac incon-
ditis clamoribus urgere non dubitarent. Intra istud triduum, belli duces cum rege
& senatu, cæterisque qui militaris disciplinæ scientia, fortibusque ausis ante alios
clari erant, de construendis aciei ordinibus, subsidiisque eius, de collocanda extra
periculū, ac incolumi conseruanda regis persona, de idoneo tormentis capiendū
circuitu, quo maiori hostium detrimento exploderentur, de castris præsidio mu-
niendis, deque locis idoneis vnicuiq; agmini assignandis consilia contulere. Non-
nulli suadebant regi cum aliquot millibus equitum procul ab acie consistendum
esse: atq; aliquot milites similibus regiis armis induendos, ut quum turmæ pu-
gnando, ut fit, miscerentur, hostibus regem discernendi facultas sublata esset: sed,
quum neutrum primoribus nobilitatis ac tribunis & præfectis ordinum pla-
citurum videretur: quamquam aliqui ut non insalubre consilium satis proba-
rent, omissum fuit. Igitur ad diem XXIX. mensis Augusti Diui Iohannis Ba-
ptistæ ab Herode Antipa decollati memoriæ sacrum, à ducibus in aciem pro-
dituris deliguntur tres ordinum ductores, Gaspar Raicaius, Valentinus En-
ningius, qui & Turcus vocabatur, ac Iohannes Callaius, cognomento Mi-
les, acerrimi & pugnacissimi viri, ac regi imprimis fidelissimi, qui nihil aliud
muneris haberent, quam corporis regii custodiæ intenti, singulari industria
& virtute curarent, ut si ita forte ferente fortuna, res ad fugam inclinare vi-
deretur, regem periculo exemptum, ad meliora reseruare, & in tutum perducere
re possent.

Aciem autem in hunc modum instrui placuit, (licet Leonardus Gnoie-
nius, ut ea vtrinque curribus catenatis vallanda ac intra eorum septa certan-
dum suaderet, idque consilium Paulo Baquitio, & Radicio Bositio, qui ali-
quot legitimis Turcarum principis Selimi præliis interfuisse dicebantur, pro-
baretur) ut ea quam fieri latissime posset, ne scilicet hostis lunata sua acie cir-
cumuenire nostros posset, extenderetur; primique agminis dextrum cor-
nu Battianius Dalmatiæ & Illyrici præfectus, ex antiqua consuetudine, cum
Iohanne Tahio ac suis Illyrici nominis militibus curaret: sinistro, quod Vai-
uodæ, si adesse potuisset, designatum erat, Petrus Perenius præficeret. In
hoc agmine, quod decem millia armatorum habebat, complures ex primorum
ordine

ordine, præter Andream Bathorium, Palatini patrum, Antonius Palocius, Franciscus Drugetus, & Thomas Secius, alique celeberrimi viri censebantur. Tomoræus tamen & Scepusiensis nullum sibi certum locum desumpserant, ut huc atque illuc ubi magis necessarium fore videretur in acie & pugna discurrendo & volitando rem commodius administrarent. Secundum agmen ex totidem fere millibus equitum constabat, in quo & rex erat, & Episcopi fere omnes, & rogatorum varii generis hominum magnus numerus, cum Petro Corlatcouio, & Andrea Trepca Polono Aulæ præfectis; pone sequebantur alii aut cubiculo regio assueti, aut diuersis eius ministeriis addicti, cum suis quisque militibus, triplici ordine distincti: eisque Nicolaus Tarcianus è provincia Sarossiensis vir nobilis & fortis præerat. Rex ipse in medio statuebatur, tam corporis & armorum specie, quam cætera spectabilis. cui proximus ab vno latere erat Palatinus, ab altero Archiepiscopus Strigonienensis: à tergo vero præter prænominatos custodiæ regiæ adhibitos, Stephanus Sliccæus Bohemus, Iohannes Cetricius Silesius, Cubicularii, Stephanus Mailatus dispensator, sed vir militaris, ac Gaspar Gouatus, Stabuli magister adhærebant. quibus mille & amplius equitum cataphractorum pulcherrima ala præsidio coniungebatur: inque medio huius secundæ aciei, quæ locum subsidiariæ implebat, ingens vexillum Diui Virginis Matræ s imagine deaurata conspiciendum, à Iohanne Dragffio, Bertoldi, de quo supra retulimus, filio, prætorii præfecto, sustinebatur: cui de veteri more calcaria detracta erant, eo scilicet monimento, ne de fuga cogitaret. Custodiæ præsidioque castrorum duo millia peditum, præter lixas & calones, reliquosque, qui variis ministeriis fungebantur, relictæ erant, eaque curribus catena coniunctis vndique muniebantur.

Locus autem pugnae, in latissimis & patentissimis illis campis Mohacio subiectis, delectus fuit, qui vno ab oppido milliari nostrate, dimidio autem à ripa Danubii abesset. Tormenta currulia mediocria, quæ ad octoginta habebantur, inter primam & secundam aciem idoneo in loco collocata erant. quanquam ut statim post principia collocarentur, plures censebant, ut priusquam ad manus ventum esset, ea in hostes non tantum terrendos, sed quo magis noceretur, faciendos & debilitandos explodi aut exonerari possent. Regem obequitantem & ordines perlustrantem (de cuius præsentia complures subdubitare videbantur) Palatinus concionabundus, manuque omnibus ostendens præsentem adesse; ad omnemque belli fortunam cum ipsis paratum referebat: neque pro sacrosancta religionis & Reipublic. Christianæ defensione, pro aris & focis, ac pro ipsis & eorum coniugibus, liberisque, proque regno Pannoniæ, cæterisque provinciis, caput & vitam suam extremo discrimini exponere recusaturum, clara voce testabatur: itaque agerent ipsi quoque partes in pugnando suas, veluti viros vndecunque fortissimos deceret: seque Vngaros esse meminissent, qui eosdem hostes fædissimæ & abominandæ superstitionis homines, sæpe ad interuentionem cecidissent. non debere eos terreri multitudine hostilium copiarum, neque enim in numero, sed in robore ac inuicta militum virtute victoriam sitam esse: Deum immortalem pro iusta causa, pro vera religione, proque libertate pugnaturis, præsentis ope adfuturum, & de perfidis hostibus, pro diræ dominationis libidine, iniusta arma inferentibus, per eorum vindices dextras, supplicia & pænas procul dubio sumpturum. At Sulimanus, quamquam à nostris tympanorum strepitu & tubarum clangoribus ad certamen prouocaretur: tamen intertum quibus de causis ab exortu solis, ultra meridiei tempus in castris silentio sese continuit, adeo ut nostri longioris moræ pertæsi, neque eo die illum pugnae potestatem facitutum existimantes, receptui canendum & in castra redeundum censerent.

Rex in medio statuebatur.

Signifero calcaria detracta, ne fugam cogites.

Locus pugnae.

Rex castris obequitat & ordines perlustrat.

Palatini oratio ad milites.

Suliman usque ad meridiem suos in castris continet.

*Regis custodes
alio auocan-
tur à Tomo-
rao.*

*Galea capiti
imposita Rex
expalluit,*

*Prelum a-
cerimum
conseruor,*

*Equitum pri-
mum agmen
in fugam
actum,*

*Ianiceros
turbat,*

*Castra no-
stra à Turcis
capta & di-
repta.*

Erat inter Vngaros & hostium castra collis quidam in longum porrectus, qui mutuum aspectum oculis eripiebat, nec sciri poterat, quid ea prodeundi in aciem tarditate hostes molirentur: vtrum nostros castra forte repetentes à tergo adoriri, aut in castris nihil tale metuentes noctu aggredi vellent, aut certe longa praelii expectatione fatigatos vno eoque acerrimo impetu inuaderent. Iam sol in occasum inclinabat, quum equestre hostium agmen satis validum, per subiectam collibus vallem quandam tacite procedebat; ita vt illud non nisi ab hastarum summitate, quæ eminebat, conspiceretur. Tomoræus ea re animaduersa, ex prima acie ad Regem prouolans, Gasparem Rascaium, Valentinum Turcum, & Iohannem Callaium, nominatim appellatos, quibus antea regii capitis cura deman- data erat, cum suis equitum alis, procurrere ac quorsum illi tendant, diligenter explorare, & si possint ab incepto reuocare iubet. Illi impositi sibi grauissimi muneris haud immemores, recusato quantum honeste poterant, pro-cursu, quum Tomoræum eadem identidem repetere, neque Regem ducis imperio contradicere animaduenterent, ne quod singulari iudicio detrectabant, id ignauiae tribueretur, subditis calcaribus equos incitarunt: id fore putantes, vt ad Regiæ personæ incolumitatem defendendam idoneo tempore reuerterentur. Verum ea intempestiui imperii, ac interrupti ordinis importunitate effectum est, vt neque ad officium suum, quod Regi ab se præstari maxime cupiebant, redire, nec quo hostis pergeret rescire, aut aliquid ei nocere potuerint. Eodem enim pun- cto temporis ex Sulimani castris terribile classicum concrepuit, clamor extol- li, & exercitus magnus & formidabilis equitum & peditum prætorianorum per collem sese demittere, ac in nostros rectâ procedere capit. Tum vero ambo duces ad Regem adcurrentes, hostem venire ad pugnam, nunc infestis signis concurrendum, nec de victoria dubitandum ingeminant. Ad quam vocem Rex intrepidus, nec quicquam cunctatus, salutare Christi Dei nomen inuocari, at- tolli signa, inflari tubas, & tympana pulsari imperat: ac galeam poscit. quæ quum capiti imponeretur, non parum vultu expalluit, ita vt ea res ab aliis, qui aderant, pro inauspicato futuri mali omine notaretur. Hostes interea, late extensa in lunæ crescentis formam acie, iustis passibus appropinquant, quum- que propius ventum esset; magno sublato vtrunque clamore, ab antesignanis & primo ordine concursum est: tormentis prius omnibus in hostes exoneratis; neque tamen vllò notabili illato damno: certatumque est summis vtrunque vi- ribus, amplius horæ spacio, multo acrius & vehementius, quam pro nostro- rum numero; ita vt longe plures ex hostibus, quam ex nostris occumberent: & prætorianorum equestre agmen, quod pugnam inchoauerat, terga dare co- geretur: ac ad Ianiceros, qui in subsidiaria acie collocati erant, effusa fuga prorue- re, atque adeo plurimi ex iis vi & cursu equitum proculcarentur: nostris ingen- ti animo & viribus à tergo instantibus. Qua fuga hostium conspecta, Andreas Bathorius ad Regem, citato equo, repente recurrens, fugere hostes, victoriam nostram esse, promouendum gradum, & nostros hostibus persequendis instan- tes, adiuuandos dicebat. Rex eo nuncio recreatus, veluti spe recepta, cum sua acie, quam maxime poterat, procurrendo, suis ferre auxilium properat: & iam primum agmen, fugatis equitibus, etiam Ianiceros loco mouere ceperat, ita vt non procul ab eo loco, in quo Sulimanus constiterat, pugnaretur: & accur- rente Rege, pugna magis ac magis recrudesceret: nonnullique ex corporis cu- stodibus, quos Sulacos appellant, ibidem trucidarentur: cum repente è castris fugientes, quam plurimi ex nostris, capta ea, cæsosque ad vnum defensores, dire- pta tentoria, impedimenta que vniuersa in potestatem hostium deuenisse nun- ciauerunt.

Illud enim agmen, quod per vallem tacite progressum diximus, septem millium

millium equitum numerum continebat, & Sulimanus, duce Balibego Nandor-^{Castrâ nostrâ}
 albæ præfecto, ad castra nostrorum diripienda præmiserat, vt nostros duplici ^{à Turcis ca-}
 periculo circumuentos distineret: atque is, interfectis castrorum præfidiariis, ^{ptæ & direpta}
 ea manu ceperat: victorque suos per contubernia sparserat; sic vt tres illi duces, à
 Tomoræo ad explorandum missi, quod exiguam militum manum haberent,
 cum hoste, antequam in castra impetum faceret, congressi facile funderentur: &
 vnus ex illis Callaius in pugna caperetur, sed virtute sociorum, eodem momento
 libertati restitutus cum reliquis sociis ad Regem reuerti contenderet. In ea ca-
 strorum direptione Elias Gondossus Culinæ Regiæ præfectus, coquorumq; ma-
 10 gister, viridis senectæ robore validus, vigenq; dum Regi, vt existimabat, reuersu-
 ro, cœnam parat, inter culinæ instrumenta, & nondum paratas dapes, pugnans
 cum sociis trucidatus est. Meliore tamen fato, fortunaque, Antonius Segedinus,
 è Franciscanorum Monachorum familia Regi à sacris concionibus, postquam
 cum aliis, qui custodiæ Regiæ supellectilis relictæ erant, aduersus hostes, diu
 multumque pugnasset, & prægrande vulnus in facie accepisset, postremo, con-
 scenso, quam fors obtulerat, equo Regio, è medio hostium ægre profugit, & post-
 ea deformato vultu diu vitam protraxit. Quum ad nostros, qui in dextro cornu
 pugnant, fama direptorum castrorum allata esset, eodemque tempore hostes ^{Castrorum}
 sua in nostros tormenta tum primum explosissent, ingenti terrore perculsi, & ^{direptorum}
 20 consilii inopes (quamquam pilæ supra militum capita præteruolantes plus ter-
 roris quam damni intulissent) inclinari cæpere: & plerique turpiter aufugere. ^{& tormento-}
 Neque tamen ea fuga, cæteris animos adimere visa est, quin infracto animorum ^{rum terrore,}
 & virium robore pugnarent, & vsque ad tormenta magnam in prætorianis mili- ^{nostra acies}
 tibus stragem edendo prouherentur: nec proculerat, quin ea, à quibus vix octo ^{inclinatur,}
 aut decem passibus aberant, potirentur. Magna etiam equitum nostrorum pars
 ad vallem cauam, quæ inter collem & palustrem quandam in propinquo lacu-
 nam, erat, euitandarum pilarum causa se receperat: sed hortatu ducum denuo pu-
 gnam instaurantium, egregie rem gerebat: quum iterum atq; iterum tormenta
 hostium tonare, densusq; per aerem fumus caliginem oculis inferre, & hostes re-
 30 centes professis, ac integri in fauciorum locum submitti cæpere. Itaque iam
 sole in occasum tendente, quum tribus horis continue pugnatum esset, tam illi, ^{Exercitus Re-}
 quam alii, qui adhuc diuersis in partibus certamen protrahebant, pedem refer- ^{gius, qua quis}
 re: deinde totus exercitus effusa fuga dilabi cepit, & qua quisque viam inuenie- ^{que potuit,}
 bat, profugere. Rex, qui hætenus in acie perstiterat, illinc se subduxit, nec am- ^{fugit.}
 plius ibi visus est, siue progressus in primam aciem, quod fieri potuit, & à multis ^{Regis fuge}
 affirmatur, siue ab iis, quos pone tergum ei iunctos fuisse dictum est, Slicco, Mai-
 lato, Cetricio ac stabuli præfecto, rebus iam desperatis, in tutum, nisi fata obsti-
 tissent, perducendus, sublatus fuisse existimetur. Hostes visa nostrorum præci-
 piti fuga, incertum an pugnando fessi, ac vulneribus debilitati (neque enim ipsis
 40 incruentum prælium fuisse certum est) vel fraudem ac insidias subesse rati, diu se
 in acie continuere; nec nisi primis tenebris ingruentibus fugientes, & dispersos
 insequi cepere.

Ex peditibus, quorum XIV. millia fuere, vix bis mille euasere; obscu- ^{Peditum duo}
 ræ noctis beneficio, ac effusissimo imbre, qui post fugam cælo delapsus fuit, ^{decim pane}
 protecti. Inter quos Annibal Cyprius pontificiarum pedestrium copiarum du- ^{millia casa.}
 ctor, pernici vsus equo, amissis suis omnibus, profugit. Tomoræus cū collega Sce- ^{Annibal Cy-}
 pusensi, infausti præproperæ, funestæque pugnae auctores & duces, ac Iohannes ^{prius.}
 Dragffius, prætorio præfectus idem & Signifer prætorianus, in prima acie ceci- ^{Tomoræus &}
 disse dicuntur, simul cum Antonio Palocio, Thoma Secio, Ambrosio Sarcano, ^{Scepusiensis,}
 50 Francisco Drugeto, Gabriele Perenio, aliisq; compluribus ex procerum ordine, ex ^{& alii com-}
 qua tamen strage Battianus & Tahius ægre sese explicuere. Palatini equus, quum ^{plures Duces}
 ardore ^{occubere,}

*Palat. & Bat-
tanium vna
fugunt.*

ardore solis, ac cursus labore fatigatus, amplius fessorem vehere non posset; hostesque instarent, à Paulo Caprario, familiare suo equum recentem poposcit, & impetrauit; ipseque licet pedibus æger, adiutus tamen ab illo, prope eum conscendit, & in tutum abiit: Caprario à Turcis capto & abducto, quem tamen ille suo ære redemit, & magnis affectum beneficiis & honoribus exornauit; interque fugiendum in Battanium incidens, simul ambo Babociam cum paucis contenderunt. Haud dissimili etiam fidelis obsequii genere Alexander Bacacius Iohanni Banffio equum oportune obtulit, quum equus illius laboribus & vulnere debilitatus fathisceret; & Iohannes quidem vitato periculo manus hostium effugit; Alexandrum vero captum, grato animo redemit; & ædem, quam Diuo Iohanni Baptistæ in prælio, si incolumis euaderet, vouerat, Linduæ ædificandam dedicandamque curauit. Rex cum paucis, quos à tergo eius constituisse retulimus, in tanta rerum iniquitate, quam sæpe prædixerat, fuga salutem quærere coactus, relicto ad dextram Mohacio, citatis equis versus Quinqueecclesias cursum intendit. Sed quum in Carassum, palustrem & cænosum riuum, inter Mohacium & Chelliam vicum, incerto vado limosoque præterlabentem venisset: isque tum forte à Danubii exundantis aquis, & repentino imbre, qui confecto prælio multa commistus grandine & tonitru ceciderat, non nihil accreuisset, neque obscuritas noctis, aut pauor insequentium hostium, vado explorando ocium concederet, rapiente fato, ea, qua fors & fortuna tulit, transire, impeditiorisque ripæ aggerem superare conatus, reflexis habenis, resupinatoque equo, in profundiorum lutulenti amnis limum cecidit, ac de grauantium armorum pondere, & equi colluctatione oppressus, miserabiliter interiit: præstantissimæ indolis atque ingenii princeps, ac omnibus corporis atque animi dotibus insignis, eoque infelici vitæ exitu indignus.

*Rex Hunga-
rie perit in
Carassi pa-
ludib.*

Hæc est illa memorabilis simul & miserabilis Mohaciana clades, qua antiquum gentis nostræ decus, floremque nobilitatis & militiæ, ac quicquid virium habebamus, vna eaque funestissima dimicatione prostratum amisimus: cepimusque cum inexprabili ignominia nostra, qua barbarorum intolerabile iugum, qua exterarum nationum seruitutem subire ac perpeti: ita vt temerarios ac insanos inauspicatæ pugnae auctores, qui optimum & mansuetissimum iuuenem Regem hostibus mactandum obtulissent: ac patriam in has miseras & calamitates præcipitassent, iure meritoque omnibus diris deuouendos censeamus. Periere eo prælio partim in acie, partim vero inter fugiendum, decem millia equitum, ac circiter XII. millia peditum: è nobilitate vero clari nominis amplius quingenti: præterea omnes fere Episcopi, cum Ladislao Archiepiscopo Strigonienſe: Franciscus nempe Perenius Varadiensis, Blasius Paxius Iauriensis, Franciscus Chaholius Chanadiensis, & Georgius Palinæus Bosnensis, iuris scientia clarus. Philippus Moræus Quinqueecclesiarum Episcopus non ita pridem, è legatione ad senatum & Rempublic. Venetorum obita, reuersus, quum multis acceptis lethali-
um vulnerum plagis ex acie se proripuiſſet, inter vepres & querceta secus viam concidit, & expirauit, tonsorisque, qui socius periculi aderat, opera, frondibus & ramis arborum tectus, post hostium discessum inuentus fuit, ac sepulchro conditus: tonsorem mille nummos aureos, qui in morientis Zona erant, sibi clam retinente.

*X. millia equi-
tum, & XII.
millia peditum
interiere.*

*Cedes Episco-
pum.*

Telequeſius.

Sed Emericus Telequeſſius, qui eo tempore inter equites Blasii Paxii Episcopi Iauriensis stipendia mærebat, ac postea ad summos honores, supremamque imperatorii muneris dignitatem conscendit, magna cum difficultate, sed maiore virtute, salutem sibi comparauit. Cum enim inter fugiendum à Turca quodam præcipui nominis inuaderetur, quamquam equo laboribus & cursu defesso: substitit tamen, hosteque pugnando cæso atque interfecto, incolumis ceptum iter pro-

- prosequutus est: Radicius Bosithius Thrax, qui classi præerat, commendata veteranistrierarchis Ambrosio Fogassio, & Iohanni Fillereffio classe & naualibus sociis, inani spe victoriæ in primam aciem equo vectus processit; ibique pugnans interfectus est. Desiderati sunt ex prima nobilitate, Matthias Comes Frangepanus, Christophori necessarius, Franciscus Balassius, Michael Podmaniccius, Iohannes Isthuanffius Regis cubicularius, Gregorius Orloucius maritimæ ciuitatis Segniæ in Dalmatia præfectus, Nicolaus Tarcianus, Emericus Vardanus, Iohannes Paxius, Nicolaus Forgacius, Iohannes Tornallius, & plurimi alii, quorum recenferi nomina nequeunt. Perit etiam primo in congressu Iohannes Pecrius, quem ¹⁰ paucis ante pugnam diebus à Turcis ad Regia castra transfugisse, & fama ingentis hostilium copiarum multitudinis Regem perterruisse docuimus. Præter alios è peculiari Regis famulatio, iuuenes, vt neque hoc prætermittamus, occubuit in fuga an in conflictu incertum, Petrus ille Corogius, admirabili & stupendo, planeque ferreo naturæ, ac omnia conficientis stomachi robore memorabilis, qui poscente Rege iuvene, mures viuos, præcisasque felium caudas, & abiecta in plateis canum cadauera, tetra fanie, & tabo vermibusque scatentia, absque horrore atque vlla gulæ contumelia mandere, ac conficere erat solitus. In eo vetusta nobilium Corogiorum progenies defecit, qui olim Andreæ Regis, eius nominis primi tempore, dum Pannonii religionem Christianam posthabuissent, Diuo ²⁰ Gerardo, vt crudelem sic impiam necem intulisse memorabantur; eiusque rei argumento fuisse, posteros illorum in sacellum eiusdem diui memoriæ in colle vrbi Budensi opposito ædificatum, sponte aut secus ingressos, continere se nequam potuisse, quin soluta repente aluo fæde contaminarentur: regemque iuvenem non sine multorum risu simul & admiratione in hoc Petro eius rei experimentum, facto sæpius periculo, sumpsisse. Cadauera Stephani Acelii, & Andreæ Trepcæ natione Poloni, ac Petri Corlatrouii non procul ab ea Lacuna in qua Rex periit, inuenta fuere. Stephanus autem Sliccus, cum nonnullis è Bohemia & Morauia Nobilibus, qui initio belli ad Regem obsequii ergo venerant, pari facto interiit.
- ³⁰ Sed Cetricius paludosum amnem ægre transiens, animaduerso Regis periculo, quum opem ferre non posset, locum diligenter notauerat; ita vt Regium corpus postea eius indicio quæsitum atque inuentum sit. Captiuorum non adeo magnus numerus fuit. Sulimani enim edicto, die ea, quæ prælium antecessit, missi per omnia contubernia ii, quos Turcæ Chausios vocant, ne quisquam viuum hostem caperet, seuere prohibitum erat; post fugam tamen plerique intercepti. inter quos Nicolaus Hercegius, Bertoldus Maitenius, & Michael Imreffius, Niger appellatus. illum quidem Ibraimus purpuratorum princeps, equo, gladioque & sumptu donatum liberaliter dimisit, duo alii pecunia se redemerunt. Duo etiam Poloni nobiles, cubiculi Regii familiares Pilleccius, & Iohannes Matiouscius, persoluto redemptionis precio ad Reginam ⁴⁰ rediere.

Tormenta omnia, tam quorum in acie vsus aliquis fuit, quam quæ in castris & nauibus collocata erant, hosti cessere: quum Iohannes comes Hardeccius, curam eorum, iusto tardius sibi concreditam exequi, vt par erat, non potuisset, perditisque rebus salutis suæ fuga consulendum censuisset. Cum autem cæsorum ingens numerus esset: ita vt tetro recentium tot cadauerum odore non campi solum, sed etiam aër ipse infici & corrumpi videretur, ac post discessum hostium magna canum multitudo, ad ea voranda confluxisset, vt etiam viui homines, viatoresque ea iter facientes absque vitæ periculo transire non posse dicerentur: Dorothea Canisiana, Emerici Perenii Palatini vidua, singulari pietate femina, Christianorum hominum, qui pro tuenda patria fortiter occu-

Radich.

Nobiles primarij trucidati.

Ioan. Pecrius.

Petrus Corogius ferreo stomacho.

Corogii necem intulere B. Gerardo.

Memorable vltionis diuina in eorum posteros exemplum.

Cetricii indicio Regium corpus inuentum. Captiuorum exiguus numerus.

Tormenta etiam hosti obuenere. Comes Hardeccius in præfectus.

Dorothea Canisiana casorum cadauera sepultura mandauit rat.

occu-

Vvaiuoda,
Frangepani,
Bohemorum,
ac Moravorum
aduēsus, post
pugnam.

Vvaiuoda su-
spectus de oc-
cultis cum
Solymano
consiliis.

Regina Poso-
nium fugit.

Strigonium,

& Vissegra-
dum egregie
defensum.

Turcarum ex-
cursiones &
populationes.

Marothum
summa vi ex
pugnatum,

Trucidatis o-
mnibus, qui
eo confuge-
rant.

occubuisse, miserta, quadringentos homines, pecunia sua conduxit: qui strata
& iacentia passim corpora, ne ea feris ac alitibus, atque canibus lanianda, ac vo-
randa relinquerentur, ingentibus factis scrobibus sepelienda curauit. Iam Vaiuo-
da cum exercitu Segedinum ad Tebisci & Marusi confluentem, nobile oppidum
liberumque peruenerat, in quo ad XL. millia hominum censebantur, & Chri-
stophorus Frangepanus XV. millia Illyrici nominis armatorum ad Sancti An-
dreæ oppidum, haud procul à Drauo situm adduxerat. Bohemi præterea & Mo-
raui, iusto numero, partim Albam Regiam, partim Iaurinum, ducibus Georgio
Marchione Brandeburgensi, & Adamo de Noua domo, attigerant, eosque Silesia-
ci equites cataphracti mox subsequunturi dicebantur. Quod si Tomoræus & reli-
qui, præcipitis & funesti prælii auctores, has copias auxiliares opperiri, quam mala
sanis consiliis, iuuenis regis immaturum interitum, & patriæ certum exitium,
procurare maluissent, commodiore utique fortuna, & æquiore conditione certa-
re, neq; de successu victoriæ magnopere desperare potuissent. Cum ad duces infe-
lix & lugubris aduersæ pugnæ exitus fama allata esset, omnes æque attonitos &
metu perculsos perterrituit, & perturbauit, sic ut hi quidem omnes eo vnde vene-
rant, agminatim reuerterentur. Sed Vaiuoda suo vsus consilio exercitum retinuit,
& munitis castris aliquamdiu ad Segedinum statua habuit, ut quorsum consilia
Sulimani tenderent, ibi opperiretur. Fuere qui eum occulta cum hoste consilia
iam tum tractare dicerent, ut postquam Ludouicus nullo hærede superstiti fato
functus esset, Sulimani ope regnum consequeretur; sed quum necdum quicquam
tale in apertum prodierit; ipseque etiam adepto regio nomine id negauerit, nos rem
dubiam pro certo affirmare non possumus. Nobilitatis sane animos statim post
cladem, largitione & muneribus aliisque bonis & malis artibus sibi deuincire non
destitit, donec, ut mox apparuit, voto potitus est. Regina cum Iohanne Antonio
Burgio legato Pontificio, ac Thoma Episcopo Besprimii, Alexio Turzone, ac Io-
hanne Bornemissa, nondum quidem satis comperto Regis interitu, sed id quod
erat, multis indiciis suspicata, trepide se Posonium recepit, rerum suarum maio-
ri parte nauibus imposita, aduersoque flumine vehi iussa. Idem etiam locupletiores
Ciues Budenses fecere, quibus tamen diripiendis Andreas Orbaucius Strigonii
præfectus, cæso in acie Archiepiscopo insolentior effectus, non parum damni in-
tulit, quum in naues impetum fecisset; licet homo abiectissimus & vilissimus, Tur-
carum aduentu cognito, arce vrbeque deserta perfide alio confugisset; eamque vir hu-
millimæ fortis, sed non mediocris constantiæ & fortitudinis Matthæus Magnus,
eo nomine haud indignus, egregie custoditam conseruasset. Sed & Vissegradum,
in quo Regia corona, quam Pannonii sacram vocant, antiquitus conseruari sole-
bat, à Monachis Eremitis, qui è collegio Nostræo, illuc, ut in tutiorem locum sese
metu hostium receperant, ac non nihil commeatus introduxerant, fortiter & sum-
ma virtute, cum paucis quibusdam agrestibus defensum fuit. At Sulimanus, di-
missis in duas partes prædatoriis equitibus, quos Turcæ Acangios vocant, Balato-
nem lacum versus, omnem regionem igne ferroque vastauit, abductisque in miseram
seruitutem incolis, longe lateque depopulatus est: ac altera ex parte circa Strigonium
& Siluas Vertesias, parem circumtulit formidinem. Nec vspiciam hostis sæuitiæ for-
tius, validiusque obuiam itum est, quam ad Marothum, Archiepiscopi Strigonien-
sis municipium, secessu & venatione eius clarum. Ad eum enim locum plurimi mor-
tales, ex vicinis locis cum vxoribus, & liberis confugerant, illudque valle & fossa se-
piuerant. quos quum hostes omnibus artibus & viribus illinc elicere conarentur,
nec quicquam proficerent, quod illi suam & coniugum liberorumque salutem in-
trepide & fortiter defenderent; multosque ex hostibus interficerent, aut vulnera-
rent: ex Sulimani castris maiores colubrinæ sine mora allatæ sunt, iisque miserorum
hominum pertinacia fracta expugnataque est, cæsis ad vnum omnibus, inter quos
Michaelis

Michaelis Dobozii eximia virtus, ac clarum facinus memoratur. Quum enim coniugem suam, ad equi clunes receptam, seque arcte complexam, pernecitate equi fretus, in tutum abducere vellet, nec tamen euadere posset, cæsa prius vxore, ne ea hostis potiretur, se in medium confertissimorum hostium intulit, parique fato ab iis trucidatus est. Postea Sulimanus reuocatis suis, quos prædatum miserat, ponte inter duas vrbes facto, Danubium transiecit, Budamq; desertam & incolis vacuam inuisit, regiamq; celeberrimam, ædificiorumq; elegantia, & laxitate pulcherrimam, atq; adeo situ & prospectu amænissimo insignem collaudauit: eademque vacua relicta, nec vlllo amplius loco tentato, depopulandi finem fecit: abdu-
 10 ctisq; Constantinopolim duabus ingeniosi operis Apollinis & Herculis statuis, quas Matthiæ Regi, eiusmodi elegantiarum studio, Iacobus Tragurinus Dalmata, ex ære fusili artificiose conflauerat, & deductis ex omnibus arcibus, quas hoc bello inter Drauum & Danubium ceperat, præsidiis, quod & hiems appeteret, & domesticis tumultibus à quodam Calendero Celebio in Asia excitatis domum reuocaretur, primo Adrianopolim, deinde cum victore exercitu Byzantium reuersus est.

Dobozij præclarum facinus.

Budam occupat vacuam, Solymam.

Constantinopolim redit.

NICOLAI ISTHVANI PANNONI, HISTORIARVM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER IX.

30 **R**BATIS Rege per hunc modum Vngaris, discedenteq; Sulimano, Regnum vndiq; dira belli clade vastatū, nemini curæ erat, imbellesque potentiorum violentiæ & iniuriæ expositi, iniquam suam sortem lugere, nec malorum remedia vsquam expectare; pars Ferdinandum Austriæ principem poscere, pars regnum ad aliquem ex procerum ordine tacitis votis translatum velle. Interea Franciscus Battianus, Illyrici præfectus, donec res in quamcunq; partē expediretur, Clementis summi Pontificis auxilia, ad tuendos præfecturæ suæ fines, & potissimū Iaiciam & Clissiam ob Turcarum viciniam in periculo constitutas, imploranda censuit, misso ad eum Thoma Camariano viro impigro, nobilique in ea Illyrici parte, quæ nunc Sclauonia vocatur, genere orto. Qui cum Romam venisset, ac Regis interitum, quem
 40 iam Clemens non ignorabat, multis verbis deplorasset, aduentus sui causis explicatis, post non longam aut diuturnam moram, mense Ianuario, à Iacobo Sadoleto Cardinale Pontificis responsum literis comprehensum intellexit, se auxilia que expetat, cupere ex animo posse ad eum primo quoque tempore mittere, sed se suasque res sanctamque sedem Apostolicam in eo statu esse, eisq; perturbationibus & angustiis vndiq; premi, vt multo magis aliena egeat ope, quam suam cuiq; ferre valeat. si quando, Deo adiuuante, incommodis illis liberaretur, viresq; adeo debilitas aliqua ex parte recuperet, atq; etiam res Vngaricas in certo ac concordiali quo statu esse intelligat, quantum in se esset, eis non defuturum. Eo enim tempore Vgo Moncata Caroli Cæsaris in Regno Neapolitano præfectus, ac Pompeius
 50 Columna Cardinalis, Pontificem induciis dolose concessis inepte confisum, in urbem irrumpentes pene oppresserant, ita vt Vaticano, eiusq; opulentissima supel-

Battianij ad Clementem VII. irrita legatio,

14. Ianuarii 1527.

lectili direpta, & insigni templo Diui Petri impie profanato, Pontifex in arcem molis Hadriani fuga elapsus, vix salutis suae consulere potuerit. Battianus, repulsa intellecta, quamquam se ab omnibus, ipsoque summo Pontifice, communi omnium parente, derelictum doleret, vigilando tamen & agendo, eas arces, prouiso comite, ac aliis necessariis non sine difficultate in praesens conseruauit. Sed

Vaiuoda regno inhiat. Vaiuoda, qui Segedini retento exercitu statim habuerat, hostiumque consilia speculabatur, exoptatam diu occasionem arripiendi regni nactus, interituque Regis sibi opportune oblato haud obscure laetatus, Budam ire constituit. Exitinere vero ad arcem oppidumque suum Tocaum, sub quo Bodrogus amnis Vngro flumine auctus, ambo è montibus Carpathiis orti Tibisco miscentur, diuertit, co-
piis in subiectis campis castra metari iussis. Hunc in locum plurimos ex proceribus ac nobilitate conuocat: atque imprimis Petrum Perenium, quem in seruanda Vissegradiana in arce Regni corona collegam habuerat, clam multa arte tentatum ac ingentibus promissis in partem traductum sibi conciliat. Is paulo antecum ex praelio Mohaciano domum profugisset, Antonii Palocii, qui ea clade nullo relicto haerede perierat, arcem & oppidum Sarospatacum armis occupauerat; neque aliter Vaiuodae postulatis consensurus videbatur, nisi eam occupationem, tametsi contra leges factam, regia, quam consequi modis omnibus optabat, auctoritate ratam habuisset. Quod quum Vaiuoda facile ei indulgisset, Perenius

Perenium coronam regiam Vaiuoda offert. haud minore ambitione, quam avaritia, non solum coronae Regiae potestatem
obtulit; sed etiam cæteris, qui conuenerant, suadendo hortandoque auctor fuit, Vaiuodam, praeterito Ferdinando principe Austriaco, Annae Ludouici sororis marito, Regem declarandi: eique confestim Vaiuoda praefecturam Transsiluaniæ, quam ipse per plures annos administrauerat, de manu tradidit; Temesuariani autem Comitis & praefecti dignitate, cui Perenius praefuerat, adiuncto simul Episcopatus Varadiensis titulo, Emericum Cibacum cohonestauit. Erat

Emer. Cibaci Temesuari comitis titulo ornat. is ex Ciboia familia Ligustici generis in Italia perillustri oriundus, cuius ut potè maiores simul cum Marchionibus Massæ ex Italia in Pannoniam migrantes, sedes & domicilia in ea parte Regni, quæ Bihariensis dicitur, fixissent, ac à Pannoniis luxato non nihil nominum vocabulo, Cibaci & Massaii denominati sint; 30

Emer. Cibaci familia. quod ex eorum vetustis literarum monumentis clarius constare perhibetur. Aderant praeter Perenium & Cibacum alii quoque complures viri pace belloque praestantes, quos in castra Ludouici Regis profecturos sibi adiunxerat, Benedictus Baionius, Paulus & Blasius Artandii fratres, Iohannes Gerendus, Franciscus Bodo vir militia clarus, Nicolaus Glesanus, Gregorius Peschenius, Iohannes & Gregorius Docius, Petrus Petrouicius, Lucas Quismarianus, nonnullique plures, quos partim largitionibus, partim amplissimarum dignitatum consequendarum spe, ad se pertraxerat.

Verbecius facile princeps eorum. Sed ante alios omnes Stephanus Verbecius, vetus cliens, & partium eius acerrimus propugnator, tam in castris & corona militum, ac nobilitatis, quam
Eius oratio. ubi se occasio obtulisset, priuatim singulos prehensando, adeundoque, ne cuiuspiam suffragia addicerent, quam Vaiuodae, qui nobilitate generis Regi Poloniae coniunctissima, rebusque praclare gestis, & Republic. cum à barbaris frequenter, tum vero ab agrestium immanitate non ita pridem defensa, & vindicata, nemini esset postponendus, acri sermone hortabatur, debere eos meminisse, quidnam ante aliquot annos, maxima & atroci indicta pæna, communibus votis sanxissent, ne sceptrum dignitatemque Regiam, vlllo vnquam tempore, externæ nationis principibus deferrent; quod si a uorum nostrorum memoria, plerumque auare, crudeliter, atque adeo infelicibus auspiciis imperitassent, ac diras calamitates regno inuexissent; recenti documento esse Vladislauum, qui muliebri
plane

plane ignauia, regii nominis fastigium inglorius tenuisset; vt interim de infelicis
 eius filii temeritate sileatur, qua florem militiæ, & veterem virtutis, ac fortitudinis
 gloriam, quarum opinione hostibus quondam terrori eramus, fæde & turpiter
 amiserit. Prouidentia profecto ac benignitate propicii numinis euenisse, vt hunc
 clarissimum & fortissimum virum, exitiali nuperrimi prælii aleæ eximere, atque
 incolumē seruare voluerit, scilicet vt superesset, qui in hoc publico luctu, fortibus
 consiliis, & inuictis armis patriam labantem erigere atque stabilire posset, vellet-
 que. Hæc & alia eiusmodi Verbecius nequaquam dicendi rudis, identidem in-
 geminando, animos omnium, quo volebat, flectere videbatur, & Vaiuoda comi,
 10 blandoque sermone singulos alloquendo pollicitandoque obtinere, vt magno
 applausu, magnisque sublati clamoribus Iohannes Rex passim acclamaretur, de-
 cretumque omnium, qui Tocaii erant, suffragiis fieret, vt comitia Albam regiam
 coronando Regi, ad diui Martini ferias, indicerentur; atque absentes ad ea conuo-
 carentur. Itum est deinde Budam, quam cum vacuum, miroque modo defor-
 matam vidisset, cuius olim claritudinis & splendoris ipse gnarus erat, lachrimas
 dicitur minime tenuisse. Nouum ergo principatum occupata arce exorsus, eam
 expurgatam præsidio imposito firmavit: Ciuesque & incolas, qui in Germaniam
 variasque regiones profugerant, reuocauit; data spe laxandi ad certum tempus
 20 tributū. Inde ad comitia, suscipiendo coronæ fastigio indicta, iter aggressus est;
 iamque in eum Regii honores ab omnibus certatim cumulabantur. Albam cum
 ventum esset, à Iohanne Cetricio, qui fugæ regis comes fuerat, Ludouici corpus
 in ea lacuna, in qua prolabente equo perierat, inueniri paruo labore posse intel-
 lexit; quod locum ab se diligenter animaduersum fuisse affirmaret. Nec mora
 certos proceres, Cibacum, cui, vt diximus, Varadiensem, ac Iohannem Sarace-
 num, cui Quinqueecclesiensem Episcopatus, quamquam profanæ conditio-
 nis hominibus, dederat, deligendos censuit, qui adhibito sibi Cetricio Regium
 corpus perquirerent, & inuentum Albam ad sepeliendum quam honestissime
 adferrent. Quod quum inuentum esset, ipse, antequam corona insigniretur, il-
 lud è sabulo, limosisque sordibus bene lotum, & preciosis odoribus ac vnguentis
 30 delibutum, more Regio humare constituit, eiusque rei reginam, quæ Posonii erat,
 admonuisse fertur. Sed illa certis de causis insidias verita, è longinquo potius di-
 ram incomparabilis mariti mortem lugere voluit, quam cum vitæ discrimine fu-
 nus comitari. Alii referunt, monstrante quidem Cetricio, sed reginæ cura studio-
 que corpus repertum, Albamque solenni funebris pompæ ordine deductum fuis-
 se; sed reginam tumulando ei interesse, vti habebat in votis, nequaquam ausam,
 quod se & salutem suam Iohannis fidei, qui interea Alba potitus erat, committere
 dubitasset. Quod quidem vtrumque in ea temporum & rerum perturbatione eue-
 nire potuisse, credibile, veroque simile videtur. Condito, non absque publico omnium
 luctu & lachrimis, in æde diuæ Virginis matris, regio funere, in qua alii quoque reges
 40 condi solebant, tandem coronatio peracta fuit, præsentibus fere omnibus proce-
 ribus, etiam iis, qui Ferdinando Austriaco, Annæque coniugi eius in occulto faue-
 bant: Sed quia in superiore Germaniam profectus, procul comitia agitabat, quid
 haberet de repetendo regno animi, non sine summo dolore ignorabant. Eam autē
 è Pontificalibus libris depromptam Paulus Vardanus, quem Vaiuoda Archiepi-
 scopum Strigonii declarauerat, ac Stephanus Brodericus, Episcopus Vacien-
 sis, Iohannesque Statilius, quem ex præposito veteris Budæ Episcopum Albæ Iuliæ fe-
 cerat, solitis ceremoniis perfecere. Qua peracta certioribus nunciis intellexit Pa-
 latinus Posonii res novas moliri, nec nisi Ferdinando Rege in Vngaria declarato
 50 introductoque quiescere velle. Quibus rebus permotus, communicato cum suis, &
 Christophoro imprimis Frangepano, quem datis ei nonnullis Palatini arcibus sibi
 conciliauerat, quid facto opus esset, perquirebat. Christophorus magno exercitu,

*Ioan. V Vai-
uoda Rex pro-
clamatur
Tocaij.*

*Conuentus ei
coronando
Albam Reg.
indictus,*

*Budam occu-
pat, & præsi-
dio militari
firmat,*

*Regium cor-
pus inquiri
mandat.*

*Alij Regine
studio eruti
referunt,
& Albæ se-
pultum,*

*Anno 1526.
Inauguratio
Iohannis V Vai-
uoda.*

*Palatinus Po-
sonij res no-
uas molitur.*

*Christ. Fran-
gepanus Vai-
uoda Austriae
& Styriam
vastandam
suzdet.*

*Sed illi non
obtemperat.*

*Anton. Rinco
Franc. Gallo.
Reg. legatus
ad Vaiuodam
venit.*

*Littera Regis
Galliar. ad
Hungaros.*

*Fœdus à Rin-
cone inter
Vaiuodam &
Gallum san-
ctum.*

*Comitia à
Regina Ma-
ria vidua Po-
sonium indi-
cta.*

qui in promptu haberetur, in fines Austriæ & Stiriaë irrumpendum, eos ferro & flamma vastandos, expugnandas arces, occupanda locorum præcipua, hostem exagitantem armis, & perterrendum censebat, neque expectandum ut primum ab illo inuaderetur. quin potius omnibus viribus & artibus incumbendum, ut ille potius sibi timere, suaque tueri, quam aliis bellum inferre cogeretur. In quam sententiam cæteri quoque, qui consilio adhibiti erant, pedibus ire videbantur. Sed ipse fatali ductus errore, mitiora consilia sequi, dimissisque copiis, largiendo plurimum, & pollicitando, aduersarum partium studiosos beneficiis flectere, & sibi deuincire frustra conatus est; nihilque se iis artibus apud pertinaces & obstinatos proficere, sero & nimis inani pænitentia animaduertit; seq; Frangepani consiliis non paruissæ penumero deplorauit. Quum post coronationem Budam rediisset, Antonius Rinco, à Francisco Gallorum Rege missus legatus, ad eum venit, facto per Dalmatas Rhagusinos, ac Rhodopem & Æmum montes, ac deinde per Belgradum difficili admodum itinere. Hic est ille Rinco natione Hispanus, sed qui à Cæsare ad Gallos transfugisset, quem post aliquot annos secundo Pado Venetias nauigantem, & illinc Constantinopolim ad concitandos contra Cæsarem, & Ferdinandum fratrem, Turcas contenderet, ad eiusdem Padi & Ticini confluentem, simul cum collega Cæsare Fregosio Ligure Hispani milites insidiis circumuentum è medio sustulerunt; iusta quidem diuini numinis vindicta, ut qui miseros Vngariæ populos, nihil tale meritos, in longe maximum & terribile fortunarum vitæq; discrimen, impia legatione perducere, & immanitati barbarorum, diripiendos obiicere voluisset. Is literas à Francisco Rege, publice ad Vngaros, priuatim etiam ad singulos attulit, Nonis Februarii apud Sanctum Germanum in Laia datas, ac à Robertteto scriba editas, quibus ille se maximo mærore perculsum fuisse commemorabat. acerbissimo allato nuncio de Pannonico exercitu, ab infensissimo Christianæ fidei hoste, Turcarum principe, profligato, magna cum nobilitatis strage, infelicissimo regis Ludouici, quod maxime molestum fuerit, fratris & consanguinei sui charissimi casu. Sed in tantis miseriis haud parum spei & consolationis sibi adferre, quod audiuerit Vngaros, principem iis viribus, eaque animi moderatione in regem suum cooptasse, cuius virtute cum sedatis, si quæ adhuc restarent, seditionibus, res domesticas amplificare, tum à Turcarum incursionibus & fines suos, & Christianam Rempub. cuius firmissimum semper Pannonia propugnaculum extiterit, tueri facile queant. Se itaque omni studio hortari eos, ut Regi populari suo, cuius virtutem iam pridem perspectam haberent, per quietem potius, quam extero & ignoto per discordiam parere, atque alterius quidem præsentia beneficiis ornari, quam alterius absentis ministris prædæ esse malint. Ipsorum fidem atque honorem satis eos admonere, ne ad tanti momenti causam defendendam, animo potius defuisse, quam viribus caruisse videri velint. Postea ab eodem Rincone fædus solenne inter Iohannem Pannoniæ, & ipsum Franciscum Galliaë Reges percutitur, Clemens Pontifex, ac Veneta & Florentina respublicæ comprehenduntur; illudque in æde diuæ Virginis Matris, quæ Germanica appellatur, à Stephano Verbecio, quem in præmium propugnatarum partium suarum Cancellarium suum nuper creauerat, conceptis verbis descripto publicatur. Quæ omnia eo pertinebant, ut in Caroli Cæsaris inuidiam, contumeliamque, animos Vngarorum à Ferdinando illius fratre, quo minus sceptris Pannoniæ potiretur, abstrahere atque abalienare posset. Interea ex aduerso Regina Maria, Ludouici vidua, cohortante instiganteque Palatino, cui, ut diximus, odium capitale, ex mutuis simultatibus ortum cum Iohanne intercedebat, Comitissa Posonium, quo post cladem se receperat, creando Regi indicit, ac ea missis Reginae ac Palatini literis & nunciis ad omnes partes, ad mensem Decembrem promulgantur. Conuenere tanta frequentia, quantum in ea

in ea publica calamitate, & in factiones distractis proceribus, vix extitisse crederes. Nam præter Palatinum, Franciscus Battianus Dalmatiæ, Croatiae, & Sclauoniae prorex, deserto Iohanne, quod de Ferdinandiano animo antea non sat sibi liqueret, absque mora cum Valentino Enningio, Turco cognomine, ac Urbano Battiano, Balthasareque Banffio Thallociano Posonium venit, inque partibus Ferdinandi constanter perseuerauit. Ludouicus Pecrius, Stephanus Giulanus, Gaspar Zoborius, Emericus Variasius Palatino vicariam operam præstare solitus; præter hos Thomas Nadausius, Nicolaus Olahus Albæ Regiæ, ac Albertus Peregrinus Quinqueecclesiensis præpositi, Gaspar Seredius, Franciscus Niarius adfuere.

10 constanterque in partibus Ferdinandi permansere, vno excepto Enningio, qui fluxa instabilique fide, modo has, modo illas partes sequutus est. Petrum Perenium, cui coronæ regiæ conseruandæ munus erat concreditum, & qui eam nuper Iohanni tradiderat, pristina inconstantis animi ambitione, atque auaritia laborantem, promisso ei Alexii Turzonis opera, oppido & arce Sarospataco (quod ille vehementer expetebat, vt ab vtroque Rege consequeretur, eaque de causa talem quæstum fæde exercebat) ac simul Transsiluaniæ præfectura, Regina & Palatinus ad Ferdinandi partes traduxerant. Iohannes quidem Bornemissa senio & quartanæ febris grauissimis accessibus victus, iam è vita migrarat; Sed Iohannem Salaium, Thomam Nadaudum, ac Stephanum Mailatum, qui morienti præ-

20 sto erant, vt arcem Posoniensem cum Regiæ gazæ reliquiis, quæ ab eo isthuc erant perlatae, nemini alteri, quam Annæ Reginæ Ferdinandi principis coniugi conseruarent, traderentque, sacramento adegerat, atque illi hisce comitiis præsentibus, quantum poterant, Ferdinandi partes pro virili tuebantur. His comitiis, quibus ciuitatum quoque quarundam liberarum legati, ac complures è vicinis regni partibus, nobiles viri intererant, Ferdinandus Rex Pannoniæ, in Germania absens, quod felix, faustumque foret, ipsius primum Palatini suffragio, ac demum votis & acclamatione omnium ordinum, magna publicæ lætitiæ significatione, mirificoque omnium applausu, & tormentorum fragore, declaratus est, cum ea antiqui Iuris regula, eiusque interpretatione, vt quum comitia à Palatino, cuius

30 officii prærogatiua id ante omnes alios iucumbat, indicenda fuissent, isque prima & potiora suffragia creando regi habuisset, quæ de veteri regni more, atque legibus, exquirenda fuissent; id tamen totum in eligendo Iohanne neglectum esset; ideo eum vicio creatum, eiusque acta omnia irrita esse; omnesque & singulos, qui intra quadragesimum diem desertis eius partibus ad officium redirent, ab illius obsequiis absoluendos. Quæ in lege constituenda, promulgandaque mirificum extitit studium Francisci Reuaitii, qui erat Palatino à secretis, viri acerrimi, ac quod

40 caput erat, partium studiosissimi, & municipalium legum peritissimi. His rebus peractis, regina & Palatinus crebris nunciis & literis Ferdinandum, vt ad capefendum Regnum venire, votoque & desiderio publico illorum, qui ipsum tam propensis animis, & studiis in regem elegissent, satisfacere; & regnum supra alias

50 diri belli clades, recentibus contrariæ partis & factionis iniuriis expositum in pristinam faciem vindicare vellet, admonere & sollicitare non desinebant: non deesse, etiam in tanta ab hostibus strage illata, copias & vires, quibus eiecto æmulo & hoste, deuictisque aduersariis & rebellibus regnum adire & tueri possit: celeritate tantum & eius præsentia opus esse; ne si diutius immoretur Iohannes tumultuarie Rex nominatus, regnum, quod fraude & ambitione inuaserit, iisdem malis artibus retinere ac sibi stabilire queat. Eodem modo cæteri etiam copiarum duces & principes, quos supra nominaui, Ferdinandum suo pte ingenio incitatum, ad noui regni dignitatem repetendam multis precibus & obtestationibus stimulabant. Ille non diu cunctatus, se iuris sui, quod tam veteris transactionis, quæ postremo inter Maximilianum Cæsarem, auum suum, ac Vladislauum

Proceres Ferdinandi partium,

Perenius ad Ferdinandum transit,

Ferdinandus Rex declaratur absens, 1527.

Ioan. electio irrita pronuntiata,

Reuaitii studium.

Ferdinandus in Regnum vocatur.

Regem coniugis suæ parentem facta sit, robore, quam hæreditate vxoria certum clarumque in Regno Pannoniæ habeat, minime oblitum fuisse respondit: Sed hæctenus in adeundo Bohemiæ Regno, quod fauente Dei benignitate sibi & coniugi suæ publico consensu delatum sit, occupatum, necessariam moram fecisse, iam tamen compositis ex animi sententia rebus, & suscepto eius regni diadema- te, breui iter in Vngariam suscepturum: adductoque armato exercitu, ea solertia, iisque viribus in asserendo iure suo vsurum, vt nihil eorum, quæcunque ad præ- claræ erga ipsos suæ voluntatis iustificationem pertinere visa fuerint: neglectum videri possit: Vngariisque pro singularis erga se fidei, & studii officiis omnem gratiam & beneuolentiam, tam priuatim, quam publice obtulit. Nec multo postè Bohemia & Austria, ac Noricis prouinciis quæ ei parebant, contracto ex- exercitu, ac è Rhetia & Vindelicia, Silesiisque equitum & peditum copiis adductis, quos Leonardus Felsius, & Iohannes Catzianer, ac Vilhelmus Rogendorffius, Italiciis bellis, secunda nominis fama, exercitati duces, atque alii minoris ordi- nis præfecti, tribuni- que conscripserant, Viennam appulit: relictaque ibi Anna coniuge, & paucorum dierum exercitui quiete concessa, Budam versus ire cõstituit. Cum autem ad diem diuo Iacobo Apосто sacrum, in fines seu terminos qui Au- striam ab Vngaria dirimunt, inter oppidum Copcinium, & Laitam flumen haud procul à quadam turricula semidiruta peruenisset: Palatinus cum satis magna procerum, ac nobilitatis manu, qui studio videndi & salutandi noui Regis militarem in modum armis scutisque protecti certatim confluerant, ob- uiam processit: ibique Thomas Salahasius Episcopus Besprimiensis, publico nomine, Ferdinandi aduentum gratulatus, regnum ei commendauit: vtque ad ve- teres leges, & consuetudines obseruandas, decretaque Andreæ Regis, cognomi- ne Hierosolymitani, stabilienda, sacramentum præstaret, admonuit. Quod quum sine cunctatione peregisset, displosis tormentis, excitatoque plausu, & vo- cibus, quibus ei faustum, fortunatumque imperium, & vitæ diuturnitatem pre- cabantur, gratulabundi duces Germani, iunctis dextris, sese cum Palatini copiis, & Pannonicis cohortibus, coniunxere; castraque iisdem in campis collocauere. Insequenti die promotis castris vltius itum est: lentoque passu, Calendis Au- gusti, ad Ouarium, quod Germani Vngaricum Altenburgum vocant, Mos- souiensis prouinciæ caput, ac Salomonis Vngariæ Regis secessu, & Morionis Marcolphi domicilio celebre, instructis in aciei formam ordinibus, peruen- tum, cuius portas Petrus Amadeus præfectus, iubente Palatino, statim aperuit, nouumque Regem lætus excepit. Quo etiam Regina Maria, ad inuisendum, salutandumque fratrem, Alexio Turzone, & Nicolao Olaho comitantibus, aduenit, eodemque die Anna Viennæ felici partu filium peperit, cui, in memo- riam aui paterni, Maximiliano nomen inditum fuit.

*Anna Regina
Maximilia-
num in lucē
edit,*

Quam ob causam varii generis ludi, ac diuersa spectacula, equitumq; con- cursus, & alia læticiæ, hilaritatisque signa edita fuere: Mariaque vidua Poso- nium reuertente, Ferdinandus Iaurino, Comaromio, & Tata, quam olim Theo- datam fuisse dictam quidam existimant, ex itinere facili negotio in potestatem redactis, Strigonium perrexit: exceptusque est à Paulo Vardano, eius loci antisti- te singulari, incertum tamen, an non simulata lætitia, vel metu tanti exercitus, perterritus, vel aliorum instabili exemplo. Perenius quoque eodem venit, ibi- que Ferdinandi & senatus auctoritate iniunctum ei est, vt ad certum diem, quena à Palatino cogniturus esset, coronam Regiam capiti Ferdinandi solenni more im- ponendam, Albam perferre non negligeret, cui rei præstandæ, ipse datis ex con- dicto literis, fideque interposita, se obstrinxit. Deinde continuato lentius iti- nere, recta Budam progredi cæptum est: aduentuq; eorum Iohannes non parum animo consternatus, quum copias, quas ad coronationis solennem pompam, &

*Ferdinandus
Iaurinum,
Comaroniū,
Tatam, &
Strigonium
occupat.*

*Perenio man-
datum vt co-
ronam Albā
perferat.*

rerum

rerum suarum subsidia comparauerat, importuno consilio dimisisset, nec Frangepano salubria consulenti paruisset, gemens dolensque aduentantem hostem Budæ nequaquam expectandum esse constituit. Itaque aduersæ fortunæ flatibus, ac duræ necessitati cedere coactus, cum Simone Episcopo Zagrabienſe, & Iohanne Statilio, paucisque aliis, quos secum habebat, Danubium traiecit, & mille passibus infra Pestum ad Gubacium vicum castra metatus, pro auxiliis conuocandis, varias in partes mandata dedit, ac Franciscum Drugetum, cum non contemnendo militum numero, Lucamque Quisnarianum, & Blasium Artandiū, cum CCCC. equitibus in castra recepit, quo in loco dum paucis diebus moratur, 10 quendam Paulum Oquitium, quem Palatinus ad exploranda eius consilia, ac clientes ad defectionem sollicitandos clam submiserat, deprehensum supplicio affecit: cumque longe minores, quam pro necessitudine copias haberet, iis minime confusus, nec vſpiam consistere ausus, versus Hathuanum castra mouit: atque illinc Franciscum Bodonem, & Paulum Baquitium, pugnacissimos duces, qui paulo ante ad eum venerant, cum equitatu misit, qui progredientem in vltiori Danubii ripa cum exercitu Ferdinandum specularentur, ac de copiarum eius numero, & apparatu certiora adferrent. Ferdinandus eius discessu & fuga cognita, XX. die Augusti, diuo Stephano primo Vngariæ Regi dicato, Budam iustis passibus contendit: singularique felicitate, sine cæde & sanguine ea potitus est; fuitque ibi ad duos menses ordinando, & res componendo. Eodem vero tempore, promulgatis Budam comiciis, edixit omnibus sub læsæ maiestatis pœna, vt intra XV. dies, relictis Iohannis Comitis Scepusiensis partibus, qui iam fuga & latebris salutem sibi quæreret, ad se conuenire, illumque penitus abdicare velint. Sin minus, contumaces & deinceps apud eum perseueraturos, se hostium & perduellium loco habiturum: eosque vitæ & fortunarum omnium certissimum discrimen subituros. Postea ad Calendas Nouembres, Albam ad exequendam coronationem alia Comicia indixit. Quo profectus, quinta die eius mensis, qui fuit dies Solis, ante diem diuo Martino dicatum, ad stipulante & coronam proferente Perenio, de manu Pauli Vardani Archiepiscopi Strigoniensis, solenni more accepit; nullis prætermisſis læticiæ, hilaritatisque signis; quæ in eiusmodi pompis, & celebritatibus fieri, & vſurpari consueuere. quam rursus Perenius custodiendam ad se recepit; nec tamen Viſſegradum, vti debebat, pertulit, sed contra ius fasque, conuiſcente certis de causis Ferdinando, apud se retinuit. Exinde quum Iohannem ex Hathuano, ad Gengeſſum oppidum castra posuisse, atque versus Tocaium iter instituisse didicisset, exercitum tam è Germanis quam Vngaris constantem, iisdem ducibus, quos supra nominauimus, cum insigni tormentorum ac rerum necessariarum apparatu, ad persequendum illum fugientem misit: ita vt imperium totius exercitus penes Cocianum esset: ipseque relicto Budæ Palatino, qui regnum suo nomine gubernaret; 40 ac arce Budenſi fidei & custodiæ Thomæ Nadaſdi tradita, Viennam redire constituit. Tali Pannoniæ statu, turbantibusque inter duos principes rebus, bellum intestinum repente exortum est, atrocitate improuiſi sceleris, & domesticarum sedicionum incremento haud contemnendum, cuius quidem initia finemque, breuiore quam potero, sermone expediam; vt postea ad eius pugnæ seriem, quæ ad Tocaium, valido duorum exercituum concursu, summisque viribus pugната est, redire possim. Iohannes quidem, cognomento Niger, natione Thrax, obscuræ seruilisque conditionis homo, quum se è sanguine principum Seruiæ, qui Despotæ vocabantur, originem trahere, popularibus suis Thracibus, siue Seruianis persuasisſet, magna eorum manu breui coacta: postremo vasis & errabundis militibus quarumcunque nationum aucto exercitu, vicinas ciuitates & oppida vexare ac diripere, pecoris maioris minorisque greges 50 pellere,

Ferdinand.
Budapoti-
tur. fugato
Vaiuodæ.

Alba coronatur.

Vaiuodam
vt insequatur,
suis m-
bet.

Ioan. Nigri
Despota fa-
cinora.

*Rapina &
dirptiones.*

*Ad Ferdi-
nandum de-
fic.*

*Vaiuoda co-
pias, duce
Perenio pro-
fligat.*

*Cibacus, in-
staurata pu-
gna Nigrum
superat.*

*Vulneratus
Niger inter-
ficitur à Tur-
co.*

*Etiā classis
Danubiana
ad Ferdinan-
di partes tran-
sit.*

pellere, mercatoribus insidias moliri, nobilium domos prædari, non leges, non principes vereri, Christianos ac Turcas æque pro hostibus habere. quoque maior ei inesset auctoritas, sexcentos iuvenes, armorum & vestimentorum similitudine inter se pares, ideoque Turcarum in morem Ianiceros appellatos, custodia corporis adhibuit: aliisque seruitiis & ministeriis æque splendide usus est. Et quoniam statis temporibus, unicuique stipendia persolvendo fidem tuebatur, quæ è rapinis, & aliena iniuria parabantur, maior ad eum quotidie perditorum hominum concursus fiebat, ita ut eius exercitus decem millium armatorum numerum excedere iudicaretur. Auxerat ei insolentes spiritus, quod vterque Rex, eius amicitiam societatemque non mediocriter ambire & expete- 10 re contendebat. Sed postremo Ferdinandus, misso Francisco Reuaio, eum certis condicionibus sibi conciliauit: magno quidem vitæ periculo, si vacuus accessisset; ut pote cui peracuta fudes parata erat, quamquam hospitali mensæ cænæque adhibito, in quam infigendus periret; nisi productis nomine regio muneribus, & pecunia, hominē barbaricæ vanitatis opportune placauisset. Quibus rebus intellectis, Iohannes, prius quam aduentu atque armis Ferdinandi Buda pelleretur, Petro Perenio eius adhuc partes sequuto mandauerat, ut cum Transsiluanis & Siculis, tumultuarii latronum ducis conatibus obuiam iret. Qui contracto exercitu, haud procul Segedino, in campis patentibus, cum ho- 20 ste, manus conseruit; pugnatumque est magnis animis & viribus; postremo acies Pereniana à Nigro eiusque copiis victa & profligata est, cæso inter alios Francisco Besseredio, viro militiæ claro: multisque captis. quos tamen pecunia mulctatos dimisit. Deinde Emericus Cibacus, qui & Varadiensem Episcopatum & Temesuariensem præfecturam obtinebat, reparatis Perenii copiis, qui post eam pugnam ad Ferdinandum transierat, & collectis vndique viribus, in iisdem Segedini campis, cum eodem hoste conflixit, eumque vulneratum terga dare coegit, victis & pro maiori parte interfectis eius Ianiceris, copiisque dilapsis. Sed cum conualescens reliquias concisi & dispersi exercitus iterum collegisset, & nocte intempesta cum duobus circiter millibus sociorum, Segedinum, quod mænibus carebat, intrasset; ibique domum Stephani Zacanii; 30 prædiuitis & admodum pecuniosi mercatoris diripiendam oppugnasset, ab oppidanis profligata est ea latronum manus, & ipse in femore minoris sclopeti mortifera glande ictus, succollantibus suis, ad pagum, cui Turrito nomen est, deductus fuit. Vbi quum illigato vulnere, adhibitisque remediis curaretur, Valentinus Turcus, qui cum sua equitum ala, iis in locis eo tempore versabatur, intellecto eius casu, summa celeritate eo aduolauit, eumque le- 40 stulo extractum interfecit: caputque Budam spectandum transmisit: ut ea insignis prædonum ducis cæde, Clementis Baquitii, equitum suorum ductoris, paulo ante à Nigri Ianiceris, tumultuaria in pugna interfecti manibus parentaret, studiumque suum erga Iohannem, claro eo facinore edito, testatum redderet. Iisdem etiam diebus, Iohannes, procurante Palatino, classe Danubiana, & nauibus, quas Saicas seu Nasadas vocant, exutus est; quum Palatinus earum trierarches Iohannem Filleresium & Ambrosium Fogassium, de quibus supra diximus, spe largioris stipendii & latifundiorum corruptos, ac ingentibus promissis oneratos, ut ad partes Ferdinandi transirent, opera Stephani Reuai, qui eadem in classe antea trierarchum egerat, occulte perpulisset. Quod quum Iohannes per certos exploratores cognouisset, in vtraque 50 ripa Danubii castella erigenda, & minoribus tormentis munienda curauerat: ac inter Budam, & Pestum longa & crassiore catena Danubium transversim clauerat, ut transeuntibus iter impediret. Verum tanta fuit eorum audacia ac pertinacia, ut quamquam multi ex naualibus sociis tormentorum pilis ex vtraque

utraque fluminis ripa peterentur, ictique interirent: tamen contempta omni eorum iniuria, & periculo, catenæque etiam repagulis magna remigum vi superatis, aduerso flumine eniti, & Comarouium peruadere non dubitarent. Quibus Ferdinandus exceptis & collaudatis, stipendia & præmia viritim contulit; & trierarchis sedes in oppido Selicio ad Vagi fluminis ripam posito attribuit, quæ eorum hæredes sequerentur. At duces Ferdinandi continuatis itineribus, quantum peditatus gradum intendere poterat, ad Tibiscum flumen peruenerunt, ad quod Tocaium situm esse in illius & Bodrogi confluente retulimus; vbi castra Iohannis esse intellexerant. Iam is ex Transsilvania, ac Siculis, & iis partibus, quæ circa Varadinum & Temesuarum ei parebant, haud contemnendas copias in speciem iusti exercitus contraxerat, traditoque earum omnium imperio Francisco Bodoni è Saracena familia, viro disciplinæ militaris scientia clarissimo, & sibi imprimis fidelissimo, castra in citeriore ripa Tibisci locauerat, ponte flumine constrato, vt commeatus & quæ essent necessaria commodius curarentur. Paulus Baquitius, magni nominis vir, secundas in exercitu partes obibat; ita tamen vt Bodoni virtute & militiæ vsu par, omnium iudicio existimaretur. Cum vterque exercitus in mutuum conspectum venisset, Bodo singulari peritia aciem instruxit, vt mediam ipse cum Baquitio teneret, in cornibus Transilvani & Siculi, ac euocatorum ex multis partibus auxiliares copiae pedestres consisterent, quibus Lucas Quismarianus præerat. Contra in Ferdinandi partibus Valentinus Turcus, Bodoni oppositus, cum Ludouico Pecrio in medio constitit: dextrum cornu Cocianus & Felsius cum Germanis, sinistrum, pedites sclopetarii Germani firmabant, ac Quismariano directâ fronte opponebantur. Structæ in hunc modum acies non multa ducum cohortatione incitata concurrerunt, diuque certamen protraxerunt; eo euentu, vt displosa vtrinque tormenta plus terroris quam detrimenti inferrent: ac alterius vtrinque cornibus acies loco pulsæ profligarentur; Siculi enim equites in Stirianos magno illati impetu eos cedere coactos in fugam coniecerunt: & ex aduerso, quum Noricorum & Cociani vim Quismarianus nequaquam ferre posset, post diuturnam dimicationem peditatus fere omnis fusus fugatusque fuit. Eodem temporis momento Valentinus & Pecrius cum Vngaris vehementiori impetu in oppositam Bodonis aciem inuecti, fortissimeque pugnantes, quamquam Bodo & Baquitius singulari fortitudine aliquandiu restitissent, aciemque perturbatam reparassent, victis & prostratis equitibus, totam aciem terga dare coegerunt, adeo vt ab iis insignis victoria pararetur. Quismarianus dum fugientem peditatum retentare vellet, à Iohanne Strobelio centurione Germano in pugna glande traiectus ac interfectus est: & Ladislaus Gestinus, è Bodonianis equitum alæ ductor, pari fato occubuit: multique alii partim in acie, partim in fuga cæsi periere. Iohannes & Bodo, amissis tormentis & vexillis, rebusque desperatis, pontem non sine graui vitæ periculo cum paucis fugiendo transiere: quum & hostes à tergo vehementius instarent, & naues, è quibus pons supra Tibiscum erat connexus, à quibusdam militibus, quos Valentinus specie transfugarum in Iohannis castra biduo ante, miserat, perforatis in fundo carinis, multum aquæ recepissent, nec multo post inutiles redditæ, demersæque fuissent. Ipse etiam Baquitius, quum diu fortissime cum suis Thracibus pugnam sustinuisset, tandem fortunæ ex professo aduersæ cessit; & pontis transitu exclusus, quum omnia itinera hostium equitibus plena passim infestaque essent, variis erroribus actus, Segedinum profugit: ibique se incolumem seruauit: donec opera Palatini, præfectorum Iaurini & largiora stipendia ei pollicentis, ad partes Ferdinandi transfiret; in quibus postea vsque ad obitum stabili fide perseuerauit. In hunc modum

Prælium Ferdinandi & Valuodæ partium iuxta Tocaium.

Valuodani fusi & fugati.

dum Iohannes tam acerbe à fortuna mulctatus, quamquam copias cum tormentis ac impedimentis omnibus puncto temporis amisisset, saluo tamen adhuc & superstite Bodone, cui maxime fidebat, & à quo vicissim constantissime amabatur, exercitum reparare, & fortunam, quæ ei tam Buda excedenti, quam iterum necessaria arma sumere coacto, tantopere aduersa infensaque extitisset, tertio experiri constituit: neque ausus salutem suam infirmis Tocai manibus committere, ad Franciscum Drugetum, quem cognatione & propinquitate sanguinis contingere dicebatur, eiusque arces Poloniae conterminas (nemini præter Bodonem & paucissimos quosdam re communicata) se contulit: ut si repetitis conatibus suis fortuna, solita malignitate illuisset, in proximam Poloniam se expediret, ibique Sigismundi regis, cui olim sororem in matrimonium collocauerat, tam opportuna quam necessaria ope iuuaretur. Itaque depromptis, qui adhuc reliqui erant, thesauris, ac mutuo sumpta ab aliis pecunia, Bodonem ad conducendos milites, & restaurandum exercitum hortatur: ac per fideles & secretos nuncios, literas ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum Cunum, Cibacum, Glesanum, fratresque Artandios, aliosque, qui ex improspere pugnae Tocainæ strage, euaserant, mittit. à quibus, ut Bodoni se cum copiis coniungerent, multis precibus & obtestationibus obtinuit. Hisce tumultuariis copiis coactis, Bodo denuo castra prope Tibiscum, non procul Tocaio, metatus, equites vagabundos, & pedites, quos Haidones vocant, quam maiori numero potest, ad stipendia conuocat, iisque aucto exercitu Tibiscum transit. Sed eius itinere cognito, Cocianus accæteri duces qui Cassouiae eius itinera & consilia obseruabant, copias eduxerunt, ac versus illius castra, summa celeritate contenderunt: quæ ad Zinam Palatini oppidum, inter Cassouiam & Tocaum medio fere itinere positum, haud procul à fluuio Hernato metata erant. Oritur is è Carpatho monte ac præter mania Cassouiae fluens, amnibus Tarcia & quem purpureum vocant, aliisque ignobilioribus alueo receptis, in Saionem primo, ac postea in Tibiscum deuoluitur. Cum eo peruenissent, nulla facta mora, structis ordinibus Bodonii pugnae potestatem præbuere. neque is progredi, & manum conferere dubitauit. Verum insolens & infesta vis fortunæ, quæ eius partes iam pridem deseruerat, supremis etiam eius conatibus, haud dissimili malignitate defuisse visa est. Nam cum in primo congressu, equitatus fere omnis incertum, fatali ne quapiam formidine, & pauore perterritus, vel proditione nonnullorum (quod fama tenuit) agitatus, vix tentato certamine turpiter profugere cepit: ita ut nulla vi, nulloque imperio Bodonis & aliorum præfectorum retineri sistique posset: peditatu, quamquam tumultuario, & ex promiscuæ plebis grege conscripto, ab equitibusque fæde deserto, prælium magnis animis viribusque nequaquam intermittente. Unde Bodo eorum ignauiam perfidiamque detestatus, fatali sorte equo, quo vehabatur, propere descendit, pedesque inter pedites acriter dimicando, ne hostem formidarent, neue in pedum pernecitate, sed in dextris & virtute victoriam sitam esse arbitrarentur, voce & manu exemploque cohortabatur. cumque diutius quam hostes sperarent, dimicassent; postremo Germanis Sclopetariis, & equitatu Vngarico, infessos ac debilitatos vehementius irruentibus, pedites quoque proteruntur, & dissipantur, ita ut multo maxima eorum pars in pugna pariter & fuga cederetur. Bodo quamquam amisso peditatu, & à sociis equitibus desertus, fremens ac frendens, fortunamque incusans, fortissime resisteret, ne viuis in hostium manus deueniret; ab equitibus tamen Pecriariis, & Antonio Mustaphitio eorum ductore agnitus, atque captus est: quum omnibus fere trucidatis, aut in fugam coniectis, solus superesset. Regia signa & Bodonis, ac Statilii, auro purpureisque coloribus distincta & fulgentia, cum reliquis fere omnibus peditum

Vaiuoda suos hortatur, ut copias reparatis Bodoni se iungant.

Bodo iterum præliis fortunam tentat.

Bodonis exercitus vincitur.

Bodo capitur.

tum vexillis, nec non tormentis & aliis impedimentis in potestatem victoris deuenere. In partibus Ferdinandi, præter paucos è Germanis peditibus in prima acie interfectos, nemo fere alicuius nominis aut dignitatis miles desideratus, & vulneratorum non magnus numerus fuit. Post eam pugnam, Ferdinandi duces, victoria vtendum rati, castra & exercitum vltèrius promouerunt; ac Tocaum nullo negocio ceperunt: quod ii, qui eius custodiæ attributi erant, copiis profligatis, captoque earum duce, aduersæ & iratæ partibus suis fortunæ, vltèrius reluctandum esse nequaquam censuissent. Deinde Agriam ductus exercitus, oppidumque, deditibus sese incolis, nullo negocio occupatum est. Sed & arcis deditioni, quam Iohannes Simoni Erdödio Zagrabiæ antistiti paulo ante dederat, milites præsidio impositi nullam moram fecere; ita vt Simon Zagrabiæ se contineret: & eius vnus pugnae & victoriæ prouentu, Tocaum, Agria, Hatuanum, Vacia, Nouigradum, cæteræq; arces, & omnis ager, vsque ad Budam & Pesthum, Danubiumque partibus Ferdinandi facile accederent. Agriæ exercitui quies aliquot dierum data est. Vbi quum Bodo in liberiore custodia detineretur: & se nequaquam elapsurum data fide obligasset, à Valentino Turco ad epulas inuitatus, ac largiore vino obrutus, eius sponsionis immemor, noctu clam se subduxit: ac ad oppidum Gengiessum tribus passuum millibus ab Agria distans peruenit. Vbi quum mentem eius, excussa temulentia, promissæ fidei recordatio subiisset: statim imperato loci incolis curru & equis, non in tutum abire, sed Agriam, vnde venerat, ad hostes reuerti statuit, seque Valentino, ac Pecrio, cum peditibus & equitum turmis, per siluas & montes, perque inuia, & peruia loca eum solícite quærentibus, vt fidem seruaret, sponte capiendum obtulit: ac deinde ab illis ad Ferdinandum, cum vexillis & muneribus Viennam missus est: qui signa in æde diui Stephani, ad victoriæ monumentum, superiore in loco collocari iussit: ille vero in No-uam Austriæ Ciuitatem perductus, ac in peramplam concamerati operis testudinem, clatris ferreis munitam, præcipuiq; nominis captiuorum custodiæ dicatam conditus est: vbi quum complures annos seruatus, vel proposita libertatis mercede, nullo modo induci posset, vt in Iohannem ferrum stringeret, aut quod facilius factu, à Ferdinando miti & clementi ingenio principis obtinere poterat, vt neutram sequutus partem, positis armis domi quiesceret, obfirmato animo in carcere mori, quàm deserto Iohanne, cui sacramentum dixerat, in gloriam vitam, vt dicebat, viuere maluit: sicque serâ inanis constantiæ laudē aucupans, in eadē custodia fato functus fuit. At Iohannes tantis calamitatū procellis exagitatus, ac aduersæ fortunæ insperato turbine obrutus, audita Bodonis & exercitus clade, ac partiū suarum etiā in Illyrico aduersis successibus, nihil moratus, in Poloniam ad Iohannem Tarnouium, castellanū, vt appellant, Cracouiensem, ac summum exercitus Polonici ducē profugiendum duxit: virum magnanimum, & apud Polonos, post hominum memoriā, omni genere virtutum longe clarissimum. A quo rex profugus, regnoq; tā acerbe, quàm infeliciter pulsus, non solū humanissimo cum suis omnibus hospicio exceptus est: tradita ei ad habitandum amplissima arce sua Tarnouia: sed etiā singulari & propemodum regia liberalitate rebus omnibus ad victum necessariis adiutus, ac ab insidiis inimicorum, quamdiu in Polonia exulauit, acerrime defensus. Neq; ea Tarnouii hospitalitas ac præclarū summæ liberalitatis studium, Sigismundo Poloniae regi ingratum, aut molestium accidit, vt pote, qui licet ei, ne regnum Vngariæ, multis rationibus Ferdinando debitum ambiendo affectaret, frustra suasisset: hominem tamen arcta sibi affinitate iunctum, in eas exilii necessitates præcipitatum, eo moderati animi iudicio suscipiendum, fouendumque existimauit, vt profugo exilii locum minime inuideret aut prohiberet, vt aliquid necessitudini & calamitati eius tribueret: auxilia vero contra Ferdinandum omnino negaret: ne scilicet Austriacæ domus principes, quibus veteri amicitia cū

Ferdinandi
Duces To-
caum capiunt.

Agriam.

Hatuanum,
cæteraque o-
pida & ar-
ces subigunt.

Bodo in No-
ua ciuitatis
carcerem con-
ditus, ibi factē
desungitur.

Ioan. Vauo-
da in Polo-
niam profu-
git.

ad Ioan. Tar-
nouium.

A quo sum-
ma benigni-
tate exceptus
fuit.

Maxi-

Maximiliano olim contracta, haud obscure fauebat, & Carolum imprimis Cæsarem, cuius fortuna & opes, ea tempestate in excelsis erant, offendere videretur. Sed antequam exilii eius seriem, ac feliciora in repetendo regno consilia & euentum commemorem: operæ precium me facturum arbitratus sum, si res ab eius ducibus eodem tempore in Illyrico improspere gestas breuibus expediam. Comes Christophorus Frangepanus relictis Ferdinandi partibus, quas ob similitudines non solutorum stipendiorum, aliaque grauiiores causas deseruisse videri volebat, à Iohanne partium Illyrici prorex, & Banus vt appellant, declaratus fuerat, summa omnium rerum potestate ei permissa, & arcibus ac agris quibusdam Palatini, vt diximus, vna assignatis: isque nauandæ rei auidus, Franciscum Battianum, quem à Ludouico rege eodem præfecturæ & magistratus titulo cohonestatum, Ferdinandus quoque confirmauerat, ac alios Ferdinandum sequutos armis & bello profequi decreuerat. Adhæserant ei Iohannes Banffius, Simon Episcopus Zagrabia, Iohannes Tahius, ordinis equitum Rhodiorum Aurana prior, Petrus Marcus Posega Comes, natione quidem Vngarus, sed qui ducta Laurentii Garaï filia, sedem & domicilium in Illyrico haberet, clientelisque & equitum alis, eo tempore pollens, potensque esset, ac Iohannes Ernestus, cognomine Hampo, qui amplissimas in Draui ac Muræ peninsula arces & oppida obtinebat; atque è nobilitate alii complures: vt tria millia equitum, & decies mille pedites in castris haberet. pecunia quoque à Iohanne in stipendium missa, alas equitum & certum pedatum numerum conduxerat. Ex quibus iusto contracto exercitu, tormentisque comparatis, Pecrium ante omnes alios vi & armis exagitandum suscepit: eiusque arces Rasiniam, Custerocium, Pecretium, ac Petrouinam expugnauit, ac incensas & concrematas singulari crudelitate solo æquauit, quod se ab illo inique laceffitum ac insidiis petitem conquereretur. Quum enim Frangepanus è castris ad Velicam Regiam, quæ est arx non procul à Sauo amne, cum valida equitum ala specularum hostes profectus esset; Pecrius, è silua, in quam locatis insidiis sese abdiderat, subito prouolans, tanto impetu pugnam iniuerat, vt Frangepanus periculo proximus, vix hostium manus euasurus crederetur, nisi promptissimi militum equestri ordinis è castris in auxilium tempestiue adcurrissent. Vitato periculo exinde digressus, primo ad Crisium celebre oppidum castra posuit; nec ibi diutius moratus, omnia fere loca, quæ ad Draui decursum sita erant, expugnatis præsiidiis, aut sponte se deditibus, occupauit; postremoque aduersus Battianum, quæ cum exercitu, ac Germanorum auxiliis è Stiria, ac Carinthia & Carnis accitis, ad ripam Draui prope Varasdinum castra habere intellexerat, iter intendit. Erant in Battianii castris, præter Iohannem Carlouitium collegam, & Iohannem ac Nicolaum comites Zrianos, Lucas Siculus Iacobi filius, Georgius Zlunius, è familia Frangepana, Christophori aduersarum partium ducis propinquus, Franciscus Blagaius, è Romana clarissima Vrsinorum gente originem ducens, Petrus Quegleuitius, laiciæ præfectus, omnes viri clarissimi, belloque & armis celeberrimi, & nauandæ operæ cupidissimi: Accedebant etiâ Germani auxiliares, duce Nicolao Comite Turriano; adeo vt Battianus & focii tam numero copiarum, quam robore militum, hostibus non impares esse censerentur. Sed illi incertum quibus de causis (quamquã si totius belli euentus respiciatur, vtili admodum siue casu, siue consilio factum esse constat) Frangepani aduentantis fama perculsi, Drauum facto ponte transire, & ad Ormosdum in Stiria ad vltiorem fluminis ripam oppidum, sese recepere. Quorum discessu cognito, Frangepanus, quamquam pugna auidus, quod tamen flumen, hoste vtramque ripam obtinente, absque manifesto exercitus detrimento periculoque transire non posset, eos insequi destitit, & ad Samlacciam (quod erat peculiare ditionis Battianii, hostium ducis oppidum) castra reduxit: ibique ducibus, & proceribus, præfectisque in consilium adhibitis, an hostis persequendus, aut in

regio-

*Frangepani
in Illyrico
nomine Io-
annis res ge-
sta.*

*Proceres Vag-
uodana fa-
ctionis in Il-
lyrico.*

*Pecrii arces
potissimum
oppugnat
Frangepan.*

*Battianii co-
pias cedere
compellit.*

regiones Vngaricas, trans Drauum ducendus exercitus esset, quod per occultos nuncios à studiosis partium ad transeundum sollicitarentur, iique se ad defectionem paratos esse significarent, ad deliberandum proposuit. Omnibus & sibi imprimis consultius visum est, Varasdinum obsidendum esse, ne quid à tergo hostile relinqueretur; & interea iis, à quibus vocaretur, rescribendum, ne quid in officio propensioris voluntatis & studii remitterent, & eius aduentum, qui expugnata vrbe-
 10 becula breui futurus esset, tacitis votis, paratisque animis opperiri vellent. Itaque edito profectionis signo tormenta promoueri, & eorum magistros cum peditatu progredi iubet, ipse cum equitatu subsequitur, & in agro suburbano, haud procul
 castra locat. Varasdinum ab Andrea secundo Rege, ac Bela quarto filio eius, ante
 CCCC. fere annos conditum, ac libertate donatum est; quod eius loci ciues, & ^{Varasdinum}
 incolæ hunc quidem, dum à Tartaris regno pulsus in Dalmatia exularet, omni- ^{quando liber}
 bus fidei obsequiis percoluissent; illum vero captum & carcere in Quene clau-
 sum (is locus vbi nam sit, & à quibus captus fuerit, reticentibus, vt multa alia, an-
 20 nalibus minime constat, sed ex veteri ciuitatis priuilegio factum apparet) fouere
 & in libertatem asserere non destitissent. Situm est in planicie lata & amæna, ha-
 betque à dextra, septemtrionem versus, minorem Draui alueum, qui paulo su- ^{Eius situs.}
 pra oppidum in duas partes diuiditur; à sinistra, quæ hibernum Solis ortum spe-
 ctat, summæ alpes prouinciam Sagoriam à patentibus campis seperantes in lon-
 30 gum protenduntur; inter quarum iuga & urbem thermæ Constantinianæ ha-
 bentur, aquæ Iasæ, vt inscriptio marmori insculpta testatur, veteribus appellatæ;
 duplici & miro benignioris naturæ munere celebres, quod & calidis feruenti-
 busque, & ideo salubribus admodum venis, è prærupto collium latere magna co-
 pia scaturiunt, & supra eosdem colles, vineta egregii & præstantis vini feracia, v-
 tili & quæstuoso accolarum labore coluntur. Quæ dum fiunt, & duces æque ac
 milites corpora curant, oppidani tolerandæ obsidioni impares, metuque perterri-
 ti, Frangepano conuento, se portas exercitui nequaquam clausuros nunciant; sed
 vt arcem ei tradere possint, non esse in sua potestate positum. præesse enim ei Pa-
 latini præfectos & milites, quibus vna eaque obfirmata sit animi sententia ad ex-
 40 tremum vsque spiritum eam defendendi. Frangepanus collaudatis ciuibus, quod
 potiore popularis, quam externi regis rationem habuissent; nec expectatis du- ^{Ciues Varas-}
 ræ obsidionis periculis, officium quod debebant, exequi maturassent, cætera si- ^{dinens. Fran-}
 bi secundum DEVM curæ fore respondit. Nec mora, trahente fato, ad vineas & ^{gepano se de-}
 aggeres construendos, in quibus pro disciplinæ tenore, tormenta maiora interie- ^{dunt.}
 ctis corbibus gleba & cespite repletis statuerentur, conscenso equo cum paucis
 ire contendit. Palatinus arcem Paulo Caprario tuendam commiserat, veteri cli- ^{Arcis obsidio}
 enti & fidelissimo imprimis familiarium suorum, quem clade Mohaciana equo ^{ni intentus.}
 defiluisse, eumque Palatino ad effugiendum commodasse retuli. Is eam commeatu
 rebusq; omnibus necessariis abunde munierat, & sclopetarios stipendio condu-
 50 ctos idoneis in locis per muros collocauerat, admonitos vt in omnes occasiones
 intenti vigilarent, & ipse omnibus in locis sedulus hortator & segnium ac torpen-
 tium acer & efficax vltor aderat. Ab iis quum Frangepanus serena luce operi inten-
 tus conspiceretur, tres Sclopetarii longe omnium peritissimi tormenta minora in
 eum incautius progressum collimarunt, ex quibus vna glande plumbea ictus le- ^{Glande plum-}
 thale inter femur & vmbilicum vulnus accepit. Sed dissimulato casu, compressoq; ^{bea ictus le-}
 plagæ dolore, equum adduci iussit, & eo conscenso, reiectis, qui officii causa ferre ^{taliter.}
 opem volebant, in castra reuersus est. Ad quæ quidem eius fauciati fama celeriter
 perlata omnium animos vehementer contristauerat. Eum enim cum specie pro-
 ceri corporis, tum virtutis & fortitudinis laudibus insignem, ac veluti commu-
 nem disciplinæ militaris magistrum, omnes valde amabant. Itaque cum ad Præ-
 torianum tentorium equo descenderet, & eum Iohannes Banffius subleuare vel-

Duces & militem praefectos hortatur,

Ut Ioannis partibus constanter adhaereant.

Frangepanus constanter animo mortem obit.

Modrusia tumultatur.

Eius copiae dilabuntur.

Battianus omnes Illyrici optimates, excepto Episcopo Zagrab. & Banffio, ad Ferdinandi partes traducit.

Gociano Scepusium deditur.

let, ab eo prohibitus est, cumque tam medicis, quam sibi ipsi insanabile esse vultus videretur, relicta in praesens rerum priuatarum cura, duces & militum praefectos ad se vocauit, & cum maestis ac tristes conuenissent, graui sermone disseruit, sibi quidem non ideo graue ac molestum accidisse, quod fortuna plerumque insolens & infesta bonis consiliis vltimum sibi vitae finem attulerit, quum nec timere mortem sciat, nec tales exitus plerisque militaribus viris & ducum ac imperatorum quamplurimis vsu venisse ignoret; & omnibus semel vno aut altero genere mortis vita excedere necesse sit, sed animo praecipue angi, & confici, quod Iohanni regi, operam quam ceperat, morte praeventus praestare nequiuisset. Eos proinde omnes orare & obtestari, ne illum deferere velint, sed oppido in potestatem redacto, continuata obsidione, arcem quoque captam adiiciant. Se fato cedentem relinquere illis Iohannem Tahium, virum militiae, rerumque vsu peritum, quem sui loco exercitui praefuturum sequi possint. Ante omnia beneuolentissimi regis, sed iniquissime regno exacti causam spectandam esse, enitendumque omnibus corporis & animi viribus, ut retenta ei Illyrici possessione, & Vngaris sponte operam promittentibus, in belli societatem adscitis, illum ab exilio, superis bene iuuantibus, rediuiua virtute, & felicioribus armis, in solium reponant; ut ab eius rebus integris ac liberalitate singulari tam publicis omnium, quam priuatis singulorum meritis persoluendis certa praemia expectare possent. Postremo vnum hoc extremi muneris officium ab ipsis vniuersis, etiam atque etiam vehementer petere, ut offensus, si quas animo concepissent, & iniuriarum omnium, si quibus se affectos putarent, haud grauatim obliuisci, sibi quae iam iam ad superos in coelum migraturo Christiana pietate ignoscere velint. Haec quum dixisset, intuentibusque qui aderant omnibus rerum humanarum recordatione lachrimae obortae essent, ipse se in lectum composuit, ac non multo post, deficiente voce, oculisque & sensibus hebetatis, aliquandiu similis ex animo iacuit, deinde eadem nocte a familiaribus effuso illatus, quem ad Martinancium pagum peruentum esset, vir nobilissimus & fortissimus extinctus est; magno suorum omnium dolore, incredibilique partium Iohannis detrimento, quae post eius interitum indies in peius ruere cepere, ac postremo iuere praecipites. Eius cadauer, magna clientum, veteranorumque militum frequentia, ac multis cum lachrimis, quod nullam prole reliquisset, ditione eius omni ac per amplis opibus Ferdinando fratri relictis, Modrusiae tumultatum est. Postero die Battianus, intellecto Frangepani interitu, Drauum iterum remensus, quum illius morte copias omnes in vestigio dilapsas, obsidionem solutam, pacata praeter spem omnia reperisset; prospero rerum successu laetus, Crisium oppidum, antiquitus ad conuentus celebrandos designatum, comicia indixit. Ad quae frequentes proceres cum conuenissent, ab eo partim spe praemiorum & pollicitationibus, persuasi, partim minis & extremorum quorumque denunciatione territi, annitente etiam omnibus viribus Pecrio, suffragiis omnium concurrentibus, in partes Ferdinandi concessere, Iohanne Banffio & Simone Episcopo Zagrabienfem exceptis, qui singulari pertinnacia, omnibus contemptis periculis, ab Iohanne, quamquam exule & inope, auelli nullo modo potuerunt. His rebus confectis, pulsaque & deuicta vbique tam in Pannonia, quam Illyrico Iohannis factione, Cocianus ad Scepusium & Trincinium obsidendum atque expugnandum vires atque animum adiecit, quae adhuc in potestate Iohannis habebantur. Itaque aperiente se vere, cum victore exercitu, ac magno tormentorum apparatu Cassouia profectus, Scepusium, a quo Iohannes cognominabatur, obsedit; cuius praesidiarii vix expectatis primis tormentorum ictibus, de dedenda arce proloqui ceperunt. cum quibus Cocianus extemplo transiit, eosque arce excedentes intutum ire permisit. Illinc Pecrium praere iubet, attributa ei parte copiarum, atque is ex itinere Licauam & Hadrecum Iohannis arces aggressus, paruo

paruo labore cepit; militibus qui in præsidio erant, eas absque vltiori cuncta-
 tione deditibus; ac postea itinere ob continuas pluuias, importune cælo di-
 lapsas, longe incommodissimo, tormentis magna difficultate protractis, haud
 procul Trincinio peruentum est. Præerant eius custodiæ Paulus Barascainus, ac *Inde Trinci-*
 Benedictus Cosarus, viri acres, & strenui, cum bis mille & amplius peditibus Scl- *nium obsi-*
 petariis selectioribus, quos Iohannes imposuerat, arcemque ipsam, vti sedem *det.*
 suam peculiarem, abundante comœatu, atque omnium rerum, quæ tolerandæ
 obsidioni necessariæ erant, magna copia muniuerat. Neque enim dubitabat ho-
 stes, quin eam prima nocte occasione occuparent, minime quieturos, armaque &
 vires omnes eo conuersuros. Veterem legionum stationem, aut coloniam ibi o-
 lim fuisse quidam existimant. quandoquidem literæ Romanæ vnciales cotibus
 incisæ etiam hodie spectantur. Imminet autem in præalta rupe ædificatum Va-
 go flumini, quod non procul à Vasecio pago ortum, concurrente ex summis al-
 pium iugis, quæ continua niue obsessæ etiam æstate albescunt, aliquot minorû ri- *Eius situs*
 uorum societate, mox à fonte nauigabile est; denique Nitria & Sithua aliisque a-
 mnibus receptis, prope Conaronium in Danubium influit, magnamq; habet rati-
 bus omnes res deuehendi commoditatem sed à parte fluminis propter faxeæ cre-
 pidinis præcipitium, nullis viribus nullaque tormentorum vi expugnabile est. Ab
 occidente vero, qua olim elegantes hortorum deliciæ atque ambulacra cum
 lætis frondentium plantarum ac tiliarum vmbraulis visebantur, montem op-
 positum habet; è cuius cacumine pilis tormentorum, peti ac concuti posse vi-
 debatur. Verû Stephanus Zapolianus Iohannis pater, vir bellicosus & experiens,
 re animaduersa, constructo duplici muro, maximeque firmo, nec non profundio-
 re fossa vtrinque parietibus faxeis suffulta, multis impendiis magnoque labore ita
 vicium correxerat; vt ea quoque ex parte, non nisi summis longissimæ obsidionis
 viribus superari posse censeretur. Ex hac hortorum & viridarium parte Cocia-
 nus, cæteri; duces, castris collocatis, tormentisque editiorẽ in locum protractis,
 mænia concuti iusserunt. Sed quum per triginta & amplius dierum spacium acer-
 rime oppugnassent, nec tamen quicquam detrimenti obsessis intulissent; Cocia-
 nus Valentino Turco, Pecrio, Seredio, cæterisque ducibus, militari consilio adhi-
 bitis, quid nam faciendum, an retrahenda tormenta, & cum exercitu retroce-
 dendum censeant; an vltius fortunæ alea tentanda videatur, proponit, eorum-
 que sententiam exquirat. Quum sententiæ variarent, & nonnullis irritæ obsi-
 dioni finis imponendus videretur: nonnulli vero locum comœandis exerciti-
 bus idoneum, ac loco opportuno in media Ferdinandi regis ditione positum,
 minime negligendum, hostibusque omnino extorquendum contenderent: diu
 deliberari certi quippiam non potuit, Cociano hærente atque animi dubio: quû
 Gaspar Czoborius, vir elegans & venustus sententiam rogatus retulit, se inter fa-
 miliares Iohannis diu multumque Trincinii versatum fuisse: omnesque arcis lo-
 cos & angulos apprime cognitos habere: sed eam adeo munitam experimento di-
 didisse: vt vi tormentorum dirui, aut irruptione tentari posse, nequaquam arbi-
 traretur: sed nec lentæ obsidionis mora ad dedicionem compelli, quod præsidia-
 rios vino, farina, carnibus ac omni genere comœatus adeo instructos esse intel-
 ligat, vt supra cætera omnia, in area arcis duo ingentes frugum acerui, nondum ex-
 cussis granis, ad incerta obsidionis parati habeantur: coriis bubulis madefactis ad
 ignem arcendum protecti, proinde sibi videri, non aliter noceri hostibus posse,
 quam si tecta arte aliqua succendi possint: comœatibusque igne consumptis, à
 duris & pertinacibus dedicio metu inedia exprimi queat: quamquam ipsa quo-
 que tectorum fastigia, vt omnes videant, vitriatis tegulis cooperta non facile i-
 gnem conceptura videri possint. Cum hæc & alia Czoborius dixisset, Cocian- *s*
 etiam olitorem nonnunquam opportuna loqui consueuisse ioco præfatus, con-

*Arx ignibus
inictis mi-
serandum in
modum con-
flagrat.*

filium dimittit: ac Iohannem Globicium, excubiarum tormentorumque præfe-
ctum, aliosque eorundem Magistros conuocat; eisq; munera & magna præmia,
si ignibus è puluere sulphureo, pice, resina confectis, cæterisque id genus eius ali-
mentis, arcem incendiant, pollicetur. Erant in summis tectorum contignationibus
complures fenestellæ prominentes, & tunc ad captandum aerem & lucem forte
apertæ; in quibus omnis generis commeatus seruabantur. In eas quum à Magistris
tormentorum globi complures igniti coniicerentur, forte fortuna vnus aut alter
prægrandi Laricæ trabi inhæsit: aridaq; materia puncto temporis flammâ cor-
ripiente, priusquam ab obsessis animaduerti, aut succurri potuisset, magna vis in-
cendii, totis tectis peruagari cepit. Nec mora, populatis repentina strage tectis, 10
in turres propinquas sulphureis pulueribus seruandis dicatas incidit, ventis et-
iam iuantibus; easque terribili fragore disiecit: multis mortalibus improui-
sa perniciæ illata: adeo vt non solum qui extinguendo igni incumberent, sed et-
tiam qui procul attoniti circumspectarent, immanibus lapidum & materiæ
frustis fragminibusque tacti, aut interirent, aut grauiter vulnerarentur. Et
quum nulla ope, nullisque remediis amburentium obuia quæque flamma-
rum rapiditas sisti & coerceri posset: milites subterranea loca & scrobes quæ-
rendo ac latitando, liberam furenti vulcano grassandi & sæuendi viam dede-
re: arxque ipsa momento temporis, parietinis tantum superstantibus, cum
commeatu & rebus defensionis necessariis tota deflagrauit nostris, quo maio- 20
rem obsessorum animis formidinem incuterent, forinsecus maioribus tormen-
torum pilis, frequentius & vehementius intonantibus. Itaque absumptis ter-
ribili incendio rebus omnibus ad defensionem necessariis Barascainus & Co-
sarus perterriti, consiliique inopes; atque à Valentino priuatim amiceque ad-
moniti, ne se Germanis, quorum socios & commilitones è propugnaculis variis
missilium telorum ictibus interfecissent, miserabiliter trucidandos obicerent;
neue pro rege exule, ac à diis & hominibus profligato & deserto, pertinacibus in-
sanisque consiliis pereundum existimarent, mutuo cum sociis habito collo-
quio, de dedenda arce agere ceperant. nec multo post petita & accepta à Co-
ciano cæterisque ducibus fide, facile transactum est, vt omnes quo vellent cum 30
rebus & sarcinis cuiusuis generis, si quæ ab incendio superfuissent, tradita ar-
ce abire permitterentur: sicque abeuntibus illis Cocianus antea oppido po-
titus, arcem quoque crudelem in modum deformatam, & adhuc quibusdam
locis fumantem ingressus pro Ferdinando rege occupauit: præsidioque Germa-
norum militum imposito, rebusque necessariis additis firmavit. Capto Trin-
cinio, reliquæ arces, quæ in vtraque Vagi ripa complures habebantur, eius ex-
emplo in Ferdinandi potestatem dicionemque facile concessere. Dum hæc in
Pannonia fiunt: & Ferdinandus tantis rebus, summa felicitate & celeritate, sine
suorum vulnere confectis, totius fere regni imperio absque controuersia potitur:
in Illyrico & Bosnæ partibus ingens detrimentum à Turcis in omnem occasio- 40
nem intentis, illatum est.

*In Illyrico &
Bosna ingens
detrimentum
à Turcis illa-
tum.*

*Iaiciam ob-
sident.*

Quum enim annis superioribus Petrus Quegleuitius Iaiciæ vrbis atq; arcis præ-
fecturam, egregia fide & singulari fortitudine administratam, arcemq; defensam,
Ferdinando remisisset: isque eam Stephano Gorbonoco, imbellis inefficacisque
ingenii homini, commendantibus Cociano & Germanis quibusdam, contulisset:
Mahometes cognomento Iahioglis, Belgradi ac Samandriæ præfectus, Vse-
reffus Varbosaniæ, ac Amurates natione Dalmata è Sebenico alumnus eius, Au-
ranæ cæterique limitum duces, postquam Vngaros pariter & Germanos, ciuili-
bus bellis intestinisque discordiis agitados inter se dimicare armisque contende-
re cognouissent; ac Iaiciam sub imbelli & incurioso præfecto, nec præsi- 50
dio, nec commeatu, neque rebus necessariis satis instructum esse pro explo-
rato

rato haberent: contractis copiis & admotis tormentis arcem obsederunt: cum-
 que aliquot diebus mœnia concussissent: Stephanus rebus suis diffusus, nec in
 Ferdinandi aliis bellis occupati, absentisque ope ac auxiliis quicquam spei col-
 locans, decimo oppugnationis die, de vrbs arcisque dedicione cum Turcis pacif-
 ci ac transigere decreuit. A quibus facili negotio concessum est, vt Stephano ac
 præfidiariis omnibus, cum equis & sarcinis, quas secum auferre possent, in tu-
 tum abire liceret, dummodo commeatus, & quæ in arce oppidoque erant, tor-
 menta ibi relinquerentur. Blasius Cherus legatus, & Iohannes Hobordauus
 equitum ductor, viri acres & militares obsidioni non interfuerunt; quod ille fu-
 10 turi nescius, in Vngariæ prouinciam Hontensem, in qua domum habebat, pro-
 fectus esset: hic vero singulari certamine cum Cassono Turca, paulo ante ob-
 sidionem congressus, pro curandis vulneribus, quæ complura aduerso pectore, &
 graua acceperat, se ad medicos deducendum curauisset: qui sane dedicioni nun-
 quam consensuri fuisse credebantur. Audita Iaiciæ dedicione, cæteræ arces, quæ
 eo pertinebant, numero duodecem, partim infami dedicione, partim militum
 præfidiariorum fuga & metu in hostium potestatem deuenere Bela-Iesero, Or-
 20 bauacium, Socolum, Leuacia, Serepuarum, Aparucia, Perga, Boffacium, & Gre-
 benum. Andreas quoque Radatouitius Banialucam, arcem satis firmam, cui præ-
 erat, vna cum oppido amplo, & in longum penes vtramque Verbani fluminis ri-
 pam protenso, pari segnicia & metu agitato, succendit & in tutum se cum suis
 proripuit. Qui deinde fere omnes, vti desertores, simul cum Stephano ignominia
 notati, in exilio periere. In hunc modum Iaicia, Bosnensis regni caput, pro qua
 tot tantaque bellorum certamina contracta, tot obsidiones toleratæ, tantum ro-
 boris & virium insumptum, tam multum sanguinis effusum fuit, turpissima præfe-
 cti socordia & ignauia, non sine summo dedecore nostro, ac Reipub. detrimen-
 to, puncto temporis fæde amissa est: ita vt Iohannes quamquam in arce Tar-
 nouiana apud Polonos extorris & exul, scriptis Ratisbonam ad principes Roma-
 ni Imperii, secunda die Resurrectionis Domini literis, ac deinde Mense Maio ad
 Carolum Cæsarem, eius loci tam celebris iacturam, Ferdinando regi acrioribus
 30 verbis vehementius obiiciendam exprobrandamque existimauerit. Eodem tem-
 pore iisdem hostibus ducibus, quos nominaui, sedulam Sulymano operam na-
 uantibus, arces atque Ciuitates Iohannis Carlouitii in Chrouatia, quæ est Dal-
 matiae mediterranea pars, sitæ, Vduina, & Lica, ac Carbaua, in qua sedes Episcopi
 habebatur, eadem nostrorum ignauia, Turcis occupantibus cessere. Carlouicio
 ipso in arce sua Medueuara grauissimo morbo oppresso, nec suis laborantibus o-
 pem ferente vllam. Cuius etiam morbi atrocitate, anno insequenti, vir nobilissi-
 mus, nullis relictis liberis, extinctus est. in eo progenies antiqua & illustris Cyria-
 corum seu Carlouitiorum è Torquata veteri Romanorum familia originem du-
 cens prorsus defecit: hæreditate eius omni, quæ supererat, Iohanni & Nicolao
 40 Comitibus Zrinianis, è sorore illius progenitis, obueniente; idque Ferdi-
 nando rege liberaliter approbante.

*Stephanus
imbellis Præ-
fect. eam Tur-
cis dedit.*

*Ei accessere
& alia arces.*

*Et Banialu-
ca derelicta.*

*Vaiuoda Iai-
cia iacturam
Ferdinando
obiicit apud
Imperii Prin-
cipes.*

*Carlouicio
arces quæ-
dam adempta
à Turcis.*

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER X.

ANNVS iam se circumegerat, ex quo Iohannem regno pulsum, ac
 in Poloniam profugientem, Tarnouius liberali hospitio fouere, ac
 omnibus officiorum generibus recreare non omittebat. Ad eum
 inuisendum ac consolandum alii quoque quamplurimi procerum
 Polonorum certatim confluebant, conscio nec inuito, vt diximus,
 Sigismundo; apud quem soror Iohannis, lectissima & singularibus corporis atq;
 animi dotibus clarissima foemina antea in matrimonio fuerat: adeo vt eius quam-
 quam exulis aula, non minore fere quam in Vngaria praestantissimorum viro-
 rum cœtu, ad pristinae felicitatis similitudinem vel maxime frequentaretur. In-
 ter quos eminebat Hieronymus Lascus Siradiensis Palatinus, vir & bello bonus,
 & consilio ac rebus agendis prudentia & experientia singulari. Cum hoc, si-
 mul & Tarnouio, viris clarissimis, Iohannes collatis sermonibus, de amissi re-
 gni infortunio, ac exilii sui ærumnis, repetendaque dignitate mæstus ac lamen-
 tans sæpe colloqui & consilia miscere consueuerat. Qui postquam cum eo diu
 multumque deliberassent: nullam ei in Carolo Cæsare spem collocandam cen-
 suere: vt pote, qui tametsi æquitatis & moderati animi nomine praestantissimus
 princeps haberetur, tamen fratrem Ferdinandum, quam alium quempiam no-
 bilissimo Vngariæ regno potiri mallet, & Ferdinandus natura imperandi a-
 uidus, degustata dominandi dulcedine, nequaquam regni & regiae dignitatis
 fastigio cessurus crederetur. Franciscum regem, & Clementem Pontificem ab
 ipso Cæsare in multas & grauissimas rerum difficultates, vsque ad Carceris & ca-
 ptiuitatis ærumnas adductos, vix sibi ipsis consulere, nedum aliis opem ferre vl-
 lam posse, vt interea de Sigismundo taceant; quem, licet propinquum, tamen
 Austriacæ familiae hoc tempore coniunctissimum, in hanc reducendi ipsius
 curam & studium multis de causis se immiscere nolle, pro explorato habeant.
 Venetos autem, tametsi pactis specioso titulo fæderibus, mutuam amicitiam
 & auxilia obtulissent, quis nisi rerum imperitus, opem allaturos putet? quos
 potius alienorum periculorum ociosos spectatores semper fuisse certissimum
 sit? Sibi igitur, quam consultissimum videri, vt opportuna exilii remedia apud
 Sulimanum quærat, ac missa legatione, ab illo supplicibus votis sibi conciliato
 opem & subsidia poscat: nullum alium esse principem, cuius armis & potentia
 regnum amissum recuperari, ac contra imminentes hostes, & æmulos retineri
 possit. illum esse ingentis spiritus ac magni animi principem, & quamquam re-
 ligione à nobis dissideat, tamen iis moribus praeclitum, vt sine dubio ad mi-
 serationem calamitatis eius flecti ac induci queat; si piis precibus ac pactio-
 ne annui tributum humiliter emollitus, in partes traducatur. quemadmodum
 eius rei in Valachiae & Moldaviae populis, eorumque principibus perspicua
 documenta habeantur, quos clientes & beneficiarios appellatos suis legi-
 bus

*Vaiuoda con-
 filiacum La-
 sco de recu-
 perando re-
 gno confere.*

*Lascus Soly-
 manni auxi-
 lia censet im-
 ploranda.*

bus viuere permittat, & sibi tributarios contra finitimos quosuis armis belloque tueatur.

Addidit Lascus promptissimo oblato obsequio, si Iohanni placeat, se legationem eam, quamuis difficilem & laboriosam, subiturum, & quantum in se situm sit, ad optatum finem perduciturum. Iohannes actis impensius gratiis, & petito ad deliberandum exigui temporis spacio, se, quid statuendum censeat, mature cogitaturum dixit. Nec multo post collaudato Lasco, ac ingentibus pollicitis, si propitia fata prosperum consiliis exitum darent, onerato, legationem ei committit; sumptus necessarios suppeditat, supplices libellos exhibet; munerum magni precii, aulae purpuratis distribuenda dat, eiusque ut fautoris & consultoris fidei & industriæ, seque & salutem suam, fortunasque omnes magno animi affectu commendat. Ferunt eum, quum post depromptum animi sui votum, ac legationem decretam, Lascum dimitteret, ad extremum, illud Iunonium ex Marone carmen, Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo, subtristi vultu atque ore protulisse. Et quidem hoc consilium, si Iohannem respicias, utique commodum & utile; sed si Christiana Respublic. spectetur, quæ hac barbari principis expeditione in extremum coniiciebatur discrimen, prorsus funestum atque perniciosum. Porro Lascus rebus necessariis breui tempore comparatis, traiectoque apud Selistriam Danubio per Bulgariam iter fecit; ac cum Constantinopolim peruenisset, primum omnium se in amicitiam familiaritatemque Ludouici Griti, datis muneribus, commodum insinuauit. Is erat *Gritum muneribus sibi deuincit.* Andreae Venetiarum principis filius Bizantina matre natus, ac Turcicæ linguæ, ut potenatiuæ ac domesticæ peritissimus, ac Ibraimo purpuratorum principi charus, nec Sulimano incognitus; & eo tempore Peræ habitabat, in quo oppido, hospiciū haud procul ab ædibus Gritianis Lasco forte obtigerat. Hunc Lascus *Gritus & Lasco Ibraimo VVaiuoda causam commendant.* de sua legatione, ac Iohannis paulo ante Regis exilio ac miseriis, Italica vsus lingua, diserte & apposite edocuit; amboque deinde Ibraimum conuenere, eumque muneribus excultum placatumque inducere, ut causam Iohannis apud Sulimanum tuendam defendendamque susciperet, atque operam & studium omne suum polliceretur. Is Ibraimus post deiectum & loco motum Luphtim (propterea quod uxorem, quæ Sulimani soror vterina erat, eum ob fædos puerorum amores reprehendentem pugno pulsasset) purpuratorum princeps euaserat; & Sulimani consiliorum omnium vnicus arbiter, eo quocunque volebat, impellere poterat, ut plane ei dominaretur; quamquam humili loco natus, & puer à Scandere, quem anno seculari, superatis altissimis Italiæ fluminibus & alpibus, per Euganeos, in conspectum fere Venetiarum irrupisse retulimus, principi dono datus fuisset. Huius opera & diligentia Lascus, triduo post *A Solymano & in Diuanum Lasco auditur.* quam consilia cum eo contulerat, ad Sulimanum introductus, atque ab eo auditus, postea ad Diuanum, quod publicum apud Turcas consilium denotat, cui tunc Ibraimus præerat, reiectus fuit. Vbi quum disertissime & breuissime causam Iohannis (præmonitus ne prolixè diceret) perorasset, prospiciente & audiente è fenestella superioris loci Sulimano, ac illum veluti clientem & beneficiarium in tutelam Sulimani tradidisset, & quidquid tributi imperatum esset, id quotannis obedienter persoluendum promississet; bene sperare ab Ibraimo iussus ad hospitium se recepit. Accidit autem, ut Gritus quoque iisdem diebus vnionum & gemmarum æstimandarum causa, quarum Mangonii callentissimus habebatur, à Sulimano arcesseretur; & Iohannis causam opportunam nactus occasionem obnixe commendaret. Exinde haud multo post tempore purpuratis consulentibus, Ibraimoque potissimum, summa *VVaiuoda Suleymani beneficiarius appellatur.* qua pollebat auctoritate, satagente, Iohannes in clientelam recipitur, & Sulimani beneficiarius appellatur, ac ineunte vere, auxiliares copias ei in

et auxiliares ei in regnum reducendo decernuntur; nulla quidem eo tempore tributis facta
copia ei pro- impositione; postremoque Lascus vestibis purpureis, auro intertextis donatus,
mittuntur. ac conuiuio à purpuratis Ibraimoq; exceptus, domum remittitur. Sed antequam
Hobordan- Byzantio exiret, superuenit à Ferdinando Iohannes Hobordanscus legatus, qui
scus à Ferdi- graui, & si prior venisset, non improbanda ratione, regnum, quod recens legitime
nando lega- adiisse videbatur, Sulimani amicitia impetrata sibi stabiliendum, ac iura, quæ in
tus missus ad eius hæreditate duplicia & firma habebat, ei proponenda, petendasque more
Solymanum. maiorū inducias censuisset. Erat Hobordanscus natura ferox ac superbus, ideoq;
 Turcis minime acceptus, qui homines Christianos ad se venientes, nihil nisi de-
 missum ac humile verbis, gestu, factisque præ se ferre volunt, ac quodam barba-
 rici fastus imperio etiam adigere videntur. Iste est Hobordāscus, Iaiciæ olim equi-
 tum ductor, qui, vt diximus, singulari & equestri certamine cum Cassono tunc
 præfecto turmæ, postea autem purpurato Budensi, abdicatis scuto & thorace ac
 galea, sed solis gladiis congressus, multis illatis, acceptisque vulneribus victor
 euaserat, tandem infami & fædo vitæ exitu memorabilis. Nam quum processu
 temporis Iohannem Regem à Sulimano restitutū, Budæ incertum sponte ne, an
 præmio ab aliquibus inductus, interficiendum suscepisset; sicaque eius in sagi-
 manica inuenta esset, captus & culeo insutus, atque in Danubiummersus inte-
 riit. Hic postquam ad Sulimanum à Ianitoribus brachia & manus de more susti-
 nentibus, introductus fuisset, legationem ita exposuisse fertur, vt ipsius Sulima-
 ni aures, nihil superbi aut insolentis audire ac ferre solitas, non parum offendis-
 se videretur. Petebat enim libero ore, vti fama fuit, & Iohannes Sermegus eorum
 temporum æqualis id in suos annales retulit, vt amicitiam & inducias Ferdinan-
 do daret; ea conditione addita, vt iisdem, quæ antea Ludouicus Rex icerat, fæ-
 deribus renouatis, Albam Græcam ac cæteras arces Ludouici tempore captas,
 cuius sororem Ferdinandus duxisset, liberaliter reddendas vellet, si ea vicissim à
 Ferdinando obseruari postularer. Hæc legati oratio, qua Belgradum repeteba-
 tur, si induciæ vtrinq; valituræ essent, tanquam superba & insolens, Sulimani
 animum, alioquin ferocem & indomitum, iamque antea à Lascō præoccupatum,
 vehementer exasperauit, ita vt ira atque odio exardescens, totus ad Iohan-
 nem reducendum, & Ferdinandum Pannoniæ possessione pellendum atque ex-
 turbandum impelleretur; ac Hobordanscum, vt insolenter loquutum, abire,
 finibusque suis excedere iuberet; adiectis tumido igenii fastu minis, se primo vere
 Budam infenso exercitu contra Ferdinandum profecturum; vbi collatis signis,
 si Ferdinandus superior, victorque euadat, seque victum trucidet, tum clauibus
 non Belgradi solum, sed cæterarum arcium facile potjatur. Si vero Budæ non
 reperiatur, Viennam vsque proficiscens, perquisiturus eum sit. At Lascus, qui
 aduentu Hobordansci vel maxime erat perturbatus, verebaturque ne fædera &
 pacta, quæ ipse singulari sollicitudine, & maximis laboribus sancienda curaue-
 rat, illius conatibus irrita redderentur; vbi illum pro amicitia & induciis, à furi-
 bundo Sulimani ingenio minas & hostilia quæque retulisse intellexisset, singu-
 lari perfusus gaudio, domum reuertimaturauit; atque exitinere nuncium sum-
 ma adhibita celeritate præmisit, per quem Iohannes auertere ab assiduo mærore
 animum, spemque recipere iuberetur; cætera vero & totum prosperæ legatio-
 nis ordinem propediem ab se reuertente intellecturus esset. Iusserat autem Io-
 hanni Sulimanus, vt sibi cum exercitu in Vngariam ituro, aut in campis Moha-
 cianis, sua victoria, & clade Vngarorum, ac miserabili Ludouici interitu claris,
 aut alibi supra Budam occurreret: cætera quæ ad eum reducendum, Budæque
 in sede collocandum pertinerent, sibi curæ fore; literasque & syngrapham ad
 eum miserat; quibus se eum, vti fratrem, in tutelam sinumque suum recepisse,
 & ab omnibus defensurum testabatur.

Lascus Tarnouiam reuersus, de iis quæ Constantinopoli bono euentu peregris-
 set, Iohannem edocuit, isque eum pro egregie fideliterque nauata opera, ar-
 ce Dunauecia, ad Popradum amnem sita, qui è Carpathiis montibus ortus, in
 Vistulam haud procul vrbe Cracouia influit, ac Ciuitate Cesmarca, quarum
 vtraque in regione Scepusiana habetur, liberaliter remuneratus est. Et quan-
 quam hoc oppidum Ferdinandus Francisco Battiano dederat, ciues tamen ca-
 pto, & in vincula coniecto Iohanne Sancone Ragusinae originis, qui nomine Bat-
 tianii locum tuebatur, Lascum intromiserunt, eique deinceps paruerunt. At Ho-
 bordanscus, emenso celeriter itinere, cum Viennam rediisset, neque Ferdinan-
 dum ibi inuenisset, quod is Spiræ Nemetum in superiori Germania, Caroli fra-
 tris, Italicis bellis occupati, loco & nomine concilio præesset, nec à Viennæ
 præsidibus, quæ de irato Sulimano, deque hostili eius animo, & exercitu sub
 Viennæ mænibus propediem affuturo adtulisset, satis crederentur, Spiram pro-
 tinus aduolare constituit, vt Ferdinando, ea quæ non tantum ipsius, sed et-
 iam vniuersæ Germaniæ, ac Christianæ Reipub. vel maxime interessent, coram
 referret.

Ferdinandus cum Hobordansci sermonibus non mediocriter perculsus,
 tum vero, quod illa eadem tam amicorum literis, quam fideli exploratorum o-
 mnia perscrutantium relatione de barbari ac tumidi hostis apparatibus perfere-
 bantur, omnem adhibuit curam & diligentiam, vt Viennam muniret, validissi-
 mæque præsidio imposito tueretur. Ad quod perficiendum, quamquam segnio-
 res, quam periculi magnitudo postularet, Germaniæ proceres, principesque
 reperiēbat; tamen præter solitum cunctante & adulta iam æstate exercitum
 lentis passibus promouente Sulimano, spacium opportune concessum est præ-
 parandi ea, quæ ad vrbs salutem & defensionem opus esse videbantur. Cuius
 quidem diuturnioris moræ variis artibus procuratæ, auctorem fuisse Ibraimum
 ferunt; qui quum Christianis principibus & populis impense faueret, Sulima-
 ni exercitum tardius promouere, & lentiori gradu iter capeffere, quo Carolo
 Cæsari & Ferdinando ad resistendum simul & ad sua defendenda tempus & o-
 cium suppeteret, instituerat, ne ab hostibus Turcis imparati præoccuparen-
 tur; sicque confluxere sub id tempus ad propugnandam Viennam circiter XV I.
 millia peditum; equestris vero ordinis bis mille; selectissimi omnes ac for-
 tissimi Germanici nominis milites; quorum virtute ac viribus, secundum diui-
 Numinis opem, vrbs celeberrima à clade & cæde conseruata fuit. Interea
 dum hæc fiunt, & Sulimanus spe tardius cum exercitu progreditur; Iohan-
 nes, Lasco cohortante, iter in Vngariam suscepit, vtque versus Lippam ab
 diuturniore exilio tutus & securus se reciperet, obuiamque Sulimano in re-
 gnum restituendus occurreret, copias, quæ se concomitarentur, comparan-
 das existimauit.

Sed imprimis rei nummariae penuria vehementer premebatur, ita vt
 quum pecunia in promptu nulla omnino esset, ad conducendas cohortes,
 partim à Polonis, partim vero ab Vngaris, qui eum sequebantur, eam mu-
 tuo petere, ac auream supellectilem, vnionesque & gemmas magni precii, quas,
 dum regno pelleretur, fugiens secum asportare potuerat, feneratoribus oppi-
 gnorare cogeretur. Igitur ægre & difficulter conquisita pecunia, cohortes
 duas tricenarias militum mercede conducit; ipsique Simonem patria Athi-
 nensem (locus est inter Crisium & Posegam) cognomento literatum, cui
 vt exilii & laborum omnium comiti & socio plurimum tribuebat, præfi-
 cit; equitem prætorianum, quem non magno numero habebat, ei adiungit, si-
 mulque in Pannoniam ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum
 Cunum

Lascus, lega-
 tione feliciter
 confecta ad
 VVaiuodam
 rediit.

A quo arce
 Dunauecia,
 & opido Kes-
 marka dona-
 tur.

Hobordan-
 scus ad Spi-
 renf. comiti-
 profectus ce-
 terrime.

Ferdinando
 Sulimani m-
 nas & mol-
 tiones expo-
 nit.

Viennæ præsi-
 dium impo-
 situm 16000.
 peditum, &
 equitum 2000.

VVaiuodam
 contracta a-
 liqua militum
 manu, in Hun-
 gariam iter
 suscipit.

Optimates
 nonnulli Tras-
 silvania sua
 copias VVaiuo-
 dani con-
 iungunt.

Cunum, Emericum Cibacum, ac ceteros, quos adhuc sibi occulte fauere, sciebat, literas dat, ut Simoni, quem ipse sequuturus esset, se & suas vires coniungere, seque breui in Vngariam contendentem, sub montibus illis, qui Poloniam ab Vngaria diuidunt, circa Homonam expectarent. Eadem cum Francisco etiam Drugeto, propinquo suo per literas, & Georgium Monachum natione Dalmatam, secreto communicat, atque ne hæc in vulgus emanent, serio admonet. Hi tumultuariam, quam poterant manum, ac ex agrestibus maiori parte coactam, & equites suos peculiares, quos alere suis stipendiis consueuerant, Gothardo, veluti Iohannes mandauerat, attribuunt, atque is vitata vbique via militari, ac pagis viæ adiacentibus, factoque ut plurimum de nocte itinere, ad præstitutum locum cum Simoni sese coniungit, ita ut vtriusque copiarum, præter paruum equitum aliam, vix duorum millium militum numerum æquare censerentur. His tantulis copiis Vaiuodani progressi, cum versus Cassouiæ terminos peruenissent; cauere nequaquam potuere, quin à Stephano Reuaio, Ferdinandi equitum præfecto, ac Hispanorum cohorte, quam Thomas Liscanus ductabat, perferrentur.

*Vaiuodani
nostros sibi oc-
currentes pro-
fligant.*

Qui postquam cum Vaiuodanis nullo ordine, nulla disciplina pugnam iniissent, neque Hispanos, quamquam non procul aduentantes, expectare voluissent, utpote qui hostium paucitatem, stolide superbeque contemnerent; non magno negotio ab illis fusi fugatique fuere: ita tamen ut ex nostris non adeo multi perirent, sed desertis equis, abiectisque scutis in proximos saltus, ac Heruati fluminis nemora dispersi palantesque sese proriperent, ac ægre pars Cassouiam unde venerant, pars in vicinas ciuitates Lenociam & Eperiessum, vitato post longos errores periculo, reuerterentur. Gothardus quum fugientes prosequi vellet, à Simone, qui ne tumultuariæ suæ cohortes, ab veteranis Hispanis, iisque peritis Sclopetariis circumuentæ funderentur, metuebat, prohibitus est. Iohannes opportuna hac suorum victoria audita, nihil cunctatus, postquam gratias ingentes Tarnouio pro hospitalitatis ac beneficii munere egisset, neque se eius vnquam immemorem futurum promississet; constructaq; ac eleganter exornata in templo Tar-

*Iohan. Vvai-
uoda, hac vi-
ctoria letus,
recta Lippam
se confert,*

nouiano ara, memoriam exilii sui reliquisset; è Polonia discedit, ac Lasco cum suis cum comitante, Simonis & Gothardi victricibus copiis se coniungens, recta Lippam contendit. Quo quum venisset, complures ex Transsiluanis & Pannoniis proceribus ad eum gratulabundi confluxere; ibique cum Iohanne Sulimani aduentum expectauere. Quibus per hunc modum peractis in parte Illyrici, quam hac tempestate Sclauoniam vocari diximus, Simon Erdodius Episcopus Zagrabienfis, ac Iohannes Banffius à Lidua, Iohannes item Tahius Auranae prior, ac Petrus Marcius Posegæ Valconariiue Comes, alique nonnulli, qui Iohanni vel ex-

*Episc. Zagr.
Banffius, Ta-
hies, Marcius
aliique Vvai-
uoda factiosi,*

torri, ac male à fortuna mulctato datam fidem seruauerant, quos, interfecto anno superiori sub Varaschino Comite Christophoro Frangepano in diuersas partes dilapsos fuisse memorauimus, audito Iohannis reditu, ac Sulimani in Vnga-

*bellum aduer-
sus Ferdin. in
Illyrico red-
integrant.*

riam aduentantis, eumque in regnum reducentis fama, sumptis animis, coactisq; copiis, Montem Græcum, oppidum in colle Zagrabiaë imminenti situm, quod erat in partibus Ferdinandi, ac à Nicolao Comite Turriano defendebatur, obsidione cingere decreuerunt. quandoquidem à præsidiariis eius loci, nihil tutum, nihil pacatum circumiacentibus Sauo regionibus relinquebatur; quin eas rape-

*Montem Gra-
cū obsident.*

re, vastare, omniaque cædibus & rapinis infesta reddere consueuissent. Erant cum Turriano circiter, mille Hispani pedites veterani, Italicis bellis exercitati, inter

*Hispani sub
comite Tur-
riano oppidum
strenue tuen-
tur.*

quos eminebant viri acres & militares Ludouicus Daualus, Iohannes Salina, Georgius Mauricus cohortium præfecti, nec non Macinius & Christophorus Arandii, Garfias Gusmanus, Franciscus Zapata signiferi, ac alii complures, qui oppidum, supra quam credi possit, acerrimè tuebantur, adeo ut sæpe oppido excurrere, multos

multos ex hostibus cedere, ac obsidentes prorsus contemnere viderentur. Sed iam à spacio vnus mensis obsidione tolerata, consumptisq; alimentis omnibus, non nihil famis sitisq; incommoda sentire cæperant. Quare Turrianus necessitate circumuentus, à Raubero Episcopo Labacensi Carniæ præfecto, ac Leonardo Pulle-
 ro eius legato per literas nunciosque auxilia & com meatum petere coactus fuit. Qui quum satis validas equitum cataphractorum alas terrestri itinere, peditum vero Germanorum septem millia secundo amne Sauo, quo celerius adcurrerent, vna cum annona mature deduxissent: Vaiuodani eorum aduentus fama permoti, ne vno eodemque tempore, à duplici hoste, ab iis nimirum & Turriano ac Hispani-
 10 nis oppido excurrentibus circumuenirentur, obsidione soluta, nec expectatis Germanorum copiis discesserunt. Et ne metu ac formidine hostium celsisse viderentur, arcem sanctæ Elisabethæ, viæ, quæ penes Drauum ad Essecum ducit, impositam, quæve Ladislao Moræo parebat, qui eo tempore neutrarum partium affec-
 ta, sed cædibus, rapinis, furtis & latrociniis infamis omnibusq; exosus habebatur, appositis scalis & repentina facta irruptione ceperunt & diripuerunt. At Turrianus & Hispanicæ auxiliareq; Germanorum copiæ, vt Simoni Episcopo & Vaiuodanis
 20 par pari referrent, arcem Zagrabiensem, in qua templum egregii operis, diuo Stephano Regi dicatum habetur, cum adiacente oppido, factis aggeribus & vineis, Nonis Iulij, obsidione cinxerunt. Sed quia maioribus tormentis, quibus mænia concussa conciderent, magno suo incommodo carebant, minores tantum colu-
 brinas prouehabant, iisque in muros, & eos, qui in eorum pinnaculis versabantur, directis, iaculari & hostes terrere consueuerant. Hispani fodiendis etiam cuniculis rem aggredi, ac murum suppositis sulphurei pulueris cadis subruere conabantur. Verum præerat arci vir senex, sed militaris Iohannes Vagarouicius natione Chro-
 uatus, Thomæ olim Strigoniensis Cardin. alumnus, ac multis militaribus facinori-
 bus clarus, qui contrariis cuniculorum fossionibus Hispanorum conatus eludere, ac excursionibus frequenter factis, multos ex hostium numero incautius operi inten-
 30 tos trucidare, aut captos in arcem rapere solebat. Sed quum in dies non edulia solum deficerent, sed etiam pulueris inopia paulatim suboriretur; quandoquidē necesse erat eum in explodendis ex arce tormētis, ac minoribus quoq; sclopetis consumi, in super milites assiduo labore, & vigiliis fatigati vix arci tuendæ sufficerent; multique ex eis debilitati vulneribus operam præstare non possent; præfectus tot
 tantisque rerum necessariarum difficultatibus obrutus, sacerdotem quendam ex compluribus, per obscurā noctem fune de muro clam demisit, qui literas ad Episc.
 perferret, atq; ab eo de arcis & præsidii necessitatibus edocto opem & subsidia imploraret. qui re prospere & feliciter peracta, ab Episcopo eadē felicitate reuersus, ac iterum demisso fune per mænia pertractus, breui ad futura obsessis auxilia nunc-
 40 ciauit. Fuit autem mirum imprimis, hunc sacerdotē, hostes & præcipue Hispanorum solertiam & vigilatiam, tanta diligentia excubias obeuntium declinare & fallere potuisse. Quamquam autem Episcopus & alii duces, obsessos bene sperare iuberent, seque eis breui venturos auxilio, etiam si copiæ à Turcis petendæ forent, prolixè pollicerentur, atq; eo nuncio eaq; spe exhilaratus Vagerouitius, tormenta omnia magno cum strepitu ac fragore exonerari iussisset, aliaq; signa lætitiæ, tubis ac tympanis canendo & obstrependo, inconditosque clamores tollendo edidisset; tamen hostes iis viribus & conatibus, tantaq; pertinacia obsidioni incumbabant, vt nisi arce capta nequaquam discessuri viderentur. Sed Ferdinandus ante omnia Viennæ defendendæ prospectum cupiens, obsidentium pertinaciæ finem imposuit. Quum enim Sulimanum certissimis indiciis Viennam prope-
 50 diem obsidione cincturum cognouisset, Turriano & Hispanis, cæterisque Germanorum præfectis serio dedit in mandatis, vt posthabitis omnibus rebus, ipsaque obsidione in aliud tempus dilata, sine mora ad defendendam Viennam cum

Ideoq; Vaiuodani obsidionem soluerunt.

Turrianus Zagrabiensem arcem obsideret.

A Rege Ferdinando, omissa obsidione, ad Viennam directionem auocatur.

exercitu conuolarent. Quæ res proculdubio Zagrabiaë alioquin magno constitutæ in periculo salutem & incolumitatem attulit; atque illi, ut iussi erant, Vienne ire maturarunt; ac omnes, sed Hispani imprimis, strenue dimicando, ac fortem & fidelem, in tuenda ea vrbe operam nauando, immortalem sibi laudem & gloriam peperere.

Vaiuoda Solymano in campis Mahocianis occurrit supplex & venerabundus, vna cum Hieron. Lasco.

A quo beniuole excipitur.

Buda Solymano deditur.

Iam demessæ fruges & in horrea compositæ erant, cum Sulimanus, ingentibus copiis superato Sauo, in Sirmium venit, ibique paucos moratus dies, Drauum apud Essecum ponte ex nauibus, & tabulatis confecto, nemine resistente, traiecit, indeque lento gradu ad campos Mahocianos peruentum est; in quibus Iohannes cum iis, quas in magnis rerum suarum angustiiis habere poterat, copiis (erant vero ad VI. millia hominum) ei simul cum Lasco venerabundus, & supplex cum preciosissimis muneribus occurrit. à quo iuncta dextra, summa cum beneuolentiæ significatione excipitur, ac ut animum recipiat, & bene speret, iubetur. Locus idoneus, in quo tendat, ei in castris designatur, custodes ex ordine Ianicerorum, qui cum ab omni vi, atque iniuria defendant, adhibentur; quotidie varia ad vsum coquina, ac mensæ edulia, nec non aliquot oues cute detracta, faccari item & mellis, ac cereorum ad nocturni luminis vsum, certum pondus liberaliter ministrantur. Inde continuatis itineribus Budam ductus exercitus. quem tametsi plurimi mortaliū ex centum & quinquaginta millibus Turcarum constare affirmarent, ac Turcæ ipsi suas copias eum numerum duplo excedere falso iactarent; constat tamen eos, qui ad ineundam pugnam, ciendumq; Martem, idonei milites forent, dimidiam eius partem vix constituisse: quum cæteram multitudinem lixas & calones, ac agrestes, equis, camelis, & burdonibus curandis dicatos esse clare appareret. Ciuium Budensium magna pars, eorum præsertim, qui locupletiores erant, partim cladem superiorum annorum perpeffi, partim recenti aduentantium hostium metu perterriti, Sueuique imprimis mercatores Strigonium vel Albam, aut Pofonium, indeque Viennam, vel ad vltiora loca profugerant; ita ut dilabentibus incolis, Turcæ primum suburbia, & deinde ciuitatem à paucis militibus Germanis defensam, paruo negotio expugnarent, caperentque. Thomas enim Nadastius, quem à Ferdinando, post Iohannem pulsum, vrbi atque arci tuendæ, anno superiori præfectum fuisse diximus, & Christophorus Pesslererius, ac Iohannes Traubingerus, duarum cohortum Germanicarum ductores, hostium ingenti numero & apparatu, ac inopinato aduentu perculsi, postquam diu ac fortiter, per aliquot dies repugnassent, postremo suæ paucitati diffisi, vrbe hostibus vltro relicta, sese in arcem receperunt. Eam ad voluptates & delicias potius præscorum Regum, quam arcendam vim olim conditam, Turcæ tum actis cuniculis, tum vero assiduis pilarum procellis subruere ab imo conati, omnibus viribus expugnare contendebant: ipseque Nadastius nihil quod fortissimo duce, atque milite dignum videbatur, intermittere aut negligere contendebat. Verum fortuna res Vngaricas ad fatale excidium turbante, dum impressioni ac impetui Turcarum ipse ab vna parte, cum certa manu militum hostibus resistit; eosque subeuntes è murorum ruinis, non parua edita cede submouet: ab alia vero parte Germani ægre hostes sustinent; inter ipsam acerrimi conatus dimicationem Turcæ Germanis, si certissimam mortem subire nolint, seque & arcem dedant, abeundi potestatem, & rerum omnium incolumitatem offerunt; idque literis à Sulimano editis, manuque eius subscriptis è vestigio firmare pollicentur. Cum assensuri Germani essent, inopinata re excitatus Nadastius, ira simul & dolore exastuans, se uero eos vultu minabundus à deditiois conditionibus auocare contendit, ignauiam illis simul & perfidiam exprobrat, ac tormenta in hostes dirigi imperat.

Sed illi eum vociferantem comprehendunt, & in vicinum conclaue fornicati

cati operis coniciunt: pauloque post cum Turcis de arcis deditioe paciscuntur: *Germani re-*
eosque in arcem singulari suo dedecore, sed ingenti hostium gaudio & lætitia in- *pugnate Na-*
tromittunt. Germani arce excedentes, intra ambitum maiorum templi Diui *dasdio, etiam*
Iohannis Baptistæ, omnibus sarcinis armisque exuti deducuntur, atque ibi di- *arcem Turcis*
ploma securi discessus expectare iubentur. Verum solita Turcarum fraude &
perfidia decepti, circumuentique, paucis adolescentibus exceptis, omnes extra *A quibus om-*
urbem deducti ad vnum nefarie crudeliterque interfecti fuere: paucissimis fuga *nes p. r. fide*
elabentibus. Nadasdius è concameratæ testudinis custodia eductus ab Iani- *trucidati*
ceris Ibraimo sistitur. à quo intemperantiore sermone increpitus, quod Bu- *sunt.*
dam sedem Regis Vngarici, Vngarus ipse contra Iohannem Regem Vngarum,
simul & aduersus inuictas potentissimi Turcarum imperatoris copias pertina-
cia singulari defendisset, duobus Chaufis, vt Turcæ nominant, ac certo Ianice-
rorum satellitio, penes ripam Danubii deducendus, per speciem Iohanni Regi
tradendus, re tamen vera in subiectum flumen præcipitandus attribuitur, co-
mitante eum ex famulis solo Francisco Semieo tunc adolescente, quem postea
ad magnos honores prouexit. Itaque multa & graua animo versans, repen- *Nadasdius,*
te in nauim, quam prope ripam fluminis fors & fortuna obtulerat, præceps *cum iam sub-*
insilit, Ianiceris eum retentare, arrepta eius chlamyde, contendentibus; ipse *mergendus*
tamen discissa atque eis relicta veste, nauim impellit, & magna colluctatione
cum fluuio habita, sine vlllo remigio circa vesperum in aduersam ripam, penes *Elabatur è*
quam Iohannes cum suis metabatur, ægre delatus est. Eum tunc in tentorio *Turcarum*
cum Gritto cænantem reperit, eiusque genibus prouolutus, quamquam à Io- *manibus fe-*
hanne sub primum aspectum vix cognitus, ob veteris offensæ memoriam, Didy- *licitur.*
mus appellatus esset, veniam ab eo obrinuit, & apud illum diu in gratia ac precio *et à V. ai. obde*
habitus est. Capta per hunc modum Buda, Sulimanus victor, sicuti Hobordan- *veniam obri-*
sco prædixerat, Viennam ire certus: Iohanni vt ad arcem occupandam, sedem- *net.*
que suam repetendam contendat, læto animo iubet; isque iussa haud minore læ- *Solymanus*
titia exequitur, Ludouicumque Gritum cum tribus millibus Turcarum apud *Vauoda Bu-*
eum relinquit, vna cum Cassono, de quo supra diximus, ac Numillo trierarchis, *dam restituit*
quibus classem nauium, quas saicas vocant, ad Danubii custodiam dat, quod Iohan- *adiuncto ei*
nes eiusmodi classe careret; cætera autem se in reditu dispositurum promittit. *Gritto cum*
Dum hæc in hunc modum geruntur, aderat dies Diuæ Virginis Matris Natiui- *Turcarum*
tati dicatus, quum Sulimanus Ibraimo dat in mandatis, vt exercitum in crasti- *expeditio Vi-*
num diem ad iter Viennam suscipiendum paret; isque non per castra duntaxat, *ennam ver-*
sed & contubernia missis Causiis, mandata eius publicanda curat, ita vt duo equi *sus.*
tum magistri, Behramus & Ibraimus, quos ipsi Beglerbegos vocant, ille Asiati-
cus, hic vero Europæus, totum exercitum præcederent, eo ordine, vt quo in
loco antecedentia agmina meridiano tempore consedissent, ab iis postea totus,
qui subsequeretur exercitus, in eadem castra reciperetur. Classis autem aduerso
Danubio, magno remigum ac noualium sociorum ac militum labore subsequi
iussa est; quæ C L X. nauigiis constare dicebatur; præter onerarios lintres, quibus
commeatus & castrenses apparatus vehebantur. Hunc in modum incedentibus
Turcarum copiis, cum Strigonium peruentum esset, earum aduentu perterritus *Vardanus Ar-*
Paulus Vardanus Archiepiscopus, tametsi antea ad Ferdinandi partes, deserto *chiepis. Strig-*
Iohanne transisset, quum tamen se hostium viribus imparem, Ferdinandumque *se Solymano*
vni Viennæ conseruandæ intentum, sibi seram opem allaturum videret, capto *dedit.*
extempore consilio, nunciis in castra ad Sulimanum missis, Nicolao Gothoio
& Ladislao Gestino, se in eius clientelam commendat; facileque impetrato eius
patrocinio, simul & libero accessu, sequenti die commendata bono euentui ac
deinde industriæ & curæ Michaelis Muthnoquii, arce atque oppido Strigoniensi,
cum trecentis equitibus totidemque peditibus in castra venit. Exceptus est
magna

magna totius exercitus gratulatione & acclamatione; quod summum in Vngaria Christianæ religionis antistitem, ut dicebant, ad suas partes transiisse lætis animis conspicerent, ipseque Sulimanus eum comi blandoque sermone in tentorio alloquutus, solatusque, ne quid aduersi suspicaretur, castra sequi iussit. in quibus locus ei datus fuit, non procul ab Ibraimo principe purpuratorum, ac inter Ianicerorum contubernia; & præbita laute omnia, quæ ad victum pertinent: retentusque est in iisdem castris toto tempore, quo Vienna acerrimo, sed irritò conatu oppugnata fuit. Promota demum castra per patentes inter Tatam & Comaromium campos, relicto ad dextram Danubio, quæ oppida, tametsi profugientibus ob metum præsidariis vacua relicta erant, illa tamen hostes nequaquam occuparunt.

*Lambergus
Iaurinum,
arce incensa,
turpiter deservit.*

Eadem ignavia Altenburgum relicti.

Præerat Iaurino Christophorus Lambergus, qui cum militibus Germanis Ferdinandi nomine illud tuebatur; sed is quoque insolito pauore perculsus, incensa arce cum suis Viennam profugit; cum antea tormenta eodè præmisisset, ne illis hostes potirentur; nec id ei à Ferdinando & reliquis ducibus crimini datum est, ob liberatam ab immanibus Turcis urbem, supra quam dici possit, vehementer exhilaratis, quamquam rem sat mali ad posteros exempli perpetrasset. Eandem fortunam subiit Ouarium, siue ut Germani appellant, Altenburgum, quod à Maria regina dotali iure tenebatur, quodque à præsidariis, pari adductis formidine succensum, desertumque fuit. Horum exemplo omnia fere loca ultra Laitam flumen, in Austriæ finibus, aut incendio flammisque concremata, aut vacua relinquebantur: sic ut accumulati per miseros agricolas, & in horrea ad faciendam sementem congesti farris, hordei, tritici acerui ac alii omnis generis comæatus hostibus affatim suppetere, & ab iis cuncta impune atque atrociter diriperentur.

*Descriptio ob
fidionis Viennensis,
Anno 1529.*

Quam ob causam ad insequentem annum in tota fere Germania & Pannonia, magna omnium rerum & alimentorum penuria, & caritas, atque etiam inopia consequuta est. Ad æquinoctium autumnale Sulimanus propius urbem aduentavit, ac Magistris equitum, quos nominauimus, edixit, ut ad mænia usque urbis excurrerent, obequitandoque, & in obuia quæque armis seuiendo, terrorem circumferrent, donec ipse cum tota ingentium copiarum mole subsequeretur. Non equidem hæc externa attingerem, neque immemor propositi, quo res Vngaricas conscribendas suscepi, his commemorandis immorarer: nisi ista omnia sic nostris rebus cohærere viderentur, ut Austriæ vicinâ iungitur Pannonia, & parietibus proximis ardentibus, rem quasi nostram actam esse censuissem. Paucis ante aduentum Turcarum diebus, copiarum pedestres equestresque, ut diximus ad XVIII. millium numerum defendendæ Viennæ, ab ordinibus Imperii Romani atque à Ferdinando Rege, summa sollicitudine, magnoque ære conductæ in urbem confluxerunt. Ex quibus quingenti equites cataphracti, XXVI. die Septembris, porta Stubarum erumpentes, cum Turcis, qui procurrerant, improspere pugnarunt, captis nonnullis, & Christophoro imprimis Sedlitzio, turmæ Hardeccianæ signifero, eo tamè post paucos dies soluta obsidione à Sulimano ad suos in urbem liberaliter remisso. Sed ab iisdem magistris equitum & hostium antecursoribus, ac mox eorum vestigiis insistente reliquo exercitu Turcarum, Fridericus Rheni Palatinus, cui, ut summo duci, omne urbis & copiarum imperium concreditum erat, magno Viennensium incommodo vrbe exclusus fuit. Philippus tamen patruus, antea cum aliis, qui ad tuendam urbem concurrerant, ingressus, loco eius præfuit, & æquato fere imperio penes eum Nicolaus Comes Solmensis senior, qui Ticinensi prælio, in quo Rex Franciscus captus fuit, celebre nomen erat adeptus, Regemque ipse cepisse ferebatur; ac secundum eos Vilhelmus Rogen-
dorffus, Italicis bellis liberataque obsidione Gallorum Brixia clatus, & Iohannes

Duces Viennæ defendenda præfati.

Comes

Comes Hardeccius, qui Mohaciano prælio interfuerat, exercitati peritique duces, ac Iohannes Cocianus Carniæ præses, nec non Nicolaus Comes Turrianus, quem ab Zagrabia obsidione cum peditibus Hispanis auocatum memorauimus. Sed & præter eos, quos antea recensuimus Hispanos duces, ac Petrum Cueuam ^{Hispani egregie virtutis duces,} castrorum magistrum, alii quoque eiusdem gentis præclaræ virtutis ac fortitudinis cohortium præfecti, ac centuriones Iohannes Aquilarius, Melchior Villari- uelius, Petrus Nauarrus, Alphonsus Heredia, Ferdinandus Rotaes, alique complures, Regi Ferdinando, vti materno genere ex Hispaniæ Regum progenie oriundo, ipsiusque Cæsaris, qui Hispaniæ opulenta Regna auitis suis prouinciis ^{Paulus Baquitius Thrac,} coniunxisset, fratri Germano, strenuam operam bello nauaturi præsto fuere, fortissime rem gessere. Præter Hispanos, & qui certatim ad tuendum patriæ decus nomina dabant, Germanos, vnus Vngarici nominis Paulus Baquitius dux peritissimus, quem ante cladem Mohacianam ad Ludouicum Regem à Thracia venisse docuimus, iussu Ferdinandi Regis, cum sua peculiari ducentorum equitum ala, quæ ex Thracibus fere constabat, conductus fuit, qui Pontes Danubii, expeditioribus suis equitibus, tueretur.

Sed quum iuperclassarios Turcarum, ac nauales socios numero longe superiores concremati atque dissipati essent (quamquam Iohannes Salaius, & Lupus Oderus Posonio exeuntes, dispositis in vltiori Danubii ripa copiis, ac iusto tormentorum apparatu è classe ægre subeunte aliquot nauigia perforassent, & demersissent, multis ex naualium sociorum numero, ac aliis militibus interfectis) Baquitius ad cæteros se in urbem recepit, ibique quod fraudes & dolos, quibus Turcæ bello gerendo vtuntur, egregie callebat, cæteris magno ad res gerendas adiumento fuit. At Duces post contractam cum antesignanis Turcarum leuiorem pugnam, ne suburbia, quæ lata, & ampla urbem circumcingebant, hostibus recipiendis ac insidiis tendendis opportuna fierent, collatis consiliis diruenda atque ^{suburbia exusta,} incendenda decreuere, lugentibus miseris ciuibus, qui se suis domiciliis, quæ magnis impensis longoque labore construxerant, crudeliter spoliari, fortunæque suas à militibus diripi, aut flammis consumi flentes atque eiulantes quiritabantur. Quadriduo post XXVI. die Septembris, Sulimanus cum ingenti exercitu superuenit, ob continuos imbres, ac itinera profundo cæno impedita, lentius, quam volebat, facto progressu, & circa urbem in coronæ speciem omnibus viribus confedit, vt nemo ingredi aut pedem efferre absque præsentis periculo posse videretur: & Fridericus ipse Palatinus cum Conrado Gottesinanno, aliisque militum præfectis, secundo flumine descendere, & urbem arctissime vndiquaque obsessam ingredi frustra conatus, ad Crempsium oppidum, vnde venerat, rediret. Ibraimus loca castrorum eminus speculatus, ea quadripartito in locis suburbanis ^{Castra Turcarum quadripartita,} metanda censuit, sic distributis contuberniorum, & tabernaculorum spatiis, vt ad commodiorem aquationem sibi à Danubio ad Montana vsque Calenpergæ arcis, iam dudum desertæ, idoneum locum in longum extensum caperet: Sulimano vero, & aulico eius comitatui cum prætorianis, quos spahoglanos vocant, pone diui Marci templum, ac publicam hospitalem domum, ad Danubium vsque deligeret. Sed Beglerbegi, qui Asiæ & Europæ equitibus præsent, ad citeriorem partem riui eius qui Viennam præterfluit, ac vnum cum vrbe nomen obtinet, confidere & castra metari iussi sunt, vsque ad sancti Vlrici templum suburbanum, contra turrin, portamque quam Carinthiacam vocant. Tertia castra Acangiorum, qui singulis equis absque stipendio militant, quibus Cassonus ex celebri apud Turcas Mehal Begogliorum familia oriundus præerat, versus ædem sancti Viti, ad septemtrionem porrigebantur. Ad portam Scotorum quartis castris locus longo ^{cohor-} interuallo, per prata penes ripam Danubii exporrectus Asaporum, Volgarium nempe peditum ordinibus designatus erat, quibus certæ & validæ Ianicerorum

cohortes, ac agrestes opera fodiendis aggeribus & subterraneis cuniculis adiungebantur; ita ut campi & montes ac suburbana loca innumerabilibus tabernaculorum umbraculis longe lateque implerentur, atque his omnibus extra tormentorum iactum aquandi, lignandi ac pabulandi facultas suppeteret. Et sane in hunc modum vallatis ab omni parte urbis manibus, quantum Sulimano pertinacia ad premendam obsidione Viennam erat, tantum ad defendendam Germanis. Sed una res imprimis Turcas retardabat, (ob quam etiam eorum consilia & incepta frustra fuere) quod maioribus tormentis carerent, & ea quas haberent, currules colubrinas, campestribus potius praeliis & congressibus, quam verberandis sternendisque muris oportuniores essent. Quod quidem opportunis Ibraimi consiliis atque astu evenisse fama fuit; qui Christianos barbaris superiores fore cupiens, Sulimano, apud quem gratia & auctoritate plurimum pollebat, compositis in calliditatem dolumque sermonibus, persuasisse dicebatur, ne solito maiores apparatus ad capiendam urbem, neue multas copias cogendas existimaret. quam nequaquam munitam, neque idoneis praesidiis firmatam, Germani ad primum castrorum conspectum territi ultro dedituri essent, aut etiam si nollent, eius vel modicis copiis, sed inuito militum robore suffultis facili negotio in potestatem redigi posset, idque consilium Carolo Caesari per idoneos homines significasse; sed hunc tali tamque opportuna delendi barbarorum exercitus, occasione, Gallicis bellis interpellatum, uti non potuisse. Quae res ut fidem mereatur aliquam; ea quae triennio post, apud Cusugum oppidum, quod Germani Guncium vocant, irrito itidem conatu a Sulimano obsessum evenere; & demum post detectam fraudem, eiusdem Ibraimi crudelis & inexpectata caedes a Sulimano illata, haud inefficacibus signis demonstrare videntur. Cum igitur irritis minorum tormentorum pilis, muri quamquam veteres, ac inepta ab imperitis quondam architectis arte constructi, deici nequaquam possent, sed pauci tantum, qui in summis propugnaculorum partibus interdum conspici possint, incertis plerumque ictibus peterentur; Turcae posita omni in cuniculis spe, ad eos fodiendos conuersti, ac factis per duo loca, vno eodemque tempore subterraneis scrobibus, vno ad Carinthiacam portam, altero contra Diuae Clarae templum, eisque sulphureo pulvere repletis mania subruere ceperunt. Sed Germani, uti erant eiusmodi artificiorum apprimè gnari, deprehensis diligenti cura hostium conatibus, pares in contrarium cuniculos effodiebant, eorumque exteriorem partem, ingentibus arborum trabibus suffulciebant; eaque ratione, ut mania (si hostes ignem sulphureo pulveri iniecissent) extorsum prouerent, aditumque hostibus difficiliorem redderent, efficiebant. Vnde quum hostes utroque in loco pulverem iniectum, succendissent, ac mania multo fragore extorsum concidissent, Turcae per ruinas conscendere conati, ab armatis & in hostem intentis Germanis facile repulsi sunt; fuitque utrobique cruentum certamen; dum in cacumen euadere Turcae, ex aduerso vero scandentes barbaros Germani longioribus hastis & sclopetis magna edita strage procul submouerent. Duobus hoc modo in locis reiecto non sine plurimorum interitu hoste, die, qui Diuo Michaeli Archangelo sacer habetur, Nicolaus Comes Salmensis, collato cum ceteris ducibus consilio, duo millia pedatum, & quingentos, duce Ecchio Raifaco deligit, atque eos per Carinthiacam portam in hostes erumpere iubet, ut si qua ratione possent, aggeres, in quibus tormenta erant collocata, magno illato impetu aggredi, ac illis qui isthic excubabant, trucidatis aut loco pulsatis tormentorum ora ac spiracula seu fistulas obstruere, dissectisque rotis inutilia reddere conarentur.

Sed quum diu atque acriter cum hoste dimicassent, tormentis quidem officere nequaquam potuere: quod ea a plurimis Ianiceris ac Asapis defenderentur: sed interfectis ex hostium numero amplius ducentis, & paucissimis sociorum

deside-

*Turcis maior
re tormenta
deerant.*

*Ibraimi, ut
fertur, versu-
tia.*

*Cuniculi à
Turcis acti.*

*Excursiones
nostrorum in
hostium
castra.*

desideratis, in urbem rediere. Pari modo centuria Hispanorum, duce Ludouico Daualo, per eandem portam egressa, sed alia incedens via, inter vineas, quæ plurimæ circa urbem sunt, complures Turcas, vuarum racemos, cuius ea gens auida imprimis est, colligentes interfecit. Sed in castris Turcæ ex profugientium tumultu, ac nonnullis faucibus, qui euaserant, reintellecta, in Hispanos sese recipientes, magno impetu irrupere, magnoque cum his commisso certamine, quum se egregie fortiterque pro eorum numero defendissent, quod omnes erant Sclopetarii, cadente ex eis vno tantum Antonio Comargo Signifero, omnes se in urbem receperunt. Interea Turcæ artibus & dolis, ac fraude, vbi vires deessent, vtendum rati, tres Germanicæ nationis homines, qui ad suam superstitionem descuerant, Germanicis indutos vestibus, tanquam, qui è captiuitate euassissent, ad hostes mittunt, præsentique pecunia, ac multis & magnis promissis subornant, qui urbem pluribus in locis, iniecto clam igne, incenderent; præscripto etiam tempore, quando ipsi magno impetu, magnisque sublati clamoribus in urbem irrupturi, Germani vero ad eam defendendam, ora, atque oculos, viresque omnes conuersuri essent. Quod nefarium consilium, quum duces obsessi à quodam Turca, eius rei conscio, qui desertis vanis Mahometi ritibus, Calendis Octobris, in urbem profugerat, diuina, vti credi par est, prouidentia, cognouissent, de conquisitis illis sceleratis, ac in quæstione confessis, supplicium sumendum curauerunt. Ab eodem transfuga opportune etiam intellectum est, hostes iterum nouas res moliri, ac ad eandem Carinthiacam portam, ac alia loca, egesta humo, subditisque sulphureis pulueribus in vrbe capienda fortunam experiri decreuisse. iamque summo quantum possint silentio in opere esse. Quod quum nostri non solum infusa in peluim aqua, si illa sensim crispet, ac tympanis solo applicatis, si eorum membranæ palpitent, nota ratione diligentissime discernere atque per-
scrutari cæpere: sed etiam eruptione facta, loca fodiendis eiusmodi cuniculis suspecta, oculis conspicienda videre, ac perlustrare voluerunt: quandoquidem hostes triduo ante, ex omnibus partibus, non solum vniuersis, quæ in castris habebantur, tormentis currulibus, ferreas pilas in mænia contorsissent: sed etiam ex aggeribus Ianicæ fere omnes minoribus sclopetis, horrendum & insolitum fragorem, cum summo obsessorum stupore, edidissent. quam rem nostri in eum finem fieri suspicabantur, vt eo magis hostes, ea quæ sub humo agerentur, occultarent, nec à nostris animaduerti possent. Itaque duces, mutuo consilio, ad sextum diem Octobris, circiter octo millia peditum, selegere, iisque Hispanos fere omnes, id maxime expetentes adiungere: simulque porta, quam salinariam vocant erupere: eo proposito, vt hostes, quos in suburbiorum ruinis atque aggeribus reperiissent, exturbarent, atque cæderent; simul & eos qui subterraneos cuniculos agerent, certius explorarent. Cum versus Carinthiacam turrin, ac Regiæ arcis portam ad dextram partem diuertissent, Turcas obuios in suburbanis locis, ac eorum ruderibus multa strage edita trucidarunt, & prius quam in castris hostes animaduernerent, atque adcurrerent, etiam ad tormenta & aggeres expugnandos prouehabantur, forte ac strenuum facinus edituri. Sed accidit nec inopinato casu, vt quidam milites magno sublato clamore, socios, vt redirent, & aciem in meliorem formam componerent, inauspicato cohortarentur. quorum incondita vociferatione cæteri milites, qui erant in procinctu, repente consternati, quum socios subitaneum ex insidiis hostium procursum indicare, ideoque, vt cauerent, clamare falso existimarent; retro in urbem citato gradu referre ceperunt: vsque adeo confuse, & inordinate, vt multi in fossam proximam præcipites ruerent, ac grauibus protecti armis mergerentur, atque adeo plurimi interirent.

Eorum receptum, fugæ simillimum Lupus Hagus cohortis tricenariæ præfectus, ac Hispani retentare conati à superuenientibus summa celeritate hostium equi-

Apostata urbem incendere molitur.

Turca cuniculos iterum agunt.

tibus circumueniuntur, quumque diu fortiter repugnassent, alia atque alia hostium manu adcurrente, Lupus quidem à fociis destitutus, egregie pugnans occubuit. Sed Hispani magna virtute dimicantes, paucis è suorum numero interfectis, postremoque Garzia Gusmano cadente, sese eadem, qua exierant, porta ad suos receperunt. Tametsi autem nostri secus, quam sperarunt, rem male gessissent, ac eis trepide urbem repetentibus, à tergo hostes acrius inhæssissent; ab Hispanis tamen ex egestæ sub muro terræ cumulis, animaduersum est, hostes alios cuniculos duobus iterum in locis ad Carinthiacam & Stubarum, vti appellant, portam denuo moliri. Itaque Hispani arrepto repente vexillo, ad ea loca conglobati aduolant: idem fit à Germanis, iussa ducum impigre exequentibus; ac ex aduerso contrarios cuniculos fodere incipiunt. Sed Turcis ad subruendum murum non procul à priore ruina ignem pulueri sulphureo subiicientibus, ardentissimisque animis patefactum locum adoriri & conscendere conantibus, Germani magno numero à ducibus, præsentis animo hortabundis opponuntur. parique robore & viribus cum hoste propius accedere auso manus conferunt: oritur atrocissimum certamen: ita vt permistis inter se confertim Turcis atque Germanis, vsuque sclopetorum sublato, res ad gladios & acinaces deduceretur: & Turcæ post terribilem admodum & cruentam pugnam è ruinis proturbati, præcipitesque à nostris fortissime repellerentur. Sed quum redintegrare prælium, atque iterum mænia subire à præfectis Ianicerorum ac Chaufis, quorum officium est, aciem instruere, & ad pugnandum milites incitare, truci feroque vlulatu atque minis iuberentur; nec fessi, afflicti, & perterriti imperio parerent, ad extremum, non fustibus tantum ac ferreis, quas gestare præfecti solent, clauis: sed illatis etiam vulneribus, & nonnullis, qui lentius ac segnius gradum intendebant, crudeliter interfectis, ora & pectora ac gladios in hostem vertere, & irumpere in urbem compellebantur. Tela etiam missilia ac tubi sulphurei pulueris, ignem resina, & piceis tedis, noto artificio confectum euomentes in confertas propugnatorum cohortes, vt à tutandis mænibus, arceri quoquo modo possint, non sine manifesto nostrorum periculo, frequentissime iaciebantur.

Sed vel ambustis, & laceratis plurimorum artubus, ac deformatis vultibus, Hispani & Germani Turcis superiores, quum tribus horis absque intermissione certassent, locum obtinuerunt: ac interfectis ex hostium numero amplius duobus millibus nec paucioribus sauciatis, eos fæda & præcipiti fuga pedem referre coegerunt: ita vt ipsi Turcæ, neque Rhodo, neque Tauruno expugnatis, acrius atque periculosius pugnatum esse testarentur. Eodem etiam die, qui quartus Octobris fuit, ante solis occasum, post cæsos ac repulso à mænibus hostes, alii recentiores & integri ad continuandam oppugnationem ac opplendas fossas aduenere: ne nostris assiduo labore attritis & fatigatis, quies aut cessatio vlla superesset. Nec mora, mulos & Camelos ac magnum iumentorum numerum, pedites item, quos Asapos & Sarhorios vocant, Ianiceris intermixtis agrestium Christianorum è Bulgaria & Thracia ingentem multitudinem, qui seruilibus ministeriis addicti castra sequi cgebantur, virgultis, terra, fascibus, cæteraque id genus materia onustos, fossas urbis impleturos, propius mænia adegere. Sed Germani atque Hispani, dispositis per mænia & stationes in aciem ordinibus parati eos expectarunt: ac quum certis in locis tormenta opportune collocassent, quibus ab utroque latere hostes peti possent; priusquam Turcæ, iumenta exonerare potuissent, explosis tormentis, magnam suorum partem disceptant pilis, & concisam repente amisere. Et quamquam Ianiceri, operis permixti, sclopetis rem gerendo, & sagittis iaculando, opem laborantibus ferre conarentur, postremo tamen virtute nostrorum, ac certissimis tor-

*Turca, facta
impressione,
à nostris egre-
gie repulsi
sunt.*

mentorū ictibus, ingenti accepto detrimento, fusi, fugatique pedem re-
 tulerunt. Quo in certamine Ecchius Raifaccus, egregiæ fortitudinis ordi-
 num ductor, tribus simul glandibus aduerso pectore exceptis, propicii numinis,
 ac ferrei thoracis beneficio seruatus est. Postero die Sulimanus consilia & in-
 cepta sua frustra esse animaduertens, fremere atque indignari, quod urbem, nec
 arte, neque natura satis munitam, tantis, totiesque repetitis conatibus, tanta-
 que cæde & sanguine suorum, in potestatem redigere nequiuisset. Igitur pur-
 puratos suos, Ibraimumque inter primos præcipuum, ac Ianicerorum præfe-
 ctum, & tribunos ad se in prætorianum tentorium vocatos acerbissimis verbis
 10 reprehendit, & ignauix atque inertix accusauit: postremo seuera commina-
 tione dimissis imperauit, ut supremo omnium virium & exercitus edito conatu,
 vel in urbem vi irrumpendum, vel in vestigio sibi moriendum statuerent. Dum
 hæc per Chausios in castris publicantur, ac vniuersi ad extremi certaminis for-
 tunam experiundam animos & corpora parant; hostesque per triduum in si-
 lentio atque ocio quieti transigunt: Paulus Baquitius, petita à Philippo Pala-
 latino & Nicolao Salmensi excurrendi facultate, versus Ibraimi castra, quæ
 ad Danubium sub Colenpergæ dirutæ arcis ruinas erant metata, cum suis le-
 uis armaturæ equitibus, ac aliquot Iohannis Cociani cataphractis Germanis
 profectus, Emericum Magnum, cui claudio cognomen, ob alterius pedis vi-
 20 cium fuit, alæ suæ legatum, usque ad extremas castrorum hostilium partes,
 cum paucis expeditioribus equitibus procurrare iussit. Turcæ in eos, ut sit,
 tumultuariis copiis repente inuecti, terga dante de industria, Emerico, in insi-
 dias, quas Paulus inter vineta collocauerat, deducuntur, in quos magno clamo-
 re, acrique impetu illatus Baquitius, prospere certamen iniit, Turcasque in præ-
 cipitem fugam conuersos, usque ad castra insequutus, plurimos cecidit, ac ca-
 ptos in urbem perduxit; inter quos fuit ipsius Ibraimi tonsor, ei imprimis cha-
 rus, qui postea magno ære se redemit. Ab iis opportune intellectum est, Su-
 limanum adhuc semel, extremam certaminis aleam, totis viribus tentaturum.
 quod si eum spe sua & expectatione frustrari contingat, tum vero obsidioni ac
 30 pertinaciæ suæ finem facturum: quod non solum hiemis tempestates, quæ
 indies immineant, trahendo bello maxime noxias intelligat; tum vero, si Ca-
 rolus Cæsar, & Ferdinandus ac Germanici principes, ut fama est, integris & re-
 centioribus agminibus, copias suas fessas & debilitatas, atque adeo in longemi-
 norem numerum redactas, inuadant; victoriam in ancipiti fore haud diffi-
 teatur.

Quæ quidem omnia, ut captiui haud falso comperta narrauerant, paulo post
 euentus comprobauit. Nam post tridui quietem militibus concessam, ad diem
 XIII. Octobris, purpurati & alii præfecti, eos omnes, quicunque arma capere pos-
 sent, omnibus castris exire, sublatisque clamoribus, & ingenti tympanorum &
 40 tubarum sonitu, ac crepitantium sclopetorum fragore, ad murorum ruinas,
 quas actis in imo cuniculis disiecerant, extremam edituros vim procedere iusse-
 runt. Quas tametsi nostri noctibus, quæ antecesserant, magno militum & Ci-
 uium labore, contextis trabibus, ac vasis terra repletis reficere, ac irrupturis,
 quod suspicabantur, hostibus obicem, & nouam veluti munitionem oppone-
 re contendissent: non tamen parum formidinis militibus incussit tantus ho-
 stium irruentium numerus, & in multa agmina diuisus barbarorum exercitus.
 Et sane, quod metum haud leuiter auxit, Turcæ assiduis colubrinarum icti-
 bus turræ portæ Carinthiæ, ex qua antea magnum illis detrimentum illatum,
 magnaue eorum strages edita fuerat, puncto temporis disiecerunt: eaque con-
 50 cidente, magistris tormentorum ea in parte defendendi muri facultatem omnem
 ademerunt; nostrosque haud leuiter perterruerunt: magno tamen ardore cohorta-

*Sulimanus
suis mandat,
ut omnibus
viribus oppu-
gnationem
denuo aggre-
diantur.*

*Baquitius fe-
lix cum hoste
conflictus.*

*Turca supre-
mam capien-
da urbis for-
tunam tenta-
nt,*

*Magno ni-
mero, & co-
nato, sed in-
vito.*

tibus ducibus, animos collegere: ac tam densam & terribilem sclopetorum procellam in hostes eminus effudere, ut iis, qui primo ordine muros subiissent, maxima ex parte concisis & interfectis, ceteræ eos subsequi aut laborantibus opem ferre nequaquam auderent, sed in fædam fugam conicerentur. Quo animaduerso Ferhatus Ianicerorum tribunus, ac Behramus & Ibraimus Beglerbegi seu magistri equitum, quum in fugientes & pauidos ad pugnam reducendos fustibus & clavis nihil proficerent, sicuti in proximo impetu acciderat, acinacibus vulnera ignavis ingerendo, plerosque interfecere. Sed perturbatos ac metu & pauore externatos, propius muros nullo modo adigere potuere: quum se suorum potius principum manibus & gladiis occumbere, quam Germanorum aut Hispanorum sclopetis, aut veribus (sic illorum longiores spathas appellabant) figi ac interfici malleresponderent. ita ut Turcas, alioquin suis principibus dicto audientes, & in Christianorum cedem atque sanguinem, insitita quadam & naturali feritate, & truculentia ultro ferri solitos, diuini numinis ope & prouidentia, tantum animis terrorem concepisse credi fas sit. At Sulimanus spe potiundæ urbis, sua etiam confessione deiectus, pertinaciæ finem imposuit, incusataque fortuna, quæ lubrica & inconstans conatus suos elusisset, obsidionem soluere, & Byzantium reuerti constituit. Itaque ad XIII. diem Octobris, qui fuit dies Iouis, obsidionis autem vigesimus tertius, extrahi aggeribus tormenta, & maiorem partem nauibus imponi, reliqua ad castrorum necessitates vna vehi iussit: ac eiusdem noctis hora decima (quod tam tumidum, elatumque barbari animum haud parum pudeat) sublati silentio tentoriis, impedimentisque, & conclamatis vasis, iter arripuit: tanta properandi cura, ut die quinto, in campis Budæ subiectis, quod triginta duorum millium passuum interuallum habetur, castra collocauerit. Discedente Sulymano, ex eius castris, sese in urbem subduxere, cum XXVIII. equitibus Georgius Seredius, Adamus Honorius, Georgius Hathalmius, ac Thomas Boroscus, præcipui nominis equites Vngari, qui stipendiis Pauli Vardani Archiepiscopi Strigonienensis merebant, eumque in castra Sulymani concedentem sequuti erant; quod perfidiæ Turcicæ socii esse nollent. Sed quum duces de hostium conatibus & consiliis eos percunctarentur: nihil aliud, quod vsui foret, scire potuerunt, quam abeunte Sulymano, magnam exercitus partem cum Ibraimo adhuc in castris se continere. Sed & is, postero Veneris die, cum sexaginta millibus Turcarum illum sequutus est: ita ut terga antecedentium tueretur. Classis vero secundo Danubio descendit, eo consilii decreto, ut Insulam, quæ è regione Posonii, medio in flumine iacet, citeriore in ripa cursum tenendo, celeriter præterueheretur; ne à Iohanne Saläio & Lupo Odero, loci præfectis, sicuti cundo Viennam, ita in descensu aliquod detrimentum pateretur. Prius autem, quam Sulymanus Vienna inglorius discederet, Christophorum Cetlicium, quem in prima excursione, in potestatem hostium incidisse diximus, cum aliis quibusdam captiuis, veste & sumptu donatos, in urbem remisit. quibus Ibraimus eius omnium consiliorum arbiter & conscius, in mandatis dedit, referrent Viennam ducibus, non in eum finem Sulymanum in Germaniæ fines exercitum adduxisse, ut Viennam caperet; id enim ei facile factu fuisset; & quod eam obsidione cinxisset, id exercendi militis sui causa instituisse; verum eam fuisse illius mentem, ut cum Ferdinando æmulo atque hoste suo controuersiam pro possessione Pannoniæ exortam in patentibus eius urbis campis, Marte iudice, terminaret. Proinde illum ad eandem dubiæ litis aleam dirimendam, non multo post in Germaniam rediturum, & collatis viribus atque armis, qualicunque sorte fortunam tentaturum. Sed ea Viennenses tanto periculo liberati facile contempserunt, ac DEVM Optimum Maximum

actis

Sulyman. soluta o' fidione, festinus abscedit.
Milliarium
fo. r.
Vngari aliqui à Turcia ad iost. os tra. seunt.

Sedlitzius ab Ibraimo dimissus.

actis gratiis, collaudarunt, qui urbem præclaram, opportunumque non Germaniam solum, sed totius Reipub. Christianæ propugnaculum, singulari & manifesta sui numinis ope & fauore clementissime conseruasset. Cognito hostium discessu, quum Paulus Baquitius, Iohannes Cocianus, ac Sigismundus Vaixelpergus, expeditis & leuioribus, sed validis equitum turmis, eos assiduus laboribus fessos insequuti, ac magno animorum ardore adorti essent, plurimos ex eis trucidauere, cum aufugere non possent, equis eorum, alioquin generosis, sed longa inedia ac laboribus adeo maceratis, & debilitatis, ut vix lentis passibus incedere valerent, ac Christianorum captiuorum haud contemnendum numerum libertati asseruerunt; præcipuique nominis ac dignitatis Turcas, paruo faciliq; labore cepere; ac cum opima præda & spoliis in urbem rediere. inter quæ præter insigniores captiuos videre erat, egregia Phrygii operis, acupicta tentoria, ac cæteram castrensem supellectilem, etiam bonum numerum equorum, & camelorum, ac sarcinariorum iumentorum: atque ii de discessu hostium certiora ad socios attulere. Referebant enim captiui Sulymanum, ultra cæli autumnalis iniurias, niuib;que permistas pluuias, cæterasque rerum necessariarum difficultates, penuria etiam commeatus coactum, Viennæ obsidionem deseruisse, & ex eius copiis plures XX. millibus hominum, ac maximum iumentorum numerum desiderasse: Berhamque magistrum equitum Asiæ minoris, quam ipsi Natoliam vocant, in supremo oppugnationis conatu, ante triduum, in dextri pedis genu, crassioriglande vulnus accepisse; ac ex eo vulnere, nocte insequenti, interiisse: eum Budæ aliquot diebus moraturum, exercitui quiete concessa, ac deinde susceptum iter continuaturum. Quarto post die Fridericus Palatinus Rheni, quem ab imperii ordinibus, tuendæ Viennæ præfectum, sed à Turcis, spe celerius aduentantibus, vrbe exclusum Crempsii se continuisse retulimus, in urbem ad socios venit, eaque perlustrata, & ducibus atque militibus pronata forti & constanti opera prolixè collaudatis, in aliud haud fere minoris momenti discrimen incidisse visus est.

30 Milites enim Germani, atque ii potissimum, quos Conradus Gottesmanus, ac Iacobus Berdenauus, stipendiis statuum Romani imperii conductos ducebant, clancularios primum inter se sermones miscere, ac deinde quintuplex stipendium, ob toleratam obsidionem, ac tot hostiles oppugnationes fortiter ac viriliter repulsas, aperte, & maiori, quam par sit, tumultu poscere; & si id denegetur, se tribunis necem illaturos, urbemque direpturos minari cæperunt. Nec mora, veterani etiam, qui complures annos sub Leonardo Felsio in Pannonia militauerant, quos item Ecchius Raisaccus, tribunus adduxerat, ac sediciosissimi quique militum sese illis adiungunt: tribunos vinciant, nique pecunia in vestigio repræsentetur, se eorum cæde & sanguine manus suas commaculatuos ferociter clamant. Fridericus ad famam tam periculosa seditionis excitus, in forum, vbi conuenerant, aduolat; ac ne æterni nominis decus quod seruata fortiter, à barbaris vrbe, promeruissent, tam atroci factò fædere vellent, ne ve Sacramenti militaris vsque adeo temere obliuiscerentur, multis verbis admonet. Sed illi ea surdis auribus præterire, planeque nihili ducere, ira atque flagicio ardere, conuicia in duces & tribunos ingerere, atque adeo in aduersos, hastas & sclopetos obuertere, & intentare: adeo ut princeps ipse instar tribunorum haud mediocræ vitæ periculum adiisse videretur.

Nostri expeditis equitum turmis Turcas insecuti, plurimos eorum caedunt.

Viginti milia hostium in obsidione desiderata.

Milites prædarii Viennæ tumultuantur.

40 Sed demum, quum urbana plebs, ac Ciues, extremo metu perfusi, se ac salutem suam per frequentes nuncios etiam atque etiam ei sollicitè commendare non cessarent: extremæ necessitati cedere coactus, duplex

*Quis Pala-
tinus, tripli-
promisso sti-
pendio agre
placatur*

*Carol. V.
Imperat. in
Italiam ap-
pulsit.*

*Sulimanus
Ioanni Vai-
uoda coro-
nam ac regia
insignia Bu-
da confert.*

*Verba Suly-
mani ad Io-
hannem Re-
gem.*

*Archiep. Stri-
goniensem,
& Perenium,
ut in gratiam
Vaiuoda re-
cipiat, iubet.*

*Sulimano
quando &
quomodo Co-
rona Hunga-
rica tradita.*

plex stipendium se illico persoluturum pollicitus est: Verum quum neque ea ob-
latione deliniri ac placari possent, & vehementius ac turbidius tumultuarentur:
triplici ad extremum promisso stipendio, efferatos eorum animos, ægre ac diffi-
culter pacauit. Interea Carolus Cæsar ex Hispania soluens in Italiam classe appu-
lit, & primum Genuæ ab Andrea Auria, præfecto classis, duce post hominum me-
moriæ mari omnium clarissimo & fortunatissimo exceptus est, & deinde quum
Parmæ, Placentiæque aliquamdiu substitisset, deliberabundus, vtrum ad patri-
monii sui prouinciam, Viennamque defendendam cum exercitu Sulimano oc-
currere, vel institutam Florentinæ Ciuitatis obsidionem prosequi, simulque Co-
ronationis suæ solennia peragere deberet; optatissimum à Ferdinando fratre
nuncium accepit, Sulimanum desperata expugnatione Viennæ, retro vnde vene-
rat, ire cepisse; tumultuantesque milites, præbita trimestris stipendii pecunia, ad
officium reductos. Itaque grauissima ea cura & sollicitudine liberatus, inceptis
consiliis suis incumbendum ratus, coronam Romani Imperii de manu Clemen-
tis Pontificis Bononiæ rite suscepit, ac duces suos Philibertum Aurantium, & Al-
phonsum Vastium, ad obsidendam, domandamque Florentiam, quæ eiectionis Me-
dicis Iuuenibus, ipsius Clementis Pontificis, propinquis, à fide eius discesserat,
cum validis copiis & magno tormentorum apparatu transmisit. At Sulimanus
Budam diuertens, in arcem ex castris se contulit, Iohanneque ibidem rege con-
stituto, & in clientelam, patrociniumque suscepto, regium diadema, quod Vn-
gari sacrum appellant, sceptrumque, & reliqua regni insignia, atque ornamenta ei
tradidit, ac astantibus Ibraimo & purpuratis, quos Vesirios vocant, procures Vn-
garos, Iohannis partes sequutos, acciri iussit: & breui, vt solebat, sermone, Iohan-
nem atque illos compellans, per interpretem ita loquutus fertur: Recte abs te fa-
ctum est, Iohannes Rex, quod calamitate oppressus, ac à Germanis regno eiectionis,
confugiendum ad me existimaueris, meamque opem imploraueris. Quam se-
cundum Deum immortalem tibi adfuisse nunc expertus es. Itaque postquam
bellum, quod reducendi tui causa susceperam, prospere gestum, atque confectum
est, hodierno die, te in fratrem, & amicum meum recipio, regemque Budæ & in
Vngaria declaro; opem & tutelam meam in posterum quoque polliceor. Ha-
bes hic Coronam, sceptrumque, ac cætera regia ornamenta, quæ vt accipias, ac
beneficii mei memor esse velis, partoque mea opera regno diu fruaris, illudque
ad posteros feliciter transmittas, hortor & cupio. Vobis vero, procures, æque
iubeo, vt nisi ultorem, hunc gladium experiri velitis (ensem quo erat accinctus
manu ostendens) huic regi vestro omnem honorem deferre & obedire conten-
datis. Quibus dictis, hortatus est Iohannem mitioribus verbis, quod in bar-
baro principe haud parum mirere, vt Paulo Vardano Archiepiscopo Strigonien-
si, quem secum Vienna reduxerat, ac Petro Perenio, quem iure belli captum ei do-
nauerat, clementer parcere, eosque in gratiam recipere vellet. Quæ Iohannes,
natura & ingenio minime crudelis, aut cruentus facile concessit, & vtrumque
iuncta dextra in pristinum dignitatis locum restituit, dicionemque omnem possi-
dere liberaliter permisit; tametsi de eorum fide & constantia non parum dubi-
tare videretur. Quibus ad hunc modum peractis, ac Gritto, & duobus trierar-
chis, vt diximus, cum tribus millibus Turcarum apud Iohannem relictis, haud
diu moratus, iter institutum prosequi, ac iustis passibus Constantinopolim re-
uerti maturauit. Quoniam autem in regiæ coronæ, ornatuumque eius & Sceptri
à Sulimano Iohanni traditorum mentionem incidimus, operæ precium me fa-
cturum reor, si rem, vti gesta est, & quomodo ea in manus barbarorum principis
deuenerint, hoc loco paucis referam. Cum Sulimanus Iohannem in regnum re-
ducturus, exercitumque Viennæ mænibus admoturus, in itinere esset, iamque Sir-
mum attigisset. Petrus Perenius, eo tempore in inferiori Pannonia, in arce So-
clossia,

cloſia, inter Quinqueceſſias & Eſſecum ſita, haud procul Drauo flumine cum vxore & liberis agitabat. Et quoniam ingentes Turcarum copias ea tranſituras, ſibi, quamquam ſatis firma præſidia habenti, minime expectandas arbitrabatur, ad ſuperioris Pannoniæ fines redeundum exiſtimauit. Itaque profectione ad Saroſpatacum inſtituta (quod quidem quamquam violenter uſurpatum, muris & propugnaculis in ſpeciem vrbis formamque munire inceperat) diadema quoque regium, ac cætera ornamenta, quæ poſt Iohannis & Ferdinandi coronationem, ab eo ad ſolitam arcis Viſſegradienſis cuſtodiam nequaquam perlata, ſed contra leges apud ſe retenta fuiſſe docuimus, ſecum ſcriniis recondita accepit, & in itinere ad Caidacium, haud procul Saxandia, ad fluuium Saruiſium pernoctaturus diuertit. erat is pagus, antea ſatis celebris, ſed poſt hanc Perenii calamitatem clarior & celebrior redditus. Quod quum Iohannes Saracenus, qui ea tempeſtate Quinqueceſſienſem Episcopatum, Iohannis permiſſu obtinebat, ducentis equitibus, ac quingentis peditibus, quorum pars maxima, ſclopetis inſtructa, pars ſagittarii erant, eadem nocte Perenium nihil hoſtile metuentem, eiufque milites ſomno & vino grauatos, aggreſſus eſt, caſiſque nonnullis, qui ad primum tumultum arma ceperant, ac cæteris facile fugatis, Perenium cum vxore & liberis, omniſque gaza, ac diademate regio in poteſtatem redegit; captumque Iohanni Banſſio Linduenſi Sopronciæ ſeruandum tradidit; quod ciuitatem Quinqueceſſienſem minus munitam exiſtimaret, quam quod tam opima præda in ea ſeruaretur. Cum autem Sulymanus ad Campos Mohacianos perueniſſet, ei expetenti, ac ſeuere iubenti Perenius vna cum corona adductus fuit: atque is illum quidem Iohanni donauit, hanc vero cum ingenti Vngarorum, nec hiſcere præ metu audentium, dolore ſecum abſtulit; ſedita, vt mox in eum, quem nunc diximus, modum præter omnium ſpem (quis enim ab auaro, atque ambicioſo ferocis barbari animo, tam nobile ac generoſum facinus expectare auſus eſſet) ultro reſtituerit: Pereniumque ipſum, in priſtinam gratiam recipiendum, auctoritate ſua, cui Iohannes quicquam negare, neque poterat, neque audebat, facili negotio obtinuiſſe videretur. Sed quum Perenius, non multo poſt, haud ſine ſumma animi ingrati ſignificatione, à Iohanne defeciſſet, neque, vt neceſſe erat, ad Ferdinandi partes deſciuiſſet, ſed neutrius aſſecta, peculiarem ſibi principatum, ac priuati iuris poteſtatem affectare, vana ambitione agitated cepiſſet, ſpe & expectatione ſua fruſtratus, in longe maiores amiſſæ libertatis calamitates incidit; quemadmodum ſuo loco in proceſſu operis memorabimus: ita vt toto ærumnoſo vitæ decurſu nuſquam propicia arriendique fortuna uſus, tandem, vt ſunt occulta principum voluntates, & erumpentia ex inſperato eorum odia, in vinculis & carcere Ferdinandi regis, non tam eius, pro quo captus erat, ſceleris, quam multipliciter proditæ patriæ, inuectique in eam primitus Lutherani dogmatis reus, meritis pænas expendiſſe atque ibidem expiraſſe, multorum hominum iudicio cenſeretur.

Perenio ere-
pta corona
ab Episcopo
Quinquece-
ſſienſi.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XI.

REMOTO ad breue tempus metu Germanico, dilata quidem vtrinque praelia, sed nequaquam consilia belli desuisse videbantur; & Iohannes, qui regnum duce & auctore Sulymano recuperauerat, illud quibus poterat artibus sibi firmare & stabilire contendebat. Itaque multiplici cura & laboribus fatigatus, ad eum finem comitia indixit, vt communibus consiliis & viribus retinendae dominationis adminicula quaererentur. Conuenere pauciores, quam sperarat. Quandoquidem totus fere Illyrici tractus, quem a Battiano & Percio, qua promissis & largitionibus, qua minis & ferro compulsum sub Imperium Ferdinandi concessisse memorauimus, & Vngaria superior, ac quae cis & ultra Danubium extenditur, nec ad ea comitia venit, nec a partibus Ferdinandi, quibus adhaeserat, vilo metu aut minis diuelli potuit. Nonnulli tamen, ex quo numero, & qui eius studiis & factionibus inueterati erant, Stephanus Verbecius, Emericus Cibacus, Gregorius Pesthenius, & alii nonnulli praesto fuerunt. Nadasdium quoque interfuisse constat, sed quem plane inuitum apud eum versari quidam existimarent, quod nondum se a Ferdinandi Sacramento liberatum esse profiteretur. Artandii etiam fratres, & ea quae Transsiluaniam versus & Bihariam prouinciam habitabat, nobilitas confluxere. Nec tamen quicquam aliud decerni potuit quo pacatam totius regni dicionem consequeretur, praeterquam, quod Iohannem Banffium Linduanum Vngariae Palatinum creauit; emulatione, vt videbatur, Ferdinandi, in cuius aula Bathorius veteris eius summi magistratus dignitate conspicuus, in precio & honore habebatur.

An. 1530.

Comitia a
Ioan. Percio
da indicta.

Ad quae pauci
ex proceribus
conueniunt.

In iisdem
Banffium Palatinum
creatum
latinitate
nunciat.

Postea ad alias artes conuersus, eos, qui in partibus Ferdinandi persistebant, & vel toga ac pace, vel bello ac armis, & praecclaris facinoribus insignes censebantur, quos vi & armis non poterat, ingentibus promissis & largitione, artium & oppidorum donationibus ad se pertrahere contendebat: ita vt multi priuatis commodis illecti, patria ac repub. neglecta, modo his, modo illis partibus, haud sine faeta fluxae fidei nota, nulloque pudore adhaerescere non erubescerent. Orta demum crudelissima dissidia, intestinae seditiones, rapinae, sacrilegia mutuae cedes, transfugia, scelerum impunitates, caeteraque ciuilibus bellis oriri sueta malorum genera, regnum antea florens, & rerum omnium abundans pessumdedere, illudque gliscentibus per summam discordiam factionibus dilabi capit, vt iam penitus corruerit. Interea Iohannes Valentino Turco iratus, quod relictis necessario tempore partibus suis, ad Ferdinandum transfugisset, nec ab aliis iniuriis quotidie inferendis abstineret, arma & bellum inferre decreuit. Itaque Thomae Nadasdio & Iohanni Saraceno in mandatis dedit, vt copiis regionum seu prouinciarum, ac pecuniis suis equitibus primo quoque tempore congregatis, ac Francisco Capolnaio, viro militari, ac forti ac equitum ductore sibi adiuncto, Valentinum insidiis circumuenire, & capere

capere, aut si id non succederet, quocunque in loco reperiretur, obsidione premere, ac ad motis tormentis expugnare conarentur. Eisdem addidit Turcarum quoque equitum & peditum certam partem, ex iis, quos Sulimanus Budæ reliquerat, duce Cassono trierarcho, viro militiæ peritissimo, de quo antea diximus: ita ut omnes copiæ ad X. circiter millia armatorum constituere existimarentur. Qui quum Valentinum in arce sua Sigetana agitare cognouissent, eo cum exercitu contenderunt, ac tormenta cum puluere sulphureo & pilis necessariis ex vrbe atque arce Quinqueeclesiensi aduehenda curarunt. Non latuere Valentinum hostium consilia; quibus certius exploratis, milites suos, quos continue magno numero ex præda alebat, ad præsidia conuocauerat, omnis generis commeatum, ac alia tolerandæ obsidioni, magna cura & diligentia curauerat. Cum sub arcem peruenissent, eamque ab occidenti, vbi silua Haferdia, tota ex tiliis constans, sita est, tormentis verberare cæpissent; difficiliorem, quam putarent, oppugnationem reperere. fossæ namq; eius vndique latæ ac aquis profundis, ac cæno & ca-
 rectis impeditæ, militibus mænia subire prohibebant, etiamsi ea tormentis deiicerentur, & Valentinus magna vi eam defensusus credebatur. Atque is contemptis hostibus, facta cum suis eruptione, prospere conflixit, compluresque ex hostibus, Turcis permixtos interfecit. Emericum vero, cognomento Magnum, cum XXV. circiter equitibus viuum cepit, qui certo equitum numero præerat: eumque acerbissimis prius conuiciis proscissum è vestigio interfici iussit: caputque eius conto affixum è muro hostibus spectandum exposuit; ac cæteris captiuis absq; precio dimissis, Nadaſdio & Saraceno nunciauit, se non aliâ ob causam, hoc crudelioris exempli facinus patrasse, quam quod Emericum ante biduum Turcis Cassoni equitibus, egregiæ indolis puerum Christianum, iniqua atque impia permutatione, pro quodam equo tradidisse comperisset, diuino quoque iudicio illum haud obscure plectente, postquam eidem equo insidens, non seram vlticis fortunæ vindictam expertus esset. Duces in hunc modum à Valentino irritati, consiliis collatis, oppidum atque arcem pluribus locis circumuallare, ac maioribus colubrinis quassare, neque nisi Valentino ad dedicionis condiciones compulso, illinc discedere decreuerunt, quando quidem mænia ex vallo & vimineis cratibus, materiaque fere constabant, vnica turri lateritia, quæ erat in medio arcis, excepta: quam Valentinus mediocri machina versatili muniuerat: hostibusque magna sæpe incommoda atque detrimenta inferebat. Dum Iohannis copię sub Sigeto irritis conatibus tempus terunt: Ferdinandus magno ex Vngaria & Bohemia contracto exercitu, & haud contemnendis à Carolo Imperatore Augusto, fratre, Germaniæque principibus acceptis auxiliis, Budam obsidione cingendam, Iohannemque Turcicis auxiliis confisum, iterum regno exturbandum suscepit. Itaque Vilhelmum Rogendorffium, Italicis ad Veronam & Brixiam bellis, ac deinde recens toleratæ Viennensis obsidionis nomine, clarissimum, expeditioni, belloque præfecit: isque iusto tormentorum, ac commeatus, aliarumq; rerum necessariarum apparatu nauibus imposito, eoque secundo Danubio deducto exercitum promouit: cumque Strigoniũ peruenisset, Paulus Archiepiscopus, anno superiori à Sulimano ad Iohannem perductus, eique commendatus, quum se Turcicæ societatis vincula ex professo abhorrere affirmaret, ad Ferdinandum iterũ rediit, eiusque copias, consilio opibusque & commeatu iuuandas existimauit. Nec multo post Rogendorffius Strigonio facile recepto, Vissegradũ obsedit, ac autumnales dies sereniores, quæ in varias & graues tempestates subita conuersione degenerare plerumque solent, in illius ac Vacix obsidione consumpsit, ne quid à tergo hostile relinqueretur: & tandem Calendis Nouembris Budam delatus est. Quæ potissimum mora, ei multa incommoda attulit, totamque expeditionem maximis difficultatibus inuoluit; Iohanni vero, & Budensibus, Grittoq;

*Vaiudana
copia Valen-
tinum Tur-
cum Sigethi
obsident.*

An. 1530.

*Expeditio
Rogendorffii
prima Bu-
densis.*

*Vardanus
Archiep. Stri-
goniens. se
Ferdinando
iterum sub-
mittit.*

*Buda frustra
à Rogendorff-
io obsessa.*

qui rebus omnibus imparati erant, haud dubiam salutem peperit, ac spacium & commoditatem, introducendorum militum & commeatuum præbuit. Nisi enim ea mora intercessisset, ipsi, quibus de Ferdinandi consiliis & conatibus nihil certi atque explorati constabat, facili negotio opprimi potuissent. Aderant cum Rege & Gritto procures aliquot, Emericus Cibacus, Stephanus Verbecius, Simon Athimensis, atque alii nonnulli, quorum opera & diligentia, ea quæ ad defensionem pertinerent, summa celeritate curata, atque in urbem inuecta fuere: aggeres introrsus ad mæniorum firmitatem erecti, tormenta idoneis in locis collocata, diuisæ militibus stationes, iisque duces, quibus parerent, assignati. Numillo trierarchus cum sua phalange Turcica, & naualibus sociis, à Sulymano ist-¹⁰ huc impositis, ac iuuentute Pestana, arma capere iussa, in urbem introducti: ita ut summa ad octo fere millia præsidiariorum accedere existimaretur. Sed annonæ, & quæ ad victum spectant, breuitate temporis nequaquam concedente, tanta copia importari nequiuit, ut subducta hominum atq; alimentorum ratione, vel ad dimidii mensis necessitates suffectura videretur. quod quidem perferendæ famis imminens periculum, Grittum & alios nimium anxios & sollicitos reddebat. At Rogendorffius tripartito urbem oppugnare adortus, tribus in locis aggeres, in quibus maiora tormenta collocarentur fieri iussit. quorum vnus ab ea parte, qua ex vrbe ad Logodium pagum itur; alter haud procul à mænibus, vbi introrsus Orsagorum procerum domus habebatur, institutus est; tertius vero ad²⁰ Septentrionalem vrbis partem, in qua Blasii Rascai ædes constructæ erant; ex quibus mænia continuis tormentorum ictibus sine intermissione concutiebantur. Iohannes tanto discrimine circumuentus, quamquam præsentis animo, quantum poterat, suis animandis, ac ut inconmoda obsidionis breui duraturæ æquo animo perferrent, erigendis, minime de erat: tamen de sua, vrbiisque salute sollicitus, ad Nadafdium & Saracenum, aliosque, qui Sigetanam obsidionem nondum intermiserant, literas dat singillatim manu sua breuissime scriptas, quarum hæc erat sententia: Budam à Germanis obsidione cinctam esse scitote: & quamquam ciuitas adhuc in nostra est potestate; tamen si fideles estis, nosque saluos esse vultis, postpositis omnibus rebus, huc adcurrite, aut potius aduolate. Has literas per³⁰ expeditos, fidosq; homines ad Stanislaum præpositum Albensensem mittit, ut Sigetum versus ad castra mittendas curet: isque per dispositos equos, celerrimo cursu Tolnam mittit; atq; illinc aliis equis permutatis eadem celeritate in castra perferuntur. Nadafdius, Saracenus, & Cassonus Turca, relicta confestim Sigeti obsidione, non sine summa Valentini læticia, Albam veniunt. Sed Capolnaius iam pridem ad aduersarum partium studiosis seductus, eodem itinere cum sua equitum ala ad Rogendorffium, atque ad stipendia Ferdinandi regis desciiuit. Et quum illi ex Albano Budam cum suis ingredi vellent, eaque de re Rogendorffius certior redditus esset, missis in omnia itinera equitibus, tam Vngaris, quam Germanis, collocatisq; per varia loca insidiis, eos ingressu prohibuit. Quo ab speculatoribus, quos præ-⁴⁰ miserant, cognito, Albam rursus redierunt. Vbi quum quidam obscura sortis auriga, Blasius Budanus se itineris ducem obtulisset, primo Nadafdium cum suis equitibus, locorum & viarum noticia fretus, in urbem feliciter introduxit. Nec minore vti fortunæ benignitate, Saracenus & Cassonus Turca, triduo post, eodem Blasio duce, vitatis vbique insidiis, cum incredibili obsessorum læticia incolumes Budam intrauerant. Nec multo post Nadafdius & Saracenus impetrata à rege & Gritto facultate, cum equitibus, quamquam paucis, & peditum selectiore manu in castra hostium excurrerunt; ut si quos ex eis interceptos, in urbem ducere possent, ab iis de hostium consiliis certiora cognoscerent. Quod quum animaduersum in castris esset, Vngari leuioris armaturæ equites, duce Balthasare⁵⁰ Banffio Thallociano, viro impigro, & militari, summa celeritate exierunt: pugnamque

Vaiuoda Nadafdium cum suis à Sigetha na obsidione reuocat.

Nadafdius & Saracenus Buda subsidio veniunt.

gnamque cum eis acerrimam contraxerunt. In qua Banffius Nadaſdium obequi-
 tantem & ſuos magna voce cohortantē, ad perfringendas in aduerſis pectoribus
 haſtas, prouocauit. nec vlla à Nadaſdio facta mora, concurſum eſt, ac vterque
 ſuam in alterius ſcuti haſtam perfregit. Sed quum magna vis, equitum Germa-
 norum, qui breuioribus ſclopetis ab ephippio pendentibus vtuntur, interea ad-
 curriſſet, cadentibus ex vtraque parte compluribus, illi in urbem, noſtri in caſtra
 redierunt. Oppugnabatur interea vrbs tribus ex partibus magna vi tormento-
 rum; & iam à parte Logodiani itineris mænia ad ducentorum paſſuum inter-
 uallum ita erant deiecta, vt magiſtri tormentorum, ac ipſe Rogendorffius, haud
 10 irritato conatu irrumpi poſſe exiſtimarent. Et quamquam ob continuas pluuias,
 ac tempeſtates, ventorum ac niuium procellis intermiſtas, magno cæno viæ im-
 pedirentur, atque aſcenſuris in collem, cui vrbs adiacet, mollis & lubrica tellus
 veſtigiiſ firmiter figendis obſtaret: nihilo tamen minus tribunis militum im-
 perauit, vt in diem ſequentem, cum dimidia parte militum, murum, qua erat pa-
 tefactus, duobus in locis aggredi, ac ſumma vi oppugnate contenderent. Grit-
 tus ac Turcæ ab vna parte mænia diruta defendenda ſuſceperant: alteram autem
 partem ex aduerſo ædium Orſagianarum, Cibacus, Saracenus, & reliqui Vn-
 gari tutabantur. Erant etiam in foro Diui Georgii diſpoſitæ ſubſidiariæ arma-
 torum acies, quæ deſenſoribus forte laborantibus ad ferenda auxilia ſtatim ad-
 20 currerent. Aggreſſi magno impetu muros Germani fortiffime dimicarunt: *Germani ſtre-*
 ita vt duabus amplius horis, æquo Marte certaretur: & plurimi vtrinque ca- *nue oppu-*
 derent & vulnerarentur. Ad extremum fortuna Germanis aduerſa, virtuti & *gnando vr-*
 conatibus eorum tanta malignitate illuſit, vt repulſi ac reiecti, non ſine cæde *bem aggreſſi.*
 & clade in caſtra compellerentur, ac complures ex ſeipſis milites ac centurio- *Non ſine cæde*
 nes ac ſigniferos, deſiderarent. Rogendorffus eo conatu fruſtratus, incluſos *repulſi ſunt.*
 lenta obſidione fatigare decreuit, quum ſciret eos præter cætera incommoda,
 vſque adeo alimentorum omnium inopia laborare, vt iam multi fame tabeſce-
 re atque perire dicerentur. Iam qui erant ſuperſtites, aliis deficientibus eduliis,
 equorum carnibus veſci cogebantur. Sed etiam equi, conſumptis omnibus *Penuria ali-*
 30 pabulis, ſtrigoli & macie enecti per vrbs plateas titubanti gradu hinc inde er- *mentorum*
 rantes, paſſim moriebantur, præter paucos potiores, ac nobilioris ſobolis, quibus *Buda.*
 pugillus alimenti nonnunquam dari ſolebat, ne interirent. Staniffius tamen
 Præpoſitus Albenſis, ad leuandam regis inedia, certa obſonia, vt pote Pha-
 ſianas aues, turdos, perdices, caſtaneas, piſces ſale maceratos, panes albos recens è
 clibano extractos, atq; alia famiſ ſubſidia, quantū vno aut altero equo clitellario
 inferri poterat, per idoneos homines, ac Iohannem Zermegum, qui poſtea hæc o-
 mnia poſteriorum memoriæ tradidit, opportune ſubminiſtrabat. Igitur extre-
 mis huiusmodi anguſtiis compulſi Iohannes & Grittus, per nuncios & literas
 partim ſecundo Danubio, qui frequentioribus pluuiis excreuerat, partim per
 40 continentem ſumma celeritate miſſis, Mehemetem Iahioglem, Samandriæ ac
 Nandoralbæ præfectum, vt ad liberandos obſeſſos, & ad extremam rerum ino-
 piam redactos, venire quamprimum maturaret, orare atque obteſtari non de-
 ſinebant: & Grittus literis Turcica lingua, ac Arabicis characteribus conſcri-
 ptis, quarum apprime gnarus erat, vota & preces addebat, eumque, vt manda-
 torum Sulimani memor eſſe vellet, hortabatur, cui procul dubio meritas pænas
 eſſet perſoluturus, ſi regem illius beneficiarium, tantis rerū difficultatibus labo-
 rantem deſeruiffet. Dant etiam literas ad Iohannem Banffium, paulo ante
 Palatini dignitate ornatum, vt collectis ad ſigna nobilibus, ac conductis ſtipen-
 dio peditibus, opem obſeſſis & extreme laborantibus ferre maturaret. qui præ-
 50 miſſis nunciis ſe in itinere eſſe, & ad ſuccurrendum venire ſignificauerat. His *Meheemet Bel-*
 in hunc modum geſtis, Mehemetes omnibus fere ex Thracia & Boſna præſidiis *gradi Præſe-*
 deductis, *ctur Budenſi-*
bus ſuppeticas
fert.

*Rogendorffius
obsidionem
soluit.*

*Mehemet
cum Turcis
vastando
& depopu-
lando om-
nia, gra-
uiss. cladem
infert Hun-
garis.*

deductis, ac à magistro Equitum Europæorum Ibraimo acceptis copiis, iisque campestribus colubrinis munitis, aduersus Germanos iturus, decimis castris haud procul ab vrbe confedit: obsessosque de aduentu suo certiores reddidit. Quo cognito Rex & Gritus decreuere, vt quamprimum Mehemetes cum exercitu propius aduenisset, vrbe excurrerent, atque simul cum Turcis Germanorum castra adorirentur. quod ob continuas frigidioresque pluuias, profundo in castris oborto cæno, hominibus pariter & equis contabescentibus, robora & vires defecisse viderentur. Quorum omnium incommodorum cum Rogendorffius probe gnarus esset, & instantem hiemem, & longe infestiores præteritis aeris iniurias pertimesceret; Mehemetis quoque & Turcarum vires, vti integras, minime expectandas censeret; soluere obsidionem, ac in Austriam reducere exercitum instituit. Quod quidem tanta celeritate perfecit, vt vix tormentis in naues reponendis spacium superesset; ac multa castrensis supellex, & plurimi milites morbis, aut vulneribus debilitati, hostibus crudeliter mactandi in tentoriis relinquerentur. Discedentibus Rogendorffio ac Germanis, quamquam Iohannes & Gritus, effuse lætarentur, abeuntes tamen persequi, & à tergo laceffere, fatigatosque & ægros trucidare, vti maxime optabant, nequaquam potuere; quod equis fame enectis, ac defensoribus longa inedia debilitatis, se eum laborem frustra suscepturos intelligerent. Igitur nostri, viam quam tenuerant, euntes, Strigonium pacato itinere rediere: & Rogendorffius singula incedentium agmina expeditis equitum turmis, qui terga tuerentur, muniuerat. Altera die, quæ sequuta fuit, Mehemetes haud contemnendis copiis superuenit, & simul hostes discessisse cognouit: ipseque ac Rex & Gritus mutuo sibi congratulati, quid vltius consilii capiendum videretur, accurate disseruerunt. Et quoniam iam autumnus præcipitauerat, atque hiems pluuiosa indies magis magisque ingruerat, Iohannes illi gratias egit, quod in ferenda ope, spei & expectationi suæ mature satisfecisset: eumque muneribus excoluit; ac suadere conatus est, vt concessa exercitui aliquot dierum quiete, lento gradu retrocederet, & cum opus foret eius ope iterum reuerteretur. Sed Mehemetes Vfreffo Bosnensi, ac Amurate Hercegovinæ præfectis (sic Turcæ vltiorem Bosnam ad mare vergentem vocant) auctoribus, ne frustra venisse viderentur, ad leniendos pro susceptis longioris itineris laboribus militum animos, magnam & crudelem excursionem depopulandis Ferdinandi regis dicionibus faciendam constituit. Itaque relictis impedimentis, ac peditatu, qui sequi non poterat, in agro Pestano expectare iussu, cum reliquo exercitu ad sinistrum Danubii latus, versus Strigonium contendit: ac summa adhibita celeritate, priusquam ab incautis, nec tale quid expectantibus populis animaduerti posset, inter Vagum & Nitriam fluuios, obuia quæque vrere, populari, ac vastare cepit, magna hominum multitudine partim cæsa, partim in seruitutem redacta. Transgressus deinde populando & vrendo Nitriam, loca ea, quæ circa Gimessum, ac Leuam, & Sanctum Benedictum, quod ad Gramum flumen situm est, populosa ac plena omnis generis commeatumum erant, pari detrimento affecit, terrore & formidine etiam ciuitatibus, quæ montanæ vocantur, non leui illato. Verebelum, Cifarium, Marotum, Comiatum, abductis incolis omnibus succendit. Conuersus demum in alteram partem vsque ad Sentauiam, & Galgocium ac Thermas Pesthenienses, eam omnem penes Vagi ripam regionem, oppidis, pagis, ac incolarum frequentia refertissimam, rerumque omnium abundantissimam, incendiis, cædibus, rapinis longe lateque deuastauit. Amuratem vero cum suis Hercegovinianis Baimocium versus excurrere iussit, locum itidem thermis, ac ortu Nitriæ fluminis clarum & nobilem, qui cum oppidum, fugientibus in arcem incolis, vacuum reperisset, illud succendit: ac cognito, maioris, minorisque pecoris magnam copiam ad vicinos montes, metu hostium actam esse, ea mon-

stran-

strantibus indigenis, qui inter captiuos erant, quæsitæ atque reperta abegere. Eo autem miserabilior clades atque atrocior fuit, quod ea circa Natales CHRISTI DOMINI & DEI nostri ferias contigisset; quibus passim incolæ genialibus iocis atque conuiujs vacare consueuerunt. quæ in luctum & lachrimas insperato conuersa magis grauabant. Postremo Turcæ amplius XV. dies passim impune vagati, ac in obuia crudelissime grassati, supraingentes abacti pecoris greges, abductis circiter decem millibus captiuorum, Pestum ad socios, quos ibi reliquerant, non onusti tantum, sed expleti ditatique præda reuertunt. Quos quum Iohannes, tantam innoxiorum hominum vtriusque sexus multitudinem in diram seruitutem trahentes eminus è fenestra arcis conspexisset: fertur lachrimas non continuisse: ac ad familiares suspirans ac mæstus dixisse; non se eius cladis & calamitatis, sed Ferdinandum ac Germanos causam esse: sic culpæ suæ caluam, aut potius falsam prætexens excusationem. Hæc est prouinciæ seu regionis, quæ intra Vagum & Nitriam sita est, additio Mathiussii veteri nomine vocatur, grauis ac memorabilis clades ac vastitas; quam incolæ Mehemetis depopulationem, hac quoque ætate vocant, non sine multo mærore animi, eius memoriam prosequentes. Exinde Mehemetes præda ac spoliis onustus Nandoralbam incolumem reduxit exercitum, ibique distributis ac diuenditis captiuis, & præda omni, copias ad sua loca in hiberna dimisit. Sub tempus huius infaustæ expeditionis exeunte anno, qui fuit tricesimus post mille quingentos à partu virginis, Maria regina, Ludouici regis vidua, quæ hactenus Lincii agitauerat, à Cæsare fratre in Belgium vocata est, vt Belgium & Burgundiam, ac prouincias inferioris Germaniæ, fratris nomine gubernaret. Quam Ferdinandus, Lincio profectus, vsque ad Rhenum fluuium comitatus est; illaque curam prouinciarum, sibi iubente Cæsare, susceptam, per viginti octo annos, inter varios bellorum ciuiliū & Gallicorum tumultus, prudenter ac virili plane animo administravit: ac postremo Cæsare imperio cedente, simul cum eo in Hispaniam profecta, curis omnibus & negotijs abdicatis, inter sacratarum DEO virginum claustra & cætus, eodem cum fratre Cæsareano vitam pie feliciterque finiuit. Sequentis anni, Mensisque Ianuarii primis diebus, dimissa in Belgium sorore, Ferdinandus Coloniam Agrippinam venit, ibique Cæsare ita volente, in summo templo, suffragijs Electorum Principum, Rex Romanorum creatus, ac septimo post die, de more, Aquisgrani, rite coronatus est. Solent autem declarari, quamquam minus frequentibus exemplis, Romanorum reges, vt Cæsaris absentis vices gerant, ac ei decedenti succedant. Non defuere, qui hanc electionem improbare, irritamque reddere conarentur: atque imprimis Fridericus Saxonix Princeps, vnus eorum, qui Cæsaris eligendi grauissimo munere funguntur, cæterique principes Lutheranæ sectæ addicti; (qui eo tempore Protestantes vocabantur, ob frequentes quas in comicijs, & vbique facere solebant, protestationes) quod eam vitio factam dicerent, sed quia Cæsar amplissima in Hispaniis, & Italia, ac Belgio, aliisque longe diffusis partibus, regna ac ditiones habebat, quibus tuendis ac defendendis prospiciendum esset, neque semper in Germania præsens esse posset, in sententia perstitit, consultumq; ac necessarium putauit, vt Ferdinandum imperii consortem, ac successorem haberet: qui velut summæ virtutis ac fortitudinis princeps, se absente, rebus præset. Itaq; rata fuit inauguratio simul & coronatio Ferdinandi, eaq; dignitate in comicijs Ratisponæ functus cum Cæsare interfuit, Spira Nemetum eo à Cæsare translatis, vt propius Viennam, cum res posceret aduentaret. Iam enim certissimis nuncijs intellexerat, Sulimanum nouam iterum atque ingentem expeditionem in Pannoniam facturum, iussisseque, vt exercitus ex omni Europa Belgradum conueniat Asiaticos cum prætorianis secum ducturum, classem plurimarum biremium prætoriarum, ac Saicarum quas

Decem millia
hominum in
seruitutem
abducta.

Quibus visis
Vauodail-
lachrimasse
fertur.

An. 1530.

Maria Ludouici Regis Vidua in Belgium proficiscitur.

1531.

Ferdinand. Rex Romanorum creatus.

Comitia Ratisponens.

vocant, onerariarumque nauium, quibus tormenta ac reliquus belli apparatus, aduerso Danubio vehantur, in promptu habere, & breui, vt fama feratur, in Germaniæ fines irrupturum, vt aut Viennam, à qua biennio antea, non sine ignominia reiectus erat, maiore vi repetat, aut alium locum in Austriæ finibus oppugnet. Quæ grauissimi momenti res, disputationibus Comitiorum de religione, maxima contentione agitatis, & quæ in longum temporis spacium protrahi videbantur, eum finem attulere, vt Cæsare ægre permittente, decretum fieret; ad publicam Germaniæ pacem in præsens stabiliendam, ne cuiuspiam molestia aut iniuria, religionis ergo inferretur, donec controuersis eius, recens excitatis, in Generali Concilio, quod breui à summo Pontifice, celebrandum sperabat, debitus finis imponeretur. Quod quidem decretum ne fieret, proculdubio Cæsar erat intercessurus, nisi periculosissimum bellum Germaniæ ceruicibus imminere videret, eique armis occurrendum arbitraretur, controuersis in aliud tempus dilatis. Hac intellecta dilatione, Protestantes erecti animis, ac magno se metu liberatos existimantes, omne obsequium Cæsari, & Ferdinando Regi, ad faciendam imperata obtulerunt, ac auxilia contra Turcas propensissime polliciti sunt: quæ primis suffragiis detrectare videbantur. Ante hæc comitia, Ferdinandus ad Sulimanum mittendos censuerat Leonardum Comitem Nogarolum, nobilem Veronensem, ac Iosephum Lambergum legatos, cum amplissimis muneribus, ac æquissimis de induciis & fædere condicionibus. Quibus postquam terrestre iter per Vngariam, aut nauigatio, secundo flumine Danubio prohiberetur, quod ea loca Iohanni subiecta ab hostibus atque rebellibus tenerentur; per Illyrici fines perrexere, ac è Siscia Costaniciam & Crupam, ad Hunam fluuium sitas, ac Dubiciam, vbi Huna Sauo miscetur delati, traiecto Sauo Belgradum peruenerunt: indeque profecti inter Nandoralbam atque Samandriam Sulimano occurrere. A quo perhumaniter suscepti, quum iussu eius, Ibraimo mandata exposuissent, ab eo Sulimani nomine responsa tulere, vt castra sequerentur; visurum illum, quid de eorum postulatis decernendum foret. Fuere complures, qui Sulimanum non tam sponte sua, quam Polonorum & Gallorum opera concitatum, hoc bellum suscepisse dicerent in Cæsaris & Ferdinandi odium, quorum amplitudini & felicitati inuiderent, eosque periculosis bellorum cladibus inuolui & implicari maxime lætarentur. Haud tamen temere Sigismundum Poloniæ regem tantæ malignitatis infamia criminandum ducimus; quum nihil, quod certo affirmari possit, de tanto tamque pio rege hætenus auditum sit. Ferunt tamen Franciscum regem, quamquam egregium alias principem, Cæsaris tamem apertum æmulum, non hoc tantum tempore, sed decennio etiam post, aut amplius, per Riconem legatum suum, auctorem fuisse Sulimano in Pannoniam irumpendi, ac vastata ea, & captis Strigonio, Quinque ecclesiis, atque Alba Regali, validissimis vrbibus, non illam tantum, sed etiam rempublicam Christianam grauissime affligendi atque dilacerandi. Sed quod Sulimanus relicto Danubio, ac via militari, per deuia & plana hinc inde errando vagatus sit sine vlllo operæ precio; eam veriozem & exploratiozem famam, inter eius ætatis homines viguisse constat, missamque ad posteros etiamnum vigere; Ibraimum purpuratum, tanta illius gratia florentem, vt circumagere eum, quocunque vellet, facile posset; postquam à repetendæ ac populandæ Austriæ consiliis auertere non potuisset; pro suo tamen erga Rempublicam Christianam & Carolum Cæsarem studio & amore, effecisse miris artibus, vt neque tanto exercitus ac virium robore, quantum antea ducere erat solitus, neque ea militari disciplina, qua necesse erat, destinatum animo bellum gereretur. Quem dolum ab illo instrui haud ægre potuisse, existimari potest, qui ea tempestate, toto summæ auctoritatis honore usque ad inuidiam pollens, potensque cunctis non solum aulæ, ac prætorianorum militum

Comes Nogarolus ac Lambergus Legati ad Sulimanum missi.

Vt Sulimani castra sequantur, eis mandatum.

An. 1532.

Fran. Regis Gallorum investigationi hæc expeditio tribuitur.

At Ibraimi artibus sperato successu caruit.

uilitum ordinibus, maritimoq; negotio, classibus, Magistris equitum, Ianicero-
rumq; tribunis aperte dominaretur; sed etiam omnes ærarii ac thesauri ac pro-
uentuum rationes, ac prouinciarum, magistratuumque iura, pacis denique
& belli munia, ab eius vnus nutu ac potestate pendere viderentur: Sulima-
no ei non secus, quam haud incerto imperii consorti omnia facile indulgente.
Quod quidem arcanum animi sui institutum, fertur cum Cæsare Carolo Augu-
sto, per occultos nuncios & maxime fidos mercatores, quam secretissime com-
municasse, quo audacius atque confidentius, pro Germaniæ, ac totius Christiani
nominis salute, & gloria cum barbaris non sine certa spe victoriæ configere
10 non dubitaret. Cuius rei non vulgare indicium, ex eo apparuisse videtur, quod
copias (quarum tamen si maxima erat apud imperitos, & credulos magnitudinis,
ac multitudinis fama, ea tamen minime constans, neque vera) in diuersum diui-
sas, nullis tormentis, nisi paucis, iisque tantum campestribus muniuisset, &
longis itinerum ambagibus fatigatas, ad ignobilis oppiduli, cuius antea vix no-
men erat auditum, irritam oppugnationem, incommodissimo autumnii tem-
pore, promouisset, quas ob rerum difficultates Sulimanus cum ignominia, nec
sine clade retro cedere coactus fuisset.

Quid etiam attinebat, per niuosas Stiria alpes exercitum raptare, & non so-
lum milites, sed ipsum Sulimanum, difficili & periculoso altissimorum fluminum
20 Muræ & Draui transitu, natando in discrimen vitæ coniicere: ac deinde per in-
uios, magnisque paludibus impeditos Illyrici atque Posegæ saltus circumducere,
nisi cum Christianorum principum, ipsiusque Caroli Cæsaris armis & viribus, si
occasione vti potuissent, simul cum fesso & fame enecto exercitu trucidandum
aut capiendum obicere voluisset? Cur denique non eodem, quo venerat, itine-
re, ad classem Budæ relictam, breuiori viæ compendio, redire tutius putasset, ac
secundo Danubio impedimenta deuehere, quam ea per siluas & montes, fa-
tiscentibus camelis & iumentis, conculcanda suis, & hostibus diripienda proii-
cere? Sed publica seculi nostri infelicitate, rei que publicæ Christianæ infor-
tunio factum videtur, quod Cæsar copias suas, quas maiores aut certe pares ho-
30 stibus, ex Germanis, Italis, & Hispanis contraxerat, ac Bohemorum, & Panno-
norum auxiliaribus copiis à Ferdinando fratre conductis, ad Viennam con-
iunxerat, ferociæ & viribus barbarorum opponere, ac patentibus in campis,
vno nobiliore prælio, rem ferro decernere non potuerit: Sulimano prætextu
imminentes hiemis tempestates præcauendi, re autem vera metu fortunam expe-
riri non auso. Iam Turcica castra Samandriam peruenerant, quum Iohannes du-
plici defectione Pauli Archiepiscopi Strigonienensis permotus, incertum sponte ne,
an Sulimano iubente, Strigonium obsedit, rem suis viribus longe imparem aggre-
di non veritus; suisque copiis, quas ex Transsiluanis, ac Valachis, & Thracibus
conscripterat, tria millia Turcarum, quos Sulimanus Vienna reuertens, apud
eum reliquerat, adiunxit; vniuersisque Ludouicum Gritum præfecit; eo
40 consilio, vt si loco potiretur, eo velut obice reiecto, faciliorem Sulima-
no viam ad Austriam inuadendam aperiret: sin minus, tali conatu vberio-
rem eius gratiam promereri posset, ac fatigatis & imminutis iis, qui obsi-
debantur, commodior vrbis capiendæ facultas ei aduentanti præberetur.
Præerat archi Thomas Liscanus, genere Hispanus, cum præsidium militum
Hispanorum circiter mille, quos Archiepiscopus supra numerum suorum
præfidiariorum, quibus Bartholomæum Chrouatum præfecerat, ita iuben-
te Ferdinando Rege, ac necessitate poscente, in arcem receperat; ipseque tutio-
rem in locum Polonium erat profectus. Strigonium in ripa Danubii, ædito
50 in monte situm, difficilem habet oppugnationem, tum quod firmis mænibus &
propugnaculis cinctum est; tum quod quadripartito defendi à propugnatoribus

*Vv aiuoda
Strigonium
obsidione præ-
mit.*

*Liscanus Hæ-
spanus illi
præerat.*

*Grittus cum
Turcis acriter
arcem ac vr-
bem oppu-
gnat.*

posse videtur. Habet enim præter arcem, & satis amplam urbem, alium è regione arcis montem, qui à delubro, quod isthic erat, Sancti Thomæ appellatur; præterea in ima montis, cui arx imposita est, radice, Aquariam, quam vocant, turrim, cum oppido egregie munito, quod Danubius præterfluit; sic vt quælibet ex his munitionibus, vna ex alia commode defendi posse videatur. Igitur Grittus, arcem atque urbem muralibus tormentis quassare cæpit; ac terrestribus pariter & naualibus copiis vndique circumuallauit. Sed Hispani egregia virtute ac fortitudine mania defendere, ac mira cū Vngaris consensione rem gerere, Grittianos procul muris arcere, nihil deniq; hostibus repellendis negligere. Tum Grittus ad fodiendos cuniculos, ac subruendos muros conuersus, nihil operæ fecit; quandoquidem Hispani multo labore aliis effectis cuniculis occurrebant, ac nonnunquam in Grittianos egerendæ humo intentos, summa agilitate & promptitudine erumpabant, eosque trucidabant; sicuti tunc accidit, quando Martinus Liscanus, cognomento Musica, Præfecti Thomæ germanus frater, qui postea interfecto Thoma præfecturam obtinuit, cum valida Hispanorum cohorte, in opus facientes interdiu erupit, interfectisque quam plurimis, inter quos non pauci Turcæ ex classiariis Numilli, ac Gritti militibus erant, ac perfractis dissipatisque instrumentis, antequam Grittus, qui cum equitibus suis adcurrebat, subsidio venisset, incolumis in arcem reuersus est. Paucis etiam interiectis diebus Bartholomæus Chrouatus, Vngaros Hispanis admixtos ducens, summoque diluculo ex arce egressus, in Turcas, qui ex classe defensionem fecerant, ac suas stationes ad Danubii ripam in longum porrectas habebant, magno impetu irruit, multisque ex eorum numero partim obtruncatis, partim captis, eos in naues fugere compulerat, tanta præstandæ operæ cupiditate, vt quum Transsiluani equites tumultuario procursu Turcis laborantibus opematuri aduenissent, à nostris sclopetorū vsu egregie exercitibus funderentur, ac Bartholomæus reportata de vtroque hoste victoria, summa cum laude, nec vlllo accepto detrimento, ad suos reuërteretur. Quibus rebus fiebat, vt Grittus expectatione sua capiendæ urbis deiiceretur, in eoque vno spem collocaret, quod Hispanos ad alimentorum penuriam adigi, & fame ad deditionem compelli posse existimaret. Nam paulo ante ex transfugis & exploratoribus, qui ex castris in urbem, atque ex vrbe in castra clam commeabant, intellexerat, obsessos inopia rerum ad victum necessariorum premi, ac Petrum Paruum Quinqueecclesiensem, noctu emissum, Posonium indeque Viennam ad Iohannem Cocianum, qui urbis Viennæ, & omnium copiarum Ferdinandi præfecturam obtinebat, ad petenda subsidia, secundoque flumine demittenda profectum esse.

*Classis nostra
commeatum
deuolvens à
Turcica vinctur.*

Quæ dum certis nauigiis, vna cum commeatu deuoluntur, eisque præsidii & custodiæ causa aliquot Nasadæ militibus plenæ attribuuntur, Grittus reper exploratores intellecta, classem suam Turcicam, ducibus Cassono & Numillo trierarchis, admixtis etiam Vngaris classiariis aduerso flumine eis occurrere iubet. quumque inter Comaromium & castra, paulo infra Labatlanum pagum, & Villam nouam duæ classes in mutuum conspectum incidissent, quanquam erant ex trierarchis & magistris nauium, qui pugnam differendam, & Comaromium retrocedendum, pluresque ibi saicas, & maiorem naualium sociorum, ac militum numerum accipiendum consulerent; neutra tamen prælium detrectante, magna vi actis remigiis concurrerunt: ac tametsi multi ex nostris Grittianorum sagittis transfixi, & sclopetis vulnerati occumberent: tamen quod nostrorum oculi exorientis solis radiis & splendore haud leuiter perstringerentur, & Grittianos ex aduerso nebula, quæ diluculo forte crassior è flumine exhalauerat, quorsum dirigendæ proræ essent, vix discernere permetteret, satis longo tempore certamen protrahendum fuit. Ad extremum Grittiani superiores, nostros in fugam coniecere: ac duce eorum

eorum Corporano, Germanicæ stirpis, cum tredecim Nasadis, aduerso flumine ægre profugiente, cæteræ aut demersæ, aut euadentibus in proximum ripæ continentem, nautis ac militibus, in hostium potestatem deuenere. Eo prælio prospere confecto, Gritius Hispanorum constantiam domari tanto successu posse arbitratus, opinione & spe sua frustratus, eos obstinatiores reperit. neque enim adeo edulia erant consumpta, vt parcis & frugi hominibus, quales ipsi erant, per aliquot dies suffectura non viderentur. Itaque quum nihil cuniculis profecisset, & duo prægrandia tormenta, dissiliente ob feruorem metallo, amisisset; ad lentæ obsidionis & oppugnationis consilia, & moras descendit. Interea Sulimanus *Sulymani in campos Mohacianos aduentus.*
 10 in campos Mohacianos, victoria sua de Vngaris, & Ludouico eorum Rege parata, adeo sibi gratos peruenit: in quibus dum per aliquot dies moratur, Petrus Perenius, fortis & fortunæ suæ ignarus, ac nimiam in barbaro & perfido hoste spem collocans, ad eum venit.

Is ante discessum Sulimani è Byzantio, media fere hieme miserat, ad eum *Perenius, dum in peculiarem Sulymani beneficiarium recipi contendit,*
 cum amplissimis muneribus Emericum cognomento Bicam legatum; petebatque setam à Ferdinandi, quam Iohannis clientela eximi, ac in peculiarem beneficiarium solius Sulimani recipi, ita vt sui iuris princeps foret, cum pactione eius, quod sibi imponeretur, annui tributis; idque ne in apertum, nisi re impetrata, prodiret, obnixè contendebat. Sed quum ea Iohannes, significante clam Ibraimo, didicisset, opera & studio Griti, quem apud illum maxima pollere auctoritate & gratia non ignorabat, ac largitione, qua apud Turcas natura auaros & inexplēbiles, omnia obtinentur, effecit, vt Perenio, iis omnibus, quæ petebat, reiectis, insidiæ pararentur, duplicis transfugii notam ac proditiōis infamiam ei obiectando. Posteaquam ex arce sua Valponia, haud procul Mohacio dissita, in castra cum sexcentis equitibus, eleganti & militari apparatu instructissimis venit; Chausii, quorum inter alia multa id quoque muneris & officii est, locum tendendis tabernaculis dedere.

Sequenti die cum ad Ibraimum ire iussus, inter circumstantes longo ordine Ianiceros, armis atque sclopetis instructos incederet, priusquam ad illius tabernacula itum esset, iniectis manibus equo deturbatur, & capitur: ac inter *Nefarie à Turcis proditus capitur.*
 30 Ibraimi ipsius, & Ferhatis Ianicerorum tribuni tentoria, certis manipulariis prætorianorum peditum custodiendus traditur. Milites quoque qui eum sequuti erant, armis & vestimentis, preciosioreque corporis cultu spoliari, vinciri, & resistentes obtruncari cepere; postquam attoniti, & nec opinantes tum primum quid quantumque immanium barbarorum fidei ac promissis credendum foret, extremo suo periculo experirentur. Inter cæteros Nicolaus Pecrius nobili ortus familia, ac Stephanus Delius, veterani equites, mutuo sese *Suis quas causas, quas spoliati.*
 cohortati, ne veluti faminæ ignauiter, inultique perirent, magno ausu stridis gladiis, irruentes in se Ianiceros trucidauere; diuque cum aliis pugnan-
 40 tes, à multitudine victi atque interfecti fuere. Reliqui etiam eandem aduersæ fortunæ, ac diræ necis aut captiuitatis sortem subierunt; & Paulus Isthuanffius auro se redemit.

Nam tametsi Sulimanus Perenianos milites, saluis eorum equis, armis, rebusque omnibus quamprimum dimittendos edicto publicasset, in speciem scilicet seruata, quam eis dederat, fidei: eos tamen Turcæ omnibus bonis indignissime spoliatos aut diram seruitutem pati, aut multo auro vitam & incolumitatem suam redimere, fide plusquam Punica, coegere. Ipse remotis arbitris, ac sublatiis scribendi ad amicos, aut cum eis colloquendi, solatiis, mæstus ac pavidus, ac Turcicæ societatis pænitens, quod se salutemque suam infido, mobili ac fluxæ fidei tyranno, temere commisisset, sero deplorabat. At Sulimanus, cui illinc recedendum, &
 50 castra

variode custodia traditur, castra ulterius promouenda erant, post aliquot dierum moram cum Ibraimo colloquutus, Perenium cum aliquot e suis, qui adhuc supererant, sub custodia ad Iohannem mittit, ut de eo, quicquid fieri vellet, se tamen pramonito, statueret. Eum namque ob frequentes defectiones, & modo harum, modo illarum partium studia Iohanni inuisum esse non ignorabat. Sed ea res Perenio utique in tantis miseriis & calamitate, non solum solatio, sed saluti imprimis fuit: & libertatis, de qua desperauerat, recuperandæ spem non modicam attulit. neque ipse opinione sua, quam de Iohannis clementia ac ingenii mansuetudine conceptam habebat, frustratus fuit. Concedente namque eo, nec demum improbante Sulimano, filium suum septennem, quem ex duobus natu maiorem habebat, scitum puerum & ea calamitate indignum, Franciscum Nomine, ut se redimeret, ac deinceps Iohannis partes sequeretur, pro obside obtulit: quem Sulimanus acceptum, ac Grito, ut Byzantium adduceret, commendatum, ad suę superstitionis vanitatē cogendum, circumcidendumque curauit; nec deinde vnquam amplius à patre visum. Quæ quidem res, utriusque haud leuem nominis & existimationis notam apud pios homines merito inussit: qui nulla religionis ac pietatis cura, tacti, innocentem nobilissimi generis, ac Christiani sanguinis puerum impiis nominis Christiani hostibus ad perpetuam perniciem tradidissent: nec facile discerni queat, an illum quidem ingens frequentioris transfugii odium ad talis vindictæ cupidinem stimulare; hunc vero seruitutis ac mortis metus, suspicionis infamis noxæ, ac piaculo exemptum reddere, aut excusare possit. Perenius ipse, incredibili substantiæ, facultatumque suarum dispendio, ac detrimento affectus, ac acerbè filio mulctatus, postea fidem Iohanni datam, ac toties interruptam redintegrauit, & usque ad illius obitum, vtrumque seruauit. Post hæc Sulimanus castra è Mohacio mouens, quum ab omnibus haud procul Buda iter facturus, ac Strigonium quod adhuc à Grito obsidebatur, eoque exitinere capto, recta Viennam perrecturus crederetur, præter omnium opinionem, relicto ad dextrum latus Danubio, ac tota classe ibidem pæstolari iussa, ab læuam deflexit, suasu atque subdolis Ibraimi consiliis, ut diximus, eo adactus, quibus potissimum eo tempore regebatur. Quod quum Gritus ad Strigonium, certis nunciis didicisset, & iam antea de urbis expugnatione desperasset, ab ulteriore incepto destitit, & tormentis ac aliis rebus in naues impositis, soluta obsidione ad Iohannem reuersus est: Sulimanus vero, Albam Regiam, Papam, Saruarium absque maleficio prætergressus, quod ea loca tunc Iohanni parerent, ad Guncium, quod ab Vngaris Cusugum vocatur, obsidione premendum, inopinato exercitum duxit.

Gritus à Strigonio obsidione destitit. Id oppidum est, inter Sopronium & Sabariam, sub monte ad amnem Gemmeum situm, qui ex alpibus, quæ ex Austria in Italiani euntibus transeundæ sunt, oritur, ac Aureo & Perennæ amnibus prope Sabariam alueo receptis, ad oppidum Saruarium Arraboni miscetur: fuitque semper iuris Pannonici, nisi quod transactione inter Fridericum Imperatorem, & Matthiam Regem, pro diademate Regio inita, ad Austriam inter quinque alias arces pignori traditum fuit. Præerat Guncio Nicolaus Iurissitius, è Segnia Dalmatiæ maritima Ciuitate oriundus patricii ordinis, qui multis ante annis Ludouico Rege superstite ad merenda stipendia Ferdinandi se contulerat, nauata illi multis in locis forti fidelique opera: ac primum à militibus Nicolizza appellatus, postea id nominis apud omnes obtinuerat. Erant mænia non solum inepte antiquitus constructa cum quatuor angularibus propugnaculis, rotundi operis, ac turri, quæ portæ imminet: sed etiam nimia vetustate aliquot locis vicium fecerant: ad occidentem vero solem, arx quadratæ formæ cum turribus, & fossa circumducta habebatur; nec ea vel natura, vel arte satis munita. Huic inopi atque ignobili vrbeculæ Sulimanus suas vires, quibus setot & tantas, ab omnibus quarumcunque nationum hostibus, cum

Nicol. Iurissitius præter omnium spem id acerrime defendit.

Solyman Guncium obsidione cingit.

Gritus à Strigonio obsidione destitit.

qui ad Mahumeticam superstitionem adactus, nunquam amplius à patre visus est.

ac filio obside dato, se redimit,

variode custodia traditur,

quibus haecenus arma contulisset, victorias & triumphos adeptum superbo ingenio gloriari erat solitus, ac quibus totius orbis terrarum imperium sibi animo destinabat, haud sine admiratione quamplurimorum admoueri iussit. Tametsi autem Nicolizza, sero Turcarum consilia explorasset, utpote qui talem tantumque exercitum, actam elati tumidique animi principem barbarum, non ad se, paruo aut nullo facto operæ precio, oppugnandum; sed aut Viennam iturum, aut ubi Carolum Cæsarem cum maxime ingenti armorum, bellicque apparatu, aduersum se aduentantem agitare intellexisset, ad incundam celeberrimi ac nobilissimi, de summa rerum certaminis aleam, suum omne robur conuersurum credidisset; prout illum & sermone ad Ferdinandi legatos habito, & literis barbarico fastu exaratis facturum audiuiisset: tamen pro eo ac debebat, quum illum recta ad se tendere animaduerneret; erecto fortique animo propugnacula murosque reficere, repurgare fossas, tormenta idoneis in locis collocare, præsidium militare à Ferdinando Rege postulare. Qui tantæ rerum difficultati, quantum poterat, prospectum cupiens, Longinum Puchamum, qui eo tempore in Salonoco oppido arceque agitabat, cum Germanorum militum centuria ad eum misit. Ipse quoque aliis centum peditibus, sua pecunia conductis, præsidium auxerat: Sed cætera manus, quæ tuendo oppido inerat, ex ordine ciuium ac urbanae plebis constabat, paucis adiunctis è vicinia nobilibus, qui metu hostium è pagis, & infirmioribus castellis eo profugerant: ita ut omnium numerus, qui armis tractandis, & propugnationi idonei essent, octingentos, aut paulo amplius efficere videbatur.

Mulierum tamen & puerorum, ac imbecillum turbæ, pro loci conditione satis magna erat copia. Cum Ibraimus sinuosos aggeres de more fieri, corbes crafiores terra repleti, ac tormenta ad sua loca protrahi iussisset; prius ictibus mænia concuti cæpta sunt, ac oppugnatio aliquot in locis instituta. Sed ea difficilior erat, & tardior, quod maiora tormenta, muris diruendis idonea deerant, ab Ibraimo, ut quidem ferebatur, de industria omissa, ac colubrinæ campestris, pilam ouo anserino haud maiorem ei aculantes, plus terroris obsessis, quam damni mænibus inferebant. Quæ dum initio administrantur, Sulimanus legatos Ferdinandi, nulla pacis aut fæderis mentione è castris dimisit, vestibus auro intertextis donatos, deditque literas ad Ferdinandum perferendas, superbis plurimorum regnorum titulis adscriptis refertas, purpureoque inuolucro tectas, quibus de fædere cum legatis nihil potuisse tractari significabat: quod eos in procinctu & itinere obuios habuisset, se ideo in Germaniæ fines cum exercitu venisse, ut toties expetitam pugnandi occasionem, collatis vtrinque viribus, ad nobilitandos æterna nominis fama Austriæ campos, experiri posset; utque victoriæ euentu, in quamcunque partem inclinante, fortuna ex eius usu declararet, quales & quæ à victore conditiones dandæ, & vicissim à victo accipiendæ viderentur.

Porro Ferdinandum recte facturum, si sibi certo in loco occurrat, ac cui nam communis Mars ac domina campi fors fauerint, is fortunarum gloriæque plenus, ac triumphans domum reuertatur. Dimissis legatis, Ibraimus licet vno eodemque tempore sine intermissione mænia verberaret, & cuniculis effectis, subiectoque igne subruere contenderet: tamen quum obsessi ruinas, terrenis aggeribus erectis, ac tabulatis & id genus materia introrsus diligenter obseptas muniuissent; (neque enim Nicolizza oppidanorum, aut militum quempiam quiescere, neque ipsis fæminis, quin operi insisterent, parcendum putabat) postremo murum vno in loco hiantem, tum cuniculis, tum assiduis ictibus pertecit, & ut milites magna vi illum adorirentur, imperauit. Quod cum illi impigre aggressi essent, Nicolizza suos, qui in præsidio erant, milites haud cunctanter eis opposuit, certamenque atrox & cruentum exortum est, usque adeo, ut

nutan-

Solyman Fer-
dinandi Le-
gatos è castris
dimittit,
cum literis
fastus & ar-
rogantia plas-
nis.

Iuristitium
Turcarum
impressione
fortiter exci-
pit & repellit.

nutante victoria, quum Ianiceri ad summitatem muri peruasuri viderentur, plures ex defensoribus perterriti, fugientesque captum oppidum, caesos socios, ac debellatum esse spargerent. Quo rumore simul & metu perculso multitudo faminarum ac puerorum, imbelliumque senum, qui vno in loco haud procul à prætorio conclusierant, ingentem ac inconditum clamorem sustulerunt. Eo audito Turcæ attonitis potius quam pauidis similes, impetum represserunt, recentium militum ad auxilia accurrentium vociferationem esse rati. Quæ mora Nicolyszæ & defensoribus animos auxit: & qui paulo ante mænia vix tueri posse videbantur, quodam veluti miraculo, resumptis animis, viribusque, hostes iam supra ruinam murorum ascendere conatos, magna vi detrudere ceperunt. Et quamvis 10 tribuni ac præfecti eos ad restaurandam pugnam, non verbis solum hortarentur, sed etiam clauarum ictibus, ac verberibus incitarent: frustra tamen omnibus tentatis, & hostibus retrocedentibus, prælium diremptum fuit. Ferunt equitem humana specie maiorem & augustiorem, splendentibus armis ex arce erumpentem, plurimosque in auxilium laborantium oppidanorum milites adducentem visum esse: qui insolitum Turcis pauorem & formidinem inieciisset, ut præcipiti è mænibus fuga retrocesserint: eumque oppidanorum plerisque, æque conspectum, qui Diui Martini tutelare numen, ad ferendum obsessis auxilium opportune apparuisse, suisque animos restituisse interpretabantur: sicuri à plerisque eorum id affirmantibus postea auditum fuit. Eo irrito conatu Ibraimus vehementer animo perturbatus, ne obsessis quies vlla daretur, in diem sequentem, in eadem mænia impetum repeti iubet, ac ut milites ad solis exortum parati imperium expectent, edicit.

*Miraculum.
Eques humana specie augustior Turcis visus, illo sum impetum addit.*

Turcæ impressionem repetunt,

Igitur appetente aurora, concinentibus tubis, & tympanis crepitantibus, milites prætoriani, cæteri que, non eadem, qua alias animorum alacritate, veluti fortunam minus secundam præfagientes, inire pugnam diluculo cepere. Et nostri hesternæ victoriæ, diuinitus partæ memores, in irrupentes colubrinis & sclopetis rem gerere, ac hostes magno detrimento afficere; ita ut interfectorum

Sed nostrorum virtute represse receptui canunt.

cadaueribus fossæ implerentur. Itaque eadem nostrorum virtute & audacia, viribusque hostes repulsi & reiecti iterum se in castra recepere, fremente atque frendente Ibraimo, ac ignauiam prætorianis & aliis militibus cum summa verborum acerbitate exprobrante: sed qui se cum diis atque hominibus pro oppido pugnantibus bellum gerere, aut iis inuitis vincere non posse responderent. Igitur postquam vim nequaquam procedere sensit, ad astum & artes conuersus, Nicolizzam peridoneos homines, ad se in castra euocat, oblata ei incolumitatis ac liberi reditus fide. Is Turcarum inconstantis fidei haud ignarus, petitis, datisque obsidibus, & delata, si quid durius sibi accideret, ad Longinum socium oppidi atque arcis cura, ad eum cum paucis egreditur. Eum Ibraimus exquisito honore excepit, accomiter habitum, de valerudine, deque aliis priuatis rebus percunctatus: postremo ut oppidum, quod à numerosissimis & victricibus maximi 40 Imperatoris copiis defendi nequaquam possit, omiſſa pertinacia, dedere malit, quam extrema omnia expectare, admonuit.

Ibraimus Iuristi animi in variis artibus, ut de dat oppidum, tentat.

Sed is, appositis, quantum poterat, verbis, sese excusauit, quod fidem, quam in arce & oppido in clientela principis sui Ferdinandi seruando dedisset, fallere non posset: & proinde etiam si id flagitii in mentem veniret, se tamen Hispanorum metu, quorum octo fere centuriæ in præsidio essent (quamquam nemo ex Hispanis aderat) cohiberi, à quibus in vestigio tanti sceleris crudeliter interficiendus foret. itaque se suppliciter petere, ne notam tanti plenam periculi sibi iniustam vellet. Rursus ad alias artes conuersus Ibraimus, se nomine Sulimani oppidum ei dono dare retulit; ea conditione, ut partem aliquam prætorianorum militum 50 in illud intromittere haud abnuat: ut semel aut iterum nomen Dei vnus in mæ-

nibus

nibus proclamant; eoque in speciem & exemplum sub iugum missi oppidi peracti; & illi reuertantur, & paulo post, relicta obsidione, castrisque solutis, omnes cum principe suo, ad Caroli & Ferdinandi castra expugnanda copias promoueant. Iam enim Carolum Cæsarem cum ingenti armorum apparatu Viennam aduentare, non sine metu, intellexerat.

Sed quum Nicolizzam etiam in ea re concedenda duriores animaduertaret, ipseque & Sulimanus multis de causis, ante instantis hiemis procellas & incommoda, domum reverti properaret; tum etiam non parum fama aduentantis longe maximi Christianorum exercitus terreretur: & Nicolizza Germanos atque Hispanos implacabili odio in Turcas incitatos id nequaquam permissuros responderet: postremo hoc tantum obtinuit, ut manipulario vni aut alteri ex prætorianorum ordine ingredi liceret, in signum deditæ, ac in fidem & clientelam acceptæ ciuitatis.

Qui ingressi ubi muros conscendissent, ac sublata voce, numen celeste more suo inuocassent, vexillum purpureum in medio literis Arabicis albi coloris, ac pictis conspicuum, ibidem reliquerunt, & mox in castra abierunt. Quod quidem vexillum hodie quoque in templo oppidi seruatum nos etiam vidimus. Postero die, qui fuit XXVIII. Septembris, summo mane Sulimanus, non expectato reditu copiarum suarum, quas initio obsidionis, duce Cassono Michalbegoglio, prædatum miserat, castra mouit, non Budam, aut Danubium versus, ubi classem cum naualibus sociis, & multo maxima impedimentorum parte reliquerat, ac breuiore & longe planiore viæ compendio exercitum ducere poterat; sed ad Valeriæ Stiriaque montes, iam tum plerisque in locis glacie niuibusque oppletos directo itinere, eoque maximis laboribus, multisque incommodis per varios errores superato & confecto, ut paulo post memorabimus. Cuius quidem ancipitis periculosisque consilii auctorem Ibraimum fuisse, constanti fama vulgatum postea fuit, qui Sulimanum cum copiis, vniuersoque exercitu, Carolo Imperatori, qui iam cum Ferdinando fratre, ac validissimis Hispanorum militum agminibus, Germaniæque totius, ac Pontificis auxiliis ex Italia Lincium, indeque Viennam appulisse nunciabatur, obiciendum, ac ad internecionem delendum ultro, ut diximus, circumducere dicebatur. Habebat Cæsar in castris præter veteranos milites Hispanos, quorum virtute ac opera multas victorias erat consequutus, qui ad octo aut nouem millium bellatorum numerum facile censebantur, ducibus Alphonso Daualo, ac Antonio Leua viris bello spectatissimis; aliam quoque mille quingentorum peditum Hispanorum manum, qui per complures annos, duce Aloysio Cueua, auspiciis Ferdinandi in Pannonia militauerant: qui omnes prætorianis Sulimani peditibus Ianiceris facile opponi posse iudicabantur; utpote qui illis nec virtute, nec usu, ac experientia, armorum sclopetorumque nec corporum agilitate, nec laborum tolerantia, vlla in parte cedere viderentur. Equitatum leuis armaturæ, Gallicis, Neapolitanisque bellis duratum, & exercitatum, Ferdinandus Gonzaga ducebat, & Belgis ac Sequanis vtriusque ordinis militibus clari similiter duces præerant. Auxiliis Germaniæ cum summa potestate imperabat Fridericus Palatinus Rheni, quæ ad XL. millia peditum, ac octo equitum cataphractorum constituebant, quos varii duces minoris nominis, sed præclaræ existimationis famæque, ac multis exercitati bellis, ducebant. Itali pecunia Cæsaris conducti ad sexdecim peditum millia erant; quorum pars, magna alacritate militiam obibat, pars post cognitum Turcarum discessum minus dicto obsequioque præfectorum parere videbantur. Pontificiæ copiæ, quas Hippolytus Mediceus legatus, Cardinalis Clementis Nepos conduxerat, præter Italorum valida agmina Vngarorum etiam equitum peltatorum & hastatorum octo millia continebant, sub ducibus Valentino Enningio cognomento Turco, ac

Guncij obsidio cum magna ignominia soluta.

Solyman castra mouet versus Styria montana,

Difficili impedi oque itinere,

De consilio, ut aiunt, Ibraimum,

Cæsar. Carolus. V. exercitus.

Frid. Palatinus. auxilia Germaniæ ducebat.

Cæsaris copia constabant nonaginta millibus peditum, ac triginta equitum.

Paulo Baquitio, Balthasare Banffio Tallociano, Francisco Niario, & aliis. quibus accedebant voluntarii ex Vngaris, & qui tam stipendiis atque ære Ferdinandi Regis erant conducti, quam qui de bonis, fortunisque ac facultatibus suis certum militum numerum in castra ducere tenebantur. Supra quorum omnium numerum, Bohemorum, Morauorum, ac Silesitarum equitatus, miro instructus ordine, ac cohortes, quas Sdislaus Lipa, ac Albertus Prestenscius insignes viri ductabant, addebantur: ita ut præter ingentem tormentorum ac aliarum rerum bello necessariarum apparatus, multi fide digni auctores, ac imprimis Iouius, qui huic bello cum Hippolyto Cardinale interfuit, Cæsarem, non deductis urbium ac finium præfidiis, nonaginta descriptorum peditum, ac triginta equitum armatorum millia vnis ad Viennam castris habuisse, & in aciem producere potuisse constanter affirmant. Inuicta profecto acies, Carolo, præsertim Cæsare, tanti nominis & auctoritatis, fortunæque principe ductore, ac certissimæ de perfidis hostibus obtinendæ victoriæ omnino par; si mora omnis abesset, & præclara dimicandi, vincendique occasio à Deo immortalis oblata, paratis animis capta, nec importuna cunctatione interpellata fuisset. Multis siquidem millibus militum, tam in obsidione interfectis, quam in castris vario vulgatorum morborum genere amissis, ac classe procul relictæ, & missis cum Cassono ad populandum amplius XV. millibus equitum, iisque nostrorum virtute concisis & deletis, Sulimani copiarum ad exiguum & fere contemnendum numerum reductæ erant, ut vix Christiani exercitus conspectum, quin terga darent, tollerare potuisse censerentur. Quæ etiam causa eum, tanti alias fastus & arrogantia barbarum principem, ad tam præcipitem ignominiosamque fugam ineundam coegisse videtur: quamquam ipse tegendo dedecori alias rationes prætenderet.

Cassoni excursio & depredatio Lincium versus.

Sed nec Cassonus & Acangii, qui sunt prædatorii equites, suo ære, sed quinta prædæ parte principi attribuenda militantes, quos Lincium versus ad depopulandam, vastandamque Austriam missos retulimus, meliore fato, euentuque rem gessere. Cum enim euastata vndique regione, ac cæsis aut captis incolis, concrematisque pagis, ingenti onusti præda ad Sulimani castra redire properarent, quæ iam soluta esse, & Turcarum sociorum exercitum, iter fugæ simile, retro vnde venerat, suscepisse ignorabant, primum quidem cum Hispanorum quatuor cohortibus, ex iis, quæ sub Aloysio Cueva, nobili & impigro duce militabant, prospere pugnauiere.

Hispanorum quatuor cohortes à Cassano fusæ.

Nam cum Cassonus aquationis causa ad amnem quendam confedisset, Hispani præcipiti cursu, ac magno sublato clamore irruentes, ipsos hostes Turcas nihil tale veritos, equisque & corporibus curandis intentos, subita irruptione excitarunt; atque ii arreptis armis, cadente Ferdinando Gabrera, Sardinia præfecti filio, ac aliis Hispanorum præcipuis interfectis, profligauere. nullam præ ignauia eis laborantibus opem ferente Gaspare Ricciano, peditum Austriacorum præfecto, qui eos Turcis numero longe inferiores, è collibus propinquis impune trucidari conspiciebant, nec auxilio adcurrerat. Sed Cassonus ulterius progressus, cum ad montium conualles, quæ circa arcem oppidumque Starrenbergum habentur, peruenissent, in Palatini recentiores copias, tormentis currulibus instructas, quæ haud procul aberant, incidit; ibique, ut promptius atque expeditius pugnaret, captiuorum supra quatuor millia cuiusvis sexus immani truculentia & feritate interfici iussit: partitusque copias in duo agmina, quo commodius ad castra perueniri posset, alterum sibi delegit, alterum Peruisbego collegæ ducendum dedit; qui tamen pari cum eodem fato cum exercitu cæsus ab Hispanis & Germanis fuit: ipse intempesta nocte ire perrexit; ac mane cum nebulam crassiorē, quæ è proximis paludibus emerferat, sol exoriens radiis tepidioribus discussisset,

Palati-

Palatinum instructa acie se expectare animaduertit. Cuius tormentis Turcæ poti-
 ti, multisque eorum numero interfectis perterriti, dum vitare pilarum ictus co-
 nantur, in proximas paludes metu adacti, partim cæno & turbidis lacunis, simul
 cum equis colluctantibus fæde periere: partim relictis equis, scutisque, pedibus
 euadere conati; à Palatinianis vrgentibus, veluti clausæ indaginibus feræ, paucis
 diffugientibus interfecti fuere. Cassonus ne viuus in potestatem Germanorum
 incideret, maluit fortiter occumbere; ac supremo virtutis, fortitudinisque cona-
 tu edito, haud inultus à cataphractis trucidatus est: eiusque crista, auro, & gem-
 mis ornata, ex ala vulturis constans, quæ vento mota se circumuerrere solebat,
 10 Cæsari à Palatino donata, eius in prælio cæsi fidem fecit. Turcæ amissò duce, ac
 maiori sociorum parte, tam in palude absorpta, quam Germanorum armis crude-
 liter cæsa, ii qui supererant, Osman Agam eius legatum ducem sibi elegere, à quo
 ad castra, quæ discessisse nesciebant, perducerentur, qui postero die Ludouicum
 Lodronium Germanicæ legionis tribunum, cum suis peditibus, ac Ioachimum
 Brandenburgensem principem, cum duobus millibus cataphractorum equitum
 obuios habuere. à quibus Turcæ, quod longa inedia, assiduisque laboribus fa-
 tigatos equos seminecesque haberent, hastisque carerent, quas per varios silua-
 rum ac montium anfractus, viarumque ambages perfregissent, instar pecorum
 trucidabantur. A Lodronianis & Brandenburgicis vsque ad satietatem cæsi,
 20 dum palantes & dispersi, ad campos, qui inter Thermas & Draiskirchen, oppi-
 da sunt, sese collegere: dumque superatis longe difficillimis periculis, se in tutum
 peruenisse putarent, & equos ad pascua & gramina carpenda duxissent, à tribus
 millibus equitum, Cociano vrbs Viennensis præfecto, ac Nicolao Comite Tur-
 riano ducibus, nec non Lupo Comite Montforcio, ac Gregorio Losenstano,
 nouis nempe hostibus, inopinato inuaduntur, ac promiscue cæduntur: qui cum
 partim pugnando occumberent, partim equis suis laboriam & parcissimo vi-
 ctus affuetis, euadere conarentur, quod supremam eis attulit calamitatem, Vnga-
 ri equites, veri eorum, sed tunc haud expectati hostes, superuenerunt: qui ex insi-
 diis repente prorumpentes, in eos præliis, vulneribus, lassitudine, laboribus, &
 30 rerum omnium necessitatibus fractos & debilitatos acerrimum impetum fecere:
 Quum à fronte Paulus Baquitius, cum Petro fratre, à tergo autem Valentinus
 Turcus, Balthasar Banffius, & Franciscus Niarius, alique duces, totius leuis e-
 quitatus pondere & robore incubuissent. Quam in pugna, Pauli imprimis exi-
 mia virtus enituit. Ipse enim Osman Agam ducem hostium, cristis armisque &
 equi apparatu conspicuum, proculque agnitum, hasta equo deiecit, ac hu-
 mi prostratum, oblongo pugione, quo ab Ephippio pendenti utebatur, pro-
 pere confecit: cui equus illius aureis argenteisque phaleris exornatus, arma-
 que auro & gemmis splendentia, veluti opima spolia duci ab duce detracta, mi-
 litum consensu & iudicio, facile concessa fuere. Eundem in modum à Valen-
 40 tino atque cæteris Vngarorum ducibus, quos diximus, reliquæ ter aut quater
 fusi atque prostrati Turcarum exercitus, ad internecionem deletæ sunt: ita
 vt nemo ex quindecim millibus, qui vel cladis nuncium ad suos adferret,
 superfuerit: nisi qui forte ab Vngaris capti, ac diu in vinculis detenti, per-
 soluto redemptionis precio, ad suos postliminio rediissent: fuitque illud me-
 morabile, vt omnes fere diuersarum gentium milites, qui ad Cæsaris auspicia,
 stipendiaque, in castra vndique confluxerant, huius victoriæ gloriæque partici-
 pes reddit, vberimum virtutis suæ & fortitudinis fructum laudemque, deletis
 prædabundis barbarorum turmis, decerpisse existimarentur. At Sulimanus
 post varios errores, multis magnisque affectus incommodis, sæpeque respe-
 50 ctans, num à Carolo Cæsare à tergo, aut à fronte, aut à lateribus inuaderetur,
 Muram flumen apud Græcium Stiria vrbs tumultuarie transiecit; quod flu-
 cit.

Cassonus cum suis trucidatur.

Osman Aga cum reliquis Turcarum victus & interfectus.

XV. millia prædatorum Turcicorum interempta.

Solymanus metu perculsus Muram fluvium transiit.

men è præaltis eius regionis alpibus originem ducens, septem millibus passuum infra Petouiam, Romanam olim Coloniam, ad Legradum oppidum, in Drauum euoluitur. Illinc digressus, cum exercitu laboribus, vigiliis, inedia, cæli iniuriis, ac rerum omnium fatigato, ad Marpurgum, quarto supra Petouiam milliari Drauo adiacens oppidum venit, ratus se isthic pontem reperturum, quo flumen rapidum & profundum transiri posset.

Sed illum iam antea incolæ, aduentu hostium cognito, vna cum sublicis disiecerant; atque adeo omnes vbique lintres, cum pontonibus, & nauigiis cuiusvis generis, quæ passim reperiri poterant, ne hostibus vsui esse possent, sustulerant, aut concremauerant. Itaque Sulimanus, dum pontes fierent, minime expectandum existimans, quod & iter maturandum putaret, & materia deesset, ac in re perficienda longam moram interuenturam videret, flumen transnatando superare decreuit; idque ex Ibraimi consilio: qui illum à Christianorum ceruicibus sublatum cupiebat.

*Solyman flui-
uium Draui
non absque
periculo nan-
do transmis-
sit.* Igitur supra eum locum ripæ, in quo ipse se in fluuium erat demissurus, sex millia equitum prætorianorum ingredi flumen imperat, vt mitiorem eius impetum ac rapiditatem eo modo redderet: ipseque postmodum inferius in spacio vnus stadii cum Ibraimo, & pueris ac adolescentibus cubiculo assuetis fluuiio se commisit, & non sine periculo in vltiorem ripam, stupente & attonito exercitu, euasit. Equites singuli, quorum equi adhuc vegetiores firmioresque erant, mandato principis, singulos Ianiceros in clunes equorum acceptos transiecere. Multi peditum camelis, equisque humilioribus, aut per vtres, aut colligatos arundinum & virgultorum fascies, vt quisque poterat, ægre admodum, neque absque discrimine sequuti sunt: multi etiam vorticibus & impetu fluminis abrepti periere. Cæteri, animaduersa transitus difficultate, captiuos quorum sane in castris non vsque adeo magnus erat numerus, ne moræ & oneri essent, interfecere; ac iumenta fessa laboribus, & impedimenta, quibus carere poterant, facile reliquerunt: ita vt etiam multo maxima campestrium colubinarum pars, reliquusque earum apparatus, aquis mergeretur. Superato tridui mora in hunc modum Drauo, ab Oppido Marpurgo, vsque ad Sauricium pagum difficillima, atque strictissima via inter alpes & Drauum iter factum est, quæ multis in locis vix pediti superabilis est; nusquam autem pluribus, quam vni aut alteri, aut ad summum tribus equitibus simul euntibus peruia. Emensus demum asperrimi itineris fauces Sulimanus, à Sauricio pago, in patentes & apertos Vini- ciæ & Varasдини campos peruenit; atque in iis locis, quibus lente proceden- tium copiarum postrema agmina à nostris militibus carpendo aut cædendo nequaquam inquietabantur, aut in prætereuntes tormentorum pilis, iacu- lisque abstinebatur, sicuti Varasдини euenit, vbi Stephani Bathorii Palatini milites se quietos continuerunt, Turcæ vbique per pagos & agros quiete & absque maleficio perrexerunt; ac postremo cum vltra Varasdinum ad Ra- *Rasiniæ ar-
cem ferro &
flamma de-
lent.* siniam peruenissent, tertio infra milliari sitam Ludouici Pecrii arcem, ca- stra locauerunt: & quum pila ferrea ex arce in incertum emissa, Sabanus Turca adolescens, Tefterdari, qui ærario Sulimani præerat, frater forte for- tuna interfectus esset, pedites prætoriani, ira ac vindictæ cupidine inflammati, arcem & oppidum repentino impetu aggressi, cæsisque omnibus fere defensori- bus, iniecto igne concremarunt.

*Husti itine-
rarium.*

Vbi captus & abductus fuit Georgius Hustius: qui deinde totum fere Orientem vsque ad Indos peruagatus, peregrinationis & itinerum suorum commentarios posteris reliquit. Ibi Sulimanus quum vnus diei quietem exer- citui concessisset, suadente Ibraimo, cum ob commodiorem rei annonariæ, qua non

non leuiter laborabatur, procurandæ rationem; tum vero occultis consiliis, vt si Caroli exercitus insequeretur, Sulimano detractis in eum modum & distributis copiis, vires ad resistendum decissent, copias bipartito diuisit; assumptisque sibi *Solymanni copia bipartita diuisa.* Spahoglanis & Ianiceris, quo nomine equites peditesque prætoriani censentur, ac purpuratorum præcipuis, cæteras copias Ibraimo ducendas attribuit; isque insequenti die instituta ad Herbartiam arcem, in dextram partem profectio, ea-que ex itinere, quod præsidarii in appropinquantibus tormenta displosissent, ac quosdam Turcas interfecissent, capta & incensa, Crisium, ac Gudocium, indeque Chasnam, ac montem Claudium, & Velicam, ac postremo Zapoliam, Iohannis Regis patriam, pacatis agminibus, præteruectus est: contra Sulimanus læuam in partem deflectens primo Capronciam ac Veruciam, deinde per Possegam prouinciam inter Drauum & Sauum flumina, lentis factis itineribus, in Sirmium delatus est; amboque demum ad Belgradum appellentes eodem fere tempore exercitus coniungere, postea media ferme hieme Adrianopolim peruenere. Hic fuit illius tam superbe & arroganter susceptæ, quam postea nullo operæ precio confectæ, Sulimani expeditionis exitus; cuius fama totum pene orbem terrarum perterruerat, sed quæ documento fuerit, eius quoque vires nequaquam bello insuperabiles esse: postquam omnem certaminis aleam vitando, Cæsaris Caroli Augusti, Christianorumque principum congressum tantopere formidasset. Cæsar Lincii cognito Turcarum seu fuga, seu discessu, summa adhibita celeritate, simul cum Ferdinando fratre, classe deuectus Viennam venit, ibique militare concilium conuocauit; in quo præter Fridericum Palatinum Rheni, qui Germanicis copiis præerat, ac Cocianum, Felsium, Rogondorffum, cæterosque Germanos procures, aderant etiam ex Hispanis, atque Italis clarissimi duces, ac æterna memoria digni, inter quos Ferdinandus Toletanus Albæ princeps, equitum Hispanorum præfectus, Alphonfus Vastius, Antonius Leua, Hieronymus Macicaus castrorum Magister, Ferdinandus Gonzaga equitum veteranorum leuis armaturæ ductor, Iohannes Baptista Castaldus, Marcius & Camillus Columnæ, pluresque alii; qui audita Cæsaris contra Turcas expeditione, certatim nomina dando, alpeis transierant; vt eorum sententias exquireret, quid censerent vltius faciendum. Non defuere complures ex variarum nationum ducibus, sed ante alios Valentinus Turcus, & Paulus Baquitius, ac cæteri Vngari, qui hostem fugientem totis viribus persequendum, ac eius iter è Vienna, Linduam, Canisamque eundo anticipandum esse contenderent; hoc tempus, hanc occasionem esse diuinitus oblatam, qua barbarus insolensque hostis, labore ac rerum inopia pressus & fatigatus facile deleri posset.

Sed Cæsar posthabitis militaribus consiliis, pacandæ Italiæ causa, ac aliis, vt dicebat multis ac magnis de causis, & quod pestilentia in castris iam grassari inceperat, in Italiam redire constituit. Quamquam autem Ferdinandus ab eo contendere non prætermitteret, vt postquam tot ac tanti exercitus tanto labore, tantisque impensis conuenissent, nequaquam frustra coiuisse viderentur, vellet aduersus Iohannem, Sulimani patrocini ac auxilii destitutum, omnem belli terrorem conuertere, eumque Buda ac tota Pannonia expellere: ipse tamen in sententia persistit; ita vt Italicas cohortes in Pannonia fratri militaturas relinqueret; Hispanos autem & Germanos secum in Italiam deduceret; quum præsertim eum sereniora autumnæ tempora, ac viæ solito commodiores, ad capeffendam maturandamque profectioem maxime inuitare viderentur. Sed Italicarum cohortium dimidia fere pars, quod hibernam & longinquam in Pannonia militiam detrectaret, neque de stipendio cum eis conuentum esset, auctore quodam milite Volaterrano, Medione facta, spretoque ducum & Cæsaris imperio, in Italiam reditum suscepit ac sumptis armis, Vastio & Castaldo, cæterisque præfectis ac tribunis, eos nec verbis

Cæsar in Italiam redit.

Italicas cohortes fratri relinquit.

Quarum magna pars dilabatur.

nec vi retinere valentibus, ire perrexit; cæteris sub Fabricio Maramaldo, ac Philippo Toraiello, in officio permanentibus: ipse autem per Veneti senatus fines Italiam ingressus; & ab eodem ubique singulari studio & liberalitate exceptus est, nec tamen Venetorum Vrbes cum copiis, ne oneri ac sumptui foret, intrare voluit, indeque ad Clementis colloquium, quod ille postulabat, Bononiam diuertit; illinc Mediolanum, ac deinde Genuam est profectus, hospitio vsus ipsius Auria in suburbanis hortis, quos ille Regio apparatu instruxerat: nec multo post, triremibus Aurianis ad Stœchades insulas, & ex iis secunda tempestate, nec multis interiectis diebus, in Hispaniam, à qua iam biennium abfuerat, incolumis peruenit. Interea dum hæc per hunc modum geruntur: Cæsar iam antequam de Sulimani in Austriam irrupturi aduentu certioribus nunciis edoctus esset, iniunxerat Andreae Auria, viro longe omnium ætatis nostræ clarissimo, quem maritimo negotio & classi præfecerat, vt triremes ac plures onerarias naues militariter exornaret, ac aduersus Turcas in Græciam traiceret, atque eam omni bellici terroris genere illato depopularetur, ac ferro igneque vastaret. Is itaque tum naturali in Turcas odio incensus, tum rei gerendæ audissimus, cum XXXV. onerariis, & XLVIII. rostratis nauibus, in Siciliam venit, ibique parato nautico comœatu, ac aliis rebus necessariis, naues onerarias recta ad Peloponnesi insulas cursum dirigere iussit, ipse vero eas subsequuturus, Corcyram & Cephalem præteruectus, Zacynthum appulit: quæ sunt Venetorum imperio subditæ Ionii maris Insulæ, ac à classe Veneta custodiebantur: Sed cui ob fœdera quæ senatus cum Sulimano pepigerat, Cæsarianæ se coniungere integrum non erat. Cæterum cum classis Turcica septuaginta triremium, quam Himerales ductabat, audito Auria aduentu, Argolicum sinum prætergressa Chalcidem fuga petiisset: Auria apud Sphragiam insulam ad explicanda consilia se contulit: ad quem locum onerariæ quoque naues leuioribus ventis perflatae aduentarunt. Complures ex trierarchis ac tribunis militum, Methonem oppugnandam suadebant, quam anno seculari à Paiazete principe expugnatam fuisse retulimus, atque imprimis Saluiatus, Rhodiarum seu Melitenium nauium præfectus: ipseque, quod anno superiore illius oppidi nocturno tempore felici dolo occupati, sed statim à Turcis recepti situm bene considerasset, operam imprimis suam pollicebatur: Sed Auria, qui intentiones eituendo Turcas fore præuidebat, reiecto eo consilio, Coronem aggredi & oppugnare decreuit. Itaque maximo tormentorum muralium apparatu, ac vix alias nostra ætate viso aut audito tam è classe, quam è continenti urbem quasi fari iussit.

Coronem oppugnat & occupat.

Nam è continenti quatuordecim, è classe vero centum quinquaginta maioribus tormentis mœnia verberabantur: eumque exitum oppugnatio habuit, vt post multas ac cruentas nostrorum cum hostibus pugnas, ac plurimorum militum Centurionumque vtriusque partis cædem, primo insula oppido adiacens, in qua Græci habitabant, ac tunc à Turcis acerrime defendebatur, refugientibus in oppidum hostibus, à nostris caperetur. Et quum sequenti die Haidares Spartæ, seu veteris Lacedæmonis quam nunc Militram vocant, præfectus, accita è Megalopoli, ac Messene, cæterisque Peloponnesi præsidiis, septingentorum equitum ala, obsessis subsidio venisset, atque ab Erasmo Auria, Theodoroque Spinula in suburbanis tectis profligatus, cæsusque esset, Turcæ qui in Arce à Venetis olim in præalta rūpe ad angulum vrbis condita, ac in oppido erant: viso eius interfecti capite, ac aliorum commilitonum, deditionem fecerunt: ita vt incolumes cum armis, equis, ac rebus dimitterentur. Occupata Corone, ac imposito Hispanorū valido præsidio, eoq; fidei & tutelæ Francisci Mendocii commendato, Auria iterum circumnauigata Zacyntho, classem ad oppugnandas Patras

Etiam Patras cepit.

tras

tras Achaia^æ urbem direxit, quam Turcæ metu perculsi deseruerant, seq; vna cum
 oppidanis, ad quendam sub arcem munitiorem locum, fossa, muroque munitum
 receperant: ac descensione ex nauibus facta, Hieronymus Tutauilla Sarnentis
 Comes, iussu Auria^æ, milites exposuit, ac tormentis octo maioribus, murum ve-
 rustate debilem quater cepit. Nec mora, quum Auriani milites certatim mu-
 ros conscenderent, hostes perterriti, munitione eis relicta, in arcem se recepe-
 runt. quæ sane non sine labore ac difficultate capi potuisset, si Turcæ eam mi-
 litari virtute tuendam suscepissent. Verum emissis ad Auriam legatis, se &
 urbem ac arcem haud cunctanter dederunt: ita vt cum pueris & fæminis, ac
 10 singulis vestimentis & gladiis abire in Ætoliā permitterentur. quam condi-
 tionem Auria ratam habuit, tanta fide & seueritate, vt quendam militem fæ-
 minas arrogantius & petulantius spoliare conatum, extemplo corripit ac inter-
 fici iussisset. Inde quum exercitus terrestri itinere versus Naupactum perre-
 xisset, Auria autem triremibus eodem deuectus esset, duo Castella munitissima
 quæ in angustiis freti illius habentur, & Achaia^m ab Ætolia interfluo mari
 distinguunt, ac Dardanelli vocantur; illud quidem facta dedicione, hoc ve-
 ro tormentis admotis, muroque patefacto, & summa militum vi & fortitudi-
 ne expugnata sunt. Interea Turcæ magno equitum & peditum numero ex Pe-
 loponneso, fociis in periculo constitutis opem laturi celeriter conuenerunt, &
 20 quum in conspectum nostrorum ventum esset, sublato clamore, veluti impe-
 tum facturi, procurrerunt. Quibus quum Sarmensis, quatuor millia Hispa-
 norum militum egregie rem sclopetis gerentium opposuisset, hostes nullo ope-
 ræ precio facto, Naupactum redierunt, & nostri cæsis omnibus Turcis, spe-
 ctante prælium è prora prætoriae triremis Auria, Castello potiti sunt. in quo tor-
 menta inusitata^m magnitudinis Arabicis inscripta literis reperta sunt: quorum
 duo Sarnensi & Saluiato pro fortiter nauata opera donauit; reliqua in portu
 Genuensi, prope ædem Diuæ Deiparæ Virginis, quam ipse è manubiis pyra-
 tarum à se superatis condiderat, collocari iussit. Nec multo post, cum clas-
 sis versus Sicyonem, atque Corinthum vbique terrorem circumferendo ob-
 30 uia ferro & igne vastasset, Auria acceptis à Cæsare literis, quibus suum in Ita-
 liam aduentum, ac Solymani è Pannonia discessum significabat, & quod hiems
 appropinquaret, Corone commeatu & rebus necessariis, quæ tolerandæ ob-
 sidioni opportuna fore videbantur, bene munita, eiusque tuendæ cura Men-
 docio commissa, & eo, si obsidio ingrueret, de ferenda ope verbis ac promissis
 onerato, victor Genuam est reuersus.

*Auria à Cæ-
sare reuoca-
tur.*

*Corone Men-
docio tuenda
committitur.*

Quum autem ea exeunte hieme, sequentis anni æstas appetiisset, classis
 Turcica, iussu Solymani, qui amissam Peloponnesi partem ægre admodum fe-
 rebat, Gallipoli egressa Coronem vehementi obsidione terra, marique cin-
 xit; & Mendocius scriptis literis, tam à Cæsare, quam à Petro Toletano, pro-
 rege Neapolitano; sed ab Auria peculiariter opem implorabat, ac vt fidem
 40 suam liberaret, hortabatur. Quæ cognitare, Auria promissi memor Hispanos
 & Mendocium laborantes sine mora auxilio iuuandos censuit: & è Neapo-
 li Messanam profectus, nequaquam expectata duodecim triremium classe Hi-
 spanica, quam Aluarus Bazanius iussu Cæsaris erat adducturus, imposita in
 naues veteranorum Hispanorum legione, qui emerita stipendia seditiosius,
 quam par est, flagitabant, & in Campania urbem Auerfam diripuerant, sti-
 pendiiis persolutis, ac Roderico Macicao Cantabro duce eis constituto, in
 Græciam cursum intendit; Coronemque, pulsa & fugata Turcarum classe,
 cui Lophthibegus, Gallipolis ad Helleppotum præfectus, qui maris impe-
 50 rium tuetur, præerat, obsidione liberauit; ac educto Mendocio & sociis,
 quibus anno superiore urbem tuendam commiserat, Macicaum cum legione
 Hispana

An. 1533.

*Corone à Tur-
cis obsessa.*

*Ab Auria ob-
sidione libe-
ratur.*

Hispanica custodiendæ vrbi præposuit; ac re bene gesta cum suo & veterẽ exercitu Mendocioque Corcyram atque inde in Italiam felici vsus nauigatione contendit: consolatus pro concione Græcos, hortatusque, incommoda belli, militiæque labores patienter tolerare, Hispanosque mutua ope & consilio iuuare vellent. quandoquidem Cæsar tam sua sponte, quam ipso auctore, & impulsore, adeo benigna in eos animi propensione esset affectus, vt concedentibus fatis, propicioque numine, breui in Græciam cum validissimis copiis traicere, ipsosque diuturna barbarorum seruitute oppressos in pristinam ac lætam libertatis conditonem vindicare statuisset. Mentio incomparabilis viri, & res præclare ab eo in Græcia gestæ, me velut de spacio, vt plus iusto declinarem, abstulere. Sed quum hæc expeditio in commune Reipub. Christianæ commodum aduersus barbaros suscepta, Pannonicis quodammodo rebus immista videri possit; ideoque eam perscribi operæ precium ratus sim; huius haud inamæni diuerticuli veniam merito à legentibus impetrabilem fore confido.

NICOLAI ISTHVANFI²⁰

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HVNGARICIS,

LIBER XII.

DISCEDENTE in glorio, nec vlla rememorabili gesta, Sulymano (inde enim diuerterat oratio) ac classe, quam in Danubio inter Budam Pestumque vrbes reliquerat, præcipiti ac subitario descensu subsequi iussa; Iohannes omnibus eius auxiliis, quibus magnopere confidebat, insperato destitutus, Ferdinandum, re-tenta, quod ipse vix fieri posse sperauerat, Pannoniæ possessione, Italicis cohortibus, ac Germaniæ, Bohemiæque auxiliis confisum, ad inuadendam Budam, seque regno expellendum omnes vires conuersurum existimabat: ideoque vehementer animo perturbabatur; accum Grito, in quo magnam suæ incolumitatis spem collocauerat, cæterisque, quos habebat ducibus, consilia frequenter & serio conferre non intermittebat. Nec eius votis & consiliis aliud quicquam fauisse, vicissimque Ferdinandi conatibus importune obstitisse cognitum est; quam instantis hiemis aduersas tempestates, quæ postmodum haud multis interiectis diebus sæuire incipientes, proposita belli studia in aliud tempus differre coegerunt. Itaque id nactus interualli, ipse imbecillitatis virium suarum, inopiæque ærarii conscius, nec se Ferdinando tam suis viribus, quam fraternis, & inexhaustis Germaniæ auxiliis subnixo, parem futurum ratus, ad pacis cogitationes amplectendas animum applicuit, quum eas nec Grito, nec aliis displicere animaduertisset. Quæ quidem consilia etiam Sulymano, & Ibraimo purpuratorum principi, per Tranquillum Andronicum, Griti ipsius scribam significata, nec ab illis improbatâ fuisse ferebantur. Igitur ad Ferdinandum haud multo post misit Hieronymum Lascum legatum, eique in mandatis dedit, vt primo annuas inducias, aut si id non posset, certe semestres peteret: iisque obtentis, ad Carolum Cæsarem, vbicumque eo tempore reperiretur, ad solidam, certamque pacem stabili-

An. 1535.

Lascus à Io-
anne Vauo-
da ad Ferdi-
mandum de
pace legatus
mittitur.

stabiliendam proficisceretur. Sed Ferdinandus, concessis annuis induciis, Lascum *sed annuae ei*
ad Cæsarem ire nequaquam permisit; Verum eadem, qua venerat, via ad Iohan- *inducia tan-*
nem redire iussit: eo responso addito, vt intra hoc tempus de modis ac firmitate *tum conce-*
pacis, transigendisque eius condicionibus tractaretur, neque interea Cæsar aliis *duntur.*
grauissimis rebus satis superq; occupatus, ea cura molestiaque intempestiue gra-
uaretur. Quæ res Iohanni grauis imprimis ac molesta accidit, adeo vt postea de ea
iniuria, veluti ipse interpretabatur, sibi illata, apud Cæsarem, & nonnullos Germa-
niæ principes, expostulando grauem querimoniam instituerit, sic tamen vt tem-
pori necessitati que cedere, annuasque inducias admittere cogeretur. Quibus pa-
10 ctis Ferdinandus quidem Maramaldum & Torniellum cum Italicis legionibus,
per soluto stipendio, dimisit: Iohannes vero grauissimo metu liberatus, Step-
hanum Brodericum Episcopum Vaciensem, & Stephanum Verbecium legatos ad
eum misit: qui cum eo æquas bonasque condiciones haud aspernante, post non
longiorem moram, iis condicionibus conuenere: vt donec firma ac stabilis pax
iniretur, interim de iniuriis, damnis, rapinis, cædibus, quæ, diuisa in partes & fa-
ctiones republica, insolentissimæ & crudelissimæ, ex vtraque parte euenerant, iure
decidendis, ac villarum, oppidorum, & ditionum possessione diiudicanda, bini v- *Controuersia*
trinque iuris periti, Strigonium mitterentur; & quicquid ii deliberarent, ab vtra- *de finibus, in-*
que parte pro rato atque firmo haberetur. Quia vero Paulus Archiepiscopus Stri- *iuriis, damnis*
20 gonienfis, modo has, modo illas partes sequutus, in grauissimum Iohannis o- *& rapinis, in*
dium, iramque incidisset, dum illi causis diiudicandis vacarent, placuit, vt arx & *ter Ferdi-*
ciuitas Strigonienfis, legatis Sigismundi regis Poloniae, & Friderici Ducis Saxoniae *nand. & Vai-*
sequestro poneretur. Conuenere Strigonium iussu Ferdinandi, Franciscus Re- *uodam, de-*
uaius, prætor regni, ac Emericus Variassius, propalatinus; è partibus vero Iohan- *cisa.*
nis, Stanislaus Albæ Antistes, ac Bernardus Baxaius, qui ius dicerent, ac con-
trouersias litesque dirimerent. Ab iis Paulo Archiepiscopo ex æquo potius &
bono, sua reddita fuere, sublato sequestro; & Goncium, ac alia quædam op-
pida in superiore Pannonia, quæ à Iohannis clientibus variis modis vexaban-
tur, Alexio Turzoni adiudicata: Ladislaus autem Moræus, circa Albam, Quin- *Ladisl. Mo-*
30 que ecclesias, ac Besprinium, in super in Illyrico prædas agere, vias, more latro- *raus proscri-*
num, obsidere, à nobilibus captis, & in vincula coniectis, pecuniam per tor- *ptus.*
menta extorquere, cædibus, incendiis in omnes obuios grassari, diuina atque
humana immani crudelitate confundere erat solitus, iure conuictus & damnatus,
lataq; vnanimi voto sententia, vtriusq; regis auctoritate, proscriptus fuit: permis-
sumq; Iohanni, vt in eum tot & tantorū scelerum auctorem, nec alterutrius partis
asseclam illato bello, expugnatisque eius receptaculis, seuerè animaduerneret. Is
igitur intellecto eum in Palota, arce, duobus ab Alba miliaribus distita, (quæ vrbs *In Palota ar-*
tunc ei parebat,) delitescere, nec adhuc à furtis, rapinis & latrociniis abstinere, *ce obsessus.*
misso aduersus eum Hieronymo Lasco cum exercitu, cui etiam Cassonus Tur-
40 ca cum Classariis & naualibus fociis intererat, obsideri & extrahi iussit. Ferdi-
nandi etiam iussū, è montanis ciuitatibus seu fodinis missæ fuere ad agendos cu-
niculos, quadringentæ operæ ex iis, quæ auro atque argento è terræ visceri-
bus eruendo vacare solent. Itaque oppugnatio eum habuit exitum, vt quum
Lascus tormentis parum proficeret, quod arx ab obsessis acerrime defende-
retur; postremo cadente ictu maioris colubrinæ Gregorio cognomento
Magno, ipsius Moræi legato, viro militari & impigro, obsessis, & Moræo im-
primis animi conciderent; ipseque scelerum pænas veritus, de fuga cogita-
ret. Iam enim etiam cuniculi, egesta ab imis fundamentis humo, (quam-
quam labor arduus & difficilis esset ob duram & saxosam tellurem) ad finem
50 fere perducti, & eis haud multa mora sulphureus puluis ingerendus erat;
quum Moræus rebus desperatis suos ad concionem vocat, distributoque eis
multo

multo auro, cuius vim ingentem è variis rapinarum generibus cumulauerat, se auxiliorum mature adducendorum causa arce exiturum, breuique reuersurum narrat: eos, vt interea sese viros fortes, militesque præbeant, admonet, ingentibusque promissis onerat: vtque maiorem dictis eius fidem habeant, se liberos suos ibi, velut obsides relicturum affirmat: atque iis peractis, è muro funibus demissus, in proximas siluas silentio delatus, ægre admodum ad arcem Rahociam in Illyricum profugit.

*Ad arcem
Rahociam
fuga elabi-
tur.*

Arx capta, &

*Podmanic-
ciis data.*

*Banffius Pa-
latinus Vai-
uoda.*

*Lascus &
Verbecius
Gritū Hun-
garia guber-
natorem à
Vaiuoda con-
stitui conten-
dunt.*

Non longe abierat, quum puluis sulphureus igne accensus in subterraneis cuniculorum specubus, magna vi & impetu murum collabentem deiecit: ita vt eius strepitum & fragorem facile exaudiret. Nec mora, milites per ruinamæniam conscendentes, cæsis ad vnum omnibus defensoribus, arcem captam diripuerunt. Multa Moræi supellex, eaque preciosa atque opulenta auiditati militum cessit. filius & filia eius, quos abiens, ne sui milites de reditu eius dubitarent, ibi reliquerat, quique in testudine quadam, quæ arcem intrantibus à dextra parte obuia habetur, clausi erant, capti ac Budam ad Iohannem adducti, vsque ad eius obitum in custodia seruati fuere. Arx demum ipsa ab Iohanne rege Raphaeli & Iohanni Podmaniciis fratribus dono data fuit; perinde ac Moræus, raptò viuere haud abhorrentibus, vt postea animaduersum est. Coalescentibus in hunc modum induciis, Iohannes Banffius Linduanus, quem ab Iohanne Palatinum creatum fuisse supra retulimus in arce sua Saprancia, è viuis excessit, magno eius dolore, quum eum præ cæteris ob fidem integritatemque charum imprimis haberet. Eius obitu intellecto, Lascus & Verbecius, Grito assentari soliti, occasione capta, regem adeunt, enumeratisque eius beneficiis, quæ in illum patria extorrem, regnoque pulsum, atque inter Polonos inopem vitam agentem contulisset, subleuando nimirum & laborando apud Sulymanum tamdiu, donec armis & viribus eius reducendum curasset: ac præterea acerrima Germanorum obsidione, nuper eius potissimum opera ereptus, liberatusque esset, grati erga illum animi signa aliqua edere: eumque non Palatinum modo, quamquam supremum eum à regia dignitate, magistratum esse non ignorarent, sed Gubernatorem, amplissimo collato titulo declarare; eique regnum summo vicariæ potestatis iure regendum committere vellet. Cuius beneficii illum quam maxime memorè fore pollicentur: quando nemo magis idoneus videatur, qui apud Sulymanum, atque omnium eius consiliorum moderatorem Ibraimum, maiori fide, solertia, atque diligentia causam eius agere; & quum vtrique cognitus, ac eorum linguæ gnarus sit, vota eius ac petitiones absque interprete commodissime explicare, ac ad optatum finem perducere possit. Quæ ab ipsis tametsi dissimulanter, velut ignaro Grito, proposita fuissent; haud dubie tamen submissos, edoctosque ab illo satis certum perspicuumque erat. Ambicio enim nimia, naturæ eius insita, ac barbaricus ingenii fastus, cui à teneris assueuerat, nihil mediocre, nihil nisi amplum, ac magnificum expetebat: ita vt ingentibus pollicitis & largitionibus animos omnium aucupando (quod quidem croco quam plurimo distribuendo, ac pecunia Veneta, quam Mocenicam vocabant, passim donanda faciebat) frequenter in ore haberet, iactaretque se propediem ad tantos summæ gloriæ, amplitudinisque gradus, vel iure vel iniuria conscensurum, quos alii aut summa vi, aut hæreditate consequi solerent. Adea Iohannes breuiter, & paucis respondit, se quidem quin multa, & magna Griti in se merita extent, minime inficiari: eiusque semper fuisse propositi, vt si parem non possit: magnam tamen & non vulgarem pro eis gratiam rependat, atque adeo apud omnes testatum reddat, eorum memoriam apud animum suum, & viguisse semper, nec vnquam intermorituram esse, ne tamen inconsulto Senatu, quicquam fecisse videatur, se propediem eo frequentiore conuocato, voluntatem suam,

suam, quæ in eo extollendo & euehendo propensissima esset, consiliaque & cogi-
 tationes explicaturum, & ea facturum, quæ ad eum ornandum, & amplifican-
 dum, quam maxime pertinere visa fuerint. Nec multo post Senatu coacto, cum *Vainda, Se-
natu coacto,
idproponit.*
 prærogatiua sui suffragii, quo eum omnibus, quibus posset, honoribus cumula-
 te ornaturum profitebatur, quonam modo officium Gubernatoris ei esset defe-
 rendum sententias exquisiuit. Cum eæ vehementer variarent, nec Lasco & Ver-
 becio, nisi perpauci, consentirent; & Nadaſdus quoque diuersam tueretur, tan-
 dem rogatus, in hanc sententiam loquutus esse dicitur. Non me latet, optime *Nadaſdus-
ratio dissua-
soria.*
 Rex, difficile prorsus & arduum esse, consilium tibi dare, in tanta præsertim re,
 10 quam in animo tuo ac nonnullorum, qui ante me dixerunt, quasi præconceptam
 atque præiudicatam video. neque ego vulgi more magis, quam acri iudicio pro-
 loqui optauerim. Ludouici Griti multa egregia in te merita & beneficia extare ne-
 queo diffiteri. quandoquidem ipse eorum, partim locuples esse testis possum, qui
 ea conspexi, & eorum aliqua pars fui; partim ab plurimis mortalibus, grauissimis
 viris, quibus illius dicta factaque, pro te ac dignitate tua, magnis laboribus, mul-
 to sudore exantlata bene constant accepi: & quod maximi ponderis est, nunc
 ex tua recordatione, atque ingenua confessione non illibenter recognosco. Ve-
 rum res ipsa & experientia, quæ merito rerum magistra dicitur, docuit verum
 illud indubitatumque esse, quod ab antiquis dictum, hodie quoque à pruden-
 20 tissimis viris repeti & usurpari solet, imperium socios nec sustinere, nec illud aliis
 nisi inuite concedi solere. Et quamquam gratum & memorem erga benemeri-
 tos esse, paremque, aut maiorem, si possis, gratiam rependere laudabile, planeque
 regium existimo; tamen neque tibi ipsi cordato viro peruerse consulendum est,
 vt quispiam suis se vestimentis exuat, spolietque, & alios induat, & exornet.
 Nollem equidem derogare Grito, quem pro viro claro, industrio, militari, deque
 te optime merito & habeo & colo; neque mihi causas odii, aut malevolentia
 vllas dedit; sed sibi, vt regi optimo, salutisque meæ auctori, ac cunctis fortunæ
 vtriusque vicissitudinibus probe erudito nollem adeo derogatum, vt quando cle-
 mens, gratus, beneficusque videri & esse cupis, sic beneficium peruertas, vt illud
 30 ei obueniat, cui malo esse haudquaquam illicitum esse videatur: parumque pen-
 si habeat, vtrum bonus & strenuus, an vero formidabilis intolerandusque euadat.
 Legibus quidem nostris antiquissimis, Veneti, à quibus originem ducit, à Re-
 pub. nostra capeſſenda arcentur, vt nosti, & si maternæ stirpis genus reputaue-
 rimus, certe à nobis & ab omnium gentium, quæ Christiano nomine censentur,
 religione, legibus, animis, moribus, natura denique ipsa dissidere pro com-
 perto est. Quæ etiam si minime obstiterint: Gubernatores tamen pueris prin-
 cipibus, quorum ætas imbecillis, regendoque regno infirma est, veluti magi-
 stri & moderatores adiungi vsque ad adolescentiam solent. Sed quum te iam
 fere quinquaginta annos, plus minus natum, multa domi, multa foris, vtriusque
 40 fortunæ documenta expertum; rei que publicæ regendæ & gubernandæ scien-
 tissimum videamus, & veneremur; superuacaneum certe, etiam anceps & pe-
 riculosum censeo, hæc te atque talia consilia animo agitare. Clementiæ igitur
 tuæ & probitati ante omnia diligenter prouidendum est, vt Grito aliis idoneis
 modis gratificeris, & satisfacias. quamquam nunc quoque omnia ei haud se-
 cus quam tibi parent, ipse vectigalibus, portoriis, limitibus, militum stipen-
 diis, & præfecturis, ærario, pacis & belli muniis, populisque tibi subiectis, pa-
 ri propemodum potestate dominatur. porro ne quid tibi ab externis aduersi
 impendeat, quod maxime nollem, neue turbando aut corruendo regno ianuam
 aperias, nobis Pannoniis tu ipse, nemine adscito consorte, præsis, nos imperio re-
 50 gere perges, nostra q; potius quieti & saluti, quæ cum tua coniuncta est, quàm alienæ
 libidini atq; ambitioni auariciæq; consules, nam malis nostris aut tu ipse mederi
 potes

„potes, & debes, aut si id nolis, aut negligas, quod fieri minime conuenit, tum o-
 „mittenda omnibus aliis ea cura est. Quæ mihi in pectore condita erant, ea ti-
 „bi fideliter exprompsi, nec placuit reticere; Cæterum an iis assentire, nec ne,
 „erit in tuo positum arbitratu. Siue autem hac via, siue alia meliore processe-
 „ris, eam tam tibi tuisque omnibus, quam reipub. vtilem & salutarem euenire
 opto. Postquam Nadaſdus dicendi finem fecit, plerique Senatorum, eum
 vti virum fortem, ea quæ dixisset, studio & amore erga regem, remque pub. di-
 xisse contendebant. neque eum in tanta re gratiam, aut odium exercere voluisse.

*Quæ non ad-
 missa Gritus
 à Vainoda
 Pannonia
 Gubernator
 designatur.*

*Compluribus
 è procerum
 numero re-
 fragantibus.*

*Vnde Gritti
 in eosdem o-
 dium & vl-
 tio exarsit.*

*& Simon A-
 thinensis, ob-
 tentu pecula-
 tus, furca af-
 fixus.*

*Nadaſdus à
 factione Vai-
 uodana de-
 sciscit.*

*Fratres Ar-
 tandis extre-
 mo supplicio
 affecti.*

*Gritus cum
 filio Perenni
 obside Con-
 stantinopo-
 lim abiit.*

*Gritus Vai-
 uo à adpa-
 cem cum Fer-
 dinando in-
 eundam hor-
 tatur.*

Verum Iohannes à Gritto, ac illis, quorum factiones valere, quosque supra no-
 minauit, præoccupatus, reiectis maioris ac melioris partis suffragiis, illum Pan- 10
 noniæ Gubernatorem declarat: idque à Verbecio, nunquam audaciæ ac factio-
 num egente, publicari iubet, omnibusque qui sibi in Vngaria & Transsilvania pa-
 rebant, edicit, vt ei non secus, quam sibi ipsi obsequia præstent. Diploma etiam
 confici curat, quod ab ipso subscribente firmatur, ac vt Senatores adscriptis suis
 nominibus æque confirment, serio iniungit. Verum Iohannes Statilius Al-
 bæ Iuliæ, quæ est in Transsilvania, Stanislaus Varallius Albæ regiæ, ac Cibacus
 Varadini antistes, Simon Athinensis, fratres Artandii Blasius & Paulus, atque
 ipse Nadaſdus, qui diuersam in Senatu sententiam dixerant, non sine summa
 regis offensione, nomina dare, aut signa apponere recusarant: seque tantum fla-
 gicii, quod aliquando in regiæ personæ perniciem esset redundaturum, mini- 20
 me commissuros retulerunt. Quam ob causam Gritus grauissimum in eos o-
 dium atque iram concepit, adeo vt procedente tempore, quum Simonem vecti-
 galibus regiis, ac fodinis salis præfectum, peculatus insimulasset, tanquam qui
 ærarium admissio furto compilasset; re tamen vera, quod inferenda sententia, ac
 stabiliendo diplomate, contrarias partes esset sequutus, inscio, nec si sciuiſſet,
 concessuro rege, in præalta furca suspendendum curauit. neque à Nadaſdio can-
 dem ob causam necando sceleratas manus abstinuisset, nisi is à Tranquillo An-
 dronico Tragurino, ipsius Griti à Secretis, vt sibi cauere, fuisset clam admoni-
 tus: sicque metuens, ne à Grito insidiis circumuentus, è medio tolleretur, ducta
 in partibus Ferdinandi vxore, Ladislai Canisiani filia vnica, & petita à Iohan- 30
 ne ad nuptias conficiendas proficiscendi facultate, domum rediit, nec postea
 Iohannis partibus, quas Turcarum adminiculis sustentatas oderat, vnquam am-
 plius adhærere voluit. Pari quoque odii, ac sæuitiæ tenore, de Paulo etiam &
 Blasio fratribus Artandis, qui ob meditatam, vti ferebant, ad partes Ferdinan-
 di defectionem, à rege suspicioso in carceres coniecti fuerant, quamquam ne-
 que confessis, neque conuictis, sed quod, antequam caperentur, ne ille Gu-
 bernator crearetur, magna contentione obstitissent, Iohanne in venatione for-
 te absente, atque earum rerum ignaro, extremum supplicium in foro sumi iussit.
 Quæ omnia Iohannes, vel ex quadam animi simplicitate, vel metu Ibraimi, cui
 Gritus erat coniunctissimus, vel aliis, incertum, quibus de causis pati & perfer- 40
 re erat solitus. His rebus rebus peractis Gritus quidem priuatarum rerum cau-
 sa, tum etiam ab Ibraimo accitus, Constantinopolim profectus est, filiumque
 Perenni, quem à patre obsidis loco Sulymano datum memorauimus, sicut ab eo in
 mandatis habebat, secum vna abduxit: Iohannes vero induciis nuper pactis
 confisus, pacandæ Transsilvaniæ causa, quam denuo res novas moliri didicerat,
 relicto Budæ Gregorio Pesthenio, qui eam tueretur, Varadinum concessit. Vbi
 dum moraretur, significatum est ei à Grito, se incolumem in aulam Sulymani per-
 uenisse, egisseque cum Ibraimo diligenter de eius rebus, ac turbulento Panno-
 niorum inter duos reges statu, proinde si pacem cum Ferdinando inire bonis con-
 ditionibus posset; Ibraimo placere, vt id quamprimum missis legatis experiat. 50
 quod si Ferdinandus pacem amplexurus videatur, & Corone Peloponnesi vrbs,
 quæ

quæ anno superiore ab Andrea Auria classis Cæsarianæ præfecto capta, ac valido
 Hispanicarum cohortium præsidio imposito, rebusque bello sustinendo necessa-
 riis munita erat, à fratre Cæsare Turcis redderetur; fore ut decennales induciæ
 ei haud grauatim concederentur. quandoquidem Sulymanus aduersus Persas,
 eorumque regem Tahmassum, Hismaelis Sophi filium, ac successorem iam pri-
 dem acre bellum illaturus, & in partes Orientis, omnes vires conuersurus esset.
 Eandem quoque rem Clemens Pontifex apud Gritum, per Florentinos mercato-
 res, urgere non desinebat: fauebantque Gritus ac Ibraimus causæ, dummodo
 Corone recuperari possit: ex qua Macicaus & Hispani in dicionem Turcicam as-
 10 sidue irrumpentes prædas agere, ac omnia igne & ferro vastare, Græcosque vici-
 nos ad defectionem sollicitare non desinebant. Quæ quum Iohannes intellexis-
 set, missis ad Ferdinandum internunciis, facile impetrauit, ut & induciæ ad inse-
 quentem annum prorogarentur; & si quos vellet ad Cæsarem legatos in Hispa-
 niam mittere, id ei tuto & citra quoduis impedimentum fieri liceret. Itaque non
 multis interiectis diebus, Franciscum Colociensem Archiepiscopum, ordinis Di-
 ui Francisci Monachum, sed ex illustri comitum Frangepanorum familia oriun-
 dum, ad Cæsarem mittere decreuit; eiq; in mandatis dedit, ut ex itinere Ferdinan-
 dum conueniret, ac salutaret; seque breui alios ad eum legatos missurum pollice-
 retur. Colocensis ex Liguria secundis ventis in Hispaniam delatus, à Carolo sup-
 20 plex petiit, ut inter duos de regno Pannoniæ dissidentes, se medium interponere
 vellet; paceque & perpetuis fæderibus iactis, fratrem & eundem imperii confor-
 tem ad eam amplectendam serio hortaretur. Cæsar eum diutius minime detinen-
 dum ratus, scriptis ad Iohannem literis, quibus eam legationem, quæ ut pote to-
 tius reipublicæ Christianæ rationes complecteretur, sibi curæ fore respondit, mis-
 surumque mature ad fratrem legatos, qui suo quoque nomine illum ad transi-
 gendum hortentur. Igitur Iohannem Archiepiscopum Lundensem, & Corne-
 lium Scepperum, viros graues & prudentia singulari, sine mora ad Ferdinandum
 delegauit. qui quum Viennam venissent, postea ad diem ab utroque rege consti-
 tutum Posonium se contulere. Aduenit etiam eo Franciscus Colociensis, nuper à
 30 Cæsare ex Hispania reuersus, Stephano Broderico, & Lasco ac Verbecio collegis, à
 Iohanne adiunctis comitatus, ii quum diu multumq; de induciis, deq; pace, & eius
 condicionibus disceptassent, conuenire nequaquam potuere: quod Ferdinandus
 per internuncium suum Hieronymum Iadrensem Dalmatam, quem statim solu-
 ta Cusægi obsidione, conscio Cæsare, ad Sulymanum miserat, inducias Byzantii tra-
 ctare inceperat, iamq; non iniquis condicionibus ad effectum ferme perduxerat,
 idque Iohannes ægre admodum ferebat, duobus in locis longissimo terrarum tra-
 ctu diffitis, eam tractari nullo modo aut componi posse dictitans, neque obtineri,
 nisi suo interuentu ac opera. itaq; suos etiam legatos Posonio reuocauit. Cæsaria-
 ni tamen ab iisdem obtinere, ut aliis abeuntibus, Brodericus ibi relinqueretur:
 40 ut interim Ferdinandi mentem cognoscere possent: si qua conueniendi spes su-
 peresset. Sed post paucos dies Iohannes, illi quoque, ut cæteros sequeretur, man-
 dauit: ac in eum modum illi Budam, Cæsariani autem ad Ferdinandum, rebus in-
 fectis, Viennam rediere: sic tamen ut Cæsarianos peterent, ne redire properarent,
 sed Viennæ aliquantisper præstolarentur: se enim sperare Iohannem acceptis,
 quas Byzantio indies expectaret, literis, propediem ad æquas tolerabilesque con-
 ditiones pacis descensurum. Interea mense Martio, insequentis anni venit Vien-
 nam Mehemetes quidam eorum ordine, quos Turcæ Chaufios vocant, nun-
 cius à Sulymano ac Ibraimo literas, ac capita pacis, quam Iadrensis cum Ibraimo
 & Grito tractauerat, descripta adferens: qui quum primus nouæ ad Ferdinandum
 50 ac antehac insolitæ legationis munus attulisse visus esset, ipse adhibitis Cæsaris
 legatis, ac Modrucio Cardinale Tridentino, qui iisdem diebus à Cæsare missus eo
 venerat,

Colociens.
Archiepisco-
pus ad Caro-
lum V. lega-
tus de pace
missus,

Archiepisco-
pus Lunden-
sis & Sceppe-
rus eadem de
re à Carolo
V. ad Reg.
Ferdinan-
dum missi.

Cum Vair o-
da Legatus Po-
sonii tra-
ctant, sed ir-
rita opera,

An. 1534.

Mehemet
Chaufius ca-
pita pacis cū
Iadrensi tra-
ctata Ferdi-
nando Regi
exhibet.

*Legatio Me-
hemetis, acci-
tis complu-
ribus Proce-
ribus Bohe-
mis & Vn-
garis, audita,*

venerat, conuocatisque proceribus Hungaris, qui satis magno numero aderant, audiendæ legationi vacauit. Sediti sub vmbella in throno aureis pannis orna- to regi, adstabant longo ordine à dextra parte Paulus Archiepiscopus Strigo- niensis, Ladislaus Macedonius Varadiensis Episcopus, Albertus Peregrus Quin- quecclesiensis Præpositus, Alexius Turzo, Franciscus Batthianus, Valentinus Turcus, Paulus Baquitius, Petrus Quegleuitius, Balthasar Banffius, Gaspar Vingartus, Bonauentura Bathorius (cui abdicato eo nomine, postea à militi- bus Andreæ nomen inditum fuit) Nicolaus Castellanus, Franciscus Niarius, Antonius Lossontius, Stephanus Mailatus, Franciscus Reuarius, & Marcus, Sebastianus, ac Stephanus Pemflingerii, Sueui quidem origine, sed in nume- rum Vngarorum iam olim adsciti, cæterique complures domi militiæque cla- rissimi viri. A sinistra Bohemis datus erat locus, in queis Iohannes Episcopus Vratislauensis, Albertus Prestenscius, Iohannes Flugus, Albertus Sliccus, Ladislaus Lippa, Iodocus Rosombergius, Iohannes Cunstatus, ac Mezericii fratres, eodem quo Vngari modo assistebant. Breuis admodum Mehemetis oratio fuit. Salutato enim nomine Sulymani & Ibraimi, Ferdinando, ac red- ditis vtriusque literis, non plura loquutum ferunt, quam quod ex iis, quæ in literis continerentur, mentem illorum de induciis esset cogniturus. Paucis post diebus Ferdinandus, iisdem Cæsaris legatis, ac Cardinale Tridentino, nec non proceribus, quos paulo ante nominaui, conuocatis; pacis condiciones, quas Turca attulerat, per Iohannem Hoffmannum, cuius consilio plurimis in rebus utebatur, publicari iussit; ita vt is Germanico sermone eas recenseret; Ga- spar Vingartus Vngaris, Georgius vero Sapca Bohemis interpretaretur. Fue- re autem fere tales. Principem Turcarum Sulymanum, recipere Clementem Pontificem in patrem, Carolum Cæsarem & Ferdinandum in fratres: Ludo- uico Gritto daturum in mandatis, vt Iohannem regem inducat ad cedendam Ferdinando partem eam Vngariæ, quam nunc habet, aut certe æquis legibus pacem stabiliat. Vicissim à Ferdinando postulare, vt clauis Strigonii ad eum mittantur, quas non aliam ob causam petat iterum remittendas quam ad de- clarandam obedientiam: hanc pacem tamdiu, donec alteruter viuat, duratu- ram: aut quamdiu Ferdinandus voluerit. Cum Cæsare & Pontifice facturum etiam inducias ad septennium, vel diuturniores, si ei Coronem urbem restitue- rint, pro qua daturum se Cæsari vel Ferdinando in Vngaria dicionem longe quam sit Corone, vberiore. prohibiturum quoque, ne Hairadenus pyratarum prin- cept, ac Mauri & Turcæ prædones littora Hispaniæ atque Italiæ infesta excursio- nibus atque rapinis reddant. De tributo annuo, ac Illyrico Turcis conceden- do, ne verbum quidem. tametsi Lascus, & Vaiuodanorum plerique factiones alere soliti, non aliter coalituram pacem in vulgum impudenter falsoque spar- sissent. Hæc etsi haud aspernanda plerisque viderentur; tamen Vngarorum a- nimis, haud leuem suspicionem ac metum incutiebat, inusitata illa clauium Strigonii postulatio. Verum Ferdinandus posse pro clauibus facile, si sit neces- se, alias confici, & Ibraimum iurasse maximo iureiurando, nullam subesse frau- dem, Mehemetem internuncium XXIX. Martii dimisit, datis muneribus, ac Co- mitibus itineris, qui clauis, quas petebat, ei traderent: nec non literis, quibus Su- lymano, vt patri, se commendabat; ac quas dedisset pacis condiciones, acceptu- rum atque obseruaturum promittebat. Missurum etiam se idoneos homines ad Pontificem atque Cæsarem significabat, eisque pro virili auctorem futurum, vt restituta Corone, eius voto ac desiderio satisfiat.

*Strigonii
clauis oblata
Sulymano,*

Eadem Ibraimo, & Grito rescripsit: deque omnibus Hieronymum Iadrensem certiore reddidit: monendo eum hortandoque, vt quem ceperat fæderis pacisque tractatum, indefessa laboris atque industriæ constantia, optato

fine

sine terminaret. Paulo post Nicolaum Comitem Salmensem, Nicolai eius,
 qui defensa à Turcis Vienna, ante biennium è viuis excesserat, filium, Cubicu-
 lo regio præfectum, ad Clementem Pontificem, & Cæsarem ablegauit; Co-
 rones restitutionem, cæteraque, quæ erant necessaria, sollicitaturum. Deinde ^{Comes Sal-}
 Gritus ex itinere literas dedit ad Cocianum, qui Viennensis vrbs, ac Austriæ in- ^{mensis ad Cæ-}
 ferioris præfecturam administrabat, quibus scire cupiebat, an inducias, aut bel- ^{sarem de re-}
 li intermissionem, quæ nuper pactæ erant, obseruare vellet. Se quidem à Tur- ^{stituendâ Co-}
 carum principe vocatum, properare Constantinopolim; reliquisse tamen i- ^{ronæ missus.}
 doneos homines, qui cum eius responso se quam celerrime subsequantur. Eo-
 10 dem etiam tempore perlatae aliæ literæ sunt à Frangepano, Broderico & Ver-
 becio Vaiuodanis, ad legatos Cæsareos missæ, ac die, quæ Annunciationis
 Diuæ Deiparæ virginis festum præcedit, Budæ datæ; quibus iterum petebant
 ne redire ad Cæsarem, rebus infectis, maturarent; sed aliquamdiu subsistere
 haud grauarentur, donec quem illæ exitum habituræ essent, certius cognosci
 possit. se quidem nondum de bono, ac Christianæ reipub. vtilissimo exitu a-
 nimos despondisse: & Iohannem toto animi desiderio vehementer pacem cu-
 pere; adeo vt nihil ea charius, nihil optatius, nihil denique magis in votis ha-
 bere queat. Has literas cum Cocianus & legati Ferdinando perlegendas de-
 dissent; expectare ab eo iussi, haud difficulter Viennæ subistere; ac Vaiuoda-
 20 nos de induciis annuis seruandis, deque expectanda ab se Iohannis voluntate;
 nisi in ea significanda longior mora intercedat, certiores reddidere. Verum
 dum hæc lentius, quam rei magnitudo postularet, vtrinque agerentur, ac Fer-
 dinandus & Iohannes consilia sua de die in diem protraherent, & Cæsar Co-
 rones reddendæ rationes cunctanter explicaret; pax tantopere expetita, ac
 populis vtriusque regis ingenti futura commodo perturbata confusaque fuit.
 Nam interim & Sulymanus Persis seu Parthis bellum illaturus, mare traiecit;
 & importuna Clementis, qui ocium & quietem sedulo procurabat, mors sub-
 sequuta est; & Hispani, qui Coronem tutabantur, fæda & insperata con-
 sternatione, omnem transigendi & componendi negotii facultatem sustu-
 30 lere.

Siquidem Didacus Touarres, & Hermosilla cohortium præfecti, quum Ro-
 dericum Macicaum ducem continuis, importunisque precibus, ac disputatio-
 nibus toto triduo factis, ad tentandam fortunam, & vastandas Turcarum in ^{Coronenses}
 propinquo diciones, vel inuitum & reluctantem adduxissent; ac postremo ^{praefidiarii,}
 ipse eorum temeritati cedere coactus fuisset, Andrussam oppidum, cuius præ- ^{caso præfecto}
 sidio Achomates cognomento Giusellus, cum Caraberhamo prætorianorum ^{Macicaus,}
 Ianicerorum tribuno, præerat, de secunda noctis vigilia aggressi fuere; itine-
 ris ducibus Lazaro Coronæo, & Andrea Barbatio vsi. Vbi quum Hermosil-
 la cum equitibus & Achomate acrem pugnam iniisset; Macicaus altera in par-
 40 te oppidi, dum minorem portam oppugnat, eiusque valuas reuellere conatur;
 plumbea sclopeti glande caput ictus occumbit. Eandem subit sortem Dida-
 cus Touarres: cum aliquot primi nominis militibus vna cadentibus. Die tan-
 dem illucescente, & Turcis numero pluribus acerrime vigentibus, Hermosil-
 la se cum reliquis copiis in tutum recipere contendit. Ei Achomates cum equi-
 tibus, qui singulos sclopetarios Ianiceros, supra equorum clunes acceperant,
 magna contentione instat: sed dum audacius in nostros cedentes & receptui
 intentos inuehitur, sclopetti glande, perfossa etiam rotunda pelta, per lini-
 strum latus traicitur: sic vt amisso vtrinque duce, euentus fortunæ vtriusque
 partis pari fato æquaretur. Quo cadente Turcæ persequendi finem fecere;
 50 indeque nostri quietiore agmine Coronem reuersi sunt. Nec multo post, ad
 subortam inter Coronenses acrem, sæuamque pestilentiae vim, rerum etiam ad

*Coronemtur
piter dese-
runt.*

*Quare spes
pacis eo tem-
pore adempta
fuit.*

*1534. Griti
& Cibaci
cades.*

*Paulus III. e-
lectus Pontis-
fic.*

*Gritus Con-
stantinopoli
in Valachi-
am venit,*

Eius copia,

*Lascus ei ob-
uiam prodit.*

*Eius scelerata
molitiones.*

*Emericum
Cibacum li-
teris ad se vo-
cat.*

victum necessarium penuria accessit. cui tamen sine mora frumento è Sicilia ab Auria abunde misso breui prouisum fuit. Sed Hermosilla, Liscanus, ac Mendæsius, cohortium præfecti, ac cæteri Hispani ordinum ductores, qui supererant, ad nimis citam & properam desperationem adducti, iisdem nauibus, quibus frumentum allatum erat, susceptis etiam Græcis, & eorum sarcinis, ablatisque tormentis Coronem vacuum deseruerunt, & in Italiam secunda vsi nauigatione peruenerunt. Quæ res cum pacis successum eo quidem tempore sustulisse videretur, legati Cæsarei ad Ciuitates Montanas & Cremniciam discessere, & in iis redditus ac negocia Mariæ Reginae Ludouici viduæ, quæ eas vrbes dotali iure possidebat, fodinasque Fuccaris Augustanis colendas ex censu locauerat, disponerent. Iohannes vero Varadini, reditum Griti præstolandum censuit, qui de mente & voluntate Sulymani & Ibraimi, deque induciarum condicionibus certissima quæque allaturus esse credebatur. Hisdem diebus Alexander Farnesius Cardinalis in locum Clementis, desumpto Pauli tertii nomine, magna vrbe Romæ, quod eius patritius ciuis esset, & totius Italiæ lætitia, successit: & Gritus Constantinopoli discedens ad Istrum appulit: eoque apud Selistriam Bulgaricam, quæ vulgo Destrolania nuncupatur, traiecto, in Valachiam Transalpinam peruenit. Habebat in Comitatu trium aut amplius millium pedum Turcarum numerum, qui maiori ex parte è Ianiceris constabat, ac magnam hominum promiscuorum & ministrorum cateruam, præterea equites mille, aut amplius, inter quos certa etiam Pannoniorum manus habebatur, Urbano Battiano, Iohanne Docio, & Gaspare Perusio è Choruatia oriundo, ac Georgii Monachi, cuius iam tum apud Iohannem celebre nomen, magna auctoritas esse ceperat, propinquo; vt speciem iusti fere exercitus quandam præberet, Camelorum potissimum ac mulorum & curruum maximo accedente numero. Obuiam etiam ei profectus fuerat honoris causa Hieronymus Lascus, è Podolia, in qua eo tempore versabatur. Et quacunque procedebat, productis Sulymani literis, ac Gubernatoriæ potestatis auctoritate ingenti fastu ostentata, Moldauia, & Valachia Montanæ principibus, quos Vaiuodas vocant, cunctisque aliis summo iure imperitabat. ita vt si qui dicto minus audientes reperirentur, nulla admissa excusatione, in eos è vestigio grauissime animaduerti iuberet: sicuti Eliæ cuidam è Boieriis, primi nominis Valacho accidit, quem quod nauigia ipsi Istrum traiekturo, vti dicebat, sufficienti numero nequaquam procurasset, in præalta furca, ad Istri ripam suspendendum curauit, & Bulgariæ atque Valachia incolis spectandum dedit. Non desunt, qui eum occulta cum Ibraimo consilia in perniciem Iohannis regis contulisse affirmant, vt eo è medio sublato (quod ob hominis simplicitatem, Grito nimium credentis haud difficulter fieri posse censebant) ipse regno Pannoniæ potitus, illud in fide & clientela Sulymani continere, ac Turcarum simul & Venetorum ope, aduersus Ferdinandum, & finitimos Germanos tueri armis, ac quod magis impium ac sceleratum erat, ex eo regno Germaniam omnibus continui belli terroribus, & cladibus vastare, ac sub iugum mittere posset. Inde alpihus superatis, quæ Valachiam inter & Transsiluaniam iacent, apud Brassonem urbem peramænâ ad radices alpium sitam quæ à Saxonibus Coronæ dici solet, castra metatus, missis ad Emericum Cibacum literis, suum è Byzantio reditum, breuibz significat, ac pro communicando cum eo de arduis negociis ad se vocat. Is Transsiluania erat præfectus, & simul Episcopatum Varadiensem obtinebat, è Ciboia Liguriæ celebri familia, vt alias diximus, originem ducens, & paulo ante expugnata è manibus & potestate nonnullorum rebellium arce Huniadiana, restaurandæ ac muniendæ illi operam adhibens ibi quiescebat. Et quia Cibaco nequaquam, erat incognitum, quanto in se odio flagraret Gritus, plures ob causas, tum quod

quod in deferendo ei Gubernatoris officio aduersariarum partium fuisset, nec diplomati Iohannis subscribendo affuisset; tum vero etiam quod eius amicitiam veluti obrectatoris honoris ac dignitatis suæ, ac more Turcarum parem pati recusantis abhorrebat: propterea ad eum proficisci minime voluit, nisi prius de securo reditu data fide sibi caueretur. Itaque misso ad Gritum Petro quodam Sacerdote, qui erat ei à sacris, homine inefficaci infidoque eum officiose salutare iussit, dicique se eius reditu pro eo ac debeat gratulari; neque se posse prouinciæ suæ nondum ex omni parte pacatæ finibus excedere: si tamen datis fidei literis securus reddatur, daturum operam, vt explicatis, quæ in præsentiarum extarent, negociis, ad eum ire queat. Igitur cum Petrus ad Brassonem cum conuenisset, & quæ habebat in mandatis exponere cæpisset; ab illo insolenter atque iracunde interpellatus, proficisso conuiciis indecenter Cibaci nomine, extemplo excedere castris, ac referre ei iussit, se in eum veluti despecto Sulymani ac Iohannis imperio, minus sibi obtemperantem, iussaque sua superbe & contumaciter contemnentem, pro merito grauer animaduersurum. Petrus quum propere conscenso curru, quæ audiuerat, relaturus in tutum abire vellet, Iohannes Docius infidiose ac nefarie eum circumueniens intercessit, ac Petrum scypho deaurato donatum, tantilloque munusculo corruptum, ad summam perfidiam vertit, eo nimirum maligne persuaso, vt Gritum de incolumitate ei præstanda sibi iurasse mentiretur. Erat Docius vaniloquus, mendax, & nequiciæ singularis, ac Cibaco cum ob alias priuatas similitates vehementer infensus, tum vero etiam, quod is olim in rixa seu contentione quadam, ei parum honeste loquuto extensa palma duplicem colaphum incussisset. Sic Cibacus nullum subesse dolum, nullam fraudem existimans, ac proditori, incautius, quam par erat & imprudentius fidem adhibens, cum ducentis equitibus ad Gritum ire decreuit, ac apud quoddam oppidum Saxonicum Felmerium, duobus à Brassone vrbe, ac Griti castris, vel tribus ad summum milliaribus, dissitum confedit: ita vt ad diem crastinum, qui Diuo Laurentio dicatus erat, ad pettum à Grito colloquium in tempore adesset. Erectis igitur extra oppidum, ad captandam in mediis æstatis feruoribus frigidioram auram, tabernaculis, eius diei reliquum transegit; ac incænatus quieti se composuit. At Gritus aduentu eius cognito, & quod ipse quidem vitandi æstus causa sub tentorio ageret, milites vero in oppido, ac passim qua cui liberet, stationes occupassent, Urbanum Batianum ac Iohannem Docium aduersus dispersos cum ducentis equitibus selectioribus, silentio proficisci iubet, & quid fieri velit, eos edocet: vtque tacite id habeant, edicit. Illi ad deuehendam secum Ianicerorum cohortem, quo commodius pari cum equitibus passu iter facere possent, aliquot curribus imperatis, ac ala equitum Turcica assumpta, per obliquos, notosq; tramites Felmerium perueniunt, ac de prima noctis vigilia Cibacum nullas suspectantem infidias, & in tabernaculo altum somnum capientem inuadunt, pluribusque hastis & sclopetorum glandibus lethaliter confossum vulnerant: & cum eum licet adhuc semiuivum, nec tamen amplius victurum cernerent, Stephanus Ghicius, Urbani equestris turmae legatus, caput detruncat, & Thomæ Moræo militi suo dat, à quo illud vili inuolutum cilicio equestri fellæ imponitur. Equites & famuli Cibaci ad clamores, & inconditas hostium vociferationes, è somno experrecti, partim qui arma ad defensionem ceperant, è vestigio trucidantur, partim inexpectato, subitaneoq; pauore exanimati, in proximas siluas, aut quo licuit, nudi, & inermes, palantesq; profugiunt. supellex eius ac militum, simul & equi, ac cætera, quæ ibi erant omnia, à Gritianis in prædam vertuntur. Cæde peracta, ad Gritum reuersi, caput crinibus suspensum ei ostendunt. & is forte tunc cum Lasco sermones & consilia, variis de rebus conferens, exitum rei anxie præstolabatur; cumq; illud ad facietatē vsq; intentis oculis auide

Cibacus à Docio circumuentus.

Cum 200 equitibus ad Gritum se confert;

Cuius iussu nefarie in tentorio, multis illatis vulneribus, trucidatur.

Eius encomium.

Episcopatus à profanis & militaribus hominibus occupat.

Transilvani Cibaci necem vindicandā decernunt,

Gentis ritu, cruento gladio per vrbes misso.

Trium viri Duces electi.

Copia contracta ad 40000. excepto Valachico exercitu.

circumspexisset, auferri postmodum præcepit; sed ne inhumatū sepulchri honore careret, Michael Stransius Coronensis sacerdos, quē Archipresbyterum vocant, re à Grito impetrata, in maiori vrbis templo pie & honorifice sepeliuit, saxo superimposito. Truncum vero è loco cædis paulo post sublatū Nicolaus Patocius, propinquitate & sanguine illi iunctus, ad oppidum Almaſum deuehendum curauit, ibiq; singulari pompa & honore, nec sine lachrymis tumulauit. fuit per omnem vitam, vir pius, & grauis, rexitque Episcopatum Varadiensem, per multos annos, quamquam nullis initiatus sacris, adeo accurate & solerter impia quæuis, & recens exorta dogmata procul arcendo, vt ne ab vllō quidem Episcopo diligentius, ac vigilantius administrari regi que potuisse ab omnibus creditum sit. Et sane ea ac paulo superiore tempeſtate, inter duorum regum contentiones, & dissensionum procellas, quibus omnia suſq; deque habebantur, Episcopatus fere omnes à militaribus prophanis que hominibus, non sine inexprabili rerum diuinarum iniuria, ac pessimo humanarum exemplo, hinc inde distracti erant. Agriam siquidē Pere-nius, post obitum Frangepani antistitis, vi occupatam obtinebat: Iohannes Saracenus Quinqueecclesias, Nitriam Valentinus Turcus, Iaurinum & Sabariā, cæteramq; Iauriensem dicionem, Paulus Baquitius, Albam Iuliam Franciscus Bodo, Chanadium Gaspar Berusithius æque omnes prophani, quamquā armis & bello egregii, sibi vsurpauerant. Quæ tamen flagicia, dictu, factuq; enormia, Ferdinandus rerum regni que potitus, qua erat pietate fideq; postea correxit, agendo prouidendoq;, vt ea omnia loca sacris viris, & eiuscemodi administrationi officio que idoneis redderentur. Cibaci cædē primus omnium Stephanus Valenticius Thrax, equitum ductor, Iohanni regi significauit, qui exinde singularē animi dolorē concepit, stetitq; aliquā diu tacitus, qui nam motus eam ob causam sequerentur. Sed reliqui Transsiluaniæ procures, ac gentes vniuersæ illū tam crudeli indignaq; nece sublatū ægerrime molestissimeq; ferre, indignari, fremere, ac æquissimo iure ad arma concurrere. Itaq; ad urbē Cibinium frequentes conueniunt, ac vnanimi voto, cunctisq; omniū ordinum suffragiis, vlciſcendam innocentissimi viri mortem decernunt; solenni q; & veteri gentis ritu, cruentum gladiū, per vrbes, oppida, pagos, & quæq; cōpita, circumferri iubent, eo monimento, vt qui in bellū confestim nomina dare recusarent, nec sumptis armis confluerent, gladio ferirentur. Nec mora triū viri sumendæ vindictæ deliguntur, Gothardus Cunus, Stephanus Mailatus, & Franciscus Quendius. Quibus sese quā cupidissime socios adiunxere Thomas Bernardius inter Siculos opibus & clientelis potēs, ac Nicolaus Patocius Cibaci ipsius necessarius; Saxones itē & Siculi omnes, nec non è prouincia Bihariensi, multi ex proceribus Vngaricis: quos viuens Cibacus multis sibi beneficiis obstrictos reddiderat. Præter hos omnes Emericus Balassius, Lupus Betlemus, ac Michael Banffius cognomine Losoncius, haud contemnendas copias, summa adhibita celeritate contractas, Cibinium in castra adduxere. Mittuntur etiā continuatis dies ac noctes itineribus legati Nicolaus Cornſius, & Martinus Andraſius Siculi primores, ad Petrū Moldauiæ, & Radulonē Valachia principes, pro petendis auxiliis, quæ quidē illi promptis & alacris animis absq; cunctatione promissere; quod ob nimiam crudelitatem cum intoleranda superbia coniunctam Grito infensissimi essent. Quocirca paucissimis diebus conuenere, ingentes copiae equestres & pedestres, armis & equis, quantū in tam breui temporis spacio licuit, satis instructæ, adeo vt demptis Valachis, qui ad decem millium numerum esse ferebantur, quadraginta millia hominum bello aptorum, è Transsilvania duntaxat, intra octauum diem ad castra confluxisse dicerentur. Tum vero Gritus, quum aduersus se non Transsiluanos modo & Siculos, ac Saxonicas vrbes, sed etiam vltromontanos, vtriusque Valachia principes, efferatis mentibus coniurasse videret, fera ductus pænitentia, incertusque consilii, nec quorsum fugam

fugam capefferet, satis gnarus, tandem vitato Cibirio, vbi exercitus à triumuiris tumultuarie collectus in procinctu esse ferebatur, ad Megiesum urbem citatis passibus proficisci constituit. Quo quum esset peruentum, oppidani viso Griti aduentantis exercitu, Turcicisq; agminibus, & longissima Camelorum ac impedimentorum serie, ideoque vehementer exterriti, quod scirent in prouinciæ totius concilio cautum esse, ne vsipiam reciperetur, portas extemplo claudendas curauerunt. Sed Gritus anxius & sollicitus, ac sibi & exercitui, tam à tergo, quam lateribus, ac vndiq; timens, misso ad eos Urbano Battiano, vt in urbem reciperetur, instare; amicitiam omnem gratiq; animi obsequia offerre, nunquam se tanti beneficii futurum inmemorem, polliceri. Sed quum nullis precibus, nullis promissis flecterentur; postremo & prætor, & aliquot ex notis senatoribus, ad breue colloquium egrediuntur, magna verborum contentione postulare. Victi tandem multis Battianii sermonibus, exeunt. Sed quum neq; sic adduci ad intromittendos eos, veluti proscriptos, possent; alteraq; ex portæ valuis ad aperta, regredi in urbem vellent, Gritus & Urbanus, cæteri q; socii pariter & Turcæ, magno impetu magna vi irruentes, prætori simul & ciuibus immixti in urbem peruadunt, ac patefactis repagulis, reiectisq; qui resistere volebant, omnem exercitum intromittunt. Erat in colli ad Aquilonarem vrbis partem templum, cum ædificiis, & propugnaculis antiquitus æditiore in loco extructum, quo tum Gritus cum Ianiceris sese recepit: reliqua exercitus & impedimentorū parte inferius ad vrbis defensionem relictā: eo consilio, vt resecto muro, adiectisq; è militari disciplina munitionibus, prouisoq; necessario com meatu tantisper sese tueretur, donec ab Iohanne & Turcis, Mehemete vt pote Belgradi, ac Balibego Samandriæ præfectis, auxilia conuenirent, ac incōdita ea hostium multitudine pulsa atq; fugata, ipse periculo eriperetur. Verum triumuiro, cū Valachorum auxiliis & omni mole copiarū opinione celerius aduentantes, munitiones, quas cōportata materia egregie contendebat, perficere nequaquā permisere. Et milites citatis passibus, ac sublato terribili clamore, ædificia & munitiones adoriri, ac temere oppugnare ceperunt. Et quamquā Mailat. ac Goth. componere ordines, ac omnia ex arte & disciplina aggredi eos debere dictitantes manu & voce, ne temere procurrerent, hortari nō desinebant: tñ postquā dictis minus obtēperarent

3° Grit. opera sagittar. Turcarū, ac Ianicer. qui Sclopettis re peritissime gerebant, eos facile repulit; quum vulnerati ac interfecti magnū detrimentū accepissent. Igitur triumuiro habito mutuo consilio, cōmutata belli ratione, obsidionem instituunt; quum Gritū com meatu, vt in tanto rerū tumultu, minus prouiso, breui inedia laboraturū, & vel inuitū ac reluctantē ad deditiois condiciones descensurū nequaquā ignorarent. Publicari ēt in castris & in vrbe iubent, futuram omnibus, qui intra quadriduum ab eius stipendiis & militia, ministerioq; deficerent, præteritorū impunitatē: postea se reliquos, qui in eius fide permanissent, hostium & perduellium loco habituros. Itaq; Urb. Batth. & Perusith. deserto eo, ad nostrorū & Triumuirū castra profugunt, cū compluribus ex numero Vngarorum, ac statim in gratiam recipiuntur. Oppidani similiter Turcas, qui in vrbe relictī erant promiscue cedere aggressi sunt: interfectisq; qui in arcē euadere nequiuērāt, ad vnū omnib. tormēta aliquot curruli apmouere, quib. quassari arx & dirui cepta est: sic vt Grit. duplici hoste circūuentus, & deficientib. alimētis, famē veritus, ad extrema redigeretur. quā obre p idoneos fidosq; homines, pfuse largiendo, ac multo auri pōdere distributo, obsidentium animos sibi cōciliare aggressus est, vt cū filiis abire in tutū permitteretur. Sed quum apud efferatos homines, vindictæ libido præualeret: omnia frustra fuere. Supra hæc incommoda late arx corona castrorum præcingebatur, & oppidani quoq; omnem exitum præcluserant, vt nusquā effugium patere videretur.

5° Mailatus siquidem & Gothardus, ac Quendius cum maiori copiarum parte à meridie, Valachi & Patocius à parte vrbis Orientali: à septentrione vero Thomas

Gritus Megiesum urbem dolo ac vi irrumpit.

Transiluaniam eum arte obsidione premunt.

Bernardius cum Siculis, in orbis speciem vigilando & agendo acriter excubabant, ut nemo arce egredi permitteretur. introrsus idem fiebat; quum ciuibus aliquot præfecti cohortium Vngari essent attributi. Per hunc modum quamuis ad extremas angustias redactus esset: omnia tamen obsidionis incommoda forti & patienti animo tolerabat. sed postremo importuna febris oppressus, ac viribus corporis destitutus, antequam morbus magis ac magis inualesceret de euadendo cogitare cepit: suæque ac liberorum, quos secum habebat, saluti, clancularia, si posset, fuga consulere. Sed interea dum id animo versat, ac commodam elabendi occasionem quærit, crepitantibus & mænia quatientibus tam foris, quam intra urbem, tormentorum globis, murus arcis, versus solem orientem, repente magno facto hiatu, concidit. Quo animaduerso, milites vix expectato ducum imperio, factis agminibus, ac magno illato impetu, per apertum murus latus, ac ruinas certatim conscendere ceperunt. Quamquam autem Turcæ & Ianiceri, supremo conatu edito, sese acerrime tuerentur, multosque ex Transsiluanis subeuntes, telis missilibus, ac sclopetis vulnerare, ac interficere non cessarent; cum tamen fessis, validi, ac faucibus integri identidem succederent, ac Turcis pugnando, laborandoque fessis & defatigatis vires deficerent: postremo Transsiluani superiores victa eorum pertinacia, eos pedem referre coegerunt. Itaque multo maxima eorum pars crudelissime cæsa est: cæteri ad præaltam templi turrim sese recepere, ut illinc de deditioe cum nostris transigerent. Sed quum ad motis maioribus tormentis ea quoque turris, magno cum campani æris fragore, & tinnitu, vndique peteretur, abiectis armis ad arbitrium victoris sese dedidere. adeo tamen omnes sæua vlciscendi libido inflammauerat, ut nemini prorsus parceretur. Sub hoc horrendo cruenti prælii tumultu, Gritus cum filiis & quibusdam familiarium euadere conatus, iam extra mænia euaserat, victoribus ad rapiendam suppellectilem, quæ omnium opinione preciosissima erat, toto animi viriumque impetu, intentis. Verum quum ad Valachos, qui de more militiæ exitum oppugnationis, equis insidentes, foris præstolabantur, incidissent, ab iis extemplo capti, atque arcta in custodia habiti fuere. Cæterum cum in castris de Grito capto vulgata fama esset, accurrere omnes ad triumvirum prætorium, duces iuxta, ac militum multitudo, truci vociferatione, ac inconditis subinde vocibus acclamantes mactandam diram illam hostiam Cibaci manibus esse. Iohannes etiam Docius paulo post, è latebris, in quas se abdiderat, extractus, viuis in potestatem deuenit. De quibus supplicium publice sumptum est, die, qui diui Michaelis festum præcedit, Gothardo ac Mailato, cæterisque iubentibus: ita ut à Cinganis, qui illis in regionibus tortorum, carnificumque munia exercere solent, Grito utraque manu crudelem in modum præcisa, postmodum caput detruncaretur; ac Docius multis prius probris ac contumeliis proscissus, eundem vitæ finem subiret. Ferunt cæso Grito, in eius caligis loculum à tortoribus inuentum, in quo diuersæ immensi precii gemmæ, ad quadringenta aureorum millia, ab iis, qui viderant, æstimatæ continebantur; quæ ab imperitis ac infamibus illis hominibus nullo in precio habitæ periire. Filios eius Antonium & Andream, decora facie, ac egregia indole adolescentes, eiusmodi vitæ exitu indignos, paulo post in Moldauiam perductos, Petrus prouinciæ princeps, priuatis simultatibus cum patre eorum contractis, permotus, è medio tollendos curauit; quum nunquam postea à quoquam visi fuerint. Fertur Sulimanus, nondum expugnato Megiesio Iohanni mandasse, graui cum comminatione, ut soluendam obsidionem, Gritumque periculo eximendum curaret. Sed illum respondisse, se in efferatos ob iniustam Cibaci necem, & rabie quadam percitos populos nullum exercere posse imperium, intellexerat enim Iohannes ex amicorum, quos Constantinopoli habebat, indicio, sibi, nisi caueret, occultas à Grito imminere insidias; ideoque æmuli & insidiatoris sui discrimine, atque incommodo parum aut nihil

Arce capta,
Turcisque in-
terfectis,

Gritus elabi
conatus,

à Valachis
intercipitur.

Et de illo ac
Docio publice
supplicium
sumptum.

Filij eius à
Moldauia post
ea è medio
sublati.

nihil commoueri videbatur. hic finis funestus fuit ambitionis, superbiae, crudeli-
 tatis, & occultorum Griti consiliorum, quæ tandem certissimam ei perniciem,
 quam aliis ille parare voluisset, peperere: ita ut ab eo salubre & frugiferum cape-
 re possis documentum, superesse scelerum osorem simul & acerrimum ultorem
 DEVM. Sublato in hunc modum Grito, quum Iohannes certis indiciis com-
 periisset, Lascum Cibacianæ cædis conscium, suasoremque fuisse, ægre ferentem, *Lascus velut
Cibaciana cæ-
dis conscium,*
 quod præfectura Transsilvania, quam ipse antea gessisset, occasione Constanti-
 nopolitanae legationis ab ipso administrata, Cibaco obtigisset, eum aliis de cau-
 sis Budam euocatum in custodiam coniici iussit, breui de conuicto confessoque
 10 pænas sumpturus. Ad eum magno in discrimine vitæ, famæque, & existimatio-
 nis versantem, Iohannes Tarnouius, Polonorum clarissimus, qui Iohannem exu-
 lem hospitio susceperat, at Matthæus Tarlo, cui multis æque ab eo acceptis bene-
 ficiis multum debebat, tanto è periculo liberandum deprecaturi Budam vene-
 runt. Quibus ille beneficiorum & meritorum non immemor, honoris causa ob-
 uiam processit, eorumque precibus Lascum, in quem sane grauius erat animad-
 uersurus, liberaliter donauit, pristinaeque libertati dignitatiq; restitutum, è custodia
 dimisit: isque cum viris longe clarissimis in Poloniam discessit. Tarnouium vero &
 Tarlonem, quum per complures dies magnis in lautitiis, ac exquisitis honoribus
 habuisset, hunc quidē insigni equo Thracio cum ornamentis omnibus ex auro fa-
 20 bre factis: illum vero, uti veterem, beneficiumque hospitē, rotunda parma, gemmis,
 auro, vniionibusque egregie ornata, & claua Damascena admirandæ pulchritudinis
 ac immensi precii, Gritianis nimirum exuviis, quas Byzantio discedens à Sulima-
 no acceperat, donatos, ad fines usque Poloniae suis sumptibus, omni exhibita cum
 honoris tum liberalitatis testificatione, deducendos curauit. Ne autem prouin-
 cia absque magistratu esset, eius administrationem & præfecturam Stephano Mai-
 lato, & Emerico Balassio, æquata potestate, demandauit. Varadiense vero Sacer-
 dotium amplum, & opulentū Georgio Monacho, Heremitarum ordinis religioso
 contulit; addito simul etiam officio, ac cura ærarii. Namque in eius viri opera, indu-
 striaque & fide plurimum spei atque fiduciæ iam pridem collocauerat. Non puto
 30 alienum fore ab instituto operis mei, breuiter recensere, cuius originis fuerit, qui-
 busque modis ad tantum dignitatis fastigium conscenderit, ut ludentis in rebus hu-
 manis fortunæ vicissitudinem contemplari possimus. Is igitur in Mediterranea
 Dalmatiæ parte, Camissacii honestis, ac nobilibus parentibus ortus, cū adhuc ad-
 modum puer esset, à patre Gregorio Vrissenitio, Iohanni Coruino Matthiæ Regis
 filio cōmendatus, atque ab illo in Transsiluaniam ad arcē suam Huniadianā missus
 fuit: ibique per plures annos in multis magnisque rerum angustiis, ut ipse ingenue fa-
 tebatur, ætatē agitauit: deinde quum vigesimum annum attigisset, patrem à Tur-
 cis interfectum amisit: relictoque Coruino, ad Stephani Zapoliani Palatini Viduam
 Aduigā, Ioh. ipsius, qui deinde regnavit, matrē, illustrissimā & honestissimā matro-
 40 nā se cōtulit. Ibi Iacobum fratrem, qui Nandoralbæ ordines ducebat, in tuenda ab
 oppugnantibus Turcis Miliaria turre (quam rem supra retulimus) glande sclopeti
 traiectum occisumque cognouit. Deinde tædio aulicæ vitæ affectus, in colle-
 gium monachorum Paulini instituti, Ladium, quod inter Agriam, & Diesgio-
 rium habetur, delatus, quum quatuor annos literas, quarum antea rudis erat, di-
 didicisset, sacris iniciatus est, ac varia officia & munia collegiorum singulari solertia,
 & diligentia obiuit. Cum vero Iohannes Rex à Ferdinando, & eius copiis pulsus,
 in Poloniam profugisset, Georgius, qui tunc in Cestacouiano monasterio dege-
 gat, in eius amicitiam & familiaritatem deuenit; atque ab eo in Vngariam ad res
 explorandas, & Iacobum Tornalium, Stephanum Bathorium Somlianum,
 50 Artandiosque fratres, ac cæteros secretiores amicos conueniendos, ac in fide
 & officio retinendos, repetitis vicibus missus est, pedibusque iter confecit; &
 singu-

singularem fidem, industriam atque silentium, in iis, quæ suarum erant partium, peragendis, declarauit; & exilium inopiamque eius pie sustentando, eosdem & plures alios, vt Iohanni ab exilio reuertenti obuiam cum copiis auxiliisque uenirent, auctorem se atque instigatorem præbuit; sic vt Iohannes, si vnquam regnum recuperare liceret, eius tanti in se collati beneficii vberrima præmia redditurum sæpe polliceretur. Itaque promissorum tenax & memor, sublato è medio Cibaco, Varadinum atque ærarii præfecturam illi attribuit, ac moriens cum Isabellæ coniugi, & vnico, quem habebat, filio, tutorem reliquit. Sed quum postea magnis rebus gestis floreret, lateque nominis famam & gloriam propagasset, inuidia ac obtrectatione, communi dignitatis malo, nequaquam vitato, funestum vitæ exitum nactus est; quemadmodum suo loco referemus. Initio anni insequentis, in superiore Vngaria, ac in partibus Ferdinandi, ingens, si vnquam antea, detrimentum acceptum est; negligentia Gasparis Seredii earum regionum, & vrbis Cassouia præfecti. Dum enim induciæ ab vtraque parte lentius ac tardius procedunt, nec quicquam concluditur, facile iis, qui partium studia per fas nefasque fouere consueuerant, occasio turbandis ac innouandis rebus oblata fuit. Erat Leonardus Ceceius Iohannis factioni studiisque addictus, vir acerrimus & militaris, nec procul Cassouia limites eius præsidio tuebatur. Is quosdam milites Vrbanos, quorum Gregorius Lonaius princeps erat, cui Seredius custodiam portarum vrbis concrediderat, plurima legatione ac ingentibus magnorum munerum ac pagorum promissis ad partes traduxerat, vt in prodenda vrbe, ac intromittendis suis militibus operam impenderent.

Cum igitur Seredius Nagidam, duobus inde milliaribus distantem, inuiscendæ coniugis causa secessisset, & Eustathius quoque Feledius eius legatus, vigentibus, vt quidem existimabant, induciis, nullas suspectando insidias abesset; illi exoptatam opportunitatem nacti, idoneos homines eius rei conscios ad Leonardum mittunt, nunciantque, vt insequentî nocte, quo maiori silentio possit, ad urbem cum militibus mature accedat. Ille obscura nocte suscepto itinere, ante diei crepusculum, sicuti erat constitutum, prope vrbis portam, qua ad Eperiessum itur, tacitis passibus, miroque silentio prouehitur, cum quinque trecenariis selectissimorum militum cohortibus. Lonaius & proditores reliqui, portas vrbis sine mora Leonardo patefaciunt: adiuuat facinorosa consilia crassior nebula, quæ diem obduxerat, vt intuentibus, rerum aspectum non nisi proxime redderet; & is antequam à Ciuibus vel præsidiariis sentiretur, in forum intento cursu procurrit; relicto ad portam Ladislao Quequedio, ne quemquam exire permetteret; & quos in subsidiis reliquerat, milites intromitteret. Ibi Iohannis Regis nomen magnis vociferationibus ingeminando proclamant, ac obuios, qui è somno excitati, forte ad clamorem prodierant, sine vlllo discrimine trucidant, captaque Seredii domo, in quam magnum auri & argenti pondus, preciosioresque res collocauerat, ac prætorio occupato, tota vrbe puncto temporis potiuntur. Deinde ad eam diripiendam conuersi, excruciatîs miseris hominibus, vt res abditas proderent, nec sacris nec prophanis rebus parcunt, multo vbique innoxio sanguine profuso: vsque adeo vt nihil dici, fierique possit, nulla immanitatis & avariciæ exempla excogitari, quæ in miseros ciues, & præsidiarios infelicitis vrbis designata editaque non fuerint: quæ etiam absque multis lachrimis neque referri neque audiri possunt. Vrbe in potestatem redacta Leonardus Iohannem de re prospere gesta, certiore reddit, oratque vt equitum & peditum maiora præsidia custodiendæ vrbi celeriter mittat, quæ breui tempore accipit: ac simul eiusdem præfectura, ei, qui vtpote tantam rem absque suorum sanguine patrasset, demandatur. quam vsque ad suum è viuîs excessum diligentissime & accuratissime administrasse dicitur. Ferunt Iohannem legatos ad Seredium misisse, & si à Ferdinando

Cassouia à Vainodanis ex insidiis intercepta & sede diripra est.

lando deficeret, omnem eius substantiam, quam Cassouia amisisset, redditurum promississe.

Sed quum Seredius se deliberaturum respondisset, postero die legatis in se-
cretiorem arcis Nagidæ partem deductis ostendisse cistas & loculos grandiores, *Seredii com-
mentum.*
quos hordeo, farre, furfuribusque refererat, superne vero aurum & argentum, ac
minoris monetæ aliquantulum, modice superiecerat, ostensisq; iis, hoc modo lu-
dicatum legatos, vt diceret, magnopere decipi Iohannem, qui existimet ma-
gnam sibi Cassouia gazam reconditam periisse. quum ipsimet videant, longe ma-
iorem partem adhuc superesse: itaque referant Iohanni se non tantam rerum & pe-
cuniæ iacturam passum esse, vt desertor honoris, ac fidei, & transfuga esse vellet.
¹⁰ Induciis in hunc modum violatis, quum Ferdinandus opportunæ vrbis amissio-
ne, ad noua consilia capienda inclinaret, opportune à Saxonibus & Siculis Trans-
siluanis allatum est, se in eius fidem & clientelam, deserto Iohanne concessuros, si
aliquem magni nominis & auctoritatis virum in prouinciam cum exercitu mit-
teret, à quo defenderentur. Itaque ipse parem Cassouiensi iniuriam clademque
hosti illaturus, Franciscum Niarium delegit, sed quum is valetudine se excusasset,
Balthasari Banffio Thallociano prouinciam demandat, datisque ei mille equiti-
bus, totidemque peditibus, persolutoque stipendio versus Transsiluaniam iter
capeffere iubet. Qui cum Tibiscum traiecisset, Sacmarium & Nemethium oppi-
da nocte intempesta inuadit, captaque & direpta succendit, plurimi ex incolis fu-
²⁰ gientes, partim in Samosio flumine, quod vtrumque oppidum interfluit, partim
incendio miserabiliter periire. Quod si Banffius absque maleficio pergere, & su-
sceptum in Transsiluaniam iter silentio, vti debebat, habebatque in mandatis,
conficere maturasset, haud magno labore prouincia occupari potuisset; conui-
uentibus præcipue, vt fama fuit, Stephano Mailato, & Emerico Balassio; sed cum
hostilis eius in alienam ditionem irruptio, ac oppidorum conflagratio Iohanni si-
gnificatæ essent; exercitu non contemnendo mature collecto, & Gothardo Cuno
tradito, obuiam Banffii latrociniiis eundem existimauit. Banffius re intellecta, tem-
plum, quod Sacmarii erat, vallo fossaque munit, ac Matthiæ Chrouato, legato
suo defendendum committit. ipse adducendorum, vt dicebat, auxiliorum causa,
³⁰ ad Ferdinandum reuertitur. Gothardus Sacmarium cum exercitu perueniens, mu-
nitionem recens extructam obsidione cingere decreuit; ne ex ea milites latroci-
niis assueti Varadinum vsque, (vbi eo tempore Iohannes degebat) excurrere, &
prædas agere possent. cumque omnibus viribus ei expugnandæ incumbendum
putaret, apponere vallo scalas, & irrumpere milites iubet. Ex aduerso Matthias, &
qui intus cum eo erant, sese ac vallum summa vi tueri, conscendere conantes sclo-
petis, lapidibus, sagittis, ac aliis missilibus telis fauciare atq; deturbare. postremo
cum acerrime instaret Gothardus, ac suos ad rem fortiter gerendam voce & ex-
emplo cohortaretur, crassioris sclopeti glande in genu vulneratur; osse toto mi-
⁴⁰ nutatim confracto. quamuis autem lethali vulnere ictus concidisset, à suis tamen
subleuatus est; nihiloque minus milites eius repulso è valli summitate Banffia-
nos terga dare coegerunt, & vallum manu captum est, trucidatis aut captis omni-
bus defensoribus.

Inter quos Matthias Chrouatus, ac Franciscus Parlaghius nobili genere ortus
pluresque alii capti fuere. Victoriæ palmæque decus lethale ducis vulnus non pa-
rum deflorasse visum. ex quo ipse Varadinum delatus, post paucos dies maximo
omnium & ipsius Iohannis dolore viuere desiit. Cum Iohannes à venatione re-
diisset, & Gothardum è viuis excessisse, & ceruam cicurem, quam in delitiis ha-
bebat, & quæ, velut illa Sertoriana, equitantem & venantem assidue comita-
⁵⁰ batur, præacuta sude in ventrem forte defixa periisse simul intellexit. Vn-
pe duplici affectus mærore, captiuos omnes, quamquã antea nunquam ferox aut
crude-

*Seredii com-
mentum.*

*Saxones &
Siculi ad Fer-
dinandum
deficere sta-
tuunt.*

*Sed Sacmarii
direptione à
Banffio fa-
cta, res inter-
rupta fuit.*

*Cunus Vai-
uoda dux Sac-
marium ob-
sidet & ca-
pit.*

*Cunus lethali
vulnere i-
ctus obit.*

*Iohannis faui-
tia in capti-
uos.*

Felsius in superiorem Vngariam cum exercitu missus.

Sarosia Perenij arx vi expugnata à Felsio.

Copia à Vainoda contra eam.

velitaribus praeliis cum Felsianis cotidie depugnant.

crudelis apparuisset, multis in agro erectis furcis, laqueo puniri iussit. Matthias autem, quod olim suas partes sequutus ad hostes transfugisset, proditorum instar, crassiore veru ligneo per ilia adacto interiit. Arduis tamen precibus, & multis lachrimis Ladislai & Bartholomæi Parlaghiorum impetratum ægerrime est, ne frater eorum Franciscus in furca penderet, sed duntaxat capite plecteretur. At Ferdinandus his tantis incommodis, ac geminata contumelia laceffit, & recuperandæ Cassouiæ cura sollicitus, Leonardum Felsium ducem in eas partes mittere decreuit; attributo ei Germanici exercitus robore, ac tormentis, & reliquo apparatu belli. Adfuere ex Pannoniis Ludouicus Pecrius, Franciscus Niarius, Balthasar Banffius, cum equitatu Vngarico, equis armisque probe instructo. Petrus quoque Baquitius, Pauli frater, ac Nicolaus Ostrositius, clari nominis equitum ductor, suos & Alexii Turzonis equites & milites tempestiue adduxere. Itaque breui in Scepusiensem prouinciam peruentum, ibique aliquot dierum quiete militibus concessa, quo facilius impedimenta per alpes Brauiscas transueherentur, postea ad Sirocam ductus exercitus, inde tertiis castris Sarosia arx, quæ Perenianæ dicionis erat, adita. Eam in excelso monte sitam ad motis tormentis expugnare constituit, quod à tergo nihil hostile relinquere vellet. Promotis igitur, magna iumentorum & militum vi laboreque, supra montem tormentis, & aggeribus constitutis, arcem ferreis pilis verberari iussit. Cum difficilis videretur oppugnatio, quod Pereniani quamquam pauci numero, pertinacius, quam opinio erat, sese defenderent: ad extremum qua humus mollior, nec saxosa erat, mænia cuniculis suffodi cepta sunt, quod cum obsessi nequaquam animaduertent, nec si animaduertissent, rerum eiusmodi rudes, occurrere contrariis effossis scrobibus scirent, iniecti succensique pulueris tormentarii violentia murus corruit.

Nec mora, milites accepto signo, arcem, qua murus erat patefactus, inuadunt & capiunt, ac defensores à Germanis crudeliter interficiuntur. pauci, qui in Vngarorum manus inciderant, conseruati, ac ea lege, ne aduersus Ferdinandum arma fumerent, dimissi. Dum Felsius expugnandæ Sarosia operam dat, Iohannes non mediocri metu perculsus, ac de retinenda Cassouia sollicitus, ex Transsiluanis & Vngaris, ac è Moldauia quoque equitum & peditum copias conscribit, tanto numero & apparatu, vt quas Felsio & Germanis, non sine spe obtinendæ victoriæ opponi posse non dubitaret: eisque præfecit, non satis probando consilio, tres duces Georgium Monachum Varadiensem antistitem, ac ipsum Perenium, & Franciscum Bebecum, qui cum tardius cum copiis progredierentur, Felsius imposito captæ Sarosia præsidio, ad urbem Eperies cum exercitu procedit, ac castra ad vrbis mænia collocat, eaque fossa ac vallo muniri iubet. præterea ingentem commeatus copiam, è Scepusio & aliis locis in castra conuehendam curat, cuius haud contemnendus numerus etiam in vrbe erat. Prouisis hoc modo rebus necessariis, ac stipendio militi persoluto, aduentum hostium expectare, & cum eis acie configere constituit.

Sed quum Iohannis duces cum ingenti numero copiarum, in mutuum conspectum venissent, Felsius visa earum multitudine, quod se imparem eis esse animaduertent, castris sese continendo, conatus hostium eludebat: & illos magistri tormentorum egregie rem gerentes, cumque opus esset, maiores minoresque colubrinis peritissime vibrantes, tam castris quam vrbe procul submoueant. minoribus tamen præliis quotidie fere certabatur. & nonnunquam nostri in hostes, sæpe etiam illi vsque ad castra in nostros procurrere, ac pugnare non dubitabant: in quibus modo vni, vt fit, modo alteri parti, aduersa aut propicia incumbente fortuna, plerique capiebantur aut occumbebant. Consumptis in hunc modum aliquot diebus, Iohannis copiarum rebus desperatis, & quod

tres

tres duces diuersas sæpe sententias tueri, nec concordibus animis studiisque, bellum administrare videbantur, sese retro vnde venerant, recipere ceperunt. Quam animaduersa re Felsius, minime amplius contineri potuit, quin abeuntium & tumultuantium hostium vestigiis à tergo insisteret. Quos quum haud procul Tocaio assequutus esset, ducesque cum parte copiarum Tibiscum traiecissent, pars ad citeriorem ripam in castris esset, Felsius eos, qui nondum transierant, adortus, facili negotio perturbatos fudit & fugauit: ita vt pauci qui repugnare ausi essent, à nostris è vestigio capti aut interfecti fuerint: multo autem maxima pars in Tibiscum præcípites acti, ac profundi fluminis aquis absorpti fæde perierint: paucissimi vero in vltiorem ripam enatauerint. Aliquot clarioris nominis equites metu perculsi cum equis flumine hausti miserabiliter interiere; inter quos Cornisius è Rusca oriundus, Nicolaus Bathorius ex iis, qui Gagiani vocantur, Perenii alæ equitum ductor, Iohannes Quequedius, & complures alii.

Receptui cecidit,

fusi fugatiq; in flumine Tibisco perierunt.

Quo in prælio præclara virtus Petri Baquitii & Nicolai Ostrositii, qui in prima acie constituti, fortissime pugnauiere, ac totius equitatus Vngarici enituit: ita vt ipse imperator Felsius, quamquam parcus Pannoniorum laudator, victoriæ palmæque initium ipsorum virtuti & fortitudini tribuere non vereretur. Nec ipse victoriam feliciter partam prosequi destitit, cæterorumque ducum vsus consilio, ad Tocaum oppugnandum, quod à Iohannis ducibus metu ac pauore perculsis, nullo inuecto commeatu, nec præsidio, aut rebus necessariis impositis, negligenter relictum erat, proficisci decreuit. Quod etiam paruo labore captum expugnatumque fuit: dedentibus sese præsidiariis, qui & pauci & rerum inopia adacti, vltiorem obsidionem eiusque incommoda ferre non potuerunt. Supererat Cassouia, nuper admodum negligentia nostrorum & fraude hostium improuiso intercepta.

Tocaum Felsio se dedit,

Ad quam recuperandam omnibus animi & corporis viribus intentus ferebatur, nec victis pulsisque hostibus ocium aut quietem dandam arbitratus, castra & tormenta eo promouere decreuerat; cum Vacienſi pace à Cæsarianis & Iohannis legatis oportune conclusa, Ferdinandus Felsium cum exercitu reuocauit: non sine summo Iohannis commodo, quem proculdubio post Germanorum victoriam, tam Cassouia vrbe, quam tota superioris Pannoniæ ditione spoliari potuisse pro comperto habebatur. Dum hæc alternante inter partes fortuna geruntur, ac Cæsar quidem Africanæ Algerii expeditioni, Sulimanus vero in Asia contra Persas bello gerendo incumbunt, & induciarum seu pacis inter Ferd. & Iohannem transigendæ tempus, non sine grauissimo vtriusque partis & populorum subiectorum incommodo & detrimento frustra elabitur, & occasio restituendæ Coronæ, quam Sulimanus expetebat, importune prætermittitur, legati Iohannis, quos supra nominauimus, iterum ad legatos Cæsaris literas dant, quibus significabant Iohannem, non priuati commodi causa, sed miserorum hominum, qui frequentibus bellorum incommodis vndique vexarentur, pacem exoptare, statuisseque, vt non expectata Sulimani voluntate, cuius reditum iam fere à bienio frustra expectasset, de firma pace primo quoque tempore, æquis conditionibus transigat: itaque petere, vt ad certum locum, & si ipsis videatur, Vaciam conueniant; & paribus vtrinque consiliis, tam salubri & salutari operi optatum finem imponant. Cæsariani Lundensis & Scepperus, re cum Ferdinando communicata, ac ab eo approbata, relictis, quæ Cremniciæ & in montanis ciuitatibus habebant, Mariæ Reginæ negotiis, Vaciam conuenere; & quum diu multumque de conditionibus disceptassent (illi enim diuidendum regnum, statuendosque limites, qui alterius partis ditionem ab altera dirimerent, postulabant; Id quod viuens Gritus vehementer contendisse ferebatur: ii vero ex Pannonio-

Cassouiam aggredi statuit, Sed pace à Cæsarianis & Vacienſis legatis facta reuocatur.

*Pacis VVa-
ciensis condi-
tiones.*

*Pax inter Io-
hannem &
Ferdinandū.*

rum procerum consilio diuisionem certis de causis admittere nequaquam vole-
bant) postremo quum vtraque pars bellorum procellis & tumultibus fatigata,
ad æquiores conditiones descendissent, contentioni finis est impositus, & in
hanc fere sententiam consensere: vt Iohannes donec superstes esset, ea regni parte,
quam ad præsens obtineret, regia potestate potiretur, eique Ferdinandus regii
tituli honorem literis & sermone tribueret: post eius obitum, totius regni pos-
sessio, ad Ferdinandum & liberos eius rediret. Si Iohannes ducta vxore masculum
hæredem relinqueret, Transsilvania eius ditionis foret: ac Iohannis arces pa-
ternæ omnes illi restituerentur. quibus Ferdinandus in Silesia Oppauia prin-
cipatum, aut alium superadderet. Si bellum à Turcis vni aut alteri inferretur,
communibus viribus ei propulsando obstringerentur. Huic transactioni ambo
reges solenni ritu subscribere. fuereque deinceps res in Pannonia aliquamdiu
tranquilliores.

*Mors Steph.
Bathory Palatini.*

*Valent. Tur-
cus ad Vaiuo-
da partes
transit.*

Paulo antequam pax stabiliretur, Stephanus Bathorius Palatinus, de cuius
cum Vaiuoda contentionibus supra memorauimus, in arce Deuenia supra Po-
sonium, vbi Danubius & Morauus flumina commiscuntur, quam Ferdinandus
ei inhabitandam dederat, senio & articularibus omnium membrorum doloribus
confectus, fato functus est: & Posonii in maiori Diui Martini æde tumulatus, re-
lictæ vnica nubili filia Clara, quam è coniuge Sophia Conradi ducis Mazouia
filia susceperat; quæ etiam quum ab Anna Regina amanter educaretur, iamque
Carolo duci Munsterbergico desponsata esset, pari fato patrem sequuta est non
sine summo sponsi & Reginae merore. Exeunte hoc anno, Valent. Turcus, cum na-
turali sua mobilitate, atq; inconstantia, tum à Paulo Baquitio, insigni, vt dicebat,
affectus contumelia, à quo se & salutem suam, insidiis per subordinatos sicarios
petitam querebatur, à Ferdinandi partibus ad Iohannem Regem defecit. Causas
autem fædi eius transfugii, quo Valentini nomen, haud obscure sugillari merito
potest, breuiter expediam. Erat dies memoriæ Diuorum Petri & Pauli Apostolo-
rum dicatus, Baquitii natalis, qui eo tempore Iaurino profectus in arce sua Lacca
degebat. Igitur Valentinum, quem in propinquo Sancti Egidii Benedictinorum
instituti monasterio, quod Simigium vocatur, ab illo per vim & iniuriam occu-
pato morari intellexerat, ad celebrandum natalem inuitauit: isque curru vectus
eo venit, quum locus ab altero non nisi mille passuum interuallo distaret. Cum
post geniales epulas & compotationes, conuiuique hilariter peracti finem Va-
lentinus rediret, ac feruore solis simul & vino incalescens, in curru dormitaret;
Paulus Delius Thrax, Baquitii ipsius alæ æquitum præfectus, cum tribus aut qua-
tuor fociis è proximis viæ dumis & nemore, in queis se occultauerat, mucronata
securi in eum vulnerandum improviso irruit. sed ictu fallente, securis lateri cur-
rus tanta vi impingitur, vt retrahi nequiret. Tum Delius relicto telo, & sum-
ma vi concitato calcaribus equo, in proximas siluas fertur, ac profugit. An vero
hoc tam atrox facinus iussu Baquitii (quod de tantæ integritatis viro vix credi po-
test) vel priuatæ alicuius iniuriæ vlciscendæ causa facere voluerit, hætenus incom-
pertum. ipse Baquitius tanti sceleris se conscium fuisse constanter negare solebat.
Sed Valentinus ipsum sacra hospicii & amicitia iura violasse, insidiarumque au-
ctorem esse omnino affirmans, eum ad singulare certamen prouocauit. nec Paulus
pugnam detrectabat.

Sed Ferdinandus re intellecta, serio & seuerè vtrique prohibuit, ne contro-
uersiam duello vel armis, sed legibus finirent, quam ipsemet pro tribuna-
li regia auctoritate propediem esset cogniturus, iureque decisurus. Verum
Valentinus moræ impatiens, vel hac, vt putabat, iniuria exacerbatus,
vel nimia ambitione ab æquo & bono procul abreptus, qua haud modice la-
borabat, vel quod se iam antea occultis commerciis Iohanni addixisset,
relicto

redicto Ferdinando, ex arce sua Sighetana Quinqueecclesias, inde vero Budam
 discessit; nullo dedecoris aut infamiae metu. Iohannes autem Huniadianam ar-
 cem in Transsilvania, & Debreceonium oppidum, eiusmodi transfugii praemia, ut
 alios quoque ad similem prodicionem inuitaret, ei dono dedit. Nec tamen ea Io-
 hannis liberalitate & munere diu perfrui potuit. quandoquidem paucis post an-
 nis, à Sulimano captus, ac veterum simul & recentium malefactorum pœnas
 luens, in eius vinculis Byzantii expiravit. Nec dissimili fere euentu, haud multo
 post tempore inter Ludouicum quoque Pecrium, equestrium Ferdinandi copia-
 rum ducem, ac Mauricium Furstum, Viti Fursti fratrem, qui Frachoni & Quismar-
 toniae arcibus praerat, hominem superbum & crudelem, acres leuibus de causis
 rixae, & iurgia, demum contentiones obortae; postremo insidiis armisque à Ger-
 mano certatum. Nam quum ille pare quorum iugalium è pascuis clam à milite
 Pecriano abductum quereretur; Pecrius vero à suis factum pernegaret, nec auctor
 liqueret; quum Viennam ad Ferdinandum paucis comitatus proficisceretur, ac ad
 oppidum Purpachium, haud procul à Lacu Fertone pernoctaturus diuertisset,
 Mauricius ut erat turbido praecipitique ingenio, collecta sclopetariorum ali-
 qualta manu, armatisque agrestibus, in eius quiescentis hospitium nocte intem-
 pesta iriose irruit; interfectisque iis, qui arma ceperant, Ludouicum nullas in-
 fidias verum, illato etiam vulnere cepit: ac ad arcem Quismartoniam perduxit,
 fauciatis & una captis Petro Vsalio, Paulo Sarca, & Bartolomæo Horuatinouitio
 clari nominis equitibus, nonnullisque aliis. Read Ferdinandum perlata, illum
 quidem dimitti liberum iussit. Sed quum Ludouicus indignitate tam atrocis in-
 iuriæ exacerbatus, illum ad singularem pugnam prouocasset, nec Germanus cer-
 tamen abnueret, Rex intercessit, seque totius illatae perpeſſæque iniuriæ ordi-
 nem, legibus pro tribunali cogniturum respondit. Verum incertum quibus de
 causis, spes vtriusque per varias dilationes in longissimum protraxit; adeo ut nec
 elusis nec adimpletis Pecrii petitionibus, ac tantæ iniuriæ rationibus, segnius &
 negligentius eas diiudicandas susciperet, tamdiu donec exorto Turcico bello in
 irritum cederent, & ab omnibus ad illud sustinendum & propulsan-
 dum, omiſſa quauis alia re, concur-
 reretur.

*Contentiones
inter Pecriū
& Furstum.*

*Ex insidiis
oppressus Pe-
trius capitur
à Furſto.*

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HUNGARICIS,

LIBER XIII.

*Ibrahimi &
Gritti exitus
funesti.*

*Mehemet Ia-
hiogli varia
loca in Pose-
ga occupat.*

*Clissiam et-
iam premit.*

ONFECTA pace, Ferdinandus molestissima ea curarum mole, qua intestinis discordiis, & ciuilibus armis fuerat dimicandum, leuatus, ad prouincias suas Chrouatiam & Posegam, atq; alias, quæ ad Illyricum vergunt, ab continuis Turcarum incurfibus defendendas, animum adiecit, quamquam necdum certus erat, an Sulimano induciæ probarentur, qui eo tempore ex Asiatica aduersus Persas expeditione reuersus, animum in ea re suum nudare differebat. Gritti etiam & Ibraimus, qui earum præcipui auctores fuerant, pari funesti exitus sorte extincti erant: quorum ille ab iratis & efferatis veteris Daciæ gentibus, ultimo supplicio affectus erat, hunc autem Sulimanus post detectam eius proditio-²⁰ nem & perfidiam, quibus ad se perdendum in vtraq; ad Austriam expeditione variis artibus usus esse ferebatur, iugulari & in mare proiici iusserat. Posega est citerioris Pannoniæ regio, vicina Illyrico, quæ inter duo flumina Sauum & Drauum non imparibus fere interuallis sita est: ita ut à septentrione Drauo, à meridie autē Sauo claudatur. Huic prouinciæ occupandæ Mehemetes Iahioglis Tauruni seu Nandoralbæ præfectus maxime inhiabat per Turcas, quos magno numero, certisq; stipendiis in oppido Esseco sibi subiectos habebat, quibus accedebant Thraces & Martolocii, peditum latrociniis assuetorum genus, qui nulla mercede militantes, aut furari, aut rapto viuere solent. Essecum ad confluentes Danubii & Draui situm, ac muro cinctum³⁰ oppidum, collegioque sacerdotum, quod Budæ Sancti Sigismundi appellatur, olim attributum, Sulimanus oportunitate loci captus, dum ab irrita Viennæ obsidione reuerteretur, occupatam præsidio militari firmauerat. Itaque Tauruno Essecum profectus, arcem Posegam, à qua omnis regio nominatur, à paucis custoditam, ex improviso aggressus, facili negotio cepit, impositisq; militibus tam furta & rapinas exercentibus, quam aliis, etiam Collegio sacerdotum S. Petri Posegani, q; in propinquo ad mille passuum spacium distabat, sacerdotibus, traiecto Drauo, versus Quinqueecclesias, in tutiora loca profugientibus, eadem facilitate potitus est. Inde missis in Chrouatiam copiis, Bozcum, & Berislonem oppida paruo labore militum in potestatem redegit; quum antea Obrouatium oppidum cum arce superimposita per insidias intercepisset; ex quibus omnibus, non solum Dalmatis & Chrouatis, qui Vngariæ regi parebant, sed et Venetorum, quamquam fæderatorum, subditis, per Vscocos & Martalocios incredibilia detrimenta inferebatur. Præter hæc omnia, ad intercludendā arcem Clissiam, intercipiendosq; ab ea comatus, duo Castella prope Salonas clarissimā urbē infra supraq; Clissiam in Pannonica ditione extruēda curauit, ut ex illis ea arx in editissimæ rupis summitate, inexpugnabili loco constructa, vbi Bela Rex, à Tartariis olim pulsus liberos suos conseruaue-⁴⁰ rat, continuè atq; perpetuæ obsidionis incommodis, ac fame & siti (quibus solis nec vlla alia vi expugnari potest) coacta in potestatem redigeretur. Clissiam Diocletiani Imperatoris, qui Christianos olim tam impie, quam crudeliter persequutus esse, literarum monumentis traditur, patriam fuisse supra Salonas positam, & antiquis

Diocle-

Diocletiam dictam doctissimus vir Stephanus Radetius Episcopus Agriensis existimauit. His tantis sub tractatu & spe pacis ac induciarum illatis iniuriis laceffitus Ferdinandus, duplici comparato exercitu, hostibus occurrendum decreuit; quorum alterum in Dalmatiam misit; alterum vero versus Posegam & Essecum proficisci iussit. Illi Petrum Crusitium, suum Clissiae praefectum, huic vero Iohannem Cocianum Viennensi obsidione tolerata clarum praefecit. Nicolao autem Turriano Comiti, viro militiae perito dedit in mandatis, ut cum sua trium millium militum legione Germanica Crusitio sese adiungat. Paulus quoque Pontifex Ferdinandi precibus exoratus, sua haud contemnenda auxilia misit, duce eis constituto Luca Anconitano, cui tormenta bellica triremibus mari aduecta, cum puluere pilisque ferreis & commeatu attribuit. Cum igitur Crusitius cum his copiis, duobus castellis expugnatis, earumque munitionibus dirutis, Salonis immineret, Amurathes Vsephi Boznensis praefecti alumnus, qui Verbofaniae res curabat, cum mille equitibus, totidemque peditibus, aduersus eos ab urbis mœnibus submouendos, opportunissimo tempore superuenit. Nec mora, terribili impetu facto, & horrendo clamore sublato nostros adortus, tanto animorum & virium ardore percellere cepit, ut & Italis & Germanis resistendi & repugnandi potestatem improuisa irruptione eriperet, iique omnes paruo labore fusi & profligati terga vertere cogerentur. Crusitius ut erat pugnax, ac manu & consilio iuxta promptus, aliquandiu eos fugientes retentare frustra conatus, quum etiam Chrouati & Dalmatae insolito pauore exanimati, cæteris fugientibus sese adiunxissent, ultimus concitato equo fugae se dedit. Eum intento cursu ad propinquum maris lictus fugientem, ac equo desilientem, quoddam nauigium, quod ex Italia venerat, excepit, & cum eo in altum prouehitur. Sed tanta simul fugientium militum multitudo eandem in nauim insiluit, ut pregrauante nimio pondere, nulla vi, nullo remigum aut nautarum conatu è littore propelli potuerit; sic ut Turcae, qui eorum fugam pari cursus celeritate assequi contendebant, in nauem vado & arenis inhærentem immobilemque insilirent, ac Petrum praeter aliis cognitum, quamquam se acerrime defendentem, multis accurrentibus interficerent. Caput eius Athliaga equitum ductor incuruamachaera celeriter amputauit, truncoque in nauis relicto Amurathi dono attulit. quod quum Amurathes Clissianis ostendisset, ac ut se dederent, admonuisset, quum postea vi coactis nulla vitae salus foret expectanda, ingenti terrore correpti, commeatusque & praesertim aquae inopia adacti (nam Amurathes exitu praecipuo, fontem, qui proxime foris arcem scaturit, ne ex eo inclusi potarent, ademerat) arcem dediderunt: sicque Clissia multis saeculis à Pannoniis & Dalmatis magno labore egregiaque virtute defensa, hoc miserabili casu in hostium potestatem deuenit, corpus eius, postea, discedentibus Turcis, nostri apud Spalacum urbem sepeliuere. Turrianus & Aconitanus, eorum pernicitate freti, dimidia aut maiori suorum parte amissa, magno labore & periculo in tutum euasere. Sed Cremonsius Turrianæ legionis legatus, & milites, qui vna se fugae dederant, qui ducenti fere erant, ad vnum interfecti deletique fuerunt. Paulo etiam ante, quam hæc gererentur, idem ille Amurathes, Venetorum copiis, duce Gabriele Ripa Veronensi, Obrouatium oppugnare ausus, similem cladem intulerat, easque primo impetu in turpem fugam coniectas tanta earum ignauia dissipauerat, ut ne ferrum quidem stringere, aut ora hostium intueri ausi essent, cuius tamen rei male gestæ, infelix Ripa, seueritate Pisaurii Venetæ classis praefecti, in ipsa prætoriae triremis prora capite penas persoluit. Hic Amurathes è Sibenico Dalmatiæ vrbe maritima oriundus, in puerili ætate à Turcis captus, & Vsepho Boznæ praefecto donatus fuit: ac paulo post ab eo ordinum ductor effectus, deinde multis aliis præliis, tum postremo clade exercitus Cociani ad Essecum illata, magnam nominis gloriam adeptus fuit. Necdum

Ferdinandi
Regis exerci-
tus Turcu op-
positus.

Turrianus &
Crusitius ab
Vsephi Bos-
nensis alum-
no Amurathe
profligati.

Crusitius Clis-
sæ praefectus
interficitur.

Capite eius
Clissianis o-
stentato,
Arx inexpu-
gnabilis Tur-
cis deditur.

Idem Amu-
rathes etiam
Venetos ca-
dit.

Amurathis
origo.

enim malis nostris satiata numina erant, sed aliis super alias cladibus prægrauatos fatigabant: scilicet ut optimi Regis Ferdinandi cepta, atque consilia, vel prudentissime suscepta, optato euentu carerent, & fortissimæ Germanici atque Pannonici nominis gentes, vetere sua gloria spoliata, à longe paucioribus numero barbaris fæde sternerentur. Nam quum altera ex parte ab Cociano alter exercitus, genere & delectu militum, quam numero validior, in Illyricum ductus esset, intercluso com meatu, & enectis fame militibus aduersam tulit fortunam: ita ut duobus in locis duo exercitus admiranda barbarorum felicitate, & grauissimo nostrorum infortunio, atque detrimento turpiter fugati & cæsi deleterentur. De quorum alterius successu, iam breuibus commemorauimus: superest ut alterum quoque bellum quomodo, quamue tristi & luctuoso euentu gestum sit (quoniam hoc anno pugnatum esse constat) quam fieri poterit breuissime recenscamus. Adulta iam ætate, ac messe triticea peracta, quo facilius exercitui de com meatu prouisum foret, Cocianus omnes copias ad Capronciam ciuitatem conuenire iubet: postea ipse cum octo muralibus tormentis grandioribus, ac aliquot campestribus colubrinis, ac cæteris rebus bello necessariis, atque impedimentis tempestiue eodem venit. Ludouico Pecrio, Vngaricarum & Illyrici nominis copiarum præfectura cum imperio committitur, quod nemo adhuc Banus esset declaratus in locum Francisci Battianii eo se magistratu abdicantis. Peditatum vero omnem regendum accepit Ludouicus Comes Lod. qui in Rhetia Tridentinis alpibus, Italiaque proxima, ac in Gallia Cisalpina, qua Athesis & Padus flumina decurrunt, peculiares suas cohortes conscriptas collegerat, quæ magnum rerum bellicarum usum habere ferebantur. Equitatus ex Bohemis conscriptus Alberto Slicco parabat, quum è Stiria, Iohannes Vngnadus eius prouinciæ præfectus, & è Carinthia Erasmus Magerus, qui etiam Fuchstus vocabatur, ornatissimos equites Germanos adduxissent. Paulus Baquitius ex Vngaria peculiarem validamque alam Thracibus veteranis intermixtam, & multis præliis exercitatum secum habebat. is quamquam paulo ante à Ferdinando vacationem militiæ impetrauerat, nec in Illyricum proficisci obligatus erat, tamen quia commune periculum urgebat, & cum Cociano iam inde ab urbibus usque Viennensis obsidione, quam una sustinuerant, coniunctissimi animis erant, extraordinaria quadam conditione ultro militandum sibi constituerat: & ab omnibus quarumuis nationum militibus, ob singularem fortitudinem & rei militaris peritiam, magno in pretio & honore habebatur.

Cusando com meatui Simon Episcopus Zagrabienensis erat præpositus, ut cum Iodoco Lilenbergo apud Germanos eodem munere fungenti, pari cura & diligentia annonam administraret: eisque ambobus adiuncti erant, alii quatuor viri ex prouincia, qui annonam & alimenta tam plaustris quam nauigiis iusto precio conuehenda curarent: ea indicta minus obedientibus pæna, ut ab iis com meatus absque precio adimeretur. Numerus equestrium copiarum tam grauis quam leuis armaturæ octo circiter millium equitum summam implebat, peditum vero omnis generis sexdecim millia censebantur.

Cum iis Cocianus castra Caproncia promouit, & vltima die Augusti ad Berseciam Castellum metatus est. ex quibus castris conuectionem annonæ & rerum victui necessariorum, quarum iam tum non leuis oborta esse videbatur penuria, datis in omnes partes literis & mandatis imperauit. illinc decimo post die ad Veruciam lentis passibus ob tardiores tormentorum cutrulum, & impedimentorum subuectionem, est peruentum. quo in loco maiori eduliorum inopia laborari ceptum. ideoque Zagrabienensis & alii, seuerioribus verbis & literis perstricti admonebantur, ut quum cibaria, quæ milites secum attulissent, quæue ad longius producti belli necessitates reseruare voluissent, iam initio expeditionis absumi necesse esset,

alia

Expeditio
Cociani infelici
euentu
suscepta.
Anno 1537.

Lodronius,
Schliccus,
Vngnadus,
Magerus, &
Baquitius
exercitus duce.

Equitum octo
millia, Peditum
16000.
censebantur.

Annona penuria.

alia vti constitutum esset, mature subministrarent, ne ob rei frumentariae tardi-
 tatem, aut victoria turpiter interpellata redeundum foret, aut inualefcente fame,
 tantus tamque florens exercitus, non virtute hostium, sed suorum incuria & desi-
 dia deleretur. Interea dum commeatus ad Veruciam expectantur, Paulus Baqui-
 tius mittitur exploratum cum suis mille equitibus Vngaris, ac duabus expedi-
 tis Italicorum sclopetariorum cohortibus, versus Zopiam arcem, ut si quos ex
 hostibus captos in castra adducere posset, ab iis de hostium consiliis certiora co-
 gnosci possent. Quem ubi hostes conspexere, totum exercitum adesse rati, cor-
 rupto commeatu, & incensa arce aufugerunt. Eos tamen insequuti equites Ba-
 quitii, complures partim interfecere, partim captos adduxere. à quibus idem,
 quod antea certorum exploratorum indicio compertum erat, cognitum est,
 Iahioglim & Turcas eius esse mentis propositique, ut ad Essecum positis castris
 Cocianum eiusque copias expectent, ibique praelii fortunam experiantur. Inte-
 rea equitum cataphractorum ala superuenit, quæ & alia auxilia subsequi, & com-
 meatus non procul abesse nunciabat. Disputatur interea militari in consilio,
 an eadem via, vti planiore, vel relicta ad dextram Posegk, quod ei adeunda iuga,
 & saltus Garauicii montis, qui Plinio olim, Bebius dictus existimatur, Posegam
 à Sclauonia determinantis, difficili labore, superanda essent, progredi expedi-
 ret. Omissa igitur Posegana via, hæc quæ campestris & planior erat, eligitur;
 quando iam Zopia ab hostibus concremata, & ea sublata difficultate longe com-
 modior transituris esse censeretur: sicque Sclauonico ad sinistram itinere sus-
 cepto, castra promouentur, & ut Ladislaus Moræus, nuper à duobus regibus
 ob maleficia & prædas; Pannonia, ut diximus, in Illyricum pulsus, velut lo-
 corum peritus antecedit, iubetur; & illinc decimis castris ad Valponem, Pe-
 renianæ dicionis locum, peruenitur: qui eo tempore partes Iohannis regis se-
 quutus, suis tamen, qui ibi erant, præfectis dederat in mandatis, ut nostros
 non commeatu solum, & rebus necessariis, sed etiam opera consilioque iuu-
 rent. Ibi Crassus flumen ponte erat sternendus, quod limosus & profundo
 cæno stagnans, caretisque impeditus vado transiri non posset. Dum pons
 constructur, & consilia de itinere progressuque castrorum conferuntur, septi-
 mus dies transiit; nec tamen finis continuæ sit consultationis. Alii enim Esse-
 co ommissa ignobile quoddam castellum, ultra situm obsidendum censebant, alii
 expectandum Semburgum cum auxiliis, nec quid temere aut properanter a-
 gendum. Cæterum complures, morain crepita, infesta signa in hostem, quam-
 primum vertenda dicebant, nec cessando singulis momentis, & singularum pro-
 uinciarum sensim progredientia auxilia, expectando tempus terendum: rem ma-
 ture ferro decernendam, quum si vitandum hostium congressum, reformidato
 periculorum euentu censuissent, latius domi quiescendum fuisset. autumnū iam
 præcipitare; & si hiems gerendis bello rebus aduersa, sæuis tempestatum procel-
 lis ingruat, cum duplici hoste futuram difficilem dimicationem; temporis nimi-
 rum iniuria, & recenti hostium è tectis erumpentium impetu. proinde Esseco, ubi
 hostes sint, mature admouendas manus. locum esse debilem, muris peruetu-
 stis, nullo munimento. ita ut hostes viso tanto exercitu, tot currulibus tor-
 mentis instructo, aut protinus locum deserturos, aut si resistere velint, au-
 deantque, facile disici fugarique possint. Huic sententiæ, maior pars fer-
 uidis atque audacibus animis consentiebant, & omnem vel vnius diei moram
 tollendam, iterque ad Essecum iustis passibus suscipiendum suadebant. Decer-
 nitur itaque recensendas copias esse, & castra promouenda. Equitatus ad de-
 cem millia census est. nam post discessum à Caproncia plures in castra vtriuf-
 que armaturæ equites auxiliares confluxerant. Sed peditatus, præterquam
 quod plurimi dilapsi essent, febribus ob nimium pomorum autumnalium
 esum,

dum, ac cæteris vulgaribus morbis vehementer erat imminutus: & præter æ-
 grotos, cæterorum maior pars inedia, frigore, vigiliis, aliisque incommodis adeo
 erat debilitata, ut tribuni præfectique eorum, ad sustinendas præliorum, aut sal-
 tem longioris & luctuosi itineris difficultates, paruum spem in eis habere viderentur.
 Valpone discedentes tridui cibaria milites parare, secumque ferre iu-
 bentur, & missis per castra tympanistis ac tubicinibus edicitur, ne quis, nisi
 cum foret debellatum, hostem capere, aut præda se onerare ausit, deque alimen-
 tis breui in magna copia adfuturis bene sperare iubent. Peruenitur tertio die
 in quædam prata, quibus à sinistra Drauus, à dextra parte saltuosa quædam lo-
 ca & nemora, cum collibus incultis adiacebant: & altero ab Esseco milliari di-
 stabant. His in pratis, aduentu nostrorum audito, egressi Esseco equites Tur-
 cæ apparuerunt; quos propius castra accedere non ausos, sed sublato ululatu dis-
 currentes magistri tormentorum procul submouerunt. postero die effusi oppi-
 do hostes, minutioribus præliis, duobus in locis certauere cum nostris equitibus,
 maxime Vngaris, intermixto etiã Germanorum certo numero; & multis vtrinque
 cadentibus, nostri in castra, hostes in oppidum, æquo Marte discesserunt. Ad eius
 diei vesperum Simon Zagrabienſis Episcopus in castra venit cum suis copiis, cu-
 ius aduentu quamquam haud magnam annonæ copiam attulisset, apud milites
 tamen non nihil recreatos timor inediæ antea conceptus minuitur. Sed quum ho-
 stes frequentius ad leuiora certamina nostros prouocando excurrerent, nostrisque
 & eorum equis grauias sæpe vulnera inferendo, fatigarent, debilitarentque: prohi-
 betur serio à ducibus, ne cuiquã extra castra ad prælium exire liceat: Verum rei tor-
 mentariæ præpositis committitur negocium, eos castris arcendi. qui cum eis procur-
 rentibus densa maiorum minorumque colubinarum procella sæpe detrimenta in-
 ferrent, pluresque equi vna cum fessoribus, ferreis pilis icti discerperentur, Turcæ a-
 nimaduerso periculo, nauigia, quas Saicas seu Nasadas vocamus, pyratice myopa-
 ronibus similia, ad ripam stagni cuiusdam, quam Drauus in Crassum flumen exundans
 efficit, Ianiceris & Asapis peditibus, Martolociisque plena promouent; per quos no-
 stri non solum sclopetis, sed etiam minoribus falconum pilis, quos singulæ Nasa-
 dæ in prora habere solent, peterentur. Ex collibus etiam à dextra parte per dispo-
 sitos equites, nostrorum agmina laceſcere & perturbare conabantur. Sed nostri
 promoti exercitu, & instructa acie, tormentis maioribus in hostes directis, eos sta-
 gnum simul & colles deferere, & vtrobiusque fugam capeſcere cogunt. sed pulsi & fu-
 gientes pagum, qui erat vtriusque transeundus, succendunt: ut ea nostris insequentibus
 iniecta mora, tutior ipsis ad suos fuga pararetur. Tum Cocianus superatis collibus
 ad planiciem aquationi simul & pabulationi idoneam castra transfert, à qua et-
 tiam nemora & siluæ ad lignationem non abessent. Hinc maius tormentum ex-
 plodi iubet, periculum facturum, an pilæ ab ea distantia murum verberare possent,
 sed maius esse interuallum loci, quam quod noceri oppido possit, animaduertens;
 in aliam vallem castra promouere volebat. Sed quum eius adeundæ facultatem
 Mahometes, facta è destructo templo munitione, castelloque erecto, & præsidio
 imposito, eripuiſſet: conspicatus ultra oppidum aliam planiciem commodiorem,
 eo castra adducere, & tormentis collocandis locum quærere decreuit. Sed neque ea pla-
 nicies commodè adiri poterat. quandoquidẽ si ea superanda eſſet, via, quæ ad Val-
 ponem ducit, relinquenda erat: aliudque difficile & laboriosum iter suscipiendum,
 & non paruum inediæ metus imminebat, si conuehendi com meatus commoditas
 ab hoste præriperetur. Dum ea de re disputatur, nonnulli, ut sit, ingenii ostentandi
 causa, importunam eam sententiam multis verbis confirmant, transeundum in
 eam planiciem dictitantes, ibique instruendam oppugnationem, & expectandos com-
 meatus, hostem inedia, æque laborantem, breui aut discessurum, aut ad deditionis
 condiciones coactum iri. idque se à transfugis & captiuis intellexiſſe, proinde sibi
 videri,

videri, vt cum tantum superfit commeatus, ne intra septimum diem fames extimescenda sit; intereaque & Semburgus venturus, & recentia militi obsonia adferenda sperentur, tantam victoriæ occasionem minime negligendam, præsertim quum iam octobri mense ad exitum labente, hiems fores pulset, & nisi quid egregii facinoris tempestiue tentetur, postea frigore tempestatumque incommoditatibus excludantur. interim non de fore Thracum seu Rascianorum studia, qui operam suam si eo descendatur, omnem offerant, tam in suppediandis commeatibus, quam armis confociandis, & in Turcas vertendis. Et vt sententiam suam tuerentur, addebant hostium tormenta, quæ inusitatae magnitudinis, & ingenti numero essent, omnia ad eam partem qua castra transirent, obuersa, nostris insigne detrimentum allatura. Itaque hæc præ aliis sententia Cociano probatur. nec mora, postero die longiore capto circuitu instructis agminibus ad vltiorem campum ire contenditur. Mahometes animaduerso nostrorum discessu, & re, vti erat, ex coniectura cognita, mille equites expeditos, & Ianicerorum scloperariorum manum, ad incommodandos, & carpandos nostros, dum saltu superant, immisit. qui quum nostros à lateribus, & à tergo vndique infestarent, Cocianus eis submouendis, Bohemos atque Italos pedites opponit. Sed quum Bohemi hostium vlulatu, atq; incurfibus, quibus nonnulli cædebantur, territi fugam dedissent. Itali egregia virtute resistunt. quibus laborantibus equites Mageriani subsidio accurrunt, Turcisq; repulsis, & paruo accepto incommodo, saltu superant: castrisq; in plano campo positis, aggeres tormentis collocandis construuntur, vt si hostis prodire in aciem velit, pugnandi potestas daretur. Verum is cauto consilio, se & suos in oppido continet, haud ignarus nostros iamdiu commeatus inopia laborantes, & ea indies crescente, breui cum insigni ignominia, rebus infectis, discessuros. Dum ibi hæret Cocianus, consilii inops, nec à tot tantisque egregiæ fortitudinis ducibus quicquam salubris ac vtilis consilii adfertur, Balthasar Banffius præpostera esse consilia, quibus de victoria prius, quam de subleuanda, qua exercitus laboret, fame, sermones conferuntur, dictitans, haud procul abesse Hermanum Castellum vetusti operis ait, in quo magna sit ab hostibus collecta commeatus copia. Illud expugnandum, & alimentis in eo repertis exercitum sustentandum sibi videri. Itaq; laudato eius consilio, Cocianus, de secunda noctis vigilia signa conuelli iubet, & structa acie Hermanum versus castra mouet, agminibus turbatis, & signis male cohærentibus, ita vt carris & impedimentis confuse & perturbate promotis, fugæ, quam discessus speciem præberet. Turcæ quamquam ex strepitu ac clamore, nostrorum discessum animaduertent: tamen quod se obsidione solui lætarentur, tum quod insidias suspectarent, nihil se commouent. Nostri Hermanum prius à Turcis, qui in præsidio erant, aliquot horis defensum, postea deditione capiunt, & hostes quo velint abire permittunt. Sed quum commeatus non ea copia repertus esset, qua laboranti exercitui succurreretur, decepti spe sua duces, nec parum animo consternati, ad alia rursus consilia confugiunt, & pontem amni vicino, qui isthic excurrebat, qui tunc continuis imbribus intumuerat, imponendum, ad amplissimam commeatus copiam ea opportunitate habendam vertuntur. Ponte per tridui spacium opera fabrorum & militum instaurato, carrorum, quibus impedimenta vehabantur, multitudo transire incepit, & minora quoq; tormenta. Sed octauum maius tormentum, cui Ferdinandi insignia incisa erant, ingenti pondere pontem fatifcentem interrupit. quamobrè illud iussu Cociani, ne eo hostis potiretur, malleis diffractum est, Superato amne & ponte interrupto, ne Turcis insequendi nostros facultas esset, rursus disputatur, an relictis tormentis, ac spiraculis eorum ferro transfixis, ac scalis & ptonibus, aliisque bellicis apparatusibus igne absumptis, expedito itinere ad Valponem, celerius redeundum sit; vel, vt alii suadent, per Posegæ fines iter instituendum, & Iuanca olim Francisci Zaii arce, qui eo tempore inter minores præfe-

*Hermanum
castellum no-
stris deditur.*

*Nostri, inopia
commeatus
castra mo-
uent.*

præfectos censebatur, ac oppido Gara, quæ plenissima rerum alendo exercitui erant, expugnatis, milites enecti fame recreari possent. Cocianus repudiata prioris sententia huic adhæsit: ut si tormenta maiora, rupto metallo, paribus portionibus in carros distribuantur, se si necesse sit, vel suo sumptu restauraturum pollicitus est. Nec mora, indicta profectio, frequentioribus locis, ob pondera carrorum & tormentorum, subsistitur, quod mollitis assidua pluuia campis, eorum rotæ usque ad axes cæno vorarentur. Iuanca exitinere facili negotio capitur. sed neque in ea præter vini vehes aliquot aliud commeatus genus reperitur. Ibi in albescente cælo, Turcæ truci sublato ululatu nostros inuadunt; certatur aliquot in locis acerrime, sed ubi Bohemicæ Alberti Slicci turmæ erant, longe vrgentissime. Ibi Petrus Raschinius Alberti legatus barbaros submouet: sed illis iterum pugna restaurantibus, atrocius & magis cruentum certamen oritur, ac ipse fortiter pugnans interficitur. Tamen nostri continuata profectio, quatuor carrorum ordines instituunt, qui progredientium latera protegant, & milites tutius inter cursantes barbaros propulsent. Sed quum frequentes tumuli & colles, saltibus & profundo cæno impediti occurrerent, ac hærentia impedimenta necessario iter remorarentur, Mehemetes, Amurates, & Cassonus, qui relicta Buda in patriam Chrouatiam redierat, Ianiceros & Thraces Martalocios, qui viarum & nemorum compendia nossent, præmittebat, attributis eis minoribus falconetis; atque ii angustis præoccupatis nostros quam maxime distinebant. qua barbarorum astutia nostros multa sæpe vulnera, multa detrimenta referebant: neque nostros ad resistendum ex præcepto Cociani consistere audebant: sed cundo & sagittis, ac sclopetis rem gerendo, quantum poterant sese tuebantur. Inde quum superatis saltibus & montium iugis ad patentiora loca peruentum esset; equitesque Vngari atque Illyrici, summa ira atque audacia pugnam cum hoste confererent, & vicissim Turcæ frequentiores identidem adcurrerent, oblata ædendæ nobilioris pugna cuiusdam occasio videbatur. Ibi ante alios Paulus Baquitius, bellator insignis, hortatu Cociani, qui eius receptus & copiarum omnium curam ei concediderat, dum suos & Germanos voce atque exemplo, ad virtutem cohortatur, forte à Ianiceris, qui equitibus intermixti pugnant, sclopeti glande caput ictus, equo deiicitur. Eum prolabentem sui ac alieni equites densata acie certatim tueri conantes, à Turcis, qui magno numero & viribus dimicabant, reiecti sunt, & illi caput celeriter detruncatum. Cecidere in eo prælio dum Baquitio opem ferre volunt, Paulus Fodorus Veteranus eius equitum ductor, simul cum suo, quem carum habebat, & Talpassum vocabat, militari equo: Theodorus Peitius Thrax, & complures alii. Capti vero aliquot, inter quos Demetrius Scanderouitius, & Lupus Milola, similiter Thraces: nec non Paulus ille Delius, quem ante triennium Valentino Turco, è conuiuio Baquitii reuertenti, insidias struxisse retulimus. Eum Valentinus ab Amurate, à cuius militibus captus est, mille aureis numis redimere volebat, ut in eum sub quæstione de sceleris confessum animaduerneret: sed quum ille virum militia atque armis clarum ad supplicium tradere nollet, Valentinus donata ei illa pecunia è medio tollendum curauit. Baquitii cæde diuulgata, cui nemo inter omnes nostrarum copiarum duces, militari solertia ac ingentis animi fortitudine erat conferendus; magnus timor totis castris incussus est, quando nemo iam superesset, quo ductante, dimicanteque, Victoria de Turcis speranda esset; nec etiam antea, nisi ab eius ingenio profectum fuisse diceretur, quicquid prospere, quicquid cum aliquo fructu factum esset. Amissi ducis tanti casu exacerbati Vngari & Thraces, ac vlciscendi cupiditate incensi, quamquã recentes Turcæ suis auxilio venirent, tanta tamen vi hostes repulere, ut multis suorum amissis falcones Currules, quibus aduersus nostros iaculabantur, deserere cogerentur. quos quum pedites nostri facto cuneo

auchere

*Turcæ nostros
discedentes
aggrediuntur.*

*Baquitius
dux bello clari-
tus in prælio
cadit.*

auehere iuberentur, præ corporum & virium imbecillitate, ob incediam contra-
 cta, imperio parere non poterant: & ex aduerso Ianicæ & cæteri hostium pe-
 dices vigore corporis animique præstantes, non solum falcones protegere, sed
 etiam nostris persequendis & impetendis, nullum modum, nullum finem facere.
 His incommodis exagitati nostri milites, quum nullis famis subsidiis, nec vlla spe
 auxiliorum sustentarentur, omnes extremæ calamitatis luctuosum finem expe- *Nostrorum*
 ctabant; eoque celeriori desperatione, quod hostibus à Belgrado & Samandria, *desperatio.*
 ac illis Bulgariæ & Thraciæ limitibus, auxilia ventura: sibi autem etiam socios, &
 præsertim Illyrici nominis equites, qui haud procul domo militabant, rebus de-
 speratis, indies dilabi, & ad suos reuerti conspicerent. Neq; ad extremum Cocianus
 & Pecrius, aut alii duces, in hunc modum misere consternatos milites, spe vlla, aut
 saltem mutuo colloquio, vti alias facere solebant, consolari & erigere, & ipsi atto-
 nitis similes, volebant aut poterant. Quum vero in subiectos Garæ campos ventum
 esset, à Thracibus seu Rascianis, qui hinc inde commeabant, adfertur siluas proxi-
 mas, per quas nostris eundum esset, succisis ingentium arborum prægnantibus
 truncis, hostes præsepsisse, ita vt non nisi redeundo ad Valponem (id vero etiam
 absque tormentis, carris, & sarcinis) salutis & receptui exercitus consuli posse vide-
 retur: aut ad Castellum sanctæ Elisabethæ, quod erat Moræi dicionis, diuertend-
 dum. Verum Valponis via in consilio prælata est, quod ibi pecunia in stipendium
 missa seruetur, & commeatus abunde esset conuectus. Itaque adactus necessita-
 te Cocianus, succenso puluere sulphureo. & relictis, quod commode protrahi
 non poterant, tormentis, corruptisque & concrematis exercitus impedimentis,
 iter suscipit, quod truncos ingentium arborum, si quæ ea via deiectæ essent, mili-
 tum opera disici & iter repurgari posse putaret. Sed etiam huic consilio reperti
 sunt, qui repugnarent, ita vt Cocianus & reliqui duces animos desponderent, & vt
 desperatis accidere solet, de sola fuga capienda cogitarent. At Mahumetes, Amu-
 rates & Cassonus singula nostrorum consilia per Rascianos anticipis inconstan-
 tia, ac certioris perfidiæ homines explorabant, & de singulis exercitus nostri in-
 commodis certiores reddebantur; ac propterea nostrorum motum obseruabant,
 vt quum castra promouere vellent, nostros in locorum angustiis opportune inua- *Nostris metu*
 derent. Sub nocte, quam omnes in somnem duxerant, Ladislaus Moræus flagicio- *perculsi infamem passim.*
 so consilio primus ad sanctam Elizabetam, quod suum castellum haud longe aberat *fugam cape-*
 in honesti discessus initium dedit. Eum Stiria equites quos Iohannes Vnghnodus *sunt.*
 ducebat, pari honoris & disciplinæ neglectu sequuti sunt, quamquam claudendo
 extremo agmini erant destinati. Nec multo post eadem nocte Simon Episcopus
 eadem infamia iter Zagrabiam versus, quod securius fore putabat, intendit. Qui-
 bus rebus intellectis Cocianus plane vecors & amens, conscenso equo, & relictis
 absque imperio exercitu sese in fugam longe ignominiosam coniicit. Pecrius
 quoque validis equitum turmis septus, locorumque peritus, nullo itidem fædæ
 fugæ aut dedecoris metu, sub obscuræ noctis tenebris discessit. Lodronius in-
 terea à suis equite excitatur, deque turpi Cociani fuga certior redditur. quod
 quum vir fortis & de Cociani fide virtuteque nihil dubitans, credere non pos-
 set: vti erat continuis laboribus & peruigiliis vehementer fatigatus, iterum se
 quieti dedit. Sed hostes audito strepitu castrorum tumultuantium, id, quod erat,
 rati, confurgunt omnes, seque in nostros inuadendos, accingunt. Verum Me-
 hemetus expectandam lucem, & certius cognoscenda hostium consilia statuens,
 suos, vt imperium suum expectent, hortatur. Interim etiam Lodronius à quiete
 rursus excitatus, Turcas, qui in propinquo erant, fremere & strepere sentit. sed
 quum se equestrium copiarum præsidis nudatum, ac quod erat perfidiæ & prodi-
 cionis proximum ab suo imperatore desertum videt, protinus iracundia commoueri, *Lodronii Co-*
 nec tam animo sese demittere. itaq; pedices alloquitur, & hortatur, ne animos de- *mitis genero-*
 spon- *sa animi con-*
 stantia.

spondeant, sed quod iniqua rerum fors tulerit, fortibus animis & dextris superandum putent, & de honesta potius morte, quam turpi & degeneri fuga cogitent. Lodronium militum animos confirmantē Equites Fuchstiani & Austriaci, qui profectiois signū, vti erat constitutum, expectauerant, ad eum concurrunt: seque eius virtuti ac industriæ commendantes auspiciis illius infaustæ militiæ finem facturos, quemcūq; Deus & fortuna tulisset, affirmant. Lodronius recusata, quantum verbis poterat provincia, quod se ea indignum profiteretur; tamen infelicitis exercitus indignam sortem miseratus, re ipsa imperium suscepit, & quamdiu vita superfuit, exercere non destitit. Traditum est memoriæ, quum generoso & militari equo insidens, ad milites concionaretur, ne turpem fugam capefferent, sed ut fortes Germanici nominis milites deceret, fortiter & honeste occumbendum statuerent, quendā ex Germanis militem dixisse; tu vero, optime Lodroni, facile aliis fugam, ut indecoram & inhonestam dissuadere conaris, quum sex pedibus instructus, plus ac celerius currere queas, quam nos, qui tantum duos pedes habemus. Intellexit vir acutus, militis argute dictū, statimq; equo desiliens, eum stricto gladio confodit, & militibus fratrum nomine appellatis respondit, se quoq; duobus pedibus vsurum, & æquato periculo peditem cum peditibus pugnaturū, cæteros etiam quos habebat equos, quibusdam familiarium, & aliis partim vulnere debilitatis, partim ægrotis militibus singulati pietate & humanitate distribuit. In hūc modum cum gradum promouissent, vix egressi castris, ab incondita barbarorum turba vndiq; circumfunduntur; eundoq; & frequenter pugnando iter carpebant, donec Magerus Carinthiorū præfectus, equo insigni ac cristis & armis fulgentibus conspicuus trucidatur, & cum eo complures equites & signiferi. Alio quoque loco Austriaci, quamquā acerrime pugnantes, conciduntur, capto Chuenringo eorum ductore: qui ex vulnere postea apud hostes periit. Nicolaus tamen Comes Turrianus, alter eorum dux, vir apprime militaris, acceptis illatisq; vulneribus, ægerrime euasit: quū Georgius Taiffelius, Gebhardus Belzerus & Leonardus Lambergerus in manus hostium viui incidissent. Bohemorum equitum ordines, procella glandium perturbati & dissipati, ac Slicco duce carentes, (is enim maturius quam oportebat e cæde se proripuerat) crudelem in modum instar pecorum sternebantur. Sed & peditatus ab iisdem Ianiceris e cuiusdam paludis margine rem gerentibus magno affectus incommodo, superueniente Amurate Vsfreffi Boznensis legato, perturbatis tympanis & vexillis, protinus concisus atque interfectus est. Lodronius grauibus vulnerum plagis in fronte & pectore acceptis faucius, ac vrgentibus eum Turcis in stagnum nemori imminens protrusus, dum fortiter pugnaret, eum ut se vitæ atque incolumitati seruare quam occumbere mallet, Turcæ rogabant. postea vulnere & laboribus fatigatus cum tribus, quæ supererant, suorum cohortibus, in dedicionem est receptus. Iam enim barbaros quoque cædis satietas ceperat, nec cruore aspersi fugientibus adeo instare, quam prædæ rapiendæ inhiare videbantur: & pauci admodum pedites euaserant, nisi qui ante prælium noctis silentio fæda & inhonesta fuga saluti consuluerant: cæteri pro mancipiis tam sparsim, quam agminatim capti, aut toto campo cæsi miserabile spectaculum sui præbebant. Castra, & tormenta, impedimenta que omnia castrensia, arbitrio barbari Victoris cessere. Mahometes sine sanguine suorum tanta potitus victoria, effuse lætus in eadem planicie, sub prætoriano tabernaculo, eam noctem transegit: diuisitque suis munera, prout cuiusvis merita ferebant. Et quum Lodronius ex vulneribus curari non posset, nec Byzantium cum reliquis captiuis perducere; à militibus qui eum custodiebant, iussu Mehemetis interfectus, caputque eius, ac Pauli Baquitii, & Erasmi Mageri, cum captiuis & spoliis preciosioribus ad Sulymanum dono missum est. Inter captiuos nobiliores fuere Ditmarus Losenstanius, Laurentius Stratpergus, Leonardus Lamber-

Nostri ab hoste vndique cincti cadiūt,

Magerus Carinthiorum præfect. perit.

Austriaci acerrime pugnanti.

Bohemi dissipati & interfecti.

Lodronius compluribus vulneribus concisus in hostium potestatem venit,

Eidem caput præcisum, & cum aliis ad Sulymanum missum.

Captiui nobiliores.

gus, Georgius Taiffelius, & Gebhardus Welzerus, equites clari, quorum duo postremi pro Murataga equitum ductore celeberrimo, qui in pugna quadam minutiori captus, apud Thomam Nadafdium in vinculis detinebatur, permutatione facta redempti fuere: illi magno exoluto auri pondere sese liberantes ad suos postliminio rediere. Istud est funestum Essequianæ cladis detrimentum, cuius fama graui cum mærore & luctu etiamnum per multas prouincias memoratur; in qua quod nunquam antea acciderat, fatone an ducis ignauia euenit, vt ne tentata quidem prælii fortuna, florentissimus fortissimarum gentium exercitus ab hostibus deleteretur.

- 10 Postquam Cocianus & Pecrius è clade exercitus, quem in hunc modum in hostilem terram, relictis à tergo arcibus Turcicis quamplurimis, incaute duxerant, elapsi essent, domum sese recepere: quam ille in Carnis, hic in Illyrico habebant. Sed quum à Ferdinando Cocianus quidem primo Viennam, Pecrius posthæc Græcium Stiriaë metropolim accersiti essent; vt rationes amissi exercitus, ac rei male gestæ redderent, confisi in eius regis clementia, neque subterfugere ausi, se iudicio sistere decreuerunt. Et Pecrius quidem extemplo in custodiam deductus fuit; & integros septem annos in carcere Græcii & Oeniponti expleuit: & diuturniore, atque acerbioræ pænæ fuisset affectus, nisi Ferdinandus precibus populorum totius Vngariaë exoratus, eum ob longas & varias carceris molestias, vel luminibus captum, dimisisset, restitutisque omnibus bonis, pristina etiam Dapiferorum magistri dignitate fungi iussisset. Ferunt Ferdinandum mitem alioquin & benignum principem, ideo acrioris iracundiæ exemplum in illum statuere voluisse, quod ab eo in quodam conuiuio, cui Germani & Vngari, præcipui nominis interfuissent, Pelbartus contemptim fuisset appellatus. quo nomine monachum olim Temesuariensem fuisse perhibent; egregium quidem illum & doctum virum, cuius sacraë extant lucubrationes, sed qui ab enormi & adunco naso, deformique vultu passim rideretur. Vsque adeo de regibus & principibus, honesta semper & minime procaci lingua loqui decet. At Cocianus quum Viennam venisset, tam regem singulari clementia semper quidem conspicuum, sed tunc ob deletum tam florentem exercitum, ac primarios duces, & nobiles aut captos aut interfectos iusta ira exacerbatum, quam senatores diuersis criminationibus ab se auersos reperit, & nullum excusationibus suis gratiæ apud eos locum inuenit. Itaque iussu in custodiam ire, adhibiti sunt custodes, qui ne elaberetur, diligenter curarent. neque tamen amicorum & affinium aditus, eis prohibitus fuit, aut alia liberioris custodiæ solatia, ita vt à nobilibus quoque matronis in speciem visitandi nonnunquam adiretur, vnaque cum eis cibum summeret. Cumque indies de regis ac senatus clementia causæ suæ diffidens desperaret, consilium de fuga cepit, ac custodes aut vino sopitos, aut pictis chartis ludentes, eique rei, quam officio suo intentos eludens, deceptis etiam arcis vrbisque excubiis, è fenestra, (quam ferreis clatris munitam effringere quidem haud poterat, sed qua latericio operi saxum quadratum inferne committitur, perforerat) se demisit, ac equis, qui per fideles sibi ministros, in fine eius suburbii, quod meridiem respicit, seruabantur, conscensis, in tutum se recepit. Ferunt primariam quandam fæminam, argenteis duabus lagenis inclusos funes ei clam subministrasse vino superinfuso, quibus in euadendo vteretur. Ita quum vndique à regiis quæsitus, ad Carcerem & supplicium reducendus, sibi formidaret, ad Mehemetem Bassam Iahioglim, qui tunc Nandoralbæ præerat, & à quo ad Essecum victus & profligatus exercitum deseruerat, literas scripsisse dicitur, quibus illi significabat, se ad Turcas transiturum, si stipendia ac honores sibi darentur. Eas literas, addito etiam commendationis suæ certo testimonio, Mehemetes Constantinopolim misit; atque isthuc, cum passim ea res & con-

Cocianus & Pecrius domum reuersi,

à Ferdinando, ob desertum exercitum, in custodiam coniecti sunt,

Cocianus è custodia elaboratur.

Et ad Turcas defectionem molitur,

scriptis ad Mehemetem litteris.

filia Cociani de transfugio vulgi sermone circumferrentur, Ferdinando innotuit: & quod eius indignationem in maius odium auxit, ipsæ quoque Cociani literæ, per purpuratum Aiaspassam, quem Vezirium vocant, ad eum missæ fuisse dicuntur. Rex igitur datis in omnes partes literis, eum capi, ac victum compedibus ad se adduci, aut si secus fieri non possit, priusquam ad hostes transeat, è medio tolli iubet. Erat tunc Cocianus in arce Costancia munito loco in Chrouatia sita, quam fluuius Huna circumfluit, & quæ olim ad Prioratum Aurana pertinebat, sed eo tempore dicionis Comitum Zrinianorum esset, per speciem impetrati à Iohanne Comite ibi hospicii; re tamen vera, quo commodius fuga elabi, ac celerius è propinquo ad hostes transire posset. Rex itaq; datis clam ad Nicolaum Comitem Iohannis fratrem literis, se moleste grauiterque ferre ait, datam illi ea in arce habitandi facultatem, simulque negotium ei dat illius comprehendendi, aut è medio tollendi. Is eo profectus in arcem admittitur, & quum à conuiuio Cocianus se in cubiculum recepisset, duos milites genere Chrouatos, Georgiû Crabusum, & Iohannem Hoisitium ad eum mittit: ipsemet in arcis porta subsistit, varios cum diuersis hominibus, ac cum ipsis portæ custodibus sermones conferens, ne quid ab illis, quo sua consilia turbarentur, periculi immineret. Duo illi ad superiorem ædium partem conscendentes se quædam ad eum pertinentia adferre simulant, cumq; dimissis à Cociano arbitris ingressi ad eum essent, prior Georgius pugione eum vulnerat sub ventrem, & quamuis plaga lethalis esset, tamen ipse quoque arma, quæ ad parietem non procul appensa erant, arripere conatus, à Iohanne securi per caput percutitur, & concidit. tum eius cadauer in subiectam arcis aream proiiciunt, caput deinde præcisum Viennam ad regem mittitur. quod ibi à sorore eius, quæ Vlrici Aicingeri coniunx erat, tumultuario funere sepultum fuit. Eius tamen hæreditatem omnem ac fundos in Carnis & Stiria, filii eius, quos tres reliquerat, Balthasar, Lupus, & Iohannes obtinuerunt. Vt perperam ii sentire videantur, qui non sine Comitis Nicolai iniuria, dicionem Cociani, ob occisum eum, Comiti ab rege attributam dicere audent. Rex deinde lata lege, non tam ob rem ad Essecum fæde & improspere gestam, exercitumque desertum, quam quod certis argumentis, ac literis eius manu scriptis meditati sceleris & transfu-
 gii reus erat deprehensus, iure cæsum esse pronunciauit. Reliquiis fusi & profligati exercitus, partim domos suas dilapsis, partim in hiberna distributis, eam hiemem Turcæ victores pariter & nostri quietam & tranquillam transigere: fuitque nostris quocunque pars solacii, quod induciis Turcarum, quas cum Venetis habebant, in apertum bellum erumpentibus, Veneti Turcis ac Amurati, qui è Clissia recens in potestatem redacta, & è Nardino Iaderensis agri municipio per proditorem occupato, Venetos multis iniuriis exagitandos susceperat, non mediocre detrimentum intulissent. Cum enim Camillû Vrsinum in Dalmatiâ misissent, qui cum imperio Iadræ præesset, is in finitimâ Chrouatiam paulo post cum idoneis copiis misit Iulium è Monteuecchio Umbriæ oriundum, qui vt erat vir militiæ peritus, non solum Obrouatium, quod nuper Veneti amiserant, recuperauit: sed etiam Osttrauciam, quam Turcæ superioribus armis à Pannoniis ceperant, manu captam, trucidatisq; omnibus defensoribus, succendit. Antea quoq; urbem Scardonâ, iuris Vngarici, septem millibus passuum à mari remotam, in prouincia Camissacia sitâ, Pisaurius Venetæ classis præfectus, repentino impetu inuaserat, & deiectis propugnaculis, ad apertoq; muro, Turcas defensionem parantes ad unum omnes interfici iusserat. inter quos quidam Amuratis propinquus adolescens Turca ab Italis militibus cæsus fuerat. Vrbs autem nudata mænibus, simul cum Obrouacio, & Osttraucia, ex decreto senatus euersa fuit: ne iis locis instauratis, tam Venetorum maritimæ vrbes & dicionem, quam mediterraneæ iuris Pannonici arces & agri continuis hostium latrociniis infestarentur. Reiectis per Venetos ab ora maritima hosti-

Cocianus, iussu Ferdinandi, occiditur.

Submissis à Comite Zerinio duobus militibus.

Aitzinneri.

An. 1538.

Clades à Venetis Turcis illata.

Opida à Venetis capta.

hostibus, Vireffus & Amurates ad mediterranea Chrouatiæ copias reduxerunt: nec diu cunctati arcem Dubiciam, quæ æque Prioris Auranti Rhodiorum equi-^{Dubicia arce} tum instituti erat, sed tum à Iohanne & Nicolao Comitibus Zrinianis, obtineba-^{Turcapo-} tur, obsidendam decreuere: quod perpaucos in ea esse defensores, & exiguam^{tiuntur,} commeatus copiam habere intellexissent: ita vt longiorem obsidionem ferre nequaquam posse viderentur. Itaque antequam Petrus Quegleuitius, & Thomas Nadaſdius, qui in Illyrici præfectura Francisco Battiano, ita iubente Ferdinando^{Nadaſdius} successerant, opem ferre potuissent, arce ea opportuna ad confluentem Savi & V-^{Battiano in} nã sita, paruo labore potiti sunt. Cuius captæ fama perterriti milites, qui Iasenoc-^{præf. & ura} cii & Soboccii in præsidio erant, quæ arces in ripa Savi sunt, dicionis procerum^{Illyrici suc-} Sempceiorum, quod multam pulueris sulphurei copiam haberent, illis vacuis re-^{cessit,} lictis atque succensis dilapsi fuere. Quibus rebus permoti Quegleuitius & Na-^{Iasenocium} dasdius, vt Siscia, Raſtouiia, cæteræque, quæ adhuc supererant arces, ipsaque^{& Sobocium} Zagrabia, imminenti periculo eximerentur, copias cogere, & Turcarum iniu-^{deseruntur,} riis propulsandis obuiam ire constituerunt. Sed illo ob valetudinem, qua ni-^{Nadaſdius} mis incommoda utebatur, domi subsistente, Nadaſdius Iasenocium nec opinan-^{Iasenocium} tibus Turcis aggressus, milites vt scalas apponere, & muros ascensu superare^{recuperat.} contenderent, iussit. Quorum, & præcipue Marci Tomafouicii præfecti eorum tantus ardor scandendi muros ac in arcem euadendi celeritas fuit, vt re-²⁰ pulsus & diffugientibus, qui resistebant Turcis, puncto temporis potirentur. Sed Nadaſdius præda quæ reperta erat, militibus diuisa, arcem solo æquauit. Et sane nostri resumptis animis, vltius progressuri erant, comparataque clas- sicula earum nauium, quas Saicas seu Nazadas vocamus, tam è flumine, quam continenti instituta oppugnatione, Dubiciam recuperaturi videbantur, quum per exploratores, qui Belgrado haud procul illinc distante venerant, constanti fama adfertur Sulymanum ingentibus iterum copiis & viribus in Pannoniam venire, iamque haud procul Samandria, prima antecedentium agmina castris locum occupasse. Cæterum is terror nostros iuxta ac hostes in diuersum affecit, & nostris quidem audaciam omnem infregit: illos vero, vt ad Castra prin-³⁰ cipis sui tot partis victoriis læti proficiscerentur, incitauit. Sed & Ferdinando ac Iohanni grauis incesſerat metus, ne Sulymanus ob confectas absque eius consensione mutuæ pacis condiciones, vtrique iratus formidabile bellum inferret; & huic quidem eo grauior, quod Gritianæ cædis præcipuus auctor haberetur; cuius vlciscendæ causa illum tanta celeritate aduersus se venire suspicabatur.

Verum quum Turcarum copię apud Selistriam, ac inde per Brailanam Va-^{Sulymanus} lachiaë insulam, Danubium, factis pontibus, transiissent; intellectum est Su-^{Petro Mol-} lymanum in Valachiam maiorem tendere; Petro Moldauiaë principi infesta^{dauia Prin-} arma illaturum. Quod etiam Luphtis, sororis Sulymani maritus, qui iurgio^{cipi bellum,} vxoris, vt diximus, loco motus, supremam dignitatem purpuratorum recupe-^{infert.} rauerat, Hibraimoque successerat, Iohanni clam significasse dicebatur. Duas Valachias, quæ hoc tempore Moldauiaë & Transalpinæ nomine censentur, si- mul cum Transilvania, veteres vno Daciaë nomine appellabant: fuisseque in^{Dacia vetus} eam Romanorum colonias deductas; præter innumera antiquitatis monimenta saxi & marmoribus incisa, & adhuc extantia, illud etiam argumento & testimonio est, quod incolæ Romana lingua, quamquam corrupta, vtuntur, quæ Hispanicæ & Gallicæ atque etiam Italicæ adeo similis est, vt non magno labore ad mutuum sermonis commercium, intelligi queat. Moldauia mari nigro, vt nunc vocant, seu Ponto Polemoniaco propinquior, Transalpi-⁴⁰ na Danubio contermina est, quo etiam à Bulgaria separatur; & vtraque Vnga-⁵⁰ rorum regum clientelæ attributa, ab eo iam olim tempore, quo Constantino-

*Saxones à
Geyfa Rege
in Transil-
uaniam de-
ducti.*

*Solymani o-
dium in Mol-
dauum qui-
bus ex causis
ortum.*

*Petro scelera
imputata
que.*

*Petrus in Ci-
cionē Trans-
sylvania ar-
cem se subdu-
cit.*

poli Imperatores Christiani florebant: à quibus Vngaroualachia vulgò nunci-
pabantur. Transsiluania vrbes à Saxonibus incoluntur, veteremque Germano-
rum linguam retinent; non quidem, vt nonnulli perperam in literas retulere,
à Carolo Magno Imperatore Romanorum (neque enim Carolus magnus vn-
quam in Pannonia seu Dacia bellum gessisse idoneis testibus comprobari potest)
sed à Geyfa rege, diui Ladislai fratre, ante quadringentos & amplius annos eo
deductis: prout earum urbium vetusta, quæ extant, diplomata testantur. Cæ-
teras partes Valachi & Siculi inhabitant, illi Romana, Vngarica hi vtentes lin-
gua, genus hominum acre & bellicosum, inter quos nemo alterum libertate
aut nobilitate præit: sed instar Heluetiorum, aut Scytharum, quos nunc Tar-¹⁰
taros appellamus, omnes pari iure censentur. terra equis generosis, auri, argen-
ti venis diuitibus, salis lapidei, argenti vitui, æris, ferri, plumbi fodinis incly-
ta, & vini frumenti aliarumque rerum necessariarum feracissima. Conceperat
autem odium & iram Sulymanus aduersus Petrum, ob grauissimas & innumera-
biles querelas, quæ ad eum de variis & intolerandis illius flagitiis & facinoribus,
tam à Sigismundo Polonia rege, quam ab Iohanne delatæ erant: in quorum
fines; illius quidem in Pocuciana prouincia, vastandos & occupandos; hu-
ius vero in Transsilvania, expugnato & concremato oppido Prasmauo, ac vr-
be Bisitricia capta, præter omne ius fasque designauerat. Ad hæc Griticædem
& prætorianos suos milites magno numero cum illo vna trucidatos, ab eo,²⁰
qui vt pote variarum nationum populos ad arma concitauerat, procuratam,
patrathamque obiiciebat. Mercatores quoque Turcas prædiuites, qui Ponti-
cam nauigationem exercentes, in eius prouincia negotiabantur, tam mutuo æ-
re & sorte, quam fænore defraudatos, clanculariis immissis prædonibus è me-
dio sustulisse: nonnullos vero, malis excogitatis artibus, manifesta crudelitate
infantes trucidasse accusabatur. Quamquam autem Sigismundus missis copiis,
duce Iohanne Tarnouio, viro vndecunque clarissimo, magna & memorabili pu-
gna ad Obortinum commissa, ipsum & Valachos ad internecionem fere cecidif-
set: in qua Petrus suscepto vulnere & amissis copiis, tormentisque omnibus, quæ
paulo ante Petro Perenio & Stephano Mailato, Ferdinandi ducibus, nihil ab eo³⁰
hostile metuentibus, fraude doloque ademerat: ipse tamen quiescere non pote-
rat: nec ab inuadenda, ac excursionibus infestanda Pocucia abstinebat: eam à
priscis Polonia regibus, proauo suo Stephano, pignori traditam esse referens. Vn-
de Sigismundus, licet hominem nullius fidei & constantiæ facile compescere pos-
set; saluis tamen fæderibus, eius apud Sulymanum malefacta accusare, cuius eum
clientem & beneficiarium non ignorabat, quam ipse immania eius latrocinia & in-
signes contumelias vindicare maluit. Aduentu Sulymani exterritus Moldauus, q̃
ob insignem crudelitatem, subditorum omnium animos à se auersos sciret, ac cer-
tis argumentis reputaret fore, vt si se eorū fidei committeret, ab iis haud cunctan-
ter, ad certam crudelissimi supplicii pœnam Sulymano tradendus foret: consilium⁴⁰
de fuga sumpsit; & cum paucissimis, quos fideliores putabat, per siluas & solitudi-
nes, ac altissimarum alpium summa iuga, quæ Moldauia à Transsilvania separant,
ad Cicionem in Transsiluaniam iter & fugam intendit. Ea arx Stephano Moldauo
principi, tot & tantorum regum, & exercituum, vt supra annotauimus, victori, à
Matthia rege dono data fuerat: & hætenus ex liberalitate regū Vngariæ, Petri no-
mine seruabatur: in quam etiam futura prospiciens, coniugem cum paruis liberis
& cariore suppellectile paulo ante præmiserat. Iohannes his cognitis, magno solu-
tus metu, Ferdinandum de Sulymani consiliis edocet; eum quidē in Moldauiam
recta contendere: se tamen vereri, ne missa sub iugum illa, Transsiluaniam quoq;
& vicinam Pannoniam inuadat. igitur petere, vt iuxta nouissimi fæderis tabu-⁵⁰
los, mutuo sibi auxilio esse velit: Ordinibusque imperii auctor esse, vt auxiliares
copiæ

copiae sibi laboranti mature mittantur. se supra militares ordines, quos in Vn-
 garia & Transsilvania certis stipendiis alat; alios quoque, quos possit omnes
 extemplo centuriaturum, armaturumque; & si Ferdinandi ac Germanorum
 idoneis copiis iuuetur, conaturum in loco tum opportuno, cum hostibus, & ipso
 Sulymano, extremam fortunae aleam experiri. Ferdinandus adhuc rescripsit, ^{Ferdinandus}
 se diligentia & celeritate summa curaturum, ut ad instantis messis initium tam ^{& Ioannes,}
 sua quam Germaniae auxilia Budae praesto sint; in quibus peditum XLVIII. ^{clanculum}
 Equitum vero cataphractorum octo millia censeantur. Quibus rebus confi- ^{copias aduer-}
 sus recta Varadinum, atque illinc in Transsilvaniam proficisci constituit. Qua- ^{sus Sulyma-}
 cunque autem iit, omnes ubique ad arma sumenda concitauit; breuique in- ^{num conscri-}
 ius castra confluxere ad octoginta millia hominum. Haec tamen maiori quo ^{bunt.}
 poterat silentio, rectisque consiliis fiebant: ne diuulgata ad aures Sulymani per-
 ferrentur: Porro Sulymanus quum Moldauiam attigisset, procures prouin-
 ciae, quos Boieros vocant, Suchanae, quae sedes principis est, congregati, ei se ac
 sua omnia tradunt; principemque, nisi aufugisset, ei se vna daturos affirman-
 tes, veniam impetrant, ac Stephanum Petri fratrem, antea a fratre pulsum, diu- ^{Sulyman Ste-}
 que Byzantii exulem principem accipiunt: ea conditione, ut possessa, fiducia- ^{phanum Pe-}
 rio nomine, prouincia, decem millium aureorum numum summam quotan- ^{tri fratrem}
 nis pendat. Sulymanus sine suorum sanguine, nec educto gladio, victoria po- ^{Moldauia}
 titus, direptis omnibus Petri thesauris, quos ille metu percussus reliquerat, ad- ^{praescit.}
 monitoque, ut in fide persisteret, Stephano; remensus Istrum per Bulgariam
 & Thraciam Byzantium est reuersus. Dum Istrum eodem ponte traiceret, fa-
 ma ad eum perfertur, Iohannem cum maximis tam suis, quam Ferdinandi co- ^{Sulymani in-}
 piis, claustra alpium obsedisse, ut si ipse ad occupandam Transsilvaniam vires ^{dignatio in}
 exercitumque conuertisset, eum aditu prouinciae prohiberet, ac in illis alpium ^{Vaiuodam,}
 angustis, quibus ipse ingentes copias suas in ordinem, aciemque explicare non ^{ob exercitum}
 posset, belli fortunam experiretur. Quamobrem fremens ac frendens, iraue
 & odio exardens, Magiaram Chausium (sic Turcae praetorianos praecones
 vocant) ad Iohannem misit, ingratum eum, & desertorem, beneficiorum im-
 memorem appellans. proinde praclusam sibi omnem deinceps incolumita-
 tis spem & expectationem fore; effecturumque se breui, ut dignitate regia exu-
 tus, & in ordinem redactus, solum vertat: aut in vinculis expiret; non haec si-
 bi olim promissa data ab eo esse, sed constantem amicitiam fidemque, quas
 quum ab eo proditas videat: celerem iniuste suscepti belli poenitentiam eum
 propediem sensurum. Iohannes a Luphti, quem sibi amplissimis donis con-
 ciliauerat, admonitus, humilis & supplex ad ea respondit, se non contra Suly- ^{Vaiuoda sup-}
 manum, quem vitae & dignitatis suae auctorem libenter agnoscat & fateatur, ^{plex excusa-}
 nefarium bellum gerere: quis enim seipso magis ingratus, sceleratusque esse ^{rio,}
 possit, si tantum flagitium in animum inducat? sed ad perdomandas aemuli
 & hostis Moldauiae contumelias, quibus insolentissime laesus esset, arma necessa-
 ria sumpsisse. eumque in Cicione obsessum habere; ita ut spem habeat, illum ^{& ipsi Suly-}
 breui e latebris, in quibus se abdidit, extrahendi, non esse cur de sua fide & con- ^{mano ad su-}
 stantia quicquam dubitet: quam ipse ad extremum usque spiritum inconcus- ^{mendas de eo}
 sam inuiolatamque sit retenturus. Placato hunc in modum Sulymano, eoque ^{meritas poe-}
 iter suum prosequente: Ferdinandus duo millia Equitum Vngarorum, qui o- ^{nas emitten-}
 mnes erant peltati atque hastati, ducibus Francisco Niario, Balthasare Banffio, ^{di.}
 & Nicolao Ostrosio ad Iohannem in Transsilvania adhuc agitantem mittit, & ^{Ferdinandi}
 cum his legionem Hispanicam selectissimam, quatuor millia veteranorum mili- ^{auxiliares}
 tum continentem; cui varii minores duces praerant: omnibus tamen Aloysius ^{copiae,}
 Cucua vetus Tribunus, ac obsidione urbis Viennae, in qua egregiam operam
 praestiterat, clarus imperitabat. Hi quum ad Debrecenium nobile imprimis &

*Sulymano
Constanti-
nopolim re-
uerso,*

*domum et-
iam redeunt,*

*Petrus Vai-
uoda arbitrio
se submittit.*

*Petrus à So-
lymano in
Galatam re-
legatur.*

*Stephanus e-
ius frater ob
immanem
in suos fau-
orem truci-
datur.*

*Alexius ei
succedit.*

*Alexius cum
Moldauis ad
Ferdinandū
transire pa-
rat.*

clarum oppidum peruenissent, isthic se & sera attulisse auxilia, & Sulymanum, confectis ex animi sui sententia in Moldauia rebus, domum reuertisse, cognouerunt. Cæterum confisi recentibus fæderum pactis, digno seipsis officio suscepto nec id Ferdinando minus gratum fore rati, Iohannem, qui non procul sub Cicionē castra habebat, & Moldauum inclusum oppugnabat, salutare atque inuifere decreuerunt. Itaque relictis Debrecinii militaribus copiis, aliquot tantum clarioris nominis præfectis secum acceptis, per leuiiores quadrigas, quæ in eo oppido frequentes & miræ celeritatis laude celebres reperiuntur, in Transsiluaniam properarunt. Eos Iohannes blanda hilarique fronte excepit, ac per aliquot dies apud se retentos conuiuio adhibuit, ac demum amplis muneribus donatos, summo cum honore dimisit: iiq; simul cum Hispanis ad Ferdinandum incolumes redierunt. Nec multo post Petrus, fracto longioris obsidionis incommodis animo ac suorum militum proditionem metuens, nec clementia Iohannis diffusus, ad victoris arbitrium necessariam deditioem fecit: quam tamen Iohannes ea moderati animi æquitate admisit, ut arcis possessionem apud coniugem ac liberos eius relinqueret: ipsum autem de salute & incolumitate sua, quam optime sperare iuberet, effecisse se apud Lapheim, Bassarum seu purpuratorum principem, effecturum etiam apud Sulymanum, ne ipsi quicquam præter exilium mali eueniat. Petrus eum supplex & ad genua prouolutus, humili oratione delinire conatus, orare & obtestari, ut iniuriarum quas ipsi graues & toleratu difficiles, infanis usus consiliis, intulisset, penitus obliuisci vellet; potiusque summam veramque clementiæ laudem ei à fortuna oblatam, regio animo exerceret. quando & ipse olim aduersam expertus fortunam, rerum humanarum varias vicissitudines optime calleret. At Stephanus, quum fratrem in Iohannis potestatem deuenisse didicisset, nulla usus mora, Sulymanum certiore reddit, atq; ut illum sibi tradendum imperet, orat. Ille repetitis vicibus, ut vinctus sub custodia ad se mitatur, minaciter mandauit, immanitatis & scelerum suorum pænas exsoluturus. Verum Iohannes, quum antea purpuratorum mentes, ac voluntates amplissimis muneribus præoccupasset, rescribendo & deprecando effecit, ut Sulymani animus, quem grauem in Petrum conceperat, mitigaretur. quum se illi ante confectas deditioem conditiones suam interposuisse fidem affirmaret, ne de eius vita & salute quicquam aduersi statueretur. Ita Sulymanus eum in Galatam, quæ ab Italis & Liguribus, à quibus condita esse fertur, Pera appellatur, è regione vrbis Constantinopolitanæ intermedio mari, sitam relegauit. Interea in Moldauia quum Stephanus crudelius & atrocius, quam ferri posset, subditis imperaret; ut pote quos partim, vel leuissimis de causis, se præsentē & spectantē, externis suppliciis immaniter trucidari iuberet; partim sua manu inter conuiuia & epulas trucidaret, facto paribus votis concursu & impetu, interficitur: & Alexius quidam Eliæ quondam principis filius, qui metu Petri olim apud Polonos exulauerat, à Boieris, eligitur. Sed quum Petrus Byzantii Sulymanum & purpuratos, maximis muneribus & ingenti pecuniæ vi, à feneratoribus Iudæis, & mercatoribus Græcis, quorum ritum in religione sequebatur, mutuo sumpta, acriter oppugnare diceretur, ut in sedem regnumque restitueretur, breuique fauentibus aulæ principibus rediturus crederetur, Alexius & Boierii, per internuncium Petrum Rubeum, Cibiniensis vrbis prætorem, Ferdinandum urgere ceperunt, si eis idonea auxilia submitteret, sese in pristinam ipsius, uti regis Pannoniæ, clientelam protinus concessuros; desertisque Turcis, imperata eius facturos. Qua in re quum lentius, quam Moldauorum res poscebant, & tardius à Ferdinando deliberatur, forte Turcis & Sulymano totius legationis series, & Moldauorum consilia innotescunt. Quæ res Petro exuli magnum adiumentum attulisse, eiusque reductionē accelerasse visa est. Sulymanus enim Alexio & Moldauis, qui

consilia

consilia nefaria ab eo deficiendi agitalle ferebantur, admodum iratus, Petro re-
 gnum restitui extemplo mandauit, eique reducendo præfectum stabuli sui, vnum
 ex præcipuis familiaribus delegit. Quem validis equitum prætorianorum turmis,
 quum Istrum traiecisse intellexissent, Moldauorum Boierii, magnopere Turcarum
 arma formidantes, summo concepto scelere, obtruncandi Alexii consilium inie-
 runt, arbitrati eius cæde apud reducem Petrum sese gratiam & beneuolentiam
 adepturos. ita insons, nec mortem promeritus miser iugulatur; intereaque Petrus
 singulari felicitate in regnum reductus, & per Stabuli præfectum in sedem suam
 Suchaniensem collocatus est. Quem cum multis magniq; precii donis excolui-
 10 set, ac pecunia & auro, populis protinus auare & crudeliter imperato donasset,
 Constantinopolim remisit. Ipse vero summa, quam ante legati discessum astute
 compresserat, sæuitia & tyrannide, alios ex præcipuis alia de causa comprehensos
 nefarie interfici iussit, tanta crudelis animi acerbitate & sanguinis siti, vt tam ar-
 cis ipsius triclinia & palatia, effuso cruore, quam oppidi plateæ, occisorum vel in-
 fontium hominum funeribus complerentur. Regnavit autem vir sanguinarius, &
 diuini ac humani iuris & æqui expers, ab obitu Ioannis fere per decennium, nihil
 de solita sua immanitate remittens, adeo vt postquam multo maiorem nobilitatis
 20 partem falsis & confictis criminibus circumuentam tyrannico more sustulisset,
 coniuratione subiectorum populorum aduersus se facta, eadem quam in ipsos exer-
 cuerat, feritate trucidatus fuerit: delecto in eius locum communibus suffragiis
 Alexandro principe, eamq; electionem Sulimano haud cunctanter confirmante:
 qui quum tolerabiliorem dominationem primis auspiciis exercendo ostendisset,
 diuturniori quoq; tempore principatum administravit, donec à Iacobo Heraclida
 natione Græco per prodicionem regno pulsus, iterum à Sulimano, ad cuius opem
 confugerat, restitueretur, quemadmodum suo loco atq; ordine referemus. Postquam
 Iohannes pacem cum Ferdinando coposuisse, ac Sulimanum qua precibus, qua multo
 auro reconciliaisset, parto ocio & quiete, consilia suorum, & potissimum Stephani
 Verbecii, cui multum tribuebat, sequutus, celibatum abrumpere decreuit, & ani-
 mum ad nuptias ducendamq; coniugem applicuit. Itaq; quum multis de causis, Si-
 30 gismundi Poloniæ regis filia Isabella placuisset, quam ille è Bona regina, Iohannis
 Galeacii Sforcie, Mediolani principis filia suscepit, eam per legatos petere con-
 stituit. Missi igitur Stephanus Brodericus Episcopus Vaciensis, ac Stephanus Verbecius,
 re ex sententia perfecerunt. Quum enim neq; virgo regia, neq; Sigism. pater votis
 abnuisset; nuptiarum celebritati tempus constitutum est; vltimus ante Quadragesime
 initium, in qua Christiano ritu à carnib. abstinemus, solis dies. Qui quum in pro-
 ximo esset, Iohannes ad deducendam sponsam legatos misit, eundem Brodericum ac
 Petrum Perenium, & Stephanum Homonnaium cognomine Drugetum, iiq; eam
 è Polonia Cassouiam, atq; illinc Budam magnifico apparatu & luxu deduxerunt;
 Budæq; tridui quiete sumpta, Albam contenderunt. qua in vrbe Iohannes eorum
 40 aduentum expectabat; eo consilio, vt vna cum nuptiis coronatio quoque nouæ
 nuptæ simul perageretur. Erectæ erant in campo Albano aliquot tentoria Phry-
 giæ operis, eleganter acu picta, Sulimani ac Ibraimi, dum floreret, munera, in
 quibus Iohannes sponsam excepit: ac post iunctas dextras, & mutuos, haud ta-
 men prolixos sermones, reditum in urbem est: celebratisque singulari pompa nu-
 ptiis, primo die Solis, qui in Quadragesimæ initium incurrit, in templum diuæ
 Deiparæ virginis itum est: ibique peractis sacris noua nupta rite coronata est. De-
 inde absolutis, quæ ad præsens necessaria esse videbantur, Budam reuersi sunt: &
 ibi per multos dies, tripudia & ludi, ac cætera, quæ in eiusmodi pompis fieri vul-
 gus amat, omnia in regium morem continuata. Intererat nuptialibus choris co-
 50 honestandis nomine Ferdinandi legatus Gaspar Seredius, vir apprimè diues & in-
 dustrius, is quum inter compotandum, vt fit, de variis rebus sermones confereret cum

Quo cogni-
 to, Petrus So-
 lymani copias
 in principatum
 restituitur.

Alexius à Bo-
 ieris interfi-
 citur.

Crudelitas
 eius in nobi-
 les,

quæ ei exi-
 tium peperit.

Alexandro
 Principe ei
 suspecto.

Vaiuoda Si-
 gismundi Po-
 loniæ Regis fi-
 liam Isabel-
 lam ducit.

Albæ nuptiæ
 & in augura-
 tio celebrata.

*Perenius Can-
cellarij mu-
nere oblato,
ad Ferdinan-
di partes, à
Seredio tra-
ducitur.*

Perenio; haud obscure intellexit illum ad partes Ferdinandi traduci posse, si ei Cancellarii munus concederetur, quod tamen legibus, vel magis veteri consuetudine, non nisi sacratissimis viris concedi solitum erat. Itaque vir astutus & prudens, nulla interiecta mora, ei in secretiorem locum perducto stipulata manu promissit, munus illud, quod tantopere affectaret, tradente Ferdinando, eius curæ & administrationis futurum, simul ac ipse ad Ferdinandum rediisset. Contra Perenius data dextra fidem dedit, si id impetratum foret, se confestim ad Ferdinandi partes transiturum: à quibus, uti Seredius nosset, non sponte defecisset, sed captus & Sulimano traditus, ac non nisi filio obside dato liberatus, extremam necessitatem subire coactus esset. At Seredius quum ad Ferdinandum rediisset, eumque de his, quæ cum Perenio egerat, edocuisset; ea omnia à Ferdinando summæ benignitatis principe obtinuit; qui Perenio, si ad se veniret, sigilla sua Regia uti Cancellario daturum, per literas significavit.

*Mailatus &
Balassius ad
Ferdinandum
moliuntur de-
fectionem.*

Quibus rebus illectus Perenius, priusquam Iohannes in Transsilvaniam proficisceretur, venia domum redeundi petita, Ferdinando adhæsit; petitoque officio functus est; ita ut cum ipse publicis aut priuatis negotiis occupatus aula abesset, Iohannes præpositus Leleziensis vicariam ei operam præstare esset solitus. Quibus rebus dum vacatur, & Iohannes genio indulgens liberis operam dare nititur: inopinato ei nunciatum est Stephanum Mailatum, & Emericum Balassium, quibus administrationem Transsilvaniæ commiserat, res novas & defectionem ad Ferdinandum moliri. Hunc enim Ferdinandus, opera Melchioris fratris apud se militari præfectura fungentis; illum vero per Thomam Nadaßdium, Illyrici præfectum, cuius soror apud Mailatum in matrimonio habebatur, ad suas partes traduxerat: ita ut si Hispanicæ & Pannonicæ pedestres & equestres copiæ, quas Debreceenii per aliquod tempus hæsisse diximus, in prouinciam proficisci maturarent, sese maiori cum Saxonum & prouincialium parte, vires suas cum Ferdinandicis coniuncturos pollicerentur; quæ tamen iam antea redierant. Sed Iohannes summa adhibita celeritate, præueniendos eos, & præoccupanda eorum consilia arbitratus, relicta Budæ noua nupta, quæ vterum gerebat, illaque simul, & rerum urbanarum procuratore clarissimis senibus Gregorio Pesthenio & Benedicto Baionio commissa, in Transsilvaniam cum aulae comitatu iter instituit. Ab hoc Baionio, quum Iohannes, an pecuniam haberet, obiter olim quæsiuisset, fertur respondisse, se quidem accumulando auro nunquam studuisse, habere tamen in sua ditione centum subditos, qui quando opus sit, singuli millenos aureos ei quam promptissime numeraturi essent. In itinere vero quas potuit copias magna cura & celeritate conquisiuit: nec mora Valentinum Enningium Turcum cognomine, cum mille equitibus, totidemque peditibus, prope Huniadianum oppidum obuium habuit, eumque in exercitu legatum constituit. Progressus in prouinciam, accitis in castra Saxonibus, & Siculis, quos Nicolaus Cornisius, & Martinus Andrassius ductabant, arcem Emerici Balassii, quæ Diodum appellatur, quæque prima occurrebat, acri obsidione cingere decreuit. Sed qui ab Emerico tuendæ arci relictæ erant, imbelles & hero suo similes (erat enim Emericus caluicie & deformi vultu, inefficacique ingenio prorsus contemnendus; secus quam fratres, qui clari militia habebantur, nec quod mereretur, collega Mailato additus erat, sed gratia ac beneficio Iohannis) absq; longiori cunctatione deditionem fecerunt: quod se rebus omnibus ad tolerandam obsidionem necessariis carere dicerent. Eos Iohannes in gratiam recepit: sed arcem solo æquari iussit; quæ ad nostram ætatem diruta & vastata, neq; deinceps restaurata conspicitur. Alteram etiam arcem eius Almaßiam, eodem impetu obsideri iussit, quæ eundem in modum capta est, ac funditus euerfa. quam Rex Vladislaus olim Benedicto Battiano dederat; atq; is pro ea aliam arcem Athenas dictam facta permutatione cum Iosepho

Somio tradiderat: cuius Somii neptis, Gasparis filia apud Emericum in matrimonio habebatur, eiusque iure possessionem arcis erat adeptus. His rerum suarum periculis territus Emericus, nec ullam nisi in Iohannis clementia spe collocans, obsoleta indutus veste, ac penula vili superinducta, clam omnibus in castra venit: ibique ad genua procidens, ambabus manibus apprehensa Regia veste: Per ego te, inquit, Deum immortalem, & fidem dextramque tuam, perque omne fas precor, quæsoque: ne ante oculos tuos pati me infanda quæque patiare: sed pro tua erga omnes insigni clementia & pietate, me in gratiam receptum, regio more conserua, quem erroris & mutatae fidei vehementer tædet pænitetque. Quod si vnquam amplius tanto me scelere implicauero; tum vero quolibet cruciatu enecandum iubeas licet. Nonnulli ex procerum numero addidere preces, & Iohannem, qui natura ad misericordiam, quam iram pronior erat, haud dubie flexere. itaque Emerico quidem ignouit; sed arcibus, quas modo ceperat, ademptis mulctatum eum ad præsens dimisit. Post aliquot dies castra promouit aduersus Stephanum Mailatū, qui ut collega Emerico, belli, pacisque artibus longe erat superior, viribusque potentior, ita arcem suam Fogaras com meatu, milite idoneo, tormentis bellicis, aliisque perferende obsidioni necessariis abunde instruxerat; fossas repurgauerat, latioresque reddiderat, vallo vimineos corbes terra repletos addiderat; ita ut Iohanni & eius ducibus diuturnior futura obsidio videretur. Antequam ad Fogaras peruentū esset, Iohannes in castris grauiter ægrotare cepit, capitis dolore, & vertigine haud leuiter exagitat: adeo ut aliquando tetra oculorum caligine obrutus, ac hebetatis sensibus proloquendo vix familiares agnoscere videretur. Igitur medicorum suasu in oppido Sebesso, quod Saxonicum vocatur, substitit: ibique curandæ valetudini operam dedit: sed quæ nonnunquam commoda esse videretur, nonnunquam vero per quædam interualla redeunte morbo ingrauesceret. Ipse itaque aduersa impeditus valetudine, negotium dedit Valentino legato, ut obsidione dies noctesque continuata, aut Fogaras summa admota vi caperet; aut Mailatus ad deditiois conditiones compelleretur. Interea aduolat Buda lætissimus nuncius, Isabellam felicis partu elegantem masculum enixam esse referens, quo solatio effuse lætus, adhibitis conuiuio procëribus, liberalius vino indulgit; & morbum laceßiuisse visus est. ipse quidem in oppido, ingenti perfusus lætitia, varios equitum hastatorum concursus, ludosque militares fieri iussit, eosque spectauit. in castris vero Valentinus eadem signa lætitiae certatim edidit, in quibus peltati equites hastatique decurrere, & multus magnusque tormentorum fragor, & tubarum timpanorumque clangor strepitusque fuere. Postero die, qui XXI. Quintilis mensis dies fuit, quum duo milites duello singulari dimicaturi essent, ab eoque ius & facultatem armis congregiendi poscerent: (mos enim erat in Pannonia, non Palatinum, non Prætorem, non quemuis alium præter Regem ipsum, si præsens in regno sit, eam duelli causam decidere) pro tribunali sedit: quumque actione proposita, controuersiam vel componere, vel illos inter se committere vellet, confusa & delira mente verba quidē haud satis intellecta proferre cepit, & casuro similis à familiarium intimis in cubiculum deductus fuit, in quo eadem nocte è viuis excessit: quum annum ætatis quinquagesimum tertium absoluisset. Fuit Iohannes per omnem vitam placido liberalique ingenio, moribusque inculpatis, nisi quod ante adeptum regii nominis fastigium, & etiam dum regnaret, nimiae ambitionis damnaretur. quæ quidem ab æquo & bono raptus, Turcicæ etiam societatis male audiendo pœnas dedit; remque publicam Christianam, cuius firmamentū esse debebat, ab eo barbaris immanibus prodita esse plerique obiciebant. cuius tamē sceleris notam, ipse exemplo Galliarum Regis Francisci defendere atque diluere solebat. Paulo post apertum fuit eius testamentum, quod antequam in morbum incidisset, condiderat: in quo Isabellæ & infanti pupillo, cui Iohan. Sigismundi nomen, sic volente matre, inditū erat,

Balassius clementiam Valentinus implorat & obsequium.

Inde Mailatus arcem Fogaras aggreditur.

Valentinus grauius moritur.

Isabella Valentinus coniux filium masculum enixa est.

Anno 1540. 7. Iulij.

Mors regis Iohannis 21. Iulij 1540. in Sebesso.

Anno ætatis 53.

Iohan. mores & ambitio.

Testamento eius pupillo & matri tutores constituti Georgius Monachus & Petrus.

Inducia annua à Valentino cum Mailato facta.

Vainode corpus Alba sepultum.

Essechius Quinqueecclesiensis Episcopus & Verbecius ad Solymanum legati missi.

Vfressi & Amurati ex-cursionem in Croatiam.

Zrinium obsideri frustra.

erat, ut in eo aui materni simul & patris memoria repeteretur. tutores esse iubebat Georgium Monachum Varadiensem Episcopum, de quo supra retulimus, & Petrum Petrouitium, celibem virum, iamque ad senium vergentem, sibiq; propinquitate iunctum: ita ut hic Temesuarii praefecturam, summæ dignitatis & amplissimi census administraret: ille vero ærarium, vectigalia, arces, portoria, auri & argenti falisq; fodinas curaret, ac iuri dicundo praeset, populisq; omnibus & liberis Saxonum Ciuitatibus, Siculisq;, summæ potestatis auctoritate imperitaret, donec pupillus adolefceret. Porro exercitui, castris, militiæque, Valentinus, uti antea superstite Iohanne, ita deinceps curandis operam dabat, neq; ab obsidione Mailati discedendum putabat, occultato per aliquot dies Regis obitu. Qui quum diutius 10
supprimi non posset, inducias annuas, haud detrectante Mailato, faciendas existimauit: ut cadauer Regium Albam commodius deferretur, ubi sepeliri Reges, antiquo more consueuerunt. Illud igitur Tutores, ac praefecti militiæ, Idibus Septembris, currui impositum ex Sebeffo Saxonico Budam & deinde Albam delatum, exquisitis funeris honoribus ac singulari pompa humanum curauerunt: indeque Budam regressi, consilio accurate habito, eandem, quæ viuentem Rege instructa & exornata erat, legationem ad Sulimanum ire decreuerunt: ac confestim Iohannem Essechium Quinqueecclesiensem Episcopum, & Stephanum Verbecium Epistolarum magistrum iter Constantinopolim aggredi iusserunt: additis, quæ Sulimano & purpuratis offerenda essent, muneribus amplissimis: qui Sulima- 20
num de obitu Iohannis certiores redderent: & eum morientem, uti beneficiarium clientemq; decebat, tam viduam suam & pupillum, quam regnum in eius tutelam testamento commendasse significarent: simulq; maturam implorarent opem, si forte Ferdinandus, ut iam fama ferebat, Budæ ac Pannoniæ repetendæ consilia agitare, & viduæ arma inferre vellet. Quæ dum fierent, & Ferdinandus, audita Iohannis morte, ad noua consilia animum adiecisset, & diligentiam ac curam in omnes partes maioribus intentus, non nihil remittere cogeretur; Vsfressus Bosnæ, & Amurates Dalmata Clissia supra Salonas praefecti, occasionem nacti, crudelem in Chrouatiam excursionem fecere, depopulatis & combustis circa oppidum Zrinium pagis quamplurimis. Et quum neminem, qui resisteret, con- 30
spexissent, aduectis celeriter à Varbosania & Iaicia muralibus tormentis, rebusq; ad oppugnandas arces necessariis, Zrinium obsidere decreuerunt. Sed quum Nicolaus Comes Iohannis frater natus iunior, locum egregia virtute propugnando tueretur; & Iohannes, qui foris auxilia procurabat, cum idoneis validisq; suppetiis breui aduenturus diceretur, omissa, quam temere intulerat, obsidione, & amissis è suorum numero quamplurimis, & in iis aliquot clarioris nominis Centurionibus & praefectis, re infecta retrocesserunt: sicque ea regio hostili metu liberata per aliquod tempus in tranquillo fuit. Comites vicissim Zriniani non multo post co-
acto ex suis clientibus & amicorum auxiliis exercitu, Dubiciam & Camengradum ultra Hunam flumen sita & superioribus annis Turcarum armis erepta inuasere, 40
ac oppida quidem ipsa, saluis arcibus, igne & ferro vastauere. abductis in seruitutem quam plurimis hostium, & magno pecorum numero, ita ut parem aut maiorem hostibus cladem intulisse haud dubie censerentur.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HUNGARICIS,

10

LIBER XIV.

CIVILE bellum, quod interuentu pacis sopitum aut intermissum videbatur, morte Iohannis Regis, maximis inuectis omnium rerum perturbationibus, vehementi repentinoq; impetu recrudit: illudque postea non Europam modo omnem, verum etiam longinquos Asiae atque Aegypti populos immani rabie ad arma concitauit: nobilissimoq; Pannoniae regno supremam cladem atque excidium attulisse visum est. Ferdinandus siquidem, repetendi regni cupidissimus, ac pacis fæderumque cum Iohanne pactorum vi ac robore subnixus, nunciato Iohannis obitu, occasionem minime negligendam ratus, quin arma pararet, illatoq; bello ius suum prosequeretur, minime dubitandum existimauit. Eum per se vehementer ad belli studia propensum, pleriq; procerum Pannoniorum, qui eius partes ab initio sequuti erant, assidue incitabant: & ante alios Alexius Turzo, Franciscus Battianus, Gaspar Seredius, Balthasar Banffius, Iohannes Castellanus ac Franciscus Niarius, cæteri q; duces, & turmarum præfecti, & ipse potissimum Perenius, paulo ante, vt diximus, opera Seredii ad partes traductus. ii omnes arripendam tam commodam, opportunamque occasionem suadebant: vtendumque conditionibus iam pridem icti fæderis, neq; diutius procrastinandum. quin si regina renuat, & Buda, regnoq; cedere nolit, vel inuitam ad seruandas condiciones compellendam. posse bellum ante hiemis aduentum prospere confici, si mature inferatur, prius nimirum, quam legati impetratis Byzantio auxiliis reuertantur: asperitatemq; hiemis barbaros exclusuram. Qui etiam si adueniant, & suppetias ferant, tantas esse Ferdinando vires, tantas tamq; firmas à Carolo Cæsare fratre expectari equitum ac veteranorum peditum copias, & inuicta Germanorum robora, vt nihil de felici expeditionis exitu ac victoria dubitandum videatur. Adfore Deum immortalem meliori causæ ac consiliis, quæ æquitate ac iustitia nitantur. Hæc atq; alia talia non minore studio atq; contentione Germani quoq; duces & præfecti suadebāt, Rogendorffus, Felsius, ac Nicolaus Comes Salmenfis, Nicolai senioris filius, quæ Cæsar paulo ante, quum ad eum de Corone Peloponnesi vrbe Turcis restituenda legatus missus esset, ob eximias eius virtutes, & rei militaris peritiam, in ordinem insignium equitum, quos vocant, aurei velleris, allegarat, aliiq; cōplures, qui eo in bello aut primos honores, aut opimas præfecturas, ac turmarum ac ordinū & cohortium procurationes se consequuturos sperabant. Eiusmodi etiam consilia, quibus res omnis, in vna celeritate posita esse censebatur, non tantum præcipuis togatis viris, ac singulari prudentia & rerū vsu peritis, qui Ferdinando ab arcanis erant, vehementer probabantur: sed et ipse Ferd. inferendi atq; gerendi belli auidissimus erat. Vnus Hieron. Lascus, qui à Ioan. rege quod Cibacianæ cedis à Grito patratæ cōscius fuisse diceretur, in carcerē conditus, vt diximus ac supplicio destinatus erat, eamq; ob iniuriā, deserto illo, ad Ferd. transierat, rem tā arduam, in qua de Pannoniæ Austriæq; salute ageretur, cōsilio potius ac ingenio, q̃ armis tentandam arbitrabatur: idq; Ferdinando & iis, qui non mediocrem apud eum

Ferdinandus ab Hungaris proceribus, vt regnum, bello illato, recuperat, instigatur.

Lascus bellum dissuadet.

eum auctoritatem obtinebant, palam prædicabat, ac identidem persuadere contendebat. Nouisse se ingenium Sulimani, moresque intoleranda inflatos superbia, simulque purpuratorum bella ex bellis serere solitorum inexplabilem auaritiam. proinde longe consultius futurum sibi videri, regnum ab illo clientele potius, beneficiique nomine obtinere, idque se existimare largiendo, ac insitæ barbarorum animis vanitati assentando impetrari posse, quam armis & bello, cuius euentus mille fortunæ casibus subiiciuntur, dubia Martis alea extorquendum putare: Vererique imprimis, ne bellum, quod eo præcipiti repentinoque impetu inferatur, Turcarum formidabilia arma excitet, & alia subinde atque alia bellorum incommoda adferat, quibus non Pannonia solum & Austria propinquior, sed omnis fere Germania in apertum discrimen rapiatur. Quæ Ferdinandus quum cognouisset, ita de his haud cunctanter deliberauit, vt ea, quæ à Lasco in medium adferrentur, haud contemnenda esse diceret, & duplicem legationem sine mora mittendam decerneret, quarum vna ad Sulimanum, altera vero ad Reginam instrueretur. Nec vero quisquam potior Lasco visus est, qui Sulimani animum pertentaret, vtpote, qui repetitis vicibus suscepto eo grauissimo munere, tam Sulimano cognitus, quam eius purpuratis familiaris redditus esse censeretur. Itaque ipse breui paratis, quæ ad iter erant necessariae, rebus Vienna discedens, terrestri itinere, per Illyrici fines Belgradum, atque inde Byzantium peruenit. Nicolaus vero Salmensis Comes Budam ad reginam mittitur, tabellasque fæderis cum Iohanne ininiti proferre iubetur, quibus ictum erat & transactum, post Iohannem factum Regni Pannoniæ iura & sceptrum ad Ferdinandum recidere, & si Iohannes masculam prolem relinqueret, ei Transsiluaniam omnem & patrimonium familiaris Zapolianæ, quod erat longe amplissimum, simul cum Oppauia in Silesia principatu tradendum esse, quæ Ferdinandus nihil cunctatus ei sit concessurus; dummodo ipsa regno, quod iam alieni factum esset iuris, decedendum putet, neque rem ad arma deferri velit. Si vero ipsa legitimæ transactionis limites egrediatur, & quæ aliena sint, reddere negligat, non de futura arma, quibus regnum multis modis, & potissimum postremo icto fædere sibi debitum, ab regina vel inuita repetendum, atque occupandum sit, præstare id sponte & sine ambagibus remittere, quam retinere, quod ab ea vi extorqueri posset. Salmensis quum Budam peruenisset, difficilem admodum ad colloquium aditum habuit, non tam ipsius reginæ voluntate, quam procurante id Georgio & proceribus, vtpote quæ recentis puerperii molestiis, ac deinde ob mariti mortem, nimio luctu & lachrymis obrutam, atrato in cubiculo, & obscuro, vt nec solem lucemque admitteret, se solam continere, exclusa etiam familiarium consuetudine, commemorarent. Sed regina re animaduersa, tam illustris legati, quam tanti nominis, à quo venerat, Regis & Cæsaris designati, ratione habita, nequaquam diutius dilato aditu, Salmensem ad colloquium admisit: eique legationem summo cum verborum honore explicanti, in hunc modum breuib. respondit, se tam repentino regis coniugis obitu viduam factam, ac diuturnis corporis atq; animi doloribus perturbatam, in re tam difficili ac prorsus ardua nescire quid nam consilii amplectendum sit: nisi eam ad Sigismundum patrem referendam censeat, quem æqui & iusti adeo tenacem principem, ac Ferdinando & domui Austriacæ tam esse propensum haud ignotum sit, vt in hac controuersia disceptator atq; arbiter neutri parti reiiciendus esse censeatur. proinde se à Ferdinando demisse petere, vt tempus & spacium concedat, quo ille consulatur, ne quid ab se in suum & pupilli vnici, quem vita chariorem habeat, detrimentum, præcipiti temeritate factum esse obiici possit. Nec certe Ferdinandum egregiæ laudis famam adepturum, si tantillum more, aut temporis denegandum existimet, & ad fæminam viduam, victam dolore & lachrymis, ac puerum in cunis vagientem, consilii inopes, & opis egentes, armis & bello oppugnandos

Lasco ad Sulimanum ablegatur,

Nicol. Comes Salmensis ad Reginam viduam.

Regina negotium tanti momenti ad Sigismundum patrem referendū censer.

dos adueniat. Nicolaus hoc responso dimissus, quum Ferdinandum de legationis exitu edocuiisset, nec nisi iniiciendæ fraudulenter moræ rem ad Sigismundum reginæ patrem reiectam ostendisset, qui tum in longinquis remotissimæ Lithuanæ oris procul aberat, Georgium Monachum regnandi auidum, cæteros procures in reginæ partibus auaritiæ deditos pro libidine cuncta agere, apud reginam nomen solum potestatis esse, malleq; illos ibi participes qualiscunque dominationis esse, quam regis exteræ nationis assecclas: Addiditque sibi quoque summe necessarium videri, vt spem omnem in armis & celeritate rei gerendæ collocet, vt illi prius, quã Constantinopolitanæ legationis euentum intelligant, aut arma expediant, Budæ
10 & regni ipsius possessione deturbentur. Nec mora Ferdinandus, suppeditantibus pecuniam ad stipendia militum Cæsare & Germaniæ populis atque vrbibus, co-^{Ferdinandus Rex militum copias conscribit,} hortos cōscribit, equites sub signa euocat, classem in Danubio instruit, commea-^{tum} tum satis amplum in naues onerarias congerit, ac iustum exercitum secundo Da-
nubio Strigonium dimittit, quæ vrbs Paulo Antistiti parebat, Ferdinandi parti-
bus maxime addicto. Præerat exercitui Leonardus Felsius, summo loco in Rhetia^{Quibus Leonardus Felsius præfatus.} superiore, Tridentinis alpibus, atque Athesi propinqua, quam nunc Tirolim vo-
cant, oriundus, Italicis, Pannonicisq; bellis, vt supra memorauimus, exercitatus. Is
non tam urbem Budam expugnaturus, vti memorabat, quam vt experiretur, an
regina, illato bellico terrore ad obseruandas fæderis conditiones & tradendum
20 regnum adduci posset, Strigonio motis castris Vissegradū venit, qua in arce edito^{Vissegradense palatium.} in monte sita, olim regium diadema conseruari solebat. Erat infra eam arcem, in
planicie, quam Danubius præterfluens irrigat, palatium à Carolo Andegauense
rege Pannoniæ ædificatum, sumptuosissimi operis, specie amænitateq; situs, ac la-
xitate & pulchritudine ædificiorum toto orbe celebratum, in quo ille olim Casi-
mirum Poloniæ, & Iohannem Bohemiæ ac Stephanum Nemagnam Bosnæ & Ser-
uiæ reges simul hospitio cōuiuioq; exceperat. Aquaria vero turris in medio mon-
te infra arcē, satis ampla, paulo supra eam regiam, pari fere interuallo sita erat: vbi^{Vicegraditerra aquaria oppugnata.} à præternauigantibus è Sueuia & Austria mercatoribus portoria redimebantur,
ac plurimum salis ad vsus culinæ regiæ exigi solebat. Huic turri præerat Valenti-
30 nus cognomento Literatus, à Georgio Monacho impositus, qui directis ad Danu-
bium tormentis, nec classi nec commeatibus, qui nauibus impositi erant, tuto
commeare, neq; carros & impedimenta exercitus, quæ terrestri itinere ad oppidū
Marossum, quod è regione ripæ fluminis adiacet, deuehebantur, securum transi-
tum permittebat. Hanc Felsius & Germani imprimis occupandam censuerunt, vt
tam classi & naualibus sociis, quam castrensibus impedimentis, tutum iter para-
retur. Itaq; promotis ad planiciem maioribus tormentis, & muro aliquot in locis
perforato, post acerrimam decem dierum oppugnationem Valentinum Litera-
tum ad deditionis conditiones compulerunt. De quibus cum hostes è muri hia-
tibus proloqui cepissent, Germani nihil ea significatione permoti, quod amplius
40 ducētos è commilitonibus amisissent, impetu per ruinas murorum impigre facto,
turrim ceperunt, cæsis quam plurimis: ita tamen vt ægre admodū Valentinus cum
præcipuis quibusdam incolumis seruetur. Ea capta & præsidio munita, Felsius^{Et capta.}
cum exercitu progressus est, facto in vltiori ripa itinere, Vaciamq; ab hostibus
desertam facili negotio cepit: & deinde classis, cui Marius Speciacasius Neapolita-^{Inde Vaciam & Pesthum occupat,}
nus præerat, versus Pestum cursum direxit. Quam ab hostibus similiter desertam
sine suorum vulnere occupauit; ac conuersa in citeriorē ripam classe, penes quam
antea exercitum præmiserat, promotisq; tormentis, Budam obsidione cingere sta-
tuit. Ibi Perenius cum quingentorum equitum ala, armis equisq; egregie instru-
cta, totidemq; peditibus in castra venit, quem Gaspar Rascaius, Blasii filius, & Ga-
50 briel Leua cum suis equitibus, paulo post sequuti fuere. Erant castra ad Thermas
superiores prope Danubium, nec procul vrbe ac templo sanctæ Trinitatis, occa-
sum

*Pisces in ther-
mis Búdensi-
bus.*

sum versus commode locata. quarum thermarum digna admiratione natura est. quamquam enim eius fontes vehementi feruore scaturiunt, adeo ut eorum aquis anseres & sues eiusque modi animalia facile depilentur, pisces tamen albos palmaris magnitudinis nutriunt, qui illesi in innatant, & si forte capti in proximum Danubium proiciantur, frigidior aqua minime sustinent, & protinus expirant. Ad has thermas superiores Felsius castra aliquot diebus habuit, obsidendo potius urbem, quam oppugnando: & interea ingentes praeda pecorum & aliarum rerum à Germanis passim agebantur, qui omnibus in fontibus & immeritis æque ac perduellibus nullo discrimine euastatis, innoxiam plebem intolerabilibus damnis & detrimentis afficiebant. Ex aduerso Valentinus, qui urbem tuebatur, validas equitum alas, quas audito Germanorum aduentu, tempestiue prouideque collegerat, in finitimos vicos emittebat, ut miseros ab iniuria tuerentur. Inter quos sæpe cruenta admodum certamina fiebant, dum alteri rapinas quarumlibet rerum agere ferre; alteri vero, quantum poterant, prohibere contenderent. Quin etiam in ipsis castris, milites Germani in Vngaros socios, vel leui de causa gladios militari insolentia & feritate stringebant, ac glandes mittebant, ut quosdam vulnerarent, quibusdam etiam necem atrociter inferrent. quamquam id esset sub pæna capitis interdictum: adeo ut quadam in rixa, occumbentibus & vulneratis ex utraque natione quam plurimis, Felsius & Perenius adcurrentes, eamque sedare conati, ille quidem in crure fauciaretur, hic vero lapide in incertum iacto humerum ictus haud sine vitæ periculo se in tentoria receperunt. Nec seditioni finis futurus videbatur, nisi classarii & nauales focii, quorum magna pars ex Italis & Hispanis, ac Dalmatarum nonnullis constabat, in Vngarorum auxilium propere confluxissent, ac difficili labore eam sedassent. Interea sedente in castris Germanorum exercitu cum iam non dubia hibernæ tempestatis signa, pluuiis niue permista cadentibus, apparerent, Felsius acri exæstuans cura, quidnam quod ad rem bene gerendam pertineret, facto opus foret, cogitabat, cum præter spem & expectationem intellexit Balthasarem Banffium, ex præcipuis Vngarorum ducibus, à Valentino vetere amico & contubernali inuitatum, in urbem ingressum esse, & aliquanto post in castra rediisse; & non obscure dicere, se cum Valentino & Urbano Battiano, reliquisque, qui in urbe sunt, ducibus, compotasse, præsidia concedentibus ipsis, ac ostendentibus inspexisse, tormenta, aggeres, propugnacula, defensorum disciplinam, numerum, præfectos oculis perlustrasse. Sed Budam nisi ampliore apparatu, ac comodiore anni tempore, & longe maioribus copiis expugnari posse, sibi minime videri. Ea res ad Felsium delata, uti erat suspicaci ingenio, ac naturali aduersus Vngaros odio atque inuidia incitatus, Banffium ad se vocatum acerbissimis castigauit verbis, quod suo iniussu, seque ignaro, urbem intrare, & cum hostibus mutua colloquia miscere ausus esset, se eius pristinae virtuti, ac vniuersae nationi tribuere, ne uti erat promeritus, in eum lege agere, prout statuerat, velit; iubere tamen, ut protinus castris excedat. Ei prout disciplinae militaris corruptori, nulla deinceps futura stipendia. Nec mora eadem de cæteris Vngaris suspitione laborans, & præcipue de Perenio, qui ne summum virum tanta iniustum ignominia notare vellet, eum hortabatur, nihil ulterius tentata oppugnatione, iratus & fremens tormenta ex aggeribus retrahi, & castra reduci imperauit. quibus reductis se iterum ad Vissegradum conuertit; tormenta quoque currulia, magno iumentorum & agrestium, simul & militum labore, ad cacumen præalti montis, cui arx superimposita est, attrahenda curauit. Nec qui in præsidio erant, diu Germanorum vim tulere, quum mænia arcis frequentes ingentium pilarum ictus, quin deciderent, ferre nequiuissent, sicque breui deditioem fecere. Perenius interea, gnaro Felsio, cum Albanis, per literas & internuncios secreto tractabat, ut ad fidem Ferd. rediret; periculosum ipsis & Ciuitati fore, si in pertinacia persisteret, pupillumque, donec adolesceret, expectandum arbitrarentur; quum Ferd. suis

Banffium Felsius, quia Budam cum hostibus collocutus erat, castris excedere iubet.

Budensem obsidionem soluit.

Vissegradum deditioem capit. Albam Regiam, Perenij studio, in fidem recipit.

suis & Caroli fratris, ac totius Germaniæ viribus opibusque innixus, in propinquo
 eis immineret. His & aliis talibus sermonibus, prætorem vr̄bis Thomam Zege-
 sum, nonnullosque alios ad suam sententiam pertraxit. Itaque Felsius re cogni-
 ta relictisq; Strigonii classe & impedimentis, expedito itinere Albam profectus,
 urbem in fidem recepit: relictisq; cū præsidio idoneo ibi Georgio Vorcocio, no-
 bili Silesio, equitum prætorianorum Ferdinandi præfecto, iterum Strigonium, atq;
 inde Viennam reuersus est. Antequam rediret, Pestum recentibus munitionibus
 & præsidio firmatum Orthoni Fotisco, & Mario Speciacasio classis præfecto tuen-
 dum commisit. Sed Valentinus quum occulta inter Albanos & Perenium consilia
 10 agitari serius intellexisset, eo cum mille equitibus aduolans, quod Ciuitas Perenii
 potius, qui erat Vngarorum ditissimus, & splendidissimus, nuncq; nouo Cancellari-
 ri honore auctus, cōsilia & auctoritatem, quam illius sequi maluisset, vr̄be exclu-
 sus fuit. Cuius contumeliæ causa, quum suburbana popularetur, Albani Perenia-
 nos equites & Germanorum alam, qui eos à populatione & vastitate tuerentur, in
 urbem acceperunt. At Verbecius & Essechius Reginæ legati, eius periculo & vr̄bis
 obsidione intellecta, Sulimanum & purpuratos vr̄gere, ne spe & expectatione sua,
 quam in tutela potentissimi imperatoris posuissent, frustrarentur, auxilia poscere,
 patrocinium atq; arma flagitare. Sulimanus, qui pupillum cum matre in suam tu-
 telam recepisse non diffitebatur, suæ non solum dignitatis, sed etiam gloriæ esse
 20 statuebat, eos ab omni iniuria tueri: præsertim quum ab legatis intellexisset Vfreffum
 Bosnensem, & Mehemetem Belgradensem, & Amuratem Clissia præfe-
 ctos, à Regina & Georgio Monacho sollicitatos, iis rationibus sese excusasse, quod
 imperatoris iniussu, inconsultisque purpuratis, copias è stationibus educere nefas
 putarent. Aduocatis igitur legatis, se bellum Germanis illaturum respondit, quò
 eos ab iniuria pupillo inferenda arceret: simulq; vexillum, ac clauam argenteam,
 & acinacē, qui vagina auro & gemmis elaborata cōdebatur, regni nimirū à se dono
 dati insignia tradidit: eodemq; tempore Vfreffo, & Mehemeti, ceterisque seuerissime
 mandauit, vt sine mora eductis copiis, nec aduersæ hiemis tempestatibus curatis,
 reginæ & pupillo, suis beneficiariis & clientibus opem ferre maturent, si enim tar-
 30 diiores & segniores in ea ferenda sese præbuerint, ipsos haud incertā capitis penam
 subituros. Lætitia singulari perfusi legati, cum hoc responso, & muneribus ad regi-
 nā reuerti maturarunt: & adhuc haud procul Byzantio abierant, cū Lascus eodem
 peruenit. qui in itinere morbo repentino correptus, Ptolomæo Ariminensi medi-
 co familiarique suo ad purpuratos præmisso in mandatis dederat, vt interim dum
 ipse adesse posset, purpuratos & potissimū Laphtem eorum principem, quē antea
 magnis muneribus excoluisset, conueniret; & quæ ad conciliandos eorum animos
 pertinere visa essent, maiori, qua posset, diligentia ac dexteritate proponeret. Qui
 licet nihil ad singularem diligentiam reliqui faceret, & non solum purpuratos ac-
 cedendo, prehensandoq;: sed & ipsum Verbecium alloquendo, & quædam haud
 40 importuna in medium adferendo, industriam, solertiamq; suam omnem impen-
 disse, frustra tamen omnia fuere. Quin ipse Lascus, omni amissa gratia, secus quā
 putasset, veluti transfuga, & partium Iohannis Regis, quarum antea studiosus fu-
 isset, desertor in carcerem septem turrium, qui locus ad Propontidis ostium situs
 est, extemplo conditus fuit. At Turcarū duces Vfreffus & Mehemetes & Amurates
 adulta hieme, nihil eius asperitate moti, copias ex hibernis eduxerunt, atq; ad au-
 xilia Reginæ mature ferenda properarunt. Sed quum Tolnā peruenissent, rigentē
 glacie Danubio, classis in vado & ripis hæsit, equiq; & iumenta flantibus atrociter
 ventis interire, commeatus corrumpi, & milites nimio frigore impediti officium
 non præstare. quumq; aduersus cæli iniurias, & niuium ac ventorū procellas pu-
 50 gnare nullo modo possent, Reginæ, & Monachi, ipsiusq; Valentini permissu, in hi-
 berna redierunt, magno accepto detrimento: ita vt mitescente hieme, ante futurū

*Sulimanus
 legatis pollicetur
 auxilia res aduersus
 Regem Fer-
 dinandum
 copias:*

*Lascus in car-
 cerem à Soly-
 manō detritus
 est.*

Anno 1541.

Vseph, Mehe-
metes, & A-
murates Tur-
carum DucesRegina suppe-
tias ferunt.V Vaciam
capiunt.Pestum obsi-
dent, sed ina-
ni conatu.Comitia Vor-
matia &
Ratispona.Ferdinandus
bellum Tur-
cicum, duce
Rogendorffio,
instaurat.

Anno 1541.

Buda nouis
propugnacu-
lis munita.

veris initium sese reuersuros pollicerentur: nec inconstantissimo hominum gene-
ri fides defuit. nam ante veris tempus aduenere, quibus Valentinus cū valida Vn-
garorum manu, ac tormentorum apparatu, obuiam progressus est, cōmunibusq;
viribus primo Vacia, minus munita, cæsis præfidiariis, recepta est. Exinde traiecto
Danubio Pestum oppugnarunt: illud tamen defendentibus strenue Germanis, eo-
rumq; duce Othone Fotisco, capi non potuit: quod Turcæ equites se in mēnia im-
petum facere nequaquam teneri dicerent: pedites vero collectitii, ex prædatorum
genere, nec minis nec verberibus, vt aggredi vellent, adigi possent. Marius etiam
Speciacasius, præfectus classis, more Italico, erectis intra urbem munitionibus &
aggeribus, hostium conatus eludebat atq; euertebat. Nec multis post irritos hosce
conatus diebus, cōmeatu quoq; deficiēte, Turcæ in ediam famemq; haud medio-
criter metuebāt, q; regina nondū maturescētib. frugibus, & adhuc agris bruma
& frigore rigentibus, parcius alimenta subministraret. Igitur cōsilio inito, restitu-
tis tormētis, quibus vli in oppugnādo fuerant, intra suos fines sese receperunt. Nec
tamen defuere complures ex Pestani præsidii Vngaris, atq; aliis, qui discedentium
terga inuadēdo, nouissimos carpere, & ad multū spacium cedere, aut captos redu-
cere contenderēt, inter quos Francisc. Niarius, & Barthol. Chrouatus impigre rem
gerebant, quum Turcæ præter plures alios Achmatagam insignē alæ præfectum,
cogendo postremo agmini intentū, in receptu interfectum amisissent. Dum inter
reginæ, Ferdinandi q; copias, in hunc modū dimicatur, Cæsar Vormatiæ primū, ac
deinde Ratisponæ conuentibus Germaniæ habitis, causam religionis Christianæ à
Protestantibus, quo nomine Lutheranæ sectæ addicti vocabātur, variis modis cō-
uulsam insigni studio & pietate tuetur, ac se simul & fratre Ferd. præsentibus, ac di-
sceptionē auscultantibus, in pristinā formam reducere conatur; nec tñ, aduersa-
riis ambages fallendæ fidei & diuerticula quærentibus, voto potitur; Ferd. de Tur-
carū discessu & reb. in Pannonia gestis redditus certior, ad pristina repetēdi regni
cōsilia animū adiecit; ac collatis cū Cæsare fratre sermonib. nequaquā incepto desi-
stendū, sed bellū restaurandū decreuit. Nec mora cōtributa ab ordinib. Germaniæ
pecunia, milites in supplementū Pannonici exercitus cōscribuntur, & in Pannoniā
terra flumineq; demittuntur; præficiturq; eis Vilhel. Rogendorffus, aulæ regiæ p-
fectus, viridi senecta vir, ac bello Brixiano, auspiciis Maximil. Cæsaris, ante tricēsi-
mum annū contra Venetos in Italia gesto, pclarum nomē adeptus; quum Brixiam
ab Hispanis defensam, atq; à Gallis & Venetis acerrime oppugnatā, inuectis com-
meatibus, ac pecunia ad militū stipendia illata, obsidione liberasset; quamq; cum
superioribus annis Budā, incluso ibidem Ioan. rege, infelicitè oppugnasse satis cō-
staret. Felsio aut propterea prælatus esse videbatur, q; ætati eius ac dignitati sponte
cedebat; quodque ille cū Vngaris & Perenio, imprimis summæ auctoritatis viro,
cōtracta similitudine diffidebat; quodq; p̄cipuum erat, renū ac neruorū intolerandis
dolorib. afflictus, cōtinuo fere decūbebat; quos ēt, quum sustinere nequaquā posset,
biennio post Viennæ interiit. Rogendorffus igitur, suscepto eo grauissimo munere,
cōmeatū imprimis diligēter curat, q; deuehi secūdo flumine, ac exercitui quātum-
uis amplo ad trimestre spacium sufficere possit; muralia tormēta maiora cū rebus
necessariis ex armamentario Viennensi, iubente Ferd. accipit, & in naues collocat,
auxilia à Bohemis & Morauis ac Silesia conuocat, Vngaros, vt aduentū suum Stri-
gonii certo die expectent, admonet: ipse Vienna profectus, veterē exercitum sub
imperium accipit, & cum nouo coniungit, Budamq; versus contendit. Sed urbem
eam valde immutatā, ac nouis propugnaculis perite admodū munitā, reperit secus
quā ante decem annos eam irritō conatu oppugnando reliquisset. Nā ab magnatū
Orsagorū ædibus, è quarū regione mēnia verberauerat, ingens è lapide cōstructa
munitio visebatur; & ad Sabatinam quoq; portā, penes Iudæorū plateā, qua ad so-
veterem Budam itur, iustæ magnitudinis propugnaculū ædificatum erat, & porro

ad orientem solem turris latericia satis alta constructa arci imminebat; quæ & arci præsidio esse, ac liberam & commodam à Danubio aquationem obsessis præbere poterat; quæ tempore prioris obsidionis longo per urbem circuitu, non sine metu & periculo petebatur; quum commeantibus pilæ ferreæ circumuolitantes sæpe perniciem adferrent. Quum Rogendorffus veteres oppugnandi vias erectis munitionibus & propugnaculis præseptas animaduertisset; in proximum montem, qui à delubro Diui Gerardi, ab Vngaris idcirco interfecti, quod ad Scythicam superstitionem relabi eos prohiberet, nomen accepit; protrahi tormenta, arcemque conquassari iussit. Sed quia elegantissima atque ornatissima ædificia, si
 10 dirueret, aut nunquam, aut sero instauranda animo reputaret, & integra capere potius, quam diruta mallet; nobilissimæ tot Regum & principum Regiæ parcendum existimauit: & animos Reginæ ac obsessorum ingentibus promissis, ac oblatione magnarum ditionum & principatuum tentandos duxit; eximiamque Ferdinandi erga pupillum liberalitatem ac clementiam obtulit, quem in filium adoptaturus, & cum adoleret, reddito secundum fœdera amplissimo & ditissimo
 auitæ hæreditatis patrimonio, potentissimum principem, collocata etiam ei filia, facturus esset. Sed quum eiusmodi verba surdis auribus audirentur, nec Georgius & Valentinus quicquam responderent; à monte Gerardo, ad sepulchra Iudæorum castra mouit; omnemque tormentorum apparatus transtulit. qui locus
 20 inter orientem & meridiem non incommodus castris locandis videbatur, nisi quod Danubio paululum relicto, aquatio ipsa, incumbenibus hostium equitibus, & tormentorum pilis volitantibus, non nihil difficilior reddebatur. cui tamen difficultati, dispositis per idonea loca equitum præsidiis, haud nimio labore occurrebatur. Duobus igitur è partibus instituta oppugnatione, Perenium & Bohemos, quibus Sdislaus Lipa præerat, eam murorum partem, quæ inter amplas Orza-
 gorum ædes, prope Sabatinam portam, eminebat, quater tormentis iussit: ipse cum Germanis arcem ex ea parte, qua horti Regii singularis amœnitatis viscebantur, tanta vi concutiendam sibi sumpsit, ut non solum mœnia, magno spacio perforata, & perfracta conciderent: sed is etiam agger, quem obsessi introrsus ex-
 30 truxerant, inopinato casu in exteriorem partem prolaberetur. Quæ res Valentino & eius præsidiariis non mediocrem metum incussit, quod in extremum discrimen sese coniectos viderent; neque reparandæ ei munitioni tempus suppeteret. Verum Rogendorffus, vel quod omnia cunctanter lenteque administraret, vel quod tot tormentis frequenter explosis, multa sulphurei fumi caligine, puluereque ex muri ruina oborto non animaduerteteret, procidentia mœnia, uti necesse erat, aggredi milites minime iussit; sed ad sequentem auroram distulit; intereaque ut corpora curarent, edixit: ita ut ea vnius noctis mora, Valentinus & Petrouitius, cæterique
 urbis propugnatores, atque imprimis Georgius ipse, qui deposita cuculla, ac viri-
 di veste sumpta, cristatus atque armis protectus volitabat, coactis cuiuslibet or-
 40 dinis ciuibus, ac ipso quoque imbelli mulierum sexu, se spatium reficiendis, & terramateriaque replendis mœnibus nactos fuisse apprime lætarentur, ac opus tantopere necessarium, eadem nocte, adiuuantibus etiam militibus, tumultuarie & celeriter perficeretur. Illucescente aurora, Germani laudem & famam captæ urbis sibi ipsis vendicaturi, nequaquam in consortium admissis Vngaris, per accliuia & ruinas mœnia aggressi sunt: & quamquam scalas, quas vesperi in silentio apposuerant, à Budensibus abreptas esse animaduertissent: tamen præsentis fortique animo, & tanta vi impetum fecere, ut plurimi ex ipsis, in contiguas mœnibus domos
 peruaderent, cæterosque humeris commilitonum innixos, per manus subleuarent, ac vexilla in prostratis murorum pinnaculis figere conarentur. Sed Budenses
 50 singulari pertinacia irrumpentium impetum sustinuerunt; ita ut Georgio, Valentino, Petrouitio, Urbanoque Battiano, & cæteris summa virtute, ubi res neces-

Rogendorffus
variis promissis
Reginæ animum
tentat,

Oppugnationem
instituit,

cum murorum
magnarum
ruina,

quam urbis
propugnatores
sedulo re-
parant,

Unde irritus
irrupentium,
licet animo
magno, fuit
cinatus.

sitasque poscebat, propugnantibus, Germani, qui audacissime proruperant, receptui canere cogerentur. Sed quum terga recipientium militum, simul & latera, immani sæuitia cedere, & sclopetorum glandibus confertos petere & ferire non cessarent, fæda fuga consequuta est; ut quo longius à manibus recederent, tanto grauiore incommodo maiorum minorumque colubinarum ictibus stererentur.

*Hieronymus
Iaderensis
obit,*

*Bohemi quo-
que cum Pe-
renio ab alte-
ra parte re-
puli.*

Quo in aduerso conatu, Hieronymus Iaderensis, quem superioribus annis Byzantium pro impetrandis induciis à Ferdinando, haud ignaro Cæsare, missum fuisse docuimus, quique in locum Marii Specciacalii Pesti pro tutela vrbis relictus in præfectura classis successerat, aliquot vulnera suscepit, ex quibus paucis post diebus interiit. Eadem infelici sorte, Perenius quoque & Bohemi, qui inter Sabatinam portam & Orzagianam munitionem mania oppugnabant, pariter reiecti, nullo operæ facto pretio, ab incepto discessere. Deinde Rogondorffus, cōsilio suorum usus, quum tot tamq; acres impressiones nequaquam processissent, cuniculis & effossa ab imis murorum fundamentis humo, subiectoque sulphureo puluere, eoque ignem concipiente, mania prostertere, sicque in urbem aditum parare constituit. Sed ea quoque re animaduersa, propugnatores contrariis effossionibus factis obuiam iere, quod Georgius plerasque operas, ex eorum numero, qui metallis fodiendis incumbunt, è Riuulis Dominarum (id vrbis nomen est in confinio Transsiluanie sitæ, auri & argenti fodinis claræ) acciuerat, eorumque labore Germanorum conatus, factis intus scrobibus, per quos incendia, inuento meatu, spiraculoque euanescerent, eludebat.

*Alimentorum
penuria
Buda,*

*Proditio Bu-
da Rogendof-
fi incuria im-
prosperè ce-
dit.*

Quibus rerum successibus Budenses elati, tantum audaciæ atque animorum sumpserant, ut non solum contumeliosas voces in Germanos à muris spargere & proloqui, ignauiam & segniciem eis exprobrare: verum etiam sæpius erumpere, & eorum aggeres & tormenta inuadere non dubitarent. Sed in vrbe iam ad tantam alimentorum inopiam deuentum erat, ut ciuium & promiscuæ multitudinis multo maxima pars, se ulterius famem sustinere, nequaquam posse clamaret; ideoque æquis ac honestis conditionibus, de dedenda vrbe cogitaret: tametsi Georgius & Valentinus Ciues, quos suspectos habebant, aut præbito commeatu delinire, aut dati in arce qualiscunque officii specie, sub custodia habere, & reliquos variis modis in officio continere non prætermitterent. Et necessitate in dies inualecente, parum abfuit, quin vrbs, quæ aperta vi capi nequaquam poterat, clancularia & intestina fraude proderetur. Erat in vrbe Thomas Bornemissa, qui mercaturam exercendo breui magnas opes & diuitias, ac senatorium inter Ciues ordinem erat consequutus, & in foro maiori, amplissimam domum possidebat. Coniunctissimus autem erat Petro Palciano, qui eo tempore præturā, summum in vrbe magistratum, gerebat. ambo mutuo inter se colloquuti, nemine præterquam Benedicto Bacio, qui publico æque officio à commentariis vrbis fungebatur, in consilium adhibito, se nequaquam passuros, ut vrbs laude & gloria ac priscorum Regum domicilio toto orbe clarissima & potentissima in Turcarum manus incidat, quos à Regina, & eius præfectis assidue ad ferenda auxilia aduocari, & breui affore sciebant; quin potius, Germanis intromissis, cum quibus vetere amicitia, mutuisque commerciis, à tot sæculis coniuncti essent eam conseruare constituerunt.

Itaque Franciscum Reuaium, qui in castris militari iuri dicundo præerat, cuique ut veteri amico iam diu cogniti erant, intempesta nocte secreto conuenerunt; remotisque arbitris, se dulcis patriæ, ac Christianæ imprimis religionis amore quib. nihil in vita prius potiusque haberet, incitatos, urbem, ne in Turcarum potestatem redigatur, Germanis tradere decreuisse dixerunt: de arce non audere quicquā polliceri, spe tamē haud parua teneri, qui urbem ceperint, arce quoque posse non magno labore

labore potiri, proinde esse in sua potestate, portulam quandam obsoletam, nemini fere, aut paucissimis cognitam, quæ in area templi Diuæ virginis genitricis, cognomento Germanicæ sita sit, in qua Ciuium Germanorum sepulchreta habentur; eam se ad constitutum certum noctis tempus adaperuros; iis conditionum legibus, ut mille selectissimi è potioribus milites Vngarici nominis è castris summo silentio immittantur; qui cæteras vrbis portas commilitonibus pandant; sicque omnis exercitus subitario impetu irrumpat. cauendum porro esse, ne Germani intersint, quos & vocis fremitus & vestium diuersitas etiam per obscuram noctem facile arguant. se ob talem tamque insignem nauatam operam, non aliud

¹⁰ postulare, quam ut patriæ vrbi que libertas ac salus Ferdinando regi, eiusque ducibus cordi sit, saluaque & inconcussa maneat. Quibus ab Reuaio ad Rogendorffium sub maxima silentii fide delatis; quum Reuarius non aliam ob causam à coniuratis milites Vngaros ad destinatum facinus exequendum delectos affirmaret; quæ ut res maiori silentio peragi posset; & Vngaros Ciuibus Vngaris minora incommoda allaturos, & ab hostibus similitudine vestium atque armorum deceptis, facilius admittendos existimassent. Rogendorffius constituta insequentis noctis hora decima, se & Perenium milites Vngaros notæ fidei & virtutis delecturos, & quæ fieri debeant, eis mandaturos esse pollicitus est. Sed digrediente Reuaio, & die sequenti ad uesperalcente, secus quæ promiserat, nec cum Perenio, qui cum exercitu Vngarico præfesset, pari ferme cum eo potestate fungi videbatur, rem tanti momenti communicauit, nec Vngarorum opera, prout constitutum erat, & maxime necessarium, uti voluit: sed implacabili odio, & suspicione erga Vngaros ductus, Reuaio, & coniuratis, qui se vitamque & salutem suam fidei eius crediderant, tam impudenter, quam importune direptis, delectas Germanorum quatuor cohortes, quæ trecentos milites continebant, silentio suspensisque passibus, ad eam, quæ condicta erat, portulam præmisit. Cæteris equitum præfectis, ac legionum tribunis, ut in omnia momenta parati essent, ac equos instratos haberent, tacite, sed admodum serio admonitis. Nec Bornemissæ & Palciano, fides, quam patrandæ perfidiæ dederant, ad idoneum tempus defuit, nam ad aperta portula cohortes intromisere: quæ quum confertim ingredi cepissent; coniurati, ubinam Reuarius esset, (qui se cum cohortibus usque ad vestibulum portulæ iturum dixerat) ac tribunorum nomina, qui occupandæ vrbi designati essent, trepide & submisce percunctarentur; atque antesignani Germanicis asperioris soni vocibus responderent; improviso pauore attoniti & exanimes, relictis omnibus, nec non domo adita, substantiaque, quam locupletem habebant, omni posthabita, (uxore etiam & vnica filia Bornemissæ ab hostibus intercepta, quum Palcianus cælebs & liberis orbus esset) in castra ad Reuadium profugere, flentes ac se deceptos, & urbem proditam, præcipuosque ex ciuibus rei conscios, hostibus ad certam crudelemque laniem fæde obiectos esse

⁴⁰ se quiritantes.

At Germanicæ cohortes, quum in forum peruenissent, nec tesseram quam à coniuratis discere debuerant, ab obuiis, quamquam discinctis & inermibus petitam, reddere nossent, primum à vilissimis fori incolis, qui domiciliis carentes & vagabundi ad vinarias tabernas excubabant, animaduersæ, & fragminibus lapidum, ac volemis faxis petitæ vocem sustulerunt, ac tympanis perstreperere, ac sese mutuo ad pugnam incitare, & occurrentes trucidare ceperunt. Ad hunc nocturnæ & inexpectatæ perturbationis tumultum, & inconditas vociferationes excitatus Urbanus Battianus, qui eius noctis excubias obibat, celeriter occurrit, adductæque eodem tempore sunt à Petrouitio validæ equitum,

⁵⁰ atque peditum manus, quæ in foro Diui Georgii, arci propinquo, ad incerta belli vigilias agitabant. Quorum conspectum atque vim non tu-

Germani Bu-
dam ingreffi
repulsi & ca-
si.

tere Germani, sed ut deprehensis in furto aut maleficio accidit, extemplo perterriti, proiectis longioribus hastis, fugere, & per eam, qua ingressi erant, portam euadere in castra contenderunt. Verum ea quum arcta nimis angustaque esset, & congerie hastarum, quas primi abiecerant, sequentes impedirentur, maior eorum pars concisa atque interfecta est; capti etiam haud pauci. Ex numero coniuratorum nonnulli Palciani praetoris familiares, & circitor publicus, qui clauem aperiendae portae subministrauerat, oppressi atque intercepti. Nam duo illi Thomas, & Palcianus, dum praeter spem Germanos in porta conspexissent, statim re desperata, ut diximus, profugerant. Germani in custodiam

De coniuratis acerbissima supplicia sumpta.

traditi sunt; De coniuratis acerbissimae quaestiones habitae, variisque & interlandis cruciatibus eruta est totius proditoris series; ac de confessis fœdum, & crudele supplicium sumptum: ita ut Badius qui infelici sorte sua in tutum se recipere non potuerat, latebris extractus, simul cum circitore instar proditorum in frustra secaretur: ceteri vero, de quibus vel leuissima suspicionis coniectura fuisset, capite plecterentur. Palcianus & Bornemissa proscripti, & perpetuo exilio mulctati, omnium vero bona, domus, fundi, merces, & quaecunque habebant facultates, venditae & in fiscum relatae. At legati Byzantio redeuntes, quum obsessa vrbe reginam adeundi copia non daretur, versus Quinqueecclesias diuerterunt, ut illinc de prospero legationis suae exitu, & de Turcicis auxiliis aduentantibus, certior eam redderent. Sed intellecto

Essechius & Verbecius legati Constantinopoli redeunt.

eam urbem ad Ferdinandi partes, ciuibus se dedentibus occupatam esse, ac valido praesidio teneri, traiecto Danubio ad tutiora loca se receperunt: nec multo post alter ex legatis Essechius, eius urbis Episcopus, tam graui aetate, quam mœrore animi victus è viuis excessit. eique Stanislaus Varallius, Praepositus Albensis, liberalitate Ferdinandi, ad quem una cum Albana vrbe descenderat, successit. Interea Sulymanus, quamquam Persici quoque belli, quod cum Tahmasso rege gerebatur, curis eodem tempore distinebatur, tamen cognito reginae & pupilli periculo, purpuratorum usus consilio, utrique bello occurrendum esse statuit; & aduersus Persas Sulymanum Eunuchum Acarnanem, armis Turcicis in Indiam usque aduersus Lusitanos promotis, clarum hominem, cum iusto exercitu misit; Mahumetem vero unum ex purpuratis, qui reginae opem ferat, in Pannoniam ire iubet; ac in administrando bello alterum Mahumetem Belgradi & Samandriae praefectum, cognomine Iahioglim, Vlamanemque Persam transfugam, qui Vireffo demortuo in Bosnensi praefectura successerat, attribuit.

Sulymanus Mahumetem Bassam in Hungariam mittit.

Ipse vero Caesaris & Ferdinandi ac totius Germaniae vires, & arma haud parui reputans, Hadrianopolim proficiscitur, subsidium, si necessitas ita ferret, duobus qui praecesserant, exercitibus allaturus. Eodem tempore magno excogitato astu, fraudeque Stephanus Mailatus, à Turcis, adiuuante Petro Valacho Moldaviae principe, homine versipelli, per insidias interceptus fuit, ut mox referemus, si prius obsidionis Budensis seriem & tristem exitum narrauerimus. Rogendorffius & Germani, cognito Turcarum aduentu, & coacto militari concilio, quidnam porro faciundum foret, diligenter & accurate in utramque partem verbis & sententiis disceptarunt. Videbantur nonnullis castra Pestum transferri debere, & ibi hostes praestolari: quidam, qui usu rerum & bellis Turcicis exercitati esse putabantur, viresque hostium in immensum, ut nonnunquam fieri solet, extollebant, Strigonium, & deinde Viennam redeundum, ac meliore fato fortunaque, & commodiore anni tempore repetendam obsidionem suadebant. Verum Rogendorffius plus suis quam alienis consiliis tribuere solitus, superbo ore nihil tutum quod indecorum dictitans, impellente fato, ut Turcae Pannoniae regno potirentur, ad reuertendum nul-

Rogendorffius, obfirmato animo Budensi obsidione incumbendum censet.

lis rationibus induci potuit: sed castra ad montis Gerardi radices iterum reduciussit, eo, quemadmodum dicebat, consilio, ut hostes aduentantes, nec procul Danubio recessuros, tormentis, quibus abundabat, à ripa fluminis arceret, aut temere descendentes ad iniquæ pugnae periculum adduceret. Castra enim opportuno loco metata esse dicebat, quibus à dextra parte mons Gerardus, maioribus colubrinis, aggeribusque munitus, à leua Danubius praesidio erant. Alimentorum autem omnis generis, & bellici apparatus tam in castris, quam Pesti tanta copia erat collocata, ut ad aliquot menses toto exercitui affatim sufficere videretur.

10 Aduentantibus Turcis, Valentinus cum duobus millibus equitum obuiam profectus, duos Mahumetes de Germanorum numero, & castris, aliisque rebus, quas scire opus erat, edocuit: atque ii vna cum eo reuertente legatos cum muneribus ad reginam misere: & continuato itinere castra ad Danubium, oblonga tentorium serie collocauere. Classis vero eodem tempore ad insulam diuæ Margaretæ, quæ Cepelia vocatur, pagos complures, & oppidum Couinum, ac templa & ædificia varii generis continens, & ad octo fere milliaria Pannonica exporrecta appulit: ibique Turcæ in ipsius Danubii iterum in vnum alueum confluentis, quodam veluti rostro munitionem erexerunt. quam quidem Insulam, si prior Rogendorffius occupasset, sicuti Perenius & complures ex Vngaris
20 censebant, Turcæ nequaquam commodam castra metandi facultatem habuisse videbantur. quin potius classem forte relinquere fuissent coacti, in qua commeatus & impedimenta vehebantur, quare nihil Turcis incommodius, nihil peius accidere potuisset. Sed tristes euentus & clades cum plerumque reprehensioni grauem notam adferant, tum vero etiam nemo tam prouidus oculatusque est, ut omnia mente animoque prospiciat. Erat in tanta castrorum propinquitate occasio quotidie erumpendi, & minutis præliis tam in planicie equitibus, quam ad munitiones peditibus certandi, quibus certaminibus Turcæ, prout alacriores Germanis, quorum corpora atque animi sedendo iam diu & torpescendo maxime elanguisse videbantur, superiores euadebant; quum ex aduerso Vngari,
30 singulari promptitudine eorum impetum sustinerent. Transierat iam satis multum temporis, ab aduentu Turcarum, atque iis & Budensibus animi indices crescebant, Germani vero ad fatale quoddam diræ cladis omen, animos adeo desponderant, ut & viribus debilitati essent, & nulla aut receptus, aut belli recte gerendi consilia explicarent: sed tormentis saltem maioribus vtrinque certaretur.

Turcæ autem segnes Germanorum stationes è superiore insulæ parte conspicati, mutuo habito consilio, classem & nauales socios, adiunctis compluribus è Ianicerorum numero, eos adoriri iusserunt. Et pene priusquam sentirentur, aut Germani concurrerent, supra sexcentos milites amittere: cæteris tantopauore perterritis, ut præcipiti fuga in castra ferrentur: nonnullique è ponte decedentes mergerentur, aut à classiariis & Ianiceris, qui classem conscenderant, sclopetis & sagittis confixi perirent. Turcæ conspecta hostium formidine & fuga, maximo diuersis in locis sublato clamore metum augere, vniuersis nostrorum castris ingentem tumultum excitare, tormentorum fragorem & strepitum ubique ingeminare, munitiones denique nostrorum magno & efferato impetu aggredi. Qua in rerum perturbatione & confusione, quum hostes tenebris tecti impune fere grassari viderentur: Germanorum reliqui & Bohemi, atque iis mixti Vngari celeriter accurrerunt. Sed quum vel conferti & conglobati vix hostibus acerrime se inferentibus resisterent: Marius Speciacasius Ferdinandi
50 Speciacasii Besprimiensis Capitanei pater, classis præfectus iterum constitutus, ac Eberstorphus castrorum magister, cum biremibus & Nasadis, quas

*Turcorum
Budam ad-
uehiunt.*

*Certamen
inter nostros
& Turcas.*

etiam

etiam faicas vocamus, quasque supra naualium sociorum numerum, delectis etiam aliis propugnatoribus impleuerant, opportune subsidium attulere: ac Turcis, qui è nauibus descenderant, ac cadauèra spoliabant, captaque tormenta auertere conabantur, tanta vi incubuerere, redeuntibus ad pugnam etiam Germanis & Vngaris, vt compulsi ad naues, ac terra simul & flumine profligati, cladem, quam nostris intulerant, prope æquatam, retulisse viderentur: & tormenta & insulam victoribus relinquerent. Eo in certamine quatuor hostiles Nasadæ demersæ sunt, tres captæ, & plurimi Turcæ, aut profluente absorpti, aut tormentis discerpti periere. Nostris quoque haud incruenta pugna fuit, quum multi è focis naualibus, & reliquis militibus interfecti fuissent, & ipse Eberstorphus aliquot sagittis corpore susceptis, faucius pugna rediisset. Exinde Turcæ quotidianis & continuis excursionibus castra nostrorum infestabant, & Vngari duce Valentino ex vrbe frequentes erumpebant; & quadam die adiunctis sibi Turcis, Perenianos è monte Gerardo depulere: eoque occupato, etiam superiora castra ad Aquariam turrim inuasere; vsque adeo vt Germanos, multa edita cæde, fugam capeßere compellerent. Qua in pugna Pestanorum tormenta maiora, Germanis magno vsui & adiumento fuerunt: iis enim copiæ Valentini petita, ac concisa, sese non sine iactura in urbem recepere. Ferunt Valentinum, dum in urbem remeasset, reginæ è fenestra prospectanti, ac collegis Monacho & Petrouitio ensẽ cruentum dextramque sanguine madentem ostentasse, ac ab se talem tantamque cæsis Germanis ea die operam nauatam dictitasse; vt pro ea certissima atque amplissima præmia & munera ab ipsis propediem repetiturus foret. Eodem etiam in prælio, dum præfectum copiarum Perenianarum Thomam Varcocium, Silesium illum quidem, sed à teneris annis à Perenio educatum, & ad honores euectum, inque clientum suorum numerum adscitum, armis cristisque conspicuum, & obequitantem vidisset, dixisse se pro vetere beneuolentia & amore, quo illum & Christianæ fidei cultores amplecteretur, petere, nunciaret Perenio, ingentem illam belluam ab Oriente aduentare. itaque, si sapiant, reditum maturent, ne ab ea vno oris hiatu deuorentur. Sulymanus enim nulla certa re de suorum conatibus cognita, cum prætoriano exercitu, aliisque ingentibus copiis iter in Pannoniam suscepserat, ratus Germanos ad præbendam pugnae potestatem aduentum suum præstolatu-
 30
 40
 50
 60
 70
 80
 90
 100
 110
 120
 130
 140
 150
 160
 170
 180
 190
 200
 210
 220
 230
 240
 250
 260
 270
 280
 290
 300
 310
 320
 330
 340
 350
 360
 370
 380
 390
 400
 410
 420
 430
 440
 450
 460
 470
 480
 490
 500
 510
 520
 530
 540
 550
 560
 570
 580
 590
 600
 610
 620
 630
 640
 650
 660
 670
 680
 690
 700
 710
 720
 730
 740
 750
 760
 770
 780
 790
 800
 810
 820
 830
 840
 850
 860
 870
 880
 890
 900
 910
 920
 930
 940
 950
 960
 970
 980
 990
 1000

Sulymanus
cum ingenti-
bus copiis in
Pannoniam
mouet,

Nostris Pe-
sthum traii-
ciunt,

confestim raperentur. Tamen si autem ex vrbe nauigia in vnum ordinem transuerso fluminis cursu disponi à nostris hominibus, eminus conspicerentur; nequaquam tamen nostros fugituros arbitrabantur: nisi id à transfugis quibusdam, ad Monachum & Valentinum se proripientibus certius allatum esset. ab his duo Mahometes certiores redditi, totis pene copiis ad oppugnanda nostrorum castra contendunt: tormenta omnia prouehuntur, & truce ululatu ad stationes inuadendas ex templo feruntur. Tum vero nostris, qui suos conatus hosti haud cognitos esse existimabant, quorumque haud mediocris pars Pestum transferat, & Rogendorffio, tum importune febris correpto, tum fatali casu, dum in tentorio literas ad regem scriberet, asseris tormenti hostilis impulsu dissilientis fragmine faucio animus concidit: nec cæterorum ducum vllum imperium fuit. Itaque nostri illico, tam à Gerardo monte, quam superioribus castris fæde deiectioni, præcipiti fuga dilabuntur, nec Budenses occasione desunt: sed ab Aquaria turri decurrentes, stationes desertas, coniectis in tentoria ignibus, incendunt. Monachus quoque terrorem nostrorum nouo terrore accumulans, fæni & straminis acervos, qui ante stabula regia congesti erant, haud sibi importuno, sed nostris pernicioso admodum funestoque consilio, succendit, ut collucente flamma Germani fugientes videri possent, sclopetorumque & falconum pilis, certius & crudelius sternerentur. Haud dissimiliter à bipartitis Turcarum castris, insulaque Cepellia, & à Classe, cui Cassonus trierarchus præerat, Germani pariter & Vngari, extremo pauore conturbati & exanimes, destinatis ictibus petebantur. Classis Germanica, desperatis rebus, aduerso flumine incolumis in tutum euasit, reiectisque hostibus, qui harpagonibus & ferreis vncis, aliisque id genus contis & armis nates comprehendere conabantur, Comaronium versus cursum tenuit. Copiæ terrestres captæ, aut ad internecionem cæsæ deletæque sunt: exceptis iis, quos ad seruitutem robur virium, aut ad spem libidinis, honestus elegantisque vultus conseruauit: atque iis, qui abiectis ad terram armis sese, ut vitam morte ipsa turpiorem seruarent, dedicionem fecerunt. qui quidem ad tria millia peditum Germanorum fuisse dicuntur, quos ad montem Sancti Gerardi fugientes & conglobatos, circumfusi hostes, veluti indagine clausos oppresserunt. Vngari quamuis magna ex parte variis in locis cecidissent, plures tamen à Budensibus, & Valentini ac Monachi equitibus, à Turcis redempti, conseruatique fuere. Perenius cum parte suorum Agriam peruasit cum Varcocio: parum tamen abfuit, quin ab insequentibus hostium equitibus caperetur. amisit autem in fuga aliquot ex suis: inter quos Iohannem Ferenbergum, adolescentem Germanum, qui postea ab eo redemptus ad militares honores conscendit, & confinia Chrouatiæ præfectus administravit. In ea nocturni terroris perturbatione, ingentique rerum omnium confusione, Cassonus trierarchus, & classis Turcicæ præfectus, Pestum nauibus delatus, quum ciuitatem vacuum reperisset, nemine, qui mænia & portas defenderet, conspecto, protinus in eam irrumpens, quosdam Equites Vngaros ex iis, qui argentæ Germanorum suppellectili, ac pecuniis Germanorum diripiendis inhiabant; apud quos omni mortis metu præda potior erat, comprehendit, aut cecidit: & summa celeritate infestisque armis oppidum peruagatus, obuios omnes promiscue trucidauit. In castris & Pesti magnus tormentorum puluerisque sulphurei numerus, & supra commeatus magnam copiam, reliquus etiam apparatus bellicus ingens captus est. Rogendorffius infelix inauspicatæ expeditionis dux, quum in castris potius emori, quàm ignominiose cladi superesse mallet, nauigio à familiaribus impositus, exindeq; Comaronium ductus est; cumq; Viennam terrestri itinere aduehere-
Rogendorffius vulnere ac marore confectus fato defungitur.

tur, Samariæ, quod oppidum, in magna Danubii insula Comaroniensi, satis commodum habetur, vulneris atq; animi dolore extinctus est. Interea Sulymanus, ut victoriæ suorum

Quo deprehenso, à Turcis & Budensibus fusi caesique sunt.

Perenius Agriam fugam euadit;

Cassonus trierarchus Pestum vacuum occupat.

suorum interesset, usque adeo citato gradu properabat, ut pedites prætoriani, equitum iustis passibus incedentium progressum æquare cogerentur, quum Varadinum Petri, quod est ad Danubii ripam oppidum, peruenisset: lætum nuncium de profligato ac castris exuto Germanorum exercitu accepit: ac postea lentiori itinere incedens, suorum castra, eo, quo diximus, loco posita attigit: nec tamen recentes suas copias cum illis coniungere voluit: quod plena essent cadaueribus, dirumque, quo offendebar, odorem exhalarent: Verum dimidio supra vetera castra milliari confedit ad veteris Budæ suburbanum. Vbi collaudatis duobus Mehemetis, aliisque præfectis & ducibus; alterum Belgradensem, cuius potissimum virtute & opera partam victoriam intelligebat, magistrum equitum Europæorum creauit: Vlamanemque Persam in Bosnensis præfecturæ administratione confirmavit. Is quinquennio ante à Tahmasso Persarum rege, Ismaelis Sophi filio, cuius sororem in matrimonio habebat, cum quatuor sociis præmeditati sceleris, Cambere, Deriello, Memhethamo, & Veligiane, (qui omnes infelicem vitæ exitum Christianorum armis interfecti tulere) ad Sulymanum transierat, & suscipiendi contra Persas belli auctor atque instigator fuerat. Tartaros vero, quorum magnum robur & numerum adduxerat, ad loca Strigonio, Nitriæ, atque Albæ vicina, ad depopulandam quaqua versum regionem dimisit: captiuosque, quorum magnus numerus ei à præfectis dono oblatus erat, crudeli edicto trucidari suo in conspectu iussit; duobus aut tribus ex præcipuis reseruatis, inter quos Balthasar Puchanius fuit; quem nocturno eoque funesto exercitus traiectioni præfuisse diximus; & Melchior Borsita Bohemorum præfectus, qui postea reginæ beneficio libertatem consequutus, postliminio ad suos reuertit. Paucos deinde dies quieti indulgens, suo ac duorum, quos secum præter morem adduxerat, filiorum Selymi & Paiazetis nomine, infanti puero, per Chausiorum, hoc est, præconum magistrum, quod apud Turcas præcipuæ dignitatis officium est, dona misit; (nam Mustaphas è priore vxore genitus, Magnesiæ in Asiæ iussu patris agitabat) equos militares tres, aureis instrumentis decoros, ac purpureas auro intertextas totidem vestes; reginæ vero annulos cum gemmis immensi precii, & torques, ac Babylonica subtilissima telæ, ad capitis & corporis ornamenta, certum numerum. petebat autem nomine Sulymani à regina, qui petendo iubere videbatur, ut puerum regis, eiusdemque in fratrem adoptati filium, & cum adulesceret, illius beneficio procul dubio regnaturum, cum proceribus, qui cum ea strenue obsidionem tolerassent, eamque auertissent, ad se in castra mittat: nec quicquam dubitet, quin postquam eum videre, atque tenere exoculari licuerit, illæsum extemplo ad matrem remittat. ea animi magnitudine esse principem suum, ut sicuti potentia fortunaque omnes post se reges relinquat: ita etiam pietate & iusticia superare contendat, nec puero in spem regni feliciter educando quicquam aduersi euenire patiatur: ipsam autem reginam pro filia, nuruque semper sit amplexurus. Quum regina, quid nam ad ea responderet, perplexe & cunctanter deliberaret, nec ea mora apud barbarum principem quicquam proficeret, demum monente & obtestante Monacho, puerum cum nutrice & nonnullis matronis, anxia & de eius salute sollicita, non sine suspiriis & lachrimis in castra misit.

Delecti itaq;
nonnulli ex
optimaribus,
qui puerum
prosequun-
tur.

Delecti etiam fuere ex proceribus, qui cum Georgio Monacho cum comitantur; Valentinus ipse copiarum dux summus, quamquā nonnihil febricitans, ideoque obtestatus collegas, ut domi relinqueretur, Petrouitius, Urbanus Battianius, Budæ & excubiarum præfectus, Georgius Pesthenius, & ipse Verbecius, qui paulo ante Byzantio reuersus, soluta vrbs obsidione, eo aduenerat, alique præcipua dignitate præstantes. Qui in castra cum puero regio profecti, obuiam habuerunt prætorianam Turcarum equitum turmā, equis, armis, cristis, vestibus egregie

egregie instructam: inque castris inter duos Ianicerorum ordines ad Sulymani tentorium deducti sunt. qui puerum humaniter ac perblanda fronte inspexit, ^{Puer blande tractatus,} laudauitque; & duobus filiis, vt inspicerent, mandauit; & deinde è marsupio, aureos numos exprompsit, nutricique de manu dedit. quod apud barbaros singularis gratiæ ac beneuolentiæ indicium est. Postea purpurati iussu eius ^{Optimates conuiuio excepti,} Budenses procures epulis & prandio exceperunt; & ad multum diei componendo, atque mutuos sermones de industria commiscendo, diutius detinuerunt. Interim vero per simulationem visendæ vrbs, turmas & cohortes, certis ducibus, quas quidnam facere vellent, edocuerant, manipulatim immiserunt: adeoque ^{Et Buda astu singulari occupata,} tacite & sine ullius rixæ tumultu Sabatinam primo portam, ac breui aliam post aliam occuparunt, vt custodes & ciues ac alii vix factum animaduertisse viderentur. Eo modo, portis, plateis, compitisque omnibus celeri fraude occupatis, præfectus Ianicerorum obequitans per præconem in foro & celebrioribus locis edici iussit, potentissimum principem Sulymanum velle iubere, vt omnes in vrbe quamprimum arma deponant, tradantque, & quisque pacatus quietusque domi se contineat, capitale fore, si quis non paruisset. Ciues extremo nec opinato metu perculsi, arma tradidere: & statim Ianicere ac reliqui Turcæ ad decem millia singulas domos pro hospitiis occupauere. Tum vero Sulymanus intellecto populum sedatum, & urbem in manu esse, puerum carpento, quo erat in ²⁰ castra vectus, iterum impositum in urbem ad matrem remisit. Paulo post cum Georgio Monacho & Verbecio, remotis aliis, priuatim colloquutus, procures expectare in exteriori tabernaculo iussit. quumque vespera ingrueret, neque nox ^{Puer à Sulymanno ad matrem remissus,} procul esset, regina de eorum libertate & salute vehementer anxia, Rustanem Sulymani generum, qui purpuratorum princeps post deiectum loco Luphtim sub id fere tempus euaserat, vt pro illorum incolumitate studium operamque suam interponeret, serio vrgebat: tandem sub noctem cæteros dimisit, vno retento Valentino, quem ad tentorium quoddam separatum, haud procul à Rustanis contubernio, mæstum & tristia animo volentē deducendum curauit, addens se habere quædā, de quibus sequenti die cum eo ageret. Exinde de regno Pannoniæ cum ³⁰ purpuratis consultando disceptandoque aliquot dies consumpti sunt, quum variantibus sententiis, non satis liqueret, quorsum tam longæ deliberationis finis euasurus esset. siquidem alter Mahometes, vnus ex purpuratis, & Vlamanes, pupillū regium Constantinopolim abducendū, & Budam Turcico præfecto, moderato prudentisq; animi viro committendam suadebant: Belgradensis vero, Christiano nomini maxime infensus, ac implacabili in Vngaros odio acerbis, longo sermone, certisq; rationibus, infantem & procures è medio tollendos, diruendas eorum arces, reginam patri remittendam, & Pannoniam omnem in prouinciæ formam redigendam censebat: ne per singulos annos, non ex Europa tantum, sed vltimarum ⁴⁰ ac bellum suscipi gerique necesse foret: Rustani genero mitioris ingenii homini totius consilii & deliberationis summa ad decus & æquitatem reuocanda esse videbatur. nihil quippe officio magni iustique principis magis conuenire, quam si reginæ & pupillo regnum, quod patri in fratrem adoptato, iure clientelæ donauerat, benigne confirmandum, & inuictis armis, quæ omnibus terrori & formidini sint, in illius possessione tuendos & protegendos decernere velit. Paulo post sententias suorum ita temperauit, vt per eundem Chausiorum magistrum reginæ ^{Budam sibi offerit.} nunciaret, se urbem & arcem sibi retenturum, donec puer adole scat; eo quod ipsa contra Germanos hostes eam tueri non possit: sibi vero graue imprimis molestū ^{Reginam cum filio in Transiluaniam amandat.} que foret, quo tannis cum exercitu ad eos arcendos aduolare. igitur decreuisse, vt ipsa cum filio Transiluaniam prouinciā habeat; simul cum inferioris Vngariæ parte, ac Lippe & Temesuarii ditione, atque iis, quas Iohannes superstes obtinuisset,

salis & auri fodinis, quæ in finibus Poloniæ, Sigismundo Patri vicinis (quod ei haud
 mediocri solatio esse queat) in Maramarusio habentur. Georgium Monachum,
 vti Iohannes moriens mandauerat, tutorem & regni administratorem futurum:
 Petrouitio Temesuarii præfecturam ratam fore: Verbecium senem, virum bo-
 num & industrium, ac longa rerum experientia pollentem se Budæ relicturum,
 cum stipendio quingentorum asprorum diurnorum (id est genus minoris Turca-
 rum monetæ) collegamque Turcici nominis, quem Cadilescherus, prætorianus
 iudex nominauerit, ei adiuncturum; vt ille Vngaris, hic vero Turcis ius dicat. cæ-
 terorum etiam procerum dignitatem saluam & incolumem mansuram. Se datu-
 rum currus & sarcinaria iumenta, quibus tota reginæ suppellex Lippam vsque de-
 feratur: posse illinc in Transsiluaniam peruehi. Velle etiam vt tormenta omnia,
 bellicusque apparatus, & commeatus in vrbe arceq; relinquuntur. Concessurum
 super his fidei suæ diplomata, quibus pupillo caueat se ei Budam redditurum,
 quum ad idoneam regno administrando ætatem, Deo iuuante, peruenerit. Qui-
 bus intellectis, regina cum multo gemitu & lachrimis, tyranni perfidiam tacitis
 votis detestata, necessitati cedere, arceq; excedere coacta est, quum iam eius por-
 tas ab Ianiceris teneri comperiisset. Excedenti autem cum proceribus scribarum
 præfectus, quem ipsi Nisaegim vocant, cum Dragomano interprete nimirum ad-
 fuit, eiq; diplomatis literas, aureis & cæruleis literis Arabice scriptas tradidit, quas
 nos multis post annis vidimus, in quibus iurabat Sulymanus ad Dei omnipoten-
 tis & Mahometis numina, caputque & ensen suum, Budam se quamprimum in-
 fans adulesceret, bona fide redditurum, quo accepto, illa, nunquam amplius Bu-
 dam visura, in Transsiluaniam iter suscepit, supplici libello prius ad Sulymanum
 & Rustanem frustra misso, quo libertatem Valentino impetrare contendebat. Fe-
 runt Georgium Monachum Valentino insidias struxisse, Sulymanumque ab eo
 per idoneos homines secreto admonitum, ne quid Valentino fidendum duceret,
 homini turbido, ferociq; & rerum nouarum cupidissimo, sicque illum à tyranno
 custodiæ traditum. Sed nos de re incomperta, non est quod certi aliquid statuere
 possimus. Eodem tempore, quo hæc Budæ gerebantur, Ferdinandus intellecta sui
 exercitus clade, ac morte Rogendorff, Leonardum Felsium, qui Viennæ substite-
 rat, ad colligendas dispersi exercitus reliquias Comaronium misit, qui palantes ac
 nudos, rerumque omnium inopes, præbito stipendio, vestibusque & commeatu
 recrearet. Subinde etiam opportunissimum fore ratus, si Sulymanum per legatos
 placare posset, ac nouis condicionibus pacem vel inducias cum eo pacisceretur:
 absque longiori mora ad illū adhuc Budæ in æstiuis agitantē viros illustres Nico-
 laum Comitē Salmensē, quem, pridie, quam castra caperentur, ad Ferdinandum
 ab exercitu missum esse diximus, ac Sigismundū Herberstanium Moscouitica lega-
 tione clarū senē, cum muneribus misit: inter quæ præter pocula aurea, elegantis
 & eruditi artificii horologium erat, quod Maximiliani Cæsaris aui fuisse dicebatur;
 aderatq; peritus artifex, qui barbaros earum rerum rudes & ignaros ad regendam
 eius rei machinā protinus edoceret instrueretq;. Grata fuere Sulymano munera, al-
 teroq; quā venerant die, legati, prius à Rustane conuiuio excepti ad eum introdu-
 cti sunt. qui inducias, quibus etiā Carolus Cæsar includi se pateretur, regnumque
 Pannoniæ, iisdē quibus antea, pendendi quotannis tributis condicionibus Ferdi-
 nando adiudicari, ac vt captiuos aut permutatione, aut precio redimere liceret,
 postulabant. Ad ea biduo post, per Rustanē generum elato animo responsum est,
 non aliis condicionibus pacem dari posse, quam vt Ferdinandus Pannonia omni
 cedat, ac pro Austria annum tributum pendat. Si id facere grauaretur, Sulyma-
 num præterquam quod Pannoniam armis ab eo extorqueat, tum insuper Au-
 striam igne & ferro euastaturum. Captiuos, si pax conficiatur, posse absque precio
 dimitti: sin bellum vigeat, venturam occasionē permutandi. Legati hoc responso
 accepto,

Regina Buda
excedit,

quam Soly-
man puero,
vbi adoleue-
rit, se resti-
tuturū iurat,

XXVI. Au-
gusti.

Valentinus à
Turca recen-
tus, Monachi
vt aiunt, con-
filio.

Comes Sal-
mensis & Her-
berstanium
ad Solyma-
num legati
missi,

Cum superbo
responso di-
missi sunt,

accepto, quamquā vestibus aureis donati, iusta tamen ira haud parum commo-
 ueri videbantur, quod nec sui, nec duorum summæ dignitatis, summæque po-
 tentiæ fratrum, quorum nomine agebant, barbarus arrogans rationem vllam ha-
 buisset; domum reuerti decreuerunt permittente tamen Rustane, castra eorum-
 que ordinem, disciplinamq; quæ mirifica erat, antequam discederent, perlustra-
 uere. His rebus peractis, ac Buda in potestatem sine suorum vulnere redacta, *Sulymanus*
 & vrbs cura Sulymano purpurato, natione Vngaro commissa: nec non Verbe- *Constanti-*
 cio, ac Hairadino Cadio, qui ius dicerent, constitutis, cum filiis & exercitu victo- *nopol.redit.*
 re Constantinopolim redire decreuit: quod autumnum in pluuias præcipitem, *Buda com-*
 10 ideoque viarum difficultates, cælique iniurias suborituras metuere videretur. In- *mendata So-*
 dicta igitur profectio, paucis diebus Belgradum peruenit; ibique dum sibi *lymano Bas-*
 & exercitui trium dierum quietem sumpisset, Lascum Ferdinandi legatum, *se, Verbecio*
 quem Byzantii captum, ac inde secum abductum ibi reliquerat, liberaliter di- *ac Hairadi-*
 misit. Et Valentinum, quem Budæ paulo ante ceperat, aduersa tentatum vale-
 tudine, sub eadem custodia Belgradi reliquit, constituto ad eius sustentationem,
 in quemlibet diem singulo nummo aureo: iussumque vt recuperata sanitate se &
 castra sequeretur; qui tametsi Rustani & purpuratis, cæterisque aulæ proceri-
 bus maxima munera dando, profuseque largiendo amplissimas facultates expen-
 disset, eumque illi spe & desiderio optatæ libertatis blandioribus verbis diu lacta-
 20 sent: tandem tamen post duos quinquennii carceres ad Propontidem septenaria *Valentinus*
 in turri vitam finiuit; & scelerum, quibus patriam immaniter euastatam, omni- *in carcere*
 que pristina dignitate exutam reddiderat; ac postremo barbarorum seruituti *post decennium*
 mancipauerat, meritas pænas persoluit. Sed neque Lascus recuperata libertate, *extinctus.*
 diu vitam producere potuit: quum in Poloniam patriam reuersum lætifer mor-
 bus, non sine suspitione veneni corripuisset, quod ei à Turcis in lacte, cuius fre- *Lascus non*
 quenti vsu delectabatur, præbitum fuisse fama erat: cuius vim ferre non potuit; *absque suspi-*
 sic vt non sine Sarmatarum fere omnium, ac ipsius etiam eorum regis summo do- *cione verens*
 lore Cracouiæ tumularetur. Verbecius quoque iam exactæ ætatis senex, iuri di- *obit,*
 cundo simul & vitæ, quam perpetuis factionibus, & alendis fouendisque par-
 30 tium studiis exercuerat, finem imposuit. Vix siquidem Sulymanus Byzantium
 peruenerat, quum in morbum incidit, expiatisque Christiano ritu criminibus, *Verbecius et-*
 cuius per omnem vitam tenacissimus fuit, pecuniaque haud contemnenda in vsus *tiam auctor*
 calamitosorum hominū, ac reficienda templa testamento legata, Budæ mortuus *excidii Hun-*
 est; multis & magnis, dum superstes fuit, lachrimis & gemitu, patriæ calamitatem *garia 9.*
 ac diram seruitutem deplorans, in quam illa, ipso auctore incidisse, iure meritoq;
 dici posse videtur. Hisdem quoq; diebus, quibus memorabili barbaricæ perfidiæ
 exemplo, regina sede & regno spoliata, & Buda occupata est, Mailatus miro Acho-
 matis Nicopolitani præfecti, & Petri Moldauicæ principis astu fraudeque in insi-
 40 dias præcipitatus atque captus est. Cum enim Petrus & Achomates iussu Sulyma- *Mailatus*
 ni ad Danubii ripas cum exercitu excubarent, ne quid ex Transsilvania aut infe- *Achmetis &*
 riori Vngaria detrimenti caperetur, ad Mailatum, qui post toleratam in arce Fo- *Petri Molda-*
 garas obsidionem, induciis cum Iohannis ducibus pactis, domi se quietum con- *us fraudibus*
 tinebat, circumueniendum animos adiecerunt, quum nec Turca nec Valachus *captus.*
 in Transsilvaniam penetrare, atque ei arma inferre audebant; quod à Ferdinan-
 do non contemnenda auxilia expectare diceretur. Itaque ad dolos & fraudes
 conuersi, petere ab eo ceperunt, vt componendæ pacis causa ad se in castra ve-
 niret: Sulymanum esse in itinere, vt Budam à Germanis oppugnatam, obsidio-
 ne liberet. proinde præstare pacem ab eo impetrare, quam arma eius experi-
 ri, se daturos operam, vt ea componatur, si ipse ad castra veniat, & mutuos cum
 50 ipsis sermones de condicionibus conferat. Ad ea Mailatus se pacem certam
 firmamque dubio bello anteferre, ideoque si filius Achomatis adolescens,

idonei obsidis loco ad se mittatur, colloquium minime detrectare respondit. Verum Achomates de filio dando se excusauit, capitale id facinus nefariumque fore, quod eum iam antea seruitio Sulymani addixisset, sed missurum duos insignes limitum Bidinæ & Selistriæ præfectos, quibus vtrisque vexillum Sulymanus de manu tradidisset. Mailatus fraudis ignarus nec quicquam mali suspicatus, duos Turcas stabularios, vilissima capita, aureis talaribus togis indutos, incuruisque ensibus auro exornatis cinctos, doli tamen, ut dicebant, nescios, ab Achomate accipit: veros eos & præcipuæ dignitatis præfectos existimans: ac infelici sua sorte in castra proficiscens, incertæ barbarorum fidei se committit: cumque ad Moldaui tabernaculum diuertisset, magno impetu Turcæ simul & Valachi in eum irruperunt, captoque vincula extemplo iniecerunt: resque eius omnes & † vincula diripuerunt: equitesque qui eum comitati erant, armis equisque spoliarunt, trucidatis compluribus, qui resistere ausi essent. nonnulli ad ipsius iam capti preces & obtestationes dimissi quidem sunt; sed tanta barbarorum immanitate, & avaritia; ut vestibibus ad nuda usque corpora spoliati, nec quo occultas membrorum partes obtegerent, habere possent. inter quos Bernardus Tahius, Paulus Teriacus, & Iobus Cauasius fuere. Sic Mailatus sortem suam infelicem lugens, & sero nimix crudelitatis suæ pænitens, Byzantium perducitur; eodemque cum Valentino carcere includitur: in quo post diuturnam infortunii calamitatem, & miseriam ambo extincti, documentum Turcicæ perfidiæ posteris præbuere. His rebus, altero post Iohannis obitum anno, in Pannonia gestis, Sulymanus ceptum iter prosequutus circa Idus Nouembres Hadrianopolim atque inde Byzantium reuersus est. Eo abeunte domesticis discordiis in partibus potissimum Illyrici magna contentione laboratum est: in quibus Simon Episcopus Zagrabiensis, cum Iohanne Comite de Zrinio controuersiam finium regendorum haud leuem habebat: quam nec arbitris, nec iudicibus dirimendam committebant; vim tantum & iniuriam mutuo exercentes: ex qua variæ rapinæ emergebant, maioris minorisque pecoris magnus vtrinque numerus abigebatur, ac plerumque miserorum agricolarum, cæterorumque hominum cædes contingebant. Nec Simon, uti sacratum virum decebat, mitius agendo, & iure ac legibus causam prosequendo, bonum aliis exemplum dare, aut aliquid de iure suo decedere volebat: sed potius quum in quosdam milites Zrinianos incidisset, partim trucidari eos iusserat, partim captos ac ferreis compedibus vinctos ad seruiles operas compellebat. Contra Iohannes militari ingenio, & iuuenta ferox, & iniuriarum impatiens, similia aut maiora detrimenta inferre, & armis contumelias vlcisci properabat. postremo Episcopi arcem Vinodolam, non procul ab Rastouicia sitam, comparatis, quæ oppugnationi necessaria erant, obsidione cinxit, cumque aggeres & vineas ageret, & tormenta collocaret, eoque in opere incautius versaretur, vir nobilissimus à tumultuariis militibus atque agrestibus crassioris sclopeti globo ictus atque interfectus fuit.

Cædem eius vlturus Nicolaus frater illius, validiores comparare copias, pedites & locis mari Adriatico vicinis ad stipendia euocare, equitum suorum numerum, mercenariis conductis equitibus augere, ac obsidionem fratris morte solutam, repetere, & continuare. Verum Ferdinandus, grauissimo edicto promulgato, ambos sub honoris atque existimationis iactura, ab incepto, & ab iniuriis mutuis inferendis serio prohibuit: simulque Francisco Iosephitio, Episcopo Segniensi, Georgio Frangepano Zlunii Comiti, Balthasari Banffio Thallociano, Stephano Giulano Iohannis filio, ac Michaeli Rauenio prætori Sclauoniæ in mandatis dedit, ut illos in mutuam pristinæ concordix amicitiam reducerent, aut omnes controuersias iure terminarent. Quorū opera atq; industria breui, quamquā haud paruo

† Supellectilem fort. vel arma,

In eundem cum Valentino carcere compingitur.

Discidia in Illyrico inter episcopum Zagrabiensem, & Ioan. Comitem Zrinium.

In Vinodolæ arcis obsidione Ioan. Comes globo tractus occubuit.

paruo labore effectum est, vt captiuis vtrunque dimissis ac damnis restitutis, pax ^{Ferdinandi} firma inter dissidentes componeretur. Fine eiusdem anni Gaspar Ernestus, ^{demum iussu} quem Vngari Hamponem vocabant, cum eius stirpis & familiae vltimus esset; ^{pax inter dis-} nec vltimos hæredes, è coniuge Petri Quegleuitii filia, reliquisset, vitam cum mor- ^{sidentes com-} te commutauit. cuius obitus non leues discordiarum & motuum occasiones at- ^{Hampo vlti-} tulit, quibus demum haud diu post effectum fuit, vt bellum atque intestina ar- ^{mus eius fa-} ma concitarentur; quemadmodum ea suo loco à nobis erunt ordine comme- ^{milia absque} moranda. ^{liberis dece-} ^{dit.}

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XV.

20

Trox & inexpectatus captæ opulentæ vrbs casus, ac fraude ho-

stium, plusquam Punica, procuratum reginæ & pupilli exilium, & supra irritum legationis euentum, deleti tam florentis exercitus fama, non solum Ferdinando magnum metum & pauorem incus-
ferat; sed totius etiam Germaniæ principes populique, vicinitate tam diri & præpotentis hostis, qui vincere omnia & sub iugum rapere consueuisset, haud mediocriter trepidare videbantur. Nam præter tormentorum ingentem iacturam (quæ tamen pecunia forte & haud mediocri sumptu resarci-
ri posse censebatur) antiquum etiam fortissimæ Germanorum gentis decus ac
30 iam inde à Romanorum Imperatorum temporibus partam rei bellicæ gloriam
duobus infaustis præliis, vno ad Essecum, altero vero ad Budam amissum esse cernebant: ideoque acceptum dedecus nobili ausu & clarissimo quopiam facinore restaurare conabantur: non improbanda sane ratione, ne si segnes ac desides ocio & ignauia torpere, & Pannonios diro bello obrutos opibus & armis iuuare intermitterent, tum demum iis deuictis ipsi iniquiori condicione, domi suæ pro aris & focus dimicare cogerentur. Eam ob rem frequens Germaniæ

concilium Ratisponæ, ac in Nemetum vrbe Spira, coactum est, in quo de hostibus propulsandis, ac vindicanda ab eis republica Christiana, communibus
suffragiis consultatum fuit. Aderat iis comitiis Ferdinandus, & cum eo celebres
40 è Pannonia legati Martinus Quessetius Episcopus Besprimiensis, Franciscus

Niarius Comes Hontensis, Georgius Racoscius, & Martinus Berdoldius, qui principes ac liberarum Romani Imperii ciuitatum nuncios publice priuatim-
que orando, atque obtestando ad danda auxilia, ac resarciendam tam rerum quam nominis & existimationis publicæ iacturam, inferendumque bellum as-
fiduis precibus urgere atque excitare non desinebant. Et quamquam Fran-

ciscus Gallorum rex, misso ad Comitiam & principes legato suo, Francisco Oli-
uerio, Alanzonii ducis Cancellario, eos ab inferendo Turcis bello prolixa o-
ratione dehortari atque deterrere fuisset conatus; propterea quod grauissimas
cum Cæsare similtates recens exortas haberet, à quo legatos suos Byzantium
50 missos Antonium Rinconem, & Cæsarem Fregosium, insidiis Hispanorum circumuentos atque interfectos querebatur: ideoque etiam Ferdinandi votis

Comitia Ra-
tisponæ ac
Spira de bello
aduersus Tur-
cas suscipien-
do habita,
An. 1542.

Hungaro-
rum legatio.

Gallorum Re-
gis legatus de
hortatur prin-
cipes à bello
Turcico.

cum Cæsare coniunctis obstare cupiebat: tamen fauente meliori causæ, maiori parte procerum, qui legatos illos ad concitanda in Christianos Turcarum arma, & Pannoniam euastandam missos fuisse, non ignorabant, ideoque iure cæcos esse existimabant, breui effectum est, vt pluribus suffragiis auxilia Vngaris ferenda esse, & bellum, quo Buda repeti recuperarique posset, decerneretur.

Bellum aduersus Turcas decretum,

Exercitus Imperii.

Eiusque præfectura Ioachimo Marchioni Brandenburgensi demandata.

Adiunctio octo consiliariis.

Ferdinandi Regis copia,

XV. millia equitum Vngarorum in bello Pestano 1542.

Quibus Perennis præerat.

Cæterum decreto bello Mauritius dux Saxonie Henrici filius, impiger cupidusque belli, virtutisque in eo ostendendæ adolescens, voluntariam militiam patriæ rei que pub. professus, mille equites se adducturum, eisque ad belli usque exitum stipendium de suo persoluturum pollicitus est. Pecunia vero publica conducti sunt sub diuersis regulis & præfectis, circiter septem millia equitum cataphractorum, peditum vero ordines, quorum vt triginta millia conducebantur, deliberatum erat, Theodoricus Sueuus & plures alii tribuni, ex veteranis Germanici nominis militibus, ad signa conuocauere: inter quos Conradus Bemelbergus cognomento Hesus clarum militiæ nomen, & magnas diuitias dum proximis annis Roma à Cæsarianis capta diriperetur, consequutus, eminebat; qui duabus legionibus militum præerat. Suprema autem militaris imperii potestas, Ioachimo Brandenburgico principi delata est, licet non multum foris in militia versato, & parum efficacis ingenii duci (quamquam expeditioni secundæ contra Sulymanum Cussegum obsidentem, susceptæ interfuisset) nisi quod generis nobilitate præstaret, regioque cultu, & liberali conuictu splendidoque, tanti nominis decus, famamque tueri videretur. Additi autem ei sunt octouiri ex togatis, tota Germania exquisitis, consiliarii, inter quos Guilielmus Comes Rennebergius erat, prudentia rerumque experientia inter primos habitus: quorum consilio & opera bellicis in rebus vteretur. Vbi exercitus tam pedestri itinere, quam secundo Danubio Viennam perductus est, Ferdinandi regis copiæ, haud fere numero impares Germanicis non multo post accessere.

Nam Iohannes Vngnadus Stiriae & Carinthiae præfectus, quinque equitum, & totidem peditum millia adduxit. Paulus Strigonienſis Archiepiscopus quingentos equites suis stipendiis conductos addidit, duce Bartholomæo Chrouato veterano militum suorum præfecto. Andreas Bathorius consilio & manu promptissimus iuuenis, nondum, vt postea, pedibus captus, cum totidem equitibus aduenit, simul cum Gaspare Seredio, Francisco Niario, Gabriele Leua, Stephano Lofontio, Ladislao Orsago, ac compluribus aliis insignibus viris, qui singulas peculiareſque alas equitum habebant. Sed ante omnes alios à Petro Perenio adductæ erant veteranorum validissimæ turmæ, ex vtraque Pannonia conscriptæ, ad duo aut supra equitum millia, omni apparatu militari instructissimæ: ita vt ad suum, & reliquorum præcipui nominis equitum usum, trecenti amplius militares equi, sessoribus vacui, ephippiis auro & argento splendide ornatis ad manum ducerentur: in quos re ita poscente milites celeriter insilirent. Cum eo vna Franciscus Bebecus, vetusta militarique nobilitate ortus, Stephanus Rascaius, Balthasar Banffius, Nicolaus Ostrositius, Emericus Verbecius, Stephani filius, & alii, quos longum esset, neque necessarium enumerare, certatim in castra conuenere: ita vt præter peditatum Pannonicum, soli equites Vngarici nominis, quindecim millium numerum facile constituerent: iisque omnibus voluntate & iussu Ferdinandi Perenius imperitabat; quod omnium eius ætatis Vngarorum potentia, diuitiis, militiæ usu & experimento esset præstantissimus, nobilissimusque. Nondum in castra peruenerat à longinquiorebus Illyrici partibus Nicolaus Comes à Zrinio, quod Iohanni Comiti fratri à Vinodolianis, vt diximus eo fere tempore cæso parentaret; sed postea obsidione Pestana iam incepta, & feruente quodam inter nostros & Turcas prælio, oppor-

opportune, ut mox dicemus, superueniens, victoriam parasse existimatus est. Supra hos omnes Paulus Pontifex tria millia peditum Italorum, duce Alexandro Vitellio Tiphernate, in castra misit, qui pugnacis & egregii ducis famam virtute & præclare gestis rebus promeruerat: eiq; attribuit Angelum Medicinum Mediolanensem, Iacobi classis Danubianæ præfecti fratrem germanum, qui statim temporibus stipendia militibus certo persolueret, qui postea Cardinalis, demum ad summi Pontificatus fastigium peruenit, & Pius eius nominis Quartus vocatus fuit. Non multo etiam ante Ferdinandus Italos duces acquirere cupidus, quos expugnandis urbibus præstare credebat, Philippum Torniellum Nouariensem, cum aliquot Italicis cohortibus mercede conductum, Viennam euocauerat: & Iacobum Medicinum, Angeli ipsius fratrem, alterum iam annum in Pannonia, secunda nominis fama militantem, classi præfecerat. Sforzia quoq; Palauicinus iisdem diebus, sexcentorum equitum alam ad stipendia Ferdinandi ex Italia adduxit: & confecto bello Pestano, per multos annos postea in Pannonia militauit, ac ad magnos honores, opimasque præfecturas euectus est. Erant copiae & numero & viribus, & militarium præfectorum virtute ac peritia longe præstantissimæ & fere insuperabiles: & quæ vel ipsimet Sulimano, si ad manus conferendas prodire in aciem vellet, non sine certa spe obtinendæ victoriæ haud dubie opponi posse viderentur: nisi infesta iam pridem Germanico nomini fata impensius obstitissent. Descendit exercitus ad profluentis Danubii dextram ripam, quum complures dies, in itinere, & ad Viennam sedendo nihilque agendo inutiliter consumpsisset: frementibus Italis ducibus, & ante alios Iacobo Medichino, qui ante prima veris signa, priusquam Turcarum agmina ex longinquiore Græciæ & Thraciæ locis conuenirent, arma promouenda censuisset; & si celeritate adhibita hostes tempestiue inuaderentur, posse Buda potiri multoties affirmasset: propterea quod infinitus Turcarum numerus, à Sulimano in præsidio relictorum, oborta graui pestilentia, consumptus esset; & inter alios, Sulimanus præfectos urbis, & Verbecius, qui prætoriam potestate, ut diximus, iuris dicendi relictus erat, eadem contagione medio sublati essent: nec adhuc præsidia augeri nouis militibus potuissent. Sed Germani cunctatores eximii, ac Ferdinandi ipsius consilarii, & primores aulae lentioribus subnixi consiliis, salubria & perite oblata consilia neglexerunt: & dum exercitum spe Ferdinandi præsentiae de die in diem differendo detinent; interea autem ut per legatos bellum administret, adulando & gratiam eius sinistris artibus aucupando, funestis Ladislai, & Ludouici Pannoniæ Regum exemplis, qui cum Turcis infelicitè congressi in acie cecidissent, persuadere nituntur, optimæ occasionis tempus præterlapsum serius animaduertent.

Itaque Ioachimus, qui ab Vngaris nigri Ducis nomine appellatur, quod equitum turmas ferreis nigricantibus thoracibus vtentes adduxisset, nimiae tarditatis pertæsus, Strigonium descendit; tali incedentium agminum ordine seruato, ut triginta turmae Vngarorum equitum, veluti qui locorum singularem notitiam haberent, explorandis itineribus regionibusque antecederent: Vitellius cum Pontificiis peditibus, & Sforciani equites Vngaros sequerentur. His Perenius & Bathorius, tribus magnis & validis equitum hastatorum turmis, & Vngnodus cum suis succederet: quibus secundo ordine, & modico intervallo Germani grauis armaturæ equites: deinde peditum legiones quadratis agminibus pone subiungerentur. proxime legionibus tormenta currulia, & maiores minoresq; colubrinæ, equis Bohemicis robustioribus, trahebantur. Claudebat autem exercitum adequitans Imperator Brandenburgicus, cum suo peculiari Germanorum equitum agmine, qui ut prætorianos ducebat, splendentibus armis protecti ordine seruato, lentis passibus, progrediebantur. quæ maxima & in longum exporrecta carrorum & impedimentorum series subsequebatur: & singulis diebus inclinante

Pauli III. auxiliares copiae.

Medichinus quam primum Budam agrediendam esse suadet.

Germanorum cunctatio.

Exercitus non stans tandem se mouet.

ad occasum sole, castra idoneis in locis haud procul Danubio ponebantur: ita ut Germani carris & curribus connexis tuto clauderentur: Vngari autem & Itali extra munimenta tenderent, & pernoctarent; ac suas ipsi excubias & stationes interdiu noctuque more militiæ obirent. Tardioris autem itineris causæ esse dicebantur, quod fama esset in vulgus edita, Sulimanum ingentibus copiis ad ferendum Budæ auxilium breui aduenturum: aut certe missurum equitum magistrum. qua re Germani animis haud mediocri metu perculsi, tardius omnia exequi videbantur.

Quem tamen paulo post certioris fidei exploratores, non nisi mille Ianiceros, ac totidem equites prætorianos misisse, & classem nequaquam Germanicæ & 10 regię superiores esse adferentes, conceptum antea timorem, ac tardiora consilia facile sustulerunt. Perenius quoque abrumpendam moram, & Budam promouenda castra suadebat: Turcas, qui in præsidio fuissent, vna cum præfecto, & duce suo, pestilentia magna ex parte sublato; nondum noua accessisse auxilia, nec vilius maioris expeditionis vim timendam, milites nostros magna esse animorum alacritate, & bonæ spei plenos, & uti iter maturetur, atque in conspectum hostium veniatur, poscere: non esse eos amplius detinendos, atque inutili mora enervandos. Itaque Brandeburgicus, habito cum suis consilio, maturandum & promouenda castra decreuit: ac Danubium transire constituit: ut cum exercitu ad

Medichinus, omisso Pestho, Budam obsidendam suadet. Pestanæ vrbs obsidionem deferretur. Quod consilium Medigino classis præfecto 20 nequaquam probabatur. cui Budæ status resque omnes plane cognitæ erant: & qui petendum regni caput, adductis in medium firmissimis rationibus, consulebat; ac terrestre iter, nullis impeditum obstaculis, ducendo exercitui monstrabat: quo Budam vel lentis passibus tridui spacio perueniretur. Eiusdem erant sententiæ Perenius & Vngari omnes, nec id consilium Vngnodio & Austriacarum copiarum ductoribus displicebat. Verum duci & octouiris, quos eius consiliis moderandis, publico nomine adhibitos diximus, infixum & constans erat propositum Pestum aggredi, quod illud minori labore & periculo oppugnari capique censerent; eoque capto milites, veluti bono omine lætiores expugnandæ Budæ consilia promptius & alacrius suscepturos. Quod quidem laudabant imprimis 30 Varcocius, & Otho Fotiscus, qui paulo ante illud oppidum contra Turcas singulari virtute defenderant: eaque opinio ab ipsis profecta esse videbatur. Sed supra alias moræ causas accedebat illud quoque, quod Danubius in duos diductus alueos, insulam infra Vaciam facit, quam Sancti Andree vocant, quæ Pestum iturris gemino ponte confecto adeunda erat: & eodem itinere Vacia quoque petenda, in qua hostes occultas insidias collocasse, & nostros, si ea iter facerent, aggressuros fama erat. Sed Vitellius, cohortante Brandeburgo, se præcessurum, ac insidiosæ & perfidæ gentis astuta consilia, si quæ subsint, exploraturum pollicitus, ea via cum suis cohortibus progressus est: ita tamen ut imperator exercitum postero die sequuturum bona fide promitteret. Cum nemo hostium se in conspectum 40 dedisset, pacataque omnia esse viderentur, urbem antea claram, & templum, quod à Geisa magno, Pannoniæ Rege è fundamentis magnificentissimo opere constructum erat, insignem; sed superiori bello incensam, & euastatam cum suis cohortibus ingressus est; reque ad Imperatorem nunciata, vniuersus exercitus ab insula in sinistram ripam transiecit. Sequutus est eodem die exercitum Medeginus, cum sua classe, quæ octo biremes, & sexaginta Saicas, siue Nasadas efficiebat; & alteram insulam paulo supra Budam sitam, quæ & Leporaria, & Diuæ Margaritæ, (à filia Belæ regis primi Margarita, quæ isthic inter sacratas virgines, repudiato Aragonum Regis connubio, Deo dicatam vitam exegit, & in numerum Diuorum relata est) vocari solet, singulari militum studio, & remigum alacri labore apprehendit: reiecta tormentis maioribus ad suburbanam Budæ stationem hostium classe,

classe, quæ aduersus nostros subire ausa erat. Inter eam insulam, & ripam citeriorem, pons erat per nostros effectus, & quadrata è trabibus tumultuarii operis munio: ex qua septingenti pedites, tam classem & nauales focios, quam militum commeantium turbam facile defendebant.

Cum autem Budensium tormenta Pestum euntibus magno fragore & crepitu obstreperent, nostri capto longiori circuitu, ad oppugnandum Pestum castra promouerunt. Ex transfugis autem, quorum aliquot eodem tempore venere, cognitum est, Badium Epirotam, qui Sulimano præfecto successisset, duo millia equitum in præsidio habere, Vlamanem Persam nuper ab expugnatione Castrinoui è Dalmatia reuersum, è Bosnensibus & Illyricis tria adduxisse, Muratem Dalmatam Clissia præfectum mille equitibus se eis coniunxisse. E prætorianis ^{Turcarum præsidia.} venisse mille Ianiceros, duce Iusupho Chiliarcho, qui quod bello Persico camelis & sarcinariis iumentis præfuisset, Sagmarius aut Seguan, bassa appellabatur. Reliquos esse ex Asaporum & Sarhoriis, Martalociorumque genere, qui faciundo potius operi, quam armis exercendis conducti essent. Eorum autem omnium consilia eo spectare, vt iuxta Sulimani mandatum, neglectis omnibus aliis Pestum & Budam defendant; & si opus sit, magistrum equitum Europæorum ad ferendum auxilium accersant, qui ad Sophiam Bulgariæ urbem, in qua sedem habet, in omnem occasionem excubare iussus sit. Dum nostri castra oppidum versus ²⁰ promouent, Turcæ, conspectis nostris egressi, sublato clamore, in nostros inuehuntur. ibi qui præcedebant Vngari equites, singulari alacritate occurrunt, eorumque impetum fortiter sustinent, ac tumultuario prælio concurritur; paucis tamen vtrinque desideratis, pari fere successu Turcæ oppidum repetunt, & Vngari in castra redeunt. Vitellius cum Italis & Palauicino Tornielloque ad septentrionem confedit, loco manibus propinquiore, ex qua parte oppidum commodius posse oppugnari videbatur. Germanicæ legiones ac equites, quo tutiores à tormentorū ictibus essent, remotiorem castris & tabernaculis collocandis locum cepere. Pestum quadrata forma oppidum est in plano situm, & Budam altiori colli ^{Pesti situm.} rupique impositam, interfluente latioribus ripis Danubio respicit: adeo vt è ³⁰ Buda in omnes planicie partes tormenta vibrari possint, & nullus metu eorum locus vacuus relinquatur: præter eam partem, quæ ad portam, qua Agriam itur adiacet, quæ obiectu oppidi protecta, & conspectui erepta, securior esse potest. Postero die Vitellius cum trecentis peditibus, & Sforcianorum equitum parte, castris egreditur, vt statuendis aggeribus, & tormentis locum exploraret: cumque propius mænia accessisset, nec hostes sentiri, multo minus conspiciri possent: repentina eruptione duabus portis egressi, nostros magno impetu ^{Leue prælium & eruptio Turcarum,} inuaserunt. Itali singulari virtute & fortitudine Turcarum impetum sustinentes certamen acre inierunt, illudque pari fere, & æquato virium successu satis diu sustinuerunt. Sed postquam noua subinde manus subsidio illis ex oppido ⁴⁰ erupisset, pedites primo, ac deinde etiam equites perturbari cepere; moxque dissipati, vim Ianicerorum ferre nequiverunt: qui longioribus sclopetis rem peritissime gerebant, & nostros pauore consternatos crudeliter trucidabant. Vitellius in ea ancipitis prælii iniquitate, ingenti animo, cohortem vnā congregatam, acrioribus verborum stimulis accendit, & perterritis reliquis opem ferendo, Ianiceros submouit: ac multos Italarum, imprimisque Sforcianæ alæ signiferum, equo cadente oppressum, iam iamque trucidandum egregia virtute seruauit: hocque modo non sine graui incommodo, se & suos explicauit, ac in sua castra est reuersus. Periere tamen aliquot egregiæ fortitudinis Itali centuriones, ac milites, quibus ab hoste circumuentis oportunam opem ferre ⁵⁰ non potuerat.

Nec Vitell. atq; Italis anim⁹ adeo cōcidisse visus est, vt nō amplius tētandā fortunam

*Turca vicif-
sim à Vitellio
& Perenio
laceſſiti fun-
duntur.*

*Zrinius Co-
mes noſtris
ſubſidio ve-
nit.*

nam ducerent : quin potius vehementer in hoſtes exaſperatus , ſarciendum incommodum, ac vindicandam ſociorum cædem, ingenti animo conſtituit. Nec mora conſilium cum Perenio communicat, eumque, vt collocatis opportuno loco inſidiis, in omnem occaſionem intentus eſſe, ſibiſque fugam ſimulanti ſubſidio adcurrere velit, admonet. Caſtra Vitellii, vt diximus, inter oppidum & maiora caſtra, æquali fere interuallo diſtabant, in hortiſ Regiſ muro præſeptis, quibus etiam Vngari proxime tetenderant. Ex iis caſtris Vitellius, ſumendæ ab hoſtibus vltionis, ac conſequendæ laudis cupidus, ad inferiorem Danubii ripam, cum mille & ducentis peditibus, orto iam ſole, ire cepit. Hoſtes proſpero heſternæ diei ſucceſſu elati nullam fecere moram, quin viſis Italis, & ipſo Vitellio, duabus ſimul portis, Orientali & Danubiana, in noſtros prompti & alacres, ac ad conſerendas manus magno ſublato clamore excurrerent. Vitellius, prout ſtatuerat, Turcarum impetum, denſatis ſuorum ordinibus, excepit, ac ſclopetarios haſtatis protectos, diſplodere in hoſtes iubet, atrociſque exorto prælio, multi vtrinque cecidere. Et quamquam noſtri fortiffime reſiſtebant, tamen quum Turcarum agminibus ex oppido concurrentibus, hoſtes multiplicarentur, & Ianiceri Buda nauibus tranſuecti, ripam fluminis, vt globo facto, noſtris incumberent, compleuiſſent: Vitellius metu ſimulato fugæ ſe dat : ita tamen vt nequaquam diſſipata, ſed conferta acie pedem referret. Tum vero equites hoſtium ſublato maiori clamore, eos auidè inſequi, & terga cedere incipiunt. Perenius id conſpicatus, vbi hoſtes ab oppidi portis procul diſceſſiſſe videt, repente ex inſidiis prouolans, inter oppidum & hoſtes medium ſe interponit: regredique volentes, & intercluſos portarum aditu prohibet. Turcæ animaduérſo periculo, velut indagine clauſi, in orbem pugnare, & in effuſam fugam animos & equos conuertere. Aſſequuntur Perenianos equites cataphracti Germani, duce Mauritio Saxone, prælium atrox & cruentum exoritur, nec deſunt ſibi ipſis Vitelliani, nam haſtatis & ſclopetariis vtrinque in cornua expanſis barbaros denuo inuadunt. Eoſdem Vngari & Germani circumfuſi trucidant. Et quamuis multi ex ipſis, partim ſclopetis, partim gladiis & haſtis cæſi occumberent; tamen pluſquam credi poſſit, ferocioribus animis in acie perſiſtunt : & mutua vulnera cædeſque inferunt: ac ſub Mauritio, qui criſtis armifque conſpicuus in acie verſabatur, equum confodiunt : qui tamen à ſuis, & Perenianis, ad alterum equum celeriter ſublatus, periculo eripitur. Æquata vtrinque erat cruentæ pugnæ facies, nec adhuc alterutra pars cedere loco volebat, quum Nicolaus Comes de Zrinio, cum quadringentis Illyrici nominis, veteranis equitibus haſtatis, propius caſtra venit: quum fraternis exequiis, vt diximus, impeditus antea venire non potuiſſet; auditoque clamore ac fremitu, ac ſclopetorum fragore, tormentorumque maiorum, quæ tam ex oppido, quam Buda, ac monte Gerardo, in noſtros emittebantur, boatu; ratus, id quoderat, prælium inter noſtros, & hoſtes, excitatum feruere, ſuos cohortatus, vt tarditate aduentus in decus & gloriam verſa, ſubditis calcaribus, maiori qua poſſent celeritate, ad certaminis locum aduolare properarent, & ii madentibus nimio ſudore equis, ex inſperato procurrunt, & nec quicquam morati, ſe pugnantibus miſcentes, & Illyricos Comitſ Nicolai Zriniani aſſeclas vociferantes, Comes idem in aduerſis hoſtium lateribus, haſtas perfringere iubet, iique eo egregie præſtitto, hoſtes iam perturbatos & feſſos gladiis cedere, atque obtruncare ceperunt. Noſtri ſubſidium cælo veluti delapſum, exiſtimantes animis viribuſque crefcere, hoſtes verò nec opinato caſu perturbati, ac perterriti; uſque adeo vt nihil cunctati terga darent tanto tamque præcipiti curſu, vt pluſ ex eis ſuorum haſtis ſeipſi configerent, & plurimi dimiſſis equis, naues, quæ in ripa fluminis erant, conſcendere conati, à noſtris inſequentibus prohiberentur, & vel interfecti, vel flumine abrepti interirent: eodemque impetu Saica vna cum profugientibus

10 tibus remigibus, & classiariis, intercepta demergeretur. Eo in certamine quadringenti aut plures capti aut interfecti sunt: Ianiceri vero supra centum desiderati; ex quorum numero ne vnus quidem viuis in nostrorum potestatem deuenit. Huius facinoris militaris prima laus Vitellio & Perenio, qui illius auctores fuerant, merito data est, secundam Nicolaus Zrinianus Comes eximia ac admirabilis iam tum virtutis & fortitudinis adolescens, subitaneo & valde opportuno suo aduentu in fugam versis hostibus, profligatisque, haud ambigue tulisse visus est. Secundum hanc quantamcunque victoriam, nostri aucti animis & audacia Brandenburgum adiere, petentes, ne oppidum tormentis quassare differret. Nec
 20 mora ipse ea statim proferri, & diruendis manibus admoueri iussit. Quæ quum <sup>pestum tor-
mentis ver-
beratum.</sup> magistri tormentorum, longius, quam oporteret, ab oppido collocassent, ita vt murum, quamquam vetustate corruptum, neque satis firmum, vel languidius ferirent, vel vanis ictibus pilas trans Danubium contorquerent: Mediginus atque Vitellius re animaduersa, admonitisque iis, qui negotio tormentario præerant, vitium correxerunt, ita vt tormenta propius admouerentur. Eo modo quum quadraginta maioribus tormentis murus continue quateretur, magno hiatu patefacto, ad aliquot passus subito casu corruit. Quo viso Vitellius secum Italicis cohortibus primum mænia aggressurum offerre non dubitauit: si vna Germani ab latere sequerentur, quod quum nec Germani de-
 30 trectassent, quin prompte & alacriter murum subire voluissent; Vngari quoque pedites eandem præstandæ operæ diligentiam & studium obtulere: expectantibusque cæteris, cohortator Italis Vitellius, Vngaris Perenius aderant: Germanos autem Hessus multis sermonibus accendebat. Mauritijs atque Torniellus tuendis munitionibus cum valida equitum & peditum manu ad tormenta & aggeres constiterant.

Sed Ioachimus ipse summus copiarum dux, cum Vngnadio, & quibusdam præfectis pugnam procul prospectabant, tuto nimirum loco, vt à discrimine volitantium pilarum securi essent: ita vt illud subducti receptus & latebrarum flagitium Torniellus & Fotiscus ipsis haud obscura obiurgatione obiectarent; vtque si summo imperio satisfacere egregiique ducis nomen tueri vellent, in
 30 acie versari, ac fortibus factis se conspiciendos præberent, acrioribus verbis stimulare. Erat in oppido magnum silentium, adeo vt à nullis hostes effugisse transiecto flumine existimarentur. Sed Iusuphus clamore & strepitu compresso, quæ necessaria erant omnia, tacite administrabat. Is quum nouum è Budæ præfidiariis subsidium præcedente nocte accepisset: fossam etiam introrsus prope mænia satis altam, labore & opera militum perduxerat; & interiore in parte eam corribus, & dolis vinariis terra & cespite repletis muniuerat; paratusque nostros expectabat.

Cum signum datum esset, quatuor signiferi Itali, sublati alacriter vexillis, ad diruta mænia procurrerunt, & cohortes, eorum vestigia sequutæ, per ruinam mænia apprehenderunt: sed ab hostibus repentino glandium & sagittarum grandine repulsæ, obrutæque fuere. Vitellio tamen cohortante, vt se in Italia natos, & in conspectu tot fortissimarum gentium pugnatuos meminissent, alii atque alii intrepide succedunt: inter quos Carolus Melitæus adolescens, Vitellii propinquus, & strenui aliquot centuriones, contempto omni periculo, conscenderunt. Sed quum Hessius & Germani pedites, sub mænibus constitissent, nec quicquam periculo Italorum commouerentur, & Vngari exemplo eorum à mænibus retrocedunt, sicque pugnantes Itali infami cunctatione sociorum deseruntur: Carolus glande in humero grauius sauciatur, & alii
 50 quot centuriones clari nominis interficiuntur, & vexilla, occisis signiferis, ab hoste intercipiuntur. Turcæ non tantum è propugnaculo, quod anno
 supe-

A nostris im-
pressio infeli-
citer tentata

superiore à nostris constructum, Varcocianum appellabatur: sed etiam ab munitione recens erecta proficientes, Italici, qui ceciderant, plerisque, nondum plane mortuis capita detruncant; & cæteros è ruinis partim telis missilibus, partim maioribus saxis deturbant, ac manibus, oppidoque conseruato victoria potiuntur. Mox tormenta in Germanos Italorum virtutem procul spectantes, nec sese commouentes dirigunt; & maiore fere incommodo, quam si consensis muris pugnassent, afficiunt. Vitellius cum iis, qui pugnae supererant, questus se à sociis in ipso egregii conatus discrimine turpiter esse desertum, vltimus in castra reuersus est. Constat in eo nostrorum conatu, dum fugientes, dissipatisque ordinibus sese reciperent, & tormentis hostium frequenter peterentur: si hostes maiori numero ex oppido erupissent, magno nostros detrimento affici; & fortassis castra quoque, perturbatis & pauore consternatis omnibus intercipi, diripique potuisse: quum amplius septingenti ex nostris desiderati esse existimarentur, præter Italos, & eos, qui deinde ex vulneribus tam in castris, quam in toto itinere perierunt. Mediginus quoque, qui classiarios & nauales socios cohortando pugnae intererat, haud leue vitæ periculum adiit: quum ingentis tormenti fumo, ceu quodam tonitruu afflatu tactus, vna cum equo in terram prostratus esset. Et quum Gabriel Leua, ac Ladislaus Banffius, nobiles viri, eminentiori loco complicatis mutuo manibus prælium spectarent, Gabriel maioris colubrinae hostilis ex oppido emissæ ferrea pila ictus illico discerptus dilaniatusque est; Banffium vero cruore & visceribus illius fædatum, & fere exanimem famuli in suum tabernaculum detulerunt, qui postea tamen conualuit. Sed hostes, quod plurimos ex seipsis amisissent, conseruato oppido, nequaquam se commouerunt. At Brandenburgus, inclinante iam sole, sub noctis initium, duces, & eos, qui ei circumscribendo adiuncti erant, consiliarios conuocauit, sententiasque eorum exquisiuit, an incepto desistere, potius, quam oppidi expugnationem iterum adoriri expediens foret.

Marchio turpiter Pestanam obsidionem deserit.

Cum autem plerisque eorum tutiora consilia abscedendi placerent, quam fortunam, quæ primis conatibus maligne illuisset, vltius tentandam arbitrentur: Vitellius & Mediginus cū Perenio & Vngaris contra suadendo, ac militaris disciplinæ decus tuendo, perseuerandum in castris, & oppidum omnino expugnandum dicebant: quod suos milites pugnam poscentes viderent, & militum omnium idem esset animus, eadem sententia, oppidum capi posse, si triplici constantique acie hostes inuadendos decernerent. Imperatorem fortem, totum vel iniquæ fortis discrimen contemnere debere; vt publicæ dignitatis iacturam euitet, simul & priuatum decus tueatur. Verum dux aut belli ignarus, aut suorum consiliariorum voto iudicioque nimis obnoxius, mouenda castra, & Viennam, indeque in Germaniam redeundum deliberauit: ac profectionem insequentem diem edixit: confusis tristi pudore plerisque Germanorum proceribus, qui paucorum imbellium ignauia, publicum gentis decus corrumpi atque prodidolebant, fremebantque. Vngaris autem infesta numina incusantibus, quæ optatam patriæ recuperandæ occasionem eripuisset; ne tanto exercitui, qui multorum iudicio delendis barbaris idoneus videbatur, parem imperatorem obtulissent. At Iuliusphus nostros accepto detrimento perterritos animaduertens, prima luce equitatum omnem, & pares peditum cohortes oppido emittit: atque iis Vngari equites aliquot in locis occurrentes pugnae potestatem faciunt, acerrimumque contrahunt certamen. in quo nostri hostibus nequaquam cedunt. postremo res eo deducitur, vt indictis mutuo militum consensu induciis, Turcæ cum Vngaris infestis hastis concurrerent, & fide integra colloquerentur, interque colloquia hastæ aduersis pectoribus peltatorum sine intermissione frangerentur. In eo certamine ac concursu, Turca insignis è Bosna Vlamani legatus, Vitellium

Turcarum certamen cum nostris.

sibi ostendi postulante; ac equo honoris causa desiliens, cum veneratus est: adeo
virtus vel in hoste in precio habetur. Porro sequenti nocte reducto omni tormen-
torum apparatu, exercitus ad ripam Danubii, in quo classis remigum & nautarum
labore aduerso fluminis cursu reducenda erat, Viennā versus iter intendit. Quod
quum hostes, illucescente die, conspexissent, repēte erumpentes, postremis agmi-
nibus inquietandis, ac cædendis, magno clamore, summaque ferocia incubuere.
Vlamanes quoque Buda traiecerat cum suis è Bosna equitibus, premebanturque
nostri vehementer, adeo ut multi de deferendis tormentis atque carris & impedi-
mentis dubitarent: nisi Vitellius sisti acies iubens, monuisset Perenium, ut Vnga-
10 rorum leuem armaturam, Mauritium vero Saxonem, ut Germanos cataphractos
frontem in hostes obuerrere, eosque hastis & breuioribus sclopetis submouere
maturarent. Quo impigre facto, nostri eos non solum perturbatos impetere ce-
pere, sed terga dare coactos refugientesque late cecidere. Durauit ea tumultuosa
20 pugna, hostiumq; fuga ad multam noctem; inq; eius discrimine Iacobus Truch-
sesius, Walpurgæ in Sueuia regulus, equitum ductor, dum cadente equo, alium
conscendere vellet, cæsus est; caputq; eius ad Vlamanem hostis detulit: corpore no-
stri potiti, illud Strigonii summo cum honore tumularunt. Eo non leui incom-
modo affecti hostes repulsiq;, pacatius demum iter, Germanis patriam repetenti-
bus, relinquentes Pestum atque Budam ad suas stationes rediere, multis ex suo-
30 rum numero desideratis. Tormenta nauibus sunt imposita, curante summa dili-
gentia Medigino, ne quicquam omitteretur: qui etiam ægros, & morbis affectos,
nec non vulneribus debilitatos singulari pietate in naues imponēdos curauit. nec
tamen fieri potuit; quin festinantibus Germanorum copiis, plurimi, qui ob im-
becillitatem virium sequi nō poterant, discedente classe, relinquerentur, ac super-
uentu barbarorum crudelissime obtruncati interirent. Eximiam laudem cōsensu
militari consequuti sunt Vitellius & Mediginus, quos etiam Ferdinandus virtutis
ergo, supra stipendia integre persoluta, amplis muneribus cohonestauit, ac dimi-
sit. Sed Italicas cohortes, externis in regionibus, variis & pestilentibus morbis cō-
ceptis, vehementer afflictas, vix dimidia parte incolumes domum reuertisse fama
30 fuit. Infelicitis ignominiosiq; belli Pestani talis fuit exitus, quo iam tertio, concessa
Turcis victoria, omnem militaris gloriæ famam & existimationem amisimus. Pe-
renius, quum Agriam haud procul distantem cum suis copiis redire vellet; Bran-
denburgus, ut se & castra Strigonium vsq; comitaretur, iussit: atq; is sortis suæ igna-
rus, dimissis militum copiis, quadrigas conscendit: Strigoniumq; venit. Iam pri-
dem affectati regni suspicionis insimulatus erat: quoq; minus Pestum recuperari
potuisset, eius culpæ, & occultis cum hoste consiliis tribuebatur: & Ferdinandus
miti quidem ingenio, ac singulari clementia princeps: sed delatorum verbis aures
præbens, nec non causa minuendæ infamiæ ex fædo receptu conceptæ, auerten-
disq; hominum sermonibus, clarissimum virum, veteribus potius delictis, quam
40 nouæ proditiōis culpæ, obnoxium in vincula coniiciendum decreuit. Itaque
Gulielmum Neideccum, cubiculo suo assuetum, cum secretioribus mādatis Stri-
gonium mittit: Vbi Perenius nihil mali sibi euenturum suspicatus cum in arcem
vocatus consultandi gratia ascendisset, à Martino Liscano, Hispanorum militum,
atque arcis præfecto comprehenditur, ac Medigino Viennam deportandus tra-
ditur. qui eum honorifice, humaniterque susceptum eo perduxit: cumque è naui
descendere iussus, rheda clausa in urbem veheretur: & Philippum Torniellum,
honoris, & officii causa, Medigino obuiam venire intellexisset: ambos rogatos ha-
buit, ne secum colloqui, & aliquot verba conferre grauarentur. quod cum viri,
domi, militiæque præstantissimi facere minime dubitassent: multo, grauique ser-
50 mone se & salutem suam ipsis commendauit: utque se nedum custodiam & carce-
res, sed nec ambiguae fidei notam promeritum, apud Ferdinandum liuidis & ma-
leuolis

*Tuca insignis
Vitellium vir-
tutis ergo ve-
neratur.*

*Turca fusi &
casi.*

*Vitellii &
Medigini
eximia vir-
tutis, & præ-
mia.*

*Perenius com-
prehenditur,
iussu Mar-
chionis,
& Viennam
adducitur.*

leuolis suis nimis credulum, omni suspicione liberarent, impendio magis rogauit. Mediginus, ne de clementia æquissimi Regis desperaret, cum humanissimis verbis adhortatus, mox officium præstitit: & Torniellius, dum cum Rege venatum profectus esset, ne quid durius de Perenio, cuius innocentia ipse testis esset, statuendum censeret, molliendo eius iram & mitigando, oportunis precibus effecit. Alexius quoque Turzo, vir clarissimus & Ferdinando charus (cuius coniunx Perenii cōiugis soror vterina erat ambę Sricula prognata familia) sine mora Viennam ad Regem venit cum Perenium captum audiuiſſet, partesq; suas apud eum interponens, vadem se & spōsorem ad certum diem sistendo sponte obstrinxit. Verum Ferdinandus delatorum verbis fidem habens, Perenium affectati regni inſimulatum videre nequaquam sustinuit: neq; vt palam matureque audiretur, concedere voluit, neque vadimonio quorumpiam locum dedit: sed ad Nouam Austriæ Ciuitatem captiuum misit: vbi eodem in carcere, in quo Bodo extremum diem clauſerat, inclusus fuit: vt isthic non tam nouæ perfidia, quam antiqui & quidem triplicis transfugii culpam lueret, ac, quod credi par est, ob inuectū ab eo in Pannoniam Lutheranum dogma diuinitus plecteretur. Iam improſperum Pestani belli successum, idoneos ante me auctores sequutus, exposui: superest, vt quæ eodem anno domi gesta sunt, qua potero breuitate perstringam. Fuit is annus qua infeliciſ belli, qua ignominioſi receptus dedecore grauis, & funestus; ac supra pestilentia vim ingentem, quæ multa mortalium millia abſumpſit, etiam inopia frugum & rerum 20 necessariarum, famiſq; & inedia difficultate, quam locustarum infinita multitudo, ex Oriente aduolans, corruptis ac depaſtis vbiq; ſegetibus, vineiſq; inuexerat, memorabilis. Bina tamen comitia eo anno fuiſſe conſtat, raro prioribus ſæculis exemplo, quorum vnū Biſtricia montanæ, quod & Nouum Zolium vocant; alterum Poſonii, aſſente vtrumque Ferdinando, per legatos celebratum eſſe reperiō. In iis, quæ gerendo bello neceſſaria videbantur, decreta fuere: poſtea inter alia de creando Palatino, cuius officium, poſt regiam dignitatem, proximum eſſe, antea dixi, diſparibus ſuffragiis certatum eſt. Sed quum multi eſſent, qui illud clam ambiendo affectarent, nec ſuper illis nobilitas conueniret; quodque caput erat, Rex in Germania imminentis belli Turcici ſubſidia conquirens aſſet; in eam poſtremo ſententiam itum eſt, vt donec reuertente Ferdinando maioribus comitiis, frequentiore nobilitatis cætu, occaſio eius magiſtratus deſignandi ſe offerret, interim Propalatinus iuri dicendo crearetur: creatuſque eſt, non multo poſt Franciſcus Reuaius, quem occulta cum prætorē & nonnullis ciuib; Budenſibus de tradenda Germanis vrbe conſilia habuiſſe, ſed ea in irritum cecidiſſe retuli: ei que haud ſecus quam Palatino attributi ſunt duumiri; quorum alter vicariam ei operam in foro præſtaret, alter vero, Protonotarius à noſtris vocatus, à quo expediendarum forenſium actionum literæ & diplomata conficerentur; ad quorum officium alterum munus obeundum ipſe Georgium Rakoſcium Turocianum, ad alterum vero Damianum Aramiadium, tradito huic de more ſigillo ſuo, nominauit. Iiſdem 40 etiam comitiis Thomas Nadaſdius, proregia dignitate, qua in Illyrico fungebatur, ſe abdicauit: eius autem collega Petrus Quegleuitius, certis de cauſis, & propter quaſdam haud leues offenſas, eodem magiſtratu motus fuit: atque in amborum locum Nicolaus Comes de Zrinio, iuſſu Ferdinandi, ac omnium approbatione ſucceſſit. Quænam autem cauſæ fuerint à fortiffimo viro, & de republica bene merito magiſtratum abrogandi, paulo altius repetendæ videntur. Collocauerat filiam Gaſpari Erneſto ſiue Hamponi, diuiti viro & potenti, qui peninſulam inter amnes Muram & Drauum, ac Capronciam, Sabiacuſam, & Prodauiſiam, aliasque arces ditione tenebat. Sed quum is in ipſo ætatis flore vitam cum morte commutaſſet, nec vllōs ex illa liberos ſuſtuliffet; hæreditas eius tota fiſco obueniſſe cenſebatur. quam Albertus Pereguſ, ærarii præfe-

Locustarum
multitudo
hoc anno.

Comitia No-
ui Zolii &
Poſonii eo-
dem anno
habita.

In iis Reuaius
Propalatinus
creatus.

Nadaſdius
Bani in Illy-
rico dignitate
ſe abdicat.

Quegleuitius
eodem mune-
re motus eſt.
Zerinius Co-
mes illis ſuf-
ſectus.
Cauſa, cur
Quegleuitio a-
demta hæc
dignitas.

præfectus, Ferdinandi iussu, soluta viduæ dote summa, in fiscum redigi postulabat. Sed Quegleuitius quum genero amplum funus fecisset, filiam nec quicquam consolatus, bona & arces, vsurpatis earum fructibus & redditibus, aperta visibi retinuit: Peregoque & Regiis quæstoribus filiam suam grauidam à marito relictam, & hæredem breui nasciturum sibi à patre testamento in tutelam commendatum esse confinxit. At illi, haud inepto consilio, nobiles & honestas matronas, Annam Giulanam, Iohannis Turocii coniugem, ac Helenam Emerlei Bradacii viduam, quæ Ludouici Pecri soror erat, aliasque probatæ fidei famæque matres familias, adhibendas censuere; ne surreptitius aut adulterinus pro legitimo parrus ederetur. Verum ille neque eas admisit, & arces obstinato & præfracto animo restituere recusauit: & vbi filia eius annum tempus funerû luctui legibus præscriptum exegisset, eam ad secunda vota transeuntem Ladislao Banffio nuptui tradidit. Quamquam autem tantæ iniuriæ fisco illatæ impatiens Ferdinandus esset; quia tamen illius virtutibus & rebus præclare gestis multum tribuebat, nihil in eum acerbioris exempli statuendum existimauit; tantum ab eo Vienne vocato causas temerarii enormisque facti quæsiuit. At ille agnoscere se culpam & crimen professus, arces primo quoque tempore redditurum in senatu affirmauit. Sed neque iuratus ac fidem obstringens promissis stetit. Nam quum Peregus ad arces fisco applicandas in peninsulam venisset, illum aditu prohibitum, infectis rebus contumeliose reiecit. Itaque comitiis indictis Ferdinandus, de illius insolentiis questus effecit, vt votis & suffragiis omnium ordinum, maiestatis & spretrarum legum reus proscriberetur; bonaque eius, nisi intra duos menses ad saniora consilia rediisset, publicarentur. Mouerat Ferdinandum & ordines prior eius culpa, & rei alienæ violenta vsurpatio, qua erat annis superioribus vsus, quum decedente absq; hæredibus Stephano Deshasio, arces eius Somseduaram, Strubiciam, & Selinum, haud dissimiliter in fiscum redactas, singulari insolentia occupasset; nec nisi maximis contentionibus & difficillimis restituisset. Veniente præstituto die, illoque nondum arcibus excedente, Ferdinandus eo grauius exacerbatus, Nicolao Comiti Zriniano quem in Illyrico illi successisse diximus, dedit in mandatis, vt in illum tanquam maiestatis reum lege ageretur, arcesque recuperarentur. Is igitur re cum Luca Siculo, Iacobi filio communicata, qui eo tempore Stiriaæ atque Carinthiaæ præerat, & coactis summa celeritate copiis Quegleuitium in arce Chactornia, quæ in peninsula est, inclusum obsedit, promotisque tormentis arcem oppugnare adortus est. quæ crassiore muro cincta, ac fossa profunda aquisque plena munitior erat, quam vt facile capi posse videretur. Erat in arce Petrus Poseganus, custodiæ eius præpositus, cuius consilio Quegleuitius utebatur. Ei, quæ in arcano moliri in animo habebat, patefacere cepit; se diuturnioris obsidionis moras, molestiasque, vtî ambiguas & periculosas perferre non posse, eamque ob causam Sabiacum ire decreuisse ad acciendos Turcas, eorumque auxiliis hostes sibi & vitæ suæ imminentes propulsandos. Velle nocte insequente iter aggredi, vna cum filio Matthæo, quem ex octo aliis egregiæ indolis adolescentibus eo tempore secum habebat, & cum ipso Posegano, quo ductore itineris vteretur. Quæ Poseganus omnia quum approbasset, fidelemque operam esset pollicitus: alia ex parte, Comiti Zriniano cuncta per idoneum hominem clam significauit: vtque aduigilaret, & tempus, quo ex arce in siluam, quæ olim inter arcem, & S. Helenæ templum, ac Heremitarum Paulinorum collegium interiacebat, nunc autem stirpitis excisa aratur & insemnatur, obseruaret (ea erat tertia noctis vigilia) singulari perfidia admonuit: simulque locum præscripsit, ad quem milites in insidiis collocati aduolarent. Nec mora Quegleuitius ad condictum tempus arce egredirur, & refugiente Posegano, in insidias præcipitatur: ac vna cum filio Matthæo captus, ad Zrinium adducitur. qui eos super repletis cespite corbibus, inter quos

Zerinius Kegleuitium in arce Chactornia obsidet.

Kegleuitius Turcarum opem implorat, tum abis,

Sed proditus à Posegano, intercipitur à Zerinio,

tormenta collocantur, positos, iis, qui in arce erant, ostendi iussit; partim ne tormenta in oppugnantes disploderent, partim ut eius rei spectaculo ad deditiōem compellerentur. Quæ etiam breui ab iisdem expressa est, & arx in potestatem redacta, cuius exemplum aliæ quoque sequutæ sese dediderunt. Re à Zrinio bene gesta, Quegleuitius ad regem missus est, qui clementia & benignitate singulari erga eum usus, custodiæ quidem eum tradi iussit, nec tamen diuturniori: quippe quum vix anni spatium detentum, restitutis bonis, quæ sua erant, dimiserit. Is tamen postea semper honoribus, publicoq; dum vixit, abstinuit, domiq; suæ septuagenario prouectior, è viuis excessit. Posegano præmium fuit villa, non procul ab arce, cum fundis, & aliquot adiunctis agricolis. Instituta quoq; fuit grauis & contentiosa lis aduersus Thomam Nadaſdium, ob illatam Stephano Isthuanffio iniquam necem, quem ille structis insidiis captum, nec ullius criminis conuictum, Danubio, indignum usq; adeo atroci supplicio, mergi iussisset. Paulus Isthuanffius, eius patruus, Emericus Verbecius, Petrus Macedonius, Lupus Battianus, alique propinqui, deplorata cædis indignitate, diem dixerant, intentata ei honoris & famæ actione. Sed is causa comperendinata, corruptisq; iudicibus, actores elusit: ac ad Ferdinandum confugiens, ut cessante infamiæ actione, causa ad iura ordinaria reiiceretur, malo ad posteros exemplo, obtinuit. Cæterum iisdem in comiciis Iohannes etiam & Raphaël Podmanicci fratres cōmunibus omnium suffragiis proscripti fuere, ob cōtinuas rapinas, furta, cædes, populationes & latrocinia, quibus omnem, quæ inter Albam, Iaurinumq;, & Strigonium, interiaceret regionem, ad Vagum usq; flumen infestam reddebāt. neq; iis contenti in Morauiam & Silesiam immisſis prædonibus vias obsidere, obuios spoliare, cedere, domos, pagosq; prædari atq; incendere, à captis per summos cruciatus, Turcarum in morem, aurum extorquere, pecorum magnā vim ab agricolis ademptam, aut mactare aut diuendere, ac malefacta maioribus malefactis accumulare accusabantur, iis etiam duorum mensium dilatio data est: intra quos ad saniorē mentem redirent. Qui meliore vsi cōsilio, ad Ferdinandū supplices aduenere, ac in gratiam recepti, cū iis, quos offenderant, redintegrata amicitia, & impensa satisfactione, redire in cōcordiam, & Ioh. sequenti anno vita functus, quum celebs & orbus esset, Raphaelem fratrem omnium bonorum hæredem reliquit. Insequentis anni principio Alexius Turzo, postquam ad Ferd. libertatis Perenio obtinendæ causa profectus, nullū operæ precium fecisset, domū reuersus, in morbum incidit; quem quum sustinere nō posset, diuisa testamento inter filias & patruales opulentissima hæreditate, è vita migravit, ac Leuociam deductus, auito sepulchro, singulari funeris pōpa, illatus est. Fuit vir prudētia & grauitate summa, prisci q; & integri moris; ab Vladislao primum ad honores euectus, deinde liberalitate Ludouici, dignitatibus, bonisq; auctus; postremo maiores opes & diuitias à Ferd. consequutus, & inter primos amicorum adscitus, tum commendatione Annæ Reginae, cuius gratia florebat, tum quod Germanica & Polonica lingua facundus, fide incorrupta, & pacis artibus clarus habebatur. Eius importunus exitus Perenio angorē & mæstitiam non mediocriter auxit; quod se claro præpotentiq; deprecatore orbatum videret, seq; vel innocentem, indefensum, diuturno carcere macerandū, & deniq; periturum putaret. Nec multo post turbatis in Illyrico primum, deinde in Pannonia rebus, Vlamanes Persa, de quo antea dictum est, Bosnæ præfectus, quum Sulimanum à Gallis & eorum rege Francisco sollicitatum, distrahendis Caroli & Ferdinandi consiliis, & viribus, adulta ætate, Pannoniis infesta arma illaturum intellexisset, anteuertendum bellum ratus, collectis copiis, in ea parte Illyrici, quæ arces à nostris habitatas, sed diffugientibus agricolis nimium desertas, ac milite & commeatu vacuas continebat, terrorem circumferendum existimauit; adscitis in belli societatem Amurate, & Cassono præfectis, quorum supra meminimus. Itaque primo Athinam Urbani Battia-

Et ad Regem
mittitur,

A quo paulo
post bonis re-
stitutis dimit-
tatur.

Nadaſdio lis
intentata, ob
illatam Ist-
uanffio necem.

Podmanicci
fratres pro-
scripti ob ra-
pinas.

Anno 1543.
Alexius Tur-
zo obit.

Eius insignis
laus.

Vlamanis
Persæ expe-
ditio in Illy-
ricum.

Battiani arcem, inter Crisium & Posegham, prouincias sitam, promotis currulibus tormentis campestribus obsedit, quam Stephanus Paprotouitius cum paucis defendebat qui, quum conscensa turri portæ imminenti, circumspectaret, quam parte hostes peti maioriq[ue] incommodo affici possent, & incautius in muris summitate versaretur, ab Ianiceris glande ictus atque interfectus fuit. Quo cadente præsidarii, paucitati suæ diffusi, quum fidem & incolumitatem cum hoste pacti essent, arcem è vestigio dediderunt. Eodem impetu Soproncia Stephani Bonffii Linduani arx, & Belostina, quam Quegleuitius à Catharina Battiania Iohannis Thraciæ Despotæ vidua, paulo ante vi ademerat, & quæ à paucis militibus defendebatur, perterritis & dilabentibus præsidariis, paruo labore in Turcarum potestatem deuenere. Erat in propinquo arx Rahocia, in qua per id tempus habitabat Ladislaus Moræus, paucis ante annis, à Ferdinando & Iohanne Regibus Palota pulsus proscriptusq[ue], de cuius flagitiis antea retulimus. Is vicinitate hostium permotus, neque illis in partibus vltius morari ausus, ad Stephanum Losontium certa propinquitate sibi iunctum confugit: & ab eo Nanam arcem, ad radices Matræ montis, haud procul Agria sitam, impetrauit; in quam cum liberis (coniunx antea decesserat) immigraret, & se vitamque suam ab inimicorum iniuriis, quos variis malefactis infensos sibi reddiderat, ac Turcarum armis, quæ occupata Posega & arcibus, quas modo nominaui, in potestatem redactis proxime imminebant, facilius tueri posset. iam enim antea arcem, quam Vngari Veresconem, Germani Biberspurgam vocant, inter vrbes Posonium & Tirnauiam, opportuno loco, & æquali fere interuallo sitam Alexio Turzoni vendiderat, in quam receptus ei nequaquam dabatur. Itaque Rahocia relicta, vt minus securo loco, Nanam cum gaza, & liberis transiit. Sed quum veterem aliena rapiendi, latrocinandi, & in viatores, tam Turcas, quam Christianos grassandi morem nequaquam exuisset: Balim Epirotam, Budæ præfectum, cuius familiares Nandoralbam euntes interceperat, in se concitauit. qui cum minoribus præfectis, & Cassono, qui priuato nomine Moræum vehementer oderat, obsidionique Palotæ cum Lasco interfuerat, consilia occulte agitando, ac copias quasi aliud acturus, ac Nogrado vim illaturus (quod adhuc à Broderici militibus tenebatur) cogendo, repente arma in Moræum, nec opinantem vertit, ac arcem, in qua hospitio susceptus erat, obsidione cinxit. Is animum nequaquam despondit, quamquam subitaneo hostium aduentu vehementer esset perculsus, seque ad defensionem parauit. Verum enimvero paucitati suorum diffusus, à Stephano Losontio, Ladislao Orfago, & Thoma Varcocio, qui Perenii nomine Agriæ præfecturam administrabat, atque aliis vicinis, vt sibi laboranti, & extremis difficultatibus implicito opem ferre maturarent, tam per literas, quam per nuncios, multis precibus postulauit. Verum illi obsessa iam arce, nullam rei bene gerendæ aut auxiliorum mittendorum occasionem habebant: aperto autem in campo congregati cum hostibus nequaquam consultum esse ducebant, quod ii numero & viribus, expeditorumque militum robore superiores haberentur. Itaque quum Turcæ maioribus tormentis mænia assidue verberarent, & murus debilis ac vetustate corruptus, tot tantosque ictus perferre nequaquam posse videretur; Moræus desperatis auxiliis, opis consiliiq[ue] inops, Turcis obsidioni acerrime incumbentibus, de deditioe proloqui cepit. Sed viri astuti & crudeles, quum se arce per vim potituros animaduernerent; ac vlciscendarum scelerati hominis iniuriarum cupidine flagrarent, contempta & reiecta deditiois oblatione, vim adhibendam, ac omnibus viribus impetum in arcis ruinas faciendum constituerunt, adducti etiam & velut inuitati satis amplo muri hiatu qui eodem tempore prociderat. Signo igitur dato Ianiceri primum, deinde etiam cæteri Turcæ ad pugnam certatim procurrerunt: & Moræani ex aduerso, quamquam pauci, tamen pro

Athinam Battianam arcem occupat.

Sopronciam etiam & Belostinam.

Ladislaus Moræus à Balim Epirota in Nana arce obsessus.

*Moræus, ex-
pugnata ar-
ce, captus.*

*Constantino-
polim addu-
ctus in carce-
rem conici-
tur.*

*In quo vna cū
filiis Maho-
metanā su-
perstitionem
amplectitur.*

*Polinus Regis
Gallia lega-
tus Solyma-
num prouo-
cat ad bellum
Cæsari & Fer-
dinando Regi
inferendum.*

vita & incolumitate sua, impetum hostium diu sustinuerunt. postremo cum à
multitudine hostium superarentur terga verterunt. Tum vero Moræus loculos
auro plenos, & maioris generis argenteam monetam, in subeuntes muro Turcas,
diffibulatis crumenis, magno numero & pondere spargere cæpit, eo consilio,
quamquam nimis fero, vt dum Turcæ illis colligendis immorantur, ipse profuge-
ret: Verum eo astutiæ genere nihil proficiente, hostes alii post alios per ruinas con-
scendere: cæsisque paucis propugnatoribus, Moræum cum duobus filiis captum
ad Balim in castra perduxere. Supellex eius carior, & gaza omnis quemadmodum
ex diuersis rapinis congesta erat, ita hostilem in prædam versa: quam tamen Balis
& Cassonus à militibus occultatam, per cruciatus etiam & exquisita tormenta
magna ex parte extorsere. Arx ne latrunculis receptaculo foret, solo æquata est;
manentibus adhuc ruderibus. Erant in arcis interiore carcere complures Chri-
stiani nominis captiui, à Moræo & eius satellitio variis modis intercepti: inter
quos à Cassono inuentus est Lupus Battianus, summo loco natus, ferreis com-
pedibus vinctus, qui pro Urbano fratre detinebatur. illum enim Moræani in quo-
dam minutiori prælio prolabente equo cadentem interceperant: nec nisi solu-
ta notabili pecuniæ summa dimittere volebant: ita vt quum repræsentare illam
extemplo non posset, fratrem pro se obsidem dare cogeretur. Eum Cassonus
compedibus & vinculis solutum, ac equo, acinace, ac viatico adiutum, Urbano,
cum quo Budæ contracta amicitia familiariter vixerat, singulari humanitate, quæ
à barbaro vix sperari aut expectari poterat, remittendum curauit. Balis autem
post paucos dies Moræum cum filiis Constantinopolim transmisit, vbi in custo-
diam septenariæ turris, in qua Valentinus & Mailatus, fraude hostium, vt dixi-
mus, capti seruabantur, coniectus est. Sed quum molestias & calamitates car-
ceris perferre non posset, ad Turcas desciiuit, vt quemadmodum corpus atro-
cissimis sceleribus & flagitiis coopertum habebat; ita etiam impiam animam,
ea superstitionis vanitate commaculatam, perpetuis ignibus cruciandam, ad
inferos transmitteret. filii eius, mali corui mala oua, paternum exemplum
sequuti sunt; ac inter mancipia & triobolares seruos, nullo in precio habi-
ti, vitam inopem traduxere. Secus ac Valentinus & Mailatus, quibus si à ve-
ra religione discederent, præfecturæ ac maximi honores à Sulimano offereban-
tur; in vinculis tamen & carcere, mortem miseriarum finem obire, quam abne-
gato Christo Deo, fæditatem Mahometanam amplecti maluerunt. Interea
induciis, inter Cæsarem & Franciscum Regem, cæde legatorum violatis, &
in apertum bellum erumpentibus, Franciscus Rex Antonium Polinum pruden-
tia & industria singulari virum, cum magnis muneribus Constantinopo-
lim misit, qui legationis munere ibi fungeretur, ac ab Sulimano ipsi graue
bellum in Hispaniam & Belgium, aliasque prouincias Cæsari subiectas mo-
lienti, auxilia, terra, marique impetraret: tali consilio, vt Hariadenus clas-
sis præfectus, ad vexandas & depopulandas Hispaniæ & Italiæ, Siciliæque
oras, cum valida classe, initio veris, statim mitteretur Massiliam; ipse vero
Sulimanus in Pannoniam, si ei non ita pridem illinc reuerso graue ac mole-
stum non esset, Ferdinando arma illaturus veniret: aut validum exercitum
mitteret: porro Franciscum duplici bello fines Cæsaris inuasurum Sulima-
no significaret: ita vt duo fratres ancipiti bello à duobus longe potentissi-
mis totius orbis regibus terra, marique petiti & distracti, ad æquas pacis
conditiones, ac reddenda Francisco principatus Mediolanensis iura addu-
cerentur. Quod etiam illum per Rinconem legatum suum à Sulimano po-
stulasse antea diximus. Qua quidem in re detestandum imprimis ac diris o-
mnibus deuouendum Francisci Regis studium videtur; qui perniciæ & exci-
dio, ruinaque innoxiorum Pannoniæ populorum, inexplicabilis libidinis atque
ambi-

ambicionis suæ adiumenta quæsiuerit. Quid enim attinebat Vngaros, quibus nihil cum Insubris commercii erat, tantis periculis & cladibus inuoluere, & non potius procul ab illis bello contendere, qui nullam ei prouocando vnquam occasionem attulissent? At Sulymanus eodem tempore cum purpuratis consilio habito, se & classem ad prima veris signa missurum, duce Hariadeno; seque ipsum cum multo maioribus, quam vnquam antea copiis, ad infestandam Pannoniam venturum, Polino legato promisit. simulque Asiæ & Europæ magistris equitum serio edixit, vt cum suis copiis militaribus parati & instructi imperium suum expectarent. Cæteris etiam præfectis, qui in Thracia, Triballis, Mysia, & Pannoniis, Illyricoque erant, idem mandauit: ipseque haud diu cunctatus, ad Calendas Iunias, maturata profectioe Samandriam peruenit: atque ibi per statua diuisis equitibus, exercitui recreando aliquot diebus substitit. Quo quum cum Vlamanes, Amurates, & Cassonius peruenisse cognouissent, promoti è Bosna & Illyrico, ac ora maris Adriatici, copiis, ad obsidendum Valponem ad Dauum flumen positum, Perenianæ dicionis oppidum, perrexerunt; collocatisque aggeribus, tormentis quibus arcis oppidique mænia concuterentur, promoueri ac displodi iusserunt. Præerat loco Michael Archius, vir apprime militaris, ac plurimorum stipendiorum veteranus, cum sat valido militum numero, quibus ex oppidi fructibus, & redditibus, singulo mense stipendium persoluebatur. ii cura & labore diligentiaque Archii præfecti sese ad defensionem mature instruxerant, rebus tolerandæ obsidioni necessariis, ac com meatu abunde comportatis. Itaque Vlamanes & socii nostros animis, viribusque paratiores, quam putarant, inuenerunt. Nec tamen incepto destitere, quod Sulymanus haud procul esset, & itinere Valponiano breui aduenturus diceretur, cuius ipsi gratiam & clementiam, præclaro aliquo edito facinore aucupandam arbitrabantur. Igitur quamuis murum assiduis ictibus tormentorum perforare, ac deicere contenderent: parum tamen proficiebant: Nam & fossa profunda erat, & præsidarii, docente & commonstrante Archio, qua hiatus dederat, aut prolabi cæperat, cespitem & materia lignisque & trabibus, idque genus instrumentis implere, aut fulcire conati dies & noctes operi faciundo incumbabant: adeo vt Turcæ, quum proposita libertate, si se dederent, omnes dimissuros offerrent, nec tamen à propugnatoribus aures præberentur, de expugnatione desperare viderentur. Itaque ad obsidionem versi, & ad omnes occasiones intenti excubare; ac si forte quem in mænibus conspexissent, procellis minorum glandium pulsare, & aquam è fossa, magno sed irritò labore, alio deriuare volebant. Interea Sulymanus è statiuis exercitum educens, traiecto ad Belgradum Sauo, ad Valponem peruenit: quod ei erat in itinere, & à suis iam pridem frustra obsidebatur. Quum oppido maiora tormenta simul è duobus locis admoueri iussisset; & murus eorum vi aliqua in parte deiectus concidisset, fascibus & virgultis, terraque fossas replere ceperunt. quo labore perfecto, impetum vndique fieri præcepit. Prætoriani & alii pedites Turcæ alacriter procurrerunt: sed postquam mænia subiissent, propugnatorum virtute, qui sclopetis & maioribus colubrinis, rem peritissime gerebant, magna quidem cæde reiecti fuere. Sed nostris cruenta admodum pugna; nam amplius dimidia suorum parte amissa, ac plurimis sauciatis, ægre arx seruata fuit: adeo vt si hostes iterum expugnationem maiori impetu aggredi vellent, nostris ad contemnendam fere paucitatem reductis, loco potituri viderentur.

Biduo post Turcæ, multitudine sua freti, magno tympanorum & tubarum strepitu edito, impetum facere volentium specie castris egressi, arcem potestulare, Sulymani fidem offerre, incolumitatem securumque iter polliceri, & si qui manere vellent, libertatem & stipendia promittere. Sin vero proteruia &

pertinacia ducti, institutum iter remorari & iram potius, quam benignitatem
 eius experiri mallent, certissimum omnibus exitium eademque minitari. Ita-
 que Archius & commilitones ne arcem, quam iam retinere non poterant, si-
 mul cum vita amitterent, rebus desperatis ad Chaufios & Ianiceros è muro cla-
 mare, ac de conficiendis dedicionis tabulis conferre ceperunt: professi se non
 Vlamanis aut Cassoni vel Murati fidei (quod Cassono Muratoque molestissi-
 mum accidisse, & Archio perniciem attulisse dicitur) sed Sulymano regum ma-
 ximo & præstantissimo se & arcem commissuros. Tabulis sine ulteriori cun-
 ctatione confectis, & à Sulymano confirmatis, dataque fide XXIII. die Iunii
 nostri arce & oppido excessere. Archium præfectum cum aliquot notæ vir-
 tutis centurionibus, Amurates & Cassonus ad cænam inuitauere: lauteque ex-
 ceptos usque ad multam noctem inuitos & sæpius abire conantes detinuere. qui
 postea primis tenebris, singulari, sed occulta perfidia, ut credi par est, necati, nus-
 quam amplius apparuere. ex gregariis etiam pauci incolumes ad suos reuersi,
 documentum dedere, supra omnes mortales eos insanire, qui Turcis vel tan-
 tillum fidei inesse existimant. Itum illinc est ad Soclosiam, quatuor milliarium
 spacio distantem, Perenianæ similiter dicionis arcem, cum subiecto oppido.
 Præerat ei Michael è Carolio oppido ultra Tibiscum oriundus, cognomento
 Ferreus, sed qui potius plumbeus fuisset dicendus. Ad famam enim aduentantis
 Turcarum exercitus; oppidum, quod defendi per aliquot dies poterat, deseruit;
 & ignaue trepidanterque se in arcem recepit. Ea arduæ rupi imposita, satis fir-
 ma mænia habebat, memorabilis carcere obscuro, & octoginta passus profun-
 do: in quo auorum nostrorum memoria Sigismundus imperator Romanus,
 idemque Pannoniæ rex, à Nicolao Marcellio Palatino, ac Senatu Vngarico ca-
 ptus, custoditusque, semestrem captiuitatem tolerasse traditur. Conspectis de-
 mum castris, & infinita Turcarum tabernacula tendentium multitudine, ex-
 tremo perfusus metu, vnum ex Turcis, quos captos habebat, compedibus solu-
 tum, promissa libertate ad Cassonum, quem Budæ paucos ante annos, classis præ-
 fectum nouerat, mittit; seque arce tradita excessurum nunciat, si ei de vitæ re-
 rumque incolumitate, ac sociorum salute caueatur. Re ad Sulymanum à Cas-
 sone perlata, facile obtentum est: ac literas aureis ac cæruleis literis scriptas,
 quibus Michaeli & sociis liberum securumque iter concedebatur, captiuus liber-
 tate recuperata lætus, retulit; eisque fides seruata, comitesque adiuncti, qui eos
 ad tutiora loca deducerent. In itinere tamen à Turcis, qui collocatis insidiis
 vias obsederant, cæsi ex eis plurimi, rebusque omnibus spoliati fuere. Sulima-
 num ferunt haud mediocri lætitia, occupato opportuno loco, affectum, quod
 nec inualidus esse videretur: sibi que, si vi admota expugnandus fuisset, ma-
 gnâ maioribus rebus gerendis moram attulisset. Redacta in potestatem So-
 closia, erat ad dextram partem adeunda vrbs Quinqueecclesiarum, quatuor
 milliarium spacio, ad sinistram vero arx & oppidum Sigetum: ita ut à Soclo-
 sia mouentibus inter Quinqueecclesias & Sigetum iter esset habendum. Sed
 quia illud in potestate coniugis & liberorum Valentini Turci habebatur, qui
 Byzantii captus, miseram suam sortem lugebat, ei loco tunc quidem parcen-
 dum, & absque maleficio prætereundum existimauit: hanc vero, quod post
 obitum Iohannis, ad partes Ferdinandi descuerat, omnibus viribus adoriri &
 expugnare constituit. Vrbs ea inter Danubium & Drauum æquali fere inter-
 uallo posita, quamquam nec arte, neque natura munita est, quippe cui Mece-
 cus, summæ altitudinis mons imminet, ex quo tormentis facile peti infestari-
 que potest: murisque & turribus rudi antiquorum artificio ædificatis, iisque
 adeo plerisque in locis semirutis & pertusis cingitur: amænitate tamen situs,
 & decursu fontium & riuulorum perpetuo, qui per tubos & siphones deriuati
 & in-

Archius præ-
fectus VVal-
ponis se dedit
Sulymano.

Archius &
aliquot cen-
turiones à
Turcis perfide
interempti.

Soclosia à Mi-
chaele Ferreo
turpiter So-
lymano de-
dita,

Carcer in ea
octoginta
passus pro-
fundus.

In quo Sigis-
mundus Imp.
aliquando
captiuus,

Quinqueec-
clia inde ob-
scure pressa,

Situs eius vr-
bis,

& inducti, urbem salubrioribus aquis fecundant, & rerum omnium victui necessariorum abundantia, inter primas Pannoniae ciuitates censetur. Nam praeter annonae cuiuslibet copiam, & vilitatem, ac praestantissimi vini vberimum prouentum, quod ad longinquas regiones, & Seghedinum, ac late patentem Debrecenii planiciem, effertur: ager quoque omnis greges maiorum, minorumque pecorum plurimos alit: & fues in glandiferis Danubii & Draui siluis, vicinis regionibus maximo numero subministrat: piscium autem tanta precii exiguitas, ut nouem bipalmes duobus obellis veniant. Fuit etiam olim in ea gymnasium literarum haud incelebre, tanto iuuenum studiosorum
 10 concursu, ut paucis ante hoc bellum annis, duo millia eorum in ea numerata fuisse ferantur. Ferdinandus quum urbem in suam potestatem triennio anterecepisset, Lucam Siculum, Iacobi filium, hominem auro potius cogendo aptiorem, quam bellicis muneribus obeundis, ei praefecerat, attributis illi mille equitibus, & totidem peditibus, quibus Stiriae prouinciae ordines, statis certisque terminis stipendium persolvere solebant. Erant in praesidio turmarum praefecti clarioris nominis Stephanus Banffius, Valentinus Magiarus, qui non ita pridem cum Mustapha Cassoni equitum praefecto singulari pugna congressus victor redierat, Franciscus Boscaius, Matthias Alia, Sebastianus Polanius, Melchior Castellanus, & alii complures. Sed Lucas priuatorum negotiorum causa, ad exigendam, quae erat Graeciae in nominibus haud contemnenda summa pecuniam profectus aberat.

Ceteri, qui domi erant, relictis, adeo corporibus simul & animis torpescen-
 tes elanguerant, ut prius, quam Sulymanus capta Soclosia castra moueret, obli-
 ti officii honorisque sui, trepidare & fere muliebriter tremere, nec quicquam de
 vrbe defendenda cogitare viderentur. sed de turpi ac inhonesta fuga capeffenda
 mutua consilia inirent. Itaque quum Stanislaus Episcopus eos multis preci-
 bus retentare frustra conaretur, conclamatis vasis, repente portis eruperunt,
 & per siluas ac nemora, paludibus & multo caeno impedita, Sigetum pars se re-
 ceperunt, pars autem Babociam, & alia loca trepidi & festinantes profuge-
 30 re. Primi fadae consternationis ac fugae auctores, Matthias Alia, & Valentinus
 Magiarus, fortes alias & intrepidi bellatores, dicuntur fuisse, sed quibus rapi-
 nas, quas multas per vim & fraudem congestas habebant, a Turcis diripi ni-
 mis damnosum miserumque videretur. Episcopus relicta maiore supelle-
 ctilis parte, tandem & ipse vrbe profugit, ac Albam, cuius sacerdotio potieba-
 tur, qua maiori potuit celeritate, concedens, antequam ea quoque vrbs a Tur-
 cis caperetur, annis morbisque grauatus a vita migravit. Sacerdotes mino-
 res, qui a collegio opulenti erant, & Monachorum cateruae, similes attoni-
 tis, & consilii inopes, qua quisque potuit, eum sequuti, varias in partes dis-
 cessere.

40 Sed miserabilis ante alios fuga sacratarum virginum fuit, quibus quum
 in re tam subita & inopinata, currus & iumenta ad euadendum, nec pecunia
 ad conducendum suppeteret, donaria a piis hominibus olim templo & DEO
 dicata, aurigarum auariciae, minimo precio addicere cogebantur. Sed ne-
 que sic miserabilis fugientium condicio insidiis impiorum militum caruit.
 Plerique enim eorum per varia itinera dispersi, in eosdem desertores, ac Lu-
 douici Pecrii, quamquam Oeniponte captiui, & Emerici Verbecii milites,
 latrociniis assuetos inciderunt, atque ab iis crudelissime spoliati; nonnulli
 etiam, quod se & res suas tueri pertinacius viderentur, trucidati, ferisque &
 alitibus per siluas laniandi relictis fuere. Sulymanus tam clarae & opportu-
 50 nae vrbis accessione, haud mediocriter laetatus, XX. die Iulii eam occupa-
 uit: templaque omnia, & imprimis Diui Petri, eximii operis a priscis
 regibus,

*Praefectus eius,
 vrbe deserta,
 ignominiosa
 sibi consu-
 lunt fuga.*

*XX. die Iulii
 Sulyman
 eam inuadit.*

*Inde Strigo-
nium con-
tendit,*

*Cui Liscanus
& Salaman-
capraerant.*

regibus extructum, quod in arce erat, in fæda Mahumetanæ superstitionis delubra initianda curauit; vno tantum aut altero Christianis, qui quo fugerent, non habuerant, vel subito hostium aduentu oppressi, fugiendi modis caruerant, concessio. Nec multum ibi moratus Budam contendit: ibique exploratis & pacatis rebus omnibus, expedito itinere Strigonium ire maturauit. Excesserat diu ante Paulus antistes, vrbe atque arce: non metu Sulymani, de cuius aduentu & conatibus, nondum quicquam comperti aut explorati habebatur, sed sic volente Ferdinando, cui parere necessarium ducebat, ac Posonium ad habitandum concesserat; vt præsidium Hispanorum, quod duce Martino Musica, cognomine Liscano, Thomæ eius, qui Cassouiæ ab agricolis tumultuaria in pugna cæsus erat, propinquo imponebatur, abeunte antistite, qui multos milites, & magnam familiarium & clientum turbam alebat, liberius & commodius tuendo loco inuigilaret. Paulo ante obsidionem Ferdinandus Franciscum Salamancam Hispanum immiserat, cum Italicis cohortibus duabus. Ambo autem ante periculum elati, & hostium vanissimi contemptores erant; vsque adeo, vt palam dicere auderent, se si tam Sulymanus Turcarum princeps, quam Carolus Romanorum Imperator coniunctis viribus arcem obsessuri essent, de expugnatione eius nec quicquam metuere: Verum missuros illis ad fallendum transmittendumque tempus aquilas & accipitres, ac aliquot canum venaticorum paria, vt aucupio ac venatu animum oblectarent, ac irritam op-²⁰ pugnationis spem eiusmodi ocio consolarentur. Italos sequuti sunt Germani, quorum duas cohortes tricenarias Franciscus cognomento Monachus Ratisponensis introduxit: omnesque exemplo Hispanorum, magna alacritate & virium fiducia, hostium aduentum expectabant. quamquam in vniuersum mille & sexcentorum peditum numerum, non amplius constituebant. Sed vbi hostes aduenere, ac promotis vndique castris, campos, collesque subiectos, & vineta erectis infinitis tabernaculis occupauere, classemque pariter ornatissimam, aduerso flumine, eo in loco, quo Gramus è Carpathiis montibus descendens, infra arcem Danubio commiscetur, subeuntem in conspectum attulere, nemo fere visus fuit, qui non deposita animi fiducia aliud, quam antea cogitaret, & ³⁰ de ancipiti rerum exitu haud parum dubitaret; præsertim quum suam paucitatem, & hostium pertinacibus animis atque armis pugnare solitorum multitudinem conferendo, oculis, animisque metiretur. Sulymanus dimidia copiarum parte, ductu Achmatis Beglerbegi, seu magistri equitum Europæorum præmissa, cuius officii est exercitum antecedere, ipse die insequenti cum vniuerso robore, ac apparatu tormentorum sequutus est: & interim nondum tam arte cincta arce, Bartholomæus Chrouatus, Pauli Strigonienensis Archiepiscopi copiarum præfectus, rei militaris æque ac locorum peritissimus, ducentos boues dono ab antistite missos, in vsum obsessorum, prospere induxit: totidemque vini dolia, quæ in arce habebat, nomine eiusdem obtulit: pauloque post in-⁴⁰ sequentes magna vi & celeritate Turcas noticia itinerum fretus elusit: incolumisque Comaronium rediit: ac Iohanni Vngnadio, Othonique Fotisco, & Philippo Torniello, qui cum reliquo exercitu ibi erant, retulit nondum tantopere circumfessam esse arcem, Sulymano cum vniuersa mole exercitus & Tartaris adhuc retro subsequente, quine ea, qua ipse iuerat, via, aut etiam secundo amne subsidia submitti possent. Vnde Sancius Gotta Hispanus centurio, ac signifer Germanus, qui pro stipendii pecunia Viennam erant profecti, eamque à quæstoribus regiis acceptam, audita Strigonii obsidione, ne illa periculo exponeretur, ibidem reliquerant, cum sexcentis fere militibus, ac annona & puluere tormentario nauibus descendentes ad socios feliciter peruenere, obsessorumque ani-⁵⁰ mos ea virium & commeatus accessione vehementer confirmarunt. Eodemque tempo-

tempore nostri arce erumpentes, & Turcas castra liberius & incuriosius metan-
tes adorti, magnum tumultum ediderunt, interfectis ex eorum numero quam-
plurimis; & inter cæteros Omerbego quodam, è Mahometis pseudoprophetæ
posteris oriundo, quod quidem à viridi capitis tegumento, quod aliis gestare reli-
giosum nefasque habetur, animaduersum fuit. Sequenti die Sulymanus cum ex-
ercitu suo, & Tartaris aduenit, & copiarum ac tabernaculorum amplissimum nu-
merum duplicauit: & obsidio arctior est instituta, Tartaris separatim à Turcis
castra sua ponentibus. quorum quatuordecem millia, qui minimum, alii XXIII.
qui maximum numerum edebant, fuisse affirmabant: eodemque tempore tres
¹⁰ legati è numero eorum, qui abiurata Christiana religione ad Turcas defecerant,
ad Liscanum missi: qui Hispanica, atque Italica & Germanica vsi lingua, quod
præfidiarios ex tribus illis nationibus constare scirent, arcem, quam aduersus
inuiectos Sulymani milites retinere nequaquam possent, tradi sibi postulabant;
& abnuentibus extrema supplicia denunciabant. Sed quum à Liscano cæteris-
que responderetur, se eam, donec vita supersit, sicuti milites fide virtuteque præ-
stantes deceat, principi, cui sacramentum dixissent, seruaturos, transfugæ disces-
serunt. Illis in castra abeuntibus Turcæ, sub colloqui tempore, tormenta ma-
iora ad collem Diui Thomæ arci oppositum, magna celeritate prouexerunt, no-
stris in arce silentio se continentibus, & dissimulante Liscano, quid tamen fieri
²⁰ vellet, milites clam admonente. Collocatis eo in loco ab hoste tormentis, ne-
mine prohibente, ac aggeribus instructis & corbis interpositis; nostri, qui ad
eam murorum partem omnia fere sua tormenta magno labore conuexerant, ea
in hostium munitiones repente direxere, explosisque eis maximum Turcis detri-
mentum intulere, quum & tormentorum magistris, & Ianiceris magno nume-
ro interfectis, tormenta, rotis eorum perfractis, inutilia reddidissent: ita vt per
aliquot dies ex eo loco tormenta cessassent, donec alia attraherentur. Interea
Liscanus & Salamanca suburbanis munitionibus ac maiori oppido diffisi, se-
cus quam antea elato animo iactabant, sese in arcem recepere. Et Achomates
iussu Sulymani, ab ea parte, qua horti suburbani erant, oppugnationem insti-
³⁰ tuit: Vlamanes autem turrim prægrandem rotundamque, quæ portæ Buden-
si imminet, ad motis tormentis diruendam suscepit: tanto successu, vt quum
ingentibus & plurimis ictibus infirmiores mæniorum partes verberarent, obses-
sis singulare detrimentum inferrent. Nam Ianiceri subsidio operarum, quæ ag-
geres & fossas faciebant, adiuncti, mirifice sclopetis rem gerebant, & nostros in
mænibus consistere prohibebant; sic vt murus vel crassissimus, non diu pilarum
assidue incidentium vim perferret, sed magno fragore prorueret, eiusque fragmi-
nibus nostri sauciati graui clade afficerentur. Quibus malis adducti, deserta ex-
teriore muri corona, interiores aggeres & munitiones erigere cepere: vt in iis
minore cum periculo versarentur. Ea re animaduersa barbari sumptis animis
⁴⁰ in urbem ter irrumpere conati sunt: & ter in conspectum nostrorum summa
audacia peruenerunt: sed nostri hastarum in hispidam ericii formam adacta-
rum densitate, ac sclopetorum grandine sese fortiter defendentes, barbaros
reiectos detruferunt. in qua contentione Alibegus cognomento Baltaoglis
Selymbriæ ad Pontum Polemoniacam præfectus, crista & purpureis vestibus,
armisque auro & argento fulgentibus conspicuus interiit. Post eam pugnam,
quum classis Turcica ripam fluminis, quæ ad dextram vrbis partem est, subi-
isset: & classarii ac remiges in domibus suburbanis impune versarentur; id-
que nostri conspicientes ferre non possent, repente collectis ex singula cen-
tenaria militibus, Alexius Nardous, & Michael Regenspurgus eruperunt;
⁵⁰ tanto impetu, vt hostes improviso nostrorum superuentu perterriti, pars arma
capere, pars ad classem intento cursu sese proripere vellet, & summo cum tumultu
& pe-

*Sulymani ad-
uentu Stri-
gonium.*

*Nostri, de-
sertis subur-
banis, in ar-
cem se reci-
piunt.*

*Turcarum
assultus re-
pressi.*

*Aly Beg ca-
dit.*

Italus transfuga tormenti in Insulam transferenda mone-

Equa Aquariæ turris verberata,

Turcarum oppugnatio fortissime à nostris depulsa.

& periculo vtrique certaretur; multique vel cæderentur, vel naues repetere conati flumine mergerentur. At qui in classe erant, profligatis sociis oportunam opem tulere; quum nostrorum impetu sclopetis ac sagittis retardato, & compresso, suos palantes & trepidos admotis ad ripam nauigiis opportune exceperunt. Qua in fuga Inirsahes apud Persas summo loco natus, & nuper commendante Vlamane, ad præfecturam Danubianæ classis euectus, dum suis metum & fugam exprobrat, & citatis remis prætoria naui subsidio, aduolare contendit, frontem glande traiectus occubuit. Inter has contentiones senex qui tam Italus è Calabria Crotone oriundus, tormentorum magister, quem socii Itali militari ioco Messerum vocabant, ad Turcas transfugit, eosque, si Strigonio mature potiri vellent, tormenta in insulam transfuehenda, & Aquariam turrim, quam hæcenus Ibraimus Eunuchus Asiaticorum equitum magister ex continenti frustra oppugnasset, ex insula, quæ è regione est, expugnari posse admonuit. Ea erat sub arce in ipsius ripæ extrema parte, Budensi persimilis, ex qua per siphones aqua pluuialis in arcem haud rudi artificio deriuabatur. Itaque approbato Crotoniatis consilio, Vlamane noctu scaphis in insulam traiecit, ac tormenta in eam transfuehenda curauit, erectisque subitariis aggeribus, & Ianiceris eorum custodiæ impositis, turrim verberare cepit, adeo vehementi pilarum, & iaculorum frequentia & densitate, vt murus concideret; & nostri in ea præ metu consistere non auderent, Asiaticique Ianiceris permitti subire murum & conscendere non dubitarent. Turcæ quoque ex maioribus castris, tam maiorem arcis munitionem tormentis subruere, quam cuniculis actis scrobes, & specus prægrandes sub terra effodere non cessabant. quibus barbari aduersus omnes bellici laboris asperitates indomiti mordicus incumbabant, adeo vt in iis interdiu, noctuque operari, cibumque & somnum capere solerent. Breuiora etiam sed maxime patuli oris ænea tormenta, quæ à similitudine mortaria appellantur, attulerant, quibus faxeos ingentes globos in sublimi iaciebant: quæ cum tectis inciderent, omnia intus magna strage edita conterere & diruere solebant; qualibus in expugnatione Belgradi barbaros vsos fuisse docuimus. Horum crebrioribus ictibus atque impetu, templi maioris præalta Orientalis fornix, concamerati ac rubri marmoris tabellis incrustati operis, concussa & labefactata repente corruit, oppressis nonnullis militibus, arcisque interiorem aream ita denudauit, vt nostri concursantes à barbaris è monte Diui Thomæ facile conspicerentur. Admoto in hunc modum terrore, neque nostris in muro consistere ausis, Turcæ per aperti muri ruinas, ascendere constituerunt, magnoque ululatu & clamore, cohortantibus Vlamane & Ibraimo, in summum euadebant. Sed erat ingens vis pilarum, expice & sulphureo puluere, aliaque materia ignem concipiente à nostris præparata; quas quum in subeuntes audacius crebro coniecissent, quod paucissimi galeis capita, aut thoracibus pectora munirentur, magnam eorum stragem edidere, amburentibus, quicquid tetigerant, flammis; quas corporibus & vestimentis incidentes, quum amoliri velent, auctum agitatione malum, veluti contagies amplificabatur. Interea Hispani cum sociis sclopetos peritissime vibrantes, multos ex hostium numero glandibus prosternebant, durauitque ea oppugnatio octo ferme horarum spacio: quum nostri quamquam paucissimi, inconditæ multitudinis barbaros sæpe fessos, & sæpius recentioribus submissis auctos, ac certamen vel septimo conatu repetentes, magno illato detrimento fortissimerepulissent. Quo in conatu etiam mulieres & pueri, è superioribus murorum pinnis, ingentia saxa in Turcas per decliua montis conscendentes, non sine multorum pernicie prouoluere & precipitare contendebant. Post reiectos hostes, nostri resumptis animis, per turris Aquariæ aquæ ductum erumpentes, alios ex barbaris retro ad naues, vnde

vene-

venerant, fugarunt, alios sub manibus trucidarunt, ac subito impetu in naues facto, quæ tormenta & Ianiceros in insulam vexerant, XIII. ex eis demerferunt: ceteris amplius quingentis è numero classiariorum, qui etiam oppugnatum turrim venerant: sic ut tam in oppugnatione, quam præcipiti hostium fuga, ad tria millia barbarorum interiisse creditum sit; præter fauciorum ingentem multitudinem: & plures interiissent, nisi nostri paucitatis suæ haud ignari insequendi finem fecissent. Ex nostris autem tam in pugna, quam fortuito incendio, quod sub ea contigit, ducenti milites desiderati sunt. nam in ipso feruore ancipitis pugnae, turris vna, quæ ad meridiem spectabat, incertum dolone hostium, aut igne fortuito conflagrauit; in qua multum pulueris sulphurei, ac armorum repositum erat. Quamquam autem nostri eam Victoriæ adepti effulset lætarentur; tamen quia amissis commilitonibus, & plurimis ob vulnera inutilibus redditis, fessi ac debilitati ad exiguum numerum redacti essent, ut vix tertia eorum pars superesset, & de submittendis auxiliis nulla vspiciam spes appareret: quodque desperationem augebat, nulla gleba aut cespes in saxeo solo ad extruendas munitiones suppetebat; anxio animo frangi, & non parum de pristina animi fortitudine remittere, deque vita & salute conseruanda solliciti esse: & de rerum exitu inter se timide colloqui & deliberare. At barbari turrim illam Aquariam, quod nullis à latere propugnaculis munita esset, tuto subire & mania cuniculis suffodere non cessabant. quæ res obsessorum animos eo maiori terrore & formidine perculosos ad extrema consilia amplectenda incitabat. Cum igitur in tanta rerum omnium desperatione versarentur; nec quid fieri oporteret, expedirent: aliis fortiter in tuendo loco persistendum dicentibus, aliis ad sui seruandi consilia propendentibus, Iohannes Massa Italus Cæsenas, cohortis, quæ sub Iohanne Baptista Marso, centurione stipendia merebat, signifer, suis qui in statione secum excubabant, ne in hostes tela iacerent, prohibuit: ac duobus fociis comitatus, videntibus Turcis de muro se demisit. à quibus ad Ibrahimum, qui Sulymani Eunuchi purpuratorum principis, Persico, ut diximus, bello absentis vicem supplebat, adductus. dedicionem omnium nomine obtulit: ita ut saluis rebus discedere omnibus liceret, deque eo publica fide caueretur. Qua conditione accepta, duobus Turcis comitatus reuertitur, & Francisco Salamancæ (Liscanus enim leuiter faucius in quodam cubiculo tunc forte curabatur) ea quæ cum hostibus egisset, refert. Nec Salamanca digna reprehensione caruit, quod hunc vexilliferum, qui suo & Liscani iniussu, cum hostibus pacisci & transigere ausus fuerit, è disciplinæ militaris institutis non statim laquei supplicio puniendum curauerit. Sed ipse non ignarus salutem singulorum in concordia vniuersorum contineri, ne si quid durius in illum statuisset, reliquorum etiam Italorum arma, suborta sedicione in se concitaret, sese excusare conabatur. Dum obsessi cum duobus illis Turcis consilia agitant, nec tamen hostes oppugnationem Aquariæ turris intermittunt, nec ab egerendis scrobibus cessant; Salamanca rebus desperatis ad hostes egreditur, ut consensu collegæ & commilitonum æquiores dedicionis condiciones impetraret.

Vbi ad purpuratos deductus, multa disputando, nec adhuc se victum reputando, nihil aliud obtinuit, quam quod saluis rebus & capitibus arce excendant: nec ad suos redire permissus, in castris apud hostes pernoctauit: ac Liscano & fociis diploma Turcicæ fidei à Sulymano impetratum misit: quo liber omnibus discessus & incolumitas promittebatur, si clauēs Strigonii ab eo in castra mitterentur. Publicata dedicione, nostri non solum res suas, sed mercatorum & aliorum supellectilem conuassare, ac complicare contendunt; interea Alibegus Ianicerorum tribunus nocturnis ingreditur: & clauēs à Liscano tradun-

*Tria millia
Turcarum
cecidere.*

*Nostris ani-
mus colla-
basit,*

*Massa signi-
fer Italus de
dedicione
cum Turcis
trahat.*

*S. Imanca ad
hostes egressus
detinetur.*

*Liscano di-
ploma Tur-
cicæ fidei mis-
sit.*

*Strigonium
deditur.*

tur: ac portæ & muri summitates, & fora ac aræ arcis à Ianiceris sine mora occupantur: milites nostri secedere iubentur, ac hastas, sclopetos, & arma quælibet in fossam, quam cuniculis hostium contrariam introrsus fecerant, proicere coguntur. Nostri perterriti & consternati, excusso omni virtutis usu, parent, quibus etiam auxit pauorem inopinatus repentinusque casus. nam quum milites vna cum sclopetis & hastis, sulphurei quoque pulueris lagenulas proiecissent, ab accenso funiculo repente flamma exorta, armorum & hastarum cumulum diffecit, ita ut nisi Liscanus & Salamanca deprecari nullas insidias, aut fraudem subesse retulissent, barbari strictis in nostrorum necem gladiis parati esse conspicerentur. Ibi nostri summa indignitate, & miserabili ludibrio, totum fere diem fame, siti, solis feruore macerati, pars mutuo vltimum vale dicere, pars loca quæ relicturi essent, cum suspiriis extremum aspicere, pars præsentem nec vulgarem mortem, pallido exanguique vultu horrescere. Venit interea sub noctem à Sulymano nuncius Ianitorum magister, quem ipsi Capigiagam appellant, Sulymanum velle referens, ut milites, qui arcem dedidissent, seruata ipsius fide, incolumes dimittantur, prius tamen, quam id fieret, contumeliis variis expositi, in arcem, vnde paulo ante educti erant, redire iubentur, nique redeant, fustibus & clauis, qui cogant singulari feritate imminere: ibique mortuorum comilitonum iuxta ac cæcorum Turcarum cadauera, tabo fluentia, & tetrum odorem spirantia sepelire, fossas magno labore expurgare, tormenta ad sua loca attrahere coguntur. postremo mortalium miserrimi, armis, vestibus, pecunia exuti & spoliati, semineces, nudi, & vix pedibus consistentes, nauibus impositi, in vltiorem ripam transiunt, ac lentis passibus Sintauiam versus iter suscipiunt: indeque curribus vecti, Posonium peruenerunt: vbi Liscanus & Salamanca prodicionis suspecti, & cum iis

Liscanus, Salamanca, alique custodia mancipantur.

Alexius Nardous, Matricius, & alii præfecti, iussu Ferdinandi, à Nicolao Comite Salmenfi custodia traduntur, ut quæstione habita, iudicio militari cognosceretur, quomodo dedicio incepta patrataque fuisset. Occupato Strigonio Sulymanus, è quadratis lapidibus, quibus fornicem anteriorem templi constructam, sed mortariis quassatam corruisse docuimus, quod ea longius extra arcem porrecta, incommodior ad tuendum videretur, propugnaculum ad partem arcis Orientalem erigi iussit, quod adhuc visitur, actisque Deo Optimo Maximo, more suo gratias, quod eo die, quo auus Paiazetes Methonem à Venetis cepisset, ipse Strigonio potitus esset, qui erat Augusti mensis decimus, Diuo Laurentio dicatus, Danubium traiecit, & relicto ad dextram Comaronio, quod in insula Danubii situm, à Philippo Torniello cum legione Italica custodiebatur, haud procul Tata confedit. Erat ea arx, quam Theodatam olim fuisse existimant, à priscis regibus Pannoniæ extructa, balneis, & pensilibus hortis, aliisque deliciis ad oblectationem summo artificio factis, & subiecta ingenti piscium viuario, cuius aggeres è quadrato saxo constant, visu digna: sed iam his bellorum procellis adeo deformata, ut earum rerum nec vestigia supersint. Huic Torniellus præfecerat Hannibalem Tassium Bononiensem, cum quodam Germano, qui siue nimia ante periculum virium fiducia freti, siue totam molem barbarici exercitus, ad eam, ut exiguum & ignobilem locum minime deflexuram rati, eius tuendæ curam susceperant.

Tata occupatur ab Achomete,

Sed quum aduentantia longo latoque tractu hostium castra vidissent, Achometesque qui cum maximis copiis præcedebat, extrema quæque eis, nisi arcem traderent, denunciaret, perterriti, & viribus impares, vitæque cupidiores, eam sine mora dederunt. quæ res ipsis haud dubio exitio fuit: nam Torniellus Tassium aliquanto seuerius & turbidius, quam fortassis ea rerum & temporum facies postularet, capitali supplicio affecit: Germano collega ad Ferdinandum regis arbitrium relicto: ut de illo cum Salamanca & Liscano simul

Tassius ob deditionem à Torniello capite multatus.

sententia ferretur. Sed rex mitissimi ingenii, ac Hispanorum maxime studio-
 sus, diuturnioris tantum carceris pœna contentus, iudicium in longissimum tem-
 pus protraxit, postremoque eos dimisit. Tatam Sulymanus vacuum relinquens, *Salamanca*
 iniecto igne succendi iussit: ac ad Albam obsidendam exercitum promouit, ibi- *& Liscano*
 que ad proximum ingentem lacum Softonem, veluti aquationi maxime commo- *postea vnia*
 dum & opportunum, castra locauit. Albanæ vrbs situm, vndique paludibus *impertita.*
 cinctum, supra descripsimus. Ea Budæ ac Strigonio collata, trianguli formam *Inde Albam*
 reddit: pari fere interuallo ac loci celebritate, duas illas alluente Danubio, *obsidet Soly-*
 hanc perpetuis paludibus, quas Saruisius flumen cœnosum nec ripis coercitum *man.*
 10 è Balatone profluens, & isthic late stagnans efficit, mirabili naturæ munimi-
 ne præcingentibus. Ab vrbe tres aggeres admodum lati sese extendunt, qui- *Situs vrbs,*
 bus templa, ac publici priuatique iuris ædificia, & suburbanæ domus ac hor-
 ti irrigui, & prata intercedunt, frequentiore in iis, quam in vrbe ciuium, & va-
 riorum hominum concursu, habitatione. Vrbem interiorem, vbi templum
 maius, in quo reges diademate insigniri, ac morte obita sepeliri consueuerant,
 murus haud inualidus, & fossa profunda, perpetuis è palude aquis plena, fa-
 tis munitam reddunt. Ei, quum à Sulymano obsidione cincta esset, præerat Ge- *VVarocius*
 orgius Varcocius Silesius, Ferdinandi prætorianorum equitum præfectus, cum *ei præest.*
 duobus vexillis Germanorum peditum, & ducentis equitibus exiis, quos Fel-
 20 sius & Perenius, dum urbem ab Isabella regina deficientem, ad obsequia Ferdi-
 nandi pertraxissent, ante biennium in præsidio reliquerant, ac Vngari equites
 ferme quingenti, quos Franciscus Capolnaius, Petrus Erdodius, ac Stephanus
 Isthuanffius alique ductabant. Verum ii, durante adhuc Strigonii obsidione,
 quum in Tartaros vicina Albæ loca depopulantes excurrissent, superueniente
 interea Sulymano, Alba exclusi, pereunte interim etiam Capolnaio, egregiæ
 virtutis, sed rapinis nimium dedito viro, obsidioni interesse non potuerunt.
 Sub id etiam tempus Strigonienfis obsidionis, Torniellus cum Italicis cohor-
 tibus Iaurinum & inde Comaronium peruenerat. quem Ferdinandus de Strigo-
 nienfibus iuxta ac Albanis sollicitus, & tunc in Bohemia cogendo exercitui inten-
 30 tus, vt tuendæ Albæ munus susciperet, hortabatur. Quod quum ille certis de cau-
 sis subire nequaquam potuisset; quod quæ ab eo postulabantur, regii quæstores
 pecuniæ, vt videbatur, quam Albæ conseruandæ cupidiores, præstare cunctaren-
 tur: misit tamen quatuor Italicos præfectos, Octauianum Scrusatum Mediola- *Torniellus*
 nensem, qui superioribus annis Pestano bello confecto, in Pannonia remanserat, *quatuor Ita-*
 Dominicum Torniellum propinquum suum, Carolum Siccum Insubrem, & *licos præfectos*
 Vscasalem Cremonensem, cum totidem cohortibus militum. Qui quum prospe- *Alba subsidio*
 ro vsi itinere Albam venissent, nec Turcas procul iam abesse allatum esset; Varco- *mittit,*
 cius coacto militari concilio, cui etiam prætor Albanus Thomas Zegieffus, cum
 toto decurionum ordine interfuit, an suburbana ædificia deferere, ac incendere,
 40 seque in interiorem urbem recipere præstaret, longo sermone disputauit. Alba-
 nis sublata repente voce negantibus, se passuros, vt suburbia tot tantisque tem-
 plis & ædificiis, magnitudinem vrbs, æquantia delerentur. Ciuium causæ O-
 ctavianus se fautorem præbuit, ac vti erat disertus, tuendi suburbii auctor exti-
 tit; quod ea etiam pars æque ac vrbs palude munita, pari militum labore de-
 fendi posset: & si quid durius ab hoste accideret, non defuturus esset certissi-
 mus in urbem receptus, vbi supremis votis, quæ necessaria essent consilia, deli-
 berare, atque oportune exequi possent. Octauiano hæc atque eiusmodi consi-
 lia proponenti Varcocius suo ac publico fato impulsus, quamquam multiplici
 cura suspensus, paret, ac ad milites egreditur, eosque de eo, quod erat de defenden-
 50 dis suburbanis deliberatum, edocet: & vt fortem, paremque decoro consilio
 operam præstent hortatur. Itaque pari militum & ciuium labore ac cætero-

rum, qui metu hostium eo fereceperant, promiscuæ fortis hominum studio & concursu suburbia muniuntur: idoneis in locis tormenta distribuuntur, excubiae ac custodiae diurnæ nocturnæque ordine disponuntur: munitio instituta inter templa Diuo Francisco ac Deiparæ virgini sacrata, diurnis nocturnisque laboribus educi ac perfici iubetur. Verum Turcæ aduenientes ad eam partem suburbii, quæ ad Budensem portam vergit, omnibus viribus incumbendum existimarunt: edocti ab iis, qui situs locorum & opportunitates omnes apprime cognitas habebant. Varcocius perspecto hostium consilio, præsidia Italorum & Germanorum à reliquis portis ad Budanam transfert, Vngaros, qui ex agris in urbem magno numero confluxerant, ac Albanam iuuentutem in deducto-¹⁰rum locum succedere iubet. Dum hæc pararentur, prima Turcarum agmina apparuere, in quæ Germani, & qui ex Vngaris reliqui erant equites, adiuncto peditatu Italorum, erumpentes, secundum prælium fecere, interfecto quodam insigni Eunuchorum aulicorum præfecto, ac magistro tormentorum vna capto, qui tamen paulo post è vulnere interiit. Cum postea Sulymanus adueniens, urbem iuxta ac suburbia infinitis copiis circumplexus esset, nostri obstructis portis, sese ad defensionem parauere. Turcæ veto contra eam munitionem, quæ inter duo templa à nostris extructa erat, altiore è materia & cespite molem summa vi erigere, & vt commodius inter carecta & arundines cæno impletas pedem figerent, crassioribus pluteis & tabulatis iter parare. qua peracta è pro-²⁰pinquo querceto, quod ad ædiculam Diuæ Barbaræ dedicatam, haud procul ab urbe est, virgulta & materiam plaustris, camelis & mulis congerere, iisque non agrestium tantum & Asaporum, sed totius exercitus labore paludem, quam nostri æstate insuperabilem, nec nisi brumali frigore glacieq; densatam adoriri posse putabant, paucis diebus peruiam reddidere, factisque sinuosis per transversum aggeribus, ad munitiones processere. ita vt nemo è nostris in muro versaretur, quin ad primum conspectum binos, ternosque & plures ictus glandium corpore exciperet: & barbari totam fere munitionem, pilarum maiorum vi perforarent, ac exæquata fossa, eam acriori impetu aggressuri viderentur. Verum nostris rem fortissime gerentibus, ac munitiones contrarias, ostendente³⁰ & assidue labori incumbente Scrusato, ex materia & cespite erigentibus, barbari impetum & irruptionem irritam fore rati, eo quidem die intermisere. Sequens dies qui Diuo Iohanni Baptistæ ab Herode decollato sacer erat, acerrimo hostium impetu & certamine insignis fuit, quum amplius tribus horis pugnatum esset. quamquam enim Turcæ & nostri pari spe & virtute munitionem aggredi & defendere conarentur: tamen ad extremum Turcæ nec cæde nec vulneribus, quæ ancipiti & iniqua pugna perferebant, territi, summa vi nostris occisis & deiectis, propugnaculum ceperunt: nec mora tres in eo falcones statuerunt, vt vtrinque è tota munitione propugnantes nostros & discurrentes deturbarent. Eodem etiam impetu bina templa ab hostibus occupata sunt, & ex eo-⁴⁰rum lateribus perforatis, nostri per patentés rimas, occultis glandibus & sagittis petebantur. Munitiones tamen, quas Itali extruxerant, mira virtute & constantia, adiuuantibus etiam fæminis & pueris, ac nonnullis è collegio monachorum, eo quoque die sunt egregie defensæ, Carolo Rufo Brixienſe, qui componendorum apud cohortes ordinum officioungebatur, fortem & indefessam aduersus barbaros operam nauante. Postridie calendas Augusti Turcarum duces à Sulymano, vt fama erat, acrioribus verbis, animisque castigati, supremi conatus, signum edidere, edicto inter milites promulgato, ne quisquam nisi victor ex acie reuerteretur.

Fauit eorū consiliis matutina crassior nebula, qualis in locis palustribus accide-⁵⁰re solet, cuius densa caligine præcti, maiori, quo potuerunt, silentio, abdicatis tympanis

panis tubisque, occultissime ad munitiones irrumpunt: usque adeo, ut pene prius quam à nostris animaduerti possent, ac ad arma proclamaretur, iam ad congressum peruenisse conspicerentur: in ea potissimum munitione, quæ à Germanis militibus defendebatur. qui densata acie descensum Turcarum expectantes, in summa parte prætensis hastis, & sclopetariis intermixtis, eos arcere conabantur. Sed <sup>Suburbium à Turcis vi-
captum.</sup> tantus fuit hostium ardor, tanta vis, ut primos nostrorum, tametsi acerrime resistentium, ordines perturbarent, nec quisquam esset qui ingruentium impetum sustineret: eodemque tempore Italicæ cohortes, non tam virtute, quam multitudine hostium victæ, ac totis aggeribus detrusæ, terga verterunt: fugientibus instabant hostes, ac per totum suburbanæ regionis spacium, terga cedendo, sternendoque procedebant: nec tamen quicquam ad salutem fuga profuit, quum socii & Albani clathra & cancellos, qui aream ante interioris oppidi portam instar vestibuli, è materia factam, cuiusmodi munitiones Vngari militari vocabulo Sarampones vocant, dolone an obliuione, aut præsentis periculi metu, nulla fugientium misericordia moti importuni clausissent. Cecidere in ea rerum perturbatio- <sup>Cædes ali-
quot illu-
strium mili-
tum.</sup> ne egregie pugnantes Carolus Siccus, cum aliquot signiferis, & Centurionibus. Octavianus quoque Scrusatus defendendorum suburbanorum infaustus auctor, ibidem trucidatus, temerarii consilii sui pænas morte persoluit. Dominicus Torniellus, aurata insignis casside, dum à Cecolino Italo, forti signifero, ali-
20 quandiu frustra defensus fuisset, equo deturbatus, à barbaris in eo diri certaminis feruore nemini parcentibus interficitur. Haud procul ab eo pari fato cecidit Erasmus Wirceburgus, Germanorum vexillifer, vir egregie fortis glande per ilia traiectus. Sed nihil magis Albanos iuxta ac milites conterruit, quam Varcocii ipsius, urbis ac militiæ præfecti crudelis cædes. qui quum equo insi- <sup>E quorum
numero &
V Varcocius
urbis præse-
ctus occum-
bit,</sup> dens sese ad portam proripuisset, nec ingressus pateret, frustra que, ut aperiretur, oraret, Ianicerorum superuentu conciditur. cui quod multis aureis anulis digitos exornatos haberet, nec ii cæso aliter detrahi possent, truncata simul cum capite dextra manus fuit. Cætera multitudo ad extremam ancipitemque vitæ spem redacta, in fossam plurima aqua profundam sese coniecit; sed maxi-
30 me fæda & miserabili fugæ specie; quum plerique natandi imperiti extemplo mergerentur, alii in ipsa cænosa palude colluctati & vada quærentes, barbarorum telis & sagittis confixi occumberent. inter quos multi ex Italis fuere. è quorum tamen numero Carolus Rufus indomiti roboris veteranus feliciter in urbem enatauit. Haidonum & agrestium Vngarorum manus, quorum numerus iam ad paucissimos erat redactus, rebus desperatis non in urbem, sed qua quisque potuit, noticia locorum & paludis freta, saluti consuluit: eo tamen euentu, ut multo maxima pars, diu cæno & carectis colluctata, aut à barbaris confectantibus concideretur, aut fædo mortis genere suffocata interiret: & paucissimi miro fortunæ fauentis beneficio seruati enatarent. inter quos Gre-
40 gorius & Michael Cresturii fratres, aliique perpauca fuere. qui Besprimium fuga delati, res perditas & amissam urbem diuulgarunt. Rufus Vccasalem Cremonensem, qui ex vulnere prima in pugna suscepto, domi constiterat, ac Germanicæ cohortis præfectum quendam in vrbe reperit: qui communi consilio reliquias militum colligentes, in muro præsidia ponere, & se ad interioris urbis defensionem, ingentibus animis constituerunt. Sed occupatis præsentis periculo & terrore omnium animis, ac amissis ducibus, nemo omnium erat, qui vel imperare commode posset, aut parere velle videretur. Itaque defensionis studio, ab omnibus tota vrbe remissius procedente, Vscasali & Rufo, perditis rebus opem ferre pollicentibus, gratiæ quidem ab omnibus actæ: sed ad extremas angustias redactis, non de tuenda vrbe, sed de seruanda per æquas deditionis condi-
50 tiones vita ac salute cogitandum esse responsum est: primusque omnium præ-

tor Vrbanus è muro cum Turcis proloquutus, vt legati in castra mitti possent, impetrauit. Recognita Itali & Germani milites cum legatis Ciuium, simul Rufum deligunt, qui cum hoste de libertate & salute praesidii coram paciscatur. Purpurati Italici & Germani militibus incolumi vita libertatem polliciti sunt: Ciuibus anceps & dubium responsum datum est; Veniam nempe eis dari, sed non omnibus. Statuisse enim Sulymanum inuestigare, quorum opera & studio à regina ad Ferdinandum defecerint. Porro Achomates Beglerbegus pridie Nonas Septembres urbem ingressus, Italici & Germani, vt in crastinum cum sarcinis se ad iter parerent, pronunciari iussit. Albanorum alia condicio fuit. iis siquidem, vt domi se continerent, & principis edictum expectarent, mandatum est. Exiungere ad conditum Itali & Germani, eisque Omeraga alae equitum praefectus adiunctus est, qui eos usque ad tutiora loca perduceret. quod ille singulari fide laboreque praestitit, defensis ab immani Tartarorum iniuria nostris, qui è siluis & insidiis procurfantes iter eis infestum reddebant. Albanorum maior pars, qui nimirum locupletiores erant, & quorum spoliis truces barbari inhiabant, & inter alios Thomas praetor, ad castra conuenire iussi, crudeliter mactati sunt; bonaque eorum ac domus & fundi publicati, aut in equites, qui Albæ praesidio relinquebantur, distributi. Hunc in modum Sulymanus, à Gallis, vt ferebatur, excitus, ea ætate anni à partu virginis quadagesimi tertii, supra mille & quingentos, tribus nobilissimis Pannoniæ urbibus, haud magno labore, neque multo suorum sanguine potitus, Germanorum & Vngarorum animos, viresque vehementer contudisse visus est; quum Christiani principes execrabili vecordia diducti, ac perpetuis inter se armis dimicantes, de vicinæ Pannoniæ salute ac permanensione nihil pensi habere viderentur, tam diuque insanirent, donec ipsi debellatis eius calamitosi regni reliquiis, eorundem barbarorum armis, iniuriæque expositi, aut ab extremo ignominæ pudore ad pietatis decus reuocati, necessaria arma sumere, aut similem sibi ac suis populis & regnis calamitatem clademque expectare condidicerint. Cæterum Sulymanus, captis tribus clarissimis urbibus, satis se gloriæ adeptum ratus, nihil amplius eo tempore tentandum existimauit: sed expurgandis, quæ cæperat, locis, ac muniendis operam dedit, quod suos fessos & debilitatos hostibus obiiicere nollet; ac domum redire maturaret. Interea tamen Tartarorum equitatum, cuius in obsidione, præter pabulationum auxilia, modicus erat vsus, ad populandum emisit: qui proxima quæque loca vrendo, atque vastando percurrerent. Erant in castris circa Iaurinum quædam copiae, quæ tuendæ regioni excubabant. Ferdinandus enim Philippum Torniellum cum Italici ad tuendum Comaronium ire iusserat: Germanis vero & Vngaris, vt conseruando Iaurino inuigilarent, per literas & nuncios significauerat, donec ipse è Bohemia maiores copias adducturus aduentaret. Intereas Nicolaus Comes de Zrinio, Illyrici praefectus, Andreas Bathorius, Emericus Verbecius, duo Bartholomæi Chrouatæ, Petrus Baquitius, Nicolaus Catithius, ac cæteri complures duces praefectique, erant: ii quum Tartaros ex castris hostium excurrille, & obuia populari cognouissent, cohortante Comite Zriniano, in eos coercendos maiori quo potuerant numero, castris exire, ac fædam moribus cultuque corporis gentem, armis aggredi constituerunt. Itaque Zrinius in itinere Paulum Ratcaium, oppidi Papensis praefectum, virum manu, consilioque promptum sibi adiunxit: & cognito ab exploratoribus Tartaros ad Somlionis agrum, prædabundis agminibus discurrere, eo cum vniuerso exercitu mature profectus est. Nec Tartari, visis nostris, eorum congressum vitandum duxere: sed sine mora arcubus & sagittis arreptis, quibus in prælio potissimum valent, quum maxima pars gladiis careat, nostris obuiam prodire non dubitarunt. Ratcaius præcedebat cum Nicolao Catithio, ac duobus Bartholomæis: Zrinius Comes cum cæteris haud procul vesti-

*Alba dedita,
Itali & Germanis
vita & libertas
data.*

*Albani crudeliter
trucidati.*

1543.

*Quinque-
elepha, Stri-
gonium, Al-
amissa.*

*Tartarorum
depopulatio-
nes.*

*Zerinius cū
Vngaris Tar-
zaros cedit
fugatique.*

vestigijs eorum insisteret. Nec mora nostri inclinatis hastis in eos irruerunt, mul-
 tosque equis deturbatos ceciderunt: nec ipsi, quin sagittis complures ex nostris vul-
 nerarent, sibi deerant: inter quos Gregorius Farcasitius, Zrinii alæ equitum præ-
 fectus fuit, qui decem fere sagittis confixus, ac pro mortuo sublatus, postea tamen
 medicorum ope conualuit. Sed quum nostri, qui sequebantur, suis laborantibus
 maturam opem attulissent, & magnum hastarum numerum in hostium pectori-
 bus, ac lateribus acri illato impetu perfregissent; plurimosque ex eis equis deiectos
 occidissent, vim eorum Tartari nequaquam sustinentes, in effusam fugam con-
 uersi terga dederunt, relictis omnibus captiuis, quos populando & vastando ca-
 10 perant. Nostri eos in palustre quoddam cænosumque nemus, cæco procurfu de-
 latos (metu enim & pauore exanimes, quorsum fugerent, non animaduenterant)
 insequuri, magnam eorum partem, relictis equis, cæno & paludibus implicitam,
 partim ceperunt, partim trucidarunt; pars post longam colluctationem ibidem
 interiit, plerique à muscis culicibusque & multo hirudinum exuctu male habiti
 etiam in castris perierunt, plures etiam, qui summo labore forte eniti potuerunt,
 ab agricolis, quorum familiam exustis domibus affixerant, aut ceperant, sine mi-
 20 sericordia passim cæsi fuere: adeo ut ex Tartaris amplius tria millia, tam in prælio
 quam fuga cecidisse certo constiterit. Sed equorum longe maior fuit numerus.
 Cæteros, qui pernicitate equorum adiuti euaserant, agminatim aut sparsim rede-
 untes Sulimanus in castra recepit. Verum alia in parte ad Balatonis exitum, quem
 Siuonem vocant, ex quo Saruisius fluuius stagnans oritur, quum Franciscus Ca-
 polnaius, cum septingentis equitibus, in alios Tartaros populantes incidisset, im-
 prospere ac infelicitè conflixit. Superatus enim ab iis, dum equo plurima sagitta-
 rum vi confixo fugere conaretur, prolabente eo, postquam diu pugnasset, ab ho-
 stibus postremo cæsus est, caputque in castra ad Sulimanum perlatum. Sed & dex-
 tra eius anulis aureis ornata, quod barbari in eis tollendis certarent, præcisa fuit.
 Ex militibus perpauci cæsi aut capti sunt, eo quod hostes circa eum sub equo re-
 supinatum & repugnantem, denso facto agmine collecti, in persequendis fugien-
 tibus cursum remisissent. Nec multo post Mahomete Iahiole, de quo supra me-
 30 minimus, Budæ cum imperio relicto, ac Albæ Bali Epirota, & Strigonii præfectu-
 ra Hussaimo viris impigris tradita, quod iam non dubia instantis hiemis signa, ac
 nocturnæ pruinæ maturandum reditum admonerent, Sulimanus Constantino-
 polim redire constituit. quo quidem ægre ad mensis Nouembris finem, ob impe-
 ditas continuis imbribus, ingentique luto vias, pertinere potuit. Paulo antequam
 discederet, Pontificiæ copiæ, ad quatuor millia peditum, ducibus Iulio Ursino, &
 Baptista Sabello Viennam aduentarunt: nec longe aberat Ferdinandus in Marco-
 mannis, seram perditis rebus opem ferens; & demum tempore, & assidua pluuiarum
 celo decidentium importunitate exclusus, nihil regio nomine dignum, nihil
 in recuperandis amissis operæ precii facere potuit: ideoque coactas copias, persolu-
 40 tis stipendiis, utili consilio dimisit; retentis tantum iis, qui Iaurini & Comaronii
 custodiæ adhiberentur. Inter quæ disturbia, Petrus Erdodius, vna cum Barbara
 Puhamia vxore, emptā domo, & rebus omnibus eo comportatis (cuius rei causæ
 in incerto fuere) Venetias migravit; mansitque vsque ad obitum in ea
 republica: relictis tamen bonis & arcibus Petro eiusdem
 nominis filio:

Tartarorum
tria millia
periere.

Ad Balatonis
exitum Ca-
polnaius à
Tartaris de-
cisus est.

Mahomete Ia-
hiole Budæ
præficitur.
Albæ Bali
Epirota.
Strigonio
Hussaimo;
Sulimanus
Constantino-
pol. redit.
Pontificiæ &
Ferdinandus
copiæ, serius
coacta.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HUNGARICIS,

LIBER XVI.

Aquæ sequuta est hieme, tam hostes bellando fessi in hibernis quietem agitauere, quam Ferdinandus post bellum improspere gestum, atq; infelicius confectum, animo reputans, quot incommodis acceptis, quantoq; detrimento & periculo superiori æstate bellum ab infensissimis hostibus illatum sustinuisset, quot vrbes validas, quantum ditionis amisisset, omnibus rationibus pacem parandam, & tranquillitati populorum suorum consulendum existimabat: scilicet vt ii post tot tantasque clades, parto ocio aliquantum respirarent; nec cum dira rerum omnium conturbatione funditus subuerterentur. Verum ea consilia ad conseruandam Pannoniam, ac ad totius Christianæ Reipublicæ decus tuendum suscepta prius quam explicaret, cum Cæsare fratre communicanda arbitrabatur, qui ab Africana Algerii expeditione paulo ante reuersus, in Hispania commorabatur, ac bellum in Sicambros & Menapios, eorumq; principē Gulielmum, occupata Geldrensi ditione, quæ Cæsaris erat, Gallicas sequutum partes moliebatur. Dilatis igitur in præsentiarum ineundæ concordia rationibus, Turcæ ad prima veris initia, bellum primi intulere: quod occupata ab eis Buda, Vacia, & Strigonio, Vissegradum in earum vrbium medio situm, adhuc à nostris teneri, viaeque tam Danubio, quam terra infestas reddi, grauiter molesteq; ferre viderentur. Præerat enim Vissegrado Petrus Amadeus, vir militaris, & maxime sobrius, vt qui nunquam vinum biberet, illuc ex Ouario seu Altenburgo translatus, qui post Budam amissam, iam fere à triennio, vigilando, agendoque, & præsidarios in officio continendo, minas hostium contemnere, nec parum incommodi vicinis Turcis, potissimum vero viatoribus, qui vltro citroq; commeabant, inferre erat solitus. Mehemetes igitur Iahioglis Budensis, & Hussaimus Strigonii præfecti accita ex Belgrado, Alba, & reliquis hibernis, valida equitum & peditum manu, ac tormentis, quæ complura in illis vrbibus erant, promotis, ad obsidionem maturandam ante Calendas Maias, proficisci constituerunt. Arx ea duplex est: altera minor ad Danubii ripam sita est; altera vero maior, in qua corona Regia seruabatur in editissimo ac fere inaccessio montis cacumine eminet, nec vna alterius ope, nisi quum superiore in arce milites siti premuntur, indigere videtur. Inferiorem arcem Turcæ, castris ad ripam Danubii longo ordine positis obsessam tormentis acerrime verberabant, vt murus ab Orientali parte magno ad aperto hiatu concideret. Quo casu nostri, qui intus erant, territi, cum Turcis pacisci de deditioe cæpere. Quos Mehemetes ita in fidem recepit, vt si superior arx simili conditione, quod iam tum sperabat, in potestatem redigeretur, præsidarios vtriusq; simul in tutum abire permetteret. Cum tormenta ad excelsi montis culmen, non sine summo ac difficili labore peruehi opus esset, nec iumenta, quæ agricolis imperata erant, ob maciem, quam ex hiberna pabuli inopia contraxerant, ea attrahere possent; Turcæ camelos, burdones, bubalosq; suos, è propinquis Budæ locis adductos, operi admouerunt, & ad-

Anno 1544.
Turca Visse-
gradum obsi-
dent.

Vissegrado
præfectus A-
madeus vir
militaris.

Vissegradi si-
tus.

& adiuuantibus Ianiceris atq; Afapis, ad cacumen montis, qui è regione Salinariae turris est, attraxerunt, obscuram noctem labori perficiendo diligentes, ne nostrorum tormentis peti possent. Quibus attractis aggeribusq; constitutis, dies & noctes in mœnia pilas ferreas triginta pondo conicere non cessarunt, adeo crebris ictibus, vt nostris consistendi in eis facultas omnis erepta esse videretur. Elapsis aliquot diebus Turcæ diruendis muris non contenti, cuniculos etiam suffodere cœpere: sed quum faxeum solum, & duriores rupes intermixtas reperissent, nec fodiendo quicquam proficerent, ad obsidionē conuersi, aquam, quæ ab obsessis è Danubio petebatur, ne inferri posset, prohibuerunt. Vino enim absumpto, cisternisq; exhaustis, & cælo è nubibus expectatas pluuias pertinaciter denegante, nostri vehementi siti premebantur; ita vt iam nemini eorum à quatuor vel quinque diebus ad sedandas aridas fauces quicquā poculenti gustare licuisset. Quamobrem Amadeus his difficultatibus oppressus, ad nostros duces, qui Comaronii erāt, per nuncios Danubium nauiculis silentio noctis, clam hostibus traicientes, auxilia implorabat. Sed ii quum hostibus impares essent, sese commouere non ausi, Vienne nam missis nunciis regios præsides ad maiora auxilia mittenda hortabantur. Verū ii quoq; muniendæ vrbi, eiusq; fossis dilatandis intenti, se exercitū ad custodiam vrbis idoneo indigere, nec vires distrahere posse respondebant. Quorum quum Amadeus certior esset redditus, quamquam cætera validus, ab hostium conatibus non magnopere sibi timendum censeret, quia tamen milites importuna intolerandæ sitis difficultate exanimati ad defensionem imbelles redderentur; ad recusatas hæcenus deditiois condiciones descendit, arcemque Mehemeti, qui secum omnibus, quocunque vellent, iter se daturum iurabat, tradidit. Sed Turcæ sua consuetudine feroces, fide nequaquam seruata, in deditos & abire volentes irruerunt, omnesq; ad vnum trucidarunt, vno tantummodo Amadeo conseruato, quem Mehemetes suis manibus periculo subductum ægre conseruauit. Capto Vissegrado, ac traiectis lento passu copiis, & tormentis, Nogradum obsidione cingendum, oppugnandumq; constituerunt, quatuor milliaribus à Vacia, ad cuius Episcopum antiquitus pertinebat, distans. Secundis castris ad oppidum Ruthenorum, quod Orosfalum vocant, est peruentum. Illud oppidum ante quadringentos annos Colomanus Rex Pannoniæ, deductis, è Lodomeria & Gallicia Russorum prouincia, colonis condiderat, lege lata, vt cætera liberi essent, portas duntaxat & ianuas regum custodirent; quod nostra ætate obseruatum esse meminimus. Mehemetes & Hussaimus iis in castris præsidarios Nogradi metu perculos profugisse, & arcem ab iis vacuum relictā esse intellexerunt. quamobrem eam ingressi occuparunt, & valido imposito præsidio, speciem vltius transire voluntium præbuere. Vnde Paulus & Ambrosius Dancii fratres, rati hostes recta contra se tendere, Hatuanam arcem, quam in oppido eiusdem nominis habebant, subito pauore perculsi, incensam deseruere: & Agriam intento cursu peruolauere. Mehemetes aut, quod locum Budæ proximum magni momenti esse præuideret, imposito præsidio, Deli Curtum ibi præfectum reliquit, ac restaurare iussit; nec diu post Velibegus isthuc à Sulimano missus est, q̃ agros Budæ subiectos aduersus Vngaros tueretur, & p̃cipue Thomā Varcocium, qui continuas ex Agriæ præsidio in Turcarum ditionē excursiones faciebat. Porro hac victoria, tantaq; rerum gerendarum occasione incitatus idē Mehemetes, Osorā, Simontorniam, & Dobrogostū, haud p̃cul oppido Tolnensi, sitas arces, eodē impetu, deserentibus nostris, occupauit, & vltius belli terrorē circūtulisset, nisi cæptis suis modum imponens, Budā reuertimaturasset, p̃pterea q̃ eodem tempore nostris in Illyrico bellū illatū esset, & ab eo auxilia, ac p̃cipue Ianicerorum aliquot cohortes subsidio mitti postularētur. Nam Vlamanes Bosnæ, & Malchus Hercegovinæ p̃fecti, Velicā arcem, iisdē fere diebus, tumultuariis collectis copiis, obsederāt. Et quum agrestes, qui in eā metu hostium sese

Aqua viniq;
inopia, in
arce.

Præsidarii
siti tantum
non enecti se-
se dedunt.

A Turcæ fide
violata nefa-
rie trucidan-
tur.

Orosfalum o-
ppidi præroga-
tiua.

Nogradum à
nostris dere-
lictam Turcæ
inuadunt.

Dancij frā-
tres Hatvā-
num incensum
deserunt.

Osorā præter
ea Simontor-
nia, & Dobro-
gostum occu-
pata.

Vlamanes &
Malchus Ve-
licam in Illy-
rico arcem
obsident.

*Qua ab agre-
stibus turpi-
ter Turcis pro-
dita est.*

*Mons Clau-
dius ab iisdē
captus.*

*Simonis Epi-
scopi Zagra-
biensis obitu.*

*Nico. Olahus
in locum eius
suffectus.*

*Zrini & Bil-
denstani co-
pia à Turcis
concreta.*

se se receperant plures numero essent, quam praesidiarii, à quodam Andrea cognomento Pilato, Lupi Sempceii ministro, qui forte eo profugerat, persuasi, contra voluntatem reliquorum militum, arcem hostibus tradiderunt. Et quum ob nauatam operam, praemia & libertatem ac munera à Turcis expectarent, omnes extemplo trucidati fuere, cōseruatis militibus, ac postea pecunia se redimentibus. Nec multo post, quum Vlamanes & Malchus Ianiceros Buda missos in castra recepissent, Mons Claudius, quem nostri Monoslonem vocant, arx haud procul ab Iuanicia dissita, quæ exiguo Petri Erdodii praesidio tenebatur, subitario incurfu & irruptione capta est: ita ut non parum terroris Chasmae & Dombroni Simonis Episcopi arcibus, ob vicinitatem hostium inferretur. qui tamen non multo post, annis moribisq; grauatus, è viuis excessit, eiusq; sacerdotium, quod felicioribus temporibus, admodum opulentum erat, Ferdinandus Nicolao Olaho, suo Cancellario, qui è Belgio ab Maria Regina, paulo ante redierat, liberaliter donauit. Sed Vlamanes & Malchus, captis arcibus praesidio firmatis, fortunam ulterius tentandam arbitrati, itinere inter Crisium, & Iuaniciam facto, eam regionem prouinciæ Varasdiensis, quæ inter montes sita, ac vsque ad Somfieduaram exporrecta, Sagoria appellatur, crudeliter populari, ferroq; & igne vastare constituerunt. Quod quum Nicolaus Comes Zrinius, Illyrici prorex, ac Georgius Bildenstanius Germanus, qui Stiriae & Carinthiae copiis praerat, ab idoneis exploratoribus didicissent, contracta & ipsi valida equitum manu, firmisq; peditum cohortibus, obuiam hostibus eundum, collatisq; signis defendendam prouinciam susceperunt. Cum autem antecedentium Turcarum agmina Crisium praetergressa, è siluis continuis ad Conscæ seu Selnicie arcis planiciem, quamquam non satis latam, aut spaciosam peruenissent, Zrinianæ ac Bildenstaniæ copiae, eis apparere ceperunt. quas cum hostes vidissent, vociferari & proclamare, petereq; ut indictis momentaneis induciis ex vtraq; acie conspicui, & promptissimi militum infestis hastis sub publica fide concurrerent. Erat è ducibus Paulus Ratcaius, qui tale consilium damnaret, & sicut erat, fraudem, dolumq; subesse praediceret. id enim à Turcis non aliam ob causam peti videbatur, quàm ut copiae vniuersae, quæ in densioribus vastisq; siluis, lento gradu aduentabant, ad praecedentes suorum turmas peruenirent, ac in nostros toto virium robore, signa inferrent. Dum in hunc modum concurrentibus nostris & Turcis, hastæ ad ducendarum numerum, aduersis pectoribus franguntur, ac nonnullis sauciatis, ceteri incuriosius, quam res posceret, agitant, Vlamanes primo è silua cū suis prodit, ac inducias effluxisse, fidemq; publicam desisse proclamat, & in nostros, solutis ordinibus dispersos, omnibus copiis irrumpit. Nostri singulari animorum praesentia, cum eis pugnam ineunt, pedites è nemore sclopetis rem gerere iubent. Sed Malchi superuentu, quum metu perculsi pedites rerga vertissent, equitibus quoq; repente animus concidit. Zrinius & Ratcaius eos retentare conati, frustra operam perdunt. Bildenstanius quoq; aliquamdiu Germanos pugnam sustentantes animare contendens postremo à Turcis acriter instatibus funditur, & pedites quidē nostri, saltibus & montibus protecti hostium insequentium impetum vitauere. equites quum fuga haud quicquam proficerent, equis desilientes, exemplo cohortium in proximas siluas sese pedibus proripuerunt. Zrinius praestantissimo vectus equo, quem Marcasum vocabat, cum diu restitisset, & suorum fugam sistere vellet, equo vulnerato, ad Conscam vicinam profugere coactus est. Et quum equus eius à Turcis insequentibus, alterum vulnus profundum circa ilia hastæ cuspide illatum suscepisset, eoq; magis debilitatus, supra arcis pontem concidisset, pedibus euadens in arcem receptus est. Bildenstanius iamiam ab hostibus capiendus, relicto equo, in fossam arcis praaltam insiluit, parumq; aberat, quin miserabili casu aquis immerfus interiret: nisi Stephanus Baletitius, qui nandi peritus vna insiluerat, non ferens virum insignem, ducemq; suum tam feda & indigna morte extinguere, opem oportune attulisset, cum-

cumq; comas eius, quod detonsæ essent, manū capere non posset, barbam, quam prolixam gerebat, profundo aquarum gurgite exemit, attonitumq; & aquas euomentem in arcem perduxit. Paulus Ratcaius, Stephanus Derssius, Franciscus Tahius, ac maior pars nostrorum in turū euasere. In ea pugna à nostris male pugnat pauci militum desiderati sunt: quod peditatus siluarum & montium beneficio protectus integer effugerit: equites vero partim ad siluas, partim ad vallum & aggeres propinquæ arcis dilapsi, tormentis ex arce emissis defenderentur. Sed equorum, quos nostri metu perterriti deseruerant, magnus numerus in hostium potestatem deuenit. Turcæ hac parta victoria à diripiendis incolis vastandaq; prouincia abstinuerunt: ac paucis suorū amissis, inter quos Demirhamus cognomento Spanacouitius, insignis alæ Camengradianæ præfectus fuit: qui in primo hastarū concursu cū Steph. Segouitio, Zrinii comitis equitum præfecto cōgressus, ad salutandū & cum summo honore amplexandum Zrinium procurrerat, ac postremo in acie fuerat interfectus, Dubiciam atq; inde Banialucam rediere. Cæterum detrimentum istud in Illyrico acceptum, Francisc. Niarius cū cæteris limitaneis, cæsis in campo Salcano Turcis, qui Strigonio excurrerant, sub id tēpus refarciuisse existimatus est. *Strigonienses Turcæ Leuam capiunt & diripiunt.*

Nam Sabanus Strigonii alæ equitū præfectus, cū sociis Cubate, Ramadano, & Nasuffo turmarū ductoribus, petita & accepta à Mehemete potestate lucente sub noctem luna, Danubium traiecere, eaq; luce, breui post desinente, ad ripas Grani fluminis facto itinere, cū quadringētis Ianiceris, & mille quingentis equitibus, summo silentio Leuam peruenere, & priusquā sentirentur, appositis scalis vallū oppidi, q; cratibus, & materia constabat, subita irruptione cepere, obuiis quibuscunq; trucidatis, aut captis. Nec mora, Ianiceri equitibus permisti, ad arcis portā expugnandam procurrere. Melchior Balassius, qui ducta vxore Gabrielis Leuæ bello Pestano, vt diximus, ictu tormenti discerpti, eo tempore arcem obtinebat, quum nihil de hostium aduentu antea cognouisset, somno experrectus, gladio arrepto, nudus animandis suis ad portæ vestibulum accedit. pugna fit atrox & cruenta. Sed quum Turcæ conglobati pugnarent, & à nostris sclopetorū & falconū ictibus facile sternereretur, relictæ arce in oppidū redierunt, illudq; equis, captiuis, & cuiusuis generis reb. ac suppellectili expilatū, aliquot in locis incēderunt, ac demū reuerti ceperunt. Balassius conscenso equo, cum suis militibus, & Georgio Turio, q; auditis tormentorum bōbis è ppinquo Sagi castello aduolauerat, eos insequi cepit. quum tñ hostes plurimos esse vidisset, vitata cum illis pugna, aggredi eos tantum voluit, q; cōgendis retro agminib. relictī erāt. quibus ductandis Cubates perat cum quo Petrus Gadocius Balassii armiger infesta hasta cōgressus est, & vterq; vulneratus. Cecidit etiam ibidē ex nostris Ambrosius Bosniacus, & duo aut tres alii. At Balassius cōspicatus hostes numero lōge superiores esse, adeo vt nō dubiæ temeritatis esse duceret manum cum eis cōserere: Leuam, vnde venerat, retrocessit. Sed quum Bartholomæus Chrouatus, qui Comaronii in p̄sidio erat, ab exploratoribus cognouisset;

40 Turcas Leuam de nocte profectos esse, id Francisco Niario, qui non procul Surani erat, per expeditos equites mature significauit: atq; is cum trecentis & quinquaginta equitibus, quos ad repentinum rumorem armare potuit, itineri se confestim dedit. Sed quum ad Curtum pagum venisset, nō sine graui mēore, Chrouatū de suo aduentu hāsitantem, Comaronium reuertisse cognouit. Interea adductus est ei captiuus Turca, qui via ancipiti & tenebricosa à cæteris abetruerat, à quo hostes in reditu esse comperit: & ad reuocandum Chrouatū extemplo citato cursu equites mittit. Copiis etiam Morauicis, quæ in æstiuis ad Vagum flumen circa oppidum Selleium constiterāt, ac suis, quos Surani reliquerat, militib. serio mādāt, vt maxima adhibita celeritate, & festinādī diligētia ad se venire maturent. Qui

50 quum absq; mora è propinquis locis properates adfuissent, hostes in vestigio persequi cepit: quos quum haud multo post in cāpis ad Salcam oppidum, (est locus

Niarius Tur-
cas Strigoni-
enses cadit fu-
gatque.

inter Leuam & Strigonium) affecutus esset: atq; ii visis nostris reperto vado Hip-
polum fluuium transiissent: nostri eodem vado, concitatis equis celeriter sequuti
sunt. Ibi Niarius suis sistere paulisper gradum iussis, sub extremi supplicii pœna
prohibet, ne turbatis ordinibus, quos in tres acies diuiserat, pugnam capebant:
sed seruatō militaris disciplinæ tenore, simul in hostem inclinatis hastis irruant:
nemo ex eis ante hostium fugam ad capiendas manubias aut spolia feratur: nemo
ad capiendum hostem equo descendat; Qua edicti seueritate promulgata, in ho-
stem deferuntur, quum meridies esset, & pugna atrox, crudelisq;, & diu anceps ex-
oritur, ita vt neutro inclinante victoria aduersa spera sceret. postremo occidente sole,
hostium equitatus, desertis Ianiceris, terga vertere cepit; quod nostri recentiores,
eos & equos eorum longo nocturni diurnique itineris labore fatigatos vehemen-
tius vrgerent. Nam feruente adhuc pugna, Laurentius Zoltaius, Pauli Strigonien-
sis antistitis equitum præfectus, Husaimum equitum decurionem, quem Turcæ
Odalbassam vocant, inter primos prelium cientem, suosque adhortantem, hasta
interfecerat: multique simul cum illo occubuerant. In ea fuga hostium, quum
Ianiceri ab equitibus deserti profugere pedibus non possent, magna ex parte ce-
cidere. Per hunc modum victoria, quæ diu in ancipiti steterat, propicio numine
diuino, ad nostros inclinauit: qui hostes per nemora & montes, ac deuia quæque
fugientes, & palantes, venantium in modū persequuti trucidare, cæsim punctim-
que occidere, deditos & supplices vincire & abducere: adeo vt ex equitum nume-
ro amplius quingentis, desiderati fuerint; quum Ianicerorum paucissimi Strigo-
nium reuersi fuissent. neque enim viuum hostem quisquam ante eorum fugam
cepit, quod à Niario & ducibus fuerat interdictum: neque colligendorū spolio-
rum causa equo descendit: nisi pleno victoriæ prouentu. Dum hæc in Pannonia
& Illyrico geruntur, Carolus Cæsar ex Hispania triremibus Andree Aurie sol-
uens, prospera nauigatione Genuam venit: ac ex ea vrbe Comitiam Germaniæ
principibus Vormatiam per literas indixit. ad quæ quum podagra impeditus,
tempestiue venire non potuisset, Othonem Truxessium, Cardinalem Augusta-
num, & Fridericum Fierstenbergum Comitem, qui suo nomine interessent, misit:
eiusque verbis Ferdinandus, quæ in Comitio agenda essent, proposuit. Et quum
disputatione, ac tergiuersationibus quorundam nouæ religionis hominum, à
mense Martio ad Maium vsque deliberationes dilatae essent, Cæsar postridie
Iduum Maij Wormatiam venit, ac deliberari primo quoque tempore mandauit
de vetere religionis doctrina, ac pace & iure stabiliendis, belloque pro defensio-
ne Germaniæ iuxta ac Pannoniæ Turcis inferendo. Sed quum Cæsar & Ferdi-
nandus, Protestantium intercessione, quo nomine Lutherani dogmatis sectatores
vocabantur, nihil ab ordinibus in bellū Turcicum contribui, nec bellum decerni
animaduertissent, nisi sublato concilio generali, quod antea vehementer vrsis-
sent, quodque à Paulo Pontifice Mantuam indictum erat, ac Camerae Spirensis,
quam vocant, iurisdictione antiquata, quam Cæsar retinendam putabat; com-
muni vtriusque consilio, Gerardum Felduiccum, virum doctum & multarum
linguarum peritum, Byzantium pro induciis ad Sulimanum mittere decreue-
runt. Qui quum Venetiis nauigando per Dalmatas & Ragusinos, deinde per
Macedoniam & Thraciam, terrestri itinere eo peruenisset, atque annum am-
plius tempus ibi consumpsisset, insequentis anni æstate, XII. die Augusti, Ra-
tisponam venit: ac Cæsari & Ferdinando, qui comitiis iterum celebrandis vaca-
bant, retulit induciarum consequendarum spem haud incertam apparere. Verum
inter se & purpuratos Sulimani consiliarios, quasdam difficultates esse subortas,
de arcibus Iohannis Regis, Petri Perenii, & Valentini Turci. quorum coniu-
ges eisq; adiuncti alii nobiles, pro eis vndecim millia aureorum nummum quot-
annis Sulimani ærario inferenda promississent: Sed postea ad fidem & obsequia
Ferdi-

Comitia à Ca-
rolo V. VVorm-
atiam in-
dicta.

Veltuickium.

Veltuickius
pro induciis
ad Solyma-
num missus.
Anno 1545.
Veltuickius
peracta lega-
tione, Ratis-
ponam venit.
Difficultates
de induciarū
conditionibus.

Ferdinandi redeuntes ea soluere recusassent. Deinde de villis, quæ iuxta connumerationem cuiusdam Halulis Thesaurarii Turcici, quas ille capta à Sulimano Buda confestim recensuerat, equitibus Turcis, quos Spahios vocant, in stipendium distributæ essent, & ad vtriusq; partis ministeria obeunda, ac haud contemnendâ summam pecuniæ contribuendam cogerentur. Se pro tollendis omnibus huiusmodi controuersis, ex quibus proculdubio bellum oriri posset, ac iure belli redimendo promississe honestum aliquod honorariumq; munus, quotannis mense Martio Sulimano mittendum: remissumq; à purpuratis cum iis mandatis, vt si Ferdinandus ea confirmet, quæ per Rustanum purpuratorum principem, eundemque Sulimani generum, XIII. Iunii Sulimano proposita, ac XIX. eiusdem mensis die approbata essent, pacta stabilia fore: seq; denuo ad perficiendam legationis seriem reuerti oportere. Haidones, Vscocos, Martalocios, qui latrociniis assueti, agris & populis vtriusq; partis infensissimi hostes essent, seuerè coercendos. Transfugas & proditores cuiuscunq; conditionis & sortis homines sint, vtrinq; reddendos, quo sublata spe transfugiendi pax arctius obseruetur. Induciis istis includi Franciscum Gallorum regem, & senatum Venetum, Sulimano cõfæderatos. Quæ *Veltuichius Constanti-nopolim remittitur.* quum à Ferdinando ex Cæsaris fratris consensu approbata essent, Felduiccus Ratispona Constantinopolim celeriter reuerti, & negotio finem imponere iubetur. Qui secundo Danubio Belgradum delatus, indeq; Byzantium profectus, induciis componendis sedulam operam impendit, iisq; ad quinquennii spatium pactis, & iisdem, quas diximus, conditionibus, firmatis, præmisso Vito Vgrinouitio, quem Saicarum trierarchum Comaronio secum abduxerat, Idibus Augusti anno sequenti rediit; relicto Byzantii de Sulimani voluntate Hieronymo Adurno Præposito Agriensi Ligure, qui ibi res & negotia Ferdinandi procuraret, cui breui post tam legatione, quam vita functo, Iohannes Maria Maluetius Bononiæ nobili ortus familia successit. Quarum quidem induciarum rationes oportuno tempore cõpositas esse, paulo post palam omnibus fuit: quâdo quidem breui subsequuto tẽpore grauissimis seditionũ pcellis agitata Germania fere omnis, à fide & maiestate Cæsaris, sumptis aduersum eum armis, desciiuit: & quidã Pannonii procures, malesanis *Maluetiui Agens in rebus Ferdinandi Constanti-nopoli.* vsi consiliis, Ferdinando rebellarunt. Bohemiæ et populos, eadẽ seditionis rabies, ac dira rerũ nouarum cupido inuasit. Sed Cæsar formidabili petitus bello, quamq; initio parũ paratus, ægre in Vindeliciis & Bauaria promptissimorũ hostium impetum sustineret: tamen postea conuersa fortuna, ita bellum hostibus intulit, vt quum nusquã iusto bello fuisset dimicatũ, captis hostium ducibus, Saxone nimirũ Friderico, & Philippo Hesso, illud incredibili felicitate & gloria, nec minore celeritate confecerit. Ferdinandus et præter copias equestres, cõtra Bohemos & Germanos è Pannonia adductas, rebellantes subditos armis, & bello persequutus, recentium cũ Turcis induciarũ ope & adminiculo adiutus non paruo labore perdomuit: castigatosq; & imperata facere coactos, partim dignis suppliciis, partim vero *Anno 1546. Bellũ Schmab caldicum,* proscriptione atq; exilio multauit. Exorto bello Saxonico, quod principes Germaniæ, ac liberæ Ciuitates, quæ multæ, ac potētes sunt, prætextu religionis, aduersus Cæsare grauisimum & formidolosissimũ susceperant, quodq; à Germanis Smalcaldicum, ob cõiurationẽ diu quidẽ occultatã, sed Smalcaldiẽ aperte initã, vocatur Ferd. è Pannonia equites conscribi, & in subsidia fratris, suaq; adduci curauit. De quo quidẽ bello, non est quod verbosius cuncta commemorẽ; eius siquidẽ causas, initia, progressus & finẽ, pleriq; rerũ scriptores, tam Germani, q̃ alii, suo pte ingenio summa diligentia, fideq;, posteris tradidere. Me res admonet, vt præter nostrorum res gestas, quas memoriæ tradere constitui, cætera paucis differam. Itaq; Nicolao Comiti Salmensi, cubiculi sui præfecto, & copiarũ duci, q̃ in Bohemiam, cũ Anna regina & liberis discedens Viennæ reliquerat, in mandatis dedit, vt mille equites peltatos & hastatos, leuis armaturæ ex Vngaris, sine mora conducatur: eisq; Franciscũ

*Equites Hun-
ri Duce Nia-
rio, subsidio
missi.*

*Item Thra-
ces, & alii.*

*1150. equites
Hungari.*

*Anna Regina
partus dolori-
bus extincta.
27. Ianuar.
Anno 1547.*

*Bohemorum
tumultus &
defectio.*

Niarius recentis Turcis victoria parta clarum præficiat. Tamen si autem iam autumnus præcipitauerat, tamen Salmensis nihil cunctatus, communicato cum Niario, aliisque consilio, eosdem equites celeriter conscribit, & Calendis Octobris numerato Tirnaviæ stipendio, via per Sacolcianos & Moravos facta, in Bohemiam ire iubet. Ducentos equites Niarius, quamquam podagra impeditus, legato Laurentio fratre sibi adscito, ductabat in qua peculiari ducis turma clari nominis præfecti erant, Paulus Sarcandius, Iosephus Cauaius, Lucas Farnosius, aliique aliquot. Totidem egregiæ virtutis & fidei Thraces, Petrus Baquitius habebat, Franciscus Zaius, Petrus Erdodius, totidem equites ducebant. Iohanni Peteoni, ac Bartholomæo Chrouato ducenti quinquaginta parebant. Sebastianus Abstemius à Sirmio oriundus, qui tempore obsessæ à Sulimano Viennensis urbis in classe Turcarum trierarchi munere functus erat, finitoque bello ad nos transfugerat, quinquaginta equites, & Francisc. Getteius, totidem sub signis adduxerant: Sic ut numerus omnium ad mille centum & quinquaginta accederet, ac omnibus Francisc. Niarius imperaret. Sub id fere tempus mense Ianuario, Ferd. Annam coniugem, dum Iohannam filiam enixa esset, partus doloribus extinctam, grauissimo luctu mæroreque suo Pragæ amisit: eamque quinto post die, quod & ipsa sic voluerat, & imminentis belli rationes exigebant: solenni funere, ibidem terræ mandauit. Quum autem equites Vngari duce Niario Pragam venissent, eos in castra Cæsaris ire iussit cum Bohemis, quorum sex millia duce Alberto Slicco erant: cæteros, ut Henricum principem Pladium, suum in Bohemia Cancellarium, & Sebastianum Waitemullum, apud se retinuit, tanquam præcedentia suorum agmina subsequuturus. Cum ad siluam Slaccaualdiam Cal. Nouemb. peruentum esset, vias succis præaltis ramosisque arboribus, quas Saxones securibus deiecerant, impeditas reppererunt, armatisque cohortibus obsessas. Sed reiecto hostium præsidio, repurgatisque viis, quum ulterius itum esset, Bohemorum magna pars tumultuari, militiam recusare, exauctorari se petere, quod legibus patriis extra suos terminos nequaquam arma cuiquam inferre teneretur. quam quidem seditionem, ne aduersus Saxones ducerentur, concitasse videbantur. cum quibus occulta consilia & fœdera cõsociasse eos fama erat. Sliccus quum eos fidei & obsequii acrioribus verbis, postremo et conuiciis admoneret, vimque adhibiturus esset, ni parerent, sumptis armis in eum irruerunt: sed is fuga ad tabernaculum Niarii facta, euasit, ei que attonito & consilii inopi, Niarius expedito opportunoque consilio persuasit, ut dimissis seditionis, quorum fides suspecta esset, cum solis stipendiariis & mercede conductis militibus, una secum progrediretur. Cuius dictis pro tempore parendum cõsuevit, & cum iis, qui se promptissimos obtulerant, iter prosequutus, simul cum Niario & Vngaris Zuicauiam venit: ibique Mauricium Saxoniam ducem inuenere, qui Cæsarianas partes sequebatur, quique bello Pestano secunda nominis fama militas egregiæ laudis decus retulerat, & Vngaris ducibus cognitus erat. is duo millia equitum & sex peditum mercede conductorum habebat. Vngari duces maximo perfusi gaudio notum sibi principem adierunt, & coniunctis cum eo viribus in castra Cæsaris perrexerunt. Aduenit et paulo post Ferd. una cum Maximiliano maiore natu filio, & in urbe Egra Cæsari fratri, triduo post eodem venienti se coniunxit: & copias suas, imprimis aut Pannonios equites, varietate armorum, vestiumque, ac hastis, scutisque diuerso colore depictis, nec non equis exotica crocei coloris tinctura variegatis visu dignos lætus ostendit: illique iubente Cæsare, factis ludicræ pugnae simulachris, in gyrum directumque cursum, more militiæ circumacti, iucundum sui spectaculum præbuere: insipientibus & collaudantibus ambobus fratribus, ac Maximil. principe iuuentutis maxime spei adolescente, Ferdinandoque Toletano duce Albano, qui post Cæsarem omnium copiarum imperium obtinebat. Egræ Niarius in valetudinem incidit, cum supra sæuos Podagræ cruciatus, quibus omnibus artibus captus laborabat, intolerandi et renum dolores & stillicidia periculose accessissent. Itaque permissu Ferd.

domum

domum reuersus est: ac ei in imperio copiarum Petrus Baquitius successit: peculiarem vero turmam eius equestrem Laurentius frater & legatus eius administrauit: & copiae omnes Pannoniorum totum hiemis tempus in castris Caesaris agitare: atque cum Mauritio vna aliquot oppida Saxonis, inter quae Snepergum, & Altenburgum, ac alia pleraque occuparunt, singulari Caesaris & Ferdinandi laetitia, cuius signa explosis tormentis edidere. Deinde Caesar & Ferdinandus, cum Mauritio & Augusto eius fratre, Saxoniae principibus, XXII. die Aprilis, iustis passibus raptato exercitu Misniam venire, vbi tunc Fridericus Saxoniae dux, ac factionis caput erat. Quo animaduerso, Saxo relicta vrbe, ac ponte sublicio ad Albim fluuium rescisso, prope Mulbergum oppidum ad Albis ripam castra posuit. Caesar autem cum eum Vitembergam petere existimaret, quam opere & militari praesidio munitam esse cognouerat, copias suas gradum accelerare iussit, quo citius ad Albim perueniretur. Itaque ad XXIV. diem Aprilis, Diuo Georgio militi dictum, ad Albim cum vniuersis copiis venit: ita ut inter Caesaris & Saxonis castra Albis lento cursu proflueret. Lantgrauius autem Saxonis collega, alterque coniuratorum dux, eo tempore domum profectus, a castris aberat: & Saxo dispositis ad fluminis ripas stationibus & tormentis currulibus, ne Caesar aut ponte effecto, aut vado forte reperto flumen transmitteret, prohibere contendebat: & quum Caesaris copiae ad citeriorem ripam procurantes, & vada inuestigantes, visae essent, ipse velut rebus securus, audiendae concioni vacabat. Re subitanea & hostium celeritate perterritus, & consilii inops, pontem, quem ipse ex scaphis & lincibus efficiendum curauerat, ne hostes per eum transirent, incendi iubet: ac praemissis impedimentis, itinere Vitembergico promotis castris procedere incipit. Sed Hispanorum peditum promptissimi, ac rei gerendae cupidissimi, sclopetos & gladios extensis manibus, aut ore mordicus tenentes, natando flumen superant, & in alteram ripam, quamquam multis hostium glandibus peterentur, summa virtute & audacia traiciunt: atque isthic nauigia, quae ab iniecto igne nondum corrupta erant: & alia, quae forte repererant, in citeriorem ripam transferunt, ex quibus pons tumultuarius summa celeritate confectus fuit. Sed interea aliquot equites Vngari, alio reperto vado transeunt. quo animaduerso Caesar & Ferdinandus Petro Baquitio, ut cum toto suorum equitatu sine mora transeat, & tergis fugientium instando, eaque cadendo hostes remoretur, iubent, donec tota mole copiarum transiri queat. qui id impigre exequutus, leuiorem Hispanicum equitatum mox subsequenter, subsidio accipit. Nec mora Caesar, qui in celeritate rem omnem consistere videbat, relictis impedimentis & carris, ac peditatu subsequi iussu, flumen incolumis transit: & deinde omnis peditatus ponte eum subsequitur. Saxo perterritus, & consiliorum factorumque suorum, quibus copias ad varia loca intempestiue diuiserat, haud parum paenitens, quamquam suis, ut eminus hostes tormentis & glandibus ferirent edixisset: quum tamen levis equitatus, & praecipue Vngatorum hastatae turmae, contempto omni periculo, copias eius & castra summa virtute ac vi inuasissent; & Caesar interim ac Ferdinandus duobus sed longe validissimis agminibus, citato passu superuenissent: fugae sese mandauit, initio a peditibus facto, quem quum Caesariani Hispani pariter & Vngari atque Itali intento cursu promiscue sequerentur, Iosephus Lucanus Quinqueecclesiis oriundus, Francisci Niarri miles, Saxonem armis & cristis conspicuum assequitur, & acriter resistentem, nescius quisnam esset, in facie vulnerat, & capit. Sed superuentu Hispanorum, qui haud procul aberant, abripitur; Albano primum Caesaris in exercitu legato, ac deinde Caesari ipsi sistendus. Iosephus pugionem eius argento auroque obductum, ac praegrandi in vaginae extrema parte nodo insignem sibi retinet, ut eo detracti nobilis spoliū signo, virtuti suae testificandae vteretur. Non sum nescius hunc capti Saxonis aduersae fortunae casum aliter ab aliis tradi: sed ego a nostris, qui bello interfuere,

Baquitius
Niarrio ag-
tanti succe-
dit.

Anno 1547.

Lucanus Hun-
garus Saxo-
niae Ducem
vulnerat &
capit.

*Landgravius
custodia man-
cipatur.*

*Spoliorum
copia,
quibus Vn-
gari ditati.*

*Bohemorum
motus.*

*Peteonis ora-
tio ad Cæsar.
commilitonũ
nomine.*

in hunc, quem dixi, modum narrari satis memini. Addebant Iosephum clari huius facinoris ergo, in equitum auratorum, quos vocant, numerum à Cæsare, ritu solenni adscitum, & torque donatum, quem simul cum pugione ad hæredes in perennem facti memoriam transmisisset. Landgravius haud multo post cum ad Cæsarem venisset, in custodiam missus fuit: ita ut Cæsar incredibili felicitate, captis hostium ducibus, castrisq; & tormentis omnibus in potestatem redactis, memorabili & incruenta victoria sit potitus: quum ex suorum numero vix quinquaginta milites desiderasset. Captiuorum, præter multa, quæ ceciderant, millia, ingens numerus fuit: & prædæ spoliorumq; usq; ad admirationem vis maxima, ut nemo fere ex Pannoniis militibus fuerit, qui non abunde tantummodo expletus; verum etiam ditatus domum redierit. Iohannes sane Crusitius, Petri clarissimi viri, quem ad mare Adriaticum à Turcis cæsum diximus, filius, opulentia & diuitiarum suarum initia, eius pugnae successui accepta ferre haud inficiabatur: qui ea tempestate turmae equitum Bartholomæi Chrouati signifer erat. Iohanni quoque Pereoni, hinc dignitatum & honorum exordia atque incrementa profluxere. Post tantam victoriam, propitii numinis diuini benignitate partam, Witemberga quoque deditione militum præsidiariorum Cæsari cessit, quam paulo post Mauritio donauit: & illinc Ferdinandum fratrem in Bohemiam remisit, quod in ea Pragenses ac alii quidam populi, duce & concitatore Gaspare Flugio, res novas moliri, & victoriae Cæsaris ignari, ad Saxonem inclinare dicerentur: cum quo vna equites Pannonii rediere. quorum duces Cæsar equestris dignitatis titulo cohonestatos ac aureis torquibus decoratos liberaliter dimisit: cæterisque omnibus menstruum stipendium discedentibus donauit. Priusquam discederent, Iohannem Peteonem, cæteris eloquentiorem, ac rerum aulicarum gnarum, omnium nomine in hunc modum loquutum, eiusque verba Vngarico sermone prolata, Nicolaum Olahum Ferdinandi in Pannonia Cancellarium, Cæsari interpretatum esse accepi: Vel tacentibus nobis, Cæsar inuicte, nosti quanto in periculo regnum Pannoniæ à fratre tuo Ferdinando, Rege nostro, clementer gubernatum verfetur; quantisque Turcarum armis & viribus, quotidiana veluti tabe consumtum, ad extremam perniciem ruat: adeo ut nisi tu Dei Optimi Maximi benignitate subsidioque adiutus, primo quoque tempore succurras, eo fæde amisso, quod cæteras Christianæ Reipublicæ prouincias, ac vicinam imprimis Austriam, tuum & fratris tui, Regis nostri, patrimonium hæcenus summa rerum suarum iactura & sanguine, quantum potuit, defendit: non solum Regnis tuis & prouinciis; sed quod horret animus referre, sacris omnibus, religioni, pietati, aris & focis eorum omnium qui Christiano nomine censentur, quorum tuendorum cura tibi, ante omnes alios incumbit, dira clades, calamitatumque omnium, quæ dici aut excogitari possunt, concursus parabitur. Neque te latet quanto virium robore, atque adeo barbaricæ vanitatis fastu, Austriam repetitis vicibus adorti vastauerint; quibus nisi inuicto exercitu tuo occurrisses, actum de ea iam tum fuisset; quum aduentum tuum expauescentes, nec congregi tecum ausi, infami itinere & fugæ haud absimili retrocesserunt. Postea ante paucos hosce annos, quorum recentissima est memoria, eodem nimirum fere tempore, quo tu in Africam valida classe instructa traiecisti, ut Hispanos tuos eorundem hostium prædatoriis nauibus vexari solitos eriperes, absentia tua, uti credi par est, occasione sublatis animis, Budam priscorum principum nostrorum Regiam, fama toto orbe celebratam, non vi & armis, sed astu & fraude, deceptis & procul relegatis, qui eam tuebantur, singulari perfidia occupauere. Nec multo post à Gallis perpetuis hostibus tuis (sicuti ad nos certis auctoribus allatum fuit) sollicitati, ruptis dolose induciis, quas cum eis habebamus, tres clarissimas vrbes, tria patriæ nostræ munimenta, aliasque amplissimas ditiones, vno atrocis belli, veluti

veluti fulminis ictu, in potestatem redegerunt: tanta crudelis elatiq; ingenii super-
 bia, vt contra omnium gentium iura, contra fas fidemque datam, cæsis & truci-
 datis, vel in diram seruitutem abductis aliquot gentis nostræ principibus, tro-
 phæum de subacta Pannonia statuisse, & de Germania (quod Deus auertere velit)
 mox sub iugum mittenda, spem haud dubiam concepisse videantur. Regnum
 profecto adeo eorum tyrannide & sæuitia deformatum reddiderunt, vt quod
 non ita multo ante, florens, illustre, clarum, & potens erat, rerumque gestarum
 splendore & gloria, ad cælum vsque pertingere videbatur, nunc conuerso ordine,
 omnibus spoliatum ornamentis, & diuitiis, lacerum, conculcatum, in exitium
 10 adductum, omnium rerum, sed maxime consilii inops, vsque adeo miserabili rui-
 na concidit, vt omnis antiquæ virtutis imago obsoleta, & omnis in eo belli ardor
 extinctus sit: pristinaque eius facies ab intuentibus, sine vberimis lachrimis di-
 gnosci nequeat. Huius autem afflictissimi regni spes omnis in te vno sita est; tu qui
 inuicti animi fretus altitudine, nihil vnquam timere, sed ad ardua quæque ten-
 dere didicisti, nos in has diræ calamitatis miseras collapsos, Dei immortalis opẽ,
 tuaque insigni virtute & felicibus armis, recuperare, & à belluina barbarorum
 feritate vindicare potes. Hanc abs te barbaris inferendi belli conditionem Chri- *Cæsaris opem*
 stiana imprimis Respub. postulat: deinde Ferdinandus, quem hic præsentem cer- *aduersus Tur-*
 nis, tuus frater, Rex noster, magnanimus princeps orat, & exigit: nos vero miseri *cos implorat.*
 20 Pannonos, tam male à fortuna mulctati, & fere in nihilum redacti humiles peti-
 mus, & sacris tuis genibus prouoluti suppliciter flagitamus. Valeat apud te, Cæ-
 sar inuictẽ, eximium tuendæ atque amplificandæ verè religionis studium, valeant
 Ferdinandi preces, & nostræ vberes, continuæq; lachrimæ: valeant Christiani
 orbis vota & desideria, quibus te æumnarum suarum acerrimum vindicem, &
 publicæ libertatis vnicum assertorem, multis cum suspiriis exposcunt. Aderit
 votis armisque tuis promouendis Deus noster Christus Optimus Maximus ac
 Diua Virgo parens eius, omnesque cælites, iustum sacri belli classicum concitan-
 ti, & memorandam per omne æuum victoriam concedent: qui nunquam non
 præsentis numine, vt aliis omnibus cæptis tuis, ita hoc, quod nunc rara felicitate
 30 confecisti, bello quam secundissime adfuerunt. Ad ea Cæsar graui sermone
 respondit, se Reipublicæ Christianæ tranquillitate, nihil vnquam prius potius *Cæsaris res*
 que habuisse, neq; aliud summis votis suis optasse, quam vt pace & concordia in- *sponsum.*
 ter Christianos principes stabilita, arma in communes hostes barbaros verteren-
 tur, cuius voti atque instituti sui præclara exempla, rebus aduersus Turcas in
 Græcia & Peloponneso atque Illyrico, denique in Austria, postremo vero in ter-
 ra Africa gestis ostendisse: Sed vt ipsis quoque Pannoniis, atque adeo totius Chri-
 stiani orbis principibus, & populis palam est, semper laceffitum Gallorum iniu-
 riis, & ab incepto rerum gerendarum cursu retractum fuisse; illos superioribus sæ-
 culis cum suis etiam maioribus acerbissimas simultates exercuisse semper: & sibi
 40 demum ac ac amplitudini, & potentiæ suæ inuidisse, & obrectasse: quoue magis
 sibi & Ferdinando fratri nocere possent, euocatum nouissime ab ipsis in Panno-
 niam, ambiciosa malignitate, Sulimanum Turcarum principem, ad non dubiam
 Pannoniæ iuxta ac Reipublicæ Christianæ perniciem. Daturum tamen se operam
 diligentem, Deo beneiuuante, propediem, vt sese ac iura sua à Gallis solerti ra-
 tione & cura tueri possit: efficereque, vt eosdem à maleficio & contumeliis infe-
 rendis abstinere cogat. Proinde ipsos, quorum clades & calamitates sibi graues
 molestæque imprimis accidunt, optimam certissimamque de se spem concipere
 debere, vt cum primum se hisce curis expediat, omnes vires & copias, omnem-
 que industriam suam in defensionem ipsorum, & vindicandos ab iniuriis barba-
 50 rorum Vngaros conuersurus sit: & vna cum Ferdinando fratre, maturam ipsis
 laborantibus opem allaturus. Deinde data singulis fere dextra, felicem & faustum

*Baquitius à
Cæsare fratri
eximie com-
mendatur.*

*Bohemi à Ba-
quitii & Se-
rotinii equi-
tibus cæsi.*

*Pragenses à
Ferdinando
male multa-
ti.*

*Comitia Tir-
nauiæ indi-
cta.*

*In quibus ru-
sticis alio mi-
grandi liber-
tas concessa.*

reditum precatus, blando comique vultu omnes dimisit. Petrum vero Baquitium, quod minime prætermittendum videtur, cui domi cum Francisco Reuaio, de arcis Holicianæ possessione lis & controuersia intercedebat, Ferdinando amanter commendauit: ita ut virum militarem, & qui ipsorum in conspectu egregiam in transeundo Albi, fugandisq; hostibus operam impendisset, etiam Cæsaris ipsius ratione habita, subleuandum ac adiuuandum vellet. Quod postea Ferdinandus, fraternæ commendationis haud immemor, facta inter dissidentes concordia oportune adimpleuit. Reuertenti in Bohemiam Ferdinando, & iam ad Lithomericiam oppidum appropinquanti, nunciatur Pragenses in armis esse, & ipsum ingressu vrbs prohibere cōstituisse. Quo nuncio non nihil perturbatus, Baquitium cum equitibus Vngaris aduersus eos misit, adiuncto ei cum mille equitibus cataphractis Carolo Serotinio Morauo, quē Vngari à pusillæ staturæ modo, Carolum paruum vocabant, uti locorum & vrbs regionumque perito: eisque, nisi positis armis imperata faciant, extrema quæque denunciauit. Quibus tamen quum Pragenses armati occurrissent, & maiori ex parte obsoletis armis, ac trituratoriis flagellis, quæ clavis infixæ ferreis erant, ridendum in modum vterentur, facile à nostris, qui militaribus armis, & sclopettis manuariis ab ephippio pendentibus, thoraceque ferro & galea muniti erant, reiecti, repulsiq; fuere. Multi in fuga cæsi, multi capti. Sed quum in urbem præcipiti fuga attoniti, & extremo pauore perfusi profugissent, portasque clausissent: nostri repertis in flumine, quod urbem interfluit, vadis, celeriter transeuntes, longe maiori crudelitate in obuios quosque grassati, cædibus & rapinis omnia compleuere: & ab eis, quos in pugna & in vrbe ceperant, multum auri & pecuniæ extorserunt, atque ita mulctatos postea dimiserunt. Interim Ferdinandus cum reliqua parte exercitus ad urbem venit, & reductis iam in fidem & obsequium ciuibus, in arcem recta conscendit: ibique ad sextum diem Iulii conuocatos Pragenses, læsæ maiestatis crimine damnat, multos ex iis, qui seditionis auctores fuerant, extremo supplicio affici mandat: à multis magnam pecuniæ summam extorquet: citatos vero & ad nomina non respondentes in exiliū pellit: Cereuisiæ vectigal, quod ad tres annos promiserant, perpetuum esse iubet: tormenta & bellicum omne instrumentum, tam publicum, quam priuatum, in arcem ad se comportari imperat: portas vrbs ciuibus adimit, & incustoditas diu noctuque patere decernit, se & posteris suis insciis prohibet, ne cum villo principe, vllaue Republic. fædus feriant: ictum cum Saxone & eius sociis, rescindit & antiquat. Gasparem Flugum, seditiosorum antesignanum, perpetuo exilio mulctat, decreto eius percussoribus non contemnendo præmio. Quæ postulata, quum ipsi maiorum malorum metu omnia rata fore promississent; res sedatæ ipsique in gratiam recepti. Aliæ etiam Ciuitates, & nobilitas pleraque, ad eundem modum, absque conditione sese dediderunt: atque iis peractis, Vngari equites Praga dimissi, domos quisque suas repetiuerunt, stipendiis & spoliis vndecunque referti. Post finem belli Saxonici Ferdinandus ordinibus Pannoniæ, qui erant è tot calamitatibus & cladibus reliqui, Tirnauiam Comicia indicxit, ad mensem Nouembrem; Et quoniam ad Comitia Germaniæ à Cæsare Augustam Vindelicorū indicta ad Calendas Septembres ei necessario erat veniendum, Nicolaum Comitem Salmensensem & Thomam Nadaſdium loco sui Tirnauiam misit: qui absentiam suam excusarent, & comitiis præessent. Quibus quidem Comitiis ad benignas Ferdinandi preces rusticis libertas migrandi ad alia loca, quam bello Cruciato, Vladislao regnante, amiserant, antiquata perduellionis lege, restituta est: quamquam essent plerique, qui minime abrogandam magna contentione censerent. Quæ res Ferdinando admodum grata fuit: & agrestes eum ut libertatis suæ assertorem, iustissimis laudibus in cælum extulerunt: & latæ legis beneficio hætenus vtuntur.

Deinde ad querelas varias, ut fit, deuentum est, inter quas frequens Comi-
 tiorum ordo, graues & enormes Matthiæ Basonis rapinas, furta, viatorum &
 mercatorum, ac aliorum omnium promiscuas cædes & spolia, ac in Poloniam vs-
 que & Silesiam exercita latrocinia publice proposuit: ac ut eis auertendis, ac
 plectendo Basoni remedia adhiberentur, supplex flagitauit. Cisdanubiana quo-
 que Nobilitas, ac Ciuitates, quas Montanas vocant, in quibus aurum & argen-
 tum effoditur, Melchiorem Balassium similium latrociniorum & rapinarum cri-
 minibus haud falso insimulatum accusabant. De quorum viciis & insolentia,
 ut omnia ad cognoscendum clariora in aperto sint, altius repetendum videtur.

10 Iacobus Tornalius, quamquam in numero equestris ordinis esset, tamen inter
 procures censebatur: quod diuitiis, opibus, ac gratia Iohannis regis, cuius partes
 sequebatur, multis præstaret. Is cum morbo oppressus vltimum vitæ terminum
 adesse cerneret, condito testamento, Matthiam Basonem, veterem suum clien-
 tem, quadrimi filii atque vnici Iohannis tutorem reliquit: eique Muranum ar-
 cem suam, in editissimo monte sitam, cum alia ditione sua, vsque ad legitimos pu-
 pilli annos, gubernandam commendauit: adeo ut breui post, omnium rerum sum-
 ma ad eum respiceret, ipseque omnibus pro libidine dominaretur. Et ut erat ho-
 mo omnium pessimus, ac supra profundam ambitionem, alieni quoque appeten-
 tissimus, quum puer ad duodecimum ætatis annum peruenisset, quo eo amoto li-
 20 berius id quod cogitauerat exequeretur; cum in aulam Iohannis Tarnouii, sum-
 mæ claritatis & potentia inter Sarmatas reguli tradidit, eo prætextu, ut ibi educa-
 tus, ac disciplina militari imbutus, firmiori ætate ad paterna bona reuertere-
 tur: re autem vera, ut illo in speciem discendi amoto, ipse rerum potiretur. Cum
 in hunc modum puerum ablegasset, ipse neglecto boni viri, tutorisque officio,
 eos, qui puero fidi votis suis obstare videbantur, falsis obiectis criminibus, capi-
 tali supplicio affecit: alios variis artibus circumuentos oppressit. Sublatis eo
 modo æmulis, bona aliena per vim rapiendo, ac insidias viatoribus obfesso itinere
 nectendo, in vicinos grassari cæpit: deinde conductis Ruthenis & Polonis præ-
 donibus, non in solis Pannoniæ siluis & montibus, sed etiam propinqua Polo-
 30 nia & Silesia, postremo etiam in Moldauia finibus latrocinia exercendo, ma-
 gnas diuitias cumulauit. Cum vicinis autem, & potissimum Francisco Bebe-
 co, viro acri & iniuriarum impatiente, apertas inimicitias palam exercuit, & vbi
 se occasio tulit, eius bona rapere, ferroque & ignibus vastare cepit. quod in Pan-
 noniæ regno capitale, & legibus prohibitum est. Haud dissimili ratione Mel-
 chior quoque Balassius, pares insolentias & rapinas exercebat. Nam quum vi-
 duam Gabrielis Leuæ duxisset, & Leuam arcem, quæ pupillum illius Iohan-
 nem, decimum ætatis annum agentem respiciebat, in potestatem redegisset, Cha-
 bragum, eiectis per vim Petri Palffii curatoribus occupauit, ac prædonibus præ-
 sidio impositis, vicina loca rapinis ac latrociniiis infesta reddere non cessabat.

40 Situ iam montem extructo in eius editissima parte castello, simili astu occupa-
 uit, & ex eo Ciuitates Montanas, veluti continua obsidione fatigatas, ad re-
 rum omnium desperationem coegit. Denique currum publicum, in quo multa
 argenti & auri infecti pondera Cremniciam è Semnicio ad cudendam monetam
 perferri solent, prædonum manu immissa, & cæsis equitibus, qui securitatis
 causa illum comitabantur, diripere voluit. parumque aberat, quin nefarium fa-
 cinus perficeretur, nisi prædones arcam ferream, in qua aurum & argentum erat
 repositum, malleis & securibus pertundentes, concursu armatorum ciuium
 repulsi & reiecti, in densissimas siluas profugissent. Gregorium quoque Babin-
 dalium, qui pecuniam publicam in Barsiensi prouincia colligebat, captiuum
 50 factum Leuam perduxit, & duo millia aureorum numum, quæ in fiscum refer-
 ri debebant, abstulit, & ab eo compedibus præter meritum victo altera totidem

Basonis &
Balassii rapti-
na & scelera
accusata

Baso à Tor-
natio filio suo
tutor relictus
rem pessime
administrat.

Latrocinia e-
iusdem.

Balassii cri-
mina.

*Vterq; publi-
cis suffragiis
proscriptus.*

*Salmenfis
copias aduer-
sus eos ducit,*

*Situia à Co-
mite Salmen-
si obfessa.*

millia petebat. Quae rerum indignitate permotus Ferdinandus, seruandæ inter suos quietis & tranquillitatis studio, eosdem frequenter admonuit, vt ad meliora consilia animum applicarent. Sin vero nollent, se in eos iam non legibus, quas enormibus factis spreuissent & conculcassent; sed vi atque armis animaduersurum. Verum tantum abfuit, vt modum flagitiis ponerent, vt is secretis consiliis ad Turcarum opem implorandam, misso ad Nogradi præfectum Mehemetbegum Iohanne Rednecco, confugeret: ille vero Murani arcis munitissimæ mœnibus confisus, mandata regia, ac acerbas publicarum querelarum pœnas floccipendere videretur. Itaque Ferdinandus iusta ira exacerbatus, eos, vt qui contra leges, moresque maiorum omnia temere turbulenter, per vim, per furorem fecissent, publicis omnium suffragiis proscribendos curauit, & Nicolao Comiti Salmenfi copiarum suarum duci in mandatis dedit, vt coacto exercitu, & supplicio de proscriptis rebellibus sumpto, videret, ne quid respub. detrimenti caperet. Is breui milites è confiniis euocat, nouos ad stipendia conscribit, & centuriat: ac variis ducibus regendos distribuit: ita tamen vt omnes Vrieli Martinio parerent. Dat etiã in mandatis Vincetio Gregorocio, Lupo Pecio, Gregorio Abstemio cognomine Literato, & Matthiæ Martalino, vt singulas peditum centurias in castra adducant; Hispanicas etiam veteranorum cohortes tricenarias quattuor, Gaspare Castelluio, ex insula Sardinia oriundo, ac Petro Zapata ducibus, qui ab aliquot annis in Pannonia militauerant, ad certum diem in castra conuenire iubet. Germanis præerat Vlricus Eberstorffus, qui septem peditum signa ducebat. His accedebant equites Francisci Bebeci, & nobilitatis, quæ in prouinciis Gemeniensi & Nogradiensi, de legum præscripto, cum necessarium esset, arma capere, & in bellum proficisci debebat. Erat summa omnium, qui in Salmenfis castris habebantur, ad quinque millia bellatorum. qui tamen numerus paulo post duplo fere auctus est, concurrentibus ad arma omnibus, qui tam in superiori, quam Cisdanubiana Pannonia à Basone & Balassio, variis iniuriarum & contumeliarum generibus affecti erant. Tormentorum & belli instrumentorum tantus etiam erat apparatus, qui abunde suffecturus esse censeretur. Curando commeatui Augustinus Sbardellatus Episcopus Vacienfis præficitur. Intera dum copiae conueniunt, mittitur legatus ad Mehemetem Iahioglim Budæ à Sulymano constitutum ducem Iohannes Deseffius, qui nomine Ferdinandi illum edoceat, se & copias suas contra induciarum pacta nihil prorsus moliri. Sed esse quosdam rebelles Basonem & Balassium, publicis votis & suffragiis proscriptos, & criminis læsæ maiestatis damnatos, in quos, vt legibus immorigeros, vi & armis animaduerte- re constituisset. proinde illum recte facturum, si se ac suos milites, si forte exules opem implorarent, ab ea ferenda contineret. Mehemetes quum se neutri parti auxilio futurum, sed ociosum fore spectatorem pollicitus esset; Salmenfis castra lento itinere promouet; ac Eberstorffum cum Germanis peditibus, adiuncto ei Bartholomæo Horuatinouitio præmittit: & vt Situiam admotis tormentis obsideant, iubet. Qui quum eo venissent: ita copias partiri placuit, vt Eberstorffus cum Germanis ad attrahenda in excelsum montis cacumen tormenta relinqueretur: ipse cum Vngaris & suo peculiari equitatu, in montem conscenderet, ac vbinam collocanda tormenta, & quam parte mœnia verberanda essent, propius dispiceret. Quo consilio approbato ab omnibus, Bartholomæus in conspectum arcis conscendit. Præerat ei Lucas Macrius cum iusta manu militum, quorum maior pars ex Haidonibus prædæ assuetis constabat. Intereos Urbanus, Bacus cognomine, centurio nostros conspicatus, contineri nequiuit, quin ad dimicandum cum sua centuria egrederetur. Pugna atrox oritur: sed nostris tam numero quam virtute superioribus, Situiani funduntur, multi occumbunt, Urbanus vulneratur & capitur: ac vna cum

cum eo milites LVI. & signa duo cum signiferis in nostrorum potestatem veniunt. Vix tertia pars è prælio in arcem præcipiti fuga fertur. Nec mora, qui in præsidio erant sociorum clade perculsi, vel renitente Macrio, de deditione proloqui cepere. cum quibus haud cunctanter transactum est, & qui supere-^{& statim de-} rant, dedita arce incolumes dimittuntur, ea lege ne sub capitis pæna contra Fer-^{dita,} dinandum arma ferre ausint. Hunc in modum Bartholomæus arce potitus, Eberstorffo eam esse in potestate nunciat, & ne in prouehendis tormentis se ac milites inani labore fatiget, admonet: simul Salmensem de iis, quæ egerat, certio-
10 ratus Salmensis, castra versus Leuam promoueri iubet; cumque Eberstorffum ac Bartholomæum in castra recepisset, iter illuc suscipit. Horuatinouitium au-^{Leua strenue} tem ad Chabragum ire iubet, non tam eius oppugnandi causa, quam vt obsiden-^{oppugnatur} do, ac vigilando neminem ingredi, aut portis exire, aut commeatum aliquem ob-^{à nostris,} sessis inferri permetteret, donec ipse cum omnibus copiis subsequeretur. Aduentu Salmensis per exploratores cognito Balassius, qui hactenus spe summa defendendæ Leuæ hostium aduentum expectauerat, quum Situiam tam alto montis cacumini impositam, militeque & rebus necessariis tantopere munitam, hostibus tam repente cessisse miraretur, fractum animum despondit, & relictis in præ-
20 sidio suis, in Transsiluaniam profugit: quo antea coniugem & liberos præmiserat, Thoma Dacione Leuæ præfecto constituto, quem adferendæ maturæ opis spe oneratum summis precibus orauit, vt interea arcem sibi conseruaret, donec idoneis Turcarum, & amicorum è Transsiluania auxiliis comparatis reuertetur. Balassius in
30 Interea Salmensis castra lentis passibus, sed longo ordine exporrecta aduentare conspiciuntur, nec procul ab oppido collocantur. Erat dies altera Resurrectionis Christi, qua Salmensis nullam moram, aut quietem hostibus dandam arbitratus, aggeres de more extrui, & in iis corbes constitui, interque eos maioribus colubrinis collocatis, mænia duobus è locis verberari iubet. Obsessi haud minori alacritate, quæ ad defensionem pertinebant, curare, vigilias in stationibus disponere, tormenta per muros & propugnacula idoneis in locis statuere. Sed quum mænia vetustate corrupta, ob idque debilia essent, haud facile tormentorum ictus perferebant. Verum ab obsessis, ea, quæ interdum hostes diruebant, nocturno indefessoque labore terra ac materia comportata restaurabantur. Iam vigesimus tertius dies oppugnationis præterierat, non sine Salmensis ac cæterorum ducum indignatione, qui locum, minime, vt rebantur, munitum tamdiu vim tanti exercitus sustinere posse non crediderant. Interea Hispani milites tormenta ad montem arcis imminentem, cuius in extrema parte rudi veterum artificio illa condita est, attraxerunt: & Salmensis ab Occidente, aduersus portam aggeres & maiora tormenta collocauit: ex quibus arx duplici & maiori quam antea vi atque impetu, pilis ferreis dirui
40 cepta est: quorum mortiferis ictibus muros penetrantibus milites introrsus fauciari, aut plerumque interfici contingebat. Nec Hispani quicquam prætermittebant, quin è superiori monte sclopetos tanta peritia collimarent, vt obsessi muris & propugnaculis defendendis arcerentur, nec in iis consistendi aut sese tuendi facultatem haberent. Nec multo post Salmensis, quamquam mænia adeo diruta esse cerneret, vt irrumpi posse haud desperaret: Christianorum tamen militum misertus, eorumque cædi & sanguini, quantum posset, parcere cupiens, eis, si arcem dederent, incolumitatem & liberam, quo vel-
50 lent, abeundi potestatem per præconem offerri iussit: quam postea, si in pertinacia persisterent, nequaquam essent obtenturi. Sed illi inducias vnus mensis, intra quem Balassio obsequia sua fidemque abeunti præstitam renunciarent, postularunt. Quam moram Salmensis iratus nequaquam concessit, quod eam fraudulenter peti existi-

existimaret, & irruptionem duobus è locis, quibus mænia diruta hiatum fecerant, extemplo fieri iubet. Sublato clamore Vngari pedites, Germanis permisti, mænia aggrediuntur: inclusi etiam simili vociferatione respondere non dubitantes, arma expediunt, & vehementi acerrimoque impetu sese atque arcem tuentur. Sed nostris acrius instantibus, ac nouis subinde militibus succedentibus, Balassiani, multis susceptis vulneribus, multisq; interfectis, vehementer laborare ceperunt: interfecto ibidem cum sociis Andrea Paruo, qui portarum custodiis præerat. Thomas Dacio arcis & militum præfectus, incondito clamore excitus, versus portam adcurrit: vt sociis laborantibus subueniret. Sed quum iam vexilla hostium per dirutos muros in arcem illata, ac maiorem suorum partem cæsam aut dissipatam vidisset, per ruinas desiliens, in lacum, qui iuxta oppidum est, sese præcipitem dedit, & capite duntaxat extante, è mediis aquis sese dedidit. Ea in pugna spectante Salmensi Iohannes Cauasius interficitur, Vitus Chrouatus, Blasius Turcus, & Demetrius Coroscosius glandibus traiectione cadunt. Thomas Nemefius suscepto graui vulnere, ad lacum fugadatus, ab insequentibus Hispanis similiter trucidatur. Altera quoque ex parte Hispani, quos in monte collocatis aggeribus consedisse diximus, dum obsessi cum hostibus ad portam confertin certarent, scalis appositis muros conscendunt; & in atrium maius, quod in arce habetur, peruadunt, Thomamq; Turcum cum aliquot sociis illuc subsidio adcurrentem è fenestra atrii glande traiciunt. ibidem Nicolaus Poharnocus, Andreas Quelececius, Clemens Tessenius cum multis aliis occisi iugulantur: ita vt duobus in locis, duobusq; præliis, victi & repulsi, rebus desperatis, pars in latebras, quæ inueniri poterant, pars ad lacum effusa fuga euadere conarentur. Sed agilitate Hispanorum militum vndiq; circumuerti atq; interfecti miserabiliter periere. Vngari milites, quod multos ex eis sanguine & propinquitate attingerent, aut vetere amicitia & sodalitate coniunctos haberent, fugientes persequi noluerunt: quin & captos quosdam à ferocia Hispani & Germani militis, quantum in ea rerum perturbatione fieri potuit, secretioribus conturbiorum partibus, lodicibus ac stragulis superiectis abditos seruarunt. inter quos Antonius Siculus, & Iohannes Moræus, & perpauci quidam fuere. Maior tamen pars ab Hispanis interfecta est, eorumque res ab iisdem in prædam versæ: qui etiam triginta duo capita propugnatorum ceruicibus adempta ad Salmensem detulerunt: eorum corpora inhumata feris canibusque lanianda relinquentes: quæ tamen Salmensis tumultuariis sepulchris à notis & amicis inferri, & humi mandari nequaquam vetuit. In hunc modum postridie Iduum Maii, Leua vi & armis in potestatem redacta, & Vriele Maitinio ibi cum firmo præsidio relicto, ad Chabragum, iam antea à Horuatinouitio, obsidione, vt diximus, circumuallatum, exercitus ductus est. Illud in colle constructum satis quidem alto, editoque iacet: sed cui vndique maiora montium culmina superemineant, vt tormentis ex omni parte concuti possit. Salmensis constructis è regione arcis, idoneo loco aggeribus, & positis tormentis, antequam ea aduersus propugnantes disploderentur, capita Leuæ præsidariis abscissa, supra corbes vimineos longioribus infixæ perticis collocari iussit; vt à Chabragianis facile conspicerentur: ac Iohannem Moræum vnum ex captiuis propius arcem adduci, obsessisque proclamare iubet, Leuam captam, qui intus erant, paucissimis exceptis, omnes mactatos occubuisse. eorum capita in exemplum allata esse, eandem perniciem ipsos manere, si in pertinacia perstiterint. Sin resipiscant, arcemque tradant, incolumes futuros. Verum illi summo silentio dicta factaque eius transmissere. Itaq; ira simul & dolore exasperatus, tormenta in arcem dirigi, & muros quasi fari iubet, qui cum magna edita strage procidissent: obsessi fractis animis deditio- nis conditiones, quas paulo ante respuerant, amplecti, & pertinaciæ finem imponere decreuerunt: ac voce sublata è manibus proloqui ceperunt. Salmensis nullas

Leua vi expugnata in nostram potestatem est redacta.

Chabragum etiam arbitrio victoris deditum.

accipere condiciones, nihil eorum verbis commoueri. postremo à Horuatinouitio aliisque ducibus Vngaris placatus; eos absque vllis condicionibus arcem atque arma omnia & sarcinas tradi postulauit. ni tradant, se eis vel inuitis, breui expugnaturum: eosque omnes sine vlla spe veniæ laqueo puniturum minatus est. Sic illi ad extremas necessitatis difficultates redacti, & metu coacti, ad arbitrium victoris arcem dedidere. quos quamquam vinculis & compedibus constrictos aliquamdiu detinuisse, confecto tamen bello omnes dimisit. Exinde per loca montana & salebrofa, saxisque impedita, & quod ad cæteras difficultates accessit, assiduus pluuiis cadentibus, profundoque cæno, exercitus lento gradu Muranum ^{Inde ad Muranum obsidendum castra promotus.}

^{1º} versus processit: magnoque iumentorum & militum labore, tormenta currulia, ac carri & plaustra rerum necessariarum plena prouehi trahique potuerunt: donec ad vallem Muraniam, sic ab arce denominatam, fatigatis fessisque omnibus, perueniretur. Matthias autem Baso mænibus & naturali arcis munimine confisus, contempto omni ad præsens periculo, aduentum hostium læto, ut præ se ferebat, nec abiecto animo expectare videbatur. Ex ea valle Franciscus Bebecus, qui iam antea à Ferdinando admonitus, castellis tumultuario opere circa arcem erectis, vias omnes usque ad sex milliarium interuallum, deiectis præaltis arboribus præcluserat, præmittitur, qui locum metandis castris idoneum deligat, curetque ne quidpiam commeatus, aut rerum necessariarum in arcem comportari possit. Is gerenda rei audax, tridui castra præcessit: omnesque ad arcem aditus denuo intercepti. Interea Salmenensis cum exercitu, quem paulo antea nouis copiis & tormentis ex arce Sarossia aduectis auxerat, appropinquauit: ac castra in loco, quem Bebecus haud procul riuo Alfio delegerat, posuit: ita ut per valles & collium iuga, qui vel mallent, per montium latera tenderent. Muranum in præalta rupe situm est: ^{Murani stans.} circa quam alia rupe, æque alta à meridie imminet: inter quas per saxeam viam ad arcem vnicus patet aditus. Eam rupem munito in sublimi eius vertice castello, fidis militum impositis Baso custodiebat. quæ quidem ab occasu Solis arcem altitudine superat, ibidemque est fons iugi aqua scaturiens. A meridie portam habet, qua itur in arcem satis amplam, & aliquot cohortium capacem eius aream:

^{3º} nullis tamen per aliquot loca mænibus: sed rupium præcipiti & inaccessa crepidinem munitam. A septemtrione contra arcem alia rupe extare cernitur, quæ plano satis vertice supra mænia attollitur. hæc tametsi ascensu ægre admodum & vix tolerabili labore superari potest: quum tamen ascenderis, prospectum in arcis interiora procliuem habet, & telis missilibus eminus intortis, haud parum detrimenti arci inferri potest. Supra hanc magno & difficili iumentorum & ergatarum, agrestiumque & militum iuxta labore, octo tormenta currulia, adnitente & curante Bebeco, prouehuntur, & ea nocturno tempore aggeribus & cratibus cespite aliunde allato repletis muniuntur. Oppugnationis ac tormentorum curam Salmenensis ex ea parte, quæ Orientem solē respicit, Bebeco attribuit, quem per-

^{4º} culiari aduersus Basonē odio, multis & grauib; contumeliis prouocatum maxime flagrare non ignorabat. Ab occasu peditatum Vngaricum ducibus iis quos supra nominaui, constituit. Ipse cum Hispanis à Septemtrione locum sibi delegit, ex quo summis viribus arcem oppugnaret. Horuatinouitium autem castris simul & excubiis præficit, & interdum noctuque castra circumire iubet, vigilias & stationes obire, vias obseruare, nec vllum hominem in arcem intromittere. Contra Baso dispositis in muro tormentis maioribus, versus aduersam rupem, in qua nostri aggeres locauerant, crebris ictibus detonare non cessabat. Licet autem Salmenensis conatus contemnere, nec vllum timoris signum ostendere videretur: tamen futuri infortunii quasi præscius, diuersa consilia animo agita-

^{5º} bat, quibus vitæ & salutis consulere posset. Itaque Martinum Basonem fratrem suum Germanum ad Salmensem sub fide publica exire in castra iubet.

*Baso Ferdi-
nandi gra-
tiam petit,*

*Sed precibus
vixit.*

*VII. Hispanorum
virtus
eximia.*

per quem multis in sui excusationem adductis, malefactorum omnium obli-
uionem, ac Ferdinandi gratiam petit: atque ut arx perpetuo iure sibi detur,
postulat; postquam is, quem hæreditario iure respiciat, puer in Polonia peri-
isse feratur: (qui tamen superstes erat, ac post confectum bellum ad suos re-
diit:) tum ut sibi equitum & peditum stipendium, honestum, certumque de-
cernatur. Sed Salmensis ea omnia, ut iniqua, neque digna quæ homini flagi-
ciosissimo concederentur, extemplo reiecit, Martinumque seuerissimis verbis
castigatum ad fratrem remisit. Dicitur etiam ante obsidionem, quam scelerum
consciis sibi imminere haud ignorabat, sese in clientelam Isabellæ Reginae & eius
filii tradere voluisse: missis ad eam, & Georgium Monachum, ac Petrouitium
amplis muneribus. Qui quum Muranum ab eo sibi tradi postulassent, idque Ba-
so detrectare videretur, conuenire eos non potuisse. Protracta per aliquot dies
duplici oppugnatione, in concilio militari deliberatur, castellum, quod in rupe
arci opposita, constructum à Basone erat, omnibus viribus aggrediendum atque
expugnandum esse, quod tormentorum vi magna ex parte dirutum esset. Itaque
omnes vno eodemque impetu adorti, cæsis defensoribus, castello potiti, ex ea
quoque rupe, arcis mænia verberanda censuerunt: breuique interiecto tempore,
fatis magnum hiatus aperuerunt. Accidit autem res haud parua admiratione di-
gna, qua Hispanorum virtus, & disciplinæ militaris expugnandarumque arcium
scientia æstimari, meritisque laudibus celebrari possit. Nam septem pedites Hi-
spani, antequam omnibus viribus impetus in arcem fieret, rupibus & saxis rep-
tantes, ac modo internatis virgultis, modo acuminatis eminentium rupium sum-
mitatibus adnisi, in arcem summa animorum audacia ac corporum agilitate per-
uaserunt, quod forte cuncti Basonis milites præliantibus intenti alio mentes con-
uerterant. Eo ab iis, qui intus erant, animaduerso concurritur: magnum cum pau-
cis Hispanis prælium oritur. duo ex eis eodem in loco trucidantur, quinque alii
admiranda virtute, ac felici pedum pernitate sese è muro deiicientes, supra peri-
culosam cum saxis & rupibus colluctationem, quamquam infinitis etiam sclope-
torum glandibus peterentur, incolumes tamen præter omnium spem & expecta-
tionem in castra redierunt. Ab iis edocti nostri, qua facilior in arcem irrumpendi
facultas esset, à Salmensi signum pugnae poposcere, eoque absq; cunctatione con-
cesso, tubæ ac tympana concrepuere, & vniuersis viribus ad eam mæniorum par-
tem, qua hiatus adaperitus erat, acerrimo impetu concurritur. fit pugna atrox &
cruenta. Martino Basoni crus glande traicitur. isque à suis periculo exemptus in
turrim arcis Orientalem infertur. Ex nostris Horuatinouitius, dum cæteros voce,
manu exemploque ad pugnam cohortatur, graue vulnus in pectore accipit. Ga-
spar vero Castelluuius, Hispanorum militum præfectus, fraxinei conti cuspide è
muro detrusus præcipitatur: & non nisi thoracis ferrei, quo tegebatur, beneficio
feruatur. Zapata frontem glande traiectus, magno commilitonum dolore oc-
cumbit; sic ut nostri quamquam summa virtute pugnarent, vulneratis tamen aut
cæsis aliquot tribunis & præfectis, à defensoribus, non sine Salmensis ac Bebeci
dolore, repellerentur. Sub huius prælii euentu, & mora Gregorius Couacius cum
viginti Basonianis militibus ad nostros transfugit: & petente pro eis Bebeco, Sal-
mensis eis omnibus ignouit; quod omnia quæ scire volebant ab eis didicissent.
Interea Basoniani, & præcipue Rutheni ac Valachi prædones, quorum fidei antea
plurimum tribuere erat solitus, cum vulneratum Martinum, ac cæteros præstan-
tiores prælio occubuisse cernerent, collatis inter se occultis sermonibus, de illo
deferendo, arceque hostibus prodenda, consilia inierunt; eaque de re misso ad ca-
stra idoneo homine, Salmensem certiores reddiderunt. Erant omnes eiusdè cri-
minis, proditorisque participes & consci, sexdecem tantum exceptis, qui contra
plures nihil plane tentare aut aggredi audebant; præterquam quod Martinum, ac
alios

alios coniurationis initæ certiores sub silentio reddiderant: Basoni diræ mor-
 tis metu eam reuelare non ausi. Qui tamen à Martino & Demetrio fratribus ger-
 manis periculi admonitus, animū despondit, & ad fugæ capeßendæ consilia versus
 est. Interea nostri ex aggeribus & castris arcem ex condito inuadunt, Rutheni & ^{Rutheni &}
 Valachi, qui intus erant, portas aperiunt: irrumpitur in domos; Hispani, mon- ^{Valachi ar-}
 strantibus coniuratis, scrinia ferrea, decussis repagulis, expilant, auro & argento ^{tem produunt.}
 Basoniano, rerumque multarum præda replentur; pauci defensorum metu per-
 culsi, Franciscus nimirum Tarnocus, qui sæpe Basone ad meliora consilia ample-
 ctenda erat cohortatus, Andreas Beius, & Petrus Sorenius, in turrin, in qua Marti-
 10 nus ex vulnere decumbebat, cum vxore & liberis, ac Lupo ipsius Basonis filio, ac
 Demetrio fratre Germano sese recipiunt. Qui omnes ibidem à coniuratis capti,
 ad Salmensem in castra perducti sunt: à quo prædones muneribus & pecunia do-
 nati, dimissi sunt. qui vero militiæ nomen dantes auctorari voluerunt, eos in nu-
 merum stipendiariorum militum conscribi iussit. Vnum ad Salmenfis felicita-
 tem deesse videbatur, quod Basone à manibus sibi elapsū haud mediocriter
 doleret. Sed ad accumulandam eius lætitiā, fortuna ei fauere imprimis visa est; ^{Baso fugā &}
 & ea quoque in parte ad declarandam lubricitatis suæ simul & rerum humana- ^{lapsus.}
 rum inconstantiam eius voto ac desiderio satisfecit. Is siquidem audita suorum
 defectione & proditione, antequam patefactis portis nostri irruissent, per obsole-
 20 tam, sed occultam quandam portulam, quæ nemini erat cognita, extremo pau-
 re perculsus, cum duobus sociis profugiens, inusitata quāpiam semita, sese foras
 proripuit: & quum per montes & siluas latissime patentes diu oberrasset, ad o-
 pilionem quendam, eundemque prædonem, cuius opera in exercendis furtis &
 rapinis, exagitandisque & spoliandis viatoribus vsus fuerat, eumq; sibi fidissimum
 rebatur, diuertit: ab eoque ingentibus promissis onerato, vt in Poloniæ fines de-
 duceretur, precibus contendit. Verum ille non insolita agitatus perfidia: accitis in
 auxilium tribus suis fratribus, latrocinio æque assuetis, duos Basonis Comites &
 socios extemplo crudeliter interficit, ipsum vinciri iubet: ac vinctum in castra ad
 Salmensem perducit. Quo conspecto exhilaratus, præsepte Bebeco, qui cum Ba- ^{ab opilionē}
 30 sone capitales inimicitias, vt dixi exercuerat, & vt lege in captos perduelles agere- ^{captus.}
 tur, acriter vrgente, Basone & cæteros captiuos publice interfici iussit. Itaque ^{ad Salmen-}
 ante prætorium tabernaculum, primum omnium de Francisco Tarnoco capitis ^{sem perduc-}
 supplicium sumptum est. Deinde Martinus adhuc faucius, & Demetrius fratres ^{tur, & capite}
 Basonis germani, eodem supplicii genere interiere: cum quatuordecem aliis. E- ^{minuitur.}
 rant qui de Matthia, veluti latronum duce, & regis perduelle proscripto, acerbius
 quam capitale supplicium sumendum contenderent, vt vel fractis rota ossibus,
 aut in quattuor frustra sectus pænas daret. Sed Salmenfis illum omnium postre-
 mum capite truncari satis habuit. filium eius adhuc impuberem secum abduxit,
 ac inter ministros suos educatum, cum ad firmam ætatem peruenisset, restitutis
 40 bonis liberum dimisit. Hunc in modum XV. die mensis Augusti, qui Diuæ virgi-
 ni Matri in cælum assumptæ sacer est, confecto bello, perdomitisque rebelli-
 bus, Salmenfis, quinto, postquam Vienna discesserat, mense, victor Agriam
 contendit. Eam hæctenus Perenius occupatam detinuerat. Verum inter alias con-
 ditiones, quibus è carcere Nouæ ciuitatis, in quo per quinquennium detentus e-
 rat, libertati redditus esset, ea quoque addebatur, vt Agria cederet: deq; redditibus
 vsurpatis, quadraginta millia aureorum numum solueret. Sed quum superiori an- ^{Perenius V.º}
 no pecunia Viennam allata, & Perenius è custodia Neostadiensi eodem adductus ^{enna fato}
 esset, vt iuxta pacta liber dimitteretur: prius quam libertate frui posset, diuturno ^{concedit.}
 morbo oppressus, atque extinctus fuit. Porro eam pecuniam Ferdinandus Gabri- ^{Agria à Pere-}
 50 eli filio restituit, atque is in sequenti anno Agriam bona fide se redditurum polli- ^{nii filio Sal-}
 citus, Salmenfi Agriam aduentanti, cum Thoma Varcocio, qui per septem annos ^{menfi & Ba-}
^{thoriora-}
^{dita.}

Zaius ei praeficitur.

Solnoci egregia munitio extructa.

Horuatinovito eius praefectura commissa,

Archiepiscopi Strigoniensis obitus.

Sigismundus Polonia rex annos natus 81. obit.

Et Franciscus Rex Gallorum

Maluetii legati querela de rapinis Turcarum.

Delegati quinque arbitri, qui controversias componerent.

eam cum summa laude gubernauerat, obuiam honoris causa progressus est: & arce oppidoque excedens, ei & Andrea Bathorio Ferdinandi legatis eam permisit: qui Franciscum Zaium, veteranum alae equitum praefectum, donec alius in eius locum mitteretur, ibi reliquerunt. Ipsi vero ad aedificandam in oppido Solnoco, inter Tibisci & Sagiuae fluminum confluentem, nouae arcis munitio, quae superiori Pannoniae defendendae munimento praesidioque foret, cum exercitu iter susceperunt. Eodem iussu Ferdinandi celeriter conuenere procures, & nobilitas armata omnis, cum equestri ordine & ingenti multitudine agrestium: nec multo post Italorum architectorum ingenio atque arte, agricolarumque continuo labore, munitio instar magni oppidi valida atque expugnata difficilis extructa est: & quaecunque ad eam tuendam necessaria visa sunt, abunde omnia comportata. Tormentorum curculium magnae minorisque formae, & sulphurei pulueris, ac ferrearum pilarum ingens numerus illatus. Munitio autem, quam duo confluentes, quos nominaui, flumini cingebant, eodem in loco erigi placuit, quo ante multa saecula septemviri Vngarorum progenitores ex Scythia ac Septemtrione in Pannoniam migrantes eam latissima in planicie condiderant. Ei loco Franciscum Zaium Agriaeductum praefecerunt. quod Agriensem Episcopatum Ferdinandus Nicolao Olaho Cancellario suo dedisset: isque eum Stephano Doboni, alterique Stephano Nesqueio tuendum administrandumque tradidisset. Sed quum non multo post Zaius ad praefecturam Danubianae classis Comaronium iussu regio translatus esset: Solnoco, commendante Salmensi, praefuit Bartholomaeus Horuatinovitus, vir fortissimus, atque ad illud munus omnium iudicio accommodatissimus. Dum haec geruntur, Paulus Archiepiscopus Strigoniensis ex viuis excedit: ac Tirnaviam delatus, quo collegium sacerdotum, post amissum Strigonium transtulerat, simplici & tumultuario sepulchro conditur. fuit utraque in fortuna variis modis exercitus, liberali ingenio & semper iucundo. Ei Ferdinandus tanta honoris & benevolentiae signa deferre erat solitus, ut eidem secum mensam adhibere, conuiuioque excipere non dedignaretur, eumque aliquando somno grauatum in suo cubili quiescere haud grauatim permitteret. Eodem anno Sigismundus rex Poloniae, Annae Ferdinandi coniugis auunculus, cum vixisset annos 81. ac regum pater dictus esset, regnumque Poloniae 40. amplius annis pace & bello fortiter feliciterque administrasset, relicto eiusdem nominis filio successore, Ferdinandi genero, ad superos migravit. quum anno non plane exacto Franciscus Gallorum regem, quamquam aetate iuniorem, pari fato abreptum praecessisse intellexisset. In quo qui de rege vetere cognomine Christianissimo, singularis fortitudo, & militaris disciplinae scientia, simul cum admirabili omnium virtutum concursu, insignesque corporis & animi dotes elucebant; nisi prius iusto ciuilia arma aduersus Carolum Caesarem aduocatis terra marique in auxilium Turcis exercuisset, quibus respublica Christiana insigni detrimentum accepit. Sub id quoque tempus, querelae graues & arduae ab legato Ferdinandi Iohanne Maria Maluetio ad Suly. delatae fuere, de insolentiis, rapinis, & depopulationibus. Turcarum, quas violandis induciis exercuissent. contra Suly. haud leuiore aduersus nostros regere, & ut punirentur grassatores, utraque pars postulare: Dicto igitur die delegati utrinque arbitri ad oppidum Giengessum conuenere; ex nostris Andreas Tarnocius, Stephanus Nesqueius, & Antonius Naguathius: ex parte Turcarum Deruissius cognomento Celebinus, praediues publicanus, ac Mehemetes Cadius, Budae iuri dicundo praepositus, ac Alys scriba, quem ab officio Diuanosigim vocabant. Cum per tribunali confedisent, primi Turcae multis verbis suas querimonias posuere; quae potius iurgia, mistaeque mendaciis calumniae, quam accusationes erant: ita ut ubi inter nostros (venerat enim utrinque valida militum manus) aut militare equum, aut paulo splendidior vestem, aut cristas aut arma conspexissent, ea ab ipsis per Vngaros milites, itinera latrocinii infestantes, rapta esse dicerent, deicerentque. Et quum testes produci postularentur, aderant ad

fallen-

fallendum iurandumque promptissimi quique Turcarum. Ipsi enim magnæ pietatis loco ducunt falsum dicere testimonium aduersus hominem Christianum, ita vt etiam non rogati sæpe sponte adcurrant. Quibus quum Nesqueius testes vacillare, nec se quemquam Turcarum idoneum ad testificandum, aut probum existimare dixisset: extemplo non solum turba astantium & falso conquirentium; sed arbitri ipsi magna iracundia è tabernaculo profilierunt, questi illius verbis non solum nomen totius gentis, sed Sulymani ipsius maiestatem illoto ore læsam profanataque esse. Re in hunc modum ad tumultum & seditionem spectante, aliud incommodum pene par aut maius, quo eorum animi magis stimularentur, nec opinato accidit. Georgius Turius Iusuffum quendam turmæ equitum in Dregelo ductorem, conuiuio exceptum, hasta versicolore donauit. qui cum vino ad nimiam temulentiam repletus, equo conscenso eam vibrasset, seipsum supra fæmur per ventrem posteriore cuspide, quamquam obtusiore transfodit, vt ruptis intestinis paulo post exanimaretur. Ea arrepta occasione Turcæ maiori ira, truculentiaque exasperati, quamquam Iusuffi milites, nihil dolo malo, nihil de industria actum dicerent, clamarentque, conscensis equis furibundi arma cepere, nec multum abfuit, quin Turcis Turium ad supplicium tradi postulanti-
bus, his vero vt in fontem tueri volentibus, infesti concurrerent. Deruisius tamen vnus arbitrorum cæteris placidior, modo precibus, aliquando ira, cursitando inter suos & clamando, auertere à tanto flagitio milites contendebat. Quo tandem auctore, publicæ fidei vinculum præualuit, & deferuescente ira dilatum diffidium: sic vt tam de iniuria, quam cæde in posterum diem cognosceretur. Interim propinqua nox nostros trepidantes admonuit, vt quum non paruo essent in periculo, prouidendum sibi consulendumq; decernerent. igitur tecti tenebris, miro silentio, relictis tentoriis impedimentisque Agriam profugerunt: ita vt Tarnocium & collegas præeuntes, equitum alæ & cohortes instructis ordinibus, duce Francisco Iacositio, subsequerentur: simulque appareret, cum insolentissimis barbarorum Marte potius iudice, & strictis ensibus, quam ciuili iuris & æqui formula esse altercandum. Nec multo post Maximilianus Ferdinandi filius, viginti duos annos natus, florens ætate formaque à Bohemis in regem electus est; singulari patris & omnium mortaliū lætitia, quum esset blando comiq; ingenio, omnibus iuxta gratissimus. Qui non diu post Augusta Vindelicorum, vbi cum patre & Cæsare comitiis Germaniæ interfuerat, in Italiam profectus, deinde in Hispaniam prospera nauigatione ad Cæsarem patrum peruenit: vt illi frequentius in Germaniam redeunti: procurandis rebus Hispanicis, auxilio adiumentoq; foret. Domi autem Ferdinandum res Transsiluanicæ perturbatæ, ac Georgii Monachi, cui fortuna pro virtute fuit, cum Isabella regina, mutuæ grauesq; similitates, Georgiiq; ad Ferdinandum confugientis, & frequenter scriptitantis occultiora consilia, & nuncii diu multumque exercuerunt. Cum enim Petronitius Monacho in tutela regii pueri socius & collega, ad Isabellæ partes, pro eo ac debebat, magis inclinaret, ipseque ne vnus ab illis duobus circumueniretur. correpto ambitione metuq; animo, noua consilia agitaret; Ferdinandum, vt aliquem ex suis, cui maxime fideret, primo quoq; tempore ad se mitteret, orauit. Ad quem, Varadini rebus suis intentum, Albertus Peregus, Camera præfectus missus fuit. Verum nouis consiliis eo quidem tempore initia, & quædā veluti fundamenta iacta sunt: quæ demum gliscente inter partes discordia, cum detrimento & iactura reginæ & pupilli, rei que publ. terminata fuere. Albertus ex ea legatione reuersus, Ferdinando, quæ attulerat, exposuit: Georgium reddendis regno Pannoniæ Transsiluanis & Cassouia, ac diademate regio, à quo erant auulsa, non esse alienū, si pupillo & reginæ, de alio principatu, deq; patrimonio restituendo caueretur: ac deinde Posonium rediens, graui morbo correptus, quum eum sustinere nequaquā posset, rem cæptā aliis subinde

*Turcorum
tumultus;*

*Nostri se sub-
ducunt,*

*Maximilia-
nus in Regem
Bohemia ele-
ctus,*

*In Hispaniam se con-
fert.*

*Georgii Monachi clande-
stina consilia
cum Perego
Ferdinandi
legato,*

*Salmenfis &
Bathorii tra-
ctatio cum
Monacho.*

*Promiffa Mo-
nacho obla-
ta.*

*Georgii re-
fponfio.*

atq; aliis finiendam morte præuentus reliquit. Cæterū eandē ob caufam Salmenfis ex castris & obfidione Murani, Paulum Iſthuanffium regium confiliariū, industriū experientemque virum, iuffu Ferdinandi ad Georgium miſit, vt locum deligeret, ad quē ad tractanda tanti momenti negocia conueniretur. Ferdinando quidem & ſibi videri, vt ipſe Caſſouiam, quæ in eius erat ditione, Salmenfis vero cum Andrea Bathorio ad Eperieſſum proficiſcerentur: ne quam ſuſpicionē Turcæ ex eo congreſſu concipere poſſent. Sed quum Monachus ſe multis de cauſis, traiecto Tibiſco, Caſſouiā non poſſe venire reſpondiſſet: tandem amborum conſenſu oppidum Bathorum eſt delectum. Quo quum prior Salmenfis adueniſſet: ille biduo poſt mille equitibus ſelectiſſimis, totidemq; peditibus comitatus adfuit: exceptiq; ſunt à Bathorio regium in morem plane lautiffime. Ibi Salmenfis & Bathorius de conditionibus tradendę prouinciæ & Coronæ regiæ, quam in Sulymani poteſtatē redactam, & ab eo Iohanni regi redditā diximus, cum Georgio colloquuti, vti erant ambo prudentia & eloquentia ſingulari, propoſuere multis & præcipuis cauſis adductum Ferdinandum cupiuiſſe, vt pacato regno Pannoniæ, Tranſſiluaniam impotēter ademptā recuperare, & membrum reliquo corpori adiicere potuiſſet. Qua in cogitatione quū dies & noctes verſaretur, oportune ſe ab ipſo comonefactum, miſiſſe ad eum Albertū Peregū, à quo etiam Georgium ab eiufmodi conſiliis haud abhorre cognouiſſet: Turcicæ ſocietatis & fidei ſumam inconstantiam & perfidiam animo reputantē: cuius ante paucos annos, quum regina iuxta ac pupillus ab illorum tyranno Buda in Tranſſiluaniam pulſi ac relegati ſolū vertiſſent, periculum fuiſſet. Verendum etiānum haud mediocriter eſſe, ne repertis iræ atq; odii cauſis, quæ apud crudelē & iuris omnis contemptorē barbarum in procliui haberentur, etiam Tranſſiluania, ac quā modo beneficiario nomine poſſident, ditione excluſi, de vita etiā & ſalute periclitentur. Satiſ lōge conſultiuſq; fore, ſi procul ab illius vicinia agitando, ab iniuriis & contumeliis eius ſecuri vitam quietā tranſigant. Ferdinandum pro eo quo erga remp. Chriſtianā afficiatur ſtudio ac pietate, daturū eis in Sileſia, pacata & ab hoſtibus barbaris lōge diſſita, prouincia tutū manendi locum; Opolienſem nimirū principatū cum idoneis redditibus: hæreditatē etiam, q̃ pater reliquerat, ampliſſimā prorſus & plane principalem redditurū, & pupillū in filium adoptaturum. Et ſi eum firmata ætas virum fecerit, filiam Iohannā, quum ad nubiles annos ætatē produxerit, ei deſponſaturū. Pro nauata vero opera, ipſi Archiepiſcopatum Strigonienſem de manu traditurum: & apud ſumum Pontificē partes ſuas impoſiturum, vt in numerum Cardinalium paucos poſt dies recipiatur. Atque de his omnibus non tantum diplomata edi cupere, verum etiam pacta vtrinque iuramento confirmari. Ad quæ Georgius breui ſermone reſpondit, ſe iisdē rationibus ſeruandæ ab hoſtibus barbaris in præſens Pannoniæ adductum, ad ea, quorū Salmenfis & Bathorius comeminiffent, Ferdinando ſcribenda nunciandaq; animum applicuiſſe: eadē mente negotia agitaſſe, reginā & pupillum vt imbelles & viribus modicos, iniurię barbarorum expoſitos eſſe, quos ab obitu Iohannis variis fraudibus quaſiuiſſe occaſiones rerum turbandarum, & occupandæ prouinciæ, experimento cōperiſſet: niſi ipſe cura & labore, ſtudioq; ſuo indefeſſo, impendentis ruinæ cladem auertiſſet. Se daturum etiamnum omnem operam, vt regina reſtitutis corona & prouincia, pactis ſtare haud abnuat. Sed exercitu & armis opus fore, quibus & illa, ſi nolle, adigi, & Tranſſiluania ac Pannonia in vnum redactæ conſeruari queant: poſtquam cuius palam eſſe poſſit, Turcarum principem, pro illis haud dubium bellum moturum. Sibi ſatis ſpei præſidiique in gratia & liberalitate Cæſaris & Ferdinandi ſitum eſſe, à quibus vt pacta hæc ſolennibus tabelis, ac iureiurando confirmentur, ſibi æquum videri. Porro poſt alios collatos ſermones decreuere hæc ad Cæſarem & Ferdinandum in hunc modum referri oportere, ac certum diem, quem breui à Ferdinando intellecturus ſit, arma, pa-

ratos exercitus, idoneum ducem, ac quæ futura sint necessaria cuncta in prom-
 ptu ad futura. His peractis Monachus Varadinum, ac Salmenſis Agriam reuer-
 tere: & ea de quibus conuenerant, ad Ferdinandum celerrimis nunciis perferen-
 da curauere. Sed dum Salmenſis Agriæ & Solnoco muniendis incumbit, ac ea-
 rum quas tractabat rerum expediendarum finem expectat: priusquam Cæſaris &
 Ferdinand i mentem accepisset, maligna febris Agriæ tentatus, non multo post, a-
 liis atque aliis superuenientibus morbis, importuno tempore, non sine summo
 Ferdinand i dolore vita functus est: cuiusque funus à filiis, quos tres reliquit, Vien-
 nam deductum, paternoque sepulchro illatum fuit. Eo mortuo Ferdinandus
 10 Iaurienſem præfecturam, Honorio Cunspergero confert, ac Hieronymum Car-
 louitium ei legatum esse iubet. Ladislaus Giulaffius, Iohannes Paxius, Vincentius
 Gregorocius, Iohannes Colofius, & alii clarioris nominis viri, centenſis equiti-
 bus ducendis conducuntur: omnibusque stipendium ab Austriæ prouincia solu-
 dum decernitur: quod is locus amissa Buda, & Strigonio Viennæ defendendæ
 perquam accommodatus videretur. Interea Veligianes Perſa, Albæ præfectus,
 ex omnibus præſidiis, magna Turcarum manu collecta, omnem inter Iaurinum
 & Papam regionem late populari & vastare cepit. In ea excursione IIII. Turca-
 rum millia fuisse dicebantur. Præerat Papæ Paulus Ratcaius, Besprimio Eme-
 ricus Telequeſſius, viri excellenti virtute ac militari ſcientia præſtantiffimi.
 20 Qui quum cognito hostium itinere, eos quos modo nominaui Iaurino euo-
 caſſent, ac è Tata Gregorius Petrinianus aduenisset, ad initia ſilvæ Bacaniæ, haud
 procul Besprimio obuiam hostibus procedendum decreuere. eisque à populan-
 do reuertentibus, ad locum, cui Ponti Tabulato nomen est, occurrerunt. Veligia-
 nes viſis noſtris ſtatim ſubſtitit, & ſigna ac frontem in eos obuertit, neque certa-
 men detrectauit. Cum contrariæ acies promouerentur, iamiamque manus ef-
 ſent conſerendæ, Ratcaius & Telequeſſius, qui inter Paxium & Petrinianum ma-
 gnas, hoſtilesque ſimultates intercedere ſciebant, alta voce ambobus compella-
 tis, Chriſtiani nominis milites mutuis odiis carere, eorumque inimicitias morta-
 les eſſe debere præſati, poſtremo dixere; eligerent vtrum vellent, aut ab exercitu
 30 recederent, aut in mutuam gratiam redirent. Nec ii reluctandum ſalutaria mo-
 nentibus arbitrati, ſpectante exercitu dextras iunxere: ac deinde cum hoſtibus
 vna omnes congreſſi, eos in effuſam fugam vertere. captiui extemplo liberan-
 tur, ex Turcis plurimi cadunt: Veligianes ſaucius elabitur. maior pars hoſtium
 relictis equis per montium & ſilvarum latebras, notosque calles ægre diffugit.
 capti hoſtium ad DC. ſed equi multo plures. Signa militaria XIII. ad Ferdi-
 nandum miſſa. Cæterum quænam cauſæ Monachum ad tractandum, ineun-
 dumque hoc fædus, & reginam Tranſſiluania cedere coegerint: quod arduas
 prorsus & difficiles eas eſſe oportuerit: edi palam atque exponi neceſſe opor-
 tunumque videtur. Petrus Petrouitius tutor reginæ & pupilli, Monacho pa-
 40 ri poteſtate Iohannis teſtamento collega datus, vir quidem ſimplex & ambi-
 cione procul: ſed tenacitate ſingulari, quum videret reginam & pupillum ina-
 nia nomina eſſe, Georgium imperio potiri, rerumque omnium ſummam ad
 illum reſpicere: opes cenſusque regni non in publicum redigi, nec pupillo ad
 futuros vſus cumulari: ſed omnia à Monacho pro libidine adminiſtrari, vrbes
 & copias militares ab eius nutu pendere; qui cæptis eius obſtarent, variis cir-
 cumuentos artibus opprimi: conſilio cum regina, atque iis, quos pupillo im-
 primis fidos eſſe putabat, communicato, auctor Georgio fuit ſuaſorque, vt de-
 lectis ad cuſtodiam ærarii probatæ fidei & indiſtriæ viris, pecuniam, quæ ex
 fodinis auri, ſalis, argenti, ac vectigalibus & liberarum ciuitatum cenſibus
 50 proueniret, ad pupilli adultam ætatem congerendam atque reponendam pa-
 teretur. Verum Georgius, vt erat regnandi cupidus, & ambitionis indomitæ,

Nicol. Co-
mes Salmen-
ſis obit.

Iaurienſis præ-
fecturam
Kinspergero
Ferdinandus
confert,

Veligianis
Albæ præfe-
ctus noſtra
depopulatur.

Ceditur à
noſtris & fu-
gatur.

Cauſſæ, quæ
Monachum
ad fædus hoc
cum Ferdi-
nando ineun-
dum perpu-
lerunt,

Petrouitii &
Georgii diſ-
cidia & con-
tentiones,

ea perquam acerbe tulit : responditque se res pupilli & reginæ, in eum usque diem summa fide, solertia, & integritate administrasse, probeque sui officii, quod sibi moriens Iohannes commendasset, meminisse : ut nullius criminis conscientia oneri sibi futura videatur, aut pertimescenda sit. deinceps quoque eodem fidei tenore partes suas obiturum, neque unquam passurum, ut ab eo quem nulla in re offendisset, loco motus in ordinem redigatur. Reginæ & pupillo nihil haftenus defuisse. veri principis nomen apud ipsos fuisse semper, & nunc esse : sibi nihil præter labores & rerum difficillimarum curas & sollicitudines relictum, proinde si princeps puer, Dei ope & amborum cura diligentiaque educatus adolescat, visuros omnes, & ipsum imprimis, quamquam nunc plurimis ad stipendia militum, ac eius & reginæ necessitates sumptibus opus sit : se tamen eos non vlla sua ambitione aut proprii lucris studio, sed officii necessitate adductum erogasse : & tamen refertum, nec inane ærarium eis relicturum. Quæ postquam ad reginam delata essent, cui omnium optime constabat sibi verba tantum dari, & præter regii nominis titulum nullam superesse potestatem, ferunt eam exacerbato vehementer animo tantopere fuisse commotam, ut adhibitis in consilium & adnitentibus Antonio Lossioncio, Francisco Patancio, & Ambrosio Paruo, quorum consiliis eo tempore utebatur, Alba relicta, Lippam ad habitandum protinus migrare, aut in Poloniam ad matrem Bonam, abducto secum filio, proficisci constituisset. Ea in cogitatione versantem reginæ animum, ambo tutores, cætera discordes, sed in eo vno animis, & sensibus coniuncti, mixta minis prece, & vim forte, nisi paruisset, adhibitori, domi retinere. Bona quoque regina, dissidii cognitis, missis ad filiam & tutores nunciis, dissidium in præsens pacavit. Sed illud breui post, maioribus quam antea odiis & viribus recrudit. Nam Georgius reginam cum Petrouitio Cibirium ire volentem, vrbe excludendam curavit, ne ea munitissima & opulentissima vrbe occupata, sibi detrimenti aliquid inferrent. Cum autem provincie Nobilitas indignum esse putaret, reginam ab ingrato & impotente Tutore usque adeo circumscriptam teneri, ut sua etiam vrbe ignominiose arceretur, vindicandam enormis facti contumeliam armis & bello decreuere. Nec Georgio defuit animus, quin extemplo arma pararet, exercitum conscriberet, Siculosque & Saxones, quos largicione & muneribus sibi conciliauerat, in auxilium conuocaret : postremo nova consilia cum Ferdinando iniret, ut eo in subsidium accito, opem & præsidia sibi aduersus inimicos atque æmulos compararet : ideoque colloquium cum Salmense & Bathorio, tametsi ipse alias eius causas obtenderet, necessarium esse iudicabat. Intera comitia indicuntur Claudiopolim, in quibus regina virgines quasdam natione Polonicas nuptui tradidit, celebratis magna hilaritate & pompa nuptiis : & censum populis imperavit centum numorum, obulo minus. quod apud illos excedere religioni habetur. quem censum exegere veterem in morem. In iis comiciis regina multum, de Georgii cum Ferdinando rege consiliis, conatibusque quæsta est : & tam ipsa quam Petrouitius ea Sulymano per literas & nuncios detexere. Nec multo post, Mahumetum ex iis quos Chaufios vocant, quosue Græcorum Imperatorum more, Turci quoque principes obeundis legationibus adhibere solent, in Transsiluaniam mittit, cum literis ad singulos proceres ac Siculos & Saxones, minacibus, contumeliosis, irarumque plenis : quibus se, quum Budam, non adimendæ a pupillo causa, sed usque ad eius firmioræ ætatē conseruandæ ac deinde restituendæ, suam in tutelam accepisset, Transsiluaniam, Temesuarium, ac inferiores Vngariæ partes ei concessisse, eosdē, quos pater moriens educatores, curatoresque reliquisset, adhibuisse, & a quorumvis iniuriis defendisse memorabat. Nunc certis indiciis perlatum ad se, Georgium Monachum quem probris, conui- ciisque acerrimis proscissum, desertoris ac proditoris nomine appellabat cum Ferdi-

*Regina hisce
exacerbata
in Poloniam
secedere sta-
tuit.*

*Retinetur à
tutoribus,*

*Excluditur
Cibirio à
Monacho,*

*Proceres illi
obstant,*

*Comitia
Claudiopoli
à Regina in-
dicta.*

*Querela Re-
gina de Mo-
nacho,*

*Sulymani
contumelio-
se in Geor-
gium litte-
ra,*

nando, hoste suo, occultis consiliis initis, à pupillo contra fas fidemque, & quam profiteretur, religionem, nefarie & impudenter defecisse, puerumque innocentem proditum, regno à se illi concessio eiicere constituisse. Itaque eis omnibus publice priuatimque mandare, ne Georgio amplius quicquā credendum, aut obtemperandum putent, sed potius aduersus eum statim arma capiant, eumque quauis occasione è medio tollendum curent; aut captū & catenis oneratum ad se mittant: reginaque dictis parere nequaquam detrectent: cui & filio eius ipse paterno amore fouendis ac tuendis etiam deinceps propensissimus esset futurus. Literarum summam & superba Sulimani iussa verbis vberius & maiori ambitione Mahmutus exposuit. Regina virilis animi mulier, Sulimani fauore præsidioque freta, dimisso cum muneribus Chaufio, arma parare non dubitat: Antonius Losontius, & Franciscus Patotius clientes suos & subditos armant, & centuriant, equites conscribunt, ac cum Petrovitio, qui ex Thracibus equitum alas & cohortes euocauerat, Albam castra promouent, & Aluincium oppidum, quod exiguo Georgii præsidio tenebatur, primo impetu capiunt. Vnde Petrovitius partem copiarum ad Chanadium occupandum sub ductu Nicolai Cerepouitii Thracum præfecti mittit: ipse Albam ad castra reuertitur. Aberat Varadini Georgius quum nouos hos motus, nouum bellum aduersum se concitatum cognouit. Nec mora coactis repente copiis, quas continuis stipendiis alebat, in Transsiluaniam magnis itineribus proficiscitur, ac Saxonicas Ciuitates Sebestum & Megiesum occupat, & in earum alteram comitia indicit. ad quæ Siculi, quos largitione & muneribus sibi deuinctos reddiderat, & quarundā urbium Saxones cōueniunt. Ex iis comitiis tumultuarie collectis, legatos ad Sulimanum mittit cum maximis muneribus, qui se nomine publico fictis pro tēpore rationibus excusatū reddant, & crimina, quibus insimulatus esset, diluant. Ipse ad oppidum Siculorum Vasarhelum, cum castris progreditur, vbi Andream & Valentinum Mardonffios, reginae affeclas, suosque aduersarios forte reperi- tos clam interfici iubet, vt se ignaro trucidatos dicere posset: Thomæ Varcocio suo Varadini præfecto (is enim post redditam Agriam, relicto Gabriele Perenio, ad illum se contulerat) vt Chanadium obsidione liberet, mandat: qui summa adhibita celeritate progressus, in campis Chanadio late subiectis Cerepouitium & Thra- ces, qui ad octo millia erant, fundit & fugat, & Gasparem Perusitium Scardonæ natum, Georgii affinem, liberat; solutaque obsidione, & Petrovitii ditione vsque ad Temesuarii mænia, igne ferroque vastata, ad Georgium reuertitur. In ea pugna cum Thracibus pugnata, Antonius Siculus & Lupus Pernesius, in genua vulnerati postea perpetuo claudicarunt. Rebus in hunc modum ad arma & ciuile bellum iterum deductis, Iohannes Salancius à regina Budam mittitur ad Cassonum, veterem olim in classe Danubiana trierarchum, sed nunc Budæ res curantem, donec in locum decedentis Mehemetis Iahioglis, alius Byzantio mitteretur. In Valachias quoque ambas nuncii mittuntur, petitum auxilia. Nec Cassonus, sicuti à Sulimano erat iussus, cum exercitu venire distulit: ac ipse in Lippæ suburbanis subsistens, Feruagam cum ducentis equitibus Deuam præmisit, percunctatum à regina, quidnam fieri, & quem nam plecti iubeat. Verum Iohannes Turcus, qui accepto à regina commeatu, ne cum Turcis, qui patrem fraude doloque interceptum, in custodia mori coegerant, iisdem in castris militaret, Feruagam nocturno prælio victum, cum maiori suorum parte cecidit, interfecitque. Cuius casu Cassonus commotus, & fraudem ac insidias suspectans, è Transsiluania pedem retulit, ac eo vnde venerat reuersus est. Valachii etiam quater mille & quingenti, qui à regina vocati, in Transsiluaniam hostiliter irruperant, ad Alpes Hacia- cas, quæ portæ rubeæ dicuntur, & haud procul Brassone vrbe, oppida Prismanum & Hermanum populati, obuia quæque igne & ferro vastauerant à Iohanne Quendeffio & Ladislao Vdenffio Georgii ducibus cæsi, ac trans alpeis

Regina Soly-
mani præsidio
freta,

Bellum Ge-
orgio infert.

Econtra Ge-
orgius, exer-
citu temere
constato, Se-
bestum, &
Megiesum oc-
cupat.

Legatos ad
Solymanum
ablegat.

Chanadium,
ductu Varco-
cii obsidione
liberat,

Thraces fun-
dit.

Petrovitii di-
tionē vastat.

Turcica &
Valachica au-
xiliares copia
à Georgio du-
cibus prosti-
gata.

*Georgius cum
Regina in gra-
tiam redit.*

*Qua paulo
post dissuta
fuit.*

*Georgius Fer-
dinandi lega-
tos iterum
conuenit.*

*Plures ex
Transsylua-
nia deficiunt
à Georgio.*

*Georgius E-
niedum ad
comitia se
conferit.*

*Ferdinandi
Regis copias
accescit.*

*Ioan. Castal-
dus exercitui
præst.*

exacti fuere. Pulsis hostibus, & Reginae auxiliaribus copiis, comitia iterum promulgantur, quibus nuntii publico nomine ad Reginam mittuntur, hortatum Reginam, ut arma seponat, & pace cum Georgio facta, filium ipsi & Petrovicio, ad Rempublic. capeffendam educandum exhibeat, ut à teneris annis ei administrandæ assuefactus, vergente ætate promptior euadat: Se sacramenta denuo in eius verba prestituros. Sed Regina teneram filii ætatem, & vix decem annos supergressam causata, se de eo alienæ educationi committendo excusauit: pacem, si Georgius sincere offerat, non renuere respondit. Annitentibus postremo nunciis, ac Georgio nihil subesse doli iurante, mutuam in concordiam reducti. Ferunt Georgium abiecto animo, supplici, & ad humilitatem composito, flentem & ad vberes lachrimas promptum in genua procidisse, & præteritorum venia implorata, futuris fidem & obsequium pollicitum. Verum ea concordia, infirmis nixa fundamentis, non multo post, pari utrinque inconstantia temeritateque corruit. Georgius siquidem captis cum Ferdinando fœderibus innixus, ea rursus repetenda censuit: & cum illius legatis in oppido Diosego conuenit. quo animaduerso Regina, promulgatis ad Eniedum oppidum conuentibus, publicam contra Georgium causam, plenam querimoniarum & criminum, ac proditiōis instituit: illum immensorum Iohannis beneficiorum immemorem, tam pupillum innoxium, quam prouinciam Ferdinando & Germanis, vendidisse. itaque se suam ac pupilli salutem ipsis vehementer commendare: donec à Sulimano auxilia oportune matureque adueniant. Plures ex Transsiluanis, Georgii fraudibus cognitis, relicto eo, ad Reginam descivere: Antonius Quendius, Melchior Balassius, Paulus Bancus aliique. Itaque Georgio omnis administratio interdicitur, & quum Varadini esset, ne illinc pedem efferat, neue in Transsiluaniam amplius redeat, cum minis & extremi periculi denunciatione iubetur. Sed Georgius non se, sed Reginam violata concordia, turbandis rebus occasione primam dedisse dictitans, nequaquam vocatus, ultro, regina ac plerisque aliis inuitis, ad comitia Eniedum profectus, Siculis & liberarum Ciuitatum legatis in partes traductis, à Regina postulauit, ut eos, qui se deserto & prodito, ad ipsam singulari perfidia desciuissent, & præter illos Michaellem Chaquium, epistolarum magistrum, & Ambrosium Paruum, quorum consilio nouarum hæc discordiarum semina sparsa essent, producere & supplicio afficiendos tradere vellet. Interea vero Ferd. edocuit, quo in statu res Transsiluanicæ haberentur, admonuitque ut exercitum primo quoque tempore expedire, & maturam sibi laboranti opem ferre meminisset. Nec tamen multum abfuit, quin Georgius, præualentibus Reginae partibus, ac Melchiore Balassio, ante alios operam nauante, qui cæteris audacior turbidiorque erat, ad arma præoptioribus, regno pelleretur, nisi Ferd. duces, & copiarum in procinctu esse, & haud procul Tibisco iter maturare nunciarentur. quæ res Georgio salutem attulit, Reginae vero & eius factioni metum formidinemque haud mediocrem incussit. Erant enim copiarum quamquam vel numero nequaquam contemnendæ: virtute tamen & robore, ac fama ducis, rebus præclare gestis inclyti, prorsus firmæ validæque. Constabant namque ex tribus millibus veteranorum Hispanorum, qui Gallicis Germanicisque bellis, & proxime Africana aduersus Mauros & Numidas expeditione egregia fortitudine militassent: ac legione Germanica, quam Felix & Baptista Comites ab Arco ducebant, & equitatu Germanico, qui Carolo Sirotinio parebat. Præerat exercitui Ioan. Baptista Castaldus, Magister castrorum Caroli Cæsaris, vir valida viridique senectæ, à contubernio & disciplina Ferd. Dauali Marchionis quondam Piscarii celeberrimi ducis, ad illud summi imperii fastigium euectus: quem Ferd. suos Germanici nominis duces, infelici exitu re gerere solitos expertus, à Cæsare fratre summis votis expetiuisse dicebatur. Adiunxerat ei ex Pannoniis, Andream Bathorium, Thomam Nadafdium, & Stephanum Losoncium, virtute, & rebus æque præclare fortiterque gestis non impares, sic tamen ut summa omnium,

omnium rerum ad Castaldum respiceret. Hæ copiae quacunque iuerant, proce-
rum & Nobilitatis militibus, iubente Bathorio, qui prouinciis Pannoniæ superio-
ris præerat, vetere instituto receptis, indies augebantur: iamque ad alpes, quæ ob
albedinem quandam arenosæ argillæ calci similis & in eo monte frequentes Me-
zessia vocantur, per quas breuior quidem, quamquam montibus & siluis ingen-
tibus impedita in Transsiluaniam via est, peruenerant. Et Regina earum aduen-
tum non satis tempestiue præuiderat, nec si præuidisset, satis virium ad arcen-
dum erat. Cum per alpes tormenta currulia, & carri, impedimenta que castrorum
lentius proueherentur, Georgius anteuertendum bellum ratus, Albam obsidio-
ne cingit, qua paulo ante Regina discesserat, præfectumque in ea Franciscum Boi-
niciam Chrouatam reliquerat: cumque eam per XX. dies oppugnasset & mænia
vetusti operis diruisset, milites ad eam manu capiendam diripiendamq; incitados,
aggredi eam prohibuit, ne Reginae thesauri & carior supellex prædæ eorum expo-
nerentur. Itaq; scriptis ad Reginam literis, & Francisco extrema minatus, ni oppi-
dum dederet, effecit ut illud deditione in suam potestatem veniret. Capta Alba,
Reginae, omnia, quæ isthic habebat, restituit; eamq; ut secum colloqui vellet ro-
gavit. Quod Regina ab omnibus destituta, ac metu Hispanici exercitus perterrita,
quamuis inuita, admisit: & in oppido Sebeffo, quod vno ab Alba milliari distat, in
mutuum conspectum, mutuosq; sermones ventum est. Ibi Georgius supplex &
flens, & vix ob crebros singultus proloquutus, veniam precatur, & breui recolle-
cto animo, adesse duces Ferdinandi cum valido exercitu proponit. rem eo esse de-
ductam, ut Transsilvania cedendum, & corona & Cassouia haud cunctanter red-
denda sit. ipsam centum millia aureorum numum dotis nomine accepturam: filio
principatum Opoliensem in Silesia, & patrimonium, quod ad quadraginta arces
firmas opulentasq; constituat, restitutum iri. Venturam in coniugem Ferdinandi
filiam minimam natu, dum ambo ad nobiles ætatis annos peruenerint. Quibus
ut ipsa assentiatur, se etiam atq; etiam vehementer orare, quum in dubia, ac perfida
Turcarum societate nihil firmum, nihil cõstans, nihil deniq; stabile esse, tũ se tum
Reginam multis argumentis compertum habere. à Ferdinando nõ secus ac à parẽ-
te benefico, & Cæsare fratre, principe potētissimo, quorũ vterq; pactis iureiuran-
do firmatis subscripturus sit, omnium fortunarũ accessionem, & tutelam esse ex-
pectandã. Ad hæc petere, ut quatuor illius ministri, qui suis cæptis obstitissent, uti
antea publico nomine petitũ esset, suo iudicio arbitrioq; plectendi sibi tradantur.
At regina inops consilii, postquam Petrouitius, in quo spem collocare videbatur,
solita tenacitate & cunctatione nihil se commoueret, & Turcarũ auxilia fero ap-
parerent: contra Georgius suis, alienisq; copiis instructus omni ope & studio cæ-
ptis insistendum arbitraretur, quid nam diceret, aut faceret non habebat. Itaq; in
fletus & lachrimas conuersa, se quidem pactis assentiri respondit; ac regno, Casso-
uia, coronaq; cedere: Sed Deum Opt. Max. superosq; omnes testes inuocare, se ut
tantum vnico filio præiudicii afferat, inuitam coactamq; facere: ipsum ad talia fæ-
dera, contra herilis pueri iura minime descẽdere debuisse: quibus regno priuatus,
& in exteras regiones relegandus exularet. Sed eundem Deum immortalem, qui
hominum ingratorum sceleribus puniendis mira æquitate inuigilet, huius etiam
enormis piaculi ultorem vindicemq; futurum. Et ut exemplum in eum statuatur,
quicunq; horum est causa malorum, se dies & noctes assiduis precibus imploratu-
ram. Habito hoc colloquio Castaldus, exercitus imperator paulo post, cæteri-
legati Claudiopolim aduenere, ac castra in suburbanis locauere. Cæterum regina &
Georgius eodem comitia indixere, ipsaque adducto filio adfuit; ac cum Castaldo
& legatis, iuncta dextra, ministros, quos Georgius dedi ad luendas pænas posce-
bat, quosue ipsa salubri consilio secretioribus in locis abdiderat, venia impetrata,
periculo simul & latebris exemit. Deinde cum ex ordine Nobilitatis, ac Siculi

Alba à Geor-
gio capta est.

Colloquium
Georgii cum
Regina,
ut Transyl-
uania cedat.

Regina flens
se pactis as-
sentiri re-
spondit.

& Saxones frequentes conuenissent: sacra in æde maiori celebrantur, præsentibus, Regina, filio, & Georgio, ac Ferdinandi legatis. peracto sacro, adhibiti aris iurauere, Castaldus, Bathorius, & Nadasdius pro Ferdinando & Iohanna eius filia: & ad pactorum fæderum condiciones adimplendas. Regina eodem modo ac filius, postremo Georgius sacramentum dixere. quo dicto tubæ ac tympana concrepuere: & faustæ acclamationes, sublati vocibus, repetitæ. Deinde Regina Coronam & sceptrum, cæteraque eo spectantia, in arca vetusti operis, sed ferreis repagulis bene munita depromsit, & ad proceres, qui lōgo ordine adstabant, breui sermone hæc intulit. En præsentibus vobis, atq; intuentibus, viri Pannonii, coronā & sceptrum, Regni Vngariæ insignia, Ferdinando Regi mittenda do atq; trado. Faxit Deus Opt. Max. vt id vobis vniuersoq; Regno, rei q; pub. Christianæ felix, faustumq; sit. Verum animus mihi præfagire videtur, atq; vtinam falso præfagiat, vos hoc diademate neminem deinceps vestræ gentis & sanguinis Regem ornaturus. Equidem hoc in meam filiiq; iniuriam vergere haud ignoro: sed mihi facere, quod alii volūt, oportet: magna tamen me spes tenet, fore vt filio quoque meo aliquando melius prospectum sit: vt quamquam nunc mutatis sedibus alio migrandū est; tamen in spem regni educato, Dei Opt. Max. ope, & vobis annitentibus, pristinā fortunam recuperare liceat. Castaldus diadema acceptum, Andreæ Bathorio Somliano, Dominico Doboni, & Laurentio Niario tradit, vt illud cum alis equitum suorum ad Tocaum vsq; & Tibisci ripas comitentur: ibiq; Ferdinandi legatis, quos ad Tocaum eius recipiendi gratia misisset, perferendū tradant. Qui mandata exequuti Sforcia Pallauicino, ac Gaspari Seredio Tocaui repertis tradiderunt. atq; ii ad Ferdinandum Posonii Comiciis peragendis incumbentem detulere. Regina vero nō multo post, arces omnes, quæ eius nomine tenebantur, translato in Ferdinandum imperii iure, sine vlla mora Castaldo tradi iubet. Is de tradendo Temesuario, Lipa, Carano, Sebeſſo, Lugassio, multisq; aliis ciuitatibus & arcibus, quin obtemperaturus esset, qui eas tenebat Petrouitius, non parum dubitare videbatur. Itaq; arcem Muncaciam, magni momenti & opulentia, in finibus Poloniae sitam, ei, donec vitam produxerit, promittit: atq; is tradito absque cunctatione in potestatem Stephani Loſſoncii Temesuario, aliisq; locis, ad reginam venit, cum ea simul Cassouiam, illinc vero ad occupandum Muncacium profecturus. fuere ex Transsiluanis nonnulli factioni reginae addicti, qui Petrouitii nomen non tantum aperte fugillandum putarent: sed etiam conuitiis enormibus, ac editis libellis proscinderent, qui quum munitissimam Temesuarii arcem, urbemq; in potestate haberet, & Thracum copias equestres & pedestres, Turcarum auxiliis permistis, breui tempore, faciliq; negotio in aciem educere, nec impares Castaldo vires & exercitum comparare posset, quibus reginam in prouincia tueri posse videretur: nihil tamen viro dignum efficere, nec se commouere ausus fuisset: sed tantum se reginae & filio inseparabilem futurum exilii comitem, præfatus, Temesuario & aliis amplissimis ditionibus tam facile excedendum existimasset. At reginae suscipiendo itineri cum Petrouitio parata, per aliquot dies Claudiopoli subsistendum fuit, quod puer regius in valetudinem incidisset. qua tamen breui subleuatus vna cum matre Cassouiam iter aggressus est, quo eum Melchior Balassius, Franciscus Patocius, cū turmis equitum suorum, ac alii quidā ex proceribus comitati sunt. Georgius vsq; ad Silahum, quod est ad radices alpium Mezeſſiarum oppidum, comitatus, ambos millenis aureis numis muneris loco donatos, adiunctoq; Ladislao Vdēſſio, qui eos suo loco Cassouiam vsq; comitaretur, dimisit: & vberimis profusis lachrymis, puerum exosculatus, Claudiopolim rediit. Cassouiam aduentantē reginam Leonardus Ceceius, qui urbem ante quindecim annos proditione, vt supra diximus, occupauerat, cum armatis præſidiariis obuiam progressus, in urbem deduxit, vbi per aliquod tempus, dum res ad iter necessariae, & carriaciumenta vehendis impedimentis

*Pacta conuē-
ta vtrinque
iuramento
confirmata.*

*Regina coro-
nam & regni
insignia Fer-
dinandi lega-
ti tradit.*

*Arce etiam
suas Castaldo
dari iubet.*

*Arce Muncac-
ia Petrouitio
promissa.*

*Temesuarium
Loſſontio
traditur.*

*Regina ex
Transylua-
nia excedit.*

*Cassouiam
venit, ibique
nonnihil mo-
ratur.*

mentis conquiruntur, ac conditionibus soluendæ dotis Ferdinandus satisfacit, conquiescendum duxit. Illinc Balassium & Patocium, & alios, qui officii causâ Transsilvania eam comitati fuerant, dimisit: relictis tantum Petrouitio, Chaquio, epistolarum magistro, & Ceceio, qui in Silesiam vsque erant cum ea profecturi. Sed Ceceius, repentino correptus, atq; exanimatus morbo, itineris eius comes esse non potuit. Quæ res ingenti dolore Reginae animum affecit, fuerat enim acerri-

*Ceceius ibi
obit.*

NICOLAI ISTHVANI PANNONI, HISTORIARVM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XVII.

Væ tribus aut quatuor Principibus Pannoniæ regnantibus, paulo remotiora ab hominum memoria gesta sunt, & quam funesti bellorū exitus ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum, cladibus aliis post alias subsequutis euenere, è fide dignis literarum monumentis eruta, superioribus libris exposita sunt: deinceps certiora quidem & clariora sequentur, vt pote quibus ætas

nostra proxima, quorumq; memoria recentior est, nequaquā tamen vllis partibus lætiora. Nam hæcenus in Illyrico & Pannoniæ medio ad vtramq; Danubii ripam,

30 res improspere gestæ non sine mærore & luctu conscribendæ fuere: nunc Transsilvania & inferior Pannoniæ pars, antea ctis bellis intactæ, ac opima pace quiescentes, eadem fatali bellorum contagio perculsæ, ac externis, ciuilibusq; armis deflagrantes memorandæ erunt. Cum enim Ferdinandus redacta in obsequium Transsilvania, ac Pannoniæ corona, sceptroque recuperato, quietis & tranquillitatis spe, mortaliū omnium animos, & præsertim Pannoniorū impleuisset: ea mox portento similis, inuecta in omnes partes dira vastitate, maxime atrox & diuturnum bellum effudit. Sulimanus siquidem quum ex suorum literis, ac Petrouitii ac reginæ querelis ea, quæ in Transsilvania acta essent, cognouisset; seq; vt summum pupilli tutorem ea iniuriæ indignitate affectum reputasset, ira atque vindictæ cupidine incensus, quamquam bellum aduersus Persas necdum intermisisset, Ioan-

40 nem Mariam Maluetium, qui Constantinopoli res Ferdinandi curabat, ad purpuratorum concilium, quod illi Diuanum vocant, cui Rustanus, gener præerat, accitum, percunctari iubet, an ea quæ ad se essent perlata, de turbatis contra inducias Transsilvaniæ rebus, vera essent, nec ne. Et quum is, qui à Ferdinando vel
50 ab amicis nihil ea de re mandati, nihil literarum accepisset, constanter negaret, incerto nec vlllo auctore subnixo rumori fidem dandam, ipse productis, quas è Pannonia acceperat, variis literis, ira furoreque præceps, neglecto gentium iure ac legationis religione, cum vt improbe mentitū, conuitiis publice pscissum, maleq; exceptum in septē turrium carcerē, quē Turcæ Iediculam vocant, extēplo coniici, pellicēq; qua vxoris vice utebatur, & res eius omnes sub hasta venūdari iussit. Nec mora Mehemetē equitum Europæorū magistrum contractis vndiquaq; copiis, & addu-

*Maluetius
Ferdinandi
legatus à So-
lymano in
carcerem
coniectus.*

*Mehemetes
se expeditioni
Pannonica
accingit.*

*Vt reginam
cum filio in
Transylua-
niam redu-
cat.*

*Turcici exer-
citus Duces
præcipui.*

*Bechea arx
à Turcis oc-
cupata.*

Besquerecū.

*Et Chan-
adium ignaua
nostrorum
deditio.*

*Alia præterea
complura ca-
stella sine ca-
de & sangui-
ne Mehmet
sibi subiicit.*

adductis prætorianorum Ianicerorum cohortibus, in Pannoniam, indeque in Transsiluaniam proficisci, ac reginam cum filio, eiectis ex prouincia Germanis ac Ferdinandi copiis, reducere iussit. Hic est ille Mehemetes Beglerbegus, qui à patre Bulgarico sacerdote vi ademptus, in cubiculo Sulimani à tenera ætate educatus, & postea purpuratorum princeps, & Selymi secundi, viuo adhuc Sulimano, gener adscitus, Sigetanæ arcis expugnator, ac cognomine Magnus à Turcis dictus est, postremo vero à quodam motæ mentis monacho Turcico, ex eorum cætu, quos ipsi Deruissios vocant, adactò per ilia mucrone, interfectus. Is igitur non diu moratus copias è Græcia & Peloponneso, ac limitibus, qui ab citeriore Hellesponti littore, ad Samandriam atq; Belgradum vsq; extenduntur, ad Salsum lapidē, quod Sirmienfis prouinciæ oppidum, in vltiore sinistra Danubii ripa situm, ab Vngaris Saloncamenum vocatur, conuenire iubet: ipse cum copiis, quas Byzantio discedens secum adduxerat, eo progreditur, & ibi in æstiuis, dū reliquæ conueniunt, aliquot dies, quieti & recreandis militibus, & iumentis concedit. Confluxere breui in eius castra limitum præfecti, & ipse Vlamanes ex Possegana & Bosnensi præfectura, & Menhethames & Camberes eius populares & transfugii comites Persæ, ex oppido Suornico, necnon Alibegus è Sirmio Aiakis purpuratorum olim principis filius, & Achomates, Mihaloglis dictus, & Cassonus è Transiluaniam finibus, in quos à regina vocatus irruerat, paulo ante pulsus: ac Martalociorum & Asaporum peditum, magnus numerus; sic vt sexaginta fere armatorum millia in castris haberi dicerentur.

Promoto exercitu, Danubium ad Petri Varadinum, Tibiscum vero ad Titulium, qua Beogus amnis ei miscetur, factis vtrobique pontibus transiecere. Occurrebat eis prima fronte arx Bechea, cui Castaldus commendatione Bathorii præfecerat Thomam Santannæum, adiuncto ei collega Gabriele Figedio, quos quum Mehemetes fide interposita ad se euocasset, multisq; & magnis promissis de arce dedenda, frustra onerasset, singulari perfidia & fraude in castris retinuit, ac omnibus simul copiis arcem aggressus, in potestatem redegit, trucidatis omnibus defensoribus, ac ipsis etiam præfectis. Illinc itum est ad Besquerecum, quod in lacu, quem complures amnes eo in loco concurrentes, & stagnantes efficiunt, situm est, illud dissensione præsidiariorum, quorum maior pars metu perculsa diffugerat, facile captum est: quamquam naturali situ adeo esset munitum, vt vel ipsorum hostium confessione difficillimam habuisset expugnationem. Chanadium deinde sequebatur, Episcopi vrbs & sedes, arce ad Marosum amnem sita, & templo celebri, sed nullis cincta mænibus quam Ferdinandus Francisco Vgodio collegii sacerdotum Albensium præposito, ad commendationem Georgii Monachi paulo ante dederat. Eius præfectus extremo pauore & formidine consternatus, nullo expectato ictu tormentorum, clauis artis Mehemeto obuiam attulit, eamq; extemplo dedidit. Cuius loci deditio tantus pavor & metus vicinos omnes incessit, vt quamquam copiarum Ferdinandi non procul essent, quarum adminiculo viribusq; defenderentur, tamen omnes desertis castellis atq; arcibus fæda fuga varias in partes dilaberentur. Ex iis fuere præter eas, quas captas ab hostibus retulimus, Galadum, Aracia, Bessenianum, Naglacum, & Fellacum; Iaxitiæ familiæ sedes Challia, Bodorlacum, Egressum, Sadorlacum, Eperiessum quod inferius vocatur, Francisci Patocii natale solum, Horogsegum, Somlium, & Illadia Iohannis Palaticii, qui Georgii Monachi equitum ductor erat, patria: quæ omnia Mehemetes sine sudore, sineq; suorum vulnere facile occupauit. Sunt autē hæc fere omnia loca, in amæna & patienti planitie, iuxta irriguos amnes sita, vbertate soli, pecorumq; fecunditate, piscium copia, frumenti, pabuli, pomorumq; abundantia, cæliq; benignitate nulli terrarum secunda. Chanadii aliquamdiu substitit, spectabundus, quonam nostrorū consilia tenderent, quidue Monachus & Castaldus molirentur.

Nam

Nam prætereorum copias, quæ Varadini æstiuabant, Andreas Bathorius & Francis-
 ciscus Patocius Lippæ cum auxiliis Nobilitatis, ad octo aut decem millia militum
 vtriusq; ordinis habebant, quibus accesserat Carolus Sirotinius, cum mille equi-
 tibus Germanis Varadino missus. Thomas vero Varcocius ad pagum Erdohegium
 haud minore exercitu in castris erat: ita vt coniunctis viribus & acceptis à Castal-
 do campestribus tormentis, cum hostibus manus conferturi crederentur. Sed eos
 Georgius frequentioribus literis, à pugna & dimicationis consiliis dehortatus, vt
 quieti in castris sese continerent, iubebat. Interea Thraces, qui in campis Teme-
 suario subiectis late sedes habebant, tot arcibus & castellis ab hoste captis perter-
 riti, ad Mehemetem singulari perfidia defecere, ac muneribus ei allatis suam indu-
 striam, simul & operam, redigendis in potestatem Temesuario ac Lippa vrbibus
 ultro obtulere. quorum primores, equis, vestibus purpureis, pecunia donatos di-
 misit, ita ne quid occasionis, qua intercipiendis illis fidem suam probatam redde-
 rent, negligere vellent, ac ab se deinceps quid facto opus esset, expectarent. Eo-
 dem tempore Vlamanes Chanadio cum quingentis equitibus, ad exploranda no-
 strorum castra, egressus, se in siluam prope Sadolacum locâdis insidiis oportunam
 abdidit, vt si quos è castris pabulatum aut lignatum egressos reperiret, ad Mehe-
 metem citato cursu perduceret. Accidit autem necopinato casu, vt Thomas quoq;
 Egidius, cum centum equitum turma, eodem animo aliquid de hostium castris
 explorandi, è Lippa ad eam siluam progrediretur. vbi quum in hostes numero &
 viribus longe superiores incidisset: ab iis facile victus, & profligatus est, cæsis aut
 captis fere suis omnibus: ita vt ipse cum septem duntaxat sociis Lippam conster-
 nato metu pauoreq; animo, effusa fuga reuerteretur: ibique Turcas cum tota mole
 copiarum Varadinum tendere, ac eam urbem obsidere statuisse, falso nunciaret.
 Quo rumore quamquam incerto Nobilitas ac milites ex illis regionibus euocati,
 fædo vsi consilio, spretisq; Bathorii mandatis, Varadinum celeriter ire ceperunt:
 vbi coniuges & liberos ac cariorem supellectilem reliquerant. Bathorius vt eos re-
 tentaret, neue Egidii incertis rumoribus mouerentur, seuerissimis verbis castiga-
 bat. frustra tamen omnia fuere: atq; ii summa celeritate abire perrexerunt. Nuda-
 tus per hunc modum copiis, præfidiisq; Bathorius, quamquam inuitus, eos sequi
 coactus est. Exemplo eius Carolus Sirotinius & equites Germani, collectis in car-
 ros sarcinis Varadinum redierunt: & eis, qui ibi in castris cum Castaldo & Geo-
 rgio erant, haud paruum timorem incusserunt. Sed quum eos rumores inanes & fal-
 sos esse comperissent: Bathorius cum iisdem copiis ad Tamashidam castra loca-
 uit, & Gabrielem Perenium in contubernium suum adsciuit. Varcocius in prio-
 ribus ad Erdohegium castris sese continuit. Franciscus vero Pathocius & Melchior
 Balassius Giulæ cum satis valida manu militum, modicis inter sese interuallis castra
 habebant. Consternatione cæterorum discedens Lippa Bathorius arcem oppidum-
 que Iohanni Peteoni defendendum commisit, attributis ei iusto numero præfi-
 diariis, & rebus tolerandæ obsidioni necessariis. Lippam antea nullis cinctam meni-
 bus Georg. Marchio Brandeburgicus, ducta Ioan. Coruini vxore Beatrice, vti alias
 diximus, loco potitus, muris & propugnaculis primus muniuerat, hoc vnum e-
 gregii operis munus totius vitæ suæ decursu exequutus, cætera prodigus & abli-
 guritor. Sed quum Mehemetes propius urbem aduentare diceretur; prætor urba-
 nus, ac ciues perterriti, Peteoni, ni arce excedat, cedem minari, & vim adhibere: ra-
 ti se eo facinore sibi consulturos, & Mehemetis gratiam, fauoremque conciliatu-
 ros. Peteo repentina defectione Ciuium, ac minis territus, quum aut turpem fu-
 gam, aut decoram mortem propositam haberet, consilii inops, puluere sulphureo
 ignibus iniectis incenso, & tormentis vsque ad summa fistularum ora, eodem pu-
 luere repletis, vt eius violentia rupta, inutilia redderentur, relictâ arce sibi ac suo-
 rum saluti turpi fuga consuluit. Et Mehemetes occupata vrbe ac arce, eam Vlaman-

*Nostra copie**Thraces ad
Mehemetem
singulari per-
fidia deficiunt.**Exercitus no-
ster Varadi-
num se reci-
pit.**Neglectis Ba-
thorii man-
datis.**Lippa à Pe-
teone turpi-
ter deserta ho-
stium iuri
cessit.*

*Vlamanica
tuenda est
commissa.*

ni, cum quinque millibus selectissimorum Turcarum tuenda commisit. Ad Challiam vero custodiendam Achomatem Mihaloglim cum ducentis Bestiis, qui vnico equo stipendia merent, & centum peditibus ire iussit. Et Camberes Naglacum defendendum sibi delegit. Ferunt Vlamanem perlustrata vrbe, cum in templo, quod Carolus primus Pannoniae Rex memoriae Ludouici Episcopi Tholosani Stephani Quinti Regis Vngariae ex Maria filia nepotis, Caroli ipsius patru, qui in numerum diuorum relatus est, dicauit, praegrandes plumbeas fistulas, quibus inter obeunda sacra modulari solent, conspexisset, cuius vsui essent, percunctaretur, inflari iussisse, & cum sonum gratum auribus ederent, collaudasse. Franciscum tamen Segedinum, monachorum patrem & templi eius curatorem, virum pi-
um, doctumque, ab Lutheranis falso insimulatum & innocentem, quod absconditos in locis templi secretioribus thesauros haberet, extractis quinque dentibus, totoque corpore male mulctatum, barbarica feritate excruciauit. Tan-

*Mehemet Temesuarium
obsider.*

tis rerum successibus Mehemetes auctus, ad obsidendum Temesuarium recta proficisci constituit, cui ad tempus tuendo, donec alter quispiam surrogari posset, à Castaldo praefectus erat Stephanus Lossontius, summo loco natus, manuque &

*Lossontius cum
Hispanis illi
praest.*

consilio aequè promptus: eique ex Hispanis adiunctae duae cohortes, Bernardino Aldana duce, & Alphonso Perezio à Baethica vltioris Hispaniae prouincia oriundo ac Gaspare Castelluio Sardo, & Roderico Villandrado, qui à tempore belli Muraniani, quod Nicolaus Salmenensis comes, sumpto de rebellibus supplicio, prospere confecit, in Pannonia militauerant, & ab Vngaris mirifice diligebantur. Quum eo peruenisset, collocatis ex vtraque parte tormentis arcem simul & oppidum circumfedit. Lossontius cum Alphonso Perezio egressus, acerrimum cum antecursoribus Turcis certamen contraxit, in quo quum diu pugnatum esset, hostes terga vertere; nostrique captis aliquot, sed multo pluribus interfectis, eos fugientes vsque ad castra persequuti, victores redierunt. Dum Mehemetes Beglerbegus Temesuarii obsidioni incumbit, duplex in limitibus quos paulo ante deferentibus nostris caeperat, detrimentum accepit. Nam quum Mihaloglis Challiae incuriosius agitare, Franciscus Chrouatus, ob staturae proceritatem Magnus appellatus, re intellecta Castaldum ac Bathorium orat, vt data sibi aliquan-
ta equitum ac peditum manu, fortunam tentandam concedant, an ea arx repen-
tino impetu intercipi posset. Itaque eorum permissu Franciscus Sismannus, ipsius Bathorii, ac Stephanus Henicius, Patocii equitum praefectus cum sexcentis militibus se socios itineris & laboris adiunxere. Fauit Francisco fortuna, & quod animo destinauerat, facinori exequendo, blanda ac propicia arrisit. Forte enim euenerat, vt Mihaloglis eo vespere à castris domum veniens, milites Turcas conuiuio exceptos, comotationibus mutuis ad multam noctem detinuerat, atque ii primum circa auroram somnum capefferent, cum nostri repente appositis scalis mania conscenderunt. Nec mora inermes & semisopitos, vinoque graues aggressi, partim in ipsis lectulis, partim quosdam sumptis repente armis repugnantes facile cecidere. Mihaloglim nudum, ac inopinata re territum, exanimique similem, Chrouatus dubia adhuc luce cognitum, ac sese dedentem caepit, & brachiis circumplexum ab iniuria caedeque abstrahere conatus est. Sed in ipsius manibus & complexu, à militibus, non sine Francisci dolore, glande traiectus atque interfectus fuit; & arx direpta atque incensa. Alia quoque in parte, haud meliore fato fortunaque res gesta est à Cambere, qui Naglacum praesidio tenebat. Is enim oppido Maconi, illa in regione admodum amplo, ac agri & vinearum fertilitate celebri, incertum quibus de causis iratus, cum ducentis equitibus eo venit, vt caesis ciuibus, direptoque oppido, priuatam iniuriam, qua se affectum falso dictitabat, vlcisceretur. Cum isthuc venisset, & oppidanos longe maiori numero esse animadu-
uerteret, quã vt ipse eis nocere posset, per occultos nuncios Mustapham Segedini pra-

*Chrouatus
Challiam Mi-
chalogli adi-
mit.*

*Mihalogli
occisus.*

uerteret, quã vt ipse eis nocere posset, per occultos nuncios Mustapham Segedini pra-

præfectum (qua in vrbe superiori anno arx latericij operis Sulimani sumptibus ædificata erat) vt sibi auxilio veniret, orauit. iussu interim prætori, vt excubias opportunis in locis disponderet, & si hostile quid ingrueret, de eo se quamprimum admoneret. Prætor intellecto ab amicis diro Camberis proposito, atque consilio, haidonibus, qui castris exeuntes in circumuicinis locis sparsim vagabantur, secreto nunciat, Turcas è Naglaco ducentos apud se esse, posse eos, si venire non dubitent, facili negotio deleri: se quoque & iuuentutem oppidanam auxilio & adiumento venturos. Appropinquantibus Haidonibus, prætor Camberi significat, vexilla candidi coloris procul fulgentia conspici. ille suos esse ratus, quos in auxilium Segedino euocauerat; obuiam progreditur. Sed in oppidi fine, in Haidones incidit initoque cum eis certamine, sclopetorum, glandiumque vi coactus, multis suorum amissis terga vertit, versusque flumen Marusum, cum paucis fuga elapsus est. Ibi Turcæ partim flumine merfi interiere, partim interfecti, cædem quam alijs parauerant, ipsi subiere. Camberes, amisso equo, nauicula quam piscator forte obtulerat cum quinque socijs in vltiorem ripam traiecit: cæteri ad vnum desiderati omnes.

*Camber Per-
sa, multis è
suorum nu-
mero casis, su-
ga euadit.*

Sed ciues patrata re manere in oppido nequaquam ausi, illud vacuum reliquerunt. Iam XIII. dies effluxerant, ex quo Mehemetes Temesuarium summa vi oppugnabat. sed Lofoncio ac Hispanis se & urbem magna virtute & fortitudine defendentibus, irriti eius conatus habebantur: & Castaldus atque Georgius viribus suis diffusi, castris sese continebant: quamquam plurimorum iudicio tantum copiarum habebant, vt contractis vndique illis, haud impares hostibus esse censerentur. Itaque Ferdinandum per celeres nuncios de supplementis exercitus, mittendisque absque mora copiis frequenter admonebant. Sed quum ab eo tardius, quam res & necessitas posceret, auxilia mitterentur, Georgius & Castaldus, mutuo habito consilio, Siculos & Saxones è Transilvania Vngarosque & Valachos euocatos in castra conuenire iusserunt. quumque segnius conuenirent & se nequaquam passuros, vt aggrediendis muris obiicerentur, dicerent; Georgius interposita fide cauit, ne nisi quibus id cordi foret, ad irrumpendum cogerentur. Igitur magna multitudo ad campum illum, qui à Panibus nomen habet, victoria Stephani Bathorii, cognomento cælibis, & Pauli Quinifii à Turcis reportata clarum & celebrem, sumptis armis confluit. Nec mora Castaldus cum regijs copiis, quas adduxerat, ac Georgius cum Transiluanis, diuisis in quatuor ordines agminibus, versus Lippam castra promouere, ac Bathorio & Thomæ Varcocio, vt ad Totissaradum oppidum se & exercitum præstolarentur, iussere. Sed quum Bathorius crudelissimis neruorum doloribus affligeretur, Gabrielem Perenium Petri filium summæ spei adolescentem, qui suo sumptu cum egregia equitum ala in castris militabat, delegit, qui loco suo copias in castra perduceret. Is itaque & Varcocius cum decem millibus militum se eis coniunxerunt. Nadaſdus copias suas, quamquam nec numero contemnendas, promptitudine tamen ac militum robore, nec non præfectorum virtute nulli secundas adduxit, vtpote quibus Valentinus Magiarus, Ladislaus Giulaffius, Sebastianus Absternius Sirmiensis, alique complures clarioris nominis ductores præerant. Omnes copiarum numero hostibus erant longe superiores; nam ad centum millia armatorum diuersis in castris ante obsidionem Lippæ fuisse abijs, qui bello interfuere, accepimus. Quibus copiis in vnum contractis, Castaldus & Georgius Lippam contenderunt; eo consilio, vt Temesuarum à Turcis summa vi oppugnatum liberarent, & si Mehemetes Vlamani laboranti suppetias laturus occurreret, pugnae potestatem darent, aut consilio ex tempore & occasione capto, quod opportunum foret, exequerentur. Dum in itinere essent, Monachus, significante Ferdinando, exoptatum nuncium de se in numerum Cardinalium adscito accepit. Totam tamen eam tantæ dignitatis & fastigii

*Centum mil-
lia armato-
rum in castris
Lippensibus.*

*Georgius in
Cardinalis
collegium
optatus.*

fastigii accessionem, moderato animo tulit, quasi non diu ea se fruiturum præsenti-
 ret. Sed Mehemetes, quum se Temesuarii mænibus oppugnandis frustra hærere
 cerneret: iamq; com meatibus absumptis, exercitus inedia fameq; laboraret, nec
 milites in castris manere, legibus id permittentibus, vltius vellent, soluere obsi-
 dionem, & Byzantium reuerti constituit. Habent enim Turcæ omnes tam præto-
 riani, quam qui agris & latifundiis à principe donati, suo sumptu militant, veterem
 ab Amurate primo concessam libertatem, quo tempore de Ladislao Pannoniæ &
 Sarmatiæ Rege in campis Varniensibus victo atq; interfecto insignem victoriam
 reportauit, ne vltra diem Diuo Demetrio sacrum, qui ad finem Octobris incidere
 solet, in castris durare cogantur, quem diem ipsi Cassonginum vocant. Is iam præ-
 terierat: ita vt Autumnales dimidii Nouem. dies nō vana hiemis signa, frigidioresq;
 pluuias niuib; intermixtas attulissent. Itaq; relicto Lippæ Vlamane, & eo bono e-
 uentui commendato, haud multum moratus XIV. die, postquam Temesuarium
 obsederat, conclamatis vasis, & retractis, summo noctis silentio tormentis, castra.
 Belgradum reduxit. Losoncius reanimaduersa, hostes insequutus est, & plurimos
 ex eis cepit; ac tandē relictis eis, quod viribus superiores essent, ex itinere ad Nagla-
 cum hostium munimentum diuertit, ibiq;, quum Caidazes præfectus occurrisset,
 à Losoncio fusus fugatusq;, in arcē sese proripuit, quem Losoncius vsq; ad portam
 arcis insequutus, quum pons, qui portā claudere solet, suspēsa catena subito attra-
 hi nequisset, simul cū hostibus ingressus, prostrato Caidaze, arcē quoq; eodem im-
 petu cepit atq; diripuit, vacuamq; & succensam reliquit. At nostri nondū cognito
 Turcarum discessu, Lippæ propius succedentes, vniuersa copiarum mole eam cir-
 cumuallarunt, nullo hostium se in cōspectum dante, quos exire Vlamane interdi-
 xerat, ne capto à nostris eorū quopiam, de vrbis ac p̄sidii statu edoceretur. Dispo-
 nente aut cuncta Castaldo, hoc ordine acies & oppugnatio institutæ sunt. Ab ori-
 ente collē, qui arci oppidoq; supereminet, ac commodā ad muros vtriusq; loci tor-
 mentis infestandos, facultatē habere videtur, stipendiarios milites & Hispanos, de
 quorum virtute & fortitudine, magna omnibus opinio inerat, vna cū Germanis
 occupari iubet, interq; eos, prætorium suum tabernaculū erigi, à meridie vero ad
 Marusi amnis ripas, Georgium Monachum cum Transiluanis collocat: Bathorius
 aut & Nadaſdus ac Vngari, ad occidentē solem, extensis tentoriis cōsedere: & tor-
 menta ad collē attracta, ad partē, qua Diuo Ludouico sacrum, de quo diximus, ha-
 bebatur tēplum, in muros qua debiliores esse videbantur, dirigi iussa sunt. Vlama-
 nes eius tēpli turrim cōscendens, castra nostrorū specularus, nec vlla timoris, aut
 demissi animi signa p̄ se ferens, defendendæ vrbis cōsilium curamq; suscepit. Sub-
 urbia ramen, quæ erāt amplissima, in quibus multæ variorum artificum sodalita-
 tes, officinæq; mercenariorum habebantur eorumq; præcipue, qui latiores è lana
 & centonibus pileos ad arcendum solis feruorem & pluuias, ac equestres penulas
 cōficiebant, extemplo succendi iussit: in quo haud parua com meatus, viniq; præ-
 fertim copia cōdita erat. Quæ ad vsus castrorum suorum cōseruari, & ab incendio
 eripi cupiens, Castald. missa Hispan. sclopetariorum centuria, Ioan. Villosa Canta-
 bro duce, ignes extinguere iussit. Sed iis maxime inualescentibus, quum Hispani fru-
 stra defudassent, domus & tecta, quæ maiori parte ex materia & argilla cōstabant,
 simul cum rebus ad victum necessariis puncto temporis conflagrarunt. Paulo
 post fracto pilis tormentorum, procidenteque muro, qui per triduum assidue, nec
 de nocte intermissis ictibus verberatus esset, Turcæ iubente Vlamane fossam de-
 cem passibus latam, staturæ humanæ altitudine introrsus subitario opere effodere
 ceperunt: ipseq; suis animandis & cohortadis inuigilando, rebus gerendis summa
 ope industriaq; prouidebat. Magna enim erat opinio apud Turcas iuxta ac nostros
 virtutis eius peritiæq; expugnandarum simul & defendendarum vrbium, vt qui à
 pluribus annis, ex quo deserto Tahmasi Persarum rege cuius sororem pro coniuge
 habe-

*Mehemet à
Temesuarii ob-
sidione disce-
dit.*

*Losoncius,
Caidaze oc-
ciso Naglacū
inuadit.*

*Lippæ à no-
stris obsessa.*

*Vlamane eā
defendente.*

*Suburbia in-
cendi iubet.*

habebat, ad Turcas trās fugisset, multis bellis præliisq; & in ipsa castris Noui in Dalmatia, nouissimaq; Strigonii expugnatione industrius maxime & fortunatus dux apparuisset. Iam Idus Nouembris effluxerant, quum Castaldus mænia adeo diruta esse videret, vt viam militibus ad irrumpendum patere existimaret; conuocatis diluculo ducibus, tam Vngaris quam Hispanis, communicatoq; cum eis consilio, milites vt corpora curarent, & cum meridiei tempus foret, & ab se signum tubæ ac tympanis accepissent, muros aggredierentur, imperauit, proposito præmio, iis qui primi mænia conscendissent, aut signa intulissent. Monachus quoq; suos eodem modo ad virtutem & rem gerendam præmiis promissis cohortatus, Siculis & Saxonibus, prout antea erat pollicitus, immunitatem pugnandi concessit, iisque exceptis, qui cum aliis ad edendum nobile aliquod facinus vltro incitarentur. Eodem etiam momento Thomæ Varcocio, qui à Castaldo cum Iohanne Villosa, & Antonio Encinello, Hispanorum promptissimis, ac Roderico Villandrado, & Aloysio Bariento præfectis, ad exploranda quæque vrbes, arcisq; loca miserat, reuerfo, idem consilium inuadendi per ruinas oppidi impensius probabatur. Igitur Castaldus prouido industrioq; consilio, antequam vrbs inuaderetur, ne quis tumultus in castris oriri, aut si forte hostes, nostris prælio occupatis & dimicantibus, extrinsecus adcurrerent, & nostrorum ordines turbare aut confundere possent, equitatum ad incerta belli paratum esse, consensissq; equis extra castra excubare iubet:

20 Iohannem Turcum cum parte Vngarorum, adiuncto ei Carolo Sirotinio, cum cataphractis Germanis, ad ripam Marusi, & paulo infra eam stationem equites Barthorii, & Nadafdii & Nobilitatis collocat, & vt diligentissime excubent, cohortatur. Dum in hunc modum boni diligentisq; ducis munia obit, necdum signo adoriendæ vrbs publicato, per pauci Hispani, & vix septem aut octo milites mutuo colloquuti, cohortante Ferdinando Botto, Petri Abulensis Manipulario, qui absente cohortis signifero, eo forte die signum gestabat, ne Hispanicæ gentis decus ab exteris præriperetur, qui expugnandarum urbium peritia semper ante alios fuissent, magnum sed temerarium facinus ausi, præeunte magno cursu Botto, & signum præferente ad mænia prouolarunt; & cum Turcis pro sui paucitate magnum &

30 cruentum certamen in ipsis muris contraxerunt. Verum à Turcarum & Ianicorum promptissimis, priusquam succurri potuisset, amisso vexillo ad vnum omnes cæsi interiere. Nec mora cæteri Hispani, conspecta commilitonum fortuna, subitaneo impetu, sublati vexillis in hostes ferri cæperunt: ducentibus Villandrado, & Encinello, pugnamq; restaurarunt. Sed quum Turcæ multis partibus superiores essent, eorumq; tria millia aduersus per paucos sese opposuissent, ancipiti pugna res gerebatur. Quo animaduerso cohortes Germanicæ, quas Felix & Baptista Comites ab Arco ductabant, contineri nequiuerunt, quin Hispanis laborantibus opem ferrent. itaq; procurentes nullo signo, nullo ducum expectato imperio, cruentum certamen denuo renouant; & diu protrahunt. Verum multitudine hostium victi, multis suorum amissis terga vertere ceperunt. Cecidit in eo aduerso conatu Encinellus, & Aldanæ signifer, & Villandradius graui accepto vulnere pugna excessit. capta ab hostibus signa quatuor, & ex Hispanis Germanisque desiderati complures. Castaldus & Monachus cæteri que duces eo tempore cibum sumebant. Primus omnium Nadafdius fuga nostrorum animaduersa equum arripuit, atque accurrens ad pugnae locum celeriter equo descendit; vexillumque de manu vnius ex Vngaris signiferi abreptum in murum sustulit, ac nostros, vt ora in hostes obuerterent, summa virtute atque audacia impulit. Eius exemplo Vngaris muros repetentibus, Hispani quoque resumptis animis pugnam redintegrant. Clamore pugnantium & tormentorum fragore exaudito, Castaldus & Monachus, relictis propere mensis, prosilientes ad arma conclamant, & consensiss equis citato cursu eo, vbi certabatur, aduolant. Eos cæteri sequuti omnes in

Castaldus & Monachus
Ducibus.

Castaldus & Monachus
Ducibus.

Impressione
strorum præ
cipue Hispano-
rum in rui-
nas muri se-
cta.

Sed à Turco-
rum multi-
tudine repulsi
terga vertunt.

Nostris pugna
instaurant.

Castaldo &
Monacho
Ducibus.

pugnam certatim ruunt. Monachus deposita cuculla, viridique sumpto paludamento, plumeis cristis pileo surgentibus insignis, in aciem prodit, pedites Vngaros magna sublata voce concitat, equites pedibus pugnare iubet. Nec Castaldus quicquam praetermittit, quo suos in praelium reducat, sic ut Hispanos & Germanos magno clamore compellatos, abolendum restaurato conatu acceptum dedecus, & victoriae parandae incumbendum ingeminaret, eorum fore victoriam, qui pertinacius pugnando in acie perstitissent. Hispanos omnibus etiam transmarinis bellis contra Mauros & Turcas insignia Virtutis fortitudinisque trophaea erexisse: non committendum, ut nunc in conspectu tot fortissimarum gentium degeneri animo pristinum decus fæde amittant; neque desistendum, donec hostes locopellantur. Per hunc modum Nadaudio vexillum praeferente, & Castaldo & Georgio in prima agminum fronte concurrentibus, redit nostris animus: ceteri et, qui in stataria acie erant relictis, à colle, confertis ordinibus, descendunt, & magna vimuros & hostes inuadunt, Mars terribili fremitu recrudescit, clamor & vociferatio virorum, fragor crepitantium sclopetorum aera ferit, atra pulveris sulphurei nebula mutuum pugnantibus aspectum adimit, tympanorum, tubarumque sonitu cuncta implentur. Sforcia Pallauicinus cum Italis iussu Castaldi adcurrit, & inter primos immixtus cum hoste pugnat: Villosa & eius signifer Franciscus Salsedus mania superant, signumque inferunt: eos Vngari sequuntur, plurimi utrinque cadunt, postremo Turcae nostrorum impetum nequaquam sustinentes detruduntur, & in duas partes dissipati, terga vertunt: sic ut una eorum acies cum Vlamane praecipiti fuga se in arcem reciperet: altera, in qua septingenti equites erant, per auersam portam, quae ad Marusum praeterfluentem ducebat, intento cursu dilaberetur. Verum ut quoque bipartito fugere incipientes, partim in equestres Ioannis Turci & Sirotinii copias, quas à Castaldo optimis locis dispositas retulimus, inciderunt, primoque ab illis fusi & concisi, remenso Maruso, mox ab equitibus Bathorii excepti, & quadam veluti indagine clausi, quamquam sese dedentes, nequaquam tamen recepti, ad vnum omnes interfecti sunt. Alterum eorundem agmen fugiendo iuxta ac pugnando fessum, vulneribusque debilitatum, Hispani nemini parcendum vociferantes, ad vnum deleuere. In priore pugna certatum est vehementius, equo Ioan. Turci septem vulneribus. 30 fauciato, ipse per hemicyclum, cui pedem inferum habebat, adeo validum Turcico acinace ictum sustinuit, ut dissecto hemicyclo ferreo, & ruptis calceamentis, pede et leuiter perstricto, periculum tamen euaderet, Turcamque veruto quod ab Ephippii capite pedebat, conficeret. Franciscum quoque Sismanum, equitum Bathorii praefectum ab hostibus, occiso equo, humi prostratum, socii seruauere. Sed in oppidi oppugnatione, cum plurimi utrinque occubissent, & nostri Turcis in arcem fugientibus instaret: & terga caderet: noua pugnae facies orta fuit. quum n. pons, qui arcem petituris transeundus erat, angustior esset quam ut confertis & conglobatis, metuque percussis agminibus iter praerberet: hostes conuersi pugna renouata, nostros inuaserunt. Ibi Simon Forgatius, acerrime pugnans, undecim vulneribus acceptis, & utrumque crus lancea 40 traiectus, ab Hungaris & Hispanis ægre protegatur: & plurimi partim sauciantur, partim praecipites in fossam de ponte deiiciuntur. Verum post longam concertationem, reiecti, ac in arcem compulsi hostes, oppidum nostris reliquere: à quibus mox illud summa celeritate direptum fuit: nec contemnenda in eo praeda reperta. Forgatius inter cadauera nostrorum & hostium semianimis repertus, & in castra perductus, postea conualuit. Castaldus capto oppido, & praeda militibus concessa, ad arcem oppugnandam animum, viresque conuertit; ac aduectis tormentis, aggeres tribus in locis constituit: ex quibus arcis mania verberarentur: deditque munus tormentarii negotii procurandum Sforciae Pallauicino, qui operam nauandam cupidus, portam arcis quassandam suscepit: atque alio in loco à latere alterius portae flumentanae sinuosas scrobes effici iussit: ipseque

ibi cum mille peditibus Germanis, ac quingentis equitibus custodiae causa locum sibi delegit: tertia oppugnatio ab Occidente versus Chanadium instituta est: & singulis aggeribus fena tormenta maiora, & totidem mediocria inuecta sunt, quibus per nouem dies arx acerrime concussa est: usque adeo, ut Vlamanes & Turcae de eius defensione desperare viderentur. Accedebat annonae & rerum necessariorum ingens penuria, qua vehementer laborabant. Quibus rerum difficultatibus adductus Vlamanes, de deditione cum quibusdam sibi notis ducibus & praefectis agere cepit: & si cum suis copiis dimitteretur, Chanadium & Lippam se dediturum polliceri. Cui Monachus, qui sibi omnium copiarum imperium vendicare videbatur, non tantum abeundi libertatem, sed etiam usque ad tutiora loca committatū tribuendum censebat, ne Sulymanus nimia nostrorum in Vlamanē crudelitate offenderetur. Contra Castaldus, ad quē ita volente Ferdinando totius eius expeditionis summa respiciebat, auctoritatē suam, ea intempestiui nec satis fidelis consilii arrogantia sperni & conculcari molestissime ferebat: (eo tamen dolore astute dissimulato) ad arbitrium victoris deditionem exprimendam iudicabat: quae haud dubie breui sequutura erat: quum obsessis cuncta alimenta defecissent: & nonnulli ex Turcis miserabilem in modum fame interirent, alii felibus aut equina carne, aliisque lege vetitis eduliis vescerentur, aegreque vitam sustentarent. Ad plures alias offensionum causas, quibus Castaldi animus, a Monacho alienatus erat, oraeque ex iis dirae simultates, quas ille Ferdinando secrete perscribebat, eumque ad tollendum ē medio Monachū exacuebat; haec dissensio, istudque clam initū cum Vlamanē commercium, quod Castaldus in maius subinde attollebat, Monacho exitiū paulo post peperit: quandoquidē fato virgēte, eius prudentia minor deinceps fuit: quamuis antea cautior & consideratior ab omnibus habitus fuisset. Quamquam igitur Castaldus, ut suo arbitrio deditionis condiciones fierent, merito postulare videbatur: ei que duces & praefecti fere omnes assentiebantur: tamen eo inuito, Monachus ab Vlamanē ingentibus promissis oneratus, quibus se apud Sulymanū pristinum gratiae locum recuperaturū affirmabat, viginti dierū inducias cum eo paciscitur. qui dum elabuntur, commeatu ac rebus necessariis eum clam iuuisse dicitur: sicuti id a Castaldo & Pallauicino per idoneos homines, omnia eius dicta & facta assidue explorantes, certis indiciis compertum esse ferebatur. Quae quum Castaldus Ferdinando, per celeres nuncios significasset, nec cum saluo Monacho, quieta Transsilvaniae possessione potiturū, denunciaisset; venit in castra Iulius Sanazarius, stabuli regii promagister, a Ferdinando cum mandatis missus, ut si Castaldus, sublato Monacho, res in tranquillo futuras censeret: ageret quod ē republica fore videretur. Paulo post per equos summa celeritate dispositos adfuit etiam Scipio Comes ab Arco, eo praetextu, quod cum Felice & Baptista Comitibus, propinquis suis, de priuatis, quas magni momenti haberet, rebus colloqueretur: re autē vera cum iisdē, quibus Sanazarius erat missus mandatis. Per eos eadem celeritate remissos, Castaldus non aliud, quam repetendo facinora Monachi, & in peius interpretando, rem sibi curae fore ad Ferdinandum rescripsit. Fecit eius consiliorum Nadausdium quoque consciū fuisse, quod ut affirmare, sic neque negare ausim: quum a multis audita potius simpliciter, quam probe comperta referri, plerumque videam. Dum haec fiunt & induciarum praeter Castaldi voluntatem cum Vlamanē initarum tempus effluit, Monachus duces ad suum tentorium conuocauit; libertatis Vlamanē obtinendae causa: quem de ea misso ad eum antea Gaspare Perusicio affine suo bene sperare iusserat. Venere Castaldus ipse, animo, quod versabat, dissimulans, Bathorius, Nadausdus, Perenius, Patocius, aliique. Et quum eos in superabilis Sulymani potentiae, ac virium immensarū metu iniecto terrere vellet: neque irritandū illum cedere, aut captiuitate Vlamanis diceret, cui similia infimae vilitatis mancipia non essent defutura: obtinere tamē, ut ei assentiretur, non potuit. Sed vel

Vlamanes de deditione agit.

Dissensio de conditionibus inter Georgium & Castaldum.

Georgius 20. dierum inducias cum Vlamanē paciscitur.

Et commeatu eundem subleuat.

Saluo Georgio, inquietam fore Transsilvaniae significat Castaldus.

Ferdinandi mandata de Monacho.

Vlamanes, Georgii artibus, repugnātibz ceteris ducibus, dimittitur.

dissuadentibus inuitisque illis, fatali pertinacia, in proposito perstitit. Nec quicquam cunctatus Paulo Banco, Gaspari Perusio, ac Ladislao Vdensio, præfectis suis iubet, currus & plaustra iusto numero in castris perquiri, ac ad Vlamanem mitti, quibus sarcinas & impedimenta, fauciosque Turcas imponat: ac deinde ille arce excedat. Dictum postea fuit, plaustris comæatum & arma, iussu Monachi, fuisse clam iniecta; sed nullo, quod quidem sciri potuerit, certo auctore. Thracum quoque præfectis Nicolao Cerepouitio, Stephano Saboni, Petro Bosio, Theodoro Balentio, Sauæ Rasciano, & Demetrio Museuitio ad se vocatis, coram mandat, ut cum trecentis plus minus equitibus Vlamanem ad tutiora loca comitentur: Castaldo quamquam ira & dolore percito, diuersaque consilia animo voluente, omnia tamen tacite dissimulante, aliasque expectante occasiones. Ante vero quam Vlamanes discederet. Monacho in tanta rerum difficultate munera misit Lampadem deauratam, duos cereos auro elegantissime ornatos, ac Persicum Sudarium auro intertexto acu pictum, cum quatuor equis militaribus, & pugione auro & gemmis eximii operis exornato. Exiere ad condictum mediæ noctis tempus, lucente luna, mille & trecenti Turcæ, qui ex quinque millibus supererant, quos Vlamanes (à Monacho admonitus, ut sibi in itinere caueret, quod discordibus ducum sententiis fuisset dimissus) singulari ordine in aciem dispositos, ac ad incertos quosuis casus paratos, ita duxit, ut ab intuentibus, & ab Thracibus, qui eum comitabantur, militaris disciplinæ nomine impensius laudaretur. Non tulere Franciscus Chronatus, & Melchior Balassius, ut Turcæ victi, tot rapinis & cladibus omni circa regioni illatis, ac in Lippæ oppugnatione tanto commilitonum numero interfecto, præter vniuersi exercitus consensum impune abirent, communicato inter se consilio, ut eos in itinere adorirentur, constituere. Prior Franciscus eos insequutus est: & quum forte fortuna in Michaelem Dombaium cum militibus Temesuario egressum incidisset, citatis equis vna ire perrexit: nec multo post Benedictus Cõsarus, & Gregorius Vaiuoda cognomine è Naglaco, se ei coniunxerunt: nondum Balassio vsquam apparente: qui incertum quas ob causas morânectere erat coactus. Sed & is post aliquod interuallum temporis præsto fuit; cum Michaeli Toto è Segedino, & quibusdam aliis. Iam Thraces à Monacho Vlamanis comites dati redierant, cum Franciscus & Balassius clara diei luce Turcas aggressi, inclinatis hastis aliquot peremere: Sed Vlamanes suos densatos ad resistendum cohortatus, quorum maior pars ex prætorianis Ianiceris, iisque peritissimis sclopetariis constabat; tanta animi præsentia, eorum imperum excepit, repressitque; ut ex nostris complures glandibus & sagittis fauciantur, caderetque ante alios sagitta ictus Ambrosius Bosniacus è Naglaco, summæ fortitudinis eques. Sed & Balassius ipse in dextro pede, glande atrox vulnus accepit: & Francisco scutum, quo tegebatur, ab Ianiceris plumbeo crassioris sclopeti globo traiectum est; illæso tamen pectore, sic ut multis utrinque cadentibus, inter quos Vlamanis legatus fuit, quem ipse Quihaiam vocabat, pugna dirempta fuerit: nostrique Turcas ut abirent, & Turcæ nostros, ut vnde venerant, redirent, mutuum vale dicendo cohortarentur. Sicque Vlamanes enectis fame, ferroque militibus suis, ac in itinere plerisque in locis, per insidias nostrorum amissis, vix quadringentos incolumes Belgradum perduxit; indeque ad Sulymanum Hadrianopoli hibernantem contendit. Quæ quum Monachus & Castaldus audiissent, diuersis animorum affectibus tulere: ille enim suam fidem etiam hosti seruandam fuisse dictitans, quod iam facta res reuocari non poterat, ægre placatus est: hic vero omne hoc facinus in ultimum summo silentio transmisit. Receptæ per hunc modum Lippæ, Castaldus Aldanam castrorum magistrum præfecit: eiusque præsidio custodiendo Hispanos milites delegit: simul & commeatu ad multos menses, rebusque necessariis, & tormentorum idoneo apparatu instruxit, ac Gaspare Castelluio ad

Mille & trecenti Turcæ egressi.

Chronatus & Balassius Turcos aggressi, fortiter reuicuntur.

Lippæ Aldana castrorum magister præficiuntur.

Lofoncium, vt Temefuarium, aucto præfidio custodiret, dimiffo; omnibusque recte prouifis, quod iam hiems fœuaret, & multa niue cælo delapfa cuncta rige-
rent, castra in Tranffiluaniam reducere conftituit. Hic nouæ diffenfionis oc-
cafio inter Monachum & Caftaldum oboriri vifa eft: quum hic copias in hiber-
na per Tranffiluania vrbes distribuere vellet, idque per cohortes & contubernia
publicaffet: ille vero non quidem repugnandi ftudio: fed quia illas affiduis exa-
ctionibus, & caftrenfibus neceffitatibus obeundis, exhaustas diceret, intercellif-
fet: ac vt potius in præfidiis limitum finitimarumque arcium collocarentur, con-
fultius fore cenfuiſſet. Deinde interuentu Bathorii, mitigatis animis, ita eft difcef-
ſum, vt copiae in arces, quæ hoſtibus vicinioreſ eſſent, collocarentur: pars autē ali-
qua, quæ potiſſimum maiores in expugnanda Lippa labores ſuſtinuiſſet, in Ciuita-
tibus & earum ſuburbanis hoſpitio reciperetur, ibiq; hiemaret. Quod Caſtaldus
præmuniendi ſui cauſa contendebat, ne ſcilicet ſibi magnum facinus tollendi e
medio Monachi aggreſſuro præſidia milicum idoneis in locis diſpoſita, ſi quis tu-
multus eueniret, ad defendendum deeſſent. Itaque copiis progreſſis, & ad alteram
Maruſi ripam procedentibus, Caſtaldoq; cum peculiari ſua turma equitum ſclo-
petariorum, Monachum, qui præcedebat, ſequente, ad Aluinciū caſtellū peruen-
tum eſt: quod Lippa euntibus in fine campi illis occurrit, qui de panibus nomen
habet. Ibi Caſtaldo honoris cauſa hoſpitiū in maiori & commodiori ædiū parte,
iūſſu Monachi, assignatur. ipſe ſibi cubiculum quoddam ad meridiem, in quo eius
diei reliquum, ac quæ imminebat, noctē quieſceret, delegit. nec multo poſt, futuri
neſcius, copias fere omnes dimiſit: ac prætorianorū peditum præfectis, vt ſe ad co-
mitia Vaſachelū, quod eſt inter Siculos oppidum, quo ea indixerat, paucis ad im-
pedimentorum, carrorumq; cuſtodiā relictis, præcedant, iuſſit. Ibi Caſtaldus op-
portunitatē rei gerendæ ſe naſcū vident, Sforciā Pallauicinū, cum quo antea con-
ſiliū communicauerat, iſq; operā & ſtudium ſuum prolixè erat pollicitus, ad ſe vo-
catum, vt rē aggrediatur, ſimulq; perficiat, hortatur, Andrea Lopes Hiſpanorū pe-
ditū cohortis præfecto, quid facere in animo habeat, edocto mandat, vt cum ſele-
ctis ex militū numero promptiſſimis quibuſuis, ante aurorā, dum curruſ Monachi
onerantur, ac cætera ad iter parantur, ad ſe in caſtellum veniat, portāq; quo maio-
ri poſſit ſilentio abſq; tumultu occupet. Sforcia totā eam noctē in ſomnē ducendo,
ac conſultando tranſegit: req; conſtituta, Marcum Antonium ferrarium, Caſtaldi
amanuenſem, patria Alexandrinum, qui Monacho iam pridē cognitus, ac muneribus
& pecunia ab eo donatus erat, ac Laurentium Campegiū, Iohannē Mouinū,
Scaramucciā quendā cum duobus ſicariis Placentinis, ac Iohannē Mercadum, &
Petrū Abulenſem cohortis præfectum cædi patrandaſ aſſumpſit. Dubia adhuc
matutinæ diei luce, porta caſtelli à peditibus Monachi, quorū pauci erant relictis,
aperitur ac carri tranſire incipiunt. Lopes ea occaſione ſuos pedites Hiſpanos cō-
mode introducit. Sforcia cum coniuratis & ſceleris conſciis ingreditur. Marcus
Antonius, ſica & minore ideoq; occulto ſclopeto inſtructus, Monacho preces ma-
tutinas exequenti per cubiculariū puerū nūnciat, ſe habere arduum magniq; mo-
menti negotiū cum eo paucis cōmunicandum. Admiſſus in conclaue literas p̄fert
ad Ferdinandum regē in ſui commendationē ſcriptas, quibus vt nomen ſuum ſub-
ſcribat, diligēter orat. Sumpto calamo, quū prono in literas vultu ſe inclinaffet; ille
pugione eius iugulum, lethali ictu tranſadigit. Streptu ſimul & clamore exorto
Sforcia & cæteri decē numero irrupunt, ſtriſq; gladiis eum Chriſti Dei, Diuæq;
virginis matris opē implorantē circumſiſtunt, & ictus ingeminant. Marcus Anto-
nius rabidæ feræ inſtar, p̄cidentis & palpitantis pectori ſclopetū intendit & glan-
de traicit, nec mora reliqui multis caſim, punctimq; illatis vulnerib. confodiunt:
puerū quoq; cui Franciſco ferreo nomen erat, qui inermis, attonitoq; ſimilis hor-
ribile facinus aſpectabat, ſeptē affectū plagis ſeminecē relinquunt, ac ſe cubiculo
priori

*Noua diffen-
ſio inter Ca-
ſtaldum &
Georgium.*

*De copiis in
hiberna di-
ſtribuendis.*

*Monachus à
Pallā ſcino
& aliis con-
iuratis è me-
diis tollitur:
idibus ſe-
ptemb.*

proripiunt. Interfecto per hunc modum Monacho, dextram auriculam eius, quæ naturali adnato continuo pilosa erat, Mercadus præcidit; & ut res Ferdinando evidentiùs acta constaret, per celeres dispositosque equos Viennam indeq; Pragam pertulit. Cadaver multis fæde confossum vulneribus, cruore, taboq; deformatum, incredibili rerum humanarum inconstantia exemplo, septuaginta amplius dies neglectum, inhumatumque in vestibulo eius cubiculi, in quo erat occisus, iacuit; nec nisi ad initium mensis Martii tumultuario funere à sacerdotibus collegii Albenfis in maiori æde Diuo Michaeli sacra tumulatum, quum Idibus Decembris fuisset crudeliter trucidatus. Et sane non parua admiratione dignum videtur, neq; tunc in ipsius cædis vestigio neque postea quemquam ex eius amicis aut ducibus & copiis, vel hiscere ausum nec quicquam sese commouisse: quibus non tam vires, quæ adhuc supererant, quam animum vindicando sceleri defuisse censendum est. Monachus quidem siue insons & ea cæde indignus fuerit, siue eam promeritus, utrumq; enim vulgi sermonibus iactatum est; auctores certe cædis eius non multo post tēpore, diuersis pænarum generibus, diuinitus, ut credi par est, irrogatis, partim in summas calamitates incidere, partim miserabili vitæ exitu interiere. Sforcia enim non toto vertente anno, à Turcis cæso exercitu, captus, ac apud eos virgis & fustibus exceptus, multo auro se redemit. Marcum autem Antonium, Ferdinandus Gonzaga, Mediolani Cæsaris Caroli Quinti præfectus, alterius noxæ capitalis crimine conuictum in præalta furca, latronum more suspendendum curauit. Campegio Augustæ Vindelicorum, dextra manus, qua interficiendo Monacho usus erat, primo nocturna in rixa detruncata est: nec multo post, dum Viennæ in Ferdinandi regis comitatu feras venaretur, ab apro terribili dentis ictu laniatus, & effusis visceribus interfectus fuit. Scaramuccia autem in Gallia Narbonensi à militibus quibusdam in frustra dissectus fæda morte, alii vero aliis infamis lethi casibus scelerum pænas exoluere. Castaldus occupatis vbique Monachi Thesauris, qui erant plane regii, ac arcibus in obsequium Ferdinandi breui redactis, copias in hiberna, prout commodius visum est, distribuit, ipse Cibinium prouinciæ caput concessit, ibique de iis, quæ erant necessaria, per Sforciam celeribus equis missum Ferdinandum edocuit. Cum apud Pannonios cædis huius fama percre-

buisset, varii diuersis animorum affectibus de ea sentire videbantur. Nonnulli iure cæsum dicere; quod iterum ad Turcas simul cum Transsilvania defecturus fuisset; alii negare id serio, & sacratum virum, eumque in collegium cardinalium adscitum, indicta causa, infontem, nullius sceleris conuictum periisse affirmare; ut eo sublato, regina & pupillus facilius circumueniri, & regno exui possent; Castaldum vero operam diligentem ideo nauasse, ut extincto æmulo, ad expilandam prouinciā & vsurpandos thesauros solus imperio potiretur, Vlamanis vilissimi transfugæ Mahometani dimissi culpam non tanti momenti esse debuisse, ut pro ea tam acerba morte trucidaretur: aliis quoque principibus viris Pannonici nominis, eius interitum exemplo documentoque, ni caueant, fore.

Quibus rumoribus ad Ferdinandum perlatis, Francisco Vilaquio, qui eius loco & nomine Pannoniis ius dicebat, Episcopo nimirum Iautiensi, ac Senatus principi, atque iis omnibus, qui consiliariorum nomine censebantur, Idibus Ianuariis Praga literas, quibus factum excusaret, dandas existimauit. in iis prolixo sermone recensebat, viuente etiam Iohanne rege, vniuersum regnum ab illo discordiarum & seditionum tempestatibus iactatum fuisse, postremo illum Budam regni caput, ipsumque adeo regnum, cum perditissimis suæ factionis hominibus Turcarum principi nefarie prodidisse: regina ipsa, cuius causam tueri videbatur, tali ac tanto sceleri non tantum aduersante, quantum poterat; sed plane etiam aduersus illum Ferdinandi regis opem implorante. Omnia vero eundem & antea & ab eo tempore cum eodem Turcarum principe, eiusque præfectis

Auctores cædis variis calamitatibus periere,

Varia hominum iudicia de Georgii morte,

Ferdinandi literæ ad Regni consiliarios, quibus factum excusat,

consilia, literis & nunciis, profusaque largitione sic coniuncta habuisse, ut facile appareret, præter nomen Christiani hominis, nihil illum iam plane sibi reliquum fecisse. Quæ quum notiora sint ubique, ac pluribus sæpe lachrimis ab omnibus Christianis deplorata, quam ut vlla egeant commemoratione, silentio se in præsentia præterire: & ad illa venturum, quæ recentiora quidem, sed ipsis non omnino fortassis ex parte cognita sint. Itaque quum sæpenumero proximis annis sese variis artibus commentisque aggressus idem Monachus, multis rationibus Christianæ reip. religionique addictum esse iactaret, occasionemque sibi dari vehementer præ se ferret, quo suam operam ipsi nauare liceret, hortatum esse inter cætera, pluribus argumentis, ut Transsiluaniam & illas Vngariæ partes in suam redigeret potestatem, eiusque rei consequendæ facilem se aditum procuraturum pollicitum: postea tamen constitisse nec sincero nec Christiano animo ab eo factum esse: sed eo tantum, quod sibi ab ira atque odio principis Turcarum, in quam paulo ante ob similtates inter ipsum ac reginam & Petrouitium subortas inciderat, maxime cauendum pertimescendumque intelligebat. Tametsi autem ipse subdolis eius oblationibus, vanæque spei, quæ ab homine vafro proponi videbatur, parum credendum arbitraretur; neque temere suos homines, quos ille eo mitti postulabat: periculis committendos existimaret: quia tamen identidem vrgeret, & incidissent inter eum & reginam certæ controuersiæ & contentiones tantæ ac tales, ut partes illæ Vngariæ celebriores, eiusdem cuius & Buda dolo atque insidiis paulo post, nisi obuiam iretur, ad certum interitum ruicuræ videbantur; se pro suo erga Pannonios, & rempub. Christianam studio & pietate, grauissimis suis impensis, multorumque bonorum virorum periculo experiundum duxisse; si qua ratione Transsiluaniam, & eas inferioris Vngariæ oras ab imminente periculo liberare posset. itaque coacto iusto exercitu, ducibusque idoneis eas in regiones æstatis proxima dimissis, qui & consilio & arte militari pollerent, nec facile decipi possent, in eas fæderis & pacis condiciones cum regina cumque Monacho ingressum esse, quibus illæ regni partes in potestate retineri, ac reginæ & eius filio pro dignitate consuli; & postremo ipsius Monachi status in Episcopatu Varadiensi, non modo conseruari, sed etiam augeri posse videretur. Atque hic tametsi initio fauere sibi, suæque regiæ auctoritati, in speciem visus esset, quod siue consiliis suorum ducum & ministrorum præuentus esset, seu forte armatas, instructasque copias suas pertinuisset: haud multo post tamen alio animo esse palam cepisse: & præter scitum mandatumque suum consilia cum Turcis & cum Beglerbego, qui eum exercitu haud procul Danubio consedisset, miscuisse: literasque & nuncios, quibus longe aliter res secum in fædere tractatas exposuisset, quam se haberent, expediuisse: seque principi Turcarum fidelem esse, & futurum semper, ac in eius fide & obedientia omnes eas regiones conseruaturum promississe: deque regina & eius filio ficta falsaque permulta, quæ longum esset explicare, itentidem significasse.

Tandemque confectis rebus omnibus, & regina æquis condicionibus eo perducta, ut reddita coronâ, & omnibus, quæ in potestate habuisset, Transsiluania cum filio exiret, eundem Monachum non solum cogitasse; sed cum nonnullis regiis ministris suis de retinendo in Transsiluania puero palam egiisse; quod illo abducto omne sibi prorsus imperium in reliquum tempus ademptum iri intelligebat. Vbi vero id minime procedere competisset, ad alias artes conuersum eum fuisse, & ad Turcarum principem iterum conueniendum duxisse, cui censum pecuniarium mittere, & regionem omnem ei subdere, eiusque præfecturam & administrationem ab eo impetrare prorsus non dubitauerit. id quod ex literis Turcarum principis, quas ad Transsiluanos dederat, cognitum fuisset. Quo impetrato, quum duces & copias suas, vel

„in manus hostium traditas vellet, easdem regiones iterum in eius fidem & obse-
 „quium se perducturum pollicitum esse. quemadmodum ea de re fidi explora-
 „tores ex Turcis, & à mercatoribus nonnullis Venetis retulissent, ac à quodam
 „etiam amico, Christiano principe, pro certo fuisset affirmatum. Insuper cum
 „Beglerbego, clam per nuncios egisse, vt cum omnibus copiis Danubium, Tibis-
 „cumque traiceret, omnia in eius potestate futura, imprimisque illum aduersus
 „eas arces & loca incitare conatum, quæ sibi per Petrouitium ex transactione cum
 „regina facta paulo ante traditæ erant: palamque Petrouitium proditorem ap-
 „pellasse, quod ea loca regiis manibus tradidisset, se vero fidelem iactitasse, qui
 „Transsiluaniam etiamnum Turcarum principi retineret. Quæ quidem om-
 „nia ad se perlata, etsi manifestam illius fidei voluntatisque suspicionem adfer-
 „re viderentur; in meliorem tamen partem, (vti ille sibi literis suis persuadere i-
 „dentidem conabatur) licet grauitur, vt in tantis rebus, interpretatum esse, suos-
 „que in illis partibus ministros sæpe adhortatum, ferrent ea patienter, quantum
 „possent, darentque operam, vt se regionesque eas à periculo tuerentur. Audito
 „Beglerbegi de traiciendis fluminibus certo consilio, cum sui duces acriter sese e-
 „ius conatibus, in traiectu præsertim Tibisci, opponere conarentur: constat eun-
 „dem Monachum per nuncios omnibus tam Rascianis quam Vngaris diligenter
 „persuasisse, ne ad cuiuspiam mandata, nisi eius, arma caperent, regionesque præfe-
 „ctos, qui isthic in finibus collocati erant, imprimisque Stephanum Losoncium,
 „iuuenes atque imbelles & rerum militarium imperitos appellasse: adeo vt metu
 „desperationeque adducti Rasciani, primo hostis impetu sibi, salutique suæ con-
 „sulendum existimassent. Tametsi autem nihilosecius hinc Bathorius, illinc vero
 „Castaldus summo studio diligentiaque vrgerent, vt idem Monachus pro sua in re-
 „gionibus illis veteri auctoritate, & ea, quam identidem iactaret, fide in regem &
 „obseruantia, delectus militum illico haberet, subditosque & populares ad arma
 „concitaret, auxilia vndique contraheret, cunctatione tamen fictisq; & simulatis
 „causis ita rem protraxisse, vt non obscure appareret, illius instinctu hostem ad
 „intercipiendam opprimendamque eam regionem esse prouocatum. contra quem
 „nullum plane auxilii genus ipse, cuius maxime id interesset, comparasse videre-
 „tur. Extitisse autem illius animi certius illud argumentum, quod quum Andreas
 „Bathorius, pro sui officii ratione, nonnullam partem Nobilitatis viciniorem ad
 „arma de more excitaret, nequaquam ad id eos cogere potuisse: negantes id si-
 „bi per Monachum licere, cuius imperata facere eos oporteret. quod ipsum ab illo
 „eis prohibitum fuisse, intercepti nonnulli Monachi internuncii facile postea ef-
 „sent testificati. Hac itaque non solum voluntaria cunctatione, sed manifesta con-
 „sultaque prodicione effectum esse, illud primo, quod Rasciani, desperato regia-
 „rum partium auxilio, vltro se aduentanti hosti dediderint: deinde quod Begler-
 „begus, nemine resistente, traiecto vtroque flumine, arces multas oppresserit.
 „cumque Bathorius eodem tempore sese ad Lippam recepisset, constet eadem
 „Monachi prodicione, eundem ab iis, quas ex vicinis aliquot locis coegerat, co-
 „piis, vnico momento, fuisse desertum: cumque se ad Tamashidam inde prope-
 „re contulisset: vrgeretque ex eo loco, vt suppetiæ sibi & partibus illis ferrentur:
 „quod item Castaldus ex Transsilvania idem vrgebat, tametsi ille vtrique ver-
 „ba daret ampla & magnifica, seseque efferret admodum elate; constat tamen
 „nullum plane prius signum commouendi ab eo datum esse, quam omnes eas
 „arces, quæ circa Temesuarium sunt, cum Lippa simul in potestatem hostis re-
 „dactæ essent, Temesuariumq; ipsum (vt ipse quidē arbitrabatur) in summo discri-
 „mine laborare intellexisset. Quo quidem tempore constat præfectum eiusdem
 „Monachi, qui erat in arce, oppidoque Chanadiensi, aduenienti hosti ad duo tria-
 „ue milliaria, vt dicitur, sponte occurrisse, clauis arcis illi, arcemque & seipsum de-
 „didisse:

didisse: captumque à suis ministris se heri sui mandato paruiffe palam esse confes-
 sum, nec pœnam vllam sibi irrogatum iri, si ad eum perducatur. Postquam au-
 tem nulla amplius ratione, aut subterfugio, nullo prætextu, profectiorem suam
 cum cæteris ducibus & exercitu suo aduersus Begler begū deferri posse intellexit:
 sicillum quidem demum soluiffe cum popularibus militibusque suis, vt palam ni-
 hilominus diceret, se cum Beglerbego nullo pacto conflicturum. Quamquā autē
 non his modo multis maximisque argumentis Castaldus, cæteriꝫ sui duces fidē
 Monachi suspectam merito habere posse videbantur: verumtamen quod multo
 est maximum, intimum quendam eiusdem Monachi familiarē consiliorumꝫ ar-
 bitrum, clam ad Castaldum venisse, & fide accepta, testem Deum Opt. Max. in-
 uocasse, & semotis arbitris, cum multis lachrymis affirmasse, constitutum omni-
 no à Monacho esse, vt ipsum ducem suum cum omni exercitu deleret, ac omnem
 prouinciam in hostium potestatem traderet: eademque de re, cum Beglerbego,
 duobusque Moldauia & Transalpinæ principibus communicatum, decretumꝫ
 consilium esse: ac proinde familiarem illum, Castaldo, vt sibi caueret, auctorem
 fuisse: & tamen Castaldum etiam cum periculo capitis sui perrexisse, & hosti com-
 muni libere per omnem regionem grassanti obuiam eundū censuisse. Signo tan-
 dem profectiōis à Monacho dato, quum rerum periculorumꝫ magnitudo, sum-
 mam celeritatem exposceret: constare tamen illum inuitis & reluctantibus cæte-
 ris ducibus, ita illum paulatim, pedetentimꝫ eo toto itinere concessisse; vt quisꝫ
 etiam stupidus facile posset intelligere, consulto tempus ab illo protrahi, in per-
 niciē regionum, & excidium regionis illius. At vero, vt ad Lippam peruentum est,
 liquet omnibus, palam eo momento, quo virtute militum suorum capto oppido,
 Turcæ duce Vlamane se in arcem recepissent, hostes obsessos suppliciter petiisse,
 vt sibi etiam inermibus exire liceret, se arcem illico cum omnibus rebus traditu-
 ros. Sed quum paulo post Gaspar Perusitius eius Monachi propinquus, in arcem
 ad hostes colloqui gratia missus esset, ab eo tempore duriores ab illis condiciones
 de dediciōe fuisse propositas; quodque multo grauius est & intolerabilius, au-
 ditum fuisse quendam ex Monachi familiaribus, qui ex castris ad obsessos Turcica
 lingua proloqui, & consolari, simulque eos hortari ausus sit, vt sese intrepide de-
 fenderent, neque quicquam à nostris, qui propediem relicta obsidione, recessuri,
 aliisque alio essent dilapsuri, sibi pertimescendum existimarent. Cuius flagitii cum
 ille coram Monacho, ab eo, qui ista loquentem ad arcis mœnia audiuiisset, accusa-
 retur, ab Monacho dicente familiaris illius sui probitatem fidemque sibi iam pri-
 dem perspectam esse, nec insimulatione cuiuspiam in dubium vocari oportere,
 excusatum defensumꝫ esse: & illum tanti sceleris piaculique auctorem impuni-
 tum euasisse. Postquam autem iniquis (vt audire potuerint) condicionibus Vla-
 manes cum militibus rebusque omnibus dimissus esset, aliisque certioribus signis
 tum ibidem, tum in reditu ad Transsiluaniam, prona Monachi pertinaxꝫ ad ex-
 cidium exercitus sui, propensaq; in Turcas voluntas, clarior in dies manifestiorꝫ
 apparuisset: quippe inter cætera ipsum clā ad mœnia obsessæ arcis sub noctis cre-
 pusculum accessisse, & cum Vlamane colloquutum esse: deinde vero eundem V-
 lamanem iam dimissum postridie ad se clam vocasse, & in multā noctē in tentorio
 secum sermonē habuisse, tandemꝫ honore maximo affectū, amplisꝫ muneribus
 donatū, interꝫ cætera curru sclopetis onusto à se dimisisse: iterumꝫ duos Chau-
 sios à Turcarum principe missos recepisse, quos ille ad conuentum Transsiluani-
 cum, se in scio indictum adducturus, ibiq; cum iis ea quæ volebat perfecturus fuis-
 set. Duos præterea Valachos Moldaum & Transalpinū principes, cum nonnul-
 lis Turcarum præfectis, vt simul omnes initū antea de delendo exercitu, ducibusꝫ
 suis, atrocis consilii facinus exequerentur, in armis fuisse. Iam in reditu à Lipa præ-
 fectum arcis Deuē, sibi iuramento obstrictum, loco, officioꝫ à Monacho motum

esse: & eum aliis quoque in locis idem facere in proposito habuisse. Sed de his antea quoque admonitum, Castaldo significasse, ut sibi diligenter suisque copiis caueret, quippe quæ in tanto discrimine versarentur: videreturque tot tantisque argumentis, cæterisque indiciis iam iam res ad interitum omnium tendere: neque periculi magnitudo moram pateretur ullam. Haud diutius Castaldum cunctari potuisse: sed communicato cum cæteris ducibus ac præfectis, quibus opus erat, consilio, præueniendos nefarii proditoris perditos conatus potius, quam diuturniori patientia & impunitate in manifestum excidium paulo post, & seipsum & omnes eas copias, adeoque vniuersam regionem cum summo totius reip. Christianæ periculo & interitu ultro prope obiciendas esse existimasse: atque ita Monachum, vim quam ipse tot tamque multis Christianorum millibus inferre parabat, in se vnum, sic Deo annuente, expertum esse: postquam aliter imminentis periculi magnitudo ut fieri posset minime pateretur. Voluisse se profecto aliam mentem, atque alium fuisse animum illi inditum, quam quem semper gessit, utque pro suis in eum maximis & amplissimis beneficiis, quibus vel ad Cardinalitiam usque dignitatem, sua eum fuisse auctoritate euectum, omnibusque illis honoribus & dignitatibus à se auctum constaret, quæ maximus & fidelissimus quisque sibi vix sperare potuisset: talem se erga illum veluti regem suum præstitisset, qualem & ætas, & Christiana pietas, ordoque ille sacer, quem gerebat, quemque maxime profiteri & colere videbatur, ab eo iure exigebant; ut & sui duces ab inferenda vi merito potuissent abstinere: Sed tamen non esse dubium, pro multorum adeoque innumerabilium Christianorum hominum salute, hæc & his maiora sæpe fieri licuisse. Has literas præterire, non fuit consilium, ut quas facti rationes Ferdinandus adferret, quæ eum ad improuisam amplissimi viri mortem impulissent, in aperto forent. Sed nec excusationibus, nec largitione, neque blandimentis obtineri potuit, quin vulgus secus iudicaret, & iniqua cædes crederetur: ipseque Ferdinandus Rex nimis credulitatis accusatoribus facile præstitæ infamiam sustineret. Qua etiam apud Iulium Pontificem, & Cardinalium collegium non multo post maxime laborauit, qui ei cædis eiusmodi nomine Romam citato diem dixerunt. quos tamen multo labore, nec sine summa difficultate, tandem placauit. Regina adhuc Cassouia agebat, cum Monachum tam acerba morte sublatum intellexit; cuius interitum ambiguo affectu tulisse fertur: quum amici tamen familiaresque illum proditoris perfidiaque, qua in caput & fortunas herilis pupilli perdendas usus esset, iustas pœnas expendisse dicerent, lætarenturque. Iam Castaldus copias & milites inter Saxonicas vrbes, earumque suburbana, interque Siculos hibernare iussos, oportune distribuerat, & Francisco Quendio magne inter eos auctoritatis viro, sibi Ferdinandoque reconciliato, & ad partes traducto, quietem provinciam parasse videbatur; cum certis nunciis allatum est, Sulymanum violatas à Ferdinando, occupata Transsilvania, & pulsa illinc regina, quinquennales inducias à Gerardo Felduiccio pactas prætendentem, arma bellumque parare, primoque vere in Pannoniam & Transsilvaniam innumera- biles copias adducturum; aut si Persico bello, ac Paiazetis filii ad illos transfugientis motibus venire ipse non posset, Achomatem primarium, & cum eo aliquot purpuratos duces, cum validissimo exercitu missurum. Quamobrem Sforciam Pallauicinum sine mora ad Ferdinandum Viennam mittit, ac ut copias equestres & pedestres in supplementum exercitus Transsilvanici primo quoque tempore mittendas curet, serio admonet. Qui quum ab aliis quoque exploratoribus eadem adferentibus, de bellicis Sulymani contra se apparatibus certior esset redditus, negotium supplendi exercitus sibi magnæ curæ fore respondit; Sforciaque data in stipendium pecunia, in mandatis dedit, ut omnibus rebus posthabitis in Italiam proficiscens, duas legiones veteranorum militum conscribere & in Pannoniam mature ducere velit. Præfectis etiam militum & regionum, in quas Pannoniam antiquitus diuisam esse diximus,

Regina etiamnum Cassouia agebat, cum Georgius occideretur.

Ferdinandi aduersus Turcas apparatus bellici.

iussit,

iussit, ut in omnes occasiones parati, intentique vigilarent, & cum aliud mandatum accepissent, in castra prodeundum atque hostibus resistendum existimarent. Curam præterea solertem adhibuit, ut tormenta maiora per eandem hiemem conflarentur, ac non solum quæ ad ea spectarent omnia quam diligentissime curarentur: sed etiam aurigæ ac robustiora iumentorum & equorum iuga è Bohemia & Moravia conquirerentur, qui certa nota ferro candenti clunibus inusta signati ad castrenses usus & tormenta prouehenda in promptu haberi possent. Curando vero commeatui, viros idoneos ex Germanis & Vngaris delegit, eisque pecuniam ex ærario dari iussit, qua cuiusvis generis alimenta, tam hominibus quam equis necessaria coemerentur; ac ad horrea penes ripas Danubii, idoneis in locis distribuerentur. Castaldus quoque rebus iam in Transsilvania utcunque pacatis vigilando agendoque nihil eorum, quæ ad tuendos prouinciæ fines pertinere arbitraretur, prætermittebat: ac conuentibus habitis, Siculos & Saxones, cæteramque Nobilitatem, in officio & in armis, sui tutandi causa continebat. Interea Georgius Wernerius, qui è Silesia quidem oriundus, sed in numerum Vngarorum adscitus Eperiesii domicilium ac sedes sibi comparauerat, quique in superiori Pannonia administrandis ærarii prouentibus præerat, vir doctus, & elegans, ac Georgius Raconsius Turociensis iurisperitus, iussu Ferdinandi Cassouiam venire, ac nomine eius pecuniam, iure dotis & pactorum, Isabellæ reginæ promissam attulere. Quam quum illa recipere cunctaretur, certis sæpe causis moræ iniectis; quod quidem Vngari ac Leonardus imprimis Ceceius, ablegato eo consilio, in Pannonia permanendum, nec pactis insistendum suaderent; inque ea tuenda re operam offerrent; postremo annitentibus Matthæo Loboccio Polono, & Georgio Blandratta (is ex Italia subalpina & Allobrogibus, ob pestiferum Ariani dogmatis virus, quo ab inferis reuocato, erat infectus. in exilium pulsus, primo ad Polonos, postea vero in Transsilvaniam profugerat; ac variis artibus, ac Medicinæ, quam exercebat, professione, reginæ familiaritatem erat consequutus) recepta pecunia, non diu post Cassouia Ferdinando relicta excessit, ac in Silesiam & Oppoliam iter intendit, comitantibus eam Petrouitio, & Michaeli Chaquio, quem illa paulo ante è collegio sacerdotum Albæ Iuliæ exemptum, secretis suis adhibuerat, Epistolarumque Magistrum creauerat. Quæ dum in hunc modum geruntur, Castaldo in hibernis moram trahenti, nouæ parandæ laudis & gloriæ occasio, nisi fata iam pridem nomini Vngarico infensa obstitissent, se obtulit: cuius aggrediendæ perficiendæque rationes cum suo pte ingenio, tum incitantibus plerisque Vngarorum, nequaquam omittendas existimauit. Michael siquidem cognomine Totus eum conuenit, cumque se habere quædam ardua cum eo, semotis arbitris, communicanda retulisset; dicere iussus, sibi esse modum Segedini capiendi, proposuit: ita ut si paucis tantummodo copiis iuuetur, de tradenda vrbe viam facilem polliceri queat. De arce tamen certi quippiam promittere non posse: quod ea à multis Turcis custodiatur, & Tibisco Marusoq; fluminibus cincta, haud paruum laborem in capiendo requirat: spem tamen haud vanam esse eius quoq; militum virtute & fortitudine in potestatem redigendæ; si manus impigre admoveantur. Sibi inter Ciues clam amicos esse, qui portas vrbis aperiant: & aliquot millia Haidonū, qui egregiam operam nauaturi sint. cum piscatoribus vero circiter septingentis se occulta habere consilia, qui admoniti ab se totidem nauigiis ad traiciendos, quo opus sit, milites, & ad famam salutemq; eorum, ac ad omnia quæ iubeantur, puncto temporis præsto sint futuri. Erat enim annis retroactis, priusquam arx in ea vrbe iussu & sumptibus Sulymani lateritio opere exædificaretur, prætor vrbis Ciuibus & incolis gratissimus; sed postea cum Turcarum auare & crudeliter imperitantiū insolentias ferre non posset; immortalis in eos odio concepto, in voluntarium exilium concesserat, ac in oppido Debrecenio domicilium habebat.

*Dos isabellæ
persoluta,*

*Cassouia in
Silesiam iter
intendit,*

*Bellum Segedi-
num 1552s*

*Segedinum
nostri occu-
pare ex insi-
diis conan-
tur,*

*Duces huic
stratagemati
designati,*

*Opidum no-
strum irrum-
punt, ac ho-
stes semisom-
nes cadunt.*

Castaldo visa est res haud negligenda, veluti quæ ad Temesuarii & Lippæ, totiusq; illius inter Danubium & Tibiscum regionis defensionem admodum oportuna fore videretur. Itaq; negotium dat Aldanæ, ac Totum Lippam ad eum amandat: illiq; per literas imperat, vt conuocatis ducibus, & consiliis communicatis, honestissimos Toti conatus & studia ope mature allata iuuare non omittat. Aldana operæ nauandæ auidus, ad duces & præfectos literas nunciosq; mittit, eosque Orodium conuocat, quod sacerdotum collegium ab Giulia & Segedino in summa & amæna planicie pari fere interuallo positum est. Conuenere eo cum Aldana & Toto, Petrus Baquitius, Pauli clarissimi ducis frater, Stephanus Dersffius, Nicolaus Docius è Seguaro, ac Franciscus Chrouatus cognomento Maior, ac è Temesuario, Alphonfus Perezius natione Hispanus, sed fortis & insignis equitum Vngarorum præfectus; è Germanis vero Adamus Opperstorphus Silesius cum CCC. equicibus cataphractis. Cum his Aldana militare consilium habet, ac collatis in vnum sententiis deliberatur, tentandam esse fortunam, ac tali tantaque oblata occasione haud negligenter vtendum. Igitur die constituta, vt Michael Totus cum suo peculiari peditatu præcedat; ac cæteræ copiæ mox subsequantur, decernitur. Nec mora Michael cum quinque millibus Haidonum (tantum enim numerum sua ac collegæ Ambrosii cognomēto Magni opera & industria, aggrediendo huic facinori collectum iam pridem in promptu habebat) properipas Tibisci, quo magis consilia sua tegerentur, inter carecta & arundines, limosaq; loca, raptato exercitu iter facere instituit: ita vt versus arcem Besquerecam, cui tuendæ Cassonus erat præfectus, appositis derepente scalis capiendam tendere à Turcis existimaretur, deque eo Cassonum edocerent. Verum illi sequenti nocte, quæ diem Diuo Matthiæ Apostolo dicatum præcedebat, relictæ ea, qua ire inceperant, via, Segedinum versus iter flexerant: & de suo aduentu ciues conscios, ac piscatores, idoneis vsi nunciis, certiores reddiderunt: qui prompti paratique imperium eius & occasionem expectabant. Itaque Michael & Ambrosius, quadringentos pedites seligunt, ac lembis piscatoriis flumine traiecto, summo silentio in Turcas quiescentes, nec quicquam metuentes, & in oppidum, cuius haud modicam partem Turcæ vallo & aggeribus muniuerant, irruere: ac portam decumanam aperire iubent, qua oportune ac celeriter patefacta, ipsi, qui tacite subsequebantur, irrumpunt, ac occupatis, qui ad arcem ducebant, aditibus, magno sublato clamore, hostes semisopitos, ac improuisa re perturbatos adoriuntur. fit cædes promiscua obuiorum quorumcumque. Haidones in domos præcipuorum Turcarum, ac prædiuitum mercatorum, monstrantibus indigenis, crudelissime grassantur, nec quemquam ex eis viuum capiendum proclamant. Hederbegus præfectus, facto ex suis trepidantibus tumultuario agmine, interfectis aliquot sociis, & capto filio adolescente (cui decora iuuentæ ætas saluti fuit) nudus in arcem ægre profugiens euasit. Cæteri Turcæ, vt in nocturno, & inopinato casu accidere solet, palantes & discincti, pars in arcem euadere tentantes, partim vero ad flumen quærendis in fugam nauiculis præcipiti cursu delati, nec reperientes, trucidati fuere: pars vt persequentem hostem euitaret, in flumen sese præcipitantes, hausti aquis interiere. Cæterum Totus quingentos ex suis ad arcem inuadendam mittit, vt Turcas in oppidanorum subsidium forte egressos prohiberent: aut si occasio daretur, eam in tanta rerum & hostium perturbatione ac confusione capiendam aggrederentur. Qui tanta audacia, tantoq; impetu eam adorti sunt, vt dissecto bipennibus & dolabris exteriori vallo, quod è materia constabat, portam & mænia arcis subituri esse viderentur. Verum Hederbegus, recollecto animo, per patefactam portam, cum magna armatorum manu erumpens, eiectis ex vallo Haidonibus, & nonnullis interfectis, arcem seruauit atque illi eo modo reiecti, nec repetendum impetum rati, ad diripiendam urbem redierunt. Ex qua

tantum

tantum rapinarum congestum est, præter captiuos, inter quos muliebris quo-
 que sexus magnus numerus erat: vt Haidones omnium rerum & spoliiorum co-
 pia abunde expleti ac locupletati viderentur. Nam supra ingentem vim pecu-
 niæ, ex mercatorum & publicanorum Turcarum ac Iudæorum, qui publica por-
 toria, & vectigalia redimere consueuerant, tabernis, domibusque exportatam,
 ingens etiam militarium equorum & aureæ argenteæque suppellectilis, ac vestium
 preciosarum numerus, cum panni serici & purpuræ, simul & è lana confecti ma-
 gna copia inuenta est. Plurimi locorum notitia freti ad suburbanas Turcarum,
 & ciuium villas egressi, ingentia bouum, atque ouium, & equorum armenta abe-
 gerunt. Interea Aldana cum Hispanis, ac cæteri duces, quos supra nominaui,
 cum Germanis & Vngaris superuenere, & in urbem iam captam, & maiori ex
 parte direptam copias inducere. Sed quum ab Haidonibus omnia passim loca
 perscrutantibus, magna vini optimi è Sirmio, Baronia, ac Simigio aduecti copia,
 in subterraneis penuariisq; cellis inuenta esset, vt sunt homines vino, crapulisque
 inexplēbiles, auidius & intemperantius ei hauriendo incubuere; ita vt & ho-
 stes contemnerent, nec vllis ducum imperiis obtemperarent: postremo nec
 excubiis per stationes constitutis vigilare, nec tesseris more militiæ vti, nec ho-
 stium consilia ac facta explorare, sed omnia per ocium & socordiam transmit-
 tere viderentur. Et quum Franciscus Chrouatus, vir fortis & militaris, cæteri-
 que complures consilium darent, cum copiosa & locuplete præda retroceden-
 dum, ac secundæ fortunæ modum imponendum: prudentis hominis & felici
 esse, ne nimis serenitati præsentis fortunæ credendum existimaret, quæ lubri-
 ca & inconstans sæpius tristes rerum exitus adferre consueuisset; illi hos pro-
 terue & petulanter conuiciis proscindere, ac meticulosos appellare: & si tuti
 securique esse vellent, domum nec viso aut expectato hoste, remeare iuberent.
 Præerat Budæ Halys Eunuchus ex Acarnania originem ducens, quem Sulyma-
 nus ante biennium è Persico bello reuersum, dicioni, quam in Pannonia habe-
 bat, præfecerat. Eum Hederbegus de capta vrbe, ac arce extremo in discrimine
 constituta, per Damianum quendam Thracem, itinerum & locorum peritum e-
 docuit & is sub noctem, astuto excogitato consilio, traiecto flumine, columbam
 iam recens volatui assuefactam, è nido secum tulit, cumque duplices ab Hali li-
 teras, vnius eiusdemque sententiæ accepisset, quibus Hederbegum de ferendis
 quam maturime auxiliis bene sperare iubebat, vnas ipse perferendas accepit:
 alteras columbæ pedibus tenui filo aptauit, eamque per aera volantem demisit:
 euenitque non sine summa Turcarum & Damiani ipsius felicitate, vt tam colum-
 ba pedibus alligatas literas ad nidum reuolando perferret: & ipse Damianus, vno
 aut altero post illam die, in columis Segedinum cum literis perueniret: obsessique
 aduentu eorum, ac haud dubia auxiliorum spe recrearentur. Dum nostri per
 hunc modum, nullo seruato disciplinæ militaris ordine, confuse agitant, repen-
 te agrestes è rure in oppidum prouolant, magnum Turcarum exercitum haud
 procul ab vrbe apparere nunciantes. Halis enim, audito Segedini periculo, au-
 xilia & præfectos limitum vndiquaque conuocarat, & campestribus tormentis
 acceptis, continuato dies & noctes itinere, opem allaturus eo contendebat.
 Quum nostri hostium aduentum cognouissent, vrbe exeundum, ac patentibus
 in campis eis occurrendum statuere. Verum Haidonibus tantum stolidæ fero-
 ciæ inerat, ac tantus hostium contemptus, vt dicto audientes nequaquam ef-
 sent, ac omnis disciplinæ immemores è popinis & tabernis in aciem prodire re-
 cusarent. Equites quidem, accepto à ducibus signo, præeunte Baquitio & Al-
 dana, aliisque subsequētib; oppido exiere & Baquitii equus, quamquam præ-
 stantissimis, in ipsa porta repente corruens, vna sessorem in terram deiecit. quod
 à circumstantibus, & ab iis qui circa obequitabant, totoque exercitu, pro mah-

Urbis dire-
 ctio & spoliō-
 rum copia

Nostrorum
 socordia &
 crapula;

Aly Budæ
 præfectus de
 Segedino ca-
 pto sic certior:

Columba pe-
 dib; epistolâ
 alligata sup-
 per as polli-
 ceretur.

*Conflictus no-
strorum cum
Aly Budensi,*

*Effusa nostro-
rum fuga,*

*Haidones
partim caesi,
partim sub-
mersi.*

ominis præfagio interpretatum, non multo post euentu ipso, & fædo rerum exitu comprobatum fuit. Eodem tempore Turcæ, qui in arce erant, sociorum aduentu animaduerso, in vrbanas domos ac haidones intra earum parietes vino ac epulis indulgentes, magna vi tormenta displodere ceperunt: ita vt vel inuiti ex iis ad sociorum ordines procurrere cogerentur; & complures temulenti, titubantesque manipulatim & confuse, aliis, qui præiuerant, sese adiungerent. Cum in campos vrbi propinquos ventum esset, Halis Eunuchus suos in tria agmina distribuit: quorum duæ alæ ex equitibus constabant; ipse in medio cum robore exercitus, quod ex quinque millibus vtriusque ordinis militum delectum erat, locum sibi sumpsit ac latera vtrinque curribus & plaustris, quibus impedimenta castrorum 100
vehebantur, præsepsit: eosque Ianiceris sclopetariis muniuit. Thraces etiam per multos, ac magnam agrestium turbam inter militum ordines sparsam, ad incutiendum maiorem nostris terrorem collocauit. Frontem vero aciei duodecem colubrinæ pilas ferreas trilibres euomentes defendebant. Aldana & Baquitius suorum agmina ex aduerso ita disposuere, vt à dextra, & cataphractis equitibus, quos Opperstorphus ductabat, vna ala, peditibus Hispanis munita; sinistra vero ex equitibus Vngaris constaret: ipsi in medio consisterent, & duobus mediocribus tormentis currulibus in fronte collocatis, aciem primam tuerentur. Compositis in hunc modum ordinibus, concursus est, summa nostrorum alacritate, ac imprimis Opperstorffus in alterum hostium cornu, Baquitius cum Vngaris in alterum fortiter irrupere: & pugnatum est acerrime per aliquot horas. Sed quum nostri hostium latera perfringere non potuissent, quod ea ab sclopetariis Ianiceris procellâ gladium effudentibus defenderentur, receptui signa dare, & ad statarii agminis ordines redire ceperunt. tum vero iterum omnes cuneo facto, in hostes ferri, pugnam de integro repetere, ac acerrime pugnare, plurimosque hostium trucidare. Sed quum Eunuchus colubrinas in nostros dirigi, displodique iussisset, & hostes vexillo regio purpureo, aquilæ expansis alis imagine insigni, quod signifer vna cum equo, ictu tormenti cecidisset, potiti essent, multique vi ac impetu pilarum continue sterne-
rentur, fuga ab equitibus, qui in postremo agmine erant, omnes in prima acie periiisse existimantibus, fieri cepta est. Nec mora, ii etiam, quos primam cum hoste pugnam iniisse docuimus, visa cæterorum fuga, perterriti pedem primo referre, & paulo post effuse fugere ceperunt: quum alii plurimi ex nostris, contra ducum imperia, equis descendentes, cadauera interfectorum hostium spoliare, sicque prædæ inhiare cepissent, vt cæterorum pugnantium ordinem facile perturbarent. In ea rerum confusione acrius instantibus Turcis, & tormentis rem gerentibus, equitatus omnis, relictis peditibus, fæde profugit; & Aldana ac Perezius cum Hispanis, & Opperstorphus cum cataphractis Lippam versus, intento cursu se proripuerunt. Baquitius, Dersffius, & Franciscus Chrouatus, cæteri que præfecti equitum Tibisco, partim præstantium equorum viribus, partim fascium ex carectis & arundinibus colligatorum adminiculo, transnatato, ægre euaserunt. Turcæ enim (quod nostris ad 40
euadendum magno fuit adiumento) omisso equitatu, cuius cursum æquare se posse diffidebant, & quod Haidones, in quos acerrimo odio ferebantur, delere, quod equitibus frustra persequendis desudare mallent, eos quamquam acerrime pugnantes, in orbem indagare velut clausos circumuenere: & denique post diuturnum cruentumque certamen terga vertere coegere: sed quum versus Tibiscum & Marysum fugientibus instarent, partim in flumen adactos demersere: partim nemini parcendo ad unum omnes trucidatos deleuere; ita vt Totus Tibiscum natando superaret, & vix cum XX. sociis, ad sancti Georgii cognomento Tibiscanii castellum se reciperet. Nec Turcis incruenta victoria fuit: quum ex eorum quoque partibus, plurimi turmarum & cohortium insignes præfecti, & militum ingens numerus desideraretur: ideoque 50
quamquam omnibus nostrorum vexillis & tormentis potiti essent, oppidumque & præ-

prædam recuperassent; non tamen vlla lætitiæ signa edidere, quod interfectorum numerus vtrunque exæquatus esse diceretur. Post pugnam atque victoriam Eunuchus Alis in oppidum irrupit; & Hederbegus ex arce ad eum venit; quosque inuenire potuerunt, in omnes sine vlllo sexus aut ætatis discrimine grassati, magnum numerum oppidanorum interfecerunt. Nec multo post quinquies mille nasos, cadaueribus nostrorum mutilatis, ademptos, cum XL. vexillis ac nonnullis captiuis Byzantium misit, quibus insignem ab se victoriam partam testificaretur. *Quinquemil-
lia nasorum
Constantino-
polim missa.* Iam haud dubia apud hostes victoria erat, quum altera clades, quadringentis militibus nostratibus, qui duce Valentino, cognomine Magno, ac Petro Turco, tribus, ante infaustam hanc pugnam, diebus, castris exierant, miro fortunæ ludibrio illata fuit. Nam quum in Cassonum è Besquereca arce, ad Eunuchi subsidium, cum D. CCC. equitibus Turcis Segedinum venientem, prope oppidum Martonossium, incidissent, nec Cassonus veluti viribus superior prælium detrectasset, summa vtrinque alacritate concurrerunt, & pugnam tribus amplius horis protraxerunt: postremo suffosso & cadente equo Cassonus vulneratur: & non sine difficultate à suis ereptus, alteri equo imponitur: ac interfecta suorum plus dimidia parte, ceteris in effusam fugam versis, Valentinus & Petrus victoria potiuntur, ac duobus plaustris capita cæsorū hostium vehentes, & equis hosti ademptis insidentes, Segedinum ire pergunt, ignari nostros fusos fugatosque esse, ac oppidum

ab hostibus teneri. Quod tamen quum à quibusdam ab vrbe profugientibus intellectum esset, Valentinus è vestigio retrocedendum suadebat, & ad tutiora loca concedendum: sed suos stolidi superbia ac hostium contemptione inflatos adducere nequaquam potuit, vt saniora consilia admitterent. Itaque hostes magno numero derepente vrbe egressi, eos adoriuntur, & quamquam acerrime resisterent, tamen q̃ numero & viribus longe inferiores essent, omnes crudeliter cæsi temeritatis pænas dedere. solus Valentinus cladi superfuit: relictæque hostibus præda, quam Cassono extorserat, cum XX. sociis Tibiscum transnatauit, & in tutū euasit. Hanc ad Segedinum cladem nimia temeritate potius liberorum peditum, quos Haidones vocamus, q̃ ignauia aut imperitia ducum memorabilē accepimus, eamque Pan-

noniæ partē, quæ inter Danubium & Tibiscum late patentem planiciem amplexa, innumerabilia maioris minori q̃ pecoris armenta alere, inq̃ diuersas longinquasque Europæ regiones distribuere solebat, haud ambigua possessione hostibus reliquimus. Castaldus accepta rei male gestæ fama, quam ipse Aldanæ, vtinimum hac in re præpropere duci tribuebat, ne hostes Temesuario & Lippæ imminerent, Rodericum Villandrada, cum Hispanis suis Lippam ingredi iubet, ac Diego Mendozæ, vt cum sua cohorte & trecentis Germanis ad custodiendum cum Lossontio & Castelluio Temesuarium absque mora profiscatur, in mandatis dat. Ipse vna cum Andrea Bathorio Tordam comitia indicit, vt in iis pecunia in subsidium & stipēdia militum ac annona & commeatus in arces, hostibus propinquiores, nec non auxilia prouincialium decernerentur; quibus Moldauo in Transsiluaniam, vt certa fama ferebatur, irrupturo obuiā iretur. Interim vero Felicem & Baptistam Comites ab Arco cū suis legionibus Germanicis Brassonem, seu Coronam mittit, vt si Valachi in eius vrbis fines irrumperēt, eos reprimerent: donec ipse cum toto exercitu adcurreret, nec eos cum Achomate purpurato, qui iam in itinere esse ferebatur, per mediam prouinciam transeundo, vires cōiungere paterentur. Venere etiam per eos dies in supplementum copiarum Transsiluanicarum, quatuor millia Germanorum militum, duce Georgio Comite Helfenstano, quos Castaldus per loca idonea in stationes diuisit. Sfortia quoque Pallauicinus, cum totidem millibus & quingentis peditibus Italis in Noricum peruenisse, & breui de illis Alpibus, in Austriam descensurus nunciabatur. Per eos etiam fere dies Maxim. Ferd. filius quem Bohemi sibi in Regē delegerant, quemque è Comitibus Augustanis,

*Turca vicif-
sim profligati
à nostris.*

*Sed dum Se-
gedinum cō-
cedunt, igna-
ri cladi supe-
riori, à Tur-
cis opprimun-
tur.*

*Castaldus Te-
mesuarum &
Lippam profi-
cis firmat.*

*Tordam cum
Bathorio co-
mitia indi-
cit.*

*Comites ab
Arco Coronam
defendenda
aduersus Va-
lchos impo-
nuntur.*

*Comitis Hel-
fenstani, &
Pallauicini
copia.*

*Maximilia-
no Regi &
Regina ex Hi-
spania veni-
entibus ala-
equis Pan-
nonicorum
obuiam mit-
tatur.* ante quadriennium in Hispaniam profectum fuisse memorauimus, & Maria Ca-
 roli Quinti Cæsaris filia, quam ibi in coniugem duxerat, in Italiam classe Andreæ
 Aureæ prospere nauigarunt. Quibus è Liguriæ vrbe Genua deducendis Ferdinan-
 dus pater elegantissimam & instructissimam equitum alam è Iuuentute Nobilita-
 tis Pannonicæ delectam, duce Iohanne Balassio obuiam misit. In qua Nicolaus
 Bathorius, Gabriel Perenius, Georgius Bebecus, Christophorus Orfagus, Step ha-
 nus & Ladislaus Banffii, Iacobus Siculus, Lucaë filius, summo loco nati adolescen-
 tes, cæterique complures censebantur. Excepti sunt à patre summa lætitia, ac con-
 gratulatione, quum secundo Oeno, ac deinde Danubio Viennam descendissent.
*Elephas In-
dicus.* Adduxere etiam miro & iucundo omnium spectaculo Elephantum Indicum va-
 stæ magnitudinis, à Iohanne Lusitaniæ Rege dono acceptum, animal multis re-
 tro sæculis, aut fortassis nunquam in Pannonia visum, cui lignea turris septem
 milites sclopetis aliisque telis missilibus instructos capiens superimposita erat:
 quem nos quoque non sine admiratione vidimus. Cæterum eodem anno sub
 hiemis finem Ferdinandus, Posonii comitia habuit, ad quæ Sigismundum, Fran-
 ciscum, Petrum & Ladislaum Forgacios ad dicendam causam citari iussit. ii enim
*Posoniensia
Comitia,
ad quæ à Fer-
dinando ci-
tantur Forga-
tii Lupi Bu-
chamii lega-
ti Coppanii
cadis aucto-
res.* Lupi Puchamii, qui tunc Zolio & Montanis Ciuitatibus præerat, legatum Ge-
 orgium Coppanium, quod in eorum fundis & pascuis à militibus insolentius,
 quam par esset, cuncta agi ferri, & innoxiam plebem intolerabilibus detrimentis
 affici pateretur, aut nonnunquam etiam iuberet, coactis agrestibus, quorum for-
 tunæ facultatesque lacerabantur, interficiendum curauerant, eaque cæde arri-
 mum Ferdinandi ira atque odio vehementer exacerbauerant. Cum diem for-
 midine noxæ, neque obire libenter, neque recusare auderent; tandem tamen, ne
 absentes inter reos censerentur, ac proscriptionis & exilii pæna plecterentur, ad-
 uenere: sic tamen vt nihil in legum, & iudiciorum adminiculis præsidii collo-
 candum ducerent, quamquam id ab aduocatis consuleretur: Sed se mutatis vesti-
 bus clementiæ & indulgentiæ Regiæ supplices & lachrimabundi submitterent.
 Qua in re Rex aliquamdiu duriores se præbuisse visus est; instigante eum ad ira-
 cundiam & ultionem Puchamio, qui per id tempus apud illum gratia atque au-
 ctoritate plurimum pollebat. Postremo tamen, quum Franciscus Reuarius, &
 Michael Mereius, clari senatores, regique imprimis chari, quorum ille filiam
 Ladislao Forgacio collocauerat, hic Petri sororem in matrimonio habebat, suas
 partes interposuissent, magna difficultate veniam illis impetrarunt: non tamen
 secius quam vt trecentis agricolarum fundis, mulctæ nomine priuarentur. Quo-
 rum centenos Rex Reuarius & Mereius; Quinquagenos vero Bartholomæo Hor-
 uato, & Iohanni Zomorio, fisci procuratori donauit. Verum duo illi vt affini-
 tate Forgaciis iuncti, eos qui sibi cesserant, restituerunt; Et ipse Ferdinandus tem-
 poris processu, quadam veluti pænitentia motus, redintegrata gratia eos ample-
 xus est, & variis officiis ac præfecturis honestatos ad senatorii etiam ordinis præ-
 rogatiuam aliaque munia extulit, & Maximilianus ac Rudolphus successores
 eius, postquam Bartholomæus & Zomorius destituti hæredibus è viuis migras-
 sent, ratam eorum partem, quæ Forgatiis mulctatio iure adempta erat, liberaliter
 restitui iusserunt. Interea Achomates Byzantio profectus Hadrianopolim venit,
 & è castris Magiaralim Chausum in Pannoniam ad Eunuchum cum literis misit,
 quibus ei de parta ad Segedinum victoria gratulabatur, eumque de suis consiliis
 atque itinere certiores reddebat: seque à Sulimano ad vindicandas iniurias &
 obsidendum Temesuarium, cum exercitu propediem venturum significabat: si-
 mulque vt ipse suum exercitum secum coniungere, & interim rebus gerendis in-
 tentus esse vellet, hortabatur. Acciderat autem hisdem ferme diebus, quod Ham-
 za natione Thrax, cui Sulimanus præfecturam Albanam dederat, atque is ad eam
 occupandam cum CC. equitibus, ac totidem Ianiceris contendebat, nocturna
 in

in pugna cum nostris peditibus, qui è præsidio Besprimiensi exierant, improspere commissa caperetur, ac præcipui quidam è Ianiceris interficerentur; inter quos Elezes cognomine Iracundus, qui prægrandi dolabra, quali ad dolandas in quadrum trabes fabri lignarii vtuntur, ambobus manibus pugnabat, sclopeto ictus perierat. Eo viri clari sibiq; amici casu nec opinato perculsus Eunuchus, superior etiam victoria auctis animis, in concilio cum cæteris præfectis habito, Besprimium obsidione cingere decreuit, antequam Achomates cum Asiaticis aduenteret: quod ex eo præsidarii cruentas plerumq; excursions facere, ac prædas agere non cessarent; & in viatores cedere & captiuitate grassarentur. Itaque coactis
 10 breui tempore copiis, ac tormentis, eorumq; apparatibus necessariis comparatis Albam venit; & illinc Calendis Aprilis promotus exercitu Besprimium peruenit. Ea arx in oblonga rupe sita est, veteri muro nec valde firmo cincta, templumque in medio amplum præaltumque, & oppidum subiectum in vallibus, quæ circa accliuos colles montesque visuntur, habet, dispersa hinc inde domorum serie habitatum, & aliquot templis exornatum. quorum quidem elegantissimæ olim structuræ, nunc temporum iniuria, & barbarorum cuncta vastantium crudelitate, deuastatæ & semirutæ spectantur. Riui peramæni & fontes saluberrimi complures tam in vrbe quam foris perpetua scaturigine profluunt, à quibus locum plerique ab antiquis appellatum putant; qui molas frumentarias magno
 20 incolarum fructu, emolumentoque versare solent. Eo in loco Suatopolugum Pannoniæ & Marcomannorum principem sedes habuisse ferunt, antequam Vngari è Scythia, secunda migratione aduenientes, impetrata ab illo subdole terra, aqua, & cespite, illi demum vitam simul & regnum bello ademissent. Eunuchus igitur circumuallata arce, cum seruos tentoria sua in proxima rupe extendere, nec procul ab illis tormenta cum corbis collocare iussisset, illique impigre id exequerentur, ex arce maiores colubrinæ explodi, ac in opus facientes dirigi cæpere, ita vt perforato tabernaculo, & discerptis aliquot seruis, in vltiorem rupem transire, ibique locum castris mutandis deligere cogeretur. Inter eas rupes vallis quædam oblonga protenditur, peramænis viridariis & pascuis
 30 cincta, quam incolæ Abbatissæ vallem nuncupant.

Eam Turcæ Prætoriani occupauere; cæteri vero per proximos colles, ac valles, vt à Chaussis demonstratum est, longe lateque confedere; aggeresque duobus in locis statuere, ita vt ab occidente pariter & septentrione tormenta collocarentur, & mænia magna vi quaterentur. Præfuerat Besprimio Iohannes Paxius, qui præter generis & familiæ nobilitatem, nihil aliud ad militare officium muneris attulerat; atque iis ferre diebus illinc ad Comaroniensem præfecturam, vt quietiorem à Ferdinando erat translatus, sic vt Petrus Peteo ei succedere iuberetur.

Sed quum hic Besprimium venisset, à Michaeli Ferreo, ipsius Paxii legato
 40 to, inefficacis ac degeneris animi homine, nequaquam est admissus, quod Paxium decimas fructuum præsentis pecunia à Sacerdotibus collegii emptas, sibi colligendas iussisse diceret: ita vt arcem eam nobilem, & vetustam hostes oportuno sibi, & necessario, nostris vero dissidentibus, & tenuis lucris causa contendentibus, admodum intempestiuo & incommodo tempore, non sine certa quadam eius potiendæ spe obsedisse viderentur. Accedebat ad cæteras rei à barbaris bene gerendæ occasiones, quod incuria & auaritia præfecti, numerus militum stipendio conductorum imminutus, ac pro eis liberi pedites adhibiti essent; qui raptu viuere, nec ducum imperio assueti, arcem negligenter tutabantur, & plerumque inter se cruentas seditiones miscere consueuerant. In ea rerum perturbatione
 50 Eunuchus iam decimum diem mænia duobus è locis, nec de nocte intermisso oppere, verberare iusserat; neque nostris in saxeo, lapidibusque constrato solo, ad restau-

Elezes, qui
dolabra pugnabat, glan-
de trahens
interiit.

Aly Eunuchus Besprimium obsidione cingit.

Descriptio loci.

Peteo à Michaeli Ferreo Paxii legato præfectura VV. Besprimiensi excluditur.

Haidones ad Turcos transfuges trahuntur.

restaurandas & cespite implendas muri procidentis ruinas materia suppeditabat;
 ita vt maior peditum pars, summa perfidia tumultuari, & nouas res moliri, nec di-
 cto parere inciperet. postremo perfractis penuariis cellis, commeatum dissipare,
 signa è mænibus militari more perticis suspensa deicere, deniq; è muri hiatibus se-
 se agminatim demittere, ac ad hostes transire. Quos tamen Eunuchus non tam vt
 desertores & perfidos, quam quod incredibiles antea Turcis iniurias, & damna in-
 tulissent, ademptis armis & vestibus, in vallem Abbatissæ perductos, singulari cru-
 delitate ad vnum occidi iussit: quorum albentia ossa etiamnum ibi cumulatim ia-
 centia conspiciuntur. Michael Ferreus, aut potius à contrario euentu plumbeus
 merito dicendus, ea militum discessione consternatus, ac consilii inops, ad im-
 maturæ atq; inexpectatæ deditiois condiciones descendit; & accepta à Turcis
 fide, Thomam Siculum, militarem virum, ac strenuum equitem, qui transigeret,
 ex arce emisit, qui haud cunctanter cum hostibus ita transigit, vt tradita arce o-
 mnes incolumes dimitterentur: isque veste purpurea donatus, commilitonibus,
 quæ transegerat, relaturus in arcem rediit. Sed Ianiceri nulla facta mora, portas
 & mænia occupant. Michaellem & cæteros abire quidem permittunt, sed mox à
 submissis equitibus pecunia, armis, & vestibus & equis spoliati retrahuntur, ac
 partim trucidantur, partim vero in seruitutem rediguntur: euadente in vasta Ba-
 conia silua, per notos tramites Thoma Siculo cum paucis. Michael quum se con-
 tra fas, fidemque captum quereretur, Eunuchus Turcas, qui hoc facinus facere,
 ac fidem suam violare ausi fuissent, humi prostratos, & fustibus & baculis in spe-
 ciem verberari iussit: illum tamen custodiæ traditum, neque vnquam in patriam
 reuersurum secum abduxit: ita vt ipse qui aliorum exemplo, perfidiæ Turcicæ mi-
 nime se credere debuerat; sua infelicitate, & perpetuis miseriis eius periculum in
 seipso fecisse videretur. Capto per hunc modum Besprimio Eunuchus præsi-
 dium imposuit, duce Giaffere, Budamq; paulo post reuersus est: & in suburbanis
 Budensibus, eo inter veterem & nouam Budam loco, qui Sicambriæ nomine ap-
 pellatur, equos camelosque tam suos, quam militum ad gramina & pascua dimi-
 sit: publicato edicto, vt resectis curatisque equis & iumentis, quilibet militum in
 castra redire, & commeatu rebusque necessariis comparatis, eo quo iussus fuerit,
 Achomati aduentanti, haud cunctanter occurrere possit. Dum hæc in Pannonia
 fatis superque improspere geruntur, Elias Moldauus, Petri regno pulsus, atque, vt
 diximus, iterum ope Iohannis regis, restituti filius, non sine summa ingrati ani-
 mi significatione, per angustias Alpium Aitosiarum, quæ Moldauos & Siculos
 interiacent, cum validis suis & Turcicis copiis in Transsiluaniam irrupit, ac castra
 ad Torianum locauit. Ex quibus repente equites prædatorios Turcis permistos
 versus Scepsium, Orbaium, & Quisdium misit, quæ sunt loca & oppida conciliis
 Siculorum destinata, eaque longe lateque depopulari iussit. Hermanum quoque
 & Prasmanum, Saxonica oppida, iniectis ignibus eadem excursione succensa at-
 que concremata fuere: ac ex eorum agris, pecorum atque hominum, haud con-
 temnenda præda abacta. Quæ quum ad Ladislaum Vdenffium, & Paulum Ban-
 cum, Bathorii prouinciæ præfecti legatos allata essent, quatuor prouinciæ parti-
 bus, quæ circa Colosum, Dobocam, Osdium, & Cucollonem sita sunt, ad arma
 celeriter conuocatis, ac Baptista & Felice Comitibus ab Arco, vt è Brassone cum
 militibus Germanis adcurrerent, admonitis; Valachos & Turcas obuia quæque
 flammis & ferro vastantes persequi decreuere. Itaque quamquam iussu Castaldi
 iustis passibus hostes cum præda antecedentes prosequerentur: ii tamen, animad-
 uerso eorum aduentu, ac Castaldum & Bathorium cum vniuersis copiis adesse ra-
 ti, alpes præcipiti fuga transcendere contenderunt. Sed quum variarum rerum
 præda, captiuisque onusti, ac viarum quoque & alpium asperitate impediti, lentius
 quam volebant, iter facere viderentur: nostri eos, qui in nouissimo agmine erant,

*Præfidiarii
 contra fidem
 datam qua
 easi, qua ser-
 uituti man-
 cipati.*

*Elias Molda-
 uus cum Va-
 lachis & Tur-
 cis Transyl-
 uaniam lon-
 ge lateque
 vastat.*

necdum ad alpes peruenerant, adorti, magnam eorum partem interfecere, prædamque ab iis omnem recuperauerunt: ita ut si Germani pedites, & Siculi paulo tempestiuius celeriusque ad alpium radices peruenissent, omnes Eliæ & Turcarum copiae, quæ è tumultuario militum & agrestium numero constabant, facile deleri; ipseque Elias omnibus etiam tormentis bellicis, quæ habebant, exui potuisse existimarentur. Castaldus qui è Colosuário proficiscens, propius Brassonem intento itinere properabat, ut si necesse esset, cum Bathorii legatis, ac Siculis & Germanis sese coniungeret, audita suorum fortuna, ac hostium discessu, ad Segessuarum oppidum diuertit; ibique per aliquot dies, quorum consilia hostium tenderent, expectabundus substitit, (repetituri enim excursionem dicebantur) & copias suas mercede conductas, equitesque Germanos, quos Franciscus Senacus, Helfestanicas legiones sequutus, è Silesia non ita pridem adduxerat, idoneis in locis, com meatu plenis, collocauit: Vngaricæ autem turmae, atque cohortes, quæ Bathorio suberant, ita ut ad omne ipsorum ducum imperium nutumque parati esse, & quo opus foret, absque mora conuenire possent, ad propinquiora loca concesserunt.

1° NICOLAI ISTHVANI PANNONI, HISTORIARVM DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XVIII.

30 **A**DULTO iam Vere, Achomates, qui hactenus transmarini exercitus aduentum expectauerat, Hadrianopoli profectus, vigesimis quintis castris, Samandriam attigit: atque inde Mehemeto, equitum Europæorum magistro, quem anno superiori obsidionem Temesuarii frustra tentasse docuimus, in castra recepto, Belgradum peruenit. Vbi paucos dies moratus, strato ad Titulium ponte, Tibiscum flumen transiecit: ac castra in campis Somlionio subiectis, quos quod à nemine colantur, desertos vocant, metatus est; qui à Temesuario quinque milliariorum interuallo distant. Illinc mille & quingentos equites, qui Temesuarium excurrerent, die Diuo Iohanni Baptistæ dicato præmisit: experturos an aliquem ex præsidio militem aut incolam capere possent, à quo de rebus & statu oppidi certiora sciri possent. In hos Milacus, Loffonci legatus, natione Thrax, vir fortis admodum & militaris, cum valida equitum manu, cohortibusque oppido egressus, (aberat enim 40 Loffontius auxiliorum cogendorum, & rerum necessariarum ergo) magnum cum hoste certamen iniit; diuque pugnatum est ancipiti euentu: ad extremum fugati hostes, nemine è nostris capto, in castra redierunt, amissis ex suorum numero amplius XX. equitibus, à quibus nostri de hostium consiliis, ac propinquitate exercitus, quæ cognoscere volebant, intellexerunt. Interea eodem die sub noctem Loffontius cum quatuor tantum itineris comitibus, per multa diuerticula, occultosque tramites, nec sine periculo in urbem venit, ac maxima omnium congratulatione exceptus est: moxque die insequenti conuocati tribuni & præfecti militum, Hispanique & Germani, mutuum sacramentum de conseruanda arce dixere. Eo dicto, tali eos sermone alloquutus est: Viri fortissimi non multis vos verbis, quæ virtutem minime addere videntur, compellendos, obtestandosque duco, uti memores pristinae virtutis, vos ipsos atque arcem hanc ad extremum usque spiritum

Achomates cum Mehemete Beglerbego ad Temesuarum obsidendum contendit. Anno 1552.

Loffontius ad commilitones oratio.

ab Turcarum auaritia tueamini: quum id vobis æque ac mihi cordi fore haud dubitem. tantum commonefacio, hortorq; , ne quicquam illorum minis armisq; cedendum putetis: quin potius cum iis vobis certamen fore, quos sæpe antea victos subiugum misistis, maioremq; eorū partem ex colluue barbararum Asiæ nationum constare, vosq; & causa iustiore locum superiorem obtinere, & sacrosancta Christi religione tuenda occupatos, meliori spe fortunaq; cum rudibus, & barbaris manum conferturos esse animo reputetis. Itaque si vt sæpe antea egregiæ virtutis vestræ experimenta præbuiſtis, nunc quoq; eadem in virtute & fortitudine, ac dextris salutem vestram consistere memores, vt spero, eritis, haud difficulter eorum conatibus resistetis; & conseruato secundum Dei Optimi Maximi o-¹⁰ pem, hoc veteri patriæ nostræ præsidio munimentoq; , perpetuam nominis laudem promerebimini; cuius certa præmia in hac vita à Rege Ferdinando, pio & munifico principe, ac à meipso, qui vos omnes fratrum loco & habeo & habiturus sum expectabitis; morte autem præclare obita, ab immortalī Deo in cælis æternam felicitatem consequemini.

Copia præsidia.

Cum ad hæc verba concionis & militum fremitus operam & studium omne pollicentium sequutus esset, haud multo post copias recensuit. quarum numerus duorum millium & quingentorum militum summam non multum superabat. Nam supra quingentos equites, qui in peculiari ipsius Lossoncii ala continebantur, ducentos Alphonsus Perezus Hispanus ducabat, Gabriel vero Pere-²⁰ nius, Nicolaus Bathorius, & Georgius Seredius, singulas equitum centurias miserant. Simon Forgatius iuuenis præstantissimus, quem in expugnatione Lippæ multis susceptis vulneribus egregiæ virtutis laudem obtinuisse diximus, sexaginta equites adduxerat. Caspari Castelluio Sardo tricenaria Hispanorum cohors, ac Diego Mendoza centum Hispani veterani parebant: Germani pedites & Bohemi trecenti, Hungari totidem, ac ex ciuibus, qui in militares ordines descripti, distributiq; erant, totidem numerabantur. Altero postquā hæc fieret die, antecursores Turcarum aduenere, qui sublati inconditis clamoribus, equisq; circumagitatis, nostros ad certamen prouocabant. Nec Lossoncus, eo quicquam detrectato, cum suis & Alphonso Perezio exire cunctatus est; initoq; prælio ambo pari virtute³⁰ & fortitudine in aduersis Turcarum pectoribus hastas perfregere, ac maiori, vt fit, vtrinq; coorto certamine, complures è potioribus Turcis cæsi captiq; sunt: vnico ex nostris Stephano Sulioco nobili adolescente desiderato, qui in primo congressu hasta transfixus interiit. Quarto post die Achomates cum vniuerso exercitu, ac tormentorum apparatu aduenit. Habebat autem præter multas colubrinas, triginta sex muralia tormenta. quæ eadem nocte, propius urbem & arcem, constitutis more solito prius, operarum labore, sinuosis aggeribus, collocauit: relictis ad præsidia castrorum minoribus falconibus. Temesuarium vrbs & arx celeberrima à fluuio Temesso, qui ex alpibus ad Seuerinū Urbem haud procul ab Istro seu Danubio sitis profluit, urbemq; & arcem præterlabitur, nominata est, quam ve-⁴⁰ teres Pannoniæ Reges, contra Bulgarorum nondum Christiana religione imbutorum, qui à Pannoniæ finibus solo Istro dirimuntur, ac Cumanorum seu Cunorum, quos Poloni Poloucios, nos nunc Tartaros vocamus, crebriores incursus auertendos ædificauerant; ac postea inualeſcentibus Turcarum armis, ac ex illis vltra Istrum regionibus, & vtraq; Valachia fines nostros vastantibus, continuo militari præsidio muniuerant. Habet duo contigua oppida, quorum alterum ab oriente Insula vocatur, alterum vero septentrionale à fluuio Temesuarium dici solet. quæ quidem oppida, simul cum arce, fossa præalta aquis plena cinguntur; & maius oppidum tres habet portas, quarum duas propugnacula crassiora, è terra materiaq; iussu Castaldi ab Hispanis constructa muniunt, & inter urbē arcem-⁵⁰ que turris aquaria egregiæ munitiois habetur. A meridie vero Vlicia planities,

*Achomates
36. muralibus
tormentis
urbem & ar-
cem verberat.*

*Descriptio
Temesuari.*

*Cumani,
Cuni, Polou-
cii, Bulgari,
Tartari.*

& campi patentes circumiacent: in quibus Turcæ castra sua longo ordine collocauerant. Cæterum vrbs à meridie, arcis vero mænia ab oriente senum denum tormentorum ferreis pilis triginta pondo acerrime verberari & concuti cæpta sunt: ita vt continuata oppugnatione, directisque interdum tormentis, muri etiam obscura nocte destinatis ictibus peterentur. Nec multo post, præcipue in foro domus, tormentorum vi diruta corruerunt, quæ vero in Insula erant, ne ex iis ab hoste occupatis maiora detrimenta inferrentur, per nostros non satis opportuno consilio succensæ funditus conflagravit. Turcæ enim visa loci opportunitate, diei insequentis nocte, tormenta in eam insulam attraxerunt, & effossis aggeribus, & collocatis tormentis, arcis mænia simul & propugnaculum è terra materiaque constructum, quod à Castelluio & Hispanis defendebatur, magna vi & conatu oppugnare ceperunt. iamque assiduis ictibus patefacto muro, hostes se irrumperere posse haud dubitabant: nec tamen iniussu Achomatis, quicquam tentare audebant: veriti ne si irritò cedente conatu à nostris repellerentur, acerbius ab eo castigati pænas temeritatis persoluerent. Re igitur ad eum delata, & hiatus ab eo eminus oculis perlustrato, nec, vt irrumperent, abnuente, magno impetu per ruinas propugnaculum superare contenderunt. Sed à Castelluio & Hispanis, atque Vngaris egregie rem gerentibus, non sine quamplurimorum prætorianorum peditum, ac præfectorum cæde reiecti fuere: ita vt quum Mustaphas, cognomento Debelius, hoc est crassus & præpinguis, Nicopolitanæ vrbs in ripa Danubii præfectus hortabundus & vociferans pugnam restaurare conaretur, ab Hispanis glande traiectus concideret, & exanimis à suis ægre reportaretur, quo etiam in conatu multi ex Turcis, qui mortui cadauer tollere contendebant, eminus icti occubere, aut grauius fauciati discessere. Sed grauissimo Lossontii & omnium dolore accidit, vt quum Castelluius, deposito thorace ferreo, quo in pugna erat usus, atque incaluerat, detersoque sudore Turcas fugientes è muri ruinis prospectaret, ab Ianiceris, qui in semiambustis domorum parietinis delituerant, per illa glande traiceretur & statim expiraret: quem non sine summo luctu Hispani & Vngari sublatum tumultuario sepulturæ honore, eodem in propugnaculo, profunda scrobe acta, condiderunt: eiq; iussu Lossontii Diegus Mendoza Velleius Hispanus, in præfectura cohortis successit. In eo certamine duo millia barbarorum partim cæsa, partim grauib; susceptis vulneribus debilitata fuisse traduntur. Interea quum Achomates & tormentorum magistri, ob crebras & assiduas interdum noctuque iaculationes, ad summam pulueris sulphurei penuriam atque inopiam deuenissent, aliquamdiu obsidione potius, quam oppugnatione tempus protrahere. quo tempore Petrus Farassitius, Gregorii clarissimi viri, quem à Tartaris in obsidione Albana ante nonum annum, multis affectum vulneribus, ac pro mortuo sublatum, postea conualuisse diximus, filius, cum paucis sociis eruptione ex oppido facta, in pabulatores Turcas incidit, cæsisque & captis aliquot ex iis, ac camelis & bubulis equisque adductis, quamquam hostes concitati, infensique eum persequerentur, transnato tamen Temesso, & præda retenta, incolumis in urbem est reuersus. Hasanes interea equitum Asiaticorum Magister, quem Turcæ Anatolis Beglerbegum vocant, quemque Achomates pro pulvere sulphureo, ac pilis ferreis, ante aliquot dies cum mille equitibus, totidemque Ianiceris miserat, adducta è Belgrado ac Samandria earum rerum ingenti copia, in castra venit. Qui dum in itinere esset, & in milites nostros, qui è Caransebello exierant, incidisset, intrepide ab iis inuasus, ac cæsis aliquot è suorum numero, in fugam versus fuit: puluerem tamen tormentarium & alia, quæ cum peditibus per camelos & burdones præmiserant, Turcæ magna vi contracto cum nostris certamine tutati in castra pertulerunt. Quibus perlatis oppugnatio iterum maioribus viribus restaurata est, ac tormentis mænia Turris Aquariæ, quæ inter urbem arcemq; erat, denuo

Turca ab oppugnatione propugnaculi cum multis cæde repulsi.

In quibus Mustapha Nicopolitanus præfectus cecidit.

Castelluius Hispanus glande traicitur.

verberari cæpta. At Loffontius, qui iam præter Castelluum aliquot præfectos notæ virtutis & fortitudinis variis casibus interfectos amiserat, quum se rebus necessariis quotidie deficere animaduertisset, ac ad multam pulueris tormentarii & commeatus inopiam redactus esset; nec sibi laboranti à Castaldo & Bathorio; quorum auxiliis confidebat, subuentum iri videret, & milites stipendium flagitarent; Stephanum Felduarium scribam suum, ad pecuniam & res necessarias curandas, emittendum censuit. à quo testamentum paulo ante conditum, veluti non multo post moriturus, ad suos perferendum, & literas mandataque ad Annam Pecriam coniugem, amicosq; & procuratores suos dedit, vt oppignoratis arcibus & fundis suis, pecuniam cogere, eaq; res necessarias parare, militesq; in obsessorum auxilium mercede conducere, & ad se mittere conarentur. Qui quidem Turcicis vestibus indutus, nec linguæ Illyricæ, quæ apud Turcas vt plurimum in vsu est, ignarus, deceptis excubiis, & prospere confecto itinere, eo, quo iussus erat peruenit: & conductis pecunia cohortibus, quæ ad quingentos pedites continebant, ac puluere sulphureo plaustris imposito, ducem eis præfecit Michaellem Totum, quem bello ad Segedinum nuper gesto inclaruisse diximus. Quum autem is penes Marysum flumen iter intendisset, ac in ipso fluminis traiectu, se Temesuario opem & suppetias laturum cohortibus significasset, maior militum pars tergiuersari, & partim ampliora stipēdia flagitare, partim de ingressu obsessæ vrbis desperare, postremo nulla honoris ac disciplinæ militaris cura habita ducem deferere, ac dilabi cæpit. 20 Inter quam consternationem militum equitatus Turcicus, qui excubare ac pabulatoribus, ac lixis & calonibus, qui rerum necessariarum causa castris exire solent, præsidio esse consueuerat, intellecto eorum discessu, in eos qui remanserant repente irrupit, & dissidētes facili negotio fudit & fugauit, vulnerato Michaelle, & ægerime in tutum euadente. Altera quoq; peditum manus, quam Thomas Varcocius, Varadini præfectus tumultuarie collegerat, & vt Loffoncio laboranti opem ferret in mandatis dederat, audita Michaelis, qui præiuerat, aduersa fortuna incepto destitit, & varias in partes latebrasque profugit. Interea Achomates Turrim Aquariam vehementer labefactatam, & dirutā, continuata dies & noctes acerrima oppugnatione, tormentis quaterere non cessabat, vsq; adeo vt iam mœnia tribus ex partibus vsq; ad ima fundamenta concidissent, nec vllus superesset locus, qui milites aut duces à frequentium pilarum ictibus tueri posset, præter Decumanam portam, in quam quod crassiore muro, eoque fornice concamerato constabat, Loffoncius & præfectorum plerique sese recipiebant. Iam ad sextum Calend. sextil. qui Diuo Iacobo sacer est, ventum erat, & XXXII. obsidionis dies illuxerat. quum Achomates, missis per castra Chausiis, edicit se statuisse eo die aut arcem in potestatem redigendam, aut maiori exercitus parti occumbendum. itaque postquam corpora curauerint, animos etiam ad supremam certaminis aleam ita comparatos adferant, ne se ac imprimis principem Sulimanum voto desiderioq; suo, ac spe, quam de ipsorum virtute ac fortitudine concepissent, frustrari patiantur. Sic 40 Turcæ & præ aliis imprimis Ianiceri prætoriani, equitibus ac aliis promiscue misti, Turris Aquariæ mœnia diruta & humi prostrata magno sublato clamore aggredi cæpere. Nostri contra ad eius defensionem pari conatu celeriter atque intrepide procurunt. Certamen atrox & cruentum suboritur, quum perspicuum esset si Aquaria Turri hostis potiretur, arcem quoque, pro qua tot labores vtrunque subiissent, tantum sanguinis profudissent, breui in victoris potestatem venturam. Multi vtrunque cadunt, multi fauciantur; Loffoncius pugnans, & suis animandis intentus, nusquam officio deest, idem Hispani & Germani impigre faciunt. Dum in hunc modum certatur, Cubates Chausi- rum legatus, Blasium cognomento Pattantassium, clarum equitem, in ruinis inter cæteros pugnantem, prægrandi acinace in caput ferire conatus est, &

*Copia, quæ
Loffoncio sup-
petias ferrent
partim diffu-
giunt, partim
ceduntur.*

*Aquariatur-
is acerrima
oppugnatio.*

est, & lingua Illyrica loquutus, se Cubatem vocari alta voce dixit; verum ille ictum rotunda parma excipiens, simul Cubatem tragula per collum traiecit, sibi que Blasio nomen esse respondit. Vulneratur etiam Diegus Mendoza, & Hispani aliquot: sed tanta nostrorum omnium virtus & fortitudo enituit, ut hostes magno accepto detrimento, cum strage reiecti repulsique fuerint, tribus fere millibus e suorum numero eo terribili conatu desideratis. E nostris præter fauciatos haud paucos CXIII. milites periere: pugnatumque fuit horis plus minus quinque assidue. Sequenti etiam die, repetito certamine, ne nostris quies aut spacium vllum ocii daretur, alteram quoque impressionem, & quidem acerrimam in eandem turrin aquariam fecere; in qua ille idem Cubates, qui hesternæ in pugna Blasio inferente vulnus susceperat, illigata obstipaque ceruice inter pugnantes fuit. Aderat ipse Achomates, hortator acerrimus, ac voce manuque suos, ut non nisi victores reuerterentur, instigabat, & fessis ac vulneratis, recentiores milites submittebat. Idem Mehemetes Beglerbegus, Cassonufque & alii præfecti, ac volitantes hinc inde in acie præcones seu Chaufii faciebant, claua ferrea pigritantibus instantes, intrepidis vero, & fortiter dimicantibus collaudatis, præmia pollicentes. Nostri hostium respectu iam ad paucos redacti, quantum virtute viribusque valebant, egregie aliquamdiu & fortiter resistere. Sed tandem superante multitudine, Turcæ, pulsæ summa vi loco nostris, Turri potius iunguntur.

Turcæ, desiderati panibus millibus, fortiter reiecti.

Sequenti die impressione petitur.

Qua capta, quamquam Lossontius aduersus omnia, inuictam mentem gereret, cæteris tamen, amisso eo loco, animus illico concidit. Erat enim inter arcem & urbem locus medius, nec ab hoste cuiquam ex arce in urbem, aut illinc in arcem ad Lossontium & commilitones commeandi facultas vlla dabatur. Et iam commeatus fere omnis obsessos defecerat, & sulphurei pulueris duæ aut tres heminæ vix supererant, quæ si Turcæ ad arcis mœnia occupanda successissent, uti facturi haud dubie erant, explodendis vix semel maioribus tormentis sufficerent. Alia ex parte hostes inconditis clamoribus, ac variis linguis obsessos ad deditiorem hortari, Sulimani ac purpuratorum, ipsiusque imprimis Achomatis fidem indubiam offerre, incolumitatem rerum omnium & vitæ polliceri, ut sibi parcerent, ut se ad meliora seruarent, nec se miserabili morte perditum ire vellent, serio suadere. Itaque extremis hisce rerum difficultatibus pressi, primum ex oppido nuncios ad Lossontium mittunt, qui ante lucem, tecti tenebris, in arcem peruadunt, eumque multis precibus rogant, ut sui ac coniugum & paruulorum liberorum misereri velit, ac deditiōis consilia amplecti. Satisfactum ab eo esse virtutis ac fortitudinis suæ famæ & honori, satisfactum militum constantiæ quamdiu cum hostibus pugnandum fuit. nunc cum fame, cum rerum necessitate, & penuria pugnari non posse: contra naturæ necessitates nec arma, nec pertinaciam valere vllam. Cæteri quoque, qui in arce cum eo vna erant, easdem rerum & inediæ angustias & extrema incommoda animo reputantes, necessitati & aduersæ fortunæ cedendum consulebant; ne postea ab irritatis & ira percitis vlla spes misericordiæ aut libertatis, quam modo sponte offerrent, expectari posset.

Qua, nostris vi pulsæ, turri potiuntur.

Commeatus & pulueris inopia.

Lossontius multorum precibus & lachrymis, ut opidum ac arcem dedit, rogatur.

Sed ille singulari constantia, eorum precibus nequaquam flecti, & in proposito seruandæ vsque ad extremum spiritum arcis persistere, non esse perfidis hostibus credendum dicere. quos cum veteribus exemplis, tum recentiore Besprimiensium cæde, Punicis dolis & fraudibus, in deditos grassari manifestum sit. persistissetque in sententia, nisi Germani milites & Hispani imprimis, quorum præfectus Diegus Mendoza ex vulnere nudius tertius propugnando accepto, eo fere puncto temporis, vita excesserat, aperte dixissent, sese vel eo inuito hostibus de deditiōe proloquuturos, arcemque potius, quæ iam nullo modo retineri pos-

Quibus accedunt & Germanorum & Hispanorum mina.

Quibus fra-
ctus deditio-
ne assentit.
 fer, illis relicturos, quam vltimum vitæ salutisque amittendæ discrimen sub-
 eundum foret. Eiusmodi Hispanorū inopinata consternatione ac defectione fra-
 ctus animo, ægre tandem assensit, ac vt de deditioe cū hostibus ageretur, permi-
 sit. Quæ quidem haud cunctanter cum Achomate transacta est, sic vt fide interpo-
 sita, se omnes cum rebus & sarcinis incolumes dimissurum promitteret; & profe-
 ctio in posterum diem institueretur. Exiere ex arce in urbem, ac eam diem & noctē
 isthic transgere, quod urbana plebs, nondum compositis sarcinis imparata, à
 Lossoncio hanc moram multa prece impetrasset: tametsi milites dubiæ Turcarum
 fidei haud ignari, ne qua fieret mora, instarent. Postero die currus, quibus sarcin-
 næ ac faucii, ægrotique milites erant impositi, duplici ordine præcedere iubentur:
 inter quos Lossoncius cum armatis iret, vti conuentum erat, ac postremum
 agmen ab Hispanis, & reliquo peditatu, ciuibulque, qui adhuc supererant, clau-
 deretur. Hoc seruato ordine, ad diem posterum paululum progressi, Turcas con-
 fertissimos stare, & vnicam viam, qua nostri procederent, eamque satis angustam
 reliquisse conspiciunt: cumque esset extra portam Praiconiam peruentum, Acho-
 matis iussu ciues, & incolæ in sinistram partem, eorumque plaustra & sarcinæ ad
 dextram collocantur. cumque Lossoncius porta exisset, mox Beglerbegus & Cas-
 sonus eum medium accipiunt, ac blandiori vultu salutatum, inter armatum ex-
 ercitus deducunt. Nec mora, quum ab Ianiceris & prætorianis equitibus ar-
 ctius & angustius premerentur, & pueri, quorum ætas aut forma placuisset, ra-
 perentur, adultiores vero & ii qui resistere parabant, trucidarentur, clamantium-
 que ad arma voces & eiulantium exaudirentur; postremo Andreas Tomoræus
 adolescens nobilis, Pauli clarissimi, sed infelicis Mohacianæ pugnæ ducis, ex fratre
 nepos, qui arma & auratum Lossoncii thoracem, galeamque gestabat, à barbaris
 equo deturbatur.

Nostri à Tur-
cis fide nefa-
rie violata in-
uasi, strenue
se defendunt
quidem.

Sed à multi-
tudine hostiū
oppressi forti-
ter pereunt.

Lossoncius
vulneribus
confectus ca-
pitur.

Perezus in
Chryso am-
ne submergi-
zur.

Complures
capti.

Quo animauerso Lossoncius, Alphonsum imprimis Perezium, ac Simo-
 nem Forgacium, qui eius tergo pone adhærebant, alta voce alloquutus, hæc, in-
 quit, Turcicæ perfidiæ summa, hic finis est, commilitones: sed macti virtute, quod
 vnum superest, agite, expedite arma, ne inulti pereamus. atque hæc effatus stricto
 gladio, legatum Beglerbegi (ipse enim & Cassonius ad primum tumultum caute
 se subdlexerant) transfodit. tū pulsari tympana, & tubæ inflari, omnes arma cape-
 re, seseque mutuo ad honeste cadendum adhortari, quantumque poterant, ex
 densis confertisque hostium agminibus explicare. Sed vincente paucitatem mul-
 titudine, Lossoncius, quum se diu multumque, ne viuus in hostium potestatem
 incideret, defendisset; postremo caput lethali vulnere affectus, ac sinistrum latus
 hasta traiectus, confosso deniq; & prolabente equo, capitur. Perezus bene arma-
 tus, quum aliquot barbaros partim breuiore sclopeto, quod ephippio apratū ge-
 rebat, partim veruto interfecisset, præstantis equi pernitate fretus Lippam ver-
 sus cursum intendit. Verum quum eum barbarorum pugnacissimi, per velociore
 equos, maximo, ne euadere posset, conatu & persequendi studio insectarentur, in
 Chrysium amnem sese cum equo præcipitauit, ibique interiit. Forgacius multis
 confossus vulneribus, nasoq; interpugnandum mutilatus semianimis in manus
 hostium incidit. Lupus Battianus, Milacus Thrax, ipsius Lossoncii legati, ac
 Petrus Farassitius, Stephanus cognomento Hispanus, sed genere Vngarus, è
 Martonossio claro oppido ortus, turmæ equitum Forgacianorum legatus, ac alii
 pauci è potioribus capti. Barbari enim cum innata sæuitia, & in nostrum san-
 guinem feritate, tum vero ira & furore, ob amissos in oppugnatione socios inci-
 tati, nemini fere militum pepercere, quin capti & spoliati, veluti victimæ crudeli-
 ter mactarentur. Lossoncius ex susceptis vulneribus, iam adeo debilitatus, vt
 nulla vitæ spes restaret, ad Achomatem perductus, perfidiam & iurisiurandi
 violati scelus acrioribus verbis, nec sine conuiciis ei exprobrauit: contra ille
 casum

20

30

40

50

casum Vlamani, cui sub fide dedito, & è Lippha abeunti insidias à nostris stru-
 ctas dicebat, obiecit: & inter probra conuiciaq; illi iam deficienti, & semimor-
 tuo caput præcidi iussit; illudque detracta cute, molli herba ac bombice infar-
 ctum, vt mos barbaris est, cum aliquot captiuis Byzantium misit, & expugnatum
 Temesuarium, Sulimano significauit. Lupum Battianum, Mustaphas Selistriae
 Bulgaricae ad Danubium praefectus, natione Valachus, & paulo ante ad supersti-
 tionem Mahometana delapsus, ab Achomate sibi donari postulauit, quod affini-
 tate iuncti esse dicerentur: cumque Achomates id ei denegasset, ipse vero eum se à
 Sulimano quoque impetraturum retulisset, Achomates ea re irritatus, & excande-
 scens Lupo brachia & genuum tenus pedes in vestibulo portæ decumanæ, singula-
 ri & plane barbara crudelitate, detruncari & abiici iussit: sicque vir supra natalium
 splendorem fortis & pugnax, inusitatis & intolerandis corporis cruciatibus mi-
 serabiliter est necatus. Milacus & Farcafitius, pecunia ac captiuorum permuta-
 tione redempti, & Forgius naso praefecto deformatus, cui id non probro, sed
 honori fuit, quum Sabacem Turcam Strigonii equitum praefectum, Melchioris
 Balassi captiuum pro se dedisset, ad suos reuersi fuerunt. Stephanus vero cogno-
 mento Hispanus, Blasius Pattantusius, & Iohannes Bornemissa è Tengeldo cum
 Roderico Trianio & aliquot militibus Hispanis, dum Byzantium ducerentur,
 ruptis catenis, & interfectis custodibus, per Bulgariam & Valachiam, traiecto
 Istro, in Transsiluaniam, ac deinde domum peruenere. Urbana plebs & ciues, re-
 uerti in urbem, & singuli suas domos repetere, suisque legibus viuere iussi sunt.
 Per hunc modum Achomates, capto Temesuario, exercitui aliquot dierum quie-
 tem concedendam ratus, arcem & urbem Cassono curandam dedit, ac vt mœnia
 quassata ac diruta restauraret, mandauit. Interea Caranum, Sebestum, & Lugas-
 sium ciuitates, infirmis & vetustis mœnibus cinctæ, ab Achomate certis condi-
 tionibus salutem ac libertatem impetrarunt; quæ olim ad Seuerini praefecturam
 pertinebant, sed à Petrouitio, dum Temesuario praeset, occupata possideban-
 tur: vt nimirum commeatum, quantum possent, exercitui subministrarent, ac sin-
 gulæ millenos aureos persoluerent. Per earum incolas, quibus in vtramque par-
 tem commeare eo tempore licebat, ac nonnullos eorum, qui è prælio euaserant,
 quum capti Temesuarii, ac cæsi præsidii fama Lippam perlata esset, Bernardinus
 Aldana eius praefectus, secus quam antea Castaldo promiserat, & quam ipsius
 officii ratio, ac Hispanici nominis decus postulabat, de vrbe deferenda cogitare
 cepit, ratus si Lossontius cum fortissimis Hispanici & Pannonici nominis militi-
 bus, hosti barbaro truculentoque cessisset, se quoque vrbi defendendæ minime
 parem futurum. Itaque quamquam Demetrius Ociarouitius natione Thrax, qui
 nullius stipendio addictus, cum peculiari suorum equitum ala, tunc Lippæ agita-
 bat, vir solers & industrius, rei que militaris peritus, necnon Paulus Iadrensis; ac
 Franciscus Henriques, veteranique aliquot Hispani, eius facti consilia vehemen-
 ter improbarent, & exploratores quoq; hostilium consiliorum haud ignari, non-
 dum Lippæ metuendum esse adferrent: ipse tamen in sententia perstitit, & tor-
 menta currulia, puluere sulphureo, vsq; ad summa fistularum ora, onerari, turres
 etiam & portæ fornices, eodem modo impleri, impositisq; pulueri incendendo
 funiculis ardentibus, vt paulo post vi eius rumpi euertique possent, iubens, paulo
 ante auroram egreditur. Quæ omnia magistri tormentorum impigre quidem, sed
 adeo anxie & trepide fecere, iam iam hostes prope adesse existimantes, vt nonnul-
 li ex iis repentina pulueris, ignem subito concipientis violentia discerperentur.
 Oppidum quoq; aliquot in locis succendi iubet, gementibus ciuibus, qui domos
 suas & substantiam quam Turcæ superiori etiam Iohannis Peteonis fuga & con-
 sternatione intactam seruauerant, concremari & in cineres redigi miserabilem in
 modum deplorabant. Quibus peractis, ad Castaldum in Transsiluaniam ire pergit.

Lossontio, ex
 probata pri-
 mum persi-
 dia, caput
 amputatur.

Lupus Battia-
 nius, trunca-
 tus brachiis &
 pedibus cru-
 deliter perit.

Cassono Te-
 meuarum
 curandum
 datur.

Caranum,
 Sebestum, ac
 Lugassium
 certis conditio-
 nibus redem-
 ta.

Lippha cum
 summa igno-
 minia nota
 ab Aldana
 Hispano de-
 fecta & suc-
 censa.

à quo rei indignitate permoto, ac dedecoris nomini Hispanico temere illati iusto
 dolore exacerbato in vincula coniicitur, Viennamque sub custodia mittitur. Vbi
 iubente Ferdinando militari in Concilio capite condemnatus, iamq; supplicio af-
 ficiendus, à Maria Caroli Cæsaris filia, Maximiliani coniuge, Ferdinandi; ipsius
 nuru, quæ pro illius salute & vita summis precibus laborabat, periculo eximitur.
 At Achomates re intellecta, Cassonum è Temesuvario, cum quinq; millibus expe-
 ditorum equitum illuc adcurrere iubet: isq; extinctis flammis, & ereptis è rogo quan-
 tum potuit, tormentis, quorum metalla nondum rupta aut liquefacta essent, urbem
 nullo negotio occupavit: & magna ex agris collecta rusticorum multitudine, re-
 staurandam muniendamq; curavit. Et quum Solmosiam arcem, paruo supra Lip-
 pam interuallo monti edito, imposita, sed expugnatu difficile, ab Hispanis & Un-
 garis Aldanæ præsidariis, eius exemplo, metu perculsis vacuam relictam esse didicis-
 set: illam quoq; integram & satis munitam, commeatuq; & rebus necessariis plenam,
 eodẽ victoriæ tenore, facile in potestatem redegit. Eadem èt facilitate Chanadium
 nudatum fuga præsidariorum atq; à Cassono occupatum fuit. Sub idem tempus
 Alis Eunuchus Budæ præfectus, communicatis cum Achomate consiliis, coacto
 exercitu, cuius opera nuper Besprimium ceperat, fortunam tentare constituit, ita
 ut arcibus suæ præfecturæ propinquioribus, quas negligentius à nostris custodiri
 non ignorabat, in potestatem redactis, vires suas cum Achomate coniungere, ac illum
 postea ad oppugnandam uniuersis viribus Agriam perducere posset; ex qua sæpiissime
 graues, cruentasq; excursiones, usq; ad ipsa Pesthi & Budæ suburbia, fieri non igno-
 raret: Igitur eductis Buda tormētis, ac promotis castris, in quibus octo aut decem
 millia militum erant, ad oppugnandum Dregelum proficiscitur. Id in præalto mon-
 te positum Pauli Archiep. biennio ante vita functi ditionis erat, & à Georg. Zondio,
 viro acri & militari, ac collega eius Greg. Berfalusio custodiebatur. Sed is per occa-
 sionem inuisendæ domus & familiæ aberat, & solus Zondius domi res curabat. Cum
 Turcæ propius aduentassent, aggeres & vineas de nocte celeriter, è regione arcis
 perfecerunt, inq; eis quatuor maiora tormēta, & sex colubrinas mediocres colloca-
 runt, quib. arx sine intermissione verberari cepta est: nec multo post, turris palta,
 quæ portæ imminebat, ei; præsidio erat, vi tormētorum diruta deiectaq; fuit, cu-
 ius casu Zondius Iohan. Zoltaium legatum suum, oppressum extinctumq; ami-
 sit. Mænia etiam arcis, quod vetusta debiliaque essent, pilarumque ictibus quas-
 farentur, adeo plerisque in locis vitium fecerant, ut Zondius arcem retineri posse
 desperaret. Erat haud procul Dregelo Orosfalua Ruthenorum colonia, à Coloma-
 no rege, ut diximus, olim eo deducta, in qua Martinus sacerdos sacra facere erat
 solitus. Eum Eunuchus ad se vocatum in arcem mittit, ac Zondio nunciat, ut
 quum arx ab ipso retineri nullo modo possit, eam sibi dedere non abnuat. Scire se
 eum militarem virum, ex pugnacissimis esse, cuius virtutis fortitudinisque famam
 à multis audiuisset, & ipse multis experimentis pro comperto exploratoque ha-
 beret. itaque sibi graue & molestum futurum, si ea ignobili in arce ei, vita amissa,
 pereundum sit. proinde monere & hortari, ut ea dedita, saluus & sospes abeat, ac
 ad meliora se & vitam seruet. Ad ea Zondius paucis respondit sibi firmum esse
 animi propositum, honeste potius occumbendi, quam ut ab ipso fraude circum-
 uentus, in seruitutem redigatur, ac catenis collum oneratus, hinc inde pro man-
 cipio venum ducatur. Itaque tarde & importune eiusmodi adferri consilia, quæ
 sibi minime placuisse paulo post re ipsa sit declaraturus. His dictis duos captiuos
 Turcas ex multis acciri, eosq; vestibis è purpurea lana preciosiore ac pecunia do-
 natos, & dimissos Eunuchos dicere iubet, se petere ut duos pueros, quos sibi edu-
 care non licuisset, in suum famulitium accipiat, & ad graue Martis opus, militiamq;
 condiscendam instruat. stare enim sententiam sibi aut arcem seruare, aut morien-
 dum esse. Dimissis ad Eunuchum sacerdote & captiuis, expiatis prius Christiano
 more

Aldanæ sup-
 plicio affien-
 dus à Maria
 Augusta libe-
 ratur.

Cassonum Lip-
 pam occupat
 & instaurat.

Capit & Sol-
 mosiam ar-
 cem à nostris
 derelictam.
 Et Chanad-
 ium.

Inde Dregel-
 um arx ab
 Aly Eunuchos
 obsidetur.

Zondii præ-
 fecti generosa
 & heroica a-
 nimi constan-
 tia.

more criminibus, pecuniam, vestes, & res omnes, & quæcunque habebat militaria instrumenta, & vasa argentea, charioremque supellectilem, in vestibulum arcis comportanda curat, ibique subdita suis manibus face, flammis exurit: deinde in stabulum profectus, equos militares, quos præstantes habebat, lancea transfadigit, ne iis hostes potiantur: posteaq; ad arcis portam in hostes fertur, qui iam magno impetu per muri ruinas ascensuri conspiciebantur. Ad eos repellendos concurrere suos, & sclopettis rem gerere iubet, multique ex iis interficiuntur, dum ingredi conantur. ipse inter primos acerrime pugnat. Sed ab irrumpentibus magna vi Ianiceris, genu glande crassiore traicitur, & in alterum genu illæsum concidit, nec tamen pugnam intermittit. iterum autem caput & pectus aliquot glandibus petitus derepente corruit, ac præcisum eius caput ad Eunuchum fertur, quod ille vna cum trunco, in monte è regione arcis sito, militari funere tumulandum curauit. adhibita hasta & vexillo, vt eum fortiter pugnando, honestam & decoram mortem pro patria oppetiisse testificaretur: adeo virtus vel in hoste laudabilis & gloriosa habetur. Hunc exitum habuit Zandius, antea actæ militiæ congruum, ac constantiæ laude apud posteros memorabilem. quam tamen cæteri præfecti earum arcium, in quos Eunuchus eius ætatis expeditione vires suas atque arma exercuit, minime sibi imitandum proposuissent: quum munitiores Dregelo arces, aut fæda fuga deseruissent, aut subito metu consternati, non sine summa dedecoris & ignominia nota hostibus tradidissent. Nam cum ad arcem Seceniā peruen-
tum esset, cuius custodiæ Laurentius Arochatius præerat; milites præsidarii turpiter profugere, Laurentio solo, & arce vacua indefensaq; relictis. Quod quum Laurentius animaduertisset, ipse quoque cæteros sequutus, fuga capta in manus hostium incidit, diuturnamque apud illos seruitutem seruiuit. Exinde Eunuchus celeri itinere ad castrum, cui à Coruo nomen est, castra promouit, & Arslanem, Mehemetis Iahioglis filium, cum trecentis equitibus, totidemque peditibus, ad Bussam misit, quæ erat modica è cocto latere turris, & à Michaelè Terchio, Stephano Zuchaio, Andrea Nagio, ac paucis aliquot Sigismundi Balassii militibus custodiebatur. qui quum constanti admodum firmoque animo eam defenderent, nec Arslanes quicquam oppugnando, ac terrorem admouendo proficeret; sequenti die è castris duo millia peditum acciri, & duo tormenta aduehi iubet, quibus locum concuteret, caperetque. Sed neque ea hostium accessione, ac continuis ictibus, quibus turris diruebatur, quicquam Terchius & socii perterriti, in defendenda ea, eo fortius & constantius persistebant. Diruta turre, nostri se in vallum recipiunt. Et virtutem eorum Arslanes admiratus, qui tanta vi exiguum munimentum, aduersus tantas copias tuerentur, pacta cum Terchio & Balassianis incolumitate, iisque abire in tutum permissis, turrim & vallum solo æquauit. Reuertentem ei ad castra, haud procul erat arx Salgo, Lupi Derencenii ditionis, quam Simon Sagiuanus imbellis præfectus tuebatur. ea autem erat arduæ rupi imposita, & difficilem admodum ascensum, & oppugnationem requirere videbatur, quod tormenta eo attrahi, non nisi immenso labore, & multis iumentorum iugis, nec sine periculo possent. Igitur Arslanus, quo vi non posset, astu sibi penetrandum ratus, arboris prægrandem truncum, duabus rotis impositum, aliquot bouum iugis, ad cacumen montis pertrahi, & ab agrestibus magno clamore boues, veluti sub nimio ænei tormenti pondere fatiscentes, vrgeri imperat. Fata astutiæ eius insolens fortuna, quod eo die ex humore nocturnæ pluuiæ crassior nebula aerem inuoluisset, aspectumque omnem nostris extrorsum eripuisset. Interea quosdam equites Turcas, Pannonicæ linguæ gnaros præmittit, qui obsessis nunciarent, tormenta inusitata magnitudinis protinus arcis mænibus admouenda, in proximo esse, porro consultum fore, si eorum ictus nequaquam sibi expectandos ducant, sed dedita arce, saluisque rebus exeant. se enim

*Virtus etiam
in hoste lau-
dibus effren-
da.*

*Secenia arx
turpi nostri-
rum fuga ho-
stibus cessit.*

*Bussam tur-
rim aliquam
diu à nostris
defensam
Arslanes occu-
pauit.*

*Inde Salgo-
nis arx dede-
tur,*

*Ridiculum
barbari strage-
tagema.*

Capta praeserea,

CoruiCastellum,

Buiacum,

Sagum,

Giarmatum,

Infausta Erasmi Teusfelii expeditio.

An. 1552.

Copia vndique collecta ex praesidiis.

postea nemini parsurum. Ea fraude Sagiuanus credita, non sine risu simplicitatis suae, arcem hosti tradidit, ac Arslanes ei & sociis, fide seruata, incolumibus dimissis, Salgonem praesidio firmavit, & in castra reuersus est. Eunuchus quoque castro Corui, quod Andreas Sacius, & Emericus collega inter se dissiderent, eadem facilitate potitus, ad Buiacum Bathorii arcem, haud procul distantem diuertit: & quum ea, muro crassiore ac satis firmo munita esset, nec in eo quinque diebus verberato, quicquam fere dirutum esset, difficilis oppugnatio futura videbatur, si quae in praesidiariis virtus aut constantia fidesque adfuisset. Sed illi intempestiuo metu ac pauore perculsi, perfractis fornibus, in quibus reconditum thesaurum falso putabant, vna cum Martino Quercio praefecto non sine perfidia labe, arcem relinquentes, sese in fugam coniecerunt: quos tamen Turcae insequuti incisos & ad vnum interfectos deleuerunt, solo conseruato Martino, qui in ipsis vinculis & carcere postea extinctus est. Sagum collegii monachorum Benedictinorum castellum, ad ripam Hippoli fluminis ameno loco situm, ac Giarmatum Balassianae familiae domicilium, perterritis iis, qui in praesidio erant, ac diffugientibus, primo direpta à Turcis, ac postea subiectis ignibus concremata funditus conflagarunt. Tot tamque validis arcibus, nulla vi, sed vt Turcae ipsi, iactabundi dicebant, spaciando & secure ociando, in potestatem redactis, Ferdinandus, qui maiore eius anni parte bellicis apparatibus & tormentis, eorumque vectura, & aliis rebus necessariis curandis, vt diximus, incubuerat, seque ad castra & bellum gerendum profecturum edixerat, ne tantam dicionem impune hostibus occupandam, permittere videretur, copias, quibus hostibus & Eunuchis occurreretur, parandas, illumque ab vltioribus detrimentis inferendis arcendum constituit. Et quum oportune Sforcia Pallauicinus, quem ad conducendum peditatum in Italiam profectum fuisse docuimus, adductis, militum, quatuor millibus & quingentis, per eos dies reuersus esset, Erasmo Taifalo, Iaurini praefecto, qui Honorio Cuniispergio successerat, infausti nominis vt euentus quoque approbavit, duci, tradito ei summo totius exercitus imperio, in mandatis dedit, vt coacto ex finitimorum locorum praesidiis milite, cum Sforcianis sese coniungere, & Dregelum ac alias arces, nuper ab hoste captas recuperare contenderet. Tria quoque millia peditum Germanorum, duce Marcello Detrico mercede conducta, quorum dimidia pars sclopetarii, caeteri hastati erant, ad eum ire iubet. Prouinciis vero seu regionibus superioris Pannoniae, numero decem, serio iniunxit, darent operam, vt in oppidum Felicum conuenire, ac Taifalo & Sforciae primo quoque tempore coniungi possint. Taifalus ipse cum Sforcianis copiis & Germanis Leuam atque inde Egegum castra promouit, & à Iaurino supra propriam ducentorum equitum alam, alios singulis centuriis equestribus praefectos, Georgium Quegleuitium, Petri filium, Paulum Ratcaium, veteranum copiarum ductorem, Franciscum Desoffium, Michaellem Dombaium, & Franciscum Sandrinum ad se venire iussit. Eodem modo & Leuae praesidio Paulus Sarcandius, Nicolaus Siculus, Stephanus Thrax, Franciscus Iacositius, & Sebastianus Matusnanus, cum quingentis equitibus leuis armaturae aduenere.

Augustino Sbardellato Episcopo Vacienfi, Italicae originis, sed in Pannonia nato, Salmenfis Comes bello Muraniensi curam commeatus demandauerat: eandem prouinciam Taifalus quoque ei ratam habuit, ac centum equitum stipendium adiecit. E Corponensi oppido, Iohannis Chrusitii legatus, Gaspar Chutius centuriam equitum, & Lupus Puchamius Austriacus, bis totidem adduxit. Melchiori Masconi, qui Viglesso praerat, ducenti quinquaginta equites Germani parebant, qui etiam bene armati instructique cum ipso simul eodem venire maturarunt. Supra hos octingenti pedites, Morauici & Bohemici generis,

neris, & totidem Pannonii exiis, qui Haidones vocantur, sese adiungere. quos omnes Taifalus ad Egegum in castra recepit: ita ut omnium copiarum ratione subducta, decem millium militum numerum facile excederent. Has copias Castaldus in supplementum exercitus sui mitti expetebat, quod Achomatem, capto Temesuario, Transsilvania occupanda consilia agitare comperisset. Verum Ferdinandus commodiore consilio, si exitus respondisset, ad tuendos contra Alim Eunuchum fines, amissaque recuperanda conuertit. Iam etiam armata nobilitas ad Filecum conuenerat, quæ ad septem millia bellatorum constituebatur; ita ut si totus exercitus conuenire potuisset, idoneumque bello ducem, & peritum nactus fuisset; Budensibus Eunuchi copiis, non sine certa vincendi spe, facile opponi potuisset. Carebat tormentis currulibus, ac colubrinis maioribus Taifalus, sed ea Ferdinandus è veteris Zolii, ac Bistriciæ montanæ armamentariis depromi, ac in castra aduehi iussit. Quibus tutius aduehendis, quingenti equites è castris obuiam iuere, Ratcaio, Quegleuitio, ac Matusnано ducibus, qui cum tormentis eorumque apparatu ad arcem Plobenstaniam subsistere, & aduentum exercitus ibi præstolari iussi sunt. Interea Alis Eunuchus, nostrorum apparatu, ac conatibus per certos exploratores cognito, prius quam duo nostrates exercitus coniungerentur, præoccupandum Taifalum, & cum eo congregiendum arbitratus est, copiasque omnes suas, quarum virtuti plurimum confidebat, ad campos Racosios conuenire iubet: quibus summa celeritate congregatis, aduersus nostros ducere decreuit. Habebat in castris ad duodecim millia equitum, ac peditum, sed qui ob recentes continuasque victorias, ipso duce partas; nostrorum copias, & potissimum Germanicas, nihili pendere videbantur. At Taifalus Dregelo copias admoturus, ab Egego castra promouet; & tamen ab Vngaris ducibus admoneretur, ne quid aduersus hostem moliri, neve ullam fortunæ aleam, nisi receptis prius in castra Nobilitatis copiis, quæ Fileci erant, experiretur, ipse tamen suis subnixus consiliis, quibus sibi indulgendo, errare potius & obstinatius persistere, quam alienis recte uti consueuisset, tormenta duntaxat expectanda, neque hostium congressum admodum formidandum existimabat. Et Ratcaius, illa iam ad Bosocum, iugis equorum & bouum, Ciuibus montanarum urbium imperatis, aduehenda curauerat: eiusque rei ducem certiolem reddiderat: quum Taifalus castra in hunc modum promouere, & Dregelum versus proficisci cepit. Præcedebant quingenti equites leuis armaturæ Pannonii, quos paulo post equitum Germanorum turmæ, ducibus Masccone & Andrea Taifalo, Erasmi ipsius fratre, subsequabantur. Post hos peditatus Germanicus, & legio Italica, ac Bohemi & Vngari pedites, sublati vexillis, ac instructis ordinibus armati procedebant. Horum vestigiis currus onerarii & impedimenta exercitus progredi iussa, ac inter illa sex falcones currules, quos vocant, cum rebus necessariis & tormentorum magistris, quaternis equis vehabantur. Agmina vero præcedentia à sexcentis equitibus Pannoniis claudabantur; atque hoc ordine vniuersæ copię ad Plessouiciū oppidum, quod à Pannonibus Palastum appellatur, peruenerunt: & in eius campis, qui vineta & montes ad Orientem respiciunt, castra collocata. Nec longe aberat in pago Siluasso Eunuchus cum suo exercitu, rei gerendæ, & conseruandorum, quæ nuper ceperat, locorum audivissimus: ac deinde arridente cæptis fortuna, sese cum Achomate & prætoriano exercitu coniuncturus; quum multa adhuc pars æstiuū temporis gerendo bello accommoda superesset. Cum castra nostrorum progredi intellexisset Eunuchus, mille equites expeditos deligit, eisq; ut situm castrorum Taifali ac Sforcie contemplari ac explorare, dareque operam contendant, ut ex hostium numero captum aliquē ad se adducant, à quo de eorum consiliis certiora intelligere posset. Hos quum equites illi, quos agmina nostrorum clau-

Decem mil-
lium nume-
rum exple-
bant,

Nobilitas et-
iam cum
7000. ar-
matorum Fi-
leccum con-
uenit.

Ally Euna-
chus cum duo-
decim milli-
bus nostris,
antequam
coniuncti fue-
re, occurrit.

Castra Teuf-
selii in cam-
pis Plessouiti
collocata.

*Decimo die
Augusti.*

*Leuia ali-
quot praelia
inita,*

*Sequenti die
certamen in-
stauratur,*

*Puluis tor-
mentarius
fortuito suc-
census.*

*Germanica
legio prima
hominum fu-
git,*

*quam alii se-
quuntur.*

claudere diximus, conspexissent; cæteris iter ceptum prosequentibus, acri edito certamine, fugarunt, ac nemine è suis amisso, vnum ex hostibus interfecerunt, altero viuo in potestatem redacto. Ab hoc Turca primum ad Sforciam adducto intellectum est, Alim eius esse propositi, vt quemcunque rebus exitum fors & fortuna attulerint, collatis signis absque cunctatione experiatur. Iam decimus dies mensis Sextilis, diuo Laurentio dicatus illuxerat, barbaris sæpe felix faustusque, & nostri protensis tabernaculis castra collocauerant, quum Turcarum antecursores, duce Arslane, in conspectum venire: adductis tribus falconibus, quorum vsus campestri in acie est, iisque nostrorum castra infestare ceperunt. Nostri celeriter ex castris procurentes, magnum acreque certamen cum iis contraxere: ac directis in eos falconibus, quos in margine castrorum oportune collocatos habebat, tam cominus præliando, quam iaculis eminus feriendo eos submouere, multos interficere, plurimos vulnerare. Deinde concurrentibus nostrorum equitibus, tam Germanis quam Pannoniis, cruentissimum certamen subinde auctum recrudescit: eo exitu, vt plurimi vtrunque interirent, aut caperentur, & Francisco Deseffio equus, quo vehabatur, cum sinistro crure insidentis, ferrea falcons pila discerperetur. quo immani vulnere ictus, in castris eodem die expirauit. Capti etiã à Turcis sunt Sandrinus & Dombaius, equitum ductores, ac ad Alim perducti. In partibus Turcarum ab Italis glande traiectus periit Tesserdarius, quæstor & ærarii custos, qui militarium stipendiorum rationes seruare, militibusque soluere solebat: cum aliquot præcipuis barbarorum. Quo cadente, Turcæ cohortem Italicã, ex qua Tesserdarius erat interfectus, extra munitiones pugnando progressam, ad quædam arbuta publicæ viæ contigua, irritando & laceffendo elicuere, & quamquam ea sclopetis rem peritissime gereret; à multis tamen barbaris circumuenta, maximo erat in discrimine, nisi Vngari equites Francisco Iacositio & Georgio Thurio annitentibus, auxilio adcurrissent; qui fessos dimicando & fatigatos, ne vno quidem ex ipsis desiderato, periculo liberarunt. Iam pugnatum erat vsque ad meridiem, quum Eunuchus cum vniuerso exercitu suis subsidio superuenit: ac prælium magno terribilique conatu restaurauit; adductis quatuordecem colubrinis campestribus, quas in proximis castris nostrorum colle ita collocauit, vt inde peditatum Bohemicum ac Vngaricum contortis in eum pilis assidue infestaret. Nec mora illum cominus hastis aggressos, quamquam acerrime repugnarent, tamen quod ab sociis alia in parte laborantibus minime iuuarentur, terga dare coactos concidit & profligat. Sed equites Germani, cohortantibus Andrea Taifalo & Mascone, facto cuneo, peditibus opem ferunt, ac hostes terga vertere compellunt. pulsisque iis, & multis occumbentibus, signo receptui dato, in castra reuertuntur. Sequenti die collaudatis equitibus, Taifalus & Sforcia, peditatum Germanicum & Italicas cohortes promouent, eisque hinc equites cataphractos, illinc leuiorem, qui è laurino venerat, equitatum, in subsidiis collocant, & falconibus principia firmant, ac in irruentes hostes obuertunt. Ibi tormentis vtrunque in mutuam cædem explosis, Mars crudelem in modum saeuit; & ex vtraque acie acriter pugnantes plurimi cadunt; stante adhuc victoria in ancipiti: quum diro nec opinato casu, puluis tormentarius in partibus nostrorum, fortuito incidente scintilla succeditur, & terribili edito fragore, aliquot tormenta, eorumque magistros, & militum nonnullos, miserabilem in modum laceratos, per aera in sublimem iactando dispergit. Ea re animaduersa, Turcæ ingenti sublato clamore, in nostros perturbatos, & repentino casu territos irrumpunt; & certamen magno animorum ardore instaurant; nostris animus concidit, & primum omnium legio Germanica turpi fugæ se committit, nec vt ad pugnam redeat, vlla vi à ducibus retineri potest. Equites ad eorum subsidia collocati, & cæteri omnes vna profugiunt. denique cataphracti Germani, sociorum clade perturbati, terga vertunt, & quo quisque potest, effuso cursu feruntur. Taifalus suos retentare conatus,

à cir-

à circumfuso & conferto hoste capitur. & Sbardellatus acriter pugnans interfici-
 tur: nec procul ab eo Nicolaus Borfanus, Christophorus Rosonius, & Lupus Su-
 lius, feruente certamine, cadunt. At Sforcia, qui animaduerso periculo armatus
 ante suam legionem constiterat, & eam, ut virtutis & nominis Italici meminissent,
 hortabatur, perditisq; iam rebus, suos in proximam siluam recipere contendebat:
 qua protecti se aduersus hostium equitarum commodius tuerentur, aut si fors ita
 ferret, sub noctem per siluas & montes procliuior fuga fieret, ab Eunuchō & Tur-
 cis vehementi impetu instantibus prohibetur; dumq; cum suis in aciem instructis
 egregia virtute dimicat, ab hostium multitudine obruitur: ita ut ei in orbem pu-
 gnanti, multosq; hostium cæsim punctimq; ferienti, dextra manus prægrandi a-
 cinace fauciaretur; & simul cadente, quo se fortissime tuebatur, ense, inermis &
 multo labore fatigatus, postquā infensæ fortunæ reluctari non liceret, deditione
 facta, in hostium potestatem veniret. Cum eo vna pugnantes Italorum præcipui,
 partim cæsi, partim captiui facti. inter quos Hippolytus Pallauicinus, Sforcia i-
 psius necessarius, ac Martius Tiburtinus, & ipse vehementer faucius, Albertus Ca-
 strensis, cum Vincentio Antinorio Florentino, & Bambino Carpenfi, nonnullisq;
 aliis fuere. At Paulus Ratcaius & alii ad Bosocū, intellecta hostium victoria, & no-
 strorū clade, reductis tormentis, saluoq; equitatu, ad vetus Zoliū sese receperunt.
 Nobilitas vero, quæ sumptis armis Filecum conuenerat, certo cladis nuncio acce-
 pto, varias in partes dilapsa fuit. Eunuchus ingenti parta victoria, ac tormentis o-
 mnibus, vexillisq; & impedimentis hostium potitus, cum captiuis, quorū ad qua-
 tuor millia fuisse ferebantur, lentis passibus Budā reuersus est; ingressurusq; urbē,
 triumphanti similis, captiuos in ordinem aciemq; compositos præire, Taifalumq;
 ipsum equo insidentē, tympanistis & tibicinibus ac fistulis pedestribus præceden-
 tibus, moreq; suo canentibus, cum præcipuis captiuis in forum perduxit, cæterisq;
 sub hasta venditis, Taifalum cum aliquot captiuis, ac XL. signis, & capitibus præci-
 sis, Byzantium misit, Sforcia sibi retento: quē non toto vertente anno, octodecē
 millibus aureorum numum redemptū, ad suos remisit, donato ei Martio Tiburti-
 no, ac quibusdam captiuis aliis. Is à Cosmo Medicæo Hetruriæ duce aliisq; Italiæ
 principibus, Ferdinandoq; rege, & Maximiliano filio, haud cōtemnenda pecuniæ
 summa, adiutus fuit. Sed Taifalus quum Byzantii nomen suum minime profiteretur
 & se sumum copiarū ducē fuisse negaret, ab irato Sulymano, qui de eius condicio-
 ne, dignitateq; abunde erat edoctus, culeo insui, & in Bosphoranum mare mergi
 iussus fuit. Tanta autem mancipiorum Germanicorum Budæ & Pesthi vilitas, tam
 exile preciū fuisse fertur, ut vnum modio hordei vel farina, aut hemina mellis bu-
 tyriq; veniisse diceretur. Ab iis tantis & fere portentosis calamitatibus & cladibus
 nostrorum simul, & inexpectata felicitate, & progressibus barbarorum, tot arci-
 bus atq; urbibus tanta celeritate captis, fuis & fugatis duobus exercitibus, tametsi
 ubiq; in Pannonia clamor, gemitus, lachrymæ, luctus & mæror agitabantur: for-
 tuna tamen insolens & iniqua, nondum suo in eam gentem plene exaturato odio,
 maiore sauciā exercere, & mala diuturnioribus malis, supra quam credibile sit,
 accumulare non destitit. Achomates siquidē & Eunuchus, comunicatis mutuo, p-
 nuncios & literas, consiliis Solnocū in medullis & visceribus regni iussu Ferdinan-
 di extructum, rebusq; necessariis, ad multū temporis prouisum, ac Agriā, quæ duo
 reliqua munimenta ad regni tutelā restabant, expugnare, & si fortuna ferat, quæ
 sibi tantopere fauere visa est, nomen eius infelicis populi prorsus delere decreue-
 runt. Et Achomates quidē tanta prosperitate, tantisq; successibus inflatus, irrum-
 pendum in Transiluaniam, & eam armis belloq; perdomitā, in prouinciæ formā
 redigendā ducebat: sed duplici ratione ab eo proposito consilioq; retrahebatur;
 partim quod Castaldum & Bathoriū, extremos prouinciæ fines, per quos eo perue-
 niendū esset, iusto instructoq; exercitu insedisse, aduentūq; suū paratos expectare
 didi-

Teuffeliur ca-
pitur,Sbardellatus
acriter pu-
gnans cadit,Sforcia Pal-
lauicinus cū
sua legione
fortissime di-
micans,Saucius in
hostium po-
testatem ve-
nit.Eunuchus o-
mans Budam
redit,Teuffelium
cum aliquot
captiuis &
signis 40. By-
zantium
mittit.Sforcia sibi
retento, &
paulo post re-
demto.Teuffelius cu-
le insatus
submergitur.Mancipio-
rum vilitas

didicisset: quorum tamen vires & copiae, fama & opinione hominum, quam re-
 ipsa, maiores & validiores esse ferebantur; partim vero, quod ab Eunuchoad ea
 loca, quæ dixi, ut pote, Budensi suæ præfecturæ propinquiora, ex quibus dictiones
 Turcicæ continue infestarentur, capiendâ multis argumentis induceretur. Ita-
 que ei perscripsit, se cum exercitu Solnocum progressurum, diemque constituit,
 ad quem utrumq; exercitum certum in locum convenire vellet, quod si prior ipse
 eo veniret, tum vero nihil cunctatus obsidionem inchoaret; se quoq; paulo post
 adfuturum. Igitur Ennuchus voti atque desiderii compos: sine longiori mora, eo
 ire maturavit cum copiis quarum nonnulli viginti millium fuisse prodidere: alii,
 quod propius vero esse videtur, duodecim millia utriusque ordinis militum tra-
 dunt. Hisce copiis & viribus Solnocum obsidere cæpit: sic tamen ut eius manu ca-
 piendæ spem nullâ habere videretur; sed ut interea, dum Achomates adveniret,
 terrorem inclusis ostentaret, frumentarias invectiones impediret, neminemq; in
 arcem ingredi, aut exire pateretur. Solnocum inter Tibisci & Sagiæ fluuiorum
 confluentem, ante quadriennium à Salmensi comite, forma triangulari, à fun-
 damentis ex gleba & cespite, salicibus interiectis, erectum esse supra retulimus.
 Habet à meridie fossam latam & profundam manu factam, & aqua fluuiali ple-
 nam, ac tria propugnacula, tribus in lateribus satis ampla, & munita: tanta al-
 titudine, ut domorum tecta & fastigia, quæ intus sunt, extrinsecus conspici ne-
 quaquam possint. Erant in eo tormenta currulia maioris generis, quatuor & 20
 viginti; præter minores falcones, ac sclopetorum, & quæ Moschettæ vocan-
 tur, tria millia; pilarum ferrearum, plumbi, ferri, rudentum tormentariorum,
 nauticorumque ingens numerus. Pulveris autem sulphurei octoginta millia
 pondo, & commeatus magna copia. Paulo ante obsidionem præfuerat loco Bar-
 tholomæus Horuatinovitus, de cuius virtute & claris facinoribus, aliquot re-
 tro bellis, & Muraniensi potissimum editis supra memorauimus. Is quum pri-
 uatis de causis Viennam proficisceretur, in insidias à Pyriaga Turca, inter Sa-
 gum & Giarmatum ei structas præcipitatus & captus, Constantinopoli vi-
 tam in vinculis finiuit. Eius locum à Ferdinando Laurentius Niarius obtinue-
 rat, fauore potius aliquorum è Senatu, quam virtute vlla aut merito. Habebat 30
 secum in præsidio octingentos fere milites, & centuriam Hispanorum, ac Ger-
 manos, Bohemosque pedites. Turmis equitum præerant Gabriel Pecrius, Mat-
 thias Stresencovitus, & Gaspar Moræus, quæ centenos equites leuioris arma-
 turæ continebant. Vngaris peditibus Stephanus Quelidius imperabat. Octa-
 uus iam præterierat dies, ex quo Eunuchus obsidioni initium fecerat, nec quic-
 quam tamen egerat, quod locus tam natura, quam arte esset munitissimus: ita ut
 nisi præfectum ac præsidarios imbelles & pauidos nactus esset, etiam Acho-
 matis & totius exercitus vim viresque sustinere ac propulsare potuisse censere-
 tur. Sed quum præsidarii, uti erant è variis gentibus collecti, ac lingua, mori-
 bus, consensuque animorum inter se variabant, adveniente Achomate, ac ca- 40
 stra in patentibus campis longe lateque collocante, infami metu & pauore per-
 territi, non de arce defendenda, sed de turpi ac ignominiosa fuga inter se con-
 silia miscere, eademque nocte, qua quisque potuit, partim nauibus, quæ habe-
 ri poterant, partim transnatatis fluminibus, dilabi ceperunt. Illucescente au-
 rora, Niarius suorum fuga animaduersa, nullo dedecoris metu, sed simili perfidi-
 æ labe agitatus, conscenso equo & ipse fugam capeffit, & in campum proue-
 hitur. Verum quum ab hostibus obsessas undique vias, nec vllum patere per-
 fugium vidit, statim cogitatio tanti admissi sceleris animum subiit; & meliori
 quamquam sero vsus consilio, ad arcis portam, in qua fidei sacramentum dixe-
 rat, redire; ibique qualemcunque fortunæ euentum expectare constituit. Ma- 50
 ne diei facto, qui quartus Septembris erat, Turcæ nostrorum fugæ ignari, quum

magnum

Anno 1552.

Aly Eunu-
chus Solno-
cum obsidet.

Solnoci situs.

Laurent. Nia-
rius ei præ-
erat.Nostris fadis-
sima fuga ar-
cem munitis-
simam de-
serunt.

magnum in arce vrbeque silentium esset, fumo è quibusdam domunculis, quibus nostri fugientes ignem subdiderant, exeunte, id quod erat, suspicati, perterritos nostros, & arcem vacuum relictam, protinus magno animorum ardore, precipitique cursu arcem oppidumque versus contenderunt: quumque Niarium in vestibulo portæ reperissent, eum repugnantem, quantum poterat, seque defendentem, paruo labore viuum cepere, & ad Achomatem celeriter perduxere. ^{Niarium capitur, & non multo post elabitur.} Qui tamen non multo post, corruptis auro custodibus, & vni eorum, promisso filiae nubilis coniugio, carcere vinculisque solutus euasit, & ad suos domum rediit. Achomates nostrorum consternationem & ignauiam admiratus, conscenso equo, vna cum Eunuchis, ad occupandam arcem est profectus. Cui Ianiceris, qui custodirent, ac certis equitum turmis præsidio impositis, profectionem suam ad obsidendam Agriam, per præcones, quos Chaufios vocant, in castris ad diem crastinum publicauit. Interim autem perniciosissimos equites, ad insequendos nostros, intento cursu ire iussit, qui quum equitum nostrorum cursum, quod totam noctem properando antecesserant, æquare non potuissent: nonnullos tamen ex peditibus Germanis & Bohemis lentius progressos, ac viarum ignaros interfecerunt, alios captos retraxerunt; cautius & celerius subducentibus sese Hispanis, qui Vngaris locorum peritis sese adiungentes, & piscatoriis nauiculis Tibiscum traicientes, ad tutiora loca peruenerant. At Achomates & Alis, tanti momenti arce, quæ Agria multis partibus munitior esse censebatur, tam facili labore capta, castra promouerunt; & quamquam æstas iam fere in autumnum præcipitauerat, spe tamen aut per deditiorem, aut fugam nostrorum capiendæ Agriæ, minus munitæ freti, maturato itinere, quintis castris, ad Tihamerium oppidum, quinto Idus Septembris, peruenerunt. Ex iis castris Achomates literas ad Stephanum Dobonem, & Stephanum Nesqueium præfectos dedit, easque agricolæ cuidam perferendas tradidit; quarum hæc erat sententia: Equidem gemino adducto exercitu, quorum alter capto auspiciis potentissimi imperatoris Sulymani Temesuario, & Lippa, Chanadio, Solnoco, multisque aliis præcipui nominis locis, arcibusque in potestatem reductis, ac ditione omni, quæ inter

30 Chrysium & Marysum, ac Tibiscum & Danubium longe lateque extenditur, feliciter occupata, alter vero, Besprimio, Dregelo, Seceno, totaque ad Hippolum flumen regione subacta, cæsisque & ad internecionem deletis duobus vestris exercitibus, memorabiles de Pannonia armis sub iugum missa victorias reportauit, nunc Agriam, cui vos præesse audio, recta contendere in animo habeo. Proinde hortor vos & moneo, vt clementiam potius Sulymani potentissimi & æquissimi principis, quam arma experiri, arcemque Agriensem dedere malitis. Quod si feceritis, efficiam ne vos eius facti pæniteat, & eadem libertate, ac bonorum vestrorum possessione, qua priscorum regum tempore, fruamini. Si vero in pertinacia & obstinatione retinendæ arcis persistetis, quæ tamen retineri

40 nulla vi, nullis viribus queat, postquam inuictis nostris armis peruia sunt, quæcunque in orbe terrarum sunt, non facultates solum vestras, sed cum iis liberos & coniuges, vitam denique ipsam paucos post dies amitteris. Valete. Ad eas Dobo & collega, nuncio in vincula & compedes coniecto, ne verbum quidem responderunt. Sed literis ad Ferdinandum, ac Nicolaum Olahum eius Cancellarium, cui paulo ante Episcopatum Agriensem dederat, missis, auxilia necessaria, & militum supplementum petiuerunt: quod præter ordinarium numerum, qui ex ducentis equitibus, totidemque peditibus constabat, pauci in præsidio, aut fere nulli essent: sed aliis conducendis breuitate temporis excluderentur. Verum Ferdinandus supra profligatos, & cæsos suos duces & exercitus, quos

50 mercede conduxerat, non pecuniæ solum expediendæ difficultate, sed etiam seditione & tumultibus Germanicis, à Mauricio Saxone, pro liberando Landgrauio

inde ad Agriam obsidendam perueniunt,

Achomatis litera ad Dobonem & Nesqueium præfectos Agriens.

Cui ne verba quidem respondent.

focero contra Cæsarem excitatis haud mediocriter laborabat: itaque spem potius & ampla promissa in præsens, quam vires & auxilia suppeditare videbatur. interim tamen Nobilitati & proceribus in mandatis dedit, vt laboraturæ Agriæ opem ferre non prætermitterent: postquam omnis illius superioris Pannoniæ salus in eius conseruatione consistere videretur. Dobo quoque & Nesqueius singulari diligentia Nobilitatem ad præstandum officium, mittendasque summa celeritate auxiliares copias hortari subinde non desinebant: ita vt Nesqueius, quamquam domi eius opera summe esset necessaria, tamen ad Concilium procerum, quod in oppido Sixone indixerant, frequentesque ad illud conuenerant, proficisci, ac rem præsentia sua vrgendam existimaret; obtineretque vt partim ab incolis regionum, in quas Pannonia, ceu tribus quasdam distribuitur, partim vero à proceribus, qui facultatibus censuque eminebant, & ab urbium liberarum Ciuibus haud contemnenda auxilia mitterentur. Nam paulo post quingenti septuaginta quinque milites, eorum sumptibus conducti, sub variis præfectis, Agriam peruenerunt. Antonius quoque Blasco, & Ambrosius Sadoruicus, ducentos triginta milites, quos Solnocum iussu regio ducere debebant, quod eum locum in hostium potestatem deuenisse in itinere audierant, singulari oportunitate Agriam perduxerunt. Supra hos Gaspar Peteo, Iohannis frater, Stephanus Zoltaius, & Iohannes Fighedius, equitum ductores, nauandæ pro patria operæ cupidi, cum centum equitibus, (cæteri enim metu perculsi profugerant) Gregorius vero Bornemissa cognomine Literatus, Fabro Ferrario Quinqueecclesiis genitus, sed excellenti virtute fortitudineque vir, cum ducentis quinquaginta peditibus sclopetariis, promptissimo studio animoque ad defendendam Agriam confluxere. Georgius Seredius Gasparis nuper fato functi frater germanus, omniumque eius bonorum & facultatum, quæ amplissimæ, ditissimæque erant, ex asse hæres, ducentos milites suo ære conduxerat, eisque bimestri stipendio Cassouiæ persoluto, vt Agriam se conferre maturarent, in mandatis dederat. Verum ii turpi formidine perterriti, nec eo ire ausi, quum Cassouiam rediissent, ignomina notati, ac ferreis compedibus vincti, ad dilatandas repurgandasque vrbis fossas, ac terram batillis & ligonibus exercendam, aliaque sordida obeunda ministeria, damnati fuere, nec ante dimissi, quam soluta Agriæ obsidione macerati, maleque habiti, semestre tempus in eiusmodi laboribus expleuissent.

*Auxiliares
copie Agri-
ensibus sub-
missæ,*

*Summa o-
mnium præ-
sidiariorum,
2000.*

*Dobonis in
rebus obsidio-
ni sustinenda
necessariis
solertia.*

Erat omnium propugnatorum numerus, si iis auxiliaribus, ordinarium quoque præsidium adiicias, inque vnā summam subducas, ad duorum millium plus minus armatorum. Exigua quidem in prægrandi arce militum manus, aduersus ingentem potissimum barbarorum multitudinem; sed quibus fixum atq; immobile staret propositum, omnia obsidionis incommoda patientissime tolerare, seq; & arcem vsque ad extremum spiritum fortiter tueri, & si fors ferat, honestam pro patria mortem oppetere. His omnibus Dobo, vt erat in curandis rebus ad obsidionem necessariis, solertia & prouidentia singulari ex ipsa vrbe Agriensi, ac Felnemetio, Tallia, ac Maclaro, quæ loca in valle propinqua sunt, oppidis, medicos chirurgos tredecem, fabros ferrarios septem, lignarios vero quinque, molitores frumentarios, nouem, & lanios mactandis pecoribus octo adducendos curauit, vt eorum opera extra militiæ munia in iis, quæ occurrerent, vteretur. Mulieres item quæ Cererem & panes conficerent, coquerentque, quatuordecem conuenire iussæ, ac centum octoginta coloni seu agricolæ ad incertos casus & necessarios, ac ministeria delecti fuere, iisq; omnibus sua officia atq; munia distributa. Deinde consilio cum collega & cæteris militum præfectis habito, communi omnium consensu legem tulere, ne cui extra mœnia cum quopiā loqui liceret, neue quispiam cum socio clancularios sermones conferret, aut susurros misceret,

nihil

Milites sin-
gulis statio-
nibus attri-
buti.

Perenius, inter bella Ciuilia, & duorum regum diras contentiones, vtcunque loco potitus, ducto per transuersum muro, ac excauata fossa in duas partes diuisit, vsq; ad fastigiatum summi templi fornicem, quod in arce est, turrimque eius duplicem, ex qua prospectus longe lateq; per vallem patet; instar molis corbibus vimineis cespite repletis, ac colubrinis interpositis, ad totius arcis securitatem, munivit; sic vt collem quoq; arci proximum, ex quo illa tormentorum ictibus exposita infestari antea poterat, munitioni oportune incluserit. Cæterum præire iussus Alys, in conspectum vrbis venit, cum viginti quinque millibus militum, vt quidem fama erat. Aderant cum eo ex diuersis Bosnæ ac Illyrici limitibus Veligianes, Mehemetanes, Camberes, Derielus, qui è Perside ad Turcas cum Vlamane transfugerant, eo tempore Bosnensi præfecto: nec non Hauniuanes Belgradi præfectus, Deruisius è Quinqueecclesiis, & Arslanes ex Alba regali, qui ambo Mehemete Iahogli, Essequiiana & Pesthana, aliisque victoriis clarissimo progeniti erant. Et Arslanes quidem nauandæ operæ cupidus, ad templum Diuæ virginis, quod extra oppidum erat, separato fere ab aliis loco confedit, & quatuor tormenta, quibus arx verberaretur, sine corbibus, sineq; vineis & aggeribus collocauit: quibus omnibus viginti quinque millia hominum subesse dicebantur. Quinto post die Achomates & Beglerbegus Alim sequuti, cum toto tormentorum apparatu, ac Camelis & multis farcinariis, ac aliis impedimentis, ac vniuerso exercitu aduenere, in quo à plerisque centum viginti quinque millia bellatorum esse ferebantur, imo plerique hostium, eum numerum excedere affirmabant. Sed quoniam Turcæ non solum milites descriptos, & ad pugnam aptos, quibus aut stipendia ex ærario numerantur, aut fundi & agri ex dedititiis, aut bello captis dari solent, sed etiam lixas, calones, ac feruos & mancipia, nec non colonos & agrestes, & alios omnes, quorum in castrensibus ministeriis vsus est, aut necessitas, in vnum, eundemque numerum referre solent, vt iactando & vires suas extollendo hostibus metum pauoremq; iniiciant: equidem sicuti huic hominum generi, ex fraude & mendacio composito, nullam fidem dandam experientia doctus reor; ita neq; dimidium eius numeri in his castris fuisse crediderim. Fuit tamē magnus sane exercitus, ac partis breui tempore, tot tantisque triumphis formidabilis, ita vt Turcæ non tantum eo conspecto, sed sola eius audita fama, nostros metu perculsos Agria excessuros putarent. Verum tantum abfuit vt excederent, quod comperto per exploratores eorum aduentu, Stephanus Zoltaius, Gaspar Peteo, & Iohannes Figedius, duce vsi Stephano Nigro, locorum & itinerum perito, cum paucis equitibus, ac nonaginta pedibus arce egressi, ad siluam Irsalogam insidias locarent, ac ex iis qui agmina præcedebant equitibus, complures Turcas cum farcinis preciosioribus caperent, ac incolumes cum spoliis & opima præda reuerterentur. in quibus erant vestes purpureæ & versicolores, pellibus magni precii suffultæ, loricae & galeæ auro atque argento exornatæ, hippopotamorum caudæ, ceruicibus equorum ad elegantiam appendi solitæ, tentoria Persici Phrygiique operis, & cristæ auro & gemmis vnionibusque miro artificio inclusæ. Interea Turcæ montes & valles castris & multitudine tabernaculorum impleuere, & Ianicieri in collibus, qui contra portam Almagiarinam protenduntur, longo ordine sua tentoria collocauere. Cæteri ab oppido Felnemetio, ad locum, qui sedis Regiæ nomine vocatur, Aquilonem versus confedere. quem locum sic appellatum tradunt, quod quum Diuus Stephanus rex arcem templumq; memoriæ Diui Iohannis Euangelistæ regia magnificentia condendum incepisset, sedem suam eo loco poni iussisset, vt ex ea opus facientes, ac magistros fabrum, & architectos intueretur, ac præsentia sua vrgeret. Achomates & Beglerbegus, magno locorum interuallo occupato, ob commodiorem aquationem in valle ad Agrium amnem locū sibi delegere, quum Alis Eunuchus ad orientem in monte confedisset. Nostri viso hostium aduentu, scandulas &

*Turca obsi-
dione cin-
gunt urbem,*

*Duces Turci-
ci,*

*Quinto post
die Achoma-
tes & Begler-
begus adue-
niunt,*

*Cum centum
viginti quin-
que millium
exercitu,*

*Castra à Tur-
cis posita.*

las & afferes ædificiorum, ipsiusque templi vitriatas regulas, quibus contectum erat, celeriter diruerunt: simul & domibus, quæ in oppido erant, molisque frumentariis, & templis, ac collegio sacerdotum protinus ignem iniecerunt, ne eorum opportunitate hostis vteretur. Eunuchus tribus tormentis muralibus, inusitatae magnitudinis, ad montem, in cuius iugo in vallem exeunte, arcem sitam esse diximus, promotis, pilas ferreas, quinquaginta pondo, ternis vicibus dirigi in arcem, explodique, & mox retrahi iussit, ut hoc signo initium obsidioni dedisse videretur. Sed nostri ea re nihil perterriti, neque portas clauferunt, & ex arce descendentes, equos, iumenta, & oves, in præterfluente Agrio potarunt, a-

10 quamque doliis & vtribus curru vectis, in arcem pertulerunt; Turca etiam quodam, qui aquatum forte venerat, intercepto. Triduo post iussu Achomatis in Sede Regia ad Aquilonem obscura nocte aggeres, & vineæ institui ceptæ sunt, ac in iis eadem tormenta, quibus pridie eius diei, fulminauerant, collocata: atque ex iis pilæ ad templi turrim verberandam directæ. Sed ab ea duplicis turris summitate, nostri, Dobone ostendente, iubenteque, quatuor maioribus colubrinis ita responderunt, ut interfectis aliquot militibus & tormentorum magistris, ro-

20 tæ & metalla in multas partes & frustra dissilirent, & confringerentur. Sed Turcæ aliis tormentis in eorum locum constitutis, turrim quassare non cessarunt: ex aduerso nostris eodem modo continuos ictus in eos vibrantibus. Verum quum Dobo pulueri sulphureo parcendum putaret, quod quamdiu obsidio duratura esset, ignoraret; magistris tormentorum, ut rarius & parcius, nec nisi minoribus falconibus, iacularentur, edixit. Septimo post die ab hostibus vndecim tormenta, in concrematum desertumque oppidum promota sunt, ac iis apud ædes Heceei, collegio sacerdotum præpositi collocatis, & aggeribus effossis, mænia arcis, & culinam maiorem biduo verberauere. quorum vnum maius, quinquaginta quinque ferri pondo euomebat. cæteris paulo minores pilæ inerant. earum ictibus, quia murus ea in parte erat debilior, complures ex nostris, qui in statione erant, desiderati fuere: & in pecoribus, quæ haud procul culina stabulabantur, haud paruum detrimentum illatum. Quo animaduerso Nes-

30 queius & Dobo, ingentem fossam, usque ad exteriorem arcem, magno militum & agrestium labore, egesta in vltiorem marginem humo, faciendam curauerunt; cuius obiectu milites protecti, à mortiferis pilarum ictibus tutiores fuere: eodemque exemplo cæteri quoque milites, qui in propugnaculis excubabant, factis præaltis longisque scrobibus sibi consuluerunt. Postea Turcæ globos igneos è sulphureo puluere, noto multis artificio, in equorum stabula, ac straminis, fæniq; & frugum aceruos, qui retro templum ad dextrum latus congesti erant, iaculari cæperunt. prouidentibus tamen extemplo præfectis, fæni quidem & straminis maior pars, qua carere poterant, concremata fuit, & stabulorum tecta concussa: ac quæ ad v-

40 lus relinquebantur, ea humefactis bubulis coriis, ac ciliciis & lodicibus aqua imbutis protecta, atque ab igne seruata fuere. Ad hæc Arslanes à fano Diuæ virginis, directis tormentis fenestellas, è quibus nostri propugnabant, verberare cepit. quorum pilis plerique militum, & Antonius Nagius, qui isthic curabat, crudeliter fauciati fuere. in cuius debilitati locum, Gabriel Orozius suffectus est: ille vero è vulnere curari nequaquam potuit, abeuntibusque postea hostibus, & soluta obsidione è viuis excessit. Non tulere nostri Arslanis insolentiam, quin permittentibus præfectis, in eius munitiones erumperent, & cum Turcis confertis manibus congredierentur. Itaque Gaspere Peteone, Stephano Zoltaio, & Io-

50 hanne Figedio ducibus, Franciscus Baius, Iohannes Ormandius, & complures alii, meridiano tempore, silenti, quantum poterant, agmine egressi, in Turcas, qui tormentis custodiendis vigilabant, impetum fecere, iisque diffugientibus, rotas tormentorum securibus & dolabris celeriter dissecuere, foraminaque, per-

*Turris tem-
pli tormen-
tis verberata,*

*Mænia arcis
etiam con-
cussa.*

*Globi ignis
iacti.*

*Nostri Arsla-
nis castra in-
uadunt, &
tormenta
bellica clauis
infixis ob-
struunt.*

que puluis accenditur, ferreis clavis adactis obstruxere, ita ut inutilia redderentur. Sed quum è proxima statione magna Ianicerorum manus adcurrisset, certamen atrox & cruentum exortum fuit. In quo Stephano Budahasio dexter humerus glande grauitè sauciatus est, & Michaeli Chrouato equus, cui insidebat, interfectus: quumque ex castris vndiquaque equites, turmatim ad ferenda suis auxilia magno cursu properarent, ne hostium multitudine opprimerentur, nostri in arcem sese receperunt. Nec multo post Turcæ ex aggeribus, quos septemtrionali in parte construxerant, mœnia arcis duobus in locis diruere cæperunt, partim qua palatio & contiguas domibus proxima erant, partim qua in exteriori arce, veteris portæ turris eminebat. At Dobo ingenti animo milites simul & agrestes operas cohortatus, summa celeritate vasa vinaria adferri, eaque cespitate & arena repleri, ruinisque obstruendis admoueri iussit. quo in opere Blasius Nagius, cohortis ductor, tormenti pila discerptus atque interfectus fuit. Tanta autem erat nostrorum omnium defendendæ arcis cura ac alacritas, & promptitudo, ut quæ hostes interdum, indomita tormentorum violentia diruebant, ea ab ipsis de nocte irrequieto assiduoque labore, textis & confibulatis roboribus, & terra repletis celeriter reficerentur. quibus in rebus Bornemissæ Literati, magna laus, magnaque industria fuit. Iam decimus octauus dies obsidionis erat, Diuo Michaeli Archangelo sacer, quum hostes à parte palatii, mœnia satis amplo hiatus diruta aque ad aperta conspicati, ita ut irrumpi posse putarent, noctis tenebris tecti, in aggeres, ac proximas fossas & domorum parietinas, ne à nostris peti possent, tacitis passibus conuenere; ac illucescente aurora, viginti septem signa militaria attollere, magnoque edito clamore, murum subire ceperunt. Ea re conspecta, præfectis iubentibus, maior in eam partem militum numerus properè confluxit, ac propinquantibus, & conscendere conatos Turcas, partim glandibus sclopetorum, partim ignitis telis, & è latere propugnaculi, quod culinæ adiacebat, crebris falconum ictibus, magna edita strage submouerunt. quamquam neque nostris incruenta pugna fuit. Georgius siquidem Giulanus, dum fortiter pugnaret, à Ianiceris glande traiectus concidit ac interiit. Eodem etiam in certamine Thomas Boliquius, militum prouinciæ Borsodianæ præfectus, ac turris angularis custos, cui ab huius clari viri memoria Boliquianæ nomen perpetuum fuit, magno Dobonis & militum dolore, ab iisdem Ianiceris crassiore sclopeto fuit interfectus. Reiecti à palatinæ munitionis ruinis hostes, repetito certamine, Boliquianam angularem turrim, septem & viginti signis sublati, summis viribus adorti, capere contenderunt. Sed & illinc cruento utrinque prælio repulsi, ad oppugnandam veteris portæ munitionem, & turrim conuersi, tanto conatu atque viribus irrupere, ut retrusis & reiectis nostris, ac multis interfectis, turri potirentur: ac in ea signa attollerent, & plurimos è nostris, qui in foro arcis conferti ad nutum imperiumque præfectorum stabant, glandibus sclopetorum vulnerarent, ac interficerent. Erat res in summum adducta discrimen, & Dobo ac collega, consensu equis suos ad pugnandum, expellendosque è propugnaculo hostes acrioribus verbis instigabant. Et quamquam ii, duce Literato, impigre & strenue rem gerebant: Turcis tamen multitudine superantibus, parum proficiebant: & ex nostris aliquot milites ab Ianiceris interfecti occumbebant, & inter alios Emericus Nagius ordinum ductor ibidem cecidit.

Itaque Dobo oportuno celerique consilio, tormenta, quæ in Orientali minorum parte erant collocata, in hostes sine mora obuerti, simul etiam quatuor colubrinas, quas in summitate duplicis turris templi collocatas fuisse diximus, eodem dirigi iussit. Qua geminata impressionis difficultate, ac crebris tormentorum ictibus perturbati Ianiceri, cum in turri capta, nullam consistendi facultatem

*Die diuo
Michaeli sa-
cro,*

*Turcarum
irruptio, cum
magna stra-
ge submota.*

*Turca, ex
Turri occu-
pata, insigni
nostrorum
virtute ex-
pelluntur.*

tem haberent, sed frequenter sternerentur, plurimis amissis, & vulneratis terga verterunt, & præcipiti confusaque fuga ad suos in castra sese contulerunt. Ea in pugna Peteoni fragmine lapidis è turre concidentis in pede vulnus inflictum est. Cecidit etiam Iohannes Poseganus, dum pugnando propius turrim successisset: aliquot glandibus frontem & ilia traiectus, ac fauciati ad triginta milites: dura- *Ex Barbaris*
uitque certamen ab aurora vsque ad meridiem, barbari vero ex suis mille circi- *ciriter mille*
ter milites desiderarunt. Post hanc pugnam Arslanes, Andream Sarium, quem *desiderati.*
inuitum Alba secum adduxerat, cum literis in arcem misit; quibus (vt postea soluta obsidione ab eo intellectum est) multis verbis iurando affirmabat, si ar-
ce excederent, omnes incolumes futuros: ac vt ab insidiis, quas forte Los-
soncii exemplo metuerent, tuti esse possent, se effecturum, vt Achomates, *Arslanis liti-*
Beglerbegus, & Eunuchus, cæterique duces, cum tota copiarum & tormento- *ra de deditio-*
rum mole, ad tria milliaria procul arce & castris secederent, nec prius reuerte- *ne in ignem*
tentur, quam Dobo & sui arce exeuntes in tutum peruenirent, se interim apud *coniecta.*
eos pro vade & sponse esse velle. Sed Andreas cum literis in arcem admis-
sus, partim ad coniiciendas in ignem literas, partim deuorandas coactus, in
obsuro subterraneoque carcere & vinculis, finem & exitum obsidionis ex-
pectauit. Sub idem quoque tempus, quum Iacobus Paxius Andreæ Bathorii, ac *Nostri, ex-*
Matthias Visafius Gabrielis Perenii equitum præfecti, cum ducentis fere equi- *curione fa-*
tibus selectioribus in pabulatores Turcas, & qui è castris lignationis aliarum- *cta, casti,*
que rerum causa exierant, irrupissent, & complures ex eis interfecissent, cepis-
sentque: mox ab equitatu præsidario Turcarum profligati, cæsi que fuerunt,
capto Paxio, aliisque compluribus, & cæso in pugna Visafio. Quorum ma-
iorem partem Achomates, in ipsis tormentorum aggeribus, ita vt nostri faci-
le ex arce conspicerent, prægrandibus malleis ferreis, crura & brachia ac pe- *Achomatib*
ctora fractos, & contusos, singulari crudelitate interfici iussit. inter quos viri mi- *crudelitas in*
litares fortesque Nicolaus Catitius, Franciscus Tarianius, Nicolaus Ianoffius, Lu- *captiuos.*
pus Thrax, Franciscus Sinius, alii que quidam, eo mortis genere calamitate que
indigni, periire. Paxium, quod Iohannis præfecti Comaroniensis frater erat,
cum aliquot vexillis Byzantium misit.

Quibus è medio sublati, in arcem magna præconum voce ad nostros ter-
rendos proclamari iussit, exercitum, qui ipsis laborantibus suppetias laturus
aduentabat, victum cæsumque esse, ex quo captos nonnullos ab se extremo
supplicio affectos; proinde consultius vtiliusque ipsos facturos, si omissa perti-
nacia arcem dedant, quam seruare nequaquam possint. Sed nostri fraude
mendacioque eius animaduerso, sese taciti continuerunt. Dum hæc fiunt,
parum fere abfuit, quin arx, quæ hæctenus tanta propugnatorum virtute, &
fortissimorum virorum cæde & sanguine defensa fuit, intestina vnus prodi-
tione, & scelere in manus hostium incideret. Stephanus siquidem Cytharæ-
40° dus, Seredianorum peditum ductor, dum per foramen quoddam audiret
Turcas, omnibus fere linguis, quarum vltus in Europa est, incolumitatem, si
arx dedatur, promittere, fidemque principis & purpuratorum, tum etiam obsi-
des exceptione maiores Iahioglios offerre, rem cum quibusdam secreto commu-
nicauit, sibi que in animo esse retulit, pecuniam à Dobone eo prætextu postulare,
quod cum commilitonibus iam aliquot oppugnationes, egregie reiectis hostibus
sustinuisset; quam si ille dare nollit, se per illud foramen hostes in arcem admissu-
rum, ac ad illos transiturum. Quibus perditissimi hominis consiliis ad Dobo- *De proditoris*
nem perlatis, mox conquisitus est, & in area arcis de conuicto confessoque capi- *supplicium*
tale supplicium sumptum. Illo meritis penis affecto, aliud haud minus, & nescio an *sumptum.*
50 non maius & atrocius discrimen, arcem circumuallatam oppugnatamque grauif-
sime afflixit, ac propugnatorum animos noua & inexpectata calamitate perterrituit.

*Pulvere tor-
mentario for-
tuito incenso.
magna arci
inflata cla-
des.*

Siquidem initio mensis Octobris, die Diuo Francisco, Monachorum patri & in-
stauratori dicato, puluis tormentarius, qui in ædis sacrae concamerato fornice ser-
uabatur, fortuita ex accenso sclopeti funiculo incidente scintilla, repente ignem
concepit, & terribili edito fragore, tam illum fornicem subito disiecit, quam atti-
gua ædificia, & mœnia semiruta, quæ nocturno militum labore resecta erant, re-
pentino & valido igne inflammavit, & Paulum Nagium cum octo aut decem mi-
litibus in sublime arreptum, miserabili nece sustulit: Gregorius vero Chrouatus
manu dextra humero fæde auulsa mutilatus, intolerabiliq; vulneris dolore exani-
matus fuit. Duo etiam pistrina, & molas siccas, quas iumenta versare solebant, pi-
storesq; & molitores, quibus molendi tritici & conficiendæ farinæ cura commis-
sa erat, vna cum equis bobusque operi destinatis, horribili mortis genere puncto
temporis absumpsit. Res porro variæ magni precii, quæ in templi fornice erant
repositæ, eodem grassante incendio conflagrarunt. Dobo ipse & Nesqueius, cæ-
teriq; duces, inusitati fragoris strepitu audito, visaque relucente flamma, attoniti,
trepidique protinus ad militum stationes aduolarunt: & iis, vt quisq; in suis locis
persisterent, neq; extinguendo igni mœnia desererent, sub pœna capitis mandaue-
re. Agrestes tamen & alios, sumptis hydriis, quæ vel ex corio, vel quacunque mate-
ria factæ erant, aqua è puteis hausta, ad opprimendum ignem protrudere. per quos
tandem restinctum est. Non defuere, qui non casu, sed vel intestino vel hostili do-
lo factum incendium crederent: & quamquam multo maxima pars pulueris in-
sperato casu amissa esset, neque amplius nisi viginti quatuor heminae restarent,
Dobo tamen dissimulato detrimento doloreq; suos animare, paruum esse iacturâ,
longe plures cados esse reliquos, quibus obsidionem tolerare, hostesque infestare
queant. agerent modo & pro patria pugnando virtutem fortitudinemq; suam te-
starentur. cætera post Deum immortalem sibi curæ fore. Hostes viso incendii lu-
mine, ingentem subito clamorem sustulere, & ad tormēta & aggeres citato gradu
procurrere, actum esse de obsessorum salute vociferari, arcem à nostris postulare,
incolumitatem abeuntibus polliceri, vt sibi parcerent, nec se perditum irent,
multis verbis hortari. Sed Dobo & Nesqueius, ne Turcarum voces à nostris exau-
direntur, tubicines canere, tympana pulsari, ac salutiferū Christi Dei nomen alta
voce inuocari iusserunt. Nec mora molitoribus & fabris, vt è duarum molarum
fragminibus collectis, vnā confestim construant, in mandatis dant; qua celeri-
ter confecta rursus molere inceperunt. Deinde nitrum & sulphur, quorum ma-
gnam copiam reconditam habebant, proferri, & abditis, vt fit, salignis carbonibus
in mortariis ligneis interdum noctuq; , doctibus tormentorum magistris, con-
tundi iubent, tanta diligentia ac celeritate, vt intra paucos dies, tantumdem pul-
ueris, quantum sæuiente vulcano absumptum erat, denuo paratum & confectum
esse existimaretur. At hostes, irritatis atque exacerbatis animis, pugnam maiori
quam hactenus virium conatu redintegrandam statuerunt. Itaque constitutis in
domo maioris Præpositi aggeribus tria tormenta eo prouehunt: & ex iis turrim
occidentalem, ac propugnaculum, quod è regione sedis Regiæ est, diruere inci-
piunt: & breui magnum in muro hiatum patefaciunt, ita vt pistorum domus &
furni, ac moletrinae, pilarum ictibus magno cum periculo eorum, qui intus erant,
peterentur. Neque ea re satiati, cuniculos è Sede Regia, ad muros vsque, ingenti-
bus protecti pluteis excauare contenderunt; quibus nostri contrariis actis cuni-
culis occurrebant. in ea parte Colomanus Castellanus, cum Demetrio Philippi
curabat. ille cum in effodiendo specu incautius versaretur, sclopeto à Ianiceris o-
peri incumbentibus ictus interiit, & in eius locum Michael Gasparitius suffectus,
triduo post maioris colubrinae pila haud dissimili fato discerptus est: ac postremo
Iohannes Sucas è Strigonio oriundus, qui rationarius arcis erat, Demetrio col-
lega datus, militarem quoq; industriam suam, impigre operâ nauando declarauit.

Neque

*Incendium
tandem re-
stinctum.*

*Pulueris in-
opia.*

Molæ resectæ,

*& puluis sul-
phureus con-
fectus.*

*Oppugnatio
ab hostibus
redintegrata.*

*Cuniculi
acti.*

Neque tamen hostes postea quoque ab effodiendis subterraneis cuniculis cessauere. Ad veterem enim portam, cum eos agere cepissent, Nesqueius & Georgius Literatus, motæ telluris indicio rem animaduertentes: obliquasque scrobes ex contrario effecere, per quas Gregorius facto foramine insignem Turcam, qui operi præerat, sclopeti glande per ventrem trajectum interfecit, & cæteros relicta fouea ferramentisque fugauit. Supra hæc omnia Achomates, irrequieto ingenio, inter Boliuiam & Bebecianam munitiones, fossam faccis terra plenis impleri, ac magno plaustrorum numero, quæ agricolis imperauerat, camelisque & mulis ligna in eundem usum conuehi iussit. Quæ iniecta fossis obsessos in extremas angustias adduxere: adeo ut neque fenestellarum, per quas tormenta vibrarentur, implentibus omnia & occupantibus faccis & lignorum struibus, usus ullus esset, & ea congeries in tantam altitudinem excreuisset, ut arcis mænia multis partibus superaret. His rerum difficultatibus, Gregorius Literatus nouo ex cogitato artificio occurrendum statuit; ac vascula, loricea scandulis, ac breuioribus sclopetis sulphureoque puluere impleri, axungiamque & lardi frustula, straminisque manipulos adipe ouillo liquefacto perfusos, aliaque alendo igni idonea superaddi iubet, quæ demum sub noctem in fossam præcipitata, atque incensa, paruo temporis spacio interiecto, ingentes lignorum cumulos, exoptato felicique successu incenderunt: quos dum Turcæ, ardentes extinguere vellent, sclopetum, quæ vasculis inerant, exploduntur, multosque hostium adcurrentes partim vulnerant, partim interficiunt. Contra nostri è muris & turribus, ad collucentium flammarum splendorem, in hostes tela dirigunt, & sclopetorum glandibus plurimos prosternunt, sic ut ingenti accepto detrimento, ab extinguendis ignibus desistere, pedemque referre compellerentur. Cum in hunc modum certaretur, Turcæ quo magis repellebantur, eo maiori animorum ardore, ac obstinatione variis in partibus, pugnam restaurabant: & quantum ingenio viribusque possent, inceptos conatus prosequi contendebant. Igitur ad Bebecianam munitionem, tormentum inusitatae magnitudinis, per scrobes & sinuosos aggeres, usque ad marginem fossæ attraxere, tam proxime, ut nostri lancearum cuspides, & prælonga verua mucronatosque enses igne ad candorem fere feruefactos per foramina extenderent: quæ quum hostes ad se protrahere vellent, exustis manuum palmis, ac cute earum abraza, cum conuitiis & probris ac execratione, ridentibus nostris, sese absque mora subducerent. Neque ei periculo auertendo defuit idem Literatus; miroque nec antea viso artificii genere, opportune succurrendum existimauit. Nam rotæ ingentis salinarii plaustrum radios, crassioribus tabulis duplicari iussit, eosque omnes eadem materia ignem cito concipiente, quali in proxima turris occidentalis oppugnatione usum eum diximus, impleuit: eisque sclopetos & Moschetas, additis picis tædis & sulphuris certo pondere, adaptauit: nec dissimili modo vasa maiora, vicinas heminas continentia eadem materia infarciri, & una cum rota in propinquos hostes è mænibus proiולי iussit. Quibus incensis, currente hinc inde rota, ac crepitantibus sclopetis, plurimi ex hostibus interfecti, partim vulnerati irritò conatu, relictoque tormento diffugerunt. Postea quum ad XII. diem Octobris ventum esset, Turcæ de nocte ex castris ad aggeres, in quibus tormenta erant, magno numero iterum conuenerunt, ac in hiatum illum, quem ad veteris portæ propugnaculum vi tormentorum patefecerant, sublati XXVIII. signis; acerrimum impetum fecerunt.

Sed Nesqueius prouiso antea eius loci periculo, lateribus argilla, (quod calce careret) compactis; ac materia & cespite, militum & agrestium labore muniuerat; adeo sollicito animo, ut sua etiam manu opus iuuaret, & nec feminis, quin operi manus admouerent, parcendum putaret; quumque Ianicari, ac cæteri pedites sclopetis & sagittis nostris infestarent, magna

Fossæ terra
lignis agge-
sta.

Cui Litera-
tus nouo ar-
tificio occur-
rit.

Literati no-
uum inuen-
tum.

Hostes ad ve-
teris portæ
propugnacu-
lum, impetu
facto, magno
accepto detri-
mento pedem
referunt.

magna vi cominus depugnantes, contra Nesqueius cum suis eos conscendere conantes haud minore conatu arcere contenderet, magna & atrox pugna recruduit. postremo Nesqueio in fessorum & fauciatorum locum recentes integrosque submittente, iisque ignitas pilas, in confertos iaculantibus, & sclopetis perite rem gerentibus, hostes magno accepto detrimento tandem submoti pedem retulerunt: quum ex nostris quoque haud pauci in ea cruenti praelii contentione occubuissent, & Nesqueius ictu lapidis in humero vulnus accepisset. Feruente adhuc ea pugna, alia Turcarum sagittariorum, Ianicerorumque manus, qui fere omnes Asiatici esse videbantur, ad occupandam munitionem, quam terrenam vocabant, repente impetum fecit, & magna vi conscendere murum contendit, & conscendisset, nostris veteris portæ munitioni tuendæ animis viribusque occupatis, nisi Iohannes Sucanus, alterque Iohannes Prebeccus, arreptis longioribus hastis Germanicis, primum restitissent. nec mora Dobo quoque cum peculiari sua cohorte impigre adcurrit, & laborantibus, oportune auxilium fert: praeliumque anceps & diuturnum redintegratur: dubia tamen diu erat victoria, nisi Gaspar Peteo, recentioribus adductis propugnatoribus, subsidio aduenisset, sclopetisque & gladiis hostes submotos in fugam conuertisset. Recentioribus interea Turcis aduenientibus, Boliquianam turrim, erectis octo signis, ac magno sublato clamore, rursus adorti, acre certamen inierunt. Verum Gregorius Literatus & Zoltaius, eos audacter subeuntes, multis interfectis, muro deturbarunt, ac multa cede redire in castra coegerunt. Duabus his pugnis nostri, ab aurora, usque ad occasum fere solis, variis in locis pugnando, & glandibus sclopetorum, ac tormentis sese & arcem tutando, duo millia pondo sulphurei pulueris consumere: Post tot irritos conatus, Achomates, ira doloreque percussus, ut spe frustratis accidere solet, nec dubie Eunuchis succensens, qui eum ad Agriam obsidendam adduxerat, præfectos imbelles, præsidarios paucos, locum minime munitum dictitans; Concilio cum optimatibus ac limitum præfectis, habito, quod hiemem instantem ac cæli iniurias metueret, vnam adhuc oppugnationem, omnibus adhibitis copiis tentandam, constituit: ea lege, ut si voti compos fieri non posset, collectis & conclamatis vasis, reductisque tormentis, eo, unde venerat, reuerteretur. Igitur postridie eius diei, quo erat pugnatum, per vniuersa castra, o dimissis præconibus edixit, ut ante auroram, omnes tam equites, relictis apud tentoria equis, quam pedites in aggeribus, extremum praelium tentaturi adsint. Nec mora post mediam noctem, non sine summo strepitu, ac diuersis clamoribus, initio conueniendi facto, ad meridianum fere tempus, præstitutis in locis adfuere: Chaufiis & aliis præfectis minoribus, timidos socordesque castigando, dubiosque confirmando, non solum verbis, sed, ubi opus esset, claua ferrea, instantibus. Itaque spectante ex aggeribus & locis tormentorum ipso Achomate, Alis Eunuchus & Vlamanes, ac Arslanes, alique præfecti maiores, quos Begos vocant, equis ante alios vecti, non Ianiceros tantum & Asapos, reliquumque peditatum, sed etiam Bessios & Acangios, ac prætorianos Spahoglanos, qui equis stipendia mærent, ad oppugnanda tribus in locis mania ducere, atque verbis ad virtutem incitare, contenderent. Tubis igitur ex vtraque parte inflatis, ac tympanis strepentibus, clamoreque aera feriente, Mars acceditur, & Turcæ murum conscendere incipiunt, primi que omnium Eunuchi milites, ad ruinas, quæ in Carceris propugnaculo factæ erant, acri impetu feruntur. Ibi Dobo intrepide resistit, & suos cohortatus, sclopetis & falconibus subeuntes repellit, atrox cruentumque certamen contrahitur, in quo Doboni vulnus inferitur, tam in pede, quam dextra manu; nec tamen lethale, puerque eius armiger, qui eius galeam auro fulgentem pone tenebat, glande traiectus cadit, alique plurimi interficiuntur. Tandem Gaspare Peteone auxilium ferente, hostes remouentur. Dobo quamquam leui vulnere faucius, suos confirmat, & labore fatigatis vinum hydriis & cupis ministrari iubet; hostique vehementer vrgenti, non milites

*De in alia Tur
carum manus
terrenam mu
nitionem con
scendere niti
tur.*

*Sed à nostris
fugatur.*

*Et à Boliquia
na etiam tur
ri reicitur.*

*Achomates
extremam op
pugnationis
aleam tenta
re statuit.*

*Alys Eunuchi
copiæ carceris
propugnacu
lum summo
impetu ador
ti.*

tantum, sed etiam agrestium cateruam, traditis armis sclopetisque, opponit. feminas quoque, ut hostium subeuntium ceruicibus, lapides & saxa, picemque liquefactam, vel feruentem aquam coniiciant, seuerè compellit: quæ parent, & pro viribus iussa exequuntur: multusque est vbique in tutandis munitionibus; ita ut hostes pugnam remissius capere, & cadentibus multis sensim se recipere cogerentur. Ea in pugna purpureum Eunuchi signum, prægrande auratumque à nostris intercipitur, ac multi ex Pesthanis, & Budensibus Turcis occumbunt, & Velibego Hathuanienſium præfecto vulnus in pectore infertur: ex nostris quoque complures vulnerantur & interficiuntur. Altera in parte hostes Boliquia-
 10 nam munitionem adorti, cohortante eos Arslane, impigre rem gerebant, & hastis quibusdam, quibus sclopetos incluserant, multos ex nostris vulnerabant eminus atque occidebant. Cum fortiter vtrinque pugnarent, Turcæ superiores aliquot signa in superiorem muri partem attollunt, ac Dei & victoriæ nomen magnis sublatiſ vocibus ingeminant: eratque res in apertum deducta periculum, nisi Gregorius Literatus, Zoltaius, & Fighedius suos pugnando ac cohortando ad virtutem, repellendosque hostes incitassent. hunc diem, hoc prælium, si victores existant, laboribus & ærumnis finem allaturum, non esse perfidis hostibus cedendum, nullam, si nunc armis, ac virtute eorum repellantur, pugnam restauraturis.

Quamquam igitur plures ex nostris interirent, tamen conscendentes Turcas, magna vi detrudere, & qui conscenderant, trucidare contendebant. Cruentum erat ancepsque certamen, quum Literatus colubrinam, quam antea pluribus plumbeis sclopetorū glandibus onerari iusserat, è parte carceris in hostes displodi iubet, cuius pilis cum Arslanis legatus, & multi ex Turcis cecidissent, nostri resumptis animis viribusque, acrius & validius in eos irrupere: tandemque hostes loco moti, non sine strage & detrimento profugiunt. In ea ancipitis prælii diraccontentione, plura vexilla, inter quæ Arslanis purpureum, aureo colore redimitum, à nostris capta sunt: Literatus manu dextra vulnus accepit, Zoltaius in humero, & Iohanni Fighedio claua ferrea aliquot dentes excussi, hostium amplius
 20 octo millia desiderata, & ex nostris vno eo in loco, CXL. milites cæsi. Pugnanti-
 bus ad Boliquianam hoc modo nostris, aliæ hostium copię ad veterem portam, eiusque munitionem, Nesqueio vehementer laboranti imminebant, quam Ianicerorum præfectus cum prætoriano suo peditatu, & Beslis atque Acangiis oppugnandam susceperat: defendente eam cum quingentis sclopetariis Nelqueio, qui tormentis oportuno loco collocatis, omnia quæ opus erant, intrepide administrabat. Ianiceri antea multis præliis exercitati, & nuper capto Temesuario victores, quid & quantum manu viribusque valerent, hic quoque demonstrare conabantur. Sed quum murum conscendissent, Nesqueio & militibus impigre operam nauantibus, repelluntur. multis ex eorum numero desideratis: sic ut præter Iani-
 30 ceros, qui primi murum conscenderant, & insigni audacia & fortitudine dimicauerant hostium ad tria millia cecidisse dicerentur. Tametsi autem præfectus eorū, summæ dignitatis, & Chaussii, Ianiceros restaurare pugnam magna seueritate iuberent; ac ut pristinum decus tueri, & omnia belli pericula superare, nec se animo demittere vellent, hortarentur; prælio tamen, quantum honeste poterant, recusato, se post tantum amissum commilitonum numerum, cum Deo immortalis, qui pro Vngaris pugnaret, cuique resisti non possit, nequaquam pugnaturos responderunt. Per hunc modum cum nostri tres extremas, atque adeo acerrimas oppugnationes tribus in locis fortissime sustinuissent, & integrum ferme diem pugnando cum hostibus contendissent, propicio Dei Optimi Maximi numine, victores tandem extitere. Dirempta triplici hac pugna, Turcæ sex postea diebus, in iisdem munimentis & castris permansere: certatumque eminus est
 singulis

A Dobone & Peteone fortiter repelluntur,

Eunuchi signo intercepto.

Alter ex partibus Arslanes Boliquianam aggressus.

Cum magnâ strage reiectus, tergum vertere cogitur,

Adempto etiam illi vexillo.

Tertio Ianiceri veterem portam acerrime oppugnantes.

Multis ex eorum numero cadentibus & Nesqueio fortiter repulsi cedunt.

*Achomates,
irritis tot op-
pugnationi-
bus, obsidio-
nem soluit.*

singulis diebus vtrinque, non solum tormentis & falconibus, sed etiam minoribus sclopetis & sagittis, aliisque telis missilibus: ac ultimus ex nostris Christophorus Tarianus, adolescens Dobonis armiger, dum ad Boloquianam missus, citatis passibus procurreret, sclopeto à Ianiceris fuit interfectus. Iam enim arx in tantam vastitatem tormentorum ictibus erat redacta, dirutis circum undique mænibus, ut vel expedito equiti iter in eam per ruinas pateret; & perforata nudataque tectis ædificia, commeantesque hinc inde homines, extrinsecus conspici possent. Interea quum ad diem Diuo Lucae Evangelistæ sacrum, exorientibus Aquilonibus, haud modica nix, frigidior pluuiam mixta, cælo delapsa esset; simul etiam ambiguis rumoribus in castra allatum esset, hinc Mauricium Saxoniæ, qui valido è Germania adducto exercitu, iam Iaurinum peruenisse dicebatur; illinc vero Castaldum & Bathorium, cum copiis Transsiluanicis, auxilio obsessis venturos; Achomates, siue incertos rumores irritis conatui prætendens, siue ingruentem hiemis sæuitiam veritus, seu quod vero similis videtur, spe omni capiendæ arcis abiecta, quod copias suas, interfectis ac vulneratis tædioque diuturnæ obsidionis fatiscentibus, equitum & Ianicerorum promptissimis, attenuatas, debilitatasque cerneret; ommissa vltioris obsidionis cura, domum redire constituit: eademque nocte tormenta ex aggeribus retrahi iussit, eaque cum omni eorum apparatu curribus imposita præmisit, ipseque cum Asiatico prætorianoque exercitu ea sequutus Belgradum atque inde Byzantium iter suscepit: Alis vero Eunuchus Budam, & cæteri ad sua quisque loca & stationes ad hibernandum concesserunt. Sed nostri animaduerso discedere volentium strepitu & clamoribus, continere se nequaquam potuerunt, quin eadem nocte erumpendum existimarent. Itaque patefacta occultiore portula, hostes reducendis tormentis, onerandisque plaustris occupatos inuasere, & donec equites subsidio adcurrissent, occisis nonnullis lixis & calonibus, ac quibusdam è Ianicerorum ordine custodibus, aliquot pondera sulphurei pulueris, culeis coriaceis, ac ciliciis insuta, (neque enim Turcæ doliolis, condendo pulueri, ut nostris mos est, vtuntur, commodiore, onerandis camelis & iumentis ratione) ac tentoria quædam, variamque castrensem supellectilem in arcem intulere. Hic fuit exitus difficillimæ, terribilisque Agriensis obsidionis, singulari vtrinque animorum vi, atque pertinacia illatæ atque constanter defensæ: qua amissum apud exterarum gentes paulo ante Vngarici nominis decus, forti atque felici tolerantia laude recuperasse visi sumus.

*XII. millia
pilarum fer-
rearum in-
gentis ponde-
ris in hac ob-
sidione coll-
cta.*

*Agriensium
letitia & ex-
ultatio.*

*Littera ad Fer-
dinandum cum
tribus auratis
vexillis.*

Neque enim quisquam nostra, vel retroacta ætate in Pannonia, siue à Turcis siue aliis gentibus, arcem aut urbem, machinis & tormentis maiore vi ac obstinatione oppugnatam ac defensam meminisse poterat: adeo ut supra duodecem millia ferrearum ingentis ponderis pilarum ea oppugnatione à nostris collecta, ac in cumulos composita, nequaquam eo numeratis minoribus falconum & colubinarum pilis, in arcis area spectarentur. Abeuntibus Turcis, Dobon & Nesqueius, cæterique duces & milites periculo erepti, ideoque ingenti lætitia perfusi, actis Deo gratiis, tubarum & tympanorum sonitu edito, tormenta etiam & colubrinæ omnes, quæ in arce erant, una cum sclopetis cuiusvis generis explosenda curauere: ita ut eorum fragor & strepitus, aerem magna vi feriendo, proximos montes & silvas compleret, & ad hostes, qui nondum ab arce longius recesserant, facile penetraret: nec multis interiectis diebus, communi nomine nuncios ad Ferdinandum misere, cum tribus auratis vexillis Eunuchi, Arslanis, & Velibegi; ac literis, quibus de hostium discessu, ac salua, secundum DEI immortalis opem, Agria, certior reddebatur, Iohannem Vaidanam Dobonis legatum Georgium Iuanium, Andreæ Somogium, & Albertum Cussegium, qui obsidioni ab initio interfuerant. Eos Ferdinandus benigne ac liberaliter habitos, cente-

centenis, numis aureis, ac purpureis vestibus donauit: & Mauritius Saxo, qui iis diebus ex pacto fæderis cum Cæsare & Ferdinando initi (quos ob causam liberandi Landgrauii soceri multifariam offenderat) cum copiis Viennam venerat, ac totam fere æstatem Iaurini sedendo, nihil operæ precii fecerat, centenos argenteos, quos Talleros vocant, & Nicolaus Olahus Episcopus, singula aurea pocula addidere. Iohannes vero Baispriacus, quum in conuiuio pecuniam ad manum non haberet, torquem aureum, quem collo gestabat, haud contemnendi ponderis, in quatuor sectam partes eis diuisit, ipsorumque exemplum pleriq; alii optimatum sequuti, variis eisdem muneribus condecorarunt. Nec multo post Dobo & Nesqueius, tot exantlatis laboribus, tantoq; perfuncti periculo, mutuis collatis consiliis, sese officio abdicare statuerunt; eiusq; voti sui Ferd. admonuerunt, vt id sua venia voluntateq; fieri pateretur. Nec Ferdinand. qua erat humanitate & erga eos clementia abnuendum duxit, missoq; Agriam Sforcia Pallauicino, qui non ita pridem à Turcis postliminio rediens Taifalo successerat, eis atq; omnibus stipendium persoluendum curauit: eiq; Dobo claues portarum Agriensium de manu reddidit. Sforcia vero cum Nesqueio transegit, ne locum suum vsq; ad duorum vel trium mensium spacium deferere vellet, vt interim de successore prouideri posset. Quo elabente interuallo, Ferdinandus commendante Nicolai Olaho, Gregorium Literatum Agriæ præfectum designauit, addito ei collega Paulo Sarcandio. Et paulo post comitiis Sopronii habitis, Dobonem Transsiluanie præfectum, cum Francisco Quendio, in locum Andreæ Bathorii, eo magistratu decedentis, constituit. Stephanumque Zoltaium, Gasparem Peteonem, Iohannemque Fighedium, & reliquos omnes, qui obsidionem fortiter tolerauerant, ne gregariis quidem militibus neglectis, non solum opimis stipendiis, sed pagis, latifundiis, colonisq; locupletauit. Collaturus proculdubio etiã in Nesqueium singularis munificentie exempla, nisi illū crudelis ac indigna mors paratis honoribus subtraxisset. Siquidem quum à Ferdinando euocatus, Viennamq; proficiscens, Varconū diuertisset, militesq;, qui cum eo erant, oppidanis aliquot equorum iuga ad vecturā imperassent, atq; ii nequaquam dicto audientes, tergiuersando moram necerent, orta seditione, ad arma deuentum est; & occisis vtrinq; pluribus, quum ipse non satis cognitus, ad sedandam eam accurrisset, impacta in frontem securi, ab ignobili aratore vir clarissimus interfectus est. Sed nec Gregorio Literato diuturna nouo in magistratu lætitia fuit: quum paulo post ad Mohium oppidum, summa sua infelicitate, nec minore insolentis fortunæ ludibrio, à Velibego Hathuani præfecto, insidiis doloque captus, & Byzantium missus, ab irato Achomate, irritæ obsidionis ultionem quærente, iniussu, vt ferebatur, Sulimani, laqueo strangulatus extremum diem in furca claussisset: sic tamen, vt Deo innocentis viri, indignam cædem vindicante, ipse quoque Achomates, iubente Sulimano, procuranteque Hazattia Russa Coniuge, & Rustane genero, non multo post, eodem omnino supplicii genere turpiter necaretur.

Legati libera-
liter à Ferdin-
nando donati.

Et ab aliis.

Dobo & Nes-
queius Agriæ
præfectura se
abdicant.

Gregorius Li-
teratus cum
Sarcando A-
gria præfici-
tur.

Dobo cum
Quendio Trans-
siluania præ-
fectus consti-
tuitur.

Nesqueii in-
digna mors.

Literatus paulo
post à Velibego
captus,
& Byzan-
tium missus,
laqueo strangu-
latur.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XIX.

OSTERUATAM egregia cum laude Agriam, Ferdinandus, quamquam ea parta victoria effuse lætaretur, tamen quum transacta detrimenta cladesque, quas aut fatali Pannoniæ infortunio, aut singulari ducum suorum infelicitate accepisset, ac Sulimani tantis obtentis passim victoriis elati atque insolentis vires & potentiam animo metiretur, atque adeo maxime verendum existimaret, nesi ille, ut in animo habere ferebatur, Transsilvaniæ recuperandæ causa, confecto bello Persico, arma denuo sibi inferret, recrudescantibus ancipitis belli tempestatibus, diuina atque humana omnia dubio formidabilique euentu miscerentur: tentandum illius animum, si qua mentione pacis aut induciarum flecti posset, ante omnia iudicauit. Atque hæc tuta & salutaria consilia, omissis præcipitibus, suapte natura capeissentem, multi etiam ex amicorum præcipuis, tam Germani, quam Vngari, ut hoc modo ad publicum corruentis Vngariæ decus tuendum, simul & detrimentum auertendum curas & cogitationes conuertere vellet, quod aliter perfici nequaquam posse censeretur, multis rationibus cohortabantur. Itaque cum ea in re mature facto opus esset, non diu moratus, Antonium Verantium Episcopum Quinqueecclesiensem & Franciscum Zaium, classis Danubianæ præfectum, viros experientes rerumque & linguarum peritos, extraordinariæ legationis nomine, ad Sulimanum, cum magnis muneribus mittendos deliberauit. inter quæ fuit Hamsa ille nostris postea calamitatibus, & arcium clandestinis interceptionibus clarus, quem Besprimii captum esse diximus. Nam ordinarii legati munere hætenus Iohannes Maria Maluetius functus, ab irato barbaro, propter occupatam (quod ille negabat) Transsilvaniam, ut diximus, captus, adhuc in carcere detinebatur. Eorum aduentu ac precibus libertati restitutus, ad Ferdinandum cum Sulimani literis redierat: Sed ab eo rursus Byzantium cum responso reuerti iussus fuit: Sic ut pace facta, ordinarii oratoris loco fungeretur. Verum cum Comaronium peruenisset, morbus, quem ei carcer attulerat, ita denuo eum inuasit, ut de salute diffusus subsisteret, Ferdinandumque per literas rogaret, ut legationis munus ab se in alium translatum vellet. Verum Ferdinandus eum non morbi asperitate, sed carceris & præteritarum ærumnarum memoria, illud legationis munus refugere & deprecari suspicabatur: breui tamen illius mors subsequuta, eum non ficto aut simulato morbo laborasse docuit. Ne autem responso Ferdinandi perferendo mora neceretur, Augerius Busbequius Belga, nobilis vir, & morum elegantia, literarumque cognitione multis præferendus, in locum demortui orator futurus deligitur: atque is, urgente profectionem eius Ferdinando, summa adhibita celeritate, Budam, indeque lentiori itinere, ad XX. diem Ianuarii, anni Quinquagesimi tertii, supra mille & quingentos, Byzantium peruenit, ibique collegas, quos modo nominaui, reperit. Aberat eo tempore Sulimanus, ducto aduersus

Verantium & Zaius à Ferdinando ad Solymantum legati de pace missi.

Ioh. Maria Maluetii obitus.

Augerius Busbequius in locum eius orator sufficitur.

Anno 1553.

Perfas

Perfas exercitu, quos etiam bello octennali coactos ad pacis condiciones petendas compulerat, relicto Constantinopoli Ibraimo Eunucho, qui vrbi præesset. Rustanes quoque generaderat, purpuratorum antea princeps, sed tunc loco & dignitate motus, priuatam vitam agebat. Eius rei causa erat Mustaphæ filii cædes, coniugis Russæ, cui Hazartia nomen fuit, ac Rustanis fraude strangulati, vt qui imperium affectare, ac patri insidias struxisse, conciliatis sibi Ianicerorum animis studiisque accusaretur: ita tamen vt exercitus desiderio, per simulationem foret satisfactum, breuiq; post, vt euenit, ille pristinam dignitatem recuperaret, occiso, qui ei successerat, Achomate, maioris animi, quam ingenii viro, quem capto Teme-
 10 suario, superiori anno Agriam frustra obsedisse memorauimus. Legati purpuratos hos, quamquam alter ex duobus, nulla eo quidem tempore potestate esset, officiose inuiserunt, & salutatos muneribus excoluerunt, & ab ipsis, voluntatem Sulimani expectare iussi sunt, quem de eorum aduentu certiozem reddidissent. *Sulimano ab sente.*
Legati Ibrahim & Rustanem vi- sunt coluntur.
 Nec multo post literæ ad Ibraimum præfectum vrbis allatæ sunt, quibus legati in Asiam traicere, ac Amasiam, vbi Sulimanus erat, proficisci iubebantur. Itaque facto per Bithyniam Galatiamque itinere eo peruenere, & Achomatem, collegasque purpuratos salutauere, à quibus ad Sulimani reditum, qui tunc forte haud procul aberat, reiecti fuere.

Ad quem paulo post redeuntem introducti, quæ habebant in mandatis de
 20 pace, aut induciis exposuere. Sed quoniam postulata Ferdinandi plena dignitatis ac libertatis erant, ideoque ab elato illius animo, qui nihil sibi negari debere putabat, minus æquis auribus auditi fuere: nec rationes eorum, neque postulata satis benigna fronte suscepta, atque ita domum abire iussi, exigua spe, quicquam eorum, quæ petebant obtinendi. Auxit Sulimani animum, suapte natura arrogantem & superbum, Tahmasi Persarum Regis legatus, qui cum amplissimis muneribus eodem tempore aderat, pacemque petebat: quam etiam absque longiori
Ad Sulimani contentum.
A quo haud benigne auditi, domum redire iubentur.
 cunctatione impetrauerat.

Quæ res maiorem nostris legatis difficultatem attulisse videbatur: vsque adeo, vt pace cum Persis confirmata, nihil ipsi, quod quidem æquitatis speciem haberet aliquam, impetrare potuerint. Itaque quamquam Augerius ordinarii oratoris loco futurus aduenerat, tamen quia nondum quicquam de pace erat confectum: visum fuit Achomati & purpuratis, vt ipse cum Sulimani literis ad Ferdinandum rediret, ac ab eo, si ei videretur, responsum referret: nec quicquam inter eos, nisi de semestribus induciis, dum Augerius iret rediretque conuenire potuit: ita denuo ad principem introductus, ac duplici talari veste donatus, simul cum collegis dimittitur; sic vt discedente in Germaniam Augerio, collegæ Byzantii, eius reditum & simul Sulimani aduentum expectarent. Dum hæc per legatos administrantur, & pacis consilia spe & expectatione hominum longius differuntur, Vlamanes à Monacho è Lippa antea dimissus, qui Bosnensem prouinciam ad-
 30 ministrabat, acerbissimo in nos odio concitatus, Murate Clissiano, Malcocio Herceguiniano, ac aliis limitum præfectis sibi adscitis, bellum in Illyrico renouauit, ac in agrum Varasdino subiectum, patentemque inter Drauum & Alpes planiciem excurrento, magnas passim cædes rapinasque exercuit, incensis vbiq; pagis, ac multis hominum millibus in seruitutem abductis. Sed non omnino inulta fuit eius populationis immanitas. Nam quum ille, ductis penes Crisium copiis, Camnicum præteruectus, via Topliciana, vbi Thermæ Constantinianæ habentur, in campos descendisset, Nicolaus Comes Zrinianus, Illyrici prorex, ac Lucas Siculus, copiis Stiria præpositus, ex insidiis, quas hic in Varasdini Suburbanis, ille vero in Marciana valle, Vinicensi locauerant, oportune egressi, eum &
 40 Turcas passim igne & ferro in omnia obuia grassantes, duobus exercitibus interclusos, relictis captiuis, & multis suorum amissis, singulari tam publice, quam
 50 priua-

à Zerenio & Siculo, cum eade Giaferis eius filii coersita. priuatim accepto detrimento pedem referre coegerunt. Nam præter aliquot clarioris nominis ordinum ductores, filium Giaferem, quem ex tribus maiorem habebat, cum Iohanne Margitio, insigni equitum præfecto congressum, mucronato ense, quem equites in priori Ephippii parte appensum gestare solent, per ilia adactum amisit, & cum incredibili mærore luctuque eo vnde venerat profugit, nemine è nostris desiderato.

Vlamanes, bello instaurato, Chasnam arcem occupat. Nec tamen eius irriti conatus, neque priuato amissi filii dolore retardatus, copias iterum collegit, & Chasnam arcem, ad eiusdem nominis flumen sitam, obsidione cinxit, quam Lupi Giulani Episcopi Zagrabienensis milites, numero non plures viginti negligenter custodiebant: qui repentino metu territi, exemplo ei portas aperuerunt. Qua capta, ad Veruciam oppugnandam copias duxit haud procul Drauo sitam, cui Georgius Brodianinus, cum quinquaginta plus minus peditum cohorte præerat. Is cum per exploratores aduentum hostium didicisset, à Luca Siculo com meatum & res necessarias, maximeque pulverem sulphureum, cuius inopia laborabat, per literas & nuncios petere non cessabat.

Inde Verucia se illi dedit. Sed dum is ea curare negligit, aut cunctando moratur, hostes superueniunt, ac factis in Monasterio Monachorum, quod prope arcem erat, aggeribus tormenta promouent, mæniaque arcis, quod vetusta neque valida essent, vim atque ictus tormentorum diu perferre non potuerunt: ita vt Brodianinus, prius quam Ratco Malius, & Petrus Besedicia, ductores ordinum, cum peditum centuria à Siculo in subsidium missi aduenirent, pacisci cum Vlamine, & ditionem facere cogeretur. Quem post arcem Turcis traditam Capronciam venientem Siculo extemplo capi, ac se excusantem & culpam in illum reiicientem, qui res necessarias & auxilia tardius misisset, postremo ad regis tribunal causam prouocantem crudeliter interfici iussit. Dombrohem quoque eiusdem Zagrabienensis Episcopi oppidum, Turcæ non multo post direptum & succensum concremauere. Quibus hostium populationibus & incendiis irritatus Petrus Erdodius, comparata ex clientibus subditisque suis, haud contemnenda militum manu, ac consilio cum sacerdotibus collegii Zagrabienensis, qui Sisiciæ præsidium militare habebant, Georgio item Comite Zlunio, aliisque, quorum virtuti ac viribus confidebat, communicato, classem exiis nauigiis, quas Saicas seu Nasadas vocamus, nec non monoxylis, quæ in vastissimis ad vtramque Sauri ripam syluis triginta armatorum capaces conficiuntur, quorumque ibi frequens est vsus, sine mora comparauit; secundoque Sauo delatus, fortem operam ante alios omnes nauante, ducemque itineris se præbente Marco Tomasouitio legato suo, incomparabilis virtutis viro, Gradiscam & Velicam arces, cum suburbanis late patentibus, improuisa facta irruptione diripuit; magnæque cæde Turcarum edita, & rerum omnis generis, hominumque & pecorum, militarium etiam equorum præda abacta, succendit & concremauit, victorque classem & nauales socios, ac incolumem reduxit exercitum.

Comes Zlunius fulmine ictus. Sed non multo post Zlunius, vix huius victoriæ lætitia degustata, dum in porta arcis Stenifniaciæ staret, turbato cælo, ac exortis è repentino turbine imbribus, fulmine ictus interiit. Atque in hunc modum excursionibus & eruptionibus modo hostes, modo nostri, tam in Pannonia quam Illyrico certabant, aridente nunc his nunc illis fortuna. ita vt quotidie fere minutis præliis materia & occasio præberetur, quibus alternante euentu, nonnunquam hostes vincerent, nonnunquam etiam vincerentur. Sed quum hiemis tempestatibus & frigore coacti milites vtrunque in hibernis sese continuissent, Turcæ, Hamfa

Hamfa duce, quem apud se captum Ferdinandus nuper Sulimano per legatos ^{Turca, Ham-} dono miserat, insigne detrimentum intulerunt, quo maius & atrocius vix iusto ^{sa duce, &} exercitu, magnisque copiis inferri potuisse creditum est; Fileco munitissima arce, ^{Æthiope quo-} per fraudem occupato: ex quo postea incredibiles excursiones, ac incendia, cædes, ^{dam captiuo} & populationes fecere, & magnis ditionibus occupatis; Sulimani imperium ^{proditor, Fi-} octingentis & amplius oppidis, ac pagis in potestatem reductis, usque ad Monta- ^{lecum occu-} nas vrbes, aurifodinis claras, longe lateque amplificauere. Quod quam impro- ^{pant.} spere atque infelicitè acciderit, paucis memorabo. Ea arx Blasii Rascai fuit, cui ^{Fileci sita.} ius filia ducta, Franciscus Bebecus eius hæreditatem adierat, estque edito monti
 10 imposita, nec ab aliqua parte, nisi vbi per portam intrari potest: ob rupium in-
 accessas crepidines: diuiditurque in duas arces, inferiorem, quæ cisternam habet
 profundam, qua pluuiæ aquæ per siphones deriuatæ continentur: & superio-
 rem, quam Bebecus ædificiis ornatam ac mænibus propugnaculisque erectis va-
 lidiorem reddiderat; & in superiori commeatum, resque necessarias, & tormenta
 cum eorum apparatibus collocauerat.

Sed à viro munitionum peritissimo spacium quoddam extra mænia in ru-
 pis summitate nequaquam fuit animaduersum, ex quo per fenestellam quandam
 ingressus pariter & exitus in arcem dabatur, licet illa nonnunquam sera haud ad-
 eo firma clauderetur. Erat Paulo Ianossio arcis præfecto, captiuus Turca
 20 Æthiops, qui purgamenta & quisquiliæ arcis per eam fenestellam eiicere sole-
 bat.

Is quum sæpius spacium illud oculis perlustrasset, rupem ab imo ad cacumen
 usque, quamquam arduam, nequaquam tamen ascensu insuperabile fore animaduertit:
 & per captiuos Hamfam, qui in arce Secenia haud procul Fileco sita præfectum age-
 bat, clam admonuit, si se centum numis aureis (paulula mercede magnum opus
 venditans) redimere vellet, effecturum, ut Filecum breui in potestate habeat.
 Itaque pro eo apud Ianossium se sponsores dat, deque arcis, rupisque situ, ac
 ascensu, deque ea fenestella, aliisque circumstantiis sermones quam secretissi-
 mos confert; nec tamen ante quam fidei, industriæque eius experimentum vi-
 30 deat, vir cautus, quid aggrediendum existimat. Æthiops igitur, Hamfa id expe-
 tente, per rupem reptando, & exploratis omnibus, ad fenestellam peruadendo
 (unico tantæ rei conscio, qui in arce superiori excubitoris officioungebatur;
 agresti homine) primum patinam plumbeam, ferculis mensæ inferendis dicatam,
 iterum vero Ianossii pileum, multis gruum & ardearum pennis conspiciendum
 eadem reuersus via, ad Hamfam adfert. Tum ille re cum suorum promptissimis
 communicata, quatuor Centuriones nauandæ operæ cupidos deligit, dato eis
 præfecto Mehemete quodam cognomine Magno, utque incepta maxime fidei
 silentio regant, & obscura nocte Æthiopem ducem sequantur admonet. Itine-
 re ita constituto, ut prima vigilia Filecum perueniretur, absente Ianossio, & iis;
 40 qui domierant relictæ, quod ad multam noctem potassent, somno vinoque vi-
 ctis, hostes per saxa & præcipites cautes, non pedibus tantummodo, sed etiam
 manibus, vbi paulo asperior ascensus erat, diu multumque laborando, præeun-
 te Æthiope, vnus post alium tandem ad mænia perueniunt, ac sub fenestella;
 vbi confertis standi facultas erat, densati consistunt: & per scalam altitudine duo-
 decem pedum, quam secum attulerant, excubitor fenestram aperiente, in ar-
 cem conscendunt, ac donec omnes introrsum reciperentur, summum silentium
 agitur. Postquam omnes in arcem conscendere, tum vero tubis canere, ma-
 gnum clamorem attollere, portas superiores occupare, tormenta, quorum ma-
 xima pars ibi seruabatur, in arcem inferiorem & præsidiarios obuerrere, & di-
 50 splodere.

Nostri re necopinata & improuisa horribilique sonitu excitæ, excussa

Ianosius & Bebecus nostris suppetias ferunt.

crapula & torpore, arma capiunt; & tam tormentis, quæ in imo habebant, quam sclopetorum glandibus hostes descensu prohibent, & donec cælum inalbesceret, eminus pugnando sese, atque arcem impigre defendunt: simulque literas & nuncios ad Bebecum & Ianosium citatis cursibus mittunt; quo sint in periculo doceant, & nisi maturime subuentum sit, actum de se atque arce significant. Ianosius cum qua potuit militum manu celerrime adfuit. A Bebeco quoque missa statim auxilia. ipse ad Gabrielem Perenium profectus, qui iis regionibus cum potestate præerat, ut præsidia limitum & Nobilitatem ad capienda arma iubendo sollicitet, cohortatur. posse adhuc arci subsidium ferri, si mature id facere contendat. Dum ille rudis ignarusque belli lente, quæ cito curanda erant, ac cunctanter administrat, Turcæ eo acrius instare, plerosque tormentis eminus sauciare, aut occidere. postremo crassiores funes, ad imam arcem, ubi carcer erat, & in eo complures captiui, ab alto demittere, iisque captiuos sursum pertrahere. Sed quum nostri in eos procellam glandium effunderent, necesse erat captiuos, prius quam ad socios peruenirent, aut necari, aut grauissime vulneratos deturbari. Ianosius, quum perturbatis omnibus imperare non posset: quid agerent, quomodo se ab omnibus partibus aduersus hostium vim & iacula sustentarent, quantum ingenio poterat, consulebat.

Missæ etiam à Perenio auxilii manus.

Interea missi à Perenio ducenti equites superuenere, quibus Franciscus Catius, & Nicolaus Henieius præerant, & centum sclopetarii, quos Emerico Pribecco duce Iohannes Balassius è vetere Zolio, & Montanis urbibus miserat, quarum præfecturam paulo ante à Ferdinando obtinuerat. Quamquam autem ii ex fortissimis militibus selecti erant; & modo suis laborantibus succurrere, modo hostes, quum conferti erumpebant, inuadere manu, & submouere contendebant: magna tamen in eo asperrimo negotio difficultas, magnæ rerum perturbationes obstabant. quandoquidem hostes è superiori loco tormentis in nostros oportune directis, neminem in muris & stationibus consistere permittebant. Pugnatum est per hunc modum continuis quindecim diebus, tanta utrinque animorum pertinacia, ut neutra pars cedendum alteri existimaret. Verum enimvero non multo

Sed cū Hamfa copia subsidaria aduenisset:

post, Hamfa paratior, acceptis à Toigone auxiliaribus copiis (is in Budensi præfectura Ali Eunuchus inter purpuratos Byzantinos adscito successerat) cum aliis militum præfectis aduenit, & tormenta, quibus nostros, inferiori arce oppugnaret, adtulit. Cuius aduentu cognito Perenius & cæteri, qui ad Sombatum Rimæ flumini adiacens oppidum in castra conuenerant, loci difficultate a hostium metu territi, prælio abstinendum, ac fædo consilio eo vnde venerant, retrocedendum existimauerunt. Nostri vero milites, qui erant in præsidio, spe & auxiliis destituti, rebus desperatis, quæ quisque potuit dilapsi, arce hostibus relicta, non sine graui ignominia ac socordia nota excessere. Ianosius, amissæ arcis reus, à Bebeco ad sumendum capitale de eo supplicium quæsitus, ad Balogum arcem profugit; & dum se insolito metu, ac mærore & luctu, lachrimisq; afflicto

Perenius & cæteri timore perculsi dilabuntur.

Et præsidarii, arce vacua relicta excedunt.

do excrucietur, subita, ut creditum fuit, apoplexia perculsus, exanimis & mortuus in cubiculo fuit repertus. In hunc modum arx ea oportuno loco sita, ex qua tot & tantas calamitates postea pertulimus, tantum sanguinis effusum est, tanta ditio, dilatatis hostium finibus, accessit, parum virili aut decoro conatu defensa, decimo sexto Cal. sextiles, in Turcarum potestatem deuenit. Acciditque eodem tempore, quod quum iste idem Hamfa, ob non satis bene cultos & obseruatos Mahometanæ superstitionis ritus apud Muphtim, qui summus est apud eos sacerdotum princeps, grauiter accusatus fuisset, ab eo sacris, aquaque & igni interdiceretur. Quod quum Sulimanus cognouisset, & simul capti eius astu Fileci fama ad eum perlata fuisset, apud Muphtim intercessit, ac ut absolueretur, effecit: ita ut Hairadinum Calpham legisperitum ad illum extemplo mittendum censeret; à quo expiare-

Ianosius mærore afflictus diem extremum obit.

Hamfa sacris interdicitur à Muphtio, Solymani deprecatione absoluitur.

piare-

piaretur, ac ad vanæ superstitionis que legis eius cerimonias impensius instruere-
 tur. Cæterum paulo ante, quam ea res gereretur, Ferdinandus indictis Sopronium Comiciis, quod cæteræ vrbes pestilentia laborarent, Nicolao Olaho, cuius auspiciis Agriam retentam fuisse dictum est, Archiepiscopatum Strigonien-
 sem dedit: cuius arx quamquam iam decennium à Sulymano occupata detine-
 retur, redditus tamen eius locupletes adhuc & opulenti erant, ac ad Nouam ar-
 cem, quam Paulus Vardanus ad Nitriam flumen ædificauerat, colonis in vtram-
 que partem seruiantibus, colligebantur: iisdemque comitiis Stephanum Do-
 bonem, præfectura Transsiluaniæ ornauit, adiuncto ei collega Francisco Quen-
 dio magni apud Transsiluanos nominis & auctoritatis viro: Episcopatum vero
 Albensem Paulo Abstemio Quinque ecclesiis oriundo contulit: atque ii paulo
 post ad occupandam prouinciam profecti sunt. Sed quum Nobilitas atque alii
 ordines regni summis votis & precibus apud Ferdinandum laborarent, ut recu-
 perata prouincia Transsilvania, quæ semper ad Pannoniam pertinuisset, Co-
 mitem Palatinum crearet, summum post dignitatem regiam magistratum, Fer-
 dinandus quamquam eos haud iniquum postulare videret; quia tamen Sopro-
 nii haud satis tuti à contagio esse viderentur, quod ea pedetentim ob mutua ho-
 minum commercia eo irrepisset, rem ad alia Comicia distulit. Quæ quum ad
 primi veris inicia Posonium indixisset, quod summus ille dignitatis gradus à re-
 ge simul & communibus ordinum suffragiis nominari, ac vtrique parti æque ad
 ius dicendum sacramento adstringi consueuisset, nuncios regionum seu pro-
 uinciarum, in quas ceu tribus quædam diuisa est Vngaria, per suffragia interro-
 gari placuit. Obstare poterant Franciscus Vilacus Episcopus Iauriensis, qui vi-
 ces regis absentis obibat, ac Franciscus Reuaius, causis Palatinalibus diiudican-
 dis Nouizolii iudex creatus; sed ii antea è viuis decesserant. Itaque interroga-
 uit Michael Mereius, regni prætor, ecquem vellent nominarent Palatinum? qui
 demum à rege confirmaretur. Tres nominauere ex proceribus, viros graues,
 industrios, pace belloque præstantes, Franciscum Battianum, Andream Batho-
 rium, & Thomam Nadaſdium. Sed duo illi, Battianus quidem ingrauescente
 senectâ, ac deficientibus viribus, Bathorius vero continua inclementique po-
 dagra, quæ omnes eius artus & membra distorserat, verissimis allatis causis,
 sese excusauere. Nec Nadaſdio defuere subterfugia: fessum se laboribus, cor-
 pore debilem, & si quid hostile ingruat, equitandi inualidum, & quietem præo-
 ptare. ei magistratui, multos labores, maximas curas, incredibilem negotiorum
 molem domi forisque annexam: quibus ipse ferendis impar sit. Victus tamen
 postea singulari prece Nobilitatis, ac vniuersi populi: inter venerantes, gra-
 tantesque contribules, & prouinciarum legatos, pulcherrimo ordine, visuque
 & auditu, magnifico comitatu, ad Ferdinandum ex vrbe in arcem Posoniensem
 perductus est; à quo benigne habitus, ac amplissimo eo in honore confirma-
 tus, iuri æqualiter dicundo administrandoque Sacramentum dixit. Interea Au-
 gerius, initio sequentis anni, cum responso Ferdinandi Constantinopolim re-
 uersus, collegas quidem, quos isthic reliquerat, incolumes offendit: cæterum in
 rebus Turcicis magnas mutationes, Paiazetem minorem Sulymani filium, post
 strangulatum Mustapham fratrem, quod res novas moliri diceretur, ab irato pa-
 tre neci destinatum, precibus & lachrimis matris, periculo in præsens libera-
 tum, Achomati purpurato, fractam laqueo gulam, Rustanem pristinae digni-
 tati restitutum, pacem, quam ipse & collegæ iamdiu continuis laboribus & sol-
 licitudine vrgebant, magis indies difficilem dubiamque. Nam à purpuratis, qui
 prius quam legati exterorum principum ad Sulymanum introducantur, quid ve-
 lint, quidue postulent, scire volunt, in colloquium admissus, quum Ferdinandi po-
 stulata scito sermone retulisset, æquum esse censentis, seruari pacta, quæ de Trans-
 silua-

Comitiis Sopronium à Ferdinando indictis,

Olaho Archiepiscopatus Strigonien-
 sis confer-
 tur.

Dobo præfe-
 ctura Trans-
 silvania or-
 natur, ad-
 iuncto Quen-
 dio.

Episcopus Al-
 ben-
 sis Abste-
 mio donatur,

Thomas Nadaſ-
 dius Pa-
 latinus crea-
 tus.

Augerius cū
 responso Fer-
 dinandi Con-
 stantinopo-
 lim redit.

Anno 1554.

Mutationes
 Turcicae,

filuaniæ possessione cum Isabella regina, eiusque filio, nec vi, neque dolo malo fecisset; grauitè & indigne ferebant, & legatis minari magnumq; periculum, si cum eiusmodi mandatis in conspectu sui principis venissent, denunciare videbantur. Postulantibus nihilominus legatis, ut admitterentur; illi negabant se facturos, ut ipso-
 rum periculum secum communicaretur. non esse sibi tantum animorum, ut eos cum talibus postulatis coram suo principe sistere auderent: non obscuro eius ludibrio coniunctis, cuius iniuriâ nequaquam essent impune laturi. Rediisse cum cum victore exercitu, rebus aduersus Persas feliciter gestis, præferocem & superbum, filio imperii æmulo (Mustapham intelligebant) è viuis sublato, quid esset ei optatius faciliusq; quam ducere in Vngariâ, & fessas laboribus copias spoliis Vngarorum reficere, ac reliquum eius prouinciæ, quod iam exiguum esset, suis regnis adiacere. proinde desinerent, si scaperent, neq; quiescentem excitarent, ac mala sua accelerarent, quorum satis superq; suo tempore essent habituri. Quibus purpuratorum sermonibus, reliquorum Turcarum voces congruebant, & quod leuissimum ab ipsis denunciabatur, illud erat, ut legati & qui in eorum erant comitatu, naso & auribus truncatis fœdati domum remitterentur. Quorum crudeli proposito cognito, quum ad Diuanum, quod est purpuratorum concilium vocarentur, vestes quas habebant preciosiores induebant, suos ut idem facerent hortabantur, ac eo cultius & splendidius in publicum prodire iubebant; quæ res purpuratis & Turcarum vulgo, ita bile mouebat, ut à probris & maledictis minime temperarent; quod nostri non ignari iræ atq; indignationis Sulymani, talia in eius contumeliâ facere viderentur. Tantos enim spiritus, tantam arrogantiam, tam diuturna felicitate sibi sumpserant, ut Christianum nomen contemnere, & quicquid vellent, sibi licere, atq; adeo quod nollent, iniquum esse arbitrarentur. Ab eo tempore durius tractare legatos, atq; arctius hospitio includere, neq; ullum ad eos pati introire, nemini de suis prodeundi potestatem facere, fenestras non nisi superne admissio lumine obstruere, reliquis etiâ in rebus, non ut legatos, sed pene ut captiuos habere ceperunt. Sed & domi quoq; à Toigono Budæ præfecto, nullum à bellis vacuum tempus, nulla quies erat. Nec minore fastu & arrogantia Alim Chaufium cum Sulymani literis in Transsiluaniam misere, qui ingredi eam veritus, in Valachia montana substitit, & li-
 teras Bathorio misit, quibus ei & proceribus populisq; prouinciæ mandabatur, ut vel Isabellam cum filio reducerent, eiectionis ex prouincia Germanis, cui rei perficiendæ se adiutorem futurum pollicebatur, aut aliquem ex suorum numero eligerent, à quo gubernaretur, donec illa è Sarmatia reuerteretur. Quæ res effecit ut Castaldus suorum & Ferdinandi virum haud vanus æstimator, non abnuente Ferdinando (sic tamen ne quid suo nomine ageretur) potestatem concederet, Andree Bathorio ac quibusdam Transsiluanis, & Francisco Quendio, tractandæ cum Sulymano pacis, etiam cum pactio-
 ne annui tributum: ea adiecta condicione, ut vrbes & arces quæ eo anno à Turcis captæ essent, redderentur. Quibus quidem rebus tractandis, dum tempus teritur, & Sulymanus nec Transsilvania cedere, neque arces occupatas restituere vult; bellum à Turcis in citeriore Pannonia, renouatum est, & Transsilvania, Castaldo & Bathorio prouincia decedentibus, ad defectionem tam ab Isabella, quam Turcis sollicitata, iugum Germanorum, uti appellabant, excussit; prout hæc omnia in processu operis commemorabimus. si prius duplicis huius belli Turcici initium finemq; narrando absoluerimus: ut obseruata temporis & ordinis ratione, rerum quoq; gestarum series commodius atq; oportunius legentium oculis subiiciatur. Per id tempus dum bella ex bellis fererentur, magna vagorum peditum multitudo in partibus Cisdanubianis exorta fuit, qui nullis stipendiis addicti, in miseram plebem, quæ tam nostris, quam Turcis subiecta, tributariaq; erat, variis crudelitatis generibus grassabantur, ut inauditis cruciatibus torta, partim ad soluendam pecuniam cogeretur, partim inter tormenta & cruciatus interiret. nam quibusdam crura ferro terebra-
 bant,

Purpurati legatos nostros ab aditu Solymani excludunt,

Busbequius & legati nostri durius tractati à Turcis.

Aly Chaufius cum literis Solymani ad Bathorium,

Ut eiectionis Germanis, Isabella cum filio restitueretur,

Haidonum impune grassantium & latrocinantium crudelitas.

bant, nonnullis interiores lineas tunicas, adipi aut sæuo liquenti immerfas, flammaq; incensas induebant, muliebre sexum aut præcis vberibus, aut iis fune ex equina feta facto traiectis, vel pecuniam proferre, vel mori cogeant: neque vlla excogitari carnificinæ acerbitas poterat, quæ non ab eis summa cum immanitate exerceretur. Quæ mala diu tolerata fuere, nemine vagos & crudeles latrones coercente: donec Marcus Stansitius Sigeti præfectus, iubente Ferdinando, sic ut *à Marco Stansitio variis exquisitis supplicis vindicta.* quemadmodum illi varie in miseram plebem erant grassati, ita variis etiam & exquisitis suppliciorum pænis, occurrendum existimavit. Captos enim erutis oculis dimisit, aut sulphureo pulvere subiecto membratim discerpandos curavit, *10* aut si quid crudelius adhiberi tormenti genus potuit. Istud vero maleficientissimū genus hominū, sua receptacula & suos veluti nidos Corothnæ, Babociæ, Caposuarū, aliisq; propinquioribus castellis habere solebat. Igitur Toigonus, ad quē *Quorum rapinis motus Toigonus Budens. Præfectus,* variæ de illis querelæ perferebantur, exercitu diuersis ex locis coacto, Albā regiam, deinde Coppanum venit, postea Caposuarū promotis tormentis obsedit. Ea erat hoc tempore Stephani & Lupi Dersffiorum arx, cænoso & palustri loco sita, quam Caposus flumen circumfluit; sed adeo stagnantibus aquis, ut nec ripæ carectis & *Caposuarum arcem Dersffiorum obsidet,* arundinibus impeditæ videri possint, nec quorsum fluat satis oculis discernatur; deinde Rinnia mixtus, ad Babociam Drauo miscetur. Locus natura ita munitus videbatur, ut ab hostium exercitu haud adeo numerofo expugnari minime posse *20* crederetur, si propugnatores pari virtute & fortitudine nactus esset: sed præerat ei Petrus quidam Seelus, quæ vox ventum denotat, ventosus scilicet & turbidus latronum, & eiusmodi, quos dixi tortorum dux. is quum ad quintum vsque aut sextum diem arcem tutatus fuisset, & diutius commeatu, ac rebus necessariis nondū deficientibus, tueri potuisset, priusquam Stephanus Dersffius cum auxiliis & duobus tormentis, quæ inuehenda erant, aduenisset, dilabentibus sociis, deserta arce, clam aufugit, eamque singulari perfidia hostibus capiendam reliquit, cuius quidam sceleris, simul & reliquorum maleficiorum pænas, à Francisco Turco, Valentini filio Papæ deprehensus, & in præalta furca laqueo suspensus, persoluit. *30* Potitus eo loco oportuno facili negotio Toigonus, ad Corothnam copias & tormenta promouit. Ea arx superiori sæculo à Nicolao Corotnano, regni prætore à fundamēto erecta fuit: sed eo tempore à militibus Matthiæ Aliæ, pari scelere contaminatis, inhabitabatur. Nam ipse paulo ante à Turcis, qui in præsidio Grosghal- *Inde Corothnam, diffugientibus prædiciis, sine subicit,* liano erant, per insidias captus, & Constantinopolim missus, in carcere perierat. Progredientem Toigonum, & iter Corothnā dirigentem, milites metu & pauore perculsi nequaquam expectauere: sed collectis de nocte sarcinis, effusa fuga, quā quisq; potuit, varias in partes profugere: & hostes arce occupatæ præsidium imposuere, continuisq; excursionibus, dictiones Ferdinandi Canisam, Besenciāq; versus *Mox & Babociam, deudentibus se prædiciis, inuasit,* ex ea infestā reddidere. Restabat Babocia Andreæ Bathorii, fratrumq; eius dicionis, oportuno in colle, ad præterfluentem Rinniam, qua in Drauum stagnanti- *40* bus aquis, neq; coercitis ripis, euoluitur, sita, tuebanturq; eam milites Bathoriani ducenti quinquaginta, ducibus Stephano Selpio, & Iohanne Budacicio, qui ante periculum præferoces & feruidi, hostes contemnere & paruifacere solebant. Sed quum eos signis explicatis, aduentare, aggeres atq; vineas constituere, inq; eis tormēta collocare cōspexissent, tum vero fracti animis, remissaq; ferocia, temeritatis incommodū sentire ceperunt. Ne tamen ante tēpus perterriti esse viderentur, suppresso aliquādiu timore, tormēta in aggeres & oppugnātes Turcas dirigere, & quæ faciēda erāt, p aliquot dies exequi non neglexere. Sed paucos post dies, quū mænia tormentis prosternerentur, quāq; non magnū fecissent hiatū, conceptū animo timorē, non ampli⁹ dissimulauere. Itaq; cōuocatis militibus, postq; effugia ppetuis *50* hostiū stationibus & insidiis circumsepta, vias clausas, arcē quassatā, auxilia desperata, præsentē acerbissimæ mortis necē, si ptinacius in defendēdo pstant, ppositā cate-

cæteraq; eiusmodi augendo metui idonea dixissent: eis quoq; qui ex ipsa scelerum & rapinarum cōscientia periculiq; necessitate haud parū animis vacillabant, non longo sermone persuasum fuit, vt communibus sententiis de arcis deditione cum Toigono & Turcis paciscerentur. Nec mora p̄loqui è muro cum hostibus, qui ad aggeres & tormenta excubabant, cepere; moxq; ii ad Toigonum in castra p̄currerunt. Is arcē deditibus, atq; abeuntibus, potestātē cum equis & sarcinis quo velint, se conferendi daturum respondit: ea condicione, vt transfugæ, qui ibi essent, & vagi haidones, qui è Corothna & Caposuario illuc se recepissent, extemplo sibi traderentur. Cum ea de re integrum diē disputando consumpsissent, & nullum ex haidonibus illic esse, transfugas etiā audita obsidionis fama arce excessisse dicerēt, longiori contentioni ita finis est impositus, vt Turcæ exeuntibus nostris, certos ex suis adhiberent, qui transfugas explorarent & caperent. Erant autem præter alios, præcipui tres, qui ad certum supplicium petebantur; Ioannes Aranassius, Andreas Sengelius, & Demetrius Thrax, quorum illi duo apud Cassonum paucis ante annis stipendia meruerant: hic autē ex numero & ordine equitum prætorianorum, capta à Sulymano Buda, perniciosissimo vectus equo, Strigonium ad Hispanos p̄fugerat; tanta velocitate, vt quum eum, palā se ad Christianos iturum profitentē, mille & amplius expeditissimi Turcarum equites persequerentur: tamen intactus eo quo volebat, incolumisq; veniret, & ex Turcarum equis plures centum, nimio cursu & æstiuī caloris feruore exanimati interirēt. Tradita arce fides, præter solitum morē barbarorum, seruata est exeuntibus: Transfugæ autē occultati in curribus, ac lardis, succidia, porcinisque carnibus superimpositis, quæ Turcæ abominari solent, ac in expiabili odio auersantur, oportuna, feliciq; astutia, periculum euasere. Babociā captā Toigonus præsidio imposito muniuit, & Achomati, necessario suo tuendam cōmisit: ac rebus prospere confectis incolumē reducit exercitum. Fuisse qui Sigetum inde petendum, atque expugnandum existimarent. Sed Toigonus oportuniore vsus consilio, quod illud cum natura & arte, rebusq; necessariis, tum vero numero & virtute prædiariorum tutissimum esse sciret, & q̄ iam æstas in autumnum inclinaret, eiusmodi consilia facile reiecit. In redeundo tñ cum Quinqueecclesias diuertere statuisset, vt eius vr̄bis commoditate copias suas laboribus fessas aliquot dierum quiete recrearet, haud procul Sigeto, inter propinq̄ siluam Tiliarum, ac vicum S. Elisabethæ, interfluente riuo Almo, propter cōmodiorem aquationē, castra locauit: in quibus eius diei partem & sequentem noctē transegit: Ladislao Querecenio, qui tunc Sigeto præerat, & postea Giulā Turcis tradidit, extremo metu perfuso, & si hostis vim adhibuisset, non satis tuta atq; explicata consilia animo vertente. Verum Toigonus Sigeto breui curas & obsidionem minatus, postridie ceptum iter p̄sequutus Quinqueecclesias, atq; illinc paucos post dies Budā contendit. Nec diu moratus Querecenius præfectura Sigetana sese abdicauit; eiq; Marcus Stanfilius Chrouatus cognomine, qui Iaurini equitum præfectus erat, cōmendante Battiano successit, vir militaris, & priscae seueritatis. Nec secus in Illyrico Malchus, qui Vlamani nuper vita functo successerat, occupandæ Crupæ & Costanicæ iminebat: nisi Nicol. Zrinianus eas nouis præsidiiis rebusq; necessariis muniuisset. Nihilo tamen minus duas arces desertas, Bunitiā & Perusitiā è regione Carbauia sitas, quæ ab obitu Carlouitii vacuæ relicte erant, restaurauit, additis tecto & portarum valuis, vt in iis, tutus excurrentibus suis foret receptus. Iam etiā aliud maius bellum Sulymanus & purpurati in nostros moliebātur, & Sigeti in potestatem redigendi consilia agitabant, q̄ ex ea arce tam Quinqueecclesiarum vr̄bs, quam omnia ea, quæ inter Danubium Drauumq; ipsis parerent loca, cōtinuis excursionibus infesta redderentur, vsq; adeo vt nec classe nec terra cōmeantibus Turcis, & potissimum mercatoribus, tutum iter relinqueretur. Itaque reuocato Toigono, eius expugnandæ cura Ali Eunucho cōmittitur, de quo supra dictum

Transfuga
inuestigati à
Turcis,

Demetrii
Thracis præ-
clare factum.

Sed in curri-
bus, lardo im-
posito, deli-
tescentes, non
fuisse inuen-
ti.

Toigonus, re-
bus bene gestis
Budā redit,

Querecenius
præfectura
Sigetana
ob hostium
metum se ab-
dicat,

Cui Stanfi-
lius Chroua-
tus vir mili-
tarius succe-
dit.

Malchus in
Illyrico Cru-
pæ & Co-
stanitia in-
hiat.

Sed à Zerinio
munita de-
fenduntur.

dictum est, qui tunc quatuor purpuratorum postremus erat, ex iis, qui Byzantii rebus administrandis præsunt. is cōparatis, quæ ad bellum necessaria erant, priusquā Byzantio abiret, legatos Ferdinandi ad se vocauit, quibus comiter, & humaniter habitis, se in Pannoniā ad expugnandum Sigetum p̄ficisci nequaquā dissimulauit; tanta superbi & contumacis animi ad eos terrendos arrogantia, ut Vngaros, quorum vires atq; vim aliquot bellis ac præliis esset expertus, non iam armis & gladiis; sed tantum claua ferrea & fustibus, sub iugum mittendos iactabundus prædicaret, hortareturq; ut dilata omni mora voluntati Sulymani parerēt: ne dum ipsi disputando tempus inani contentione protrahunt, amissa patria non habeant, quo reuertantur. Legati nequaquā se continuerunt, quin ei redderent, iret tantum quotenderet, inuenturum eum viros tales qui clauæ suæ non tantum eminus glandibus sclopetorum, sed etiā hastis & ensibus essent egregie cominus responsuri. Profectus cum Ianicerorum tribuno Veli, ac equitum prætorianorum haud contemnēdo numero, Belgradum venit, & copiis labore itineris fessis, quiete aliquot dierum cōcessa, ad omnes limitum præfectos, qui in Bosniensi regno, ac Dalmatia, & Illyrico erant, mandata dedit, ut ad certum diem & locum cōuenirent. eodem modo iis, qui in Pannonia, & Transsiluaniæ finibus erant, cōuenire iussis, Budam, atq; inde Quinqueecclesias venit, ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur. quamq̃ ipse & Turcæ longe maiorem numerum prodere non dubitarent.

²⁰ Illinc Deruisium Quinqueecclesiarum, Achomatem Babociæ, & Nasuffum Coppani præfectos, præmisit, qui XX. die Maii, cum suis copiis, ad oppidum S. Laurentii, vno ab arce milliari distitum confederunt: eo consilio, ut frumentarias inuectiones phiberent, neminemq; in arcem ingredi permitterent. Qui quum quotidie portis obuersarentur, minutis præliis singulis diebus occasio dabatur; in quibus plures ex hostibus interibant, quum felici successu nemo ex nostris desideraretur: atque adeo nec oppidi nec arcis portæ clauderentur. Vigesimo post die Eunuchus cum vniuersis copiis & viribus aduentauit, quod suos, quos expectabat, non antea in castra recipere potuisset: arcemque locatis à meridiana parte castris obsidere constituit. Sigetum lingua Pannonica Insulam significat, quod superio-

³⁰ ribus sæculis proauorum nostrorum memoria, Osualdus Anthemius, cuius progenitores è Græcia in Vngariam venisse dicebantur, in ea insula, quam Almus riuus stagnans & paludosus, è proximis siluis & montibus prouolutus efficit, turrim rotundam ædificasset, ac insulæ nomine vocatam, castigato & obstructo terrenis aggeribus oblongis aquarum cursu, ac latiore excauato alueo, lacum effecisset. Eam posteri ædificiis & propugnaculis auxerunt, ac postremo Valentinus Enningius cognomento Turcus, tolerata Iohannis regis obsidione, locum longe munitiorem reddiderat, quo à Sulymano Constantinopolim abducto, & Quinqueecclesiarum vrbe in Turcarum potestatem redacta, liberi eius, quod tuendæ ei & defendendæ impares essent, Ferdinando concesserunt. Habet arcem plano loco sitam, & fossas aqua plenas triplici ordine, quinq; propugnaculis munitas; & ad occidentem solē, oppidum duplici vallo ac fossa circumdatum; quæ omnia è materia & cespite constant, vna illa vetere ac rotunda turri excepta, quæ latericia est: sed adeo angusta, ut à nemine inhabitetur. pulueri tamen sulphureo ac rebus necessariis seruandis dicata, excubitoribus idoneum locum præbet, qui isthic continuo vigilias agendo aduentum hostium, extenso vexillo, ac æris campani sonitu significare consueuerunt. estque locus ob aquarum munimentum fodiendis cuniculis minus oportunus, quū ex aduerso haud minore vicio laboret, quod aggeres, quorum obiectu aquæ in fossis continentur, non magno labore suffodi, effluentesque aquæ alio deriuari possint. Triduo post Turcæ structis versus meridiem

⁴⁰ aggeribus, collocatisq; tormentis, propugnaculum oppidi, quod à Paulo Quesafio constructum eius nomine vocabatur, magna vi verberare ceperunt. Disputatū est à

Aly Eunuchus Vezires cum exercitu ad Sigethi obsidionem tendit, Anno 1556.

Eius fastus & iactatio.

Sigethi descriptio.

Munitio Quæ facta tormentis verberatur.

est à nostris, vtrum tutius foret deserto oppido in arcem sese recipere, vel tamdiu, donec vires suppetere, illud tueri, vicitque ea sententia, vt defenderetur: quod ea Marcum præfectum, ac eius legatum Sebastianum Vilacum, auctores haberet, & quod saluo oppido, arx quoque minus ab hoste oppugnari posset. Itaque hostibus Quesiā munitiōem tormentis diruere conantibus, nostri tam ex arce, quam oppido resistere contendebant, & Radouanus centurio cum sua cohorte in aggeres excursionē facta erupit; multisque hostium interfectis, incolumis se ad suos recepit, neque tamen tormentis detrimentum, vti constituerat, inferre potuit, quod Turcæ suis laborantibus maturā opem attulissent. Sed eius diei vespere Turcæ, in oppidum pilas ignitas iaculari cepere: quibus quod domus lignæ essent: facile incensæ sunt: neque à nostris, quamquam impigre operam nauantibus, ignis extinguere potuit: sed eo ventorum vi magis ac magis concitato, tam oppidū omne, quam vallum, quod è materia constabat, à munitiōe Quesiā, vsque ad aliam Heineianam, interuallo ducentorum & octo passuum, puncto temporis absumptum, terribili strage concrematū est. Nec tamen Turcis summa vi oppugnantibus nostri cessere: conseruatoque semiambugo oppido, eos magna edita cæde procul submouere. Nec multo post alios aggeres, prope molam frumentariam, quæ vna cum oppido conflagrauerat, de nocte fecere: atque ex iis turrim rotundam veterem arcis interioris, tormentorū pilis assidue conquassarunt. Quos quum nostri omnibus eo directis tormentis diruere contendissent, nihil tamen profecerunt. Hostes vero eodē die, qui Solis dies erat, circa meridiem omnibus fere copiis ad eiiciendos ex oppido nostros, acerrimum impetum fecerunt: adhortantibus eos multis clarioris nominis præfectis, ipsoque imprimis Veliaga Ianicerorum tribuno. Coniecerant autem Turcæ in fossas oppidi ingentē cumulum lignorum, quæ ab agrestibus ad duodecem millium plaustrorum numerum fuisse dicebantur: quæ nostri sub eius acerrimi, cruentique prælii certamine, subditis ignibus, protinus succederunt. Quibus ardentibus & longelateque collucentibus, vtrinque magnis animis & viribus dimicatū est; adeo vt Turcæ multis ex suorum numero desideratis, quater repulsi atque reiecti, instantibus ducibus & præfectis, ne ceptis desisterent, totidem vicibus pugnam restaurarent. Igitur quum resumptis animis, & loco eorū, qui sauciati aut fessi laboribus erant, integris succedentibus, quintam quoque irruptionē fecissent, nostri iubente Marco præfecto, ne fortuna minus nostris arridente, arx propugnatoribus nudaretur, relicto hostibus oppido, in arcē sese receperunt. Quo viso Turcæ magno sublato clamore Asaporū & Agricolarum labore aggeres in ipsa fossa, quæ arcem amplectebatur, labore tumultuario sed firmo opere, celeriter confecerunt: idque prope ædes Radouani centurionis, quæ quū adhuc fumarent, hausta ex arcis lacu aqua absque mora extincta est, vt puluis sulphureus tuto isthic collocari possit: & ex eo loco arx è regione templi continuo verberari cepta est. Ex aduerso nostri vix vnius horæ quiete sumpta, contineri nequiverunt, quin maioribus viribus erumperent, ac hostes illis aggeribus exturbarent: sicque Sebastiano Vilaco & Radouano ducibus, per occultam quandā portulam egressi, recta aggeres inuascerunt, trucidatisque quam plurimis ex numero hostiū, ac aliquot magistris tormentorum, Turcas ex iis summa vi eiecerunt: iamque tormentis potiti, ea loco mouere ceperant, vt in propinquam fossam præcipitarent: sed magna accurrente Turcarum multitudine, atrox si vnquam alias & cruentum certamen contractum est: quum Turcæ tormenta omnibus viribus defendenda constituissent. Durauit ea pugna, quatuor amplius horis, nunc huc, nunc illuc alternante victoria: postremo quum omnes Turcarum copię suis laborantibus subsidio venissent; multis vtrinque desideratis, dirempta est; & nostri arcē repetiuere: ita vt haud dubiā victoriæ palmam obtinuisse viderentur. Nam in eo diri certaminis cruento prælio Nasuffius Coppani præfectus, Cassoni sororis filius, vna cum Alaibego legato, ac ex Ianiceris plures

*Oppidū pilis
igneis succensum totū
conflagrat.*

*Impressio
Turcorum in
oppidum.*

*Turca oppidum, nostris
in arcem se
recipientibus, capiunt.*

*Nostris Turcas
in aggeribus
inuadunt,
fundunt ac
fugant.*

plures ducentis, sclopetorum glandibus trajecti cæsiq; sunt. Vulneratorum etiam magnus fuit numerus. Nam & Achomates Babociæ, & Mahumetus Solnoci præfecti, susceptis vulneribus, pugna excesserunt. Velis vero Ianicerorū tribunus, captus & in arcem perductus fuit: vna cum præcis hostium capitibus XXIX. ita vt ex hostibus haud pauciores octingentis in eo pugnae discrimine periisse cōpertum sit. Ex numero nostrorum, præter Georgium Macedonium clara & nobili familia ortū, Georgiumq; Palatinum equites, Benedictus Topordius, ordinū ductor, sclopeto ictus occubuit. Eum iussu Marci præfecti in pugna occisum fama fuit, quod cum hostibus de p̄denda vrbe clandestina consilia miscuisse diceretur, nec ille vitandæ sedicioni palā crimen intentandum putasset. Sauciati etiā Radouanus centurio, Michael Rubeus, Thomas Artesius, & alii non pauci, sed qui non multo post ope & cura medicorum conualuere. Eodē quoq; die hostes, sub noctē, alios etiam sinuosos aggeres effecere, à p̄pugnaculo vrbis occidentali Heneiano, vsq; ad fossam arcis, in quos quatuor maiora tormenta, ac totidē colubrinas mediocres collocauerunt: & mænia arcis turrinq; rotundā veterem prosternendā suscepere. Aliam etiam in partē, ad finē eius oblongi aggeris, cuius sustentamento amnis Almus, ad latiorē efficiendum lacum ab oppido ad sepulchra vsq; militū coercetur, quatuor cubitis profundā latamq; scrobē perduxere: ita vt cohærere scrobes, & operē inter se cōneare, subsidioq; esse possent. Ea fossa hostes protecti, multa plaustra lignorū ad implendā arcis fossam, duobus in locis, cōportauere, ac subsequuta nocte, aggerem illum veterem, quo amnis ad latiorē efficiendā paludem obstruebatur, ligonibus & palis ferreis operarū ministerio disiecerunt: ita vt arcis mænia, effluentis aquæ præsidio nudata, facilius oppugnari, propiusq; adiri possent: interim vero vtramq; arcē continua tormentorum vi verberare nequaquā cessarent, multosq; ex nostris grauitè fauciarent: & præter gregarios milites, pilis ferreis interfectos, Valentino Erdelio, & Iacobo Tobolitio Dalmatæ, tormentorū magistris, illi sinistra huic dextra manus diuersis ictibus miserabilem in modū discerperentur: & inusitata magnitudinis tormentum, quod Margaritā vocabāt, ab Antonio Sentiuanio artifice, iussu Enningii conflatum, hostili pila in tubum coniecta, fractum inutile redderetur. Quibus rerum difficultatibus nostri in magnum deducti periculum videbantur, Marco neminem tormentarii negotii peritum, qui in vulneratorum locum sufficeretur, inueniente. Erat inter captiuos Lazarus Thrax, qui apud Turcas eam artem exercuerat, eiusque admodum peritus habebatur. Is religionis primum Christianæ, quam profiteretur, amore, ac singulari erga Marcum præfectum studio, vltro se obtulit, si vinculis soluatur, sicuti antea pro Turcis fecisset, ita aduersus eos operam nauaturum. Et Marcus hominis promptum animum admiratus, compedibus exui, eumque militari Sacramento adactum, tormentis curandis adhiberi iubet. qua in re promissis suis & militum de se expectationi egregie satisfecit. Nam haud multo post primo ictu in hostium tormenta directo, ita eorum prægrande tormentum perfregit, vt non rotis tantum & axibus perfractis; sed etiam metallo dissiliente, nulli vsui esset: compluresque eodem ictu simul & fragminibus sauciati interirent. Interea Turcæ aliam quoque oppugnationem instituerunt, qua in orientalem arcis munitionem quatuor colubrinis maioribus quassatam irrumpere, simulq; toto triduo arcis portam interiorē, quæ lapidea erat, & turrē quadrangularem superimpositam diruere contenderunt. Sed Marco iubente omnia tormenta, quæ in arce erant, in eos directā sunt; ita vt aggeres & corbes eorum vi disicerentur, nec Turcæ in iis consistere possent: sed relictis tormentis effusam fugam capeßere compellerentur. Sub eo acerrimo tumultu, nostri Radouano, ac Matthæo Sexodio præeuntibus, arce erumpentes, quum puluerem sulphureum, picem, tædas pineas, quæq; alendo igni idonea erant, docente Lazaro, secum attulissent: ingentem illum lignorum aceruū, qui XXV. millibus plaustris, in fossam arcis conuectus esse ferebatur, felici euentu succenderunt: adeo vt

Hostes, nōtū aggeribus excitati, & aqua arcem circumfluentē alio deriuata, strenuē oppugnationem instituerunt.

Duo etiam tormenta magnitudinis diuersis ictibus inutili fessio haudquam fungi possent.

Eorum vice Lazarus Thrax strenuam & fidem operam nauata.

Ingens lignorum aceruus in arcis fossam congestus à nostris feliciter succenditur.

Nadasdius
Babociam
obsidione
cingit,

Exercitus
nostri nume-
rus & Duces.

Paulus Rat-
caius obit
glande for-
tuita ictus.

Maiores Tur-
carum pars
Babociam
deserit.

Eunuchus,
Sigethana
obsidione in-
termissa, Ba-
bocianis sub-
sidio accur-
rit,

Congressus
Zrinii cum
hoste ad Rin-
nia transi-
tum,

tanta materiae moles, p aliquot dies assidue arderet, neq; ea ex partes ullus vel Tur-
cis in arcē aditus pateret, neq; à nostris erumpi posse videretur. Sub id tempus ad
Alim Eunuchū, certioribus nunciis allatum est, copias Ferdinandi haud contem-
nendo numero ad obsidendam Babociam contendere. Quamobrē Achomatem
eius loci præfectum, quē ante paucos dies in ea pugna, qua cedentibus nostris ho-
stes, oppidum occupauerant, vulnus accepisse diximus, sine mora reuerti, locumq;
tueri iubet; simulq; breui se auxilio venturum, ad edendam nobilē cum Vngaris &
Germanis pugna, multis verbis pollicetur. Interim autē, quæ oppugnandæ arcis, ac
distinendis & inquietandis nostris, oportuna erant, minime negligit, & tormentis
cōtinue displosis mænia arcis diruenda curat. At alia in parte Thomas Nadasdius,
Pannoniæ Palatinus, cum iusto exercitu, ac idoneo tormentorū apparatu, Babociā
obsidione cinxit; eo consilio, vt Sigetum obsidione liberaret, aut si hostis comit-
tendæ pugnae potestatem daret, non iniquis condicionibus prælii fortuna tentare-
tur. Erant cum eo equites Germani sexcenti, quos Ioannes Ruberus, Otto Henri-
cus Puchanius, & Iohannes Gillesus ductabant: ac ex Stiria totidem, qui Iohanni
Lencouitio, impigro atq; industrio Seni, vna cum auxiliariis Stirie & Carinthiæ co-
piis, ab Andrea Rindsatio conductis parebant: & legio Germanica, quatuor mil-
lium quingentorum peditū, duce Nicolao Polvveylero, nobili familia ex Alsatia
parte Sueuiæ oriundo, aliiq; ex Stiria & Austria inclyti ordinum ductores. Sed &
Vngarici nominis equitatus, clarissimis & fortissimis ducibus conuenerat. Nam
præter ipsius Palatini peculiare copias, quæ mille peditum & totidē equitum nu-
merum constituebant, & qui Valentino Magiaro ipsius legato parebant, Nicolaus
Comes Zrinianus, qui Illyricum regebat, equites exercitatos plus minus mille ad-
duxerat: Emericus Telequessius, Lonæ & Besprimii præfecturis summa cum laude
functus, quē Ferdinandus nominatim ad hoc bellū proficisci voluerat, quingen-
tos habebat equites. Franciscus Tahius, Iohannes Peteo, Stephanus & Ladislaus
Banffii peculiare alas cohortesq; suas addiderāt. Accidit autē infelicitè, qd quum
ad Perlacum oppidum peruentū esset, Paulus Ratcaius vir præstantissimus, quum
ob vile scortum, rixa inter Germanos oborta esset, & ipse ex hospitio forte prodii-
set, glande in incertum emissa, interfectus est, magno omnium dolore & comise-
ratione. His igitur ac Nobilitatis Cisdanubianæ copiis, quæ ad XV. millia arma-
torū constituebāt, circumuallata arce, duabus ex partibus aggeres constituti sunt,
inq; iis tormenta collocata: quorū alterum Nicol. Polvveylerius curandū susce-
pit: alterius vero curandi munus Fracisco Tahio mandatū est; quumq; quatuor
dies assidue muri essent verberati, ita vt Palatinus postridie impetū in arcē fieri vel-
le edixisset, maior Turcarum pars, seu sedicione facta, siue metu perculsi, clara diei
luce arce excesserunt: Achomate præfecto cum sua equitū ala, & paucis quibusdā
aliis in præsidio relictis: ita vt ipse quoq; nisi ab Eunucho oportuna maturaq; au-
xilia adferrentur, se eos qui discesserant, sequuturum affirmaret. Interea Eunuchus
intermissa obsidione Sigetana, tormētis Quinque ecclesias missis, nec nisi falconib.
minoribus secū allatis, copias pmouit & XXII. Iulii, qui dies diuæ Mariæ Magda-
lenæ memoriæ dicatus est, in cōspectum nostrorū se dedit. At Palatinus Valenti-
num Magiarum legatum suum cum expeditissimis equitibus ad Rinnia extemplo
pcurrere & quid hostes agant, explorare iubet. ille haud cunctatus reuertitur, ho-
stesq; adesse, & vadū, quo transeant, quærere refert. Itaq; Zrinianū Comitē, cui, qd
Illyrico pesseret vetere belli cōsuetudine, vt antea dictū est, primi ductandi agminis,
munus incūbit, cum suis mille equitibus præmittit, ac Iohannē Lencouitium cum
Stiriacis adiungit, eo consilio, vt hostes Rinnia transitu arceat; ipse se instructa a-
cie sequuturum pollicetur. Zrinii propius amnē promoti equitatu, hostes nul-
lo quæsito aut tentato vado, sed qua quisque potuit citatis equis in se & suos ma-
gno impetu ruere conspiciatus (quorum tamen maxima pars, antequam ad con-
ferendas manus ventum esset, profundo cæno absorpti, aut conflictantibus equis impli-

implicati, aut glandibus icti miserabiliter periere) non solum non impigre & fortiter excepit, atq; sustinuit: sed suos magna voce ad resistendum cohortatus retrofugere compulit: multosque ad riuum paludemq; constrictos gladiis & sclopetis cædendos curauit: cæteri vorticibus cænoq; impediti, nec transire valentes, fæda morte periere. pugnatumq; est à meridiei hora ad occasum fere solis, quū Eunuchus in speciē cum vniuerso exercitu transire volentis ad amnē propius venit. Ea re animaduersa, Palatinus signo regio purpureo auratoq; haud cunctatè sublato, crepitantibus tympanis, tubisq; canentibus, suas copias promouit; sed quum Turcæ amnē minime transissent, & serum etiā diei esset, vtrinq; in castra reditum est.

10 Ea in pugna Zrinio equus glande traiectus fuit: & dum alium conscenderet, paludamentum eius auro intertexto splendidū, pila falconis perforatum: feruntq; eodē in tumultu, à Budaco Turcæ Veruciæ præfecto, qui snā esset, Illyrica lingua percunctanti, se Nicol. Zrinij respondisse: petereq; vt suo nomine Ali, exercitus duci, salutē dicat: illumq; subditis mox equo calcaribus abiisse, eodemq; vesperi Zrinio cænantiliteras ab Eunuchō allatas, quibus ei pro reddita à Budaco salute gratias ageret, relaturumq; se officium nactum occasione polliceretur. Ea nocte Palatinus conuocatis ducibus, quid nā faciendum videretur, exquisiuit: postquā hostes ad pugnā in crastinum redituros pro cōperto haberet. Variantibus sententiis postremo decretum est, impedimenta curribus imponenda, ac instructis agminibus, lentoq; passu retrocedendum: & si hostis ingruat, pugnamq; poscat, expedito milite tentandā cum eo fortunæ aleā. Ea re constituta Nadaldius turmas equitū, quas ad vada reliquerat, reuocauit, relictis paucis equitibus, qui nocturnas excubias obirent, ac de hostium transitu se edocerent. Alis sumō mane castra nostrorū speculatus, cum sublata tentoria, nostrosq; acie instruere vidisset, suas copias omnes amnē transducit; tormenta currulia minora XX. vna promouet, eo consilio, vt cum nostris manum confereret. aut si ii detrectent, circumcursando & eos fatigando, ad rerū necessariarū difficultates adducere posset. At Palatinus iterum acie cōponit ad prælium, Zrinium cum Illyricis ex officii prærogatiua præire iubet: eiq; Ioannē Lencouitium cum suis & Sclauoniæ stipendiariis militibus adiungit. Polbailerius cum legione sua peditum Germanorū subsequitur. eum ab latere dextrō

30 equites Ruberiani Austriaci, ab sinistro leuis armatura equitum Vngarorū comitantur. Eunuchus ab vltiore ripa, directis in nostros tormentis, pugnae initium dat, quibus magna frequentia displosis, sui amnē transeunt; qui cum suapte natura vorticose esset cænoq; impeditus, colluctantibus equis, & nostris glandium procellā in eos effudentibus, sumā difficultate, nec sine clade eum superant, ac in Zrinium toto impetu feruntur: à quo tamen fortiter excepti sunt; ita vt certamē diu multumq; ptraheretur. quod cum anceps & periculosum videretur, Palatinus signum regium maius cum copiis, suadenti Tahio, promoueri & in hostes ferri iubet. Polbailerius cum legione adcurrit; Ruberus & focii equites in eosdem prou-

40 huntur; crepitantibusque tam ex vltiori ripa, quam ex arce hostium tormentis, atrox si quando alias pugna recrudescit; in qua cōplures ex nostris, lethalibus vulneribus fauciati, interiere, inter quos Christophorus Polbailerii germanus frater, pedē sinistrum sub femur ingentis tormenti pila ictus occubuit, ita vt eiusdē pilæ, vi, atq; immanitate nouem milites Germani, eodē ordine sequentes, vno ictu pstrati & discerpti crudeliter occiderentur. Postremo Vngari & Germani mutuo se cohortati, annitente Ioanne Peteone, tanta vi barbaros inuasere, vt eorū aciem totā pturbarent. Telequeffius quoq; subsidio aduolans, cum lauriensibus, hostiū formidinem auget, cruenta irruptione in eos inuectus: sic vt Turcæ nostrorū impetum sustinere non valentes, in effusam fugā verterentur: & nostri accensi animis

50 fusos ad multum spacium, & ad ipsam vsq; paludosi amnis ripā cædendo capiendosq; cursum intenderent. Vbi plures ex nostris studio insequendi, in amnem aui-

Eunuchi cū
nostris atrox
prælium,

Christophorus
Polbailerii
germanus frater
tormento
discerptus 9.

In quo Turcæ
victi & in
fugam cō-
iecti.

dius delati, à Turcis cæsi, aut p̄fundo cæno irretiti periere. captus etiam fuit Elias Radicius, veteranus Zrinii miles, & ab Eunuchō ex castris sine mora Byzantium missus, edoctusque vt copiarum hostilium numerum in imensum augendo, mentiendūq; extolleret. Multis tñ turma equitum Germanorum, q̄ Palatinus ad vada reliquerat, adiumento, salutiq; fuit. Eo in certamine præclara virtus Zriniani Comit̃is enituit, & tota laus retrusi pulsiq; hostis ei cessit: proxima Rubero cum Austria cataphractis, & Telequessio, qui etiam paulo post comendante Palatino ad maiores præfecturas, & honores euecti fuere. Achomates, qui hæctenus instratos equos ad incerta belli habuerat, & arcem non sine summo metu tutatus erat, visa fuorum præcipiti fuga, incensa illa, repertoq; in amne vado, ad Eunuchum se celeriter pr̄puit: eo, vt credi par est, concedente, vt pote, qui minorem arcis, q̄ ipsius Achomatis, & tot fortissimorum militum iacturam existimasset. Quem Eunuchus, quonam vado transisset, p̄cunctatus, quum haud difficilem, nec tam lubricum, vt alia intellexisset, Deriusbegum eodem vado transire, & pugnam restaurare iubet. Nadaſdius & Polbailerius non nihil perturbati, quod fusos & fugatos non amplius reuersuros existimassent: cum victricibus copiis, in hostes sese obuerunt: præeunteq; Zrinio, asperum & maxime cruentum certamen redintegrant: quum vtrinq; robora lectissimorum militum, p̄ dignitate nominis & victoriæ dimicarent. Ad extremum bis antea fusi, & fugati hostes, tertium quoq; impetum nostrorum nequaquā sustinere potuerunt: sed reiecti magna cæde trans amnem retrofugere cæperunt: & partim cæsi, partim cænosa palude imersi, amplius sexcenti periere: totidem vulnerati, vt postea à transfugis intellectum est. Sed neq; nostris incruenta cessit victoria. Nam XL. circiter ex Vngaris cecidere. ac Iacobus Nadaſdius, Palatini frater, diuersa tamen matre genitus, & Iohannes Czoborius, egregii iuvenes à Turcis circumuenti, cæsiq; fuere, & ex Germanorum numero, præter Theobaldum Ciglerium & Sigesdorffum Stiriacorum ordinum ductores, CCLXX. desiderati, & XXX. capti, vna cum Egenolphio Zellio peditum præfecto, qui postea è vulnere apud hostes interiit. Hic finis fuit pugnae, quam pro Babocia susceptam, ac aliquoties repetitam Eunuchus, amissa etiam ea infelix, haud bene pugnasse visus fuit. Nostri præsidium arci imponendum nequaquam necesse esse duxerunt: sed potius eam quoq; partē, quæ ab incendio intacta restabat, sulphureo puluere disiciendam curauere. stetitq; triennium fere aut amplius diruta desertaq;: donec ab Andrea Bathorio, iubente Ferdinando, restaurata præsidioq; munita fuisset. Palatinus periti ac industrii ducis nomen consequutus, quum se eo consilio venisse meminisset, vt Sigetum obsidione liberaret, & simul abunde dignitati suæ satisfactum esse ratus, quod hostes pugnae summam detrectasse viderentur: habito cum Zriniano Comite & Polbailerio cæterisque ducibus consilio, castra reducenda constituit: ac dilucescente die tormenta retrahi iussit: ipseq; cum vniuersis copiis, itinere penes Draui ripam, ob aquationis comoditatē facto, Bersenciam, indeq; Chorgonem peruenit, vbi Ferdinandum principem, Ferdinandi regis filium, cum non contemnendo exercitu à patre missum, reperit. Quod quum Eunuchus per exploratores certius intellexisset, Chausios ad Beglerbegū, per dispositos equos celeriter mittendos censuit, eiq; iniungendum, vt postposita mora, cum suis copiis ad se venire maturaret, q̄ Ferdinandus, misso cum innumerabilibus copiis filio, suas vires cum Palatini exercitu propediem coniuncturo, pugnam de summa rerum cum Turcis ineundam mandasset. isque eius literis & nunciis excitus, dies & noctes confecto itinere, Tolnam peruenerat. Sed princeps à patre multis precibus fatigato ægre impetrauerat, vt sibi prima militiæ rudimenta facere liceret, quibus bello gerendo, corpore atque animo, experientiaque firmaretur: simulque vt Palatino, si ad propositas Sigethi liberandi rationes impar viribus foret, ipse oportunam opem allaturus venisse videretur. Aderant illi è

Bohemia & Moravia ac Stiria insignes equitum ale millenariæ tres, & è Iaurino, Papa, aliisque limitibus euocati equites Vngari mille: Henricus princeps Plavius Bohemicas turmas, Morauicas Carolus Sirotinius ductabat. Equorum selectissimorum iugis è Bohemia mercede conductis, tormenta currulia tam campestribus pugnis, quàm urbibus oppugnandis idonea, cum omni apparatu, longo ordine trahabantur. Adiunxerat ei indulgens pater, viros ætate prudentiaq; graues, Ioannē Baispriacum, Honorium Cunispergum, Franciscum Turrianum, Paulum Celtin- gum, & alios pacis & belli artibus claros, quorum consilio vteretur. Ioannes Fuc- carus, Antonii filius suo sumptu quinquaginta equites cataphractos adduxerat.

10 His autem omnibus & exercitui, quē adduxerat, Sforcia Pallauicinus, vir clarus, ^{Pallauicinus} militiæq; peritus, summa cum potestate præerat: qui ad nouem vel decē millia v- ^{exercitus Ferdinandi præ-} triusq; ordinis militum constituere ferebatur. At Eunuchus, post Babocianā pu- ^{fectus.} gnam, non satis prospere pugnata, Sigethum repetere constituit, ratus propugna- torum pertinaciam, renouata obsidionis difficultate, expugnari, aut ad dedicionis condiciones deduci posse. Itaq; Deruisbegum Quinqueecclesiarum præfectū, pro ^{Eunuchus Si-} reducendis tormentis, quæ eo miserat, cum parte exercitus præmittit: ipse suum ^{gethanam} iter ita constituit, vt quo tempore tormenta adueherentur, eodē ipse cum reliqua ^{obsidionem} parte exercitus adesset. Itaq; XXV. Iulii die diuo Iacobo sacra in conspectum Sige- ^{reperit, die} 25. Iulii,

20 thanorum venit: & ad Bassalum, ac ad siluā tiliarum, quæ quod tota ex tiliis con-
stet, sic vocatur, consedit: ostentatisq; è longinquo, non tantum quæ nostris præ-
ciderant; sed etiam ad augendum metum & pauorē, Turcarū capitibus, falso nun-
ciari curauit, nostros ad Babociā victos, cæsum Palatinū, tormenti ictu discerptū
Zrinium, insignē ab se victoriam reportatā. Sed quum ex arce tormentis petere-
tur, nec sine periculo ibi consisteret, castra longius ab arce retraxit. At nostri eru-
ptione facta, Turcas tendendis & disponendis tentoriis occupatos inuaserunt, &
atrox cruentumq; certamen contraxerunt. in quo Martinus Chrouatus singulari
pugna cum obuio Turca congressus, spectante vtroq; exercitu, eum equo deiectū
confecit, interfectique caput in arcē intulit. Triduo post novos aggeres, ad Bassa-
lum constituerunt, quatuorq; tormentis ibi collocatis, arcem diruere inceperunt.

30 Verum nostri eam mæniorum ruina, quæ statim post Turcarum discessum LXX. passuum longitudine, magno obsessorû, si hostes adfuissent, periculo prociderat, interea, donec Babociæ pugnaretur, è materia terraq; magno nec dies vel noctes intermisso labore, ita refecerant, vt solidiora & firmiora quam antea viderentur.

Quibus rebus animaduversis, Turcæ aggeres, quos in oppido ad Rodouani centurionis ædes parauerant, repetendos, ac in iis tormenta collocanda ecreuerunt.

Quos cum nostri in opere versari, iamq; vexilla sustulisse conspexissent, druptione facta terga vertere coegerunt: tormentisq; in fugientes displosis, quod ea minori- bus glandibus onerata erant, magnū eis detrimentum intulerunt. Multi quoque

40 Turcæ conscensis corribus terra repletis, qui tormentis præsidio erāt, apud Bassa-
lum; vti antea sæpius, cōpellato nomine præfecto, clamabant amplissimis oblatiis

condicionibus, ut arcē tradere, quam acerbissimæ cladis discrimen subire mallet, iurasse Ianiceros Turcasq; omnes longo militiæ labore exacerbatos, si vi & armis potiantur, omnes ad vnum crudelissime mactaturos. Ad eas voces, non sine clamantium, & arcē petentium periculo, nostri tormentis & glandibus responderunt,

hostibusq; qua essent animorum cōstantia, demōstrarunt. Nec postea cum sex die-
bus, quibus hostes è Babocia reuersi arcē oppugnarunt, quotidianę eruptiones in-
termiſſę sunt; omnibusq; pręliis, q̃ mirum videri potest, nostri victores euaserūt:

ita vt vnus tantum è nostris Ioannes Hencius, gregarii nominis miles periret. Accidit tamen magna fortunæ malignitate, vt Lazarus ille, quẽ è captiuo, tormento-

50 rum magistrum euasisse retulimus, vir industrius, & tormentarii negotii peritus, dū circa tormēta in ad apertis muri hiatib. incautius versaretur, maioris colubrinæ

*Eunuchus,
obsidione so-
luta, discedit,*

*Deliberatio
nostrorum
Ducum de
bello porro
gerendo.*

*Palatini o-
ratio,*

hostilis ictu lethaliter sauciaretur: ultimusque ea in oppugnatione, non sine summo omniū & Marci ipsius dolore interiret. Matthæus quoque Panca architectus, paulo post quā hostes discessissent, morbis senioque confectus è vita migravit. Quibus de causis Eunuchus tot conatibus irritis fractus, ac spe arcis potiundæ deiectus, de discessu cogitare cepit: suorumque usus consilio, ad ultimum diem mensis Quintilis, summo diluculo, reductis tormentis, Quinqueecclesias reuersus est: ad quem locum Beglerbegus quoque non multo post cum exercitu ei se cōiunxit. At princeps Ferdinandus, receptis ad Chorgonē in sua castra Palatino, eiusque copiis, nauandæ operæ cupidus, iuuentaque feruidus, suos in prætorium tabernaculum conuocauit, ac cum eis de vltiori suo itinere, deque gerendi belli rationibus consilia inire constituit; admonuitque, ne exercitum, omnes labores & pericula, pro repub. subire paratum in æstiuis & ocio, tādium torpescere paterentur. Duces, qui consilio aderant, disputationibus in vtramque partem habitis, varie sentiebant. Carolus enim Sirotinius nuper è Transiluanico bello reuersus, ac alii, quibus feruida ingenia, ingentesque spiritus erant, coniunctas duorum exercituum vires extollendo & laudando, prosperosque rerum successus sibi pollicendo, progrediendum, ac fugiente hoste Sigetum præteruehi, & urbem Quinqueecclesias inuolidam & debilem expugnandam suadebant: alii contra usu rerum & militari prudentia insignes, non esse eo temere procurrendum, vnde aut difficilis esset receptus, aut manifesta clades cum certa ignominia foret expectanda. Ipse ante alios Palatinus, cunctator natura, ac illatarum proxime retroactis annis à barbaris cladium non inmemor, quamquā ad principem summa rerum respiceret, multis rationibus eorum sententiam improbat, neue temeritatem & fortunam, pro disciplina prudentiaque sequerentur, coarguebat: deinde rogatus sententiam in hunc modum loquutus fertur. Scio ego, princeps inclyte, vosque viri fortissimi, neminem de futuris callidum satis, sapientemque esse, quin

” sæpe etiam praua, temerariaque consilia æque ac bona prospere euenire. Semper ta-

” men mihi fixum illud animi propositum fuit, certum belli & victoriæ finem in in-

” columitate exercitus consistere, nec illum temere, nisi certa spe obtinendæ palmæ,

” hosti obiciendum. Quod si contemptis hostium viribus castra promouere, reli-

” ctosque siue ad dextram, siue ad sinistram partem Sigeto, vltius progredi, & Quin-

” queecclesias aut Soclosiam tentare voluerimus, quod nonnullis, qui ante me dixe-

” runt, viris fortibus, & eximiis bellatoribus placere video: maxime vereor, ne con-

” currentibus illico in nostram perniciem hostibus, eius suscepti consilii nos è ve-

” stigio pæniteat. Num enim Eunuchum ducem & bellatorem acerrimum, recen-

” tibus Beglerbegi copiis auctum, & ambos haud procul Quinqueecclesiis ad Da-

” nubium in æstiuis agitantes, suis non statim auxilio adfuturos putatis? Num Bu-

” densen præfectum, & cæteros Turcas, qui à tergo, à fronte, à latere, à multis par-

” tibus per limites sparsi sunt, conuocatis ad arma Bosnensibus, Illyriis, Thraci-

” bus, Martalociis, atque id genus militibus, quibus nihil agilius, nihil infestius ef-

” se potest, apertis spe prædæ veluti faucibus, irrupturos negabitis? Nonne illi sta-

” tim, vt paululum Sigetum præteruectos viderint, indagine veluti quadam clau-

” sos, vndique laceissent, & inquietabunt, commeatui auertendo ante omnia alia

” incumbunt, & vt nos onustos sarcinis & impedimentis, fame, siti, rerum omnium

” necessariarum penuria atque inopia circumuentos, quod ante hos annos nostra

” ætate Cociano euenisse meminimus, opprimere, quod Deus auertat, atque adeo de-

” lere, possint, omni studio & viribus conabuntur? Copiarum nostrarum vim, vir-

” tutemque hoc loco & tempore, neque eleuandam neque extollendam puto. illud si-

” quidē ineptum, inconsultumque iudicauerim: nec tamen maiorem earum partē tyro-

” cinio quidē alacrem, sed bello minus exercitaram diffiteri ausim: vt taceam nos cum

” feroci & inquieto acerrimoque hoste negocium habituros: & qui nos numero, et-

” iam multis partibus superare videatur: quum magistri equitum Græciæ, si vera sunt,

quæ

quæ de eo à rerum peritis referuntur, triginta equitum millia, in aciem producere
 consueuisse feruntur. Quod si interea subitis imbribus itinera mollescent, aut in-
 flati amnes exundabunt, quæ ratio, quis modus prouehendis tormentis dabitur?
 quæ vel duplicatis tunc iumentorum iugis, ne loco quidem moueri, nedum in
 hostem obuerti poterunt: sed insigni cum dedecore, damnoque necesse erit hosti-
 bus relinqui. Iussi sumus has copias comparare, ac in campum ducere, eo propo-
 sito fine, vt Sigetum, in cuius salute salus harum regionum stat, obsidione libere-
 mus. Ea res nobis, Deo Opt. Max. iuuante, bene prospereq; successit; dignitatiq; &
 voto clementissimi regis nostri, patris tui, ita satisfactum est, vt iam nunc hostem va-
 lidum, & ferocem viribus auctum, cuius vim nuper difficillime sustinuimus, mi-
 nime irritandum, nec exercitum in discrimen coniiciendum existimem. Itaq; pa-
 ce tua dixerim, ac eorum qui feruidis, quam salutaribus consiliis nituntur, ego
 contrahendas copias, & ex hoc loco, hostium excursibus, nimis exposito retroce-
 dendum vltra flumen censeo: ac castra vallo fossaque munienda, donec quorsum
 hostium consilia tendant, cognouerimus, quos breui aut dilapsuros, aut si quid in
 animo voluant, aggressuros reor. Emmittendos interea equites levis armaturæ, via-
 rumque peritos, qui subitariis excursionibus hostes infestent, cognoscendisque
 eorum consiliis quotidiana exercitatione progrediantur: aut si quam in occupan-
 dis infirmioribus castellis fortunam cum aliqua parte copiarum experiri placeat,
 haud equidem abnuerim. Atque hæc, quæ mihi visa ac placita sunt, fideli obse-
 quio tibi proposui, potiusq; paucorum libidini, qui me ex composito bellum pro-
 trahere, nec maturæ victoriæ laudem quærere dicunt, succumbere, quam in solen-
 tis temerariæq; sententiæ auctor esse malui. Si tamen à patre diuersa mandata in
 arcano accepta habes, aut si duxeris è commodo reipu. ac regis nostri fore, vt ho-
 stem adoriare, ipse votis nuncupatis, vt id bene prospereq; eueniat, arma capeffe-
 re, & tecum vna qualemcunq; fortunam subire minime detrectabo. His Palatini
 verbis quum princeps nonnullos haud parum perculsos esse, & maiorem partem
 senatus in eius sententiam inclinare animaduertisset, se de iis patrem, quam ce-
 lerrime certiozem redditurum dixit: interea tamen, vt aliquid tentare vellent, ma-
 gno studio vrgeri non desinebat; postquam si nihil egregii facinoris tentando
 domum reuertisset, indecorum sibi maxime & turpe ducebat, vt pote qui iuue-
 nili feruida que ætate, labores quo suis castrenses & bellicos tollerare, agendoq; &
 pugnando, laudis & gloriæ militaris fructum quærere constituisset. Post varias igi-
 tur disputationes deliberatur, vt arcem Corothnam, quæ à Toigono superiore an-
 no, diffugientibus Matthiæ Aliæ militibus occupata fuerat, tentandâ, capiendam-
 que suscipiant. Ei rei perficiendæ ducem se offert Sfortia Pallauicinus, principis
 iuuenis legatus, deligiturque Nicolaus Polbailerius cum sua legione, ac Lencoui-
 tius cum Sclauonico peditatu, qui vna profiscantur. Nicolao Zrinio, vti lo-
 corum perito, impigroque duci iubetur, vt cum suis agmina præcedat, ac
 Germanos consilio manuque iuuare non prætermittat. Adduntur tormenta
 muralia octo mediocria: atque vt princeps sequuturi mox cum vniuerso exerci-
 tu speciem præbeat, constituitur. Itaque eam noctem continuato itinere, sub
 illucescentis auroræ crepusculum, eo peruentum est. nec mora tormenta ad
 orientem solem collocant: iisque tria signa peditum Germanorum, cum ca-
 lonibus & fossoribus, præsidio adiungunt: ab occasu vero vallum, quod
 è materia & simplici cratium sepimento, argilla paleis mixta obducto, con-
 stabat, postquam ictibus tormentorum aliquantulum hiatus aperiretur, ag-
 gredi statuunt. Tanta autem fuit nostrorum in procurrendo celeritas vt con-
 tineri nequiverint, quin omnes tam equestris quam pedestris ordinis milites, nul-
 lis ducum aut præfectorum imperiis, nullo tormentorum fragore expectato, per
 pontes & cænosas vias, magno animo rum ardore, vallum extemplo subirent: &

Corothna
 arx vi à no-
 stris expu-
 gnata.

Polbailerius suos milites ad tormentorum custodiam relictos ægerrime, ne tormentis relictis sese pugnantibus miscerent, retinere coercereque potuerit. Primi, qui appositis scalis vallum conscendere, Stephanus Tompa Zrinianæ equestris alæ signifer, ac Petrus Patacitius clarus eques fuere. quos sequuti certatim Germani & Vngari. Capto vallo ac trucidatis, qui in eo erant, ad vnum hostibus, ii, qui in arcem profugerant, aliquamdiu tormentis & sclopetis se tueri: postremo metu sociorum cædis perterriti, re desperata, Vngarorum atque imprimis Zriniani Comitis fidem opemque implorare, deditiois condiciones offerre. Sed quum pedites Vngari Germanis permixti, portam arcis securibus diuellere, aut flammis exurere cæpissent, è fenestris se præcipitare, ac euitatis, quantum poterant Germanis, se Vngarorum manibus capiendos obtrudere. Verum ab iratis & frementibus Germanis, nemini parcitum est: adeo vt iam dediti, captique ab Vngaris, inter eorum complexus crudeliter interficerentur: nonnulli Vngarorum simul cum Turcis, quos ceperant, sclopetis traiectione interirent: sicque arx concursu militum paruo temporis interuallo capta direptaque est. & in tantare perficienda, ex Vngaris decem milites periere: è numero autem Germanorum bis totidem, inter quos Scipio Landenbergus, ordinum ductor desideratus fuit; quem in valli oppugnatione, caligarum ad luxuriam concisarum laxitate, præacutæ fudi irretitum, quales tunc Germani in vsu habebant, nec se satis cito explicantem, hostes interfecerunt. Ex hostibus non nisi qui per paludes & silvas, ac notos tramites initio pugnae profugerant, paucissimi fuga euaserunt. Qui quum ad tutiora loca, versus Sancti Martini castellum, quod inter Caposuarium & Quinqueecclesias medio fere itinere erat, peruenissent: alas & cohortes sociorum, qui repetendæ Babociæ mittebantur, obuios habuere. Sed quum ab iis Corrothnam, sine vlla tormentorum vi manu captam, cæsos ad vnum omnes præsidarios, principem cum innumerabilibus copiis, ac incredibili tormentorum apparatu, subsequi intellexissent: tanto protinus pauore consternati fuere, vt non solum Babociæ repetendæ consilia abiecerint: sed etiam Turcis omnibus, qui in castellis, Sancto Martino, Sanctoq; Laurentio, Selliaq; & Groszgalia agitabant, auctores fuerint illas munitiones incendendi, & effusa fuga se Quinqueecclesias proripiendi. Quorum fuga intellecta, Marcus Sigeti præfectus, milites suos ad ea loca summa adhibita celeritate misit: & XXX. fere tormenta, quos falcones vocant, ex iis Sigetum conuehenda curauit. In ipsis quoque castris Eunuchi & Beglerbegi haud obscure trepidatum fuit. Tanta enim fuit exercitus nostri fama, vt hostes illum octoginta bellatorum millia excedere haud dubitarent: sic vt etiam apud nostros hostium numerus vero maior & amplior spargeretur: adeo vt utroque mutuus metus & inanes commeantium rumores à mutuo congressu auerterent. Illud haud prætermittendum videtur, hoc primum bello, Germanos milites gregarios fædum illum excoriandorum cadauerum morem vsurpasse, quod hostes aurum deglutiuisse falso dicerent; mansitque id inquinamentum postea subsequenteribus expeditionibus: cuius rei nomine Germanos apud Turcas male audire etiamnum videmus. Re bene gesta, nostri in castra redierunt: & princeps flumen, quod ponte sternendum curauerat, traicere, exercitumque reducere constituit. Prius quam copiae traicerentur, Palatinus insignem illum prædonem, Sebastianum Torum, qui abiurata Christiana religione ad Turcas transfugerat, à Sigetanis captum & ad se perductum, inspectante exercitu, atroci supplicio comburendum ignibus curauit. Interim autem Iohannem Peteonem, Carolum Sirotinium, & Franciscum Boscaium, vt cum suis equitibus citato gradu Sigetum proficiscantur, commeatumque inuehendum curent, iussit. per quos Marco, ob conseruatam arcem munera haud contemnenda, & militibus duplex stipendium missum. Qui eo profecti, Marcum ruinis restaurandis & parando commeatui intentum.

Complura ca-
stella à Turcis
metu percul-
sis deserta.

Excoriando-
rum cadaue-
rum consue-
tudo origina-
ria à Germa-
nis.
Totus Aposto-
la ignibus
exustus.

Sigetho com-
meatus inue-
ntus.

tentum

tentum reppererunt; ac paulo post ad principem redierunt, quibus in castra rece-
 ptis, flumen Muram traiecit, quod Palatini consilia, regi etiam Ferdinando pro-
 bari; & iam autumnalibus pluuiis cadentibus, itinera corrumpi animaduertisset;
 quodque grauius erat, militum Germanorum corpora profluuio, vulgatisque
 morbis tentarentur; primo ad Legradum Vicum, non sine confusione, dum
 quisque sarcinas suas & impedimenta præmittere contendit. dein quintis ca-
 stris ad Perlacum oppidum peruentum est. Paulo post quam exercitus no-
 ster traiecisset, Cassonus cum sex millibus equitum, qui fere omnes ex limitaneis,
 & copiis Beglerbegi constabant, ab Eunuchis & Beglerbego missus, cum castra
 à Chorgone trans fluuium reducta conspexisset, castellum, quod in eo oppido
 erat, tumultuario prælio aggressus est. Sed quum aliquot suorum amissis, frustra se
 laborem suscepisse videret, receptui cecinit, atque eo vnde venerat regressus est.
 Dum ipse speculandis nostrorum castris occupatur, Musa Quihaia, Beglerbegi
 legatus, è castris, quæ ad Tolnam erant, cum non contemnendis equitum alis,
 excursionem ad Sigetum facere constituit, quod Peteonem & Sirotinium isthic
 adhuc hæere putaret: simulque experiretur, an illos insidiis elicere, & aliquos ca-
 ptiuos, à quibus consilia nostrorum cognoscerentur, intercipere posset. Is quum
 Sigetum peruenisset, in silua Meduezia haud procul ab arce, suos occultatos reli-
 quit: ipse cum centum ferme equitibus ad oppidi vsque portas inuectus, nostros
 obequitando & vociferando lacefliuit. Qui fraudis & insidiarum gnari, eis vita-
 tis, magno animorum ardore, summaque celeritate procurrerunt, vsque adeo, vt
 prius quam ille ad suos, citato calcaribus equo, peruenire potuisset, cum aliquot
 sociis caperetur, & qui erant in insidiis, timore perculsi, dimissis aliquot equis &
 mulis sarcinariis preciosa veste, auroque & argento onustis, in fugam coniceren-
 tur. Eunuchus comperta à Cassono nostrorum profectio, dimissis copiis non
 magno facto operæ pretio inglorius exercitum suum reduxit: quum in obsidio-
 ne Sigetana, ac variis aliis, quæ cum nostris habuerat, certaminibus, non pau-
 ciores, decem millibus ex suis amisisset: ita vt quamquam ipse acceptum detri-
 mentum, quantum posset, dissimulare niteretur; erumpente tamen rei haud sa-
 tis prospere gestæ fama, Byzantii passim vulgaretur, vbi prætorianorum, qui oc-
 cubuerant, militum res, vestes, equi, arma, & reliqua militaris supellex, in foro,
 vt fieri solet, diuendebantur: vt ex his etiam legatorum nostrorum ministri, quæ
 vellent, mercarentur: apud quos discedens, solita superbi animi vanitate, impu-
 denter iactasset, se non armis iam, sed fustibus extremum Pannoniis excidium illa-
 turum. Princeps è Perlaco, variis itineribus suos antecedere & subsequi iussos di-
 misit, & Palatinus, distributis ad Papensis oppidi præsidia copiis, ac Rubero Iauri-
 num ire iusso, Principem Sopronium vsque comitatus est. Zrinus domum suam,
 & Lencouitius in Sclauoniam, cæteri quoque ad suas quisque stationes concessere, in-
 stantemque hiemem in hibernis quieuerunt. Polbailerii & Sirotinii militibus in oppido
 Prucco ad Laitam flumem sito stipendia exoluta, ac inde liberaliter dimissi: ipse è So-
 pronio Quismartonum, atque inde Viennam ad patrem, eius reditui blando lætoque
 animo applaudentem ire maturauit; quo sub exitum mensis Octobr. incolumis
 peruenit. Atque hic acerrimæ obsidionis Sigetane, illiusque, quod eo anno gestum est,
 belli exitus finisque fuit. Deteriore fortuna Ferdinandi duces, in Transsilvania & su-
 periore Pannonia, belli consilia tractare videbantur. Nam quum Castald. siue spon-
 te, abdicata impacatæ prouinciæ præfectura, siue à Cæsare ad Belgicum bellum,
 quod aduersus Gallos, eorumque regem Henricum, Francisci primi filium gerebat,
 magister castrorum denuo futurus euocaretur. iamque à Ferdinando amplissimis,
 supra stipendia muneribus donatus, multoque auro & argento onustus, vna cum
 Hispanorum militum reliquiis prouincia excessisset, res Transsilvanicæ ad defe-
 ctionem spectare videbantur; quæ illius præsentia refrixisset, aut compressæ
 esse

Marco Stan-
silio præfecto
munera exi-
mia missa.

Et militibus
duplex perso-
narum stipen-
dium.

Nostri, castris
moris, disces-
sum parant.

Musa Quihaia
Beglerbegi
insidia op-
pressa.

Ipse vero cum
aliis aliquot
captus.

Eunuchus è-
xercitum suum;
desideratis
circiter decem
millibus, re-
ductus.

Ferdinandus,
copias dimis-
sis, ad patrem
Viennam re-
dit.

Aduersa in
Transsylua-
nia Ferdina-
di partium
fortuna.

Castaldo à
Cæsare ad
Belgicum a-
uocato bellum.
Transsyluaniam
à Ferdinando
deficiente.

*Simultates
inter Dobonē
& Quendium.*

esse existimabantur. Primum inter Dobonem & Quendium collegam priuatā simultates leuibus de causis exortæ, deinde in apertum odium erupere, ita ut gliscentibus discordiis, publica priuatis inuerso rerum ordine posthaberentur: ad eoque Ferdinandus querelis & expostulationibus eorum assidue pulsaretur. Quæ causæ odiorum Quendium mobili & inconstanti ingenio hominem ad res nouas & ineundam clanculariam cum Isabella Regina aduersus Ferdinandum coniurationē impulerunt. Cuius vestigia quum certis indicis Dobo fuisset subodoratus, Ferdinandum, uti debebat, certior reddidit: & is Quendio mandauit, ut prætextu componendarum cum collega simultatum, primo quoque tempore Vienne veniret. Verum illum multa dissimulantem, & multas moræ causas neccentem, cum multa alia, tum vero cōscientia sceleris, ac captiuitatis metus ab itinere retinebant: eaq; res effecit, ut cum Regina & Petrouitio, volutatis inter se consiliorum rationibus, meditatū flagitium acceleraret. Eodem enim fere tempore, quo Alim Chauium literas Sulimani à Moldauia ad Bathorium pertulisse diximus, quibus Transsiluani ad amplectenda reducendæ Reginæ consilia, concitabantur, Petrouitius quoque, qui ab exploratoribus, de hisce tumultibus, & pronis ad Reginam prouincialium animis certior reddebatur, nuncios cum literis secretioribus ad Quendium & reliquos coniuratos à Sarmatia mittendos censuerat, quibus falsa veris miscendo, Sulimanum cum ingenti exercitu ad futura veris initia in Pannoniam venturum, aut si ipse venire non posset, Rustanem generum, quod tantūdem foret, ac si ipse adesset, missurum denunciabat, quo reliquum Pannoniæ, & Transsiluaniam igne ferroque vastatas, sub iugum mittat; proinde hortari eos, ne se scientes volentesque perditum eant. Quibus rebus Quendius & Transsiluani permoti, quum suapte sponte, ad rebellandum parati essent, clam Dobone & Episcopo, cæterisque, quos Ferdinando fauere scirent, conciliabula latenter cogunt: ac literas ad Sulimanum, & Reginam, ac Petrouitium dant, quibus se mandatis eorum obtemperaturos, pollicentur, dummodo auxilia ab ipsis tempestiue præsto sint. Quo intellecto Sulimanus, Cassono Budensi præfecto, (is Toigono successerat, donec alius mitteretur) in mandatis dat, ut Petrouitio à Sarmatia reuertenti, quo maiores potest copias auxiliares adiungat: Petrouitio Caranum, Sebestum, & Lugassum oppida, quæ ad præfecturam Seuerini magnæ olim dignitatis pertinebant, dono dat, ac ut nihil cunctetur iubeat. Moldauos & Valachos ad ferendas ei suppetias literis & nunciis hortatur.

*Quendius &
coniurati So-
lymani &
Petrouitii o-
pem imploran-
rant.*

*Cassonus Bu-
densis, Vala-
chi, Moldau
& Transsyl-
uani Petroui-
tio auxilia
conferunt.*

Quarum rerum fiducia ille, comparata à Sarmatis aliquanta manu militum, via Muncaciana egressus, quam arcē ei à Castaldo datam supra diximus, ad oppidum Seghalomum, in citeriore ripa Tibisci situm castra collocat: ac Thraces è tribus illis oppidis ad se euocat, Budensem & Transsiluanos de aduentu suo certiores reddit. ii nihil cunctati, non solum Transsiluanos ad arma capienda concitant: sed etiam quos circa Varadinum, ac Regionem Bihariam sceleris socios habebant, Nicolaum Telegdinum, Paulum & Demetrium Chaquios, Clementem Artandium, Nicolaum & Stephanum Toldios, & alios sibi coniungunt. Verum enim vero quum hæc Ferdinandus, ex literis & nunciis Pauli Albani Episcopi, & Dobonis, Matthiæque Zaberдини, cui, quod militaris disciplinæ scientia clarus haberetur, Episcopatum Varadiensem paulo ante dederat, opem & auxilia implorantium, intellexisset, sine mora Franciscum Tahium, copias conscribere ac Varadinum proficisci iubet. Is adiuuantibus Nadaudio Palatino, & Nicolao Comite Zriniano celeriter mille equites, & totidem pedites selectissimos, è variis confiniorum præsidiis deductos conscribit, ac magnis itineribus ad Tibiscum contendit. Vbi quum ab Andrea Bathorio supplementum haud contemnendum accepisset, ac Nobilitatis, quæ in illis regionibus sedem habebat, milites, post-

*Tahius cum
selecta mili-
tum manu
Petrouitio
occurrit.*

postremo Zaberдини copias cum aliquot currulibus tormentis in castra recepisset mutuo habito consilio, deliberavit, ut quum iam iustum fere exercitum haberet in hostes duceret prius, quam illi auxiliis Transsiluanorum & Valachorum iuuantur, & Turcarum vires, in quibus omne belli robur consistere rebatur, accederent, praelii fortunam experiretur. Itaque promotis ex Debrezenio castris, ubi aestiua habuerat, in Petrouitium recta exercitum duxit, eo animo, ut cum primum Tibiscum traiecisset, quod inter duo castra labebatur, manum confereret. *Petrouitium, detrectata pte*
Sed Petrouitius eum expectare non ausus, eodem quo venerat itinere, in Sarmatia sese recepit. Tahius hostes in aciem prodire nequaquam ausos, ulterius prosequi non duxit esse necessarium, sed habito cum Zeberdino consilio, coniunctisque viribus, eis, qui ad Transsiluanos defecerant, arma inferre constituit. Haud procul Varadino inter Chrysium & Marysum fluuios erat Castellum Talpassum, *Talpassum, caput à Tahio,*
quod Nicolaus Toldius adolescens sub curatore Dionysio Porculabo à patre relictus obtinebat: qui haud ita pridem suasu & instinctu quorundam Transsiluanorum à Ferdinando defecerat. Illud castellum, quod venientibus portas clausisset, tormentis adorti, facili negotio nec multo labore, expugnarunt, ac ad terrendos alios solo æquarunt; interfecto Dionysio, ac Toldio adolescente capto. De quo Varadinum perducto, Zaberдинus publice supplicium sumendum curavit, ita ut eius simplicis iuuenis crudeli cæde multos ab se alienaret. *De Toldio ibi de capto adolescente publice supplicium sumptum.*
Inde ad Sancti Adriani arcem peruentum est; ubi Paulus Chaquius, ad primum exercitus conspectum, petito colloquio, pacem cum Tahio & Zaberdino haud cunctanter iniit, ac se imperata facturum, iureiurando promisit. Toldii & eorum exemplo territi alii, qui defecerant, ad Ferdinandi obsequium, fidemque redierunt. *Paul. Chaquius ad Ferdinandum rediit.*
Cæterum sub id tempus Quendius, & Transsiluani, auditis Petrouitii conatibus, ac Cassoni Valachorumque auxiliis, comitia ad Forum Siculum indicunt: ibique secreta conciliabula agitando, Siculos, ut se eis coniungant, vehementer sollicitare incipiunt, ex quorum numero Nicolaus Alardus, clam omnia agitati sceleris consilia ad Dobonem detulit: monendo hortandoque, ut antequam Siculi vires suas cum coniuratis conferret, obuiam ire concederet. Qui tumultuaria militum manu, quam in re subita atque improuisa poterat, summa adhibita celeritate comparata, & aliquanto etiam equitum peditumque numero, à Paulo Episcopo Albano accepto, recta ad Forum Siculum ire perrexit. Cognito eius aduentu, coniurati, extra oppidum in patentibus campis castra sua collocant, ac speciem pugnam nequaquam detrectantium præbent. Quod quum Doboni nunciatum esset, propiusque aduentasset, Ladislaum Vdenffium ad eos mittendum censuit, qui suo nomine eos hortaretur, ut memores fidei Ferdinando præstitæ, arma deponere & quietem agitare vellent; se effecturum apud Ferdinandum, ut eius temere suscepti consilii veniam consequantur: Sin in pertinacia persistant; arma confestim expediant, ut vtriusque partis æquior causa fuerit, Marte iudice dirimatur. *Dobo Siculorum conatus disturbato.*
Cum diu vltro citroque legati commeassent, nec alterutri parti tentanda in præsens praelii fortuna placeret: postremo induciarum interuentu res componuntur: ut si intra XV. dies, auxilia Petrouitii, ac alia; quæ expectabant, nequaquam aduenirent, positis armis ad pristina Ferdinandi obsequia reuerterentur, & interea vtrinque ab armis abstineretur. Itaque pace ad breue tempus facta, Lupus Bornemissa Capolnanus à coniuratis ad Petrouitium citato itinere mittitur, ac ab eo summa celeritate reuersus, eum ad Seghalonum castra habere, Budensem cum tormentis, & Walachos cum iusto exercitu in procinctu esse refert, intereaque dum ille itreditque, Mocioccus cum quatuor fere millibus hominum tumultuarie collectorum, ab Alexandro Moldauo missus ad prouinciæ fines peruenit. Horum auxiliorum fiducia, quamquam nondum coniuncta essent, non satis prouido consilio, nequaquam dilata perfidia indu-

Kendius, simulata valitudine, domum redit.

Patocio seditionis ducem se prabente.

Turcorum & Valachorum auxilia, Petrouitio abeunte, dilabuntur.

Vnde nonnulli factiosi ad Dobonem obsequium redeunt.

Bornemissa & Patocius in arce Betlenia obsessi aliquamdiu, se dedunt.

Tahius è Transsylvania discedit. Zaberminus extremum diem moritur.

inducias nuper pactas, Doboni renunciant, ac iterum sumptis armis in castra conueniunt. Quendius simulata ægritudine domum se contulit, in cuius locum porro coniuratis Balthasar Patocius, Francisci proxime vita functi germanus frater, ducem se præbere non dubitauit. Verum Petrouitius, qui maiorem ætatis partem, Turcarum & Valachorum auxilia præstolabundus, frustra se in castris continuerat, audito Tahii aduersus se progressu, expectare illum minime ausus, eodem quo venerat itinere se in Sarmatiam receperat; & Cassonus eius discessu cognito, suas copias ad hiberna dimiserat. Sed etiam Valachi & Mocioccus, quum Petrouitium & Turcas dilapsos, castra soluta, nec vlla amplius auxilia ventura audiuisent, & iam autumnus præcipitaret, transcensis alpibus, domos quique suas illico repetiuerunt. Eorum discessus coniuratos vehementer perturbauit. nam quum se omni spe destitutos, ac à sociis desertos cernerent: spem etiam Turcarum auxilii omnem sublatam, & eo magis infestiores sibi Dobonem cogere, insuper auxilia è Pannonia expectare. Zaberminus & Tahium propediem cum exercitu adfuturos, sibi, qui inconditam turbam in castris haberent, nec virum, nec animi satis ad resistendum esse animaduertissent, præmissis à Dobone, qui spem impetrabilis veniæ ostendebant; posita ferocia, relictisque armis, se in eius potestate futuros responderunt. Cæteri tamen, quorum maior perfidia erat, scelerum conscii, & necdum de abitu seu fuga Petrouitii satis edocti, Lupus Bornemissa, & Balthasar Patocius ad arcem Betleniam, satis munitam sese receperunt. Quibus Dobo nihil quietis, nihil ocii dandum ratus, quo se ac arcem munirent, cum iis, quas tumultuarie collegerat, copiis arcem obsidere constituit. Sed duriores, quam putauerat, oppugnationem expertus, ad obsidionis diuturnæ consilia animum adiecit: eamque acriter vndique circumuallatam, ut nemini aditus aut egressus pateret, post duorum mensium oppugnationem ad deditionis condiciones compulit. quæ tales fuere, ut Lupo & Patocio cum omnibus rebus & farcinis, coniugibusque & liberis ad castra Petrouicii liberum & securum iter esset; neue à Dobone id eis prohiberetur. Qui arce egressi, quum ad Petrouitium ire pergerent, illum nulla iam habere castra, quod metu Tahii in Sarmatiam retrofugisset, in itinere intellexerunt. Dobo etiam Zabermino & Tahio aliisque clam nunciauerat, se quidem perduellibus illis de incolumitate, securoque itinere cauisse, id tamen suo, non aliorum nomine: itaque licere ipsis, & ut libeat, necesse videri, quorum nomine nihil cautum esset, illos uti læsæ maiestatis reos capere, ac pro merito punire. Itaque quum illi certis indiciis, paratas in hunc modum sibi insidias, & captiuitatem, edocti essent; extremo metu perfusi, neque vspiciam discedere ausi, ad implorandam Ferdinandi gratiam & clementiam confugiendum existimauere. Quam etiam Dobone & Paulo Episcopo annitentibus, iis conditionibus obtinere, ut saluis capitibus, bona eorum fisco addicerentur. Rebus per hunc modum in tranquilliores statum reductis, Tahius, quamquam à multis, ut ibi ad refrenandos rebelles maneret, peteretur, tamen discedere maluit, ac exercitum incolumem reduxit. Nec multo post Zaberminus, partim senio, partim ob sæuam inflammationem virulenti in utroque crure herpetis oppressus, è viuis migravit: quum paulo ante arcem Giulam, quam Franciscus Patocius absque præsidio reliquerat, iussu Ferdinandi occupasset, & Gaspari Magocio, viro militari & industrio tuendam commisisset. Huius oportuno obitu, ac alterius discessu cognito, Transsylvani recenti perfidiæ morbo agitati, excitis in rebellionis societatem, non solum iis, qui in vicina Vngariæ parte erant, quosue à Tahio & Zabermino ad imperata facienda reductos diximus, sed etiam qui infra supraque Cassouiam, sedes habebant, denuo ius omne fasque exuerunt, ac à maiestate imperioque Ferdinandi aperte rebellauerunt.

Nam Franciscus Bebecus cum filio Georgio, ac Francisco Perenio genero, & Gabriel Perenius, ac Georgius Tarcianus, multis & magnis clientelis potentes, quamquam multis à Ferdinando beneficiis affecti, ad eorum partes non sine insigni perfidiæ labe protinus descuerunt. Quendius ipse, ac cæteri coniurati, communicato consilio cum Melchiore Balassio, viro militari ac impigro, sed nouarum rerum auido, ac eius iniuriæ memore, quam à Ferdinando Leua, Chabrago, & Sitniapulsus se accepisse putabat, ad reducendam Reginam Isabellam, & eius filium animum adiecerunt: ac Dobonem, quod destitutus viribus in apertos campos prodire non auderet, necopinantem in arcem Nouam, quam ad ripam Samosii fluminis, Monachus à fundamentis ædificauerat, sese recipere compulerunt. atque Balassius factò per Maramarusium itinere, vsque ad Hustum oppidum, Reginæ obuiam cum D.C. equitibus processit: eique è prouincia Sarosiana seadiunxit Georgius Tarcianus, nulla à quoquam iniuria laceffit; literæque publico nomine ad Reginam miserunt; quibus Quendius & coniurati Dobonem obsideri, copias in promptu, nihil obstaculi, cuncta pro ipsa esse significabant, eamque ad maturandum iter vehementer vrgere contendebant. Interea Ferdinandus, ad quem Dobo Dominicum fratrem, ad petenda auxilia, ac belli supplementa miserat, nouas copias conscribere, veteribus stipendia persolvere, Dobonem, vt vsque ad auxiliorum aduentum sese & prouinciam, quantum posset, fortiter defendat, per nuncios & literas hortari: postremo iis omnibus, quæ ad regnum in fide & obsequio continendum pertinebant, comparandis sedulo intentos esse iubebat, Cassouiam Petro Macedonio, Cubiculario suo, viro impigro, cuius maiores è Græcia in Pannoniam migrasse dicebantur, à Bebecorum & Pereniorum incursum tuendam committit: Simonem Forgatum Sibi nio, quod minus appellatur, defendendo præficit. Quinque ciuitates, quæ in limine Pannoniæ superioris habentur, promissis ac spe præmiorum oneratas, ad persistendum in sua fide, & obsequio admonet. Interea cum maioribus copiis, cumque summo earum imperio, Lupum Puchamium Austriacum, cum D.C. circiter equitibus, Vngaris & Germanis, ac Detricum Marcellum, cum legione Germanica, quatuor millium peditum præmittit, donec è Silesia & Bohemia, ac Pannoniis maiores vires subsequantur. Qui quum mense Aprili ad Sarosianos peruenissent, Cassouia vrbs fortuito igne è domo Matthiæ Saicilicii, vrbanis scribæ erumpente, tota miserabilem in modum conflagrauit, vna cum templo maiori, ac duobus Monachorum templis & Collegiis ac Curia Senatoria: durauitque incendium, aquilonibus vehementer spirantibus, quatuor amplius horarum spacio: tanta vi ac sæuitia, vt nulla extinguendis flammis remedia proficerent, ignesque vagando libere passim & populando obuia quæque absumere viderentur. Bebecus iunior, qui è Rosnone oppido flammam & lucem prospectabat, cum suis militibus, ac certa agrestium, quos tumultuarie collegerat, manu, ad vicinam Cassouia arcem Nagidam vrbs, si potuisset, occupandæ causa celeriter procurrerat: sed quum ignem, quod absumptis omnibus ædificiis nihil iam superesset, sopitum, & portas clausas reperisset, incepto destitit, eoque vnde venerat, reuersus est. At Ferdinandi duces consilio cum Forgacio communicato, ne hostile quippiam à tergo relinqueretur, æstuosissimo die, Idibus Iuliis, ad arces Tarconem & Viuarium castra promouent. Eæ erant ditionis Georgii Tarciani, qui ante aliquot dies ad Melchiorem Balassium, comitandæ in Transsiluaniam Reginæ causæ, cum suis militibus erat profectus. Eas arces, ii qui intus erant, metu tormentorum currulium adacti, nulla expectata oppugnatione extemplo dediderunt: & Germani, ne cui obstaculo esse possent, dirutas solo æquarunt. Deinde Cassouiam adducto exercitu, Michaellem Perenium ad se euocant, atque simul cum eo ad obsidendam arcem Nagidam, duobus ab vrbe milliaribus distantem, quam æquis parti-

*Transiluanii
proceres iterum
à Ferdinando
desciscunt.*

*Et Reginam
vna cum filio
reuocant.*

*Dobonem in
arce Noua
obsident.*

*Dobo auxilia
à Rege Ferdinando
flagitant.*

*Quæ ei prom-
pte submini-
strantur.*

*Cassouia tota
conflagrat in
cendio forte
suborto.*

*Ferdinandi
Duces Tarconem
& Viuarium
capiunt.*

Et Nagidam.

*Inde Crasna-
horcam Be-
becorum ar-
cem obsident.*

*Turcae illi sup-
petias ferunt.*

*Peditatus no-
ster Rosnonem
versus rece-
dit.*

*Quem & e-
quitatus con-
sequitur.*

*Vnde hostiū
superuentu
dificili & co-
cisi fuere.
Ducibus autē
à Ferdinando
gravis igno-
minia nota
inusta.*

*Regina in
Transylua-
niam per-
uenit.*

bus cum Francisco Perenio fratre possidebat (sed is Michaelē excluso, ad Isabel-
lam Reginam desciuerat) progrediuntur. Quam quum admotis tormentis
XX. dies continuos oppugnassent, tandem dedentibus sese praesidiariis capiunt,
& totam funditus dirutam solo æquant. Inde ad Bebecorum arces conuersi
Crasnahorcam, quæ primae eis occurrebat, obsidione cingendam decreuerunt.
His in castris Forgacius à Ferdinando literas accepit, quibus Varadinum ire iu-
bebatur, illudque à Transiluanis tueri, quod loci Episcopatum Francisco For-
gacio fratri eius contulisset. Itaque ipse Varadinum & Germani Crasnahorcam
petiuere. quacunque autem iter est factum, milites Germani in agrestium fa-
cultates hostilem plane in modum grassati sunt: vsque adeo ut præter quam
quod capitibus miserorum hominum vitæque parceretur, cæterum in rapien-
do & deuastando nihil supremæ hostilitatis prætermitterent. Cum per aliquot
dies Crasnahorca oppugnata esset, Bebecus missis ad Budensem & Filecien-
sem præfectos literis & nunciis, mille circiter equites Turcas ab eis impetra-
uit, quibus suis laborantibus opem adferret. Igitur cum auxiliaribus illis Tur-
cis, ac suis, quas habebat, copiis, castra nostrorum speculatum profectus est: no-
strosque, si castris elicere posset, irritando & obequitando, aliquamdiu lacessi-
uit. Nec nostri se continuere, quin minuto prælio periclitandis hostium viribus,
castris se proriperent, & cum illis congredierentur. Nec mora, irruentibus acerrime
nostris, Bebecum & Turcas non paruus incessit timor: ita ut si peditatus,
prout erat constitutum, equiti subsidio venisset, ingenti discrimine circum-
uenti, impetum nostrorum nequaquam laturi esse viderentur. Sed Detricus
& Puchamius ad primum hostium conspectum fracti animis, & seu metu ho-
stium, siue conscientia scelerum & rapinarum perculsi, tormentis retrahi iussis,
& sublati signis, eo vnde venerant, Rosnonem versus cum vniuerso peditatu re-
trocedere ceperunt. At hostes id ex composito fieri suspicari, infidiasque ve-
riti, ad fugam capeffendam, quam ad protrahendam pugnam proniores esse vi-
debantur.

Sed & nostri equites, qui egregie dimicabant, cum peditatum explicatis
signis fædam fugam cæpisse intellexissent, pedem referre non dubitarunt. Ho-
stes attoniti, nec tantas copias tormentis & rebus necessariis instructas abs-
que causa cedere arbitrati, quod serum dici, & nox propinqua esset, receptui
cecinerunt. Cæterum nostri Rosnonem repetere conati, dum nec spes nec
animos satis expediunt, & cæcis ambiguae noctis tenebris, viæ ignari, & erra-
bundi, hostem tergis instantem, formidant, machinas octo maiores, quas ha-
bebant, in valle quadam saltuosa, turpi ignauoque consilio relinquunt: & ipsi
complicatis signis, silentibusque tympanis, & raris agminum ordinibus, per-
turbati, consiliique inopes Leuociam ire contenderunt. Verum superuentu ho-
stium, qui eorum fugæ per agricolas admoniti erant, dissipati ac maiori ex parte
cæsi fuerunt. Tormenta & impedimenta omnia, post aliquot dies, monstnan-
tibus iisdem indigenis & agrestibus, Bebeco & Turcis prædæ fuere. Duces Fer-
dinandus stipendiis & militiæ honoribus priuatos, ignominiaque notatos di-
misit.

At Isabella, cum deletum ad Crasnahorcam Germanorum exercitum, ca-
pta tormenta, & castra direpta, Moldauosque iam in prouinciæ fines penetrasse,
Balassium cum ornatissimis equitum alis in Maramarusio aduentum suum ex-
pectare didicisset: circiter DC. equitibus, & totidem peditibus è Sarmatia
mercede conductis, in Transiluaniam redire constituit. Itaque quum ad Hu-
stum venisset, oppidum quidem, quod nullis esset cinctum mænibus, faci-
le occupauit: sed arcem editissima è rupe Poloniae & Moldauiae confinia
prospectantem, opereque & natura munitissimam capere nequaquam potuit:

quod

quod Michael Corlatus & Benedictus Zalaius præfecti, summa animorum constantia eam Ferdinando conseruandam deliberassent. Itaque Regina communicatis cum Balassio consiliis, Andream Bathorium Somlianum ad oppugnandum ^{Hustum ar-} Hustum cum parte copiarum relinquit: alteram partem ad vrgendam Varadi- ^{cem vt oppu-} nioppugnationem, quæ à Transsiluanis, Thoma Varcocio, & Georgio Batho- ^{gner, Batho-} rio ducibus, iam ante tres menses instituta erat, mittit: ipsa cum Balassio, cui mul- ^{rio mandat.} tum tribuebat, institutum in Transsiluaniam iter prosequendum censet. in quam etiam simul cum filio sextum decimum ætatis annū agente, ad appetentis autumn-
 10 ni tempus peruenit: & singulari coniuratorum & prouincialium studio ac læ-
 titia excepta est: quum ii Paulum Episcopum, cum vniuersis rebus & pecunia, sarcinisque paulo ante è prouincia libere exire permisissent. Interim Dobonem in arce Noua Samosiana acri obsidione premebatur, ad quam acrius circum-
 uallandam Petrouitius & Balassius ab Regina paulo post missi fuere. Quam-
 quam autem Ferdinandus, tam Dobonem, quam Forgatum, qui Varadi-
 num iam obseisum, non sine summo capitis periculo intrauerat, extrema re-
 rum omnium inopia laborantes solari, & certissima spe auxiliorum breui sub-
 mittendorum sustentare, non cessabat: quia tamen ex literis legatorum, quos
 iam diu Byzantii apud Sulimanum habuerat, pacem aut inducias, nequaquam
 ab insolenti barbaro expectandas esse didicisset, nisi Transsiluania Isabellæ, &
 20 eius filio, quem suum appellare pupillum solebat, redderetur: ad extremum
 tot bellis, vitio & ignauia ducum improspere gestis, atque tot tantisque incom-
 modis acceptis iactatus & fessus, necessitate in consilium versa, eo descendit,
 vt tam Forgacio quam Doboni rescriberet, vt æquas condiciones amplecti, ac
 præsiidiis deductis, arcibusque redditis, prouincia excedere, non detrectarent. ^{Ferdinandi}
 Tametsi vero Forgacius, aliquot eruptionibus factis, multos ex hostibus tru- ^{iussu, Forga-}
 cidasset, in quarum vna amplius CCCC. ex hostibus desiderati fuere: partim ^{cus & Dobonem,}
 captos in vinculis haberet; inter quos Georgius Capitanffius, veteranus equi- ^{Varadino &}
 tum ductor erat: tamen quum ad extremam omnium alimentorum inopiam de- ^{arce noua tra-}
 uenisset; adeo vt vix vnus aut alter modius farinæ in arce esset, nec diutius ^{ditis, sese de-}
 30 ea seruari posset; mandatis Ferdinandi necessario obtemperare coactus dedi-
 tionem fecit; eique & militibus arce oppidoque excedentibus fides egregie ser-
 uata est. Verum Doboni, æmulorum inuidorumque, quos multos habebat, ma-
 leuolentia, secus quam putauerat, accidit. Nam quum se atque arcem iis condi-
 tionibus dediturum promississet, vt cum coniuge & liberis, rebusque omnibus,
 quæ suæ essent, in Vngariam liberum ei securumque iter daretur: iisque scriben-
 dis Petrouitius & Balassius affuissent, fideque sua ei cauissent: tamen à Ga-
 briele Perenio, apud Reginam effectum est, vt non obseruatarum conditionum
 reus ageretur: quod diceret illum res non suas plaustis impositas auhere volu-
 40 isse. Itaque licet Balassius & Petrouitius fidem suam lædi & violari palam que-
 rerentur: præualente tamen Perenio, cui Regina id præmium recentis ad se de-
 fectionis dare haud abnuebat; eo prætextu, ne Varadino opem ferret, re autem
 vera, vt in captiuitate periret; ei cum certa manu equitum Polonorum datur ne-
 gocium, Dobonis, exitinere Claudiopolim retrahendi. Quum id Doboni ab
 amicis, quos habebat, esset renunciatum, quidnam faceret, in ambiguo hære-
 bat. plurimis ex fociorum militumque numero, coniuge, & liberis per obliquos
 notosque tramites præmissis, rem prælio committendam esse, & cui Mars com-
 munis faueat, experiundum censentibus: ipse nequaquam eo approbato con-
 silio, ad primum Perenii nuncium, esse, de quibus Regina cum eo collo-
 queretur, nunciantis, copias suas & currus, impedimenta que obuerti, & Clau-
 50 diopolim iter dirigiiussit: eaque ipse sequutus cum Perenio urbem intrauit. Vbi
 conquisitis omnibus illius rebus, vnum aut alterum falconem, rotis ademptis,

plauastro impositum reppererunt: eosq; ad præsidium arcis pertinuisse, neq; auferri potuisse dictitantes, Dobonem conuiciis & contumeliis affectum custodiæ traderunt. Cum Petrouitius & Balassius rem indignam esse, fidē, quam ipsi dedissent, violari, Deum atque hominum fidem, vel vere aut simulate implorare: postremo regina controuersiam omnem ad comicia, quæ instabant, reiicere. In quibus Balassius & Petrouitius in præsens absoluuntur, & ille, qui ut pote alienis rebus rapiendis pacta non seruasset, publica iudicii præuaricatione damnatus, præfecto Polono, in eam arcem, quam diu acriter oppugnatam magno labore desiderat, cum coniuge & liberis iterum custodiendus traditur: rebus cæteris fisco addictis: quæ tamen non magni erant momenti, quod preciosiores initio tumultuum, in tutum præmisisset. Tantis aduersæ fortunæ procellis iactato Doboni, aliud quoq; incommodum eodem tempore euenit: Dominicus siquidem eius frater, quum à Ferdinando cum literis & spe auxiliorum remissus in Valachos passim vagātes, raptōq; viuentē haud procul Varadino incidisset, à fortuna desertus, & ab iis captus, singulari inhumanitatis genere Byzantium missus fuit. Quod etiam urgente & procurante Perenio, perpetuo Dobonum hoste & obtrectatore factum esse fama fuit, cupiente eos è medio sublato, ne litem pro Sarospataciana ampla & opulenta ditione intentatam prosequi possent. Nec minore vi Somlianus Hustum obsidendum sibi proposuerat, Moldauorū quoq; auxiliis adiutus: ita ut quum arcem tormentis capi posse desperaret, castellis aliquot extructis, militumq; præsidio firmatis, ne quid alimenti importari posset, neue cuiuspiam aditus aut egressus pateret, summa ope prohiberet, ut præfectos diuturnioris obsidionis calamitatibus fractos ad deditiōem compelleret. Qui quum petita frequenter auxilia, tam à rege, quam ducibus frustra expectassent, tandem necessitate adacti, ad paciscendum cum hostibus animum adiecere. Terruerant enim eos magnopere, varii & inusitati generis morbi, atroces supra quam dici posset, malignique quibus militum corpora, siue affecti aëris vicio, siue diuturnæ conclusionis difficultatibus atque ærumnis, aut corruptarum è cisternis aquarum potu periculosissime tentabantur: adeo ut nonnullis dentes omnes corruptis & putrescentibus gingiuis simul deciderent: alii repentinis & intollerandis viscerum torminibus exanimati, subito interirent: quosdam inter ipsa colloquia & obsonia, rigentibus oculis obstupescētes & tementibus membris acerbissimo dolore perculsos, subitum deliquium, ac præsentissima mors extingueret: nec ullis fomentis aut remediis vita seruari posse videretur. Cuiusmodi morbis ante decennium quoque, dum in eadem arce Andreas Bathorius, iussu Ferdinandi, Christophorum Cauassium, cædibus & rapinis infamem, ideoque proscriptum, obsideret, milites tentatos fuisse, erant qui meminissent. Ad hæc ignes flammæque micantes, quæ in hastarum cuspidibus, ac murorum pinnaculis, atque apicibus & fastigiis tectorum interdum visebantur, ita ut ea innoxie lambendo, nec quicquam ambulando paulo post euanescerent, haud mediocrem iis, qui adhuc viribus valebant, metum incutiebant. Nam cum alias fere semper atræ nubes arcis superincumbant, ut calore solis vix ante meridiem discutiantur, tum vero Auster per eos dies vehemens proflare, ac mortiferam ex palustri vligine fodinarum salis nebulam diffundere ceperat, ut contagiosis eiusmodi pestilentibusque morbis vim & atrocitatem quam maxime auxisse crederetur. Itaque Corlatus & Zalaius talibus ærumnis, ac multorum fortium virorum funeribus, rerumque necessariarum defectu circumuenti, per idoneos homines ultro citroque commēantes; quinquaginta dierum inducias, à Somliano postulant, & facile impetrant; intra quos si nulla adforent auxilia, se arcem dedituros promittunt: ea tamen adiecta condicione, ut intra hoc tempus ipsis ad Ferdinandum mittere, eumque de suo periculo certiores reddere liceret. Nec mora mittitur

Christo-

*Et in arcem no-
ua Samosia-
na cum con-
iuge & liberis
custodiæ mā-
cipatur.*

*Dominicus
eius frater à
Valachis cō-
prehensus By-
zantium, in-
stigatione Pe-
renii mitti-
tur.*

*Præfidiarii
Husti morbis
insolitis, &
variis incom-
modis fracti
se dedunt.*

Christophorus Præmissiensis natione Ruthenus, Corlati familiaris, à quo Ferdinandus de Hustensium aduersis rebus cuncta cognouit: req; in senatu proposita, succurrendum singulari fide & tolerantia propugnantibus, arcique in discrimine posita decernit, remissoque Christophoro, qui certam auxiliorum spem obsessis adferret, Andreæ Brandesii Bohemum, per dispositos equos celeriter mittit, qui dissipatas Marcelli & Puchanii copias, præbita pecunia conquirat, & ad ferendas Husto suppetias progrediatur. Nicolaus Comes Zrinianus indignum ratus, si arx, perpetuis & inexhaustis salis fodinis clara, eiusque prouentu diues imprimis & opulenta, nostrorum ignauia negligentiaque amitteretur, se, si Ferdinandus non abnuat, subsidio profecturum, & collectis copiis Transsiluanos, qui in numero non admodum multi, nec viribus validi erant, dissipaturum offerebat, dummodo arx sibi pignori locaretur, donec de sumptibus ad id bellum factis satisficeret. Quod etiam Forgatius, scriptis ad Ferdinandum literis, sese facturum pollicebatur. Verum Ferdinandus reditum Brandesii, aut literas ab eo expectandas respondit: atque is, ut rerum Vngaricarum rudis & imperitus, dum labore frustra suscepto it reditque, nec quicquam proficit, quinquagesimus dies obsessis præstitutus aduentauit: atque ii desperatis auxiliis, cum paucis, qui supererant, militibus, inuiti ac summo cum dolore fortunam incusantes arce excesserunt: sicque Regina Varadino & Hustio facili labore potita, maiorem partem regni ultra
 20 citraque Tibiscum occupauit.

Nec multo post Franciscus quoque Nemethius, qui Tocaio ad Tibisci & Bodroghi confluentem præerat, duplicis perfidiæ crimen nequaquam veritus (eum enim Benedictus Seredius Stephano filio, tutorem moriens reliquerat) propter traiectum fluminis ad omnes res gerendas opportunissimo loco, ad illam nefarie desciiuit. Inter has rerum perturbationes difficultatesque Ferdinandus Rex meliore vsus consilio, in locum discedentis Puchanii Emericum Telequeesium, inclitæ virtutis senem, qui à temporibus Ludouici Regis variis in præfecturis, ac postremo bello Babociano insignem operam nauauerat, in superiorem Pannoniam, cum mille equitibus & totidem peditibus Vngarici nominis, cumq; summo imperio mittere constituit, quod Germanis ducibus minus prosperis & fortunatis
 30 vsus esset. Petrum Macedonium, quem in locum Andreæ Tarnocii nuper Cassouiæ fato functi miserat, reuocat, quod eius priuati opera uti decreuisset, & Cassouiam Stephano Derssio attribuit. Ex Silesia & Bohemia præfectos equitum euocat Iohannem Geratouium, Adamum Taicouitium, Albertum Iablancouium, & plerosque alios. Iacobus quoque Sporbaimus cum turma equitum è Prussia mercede conducitur. Telequeesius cum Vngaris & Germanis sine mora Cassouiam conuenit: eamque urbem pro belli sede deligit. Oportuno autem & ad summam totius belli conficiendi admodum salubri consilio equitatum omnem qui Paulum Abstemium Episcopum è Transsiluania electum præsidii securitatisque causa comitatus fuerat, Antonium nempe Siculum cum ducentis equitibus, ac Franciscum Zalaium, Matthiam Senniesium, Georgium Costouitium, & Gasparem Moræum, cum singulis equitum centuriis, certo persoluto stipendio conduxit: quorum postea egregiam fidem & fortem operam, in omnibus, quæ sequuta sunt, bellis expertus fuit. Cum iis militari concilio habito ad rebelles perdomandos, qui clade Crasnahorcana nostris illata, ac pluribus quotidie ad eos deficientibus aucti, indomitos spiritus sumpsisse videbantur, exercitum ducere decreuit. Constructum erat munimentum quoddam à rebellibus, eorumque duce Gabriele Perenio, quem regina eo munere cohonestandum duxerat, in oppido Semplinio, haud procul Bodogro amne, ad nostros infestandos, & ad excursiones vsque ad Cassouiæ suburbana faciendas, loco admodum opportuno.
 40 Hoc primum omnium adoriri placuit. Itaque illud primo impetu, apposis

Nemethius per fidiam

Emerico Telequeesio bellum Transiluanicum ad Ferdinando demandatum est.

Cassouia autem præfectura Derssio attributa.

*Munimentū
Simpliniense
à nostris ex-
pugnatum.* scalis, nec expectatis, quæ aduehebantur, tormentis, auctore & impulsore eo expugnatum est. Postea ad arcem Palociam inter Vngum & Bodrogum fluuios sitam, quam Dobonibus vi ademptam Perenius imposito præsidio tenebat, exercitus ductus. quæ cum ei portas clausisset, quod Perenium auxilio venturum sperabat, tormenta protinus admoueri, & mænia quassari iussit. Quibus adapertis & deiectis, peditatus per ruinas ad summam murorum partem celeriter conscendit. Et quamquam defensores Pereniani, quantum animo viribusque poterant, fortiter repugnarent, multosque ex nostris vulnerarent & prosternerent: ad extremum tamen cohortante Telequeßio, ac inter primos manu consilioque rem gerente, terga dedere; nostrique arcem captam & direptam funditus diruerunt. Quam in pugna ipse glande vulnus in coxendice accepit, nequaquam tamen lethale: ex quo breui conualuit. Perenius audito Palociæ periculo, copias cogere, & suis laborantibus opem ferre constituit. Sed quum in itinere captam euersamque, & simul Iohannem Gersacherum, cum trecentis equitibus & peditibus Germanis, totidemque Pannoniis in castra cum stipendio militari venire didicisset, capto ex tempore consilio ad eos opprimendos ire maturauit. Quibus quum ad Varanonem iter habentibus occurrisset, Gersacherus impar viribus, ad ædes Bathoriorum lapideas, quæ in oppido habentur, sese recipere coactus, tumultuario eas opere aggeribusque & fossis repente factis muniuit, seque & milites, quantum viribus valebat, fortiter tueri constituit: literasque ad Telequeßium in castra perferendas duobus militibus dedit. *Gersacherus
à Perenio in
adibus Batho-
rianis obsef-
sus.* Verum illis ab hoste interceptis, Euphrosyne Giulaffia, Gabrielis Homonnaii vidua, singulari erga Ferdinandum fide fæmina, per secretos celeresque nuncios, de hostium consiliis ac itinere illum certiores reddidit. Is quamquam ex vulnere debilis, ad expellenda è Leleziensi collegio Perenii præsidia animo ferebatur, eoque ducere copias decreuerat: tamen Gersacheri peditumque periculo permotus, omisso eo consilio, Varanonem iter conuertit. Perenius quum per triduum nostros ædibus inclusos frustra oppugnasset, & complures ex suis sclopetorum glandibus traiectos amisisset, inexpectato Telequeßii aduentu pene oppressus fuit.

Neque enim nostros tam celeriter progredi posse putauerat, quod vehementes & assidui imbres cecidissent, & fluuius Bodrogus, qui præter arcem Ciciam labitur, & qui transeundus nostris omnino erat, adeo intumuisset, ut exercitum à transiiciendo haud parum deterrere videretur, nec hostes traici posse crederent. Verum Telequeßius primus equo fluctuantes vortices transmisit: cæterosque exemplo suo animauit, ne obsessos commilitones hostibus ad interuersionem mactandos delendosque tradere viderentur. Eum autem tam eques, quam pedes vadantem sequutus, Dei ope incolumis flumen superauit: & prius quam de aduentu quicquam auditum esset, signa eius & copiarum oppido haud procul apparere ceperunt.

*à Telequeßio,
hostibus fu-
gatis, præen-
taneo eripitur
periculo.* Qua necopinata celeritate territi hostes, adeo præcipiti fuga terga dedere, ut Andreas Taurus, nobili genere ortus, cæterique complures, equis insidentes, & oblongis protecti, ut tum mos erat, scutis, per angustam rusticanae casæ portulam, quæ vix pediti peruia fuisset, attoniti palantesque profugerent; & Perenius ipse, amissa magna sui peditatus parte, equi fretus pernecitate, vix in tutum euaderet: & interfectorum cadauera circiter C C C. haud procul ab ea domo, in profundam oblongamque scrobem suapte natura concauam conficerentur. Quibus peractis, quod hiems instaret, utrinque in hiberna concessum est: & Gersacherus re bene gesta, traditisque Telequeßio copiis, Viennam ad Regem rediit: qui eum virtutis & fortitudinis ergo, qua & tum defensis conseruatisque cohortibus, & antea sub Besprimio hasta

*Hinc in hy-
berna milites
distributi
sunt.*

hastain aduerso Turcæ pectore perfracta inclaruerat, in catum equitum, vt vo- & Gersache-
cant, auratorum, solenni ritu annumerauit. Eodem anno Carolus Quintus Cæ- rus Viennam
sar Imperator, postquam abdicato Imperio, Hispaniarum regna, ac ditiones o- reuersus ine-
mnes, quas in Italia atque Sicilia, ac Belgio & Burgundio habebat, Philippo fi- quitum ordi-
lio tradidisset, cum sororibus Maria Ludouici Vngariæ, ac Leonora Francisci nem coopta-
Galliæ regis vidua, XV. die Septembris in Zelandiam atque inde in Hispaniam tur.
secundissimis ventis nauigauit. Quem, antequam classem conscendisset, Maxi- Carolus V.
milianus simul cum Maria coniuge, quæ Caroli filia erat, ac cum liberis Bruxel- Imp. abdicato
las profectus inuisere, eique suo ac Ferdinandi patris nomine, vltimum vale dice- imperio; Hi-
re voluit. Nuncupatis igitur vtrinque pro felici tempestate votis, inter mutuos spaniam pe-
arctosque complexus, ille per Oceanum directo cursu, vela in altum dedit: hic ve- tit.
ro per Germaniæ vrbes facto itinere, Oenipontem primo appulit, ac deinde illine
secundo Danubio ad patrem Viennam reuersus est. Maximilia-
nus Rex cum
Maria con-
iuge Impera-
tori vltimum
vale dicunt.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HVNGARICIS,

LIBER XX.

ADVENTV Telequessii, quantum superioris Pannoniæ regiones me- Anno 1557.
tu hostili leuata videbantur; tantum discessu Nicolai Comitis Zerinius Illy-
Zriniani, in Illyricum inclinauerat belli. Ille siquidem post duo- riciæ præ-
decimum annum gestæ Illyrici præfecturæ, magistratu se abdic- fectura se ab-
uerat; nec adhuc quisquam in eius locum fuerat suffectus; quum dicat,
subito vltra Hunam flumen, incertum negligentiane & socordia, vel fraude & Aly Dux Tur-
proditione vnus hominis, insigne, & necopinatum acceptum est detrimentum, carum Co-
amissa arce Costanicia. Est ea oportuno loco sita, quam antiquitus sacræ Rho- staniciam ar-
diorum equitum militiæ attributam, postea Zrinianis Comitibus à Iohanne Ta- cem ex insi-
hio pignori addictam fuisse alibi diximus, flumine Huna ex Dalmaticis alpibus diis adortus
orto, in insulæ modum vndique circumflua: ita vt difficilem expugnatu lo- capit.
cum, vnus qui citra flumen arci imminet Dedus mons, infirmiores reddere vi-
deatur, quod ex eo tormentis peti possit. Superioribus annis, præualentibus
Turcarum armis, quum sine magnis impensis, ac militum stipendiariorum am-
pliori numero seruari non posset, Comites Zriniani ea cesserant: Ferdinandique
duces eam curæ ac tutelæ militum Germanorum, prout alios quoq; limites com-
miserant: eoq; tēpore à Simone quodā Lostohare c Carnis oriundo defendebatur.
Is à Balthasare Zaberdino, qui tunc arcē Stenisiacum obtinebat, ad nuptias quas-
dam vocatus, cum aliquot centurionibus erat profectus; quum Turcæ c Camen-
grado, Banialuca, aliisq; locis collecti, habitis cum Aly duce occultis consiliis, arcē
obscura nocte adorti derepente ceperunt, quum à sublicio arcis ponte, ad subdu-
ctilis portæ inferiorē trabē scalas apposuissent, quas secundo flumine nauigiis secu-
detulerāt, & pars scandendo murum cōscendissent, pars securibus & dolabris por-
tā effregissent. Qui intus erant, improuisa re perturbati, cōsiliū inopes arma cepe-
re: sed quum pauci essent, ab hostium multitudine circumuenti omnes trucidati
fuere: atq; in hunc modum, vnus noctis labore, ac paucorū Turcarū cæde, arx o-
portunissima hosti cessit: ex qua non multo postea Dalmatiæ mediterranea pars, q

Præfecto eius;
cum centu-
rionibus ali-
quor, ad nu-
ptias Zaber-
dini profecto.

Chrouatiam vocant, omnisque inter Hunam & Colapim regio, in extremum rerum omnium discrimen delapsa, & in eam, quæ nunc apparet, vastitatem & solitudinem redacta est. Sequenti illucescente die Alys cum magnis equestribus & pedestribus copiis aduenit: racus nostros suppetiis arciferendis concursuros: sed quum nemo se in conspectum dedisset, relicto in ea valido præsidio, Banialucam rediit. Alii referunt illam singulari Lostoharii fraude & prodicione hosti, accepto precio venditam: ita vt captiuo quodam, quem habebat, præcipui nominis Turca arbitro, cum Aly transegisset, se si duo millia aureorum numum mitteret, ad certum diem, accepta secum maiori præsidii parte, arcem militibus nudatam, ei clam irrumpenti relicturum. Alym vero illud aurum duobus Zarcolis (quæ sunt Ianicerorum capitis integumenta, aureis filis subtilibus redimita, posteriore parte in tergum propendente, quas Simon pro redimendo captiuo postulabat) occultatum repræsentasse. Sed ne ego innocui fortassis ea in parte viri manibus, re incomperta, oneri iniuriæque sim, affirmare certi nihil ausim. Constat eum, quum Goræ, Rastouiciæ, Vinodolique & cæteris arcibus tormentorum sono, eius infortunii rumor spargeretur, ipseque inter tripudia & nuptiales choros eum audiuisset, Deos hominesquo incusantem extemplo recessisse. Sed quum à Lencouitio ad quæstionem de eo habendam vocatus, & passim quæsitus, nequaquã comparuisset; ac postremo ad hostes transfugisset, magnum omnium sermonibus culpæ suæ præiudicium reliquit. Quod vbi Ferdinando nunciatum est, mæsticiam simul, curamque ei iniecit, ac ne maior calamitas ingrueret, neue hostes magis insultarēt, Petro Erdodio, virtute ac fortitudine eius fretus, Illyrici præfecturam dedit, ea, qua Zrinius habuerat, potestate; hunc autem magistrum Thauernicorum fecit; qui magistratus nunc iuri tantum liberis ciuitatibus dicundo præest; olim vero etiam carioris regiæ supellectilis, quæ Budæ in fornice conca-
merato, valuisque & clatris ferreis munito, sub palatio maiori seruabatur, custodia præerat. Interea ortis inter Zrinium & Alym Bosnensem iam grandæuum senem controuersis, de redimendis quibusdam captiuis, res eo processit, vt ille Turcam acrioribus conuiciis proscissum, fideique & sponsonis suæ oblitum, ideoque perfidum periurumque nominaret, & ille ea verborum contumelia exacerbatus, Zrinium ad singularem pugnam prouocaret. Quam tamen si Ferdinandus interdixisset, quod eiusmodi duellis fraudem dolumque interuenire posse non ignoraret: Zrinus tamen diem duello constituit, ad quem in campum Diui Georgii Sabiaci, qui in Illyrico haud procul Caproncia abest, vterque prodiret: ipseque conuocatis variorum locorum præfectis & amicis, cum exercitu circiter X. millium militum, vt à fraude tutum se præstaret, eo se contulit, certamen inire paratus. Verum Alys formidato periculo congredi non ausus, neglecta prouocatione, quam prior fecerat, Byzantium discessit, ei que in præfectura Ferhates successit. Qui non multo post suorum successu elatus, collectis è Bosna aliisque finibus, quinque circiter millibus armatorum, Sauum transiecit: & eam planiciem, quæ inter Iuaniciam & Zagrabiam protenditur, vastare, populari, vrereque cepit, pecorum, quod in agris villisque erat, quodque in propinqua castella & siluas ac montes inter festinandum refugere non poterat, abactum omne est: & multi mortales partim ferro ignique absumpti, partim in seruitutem rapti. Quod quum Lencouitius Germanicorum præsidiorum dux comperiisset, deque Ferhatis itinere ab exploratoribus edoctus esset, consilio cum Erdodio habito, qui tunc acerbior cruciatus podagra decumbebat, nihil cunctandum ratus, eum insequi statuit. Nec mora collectis in vnum limitaneis militibus, ac trecentis triginta cataphractis equitibus Germanis, ac centuria equitum Sclopetariorum, quam ipse exemplo ab Italis accepto recens conduxerat, Iohannem Alapianum, celebrem equitum ductorem, cum sua turma secum duxit. In itinere autem obuium habuit Ladislaum Querecenium, eiusque fratres,

Qui passim
quæsitus ad
hostes de-
mum trans-
fugit,

Petrus Erdodius
Illyrici
præfectus creatus.

Aly Bosnen-
sis Zerinium
comitem ad
monomachiam
prouocans,
congre-
dium
eo haud ausus,

Byzantium
abit,

Illyrici
Ferhates
præfectus
successit,

quem planiciem
inter
Iuaniciam
& Zagrabiam
ferro
flammaque
depopulatus,

20

30

40

50

fratres, Andream, Iohannem & Matthiam, qui eo forte tempore bonorum suorum diuisionem in arce Cirquenna instituerant. Quum ad Sanctæ Helenæ vicum, qui æquali fere interuallo inter Zagrabiam & Iuaniciam est, cum millē equitibus & peditatu haud sane magno in hostes viribus superiores incidissent, nihil cunctati eos adoriuntur. nec Ferhates, suorum confusus numero, pugnam detrectauit. Sed quum perfractis hastis, ad gladios esset ventum, equitibus sclopetariis à latere perite admodum rem gerentibus, hostilis acies, cadente Ferhatis legato Sinano, multisque aliis in fugam versa, terga dedit: captiuis ac pecore, cæteraque præda omni relictæ. Quos nostri cædendo & vulnerando vsque ad

Lenconitide & Kerecenis fratres insecuti,

Cedunt ac fugant, præda omni adempta.

Insignis nostrorum victoria.

Comitia Poloniensis,

Venerabilis S. S. Eucharistia pompa.

Legati ad Comitium Imperii auxilia contra Turcas solliciti,

Anno 1557.

In iisque decretum duplex subsidium,

Sed admodum paucæ submissæ copiae,

Exiguo facto opera pretio,

Spe induciarum, quas Solymanus polliceri videbatur.

10 Sauum prosequuti, magnam in eis stragem edidere: tum vero etiam, quum flumen transire conarentur, plurimi abtorpti aquis periere; partim relictis equis euadere pedibus conati, in nostrorum manus inciderunt: ita vt Ferhates amplius dimidia suorum parte amissa, ægre nec sine vulnere euaserit. Sed equorum, quos nostri ceperunt, ingens fuit numerus, vsque adeo, vt nequaquam sub hasta venirent, prout moris erat, sed per turmas & cohortes bini aut terni in singulos milites diuiderentur. Ferdinandus audito huius victoriae successu, non nihil recreatus, non multo post Comitia Vngaris ad Calendas Iunias Polonium indixit: quibus ipse interfuit: & eo die, quo Corporis Christi Dei festum celebratur, Eucharistiam à Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigonienſe, summo cum honore circumductam, cum Carolo filio, ac Palatino, totiusque aulae proceribus comitatus est, spargente ad eam recentes rosas Francisco Battiano. Vellum autem seu vmbellam gestauere Iohannes Balassius, Christophorus Orsagus, Iohannes Choroniſ, & Christophorus Nadasdius: eiusque permissu legati nomine ad Comitium Imperii Romani, quæ Ratisbonam ad hiemem insequentem indicta erant, delecti sunt, qui auxilia contra Turcas peterent, Franciscus Forgacius, quem vt diximus eodem anno Episcopum Varadiensem nominauerat, Petrus Macedonius, Cubiculo regio præpositus, ac Georgius Hossutotius, ærarii consiliarius, qui Ferdinandum præeuntem sequuti, Ratisbonam peruenerunt. Vbi perorantem in publico principum confessu, cui Ferdinandus cum liberis intererat, Forgacium, ac communes miseras deplorantē, principes ac Ordines Germaniæ, summa animorum attentione, ac calamitatum commiseratione audire. nec longa intercessit mora, cum decreta communibus suffragiis in proximam æstatem auxilia sunt: duplex nempe, vt ipsi vocant, Romanum subsidium, quod XLVIII. millia militum constituere fertur. Monuerat autem Ferdinandus in Comitiis Vngaros, vt militibus, qui è Germania mitterentur, de alimentis & comœatu, equis vero & iumentis de pabulo prospectum foret. Quod ita est curatum, vt nihil desiderari posset. Legati ad XV. Calend. Decembr. reuersi, bona spe popularium animos impleuerunt. Sed ex tanta promissorum auxiliorum mole, non plures tribus legionibus peditum, & totidem tricenariis equitum turmis in Vngariam venire: quarum pars in superiorem eius partem defendendam distributa est: partem Palatinus Nadasdius Iaurinum deduxit. Vbi cum suis & Zriniani Comitis, Tahii, Christophori Orsagi, Francisci Turci, ac cisdanubianæ Nobilitatis copiis totum fere æstatis tempus consumpsit, nullo facto operæ precio.

Iam enim Ferdinandus ex literis legatorum, quos Byzantium pro induciis petendis miserat, aliquam spem earum impetrandarum cognouerat, dummodo ne qua hostilitate Sulymanus offenderetur: ideoque cauendas suorum in Turcicam dicionem excursions existimabat; Palatinoque & cæteris præfectis in mandatis dederat, ne quid aliud militaris facinoris designarent, quam solis tuendis finibus, arcibusq; seruandis incumberent. Quod ipsum Sulymanus quoque Budæ & Bos-

fere

fere hiemem, in castris difficulter tolerassent, nihil præter minutas latrociniorum insidias, contra nostros tentandum existimabant. Nam Sulymano, reducta in Transsilvaniam regina, voti compote, ac Hispanorum classe ad Meningem insulam, quam nunc Gerbim vocant, deuicta; nec non Paiazete filio, post pugnam cum Selimo fratre, ad Iconium improspere pugnatam, apud Persas, ad quos transfugerat, strangulato, quies oportuna, & pax bello carior erat. Quæ quidem tria tractandis induciis impedimenta, obstaculaque, summas ab aliquot annis difficultates, tandem nunc rerum etiam omnium desperationem attulisse videbantur, quorum duobus commemorandis, ut quæ à rebus Vngaricis procul distant, nequaquam nobis immorandum existimamus. Quæ quum ex eius animi sententia sublatae essent, & ipse in Vngariam arma conuersurus existimaretur, legati tantarum dilationum pertæsi, ad id omni studio incumbere ceperunt, ut dimitterentur: cumque magno labore res eo perducta esset, ut Sulymanus & purpurati dimissioni assentirent; vna relinquebatur dubitatio, an omnes, vel duo, qui priores venerant, dimitterentur: & ne Sulymanus barbarico fastu pacis cupidior videretur, si quem ex eis retineret, eius rei optionem eis relinquebat.

*Verantius &
Zaius legati
Byzantio
Viennam re-
deunt, Bus-
bequio ibi-
dem relicto,*

Anno 1557.

*Carolus V.
Imp. Ferdi-
nando fratri
imperium ce-
dit,*

Ad extremum Ægerius Busbequius, ingenio, fide, & solertia singulari, ei o-
neri par, ut remaneret, consensit: duo alii Antonius Verancius, & Franciscus
Zaius, iniecta per Rustanem principis generum nonnulla spe induciarum dimit-
tuntur circa ultimos mensis Augusti dies: ac paucis diebus ante quam Ferdi-
nandus ad Comitia Germanica discederet, ad extremum Octobris finem anni
quingagesimi septimi supra mille & quingentos Viennam venire: quinto ni-
mirum postquam discesserant anno. Sulymanus quum eos dimisisset, Hadria-
nopolim concessit, sparsa inter prætorianos milites fama, ad incutiendum no-
stris terrorem, illum proximo vere in Vngariam cum exercitu venturum; re ta-
men vera, ut isthic venationis causa aliquandiu moraretur. Legatos reduces Fer-
dinandus non sine benigna gratulatione excepit, muneribusque donauit, & post-
quam de summa legationis & induciarum, deque rebus Turcicis aliquot dies
cum eis fuisset colloquutus, in Germaniam ad Comicia discessit. Fuit annus
insequens cum multis aliis rebus, ac bellis tam in Europa quam Asia gestis admo-
dum insignis: tum vero Caroli Quinti Cæsaris abdicatione Romani Imperii, ac
morte longe omnium maxime memorabilis. Nam quum plurimas & maximas
res, terra marique gessisset, Mediolanum à Gallis, capto eorum rege Francisco,
recuperasset, regnum Neapolitanum ab iisdem ingenti exercitu ac bellicis appa-
ratibus instructissimo repetitum conseruasset, ac memorabile de superatis in A-
frica Mauris & Numidis trophæum erexisset: postremo Germaniam omnem
inter Danubium & Albim, Rhenumque, quod nec Romanis olim ducibus obti-
gisse constat, incredibili felicitate domuisset, satur laborum & gloriæ, scriptis ex
Hispania ad septemuiros Electores literis, legatisque Gulielmo principe Auran-
tio, Sigismundo Seldio, & Lupo Hallerio Francofurdiam missis, imperii fasces,
quos per triginta nouem annos feliciter tenuisset, Ferdinando fratri, quem antea
consortem imperii fecerat, resignauit: ipse autem in collegium Monachorum
Hieronymianorum Diui Iusti priuatam sequutus vitæ rationem sese abdidit: ita
ut reiecta rerum omnium administratione, eaque Philippo filio demandata, nihil
aliud deinceps fecisse, in omni vita visus sit: quam quod Deo Opt. Max. supe-
risque cælitibus vacaret, eorumque opem ad æternam felicitatem consequen-
dam assiduis votis & precibus imploraret. Itaque septemuiro Electores Franco-
furtum, quod est ad Mœnum flumen, congregati, Ferdinando imperium detu-
lere XIII. die Martii: ipseque illinc Pragam profectus est. Vbi quum Carolum
fratrem XXI. die Septembris, uti pium & Christianum Imperatorem decuisset,
feliciter

feliciter è viuis excessisse audiuisset, exequiis magnificentissimo apparatu factis *Comitia Imperii Augustam indicta, 1559.* ei parentauit. Ordinibus deinde Imperii, Augustam Vindelicorum, prima suis auspiciis comitia indixit, ad quæ quum eundem ei esset, Comitiiis Vngaricis, quibus eundem fere terminum constituerat, Maximilianum filium regem Bohemiæ præesse voluit, quæ magnis querelis & clamoribus fuere satis turbulenta, ob militum regionum insolentias, quas in miseræ plebis fortunis & facultatibus diripiendis enormes & supra quam dici queat, crudeles facere erant soliti. Ad extremum tamen promissa subsidia, & donum Mariæ reginæ, eius coniugi honorarium decretum. Solutis comiciis Hamfa ille, cuius clancularia fraude Fillecum captum fuisse diximus, quum Strigonii præfectum ageret, & Tatam arcem regiam negligentius custodiri intellexisset (illa priscis temporibus ad amænare regum & reginarum diuerticula, cum viridariis & hortis pensilibus, ac balineis extructa erat, subiectam respiciens piscinam, cuius fundamenta & aggeres è quadrato nec tamen polito marmore constabant, quod in eo agro copiosum effoditur) Calendis Maii haud dissimili astu interceptit. Iohannes siquidem Essequius, eius custos, quum Comaronium, quod altero distat milliari, priuatarum rerum causa, ad Paxii legatum Stephanum Magnum socerum concessisset, & qui in arce relictæ erant, hesternæ compotatione negligentiores redditæ essent, Hamfa ab exploratoribus, quos liberali sed occulto sumptu ibi tenuerat, edoctus, trecentos Turcas silentio vallum, quod è materia constabat, & cui pecudes & iumenta quæ arcis area non caperet, includi solebant, per appositas scalas silentio conscendere iussit: atque ii ex capto vallo, murum arcis feliciter superarunt, ac tum demum magnum clamorem sustulerunt. Ad quem ipse, qui haud procul in insidiis constiterat, propere adcurrit; & nostri simul attoniti & semisomnes euigilarunt: sed quum pauci essent, & vt in re subita & inopinata nec consilia, nec arma satis explicarent, paucis cæsis terga dedere. Sed & è domibus extracti, partim cæsi sunt, partim quum è mænibus se deiecissent, luxatis aut fractis membris, in potestatem hostium deuenere. pauci Comaronium profugientes, amissam arcem denunciauere. Essequius iussu Maximiliani, qui tunc loco parentis res administrabat, à Iohanne Paxio Comaronii præfecto custodiæ traditus est: qui quum exquisitis tormentis subderetur, vt si quæ proditio interuenisset, ab eo in quæstione eliceretur; nihil, quo fama eius lædi posset, extortum est: præterquam quod se pro calceandis equis, quos præstantes habebat, exiisse diceret, ac misere se & maligne à fortuna desertum quereretur. Verum tamen ab eo negligentie damno capitale supplicium sumptum est. Et Ferdinandus Alberto de Wiis, quem in locum Augerii Busbequii Byzantium tunc forte mittebat, in mandatis dedit, vt arcem sub induciis captam repeteret: frustra tamen operam & laborem apud barbaros æqui & boni omnis contemptores consumpsit. Byzantium enim quum peruenisset, Sulymanum traiecto mari exercitum aduersus Paiazetem filium duxisse, & in campis Chalcedoni subiectis castra habere, Augeriumque ea sequi iussum reperit: adferens à Cæsare Ferdinando, scyphos aliquot in auro, cum horologio affabre elaborato, quod Elephanti dorso turris instar vehabatur, ac pecuniam, quæ inter purpuratos diuideretur. Ea munera vtrumque eorum spectante exercitu Sulyamnus sibi offerri voluit: responso de induciis, & querelis aliisque rebus in aliud tempus dilato.

Quum autem certis nunciis allatum esset Paiazetem post aduersam Iconensem cum Selimo fratre pugnam, non in Syriam & Ægyptum, quod pater verrebatur, irrupisse; sed ad Tahmassum Persarum regem transfugisse, copiis dimissis, ipse cum prætoriano exercitu Constantinopolim reuersus est: de reddenda tamen Tata, ne mentionem quidem fieri voluit, quod ea præsidio vacua à suis militibus occupata esse diceretur. Sic arcem, quæ Buda Albam com-

*Bebecus ad
Solymanum
profectus, sin-
gulari bene-
uolentia ab
eo excipitur,
& liberali-
ter dimitti-
tur,*

*qua ex caus-
sa in rerum
nouanda-
rum suspi-
cionem in-
currit.*

*Regina copia
à Telequestio
dissipata.*

*Michael Pe-
renius θ.*

*Inde Coua-
sonem arcem
captam di-
ruit,*

*Mox castello
Zolosio ex-
pugnato,*

*Perenius cum
uxore & li-
beris in po-
testatem eius
venit,*

*Perenii in
corpus B. Ca-
pistrani in-
iuria.*

*Lelezium,
fugientibus
propugna-
toribus ab
eodem Tele-
questio ca-
ptum.*

meantibus Turcis impedimento esse poterat, paruo hostium labore, magna ve-
ro nostrorum incuria amissimus. Post Sulymani ex Asia reditum Franciscus Be-
becus, quem ab rege Ferdinando ad Isabellæ partes summa leuitate transiisse di-
ximus, priuatis, vti dicebat, de causis, ad eum venit, receptusque ab eo est singula-
ri humanitate & beneuolentia, ac in colloquium admissus; ædes ei pro hospi-
tio commodæ & annona sufficiens indies præbita. quumque aliquamdiu apud
purpuratos, res suas secretioribus colloquiis egisset, postremo ab iis liberaliter
dimissus, ac vestimentis, equis, aliisque muneribus donatus in Transsiluaniam
rediit: cuius rei causa in grauissimam suspicionem rerum nouandarum apud regi-
nam incidit, quæ illi breui post exicium atque interitum attulit, vti paulo post di-
cemus. At Transsiluani Isabellæ duces Christophorus Hagmafius, Benedictus
Bornemissa, & Petrouitii clientes collectis copiis, Vnguarum & Seredniam, quæ
à partibus nostrorum stabant, adoriri conati, castra ad Muncacium collocaue-
rant; eo animi proposito, vt vindemiam collectam vi auferrent, ac ad id magnum
dolorum numerum ad oppidum Beregsasum comportandum curauerant. Quod
quum Telequestius cognouisset, agricolas ab iniuria hostium defendere, ac eorum
castra aggredi constituit. Verum hostes solo eius aduentu audito, palantes & dis-
cincti, pars in Transsiluaniam, pars Hustum & Muncacium, ac reliqua præsidio-
rum loca effusa fuga petiuere. Et qui se ad Muncacium receperant, quod arx tan-
tum fugientium numerum nequaquam caperet, extra munimenta trepidi conse-
derunt. Quibus quum nostri acrius instarent, nec tamen quicquam proficerent,
quod illi tormentorum pilis ex arce defenderentur, ab incepto destiterunt. In qua
quidem partium contentione, Michael Perenius Francisci frater, summo loco na-
tus, quamquam satis procul cum Michael Corlato obequitaret, colubrinæ pila
ex arce emissa, coxendicem ictus, per fractis ossibus, biduo post interiit. Illinc vl-
terius perterritis insistendum ratus, arcem Couasonem, quæ ad ius Matufnanæ
familia spectabat, sed aduersariæ factioni adhæserat, fugientibusque receptum
dederat ad motis repente campestribus falconibus, in potestatem redegit, ac vt inu-
tilem, nec rei gerendæ oportunam dirui iussit. Eundem victoriæ cursum profe-
quutus, quum Franciscum Perenium, cum Catharina Bebeca coniuge & liberis,
gazaque omni, quæ nequaquam erat contemnenda, sese in castellum Zolosium
recepisse, & defensionem parare didicisset, eo iter diuertit, missoque Lupo Sauo-
lio, eum, vt se clementiæ & gratiæ Ferdinandi, à quo nulla laceffit iniuria disces-
sisset, dedere vellet, frustra admonuisset, obsidere locum constituit. Itaque vineis
& aggeribus constitutis, campestrium falconum aliquot ictibus, vallum quod è
eratibus & materia argillaq; constructum erat, non magno labore deiectum est,
ac nostri Germanis permisti, per ruinas conscenderunt, ac Perenianos abiectis ar-
mis fero dedicionem offerentes partim cecidere, partim captos in castra perduxer-
e. Ipse cum uxore & liberis captus, ad arcem Sarosiam prope Eperiessum sita per-
ductus est: præda inter duces & milites diuisa, quæ ad XL. millia numum au-
reorum æstimata fuit: Fuere qui existimarent Franciscum ab irato numine ea ca-
lamitate merito punitum, quod corpus Capistrani, sanctitate celebratum, capto
per Turcas Sirmio à Monachis in Zolosiano monasterio reconditum, direpto eo,
pulsisq; Monachis, aut cæsis, confractum & indignis modis profanatum, in pro-
fundum puteum proiici iussisset. Zolosio Antonium Siculum, fortem & industriū
pfectum cum 800. militibus imposuit: atq; hinc ad Leleziense collegiū ductus ex-
ercitus, cuius arx in amæno colle ad Latorcii fluminis ripā sita, p̄sidio Gabrielis Pe-
renii occupata tenebatur. cui si arcē dedere vellet, incolumitatē abeundiq; liber-
tatē obtulit. quandoquidē populariū suorū, malis cōsiliis seductorum sanguini, &
cedibus parcendū existimabat. Verū illi se vsq; ad extremū spiritū locū defensuros,
magno animo respōderunt. Itaq; p̄tractis ad motisq; tormētis, cum locus minime

muni-

munitus esset, & plures ex propugnatoribus pilarum ictibus, quotidie sterneren-
 tur. cepere ipsi, qui antea tantopere viribus suis confisi essent, temeritatis incom-
 modum sentire, ac de seruanda, quibus poterant modis, vita & salute anxii ani-
 mis cogitare. Quum complures dies præterissent, ex quo obsidionem tolerassent,
 iamq; mænia adeo concidissent, vt hostes irruptionem facere posse non dubita-
 rent, communi habito consilio, noctem obscuram nacti, summo silentio ex arce
 profugerunt. Quamquam autem ab excubitoribus fuga eorum animaduersa, Te-
 lequeffioq; significata esset; tamen eos suis insequi vetuit, quod & pauci essent, &
 iuxta veteris ducis illius dictum, fugientibus, quo expeditius currerent, pontem
 sternendum esse respondisset. Lelezio capto, & præsidio firmato, quod præceps
 autumnus in hiemem inclinaret, castra reducere statuit. Sed quum in itinere al-
 latum esset, Franciscum Bebecum, & Melchiorem Balassium, contractis in vnum
 omnibus Reginae copiis, Castello Zolossio obsidione cincto, Antonium Siculum
 & eius milites magno conatu oppugnare, inclusosque premere; signis retro con-
 uersis, succurrendum viro forti ratus, cuius iacturam multis castellis maiorem re-
 putabat, haud quicquam moratus, exercitum aduersus eos promouit. Antonius
 quoque prouisis iis, quæ defensioni erant necessaria, vim eorum fortiter sustine-
 bat: sic tamen vt suam & militum salutem Telequeffio per nuncios & literas as-
 sidue commendaret, peteretq;, ne eos deferendos existimaret. Hostes interea castra
 sua fossis, & vallo muniuerunt, castellumq; colubrinis, aliqua in parte deiectū ag-
 gressi, secus quam putarant, Antonio egregie rem gerente, reiecti repulsiq; amissis
 quam plurimis, terga dederunt. Quam in pugna Georgius Tarcianus, tormento à
 nostris ictus, tam vitæ, quam familiæ, quæ sane vetus, & admodum clara erat, finē
 fecit. Quum vero Telequeffius ab exploratoribus didicisset, hostes in oppido o-
 peribus & munitioibus, valloq; & fossa se vsq; adeo circumuallasse, vt inuitos ad
 pugnam elici nequaquam posse constaret; ipse capto repente opportuno consilio,
 ratibus & pontonibus, ac nauigiis quæ in tanta celeritate reperiri potuerūt, Tibis-
 cum traiecit: ac castris in hostiū ditione collocatis, ac equitatu hinc inde procur-
 rere iusso, effecit vt multis & præcipuis ex hostium numero interceptis atq; cæsis,
 Bebecus & Balassius omni com meatu, atq; alimentis interclusi, ac rerum omnium
 inopia pressi, ad liberum ab eo abitum, ac certas inducias petendas compelleren-
 tur: sic nimirum, vt illi relicta Zolossii obsidione, in tutum abirent, & Antonius
 seruato castello, vna cum suis omnibus, incolumis dimitteretur. Quo facto & suis
 omnibus saluis receptis, castellum vacuum relinqui atq; incendi iussit, ac cum vi-
 ctore exercitu reuersus est. Cum autem Cassouia in hibernis esset, communicato
 cum Stephano Dersffio, ac Simone Forgacio, & Germanis ducibus consilio, ten-
 tandā bipartito aduersus rebelles fortunam decreuit; ita vt ipse ad Sarospataciana
 suburbia duceret, Dersffius vero oppidum Tocaium aggrediretur. Nec mora Ga-
 briele Perenio, nusquam se in conspectum dante, quicquid Sarospataci extra urbē
 muro cinctam repertum fuit, ferro & igni vastatum direptumque est; abacto ma-
 gno pecudum, ac pecoris numero. Dersffius vero nocte ingruente, quod ob lutu-
 lenta itinera prius peruenire Tocaium non poterat, facto per vallum & sæpimen-
 tum securibus & dolabris aditu oppidum diripere cepit. Nox illunis & obscura
 erat, nec quisquam facile hostis ne an amicus esset, discernere poterat, quum Ne-
 methius arce egressus cum suis tumultuariam & ancipitē, qualem cæca nocte fieri
 necesse erat, pugna miscebat, Dersffio contra suis animos voce & exemplo adden-
 te. Cum diu pugnatum esset, ad extremū Bartholomæus Niger, Dersffii eques, cum
 Nemethio forte congressus, qui snā esset, ignarus, frontem ei gladio discidit. Quo
 vulnere suscepto, receptui cecinit, & totam faciem cruore fædatus, in arcem reuer-
 sus est: nostri vero ablata rerum plurimarum præda Goncium atq; inde, Cassouia
 redierunt. Nec multo post, quamquam infesta hieme, cuncta frigore & glacie ri-
 gerent,

Zolossium à
 Bebeco & Ba-
 lassio obses-
 sum Telequeff-
 sius liberat.

Sarospataci
 ditio vastata
 à Telequeffio.

Dersffius,
 Nemethio
 vulnerato,
 Tocai confis-
 cia depopu-
 latur.

*Bathorium
arcem Var-
dam obsiden-
tem turpif-
ga sibi consu-
lere compul-
sit Teleques-
sius,*

gerent, Transsiluani collectis vndiq; copiis, duce Stephano Bathorio Somliano, viro impigro, arcē Vardā, vltra Tibiscū sitā, quæ in partibus Ferdinandi constanter perseuerabat, q̄ ea stagnantibus è Tibisco ramis ac paludibus cincta, munitaq; hiemis potius q̄ ætatis tēpore capi posse crederetur, acri obsidione circūuallarūt; admotisq; à parte Orientali tormentis, q̄ aliis in partibus commode adiri non posset, mænia assiduis prægrandiū pilarum ictibus, demoliri ceperunt, rati Telequestio, ac Germanis eam frigidioris cæli iniuriā, gelidasq; tempestates toleratu difficiles fore, seq; facilius arce potituros. Verū ille, p̄t erat ab incunte ætate laboribus assuetus, ac disciplinæ militaris scientissimus, præmisso Lupo Sanolio, qui obsessos cōstanti animo esse iuberet, seq; cum exercitu Tibiscum traiecisse nunciaret, summa adhibita celeritate, difficultatibus militum Germanorum p̄spexit; vestesq; ex albo crassiore panno, quibus niues & pluuias arcerēt, eis diuisit; carbatinisq; & calceamentis celeriter confectis, milites, vt gradum intenderent, hortatus, Tibiscum traiecit, ita vt antecursores nostrorum celerius in conspectu hostium obequitarerent, quā Telequestius cum copiis iter suscepisse existimaretur. Cuius vsque adeo improviso & inexpectato traiectu, perterriti hostes, aduentum exercitus nequaquam expectare ausi, omissa obsidione fæde profugerunt. Quos turpissime & inordinatissime fugientes, delecto ad id idoneo, bipartitoque equitatu, hinc vsque ad Sacmarium, illinc vero ad pontem Siculum, tergis insistendo persequutus est:

Et Olsuæ munitionem eodem impetu capis. cui

ita vt in ea fuga plurimi hostium caderentur. plurimi etiam è fuga retraherentur. Neque conquiescendum interea duxit, donec Olsuæ munitio, quam Stephanus Seredius, auxilio Melchioris Balassii, oportuno & munito loco ad infestandam Vardā, & vexandas Ferdinandi diciones construxerat, eodem impetu caperetur. In ea munitione Bathorius, tormenta currulia decem, quibus Vardæ mænia quasauerat, quod auchi non potuissent, relinquenda existimauerat, nequaquam arbitratus Telequestium & nostros eo vsque metum & terrorem circumlaturus. Itaque Telequestius loco potitus, tormenta Cassouiam auhenda curauit, castellum vero eius iussu dirutum atque distractum est. Ea re perfecta exercitum cis Tibiscum reduxit, & nullo militibus ocio aut quiete concessa, arcem Zeteniam, quæ

Zeteniam,

Francisci Nemethii perduellis hæreditaria erat, admoto tormentorum, quæ in Olsua ceperat, terrore, quamquā ea nec pilis nec sulphureo puluere onerata essent, expugnauit: eamq; à Ferdinando ob bene nauatam operam iure hæreditario dono accepit. Nec multo post, conuerso ad arcem Barconem impetu, eam dedicione captam, ne rebellibus receptui foret, dirui iussit. Ea antea erat Antonii Drageti Homonayani, cuius filiam Martinus Questetius Transsiluanus, abdicato Episcopatu Besprimiensi, quem aliquamdiu tenuerat, paucis ante annis sibi matrimonio iunctam, moriens viduam reliquerat, illaq; Francisco Quendio nubente, arx in eius potestatem deuenerat. Postremo arcem Couesdiā, haud procul fluuio Bodrogo

Barconem,

situ iucundo & peramæno, in vitiferi collis iugo iacentē, quam Nemethius vi occupauerat, expugnauit; & dicioni Ferdinandi, à qua erat auulsa, adiecit: hisque omnibus eadē æstate prospere confectis, saluum & incolumem Cassouia reduxit exercitum. Quibus rebus effectum est, vt Gabriel Perenius, qui ad reginam descuerat, tam à Telequestio sibi metuens, quā erroris temere commissi pænitens, illiusq; auctoritate & monitis permotus, relicta Isabellæ factione, ad Ferdinandum redire decreuerit. Itaq; quum Nicolaum Olahum Archiepis. Strigoniensem, ac Andream Bathorium, misso ad eos Ladislao Barcocio familiare suo, per literas impensius rogasset, vt partes suas pro se apud Ferdinandū interponerent, gratiam haut difficulter impetrauit. Eius exemplū sequutus Georgius Bebecus, haud dissimili benigni animi p̄pensione, in gratiā receptus est: cum p̄ eo recipiēdo, Maximilianus quoq; Rex Bohemiæ apud patrē laborasset: & ille reginā Isabellā acerbissimo odio prosequeretur: q̄ illis diebus Franciscum Bebecū patrē, crudeli mortis genere nec opi-

*& Couesdi-
am arces ad-
iucit,*

*Gabriel Per-
renius ad Fer-
dinandi ob-
sequium, re-
licta Regina,
se recipit.*

*Eius exem-
plum sequi-
tur Georg.
Bebecus.*

nan-

nantem interfici iussisset. Quæ res quomodo acta sit, quoniam me locus hic admonet, paucis absoluam. Principio superioris anni, prius quam hæc fierent, Henricus Galliarum rex, legatum suum Byzantio ad reginam Isabellam salutatum miserat Iacobum Cambraium, simulque eius consilia, quibus in repetendo regno vasa fuisset, multis verbis collaudauerat, operamque suam omnem, si qua in re ei vni foret, obtulerat. Cuius liberali studio adducta regina, Christophorum Bathorium Somlianum ad eum miserat, qui per Taurunum & Rhagusium, Venetias, indeque per Heluetios facto itinere in Galliam penetrauerat. Summa legationis erat, ut opera tam potentis regis, à Sulymano, arces, quæ cum Temesuario & Lippa, non sua, sed Monachi culpa Ferdinando traditæ, atque ab eo amissæ essent, sibi recuperare liceret. receptis enim iis, faciliorem fore reliquorum à Ferdinando extorquendorum viam. Deinde ut se & filium in clientelam suam receptos liberaliter iuuare vellet, atque ad quinquennium quinis millibus militum stipendia attribueret. Quæ Henricus magna cum animi lætitia audiuit, breuique Somlianum, admissis liberaliter omnibus postulatis, remisit, adiuncto ei Petro Francisco Martinesio legato, per quem supra omnem operam & industriam suam, quas apud Sulymanum interpositurus esset, filiam quoque suam reginæ ipsius filio in matrimonium obtulisse ferebatur. Hoc vnum utrique legato in mandatis dederat, ut cum Isabella ac Petrouitio, aliisque, quorum illa consilio vteretur, agerent efficerentque ut Iohannes Sigismundus (sic eum mater vocabat, repetito patris & aui nomine) qui iam decimum septimum ætatis annum agebat, sceptrum tenere, munia principis obire, & consiliis interesse assuesceret; ne uti hætenus, inter vilissimorum hominum sordes, ac muliercularum cætus educatus, cum adulesceret, propter ingenii & ætatis imbecillitatem, maximarum rerum curis, & administrando regno impar foret. Quum legati reuersi essent, & Gallus luculenta oratione publice habita, mentem, animumque regis sui declarasset, magna ab omnibus lætitia & voluptate, ipsoque Petrouitio, auditus est, qui se hoc semper à regina summis votis postulasse, nec tamen obtinuisse meminisset. Regina, quum legatum muneribus cultum dimisisset, atque is facto per Thraciam itinere, Constantinopolim, indeque in Galliam rediisset, suspectam habere legationem sibi; insidias à proceribus structas arbitrata, hæc cum Bona matre, paulo antequam in Italiam reuerteretur, communicauit. Quæ siue sponte, seu à Philippo Hispaniarum rege, ac Ferdinando Cæsare, ut fama fuit, corrupta, callidis consiliis filiam ab eiusmodi suscipiendis consiliorum rationibus auertit: eique, ne viuens sibi adimi regnum pateretur, persuasit. quod euenturum haud dubie diceret, si filius, ducta tanti regis filia, moderandis imperii habenis adhiberetur. Itaque sprete illius amicitia & affinitate, etiam Petrouitium & Bebecum, aliosque, qui filium ad procuranda regni negotia, remque militarem addiscendam, Varadinum mittendum censebant, suspectos habere, & singulari odio prosequi, nouaque consilia animo versare cepit. Inter hæc Bebecus, qui singularem apud eam gratiæ locum obtinere videbatur, Byzantium, ut diximus, profectus, Gubernatoris nomen & titulum à Sulymano obtinuit, iis legibus, eaque auctoritate, qua olim Ludouicus Gritus habuerat, Moldauusque & Transalpinus principes ei parere iussi. Byzantio rediens in Valachia substitit, & Chausium cum Sulymani literis, quibus regina de eius nouo magistratu certior reddebatur, præmisit. At regina, quæ Bebecum ea consilia aduersus se iniuisse, grauiter indigneque ferebat, Petrouitiū cum eo, & duos Quendios, occultam inter se conspirationem de auferendo ab ea filio suscepisse, aucta suspitione, credebatur, Chausio se mandatis parituram respondit, intimo tamen pectore illorum consilio præuerrere, eosque e medio tollendos decreuit. Quod aperire nemini mortaliū ausa, cum solo Stanislao Nisouio, vetere familiare suo, natione Polono, communicauit. Quatuor vel quinque viris parabatur exitium. Sed interea Petrouitius,

Francisci Bebeci patris interitus.

Gallia Regis & Isabella vltro citroque legationes.

Christoph. Bathorius legatus ad Henricum.

Rex filiam suam Reginæ filio in matrimonium offert.

Legatio hæc Regis variis Regina animo iniicit suspiciones.

Vnde etiam Petrouitius & Bebecus eidem iniussu.

Bebecus à Sulymano Gubernator creatur.

*Petrouitiu
fato conce-
dit, Regina
omnium bo-
norum hare-
de relicta.*

*Bebecus, im-
missis à Ba-
laffio per-
cussoribus,
Regina iussu,
occiditur.*

*Francis. &
Antonius
Quendii eo-
dem consilio
à Pratoria-
nis trucidan-
tur,*

*Ingentes
Franc. Kendii
thesauri,*

*Alienati mul-
torum animi
hac cade à
Regina.*

*Balaffio su-
preum im-
periū eadem
confert.*

*Ioan. Peteo-
ni à Ferdi-
nando Cas-
souia com-
mittitur.*

*Rustanes Bu-
densis oppi-
dum Sixo-
nem ferro
flammaque
vastat,*

*Veligianis
Fileci prefe-
cti ductu.*

tius, qui morbo & senio grauatus, destinate cēdi, naturali morte eripitur. qui quod
tota vita cælebs vixerat, bonorum omnium & facultatum hæredes reginam & fi-
lium reliquit. Michaellem autem Chaquium Epistolarum magistrum, qui etiam
sæpe pupillum male educari dicere erat solitus, siue fatalis quædam sortis felici-
tas, siue vti ferebatur, Emerentianæ Nisouii coniugis accuratæ preces periculo ex-
emerunt. Cæteri tres quomodo tollerentur, Nisouio manus illis iniicere non au-
so, quærebatur. postremo Melchiorem Balassium, ad omnia flagitia promptum,
secreto alloquitur, promissaque ei in præsens arce Vechia, quæ Francisci Quendii
erat, eum spe maiorum quoq; præmiorum oneratum, ad accipiendas perpetrandi
facinoris condiciones adducit. Itaq; reginæ iussu, grauissimarum rerum prætextu,
Albam vocantur, ad Calendas Septembris: & Balaffio negotium datur destinata
exequendi. Bebecum nihil tale suspicantem ipsemet, immisissis percussoribus, mul-
tis vulneribus confossum sustulit: ad Francisci autem Quendii cædē, Stephanum
Tompam cum centuria peditum prætorianorum misit, qui eum in lecto iacentē
reperere, extemploq; trucidauere. Eadem diei hora Antonius quoque Quendius,
quod omnibus membris, articulorū doloribus captus & distortus, sella gestaretur,
facili negotio interfectus fuit; eodemq; die in suburbano templo humati omnes.
Bona eorū omnia, quæ erant amplissima, fisco addicta. Immensum auri & argenti
pondus, ac vix credibiles diuitias apud Franciscum Quendium reconditas fuisse
ferunt, thesauros etiam Socoli Valachia principis, metu Sulymani ad eum profu-
gi, sublato eo, suppressos, armentorū innumerabiles greges, insup mille & amplius
ingentes frugū cumulos centenis & pluribus aureis æstimatos, & mira alia, multo
rumore vulgi iactata. Additū præterea ad augendū odium & inuidiā: Vencnū By-
zantio allatū, in Bebeci cubiculo repertū, quo reginā & fortassis filium etiā è me-
dio tollere voluisset. Et postea Tordæ in concilio productus testis quidā Grego-
rius Tarchinus: decretumq; quamquā præpostero iudicio, publicis suffragiis, iure
cæsos esse. parum tamen constitit, an præsumpta suspicione, aut fauore in reginā
proniore, nam diuersi diuerso discrimine interpretabantur. Horū cæde magna
regina animorū alienatio facta est: quum pleriq; fere omnes legibus potius, quæ
minui nequaquā deberent, quā imperio agi debuisse palā prædicarent. Interfectis
his, regina Balaffio supremū copiarum suarum imperium dat, ac vt Sacmarii extra
Transsiluania præsidium militare habeat, decernit: addito ei oppido Tasnado, ac
fructuū decimis, quæ ad Albanum Episcopatū pertinebant. Cæterū Ferdinandus
Cæsar, iisdē fere diebus, in locum Stephani Deriffii, è Cassouiensi præfectura disce-
dentis, Iohannē Peteonē sufficit. Iohanni vero Gersachero Andreas Quilmanus è
Scribarū sodalitis successit, quibus vt primo quoq; tempore Cassouia progrede-
rentur, in mandatis dedit. Stipendiū etiā duodecē mensiū Telequeffio, ducibusq;
tam Vngaris, q̃ Germanis & exercitui, de se bene merito misit: cuius dimidiū nu-
merata pecunia, cætera pars ex sericeo & laneo subtiliore panno, ac auro & argēto
elaborato cōstabat. Decreuerat autē, postq̃ exercitus lustrarentur, & stipendiū di-
uideretur, Serentiū obsidere; q̃ erat à Nemethio paulo ante munitū, vt Tocaio vi-
ce ppugnaculi esset, eamq; ob causam milites ad Merā pagum in castra conuenire
iusserat. Sed dum ii Cassouia in agro suburbano recensentur, ac quo splendidior
potest quisq;, armisq; & equis instructior ad accipiēda stipendia cōcurrit: agricola
è Sixone pernici vectus equa, Turcas oppidū acerbe populari, & vrere nunciauit,
indicibusq; digitis eleuatum in sublime crassiorē fumum ostendit. Nam Rustanes
cognomento iunior, qui Budę præfectū agebat, cōmunicato cum cæteris ducibus
consilio, ex omnibus quæ præfecturæ suæ subiecta erant, præsidiis, exercitum col-
lectum Veligiani Persæ Fileci præfecto attribuerat, ac vt Sixonem igne ferroq; va-
staret, in mandatis dederat: quod oppidani induciis principum nuper ad semestre
tempus pactis, ac præsidio militū, qui in Sendreone & Cassouia excubabant, satis

tutos se arbitrati, dedicionem facere recusassent. Adiunxerat ei milites quoq; illos, qui certiora ac maiora aliis stipendia Budæ merent, & Giumliæ vocantur, numero trecentos, legatumque suum Sinanum Quihaiam, cum prætorianis equitibus. Ex Alba vero & Quinquecclesiis, Solnoco, Pestoq; & multis aliis locis præsidia deducta, Filecū iustis passibus contendere iusserat: ita vt breui tempore cōparatis, ex fortissimo quoq; milite copiis, quinque millia selectissimorum equitum in vnum conuenirent. Nam peditatum ad custodiam locorum domi relinquendum constituerat. Eorum consilia & conuenticula ab exploratoribus ad Telequestium perferebantur, adeo tamen illa in occulto agitabantur, vt quid molirentur, quorsum tenderent, scire nequaquam posset. Re tamen per hunc modum cognita, & magistris stipendiorum, vt in recensendo milite pergerent, admonitis, Peteonem & Forgacium, ac Antoniū Siculum, ex Vngaris ad se vocat, Germanos etiam Geratouium & Teicouiciū consilio adhibet, quidue ipsis in re tam subita faciundum videretur exquirat; primusque Peteo ab eo rogatus, vt prolixioribus, inquit, verbis utar, nec tempus patitur, cum hostes sub oculis nostris graue & atrox bellum miscent, neque vero expedit. haftenus quidem in populares nostros ferrum strinximus, ac tumultuosius forsitan & crudelius quam decuisset ciuilia arma exercuimus, vt eos, qui à fide communis regis nostri nefarie recessissent, perdomitos ad officium reduceremus. Sed nunc occasionem, qua nos non solum aduersus ciues, gentilesq; nostros, sed etiam contra immanissimos & truculentissimos Christiani nominis hostes, virtute & victricibus armis valere ostendamus, diuinitus oblatam videmus. Nullum itaq; moræ aut hæsitati locum relinquendum, sed recta in hostem contendendum censeo, eumque ab agrorum & villarum vastatione atque incendiis ultro gladio propulsandum. Vix hæc proloquuto, fremitus concionis & ducum in equis circumstantium, pedibusque in eius sententiam euntium sequutus est. Ipse pro excellenti fortitudine, ac prouidentia singulari, qua super omnes eminebat, eorum sententia approbata, Deus, inquit, Opt. Max. qui de hoc eodem Veligiane perfido hoste, ante hos aliquot annos Besprimii victo atque profligato trophæum mihi concesserat, non inani proculdubio omine, certam nunc quoq; victoriam dabit: atq; ita eundem in hostem edicit, vocatoq; Iohanne Zalaio, cui portarū vrbis clauēs, custodiamq; concrediderat, claudi exemplo portas, nec quemquam militum intromitti iubet, ne intromissi ex gregariis signa defererent ac latebris conderentur. Mox tubas inflari, & tympana pulsari, ac iisdem armis & ornatu, quo ad delectum censumque prodierant, tam duces quam milites in hostē educit. Georgio Bebeco per idoneos celeresque nuncios, vt propius Sixonē cum suis copiis venire, secumq; eas coniungere maturet, mandat: idem cæteris quoq; demonstrato conueniendi loco denunciat. Sed in re tam subita & improuisa vix mille quingentis equitibus confectis, in hostem progredi potuit. Quum Sixonem peruentum esset, Veligianem, concremato oppido, ac omni eo agro, multisque captiuis abductis Filecum versus discessisse comperit. eique paululum progresso, Bebecus cum quadringentis circiter equitibus occurrit; inter quos quinquaginta erant sclopetarii, celeritatis causa, in equos translati: sic vt omnes copię plus minus duorum millium equitum numerum constitutere censerentur. Ibi citatiore gradu ductis agminibus, ad pagum Cazam Turcas assequutus est, qui quum nostros conspexissent, frontem & signa ex templo conuerterunt, ac Veligianes, ac cæteri duces & præfecti, suos ad pugnam instruxerunt. Telequestius quoque notabili instructa acie, Antonium Siculum & Franciscum Zalaium ac Matthiam Senniesium cum sexcentis equitibus præire, & fortiter irruere in hostes iubet. Bebecum & Peteonem in subsidiaria acie cum totidem equitibus collocat, ac vt antecedentium vestigiis haud procul insistant, admonet. Ipse cum sua peculiari ala, ac Forgacio, & Germanis, quos Teicouicius

Telequestium
de sententia
ducum suorum,
Turcorum
populati
oni obuiam
ire statuit,

Peteonis
sententia,

Bebeco, vt
cum copiis
suis adfuit,
nunciat.

Copia nostra
vix duorum
millium equi-
tatu constabat,

*Captiui à
nostris libe-
rati,*

*Atrox certa-
men utrinq;
commissum,*

*Cadentibus
ex utraque
parte multis
& insigni-
bus viris.*

*Telequeſſius
praesentaneo
eximitur pe-
riculo.*

*Victoria no-
stri potiun-
tur,*

*Turcis pluri-
bus caſis &
ſubmerſis,*

& Geratouius ductabant circiter trecentis cæterorum antecedentium agmina claudebat. Sed obseruari institutus ordo non facile potuit. propterea quod Telequeſſius animaduerso hostes in captiuos cædendo ac trucidando grassari, ita ut nec infantibus parceretur, Antonium & qui anteceſſerant gradum accelerare iuſſet, ita ut qui ſubſidio ſequi debebant, tardius præcedentia agmina aſſequerentur. Nihilotamen minus, noſtris acerrime in eos impetum facientibus, captiui qui ſupererant omnes, ita ut erant, reſtibus & cathenis vincti, extemplo liberati fuere, hoſtibus prælio intentis. inter quos præter agreſtium turbam, nobiles quoque matronæ, ac virgines complures puerique cernebantur. Ventum eſt in hoſtem, duabus aut circiter tribus horis ante Solis occaſum, & ruptis primo magno fragore haſtis, res ad manus & gladios deducta eſt; ac acerrima pugna contracta; adeo ut quamquam Antonius, & qui cum eo primi hoſtes adorti eſſent, ſumma ope & viribus pugnarent, tamen maiore vi inſtantibus Turcis, terga vertere, ac ad ſubſidiariam Bebeci & Peteonis aciem non ſine ſumma conſternatione refugere compellerentur. Quibus retrocedentibus, Bebecus à latere cum ſuis, & Peteo à fronte auxilium protinus tulere: reuerſiſque in pugnam etiam iis, qui palantes diffugerant, certamen atrox & cruentum denuo inſtauratum eſt; hoſtibus ſumma vi pugnam capeſſentibus, neque quicquam loco cedentibus. In eo certamine Sinanus Budenſis legatus, ac Ramadanus Giumliarum ductor, fortiter pugnantes cum multis ſuorum occumbunt, è noſtris vero Stephanus Lazaius, Bebeci equitum ductor, equo armis & criſtis conſpicuus adacta in aduerſum os haſta, cecidit; ac Georgius Racocius, vir fortis eius legatus, vulnus in humero ſuſcepit: equites vero ſclopetarii, quod in ipſius pugnae feruore ſubitus è nubibus imber delapſus, funiculorum ignibus extinctis uſum ſclopetorum ademifſet, maiori ex parte proſtrati caſique fuere: uſque adeo, ut ſumma rei, in extremum diſcrimen deducta eſſe videretur: niſi laborantibus Germani equites, iubente Telequeſſio, opem laturi adcurriſſent. Quia tamen nec illi ſclopetis rem gerere valebant, puluere ſulphureo, ob eam, quæ importune ceciderat, pluuiam madefacto, iam tumultuari & nutare acies ceperant; & Germani, cadentibus ex eorum numero quam plurimis, fugam circumſpectabant. Animaduerſa ancipitis pugnae difficultate, Telequeſſius & Forgacius, qui alia in parte cum prætorianis & Veligiane dimicabant, oportuneque eos in fugam verterant, opem laturi, eo ubi laborabatur contenderunt; & acerrime in hoſtes inuecti certamen atrox & cruentum renouarunt. in quo Cirquinus è Vacia equitum ductor, Telequeſſium ſuos cohortantem conſpicatus, pugnam cum eo inire non dubitauit, & uti erat indomiti roboris ac fortitudinis vir, ſenem ducem, ac viribus imparem, tametſi admirabili virtute ſeſe tuentem, deterſa valido acinacis ictu aureæ caſſidis poſteriore parte, qua collum protegebatur, vulneratoque ad aurem eius equo, in terram deturbare nitebatur: cum ſubito aduolans armiger eius, quem Bencem vocabat, ac Iohannes Cruciger, ſubmoto & in caput vulnerato Turca, ducem ſeruauere: moxque adcurrentes alii complures, hoſtem in veſtigio confecere. Cadenti Cirquino, quum Muſtaphas Seceniensis & Alaga Filecienſis, facto ſuorum globo opem ferre conarentur, equis deiiciuntur, ac circumuenti obtruncantur: tum vero ad Telequeſſium Bebecus & Siculus cæterique aggregantur, denuoque magnis ſublatis clamoribus, pugna committitur: tandemque cum ad ſerum diei dimicatum eſſet, interfecto Peſtano claſſis trierarcho, ſtratiſque hoſtium vexillis, & magno eorum numero ibidem ceſſo, victoria noſtri potiuntur: Turcæque terga vertunt: atque ad Saionē flumen præcipiti fuga deferuntur. Vbi quum vna tantum via anguſtior eſſet, quæ tranſeuntes ad naues duceret; ripæ autem fluminis altæ profundæque fugientibus obſtarent, trepidi & conſternati vnus poſt alios inſtar ouium per territarum ſeſe cum equis in flumen præ-

præ-

præcipites dedere; hausti que aquis periere. pars abiectis armis se potius in seruitutem tradere, quam præsentem & improuisam mortem obire maluerunt. Inter fugiendum maxima pars capta. Nam Telequeßius neminem in prælio uiuum capi, sed interfici omnes iusserat. Plurimi, quum per siluas & montes diuturnis erroribus acti nescirent, quò irent, ab agrestibus prædæ inhiantibus, aut cæsi aut capti sunt: quorum complures ad Bebecum, in cuius ditione pugnatum erat, perducti, pecunia sese redemerunt. Parta victoria Telequeßius, sub eam, quæ pugnam sequuta est, noctem ad Putnocum, quod non procul erat, cum victore exercitu se recepit; & cum pugnando ac laborando fessus esset, quieti se dedit: admonitis præfectis, ut fugienti hosti insistendo metum augerent. Itaque Forgatus & Senniesius cum ad Ianocum pagum venissent, donec dies illuxit, XXIX. Turcas captiuos, XL. equos, & vexillū vnum cepere: & nisi crassior nebula, ut autumno fieri solet, diem caligine obtexisset, longe plures in eorum manus incidissent, ex iis, qui viarum ignari, ac deuiis erroribus dispersi erant. Nam cum in pratis inter Ianocum & Saionem flumen, turmam equitum Giumliarum, cui signum elegans & diuersis variegatum coloribus præferebatur, conspexissent; ipsiq; vexillum ab hoste captum explicassent, Turcæ socios esse rati, satis prope eos expectarunt. Verum discussa extemplo vapore solis nebula, hostes esse conspicati, citatis equis diffugere, Rimaq; amne, tumultuario vado superato, ad oppidum Sombatum, atq; inde Sabatcam peruenere, nostriq; in castra redierunt. Captorum atq; occisorum tantus fuisse fertur numerus, ut ex quinq; millibus hostium non plures quadringentis euasisse existimarentur. Sed pulchrum imprimis, iucundumq; erat spectaculum, videre magnum Christianorum captiuorum numerum, domos suas repetentem: qui sublatis in cælum oculis manibusq; ac in genua procidentes, Deo Opt. Max. & militibus liberatoribus perennes gratias agerent, quod eorum ope detestabilis & impiæ gentis carceres, & implacabilem seruitutem euassissent. Veligianes loco & dignitate motus, Byzantium profectus fuit: ibique præterquam, quod per multos dies apud Sulimanum pro ea restituenda frustra laborauit; quod is eo tempore, ob coniugis Hazattiæ obitum, quam tantopere amasset, mærore & luctu se conficeret; tum vero etiam in magno metu esse cæpit, ne ob rem male gestam supplicio afficeretur. itaque rebus desperatis, lethale venenum, quod ad extremos usus paratum habebat, hausit, eiusque vi paucis post horis extinctus è vita migravit. Ferdinando Cæsari signa militaria XIII. cum aliquot captiuis & equis, & Maximiliano filio haud dissimiliter munera missa. Re à Cæsarianis ad Sixonem bene gesta, Telequeßius Octobri mense Cassouiam venit, ac captiuos & spolia, ut sub hasta more militiæ venderentur, produci iussit. Sed Bebecus, ea, quæ ipse cum suis ceperat, in commune dare nequaquam voluit: ita ut instantibus apud hunc militibus, eoque Bebeci factum molestissime ferente, res magnis vtrinq; contentionibus acta ad arma inclinaret, nisi ea, moto interim è Transsilvania repentino bello, dilata fuisset.

Balassius enim duobus mensibus post pugnam cum Veligiane pugnata, contractis vndique è Transsilvania, Varadino, aliisque locis exercitu, vltimis eius anni brumæ diebus Vardam obsedit, quod palustri loco, sed eo anni tempore, rigida glacie constricto sitam, expugnatu faciliorem existimaret. Telequeßius quamquam militem multis laboribus fessum, fatigatumq; haberet, nihil tamen cunctandum, quin occurreret, ratus, copias, quas magnis in angustiis & breuitate temporis cogere potuit, confestim promouit, & ad Tarcantum castra sua, vno ab hostium castris milliari collocauit: ita ut ea interfluente Tibisco separarentur, & nonnunquam tormentis vtrinq; emisorus certaretur. Illic quum aliquot dies consumpti essent, intra quos maiores copię conuenirent, Lupum Sauolium delegit, qui centuriam peditum

Nostri fugienti hosti strenue insistent.

Ex quinque hostium millibus. vix quadringentis euaserunt.

Innumera captiuorum turba liberata.

Veligianes loco motus hausto veneno, sibi mortem consciscit. Ferdinando Imp. & Maximiliano Regi signa militaria XIII. missa.

Vardam à Balassio obsessam. Telequeßius liberat.

sclopetariorum, duce Iohanne Malio, cohortis præfecto, obsessæ arcis subsidio induceret. qui rara vñ felicitate, deceptis hostium excubiis, eadem nocte in arcem ingressi fuere. Contractis interea maioribus subsidiis, sub exitum mensis Ianuarij ineuntis anni, asperrimo frigore concretum glacie Tibiscum cum exercitu traiecit: admotisque hostili vallo, quo castra sepiant, militibus, multo tubarum actympanorum sonitu prælium flagitavit. Quo denegato, & Balassio se in castris, vallo fossaque munitis continente Telequeßius castra ultra arcem oppidumque metatus est.

Quo facto com meatum omnem, qui in hostium castra conuehi poterat, auertit: ita vt Balassius obsidione relicta retrocedere cogeretur. Liberata eo modo Varda, ipse copias suas in hostium castra, quibus illi incensis profugerant, intulit; arcemque præsidio & rebus necessariis munitam Antonio Siculo, cuius ingenio, virtutisque multum confidebat, curandam defendendamque commisit. Ea quoque re prospere confecta, quum reuersurus iter ad Tibiscum intendisset, circumfusi vndique hostes, instructis aciebus & agminibus, eum transitu prohibere contendebant. Quibus ingenti animo virtuteque mox resistendum duxit, vt copias extemplo in ordines & acies explicatas in contrarium ostentaret, ac patentibus in campis, quales ea in regione plana videre est, pugnae potestatem hosti offerre non dubitaret. Sed Balassius, petitis ad momentum temporis induciis, vocatoque ad se Francisco Cataio Agriæ equitum præfecto, viro claro & militari, qui in exercitu Telequeßii erat, ei nunciauit, vt si videretur, vtrinque ab incertis pugnae casibus abstinere, neque vñ facto virium periculo, ambo exercitus reuerterentur: admirantibus Transsiluanis, & Balassium præter consuetudinem pugnacis animi, segnius copias prouehentem vario sermone carpentibus. Erant qui Telequeßio persuadere conarentur, vt perterritos hostes extemplo adoriri, ac insignem pulcherrimi edendi facinoris occasionem nequaquam prætermittere, ac summæ laudis & victoriæ fructum percipere maturaret. Sed ipse incertum quibus de causis, consideratius agendum, neque rerum summam incertæ Martis aleæ committendam existimauit. Itaque eo assentiente, res transacta est; & exercitus nullo prohibente ceptum iter tenuit, ac traiecto Tibisco, ad Tarcantum, vnde venerat, incolumis peruenit. Apud Transsiluanos plerique fuere ex primoribus, qui hanc Balassii cunctationem, tanquam exploratis victoriæ rationibus perfidiose cessantis, in inuidiam ac prodicionis suspicionem vertere non dubitarent, & illum ingentium præmiorum spe, ac promissis oneratum iam tum occulta cum Telequeßio & Germanis consilia, quæ paulo post in apertum prodierunt, de transitione & deferendis reginæ partibus miscuisse prædicarent. Verum nobis nihil in promptu est, quo res dubia aut confirmari, aut refelli queat. Constat tamen non multo post illum, relicta regina, ad Ferdinandum descivisse, annitentibus ad eum traducendum Francisco Turzone ærarii præfecto, cuius sororem in matrimonio habebat, ac Telequeßio, qui eum vt virum apprimè militarem, ducemque præstantissimum reginæ detractum maxime cupiebant. Cæterum Telequeßius Tarcanti non diu moratus, quod milites sub tentoriis, ob summam hiberni aeris intemperiem durare non possent, diuisis ad hiemandum copiis, Cassouiam reuersus est: ibique in supremam valetudinem incidit; paucisque diebus annum agens tertium & sexagesimum, magno omnium dolore extinctus est. Fuit parum liberali facie, nec valido aut procero corpore, sed acris ingenii vigore sublimi, ac vehementi: adeo vt tametsi literarum rudis esset; nemo tamen militaris disciplinæ munera, fortius ipso aut melius diligentiusque obiuerit, nemo eum imperatoriis virtutibus, auctoritate, felicitateque superauerit: ita vt ex priuato equite ad summos militiæ honores euectus, fortunam quoque omnibus ceptis, consiliisque suis propiciam atque benignam expertus fuisse censeretur. Nec Ferdinandus Cæsar, acer-

Instructa vtrinque ad prælium acies Balassii rogatu, incertam Martis aleam subterfugit.

Balassius exinde proditiōnis suspectus.

Non multo post, ad Ferdinandi pariter transit.

Emeric. Telequeßius vir immortalis memoria dignus obit.

timi iudicii princeps, quin præclarum virtutibus eius exornandis testimonium
 ferret, omittere visus est; donata ei arce Ledenicia, quæ nuper decedente absque
 hæredibus Raphaele Podmaniccio, ad fiscum redacta erat; adderetque publico in
 procerum confesso, nullam nec ante nec post imperium copiarum ei traditum, vel
 errore, vel timiditate, vel negligentia eius cladem contractam, qua rebus eius præ-
 clare gestis vel levis macula aspergeretur. Eo mortuo Cæsar Petrum Macedo-
 nium, cubiculi sui præfectum Cassouiam misit, reuocato Peteone, sed quum is
 paucis post diebus repentina tactus apoplexi, è vita migrasset, summam imperii
 Francisco Zaiò deferendam censuit, approbante senatu, tum quod eum antea
 multis rebus strenuum fidelemque esset expertus, tum vero nuper legatione
 Constantinopolitana cum laude functum recenti memoria teneret; eumque Cas-
 souiam submisit: & is haud multo post eo profectus, vrbis simul ac copiarum ad-
 ministrationem suscepit. Sed prius quam ad urbem appulisset, incommodum ab
 hostibus haud leue acceptum est. Peteo enim & Bebecus, communicato consilio
 Serentium obsidere decreuerunt, quam arcem duobus à Tocaio milliaribus sitam
 Nemethius paulo ante fossa, valloque muniuerat. Igitur coactis haud multis co-
 piis, ac duobus colubrinis currulibus iustæ magnitudinis secum allatis, arcem co-
 rona cingere, & tormentis quaterere ceperunt. Habebant autem in castris militum
 plus minus ad duo aut tria millia. Quod quum ad Nemethium, tam certis nun-
 ciis, quam fragore, & boatu tormentorum allatum esset: simulque nostros ocio-
 sius, quam par sit, in castris agitare, & excubias negligentius obire accepisset, qua
 maiori potuit celeritate equites quingentos, & cum iis aliquantam sclopetario-
 rum manum, vt pleniore gradu, vna incedere possent, in equos translata selegit,
 ac media nocte egressus, ante auroram ad castra nostrorum peruenit: tanto in re-
 nebris vsus silentio, vt euitatis Cæsarianorum vigiliis, quas aut nullas fuisse, aut in
 diuersa castrorum parte excubare putabat, prius pene eos adortus sit; quam illi
 eum Tocaio egressum existimarent. Itaque semisomnes atque oscitantes in ipsis
 tabernaculis inuaduntur. ingens clamor repente attollitur, tumultu necopinato
 omnia complentur. discincti & palantes Cæsariani, strictis gladiis, sed consilii
 inopes hinc inde propelluntur. plurimi occumbunt. Bebecus, dum equum in-
 scendere conatur, in fronte vulnus accipit: & à tergo hasta petitus, protegente
 ferreo thorace, in tutum profugit. Ei opem ferre cupiens Andreas Taurus, eius
 turmae præfectus, ab hoste circumuenitur, & discissa dextra auricula, magnoque
 in caput illato vulnere submotus, in fugam vertitur.

*Petrus Macedo-
 nius Cæs-
 souia præfe-
 ctus d.
 Franc. Zaius
 in eius locum
 sufficitur.*

*Peteo & Be-
 becus Seren-
 tium arcem
 obsident.*

*Nemethius
 nostros semi-
 somnes ex ip-
 so prouiso op-
 primit.*

*Bebecus vul-
 neratus.*

*Itemque Pe-
 teo fuga sibi
 consulunt.*

Peteonem tenebræ texere, isque etiam leui vulnere faucius, cum paucis
 effusa fuga Goncium se recepit. Quibus ambobus equites Agrienses, qui eo
 vesperi venerant, & Sigismundus Sennicius, copiarum Sarosianarum præfe-
 ctus, acerrimus & militaris vir, adiumento salutique fuere, ne aut viui aut mor-
 tui in potestatem hostium concederent. Multi interea resistere ausi, è vestigio
 interfecti fuere. qui tamen deditionem fecerunt, iis iussu Nemethii parci-
 tum est. Hostes veriti, ne Bebecus & Peteo ac equites Germani, quorum maior
 pars euaserat, pugnam restaurarent, direptis summa celeritate castris, & ma-
 iori præsidio arci imposito, victores Tocaio redierunt, relictis nostrorum tor-
 mentis, quæ ob eorum magnitudinem & nimium pondus auchi nequaquam po-
 tuerunt. Quæ tamen conquisitis celeriter iumentis, curante Gaspare Moræo ca-
 strorum magistro, agrestium opera Cassouiam reducta fuerunt. Subiiciebatur
 deinde crimini Paulus Vidffius, Peteonis legatus, vt qui excubias iussus à Pe-
 teone idoneis aliquot in locis disponere, magno non solum ipsius, sed om-
 nium dedecore & detrimento id facere neglexisset. Vnde protinus cum igno-
 minia exauctoratus, nec postea vnquam ad stipendia admissus domi suæ conse-
 nuit. Non adeo insignem fuisse victoriam certum est; sed quæ Nemethio &

Transsil-

Transsiluanis spiritus adeo auxit & inflauit, militibus eam in immensum extol-
 lentibus, ut contemptis Cæsarianis, maiora animo conciperent, & aggredi haud
 dubitarent, quamquam non eadem semper prosperi euentus felicitate, quemad-
 modum in processu operis memorabimus. Fuit hic annus alias etiam, rerum ad
 victum necessariorum exili prouentu, & sterilitate; sed maxime vini inopia nota-
 bilis, quum emergentes è vitibus gemmas & pampinos, frigidiores ad Nonas
 Maias anni superioris pruinę præter solitum exussissent. Cecidere etiam ad Misco-
 cium oppidum, quinque prægrandes instar humani capitis lapides, luteo & ferru-
 gineo colore, graui pondere, sulphureoque odore, quum clarum cælum subito
 fulgure, & tonitribus, terribilique aeris commotione repente conturbatum fu-
 isset; iis mox puncto temporis quiescentibus. Quorum vnum in arce Diosgioria-
 na, hodieque asseruatur, cæteros Sigismundus Balassius ad Ferdinandum misit.
 Præterea mortes etiam & funera Bonæ Reginae, ac Isabellæ eius filiæ hoc anno
 contigere. Illa enim paulo ante Venetias profecta, indeque ad Barium natale
 solum in Apuliam publici Veneti senatus triremibus vecta, hæc vero nondum
 quadragenaria in Transsiluania, summo desiderio ineundæ cum Ferdinando pa-
 cis, ac contrahendæ amicitia & affinitatis vitam cum morte commutarunt. Et
 illa quidem Philippum Hispaniarum Regem, præterito Sigismundo Poloniæ
 Rege filio, hæredem instituisse ferebatur: hæc vero condito testamento regnum
 filio reliquit. Inciderat in morbum adeo lentum & tabificum, ut vix ægrotare cre-
 deretur, & Stanislaum Nisouium in Poloniam ad fratrem clam omnibus miserat,
 ut auctoritatem suam apud socerum Cæsarem interponeret pro induciis in eum
 modum conficiendis, qui inter Castaldum & Monachum olim erat transactus.
 cuius fæderis conditionibus, ac ducendæ in coniugem filiæ Ferdinandi, Sulima-
 nus paulo ante consensisse ferebatur, procurante atque obtinente id Byzantii
 Michaeli Giulano, Isabellæ legato. Quo fædere à Ferdinando impetrato, re-
 gnum filio tradere, ipsa vero Hustum & Muncacium ad fines Poloniæ propin-
 quiores secedere denuo constituerat: & rem vsque adeo cælabat, ut præter vnum
 Nisouium nemo consiliariorum suorum eius conscius esset. Sed ingrauescente
 morbo viribusque deficientibus, præter suam & medicorum spem, morbi vim
 sustinere non potuit, ac quarto vel quinto post die, quam Nisouium dimisisset,
 extremum diem clausit. Mittuntur extemplo summa adhibita celeritate, qui illi
 obitum Reginae referant, ac ab instituto itinere reuocent. Interea Iohannes Si-
 gismundus, misso tabellario matrem vita functam Ferdinando significat: atque
 is id se grauiter molesteque ferre, sed pro rerum humanarum conditione, legibus
 naturæ fatique cunctos mortales obnoxios esse respondit. Eodem etiam fere
 tempore (ne hoc quoque, tametsi rebus quas scribere institui, haud satis con-
 gruum, prætermittam) Hazattia Rozolana, siue Ruthena, quam Sulimanus le-
 gitimæ instar vxoris habuerat, dotemque & alia præter pristinum vsum, in mo-
 rem solennium coniugiorum addiderat, viuere desiit: felici exitu vitam se claude-
 re sæpe dictitans, quod Paiazetem priuignum apud Persas, irati patris opera & ar-
 tibus, vna cum filiis & Ferhate Cudusso, purpurato suo, strangulatum audiuisset:
 Selimumque filium post patrem imperio potiturum cognouisset. Vnde ipse in
 mæstitiam & dolorem compositus, ætate quoque iam affecta, seuerior durior-
 que effectus instrumenta hilaritatis omnia sustulit; cantu aulam consonare pro-
 hibuit: contaminatos exoletorum greges palatio eiecit, ac pellicum turbam om-
 nem partim tribunis Ianicerorum & Spahoglanorum, partim aliis aulæ pri-
 moribus in matrimonium ducendas distribuit: & ipse à suis Muphtis admonitus,
 qui sunt sacrorum & Mahumetanæ superstitionis principes, templis adeundis, &
 sacris peragendis vacauit, ac piis manibus, animæque dilectæ coniugis iuuandæ,
 (quas ipsi etiam post mortem resurrecturas credunt) pecuniam in egenos distri-
 buendam

*Annus vini
prouentu ste-
rilis,*

*Quinque præ-
grandes lapi-
des de caloce-
cidere.*

*Bona Regina
& Isabella
eius filia obi-
erunt.*

*Isabella fæde-
ra cum Ferdi-
nando Imp.
iisdem condi-
tionibus, qui-
bus Castaldus
& Monachus
olim contra-
xerant, san-
ciare constitu-
erat.*

*Filius eius Io-
hannes Ferdi-
nandum de
morte matris
certiorem fa-
cit.*

*Hazattia
Solymani v-
xoris obitus.*

būendam curauit. Sed & Rustanes gener, aqua intercute paulo ante decesserat, & in eius locum Alys Dalmata erat suffectus, qui Rustane longe erga Christianos humanior, & paci etiam conficiendæ æquior habebatur. Is exemplum diplomatis, quo induciæ continebantur, descriptum cum Augerio communicauerat: & si illud cum Ferdinando communicandum duceret, permiserat, qui Ferdinandum monuerat, vt aliquem mitteret, cui illud ad eum perfectum tradi posset: Vtque puncta si quæ placerent, approbare, sin quæ grauiora viderentur, se de iis admonere maturaret. Quamobrem Philippus Baldus Infuber, è veteranis Ferdinandi famulis vnus missus fuit; sociusque ei additus Martinus è Sancto Gothardo, qui Zaio à secretis, non ita pridem Byzantio erat reuersus: qui etiam querelas de Turcarum limitaneorum insolentis detulerant: atque ii non multo post diploma illud secum attulere à Ferdinando discutiendum: ipseque communicato eo cum Vngaris & Germanis, quæ erant visa, responderat. Byzantii tamen res tota aliis atque aliis moræ causis interiectis differebatur: ita vt interea Iohannes Sigismundus se legatos ad percutiendum cum Ferdinando fædus missurum nunciaret, & de securo eorum itinere literas peteret.

Rustanes gener paulo ante obierat. Alys Dalmata eid. suffectus, pacis erga Christianos studiosior.

Diploma induciarum ad Ferdinandum missum.

Ioann. Sigismundi ad Imp. de pacis fæderibus legati, vna cum Polono Archiepiscopo Gnesensi,

Quibus impetratis venere Michael Chaquius epistolarum magister, antea collegii Albenfis sacerdos, & Christophorus Hagmassius Hufti præfectus, atrato comitatu, propter Reginæ mortem. Post paucos dies venit etiam legatus à Sigismundo Rege Poloniae Nicolaus Prerembius Archiepiscopus Gnesensis (ita enim eum nepos rogauerat) sera & obscura nocte, prælucentibusque funalibus urbem ingressus: quod hiberna Danubii glacies pontes disiecisset, ideoque nauigio fuisset non sine difficultate traiciendum. Non diu moratus Cæsar, in colloquium eos admisit, cumque nomine Iohannis Vngariæ Regis eum salutassent, per Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem responderi iussit, se quidem neminem præter seipsum Regem Vngariæ agnoscere: passurum tamen pacis & concordie causa id ab alio usurpari hoc quidem in congressu. postea autem in tractando talis seruatus est ordo, vt Polonus petita & responsa vltro citroque ferret, atque referret; idque auctoritati & dignitati Regis Poloni tributum est; tum vero etiam ne Cæsaris aures mentione Regis Vngariæ crebrius offenderentur. Breui scripto ab Oratore Polono comprehensæ erant conditiones petiti fæderis; nempe vt coniugium antea à Castaldo oblatum ratum etiamnum haberetur, & mutua inter hæredes vtriusque successio esset, ac vt ditionem imperiumque amborum Tibiscus dirimeret.

Re infecta in Transsiluaniam redeunt.

Quæ quum Cæsari iniquæ esse viderentur, ac indignæ, de quibus tractaretur, alias vt proponerent æquiores respondit. Quum legati se alias in mandatis habere negarent, & vt nuncios in Transsiluaniam mittere liceret, postularent, id eis concessum est. qui quum easdem reportassent, nec ab legatis æquiores proponerentur: legati, iussu Cæsaris, ne altercatione tempus terneretur, re infecta, eo vnde venerant, redierunt. Ante discessum, Polonus seque & suum Regem cum summo verborum honore apud Cæsarem excusauit; quod nec sibi nec Regi mens nepotis satis perspecta fuisset, nisi quantum ipse Viennæ ab illius legatis accepisset. Qua tamen excusatione Cæsari minime satisfecit: sic vt haud parum eius irritæ legationis exitu offensus, serio nec leuiter indignari videretur. Abeuntibus legatis, Cæsar relicto in Vngaria, qui res curaret, Palatino, Pragam Septembri mense cum liberis profectus est, ad comitia, quæ Bohemis indixerat, in quibus præter alia de coronatione Maximiliani filii, sequenti anno peragenda, deliberatum est; postquam eum ante aliquot annos in Regem communibus suffragiis electum fuisse constaret. Dum Pragæ esset, Dobo, quem

Comitia Bohemica. De coronatione Maximiliani sequenti anno peragenda.

quem in Transsilvania ab Isabella contra deditio-
 ditionis condiciones captum fuisse
 dixi, ex noua arce Samosiana, cum se pedum doloribus vexari simulasset, post
 duos aut amplius annos, effracto intempesta nocte carcere, funibus per mœnia
 demittitur, ac per dispositos equos, quos idonei homines haud procul ab arce,
 & per itinera clam seruabant, feliciter euadit; frustra eum per saltus & montes
 inuestigante loci præfecto Polono. Reliquerat ibi fugiens vxorem, & liberos
 fugæ conscios, quum abducendi facultas non esset: quos Iohannes, cum eum
 elapsum esse accepisset, ne quam fæminea in pœna notam sibi iniustam vellet,
 maritum sequi & abire permiserat.

Ille atra in veste, barba ac capillis ad pectus & humeros promissis, obsti-
 poque & ad supplicium composito vultu, ad Cæsarem venit: ac ne tot tantarum-
 que calamitatum, & carceris miseriarum, quas pro ipso tamdiu pertulisset, ob-
 liuisci vellet, rogabat. Interim eos, quorum consiliis Cæsar utebatur, vt sibi fa-
 uere non grauarentur, amplissimis datis muneribus, induxit: partim multa
 bouum paria, ab iis, vt fama erat, qui lapideo sale quæstum faciunt, ablata, partim
 auri ingens pondus, ac poculorum argenteorum ad abacum exornandum affa-
 bre factorum magnum numerum large distribuens. Itaque breui tempore tan-
 tum à Ferdinando præmii amissæ Transsilvaniæ accepit, quantum, vel illa serua-
 ta vix fuisse pro meritis censeretur. Nam ultra stipendia emerita, integre soluta, &
 arcem Leuam maximi census ei iure hæreditario donatam: Viglessum etiam ca-
 strum prope Zolium situm, cum duobus oppidis Goncio & Telquibania, mul-
 to generosi vini prouentu claris, ac præterea quadraginta aureorum nummum
 millia ex Sempcianis portoriis & vectigalibus exoluenda superaddidit. Quæ
 res & Doboni non mediocrem apud eos, qui omnium dicta factaque æmulan-
 tur, inuidiam conflauit; & à plurimis Ferdinandus, ac ii, quorum consilio vsus
 fuisset, inconsultæ liberalitatis arguebantur: quin etiam ipsummet Cæsarem fa-
 cti postea pœnituisse existimabant. Non multo post è Bohemia reuertenti Tho-
 mas Franciscus, Transsilvanicæ originis, ærarii consiliarius datur, qui Leuam ei
 tradat. Præerat loco Georgius Turius, quem vt secum, eadem qua hætenus
 officii prærogatiua manere vellet, hortatus est. Verum ille recusata prouincia, Pa-
 lotam, quæ mortuo paulo ante Raphaele Podmaniccio ad fiscum erat applica-
 ta, à Cæsare administrandam petiuit & obtinuit: in qua per aliquot annos for-
 tem, fidelemque operam, multis præclaris facinoribus editis, nauauit. Nec diu
 post Doboni liberandi Dominici fratris, qui à Valachis in Transsilvania captus, By-
 zantiumque missus erat, curam atque diligentiam suscepit; & Veliagam Ianice-
 rorum tribunum in obsidione Sigetana captum, à Marco Stanfitio Sigeti præfe-
 cto, sex millibus aureorum nummum, pio liberalique animo coemit, vt permuta-
 tione facta, ille redimeretur. Itaque is à Iohanne Balassio Comaronium perdu-
 ctus fuit, & Turcæ Dominicum Strigonium perduxerunt: certoque statuto die,
 vtroque captiuo classe per Danubium delato, ille quidem Turcis, hic vero no-
 stris redditus est, & ambo in patriam remeare. Sub finem eius anni Cæsare in-
 ter Bohemos agitante, domi arx Hegiesdia, ad Balatonem lacum in rupe sita, à
 Martalociis quibusdam, quos Hamfa ille, quem Fileco, & Tata furtim captis in-
 claruisse retulimus, hoc tempore Albæ præfectus latrocinandi causa emiserat,
 fraude & dolo intercepta est; antea quidem obscuri nominis, sed postquam ea
 hostes potiti essent, nomen & famam adepta. Ea erat Sarcaniæ familiæ procerum,
 sed qui à progenitorum virtute degenerassent: & vt fit, inter multos negligentius
 custodiebatur: ita vt duo duntaxat custodes, qui subductilem portam attollerent,
 intus haberentur. Quorum quum alter ad vinitores petendo musto, (erat enim
 vindemiæ & vuarum colligendarum tempus) exiisset, in manus Turcarum pedi-
 tum, qui proxime vagabantur, incidit; à quibus quum vnde domo, cuiusue esset,
 inter-

*Dobo effracto
 carcere, ex
 arce Samo-
 siana, euadit.*

*Ad Ferdinan-
 dum atratus,
 & barba ca-
 pilloque pro-
 misso supplex
 accedit.*

*Cuius eximia
 in eum libe-
 ralitas eni-
 tuit.*

*Leua, Vigles-
 so, Goncio &
 Telquibania
 illi donati.*

*Dobo fratre
 Dominicum
 à Turcis re-
 dimit.*

*Martalocii
 Hegiesdiam
 arcem, auspi-
 cius Hamfa,
 fraude ca-
 piunt.*

interrogaretur, fateri coactus, eos de arcis etiam statu edocuit. itaque expectato solis occasu, illum tenebris ingruentibus ad arcis portam perducunt, socioque, ut portulam demittat, clamare iubent, dicereque se cuppam recentis vini adferre, quo vterque sumpto recreari posset: interim Martalociis se in angulum arcis subducentibus, ne qui intus erat, fraudem subodoraretur. Patefacta Turcæ simul irrumpunt: custodesque vinctos ad Hamfæ mittunt, & quidnam fieri iubeat, exquirunt. Ille nihil cunctatus Paiazetem veterem equitum suorum ductorem cum centum equitibus & totidem peditibus eo mittit, qui eam muniant: & ex ea ad subigendos pagos colonosque excurrant, ac itinera latrocinii infestent. Nec Paiazetes officio suo ad Hamfæ de se expectationem defuisse visus est. nam præterquam quod vias omnes continue obsidendo inquietauit, colonos etiam & propinquam circa regionem ferro & igne vastauit, ac populatus est. Cuius insolentiæ quum ferri nequaquam possent, Palatinus, communicatis cum Ecchio Comite Salmenfi Nicolai filio, Iaurini præfecto consiliis, Paiazetem ex ea arce, quæ prædonibus Turcis receptaculo erat, primo quoque tempore pellendum decreuit. Itaque tormenta & eorum apparatus, è Saruaria arce sua protrahi, Nobilitatem ad arma conuocare, milites suos paratos & instructos tenere, commeatum procurare, & speciem quamprimum profecturi præbere. Interea prior Ecchius cum præfidiariis sibi subiectis haud cunctatus, castra promouit, ac quatuor colubrinas maiores cum rebus necessariis, ac magistris tormentorum secum adduxit, quartisque castris ad Hegiesdiam peruenit. Ei se protinus contractis copiis adiungere Franciscus Turcus, Iohannes Choromius, Ladislaus Giulaffius, Valentinus Magiarus, Palatini legatus, ac copię Nobilitatis circumuicinæ. Nec cunctatus Ecchius, duobus in locis duos aggeres fieri ac tormenta in iis collocari, nec vllam Paiazeti quietem dandam ratus, arcem duabus ex partibus concuti verberarique iussit. Iam aliquot dies obsidionis præterierant, & vallum quod à Turcis extra arcem extructum erat, in quo equis præfidiariorum ac venientibus aliunde Turcis locus erat, quod arx multam turbam capere non posset, tormentis prostratum deciderat; Paiazetes tamē magno animo se tuebatur, ac subinde auxilia ab Hamfæ postulabat, eorumque breui aduentantium spe sustentabatur. Ecchius quoque prius arce potiri, quam Turcæ exercitum comparare & subsidio venire possent, Palatino id consilium approbante, summa vi contendebat. Deiecto vallo arx quoque concussa tormentis magnum hiatus fecerat, & nostri Paiazetem ex aggeribus tormentorum ad dedendam arcem cohortabantur, antequam Palatinus cum maioribus tormentis, & Germanicis cohortibus aduenteret. postea enim nullam fore salutis & vitæ conseruandæ conditionem: quod Germani nemini essent paruri. Ipse tamen ea surdis auribus præteribat; quum interim nequaquam cessantibus tormentis, pars anterior arcis quassata repente concidit. Tum vero Paiazetes terreri, de sua sociorumque salute noua consilia agitare, communibusque votis colloquium ab Ecchio postulare. Mittitur igitur ad eum in arcem Valentinus Magiarus, quem nominatim expetebant, cui ille & socii deditioem offerunt, iis conditionibus, ut cum equis & sarcinis rebusque omnibus eis excedere, & Albam migrare liceret; excedentibusque aliquot plaustra ad auferendas res concederentur. Et Ecchius quamquam arcem ab hostibus retineri non posse animaduertit: tamen qua erat liberalis animi moderatione insignis, facile condiciones admisisset, nisi à ducibus suis, & imprimis Vincentio Gregorocio, cui ob linguæ Germanicæ commercium multum tribuebat; dissuasum esset; ne hostes semicapta arce, ex qua tot tantaque detrimenta miseris Christiani nominis populis intulissent, incolumes abire pateretur. Paiazetes itaque consilii inops, neque Palatinum, cuius exercitus fama ingens erat, expectare ausus, die decimo obsidionis, Idibus Aprilis, ad arbitrium victoris necessariam

Salmensis Comes eandem arcem Turcis viceripit.

deditionem fecit. Descendere ex arce cum Paiazete circiter octoginta Turcæ. cæteri enim Albam profecti, à nostris superuenientibus exclusi erant, quos Ecchius in vincula coniectos Iaurinum perduxit: & arcem, ne ab hostibus restaurari posset, ad ima vsque fundamenta per colonos & agricolas, quorum maxima pars in castra confluxerat, vt Paiazetis & Turcarum iniurias vltum iret, extemplo diruendam curauit; donatisque præfectis & militibus, quorum eo bello opera enituerat, Iaurinum est reuersus.

Melch. Balas-
si ad Ferdi-
nandum de-
fectio.

Sacmarium,
Tasnadum,
& Nagiba-
nia eidem do-
nata.

Nicol. quoq;
Bathorius
nostris acces-
sit partibus.

Primo vere eiusdem anni sequuta est Melchioris Balassii ad Ferdinandum defectio, quam antea à Telequestio, magnis pollicitationibus procuratam, hoc demum tempore, Andreas Bathorius, & Franciscus Turzo perfecerunt. Eum Cæsar in gratiam recepit, iis conditionibus, vt supra stipendia, quæ ab Isabella habebat, Sacmarium cum Tasnado Episcopi Albani oppido & ciuitate Nagibania adiiceretur. Quæ oppida in limine Transsiluanix, non longo inter se interuallo sita rerum omnium ad victum pertinentium prouentu erant admodum opulenta. Et Nagibania quidem, (cui Riulo Dominarum vetus vulgareque sed incertum vnde est nomen) peculiari quodam liberalis naturæ dono insignita esse videtur, quum montes habeat vrbi vicinos, quorum in verticibus vinum nobile, & quidem Transsiluanico generosius proueniat; è visceribus autem eorundem magna auri & argenti copia eruatur. Supra hæc omnia, arx Detreco, quam Germani Plostenstanium vocant, in confinio Austriæ & Morauix, à Marco & Iohanne Fuccaris Augustanis, Antonii filiis, quibus locata erat, redempta, in qua vxorem & liberos seruaret, liberalitate Cæsaris accessit: ita vt haud leuibus præmiis, ad contrarias partes tuendas inuitatus esse censeretur. Fratr̃is auctoritate, hortamentisq; adductus Nicolaus quoque Bathorius in partes est traductus, quem hætenus quoque inuitum factioni aduersæ adhæsisse constabat, sed metu Turcarum & vastitate bonorum coactum. Et hæc quidem initio agebantur, quam secretissime, dissimulante Balassio, quæ animo voluebat, & Michaellem Chaquium, qui tunc in Transsilvania, velut arbiter Regni agebat, muneribus sibi conciliante.

Ioan. Sigis-
mundus By-
zantii de il-
lorum defe-
ctione con-
queritur.

Sed nullo o-
pera pretio.

Postremo quum Adamus Tordanus Sacmarium è Transsilvania, iussu Iohannis Sigismundi, allata in stipendia militum pecunia venisset, Balassius accepto argento, illum è vestigio eo vnde venerat, si se saluum vellet, redire iussit: sicque digrediente eo, patuit Balassium pristinam fidem eiurasse. Turbatus ea re vehementer, Iohannes Sigismundus, missis celeriter Byzantium nunciis grauiter est questus Ferdinandum contra inducias, quas tantopere vrgeret, Balassium & Bathorium variis artibus seduxisse, si pax ei cordi esset, non debere eam nouis discordiis turbari, magna se in Sulimani tutela constitutum spe teneri, non passurum eum, vt illi clientelæ suæ subtrahantur. Eiusmodi querelis atque aliis, purpurati commoueri haud leuiter videbantur, præter vnum Alym eorum collegii principem. Apud quem Augerius Busbequius Ferdinandi legatus, solertia atque industria singulari obtinuit, vt sublati difficultatibus, horum transitio rata haberetur, quum principem luctu & mærore occupatum querelis talibus minime interpellandum putaret.

Anno 1561.
Moldauici
motus aucto-
re Iacobo He-
raclide De-
spota exci-
tati.

Interea exiguo post tempore Moldauici motus præter spem & expectationem omnium, lentis initiis sed celeri progressu, emergere; quam prouinciam olim quidem Pannonici iuris, sed nunc, vt complures alias Turcarum imperio parentem, Iacobus quidam Basilicus Heraclides, Græcæ originis, armis inuadendam, & in se transferendam suscepisset, & sane etiam transtulisset. Eius belli incipia & causas finemque componere enitar, vt vel hinc cuius multiplices rerum humanarum casus & fortunæ, in his pro libidine ludentis varietatem intueri liceat.

Ea est quorundam Græcorum nostræ ætatis ambitionis quædam vanitas, ut
 quamquam primordia generis in obscuro incertoque habeant: ea tamen ad splen-
 didissimarum atque imperatoriarum familiarum origines, ad Comnenos, Canta-
 cufenos, Lascare, Diassorinos, Despotas, Palæologos, falsa veris miscendo referre: *Eiusdem De-
spotæ vanitas
& ambitio.*
 quidam etiam Herculi & Æaco Triptolemoque fabulosis heroibus consecrare
 haud erubescant: tametsi illustres illas & principales familias, omnemque earum
 virilem progeniem, tum longinquitate & vetustate temporum; tum Turcarum
 crudelissima Tyrannide stirpitus excisas deletasque esse manifestum sit. In eo-
 rum numero Iacobus quoque iste Basilicus, usurpato sibi Despotæ cognomine in-
 10 signis, haud merito censeretur: qui quum patria Samius, aut, ut alii volunt, Cre-
 tensis esset; quod ambicione atque arrogantia in præceps ferretur, semper se in il-
 lustrem inferere familiam conatus est: idque edita in vulgum generis tabula,
 quam Carolus Quintus Cæsar Augustus ratam habuisset, in Transsiluaniam vrbe
 Brossone siue Coronæ publicauit. quamquam non deessent, qui illam quoque
 subreptitiam, & ab altero Iacobo, qui se Pari atque Sami principem incertum ve-
 re ne an falso prædicabat, cui iste armiger erat, moriente compilatam esse existi-
 marent. Is quum post bellum à Carolo Cæsare in Morinis ad Teroannam contra
 Gallos gestum, tota fere peragrata Germania, in Poloniam atque inde in Molda-
 uiam venisset, ibique in familiaritatem Alexandri Moldauie principis variis arti-
 20 bus irrepsisset; quod Ruxandam eius vxorem è claro & illustri Despotarum san-
 guine progenitam, se quadam propinquitate attingere diceret, idque eo libello
 typis euulgato apud credulos barbarorum animos, euentu satis prospero, asseruis-
 set, ab eo humaniter fane ac liberaliter aliquamdiu habitus est, ac rebus necessa-
 riis tam ab illo, quam Ruxanda adiutus. Nondum tamen plane exacto anno,
 quum de tollendo Alexandro, ac inuadendo principatu, consilia cum Nobilibus, *Et consilia de
eodem tollen-
do iniuisse de-
prehensus,*
 quos Boieros vocant, contulisse, siue vere deprehensus siue ut Tyrannorum ani-
 mi suspiciosi sunt, temere creditus esset, è Moldauia profugere, & in vicinam
 Valachiam, indeque in Transsiluaniam Brassonem se recipere coactus est: eo
 faciliore in tutum euadendi commoditate, quod linguæ Dacicæ, siue Valachi-
 30 cæ iam usum aliquem haberet, quam Hispanicæ atque Italicæ quadam affinita-
 tate iunctam esse videmus: quum etiam hæc ut illæ à Romanis, quorum Traianus
 Imperator, deuicto Decebalo, & deductis in Daciam coloniis milites Roma-
 nos distribuerit, originem ducere videatur. cuius rei innumerabiles, quæ in Trans-
 siluania & Valachiis habentur inscriptiones, literis Romanis saxis incisæ, haud
 dubium testimonium reddere possunt. Coronæ aliquandiu moratus, quum se ab
 Alexandro non sine conuitiis & probris atque minis ad certum supplicium repe-
 ti, nec Iohannem Sigismundum ab eo tradendo alienum esse cognouisset, ami-
 corum opera nocte clam emissus, vrbe profugit, diuque incertis sedibus errauit,
 donec cum rerum omnium inopem & incertum, fortuna ad Albertum Lascum
 40 perduxit, qui in Sæpusiensi prouincia, Polonis & Vngaris contermina, amplam
 ditionem liberalitate Regum Vngariæ obtinebat, & non multo ante, ducta in
 matrimonium vidua Georgii Seredii, ingentes diuitias erat consequutus. Ab
 eo receptus hospicio, & humanissime habitus, quum pecunia exercendæ virtutis
 & gerendi belli neruus deesset, ab hospite de genere fortunaque sua, & exilii cau-
 sis edocto supplex opem præsidiumque implorauit, nec vnquam apud se benigni-
 tatis acceptæ & officii memoriam inter morituram promisit, si eiis opibus iuu-
 retur. Quem à consiliis & à cogitatione ferendæ opis, & quod singularis bene-
 uolentiæ signum erat, ab societate communis adeundi periculi haud alienum re-
 perit. Et erat Lascus, sui prodigus, alieni appetens, immensasque opes à patre re-
 50 lictas, & quas nuper nouo opulentoque coniugio erat adeptus, usque adeo prode-
 gerat, ut vulgo perdendæ pecuniæ natus esse diceretur. Paulo tamen post, decem
 millia

millia aureorum, oppignoratis fundis & villis, mutuo ab aliis accepta ei dat, operamque & industriam suam offert. Ea pecunia milites conducuntur, non magno quidem numero, sed qui regno inuadendo suffecturi viderentur. quandoquidem Despotes cum ad limites Moldauiae perueniretur, equitum & pedum copias, praesidiaque non defutura confidebat, eorum, qui pertæsi tyrannidis Alexandri, communia secum consilia agitabant, & arma statim sumpturi, viresque secum coniuncturi certo credebantur. Itaque paratis, quæ erant necessaria, & copiis ac octo muralibus tormentis promotis, ad mentes, qui Pannoniam ab ea parte Sarmatiae, quæ nunc Podolia vocatur, disterminant, peruenerunt.

Pecunia ab eodem suppeditata copia conscribuntur.

A Sarmatis transitu intercluduntur.

Ideoque commisso temere certamine profligantur.

Hinc ad Zaium Ferdinandi praefectum confugiunt.

Quos à Sarmatis & Ruthenis iussu regis Sigismundi insecutos repererunt, transitum Despotæ prohibentis. is enim Sulimanum, transitu hostibus Alexandri eius beneficiarii per suum regnum concessio, nequaquam offendendum existimabat. Quum Lascus & Despotes viam ferro patefacere contenderent, & numero pauciores essent, quam ut aduersariis nocere possent, tumultuario inito certamine, facile reiecti fuere. profligato eorum exercitu, & tormentis ac impedimentis exuto. Cui pugnae cum praefecto Podoliae, quem Poloni Palatinum vocant, Demetrius quoque Dux Visnouecius Roxolanus, fortis & militaris vir, sed ut dicemus, infami postea vitae exitu à barbaris sublatus interfuit, ac magna virtute aduersus Lascianos pugnavit. Postquam primis conatibus illudente fortuna, expeditio Despotæ in irritum cessit, nequaquam tamen animo deiectus, ad Franciscum Zaium Ferdinandi in superiori Pannonia praefectum confugiendum duxit: apud quem quum vix de nomine esset cognitus, Lascum illi familiaritate iunctum, ut secum ire vellet, multis verbis impulit. igitur Zaiο munieribus & promissis sibi conciliato, repetendae Moldauiae consilia explicant, & quæ in prouincia factionis capita, quos partium studiosos habeant, quam certa spes victoriae sit; quæ illinc emolumenta tam publice quam priuatim expectanda forent, longo sermone proponunt: effectumque est, ut communi consilio ad Ferdinandum supplices literas darent, quibus petebatur, ut eius permissu atque opibus bellum aduersus Alexandrum repetere liceret, æquius & magis consentaneum videri, ut ipse in ea prouincia obstrictum sibi ingenti beneficio clientem habeat, quam eum, qui tyrannos omnes immanitate crudelis ingenii superet, Turcisque addictus, Christiani nominis gentes grauiter oppugnet.

Ferdinandus re in consilio proposita.

Has literas Ferdinandus maiori senatus parte absente accepit; rem tamen cum iis, qui erant praesentes, Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigonienſe, ac Thoma Nadaſdio Palatino, quorum ille è sacro ordine, hic vero è militari principibus senatus erant, ac Georgio Draſcouitio Zagrabiensi, & Francisco Forgacio Varadiensi Episcopis communicauit, qui quum ea quæ visa essent, in medium protulissent, paulo post Germanos etiam, quibus consiliorum arbitris utebatur, exquisiuit.

Variantibus sententiis.

Variabant mirum in modum sententiae, discrepantibus vtramque in partem suffragiis, plerique enim genus & conditionem noui hominis, ut imbellem vanamque, aspernabantur: nec Sulimanum eam prouinciam beneficiarii iuris & clientelae nomine sibi vendicantem, nouo iniuriae genere irritandum censebant, eo praesertim tempore, quo spes erat inducias iam diu cum eo tractatas optato exitu posse terminari. Aliis, quibus feruidiora ingenia consiliaque erant, res non adeo perplexa aut difficilis videbatur, quin si reperirentur, qui sponte se illi aggregarent, fortunamque experiri vellent, dissimulando & conniuendo permitti posse censerent. aut si etiam aliquo viatico iuuaretur. quandoquidem saepe ad inanes ludos & spectacula plus infumi. hac in re Christianae etiam Reipublic. commodum & antiqua iura

Vngarici Regni ponderanda posse apud Sulimanum excusari, nullum illarum bellum, sed nec caueri posse, quin milites, qui nulla alia re, quam armis vitam sustentent, à tentanda, vel insciis principibus, Martis alea, spe lucri arceantur. quod etiam in ipsius Sulimani ditione, imperioque usu venire sæpe conspiciatur. Posterior hæc sententia apud Cæsarem valuit, rescriptumque Zaio est, ut re quam fieri posset, occultissime habita, prouideret, quantum ad terminanda consilia satis fore videretur. missaque dono Despotæ sex aureorum numum millia. Zaius intellecta Cæsaris voluntate, qui omnia consilia in occulto esse iubebat, collatis cum Lasco & Despota consiliis, Antonium Siculum clari nominis ducem, ac rei militaris apprimè peritum, primo quidem renuentem, sed postea auctoritate sua, ac spe præmiorum, & Despotæ ingentibus promissis, ad suscipiendum totius expeditionis imperium adducit: ac Iohannem Petrum Russellum è Burgundia oriundum, qui centum equites sclopetarios ductabat, cum Claudio fratre ac Philippo Hartinio alæ suæ legato ultro nomina dantes adiungit. Cumque omnibus quicunque vellent potestatem cum eis abeundi in militiam dedisset, Iohannes etiam Villeius, Gallus genere, sed qui à multis annis, ducta è Nagmibaliorum familia coniuge, in Vngaria sedem & domicilium sibi parasset, cum centum equitibus ac totidem peditibus se adiunxit. E Silesia centum & quinquaginta equites adducente Petro Sedlicio, summa celeritate venere. Pedites quoque Germani è Cassouia ac cæterorum finium præsidiis detracti, certo sed exiguo numero sese socios addere non dubitarunt: ita ut summa omnium copiarum, plus minus duo millia bellatorum constitueret. Sunt qui non plures mille sexcentis armatis fuisse affirmant. His contractis copiis, tametsi Lasco suis auspiciis & ductu bellum geri atque administrari cupiebat: tamen Antonio summum imperium deferretur, neque enim secus, nisi ipse expeditioni præesse, & alios sibi parere volebat: & milites quoque quamquam ex variis gentibus collecti eius auspicia sequi malebant. Nec Lasco causas diuturnioris moræ, consiliis celeritate indigentibus, iniiciendas ratus, cedendum illi existimauit; seque extraordinariam rebus gerendis operam adhibiturum pollicitus est.

Quo autem occultius suscepta consilia tegerentur, duces collatis sententiis, spargendos de obitu Despotæ rumores decreuere; & Lasco Quesmarci solenni pompa funus & inferias ei celebrauit, dum inane eius feretrum, nobiles militum & Polonorum humeris subire, & in maiore templo humari curasset: ipso interim abditissima in arcis parte latente, nec villo, nisi vno ex fidelissimis rei conscio. Despotes igitur cum Lasco & Antonio promotis copiis, & octo tormentis aduectis, facto per Vnguarum itinere, ac Serednia ad sinistram, Muncacio ad dextram relictis, ad alpes Ruthenicæ contendit: Ultra quas Leopoldis & Podolia extenduntur. quumque præfectum Polonum, qui forte hos motus subodoratus erat, iamque exercitum conscribebat, iter sibi præclusurum non ignorarent, celeritate conatus illius præuenire; & prius quam copias suas educere posset, superanda alpium iuga, & euadendos saltus censuerunt. Extento igitur gradu profecti, insidias quas Polonus duobus in locis struxerat, facile disiecerunt, interfectisque nonnullis, qui resistere erant ausi, itinera prægrandibus ramosarum arborum truncis præsepta repurgarunt; sicque ad oppidum Estepnicum in finibus Moldauia situm, non sine graui labore peruentum est. Eduxerat Alexander quoque à Polonis admonitus exercitum satis numerosum ad XXV. hominum millia, in apertos Suchanæ campos, sed qui maiori ex parte è rusticorum inermium, & agricolarum numero constarent: cum nunciatum est ei Despotem iam superasse alpes, & in finibus prouinciæ cum validis Vngarorum & Germanorum copiis adesse, eo proposito animi, ut de summa rerum quam-

*Decernit occulte submit-
tenda Despo-
ta auxilia.*

*Copia Despo-
ta præbita.*

*Despota vino
videntique
funus à La-
sco celebra-
tur.*

*Alexandri ex-
ercitus XXV.
hominū mil-
libus constat.*

primum ferro decerneret. Itaque suas copias promouit, & pontem flumini, quod in medio labeatur, impositum, adductis eo tormentis currulibus, ut hostes transitu prohiberet. occupauit. Quo animaduerso, quum Despotes citra flumen obequitans, ingentes Alexandri copias conspexisset, nec quemquam videret, qui res nouas moliri, aut ad se transire conaretur, rebus desperatis, de receptu & fuga cogitabat: nisi Antonius astuto oportunoque, ut euentus docuit, consilio, quasi inferiori in loco vadum quæsiturus, agmina sua ad fluminis ripam conuertisset.

Quam rem conspiciens Alexander, suadente Mozoco copiarum suarum duce, tormenta magno labore obuerti & infra attrahi imperauit: suaque imperitia effecit, ne ea sibi vsui esse possent. Mox enim Antoniani, quibus id commissum erat, subito reuersi, pontem simul & tormenta occuparunt, ac suis, qui sequebantur, tutum transitum præbuerunt. Antonius cum suis, Despote & Lasco, in subsidiaria acie constituto, ac Petro Delio, cohortium præfecto, ut Despotæ pareret, ac tormenta, cum ipse iussisset, in hostes dispendenda curaret, relicto, primus pontem transiit. pone sequuti sunt Russelii cum Burgundis, & Villeius cum suis. Stephanus vero Balogus cum peditatu. Tormenta & pars peditatus, cui Delius præerat, ac Lasco & Despotes ultimi traiecere; ac disponente Antonio in duo agmina exercitus diuisus: sineque mora in hostes procursum est.

Valachi nostrorum impetum non sustinentes, Walachi Ianiceris, quorum duo millia in castris Alexandri fuisse dicebantur, ac equitibus Turcis permisti, ne primam quidem Antonianorum impressionem sustinere, refugientibus subito eorum equis, & sessoribus excutientibus, aut inuitos abripiantibus: quod insolitum sclopetorum fragorem ferre non possent; siue

Fugam capessunt.

ipsis more gentis fluxa fide Alexandrum deserentibus. Quos Antonius & Burgundi Gallique sclopetarii incredibili celeritate tergis instando cedendoque persequuti, magnam eorum stragem edidere. Despotes & Lasco aciem Alexandri,

Multisque eorum numero casis ac dissectis, nostri victoriam obtinent.

in qua ipse & Mococcus, ac Bodnarus curabant, acerrimo impetu adorti, superueniente etiam Antonio, haud dissimili euentu fusam & fugatam disiecere: multisque signis captis, & omnibus tormentis in potestatem redactis, integram victoriam retulere. Cæsa dicuntur eo die hostium ad tria millia, & Ianiceri fere omnes; ingensque fuit captiuorum numerus. quos tamen Despotes, Lasco & Antonio suadentibus, liberos dimisit: ut ea quæ sita clementiæ laude, Walachorum animos sibi deuinciret. Alexander in prima acie fortiter dimicasse, & equitem Vngarum secum congressum equo deiecisse dicitur, sed cum suos omnes turpiter fugatos, seque cum paucis relictum vidisset, fugam arripuisse. Quamquam autem diffugientibus ad primum impetum hostibus, prælium fere nullum, aut modicum fuit: occisi tamen in fuga, & in horto quodam sepimentis maceriaque clauso, ad quem se agrestes receperant, ad duo millia fuere: & qui præaltas arbores metu perculsi conscenderant, sclopetis deiecti & trucidati: ne sine cæde & sanguine prouincia potiti esse dicerentur. Antonius qui ab

Anton. Siculi Ducis laus.

initio victoriam in celeritate sitam esse prædixerat; eo die singularem optimi ducis & fortissimi militis laudem est consequutus; quum strenue multa agendo, & scite suos disponendo cohortandoque ingens ad parandam victoriam momentum attulisset. Pugna hæc commissa fuit, die qui festum Diui Martini præcedit, anni sexagesimi primi, post mille quingentos: eamque Despotes

Anno 1561.

Victor in oppidum, quod Forum Iazygum vocatur, cum veris ducum imaginibus, multa arte depingendam curauit: quæ tamen pictura, sicuti & alia eius monumenta, occumbente eo, recenti calce obducta atque oblitterata, quemadmodum & templum, quod in Bachlone oppido, in memoriam patris ædificare cæperat, iamque ad sex cubitorum altitudinem perduxerat, populari furore ac incursum à fundamentis excisum fuit. Alexander quasi de victoria hæ-

In foro Iazygum pugna hac iussu Despote depicta, post necem eius oblitterata fuit.

sitans

litans, ante praelium vxorem, & liberos, omnemque thesaurum, quem expilata crudelissime prouincia ingentem cumulauerat, ad Danubii ripas pramiserat, atque suis, vt quamprimum rei male gestae infortunium audiuisent, transire properarent, in mandatis dederat. Quod quum audita clade fecissent: equites quamquam expeditissimi, quos Despotes ad persequendum eum statim post victoriam miserat, nec eum consequi, nec aliquid ex rebus arripere potuere, praeter vnicum currum, quo non magni momenti supellex vehebatur. Despotes memorabili felicitate debellatis hostibus, ad occupandam Suchauam, in qua principum sedes habetur, cum victore exercitu contendit; quae ex euentu pugnae, extincto apud omnes veteris erga Alexandrum studii aut fauoris ardore, eum laetis animis recepit, prodeuntibus in occursum eius Episcopis, quos illi Vladi-
 10 cas vocant, atque aliis populi classibus, eumque in arcem insigni pompa in specie triumphi deducuntibus. Sed ipse nondum se metu curaue liberatum, nec pacatam regni possessionem adeptum putabat, donec Alexandrum, quem ipse Danubium post aduersam pugnam traiecisse rebatur, in prouincia esse, arma-
 que & exercitum retinere intelligeret. Is enim collectis profligati exercitus reliquiis, & vocatis in societatem Turcis, quorum quinque millia, & in iis valida Ianicerorum manus in castra eius peruenerant, ad Hierassum flumen, quod in
 20 colae nunc Pruthum vocant, confedisse, & Mircem Montanae Valachiae principem in auxilium expectare nunciabatur. Oritur is amnis ex alpibus Rutheni-
 cis, quas Carpathias quidam dici volunt, ac ad ortum Solis versus ostia Danubii profluens, stagnantibus aquis lacum, praegrandibus piscibus, quos Pruthenses Lucios vocant, nobilem efficit; rursusque ex eo erumpens satis lato alueo in Istrum septem aut octo in ramos se diffundentem euoluitur. Quocirca habito
 cum ducibus consilio, Valachi incertum, an serio ac fideliter, aut vt distractis
 viribus oportunior iniuriae fieret, eleuando Alexandri vires copiasque, & longe minores, quam erant, dictitando, maiorem exercitus partem aduersus eam mittendam censebant. Verum obstiterit Antonius, & ne diuideret copias, auctor fuit: sic vt liberandos metu cunctos, qui aduersarum partium fuerant, &
 30 euocandos ad arma populos; cumque iis & victore exercitu obuiam hosti eundum certis rationibus adductus suaderet. Se, etiam si incolae magno numero confluant, daturum operam vt turmatim inter equitatum & cohortes Vngarorum & Germanorum, Gallorumque dispergantur: eorumque metu, si quid insidiarum aut fraudis molirentur, facile coerceri possint. Nec dissidendum ab Antonii sententia Despotes existimauit: sicque breuissimo tempore ad XXV. millia hominum Suchauam in eius castra conuenerunt. Cum iis & vetere exercitu in hostes progredi, & XXXII. tormenta currulia promouere, patientibusque in campis castra metari placuit.

Alexander caeterique hostes re intellecta, pontem, quo fluuium ad oppidum Hustum constrauerant, rescindunt. Erat e regione hostilium castrorum
 40 modica villa, paucis casis constans, in quam Antonius situm loci contemplatus, tormenta protrahi, ac inter agrestium domuncularum interualla ordine collocari iubet: Sclopetarios Vngaros & Germanos inter salicta & frondes, ac profundiores fluminis ripas in insidiis occultat; neue suo iniussu tormenta aut sclopetos displodant, serio edicit. Cum hostes Turcis permisti, qui in vltiore ripa cum duobus millibus equitum, duce Moczocco, excubabant, incedentium agminum hastas eminus conspexissent, propius accedere, & Moczoccus cum Antonio, interposita fide, pauca colloquutus, tormenta & sclopetarios, obiectu equitum, animaduertere non potuit.

50 Turcae quoque interfluente amne, se tutos esse, nec ullam subesse fraudem rati, ad videndum Antonium & Despotis castra turmatim adcurrerunt. Tum vero

Despota Suchauam contendens, ab Episcopis & populo, laetissimo cum applausu excipitur.

Alexander collectis exercitus reliquiis, & vocatis in subsidium Turcis, ad Hierassum confidet, & Mircem Valachiae expectat.

Hierassus flumen.

Despota cum Antonio, Alexandro obuiam it.

Antonius tormenta simul omnia in hostes explodi, sclopetarios etiam prodire, & glandibus in confertos directis rem gerere iubet. Quorum pilis & plumbeorum glandium procella ingens strages editur, plurimi ex hostibus & eorum equis partim cadunt, partim mortiferis ictibus vulnerantur; Cæteri effusa fuga ad Alexandrum in castra profugiunt. Nec mora Antonius, qui Mirces aduentum præueniendum & pugnam cum Alexandro ineundam, ante eius & Tartarorum aduentum existimabat: pontem, quem hostes disiecerant, refici iubet. conquisitoque celeriter magno doliorum numero, flumen consternit, ac funibus longo ordine connectit: iisque deficientibus, retortis teneriorum quercuum & betularum ramis, vice funium utitur; deinde crates vimineas superimponi; eaque desuper stramentis paleaque contegi curat; tormentis ad ripam tuendo ponti constitutis, ita ut per confectum tumultuario opere pontem intra biduum exercitum transduci posse existimaret. Sed Alexander pontem ad finem perductum, hostes tormentorum apparatu sclopetariorumque viribus superiores, auxilia à Tartaris & Transalpina Valachia nondum adducta, suorum incredibilem inconstantiam, suspectamque fidem animo meditans, rebus desperatis, de prima vigilia ad Achilleam & Moncastrum insignia oppida Istrum traiecit: ac Selistriam primo, inde vero Constantinopolim cum suis omnibus euasit; & cæteri, quo quisque potuit, dilapsi profugerunt. Despotes insigni aridentis fortunæ beneficio, & fauore, ac summa Antonii virtute ac militari peritia, incruentam fere victoriam adeptus, magna cum omnium gratulatione, Suchauam reuersus est. Missis deinde oppidatim præconibus edixit, ut omnes positis armis, quæ in defendendo prouinciæ principe iure sumpsisse videbantur: sed illo iam ope diuini numinis ob crudelitatem nimiam, qua in subditos immaniter usus esset, gradu imperioque pulso, necessaria minime essent, clementi qui successisset & liberali domino parere assuescerent; capitale deinceps fore, si quis imperata detrectare, aut neglecti officii reus fore deprehenderetur.

Alexander, rebus desperatis, suisque desertis, Constantinopolim tendit,

Moldau, pulso Alexandro, certatim se Despota fidei obsequioque adducunt.

Cui quatuor è Boieris præclare nauant operam.

Sic metu liberati, & in dedicionem accepti, Alexandri nomen maledictis incessere, scelestissimum omnium mortalium tyrannum appellare, Despotæ multos annos, longam felicitatem precari, alii aliis modis assentari: sic ut vel hinc intueri possis, quantam mutationem vel vnus aduersæ pugnae casus adferre soleat, nec in toto tuendi principatus negotio quicquam populari fauore præsidioque incertius atque inanius esse. Porro in leniendis & ad officium perducendis populis, quatuor è primoribus Boieriis, præcipui præstantesque viri potissimum egregiam operam impenderunt: Bernouius equitum prouinciæ Magister, Moczoccus Aulæ præfectus, & Stroiza, Cancellarius, quem Valachi Logothetem, vocabulo à Græcis accepto vocabant, ac Georgius Reuelles, Vienna Austriae oriundus, Iohannis Reuellis Burgundionis eius quondam urbis Episcopi filius nothus vulgo habitus, & vetus, dum regna manebant, Alexandri minister: qui postea apud Despotem magno in honore precioque fuerunt: non indigni, qui nauatæ hac in parte operæ fructum perciperent amplissimum, nisi tres illi priores (nam Georgius, ut virum constantem decuit, usque ad obitum in fide permansit) longe turpiore perfidiæ flagitio pristinam prodicionem accumulassent, & Despotæ, sicuti fortiter occupandi principatus occasionem, sic postremo eius simul cum vita miserabiliter amittendi necessitatem attulissent. Porro Mirces & Tartari, audita Alexandri fuga, quum fera se auxilia ferre vidissent, eo vnde venerant, redierunt: & Despotes liberam quidem, sed vacuam, inanem, & exhaustam prouinciæ possessionem obtinuit: grauissimisque statim initio regni difficultatibus, sed omnium maxime pecuniæ inopia circumuentus est.

Nam

Nam & sumptus indies crescebant, neque quicquam erat in ærario, quod Alexander expilauerat, vnde militibus stipendium solueretur. quos dimittere non erat tutum, quum quid Alexander moliretur, quomodo quoque animo Sulymanus Despotæ regnum occupantis consilia esset accepturus, in incerto essent. Distributæ igitur in hiberna copiæ, & pecunia prouincialibus imperata, vt aureus vnus capitatim penderetur. Sed quia illa tam cito colligi nequiret, quantum celeritatem necessitas requireret, candelabrum, quod Alexander ex solido argento ingentis ponderis parari iusserat, ac Monasterio Græcorum, quos Caloieros vocant, Monachorum dedicauerat, conflari, & ex eo monetam cudi iussit: ^{Despota inopia pecuniaria,} ex eaque moneta, simul etiam ex collecta è vectigalibus & tributo pecunia stipendium exsoluendum curauit. Qua quidem re magnam sibi apud prouinciales inuidiam conflauit: qui res sacras, Deoque dicatas profanari ab eo & diripi molestissime ferebant.

Interea Alexander profugus Constantinopoli de iniuria Despotæ questus, ^{Beglerbego Gracia, vt Alexandrum regno restituat, Sulymanus iubet,} à Sulymano impetrauit, vt misso Græciæ equitum Magistro, in regnum restitueretur, literæque ad Poloniae regem darentur, quibus apud illum multis verbis, Despotæ datum per suam ditionem transitum expostulabat, ac vt Beglerbego ea bellum gesturo, aduersus Despotam auxilio esse vellet, hortabatur. Sed interea Despotes, missis amplissimis muneribus & nunciis, qui fidem & clientelæ obsequium offerrent, ac tributum decem millibus aureorum quotannis augendum pollicerentur, præter omnium spem & expectationem, vt in possessione Moldauiae confirmaretur, obtinuit: ita vt exercitu Beglerbegoque ex itinere reuocato, vexillum, ac gladius & claua, auro & argento exornata, insignia nempe confirmati principatus ad Despotem per Chausios mitterentur. ^{Sed Despota auctius offerentes tributum, Beglerbego reuocatur, & Despota in principatu confirmatur.} Pacatis in hunc modum (quod multi euenturum minime sperauerant) rebus & tyrannide à maiori tyranno confirmata, Antonius Siculus, amplissimis, prout æquum erat muneribus à Despotæ donatus, in quibus præter magnum auri & argenti pondus, quantum nempe rerum in præsens copia suppeditabat, vestes aureæ preciosissimis pellibus suffultæ, acinaces, & gladii, militariaque ^{Anton. Siculus eximius à Despota muneribus ornatus domum rediit.} instrumenta, & equi auratis phaleris exculti erant, domum rediit, Petro Deuaio ibi relicto, qui Suchauæ in arcis præsidio præfectus esset, eoque serio admonito; vt Despotæ fidelem operam nauando, prouincialium animis in officio fideque continendis curam & diligentiam omnem adhiberet. Alberto ^{Deuaio Suchauæ arcis præfecto relicto.} quoque Lasco, præter ingentium & plane principalium sumptuum quotidianas rationes, quibus ille ob continuum luxum & prodigalitatem grauis & importunus videri poterat, decem millia aureorum numum persoluit: ita vt ea dono sibi habere iuberet, ac de integro se dissoluturum sponderet: tradita interim ei arcis Hutinæ libera possessione, cui ille Iohannem Piaffocium familiarem suum, nobilem Polonum præfecit. quamquam haud multo post ^{Alb. Lasco decem millia aureorum donat Despota, tradita etiam arcis Hutinæ possessione,} multates inter eas haud leues subortæ sunt; quæ postea, vt suo loco dicemus, rebus Despotæ conuulsis atque labefactatis calamitati atque exitio fuerunt.

Nec diu moratus Iohannes quoque Petrus Russellus, qui discedentibus Antonio & Lasco, multis Despotæ precibus fatigatus, aliquamdiu apud illum remanserat, quod Sacramento militari Ferdinando Cæsari esset obstrictus, detrectata vltiori militia, veniaque ab eo petita, in Vngariam reuerti constituit. Quem cum inuitum retinere nollet, quod egregiam viri virtutem in occupando regno esset expertus, liberaliter & ample donatum dimisit: eumque in castra proficiscentem diei iter comitatus est: sed prima nocte in castris ^{Discedit & Russellus donis auctus plurimis.} duos præstantes equos, quos à Despota dono acceperat, furtim subductos amisit.

*Ferdinandus
Maximilia-
num filium
successorem
sibi in Hun-
garia decla-
rare consti-
tuit,*

*Ferdinandi
Imp. oratio
ad frequen-
tem Panno-
nie procerū
senatum.*

amisit. quam rei indignitatem, suspicione incerta quidem, sed quæ Russellii animo penitus infixamansit, Despotæ, qui fures immisisset, tribuisse videbatur. eaque re haud parum offensus atque alienatus in Russiam indignabundus, indeque Cassouiam discessit. Dum hæc in Moldauia geruntur, Ferdinandus, qui magnificentissimum de coronando apud Bohemos in sequentem annum filio Maximiliano decretum fieri curauerat, quum se quotidie ingrauescente ætate tam corporis quam animi viribus debilitari sentiret, eundem filium in Pannonia quoque sibi successorem, se adhuc superstiti declarare constituit, eamque ob causam frequentiore senatum Viennam conuocauit. Venere fere omnes præter paucos & Petrum Erdodium, qui subuerso in quodam tortuoso terræ an-
10 fractu, quo vehebatur, curru, fractoque brachio in itinere substitit. In eorum confessu, ipsum huiusmodi verba fecisse accepimus. Ab eo tempore, quo me Deo Optimo Maximo & superis bene iuuantibus, Pannoniæ sceptris potitum esse meministis, nihil à me, quod ad iuuandam rempub. pertineret, domi foris-
que prætermisum esse, simul meminisse potestis. Cuncta enim semper repub-
lica inferiora minoraque existimaui, nihil ea charius duxi; & quicquid opis, vi-
rium, roboris, pecuniæ non solum ex ea habere potui, sed quæcunque etiam ex
aliis regnis & prouinciis non tantum meis, verum etiam fraternis & Romani
Imperii auxiliis contracta sunt, ad vos necessitatesque, & patriam vestram defen-
dendam, prompto animo & magna cura exposui; remque publicam per omnem
20 ætatem meam ignoscendo, indulgendo, largiendoque, & aliis regiis artibus ex-
ercendis ita administraui, vt de vobis omnibus publice priuatimque bene me-
reri, & omnibus bene facere ex consuetudine in naturam verterit; nec vllum fe-
re ex vobis esse putem, in quem dum tempus & occasio concessit, siue exiguum
siue luculentioris beneficii genus conferre dubitauerim. Cuius rei vos qui ade-
stis testes in primis locupletes appello; vt alios prætermittam, qui vel absunt
publicis priuatisque rebus occupati, vel his retroactis triginta & amplius annis
vitam cum morte commutarunt; & hæredes munificentiae meae haud inexpertes
reliquerunt.

Præter hæc sustinendis & propulsandis multis magnisque bellorum tem-
30 pestatibus, quæ ab immanibus barbaris frequenter ingruerunt, quæcunque hu-
mana ratione aut viribus excogitari prouiderique potuere, omnibus prius non
solum Germaniæ, sed totius etiam Europæ regibus & principibus, non vnale-
gatione nec quicquam fatigatis, arma, pecunias, milites, duces, exercitus matura
& diligenter parauimus. Quibus tamen omnibus, non tam hostium virtus
& fortitudo, aut ducum nostrorum imprudentia, aut ignauia, sed occulta quæ-
dam fati necessitas ac vis, irataque sceleribus nostris cælestia numina, speratos
successus eripuerunt. Nunc vero, quum mihi, quamquam adhuc aliquantum
vigenti, sed tamen indies viribus deficientibus haud modice affecto, extremum
vitæ tempus haud procul abesse sentiam, æquum mihi, neque vobis inutile aut
40 indecorum fore visum est, vt de successore tempestiue prospectum esse cupiam,
ac Maximilianum filium, quem Bohemi propediem diademate sceptrisque so-
lenni ritu ornaturi, nec septemviri Romano Imperatori eligendo delecti, quin
eum Cæsarem me vita functo nominent, diutius dilaturi sunt, vobis in regem
vestrum vltro commendem; sequutus exemplum Mariæ reginæ, ac postea Vla-
dislai regis, soceri mei; quorum illa Sigismundum sponsum suum, qui postea im-
perauit; hic vero Ludouicum, filium adhuc trimum in successores suos eligen-
dos, & solenni pompa coronandos curauerunt.

Quem quidem sicuti florens ætas, ac dignæ viro principe virtutes, quæ
nomen eius tam in Hispania, quam Germania, totaque repub. Christiana cla-
50 rum atque illustre reddiderunt; vobis quoque commendare debent: ita etiam
eum

10 eum cura & solitudine tuendi regni, & incolumitate vestra publice priuatim-
que procuranda vobisque munificentia & liberalitate sibi obstringendis, atque
adeo superbis hostibus, felici rerum euentu auertendis, nisi me patrius amor
fallit, cumulate satisfacturum spero & confido. Neque vos id mihi denega-
turos, sed vestra sponte oblaturus existimo, quod iure debere videmini: & tum
me multorum meorum erga vos beneficiorum vberimum fructum percepis-
se arbitror, quum non solum non indigno desiderio huic meo; sed etiam
quod vobis vsui ornametoque sit futurum, vestris suffragiis votisque firman-
do, prout vestri erit muneris & officii; & mihi de vobis sperare fas est, abunde at-
que oportune occurretis. Hæc atque talia dicentem, magno silentio & assensu
cæteri audiuerunt.

Palatinus tamen veniam loquendi potestatemque precatus, paucis ver- *Palatini re-
sponsio ad
eamdem.*
bis intercessit, ac percursis in se & plures alios eius benefactis, se continere non
posse retulit, quin pauca non contendendi gratia, à quo longe abesse velit, sed pro
officii sui prærogatiua, tuendæ communis libertatis in medium adferat; & qui-
dem se inficias non ire, quin successio regni liberos eius respiciat, quos tres o-
mnibus naturæ dotibus, ac rara virtute excellentes habet: neque id in dubium
reuocari posse: sic tamen vt penes publica Nobilitatis suffragia liberæ electio-
nis ius & arbitrium sit: quem ex tribus principem sibi deligendum putet. Ma-
20 riæ sponsum Sigismundum, ante aliquot annos publicis votis electum prius,
quam diademate ornaretur, satis constare: in Ludouico autem inaugurando
& coronando, quod vnicus esset, nullam oriri potuisse quæstionis difficul-
tatem.

Verum nunc quem inter tres principem velint, non ad priuatum senatus
iudicium, sed publica comitiorum vota pertinere, ne vetera electionis iura mi-
nuantur, aut violentur. Proinde donec ipse, superis bene iuuantibus, super-
stes sit, se & Nobilitatem, cuius animos haberet exploratos, alium ab ipso re-
gem, quem iam triginta quinque annis, liberalitatis, fortitudinis, lenitatis cle-
mentiaque nomine venerati sunt, ac fide & obsequio coluerunt, nequaquam
30 desiderare: ipso, quod DEVS Opt. Max. longissime differat, satis concedente,
frequens regni concilium deliberaturum, cui nam regnum sit deferendum. Se
hæc, quæ animo volutabat, & quæ suapte conscientia reticere non poterat, pro
libertate publica retulisse; ita tamen vt & nunc, & quouis tempore, nec ipsius
vt optimi clementissimique regis, nec Maximiliani principis destinatis sit aduer-
saturus, quum nihil plane sit tam magnificum, & in excelsis positum, quod ma-
gnanimitati virtutibusque eorum, & erga regnum Vngariæ meritis non iure me-
ritoque debeatur.

Hæc à Palatino dicta, præter omnium opinionem, Ferdinandi animum al- *Palatinus in
Ferdinan-
dum filium
propensior
existimatur.*
4 tius penetrarunt. Audiuerat enim ambiguis indiciis, illum contracta bello Ba-
bociensi, cum Ferdinando filio familiaritate, ad illius magis, quam Maximilia-
ni partes inclinare: nec tamen hæc dicere ausum putabat. Itaque non aliud
loquutus, quam ea consilia aliud tempus, aliam occasionem postulare, Sena- *Re i. f. d. a. &
prolata, Se-
natus dimis-
sus est.*
tum dimisit: & iis cæptis in præsens destitit; curasque omnes ad Bohemicæ co-
ronationis festiuitatem conuertit: nec multo post in Bohemiam vna cum li-
beris profectus est. Antequam tamen proficisceretur, legatos ad Concilium,
quod erat à summo Pontifice Pio Quarto in urbem Tridentinam indictum, de-
legit: & Antonium quidem Muglicium Archiepiscopum Pragensem, suo vt *Legati à Cæ-
sare & Hun-
gari ad Con-
cilium Tri-
dentinum
missi.*
50 Pontifice iussi erant, duos ex suorum numero vt mitterent, imperauit: atque ab
iis Iohannes Colosuarinus Chanadiensis, & Andreas Duditijs Tininiensis Epi-
scopi

*Thoma Nada-
sdium Pala-
tini mors,*

*Francisco
filio relicto
nouenne.*

*Marc. Stan-
sitius seruati
Sigethi glo-
ria illustris
mortem obit,*

*Cui Comes
Zrinus suc-
cedit,*

scopi delecti sunt: quorum illi Ferdinandi sumptibus; hi vero pecunia ex col-
legiis cæterorum sacerdotiorum collecta Tridentum discesserunt. Post pro-
fectionem Ferdinandi in Bohemiam, Thomam Nadaſdium Palatinum, pesti-
lens ac repentina febris, indeque subita sequuta mors, odio aut gratiæ eius ex-
emerunt. Nam cum ad arcem Egeruariam animi causa secessisset, Quarto
Nonas Iunias, ætatis vero anno quarto & sexagesimo è viuis excessit, relicto no-
uennæ filio Francisco, qui postea in virum militari virtute præstantem euasit.
Fuit pulchra canitie & viridi senectæ conspicuus, ac vtraque fortuna exercita-
tus, pacis & belli artibus pollens: sed qui tam bonam, quam malam sui recorda-
tionem fama factisque promeruerit. atque ut hoc quoque addam, à multis vlti-
mus Palatinorum habitus; vsque adeo eius extremæ ad Ferdinandum voces, quas
retulimus, animo principis inhæsisse credebantur. Stephanum Mailatum &
Iohannem Zalaium, angustis quidem, sed ingenuis tamen natalibus ortos, ac
postea liberalitate Ferdinandi clarescentes, in fratres adoptauerat: vixitque
cum iis coniunctissime: ita ut arces Fogarassum in Transsilvania, Hustum in
Maramarusio, ac Bersenciam in Simigio à Ferdinando dono acceptas, & alia quæ-
cunque habebat, cum illis communicaret. qui quum Hustum Christophoro
Cauasio regendum dedissent, ac ille omnem circa regionem, ad Poloniae & Mol-
daviae fines latrociniis & rapinis infestam reddidiſſet, iussu Ferdinandi ab An-
drea Bathorio obsessus, erectisque circumcirca castellis, præter Nadaſdi spem²⁰
ad dedicionem compulsus fuit: sicque ii possessione arcis exciderunt. Tertio
post eum mense Marcus quoque Stanſitius, priscae seueritatis disciplinæque vir,
& seruati Sigeti laude clarus, mortem obiit: eique in præfectura Sigetana, Fer-
dinandus Nicolaum Comitem Zrinianum, vltro sese offerentem suffecit; qui
locum illum, tolerata priori obsidione celebrem, præclara postea ibi morte o-
bita longe celeberrimum reddidit; quum per octo & triginta dies acerrimum in-
fensissimarum gentium impetum constantissime perferendo, desperatis po-
stremo auxiliis, haud inultus cecidisset, nec incruentam hostibus
victoriam reliquisset,

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XXI.

VIXDVM Ferdinandus in Bohemiam aduentarat, & ab Augerio legato de induciis octennialibus, quas se ingentibus studiis & assiduo labore impetrasse breuique reportaturum nunciabat, bene sperare iuebatur: ideoque eo læti nuncii gaudio exhilaratus, commodam pacis & ocii parandi occasionem, regnique Bohemici Maximiliano filio de manu tradendi facultatem se nactum existimabat; cum amicorum, ducumque suorum literis, ut sibi prospiceret, & à Io-

Ferdinandus in Bohemiā veniens, per Busbequium de induciis octennialibus fit certior.

Anno 1562.

²⁰ hanne Sigismundo caueret, quem defectione & frequentibus Balassii iniuriis irritatum bellum parare, nec pacem pati posse admonebatur, confisum Turcarum auxiliis, qui iam pridem occultis nunciis, & legationibus sollicitati, nec expectato primi veris initio, in societatem venturi esse crederentur. Propterea Zaio & Balassio, cæterisque præfectis in mandatis dederat, ut quamquam illum induciarum legibus, sic volente Sulymano, comprehensum, earum iura & fœdera nequaquam violaturum existimaret; tamen recte prouisis confiniorum rationibus curarent, ne ab illo imparati offenderentur, neue detrimentum aliquod respublica pateretur. Interea Mehemetes vnus ex Chaussiis, quibus nunciis & legatis Turcarum principes uti solent, cum literis Sulymani Pragam venit, qui-

Ioan. Sigismundi motiones.

³⁰ bus expostulabat auxilia contra Alexandrum Moldauum beneficiarium suum Despotæ data, & Nicolaum Bathorium, & Melchiorum Balassium à Iohanne Sigismundo, pupillo suo, ingentibus promissis deductos, cum magna dicionis Transsiluanicæ iactura, defecisse: quæ induciis, quas per legatos vrgendo instandoque peteret, nequaquam conuenire assererat. Ad eas literas Ferdinandus, postquam aliquot diebus nuncium detinuisset, respondit, se à Sulymano eiusmodi querelis præoccupari, quæ potius ab se, quam ab illo, iure meritoque fieri possent, neque enim ab ipso auxilia vlla Despotæ concessa: sed milites insciis ducibus & præfectis, spe lucri incitatos sese illi aggregasse: quod etiam ab ipsius militibus fieri soleat: Bathorium vero & Balassium à Transsilua-

Mehemetis Chaussi querela de auxiliis Despotæ p. æstis,

Et de Bathorii ac Balassii defectione,

Quibus breuiter à Ferdinando responsum.

⁴⁰ non minime descuiisse; sed ex errore in viam, & ad pristinum officium vltro reuersos esse; à quo antea armis coacti discessissent. Quo responso quum ille non sine muneribus rediisset: Zaio & Balassius, ad quos de apparatus Transsiluanicis haud dissimilia per exploratores quotidie adferebantur, in oppidum Bathorum conuenerunt, ibique communicato cum Nicolao Bathorio, aliisque ducibus consilio, priores bellum inferre decreuerunt. Itaque arcem Couasonem, annis superioribus à Telequessio dirutam, sed à Petro Macusmano postea restauratam, repentino admoto terrore obsederunt. Qui quum consilii virumque inops, auxiliisque diffusus, quæ è Transsiluania adduci tam cito non possent, nec primis tormentorum ictibus expectatis, necessariam dedicionem fecit, ea lege, ut ipse & milites, relictis rebus & sarcinis, solis accincti gladiis, solaque inferiori veste induti dimitterentur.

Zaio & Balassius Ioan. Sigismundi conatibus prauertentes.

Couasonem arcem occupant.

*Ioan. Sigis-
mundus du-
ctu Bathorii
& Nemethii,*

*Hadadum
arcem Suloc-
co deditio-
ne eripiunt,*

At Iohannes Sigismundus haud grauatim ferens initium belli à Cæsarianis exortum, quo incepta sua apud Sulymanum facilius excusaret, seque bellum non intulisse, sed illatum repulisse dicere posset: copias, quas anteparatas habebat, extemplo in Vngariam mittendas duxit. Quorum imperium, quum ipse, prout volebat, exercere graui oppressus morbo, non posset, Stephano Bathorio Somliano, ac Francisco Nemethio, qui sub arce Serencia, fugatis Bebeco & Peteone, nihil non sibi arrogando, indomitos spiritus gerere videbatur, æquata potestate, commisit: ipse vero ad Monasterium Claudiopoli vicinum, curandæ valetudinis gratia substitit. Paulo antea Georgius Suloccus, egregia virtute iuuenis, vidua Balthasaris Iachcii in coniugem ducta, arcem Hadadum, quæ ad ius priuigni eiusdem nominis pertinebat, matrimonii nomine occupauerat, ac hortante Balassio à Transsiluanis ad partes Cæsaris transferat. Eum Nemethius & Somlianus, vti recentis transfugii reum, ante omnia alia armis adoriri atque vlcisci statuerunt. Itaque quum ad illud tempus, quo à carnibus abstinemus, quodque à Christianis veteri nomine Quadragesimale ieiunium vocatur, cum exercitu sub arcem peruenissent: castra non procul ab ea metati sunt, ac constitutis eadem nocte vineis & aggeribus, tormenta promouerunt, ac duabus è partibus arcem verberari iusserunt. Cuius muri vetustate, & eorum qui obtinebant incuria debiles, quum pilarum ictus nequaquam perferre possent, Suloccus non multo tempore tolerata obsidione, arcem dedit, quem cum omnibus rebus & suppellectili arce excedentem Sacmarium ire permiserunt. At Zaius & Balassius, quamquam arce tam celeriter amissa non parum animo perturbarentur: ne tamen hostes, quorum vires, Iohanne Sigismundo nouos subinde milites submittente, indies crescere intelligebant, ad Sacmarium aut Vardam oppugnandam ferrentur, castra promouere, & Tibiscum transicere ceperunt.

*Copia à Zai-
o & Balassio
contracta ad
hostium ca-
stra pergunt.*

Conuenerant ad illa iussu Ferdinandi copiae Nobilitatis haud contemnendæ, & Gabriel Perenius ducentos equites, totidemque pedites, duce Nicolao Heneio adiunxerat. Nicolaus Bathorius totidem milites expeditos miserat, quibus Ladislaus Siculus præerat. Dominicus autem Dobo, Gaspar Drasco-uitius, Sigismundus Senicius, Stephanus Vardanus, multique alii, certas equitum & cohortium manus suis stipendiis adduxerant: ita vt omnium numerus, ad quinquies mille milites constituere existimaretur. Quum fama aduentantis Cæsariani exercitus Hadadum in hostium castra allata esset, Somlianus & Nemethius, quibus à Iohanne Sigismundo iniunctum erat, ne de pugna committenda quicquam pensi haberent, sed se ad summam rerum ferro decernendam expectarent, ipseque temperata valetudine nullam veniendi moram interiecturus esset, castra sua ad mænia arcis contrahenda, fossaque communienda existimauerant, vt ea tormentis maioribus ex illa tueri possent, nec ipsi inuiti ad pugnam pertaherentur. Verum quum Cæsariani in conspectum se dedissent, Nemethius siue oblitus mandatorum, quæ de vitanda prælii fortuna acceperat, siue nimia arrogantia & hostis contemptione raptus, absque Somliani consensu, suos tubis timpanisque excitatos castris educere, & ad ineundam pugnam instruere cepit.

*Nemethius,
inuitum Som-
liano, se ad
prælium ac-
cingit.*

Somlianus quoque collegæ temeritati, alieno eo importunoque tempore nequaquam refragandum arbitratus, attolli sua signa iubet, & castris egreditur: ac Christophoro Queresturio, & Thomæ Albano, quos circa se habebat, periclitemur, inquit, prælii aleam, quando ita collegæ meo videtur, vt stolido potius arrogantis animi impetu, quam recta ratione dimicandum putet: ne ignauia, aut cessationis arguamur: sed vereor, ne hodie eas, quas meremur, infastæ audaciæ pænas luamus. Quibus dictis, Albano in castris relicto, cæteris qui

qui egressi se cunctantem præstolabantur; sequi cæpit: nec contineri potuit, quin Nemethio obequitanti, aciemque instruenti eadem repetendo obiiceret. Erat prope castra riuulus, aquationi percommodus, partim profundioribus ripis, partim ita ut facile transiri posset, castigatis. Eum quum transiissent, lato in planicie circuitu capto, non procul à via publica, explicatis vexillis, tubisque & tympanis sonantibus, Cæsarianos expectare constituunt. Zaius & Balassius, expedito, quamquam minore militum numero, pugnae cupidi, primo lentis passibus in hostem ferri cepere: postea ubi propius ventum est, milites in oblongam densamque aciem componunt, ita ut extrema utrinque cornua valido equitatu firmarentur, ac huic Nicolaus Heneius & Ladislaus Siculus, ^{Cæsariani acie instru-} illi ^{ta,} vero Matthias Sennieffius & Franciscus Zalaius clari turmarum ductores præessent: & Zaius cum prætorianis & regio vexillo mediam aciem tueretur: Balassius vero exercitum obequitans nullo certo loco consisteret. Ibi paucis verbis milites alloquuntur, nec hostem numero tantum tumidum & ferocem, sed non vi ne robore, aut disciplina validum, acri illato impetu, inuadendum proculcandumque dubitent: eos non ita pridem ab aratris & rure in militiam vi adactos conscriptosque; ideoque rudes imbellesque esse, hanc diem, hanc aciem fore, quæ præmium laborum simul & finem, quietemque sint allaturæ.

Quibus verbis & aliis talibus Balassius tanta vincendi spe suos accenderat, ut milites eo duce nihil sibi aduersi euenturum timerent, seque iam vicisse clamitarent. Tum vero ipse, admonito Zaio, ut cum exercitu se præeuntem citatiore gradu subsequeretur, accepta secum equitum ala, & filio Boldisio alterum & vigesimum ætatis annum agitante, compellatoque eo, ut prima militiæ rudimenta haud degeneri animo capefferet, & hostem fortiter ferire disceret, hostium antecursores adoritur. Inter quos quum Stephanus Thrax, Gasparis Bequeffii, egregiæ virtutis & fortitudinis eques, sublata hasta, in aduersos Balassii equites irrupisset, perfractaque ea certaminis initium fecisset: tum magnus clamor attollitur, sclopetorumque & falconum fragore omnia complentur.

Cæsariani, Balassio manu voceque & exemplo eos cohortante, & Zaio gradum acrius inferente, mediam peditum aciem repellunt, ac prosternunt: cadentibusque eorum signiferis, tota peditatus acies, quæ è rudibus ut plurimum Saxonum & Valachorum cohortibus constabat, in fugam vertitur: illi perterritis & fugientibus insistendum rati, plurimos ex eis interficiunt; & simul equites inuadunt, qui visa cohortium consternatione & fuga, quum se peditatu nudatos conspicerent, & ab hostibus acri virium pondere incumbentibus pugnacissimi quique sternerentur, vrgeri primo acrius, impellique, mox cum magna cæde conuerti in effusam fugam capere; nec duce Nemethio amplius vim sustinere auso. Tum vero semel turbatae atque in fugam versa acies, nec à Somliano, nec à ducibus cæteris reparari denuo, retinerique potuere: ita occisis, qui resistebant, strata vexilla atque capta sunt; & postremo omnes, quisque potuit, dissolutis ordinibus effuse & incondite profugerunt. In eo prælio Boldisius hastam in aduerso hostis pectore, non sine singulari patris lætitia, perfregit; eductoque confestim gladio cæteris pugnantibus se immiscuit. Nemethius; qui paulo ante iactabundus certam sibi victoriam temere promittebat, funesque sericeos ad id paratos proferebat, quibus duos leuiros Balassios, patrem & filium (nam in matrimonio filiam Emerici Balassii habebat) se connexurum minabatur, rebus desperatis aufugiens, non prius destitit, quam ad Sentiogum protento cursu perueniret. Somlianus cum frustra reparare aciem esset conatus, sæpe incusata collegæ temeritate, seque haud falsum vatem aduersi

Cæsariani
acie instru-
ta,

Hostes fortè
animo aggre-
diuntur.

Mediam pe-
ditum aciem
pellunt, ster-
nunt, reli-
quamque su-
gant,

Quo viso, et
iam equites
confestim
diffugiunt.

Nemethii
etatio & fu-
ga.

Magnus captiuorum numerus,

Castra hostium inuasa & direpta.

Hadadum arx Caesariensis dedita.

Ioan. Sigismundus hac clade percussus fugam in Poloniam cogitat,

Sed à Christophoro Bathorio persuasus resistit,

euentus fuisse dictitans, postremus cum Christophoro Quereſturio in tutum euasit. Cæsariani equites integri, paucissimis è suorum numero desideratis, fugientem hostem ad multam noctem persequuti sunt: & Nicolaum Telegdinum, ac Paulum Chaquium, nobili summoque loco natos, ac Benedictum Bornemissam è mercatore militem, & deinde equitum ductorem nuper factum, è fuga retraxerunt: duoque illi persoluta Balassio & Zaio haud mediocri summa pecuniæ, dimissi sunt: Paulus vero Chaquius meliorem nactus condicionem fortunamque, ducta in coniugem Zaii filia, libertatem obtinuit, ac paulo post celebratis nuptiis domum reuersus est. Gregariorum militum captiuorum magnus fuit numerus: adeo vt Saxones, Siculi, & Valachi, quattuor millium hominum summam impleuisse existimarentur. qui tamen omnes, à victoribus, ademptis tantummodo armis, sine precio, dimissi fuere, quum de com meatu tantæ alendæ multitudini nequaquam commode prouideri posset, cuius inopia ob viarum & conuectionis difficultates iam laborari cæptum erat. Eodem impetu castra hostium capta atque direpta sunt: magnusque equorum, currum & impedimentorum numerus, tormenta currulia XXIIII. cum apparatibus, & iumentorum iugis, ac signa LII. in manus & potestatem victorum deuenire: ita vt videre esset passim tentoria, vestibus, pecunia, ac vario preciosioris supellectilis genere referta; pocula item argentea ad abacum exposita, diuersa musica instrumenta, magnam vini copiam, lebetes diuersorum obsoniorum plenos ad ignem feruescentes; nonnullis vero in tabernaculis cibos iam mensis illatos: sic vt non in castra & bellum, sed ad conuiuia & nuptiales epulas confluisse censeretur: quæ à victoribus totam fere diem pugnando & laborando fatigatis & famescantibus, non sine iocis militarique lætitia consumpta fuerunt. Pugnatum est die Mercurii, qui in dimidiam Quadragesimalis abstinentiæ partem incidere solet: sed nusquam ætate nostra bellis ciuilibus vllæ copię fædiore euentu confligere: nec minore victoris incommodo superatæ sunt. Nemeſius quoque multos postea laudis, dignitatisque suæ obrectatores habuit; ita vt elatos, quos sibi prospero Serenciani prælii exitu arrogauerat spiritus, hoc ictus infortunio, deposuisse censeretur: adeo supra omnem humani ingenii captum, fortuna in bello inconsulti impetus & temeritatis præclara castigatrix esse solet. Nocte quæ sequuta est, Cæsariani in hostium tabernaculis quieuerunt; & arx ab iis, qui intus erant, ad Zaii victoris arbitrium ultro dedita est: quos tamen ille ciuili humanitate omnes in patriam incolumes remisit: arcemque tuendam fidei & industriæ Matthiæ Seniesſii fortissimi viri demandauit.

Ad huius cladis, temeritate ducis acceptæ famam, tantus terror Iohanni Sigismundo repente illatus est; vt suadentibus Nisouio & Polonis, ac Chaquio imprimis, de deferenda Transsilvania cogitaret, & cōuasatis rebus omnibus, in Poloniam ad auunculum regem confugiendum putaret: nisi à Christophoro Bathorio, ne desperatis remediis, salutem fortunæque suas, præſenti periculo exponeret, retentus fuisset, qui nequaquam defuturos consilio, & egregia erga eum bene merendi voluntate Polonos referebat: domi superesse vires, pecuniam, copias, vrbes liberas: foris Turcarum auxilia, si petantur, propediem aduentura: resumendum animum, & aduersus dubia improspera que fortius enitendum: Deum quoque Opt. Max. interea occasionem & salubria rebus gerendis tuendæque libertati consilia administraturum. His atque talibus rationibus aliquantum recreatus, & quod intelligeret esse complures, qui gazam in exteras gentes abducendam minime passuri esse dicerentur, obtemperauit; tanta tamen anxii animi sollicitudine, metuque; vt si Cæsariani propius accessissent; institutæ in Poloniam fugæ præsidio sibi consulturus esse crederetur. Interea ad Budensem præſe-

præfectum, cui Ibraimo iuniori, ad differentiam eius, qui Byzantii purpurato-
 rum princeps fuerat, nomen inditum postea perpetuo fuit, celerrimos nuncios
 cum muneribus mittit; & nisi maturam opem ferat, se cum hostibus vel inui-
 tum pacisci debere nunciat: atque is laboranti auxilia adferre, ac suos exhiber-
 nis sine mora euocandos esse constituit. At Cæsariani duces onusti spoliis, ac
 opima præda, & ingentis pretii manubiis, ad oppidum Ouarium Sacmario pro-
 pinquum, contenderunt, ibique communi voluntate ea per auctiorem sub ha-
 sta diuendenda, collectamque inde pecuniam, per militum capita de more di-
 stribuendam deliberarunt; delectusque est Valentinus Banffius Thallocianus,
 10 celebris alæ equestris ductor, qui vendendis rebus, & seruandis rationibus, præ-
 esset. Iamque ingens collecta erat pecuniæ vis, concurrentibus vndiquaque
 emptoribus, qui equos aut arma, aut tabernacula, siue aliam militarem supelle-
 ctilem licitabantur; ita vt summa eius omnis, centum millium aureorum nu-
 mum numerum excedere diceretur; quum ab exploratoribus certo allatum
 est, Turcas ad campos Racosianos, Pesto, Budæque vicinos, magnis itineribus
 agminatim conuenire, Budensem præfectum promotis ex vrbe tormentis ca-
 stra ibi metatum esse; breuique aduersus eos cum exercitu venturum, vt Trans-
 siluanos auxiliis adiutos, ad restauranda maioris belli consilia incitaret. Quibus
 vulgatis rumoribus, Cæsariani duces Ouario discedentes, Sacmarium sese reci-
 20 pere, ac si tempus, & rerum conditiones paterentur, reliquum auctiõis quod
 supererat, isthic perficere decreuerunt; aut si Turcæ interim imminerent, vt ibi
 tanquam tutiore loco sese tuerentur. Ferdinandum quoque de his hostium mo-
 tibus certiore reddiderunt. qui octo signa peditum Germanorum, ducibus
 Iacobo Rauingerio, & Bartholomæo Panouitio in supplementum legionum
 30 conduci, ac Cassouiam primo quoque tempore ire iussit. Sed dum ii Tirnauia
 recensentur, dum eis arma, sclopeti, idque genus res necessariæ distribuuntur,
 Ibraimus motis Buda castris, Sacmarium versus proficisci cepit; deque suo ad-
 uentu Iohannem Sigismundum certiore reddidit; admonitum, vt copias pa-
 rare, & subministrandi commeatus curam habere non prætermitteret. Dedit
 etiam in mandatis Malcocio Temesuarii præfecto, vt ad certum diem secum ad
 Debrecenium coniungere suas copias maturaret. Cæsarianis multa deerant,
 quæ ad sustinendum tantum belli terrorem necessaria fore videbantur. Nam &
 tormentis, nisi aliquot minoribus, quæ ad campestres potius vsus, quam tole-
 randæ obsidioni aptiora erant, & puluere præsertim sulphureo, quodque ca-
 put erat, rebus ad victum idoneis destituebantur. Nihilo tamen minus, cohor-
 tante Balassio, reparatis munitionibus, ac propugnaculis vallo & aggere firmatis,
 aduentum hostium expectare constituerunt. Sacmarium & Nemethium, inter-
 fluente Samosio, clari nominis oppida sunt: qui amnis è Transsiluania Alpibus
 duplici alueo oritur.

Et Ibraimi
 Budensis au-
 xilia inuocat
 & obtinet.

Nostri præ-
 da diuenden-
 da intentis.

Ferdinandus
 octo peditum
 Germano-
 rum signa
 conscribit.

Cæsariani
 hostium ad-
 uentum ex-
 pectant.

Sacmarium
 & Neme-
 thium, inter
 fluente Sa-
 mosio, disci-
 ta.

Samosii fl.
 origo.

Malcocius
 Temesua-
 riensis Bu-
 densi se con-
 iungit.

40 Nam minoris Samosii origo est supra arcem Gialu, qui secundum Claudio-
 polim fluit, versus Dees, Ciuitatem, salis fodinis claram, ibique maiori Samosio
 coniungitur: nec multo post Lapeffo flumine in alueum recepto auctus, & apud
 Sacmarium in duos alueos, siue ramos insula facta diuiditur: ac deinde ad pa-
 gum Samossegum, inter Echedum & Vardam Tibisco miscetur. In ea Insula op-
 pidum Sacmarium situm est, & in oppido castellum à Bathorius Somlianis, ad
 quorum olim iura dicionemque spectabat, è materia exædificatum. Itaque
 quum Malcocius è Temesuario profectus, se Budensi coniunxisset, adductis se-
 cum tormentis, quæ magis velitationi & pugnis campestribus, quam diruendis
 muris erant idonea, Sacmarium venere; Et quum aliquot turmæ oppido exiis-
 50 sent, pari fortuna, paucis vtrinque cadentibus dimicatum est. Iam aliquot dies
 Turcæ in oppugnatione hæsisse videbantur, quum ingenti spirante Austro op-

*Turcis in Sac-
marii oppu-
gnatione ha-
rentibus.*

*& Neme-
thum suc-
cendentibus.*

*Sacmarium,
ingenti spi-
rante auctro,
eodem igne
corruptum
conflagrauit.*

*Qua occasio-
ne Turci vsi,
munitiones
nostras ador-
ti, repellun-
tur.*

pidum Nemethium succenderunt: quod quum è materia constaret, exem-
plo totum concrematum est: ventisque ardentium straminum manipulos, ac
scandularum fragmina vltra flumen rapientibus, Sacmarii quoque tectorum
fastigia subito concepto igne ardere ceperunt. Adiuuante deinde ventorum
turbine, flatuque sæuissimo, non solum tecta & domus, sed etiam stabula, &
horrea, quæ procul domibus erant, & in quibus milites cum equis & impedi-
mentis ac castrensi suppellectili per hospitia distributi erant, puncto temporis
conflagrarunt: militibus & turba ciuium nullam opem ferre valentibus. Nam
eodem tempore Turcæ occasione rei gerendæ nacta, audendum rati, magnis
sublatis clamoribus, per pontem, quem nostri supra minorem Samosii alueum
tumultuario opere struxerant, munitiones ac propugnacula aggredi: ac foris
quoque ignes, quos artificio parauerant, ad augendum terrorem in stationes
militum iaculari non cessabant: sicque fiebat; vt sæda vbique omnium con-
sternatione, ac tumultu, equis etiam, fumo, & flammis præcluso spiritu, inte-
reuntibus, partim hinc inde per urbem, discurrentibus, milites dissipatis ordi-
nibus, & neglecto præfectorum imperio suis rebus custodiendis intenti esse co-
gerentur.

*Miserabilis
incendii cla-
des.*

Manubiæ etiam & spolia, quum terribilis furentium flammarum rapiditas
nulla mortalium ope arceri posset, corruentibus itidem ædificiis, in quæ ser-
uabantur, momento temporis, miserabili strage, & incredibili miserorum mi-
litum damno absumpta fuerunt. Pecunia vero, quæ ex auctione à licitatori-
bus & emptoribus collecta erat, vi ignis tota liquefacta est. Postremo repulsis,
quantum in ea rerum confusione & perturbatione fieri poterat, magno labo-
re hostibus & igne nonnihil residente, Hamsabegus ille, clandestinus arcium
expugnator, qui tunc Strigonio præerat, ab Zaiò colloquium petiuit; à quo
quum plerique eum dehortarentur, ipse tamen sumpta ala equitum vrbe egres-
sus, illum admisit in colloquium: nec tamen quicquam præter contentiones
inuicem attulere, quibus vafer & impudens Turca Sacmarium postulare;
Zaius negare, & recentium induciarum pacta obiiicere: ita vt ambo mu-
tuos sermones exacuendo, altercandoque nullum operæ precium fecisse vi-
derentur.

*Turca Rosa-
liam aggressi,*

*à Gemesio &
Cataio re-
pressi,*

Dirempto colloquio, Turcæ nostris incumbendum rati, frumentarias con-
uersiones tam terra, quam flumine, missis hinc inde excursoribus, prohibere,
& pabulatores nostrorum intercipere contenderunt. Ab iis redeuntibus in-
tellectum est, magnam hominum multitudinem cum vxoribus & liberis, ac
substantia omni, ad Rosaliam, quæ erat munitio procerum cognomento Cu-
norum, duobus ab vrbe miliaribus distans, se tutandi sui causa contulisse. Ita-
que Budensis extemplo mille equites, totidemque pedites è castris selectos eo
ire locumque capere iubet. Sed prius quam Turcæ eo peruenissent, non sine
summa eorum, qui inclusi erant, felicitate, Franciscus Cataius, & alter Franciscus
Gemisius, militares fortesque viri, cum centum sexaginta equitibus Agria pro-
fecti Rosaliam intrauerant, eo animo vt Turcas castris exeuntes, ac aquationi &
lignationi intentos infestarent.

Itaque quum Turcæ obtruncatis iis, quos forte obuios habuerant, muni-
tionem inuasissent, ii qui intus erant, Agriensium militum ope freti, & ab il-
lis pro disciplina, solitaque virtute rem gerentibus adiuti, impetum eorum
fortiter exceperunt, & aliquantum etiam represserunt. Sed quum equites
quoque equis descendentes, pari cum peditibus robore & vi, partim vallum
conscendere, partim securibus & dolabris delicere niterentur: res erat in
summum adducta periculum, ni Cataius & Gemisius oportuno consilio, per
ultam portulam, cohortem peditum Thoma Baxaio duce emisissent, qui
subla-

sublato clamore in Turcas prosterrendo vallo intentos repente irruerunt, ac magna edita strage perterritos pedem referre coegerunt. Ex ædita etiam arcis ^{Pedem referunt.} turri, falconum & crassiorum sclopetorum pilis in eisdem contortis, plurimi ex hostibus occubuerunt: ita ut amplius ducentis obtruncati fuisse dicerentur. quorum capita quum Agrienses præacutis longuriis infixæ pro vallis summitate spectanda posuissent, Turcæ receptui cecidere, & re infecta in castra reuersi sunt. Interea Balassius & Zaius, quum ad summam pulueris tormentarii inopiam re- ^{Pulueris sulphurei inopia pressi, Casariani, illius copiam à Siculo sibi submittere petunt.} ducti essent, ad Antonium Siculum, qui obsessio iam Sacmario, paulo ante è Mol- dauica victoria redierat, & ad Echedum copias, quibus obsessis opem ferret, summa celeritate parabat, literas & nuncios misere, quibus eum hortabantur, ut trecentos pedites è selectissimis sine mora deligeret, singulisque certum pondus sulphurei pulueris, sacculis è corio factis insutum daret, ac ad intempestæ noctis tempus Sacmarium adducere maturaret. quibus in oppidum recipiendis ipse & Balassius obuiam essent occursuri. Cum tempus Antonio constitutum aduentaret, ipsi cum omnibus copiis, per pontem, quem biduo ante Zaius construxerat, ut pabulatoribus, & quos emissurus erat, excursoribus, expeditum iter esset, relicto in arce combustoque oppido satis valido militum præsidio, summo silentio egrediuntur. Vixdum in aduersam ripam & extremam Nemethii partem erat peruentum, quum à tergo repente ingens clamor ab hostibus æque ac nostris sublatus exoritur: sclopetorumque & falconum fragore & strepitu omnia complentur.

Cæsariani, id quod erat, rati, hostes in oppidum irrupisse, subito reflexis ^{Hostes in oppidum irrumpunt.} equorum habenis redire incipiunt: primusque cum sua turma Forgacius, qui ab euntium terga clauferat, cæteros cohortatus, subditis equo calcaribus, ad tutandum propugnaculum, quod hostes summa vi oppugnabant, recurrit. Forte substiterat in contubernio Dominicus Dobo, quod eo die pedum dolore vexari cepisset. is quum hostes tenebris tectos per pontem à Zaiio constructum, in oppidum summa ope euasisse conspexisset, qua parte nullum vallum, sed ramosis & proceris arborum truncis aditus præseptus erat, consensu celeriter equo cum suis procurrerat, ac cum hoste, iam signum in summa valli parte vibrante fortiter conferta manu dimicabat: quum superueniente Forgacio pugna redintegratur; signifero occumbenti hostile vexillum à nostris eripitur, & hostibus maiori ex parte cæsis, partim captis, cæteri detruduntur. Sed quum repetere certamen conarentur; mox Forgacius cohortem militum Germanorum ab sua statione, quæ proxima erat, acciri iubet. Ea manus, quod è peritis sclopetariis constaret, magnæ nostris pugnantibus adiumento fuit; quum enim hostes glandibus icti atque occisi sternerentur, fugam capeßere, & palantes per eundem pontem, quo venerant, sese recipere coacti fuere. Magna eo in certamine laus Dobonis & virtus fuit. nisi enim ipse oportu- ^{Sed Dobonis & Forgacii virtute expulsi cedunt.} nam munitioni opem ferre maturasset, donec Forgacius & alii ex Nemethio, angustiore pontis via, ac cunctantius, quam necessitas postulabat, adcurrissent, magna hostibus capiendi oppidi erat oblata occasio. Eodem etiam temporis momento Balassius & Zaius, inculato Antonio, qui ad statutam horam nec pedites adduxisset, nec puluerem tormentarium subministrasset, citatis equis ad stationes & propugnacula reuersi, magnum ad repellendos hostes momentum attulerunt.

His difficultatibus circumuenti Cæsariani, à Balassio magnis precibus con- ^{Balassius ad Ant. Siculum pulueris expeditiendi causa oppido egreditur.} tenderunt, ut oppido egrederetur, deque puluere sulphureo curando, & adducendis auxiliis, quæ ab Antonio Siculo ad Echedum collecta erant, omnem diligentiam & solertiam adhiberet. Quocirca ipse nauicula piscatoria nocte digressus, per notos tramites Echedum peruenit. Eo iam Antonius ad quinque hominum millia

contraxerat; quibus Ladislaus Querecenius Giulæ præfectus, quingentos equites duce Martino Siculo addiderat. cum quibus valida Turcarum manus è castris ab Ibraimo Budensi speculatum missa, magnum biduo ante Balassii aduentum certamen conseruerat: in quo præter nonnullos alios Christophorus Castellanus, nobili & antiquo genere ortus, quod absque galea prodierat, graui caput ictus vulnere cecidit. & Antonio ipsi capitis tegumentum multis gruum & ardearum pennis conspicuum, hostilis hastæ cuspide, non sine graui eius periculo ablatum est; in quo literas proxime à Ferdinando acceptas de cogendis copiis condiderat. Dum hæc ad Sacmarium atque Echedum geruntur, Iohannes Balassius Zolii veteris, & Montanarum urbium præfectus, ut fratrem Melchiorem Sacmarii inclusum, aliquo auxilio iuuaret, hostesque ab obsidione auerteret, coactis tumultuariis copiis, atque accitis variorum locorum præsidariis, Secenum, quod ab Mahmute Iahiole custodiebatur, obsidione cingere decreuit. Is eo tempore in castris sub Sacmario aberat, sed Seceni Sasuarem alumnum legatumque suum reliquerat. Iohannes igitur fratri & Sacmario opitulaturus, sacro die, quo Christi Dei, mortis & inferorum victoris Resurrectio celebratur, promotis copiis arcem obsedit. Habebat peditum quatuor ferme millia, qui omnes erant sclopetarii, inter quos metallorum fossores habebantur exercitatissimi, quorum opera egerendis cuniculis, ac subuertendis ab imo arcis fundamentis uti posse censebatur. Equites ad millenarium numerum accedebant. Nam Stephanus Dobo è Leua suos, duce Stephano Soso, adiunxerat, ac Iohannes Crusitius, Thomas Palffius, Gaspar Chutius è Corpona singulas centurias adduxerant. Gabriel Docius, & Georgius Fancius è Bosoco, nauandæ operæ cupidi, suis stipendiis conductas turmas habebant. Voluntariorum quoque manus accesserat, haud contemnenda, qui Balassio gratificaturi sese tanto quanto quisque poterat numero aggregauerant. Ipse duobus tantum falconibus mediocris magnitudinis adductis arcem quatere cæpit, quod ea nec loci natura, neque arte munita esset, & Mahmutes præfectus, cum maiore præsidii parte abesset, Sasuares vero domi relictus, non admodum efficaci ingenio, nec manu promptus haberetur.

Sed quum propugnatores Turcæ, quamquam pauci, fortiter sese tuerentur, parum ictibus tormentorum proficiebatur. Et fossores ultro operam offerebant, si Balassio videretur, se actis in ima parte scrobibus, coniectoque puluere, arcem euersuros. Sed incertum quibus de causis, ipse eius rei consilia in aliud tempus differenda duxit. Interea Bessires quidam equitum decurio, quem ipsi Odabassam vocant, vnico tantum comitatus socio, ad Hasanam Fileci præfectum, cui Prodouitio cognomen erat, ab Sasuare mittitur, ac ab eo, qui solus præfectorum domi erat relictus, magnis precibus auxilia postulantur. Contra Stephanus quoque Zoltaius Agriæ præfectus Balassio petenti centum equites, quos Demetrius Mathiusius ductabat, totidemque pedites subsidio misit. Sed & Bebecus cum mille vtriusque ordinis militibus egregie instructis, in itinere erat, & duo tormenta maiora quinquagenis bouum iugis trahebat, præmiseratque nuncios, à quibus Balassius de suo itinere certior redderetur. Verum Hasanes omnem rei bene gerendæ occasionem in celeritate positam esse arbitratus, prius quam Bebecus se cum illo coniungere posset, Sasuari laboranti opem ferre constituit. Itaque octingentos equites, solitum & ordinarium Fileci militare præsidium educit, & relictis omnibus impedimentis, quo expeditius & celerius iret, Secenum versus iter intendit, non rei iusta pugna cum Balassio decernendæ causa, sed ut minutiore dimicatione velitando, obsessos relictæ hostibus arce educere posset.

Fortè eodem momento temporis, diuerso tamen itinere Agrienses in castra Balassii

Balassii peruenerunt, quo Hasanes cum suis se in conspectum dedit: tantaq; fuit Turcarum & Hasanis velocitas, tanta irrumpendi vis, vt Balassiani vix tempus habuerint, quo ordines componere, ac instructa acie hostibus obuiam progredi potuissent. Igitur ad primum impetum, peditatus nulla defendendi sui cura, prius quam sclopetos in hostem displosissent, fædissime profugit, initio trepidationis & fugæ, à cohortibus in valle Semniciansa conscriptis facto; quamquam Balassius & summæ virtutis centuriones deterrendo castigandoq; ne tantum dedecus admitterent, conuersos in fugam retentare conarentur, & constantissime in prima acie depugnarent. Fugato peditatu, cuius magna pars inter fugiendum cæsa, protritaque est, quum equites nudati eorum præsidii pugnam remisissent, ac fugam circumspectarent, Turcæ acriori illato impetu eos inuadunt & prosternunt: signa capiuntur ac tota equestris acies in fugam vertitur. Crusitius cum in aggeribus ad tormenta versaretur, nec, hostium celeritate præuentus, equum conscendere potuisset, ab equitibus capitur. Eo capto cæteri turpissima fuga sese proripiunt: fit promiscua passim omnium cædes. Andreæ Chutorio cadenti caput præciditur. Palssius & Chutius, ac Sosus circumuenti ab hostibus, quum effugere nequaquam possent, sese dedunt. Fancius labente, inter cadauera, quo vehebatur, equo alium fessore vacuum intercipit, & in eum celeriter insiliens euadit. Docium paludamento abiecto, & agresti lacerna sumpta pedibus euasisse, ac post multas, per siluas & montes, errorum ambages, ad suos reuersum esse satis conitat. Demetrius Mathiusius in Hippolum fluuium simul cum equo insiluit, ac ob impeditas ripas, quum enatare non posset, & hostes vndique incumberent, ibidem interiit. Sebastianum Tarianum, magnæ virtutis centurionem, dum suos fugientes retentare conatur, hostes multis cæsim, punctimque confossum vulneribus pro mortuo reliquere, ac spoliauere; isque postea nocte intempesta nudus per notos calles reptando potius quam ambulando in tutum peruenit. Cæterum Balassius cum diu multumque vt suos à fuga retentaret, frustra laborasset, ac cum Bessire congressus, singulariter certasset, postremo à fortuna & à suis desertus, accepto etiam in sinistra manu, qua frenum regebat, vulnere, in tutum se recepit. Castra capta & direpta. Cæsorum capita DCL. relata; sed quæ gregariorum militum ac agrestium maiori ex parte essent. Captiui haud pauciores, sed maioris precii ac dignitatis pleriq;. Fuit memorabilis Turcarum pro sua paucitate victoria; ita vt res haud minore hic quoque ignauia, ac fædi dedecoris labe gesta esse videatur, quam quali nuper à Transsiluanis ad Hadadum gestam esse retulimus. Crusitius & Emericus Couarius eius legatus, ac Thomas Lithuanus Balassii tubicen, cum aliquot aliis captiuis, ac omnibus signis militaribus Byzantium ducti, Sulimanoque in testificationem victoriæ dono dati fuere: Bebecus eodem quo venerat itinere reductis tormentis reuersus est. Et copiæ Nicolai Olahi antistitis Strigoniensis Georgio Gicio duce, cum in oppido Batho cladem audiissent, Corponam diuerterunt: eamque præfecto & præsidariis nudatam aliquamdiu defenderunt, ne ab hostibus occuparetur. Sic & Turzonis & Andreæ Bathorii milites, qui ad castra Balassii properabant, audito infelicis pugnae exitu, redierunt. Hanc ad Secenum acceptam cladem, Zrinius Comes, Sighetii præfectus eodem tempore, sed diuersa in parte Pannoniæ hostibus refudit atque reddidit. Nam cum Arslanes eiusdem Mahmuti Iahioglis frater, qui tunc Poseganæ provinciae præerat, ad prohibendas nostrorum, & præsertim Sighetanorum excursions, castellum in Moneslone ultra Drauum flumen extruere cepisset, ad eos qui operi faciundo incumbabant, agrestes, quorum maior pars Thraces è Bosna atq; Illyrico erant, tutandos, ac defendendos, exercitum comparauerat, & castra ibidem ad Draui ripam metatus erat, cuius rei fama quum ad Zrinium perlata esset, communicatis cum Francisco Tahio viro militari, ac multis rebus præclare

Hasan Fili-
ciensis nostros
vehementi
impetu ag-
gressus, cadit.

Nobiles cap-
ti & occisi.

Balassius, ac-
cepto vulnere
se recipit.

Cæsorum &
captorum nu-
merus.

Reliqua copia
audita hac
clade, domum
redeunt.

Comes Zrini-
us hanc acce-
ptam cladem
Turcis reddit.

præclare gestis imprimis claro, apud quem soror eius matrimonio iuncta habebatur, consiliis, Lupoque Pernezio, Babociæ præfecto sibi adscito, occultatis quantum poterat itineribus, Drauum inter Babociam & Tamassiam cum mille equitibus, ac duobus millibus peditum sclopetariorum traiecit, ac recta aduersus hostes proficisci maturauit. Arslanes viso nostrorum aduentu, suas copias, quæ Zrini-
 nianis longe numero & viribus superiores, nec tamen pari virtute erant, castris eductas in ordinem & aciem composuit. Zrinius Tahium præstantissimo equo, quem Cisarum vocabat, insidentem, cum priore agmine, quod quadringentis equitibus constabat, præire iussit: ipse cum subsidiaria acie bipartito diuisa, cui à dextro cornu ipsemet præerat, alterum à Pernezio ductabatur, iustis passibus illud sequutus est. Cum propius ventum esset, & iam copiae utrinque congressuræ, & manum conferturæ essent, Turcæ præter consuetudinem, subita & inopinata formidine perculsi, terga dedere, tanta ignauia, ut nullo facto certamine, nec strictis gladiis turpissime fugerent, ac relictis castris & impedimentis, in diuersum qua quisque poterat, dilaberentur. Arslanes fugiens nostris insequentibus, adeo equum calcaribus incitauit, ut nimio cursu exanimaretur, & alteri degeneri, quem fors obtulerat, impositus ægre seruetur: nostriq; auratis eius ephippiis & apparatu potirentur. Multi hostium in fuga cæsi captiq; Tentoria Arslanis & multa castrensis supellex, cum multis sarcinariis & mulionibus, retia deniq; venatoria, & canes venatici, in nostrorum manus inciderunt, sic ut potius oblectandi eiusmodi ludicris rebus animi, quam belli gerendi causa domo profectus esse censeretur. Zrinius & nostri incruentam adepti victoriam, duo tormenta maiora, ac quatuor falcones, quos ille castello, quod extruere parabat, imponendos adduxerat, cum puluere sulphureo & aliis necessariis Sighetam perducta in armamentario collocauerunt, ac incolumi reducto exercitu, festos, qui aderant, dies, læti transegerunt. At Melchior Balassius, copias, quæ ad Echedum Antonii Siculi opera ac industria paratæ erant, Sacmarium propius adducere, & obsessis opem ferre contendebat. Sed quum hostes æque ac nostri rerum necessariorum inopia premerentur, & pabulum equis deficeret, quod eo veris initio, quicquid erat veteris commeatus reliquum, id omne consumptum esset: nouæque fruges nondum maturuissent, maturo habito consilio, ne tam ab obsessis erumpentibus, quam ab Echedianis intercepti detrimentum acciperent, relictâ Sacmarii obsidione discesserunt. Et Temesuarii præfectus Malcocius facto penes Giulam itinere, à Querenio, & iis qui in eo præsidio erant, leui prælio exceptus est: sic ut eo finito, & fide interposita, utrinque à concurrente militari iuuentute hastæ frangerentur. quo in ludicro pugnae genere, Christophorus Pancratius Gasparis filius, summæ indolis adolescens hastæ cuspide traiectus, altero die è viuis emigravit. Ibraimus quoque, cum domum rediisset, Budæ graui vigente pestilentia correptus, ac è medio sublatus est: suffecto in eius locum Arslane, de quo paulo ante retulimus. Sed & Malcocius, quum è Temesuariensi præfectura Quinqueecclesias esset translatus, morbo & senio confectus, fato suo functus est: & à militibus cilicio indutis, quod magni apud eos doloris signum est, ad Herceguinam vltioris Bosnæ regionem paterno sepulchro illatus. Cæsariani soluta obsidione læti & alacres Echedum venientes, se cum Melchior & Antonio coniunxerunt: ita ut combustis militaribus instrumentis, & equestri apparatu, pars infrenes equos funibus ori insertis regere, & absque sellis & ephippiis insidere, pars semiambugis caudis & crinibus male habitos ad manum ducere, aut pedibus incedere conspicerentur. Hinc demum Balassius Sacmarium reuersus est, & oppido restaurando operam impendit. Zaius vero & alii, ad sua quique loca & stationes redierunt. Digressis ducibus, non multo post dura, infelicique forte intercepto fraude Turcarum Georgio Bebeco, ac sociis, insigne detrimentum accepimus. Quam rem improspere nimis & inauspicato

Arslanes cum suis, nondum commissa pugna, turpi fuga se dat.

Multi hostium in fuga cæsi captique.

Turca & Transylvani à Sacmarii obsidione discedunt.

Ibraimus peste exinguitur.

Arslanes in eius locum subrogatur.

Malcocius Temesuariensis obit. Et à militibus cilicio indutus humatur.

cato gestam, post quam hoc tempore paucis post Secenianam cladem diebus ceciderit, paucis absoluiam. Erat apud Hasanem Predouitium, Fileci præfectum quidam Hussaimus, qui paucis ante annis ad Bebecum transfugiens, Christiana religione initiatus fuerat, eiq; Francisco Turco nomen inditum. Is, ut sunt fluxa & infida plerumq; transfugarum ingenia, rursus ad Turcarum superstitionem redierat, & ab Hasane castelli Sabatcani ad Rimam amnem exædificati præfecturam acceperat; scriptisq; ad Bebecum in occulto literis, se enormis facti sui, atq; transfugii pænitere, & si culpam remitteret, talem viam reperturum significabat, ut intra paucos dies Hasane cum paucis, ad locum quem vellet, deducto, eiq; tradito, facile omnis admissa culpa aboleri posset. Gnarus omnium rerum Hasanes erat, & cuncta consilia ab eo proficiscebantur; sed Bebeco fatali credulitate implicito, neminem eorum arbitrum, præter Deum immortalem, aut conscium esse persuaferat. Igitur cōmunicato cum paucis consilio, qui omnes fere suspectam transfugæ fidem habere, nec plane dolis carere prædicabant, siluam constituit Balogo arcis subiectam, non procul ab Rima amne distitam, ad quam ille Hasanem iniuriæ opportunum deduceret, ac in insidias præcipitatum, capiendum præberet. Ad conditum diem locumq; prior Hasanes venit, & supra eam Turcarum manum, quæ Fileci satis valida erat, & recenti victoria de nostris ad Secenum parta magnam virtutis opinionem acquisierat, aliquot equitum & peditum agmina, Pesto, Buda, Nogrado, aliisque locis acciuit: dispositisq; per idonea loca insidiis, Bebecum paratus expectauit. At ille adscitis in societatem Gaspare Magocio, qui abdicata Giulæ præfectura, in arce Torna nuper emptā habitabat, ac Michaelē Sarcosio, à quo arx Eustachii Feledii Ainasco utcumq; usurpata tenebatur, ac equitibus Iohannis Alaghii à Regocio adiunctis (ipse enim seu vero, seu simulato morbo impeditus non venerat) facto in tempesta nocte itinere, ad siluam quam diximus progressus est. Vbi mox insidiæ patuere, & multa millia Turcarum à fronte, à tergo, à latere, atq; adeo ex omnibus partibus, in Bebecianos acerrimum impetum fecere: ipse quidem & reliqui duces, quod ad egregiorum ducum & fortissimorum militum officium pertineret, suos cohortando, agendoq; & pugnando nihil omisere: sed tanta fuit reliquorum militum subita & improuisa cōsternatio & pauor, ut nemo præter Lupum Viselenium, veteranum equitem, & paucos alios, hastam in aduersi hostis pectore perfregerit; ceteri ad primū hostium conspectum, nullo antea militiæ atq; honoris decorisq; respectu, nulla tuendi heri cura studioq; fædissime terga vertere ceperint, ac nullo imperio retineri à fuga potuerint. Georgius Racocius Bebeci legatus, ac Stephanus Bocrius, & Georgius Hanganus, dum suos fugientes retentare, & Bebeco undiq; ab hostibus circumuento opem ferre conantur, ipsi à Turcarum multitudine circumueniuntur & capiuntur. Multi qui acius pugnando resistebant, obtruncantur. Magocius hasta per aduersum pectus adacta lethaliter faucibus, ac vulnere et in caput accepto, in hostium potestatem incidit. Equus sub Bebeco aliquot hastis transigitur, & cum alterum conscendere non posset, quod ii, qui eos ad manum ducebant turpiter diffugissent. ab Hasane rogatus, ne in se sibi fortunæ repugnaret, & potius vitæ salutiq; consuleret, necessariam deditiōem fecit. Vnus Sarcosius ab omnibus Turcis impensius petebatur: erat enim Hasanes ei supra omnes alios, plusquā dici possit, infensissimus, & implacabiliter iratus, eo quod Mehemetem, equitum Pestanorum præfectum, cognomine Longū, ac Haidaietem Sulimano à secretis, nuper Byzantio, ob res quasdam missum, origine quidem à Saxonibus Transsiluaniæ Cibiniensem, & quosdam alios Turcas ab se ad Sarcosium, interposita ab eo fide missos, deceptosq; intercepisset, ac Bebeco pro arce Boldoco vendidisset. Is quoq; quamquam sero agnitus, quod ob galeam capiti impositam internosci non potuisset, inter alios captiuos productus fuit. Nec Hasanes contineri potuit, quin iracundia percitus illum conuiciis profcissum, claua ferrea, repetitis ictibus pertunderet, proditoremq; & perfidum pro-

Georg. Bebecus, Hussaimus apostata fraudem, cum magna nostrorum clade capitur.

Militum nostrorum pauor & fuga.

Magocius & Bebecus capti.

Sarcosium primum vici excruciatum Hasanes clam occidit.

*Magocius 14
aureorū mil-
libus redem-
pius.*

*Bebecus By-
zantiū trans-
missus.*

*Hasanes de-
inde Comitē
Zrinium eo-
dem modo in
insidias pra-
cipitem dare
frustra cona-
tus est.*

*Siculorū re-
bellio, à Ra-
daco compres-
sa est.*

*Capitibus se-
ditionis nor-
nullis suppli-
cio affectis.*

*Nonnullis ve-
nia à Princi-
pe imperita.*

probrose appellaret. Eum postea variis modis excruciatum, atque crudeliter ex-
carnificatum clam è medio tollendum curauit. Magocius quum ægre admodum
curatus fuisset, quod iam affecta esset ætate, & ex susceptis vulneribus non diu vi-
cturus crederetur, XIV. millibus aureis dimissus est. pro quibus Franciscus Du-
scasius, Debrecenii oppidi prætor, donec persoluerentur, vadem & sponsores se
præbuit. Bebecus cum aliquot mensibus Fileci detentus esset, & Hidaietem ac
Mehemetem Longum, aliosque captiuos Turcis restituisse; quod iis restitutis se
libertatem recuperaturum sperasset; postremo Byzantium perductus, vana & irri-
ta spe se lactatum sero animaduertit. Racocium & Hangouium binis millibus ar-
genteorum numum, quos Talleros vocant, quamquam longe plus extorquere
potuisset, persolutis, liberaliter dimisit: & Bocrium Bebeco dono reddidit; vt eo
internuncio ad coniugem & liberos vltro citroque vteretur. Sic & Petrum Pei-
queffum iuuenem præclaræ indolis, Magocio pro deaurata vna casside restituit.
Nec diu post ad præfecturam Poseganam translatus, Nicolaum quoque Zrinia-
num qui Sigeto præerat, in eundem fere modum ad insidias & dolos elicere ten-
tauit; Thrace quodam captiuo, cui nomen Peaco fuit, conscio & internuncio. Sed
apud veteranum ducem, & Turcicæ perfidiæ haud ignarum, eius artes fraudes-
que successu caruerunt. Sub id tempus Siculi in Transsilvania, Iohanni Sigismun-
do rebellant, siue crebritate & magnitudine tributorum grauati, vt ipsi præ se
ferebant, siue rerum nouarum cupiditate pro more gentis & prouinciæ, siue vt il-
le credi volebat, Melchiore Balassio, & Antonio Siculo populari eorum instigan-
tibus, & opem atque auxilia pollicitis. Etiam à Despota occultis è Moldauia, qui
stimularent, missis nunciis, eos incitari atque acui existimabat. is enim secun-
dis rebus elatus, maximis, quæ inter eos exortæ sunt, simultatibus, & quæ illi
breui post exitio fuerunt, occasionem dedisse videbatur. quando quidem paulo
ante literas ad Iohannem Sigismundum dederat, plenas irarum & contumeliæ,
quibus, nisi Cicio, & Quicullo arces sibi redderentur, quæ à Matthia Rege, prin-
cipi Moldauicæ Stephano, qui bellicosus dictus est, dono datæ erant, se breui ar-
mis repetiturum, & etiam si eas in penetralibus pectoris recondidisset, erepturum
arroganter admodum & superbe minabatur. Sed ea Siculorum rebellio, quum
à Iohanne Sigismundo per legatos admoniti essent, vt ab armis discederent, quæ
nullis laceffiti iniuriis sumpsisent, nec illi rectis consiliis obtemperarent, eum
habuit exitum, vt misso cum mille prætorianis equitibus, ac totidem pediti-
bus Ladislao Radaco, cum Siculis, quorum iam octo millia conuenerant ad
Forum Siculum acie confligeretur. Verum quum prætorianis stipendium esset
soluendum, nec vnde acciperetur, exinanito ærario, promptum satis esset, ar-
gento, quod ad quotidianos vsus cælatum habebat, conflato, monetam, quæ
extat, cudi, eisque distribui iussit, quæ ex altera parte glabra erat, alteri vero parti
lupus cum stella & crescentis lunæ imagine, priuata nempe Zapolianæ familiæ in-
signia, cum temporis annotamento inscripta viscebantur. Eo prælio victor Rada-
cus, maximam Siculorum partem, quæ nullo ordine, nec vlllo certo duce temere
confluxerat, partim cædendo atque instando dissipauit, partim captam in trium-
phi speciem Tordam ad comitia perduxit; in quibus comitiis de nonnullis, qui se
duces seditioni præbuerant, capitale supplicium sumptum est. Princeps ta-
men Stephano Lazario & Michaeli Cornisio ita ignouit, vt mitiori pæna con-
tentus, diuturnioribus carceris æumnis castigandos existimaret. Sed & Nico-
lao Forroni, ac alteri Nicolao Valcano, Siculorum principibus, qui in acie qui-
dem non steterant, sed interceptis literis, participes & conscii coniurationis pu-
blicis suffragiis conuicti, damnatique erant, difficili exemplo clementiæ nomen
queritans, gratiam impertitus est. Postquam enim reuinctis in tergum manibus, à
carnifice in publicum producti essent, & is lege agere paratus atrocem sententiam
iam-

ianiam exequi properaret, Stephanum Bathorium Somlianum, qui multa prece
 pro eis supplex laborauerat, in forum misit, & is de noxa eorum, & læsæ Maie-
 statis crimine pauca præfatus, solui eos nomine principis & dimitti iussit. Con-
 spirationis huius haud ignarum aut immunem fuisse Gabrielem Mailatum, Ste-
 phani illius, qui fraude captus Byzantii in carcere interierat, filium plerique tra-
 didere, & principem ambiguo rumore inquirendo abstinuisse: aut illum con-
 tempisse. Nec multo post comitium frequentius ad Sespergum Saxonum oppi-
 dum, quod ab Vngaris Segesuarum vocatur, indixit, in quo publicis totius pro-
 uinciæ decretis, Siculi ob continuas rebelliones libertatem amiserunt, vna tan-
 10 tum ex septem, regione excepta, quæ se cæterarum malefanis consiliis nequa-
 quam immiscuerat. Eam ipsi Sedem Auream vocant. Cæteræ, exædificatis
 duabus in earum medio arcibus, quibus veluti frænis, & retinaculis contineren-
 tur, ad operas & alia præstanda ministeria, & pecuniam contribuendam coacti
 fuere: quum antea multis retroactis sæculis, eiusmodi oneribus soluti, instar
 Heluetiorum, æquali omnes libertate fruerentur, nec nisi ad equestris ordinis
 duntaxat militiæ munia capitatum censerentur. Pro qua quidem ignominia
 delenda, postea quoque variis & cruentis seditionibus tumultuatum est: qui-
 bus modo anceps & incerta libertas recuperata est, modo graue ceruicibus iu-
 gum & vix tolerabilem seruitutem subierunt. Dum hæc ab Cæsarianis & Turcis
 20 in Vngaria ac Transsilvania, alternante belli & victoriæ vices fortuna geruntur:
 instituta Maximiliani in Regno Bohemiæ coronatio ad XV. Calendas Octo-
 bris, incredibili patris Ferdinandi lætitia & voluptate ad exoptatum finem perdu-
 cta est. Quam exornauere iuuentutis & Nobilitatis Vngariæ equites circiter
 quadringenti, armis, viris, equis & splendidissimo apparatu instructi: quibus Io-
 hannes Peteo præerat. Sed præ aliis iucundum exterorum oculis spectaculum
 præbuit ornatissima equestris ala Georgii Comitis Zriniani, quem Nicolaus Pa-
 ter tum primum ex ephebis excedentem eo miserat: quam octo Cameli, totidem
 feruis Æthiopibus fessoribus, claudebant: barbarico cultu & habitu, ac candido,
 & rotundo capitis è gossipio tegumento conspicuis; quos à Mahumete Iahiole
 30 Quinque ecclesiensis vrbis præfecto dono acceperat. Ferdinandus tamen è Bo-
 hemia in Germaniam discessurus, equites Vngaros liberaliter habitos & stipen-
 diis donatos in patriam remisit: quum Iohanni Peteoni & Simoni Forgacio bona
 Isbudiana, quæ circa Cassouiam paulo ante in fiscum redacta erant, dono dedisset.
 Itum deinde est ad finem Octobris Mensis Francofurtum Mæno flumini adia-
 cens oppidum, eligendis Imperatoribus antiquitus dicatum: ad quem locum
 principes Electores conuocandos curauerat. Interea Augerius Busbequius, qui
 iam Byzantii octennium fere tractandæ pacis causa transegerat, ea certis condi-
 tionibus impetrata, Viennam rediit, relicto ibi Alberto de Wiis. qui vicem ordi-
 narii Oratoris fungeretur, is etiam Sapidus vocabatur, eratque patria Amorfor-
 40 tensis. Adiunxerant ei purpurati ex Sulimani voluntate Ibraimum Dragoma-
 num, hoc est, interpretem, natione Polonum, nec Germanicæ linguæ ignarum,
 qui antea Gallici legati Lauinii calumniis loco motus, quum aliquamdiu priua-
 tam vitam duxisset, Augerio procurante, dignitati officioq; fuerat restitutus. Ob-
 tinuerat etiam Augerius industria diligentiaq; sua, qua purpuratorum animos sibi
 deuinxerat, aulæq; artes diuturno studio, & longa ibi mansione solerter didicerat
 Aluarum Sandæum, Sancium Leuam, & Gabrielem Requesenium Hispanos du-
 ces, qui in Meninge insula, ad Africæ Syrtes à Turcis capti erant, Sulimano eos li-
 beraliter gratisque Ferdinando mittente: quos neq; Gallici legati Lauinius, & post
 hunc Saluiatus, impense pro illis laborantes, liberare potuissent. Cæterum is de
 suo & Ibraimi aduentu Ferdinandum certiore reddidit, qui quidem primo con-
 sultius sibi videri respondit, vt Ibraimus & Turcæ Viennæ reditum suum expecta-
 rent.

Mailatus huius
conspira-
tionis sus-
pectus habetur.

Siculi omnes,
vna excepta
Aurea sede,
libertate spo-
liantur.

Duæque arc-
es coercendis
extruuntur.

Maximiliani
in Regem Vu-
gariæ inau-
guratio,
Anno 1562.

Maximilia-
nus Franco-
furtum con-
tendit.

Busbequius,
inducius im-
petratis Vien-
nam adue-
nit.

Relicto By-
zantii Al-
berto V. Visio.

Ibrahimus
Dragomantus
& nonnulli
Hispani Du-
ces cum Bus-
bequio ve-
niunt.

rent. Sed deinde Augerio annitente, nullumque metum esse rescribente, si illi cum suo Turcico comitatu per florentissimā Germaniæ partem ducerentur, ut per illud iter vires & magnitudinem Romani Imperii æstimarent, tum maxime, cum videre possent, quanto consensu summorum principum Maximilianus patri successor Cæsar designaretur: tandem assensus est. Itaque ambo Vienna Pragam, inde Bambergam & Wirceburgum iter instituerunt. Quum Augerius per dispositos equos, præeunte Ibraimo, prior Francofurtum venisset: ille eum lentiori gradu sequutus, pridie inaugurationis multo vespere, & multa cadente niue, clausis iam urbis portis aduenit: quas toto sequenti die aperiri vetus consuetudo prohibebat. Sed Cæsar Turcis, qui diu foris non sine offensa expectauerant, portas referari mandauit, atque ii, prælucentibus cereis funalibus, in urbem intromissi, destinatis hospitibus pro dignitate excepti sunt. Prospexit deinde Ibraimus è fenestris prætereuntes Cæsares, Maximilianum inter duos duces Augustum Saxonem, ac Albertum Bauarum præcedentem, ac Ferdinandum inter Electores Coloniensem & Moguntinum Archiepiscopos pone sequentem, aliosque duces & principes suo quemque ordine singulari & magnifica pompa comitantes. Electus est Maximilianus in Regem Romanorum XIX. die Mensis Nouembris; & à Moguntino coronatus: additumque decretum communibus suffragiis, ut decedente patre nullis expectatis comitiis, ab omnibus principibus Cæsar mox appellaretur. Post peractam inaugurationem Ibraimus ad Ferdinandum in consessu Electorum, & qui aderant, principum, introductus, pauca, Turcarum more, Sulimani nomine verba fecit: illum pacem octennalem suis literis confirmasse, sibi que ad Ferdinandum perferendas demandasse: illum ad obseruanda pacta promptum, dummodo ab ipso quoque pari fide obseruentur. quod etiam ut faciat, etiam atque etiam hortari. Exhibuit demum induciarum diploma, Arabicis literis læuigata in charta descriptum, aureoque inclusum in uolucro. priuato autem suo nomine, duo camelorum paria, & tapetes duos Persici operis sericos, duosque item crateres Onychinos: & Maximiliano duos camelos dono obtulit. Alypassa etiam, qui Rustano genero successerat, purpuratorum princeps, per eundem Ibraimum, genuinum eximiæ raritatis & odoris balsami succum Ferdinando misit: quo tempore Ægypto præerat, ex sincero eius frutice stillante collectum. Cui haud dissimile vasculo vitreo, paulo tamen maiore conditum, Sulimani munus erat additum, non vllum maius aut preciosius ab eo amicis & confæderatis principibus dari solitum. Diplomatis summa hæc erat, sicuti illud à Iohanne Gaudiceio Spiegelò dicto, Ferdinandi interprete linguæ Turcicæ & Arabicæ admodum perito, in Latinum versum fuit: Induciæ octennales sunt. XXX. aureorum nummum millia quotannis Constantinopolim, earum redimendarum gratia, mittantur. Iohannes Sigismundus in eis comprehenditor. Nicolao Bathorio & Melchiori Balassio, quod ad Ferdinandum transiissent, fraudi nequaquam esto: ii que pacis beneficio utantur, fruuntur. duella tollantur. misera plebs & coloni in vtramque partem dedititii, grauitate exactionū ne expilantur. ambæ partes ad eas obseruandas iuranto. Eius demum exemplum antequam Ibraimus remitteretur, ad Nicol. Olahum Archiepiscopū Strigoniensem, senatus principem, missum in Vngariam est, ut quibus conditionibus pax confecta esset sciretur. Et fuit quidem haud indignum admiratione, Ferd. Rom. Imp. omnium ac Regem Vngariæ, qui ante eum sceptrum tenuerunt primum extitisse, qui pacem à Turcis in hunc modum pecunia pacisceretur, eiusque facti nomine in multorum fortassis mortalium reprehensionem inciderit: si quis tamē animo diligētius metiatur, & potentissimorum hostium vires, & ingentem copiarum multitudinem, tantas toto terrarum orbe victorias, ab omnibus, quibus cum arma contulissent, reportatas; tantā inexhaustarum opum affluentiam, disciplinæ rigorem, exercitum veteranum, militem exercitatissimum, cum

Ibraimus in
augurationi
Maximilianus
Francofurti
cum Turcis
interfuit.

Ibraimus ad
Ferdinandum.
Imp. admis-
sus.

Diploma octennalium
induciarum,
cum muneri-
bus eidem
offert.

Opobalsamum
Cæsari
donatum.

Induciarum
exemplum.

Cur pax à
Turcis tanti
redempta.

ipsum

ipsius viribus tot tantisque cladibus affectis, toties acerbissime à fortuna multa-
 tis, digna & æquali lance ponderare velit, veniam principi optimo & prudentissi-
 mo, uti reor, facile concessurus sit; qui superiorum cladum Nicopolitanæ, Co-
 lumbariæ, Varnensis, postremo Mohacianæ, & aliis quæ super alias non sine to-
 tius Christianæ Reipub. iactura & pernicië sequutæ sunt, recordatione & exem-
 plo, hosti formidoloso, & omnia, quacunque incedat, sternenti, usque ad me-
 liora tempora, quibus remedio locus sit, cedendum & euitandæ ruinæ providen-
 dum hoc pacto existimasset. Porro Ibraimus breui post pace à Ferdinando con-
 firmata, amplissimis auctus muneribus, pecuniaque & sericis purpureisque vesti-
 10 bus, & loricis militaribus donatus, ad Sulimanum fuit remissus. Et Cæsar confe-
 ctis ex animi sententia, tam Pragæ, quam Francofurti rebus, per citeriorem Rhe-
 ni tractum, in Sueviam & Alsatiam delatus, postremo Oenipontem peruenit: *Imp. Franc-
furti Oeni-
pontem profi-
ciscitur.*
 qua in vrbe, quod imbecilla vteretur valetudine, non nihil sibi quietis sumpsit: li-
 terasque illinc ad Vngariæ primores, & Nobilitatis conuentus dedit: quibus sibi
 superstiti, nec diu posthac victuro, successorem Maximilianum relinquere, at-
 que ab ipsis declarari velle significabat: quemadmodum id ipsum Deo bene iu-
 uante in Bohemia & Germania rite perfecisset, coronandoque ei XX. diem Men-
 sis Sextilis, qui memoriæ Stephani primi Regis Vngariæ dicatus est, præscribe-
 bat: iam tum Palatino vira functo confidentius rem aggressurus, quod neminem,
 20 qui contrarias partes tueretur, superesse sciret. Oeniponte profectus, secundo
 primum amne Oeno, deinde Danubio, in quem ille ad Passauiam influit, classe
 vectus, Viennam ad Calendas Iulias appulit; præmisitque Posonium qui solenni *Imp. ad Cal.
Iulias Vien-
nam appulit.
Anno 1563.*
 instruendo apparatui, sibi que in arce, & Maximiliano, ac Reginaë coniugi, & li-
 beris in vrbe, denuoque Archiepiscopi Strigonienfis hospitii, rebus necessariis
 curandis, & ponte duplici per Danubium sternendo prouiderent. Aduentante
 die constituto, nec Ferdinandus, neque filius Maximilianus Posonii affuere; quan-
 do quidem copiæ exterarum prouinciarum nondum omnes conuenerant, & No-
 bilitas Vngarica, ob curruum & impedimentorum multitudinem lentiori gradu
 iter faciebat. Et die quo nouus rex corona decorandus erat, tres accidisse casus,
 30 rerum curiosi obseruauerant. Nam Maximiliano animi causa in Regios Viennæ
 hortos digresso, currus, quo rediens vehebatur, in angiportu quodam, non pro-
 cul palatio, equis citatiore passu incedentibus, subuersus; ita ut ipse excussus
 in cubito pedeque non nihil læderetur. Mænia quoque vrbs Viennensis, quam-
 quam nouæ & recentis structuræ, ad portam Carinthiacam, qua in Vngariam
 exitur, longitudine ducentorum aut amplius pedum subsidentia corruerunt: &
 Posonii incendium ortum fuit, quo complures ædes in ærarii vicinia ad colle-
 gium usque sacerdotum fortuito igne celeriter conflagrare. quæ pro ingenio-
 rum mobilitate à quibusdam in prodigium verti videbantur, aliis, ut fortuita &
 inconsulta irridentibus. Cæterum Maximilianus cum tribus millibus equitum
 40 ex Austria, & Bohemis, Morauis, ac Silesia contractorum, ac duobus millibus pe-
 ditum Germanorum, vltima die Augusti Posonium venit; Ferdinando & Carolo
 fratribus, aliisque ducibus & principibus multis comitatus, cui proceres Panno-
 niæ Danubio per pontem superato in campum, qui Posonium inter & Copci-
 nium iacet, obuiam prodire, ducente ac in aciem disponente copias omnes Ni-
 colao Comite Zriniano, cui id muneris omnium suffragiis erat demandatum, sic
 ut ala Petri Erdodii Illyrici proregis, ab antiquæ consuetudinis prærogatiua, cæ-
 teras præcederet. Erat equitatus circiter trium millium armatorum, quo nihil
 pulchrius, nihil ornatius splendidiusque videre erat. Nemo enim fere erat, qui *Hungarorum
pompa ac
splendor.*
 non equo præstanti, ac phaleris auro & argento gemmisque exornato veheretur,
 50 ac gladiis, hastis, & armis deauratis, non ad ornatum duntaxat, sed ad ostentatio-
 nem & luxum comptus prodiret. Serio autem erat cautum, ne quisquam è fini-

*Octoginta
millia arma-
torū plerunq;
in corona-
tionibus nu-
merata.*

*Exceptus fuit
breui oratio-
ne ab Olaho.
Cui respoſum
à Logo Episco-
po Vratisla-
uienſi.*

*Ferdinandus
Imp. Poſoniū
classe deuchi-
tur,*

*Seldii orati-
oncula.*

*Hungaro-
rum poſtu-
lata.*

*Regia inſi-
gnia à quibus
prælata.*

bus, qui erant Turcis propinquioreſ, ad hæc comitia ſe conferret: ne ſcilicet finiti-
mæ arces ſuis præſidiis nudarentur. Et ſane multis, qui res integras & florentes
meminiſſent, comparatione veterum, paucitas & ſolitudo viſa; quum olim in hu-
iuſmodi pompis, ad octoginta & amplius millia armatorum, egregie inſtructa,
vel poſtremo, in Ludouici infantis coronatione numerari potuiſſe affirmarent.
Exceptus eſt breui oratione à Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigoniienſi, qualis
loco & tempori conueniebat quæ adhuc extat: cui nomine Maximiliani à Geor-
gio Logo Epicoſpo Bratiſlauienſi, accommodatis verbis reſponſum eſt. Deinde
in urbem reditum eſt, vbi cum Danubium tranſiiſſent, exercitum explicatis ſi-
gnis, & inſtructis ordinibus ſtantem perluftrauit, ac impenſius laudauit: Vnga-
ricque vltra urbem in campo inter vineta & Danubium conſedere ſub tentoriis:
Germanis autem in ſuburbana inſula, quæ continenti factò ponte iungebatur,
contuberniorum loca diſtributa ſunt, in qua in æſtiuis inter fructiferas arbores,
quarum ea plena eſt, agitarent: idque ad cauendas rixas & diſſidia, quæ ſi vtraque
caſtra propius, aut eodem loco metarentur, inter diuerſas lingua & moribus na-
tiones haud dubie metuebantur. Poſtridie Ferdinandus, ne venire cunctare-
tur, miſſis publico nomine Iohanne Peteone, ac Franciſco Zaio admonitus, ſe-
cundo Danubio Calendis Septembris claſſe delatus eſt: quod ita tenuis valetu-
do, & diuturnis febribus affectæ vires poſtularent; ac prodeuntibus in occur-
ſum eius uſque ad ripam Danubii iisdem copiis, eodem cultu & ornatu fulgen-
tibus, currum, qui ad ripam expectauerat, conſcendit, ac in arcem vectus eſt:
prius tamen benigne audita, qua ab eodem Archiepiſcopo Strigoniienſe ſaluta-
batur, oratione, ad quam Sigismundus Seldius Romani Imperii Vicecancellar-
ius, nomine eius ita reſpondit, vt gratiſſimum ei Vngarorum ſtudium, & prom-
ptam voluntatem, paucis verbis teſtaretur. Sequenti die, qui poſt Calendas
illuxit, in arcis atrio duo tribunalia erecta, aureoque panno conſtrata fuere,
quorum alterum peracto ſacro Cæſar, alterum, quod ad dextrum latus erat,
Maximilianus conſcendit: ac Cæſaris nomine idem Seldius, ad proceres verba
fecit; Cæſarem eorum præſentiæ & frequentię benigne congratulari, & offer-
re ſcriptum, ex quo mentem ſuam vberius ſint intellecturi: hortari autem, vt
priuſquam ad alia tractanda veniatur, in coronando Maximiliano filio, vo-
to & deſiderio eius ſeſe faciles & beneuolos oſtendere velint. Dimiſſa concio-
ne, aliquot dies variis diſputationibus & contentione extracti fuere. Maior
ſiquidem pars nobilitatis, Palatinum eligi poſtulabat, ſine quo coronatio-
nem neque peragi poſſe, neque ſatis firmam eſſe putabat. Submoueri et-
iam Germanos præfecturis contendebat, pars vero, qui principum poſtula-
ta, ſiue honeſta ſint, ſiue inhoneſta, æque amplectuntur, id contra, non eſſe
nimis neceſſarium dicebant; quum ex annalibus conſtare ferrent, ſæpenume-
ro abſente Palatino, coronationem peractam: nec illum ad alia requiri, quam ſi
Regia ſobole deficiente, alius Rex eſſet deligendus; quo tempore comiciis pro-
mulgandis eum præſeſſe, & prima eligendo principi ſuffragia habere certum eſſet.
de Germanis amouendis poſſe etiam poſt coronationem ſtatui. Cæterum poſt
longam diſceptionem conuenere, vt ea ſolitis ritibus perageretur.

Igitur adornatis in theatri ſpeciem ſpectandi locis, octaua die Menſis
Septembris, Ferdinando patre ac fratribus, duobuſque Maximiliani filiis
Rudolpho & Erneſto ſpectantibus, Rex in templum acceſſit: & Franci-
ſcus Battianus, graui aſpectu, & veneranda canitie ſenex, loco Pala-
tini, cui hoc ex officio debetur, coronam prætulit, Andreas Bathorius ſce-
ptrum, (quamquam is ſella geſtaretur) Zrinius aureum globum cruce præ-
fixa ornatum, Gabriel Perenius reconditum vagina Diui Stephani Regis
enſem.

Hos autem præcedebat cum vexillo Regni Vngariæ Nicolaus Bathorius; cæteri vero cum aliorum regnorum, quæ ad ius Vngaricum spectabant, vexillis, pari fere passu sequebantur: ita vt Georgius Zrinius, Nicolai filius Dalmatiæ, Ladislaus Banffius Crouatius, Stephanus Dobo Sclauoniæ, Ladislaus Querecenius Seruiæ, Nicolaus Comes Frangepanus cognomento Tersaccius Bosnæ, & Matthæus Quegleuitius Bulgariæ signa explicata, ac suis coloribus delineata gestarent. Corona quidem ac sceptrum, cæteraq; ad altare posita sunt, cui Archiepiscopus Strigoniensis cum antistitibus astabat. Sed vexilliferi, ac magister, vt nostri vocant, Agasonum Franciscus Tahius, cum nudato ense, nouum Regem circumstabant.

10 Vbi autem inter Pontificiarum ceremoniarum ritus eo ventum esset, vt capiti Regio corona esset imponenda, Battianus loco Palatini alta voce ter repetita, nobilitatem ac proceres patria lingua rogauit, vellent iuberent ne Maximilianum Regem coronari: quum se velle iubere acclamassent; tum demum diadema illi est impositum; & sequutus in vestigio hilaris ac lætus omnium applausus, simul in templo, hymnorum cantus, ac tubarum & tympanorum strepitus: foris vero per urbem ac propugnacula ingens tormentorum maiorum, minorumque fragor auditus. Inde pedibus itum est ad templum sodalium Franciscanorum, Rege coronam capite gestante, ac gladio Diui Stephani accincto, præeuntibusque ordine vexillis, aliisque ducibus & principibus, ac vniuersa procerum & nobilitatis cæ-
 20 terua. Per vias autem & plateas, rubeo obductas panno, duo quæstores obequitantes subsequabantur, qui certis interuallis, ad dimouendam, quæ densissima circumstabat, turbam, effuse in populum auream & argenteam monetam, nomine coronati Regis recens signatam spargebant, quæ vna cum panno à circumfusa multitudine non sine spectantium risu & lætitia celeriter direpta est. In Franciscanorum templo editiore in loco podium gradibus excelsum, auleisque stratum, erectum erat, in quo sedens haud paucos milites & præfectos, equestri dignitate, humeris de more gladio leuiter percussis ornauit: inter quos Georgius Thurius, Antonius Siculus, Ladislaus Giulaffius, Nicolaus Heneius, multique
 30 alii fuere. Inde conscenso equo, vexillis ac nudato ense præcedentibus, extra portam Diui Michaelis Orientalem ad tabulatum, superædificatis suggestibus præparatum, venit, ibique ad seruandas Regni immunitates, ac libertates, atque adeo inuiolabile Andreæ Regis decretum, prælegente Archiepiscopo, solenne iusiurandum præstitit: rursumque tubæ & tympana concrepuere, & multus tormentorum fragor, & faustæ precantium voces & acclamationes repetitæ. Postea secus mænia ad ripam Danubii itum, vbi collis imitatione illius, qui Albæ extra urbem in campo visitur, manu factus erat, quem citato equo conscendit, eoque circumagitato, ensen strictum ad quatuor cœli plagas vibrauit: innuere volens, se Regnum omni ex parte aduersus hostem defensurum. Quibus per-
 40 actis & portam flumentanam, quæ ab æde vicina Diui Martini nomen habet, in urbem ad domum Archiepiscopi reditum est; ibique Rex singulis regni insignibus in oblonga mensa collocatis, prandium sumpsit. cui assedere Ferdinandus & Carolus fratres, ac Michael Cuenus Salisburgensis, & qui eum coronauit Strigoniensis Archiepiscopi: Epulas mensis intulere nobiles Vngari adolescentes, quos Stephanus Banffius cum eburneo auratoque scipione præcedebat, qui eo tempore Dapiferorum magistratum gerebat. A poculis autem ministrabat Balthasar Battianus, Christophori patris, qui importuno morbo impeditus aberat, vices & munia sustinens.

Coronationis
ritus.

Equites à no-
uo Rege
creati.

Solenne Regis
iusiurandū.

Ensis distri-
ctus ad 1 V.
cœli plagas
ab eodem vi-
bratus.

Epulum
Regium.

Sequenti die
Maria Regi-
na coronata.

Sequenti die coronata est, Maria Regina: sic vt propria corona caput ornaretur: Vngarica vero vetus, humero eius dextro imponderetur; tanquam in ferendo administrandi Regni onere, Regi marito auxiliaturæ. Quo ritu per-
 50 acto, epulatum est iisdem Archiepiscopis, simul discumbentibus, ac duabus fi-

*Decursiones
equestres.*

liabus Anna, & Elisabetha, præstantissimæ formæ virginibus. Dum hæc agerentur, Cæsar valetudinarius in ædibus Antistitis Posonienſis, templo maiori contiguus, pransus est, ac deinde à filiis ac ducibus & proceribus in arcem deductus. Ludi postea & concursus equestres, ac simulacra pugnarum & oppugnationum edita. quumque vrbis simulachrum qui intus erant, ab obsidentium vi acriter tuerentur: negligentiaque defensorum tormentarius pulvis ignem subito concepisset, quod illud ex tabulatis totum constaret, puncto temporis totum conflagrauit: multique ibidem ambusti interierunt; & inter cæteros, qui ludicræ eius oppugnationis auctor artifexque fuerat: alii animaduerso periculo se se à tabulatis demisere præcipites, ita vt fractis aut luxatis membris misere interirent, partim ope medicorum curati, tamen grauitè claudicarent. Per hunc modum Maximilianus, non toto vertente anno, trium Regnorum gubernacula & coronas, rara felicitate & singulari gloria est consequutus. Inter hæc Georgius Thurius, & Ladislaus Giulaffius infestis hastis concurrerunt. Verum Cæsar, ne per speciem ludicri congressus serio grauitè sauciarentur, missis nunciis, vt incepto desisterent, mandauit. Post eiusmodi spectaculorum finem tractari publica negotia cepere: frendente nobilitate, & de iis, vt postulauerat, primum & ante omnia fuisse accuratius consultandum dicente. iam præpostera esse quæcunque consilia, & sibi verba, vt hætenus semper, dari. Maxime tumultuatum est de Germanis præfectis, quorum insolentia per se grauis, ad eo indies toleratu difficilior reddebatur, vt plerique Vngaris, si se ferre non possent, in Scythiam, vnde orti essent, redeundum esse superbe & arroganter dictarent.

Comitia multa contentione turbida.

Rudolphus ac Ernestus Principes in Hispaniam nauigant.

Melchior Robles Peteonem fuste percutit atque equo perniti aufugit.

Sed Cæsar vt antea sæpe, vt meliori animo esse vellent, hortari; illorum compescendorum aut tollendorum curam polliceri, nec tamen remoti; quin auxere contumelias. Fuere comicia multa contentione turbida & diuturna; adeo vt à Sextili mense vix ad dimidium Nouembrem finem acciperent. Quibus tandem finitis Rudolphus & Ernestus de aui & patris voluntate, suscepto itinere & ora Liguriæ, ad Philippum Hispaniarum Regem, auunculum felicibus auspiciis nauigarunt. Antequam discessissent, Melchior Robles cognomine Pereira, natione Hispanus, Mariæ Reginae collactaneus, vir militaris, contra comitiorum immunitatem capitale ausus facinus est. Iohannem siquidem Peteonem Comaronii præfectum, cum quo priuatas similtates Cassouiæ contractas exercebat, equo sibi in foro obuium factum, ipse quoque eques, fuste sub veste occultato, supra dextram aurem percussit; atque cruentauit: ac perniti vsus equo, in tutum velociter aufugit: ac post varios errores & latebras, (nam se uero Cæsaris edicto retrahendus vbique quærebatur) in Italiam se recepit, & illinc Peteoni rescripsit, se sui facti rationem nequaquam pro ciuili tribunali redditurum, sed quum ipse militum tribunus sit, ac mutua illa controversia non nisi militari iure decidenda videatur, se intra semestre spacium Mediolani expectaturum eius literas, quibus ipse, vt reus, ab eo, vt actore, ad singulare duellum prouocetur; quod ipse cum eo inire nequaquam sit recusaturus. Sed quum à Cæsare pro graui eo facinore, die dicta citatus non comparuisset, ordinariis Romani iuris legibus damnatus proscriptusque fuit: nec multo post in acerrima Melitenſis insulæ obsidione fortiter pugnans à Turcis est interfectus.

Querela de Anton. Siculi iniuriis & rapinis.

Cæterum in iisdem comitiis, quinque Regionum, quæ vltra citraque Tibiscum sunt, siue prouinciarum nobilitas publicam querelam instituit aduersus Antonium Siculum, de variis iniuriis & rapinis in ea exercitis, quas ille ita diluebat, vt partim negaret, partim tunc intulisse diceret, quum nobiles ad Transsiluanos, deserto Ferdinandi Cæsaris obsequio descuiſſent. Cæsar, ne quem citra leges condemn-

demnaret, controuersiam legibus terminari iusserat, & Antonio iussu Maximiliani patronus aderat Blasius Iouius fisci aduocatus, non sine aduersariarum partium graui offensa. Sed quum causa ardua difficilisque esset, cum plerisque aliis ad alia comitia dilata est. Exteri quoque nonnulli in Vngaros fuere recepti, vt Scipio Comes ab Arco, post Martini Gusmani in patriam Hispaniam reditum, Cæsaris cubiculo præpositus, cum aliis, quorum nomina in actis comitialibus annotata sunt; ac Ecchius Comes Salmenfis, quo vno nemo vnquam exterorum hominum nostra ætate illustri fide contestataque virtute magis emicuit. nemo Vngaros maioribus amoris & liberalitatis officiis prosequutus est: ita vt eos nunquam
10 sui secundissimi erga eum studii pæniterit. Hisdem diebus, quibus Maximiliani coronatio & comitia variis contentionibus agitabantur, Despotes in Moldauiam à suis in arce Suchaua obsidione circumuallatus, extremo in discrimine versabatur: ideoque Valentinum Præpostuarium Vngarum, ad Cæsarem & Maximilianum, per expeditos equos miserat, opemque & auxilium eorum implorabat. *Res Moldauiæ, Anno 1563.*
Dederat etiam ei in mandatis, Franciscum Zaium, & Antonium Siculum conueniret, suoque nomine hortaretur, vt copias cogere, & sibi laboranti succurrere non prætermitterent: nunquam se eius beneficii memoriam depositurum, omnempue daturum operam, vt quemadmodum pro nauata antea opera fructum
20 vberimum ab se percepissent, ita nunc longe ampliora & magnificentiora munera cumulatissime accepturi essent. Facilem soluendæ obsidioni viam inueniri posse, quod hostes nulla disciplina, aut ducum peritia valerent: sed ex incondita multitudine confluxissent, futurumque dubio procul, vt si ipsi cum aliquanta militum manu, se in conspectum dent, obsessique ex arce confusos & inordinatos facta eruptione inuadant, statim terga darent, & quo quisque posset, palantes profugerent. Nec deerat Cæsari & Maximiliano animus subueniendi, quibus ille perpetuam fidem & obsequium supplex offerebat, tam ad illius preces & obtestationes inclinatis, quam tuendo veteris clientelæ patrocinio, quod reges Pannoniæ in ea prouincia haud ambiguum habent, nec Antonius operam suam detractare videbatur: nisi longinquitas itineris & copiæ militares nequaquam in
30 promptu, magnaue pecuniæ inopia, bellorum scilicet nerui: cuius immensa vis ad ternas coronationes consumpta erat, votis & desideriis eorum obstetissent; & quod caput erat, interea donec ab iis consilia & rationes suscipiendi belli explicarentur, iam in Moldauiam cum Despota debellatum foret. In Transsiluano vicino & paratas copias semper habente, nullam ponere spem poterat, quod eum antea tam verbis, quam literis contumeliose appellatum grauitur offendisset. Lupumque Pecium seu Coconum Quinqueecclesiensem, Cæsaris ad se inter nuncium, qui per Transsiluaniam transeundo iter fecisset, dissimulanter captum Constantinopolim misisset non aliam ob causam quam quod illum apud Sulymanum calumniari atque inuisum reddere posset. Inter ipsum quoque &
40 Albertum Lascum hostiles simultates & grauissimæ inimicitiae intercesserant, quibus factum postea fuit, vt eum indignatione plenum ab se dimitteret, & is, vti antea, ei regni inuadenti omnibus copiis & viribus præsto affuisset: ita ad eum exturbandum ac prouinciam Demetrio Visnouecio duci Roxolano, Leopoli in Russia degenti adserendam, mentem atque animum adiecisse videretur. Qui quidem Demetrius, quas ob causas hostem se declarauerit, quum antea missis literis & nunciis amicus & cognatus haberi cuperet, non satis constat, nisi se digniorem imperio, quam Despotam existimasse censeatur. Exardescente bello, Despota obuiam profectus, Hutiniam arcem versus duxit exercitum: quam antea Lasco datam, eius nomine Piasoccus obtinebat. Is in itinere occurrens arcem se redditurum, Lasco iussu retulit; dummodo sibi saluis rebus discedere liceret. Quo impetrato, ac tradita arce
50

*Res Moldauiæ,**Anno 1563.**Despota à suis in arce Suchaua obsessus,**Ferdinandus Imp. opem implorat,**vt Zaius & Siculus sibi opitulentur.**Simultates inter Lascum & Despotam.**Despota Hutiniam arcem Lasco eripit,*

recessit. Et cum hostes maiores animos, quam vires ad rem gerendam attulissent, Lascusque & Demetrius in oppido Podoliæ Camenecio aliquamdiu hæsis-
sent, quod Despotes nihil ausuros eos ob paucitatem existimaret, vel quod spes
pacis aliqua afflisset, post vnum aut alterum mensem reduxit exercitum, & ad
inferiorem prouinciæ oram, qua Istro flumine alluitur, perlustrandam, primo
Galaciam, deinde Reghenum oppida venit, quæ à mercatoribus Græcis vt plu-
rimum incoluntur, iisque perlustratis, ad veris initium Suchauam reuersus est.
Alienauerat subditorum animos grauib; & intolerandis exactiõibus, qui-
bus supra consueta tributorum onera, cum auaritia quæstorum, tum ob ino-
piam ærarii affligebantur, etiam imperato seuerè in singulas domos aureo nu-
mo: & immanitate suppliciorum, quibus in delinquentes implacabili seueri-
tate puniendos utebatur: tum vero in eos, qui Christiano ritu, vnico matrimo-
nio nequaquam contenti, aliquot vxores ducere, easdemque leuib; de causis
repudiare, & aliam atque aliam superinducere consueuerant: eumque abusum
adeo pro lege vsurpauerant, vt etiam vxor, tertia parte numi aurei soluta, libe-
ram à marito diuertendi potestatem haberet. Quod Despota, consilio vsus Io-
hannis Luscinii, quem Episcopum designauerat, huiusque rei reformandæ cau-
sa è Polonia ad se vocauerat, graui seueroque edicto prohibuerat: ac complu-
res ex iis, qui præuaricatæ legis conuicti essent, extremo supplicio afficiendos
curauerat: ita vt vna die sex vel septem abscissis ceruicibus iacere conspiceren-
tur. Accedebat adhæc omnia religionis Græcæ, quam Valachi profitentur, non
satis accurata obseruatio, quum ipse facile eam negligere videretur, id quod
ipsi pro contemptu interpretabantur. quandoquidem raro eorum ritu tem-
plainuifere, multum cum diuersæ religionis hominibus versari: & in oppido
Cottauaro, quod Vngari & Saxones incolunt, gymnasium & bibliothecam e-
rexerat: quo suspecti dogmatis homines è Germania & Polonia constitutis sti-
pendiis euocauerat. Supra hæc candelabrum Alexandri, sacris vsibus dicatum,
atque ab eo ad cudendam monetam conflatum, & quod eum magna prouin-
cialium pars genus suum in Despotas & Heraclidas ac Constantinopolitano-
rum Imperatorum stemmata falso retulisse cognouissent, magnam apud omnes
ei inuidiam conflabat.

*Ambitio e-
ius & vani-
tas.*

Erat etiam rebus ex animi sententia aliquandiu fluentibus, animo tam elato,
vt nihil humile aut demissum cogitaret, vsque adeo vt Transalpinam Va-
lachiam, cui Mirces imperitabat, cuidam Demetrio Bulgaro, asseclæ suo, de-
stinaret; & Transsiluaniam sibi propediem occupandam, summa ingenii va-
nitate, proponeret: & duas coronas aureas clam fabrefactas, sibi que cælo de-
lapsas, quibus regia dignitas diuinitus portenderetur, deceptis miro astu bar-
baris, confingere non dubitaret. Et quum Iohannes Sigismundus Coronæ gra-
ui morbo implicitus laboraret, vt incerta de eius salute spes esset ac à multis pro
mortuo haberetur, coactis celeriter copiis ad alpes Aitosias, quæ Transsilua-
niam à Moldauia diuidunt, ire maturauit: ratus illo vita functo Ciuitates li-
beras ei portas haudquaquam clausuras. Sed quum in oppido Tatrofso, quod
ad vltiores earum Alpium radices situm est, illum conualuisse intellexisset,
retrocessit, domumque se recepit. Quibus vitæ morumque corruptelis apud
quosuis se inuisum atque exosum merito reddiderat. Iam agebatur sexagesi-
mus tertius post mille & quingentos à partu virginis annus, ipsius autem prin-
cipatus secundus atque idem vltimus, quum ad arcem Hutiniam exercitum
lustraturus accessit, & multa agrestium millia, eum cum paucis in campo equi-
tantem circumstetere, importunis clamoribus, vt inusitato aurei illius nu-
mi soluendi onere leuarentur, vrgere ceperunt. Eius intolerandæ pensionis
Bernouium equitum, & Mociocum, Aulæ Magistros, ac duos quosdam Vladi-
cas,

Anno 1563.

*Complura
agrestium
millia exa-
ctiõis aurei
illius num-
mi leuatio-
nem petunt,*

eas, (quo nomine ipsi Episcopos appellant) esse auctores: quos si à se impetrari ^{Eiusque tri-}
 pateretur, ut ad supplicium ipsis traderentur, tum se haud grauatim imperata fa- ^{bui auctores}
 cturos. Eos enim Alexandro quoque ad omnem crudelitatem exercitandam ^{ad supplicium}
 hortatores extitisse: nec illos suis sceleribus finem aut modum vllum facturos, ^{sibi tradi vo-}
 nisi ipse vitæ eorum facere maturet. Tandem vix multis verbis placata multitu- ^{lunt,}
 dine, breui se, quod optarent effecturum pollicitus est: ita ut de illis exquisitis-
 simo supplicii genere tollendis, nullum eis dubium reliquum esse posset. Quæ
 quidem imprudenter ac temere dicta, haud dubiam ei perniciem peperere. Berno- ^{Bernouius}
 uius siquidem agrestium votis & postulationibus intellectis, facere aliquid, quam ^{supplicii ma-}
 10 pati fatius esse iudicans, communicato cum cæteris sociis consilio, sedicionis au- ^{tu, cum aliis}
 ctor ac concitator esse voluit: ac primum omnium Iohannem Luscinium vene- ^{coniurationis}
 no sustulit, quem consiliorum Despotæ arbitrum esse sciebat, isque in Foro Ia- ^{sociis à Despo-}
 zygum tumultatus est. deinde ad cætera summo quo potuit silentio conficienda, ^{ta deficit.}
 parandosque nefarii sceleris participes animum adiecit. Quæ quum fierent, De- ^{Luscinium E-}
 spots coniugem è Polonia, Martini Sboronii clarissimi viri filiam sibi designa- ^{piscopum ve-}
 uit, eamque à patre impetrauit, ratus ea affinitate res suas, reducto in gratiam et- ^{nenotollit,}
 iam Lasco, stabiliturum. Sed Valachi sponsam externis ritibus atque religioni ^{Despota Sbo-}
 deditam (sicuti omnes alios Romanæ religionis homines, quos Græcorum mo- ^{ronii filiam}
 re Latinos contemptim vocare solent) haud leuiter aspernabantur. Ad harum ^{sibi despon-}
 20 nuptiarum pompam & conuiuia, quum prouincialibus non solum pecunia in
 singula capita: sed etiam commeatus omnis generis, ferinæque & piscium, at-
 que eduliorum omnium ingens copia esset imperata: eo magis odium atque
 inuidiam amplificauit: ita ut Bernouius & alii coniurati, antequam nuptiæ ce-
 lebrari, ac inita cum Polonis affinitas confirmari posset, agendo atque audendo,
 quod animo proposuerant, perficiendum deliberarent. Cuius rei exequendæ,
 circumuento fraude & dolis Despota, à coniuratis talis reperta occasio fuit. Ul- ^{Rebellium}
 tra Tyram flumen, quem hodie Nestrum vocant, qui sub Alba in Istrum illabi- ^{Stratagema,}
 tur, regionem Tartari incolunt, ex qua sæpe in Moldauiam crudeles, pro barbaro- ^{quo Tartar-}
 rum insita feritate, excursionses facere solent. Igitur breui adfuere Valachi, qui ^{orum ex-}
 30 trepide Tartaros traiccto flumine obuia quæque vrere & populari falso nuncia- ^{ursionem}
 rent: maturaque subsidia equitum postularent. At Despotes, tametsi, ut pro- ^{imminere fal-}
 cerum insidias caueret, à multis & præcipue Lupo quodam Saxone cudendæ mo- ^{so nunciant,}
 netæ præposito, linguæque Valachicæ perito admonitus, tamen adulatione con-
 iuratorum quotidie securior redditus, suadentibus, ut contra hostes, maiorem
 copiarum partem mitteret, fatali credulitate obtemperauit; seq; selectissimo præ-
 torianorum numero nudari passus, ex eis CCCL. equites Vngaros, ac L. Thraces,
 cum aliquot millibus Valachorum misit: quibus additi aliquot Germani pedi-
 tes, ac magistri tormentorū: iisque omnibus iussu, ut Eliæ Tormani, & Stephani
 40 Tomfæ, qui sceleris erant conscii, imperio parerent. Cum ad Nestrum flumen per-
 uenissent, nullus in conspectu hostis, nulla actæ prædæ vestigia, sed altum silen-
 tium, & quieta vbiq; omnia. Igitur Vngaris & Thracibus sollicitis & suspectan-
 tibus coniurati, Tartarorum id esse stratagema, ut si ipsos dilapsos viderint, secu-
 rius excurrant, magisque fallere possint, respondent; simulq; Vngaros ad pagum
 flumini vicinum diuertere, seque & equos curare iubent. Thracibus aliam haud
 procul villam designant, in qua hospitentur. Mox totam fere noctem variis agi-
 tatis consiliis traducunt, postea domunculam quandā in pago succendunt, quod
 erat signū prætorianos ferro aggrediendi, ut his tanquā patriæ hostibus deletis, op-
 primendo principi maior occasio pararetur. Nec Valachi in exequendo truci impe-
 rio segnes sese præbuere: neq; ii duntaxat, qui cum illis tanquā sociis venerāt, sed
 50 etiā ii, qui ea nocte per varios nuncios concitati arma sumpserāt, seq; cōiuratis ag-
 gregauerāt. Itaq; tametsi prætoriani repētina circūuenti fraude aliquot horis pti-
 naci-

*Prætorianique
Vngari à Valachis
per fide ob-
truncati,*

*Vna cum Ger-
manico pedi-
tatu.*

*Thraces par-
tim caesi, par-
tim fuga e-
lapsi.*

*Dormantus
Despotam
Suchauæ in
arce obsidet,*

*Tomfa arcem
Nemethium
occupat,*

*Præsidium
Despotæ, ex
variis genti-
bus.*

naciter dimicassent, multique etiam ex Valachis cecidissent: ad extremum à
multitudine superati, sese in hortum quendam sepibus & maceria protectum re-
ceperunt. Vbi quum eadem pertinacia diutius pugnaissent, tandem Dormano &
Tomfa iubentibus, tormentorum pilis in eos directis, ad vnum omnes occubue-
re, non incruentam Valachis victoriam relinquentes. Et quum Germani tormen-
tis præpositi in sociorum perniciem vibrare pilas recusarent, cæsi fuere; vno Chri-
stophoro seruato, absque quo ipsi rudes & tormentarii negotii imperiti ea exerce-
re nesciuiissent. Thraces animaduerso Vngarorum discrimine, partim transna-
tato Nestro, se seruauere, partim qui fuga sibi consulere non poterant, Valacho-
rum sæuitia perierunt. Ea die, qua hæc fraude plusquam Punica patrata fuere, 10
Dormanus conuocatis vndiquaque Boieris, ad prouinciam à Tyrannide vindi-
candam (sic eos ad arma sumenda concitabant) Despotem in arce Suchaua obsi-
dione inclusum cinxit. Tomfa vero eodem tempore, ad loca, quæ præsidiis De-
spotæ tenebantur, qua vi, qua dolo occupanda profectus, arcem Nemethiam,
cui Ioachim Prudentius Silesius, è Glogouia celebri ciuitate oriundus, vete-
ranus Despotæ in omni fortuna comes, ideoque ei charissimus præerat, (sed
tunc forte absens erat) nihil fraudis suspectantibus præsidiariis, ingressus est,
paucisque, qui intus erant, Germanis extemplo trucidatis occupauit. Pruden-
tius consilii inops, ac tam amissæ arcis dolore, quam indigno Despotæ infortu-
nio perculsus Suchauam versus cum quatuor vel quinque sociis contendit, ac per
medium hostilium castrorum, magno sublato clamore, multis Valachorum fru-
stra insectantibus, in obsessam arcem incolumis receptus fuit. Tomfa paulo post
in castra venit, atque arx durius obsideri cepta. Despotes, quod apertis in campis
cum perduellibus manum conferere non posset, id quod vnum supererat sese ma-
nibus arcis tueri constituit, ac maximo ex omnibus tormento disploso suis si-
gnum conueniendi dedit. Nec spem adhuc auxiliorum abiecerat omnem; quip-
pe qui Sborouium socerum cum Lasco reconciliandæ pacis condiciones tracta-
re, & auxilia allaturum, ac vt ingenia hominum expectatione bonorum nun-
quam desperatissima esse solent, nec Zaium ac Antonium sibi laboranti defutu-
ros confidebat: obsidionemque tam diu tolerari posse, quoad sperata auxilia ad-
uenirent, nequaquam dubitare videbatur. Habebat secum milites egregios
DCLVI. quorum maior pars ex Vngaris constabat: & equitibus Martinus Far-
cassius, peditibus Petrus Deuanus, quem ab Antonio ei commendatum retuli-
mus, præerant. Huic trecenti pedites Vngari, sub Thoma Selabariano, Stephano
Chrouato, ac Gregorio Girolthio centurionibus parebant. reliquæ cohortes ex
variis gentibus, Italis, Germanis, Græcis, Polonis Turcisque collectæ erant, paucis
intermistis Valachis. Rebus Despotæ ad obsidionis pericula adductis, & ipso im-
prouisis veluti aduersæ fortunæ fluctibus & tempestatibus obruto, ii quoque quos
passim in prouincia, eius gratia aliquando valuisse constabat, aut qui ei modo fa-
uere existimabantur: tum variarum rerum artifices, quorum plerique Itali e-
rant, aut Germani, exquisitissimis suppliciis è medio tollebantur: tanta feritatis
immanitate, vt neque mulierculis, neque innocentibus pueris parceretur. In ea-
dem rerum confusione Georgius Reuelles Viennensis, de quo supra retulimus,
vetus Alexandri exulis cliens, & nunc Despotæ quæstor, dum ad Istri ripas,
nescius rebellionis, tributa exigeret, captus, ac in arce Nemethia cum multis
aliis, tetrum in carcerem coniectus fuit. Interea dum obsidio diutius, quam pu-
tarant, protrahitur, in castris de eligendo principe consultatum est. Proceres
qui opibus dignitateque præstabant, quiue seditionis auctores erant, Berno-
uius, Mociocus, & Stroizza, non ignari cruentos plerumque & periculosos vsur-
pati regni exitus esse solere, vt oblatam dignitatem susciperent, adduci nequaquam
potuerunt. Postremo Stephano Tomfæ, qui nuper ad Nestrum flumen equitibus

Vngaris delendis tam insignem, quam nefariam operam præstitisset, recusanti Tomsa à con-
quidem, sed vel inuito summum eum honorem detulerunt. Is delato muneri sa- iuratis prin-
tisfacturus, arcem acriori obsidione premendam, attractis ad diruendam eius cept electus.
portam, quattuor colubrinis maioribus, existimauit. Sed ut erant hostes tormen- Arcem acrio-
tarii negotii, ac oppugnandarum arcium imperiti, ita ab iis, qui intus erant, in re ri obsidione
militari exercitatissimis facile contemnebantur: adeo ut sæpe excurrere in eos, premis,
& magna edita illorum strage reuerti, frumentatum exire, ac recentia ex agris ob-
sonia resque necessarias in arcem importare non dubitarent; Inter quæ certami-
na Petrus quoq; Deuanus, permissu Despotæ, habito cum centurionibus consi-
lio, in hostium castra cum quadringentis peditibus impetū fecit: eosque, qui op- Vngari eru-
pugnandæ & diruendæ portæ incumbabant, & aggeres tumultuario rudiq; opere ptione facta
erectos, ac tormenta custodiebant: aggressus est. ubi ipse & socii, multis hostium hostes cedunt,
celeriter interfectis, eos cedere loco compulerunt; mutuoq; inter sese cohortati
tria tormenta manibus in arcem attrahere ceperunt. Tamen autē hostes vndiq;
ad defendenda tormenta adcurrissent, atroxq; certamen esset exortū: tamen post
longam & cruentam concertationem victos & profligatos tanta vi omni telo-
rum genere, sed maxime sclopetorum glandibus submouerunt, ut effuse fugien-
tes tormenta in arcem pertrahenda relinquere cogerentur. In qua pugna ex Vala-
chis plures ducentis, aut interfecti, aut vehementer sauciati sunt: inter quos Dor- E quibus &
manus ille cum Tomsa delendis Vngaris crudeliter grassatus, Deo id scelus non Dormanus
fero vindicante, capite pænas persoluit: quum ex iis qui excurrerant, non nisi sex crudelitate
è militibus sagittis confixi periissent. Cum per hunc modum obsidio diuturnior in Vngaros
fore videretur, Tomsa qui iam principatum administrabat, se & suas copias obse- nobilis.
sis contemptui esse cernens, consilio suorum ad Iohannem Sigismundum legatos
mittendos censuit: quem ob veteres cum Despotæ similitates & inimicitias, à mit-
tendis auxiliaribus copiis haud alienum fore existimabat. At interea certis nun-
ciis allatum est, Demetrium Visnouecium, siue à quibusdā Moldauis proceribus
euocatum, siue à Lasco instigatum, cum exercitu in prouinciæ fines peruenisse; a-
nimo illam inter duos contendentes sibi occupandi. Itaq; Tomsa intermittendā
obsidionē arbitratus, transmissa amne Sereto, castra ab arce reduxit. Visnouecius
vero vitato congressu in eum castrorū locum consedit, sic ut Despotes vno ab eun- pulso Tomsa,
te hoste, ab altero statim circumuallatus, non sustulisse aut auertisse exitium, sed eundem ca-
mutasse & eodē ancipiti in discrimine versari videretur. Collocatis sub arce castris, strorum lo-
cum occupas,
Pisoccus Lasco, ut diximus familiaris, data acceptaq; fide arcem ingreditur, ac no-
mine Visnouecii has Despotæ conditiones proponit; si XXV. millia aureorum
numum pro sumptibus eo bello factis nunc persoluat, & deinceps quotannis XII.
millia certis terminis pendenda promittat: se eum periculo erepturum. Conditio-
nibus admissis Despotes Pisocciū muneribus affectum, gratiis Visnouecio actis,
remittendum existimauit. Sed quum eodem die magna Boierorum manus ad Vis-
nouecium venisset, quæ nomine omnium prouincialium, principatum ei offerre,
& additis, quo plus fidei haberet, cæterorum literis id ipsum confirmare videba-
tur; referebantque primores Tomsam administrando principatui adhibitum, do- Visnouecio
nec alius eligeretur, ac finis obsidioni fieret: sese omnes rebus eius aduersus Mo- regnum à
schos & Tartaros præclare fortiterque gestis, quibus apud omnes gentes celebra- Moldauis de-
retur, ac vnius eiusdemque religionis professione adductos, imperium ei ultro fertur,
deferre, quod vi & armis antehac adire voluisset. cætera, dummodo veniret, o-
mnia in eius potestate fore. Itaque vir alioquin cautus & callidus, verbis ad
assentationem & fallendum compositis, ac maxime dulcedine regni inescatus eis
assensit: & missis ad Despotam literis, se hostem ei deinceps futurum, nec
quicquam cum eo commercii habiturum significauit. Nec mora quosdam
Vngaros milites rerum necessariorum causa, durantibus eius diei induciis, arce
egres-

Polonia Valachis singulari perfidia trucidantur.

Atrox inter Visnouecium & Valachos commissa pugna.

qua profligatis Polonis, capti Visnouecius & Piaffocius, Byzantii, vincti in costas adacti crudelem mortem oppetunt.

Ioan. Sigismundus Valachis auxilia submittit.

Bernouius coniuratorum princeps occumbit.

Transsylviani Hungaros ad deditionem promissis invitant.

egressos, partim trucidari, partim in domum quandam confugientes oppugnari iussit. quibus tamen tutandis ex arce oportune occursum est, & liberatis militibus Poloni cum cædere repulsi. Paulo post Visnouecius, nedum animaduersa fraude, quingentos ex selectissimis equites Sarmatas & Roxolanos, Valachis id expetentibus, dedit; qui sese cæso Tomsa, ac capite eius relato, ad illum reuersuros pollicebantur. Sed quum pontem amni Sereto impositum transiissent; & ad exercitum, quem oportuno insidiis loco reliquerant, propius accessissent, seque cum eo coniunxissent, Sarmatas & alios, quamquam detecta fraude, acerrime pro vita saluteque sua dimicantes, singulari perfidia & crudelitatem ad vnum trucidarunt: ac è vestigio reuersi, priusquam Visnouecio cæso¹⁰ equitum fama allata esset, eum cum non magno suorum numero, rerum euentum expectantem, curruque insidentem, quod forte importuno articulorum dolore vexaretur, adoriri statuerunt. Simul ac insidiæ plusquam Punicæ patuerunt, & Visnouecius necessitatem prælii sibi imminere vidit, ægro quidem sed imperterrito animo, suis, vt celerrime conscensis equis certamen capefferent, ac carris circumductis castra munirent, edixit; ac Piaffocium, vt suas partes obiret, aciemque componeret, hortatus est; nec ipse extremo in labore, ac periculo, officium suum negligebat, quin prælium cientes animaret. Pugnatum est pro Polonorum paucitate acerrime; ita vt primo impetu Valachi fusi fugatique terga dare cogerentur: & vbiq; fere à fugientibus fama illatæ prouincialium exercitui cladis spargeretur. Postremo tamen redeuntibus Boieris, cum multi in paucos, ac integri in fessos ac debilitatos, restaurata pugna, irruissent, victoria Valachis cessit, & Visnouecius ac Piaffocius, infelici sua sorte, viui in eorum potestatem venire: quos Tomsa è vestigio Constantinopolim misit; vbi prægrandibus vncis ferreis, per latera adactis, in furca suspensi, indignam viris militaribus, sed crudelem & acerbam mortem oppetiuerunt. Poterat Despotæ sub certaminis huius feruore ex arce sese proripere, & Hutinam aut alium tutiorem in locum recipere; quod illi à plerisque suadebatur, sed Dionysii Aualii medici culpa, ac inani sua fiducia hostiumque superbo contemptu, meliora consilia repudiauit, omnemque euentum ibidem præstolari maluit. Interea¹⁰ è Transsilvania auxilia à Iohanne Sigismundo missa, mille equites ac totidem pedites multis bellis exercitati, duce Ladislao Radaco, qui nuper Siculos rebelles victor acie profligauerat, aduenere: quos Tomsa singulari lætitia exceptos in castra recepit. Sed Despotæ & obselli, illorum aduentu nequaquam animos demisisse videbantur, quamquam tertium iam mensem clausi, rerum omnium & grauissimæ obsidionis incommoda pertulissent: adeo vt erumpere in hostem frequenter, & cum iis manum conferere non dubitarent: sicut idie Diuo Lucæ Euangelistæ sacro accidit, quo Gregorius Girolthius cum cohortibus peditum, & Martinus Farcaffius cum paucis equitibus erumpentes, anticipiti cum Transsilvanis & Valachis contracto certamine fortissime rem ges-⁴⁰serunt, ac non paucis vtrinq; amissis in arcem redierunt. in ea pugna ex Valachis, Bernouius coniuratorum princeps, & malorum omnium auctor glan-⁴⁰de traiectus occubuit; ac Gregorius Vincius, lepidus nec ineptus scurra, à militibus Deligecius vocatus, ex Despotanis cæsus est: qui sæpe Despotam, vt malefida procerum consilia, eorum nece præuerteret, inter ioca & seria admonuisse dicebatur. Verum postquam Transsilvani munitionibus extructis aggres & tormenta propius arcem admouissent, ac cum popularibus suis, quos in arce habebant, clandestinos sermones miscere cepissent, eisque principis & Radaci præfecti nomine opima stipendia, ac liberum in patriam reditum pollice-⁵⁰rentur, diuturnæ conclusionis pertæsi, ad res novas inclinare, & Despotæ con-⁵⁰siliu ancepis atque indies inops reddi videbatur. Et quum militem quendam cum

cum hoste è muro clam colloquentem deprehendisset, eum ad se vocatum, nec causas colloquii satis reddentem, clam è medio tollendum curauerat, quem cum Deuanus & focii repeterent, nec reddi posset, res magis ad tumultum & seditionem propendebat. Qua indies gliscente Deuanus quoque, quamquam fidelissimus antehac semper habitus, stipendia turbidius, quam parest, flagitare, cæterosque ad eadem importunis vocibus flagitanda concitare, iisque negatis, occasionem turbandarum rerum quærere. Verum Despotes tumultibus coercendis, cælato argento, quod habebat, latisfecit. Paulo tamen post Radacus Petrum quoque, pacta per occultos nuncios proditiōis mercede, ad tradendam arcem adduxit. quod quum Despotes à quodam iudice rei conscio comperrisset, eum in secretiorem domus partem accitum, adactō per illa pugione, interficiendum curauit. Cuius cæde exacerbati pedites, non iam occultis vocibus, sed aperte res nouas moliri, ac de deditiōe cum hostibus pacisci decreuerunt. Quos quum Farcassius equitum præfectus, ac equites potiores, qui supererant, à tanto flagitio dehortarentur, neue tantam perfidiæ notam sibi iniustam vellent, partim minis, partim precibus obsecrarent: quia tamen pedites numero ampliori, ideoque ferociores erant, nihil proficiebant. Nec interim deerant, qui ipsum Despotam ad amplectendas deditiōis conditiones, amplissimis de eius incolumitate pollicitationibus, amplectendum putarent. Quæ quum ab illis simulate dici non esset nescius; suos tandem supplex petere cepit: ne se in tanta auxiliorum propinquitate (erat enim fama siue vere siue falso allata, Lascum iam reconciliatum, & Sboronium focerum, ac Sarmatas amicos, eum quatuor millibus equitum aduentare) desertum ac infensissimis hostibus proditum vellent. Verum præualentibus prætorianorum peditum factionibus, valuæ portarum, quas terra ac materia obstruxerant, adaperiri ceptæ sunt. quo tempore Martinus è Sancto Gothardo, Pannoniæ oppido oriundus, Maximiliani Cæsaris apud illum inter-

10 dam arcem adduxit. quod quum Despotes à quodam iudice rei conscio comperrisset, eum in secretiorem domus partem accitum, adactō per illa pugione, interficiendum curauit. Cuius cæde exacerbati pedites, non iam occultis vocibus, sed aperte res nouas moliri, ac de deditiōe cum hostibus pacisci decreuerunt. Quos quum Farcassius equitum præfectus, ac equites potiores, qui supererant, à tanto flagitio dehortarentur, neue tantam perfidiæ notam sibi iniustam vellent, partim minis, partim precibus obsecrarent: quia tamen pedites numero ampliori, ideoque ferociores erant, nihil proficiebant. Nec interim deerant, qui ipsum Despotam ad amplectendas deditiōis conditiones, amplissimis de eius incolumitate pollicitationibus, amplectendum putarent. Quæ quum ab illis simulate dici non esset nescius; suos tandem supplex petere cepit: ne se in tanta auxiliorum propinquitate (erat enim fama siue vere siue falso allata, Lascum iam reconciliatum, & Sboronium focerum, ac Sarmatas amicos, eum quatuor millibus equitum aduentare) desertum ac infensissimis hostibus proditum vellent. Verum præualentibus prætorianorum peditum factionibus, valuæ portarum, quas terra ac materia obstruxerant, adaperiri ceptæ sunt. quo tempore Martinus è Sancto Gothardo, Pannoniæ oppido oriundus, Maximiliani Cæsaris apud illum inter-

20 nuncius, sed postea à secretis adscitus, dolio ingenti faxis & materia pleno casu in ipsum deuoluto oppressus interiit. Itaque triduo ante Diui Martini ferias, arce egredi coactus, cum sumpta preciosiore purpura, equoque conscenso inter longissimos & densissimos militum ordines ad id de industria dispositos incessisset, propiusque castra venisset, submotis ministris, equo descendere, ac pedibus ad Tomiam ire iussus est. in cuius conspectum veniens, hostilibus probris ac conui-

30 ciis proscissus, clauaq; ferrea, repetitis vicibus, percussus, in humū procidit; ibiq; quum diu, qui conficeret, non reperiretur, à Tartaro quodam iteratis aliquoties ictibus, caput ei infelici præcisum est: quod vna cum Ioachimi Prudentii iam alia in castrorum parte obtruncati capite, quum detractæ eorum cutes, abiectis caluæ ossibus, palea impletæ essent, Constantinopolim missum fuit. Per hunc modum immaturo atque miserabili vitæ exitu Despotes sublatus est; quum vixisset annos circiter quadraginta, regnasset duos, & tres amplius menses obsidionem to-

40 lerasset. At Sulymanus tam precibus Iohannis Sigismundi, quas accurate apud eū pro reducendo in Moldauiam Alexandro interposuerat: tum etiam ipsius Alexan-

10 dri assiduis obtestationibus permotus, purpuratis magna largitione in partes tractis, in Moldauiam eum reuerti, prouinciamque iterum ei pristino beneficiarii iuris nomine committendam permisit. Qui conducto ex Turcis & Tartaris exercitu, quum eis inferiorem prouinciæ partem ad Istrum vergentem prædæ nomine depopulandā promississet, magnis itineribus regnum repetendum duxit. Quæ nec Tomsa, nec cæteri expectare ausi, pars ad vicinos Roxolanos seu Russos, vt Tomsa, Mociocus, & Stroizza, pars quo quisque potuit dilapsi profugere. Alexander & castra deserta cum tormentis, & arcem & prouinciam omnem facili negotio occupauit: Demetriumque Bulgarum, à quodam Boierio, tormentis præfecto captum, ac naris dextræ particula excisa à Tomsa deformatum (quo signo

Hungarorum factiosa consilia è Deuani cæde suborta.

Peditum factione Despotæ proditus.

Tomæ iussu à Tartaro capite multatur.

Alexander Solymani auxiliis, pulso Tomsa, regnum recuperat.

Demetrius Bulgarus à Mirce Valachio trucidatur.

*Tomfa, Mo-
ciocus, &
Stroizzaca-
piteplexi.*

*Eiusd. senti-
tia in Nobi-
les & alios.*

*Perenius à
Cæsare ingra-
tiam rece-
ptus, restitui-
tis omnibus
bonis, liber
dimittitur.*

*Stephan. Ba-
thorius à
Transsylvano
ad Cæsarem
de pace mis-
tatur.*

*Conditiones
paci à Cæsa-
re Ioanni ob-
latæ,*

*Somlianus à
Transsylvano
reuoca-
tur.*

notati regno potiri nequeunt, nemo enim qui mutilato sit corpore, regnare per-
mittitur) Mirce Transalpino, cuius regnum affectasse dicebatur, inter summas
verborum contumelias, & ludibria trucidandum misit. Tomfam Despotæ suc-
cessorem, sed paucis mensibus imperio potitum, ac Mociotum & Stroizzam Leo-
poli exulantes, apud Sigismundum Poloniæ regem, qui eos ob Visnouecium &
Piasfoccium interfectos, extremo odio prosequeretur, proditoris accusauit, &
ope Sulymani, ac Iohannis Sigismundi nepotis facile obtinuit, vt capti mox capi-
te plecterentur. Georgio Reuelles, in arce Nemethia capto, & aliis præfectis,
qui ibi in vinculis detinebantur, ministri rerum capitalium, quos illi Armatos
vocant, laqueo gulam fregere. Alios nobiles, dissimulato ad præsens odio in fi-
dem recepit: sed mox quum se tutos esse putarent, inter conuiuia iugulari ius-
sit: donec omnes, quorum opera regno erat pulsus, aut qui illis sanguine erant
iuncti, extirparet: sicque quoad vixit quietam apud Moldauos tyrannidem ob-
tinuit; quum ante quam in exilium pelleretur, septennium imperasset. Per
id tempus Cæsar assiduis precibus suorum placatus, Franciscum Perenium, qui
ante triennium rebellauerat, & in oppido Zolosio cum vxore & liberis captus,
in arce Sarosiana detinebatur, liberum dimitti iussit, restitutis ei omnibus bo-
nis, oppido Sixone excepto; quod antea Petro Macedonio cubiculi sui magi-
stro donauerat. Verum is quoque, antequam è viuis excederet, liberali ingenio
ita cum illo conuenerat, vt acceptis à Perenio tribus millibus aureorum numum,
Sixonem protinus ei restitueret: sicque Perenius Viennam profectus à Cæsa-
re in gratiam fuit receptus. Cæterum secundum aduersam illam Despotæ in
Moldauia fortunam, Iohannes Sigismundus pacis & tranquillitatis cupidine,
vti præ se ferebat, adductus, legatum ad Cæsarem misit Stephanum Bathorium
Somlianum, qui eo tempore Varadino præerat, virum pacis bellicque artibus cla-
rum. Is vigere in illo studium amplectendæ pacis & fidelis concordie testatus,
petebat filia Cæsaris Iohannæ coniugium, antea à Castaldo promissum, cum re-
gio titulo & ditione à Transsilvania vsque ad Tibiscum omni. Sed quia ad tem-
pus coronando Maximiliano, constitutum aduentus eius inciderat, cui vt in-
teresset, neque Cæsari, neque ipsimet legato expediens esse videbatur, Tirnauiam
secesserat; & demum peractis comitiis Viennam ad Cæsarem erat reuersus. Post
multas & varias disceptationes, Cæsar ita ei respondit; Iohannes Sigismundus
eligeret qualemcunque titulum præter regium vellet; se enim viuo, & Maximi-
liano, qui iam consensu publico corona erat insignitus, eum in alios transferre
non posse: contentusque iis esset, quæ nunc ultra Tibiscum obtineret: cis Ti-
biscum vero Muncacium, & Hustum cum Maramarusio, & Salisfodinis, quæ ei
nunc parerent, quo firmior pax esset, se illi concessurum, nec filia connubium ne-
gaturum. Sic mansit in controuersia ditio illa, quæ ultra Tibiscum est, in qua E-
chediana, Vardana, Crasnana, Biharienses, Solnocenses, Baionii, Telegdii, Artan-
dii, ac alii complures, nobiles, populique censentur. de qua tamen Cæsar, se vlte-
riora consilia capturum responderat: nec tamen quietis concordieque causa ab
illis concedendis videbatur abhorrere. Sed dum deliberando tempus protrahitur,
Iohan. Sigismundus seu tædio longioris legationis, siue verius, quod belli occasio-
nes quæreret, Somlianum reuocauit, qui ita discessit vt si Cæsar, eam conditione,
antequam ipse Sacmarium aut Varadinum perueniret, admittendam censuisset:
idq; sibi per literas denunciaffet; tum ea quoq; inter alias cōclusa atq; decreta cen-
seri deberet. Nec adhuc Tibiscum transiecerat, cum Cæsar per Siluestrum Senasium,
legati familiarem, qui eam ob causam ibi relictus erat, duabus Echediana & Var-
dana exceptis, omnes se liberaliter concessisse significauit. Itaq; ille reuersus, quæ
egerat, quæue obtinuerat, cum summa Iohan. Sigismundi satisfactione exposuit: &
decretumq; est, vt Somlianus post paululū moræ reuerteretur: & super omnibus
icti

isti fœderis capitibus Cæsaris diploma referret. Qui interea dum se rursus ad e-
 ius legationis munus exequendum parat, ac domi priuatis rebus intentus, man-
 data præstolatur, quibus iter aggredi, & pacem referre iubeatur, omnium con-
 siliorum & legationis rationes, lubentibus & æquis animis antea susceptæ, pun-
 cto temporis mutantur & peruertuntur: ita vt ipse eius rei ignarus, increpita
 per literas mora & segnitie, minime in tanti momenti negotio cunctandum
 esse identidem replicaret, postremo contineri nequiuir, quin postposita do-
 mesticarum rerum cura, ad principem recurreret, seque nimiam tarditatem ad-
 mirari testaretur; qua & Cæsar offenderetur, seque ludibrio habitum atque
 10 delusum haud immerito conqueri posse videretur. Sed Iohannes Sigismun-
 dus, non sine astutæ præuaricationis dolo, se ideo rem distulisse respondit, quod
 paci ac fœderi, maiori cum dignitate ineundo, auunculi sui regis Poloniae ope-
 ram interuenire cuperet, eaque de re iam ad illum literas dedisset. Scripturum
 etiam Cæsari, vt moram haud diuturniorem æquo animo ferre vellet. Inte-
 rim autem ternos ab vtraque parte arbitros, qui insolentias Balassii, & Cæsa-
 rianorum sibi ditionique suæ illatas inquirant, ad diem, quem Cæsar consti-
 tuerit posse conuenire. Per hunc modum Somlianus verba sibi data, & spes
 suas elusas sentiens, dissimulando in præsens sustinendoque iniuriam, Varadi-
 num concessit. Erat eo tempore summa rerum apud Michaellem Chaquium, *Consiliarii*
 20 Stanislaum Nisouium Polonum, Iohannem Salancium, & Gasparem Bequessium *Ioh. Sigis-*
 cubicularium, qui Iohan. Sigismundi consilia omnia, prout volebant, modera- *mundi, quos*
 bantur: quos omnes simul cum principe, Georgius Blandrata Allobrox, eorum *Blandrata*
 aut affecla aut socius, Ariana infectus peste, eodem veneno infecerat; atque ii oc- *Arianus; ea-*
 culto liuore pleni, omnia Somliani dicta factaq;, vt qui veræ Catholicæque reli- *dem peste in-*
 gionis vehementer tenax esset, in diuersum interpretari, illumq; apud principem *fecit,*
 inconstantis lubricæque fidei insimulare, ac clancularias ei insidias struere cona-
 bantur. Sed nec Cæsarem sincera fide deterfis odiis, certis concordiae fundamen- *Somliano in-*
 tis inniti persuadebant; quod suos milites, & Balassium, cui præ cæteris infensissi- *sidias struit,*
 mi erant, à rapinis & sceleribus minime coerceret: ideoque euocatis in auxilium *& calumniis*
 30 Turcis, ac neglectis, quæ à Somliano tractata erant, fœderibus ad bellum ei infe- *eundem exa-*
 rendum instigabant. Interea Cæsar, sicuti cum legato erat constitutum, quæsi- *gitant.*
 tores, qui de Balassii aliorumque præfectorum & militum malefactis inquire-
 rent, ad oppidum Cassonum, non procul Muncatio situm, ad diem Calendarum *Quæsitores*
 Octobris conuenire iubet. Erant hi Gregorius Abstemius Episcopus Chanadi- *Cæsariani,*
 nus, Iohannes Alaghiius è Regecio, & Georgius Racoscius Turocianaë regioni *re infecta,*
 iuri dicundo præpositus. Prius quam isti conuenissent, Balassius in pago Hal- *domum re-*
 mio, inter Hustum & Muncacium sito, quæ loca à Transsiluanis tenebantur, *deunt.*
 castellum ædificauerat; eo prætextu, vt ituro in Moldauiam ad suppetias De-
 spotæ ferendas exercitui (id consilii forte tunc agitabatur) locus esset quiescendi;
 40 re autem vera vt prædatoribus suis, receptaculo, munimentoque esset. Itaque
 Transsiluani ad inquirendum designati, se venire negarunt, nisi illud contra
 fœdus induciasque exercendarum rapinarum causâ extructum, distraheretur.
 Contra Balassius opponere, vnicuique suo in fundo tuendis suis finibus, muni-
 tiones licere extruere, neque id fœderibus aduersari. Inter has contentiones Ra-
 coscius vnus ex triumuiris arbitris, morbo oppressus Cassoni moritur; reliqui
 duo perscriptis ad Cæsarem difficultatibus, re infecta reuertuntur. Interea Chri- *Castellum in*
 stophorus Hagmasius qui Husto præerat, ac cæteri Transsiluanienenses præfecti, *pago Halmio*
 collectis summa celeritate copiis, nocte intempesta castellum improviso ado- *à Balassio ex-*
 riuntur, & acerrime oppugnant. Balassiani cum Georgio Sulio, impigro ado- *structum, ab*
 50 lescente, qui ex arce Hadadiana se illis aggregauerat, ad defendendum locum *Hagmasio*
 concurrunt; fit pugna atrox & cruenta: neutra parte cedere alteri volente: po- *castris ex-*
 stremo

Concilium
Tridentinum
felici exitu
terminatum
est.

Ioan. Bapti-
sta Castaldi
obitus.

Balassius &
Zaius Colle-
gium Gra-
cor. Mona-
chorum ex-
pilare conan-
tur.

Sed niuium
copia impedi-
ti capiti absi-
stunt.

Cæsari et-
iam tabifica
febre affecti
occupationes.

stremo traiecto glande sclopeti Sulioco, atque occumbente, Balassiani non sine
cæde repelluntur; & palantes hinc inde diffugiunt: qui in castello intus haud ma-
gno numero erant, fuga & cæde sociorum perterriti deditioem faciunt, ac in-
columes dimittuntur. castellum mox iniecto igne concrematur, ac funditus de-
letur: atque his peractis vtrique in hiberna disceditur. Cæterum Concilium
Tridentinum superioribus annis à Iulio Pontifice in Lateranum indictum, ac de-
inde à Paulo & Iulio tertio continuatum, sed variis bellorum tempestatibus a-
gitatum, atque dilatum, hoc anno demum auspiciis Pii eius nominis quarti, Dei
Optimi Maximi ope felici exitu terminatum fuit; legatique, quos Cæsareo mi-
ferat, post peractam in Vngaria Maximiliani inaugurationem, in patriam in-
columes redierunt: vno excepto Iohanne Chanadiense Episcopo, qui ibidem
gravi oppressus morbo è viuis decesserat. à quibus intellectum est, capita Chri-
stianæ religionis antehac ab ipsis CHRISTI DEI & Seruatoris, ac Apostolo-
rum temporibus, vsque ad hæc tempora, inconcussa fide obseruari solita, sacro-
sanctis patrum, qui in ea synodo, magno numero interfuerunt, suffragiis denuo
confirmata fuisse. Quod vero ad communionem sub vtraque specie attineret,
quam concedi Cæsar postulasset, eam à patribus ad arbitrium summi Pontificis,
cum bona spe eius obtinendæ reiectam atque dilatam esse. Idem quoque le-
gati attulere Iohannem Baptistam Castaldum, qui Cæsaris Ferdinandi in Trans-
silvania copiarum summus dux fuerat, octoginta circiter annos natum, pau-
lo ante finem concilii, Mediolani natali in solo è vita migrasse, nocteque ab-
dicatis omnibus sepulturæ honoribus, humatum esse: quod viris illustribus,
qui famam immortalem rebus præclare gestis sibi peperissent, inanes nec ne-
cessarias eiusmodi funebres pompas, conditis ea de re testamenti codicillis, spre-
ta omni ambitione censuisset. Inter hæc Balassius & Zaius, cum ab iis, qui non
ita pridem è Moldavia redierant, intellexissent Collegium Græci ritus Monacho-
rum, haud procul radicibus Alpium esse, in quo multa donaria, ac aureæ & ar-
genteæ supellectilis copia ingens, à piis hominibus Deo dicata haberetur, com-
municato inuicem consilio, ad ea diripienda animum adiecere. Verum quum
multa nix cælo delapsa Alpes & itinera cooperiuiisset, quæ etiam æstate auia in-
cultaque sunt, & ægre admodum ac difficulter ab exercitibus transiri possunt, ve-
riti etiam ne à Transsiluanis, qui omnia eorum itinera obseruabant, reditu præ-
cluderentur, ab incepto destiterunt. Dum in hunc modum ludente in rebus
humanis fortuna, minutis contentionibus & præliis certatur, & occasiones ma-
ioribus belli incendiis suscitandis quæruntur, Cæsar tametsi lentis & tabificis
febris diu antea conflictatus, defectisque sensim viribus, lectulo defixus,
breui desituri spiritus vigore sustentaretur; tamen quantum poterat, expedi-
endis curis & laboribus, negotiisque vacare, literis & consiliorum secretis sub-
scribere, amicosque & familiares in colloquium admittere erat solitus. Inter-
dum vero musicorum instrumentorum, ac symphonicorum incunditate ac-
cersita, sacris diuini numinis laudibus hymnisque coram eo decantatis, animum
oblectabat, eaque voluptate recreabatur. Quod quum Franciscus Battiani-
us, vetus summæ auctoritatis senator, atque ab ipsis Ludouici Leuiri tempori-
bus, ei valde familiaris, impensius laudaret: ac vt laboribus & negotiis abstine-
ret, quæ seni & imbecillo maxime officerent, hortaretur: se natum ad labores,
& iis vsque adeo non grauari, vt etiam iuuamento voluptatique sint, respondit:
sed graue admodum molestumque sibi accidisse, Maximiliani in religione diffi-
dium, & alterius filii Ferdinandi dispar coniugium. Eo siquidem tempore ille Lu-
theranas Sebastiani Faueri ad populum conciones, incertum quas ob causas non-
nunquam audiebat; quas tamen paulo post, meliora amplexus consilia, sin-
cera mente repudiauit; hic vero Philippinæ Vindeliciæ amoribus, vsque
adeo

adeo ardentem indulgere videbatur, ut eam legitimæ coniugis loco habere, & liberos ex ea suscepisse diceretur. Postremo expiatis more Christiani ac pii principis criminibus, quum Matthias Sitardus Dominicani instituti Monachus, extremam horam adesse cerneret, eum nec Cæsaris nec Imperatoris, (sic enim iusserat) sed fratris duntaxat nomine appellatum, ut speratam à Deo Opt. Max. veniam certa spe & fiducia expectaret, ex Christianæ disciplinæ instituto admonuit. sicque in complexu Maximiliani & Caroli filiorum, ac Mariæ, nurus, XXV. die mensis Quintilis Iulii, qui Iacobo Apostolo, Hispaniarum Diuo tutelari dicatus est, placida defunctus morte expiravit: eumque per aliquot dies publice omnium
 10 visui expositum, omnes non ut dominum, sed parentem optimum, iustis lachrimis luxere. quum postea plumbeo inclusus loculo, humeris principum ducumque suorum in templum, quod in arce est, elatus fuisset. Nemo enim nostræ ætatis principum, pacis & belli artium eo peritior, nemo grauissimarum rerum experientior fuit: nullus regum recte & sapienter factis, ac indulgentiæ, clementiæ, liberalitatisque exemplis eum superauit. Nam eo euehente Seredii, Dobones, Balassii, Tahii, Telequessii, Magocii, Querecenii, aliique quamplurimi ad summos honores & diuitias peruenerunt: Turzonibus, Battianis, Comitibus Zrianianis, aliisque latifundia, arces, dignitates, redditus auxit & amplificauit: omnes bonos, & industrios viros, à quibus bonam operam Reipub. nauari posse animaduertisset, singulari amore prosequutus est; usque adeo ut nemo vnquam eius opem frustra implorasse, nemo tristis ab eius conspectu, nisi summa necessitatis vis obstitisset, discessisse visus sit: & instar Titi, diem se perdidisse putaret, quo non cuiquam bene fecisse videretur. Summum ei pietatis in Deum studium, perpetuumque fuit, quem uti in conspectu præsentem semper haberet, ita coluit & veneratus est, & ad eius præscripta omnes actiones suas, totiusque vitæ cursum applicauit, ut quicquid sibi prosperi aut aduersi contigisset, ad eum auctorem referret. Militibus, ut sua stipendia statis temporibus summa fide persoluerentur, diligenter curauit, & supra illa, muneribus variis eos donisque cumulauit. nisi quis maius rei bellicæ, castrensiisque laborum studium in eo desiderauerit. Sed si
 20 potentissimos hostes, qui totius fere terrarum orbis viribus aduersus eum formidabilia bella gesserunt, animo reputauerimus, eumque in tot & tantis cladibus & calamitatibus infractum, constantemque animum retinere potuisse, non iniquo iudicio æstimauerimus, ab omni eum ignauiae aut cessationis suspicione merito vindicandum censebimus: quum præsertim de aliis, qui eum pari virium robore, paribusque copiis laceffitum ad arma prouocassent, quum potissimum idoneos & rei bellicæ peritos legatos ducesque esset nactus, frequentes nec contemnendas victorias adeptum fuisse meminerimus.

*Ferdinandi
Imp. obitus.
Anno 1564:
Vixit annos
61.*

Eius encomium.

*Beneficia in
Vngaros exi-
mis.*

*Pietatis in
Deum studium.*

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

10

LIBER XXII.

Maximilianus patri in imperio & regnis succedit.

ERDINANDO Cæsare vita functo, vti erat comiciis Francofur-
danis, maximo principum Electorum ac procerum studio deli-
beratum, Maximilianus Romani Imperii sceptrum atque habenas
adeptus est: simulque Vngarici & Bohemici regni administra-
tionem, quam viuente etiam patre exercuerat, protinus suscepit.
Siquidem singulari iuuentæ decore, ac ingenua, blandaque ser-
monis comitate, facili aditu, alloquioque & aliis artibus, maximam apud omnes
Germaniæ ac Pannoniæ proceres, populosque gratiam & beneuolentiam sibi
comparauerat, & ne magnitudine animi, industria, ausuque & armis, patre infe-
rior esse videretur, omnibus viribus contendere nitebatur. Exercitus etiam à pa-
tre relictus, ac eorum præfecti, & tribuni, summa eius recenti principatu spe te-
nebantur, fore vt pro dignitate & existimatione totius Reipublicæ Christianæ,
honestissimo consilio Turcicarum induciarum compedes, quibus Pater irre-
titus fuisset, Dei immortalis ope exuere, & acerrimorum hostium impetum
non modo sustinere, sed etiam ad non dubiam victoriam propulsare posset.
Quamobrem fama etiam in vulgum frequens emanauerat, illum minime
fæderibus aut induciis staturum, quas Pater cum Sulimano pepigerat, quin com-
parato ampliori exercitu, ac animis opibusque cum summo pontifice ac regibus
& principibus Europæis terra marique consociatis, infestis cum illo armis pri-
ma occasione congressurum. Nec deerant plerique militiæ clari, & bellicarum
rerum peritia insignes, qui cum pacem & quietem pati non possent, cum ad pa-
randum suscipiendumque aduersus Turcas bellum, secretis apertisque consi-
liorum rationibus incitare non dubitarent: & ea quoque detrimenta, quæ ha-
ctenus Respub. Christiana, per latus afflictæ Pannoniæ insignia & lethalia
accepisset, incuria magis, & inertis principum segnitie, quam vera hostium
virtute aut viribus illata acceptaque fuisse memorarent. Quæ quum in aulico-
rum ac militarium procerum coronis, & consessu non vsque adeo secretis ser-
monibus tractarentur, quin ad propinquos Turcas perlata, ab iis pro insita
barbarorum nominis superbia varie interpretarentur; Maximilianum diuersa
consilia animo agitare compellebant; quæ tamen tacito & latebroso pectore
condita, ad communis salutis causam tuendam expedire, neque sibi à paterna-
rum conditionum æquitate discedendum esse arbitrabatur. Itaque ne rem vl-
terius differendam putaret, frequenti Senatu conuocato, quid faciendum è re-
pub. foret, singulatim exquisiuit. Iam enim biennium præterierat, ex quo pa-
ter graui morbo & ingentibus curis fatigatus, eoque fatis concedente, ipse le-
gatorum & muneris mittendi occasionem neglexerat, & Arslanes, qui eo tem-
pore Budensem præfecturam administrabat, an pactis stare vellet, frequentio-
ribus literis & nunciis arroganter postulare non intermittebat.

Maximilianus Imp. fre-
quenti Sena-
tu conuoca-
to, de bello
Turcico deli-
berat.

Erant

Erant in senatu, prout quisque affectus erat, aut ingenio valebat, varia studia, ita vt sententiæ in diuersum traherentur, pars enim non togatorum tantum, sed etiam militarium hominum, prudentiæ & experientiæ opinione clarissimorum, fidem & promissa, inuiolabili tenore seruanda suadebat, nec committendum vt fraudis alicuius aut mutatæ voluntatis suspicione barbarus hostis, terra marique potens, & à quo tot tantasque clades & detrimenta non tantum Pannonia, sed totus fere Christianus orbis accepisset, irritandus & ad arma concitandus esset. Seruiendum tempori, mittendumque illi iuxta fœdera promissum munus, & suspicacem tyranni animum, qui postea nullis vel amplissimis conditionibus placari posset, pacis & amicitiae ostentatione leniendum; ne turbatus & exasperatus, formidabilibus sumptis armis, humana diuinis confundendo, omnia sursum atque deorsum misceret. Satius esse eam pecuniam ad regnorum & populorum suorum securitatem impensam esse, eosque illa quantulacunque summa ab impotentis barbari insolentiis & furore liberare, quam si res ad bellum & arma deducatur, millies maiores thesauros, cum extrema eorundem perniciæ & exitio exigendos, ad dubiam Martis & ancipitis fortunæ aleam consumi. Debere esse documento superioris tempestatis bella, summo semper cum Vngariæ detrimento suscepta, atque infelicissime gesta, quorum funestam cladis memoriam, siue illa principum incuria, siue ducum ignauia & imperitia improspere euenerint, nunc quoque cum luctu & lachrimis recolere cogerentur. Ad extremum omnia alia prius quam bellum experiri consulebant.

Sederant ex altera parte tam ex Germanis, quam Vngaris viri illustres, qui certis adducti rationibus, bellum imprimis maxime honesto & decoro nomine contra immanes barbaros pro Christo Deo & seruatore, eiusque sacrosancta religione, proque aris & focis suscipiendum censerent: inter quos Comes Nicolaus Zrinianus, summæ claritudinis dux erat, quo nemo regendis exercitibus melior, eo tempore atque peritior habebatur. Is præter cæterorum opinionem, non dissentendi aut contendendi, sed quod mens suppeteret, ex promendi causa, sibi longe aliam mentem esse, nec vt induciæ, quas necessaria potius, quam honesta pactione Ferdinandus cum Turcis iniisset, hoc rerum statu obseruentur, sibi è republica fore videri differebat.

Comes Zrinianus bellum aduersus Turcas suscipiendum suadet.

Quandoquidem, si rem, inquiebat, penitus considerauerimus, in præsentia hostes, non secus, ac si nulla pax, nullum fœdus ictum esset, agros vrere & populari, miseram plebem quotidie variis indignisque modis ad deditio- nem compellere, arces finitimas partim fraude & astu, partim aperta vi inuadere & expugnare, imperium per fas & nefas prolatare contendunt. Contra si quid à nostris in defensione licita atque necessaria patratur, ea contra pacta fieri, nostrosque violati iuris & æqui, turbatæque pacis reos extemplo agi, & pro sua feritate, leges, quas luberet, dare, adimere, non probro non flagitio, non pessimis quibusuis facinoribus quo minus, quemadmodum in victos & subiugum missos suam libidinem exercerent, abstinere videmus. Nec conquerendo aut expostulando apud importunissimos homines quicquam profecimus, quin grauius indies & acerbius malefaciendo, patriam, socios, & commilitones nostros, euersum iere, nostraque socordia dominationem in nos insolentissimam agitauere: ita vt mihi quidem, quod pace & venia aliorum dictum velim, tempus esse videatur, ad vindicandam in libertatem Remp. expurgiscendi, ac oblata occasione iugum à ceruicibus nostris excutiendi. Itaque si quid Sulimano in hanc vsque diem ex pacto debetur, id ei mittendum non abnuerem, ne aut merito conqueri possit, aut, vt est arrogantia & impatientia singulari, arma sumendi inde occasionem capiat. quamquam siue apud eum beneficio, siue metu procedamus, perinde esse duco; adeo miseris & sanguine nostro satiari non potest. Vt missum

illud fuerit, tum demum renunciandam ei induciarum male ab eo obseruatarum;
 fidem & amicitiam omnem censerem, quibus nostræ opes & vires, tam priuatæ
 quam publicæ magis quam bello diminutæ fractæque sunt. ac deinde tempestiue
 curam, studium & diligentiam omnem adhibendam, bellum quod nobis illa-
 turus esset sustinendo, & cum Dei Optimi Maximi ope etiam propulsando. Non
 possum diffiteri cum summas secum vires, magnam potentiam, exercitatos mili-
 tes, ingentem exercitum trahere consueuisse: sed ea omnia opinione hominum,
 ac vero longe minora esse comperi. Aliquoties iam mihi eius bellicæ expeditio-
 nes visæ sunt, quibus ipse interfuit: quas ipse amplissima magnitudinis fama du-
 xit: primo quum me adolescente, & vix alterum & vigesimum ætatis annum agi-
 tante, Viennam irrita obsidione cinxisset: ac cum postea Cussegium, ignobile op-
 pidulum, æque inglorius frustra tentasset, nec Caroli Imperatoris Augusti aduen-
 tum expectare ausus esset, postremo cum socordia & ignauia ac deditioe nostro-
 rum nobilissimis Strigonii & Albæ Ciuitatibus occupatis, castra in Albana pla-
 nicie, etiam Tartaris aucta collocasset: sed ego sic existimo, eius exercitum & co-
 pias, incertis potius vulgi rumoribus, ac prauitate & mendacio suorum eas in im-
 mensum falso extollentium, quam re ipsa constare. Peditum siquidem prætoria-
 norum, quos Ianiceros vocant, duodecim millia, aut ad summum quatuordecim
 eum habere palam est, quem numerum raro attigisse, nunquam hætenus excessisse
 ab iis, qui vera dicere contendunt, accepimus. Equitatus omnis ex Asia & Euro-
 pa collectus viginti quinque aut triginta millia numerum non excedit; nec is virtu-
 te aut viribus multum pollet, utpote qui ex rure & agris ex hominibus eorum cul-
 turæ deditis colligitur. Verum enimvero in prætoriano equite & in iis, qui hisce
 Vngariæ & Illyrici finibus stipendia merent, Ianicero adiuncto, robur omne &
 munimentum eius exercitus consistit. quorum numerum etiam si Turcæ ad mul-
 tas myriadas, & ii, qui simul cum eis falsa & incomperta adferunt, extolle-
 re conentur; re tamen vera Asiaticis & Europæis æquato fere pede censentur. Cæ-
 tera multitudo, lixæ, calones, fex vulgi, inermes Bulgari & Græci, camelis equis-
 que curandis, tabernaculis tendendis, aquationi, lignationi, denique frumentan-
 di & pabulandi ministeriis, & castrensibus seruitiis addicta plebs, & incondita
 turba est: quæ nec in aciem educi solet, nec, si educatur, vsui esse potest, quod nec
 vlla arma, præter vnam securim gerat, & magna pars nec eam, nisi fustem aut ba-
 culum sudemve habeat. Quæ mihi comperta, oculisque sæpius visa, non præter
 veri fidem, ab aliis temere allata, aut audita nunc referre animus est: sic ut cum se-
 ptuaginta millibus nostrorum Christiani nominis militum, ex utroque ordine se-
 lectis, hinc hosti, quantumuis tumido & elato, patentibus in campis diuino nu-
 mine inuocato, congregari, idque non sine firma vincendi spe posse existimem. Nec
 autem Deum Optimum Maximum superosque omnes nobis Christianis tanto-
 pere iratos, infensosque esse puto, ut septuaginta militum millia conscribi, & in
 aciem aduersus barbaros educi, & Ianicero totidem pedites exercitissimos, equi-
 tibus parem virtute & fortitudine equitum numerum opponi posse desperem. Hos
 autem ab te, Cæsar inclite, noua nunc sceptrâ capeffente, partim in tuis Regnis,
 & prouinciis, partim apud patrum Hispaniarum Regem potentissimum, qui
 Hispanum peditem, non animo, non armis Ianicero inferiorem facile concessu-
 rus sit; ac summum pontificem, uti communem omnium parentem, cæterosque
 Christianos principes, quos ad consociandas vires, conferendaque auxilia impi-
 gre concursuros haud dubie mihi polliceor, facile comparari posse nequaquam
 diffido. Nec duce alio, quam te, Cæsar inuicte, opus est: cuius ut auctoritatem &
 dignitatem, qua omnes mortales anteis, nunc omittam; sic virtutem, magnitudi-
 nem animi, experientiam belli, rerum usum & prudentiam, postremo gratum
 temperatumque imperium, & omnia quæ virtus & virilis animus abunde suppe-
 ditant,

ditant, ad bellum rite administrandum adducturum arbitror. Cætera in prom-
 ptuerunt, stipendia, tormenta, eorumq; apparatus, classes, naues, commeatus, qui
 ex Vngaria rerum omnium feracissimo solo, ad multos menses & annos, provide-
 ri tempestiue, facileq; curari possunt: & Danubius omnibus ad superfluitatem &
 redundantiam in castra deuehendis tantam facultatem præbet, vt inuitare videa-
 tur. Quod si Deus Opt. Max. votis nostris secundissime fauerit, & victoria nobis
 cesserit, sicut de ea dubitandum non est, atq; adeo hic semel de perfido hoste exo-
 ptatum triumphum retulerimus; cætera omnia incommoda, quæ hætenus acce-
 pimus, incomparabili cum laude, & gloria Christiani nominis cumulatissime re-
 10 sarcientur, & nos tot acceptas à barbaris clades egregie vliscemur, atque ab iis re-
 spirantes, pristinum patriæ nostræ decus & splendore breui recuperabimus. Hoc
 vt faciamus, & nequaquam, extensis vlterius induciis, quibus hoc regnum hæte-
 nus vastatum potius est, quam correctū aut defensum, insidiosæ paci iustissimum
 bellum præferamus suadent, cum alia permulta, quæ supra paucis attigi, & quibus
 mihi maxime animus erectus est; tum vero, Cæsar optime & fortissime, tuæ virtu-
 tis, & maximi in terris imperii summa spes, & domi militiæq; præclara facinora, ac
 deniq; summorum regum & principum, quibus non solum sanguinis propinqui-
 tate; sed etiam animis & sensibus coniunctissimus es, æqualis & firmissimus con-
 sensus cohortari incitareq; possunt. Itaq; Christianam Remp. abs te summis votis,
 20 non flagitium aliquod, vel obscurum facinus petentem tibi propone: sed vt affli-
 ctæ imprimis Pannoniæ libertatem, salutemq; collapsam & dilaceratam ab occa-
 su & interitu restituas: qua superis bene iuuantibus restituta, Germaniæ & totius
 Europæ libertatem stabilies & confirmabis: neq; te ipso clarior toto orbe terrarum
 aut fortunatior quisquā mortalium erit, nullius fama aut virtutis laus, per omnes
 gentes longius, aut latius volitabit; potiusq; sempiterna apud omnes parva nomi-
 nis gloria, industriæ, laborumq; tuorum pro Repub. Christiana susceptorū vberri-
 mum fructum & præmia capies; quo vno nihil est in vita magnanimis principi-
 bus, vel ad priuatam gloriam, vel ad publicæ securitatis decus magis expetendum.
 Postquam dicendi finem fecit, diu Maximilianus in incerto habuit, quidnam po-
 30 tissimum consilii sequeretur; quamquam ad pacis & quietis potius consilia incli-
 naret. Iam diu deliberando & differendo elanguerat res; quum Sabanus senex
 Chaufiis Budensibus præpositus, literas Sulimani adferens aduenit; quibus sibi
 Ferdinandi obitum grauem, molestumque accidisse significabat; precariq; vt illius
 animam Deus Opt. Max. culpis remissis, in æterno paradiso collocet, (hicce ver-
 bis utebatur) tum se pacem cum illo ictam seruaturum pollicebatur: si secundum
 condiciones illa à Maximiliano quoq; obseruetur. Ante paucos dies, quam Saba-
 nus aduenisset, Bartholomæus Ornæus, miles & expeditus cursor Comaroniensis
 cum literis ad Albertum de Niis Belgam, qui Byzantii legatum agebat, missus ea-
 dem de re fuerat; iubebaturq; dicere Sulimano & purpuratis, Ferdinandū vita ex-
 cessisse, Maximiliano successore relicto, qui breui munera missurus sit, & se ad pa-
 ctas cum patre pacis condiciones accommodaturus. Eodem cum responso Saba-
 nus dimissus est; & post obitum Ferdinandi ad annum fere insequentē res Panno-
 nicæ, quæ in hunc modum tranquillo in statu esse videbantur, puncto temporis,
 40 violata à Transsiluanis pace, in apertū bellum exarsere, & Maximilianum, quamq;
 à belli cogitationibus non parum abhorrentem, inexpectatæ tamen iniuriæ dolo-
 re non parū exacerbātū, ad iracundiam & vindictæ desiderium exacuerunt. Cum
 enim Balassius Sacmario exiens, Cassouiam ad Franciscum Zaium, incertum quas
 ob causas venisset, Andream Messerum Semigianum origine legatum suum ibi
 reliquit. Sed quum is quoque nullas suspectans insidias, Vardam profectus es-
 set, Stephano Bathorio Somliano, qui tunc Varadino præerat, & ad quem iure
 hæreditario, vt diximus, pertinebat, à ciuibus, qui ob veteris temperatæque
 domi-

Maximilia-
 nus animi in-
 certus ad pa-
 cis consilia
 potius pro-
 pendet.

Litteæ Soly-
 mani ad Cæ-
 sar. de indu-
 ciis seruandis.

Bello à Trans-
 siluania ex-
 citato res
 Pannonicæ
 turbantur.

Anno 1564
 Bathorius
 Somlianus,
 Balassio ab-
 sente Sacma-
 rium astu
 militari oc-
 cupat.

*Balassii con-
iux cum filio
& filia in
Transylva-
niam abdu-
cta.*

*Dehinc Ri-
uulum Do-
minarum o-
ppidum cum
arce deditio-
ne capit.*

*Ioan. Sigis-
mundus feli-
ci successu tu-
midus, bellū
Maximilia-
no Cas. in-
dicis.*

*Hadadun ar-
cem vi expu-
gnat.*

dominationis memoriam ei fauebant, per idoneos homines clam significatum est, Balassium, abducta maiori praesidii parte, oppido discessisse: proinde si cum suis copiis, locum silentio adoriri maturaret, commodam esse intercipiendi occasionem, cui iuuandae neque ipsi defuturi essent. Quamobrem leuiore quadrigas extemplo Varadiensibus imperat, quarum satis magnus numerus ibi cogi poterat, in quas pedites summa celeritate collocat; iterq; ita instituit ut ad initium noctis, haud procul Sacmario esset. Ibi ante lucem, aperientibus portam ciuibus, oppidum silentio ingreditur, & cohortatus pedites castellum, quod in insula erat, quam Samosus flumen, è Transsiluaniae alpibus defluens, in duos ibi diuisum alueos efficit, summa vi aggreditur. Pauci qui intus erant milites Germani, ac Vngari, quum ad subitum clamorem euigilassent, arma capere. Sed quum vallum è materia tumultuarii operis constaret; & ab hostibus, quibus etiam oppidani sese aggregauerant, partim dolabris & securibus patefactum, partim vero scalis apposis, scandendo captum animaduertissent; pars quae resistere ceperat, caesa est, pars postquam se aduersae fortunae reluctari non posse videret, deditioem fecit. Coniunx Balassii, quae Francisci Turzonis soror erat, cum filia nubili, & Stephano filio, quartumdecimum aetatis annum agente capta fuit: ac multa & varia eius supellex, quotidianis vsibus destinata in praedam versa. Nam carior & preciosior ad arcem Detreconem, quam à Ferdinando in Austriae & Vngariae confinio, dono acceperat, antea transmissa erat. Praedae quantum fuit, armis & tormentis exceptis, pro nauata opera militibus concessum. captiui omnes dimissi, praeter uxorem eius & liberos, qui in Transsiluaniam missi fuere; ubi illa & filia, morbo & maerore animi & luctu contracto, breui contabescens vitam cum morte commutauere; cum Stephanus puer biennio post, cum pater è viuis excessisset, à Ioan. Sigismundo dimissus, postliminio rediisset. Proximum oppidum, quod Riuulum Dominarum. vocant, de quo antea diximus, quarto milliari dissitum, ad primum Somliani aduentum portas aperuit; & arx ad angulum vrbis sita, quam Balassiani haud magno numero tenebant, post aliquot dierum oppugnatione ea conditione, ut cum omnibus rebus & sarcinis dimitterentur, pari successu in eius potestatem deuenit; & vtrumq; praesidiario milite firmatum munitumq; est. Cum haec ad Ioan. Sigismundum perlata essent, qualicunq; fortunae successu elatus, iuuenili ardore atq; impetu, neglectis pacis ac induciarum, quas per legatos expetiuerat, conditionibus, exercitum comparare, excitisq; Siculis & Saxonibus, & milite stipendiario vndique collecto, bellum Maximiliano inferre constituit: cumque omnes Varadinum confluere iussisset, tormenta que & eorum apparatus praemisisset, ipse met posito militiae rudimento, exercitum ducere voluit, ac in eo Stephanum Bathorium Somlianum Sacmario recens capto clarum, post se legatum in exercitu constituit, qui ad sexdecem millium militum summam efficere dicebatur. Iam aestas in autumnum inclinauerat, & continuis pluuiis caelo ingruentibus, incommoda ducendo exercitui erant itinera; adeo ut & tormenta currulia, & alia impedimenta difficillime protrahi possent, & peditatus molli & profundo ideoque lubrico caeno vix pedē figere valeret: ipse tamen tyrocinio alacer & promptus, superare omnes rerum difficultates & progredi ac suos, ut idē facerent cohortari contendebat. Caeterum septimis castris Hadadum peruentum est, quod proxima clade Transsiluanis illata à Caesarianis captum, praesidioq; firmatum erat. Illud primum obsidione circumvallandum, ad delendam ignominiam decreuit; constitutis vineis & aggeribus tormenta maiora prouehi & in arcem bipartito dirigi iussit. Reliquerāt in arce Zaius & Balassius praefectum Matthiam Senniesium, virum fortem & militarem, cum sua ala equitum, ac ducentis peditibus Vngaris, cohorteq; militum Germanorum, qui omnes impigre se tuebantur. Sed quum murus vetustate debiliior esset, quam ut vim & impetum maiorum pilarum perferre posset, post paucorum dierum oppugna-

pugnationem lato patefacto hiatu procidit. Et quamquam ii qui intus erant, cohortante & monstrante Senniesio, doliis terra repletis, ac materia, ruinas obstruere, & aditum hostibus præcludere conarētur; tamen quia tam mænia assiduis ictibus sternebantur, quam iis qui propugnabant, consistendi in mænibus facultas, densa glandium procella eripiebatur, Ioan. Sigismundus tympanis ac tubis crepitantibus signum irrumpēdi dari iubet. Nec mora, magna peditum multitudo acri facto impetu, per ruinas conscendit; quos præsidarii, protracto duabus fere horis certamine fortissime sustinuerunt; plurimosq; ex iis sclopetis & hastis omnique telorū genere partim trucidare, partim sauciatos detrudere conati, ad extremum cum Somliano plures integros sauciis, & recentiores fatigatis submittente, Cæsariani vulnerato Senniesio præfecto, victi terga dedere. Complures primo eo hostium impetu occisi, cæteri in deditiōem venerunt. quos Io. Sigismundus, ea conditione, ne hoc bello durante aduersum se arma fumerent, incolumes dimitti iussit. Senniesium vero medicis, qui eum ex vulneribus curarent commendauit: ac demum post confectum bellum, armis, pecunia, equis & vestibus, donatum ad suos remisit. Balassius & Zaius consilii inopes, atque rebus omnibus imparati, Cassouie mænibus sese continebant, & quod erat reliquum, Maximilianum de illius hostili irruptione, certiores reddebant; præsidarios arcium finitimarum, vt se tuerentur, ac constanter in fide permanerent, per crebros nuncios, & literas commonefaciebant. At Ioannes Sigismundus Bathorio oppido, & munitione Sancti Martini, ad vltiorem ripam Tibisci sita, eadem celeritate in potestatem redactis, ad obsidendum potius, quam oppugnandū Echedum, Bathoriæ familiæ munimentum, castra promouit. Illud ingētis paludis ac profundæ æstuariis vndiq; cinctum est, quod nec vlla hyemis, frigorisq; duricie adstringi glacie, ita vt permeari pedibus queat, traditur. Quapropter Nicolaus Bathorius eius minas atq; obsidionem adeo contemnebat, vt nuptias, quas forte eo die cuidam militi suo celebrandas constituisset, minime intermitteret. Sed dispositis per mænia excubiis, ac missis extra vallum custodię causa cohortibus, ipse tripudiis choreisq; vacaret. Nihilo tamen minus quod Io. Sigism. omnem subiectum agrum, se populaturum, & oppida Bathorii, pagosq; omnes concrematurum minaretur: atq; interea Malchus Teme-
Inde ad oppidū Echedum castra promouet.
Nicol. Batho: cum eo paciscitur.
Mox ad Vardam oppugnandam conueniens.
Somlianiū Vardano, vbi sedeat, omnibus rationum machinis suadet.
verbis

verbis eum hortatus est, ne fortunę reluctari vellet: sed Ioan. Sigismundo legitimo principi arcem, seque traderet, quæ iisdem legibus, quibus hætenus apud illum, & fratres relinqueretur. quod si fiducia tolerata antea duplicis obsidionis teneretur, id tantum nunc in tanto positus discrimine cogitaret, illis conatibus duces, cum mediocribus copiis inter mutuas obtrectationes, & dissidia, postremo pessimis artibus & maligna fide bellum gessisse, nunc ipsum principem cum ingenti exercitu, maximisq; tormentorum apparatibus imminere, Turcas etiam, quorum robur, & vim acrem & indomitam esse non ignoraret, haud exiguo numero adesse. propterea si sibi salutaria monenti obtemperandum putaret, hortari se pro veteri amicitia & necessitudine ne deditiōem recuset; aut differat; ne si id perti-¹⁰ naciū faciat, certissimum ei vitæ & fortunarum omnium discrimen subeundum sit, nec vllum gratiæ aut misericordiæ genus ab irato principe expectandum. Sed quum Somlianus nullis verborum minis deditiōem extorquere posse videretur, re infecta in castra reuersus est; & Vardanus duos ingentes frugum acervos, nondum excussis granis, in insulam, quæ ante arcem est congestos, ne ii hostibus vsui essent, iniecto suis manibus igne concremauit, regressusque in arcem sese ad obsidionem parauit. Verum quum Transsiluanus, qui vires vltius proferre cupiebat, nec tamē à tergo hostilem arcem relinquendam putaret, Somlianum vt cum Vardano quibuscunq; posset conditionibus, transigeret, iterum reuerti iussit: & post multas & longas verborum contentiones, Vardanus, quamquam nihil vetere sua²⁰ constantia indignum designare vellet, tamen victus postremo & expugnatus, vt incertæ obsidionis difficultates, & incommoda caueret, ac intolerandis miserrum incolarum calamitatibus, quæ proculdubio erant perferendæ, auertendis consularet, iisdem, quibus ante paucos dies Nicolaus Bathorius pactus erat, conditionibus subscripsit. Lætus ea transactione Io. Sigismundus, veluti remoto obice, eundum vltius existimauit; ac ponte è nauibus ad Tocaum factō, quod eius nomine Franciscus Nemethius obtinebat, Tibiscum traiecit: ita vt copias suas omnes & tormenta transire iuberet: Malchum tamen Temesuariensem cum suis Turcis in vltiori ripa relinqueret; eo consilio, ne si barbaros, rapinis, furto, ac populationibus & cædibus viuere assuetos transduxisset, incolarum animos ab se ab-³⁰ alienaret. Per hunc modum superato Tibisco, Couazonem arcem superioribus bellis dirutam, atq; iterum restauratam, tormentis maioribus oppugnare adortus est. Quæ quum eorum impetum ferre non posset, deditiōem fecit; quam exemplo dirui funditus, & solo æquari iussit, nihil deinde intermissa celeritate, ad Athiam, quæ duorum illinc miliarium spacio distabat, Michaelis Bidii arcem peruenit; in qua Cæsarianorum militum præsidium erat, duce Simone Zalaio, ipsius olim Telequeßii necessario, sed qui conceptæ multorum hominum de se spei atq; expectationi ea in obsidione minime respondisset. Cum tormenta in aggeres pro-⁴⁰ uecta, ac mænibus admota essent, tanta ferrearum prægrandium pilarum vis extitit, vt non solum murum debilem atq; tenuem facile perforarent: sed etiam aliam eius partem, quæ ex opposito eminebat, eodem ictu vtrinque penetrarent. Eare tam Bidius, qui natura imbellis & inefficacis ingenii habebatur, quam Zalaius nō mediocri metu perfusi, de seruanda arce prorsus desperare cogebantur. nec vlla erat in auxiliis spes, quum Zaius & Balassius tuendæ potius Cassouiæ, & vicinarum ciuitatum saluti prospicere, quam eas quas habebant, exiguas militū copias ad præsidia diuidere se posse existimarent. Itaq; obsessi, rebus desperatis, de muro cum hoste colloqui, ac vt ad Somlianum nuncios mitterent, petere cōstituerunt. Quo impetrato, iis conditionibus, vt cum equis, armis, omnique supellectili, incolumes dimitterentur, deditiōem obtrulere. Quas condiciones Transsiluanus, deprecante Somliano, haud cunctanter admisit; tum quod Bidio parcendum pu-⁵⁰ taret; tum vero quod magnopere de summa rerum sollicitus, suscepti consilii rationes

*Vardanus
Somliani
persuasioni-
bus expugna-
tus.*

*Iisdem, qui-
bus paulo an-
te Bathorius
pactus erat,
conditionibus
assentitur.*

*Hinc Coua-
zonem ca-
ptam solo
æquat.*

*Et Athiam
Bidii arcem
eadem celeri-
tate occupat.*

tiones & propositum tenere, audendoque & agendo ad tentandam mature Cassouiam properare contendebat. Cum igitur subscriptis & confirmatis conditionibus obsessi, cum sarcinis exire deberent, & Bidius curribus destitueretur, Somlianus singulari humanitate & beneficio suos equos & currus ei cōcessit, per quos uxorem & liberos & res suas in tutum auexit: sicq; Somlianus Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigonienfi, vetere sibi amicitia iuncto, cuius sororem Bidius in matrimonio habebat, gratificari voluit. Transiluanus vtraque arce diruta & euerfa, copias ad Cassouiaē conspectum adducere, Zaiumque & Balassium ancipiti obsidione inclusos, & intercepto com meatu, ad rerum omnium difficultates & angustias redactos, aut vi expugnare, aut ad deditiōem compellere in animo habebat. Verum hæc cum vel apposite deliberantem fortuna Cæsarianis ex professo fauens, & illius conatibus maxime infensa, facile irrisit; nec eum vltius progredi aut destinata perficere passa est. Nam cælum repente turbatum, tot & tantos imbres ei iter habenti superinfudit, vt intumescantibus subita innundatione etiam exiguis riuulis, ager omnis & campi aquis innatarent, & itineribus profundo impeditis cæno, tormentorum & curruum rotæ vsque ad axes mergerentur, nec quicquam extrahere valentibus iumentis, & milites fracti animis eam horridæ & frigidioris tempestatis iniuriam perferre non possent. Prætoria quoque ipsius tabernacula, quamquam tabulatis & asseribus altiuscule constrata adiri non poterant, nisi cruribus & furis ad vsque genua cæno immerfis: sic vt reliqua tentoria ventis validissime perflantibus passim deiicerentur; & equi molli & lutulenta tellure nequaquam consistere possent. Quibus iactata in commodis castra, com meatus quoque conuehendi extrema difficultas, & imminens desperatio maxime conterrebat: & assiduo humore superinfuso, nec vlla apparente serenioris cæli benignitate, cibaria etiam, quorum iam penuria sentiri cæperat, non obscure corrumpebantur. Sed & Turcæ trans flumen relictæ, quamquam alias indomito robore omnes aeris iniurias perferre soliti, despondere animos ceperant, & se domum redituros frequenter significabant. Tum Ioan. Sigismundus infestæ fortunæ frustra indignari, sese proposito consilio deiectum fremere, grauissimis & inopinatis rerum casibus retardatum conqueri. Sed quum diræ necessitati ex professo acerrime resistenti manus dare cogeretur: relictis omnibus adeundæ Cassouiaē consiliis, reuertens constituit: relictisque Tocaii tormentis, quæ vel duplicatis equorum vel bouum iugis propter iniquitatem itineris prouehi non poterant, Tibiscum eodem ponte, quo venerat, traiecit: Turcisque ad suas stationes dimissis, ipse difficillimo itinere compluribus impedimentis, equisque & sarcinis amissis, Varadinum contendit: atque illinc eius copiarum extrema lassitudine fatigatæ, durissimisque afflictæ incommodis, ad sua loca discessere. In redeundo diurnis nocturnisque pluuiis, nequaquam cessantibus, Echedum & Vardam absque maleficio præteruectus est, quod iter suapte natura etiam æquior cælo, humidum, lutulentumque esse solet: pactas tamen nuperrime conditiones, nec literis neque nunciis vrgendas existimauit: sicque Bathorius & Vardanus illis nequaquam amplius illigati, ad pristina Cæsaris obsequia redierunt. In quos Cæsar non aliter animaduertit, quam quod satis habuerit, illum quidem per literas seueriores, hunc autem, qui sui excusandi causa Viennam venerat, per aliquot menses detentum grauissimis verbis castigasse: Tantis ipso in exordio regni affectus iniuriis Maximilianus, nequaquam ferendas eas existimans, exercitum sine mora comparare, insolentiasque Transilvani, generoso suscepto consilio, armis & bello vindicandas esse decreuit. Igitur conquisita summo studio vndique pecunia, cuius, quod, vnde nihil turbarum expectasset, inopinum & inexpectatum bellum erupisset, non mediocri penuria laborabat; militem conscribi iussit: euocauitque ex Alsatia Lazarum Suendum, qui præter-

Somliani in
Bidium hu-
manitas.

Transilua-
nus ad Casso-
uiam expu-
gnandam a-
nimam adiu-
ciens,

Cæli iniuriis
capto abiste-
re compelli-
tur.

*Exercitus à
Maximilia-
no Cæs. com-
paratus, duce
Suendio in
Transilua-
niam mitti-
tur.*

*Cui Andreas
Bathorius col-
lega adiu-
gitur.*

quam quod magna optimarum literarum cognitione pollebat, pluribus etiam in bellis Caroli Quinti Imperatoris ordines duxisset, rebus præclare gestis, famam pugnacis simul & cauti ducis erat consequutus. Is concedente Philippo Rege Hispaniarum, cuius stipendiis erat addictus, breui Viennam venit, ac gerendo bello summus dux est declaratus: & Andreas Bathorius, ut locorum & regionis peritior, æquata potestate, collega ei additus, qui legatum habebat Iohannem Palaticium, superioribus bellis Transsiluanicis imprimis exercitatum. E præsidio etiam Iauriensi Iohannes Ruberus, vir militia præstans, cum ducentis equitibus, ac Georgius Bellerus, cum quingentis peditibus Germanis, primo quoque tempore, in id bellum ire iussi sunt. Adduxere etiam equites Germanos Suendii cura & studio Iohannes Ascenburgus, Henricus Glacentallius, & Iohannes Schulenburgus; pedites vero Iohannes Bernardus Ratenavius, Iacobus Ramingus, aliique tribuni, atque omnes per Turocium, Liptouiam, & Scepusium in superiorem Vngariam contenderunt: ibique per oppida, ac Cassouæ & Eperieffii suburbana distributis copiis: Suendum & Bathorium expectauere.

*Cæsari litera
ad Regem Po-
loniæ de Trās-
siluani iniu-
riis.*

A quibus paulo post octo tormenta currulia, raræ magnitudinis cum necessario apparatu, concretis glacie ob ingentem hiemis duritiem itineribus præmissa sunt. Inter hæc Cæsar, datis ad Sigismundum Poloniæ Regem literis, de grauibus & insperatis Transsiluani, cui ille erat auunculus, contumeliis conquestus est; admonito eo, ut illum ad res reddendas, & seruanda fædera hortaretur. Rex æqua petenti Cæsari facile obtemperauit: ac nepotem per literas serio admonuit, & Cæsari, à quo pacem suo quoque interuentu magnopere postulasset, neque ex fædere cum Turcis icto, in quo esset comprehensus, neque ex commodo suæ gentis inferre licuisse ostendit. Verum ille in id vnum auunculo, missis literis, quas Rex ad Cæsarem suis adiunctas misit, se singulari perseuerantia seruandis fæderibus incubuisse, respondit: sed à Cæsarianis ducibus, ac Balassio imprimis, qui Castellis in Transsiluanica ditione extructis, commeatum à Muncacio & Husto auertere conatus esset, incolasque intolerandis malis & contumeliis exagitasset; itinera rapinis & cædibus obuiorum quorumcunque & mercatorum à Polonia commeantium, infesta reddidisset, prouocatum, pro tuendis finibus arma sumpsisse; & deinceps quoque licitam prouinciæ suæ, & subditorum populorum tutelam sibi curæ fore. Quibus rebus, & superbo illius responso irritatus atque exasperatus Cæsar, iniurias suas magis ac magis ultum ire maturauit: Suendumque ad res gerendas & administrandum bellum Calendis Ianuariis, horrida, & qualem à multis retroactis annis vix fuisse memorabant, asperrima hieme ab sedimisit: isque suscepto haud cunctanter itinere, ad Eperieffum paucis diebus peruenit. Profecto Suendio, Cæsar Acacium Chabium, biremis vnus trierarchum virum industrium & militarem, ac Georgium Cirqueium, Constantinopolim misit; adiunxitque eis Michaellem Cernouicium Epirotam, qui ibi multis annis Venetorum interpretis officio functus; postremo apud Senatum in suspicionem fluxæ fidei incidens, ad Cæsarem se contulerat. Per hos munus honorarium trium præteritorum annorum Sulimano missum est, & purpuratis, quorum princeps Aly Rustanis generi successor, antea è viuis excesserat, atque in eius locum, Mehemetes purpuratorum tertius erat suffectus; qui repudiare uxorem, siciubente Sulimano, & neptem eius, Selimi nempe principis filiam, paulo ante ducere erat coactus. Receptis ad se muneribus, dum de reddendo Sacmario, & Riulo Dominarum, ut nostri vocant, Byzantii disceptatur, Bathorius & Suendius Eperieffum conuenere, eoque Balassium & Zaium cæterosque duces ac præfectos conuocauere, simulque illis de progressu belli, & tentanda fortuna deli-

*Transsilua-
nus culpam
in Balassium
transfert.*

*Suendius
asperrima
hieme, Epe-
rieffum con-
tendit.*

Anno 1565.

*Legati ad So-
lymanum cū
munere ho-
norario missi
à Cæsare.*

*Aly extincto
succedit Me-
hemetes.*

*Deliberatio
Schvendi
de bello gerendo.*

deliberandum proposuere. Et primum exquirebatur, vtrum ex duobus aggredi
atque oppugnari consultius foret, Tocaum ne, quod Nemethius ipse cum mille
& quingentis militibus selectissimis tueri dicebatur; aut Serencium, duobus par-
uis milliaribus propinquius, ad cuius defensionem præcipuos peditum, & pu-
gnacissimum quemque præmiserat, ratus Cæsarianos, primo conatu illud inuasur-
os. Vna erat omnium in progrediendo voluntas, ne quid temporis cunctando
aut protrahendo amitteretur, sed rem omnem in celeritate consistere putarent;
in agendo tamen & bello inchoando in duas ibatur sententias: quarum altera au-
ctore Balassio, ne quid hostile à tergo relinqueretur, Serencium primo impetu
10 expugnandum suadebat: ac deinde ad Tocaum obsidionem procedendum: alteram
Bathorius diuino ingenio omnia ponderare atque providere solitus, multis addu-
ctis in medium rationibus tuebatur. totamque vtriusque partis & imperii existi-
mationem, in Tocaum defensione expugnationeque positam esse; illud caput, illud
initium esse debere differebat. nunc siquidē concretis frigore fluminibus vtrisque
(ad confluentes enim Tibiscum & Bodrogum fluuios oportunissimo loco situm
est) etiam tormentis maioribus per crassiolem glaciem facilis transitus præbe-
retur, eaque, quacunque ex parte opus sit, diruendæ arci admoueri possint. quæ
flumina si resoluta glacie fluere incipiant, locum nulla arte, nullis viribus expu-
gnabilem fore. Itaque sibi videri, vt relicto Serencio, cuius præsidarii pedites,
20 tuendo loco impositi, nequaquam tanto numero esse dicantur, vt ipsis Tocaum
incumbentibus magnopere nocere queant: illud primo quoque tempore inua-
dendum, & expugnandum esse: quo capto Serencium facili negotio in potesta-
tem venturum. Suendius quamquam erat regionis & locorum ignarus, prolatis
tamen tabellis, quibus situs & distantia descriptæ continebantur, ac rationibus
à Bathorio adductis persuasus, ei protinus assensit, & ambo ad Tocaum castra
promouenda decreuerunt: potissimum quod id cæteris etiam omnibus ratione
victis probari animaduertisset. Igitur Calendis Februariis Serencio & Tarcialo
oppido à dextra relictis, sub vinetis nobilissimi vini prouentu celeberrimis, ad
oppidum Querestudium, explicatis signis, & constructis aciebus duxere; tor-
30 mentis subsequi iussis. Bathorius, quod ei à pluribus retro annis, inclementio-
res ac nodosi articulorum dolores, artus fere omnes & membra distorsissent, cur-
ru vectus in exercitu, imperio fungebatur. Suendius vero situm loci inspectu-
rus, quadringentis equitibus Germanis, totidemque Vngaris, inter quos Balas-
sius eminebat, sibi adiunctis, ex Queresturio in conspectum Tocaum delatus, Io-
hannem Palaticium Bathorii legatum cum ducentis equitibus præmisit: qui
cum hostibus pari pugnae studio incitatis & procurrentibus, leue certamen con-
traxit, ac paulo post quum equitatus, Suendio adducente, subsidio præliantibus
adcurrisset, & vtrinque pauci cecidissent, hostes in arcem, & nostri in castra sese
receperunt. Sequenti die Gabriel Perenius ex Sarospataco cum quadringentis
40 equitibus, ac bis totidem peditibus, sua pecunia conductis in castra ad Suendium
venit, & quatuor colubrinas mediocres adduxit. Nicolaus etiam Bathorius ad
fratrem ducentos equites, duce Ladislao Siculo, misit, cum duabus colubrinis,
quibus olim Andreas frater Hustum, tuente Christophoro Cauasio, oppugna-
uerat. Alii quoque Nobilitate complures, suas alas equitum & cohortes adiun-
xere. Nec mora, oppidum commeatu varii generis, & vino præsertim plenum, quod
hactenus ab hostibus defensum fuerat, vallo, quod simplici materia constabat,
aliquot in locis deiecto, ab irruente peditatu, defensoribus in arcem sese recipien-
tibus, cum cæde plurimorum captum est; singulari peditum Germanorum com-
modo, qui frigidissima ea cæli asperitate, in domos luculento igne calefactas, &
50 certis ad fouenda membra obsoniis & vino refertas, se recipere, atque ex iis ad ex-
cubias obeundas, & alia oppugnationis munia, ducumque imperia exequenda,

*Schvendi
Tocaum ob-
sidione cingit*

*Copia nostra
Hungarorum
subsidio au-
ta.*

*Oppidum ca-
pitur.*

recentes & vegeti, contempta omni hiemis iniuria, facile prouolabant. Capto oppido Bathorius & Suendius, nihil cunctati, ad arcem oppugnandam animos, viresque conuerterunt, sic instituto oppugnationis ordine, ut Balassium cum parte copiarum Vngaricarum, ac quatuor colubrinis Tibiscum per glaciem transire, atque illinc à parte orientali mœnia quaterere iuberent: ipsi vero constitutis ex parte alterius fluminis Bodrogi aggeribus & vineis, tormenta quatuor maiora collocarent, eorumque pilis assidue in arcem coniectis, deiicere muros, & obsessis, terrorem incutere haud intermitterent. Collem, qui ad occidentalem partem dimidio fere stadii ab arce abest, occupandum, inque eo tres maiores colubrinas constituendas, sicque tribus ex partibus oppugnationem summa vi inchoandam iussere. Gabriel vero Perenius, priuato in Nemethium, à quo pluribus iniuriis affectus erat, odio accensus, cum suo peculiari tormentorum apparatu, concedentibus ducibus, ex opposito oppidi, aggeres statuit, atque illinc directis in arcis interiora pilis hostes infestandos duxit. Incredibili autem commodo Cæsarianis erat rigida crassiorque glacies, non solum militi & equitibus permeabilis, sed quæ ingentia etiam plaustra, impedimentis onusta, & vastam tormentorum molem & pondus tutissime sustineret. Dispositis hoc ordine tormentis, ut repentinus hosti metus inferretur, Suendius & Bathorius primis conatibus celeritatem adhibendam iudicauere: ideoque quum quarto post inceptam oppugnationem die, pars quædam propugnaculi, quod ad Bodrogum prætendebatur, pilarum vi prostrata esset, signum inuadendi muros proposuere. Itaque ab Vngaris pariter & Germanis, qui è vaporariis oppidi domibus calidi atque alacres, sumptis armis proficiebant, magna promptitudine procursum est, conantibus per prostrati muri ruinas certatim conscendere. Ex aduerso, Nemethius & qui intus erant, maiore qua poterant virium robore sese tuebantur, ac Germanos tormentis & sclopetorum glandibus, aliisque telis missilibus, igneque artificiose facto, arcere contendebant: primaque ea oppugnatio eum habuit euentum, ut obsessis summa vi & constantia propugnantibus, in irritum caderet, nostrisque repulsis & reiectis, Suendius receptui signum dare, suosque reuocare cogere: quum ex Germanis atque aliis, eo in conatu haud pauciores sexcentis militibus amisisset: ac complures ex iis, in foueas nequaquam animaduersas, quæ ab hostibus per glaciem paulo ante apertæ erant, mergerentur. inter quos Rudolphus Halla, egregius iuuenis, Ramingerianæ cohortis signifer, improviso casu absorptus interiit. In partibus hostium Iosephus Ragiocius, Nemethii legatus, vir militaris sclopeti glande vulnus in humero suscepit: & multi alii fauciatii fuere.

At Cæsariani duces, nihil eo accepto incommodo perturbati, certamen & oppugnationem pari audacia, nec minoribus viribus redintegrandam existimarunt. Erat propugnaculum aliud è materia ac roboreis trabibus extructum, terraque repletum, qualia fere in Pannonia ob laterum & calcis penuriam construi solent, illud maiorum tormentorum pilis ferreis assidue concuti & verberari iusserunt; postremo quod accessus in imo ad fundamenta facilius & tutior esse videretur, quam quod ab hoste arceri eminus posset: eo magnus numerus operarum cum ligonibus & batillis, ac securibus, aliisque ferramentis mittitur. quibus ut ab imo robora & sepimenta suffodiant, iubetur. Itaque postquam humus in superficie quidem gelu & frigore constricta & durior, ubi vero paulo profundius egesta esset, mollescens ergatarum industriæ ac assiduo labori cessisset, robora catenis & crassioribus funibus loco mota, simul cum terra repente corruerunt, adeo ut per eorum ruinas & hiatum irrumpi posse non dubitaretur. Quarto igitur post priorem irritumque conatum die, repetita oppugnatio est, sic ut à meridie usque ad primas tenebras, pari

Mox ad arcem oppugnandam vires conuerterunt.

Glaciei crassitudo nobis magno vsui.

Primanostrorum oppugnatio irrita successu.

Oppugnatio à nostris redintegrata.

pari vtrinque pertinacia dimicaretur. Ad extremum quum Cæsarianis recentes sub-
 inde ac noui milites subuenirent, reiecti hostes, amisso propugnaculo, in interio-
 rem arcem, quæ è lateritio muro tota constabat, multis sociorum amissis, sese rece-
 perunt: Germani vero atque Vngari eodem in propugnaculo, quod manu ceperant,
 factis ibidem scrobibus ac subitariis, quas poterant, munitionibus, pernoctarunt.
 Illucescente aurora, arcis interioris mœnia tormentis quassari ditruique cepta
 sunt, & simul ii qui in propugnaculo erant, minorum glandium procellam,
 in eos qui aut per fenestras, aut per alia patentia loca conspici poterant, effun-
 dere, eosque interficere aut fauciare non intermittebant. Eo modo protra-
 10 cta oppugnatione, Nemethio & Tocaianis pristinus ardor animorum magno-
 pere remitti cepit. Nam neque tormentis maioribus, neque sclopetis, rem gerere
 poterant: quod forinsecus à Germanis, qui tormentario negotio præerant, loca
 & fenestellæ, è quibus inclusi tormenta in oppugnantes displodebant, perfracta
 atque occupata essent, ita vt omnem de seruanda arce spem abiecisse viderentur.
 Interea cum arcis etiam interioris mœnia, assiduis concussa ictibus hiatum fe-
 cissent, & Germani sese subleuantes, acrius instare, & per ruinas reptando, ve-
 xilla in muros efferre certatim contenderent, Nemethius suos, vt Germanis &
 Vngaris subeuntibus impigre resisterent, cohortari, voce, manu, exemplo-
 que ad defendendam incitare, partim ignibus, ex resina & pice factis ac ingenti-
 20 bus faxis, partim multo sale lapideo, cuius magnam habebat copiam, prouolu-
 tis, subeuntes prohibere. Dum in eo conatu incautius versatur, minoris sclopeti
 glande per frontem traicitur, ac repente corruit: ita vt cruore eius ac dissipati ce-
 rebri frustulis paries inficeretur. Nec tamen eius interfecti fama Cæsarianis eo
 die innotuit. Verum quum milites exanimem eum in fornicem quendam sepo-
 suissent, orbatu duce, in sequentem diem, nulla facta mora (vt rebus desperatis sit)
 de deditioe consultare ceperunt, ac inducias à ducibus petiuerunt. Quas
 quum vnius duntaxat diei impetrassent, simul & Nemethium interfectum si-
 gnificarunt, & arcem se dedituros, si cum rebus omnibus & sarcinis abire in-
 columibus liceret, polliciti sunt. Bathorius & Suendius quamquam se tam pro-
 30 pere arce potituros minime credidissent, & rem omnem in celeritate positam esse
 non ignorarent; tamen conditiones, quas petebant, restringere placuit; & de-
 ditis, non nisi vnis vestibis, vnisque gladiis abire licere responderunt. Qua
 transacta re, mille circiter milites ex Nemethianis arce excefferunt; ipsum tumultu-
 uario feretro, nulla Libitinæ aut funeris pompa efferentes. Quem quum Balas-
 sius inspicere voluisset, ne scilicet fraudi locus esset, duos pellium preciosarum
 fasciculos, quales è Moscouia adferri solent, capiti suppositos reperit: quos
 quum adimere vellet, à Suendio non esse fato functis insultandum dicente pro-
 hibitus est. Inuenta fuere in arce quatuor fere millia doliorum generosissimi vini,
 pecunia vero ad vnius myriadis summam, præterea multa alia rapinarum ac præ-
 40 dæ supellex; quæ Suendius partim militibus & ducibus distribuit, partim ad arcis
 necessitates seruauit. Per hunc modum octauo, postquam oppugnari ceptum
 esset, die, capto spe celerius Tocaio, Bathorius & Suendius, quantum hiemis du-
 ritie fieri poterat, arci restaurandæ & muniendæ operam dedere, eamque Iacobo
 Rammingerio tuendam commisere. Nec mora ab iis Balassius cum expedita par-
 te copiarum, ac quatuor colubrinis, ad Serencium oppugnandum missus est.
 Sed ii, qui in præsidio erant, post quatruidui oppugnationem, ac nonnullos ictus
 tormentorum expectatos, tandem cognito Nemethium interfectum, arcem
 cum oppido captam, milites dimissos & dilapsos, nullam in auxiliis spem esse,
 haud ampliori dubitatione aut mora interiecta, sese dediderunt: ac pars in fi-
 50 dem à Balassio recepti, pars in Transsiluaniam, aut quo cuilibet visum, discessere.
 Re ad Tocaium bene gesta, Cæsariani Tibiscum traicere, & oblatam profe-

Oppugnatio-
ne à nostris
redintegra-
ta.

Propugnacu-
lum capitur,
hoste in inte-
riorem arcem
refugiente.

Nemethius
præfectus ar-
cis sclopeti
glande tra-
iectus obit.

Præsidarii se
dedunt.

Octauo die
Tocaium ca-
ptum.

Instauratum
& Rammin-
gero tuen-
dum datum.

Mox etiam
Serencium
Balassio de-
ditur.

*Sacmarium
à Somliano
desertū Schu-
endiū occu-
pat.*

*Et nouam ar-
cem in insula
construere
incipit.*

*Erdodium
Georg. Ba-
thorius certis
conditionibus
Schuendio
dedit.*

rendi imperii, dilatandorumque finium occasionem prosequi decreuerunt; castraque in vltiori ripa ad Racamasum locauerunt. Quod quum Stephanus Bathorius Somlianus, qui Sacmarii rerum exitum præstolabatur, variis primū nunciis, postremo à militibus qui è præsidio dimissi, in Transsiluaniam cateruatim iter intenderant, intellexisset, propterea quod Samosus flumen haud dissimiliter ac Tibiscus ad Tocaum glacie constrictus, sustinendis etiam maioribus tormentis viam præberet: omni spe loci seruandi abiecta, castelloque incenso & concremato, se cū militibus, qui intus erant, Varadinum recepit. Bathorius autem & Suen dius oppidū facili negotio occuparunt, & quod oportuno loco situm iudicarent, ea in insula, quam ibi Samosus in duo diuisus cornua efficit, arcem nouam, ex ma-¹⁰teria & roboribus cespite repletis, coacta magna incolarum totius regionis multitudine, ex fundamento erigere & construere ceperunt. Non longe aberat Erdodium, quæ arx cum compluribus aliis, olim illustribus Dragffiorum familiæ erat; sed illis fato functis, & stirpitus deficientibus, Ferdinando regnante, ad fiscum redigendæ erant. Sed prius quam ab eo occuparentur, Georgius Bathorius, Andreæ & Nicolai, illo quidem iunior, hoc autem natu grandior frater germanus, ducta Gaspatis Dragffii vidua, quæ Stephani Somliani soror erat, vsurpatis arcibus & bonis, ad Transsiluanicam Isabellæ Reginæ, & eius filii factionem transiuerat: eo-²⁰que tempore Erdodii morabatur, quum Cæsariani castris promotis non procul ab arce confedissent. Verum is siue quod Andream fratrem in exercitu summum obtinere imperium sciret, eiusque fiducia subniteretur, siue pacem futuram putaret, de qua legatos in castra venturos audiuerat, siue solita oscitantia atque ignauia agitated, in ferarum septo arci contiguo pascendis ceruis ac aliis feris ad amœnitatem dicato incautius spaciari, nihil de obsidione pensi habere, castrensem fremitum, qui exaudiri poterat, supina negligentia floccipendere. Ballasio igitur cum antecursoribus præeunte, parum aberat, quin in Cæsarianorum manus incideret, nisi conscenso equo celeriter in arcem se proripuisset. Ex qua tametsi satis & arte & natura munita, ac si vis etiam ingrueret, vel longam obsidionem perferre valente, demisso fractoque animo, missis in castra ad Andream fratrem, Nicolao Sixano Scriba, ac Andrea Calcario, de deditioe tractare cæ-³⁰pit. Nec Suen dius, quod initis eius consilii rationibus celeritate opus esset, quin cum eo transigeret, quicquam dubitauit: Sicque Andrea collega, pro fratre magnopere laborante, Georgius in fidem gratiamque Cæsaris receptus est. Conditiones fuere (quamquam Andreas, vt illæ mitigarentur, ac res omnes apud fratrem manerent, contendebat) vt quicquid pecuniæ, commeatus, tormentorum bellicorum, aliarumque rerum Erdodii haberet, eo omni cederet. Quæ vero Cuuarii, Cehii, aliisque arcibus recondita haberentur, omnia præter arces & ditionem ipsi relinquerentur: quas vacuas Cæsari, & eius nomine Suen-⁴⁰dio ad certum diem traderet: ipse ad Ciciuam, paternam arcem cis Tibiscum, haud procul Cassouia, ad amnem Topolum sitam ad habitandum se recipe-⁴⁰ret. Occupato Erdodio, quindecim millia argenteorum numūm, quos Talleros vocant, ac vestimenta variis, preciosisque pellibus suffulta, cæteraque diuersi generis supellex, vini, hordei, farris, maioris, minorisque pecoris numerus haud contemnendus repertus fuit; quæ dimisso incolumi Georgio, ducibus & exercitui prædæ cessere.

Sed & feræ maioris & minoris generis, vt cerui, capreoli, damæq; sclopetorum glandibus à quibusuis impune sternebantur: ita vt earum claustris & sepimentis perfractis ac ad faciendos ignes distractis, partim puncto temporis ad vsum & cibaria exercitus, cæsæ mactarētur, partim insolito metu perterritæ, in vicinas siluas & montes intēto cursu prouolarent. Porro Erdodium præsidio militari satis valido⁵⁰ ab ducibus munitū est: eiq; ex Germanis Lauemburgius tribunus, & ex Vngarorū nume-

nume-

numero Iohannes Gionius, è disciplina Telequeſſii, acerrimus equitum ductor, altero captus oculo, pari poteſtate præpoſiti. Dum Bathorius & Suendius ibi morantur, ac vtrum perterritis hoſtibus incumbendum, & Varadinum obſidione cingendum ſit, deliberant, deque ea re voluntatem Cæſaris præſtolantur, Suendius in templum ingreſſus, duos milites Germanos, qui Dragffiorum ſepulchra, reuulſis marmoribus, opimæ, quam ineſſe putabant, prædæ inueſtigandæ cauſa, impio conatu aperuerant, forte offendit, & enormis facti indignitate permotus, alterum pugione extemplo confodit, altero ſauciato & præcipiti fuga ſe ſubducente. Quo facto plurimorum hominum, & eorum potiſſimum, qui recens in poteſtatem conceſſerant, animos fauoremque ſibi conciliauit. Nec multo poſt Balaffius cum copiis, & tormentis ad occupandum Riuulum Dominarum, amœnam & propinquam Erdodio vrbeculam, vbi auri & argenti venæ magno operarum emolumento effodiuntur, miſſus eſt. Qui oppidanos ad multum ſpaciũ prodeuntes, ac dedicionem vltro offerentes in poteſtatem recepit, & relicto in eo præſidio, in caſtra reuerſus eſt. Iam prima veris inicia aduentauerant, cum literæ à Cæſare ad duces allatæ ſunt, quibus ab inuadendo Varadino prohibebantur, ne ea re maiores bellorum motus, Turcis ad arma prouocatis, excitarentur; ſed vt partas ditiones tueri, ac Sacmario imprimis reſtaurando muniendoque operam darent, admonebantur. Igitur caſtris inter Sacmarium & Erdodium poſitis, Stephanus Bathorius Somlianus, ac Stanillaus Niſoccius Polonus à Iohanne Sigismundo miſſi, qui pacem tractarent, ad eos venere. Ea multis verborum contentionibus, ſed maiori vtrinq; rerum difficultate, atque neceſſitatis vi, quam fideli animorum affectu, tractari videbatur. Tranſſilvani ſiquidem, vti anno ſuperiori Cæſarem minus inſtructum, neque quicquam belli ſuſpectantem repente adorti erant; ita hoc tempore ipſi rebus omnibus imparati, ac auxiliorum ſpe deſtituti, demiffis animis admodum conſternari, ſibi que vehementer timere cogeantur: contra Cæſariani quamquam victores, & hoſtibus, vt cauſa, ſic bello ſuperiores eſſent, multis tamen de cauſis modum armis & victoriæ ponendum, neque immania Sulymani arma, funeſtas & inexpriables clades allatura in ſe prouocanda exiſtimabant, qui iam Magiſtro Europæorum equitum, vt in Pannoniam ad ferenda Tranſſilvanis auxilia, exercitum ducere maturaret, in mandatis dediffe ferebantur. Paucis igitur diebus conſumptis pax, antiquis quidem pariter & recentibus, ſæpeque repetitis, haud tamen, vt plerique putabant, ſinceris conditionibus conficitur: vt nimirum Iohannes Sigismundus Tranſſilvaniam, perpetuo firmæ poſſeſſionis iure obtineret: ea tamen ipſo abſque hæredibus decedente, in Cæſarem & eius ſucceſſores rediret. Regione Bihariana & Varadino, donec viueret, potiretur. Muncacianam dicionem cum Huſto, & Salisfordinis, omnique Maramaruſio, ſtatim reſtitueret. Regio nomine abſtineret, alios tamen, quos Cæſar dare vellet, honorificos & illuſtres titulos uſurparer. Iohanna Cæſaris ſoror ſæpius promiſſa, primo quoque tempore ei in matrimonium collocaretur. Legati ab eo ad Cæſarem pro his confirmandis mitterentur. Dum hæc in Pannonia & Tranſſilvania per hunc modum aguntur, communionis Eucharistiæ ſub vtraque ſpecie uſus, à Pio quarto ſummo Pontifice, ad quem ea res communibus Patrum Tridentinæ ſynodi decretis & ſuffragiis delata erat, his regnis & prouinciis, quas Itali Ultramontanas vocant, benigne uſque ad tempus experiendi cauſa, an hac ratione homines ad veritatem catholicam reuocari poſſent, conceſſus eſt; idq; eius permiſſu à Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigoniienſe Tirnauia, atque à cæteris antiſtitibus, Agriæ, Iaurini, Nitriæ, ac in Illyrico Zagrabia paſſim publicatum. Sed & in caſtris Suendii, ſacerdotibus, qui ſacra faciebant, data fuit facultas, illam iis, qui vellent, per eum modum adminiſtrandi.

Suendius
duos milites
ſepulchrorum
effloſſores ca-
ſtigat.

Riuulus Do-
minarum de-
dicionem of-
ferens rece-
pit eſt à Ba-
laſſio.

Pacis condi-
tiones inter
Cæſarem &
Ioan. Sigif-
mundum,

Communio
ſub vtraque.

*In Illyrico
Turcarum
incursio ab
Alapiano re-
pressa est.*

*Simultati-
bus inter
Schvendiū
& Bathoriū
subortis,*

*hic castris ex-
cedit.*

*Sacmario
propugnacu-
lis munito
Fuchstadius
cum presidio
1500. Gir-
manorum
imponitur.*

*Detrimen-
tum in Illyri-
co à Turcis
nobis illatū.*

*Mustapha
Bosnensis
Crupam ar-
cem obsidio-
ne cingit.*

*Baquitius e-
ius praefectus
Aurspergeri
subsidia im-
plorat.*

Nondum enim Suendius, ut postea euenit, ab Ecclesiae Catholicae placitis desciuisse existimabatur. Per eos quoque dies Turcae, qui ex Costanicia & Banialuca, in partes Topuscanas populandas excurrerant, ab Iohanne Alapiano impigro equitum praefecto, inter Rastouiciam & Vinodolum caesi & profligati fuere: ita ut ex quingentis hostium equitibus, pauci ad suos male gestae rei nuntii reuerterentur. Suendius & Bathorius, dimissis Transsiluani legatis, castra reduxerunt; & per aliquod tempus aestiua Sacmarii habuerunt; donec munimentum illud aliqua in parte erigeretur; dumque isthic morantur, simultates haud leues inter eos, siue in occupando Erdodio, incertum quibusnam offensionum causis, siue ob pulsatos & verberatos à militibus Germanis Bathorii clientibus & subditos, exortae sunt. Ob quas à Suendio alienatus, cum suis copiis castris excessit, ac primo Echedum ad Nicolaum fratrem venit, ibique aliquamdiu venationi, qua mirum in modum oblectabatur, in silua Carolina operam dedit; indelentis itineribus Ciciuam & Rosgonum, deinde Licauam, quae adhuc ei parebat, ac Galgocium rediit, omnem belli administrandi curam Suendio relinquens. Qui quum Sacmarii munitiones & propugnacula in tantam altitudinem perducenda curasset, ut facile defendi posse viderentur, impositis mille & quingentis militibus Germanis, ac tormentis quamplurimis, & eorum necessariis apparatibus, magna in copia ibidem relictis, Erasmo Magero Euchstatiensi tuendum commisit; deditque in mandatis, ne conquiesceret, sed diuisis per contubernia etiam & manipulos militum laboribus, opus dies & noctes continuatum ad finem perduceret, atque ita in tuendo loco se gereret, ne, uti Balassio acciderat, improvisum quodpiam & inexpectatum detrimentum per incuriam, acciperetur. Atque his peractis, & distributis per oppida copiis, Cassouiam reuersus est. Sub id tempus, quo haec à Suendio & Bathorio in Pannonia gerebantur, detrimentum haud leue in Illyrico à Turcis illatum est. Nam cum Sulymanus prouinciae Bosnensis praefecturam, Mustaphae cognomine Socolouitio tradidisset (is erat ex iuuenum cubiculariorum numero, qui ei caput, & genas lauare & radere erat solitus) & is in prouinciam venisset, quamquam induciae vigerent, tamen habito cum veteranis praefectis consilio, arcem Crupam in vltiori Vnae fluminis, hunc olim Valdanum dictum putant, ripa situm, quae ad ius quidem sacrae Rhodiorum equitum militiae olim pertinebat, sed eo tempore à Nicolao Comite Zriniano obtinebatur, obsidione cingere decreuit. Itaque coacto exercitu, quintis castris, in conspectum arcis venit: eamque à Matthia Baquitio, viro constanti & militari, qui cum peditum centuria eius custodiam praerat, sibi tradi postulauit; æquum esse nuncians, ut quum omnes aliae arces in decursu eius fluminis in potestatem Turcarum denissent, ea quoque vnica, quae restaret, in cæterarum numerum redigeretur: ne turbandis ut saepe factum esset, induciis ex ea occasio praerberetur. Quod cum ille constanter negasset, Mustaphas constitutis aggeribus tormenta proferri, iisque arcem verberari iussit. Ea tamen fuit Baquitii ac militum virtus & constantia, ut per multos dies, supra omnium opinionem, arce conseruata, omnes hostium conatus eluderentur: ipseque ad Herbartum Aurspergerum, qui in Dalmatiae & Croaciae finibus exercitui praerat, perscriberet, se ad vltimum usque spiritum loci custodiendi conseruandique curam habiturum; sed maxime esse necessarium, ut quum pauci essent defensores, centuriam peditum in supplementum mitteret: posse illam tuto commeari, si trajecto amne, supra arcem, captoque quem demonstrabat, circuitu de nocte ad arcem aduentarent. Eum vero obnixè rogabat, ut arci in periculo constitutae, ac sibi, & fidis, qui secum propugnarent, militibus, necessariam opem ferre maturaret, ne difficultatibus & incommidis rerum victus hostibus cedere cogeretur, quod tamen

se viuo nequaquam futurum pollicebatur. Eadem à Zriniano, Erdodio, Slunioque comitibus, ac cæteris præfectis auxilia per nuncios & literas flagitabat. Etiam decimus sextus dies obsidionis erat, Turcasque, qui inclusos tamdiu obsidionem toleraturos nequaquam crediderant, tam pilæ ferreæ, quam sulphureus ad displodenda tormenta puluis defecerant: ita vt pro eis aduehendis partim Banialucam ac Varbosaniam, clitellaria iumenta mitterent, partim per fabros ferrarios, & infame illud vagumque genus hominum, qui Cingani vocantur, in castris pilas conficiendas curarent. quæ partim è ferro, partim celeritatis causa volemis silicibus, quas in ripa fluminis facile accipiebant, plumbo obductis constabant. Interea Aurspergus haud contemnendo coacto ex finitimis locis exercitu, Carnisque & aliis gentibus adscitis in conspectum hostium venit. Erdodius podagra aliisque morbis impeditus venire non potuit: sed copias suas haud cunctanter misit. Adcurrit etiam Slunius, qui tametsi adolescens erat, magnum tamen in re militari vsum, supra iuuenilis ingenii modum, magnam experientiam habere existimabatur: cumque eo aderat Petrus Farcaffitius, Gregorii filius, qui capto Temesuario, in Turcarum captiuitatem inciderat, ab eisque per Zrinianum comitem redemptus, illius in Crouatia copiis præerat. Habebat Aurspergus in castris ad septem millia militum selectissimorum, parem nempe hostibus exercitum, & si pugnae potestatem facere ausus esset, absque dubio superiorem euasurum. quandoquidem summa in nostris alacritas & promptitudo apparebat; & hostium vires, dempto equitatu, non admodum numerofo, ex Thracibus & Martalociis magna ex parte collectæ, non adeo formidabiles esse existimabantur. Erant vtraque castra, interfluente Vna flumine, tam propinqua fronte collocata, vt non tantum currulibus tormentis, sed etiam sagittis & sclopetis, mutuo certaretur, & milites cum vellent, etiam colloqui cum hostibus facile possent. Slunius & Farcaffitius, animaduersa Aurspergi cunctatione atque metu, magnopere ab eo petebant, vt sibi flumen vado transitis mille equites, totidemque pedites attribueret: velle se ea manu sociis laborantibus opem ferre, & fortunæ periculum cum hoste experiri. Verum ille metum & ignauiam inani prudentiæ nomine velare solitus, congressum omnem vitandum censuit. Et cum illi suis tantum peculiaribus equitum alis & cohortibus, adhibito secum Lupo Gicio Nadafdii in arce Stenifnacia præfecto, vel illo inuito transire conarentur; ipse arrepto breuiore sclopeto, quod ephippio appensum gestabat, præsentem eis, ni parerent, cædem minitando prohibuit: ratus se hostes solo præsentiae suæ aspectu, aut longiori perseverantia, in fugam coniecturum. Sed longe secus, quam ipse putarat, accidit. Mustaphas enim, cuius castra, accitis è maritima Dalmatiæ ora auxiliariis aucta erant, ne quum per viginti quinque dies, summo conatu arcem oppugnassent, tantaque iactantia primam illam expeditionem aggressus esset, ignobili fædoque receptu, omnem ferociæ famam maculasse videretur, copias omnes, etiam equitibus in pedes descendere iussis, supremum certamen tentaturas arci admouit: & quamquam nostri fortissime dimicarent, nec facile hosti victoriam relinquere conarentur, ad extremum tamen Turcæ, iniecto igne, tecta arcis & contignationes succenderunt: quumque nostri tam extinguendis ignibus, quam reiiciendo hosti nequaquam pares esse possent; paucique contra confectos, & acriter vrgentes tueri mænia amplius nequirent; cohortante Baquitio, omnes honeste potius occumbere, quam amissa vetere nominis & antea actæ militiæ gloria, turpem vitam agere maluerunt: præualentibusque multitudine hostibus, omnes ad vnum cum vxoribus & liberis cæsi aut concremati, in conspectu nostrorum (quod fædum dictu, fædius visu fuit) haud inulta morte interiere. Amissa Crupa, Aurspergerus haud obscuræ ignauiae famam ea cessatione

Cingani in
Turcarum
castris.

Aurspergerus, contra-
cto insigni
exercitu,
congradi cum
hoste haud
audet.

Slunius &
Farcaffitius
Martis ale-
am cum Tur-
ca experiri
conati,

ab eodem me-
tu ignauiaq;
fracto inhi-
bentur.

Crupa, præ-
sidiariis for-
titer seruen-
tibus adeoq;
ad vnum cæ-
sis, in conspe-
ctu nostrorum,
hosti cecidit.

pro-

promeritus, eo, vnde venerat, est reuectus, pauloque post Turcæ eodem Musta-
 pha duce, (quod Auspergo & nostris longe maiori, atque æterno dedecori fuit)
 alteram arcem Nouiam, ad idem flumen sitam, quam Theodorus Delius cum
 quinquaginta peditibus, & paucis Zriniani Comitibus custodiebat, pa-
 ri successu expugnatam in potestatem redegerunt, victoresque Banialucam, at-
 que inde ad suas stationes redierunt. Nec multo post idem Mustaphas, hoc for-
 tunæ prospero successu elatus, tumidusque, singulari nostrorum & Auspergi im-
 primis contemptione, maiora arroganti animo voluere cepit, & ad eam Illyrici
 partem, quæ inter Crisium & Capronciam sita est, igne ferroque vastandam &
 depopulandam animum adiecit. Itaque coacto ex Bosnensibus iusto exercitu,
 qui ad XVII. millia hominum efficere dicebatur, traiecto Sauo, lentis itineri-
 bus, ad Obrescum peruenit, haud procul Crisio dissitum. Nihil famæ de eius
 aduentu habebat Petrus Erdodius, qui eodem animo, vt Turcicam dicionem
 inter Sopronciam, atque Velicam, & Monoslonem (hunc montem Claudium
 veteribus fuisse appellatum quidam putant) infestis armis popularetur, Sauum
 cum mille quingentis equitibus, ac tribus peditum millibus traiecerat. Erant
 cum eo præter suas peculiare copias, Iohannes Giulanus ex Vinicia, Matthæus
 & Simon Quegleuitii, Iohannes Alapianus socer eius, Iohannes Gestinus, mul-
 tique alii ex nobilitate egregii, fortesque viri, neque tamen Mustaphas de eius
 conatibus quicquam cognouerat, quum forte non procul Obresco, nostri quo-
 que castra posuere, castris Turcicis tam prope, vt ex eodem amne, qui ibi decurre-
 bat, vterque exercitus aquaretur. Animaduenterant Turcarum præcursores
 nostrorum antecedentium vestigia: sed ea Erdodius tanta industria cælauerat,
 vt prius equitatum longo ordine protensum & exporrectum præire, deinde pe-
 ditatum confertim succedere, & antegressorum vestigia proculcare iuberet, nec
 hostes quamquam diligenter scrutantes, equitum præsentiam animaduerte-
 rent. Itaque regressi Mustapham edocent præiuisse satis magnum peditum nu-
 merum, vt impressa telluri pedum vestigia indicare viderentur. se tamen illos,
 vt nullo equitatu subnixos, & aliorum tendentes, non admodum formidandos
 existimare. Quamobrem ibidem exercitum subitaria castra locare, milites
 que corpora curare, & equis ex amne potatis pabulum dari iubet. Idem etiam
 Erdodius & reliqui duces, quod meridiei tempus esset, vt copiarum lassitudine iti-
 neris fatigatæ, nonnulla quiete & cibo, quem secum attulerant, reficerentur,
 facere: seque curare, & equos ac iumenta ad aquandum ducere inceperunt.
 Quum pabulatores ad amnem progressi, complures hostes conspexissent, ad
 eum, quo nostri confederant, locum, summa celeritate & cursu prouolarunt,
 primique ad arma conclamarunt. Contra Turcæ quoque, qui nostros ad eundem
 amnem viderant, hostes adesse, eodem fere temporis momento, suis signifi-
 runt. Sed nostri priores equos conscendere, ac peditatus omnis, cohortante Er-
 dodio, ac legato eius Marco Tomasouitio, cæterisque ducibus, sclopetis arreptis
 in Turcas imparatos, & inopinato casu trepidos, tuncque primo equos frenan-
 tes, ac rem impetum fecere. Et fuga potius quam pugna Turcarum fuit. Multi
 in vestigio cæsi, multi capti; sed multo maxima eorum pars in proximas silvas,
 relictis equis & rebus omnibus, attoniti profugere. Mustaphas & pauci alii, qui
 ei obsonanti aderant, nulla facta mora, aut pugna, arreptis subito & conscen-
 sis equis, silvarum & montium beneficio protecti, in tutum euasere. Cum pau-
 cis iis, qui obitis excubiis parati, & equis insidentes vigilabant, ac ad sclopeto-
 rum fragorem, & dissonas fugientium voces adcurrerant, leue & minutum præ-
 lium fuit. in quo cadentibus paucis, cæteri per varia, quæ cuique notiora erant,
 compendia palantes & discincti aufugerunt. Capti ex hostibus per pauci fue-
 re, ita vt CXXVIII. non plures viui in nostrorum manus venirent, sed multo
 plures

Paulo post cū
 summo no-
 stro dedecore,
 etiam Nouia
 à Turcis ca-
 pta.

Mustapha
 coacto exer-
 citu Illyri-
 cum iterum
 populari con-
 stituit.

Ei Petrus Er-
 dodius cum
 exigua manu
 forte fortuna
 occurrit,

Turcas impa-
 ratos oppri-
 mit, cadit ac
 fugat.

plures cæderentur. Equorum vero tam militarium, quam sarcinariorum ingens numerus fuit: inter quos burdones XII. ipsius Mustaphæ, cum impedi-^{Magna prædaptata.} mentis, & rebus haud contemnendis, quas vehebant, intercepti, cum plurima & varia scutorum, hastarum, lodicum, & eiusmodi castrensium suppellectilium copia. Contusa per hunc modum, tumultuario & fortuito prælii genere, Mustaphæ & hostium ferocia, ac superbia, rarius deinde & cautius excursions factæ, diuque earum partium incolæ ab illorum insolentiis quietiores fuere: & victoria maiori Erdodii & nostrorum gloria, quam hostium cæde aut detrimento parta. Interea legati, quos anno superiori Byzantium missos esse diximus, Cernouitius & Chabius (Cirqueius ibidem morbo correptus è viuis excesserat) ad Cæsarem redierunt: quibus Sulymanus adiunxit Hidaietem scribam & interpretem suum. quem annis superioribus à Michaele Sarcosio captum, Bebecoque venditum, atque ab illo paulo post à Turcis capto, dimissum fuisse diximus. Hic Hidaietes Cibinii inter Saxones Christianis parentibus ortus, antea ^{Cæsareilegati cum Hidaiete Turcico redeunt.} Marcus Sererius nominatus, infami postea vitæ exitu, vel insons ab irato Sulymano necatus est: quum apud eum pro exploratore delatus, culleo in sui iussus, atque intra Bosphori Thracii fauces in mare præcipitatus fuisset. Solennie ^{Hidaiete A. postata infamis exitus.} legatione Sulymanus Iohannem Crusitium Corponæ præfectum in obsidione Scenii, ac Lupum Pecium à Despota captos, sibi que missos, postliminio Cæsari dono ^{Crusitius & Pecius dono missi Cæsari.} misit. Bebecus vero iisdem carceribus detentus, pro cuius libertate tam Ferdinandus, dum vixit, quam postea Cæsar, multis precibus institerant, paulo post Transsiluano impensius pro eo laboranti datus est. quæ res, ut postea commemorabimus, Suendio nouarum curarum, noui belli in superiori Vngaria, occasionem subministravit. Iidem legati literas Sulymani attulere, quibus ^{Sulymanus Tocaium Transsiluano restitui petit.} ille se pacem iis, quas dederat, conditionibus seruaturum pollicebatur: iuxtaque addebat, sibi nempe videri, ut Tocaium Transsiluano restitueretur; contra Transsiluanus, damna, quæ violatis induciis Cæsari intulisset, refarciret. Sacmarium apud Cæsarem relinquendum, postquam illi ante hoc bellum paruisset. Nec oblitus muneris honorarii, illud mitti sibi primo quoque tempore postulabat. Quæ cum Cæsari minus probarentur, quod ea loca à Transsiluano, qui nulla laceffitini iniuria, violatis induciis prior bellum intulisset, iure belli adempta essent, Hidaiete retento, expeditum equitem ad Albertum de Wiis ^{Quod Cæsar abnuir,} legatum Byzantii suum, summa celeritate misit, cum mandatis, daret operam, conciliatis sibi purpuratorum animis, ut tolerabiles condiciones proponerentur. Tocaium siquidem & Serenchium, antequam Nemethius maligna fide rebellasset, extra Transsiluaniæ terminos sita, ad suum ius pertinuisse. Sacmarium & Riuulum se redditurum, cum Iohannes Sigismundus belli concitati auctor, de damniis & iniuriis satisfecisset. Inter hos tractatus Stephanus Bathorius Somlianus, octauo Calendas Maias, à Iohanne Sigismundo Viennam venit, & paucis post diebus, Franciscus Grasinecius Plocensis collegii præpositus, ^{Somlianus & Grasinecius à Transsiluano & Polono ad Cæs. de pace firmanda mittuntur.} nomine Sigismundi Poloniae regis illum sequutus est. Hi condicionibus pacis, quæ in castris ad Erdodium cum Bathorio & Suendio pactæ erant, confirmandis ac solenni percutiendo fæderi missi erant. Sed quum iam Somlianus Cæsarianæ dicionis fines attigisset, noua nec satis sincera tractandis illis mandata accepisse dicebatur. Gaspar enim Bequesius, Petrouitii olim cliens & affecula, non ita pridem notitiam & familiaritatem Iohan. Sigismundi consequutus, cum Georgio Bebeco, illius ope & studio libertati restituto, iisdem diebus Byzantio redierant, & ille omnem cum Cæsare pacem dissuadere; se magnas copias, ingentia auxilia à Sulymano impetrasse, ea propediem ventura esse; quorum ope ad proprias vires accedente, nihil esse metuendum: usque adeo ut hac sua legatione se diadema regium capiti eius imposuisse impudenter gloriaretur; hic vero qualicunque militiae expe-

*Somliano-
que iniun-
ctum, ut no-
uas Cæsari
conditiones
grauiores
proponat.*

*Cæsar autem
Suendianis
conditioni-
bus se insiste-
re respondet.*

*Legatus Po-
lonus disce-
dit,*

*Somlianus
vero in custo-
dia detine-
tur.*

*Interea Ha-
sanes File-
cienfis & Bu-
denses Trans-
sylvano sup-
petias ferunt.*

*Transsylvana-
nus Ienonem,
Desuium &
Vilagosuarum,*

*Hasanes au-
tem Pancotam capit.*

*Hasanes &
Transsylvanus castra
Suendiana ad
Sacmarium
coniunctis
oppugnant
copiis.*

experientia iactare se satagente, fines & terminos imperii Posonium vsque & Danubium fore; nec Cæsarem Viennæ mœnibus tutum aut securum futurum. Ita duobus mortalium omnium leuissimis impellentibus, Somliano clam per literas interdictum est, ne pacis cum Bathorio & Suendio initæ confirmationem, sed novas proponat condiciones, quibus bello ablata restitui omnia petunt: terminum dicionis Tibiscum flumen, quæ ultra sint, omnia concedi sibi & attribui petat. Lippam & Temesuarium, & quicquid extra Transsiluaniam olim ab Isabella regina Ferdinando traditum fuisset, pro exemplo adducat, eaque amissa esse refricet: Verendum esse memoret, ne eodem modo Tocium & alia, incumbantibus Turcarum armis, amittantur. Consultius futurum & conducibilius, pace coalita, Christianum principem atque amicum, quam præpotentem barbarum & hostem in vicinia habere. Cæsar non sine admiratione mutatæ Transsilvani voluntatis, breui scripto respondit, sibi certum animo & fixum esse, ne in iis, quas Bathorius & Suendus dedissent conditionibus, quicquam mutetur. se illis etiamnum insistere, nec innouatum quippiam velle. Cum Somlianus ut per celerrimos nuncios eam Cæsaris voluntatem Iohanni Sigismundo perscriberet, qui intra XX. dies reuerterentur, postulasset, atque impetrasset: is breui temporis intervallo longum iter remensus, eadem, quæ antea legatus proposuerat, mandata retulit. Sed quum Cæsar in proposito persisteret, legatus Polonus, libello Cæsari exhibito, se, quo minus regis sui opera & studio pax confici potuerit, humanissimis verbis excusavit, ac impetrato discessu eodem quo venerat, itinere discessit. Somlianum haud dissimiliter re infecta discedere volentem Cæsar, uti astutæ præuaricationi obnoxium retinuit, ei-que, ne ex hospitio quoquam abiret, XL. militum Germanorum custodiam adhibuit, diuque sub honesta custodia habitus, non nisi confecto bello paceque sequuta, domum redire permissus fuit. Interea adfuere Turcæ, à Bequessio sollicitati, Hasanes nimirum ille ab Vngaris Filecienfis, ab Illyricis Prædovitiis appellatus, profligato ad Secenum Iohanne Balassio, ac deinde paulo post Beco & Magocio captis clarus, qui Temesuario præerat, ac sex equitum millia à Magistro equitum Europæorum Beglerbego, quem Hidaïetes imperio Sulymani redire iusserat, in supplementum copiarum Transsilvanicarum missa. Paulo post Budenses quoque aduenere. Nihilo segniore cura Iohan. quoque Sigismundus, comparatis magna celeritate atque eductis copiis, Ienonem vi, interfecto ibidem Stephano Quendio præfecto, Desuium vero & Vilagosuarum, quæ parvis præsidiis tenebantur, subita militum consternatione & deditio occupat. Hasanes vero ex itinere admotis tormentis Pancotam expugnat, fugientibus præsidiariis, & vacuam arcem deferentibus: ac deinde ad oppidum Debrecenium, lata illa in planicie, tribus effectis castris, coniunguntur: in quibus mutuo habito consilio, ad Suendii castra, quæ ille Sacmarii collocata vallo fossaque muniuerat, omnibus viribus oppugnanda ire constituunt. Erat inter novam Sacmarii munitionem atque castra nostrorum, collis orientem versus paulo eminentior, quem si hostes occupassent, ac tormenta eo promouissent, magnum tam castris Suendii, quam arcis detrimentum inferre poterant. Quam rem quum Suendus animaduertisset, eum fossa & aggere tumultuario muniri defendique iussit. Cum hostes, tam Transsilvani quam Turcæ animaduertissent, Bairacnes Danubianæ Nicopoleos præfectus, locum contemplatus, Hasane nequaquam prohibente, semilitibus ducem & concitorem præbuit, cohortatus illos, collem acerrimo impetu aggressus est. Nostri ex aduerso eum egregie tueri, colubrinis & sclopetis hostes submouere, atrocem imprimis & cruentam pugnam ciere. Cum vtrinque multi caderent, ac plures sauciarentur, ad extremum, occumbente Bairane, hostes, victoria nostris relicta, terga vertere coguntur.

tur. Eius viri casu Iohan. Sigismundus & Hasanes spe obtinendæ pugnae haud dubie decidere, quum in eius audacissimi hominis industria atque audacia col-^{Irrito cona-}lis facultatem expugnandi posuissent. Desiderati sunt ex utroque oppugnan-^{tu,}tium ordine atque genere plerique tam ex Ianiceris, quam ipsius Transsiluani peditibus prætorianis, in prima acie dimicantes, ita ut Turcarum capita XLIX. Vngarorum vero XXIX. præacutis perticis, fluente tabo, infixæ, ac in collis summitate exposita spectarentur. Post irritum eum conatum Turcæ & Transsiluani Sacmarium præteruecti, ad obsidendum Erdodium, quod haud procul erat, castra promouerunt. De quorum conatibus, quum Suendio per idoneos exploratores certius allatum esset, sine mora Franciscum Baium, & Nicolaum Zelemerium clari nominis præfectos cum quinquaginta equitibus, ac CC. peditibus, ultra præsidium ordinarium eo ire iussit, ac Lauembergio & Bellerio, Io-<sup>Inde Erdod-
dium obsi-
dent.</sup>hannique Gionio in mandatis dedit, ut quamdiu possent omnibus viribus arcem fortiter conseruarent, donec ipse aduentu auxiliorum, quæ è Saxonia, Silesia, Austria, aliisque prouinciis expectaret, auctus & confirmatus, certam ipsis laborantibus opem ferre posset. Ipse vero ad pagum Quisarum, in insula, quam Samosus flumen bipartito fluens efficit, altero eius alueo ponte constructo, castra in statua reduxit. ad quæ Gaspar Magocius Agriæ præfectus cum quingentis equitibus, ac totidem peditibus præsto fuit. Ladislaus Querecenius è Giula, cui præerat, quingentos equites adduxit. At hostes simul ac Erdodium peruentum est, castra ab arce ad maioris colubrinæ iactum, metati sunt: primisque tenebris agrestes operas & colonos ad aggeres fodiendos ac corbes gleba & cespite implendos, tormenta que interlocanda incitarunt. Quo opere haud cunctanter erecto, ad primum diluculum pilæ maiores ferreæ in arcem dirigi iussæ. Interim autem excitata passim per agros incendia viscebantur, quum Transsiluani & imprimis Turcæ castris pabulatum egressi, omnia fertilissimæ, & prioribus bellorum procellis intactæ regionis loca, peruastando & vrendo crudelissimis incendiis effusissime grassarentur. Iam complures dies præterierant, ex quo hostes oppugnando Erdodio intenti, parum se proficere animaduernerent. quum Hasanes, increpita suorum simul & Transsiluanorum segnicie, magistris tormentorum, ut sine intermissione dies & noctes diruendæ arcis pilas intorquerent, mæniaque prosternerent, imperauit. ii autemerant omnes Transsiluani, quod sic erat conuentum, ut tormenta & eorum apparatus, à Iohanne Sigismundo curarentur. Quod quum impigre factum esset; ita ut irruptio tentari posse videretur: Hasanes suos multis verbis cohortatus, ad pugnam accendit.

Quam illi magnis animis capeffentes, per deiecti muri ruinas conscendere conati, acerrimam & cruentam dimicationem incepere. Sed tanta fuit nostrorum virtus & fortitudo, ut captis armis, parique instructa acie, Turcas simul & alios subeuntes, crudelissima edita cæde repellerent, & in fossam tumultuosissime præcipitarent. In eo prælii discrimine, dum suos hortabundus in prælium ducit, sclopeto ictus periit Curtus Hasanis legatus, eique propinquitate iunctus, magno eius dolore & luctu, ita ut illum vnum decem arcibus Erdodio similibus præferret, nec se nisi victorem, capta arce, ac defensoribus omnibus ad occisi manes placandos mactatis, incepto destitutum affirmaret. Ex Transsiluanis quoque peditibus prætorianis, qui in pugnam prodierant, multi perierunt, plures vulneribus debilitati sunt. Sed neque nostris incruenta victoria fuit, quum Iohannes Gionius Vngarorum præfectus, Curto minime virtute inferior, cecidisset. Ex Germanorum etiam numero, præter milites, quorum amplius ducenti desiderati sunt, Gosselus centurio glande traiectus occubuit: & Lauemburgius præfectus Germanorum, crassiore itidem

*Turca, ac
irruptione
tentata, fortiter
nostro-
rum virtute
propulsan-
tur.*

*Curtus Ha-
sanis legatus
perit.*

*& Ioan. Gionius
Vngarus
ex nostris, &*

sclopeto grauissime sauciatus, ex vulnere paucos post dies expirauit. Post hanc pugnam Suendiùs ab obsessis exoratus, qui multos ex seipsis vulneribus debilitatos, multos interfectos nunciabant, Iohannem Malium, Antonii Siculi equitem, locorum apprime peritum cum CL. peditibus Vngaris & L. Germanis auxilio misit, qui deceptis Turcarum & Transsiluanorum excubiis, magno ausu, nec infelici in præsens euentu, in arcem introiuere. Ea pugna quamquam irrita Hasanis & Turcarum, Transsiluanorumque animos accendit potius, quam minuit. Itaque maiore conatu restaurandum certamen constitueret: ac quo commodius voto arque arce potirentur, militibus iuxta ac agrestibus, quorum magna multitudo in castris habebatur, edixere, vt in proximis siluis, fasces virgultorum, ac materiam cæderent, quibus fossæ arcis, vsque ad labra & summitates complerentur, quo mænia aggressuris ascensus procliuior foret. Nec mora, eadem nocte, duobus in locis coniecta in fossas materia, ingentem accreuit in cumulum, spemque & facultatem mænibus appropinquandi hosti obtulit. Verum nostri, re animaduersa, summo silentio obscura nocte, compluribus sulphurei pulueris cadis substratis, insidias subituro hosti posuere.

Hostes oppugnationem repetunt.

Qui quum redintegrata oppugnatione, sublato ingenti clamore, arcem adorti essent, & per summos aggeres, & materiæ cumulos alacriter irruissent; nostri Zelemerio & Bello in struentibus, sed maxime Baio sedulam solertemque operam nauante, qui quod obsidioni Agriensi cum Dobone interfuerat, cæteris eiusmodi rerum peritior habebatur, tormenta peritissime collibrari, & sclopetarios continue displodere iusserunt: simul etiam subiectum fascibus & materiæ puluerem succenderunt. Quo facto miserabilis & funesta Turcarum & ac Transsiluanorum, qui procurrerant, strages edita est: vt plurimi sulphurei pulueris vi in sublime iacti, discerptis membris crudeliter interirent, aut atrocibus vstulari flammis, in castra delati, intra paucos dies, multo cum cruciatu & dolore diram mortem obirent: multoque plures in fossa trucidarentur; eo exitu, vt hostes aliquanto celerius, quam pugnam iniissent, ingenti accepto detrimento, pedem referrent.

Sed magna strage a tormentis edita pedem referunt.

Ea die ex utroque hoste mille fere desiderati esse dicuntur, inter quos aliquot clari nominis præfecti, Centuriones, signiferique. Ex Germanis Bellerus & Huestoccerus viri fortes occubuerunt. Vngarorum plerique, & inter alios Iohannes Malius, quo duce paucis ante diebus auxilia in arcem fuerunt introducta. Altera quoque oppugnatione in hunc modum tolerata, quamquam adhuc obsessi, neque com meatu, neque aliis rebus necessariis destituerentur, Germani tamen, ne hostium animos, iramque, vti ferebant, in se grauius concitarent, à quibus postea nullam salutis spem expectare possent, aduersus Baïum & Zelemerium, in quos summa rerum reciderat, arcem diutius nequaquam seruari posse contendentes, seditionem miscere, & ipsis inuitis, murum conscendere, petitaque ab hostibus incolumitatis fide, de arce tradenda pacisci decreuerunt.

Germani tumultuantes, incolumitate promissa, arcem dedunt.

Quidam igitur ex Germanis linguæ Vngaricæ peritus, cæteris sediciosus turbidior, cum ad ruinas, vt lanicerorum apud tormenta excubantium ictus vitaret, per ventrem & pectus obreptando, eminus proloqui vellet, per pedes à Baio raptus & retractus fuit. Vnde cæteri, intentatis hastis, displosisque in eum sclopetis, pene eum interfecerunt: ita vt fallentibus glandium ictibus, singulari Dei beneficio seruaretur. Eo procul submoto, hostibus se arcem tradituros proclamant, si tam ab Hasane, quam Transsiluano, interposita fide, eis excedentibus caueretur. Itaque accepta ab utrisque fide, & Vngaris vel inuitis necessitati cedentibus, omnes arce exire ceperunt. At Hasanes & Turcæ, amisso-

amissorum commilitonum ac Curti primo in certamine interfecti dolore exasperati, fidei religionisque obliti, magno impetu in exeuntes facto, eos spoliare, capere, atque sine discrimine quemlibet trucidare cæperunt. Baius ac Zelemirius vulnerati, ac DEVM hominumque fidem & opem implorantes, à Transsiluanis, quos princeps, vt Turcas datæ fidei admonitos à cæde reprimerent, submiserat, cogniti atque ægre seruati fuere. Cæteri fere omnes aut capti, aut interfecti, pauci meliore fauente fortuna, per confusum pugnantium tumultum, fuga elapsi, per siluas & montes, post diuturniores errores in castra Suendii peruenere. Complures quoque à Iohanne Sigismundo pecunia redempti, & vna cum iis qui in suorum potestatem forte inciderant, liberaliter dimissi, postliminio redierunt. Per hunc modum, Erdodium à Calendis Iuniis, vsque ad Nonas Sextiles à nostris fortiter seruatum, consternatione & desperatione militum Germanorum, qui in præsidio erant, hostibus cessit; à quibus funditus euersum & solo æquatum est; neque postea vnquam restauratum. In hoc tempus capti Erdodii, funebres Ferdinandi Cæsaris exequiæ singulari pompa celebratæ inciderunt: quum exanime corpus eius annum vnum & dies XIII. Viennæ in templo arcis iacuisset, nec Maximilianus filius successorque variis bellorum procellis agitatus ei prius humando vacare potuisset. Itaque postridie nonas Sextiles, Urbano Episcopo Gurcensi cura deducendi funeris demandata est; qui Romani Imperii Aquilas & insignia præcedere; deinde aliorum regnorum vexilla decem sequi, totidem equos atri coloris serico tectos, ac vtrinque per latera insigniis, Phrygio opere acupictis constratos sequi iussit. Funus deinde longissimo comitantium ordine, facibusque prælucentibus in ædem Diui Stephani, à Maximiliano & fratribus, ac Alphonso Atestino genero, Ferrariæ duce, atratis & lugubribus in palliis magnificentissima pompa deductum est; & Oratio à Francisco Forgacio Episcopo Varadiensi, de eius vita & in regno administrando laudibus, munificentia, clementia, aliisque regiis virtutibus elegans habita. Admirationi omnibus haud immerito erat, fastigiatum decensque mausolæum temporario opere è materia compositum, ad præaltam vsque concamerati templi testudinem pertingens, quod innumerabilibus lampadum vitrearum lychnis magno splendore ardentibus collucebat. Deinde peractis sacrorum ritibus, feretrum subiere certatim & sustulere procures illudque extra portam Flumentanam humeris delatum, non sine gemitu & lachrymis currui imposuere; qui sex equis iugalibus absolutæ nigredinis trahebatur; sicque illud non minore vbique seruata funeralis pompæ celebritate Pragæ deductum est, ibique Annæ coniugi Vladislai filiæ, cum qua per XXVI. annos coniunctissime vixerat, appositum. Erdodio amisso ac diruto, Hasanes cum Turcis, quorum ad XXV. millia in castris erant, versus Suendii castra profectus, sua cum illis proxime collocauit: ita vt ea castrorum propinquitate, quotidie breuioribus & minutis præliis occasio daretur. Transsiluanus vero cum suis, Riuulo Dominarum, quod à Germanis Naistadium vocatur, per deductionem occupato, cum Cuuarium, propugnantibus Suendianis, frustra capere contendisset, omisso incepto, cum parte tormentorum Hasanem sequutus, castra sua cum Turcicis coniunxit. Verum accidit peropportune, quod iidem diebus mille equites è Silesia ad Suendium peruenerunt, totidemque ab Augusto Saxoniae duce missi, iam Tibiscum traiecisse, breuique adfore nunciabantur.

*Sed, fide la-
sa, à Turcis
trucidantur.*

*Exequia Fer-
dinandi Imp-
Viennæ ce-
lebrata.*

*Forgacius o-
ration. fu-
nebrem ha-
bet.*

*Corpus Imp-
Pragæ de-
ductum est.*

*Hasanes sua
castra nostris
propius ad-
mouet.*

*Transsylua-
nus Cuua-
rum frustra
tentat.*

*Duo millia
equitum
Suendio sub-
missa.*

*De summa
rerum prælio
cum hoste de-
cernere sta-
tuit,*

*Leuioribus
quotidiepra-
liis certatur.*

*Ruberi exi-
mia virtus.*

*Bagis ho-
iium dux
cadit.*

*Quendius
Transsylua-
nia capitur.*

*Caralicocii
cum Banffio
singulare cer-
tamen.*

impediebant, quo minus id audacter expediteque tentaret, ac consideratius & segnius procederet, legatorum & Transsiluanienſium & Turcarum Viennæ præſentia, ac tractatus de pace inſtituti; tum lentæ quidem, ſed admodum moleſtæ febres, caſtrenſibus incommodis & laboribus contractæ: quarum importunis accēſſibus adeo erat enervatus, ut Cæſar Paulum Waidnerum medicum e Iudæo Chriſtianum factum, ad recuperandam eius valetudinem, citatis itineribus, in caſtra expediret. Interim tamen ſingulis prope aut alternis diebus, modo noſtris hoſtium caſtra inſultantibus, modo vero Turcis aduerſus noſtros procurrentibus, leuia ſed cruenta certamina, non ſine vtriuſque partis detrimento edebantur. Sicuti tum accidit, cum Turcæ ad oppugnandum pontem ſublicium, qui ante noſtrorum caſtra erat conſtructus, maiorem copiarum partem, duce Baghi Lippæ præfecto, adduxiſſent. Qui quum in Germanos milites ſclopetarios multis curribus & equis impedimentis ſque pabulatum egreſſos, haud procul caſtris incidiſſent, tanto impetu atque ardore in eos irruerunt, ut Germanis improuiſo hoſtium aduentu perterritis, quum pars arma capere, ſequæ pugnando tueri, pars ad caſtra ſe proripere contenderet, tumultuoſo pugnae fugæque genere certaretur. Quorum periculo animaduerſo, noſtri, concitante eos ad arma Balaffio, conſeſtim caſtris erumpere, & laborantibus commilitonibus maturam opem ferre non dubitarunt. Nec mora Querecenius cum ſuis Giulanis, quorum virtutis & in re militari peritiæ, magna apud omnes opinio erat, & Ru-
berus Auſtriani equitatus magiſter, ac Saxones, qui non ita pridem in caſtra venerant, explicatis ſignis inſtructis ſque ordinibus ſeſe celeriter illis aggregauere, contractumque eſt prope pontem anceps & cruentum prælium, creſcentibus vtrinque ambarum partium viribus, quum ab ducibus ad reſtaurandam pugnam alii atque alii poſt alios crebro mitterentur. In eo certamine inter reliquos Ruberi præclara virtus enituit, quum tres equos partim procella glandium, partim haſtis tranſſoſos pugnando amiſiſſet. Iam noſtri, cadente Rechpacho, Saxonum equitum ductore, premebantur, uſque adeo ut niſi magno accepto incommodo ſe explicare vix poſſe viderentur; & Martinus Siculus Querecenii legatus, fatiſcente equo, ab hoſtibus erat interceptus, Iohannesque Ghi-
cius, ambo Giulenſes, aduerſa haſta ſauciatus: quum Balaffius accitis ſclopetariis Agrienſibus & Germanis, glandes in conſertos hoſtes dirigi iuſſit, quorum ictibus quum plurimi occumberent, poſtremo Baghis ipſe hoſtium dux vna cum equo proſtratus atque interfectus eſt. Quo caſo, cæteri ad ſuorum caſtra, quæ dimidio milliari aberant, pedem retulerunt. Caput eius præciſum, & truncum Haſanes à Suendio impetrauit, ac Lippæ tumulandum curauit. Hiſdem etiam diebus, à noſtris ad prædam excurrentibus, Alexander Quendius, dum e Transſiluania commeatibus in caſtra hoſtium conuehendis, operam daret, captus, ac à Suendio Viennam miſſus fuit. Nec multos poſt dies Turcæ propinquitate caſtrorum prouocati, in quadam denſa, quæ ad Orien-
talem caſtrorum partem protendebatur, ſilua ſeſe abdidere: eo propoſito, ut noſtros ex caſtris incautius progreſſos, inſidiis excipere, & graui alicui periculo implicare poſſent.

Sed Gaſpar Magocius, Antonius Siculus, ac Valentinus Banffius cognomento Thallocianus, poſt mutatas matutinas excubias, cum turmis equitum ſpaciatum egreſſi, eos in ſilua latentes conſpexerunt. Qui cum e latebris erupiſſent, vnus eis Caralicocius Orpha vrbe Meſopotamiæ ad Euphratem ſita oriundus, qui audita celeberrima Georgii Thurii fama, ac rebus præclare geſtis, in Pannoniam eius videndi cauſa venerat, Valentinum ad ſingularem pugnam prouocauit. quam ille, cohortantibus Magocio & Siculo, nequaquam detrectauit: cumque inſeſtis haſtis congreſſi eſſent, pectoribus concurrentium grauiſſimo impetu equorum mutuo

mutuo collisis, ambo simul cum equis in humum corruerunt: & cum Banffius se celerius explicasset, illum iacentem sub equo, poplite tenus grauiter vulnerat, & surgere nequeuntem, à Bartholomæo Stephitio, impigro iuvene, capite truncari iubet. Hic est Caralicocius ille, qui quum à Georgio Caczfio mercatore Couiniense audiisset, Maximilianum, dum Posonii coronaretur, strictum nudatumque ensen de more ad Solis ortum vibrasse, mox, vt erat gustato opio temulentus, & ferme insanus, frontem linteo obuoluit, interrogatusque ab obuiis, cur fasciatus incederet, se à nouo rege sauciatum esse facete respondit: nequaquam vano, vt postea euentus comprobauit, aut irritò præfagio, quum ab eius noui regis equitum ductore, biennio post interfectus, intemperantis dicti factique pœnas capite persoluisset. Vilhelmus quoque Grasbanus, tormentario negotio præpositus, per eos dies animi recreandi causa venatum proficiscens, hostium insidiis exceptus, ac aliquot hastis vndique petitus, in tergo supra coxendicem, qua parte ferreus thorax eum minime protegebat, grauisimum vulnus suscepit, ephippioque excussus procul & humi prouolutus est: & nisi Balthasar Erdohegius, eques Agriensis, forte fortuna isthico bequitans adcurrisset, eodem in loco ab hostibus foret interfectus: sed is cum aliquot equitibus oportuna allata ope, sic eum in præsens seruauit, vt postea nunquam vel à peritissimis medicis curari, mortiferi vulneris dolore & cruciatu extabescens, domi suæ in Stiria moreretur. Interea dum hæc aguntur, nuncius, quem Byzantium missum docuimus, cum Sulymani rescripto, XI. postquam discesserat, die, magno cursu ac singulari celeritate, continuatis etiam per noctes itineribus, Viennam rediit, eodem cum responso, quod antea Hidaïetes cum Cernouitio ac Chabio attulerat, vt Transsiluano adempta restituerentur, ac ab occupanda Transsiluania abstinere, & vtrinque arma cessarent; neue in munere honorario mittendo longior mora committeretur. Quod si Cæsar exercitum reuocaret, se quoque suis in mandatis dedisse, vt ad suas quisque stationes reuerteretur. Ferunt Sulymanum ad has condiciones eo facilius descendisse, quod eodem tempore, Melitem insulam, quam inter Siciliam & Africam iacentem Carolus Cæsar, post amissam Rhodum, sacris equitibus Hierosolymitanis inhabitandam dederat, in potestatem redigendam suscepisset, & quantum mari classibusque valeret, Piali prætoriano, ac Dragute Tripolitano purpuratis, quos passas Turcæ vocant, ducibus, validissime oppugnandam curaret. cuius tamen potiundæ spem, amisso ibidem Dragute, multisque aliis, & classe male affecta, rebus infectis, omittere coactus fuit. Cæsar qui nihil pace & quiete prius potiusque habebat, se suos reuocare, si Turcæ priores dilaberentur, decreuit. Itaque mittitur Gaspar Rues Germanus, Pannonicæ linguæ non ignarus primo ad Budensem, deinde in castra ad Temesuariensem, cum mandatis, vt si ipsi Sulymani edicto parere, ac primi ab armis discedere voluerint, Suendum quoque extemplo copias suas dimissurum. Budensis haud diu moratus, castra sua, quæ in campo Pestano habebat, dissoluit. Sed inter Iohan. Sigismundum Hasanemque & Turcas, Suendumque & Cæsarianos aliquamdiu disceptatum est, quum vtraque pars, diffusa alterutri, quænam prior discederet, alteram urgere videretur. Quinta post die, initio mensis Octobris, Turcæ conclamatibus, ac præmissis impedimentis, priores discessere. Iohan. vero Sigismundus cum tormentis eorumque apparatu, Varadinum atque illinc in Transsiluaniam se recepit. Quibus abeuntibus, Suendus, misso cum parte copiarum Balassio, Riuulum Dominarum, quem initio belli, centurio Glaismulnerius, sua & sociorum ignauia amiserat, dedentibus se ultro ciuibus, recepit. Sic Ieneonem quoque male à Transsiluanis custoditam, per legatos facili negotio recuperauit: eamque velut oportuno loco sitam, præsidio imposito firmavit, collocato ibi Sigismundo Segneio præfecto, & ex Germanis Georgio Suello

In quo ille capite truncatur.

Grasbanus saucius post è vulnere obit.

Solymanus rescribit,

Vt Transsiluano adempta restituantur.

Et Cæsar bellum Transsiluanicum omittat.

Melite insula à Turcis obsessa frustra.

Copia vtriusque dimissa domum redeunt.

Suendus Riuulum Dominarum recipit,

& Ieneonem.

*Exercitus no-
stri nonnulla
pars exaucto-
rata.*

*Suendius
Senderonem
Bebeci ar-
cem occupat.*

*Hidaietes à
Cæsare, cum
nuncio nuper
Byzantio re-
uerso, dimit-
titur.*

*Somlianum
etiam abire
permisit Cæs.*

*Comitia Au-
gustana.*

*Comitia Hu-
garica tur-
bulenta.*

Anno 1566.

seu Bagnero centurione. Discedentibus Turcis, Cæsareas copias, quas in sup-
plementum Suendiani exercitus à Georgio Romero, equite Rhodio conscribi
iusserat, quæue in castris ad Danubium in Posonii pratis agitabant; simul & equi-
tes Vngaros, quos Emericus Forgacius conduxerat, exauctorauit & dimisit: ac
non leui se periculo defunctum haud dissimulauit: cum in exercitu Suendii, ma-
gna militum Germanorum pars profluuio ventris, ac aliis vulgatis morbis, ob ni-
mum pomorum autumnalium esum, quorum ad Samosum flumen incredibilis
copia nascitur, contractis, quotidie interiret, partim imbecillitate virium labefa-
ctata obeundis militiæ muniis inutilis euasisse videretur, Suendius quoque nihil
cunctatus equitatum Saxonicum, quem Augustus princeps elector Cæsari gra-
tificatus, dimidii anni spacio militaturum in castra miserat, dimisit: & ipse Casso-
uiam, rebus sic postulantibus, reuersus est. Nam Georgii Bebeci inconstantiam,
& leuitatem, qui circa Cassouiam aliquot arces, & magnam dicionem habebat,
non immerito suspectam ducebat; quod vxor eius Sophia Patocia, verbis qui-
dem & nunciis Cæsaris partes tueri videretur, eaque spe Suendium sustentaret;
re tamen vera ad mariti obsequia magis propenderet, qui per Transsiluanum ar-
dentissimis precibus à Sulymano liberatus, in illius castris summum copiarum
imperium obtinebat: famaue erat breui eum cum Turcis & Tartaris sibi ad-
iunctis sua repetiturum. Vnde Suendius præuenienda eius consilia arbitratus,
arcem Senderonem, qua illius coniunx excedens, ad aliam arcem munitissimam
Sarduariam nomine, erat profecta, immisis militibus, qui in subiecto oppido sti-
pendiis Cæsaris alebantur, quibus liber in eam ingressus patebat, eiectionis non
magno negotio custodibus occupandam curauit. Per illud etiam tempus Cæ-
sar Hidaietem, qui se diutius, quam par esset detineri conquerebatur, Vienna di-
misit; addito ei nuncio, qui nuper citatissimo cursu Byzantio redierat, cum lite-
ris, quibus significabat se exercitum suum reuocasse: ac si Transsiluanus, qui
prior arma temere intulisset, belli sumptus & impendia refundisset, nec de Se-
rencio & Tocarō restituendis magnam difficultatem facturum: quæ ipse, ne
exercitui suo sæpe Tibiscum tuendis finibus transire necesse habenti obstacu-
lo forent, recuperasset, nolle etiam Sulymanum de mittendo munere quic-
quam dubitare: quum illud per legatum propediem foret accepturus, dummo-
do vicissim ipse pactas inducias per suos obseruari iuberet, qui Crupam & No-
uiam arces ad Hunam flumen, ad motis tormentis, expugnassent, & nuper arcem
Ainafconem in superiori Vngaria, corruptis clancularia largitione custodibus in-
terceptam occupassent, easque reddendas curaret. Nec multo post Somlianum
quoque, quem non satis sincere initæ legationis crimine suspectum, per annum
fere detinuerat, abire permisit: ipse vero ad Comititia Germaniæ, quæ de more Cæ-
sarum, intra annum suscepti imperii celebranda erant, & quæ ad æstatem indicta,
ob varias belli tempestates hucusque distulerat, Augustam Vindelicorum con-
cessit. Quæ quum prima essent, quibus ipse propriis auspiciis præfuturus esset,
certam equitum Vngarorum turmam, splendidissime exornatam secum ducere,
eique Simonem Forgacium præficere decreuerat; quod complures Germaniæ
principes, iis interfuturos, ac Augustum Saxoniam ducem, magna pompa, ius cli-
entelæ ab eo postulaturum accepturumque non ignoraret: sed postea vel excu-
santibus se proceribus, qui coronationibus, ac deinde assiduis bellis vires exhau-
stas obtendebant, vel aliis incertum quibus de causis, propositum mutauit. Caro-
lum vero fratrem Comiciis Pannonicis, quæ ad quartum Nonas Februarias indi-
xerat, celebrandis præfecit. In quibus tumultuū, altercationumq; satis fuit: adeo
vt illa raro antea fuerint turbulentiora. Nobilitas namque Cæsaris absentiam,
& nondum amotos præfecturis, vti sæpius promissum erat, exteros homines, nec
coercitam militum insolentiam, quin potius multis partibus auctā, molestissime
ferebat.

ferebat. Ipse Augustæ non sine summa omnium totius Germaniæ ordinum ala-
 critate, magna equitum peditumque subsidia, quæ Romana vocantur, obtinuit;
 ita vt XLVIII. peditum, & VIII. equitum millia, primo quoq; tempore se in id
 bellum collaturos obtulissent; quod Cæsar seipsum, si vita & valetudo suppetat, in
 castra profecturum, ducendoq; exercitui præfuturum pollicebatur. Eodem tem-
 pore, antequâ in Germaniam discederet, Georgium Hossutotium, vnum ex ærarii
 curatoribus, legatum Constantinopolim misit, ab eoq; Mehemeti purpuratorum
 primo, singulisq; aliis munera de more misit, ac Cassonum Chaufium senem, qui
 aliquot ante annos à militibus Thomæ Nadaſdii Palacini captus erat, quemq; Ca-
 meria Sulimani filia, Ruſtanis purpurati nuper vita functi vidua, sibi donari expe-
 tebat, præſenti pecunia emptum remisit. Dederat Hossutotio in mādatis, vt cum
 Alberto de Vis, qui ordinarii legati munere fungebatur, omnibus viribus agendo
 atq; largiendo obtinerent, vt Transſiluanus fæderibus excluderetur, qui hæcenus
 iis comprehensus, quiescere, & pacē pati non potuisset; sed varios subindē motus
 belli exciuiſſet, quibus & sibi inuito arma ſumenda fuiſſent, & ſimul Sulimano in-
 gentes ſumptus, grauiffimosq; labores attuliſſet. Quod ſi id impetrare poſſent, tū
 ſemuneris honorarii mittēdi curā habiturū. Itaq; cū Sulimanus, nec ordinarium,
 quod iam à biennio intermiſſum erat munus ab Hossutotio allatū, nec de Tocaio
 reddendo quicquā promitti vidisset, pro innata barbarico eius ingenio arrogātia
 atq; ſuperbia, iratus ac frendens, fremenſq; illum neq; conſpectum, neq; auditum,
 in ea, in qua Albertus legatus agebat, domo, clauſis fenestris, ianuiſque includi, ac
 cuſtodiri iuſſit, eaq; re magis irritatus, ſuſcepta belli conſilia, quæ diu antea Cæſari
 inferre meditabatur, redintegrauit; miſſiſq; in omnes partes ad Magiſtros equitū
 & præfectos limitū mandatis, vt ſeſe in bellum, q̄ ipſemet geſturus eſſet, pararent;
 edixit: iſtudq; animi decretū inter Ianicerorum et tribunos, quorū dux Alys erat,
 qui poſtea clade Turcarū claiſis ad Echinadas ab Hiſpanis & Italis accepta periit,
 ac prætorianorum equitum ductores, per Chaufios ſeuere publicauit. Nec multo
 poſt, adhibitis Mehemete & cæteris purpuratis, equeſtre cōcilium, illis ſimili mo-
 do equis inſidentibus, in loco quodā ſpacioſo, haud procul ab hortis ſuis habuit;
 in quo eadē inferendi belli cōſilia confirmauit. Quod vero in eiufmodi equeſtris
 cōcilii ſenatu decerni ſolet, id poſtea Turcæ fixum & immobile eſſe credūt. Alber-
 tus & Hossutotius, miſſis ad Mehemetē muneribus, eum placare conati; ab eo, vt
 ſe in colloquium admitteret, ac æquis, quas ppoſituri eſſent, conditionibus, aures
 præberet, poſtularūt. Sed is auditis eorū poſtulatis, quum munus honorarium to-
 ties promiſſum, nō attuliſſent, iamq; à biennio ſibi verba dediſſent, neq; bello abla-
 ta & res reſtituere vellent, Sulimanū ſe deluſum, atq; ludibrio habitum exiſtiman-
 tem, ideoq; ingenti ira exacerbatū, bello ſua repetiturū conſtituiſſe, reſpondit. Se,
 etiam ſi id in gratiam Cæſaris facere maxime vellet, non tñ ſine manifefſto amitten-
 dæ vitæ periculo ſuſcipere auſurum. ipſos poſt certiffimū diu meditati, ac ſuſcepti
 belli decretum, tardius veniſſe: quādo nempe tractandæ pacis, aut ineundi fæderis
 tēpus effluxiſſet, & potentiffimo imperatori nihil aliud reſtare videretur, q̄ rebus
 omnibus paratus pedē hemicyclo ferreo apponat, conſenſoq; equo in expeditio-
 nē proficiſcatur. Quæ illi tanquā ex ore ipſius Sulimani, pfecta, per occultos nun-
 cios & literas, (neq; enim facultas id aliter præſtandi intentis & excubātibus ad o-
 mnia barbaris dabatur) Cæſari ſignificarunt: & ei ſatis ſuperq; ſollicito, vt ſe ad pro-
 pulſandū ingens & formidabile bellū tempeſtiue ppararet, calcat addiderunt: &
 Cæſar literas, quibus Sulimani in Vngariam aduentus ſignificabatur, ad Carolum
 comitiis Vngaricis vacantē extemplo miſit. Eadem ab idoneis certisq; explorato-
 ribus ad Zrinium & Querecenium, quorum ille Sigeto, hic Giulæ præerat, quiq;
 ambo comitiis intererant, perferebātur: ita vt Sulimanū, præmiſſo Pertaffo, ſororis
 ſuæ filio, qui ſecundū inter purpuratos locū obtinebat, Giulā obſidione cingendā,

In Auguſtano
 conuentu Ro-
 mana ſubi-
 dia Cæſari
 promiſſa.

Georg. Hoſſu-
 totius Con-
 ſtantiſopo-
 lim Legatus
 miſſus.

Solymanus
 irritatus, ob
 munus ordi-
 narium non
 allatum nec
 Tocaio red-
 ditum, bel-
 lum Cæſari
 indicit.

Equeſtre Sō-
 lymani cōſi-
 lium.

Hoſſutotius
 & VVyzius
 ad colloquū
 admiſſi nihil
 obtinent.

Eadem Cæſa-
 ri occultis
 nunciis ſignā-
 ſi. ant.

*Auxilia ab
Hungaris Cæ
sari decreta.*

*Solymanus
à Transylua
no & Arslane
Budensi assi
duis ad bellū
nunciis insti
gatur.*

*Arslanes, ini
tio belli facti,
Palotam ag
greditur.*

*Georg. Thu
rium præfectus
se munis,*

*Auxilia à Cæ
sare submissa*

severo ipsum aut Agriæ aut Sigeto oppugnando vires & arma admoturum decreuisse, indicarent. Quibus à nobilitate in comitio, cognitis, contentionibus, finis est impositus, decretaque, quanta afflictæ vires opesque ferre poterant, subsidia, simulque sancitum, ut secundum antiqua nobilitatis instituta, præsentis in castris Cæsari quisque pro virili præsto esse contendat. Neque interea Io: Sigismundus Sulimanum, ut suas iniurias ultum ire properaret, assidue per nuncios & literas sollicitare desinebat, & Arslanes Mehemetis Iahioglis Eslequiiana & Budensi cladibus nostris clari filius, qui tunc Budæ præerat (quod postea illi diram perniciem, cædemque attulit) Cæsarem nusquam paratas copias habere, nec ei de aduentu suo quicquam constare, ac si venire maret, quocunque arma verteret, ad subiugandam bello non modo Pannoniæ, sed etiam Viennæ totiusque Austriæ dicionem, omnia procluvia aperta fore, nuntiabat. Nec ipse quicquam cunctatus, quum Sulimanum propediem exercitum moturum sciret, ut erat turbido ingenio, & gustato quotidie opio, vinoque adusto temulentus, præoccupandum illius aduentum, & initium belli faciundum, præcipiti consilio decrevit, ratus se eo officio gratiam principis promeriturum. Itaque, protractis ex armamentario Budensi tormentis, imperatoque per oppida & pagos magno plaustrorum & iugalium iumentorum numero, quibus pilæ ferreæ ac sulphurei pulveris pondera veherentur, quæ Turcæ non doliolis aut vasculis, ut nostri, condunt, sed crassioribus ciliciis inuoluere solent, copiisque Albam Regalem conuenire iussis, Palotam expugnare cōstituit. Non latuere Georgium Thurium loci præfectum, præstantem militiæ virum, eius consilia, ut pote, quæ ille adeo non celanda existimabat, ut pro temerario eius ingenio, agresti etiam plebe audiente palam se Thurium & Palotanos prædones ultum ire non dissimularet. Itaque à Comite Ecchio Salmensi, centuriam peditum sclopetariorum, duce Stephano Isdencio, veterano Centurione, postulauit & accepit; è Papensi vero præsidio alteram cohortem, quum ordinarium præsidium CCL, utriusque ordinis militum selectissimorum inesset: hisque subsidiis aduentum Arslanis parato animo expectabat. Interea Lupum Thurium fratrem, ac cum eo Franciscum Palffium, quem milites ab excusso dente Chorbam vocabant, locorum & viarum peritissimum Iaurinum ac deinde Viennam misit, qui auxilia postularent. Accidit autem per oportune, ut eodem die, Lupus & Chorba Viennam venirent, quo die Cæsar Augusta Vindelicorum, secundo Danubio prospera facta nauigatione eodem appulisset. Nec mora biduo post, duæ quaternorum millium militum legiones, quarum alteram comes Georgius Helffenstanius, alteram Nicolaus Haldistadius in locis superioris Germaniæ Rheno propinquieribus conduxerant, nauibus vectæ aduenere. Igitur Cæsar Lupo Thurio remisso, legiones se Iaurinum sine mora missurum, daturumque in mandatis Ecchio Salmensi recepit, dare operam, ut Georgio & Palotanis laborantibus maturam opem ferret. Arslanes interim cum octo aut nouem millibus Turcarum, ac quatuor colubrinis maioribus, totidemque minoribus eo progressus, propugnaculū rotundioris formæ, à Ladislao Moræo, intransibus ad dextram constructum, ideoque Moræum appellatum, factis aggeribus & promotis tormentis, validis crebrisque ictibus verberari iussit. Verum quum muros ibi validiores comperisset, quam ut breui tempore dirui possent, tormenta in partem arcis Orientalem, transferri, ac constitutis ibi scrobibus, quibus tormenta protegerentur, è regione sacelli mænia verberauit, tanta vi, ut murus, lato patefacto hiato, prosterneretur, & fossæ ruderibus lapidumque fragminibus implerentur, ipse irrumpi posse putaret. Sed prius quam milites ad pugnam incitaret, Petrum Papum, & alterum Petrum cognomine Literatum, Thuri milites, quos Albæ in vinculis & carcere habebat, quum prope essent, ad se adduci iussit, quæsiuitque, an per eas prostrati muri ruinas, summis viribus oppugnari

gnari arx posset, & an intus æqualia loca esse putarent. Verum illi altas sub sacello concamerationes fornicesque obstare, quæ irrupturis in cauæ dium arcis militibus, ad decem vel duodecimum pedum profunditatem, præcipiti saltu superandæ essent, siue vere, siue falso responderunt. Interea ipse crebros ictus tormentorum repetere & ingeminare, Thurius contra suos ad arcis propriæque salutis tuendæ curam voce exemploque accendere, in hostium aggeres tormenta dirigere, omnia egregii ducis fortissimique militis munia subire. Quibus in operibus Arslanes duos tormentorum magistros, quos Buda secum adduxerat, tormentis ictos amisit, eosque tapetibus albis inuolutos ibidem humari curauit. Iam decimus dies irritæ oppugnationis præterierat, quum ira doloreque percitus, Luphtim quendam cognomine Delium, Tatæ Belliarum (ii sunt equites singulo equo stipendium merentes) præfectum, qui in vastissimis Bacaniæ & Vertesiæ siluis, ac Iaurinum & Papam versus, viarum & compendiorum scientissimus erat, ad se vocatum, ire versus Iaurinum, ac explorare iussit, an Thurio & obsessis auxilia alicunde ventura essent. Is Idibus Iunii, cum XL. focis, eadem nocte ad Memphonem vicum, haud procul Iaurino, in insidiis confedit, acciditque magna Thurii & Palotanorum felicitate, ut Ecchius Comes Salmenis, ad quem nondum Germanicæ legiones peruenerant, trecentos currus ex insula Danubiana, quæ Sallocosia appellatur, coactos, ad cendam materiam, muniendis Iaurini propugnaculis necessariam, versus eas siluas mitteret, ignarus in iis Luphtim latere: eosque singulis quaternionibus militum, sclopetariorum, ab hostium, si qui eos forte, uti euenit, adoriri vellent, iniuria tuendos mandaret. Cum propius ventum esset, Luphtis ex latebris profiliens, in sclopetarios Ungaros Germanis permixtos incidit, qui cum eo acre certamen protinus inierunt. Et quum Luphtis & hostes, longum curruum & carrorum ordinem, & sclopetarios singulis desilientes, sublatiisque vexillis, ad pugnam properantes, vidissent, nec quemquam ex eis comprehendere potuissent, a quo quicquam certi comperirent, totum exercitum adesse rati, eo unde venerant ad Arslanem citato cursu redierunt; hostesque adesse, ac peditatum celeritatis causa curribus impositum vehere, nec procul abesse pauidi nuntiarent. Arslanes improviso metu exterritus, extemplo tormenta summo silentio retrahi, iungi que repente iumenta, & Albam reduci iussit. Copiarum autem ductores & præfectos, non tubis aut tympanis, sed missis tacite per cotubernia nunciis, monuit, ut relicta obsidione domum reuerti maturarent, quod obsessis auxilia magno numero aduentare dicerentur. Tanta igitur Turcas attonitos & confusos trepidatio & pavor cepit, ut consensu equis & relicto peditatu, sine ordine, sine signis, qua quisque posset, citatis passibus dilaberetur: multi que tetoria omnis generis annonæ, hordei, farinæ, caseorum, salitæque carnis, similiumque cibariorum plena relinquerent, quo expeditius fugere possent. Duo et tormenta currulia minora, quæ iumenta ex graminibus, in quibus pascebantur, per noctem inueniri, eisque auchedis iungi nequiuissent, relicta fuere. Per hunc modum Thurius ancipiti periculo ereptus, post tridie aduentati Salmenis, ac cæteris ducibus, qui cum XIV. millibus militum eo processerant, obuiam profectus, Turcas fama exercitus perterritos discessisse nuntiavit; ipsosque in eadem castra, quibus hostes exceperant, lætus & gaudens recepit. Sed quum amplius Palotæ præfecturam gerere nollet, quod se ea conseruata haud mediocrem gloriæ ac militaris constantiæ laudem tulisse existimaret, ac in castra Cæsaris, quæ propediem patentibus in campis futura, certo cognouerat, proficisci, ac in conspectu illius operam præstare decreuisset: Salmensem admonuit, ut in sui discedentis locum alium sufficeret. Qui quum arcem Martino Thurio, Georgii ipsius patrueli, qui Iaurini ordines ducebat, tuendam restaurandamque commisisset conuocatis ducibus, quid ex Republica faciendum videretur, eorum sententias exquisiuit. Eorum pars Besprimium, quod duobus miliaribus distabat, vetustis ac debilibus muris, tormentorum vim nequaquam sustinere posse putabatur, expugnandum censebat;

Luphtis Arslanis explorator nostras adesse copias celeriter renuntiat.

Unde metu exterritus Arslanes obsidionem soluit.

pars

pars Tatam veluti Iaurino & Comaronio propinquiorem, ex qua Turcæ frequen-
 tes excursiones facere consueuissent, inuadendam proponebat. cumque per hunc
 modum disputaretur, Demetrius Cioconanus, quem Franciscus Eningius seu
 Turcus, Papensis præfectus, speculatum hostium itinera consiliaque ex castris bi-
 duo ante præmiserat, ad consultantes superuenit, adducto mancipio Turcico,
 quod Turcas ducentos fere Besprimio exiuisse, paucosq; domi relictos referebat:
 simulq; Demetrius addebat, tantam eius loci meniorum debilitatem esse, ut quum
 in se & socios, sub arce conspectos, tormentum minus displosum esset, muro colla-
 pso, illud quoq; vna, magno per montem fragore prouolutum procidisset. Itaque
 Franciscus Turcus, Ladislaus Giulaffius, qui Tichonio præerat, (eo in loco Andree
 primi Vngariæ Regis cognomine Albi sepulchrum conspicitur) ac Georgius ipse
 Thurius, Salmensem rogare, obsecrare, ac summis votis & precibus obtestari ce-
 pere, ut quum talem tantamque occasionem fors & fortuna tulisset, qua locus o-
 portunus recuperari facile posset, exercitum vltro pugnam poscentem eo ducere,
 ac Martis aleam experiri ne dubitaret. Itaq; illucescente aurora, quum castra pro-
 mota essent, ad meridiei tempus, eo peruentum est; & cum Turcæ, visis nostris, tor-
 menta, uti antea, displosissent, alia quoque muri pars, vetustate corrupta, vna cum
 duobus tormentis, eorumq; magistris, violento sulphuris impetu impulsa decidit.
 Quo animaduerso, nostri, permittente, cohortanteq; Salmensi, repente in arcem
 irruerunt: ac quamquam se Turcæ acerrime defenderent: tanta tamen nostrorum
 irrumpentium vis fuit, ut iniectis in tecta ignibus, arce simul & victoria potiren-
 tur. Capta fuit multa & varia suppellex, nec minimi precii. Sed Turcas, qui abiectis
 armis sese Vngaricis militibus, metu & odio exterorum, vltro capiendos offere-
 bant, Germani in ipsis Vngarorum manibus, amplexibusq; crudeliter interficie-
 bant: ita ut exortis inter eos pro præda rixis, Vngari cum Turcis promiscue cæsi;
 contra Germani quoq; interdum repulsi pariter occumberent. Templum eximii
 operis, tegulis tectum, ac crypta subterranea, Diui Stephani primi regis opus, tur-
 risq; campanaria præalto fastigio, puncto temporis conflagrarunt: quæ Turcæ sar-
 ta tectaq; multis annis conseruauerant. Fæminæ etiam complures, & pueri capti
 sunt; quas inter vna præstanti forma, quæ HaldisADIO tribuno dono data fuit: & 30
 Basilæam vsque Rauracorum in Germaniam superiorem perducta, quum ibi lin-
 guam Germanicam didicisset, cum quodam infimæ sortis agasone, quem promif-
 sis ingentibus subduxerat, post varios errores, quod mirum videri potest, in patriam
 remeauit. Capto memorabili celeritate Besprimio, Salmensis Michaelē Secenium
 ibi reliquit, locumque ei cum sua equitum turma, ac ducentis peditibus tuendum
 commēdauit, ac per Bacaniam siluam, ad Leuoldium Carthusianorum collegium,
 sed eo quidem tempore desertum, ac Papam, ac inde vltima die mensis Iunii Iauri-
 num incolumem reduxit exercitum. Nec ibi diu moratus, iubente Maximiliano,
 postridie Calendarum Quintilium, ad Tatam expugnandam cum tormentis &
 exercitu, quem copiis Francisci Battianii, viduæ Palatini Banffiorum, cæteræq; no- 40
 bilitatis cisdanubianæ haud cōtemnendis auxerat, profectus est, arcemq; sibi tradi
 postulauit: liberumq; excedentibus abitum obtulit. Sed quum ii, qui intus erant,
 nihil responderent, tormēta produci, eaq; ad occasum solis inter aggeres collocari,
 arcemq; eis concuti iussit. Quorum vi mænia non multo post magnam stragem
 dedere, ita ut Salmensis reliqui; duces, suos ad irrumpendum & oppugnandum
 cohortarentur. Nec mora milites, sublati vexillis, magnoq; strepitu tympano-
 rum edito, per ruinas certatim conscendere cæperunt, ex aduerso Turcæ acerrime
 repugnantes eos sclopetis ac sagittis, aliisq; telis missilibus repellere cōtenderunt.
 Postremo Germanis atq; Vngaris densato ordine subeuntibus, Turcæ terga dede-
 re, seque in interiorem arcem fugiendo recepere: quos nostri insequuti, maiori ex 50
 parte trucidauerunt, Salmensis tamen eos, qui superfuerant, & in arcē interiorem,
 duce

*Vesprimium
 à nostris pri-
 mo impetu
 captum.*

*Templum cō-
 flagrat, Diui
 Stephani
 opus.*

*Mich. Secen-
 ius Vesprimio
 præfici-
 tur.*

*Mox Salmen-
 sis Tatam ex-
 pugnat.*

duce Curto quodam Ianicerorum Centurione, profugerant, data eis fide ad deditionem arbitrio suo faciendā, partim minis, partim promissis coegit, eosq; omnes qui erant ad LXX. partim ducibus dono dedit, partim captos in vinculis laurinum misit; arcemque Germanis L. è cohorte Gasparis Turingii delectis tuendam commisit. Cæterum Gestisini & Vitiani Turcæ, Vertesiæ siluæ incolæ, ne Tatensum exemplo aut capti fæde, aut trucidati pænas darent, relictis vacuis arcibus, Strigonium & Budam se proripientes, salutis suæ consuluerunt. Quibus Salmenensis præsidia impoluit, ac Comaronium cum exercitu reuersus est; ibique castra ad Danubii ripam, ponte flumine constrato, vt conuehendis com meatibus, ac recipiendis, quæ in dies conueniebant, copiis expeditum ac facile iter pararetur, castra collocauit: iamque auctis Brederodi Bataui, ac Burgundionum ac Allobrogum principis, equitum sclopetariorum præsentia copiis, ac Silesiæ, Austriæ, & Bohemiæ auxiliis, sic vt XXX. armatorum millia in castris habere crederetur, Strigonii obsidionem, cuius vtramque ciuitatem Turcæ deserturi, ac se in superiorem arcem recepturi, à speculatoribus dicebantur, suadentibus Vngaris mature aggredi constituerat, nisi à Cæsare, vt castris se contineret, neque vsque ad suum aduentum, quem propediem acceleraturus esset, quicquam tentare vellet, prohibitus fuisset.

XXX. armatorum millia in castris nostris.

NICOLAI ISTHVANI PANNONI, HISTORIARVM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXIII.

HARSIT haud multo post hæc præludia ingens & memorabile bellum, quod Sulimanus, quamquam ætate, annis, morbisq; graui & affecta esset, maioribus, quam vnquam antea, viribus Cæsari inferendum statuerat, quo nobilissimæ inter Danubium & Tibiscum, Chrysiumq; & Marysum amnes, ac Drauum & Danubium Pannonici regni regiones, subactis duabus longe clarissimis vrbus, ac perturbata tota fere Repub. Christiana miserabili incendio deflagrarunt. Quæ vero causæ illum ad tantâ iracundiæ vim, vindictæq; libidinem exaceruere, non sane tales, tantæq; quibus, nisi indomita suo ingenio arrogantia atq; ambitio crudelè animum incesserent, tam insigni ferocia interneciniq; odii atrocitate dimicandum foret, eas superius exposuimus. Is igitur superbia ac furore actus, supremum operum suorum bellum aggressurus, vltamarinas Asiaticasq; copias Hadrianopolim præire, ac magistrum equitum Europæorum, atq; Acangios equites, è Macedonia & Thracia ac Peloponneso, aliisq; cõterminis limitibus se ad urbem Sophiam; Tartaros vero, qui ad paludis Mæotidis orā habitantes Crimii à nostris seu Præcopitæ vocari solent, ad campos Destrolauia seu Selistriæ subiectos, quos Doburgianos appellant, expectare iussit. Ipse cū prætorianis equitibus, & Ianicerorū cohortibus, ad initium mēsis Iunii Cōstantinopoli discessit, albo insidēs equo mediocris pceritatis, domumq; cāin qua Cæsaris legati agitabāt, singulari pōpa præteruectus est, ita vt, ab iis, quamq; fenestram clatris tabulatisq; ad dimidium obseptæ essent, conspici posset. Inde lentis itineribus Hadrianopolim peruenit, & isthinc

Initio Iunii Suliman Byzantio discedit.

Anno 1566.

Per-

Pertaffum Purpuratum sororis suæ filium, cum Beglerbego Græciæ, ac duobus millibus Ianicerorum, & XXV. millibus promiscui ordinis militibus in Pannoniam præmisit, qui Temesuariensi & Belgradiensi præfectis sibi adiunctis, Giulam obsidione cinctam ac ferro perdomitam in potestatem redigeret, eo modo dispositis rei gerendæ consiliis, ut tripartito instituto bello, illis Giulæ incumben-
 tibus, ipse aut Agriam propinquiorem, aut Sighetum inuadenda sibi destinarent. Transsiluano vero cum Tartaris Sacmarium aut Tocaum oppugnanda deman-
 daret. Itaque ille, procedentibus agminibus, quarto Nonas Iulias cum exercitu
 & tormentis Giulam peruenit; quam Ladislaus Querecenius cum duobus milli-
 bus equitum & peditum Vngarorum, ac sexcentis peditibus Germanis, Lupo Ge-
 rigerio, ac Wilhelmo Happarotto centurionibus à Suendio missis, tuebatur. Ad-
 erant ei summæ virtutis alarum equestrium præfecti, ipso facile virtute superiores
 Demetrius Ocharouitius, Nicolaus Heneius, Franciscus Marinitius è Chroua-
 tiæ Camissacio ortus, Lucas Iazyx, Iohannes Gicius, Martinus Balasdiacus, aliique
 complures, (Raiacum enim peditum præfectum Thracem, incertum quas ob cau-
 sas in carcerem condi iusserat) præter oppidanos, quorum magna pars Varadi-
 num Transsiluanicæ tunc conditionis, & Cassouiam, aliaque tutiora loca, cum vxori-
 bus & liberis concesserat: alii, quibus feruidior ætas, ac vires & animus supere-
 rant, patriæ tuendæ studio, sumptis armis hostem domi expectandum constitu-
 erant. Querecenius cum maiori suorum parte, Pertaffo ad stadii interuallum ob-
 uiam profectus, acre cum hostibus prælium conseruit, in quo cadentibus vtrin-
 que haud multis, sub vesperum diei in oppidum atque arcem reuersus est: hostes vero
 per obscuram noctem aggeres construere, ac corbes, quos secum paratos attule-
 rant, tormenta que verberandis mænibus prægrandia collocare cæperunt. Ve-
 rumtamen quod frequentioribus pluuiis Chrysius urbem præterfluens, alii que
 amnes adeo intumuerant, ut omnes circum campos inundarent, satis procul ab
 arce aggeribus ac vineis statuendis locum inuenere. Quæ rerum incommoditate
 adacti, lentius quam volebant & segnius oppugnationem continuauere, nostris
 initio quidem impigre sese tuentibus. Dum in hunc modum Giulia lente oppu-
 gnatur, Sulimanus cum potiori parte exercitus Nandoralbam seu Belgradum ve-
 nit, atque ibi per aliquot dies statiuā habuit, donec in consilio decerneret Agriam
 ne an Sighetum, admota vi oppugnari præstaret. Eo Belgradi morante, Ioan. Si-
 gismundus (tamen Rex Poloniæ auunculus, ne faceret, dissuadere conaretur, ad-
 dens sordidam esse principibus peregrinationem) à Mehemete purpuratorum
 principe, quem ea de re consuluerat, admonitus, cum centum quadrigis leuiori-
 bus, quibus quaterni selecti nobiles aut milites splendidissime exornati veheban-
 tur, ad eum venit, mûnera adferens inusitati precii. Cui ad ripam Danubii aduen-
 tanti, celocem suam propriam aurato rostro, ac aureis pannis puluinaribusque
 constratam, remigibusque & nautis serica veste amictis agi solitam, donec qua-
 drigæ cæteraque impedimenta transportarentur, obuiam misit; quumque in ci-
 teriorem ripam, cum comitum præcipuis, quorum consilio utebatur, circiter
 XX. viris traiectus esset, equum aureis phaleris ephippiisque exornatum con-
 scendit; cæteri pedibus præcessere, ac inter equitatum vario multiplicique orna-
 tu longe instructissimum progressus, ad tentorium Phrygii operis ad id extensum
 deductus fuit. Tum adfuere Ianiceri circiter centum cum muneribus, quæ erant
 auro intertextæ vestes, quibus ipse & comites ad Sulimanum ingressuri indue-
 rentur; annulus item è carbunculorum genere eximie pulchritudinis ac magni-
 tudinis, idemque ad XX. millia aureorum æstimatus. Quibus acceptis, missus
 pro eo aduocando Ianitorum magister, præcipuæ vir dignitatis, Capigipassa ab
 ipsis appellatus, eum ad tentorium Sulimani, quod non procul erat, introduxit.
 Antea is sella sedens, ingredienti paululum assurgere visus, dextram porrexit;
 cæteros

*Pertaffus Bas-
 sa Giulam ar-
 ta obsidione
 cingit.*

*Ladisl. Que-
 recenius ei
 præst.*

*Solymanus
 Belgradum
 aduenit.*

*Ioan. Sigism.
 illum visit,
 cum splendi-
 do comitatu.*

*Vestes auro
 intertextæ
 Ioanni & as-
 seclis oblata.*

ceteros ad vestem genuum tenus osculandam (id apud barbaros moris est) admi-
 sit, inter quos quum Georgius Blandrata, Arii nepharius sectator, diris potius
 omnibus deuouendus, quam vlllo honore dignus, in toga serica & talari attri co- Blandrata
Arianus.
 loris ingressus esset, quisnam ille foret, percunctatus est, nec aliud loquutus. Pau-
 lo post semotis aliis, præter purpuratos, arbitris, vnoque Hidaiete interprete reli-
 cto, à Iohan. Sigismundo quæsiuissse fertur, an exercitum suum satis validum esse, Solymani cæ
Iohanne col-
loquium.
 & Germanos congressum eius expectaturos putaret. Deinde eum alia allata sel-
 la sedere iussum, (quamquam semel atque iterum honoris causa recusantem)
 quod ad se inuisendum salutandumque venisset, collaudauit, retulitque se in
 10 summa sua senectute, eius protegendæ causa, expeditionem & arma suscepisse,
 atque adeo etiam si vita ipsa, fatis sibi iubentibus, sub ipsis Viennæ mænibus relin-
 quenda sit, se eam in castris & sub tentoriis finire statuisse. Post Iohanne Sigis-
 mundo, quæ apposite dici posse putabat, ad ea respondente, conuersus ad purpu-
 ratos, illum expressam patris effigiem oris similitudine referre dixit. Nec plu-
 ra loquutus, supplicem libellum, ab eo oblatum accepit, qui Budæ iuxta datæ
 fidei normam reddendæ, ac consignandorum finium, quos ipse vt suos tueri
 posset, petitionem continebat: quem Sulimanus ex templo Mehemeti purpu-
 ratorum principi de manu dedit: iussitque, vt quæ peteret, pro voto & deside-
 rio eius expedienda curaret. Dirempto colloquio, reditum ad tabernacula est,
 20 & quum consedisset, adfuit Ianitorum præfectus, qui dona eximii operis ac pre-
 cii, baltheum palmaris latitudinis, qualem Ianicerorum tribuni, centuriones-
 que & manipularii, quos Agas, Bulucbassas, ac Chorbacias vocant, ferre consue-
 uerunt, ac pugionem & acinacem ex puro auro, gemmisque maximi precii infer-
 tis elegantissime factos, nomine Sulimani attulit; post quem à Magistro Stabuli,
 quatuor præstantissimi equi preciosissimo apparatu instructi, oblati sunt. quæ
 omnia actis gratiis accepit, ac eos, qui attulerant, multo auro donatos dimi-
 sit. Exinde Mehemetes, misso ad eum Capiaga seu ianitorum suorum præfe-
 cto (habent enim purpurati quoque suos instar principis, sed minori nume-
 ro ministros) significauit se velle quidem salutandi colloquendique causa ad
 30 illum venire; sed imperatoriis negotiis & castrensibus curis vsque adeo occu-
 pari, vt otium minime supersit. proinde eum hortari petereque, vt quum ab eo
 pater sit appellatus, seque vt patrem colendum sponte susceperit, ad se haud
 grauatim accedat; daturum se operam, ne eius suscepti laboris eum pæniteat. Iohannes à Me-
hemete voca-
tus, vt se ad-
eas, venire
terguersa-
tur.
 Rein consilium delata, omnibus placebat, vt quum primarii Vesirii, quo no-
 mine purpuratorum principes vocantur, se regibus pari dignitate æquari su-
 perbe & arroganter volunt, nec ipse tempori seruire, & aliquot factis passibus,
 ad illum ire recusaret. Vnus Bequellius ingenio malo prauoque obstitit, qui
 adulando atque gratiam eius bonis malisque artibus aucupando, adeo eum
 sibi obstrictum reddiderat, vt posthabitis omnibus aliis, eius consilia seque-
 40 retur. Is præposteris ac importunis sermonibus, quibus minime decere aiebat
 Regem Regis filium ad vilem seruum mancipiumque proficisci, suscepta tot
 tantisque laboribus & impendiis consilia perturbauit atque euertit. Quum
 enim Mehemetes, qui illum ad se venturum nihil dubitabat, ac per eos, qui
 Iohan. Sigismundi munera Sulimano detulerant (ea erant ex solido celatoque
 auro pocula prægrandia duodecem) iterum nunciauerat, se illum expectaturum,
 ideoque tabernacula laxissima & elaboratissima, aureis pannis exornari, aulæ
 totius procures conuocari, dona, quæ illi daret, proferri, magnis milites cateruis
 longoque ordine pro prætorio stare iusserat, quum sibi ab illo nunciari audiuis-
 set, se quidem colloquium cupere, sed ita, vt consensu equis ambo extra castra
 50 in campum progrediantur, vt erat fastu barbarico insolens atque superbus, se
 eiusmodi verborum circuitu delusum, ac contemptui habitum sentiens, grauif-

*Vnde grauis
simū in eum
odium à Me-
hemete con-
septum est.*

sumo concepto odio, eo tamen in præsens astute compresso, sibi, ut spaciaretur, nequaquam vacare respondit. Qua, ut existimabat, iniuria, vir ambitiosus, exacerbatus, nunquam postea destitit quin pro inueterata primi loci auctoritate, qua apud Sulimanum supra omnes pollebat, omnia dicta factaque eius æmulando atque obtrectando eleuaret: & Sulimanum ab eo hospitalibus mensis adhibendo, ac hilarius liberaliusque tractando, auerteret, quod imbecilliori valetudine utenti, si quid humanitus eueniret, veneno necatus crederetur: postremoque efficeret, ne quicquam eorum, quæ petebat, concederetur, & ille rebus infectis, nec conuento Sulimano, quod Mehemetes illi febribus molestato & quiescenti parcendum diceret, in Transsiluaniam redire cogeretur.

*Ideoque rebus
infectis in
Transsilua-
niam redit.*

Adeo mentes mortalium praua ambitione procul à bono & æquo ductæ, in vindictæ libidinem, iramque præcipites feruntur. Atque hæc quidem fuere initia & causæ simultatum & dissensionum inter Mehemetem & Transsiluanum, quas mutuo inter se clanculariis odiis exercuerunt; quibusve adductus hic non multo post, à Turcarum societate discedendum, ac cum Maximiliano Cæsare, occultis ictis fæderibus, in gratiam redeundum existimaret. Per hunc modum rebus vnius hominis temeritate corruptis, discedente Transsiluano, quum hætenus in ambiguo fuisset, quam nam in partem arma essent vertenda, tandem post diuturnam consultationem Sulimano placuit, ut Agriam obsideret, quæ & Sigheto infirmior esse, & si à Pertaffo Giulæ rem gerente subsidia postularentur, commodius è propinquo mitti posse viderentur. Redeliberata, mittuntur extemplo magistri fabrum ac operæ quamplurimæ ad Danubium, sub arce, quæ Varadinum Petri dicitur, ponte è nauibus & crassioribus tabulatis facto, consternendum: ipse vero promotis Belgrado castris, eos sequutus, isthic cum vniuerso exercitu confedit, ut effecto ponte mox Agriam versus progrederetur.

*Mustaphas
Bosniæ præfe-
ctus Buda
præficitur.*

In ea castra Mustaphas Bosniæ præfectus, capta nuper Crupa clarus, cum copiis & muneribus venit, cui præfecturam Budensem, commendante eum, uti sanguine sibi iunctum, Mehemete purpurato contulit; deditque in mandatis, ut quum primum Budam venisset, Arslanem strangulatum è medio tollendum curaret, cui propterea erat iratus, quod Palota obsessa, bello initium dedisset, irritatisque Germanis, Besprimium, Tatam, & alia loca capienda obiecisset, eosque rebus omnibus imparatos, nec de Turcarum exercitu quicquam certi aut explorati habere falso nunciasset. Mustaphæ vero successorem in Bosnensi præfectura, Mehemetem, Dispensatorem suum, quem barbari Quilergibassam vocabant, constituit, & vtrumque in suam prouinciam proficisci iussit. Osmanem vero Ciliciæ, Cappadociæ, & Pamphyliæ præfectum, quas prouincias nunc barbari vno Caramaniæ nomine vocant, cum decem millibus equitum, ad Albam regalem tuendam misit, ne quid detrimenti isthic à Germanis caperetur, quod propediem Cæsarem cum magnis copiis Iaurinum in castra venturum intellexisset. Cæterum venientem Mustapham Arslanes expectare non est ausus, quod illum fatale de sua cæde mandatum habere didicisset: sed alia capta via, se in castra Sulimani iturum professus, legatum suum, qui urbem ei traderet, ibi reliquit. Et Osmanes Albam saluis copiis incolumis peruenit, castraque ad paludem, cui Sosto nomen, ut commodius aquaretur collocauit. Sed Dispensator, fatali tam sibi quam Sigheti præsidariis vsus infortunio, ansam veluti quandam crudelissimæ cædis suæ, & Sulimano, relictis ad oriundæ Agriæ consiliis, ut Sighetum expugnaret, occasionem attulisse visus est.

*Bosniæ vero
præfectura
Mehemeti di-
spensatori
suo confer-
tur.*

*Osman Ca-
ramaniæ Bas-
sa Albam tu-
endam susci-
pit.*

Nam

Nam cum Bosnam petiturus, Soclosum cum trecentis equitibus, ac multis impedimentis & sarcinis peruenisset, extensis in suburbano agro tabernaculis, confedit: quamquam à Scandere loci præfecto admoneretur, ne se ancipiti periculo exponeret, quandoquidem Sighetani non procul abessent, qui sæpius cruentas excursions facere consueuissent. Sed quia cælum pluuium erat, nec ipse nisi eam noctem ibi quiescere statuisset, in sententia permansit. Forte acciderat, ut Zrinius, qui Sigheto præerat, mille pedites veteranos, & quadringentos equites, (& Babociani aderant à Michaelē Verebelio adducti) ducibus Gaspare Alapino, & Lupo Paprotouitio emitteret; eo proposito, ut suburbia ciuitatis

10 Quinqueecclesiensis, ferro flammisque vastarent, ac certiora de progressu & consiliis Sulimani adferre conarentur. ii obscura nocte profecti, quum ad vicum Byssam, inter Soclosum, Sighetum, & Quinqueecclesias, in trianguli formam, æquali fere interuallo sitam, vbi itinera eorum locorum concurrunt, peruenissent, cælum crebris fulguribus ac tonitribus, ac validissimo ventorum turbine intermixto, pluuium tempestuosumque reddi cepit, & inter eas tempestates notus militibus agricola obuiam prodiit, à quo cognitum est Quilergibassam Soclosii iniuriæ oportunitum, cum paucis confedis. Itaque mutuo habito consilio, illum aggredi improvisoque impetu opprimere statuerunt. Iussis igitur citatiore passu progredi peditibus, quamquam pluuiæ cænosum iter

20 reddidisset, tamen ante auroram magno clamore sublato in hostes irrupere. Quum semisopiti & necopinato casu perterriti, arma cepissent, facile à nostris, numero & virium robore superioribus disiecti cæsi que fuere. Mehemetes excusso somno, arreptisque armis, cum fortiter pugnaret, manu dextra inter dimicandum detruncata, urgente fato cecidit, cadentique caput à peditum promptioribus præcisum est. filium eius egregiæ indolis adolescentem, cum in fossam urbis profundiore aqua plenam, consilii inops atque amens insiluisset, scelopetarii multis glandibus petiitum, ibidemque aquis immersum confecerunt. Cæteri quum diu pugnassent, & sociorum, qui in vrbe erant, opem frustra implorassent, quod Scanderes per tenebras, intempestamque noctem portas aperire nequaquam tutum esse arbitraretur, ad extremum victi fugam dedere, & pars in vestigio cæsi, pars vulneribus & labore fatigati, quaquisque potuit, in proximas silvas profugerunt. Nostri victoria potiti, tabernacula & sarcinas, summa celeritate diripere; inter quas præter cælati argenti haud contemnendum numerum, signatæ etiam pecuniæ aliqua summa, & aureorum nummum XVII. millia reperta fuere. Vestes etiam auro intertextæ, arma, & acinaces præstantissimi operis, equitem militares, & militaris supellex haud modica, ita ut victores nostri, nobili præda, aureisque hostium exuviis induti, atque ornati domum reuerterentur. Pauci tamen admodum captiui facti, quod edicto præfectorum, iis, qui arma ceperant, omnibus interfici iussis, cæteri fuga potius sibi consulere,

30 quam sociis laborantibus opem ferre maluissent. Iam Sulimanus Danubium ponte constrauerat, & Asiaticus Græciæque equitatus, qui de more exercitum præcedere solet, in agros vltioris ripæ ac Bathiensem prouinciam transiecerat, ut Agria infestis armis peteretur; quum Sulimanus suorum calamitatem, ac dispensatoris miserandam cædem, ab iis, qui euaserant, cognouit. Itaque ira doloreque exardescens, ac fremens frendensque, eos, qui transiecerant, reuocari, pontemque ex templo rescindi, naues, & tabulata cæteraque necessaria plaustris, quæ Sirmio & oppidis Belgrado vicinis, summa adhibita celeritate, imperata erant, imponi & ad Essecum peruehi, sibi que Sighetum ducturo Drauum consterni iubet: ac Hamsæ Quinqueecclesiarum præfecto, sub pæna capitis seuerissime edicit, ut operi mature perficiendo, manus quamprimum admoueat, ipse vero paulo post, conclamatis vasis ac promotis castris, ad Essecum & Drauum flumen

40

*Mehemetes
ad Soclosum
à nostris in-
opinato im-
petu oppres-
sus caditur.*

*Copiosa præ-
da onusti Zr-
niani domum
redeunt.*

*Solymanus
miseranda
Mehemetis
cæde irrita-
tus.*

*Omissa Agria
obsidione, ca-
stra Sighetum
versus pro-
mouet.*

*Arslanes Bu-
densis à Soly-
mano inter-
fici iubetur.*

uniuersum exercitum adduxit. Sed quum amnes exundassent, pontique perficiendo nonnihil moræ iniecissent, exercitus aliquot dies hæsit, non sine Hamfæ periculo, cui linteum atrum miserat, quod est elidendarum faucium ac strangu-landi signum, nisi pons ad suum vsque aduentum exstrueretur. Excusationi tamen locus fuit, quum Sulimanus Drauum longe lateque tumidum conspexisset. Residentibus aquis, & urgente Sulimani præsentia, pons celerrime est confectus, ac exercitus Mohacium, atque inde inter Quinqueecclesias & Soclofium, via militari, ad Harfanum oppidum, nobili vino celebre, venit, ibique castrametatus est. Harfani etiam in castra venit infelix Arslanes, male ad Palotam & Besprimium gestæ rei, ac falsæ explorationis damnatus, quem aditu colloquioque prohibitum, ira percitus, ante prætorium tabernaculum extemplo interfici iussit.

*Giulana ob-
sidio à Pertaf-
no strenue
pergetur.*

Interea Pertaffus, cognito Sulimanum miserabili Dispensatoris casu, cædeque permotum, relicta Agria, reuulsoque ponte Sighetum versus perrexisset, cum exundantia paulo ante flumina oportune decreuissent, propius tormenta promouit, iisque arcem sine intermissione labefactari, diruique iussit. Nec nostri quicquam, quo se egregie ac fortiter tuerentur, prætermittebant. Sed magno eorum infortunio accidit, quod quum maiora tormenta in hostium aggeres exploderentur, siue metalli feruefacti vicio, siue magistrorum incuria, tria ex maioribus fracta dissilirent, ipsosque magistros & multos ex turba circumstantium, frustis & fragminibus partim repente exanimarent, partim vero lethalibus affectos vulneribus, miserabilem in modum debilitarent. Ianiceri quoque in aggeribus excubantes, si quos in manibus versantes conspexissent, crebraglandium procella petitos sauciabant: eratque miraculo proximum, quod quicumque vel leui vulnere icti essent, nulla medicorum ope, nullis vel præsentissimis remediis sanari posse viderentur. Quod Ocharouitio alæ equitum ductori, viro præstantissimo, ac quem milites, & potissimum Thraces veluti parentem maxime colebant, summoque amore prosequiebantur, quod plurimi eius liberali studio, è captiuitate redempti essent; alii vero vel equis & armis, vel pecunia & vestibis donati ab eo sustentarentur, incredibili cum omnium dolore accidit. qui contignatione exterioris propugnaculi ingentis ferreæ pilæ ictu deiecta, quum fractis trabium festucis, supra supercilium in fronte vulnerere, vt quidem initio videbatur, leui, & fere contemnendo ictus, cruentatusque esset, mox illud adeo lethale mortiferumque apparuit, vt intumescente toto capite, oculisque turgentibus, & gangræna obrepente, vir fortis & robustus, festinata morte miserabiliter interiret. Adhæc magistri tormentorum hostilium, mænia arcis exterioris adeo diruerant, vt milites per ruinas conscendere posse existimarentur: & angulares propugnaculorum fenestellæ, per quas obsessi tela missilia eiaculando, & sclopetis rem gerendo, sese defendebant, magno propugnantium incommodo inutiles redditæ, nulli erant vsui. Itaque Pertaffus, in mediis dierum canicularium feruoribus nequaquam cessandum ratus, ad XVII. diem Iulii, nondum orto sole, suos ad subeundum muros, & oppugnationem summis viribus tentandam instruxit, nostrosque quatuor oppugnationibus, totidem diuersis locis, fatigatos expugnare decreuit. Pugnatum est vtrinque magno conatu, vsque ad meridiem tempus, & nostri magna virtute omnibus in locis, hostes fortissime reiecerunt, non solum sclopetis & tormentis rem gerendo; sed etiam ignibus è pice, resina & sulphureo puluere artificiose confectis, ac in subeuntes iactis. Nec deerat officio He-neius, qui modo huc, modo illuc procurrendo, suosque animando, ad certamen voce manuque accendebat. Altera in parte, vbi Querecenius Lucam lazygem & Stephanum Felduarium curare iusserat, simili pertinacia pugnabatur.

*Hostes, oppu-
gnatione sum-
ma tentata
viribus, repel-
luntur.*

Sed

Sed Dei ope, hostibus vbique repulsis, Pertaffus, amissis ex suorum numero amplius duobus millibus militum, receptui cani iussit reliquosq; magna parte vulneribus debilitatos, ac solis ardore, pugnaeque laboribus fessos, & sudore madentes, in castra recepit. Accidit autem magno nostrorum incommodo, vt in ea pugna Heneius, qui absque galea prodierat, supra oculum, caput sagitta leui vulnere perstringeretur, cuius ea vis fuit ac potestas, vt repudiata omni medentium ope, instar Ocharouitii collegae, luminibus elisis, totoque capite tumefacto, triduo post moreretur. Felduario quoque vulnus illatum fuit per humerum, sedis meliore fortuna curatus est. Nec aliis incruenta pugna fuit, quum complures ex eis, & ex Germanorum numero fere XL. cecidissent, vulnerati etiam multi essent, qui fatali & indomita quadam plagarum acerbitate, maiore ex parte, vel eodem die, vel non multo post e medio sublati perierunt. Postea nostri reparandis ruinis, quantum poterant, communi & indefesso studio incubuere: nec tamen nisi nocturnis laboribus restaurare potuere. quod interdum per stationes maiori numero excubare cogerentur. Hostes irritis primis conatibus, aliam expugnandae arcis rationem inire, ac quod cuniculi in humida tellure, aquis scaturientibus, earumque humore hebetatis pulueribus, profundius suffodi non possent, decussa vi tormentorum e sepimentis argilla, qua erant obducta, ac roboribus igne vastatis, omnem operam edere decreuerunt: iamque

exteriorem valli partem tanta vi demoliti erant, vt trabes duntaxat & robora semiambusta introrsus extarent, caetera omnia tormentis atque ignibus absumpta essent, tametsi ad diruenda arcis interioris mœnia nondum peruenissent. Inter hæc Franciscus Marinitius, equitum ductor, Heneii ac Ocharouitii socius ac collega, quorum adminiculo res Giulana steterat, febribus continuis ac profluuiio alui vexatus, extinguitur, & Marcino Balasdiaco femur crassiore glande traicitur. ex quo vulnere, quinto post die excedit e viuis; & Ianicero vique ad mœnia aggeres effodiunt, tam prope, vt defensoribus interfectis, superioreque murorum corona perfracta, bellicisque omnibus instrumentis eadem ruina disiectis, magnum hiatus patefecisse viderentur. Ibidem dum Turcae con-

scendere conantur, nostri quoque eos repellere contendunt, Hippocrates Germanorum centurio, & Gaspar Osius ex Ungaris, egregius iuuenis, multique alii glandibus traiectione occubuere. Petrus Banrenius & Iohannes Gicius vulnerati, & nisi nox superuenisset, hostes non magno nec difficili labore irrumperere posse credebantur. Nec Querecenius ad huiusmodi irrumperentium hostium rumores excitatus, in tanto discrimine digna duce consilia capiebat, amissaque arx foret, nisi Gicius & Felduarius, qui ex vulnere conualuerat, cum paucis, qui supererant, Germanis, & Stephanus Quelidius peditum praefectus cum promptissimis suorum, Ianiceros summa audacia irruentes, interfectis ex eorum numero plurimis, terga vertere coactos submouissent. Cum in hunc modum anticipari periculo certaretur, iamque potiores, quos nominaui, praefecti variis casibus occubuissent, consilium de vrbe arceque dedenda, nimis praepropera desperatione, suscepit, literasque sagittae alligatas, in aggeres, in quibus hostium tormenta collocata erant, emisit, quibus a Pertaffo inducias octo dierum postulabat, intra quos vtrinque a tormentis & dimicatione cessaretur, ac de deditiois conditionibus transigi posset. Pertaffus non sine admiratione ignaviae praefecti inducias absque cunctatione concessit, rescripsitque, vt idoneum hominem ad semitteret, simulque rogauit, vt glaciem, qua potui refrigerando vteretur, cuius in arce copiam scrobibus reconditam haberi cognouerat, sibi impartiret. quum ex aduerso ipse vuas, & melones pomorumque recentium recreamenta, ac similia edulia ei per agricolam, qui literas attulerat, liberaliter in arcem misisset. Querecenius conuocatis, qui supererant, praefectis, ac Gerigero Germanorum

Amisit duobus millibus.

Heneius sagitta a venenata ictus leuiter obijt.

Complures etiam ex Germanis perierunt.

Marinitius insignis vir obiit.

Balasdiacus glande traiectus perijt.

Hippocrates Germanus extinguitur.

Praefectus Querecenius ignauus a paucis.

norum centurione, proposuit arcem amplius retineri non posse; itaque se necessitate extrema coactum, de eorum voluntate eam æquis conditionibus, quibus ipsi subscribant, ac demum earum beneficio incolumes dimittantur, dediturum. Assensere omnes præter Gicium, & paucos quosdam alios, qui quum arcem adhuc seruari posse contenderent, nec tantum tamque pessimum flagitium committendum, quo inferior Pannonia hostibus Christiani nominis infami & ignominiosa pactione traderetur, ac ipsi exemplo Loffoncii & Temesuariensium cæsi & trucidati, acerbis crudelitatis suæ pænas capite persoluturi essent, à subscribendis deditionis conditionibus abstinuere. Verum Querecenius degeneris propositi tenax, & certus, misso ad Pertaffum Georgio Melithio Bribiriano è Chrouatia oriundo equitum præfecto, primum omnium postulauit, vt Christophorus Bathorius Somlianus, cuius sororem ipse secundo coniugio habuisset, & ex ea liberos sustulisset, & qui tunc Iohan. Sigismundi nomine Varadini præfectum agebat, eo vocaretur, eiusque interuentu conditiones transigerentur. Qui quum præsto fuisset, prius in castra ad Pertaffum venit, ac deinde Turcis comitatus, ad Querecenium in arcem introiit. Vbi quum dextras iunxissent, nec coram arbitris Turcis libera esset colloquendi facultas, fertur Somlianus schedam ei clam porrexisse, qua admonebatur, ne tam cito animum desponderet, arcemque hostibus traderet. futurum enim, si eam constanter & fortiter aliquot diebus conseruaret, quod fieri posse appareret, vt hostes, obsidione omissa ad Sulimani castra proficiscerentur. Sin vero in proposito persisteret, fides ei excedenti nequaquam seruaretur; sed vel ignominiosa mors, aut fæda seruitus capto & abducto subeunda esset, id quod ipse ab rerum & consiliorum consciis certo didicisset. Ipse tamen formidine ac pusillanimitate perculsus, salutaria monenti nequaquam paruit; sed cum hoste, cuius perfidiam benenorat, pacisci voluit, & Christophorus eius ignauiam perfidiæ proximam detestatus, eo, vnde venerat, indignabundus recessit. Itaque illinc Mehemete præfecto Orodienfi, (is antea Michael Cunouitius vocatus, è Valentini Turci, clarissimi viri ministerio, sponte ad Turcas transfugerat, ac cum Blasio Siculo Varadiensi equite, pro defensione Mahumetanæ superstitionis, singulari duello congressus, victusque fuerat) hinc vero Georgio Melithio arbitris, Calendis Septembris in hunc modum conuentum est, vt Pertaffus CCCC. currus, sarcinis & rebus omnibus, ac faucibus & ægrotis asportandis subministraret, iisque qui excesserint, liberum sit omnibus equos, arma, & quicquid voluerint, præter tormenta, & bellicum apparatus, auferre, idque datis vtrinque obsidibus caueatur. Triduo post oneratis carris, & ægrotis ac faucibus, quorum non exiguus erat numerus, ac cاريوري supellectile, impositis, exiungere inter armatorum hostium equitatum, & agmina Ianicerorum circumstantium milites circiter mille, & post eos plaustra cum impedimentis. Et quum vix castra prætergressi essent, Turcæ promiscue omnes diripere carros ceperunt; & Querecenius id contra pacta fidemque fieri questus, à Lippensi præfecto, Pertaffi nomine, cum eo colloqui volentis reuocatur; isque fatali ductus errore ad eum ire pergit, quamquam à Gicio & Melithio, vt cæptum iter proseguere pergeret, nec Turcis salutem suam committeret, vtili & salubri consilio moneretur. Reuersum, & cum Pertaffo, vt fidem seruaret, direptionemque prohiberet, colloquentem, Ianiceri, quorum maior pars diuersis in pugnis perierat, ac promiscuæ Turcarum multitudinis turba circumstant, sublatiisque inconditis vocibus, & strictis gladiis abreptum in tabernaculum, haud procul à prætoriano, custodia tradunt, ac manicas & pedicas addunt. Cæteri, viso eius periculo, fera tacti pænitentia, fugam capessunt. Melithius, qui cum eo reuersus erat, vna capitur. Gicius feliciori vsus fortuna euadit, & Demetrius Niger custodia portarum præpositus.

Querecenius
 arcem hosti,
 repugnante
 Gicio, statuit
 dedere.

Petit, vt Som-
 liani interuen-
 tu conditio-
 nes transi-
 gantur.

Somlianus
 clanculum il-
 li deditionem
 dissuadet.

Deditionis
 conditiones.

Querecenius
 contra pacta
 compedibus
 vincitur.

positus, quum arce excedens, equo suo generosi vini sextantem in fauces infudisset, eius pernici cursu in tutum profugit. Stephanus Queledius peditum præfectus in manus Martalociorum incidens, qui sunt pedestris ordinis milites, persolutis ibidem illi, à quo captus erat, XL. numis aureis, dimissus fuit. Alii vero partim per carecta & arundines profluentis Chrysii latitando, partim eo transnatato, Varadinum, & ad alia Transsiluanicæ dicionis loca peruenere. inter quos Georgius Zichius ac Nicolaus Serienius fuere; qui per obscuram noctem obuui facti, cum vterque in hostem Turcam se incidisse putaret, mutuis vulneribus certauere, tandemque animaduerso errore Varadinum sese conferentes, cura & ope medicorum conualuerunt. Captus etiam fuit Gerigerus Germanorum præfectus, sed postea à Leonardo Harraco auunculo redemptus. Ægrotorum & fauciorum vna omnium eademque fortuna fuit, atque ii omnes captiui facti, postea aut multo soluto precio sese redemerunt, aut cura rebusque necessariis destituti, in vinculis miserabilem vitam finierunt. Querecenius Belgradum perductus, quum se permutatione captiuorum, quos insignes habebat, redimi posse speraret, post Sulymani decessum, ab innumeris Turcis, falsa veris miscere assuetis, nimix erga captiuos crudelitatis accusatus, permissu Selymi successoris, iniecto in collum laqueo, strangulatus interiit. Hic finis Querecenii fuit, qui non virtute aut rebus præclare gestis, sed ambitione, ac Comitis Zrinii & Tahii cum Ferdinando Cæsari assidue commendantium fauore, honores & præfecturas erat consequutus. Giulia per hunc modum amissa, Pertaffus, quod adhuc satis magna æstatis pars bello gerendo non inepta superesset, castra & tormenta Ieneonem promouit, cui Suendius Georgium Wagnerum Germanum, & ex Vngaris Sigismundum Segneium, virum militarem præfecerat. Cum arx per aliquot dies tormentis verberata esset, Germani metu perterriti eam hostibus tradere constituerant: nisi eos Segneius à tam fædo proposito multis sermonibus, exemplo etiam Giulianorum, auertisset, fatiusque fore differuisset, vt sub noctem, qua quisque posset, dilaberentur, quam se incertæ & ancipiti hostium perfidiæ committendos existimarent, à quibus proculdubio aut crudeliter cædendi, aut in diram seruitutem abducendi essent. Igitur expectatis concubiæ noctis tenebris, vacua arce relicta, in diuersas partes profugerunt. & Segnius ac Vngari locorum peritiores maiori ex parte, longo & difficili errore hostium manus euitarunt: Wagnerus captus ab hostibus & Hathuanum cum multis sociorum perductus, post aliquot annos Iohanne Rubero redimente, postliminio reuersus fuit. Dum hæc à Turcis Giulæ & Sigheti administrantur, Cæsar Ferdinando fratre comitatus, quem legatum in exercitu constituerat, cum prætorianis aulæ equitibus, ac Morauix, Bohemiæ & Silesiæ auxiliis, ac tribus milibus peditum Vienna egressus, ad XV. diem Sextilis mensis, Diuæ virgini Matri in cælum migranti sacrum, Raicam, ac deinde Ouarium, à Germanis Altenburgum appellatum venit. Ei venienti in agro Raicano se coniungere Nicolaus Olahus Archiepiscopus Strigonienensis cum CCC. equitibus, & totidem peditibus, (nam reliquos in sua munitione Viuariana, Strigonio vicina, præsidio esse iusserat) ac Andreas Bathorius anno superiori à Suendio reuersus, quem Cæsar eo bello Vngaricis copiis, quæ suis in castris erant, præfecerat. Erant autem in castris supra prætorianos & Palatinos milites, quibus Leonardus Harracus præerat, XIII. millia equitum Germanorum, quorum mille ducentos Guntherus Comes Suarcemburgus, imperatoria familia ortus, secundaque post Ferdinandum Cæsaris fratrem in exercitu partes obtinens, conducebat, cæteros Burquardus Marchio Barbinus, Ludouicus Vngnadius, Philippus Marchio Badensis, Bernardus Hardeccus, & Zacharias Crumpergus, millenis equitibus præpositi, alique complures duces & præfecti ducebant.

Reliqui è nostris partim diffugiunt partim capiuntur.

Querecenius postea iussu Selymi laqueo iniecto strangulatur.

Petaffus mox Ieneonem à nostris relictam occupat.

Maximilianus cum Ferdinando fratre XV. Augusti Vienna discedit.

XIII. millia equitum in exercitu Cæs.

Peditum vero ad LX. millia.

Classis castra.

III. peditum millia à Cosmo Florentino missa.

Allobroges sclopetarii sexcenti.

Caroli XIII. millia finibus tuendis imposita.

Dersffius Nobilitatis vlttradanubianæ circiter X. millia habebat,

Suendius XII. millia lectissimorum militum.

V. Volfgango.

Voluntarii ex Italia & Gallia Duces.

Prætorium vexillum, duci Pomeraniæ Christophoro iussu Cæsaris gestandum, datum erat. Peditum ad XXX. millia, quum in castris Ecchii Comitiss Salmen-
sis Gomaronii æque tantundem censeretur dicerentur. Tormentorum magistris
& toti eorum apparatui Paulum Iadrensem præfecerat, Hieronymi illius filium,
qui post bellum Sulymani Austriacum secundum, inducias Constantinopoli-
tanas tractauit, de quo supra diximus, qui tormenta & res necessarias XXXIIII.
nauibz onerariis imposuerat, iisque quibus puluis sulphureus vehebatur, re-
ctum ex tabulatis ad arcendas pluuias solerti ingenio addiderat, secundoque
Danubio Cæsarem continenti iter facientem, & haud procul à ripa castra lo-
cantem sequebatur. Classis è duodecim biremibus à patre Ferdinando relictis,
quibus fere pyratae in mari velocitatis ac agilitatis causa vtuntur, ac celocibus,
quas nos Nasadas, Turcæ Saicas vocant, XXX. constabat, quas nautis, remi-
gibus, epibatisque partim Italis, partim Dalmatis instructas Philippus Flaccus
Theutonicorum equitum magister regebat, cui etiam Iohannes Peteo, cum sua
Comaroniensis ordinaria XXX. nauigiorum classe parebat, hæcque tota classis,
Turcicæ, quæ Strigonii stabat in anchoris, opponebatur. Ouarium quum Cæ-
sar venisset, tria peditum Italorum millia, à Cosmo Florentiæ ac Hetruriæ du-
ce missa superuenere, eleganter & splendide instructa, ornataque, quibus Au-
relius Fregosus imperabat. Ex Allobrogibus & Salassis etiam DC. equites sclo-
petarii, & totidem sub Iohanne Alphonso Castaldo in Gallia cisalpina & Insubri-
bus conducti, eodem fere tempore in castra venere. Carolus Austriæ princeps
Cæsaris frater cum suis copiis, quæ ad XIII. millia hominum constitebant,
vt fines suos tueretur, in peninsula, quam Drauus & Mura fluuii efficiunt, ad
oppidum Perlacum castra habebat. Huic Petrus Erdodius Illyrici prorex, ac
Franciscus Zlunius Comes, è Frangepana Romanæ stirpis familia oriundus,
qui ad tutandos limites domi relictæ erant, cum Nobilitate earum partium re-
gionumque parere iuebantur.

Stephanus Dersffius Nobilitatis vlttradanubianæ præfectus, X. circiter mil-
lia hominum è prouinciis sibi subiectis Nitriæ collegerat. Præter hos Suendius
ex Germanis mercede conductis ac Vngaris, & Nobilitatis copiis, in superiori
Vngaria, decem aut duodecem millia selectissimorum militum, quibus eam
regni partem à Transiluanis & Tartaris Tocaium oppugnantibus, tueretur,
Cassouiæ conscripserat. Ouarium etiam ad Cæsarem cum suis militibus, An-
tonius Verantius Agriæ, & Paulus Abstemiuss Nitriæ Episcopi, ac Stephanus
Dobo, & Franciscus Tahius militiæ periti, & exercitati, cum Michaelle Mereio
Propalatino, Ladislao Giulaffio, ac plerisque aliis, suo quisque ære, ac sumptu iux-
ta leges patrias militaturi conuenere: ita vt præter eos, qui cum Carolo Cæ-
saris fratre, Suendioque ac Dersffio, ac Comaronii, sub Ecchii Salmen-
sis imperio erant, Cæsareis tantum in castris bis mille, & quingenti equites Vngari,
ac tantundem peditum esse existimarentur. Francisco Tahio, quod regii in Vn-
garia stabuli magister habebatur, ex antiqua consuetudine etiam castrorum
magistratus, ac distribuendorum in castris locorum, in queis milites tenderent,
cura commissa est; quum ex Germanis Adamus Opperstorffus eodem officio
fungeretur. Lupo Rheni Palatino ducenti equites, ac Richardo Marchioni
Brandeburgo totidem proprio ære conducti parebant, qui in obsequium Cæ-
saris rudimenta sacræ aduersus barbaros militiæ posaturi, ad restaurandam ma-
iorum suorum gloriam promptis animis adcurrerant.

Nec defuere voluntarii equites ex Italia, aliisque regnis, fama præsentis in ca-
stris Cæsaris inuitati, qui suis stipendiis militabant, ac in progressu castrorum, tur-
matim cum Vngaris equitando, exercitum antecede-
bant, Hadriano Baleono, quem ipsi sibi delegerant, duce: in castris autem penes Vngaros sub tentoriis

agitabant. Aderat etiam Carolus princeps Guisus è Gallia, bellis Ciuilibus
 in præsens subtractus, qui eo tempore pubertatem egressus, cum centum equi-
 tibus sclopetariis selectissimis, & cum eo Philippus Strozza, & Brisaccus, alii-
 que. Post hos appulere Prosper Columna, & Angelus Cæsius Romani proce-
 res, ac Nicolaus Gambarus è Brixia, studio potius visendi Cæsaris, & officii de-
 clarandi, quo maiores quoque eorum veteris clientelæ nomine Cæsaribus ad-
 dicti erant, quam magna ad augendas vires accessione. Albertus autem Lascus,
 & Martinus Sborocius, Polonorum duces, simili Cæsaris & castrorum visendo-
 rum studio adducti, cum paucis, sed egregie instructis comitibus aduenerant:
 10 sed quum languescere in castris exercitum, nec quicquam tentari animaduertis-
 sent, tædio nimis diuturnæ moræ perculsi, veniaque à Cæsare petita, domos suas
 & Patriam Poloniam repetiuerunt. Omnium vero copiarum summa, quæ in *Omnium co-
piarum sum-
ma XXV.
millia equi-
tum.*
 diuersis partibus & castris habebantur, si in vnum contracta foret, viginti quin-
 que millia equitum & amplius, ac octoginta peditum numerum facile excede-
 re existimabatur: par hostibus, multorum iudicio acies, apud quos bellum fa-
 ma potius multitudinis, quam vero numero constare vigereque fertur: nisi *Peditum au-
tem octogin-
ta millia.*
 Cæsar à suis, quorum consilio utebatur, ac Suendio persuasus, sustinendi potius
 belli, quam inferendi cogitationes, consiliaque amplecti maluisset. In castris
 Ouarianis, quum triduo quietem militibus concessisset, conuocatis Vngaris, an
 20 progredi placeret, quæsiuit. neque erat vllus, qui aduersaretur aut dissuaderet. *Deliberatio
de bello ge-
rendo.*
 Quibusdam videbatur consultius fore, si primo quoque tempore Iaurinum pro-
 ficisceretur, ibique subsisteret, ac exercitum aduersus hostem expediret; ne si
 ipsemet iret, ac res minus ex sententia succederet, aut si nihil tentaretur, fugam,
 quam receptum interpretarentur: & vt initia belli processissent, famam, vt fit,
 ad cætera similem fore. Quod consilium Franciscus Battianus, annis & senio
 grauatus, ideoque absens, per literas probare videbatur, quas Balthasari ex fra-
 tre nepoti, ad Cæsarem perferendas dederat, eumque in castra, cum CLX. equi-
 tum turma miserat. Franciscus Forgius, Episcopus Varadiensis, Strigonii
 petendi atque expugnandi auctor erat, sic, vt eo conatu, & quidem si serio sus-
 30 ciperetur, non dubio, Sighetum & Giulam, aut alterum ex duobus periculo e-
 ripi posse differeret. Sin prælium cum hoste conferendum displiceret, quum
 illi obuiam nostris venturo, magnum itineris interuallum esset exantlandum,
 tutum nostro exercitui, in Austriam receptum, eluso illo, fore. Si hostis ince-
 pto desistere noller, Strigonium recuperari posse, & parem laboris victoriæque
 fructum obuenturum. Huic sententiæ Tahius, belli peritus, haud cunctatus,
 assensit. Sed aliis medium proponentibus, eundumque Iaurinum, atque ibi
 ab euentu & occasione capiendum consilium suadentibus, Cæsar obtempera-
 uit, ac promotis copiis Iaurinum, suscepto itinere contendit: ita vt ipse ad Ab- *Cæsariana
copie, castris
locatis, ad
Iaurinum
confident.*
 40 pcio flumini, qui ex Arrabone effluit, ac mox Iaurini coniunguntur, imminen-
 tem transeuntes, in apertis campis castra metarentur. Nec multo post, quam
 Iaurinum ventum est, Alphonsus Ferrariæ dux, cui soror Cæsaris nupta erat, *Alphonsus Fer-
rariens. &
Ferdinandus
Bauarus in
castra Cæs.*
 cum mille equitibus Italici nominis, optime instructis, in castra ad Cæsarem ve-
 nit; quum eodem fere tempore Ferdinandus Wilhelmi Bauariæ ducis frater, *veniant.*
 quadringentos cataphractos equites adduxisset. Sub id tempus Iohan. quo-
 que Sigismundus cum suis, quæ ad sexdecem millium numerum extendebantur, *Ioan. Sigis-
mundus cum
Tataris To-
caiu obsidet.*
 ac Tartarorum copiis, quæ multo maiores erant, Tocaum oppugnabat, quum
 Tibiscum non longe infra arcem ponte constrauisset, quo Tartari, transiecto, cru-
 delissimam versus Sarospatacum, & Muncacium, Berexasumq; excursionem fece-
 50 re, multis miserorum mortaliū ac innocentum maxime agricolarū millibus, in di- *Tatarorum
excursiones.*
 ra seruitutē abductis, quos partim Turcis, auide certatimq; coementibus, præsentī
 pecu-

*Ramingerus
& Caluasius
Tocaium for-
titer defen-
dunt.*

*Sighetana
obsidio.*

*Kalendis Au-
gusti capta.*

Anno 1566.

*Solymani co-
piarum mul-
tudo.*

*Eius aduentu
machina bel-
lica omnes
displosa.*

*Farcaſſitius
Zrini legat-
us obiit.*

*Zrini ad præ-
fectos & mi-
lites oratio.*

pecunia vendidere, partim secum in Tauricam Cherſoneſum abduxere. Tue-
bantur Tocaium ſumma ope ac viribus Iacobus Ramingus Sueuus, & ex Vnga-
ris Matthias Caluaſius, tam fortiter & impigre, vt hoſtes quamquam acerrime
oppugnantes, & tormentis rem gerentes, reparatis, quæ diruebantur munitio-
nibus, ac ſubmotis qui ſubire auſi eſſent, contemnere viderentur. Ardentibus
in hunc modum vndique bellis, ac Martel longe ingentem armorum apparatus,
terribili claſſico ciente, ita vt breui totius Aſiæ atque Europæ vires, ancipiti vi-
ctoriæ euentu, infeſtis armis animiſque concurſuræ viderentur; Sulymanus,
qui iam Harſanum peruenerat, poſt bidui quietem militibus conceſſam, ac Arſ-
lanem è medio ſublatus, penultima die menſis Iulii, Aſiaticorum equitum ma-
giſtrum cum ſuis copiis, & Aliportugum, quem ſummum tormentorum terra
marique præfectum conſtituerat, cum tormentis ac pilis ferreis, & puluere ſul-
phureo, aliisſque apparatibus, quos innumera camelorum ac carrorum multitu-
do vehebat, præmiſit: qui ſequenti die ad Caſtellum Sancti Laurentii, vno à Sig-
heto milliari, peruenerunt; quod tempore belli à Ferdinando iuniore, aduer-
ſus Alim Eunuchum decennio ante geſti à Turcis vacuum relictum, nec poſtea
inſtauratum erat, ipſiſque Calendis Auguſti, non procul ab arce, ita vt facile
ab iis, qui in ea erant, conſpici poſſent conſederunt: & noſtri pedibus obuiam
progreſſi, acre & cruentum prælium inierunt, occumbentibus procella glan-
dium è numero hoſtium quamplurimis, eoque magis, quod ſolis haſtis, & gla-
diis muniti, cætera inermes eſſent. quo in prælio Paulus Iſthuanffius, qui eques
prodierat (ipſe enim ſuos equos retinuerat, quum alii, vt in obſidione minime
neceſſarios futuros in tutum emiſſent.) Turcam alæ equeſtris præfectum
haſta tranſfixit, atque interfecit: ſolusque è noſtris Iancus Dombaius adole-
ſcens, & tyro, non ita pridem in Album militum conſcriptus, cadente equo de-
ſideratus eſt, reliquis omnibus ſaluis. Altero, qui Calendas ſequutus eſt, die,
Sulymanus cum prætorianis & Acangiis prædatoriis equitibus, ac tota mole
copiarum, quæ ad centum millia equitum, præter Ianiceros & Aſapos pedites
conſtituere ferebantur, propius Sighetum aduentauit, eiſque tentoria ampliſ-
ſima & ſpacioſiſſima viridis coloris, ad Sibotum, (villæ eſt nomen in prædium
conuerſæ) inter vineta & Semlecum oblongum collem, extra tormentorum
iactum extenſa ſunt: ita vt collis obiectu ex arce conſpici non poſſent. cætera
multitudo per colles & iuga, longo ordine conſedit. Eius aduentu machinæ
& tormenta omnia, quæ plurima & inuſitata magnitudinis erant, ſimul & Ia-
nicerorum ac Aſaporum ſclopeta diſploſa ſunt, tanto horribilis ſtrepitus frago-
re, vt terra tremere, cælumque & æra ſulphurei pulueris caligine atque odo-
re, longe lateque impleri videretur, & veluti tonitrua ad multum viarum in-
teruallum Caniſam vſque & Linduam exaudiri poſſent. Eodem die, quo arx
obſideri cepta eſt, Petrus Farcaſſitius Zrini legatus, de quo ante diximus, diu-
turno morbo oppreſſus, magno cum omnium dolore è viujs exceſſit, qui quod
Temefuarii obſidionem cum Loſſoncio fortiter tolerauerat, magni vſus & expe-
rientiæ habebatur, eratque manu æque ac conſilio promptus. Interea Zri-
nius, qui iam antea commeatus vim ingentem, & res, quæcunque tolerandæ ob-
ſidioni neceſſariæ forent, abunde curauerat, tormenta in mænibus idoneis in
locis conſtituerat, corbes terra oppletos, per omnes ſtationes, ordine diſpoſuerat,
propugnacula & mænia ſuis quibuſq; præfectis cuſtodienda diſtribuerat, viſo ho-
ſtilium exercituum aduentu, omnes præfectos & milites in arcis interioris a-
ream conuenire iuſſit, cumque ad eos deſcendiſſet, pro concione in hunc mo-
dum diſſeruit. Non inexpectatum neque improuiſum fortunæ caſum, ſed quod
diu antea forti pectore expectaſtis, bellum iam videtis, commilitiones, Turca-
rum nempe principem magnis copiis vndique ex Aſia atque Europa contractis,

omnes

Omnes vires suas, aduersus nos atque hanc arcem perdomandam adduxisse, eam-
 que nobis necessitudinem impendere, ut pro patria, pro libertate, pro vita certan-
 dum sit, & locus hic maximi ad tutandam patriam momenti, in dextris virtute-
 que nostra, & efficacibus armis positus, ante omnia nostram industriam, fide-
 lemque & constantem operam exposcere videtur. Si enim eum, iuxta Dei im-
 mortalis opem, ab excidio, quod hostes minantur, conseruabimus, omnia nobis
 tuta erunt, diuitiæ, honores, opes, decus, gloria abunde suppetent; præterea li-
 bertas, salus, pax, incolumitas patriæ, cum aris, focis, coniugibus, liberis non no-
 stris solum, sed omnium, quotquot nomine Pannonico, imo Christiano censen-
 tur, cum immortalis nominis nostri gloria vna salua erunt. Sin metu aut ignauia
 cesserimus, quod de fortissimis & exercitatissimis militibus, quales vos esse factò
 sæpius periculo, compertum habeo, minime libet ominari, omnia aduersa fient,
 & quem arma & virtus non texerint, neque aliud quicquam teget, aut tuebitur.
 Nunc opus est, commilitones, belli gloria & virtute sua quemque fretos ire in a-
 ciem, atque non tantum magnificum adhortatorem, & verbis tantum ferocem,
 & interim operum militarium expertem, sed qui & ipse tela tractare, procedere
 ante signa, versari media in mole pugnae sciat, vadentem in hostes, & diuini numi-
 nis ope confisum, fortiter & impigre sequi: Non tantum verba mea exequi vos
 milites, sed etiam facta imitari volo, nec disciplinam modo, sed etiam exemplum
 à me petere. Aspera quidem res toleratu obsidio erit; sed vos ut fortissimos & ex-
 pertissimos omnium humanorum casuum viros, timere eam aut horrescere mini-
 me decet, neque inertia aut mollitia animi labefieri. Aderit Deus Opt. Max. fortiter
 pro patria pugnantibus, & qui nos in multis & magnis sæpe periculis seruauit,
 nunc quoque, si locordia atque ignauia nullum locum dederimus, ex hostium
 faucibus atque ensibus minimo negotio eripiet, dummodo eius protectionem vi-
 gilando, agendo, bene consulendo, nec quicquam hostibus cedendo, nuncupatis
 votis imploremus. Quod itaque instat periculum, commilitones, armis fortiter a-
 uertendum est, & virtus ac decus ob oculos statuendum; ita ut, aut libertas salusque
 omnium vindicanda, aut si fors ita tulerit, honestissima mors pro patria oppeten-
 da sit; quam æternæ laudis nunquam intermoritura memoria in terris, apud su-
 peros vero certa & perpetua animorum felicitas consequutura est. Quapropter
 postulo à vobis, ut sicuti ego vobis & huic loco tuendis me fide obstrictum in ve-
 stigio reddere cupio, ita vos fidei, quam Cæsari debetis, & dignitatis meæ, officiique
 vestri memores, vicissim Cæsari; postea mihi, & loco huic ad extremum spiritum
 tuendo, mutuum sacramentum præstetis; ea condicione, ut si me de vrbe hosti-
 bus tradenda, quod procul absit, pessimum aliquod facinus forte amplecti ani-
 maduertetis, minime pareatis, quin eo momento, vos sacramento exsoluo: contra
 si quæ ego vestrum, cuiuscunque is fuerit ordinis, meditati infamis eiusmodi flagicii
 reum deprehendero, mea & legum militarium usus auctoritate, extremo supplicio
 statim afficiam. Stationes & excubias quilibet vestrum diligenter obeat, milites
 centurionibus, centuriones tribunis obtemperent, nec insciis præfectis, aut eo-
 rum iniussu, quisquam loco se subducatur. Nemo cum hoste colloquatur, nemo ho-
 stium literas recipiat, aut si illas, ut fieri solet, in arcem sagittis aut telis missilibus
 iniectis receperit, ad tribunum, is vero ad me perferat, igni tradendas. Postremo
 si quid mihi humanitus contigerit, ut rerum humanarum diuersissimi casus, ac
 incredibilis inconstantia est, Gaspari Alapino, sororis meæ filio, quem hic præ-
 sentem cernitis, vos obtemperare volo, & in præsens statuo. Hæc ubi dixit, ipse
 primus dextra in sublime erecta, tribusque digitis de more extensis, in vestibulo
 portæ interioris sacramentum præstitit, ac deinde omnes ordine tribunos &
 milites præeunte scriba, ibidem iureiurando obstrinxit. Postea præfectos com-
 meatui cōuocauit, & quantum cuilibet militi, diurnæ annonæ, cibi, & potus distri-
 buen-

Tribuni &
 milites, ipso
 præeunte, sa-
 cramento ad-
 acti.

*Præfidiario-
rum nume-
rus.*

*Ciuitas no-
ua à Zriniò
incensa.*

*Vetus vrbs à
nostris defen-
ditur.*

*Ally Portu-
gus ciuita-
tem & ar-
cem conti-
nuis tormen-
tis verberat.*

buendum foret, quid ex publico, quid ex suo priuato expromendum, præscri-
psit. Deinde furcam in maioris, seu exterioris arcis foro ad terrorem erigi iussit, vt
in ea præuaricatorum legum militarium rei laqueo suspenderentur: eodemque
die gregarium militem, quod in centurionem suum ferrum strinxisset, capitali
supplicio affecit. Quibus peractis, milites recensuit, quorum numerus ad duo-
rum millium, & circiter quingentorum summam accedebat; imbelli puerorum
turba, ac mulieribus exceptis: eosque statim ad sua quemque loca proficisci, vigi-
liasque obire iussit. Cæterum quum Turcæ ad oppugnandam ciuitatem nouam,
magno vndique numero & viribus concurrere conspecti essent, quod ea simplici
vallo, ac eo tumultuario cincta esset, nec eorum impetum sustinere posse videretur,
Zrinius, contracto prius cum illis acerrimo certamine, quod à meridie ad noctem
vsque perdurauit, ad extremum aliquot in locis iniecto igne, eam succendit; ita
vt quum è materia essent domus, ac lignis stramineque tectæ, puncto temporis,
late collucentibus flammis comburerentur, quas Sulymanus è summitate collis
Semleci spectasse dicebatur. Eodem etiam tempore, septa horrosum & pratorum,
ac molæ frumentariæ, igne eius iussu iniecto, conflagrarunt, & arbores, quæ oppi-
do atque arcis erant propinquiore, succisæ & inutiles redditæ fuere. Post concre-
matam nouam ciuitatem, Aliportugus, residentibus ac extinctis ignibus, tormen-
ta immensæ magnitudinis in eius forum deuehenda, constitutisq; ibidem aggeri-
bus & corbibus, quas magna Ianicerorum manus tuebatur, veterem ciuitatem, quæ
à noua, fossis non vsque adeo latis, sed profundiore aqua plenis distinguebantur,
verberandam curauit. Verum à nostris, supra quam dici possit, impigre ac fortiter
se defendentibus, nihil profecit. Quin nostri, duce Matthæo Sexudio peditum
præfecto, erumpentes, diu cum Ianiceris dimicauere, ex quorum numero multis
interfectis, & vulneratis, vno duntaxat ex suis amisso incolumes redierunt. Per
hunc modum succenso & deleto nouo oppido, sexcenti fere nostrorum in vete-
rem urbem, clausis tum primum eius portis, sese incluserunt. Disputatum tamen
est ab iis, qui præerant, an ea amplius defendenda esset: & eam quidem Zrinius,
paucitatis suorum haud ignarus, quos tam ad oppidi, quam arcis tuendæ labores
nequaquam sufficere iudicabat, instar nouæ munitionis, flammis abolendam, at-
que ad solius arcis defensionem in qua conseruanda victoriæ summa consisteret,
omnes vires vertendas censebat. Sed Sexudius & peditum plurimi, multis preci-
bus petere obtestariq; ceperunt, ne ipsis diffidere vellet, se adhuc per aliquot dies
veterem oppido constructo, etiam arcis ita consulturos, vt hostes ab illius oppugna-
tione abstinere cogerentur. Tametsi autem Zrinius, propositis instantium disci-
minum difficultatibus, ac copiarum hostilium multitudine, quæ ad vtramq; op-
pugnationem satis magnas vires allatura esse videretur, eos oppido relicto in ar-
cem ire iubet; tamen eorum precibus victus, iisq; aliquid tribuendum ratus, quod
priori quoq; obsidione cum Marco Stanfitio præfecto, fortem operam nauasse, &
vsu ac experientia rerum, multum valere non ignoraret, manus dedit, & quod tan-
topere petebant, indulgendo annuendoq; vel inuitus concessit. Interea tormentis
hostium dies & noctes necquicquam cessantibus, mænia, quæ ex cespite & mate-
ria senum pedum crassitudinis constabant, assiduis ictibus concutiebantur. Nec de-
erat officio suo Aliportugus, qui præterquam quod veterem ciuitatem acerrime
diruendam susceperat, etiam ad arcem quassandam, ex parte horrosum regionum
meridionali, agricolarum & maxime Asaporum opera, aggeres vsque ad labrum
fossæ constituere contendebat, quibus perfectis quinque maiora tormenta, & tres
mediocres colubrinas prouchi, & in iis statui iussit, quibus turrim, in medio arcis
sitam, rotundioris formæ ac lateritii operis, (quæ vnica è cocto latere & calce, cæ-
tera omnia è crassissimis roboribus ferro compactis, ac terra oppleris, solido ar-
tificio constabant) superne prostrauit, vt æs campanarum, horologii, ac pinna-
cula

cula prostrata & diruta confringerentur. Neue quid intentatum relinqueret, admonentibus Hamfa & Turcis, qui Quinqueecclesiis morabantur, quibus, quod plurimi isthic capti in compedibus seruitutem tolerauerant, loca cognita erant, aggerem illum terrenum magnæ molis, quo Almas riuulus coerceri solebat, ac in paludis formam, stagnando, arcem circumdabat, eorundem Asaporum & agricolarum labore, qui è villis & oppidis regionatim admoti erant, batillis & lignis suffodere cæpit, & deriuatis aquis, & fossa exsiccata, ad arcem inuadendam maior & commodior facultas pararetur. Defendendis autem operis D. C. Ianiceri præsidio adiuncti erant, qui eas à quauis erumpentium ex arce nostro-
 10 rum vi atque iniuria tuerentur. Nec longe aberant sepulchra militum, in fine eiusdem aggeris, propter quæ Aliportugus factis scrobibus alia tormenta collocari, & ea quoque ex parte, quatuor in arcem ex maioribus dirigi iusserat, ne obsessis simul eodem tempore vndique petitis, quidpiam quietis aut ocii daretur. Non tulere insolentis barbari audaciam Radouanus & Franciscus Dando, veterani Centuriones, Zrinioque adito, vt sibi in opus facientes ac tormenta erumpendi potestatem daret, multis precibus rogauerunt. Qui quum excursiones eiusmodi non sine summo periculo tentari consueuisse sciret, & hostes audito tumultu nihil moraturos, quin vndique vehementer & celeriter incumbendum existimarent, nec locum ad perfectam laudem consequendam, nec spem aut
 20 cætera probatæ virtutis præmia, eiusmodi fortuitis casibus acquiri, ideoque superfederi debere respondit. satis adhuc discriminis & laborum superesse, quibus ipsis ostendendæ virtutis, ac nauandæ operæ occasio præberetur, dum interea secum vna pro disciplina seruandæ arcis omnes animi & corporis vires adiacere contenderent: nec illudente conatibus fortuna, in vestigio pænitere, simul & perire contingat. Cæterum re in præsens dilata, quum continuo demum triduo illum petere ac vrgerenon cessarent, tandē nimia cupiditate victū expugnarunt. Igitur postridie ante solis occasum, cum ducentis veteranorum militum egressi, priores impetum in Ianiceros, custodiendis operis & tormentis intentos, magno
 30 sublato clamore, faciunt, eosq; improviso metu perculsos, loco pellunt. quo visso fossiores diffugiunt: deinde tormenta, quæ in proximo erant, aggrediuntur: iamque vni aut alteri foramina fistularum, per quæ puluis sulphureus incenditur, clauis ferreis impactis, obstruxerant, & rotas axesque securibus perfringebant: cum ad subitum clamorem & fremitum laborantium sociorum, Turcæ excitati, ex omnibus castrorum partibus concurrentes, auxilio superueniunt: fit magna dimicatio: multi ex hostibus occumbunt: sed quum nostri pauciores essent, quam vt tantam hostium multitudinē sustinere possent, certando ac retrocedendo sese in arcem recipere ceperunt. Eo in receptu Dandoni, suos ad pugnam accendenti, infelici sorte caput glande traiectum est, & cum subito concidisset, cæteris ægre & difficulter ad Patanā vrbis portam peruenientibus, Radouanus quoq;
 40 simili fati genere lethifera glande per ilia traiectus, atque interfectus est, reliqui vtroque duce amisso, non multis desideratis, in arcem redierunt. Hostes Dandonis & Radouani capita contis præfixa, supra corbes tormentis interpositos, nostris ex arce spectanda collocarunt. Sed neq; ipsi, quin pari affecti essent detrimento, diffiteri poterant, quum è numero suorum, præter multos alios Bulucbassam ducentis Ianiceris præpositum in pugna amisissent: ac Iusuphus senex, alter centurio, geminatis glandibus per femur ictus in castris paulo post expirasset. Per hunc modum castigata erumpentium temeritate, Zrinus aduerso euentu, nece-
 50 que fortissimorum virorum permotus, nemini postea excurrendi facultatem concessit: sed vt omnes vna omnem fortunæ & Martis aleam, ac statutum à superis fatum expectarent edixit. Interea Alys Ianicerorum summus dux, ab Aliportugo admonitus, in proximis siluis crates vimineas bene crassas, & fenum

Aggere diru-
 to, aquisque
 deriuatis, fos-
 sam arcis ho-
 stis exsiccant.

Radouanus
 & Dando,
 excursione
 facta, strenue
 pugnantes
 occumbunt.

Zrinus eru-
 ptiones post-
 hac interdixit.

*Ally Portug.
paludosaloca
cratibus vim
incis sternit.*

pedum latas, instar sepimenti, multo agrestium labore, quorum infinitus in castris numerus erat, conficiendas curauit, per quas pedibus suppositas, Ianiceris inter arundines, & palustria loca propius arcem, ire contendentibus, transitus commodior esset. Agger etiam ille prægrandis, & crassissimus ac latissimus duobus aut tribus plaustris contrariis permeabilis, qui Almurium castigato & re-tento cursu late diffundebat, & per quem publica in urbem via ibatur, diurnis & nocturnis operarum laboribus suffossus fuit. & aquæ stagnantes tanta vi de-riuatæ, vt circa arcem nihil præter limum & lutum relinqueretur: iisque effluen-tibus, Ianiceri & Alapi crates eas commodius statuere, viamque ad arcis mænia

*Agger etiam
perfossus, a
quaque dedu-
cta alio.*

sternere posse viderentur. Nec ad eas vel duplici ordine statuendas materia deerat, quum ea ex proximis siluis, irrequieto camelorum & plaustrorum, ac equorum sarcinariorum labore, assidue comportaretur, nec ea in parte cuiquam vel præcipui ordinis militibus, aut ordinum ductoribus parceretur. Dolia etiam faxis plena & cespite, cum faccis vellere & lana tomentisque refertis, Ianiceri per illud cratibus constratum iter prouoluere versus arcem, quo proximius pos-sent, non intermittebant, quibus protecti, nostros, qui in mænibus versaban-tur, sclopetis & sagittis continue petebant. Idem etiam contra veterem Ciuita-tem summis viribus conabantur. quo in opere Aliportugus diligentissime ver-sari, magistros tormentorum ad ictus dirigendos instruere, & Ianiceros ad rem sclopetis eminens gerendam cohortari & incitare. Iam XVII. dies erat, ex quo ve-

*Vetus vrb. à
Turcis seu
mo impetu
expugnatur.*

tus Ciuitas oppugnabatur, nec Turcæ eam tot & tantos fortissimarum gentium conatus tamdiu sustinere posse crediderant, quum Aliportugus, prostrato tor-mentis & decidente vallo, magnum in oppido hiatus fecit. Quem quum Iani-ceri & Turcæ summis viribus aggressi essent, & fossa, quam materia impletam, cratibus de super stratis, peruiam fecerant, superata, ruinas conscendissent, quam-quam ii, qui intus erant, incredibili virtute propugnarent, & magnam tormentis & sclopetis stragem edidissent, ad extremum tamen superante multitudine, ac

*Nostri, qui-
busdam ca-
sis, in arcem
se recipiunt.*

recentibus & integris in locum fauciatorum & occumbentium subinde adcur-rentibus, nostri terga vertere coacti, sese in arcem recipere ceperunt. Instantibus tamen à tergo Ianicris, & hostium promptissimis, à fronte vero adcurrentibus iis, qui in aggeribus ad sepulchra militum, in extremo aggeris angulo, excuba-bant, Turcis, nostri qui in postremo agmine erant, arcis aditu exclusi, circumuen-tique, quum in orbem diutissime pugnassent, tandem fusi, fugati atque interfecti sunt. Periere non multi in illa acerrima dimicatione Petrus à Batha oppido, Bla-sius Diacus, ac Matthias Giorius, strenuissimi centuriones: Matthæo autem Sexu-dio, summo peditum ductori vtrumque genu crassiori glande traiectum est, ita vt fractis minutatim ossibus repente concideret, & à militibus ægre sublatus, ma-xima cum difficultate ac periculo in arcem portaretur; vbi lectulo impositus, nulli, vir alioquin fortissimus & pugnacissimus, postea vsui esse potuerit: Ex nu-mero equitum ibidem desiderati sunt acerrime dimicantes Martinus Bosnia-

*Ally Portugo
ob urbem ca-
ptam 200.
aurei reu-
don rium
Solyman of
fert.*

cus, Iohannes Gerdeius, Petrus Borosius, & plerique alii. Cæteros, qui ex sex-centis ad dimidium fere numerum redacti erant, Zrinius in arcem recepit. Sed neque hostibus incruenta victoria fuit, quandoquidem in ea veteris vrbis ex-pugnatione plures tribus millibus militum & Ianicerorum promptissimos a-miserunt. Viuebat adhuc Sulymanus, & cum oppidum studio potissimum & opera Aliportugi manu captum, propugnatores caesos atque interfectos, a-ditum ad arcem patefactum audiuisset, ducentos aureos numos donatiui no-mine ei misit, vtque in opere summa adhibita diligentia & solertia procederet, cohortatus est. Qui id magno sibi honori, vt plane erat, esse existimans, tor-me ita ex vrbe vetere iam capta produci, & propius arcem promoueri iussit; & b. duo post, perfectis aggeribus, arcem exterioriorem duobus in locis, vno ad pro-

pugna-

pugnaculum, quod Montem vocabant, altero è regione portæ Decumanæ, dirue-
re cepit. Quo in opere dum incautius modo huc modo illuc discurrendo, impe-
randoq; versatur, colubrinæ maioris, quæ Margarita vocabatur, pila ferrea ex arce
emissa vulneratur, ita vt cæteris membris integris, mentum cum promissa barba
mortifero ictu abraderetur, discerptisque & dilaceratis gutture & gula repente
concideret, & multo erumpente sanguine, puncto temporis exanimaretur. Fe-
runt eius obitum Sulymano grauem molestumq; accidisse, quod è Lusitania pa-
tria per classiarios pyratas raptus, Hairadinoq; Barbarossæ dono datus, ex eius dis-
ciplina, ex qua multi præstantes bello viri, ducesq; prodierunt, in egregium terra
10 mariq; ducem, ac manu & consilio promptum bellatorem euasisset: Dragutemq;
socium & contubernalem in oppugnatione Melitæ insulæ superiore anno simili
fato abreptum non sero sequutus esset. Aliportugo cadente, atque à suis in ca-
stra perducto, Seifedinus, qui viuentis eius vices curando, tormentarium nego-
cium obire erat solitus, ex eius instituto arcem verberandam suscepit, & cum bi-
duo incessanter concussisset, pars eius propugnaculi, quod portam intrantibus à
sinistra occurrit, prostrata est; ita vt Turcæ per crates, quibus fossam cæno limo-
que impeditam strauerant, oppugnationem tentari posse non diffiderent. Quam-
obrem signo ab Aly tribuno dato, crepitantibus tubis & tympanis, terribilique
sublato vlulatu, primum in arcem impetum facere instituunt, ac audacissime pro-
20 uehuntur. Sed nostri summa vi & fortitudine pugnantes, magna eorum strage
edita, procul submouere: adeo vt quantum hostes tuorum in irruptione amis-
sent, tantundem aut plures in receptu, dum refugerent, & cum limo cænoque
colluctarentur, tormentorum & glandium crebritate ictos desiderarent. Quo in
certamine complures limitum præfecti, quos Turcæ Begos vocant, periere, in-
terque cæteros purpuratus Memphiticus, qui Alexandriam & Ægyptum simul
administrabat, pila ferrea grandioris tormenti discerptus fuit. Duo præterea si-
gna militaria purpurei coloris amplissima, in arcem relata sunt, occisis signifi-
ris, quæ obsessi è superiori loco persflanda ventis, ac oculis hostium spectanda
exposuere. Post irritos eiusmodi conatus, Turcæ nequaquam animis fracti,
30 quin potius ob amissos tot tantæque fortitudinis commilitones & socios, ac Ia-
nicerorum pugnacissimos, maiori furore ac rabie efferati, tres alios nouos agge-
res construxerunt, ex quibus quaternis prægrandibus tormentis arcem tribus ex
locis denuo verberarunt: vno è regione siluæ eius, quæ quod tota ex tiliis con-
stat, Hasserdia vocatur, altero ex parte propugnaculi meridionalis, tertio con-
tra illud munimentum, quod à Palatino iam pridem vita functo Nadaisdianum
appellabatur: cumque magnam mæniorum stragem, nunquam cessantibus
tormentis, edidissent, dato à tribunis Ianicerorum signo, repetere oppugnationem
atque impetum cepere. Sed tunc quoque eadem propugnatorum virtu-
te & constantia refugere compulsi, terga dedere. vsque adeo, vt magna eorum
40 multitudine cæsa, fossæ cadaueribus eorum complerentur. Periere inter dimi-
candum viri fortes & strenui etiam ex nostris, haud pauci, & Andreas Bica, vel
Taurus, nobili ortus genere, Zrinio imprimis charus, quem milites cum Petro
Orostonio, qui profluuio ventris eodem fere tempore extinctus erat, simul hu-
mauere. Postera die, qui fuit postridie Calendarum Septembris, quum Tur-
cæ ab aurora, vsque ad horam diei octauam, magno tympanorum ac tubarum
sonitu, signum aggrediendi muros, ac repetendæ oppugnationis dedissent, no-
strique, paratis & præsentibus animis, eos expectarent, incertum quasnam ob
causas incepto destitire, ac in contubernia reuersi quieuerunt, nullam tamen in-
terim diruendarum munitionum, quas inclusi magno labore refecerant, fa-
cta intermissione. Sed noctem eiusdem diei Ianiceri, tribunorum iussu, cæte-
ri vero Chausiorum tota castra percurrentium admonitione, ad aggeres diuer-

Aly portugus paulo post tormento ictus extinguitur.

Seifedinus eius loco arcem verberandam suscipit.

Turcæ, impetu magno in propugnaculi ruinas facto, cum insigni strage repulsi cedunt.

Mox rabie efferati, oppugnationem fortiter repentes,

Iterum nostrorum virtute depulsi terga dant.

*Propugnacu-
lum Heneia-
num, nostris
aliquandiu
repugnantibus,
à Turcis
capitur.*

sis in locis constructos, magno numero se aggregauere. Iam vero & fossæ deriuatis aquis, & interim cælo pluuias pertinaciter denegante, tam peruiæ erant redditæ, vt subeuntibus haud magno labore patere viderentur. Igitur tecti tenebris, propugnaculum Heneianum, quod Decumanam portam intrantibus à sinistra esse diximus, subiere; nostris contra, quantum poterant, magna vi eminus renitentibus. Sed quia diuersis pugnis cadentes ad exiguum fere numerum redacti erant, & ii, qui in mænibus conspiciebantur, per Ianiceros & magistros tormentorum certissimis ictibus sternebantur, prohiberi hostes, quin propugnaculum subirent, nequaquam potuerunt. quamquam plurimi inter subeundum à nostris oppressi interficerentur. Cum per hunc modum potestas consistendi in mænibus aut propugnandi erepta esset, Ianiceri primum fundamenta propugnaculi in imo ligonibus, palis, ac ferramentis suffodere, deinde robora & materiam eruere ceperunt: eoque opere triduo assidue facto, adeo illud perforauere, vt aperto in ipsis terrenæ molis visceribus meatu, nostros è cuniculis conspicere, & ipsi à nostris mutuo videri possent. quo viso Gregorius Poquius, & Benedictus Medueius, ad arcendos hostes eo celeriter cum hastis procurrerunt, quos Ianiceri harpagonibus ferreis atque vncis peracutæ longuriæ præfixis arreptos ac pertractos celeriter & crudeliter obtruncauerunt. Quamquam autem Zrinus, animaduersa periculi magnitudine, aliquot cados minores sulphurei pulueris, ac tubos fictiles læthiferum euomentes ignem adferri & in opus facientes proiici iussisset, quibus plurimi hostium partim discerpti essent, partim faucibus fumo interclusis expirassent, subeuntibus tamen subinde aliis atque aliis, nulla diurni nocturnique temporis momenta egerendæ humo intermittebantur. Porro maxima vis aridæ materiæ, roborumque & asserum, nocturno præsertim tempore, in eam late patentem scrobem comportata est, & postera die Nonis nempe Septembris, strues ea omnis subiecto puluere sulphureo, incensa est; & pars propugnaculi magno concepto igne, ardere cepit. Quamquam autem is per se ipse obuia quæque lambendo atque depascendo vastabat; iuuantibus tamen Austris, qui eo diluculo vehementissime perflare ceperant, adeo sæuiebat, vt crescente cursim incendio, robora etiam & trabes, ac virgulta, quæ ante obsidionem ad reparandas munitiones comportata erant, eius violentia corriperentur. Tum nostri metu ac magnitudine periculi permoti, omnes ad extinguendas flammæ conuerti, non solum milites, qui iam pauci supererant, sed & agrestes ac fæminas & adultiores pueros ad hauriendas aquas, quæ in fossa interioris arcis ad manum habebantur, extinguendosque ignes compellere inceperunt. Verum quum impotentes & immodicæ flammæ dicto citius inualescerent, & ii, qui cupis ligneis, aut hydriis è corio bubulo factis, operi instabant, destinatis sclopetorum ictibus à Ianiceris sternerentur, omnis susceptus labor in irritum recidebat: furentibusque miserabili vastitate incendiis, Turcæ vt metum terroremque augerent, assiduis tormentorum fragoribus, in arcem detonare non intermittebant. Interea Ianiceri, sublati signis, & ingenti edito ululatu in Nadaſdianum propugnaculum audacissime proruperunt, sed à nostris fortissime reiecti, accum incredibili strage repulsi, pedem retulerunt. Nec mora, bis repetito pertinacissimis animis & viribus certamine, bis pari nostrorum virtute & constantia, non sine cruentissima cæde, victi retrocessere: ita vt multi eorum per medias flammæ semiustulati euaderent, pars cædem effugere conati, acerbiorē morte comburerentur. Ea in propugnaculi defensione, ac ancipitis pugnæ atrocitate, Zrinus ipse imperterriti ducis munere functus interfuit. suisque non voce solum adhortator præiuit, sed etiam gladio fortiter pugnans exemplum præbuit, quum primos hostium conscendere ausos sua manu obtruncasset. Sed in acerrimo conflictu plures ex fortissimis propugna-

*Miserabile
incendium,
cum magno
nostrorum
incommodo
exercitum.*

*Turcæ à Nadaſdianum
propugnaculi
oppugnatione
bis repulsi
retrocedunt.*

*Zrinii
eximia
virtus.*

pugna-

pugnatoribus, & in his notum equitem Iohannem Nouacouitium desiderauit. Ex hostium autem numero tribus his præliis, quod confertissimis & densissimis agminibus processerant, amplius septem millibus cecidisse creduntur. Sub hoc prælii euentu, Sulymanus morbis & senio grauatus, ac ad vitiata tibiæ dolores, ^{Sulymanus a'ui profluuiò exstinguitur,} superueniente etiam alui profluuiò, è viuis excessit, Mehemete tamen purpura-
torum principe, donec Selymum socerum eius rei certiore redderet, vsque adeo ^{Mehemete Bassa & Iuda Medico obitum eius calantibus,} eius obitum occultante, & medico Iudæo, cubiculariis pueris, ne cuipiam mortali-
um patefacerent, sub pæna capitis prohibente (an autem eos arctioris silentii causa, vt fama fuit, necandos curauerit, incertum est.) vt nemo in castris extin-
ctum illum, etiam post captam arcem, scire potuerit: sic ei vt viuenti & valenti omnia ad solitum luxum fastumque administrabantur. Grassantibus in exteriori arce incendiis, etiam non procul ab ea munitione, interiori arci attigua, in qua magna sulphurei pulueris vis recondita erat, horribili strage obuia ^{Zrinus incendiis late grassantis atrocitate coactus in interiori arce refugit.} quæque absumentibus, Zrinus cum suorum reliquiis, non hostium metu, sed incendii atrocitate, quod extingui nullis viribus poterat, in extremas angustias redactus, sese in interiori arce recepit: tanta connixis & sequentibus celeritate hostibus, vt vix spacium claudendæ portæ contra irruentes habuerit: maiorem vero, quæ exterior erat, Ianiceri & alii Turcæ protinus occuparunt.

²⁰ In qua quum Matthæum Sexudium ob vtrumque genu, in receptu ex opido atrociter, vt diximus, vulneratum reperiissent, eodem in lectulo, cui affixus iacebat, truncato mox capite, peremerunt, vxore & nouem liberis in captiuitatem redactis, rebusque & pecunia, quam non contemnendam habebat, ^{Sexudius in exteriori arce grauiter vulneratus perimitur.} celeriter direptis. In eadem exteriori arce, multi ex fæminis & pueris, ac promiscua turba, celeritate hostium præuenti, in eorum manus inciderunt. Vbi Ianiceri cum alterius ordinis Turcicis militibus, pro præda & captiuis inter se ^{Pugna Turcarum de præda.} haud mediocrem pugnam iniere, dum quisque eam pro se rapere, & vendicare contendit, adeo vt à nostris è fenestris & superioribus locis prospectantibus, mutuis vulneribus digladiantes tormentis peterentur, nec paruo affecti detrimento occumberent. Sub eo Turcarum tumultu, Iohannes Pribegus, qui aliquot ante annis à Turcis ad nos transfugerat, & Balassius Espeteius, cum Andrea Deseone, & Melchione Silcone, rebus desperatis, per fenestellas tormentis displodendis dispositas euadere tentarunt. Sed ab Ianiceris, quorum iam omnia loca plena erant, in vestigio interfecti sunt, vno duntaxat Silcone, quod imberbis, & tunc primum adolescentiam ingressus esset, capto ac conseruato. Sedata demum aduentu tribunorum rixa hostes tormenta, quæ in maiori arce inuenerant, in arcis interioris munitiones diruendas obuenterunt. Nec iam exitus aut aditus in exteriori arce ullus esse poterat, partim Vulcano longe lateque peruagante, cunctaque vastante, partim hostibus acerrime incumbentibus, ⁴⁰ & si quem ex propugnatoribus conspexissent, innumerabili glandium ac sagittarum procella, ceu grandine ferientibus. Supra has extremarum difficultatum angustias, obsessi non mediocri etiam rerum ad victum necessariorum ^{Penuria cibiorum in interiori arce.} penuria premebantur. quandoquidem maximus numerus commeatus in exteriori arce incredibili copia & abundantia repositi, ab hostibus erat interceptus. siquidem præter quinquaginta duo vini, ac totidem variorum leguminum, ac triginta aceti dolia, magna etiam copia salis, farinæ, hordei, auenæ, carnis bubulæ & suillæ, ac piscium fumo & sale maceratorum, ac omnium, quæ ad tolerandas vel diuturnæ obsidionis necessitates dici possunt, ibidem seruabatur. quæ tamen neque hostibus ulli vsui esse potuerunt, quum omnia concremata ⁵⁰ ignibus atque absumpta periissent. Contra in arce interiori, in quam nostri suprema necessitate adacti, se reduxerant, non nisi duo tormenta maiora, & qua-

*Et tormen-
torum pau-
citas.*

tuordecem minores colubrinæ supererant, & millemodii farina triticeæ, quos Comes Zrinianus è suis prædiis adferenda curauerat: ex qua tamen panes tanto numero, vt omnibus abunde præberentur, ob furnorum seu clibanorum paucitatem, confici nequaquam posse videbantur. Occupato maioris seu exterioris arcis munimento, Ianiceri multis militaribus signis in vallo collocatis per duos dies, octauum nempe & septimum Idus Septembris, ibidem manserunt, nostris interiore in arce clausis, vltimam fatalis necessitatis horam, anxio sed forti animo expectantibus, nec vllis remediis incendia retardantibus. Sexto demum Idus, qui dies natiuitati Deiparæ virginis dicatus est, Ianiceri coniectis in arcem interiorē tubis fictilibus, ignem arte factum continentibus, quamquam flammæ per se furentes vltro debaccharentur, ædificia, in quibus Zrinius habitare consueuerat, incenderunt. Et Mehemetes, à cuius nutu & imperio omnes in exercitu pendebant, viso minoris arcis incendio, summo eius diei diluculo, sine mora classicum cani, tympanisque & tubis signum inuadendi dari iussit.

*Sexto Idus
Septemb. et
iam minor
arx, ignibus
iniectis in-
cenditur.*

*Quo viso, Me-
hemetes in-
uadenda ar-
cis signum
dari iubet.*

*Econtra
Comes Zri-
nius ad mor-
tē heroico &
forti animo
oppetendam
se adornat.*

*Fatalique in-
cendii neces-
sitate coactus
milites ex-
tremum al-
loquitur.*

Nec mora, magna ex castris Turcarum multitudo confluxit, adeo vt ager omnis hostium plenus, ac equitibus pariter & peditibus refertus esset. Quod quum Zrinius vidisset, Francisco Cerenconi, cubiculario suo, vestes sericas breuiore adferri iubet, iisque induitur, capitis tegumentum, ardearum pennis auro inclusis, gemmisque ornatum, quali in spectaculis & nuptialibus pompis vti erat solitus, apponit, ac centenos aureos numos, præmium hosti interfecturo, marsupiiis, quæ vtroque in latere erant, ingerit, (è quorum numero Turcicæ monetæ aureos excludit) postremo clauē arcis addit. Deinde sumpto ex multis acinace paterno, quum se eo gestato, multa adiisse, ac superasse pericula, multum laudis & gloriæ acquisiuisse, nunc iam fatis vrgentibus, eodem finem, quem diuini numinis voluntas attulerit, facturum præfatus, neque donec spiritus hos reget artus, se commissurum, vt collum & manus catenis oneratus, per hostium castra ductaretur, in publicum è conclauī prodiit; & vbi arcem incendio, quod iam nulla ratione extinguī poterat, conflagrare, nec longius in eā ob ingentem flammarum ac fumi vim persisti posse videret, in hunc modum milites, qui in procinctu, eius iussa præstolabantur, alloquutus, esse fertur. Quonam in loco res nostræ sint, commilitones, & quam dæriter, atque improspere nobis fortuna consuluerit, perspicue cernere potestis. Ene o deuentum est, vt non virtute, aut vera hostium vi, sed intempestiuis ignibus obruamur. Itaque ego vobis magis supremæ necessitatis index, quam consilii auctor processi: neque enim vt cadentibus rebus nostris, hic manendo perstinacius cum irata fortuna ignibus vltulandi colluctemur, sed neque vt maiore animi mollitie, quam Christiani nominis viris militibusque conueniat, subita consternatione acti, infamem deditionis conditionem amplectamur, de liberare, aut consulere, in animo habeo. Verum sicuti ego nuper vobis, ac deinde vos mihi sacramentum præstitistis, vt mutuis animis, consiliisque egregie & fortiter, simul viuendum, & simul moriendum statuamus: ita nunc hortor: & quantum maxime possum suadeo, vt turpi repudiata sententia, anteactæ militiæ & gloriæ, constantissimo vitæ exitu, satisfaciamus. Adeo fortuna virtuti nostra inuidit, vt iam nihil nobis præter arma, & animos armorum memores reliqui fecerit: & perpetua ac ignominiosa seruitus obeunda sit, si plus, quam viros decet, ferrum timeamus. Honestiora igitur consilia, & magis decora sequamur, contempta omni degeneris vitæ cupidine: & in media arma ruamus: ita vt nos & honeste vixisse, & decoris veræque laudis & constantiæ tenaces, è viuis excessisse testemur, atque adeo apud posteros nostros totumque orbem terrarum, gratam & æternam nostri memoriæ relinquamus.

Agite

Agite milites, me modo sequimini, sicuti haecenus sequuti estis, & ceu à «
 fonte salutaria à me exempla hauriatis, quibus nec superbi & fallaces hostes, se «
 nobis vincula, carceres, catenas, quod omnium miserrimum foret inieciisse glo- «
 riabuntur, & facta virtutemque nostram, nulla, quin iustis laudibus efferant, vn- «
 quam sæcula conticescent. Fremitus extemplo militum sequutus est, eundem sibi «
 animum, eandem sententiam esse clamantium: & simul abiectis in angulo por- ^{Fremitus mi-}
 tæ clypeis, thoracibus, galeis, loricis, ac ipsis etiam, quo agiliores essent ac vul- ^{litum Ducem}
 neribus oportuniores (cadere enim pulchre, quam fæde viuere decreuerant) gla- ^{fortiter se-}
 diorum vaginis, solis vestibus ac nudo singuli ense contenti, ad extremum fi- ^{quentium.}
 10 nem laborū sese parant. Tum vero Zrinus diuini numinis ope inuocata, portam ^{Zrinus, por-}
 aperiri, ac Marco Saraceno tormentorum magistro, qui solus è multis supere- ^{ta aperta, &}
 rat, tormentum maius in portæ vestibulo collocatum, quod multis ferri, ac cate- ^{tormento cū}
 narum frustulis, ac plumbeis glandibus oneratum erat, displodi in hostes, qui ^{sexcentorum}
 densissimi supra pontem constiterant, iubet. Sed is, antequam disploderet, per ^{hostium strā-}
 frontem glande traicitur, & cadit. Tum Georgio Chrouato astanti arripe- ^{ge displodo,}
 re accensum funiculum, eoque tormentum displodere imperat: quo solo ictu ho-
 stium plures sexcentis partim occubuisse, partim vulnerati fuisse feruntur. Pu-
 gnatum simul est, vt in destinata supremi certaminis meta fieri potuit, quam ^{Fortissime}
 fortissime & constantissime, tum à Zrinio, qui rotunda parma & ense protectus, ^{in Turcas}
 20 primus pugnam iniit, tum vero à militibus, præferente vexillum Cæsareum Lau- ^{irruit.}
 rentio Iuranitio, impigro iuvene, sed iniquiore nostris conditione, qui quum ad
 sexcentos tantum redacti essent, ab innumerabilibus barbaris, sagittas & glan-
 des ac tela omnis generis, instar grandinis, in eos spargentibus, facile superaban-
 tur.

Zrinus ipse glande dextrum pectus traicitur, & multo effluente cruore, ^{Duobus icti-}
 quum nondum suos, vt fidei, virtutis, constantiæque meminissent, animare de- ^{bus traictus}
 fineret, altero ictu sclopeti inter dextrum oculum & aurem adactō prosternitur, ^{constanter}
 quo cadente, cæteri quoque, paucis exceptis, ab Ianiceris detruncati in vestigio ^{occumbit.}
 conciderunt. Ibidem Lupus Papratouitius, Nicolaus Cobacus, Petrus Patacitus ^{Cæteri quoq;}
 30 equitum præfecti occisi sunt. Iuvenes quoque nobilissimo genere orti, Iohan- ^{à barbarorū}
 nes Baionius, Paulus Isthuanffius, ac Georgius Chaquius eodem in loco, cum ^{multitudine}
 multis aliis cæsi occubere. Georgius cognomento Caprarius, qui non ita pri- ^{circumuenti}
 dem singulari cum Aliaga Turca certamine victor euaserat, ac Iohannes Noua- ^{in eodem ve-}
 cus, valida senecta equitum sclopetariorum ductor, cum in turrin lapideam sese ^{stigio conci-}
 pugnando recepissent & per aliquot horas sese defendissent, ad extremum den- ^{dunt.}
 sa glandium procella ab Ianiceris effusa obruti & occisi, pedibusque inde extra-
 cti fuere. Postremo deferuescente Ianicerorum furore atque ferocia, Gaspar ^{Gaspar Ala-}
 Alapianus, latebris, ad quas cadente Zrinio se abdiderat, extractus, & quod ^{pianus cum}
 40 enormi vultu, fuscoque præditus, staturaque pusillus, pro vili armigero mini- ^{aliis quibus-}
 stroque æstimaretur, seruatus est, is commodum repertus, quum Ianiceri præ- ^{dam captus.}
 dæ inhiantes, interfecti Zrinii cadauer spoliarent, armillasq; aureas, magni precii,
 quæ ambas eius manus ornabant, aperire nescirent, ideoque dectruncare vellent,
 cultro foramini inserto, aperuit. Eodem modo Cerenco cubicularius in coqui-
 na abditus, quem aureos & clauas arcis Zrinio attulisse dixisse diximus, & Barto-
 lus Gerecius capti, quod venusti essent adolescentes, eadem euasere. Stephanum
 Orsitium Hasanes Turca quidam Soclosinus, qui apud illum antea mitem mo-
 deratamque seruitutem perpeffus erat, ne interficeretur, corpore suo protexit,
 & seruauit: atque ii tres aut quatuor, ex tot millibus superstites, postea à Geor-
 gio Comitæ Zriniani filio redempti postliminio redierunt: cæteris ad vnum o-
 50 mnibus, præter pueros & fæminas, ab irato hoste interfectis. Caput Zrinii paulo
 post pugnam, iussu Alis Ianicerorum præfecti præcisum est, (cui etiam spolia ^{Zrinii caput}
^{pertica infi-}
^{xum hosti spe-}
^{aculo fuit.}
 eius

eius cessere, simul cum equo præstantissimo, Peruani nomine appellato) illud-
 que in castra ad Mehemetem missum, ibique perticæ infixum Turcis & aliis spe-
 ctaculo fuit. Truncum autem Mustapha Banialucanus equitum ductor, cogno-
 mento Vilithus, qui eius antea captiuus fuerat, tumultuario sepulchro compo-
 suit. Iam hostes vtramque arcem manu ceperant, & manubias prædamque om-
 nem, & captiuos longis restibus & catenis vinctos oneratosque in castra perdu-
 xerant, & adhuc inextincti ignes mænia & propugnacula, miserabili incendio
 populabantur, cum ad turrim lapideam, in qua tormentarii pulueris magna co-
 pia seruabatur, grassando peruenerunt. nec mora, puluis repente succenditur, &
 non solum fornices inferiores, in quibus conditus erat, sed totam ipsam ædificii
 molem, veteresque domos, quæ interiorē arcem continebant, puncto tempo-
 ris euertit atque disiecit. Cuius terribili fragore & ruina, innumeri Turcæ, & præ-
 fertim Ianicerorum magna multitudo, qui domos singulas, & abdita quæque cu-
 riosissime perscrutabantur, nec alios ad prædæ societatem facile admittebant,
 partim fragminibus ingentium lapidum, partim summa pulueris vi, in sublime
 rapti, & multipliciter discerpti periere, vt eo tantum casu tria aut amplius millia
 omnis generis militum desiderata esse, vel ipsorum hostium confessione, com-
 pertum fuerit. Nam eius cladis causa, totis castris magnus dolor, lachrimæ, & lu-
 ctus passim agitabantur, quum pars fratrem, aut propinquum, alii extinctum pa-
 rentem, aut filium, multi sanguine iunctos aut socios lugendo, & lamentis su-
 spiriisque prosequendo deplorabant. Periisse autem tota ea in obsidione ac di-
 uersis oppugnationibus ad XX. hostium millia dicuntur, & quidem eorum, qui
 aut Ianiceri & Spahoglani, in albo prætorianorum equitum descripti essent, aut
 in limitibus Vngaricis, ac sub Beglerbegis certa stipendia meruissent. Capto per
 hunc modum subditis ignibus Sigheto, Mehemetes summo Ianicerorum tribu-
 no edixit, vt extingui flammæ, ac arcem & vias cadaueribus expurgari curaret:
 quandoquidē Sulimanus septimo, postquam capta esset, die, Veneri sacro, quem
 barbari pro festo obseruant, arcem inuisere, ac ibidem Deo Optimo Maximo de
 more vota nuncupare statuisset. Talismanis etiam & Hogiis, qui sunt ipsorum su-
 perstitionis sacerdotes, vt ad eum diem præsto essent, mandauit. Sed quum repur-
 gata arce, dies is, atque etiam alter à Mehemete præstiturus, aduenisset, necta-
 men Sulimanus in publicum prodiisset, suspicio haud levis de eius obitu in castris
 exorta est, ac secretis sermonibus, circumferri ceptum, imperatorem mortuum
 esse. At Cæsar ancipiti suspensus cura, quum diu, quidnam consilii susciperet, ani-
 mo diligenter volutasset, ne exercitum frustra coegisse, ac irritis incæptis Iaurini
 hære videretur, ad extremum castra promouere, ac se cum Ecchio comite
 Salmensi, Comaronii coniungere deliberauit: ibique vtrum Strigonio capiendū
 incumbendum esset, aut quid aliud consilii sequendum, ex euentu & tempore ex-
 plicaret. Itaque lentis passibus, suscepto ad ripam Danubii itinere, ac præce-
 dentibus Vngarici nominis copiis, ad Ghenionem secundis castris peruentum
 est, altero ab Iaurino milliari distitum. Id nomen fuit pagi, qui ad arcis Gestesiæ
 ius olim pertinebat, sed hoc tempore desertus, nullis iam pridem colonis habita-
 batur. Dum isthic castra ponuntur, ac aliquot diebus quiescunt, Georgius Thu-
 rius multis præclare gestis rebus, ac nuper seruata Palotæ gloria clarus, cum
 CXX. equitibus in castra ad Cæsarem venit, ac in extrema castrorum parte, haud
 longe à currulibus tormentis, quibus castra circumdabantur, consedit. Interea
 Mahmutus Albæ Regiæ præfectus, cum Osmane Caramano colloquutus, mille
 expeditis equitibus, castra Cæsaris inuadenda decreuit: eo capto consilio, vt ali-
 quid egregii facinoris designaret, ac captiuos ad Sulimanum perductis, à quibus
 de Cæsaris progressu conatibusque edoceretur, gratiam sibi conciliaret. quando-
 quidem cataphractos Germanos, grauioribus vtentes equis, se nequaquam for-
 mida-

*Turcæ pulue-
ris sulphurei
turri inclusi
conflagratio
ne complures
periere.*

*Tria fere
millia.*

*Viginti ho-
stium milia
tota illa obsi-
dione interie-
runt.*

*Suspicio de
Solymani
morte.*

midare dicebat, quod ii Turcas cursu non assequerentur. Vngaros autem, tametsi ^{Mahmutus Alba Praefectus cum Osmano nostra castra ex insidiis aggreditur.} equis ac celeritate pares, insidias tamen veritos ad insequendum segniores futuros existimaret. Itaque Alba digressus, Sasuarem legatum, alumnumque suum, cum quingentis equitibus Comaronium ad infestanda nostrorum castra dimittit: ipse cum totidem equitibus, quos partim ex suis Albanis, partim ex Caramanis Asiaticis seu Cilicibus delegerat, haud procul castris Caesarianis, nocte intempesta, inter aliquot proceras arbores, insidias collocavit: summoque mane post permutatas excubias, in pabulatores castris egressos profiliit, & aliquot ex Germanis, quod neminem linguae eorum peritum in comitatu haberet, cecidit.

10 Vngarorum autem paucos, qui lignatum exierant, interceptit. Quod quum nostri acimprimis Thurius animaduertissent, arreptis repente & conscensis equis, citato cursu hostes persequi ceperunt: ita ut nostri agiliores fugientium vestigiis insisterent, Germani vero densis agminibus, sequerentur. Quamquam autem nostri insistendo & carpendo acrius vrgerent, Mahmutus tamen, siue suorum pernicitate fretus, seu Vngaros metu insidiarum non ausuros procul castris excedere existimans, reductis suis in ordinem, aliquot locis subsistere, & pugnae potestatem facere non dubitavit: in qua confertis manibus vtrinque aliquot equites cedere, ac vulnerati nonnulli. inter quos Georgii Casii equus hasta transfixus, & Ioanni Curalio pectus acriore hastae ictu, sed quod thorace ferreo muniretur, irrito petitum fuit. Acrius tamen interim, & validius pedem inferentibus, hostes fugati sunt: ac quum ad aliquot stadia, versus Bacaniam syluam, intento cursu profugissent, non satis prouido neque sibi proficuo consilio, iterum aperto in campo substiterunt, alteram pugnae potestatem facturi; siue ut equi diuturniore cursu fatigati & anhelantes aliquantulum respirarent, siue, ut nostri insidias in proximis siluis collocatas suspectantes terrerentur, ac finem insequendi facerent. Verum ingruentibus eo validius Thurio & nostris, hostes iterum funduntur, multi ex eis caeduntur, ac vulnerantur; denique intenta fuga, in Bacaniam siluam sese proripiunt.

30 Ibi praegrandum arborum densitate impediti, ordines seruare nequaquam potuerunt: Verum dissoluti palantesque a Thurio, qui caeteros pernici equo antecedebat, & sociis sese subinde ei aggregantibus, post acerrime commissum certamen, victi profligatique fuerunt. In eo praelio equus Thurii mucronato ense transadigitur, ipse multos hostium interficit, partim sua manu capit, & caeteros ad insistendum voce exemploque accendit. Plures ex hostibus latebras quaeritando, ac piscinae cuiusdam veteris, quae circa viam erat, carecta & arundines limo caenoque impeditas metu perterriti, sese abdunt, sed a nostris extrahuntur. cadit inter alios Rustanes Osmanis legatus, ac Hasanes Coppaniensis equitum ductor, labente equo ac amisso gladio, & graui eo casu faciem atque ora cruentatus intercipitur. Mamhutus, postquam aliquanto ulterius fugiendo se subduxisset; 40 postea tamen fatigato & viribus destituto equo, a duobus obscuri nominis equitibus, quum se neque educto e vagina ense quicquam defendisset, capitur, & ad Thurius adductus, ab eo cognoscitur. Ex nostris Alberto Varfancio genio magno illato vulnere discinditur, cuius dolore paulo post moritur, ac in adicula deserta, quae in extrema siluae parte secus viam erat, tumulatur. Capta fuere VIII. signa, & hostes, praeter Mamhutum ipsum, ad XL. viui in potestatem nostrorum venire, totidemque capita relata, reditumque est nocte iam obscura & tenebricosa: qua plures nostrorum equi partim vulneribus, partim nimio cursu & pugnae laboribus fatiscentes interiire. Illucescente altera die, Mamhutus Caesari dono datur, qui quum mula auratis phaleris elegantissime ornata, ac cauda serico filo inuoluta, ne vestes conspurcaret (eam ab Osmane dono acceperat) ad praetorium Caesaris tabernaculum vectus esset, & capita

capita sociorum contis præfixa, imprimisque Rustanis Caramani conspexisset, illachrimauit, ac deinde custodiæ traditus est; posteaque Leonardo Harraco ab Cæsare muneris loco datus, pecunia se redemit. Nec meliore usus fortuna Sasua-
Sasuares castra Ecchiana adortus, multis amissis, Albam rediit.
 res, dum ad castra Ecchiana Comaronii ad Danubium locata impetum fecisset, à nostris haud dissimiliter reiectus atque repulsus, multis suorum amissis, ægre Albam reuolauit. Thurium Cæsar tum pro eius diei opera, præclare & fortiter nauata, tum pro aliis meritis in equitum, quos vocant, auratorum, cætum & numerum, spectante exercitu, & variarum nationum militibus, iterum delegit, aureoque torque magni ponderis cohonestauit. Hoc vnicum, quod laude aliqua dignum foret militare facinus, toto eo bello gessimus. in quo quidem quum nullum grandius prælium, nec vllius genus obsidionis intercessisset, tormentorum quoque nullus fuit usus; & classis nullo facto operæ precio Comaronii hæsit in anchoris. Subierant quidem aduerso Danubio hostium trierarchi, naualesque focii, & nostri ex aduerso explicatis ordinibus prodierant: sic vt ambæ classes concursuræ viderentur, sed detrectante pugnam Flacco, quamquam viribus haud impare, discessum vtrinque absque certamine est. In ea hostium classe, Bartholomæus Chrouatus, olim Strigonii, postea Leuæ præfectus, iam fere septuagenarius, in excursionem ab hostibus captus, & ad transtra triremium barbara crudelitate damnatus, Strigonii vitam clausit, ita vt hariolorum, auidissimo cuique futura prædicentium vaticinium, qui eum Strigonii naturali morte moriturum ante triginta sex annos prædixerant, haud omnino inani euentu re ipsa comprobatum esse videretur. Interea Cæsar captum Sighetum certo intellexit, cum ex literis vicinorum Babocianorum, tum vero indicante quodam Illyrici nominis gregario milite, ibidem forte capto, quem Hamsa Quinqueecclesiensis vrbs præfectus, ad terrendos ac ad deditiorem cohortandos Babocianos eo miserat. Itaque Ecchium Comitem Salmensem, cum suis copiis, ac Helfenstaniensis & Haldistadianis legionibus, quæ Comaronii fuerant in castris, ad se & coniungenda secum castra laurinum reuocauit; eo animo, vt si Sulimanus, quem adhuc viuere putabat, aduersum se infesta arma inferret, contractis omnibus vndique copiis, munitior atque firmior esset. Salmenfi castra soluturo Mustaphas Budensis Socolouitius, Mehemeti propinquitate iunctus, caput Zriniani Comititis, vili cilicio inuolutum, cum literis Comaronium misit. qui illud tabo cruoreque factum ac tetrum exhalans odorem, aqua rosea lotum, aromatibusque odoratis curatum currui imposuit, totoque comitante exercitu, laurinum perduxit. quod deinde Franciscus Tahius sororis illius maritus, ac Balthasar Battianus gener, deducente vsque ad Abdam toto Cæsaris exercitu, singulari funeris honore, ad arcem Chaetorniam, cum Georgio filio sepulchro condidere; in quo coniux illius prior, Ferdinandi comitis Frangepani filia sita erat. Sub id tempus, iam frigidioribus & pluuiosis Austris perflantibus, venit Budain castra Cæsaris, Deruisius Monachus ad nos transfugiens, qui etiam Sulimanum à vita migrasse affirmabat eadem ductus ratione, quod post edicta semel atque iterum promulgata, arcem Sighetanam minime inuississet, sed quod membra solummodo, quæ natura occultari voluit, pelle ouilla tectus, cætera seminudus, & lacinia circumdatus esset, nullæ ei fides attributa est. Prædatorii quoque equites, Turcis Acangii dicti, ex castris Sighetanis, à Mehemete purpurato emissi, passim crudeles excursiones, depopulationesque exercebant. quorum certam manum, quum Georgius Thurius & Franciscus Turcus ad Sacadacum, qui locus in valle inter Capornacum, Pelescam, & Raicum æquali fere interuallo est, fusam fugatamque profligassent: nec tamen certi quicquam de Sulimani obitu cognouere, quod is adhuc à Mehemete magno silentio occultaretur. Inter hæc Cæsar

Vngarorum precibus atque consiliis adductus, ne tantus exercitus nec viso ^{Ecchius ca-} hoste; dissolueretur, copias recensuit, ac selectiori earum parte Ecchio Salmen- ^{stra hostium} sitradita, hostium castra, quæ duce Osmane, ad lacum Albanum, cui Sosto ^{ad Albanum} nomen, iam pridem locata erant, inuadi iussit. Erant equitum Germanorum ^{lacum cum} VII. millia, Itatorum M. Vngari leuioris armaturæ equites mille, & totidem ^{selecta manu} pedites Hetruscæ legioni, quam Fregosius ducebat, alii mille, Italici nominis ^{inuasurus;} pedites adiuncti erant, ac bis mille Germani, cum XX. tormentis currulibus, ad campestres pugnas aptis, quorum dimidia pars, ex versatili earum machinarum genere constabat.

10 Profecti ex castris, inspectante Cæsare, ad Varfanum, quod extrema in parte Bacaniæ Siluæ est, castra posuere. quæ erant plaustris & longo impedimentorum ordine, in speciem iusti exercitus instructa: quum Itali & Vngari, allatis duntaxat quinque dierum cibariis, ac relictis cæteris sarcinis, expeditiores atque agiliores essent. Sequenti die ad Sancti Vitalis templum desertum, in ædificato ac pulcherrimæ rotunditatis colle, situm, è regione arcis Turcicæ, quam Vngari ab aue Monetula, Chocam vocant, peruenere. Illinc Salmen- Georgium Thurium, cum CL. equitibus, ad procurandum circa castra hostium præire iubet. ac se subsidiariam aciem in vestigio submissurum, totum- que paulo post exercitum subsequuturum pollicetur. Is nauandæ operæ cupi-
20 dus celeriter eo proficiscitur, ac multos è pabulatoribus, qui è castris egressi erant, obtruncat; ac vnum intercipit; cæteri palantes ad castra retrofugiunt; trepidique nostros adesse nunciant. Hostes ea re animaduersa extra castra in planiciem extemplo conueniunt, explicatisque signis & instructis agminibus, quidnam faciundum, an toto cum exercitu insistendum, vel selectioribus equitum submissis, adoriri nostros expediat, consultant. Interea dum hæc fiunt, literæ Cæsaris ad Salmensem perferuntur, quibus illi serio seuereque prohibe- ^{Litteris Cæs-} bat, ne hostes inuaderet, neque laceraret, sed statim re infecta, reuerti matura- ^{certis ex cau-} ret: graues incidisse causas, quibus exercitum reuocare opus sit. Idem Iohanni ^{sist reuocatur.} Maurico Hispano à Cubiculo, & Rudolpho Cueno Magistro stabuli Cæsarei,
30 qui cum Salmenfi in exercitu erant, vt suo nomine Ecchio omnem tentandæ fortunæ aleam interdican, perscribit. Igitur Salmenfis, missis, qui Thurium reuocarent, mandato Cæsaris parer, & cum exercitu reuertitur. Osmanes & Turcæ, nemine, qui obuius esset, aut castra amplius inquietaret, conspecto, relicta ad tutelam calonum & lixarum, qui lignatum aut pabulatum exierant, aliquanta equitum ala, in castra redierunt.

Paucis inde diebus, postquam reuocatus Salmenfis esset, Iaurinum fortuito repentinoque igne succensum est: illucescente diui Michaelis festo die, ^{Iaurinum re-} ac adiuuantibus primo Euris, mox Aquilonibus, funditus conflagrauit: tan- ^{pentino igne} ta vi ac ventorum sæuissime perflantium impetu, vt plurimi mortalium non ^{ambusti est,} solum exiis, qui saucii aut ægrotierant; sed etiam eorum, qui rerum suarum solliciti, eas incendio & periculo eripere contendebant, in domibus atroci ^{non absque} incendio de repente circumuenti ac miserabiliter concremati interirent. Nec ^{clade homi-} deerant, qui in ipsis mercimoniorum tabernis, specie iuuantium, & in tutiora loca perferentium, varias res flammis ereptas nefarie furarentur. tamet- si mercatores attoniti & trepidi, ac de sua salute solliciti, multis vltro offerrent donarentque; satius & tolerabilius fore rati, si illæ humanis vsibus trade- rentur, quam ignibus consumptæ perirent. Tormenta quoque maiora nume- ro octodecem, quæ in vestibulo portæ Nouæ vrbis ac propugnaculo colloca- ta erant, cum per fistulas & spiracula sulphureus puluis ignem concepisset, vno ^{num.} simul impetu explosa, plurimos mortalium necopinata pernicië miserabilem in modum discerperunt. Nec mora, cum scandulæ ardentes ac semiustulatarum trabium

Etiā Vngarorum castra flamma corripit.

trabium particulæ, è tectis in castra Vngarorum, quæ haud procul mænibus vrbis erant, vi ventorum pulsæ incidissent, ea quoque vti erant, supra ingentem tentorium numerum fæno & straminibus, ac stabulis è materia tumultuario opere, ad arcenda frigora factis, refertissima, terribiliter ardere ceperunt. Et vrbs quidem tota furentibus vbique flammis puncto temporis absumpta est; Ecchio præfecto, & præsidariis arcem, & ædiculam veterem, ferreis valuis & fenestris munitam, in qua pulueris sulphurei magnus numerus reconditus erat, ægre admodum seruantibus, in castris tamen opera & indefesso Vngarorum labore, quos præfecti & imprimis Franciscus Tahius, castrorum magister, ad restinguendos ignes vehementer, & seuerè incitabant, effectum est, ne incendium vltiori strage popularetur: sed in iisdem Vngarorum castris tandem sopiretur. In vrbe complures ex militum Italorum ordine, qui incautius inter ignes & incendia versabantur à Germanis correpti & trucidati fuere, quod crimini & inuidiæ subiicerentur, quamquam insontes & innoxii, suscitati de industria incendii. Eo supra alias calamitates accepto detrimento, Cæsar, quum ad eum falsis rumoribus allatum esset, Sulimanum capto Sigheto, aduersum se cum vniuersis copiis venturum Rainum Thracem Thurcicæ peritū linguæ, qui superioribus annis è Strigonio ad nos transfugerat, ad exploranda hostium castra misit: atque interea ducibus conuocatis, tam Vngaris quam Germanis, & aliis quorum consilio utebatur, de summa rerum consultaturus, concilium indixit. Placebat maiori parti, conuocandas esse in vna castra omnes copias, quæ per varia loca sparsæ erant: Caroloque Cæsaris fratri, qui in peninsula, quam Drauus & Mura fluuii efficiunt, castra habebat, in quibus supra Germanos Illyrici quoque milites ac procures cum Petro Erdodio Bano seu præfecto, ac Francisco Zlunio comite erant, simul & Stephano Dersffio, qui Nitriæ, ac Suendio, qui Cassouiæ cum haud contemnendo militum numero excubabant, nunciandum iniungendumque, vt se quamprimum laurinum conferrent, & Cæsarianis castris coniungerentur, aduentantemque hostem parati simul expectarent. Quod si hostis tanto numero, viribusque incumberet, vt euitari dubia certaminis placeret, in proximo esse insulam, in quam castra facili negotio transferri possent, eiusque transitu hostes arceri. Probabatur id consilii Italibus quoque ducibus, atque ipsi Atestino Ferrariensi principi: nisi quod addebant, Cæsarem extra belli incerta, Iaurini, aut Altemburgi mænibus in tutum collocandum: summamque rerum Ferdinando fratri, aut Guntero Suarcemburgensi comiti, vices eius in castris agenti, committendam. Cæsar collaudata ducum sententia, se vna cum ipsis simul viuere, & mori statuisse respondit: breuique, eas quas vellent copias eadem in castra contracturum. Nec multo post Rainus rediit: quum tamen primo in castrorum hostilium limine, à Turcis agnitus esset, salutis suæ fuga consuluerat: nec aliud quicquam retulerat, quam quod vulgo spargeretur, Sulimanum è viuis excessisse, non alio certiore auctore, quam quod ad arcis Sighetanæ manu captæ situm inspiciendum, ad statutum de more diem in publicum non prodisset. Stetit aliquamdiu anxius, ac de sua exercitusque salute sollicitus Cæsar, quamquam iam frigidior autumnus, haud vana aduentantis hiemis signa daret, ac pluuiæ niuib, procellosisque ventis & turbinibus mistæ cælo deciderent; ita vt nec ipse nec hostes in castris diutius permanere posse existimarentur. postremo certioribus nunciis intellexit Iohannem Sigismundum & Tartaros, relicta Tocaii obsidione, retrocessisse; ac itinere per Debrecenii campos facto, in Transsiluaniam redire statuisse. Is enim, quum ponte per Tibiscum facto, eam arcem, quæ sui antea iuris fuisset, per XXVII. dies acerrime oppugnando recuperare contendisset; illaque à Iacobo Ramingerio, & Matthia Caluassio præfectis, summa laude & virtute defensa esset, audita ab amicis Turcis, quos sibi largitione & variis muneribus

Cæsar existimans Solymanum aduersus se cum exercitu venturum,

De summæ rerum consilium exquirat.

Ioan. Sigismundus soluta Tocaii obsidione, decedit.

conciliauerat, Sulimani morte, veritusque ne in ea dubia interregni quadam veluti tempestate, ab immanibus & efferis Tartarorum, & Turcarum gentibus, quos secum ampliori numero habebat, castris exutus, in summum salutis discrimen coniceretur; omissa Tocaii capiendi cura, ac Tartaris ad depopulandos Bereghianos & Vgocianos versis, suæ potius & exercitus salutis caute consulere, quam aliena temere oppugnare maluerat. Atque ita è medio metu, per ampla spes, & certa salus cunctis oborta est: ipseque Cæsar fluctuantis consilii sui rationibus explicatis, quod illum commercio Turcico obnoxium haud sine eorum scitu obsidioni finem imposuisse, certis coniecturis existimaret, solutis castris redire decreuit: Ferdinandumque fratrem in Bohemiam redeuntem ab se dimisit, ipseque ad XVI. Octobris diem Comaronium, eius loci perlustrandi causa, profectus, illinc ad extremos eiusdem mensis dies, cum peculiari aulae suæ comitatu, ac nonnullis ducibus, Viennam reuersus est. Biduo post copiae Vngaricæ eum sequutæ, ad suas stationes redierunt: Germanicæ vero tam equestres, quam pedestres, partim in propinquiorebus Iaurino locis, partim ad Vagum & Laitam flumina, donec stipendium eis persolueretur, distributæ sunt: nec paruum detrimentum miserorum accolarum fortunis intulerunt. Eodem quo Viennam ventum est die, ex literis Hieronymi Priuli principis, ac Senatus Venetici certius intellexit mortem Sulimani, quibus veluti confederatis Selimus perscripserat, patrem suum triduo ante, quam Sighetum expugnaretur, vitam cum morte commutasse: quod tamen ab eius ministris aliquamdiu magno silentio suppressum fuisset. Tartari interea à Tocaio digressi, magnis incendiis & populationibus passim, cis & ultra Tibiscum, ac inter Bodrogum & Samosum fluuios, grassati, quum supra vastatam vbique Pannoniam ditioni etiam Transsiluanicæ circa Varadinum extrema quæque intentarent, inferrentque: Ioannes Sigismundus obuiam eorum, quamquam paulo ante sociorum, libidini ire coactus, missis ad eos res repetitum certis nunciis, quum illi nec res, nec captiuos reddere, neque à cædibus rapinisque abstinere vellent, armis & cruento prælio cum eis confligit, in campis inter Debrecenium, & Nouum Forum, (id oppidi nomen est) longelateque patentibus, quo prælio cæsis & profligatis Tartaris, factis magnum captiuorum numerum liberauit: deinde pacatis agminibus, sed contento passu, in Transsiluaniam se recepit. Ipsi quoque haud incruenta pugna fuit: quum plures ex suis, sagittis confixos, quo genere teli Tartari supra omnes alias gentes plurimum valent, amisisset; desideratusque esset inter multos alios Melchior Paganus, clarioris nominis equitum præfectus. At Mehemetes, quum per expeditissimos & velocissimos nuncios mortem Selimo filio, soceroque suo significasset: iamque illum vrbis Constantinopolitanæ, ac solii paterni possessionem, introducente eum Scandere purpurato, hortorum præfecto, cui filia eius secundo genita nupserat, & quem Sulimanus in bellum profecturus, præfectum vrbis reliquerat, pacate & quiete occupasse intellexisset, missis quaqua-
 Acangiorum & prædatoriorum equitum turmis, crudelissimam depopulationem usque ad Canisam, & trans Arabonem flumen, ad Giacum usque & Saboriam fieri iussit: Babociamque, quam Stephanus Perneffius, & Michael Verbelius præfecti, ignobili fædoque metu consternati, vacuam reliquerant, in potestatem redegit, quo Sighetanis auxilio præsidioque foret: ac deinde dimissis in hiberna Bosnensibus & aliis limitaneis Turcis, ipse cum prætorianis & Ianiceris, ac Asiaticis copiis redire, funusque Sulimani sepulchro Byzantii ab eo condito inferre decreuit: quum paulo ante viscera eius atque intestina, eodem in loco, vbi è viuis excesserat, ad Siborum pagum, singulari pompa tumulasset: pecuniamque, qua ibi templum ædificaretur, annuos item prouentus, quibus Talismani sacerdotes ibidem alerentur, ex portoriis & vectigalibus Sighetanis constituisset.

Tartari Bereghianos & Vgocianos vastantibus.

Cæsar Comaronio lustrato Viennam extremo Octobris redit.

A Priulo Ducis Venetorum Cæsar sic certior Solymanum esse extinctum.

Ioan. Sigism. Tartarorum excursiones, prælio cum eis commisso, sistit & inhibet.

Turcorum depopulationes.

Babocia à nostris deserta in hostis potestatem venit.

Mehemetes, dimissis copiis aliquot corpus Solymani Byzantium deducit.

*Sulimanni
morbus &
etias.*

*Selymus, ci-
tatis itineri-
bus, paterno
corpori ad
Valconarum
obuiam pro-
dit.*

*Hossutotus
absque vlllo
responso ad
Cæsarem à
Selymo di-
mittitur.*

*Tahius Cani-
sa à Cæsare
præficitur.*

*Vt Sigetha-
nas eruptio-
nes prohibeat.*

*Turcae nostros
in insidias pel-
lectos cadunt.
Kegleuitius
perit.*

stituisset. Sighetum autem curæ & fidei Scanderagæ tuendum commisit, qui multis retroactis annis, Soclosinam præfecturam summa fide gesserat. Extinctus est Sulimanus, cum vitiati cruris doloribus, ob quos etiam viuens pallido semper ac decolore vultu fuit; tum ventris profluvio, ex nimio autumnalium fructuum esu, contracto, quum nondum sexagesimum sextum ætatis annum compleuisset, ac circiter quadraginta sex annis sceptratenuisset. Post eius obitum, Selimus paterno imperio potitus, magna promissa Ianiceris & Spahoglanis, qui sunt prætoriani equites, summa pecuniæ, XXVII. die Septembris Constantinopoli discedens, magnis itineribus Albam Græcam primo, mox Valconarum, vsque, ad Danubii ripam situm oppidum contendit; ibique obuiam exercitum, & funus paternum tradente Mehemete, in manus & potestatem accepit: deinde eodem quo venerat itinere, reuersus est Byzantium, exercitus subsequi iussu; ut quæ ad paterni funeris exequias pompamque spectarent, impensius se præsentem curarentur. quo quum peruenisset, Georgium Hossutotum, quem initio belli ad Sulimanum à Cæsare missum fuisse docuimus, absque vlllo responso dimisit, retento Alberto de Vis, ordinario legato, illique haud procul ultra Adrianopolim exanimis Sulimanus, tanti nominis & claritudinis imperator, quadringentis plus minus equitibus comitatus, curruque agresti Bulgarico, & discoloribus equis vectus, obuiam adductus haud leue rerum humanarum inconstantia ac volubilitatis exemplum præbuit. At Cæsar, priusquam ex castris abiret, ut erupturis ex Sigheo hostibus obicem opponeret, utili consilio necessarioque Franciscum Tahium, virum militiæ clarum & industrium Canisam cum mille equitibus, ac totidem peditibus dimisit; cumque arx ea Vrsulæ Canisæ, Nadaaldi Palatini viduæ iuris esset, permutatione cum illa facta, traditoque ei Borsmonostrano cænobio, illam munire imprimis, eiusque præsidariis, defensionem Pannoniæ simul & Illyrici intentos fore iussit. Suscepit curam libens Tahius, & abiire cum eo complures clari nominis præfecti & centuriones, Petrus Quegleuitius, Petri senioris filius, qui erat Cæsaris prægustator & dapifer, gigantæ fere proceritatis, sed singularis elegantia & virtutis iuuenis, ideoque omnibus, ipsique imprimis Cæsari charus, ac Matthæus eius frater, Iohannes Alapianus cum Gaspare filio, nuper clade Sighetana capto, liberatoque. Franciscus Gestius, Georgius Palaticius, compluresque alii. Tahius etiam Gasparis Bothi arcem Canisæ ad vnius stadii iter vicinam, quæ Sancti Georgii vocatur, pro specula muniuit, atque turmam centenariam equitum, cum totidem peditibus pro custodia attribuit.

Sed quum arcem Berzentiam à Clemente Salaio vacuam relictam, quæ amplius quadraginta dies habitatoribus caruerat, incertum, quibus de causis occupare neglexisset, Turcæ priores eam ingressi munierunt, præsidioque firmarunt; acciditque paulo post, graui nostrorum infortunio atque incommodo, ut absente Tahio, hostes ex ea magno numero excurrentes ad Rechem pagum propinquum insidias collocarent, nostrosque incautos ad eas refugiendo pertraherent, atroxque & cruentum prælium cum nostris contraherent; In quo prælio Petrus Quegleuitius, in quem vnum omnes Turcæ animos atque arma obuerterant, summo cum omnium dolore fuit interfectus.

Nec multo post, nocte intempesta, Gasparem quoque Bothum in sua Sancti Georgii specula inuasērunt, ac vallum, quod arcis ipsius muro coniunctum erat, captum expugnarunt, abductisque ex eo equis & militum suppellectili, ac aliquot captiuis, succenderunt. Bothus tamen, vti erat egregia virtute iuuenis, arcem quamquam serio & magnis viribus ab hostibus oppugnatam fortiter seruauit. Eodem itineris cursu Turcæ ignari Tahium reuertisse, oppidum Canisianum, recens vallo è roboribus facto constructum, nec tamen argilla paleis de

de more Pannonicarum munitio-
 num durata obductum, silentio eiusdem noctis aggressi, securibus & dolabris deicere contenderunt. Verum à Tahio, quam-
 quam tunc forte obingentes articulorum dolores pedibus manibusque capto, sed à suis ocyus ad equum translato, multis amissis reiecti, re infecta discesserunt, ne.
 qua in pugna Omerbego equitum præfecto, qui è Niclospurgo Morauia oppi-
 do, dum Ladislai Querecenii captiuus esset, miro astu casuque euaserat, dextra
 manus detruncata fuit, dum bipenne vallum diffecare niteretur, multi-
 que alii sclopetorum glandibus interfecti, quorum capita Tahius, supra illud ipsum val-
 lum perticis infixæ collocauit.

10 Obiere eo anno post soluta castra viri illustres, Andreas Bathorius, Franci-
 scus Battianus, & Petrus Erdodius. Et Bathorium quidem Cæsar Vngaricis co-
 piis, quas in castris habebat, præfecerat, tametsi ob sæuos & continuos articulo-
 rum dolores, instar Antonii Leuæ sella gestaretur. Sed is vigilando, agendo, cun-
 ctæque periti ducis munia nauiter exequendo, officio satisfecit: Cumque ipsis
 in castris in morbum incidisset, profluuio etiam alui accedente, eius vim supera-
 re non potuit, itaque ad Deueniam arcem, ad Danubii & Morauæ confluentem,
 in limite Austriae sitam, delatus è viuis excessit. Battianum octogenario proxi-
 mum, ac quatuor regum familiaritate insignem, dumque ætas & vires ferebant,
 manu consilioque promptum, matura mors vitæ exemit, qui quod liberis orbus
 20 esset, arces fortunasque amplissimas, quas liberalitate principum erat consequu-
 tus, Balthasari è patruo Christophoro nepoti reliquit. Erdodio, quum filiam Ste-
 phano Dersffio elocasset, ac è nuptiis in Illyricum reuerteretur, fata finem vitæ
 imposuere: Viro cum primis domi forisque claro. Obiit etiam Iohannes Giula-
 nus, admodum adolescens, cui Battianus erat auunculus, aqua intercute subla-
 tus, cuius immatura mors eo grauior improspiorque accidit, quod quum
 multa generis claritudine polleret, formæque præstantia omnes
 æquales anteiret, nullos post se hæredes moriens
 reliquisset.

Obiere eodem
 anno, viri re-
 bus præclare
 gestis illu-
 stres.

Andr. Batho-
 rius.

Franciscus
 Battianus,
 Petrus Erdo-
 dius.

Obiit & Io-
 annes Giula-
 nus.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XXIV.

10

*Suendius su-
stinerendi po-
tius quam in-
ferendi belli
cōsiliū Cæ-
sari infelici-
ter suggeste-
rat.*

*Bebecus frau-
de Hasani
captus Byzā-
tium missus.*

*Transilvani
deprecatione
libertati re-
stituitur.*

*Prouinciæq;
administra-
tio eidem cre-
ditur.*

*Suendius, co-
actis copiis,
Bebecianas
arcas oppu-
gnat.*

*Sendronem
arcem capit.*

Is rebus in hunc modum satis infelicitè administratis, regno-
que Pannoniæ, dum Cæsar malefanis innixus consiliis, sustinen-
di potius quam inferendi belli rationes amplectitur, supremam
adeunte cladem, Suendius eadem sequutus consilia, quorum
ipse auctor esse ferebatur, & qui per totum id tempus, quorsum
hostium consilia tenderent, è Cassouiæ mænibus prospectauerat,
insequentem hiemem in armis & castris transegit: arcibus Georgii Bebeci, qui à
Cæsaris veluti Pannoniæ Regis fide impudenter descuerat, perdomandis operam
omnem impèdens. Cuius rei seriem, ac motus inde subsequutos, quo potero bre-
uius, hoc loco expediam. quandoquidem his initiis parum abfuit, quin tota belli
moles redintegraretur. Igitur is, vt supra memorauimus, ante biennium dum à
quodam transfuga deceptus, Hasanem Fileci præfectum per insidias in potesta-
tem redigere contendit, in manus hostium inciderat, atque ab iis Byzantium mis-
sus fuerat. Vbi diuturnæ seruitutis pertæsus, primo ad Maximiliani Cæsaris im-
plorandam opem confugerat: & si in proposito perstitisset, haud dubie libertatem
eius opera fuisset consequutus, quemadmodum paulo ante pater Ferdinandus,
Augerii legati opera, Hispanos duces in terra Africa captos, & ipse Maximilianus
Io. Crusitium, cū aliis nonnullis liberaliter dimissum impetrauerat. Sed mox Be-
becus solita impulsus animi leuitate, mutauerat animū, ac fuis ad Io. Sigis. quem
à Sulimano diligi nō ignorabat, assiduis precibus lachrimisq; euicit vt pro se apud
Sulimanum laboraret, summam ei fidem obsequiumque pollicitus. Itaque cum
Sulimanus, Io. precibus expugnatus, custodia emittit, equisque & vestibus ac ar-
mis & pecunia donatum in Transiluaniam ire iubet, vbi statim copiarum sum-
mum imperium, ac prouinciæ administrationem, atq; ad sui sustentationem, duas
arcas Baioniam & Desnonem dono accepit. Tametsi vero Bebeci vxor Sophia Pa-
tocia, in partibus Cæsarianis, munitissimam arcem Saduariam editissimo monti
impositam inhabitaret, quum tamen ad Suendium esset allatum, illum in Trans-
siluania res novas moliri, & alioquin eius inconstantiam suspectam haberet: diffi-
cillimo anni tempore, militibus, vt se in castra pararent, edixit: ne ab illo Turcicis
& Transsiluanicis auxiliis adiuto, imparatus præueniretur: & res hæcenus vtcunq;
circa Cassouiam pacatæ, inconsulta eius viri audacia, turbarentur. Simonem For-
gacium ex hibernis, Iohannem Ruberum, equitatu Germanico præpositum è
Varanone, ac Iacobum Ramingerium Tocaio euocat, negotium curandorum
tormentorum Rudolpho Saliceo è Rhetis & Lepontiis, Heluetiorum societate
claris, quos vulgus Grifones vocat, oriundo committit. Ante omnia autem, alte-
ram arcem Sendronem, ad Bolduam amnem sitam, in cuius oppido præsidium
Cæsarianum Fileciensibus Turcis oppositum agitabat, in quam præsidiariis liber
erat accessus, occupari iubet, eiectisq; facili negotio Bebecianis, Germanos milites
imponit.

Cæterum communi ducum consilio decernitur duo castella è materia duobus
in

50

in locis extrui debere, eaque militari manu munienda, ne Bebecianis tutus exitus aut ingressus pateret; atque ut iis, qui intus erant, importandi commeatus facultas, & rerum necessariarum inuectio ante omnia eriperetur. Nec diu moratus Suendius, vnum in Iablontia ad riuum pagumque eiusdem nominis extruendum curat: alterum in pago Sigligeto, amboque agricolarum serio manus admoventium opera breui temporis spacio perficiuntur. Huic Petrum Pancam, turmae equestri praefectum, alteri vero Iohannem Leucusium, cognomento Abstemium praeficit: qui tum forte in quodam pago Gorgone cum sua equitum Cassouiensium turma hibernabat. Per hunc modum intercluso commeatu, & ob-

10 fessis vndique itineribus, vxorem Bebeci auxiliis destitutam, vel ad deditionis conditiones amplectendas cogi, vel maritum ad Caesaris partes pertrahi posse arbitrabatur. Bebecus de his rebus ab vxore in Transsiluaniam certior redditus, cum inusitatis hiberni temporis frigoribus, nulla ferendi auxilii spes esset, Colomanum Balaium, clarum equitem Cassouiam ad Suendium mittit: cui ab se à teneris educato, propter egregiam fidem & virtutem, multum tribuere erat solitus. Summa mandatorum erat, ut apud Caesarem operam, auctoritatemque suam interponeret, qua in gratiam reciperetur: ac ut quadraginta millia aureorum, quae Transsiluanus Turcicis purpuratis pro eo redimendo numerasse dicebatur, illi soluerentur. Sendronis munitio, eductis illinc Germanis, restitueretur. Sacolcia

20 vrbs, in finibus Morauiae sita ei traderetur, in qua coniugem cum liberis collocaret. Suendius haud ignarus ea à Bebeco, extrahendi potius temporis causa, quam sincere proponi, audito Colomano respondit, se de iis, quae peteret ne verbum quidem cum eo collocuturum; nisi prius Sigismundum Tordam, virum doctum, regionum prouentuum curatorem, sub fide ad se vocatum, ac contra ius fasque retentum custodia emitteret. Quibus à Colomano intellectis, vxori perscripsit, ut illum ad Suendium ire permitteret, ita ut data syngrapha caueret, promitteretque, se iterum rediturum. Verum Suendius cognita re, eum de Bebeco eiusque rebus differentem nec audire voluit, nec admittere; rescripsitque Bebeco, si quid recte actum vellet, ut Sigismundo & syngrapham & fidem, qua se rediturum ob-

30 ligauerat, remitteret, illumque redire parantem, adhibitis custodibus retinuit. Bebecus ne Caesarem & Suendium magis ac magis offenderet, suamque & coniugis causam insolentiore facto turbaret, Suendio æqua monenti paruit, Tordamque liberum & absolutum esse iussit, dimisitque. Exinde è Transsilvania ad arcem Baioniam, non procul Varadino venit, ut propiore in loco constitutus, facilius atque celerius, de rebus, quae instarent, agere posset; Ladislaumque Lorandffium illinc ad Suendium cum nouis mandatis misit, quorum hæc erat summa: se statuisse ad Caesarem sincera fide reuerti: petere itaque, ut castella, quae aduersus Saduariam erecta essent, demoliretur, ac potestatem sibi per literas daret veniendi Cassouiam, ac de conditionibus transigendi; aut si id commodò Suendii fieri posset, ut ambo

40 colloqui causa Tocaium conuenirent. se vel nunc eo iturum fuisse, nisi à Iohan. Sigismundo, vel inuitus, ac affectam valetudinem excusans, ad purpuratum Budensem legatus mitteretur. Fraude animaduersa, & ab exploratoribus quoque cognita, Suendius non esse illi conueniendi facultatem concedendam respondit, qui ad Turcas aduersum se concitandos Budam proficiscatur: ideo si fidelem animum habeat, mitteret ambages, & repudiata Turcarum societate, ad Baioniam reuerteretur, atque illinc se clementiae & gratiae Caesaris traderet, quem antea quoque benignissimum & indulgentissimum principem fuisset expertus. Huiusmodi responsum Lorandffius Bebeco Budam perscripsit; ipse autem Saduariam apud illius coniugem substitit. Interea Suendius Idibus Ianuariis Cassouia profectus in omnes partes vigilando atque agendo acriorem obsidionem instituere, ac castra propius arcem promouere cepit: quæ etiam aduentu Ferdinandi Hardecci,

50

*Saduariam
acri obsidione
premit.*

*Bebecus à Ca-
sare in gra-
tiam recipi
subdole fla-
gitat.*

*Sigismundus
Torda à Be-
beco, iussu
Suendii liber
dimittitur.*

*Bebecus cum
dolosus man-
datis iterum
ad Suendium
mittit.*

*Anno 1567.
Suendius illo
repulso, acrio-
ri obsidio arcem
circumallat.*

ac Ioan. Petri Russellii è Sendrone aucta fuere. Curanti hæc Suendio, ac omnibus viribus ad perdomandam arcem intento, Andreas Balogus, qui eius nominis arci præerat, certius nunciauit, Bebecū Fileci apud Turcas esse, ac CCC. pedites partim suos, partim Turcas mercede cōductos habere, atq; in id totis viribus incumbere, vt obsessis auxilium ferre, eosq; in arcē introducere queat. Eodem tempore Suendius Forgacio iusserat, vt missis idoneis militibus, de Bebeci & Turcarum consiliis aliquid certi atq; explorati adferretur. Quod ille singulari diligentia exequutus, paulo post tres Bebeci equites interceptos ad Suendum adduxit: à quibus intellectum est, Bebecum cum peditum cohortibus subsequi, vt illis introductis subsidio obsessis esse possit, donec maiora auxilia adcurrant. Itaque vias omnes custodiri, & in castellis excubias agi, & si quid visum auditumque foret, sibi tum celerioribus nunciis, tum tormentorum bombis sine mora significari iubet. At Bebecus, quum ex iis, qui forte refugerant, tres illos equites interceptos, aduentumque suum cum cohortibus ad Cæsarianos perlatum esse: tum vias omnes à Forgacio & Rubero aliquot in locis obsessas animaduertisset, Filecum vnde venerat se recepit. Eius receptus vxor ignara, nec adhuc de mariti suppetiis desperans, à tormentis in castra & aggeres explodendis & dirigendis, non sine graui commeantium periculo, minime cessabat, ac ad voces & literas dedicionem poscentium, se quidem fæminam minime bello assuetam, neque tamen tam imbelli atque degenerare animo esse respondebat, vt sola verborum ferocitate terreretur, ac nulla facta defensione, quæ etiam brutis animalibus suis in latebris delitescantibus, naturæ quodam instinctu indita esse videtur, arce sua excedat, proinde fortunam qualemcunque experiri constituisse. At Suendius aggeres propius arcem erigi, tormenta que in illis collocari, iisque eam acerrime concuti iussit. Sed tanta maiorum minorumque tormentorum vis ex arce in Cæsarianos operi intentos emitti cepit, quorum ingentem & exquisitam copiam, tam Franciscus Bebecus pater, quam postea Georgius filius eo solerter congegesserant, vt corbibus terra, cespiteque repletis, inter quos tormenta collocari solent, ac ipsis tormentis incredibili eorum vi disiectis & destructis nemini in iis persistendi facultas daretur. Quo viso Suendius milites & magistros tormentorum, ipsumque im-

primis Rudolphum Saliceum eorum præfectum cohortatus, alios aggeres ac maiores & crassiores eophinos fieri iussit. quo in opere quum Rudolphus impigre versaretur, suosque ad laborem voce manuque incitaret, maioris colubrinæ pila ex arce emissa, supra coxendicem, immani vulnere ictus concidit, non sine summo Suendii & aliorum dolore; & aggeres iterum dissipati. Illum semianimem ex templo subleuari, ac Cassouiam ad medicos deduci curauit, à quibus quamquam ægre curatus, perpetuo claudicabat. Eius locum Suendius nemini dedit, sed omne illud laboriosum ac periculosum muneris genus sibi desumpsit: reffectisque de nocte iterum magno pertinacique militum æque ac agrestium labore aggeribus, & collocatis denuo tormentis, arcem tanto maiore vi, ac impetu verberauit: suumque tentorium proxime tormenta transferri iussit, vt eo commodius & acrius operi incumberet; relicto interim in castris, quæ in proxima valle erant posita, Forgacio, qui vicariam ei in iis operam præstaret. Verum neque acri eius solertia, neque vllis artibus prouideri potuit, quin immanium ex arce machinarum impetu aggeres etiam tertio & quarto non sine multorum militum strage & interitu perfringerentur, & nostrorum quoque tormenta, perfractis axibus, & rotis, inutilia redderentur. Vnde Suendius dolore atque iracundia percitus, adhibitis Rubero & Forgacio, cæterisque ducibus, militari constantia aggeres & cophinos, ingentibus roborum trabibus interiectis, arena & cespite oppleuit, ac alia, quæ in promptu erant currulia tormenta, in iis collocauit, firmavitque ita, vt amplius ex arce subuerti ac disici nequirent.

Nec

Nec ea vna oppugnationis via contentus, alium quoque aggerem non procul ab arcis porta, non sine summo suo & militum discrimine instituit, eo proposito, ut duobus simul locis eam quassandam susciperet. Quo quidem in aggere, quum hortando, laborandoque, ac eos, qui in opere erant, ut celerius perficerent, incitando fessus, nonnihil in vicinæ rupis crepidine confedisset, accapite aliquantulum extaret, quod esset decora proceritate conspicuus, periculoso admodum maioris pilæ ictu ex arce ita est perstrictus, ut vestimenta eius omnia, vna cum superiori, quod ad pellendum frigus pellibus lupinis suffultum erat, usque ad interiorem tunicam, circa collum & humerum citissime abraderentur, illæso tamen corpore; Diis superis profecto vitæ & salutis clarissimi viri præsentissimam opem ferentibus.

Firmantur iterum validis roborum trabibus.

Suendius periculoso maioris pilæ ictu perstringitur.

Dispositis ergo in eum modum tormentis, arx duobus è locis, maiori quam antea vi quatrimum incessanter concussa est, usque adeo conuersis in vindictam omnium animis, ut nemo defensorum in muris & propugnaculis, sine certa perniciæ consistere posset: & murus, quem Bebeciani impenetrabilem esse, nec ullis machinis dirui posse putabant, ab alto ad ima usque fundamenta maximum hiatus fecisse videretur.

Arx acerrime per quatrimum concussa est.

Altera etiam ex parte penes arcis portam murus frequentibus pilarum ictibus pertusus, magno cum fragore prociderat. Quinto post die, quum aggeres firmiore loco constitissent, & quum nihil à diruendis manibus cessaretur, ferreæ ingentes pilæ in arcis mania contortæ sunt, eaque late procidentia, non solum Sophiæ Patociæ muliebrem animum, sed etiam Petrum Saffaritium Bebeci legatum, atque alios fere omnes, qui in arce erant, haud inani metu perterruerunt. Itaque ad summam redacti desperationem, Petro Ebeccio, haud obscuri nominis equiti permiserunt, ut è fenestra quapiam in castra de deditione proloqueretur. Re ad Suendium delata, qui tunc in castra forte descenderat, ac potestate ab eo concessa, mittitur ex arce Paulus Peteo, qui nomine cæterorum Forgacium intromitti in arcem petebat, ut cum eo de deditione eiusque conditionibus transigeretur. Sed Suendius neque ad suam neque Forgacii dignitatem pertinere putabat, illum

ad dubiæ fidei homines, Turcarum socios, ingredi, Paulum, negato eo quod petebat, remisit, simulque addidit se, nisi eo die conuenirent, occasione usurum, captaque arce, nemini postea parciturum. Quæ quum ipse ad obsessos pertulisset, non ita diu post venit in castra Lupus Viselenius, vir militaris, & vetus Bebeci equitum ductor, ac post paucos collatos sermones, annitente etiam Forgacio, qui cum calamitosa muliere humanius agendum censebat, iis cum Suendio conditionibus transigit, ut exeunti arce coniugi Bebeci, omnes res priuatasque opes, quasunque vellet auferre liceret, præter tormenta currulia, ac eorum apparatus tuendæ arci necessarium, equosque mariti militares.

Bebecii vxor Patocia certis conditionibus arcem Suendio dedit.

Viselenio conditionibus subscribente, ac obsidibus Ladislao Lorandffio, & Paulo Daruassio apud Suendium relictis, in arcem reuerso, omnes qui in ea erant, rebus conuasatis, ac in plaustra, quæ Cæsariani dederant, oneratis, ad XIII. Ianuarii diem exierunt: ac iubente Suendio, Forgacius, Ruberus, & Ramingerius in eam cum suis equitum alis, cohortibusque peditum ingrediuntur: deligiturque Gaspar Magocius, & Petrus Panca, qui Patociam & suos, ab omni iniuria defensos, Tornam usque deduxerunt.

XIII. die Ianuarii.

Iam Bebecus cum suis & Turcarum auxiliis haud contemnendis, Sombatum peruenerat, quod est oppidum ad Rimam amnem situm, obsessis opem laturus, eo proposito, ut cum Suendianis prælii fortunam periclitaretur, aut si viribus impar foret, tricenariam cohortem, hunc in finem secum adductam, sub prælii tempus, intromitteret, quum coniugem & milites suos arce

Bebecus se vxoris auxilio adducit.

per conditiones tradita excessisse cognouit, mæstusque & aduersam fortunam incusans, Filecum rediit; indeque quum vxor se Baionia in arce ei coniunxisset, ambo in Transsiluaniam concesserunt. Suendius quoque Saduaria citius, quam speraret potitus, cæteris etiam Bebeci arcibus facili negotio per deditio- nem in potestatem redactis, quod sæuis Boreæ flatibus profundæ niues ter- ram cooperuissent, & copiis aliquantum quietis dandum arbitraretur, Casso- uiam reuersus est. Vbi quum paucos dies quieti, ocioque indulgisset, Munca- cium in Beregiana prouincia situm, & Hustum Maramarusiæ caput, fodinis la- pidei salis, ac origine Tibisci fluminis celeberrimum, quæ loca extra Transsilua- niæ fines sita, Iohannes Sigismundus pactis, quæ per Somlianum & Nisoccium¹⁰ biennio ante cum Suendio in castris Erdodianis interuenerant, restituere de- bebat, obsidione cingere decreuit. Igitur ducibus, quos in consilium vocaue- rat, voluntatem suam aperit, quidue de ea ipsi sentiant, paucis verbis exquirat. Forgacio, quem primo loco dicere voluerat, longe fore consultius videbatur, si ancipiti bello abstineret, quandoquidem inquiebat, vbi Iohannes Sigismun- dus illata sibi & finibus suis arma viderit, nequaquam cessaturus sit, quin & suas
 „vires opponat, & Turcas eorumque principem Selimum, cuius se clientem pro-
 „fitetur, infestis armis aduersus eum & Cæsarem concitet, nouisque & periculo-
 „sis bellorum procellis denuo inuoluat, quibus acerbissima rerum omnium con-
 „fusione, diuina atque humana sursum atque deorsum fæde permisceantur. Sa-²⁰
 „tis cum iam famæ & gloriæ suæ, satis Cæsaris & exercitus de se expectationi fe-
 „cisse, quum dilatatis finibus, vendicatoque è manibus perduellium Pannoniæ
 „regno, ad Transsiluaniam vsque & radices alpium, quæ eam à Pannonia diui-
 „dunt, victricibus armis celeriter percurrendo, metas & terminos protulisset. non
 „esse in duabus illis arcibus tantum præsidii aut momenti positum, vt omnia
 „hactenus tot & tantis eius curis & laboribus sudoreque & sanguine militum
 „parta, dubiæ Martis aleæ ac incertis fortunæ casibus temere obicienda existi-
 „met. Cauti temperatique ducis munus esse victoriæ modum imponere, ac ar-
 „ridentis fortunæ beneficio ea moderatione vti, ne quum illa lubrica & vitrea
 „dici soleat, puncto temporis frangatur, & tum demum nos vel maxime facti³⁰
 „pæniteat. Quæ quidem tametsi imprimis, acri iudicio considerata sint: su-
 „pra tamen ea omnia iis belli inferendi cogitationibus magno esse obstaculo a-
 „lienissimum anni tempus, profundas niues, acre frigus, magnam com meatus
 „penuriam, non minorem vehendis tormentis iumentorum paucitatem, &
 „quod caput est, copiarum, & exercitus, quibus destinata animo perfici possint,
 „numerus, vehementer imminutum: quum multæ cohortes, ac equitum tur-
 „mæ, sine militiæ facto, nuper admodum exauctoratæ sint, nec aliæ in disceden-
 „tium locum hactenus conductæ. Huic sententiæ Ruberus, quamquam pu-
 „gnax & promptus haberetur, ac Iohannes Vernerus Rattenauius, legionario-
 „rum militum tribunus, cæterique duces, absque cunctatione subscripserunt.⁴⁰
 Solus Ramingerius siue vere, quod sentiret, proloquutus, siue vt fieri plerum-
 que solet, Suendio assentari volens, eum præclare semper ac feliciter bella gere-
 re solitum, ne mediatum hoc quoque tempore facinus intermitteret, sed cæ-
 teris rebus fortissime gestis, hunc quasi colophonem adderet, in proposito con-
 firmavit; eoque impulit, vt ille ne qua facta mora copias in castra conuenire iu-
 berent, ducibus extemplo imperaret. Promotis Vnguarium copiis, ac ob hie-
 mis sæuitiem per oppida ac adiacentes pagos distributis, Forgacium cum parte
 earum præmittit, additis mandatis, vt pontem Latorcio flumini impositum,
 qui ex alpi- bus carpathiis è finibus Poloniæ decurrens, inter oppidum Munca-
 cium & arcem profluit, occupare, & munire, tuerique omnibus viribus conten-
 dat; prouideatque ne oppidum illud suscipiendis hospitio militibus oportu-
 num,

*Suendius con-
cilium de
Muncacio
obsidendo
conuocat.*

*Forgacius id
bellum omni-
no dissuadet.*

*Eius senten-
tia assentitur
Ruberus &
Rattenauius
aliique, ex-
cepto Ram-
mingero.*

*A quo in sen-
tentia confir-
matus Mun-
caciū ca-
stra promo-
uet.*

num, iniecto ab hostibus igne concremetur. Ipse biduo post, cum reliqua parte exercitus suscepto itinere, relicta ad læuam Serednia Dobonum arce, ad XVII. diem Februarii Muncacium venit, ac haud procul ab arce confedit. Nec mora, factis scrobibus & aggeribus, protractisque maioribus tormentis, arcem duobus in locis acerrime verberari iussit. Ea est ad rupem miro naturæ artificio, patentibus in campis, nulla montium contigua serie enatam ædificata: quam Theodor^{Muncacii factus,}us Queriatiuitius princeps Rutenus, quum Caroli & Ludouici Pannoniæ regum permissu arci dominaretur, magno, vt videre est, & indomito labore, præalta & profunda fossa in saxeo solo circumcinxit, ac propugnaculis muniuit: quum tamen illa antiquitus peculio reginarum Vngariæ attributa fuisset. Expugna^{& expugnatio difficilis,}tio videbatur omnium iudicio futura difficilis, atque dubia, si defensores viri fuissent: tum quia asperrimo rigente gelu milites in castris diutius perdurare nequaquam posse videbantur; tum vero etiam si diruta arce, deiectisque propugnaculis, oppugnatio instituenda foret, fossa lata profunda que superari nullo modo poterat. Huic Iohan. Sigismundus, Iohannem Lugassium è prouincia Seueriniana semiualachum præfecerat, obscuri generis, inefficacisque animi hominem; addito collega Demetrio Querepecio; sed qui redditus tantum arcis annuos curaret, quos illa ex vino, & rebus omnibus ad victum necessariis haberet, opulentissimos: sed præcipue maximo ex suis, qui in vastissimis glandiferarum siluarum recessibus, ad multa millia saginari quotannis solent, emolumento pollet, prouentuque. Hi ambo bellicarum rerum rudes ac imperiti, simul & intempestiuo præcipiti que metu perterriti, quum vix quartum aut quintum obsidionis diem pertulissent, & adhuc tam muri, quam propugnacula integra essent, neque de com meatu, qui abunde suppetebat, aut rerum defensionis necessariarum penuria quicquam esset dubitandum, aut extimescendum, degeneri vilique animo fædam deditionem facere decreuerunt. Igitur missis ad Suendum legatis, XX. dierum inducias postularunt: intra quos si à Iohanne Sigismundo è Transsilvania nulla auxilia mitterentur, tum se arce excessuros nunciarent. Quos quum Suendus indignatus nequaquam concessisset; quin se neque dimidium quidem diei cessaturum respondisset; eis que, si arx vi, vt speraret, capi posset, certam omnibus perniciem, cædemque interminaretur; legati in arcem reuersi, quum reiectas postulationes retulissent; iterum aliis cum conditionibus, ad Suendum remissi sunt, vt nimirum tradita arce, cum rebus & sarcinis, substantiaque omni exire possint. Sed quum neque id obtinuissent, extremo perfusi metu ad arbitrium victoris, nec honestam, nec necessariam deditionem fecerunt. Et Lugassius ac Querepecius, nonnullique alii in vincula coniecti, Cassouiamque perducti sunt, quorum ille paucos post dies, mærore animi extabescens interiit, hic vero etiam exactis in carcere aliquot mensibus, libertati restitutus, non diu superuixit. Potitus ignauia præsidiariorum Muncacio incredibili celeritate Suendus, quum Hustum quoque, quod in Polonia & Moldauia confinio, æditissimo in monte situm, vnius diei itinere Muncacio distat, expugnare statuerat, ac partem copiarum præmiserat, quæ vias salebrosas ac saxi & prægrandium arborum truncis impeditas, vehendis tormentis expugnarent. Sed is conatus ad vltiorem exploratamque victoriam susceptus, secundo euentu caruit.

Nam ad Suendum, nondum Muncacianis ex castris reuersum, certioribus indiciis allatum est, Hasanem Temesuariensem purpuratum, clade & captiuitate Bebeci clarum, ab Iohanne Sigismundo sollicitatum, cum quinque millibus Turcarum ac tormentis currulibus in procinctu esse, iamque Iasberinium peruenisse: Ipse quoque contractis summa celeritate Transsiluanicis copiis, ac Sicularum equitatu, Claudiopolim venisse, exercituque per loca opportuna distributo

*Husti oppu-
gnandi con-
siliū omi-
tit,*

*Exercituque
reducto Cas-
souiam redi-*

*Suendius Ste-
phitium ad
Ioannem de
pace legat.*

*Caius acer-
biore epistola
respondet.*

*Flectere si
nequeo su-
peros, A-
cheronta
mouebo.*

*Respondet i-
terum paucis
Suendius.*

*Ioannis &
Turcarum
sententia de
bello gerendo.*

*Hafanes Te-
mesuariensis
arcem Dede-
sam obsidet.*

occasionem, qua se Turcis coniungeret, præstolari nunciabatur. Quapropter re-
lictis Husti oppugnandi consiliis, quum se viribus imparem videret, primo Vn-
guarium, eodem quo venerat, itinere, ac deinde Cassouiam incolumem exerci-
tum reduxit. Et iam missionem à Cæsare frequentibus literis, nunciisque impe-
trauerat, nec aliud quam successorem sibi mitti expectabat. Interea tamen Bar-
tholomæum Stephitium ad Iohan. Sigismundum mittendum censuit cum lite-
ris, quibus illum à cogitationibus studiisque belli dehortari contendebat: seque,
quod prior bellum intulisset, quantum poterat, excusabat, non libidine proferen-
di imperii id factum, aut turbandæ pacis, sed quod tabulis ambarum partium ad
Erdodium oppidum confectis, iure licuisset. Quæ tamen apud exacerbatum ve-
terisque odii nimis memorem Iohan. Sigismundi animum, pro tuenda sua digni-
tate nullum pondus habuere, quippe qui Stephitium ad se sine literis publicæ fi-
dei venire ausum, retineri, & usque ad finem belli, adhibitis custodibus, seruari ius-
sit. contra vero Sigismundum Segnicium, Cæsarianæ equestris alæ ductorem, bel-
lo ab se captum, & iureiurando promittere adactum, se peracta legatione reditu-
rum, ad Suendium cum epistola æquo amariore expediuit, qua verbis eius credi
volebat, nunciabatque, se quotiescunq; ad tractandas cum Cæsare pacis conditio-
nes descendisset, semper inani spe delusum atq; deceptum fuisse: prout nunc quo-
que repentino bello præter eius promissa, ac suam expectationem illato, pene op-
pressus esset. Si enim induciis, quas per legatos sincero animo tractandas suscepe-
rat, minime confusus fuisset, & de Cæsaris egregia erga fædus voluntate, meliora
sibi non foret pollicitus, nequaquam se rebus omnibus imparatum offendisset. Il-
lum quidē Muncatio potiri posse, armaq; inter necopinantes & spe pacis fretos a-
liquamdiu circumferre; igneq; & ferro in suos fines grassari: Verum se eius iniuriis
prouocatum, ac vindictæ cupidine flagrantē, iureiurando denunciare, quod non
solum Turcarum & Tartarorum feras & immanes nationes, Christianiq; nomi-
nis hostes, sed ipsos etiam Cacodæmones, & farias infernales, aut si quid tetrius in-
festiusq; dici aut reperiri queat, aduersus ipsum & Cæsarianos concitaturum; atro-
cesque pænas de iis veluti concordia pacisq; contemptoribus sumpturum. Deos
autem immortales, ac homines omnes palam testari, se nec exiciales eiusmodi bel-
li, nec cædis ac sanguinis innoxiorum hominum causas præbuisse: sed eos, qui su-
perbo & obfirmato animo, ruptis æquissimis fæderibus, ac impie proculcata pace
priores bellum atq; arma inferre non dubitassent. Ad ea Suendius paucis respon-
dit, se tractatus concordia & pacis, nec violasse nec excessisse: neque enim ideo li-
teras fidei, Somliano eius legato ad Cæsarem pacis causa profecturo dedisset, vt
sibi Cæsaris auspiciis bellum gerenti fraudi essent, aut se inanibus promissis cir-
cumduci pateretur. quandoquidem ipse quicquid eis Tibiscum antea mala fide
possedisset, iam pridem vi pactorum restituere debebat. quibus tamen minime
stetisset: itaque factum suum iure meritoq; excusabile videri. ipsum proinde recte
pieque facturum, si huius offensæ, vti quidem ipse interpretetur, iure capti Mun-
cacia obliuiscendum putet, modumque dolori atque iracundiæ ponat, & Turcas,
quos in patriæ perniciem euocasset, oportuno vtilique consilio absque malici-
cio remittat. Hoc responso Segnicius reuersus, pristinae custodiæ traditus est;
nec nisi exitu sineque belli libertatem recuperauit. At Iohan. Sigismundus, con-
uocatis Bebeco & aliis, ac Gaspare imprimis Bequessio, cuius consilio supra cæ-
teros omnes utebatur, de progressu belli sententias exquisiuit, quæ fere omnibus
suffragiis eo conueniebant, vt bipartito illud diuisum administraretur; quorum
alterum ipse ad recuperandas in finibus arces duceret: altero Hafanes & Turcæ
in locis Agriæ & Tocaio propinquis terrorem circumferre, populari, vrere, mi-
nores munitiones & castella inuadere, atque hostilia quæque exercere, non præ-
mitterent. Eare ab Hafane probata, ipse cum Turcis, qui magno numero sese
ad eius

ad eius castra aggregauerant, nihil cunctatus, arcem Dedessam, quæ in ditione Pereniana erat, tormentis aggredi constituit. Iohan. vero Sigismundus ad Cu-
uarum signa flexit, & tormenta eodem pertrahenda curauit. Ea est in prouin-
cia Crasna Transsilvaniae contigua ad flumen Lapossum, edito in monte sita,
quod in illis alpidibus perpetua niue rigentibus ortum, non procul infra oppidum
Riuulum Dominarum in Samossum illabatur, auctoque eo, ambo postea in Ti-
biscum voluuntur. Præerat Dedessæ Ladislaus Cauassius, Perenianarum co-
piarum summus dux, illi admodum charus, vir militaris & opulentus, Christo-
phori illius, quem legibus proscriptum ab Andrea Bathorio in arce Hustia, ob-
fessum memorauimus, germanus frater, illo tamen moribus ac virtute longe supe-
rior. is tum forte in grauem & lethiferum morbum inciderat, quo etiam, ante-
quam Dedessa in potestatem hostium deueniret, magno militum Perenique
dolore extinctus fuit. Mortuo eo, milites, quæ cuique visum fuit, aliis atque
aliis, ut sit, excogitatis exeundi causis, dilabi cepere: præter paucos, qui deco-
ris & honesti memores, in arce tuenda omnem fortunam periclitari constitue-
rant. Interea Stephanus Barius, nobili & honesta familia ortus, Perenii ipsius
eques clari nominis, quum assumpta secum turma equitum, ad carpandos
Turcarum pabulatores, circum castra obequitaret, ab eo, qui illis ab iniuria
defendendis excubabat, equitatu forte conspectus, quum impar numero fo-
ret, fugam capeffere, & intento cursu ad Dedessam deferri cepit. Eum ut com-
militonem conspicati ii, qui intus erant, facile intromiserunt, fortunæ suæ &
hostilium consiliorum ignarum. Adfuit in vestigio Hasanes, cum castris &
tormentis: nec mora, iis prolatis, arx verberari capta. Ibi milites perturbato
nec tamen remisso animo eum sibi ducem deligunt. ipseque præsentī necessita-
te coactus, id muneris sibi desumit, quod egredi iam ut tardum, ita nec tutum,
nec honestum putaret. Turcæ, quum per quindecim dies arcem totis viribus
oppugnassent, nec cepissent, tandem variis pollicitationibus inclusos, de sua, ac
rerum omnium incolumitate, ad faciendam deditiōem inducere contende-
bant. Sed quum frustra omnia essent, ad minas conuersi, neminem se ex iis vi-
uum relicturos dictitabant. At Stephanus paucitati suorum diffus collato cum
suis consilio, quod iam & mænia ruinam impendentem minarentur, & retinen-
dæ diutius arcis maior indies desperatio crescere videretur, excogitato dolo, pul-
ueris sulphurei aliquot cados, in ædificiis & turribus, quæ in media arce erant,
in quibus commeatus & res necessariæ reconditæ erant, cumulatim disperfit;
funiculo ardente nota ratione ita iniecto, ut ad præstitutum diei crepusculi
tempus, quo hostes in arcem irrupturos putabat, puluis igne concepto inflam-
maretur. Itaque ipse, composita fraude, vna cum sociis, ad primæ noctis teneb-
ras summo silentio, arce egressus, deceptis hostibus, per notos tramites & se-
mitas, in tutum euasit. Hostes solis iubare exorto expectati, quum magnum
in arce silentium esse, nec quemquam in muris armatum consistere animadu-
erant, nec excubitorum, ut alias, vocem aut clamorem audirent, id quod erat
rati, obsessos clam se subduxisse, scalis extemplo apposis, mænia conscende-
runt, & apertis portis socios intromiserunt. Quum autem fraudis ignari, va-
rias in partes & domicilia prædæ causa confestim cæteruatimque irruissent, pul-
uis in eum quem diximus modum dispositus, repentino terribili que crepitu suc-
census, domos, turrimque ipsam, & magnum Turcarum numerum in sublime
disiecit, & puncto temporis discerpit: ita ut amplius quadringenti ex Iani-
ceris & Asapis, ac aliis, qui certatim prædæ inhiabant, sædum in modum la-
cerati, exanimatique esse dicerentur. Hasanes militum interitum ægerrime
ferens, Stephanoque & nostris dira omnia, & similem interitum imprecatus,
iraque & dolore fremens, eam quoque partem arcis, quæ extabat, funditus dirui,
ac solo

Ioannes au-
tem ad Cu-
uarum signa
conuertit,

Ladisl. Ca-
uassius vir
militaris ar-
cipræst,

Illo autem
ante arcem
captam de-
functo,

Milites pas-
sim dilapsi
sunt.

Barius, spe
arcis diutius
tuenda ab-
iecta,

Puluerem
sulphureum
ita disponit,

ut cum Tur-
cæ arcem ir-
rupturi es-
sent, igne
concepto in-
flammarer-
etur,

Et illi cum
magna stra-
ge in sublime
rapti nece-
rentur.

Felici sane e-
uentu.

*Inde Turca
Putnocum,
& alia igno-
bilia ca-
stella sibi sub-
iiciunt,*

*Vastatis fer-
ro flamma-
que Agria
Tocaii &
Cassouia re-
gionibus.*

*Speſtante
Suendio, nec
cum hoſte con-
gredi auſo.*

*Ex alia parte
Cuuarum à
Iohanne obſi-
detur,*

*Transſyluani
ſemel atque
iterum, acer-
rima facta
irruptione,*

*A noſtris ma-
gna cæde edi-
ta, loco pulſi
retro conce-
dunt.*

ac ſolo æquari iuſſit. Amiſſa arce, Perenius, vti erat vir crudelis nonnunquam;
ac ſeueri iudicii, Stephano ad dicendam cauſam diem dixit, quod arcem non
ad extremum vſque ſpiritum defendiſſet; atque ad illud iudicium, multos mi-
litares ſimul & togatos viros iuris intelligentia claros conuocauit. Sed ille, vt
pote cui nec præfectura arcis concredita fuiſſet, nec ſe ſacramento ſeruandæ il-
li obſtrinxifſet, verum fortuitæ neceſſitatis caſu iſthuc delatus, quod ſuarum
erat partium abunde præſtitifſet, ſuffragiis iudicum abſolutus fuit. Poſtea Tur-
cæ, vrendo vbique & populando proſecti, magnum agricolarum, maiorifque
& minoris pecoris numerum abduxere. Inde ad Putnocum inſeſtis armis ac a-
nimis progreſſi, illud vix per tridui ſpacium lente oppugnatum, ab imbelli &
meticuloſo præfecto Michaelē Temefio deditione traditum ceperunt: illum-
que & ſocios in tutum abire permiferunt: quumque vltèrius terrorem ac incen-
dia cædeſque, nemine obſiſtente, miſcerent, multa minora atque ignobilia ca-
ſtella, in quæ multi mortales confugerant, quod ſe & ſuam, coniugumque &
liberorum ſalutem illis minime credere auderent, vacua relicta, atque ablatis
per hoſtes iis, quæ intus erant, ſuccenſa concremataque fuere. In queis fuere
Gagibatorum, Finca, Horbatum, Geſtelia, aliæque munitiones; Vadazum &
Monachium vi expugnata ſunt, flammifque abſumpta, capto Michaelē Mona-
chio nobili viro: qui poſtea haud modico auro ſe redemit. Itum deinde eſt
pari terrore & clade, ad amæniffimas vini dulcioris, frugumque & pecoris, o-
mniumque rerum ad victum neceſſariarum prouentu celeberrimas, Agriæ, To-
cail, Regecii, Caſſouiæque regiones, atque rapta quæque obuia & abducta. adeo
vt aliquot millia miſerorum mortalium capta aut caſa narrentur: domibus & æ-
dificiis omnibus ignis iniectus. Dum in hunc modum Cæſariani ad Caſſouiæ
fere ſuburbana omnibus belli incommodis, & calamitatibus exagitantur: Suen-
dius mænibus inclufus, congreſſum hoſtium cautis conſiliis deuitare, luctuoſum-
que regionis excidium proſpectare coactus, tum demum facti pænitere, ſequæ &
infeſtam fortunam incuſare cepit; quod ſibi impari viribus, nec à Cæſare nouis
& oportunis adiuto auxiliis, in aciem deſcendere, onuſtoſque præda hoſtes ag-
gredi minime tutum putaret. Parte alia Iohan. Sigifmundus Cuuarum acer-
rime oppugnare non intermittebat. Duplex ea arx eſt, rudi veterum opere æ-
dificata, Dragffiorum olim dicionis, quam Suendius ante biennium captam
Thomæ Viezmanadio, & Petro Solionio tuendam commiſerat: qui tamen ab
Eraſmo Magerio Sacmarii præfecto euocati, vt quorſdam factionis Tranſſilua-
nicæ milites ad Sentiogum palantes, raptoque viuentes ſubito impetu opprime-
rent, arce excluſi erant, illa iſſis abſentibus obſidione cincta, ducibus tamen via-
rum peritiſſimis vſi, deceptis hoſtium excubiis, felici auſu introierunt. Poſtquam
meridionale exterioris arcis propugnaculum tormentis hoſtium adeo eſſet di-
rutum, vt duces & præfecti irrumpi poſſe putarent: Bebecus, Iohannem Sa-
ſam prætorianorum peditum centurionem, ac pedites mercede conductos, vt
mania aggederentur, cohortatus, acerrimam oppugnationē inſtituit. quæ quum
aliquot horis durafſet, & Cæſariani ſcandentes certatim hoſtes pari virtute
procul ſubmouiſſent, tandem Tranſſiluari, amiſſis è numero ſuorum quam-
plurimis, & Saſa vulnerato, receptui cecinerunt: auctaque hoc modo ſpe pro-
pugnantium, ac hoſtibus ad vindictam commilitonum ira atque dolore perci-
tis, inſtaurata pugna eſt: ipſoque Iohan. Sigifmundo, cum validis fortiſſimo-
rum militum cohortibus ſingulari audacia adcurrente, multa vtrinque cæde æ-
dita, Tranſſiluari iterum loco pulſi ac male habiti pedem retulerunt. Duplicis
conatus detrimento permoti, cum præter eos, qui ceciderant, magna etiam ſau-
ciorum multitudo in caſtris eſſet: per aliquot dies quievere: nec tamen inte-
rea tormentis quicquam ceſſantibus. Proinde putabat Bebecus geminam op-
pugna-

pugnationem instituendam, & propugnaculum meridionale, de quo diximus, maiore vi tormentorum deiiciendum, ac aliud è regione eius, nouis institutis aggeribus pari modo concutiendum: vt eo admoto terrore, pertinacia Cæsarianorum vinceretur. Quæ magno labore militum, absque cunctatione, perfecta fuere. Sed Viczmandius, vbi periculum posceret, nouas opponebat munitiones, ac si qui ex hostibus, murorum ruinas subire ausi essent, adcurrendo, Germanosque milites & Vngaros pariter cohortando, cum crebrioribus glandibus sclopetorum, tum prouolutis ingentibus saxis, non sine risu sociorum, ac certa hostium pernicie deturbari iubebat. Nonnullos doliolis, quæ sulphureo puluere ac resina, ac siccatis pinastrorum radicibus, igni celeriter conficiendo, refererat, obrutos, extinguendisque vestibus, quibus flammæ adhæserant, occupatos, pugnam deferere compellebat. Quo in opere, dum incautius versatur, ac cum collega Soliomio, & quodam è magistris tormentorum, dolium sulphure plenum tractat, eo forte succenso corripitur; & ustulatis miserabilem in modum vultu, oculisque & omnibus membris, semianimis in proximam domum infertur. Propugnatores præfecti casu perculsi, & quod totam fere noctem, ac insequentem diem, extruendis munimentis operam impendissent, ac cum hostibus continenter pugnassent, stationibus negligentius, vt plerumque accidere solet, custoditis, ad curanda corpora secesserant: quum duo è Transsiluanis gregarii milites Iohannes Deghius, & Michael Somogius, speculatum hostium munitiones castris egressi, eas armatis vacuas, & summum in arcem silentium animaduenterunt. Quo ad principem & Bebecum delato, mox iis iubentibus, absque tubis & tympanis, ocyssime procursum est, & per ruinas, conscensis muris, nemine eorum, qui intus erant, sentiente, in arcem penetratum. Ibi victor Transsiluanus, cæsis Viczmandio & aliis ad vnum omnibus, vno tantum Petro Solionio, altero ex duobus præfectis viuo conseruato, arcem in potestatem redegit, XIII. die post, quam oppugnari cepta esset. Ea capta & præsidio firmata, Iohannes Sigismundus ad Riuium Dominarum castra promoueri iussit, qui locus vnus miliaris interuallo, à Cuaro distat, de cuius situ & solo fructuum omnis generis, auriq; & argenti feraci, antea diximus. Et vrbecula quidem, deditibus se mox Ciuibus, facili negotio potitus est. Sed erat arx & munimentum in angulo mæniorum ad solis occasum, à Melchiore Balassio olim extructum, quod postea Suendius oportunitate, & amænitate loci adductus, longe munitius reddiderat, ac mille peditum præsidio custodiendum dederat, quod ex Vngaris & Germanis constabat: præfeceratque eis Thomam Sauolium tribunum, & ex Germanis Leonardum cognomine Grossum. Ii dum Cuuarum oppugnaretur, singulari industria & virtute res necessarias comparauerant, fossas repurgari, corbes & tormenta suis in locis per mænia collocari, stationes per centurias diuidi curauerant. Quamquam autem munitio non muro & lapidibus constabat, sed è materia solida & roboribus crassioribus, terra ad pedes sex repletis, argillaque obductis, tumultuario opere erecta erat, tamen pilis tormentorum, quantumuis magni ponderis, in ipsa humo hærentibus, ita vim omnem contemnere videbatur, vt Transsiluanus difficiliorem, quam existimauerat, oppugnationem experiretur. Iam Bebecus, apud quem summum exercitus imperium erat, consilio Somliani & Bequeßii vsus, promissa obsessis incolumitate, ac libero discessu, arcem petere: tormentis transuersim euibratis, argillam deiicere ac detergere, nudataque robora, subiecto igne concremare: sed quum id frustra omne esset, & plurimi militum in opere glandibus petiti interirent, ad lentam oppugnationem verti. quæ quum difficilis admodum festinanti præsertim ad vltiora Iohanni Sigismundo, tædiiq; plena esset, fortuna quæ cum alias, tum in rebus bellicis plurimum potest, necopi-

*Viczmandi
præclara vir-
tus.*

*Eiusdem mi-
serimus ca-
sus.*

*Nostri ne-
gligentius ex-
citibus obun-
tibus,*

*Arx à Trans-
siluanis, om-
nibus, ex-
cepto Solio-
nio, cæsis, ex-
pugnatur.*

*Mox ad Ri-
uium Do-
minarum ca-
stra promotæ
sunt.*

Pulvere sulphureo forte incenso, & magnam edente stragem.

Transsilvani, acerrima oppugnatione instituta,

Bis repulsi à nostris,

Tandem, recentibus semper subsidiis aucti,

Cum ingenti suorum caede, arce potiuntur,

Nostrisque ad vnum omnes occidunt.

Ex hostibus duo millia cecidere.

Ioannes intestinorum doloribus correptus domum deserturus.

nato oborto casu, viam aperuit, qua Cæsarianis male mulctatis, & nullo in virtute præsidio relicto, infelicitè succumbentibus, Transsilvani voto potirentur. Quum enim magistri tormentorum puluerem sulphureum militibus diuiderent, ad stationum loca, aliosque vsus perferendum: scintilla ex ardente forte funiculo excussa, magnum reliqui pulueris cumulum, eodem in loco reconditum succendit: qui ingenti edita strage, amplius CCC. ex nostris milites, ibidem miserabili nece extinxit: & plures fauciauit: arcemque pluribus in locis, quod è materia constaret, puncto temporis inflammavit. His, qui in præsidio erant, partim extinguendo igni intentis, partim cadaueribus sociorum humanandis, ac fauciorum cura occupatis; hostes nihil cunctati, incitantibus ducibus, magno sublato clamore, ad mænia procurrerunt. Cæsariani nihil se animo demittentes, relictis ignibus, ac aliis, sese ad defensionem pararunt: & certamen diuturnum atque anceps, in ipsis ruinis, quas tormenta ediderant, contractum est. Bis Transsilvani submoti, & multis ex eorum numero interfectis magnoque accepto detrimento, retrofugere coacti; bis pugnam instaurarunt; adeo dubio Martis euentu & victoria; vt Iohannes Sigismundus suos confertim occumbentes misertus, reuocari iuberet &, nisi Bebecus, atque alii duces obstitissent, insistendum & pertinaciter pugnandum, nec vllam dandam hostibus quietem, aut respirandi moram ingeminantes. Tandem nouis subinde militum subsidiis è castris adcurrentibus, & Cæsarianis iniquissima condicione aduersus inualescentium flammaram vim, ac acerrimam hostium impressionem vno eodemque tempore præstantibus; Transsilvani vallo superato, signa in arcem intulerunt. Defensores multitudine hostium è muro in arcis aream pulsi & detrusi, quamquam ad paucos redacti essent: tanta tamen animorum obstinatione, tanto virium robore sese tuendo, & fortiter pugnando certamen protraxerunt; vt spretis deditionem poscentium vocibus, cruentam hostibus & funestam victoriam relinquerent; vsque adeo vt Iohannes Sigismundus, tum in præsens, tum postea multis audientibus, se similem virtutis, & militaris constantiæ laudem, suis in militibus desiderare haud obscure fateretur. Cæsi omnes ad vnum fuere, nemini enim & præsertim è numero Germanorum, hostis ira ac dolore percitus, ac cæde & morte commilitonum exacerbatus parcendum existimauit. Ex hostibus quoque amplius duo M. cecidere. Munitio tota iussu Iohannis; Sigismundi, à fundamentis diruta, & solo æquata est. Vrbs tamen præsidio & rebus necessariis in ea relictis, curæ Benedicti Bornemissæ commissa. Iam Iohannes Sigismundus his arridentis fortunæ successibus auctus, inanem animū spe & cupidine Cassouiæ sub iugum mittendæ impleuerat: paratis vique corruptoribus, à quibus veluti vnicus horum temporum imperator, veteribus Romanis, qui orbem terrarum armis perdomuissent, impudenter æquabatur. Vnde rursus nouas discordias, noua arma Cæsari inferre, intestinasque seditiones concitare animo destinauerat, vti breui post in lucem emer-

Itaque re in Comiciis, quæ Posonium ad Calendas Iunias indixerat, publicis suffragiis comprobata, Antonium Verantium, Episcopum Agriensem

sem antea quoque eo munere functum, ac ex Germanis Christophorum Tiffen-
 pachum legatos Byzantium cum muneribus & pecunia misit. Quo intellecto
 Selimus, exercitum, quem in Pannoniam mittere volebat, quiue iam in itinere
 esse dicebatur: reuocauit, Iohannique Sigismundo, vt positis armis quietem a-
 gitaret, in mandatis dedit. Legatis Byzantium delatis, pax non multo post, ad
 octo annos conficitur, inque ea Transsiluanus comprehenditur, iisdem modis,
 quibus antea cum Sulymano conuenerat: cuius cum aliæ leges & conditiones
 erant, tum vt quisque sibi id retineret, quod eo bello cepisset. Quæ res partibus
 Cæsaris, quas amplis & latis terrarum spaciis auctas esse constabat, haud mo-
 dicum commodum attulere. Ferunt Selimum & purpuratos, in concedendis
 hisce induciis, plurimas plerumque difficultates neçtere solitos, ad largiendum,
 & maturius conficiendum negocium, eo proniores fuisse; quod iam tum secre-
 toribus consiliis, bellum in Venetos, pro Cypro insula eis adimenda, vt breui
 postea euenit, meditarentur. Vnum, quod stabiliendæ paci obstaculo esse po-
 terat, Byzantii actum fuisse videbatur; quum Mehemetes purpuratorum prin-
 ceps, Selimi gener, tabulas quasdam, quibus dedititorum, ac in vtramque par-
 tem seruientium pagorum nomina Arabicis literis à quodam Halule olim scri-
 pta erant, legatis vel inuitis, nec recipere volentibus obtrusisset, ac vt Cæsaria-
 ni liberam eorum possessionem, Turcis concederent, serio institisset. Verum
 Cæsar ita respondit, vt se id quidem haud difficulter concessurum fuisse dice-
 ret, nisi Vngari, quorum res ageretur, pertinacius contradicerent, seque patri-
 monia, hæreditatesque suas, à maioribus suis partas, eum in modum distrahi
 atque abalienari nunquam fore passuros affirmarent, quin & armis tueri sta-
 tuissent; sicque ea pagorum conditio, vt perplexa & anceps, eodem in statu re-
 licta est. Non multo post Cæsar octennales inducias publicauit, ac Comicia
 Posonium indixit, in quibus Verantium alterum ex legatis, Nicolao Olaho Ar-
 chiepiscopo Strigonienfi, viro pio & docto, dum Verancius Byzantii esset, vita
 functo, successorem constituit; Tiffenpachum vero Sacmario præfecit. Indu-
 ciis opera legatorum per hunc modum confectis, Suendius magnis rebus aduer-
 sus Turcas & perduelles, præclare gestis, clarus, abdicata præfectura sua, & re-
 licto sui loco in superiori Pannonia Iohanne Rubero, donec alius à Cæsare mit-
 teretur: ac constituto Cassouiæ nouo ærario, eiusque præfecto primo Gregorio
 Abstemio Episcopo Chanadiense declarato, ad Cæsarem venit, ac ab eo libera-
 liter beneuoleque susceptus, ad Germaniæ Comitia Ratisponam cum eo dis-
 cessit: & Cæsar illius iudicium, quo discedens exercitum Rubero commenda-
 uerat, ratum habuit, eumque in ea præfectura confirmauit. Paulo post dies Co-
 miciorum, quæ Pannoniis Posonium indicta erant, datis à Cæsare Ratispona
 literis, in annum sequentem certas ob causas dilata est: quarum ea erat præci-
 pua quod nonnullos rerum nouarum cupidos, clanculariis cum Transsiluano
 collatis consiliis, partim suo opte ingenio, partim irrequietorum procerum im-
 pulsu, secreto aduersus se conspirasse didicisset. quorum malesano atque infido
 instituto, quo minore vi, atque armorum strepitu poterat, occurrendum esse
 arbitrabatur. Eam rem, nisi singulari prudentia præueniendo coercuisset, mul-
 ti magnarum in Pannonia mutationum, ac intestini seditiosique belli semina
 allaturam fuisse existimauere. Quæ quidem, quum in huius octennalis pacis
 principium inciderint, placuit ordine, quo gesta sunt, explicare. Erant in par-
 tibus Cæsaris Iohannes Balassius, & Stephanus Dobo, ex præcipuis proceri-
 bus, viri militares & industrii, mutua sibi affinitate iuncti, duas enim sorores
 Blasii Suliocci filias in matrimonio habebant: ii quamquam à Ferdinando præ-
 fecturis, atque arcibus, & fortunis, supra quam dici possit, liberaliter donati,
 ac ad honores & Senatoriam dignitatem euecti, magnas opes & diuitias erant

Maximilia-
 nus Cæsar ad
 Selymum le-
 gatos, Veran-
 tium, & Tif-
 fenbachium
 de pace mit-
 tit.

Quæ non mul-
 to post ad o-
 cto annos
 conficitur.

Selymus bello
 Cyprio in-
 tentus pro-
 cliuior ad
 hanc pacem
 existimatur.

Controuersia
 de pagis dedi-
 titis ex ta-
 bulis Halulis
 renouata,

In ambiguo
 relicta est.

Cæsar octen-
 nales indu-
 cias publicat,
 Comitia Po-
 sonium indi-
 cit,

Verancium,
 Olaho de-
 mortuo, Ar-
 chiepiscopum
 Strigonien-
 sem consti-
 tuit,

Tiffenbachium
 Sacmario
 præfecit,

Suendius, re-
 licto sui loco
 Rubero, ad
 Cæsarem ve-
 nit,

Posoniensis
 comicia dila-
 ta,

Anno 1568.

Conspiratio-
 nes quorum-
 dam proce-
 rum aduersus
 Cæsarem.

E quorum
 numero Ba-
 lassius & Do-
 bo præcipui.

*Proxenetæ &
internuncio
Iohanne Bos-
caio,*

*Boscai sub-
dola & ver-
suta techna,*

*Indiciis quo-
rumdam hac
clandestina
consilia Cæ-
sari nuncian-
tur.*

consequuti; tamen siue nouarum rerum spe, atque inde nouo diuitiarum pro-
uentu impulsî; siue ingentibus promissis, à Iohanne Sigismundo, opera Georgii
Boscai (huic tertia Blasii filia nupta erat) diducti, quando nulla maior odii causa
aderat, rebus quam secretissime constitutis, veteris Zolii arcem cum oppido, &
Leuam, quæ in sua potestate erant, illi tradere, ac Nitriam, circumuento per
insidias & sublato Episcopo Paulo Abstemio, clandestina interceptione, occu-
pare constituerant, iis consiliis, vt conscio Selimo & purpuratis, è Transsilua-
nia cum expeditissimo & selectissimo copiarum numero, per Fileciana & Sece-
niana Turcarum præsidia, itinere facto, celerrime aduolare; sedeque belli Ni-
triam translata, ac Posonio & Tirnauia celeriter occupatis, Cæsarem possessio-
ne Pannoniæ deturbaret, isque regno exutus, se in Germaniam recipere coge-
retur. Huius coniurationis fundamenta, per Georgium Boscaium, ita erant
iacta & composita, vt is prætextu inuisendi Hieremiæ filii, quem apud Geor-
gium Drascouitium Episcopum Zagrabiensem habebat, peragrata maiori re-
gni parte, Dobonem primum & Balassium, affinitate sibi iunctos, ac demum
alios, quos posset ex proceribus, opima eis stipendia, arces, copias, latifundia,
honores, dignitatesque pollicendo, in partes traducere conaretur. Data illi
literæ ad singulos, quibus, vt fides ei tribueretur, petebat; sumptuum quod sa-
tis superque esset, large subministratum: currus & equi additi: inter quos v-
nus spadiceo colore singularis præstantiæ & velocitatis in maiori Asia emptus,
vt si effugio opus esset, eo vteretur. Adeo autem hæc in occulto agi volebat, vt
etiam ab illis, quorum consiliis utebatur, ad hoc inceptum negotium, fide-
li silentio tegendum, conceptis verbis, nouum Sacramentum exigeret. Susce-
pta pensitati facinoris cura Boscaius, multos ex ordine Senatorio adiit, & colla-
tis prius sermonibus, si quos male, vt fit, de Cæsare Germanisque sentientes,
ægro nutantique animo reperisset, iis, quæ habebat mandata, quam secretissime
reuelabat; tempusque aduenisse ostendebat, & occasionem, qua externæ gen-
tis iugum excutere, ac Cæsarem, qui oppressa communi libertate, auare crudeli-
terque imperaret, imparatum, & Suendio, ac exercitu dimisso, solis nouarum in-
duciarum fæderibus confisum facile circumuenire possent. Ad fore validissima
Turcarum auxilia, eaque in procinctu, neque procul esse; copias, pecuniam,
tormenta, resque omnes necessarias in promptu haberi: nec aliud deesse, quam
vim consentientium Vngarorum; dummodo ii fessis patriæ rebus quietem & li-
bertatem armis parare, quam in hac luctuosa seruitute, ignobiles & degeneres
exterarum nationum ministri esse malint. Fertur his atque aliis sermonibus,
præter Dobonem & Balassium, plures in sententiam pertraxisse, ac Franciscum
imprimis Tahium, eo tempore in arce Somsedia ad Sauum agitantem, nec mul-
tum abfuisse, quin Drascouitium quoque, & Nadaaldii Palatini viduam, blan-
dioribus imposturæ illecebris seduxisset. cuius rei argumento sit, quod illi li-
teras ab eo acceptas, tardius ad Cæsarem misisse ferantur, non sine graui eius
offensione; quando nimirum ille iam ad suos in Transsiluaniam fuisset reuer-
sus. Quamquam autem hæc insigni silentio agerentur; fieri tamen non po-
tuit, quin Georgius Racocius, Paulus Deregnius, qui Sacmarii Vngaris præ-
erat, & Franciscus Caluassius, veteres equitum ductores, ac Cæsari fideles,
deferentibus amicis, quos in Transsiluania habebant, haud inanibus conie-
cturis, subodorarentur, ac ad Ruberum, recens in Suendii locum suffectum o-
portune fideliterque deferrent: & ab eo Cæsar quamprimum certior redde-
retur. Accessere alia quoque indicia. nam & Mehemetes purpuratorum prin-
ceps, ob simultates, vt credi par est, ante triennium contractas, Iohanni Sigis-
mundo infensior, ac bello Cyprio Venetis inferendo intentus, literas eius,
quibus Turcarum auxilia, ad res magni aduersus Cæsarem momenti gerendas

pete-

petebat, Viennam misisse dicebatur. quibus in literis Vngaros ob insignem Cæsaris auaritiam, & quod ipsis neglectis, exteros ad officia & præfecturas promoueret, rerum nouandarum occasionem quærere significabat. Sed postea Nicolaus Senquiralius cogitati instructique sceleris ordinem, allatis ad Ruberum Balassii literis, quas in Transsiluaniam mittebat, clarius patefecit. is se in saltu Vignlesiano, à Iohanne & Lupo Balassii, eas calceamento insutas secreto accepisse referebat, quas si in Transsiluaniam pertulisset, magna præmia ab ipsis foret accepturus. Verum maluisse se cum Rubero communicare, ne quid aduersus rempublicam continerent: à quo ad Cæsarem extemplo missæ sunt. Quum Balassius interceptas suas literas, remque patefactam cognouisset, multa prius huc atque illuc animo voluens, deliberabundusque, Viennam venit: seque apud Cæsarem appositis verbis excusauit: nunquam se eius immanis piaculi atque sceleris conscium fuisse, quando à prima adolescentia, in Ferdinandi patris aula educatus, quidnam virum bonum & nobilem deceret, probe nosset: semperque omnibus in rebus, gloriæ & laudi, bonæque nominis famæ, pace belloque studuisset, nec quicquam fide antiquius habuisset. se suppliciter à Cæsare petere, ne maleuolis, inuidisque suis, qui se fictis perfide atque maliciose criminibus calumniarentur, credere vellet. quos si nominatim sibi proferre vellet, se vel legibus patriis, pro regio tribunali, illos mendacii conuicturum; aut si videatur, singulari certamine innocentiam suam asserturum. Ad ea Cæsar molli sermone, vultuque ad omnem clementiam, animique candorem composito, de eius erga se fide nunquam dubitasse respondit: scire se certo ipsum salutem & existimationem suam in discrimen temere nequaquam vocaturum; neque id ignorare, quam turpe, fædumque sit, nobilem virum, qualis ipse sit, infamiam summæ prodicionis incurrere, nulla potissimum à quoquam iniuria affectum; proinde se paterne clementerque hortari, ut domum reuersus, ignominia dedecorisque metum, ac eximiam fidei & constantia laudem, decusque, præ oculis habeat, ac ad futura comitia securus reuertatur. Quo dicto, dextram ei dedit, & è conclauì exire volentem reuocauit, ac ut sub meridiei tempus, sibi relaxandi animi causa, trahis per vrbis plateas, recenti niue oppletas decursuro, adesse non intermitteret, monuit, quumque ad horam adfuisset, filiam minorem Elisabetham, postea Carolo nono Galliarum regi desponsatam, honoris causa ab eo circumducendam dedit; ipse cum coniuge & Anna maiori filia, paulo post Philippo Hispaniarum regi collocata, alia aurata trahea vectus, equo iuuenilem in modum agitato hilariter decurrit. Postridie Balassius bona spe plenus, domum reuersus est. Nec multo post Dobo podagricis doloribus impeditus, cum venire non posset, Ladislaum Zelemerium spectatæ integritatis virum, sorore sua genitum, ad Cæsarem misit, iisdem, quibus Balassium, vsurum excusationibus: deditque in mandatis, ut Iohannem Taufromium, arcano Cæsaris consilio præpositum adiret, ac apud illum inimicorum suorum calumnias, aduersus se inuidiose ac maligne confictas dilueret. Sed & ipse eodem cum beneuoli & propensi animi responso dimissus est: admonitusque ut Doboni auctor esset, ne ad Comitìa tuto venire quicquam dubitaret. Re in hunc modum tractata, interim tempus Comitii præstitutum, Calendæ Sextiles aduenere: ac Nobilitas frequens conuenire cepit: eodemque forte tempore, quo Cæsar naui vectus descendit, Dobo quoque & Balassius Posonium venere. Adduxerat præter solitam corporis custodiam, quinque vexilla peditum Germanorum, quibus singulae cohortes tricenariæ suberant, eosque in arce obire vigilias: portarum custodia præesse, & stationes in area arcis habere iusserat: eaque res, quamquam multorum iudicio superuacanea, omnibus postea comiciis vsurpata, iam in consuetudinem venit. Sed Nicolaum Bathorium venire cunctantem, ac varias moræ causas, misso Petro

Senquit aliomox sceleris vniuersi scenam aperit;

Balassius, ubi literas suas interceptas vidit,

Cæsarem addit, seq; prolixè excusat

Singularis Cæsaris in Balassium comitas.

Dobo etiam per Zelemerium calumnias hæc ab inimicis sibi affingi obtendit.

Transsionum fort.

Cæsar in Comitio Posoniensibus, serie totius coniurationis proposita,

Dobonem & Balassium custodia tradidit.

Dobo & Balassium contra leges fecisse à Senatu iudicantur.

Et Cæsaris arbitrio committuntur.

Custodia mancipantur.

De scripto totius coniurationis series recitatur.

Reliquis coniurationis venia datur.

Dorchanio nectentem, quod se ob admissum Boscaium in suspicionem adductum nosset, ita ad Comitia pertraxit, ut & sumptum subministraret, & Ecchium Comitem Salmensem, ac Franciscum Turcum, porrecta eis dextra, vades daret, caueretque ne sibi quicquam metuendum existimaret. Quorum ille literis vadimonioque fretus, breui adfuit: & deductis ad finem cæteris rebus, Cæsar Senatum conuocauit, propositaque serie totius deprehensæ coniurationis, se reos custodiæ traditurum retulit. Dobo & Balassius, haud inani coniectura de se, saluteque sua agi animaduertentes: libellum Cæsari obtulerunt, quo ne inauditi insontesque damnarentur, petebant; literasque, quibus criminis insimulabantur, calumniose ab inimicis fictas esse, idque ad diem, quem Senatus statuatur, Cæsarque approbet, se idoneis testibus comprobaturos affirmabant. Nec interea sibi deerant, quin fauorem principum Senatus, Germanorum æque ac Vngarorum, prehensando atque largiendo sibi conciliarent, anniterenturque, ne iniquis maleuolorum de se sermonibus fides locusque daretur; Cæsarique ne quid durius in ipsos statueret, auctores esse vellent. Porro Senatorum suffragia bipartito diuidebantur; vnis consentibus, ut iuxta leges, de eis iudicium centumuirale in præsentia omnium ordinum fieret: alii, ne comperendinationi locus foret, eos custodiæ tradendos, & postmodum legibus agendum suadebant. Adhibiti etiam consilio fuere, ex equestri ordine Petrus Vsalus, Emericus Saghius, Gregorius Babindalius, & Gabriel Raicus: & diu multumque res agitata in Senatu est. Postremo vel non modicis suffragiis in diuersum euntibus, decernitur, quod Cæsar expetere videbatur, Dobonem & Balassium contra leges fecisse, ideoque in arbitrio Cæsaris positum esse, quid de illis statuatur.

At Dobo & Balassius abstinere interim Senatu iussi, quamquam effusus imber ventis & niuibus mistus repente cecidisset, in arcem venerant, ac in vestibulo curiæ, in qua Senatus habebatur, euentum rei expectabant: quum Cæsar acciri eos iussit. cum ingressi essent; Iohannes Lifthius Episcopus Bepri-miensis Cancellarius paucis verbis sententiam exprompsit, ipsos ob occulta cum hostibus inita consilia, reos maiestatis videri: ideoque iubere Cæsarem, ut in custodiam perducantur. Pauca pro se dicere volentes, Ecchius Salmensis iussu Cæsaris, cum prætorianis circumstetit; seque sequi iussit, atque ambo in quasdam sub tecto habitationes seorsim deducti fuere: adhibitique custodes è numero prætorianorum, donec discedente Cæsare, ad inferiores ædium partes, clatratis è ferro fenestris munitas ducerentur. Cum autem Nobilitas, quæ erat in Comitio frequens, Andreæ Balassii precibus adducta, qui Iohannis frater patruelis erat, ducentorum millium aureorum, vadimonium promississet, sistendis iudicio ad diem constitutum reis: Cæsar, vadibus nequaquam receptis, in sententia permansit.

Postero die Senatoribus gratias egit, quod rem omnem fideli silentio transmississent: ac ad apertis foribus, cunctisque sine discrimine intromissis, ipse pauca præfatus, scriptum Vngarica lingua conceptum, prælegente Lifthio Cancellario, recitari iussit: in quo totius coniurationis series prolixè continebatur: & simul addebatur, apparere ex variis, quæ interceptæ essent, literis Nicolaum Bathorium, Franciscum Turcum, Gasparem Drugetum, Valentinum Magiarum, & Lupum Balassium (is tamen haud multo antea decesserat) huius conspirationis haud ignaros fuisse: Cæsarem tamen pro sua benignitate, omnibus in gratiam receptis, ignouisse: neque in duos captos, nisi legibus conuincantur, quicquam duriter agere statuisse. Concione dimissa, supplicibus libellis expediendis vacauit, & paucos post dies dimissis cohortibus, Viennam reuersus est. Ante discessum duas tabellas, per Nicolaum Isthuanffium Doboni & Balass-

Balassio misit, quibus nomen suum subscripserat, denunciabatque se, quin primo quoque tempore iudicium de eis administraretur, nequaquam dilaturum. Non sum nescius Balassium & Dobonem tam libellis, quam sermone suam recte factorum conscientiam atque innocentiam frequenter obiectasse: literasque illas, quæ ad Iohannem Sigismundum suo nomine datæ erant, annitentibus Rubero & Crusitio, qui dictorum factorumque suorum æmulatores erant, per Stephanum Quenderesium Cassouia confictas, sigillumque falso exsculptum asseruisse; quum tamen nos hæc non aliter, quam supra commemorauimus, acta esse recordemur, nec liquere ex ampliatione causæ quicquam potuerit; rem omnem in medio relinquamus. Stephanum certe Quenderesium, Caproncia oriundum, hominem vafum & malitiosum, sacerdotique desertorem, sæpe falsi conuictum, sæpe pro exploratore captum, deinde quadruplatorem domi factum non ignoramus; postremo quum à Sciausio Selimi purpurato V. millia aureorum nummum, exploratoriæ proditoris mercedem clam accepisset, deprehensum, & in Poloniam profugere conantem, ex itinere retractum, & in carcere necatum. Paulo ante id tempus, quam hæc agerentur, Cæsar assiduis precibus sororis suæ Catherinæ fatigatus, quæ à Sigismundo Polonia Rege, cui matrimonio iuncta erat, indignius quam mulierem, illustri regioque natam loco deceret, tractabatur, legatum ad illum mittendum censuit: cuius verbis prauus illius animus procul ab æquo bonoque deductus, salubri admonitione sanaretur. Quo autem legationi maior inesset dignitas, Andreæ Duditis Sbardellato Episcopo Quinque-
Balassii & Doboni excusatiuncula.
ecclesiarum, viro vtraque lingua erudito, ac rerum experientia insigni, nisi ambitione & fastu in præceps ruisset, id muneris delegauit: qui leniter & amice regem affinem, ad mutuæ maritalis concordie decus hortaretur: proque ea re Cæsaris erga illum studia, & quæcunque à grato beneuoloe animo proficisci possent, obsequia defert. Is in Poloniam profectus, quamquam agendo & experiundo omnia, quæ habebat in mandatis, exequi contendisset; efficere tamen nequaquam potuit, vt rex veræ virtutis oblitus, ad æquas officii conditiones amplectendas adduci posset. Id vnicum post multos labores industriamque omnem frustra consumptam ægre obtinuit, vt regina, quam ille vel infontem diu antea thoro excluserat, ab eodem legato ad fratrem Cæsarem reduceretur. Ea per hunc modum reducta, Duditis personæ dignitatisque suæ oblitus, non sine summa omnium admiratione, ac famæ nominisque suggillatione, sceleratis innixus consiliis, à veræ religionis via, ad damnatos errores deflexit, puellamque, quam inter reginæ famulas insano amore deperibat, vxorem duxit: ignaroque Cæsare, in Poloniam reuersus, nuptias cum ea peregit: ac denique ea mortua, alteram ex Sborouiorum familia illustri viduam, iteratis nuptiis sibi copulauit; è qua quum liberos sustulisset, tandem Bratislauia repentina apoplexia correptus, vitam finivit. Haud dissimili quoque commotæ mentis errore, per
Duditis Episcopus iussu Cæsaris Catherinam sororem Polonia Reginam domum re-ducit.
superbiam & stolidæ ambitionis vanitatem, Franciscus Forgacius Episcopus Varadiesis à Cæsare ad Iohannem Sigismundum desciiuit: ac primo in Italiam, deinde è Venetiis, per Ragusinos, Thraces, Belgradumque & Temesuarium in Transsiluaniam penetrauit: non alia transfugii causa, quam quod Episcopatum Iauriensem, quem ipse post obitum Pauli Gregoriancii vehementer expetebat, Cæsar quamuis in eum propensior, tamen Cosmi Florentiæ ducis precibus, muneribusque expugnatus, Zachariæ Delphino Cardinali contulisset. Is suo discessu nequaquam contentus, Ladislao quoque Giulaffio, sororis suæ marito, militari viro, vt se abeuntem postea sequeretur, auctor fuit, qui duplici se iniuria affectum querebatur: vna, quod Pornonem, (id collegium sacerdotum erat quam Abbatiam vocant) à Forgacio contra leges sibi oppignoratam, vt detineret, Cæsar nequaquam admisisset, altera, quod captiuus quidam Turca, admodum diues,
Duditis amore puellæ & Gynæco Regina inflammatus, à vetera religione desciscit.
Forgacius Episcopus Varadiensis ad Ioannis partes transit.
Eiusdemque iussu etiam Giulaffius transfugit.

Anno 1569. vi sibi ademptus foret. Quæ flagitia Cæsar tanto silentio transmisit, vt contumaci animo spreuisse existimaretur. Ea, quæ sequuta est, hieme, nihil domi forisque gestum, quod magnopere memorari expediat. Fuit tamen annus multorum clarissimorum virorum morte & funeribus insignis. Nam paulo antequam Balthasarius caperetur, Melchior frater eius alterum & sexagesimum natus annum, Viennæ fato functus est; vir vtrique fortuna clarus, & nisi quis in eo vnam firmioris fidei & constantiæ laudem desiderauerit, testimonio etiam Suendii, summus bello dux; eo grauiore geminati funeris dolore & iactura, quod triduo ante Balthasar filius, raræ indolis & spei adolescens, quem in pugna Hadadiana, hastam in aduerso hostis pectore perfregisse docuimus, pari fato extinctus patrem præcessisset. Franciscus quoque Zaius, pacis bellicque artibus, ac laboriosa ad Sulimanum legatione celebris, ipsiusque Melioris per multos annos imperatorii muneris collega, laborumque socius, sed ætate prouectior, Cassouiæ iisdem fere diebus expirauit. Sed & Gabriel Perenius, Petri filius, eiusdem anni ætate, qua Posonii Comitibus habebantur, nullo hærede relicto, vitam cum morte commutauit: eiusque ditio fere omnis, quæ erat opulentissima, in fiscum redacta est: Terebesia arce excepta, quæ uxori, & ea decedente, Georgio Drugeto, sororis suæ filio, annuente Cæsare, legauerat. Ei in præfectura prætorii suffectus est Christophorus Orsagus: sed vix inito magistratu, quod esset articulorum dolore, membris omnibus distortus & deformatus, absque hæredibus decessit, bonis amplissimis regio fisco, magistratu autem Stephano Banffio Linduano relicto. Verum Banffio quoque intra paucos dies accelerata morte absumpto, Nicolaus Bathorius magistratum obtinuit, eumque per aliquot postmodum annos, non sine laude gessit. Haud dissimili sorte Georgium Bebecum, illustri ortum familia, apud Iohan. Sigismundum, ad quem, vt diximus, à Sulimani carcere liberatus, relicta fortunarum suarum sede, quæ sub Cæsare erat, malefanis adductus consiliis, transfugerat, in Transsilvania fata sustulerunt: qui quum nullos mares liberos reliquisset, arces eius & bona, pro quibus tantopere armis erat certatum, Cæsaris fisco cesserunt; quod ita vetustis Pannoniæ legibus sancitum habetur, atq; in his tribus viris, Pereniorum, Orsagorum & Bebecorum, vt vetus ita illustris familia & progenies defecit. Tot & tantas illustrium virorum mortes, diuersa orbis terrarum in parte accumulauit fatum Alberti de Wiis, qui ordinaria Byzantii legatione fungebatur, mærore animi, ob indignitatem iniuriæ ei à barbaris illatæ conceptum, quam vitio ingrauescentis ætatis aut morbo acceleratum. Nam quum pomeridiano tempore animi causa per urbem equitaret, obuiumque forte habuisset Muphtim, qui apud barbaros sacrorum, & superstitionis Mahumetanæ summus antistes habetur, ac instar numinis cuiuspiam colitur, nec ipse consuetudinis ignarus, equo descendisset; ab Ianiceris, qui illum frequentes comitabantur, raptus & equo deturbatus, pugnisq; contumeliose exceptus fuit. Cæterum postquam iustæ & graues querelæ ad vindicandam insignis iniuriæ notam, contra ius omnium gentium illatam, nec apud Selimum, nec purpuratos quicquam valuissent, qui Ianiceros, ob negatum sacrorum principi honorem, sibi quoq; idem fuisse facturos affirmabant, ipse contumeliæ impatiens, exersq; vltionis, ideoq; inexpressibili animi dolore mærens & contabescens, breui post è viuis migravit. Quum aduersus necessitatem inualida omnia consilia essent, Cæsar dissimulata iniuria, Carolum Rimum Belgam in defuncti locum Byzantium misit. Cæterum vt priorem annum variæ illustrium virorum mortes luctuosum & acerbum reddiderunt; ita septuagesimus supra mille & quingentos à partu Virginis annus, insolita fame, & rerum omnium terra nascentium sterilitate & penuria ingrata sui memoriam reliquit. Nam quum continui imbres fata molliuissent, ac deinde putre solum profundis niuib; superobrutum esset, verisq; tempore extrema siccitas ingruisset, corruptis vbiq; segetibus,

bus, tenuem atque inopem messem effecere: sic ut multa millia agricolarum, quod frugibus carerent, ad inusitata conficiendi panis ac eduliorum genera adigerentur: exindeque fieret, ut varii demum pestilentesque morbi vulgo emergerent, quibus maxima pars mortalium promiscui sexus passim interiret. Tanta tamen in vicinorum Turcarum animis humanitas extitit, ut nostris extrema commeatus difficultate laborantibus, accepta presenti pecunia, oportune subuenirent; quum fruges in ipsorum regionibus vbertim prouenissent: ac multis in locis scrobibus reconditæ, vectæque ab ipsis usque Thraciæ & Bulgariæ oris, per onerarias naues venum exponerentur. Eius, qui sequutus est anni vere nondum adultio, supra diras, quas memorauimus, infensæ fortunæ plagas, haud minora, nec minus acerba vulnera, interitu duorum clarissimorum militiæ, Martisque luminum, Georgii Thurii, & Francisci Slunii Comitis Frangepani accepimus; quorum ille Pannoniæ, hic Illyrici reliquiarum enses & clipei merito dici poterant. Quum Turcarum mentes animique suo pre instinctu in hos duos viros, admirabili virtute præditos adeo intenti essent, ut nihil nisi de eorum nece, aut captiuitate cogitarent, quod nulli, qui cum ipsis arma contulissent, cum his aut promptitudine aut irrequieti animi robore comparandi viderentur; tum vero etiam à Selimo admonerentur, omnem mouerent lapidem, ut siue dolo & fraude, usitatis Turcarum genti artibus, siue vera vi capti in potestatem inciderent, aut si id minus fieri posset, è medio tollerentur. Quod commodius excursionibus continuandis, & insidiis locandis excubarent, templum insigne Monachorum Franciscani institutum, in oppido Segusdio, olim à Marcellis Pannoniæ magnatibus, regio plane sumptu ædificatum, sed clade Sighetana desertum restaurarunt. Quos hostium conatus, quamquam Thurius & Franciscus Turcus armis auertere tentauere: continuis tamen imbribus, qui dies & noctes turbido cælo cadebant, nostrisque sclopetorum usum adimebant, quum resistere non possent, hostes destinata perfecere: & ex eo loco ingentia nostris detrimenta intulere. Nec diu post Slunium quidem fata destinato ab hostibus exitio ita exemere, ut quum ex Illyrico Niclospurgum in Morauiam festinaret ad nuptias cum Querecenii filia luditha, ex Cæsaris consensu contrahendas: ac Varasduni substitisset, furunculi circa aures forte enati dolore, repentino casu exanimaretur. Nam quum imperitus, & circumforaneus medicus affectum locum scalpello incidisset, ac vulneri oleum scorpionum instillasset, tumefacto toto capite, oculisque & faucibus turgentibus, interclusaque respirandi facultate, vir in aliis præterquam in tuenda valetudine cautus & sagax, immatura morte extinctus est: tanto acerbior militum luctu doloreque, quod moriens nullos liberos reliquisset: & ea Frangepanorum familia, quæ à Slunio oppido denominabatur, vetusta & clara in eo prorsus defecisset.

Franc. Slunii
Comitis Frangepani obitus.

At Thurius insidiis & fraude hostili interfectum amisimus: quum ad reprehendendos Turcas, qui Sigheto, Quinqueecclesiis, & Segusdio populabundi excurrerant, è præsidio Canisiensi, cui præerat, rapiente fato, impar viribus exiisset. Iam appetebant feriæ, quas Paschales vocamus, Christianis militibus, (quod clade Seceniana, & hac, & plerisque aliis compertum habetur) ut plurimum infastæ, quum Alys Sigheti præfectus, cognomento Pirsus, Malchum quendam equitum ductorem, cum validis Turcarum agminibus, Capornacum versus populum exire iussit, datis mādatis, ut insidias per diuersa & oportuna loca distribueret, omnique conatu in id incumberet, ut Thurius incautius progressus in eas præcipitaretur. Erat tunc in Raico castello Thurius, itineris hostium gnarus, & quam in partem illi populando, vrendoque verterentur expectabundus, quum ex agricolarum fuga ac incendiis, fumoque villarum, eos non procul esse cognouit. Nec mora, facto de nocte itinere, ad Iseborum pagum, præcursores eorum

Georg. Thurius vir bellicæ laude clarissimus hostili fraude interceptus.
Anno 1571.

asse-

assequutus, conferta pugna fudit & fugauit, interfectis quamplurimis, & XLVIII.
 viuis captis. Et quum fugientes auidius persequeretur, de insidiis & earum locis,
 numeroque hostium percunctari à captiuis in mentem non venit: eoque acrius
 itinere extento, quum peditatus æquare cursum equitum non posset, & plurimi
 etiam ex equitibus, noctis dieique labore fatigati lentius sequerentur, ad pagum
 Orostonium, inter Raicum & Comarum, quod minus appellatur, æquali fere in-
 teruallo situm, in hostes magno numero per siluas abditos incidit. Nec mora,
 ibi quoque atrox prælium initur: plures ex hostibus cadunt; multi capiuntur;
 dumque anceps certamen feruet, iamq; hostes fugam circumspectant, Malchus,
 vt erat edoctus, ex insidiis, quas in opaca valle & saltuosa locauerat, cum sexcen-
 tis & amplius hastatis equitibus procurrit, laborantibusque sociis oportuno
 fert auxilium. Erat in loco pugnae, inter duos montes, non admodum lata vallis,
 cum alias semper cæno plena & lubrica, tum vero liquefacta paulo ante niue, pa-
 lustribus aquis mollior & profundior. Cum in ea valle pugnaretur, ac equorum
 crura & suffragines ad imum vsque ventrem lutulentis gurgitibus fæde merge-
 rentur, forte equus Thuri iniquitate locorum, ac diuturno labore, nec non præ-
 grauatis armis fatiscens, in collum prolabitur; ipse animaduerso periculo in
 pedes erectus, abiecta galea, vt nudato capite, pronior in lethum & vulnera fo-
 ret, hostes submouet, seque fortissime tuetur: atque interea equum alienum, qui
 fessore forte ab hostibus excusso, procurrerat, habenis arreptum ascendere cona-
 tus, præpedientibus hostibus, & lutulenta humo vestigium deuorante, in terram
 concidit: quodque Turcis, ne se perditum iret, & fortunæ cederet, vociferanti-
 bus, pugnans nihil responderet, hastis, sclopetis, ensibus, aliisque telis vndiqua-
 que petitus, postremo à suis & fortuna desertus, præualido acinacis ictu, à quo-
 dam Memio sauciatus corruit, & interiit. Cæsi ex equitibus complures pedites,
 quia pugnae non interfuerant, audita ducis cæde Canisiam contenderunt. corpus
 eius spoliatum, ac sine capite inuentum, celebrante funus Georgio Zrinio, Ni-
 colai filio, qui audito infortunio celeriter, sed sero adcurrerat, expansis vexillis ac
 præcedentibus turmis, & cohortibus armatis, eumque vt patrem & beneficum
 veris lachrimis prosequentibus, Canisæ tumulatum est. caput cum vexillis ali-
 quot & captiuis Byzantium missum est: quod Selimus & purpurati auidius &
 propius aspicere voluerunt. quamquam sunt, qui alienum à Malcho suppositum
 esse affirmant, quod ipsius caput cum toto vultu in parua frustula dissectum, eo
 perferri non potuisset. Tam tristis exitus viri incomparabilis fuit, pereuntis po-
 tius Pannoniæ fato, quam suo tribuendus; quum annos natus circiter LII. præ-
 ter egregii bellatoris laudem, iam etiam ad temperati & maturi ducis nomen &
 famam haud dubie peruenturus esse crederetur. Occiso eo, postea Turcæ toto
 fere anno, summam quietem agitauere, quod Selimus maritimo aduersus Ve-
 netos bello occuparetur, ab iisque Cypri regnum insulamque, quæ sola in Asia
 Christianis parebat, capta primum per deditionem Nicosia, ac deinde Famaugu-
 stanis post sextum obsidionis mensem, sese dedentibus, & trucidatis contra da-
 tam fidem Venetorum ducibus, ac copiis, in potestatem rede gisset. De cuius bel-
 li iniciis, & progressu enarrando, ac singulari Mustaphæ purpurati perfidia, &
 crudelitate in deditos nefarie exercita, supersedendum duxi, tum quod Panno-
 nicas res scribenti id præter institutum foret, tum vero quod ab eruditissimis Ita-
 lici generis scriptoribus abunde ea & grauius descripta extare non ignorem. Nec
 tamen prætermiserim eum belli huius finem fuisse, vt quum Veneti, amissa Cy-
 pro, metu perculsi, opem Pii Quinti summi pontificis, cum eo & cum Philippo
 Hispaniarum rege fædus percussissent, ternæq; trium principum classes coniun-
 ctæ fuissent, ad Echinadas Corinthiaci sinus insulas, insignem atque in omne
 æuum memorabilem victoriam reportarunt: deuicta partimq; profundo merfa,
 partim

Bellum Cy-
 prium à Tur-
 cis gestum:

Victoria ad
 Echinadas de
 Turcis parta,
 Anno 1571.

partim capta hostium classe, cæsisque eorum ducibus, & paucis admodum fuga euadentibus: ita vt præter ingentem nauium & tormentorum numerum amissum, & validissimæ classis iacturam XXX. amplius Turcarum millia ceciderint. XIV. fere millibus Christianorum qui ex variis nationibus ad transtra trirremium catenis constricti diram seruitutem seruiebant, singulari Dei ope liberatis, quorum magna pars ex Pannoniis, per varios casus interceptis constabat, qui ab Hispanis atque Italis victoribus domum remissi, postliminio læti redierunt. Post eam victoriam Pius, misso Iohan. Francisco Commendono Mutinensi Cardinale, Cæsarem multis verbis hortari non destitit, vt se cum fæderatis & aduersus Selimum & Turcas coniungeret, hostemque fractum, & altera virium parte, quæ maritima erat, spoliatum, coactis totius Germaniæ viribus inuadendam susceperet; vt Christiano nomini, vindicata in pristinam libertatem Pannonia, ingentis victoriæ decus pararetur. Idem à Iohanne Borgia, regis Hispaniarum nomine petebatur; ac Sigismundus Caballus, Senatus Veneti legatus à Cæsare contendebat. Sed is seu belli Turcici pertæsus, quod non sine graui periculo sustinuisset, seu illud Venetorum cum Hispano fædus, nequaquam diuturnum fore arbitratus, quos clam sociis, cum Selimo de ineunda pace, quam occultissima consilia agitare, paulo ante subodoratus erat, in proposito permansit: & spectator, quam socius aut adiutor esse maluit. Nec multo post Veneti, quamquam victores, præposteris vsi consiliis, nescio Pontifice, nec Hispano Rege admonito, à mutuo fædere descuerunt: & cum Selimo pacem clam redintegrarunt: ita vt Cæsarem consilii sui, quo se fæderatis nequaquam sociasset, minime pæniteret; à quibus paulo post desertus, Turcarum arma & vires in se vnum facile prouocasset. Itaque ea sollicitudine liberatus, ac optimæ pacis commodo frui cupidus, filios Rudolphum & Ernestum, quos septennio ante in Hispaniam miserat, reuocauit; quod alterum natu maiorem ab Vngaris publico in Comitio successorem sibi in Pannoniæ regno futurum postulari cognouisset.

Cum iactura
XXX. millium
Turcarum.

Maximilianus
Cæsar à
fæderatis sol-
licitatur.

Vt arma de-
nuo Turcæ
inferat.

Cæsar Rudol-
phum & Er-
nestum filios
ex Hispania
reuocat.

Quam ob causam singulari perfusus lætitia, Adamo Detristanio & Lupo Rumffio, qui principum adolescentium curæ erant præpositi, in Hispaniam per- scripsit, vt illi prima nocte occasione, in patriam reducerentur. Itaque classem Hispanicam, quæ ab Rege ex fædere, aduersus Turcas cum Pontifice & Veneris inito mittebatur, & quæ propediem in Italiam vela datura in portu Barchinonensi stabat, in anchoris (ei Iohannes Austriacus, Caroli Quinti Imperatis filius, quem cælebs susceperat, cum summa potestate præerat) accepto ab Rege commeatu, conscenderunt (ea ex XLVII. triremibus, omni genere apparatus instructissimis constabat) ac secundis ventis Genuam delati, pedestri demum itinere Mantuam, indeque superatis Tridentinis alpium iugis in Germaniam ad patrem remearunt.

Dietrichstai-
nio.

Quibus ad se receptis, Caroli fratris nuptias, Mariam Alberti Bauariæ ducis filiam, ex Elisabetha, Ferdinandi Cæsaris filia genitam, ducentis, Viennæ Regia munificentia celebrauit: omnibusque qui è Bauaria & Stiria confluxerant, hospitia ac ædes gratis, epulæque & lautia omnis generis liberaliter & splendide præbita, spectacula quoque varia edita; postremo parentes sponsæ sumptuosis muneribus exculti, amanterque dimissi. iis nuptiis Catharina Regina Polonia, Cæsaris æque ac Caroli sponsi soror, nuper è Sarmatia reducta, interfuit; sed Lincium, vbi habitabat, reuersa, paucos post dies fato functa est. Exinde Cæsar cum liberis recens ex Hispania reuersis, Pragam contendit, ad conuentus, quos Bohemis indixerat, celebrandos; atque illinc principibus Germaniæ, & liberis Ciuitatibus, aliisque ordinibus ad Calendas Aprilis Spiram Nemetum urbem comitia publicauit: quod id quamprimum fieri è repub. fore arbitraretur. Interea Iohannes Sigismundus, quem expugnato Cuuaro, intestinorum torminibus affectum, in

Caroli Archi-
ducis cū Ma-
ria Bauera
nuptia cele-
brata Vien-
na.

Catharina
Polonia Re-
gina Lincii
fato concedit.

Comitia Spi-
ram à Cæsare
indicta.

in Transsiluaniam reuectum esse diximus, quamquam nondum valetudinem recuperasset; tamen siue Turcicæ societatis pertæsus, quæ vt plurimum noxia atque infida esse solet, (contractis siquidem iamdiu antea simultatibus cum Mehemete purpurato vehementer dissidebat) siue rerum suarum securitati se prospetuum ratus, seu certe à Bequeffio persuasus, cuius consilia vel temere plerumque suscepta, omnibus aliorum sententiis anteferre, eaque amplecti erat solitus, cum Maximiliano non solum pacis, & amicitiaæ fœdera renouare; sed ea etiam propinquitatis atque arctæ cognationis vinculis confirmare constituit. Erant ex aliorum numero, quos adhibere suis consiliis consueuerat, nonnulli, qui eam pacem, si absque Selimi consensu pararetur, vt patriæ, calamitati, detrimentoque futuram magnopere damnarent; quum hostis barbarus & præpotens, sub cuius inueteratæ tutelæ nomine hætenus agitassent, se neglectum ægerrime ferens, formidabilia arma in eum & populos suos extemplo esset conuersurus: quibus postea non ii solum, sed totius Reipublic. Christianæ salus & permansio, in manifestum discrimen coniicerentur. Eadem prouincialibus trium ordinum, quos frequentes ad oppidum Megiessum conuocauerat, Nobilitati nimirum Vngaricæ, & Siculis ac Saxonibus probabantur. Quum sententiæ variarent, placuit denos ex singulis ordinibus, qui vsu rerum & experientia ac consilio valerent, deligi, ac Albam ad secretius consilium incundum conuenire. neq; enim erat dubitandum, vel ipso principe satis conscio, si Selimus ea consilia resciret, vt erat natura fortunaque sua insolens, & omnis contumeliæ impatiens, eam prouinciam, quam suam esse palam prædicaret, ad Maximilianum & Germanos hostes suos transferri nequaquam foret passurus: quum sæpe illum & Sulimanus, dum vixisset, & postea Selimus, ab affinitate cum Cæsare contrahenda atrocibus minis, & manifesti periculi denunciatione essent dehortati: vsque adeo, vt ei aut Transsiluania possessione decedendum, aut sponfæ è Germania ducendæ cogitatione supersedendum iracunde atque arroganter iuberent; non deesse regibus Gallia, Dania & Suetiæ, filias & sorores, ætatis ac formæ dignitate præstantes; quarum quæ eius genio placuisset, suo interuentu atque auctoritate, vt ei iungatur, curaturos. Erant vera hæc, neque ab illis inani imminentis periculi metu perculsis dicebantur: atque eiusdem erant sententiæ complures ex triginta viris, qui Albam erant conuocati. Sed vnus Bequeffius dominari in principem pro libidine suetus, vnusque potentiam apud eum, odium & metum apud alios adeptus, intercedendo & contra differendo peruicit, legationem splendidam & honorificam ad Maximilianum quamprimum mittendam esse, non fore aduersus Selimum, si princeps, legitimo ac maxime illustri coniugio quæsito, res suas stabiliendas curaret: maxime si id opera & studio Sigismundi Polonia Regis, auunculi agatur, quem non solum tam pio proposito, quo orbitati familiæ suæ imprimis occurreretur, nequaquam aduersaturum speraret: sed etiam principis legatis, suos magni nominis viros adiuncturum, & tam hic quam apud Selimum rebus omnibus quam optime consulturum. posse indignantis forte Selimi animum, æquis rationibus per idoneos homines, tum vero etiam præbito ei & purpuratis multo auro leniri, hoc potissimum tempore, quo cum Venetis pro Cyprio, anceps & diuturnum bellum gerat; ita vt cæteris rebus præter coniugium (quod celari nequeat) quam rectissime habitis, totius facti calumniam oportune dilui posse non desperet. Assensere demum omnes lente & pedetentim, postquam principi è Bequeffii vnus nutu pendentis animo idem infixum, firmumque inesse animaduertissent: tum de deligendis legatis consultandum.

Id muneris ille Bequeffio, ante alios destinauerat, expetenti imprimis, & in secreto apud eum magnopere ambienti: sic tamen, vt in vulgum aliis aut alteri

*Ioan. Sigism.
paci & amicitia
fæderum cum
Cæsare renouare
statuit*

*Quæ ne absq;
Selimi consensu
ineantur, complures
ex Optimatibus
hortantur.*

*Bequeffius
vero illis re-
fragatur.*

alteri ex Somlianis fratribus tribuendum prædicaret. Sed nemo erat, qui iusta
 vsus excusatione, illud obeundum putaret, tum quod à Selimo extremi discrimi-
 nis metus immineret, tum quod princeps grauissimo iactatus morbo, & quo-
 tidie magis ac magis ingrauescens, coniugio intempestiuo nequaquam impli-
 candus videretur; cuius disparitas alterutri grauis & molesta futura esset. In
 hunc modum legatione Bequessio delata, & ab eo in speciem grauatim suscepta, <sup>Cui etiam id
vehementer
ambienti le-
gati ad Cæ-
sarem munus
deferretur.</sup> quum à Cæsare per celeres Veredarios literæ fidei essent allatæ; Idibus Aprilis,
 Alba discedit: quum ex ærario (cui simul & totius rei summæ tam ægro quam
 valido principe præerat,) arma & acinaces auro & gemmis fulgentes, aureas
 10 purpureasque vestes preciosis pellibus suffultas, ac ingentem vim pecuniæ, at-
 que ex aula famulitium & comitatum splendidissimum; è stabulo autem equos
 militares, & asturcones Dacicos, ac alios trahendis essedis aptos, largissime ac-
 cepisset.

Eipro maiori legationis auctoritate, Sigismundus quoque Polonorum <sup>Adiuncto illi
à Polonia Re-
ge Conarscio
Episcopo.</sup> Rex Adamum Coniarscium Episcopum Posnaniensem adiunxit. Exceptus
 autem est vbique à Cæsarianis, summa lætitiæ significatione, quacunque iter
 fecit, exquisitisq; honoribus. Pragam cum venissent, Cæsarem finitis Bohemo-
 rum conuentibus Spiram ad Romani Imperii comitia iter parantem reperere.
 Facto itaque ibi legationis initio, aditoque Cæsare, cætera, sicut iubente eo, Spiram
 20 distulere, quo post paucos dies præeuntem Cæsarem sequuti sunt. Isthic de-
 mum Cæsar, legationis seriem & capita ita discussit, vt eam quam secretissimam
 esse vellet; nec vllum alium præterquam Iohannem Trautsonium, Aulæ suæ præ-
 fectum, ac Iohannem Baptistam Weberum Iurisconsultum, & Romani Im-
 perii Vicecancellarium, ex Vngaris vero Iohannem Lifthium Episcopum Bes-
 primiensensem & Vngaricum Cancellarium consiliis adhiberet, iisque serio inter-
 diceret, ne ea vlllo modo panderentur.

Spiræ post varios collatos vltro citroque sermones, pax tandem & fædus <sup>Spiræ fædus
& pax con-
cluditur,
hisce condi-
tionibus.</sup> solenne percutitur: cuius conditionum hæc summa erat: vt vterque veterum
 contentionum atque odiorum memoriam ex animis egregia fide expelleret: Io-
 30 hannesque Sigismundus nomini regio & titulis, pro quibus & pater, dum esset
 in viuis, & ipse per annos circiter quinquaginta, funestis bellis & certaminibus
 acerrime dimicassent, in posterum cederet, & quodcunque aliud præter regium
 vsurparet. contra Maximilianus eum vt regibus ortum Serenissimi principis ti-
 tulo cohonestaret. Transsilvania omnis intra Alpeis, Iohannis Sigismundi po-
 testati subderetur, idque iure hæreditario: extra alpeis vero regiones Hungari-
 cæ, Bihariensis cum Varadino, Maramarusiensis cum Husto & salis fodinis, ac
 Crasna & Solnocum, quod exterius vocatur, eidem, donec viueret, parerent.
 Quæ vltra hos terminos sunt, ea Cæsari intacta relinquerentur. Si quid finium
 Ioan. Sigismundus, versus Orientem à Turcis recuperare posset, id eius peculiaris
 40 conditionis esset.

Quod si Turcarum armis Transsilvania pelleretur, tum ei ad Oppolitani
 principatus iura, quem olim cum Isabella matre tenuerat, reuerti integrum fo-
 ret. Hostes atque amici iidem vtrisque forent: & cum necessitas exigeret, &
 Turcæ bellum Transsiluano mouerent, Maximilianus ei omnibus viribus præ-
 sto esset: sic tamen, vt quandiu fieri posset, Iohannes Sigismundus, suppressa at-
 que occultata huius pacis mentione, Selimum pristinis amicitia officiis in quie-
 te & ocio omnibus artibus conseruare niteretur. Promittebat etiam Cæsar, ad
 confirmandas nouo affinitatis vinculo fæderis condiciones se illi alteram ex ne-
 ptibus suis Alberti Bauariæ, aut Gulielmi Iuliacensis principis filiam matrimo-
 50 nio iuncturum. Addebatur conditionibus separatim sed occultissime, si Iohan.

Sigismundus è viuis excederet, & princeps publicis suffragiis crearetur, vt is Cæsari fide clientelæ obstrictus esset, quibus Cæsar mox vltro subscripsit; easque iurando firmavit: sic vt intra diem Calendarum mensis Ianuarii, à Iohan. Sigismundo & Transsiluanis pari modo confirmatæ ad Cæsarem per legatos remitterentur. Hoc confectæ pacis nomen Cæsari pariter & Iohan. Sigismundo incredibilem lætitiā attulisse visum est, quod sicuti à patre Iohanne certam exoptati ocii tranquillitatem perpetuo desideratam cognouisset, ita ipse quoque nihil ea optatius, nihil ad rerum suarum quietem accommodatius esse existimaret. Sed non deerant plures ex Transsiluanis, qui vt erant Turcicarum partium studiis inueterati, eiusmodi fœdera vnus Bequessii instinctu icta, prospero successu caritura prædicarent; quod Selimus intolerandi fastus & potentiæ barbarus princeps, eis nequaquam staturus crederetur: Nec omnino falsa opinione, quum ille, necdum reuerso è legatione Bequessio, nuncium è numero præconum, quos Chaufios vocant, nomine Peruanam, natione Vngarum in Transsiluaniam misisset, questum aduersus Iohannem Sigismundum, ac percunctatum, cur legatos tam solennes, tanto apparatu, tamdiu apud Cæsarem morantes, in Germaniam misisset: postquam nulla cogente necessitate, ea consilia suscepta esse videri possent: quando ipse à Germanis in præsens nulla contumelia esset laceffit, aut si lacefferetur, tantas sibi vires superesse, quibus facile defendi potuisset: sicuti hæctenus à Sulimano vt filius, & ab ipso vt frater aduersus omnem Germanorum iniuriā fuisset protectus, proinde eum fraterne hortari, ne probrosis ingrati animi consiliis abreptus, aduersus se quicquam rerum nouarum tentandum putet, quarum eum mox vel maxime pænitere possit. Ei Iohannes Sigismundus, remotis omnibus arbitris, præter vnicum Chaquium epistolarum magistrum, absque mora respondit, se gratias ingentes Selimo agere pro multis beneficiis in se collatis: nec eorum tam immemorem esse, vt aduersus eum quicquam moliri velit: quod totum id frustra esse pro comperto haberet: legatos in Germaniam non alia de causa, quam expostulatum de iniuriis, quas Cæsariani sub induciis sibi & populis suis intulissent, resque repetitum misisse.

Ad Sigismundum quoque Poloniae Regem à Selimo missus fuit eodem tempore, Ibraimus ille Dragomanus, natione Polonus, quem cum Augerio Ferdinandi legato Francofurti, inaugurationi Maximiliani interfuisse docuimus; qui de Ioan. Sigismundo apud illum multis verbis quereretur, moneretque, vt nepoti in officio permanendi, neque cum Germanis clandestina consilia conferendi auctor esset. A quo etiam ille simili fere cum responso dimissus fuit. Interea Bequessius, post semestrem tempus, rebus ex sententia confectis, ac magnis à Cæsare excultus muneribus, priuatim vero ingentibus promissis oneratus, circa Idus Septembris in Transsiluaniam reuersus est: ac Iohan. Sigismundum post molestissimos & diuturnos intestinorum dolores, resolutione etiam membrorum superueniente, male affectum reperit. Eo reuerso XXX. viri, de quibus supra diximus, iterum conuocantur, atque ii, quod apud principem graui morbo impeditum, ac quietis indigentem, nihil tractari posset, in ædibus Bequessii conueniunt. Ibi recitata legatione, excipit Chaquius, neque vllis rogatis sententiis, nomine principis iubet, eos ad fœderis conditiones obseruandas sacramentum præstare: primusque ipse solenniter iurat: eodem modo à cæteris vel tergiuersantibus, ac in contraria studia inclinatis, metu tamen & pauore coercitis, iuramentum exigitur. Tum vero princeps, quantum graui morbo oppresso liceret, ingenti lætitiā efferri; Bequessius sibi blandiri vehementer atque gloriari, utpote qui solus rem tantam, toties tentatam, nec

*Peruana
Chaufius Io-
annem horti-
tur, ne quid
aduersus Im-
peratorem
suum rerum
nouarum
moliatur.*

*Ioannis excu-
satio, cur le-
gatos ad Cæs-
arem misit.*

*Ibraimus et-
iam ad Polo-
niam lega-
tur, eadem de
causa.*

*Princeps &
proceres ser-
uandis fæde-
ris conditio-
nibus iura-
mentum præ-
stant.
Tergiuersan-
tibus quidem
nonnullis, sed
pauore ad-
actis.*

neevnquam ad exoptatum finem deductam; singulari studio fideque & industria ad effectum perduxisset. iam Rempubli: & res omnes priuatas, se dirigente, in portu nauigare; Cæsaris & Romani imperii viribus & armis protectas; quorum adminiculo etiam omnem Selimi ferociam & insidias, diis superis beneiuuantibus, nisi ipsi sibi deesse vellent, & Rempubli. post priuatum decus haberent, haud difficili labore sustineri ac propulsari posse non desperaret. Paulo post à principe equum præstantissimum, ac gemmatis aureisque phaleris maximi precii exornatum, dono accepit: ac deinde de repetenda legatione, ac conditionum confirmatione, prout Spiræ transactum erat, Cæsari remittenda consultatum est.

Sed quum nemo ex primoribus, illud munus obire vellet, propterea quod omnibus palam esset, neminem principi tantopere in Bequeffium propenso satisfacturum, aut si illi satisfecisset, si qua tamen in parte Bequeffius vel leuiter esset offensus, oleum atque opera omnis amitteretur; postremo ad illum eundem recursum est; eumque princeps rogare acriter & obtestari, assiduisque precibus flagitare cepit: ne se deserere, nec tanti momenti prouinciam, quam tanta nominis sui cum laude inchoasset, imperfectam relinquere vellet: neve præmia, quæ ei post compositum & confectum negotium, amplissima animo destinasset, aliis præripienda concederet. At ille reculare pertinaciter, morbum, quo tentari cæperat, prætere, diris se deuouere, si ire posset, aut vellet, satis se laborum exantlassse, non vires, non valetudinem, non animum eundi superesse, alios in promptu haberi, quorum opera æque vti possit. Quæ quidem eo pertinebant, vt quum principis valetudo periculo proxima esset, adeo vt de ea etiam medici, & ipse ante alios Blandrata, desperarent, ne si quid illi humanitus contingeret, absentia ea sibi haud obscure regnum affectanti, fraudi futura esset. Verum postea, quum per plures dies, omnibus arbitris exclusis, soli ipsi intra priuatos parietes sermones contulissent, Bequeffius lectulo decumbentis assidens, morbum principis sensim remitti, & in melius mutari animaduertisset: quodque caput erat, spem ingentium præmiorum, ac commodorum haud dubiam concepisset; ita vt ille eum sibi successorem futurum, adhibita stipulatione, sponderet; tandem non sine lachrimis, quibus illum grauiter decumbentem inuitus & reluctante genio relinquere testaretur, annuit: ac depromptis ex supellectili principis omnibus ad iter necessariis, sumptuque plane regio, ac muneribus, quæ ex gemmis ac vniouibus inæstimabilis precii constabant, sponsæ, quæ nulla adhuc certa erat, offerendis; altero post Christi Dei ac hominis natalem die, Alba in Bohemiam iter intendit; quo Cæsar solutis Spiræ Comitibus erat reuersus. In iis Comitibus, post Bequeffii & Posnauiensis discessum, fædusque percussum, Cæsar Annam & Elisabetham filias, singulari & exquisita sponsaliorum pompa, hanc Carolo nono Galliarum, illam Philippo Hispaniarum regibus nuptui dederat: & illius in Hispaniam classe deducendæ Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, iussu Regis sui curam habuit: cui Cæsar, vt quam tenere adamaret, inter cætera thalami regii ornamenta, præter luculentum mundi muliebris apparatus, etiam lectulum solido ex argento scite & affabre factum, duorum millium pondo, dono dedit. Cæterum Bequeffius, traiecto Tibisco per Cassouiam, ac deinde per Cracouiam, Silesiæque fines facto itinere, sæuiente bruma, circa vltimos Ianuarii mensis dies, Pragmam venit: atque ibi à Cæsare, & aulæ primoribus, grato animo fuit exceptus. Iam confirmatis vtrinque pactis, non aliud restare videbatur, quam vt promissa à Cæsare neptis, siue illa Bauari, siue Iuliacensis principis filia foret, legato solenni more traderetur.

Sed languenti in Transsiluania principi à Bequeffio perscriptum erat, Bauaricam matrimonium obstinatius recusare, quod Arianæ sectæ principi nubere

Bequeffius
pro fæderum
confirmatio-
ne ad Cæsare
Pragam re-
uertit.

Cæsar Annam
& Elisabetham
filias Philip-
po & Carolo
Regibus de-
sponder.

Bauaricam
matrimonium
Iohannis vt
Arianæ repudi-
at.

*Iuliaceſis for-
ma haud ſa-
tis eleganti il-
li diſplicet.*

nollet: Iuliaceſem vero nondum deliberaffe. Sed eam minus genio responden-
tem videri, quod & forma rudiore eſſe, nec aliam, præter Germanicam linguam
callere diceretur. Quæ quum illi atrocioris morbi vi exagitato haud mediocrem
mærorem attuliſſent, tum etiam ægritudinem auxere: adeo vt epilepticis etiam
acceſſibus haud parum laceſſeretur.

*Vnde ei ma-
vere conſecto
morbum in-
grauoſcit.*

Sed quum, vt sæpenumero accidere ſolet, non adeo morbus ſæuaret, quin
nonnunquam remitteret: in proximas ſiluas venatu ſe oblectaturus ſeceſſit;
quum præalta niue cooperta tellus, animum ad id exercitii genus inuitare vide-
retur. Vnde primo ad arcem Vechiam ventum eſt: vbi etiam equum conſcen-
dit, & per ſiluas errauit, nulla tamen è latebris prodeunte fera, ideoque irrita ve-
natione. Deinde quum ad alteram arcem Gergeniam veniſſet, incertum an ex
nimia corporis agitatione, quod gracile atque imbecillum erat, aut intempe-
ſtiuæ compotationis interuentu, qua forte erat uſus, morbus recruduit, & cum
lectulo affixum ita afflixit, vt per LIV. dies horribilibus tormentis excrucietur,

*Solis Arianis
ad Principem
grauoſſimis
doloribus ex-
cruciatum pa-
tes aditus.*

nec ad illum cuiquam etiam familiariffimo, præter Blandratam & Chaquium, de-
teſtabiles Arianæ perfidiæ ſectatores, ac Chriſtophorum Hagimaſſium, & pau-
cos quosdam eius farina homines aditus pateret. Iamenimeo flagitii erat de-
uentum, vt corruptis Blandratae opera principe & Bequeſſio, nemo niſi Aria-
nus in pretio foret, nemini magiſtratus nec præfecturæ niſi ea peſte infectis da-
rentur: plurimique officiorum ambitu, nec vlllo conſcientiæ pauore, ad eam ſæ-
diſſime atque impudentiſſime prolaberentur. Poſtremo, quum iterum remit-
tente morbo, ſe reuehi poſſe ſentiret, ſuppoſitis in curru puluinis & cervicalibus
ſuſtentatus, lento itinere Albam reuerſus eſt: ibique recurrentibus ſubinde mor-
bis poſtridie Iduum Martiarum è vita migravit: & in eo ſtirps Zapoliana ab Eme-
rico Diaco Stephani Palatini germano fratre ducta, quam primus Iohannes Hu-
niades, ac poſtea Matthias Rex eius filius indulgentiſſime & liberaliſſime ad tan-
tas opes & diuitias extulerat: ſic interiit, vt in hoc tertio nepote prorfus extin-
gueretur. Fuit ab Iſabella matre, vt diximus, præter Georgii Monachi, & Petro-
uitii voluntatem, qui tutores à patre relictæ erant, peſſime educatus, ita vt admi-
niſtrando regno inutilis ab ea redditus, quæ malis artibus illud ſibi retinendum
putabat, inter ſordes viliffimorum hominum vino & epulis immerſus neque
hebetis ingenii indole, neque moribus quicquam ingenuo principe dignum
attuliſſet; quum clarorum hominum, prudentiaque & militari virtute præſtan-
tium congreſſum, quantum poſſet, vitaret: ac pauciſſimorum è fece & colluue
vulgi familiaritate oblectaretur, uſque adeo, vt ab iis veluti mancipio & nexu
pro libidine poſſideri videretur. Perit in primo flore iuuentæ, cum alterum
& triceſimum ætatis annum nondum expleuiſſet, Chriſto Deo, impium pe-
ſtiferi dogmatis aſſertorem, diuinæque ſuæ gloriæ dirum obtrectatorem, im-
matura morte ſublatus, ad æternas inferorum pænas haud dubie detruden-
te: ſic tamen vt prius teſtamentum conderet, quo Selimo aureas equeſtres pha-
leras gemmis ornatas: Cæſari & coniugi eius equos & aliquantum antiquo-
rum ex auro & argento numiſmatum numerum legabat. Regi autem Polo-
niæ auunculo, præter tentoria Phrygio opere elaborata, ac caſtrenſem appara-
tum, ac argenti viui pondo quadraginta millia peculiaribus codicillis legata;
quod reliquum gazæ erat, eidem cum tribus ſororibus Sigismundi primi Po-
loniæ Regis filiabus, quas ex Barbara Zapoliana patris Iohannis ſorore, prio-
ri matrimonio ſuſceperat, æquis partibus diuidendum dari iubebat. Obitum
eius Bequeſſio perſcripſere amici è Tranſſilvania, hortantes, vt Cæſare eius rei
admonito, aliis omnibus omiſſis, quamprimum reuerteretur. Eo forte tem-
pore dyſenteria importuna laborabat, ſic vt ad iter celerius conficiendum ob-
virium imbecillitatem equitare non poſſet. Cæſare itaque iubente, atque
diſpo-

*Poſtridie
Iduum Mar-
tiarum Ioan.
Sigismundus
mortem obit.
XXXII. aſa-
ſu anno,
Anno 1571.*

*Eius mores
& vitia.*

*Teſtamen-
tum eius.*

disponente, rhedas seu vehicula ad vitandam omnem cæli iniuriam, corio & pel-
libus tectas vbique per viam accepit, quibus ad alterum quodlibet aut tertium ^{Becqueſſius;}
miliare permutatis, breui in Transiluaniam peruenit, cum literis à Cæsare ad ^{morte princi-}
prouinciæ procures nonnullos datis, quibus vt datæ fidei memores essent, ac sa- ^{is audita, cū}
luti & permanſioni Reipublic. quam rectissime consultum vellent, admoneban- ^{litteris Cæſar.}
tur: qui tunc interregni tempore omnes fere armati Albam conuenerant. Ibi ^{in Transilua-}
postquam cadauer fato functi principis Ariano funeris honore, hoc est, tumul- ^{niam propo-}
tuario & enormi, nec vlla in parte, ad morem priscum & Christianum, ex arce ^{rat.}
in templum deductum esset, marmoreoque sepulchro compositum, variæ de ^{Varia de ſuc-}
10 ^{ceſſore eligen-}
ſucceſſore eligendo diſceptationes obortæ ſunt: quum Bequeſſius prætoriani ^{do diſcepta-}
militis largitione ad ſe illecti, ſtudio & opera, atque aliorum, quos variis ar- ^{tiones.}
tibus ſibi conciliauerat, ſuffragiis principatum affectaret. Fauebat etiam ei ^{Becqueſſius}
Cæſar, ita vt eum per literas manu ſua ad quosdam, qui conſilio atque authori- ^{principatum}
tate pollebant, ſcriptas, priuatim commendare non prætermitteret: publice ^{affectat.}
autem ordinibus ſignificaret, ſe tranquillitatis quietiſque cauſa liberam eis ele-
ctionem principis permittere, dummodo ad eum deferretur, qui iuxta recentia
pacta partes ſuas tueri, ſibiſque Sacramento obſtringi nequaquam detrectet; &
quem à defuncto quoque principe ſibi ſucceſſorem deſtinatum eſſe, facile memi-
niſſe poſſent.

20 Quo ſcripto haud obſcure Bequeſſium intelligi, nemo erat, qui non facile
animaduerneret. Sed multo maxima pars nobilitatis, cui Bequeſſius, cum ob
factum atque arrogantiam, quam viuente Iohanne Sigismundo, nimiam & for-
midoloſam induerat; tum vero, quod multitudo promiſcua, ob innouatos Arii ^{exercuerat,}
errores, magnum in eum odium conceperat, in Stephanum Bathorium Somlia- ^{ſort.}
num, omnibus cæteris, formæ ac ſtaturæ dignitate, rebusque domi foriſque
præclare geſtis facile anteferendum, propenſiores animos gerebat: iſque ex-
ercitu etiam, quem tempore interregni, ordines ad decem millium armatorum
numerus conſcribi iuſſerant, eique Chriſtophorum Bathorium fratrem eius
germanum præſſe voluerant, haud parum ſpei & præſidii collocatum ha-
30 bebat.

Sed & prætorianus miles, cui Iohannes Saſa, & Michael Vadaffus præ-
erant, præter Bequeſſii ſpem & expectationem, commutata repente voluntate,
deſertis partibus eius, ad defendendam rempub. ac libera electionis iura tuen-
da conſenſerat; & ii ſiue largitione, ſiue ingentibus promiſſis onerati, Step-
hanum ad principatus ſaſtigium euehendum, atque extollendum ſuſceperant. Se- ^{Stephanus Ba-}
limus quoque & eius purpurati, quamquam Bequeſſius, Ariani dogmatis pro- ^{thrius Som-}
feſſione, quæ à Turcica ſuperſtitione haud longe diſtaret, eos ſibi æquiores ^{lianum prin-}
fore ſperaffet; tamen alio magis inclinabant, & aderat Chauſius internuncius, ^{ceps eligitur,}
qui præterito eo, alium principem, nomine illorum, à quibus venerat, crean- ^{Anno 1571.}
40 dum contendebat. Igitur XXVII. die Maij, publicis omnium ſuffragiis Step-
hanus Bathorius Somlianus, magna populorum acclamatione princeps ſaluta-
tur: ac è Comitio nuncii ad Cæsarem ſimul & Selimum certiores eius rei red-
dendos dimittuntur: à quibus breui poſt eius electio confirmata fuit: & à Cæ-
ſare quidem ea conditione, vt ſe pactis nuperrime initis accommodaret, qui- ^{Electio eius à}
bus erat conuentum, vt qui Iohanni Sigismundo ſucceſſurus eſſet, fiduciarii qui- ^{Cæſare & Se-}
dem Vaiuodæ titulo, ſub Cæsaris clientela eſſet; ſed abſoluta rerum omnium ^{limo confir-}
potestate fungeretur. quod ille ſeſe facturum haud cunctanter eſt pollicitus. ^{matur.}
Bequeſſius ingenti repulſæ, quam tulerat, dolore & iracundia, exæſtuans, Fo- ^{Becqueſſius}
garaffum, quo theſauros ſuos, & multo maximam partem eorum, quæ Iohan- ^{Fogaraffum}
50 nis Sigismundi fuerant, comportatos condiderat, locumque comitatu ad mul- ^{repulſa dolo-}
rum temporis ſuffecturo, & rebus omnibus neceſſariis, ac non contemnendo ^{re æſtuans}
egre-

*Balassius è
carcere elap-
sus.*

*Cum Turck
societatem &
amicitiam
init.*

egregiorum militum numero, munitissimam reddiderat, sese recepit: neque vel priuatus, quin contrarias Bathorio principi factiones, suscepta aduersus eum æmulatione, aleret, & famam apud vulgum, per varias artes ostentando, virtute ac liberalitate pararet, desistendum sibi existimauit. cuius temere suscepti consilii is fuit exitus, vt ipse à principe diuersis iniuriis irritato, exacerbatoque, rebus omnibus & fortunis exutus, in exilium pelleretur; moxque ab eodem, rara felicitate ad regiam dignitatem euecto, in gratiam reciperetur, prout id suo loco & tempore non multo post commemorabimus. Interea Balassius post sextum Carceris mensem, perforato muro, ac deceptis custodibus, quibus vinum, vt largius potarent, adferendum curauerat, pecuniamque, pictis de more cartis, & aleæ exercendæ distribuera, felici astu euasit: funeque per mœnia delapsus, pernecitate equorum, quos in suburbio ad fugam præparauerat, ad arcem suam Plobenstaniam citato cursu contendit; relicto in captiuitate Dobone, incertum, an fugæ eius conscio, quod articulorum doloribus crudeliter vexatus immobilis in lectulo decumberet. Iam in tuto collocatus, cum Fileciensibus Turcis statim fœdus & amicitiam iunxit; ac Mustaphæ purpurati Budensis opem per literas & nuncios implorauit, vt eius interuentu & commendatione, in tutelam & patrocinium Selimi reciperetur: ea consiliorum ratione; vt si Cæsar grauius quicquam statuendum putaret, aut cum bello prosequi veller, Turcarum armis defenderetur.

*Maximilianus ordinum,
deprecatione
Dobonem dimittit.*

*Balassium-
que absentem
in gratiam
recipit.*

Sed eius fuga, præter quam homines sperauissent, tam sibi ipsi, quam Doboni captiuo, dubiamque sententiam expectanti, affulgente singulari Cæsaris clementia, salutem ac exoptatam libertatem attulisse visa est. Nam quum insequente anno, Comititia ad quartum Nonas Februarias Posonium indixisset, nec ipse aduersa valetudine impeditus ad ea venire potuisset, Rudolphum & Ernestum filios, non multo ante ex Hispania reuersos, vt sui loco iis præessent, secundo Danubio descendere iussit. Quum in iis Rudolpho omnibus suffragiis, regnum vltro delatum esset, simulque eum ordines magnis precibus publico nomine orassent, vt pro Balassio in gratiam recipiendo, ac libertate Doboni danda, partes suas apud patrem interponeret, idque ipsis haud grauatim ille tribuendum existimasset: Maximilianus ordinum beneuolentia & promptitudine tam pronis animis abundeque testata permotus atque exhilaratus, ne primam filii intercedentis petitionem, grauiore repulsæ contumelia, reiiceret, Dobonem, eodem adhuc durante comitio, mox dimitti iussit, ac Balassio absenti gratiam atque incolumitatem impertiuit: Ita vt ambo Viennam proficisci, ibique genibus prouoluti, eum deprecari & delictorum veniam petere non prætermitterent. Nec multo post Balassius voluntatem eius supplex adimpleuit, & Dobo, quum grauissimo morbo impeditus venire non posset, missi ab eo Franciscus filius, bonæ indolis adolescens, ac Ladislaus Selimerius agnatus, gentilisque eius, Cæsarem deprecati sunt, veniamque ei obtinuerunt. Obseruatum à curiosis est illos, die Diuo Maximiliano martyri sacro, captos & in custodiam ductos fuisse, ac Dobonem biennio post ad diem memoriæ Diui Rudolphi dicatum, qui in XIV. Calendas Maias incidere solet, pristina libertati restitutum.

*Dobo è vita
excedit altero
post dimissionem
mense.*

Sed Dobo Cæsaris clementiæ, & suæ libertatis fructum diuturnum nequaquam percipere potuit, quum altero, postquam dimissus esset, mense, in arce sua Serecina vitam cum morte commutasset. Fuit autem ordinibus Pannoniæ hoc Cæsaris in dimittendis iis duobus clarissimis viris, ac noxa omni liberandis publi-

publice exhibitum munus acceptissimum, & gratissimum, adeo vt eiusdem anni ætate peragendam solenni more Rudolphi coronationem, ad terminum, quem pater præfixisset, concordibus animis decernerent. Qui cum paulo post ex arce Eberstorphia, ad quam curandæ valetudinis causa, petito è thermis Manestorphianis balneo secesserat, reuersus esset, septimum Idus Septembris præfixit: idq; absque cunctatione publicauit: ita vt eo anno, quod raro antea quispiam factum meminerat, duo comitia celebrata fuisse constet, quorum acta extare videmus. Eodem tempore, nondum soluto conuentu, Paulus Abstemius Episcopus Nitriensis, qui per quatuor retroactos annos, ab obitu Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis, proregium in iure dicundo munus ac officium gesserat, quod esset senectæ ætate, annisque grauatus, (nam octogesimum septimum ætatis annum agebat) vehiculo in curiam vectus, sese magistratu abdicauit; eumque Cæsar Antonio Verancio, qui Olaho successerat, contulit. Michaeli etiam Mereio, antiquæ probitatis viro, sub idem tempus, vita simul & propalatinali dignitate functo, Emericum Czoborium, publicis suffragiis commendatum, & Damiano Araniano proprætori decedenti Andream Alfasium substituit: ne quis in exercendis legibus defectus committeretur. Quibus rebus ex animi sententia peractis, Rudolphus & Ernestus, Viennam ad patrem redierunt, vt quæ ad exequendam futuro in conuentu coronationem spectarent, rite ac tempestiue curarentur. quandoquidem ad constitutum diem, non amplius temporis, quam sex mensium spacium superesset. Reuersis illis, non multo post allatum est certioribus nunciis, Sigismundum Augustum Poloniae regem, eius nominis secundum, sed stirpis Jagellonicae vltimum, quæ per ducentos circiter annos in Polonia rerum potita fuerat, nullis relictis hæredibus septem Idus Quintiles viuere desiisse: cuius obitu Cæsari nouæ curarum moles, noua consilia, accogitationes obuenerunt: quum vicini eius opulentique & florentis regni sceptrum & gubernacula, superis bene iuuantibus, sibi aut Ernesto filio oportune paranda, atque acquirenda constituisset. Sed eiusmodi consiliorum vel rectissime susceptorum rationes, vna instabilis fortuna, rerum humanarum dominatrix, insolenter improbeque fefellit. Nam licet ad Polonos Varsouiam eligendo regi congregatos, solennes ac summæ auctoritatis legatos, Guilielmum Rosenbergum clari nominis in Bohemia regulum, ac Hierosolaum Presteuscium, eiusdem regni Cancellarium expediuisset, & Guilielmus de Sancto Clemente, Hispaniæ regis legatus, eandem rem sui principis nomine sollicitaturus, eo aduenisset, nec sine profusissima largitione, ac incredibili sumptuum magnitudine, supremisque virium contentionibus res acta esset: eum tamen habuit euentum, vt Polonis astuta suffragiorum præuaricatione in alia omnia inclinatis, Cæsare & Ernesto, aliisque competitoribus, præteritis, Henricus Andegauorum Dux, Caroli noni Galliæ regis frater, in regem Poloniae nominaretur, solennesq; legati, ad eum in regnum adducendum Lutetiam vsque Parisiorum in Galliam mitterentur: isque haud cunctatus, regnum capesseret, & Cracouiæ magna cum pompa coronaretur. Cuius quidem repulsæ offensionem, eo æquiore animo tulit, quod conciliatis sibi eius nobilissimæ gentis primoribus, si res aliquando ad interregnum redirent, quin voti desideriique compos euaderet, minime desperandum existimaret. His rebus in hunc modum constitutis, eodem fere anno intestinis turbis in Moldauia, ac superioris Pannoniæ partibus non modice tumultuatum, & in Illyrico, cum quieta omnia essent, agresti plebe repentina seditio-
ne agitata, seruilis prope tumultus excitatus fuit.

Alexander Moldauiae princeps, quem à Despote regno pulsum, eoque à suis cæso, iterum restitutum supra commemoravi, sub hoc tempus excefferat
Xx 4 è viuis

Sigismundi
Poloniae Re-
gis absq; hæ-
rede obitus.
Anno 1572.

Poloni, præ-
terito Cæsa-
re, Henri-
cum Andæ-
Ducem eli-
gunt.

Moldauici
motus.

Alexander
Vaiuodæ o-
bis.

Relictis duo-
bus filiis Bo-
gdano & E-
lia.

Bogdanus in
regno succe-
dit,
Anno 1572.

Optimates il-
lum apud Se-
lymum accu-
sant,

Iuoniam
quendam,
illo abdicato,
eligunt,

Bogdanus
cum fratre
Elia in Polo-
niam refu-
git,

Bogdanus
varie aduer-
sus iactatus,
ad Moschum
se confert,

Elias frater
illius Con-
stantinopoli
perit,

è viuis: Rexunda coniuge, ex vetere Despotarum Thraciæ stirpe, progenita, singularis prudentiæ fæmina, ac quatuor liberis relictis, inter quos duo mares, Bogdanus & Elias erant. Bogdano ut natus maiori iura principatus dum mater vixit, eius ingenio & consiliis integra fuere: postquam illa decessit, quum solus rerum potiretur, mox auare & crudeliter imperium in suos exercere cepit, orsus à superbia & contemptu suorum, variisq; leui de causa suppliciis sumendis: ita ut breui internecinum ac singulare suorum odium in se concitaret. Quod vero maiorem ei conflabat infidiam, uxorem à proximis Polonis ducere, sororemque Martino Sborocio, viro inter illos claro destinare, omnia exterorum consiliis agere, eis magistratus & officia conferre: maiorem anni partem in proxima Podolia cum Polonis versari, aut eos in arce sua Hutinia, quæ solo Hierasso, nunc Pruthe amne à Sarmatis diuiditur, frequentes habere, spretisq; & neglectis Valachis, omnia consilia cum eis miscere; ita ut supra nimiam illorum consuetudinem, patriam etiam religionem deseruisse crederetur. postremo ad regem Poloniae adhuc superstitem legatos misisse dicebatur, prouinciamq; suam eius clientelæ commendasse. Quæ Valachis Boieriis, (quo nomine ipsi nobilissimum quemque suorum appellant) ut pote Græci ritus tenacissimis hominibus vehementer displicebant, qui cæteros religionis ritu ab eis dissentientes acerbissimo odio prosequuntur. Igitur in eum regno pellendum, grauissimis prius criminibus apud Selimum, ac defectione ad Polonos, crudelique insignium aliquot Turcarum cæde obiecta, accusatum, tacitis consiliis, coniurarunt: ac quendam è suorum numero Iuoniam in eius locum elegerunt, illumque à Selimo sibi principem confirmari clam postularunt: idq; à tyranno Christiani potissimum nominis hominibus ut plurimum iniquo, haud difficulter obtinuerunt. Bogdanus tantarum rerum ignarus, sui que negligens & incuriosus, dum apud Polonos in vrbe Camenecia abesset, ibique conuiujs & choreis, ac eius generis ludicris exercendis vacaret, coniurati occasionem nacti, Iuoniam cum Tartaris & Cercaßiis Ponti accolis, qui ei iussu Selimi auxiliares aderant, in arcem Suchanam, quæ principum sedes est, ad apertis portis intromiserunt. Vbi quum ille magnum tormentorum apparatus, ac sulphurei pulueris copiam, cæteraque bello necessaria, ab Alexandro, ad imminentes incertosque casus, abunde congesta reperiisset, concitatis ad arma, præter auxiliares copias, prouincialibus, Bogdanum in arce Hutinia obsidione circumuallare decreuit. At ille, cum se perfide à suis desertum, insidiisque circumuentum, prouinciam ab inimico & hoste suo occupatam, perdita omnia, nullum nisi in fuga præsidium esse vidisset, attonito similis, Hutinam recurrentum duxit, collectisque ibi, quæ repentina consternatione poterat, & conuasatis rebus, relictæ hosti prouincia, simul cum fratre Elia in Poloniam profugit. Vbi à Martino Sborocio, cui sororem nuptui se daturum promiserat, nec tamen dederat, non satis liberali ingenio consilioque, per insidias captus, non nisi extorta ab eo, tametsi recenti calamitatis infortunio oppresso, haud contemnenda pecuniæ summa, dimissus est. Sed quum Polonorum viribus in regnum introduci contendisset, & res, quamuis tentata armis, improspere successisset, exilium aliquamdiu apud Polonos tolerauit, postremo saluti consulturus suæ, suscepto per Austriam, ac deinde Saxoniam longo itinere, demumque emenso mari Balthico, ad Iohannem Basilium Moscorum principem, materno sanguine sibi iunctum, ac in religionis placitis secum consentientem peruenit. Sigismundus autem rex, paucis ante mortem diebus, Selimo eum ut fugitium, læsæque Maiestatis reum, vna cum fratre Elia repententi, negauit illum in suo regno haberi. Sed Elia egregiæ indolis adolescentem, spondenti iuranti que eius internuncio ea conditione tradidit, ne quid aduersi pateretur. Verum infelici sorte non multo post, dubium an non veneno quæsitâ morte, ut est barbarorum mos, Byzantii interiit. Bogdanum autem, quod Luther-

theranzæ sectæ suspectus apud Moschos esse cæpisset, nec vana eius rei extarent documenta, non toto vertente anno, Iohan. Basilius, vt erat sæuitia & crudelitate infamis, culeo insui, & in profluentem submergi iussit: sicque Alexandri Moldaui progenies, quæ per multos annos regnauerat, sublati è medio per hunc modum adolescentibus, filiis, stirpitus excisa est.

Bogdanus à Moscho hereseos suspectus, culeo insutus mergitur.

In superiori, quæ vltra Tibiscum est, Pannonia, Gregorius Carachondius, ex oppido Nagibania oriundus, quod oppidum à nostris Riuulum Dominarum, vocabulo incertæ originis vocatur, cognomen Nigri ex re assequutus, cum ad oppidum Debrecenium, quo cuncta tam vtilia, quam fæda confluere solent, paucis seruilis condicionis hominibus, ac pauperibus agricolis comitatus venisset, quæsito in domuncula quapiam hospitio, per aliquod tempus miram vitæ sanctitatem, morumque continentiam præ se tulit: & quamquam esset damnatis variarum sectarum opinionibus imbutus deprauatusque, tamen se à DEO Optimo Maximo instar Moysis aut Gedeonis vetustissimorum prisci temporis vatum & heroum, ad liberandos è dira Turcarum seruitute Vngaros, cælitus demissum prædicabat. honores, diuitias, voluptates, cæteraque, quæ vulgus magnificat, ærumnas & miseras appellare, animi fortitudinem ante omnia extollere, spem in DEO collocandam cunctis suadere: aleam, cedes, furta, rapinas, probra, & conuicia & cætera id genus mala, serio detestari & prohibere. quæ si quis temere committat, nunquam eum post hanc vitam cælitibus regnis potiturum. sibi bonos genios à DEO missos, quotidie quæ gerat, quæ ue caueat, suggerere, victoriamque aduersus Turcas, cum exigua militum manu certam polliceri. quod ipse breui re ipsa demonstraturus sit, Turcicaque præsidia solo terrore, nec admotis armis euersurus. Quæ quum non sine summa grauitatis & sanctimoniz opinionione apud rude imperitumque vulgus, frequenter esset concionatus, diuo haud dubie spiritu afflatus esse, & futura quoque prænoscere credebatur: tantumque sibi nominis & virium, totque sectatores comparauerat, vt iam ipsum & socios, qui certatim ad eum confluebant, priuatæ ædes quantumuis laxæ capere nequaquam possent, sed proxima vrbi in planicie castra metaretur: quæ nec vallo aut fossa, nec vllis tormentis muniebat, neque quemquam obire excubias, aut cætera militaria munia permittebat, quum se suosque diuina ope, ab omnibus hostium insidiis tutos fore prædicaret. Quamquam autem hæc Nigri cepta, Nicolaum Bathorium, qui in arce Echedia, & Tieffenpachum, qui Sacmarii in propinquo excubabant, ad aliquam rerum nouandarum suspensionem adducebant: tamen tanta erat, tam militarium virorum, quam togatorum singularis prudentiæ nomine insignium, de Nigro concepta sanctitatis opinio, vt eos omni suspitione periculi liberare, securosque præstare contenderent: & Debreceniani potissimum, factorum illius & dictorum oculati testes, pro eo se sponsores offerre nequaquam dubitarent. Itaque quum iam in castris ad quinque millia armatorum haberet, & ea quotidie multorum mortalium concursu vehementer augerentur: missi è suis nonnulli in morem latrocinii, Turcas aliquot, in iis, quibus ipse prædixerat, locis vagos palantesque trucidarunt. Sed & ipse, vti erat robustus & laetifrons, soleam equi ferream in diuersum distrahebat, vomeremque novum & satis crassum sagitta perforabat: quæ simplex & stolidi plebs non suis viribus, sed instinctu numinis auxilioque fieri putabat. Quibus vanitatis adminiculis aliquamdiu famam & existimationem de se vulgo conceptam vtcunque sustentauit: sic vt milites Agrienses, quadam veluti religione tacti, Valentinum Hellopæum, concionatorem suum, qui è suggestu in illum, impostoris nomine appellatum, acerbius fuerat inuectus, magnis sublati clamoribus, tumultuosius quam par erat corripere: Stephanusque

Gregor. Carachondii somnia, & simulata vta austerioris professio.

Magna hominum etiam armatorum multitudinem ad illum confluit.

Quorum pars Turcas aliquos palantes concidit.

Insigne eius robur.

Barius

Nigri hortatu, sexcenti è suis castellum Turcicum S. Nicolai aggressi,

Barius nobilis & fortis eques, ad eius castra militaturus proficisci, illiusque exemplo maior Agriensium pars ad eum cateruatim ire non dubitarent; nisi eos Gaspar Magocius praefectus, adhibita seueritate, minis & carcere, vinculisque coercitos in officio continuisset. Vt autem Niger specimen aliquot virtutis, sanctitatisque suae ederet, suos cohortatus est, vt ad castellum Sancti Nicolai, Turcarum praesidio custoditum, quod à Bala amne nomen habet, proficiscerentur: & cum primum proxime castellum accederent, futurum, vt eius mœnia vel ad instar antiquae Hiericuntis ab prisco Iosua dirutae, vltro prosternerentur; vel delapso cœlitus igne, cum omnibus Turcis conflagrarent: nemine ex suis amisso, sed ne læso quidem. Igitur sexcenti è numero suorum promptissimi, nomina sua sponte dant, qui id experiri in animo habeant. Turcae eorum aduentu ab exploratoribus, quos in castris, ex tributariorum agricolarum numero habebant, cognito, vbi eos haud procul abesse conspiciunt, stramina & arundinum strues, ac purgamenta, quae de industria circa castellum congesserant, igne iniecto succenderunt. At illum ignem Nigriani è cœlo demissum, iuxta deliri & fanatici ducis vaticinium, esse existimantes, sese mutuo cohortari, & accendere, vociferantesque ad castellum manu capiendum citato gradu temere procurrere. Tum vero propius vallum illati, castellum integrum, illæsumque vident, nec tamen retrocedendum arbitrati, impetu nequaquam intermisso, illud aggrediuntur. Sed Turcae tormenta maiora minoraque, quae antea ad id summa arte disposuerant, ita in subeuntes displodenda curarunt; vt complures ex procurentium agmine sternerentur, aut illatis vulneribus debilitarentur. Vbi rem minus ex Nigri vaticinio successisse viderunt, cogitabundi & tristes, quemadmodum deceptis in re quapiam accidere solet, retro vnde venerant, in castra redire cæperunt. Sed quum in Sasuarem Mahmuti Solnocensis praefecti alumnum legatumque incidissent, qui audito tormentorum ad Sanctum Nicolaum fragore & strepitu, cum DC. equitibus, & aliquot peditum centuriis accurrerat, quos quadrigis leuioribus celeritatis causa imposuerat, nec patentibus in campis ullus effugiendi locus esset, praelium acre & diuturnum cum eo & Turcis inierunt, ita vt duobus & amplius horis sine intermissione pugnaretur, ac plurimi vtrunque occumberent. Sed quum Turcae numero & viribus superiores, in eos & pauciores, & multo itineris pugnaeque labore fessos, sudore mardentes, acriorem impetum fecissent, circumuenti hinc ab equitum alis, illinc vero sclopetariorum cohortibus, & in orbem pugnare coacti, ad extremum victi terga dedere: amissaq; amplius dimidia suorum parte, ad Nigrum in castra redierunt. A quibus quum ille calamitosum rerum successum accepisset, nihil se animo demittens, fuisse inter cohortes viros incredulos, ac dubiae fidei respondit: qui peruersis animis, praedaeque causa, non asserendae religionis exiissent: ideoque Deum Opt. Max. eis turpi & indecoro lucro inhiantibus prosperum successum eripuisse. porro se propediem copias lustraturum, ac cum selectiori manu castra sub Solnocum promoturum, palamque omnibus ostensurum, quantum vera in Deum fides valeat, cum corruentibus vltro diuina vi, ac miraculo manibus, hostes sibi & suis optimae praedae obuenturi sint. Sed quum in primae pugnae euentu dictis eius & vaticiniis exitus minime respondisset, ac promptissimi quique suorum stultae suae credulitatis pœnas morte persoluissent; spes cæterorum frangi sensim ac debilitari, atque adeo longe imminui cepere; vt iam insolentius & contemtius, per contubernia de eo obloquerentur, nec satis iussis eius & mandatis obtemperarent. quamquam nec deerant adhuc nonnulli, qui segnes sociorum mentes expectatione nouarum è Siculo copiarum, ac nouis miraculis, quae iam iam ab eo adenda forent, existimationem eius & famam sustentare conarentur: nec citata ac præproperea desperatione animos despondendos putarent. Eo modo quum inexplicatis consiliis, ac conuulsa & debilitata eius auctoritate quamplurimi è castris

A Turcis circumuenti miserandum in modum caduntur.

Solnoci mœnia vbi exercitum suum admouerit, casura Niger vaticinatur.

castris dilaberentur, maioresque indies difficultates, & in exercitu fames, ac rerum omnium inopia suboriri & crescere viderentur, literas & nuncios ad prætorem, & ciues Debrecebianos misit, iussitque, vt de com meatu quamprimum, quantum sibi & suis suffecturum putarent, absque mora prouiderent. Sed quum apud eos quoque obsoleta eius fides esset, multumque de ea decessisset, illi mandata obaudire, nec de com meatu quicquam pensi habere. Quorum negligentia permotus ira que percitus, quum se ab expeditione Solnocensi, importuna eorum cessatione, deiectum, quereretur: cum sua peculiari tricenaria cohorte (cuius milites diuinas animas vocare solebat) Debrecebiu ire constituit, vt celerius in sua fata traheretur. Cum in oppido ad domum Iosephi Cardoso diuertisset, quæ erat in foro, & prætorem eo accersendum curasset, venientem multis & acerbis probris & conuitiis proscidit; suisque iracunda voce imperauit, vt eum confestim abreptum ad ianuam domus suspenderent. Illis iussa exequi paratis, & iam laqueum parantibus, dum prætor extremo perfusus metu, cum paucis se, quantum potest, tuetur; quidam ex sociis trepidi diffugiunt, ac per plateas, & angiportus discurrentes, plebem ad arma concitant, quod prætorem immerentem, inspectante populo, ad extremum pertrahi supplicium, indignum, minimeque ferendum clamarent. Promiscua illa, & efferata, sumptis repente sclopetis, & quibus potuit, varii generis armis, domum, in qua Niger cum prætore pugnabat, circumfudet. quam tametsi Nigrani acerrime defenderent, tamen oppidani viribus, & multitudine longe superiores, perforato bipennibus & dolabris ligneæ domus pariete, prætorem periculo eripiunt: & Nigrum, cæsa aut capta & dissipata maiori suorum parte, vulnerare etiam perstrictum capiunt. Ita in magna omnium trepidatione, conuersa repente fortuna, prætor odio atque iracundia exacerbatus, reddendæque iniuicem talionis cupidus, illum manibus post tergum reuinctis, tortori tradit, ac ad locum media in Ciuitate plectendis noxiis dicatum perducere ibique capitis supplicio affici iubet. atque hic fuit doli & fallaciarum, seu certæ stultæ superstitionis eius infelicis hominis exitus. Cuius fine audito cæteri, in castris quendam è numero suorum, Ladislaum Sucium eligunt, qui tum vindicandæ necis sanctissimi viri, vt ipsi vocabant, & prætoris vlciscendi, partes sibi sumere, tum vero destinata à Nigro exequi, contenderet: Sed Nicolaus Bathorius, ne ex hac repentina flamma, grauiora incendia gliscere possent, missis equitibus suis, illum è medio tollendum curauit. Quo sublato cætera colluies, promiscuæ multitudinis in varias partes & regiones dilapsa est. Par metus & trepidatio, ex Illyrico, nisi mature prouisum fuisset, expectabatur. Nam agricolæ & rustica plebs, repentina in dominos seditione concitata, quod se intolerandis seruilium operum laboribus, ac pecuniariis exactionibus supra vires, & æquum grauari quererentur: temere arma sumpserant, facto in ea regione, quæ Colapim & Sauum flumina interiacet, initio. Nec mora, cum ad decies mille perditissimorum hominum incondita multitudo, ad arma confluxisset, primo obuias in propinquo nobilium domos, quæ aut minus munitæ erant, aut à paucis custodiebantur, expugnare, ac consumpto, qui intus reperiiebatur, com meatu, dissipare, ac funditus delere inceperunt: acciditque vt prima omnium Georgii Puneci domus, non ita pridem Byzantiana captiuitate elapsi, in planicie Samoboriensi sita dirueretur. Itum deinde est versus Sauum, eodem vbique terrore circumducto; & si qui Nobilium forte in manus incidissent, ii confestim necabantur.

Cum Sauum attigissent, ac transitum molirentur, nuncios ad Carnos & vicinos populos misere: qui dicerent se communis libertatis causa, arma aduersus nobilitatem sumpsisse, cuius crudelitates & insolentias non amplius tolerare potuissent, quum nullum in eos grassandi pro libidine modum aut finem facerent: pro-

Niger prætorem Debrecebiensem dum suspendi iubet,

A promiscua plebe oppressus capitur, ceruixque illi præciditur.

Gubeciana sedicio rusticorum. Anno 1573.

Decem milia perditissimorum, in Nobilium maxime fortunas grassantur.

Carnos & vicinos vt secum vires coniungant, hortantur.

Tahii villas
deuastant,

Matthæo Gu-
becio Duce.

Gubecius Stu-
biciam occu-
pat.

Quegleuitius
& Alapinus,
contractis co-
piis rusticos
fundunt fu-
gantque.

propterea hortari & monere eos, ut animos viresque suas coniungere maturent. A quorum nonnullis, qui inter Suclam amnem, qui Stiriam ab ea Illyrici parte, quam recentiores Sclauoniam vocant, dirimit, ac inter Drauum flumen siti sunt, responsum est, transirent tantummodo Sauum, ac ulterius progredierentur, se propediem in campis Petouioni, aut Varasino subiectis, arma cum eis sociaturos, & eandem belli fortunam subituros. Itaque traiecto Sauo, in villas, & amatoria Francisci Tahii prætoria, quæ ille ad ocii solatia, rebus suis florentibus, extruxerat, igne ferroque sæuierunt. Fama fuit illos Ambrosii Gregorancii clandestinis consiliis inductos, hoc genere crudelitatis in bona fortunæ illius maiore inuidia debacchatos esse, qui eo tempore cum Tahio capitales inimicitias atque odia exercebat. Iam haud procul ab Stubicia inferiori, in qua thermæ languentibus salubres efferuescunt, peruenerant, ibique positis castris, & missis quæqua versus prædonibus obuia Nobilium bona, ædesque, sine discrimine vrere, & vastare non desinebant: plurimique indies ex iuuentute agresti ad eorum castra agminatim concurrebant. Et quum ad multa millia sceleratæ colluisionis in vnum confluxissent, ducem sibi quendam Matthæum Gubecium elegere, quem inter reliquos consilio & manu promptum, ac inuidia in nobilitatem exacuenda, linguæ immodicæ atque implacabilis, esse iudicabant: eique regii nominis titulum temerario ausu indiderunt. Interea Georgius Drascouitius Episcopus Zagrabienfis, qui Comite Slunio vita functo, solus magistratum Illyrici, quem Banatum vocant, obtinebat conuocato concilio, quomodo extinguendis hisce atrocibus flammis obuiam eundum esset, ne illæ in maius incendium erumperent, consultandum mature existimauit. Vna erat via, qua perditissimi conatus coercerentur, ut nobilitas arma sumeret, subsidiaque militum stipendiariorum, quibus Germani duces Vitus Hallecus, & Herbatus Aurspergus imperitabant, in societatem adderentur, & communibus viribus, profligatæ temeritatis hominum audacia retunderetur. Sed Germani absque permisso Cæsaris, se in aciem prodituros negabant. Mittuntur igitur Viennam ad Cæsarem sine mora Simon Quegleuitius, & Iohannes Berzeius, qui ab eo mandata obtineant, quibus illi ad ferendum laborantibus sociis auxilium concurrere iubeantur. Sed dum nuntii diutius detinentur, interea Gubecius Stubiciam, dedentibus se iis, qui intus erant, occupauit: missisque illinc nuntiis, in omnes partes promiscuæ agrestium turbæ significauit, locum esse in potestate: quo audito plures ex eorum colluie ad prædæ societatem inuitatos in castra recepit. At Drascouitius & Nobilitas metu perculsi, ac præoccupandos hostes rati, non expectato nuntiorum reditu, ac Germanorum auxiliis, quæ fera esse prouidebant: duos duces, qui suis in aciem ducendis præessent, celeriter deligunt, Matthæum Quegleuitium, & Gasparem Alapinum, iubentque sedulo ut operam dent, nequid detrimenti respub. accipiat. Igitur cum DCCC. circiter equites summa celeritate conscripsissent, ac cohortes, quæ ad custodiam Colapis publico regni stipendio alebantur, è præsidiis in castra deduxissent, Stubiciam versus ire contenderunt. Quos ubi Gubecius aduersum se progredi animaduertisset, suos ut arma caperent iussos, paucis verbis cohortatus in aciem eduxit; hunc diem, hanc pugnam fore, inquiens, quæ eis decus & libertatem, si victores euaserint, allatura sit, sin victi terga dederint, nullum genus crudelitatis, ac deformis cruciatus dici queat, quod in eos ab immanibus & efferatis nobilibus non sit pertimescendum. Itaque se viros præstare, & præsentis fortis animo arma tractare contendant, ut aut egregie vincendum, aut vix victis expectandum statuunt. Nobilitatis ex aduerso duces, aciem ita instruxere, ut pedites sclopetarios in medio constituerent, equitibus vero vtrinque per cornua distributis darent in mandatis, ne quampiam in irrumpendo moram facerent, ne quicquam numero aut multitudine hostium terrerentur: hos esse ab aratris & ligoni-

ligonibus, ac id genus ruris operibus in militiam, si Diis placet, aut latrocinium potius exercendum translatos: cætera ex eodem instituto fæditatem & turpitudinem in moribus, in bello gerendo nullam disciplinam, nullum robur, nullas vires. potiore si quæ sit partem ex sicariis & aleatoribus Carnorum, incendiariisq; coactam. mox cum insolitos enses, ac vulnera & sanguinem viderint, fædam fugã duros. Cum vtrinque magno clamore sublato, acies confertis manibus concurrissent, Gubeciani præter expectationem diu ancipiti prælio certauere, ita vt aliquot ex nostris icti glandibus interirent, inter quos Ladislaus Ploudinus equitum ductor fuit. Sed quum hinc à peditatu & sclopetariis, illinc ab hastatis equitibus, ¹⁰ acerrime pressi cederentur, ad extremum Nobilitas, vt causa, sic armis potior atque superior, eos pedem referre, denique effusam fugam capeßere coegit. Cæsi passim in fuga, aut capti omnes, pauci in siluis & montibus, per abditissimas latebras vitam seruauerunt. Cæteri, qui indies ad fædus & societatem venturi expectabantur, audita agrestium clade, & Nobilitatis victoria, metu perculsi, qua quisque potuit, diffugere. Sæuitum in deditos & captiuos haud modice est, adeo vt passim per propinquas arbores, & pagorum ædificia, longuriis transuersim iunctis appensi, prætereuntibus spectaculo essent: & in vna præalta & ramosa siluestris pyri arbore, quæ secus viam militarem forte enata erat, sexdecem aut amplius infelicium rusticorum corpora, suspensa restibus, agitataque ventis, & volucris ²⁰ bus carpenda exponerentur: nonnulli vero abscissis naribus & auriculis mutilati, perpetuam fædamque rebellionis & gladii in dominos nefarie stricti memoriam gestaturi dimitterentur. Gubecius ipse, funestus scelerati exercitus dux, atque, vt ipsi vocabant, rex, quod gratissimum Nobilitati eiusque ducibus fuit, viuus in potestatem venit, Zagrabiamque perductus est. Vbi quum prius de Andrea Passanecio, eius in exercitu legato, inspectante ipso, capitale supplicium sumptum fuisset, ipse postmodum ignitis forcipibus immaniter laceratus, ac ferrea corona, eaque candenti caput redimitus, postremo in quatuor frustra more latronum dissectus, meritas sceleris, & usurpati regii nominis pænas persoluit; vel eo nomine grauiore irrogato supplicio, quod adhuc complurium senum animos, qui in viuis ³⁰ essent, infaustæ ac diris omnibus deuouendæ Georgii Siculi in excidium nobilitatis initæ rebellionis memoria non sine horrore subiret, qui olim omnium mortalium corruptissimus, & deprauatissimus, malignis fati sic ferentibus, Pannoniæ regnum & Christianam rempub. summa perfidia atque impietate perturbasset.

Sæuitia in
captiuos.

Gubecii ipso-
rum Ducis
immane sup-
plicium.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XXV.

INTEREA Cæsar Maximilianus magnum præsidium ad domesticam potentiam accessurum ratus, si inaugurationem filii sine cunctatione exequeretur, curatis non sine magno studio omnibus iis, quæ ad eam pertinebant, illum quidem splendidissimo comitatu instructum, terrestri itinere præmisit: ipseque nihil moratus, ad finem mensis Sextilis, secundo Danubio, ad alia eius anni comitia, nauibus vectus, descendit, ita ut eodem die uterque Posonium veniret: sed Cæsar aliquot horis præcessisset. Conuenerant Vngari quoque tot & tantis, per retroactos annos, iactati calamitatum procellis, eo quo maiore & splendidiore poterant, numero & apparatu: sic ut bis mille & quingenti equites, nullo ex confiniis milite subducto, egregie auro & argento compiti & exornati, spectatuque imprimis digni, in castris patenti in campo prope urbem positos recenserentur. Hoc primum tempore Vngaros scuta oblonga atque inflexa, quibus hactenus domi, militiæque vsi erant, agilitatis causa abdicasse constat, auctore Georgio Comite Zriniano, ita ut thorace ferreo & galea, hastaque contenti esse incepissent. Quem morem à Turcis quoque usurpatum, & id genus armorum, ut nimio gestantibus oneri, intermissum esse videmus. Processit equitatus & Nobilitas armis equisque fulgentibus nouo regi obuiam per pontem, quo Danubius è pontonibus & nauibus constratus erat, usque ad metas, quæ Vngariam ab Austriæ finibus distinguunt: & cum ille ad turriculam desertam, quæ in biuio, quo hinc inferioris Vngariæ pars versus Fertonem lacum & Sopronium ad læuam sita est; illinc vero ad dextram Austriæ limina adeuntur, cum exercitu & tormentis peruenisset, Nicolaus Bathorius, cui imperium copiarum & nobilitatis, demandatum erat, & Balthasar Battianus cum nomine publico salutauere. gratumque omnibus eius aduentum testati, ut regnum sibi curæ esse vellet, orauerunt. A quo ingenti spe onerati, iterum ad copias, quæ instructa in campo, acie, signisque explicatis ordine stabant, sese receperunt: easque Danubium versus, regem præire & regredi iusserunt. Cum Copcinium transisset, Verancius Archiepiscopus, cum multis maiorum minorumque ordinum sacerdotibus, ac nonnullis togatis, clari nominis viris, inter pirorum siluestrium arbores, quæ in agro frequentes sunt, regem eleganti oratione excepit: qua minime mirandum esse commemorabat, quod è regno & prouinciis annexis, quondam armorum gloria, & fortium virorum frequentia clarissimis, ad coronationis pompam exequendam copiarum opinione pauciores conuenissent: postquam ab hostibus continua & ferme quotidiana populatione, & cædibus, ac captiuitate, ad contemnendum ferme numerum redacti, hoc quoque, quod exiguum conspiciat, agmen, vix agre coegissent. Setamen & omnes ordines magna certaue spe teneri, futurum, ut Cæsare patre & ipso, secundum Dei immortalis opem, annitentibus, arma propediem expediantur, qui-

Maximilianus Cæsar ad coronationem filii Posonium conuenit.

Anno 1572.

Verancius Rodolphum Regem elegantioratione excipit.

quibus regnum olim diues & opulentum, ac omnibus ad vitæ militiæque vsum necessariis dotibus benigne & largissime à natura ornatum, rediuiua virtute resurgat, ac eiectionis barbaris, pristino nitore restitatur. Ad quam à Iohanne VI-^{Zasius illi re- spondet pati- cis.}rico Zasio, Romani Imperii ViceCancellario, ea, qua decuit, sermonis elegan- tia & breuitate responsum fuit. Postquam dicendi finis factus est, rex in arcem adinuifendos, salutandosque parentes, deinde illinc in Archiepiscopi ædes vr- banas, cæteri ad castra, hospitiaque redierunt. Deinde aliquot dies extracti sunt disceptando, ac summa verborum contentione agitando; cum nobilitas, Ger-
10 manos, vt insolentes, & libertatis Vngariæ offores, præfecturis moueri, & Pa- latinum creari debere contenderet cuius officium, cum aliis rebus gerendis, ^{Hungari Ger- manos præ- fecturis amo- ueri debere,} tum vero declarando, coronandoque regi adeo necessarium videri, vt absque eo nihil fieri queat. Nec equestris ordo, nisi compos voti foret, contentioni
pertinaciæque finem factururus videbatur, nisi senatorii ordinis Optimates, iis-
dem, quibus antea rationibus, atque artibus, ea omnia ad commodiora & aptio- ^{Et Palatinus creari con- tendunt.}ra tempora distulissent, & nobilitatem quamquam initio propositi tenacem in suam sententiam pertraxissent. Nec tamen pari omnium consensu dissimulan- dum rati sunt, quin tam Cæsari quam nouo regi pro tuenda libertate & maio- rum institutis defendendis mistas querimoniis preces deferrent: scriptoque
20 declararent, quibus modis, per quos, quam enormiter vetustæ immunitates læ- di soleant, & quam grauis odiosaque sit eis exterorum dominatio. Quorum om- nium se memores futuros, & obuiam malis ituros polliciti sunt: ac tandem
XXV. Septembris dies, perficiendis coronandi regis cerimoniis decretus est. ^{Inauguratio Rudolphi 25. Septemb.} Quo die non alio ritu, religione, solennitate, locis, templis quam quibus ante nouem annos, dum Maximilianus eodem diademate exornaretur, omnis pom-
pa finita est: imponente capiti regis coronam Verancio Archiepiscopo: a-
stantibusque de more Episcopis. Subsequuta illico est fausta populi acclama-
tio, ac gratulantium inconditæ voces, hilaritatisque plenæ: nec non tubarum ac
30 tympanorum ingentes sonitus; & in vrbe ac propugnaculis & turribus tormen- torum fragor & strepitus; & omnia quæ in huiusmodi festiuis fieri assolent: quæ
nunc denuo enumerare ad alia properant non est animus. Ministrauerunt Cæsari
& regi simul discumbentibus illustres Vngari iuuenes, epulas mensis afferentes,
quos Balthasar Batthianus Dapiferis præpositus, cum eburneo bacillo præcef-
sit. à poculis Michael Vardanus fuit: & equum ascendenti Emericus Czoborius ^{Epulum Cæs. & Regium.} frenos rexit; quod Franciscus Tahius stabuli præfectus, cuius id officii erat, le-
thali oppressus morbo abesset; quo etiam non ita multo post è viuis excessit.
Remotis mensis, iuuentus militaris, & illustrium virorum liberi adolescentes
40 choreas in cauædio domus duxere; inter quos Valentinus Balassius Iohannis ^{Chored,} nuper in gratiam recepti filius, alterum & vigesimum natus annum, eo genere
saltationis, quam nostris opilionibus propriam & peculiarem, vulgus extero-
rum, omnibus æque Vngaris communem putat, palmam obtinuit, quum Cæ-
sar & rex, cæteri que principes illum, veluti Panes & Satyros imitantem, mo-
do retractis, mox diuaricatis in terram cruribus subsistentem, modo saltuatim
se attollentem, sublimi è podio non sine voluptate spectauissent. Sub finem
Comitiorum postularunt ordines à Cæsare, vt circa sextum Calendas Maias,
ad diem Diuo Georgio sacrum Eperiesi ius dicendum iuberet, quod superio-
ris Vngariæ incolis longum & difficile iter Posonium venientibus foret. Id ^{Eperiesi vt ius dicatur, à Cæsare po- stulatum.} quidem Cæsar, si iudices illud iter non detrectent, quod neque à Nadaudio Pa-
latino, neque ab Olaho impetrari potuisset, se non abnuere respondit. Quum
50 igitur ad Verancium, qui summo eo magistratu, quem Locumtenentem vocant, fungebatur, & cæteros iudices tabulæ regiæ (sic Vngari prætorium tribunal vo-
care solent) frequentes conuenissent, non magno labore obtinuere, vt Eperies-

Anton. Verantius eo profectus e vita migrat.

Radetius Episcopus Agriensis ei substituitur.

Canisa praefectura, Banfio demortuo, Gaspari Alapiano commendata.

Niughatatlan.

Aly Sigethanus praefectus Canisam ex insidiis interciperemolitur.

Alapiani in curia consiliis hostium detectis.

Ultima die Bacchanalibus sacra, vrbem vino somnoque sepultam adoriuntur.

sum profecti, administrandis legibus vacarent: & Verantius quidem obsequi nobilitati cupiens, nec senio viribusque suis diffusus, quum sequenti vere illuc se contulisset, molesta suborta febre, septuagesimo tertio ætatis anno è viuis migravit; eique Cæsar Stephanum Radetium Episcopum Agriensem, ærarique præfectum substituit, virum bonarum literarum peritia, pariter & legum scientia insignem, qui postea statis temporibus iudicia Eperiesi exercuit. Finitis comitiis Cæsar Camisanam præfecturam, quam post infelicem Thurii cædem Valentinus Banffius Thallocianus à Suendio ad id muneris commendatus bene gesserat, sed nuper Viennæ decesserat, Gaspari Alapiano attribuit: qui commendatione nonnullorum in notitiam Cæsaris venerat. quamquam ut exitus do-
10 cuit, nihil præter generis nobilitatem, qua nonnullos proceres attingebat, ad militiam attulisset. Cum enim custodiæ loci, ac exercendæ disciplinæ militari segnius quam par erat inuigilaret, incredibile ab hostibus in rem suam intensis detrimentum accepit. Erat in præsidio Sighetano, Alys præfectus, quem Turcæ Sarum vocabant, vir militaris, & inquieti animi, quo etiam cognomine à nostris erat insignitus. Is cum non ita pridem è Solnoco Sighetum venisset, gregarii ordinis miles, Gaspar nomine, siue mobilitate ingenii, qua laborabat, siue aliqua ab Alapiano, quo transfugio prætendebat, affectus iniuria, ad eum profugit, eique operam obtulit, qua oppidum Canisianum intercipi posset: si per stagnantis aquæ glaciem, superata à peditibus fossa, validius in-
20 uaderetur: quod fieri paruo labore posse putabat ab ea parte, qua arx ab oppido adibatur, & vbi nullum irruentibus vallum obstabat, quod nostri ex ea parte se aquis profundioribus autos esse rati, non nisi tenui sapimento locum præspessissent, quod minimo labore punctoque temporis disici posset. Itaque Alys rem à Turcis, qui capti isthic seruierant, locorumque periti habebantur, diligenter percunctatus, nec ob compertam & exploratam imbellis & incuriosi præfecti desidiam, de successu dubitans, fortunam experiri constituit. Nec diu moratus, consilio cum paucis communicato, validas è suis præsidiis, ac iis, qui Socliosii, Quinquecclesiis, Caposiæque & aliis locis erant, copias collegit, & Segusdium cum iis venit, ac illinc primis tenebris & silenti agmine pro-
30 fectus, ad noctem lucente luna Canisiam peruenit. Et cum non procul ab arce, saltuoso quodam in loco confedisset, Gasparem transfugam cum aliquot Turcis præmisit, qui perlustratis semitis, glacie concretis, per quas in oppidum irrumpendum erat, ad se reuerteretur. Hæc hostium consilia, certius explorata, Nasuffus Stubicianus, Christianis parentibus ortus, qui Segusdio præerat, Alapiano per literas occulte perscripserat, ac ut vigilaret, oportune admonuerat: sed ille inefficaci & desidioso animo id neglectui habuerat, non aliam ob causam, quam quod illum, galeam deauratam pro fideli opera petentem, avaritia ductus, non satis certa aut explorata attulisse suspicaretur.]

49
Forte tunc erat ultimus dies eius temporis, quo elabente Christiani carnibus postea abstinere solent, ideoque non ab Alapiano solum, sed etiam à militibus & minoribus præfectis genio indulgentibus, in multamque noctem potantibus, vigiliæ segnius obibantur. Vnus ex equitum ductoribus, Stephanus Isthuanffius, egregia virtute iuuenis, forte aliquid de conatibus hostium subodoratus, quatuor equites suos speculatum extra oppidum misit, ut si quid certi comperissent, sine mora citatis equis reuerterentur. Verum illi usque ad dimidiam noctis, nondum hostibus ad destinatum locum peruenientibus, in excubiis perseverando, siue expectationis tædio ducti, siue frigidioris aeris iniuria compulsi, importuno consilio redierunt, tuta ubique omnia esse referentes. Interim Gaspar cum aliquot Turcis peditibus, per notos

tramites, sustinente glacie, nemineque prohibente, oppidum ingressus, Germanum militem tesserarium obruncat, ac relato cæsi capite, ad locum, vbi Alis constiterat, reuertitur: & Canisanos somno vinoque obrutos, summum agitare silentium refert. Ille non iam amplius cunctandum ratus, supra octingentos milites, ex omnibus cohortibus lectissimos, ducibus Tasquino & Cur-^{Capiunt, & trucidant obuios quosque.} to equitum ductoribus, immittit; atque illi noctis beneficio vsi, præeunte transfuga, nulloque animaduertente, irrumpunt; Alys eodem in loco expectabundus consistit. Cum in forum peruenissent, clamorem attollunt, atque obuios quosque trucidant. deinde agminatim, aut sparsim per manipulos, vt cuique arbitrium erat, ad rapinas & cædes diuiduntur. Multi nullum hostem adesse rati, sed milites ob eiusdem diei consuetudinem remulculos obambulare existimantes, ne ferrum quidem, nisi sero & ab hoste iam vndique clausi & oppugnati stringere potuerunt. plures in lectulis & contuberniis oppressi, captique aut interfecti fuere. Solus Isthuanffius, animaduerso periculo, consensuque potiori, quem habebat, equo, & cæso, qui occurrerat, hoste, cum vno aut altero ex famulis in arcem profugit. vbi ab iis, qui intus erant, pro hoste habitus, ac glaudibus petitus, tandemque agnitus & intromissus est. Michaellem autem Tacaronem, veteranum præfectum, quum ab improviso hoste repente circumuentus esset, & pertinacius, ne in manus hostium veniret, ac diutius pugnasset, fæno & straminibus incensis, & per effractas domus fenestras iniectis, densioris fumi caligine præcluso spiritu mori coegerunt. Tum vero alii atque alii ad diripiendas domos & equos è stabulis abducendos conuersi, direptis illis, multos etiam promiscui sexus mortales puerosque & fæminas cepere; & ad Alim in proximo saltu agitantem, nuncios cum aliquot captiuis misere, oppidum in potestate esse significantes. Quo audito hostes, qui cum eo erant, lucri cupidine illecti, nullo cuiusquam imperio curato, sociis per oppidum prædæ intentis sese miscuerunt. pauci ex hostibus, dum incautius populantur, interfecti aut vulnerati fuere. Thomas Posgaius, egregius fortisque miles, & viarum peritus, ob idque Turcis inuisus, dum reponendæ in tutiorem locum, abscondendæque pecuniæ incautius, quam periculum poscebat, incumberet, viuus ^{Ingens ab hoste variarum rerum præda abducta.} captus est: ac infinita variarum rerum præda, ex oppido omnibus rebus necessariis repleto, abducta: adeo vt hostes à prima noctis vigilia, ad vsque hibernæ diei crepusculum, satis longo temporis interuallo, populando, & pro libidine hostilia omnia exercendo, impune grassarentur. Qui autem in arce erant, quod & pauciores essent, & nocturni temporis incertos casus, ac insidias vererentur, egredi, & suis laborantibus opem ferre, neque tutum neque è disciplina esse arbitrabantur. Tormentis tamen rarius in incertum emissis, sine vlllo hostium discrimine, irritis fragoribus & strepitu fulminabant. Per hunc modum capto & direpto oppido, ac omnibus, quæ in eo erant, ablatis, Alis incruenta potitus victoria, incolumes multaque ditatas præda copias reduxit, ac triumphanti similis, Sighetum inuectus est. Præter aliarum rerum prædam, cuius magna vis & copia fuit, mille & amplius hominum capita, DCCXLVIII. equos ablatos esse constat: quorum parte meliore sibi retenta, residuum sub hasta vendidit, & inter milites diuisit. Sed tormenta duo iustæ magnitudinis, quæ in fori eminentiori cliuo posita erant, iugis bouum ibidem repertis secum attracta, in munitione Sighetana, è regione ædium suarum collocanda curauit. postea multos impuberes pueros, ac formosiores è captiuis puellas, cum vexillis & Thoma Posgaio, ad Selimum & Mehemetem purpuratorum principem Byzantium dono misit: vbi Posgaius, quod Turcæ viarum peritis, qualem eum esse non ignorabant, minime parcendum putent, simul cum Gregorio Docio nobili equite, non ita pridem in oppido in-

*Alapianus
Drasconius
in Illyrico ad-
iungitur.*

*Georgius ve-
ro Zrinius
Canise im-
ponitur.*

*Bellum inte-
stinum inter
Bathorium
Principem,
& Beques-
sium.*

*Bathorius
Bequesium
in arce Foga-
rassi obsidet.*

*Bequesius,
conuasatus
vnicionibus &
gemmis, ex
arce elapsus
ad Caesarem
Pragam ve-
nit.*

fericris Vngariæ Simandio, in quadam excursionem capto, apud Bosphorum Thracium, in mare merfus interiit. Et quamquam hoc tale tantumque incommodum incuria Alapiani improspere euenerat, & is maius socordiae, quam virtutis specimen, male administrata republica, dederat; tamen quum Drasconius in locum Slunii morientis alium sibi consortem magistratus adiungi postularet, neque quispiam alius occurreret, eum collegam, indulgente Cæsare accepit: & is tradita iussu Cæsaris Georgio Comiti Zriniano Canisa, in Illyricum reuersus est. Sub id tempus inter Bathorium Transsiluaniae principem ac Bequesium ex variis simultatum grauiorum dissensionibus, quæ inter eos ex mutua æmulatione subortæ erant, subitum atque intestinum bellum erupit: quod occulte primo susceptum, non multo post absque sudore & sanguine in præsens gestum atque confectum fuit. Odiorum origines & causas iam pridem, viuo Iohanne Sigismundo, exortas esse, dum illi per speciem legationis amandato periculum vitæ pararetur, eo vero fatis cedente, ambo per varias artes de regno contenderent, emanasse non est dubium. Quæ demum quotidianis contentionibus in maius excreuere: quum Bathorius illum minus dicto audientem, & quoties sermo incidisset, petulantius obloquentem incusaret: tum vero quod arcem Hustiam, salisque fodinas, ad noui sui principatus iura pertinentes, minime reddidisset: & ad comitia priuataque consultationes vocatus, elato contumacique animo, nunquam paruisset. Quæ ille, partim inficias ire, partim: odicionem illam omnem sibi, & Chaquio, ac Lupo Bornemissæ à Cæsare dono datam dicere solebat. Tamen si autem de sincero erga se Bathorii animo semper dubitasset: tamen singularem in Cæsaris beneuolentia & tutela spem collocauerat. qui eum in aduersa vel nutante fortuna sua non esset deserturus: contra ille, quamquam Cæsari fidem & obsequium promississet, odio tamen & vindictæ cupidine incensus, Turcarumque patrocínio & studio subnixus, ad dignitatem suam pertinere putabat, sublato æmulo, quietam regni possessionem potiri. Igitur illum necopinantem armis circumueniendum existimauit; miroque silentio occultatis consiliis suis, aliud simulando, cum prætoriano peditatu ac aulico comitatu, paucisque euocatis, in oppidum Fogarassum, in cuius arce Bequesius se continebat, quamque ad incerta & fortuita belli abunde muniuerat, improuissus irrupit: breuique post tormenta currulia aduecta sunt, & reliquæ copiæ prouincialium, Siculi & Saxones, nobilitasque omnis instructa armis, subiectos campos, extensis tabernaculis, occupauit. Nec mora, arx tormentis verberari cepta est. Nec Bequesius sibi deerat, quamquam multis rebus necessariis in tam repentino ac præcipiti periculo destitueretur. Sed vna maxime angebatur militum præsidiariorum paucitate, qua imprimis laborabat; postquam hostium celeritate præuentus, nec dimidiam militum partem, quos certis continuisque stipendiis alebat, conuocare potuisset. Igitur post aliquot dierum oppugnationem, cauto potius ac necessario, quam honesto consilio, cedendum arce, fortunisque omnibus, quam se incertæ acerrimi hostis & æmuli fidei committendum duxit; & assumpto in fugæ periculique socium Stephano Thrace, cuius virtuti & fidei plurimum confidebat, conditisque in marsupium maximi precii vnicionibus & gemmis, quæ Iohannis regis senioris fuissent, ac alia preciosiore supellectili, & auro ad viaticum, quantum in ea rerum desperatione & celeritate auferri poterat, suis, ut arcem quamdiu possent, omnibus viribus seruare niterentur, iussis, equum militarem Asiatici generis, à Iohanne Sigismundo dono datum conscendit, ac peritissimis viarum ducibus usus, superatis Alpibus, in tutum euasit, cum Bathorius fugæ eius ignarus, neminem, qui persequeretur submisisset. sicque per varios viarum errores, ambagesque tandem ad Cæsarem Pragam contendit. At illi, quibus curam tuendæ arcis commi-

commiserat, & Paulus Giulanus, qui thesauris seruandis præerat, paucis post eius
 discessum & fugam diebus, ne cum strenuo duce, eoque prouinciæ principe, per-
 tinacius, quam deceret, pugnare viderentur, rerum suarum omnium ac vitæ im-
 munitatem pacti eam dediderunt. Bathorius ne vno quidem ex suis amisso, occu-
 pata arce, & rebus Bequeßii omnibus, thesaurisque, quos ille indulgentia & pro-
 digalitate demortui principis ingentes & incredibiles congeßerat, summa cele-
 ritate potitus, eam curæ & industriæ Cosmi Petricouitii, ex Illyrico oriundi, qui
 veteranus alumnus, familiarisque sibi erat, tuendam commisit, ipseque dimisso
 exercitu, & retractis tormentis Albam reuertit. Hunc in modum Bequeßius re-
 bus fortunisque amplissimis exutus, aliquamdiu in aula Cæsaris exiliū tolerauit, seq-
 certiori spe sustentauit fore vt benignitate auxiliisque eius adiutus, in suam, e qua
 impotentibus armis pulsus esset, ditionem reduceretur. Per id tempus Sigismun-
 dus Racocius, qui Sendroni præerat, & Valentinus Præpostuarius Cassouiæ Ru-
 beri legatus, Caithbegum Fileci præfectum, qui cum mille equitibus Turcis ad
 nundinas, quæ in oppido Sixone futuræ erant, prædatum & populatum exierat,
 obuiam progressi fuderunt, hostesque fusos & fugatos ad Filecum vsque persequuti
 sunt, & magnum eorum numerum partim ceperunt, partim trucidarunt. Vexilla
 etiam aliquot, & currus & equos ipsius præfecti, qui ad manum ducebantur in po-
 testatē redegerunt. Captus etiam in pugna fuit Hafanes, equitibus Spahiis præ-
 positus, quem Allaibegum vocāt. is à Stephano Bathorio adolescente, grandi pe-
 cunia emptus est. sed eum alter Stephanus Bathorius, paulo ante regnum Poloniæ
 adeptus, olim sibi cognitum, suamque opem suppliciter imploratē, persoluto re-
 demptionis precio, liberauit. Dum hæc in Pannonia & Transsilvania geruntur, Se-
 limus Turcarū princeps, Sinanem purpuratū, natione Acarnanem, in Africā cum
 valida classe misit aduersus Hispanos, qui Tunetū ceperant, qua in classe centum
 quinquaginta triremes, ac xxx. onerariæ naues numerabantur. Is erepto Tuneto, &
 Guleta, munitissimo oppido, & Castello ab Hispanis, inter Tunetum & Guletam
 extructo, vi expugnatis, ac à fundamento dirutis, Gabr. etiā Cerbellione, ac Petro
 Carrero Hispanorum ducibus captis, incolumē victricemque classem reduxit. nec
 diu post in locū Mehemetis, quem quidā commotæ mentis Monachus Deruisius,
 prægrandi cultro in ventrē adactō interfecerat, purpuratorū princeps est creatus,
 sumptumque de Deruisio in quatuor secto partes, extremum supplicium. Sed Seli-
 mus nō diu ea victoria lætatus, in grauem lethaleque morbum incidit, quem quum
 superare non potuisset, quinquagesimo sexto ætatis anno, Idib. Decembr. extin-
 ctus fuit, quū octo annos imperasset, ei que Murates filius, viginti septē natus annos,
 ex præfectura Amasiæ atque Iconii Byzantium repēte aduolans successit, qui simul
 ac sceptris potitus est, quinque fratres natu minores, Muhemetem, Aladinum,
 Giangirem, Abdulahem, & Sulimanum crudeli paricidio strangulatos necauit:
 ac deinde stabilito in præsens dominatu, & Spahoglanis aule equitibus, Ianicerisque
 tumultuantibus, quod ipsis insciis regnum inuasisset, ad obsequium multa largi-
 tione perductis, bellum aduersus Persas eorumque regem Mehemetem cognomen-
 to Hodabendim mouit, cum quibus postea per quatuordecem annos varia fortu-
 na illud gessit: denique induciis factis, obsidibusque acceptis, terminauit. Octen-
 nales autem inducias cum Cæsare pactas, ipse quoque ratas habuit, legatumque
 Cæsar ad eum, loco Caroli Rimi reuertentis, Fridericum Prainerium submisit. Eo-
 dem quoque fere tempore, Carolus nonus Rex Galliæ, Cæsaris gener vitam cum
 morte commutauit, regnumque intestinis seditionibus & bellis perturbatū, Henri-
 co fratri, qui non ita pridē à Polonis rex fuerat declaratus, testamento, quod à regii
 sanguinis principibus, consensu vnanimi firmatum erat, reliquit: ita vt donec ille
 à Polonia reuerteretur Catharina Medicea regina mater rebus administrandis præ-
 esset, ei que ab omnib. obsequii ac obediētiæ munia deferretur. Ei⁹ mors nō tm̄ apud

*Paul. Giulanus arce Prin-
cipi paulo post
dedit.*

*Racocius &
Præpostuari-
us Turcas Fi-
leciensis præ-
datum egressus
foscadunt.*

*Sinan Bassa
Tunetum &
Guletam ex-
pugnat.
Anno 1574.*

*Selymus Imp.
Turcarum &
vicius migrat.*

*Murates, sub-
latis quinque
fratribus, pa-
tri succedit.
Anno 1576.*

*Octennales
inducias ratas
habet.
Frider. Prai-
ner loco Ri-
mi legatus.
Carolus IX.
Rex Galliarum
obit.*

*Henricus Rex
Poloniae, de-
serto regno,
in Galliam
contendit.*

Polonos, quorum sceptrum iam Henricus moderabatur, rebus nouis, & interregno, causam & occasionem attulit: sed etiam Cæsarem ad noua consilia ineunda animum applicare coegit. Nam quum Regina mater fratris obitum Henrico significasset, eumque ad auiti regni iura primo quoque tempore capeffenda cohortata esset, ille conuocatis ad XV. Calend. ul. regni senatoribus, ac optimatum præcipuis, sibi ob fratrem vita functum in Galliam reuerti necesse esse proposuit: idque ut eorum permisso facere liceret, paucis verbis rogauit. Qui quum absque ordinum totius regni præsentia, ac consensu, id in sua potestate situm esse pernegassent, ac ut illos ad certum diem conuocaret, consulissent; dissimulatis, quæ tacito pectore conceperat, consiliis, se propediem comitia publicaturum respondit: interim tamen præmisso Belleræo cubiculario, qui preciosiorem suppellectilem clam in Galliam perferret, literasque publicæ fidei à Maximiliano sibi Viennam venturo impetraret, in cubiculum rediit; ac se febricula tentari simulauit. post tridie silentio noctis, minorem arcis portulam aperiri iussit, mutatoque habitu, cum paucis, equum conscendit, cuius robori & pernicipitati plurimum cōfidebat, eumque quamuis nemo ex Polonis fugæ ignaris sequeretur, calcaribus adactum urgere atque agitare non destitit, donec cursu totam eam noctem, ac sequentis diei partem continuato, ægre ad Friburgum Silesiæ oppidum Cæsarianæ ditionis perueniret: ibique sonipedi non solum soleæ ferreæ excuterentur, sed etiam ungulæ omnes nimio cursu ac labore attritæ deciderent: ita ut eum relinquere cogeretur, agasone, qui, donec illæ renascerentur, expectaret, & eum postmodum in Galliam ad manum duceret, ibidem vna relicto. Lentiore demum passu, minoreque formidine, Viennam applicuit: ibique à Cæsare, qui nihil de eius aduentu in urbem audiuerat, ad infimos vsque gradus obuiam prodeunte, singulari honore & beneuolentia exceptus est; & donec isthuc egit, hospitium in arce datum, & lautia præbita, ministrantibus ei iussu Cæsaris honorificentissime omnibus aulae ordinibus. Inde profectus Venetias, Patauium, Ferrariam, Mantuam, denique facto per Allobroges & Salassos itinere, vniuersa in occursum se effundente Italia, magnificentissimo vbique apparatu certatim exceptus atque excultus est. Viennæ adhuc moranti à Polonis literæ, quibus in regnum reuocabatur, redditæ sunt; ad quas quum nihil aliud respondisset, quam quod sibi propter certas & arduas causas, quas ex literis suis apud Carolum Danzæum Cracouiæ relictis intellexissent, in salutatis ipsis discedenti ignoscerent; nec de suo reditu quicquam dubitarent: demum legati rursus missi, eum Ferrariæ spectaculis vacantem adiere, cum mandatis ut nisi post tridie Idus Maias Cracouiam ad tuendum à Moscouitis & Tartaris, ac aliis hostibus regnum reuerteretur, Polonos alium regem creaturos, nec postea vlllo tempore eius rationem habituros. Henricus ad ea rursus simulatis verbis respondit, se non eo animo Poloniae regnum reliquisse, ut ad illius gubernacula reuerti nequaquam vellet: sed ad componendas Galliæ res turbatas & confusas, iter suscepisse, quibus Deo Optimo Maximo beneiuuante breui compositis, pro eo, quo illud regnum prosequeretur, amore & beneuolentia mox reuersurum; neque passurum, ut eius opulentissimi ac florentissimi regni optimatum iudicium, quo se aliis summæ dignitatis & virtutis principibus, præteritis, regem prætulissent, ipse ingrato animo spreuisse, aut nihili fecisse videretur. Quæ etiam postea, datis ad eosdem Augusta Taurinorum literis, repetere, nequaquam prætermisit.

Sed quum Poloni eum Gallici quoque regni corona insignitum esse, ac Aloysiam Lotharingiæ principis, ac Mercuriani ducis Nicolai filiam, in coniugem duxisse, nec de redeundo quicquam pensi habere certo cognouissent: conuocato publico omnium ordinum concilio, de eo exauctorando, ac nouo rege creando, consilia inierunt: edictoque sanxerunt, res Polonicas iterum ad interregnum

regnum rediisse, non secus quam si Henricus fatis concessisset. Quorum cum Henricus certior esset redditus, misso oratore, ne tam celeri desperatione de suo reditu ducerentur; ut noui creandi regis necessitatem sibi incumbere putarent, ab eis postulauit: sed illi propositi tenaciores, iisdemque consiliis insistentes, comitia creando regi ad Calend. Octobris Varsouiam indixerunt. Ad ea complurimi principum legati confluxere: Cæsariani imprimis, qui per eosdem summæ dignitatis oratores, quorum supra memini, ut illud Ernesto filio obueniret, procurabat; ac Iohannis Suetiæ Regis, qui pro seipso, aut Sigismundo filio, ex filia Sigismundi primi regis progenito, amicorum præcipuos præhensabat, ac Alphonsi Atestini Ferrariensis principis, idem regnum ambientis. Nec deerant Iohannis Basilii Moschorum regis nuncii eadem sceptræ & gubernacula postulantes. Non dum Stephanus Bathorius ad petendum aut ambiendum tantæ dignitatis fastigium animum appulerat. Sed ut se quoque candidatis immisceret, casu aut quadam fati benignitate, euenisse constat. Erat in Transsilvania apud eum Samuel Sborouius, Petri Sborouii Cracouiensis Palatini & Castellani frater à Polonia extorris, ac legibus proscriptus, propterea quod eo forte die, quo Henricus regio diademate ornaretur, Andreæ Vapouium, summæ dignitatis & Senatoriæ virum, in ipsius regis conspectu, nulla eius maiestatis, aut comitiorum habita ratione, crudeliter occidisset. Is cum à Bathorio singulari humanitate honoreque exceptus, ac stipendio & muneribus liberaliter sustentatus aliquamdiu fuisset, inter regni tempore in Poloniam reuersus, fratribus & propinquis, quorum magnum numerum è præcipuis senatoribus habebat, plurima de præclaris eius animi corporisque dotibus, rei militaris scientia, fide, religione, moderatione ac constantia differuerat; ita ut congestis in eum innumeris laudum præconiis; illum omnibus aliis competitoribus, suo quidem iudicio, antefendum prædicaret.

Quibus rebus persuasus Petrus, auctor Bathorio fuit, nomen quoque suum inter alios regni candidatos rite profitendi; suamque operam, industriam & auctoritatem, qua eo tempore cæteros antecire videbatur, internuncio usus eodem Samuele fratre, ultro offerendam existimauit. Itaque haud sine numine Diuum se ad tantum dignitatis culmen vocari ratus, occasionem minime omittendam decreuit; gratiisque Sborouio utriusque actis, eosdem ingentibus promissis donis oneratos, ad promouendam tuendamque causam suam vehementer accendit, & ad comitia legatos, quorum princeps Alexander Quendius erat, amandauit. Res interim in Comitia magnis contentionibus agebatur, cum legati singularum partium, suis principibus regio honore augendis, atque amplificandis, solertem & singularem operam studiumque nauare contenderent: eosque omnes, quibus ferendi suffragiis & potestas esset, siue senatorii ordinis, siue equestris forent, industria sua, ac multis magnisque muneribus, siue occulte, siue palam largiendis, ac maximorum præmiorum pollicitationibus, ad suas partes pertrahere conarentur. Qua quidem in parte Cæsariani præ aliis longe eminebant, quum præter eximiæ virtutis dignitatisque legatos, Bohemici generis, linguæ commercio ac sanguinis, ab ipsa usque conditorum utriusque gentis origine, mutua propinquitate cum Polonis iunctos, etiam Hispaniæ potentissimi regis legatus suffragiorum captator solers & diligens adesset, & Iohannes Cobencelius è Carnis oriundus, nuper è legatione Cæsaris nomine ad Moscum obita reuersus, ac Andreas Duditijs ingenio, ac morum elegantia Polonis, ut ferebatur, acceptus, de quo antea diximus, publice priuatimque agendo & largiendo, causam suam, & totius consilii rationes, summa sedulitate tuerentur. Sed à Bathorio stabat Sborouius senior, multo præbito auro conciliatus, quem magnæ factionis suæ hominum cateruæ sequebantur; quod eo interregni tempore, firmis opibus & clien-

Comitia de nouo Rege creando à Polonis indicta.

Competitores regni.

Sborouii suum suum Bathorii regnum affert.

Cæsaris legatorum praesentatio.

clientelis, ac inueterata inter suos auctoritate plurimum posset, polleretque. is adeo illuc propendebat, ut quum supra complures senatores, & equestris ordinis magnam partem in potestate haberet, etiam Chaufium, qui Muratis Turcarum principis nomine, legatus comitiis intererat, docere atque instruere non intermitteret, quibus modis & studiis, quauē arte animi Polonorum à Cæsare abalienati, ad Bathorium, veluti Muratis beneficiarium subleuandum & extollendum flecterentur. Contra Iacobus Vchanius Gnesnensis Archiepiscopus, cum multo maxima nobilitatis Polonicae & Lituanicae parte, omni studio atque officio, omnibusque viribus Cæsari erat addictus: ita ut Cæsariani, qui cum eo sentiebant, suffragiis & votis innixi, quorum æque magnus erat numerus, de prospero rerum exitu egregiam spem concepisse viderentur. Cæteri competitorum tametsi nihil, quo quisque causam suam promouerent, intermittebant, superantibus tamen aduersarum partium viribus ita percelli videbantur, ut quotidie spes eorum infringi, & industriam languescere nequaquam vanis coniecturis animaduernerent.

*Sborouiana
factio Batho-
rium,*

In hunc modum fluctuantibus comitiis, Sborouiani in confesso comitiorum, Bathorium pro Rege proclamarunt, ea conditione, ut Anna Sigismundi Regis, ultimo absque liberis vita functi soror, ab eo in coniugem duceretur: cuius ut sanguine regio Iagellonidarum, qui de regno optime erant meriti, progenitæ summam rationem habendam censebant: ex aduerso Vchanius Archiepiscopus, illorum intempestiua insolentia, & suo erga Cæsarem fauore permotus, cum magna senatus & optimatum parte, Maximilianum Cæsarem, sublata vocem manuque nominauit, quem cætera multitudo sequuta, Cæsaris nomen identidem vociferando ingeminauit: ambæque factiones, retento mordicus suæ electionis tenore, ad eos principes, quos nominauerant, legatos sine mora mittendos decreuerunt.

*Altera vero,
cuius prin-
ceps Gnesnen-
sis Archiepi-
scopus,
Maximilia-
num Cæsari-
git.
Ad Cæsarem
& Bathorium
utring; missi
legati.*

Et ad Cæsarem quidem Albertus Lascus, Hieronymi filius, Siradianus Palatinus, cum Stanislao Gostonscio, ac Nicolao Firleio, summæ auctoritatis senatoribus, aliisque tam ex optimatum, quam equitum numero collegis missi sunt: ad Bathorium vero Iohannes Tarlo Palatinus Lublinianus, nobilissimæ stirpis, cum duodecem senatorii equestrisque status viris expediti. Interea ab Sborouianis, & qui ad Bathorium inclinauerant, non sine tumultu ac immoderatis clamoribus, comitia ad XII. diem Ianuarii ineuntis Anni Andreouiam, quod est oppidi nomen, indicta sunt: ad quæ tamen nemo ex iis, qui Maximilianum elegerant, comparandum sibi existimauit. in quibus factionis eius studiis decretum fuit, electionem Cæsaris irritam esse, quod ea ab Archiepiscopo & ei addictis non in confesso caueaque comitiorum, loco liberis suffragiis ferendis ordinato, sed foris ab armatis & seditiosis ciuibus facta esset. Ad ea Comitia Cæsar quoque suos legatos miserat; per quos aduersariæ factionis procures hortabatur, ut cauendæ dissensionis & seditionis causa, suffragia sua iis adiungerent, qui non insulso nec improbando iudicio sibi regnum detulissent: nec Bathorium multis partibus inferiorem sibi præferendum putarent. At illi, nec auditis legatis, ne qua vis sibi à Cæsarianis inferretur, magno armatorum numero, & equitatu sese munierunt: & satis diu consultando atque deliberando tempus protraxerunt. Lascus interea & legati, qui ad Cæsarem Viennam venerant, de regno ineundo, eiusque conditionibus, ac iuramento ad seruandas libertates Poloniae, & Lithuaniae & prouinciarum, à Cæsare præstando frequentes consultarunt. Haud dissimiliter & Bathorius in Transsiluania cum Tarlone & collegis de ducenda Anna, deque occupando regno & aliis, quæ illi habebant in mandatis, consilia & rationes mutuo inter se conferebant. Sed neutris placebat quicquam ante exitum Andreouiani concilii statuere, quem præstolandum ambæ partes censuissent. Interea Cæsar exper-

riundum

riundum ratus, an Bathorii animum, ambitione ægrum sanare, ac ab eius regni petitione, quod sibi prius ac maiori suffragiorum numero delatum esset, dimouere posset; Christophorum Tieffenpachum Sacmarii præfectum in Transsiluaniam misit: eique multis rationibus suadere contendit, vt honestissimo Transsiluanicæ prouinciæ loco contentus esse vellet; qui ei maxime tutus atque commodus foret, quum amplissimos quotannis inde redditus percipere; & splendidi & opulenti principis nomen tueri haud dubie posset. Repeteret ipse animo, quantum hinc sibi curarum atque molestiæ pararetur, quantumque Cæsari deberet, qui eum ad tantæ dignitatis honorem, ac prouinciæ celeberrimæ & ditissimæ, quæ iure sua esset, imperium, facili benignitate promouisset, cui etiam haud exiguo, aut inani iuramento se deuinxisset; proinde hortari sedulo & diligenter, vt sibi cedendum duceret, & primoribus suæ factionis hominibus, qui ipsum tumultuosius pro suo rege nominassent, oblatum imparibus votis munus renunciaret. Fore vt ipse hoc salubri officio pietatisque pleno, regnum illud, quod multis (si tam ab ipso, quam factione sua in sententia pertinacius persistatur) bellorum tempestatibus obruendum haud dubie sit, incomparabilem apud omnes mortales gloriam, regno à vastitate & cædibus, ac cruentis seditionibus summa cum laude conseruato, promeriturus sit: ab se autem omnia ea præmia, quæ à grato & benefico principe liberalissime dari possint, omni tempore & occasione expectanda existimet. Admissus sine mora in colloquium Tieffenpachus, hæc atque talia ei diserte ac prudenter proposuit: testatus Cæsarem sibi & iis, qui eum ad dignitatis regię summum decus fastigiumque pronis, maioribusque suffragiis elegissent, deesse non posse: consultiusque facturum eum, si cedendo locum maiori & digniori, rerum tranquillitati consulendum putet, quam armis disceptando, magnam perturbandæ reipublice occasionem sit allaturus.

*Tieffenbachius
legatur à Cæsare
ad Bathorium.*

Ad ea Bathorius nihil cunctatus, altera die respondit: se eum honorem, qui sibi non multum quærenti, nec iusto ambiciosius expetenti, Diis fauentibus, delatus esset, integro pudore repudiare non potuisse: ne si id fecisset, degeneri animo minus illo dignus esse propria confessione censeretur. nunc se eo esse proposito, vt propediem regnum inire, illudque rectis consiliis, ac constanti virtute gubernatum tueri pergat: ita vt neminem eorum, qui se elegissent, consilii factique sui pænitere possit. sperare se etiam in benignitate & clementia Cæsaris, tanta illum animi moderatione vsurum, ne eiusmodi potentiæ suæ nomen inuidiosum esse velit.

Bathorii responsio.

Quod si autem bello aut armis vis sibi aliqua inferatur, quod ab æquissimo Cæsare, minime expectandum puto, ostensurum se, ea præditum esse animi firmitate & constantia, vt omnia prius experiri velit, etiamsi vita amittenda sit, quam iam receptum, nec infeliciter inchoatum honorem, per ignauiam aut celsationem deseruisse. Tieffenpachus, qui illum in tanta tamque graui re, consilia cum suis collaturum, ac iis aliquot dierum mora præmeditatis sibi responsurum existimauerat, vbi se eodem fere temporis momento, quo legationis rationes exposuisset, spe celerius dimitti vidit; dolore atq; iracundia perculsus, illum, vt digna Cæsaris ratione habita, præcipiti ac immaturo consilio abstineret, admonuit. Verum quum is, etiamsi annus consultando deliberandoque esset extrahendus, non se sententiam mutaturum respondisset, vt pote, cui constanter adhærendum decreuisset, tandem accepto comite, Sacmarium versus reuersus, Cæsarem quamprimum de irrita legationis suæ exitu certiore reddidit. His hoc modo peractis, in conuentu quoque Andreouiano haud dissimili pertinacia, Sborouianæ factionis capita à sententia minime deiici potuerunt. Quod quum apud ainbas partes pro certo & firmo constitisset: prior Bathorius, comitiis ad oppi-

*Bathorius,
comes ad
Megessum
inducitur.*

*Regno acce-
pto se Polonis
iuramento
astringit.*

oppidum Megieffum indictis, regnum à Polonis & Lithuanis sibi delatum accepit, seque illis iuramento ad diem octauum mensis Februarii solenni more obstrinxit: dimissisq; Tarlone & collegis, se primo quoque tempore ad illud ineundum, Diis superis bene iuuantibus, profecturum pollicitus est. Cæsar quoq; longa & diuturna deliberatione adhibita, quum Ferdinandi & Caroli fratrum, Augustique Saxonis, & Alberti Bauari, aliorumque principum sententiam exquisiisset, tandem Lasco & Polonis, Lithuanisque legatis annitentibus, assensit, oblatumque regni honorem suscepit: & iuramento, quo se eis ad seruanda iura & libertates cōmunes obstricturus erat, diem X X V I. mensis Martij constituit. Quo adueniente, in templum Diuo Augustino dicatum, ad quod ex Aula seu Palatio¹⁰ per maius atrium, ac annexas porticus, inter hortos itur, sella à cubiculariis gestatus, (quod æger pedibus non nihil esset) aurata indutus trabea, ac corona priuata caput redimitus, quam ingentis precii sibi parari iusserat, adductus est; filius ac ingenti comitatu militum & promiscuæ multitudinis præcedentibus, Mariaque coniuge cum sororibus, quæ inuisendi fratris ergo ab Oeniponte tunc forte aduenerant, subsequente: sed & duobus è legatorum numero diploma, quo regnum Poloniae & Lithuaniae ei præferebatur, multis sigillis munitum, extenta supra caput manu deferentibus, sacramentum prælegente Stanislao Coniarscio Referendario, & astantibus legatis, solenni more conceptisq; verbis, recitauit. Tum sacer hymnus tympanis & tubis interstrepentibus decantatus, & omnibus in propu-²⁰gnaculis vrbs, maiora tormenta ingenti fragore & boatu displosa sunt: pauloq;

*Idem Sacra-
mentum le-
gatis etiam
Maximilia-
nus præstat.*

post conuiuuiis & summa omnium hilaritate dies celebratus. Ferunt plurimi, si Cæsar in præstando iureiurando Bathorium aliquot diebus præcessisset, ac ad occupandum regnum iter in Poloniam absq; cunctatione suscepisset, non fuisse illum tantum in sua factione præsidii positurum, vt aduersus Cæsarem armis & bello contendendum existimaret; cum præsertim Cæsar magnas copias equestres & pedestres, ac magnam vim pecuniæ paratam haberet: & ex Germania auxiliorum & stipendii militaris magna copia expectaretur; verum tarditate & cunctatione Cæsaris adductum, ac de eius in regnum ingressu maxime dubitantem, celeritate, quæ in gerendis rebus vel maxime conducit, vsum, præoccupato Cæsare, fortu-³⁰

*Cæsaris lite-
ra ad Polonia
& Lithuania
ordines.*

nam tentauisse, eamque secundissimam & indulgentissimam expertum esse. Altero, postquam iurasset die, literas ad Poloniae & Lithuaniae, cæterarumque prouinciarum ordines & populos vniuersim dedit, quibus se tam primi, quam secundi interregni tempore haud vlla ambitione, aut immoderata regnandi cupiditate, nec priuati alicuius commodi causa, sed iuuandorum imprimis ipsorum, & totius Christianæ Reipublic. causa ad petendum istud regnum animum adiecisse, & omnibus comitiis quibus de Rege eligendo agebatur, Ernestum filium ipsis proposuisse scribebat; ita vt quamuis etiam num multis grauissimisq; de causis illum sibi præferendum existimet; si tamen sui potius, quam filii potior ratio habenda sit, se eo quoque in casu Reipublic. deesse nequaquam posse. Cum igitur⁴⁰ diuina prouidentia sequutum sit, vt ipse superiori mense Decembri, rex rite electus, ac per eos, ad quos id iure pertinet, publice renunciatus sit, nihil in votis prius potiusque habuerit, quam ad capeffendum regnum quamprimum perrexisset: quia tamen nonnullos regni ordines suis rationibus ductos, ad contrariam electionem progressos esse intelligat, se pro officio & studio quietis publicæ adductum, nihil reliquisse intentatum, quod eo pertinere iudicaret, non modo Vaiuodam Transsiluaniae, tam per literas quam nuncium à regno minus ei legitime delato dehortandi (quem, quia Varsouia per legatos sibi & inclitæ stirpi Austriacæ primum locum tribuisset, dicto obtemperaturum putasset) verum etiam ad eos, qui à sua legitima electione dissentiunt, missis Andreouiam præcipuæ auctoritatis legatis, tentasse, an mitigatis illorum animis ad saniora amplectenda consilia

consilia inducerentur; tantum vero abfuisse, ut alterutro in loco quicquam profecisset, ut neque eius oratores Andreouiae, nisi perfectis; quorum causa conueniant, negotiis admissi, auditique sint, neque meliori cum responso dimissi, quam quod se legatos Viennam missuros dixissent; sicque rebus infectis discedere coacti fuissent: cum tamen talia illi proposituri fuissent quibus & publicae regni & totius reipub. Christianae quieti haud dubie consultum fuisset. Ex quibus etsi satis colligi potuerit, parum spei reliquum esse rem eo deducendi, quo ipse semper optauisset; nihilo tamen minus, nec tunc suum in Poloniam aduentum maturasset: sed ne vlla dissentientibus eiusdem reipub. ciuibus in sua viscera saeuendi occasio ab se praeretur, quin potius concordiae ineundae tanto commodius vacare possent, pro sua in Poloniae regnum & rempub. pietate, ac benigna integerri- maque voluntate, eundem aduentum suum differre, quam festinatione aliqua dissentientium animos exacerbare voluisse; ea praesertim spe, quod futurum putasset, ut alio quopiam in loco idonea aliqua ac dignitate sua haud aliena concordiae ratio iniretur. Quoniam vero haecenus non is, quem expectasset, sequutus esset effectus; sed alius frequens ad nonum diem proximi mensis Aprilis Varso- uiam indictus sit conuentus: scetsi iis peragendis, quae ad sui legitime quaesiti iuris confirmationem pertinerent, diutius deesse nolle: adeoque hesternae die (quod felix & faustum, ac tam Poloniae regno, quam vniuersae reipublicae Chri- stianae salutare sit) oblatum sibi Poloniae & Lithuaniae legatis iuramentum praestitisse: & libertates ac iura omnia, quae ab se requirebantur, confirmasse: ac de- mum electionis decretum, in Dei altissimi nomine suscepisse: tamen cum etiam- num nihil magis cupiat, quam Polonorum & Lithuanorum dignitati & ratio- nibus, simulque vniuersae reipublicae Christianae quieti & tranquillitati quam optime consultum esse, idque tanto maiori desiderio, quanto magis sibi ob oculos versetur ruina & interitus, ex intestina ciuium dissensione expectandus; cum illa, sicuti omnibus rebuspub. semper fuit exitiosa; ita Poloniae quoque regno non alium euentum allatura videatur: neque nunc suam profectionem ac- celerare, sed regni ordinibus per suos ad Varsouiensem illum conuentum, (quem, si modo breuitas temporis pateretur, suum progressum imprimis habere cupiat: sin minus, continuandum, vel in aliud tempus prorogandum censere) destinan- dos oratores pacis & concordiae consilia amplectenda proponere, ipsisque per- mittendum decreuisse, ut quibuscunq; remediis & rationibus ad sananda reipub. vulnera & concordiam iuuandam descendere possint; salua tamen sua dignitate; ita ne Bathorius, ipso longe inferior, non sine grauissima contumeliae nota; ac totius reipub. Christianae detrimento, exitioque, cuius auertendi sibi praecipua cura sit, ipsi praeratur. Quia vero Annae reginae Sigismundi primi filiae mentio, ac coniugium huic negotio annexum est, ut illa Ernesto filio suo matrimonio iungatur, si ita Polonis Lithuanisque videatur, se non abnuere. daturum etiam oratoribus suis talia mandata, quibus ad ea omnia, quae ad pacem & concordiam vsquam pertine- re possint, ita sint instructi, ut illos nihil desideraturos existimet. Quod si vero pars aduersa, his iustis & honestis rationibus locum dare nolit: sed in sua illa opi- nione persistat, utiq; nec se dignitati iuribusque suis defuturum; neque suos desertu- rum: imo cum primum ab iis, qui suas partes sequuntur, certior redditus fuerit, in regnum primo quoque tempore properaturum; nec intermissurum, quin legatis inter caetera id negotii mandet, ut quoad praesidia contra hostium incursiones necessaria comparari queant, cum eisdem populis id vniuersi voto deliberarent, quod imminentis periculi necessitas postulare videbitur; tum etiam ea, quae ora- tores sui, quos superioribus mensibus in Moscouiam misisset, in Polonorum & Lithuanorum utilitatem egerint, atque effecerint, ipsis ordine referant. Quae quum omnia ipsos scire intersit: ea ipsis significanda curasse; tum vero etiam hortari

» benigne, vt futuris illis comitiis frequentes adesse, & ad negotia ea omnia; quæ
 » commemorasset, ad æquabilem concordiam reducenda, omnibus studiis incum-
 » bere non negligent.

*Cæsar legatos
 cum magnis
 muneribus
 dimittit.*

Quum has literas per certos nuncios Varsouiam misisset, ipse Lascum (quem magno studio & labore in numerum procerum Pannoniæ annumerandum cura-
 rarat, dicentibusq; id contra leges fieri, responderat, vnam hirundinem ver non
 facere) & legatos Polonicos eius collegas, amplissimis muneribus, maximaque
 ad vsum abaci vasorum argenteorum & aureorum vi, ac signata quoque pecunie
 copia donatos dimisit; ipse vero secus, quam temporis & necessitatis ratio postu-
 labat, quæ in sola celeritate posita erat, Pragam discessit: ibiq; ad principes Germa-
 niæ, vt frequentes Ratisponam conuenire, sibiq; Polonia regnum legitime occu-
 paturo, ac de successore Cæsare consilia cum ipsis inituro, præsto esse non recusa-
 rent, literas mandataque dedit. Dum Pragæ esset, & ad curandas res Vngaricas

*Imperator Be-
 queßium cū
 exercitu in
 Transilua-
 niam reduce-
 re statuit.*

Carolus fratrem Viennæ reliquisset, Bequeßium è Transsilvania, vt diximus,
 pulsum, in prouinciam reducendum esse decreuit: vt Bathorius, qui ab ineundo
 occupandoque regno verbis & legatione deiici nequaquam potuisset, vi atque
 armis ab instituto reuocaretur: sic tamen suppressis quantum fieri posset, ac oc-
 cultatis consiliis, vt quasi Cæsare nequaquam conscio, solus Bequeßius, tumul-
 tuario irruptionis genere, expeditionem aduersus illum suscepisse videretur. Ita-
 que Rubero, quid fieri velit, per literas significat, & vt Bequeßius Transsiluaniam
 repetenti, arma, equos, milites, & omnia quæ fuerint necessaria subministraret, dat
 in mandatis. Nec mora is ex militum præsidiorum numero selectiores copias
 deducit, ac in vltiori Tibisci ripa locum designat, ad quem silentio conueniant.

*Copia ex præ-
 sidio & aliis
 de contracta.*

Christophorus Vngnadius Agriæ præfectus ducentos equites, ac totidem pedi-
 tes attribuit; ducemq; eis Colomanum Balaium præesse iussit. Ex Germanis equi-
 tibus, qui in Sendrone, ac Scepsio, Goncioque, oppidis stationes habebant, sex-
 centi deliguntur; ducibusque Philippo Hartinio, Russelii legato, & Iohanni Hen-
 rico Proio parare iubentur. Echediani Nicolai Bathorii equites numero ducenti,
 quos Paulus Melithius ductabat: & ex præsidio Sacmariano, & quod in Callone
 oppido ante biennium aduersus excursions hostium extructo, inerat, duce Pau-
 lo Deregniano totidem milites sese cæteris coniunxerunt. Equitatu vero Casso-
 uensi Georgius Perenius Nagidanus, & aliis alii viri fortes præerant. Michael
 Telegdinus, qui ob simultates quasdam, propter intentatam litem, occupatos-
 que fundos, cum Bathorio contractas, voluntario exilio suscepto, Transsilua-
 niam reliquerat, ac Sigismundus Racocius, & Valentinus Præpostuarius Cæ-
 saris duces, cum suis equitum turmis, & cohortibus, vltro nomina dederunt:
 ita vt summa omnium copiarum ad trium millium vtriusque ordinis militum
 numerum constituere censeretur.

*Anton. Sicu-
 lus exercitui
 præfectus; v-
 xoris dolo,
 necatur.*

His omnibus copiis, qui imperaret, Antonius Siculus, rebus in Moldauia
 aliisque bellis, præclare gestis conspicuus, poscente Bequeßio, nec improban-
 te Cæsare, delectus erat, quod & egregii bellatoris, ducisque famam erat conse-
 quutus, & rerum Transsiluanicarum apprime peritus haberetur, nec ipse operam
 esset denegaturus; sed is hoc præcise tempore, quo decreta expeditio erat, scelera-
 tæ vxoris dolo, à nonnullis sicariis, dum valetudinarius ante focum oleo vngere-
 tur nudus & inermis, erat interfectus.

Qua indigna clarissimi viri nece, veluti aduerso belli omine, quamquam Be-
 queßius vehementer perturbaretur, tamen quum rem omnem, in vna celeritate
 positam esse videret, nihil cunctandum ratus, in Transsiluaniam ire perre-
 xit; tam silenti agmine, vt prius in fines prouinciæ penetraret, quam à Ba-
 thorio nihil hostile suspectante, sentiretur. Satis constat Bequeßium, si post-
 habita mora, nusquam constitisset, sed primo statim impetu Albam, principatus
 sedem

sedem, vbi Bathorius venatu, & cæteris id genus oblectamentis sese recreabar, improviso adortus esset, illum non multo labore opprimi, & prouincia ac dominatu exui potuisse. Sed cum apud Tordam, in æstiuis, ducum sententias exquisiisset, illæque discordibus votis variarent, indignabundus præcepitque relicto Albæ inuadendæ consilio, ad Radnotum deflexit, quod erat Petri Quendii prætorium, ad singularem amœnitatem, ad Marusi amnis ripas exædificatum. Ibi plures ex Transsiluanis, qui clam eius partes fouebant, ad eum armati conueni-^{Plures Trans-} runt, Gabriel Quendus, Balthasar Bornemissa Lupi filius, Paulus Chaquius, & c.^{siluani & Si-} numero Siculorum clari nominis Petrus Andrassius, Franciscus Allardus, Stepha-^{culi ad Beques-} nus Dobtaius, & alii complures, ita vt castra haud contemnendo armatorum nu-^{suum deficiat.} mero augerentur; & multi patentibus etiam in campis, si Bathorius in aciem pro-^{Bathorius;} diret, haud dubiam Bequeffio victoriam polliceri non dubitarent. Dum Radno-^{hostium irru-} ti tempusterunt, ac maiorem coniuratorum manum præstolantur, certioribus ^{prone audita} nunciis Bathorio adfertur, Bequeffium cum exercitu in prouinciam irrupisse, & ^{celeriter co-} quotidie plurimos ex Saxonibus & Siculis, Vngarisque ad eum deficere. Ea fama ^{pias copiar.} perturbato, sed ingenti animo, summa adhibita celeritate, copias conuocat, prætorianos è vestigio paratos esse iubet, ad fratrem Christophorum, vt præsidarios Varadienses ad se dies & noctes properare iubeat, perscribit, Hagmassium cum suis, ac Siculos similiter, & Saxones arma sumere, & Lugassianos ac Sebeffianos ^{Et contra ho-} 20 Albam armatos celeriter conuolare mandat, ita vt confluentibus vndique copiis, paucis diebus iusti fere exercitus numerum contraheret, parque viribus hosti videretur. Nec mora, sumptis ex armamentario aliquot campestribus tormentis, contra hostes recta ducit, Gaspar Cornissius Husti præfectus, dum ad eum cum ^{stem recta} suis equitibus properaret, Valentinum Balassium egregiæ indolis iuuenem, Io-^{pergit.} hannis filium, qui eodem modo Bequeffio suppetias opemque laturus, in Transsiluaniam ire maturabat, in finibus prouinciæ obuium habuit, cum quo conser-^{Et contra ho-} tis nocturno tempore manibus, Cornissius, quamquam Valentinum & eius ^{stem recta} milites, vt numero & viribus inferiores, fusos fugatosque profligasset, tamen ^{pergit.} haud leue vulnus in ceruice à Stephano Pribego, accepit. quo tardatus Bathorio

30 se coniungere non potuit, & Valentinus, dissipatis suis, errabundus in equites Hagmassii, ad Bathorium lentiori passu contendenti incidit: atque ab iis non sine vulnere captus fuit. At Bathorius, cum exercitum promoueret, essetque in itinere: Mehemetes Lippæ præfectus, cognomento Cunouitius, ad eum misit nunciatum, se cum quadringentis equitibus Turcis ad eum venire; adeo citatis equis, vt multo maxima eorum pars sudore & laboribus fatisceret: & aliquot horarum quiete ad respirandum, & recipiendas vires, opus haberet: petere itaque vt se & copias, haud paruo ei ad parandam victoriam vsui futuras expectare vellet.

Igitur ad Marysum amnem aliquamdiu subsistendum, expectandosque ^{Meheletes} 40 Turcas ratus, Pancratium Sexnieium, & Nicolaum Sarmassagium, cum valida equitum manu, speculatum hostium castra præmisit. qui paulo post reuersi, illos ad Radnotum æstiuare, neque, si poscatur, pugnam detrectare tetulerunt. quod id à quibusdam agricolis illinc commeantibus, ac forte interceptis cognouissent. Nec mora Mehemete & Turcis in castra receptis, copias promouet, & ad ^{Lippæ præ-} hostem recta contendit. Bequeffius quoque, qui de Bathorii aduentu certior erat ^{ctus Bathori-} redditus, suos armis sumptis è castris educit, obuiamque hostibus progreditur. ^{quadringen-} ita acie constituta, vt Germanis equitibus cataphractis in medio collocatis, ac ^{tos equites} lateribus vtrinque peditatu confirmatis, Vngaros equites in cornibus subsidio ^{summittit.} relinqueret: eosque paucis verbis hortaretur, vt Cæsari imprimis, & postmo-^{summittit.} dum sibi, qui in eorum dextris & virtute magnam spem posuisset, & quibus eius ^{summittit.} 50 dici victoria staret, egregiam fortemque operam nauare contenderent. Ex ad-

Mox acie in-
structa, acri
pugna vtrin-
que decerta-
tum.
uerſo Bathorius, alacri & ſpei pleno vultu, acies idoneis in locis ſtruere, ſuos ani-
mare, vtque in perfidos & deſertores, qui ſe nefariis armis laceſſere non dubi-
taſſent, ferrum promptiſſime ſtringere, & pro ſalute dignitateque ſua, liber-
tateque communi, proque præmiis, quæ ſingulis ex ampliſſimæ prouinciæ opi-
bus, obuentura eſſent, fortianimo conſiſtere, & ſtrenue manus conſerere vel-
lent, hortari. His dictis, prædaque, quam quiſque capturus eſſet, tam Turcis,
quam ſuis militibus promiſſa, vtrinque procurſum eſt, & hæſtæ in aduerſis pe-
ctoribus perfractæ: ac pugna magnis viribus inchoata. in qua Turcarum vir-
tus egregia ante alios fuit. Cum enim eorum conſpectum, & inſolitam vocife-
rationem, qua in prælio vtuntur, ac cædes, quas ingentibus machæris infe-
rebant, promiſcui ex collectitio Tranſſiluanorum numero milites ferre non po-
tuiſſent; ſubita percuſſi formidine, ſeſe ex acie ſubducere ceperunt, poſtremo-
que fuga ex eorum parte fieri cepta. Quam quum Bequeſſius cæterique du-
ces ſiſtere vellent, nec quicquam proficerent, quamquam cataphracti Germa-
ni, & equites Vngari, ac pedites fortiſſime pugnarent. incumbenſibus tamen
Turcis, & prætorianis militibus, qui ſclopetis peritiſſime rem gerebant, quum
etiam à Tranſſiluanis ſumma ignauia conſternatis deſererentur, pedem refer-
re, ac victoriam Bathorio relinquere coacti fuere.

Sed Bequeſ-
fiani Turca-
rum impres-
sione conſter-
nati, paſſim
terga dant,
& interi-
muntur.
Plures ex Bequeſſianis in fuga, quam certamine partim capti, partim in-
terfecti interierunt. Nam & Hartinius, & Proius, quum acerrime dimicaſſent,
poſtea aliis fugientibus, ſeſe miſcere compulſi, in equites Hagmaſſianos in-
ciderunt. à quibus dum diutius ſeſe defendunt, conſauciati captique fuere,
Bequeſſius & alii duces, quamquam eos Turcæ pariter & Tranſſiluari, per ſiluas
& montes ac omnia vbique itinera, intento curſu curaque perſequerentur, in-
columes tamen in tutum peruenerunt. Sed magna inter cæteros virtus ac forti-
tudo peditum Agrienſium fuit, qui quum in vnum agmen conglobati, præ-
lio exceſſiſſent, quamquam ex ducentis aliquot viros fortes deſideraſſent, & ab
innumeris hoſtibus oppugnati eſſent, poſtremo tamen reiectis & cum cæde
repulſis omnibus incolumes euaserunt. Verum neque poſtea feſſis labore iti-
neris & pugnæ quies aut ocium in receptu fuit. Nam à Valachis montanis
& agreſtibus, inſidioſo & expedito hominum genere, qui ſe ſummis è collibus
improviſi demittebant, per multa loca crudeliſſimis inſultibus excepti & fati-
gati: demum etiam per milites. qui ex arcibus prædatum excurrabant, circum-
uenti & quaſi indagine clauſi, cum ſummis conatibus præliando ſeſe vbique
defendiſſent, ad extremum pauciſſimis è ſuorum numero amiſſis, victores è vi-
ctis effecti Agriam redierunt. Stephanus Niarius, qui Bequeſſio pecuniam
ad ſtipendia militum adferebat, quum improſperum pugnæ exitum in iti-
nere audiuiſſet, Tocaïum, & inde Caſſouiam, vnde venerat, retroceſſit.
Caſtra & impedimenta omnia, quæ haud parui momenti, præciique erant, vi-
ctoribus ceſſere.

Bathorii in
captos Tranſ-
ſiluanos cru-
delitas.
Parta victoria Bathorius tantam in captos & deditos ſeueritatem exercuit;
vt Vngaros quidem, qui cum Bequeſſio aduerſum ſe in acie ſteterant, neque ſibi
vlllo fiduciario nomine obſtricti erant, liberos domum remitteret: Tranſſiluanos
vero, qui rebus nouis paulo ante ſtuduſſent, Turcis in ſeruitutē rapiendos abdu-
cendosque permitteret: non niſi ſoluto redemptionis precio poſtliminio reditu-
ros. Verum Siculorum perfidiam acerbiorē pæna vltus eſt, in quos partim ſu-
ſpèdio, ac capitis ſupplicio, partim auribus & naribus præciſis deformatos, publi-
catis etiam bonis & fortunis omnibus, animaduertit. Iohannem Barracouitium,
ſenē natione Chrouatum, quod vocatus à Bequeſſio, vt Byzantium mitteretur, ire
auſus eſſet, tametiſi legationem detrectaſſet, laqueo è trabe proprię domus ſuſpen-
ſum, ac Iacob. Pocaïum, in acie captū, capitis ſupplicio puniuit. Cæteros vero, quos
supra

supra ad Bequessii castra profectos esse memoravi, aut eos, qui ei fauisse comperti essent, omnes proscripsit. Huius pugnae atque victoriae fama, quum in Poloniam perlata esset, eamque Bathorius suae factionis affectis perscripsisset, tantam sui nominis ac virtutis bellicae laudem consequutus est, ut mox ex ipso rerum prospere gestarum successu, opinione celerius ad regnum adeundum, ac coronam solenni ritu suscipiendam Cracouiam vocaretur; & quod summæ rerum graue momentum secum trahebat, depressis & contusis Cæsarianarum partium viribus, suae factionis studia magnopere confirmarentur. Itaque paratis, quæ ad iter necessariae erant, rebus, ac prouincia Christophoro fratri cum summa potestate tradita, cum quatuor militum millibus, quorum dimidia pars ex equitibus, splendido apparatu instructis, altera vero dimidia ex selectissimis peditum cohortibus constabat, transitis Alpibus Aitossis, per Suiatenses, Leopoltanos, & Præmissienses, in Poloniam iter suscepit: paucisque diebus prodeuntibus sibi cum exercitu obuiam suis suffragatoribus, Cracouiam peruentum est. Vbi Calendis Maii, corona Regni Poloniae ac Lithuaniae eius capiti imposita est: ac postea Anna Iagellonia, Sigismundi primi filia, ac secundi soror germana, matrimonio iuncta: tanta ceremoniarum omnium solennitate & pompa, ut nihil eorum quæ in huiusmodi festiuitatum ac hilaritatis genere usurpari solent, prætermitteretur. Cæsarianarum partium studiosi & ipse imprimis Iacobus Archiepiscopus Gnesnensis, cuius muneris est Reges Poloniae corona insignire, ei coronando non adfuit; atque ideo ab Episcopo Vladislauensi Stanislao Carencouio regium diadema accepit: regnumque postmodum omnibus regiis virtutibus tam domi, quam militiæ ita administravit, ut per decennium, quo vixit, non solum illud tueretur, sed etiam dilatatis cum summa laude finibus, Moschis perdomitis, recepta Lithuania, Dantiscanisque ad officium reductis longe lateque amplificaret. Bequessius quum à fuga se Cassouiam, & inde Ciesmarcum recepisset, illumque ad Polonici Regni Sceptra, singulari diuini numinis benignitate promotum vidisset, non vllis publicæ fidei literis impetratis Bidgostiam venit, & eius opem supplex implorauit: impetrataque ab eo venia, in gratiam receptus est: rexque ipse postmodum suas Vngarici nominis copias, quibus aduersus Moschos bellum prospere gestum est, eius imperio subiecit: isque per triennium ei operam militarem impendit, donec morbis & laboribus fractus, Grodnæ mortem obiret, & in agro Lithuanico Vilnensi, supra eminentem viæ militari collem, (sic enim viuens statuerat) tumularetur. Dum Cæsar Ratisponæ comitiis peragendis vacat, domi tam in Pannonia, quam Illyrico haud leue detrimentum à Turcis illatum est, quum absente Cæsare, Carolus frater rebus præesset. Nam hostes leuibus causis irritati, non obstante induciarum fide, qua arces obsideri, aut tormentis currulibus hostilia tentari cautum erat, nouum utrobique bellum inceperunt. In ea parte regni, quæ ad vrbes montanas vergit, Iohannes Balassius arcem habebat, que conem, Germanis Plobenstaniam dictam, in qua relictis Zolio, Dobraucna, aliisque locis iam pridem habitabat, in eaque aliquot Turcas, non obscuri nominis captiuos seruabat. Erat ei curator Benedictus Pinterius, quem tanquam in rationibus accepti & expensi sibi haud contemnendam pecuniam debentem, ficto crimine, compedibus vinciri, ac in eundem carcerem, quo Turcæ cludebantur, mutua, nec satis felici, ut postea apparuit, nequitia condi iussit. Ibi multa Pinterius de Balassii crudelitate, ac tam insigni iniuria sibi illata, apud conseruos Turcas questus, postremo cum eis paciscitur, ut aliquem ex eis specie redimendi capitis, promisso Vadimonio, dimitterent, ac cum Mustapha purpurato Budensi clam agerent, ad certum diem milites expediret, à quibus per funem sursum perductis (locum patranda rei opportunum eis ostendit) capto aut interfecto Balassio, arx facili labore in potestatem redigeretur. Gnara ea Balassio erant,

Hoc praelii feliciter gestis successu Bathorius in Poloniam vocatur.

Cum I. V. milibus equitibus in Poloniam discedit. Vbi Calendis Maii coronatur, & Anna Iagellonia ei matrimonio iungitur. Anno 1576.

Bequessius in gratiam ab eo receptus.

Postea Vngarici nominis copias à Rege praefectus Grodnæ obiit.

Balassius in signi dolo falsi hostem.

*Qua ex re
Turcae irrita-
ti,*

*Aly Bego
Duce,*

*Plauensta-
nium Balassii
arcem obsi-
dent.*

*Copia nostra
arce subsidio
mittuntur.*

indicante ei omnia consilia Pinterio; quum commeantibus frequenter Turcis, dies mutuo assensu constituitur, ad quem destinata perficiantur. Ad eum diem Turcae pedites è Fileco, Nogradò, Budaque summo silentio aduenere: Pinterius funem demittit, & quatuor aut quinque illorum in arcem pertrahit, iique in vestigio vincuntur. Sed cæteri, qui sub rupe proxima occultabantur, fraudem & dolum subodorati, quod ab sociis nullum signum, de quo erat condictum, ex arce redderetur, magno sublato clamore, conuiciisque & vituperiis in Balassium & Pinterium iactis, indignantes discessere. At Mustaphas purpuratus, cuius in Balassium iam antea flagrantissimum odium erat, se dolo fraudeque petitem, delusumque dolens, ira simul & odio exacerbatus, vindicandum Balassii scelus, eumque arce deturbandum decreuit: moxque coacto exercitu, ex finium præsidariis, eoque curæ Alibegi Albensis præfecti cui ex re Nigro cognomen erat, tradito, ultum iniuriam properauit. Præfecerat Balassius arci Emericum Temesiensem, cognomento Pribegum, veteranum equitum suorum præfectum, sibi, multis virtutis & industriæ militaris, ac fidei nominibus cognitum. Is intellecto Turcarum aduentu, ea quæ illis propulsandis, ac tolerandæ obsidioni erant necessaria, tempestiue comparauerat. Alibegus situm arcis contemplatus, quatuor colubrinis eam verberare incepit. Ex aduerso Emericus & socii, magna virtute & fortitudine eam tuentur. Sed quia simplici eoque debili muro extructa, tormentorum ictus ferre non poterat, ex ea parte, quæ oportunior ruinæ erat, haud modicum hiatus fecit: adeo ut qui intus erant, de ea seruanda desperarent. Itaque ad Balassium nuncios crebro mittere, eius opem implorare, promissa eius ac spem auxiliorum urgere: neque is ea negligere; sed à Carolo principe, ut coactis copiis, obsessos periculo eximat, locumque tuendis montanis ciuitatibus opportunum ab hostium vi tueatur, identidem postulare. Ille cura periculi impendentis auertendi anxius, Simoni Forgacio Vltradanubianæ militiæ, nobilitatisque duci, dat in mandatis, ut statim Balassianis in discrimine constitutis succurrat. Andream Quilmannum Comaronii præfectum cum DCCC. peditibus ei adiungit: Præsidariis Iaurini & Papæ, ut in castra sine mora confluant, edicit; atque illinc Vincentius Gregorocius, hinc vero Petrus Hussarus mittuntur. Ordinariæ quoque nobilitatis copię, è duodecem regionibus regni, imperio Forgacii subiectis, summa adhibita celeritate, conueniunt: progressique vna omnes, ad Viglessum, duobus vltra Zolium miliaribus, situm, delecto aquationi & lignationi aliisque necessariis idoneo loco castra ponunt; in quibus circiter decem millia armatorum censebantur. Balassius inuadendos hostes, antequam nostris vires animique nimia mora languescerent, contendebat: seque in primo agmine præeundo, operam nauaturum pollicebatur: contra alii duces viribus collectitiorum suorum non nihil diffisi, ac virtutem hostium veriti, cautius progrediendum, nec exercitum hostibus temere obiiciendum censebant: quo nimirum saluo, tuta omnia forent, in discrimen vero adducto, certa perniciēs Montanis ciuitatibus, apertumque excidium immineret. Neque id erat dubium: tametsi nostri pugnam poscerent, & hosti viribus superiores esse dicerentur, nec de victoria quicquam dubitarent. Dum in hunc modum variantibus ducum sententiis, mora trahitur, Turcæ deiectam tormentis murorum partem aggredi statuere, & magnis structis agminibus, magnoque impetu procurrerunt. Verum à nostris summa virtute dimicantibus, reiecti sunt, cadentibus plurimis, & Berhamo Chausio, crassioris sclopeti glande coxendicem vulnerato, & etiam non paucis ex propugnatorum numero desideratis. Iam nostri, si secundam oppugnationem expectarent, se arcem nequaquam tueri posse animaduverterant, ideoque ad duces & Balassium opis ferendæ causa nuncios mittere frequentes non desinebant, Sed

Sed quum frustra omnia essent, rebus desperatis, relicta hostibus illa, in aliam arcem Diuiniam, quæ etiam Balassiani iuris dicionisque erat, digredi decreuerunt: & silentio noctis egressi, per notos siluarum montiumque tramites eo perueniunt. Hostes vacuum arcem occuparunt, castrisque absque cunctatione promotis, (tantum apud eos conceptum in Balassium odium, & recentis iniuriæ ultio potuit) Diuiniam quoque obsidione cinxerunt. Ea erat tribus milliaribus à nostrorum castris dissita, supra monticulum constructa, vetusti, infirmique operis. Cum neque illa tormentorum vim sustineret, nec obsessis, uti sperabant, & Balassius frustra vrgebat, auxilia mitterentur, ac supra alias difficultates Emericus, dum magna virtute, sed incautius mænia tueretur, mortifera glande ictus cecidisset, nostri rebus iterum desperatis arce egredi, & qua cuique fuga pateat, fortem suam pugnando sequi, aut si vita amittenda sit, libero potius & patenti in campo, quam inclusi mænibus occumbere decreuerunt. Igitur cum egres-

10 sos Turcæ persensissent, repente totis viribus, in eos irrumpentes, sine ullo discrimine, omnes trucidarunt: solo Radossa Thrace, cum paucissimis gregarii nominis militibus euadente, qui post varios errores Agriam peruenerunt. Periere eo in certamine cæsi Franciscus Galsaius, Nicolaus Scarossius, Iohannes Ebeccius, Andreas Budaius, & complures alii, non quidem omnino inulti, quum in partibus Turcarum præter vulneratos, quorum non paruus erat numerus,

20 Allabaigus Fileciensis, ac Mustaphas è Nogrado, ac è Vacia Ferhates peditum ductores cecidissent. Captis in conspectu nostrorum, non sine ignominia, duabus arcibus, ac dolo Balassii acerrime vindicato, Somosconem etiam non procul ab iis distantem Alibegus, inuadere non dubitauit, & cum ad eius situm contemplandum, cum legato suo Hasane, ac aliquot Turcis accessisset, pila falconis ex arce emissa, legatus discerpitur, ita ut eius cruore ac frustulis visceribusque, ipse fædaretur. Qua nece permotus, attrahi tormenta, & arcem eis verberari iubet. Ea olim Lossoncii ditionis, hoc tempore ab illius vidua possessa, arte simul & natura satis munita erat; adeo ut portæ eius, per quas solas iter in eam patet, è durissimis cotibus magno labore excisæ sint; cætera in abruptæ

30 rupis crepidine constructa adiri nuspiam possint. Cum aliquot pilæ in eam contortæ essent, Nicolaus Fodrocus, imbellis & meticulosus adolescens, à Christophoro Vngnadio, Lossoncianæ viduæ genero impositus, cum sociis, qui eam custodiebant, subito ignobilique pauore consternatus, eam deseruit; & Agriam profugit; ubi cum à militibus ignauitæ incusaretur, & à præfecto sibi metueret, mærore animi contabuit, & interiit. Forgacius interea & Quilmanus, incerta quæque metuentes, ideoque tutiora sequuti consilia, frendente ac fremente Balassio, qui rem ad pugnam & certamen deduci malebat, amissis fæde tribus arcibus, castra soluere, ac exercitum dimittere decreuerunt. Quotacunque autem pars solarii fuit, Turcas Albanos & Strigonieneses, è castris ad suas stationes redeuntes, à nostris similiter Iaurinum & Papam repetentibus, inter Nitriam & Leuam profligatos fuisse: qua in pugna ex hostibus CL. equites desiderati sunt.

*Sed præsidia-
rii, relicta il-
la,*

*In arcem Di-
uiniam re-
fugiunt.*

*Quam Turca
adorti nostris
effugienti-
bus & truci-
datis, statim
occupant.*

*Begi Turcici
cæsi.*

*Somosconem
arcem à no-
stris desertam
capiunt.*

*Isthuanffius
frustra arces
à Turcis oc-
cupatas repe-
rit.*

*Res in Illyri-
co gesta.*

Iam redactæ in potestatem hostium arces erant, cum Cæsar datis Ratispona literis Nicolaum Isthuanffium Budam ad purpuratum misit, eas repetitum, quod contra induciarum pacta captæ essent: quæ a pertis huiusmodi bellis, ac tormentorum apparatibus vtrinque viam præclusissent. Verum ille Turcico astu, earum expugnatæ famam Byzantium perlatam esse, nec se iniussu principis sui reddere eas posse respondit; sicq; re infecta, ille reuersus est; & arces in manibus & potestate hostium remansere. At in Illyrico non minori acerbitate, nec minus petulanter fortuna in Herbartho Aurspergo, eius oræ ac copiarum summo duce tollendo, insolentis & lubricæ suæ inconstantia exemplum edidit: ubi supra locorum atq;

*Ferhates Bos-
nensis nostrā
provinciam
incurſat.*

*Aurſpergus
cum ſuis co-
piis illi ob-
uiam it.*

*Acie inſtru-
ta ſtrenue
confligitur.*

*Aurſpergero
fortiter pu-
gnanti caput
præciditur.*

*Filius eius ca-
pitur, cum a-
lii proceri-
bus.*

arcium iacturam, cæde lane militarium virorum atque interitu longe ſæuius at-
que truculentius graſſata eſt. Ferhates Boſnæ præfectus, quum à maritimis vſ-
que Dalmatiæ littoribus, ad provinciæ ſuæ mediterraneæ loca, copiis Topuſcam,
Bonitium, ac eos populos, qui hoc tempore poſt ædificatum Caroloſtadium,
inter Colapim & Dobram, Mreſniaciamque amnes, militari præſidio, cuſtoditi,
tutiori in ſtatu viuunt, populatum ire, eaſque regiones ferro & igne vaſtare de-
creuerat. Quum deſtinata eius animo, docentibus exploratoribus, Aurſpergo
conſtitiffent, partium ſuarum eſſe duxit, illi occurrendo, regionem ac innoxios
populos pro virili tueri. Iam hoſtes cum exercitu haud contemnendo per de-
ſerta provinciæ in progreſſu itineris erant, cum Aurſpergus ſuis copiis, vt ad Ra-
doniam amnem præterfluentem, haud procul Budafco, ſumma celeritate con-
uenirent, hoſtibusque reſiſterent, iuſſit; ipſeque cum iis, qui priores conflu-
xerant, quorum numerus vix adhuc mille equitum ac peditum ſummam æqua-
bat, eodem in loco cæteros præſtolabundus, conſedit. Oritur Radonia è mon-
tibus Petriniſ, primoque in Corauam, deinde ambo in Mreſniaciam influunt,
ſimulque omnes ſupra Caroloſtadium Colapi commiſcentur. Interea progre-
dienti Ferhati, à ſpeculatoribus, quos præmiſerat, adfertur, Aurſpergum cum pau-
cis ad Radoniam caſtra poſuiſſe, & copias cogere, quibus in caſtra receptis,
cum eo manus conſerere poſſit. Vnde habito ſtatim cum ſuis conſilio, omiſſa
populatione, atque incendiis, ad eum opprimendum, prius quam vires omnes
in vnum contrahat, proficiſcendum duxit. Igitur ſuis, qui erant antegreſſi,
nunciat, vt Radoniam verſus ſigna, ac iter flectere maturent. Cum propius
locum ventum eſſet, Aurſpergo nunciatur, hoſtes magno numero adeſſe. Per-
turbato in re ſubita & inopinata animo, vt qui illos populatum ituros, credide-
rat, conſcendiſ equis, ac iuſſis prodire cohortibus conſigere deliberauit; quum
iam nec fugæ tempus, niſi intempetiui plenum periculi videretur. Itaque præ-
miſſo Iohanne Voicouitio, cum leuiori equitum Chrouatorum turma, ipſi cum
Germanis equitibus, ac iis, qui conuenerant, peditibus ſubſequitur. Ferhates, viſis
noſtris, aciem componit, ac ſtructis ordinibus, citatiore paſſu, in noſtros inuehi-
tur, ac equitibus circiter mille, vt nulla facta mora, in antegreſſos impetū faciant,
iubet: ſeq; cum ſubſidiariis tempeſtiue adfuturum promittit. Voicouitius & ſo-
cii, inito certamine, haſtas perfringunt, deinde ad gladios enſesque deueniunt. Et
Aurſpergus ſuis laborantibus opem oportune fert. Sed quum hoſtes numero &
viribus longe ſuperiores eſſent, vincente paucitatem multitudine cadentibusque
quamplurimis noſtrorum ordines turbari: peditesque primi omnium incompo-
ſiti feſſique, deſerto prælio, ad ſiluas & montes ſeſe ſubducere ceperunt. Equitatus
vtriuſque nationis retinere ſumma virtute locum, ferire hoſtem, ſeque & ſocios
hortari. Aurſpergus quoque magna voce, ne ſibi deſſent, vociferari; redintegra-
re aciem, Germanos equites, vt ſclopetis rem gererent, admonere. Sed dum pro-
ſtratus equi lapſu Voicouitius manumq; ſaucius, ſab hoſtibus captus fuiſſet, & ho-
ſtes è multis vndique partibus noſtros, veluti indagine clauſos, tenerent, pugnan-
doque fatigatos vrgerent, Aurſpergo equus confoditur, ipſeque, quamquam ſeſe
acerrime tueretur, tamen primo haſta per thoracem adacta in terram ſternitur;
poſtea que iacenti, neque ſe adhuc deferenti caput detruncatur. cuius dira cædes
immane quantum ſuis pauoris, & hoſtibus animorum & ſpei addidit. Fit fuga
paſſim ab omnibus, & Engelhartus Aurſpergi filius, qui vna cum patre in aciem
prodierat, cum multis è Germanorum numero, viuus capitur. Vitus Clecoui-
tius, veteranus ſclopetariorum præfectus, graui vulnere in frontem accepto, &
Georgius Iancouitius, ac Petrus Sarcouitius, & complures alii, eandem fortu-
nam ſubeunt; ſigna omnia & tympana ac cætera id genus amittuntur: victo-
ria haud dubie ad Turcas inclinat: quorum magnus numerus nec pugnae par-
ticeps,

ticeps, & multi incruentati fuere: adeo imparibus viribus certatum est. Caput
 Aurspergi præcisum, cum captiuis aliquot, ac signis, à Ferhate Byzantium mis-
 sum est, & filio eius ac cæteris, qui in manus hostium inciderant, post longi tem-
 poris moram, multo auri pondere libertas reddita est. Nec Ferhati abique vlllo
 prorsus detrimento victoria constitit, cum multos ex suis, præcipui nominis vi-
 ros, aut interfectos amisisset, aut captos & abductos desiderasset. inter quos fuit
 Regeffus Celebinus, quo nomine à Turcis adolescentes nobili genere progeni-
 ti vocantur, cognomento Vrasitius, ab Antonio Gerecio equitum præfecto,
 manu captus. qui postea Matthæo Quegleuitio venditus, ac ab eo variis modis
 10 excruciat, in vinculis & carcere vitam finiuit. Interfecto Aurspergo, Ferhates, *Ferhates hæc
victoria cla-*
 nostris duce orbatis, nullam moram aut ocium dandum ratus, Businum Que-
 gleuitii arcem, in qua præsidium viginti quinque peditum inerat, ac Czaſium,
 quæ ad ius dicionemque Episcopi Tininiensis pertinebat, admoto tormento- *Castella ali-*
 rum terrore, ac præſidiariis diffugientibus, obtinuit: ac emissis, qui Colapianos *qua, diffu-*
 vrendo populandoque vastarent, Castellum Sraciciam, quod speculæ instar ad *gientibus no-*
 Colapis ripam, è materia ac roboribus contextis erat extructum, igne coniecto *stru, obtinet,*
 concremauit. Deinde cum nemo adhuc in locum Aurspergi suffectus esset, &
 improſpero eius casu omnes veluti attoniti confusique animis nutare videren-
 tur, modica suis quiete data, Zrinium arcem, Comitum Zrinianorum domici- *In quibus &
Zrinium.*
 20 lium, à qua veluti natali solo, ipsi cognomen ducunt, ad motis tormentis expu-
 gnauit. Erat illa duplex, & muro duplici cincta; ita vt si propugnatores ido-
 neos & fortes nacta esset, facile seruari potuisset. Verum Petrus Camenianus,
 imbellis peditum, qui locum custodiebant, præfectus, vix expectatis aliquot fer-
 rearum pilarum ictibus, subito pauore perculsus, accepta à Ferhate fide, arcem
 dedidit. Quæ ei more Turcico ita seruata est, vt captiuis in Bosnam abducere-
 tur, ibique diuturno tempore seruatus, tandem incertum an non ex composito
 dimissus libertati restitueretur. Quum de his aduersus fas & fædera insolentissi-
 me ac iniquissime actis legatus Cæsaris Prainerius Byzantii apud purpuratos,
 grauiter questus esset, non aliud ab elatis, multoque arridentis fortunæ succes- *Prainerii le-*
 30 su intractabilibus responsi accepit; quam nostros priores bellum intulisse; *gati inanes*
 suos illatum sustinuisse, fortunamque melioribus affuisse. His profecto tan- *apud purpu-*
 tisque cladibus, tanta vastitas, stragesque edita est, vt ab eo tempore in Illyrico, *ratos, hæc de
re querela.*
 necdum spe aut resurgendi facultate oblata, plurimi incolarum, qui superfue-
 re, in varias Austriæ Pannoniæque partes, tædio præsentium, aut futurorum me-
 tu, desertis sedibus migrasse conspiciantur.

At Cæsar interea, dum hæc improſpere geruntur, Pragæ Rudolpho filio
 Bohemici regni, scepra coronamque, assentientibus populis & ordinibus, de
 manu tradidit: illincque Ratisbonam ad frequens Germaniæ concilium profe-
 ctus, eundem sibi consortem Romani imperii, & successorem à septemuiris ele- *Rudolphus in
Ratisponenſi
Comitiis, eli-
gitur Rex
Romanus.*
 40 ctoribus, declarandum, singulari & rara felicitate curauit: iis legibus, vt ipso
 vita functo, non aliis comitiis expectatis, Rudolphus pro Romanorum Cæsa-
 re & imperatore ab omnibus agnosceretur; ac instar maiorum, omnia ei obse-
 quii fideique munia præstarentur: fuitque valde memorandum, atque omnino
 admirabile, ex vna eademque Augusta Austriæ familia septem Cæsares, nun-
 quam intercisa serie, ad summum rerum fastigium euectos esse; perinde ac si il-
 lud decus, non electorum summæ amplitudinis suffragiis, sed hæreditarii iuris
 successionem parari consueuisset. Nec prætermisæ à Cæsare fuere cerimonix &
 spectacula, quæcunque in eiusmodi pompis fieri consueuerunt; theatrales lu-
 di, choreæque omnis generis, ac conuiuia notabili sumptu, ac epularum varie-
 tate & copia, inter rara ac inusitata. in queis cum piscis è gobiorum fluui-
 tilium genere appositus esset, ac structor à Cæsare interrogatus, viginti
 aureis

*Ibidem de
Polonia re-
gno adeundo
& occupando
tractatum.*

*Maximilia-
nus Imp. Ra-
tispona diem
extremum o-
bit,
Anno 1577.*

*Gosdancum
Ziriniano-
rum oppi-
dum à Turcis
intercipitur.*

aureis emptum dixisset, in Vngaria duos aut tres præpingues iuuen-
cos, tanti enim
posse respondit, exteris principibus conuiuis id mirantibus, ac eius soli feracita-
tem ac copiam summa laude efferentibus. Tractauit postea per aliquot dies de
rebus Polonicis, ac de obeunda eius regni sibi legitime delati possessione, atque
ad eam pro sua atque imperii Romani dignitate occupandam, subsidia pecuniæ,
& exercitus postulauit. quandoquidem præoccupante Bathorio, iam illud ab-
que vi & armis adiri nequaquam posse constaret: nec magnam in re difficul-
tatem sitam esse existimabat, quod multo maxima Polonicorum procerum at-
que ordinum pars, quæ ipsum elegerat, fidem indubiam atque inconcussam ad-
huc retineret, nec Bathorii imperio pareret, cuius neque coronationi interfuis-
set, & si ipse cum Germanico & Pannonico exercitu ingredi, regnumque ca-
pessere vellet, illi omnes sibi opem & auxilia allaturi esse crederentur; nec Mo-
schorum principis militares copiæ defuturæ essent, omne studium & operam
vltro offerentis. Sed neque Germaniæ principes & ordines imperatori suo,
quem summo amore ac veneratione prosequiebantur, oportuna auxilia denega-
turi erant; multique ex eis se vna profecturos, omnemque fortunæ aleam vna
subituros pollicebantur, & quod magni ad rem totam momenti foret, copiæ
Bohemia & Silesia, Pannoniorumque equitatus, pro Cæsaris imperio & nutu
in promptu habebantur; adeo vt spes certa boni euentus omnes æque tenere
videretur. Verum fortuna, quæ ex professo Bathorium blandius fouere, at-
que euehere ceperat, nunc quoque ei secundissime fauendo & indulgendo viam
aperuit, qua vniuersa Cæsaris consilia atque cepta perturbata atque euersa elide-
rentur: ac Bathorius sui tuendi cura atque solitudine liberatus, exoptati o-
cii tranquillitate, ac regno recens parto, absque controuersia felix ac lætus frue-
retur. Postquam enim susceptis de Polonia consiliis paucissimos dies impen-
disset, in cardiacos & nephriticos dolores periculosissimos incidit, à quibus
cum nulla medicorum ope leuari potuisset, quod iam fatalis hora aduenisset, in-
ter complexus Mariæ coniugis, ac Annæ sororis Bauariæ viduæ, quæ ei decum-
benti amanter seduloque ministrabant, animam efflauit, vitæque pariter ac im-
perio finem imposuit, excipiente imperii ac regnorum paternorum curam Ru-
dolphi filio: cui etiam iisdem in comitiis subsidia aduersus Turcas decreta sunt:
ipseque non multo post cum Maria matre funus Cæsaris, singulari exequiarum
pompa, Pragam deduxit: fuitque ibi in templo maiori reconditum, donec iu-
stis funebribus maiori solennitate persoluendis, anno insequenti Vngaris &
Bohemis, ac Germanis proceribus comitantibus, penes vtrumque parentem
magnificentissimo apparatu tumularetur. Quibus ad præsens peractis, Ma-
ria vidua Pragæ substitit: Rudolphus vero terrestri itinere Lincium, ac inde
conscensis nauibus, secundo Danubio, Viennam venit; vbi ab Ernesto fratre,
ac Austriæ nobilitate, vrbaniisque ciuibus, exquisitissimo honore exceptus est.
Interea dum Ratisbonæ ac Pragæ, vita functo Cæsari parentatur, ac nouus Cæ-
sar Viennam reuertitur, non leue in Chrouatia rursus detrimentum ab hosti-
bus Turcis illatum est, capto ignauia præsidiariorum Gosdanco Zrinianorum
comitum oppido, cui argenti fodinæ magni emolumentum erant subiectæ: quæ
tamen simul ac in Turcarum potestatem deuenerunt, diffugientibus operis, à
quibus argentum magna vbertate effodiebatur, inutiles redditæ, ac desertæ fue-
runt. Sed ne hostes quotidie latius in viscera regni penetrantes, etiam Carnis
propinquis populandis apertam viam haberent: Rudolphus imperator com-
municatis, cum Carolo principe patruo, consiliis, munimentum illis finibus
tuendis commodum & necessarium extruendum decreuit: vt isthic equitum
& peditum præsidia, qui hætenus sparsim per diuersa loca seruabantur, simul
excubarent, ibique etiam summus copiarum dux, continue manendo, sedem
locum-

locumque haberet. Itaque illud opera & studio sumptibusque Caroli principis & Carnorum in territorio Dubociano Comitum Zrinianorum dicionis, inter Colapim, Dobram & Mresniciam amnes, è fundamentis erigitur, ac Carolstadium nominatur: atque adeo Cæsar locum priuilegiis ac immunitatibus auget, iisque qui ibi domos exædificassent, certas libertates donat: ac pro arce Dubocia, in cuius fundo erectum erat, Zrinianis comitibus præsentem pecuniam numerat; præfectumque tam loco quam copiis omnibus, Iohannem Ferenbergum, qui hæcenus Segniam maritimam ciuitatem curauerat, in locum Waichardi Aurspergi (is interfecto fratri Herbartho successerat, sed non multo post vita officioque functus erat) substituit; ac per hunc modum maiori militum numero, certoque stationis loco constituto, permanfioni & saluti reliquiarum Illyrici, rectius ac melius consultum est. Sub id tempus Cæsar, prima suis auspiciis comitia, ad Calendas Februar. Posonium indixit, in quibus post decreta numorum & pecuniæ subsidia, magistratus quosdam distribuit: & in locum Iohannis Lifthii Episcopi Iauriensis & Cancellarii, nuper Pragæ extincti, Georgium Drascouitium, ab Episcopatu Zigrabiensi in Vngariam transtulit, ac ei in præfectura Illyrici ab illo gesta, quam Banatus nomine vocant, Christophorum Vngnadium succedere iussit. Decretum etiam fuit iisdem in comitiis, vt Carolus patruus in Illyrico, ac Ernestus frater Cæsaris, in Pannonia, tam absente, quam præsentem ipso, res bellicas, ac quæ ad loca finitima spectant, gubernaret. Quod quamuis ordinibus regni minus gratum acceptumque esset, vt pote qui à Cæsare veluti rege suo, gubernari res bellicas, ac omnia alia mallent, annitente tamen Cæsare, nec aliud volente, ægre tandem ac difficulter assensere. Post illa comitia Rudolphus, Viennam reuersus, curandæ valetudini aliquamdiu operam dedit, thermis seu balneis Manestorffianis sese lauando; nec multo post Opicium Lutheranæ sectæ seu Flaccianæ concionatorem Vienna ac omni Austria eiecit, promulgato seueriore edicto, vt nisi eodem die, vrbe, ac intra decimum diem, cunctis finibus excederet, læsæ maiestatis crimine teneretur. Interea, appetente eius anni autumno, Matthias frater, quum à Gulielmo principe Aurantio Belgicorum statuum & ordinum antesignano, qui à Philippo rege Hispaniarum, tam insolenter quam perfide, ipso instigante, defecerat, per literas vocaretur, vt eas prouincias nomine regis gubernaret, ambiguo ac præcipiti vsus consilio, nimiumque illius fidei tribuens, in Belgium proficisci decreuit. Quamquam autem Cæsar magnopere suaderet, ne peruersissimi hominis malefanis consiliis quicquam fidendum duceret, quibus rex Philippus patruus, inclytæque domus Austriacæ natu ac dignitate maior, tantæque grauitatis ac potentiae princeps quam maxime offenderetur: tamen vel inuito prohibenteque Cæsare, fortunam experiri voluit; paucisque familiarium comitatus, ignaro fratre, citatis, auis que itineribus, primo Liram, deinde Antuerpiam venit; ibique certis conditionibus Belgii gubernator inauguratus est. Quæ res Cæsari grauis imprimis molestaque accidit; adeo vt tam Philippo regi, quam Iohanni Austriaco, eius in Belgio summo duci, se illius discessum ægre tulisse perscriberet, multisque Germaniæ principibus mandasse, vt frater ex itinere retractus sibi mitteretur; illum tamen, vitatis insidiis, eo quo volebat, peruenisse. Verum tamen ille, quum diu multumque Aurantii atque aliorum studiis & factionibus obstitisset, quo minus à rege suo deficerent, quod iam flagitiosissime facere decreuerant; quandoquidem eum è longinquis terris, ea lege & conditione vocassent, vt illas prouincias regis nomine gubernaret, nec tamen impedire eos aut refrænare posset, quin iam Antuerpianos apertæ rebellionis consilia agitare animaduertisset; memor fidei & arctæ propinquitatis, qua regi patrueli coniunctus erat, ne armis aduersus eum sumptis, tantam probrosi dedecoris ac infamiae

Carolstadium
ad reprimen-
das Turcarum
incurfiones
excitatur.

Posoniensis
Comitia à
Rudolpho
Cæs. indicta.
Anno 1578.

Opitius Flaccianæ
sectæ
Vienna expellitur.

Matthias Archiducis in
Belgium profectio.

Anno 1579.
Caroli Prin-
cipis Duces
nonnulla
Turcis loca
eripiunt.

Quæ Turcæ,
discedentibus
nostris, paulo
post recipiunt.

famiae notam sibi inureret, cuius vel apud posteros male audiendo pœnas daret, triennio fere, postquam discesserat, abdicatis Aurantio atque Belgis, per Menapios & Sicambros Coloniam Agrippinam vectus, deindeque ad fratrem Cæsarem reuersus est; & in eius locum ab eodem Aurantio Ludouicus princeps Alanzonius, regis Galliae Henrici frater, ac Hispani nominis haud obscure æmulus & hostis, solenni legatione in Belgium accitus. Eo qui sequutus est anno, Carolus princeps, coacto ad Pruccum oppidum in Muræ amnis ripa situm, suorum concilio, communicatis cum Cæsare consiliis, copias è Stiria Carinthiisque, & Carnis cæterisque suis prouinciis coegit; eisque Georgium Queuenhillerum cum summo imperio præesse iussit. Iohannem vero Ferenbergum, qui Chroua-¹⁰ triæ, & Vitum Hallecum, qui Sclauoniæ limitibus præerant, ei adiungit. Christophorus etiam Vngnadius, qui ordinibus & statibus eorum regnorum, Bani nomine, non ita pridem præesse iussus erat, nobilitatem sumptis armis haud contemnendo numero in castra adduxit; ita vt confluentibus etiam Labacensibus & Goricianis Istrisque, iusti exercitus speciem habere videretur. Eius autem animi propositique erat Carolus, vt ea loca, quæ anno superiore, à Ferhate & Bosnensibus Turcis contra pacta induciarum, singulari illorum perfidia, nostrorumque ignauia, in potestatem redacta erant, primo quoque tempore recuperarentur: ne occupatis ab hoste semel atque iterum oportunis arcibus & munitionibus in Carnos & Istros & Iapides, & intima suæ dicionis, expeditum diris²⁰ hostibus iter panderetur. Erat exercitui per deserta & confragosa loca progrediendum, densique saltus, & saxosi montes superandi, per quæ tormenta curricula & commeatus innumeris carris impositi, magno tam hominum quam iumentorum labore, magnaue difficultate vehabantur. Ducum tamen industria, ingens operarum numerus, qui enatas in via arbores dolabris & securibus excinderet, & deturbatis grandioribus saxis, iter complanaret, erat comparatus. Itaque primo ad Businium peruentum est, idque, diffugientibus pedestris ordinis militibus, quorum exigua manu custodiebatur, facili negotio receptum est. Eadem celeritate Czasinium, Zrinium, atque aliæ cis Vnam flumen arces, dilabentibus Turcis, in nostrorum manus & potestatem redierunt. Ferhates vero &³⁰ Turcæ non nisi semel in conspectum nostrorum venire ausi, leue certamen cum nostris contraxerunt; in quo perpauci vtrinque ceciderunt; plures tamen ex hostibus desiderati sunt; in partibus autem nostrorum, Nicolaus Badracius, nobili genere ortus adolescens, dum interfecti Turcæ cadauer, armis & pelle tigridis spoliaturus, absque galea equo descendisset, caput prægrandi acinace ictus, eodem in vestigio occubuit. Eius autem expeditionis magna cura & labore susceptæ is exitus fuit, vt nostris per loca, quæ recuperauerant, idoneis distributis præsidiis, mature celeriterque redeuntibus, Turcæ ea illico repeterent, & nostris militibus nimio pauore consternatis, ac diffugientibus, iisdem locis omnibus, paruo labore potirentur. Eiusdem anni exitu, castellum ad arcendas Tur-⁴⁰ carum clandestinas excursiones, & latrocinia à nostris exædificatum est, eo in loco, qui Baicia vocatur, vbi Canisa flumen, paulo superius, quam in Muram influat, diffusius stagnare, nec nisi pediti peruium esse solet. Confluxere eo in castra, Georgius Zrinianus, Balthasar Battianus, & Franciscus Nadaſdus, cum vicinæ nobilitatis copiis, ac iussu Caroli principis, Vitus etiam Hallecus è confiniis Sclauonicis, eodem haud contemnendam militum manum, duce Iohanne Glubicerio misit, & Andreas Quilmanus, præfectus Canisianus cæteris sese coniunxit. Qui dum magna agrestium coacta multitudine, materiam in proximis siluis cæsam conuehi, ac vallum sepimentumque erigere contendunt, Alibegus, qui Sigheto præerat, cum tribus millibus equitum, ad impediendos⁵⁰ nostrorum conatus, adductis etiam aliquot falconum campestrium paribus, adue-

aduenit. Nec mora, tanta fuit, irrupentium Turcarum, vis ac celeritas, ut quod nostri minime crediderant, contempta omni stagnantis & cœnosæ paludis voragine, ingenti animorum ardore procurrere, & in nostros inuehi nequaquam formidarent. Sed nec ex aduerso nostris defuit animus egregie resistendi. Cum tamen hostes profundo luto diu multumque colluctati, multis suorum amissis, tandem citeriorem ripam tenuissent, cæteri quidem è nostris acerrime certaue-
 re: ita ut Alibegus multo maiorem partem suorum glandibus petitam desideraret; caderetque eius legatus sclopeto ab Quilmano traiectus: sed nobilitatis copię ut variis ex locis tumultuarie collectæ, inani metu perterritæ, ad pri-
 10 mum hostium impetum terga dare, & in proximas siluas fæda fuga sese recipere ceperunt. Qua rei indignitate permotus Battianus, quum aliter fugam sistere non posset: duos Turcas equis, vestibus & armis bene instructos, qui tunc forte capti erant, ad illos, qui per siluas agminatim profugiebant, sub custodia misit; hostesque fusos & fugatos, victoriam in manibus esse astuta dissimulatione nunciauit. Læto eo victoriæ, quamquam nondum partæ nuncio persuasi, retro in pugnam, vnde se subduxerant, explicatis signis mox reuerterunt. At
 Alibegus noua ratus esse auxilia, haud cunctanter receptui cani iussit, & Tur-
 cæ, omisso certamine, tanta trepidatione, cœnosum & impeditum iter remen-
 si sunt, ut plurimi eorum, partim paludibus immersi, partim glandibus & fal-
 20 conum pilis icti fæde interirent: & qui supererant, faucii & malehabiti, nullo facto operæ precio, domum reuerterentur: nostri vero, collaudato Battiano, opus institutum commode perficerent, præsidioque imposito munirent: mansitque locus apud nostros, per multos post annos, donec amissa Canisiana arce, omnis ea ultra Muram dicio hostium armis occuparetur. Insequens annus apud Pannonios quietus tranquillisque, Persarum tamen de Turcis, & Stephani Poloniæ regis de Moschorum gente partis victoris, & rebus prospere gestis memorabilis fuit. Quæ, à nobis ad res Vngaricas properantibus de industria prætermissæ, ex aliorum annalibus haud difficili labore peti poterunt. illud tamen haud abs re adiecerim, Turcas, ut sunt egregii simulandi atque dissimulan-
 30 di artifices, fictis frequenter rumoribus, aut pyris ingentibus accensis, aut multam maiorum tormentorum displosione, impudenter sparsisse, se aduersus Persas acie victores, ac modo has, modo illas in orientis partibus prouincias ab se subactas, quæ demum progressu temporis falso excogitata fuisse apparuerunt. Laces-
 siuere etiam Rudolphi noui Cæsaris arma, ac Pannonios & Germanos, quamquam fidei & induciarum tenaces multis frequentibusque excursionibus & præliis; quibus fere omnibus maiori ex parte victi discesserunt: postremo induciis ab eorum parte in Illyrico violatis, ac pace in apertum bellum erumpente, totos quindecim annos, magnum satis mortalis æui interuallum, vario atque ancipiti Marte dimicauimus, sicuti ea omnia vltius progredientes ordine exponemus.
 40 Is, qui hunc sequutus est, annus Comitii Posonium indictis, quibus Ernestus Cæsaris nomine præfuit, atque illis re infecta dissolutis, quod nunquam antea
 contigerat, memoratu dignus fuit. Quum enim sæpenumero de restituendis ve-
 tustis libertatibus, & abrogandis exteris, qui non solum in militares præfecturas, sed etiam ærarii administrationem, ac Cancellarii officium, atque alia, quæ opu-
 lentiora putabantur, munia indignis modis irrepsissent, non nouo tantum Cæsari, sed patri, auoque omnibus fere conuentibus publico nomine supplicatum, neque tamen quicquam profectum esset, tam exacerbatos animos nobilitas ha-
 bebat, ut nec subsidia solita, nec quidpiam ad proposita de communi defensione capita decerneret, nisi illi protinus amouerentur. Ad quæ quum Ernestus tem-
 50 pus ac spacium postularet, quo tam exteri, incolumi honore dimitti, quam Cæsar consuli posset, & procerum nonnulli æqua postulanti assentirentur; maior tamen

*Ally Begh
 pie à nos
 præsidiis*

*Comitia Po-
 soniens. re in-
 fecta, dissolu-
 ta,*

pars inconditis clamoribus, & promptis ad sedicionem animis incercessit, neque se à sententia dimoueri passa est. Quamquam autem breui affutura remedia responderet, quæ tardiora semper quam mala esse consueuissent, nullo tamen opere precio facto, ille Viennam, Vngari vero ad sua quisque loca reuerterunt. Quæ quum Cæsari perscripisset, summo ille silentio ea transmisit, partim morbo graui & ancipiti, partim ingenti negotiorum mole pressus, ita vt ad biennium insequens & remedia & comitiorum tempus differenda censeret. Per hæc tempora Canisa de cælo fulmine tacta est XXI. die Martii, qui fuit dies Diuo Benedicto facer. Et quum puluerem sulphureum inflammasset, magnam murorum stragem edidit. cuius violentia Iohannes Bornemissa arcis præfectus cum genero & filia, ac Potentiana vxore, & hominibus XC. obruti sunt. Ipse quidem ex mæniorum fragminibus, ope militum extractus fuit, cæteri omnes exanimati. Quæ res quum hostibus innotuisset, incertum quas ob causas, nusquam se commouerunt. Interea Stephanus Rex Poloniæ, misso ad Cæsarem Hieronymo Episcopo Vladislauensi legato, Sacmarium repetere cepit, quod sibi illud patrimonium fuisse, eoq; etiam tempore, quo cum Iohan. Sigismundo pace & permutatione facta, de eo oppido transactum esset, ius suum sibi integrum reseruasse diceret. Si vero Cæsar loco sibi oportuno, iamq; magnis sumptibus munito cedendum nequaquam existimaret, se etiam aliam pro eo ditionem æqua permutatione accepturum. Sin minus, se sibi ac fratri Transsiluaniæ principi, æquale secum ius habenti, deesse non posse nec velle. Cum ea res in Senatu proponeretur, omnium ea erat sententia, nihil illi iam iuris ibi superesse, quod eo legato & assentiente, Maximilianus Cæsar ante paucos annos illud iure transactionis acquisiuisset, itaque nec oppidum reddendum, nec aliã ditionẽ dandam. Ruberus quoq; sententiã rogatus, dissuadebat restitutionem, addebatq; si res ad arma ab rege deduceretur, se Cæsaris nomine & auspiciis locum defensurum, & si obsidio ingruat, seipsum eam toleraturum, postquã iustæ causæ Deum quoque immortalem adfuturum speraret. Verum Cæsar Trautsoni & Hartachi consiliis vsus, quibus multum tribuebat, vt pacẽ & amicitiam cum eo coleret, pro Sacmario aliud oppidum quinto milliari distans, quod nostri Nagibaniã, seu Latino nomine Riuulum Dominarum vocant, longe Sacmario opulentiùs, & ob auri atq; argenti fodinas vberrimas vtilius regi dandum decreuit. missusque illuc Franciscus Reuaius, Cassouiensis ærarii præfectus, qui illud Martino Berseuicio, Regis legato de manu traderet: sicque Cæsar regi Poloniæ satisfecit, vt ille ad ponendas similtates, & pacem ac rerum tranquillitatem stabiliendam, eo facto pertraheretur. Vere interim appetente, Turcæ variis in locis pacem nequaquam pati soliti, in nostros excurrere, & detrimenta inferre ceperunt, primumque Nouæ arcis, quæ Archiepiscopalis dici solet, quam Fridericus Sirotinius cum prouinciæ Morauia ordinibus, non procul à pristino loco translata, ad Nitriam flumen denuo ædificauerat, insidias struxere. quas quum nostri vitassent, prohibere tamen non potuerunt, quin magnum maioris pecoris numerum ex agro abigerent; quod ipsi hostibus longe inferiores numero essent. Neque multo post Paulus Thrax, qui loco præerat, acceptum ab hoste damnum reddere cupidus, cum suis ad Parcanum in citeriore Danubii ripa, è regione Strigonii castellum excurrit: cæsisque obuiss, qui resistere ausi essent, Turcis, pecora, quæ isthic pascebantur, abripuit, ac suos incolumes, cum præda reduxit: Turcis è castello ac summa arce Strigonienfi tormenta vsque adeo in nostros explodentibus; vt Mustaphas purpuratus è Buda, ad inusitatum illum fragorem excitatus, Strigonioque metuens, citatis equis, eo prouolaret; ac in itinere, cæteris saluis, pecora tantum abacta esse cognosceret, sicque Budam reuerteretur. E Iaurienfi quoque præsidio, quum Martinus, Czoborius, & Laurentius Reuaius, egregiæ spei adolescentes, fortunam

Canisa fulmine de cælo tacta.

Puluis sulphureus inuentus magnam stragem dat.

Stephanus Rex Polonia Sacmarium repetit.

Imperator autem Nagibaniã illius loco ei tradit.

Turcarum incursiones.

tentaturi exiissent, Ferdinandus Speciacasa Besprimii praefectus, cum Lupo Starcitio, & Stephano Pisquio se eis coniunxit, & quum in Ibraimum Mustaphæ purpurati legatum, non procul à Sambuco oppido, in silua Vertesia obuium forte incidissent, neutra parte pugnam detrectante, manum conseruerunt, interfectoque cum plerisque Turcis, Ibraimo, ac captis XXXVIII. praecipui nominis hostibus, incolumes Iaurinum redierunt. Sed maiori Turcarum damno & detrimento in partibus superioribus ultra Tibiscum, in quas tametsi Turcis tributarias Sasuares Solnoci praefectus, Seceniana obsidione tolerata, nomen famamque consequutus, repentina excursione irruperat, pugnatum est.

¹⁰ Is enim si per ea loca, terrorem circumtulisset, Agrienses in insidias elici posse ratus, valida Turcarum manu coacta oppidatim vagabatur, & obuios passim milites nostrates in vincula rapiebat: iamque ad Naduduarum oppidum celebre peruenerat, cum Bartholomæum Colnicium Agriensis praesidii praefectum, cum quadringentis equitibus, ac totidem peditibus Tibiscum transisse cognouit. Stephanus quoque Bathorius Georgii filius adolescens, ex Onodia arce, cum ducentis equitibus progressus, traiecto similiter Tibisco ei se coniungere contendit. Franciscus vero Gestinus ex Diosgiorio, explorandis hostium consiliis, iam antea traiecerat, & Sendroniani Germani equites in itinere erant. Igitur cum in patentibus campis ad Naduduarum hostes assequuti essent, ac ambo exercitus explicatis vexillis ac structis ordinibus in mutuum conspectum progressi essent, Colnicius & Bathorius multitudine hostium territi, ²⁰ pedem referre ceperunt; quamquam à cataphractis Germanis, & Stephano Thrace, ac Andrea Barbelio Agriensibus, ne de victoria dubitarent, magnifice proloquutis palam admonerentur. Verum quum illi in sententia persisterent, & reflexis equorum habenis citatiore gradu sese cum suis turmis proripuisent; domi profligatos ac caesos nostros, victoriamque penes Turcas esse trepidi retulerunt. Sed quum Stephanus & Andreas cum Alberto Raibicio cataphractorum equitum Silesiacorum praefecto, qui vix cum octingentis utriusque nationis equitibus, contra maiores hostium copias, quæ amplius duobus ³⁰ millibus Turcarum constabant, in acie perstitissent, diuque pugnam protraxissent, virtute constantiaque eorum effectum est, ut Turcæ perfractis magno animo hastis, ad gladios & enses delati, ac cataphractorum sclopetis breuioribus sauciati, & cadentes nostrorum vim perferre nullo modo possent, sed in effusam fugam verterentur.

In eo cruentæ pugnae concursu Sasuares accepto vulnere profugit: cæteri desperatis rebus partim Solnocum & Giulam, partim ad alia loca perniciosius equis delati periculo se subdixerunt. Periere ex Turcis caesi ad CCC. numerum, capti CCCC. ac signa XIII. Inter captiuos, Aliuaida, Mustaphæ purpurati dispensator fuit, qui à Francisco Gestino, cui eum pro nauata eo die extraordinaria opera consensus militum dono dederat, XI. millibus aureorum praesentis pecuniae se redemit. Quum plerique militum Agriam prauiissent, ac partam victoriam, caesos hostes, captosque ac signa adempta retulissent; cæteri non credere, eos commota mente deliros dicere, quod ab aliis, qui de nocte redierant, nostros profligatos, resque perditas intellexissent. Sed postea quum versam paucorum opera in melius fortunam, ac secundo euentu pugnatum esse certius cognouere, & interim focios quoque cum opima præda reuertentes conspexere, in mutuam congratulationem gaudiumque versi, lætos dies agitauere, ac stipendia & prædam, captiuosque de more diuenditos per æquas sortes diuisere. Cum hæc pugna ultra Tibiscum, messis tempore pugnata esset, non multo post Balthasar Battianus, Georgius Comes Zrinianus, & Franciscus Nadafdius, collatis inter se consiliis, quibus Iohannes quoque

Sasuares Solnoci praefectus fugit.

Globicerius, Capronciae praefectus, adhibitus fuit, ad partes Poseganas, quae inter Sauum & Drauum flumina sitae sunt, cum validis copiis, acrique impetu excurrere, ac eam regionem omnem, simul cum Turcarum inhabitantium domibus & comitatibus, qui in locis minus munitis reperirentur, igne & ferro vastare decreuerunt. Itaque omnibus copiis ad diem XXVI. Septembris Capronciam adesse iussis, postero die sub noctem iter aggrediuntur, lentisque passibus, quod peditatum vna ducere constituissent, per viam militarem progressi sunt, ac eo die ad Comarniciam amnem pernoctarunt. Habebant in castris milites vtriusque ordinis ad duo millia & quingentos, sed qui essent ex multis selectissimi & exercitatissimi. Sequenti die ultra Gorbonocum castrum iam olim dirutum, extantibus secus viam militarem rudibus, praetergressi, ut milites corpora equosque curarent, edixere. Forte fortuna euenit, ut Scanderbegus quoque Posegae praefectus, Vlamanis Persae multis in nomen Christianum maleficiis clari filius, eodem proposito, ut oram, quae in vltiore ripa Draui, a Caproncia Varasdinum vsque, protenditur, hostiliter depopularetur, cum duobus aut tribus millibus Turcarum, non procul ab eo loco, in quo nostri confederant, castra poneret, ac suis, ut paululum temporis quieti corporibusque curandis darent, mandaret. Cum neutra pars alterius aduentus gnara esset, quidam ex numero vagantium militum, Battianii manipularius, natione Vngarus, ex proximo fonte aquam sumpturus, castris egreditur & quum Turcae ad eundem fontem fortuito casu accessissent, Vngarum stricto ense se tuentem circumstant, & capiunt, ac ad Scanderbegum adducunt. Ab eo, unde domo, quis, cuias sit, cur eo venerit, quaeri iubet. cumque Illyricae linguae ignarus esset, quaesito diu in castris, tandemque aegre inuento interprete, se Battianii militem esse respondit, & illum cum Zrinio & Nadaudio, ac Globicerio, multisque proceribus Vngaris & Germanis, & non contemnendo exercitu, in proxima esse silua.

Quae res magnam Scanderbego & Turcis vndique trepidationem intulit; ita ut manipulario interfici iusso, sine mora Hussaimo vni ex familiaribus, ut duos filios adolescentes, quos secum adduxerat, conscensis equis, domum reducat, iuberet; ac suprema ad uxorem & liberos mandata, tanquam moriturus daret, seque nunquam domum rediturum praesagiret. Tum vero cum praelio decertare necessarium esse videret, Calendero legato ac Deruisio eius fratri, ceterisque praefectis, ut stratis equis, & structa acie, pugnae signum dent, iubet. ipse etiam ingenti corporis mole, ac ventris abdomine grauis, in equum a seruis imponitur. A nostris, qui hostes adesse senserant, idem fit, tubaeque simul ex vtraque parte & tympana personare, strepereque incipiunt; militesque commessabundi cibis relictis celeriter equos frenant, ac conscendunt, & expediti ad pugnam separant. Nec mora, concurritur infestis armis, animisque: & quum vtraque pars spes omnes ad vnam eius praelii fortunam omnino periclitandam recidisse videret, acerrimum certamen initur. Ibi Battianus & ceteri duces, non modo praefectos, sed & milites nominatim appellando, ut pro salute omnium, proque dignitate Christiani nominis fortiter pugnandum, neque perfidis hostibus cedendum existiment, cohortari, praemiaque fortiter dimicantibus polliceri.

Scanderbegus trucidatur.

Nostris victoria potuit.

Cum varia fortuna, ancipitique victoria, pugna protracta fuisset, ad extremum Scanderbegus hasta transfixus equo deicitur, & obtruncatur; Calenderem vero Franciscus Pettendus Zriniani Comitatus eques capit, & vincit, ceteri horum inopinato casu territi profugiunt, fit promiscua caedes, pluresque in fuga, quam certamine occumbunt. Hussaimus Athinensis arcis custos, & Osmanes equitum praefectus, a fuga retrahuntur, ac si-

ac signa militaria XX. cum tympanistis & tubicinibus capiuntur. Capita hostium CCXLIX. præcisa; inter quæ Scanderbegi fuit, quod postea cum aliquot signis Carolo principi missum est. Truncum spoliatum quidem veste, sed tapetibus inuolutum, nostri eodem in loco reliquerunt. qui tantæ vastitatis erat, ut paulo procul aspicientibus albi equi iacentis cadauer, non hominis esse videretur. tantæ enim voracitatis eum fuisse, ideoque pinguem & obesum factum ferebant, ut integrum veruecem feruenti in furno coctum solus absumeret, & repetitis aliquot vicibus, vna die esitaret. Captiuorum numerus quadringentos & triginta excessisse fertur: inter quos complures præcipui nominis & dignitatis viri, sed equorum maior numerus fuit. Nostri re bene gesta, ad suas quisque stationes & loca salui incolumesque redierunt. Dum hæc aridente fortuna geruntur, Cæsar morbo diuturno leuatus, rerumque Pannonicarum memor, Ernestique irritis in comitio laboribus, non parum laceffit, post biennii moram, Vngaris alia comitia ad diem memoriæ Diui Martini sacrum indixit, ac Praga Viennam, illincque nauigio Posonium venit. Ibi quum Vngaris pro vetere libertate magna verborum contentione laborantibus quædam proposuisset, quibus illa restitui posse videretur, nec ordinibus Nobilitatis placuissent, quos exterorum insolentiæ intolerandis iniuriis vehementer exacerbauerant, postremo interuentu procerum, quorum consiliis utebatur, pro Cæsare spondentium, fore ut intra futuri conuentus diem, omnia quæ per abusum introducta erant, amota etiam exterorum potentia, emendarentur, ita demum non sine tumultu ad subsidia offerenda, ac cætera, quæ Cæsar postulabat, præstanda, animum applicuerunt.

Voracitas
Scanderbegi.Comitia
Hungarica.

In iis comitiis magistratum Propalatinalem, quem antea Emericus Czorborius gesserat, & paulo ante è viuis excesserat, Nicolao Isthuanffio, assentientibus omnibus regni proceribus, ac nobilitatis nunciis, contulit, qui causis inter regem & subditos diiudicandis præesset, isque sedente pro tribunali Cæsare, & assistentibus cæteris omnibus, publice Sacramentum præstitit, ac prodeunti in publicum Cæsari, strictum ensen de more prætulit, quod Ladislaus Banffius, regii stabuli præfectus, cui id muneris incumbit, graui oppressus morbo abesset. Nicolaum quoque Palffium cubicularium suum, ad Posoniensis arcis præfecturam promouit, eumque & Iohannem Crasitium legit in senatum. Decretum etiam est, ut publica iudicia Eperiesso Tirnauiam transferrentur.

Nicol. Isthu-
anffius Pro-
palatinus.

Cæsarem hunc in modum, cum Vngaris conuentus agitantem, Murates Turcarum princeps, ut per legatos circumcidendi Mehemetis filii decimum sextum ætatis annum agentis pompæ interesse vellet, pro ea, qua induciarum legibus mutuo iuncti essent, amicitia vocandum, atque inuitandum duxit. Ad quam Gallorum quoque regem Henricum, ac Senatum & Principem reipub. Venetæ, Elisabethamque Angliæ reginam, Persarumque principem, & complures alios principes Christianos pariter & Mahometanos per literas vocauerat, iique omnes missuri legatos dicebantur. Itaque Cæsar Stephanum Niarium Dapiferum suum, Hontensemque Comitem, huic muneri obeundo delegit, datisque illi, rebus ad iter necessariis, ac magnis, quæ Byzantii offerret, muneribus, ab se dimisit, & is sub finem mensis Aprilis in viam se dedit. Ad tertium Calendas Iunias cepit inaudita sæculo nostro circumcisionis huius pompa celebrari, & variis ac admiratione dignis ludis & spectaculis in Hippodromo editis, per XL. dies, ne noctibus quidem intermissis durauit. Galli regis legatus Germinius Germollæus, secundo loco post Cæsaris legatos spectare iussus, quum se quidem Prainerio Romani imperatoris legato cessurum dixisset, sic tamen ut Niario & aliis, qui non Cæsaris sed Vngariæ regis nomine adessent,

Murates Cæ-
sarem ad fi-
lii circum-
cisionem in-
uitat.Gallici lega-
ti contentio
cum Hunga-
ro ac Polono.

sent, præferretur; deinde ut Stephani Poloniæ regis orator, quem Henricus prius rite apud Polonos coronatus, nequaquam pro rege agnosceret, excluderetur, altercatione ad Sinanum delata, qui tunc purpuratorum ac consilii Sultani princeps erat, ita dirempta est, ut Henricum vnus Galliæ regni, clari quidem haud dubie & opulenti regem esse pronuntiaret; Verum Vngariæ regem, qui olim Dalmatiam, Chrouatiam, Sclauoniam, Bosnæque & Bulgariæ regna, cum vtriusque Valachia & Transsilvaniae prouinciis tenuisset, ac à ponte Polemoniaco, ad mare vsque Adriaticum, imperium extendisset, iure præferri posse, nec Stephano Poloniæ regi, principi militari & bellicoso, cui cedente Henrico ac Galliam repetente, regnum à Polonis legitime delatum esset, dignum in theatro spectandi locum denegandum. Sed ille Sinani adiudicatione nequaquam contentus, doloreque ac iracundia percitus, domi se continuit, nec spectaculis interesse contumaci animo voluit, muneraque quæ sui regis nomine attulerat, non ipse obtulit, sed à præfecto aulae suæ exhibenda curauit.

Porro Murates filium Mahometem recens recutitum, postquam sanatum vulnus esset, more maiorum Magnesiæ & Amasiæ regnaturum in Asiam transmissit, & Niarius contracto Byzantii morbo, postquam festiuitati finis impositus esset, mense Septembri domum rediit, & pridie Idus Decembris è viuis excessit, non sine suspitione veneni, quod sibi à Turcis in aquæ dulcioris, multo saccharo temperatæ potu propinatum fuisse putabat. Prainerius quoque haud multo post, quum Byzantii animi relaxandi causa in hortum suburbanum equitaret, ex equo in humum subita paralyti prouolutus, concidit, ac triduo post vitam finiuit: cum tamen priusquam moreretur, induciarum terminum, qui paulo post finem habiturus erat, ad nouem annos subsequentes, initio à Calendis Ianuariis ducto, prorogandum procurasset. Cui Ioachimus Sincendorffus Constantinopolitana in legatione successit. Solutis Comitibus, abeunteque Cæsare, res in superiore Vngariæ parte ad arcem Onodiam à nostris aduersus Turcas prospere gesta est. Sasuares siquidem Solnoci præfectus, qui superiori anno ad Naduduarum profligatus, plurimis suorum amissis fuga se seruauerat, detrimentum illud resarcire volens, magna suorum coacta manu, traiectoque Tibisco, villas inter Diosgiorium ac Onodiam sitas, quæ antea Turcis vectigales, nimia crudelique tributis exactione ad extremam inopiam redactæ, illud soluere intermiserant, populari & vastare, & si Agrienses præfidiarii, aut alii ex nostris resistere conarentur, cum iis prælii fortunam periclitari constituit.

Iam aliquot villæ, oppidumque imprimis Mohium nundinis annuis celebre, ab hoste acerbo & implacabili incensum flagrabant, fumique & ignes à longe conspiciebantur, quum Ruberus, qui in oppido Sarosio tunc forte graui morbo implicitus decumbebat, Michaeli Serienio, suo Cassouiæ legato, Albertoque Raibicio cataphractorum Germanici nominis equitum præfecto, aliisque, qui partium illarum præsidia obtinebant, perscripsit, ut collecta celeriter, quanta possent, suorum manu, populabundos hostes, captiuisque & præda onustos inuadere maturarent. Ac Serenius cum suis Vngaris, qui perniciosioribus equis vterentur, hostes non procul Onodia assequutus, quum numero & viribus longe inferior esset, aggredi non est ausus, nec tamen incepto destitit, donec Onodianis & Diosgiorianis, Stephanique Bathorii turmaequestri sibi adiunctis, vestigia hostium obseruando sequeretur, quos etiam ab Agriensibus in itinere expectari didicisset.

Igitur hostes ad vnum aut alterum milliare progressi, quum à fronte Agriensium equestres & pedestres copias iter præclusisse, ac Cassouianos à ter-

Prainerius
legatus Cæs.
paralyti obiit.

Sincendorff-
fius illi succe-
dit,

Sasuares à
nostris ad ar-
cem Onodiam
profligatus.

Anno 1582.

10

30

40

50

à tergo subsequi animaduertissent, quamquam trepidi & extremo pàuore perfusi, tamen structis ordinibus, consistunt, & irrumpentes nostros, ac primo impetu hastis rem gerentes, magna vi sustinent. Sed cum recentiores focii, Albertus Raibicius cum Germanis equitibus Sclopetariis subsidio aduenissent, copiarumque nostrorum, concurrentibus vndique auxiliis, supra duorum milium equitum numerum succreuissent, victoria, quæ hætenus anceps & incerta esse videbatur, in nostros hæud dubie inclinauit; ita vt Sasuares & Turcæ, in fugam conuersi terga darent, prædaque & captiuis ac impedimentis omnibus exuerentur.

10 Quos nostri vsque ad Tibiscum celeri cursu prosequuti, magnam eorum partem trucidarunt, ac plurimos è fuga retractos ceperunt; ita vt mille quingenti aut amplius Turcæ partim cæsi, partim capti desiderarentur; & ipse Sasuares, ne agnitus à nostris eo auidius peteretur, abiecto purpureo paludamento, sumptaque vili & obsoleta agasonis chlamyde sese periculo eriperet, & à suis in tutum perduceretur. Signa XVIII. cum aliquot captiuis ac gladiis auro atque argento ornatis, ac militares equos Andreas Barbelius Agriensis equitum præfectus Ernesto principi Viennam attulit: cuius in ea pugna egregia virtus & fortitudo ante alios conspicua fuit. Hæc sane pugna eo gratior nostris accidit, quod quattriduo ante pascha pugnata esset, ideoque ad dies Christiana religione festos & celebres hilarius transigendos lætam occasionem attulisset. 20 Ea re bene gesta Cæsar ad annum sequentem iterum comitia ad Calendas Martias Posonium indixit, quod annum tempus promissorum ad necessitates ærarii subsidiorum effluxisset; ad quæ lentius conuenientibus Vngaris, ipse transactis Viennæ festis paschalibus, tertio Nonas Aprilis nauigio descendit. Fuere illa quoque turbulenta, clamorumque & querelarum plena, quod Vngari nondum libertates suas restitutas, neque amotos officiis & præfecturis 30 exteros, lamentari non desinerent: & suis malis miserisque sub tutela Cæsaris exoptatum finem imponi contenderent: adeo vt iis, quæ à Cæsare in medium allata essent, remediis, veluti quæ tarda totiesque oblata, nec vnquam ad effectum perducta essent, reiectis, comitia longius quam par erat, Cæsarisque negotia requirebant, protraherentur, & ipse eorum mora & temeritate non parum offenderetur. Sed illi se bello ab hoste diripi, pace vero ab sociis vastari, ac in expiabilis iniuriæ detrimenta pati miserrimum calamitosissimumque esse ducebant. Cæsar autem quamquam eos, hæud iniqua postulare diceret, sanandis tamen malis, quæ per tot retroactos annos ab auorum vsque memoria succreuissent, tempus & facultatem expectandam arbitrabatur; quum illa pro diri & calamitosi sæculi ratione repente auerti tollique, nec factu facile, nec incumbente hoste satis tutum fore præuidebat. Quibus contentionibus comitia ad primos fere Mensis Maij dies protrahi, austero vultu, contractaque fronte, nec æquo animo ferre videbatur. Postremo cum se Drascouitius lauriensis, ac Radecius Agriensis Episcopi, ac plerique è magnatum numero, qui Cæsaris consiliis adhibebantur, partes suas interposuissent, proque Cæsare omnia æqua & honesta ac toleratu hæud indigna promississent, oblato ab ordinibus ad biennium subsidio, ac iis, quæ ad confiniorum tutelam contribuenda erant, ita contentioni querelisque finis impositus est, vt nisi intra istud tempus votis ipsorum satisfaceret, se in posterum neque subsidia collaturos, neque ad comitia venturos aperte denunciarent. Qua vocis dissolutione libertate, Cæsar offensus, ita omnem eam iniuriam dissimulauit, vt postea toto quinquennio ab indicendis conuentibus abstinerit, & continue in Bohemia manendo, nec Viennæ nec in Vngaria conspici voluerit. Sedatis in præsens qualicunque ratione domesticis tumultibus, ad comitia Bohemiæ, relictis

Comitia Hungarica turbulenta.

*Hazanes si-
gerhi prae-
fectus nostrae
vastat.*

Viennæ ad res suo nomine gubernandas, Ernesto fratre, Pragæ discessit: fue-
reque aliquamdiu quæta omnia, donec hostes pacem pati nequeunt, nouam
in partes citerioris Vngariæ superioribus bellis intactas excursionem fecissent.
Hazanes siquidem Sigheti præfectus, statura pusillus, ideoque ex re cognomen
nactus, cum valida Turcarum manu, Arrabonem flumen ad Chacaniam, non
procul Quermendio sitam transiecit, ibique quosdam non obscuri nominis vi-
ros, nuptiis forte vacantes improviso adortus, nuptiis & gaudio repente in lu-
ctum & lachrimas versis, partim cecidit, partim in captiuitatem abduxit: eo-
demque impetu pagum diripuit & incendit. Solus Lupus Pottondius, vete-
ranus miles, domum, in quam è nuptiis se proripuerat, ab Turcis magna vi op-
pugnantibus fortiter defendit, seque & eos, qui intus erant, sclopetis rem geren-
do incolumes seruauit. Hostes deinde ad proximos pagos populando & vren-
do, ac obuios quosque intercipiendo aut cædendo perrexerunt, ac in agro
Quermendiano (quam ciuitatem à veteribus Scarbantiam dictam multi exi-
stimant, idque Romanæ lapidum inscriptiones, quæ in agris subiectis erui so-
lent, testari videntur) multa vini dolia plaustris imposita, quæ ad vsus Fran-
cisci Nadaſdii vehebantur, forte reppererunt, eaque cum iumentis & vectori-
bus extemplo abripuerunt, eodemque vado, quo venerant, Arrabone supera-
to, nemine resistente, præter cæsos, cæteramque prædam, CCCXI. captiuis
abductis, incolumes Sigethum redierunt. Quod tamen detrimentum nostri,
qui in præsidio Besprimiensi agitabant, hostibus Coppanianis non sine fæno-
re reddiderunt.

*Besprimien-
ses Turcas Cop-
panienses cæ-
dunt.*

Quum enim Stephanus Isthuanffius Besprimii præfectus, cum Petro Or-
mandio, Martini Thurii Palotæ legato consilia communicasset, ad condictum
diem, vt ambo cum suis ad montem Madacionem conuenirent, statuerunt.
Itaque Isthuanffius cum CC. equitibus, & CCC. peditibus selectissimis an-
te auroram prior ad locum venit. Contra Alibegus quoque Eunuchus, qui
non ita pridem Byzantio ex imperatricis ministerio Coppanum venerat, for-
te eadem nocte facto penes Hiduegum & Siuonem flumen, quod è lacu Ba-
latone effluit, itinere, cum DCL. Turcis Besprimium venire decreuerat, vt
nostri insidiis ab eo excepti, damno aliquo & detrimento afficerentur. Cum
alterutrius conatum ignara pars vtraque esset, ac Isthuanffius & Lupus Star-
citius paribus asturconibus vecti, obscura adhuc nocte, suos præcederent, &
necdum Ormandius appareret, forte in Turcas inopinato inciderunt; cum-
que sublato vtrunque clamore equicorum militares, qui ad manum ducebantur,
terrati è manibus ducentium profugissent, Besprimium, quod non lon-
ge aberat, eodem quo venerant itinere, recta redierunt. quos quum socii
domi excubantes vidissent, nostros aut periisse, aut extremo in discrimine ver-
sari anxiiis animis suspicabantur. At illi ea re nequaquam permoti, suos cohori-
tari ac statim pugnam inire ceperunt, quæ quidem diu ancipiti Marte protra-
cta esset, magnaue vtrunque vi dimicatum; sic tamen vt nostri superiores esse
viderentur; apud quos primo in congressu aliquot è numero Turcarum captiui,
atque equi, & obtruncata cæsorū capita haberentur. postremo in albescente
cælo, sed dubia adhuc luce, nec certamine deferuente, Ormandius cum
LX. hastatis equitibus, ac centuria peditum è proximo colle se demittere vi-
sus est, Petrus vero Orsius, & Matthæus Niger Besprimii ordinum ductores
eam manum hostilem esse rati, Isthuanffium, vt receptui canere iuberet, ac
quantocunque victoriæ prouentu contentus esset, monere, & ne se suosque
hostibus temere & incaute obiectaret, dehortari; parceret fessis cohortibus, &
rediret, non defuturos deinceps quoque hostes, cum quibus dimicari
possit.

Verum

Verum is, cum certis coniecturis Palotanos socios esse animaduertisset, in dimicando constanter perstitit, missoque ad Ormandium nuncio, qui eum ad intendendum gradum vrgeret, pugnam redintegrauit. Tum vero Turcæ auxiliorum aduentu haud vanum timorem concipientes, perturbari, ac fugam circumspectare, nostri contra validius instare, ac mistis equiti peditibus acerrime pugnare.

In eo feruore pugnae Alibegus à Gabriele Fotio hasta adactus equo deturbatur, ac leui per frontem accepto vulnere capitur: Abdulahes Sinanbegi filius, formosus adolescens, ac insigni insidens equo, dum à peditibus circumuentus in orbem pugnat, loris ambobus, quibus sinistra manu equum circumagebat, vno ictu præcisus, in potestatem redigitur. Eundem casum subeunt Hagiaga, olim Mustaphæ purpurati Budensis faber ferrarius, equos calceare solitus, nunc vero in Castello Bolonduario legatus, cum pluribus aliis præcipui nominis Turcis, ac transfuga quodam Ali nomine, qui superioribus annis à Nadaſdio ad Turcas profugerat, & ab iis custodiæ arcis Quinqueecclesiensis erat præpositus, captiui fere omnes è Spahiis & minoribus præfectis erant, ita vt paucissimi ex gregariorum cætu esse censerentur; erantque in vniuersum numero LXXVII. capita vero XXI. signa militaria V. relata. Quæ simul cum Eunuchis Viennam à militibus delata, ac Ernesto principi data sunt; quos ille collaudatos & muneribus donatos dimisit. Equum illius cum thorace ferreo eius generis, quam Coracinam vocant, ac ephippio & latiore gladio, atque acinace eximii operis, item sicam, quæ vagina solido auro gemmisque exornata condebatur, socii & com-militones Isthuanffio pro re egregie & fortiter, ipsius ductu & consilio gesta, donauere, & transfuga Nadaſdio ad supplicium de eo sumendum traditus: cætera per auctionem vendita, & pro rata cuiusque parte æqualiter diuisa fuerunt. Eiusdem anni autumno in Illyrico quoque haud improspere pugnatum à nostris est. Cum enim Ferhatis Bosnæ præfecti iussu, Turcarum duces haud contemnendas copias collegissent, in quibus ipsorum confessione ad VIII. armatorum millia censebantur, in Carnos grauem acerbamque incursionem vsque ad Lublanos fecere. concrematis pagis, ac multis captiuis in seruitutem abductis. Non tulere perfidorum hostium contumelias Iosephus Comes Turrianus, qui nuper Iohanni Ferenbergo in Chrouatiæ finium præfectura successerat, ac Thomas Erdodius, prorex, seu veteri nomine illorum regnorum Banus, collectisque summa adhibita celeritate suorum copiis, hostes iam se cum præda & captiuis domum recipientes, quamquam numero & viribus superiores, forti animo aggredi nequaquam dubitarunt: eisque primo congressu apud Slunium in effusam fugam coniectis, captiuos omnes, qui supra DC. erant, liberarunt. Ex hostibus XL. viuos ceperunt: sed interfectorum magnus fuit numerus, quum ex suis non nisi duos aut tres glandibus ictos amisissent. Signa militaria X. illis adempta, ac Carolo Cæsaris fratri Græcium Stiria vrbem missa sunt.

Hæc detrimenta Turcis illata cum initio Nouennalis fæderis cum ipsis superiori anno initi contigissent, Byzantium perlata, purpuratorum ipsiusque Muratis animos haud leuiter pupugerunt; ita vt ea Paulo Aicingo & Henrico Lichtenstano Cæsaris legatis, qui munera illuc attulerant, acrioribus verbis exprobrarent, & se inducias nequaquam seruatuos minarentur; Verum quum postmodum intellexissent iniuriarum initium à suis factum esse; acquieuerunt, & legatos dimiserunt; quorum alter Lichtenstanius, quum Naui Veneta per mediam Græciam reuersurus, Calliopoli ad Hellespontum in morbum incidisset, ibi migravit è viuis. Postea foris, domique quietiores ab hoste eo anno fuimus; Sed Lazarus Suendius rebus tam in Germania, & Hispa

*Alibegus Cop-
pini capitur;*

*cum aliis præ-
cerib. Turcis.*

Anno 1584.

*Turcarum ex-
cursiones vsq;
in Carnos.*

*AComiteTur-
riano & Er-
dodio repres-
se.*

*Nouennale
fædus cum
Turcis.
Ait zingero
for.*

*Lichtenstei-
nius legatus*

Laza. Schu-
endius & Ru-
berus obe-
unt.

Nogarola co-
mes illi suffi-
ciunt.

Nicol. Balf-
sus Camaro-
nio prae-
fici-
tur.

& Hispaniis, quam Pannonia bello præclare gestis clarissimus, domi suæ repen-
tino morbo sublatuſ est, cum annos ætatis L XII. exegisset. Nec dissimili festina-
tæ mortis genere Iohannes quoque Ruberus in oppido Sarossio, non multo post
extinctus fuit, sic volentibus fatiſ, ut qui ad summos honores & Pannonici exer-
citus imperium sua virtute & illius commendatione conscenderat, eius etiam exi-
tum vel nondum senex sequeretur. Huic Cæsar in exercitus cura Ferdinandum
Nogarolæ Comitem Cæsaris Maximiliani antea cubicularium, & postea ad mi-
litia munia tranſeuntem, & hoc tempore Sacmariano præsidio præpositum suf-
fecit, quod Vngara matre genitus, Pannoniis gratus fore crederetur. Sed & alte-
rum è suis cubiculariis officio Comaroniensis præfecturæ eodem fere tempore
cohonestavit, in locum Andreæ Quilmani, ad Canisam tuendam proficiſcen-
tis acerrimo iudicio electum; Nicolaum nempe Palſſium, quem nisi paucos post
annos inuida Pannonico nomini fata, in ipſo ætatis & iuventæ vigore, immatura
morte extinxissent, ad absoluti ac omnibus numeris consummati ducis nomen,
famamque peruenturus esse putabatur, sicuti id ipsum rebus præclare fortiter-
que gestis, tam apud Cæsarem, quam labantis patriæ ciues popularesque
suos, atque apud omnes mortales testatissimum reliquisset,
si longior ei vitæ cursus suppedi-
tauiſſet.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONI, HISTORIARVM DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XXVI.

Gregor. XIII.
PP. obitus,
Anno 1585.

MORITVR eodem fere tempore Gregorius summus Pontifex,
eius nominis decimus tertius, qui antequam decederet, annum
ex vetusta intercalatione fastis minime respondentem, præ-
stantissimorum Astronomorum opera vsus, emendavit ut pa-
schalia festa, ad statos ex cursu lunæ certosque dies reuocaret.
Quod etiam detractis semel mensi Februario vel Octobri decem
diebus, quibus siderum cursus, per mille quingentos præterlapsi temporis annos
gressum exceſſerat, deprehendiſſe viſus est; idque viuens publicavit, ut abroga-
ta veteri dierum totius anni consuetudine, nouus certiorque numerandis fastis
vsus introduceretur. Cui veluti omnium Christiani orbis populorum parenti,
cum alii principes, tum vero Cæsar in re ad ipsius curam officiumque spectante
obtemperandum rati, ut is modus vbique reciperetur, edictis promulgatis iusse-
runt. Verum fuere nonnulli per Pannoniæ regiones seu prouincias, in quas illam
diuidi antea diximus, qui rem haud levis momenti, tantæque nouitatis, sine co-
mitiorum consensu nequaquam recipiendam putarent. Quod quamquam Cæ-
sari prima fronte minus gratum, minimeque ferendum videretur, certis tamen
consiliorum rationibus postea delinitus acquieuit; remque ad comitia differri
permisit. Gregorio vita functo, Sixtus Quintus successit. is Cæsare etiam atque
etiam commendante, Georgium Drascouitium Episcopum lauriensem &
Cancel-

Cancellarium Vngaricum, virum doctum, ac vitæ morumq; sanctimonia & pietate celebrem, in Cardinalium collegium cooptauit, misso ad eum Viennam per Gasparem è familia Armorum Bononiensem patritium, purpureo galero, quem cum nomine summi pontificis in templo Diui Augustini de manu Gasparis Episcopi Viennensis accepisset, ipse demum Ernestum, Matthiam, & Maximilianum, Austriacos principes, Cæsaris fratres, cerimoniarum eius spectatores, nec inuitatos, sed pro singulari ipsorum humanitate, ac erga se beneuolentia, vltro venientes, conuiuio excepit. Sed non diu ea amplissimæ dignitatis accessione lætari potuit. Cum enim vix biennium in ea expleuisset, & à pontifice in urbem vocaretur, dum rebus necessariis comparandis, ac Romani itineris rationibus ineundis operam impendit, graui dysenteria oppressus, sexagesimo secundo ætatis anno vita functus est, non sine Cæsaris & Pannoniorum procerum dolore, qui eum cum propter singulares corporis animiq; eius dotes, plurimum amabant, tum vero q̃ à sexaginta & amplius retroactis annis neminem in Pannoniæ regno, post Thomæ Baccii obitum Cardinalem fuisse meminissent. Sub idem tempus excessit etiam Nicolaus Bathorius, prætorio præfectus, vir raræ probitatis, ac amplissimæ vltra Tibiscum dicionis atque auctoritatis; tum quod quadriga, qua vehabatur, à ferocientibus iumentis rapta, crure supra talos fracto, immane vulnus accepisset, tum quod alios superuenientes morbos superare non potuisset. Eum magistratum Cæsar, annitente Drascouitio nouo Cardinale, ad Stephanum Bathorium defuncti patrum, Georgii nempe filium, quamquam iuuenem detulit, indulsitq; vt cum tam longo itinere Pragam sine summo labore & graui sumptu venire non posset, ac publica iudicia instarent, quæ absq; eo fieri nequaquã possent, in oppido Goncio Sacramentum præstaret, præsentem ac illud prælegente Stephano Melithio ærarii Cassouiensis præfecto. Nec multo post Christophorum quoq; Bathorium Somlianum, Stephani regis germanum fratrem, cui ille regnum apud Polonos adeptus Transsiluaniam prouinciam concesserat, inclementioris podagre ac articulorum dolores è viuis exemerunt; cum Sigismundum filium impuberem reliquisset, nondum duodecimum ætatis annum excedentem. Illi Albæ Iuliæ sepulto Stephanus frater magnificentissimis exequiis parentauit: ac sumptuosum sepulchrum fieri iussit: tutoresq; puero educando ac prouinciæ administrandæ constituit ex proceribus Transsiluanis Alexandrum Quendium, Ladislaum Somborium, & Lupum Couaciocium Cancellarium. Sed quum vsuueniret, vt ii vel inter se dissiderent, vel frequenter abessent, differendoque & in mutua consilia reiiciendo, rebus expediendis moram iniicerent; abdicatis tribus iis, vnum Iohannem Gicium, qui post amissam Giulam, se in Transsiluaniam receperat, elegit, cui titulo gubernatoris collato, pupilli quoque tutelam, & rerum Transsilvanicarum curam concredidit; quam ille aliquot annos, regis auspiciis ac auctoritate adiutus, egregia fide administrauit. Per idem tempus, præter summam pestilentiarum vim, passim in Pannonia sæuientem, prodigia multis in locis visa; curiosorum mortalium animos haud leui pauore terruisse videbantur. Calendis enim Ianuariis, Posonii, Zagrabia, multisque aliis Pannoniæ, Illyricique partibus ingentes terræ motus extitisse nunciabantur: tum vero Viennæ adeo tremuerat; vt aliquot in vrbe domus; repentino vicio facto, ruinam minarentur, & turris illa alta ac sumptuosissimi elegantissimique operis, non sine grauissima vicinorum formidine collapsura crederetur; cuius aliquot turriculæ haud modica tectorum strage decidissent. Apud Onarium quoque inter Danubium & Laitam flumina, terra ad magnum spacium ignem concepisse visa est, ita vt trium pedum profunditate arderet, flammæque eructaret, quibus multum fæni in iumentorum vsum defectum & in cumulos coaceruatum, aliquot in locis concremaretur. Et quod vix sine admiratione creda-

Drascouitius
in Cardina-
lium collegiū
cooptatur.

Et paulo post
obit.

Nico. Batho-
rius.

Steph. Batho-
rius in digni-
tate illi suc-
cedit.

Christ. Batho-
rius Dux Trans-
silvania factus
concedit.

Sigismundo
filio relicto.

Terræ motus
in Pannonia
& Vienna.

Ignis è cereræ
erumpens.

credatur, in Illyrico ad oppidum Bihigium, quod flumine vno circumfluente in modum insulae cingitur, noctis silentio ingens multitudo anatum atque anserum prouolauit, ac incredibili strage inter se depugnauit; ut nimio alarum strepitu, ac inusitato vocis clangore milites excitati, oriente sole, in pugnae locum exirent, & aliquot millia utriusque auium generis, mutuis vulneribus mactata colligerent, tanta copia, ut supra recentis obsonii lautitiam in futuros quoque usus fumo & sale maceratae reconderentur. Quae aliquamdiu per ora hominum passim iactata, demum voluntaria obliuione obruta sunt. Eodem fere tempore Hasanes paruus Sigethi praefectus, quem transnatato flumine Arrabone, villas depopulasse diximus, miro astu silentioque coactis copiis, peninsulam illam, quam Drauus & Mura, (hanc olim Sauariam dictam fuisse quidam existimant) a Gracio & Peto uione, non longo inter se tractu decurrentes, ac deinde ad Legradum in vnum confluentes efficiunt, inuasit; & ductore itineris peritissimo usus Matthia quodam Vlasithio transfuga, qui ob admissum scelus in vincula coniectus, supplicioque destinatus, ex arce Chactornia, ad Turcas profugerat, per loca antea explorata, reperto vado, traiecit; priusque villas populari, rapereque & agere obuia quaeque cepit, quam nostri eum vel in itinere esse, vel in peninsulam penetrasse putarent. Aberat Zrinius ad Vllariam profectus, quam ad voluptarios, prope fluminis ripas condiderat, cum in arce maiora tormenta magno fragore explodi audiuit: arreptoque mox equo versus arcem cursum intendit, & Simonem Paulicouitium, qui aegre manus hostium effugerat, strictum habentem gladium equumque anhelantem calcaribus urgentem obuium habet, a quo Turcas Muram vado transiisse, iamque pagos Decanociam & Gardinociam vastare, pecoraque & homines abigere cognoscit. Sed dum ipse inopinata re percussus, inflari tubas iubet, ac persequi hostes contendit, illi eodem quo venerant vado, flumen transeunt. Tanta tamen velocitas nostrorum in procurrendo fuit, ut cum hostes in vltiorem ripam transiissent, ipsi quamquam irrita spe recuperandae praedae citiorem attingerent; & Hasanes, eo non toto vertente anno, haud exigua facinora, nec factu facilia periclitaretur. Arrabonem, Muramque vadando, & utrobique pulcherrimas ac populosas regiones prioribus bellis intactas impunè vastando. Quas iniurias nostri non solum in Illyrico, caeso cum sociis ad Iuanicum oppidum Alibego Ferhatis Bosnae praefecti fratre, sed etiam in Pannonia, Comaroniensi ac Coppaniensi cladibus illatis, longe maiori detrimento refuderunt: Palfio imprimis, non ita pridem Comaroniensem praefecturam adepto, haud segnem operam impendente. Is Nadaudio & Ferdinando Speciacasa, ceterisque, qui Iaurini & Papae erant, in societatem adscitis, aduersus Albanos Turcas fortunam belli experiri voluit; cumque feriis Paschalibus silentio noctis copias transiiceret, earumque parte in vltiorem ripam vecta, pars adhuc in transeundo occuparetur; ab iis, qui antecefferant, & iussu Palfii in diuersis partibus vigilabant, animaduersum est hostes pro vallo adesse. Nam Isacus Albae praefectus Giafferis Eunuchi, qui Constantinopoli purpuratorum vnus & hortorum magister erat, Germanus frater, cum valida suorum manu, ut illud vallum a Palfio exstructum dirueret, & si nostri resisterent, cum iis manum consereret, eadem nocte eo peruenerat. Densis obscurae noctis tenebris, nostri nuncio ad Palfium, qui hostes adesse diceret, remisso, pugnam quidem sine mora inchoarunt, ut clamor dimicantium exaudiretur: sed de numero hostium, & qua in parte pugnaretur, non satis discerni poterat. Sed ut tamen cuique prouidum erat, ad voces & clamorem certatim adcurrebatur. In eo ancipiti praelio multi nostratum militum, mutuis acti erroribus, seipso conficiebant, aut vulneribus debilitabant: eademque etiam apud hostes rerum facies, & dubius caeca nocte Martis euentus erat, donec in albescente aurora, interimque nostris traicientibus, hostes apparere in-

Anatum atque
anserum pu-
gna ad Bihigium
oppidum.
Anno 1587.

Hasanes Si-
gethi praefe-
ctus nostra
populatur.

Palfius Alba-
nos Turcas
cadit & fu-
gat.

incepissent. Tum vero incumbente Palfio & cæteris, atrox prælium redintegratur, & Isaacus cum suis in confertissimam nostrorum aciem inuehitur, pugnaturque magna vi. Sed nostri subsidio peditatus, qui pone aduenerat, adiuti, cohortante Ferdinando, Turcas sustinent; ibique stratis vexillis, & aliquot Turcis captis atque interfectis, cæteri ad socios, ubi cum Palfio & Nadaſdio pugnabatur, sese recipiunt. Sed crescente nostrorum numero, dum Isaacus à fronte, à tergo, à lateribus vndique acrius & insolentius vrgetur, ac multi ex Turcis occumbunt, victoria nostris relicta profugit, & ad proximas silvas Vertesii montis, cum Veliaga legato cognomine Ribiccia, ac parte suorum euadit. Cæteri qua quisque potuit, 10 fuga salutem quæsiuere: tanta trepidatione, tamque extenuatis animis, ut nonnulli abiectis armis & vestibus, ipsoque capitis tegumento, quo à nostris discerni solent, habitum agrestem & pileos sumerent, nonnulli in prægrandibus curruum orbitis, pondere rotarum cauatis, superingesta humo sese absconderent, sed ab insequentibus nostris agniti extraherentur. In eius noctis pugna desideratus inter alios fuit in partibus nostrorum Achatius Corontalius, Nadaſdii equitum ductor, à Turcis, ut quidem putabant, interfectus; sed postea clara luce caput eius apud quendam è nostris, qui eum in tenebris pro hoste occiderat, cilicina in capsula simul cum eius lorica inuentum fuit: quod simul cum trunco socii honorifice composuere. Inter fugiendum etiam cum Petrus Zalaius, 20 veteranus equestris ordinis miles, in Caraberhamum cognomine Nigrum Albenſis turmæ ductorem incidisset, in modum singularis duelli cum eo dimicauit, eumque captum & vinctum Comaronium perduxit. Captus quoque fuit Aliaga, interioris Albanæ arcis custos, vir senex, & apud hostes secundum Veliagam præcipui nominis & dignitatis. Cæsi autem in vniuersum fuere ex hostibus LXVIII. capti CCLII. signa militaria IX. Duæ item colubrinæ versatiles ad campestris vsus idoneæ, in nostrorum manus deuenire, Comaroniumque vectæ sunt. Ex nostris præter Iohannem Quincium, in facie vulneratum, & aliquot consauciatos, Corontaliūque cælum, paucissimi desiderati sunt. Et hæc quidem hoc anno ad primi veris initia gesta esse constat. Hieme 30 vero subsequuta, Nadaſdus cum Ferdinando Besprimii, Petroque Hussario Papæ, atque Ormandio Palatæ præfectis colloquutus, quum Balatonem lacum rigida glacie constrictum vidissent, ac Villas, quæ inter Lacum, & Sancti Ægidii collegium, à Thracibus habitabantur, Christianisque tributum pendere recusabant, depopulandas ire simul cum Battianianis turmis & cohortibus decreuerunt.

*Nadaſdus
astu militari
Coppanium
interceptum
diripit,
Anno 1587.*

Ad condictum igitur diem circa vltimos Februarij dies iter aggressi, iam media in glacie progrediebantur, quum Paulus Sylua peditum Besprimiensium centurio, Petrum Orsium alæ equestris ductorem, & quid velint, quorsum tendant, quærit, quumque ille, qui consilii conscius erat, ad vastanda Thracum 40 mapalia, abigendaque pecora institutum iter esse respondisset; quin inquit, omisso hoc proposito, quo non multum operæ facturi sumus, dum adhuc commodum tempestiuumque est, ad aliud egregium facinus patrandum imus; & non potius ad Coppanium intercipiendum proficiscimur; quo facile capto omnem exercitum luculenta præda non solum explere, sed etiam ditare queamus; ubi hostes nunc securi, nec quicquam aduersi metuentes occidentur, nec difficile sit oppidum simplici vallo, nec arcis vllius munimento validum primo impetu expugnare; se in primo certamine operam nauaturum, ut qui omnes loci aditus, stationumque loca & portarum custodias apprime cognitas habeat, effecturumque, ut cum sua centuria, exercitum præcedendo viam irrupturis 50 aperiat. quæque nunc verbis promittit, opere compleat. Quæ quum Orsius Nadaſdio in agmine equitanti commemorasset, ac Syluæ consilium placuisset,

iubet illum statim Coppaniana via pergere, seque, cum reliquis subsidio sequuturum promittit; simulque centuriam peditum Battianianorum, quam Thomas Babocianus ductabat, ei adiungit. Illi igitur Coppanum tendere, iussi, contentis passibus antegrediuntur. Hussarius forte repentino & militari huic consilio non intererat, retro post agmen cuiuspiam rei causa profectus, is cum ad Nadaſdium paulo post reuersus mutatum consilium cognouit, siue detrectando alienis consiliis, iisque suum ambitiose præferendo, siue alia de causa dissuadere, Nadaſdiumque maxime dehortari cæpit; Coppanium longæ optimæ præfecturæ sedem esse dictitans, multos ibi hostes, tam equites, quam pedites in præsidio esse; qui pro aris & focis, proque coniugibus & liberis quam acerrime & pertinacissime pugnaturi sint; oppidum vallo & fossa, multisque tormentis & apparatu bellico munitum esse, Turcos, qui in præsidiis Endredii, Latranii, Bolonduarii, ac Caposiæ mancant, posse in subsidium facili negotio prouolare, qui ipsos vel ab loco expugnando armis propulserent, vel certe à Balathone ac glacie excludant.

Quo itinere intercluso, qua tandem via, inter tot hostiles arces reuersuri sint? quum victis, quod DEVS auertat, & fugientibus periculosissima omnia, quæ hodie prosperrima sunt, fore in aperto sit. Hæc ubi dixit, Nadaſdium non parum commouisse visus est, qui ea non absque certa ratione dici putaret. Igitur Paulum Cytharædum prope forte obequitantem, in vestigio procurrere iubet, Syluæque præcedenti dicere, ut posthabito Coppaniensi itinere, quod id periculi plenum foret, alio quod ad Thracum villas ducit, progrediatur.

At ille subditis equo calcaribus prouolans, felici vsus mendacio, nomine Nadaſdii, Syluam, ut citatiore gradu pergat, nec Coppanum aggredi dubitet, serio admonet. Mox ad Nadaſdium reuersus, se Syluæ & antecedentium cohortium copiam nequaquam habere potuisse retulit. Per hunc modum vnus Cytharædi astuta quamquam prospera præuaricatione factum est, ut quum paulo post Sylua proxime oppidum venisset, & crassiore matutina nebula aer densiore esset, ut hostibus, qui nihil de nostrorum aduentu sciebant, conspectum eriperet, ad minorem portulam, per quam ab occidente sitam peditibus solis commeandi facultas erat, deferretur, eamque mox nullo sentiente securibus & dolabris aperiret, reliquosque suorum intromitteret. Nec mora aduentanti iam cum omnibus copiis Nadaſdio, decumanam portam, nemine resistente, pandit, focique omnes vno impetu, magnis sublati clamoribus, irrumpunt, clamante Sylua & vociferante, ut se primo in agmine vadentem sequerentur.

Ibi hostes consternati, quo se vertant, non satis explicare, pars coniuges & liberos, pars fortunas tueri, nonnulli conscensis subito equis profugere, pars quantum poterat sumptis armis pugnare. Sed ut fieri in reinopinata, & improuisa solet, attoniti & palantes, nec pugnando, nec sese tuendo satis rationis habere, faminarum & puerorum clamor suorum opem implorantium, ac rapinas cædesque pauentium, atque eiulatus multus vbique esse. Nostri quum è stabulis equos militares, postea supellectilem obuiam certatim diripuissent, postremo scriniis perfringendis incubuere, ibique reconditæ vestis, pecuniæ, auri atque argenti, vis magna reperta est ac ablata. Regeffus præfectus à suis desertus, rebus desperatis, domi suæ repertus, nec quicquam repugnans sese dedit. is est Regeffus qui Mustaphæ olim purpurati Budensis cubicularius fuit, per quem ille MAXIMILIANO Imperatori equos militares & alia munera dono miserat. Mustabegus Sinanis filius, & Abdulahis frater, (is adhuc Besprimii captus detinebatur; sed
postea

postea mira arte est elapsus) in penuariam cellam subterraneam sese abdiderat, & cum aliquot seruis, diu se sclopetis sagittisque rueri contenderat: postea cum ab sociis iam captis vinctisque, & in eius conspectum adductis, res perditas cognouisset, nostrique eum hortarentur, vt sibi suisque parcendum existimaret, Nadaſdium ad se acciri rogauit, cui se dediturum, eius fretum humanitate, inquebat. Cum vero loco Nadaſdii Iohannes Thrax, cognomento Odaſſa prodiisset, Mustabegus distento arcu sagittam ita in eum direxit, vt guttur ei transfigeret, illeque equo prouolutus in vestigio spiraret. Quamobrem nostri irritati, iraue & furore perciti, suadentes deditioem, simul, & terrentes, magno numero in fores vectibus & prægrandi trabe arietare inceperunt; pars per fenestras fœnum & stramina fumantia iniiciunt, quumque per fractis postibus ingressi essent, illum cum suis omnibus & coniuge elegantissimæ formæ, quæ duos liberos, spirantibus similes, sinu complexa tenebat, præclusis nimio fumo spiritibus suffocatos repererunt. Omerbegi quoque vxor, & socrus, ac quatuor liberi capti sunt, ipso ad subiunctæ oppido piscinæ glaciem se proripiente, & in tutum euadente. Præda omnis generis cum DC. promiscui sexus hominibus, tanta congesta fuit, vt quum auferri nequiret, neque conquirendis plaustis mora tuta esset, plurima etiam in cœnum ac lutulentas aquas abiecta, aut inutilis humano vsui reddita passim proculcanda relinquere.

Postquam satis captiuorum, equorum & prædæ fuit, Nadaſdus receptui cani, & oppidum iniecto igne concremari iussit: ac onustum ingenti præda exercitum reduxit; eo etiam festinantius, quod vereretur, ne eo biduo meridionalibus ventis calidiore aura perflantibus dissoluta glacies, difficiliorem viam redderet. Arsere quidem aliquot domus in oppido, sed quod tecta forinsecus niuibz strata essent, nequaquam gliscentibus flammis, Turcæ discedentibus nostris, reuerſi, incendium extinxere; vix centum ædibus ambustis. Regeſſus cum aliquot equis, & captiuis, signisque militaribus Viennam ad Ernestum principem missus fuit: Nadaſdus vero & cæteri eadem qua venerant via, Pampam redierunt; ibique vendita ac diuisa præda, suas quisque stationes repetiuerunt.

Hoc modo Nadaſdus & Palſſius, exercendo & in hosticum ducendo, rapiendoque, militare ocium redimebant, fortuna ceptis plerumque blandiente. Sed paulo postquam ad Comaronium & Coppanum res bene prospereque gestæ essent, præda, gloriaque feroces, quærere rursus arma & nouam ex armis laudem & spolia contendebant. Nec deerat Iohannes Græcus Nouæar-
cis legatus, ac alii, qui ardore militum ostentato, ipsos vbique victores, celebri
vbique fama, in solos Budenses Turcas instigarent, quorum vim atque virtu-
tem nondum pertentaſſent. nunc magnum equorum militarium numerum,
40 quorum maior pars ex vltamarinis generosæ sobolis armentis constaret, per
gramina inter Sambucum & Budam, Danubio non procul pasci, ad eliciendos ex vrbe hostes, & cum iis certamen periclitari, nihil esse procliuius, quam
vt illi abripiantur. se cum suis ad futurum, venturas in societatem è Leua Dobon-
nis, & Battiani ex Viuario copias, Comaroniensem peditatum, & socios na-
uales haud contemnendum militiæ robur, & milites Tatenſes, locorum via-
rumque peritos in promptu fore. Re constituta, copiisque omnibus, quas ad
destinata perficienda idoneas esse arbitrabantur, Comaronium conuenire ius-
ſis, factò penes Sambucum itinere, ad Quelenfeldum, vbi equi longo ordine
pascabantur, prima luce peruenere, ac præeunte Græco, Turcas, qui in ten-
toriiis custodiæ equorum attributi erant, quiescentes, nec quicquam tale ſu-
ſpectantes, magno clamore impetuque aggrediuntur: ac cæſis puncto temporis,

*Noſtri præ-
datur excur-
rentes; à Bu-
denſibus Tur-
cis ſede pro-
ſigantur.*

iis, qui resistere ausi essent, cæteri relictis equis, pars ad scaphas, & nauiculas, quæ ad varios vsus in ripa dispositæ erant, fugere; pars in montes & silvas, quæ cuique dabatur, procurrere, pars arreptis, quos fors obtulerat, equis in urbem celeri cursu ferri.

A quibus quum Ferhates (is non ita pridem in locum Regeffi discedentis, quo magistro Murates princeps literas Arabicas primis pueritiæ annis didicerat, è Bosna missus aduenerat) & equorum periculum, & suorum cedem, fugamque cognouisset, sine mora ad arma conclamari, tubasque perflari, & tympanis, ac fistulis signum pugnæ dari iubet. Et tanta fuit hostium in procurrendo velocitas, vt nullo expectato cuiusvis imperio, nec vlllo seruato ordine, in occursum nostrorum, quisque magno ardore certatim ruere videretur. Ferunt nostros rebus ex animi sententia confectis, equisque abductis, dum fama ad Turcas perferretur, dumque ipsi stratis, quos domi habebant, equis, nostros persequi incepissent, facile in tutum peruenire potuisse; sed ita volentibus fatis, vt qui multis in rebus propiciam fortunam experti essent, ne superbia atque arrogancia inflati, humanæ conditionis lubricæ inconstantisque obliuiscerentur, importuna & incautiore mora res omnes & antea acta corrupisse. Dum enim magno capto equorum numero, contenti esse nolunt, sed & stragula, ac tentoria, & viliores lodices, ciliciaque auferre parant, plaustra auhendis illis pagatim conquirunt, eaque in re ad multum diei, iugis bouum lento passu progredientibus, frustra hærent; hostibus tempus & spaciū dedere, captis armis obuiam eundi.

Quamuis autem Palffius periculosam in talibus moram esse haud ignarus, receptui canere, militesque præda onustos reuerti iussisset; à Matthia tamen Hussario, Petri fratre, lingua potius immodico, quam manu prompto, multis verbis retentus est, ne iusto ocyus reuerti maturaret; affore mox Budenses, non armis, non numero, non virtute ipsis pares, linteatis & orbiculatis capitum tegumentis conspicuos, equisque auro & argento ornatis fulgentes, quos non nisi statim comprehendi vincirique opus sit; ita vt omiſſis vilioribus mancipiis, soli diuites & pecuniosi deligantur, inuestigio abducendi, nec nisi multo extorto auro postliminio remittendi. Quæ dum ille magnitudinis prædæ nondum captæ spe prædicat, suosque lætat; Palffio non absque discriminis metu anxio sollicitoque; hostium antecursores in conspectum aduolant, & Ferhates, visis nostris, magna ad suos voce; Irent ultores, inquit, in perfidos & sceleratos, eorumque superbiam, & temeritatem ferro retunderent; neque principalis sedis violatoribus, res temere violenterq; raptas, in suo exercitusque conspectu, non sine sempiterno nominis sui opprobrio auferri paterentur. Sic animis suorum inflammatis, magna vtriusque contentione, pugna committitur; & primi quidem agminis equites, qui procurrerant, non modo à nostris non sustinentur, sed etiam fortiter repulsi, ad Ferhatis, qui sequebatur, copias retro fugere compelluntur: præda cum equis & sarcinis præmittitur; & nostri pederentim sese recipere incipiunt: Sed quum hostium numerus magis ac magis subinde aggregaretur, & Pestani quoque Turcæ cum Ianiceris, qui celeritatis causa currus tumultuaria manu coactos conscenderant, adcurrissent, ac sclopetis crassioribus rem gerendo multos ex nostris prosternerent; ex altera quoque parte Sambuciani agminatim in cæterorum subsidium aduolarent; ac Nicolaus Bornemissa è turma Battianiana eques, cum aliquot sociis cecidisset, nostri pauore perculsi, deserto peditatu, fæde terga dantes profugiunt. Quos nec Palffius nec Nadaſdius, nec cæteri duces, quamquam acerrime contenderent, retentare potuerunt. Initium fugæ ab iis qui penes Matthiam Hussarium erant equitibus factum esse, eoque ante discrimen feroces, in periculo postea pauidos fuisse ferunt.

Tum

Tum relictâ hosti praeda, quilibet, quô fors tulit, per vastissimas Vertesii silvas in diuersa profugere. Pedites, quum fugæ locus non esset, diu certauere: Sed quum prætoriani equites cum Giumliarum Budensium turma, ac Ianicero-
 rum valida cohorte, aliisque hostium agminibus acriori impetu irruissent, victi demum & cæsi victoriam hostibus reliquere: pauci per notos tramites syl-
 uarum beneficio vsi, post varios errores & pericula in tutum euasere. Signa
 militaria, potissimum pedestria capta ad XXII. cæsi vero ex nostris & capti,
 non pauciores sexcentis, inter quos Antonius cognomento Literatus, Palffiani
 stabuli magister fuit. Iacobus Solius aliquot acceptis vulneribus captus est, ac
 10 postea feliciori vsus fortuna, ruptis vinculis euasit. Ferhates quamquam non
 leui detrimento accepto, non paucos ex suis amisisset, parta tamen victoriâ læ-
 tus, captiuos cum signis, ac capita nostrorum contis & longuriis præfixa præmi-
 sit, ipseque cum suis magno tympanorum sonitu, tubarumque clangore trium-
 phanti similis urbem inuectus est; in qua captiui solita hostium inhumanitate
 ac sæuitia, fameque & rerum necessariarum inopia per aliquot dies male habiti,
 vt nulla fauciorum cura, eis etiam mulierculæ arroganter insultarent; illisque
 perfidis, canibusque appellatis, eam urbem non Coppanum, quod nuper frau-
 de cepissent, & diripuissent, sed Budam vocari, nec cuiusuis præfecti minorum
 gentium, sed purpurati sedem domiciliumque esse obiectarent, id quod nunc
 20 insigni damno & detrimento didicissent. Postmodum captiui nonnulli & signa
 capta, omnia ad Muratem principem Constantinopolim missa sunt. Sed ne-
 que Ferhates diuturnum eius victoriæ fructum percipere potuit, quum non
 multo post à Turcis ipsis, vt suo loco dicemus, crudeliter foret interfectus. Ca-
 stigata in hunc modum nostrorum temeritate, conuersis ad quietem animis,
 non amplius cura eadem excurrendi in hostes habebatur, nisi Sasuares è Bosnen-
 si præfectura, quam post administratam Solnocensem obtinuerat, Sighetum
 translatus, prædæ magis quam pugnæ auidior, sed magna ferocia occasionem
 subministrasset: prout id in tempore memorabo. Nunc ad res Polonicas con-
 uertamur; quas tametsi integro ante anno actas esse non ignoramus, eas tamen
 30 hunc in locum reiciendas esse existimauimus, vt ordine rerum seruato, nec inter-
 cisa serie commemorari possint.

*Insultatio Bu-
densium mu-
liercularum
in nostros ca-
ptos.*

Stephanus Rex Poloniæ Grodnæ excessit è viuis mense Decembri anni
 eius, qui fuit à partu virginis octuagesimus sextus, supra mille & quingentos,
 cum vixisset annos quinquaginta tres, & regnasset decem: non tam atrocitate
 morbi, quam Nicolai Bucellæ imperitia extinctus, Ariana labe infecti homi-
 nis, quo medico vtebatur. Virtutes in eo fuerant maximæ & admirabiles splen-
 doris, munificentia, facilitatis, exactissimæque bello scientiæ, disciplinæque &
 in pace pietatis ac iustitiæ; ita vt vi bellica magnitudineque animi, ac victoria-
 rum cursu & numero, non tantum eos qui paulo ante eum in Polonia regna-
 40 sent; sed etiam superioris sæculi reges summo gloriæ fastigio supergressus esse vi-
 deretur. Eius immaturam mortem, Poloni & Transilvani paribus lachrimis
 luxere; quum his magno haud dubie defensore carendum foret; illorum vero res
 iterum ad importunas frequentioris interregni condiciones deuenissent, quod
 ille nullos post se hæredes reliquisset. Funus eius Grodnæ relictum fuit, donec
 more maiorum solenniore pompa curaretur. Nec multo post, comitia creando
 regi ab Archiepiscopo Gnesnensi Varsouiam indicta sunt, in quibus Ernestus &
 Maximilianus Austriaci principes, & Sigismundus Sueciæ Regis filius, ac Iohan-
 nes Basilii filius Moschorum princeps competitores fuere. Sueco ingentem fa-
 uorem Iohannes Samoscius Polonicus Cancellarius, quem Stephanus rex ad
 50 magnos honores, & copiarum imperium, consiliorumque omnium arbitrium,
 data etiam ei fratris filia, Griseldi, euexerat, ac magnum suffragiorum numerum,

*Stephani
Regis Poloniæ
obitus,
Anno 1586.*

*Competitores
regni Polo-
nici.*

Maximilianus Archidux & Suecus electi.

Maximilianus cum copiis suis in Polonia mouet.

Samoscius nomine Sigismundi Cracouiam occupat.

Maximilianus Cleopariam oppugnat.

auctoritate sua, qua plurimum pollebat, conciliare non prætermittebat. Maximiliano aderat ambiendi regii nominis auctor & concitator Christophorus Sborouius, qui tametsi cum Samoscio, ob affectum ab eo capitalis supplicii pæna Samuelem fratrem, immortales inimicitias atque odia exercebat: tamen ad comitia Varsouiam veniendum duxit, ut in iis prensando atque agendo partes Maximiliani tueretur, ac promoueret. Eum omnibus viribus quibus poterat atque artibus Andreas frater prætor regni, aut ut ipsi vocant, Marscalcus cum Spitcone Iordano, Ioanne Stadiuicio, Stanislao Cioleco, & cum pluribus aliis adiuuabant. Itaque quum Archiepiscopus, qui more veteri Reipub. & consiliis præesse solet, cum Samoscio Cancellario ac Nobilitate, maioribus suffragiis Sigismundum Suecum pro rege in Comitio proclamassent, Sborouii quoque fratres cum suis, & cum Lithuanicis proceribus aliquot ac Episcopo Quiouienſi, Maximilianum Austriacum magnis sublatiſ vocibus, vicissim proclamauerunt: euntibusque in diuersa suffragiis, nec vna parte vllō metu aut minis alteri cedere volente, ii ad Maximilianum, illi vero ad Suecum legatos misere, ut ad capeſſendum regnum in Poloniam venire maturarent. Nec mora Maximilianus quidem cum ea manu & copiis, quas in ea temporis breuitate ex Austria & Morauia cogere potuerat, facto per Morauiam & Silesiam itinere, ad Racouiciam venit, vnius diei iter ab Cracouia distantem. Erant cum eo Stanislaus Paulouius Episcopus Olomucensis, Georgius & Ladislaus Poppelii, Fridericus Sirotinius, Felicianus Herbestanius, Ferdinandus Comes Hardeccus, quorum consiliis utebatur, atque alii tam militares, quam togati viri; pauloque post Andream Duditium, quod Polonicarum rerum cognitione & vsu polleret, ac Sborouii, ducta ex eorum familia vxore, propinquitate iungeretur, ad se acciuit. Sed quum Paulouius vno in confesso, ac consultatione esse cum eo vna nollet, quod illum sacerdotii desertorem ad sectariorum castra profuisse diceret, seorsim eius consilia exquirere erat solitus. Cum Maximilianus multos dies Racouiciæ, ac demum in Mogilano collegio transegiſſet, Suecus quoque conscensis nauibus per Balthicum mare, vela dedit; ac prospera vsu nauigatione, paucis diebus Dantiſcum celeberrimam Prusiæ urbem traiecit, ibique à ciuibz magnificentissime exceptus est; & complures ex Senatorio ordine, & equestri procures congratulantes ei occurrerunt. Vtroque rege iam præſente, Samoscius, qui tuendis Sueci partibus incumberebat, cum validissimis copiis Cracouiam venit, eamque veluti sedem regiam & coronæ seruandæ locum, regniq; caput, contra aduersarios & hostes quoscunq; omnibus viribus defendendam suscepit; multosq; procures suæ factionis eodē conuocauit. Deinde modo per literas vltro citroque missas, modo per legatos actum est, ut Maximilianus in urbem, & ad gubernanda regni sceptrā admitteretur: Sed id Samoscio ac Suecianæ factionis proceribus, nequaquam persuaderi potuit; quod illum non communibus votis, sed per quatuor aut quinque senatores, quorum nonnulli obæratī, & decoctores, nonnulli vero legibus proscripti essent, ac vnum Episcopum Quiouienſem nec quidem auctoritate summi Pontificis sacratum aut confirmatum, sed tantum electum, paucisq; nobilibus, qui in illorum ære aut famulatio forent, minus legitime nominatum esse contenderent, ideoque ad Suecum omnibus suffragiis electum, diadema simul, ac possessionem regni deferendam atque tradendam arbitrarentur. Nec multo post Maximilianus suorum vsus cōsilio, & Polonorum maxime, quos apud se habebat, vim admouendam ratus, urbem Cracouiam inuadendam decreuit, in qua non defuturos factionis suæ asseclas, & pro suo ac nouæ dignitatis suæ asserendæ studio arma sumpturos existimaret. Itaque XXIV. Nouembris die, iis copiis, quas habebat, in conspectum urbis missis, partem eam, quæ Clepardia vocatur, magno impetu aggressus est, Sborouii ac Germanicis cohortibus, strenue rem gerentibus. Verum metu præſentis Samoscii nemo vel hiscere, nedum

nedum ad arma conclamare ausus fuit, ita vt ipse cum militibus suis stipendiariis, ac vrbanis delectu, ac proceribus, qui vna intus erant, cumque ea manu, quam extra vrbis mœnia idoneo in loco statuerat, irrumpentes Germanos pari virtute submoueret, qua in re magno ei detrimento fuit locus ille extra urbem plectendis ac suspendendis furibus dicatus è muro constans, siquidem hunc ingesta humo, eaque bene contusa, duabus colubrinis additis muniuerat, ex quibus pilæ in subeuntes Germanos ita collibrabantur, vt plures ex eorum numero prosternerentur. Nec tamen ea re perterriti quicquam remittebant, sed tanta vi mœnia & portas oppugnabant, vt se Clepardia potituros sperarent, iamque valuis perfractis ingressuri videbantur, quum adhortante Samoscio, non sine strage repelluntur, instantibusque à tergo Polonis, Mogilam versus, ac qua cuique via patuit, sese recipiunt. In eo conatu perficiendo ferunt, Maximilianum Vngarici nominis milites, vt Polonis armorum similitudine agilitateque pares, vehementer desiderasse. Quocirca ex iisdem castris, ad præfectos illos, quibus pecuniam ad stipendia numerari curauerat, literas dederat, cohortatus eos vt cum copiis, quanto celerius possent, venire, ne cunctarentur. Erant ii Valentinus Præpostuarius, Paulus Melichius, & Petrus Andraffius è Siculis Transsiluanis ortus, qui ducentenos singuli equites, ac aliquantam peditum manum, in locis Cassouia & Tocaio vicinis, ac Gerneriana regione, mercede conduxerant. Interea Sigismundus Suecus, cui maiores è Polonia vires, ac validiora partium studia erant, concurrentibus ad eum nobilitatis copiis, Dantisco progreditur, ac Cracouiam petiturus, Visliciam oppidum Salinarium, vno ab vrbe milliario confedit, eamque noctem in ea quieuit, inde ad Casimiriam, quæ solo flumine Vistula à Cracouia disiungitur, ventum est, exercitu eum expectante, ac magno tormentorum & sclopetorum fragore, salutante. Inde Samoscio exercitus imperatore vna equitante, Clepardiam de industria ductus est, isque ei congeriem armorum & spoliolorum, quæ nuper ab irrumpentibus Germanis, repressisque relata erant, ostendit, sicque ad quintum Idus Decembris Cracouiam introduxit. Neque postea cessatum est, ab mutuis excursionibus, ac nunciis & literis intercipiendis, quum Germani in pagos & oppida rerum necessariarum causa castris exirent, contra Poloni in eos captiuitate ac cædibus hostilem in modum grassarentur. Sborouii quoque fratres, qui ab Samoscio & eius affeclis capitali odio dissidebant, nouis quotidie contumeliis illum, & socios afficere non desinebant: quorum alter Christophorus Visliciam, Nicolai Firlei clarissimi Senatoris, dicionem vi & armis occupauerat, Andreas vero Stanislaum Tarnouium, Senatorium virum nihil tale expectantem improuiso ceperat, nec nisi grauissimis conditionibus ab eo exactis dimiserat, inter quas ea fuit, vt ad promittendum in electionem Maximiliani principis suum consensum adigeretur. Quibus rebus iniuriisque effectum fuit, vt Samoscus iussu ordinum nouique regis, Maximilianum & suos bello persequi, & Poloniae regno armis arcere necessarium putaret.

*Sigismundus
Cracouiam
aduenit.*

Itaque perfecta legitimis cerimoniis Sueci coronatione, literis ad Iohannem Gicium in Transsiluaniam missis, auxilia postulauit, & accepit: qui non diu cunctatus, Balthasarem Bathorium, cui Rex Stephanus arcem Fogarasiam moriens testamento legauerat, ac Iohannem Bornemissam, multis facinoribus bello Moscouitico præclare editis, insignem, cum quadringentis equitibus ad eum misit. Contractis igitur in vnum copiis, aduersus MAXIMILIANVM castra mouit. Non latuere eius conatus Germanos, ipsamque imprimis MAXIMILIANVM, ad quem per certos fidosque exploratores omnia perferebantur. Igitur quum se & copias suas, impares Polono, atque inferiores viribus animaduerneret, consilio suorum vsus, ad Silesiæ

*Sigismundo
suppetia à
Transilvano
missa.*

fines sese recepit, ibique haud procul Bicino oppido castra posuit. Samoscus & Poloni suis viribus freti, eum sequuti sunt, ita ut per lutulentam gelumque & glacie impeditissima itinera eius vestigiis insisterent, nec procul à Germanorum castris sua castra metarentur. Ante hunc Maximiliani receptum, praefecti copiarum, qui eum in Poloniam comitati erant, vno Mechiore Redero excepto, partim litibus se domi circumuentos dictitantes, partim necessariorum suorum morbos & mortes causati, petito comitatu, domum redierant; neque adhuc Vngari equites in castra peruenerant. ii enim aliquot dies sub arce Lublone consumpserant, quam ab imbelli & metu consternato Polono custode, facili negotio deditam, nomine Maximiliani tanquam Poloniae regis in manus & potestatem redegerant, simul cum oppido Polemicio, ditioneque eo spectante, demumque imposito eis Vngarico praesidio, & arce fidei Iacobi Deruissii commendata, ceptum in Poloniam iter prosequiebantur. Ea arx in prouincia Scepusiensi sita, antiquissimo iure ad Vngariam spectabat, sed à Sigismundo rege atque Imperatore Iagelloni primo, Poloniae regi, pro octoginta octo millibus aureorum numum, simul cum XIII. oppidis oppignorata, in hunc usque diem à Polonis detinebatur. Perculit ea res vehementer Samoscium & Polonos, eorumque iram in Maximilianum magis exacuit, quum iniuriae ac ignominiae impatientes, vlciscendi libidine plurimum deflagrarent. Cum igitur Bicinum peruentum esset, Maximilianus & nostri, quamquam numero & viribus inferiores, cum tamen explicandi via nulla esset, nequaquam pugnam detrectandam decreuere: quod patentibus in campis fortunam praelii experiri, quam manibus imbellis, & ligneo vallo muniti oppidi se ac salutem suam committere, satius & praestabilius esse arbitrantur: vel eo potissimum confidentius, maiorique spe, quod equitatum Vngaricum, iam non procul esse cognouissent. Ferunt circa Bicinum complures piscinas, congestis, quae fluentes riuulos coercent, aggeribus, more gentis extructas esse, quas si duces aliquanta sclopetariorum manu in tumultis aggerum collocata praemuniuissent, Polonis quamquam equitatu superioribus, facile aditum in nostrorum castra praeccludi potuisse. Sed Maximilianus & Germani obuiam hostibus progredi statuentes, dum componendis ordinibus & struendae aciei incumbunt, Redero inter primos rem gerente, tamdiu expectati equites Vngari, labore ac itineris hiberni difficultatibus fessi, atque fatigati superueniunt, eisque spem addunt. Nec mora Polonis magno impetu irrumpentibus, pugna inchoatur.

Maximilianum
cum Polonis
pugna.

Sed quum Poloni recentiores, tam numero quam viribus longe praestarent, Vngarorumque equi, qui modo per magnas viarum asperitates, inedia fameque enecti, nec spacium respirandi habuissent, vix pedibus insisterent, magno incommodo nostrorum & detrimento certabatur. Ad extremum incumben-
tibus Polonis & Transsiluanis, Maximilianus cum suis terga dare cogitur, & omnes in effusam fugam ruere compelluntur: non adeo multis ex suorum numero amissis. Quum Praepostuarius ei, ut se fugae comitem sibi in tutum ituro coniungeret, nec se incertis in oppido obsidionis periculis committeret, suaderere cepisset, ipse Germanis, potius se ut Bicinum ex fuga reciperet, quem locum in Silesiacis Caesarianae ditionis finibus situm Poloni minime violare ausuri essent, suadentibus paruit, infelici exitu, praeter consilium ante pugnam susceptum, cum maiori parte suorum in oppidum se recepit. Vngari autem, ut fessis recenti labore & pugna equis venerant, ita amissis aliquot sociis ac impedimentis omnibus, ea qua quisque potuit via, vna cum Redero simul profugere. At Samoscus & Poloni victores, tantam bene gerendae rei occasionem, nequaquam praetermittendam rati, ad oppugnandum oppidum ardentissimis animis conuolarunt, existiman-

Nostri fugam
se in oppidum
Bicinum recipiunt.

stimant.

stimantes in perpetuum debellatum fore, si vno eodemque impetu Maximilianus ipse princeps, atque alii & præcipue Poloni, factionis eius capita commodum opprimerentur. Itaque pedites acrioribus verbis cohortatus, ad deiiciendum dolabris & securibus vallum impulit, qui tanto animorum ardore atque audacia pedem intulerunt, vt subire portas ac exscindere non dubitarent. Nostri vero vix spiritu ex fuga recepto, ita animi protinus conciderunt, vt nec satis ad tuendum se, & defendendum rationis haberent, & etiam si præsentem gererent animum, tormentis tamen ac sulphureo puluere, rebusque omnibus necessariis ac com meatu destitutis, nulla salutis conseruandæ via superesset. In hunc modum
 10 extremo discrimine circumuenti, ex eminentiori valli parte proloqui & ab Samoscio, vt ad se nuncios venire permetteret, petere ceperunt. Prodierunt inde Alexander Prumscius, præfectus Lucensis, & Stanislaus Ciolecus Poloni, ac Georgius Logus Silesius, expostulantes Maximiliani principis nomine, quod in
 20 dicionem alienam & pacatam, eum persequi & armis oppugnare non dubitasset. Responsum est, non esse iam de iis rebus agendi locum, quum lis omnis Marte iudice diiudicata esset, quamuis antea satis Cracouiæ vltro citroque de ea disceptatum foret. debere Maximilianum principem, quo in statu res essent considerare, & alia, quæ sibi magis conducerent, proponere. Quum se illi hoc responso recepissent, non multo post redierunt, ostenderuntque, si quod princeps in
 30 Poloniam transiisset, eum propterea oppugnaret; primo non tanquam hostem venisse, sed veluti regem vocatum ab iis, qui partim adhuc penes se essent, partim absentes, id se iure facere existimassent. Nunc si de eo Polonis secum certamen esset, tum se abdicare regno & titulo regio. Samoscio ad ea respondit, de eo quidem potissimum agi; non satis tamen esse, vt eo se abdicaret, nisi etiam id caueretur, vt & stabilis pax constitueretur, & hæc controuersia non amplius excitari posset. Ad eam rem consequendam necessarium esse, vt princeps Maximilianus, facta dedicione, in potestate regis & reipub. esset. Actum deinde paucis de
 40 condicionibus dedicionis, eæque manu Samoscii in pugillari exaratæ, ad Maximilianum in hunc fere modum missæ fuerunt. Imprimis Samoscium rogare, vt princeps casum hunc moderate & fortiter ferat, inscrutabili DEI Opt. Max. iudicio ei irrogatum, qui eum alio loco, alio imperio compensare queat. conuenire vero tam summo loco nato, aduersam fortunam constanter ferre; se non e-
 50 latione aliqua animi, sed ob tranquillitatem patriæ Poloniæ, requirere, vt princeps se ad eum conferat, in custodiam, quæ principis dignitati, tantique & tam clari fastigii homini conueniat, contumeliam aut subsannationem, in sistendo eo coram rege, nullam futuram. Eum in arce aliqua priuatim tali loco futurum, qui ipsius dignitati par sit, vsque ad pacem & concordiam, quæ inter regem & rempub. ac Cæsarem, certis & æquis conditionibus transigetur: quæ quidem conditiones sine vlla eius ignominia fient: maximeque ad integritatem regni, & tam insignium damnorum atque sumptuum tam priuatim, quam publice factorum compensationem pertineant. Homines nationum exterarum salutis suæ securos fore, qui tenuioris fortunæ ex illis sunt, armis traditis, sine precio dimittentur: insigniores libertatis & salutis æque securos sub precio futuros. Qui nationis Polonicæ gregarii sunt milites, Regi Sigismundo, & reipub. iuramento præstito libere abire permittentur. insigniores circa principem, ad deliberationem regis & Senatus futuros. Quantum ad vitam & famam eorum pertineat, earum pænas non irrogatum iis iri, idque Samoscium in se recipere. Pro bonis eorum & fortunis conseruandis Samoscium promittere, se apud regem omni ope laboraturum. res tamen, quas apud se habeant, non posse saluas ab iis retineri. quando quidem militiæ iura quid postulent, non ignorari, quæ Samoscio infringere animus non sit. Hæc vt Maximilianus
 omnia

Maximilianus
 ni legatio ad
 Samoscium.

Deditionis
 conditiones ad
 Samoscio
 præscriptæ.

omnia spondeat, & Lubouliam ab Vngaris nuper captam, restituendam iubeat, esse necesse. Quod ad se spectet, se iis omnibus conditionibus subscribere, idemque à principe postulare. Quæ cum supremæ necessitatis vi adacto principi facienda forent, tandem XXIII. die Ianuarii, vtrunque approbata fuere: ipseque deinde iuxta ipsas condiciones sese Samoscio dedit, ab eoque honestissime custoditus, & in Poloniam fuit abductus. vbi primum Crasmistæ, ac demum Rodlone honestissimam, dignamque suo loco custodiam, per vnum ferme annum cum dimidio tolerauit. Quæ quum ad Cæsarem & regem Hispaniarum, indeque ad matrem, quæ se iam antea in Hispaniam contulerat, perlata essent, incredibilem eis dolorem attulerunt. Qui rebus & consiliis cum Sixto pontifice communicatis, certas illius in libertatem restituendi rationes, opera arbitrorum vtrunque deligendorum inire decreuerunt: iisque conditionibus, vt Cæsar suo, ac inclitæ familiæ Austriacæ nomine, idoneos homines è regnis & provinciis suis deligendos statueret, qui in Silesiæ finibus Poloniæ vicinis conuenerent; contra à Polonis alii ad eosdem fines venturi deligerentur: iisque præficeretur numero Cardinalium præcipuæ dignitatis legatus, à summo pontifice mittendus: quorum arbitraria compositione, sopitis controuersis, princeps ea calamitate indignus libertatem recuperaret. Hæc Cæsar, misso in Poloniam Iohanne Cobencelio, ad Maximilianum perferenda curauit: isque ad regem & Senatum Poloniæ, ac Samoscium repetitis vicibus commeando, laborandoque effecit, vt omnes paribus suffragiis duo oportuna oppida deligerent, ad quæ Pontificis, Cæsarisque, & Regis legati conuenerent, Benginium nempe & Bithoniam, vnius milliarii intervallo inter se distantia, quorum illud in Polonia, hæc in Silesia, interfluente Clodnicia amne, metas vtrunque distinguente sita sunt.

Legati in Poloniam ob liberationem Maximiliani missi. A Pontifice quidem missus fuit Hippolytus Aldobrandinus Cardinalis, vir mansuetudine, ac ingenii moderatione & æquitate insignis. A Cæsaribus Stanislaus Paulouius Episcopus Vlomucensis, Vilhelmus Rosenbergus Aurei velleris eques, Bohemiæque Burgrauius, & Christophorus Poppelius ærarii Bohemici præfectus; ex Vngaris Petrus Heresincius Episcopus Iauriensis & Cancellarius Vngaricus, ac Nicolaus Isthuanffius Propalatinus, ex Austriacis Richardus Strainius, è Silesitis Saifridus Promouicius, ac Iohannes Cobencelius ordinis equitum Teuthonicorum commendator Proseccensis è Carnis & Stiriæ, Bithoniam ad Calendas Ianuarias conuenerunt. Ex parte vero Polonorum & Lithuanorum Hieronymus Vladislauia & Pomeraniæ Episcopus, Ianusius Dux Ostrorogensis, Stanislaus Gostomscius Rabensis, Christophorus Senouicius Brestensis Palatini, Andreas Opolinscius de Buino Marschalchus, ac Iohannes Samoscus regni Poloniæ Cancellarius, ac summus copiarum imperator, viri vndecunque graues, ac experientes, circa eosdem dies Benginium sese contulerunt. Qui post multos & difficiles vltro citroque habitos sermones & colloquia, Cardinale, veluti pacis & concordiae sequestro ac interprete, modo apud huius, modo apud alterius partis legatos, auctoritatem suam interponente, aut nuncios militantem, tandem Quinto Idus Martias iis conditionibus transactum est, & conclusum, vt quum in pace omnia floreat, ita non modo vllum malum tantum esse possit, quod à bello absit, sed ne auctor quidem & aliorum bonorum, ita etiam pacis DEVS, non nisi in pace pie recteque coli possit, cum ob publicam reipublicæ Christianæ salutem, tum imprimis nominis diuini gloriam, omnes offensiones suspicionesque & causæ offensionum perpetuo oblitterentur: condonabunturque vtrunque tam Cæsar, & illustres inclitæ familiæ Austriacæ principes, quam Rex Poloniæ omnia, quæ superiore anno inter ipsos & ditiones eorum, quomodoque intercessissent, primum vniuersæ Christianitatis tranquillitati, deinde non minus etiam mutue necessitudini, ac sanguinis coniunctioni, maxime vero

sum-

summi ipsius Pontificis auctoritati. Id autem quo facilius fieri possit, Maximilianus omne ius & titulum regium abdicet, neque eo amplius utatur; præterque eum cæteri etiam Austriacæ stirpis principes, ipseque Hispaniarum Rex, nullam vnquam pro eo controuersiam, regno Poloniæ aut Sigismundo eius regi, successoribusque mouebunt: neque ea res in vllam Maximiliani principis iniuriam aut contumeliam accipi, aut quisquam interpretari debeat. Si (quod Deus diutissime sustinere velit) regnum iterum vacare contingeret, ordines eius, ad quos libera electio pertinet, nullo modo, nec vi aut armis, neque largitione aut factionibus, in libera regis electione turbabuntur. Lublouia cum oppidis villisque, ac tormentis & bellico apparatu in ea reperto, in pristinum usum & possessionem regni Poloniæ restituatur consigneturque. ad quam accipiendam à Polonis & occupandam XXI. mensis Iulii dies præfinitus est. Et ut non solum controuersia omnes sopiantur; sed etiam pristina fœdera & pacta, quæ ab aliquot sæculis vtriusque partis regnis & prouinciis intercesserunt, renouentur, ac constans in posterum & sincera amicitia conseruari possit; Cæsar & Rex Poloniæ transactionem hanc nouissimam Sacramento præstito confirmabunt. Ad quod recipiendum, & ad deprecandas iniurias præteritas, mutuo legati ab vtraque parte mittentur, ita ut ad XX. diem mensis Aprilis, rex Poloniæ prior, suos ad Cæsarem mittat; deinde vero ad diem XV. Maii simili modo Cæsar ad Polonum regem legatum missurus est, per quem gratam sibi Polonicam legationem ostendet, & quæ Cæsari alia in beneuolentiæ atque amicitia testimonium videbuntur, addet. Eodem deinde legato præsentem, Polonus rex iuramentum præstabit, cuius forma nunc conceptis verbis descripta est. cui simile præstabunt ordines Polonici & Lithuanici publico nomine. Quæ cum perfecta fuerint, intra diem XV. mensis Iunii, mittet rex Poloniæ alterum legatum suum, qui transactionem hanc & iuramenta tam regis, quam ordinum Cæsari tradet, atque idem legatus tunc Cæsaris Sacramentum præsens audiet in eam formulam quæ præscripta est, tam ab ipso, quam ab ordinibus & statibus Vngariæ & Bohemiæ, cæterarumque prouinciarum præstandum, eaque omnia scripto comprehensa, ac signis obsignata sibi tradi postulabit, & in Poloniam referet. Vicissim Maximilianus princeps debet à Rodlone, quo in loco nunc detinetur, ad diem XVI. Iulii mouere, ac quam honorificentissime Bicinium, vel si maluerit, Bithoniam cura Polonorum ad diem XXVIII. eiusdem Iulii mensis sisti, qui priusquam à regno Poloniæ exeat, à rege conuenietur, mutuaque beneuolentiæ declarationem accipiet, ut ea superioris temporis iniuria potius interrupta fuisse, quam vel tum defuisse videatur, vel in posterum defutura sit: quamque maximam poterit dignitatis eius rationem habebit. Quamprimum autem ultra fines Poloniæ perducetur, hanc per Bicinenses, & Bithonianos legatos, factam transactionem, ipse quoque acceptabit, deinde etiam iuramento addito confirmabit: illudque sua manu, ac procerum aliquot Germanicorum, quos tunc secum habebit, manibus ac signis roboratum dabit. Ad quæ omnia inuolabili fide obseruanda, vtriusque partis legati sub fide, honore, iuramentisque suis promiserunt, & ab Cardinale, cuius prudentia, studio, atque opera maxime hæc res confecta fuit, ut transactioni subscriberet, & sigillo suo muniret, communibus votis impetrarunt. tum vero duo eiusdem exempla conficienda curarunt, eaque ab omnibus communiter subscripta secum acceperunt. His rebus ultro citroque perfectis, restitutaque Lublouia, (quod ne cui præiudicio iuribus regni Vngariæ foret, legati Vngarici apud collegas cautum esse voluerunt) Maximilianus sexcentis plus minus equitibus Polonis comitatus, Bithoniam adductus est; acciditque ut quum à Silesia mille & amplius cataphracti equites ei recipiendo occurrissent, ducibus Gulielmo Opperstorffo & Melchiore Redero, inter

Maximilianus libertati restituitur,

Aldobrandinus Cardinalis in Italiam redit.

Sasuaris Sigethani praefecti depopulatio,
Anno 1587.

congratulantium & salutantium voces, ac amplexus, iuramenti, quod de renunciando regno, & obseruandis condicionibus, eo loco & tempore erat praestandum, obliuisceretur, & quamquam Poloni vrgerent, ipse tamen in eo fortuito tumultu, consenso equo, & eis valere iussis, ad suos se reciperet, & ab iis intutum mox deduceretur. Quæ res animis Polonorum, non parum suspicionis & mutatae fidei scrupulum iniecit: cui tamen non multo post Cæsar ita occurrit, vt interposito etiam propinquitatis vinculo, omnis ea suspicio aut controuersia prorsus tolleretur. Cardinalis ipse, rebus ex animi sententia confectis, liberatoque Maximiliano, salutatis Cæsare ac fratribus eius, & patruo Carolo, in Italiam concessit, ac post paucos annos, Diis iuuantibus, virtuteque & pietate comitibus, ad summi pontificatus fastigium, Clementis octauæ nomine desumpto, euectus est, fuitque per omne ætatis tempus, quo vixit, Cæsari & principibus Austriacæ familiæ, omni amore amplectendis, iuuandisque, & tuendis Vngariæ reliquiis quam promptissimus. Sed & Maximilianus prius quam Rodlone discessisset, pro se ac cæteris, qui secum erant, Germanici nominis captiuis, solutis XL. millibus argenteorum numum, quos Talleros vocant, Samoscio præsentî pecunia satisfecit; quam ille, tametsi ex usu victoriæ, quæ rebus omnibus ad arbitrium leges imponere solet, pro tanto principe paruum esse reputaret, pro iis tamen humanitatis ac munificentia ornamentis & virtutibus, quæ in eo viro raræ erant, & singulares, nihil tergiuersatus aut cunctatus, accepit: illeque per hunc modum ex captiuitate, in quam ex infelicitate prælii Bicinensis inciderat, postliminio fuit reuersus. Atque hæc quidem foris eo anno minus felici sorte gesta esse satis constat; domi tamen Cæsariani duces, meliori fato fortunaque aduersus Turcas, & quidem geminata victoria, repressos, arma exercuere. Talis enim & tantus erat vtriusque partis è mutuis & quotidianis rapinis & excursionibus exortus abusus, vt quamquam & Cæsar & Murates, nouennales inducias cum patre Selimo pactas, ratas habuissent, tamen milites & duces nullo cuiuspiam imperio coerciti, expeditis armis, & minoribus præliis, quæ absque tormentorum currulum apparatu fieri solent, saluis induciarum vinculis, in mutuam perniciem grassari posse arbitrantur. Quibus rebus fiebat, vt ducibus & præfectis, quum victores euaderent, ingentia præmia ex præda & captiuis, qui se multo auro redimebant, provenirent, limites tamen regni & regiones ab hostibus crudeliter vastarentur, ac tenuis & innoxia agricolarum plebs, ad pendendum hosti vectigal, & seruilia quæque ministeria subeunda, tributaria redderetur. Nondum Maximilianus aduersam Martis aleam erat expertus, sed Polonicis rebus irritò, vt diximus, conatu incumberebat; quum Sasuares è Bosnensi præfectura, quam translato post cædem Aurspergi Budam Ferhate, iniuerat, trajecto vsitatis itineribus Sauo atque Drauo, ad prima veris initia Sigetum venit; ac maiorem æstatis partem curandæ valetudini, ac danda militibus quiete consumpsit. Postquam equos è pascuis in stabula reduxit, milites, vt se & illos curarent, paratosque ad imperia seruarent, admonuit. Deinde diuturno silentio & mora abrupta, eam regionem, quæ Stiria finibus vicina, ad flumen Muram longo tractu protenditur, in qua Sombatum oppidum, à Germanis Olsnecium appellatum, ac complures pagi inter Muram & Cernicium amnes habentur, quæ adhuc deditiōem subire recusauerant, vastandas & depopulandas ire constituit; ratus nostris in occursum prodeuntibus, nobilis alicuius pugnae simul & victoriæ occasionem oblatum iri. Gnarum id erat Comiti Georgio Zriniano, qui eo tempore Canisæ tuendæ cum præsidio præerat; & cui consilia illius, per certos speculatores, ac fidos ex tributariorum plebe homines, qui quum Christiani essent, vno consensu, natura cogente, nostris rebus fauebant, assidue

perfe-

perferebantur: isque eos conatus Battianio & Nadaſdio, ſingulis ferme horis,
 per celeres tabellarios ſignificare ſolebat. Erant inter Turcas complures præ-
 ſecti minores, qui à tempore capti per Sulymanum Sigeti, multorum annorum
 ſtipendia, non ſine manifeſtis vitæ periculis ibidem exegerant; quibus mini-
 me eò tempore laceſſendos & irritandos Vngaros, ſatius & conſultius fore vide-
 batur: poſtquam breui in vnum conuenire, & non contemnendum copiarum
 numerum opponere, Germanosque & Illyricos, quorum fines non procul eſſent,
 vno die in ſocietatem conuocare poſſent. Sed ille, quamquam antea frequenter
 aduerſam fortunam expertus eſſet, & diras aliquot clades ab Vngaris accepiſſet;
 1º fatali tamen arrogantia & temeritate, eos cautos magis, quam pugnaces appel-
 lando, copias tantum, quas ad Idus Sextiles, è variis locis Poſega, Còppano, Quin-
 queceſiis, Diaco, Sirmio (hoc adhuc vetus retinet nomen) ac Simontornia, a-
 liſque finibus conuenire iuſſerat, præſtolabatur. Quas cum in caſtra ad VIII.
 millium numerum recepiſſet, non amplius cunctatus ea promouit: & quum
 nonnulli ex Turcis, vt de nocte, ac procul Caniſa iter faceret, ne à noſtris animad-
 uerti poſſet, minime paruit, tanto noſtrorum contemptu, vt ſe de induſtria in con-
 ſpectu Zrini, & Caniſianorum iturum diceret, quos tanta ſui exercitus formidi-
 ne percuſſos vaniſſime prædicaret, vt tranſeuntem ſe ne aſpicere quidem auſi eſ-
 ſent. Contra Zrinus identidem Battianum & Nadaſdium de hoſtium itinere
 2º & conſiliis certiores reddebat, ac vt parati in ſingulas horas eſſent, & quum ma-
 iorum tormentorum fragore ſignum daret, quam celerrime capto itinere con-
 uolarent, hortabatur: atque illi non ſolum ſuos milites & clientes, ſed etiam ma-
 gnum nobilitatis numerum paratum habebant. Præter hos Iohannem Globice-
 rium, qui Caproniæ præerat, ac Fridericum Trautmanſdorffum trecentorum
 Germanorum equitum præfectum literis & nunciis admonuerat, vt ad explo-
 ſarum maiorum machinarum teſſeram conuolarent, ſeque designato loco ſibi
 coniungerent. Quibus rebus oportune diſpoſitis, iam tertius erat dies, ex quo
 Saſuares copias & caſtra promouerat; quarto autem die ad Pamlinum vicum,
 dimidio ſtadio à Caniſa diſtanti, paludem, quæ ſtagnante riuo Caniſio late
 3º ibi diffunditur, meridiano tempore traiecit, noſtris ex arce proſpicientibus, nec
 tamen prodire aut tormenta in tranſeuntes dirigere volentibus. Quam rem
 ipſe mox metum, & pauorem interpretatus, peditatum præmiſit, ipſe cum equi-
 tibus ſubſequutus eſt; poſtea intentiore gradu eam viam, qua inter Linduam
 & Nemptim oppida, ac inter Quercam & Muram fluuios itur, tenuit. quumque
 Turcarum agmen, quod præcedebat, ad Redicium pagum perueniſſet, & Stepha-
 nus Serenius cum paucis equitibus Lindua proſectus, leui cum iis certamine
 inito, ſclopetum in confertos exploſiſſet, & illud reponere in thecam veller, nec
 acinacem ocyus expediret, immani vulnere per caput iſtus atque interfectus eſt.
 Turcæ vltorius proſecti pagos & villas, ſiue illæ dedititiæ & Turcis vectigales fo-
 4º rent, ſiue non: pari tamen paſſu vrebant, atque vaſtabant, miſeramque plebem
 ſine diſcrimine abducebant. Interea Zrinus ingentibus tormentis frequenter
 exploſis ſignum ſociis, quos nominauimus, dare, eoſque per litteras & nuncios
 duplicatos, vt ſi vnus quid aduerſi accideret, alteri tamen tuto peruenirent; acci-
 re, ſuos in armis tenere, clientes ex ſua peninſula magno numero, magnaſque cele-
 ritate conuocare. Battianus, quamquam non ſatis proſpera valetudine vtère-
 tur, & non nihil pedibus laboraret, factò per Egerſegum & Bärnacum itinere, cum
 quingentis equitibus quos ſuo ſumptu alebat, & ducentis peditibus, prior ad de-
 ſtinatum locum venit: deinde Globicerius & Germani cataphracti equites du-
 ce Trautmanſdorffo; poſtremo Nadaſdus & Papenſis præſidii ductor Petrus
 5º Huſarius, iique omnes inter Inſulam Sarcaniam ac pagum Cacerlacum, æquali à
 Caniſa interuallo diſtantes, caſtra coniunxere; vt ſi hoſtes reuerterentur, & ſiue

Noſtri, tu-
 multuaria
 collecta ma-
 nu, hoſti oc-
 currunt.

dextrum iter, siue sinistrum tenerent, in vtrumque parati eos expectarent; ac cum illis flumine & paludibus, ac locorum angustiis, & quod magis terreret, duobus exercitibus interclusis, de summa rerum dimicarent. Erant copiae nostrorum Turcicis fere pares: tria siquidem millia equitum, huc numeratis etiam Germanis, facile censi potuerant; nec minor erat peditum numerus. Interim Sasuares & Turcae, vastatis incensisque pagis aliquot, colonisque abductis, reuerti inceperunt, & cum ad vicum, cui Sancto Blasio nomen est, lucente luna peruenissent, ac loca omnia, per quae transeundum esse, ab hoste teneri animaduertissent, tum primum temeritatis suae sentire incommodum cepere, & consilio cum ductoribus viarum communicato, frustra que tentatis effugiis, necdum orto sole, ad Cacerlacum progrediuntur, ut si qua possent, facta vi & armis via in tutum euaderent. Sed Zrinus ac caeteri duces locorum opportunitate, & suorum virtute ac viribus freti, hostes in ipsis paludum angustiis de transitu haesitantes, magno impetu adoriuntur, & qua dabatur, equites perfractis hastis eos sternere & cedere contendunt: sed quum caenosus difficilisque locus equiti incommodus foret, peditum, quem per opportuna loca distribuerant, incitante Nicolao Malicocio, Zrinii legato, viro acri & militari, sclopetis rem gerere iubent, quorum mortiferis ictibus tam equi, quam homines, quamplurimi ex hostibus, partim occubere, partim ab iisdem cum vexillis aliquot capti, in nostrorum potestatem deuenere. In ea rerum & locorum asperitate Berlenciani & Segusdiani Turcae equites, viarum peritiores, fædo pauore perculsi, nec expectato quidem primo nostrorum impetu, fugam dedere, nullo Sasuaris aut aliorum ducum imperio retenti, ac citatis equis, per inuia, & saltus, ac paludes, non sine certo in iis quorundam interitu, euaserunt.

*Turca in fugam conuersi passim cruci-
dantur.*

Caeteri ex Quinquecclesiensibus ac Mohacianis & Poseganis Turcis, quum aliquandiu pugnassent, tamen à peditibus, qui eos sclopetorum glandibus vulnerare ac prosternere non cessabant, magno affecti detrimento similiter profugerunt. Reliqua multitudo equitum pariter & peditum, quae fessa itineris labore, & anhelantibus equis, in recentes, & fortissimas nostrorum alas, & cohortes inciderat, neque se parem eis futuram videbat, quo quisque poterat modo, vitae salutisque suae consulebat, iamque ad tantas trepidationis & desperationis angustias ventum erat, ut nonnulli Turcae, exemplo & periculo sociorum deterriti, qui paludes transnatare conati, in iisdem fædo mortis genere suffocati perierant, suis acinacibus ultro traditis, sese nostris capiendos offerrent: nonnulli abiectis omnibus armis, vitam & incolumitatem voce gestuque lamentabili deprecarentur. Alii vero firmiori spe euadendi, per carecta & arundines, fædis lapsibus colluctati, ipsis se paludibus immergebant, sic tamen ut moribundi & viribus exhausti, quod ulterius pergere non possent, opem nostrorum implorarent, à quibus miseratione tantae calamitatis erepti seruabantur. Postremo Sasuares caeterique omnes, infesta sibi numina conspicati, rebus desperatis, aut latebras quaerere, aut in effusam fugam ferri & ruere ceperunt. In fuga Mahmutes Quinquecclesiensis praefectus, Alypassæ praelio nauali ad Echinadas ab Hispanis caesi filius, qui Romam perductus, & vna cum fratre à summo pontifice Pio V. ad matrem remissus erat, à Stephano Praschocio captus est. quum enim Alygianem quendam citato equo, infestisque armis persequeretur, is ore inter fugiendum obuerso, quid, inquit, me pauperem, & modo è captiuitate redemptum persequeris? cur qui ante me fugiunt, duces & praefectos opulentos teque facile ditaturos capere & vincire dubitas? igitur praeterito eo, in Mahmutum ipsum splendenti ac deaurato thorace, armisque conspicuum incidit, eumque captum è fuga retraxit. Hassanes Coppanii praefectus, in locum Regessi captiui nuper suffectus, dum in pedites Caproncianos, qui transitus

*Mahmutes
Aly B. passæ
filius captus.*

custodiebant, incidisset, seque ne caperetur, acrius defendisset, postremo securi-
 cula dextram manum ictus (quo ictu etiam ensis eius, miræ temperaturæ, quia *Hasanes Cop-
 pani præse-
 dus.*
 Sulymano principe ei è cubiculariis adolescentibus vni datus esse dicebatur, su-
 pra capulum leui fragmine contusus fuit) deditionem fecit. Sed Sinanus Moha-
 ciensis, dum calcaribus equum in cænosa paludem adigit, in eaque defixus hæ-
 reret, sclopeti per mediam frontem glande petitus occubuit. At Sasuares cum e-
 quum absolutæ nigredinis vnicolorem, quem ipse ex armento Nicolai Homon-
 niani ortum, fusis ad Solnocum quibusdam Vngaris, ceperat & educauerat, in cæ-
 nosam palustremque lacunam direxisset & ex ea emergere non posset, hostesque
 10 infensissimi instarent, omisso equo & calcaribus calceisque abiectis, nudis pedi-
 bus profugit, ac Durmise quodam, & aliis viarum peritis comitatus, versus Ber-
 finciam per auios saltus, & varios errores delatus est; sic, vt quum asperitate via-
 rum pedes insolito labore læsi turgescerent, ex pelle tigridis magni precii, quam
 aureis fibulis & serico suffultam, more militari è collo suspenderat, in frustra &
 particulas concisa, pedibus plantaria adaptaret, ac quinto post pugnam die, ab
 eodem Durmise & sociis ægre Segusdium perduceretur. Nasuffio quoque Stu-
 biciano cognomine, qui Christianis ortus parentibus, clade Palaestiana, cum
 Sforcia Pallauicino à Turcis captus, se eorum superstitioni addixerat, quem Ga-
 spari Alapiano conatus hostium perscripsisse supra diximus, miro casu fortu-
 20 na illuserit, quum enim adacto in paludem equo eius viribus fretus se vadare posse
 sperasset, mox eo in caput & aures procidente, & exanimato, ipse eam diem no-
 ctemque profundo in luto hæsit, ac hinc venenatis culicum & tabanorum acu-
 leis, illinc à ranis & serpentibus morsus & corrosus, nostris ibi palustria nemò-
 ra & exitus passim indagentibus, lamentabili eiulatu & clamore sese prodidit,
 à quibus limoso lacu extractus Canisæ apud Bartolum Grecium equestris tur-
 mæ ductorem eodem die expirauit. Memis quoque Spahoglanes, & Berhanes
 Quihaia dictus Quinquecclesiis oriundi, & Hasanes Multaphæ Epirotæ, qui
 olim cum Valentino Magiario singulari duello pugnauerat, filius, ex eorum or-
 dine, quos Turcæ Zaimos vocant, insignes viri, cum compluribus aliis, & Os-
 30 mane Celebi in eadem fuga capti sunt. Halules etiam iuuenis, sorore ipsius
 Sasuaris genitus, ac Corcutus Tasquinis priuignus, ac alter Corcutus scriba, &
 multi alii, quos longum esset enumerare, eandem fortunam subierunt. Fusis
 fugatisque hostibus nostri, iuuantibus etiam agricolis, ad aliquot dies fuga &
 latebris siluarum occultatos insequuti, velut in ferarum venatu fieri solet inda-
 ginibus quasi quibusdam cinctos inclusosque cepere: ita vt multi vel inuesti-
 gantium studio reperti, vel quod omnem euadendi spem sublatam viderent,
 sponte sua sese dedentes, in potestatem venirent. E castellis etiam atque mino-
 ribus arcibus præsidarii milites, ad prædam effusi, vbi sæpes aut fossæ concisa-
 que itinera, aut densiores arborum frondes essent, multos palantes & trepidos,
 40 fameque & cursu debilitatos oppresserunt. Inter quos Curtus Vaiuoda fuit,
 Alibegicognomento Sari legatus, qui illis ipsis diebus ex Armenia, ab hero con-
 tra Persas bellum gerente, in Pannoniam remissus fuerat, quem Pelescani mili-
 tes errantem in siluis, ac pagana veste vili indutum, nec agnitum, tertio post pu-
 gnam die, pro gregario milite ceperant. Cæsi tam in pugna quam deinceps, &
 in paludibus ac siluis extincti hostium ad duo millia, nec captiuorum minor nu-
 merus fuit.

*Hasanes Cop-
 pani præse-
 dus.*

*Sinanus Mo-
 hacensis oc-
 cumbit.*

*Sasuares fa-
 da fuga eue-
 dit.*

*Cæsa hostium
 2000. capti
 totidem.*

Confecto prælio, duces tanto successu læti, quum multis & Globicerio im-
 primis præ gaudio lachrymæ manarent, vt vix per multum spacium effari posset,
 tandem adhibitis sibi Malicocio & Trauttmansdorffo, Zrinium & Battianum,
 50 qui tametsi sanguine iuncti, priuatis tamen simultatibus inter se acriter diffide-
 bant, in mutuam gratiâ reductos, ad dextras iungendas induxerunt, vt pro tanto

*Præda hosti-
li diuisa.*

tam celebris victoriæ prouentu, oblitteratis sincero corde offensionibus, dignas Deo Opt. Max. gratias agere possent. Deinde communi consensu Linduam, quæ inferior vocatur, delegerunt, vbi captiui & præda omnis in medium collata, more militiæ venum exponeretur. Itaque sub finem mensis Augusti, producti fuerunt captiui MDXXIII. nec enim fieri potuit, quin ab inhiantibus vel indecoro turpiq; lucro militibus, ac aliis, complures ex iis occultati supprimerentur. Equorum militarium cum ephippiis & apparatu ad MC. signa XIX. Decretum quoque est, vt duo insigniores præfecti Quinqueecclesiensis & Coppanianus, cum eorum equis & armis, ac vexillis, ad Cæsarem seu eius loco Ernestum fratrem, quorum auspiciis, secundum Deum, res prospere gesta esset, dono mitterentur: & postquam ducibus, quorum virtute & opera victoria parta fuisset, idonea munera data forent, reliquus captiuorum grex & præda cuiusvis generis per auctiōē diuenderetur: preciumque ratis æque omnium portionibus diuidendum esset. quæ omnia mox ibidē peracta fuere. At Sasuares tanto inconsultæ ferociæ & temeritatis suæ detrimento accepto, tristis & mæstus, ac laquei pænam à suo principe veritus, postquam vires resumpsit, grauissimo auri pondere, & longe amplissimis muneribus, aulæ & purpuratorum collegio largissime diuidendis, Byzantium profectus

*Sasuares Con-
stantinopo-
lim profectus.*

est, vt si fieri posset, cladē suæ temeritate acceptam verbis eleuare, largiendoque & donando pristinum militiæ ordinem & dignitatē retinere posset. Sed quum Muratis aures, eorum opera, quorum fratres, & propinqui infelici prælio cecidissent, præoccupatas clausasque reperisset, ac ab Ianitorum præfecto, cuius præsidio studioq; se imprimis tutum fore frustra sperabat, nullum superesse veniæ locum præmonitus esset, vt ignominiosæ necis pænam præuerteret, venenum, quod ad tales supremii infortunii casus paratum habebat, hausit, & paulo post interijt. Hoc ditro infamique exitu, Sasuares infelix vitam suam, quam nulla humaniori consuetudine, sed multam in miseros captiuos feritatem, & sæuitiam exercendo, impiisque & cruentis bellis, omne Christianum nomen implacabili odio exagitando, transfegerat, vltoribus tandem superis fæde terminauit: ita vt quum viuens damnata fati arma contumaci pertinacia semper renouaret; semper tamen victus, & multa cum strage repulsus, meritas immanitatis suæ pænas dedisse videretur. At Cæsar actis pro huius victoriæ lætitia Deo Opt. Max. gratias, paulo post

*Veneri hau-
stu sibi mor-
tem conscif-
cit,*

*Posoniensis
Comitia.
Anno 1587.*

comitia Vngaris Posonium ad Calendas Nouembres indixit, & quod ipse aliis grauissimarum rerum curis in Germania & Bohemia occupatus, iis interesse non posset, Ernestum fratrem præesse iussit. In his duos præfectos Turcas, ad Cacerlacum captos, ac vexilla & munera, quæ Cæsari seu Ernesto fratri, vt diximus, consensu militari offerenda erant, Nicolaus Malicocius, Alexander Sennicius, Petrus Hussarius, alique aliquot minores præfecti, magna spectantium multitudine circumfusa, obtulere, quos ipse omnes benigne alloquutus, catenis, poculisq; aureis, aliisque rebus remuneratos dimisit. Porro fuere hæc quoq; comitia instar priorum, tumultibus, querelis, & inconditis clamoribus plena turbidaq; sicuti ex publicis, quæ extant, actis constare potest. Neque enim adhuc præfecturis & magistratibus exteri homines amoti erant; sicuti crebrius fuerat promissum; & nobilitas, res Vngaricas ab exteris, earum imperitis & ignaris tractari, ac intolerabili mora, nec satis digno fine expediri, vehementer dolebat. Itaque petatum est à principe, vt quum annus in quatuor partes, quæ singulos ternos menses constituunt, diuidatur, eis singulis omnes Senatores, aut eorum potior pars conueniant, resque omnes tam publicas, quam priuatas, ipsi tractent, & expediant, senatuique Vngarico pristina auctoritas restituatur; ac pro iis rebus, quæ trimestris consultationis morā pati aut expectare non possent, terminandis aliquot Senatores, continue apud principem manerēt. Magna quoq; contentione actum est de Palati-
tino more maiorum creādo, qui est primæ post regē, vt antea diximus, auctoritatis

*Senatus tri-
mestris.*

Palatinus.

& dignitatis magistratus. Sed quum tempus & commoda occasio eius creandi in præsens se nequaquam offerret, vt præfecti, qui illius loco supplendo delecti essent, è Pannoniorum numero crearentur, decretum est. Cæterum de omnibus regiis & ærarii iuribus, ac publicis vectigalibus, & prouentibus inquirendis, quæ eorum incuria & negligentia, per quos administrabantur, vehementer concisa & diminuta esse ferebantur, nec non ad inuestigandas arcium & locorum hostibus vicinorum rationes, legati constituti sunt, qui absolutis comitiis in omnes partes regni vsque ad littora Adriatici sinus egressi, omnia quam diligentissime & solertissime inquirerent, & ad Senatum trimestris consilii, qui primus habebitur, bona fide referrent. Et quidem à Danubio ad Montanas Ciuitates perlustrandas quatuor viri Balthasar Battianus, Stephanus Illiesius, Franciscus Esterhasius, & Andreas Iustus delecti sunt. Versus Poloniae & Transsilvaniae fines, ac superioris Vngariae partes, Simon Forgacius, Franciscus Reuaius, Nicolaus Socolius, & Sigismundus Racocius. Vltradanubianis vsque ad Drauum flumen partibus, Franciscus Nadasdius, Nicolaus Palffius, Emericus Megierius, & Christophorus Peteo delegati. Ad Illyricum & Dalmatiae reliquias, Gaspar Stancouacius Episcopus Zagrabienfis, cum Stephano Berislauio, ac Gaspare Petriceutio profecti fuere. Quibus omnibus ex publico sumptus suppeditati sunt, iussuque omnibus, vt ad diem XX. Aprilis mensis rebus confectis reuerterentur. Sed magni huius & summa contentione suscepti consilii & laboris, nullum aut plane exiguum operæ precium vidimus. Nam dum interuentu variorum negotiorum ea, quæ in inquisitione comperta erant, anno demum sequenti in senatu proponerentur, multi ex Senatoribus oblique intercesserunt, ea præsente Cæsare referenda esse contendentes, à quo etiam remedia postulanda esse existimarent: aut si Ernestus attributa sibi à Cæsare potestate, eos abusus, qui irrepsissent, altiusque radices iecissent, euellere posset, aut peculatibus vectigalium corrigendis, etiam Cæsare inconsulto, statim manus admoueret, tum posse referri. Sed quum neutrum in promptu esset, quod tam procul Cæsar abesset, quodque princeps Ernestus eam prouinciam sibi nequaquam sumendam arbitraretur, re tota in aliud commodius tempus dilata, nec postea vlla adueniente occasione, conatus tanto studio & labore inchoati frustra fuere. Quod quidem incommodum, postea multis & magnis reipub. perturbationibus & detrimentis, non paruum nouarum rerum studiosis oportunitatem subministravit. Census tamen publico nomine promissus est, ita vt de fundis agricolarum, qui oppida & pagos incolerent, quique veteri more censi solent, bini numi aurei duobus terminis exigerentur, & in ærarium inferrentur. Ernesto quoque principi, ex eodem censu fundorum, munus honorarium dimidii talleri decretum est. Eodem in tumultu æstuque comitiorum Georgius Debrececius, qui vice & loco magistri Thauernicorum, quo magistratu Georgius Zrinius eo temporeungebatur, liberis ciuitatibus ius dicebat, quod Senatui Vngarico verbis contumeliosis & illicitis insultare & obloqui ausus esset, auctoritatemque eorum tam enormi verborum conuicio, quam infamibus libellis læsisset, iique statuum & ordinum fidem, & legum opem implorassent, neque reus citatus ad diem respondisset, læsæ maiestatis damnatus & proscriptus est. Quæ publici iudicii seueritas, tametsi haud indigne homini immodicos spiritus gerenti irrogata esse videretur, triennio tamen post, eodem Georgio comite Zriniano, apud Cæsarem & senatores, quos ille offenderat, & vniuersæ reipub. ordines vehementer, pro eo laborante, & summi odii crimen deprecante, mitigatis animis in integrum restitutus est, amissaque dignitatis suæ & bonorum iura recuperauit, nec diu postea vixit. Postremo nomine Cæsaris postulatum est, sicuti superioribus annis ipse per edicta iusserat, vt noua subducendi anni, aut commemorandorum fastorum ratio, à Gregorio

*Quæstiones
prouentuum
regni.*

*Georg. Debrececius
proscriptus.*

*Nouum ca-
lendarium
receptum.*

summo pontifice inuenta atque introducta vbiq; ab omnibus reciperetur; quam innouationem à quadam parte nobilitatis cis-Danubianæ, absque omnium ordinum consensu minime admissam fuisse supra ostendimus. Itaque his comitiis non amplius reluctati, eum vsum in foro & contractibus, item templis & sacris vbi que pari modo obseruandum approbarunt, vtque reciperetur, lata lege constituerunt; quum in Polonia & Transsilvania iam antea receptum fuisse cognouissent. Post finem Comitiorum, à primordio veris, ad æstatis vsque adultæ tempus, iudiciis Eperiessi administrandis, superior Vngaria vacauit, fuereque omnia domi forisque pacata, quod Turcæ bello aduersus Persas gerendo occuparentur: multiq; è limitibus Pannoniæ ad illud gerendum conscripti essent. Autumno res domi turbari cepere, hostibus ad arma prius ruentibus, qui non induciarum vi aut fæderibus, sed contrariis armis, mira; & manifesta diuini numinis ope coerciti fuere. Quippe mihi multa tam veterum quàm recentium exempla reuoluenti, non facile in mentem venit vsquam validissimas & instructissimas copias, à paucioribus victas, fusasq; fuisse, atque hoc anno nostris ad Sixonem crudelissimo prælio dimicantibus contigisse constat. Ferhates quum è Bosna Budam venisset, pro ea, qua laborabat, inexplibili auaritia, populos sibi subiectos pro libidine expilare, ab eisq; insolitos census, intolerandamq; pecuniæ vim extorquere cepit, tam immani sauitia, vt oppidis & pagis tributa duplicaret, quæ si soluendo non essent, incolæ eorum cum coniugibus & liberis in seruitutem rapti, diuenderentur. Qua eius crudelitate breui effectum est, vt magna miserorū pars sedibus relictis alio migraret, cæteri, quibus arces finitimæ præsidio esse possent, ei amplius tributariæ aut vectigales esse recusarent. Inter alia loca Sixo oppidum erat, cuius ciues & incolæ milenos aureos numos, quotannis soluere iuebantur. quod quum supra vires eorum facultatesq; esset, truculenti imperii pertæsi, nostrorumq; præsidio, qui Cassouia & Tocaii, ac Sendrone erant, se tutos ab illius iniuria fore rati, tributum pendendi curam intermiserunt: ita vt crebriores Achomatis curatoris minas surda aure præterire non dubitarent. Quod ille ægre ferens, tam literis quam nunciis, debitum aliquot annis tributum superbo ore reposcere, & nisi dicto parerent, ferrum & ignem & quæq; extrema minari non desinebat. Itaq; nec recenti Sasuaris infortunio & clade territus, oppidanos ad imperata facienda armis cōpellendos esse decreuit, addens se etiam si sibi & exercitui funditus pereundū esset, de illis tamen vt refractariis meritas pænas sumpturū. Nec mora, omnibus præfectis, qui eius imperio parebant, vt ad diē pridie Calend. Octob. in agro Pestano, ad Racosiū amniculū cum copiis præsto sint, serio edixit, atq; ii magno numero ad eum locum conuenerunt. ita vt ager omnis expansis tentoriis & carris, equisq; & militibus imple-retur, eiusq; apparatus fama, passim ad omnes diffunderetur. Ipse ex vrbe in castra profectus, Caralibegum Albæ regiæ præfectū, qui maximi in militia vsus & experiētiae dicebatur, & qui antea in partibus illis bellum cum Balassio & nostris haud improspere gessisset, omnibus copiis præfecit, tormenta que quattuor mediocria, quorū in campestribus præliis vsus est, attribuit. Fuere castra ad Pestū per aliquot dies, dum de itinere progressuq; exercitus cōsultatur, ac commeatus & res necessaria paratur: deinde cum ad octo circiter millia armatorum cōuenissent, lentis passibus Vaciam, inde Secenium, ac demum Filecum peruentum est, ibique quies militi cōcessa, donec, eorum quoq; locorum præsidia, in quib. robur exercitus cōstabat, vna coniungeretur. Nec adhuc nostri satis cōpertum habebant, quorsum conatus hostium tenderet, à quibusdā enim Onodium versus ad populandā regionē excursuri dicebantur, quidā vero illos munitionē aliq̃ aduersus Cæsarianos, oportuno quopiam in loco ædificaturos esse existimabāt. Sed postq̃ auditi sunt Lossoncium, posteaq; Sabaticā, & Rima amne vado superato, Sombatum peruenisse, nostri quoque quamquam coniectura, id quod erat, assequerentur Sixonē infestis armis peti,

tamen

Prælio ad Sixonem commissio nostri insigni victoria potitur.

Anno 1588.

Ferhatis Budensis auaritia & sauitia.

Ferhatis Bassa copiarum.

tamen à quibusdam transfugis & exploratoribus certius edocti, statim Sixonem
versus concurrere certatim ceperunt. Hostium exercitus, præfidiariis Secenii,
Vaciae, & Fileci auctus, iam adeo excreuerat, vt equitum selectissimorum sex mil- ^{Hostium ex-}
lia, peditum vero totidem aut amplius constituere diceretur. Quorum ne ter- ^{ercitus no-}
tiam partem nostri æquare videbantur: quippe quorum non nisi M. & D. è præ- ^{stros longe su-}
sidio Agriensi, duce Sigismundo Racocio & Stephano Balasdiaco, Iohanneq; Bar- ^{perat.}
cio eius legatis aduenissent; Cassouia autem Michael Serenius plus minus ducen-
tos, è Sendrone Thomas Secius, & Ioannes Rottallius, ac Albertus Raibicius Ger-
manos Vngaris permistis CCCXX. adduxissent. His equites Germani nigri ex Sce-
10 pso, rubriq; & gilui è Goncio à sagorum coloribus dicti numero CCXXX. acces-
serunt. Cum Stephano Drugeto Homonniano ex suis stipendiariis, ac qui in Diof-
giorio, Onodio, Vardaminori, aliisq; locis militabant, CCCXXXIX. armati sese
Racocio coniunxerunt: ita vt nostri in vniuersum duo M. bellatorum D. & LIX.
haud excederent. exigua manus aduersus tam numerosum hostium exercitū; sed
que subeundam, omnem fortunę aleam tuendo decori & popularibus defenden-
dis constanti animo decreuisset. Ita hostes facto prope Putnocum, quod à nostris
tenebatur, itinere, in conspectum oppidi ad quintum Idus Octobr. sub vesperum
progressi, illud maiori ex parte vacuum reppererunt, quod incolæ cognito eorum
aduentu, relictis sedibus, ad tutiora loca profugissent: præter aliquos è numero
20 iuuentutis, quæ suis freta viribus, & nostrorum, quos vêturos sciebant, auxiliis, in
templum q; præalta turre & mænibus medio in foro est, se receperat, illudq; sclo-
petis crassioribus in omnes partes iaculando eminus & subeuntes arcendo pro vi-
rili tuebatur. Eodem fere tēpore nostri quoq; duabus ex partibus, duobusq; factis
agminibus, in conspectū hostium, obscuriore iā ad vesperum cælo aduenere. Ra-
cocius n. cū suis Agriensibus, & Serenius ac Secius cū Germanis & Vngaris biparti-
to ordine veniebat. Quibus visis hostes, qui tēplo inclusos obsidere atq; expugna-
re cōtendebant, omissa ea cōtentione, iussu Caralibegi, sese ad pugna pararunt, in-
censisq; tēpli tectis, oppido quoq; aliquot in locis faces subdiderūt, ac in proximā
planiciē, in qua Purpureus & Hernatus fluuii labuntur, ac demū in Saionē illapsi,
30 simul ad S. Petri oppidū Tibisco miscentur, structa acie, explicatisq; vexillis cōsti-
tere: ita vt cornua eorū seu latera, magna carrorū multitudine vtrinq; clauderētur
& in fronte tormēta collocarentur. Nec nostri, quin hostes validissimo impetu ag-
grederētur, quicq; sibi dubitandū existimauere, quib. plurimū profuit exortus in-
censi ab hostib. oppidi splendor, quum collucētes vndiq; flamme obscurā noctē &
tenebras, lōge lateq; diffuso lumine illustrassent. Quum Caralibegus in prima acie
cristis armisq; cōspicius versaretur suosq; ad prēlium incitaret, nostra tympana tu- ^{Acri vtrinq;}
bæq; increpuere, simulq; sublato ingēti clamore, signa signis collata sunt. In eo pri- ^{certamine}
mi certaminis feruore cōplures ex Turcis, è nostrorū aut numero Georg. Peteius, ^{dimicatura}
summę virtutis adolescēs occumbunt, & Caralis excusso è capite linteo tegumēto,
40 magnū in frōte vulnus accipit; sed ēt is, q; eum sauciauerat miles, à Turcis mox ibi-
dē interficitur; sit plium si alias vnq; atrox & cruentū. Mustaphas Seceniensis pfe-
ctus, dū vulnerato ac pugna excedente Carali, nutantē suorū aciem restituere cō-
tendit, à nostris hasta traicitur, caditq; & vtrinq; ancipiti victoria, dubioq; Marte
diu pugnatur; cū Paiazetes Pestanę clāssis pfectus, & Mehemetes Ianicerorū tribu-
nus, suos cohortati, tormēta in aduersos nostros à latere explodi iubent, & cōten-
tius gradū inferre. Quamq; aut inter pedites equitesq; nostros interuallū interce-
debat, ita vt tormentorū pilis leue admodū incommodū illatum esset: eorū tñ fra-
gore & reboatu, iuuantib. ēt tenebris, pars eorū loco moueri, solutisq; ordinibus
perturbari, postremo intento cursu terga dare, & fugā capeffere incepit. Constat
50 ea in præcipiti fuga, aliquot Germanorum & Vngarorū vexilla strata, captaq; esse,
& fugientes versus Vadazum pagū nostros, à Turcis persequētib. magno numero

trucidatos esse. Pugnabatur tamen alio loco enixius, & multi vtrinque cadebant; verum cæcæ noctis solitudine atque horrore cuncta implente, quænam victrix pars foret, quæ victa, in incerto habebatur. In tanta perturbatione & prælii asperitate, Andreas Paciotus Racocium suos animantem, trepidanter alloquutus, ut sibi consulendum putaret, admonuit, res esse perditas, nostros fusos fugatosque, victoriam à nostris vi extortam ad hostes inclinasse: satius videri, si se ad meliora referuet, ac pugna subducatur. credidit vir alioqui cautus ac pugnax, nec tamen in tenebris discrimen pugnae satis discernens homini amicissimo & militiæ claro, ut pote qui paucos ante dies, singulari pugna cum quodam Turca congressus victor euaserat, quamquam nimis præpropera desperatione mentienti, ac Serencium versus se recipere cepit; sic tamen ut paulo post à suis, qui hostes fusos & fugatos, victoriam nostram esse nunciauerant, reuocatus, sub pugnae exitum reuerteretur. At Balasdiacus & Barcius suorum partem, quæ in pugna constanter perstiterat, cohortati, prolatis duabus colubrinis, & in hostes cum summa strage eorum explosis, rem restituerunt, adcurrentibusque Serenio & cataphractis Germanis, atrox pugna restaurata est; in qua vtrinque plurimi cadunt, sed ex hostibus longe plures: ibique laborantibus nostris sexcenti etiam hastati, & manus sclopetariorum equitum Germanorum opportune subueniunt. Hic primum Ianiceris loco pulsus, & protrito hostium peditatu, tormenta currulia adempta fuere; iisque in hostem obuersis, vnius horæ & amplius spacio, inter se varia sorte, & summa vtrinque obstinatione, Corcute Fileciensi præfecto suos animante, colluctati sunt. Quo in conflictu omnium acerrimo Stephanus Homon-
nianus, equo cadente ac ad hostes profugiente, pedes pugnare coactus, dum à Damiano Thrace, familiare suo equum posceret, & si ab hoste caperetur, se eum redempturum polliceretur, nec id ab homine omnium ingratisimo obtinuisset, à Turcarum peditibus captus vinctusque fuit; cui quum chirothecas loricatas auro exornatas ac arma & vestes detrahare contendunt, nec de iis diuidendis satis conuenire possunt, superuentu equitum Vngarorum, felici sua sorte, è manibus eorum ereptus liberatur. Nec tamen prælium adhuc intermittebatur, quamquam vtraque pars pugnando fatigata languesceret. Erat à latere eius loci, in quo pugna-
batur, inter vineta collis eminentior, hoc tubicen Racocianus, siue à ducibus iussus, siue ultro conscenso tubam Germanico more inflare cepit: tum vero hostes noua nostris Germanorum auxilia adesse suspicati, non parum consternari animis cepere. & quum quatuor fere horis continue dimicatum esset, laboreque & vulneribus lassi, neminem ex præfectis, qui eis cohortandis animos adderet, prodeuntem viderent; iamque tormentis etiam amissis Paiazetes quoque peditatui præpositus occubuisset, tandem in fugam se proripuerunt: ita ut equites Turcæ attoniti & trepidi pedites suos proculcatos & desertos nostris mactandos relinquerent. Multi in fuga capti, cæsique, & qui ad Saionem peruenerant, cum non quibusuis in locis vado transire possent, magna eorum pars in flumen se præcipitauit, & gurgibus absorpta periit. Cecidere ex hostibus amplius IIM. capti CCCCLXXVI. signa militaria omnia & colubrinæ. equi CCCCLXXII. carri impedimentis & commeatu variis rebus onusti, CXXI. in loco pugnae cadauera hostium MDCCXLV. Serenius in vnum aceruum congeffit, ac obducto sepimento, ne à feris & canibus manderentur, claudenda curauit. Nec nostris incruenta fuit victoria, cum ex Germanis CCXX. ex Vngaris CCCCX. interiissent, inter quos præter Georgium Peteium, Petrus Sequius Agriensis eques, ac Leonardus Quercius, Lucas Tarnocus, & multi alii desiderati fuerunt. Ex Germanis Fridericus Raibicius, Iohannes Nimpfius, & Christophorus Praisicius, cum quamplurimis sociorum periire. Paulus autem Sorius & Franciscus Soldossius inter fugiendum ab hoste capti sunt. Hæc est pugna memorabilis ad Sixonem magna vtrinque animorum

Numerus ca-
sorum & ca-
ptorum ho-
stium.

morum & virium pertinacia summoq; ardore pugnata; cuius exitum & victoriam
 si quis vel hostium numero & robore ponderare velit, siue magnitudinē periculi,
 si res improspere cecidisset, metiatur; siue tā nostrorum, q̄ barbarorum constan-
 tiam, & fortitudinem consideret, omni ratione magnam & diuinitus plane con-
 cessam nequaquā negauerit. Et est hoc oppidum, nostra memoria, binis antea Tur-
 carum cladibus nobilitatum, semel Veligiane Persa cum quinq; millib. Turcarum
 à Telequeffio ad internecionem victo & profligato, iterum annis ab hoc postre-
 mo conflictu vndecem, ab hoc eodem Racocio & Præpostuario victoria de File-
 ciansibus mille Turcis parta, qua Hafanes Allaibegus, Spahiis equitibus præposi-
 tus, magni vir nominis captus fuit: adeo vt fatalis hic loc⁹ ad interitum Turcarum
 à fortuna destinatus haud immerito dici possit. Paucis post hāc victoriam diebus,
 Vincentius Gregorocius Iaurini, ac Petrus Hussarius Papensis legati, cum suis præ-
 sidiariis, qui ad duorum circiter millium numerum constituebant, fortunam ex-
 periri constituerunt, ac mutuo habito consilio, versus montes & siluas Vertefias
 copias promouerunt, eo animo, vt si Budenses aut Albani Turcē occurrissent, cum
 iis manum conferere, viresq; periclitari non dubitarent. Ipsis se in itinere coniun-
 xit Radicius Voiuoda Thrax, cum ducentis è Besprimio militibus, ac è præsidio
 Comaroniensi aliquot è classiariis pedites: cumq; per biduum in siluis morati, ne-
 minem ex hostibus obuium habuissent, q̄ illi clade ad Sixonem accepta, domi se
 20 continerent, ad oppugnandam arcem Gestefiam, quæ non procul erat suadente
 Radicio, qui quod antea isthic stipendia meruisset, loci peritus erat, animum & vi-
 res conuerterunt. Approbante consilium Gregorocio, V. Idus Nouembr. in tem-
 pesta nocte proxime ad arcem silentes & suspensio gradu peruenere. Nec mora, *Gregorocius*
 præeunte Radicio, peditatus omnis ad portas occupandas improviso impetu irru- *Gestefiam*
 pit: ita vt tantisper, donec hostes, qui intus erant è stratis procurrere, armaq; cape- *arcem Turcæ*
 re, aut explodendis tormentis manus admouere possent, nostri primā portā secu- *eripit.*
 ribus & dolabris, ac multo lancearum nixu, aperirent, & ingrederentur, hostesque
 trepidi in superiorem arcem sese reciperent. cuius fores & valuas cum pari ardore
 adorti essent, & modo trabium cōcussu, modo bipennibus, refringere conarentur,
 30 & interea inclusis, si se dederent, incolumem vitā, atq; abitum pollicerētur, hostes
 rebus desperatis, de tradēda arce proloqui ceperunt: eaq; ad interpositā Gregoro-
 cii & Hussarii fidē, iis cōditionibus dedita est, vt propugnatoribus cū gladiis & sclo-
 petis, aliisq; armis, eo quo vellent, abire liceret. sed tormēta ac eorū apparatus, cō-
 meatusq; omnis generis, ibidem relinquerētur. Quibus peractis, & hostibus, qui
 ad L X. pedites erant Budā dimissis, nostri arcē occuparunt, & Gregorocius eam
 Radicio Thraci, cuius in ea capienda eximia virtus cōspecta erat, tuendam cōmi-
 sit, ipseq; cū suis Iaurinū reuersus est. At Ferhates, re ab iis, qui arce excefferant, co-
 gnita, literas minarū contumeliæq; plenas, ad principē Ernestum, eosq;, quorum
 cōsilio in reb. bellicis utebatur, queis eo tēpore Dauides Vngnadius præerat, pau-
 40 lo post dedit, quibus arcē contra inducias ereptam repetebat: nisiq; redderetur, se
 mox prolatis tormentis eductoq; exercitu, aliam quampiam arcem expugnaturū,
 barbarico fastu comminabatur. Responsum illi est, ipsum nuper admodū ad va-
 standam superioris Vngariæ partē iusto exercitu contra pacta induciarū excurris-
 se. Quod si hoc ipsi licuisset, nostris quoq; eius exēplo, arcem sine tormentis & sine
 vlllo belli apparatu licuisse in potestatem redigere; vt tamen in aperto sit, ipsos nol-
 le occasionē præbere, qua induciæ violentur, mandatuos iis, qui nūc intus essent,
 vt illa restituta confestim excedant. Proinde iussu est Gregorocio, vt ad certum
 diem, de quo inter ipsum, & Ferhatem conuentum fuerit, arcem Turcis restituat.
 Quod ille exequutus, Radicium & milites, quos in ea reliquerat, eduxit, & arcem
 50 Ferhatis legato Achomati restituit; posteaque toto hoc anno & insequentī apud
 Vngaros res quietæ & tranquillæ fuere. In Transsilvania Iohannes Gicius, quem
 Sigism. Christophori Bathorii filio impuberi tutorem ab Stephano Polonorum
 rege

*Sed iis paulo
 post restitui-
 tur.*

*Iohan. Gicius
tutor Sigism.
Transylvaniæ
obit.*

Trautsonii,

Harrachii,

*Battianii o.
bitus.*

*Caroli Ar.
chiducis è vi-
ra excessus.*

*Nostri fortu-
na temere te-
rata ab hoste
casi sunt.*

rege patruo datum fuisse diximus, hoc fere tempore migravit è viuis; quum pupil-
lum decimum iam & septimum ætatis annum agentem, prouinciã pacatã &
sub clientela Turcica florentem, & in ærario ingentem præsentis pecuniæ vim, ad
futuras pupilli necessitates repositam reliquisset. Apud nos annus fuit clarissimor-
um virorum morte notabilis. Nam Iohannes Trautsonius, qui tribus imperato-
ribus toga & pace charus, primum semper locum inconcussa fide regundis con-
siliis promeruerat, & res Vngaricas magno semper studio atque amore erat com-
plexus, sub hoc tempus fato concessit. Nec magno interposito temporis interual-
lo, Leonardus quoque Harrachus, qui parem gloriam, aut certe secundas post
ipsum partes obtinebat, morbis senioque confectus, maturo fato illum sequutus
est. Sed Balthasaris Battianii properata mors eo grauior & luctuosior patriæ fuit,
quod ea virum ingentibus pace belloque negotiis parem amisit ac nisi eum fata
ante prouectæ ætatis terminos propere sustulissent; vt res Pannonicas cum Tur-
cis ad bellum breui post deductas attingere potuisset, militaris quoq; disciplinæ
scientia, & administrando bello haud postremæ dignitatis virtutisq; ducem habi-
tura fuisset. Carolus quoq; Austriacus princeps præstantissimus eadem æstate,
quingagesimo ætatis anno, subita vi atrocioris morbi extinctus fuit, summo o-
mnium mortalium, sed maxime Illyrici nominis militum luctu & dolore, quos
singulari amore & liberalitate prosequabatur, eisq; statis semper certisq; stipen-
diorum temporibus, summa fide satisfaciendum curabat: vt saluis eorum opera
& labore confiniis, ipse subiectæq; eius imperio gentes quietem & ocium ac secu-
ram vitam agitent. Ei Cæsar vt patruo longe omnium amantissimo de more
magnificentissima funeris iusta persoluit, compositusque est Secauiæ sepulchro,
quod viuens sibi condendum curauerat. Liberos ex Bauara Maria complures reli-
quit, quorum maximum natu Ferdinandum, aui Cæsaris nomen referentem, pa-
ternisq; insistentem vestigiis, sceptrã prouinciarum gubernare videmus. Sed ante
alios nostræ tempestatis principes, vel post obitum felix & fortunatus elegantissi-
ma & pulcherrima filiarum prole merito dici potest; cum ex earum numero ma-
ximis & potentissimis Hispaniæ ac Poloniæ regibus, cæterisq; nobilissimis Euro-
pæ principibus aliquot connubio iunctas, & splendidissimo apparatu collocatas
conspiciamus. Paulo ante eius excessum, res satis pro temporum conditione tran-
quillæ, parum abfuit, quin militari temeritate turbarentur. Georgius Turzo Fran-
cisci olim ærario præfecti filius, summæ spei ac virtutis adolescens, cum sub duce
Palfio in arce Noua Archiepiscopali, ad Nitriam flumen sita, ordines equitum du-
ceret, cum CCCC. equitibus fortunæ aleam periclitaturus, Strigonium versus
profectus fuit: ibique cum se & suos in insidiis collocasset, Matthiam Hussarium,
& quosdam alios, qui se in conspectum hostium darent, eosq; elicerent, præmisit.
Quos cum Memis præfectus validiore Turcarum agmine insequutus adeo pre-
meret, vt res in extremum adducta periculum esset, euenit vt iter aliorum flectere
cogerentur, quam eo, quo à Turzone expectabantur. Itaq; hostes captis & truci-
datis nonnullis ex eorum numero, qui præcurrebant, Turzonem etiam & socios
in silua latentes aggressi, eodem prosperi euentus tenore fusos & fugatos, quam-
quam diu & acriter repugnantes, terga dare coegerunt. Quo in certamine com-
plures ex nostris claro loco nati, summæque spei adolescentes, in manus hostium
inciderunt; inter quos Andreas & Laurentius Zaj, Francisco patre olim magni
nominis viro geniti, ac Emericus Iacositius, Sigismundus Pesthius, Iohannes Ca-
conius, & ipse Matthias Hussarius, compluresq; alii fuere. Iohanni tamen Scelestio
benignius fortuna fauisse visa est, quum enim cum hostes insequuti ita premeret,
vt lasso equo vix se euasurum speraret, equitem suæ curmæ æque fugientem nactus,
illum celeriter equo deturbauit, eoq; cōscenso insequentium manus effugit. Tur-
zo etiam meliore vsus fato, generosiq; equi pernicitate fretus, periculum vitauit,

ac cum palantibus ac dispersis sociis domum reuersus est. Post acceptum hoc incommodum, milites irritati, sumendæque ultionis cupidi, quonam modo hostibus par vulnus infligere possent, sepe cōsultarunt. Interea rei inter se pensitatae occasio oblata est, quam temere quidē & inconsulte, nec sine flagitio arreptam, melius omittere fuisset. Hisdem enim fere diebus Michaeli Borio, Bacabaniensis præsidii legato, cum Ibraimo equitum ductore Palancano, ob captiuorum quorundā redemptionem, mutuis conuiciis cōtracta discordia intercessit. qua magis ac magis gliscēte, eo demum irarum atq; indignationis vtrinq; exarsit, vt missis vltro citroq; literis, ad singulare duellum sese mutuo prouocarent. Quod quum legibus induciarum cautum esset, prior Ibraimus à Ferhate pugnae potestatem obtinuit. Cuius exemplo Palffius quoq;, qui partibus vltro danubianis summa cum potestate præerat, eam concessit, ea conditione in literas publicæ fidei inserta, ne Ibraimus ad eam pugnam, nisi centum equitibus comitatus, veniret; quod si eum numerum excederet, tum literæ suum vigorem amitterent. quæ quidē ambigui sensus formula perturbandis rebus occasionem subministravit. quando quidem eam aliter Palffius, aliter milites interpretabantur. Ille enim, ne pugnaretur; hi vero vt nostris ius interficiendorum hostium esset, intelligendū existimabant. Cæterum à Gaspare Sibrico, qui tum Bacabaniæ præerat, dies pridie Iduum Maij constituitur, ad quem Ibraimus cum centuria sociorum, secundum literas Palffianas veniret, sicq; pugnaretur. Ad diem Benedictus Pogranius Corponæ, Frâciscus Nagius è Lezenia, Leuæ præfecti, & Georgius Turzo, ac Andreas Reuarius, cum Gregorio Dulone, & Iohanne Barbelio ex Noua arce aduenere; & ex Montanis Ciuitatibus non contemnendus sclopetariorum numerus confluxit. Hasanaga quoq; Ciquario præfectus, (qui locus Albæ vicinus, alio nomine Battianum vocatur, natale celeberrimæ Battianorum familiæ solum) cum Turcis, qui in Palanca & Bosca castellis erant, Ibraimum eo adduxit; acciditque non dolo, qui omnis eo tempore aberat, sed fortuito quodam casu, vt Turcæ paulo plures centum equitibus essent, qui numerus secundum Palffii literas minime erat excedendus. Itaq; Hasanaga nostros alloquutus, se multis verbis excusauit, quodq; ampliori numero aduenisset, non de industria factū retulit; quos ipse singulatim, ad Hippoli fluminis pontem omnes numerato recensuisset, & qui centuriam excessissent, eos retro in oppidum reuerti non solum verbis, sed et verberibus compulisset. Verum spectandi auuiditate, quosdā iuuenes vel clam præcedentes in itinere cæteris se aggregasse, vel postea sequutos esse: nec tamen eos decem aut viginum numero esse: petere se, ne id vitio vertatur. Pogranius & Sibricus id parum referre, nec eis fraudi futurum responderunt. Cum interea Borius ferocissimum ab Ibraimo equum adductum esse didicisset, adeo vt calcibus & moribus hostem petere, ac quicquid membrorum siue hostilis equi, siue hominis mordicus constrinxisset, non nisi auulsum dentibus discerptumque relinqueret: sic vt sibi non cum Ibraimo solum, sed eius equo simul pugnandum foret: detrectare pugnam cæpit; nisi ille alio equo consensu certamen iniret. Quod quum Ibraimus nequaquam facere vellet, aliquot horas multis verbis altercando consumpsere. Ad extremū quum ambobus tergiuersantibus certamen successu caruisset, & Turcæ annuentibus Pogranio & nostris reinfecta reditū pararent; milites è Noua arce præconceptis, vti credi par est, consiliis mutuo sese cohortati in eos iam recedentes, magno facto imperu, inclinatis hastis irruperunt. Mox q; Turcæ pauci essent, fuga facta, in qua maior eorū pars, protrita interfectaq; est: quamq; Pogranius voce, manuq; & clamore, demum stricto quoq; ense, ne tam insigne flagitium aduersus datā fidem, quæ etiam hostibus seruanda esset, committeretur, prohibere contenderet. Qua quidē re ipse quidem suos Corponenses in officio cōtinuit. sed ceteri retineri nequaquā potuerūt, quin in fugientes, & Deum atq; hominū fidem implorantes Turcas, vulnerib. & cædib. crudelissime grassa-

Borius & Ibraimus duello concertantes stant.

Equi Turcici insignis ferocia

Nostris hostes contra fidem datam occidunt.

*Ferhatis de
hac iniuria
querela.*

*Iudicium mi-
litare de au-
ctoribus cadis
exercitum.*

grassarentur; tanta saevitia, ut fugientes usque ad Pecenediam villam, & Sembe-
rum castellum, caedendo, capiendoque, & vulnerando persequerentur, ac Saba-
num & Curtum clari nominis equites, cum amplius sexaginta Turcis interfectos
trucidarent: & circiter quatuordecem, & inter eos Alagam peditum ductorem
retraherent. Hasanaga tamen & Ibrahimus noticia locorum freti, cum paucissimis
in tutum evasere; sed ita ut equum illum praeferoce spadicis coloris, qui inter-
mittendae pugnae causam praebuerat, nostris capiendum relinquerent. quem
quum aliquot post dies, iubente Palffio, Iohannes Drascovitijs periculum fero-
ciae facturis conscendisset, & cum altero equite congressus esset, aduersarium an-
terioribus pedibus deturbatum, dentibusque & immani morfu petiit, in vesti-
gio confecit; sessor Drascovitijs habenis retractis, pugnisque & verberibus frustra
reluctante. Hoc facinus militum tanta indignitate, & publicae fidei obliuione siue
contemptu (quod nunquam antea contigerat) patratum, adeo Turcarum ani-
mos, & ipsius potissimum Ferhatis in nostros concitauit, ut si ulterius vitam pro-
duxisset, ac nisi breui post induciae in apertum bellum prorupissent, grauissimas o-
mnino molestias vir ferox, & sumendae ultionis cupidissimus Caesarianis intulisset.
Dedit tamen impacato animo literas ad Ernestum principem, ac Dauidem
Vngnadium, quibus captiuos cum equis & rebus reddi, ac de caesis & interfectis
aequi iuris & iustitiae administrationem minaciter postulabat. Qui totius facti
nomen ita diluere & refellere conati sunt, ut se illud aegerrime ferre, breuique cau-
sam enormis eius insolentiae iniussu suo factae militari iudicio cognituros, & sum-
ma seueritate castigaturos testarentur. Interea captiui, ut dimitterentur, serio in-
iunctum est, & equi ac arma, & caetera praeda, quae Turcis erat adempta, restitui
iussa. Cum vero post contractam non paruum temporis moram, circa hibernos
eos dies, publica iudicia per ordinarios regni magistratus Posonii exercerentur,
visum fuit, ut eodem tempore Palffius, se & milites iudicio sisteret, causaque secun-
dum militarium legum formulam decideretur. Conuenere ad diem citati milites
ac praefecti complures, ac iussu principis etiam Germani aliquot praecipui nomi-
nis disceptaturi, se eo contulere. Dauides ipse Vngnadus, Andreas Taifalius Iauri-
ni praefectus, Lupus Gilles eius gener, Erasmus Praunius, aliique qui ordinariis
iudicijs permisti, controuersiae diiudicandae interessent. Verum quum milites
se nisi Vngaricis legibus se submittere nollent, in causa praesertim, in qua prouo-
catio non daretur, ideoque Germanos, qui diuersas & alienas a nostris leges se-
querentur, nequaquam admitterent, eo quidem tempore res in alium terminum
dilata est; irato ac frendente Vngnado, qui se & Germanos excludi admodum
moleste grauiterque ferebat. Deinde dum inuidiosae litis actio de die in diem
comperendinando extenditur, & Palffius ac Turzo noxae eximuntur, eo tandem
deducta est, ut lis omnis Palffio, sub cuius imperio nata erat, militari ac compen-
dioso iure decidenda committeretur. Qui die dicta, testibusque productis, ita li-
tem diremit; ut paucorum pena contentus, caeteris absolutis, Franciscum Na-
gium, Georgium Nirium, & Petrum Ormancozium, irritati in Turcas militis
reos pronunciaret, & captos custodiaeque traditos, pena aut gratiae principis aut
Caesaris reseruaret: idque ideo ab eo factum, ut exasperatos hostium animos eo-
rum carcere & captiuitate deliniret; quamquam, qui occubuerant, nulla iam arte
nullisque remedijs in vitam reuocari possent. Quorum etiam placandorum cau-
sa cum muneribus missus ad Ferhatem fuit Iohannes Iurcovitijs Dalmata, quem
primo in congressu, acrioribus verbis & conuiciosis, more barbarico, exceptum
postmodum a suis ideo reprehensus, in honore habuit, & venia ab eo petita, nec
irremuneratum dimisit: sic tamen, ut de reis pro laeso gentium iure, & publica fide
violata supplicium sumendum esse saepe repeteret. Verum non multo post, ipse
quoque Ferhates per suorum seditionem Budae interficitur. Nam Giumliae &
Ianice-

Ianiceri, ac Belliæ, cæteri; qui stipendia merebant, quod statis temporibus ea
 non persolueret, ac monetæ aureæ & argenteæ, & rerum omnium precium, sum-
 ma militum iniuria, maxime intendisset, ac vilem pannum Thessalonicensem,
 Oryzamq; & fruticis eius Ægyptii puluerem, qui tingendis croceo colore equo-
 rum setis in vſu est, similesq; minutias, duplici precio eis obtruderet, & ab eo con-
 uento nihil æqui retulissent, ad arma conuersi, eum multis illatis vulneribus, in i-
 pſo prætorii atrio, contrucidarunt: mansitq; mors eius inulta, Murate ob eam in
 neminem animaduertente. Venit tamen postea in eius locum Constantinopoli
 Hafanes, Mehemetis magni purpuratorum olim principis filius, qui res Pannoni-
 cas curaret, ac muneris honorarii mittendi curam apud Cæsarem vrgeret, quod à
 biennio intermissum esse ferebatur. Sed & fædus à Murate cum Persis, eorumque
 rege Mehemete cognomento Hodabende, sub id tempus ictum fuit: quum in-
 tegros quindecim annos bellum varia vtrinq; fortuna gestum esset: sic vt loco-
 rum quidem complurium, ac Caspini quoq;, vbi interior sedes Persarum regum
 erat, Turcæ potirentur: extrema tamen & fere incredibilis Turcarum strages ali-
 quot præliis & conflictibus edita esset, eorumq; exercitus, cui primum Mustaphas
 purpuratus, cuius immanitas & perfidia bello Cyprio aduersus Venetos gesto
 nobilitata est, item Osmanes, deinde Sinanus, Guleta capta & euersa clarus, post-
 remo Ferhates præfuerant, sæpius ad internecionem fusus fugatusq; esset; ipsique
 Turcæ ferro fameq; & rerum omnium necessariorum inopia pressi, & ad contem-
 nendam paucitatem sæpe redacti, transmarinum bellum diris omnibus deuoue-
 rent, pacemq; & ocium vel maxime præoptarent: vt post tot & tantos labores, re-
 rumq; omnium difficultates exantlatas, quiete & tranquillitate parta apud suos
 penates frui possent. Tentata quidem fuit sæpenumero pax, & amicitia per lega-
 tos vtriusq; gentis; sed Turcis difficiles & intolerandas condiciones postulanti-
 bus, coalescere nequaquam potuit. postmodum cum vtrosque tædium diuturni
 difficilisq; belli cepisset, his demum legibus pax constituta est, vt vtraq; pars quod
 in manu & potestate haberet, id retineret. & Hodabendes; obsidibus, qui è regio
 sanguine originem ducerent, datis, de pace seruanda caueret. Itaque breui post
 Hodabendes, solennes legatos, simulq; Haidarem puerum Aba fratre suo vterino
 genitum misit, matre illius singulari pietate filium comitante, qui obsidis loco
 Constantinopoli seruaretur: sicq; relictis, qui regiones in potestatem redactas in
 officio continerent, locaq; bello capta munirent, præfectis, exercitus ex Asia de-
 ductus est. Rebus in hunc modum comparatis, annitente nō multo post singula-
 ri astu & perfidia Sinano, qui paulo ante purpuratorum princeps effectus, famam
 bello in Asia & Affrica gesto paratam, Europæ quoq; finibus extendere cupidissi-
 mus erat, bellum illud transmarinum in Pannoniam contra Cæsarem, inducia-
 rum fide confisum, nefarie translatum est: quod non solum Bacabaniensis con-
 trouersia obliuiscendæ occasionem attulit; sed etiam, per quindecim continuos
 annos vario & ancipiti Marte ita gestum est, vt hinc diuersæ Christiani nominis
 gentes & nationes pro reipub. salute; illinc barbari ab vltimis Asiæ Syriæque &
 Ægypti finibus exciti, adeo pertinacibus animis armisque inter se contenderent,
 vt iam non de Pannoniæ possessione, sed aduersus Germanos, veterem militiæ glo-
 ria, & præſenti libertate spoliandos periculosissimum certamen susceptum esse,
 & sæpe vtra pars periculo propior fuerit, in dubio incertoque hæere videretur.
 Per eos dies terra vehementi impetu multis in locis tremuit; ita vt Viennæ & Po-
 sonii, Tirnauiaque, & propinquis in locis, ac in Illyrico Zagrabia, & non procul
 à mari Segnia, non sine ingenti mortalium formidine, collapsis plerisque ædifi-
 ciis moueretur. Posonii vero etiam fortuitus ignis ex angiportu, in quo officinæ
 fabrorum ferrariorum non procul à superiore vrbis porta habentur, meridiano
 tempore subortus, vsque adeo immani violentia debacchatus est, vt præter sacra-

*Ferhates Bas-
 sa à suis irru-
 cidatur.*

*Hafanes in
 præfectura
 Budensi illi
 succedit.*

*Fædus à Persis
 cum Murate
 initum.*

*Terræmotus;
 Anno 1590.*

*Posonii con-
 flagratio.*

tarum Virginum Cænobium, templumque Diuæ Claræ, eodem igne correptum ac concrematum, tota fere vrbs paucissimis domibus exceptis, populantibus terribili velocitate cuncta incendiis conflagraret. Mansit tamen intactum ope numinis templum maius Diuo Martino sacrum, & Franciscanorum sodalium collegium cum templo, ac domus Archiepiscopalis, cum sacello Diui Ladislai regis, ac prætorium vrbs; cæteris omnibus publicis priuatisque ædificiis eodem igne quamcitissime consumptis. Mox iuuantibus ventis, suburbana etiam ædificia, sub radice montis, cui arx imposita est, & attiguas versus solis ortum domos inflammavit, & momento temporis miserabili vastitate atque strage absumpsit. Quod si répentinum istud atroxque incendium nocturni temporis obscuritate erupisset, res & fortunas miserrimæ vrbs longe maiore proculdubio cladis mole afflisset, quando scilicet peruagantibus vbique summa rapiditate flammis non tam facile, vt interdum, remedia ad restingendum adferri potuissent.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXVII.

*Sinanus bel-
lum in Euro-
pam transfe-
rendum sua-
det.*

DACE cum Persis facta, eaque obsidibus præcipuis stabilita, Murates exercitum tot annorum laboribus, & ærumnis fessum, quiete & ocio recreare, dimissisque ad suas stationes militibus, vacationem dare constituit. Nec deerant præcipui ex purpuratis, quorum numerum auxerat, qui id imprimis necessarium esse arbitrarentur, ac vt exequeretur, rectissimis consiliis suadere contendebant. Verum Sinanus, qui sublato nuper è medio & strangulato Ferhate æmulo, ad clauum & gubernacula imperii sedebat, ac lentum & pacatum Muratis ingenium, fallacibus & subdolis consiliorum suorum rationibus, quo volebat impellere poterat bellum in Europam transferendum, ac Polonos, aut Venetos, aut certe Pannonios armis lacessendos & compescendos diserebat. Quibus tametsi pacem concessam esse non iret inficias: illa tamen ab his crudelissimis in Turcicam ditionem factis excursionibus identidem violaretur, vt nuper Bendiria & Coslo vrbes à Cosacis improviso impetu captæ, atque direptæ: ab Vngaris autem multa Turcarum millia ad Cacerlacum & Sixonem, captis præcipui nominis præfectis, & in his Mahmuto Alipassæ filio, regii sanguinis adolescente, cuius casum mater infelix quotidie deplorabat, ad internecionem cæsa testarentur; & Cæsar ad mittendum munus honorarium, iam à biennio intermissum, quamq̃ sæpius sollicitatus, adduci nondum potuisset. Venetorum autem arrogantiam minime ferendam, q̃ certum quendam, non quidē magni momenti censum, sed tñ qui iam à multis annis pro Corcyraeis soluendus fuisset, in hunc vsq; diem singulari cōtumacia denegare nō dubitassent. Erant q̃ huic sententiæ multis rationib. obliq; cōtrairent, nec exercitū multis laborib. & diuturno bello fatigatū, maiorib. periculis temere obliciendū existimarent; quod Polonos atq; Vngaros, si societate inita, communib. viribus bellū propulsaturi forent, non sine aperto discrimine sustineri posse dicerent: quandoquidē illi

traiecto

traiecto in Valachia finibus Istro, per apertos & planos Bulgariae campos in Thraciam, & ad usque imperii sedem Constantinopolim irrumpere, ac ferro & igne terrore circumferre possent. Venetorum vero vires leuibus de causis minime irritandas, qui quum diuitiis & classibus maxime valeant, tum vero, si potentiam cum Hispano, & caeteris principibus coniungant, ut bello Cyprio fecissent, verendum esset, ne nimis ancipiti rerum euentu cum iis dimicandum foret. Variantibus in hunc modum sententiis visum Murati fuit, ut prius quam de summa consultationis deliberaret, Muphti summo superstitionis Mahumetanæ antistiti in consilium adhibito, ea ordine referrentur; quo saluis auspiciis & religione mature omnia terminari possent. Qui quum in Diuanum, quo nomine publicum à Turcis concilium vocatur, accessisset, aliorumque sententias referentibus scribis didicisset, in hunc modum loquutus esse fertur. Si principibus & Imperatoribus nostris, quorum opes in excelsis sunt, in usu fuisset, aduersus hos aut illos reges aut populos pro arbitratu & libidine, non maturo consilio ac ratione bellum suscipere, ac fortunæ temeritati, quæ ut plurimum vitrea, fragilisque est, rerum summam committere; superuacane nunc de iis rebus disceptatio instituta esse videretur. Verum postquam considerandum semper & prudenter diiudicandum censuerunt, qua rerum oportunitate quibusnam hostibus, quo ordine, quibusnam de causis bella inferenda essent, in deliberando quidem maturis consiliis, in aggre-

diendis vero expediendisque rebus celeritate ac constantia, indomitique viribus arma tractarunt. Quibus etiam summæ prudentiæ & expediti roboris artibus & adminiculis, ab Oriente in Occidentem, admirabili virtute & gloria, innumera trophæa ex diuersissimis orbis terrarum nationibus, & ingentes victorias pepererunt: imperiumque longe lateque productum, postremo in hac urbium regina Constantinopoli felicissime condiderunt. Eorum sequutus morem potentissimus Imperator noster, qui nunc rerum potitur (cuius ut vnicus dies, concedentibus superis in millenos extendatur, precor) Persas Deo & hominibus inuisos, nostræque religionis impios desertores, armis perdomitos, pacem petere coegit; eamque ipsis, uti plane victis & sub iugum missis, ita concessit, ut conditiones vel non satis æquas accipere, easque obsidibus è regio sanguine progenitis firmare sint coacti. Nunc utrum victori exercitui quies & ocium detur, vel bello in Europam aduersus Christianos translato, his aut illis rationibus, regibus, aut populis, prouinciisque arma inferantur, in quaestionem & disceptationem vocari animaduerto. Mihi quidem, siue externas, siue domesticas res considero, pace nihil æquius, nihil tutius esse videtur. Scio enim Imperatori nostro magnas opes, virorum, armorum & auri satis esse; nec ea aut talia eum ad prædam minus æque ab aliis, contraque fas & ius petendam stimulare, nec esse opus ut audendo & fallendo, bellaque ex bellis ferendo, magnus aut clarus euadat; eaque consilii importunitate ærarium, opes, copias, viresque exhauriat. Si vicissim exterorum regum & principum conditionem, procul ambitione ac auaritia, procul priuatis studiis contemplemur, neque ea re, qui bellum gerendum suadent, homines sceleratissimi satis causæ habent, cur tam atrox & crudele facinus designent. Nam quum illi fere omnes, qui nostris finibus, quacunque spectemus, attigui sunt, amicitiam nostram colere, & imperata facere non abnuant, iniquum sane & præter recti verique fidem videtur, quæ sitis ultro belli causis, per scelus & inuidiam eos exagitare, & inuictos exercitus temerariis & ancipitibus periculis obiectare, quorum exitus incerti, indeterminatique sunt. Gallorum & Anglorum principes amicos habemus, eorumque legatos quotidie hic cernimus. Veneti pacem nobiscum habent, eamque colunt, & ex eorum quaestu & negotiatione commerciiisque non parum commodi ærario quotannis infertur. Cæsar Romanus habet suum in hac porta, ut vocamus, legatum: isque munus honorarium vtriusque anni breui huc

Muphtis sententia de bello gerendo.

Hortatur ad pacem.

allatum iri promittit; ita ut pro ea re digladiandum aut armis contendendum nequaquam existimauerim. Polonorum Rex, paucos ante dies, munera plane regia huc misit, & se amicitiam pacemque nobiscum inuiolatam seruaturum, & Cosacorum contumelias, nobis iniussu suo illatas, nacta occasione ulturum pollicetur. Qua ergo tanta tamque effrenata quorundam libidine incitati, amicis & confederatis, qui nullam violandi iuris & æqui occasionem præbuerunt, arma & iniquum bellum inferamus? Quid si nos violato iure gentium, ruptis induciis, bellum primi susceperimus, Deo Opt. Max. & Mahumetis nostri numine irato, primi etiam à fortuna deserti, amissis exercitibus (quod omen procul absit) meritas pœnas lueamus? Numina enim ruptores fœderum & maxime impios auersantur, & flagitiosum forum tam in hac vita, quam post obitum acerrimi vindices futuri sunt. Itaque iam mihi senectæ ætate, non aliud, quam felicitatem, ac faustum & diuturnum imperium, principi nostro potentissimo optanti, & nostræ inconcussæ religionis placitis consilia expromenti, ea est mens, & sententia, ut pax omnibus iis, quibus semel concessa est, inuiolata conseruetur, quamdiu illi nihil, quod contra esse possit, admittant, sicuti hætenus minime admisisse constat; neque dolo malo exco- gitatis in speciem causis, quæ nullum pondus habeant, iniquum bellum cuiquam inferatur. Quod ad me attinet, ego mea & sacrorum nostræ legis, quibus præsum auctoritate usus, omnibus illis, quicunque diuersum suaserint, aut fecerint, siue ii purpurati, siue præfecti ac copiarum ductores, siue togati aut cuiusuis mortalium generis fuerint, communione & commercio hominum, & aqua ac igni interdicam; animas vero diris cacodæmonibus apud inferos æternis ignibus excruciantes tradam & deuouebo. Hac Muphtis oratione magno silentio audita, purpurati & quotquot aderant Turcarum primores, sed ipse ante alios Sinanus, qui auctor belli & concitator erat, magnopere commoueri visi sunt, vel eo præcipue nomine, quod eius tam graui, & concitato sermone differentis verba, ab ipso Murate è conclaui, cuius fenestella prætorium, in quo consultatio erat, respiciebat, audita esse non dubitarent. Soluta concilio Sinanus Muphtim honoris & venerationis causa in conuiuium vocauit, quod illi supremum fuit. Et cum eum in se, uti rebatur, infensus loquutum, grauiter indigneque vir ambitiosus & crudelis tulisset, sed profunda ac cæca dissimulatione in præsens deuorasset, venenum inter epulas ei clam præbendum curauit, quo tabefactus, antequam suasores & auctores belli excommunicare posset, è medio tolleretur. Et tanta eius siue de industria, siue casu in eum modum temperati vis ac enecandi facultas fuit, ut quamquam post interuallum aliquod vires & effectum exerere debebat, tamē cum post conuiuium, grauato torminibus stomacho, equum poposcisset quo domum veheretur, à gradibus atrii usque ad fores ædium, quæ in plateam aperiebantur, progredi nequiverit, quin equo decideret, & protinus exspiraret. An autem Murati gnarum fuerit illum veneno periisse, aut forsan à Sinano persuasus, nimio imbecillis senectæ vitio repente exanimatum fuisse crediderit, mihi quidem hætenus incom-
pertum. Interea Sinanes, uti erat ingenio turbido, crudeli, & furioso, ac Pannonici belli cupidine, quod præ aliis administrandum decreuerat, æstuanti, adeoque in rabiem quandam verso, per literas Hasanem Bosnæ præfectum secreto admonuit, ut ea in parte bello Cæsarianis illato, causas nouarum rerum quærere non intermitteret: sic ut postea se ab iis, contra inducias armis petitum, scriptis Byzantium literis, astuta dissimulationis ostentatione conquereretur. Non erit, ut puto, alienum, postquam in mentionem Hasanis huius incidimus, qui secundum Sinanem auctor violati fœderis, & diuturni belli fuit, & primus perfidiæ ac temeritatis suæ pœnas fæda morte persoluit, si eius vitæ conditiones, paucioribus, quam potero, verbis, hic recenscam. Igitur ei genus ex Thracia, ac cum Hasane illo, quem Fileciensem Bebeci,

Muphtis à
Sinano vene-
no è medio
tollitur.

Sinanes Ha-
sanem Bosnæ
sem ad bellū
nobis inferē-
dum extir-
mulat.

Hasanis ori-
go & fortu-
na.

& Magochii calamitate notum supra memorauimus, necessitudo & propinquitas *Hafanis origo & fortuna.* fuit; eumque ille in numerum adolescentum Selymi commendauerat; à quo breui aucupibus suis, & curæ aquilarum ac hierofalconum, aliarumque rapacium auium, quarum in venatu vsus est, præfectus fuit. Nec multo post, quod principi charus esse diceretur, Osmanis purpurati, bello aduersus Persas gesto clari vxorem viduam in coniugem accepit, quæ secum haud contemnendas opes & dotales diuitias adferebat. Ea erat nobilissimæ stirpis Semhalemis Persæ filia, qui ditio-
 10 nem ad Derbentum maris Caspii urbem obtinebat; sed qui à genero Osmane, primum ad Turcas à Persis seductus, & postremo veneno nefarie erat sublatus. Ducta ea, Baciensem præfecturam, quæ è Regione Colociæ ad Danubium sita est, liberalitate principis obtinuit. Sed quia illa inops & tenuis suo nouæque nuptæ luxui minime respondebat; quum Murates relaxandi animi causa in gynæceum, ad fæminarum & exoletorum greges processisset, annitente ea, cuius iucunda consuetudine, præ cæteris maxime oblectabatur, & quam Persica Hafanis vxor sibi conciliatam habebat, accedentibus Sinanis quoque suffragiis & commendatione, ad Bosnæ præfecturam conscendit, quam eo tempore Ferhates Budam translatus forte vacuam reliquerat, & Sasuares eam gubernabat, donec alius mitteretur: pro quo fauore & dignitatis accessione, Sinanis imperio adeo erat additus, vt vel solis eius nutibus maxime obtemperaret. Hunc Sinanes propositi te-
 20 nax, per se belli auidum, ac temerarium, facile ad irritandos armis & cruentis incursionibus Cæsarianos impulit: primumque omnium collectis tota prouincia copiis, cum quinque armatorum millibus, ac totidem tormentis currulibus minoris formæ, quæ binis equorum iugis trahebantur, acerrimam in eam regionem, quæ inter Crisium & Iuanicium est, irruptionem fecit, ac circumlato passim terrore, Custarocium pagum succendit, castello, quod illinc eminus peteretur, intacto relicto. Bosiacum autem Tahii castellum, in quo haberi quidem tormen-
 30 ta, sed pulueris sulphurei ne pugillum quidem à transfuga quodam edoctus erat, acri peditatus impetu cepit ac diripuit, & capto ibidem Laurentio Radinouo, coniugeque & liberis eius in seruitutem abductis, iniecto igne concremauit. Postremo capto satis magno circuitu, ex Roconoco, Verboccio, & Sanctæ Helenæ vico, pagisque cis Zagrabiam sitis, ingentem prædam egit; maiorem acturus, nisi ingentes pluuiæ autumnales itinera cæno & crebris lacunis impediuisent, inflatique & exundantes amnes Gologoucius & Lonius vltioribus eius conatibus restitissent.

His difficultatibus circumuentum, & cum captiuis ac præda redire conantem, Stephanus Grasbanus è Caproncia, Gregorius Laboharius & Michael Siculus è Crisio, ex Iuanicio autem Albanus Grasbanus (nam Halecus & Globicerius paulo ante è viuis excesserant) ac cæteri arcium finitimarum præfecti cum Germanis & Illyricis militibus, insequi decreuerunt, ac contento gradu vestigiis ab-
 40 euntium institerunt. Hafanes cum nostros aduentare intellexisset, relictis tormentis, quæ profundo in cæno pertrahi nequaquam poterant, pluuiis nihil intermittentibus, ceptum iter ita prosequutus est, vt valido à tergo equitum & peditum præsidio relicto, ipse cum cætero exercitu præcederet. Nostri Turcarum agmen nouissimum, acerrimo illato impetu aggressi sunt, quum illud ad Gradacium lentis passibus progressum attigissent. Nec Turcis defuit animus resistendi, qui obuersa in aduersos nostros fronte, acre certamen inceperunt, cohortante eos Alibego & Osmane Sircianis, qui tuendis postremis agminibus inuigilare iussi erant. Dum pugnatur, Osmanes expeditissimos equites ad Hasanem, qui præcedebat, mittit, nunciatque hostes adesse, certamen acre contractum, & nisi suppetias mittat, Martem ancipitem esse. Sed ille cum cogitabundus paululum substitisset, remissis equitibus, respondit, se assiduis imbribus impediri, vt recurrendo
 50

*Hafanis in
nostros fines
irruptio.
Anno 1591.*

*Turca, com-
pluribus casis
terga dant.*

*Hafanes Si-
gethanus Co-
maria ar-
cem improvi-
so impetuca-
pit.*

laborantibus succurrat, at si imparem se hosti viribus videat, ad exercitum se recipiat. In hunc modum quum nostri diutius atq; acrius certamen protraxissent, nec Hafanes auxilio superuenisset, Turcæ, multis ex numero suorum amissis, terga dedere. Cecidit eo prælio Osmanes, & complures Turcarum capti sunt. Signa militaria XXII. capta, quæ maiori ex parte pedestria erant, cum LXXII. Turcis, interque eos Mustapha equestris turmae Verucianæ ductor, ac equis C. & caeterorum CXX. capitibus. Sed gratum militibus nostris spectaculum ante alia attulere captiui Christiani ad CCCC. promiscui sexus hominum numerum, vinculis eorum opera soluti, & in libertatem vindicati, quum hostes visis nostris sese ad pugnam parantes illos statim dimisissent. Compertum est à captiuis, tormenta non procul à loco pugnae relictæ esse, quod fatigatis & procumbentibus iumentis, ulterius protrahi nequiuissent, itaque ea etiam in nostrorum potestatem devenere. Ex nostris nemo præter Franciscum Iaicianum veteranum equitem desideratus est, qui sine galea pugnans, discissa immani vulnere fronte, occubuit, & post hostium fugam in loco pugnae tumulatus est. Sauciati in partibus nostrorum pauci, atque ii breui post omnes conualuerunt. Hafanes hoc accepto detrimento nihil permotus, cum domum peruenisset, duos è captiuis Gracium ad Ferdinandi principis impuberis, qui patri Carolo successerat, curatores, cum literis misit, quibus tormenta currulia, quæ auchere ob viæ incommoditatem non potuisset, sibi reddi postulabat, à quibus tamen responsum frustra expectauit. Interea in Vngaria ab altero Hafane, cognomento Paruo, qui Sigetanam provinciam obtinebat, non leue detrimentum acceptum est. Is enim quum Segusdium venisset, & nostros in arce Comaria segnius vigilias obire, ac summa negligentia arcem custodire accepisset, nocte intempesta, adductis peditum promptissimis scalas manibus apponi iussit, ac summa celeritate miroque silentio prius arce positus est, quam nostri adesse hostes sentirent. Erant enim somno vinoque importune grauari, quod die Diuæ Virgini in cælum assumptæ festo, ad secundam circiter vigiliam, usque ad temulentiam compotassent. Itaque ea nocte Franciscus Capra, (id præfecto nomen erat) ad primum eorum clamorem experrectus, arma capit, & suos, quantum in re improvisa & inexpectata potest, cohortatur, ut præfenti animo resisterent hostibus, & pro salute ac vita, proque arce seruanda fortiter ac strenue dimicarent. Sed tarda iam omnis contentio erat, cum hostes, qui mænia superarant, sociis portam aperuissent, & ii magno numero, acerrimoque impetu irrumpentes, eos, qui arma cepissent, facili negotio trucidarent, & reliqui partim in lectulis & stratis, è quibus, quod nimiam crapulam nondum exhalassent, se erigere vix poterant, partim in latebris, ad quas præ metu se abdiderant ab iisdem hostibus crudeliter mactarentur. Cecidit præfectus initio pugnae, & cæteri omnes pariter cæsi, præter impuberes pueros, & faminarum turbam. Quum hostes ad claram usque diei lucem, supra multos captiuos, ac equos, ac militarem supellectilem tormenta etiam & sulphurei pulueris magnam copiam ac ingentem prædam ex capta arce exportassent, succensa ea & concremata, Segusdium, vnde venerant, sese receperunt. Nec Zrinus & qui in Canisiensi præsidio agitabant, prius vicinæ arcis excidium sensere: quam collucescentes procul incendii flammæ conspexissent, ac à paucis, qui nudi & inermes obscuræ noctis beneficio adiuti profugerant, totius funestæ cladis exitum cognouissent. At Zrinus, quod re iam peracta fera essent remedia, non aliud in præsens faciendum existimauit, quam quod conuocatis summa celeritate circumvicinæ nobilitatis copiis, ac militibus præsidariis, qui Canisæ, Iaurini, Papæ, & locis propinquiorebus stipendia merebant, arcem è materia & cespite denuo restauraret, ac tormentis & rebus necessariis, ac militum tam Germanorum, quam Vngarorum præsidio imposito muniret. Quo opere peracto, & arce Melchioris Rattquii curæ deman-

demandata, ipse Canisam reuersus est, cæteros vero ad suas stationes dimisit. Par-
 te alia in Illyrico Hasanes, habito cum suis consilio, quorum præcipui erant Ru-
 stanes eius legatus, ac Velehtames, & Erdoglis viri vndecunque promptissimi,
 ac regionum & viarum peritissimi, Castellum non procul à Colapi fluuio erigen-
 dum præsidioque muniendum decreuit, ex quo Rastouicia ac Gora, quæ adhuc
 à nostris tenebantur, in potestatem redactis, planiciem eam, quæ à Colapi ad Sa-
 uum vsque flumen & Zagrabiam amæna & spaciofa, ac populis referta proten-
 ditur, sibi armis subiicere posset. Et cum de loco, vbi commodius extrueretur, non
 satis conuenirent (alii enim è regione Bressii, inter Drencinam & Rastouiciam ido-
 10 neum locum putabant, aliis Bercaseuina oportunior censebatur) ipse eam regio-
 nem omnem perlustrare voluit. Igitur cum nostri, qui Goræ & Rastouiciæ in præ-
 sidio erant, repentino metu perculsi, arces dedidissent, castello extruendo eum lo-
 cum delegit, in quo Petrinius amnis, è montibus, qui ab iis arcibus, vsq; ad Dalma-
 tiæ fines, longa & diuersa serie diffunduntur, decurrens Colapi miscetur. Eo loco
 ab omnibus collaudato, quum materia & res necessariæ in promptu non essent,
 neq; operæ haberentur, sed ea omnia è Bosnensi prouincia cõparare necesse esset,
 destinata animo in annum sequentem distulit, præfectisq; fabrum serio edixit, vt
 quicquid foret necessarium interea pararent, pollicitus cætera sibi curæ fore. Scif-
 20 cia, quæ ad vnius milliarii spacium distabat, nondum ei visa erat. igitur suorũ vsus
 consilio, illuc diuertit, arbitrantium posse euenire, vt ii qui intus erant, aduentu suo,
 ac ostentatis tantum copiis pterrefacti, ad deditiois conditiones ac tradendam
 arcem cõpellerentur. Ea arx lateritia & triangularis, ad ipsum Sauo & Colapis con-
 fluentem à sodalibus Collegii Zagrabiani, ad quos priscorum Vngariæ regum mu-
 nere pertinet, olim ædificata, vetus adhuc nomen retinet, antiquamq; ibi Roma-
 norum coloniam fuisse, per quam ex Italia Sirmium & Pannonia secunda adiretur,
 cum pleraq; marmora vetustis inscriptionibus, Latinisq; literis insculpta, quæ ibi
 visuntur, tum etiam Dionis, Zosimi, Herodiani & aliorum veterum monumenta
 testimonio esse possunt. Præerat arci nomine reliquorum sodalium ipse ex iis v-
 nus Nicolaus Micacius, patria Sisiciensis, vir supra togæ & ordinis sui opinionem
 30 fortis & impavidus, sed ingenio suspicaci, cum Stephano Fabritio collega. Is ad-
 uentanti Hasani & arcem subinde petenti, tormentorum ictibus & reboatu re-
 spondit: & quum Marcus Vaiuoda peditum centurio, siue vere, siue falso, apud
 eum delatus esset, vt qui secreta cum hostibus & clandestina consilia misceret, &
 Hasanem spe potiundæ arcis eo clam vocasset, illum mensæ adhibitum per Bal-
 thasarem Cranecium, tormentorum magistrum, minoris sclopetæ glande per
 ilia confodi, ac noctis tenebris Sauo immergi iussit. Hasanes per triduum in vl-
 teriori Colapis ripa, ad turrim desertam è regione arcis cum copiis hæsit, ac mi-
 40 noribus colubrinis, quarum pilæ oui anserini magnitudinem æquabant, arcem
 petere non intermisit; sed nullo fere illato incommodo; quumque ab Micacio
 arcis dedicionem nec minis nec terrore tormentorum exprimere posset, intermi-
 natus se post breue temporis interuallum, maioribus viribus, ac maiori eius expu-
 gnandæ apparatu rediturum, cutemq; ei crudeliter detracturum, eo quo venerat,
 itinere retrocessit, cum prius arcis situm, ac condendi castelli locum diligentissi-
 me fuisset contemplatus. Tot & tantis hostium contumeliis prouocatus Erdo-
 dius Illyrici præfectus, nequaquam eas amplius sustinere certus, Hasanem o-
 mne fas abrumpentem, & bellum subinde renouantem, armis vltum ire prope-
 ravit; excitisque ad signa & castra Nobilitatis copiis, & adiuncto sibi è variis præ-
 fidiis milite, cum aliquot colubrinis Monostonem obsidere constituit. Id op-
 pidum Plinio & veteribus Montem Claudium appellatum fuisse, quibusdam
 50 videtur; abest autem ab Iuanicio trium aut quatuor millium passuum in-
 ceruallo, & eo tempore à peditibus Turcicis plus minus sexaginta custodie-
 batur.

Hasanes Scif-
 ciam arcem
 obsidet, irri-
 ta opera,

Erdo dius Ha-
 sanis iniuriis
 irritatus,

Monostonem
 capis,

batur. Cum autem exercitus, præeunte Stephano Tahio, sub arcem peruenisset, aggeres primum fieri cepti, ac deinde tormenta minora currulia in iis more constituta sunt. quibus cum muri per se ob vetustatem debiles concuterentur, & non paruum ruinam fecissent, triduo postquam oppugnari cepta esset, dedentibus propugnatoribus, recepta est, ea condicione, ut ii qui intus erant incolumes dimitterentur. Captam arcem Erdodius, quamquam ei hæreditaria auitaque esset, quod non sine magnis sumptibus conseruari posset, nec satis oportuno ad defendendum loco foret, dirui iussit; tametsi multi eam, imposito præsidio, retinendam esse censerent. Hasanes cognita re, atque hinc idonea capta rerum nouandarum occasione, Rustanem legatum suum Constantinopolim misit; is-
 que vera falsis miscendo, inducias ab Erdodio violatas, arcem cum insigni apparatu bellico, ac tormentis inusitatae magnitudinis obsessam, expugnatamque conquestus est, breuique Velicam iisdem oppugnatum iri retulit, prout id ab exploratoribus certo didicisset. igitur petebat, ut copiarum suarum ultra ordinarium numerum augerentur, sibi que potestas daretur sua tuendi, & iniurias Erdodii primo quoque tempore armis vlciscendi. Et quum perorasset, quo dictis fides esset, pilam ingentem ferream sexaginta pondo alibi acceptam, in vestibulo curiæ proiecit, eaque & similibus arcem concussam, & ad dedicionem coactam falso retulit. Non deerat Sinanus, qui noui belli cupidine rem verbis exaggeraret, ac Hasani & nobilissimis Bosnæ provincialibus ante omnia opem ferendam confleret; iam non esse obscuram Cæsarianorum voluntatem, qui aduersus induciarum & amicitiae iura & fœdera, prolatis tormentis, & castrensi apparatu, primi fidem fefellissent, & Turcas induciis fretos & quiescentes, improviso inexpectatoque impetu inuasissent, & antea munus honorarium à duobus retroactis annis mittere neglexissent. Quibus rebus effectum est, ut Murates Sinanis sequutus consilia, Rustanem grato cum responso dimitteret, amplissimamque Hasani auctoritatem tribueret, ut curaret, nequid ea in parte respub. detrimenti caperet: admoneri que iuberet Fridericum Crecoiucium Cæsaris Byzantii legatum, ne qua in mittendis muneribus mora fieret, quam ipse pro signo commutatae voluntatis, ruptaeque amicitiae interpretaturus esset. At Cæsar interea nihil minus quam quicquam aduersus fœdera & pacta admissum cupiens, munus, quod à biennio variis de causis intermissum erat, sine vlla mora curari, ac Comaronium secundo Danubio mitti iussit, ac Adamum Poppelium, clarum in Bohemia virum, à quo illud Byzantium deferretur, legatum constituit, mandauitque Palffio, ut Hasanem purpuratum Budensem de iis certiores redderet, eumque hortaretur, ut si dona honoraria mitti vellet, Bosnensis Hasani incursiones in Cæsaris dicionem variæ & cruentæ, & obsidiones, & hostilia quæque aduersus pacta fœderum temerarie tentata serio interdicerentur. Quæ dum ab illo peraguntur, ac nuntii Buda Byzantium eunt, atque illinc redeunt, Hasanes Bosnensis à Sinano, ut credi par est, stimulatus, iustis iterum comparatis copiis, adulta
 insequentis anni æstate, Bihigium graui obsidione cinxit. Est oppidum in parte Illyrici, quæ recentiori nomine Chrouatia appellatur, clari nominis, quod Huna fluuius in modum insulae circumfluit, à Bela quarto Vngariæ rege, olim, dum à Tartaris pulsus in Dalmatia exularet, oportuno loco conditum & libertate donatum, qua muro cinctæ vrbes fruuntur. Illud eo tempore à Germano præfecto Christophoro Lambergio custodiebatur, cum quadringentis vtriusque nationis militibus, quibus stipendium è Carniæ prouinciæ vectigalibus & contributione soluebatur. Iam ab octo diebus mænia tormentis assidue quassata hiatus dederant; sed qui à propugnatoribus, si viri fuissent, cespitem & materiam, ad diuturniorem defensionem obstrui potuisset; Verum imbellis & ante tempus degeneri metu perculsus Lambergus, nulla vltiore mora expectata, cum

Rustanes Hasani legatus Muratem Imp. ad bellicum nobis mouendum incitat.

Sinano strenue frigidam suffundente.

Hasanes Bosnensis Bihigium obsidet.

Anno 1592.

Hasa-

Hasane de deditione pacisci decreuit. Itaq; missis interunciis, & petita publica fide, facile transactum est, vt obfessi tradito oppido incolumes dimitterentur. Occupato à Turcis oppido, Lambergus & alii cum coniugibus & liberis sarcinisq; <sup>Nostri oppi-
dum hosti de-</sup> versus Slunium, q; à nostris tenebatur, iter aggrediuntur, eisq; Velehtanes, qui se-
curiori comitatu deducat, cum equestri turma adiungitur: acciditque inter eun-
dum, vt quum Turca quidam fæminam egregiæ formæ conspexisset, eamq; à ma-
rito Thoma Batalitio, ne sibi pecuniam pro illa numeranti vendere abnueret, pe-
tiisset, idque illi pernegasset, q; inter se & illum sacramentū matrimonii intercede-
ret, Turca vim parante, nostrisq; sese tuentibus, res ad rixam & arma deuenit, Tho-
 10 ma Turcam sclopeto traiciente, eoq; mox ab circumequantibus Turcis inter-
fecto, ac compluribus ex vtraq; parte cæsis. Vulneratus quoq; fuit eo in tumultu
sub poplite Ibraimns classis Gradiscanæ præfectus, quo ex vulnere postea semper
claudicauit. Itaque Lambergus & alii, quum adhuc non procul castris deducti es-
sent, retracti coram Hasane sistuntur, cōclamantibus Turcis eos in seruitutem re-
digendos aut trucidandos, qui victi & dediti contra fidem publicam ferrum in vi-
ctores strinxissent, & non paucos Turcas interfecissent. Verum Hasanes re cogni-
ta, cuius vtpote initium ab insolentia Turcarum profectum fuisset, omnes iterum
abire permisit: Per hunc modum vrbecula illa oportuno, & amæno loco sita, mæ-
nibus, turribus, ac sacerdotum & Franciscanorum Sodalium templis & cænobiis,
 20 veteranorumq; militū & ducum sepulchris clara, ac multo sudore & sanguine ve-
terum indigenarum à tot sæculis fortiter conseruata Turcarum impio & potestati
cessit. Hasanes ea re patrata, non amplius q̃ vnus mensis spatiū, quo domi quies-
cerent, suis dandum ratus, nulla iam ratione induciarum, nulla iuris ac æquitatis <sup>Hasanes cæ-
strum Petri-
nium exstrue-
re laborat.</sup> cura, ad ædificandum infestandis nostris castellum innumerabili plaustorum ac
iumentorum simul, & agrestium multitudine secum adducta, ad eum locū venit
in quo Petrinius amnis, vt diximus Colapim influit. Nec mora succisis ibidē robo-
ribus, quorum ingentem vim saltus p̃pinqui subministrant, munitionem, q̃ insti-
tuerat, tanta celeritate p̃fecit, vt non solum castellum firmissima roborum, clauis
ferreis bipedalib. connexorum compage, ac p̃pugnaculorum ad lineam æquis in-
 30 ter se spatiis distantium, serie erigeretur: Sed etiam Colapis ipse haud spernendæ
latitudinis, ponte sublicio tam lato, vt seni equites vno eodemque ordine facile
cōnearent, intra XX. diem cōmodissime constratus esse conspiceretur. Iam Hasa-
nes ac Turcæ vallum nouæ munitionis argilla molliore obducere, ac spatiū inter
roborum cespitib. implere ceperāt, portasq; & valuas erigere, cum Erdodius coactis
copiis suis, & quæ à nobilitate contrahi poterant, castra ad Brestum metatus est,
ac cæteros isthuc conuocauit, perscripsitq; Stephano Grasbanio Capronciā, qui
mortuo Haleco, tunc præsidiis locorum finitimorū curandis p̃erat, vt cum maio-
ri q̃ posset manu, ad castra primo quoque tempore se conferret. Per eos dies adue-
 nere cataphracti Germani equites numero sexcenti, è Carnis & Stiria conscripti, <sup>Erdodius cæ-
stra sua hosti
opponit.</sup>
 40 eo proposito, vt cum ex omnibus partibus in vnum conuenissent, cum hoste con-
fligerent, ac parta secundum Deum imortalem victoria, castellum ceruicibus mi-
serorū accolarum impositū demolirentur. Complures iam dies effluxerant, cum
castra castris proxime collocata essent, vt Colapi tantum interfluente dirimeren-
tur, & vtrinq; non solum currulibus tormentis minoribus, sed etiam sclopetis res
geri posset, sæpeq; milites data acceptaque fide, variis sermonibus collatis, mutuo
inter se congredierentur, interim tamen hostes in perficiundo instituto opere nul-
lam intermissionem aut moram facere viderentur. Sed Grasbanius summa negli-
gentia copias cogebat, causatus se pecuniam militibus in stipendium diuidendam
expectare, & aduentum suum de die in diem procrastinando & differendo protra-
 50 hebat, fremente Erdodio, qui eiusmodi pigritia & mora oblatas rerum gerenda-
rum occasiones, magna cum reipub. iactura & detrimento negligi vehementer
dole-

dolebat. Interea Voinus Thrax, viarum ductor & consiliorum omnium Erdodii conscius, siue sponte sua, siue à Turcis, apud quos antea militauerat, clam sollicitatus, relicto Erdodio, ad hostium castra summa perfidiæ nota transfugit. Is Hasanem cunctantem, ac extruendo operi intentum, multis verbis ad inuadenda nostrorum castra, ac ineundam pugnam incitauit. nunc esse tempus & occasionem dictitans, hostes aggrediundi, quum adhuc & pauci sint, & magna peditum pars è iuuentute, ab agrorum cultura nunc primum ad militiam exercendam abstracta constet; sed si omnes in vnum confluant, prout id Erdodius magna contentione postularet, breuiq; futurum speraret, tum ob Germanorum equitum, qui oblògis sclopetis rem gesturi essent, tum peditum itidē sclopetariorum haud contemnendum numerum, qui coniunctis viribus pugnaturi forent, rem in ancipiti futurā. proinde tolleret moras, & quod instaret periculum, ferro auertere maturaret. Biduum in consultando extraxere, donec copiae conuocato maiori è proximis præsidii militum numero augerentur. qui interea tempestiue in castra peruenere. Tri-duo post, qui fuit XIX. mensis Quintilis, Solis feruore æstuosissimus, Turcæ pontē transire ceperunt; ita vt peditatus cum tormentis præcederet, & equites turmatim subsequerentur. Erdodius, viso hostium transitu, suis statim tuba ac tympano signum pugnae dari iubet, iiq; celeriter conscensis equis in ordines rediguntur. Sed mora in Germanis aliquamdiu fuit, q̃ meridianum forte tempus erat, quo pleriq; graues cibo vinoq; sopiti iacebant, & multi eorum pabulatum castris egressi, aut aliis rebus occupati, cōscendere equos, ac disponere acie, præoccupati hostium repentino impetu, non potuissent. At Hasanes cum equitatu nostros sine ordine tumultuantes, aggreditur, & Erdodiani eos irrumpentes fortiter excipiunt, hastasq; inuicem perfringunt: sed quia impares viribus ac numero erant, hostesq; commo-ditate pontis, noui & recentes subinde concurrerent; tormentoq; quod nostri vnicum habebant res geri nequiret, q̃ à festinante & trepidante eius magistro Zanieco ptica fagina, in imo ferrata, qua puluis sulphureus cum pila ingeri solet, quā magistri tormentorum tudiculā vocant, in tubo relicta explosaq; esset, terga haud dubie verterunt. Quos Turcæ non vltius cædendo capiendoque insequi voluerunt, q̃ ad veterem vsq; piscinā, ac saltum, qui versus Litouanicā munitionem pro-tenditur. Ea hostium remissio, Erdodio cum equitibus simul in fugam ruenti, & Germanis quoq; qui vix tentato certamine turmatim se fugæ dederant, commo-do salutiq; fuit: dum hostes ad socios, qui magnū cum peditibus certamen cōtra-xerant, reuerti contendissent. Reuersi à persequendo hostes, peditatum adhuc sese defendentem circumcingentes, in orbem pugnare cōpellunt, ac cum fessos pugna & vulneribus terga dare coegissent, maiorem partem trucidarunt, paucis, qui Sauo transnatato euasissent, aut siluarum latebris sese abdiderant, saluis remanentibus. Hasanes victoria potitus castra diripuit, ac cæsorū capita ad D C. detracta ossibus summa cute, p̃ Turcarum more, Byzantium misit, cum multis signis militaribus, quorum numerum vt augeret, multa atri coloris vexilla, quæ variorum ducum se-pulchris in Bihigianis tēplis affixa pende-bant, detrahenda curauerat. Rustanes eius legatus, ea cum satis magno captiuorū numero Murati obtulit; Sinanē vero pecu-liaribus donis magni precii cohonestauit. Quo extollente, iam Hasanes magnus clarusq; in aula apud ignaros futurorum haberi, eius nomen vndecunq; celebrari, in eius viri fortitudine ea tēpestate rem Turcicā sitam prædicare. Post hanc victo-riam de Erdodio, ac paucis Germanis reportatā, ad obsidendam Sisciam, q̃ anno superiore, ppugnante Micacio, frustra tentauerat, ire perrexit, eamq; atrociorē q̃ antea vi, non sine temerario imoderati animi impetu circumuallauit. His in hunc modum procedentibus, Murates quum ab Hasane purpurato Budensi certius co-gnouisset, honorarii biennii donum vna cum legatis Comaronii esse, ac propediē Byzantii affore, si Bosnensis à maleficio abstineret; mandata ad illū seueriora dedit:

Hasanes no-
stros magno
aggreditur
impetu, ac
multis casis,
in fugam
coniicit,

Hasanes Sis-
cia obsidio-
nem repetit,

addito,

addito, qui ad eum perferret, peculiari ex Chaufiis nuncio, vt ab insolentiis atq; armis abstineret, neq; Cæsari muneris diutius retinendi, aut bellū bello propulsandi occasionē daret. Verū Hasanes cum in castris ad Sisciam positis mandata accepisset, insigni vltus fraude, Chaufium largitione corruptū remisit, adiuncto ei Rustane legato suo, p̄ quos Muratē dolo sic circumuenit, vt Cæsare quidem in speciem retinendæ pacis munera Comaronium misisse non negaret, re tamen vera ingens bellum parare mentiretur; adeo vt XL. millia Germanorum peditum iam Zagrabia peruenissent, & equitatū ac tormenta currulia, cum incredibili rerum omnium necessariarum apparatu breui affutura expectarentur. Qua rerum ambiguitate Murates dubius animiq; pendens hærebat, nescius vtrinā è duob. Hasanis, Budensi ne an Bosnensi maior fides danda esset; tamen si Bosnensis à Sinano, qui lentioribus Muratis consiliis p̄ libidine dominabatur, cum insigni rerum gestarū laude & approbatione sustentaretur. Præerant hoc anno Siscie p̄sidio, duo è Collegio Zagrabiano sacerdotes, Blasius Iuracus, & Matthias Fintitius, (nam Micacius expleto p̄fecturæ tempore, q̄ annuū esse solet, domum se receperat) qui non minore constantiæ & fortitudinis laude locum tuebantur, sic vt quum p̄ octo dies mænia maioribus tormentis vehementer quassata essent, nihil tamen proficeretur, & nostri præsentī animo sese tueri, & hostibus haud parua detrimenta tormentis iaculādo, & nonnunquā ad aggeres propinquos excurrendo inferre non dubitarent. Quum Hasanes tandē oppugnandæ arci frustra incubuisset, ne tempus & laborem, inani cōsumpto conatu terere videretur, retractis tormentis, reductoq; exercitu, se Petrinia recepit, ac paucorum dierum quietē militi cōcessa, Colapim pontē nouo trāfire, ac Turopolianum cāpum, plana q; inter Sauum atq; Colapim loca populando & vrendo vastare constituit: castrisq; ad Lomniciā locatis, quaquauersus equites pariter & pedites populatum ire, ac prædā agere iussit. Deseruerant ædificia accolere periculo propinquiore, ita vt qui paulo longius abessent, rati se viarum distantia tutos fore, domi agitent. Itaq; superuenientibus inopinato hostibus, cum familia & pecoribus prædæ fuere; & amænissimus atq; fertilissimus ager inter Sauum & Colapim, omni belli clade vsq; ad Corestincium & Oquicium impune vastaretur; ipseq; hostium dux ad Lomniciā aucupio & venatū sese recreando per aliquot dies oblectaret. Interea Palffius, & Nadaſdius, ac Iohannes Cutaſſius Iauriensis Episcopus, qui tunc Cancellarii munere fungebatur, Pragā profecti apud Cæsare multis verbis de Bosnensium Turcarum maleficiis conquesti, opemque iis auertendis implorantes, ab eo ad suos defendendos egregie p̄penſo breui obtinere, vt si hostes ab inferendis contumeliis abstinere nollent, ac inducias omnino respuerent, se daturum operā polliceretur, ne qui singulari patientia hætenus omnia aduersa tolerasset, pacemq; minime abrumpendā existimasset, ad extremum ab hostibus circumuentus ludibrio haberi posset. Itaq; Nadaſdio statim in mandatis dedit, vt præter eas copias, quas Carolo Austrio Marchioni Burgrauio, ac Bernhardo patri, & Annibali filio Ratenauis apud Tirolim & Salisburgū conscribi iusserat, primo quoq; tēpore in patria, maiori qua posset celeritate, mille equites Vngaros ac totidem pedites conscribendos curret, & cum iis Zagrabia proficiscatur; auertendisq; conatibus hostium inuigilet, se dedisse in mandatis, vt omnes tam qui in præsidiis finium stipendia mererent, quā quos Carolus Burgauius cæteri q; duces adducturi essent, cum eo ad defendendā remp. arma & vires consociarent. Quæ Cæsaris præclara voluntas, tam sibi laudabilis, summæq; plena gloriæ, quā ipsis magno solatio fuit; Nadaſdiusq; intra paucos dies copias cōscripsit; ita vt ante solstitium autumnale Varasdinum, ac ante diē Calen. Octob. Zagrabiam perueniret. Dedere ei nomina Franciscus Dersſſius, Stephanus Enningius cognomine Turcus, alique clari nominis militares viri: sequutusque est post aliquot dies, Sigismundus Forgacius, & Thomas Nadaſdius Francisci patruelis, qui singuli bis centenos equites ducta-

*Eiusdē frons.**Idem vicinā omnia loca ferro flam-
maque po-
pulantur.**Cæsar copias
aduersus ho-
stem com-
parat.*

ductabant, inter quos veterani cōplures, & egregia militum manus erat. Cum ad Somfediā arcem in itinere essent, quæ in colle Sauo imminenti posita, Turopoliā & omnem vltra flumen regionē longe lateq; prospicit, cognitum est hostes non procul Corestincio esse, & vbiq; hostiliter populari. Nadaſdius consilio cum suis habito, aggredi illos cōstituit, nauigiisque & pontonibus, quibus exercitus traiiceretur, celeriter comparatis, Fabianum Tolnensem cum peditatu præmisit: ipse cum equitibus sequi constituit. Sed quum ab Thoma Erdodio superueniente Turcas maiori esse numero didicisset, quam vt eis nocere posset, reuocato Fabiano & peditibus, Captum Zagrabiā iter prosequutus est, & copias tam in superiori ciuitate, quem Montem Græcum vocant, quam in ea, quæ à collegio sacerdotum nomen habet, per domos & hospitia distribuit, & illinc Alexandrum Sennieium legatum suum Carolſtadium misit, qui aduentum suum Andreæ Aurspergo, eorum finium præfecto nunciaret, eumq; ad coniungenda consilia & arma cohortaretur. Qui dum ab illo rediret, Aurspergi promptitudinem relaturus, in Turcas agrum populates forte incidit, ac contracta cum illis pugna, interfecto vno ex illis aut altero, ægre se explicauit, & ad Nadaſdium reuersus est. Qui multo tempore Burgauium cum copiis Zagrabiæ expectauit, ac populates Turcas, victis ac cæsis quā plurimis, coercere contendit, ac Petriniam ad pontis vsq; extremas partes excurrere suos iussit, Turcisq; laceſſendis atq; eliciendis operā impendit: sed illis congressum vitantibus, nec nisi clandestinas prædas agentibus, q; ita ab Haſane Baniā lucā repetente iussum esset, tempus inutili ocio atq; mora consumptum est. Dum Burgauius expectatur, ac lentius, q̃ res postulabat, progreditur, immodica vis pluiarum multa niue permistarū, vt inclinante in hiemē autumno plerumq; fieri scilet, turbato cœlo decidit, vt inexplicabiles cæno limoq; vias efficeret, & amnes incredibili aquarum mole vbiq; intumescerent. Venit tamen ille tandē ad VII. Idus Nouembris, ac Zagrabiæ magno omnium applausu atq; lætitia exceptus est. Adducebat legiones Germanorum duas, à Rotennauis, vt dixi, conscriptas, ac equites DC. inter quos erat turma equestris Italica duce Sebastiano Montis Cuculi Comite, ac egregia voluntariorum è Stiria & Carnis manus: quibus omnibus post Burgauium præerat Hieronymus Comes Lodronius legatus, rerum vsu & militari prudentia insignis senex. Castrorum vero metandorum cura Christophoro Haimo, qui olim Bihigii ordines duxerat, concredita fuit; isq; copias inter Sauum flumen & Zagrabiā urbem æquali fere interuallo tendere & confidere iussit, loco aquationi & lignationi admodum oportuno. Sed tanta mox imbrium vis superuenit, & Sauum inundauit, vt castra & tentoria impedimenta q; exercitus omnia aquis innatarent; atq; iis in immensum crescentibus, pereundum plerisq; fuisset, nisi propere ab equitibus Vngaris occursum foret: qui iubente Nadaſdio, pedites Germanos & eorum mulierculas, quas pudenda consuetudine secum circumferre solent, equorum clunibus sublatis, singulari beneficio stagnantibus aquis eripuerunt. Eadem moles sumā vi ex crescentis fluminis, frumentarias molas, quæ ad vtramq; eius ripā extructæ erant, ruptis retinaculis, ad pontem, qui paulo supra castra ad commodiorem commeatus subuectionem ac copiarum transitum paratus erat, repentino impetu abripuit, & disiecit, ita vt nequa q̃ cessantibus pluuiis exercitus, relicto campo, per colles eminentiores, qui à Suburbio vsq; ad arcem Somfediā longo ordine protenduntur, partim sub tentoriis, partim per domos & hospitia collocaretur. Interea Burgauius quamq̃ nauandæ operæ cupidus, necessaria belli haud segniter curabat, gliscentibus tamen temporis difficultatibus, quæ nec tormenta ac eorum apparatus prouehi, nec peditatum, nisi aperto cum discriminis metu pcedere patiebantur, ac continuis imbribus, qui sclopetorum vsum omnem importune ablaturi videbantur, coacto pfectorum & ducum concilio, quidnam faciundum esset, annon gerendi belli rationes intermittendas existimarent, exqui-

Burgauius
Marchio co-
pias suas Hun-
garis coniun-
git.

20

30

40

50

exquirere decreuit. Omnium ea fuit sententia multis confirmata rationibus, etiā eorum, qui feruidis ingeniis ad pugnam prouisi ferebantur, hac aduersa pluuiosi cœli tēpestate, non esse eo p̄grediendum, vnde vel difficilis receptus foret, vel clades & ignominia timerentur: consultius futurum, si cōmodior occasio p̄ militaris disciplinæ ratione eligeretur, qua destinata p̄fici facilius possent. Obuenturā, Diis bene iuuantibus, primo appetente vere cōmoditatem exequendæ rei, quæ hunc intolabili ingruente cœli aerisq; iniuria, & obsessis luto limoq; itineribus, vt nec cōponi, nec villo stabili vestigio niti acies queat, prorsus sublata esse videatur. haberi in promptu militiam, in Chrouatiæ ac Illyrici finibus, in speciem iusti exercitus duratam in armis & studio pugnæ, vindictæq; flagrantem, cui si quid auxiliorum aliunde accedat, hostile hoc castellum non adeo firmum & munitum esse, quin ab illa p̄ temporis oportunitatē intercipiaturq; excindi queat. Quæ quum ab omnib. vno ore consensuq; dicta essent, & à Burgauio approbata, copiæ dimissæ sunt, concessumq; omnibus, vt quicq; ad hibernas suas stationes reuerterentur. Verum p̄ eos ipsos dies altissimæ niues turbidis è nubibus delapsæ terram cooperuere, ita vt omnis fere exercitus non nisi curribus, & omnibus impedimentis ac sarcinis, cum graui detrimento relictis, quorum magna pars postea perierit, redire cogeretur, & Nadasiani iter illud, q̄ veniendo VI. vel VII. dieb. confecerant, vix integri mensis spacio reuertendo superare potuerint. Per hunc modum nostris, Petrinia apud hostes relicta, dilabentibus, nulla quies, nullum ocium Turopolianis ab infestis, crudeliq; hoste fuit. qui Vocuinam Nicolai Alapiani castellum amæno loco positum, nocturna irruptione captum & direptum deleuere. Selinum tñ sæpe eorum insidiis petiit, ab Erdodianis militibus, meliori disciplina excubantibus, conseruatum defensumq; est. Nec tñ deinceps, post discessum nostrorum, ob vias p̄fundis niuib. oppletas, hostis notabile aliq; incommodum aut detrimentum intulit, vsq; ad insequentis veris initiū. quo appetente Hasanes è Banialuca Petriniam adueniens, pontem, qui inundatione Colapis forte interruptus erat, firmiorib. sublicis & trabib. reparauit: atq; adeo suis omnib. edixit, vt sese paratos ad accipiendā imperia tenerent. Misit etiam ad purpuratum Budensem nuncios, petiit vt ex singulis Vngaricis p̄sidiis certum militum numerum subducere, ac silentio ad se mittere, primo quoq; tēpore vellet. esse enim sibi à Sinano serio iussu, ne interim quiesceret, donec quibuscunq; posset artib. Siscia potiretur: nec modo de fore occasione impetrata exequendi, quum eos, qui in p̄sidio agerent, & paucos esse intelligat & imbelles, quib. nimirum homines togati, & sacris obeundis dicati, quā militares viri præsint, q̄ ab vicinis Petrinianis assidue illuc irrumpere assuetus certo cōpertum atq; exploratum haberet. Eadē ad Albæ, Strigonii, Quinqueecclesiarū, Sigethi, Fileci, aliorumq; locorum p̄fectos mandata dedit, quos etiam singulos Sinanus instituti belli auidus peculiarib. literis eiusdem rei admonuerat. Quibus rebus incitati, quos modo nominaui, p̄fecti, postq̄ equos è gramini. seu pascuis solito celerius in stabula recepissent, singulas equitum turmas tricenasias misere: & Sigethan⁹ magistros etiam tormentorū peritos adiunxit. Venit etiam è Segedino, q̄ ad Marussi & Tibisci confluentem p̄cul Bosnæ terminis, celeberrimū Pannoniæ oppidum est, Ibraimus re & nomine claudus XL. equitib. comitatus, ac cōplures è Belgrado, & Temesuario, cæterisq; Vngariæ p̄sidiis, cum ab Hasane inuitati, tum vero fama ingentis armorum apparatus, & lucri spe, voluntariæ militiæ nomina dantes: quos Hasanes ad varia p̄uinciæ loca, distributos, donec ex omnibus locis conuenirent, summo silentio habuit, postremo ad Calen. lunias Banialucam in castra conuocauit. quibus in castris, quum aliquot dies quieti & ocio indulgisset, ea tandem promouit, & lentis passib. iter fecit, propterea q̄ tormenta currulū maiora & eorū apparatus (inter q̄ illud, q̄ clade Essequiana Cociano ademptum, in sculpto Ferdinandi Cæs. nomine insigne erat) prægrandibus quatuor nauigiis, q̄ è robore constabant, imposita, aduerso Sauo, per classiarios Gradiscanos, qui XXIX. Saicas,

*Nostri cœli
iniuria exa-
gitati, rebus
infestis, in
hyberna di-
mittuntur.*

*Hasanes in-
gentem mili-
tum nume-
rum ex o-
mnibus p̄-
sidiis contra-
hit.*

Anno 1593.

XXV. Turcarum millia in castris.

Sisciani de-
nuo obsidet.

Iuracus &
Fintitius Ca-
nonici Siscia
praesunt.

Erdodius &
Eckenber-
gius, coll. et
copiis, nostris
suppetias fe-
runt,

quas vocat, habebat, remulco trahebatur. Aderant propter ex copias Vngaria conuocatas perfecti, qui eius imperio parebant, cum maiori quo potuere equitum & peditum numero; ita ut qui minimum XXV. millia Turcarum in castris fuisse, qui vero maximum numerum perderent XL. millia excessisse affirmarent. Fuit sane iustus exercitus, & tam copiarum multitudine ac robore, quam tormentorum apparatu, nauibus, classe, comaeatu, armis, virisque, postremo tristi funestoque exitu, qui immoderatum superbi animi fastum ac temeritatem consequi solet, satis memorabilis. Praemiseraut DC. equites, cum II. millibus peditum, & magna operarum & calonum turba, qui itinera confragosa ac caeno palustribusque lacunis impedita, stratis pontibus complanaret, ne quae mora progrediendi exercitui & impedimentis obiceretur. Ventum vero est Sisciam, itinere penes Sauum ripam ulteriore facto, ad XV. diem mensis Iunii, & castra per colles & valles subiectas posita, quibus proximi saltus, & lignatione commodae & virides arborum frondes, amena, sub quibus tenderent, aestumque vitarent, umbracula prebeant. Ea, quae sequuta est, nocte, aggeres in ulteriore Colapis ripa, ad turrim desertam templi, quae olim in oppido erat, construi iussi, & corbes viminei terra oppleti, interque eas tormenta collocata. Peditatum autem & nauales socios, qui stipendia merebant, per pontem transire flumen iussit, Memibego duce, quem superiore anno, quum Strigonii perfectus esset, nostros perficere retulimus: eique dedit in mandatis, ut quam proxime arcem aggeres constitueret; inque eis pedites collocarent, qui sclopetis rem gererent, tormentumque vnum aheneum quidem breuiore tubo attribuit, quo in portas & fenestellas arcis obruerent, & in eos, quos per mœnia conspexissent, propugnatores feriendos, ac deiiciendos vterentur. Caeteri peditum & Thraces potissimum, quorum magna erat multitudo, in castris mansere. Tuebantur arcem eundem, quos anno superiore octiduanam obsidionem tolerasse memorauimus Iuracus & Fintitius, atque ii haud ignari consiliorum & conatum Hasanis, supra ordinarium militum praesidium, centuriam peditum Germanorum à Ruperto Equenpergo, qui XVII. annos in Belgio civilibus bellis aetate agitauerat, ac nunc Zagrabiae rebus administrandis perfectus erat relictus, paulo ante impetrauerant, & novos quoque milites conscriptos in arcem induxerant; insuper agrestium iuuentutem tractandis armis idoneam ex pagis collectam habebant, seque forti animo ad toleranda quauis obsidionis incommoda comparauerant. Non cessabat interea Hasanes quin propugnaculum, quod ex parte Colapis rotunda forma, ad aliorum triangulum constructum est, continue verberaret. Accidit autem fortuito, ut cum repagula ferrea, quibus arcis valvae clauderentur, ictu minoris pilae ex castris Memisbegi contorta, loco mota violenter resiliissent, in occipitium Fintitii alterius ex praefectis vehementi impetu inciderent, eumque protinus exanimarent; eodemque ictu alii quoque XII. socii, fragminibus percussi interirent. Caeteri, qui intus erant, missis frequenter nunciis à sodalibus Zagrabianis, & Bano Erdodio, Germani vero ab Equenpergo opem & auxilia implorabant: quibus ipse plixapollitatione, fidem dedisse dicebatur, se rebus omnibus postpositis, cum iis, quas per rerum & temporum angustias habere posset copiis, laborantibus auxilio affuturum. At Erdodius & Equenpergus socios minime deferendos rati, ne desperatis auxiliis durius sibi consulendum putarent, sine mora copias cogere ceperunt: & ille quidem nobilitatem omnem statim sumptis armis in castra Zagrabiam conuenire iussit; hic vero per celeres nuncios Aurspergo & Grasbanio, caeterisque praefectis in mandatis dedit, ut dies & noctes eodem venire, seque in vnum coniungere maturarent: esse haud leue periculum in mora constitutum, quum Sisciani diruto propugnaculo, si res ad summi certaminis & oppugnationis aleam deducatur, actum de se & loco esse identidem nunciarent. Interim autem dum ii sollicitantur, Equenpergus Sauum pontem à nauibus facto sternendum curat, quo exercitus celerius transiret. Neque in illis mora ulla fuit, siquidem antea diem XIX. Iunii, omnes Zagrabiam venere, & ibi Sauum transiere. Aurspergus autem cum suis Carolstadianis, & Carnorum ac Histrorum auxiliis, & Georgio

Paradisio, Christophoro Obruciano, & Iacobo Plancherio equitum ductoribus, in Turopoliano campo non procul a ponte se illis coniunxit: copiarque in vniuersum ad summam VIII. millium militum excreuere. Opportune autem admodum ad totius victoriæ momentum accidit, quod Melchior Rederus è Silesia, rebus bello Stephani Poloniæ regis, aduersus Moschos eorumq; principem Iohan. Basilium gestis clarus, cui suis stipendiis inter voluntarios militauit, ante paucos dies cum D. equitibus sclopetariis ad Equenpergum peruenisset: Aduenit etiam cum vno Germanorum peditum vexillo Ferdinandus Waidinerius, Pauli Medici è Iudæo Christiani facti filius. Progressi illinc vltcrius ad Selinum castra posuere, &

10 Georgium Zrinianum Comitem, isthico die frustra expectauere, is enim incertum quibus de causis, venire non potuit. Dum ille expectatur, duces in concilium conuocati ab Equenpergo sententias rogantur. Redero de hostium numero & locorum situ ab aliis percunctanti, quod ipse eorum ignarus tum primum illuc venisset, videbatur aduersus hostes progrediendum, & cum eis certamen ineundum: sub quo militum pars selectior in arcem immitteretur, ab hostili oppugnatione eam defensura. quod si propiciior fortuna Diis propiciis aspirasset, vt hostes terga verterent, tum capiendum consilium ex re & tempore esse. Hæc etiam Aurspergo & Equenpergo probabantur, qui fidei suæ non immemor, obsessis ante omnia opem ferendam censebat. Sed non deerant complures, & Stephanus imprimis

20 Tahius, qui vires hostium supra modum extollendo, copias nostras numero longe inferiores, nec temere periculo obiiciendas putarent; consultiusq; fore dicerent, si inito leuiore prælio hostis distineretur, sub quo obsessi relictæ incensæque arce erumpentes vitæ & saluti consulerent, omnesque postea vna ad Nouigradum Erdodianæ ditionis castellum, vallo fossaq; munitum, sese reciperent. Sed Equenpergus, priore approbata sententia, hanc vt pote degenerem, & amittendæ Siscia dedecus in se complectentem reiecit, ac cõpositis ordinibus pergendum recta aduersus hostes decreuit: sic vt Erdodius pro officii prærogatiua cum suis præcederet, eumq; Aurspergus sequeretur, ab ipso autem & Redero cum peditatu & reliqua copiarum parte agmina clauderentur. Quum ad XXII. diem Iunii structis acie-

30 bus exercitus progrediretur, Memibegus Suornici præfectus, qui ponte cum peditibus transito cis flumen excubare iussus erat, Hafani in castris pracenti nunciavit, se & excubitores tympanorum sonitum procul audire; ita vt sensim magis ac magis appropinquare sentiat. Tum ille Voinum transfugam, qui proximus ei discubuerat, quid hoc rei esse putaret, interrogat. isq; quod nostros minime cõuenturos credidisset, se non aliud, quàm alterum ex Erdodiis fratribus, inquietandis leui aliquo certamine castris aduentantem putare respondit. Interea alii nuncii post alios adcurrentes, iam præter appropinquantem tympanorum sonitum, etiam signa procul splendentia, & exercitum haud contemnendum gradum pmouentem conspici nunciarunt. Perturbatus ea re Hafanes, remotis subito mensis, ad arma conclamare, tuba, ac tympanis pugnae signum dare, suos ad conscendendos equos hortari, vexilla expandi, & versus pontem procedere iussit: simulq; Chaussis ad pontem dispositis mandauit, ne quem Thracem transire, sed selectissimum quemq; Turcæ patiantur. Nec mora, mille equites ex omnibus quâ lectissimos pontem transire, & cum iis, qui nostrorum agmina præcedebant, manus conferere iubet: quorum vestigiis ipse cum præfectis & primoribus insistit. Interim etiam nostri ppius pedem inferunt, ac Iohan. Drascouitium, Benedictum Turocium, & Franciscum Orehocium, singulas equitum centurias recta in hostem ducere iubent. Sed quum illi Turcarum præcedens agmen longe validius esse cernerent, Lupum Druscocium clarum adolescentem ad Aurspergum, qui cum D.C. sclopetariis equitibus pone

40 sequebatur, remittunt; ac vt gradum promoueat, hortantur. Is arrepto breuiore sclopeto, suos, vt gradum intendant, & absq; vlllo metu in hostes ferantur, admonet;

*Nostri cum
Turcis acer-
rimo pralio
congradiun-
tur.*

*Turca profligati
effusa
fuga salutis
sua consulunt.*

*Hafanes Bos-
nensis ponte
in flumen de-
iectus perit.*

*Peditatus et-
iam Turcicus
victus dila-
bitur.*

*Mehemetes
sorore Mu-
ratis natus
interimitur.*

simulq; serio edicit, ne sclopetos longiores vno eodemq; impetu, sed p vices explo-
dant, vt primis secundi, ac iis tertii succedant. q̄ res mirum quantum ad summam
victoriam profuisse visa est. Ferunt, anteq̄ ad conferendas mutuo manus venire-
tur, Hafanem à Talifmano sacerdote pone equitante quæsiuisse, quamnam prælii
fortunam, fatales libri portenderent: tum illum certa verborum superstitione, &
hordei grano indito, librum è sinu depromptum consuluisse, ac Deum Opt. Max.
Turcis relictis, ad Christianos esse profectum dixisse, ea re pculsum illum, omnia
tam prospera q̄ aduersa, vt Deo visum foret, hominibus toleranda respondisse. In-
terim concursus est terribili vtrinq; sublato clamore, & nostri prima fronte reie-
cti, retro se recipiebant, quum ab Aurspergo subsidio adcurrente adiuti, pugnam
restaurarunt, tubisq; & tympanis horrendum p̄strepentibus, diu anceps fuit cer-
tamen, & equites sclopettarii ducenti Turcas à latere glandibus petere ceperunt,
cadentibus ex eorum numero quamplurimis. moxq; alii totidem, eodem modo
glandium procella perire & oportune in eos sparsa, multos partim fauciarunt, par-
tim equis virisq; cadentibus interfecerunt: ita vt Hafanes pro subsidiaria acie, cu-
ius pars nondum pontem traiecerat, pars tunc traicere inceperat, mittere com-
pelleretur, & iam Turcarum acies nutando & vacillando fugam circumspectaret.
Feriente in hunc modum pugna, ac Erdodio cum suis equitibus acerrimam im-
pressionem in hostes faciente, ac Aurspergianis tertii quoq; ordinis equitib. sclo-
petos cum maxima hostium strage & pernicië explodentibus, Turcæ inclinare ce-
perunt, tandemq; capta fuga terga vertere: q̄ nec Hafanes, neq; alii præfecti, aut
minis aut verbis, neque verberibus retentare potuerunt, quin solutis ordinibus,
effusa fuga, pars ad pontem, quo transierat, cursu penetrare contenderet, pars in
Colapim insiliret, & quocunq; posset modo, salutis consulere festinaret. In ea rerū
perturbatione, ipse quoq; cum cæteris p̄fectis fugam capeßere coactus, ad pontem
ferri cepit, in cuius medio cum præcones Chaussii, claua ferrea iter eis parare, ac tu-
multuantem fuga & metu militum turbam dimouere conarentur, nec quicquam
præoccupante omnia formidine, proficerent, ac Turcæ confertissimi à fronte, à
tergo, à latere seipsoß vrgerent, atq; vrgerentur, Hafanes & qui cum eo vna erant,
siue sponte, siue impulsu ab aliis è ponte in flumen, vna cum equis præcipitantur, ac
aquis subito absorbentur. Eandem fortunā subiere innumeri Turcæ, dum fugien-
tes & tumultuantes in ponte, inuicem colluctantur, & urgente fato, nostrisq; in-
stantibus, quilibet alium p̄currere festinat: ita vt tot hominum & equorum con-
fertim natantium corpora secundo flumine deueherentur, vt flumen præ eorum
densitate haud facile conspici posset. Parte alia peditatus noster, Ianiceros & alios
Turcarum pedites, quos ad arcem in aggeribus dispositos fuisse diximus, & qui ad
Oderam flumen, castra posuerant, adortus, partim pugnando & sclopetis rem ge-
rendo prostrauit, partim in flumen p̄cipites insilire coegit; ita vt ad vnum vsq; oc-
cidione delerentur. Oritur Odera ex riuis & fontibus apud Selinum magna co-
pia scaturientibus, ac paludibus, q̄ ibidē perpetuo stagnant, ac à Sauo ad Colapim
in insulæ modum transuersim facto cursu euoluitur, tam profundo alueo, vt raro
vado transiri queat. Mehemetes præfectus Hercegovinæ, Turcici principis sorore
genitus, quum è ponte delapsus, dimisso equo, sub publicis vtraq; manu cōprehensis,
Deum atq; hominum opem imploraret, ac potissimū Erdodium Banum alta voce
identidem clamaret, à peditibus innumera glandium procella petitus atq; interfe-
ctus fuit. Cæteri, qui vltra Colapim in castris erant, visa sociorū clade, quos ipsi vi-
ctores ad optimæ cænæ epulas expectabant, collectis extēplo vasis & impedimen-
tis summa celeritate profugerunt, qui tñ maiori ex parte è Thracibus & lixis, ac ca-
lonibus constabant. Quibus fugientibus si nostri à tergo institissent, nemo, qui e-
uaderet, aut certe paucissimi reperti forent. Sed Tahius Hafanem & omnes præfe-
ctos periisse ignar⁹, interrupto non satis expedita ratione vsq; ad secundas sublicas
ponte,

ponte, neminē transire permisit. quē res fugientibus effuse hostibus saluti & com-
 modo fuit. Periere hostium multa millia, partim cæsa, partim aquis hausta; quo-
 rum numerus haud facile iniri aut dici potest; adeo res quantumuis recentis me-
 moriæ in dubio est: duodecē tamen millia, aut amplius interiisse pro cōperto affir-
 mari posse crediderim. Præter Hasanem siquidem ducē, & Mehemetem regii fan-
 guinis iuuenē, ac duodecem præfectos quos ipsi Begos vocant, eodem fato amif-
 sos, quadraginta Allaibegas, qui sunt Spahiarum ductores, Zaimos ducentos, hoc
 est, magnates, item CCCC. Spahias c' arioris nominis, & insuper maximā multitu-
 dinem Ianicerorum & Asaporū vno eo prælio, aut trucidatos, aut gurgitibus suf-
 focatos esse satis constat. Eodem die Hasanis cadauer, suspensa è collo tigridis pel-
 le, liuidā dextræ genæ partem habens è flumine extractum est, ac quinque aliorum
 corpora rumentia aquis, Voini nimirum transfugæ, Memis Suorniciensis, Rama-
 danis Posegani, Curti Clisiensis, Sinanis Rahociani, & Mehemetis sorore Muratis
 principis geniti Hercegouinæ præfectorum, milites vncis ferreis & lanceis ac lon-
 guriis, tractim ad ripas educta spoliauere; huiusq; collo Bezoaris lapidis dimidium
 frustulum, cum cote, ad quā fricari solet, purpureo inuolucro suspensum reperere.
 Omnibus vero acinaces auro & gemmis ornatos, ac vestes & annulos aureos, ac
 aliā ingentis precii supellectilem detraxerunt. Capita autem cute deglubita, ac pa-
 lea, seu molliori fæno repleta, Vitus Clecouitius in Herbarti Aurspergi vltionem;
 cui idem Turcæ immaniter fecerant, perticis infixæ, & spectanda exercitui exposuit.
 Sed & vulgus militum, atq; agricolarum non eo die solum, quo pugnatum est, sed
 multis etiā post diebus, instar opimæ piscationis, cadaueribus tam hominum, quā
 equorū extrahendis & spoliandis haud inutile operā impendit, quū apud homines
 plerosq; omnes aurū & vestes, ac gladios auro & argento obductos, in equis verō
 ephippia & phaleras supbi operis, & latiores enses & sicas aureas reperiret. Naues,
 quas Saicas vocant, & nauigia maiora, quibus tormenta imposita erant, ac magna
 pilarum ferrearum & sulphurei pulueris copia, & octo muralia tormenta, & illud
 prægrande Cociani nomine appellatum, in potestatem nostrorum deuenere. Si-
 gna militaria omnia, & equorum ad duo M. capta. Captiuorum exiguus fuit nu-
 merus, adeo vt vix decem aut duodecem totis castris reperirentur, præter Hasana-
 gam stabuli præfectum, quem cum equis fugientem Luchinus Dalmata Tahii e-
 ques, cum vno aut altero equo ex iis, qui ad manum ducebantur, ac Dauthem Spa-
 hiā, senex Radecius retraxit, & quendā gregarii ordinis equitem, qui primus Hasa-
 nem exercitus ducem è ponte præcipitatum periisse nostros certius edocuit. Hæc
 Sisfiana pugna maxime cruenta, qua Hasanes inauspicati honoris ac raptorū fæ-
 derum, inusitata clade obrutus, pēnas dedit, inter memorabiles sæculi nostri, quæ
 à multis retroactis annis acciderint, merito numerari potest, siue quis clarissimo-
 rum ducum inopinatum interitum, siue peditatus internecione deleti cladē cum
 paucitate nostrorum conferat, siue promptissimi cuiusq; funestā mortem & eadē
 animo contempletur. Ea nobili victoria p̄ celeres nuncios, ex suorum ducū literis
 audita, Rudolphum Cēsare, maxime lætatum ferunt, & statim aditis templis, Deo
 Opt. Max. ingentes gratias egisse, qui fædifragum barbarum, dirum iuris & æqui
 contemptorem, in ipso admissi sceleris vestigio, tam p̄senti numine vltus esse vide-
 retur. Sed & Clemens sumus Pontifex, datis ad Erdodium & Equenpergū literis,
 eorum in tuenda rep. Christiana studium & operā gratam sibi accidisse ostendit:
 eosq; ad continuanda officia cohortatus est. Ceterū Equenpergus & Erdodius, ce-
 teriq; duces, bidui quiete militibus cōcessa Petriniā inuadendā esse decreuerunt,
 q̄ multi ex hostibus, ac ipse Rustanes & Erdoglis, è fuga illuc se receperant, trans-
 missoq; per pontem, qui refectus erat, exercitu, eo die in hostilium castrorum loco
 pnoctarunt. Sequenti porro die, relicto ad dextrā Colapi, per siluas, quæ Drencinā
 & Petriniā interiacent, leui cadente pluuiā, progredi inceperunt. At Rustanes, co-
 gnito

XII. hostium
millia perse-
re.

Clementis
P. P. literæ
ad Equenper-
gum & Er-
dodium.

Erdodius Pe-
triniā obsi-
dere consti-
tuit,

gnito nostrorū aduentu, nequaquā demisso animo se ad defensionē parat, scandulas
 rectis deiicit, tormēta idoneis in locis collocat, stationes suis distribuit, p̄ quas de-
 fendendæ arcis inuigilent. Progrediente exercitu, ac Erdodio & omnib. indigenis,
 nihil magis, quā vt Petrinia potirentur, desiderantib. operæq; nauandę cupidissimis,
 insperato nunciatur Equenpgum & Germanos, qui postremo in agmine incede-
 bant, comutata voluntate, agmina & tormēta retrouertisse. Quo nuncio pturba-
 tus Erdodius, suis subsistere iussis, illū multis verbis obtestandū duxit, ne rebus ha-
 ctenus diuini numinis ope, p̄spere feliciterq; fluentibus, instituta oppugnādæ Pe-
 triniæ cōsilia intermitteret & inusitata desperatione reuerti vellet. futurū enim ef-
 fe, si in cōspectum eius veniretur, hostes tametsi nunc tuendæ arcis speciē p̄ se fe-
 rant, non multis tñ tormētorum ictib. expectatis deditiōē oblaturos. Sed quum
 nullis precib. aut obtestationib. id ab eo impetrari potuisset, reditū in Sisciana ca-
 stra est. Dicebat enim se iniussu Cæsaris, cuius de pace seruanda animum nondum
 plane cognitum habeat, tormenta ad expugnandas palā arces p̄trahere nequaquā
 posse: satis castigatā esse hostium inducias violantium perfidiā ac temeritatē, dele-
 to eorum exercitu accidere posse, vt vtrinq; denuo ad fædera & pacē colendam re-
 curratur. Ad quæ tametsi ei respondebant, fufis fugatisq; hostibus, & tam florente
 exercitu fere deletō, victōria vtendum, ne apud omnes mortales, quib. ea constite-
 rit, importunæ cessationis male audiendo p̄enas luat; non fore aduersus Cæsare, si
 iugum hostile ceruicib. accolarum ea munitione impositum, excutiendum armis
 diruendumq; putet; à quo si tam breui momento tēporis, instrui p̄ceptis non po-
 tuerit, à Deo tñ imortali abunde esse instructum, qui hostibus sumā celeritate, in-
 star vetustissimi Pharaonis, p̄fundo merfis, nos veluti manu ductos ad p̄sequendā
 lōge omnium pulcherrimā occasionē inuitare videatur, ne nobis dictum illud me-
 rito quadrare possit, vincere nos scire, sed victōria vti nesciuisse. Erant hæc vera,
 put haud longo sequuto tēporis p̄cessu, & Cæsari & cæteris clarissimæ stirpis Au-
 striacæ principib. eadē consilia placuisse constitit. sed ipse incertum quib. de cau-
 sis, diuelli à p̄posito non potuit, & exercitum Siscia reduxit, breuiq; post, copias ad
 sua loca & stationes dimisit. Erdodius vero suis & Illyrici nominis militibus, non
 prius abeundi potestātē concessit, quā diruta tormentis hostilibus p̄pugnacula, con-
 fibulatis ē materia trabibus, eaq; cespite, cum virgultorum fascibus, repleta, tumul-
 tuario opere refarciuisset. cui operi ipse quoq; & alii ex primorib. manus admoue-
 runt, vt suo exemplo gregariorum militum, & agricolatum turbā, ad subeundum
 alacrius laborē incitarent. At Turcæ, qui cruentissimā cladem effugerant, creberri-
 mis nunciis Byzantiū missis, deletas sub Siscia copias, Hasanem cum 12. p̄fectis,
 ipsoq; Mehemete Imperatoris p̄pinquo cæsum, castra cum tormentis & impedi-
 mentis omnib. capta & direpta, classē amissā, rerum sumā in extremū disci-
 men adductā significauerunt, re adeo exaggerata, vt si Cæsarianis victoriā incredi-
 bili aspirantis fortunæ beneficio, ac sumā celeritate partam, p̄sequi animus sit, non
 Bosnensi duntaxat p̄uincia, quæ aduerso eo p̄lio exhausta viribus, defensoribusq;
 nudata resistere, nequeat, potiri, verum etiā totum Sirmium, cum Belgrado & am-
 plissima regione, quā à Sauo ad Danubiū p̄tenditur, facili negotio occupare possint.
 Tum vero Sinanus paulo ante ferox & supbus, improsp̄ro cōsiliiorum suorū exitu
 cognito, quū arma quā ipse leuib. discordiarū iniciis temere susceperat, fatis quoq;
 damnata, & robur Pannonici atq; Illyrici exercitus radicitus conuulsum videret,
 imoderati animi detrimenta sentire cepit, Muratemq; tanta suorū clade magnope-
 re pturbatum, non tam ad inuadenda aliena, quā sua defendenda hortari, cohortes
 Ianicerorum & p̄torianorum equitum turmas & Asiaticos p̄fectos ad bellum pro-
 pulsandum concitare, opem & p̄sentiā suam ei gerendo & administrando vltro
 offerre. Soror quoq; Muratis, filio adolescente orbata, eum ad vindicandā misera-
 bilē filii necē assidue incitabat, neue illam inultā pateretur, cum multis lachrymis
 & lamentis orare & obtestari non desinebat. Quæ dum fiunt, & Turcæ cogendo
 exercitui rebusq; necessariis serio vacant, Murates, impellente Sinano, contra ius

Renitente &
 abeunte Ec-
 kenpergo.

Murates, cla-
 de Sisciana
 audita, à Si-
 nano & io-
 rore instiga-
 tus, bellum
 Cæsari in-
 fert.

gentium, Frider. Crecouitium Cæsaris legatum custodiæ traditum, ad septem tur-
 rium carcerē mitti, eiusq; familiam partim ad triremes damnari, partim variis car-
 ceribus includi iussit, Sinanumq; delegit, qui sine mora bellū Pannoniis & Cæsari
 inferret. Qua rei indignitate permotus Cæsar, quum sublatā à barbaris omnem
 spem pacis videret, ipse quoq; legatū Poppelium Comaronio reuocat, pecuniam
 Byzantium pro munere destinatam, in vsum belli conuertit, Palffioq; & Comiti
 Zriniano, vt quacunq; in re possint, Turcis q̃ maxime noceant, edicit, in Illyricum
 vero, vt Petriniaē obsidio, importuna Equenpergi cessatione interrupta, primo
 quoq; tempore repetatur, iisdē quibus antea ducibus in mandatis dat. Itaq; rebus
 10 manifeste ad arma deductis, bellum suscipitur; & primum exercitus, qui anno su-
 periore celebrē de barbaris pro Sisciaē mænibus victoriam pepererat, Zagrabiam
 conuenit: eodem etiam ex Vngaria Zrinus, & adolescens Battianus, prima mili-
 tiaē rudimenta positurus, cum suis copiis venire, coniunctisq; viribus ad quartum
 Idus Augusti Petriniam obsidione cinxere, q̃ Rustanes & Erdoglis cum valida Tur-
 carum manu tuendam susceperant. Eadem nocte aggeres, iubente Equenpergo,
 qui exercitui præerat, effodiuntur, & inter coibes vimineos octo tormēta de mo-
 re collocantur, tanto silentio, vt hostes, qui intus vespertinis & nocturnis precib.
 p̃cinente Talismano vacabant, non nisi perfecto opere, & tormētis ad sua loca ad-
 uectis rē persensisse viderentur. Sed exitus rei omnium iudicio videbatur fore dif-
 20 ficillimus. quandoquidē arx & procul verberabatur, & si q̃ muri pars concussa de-
 cidisset, non tñ à nostris tuto aut facile irrumpi posset, q̃ Colapis castra nostrorum
 & hostilem arcem interflueret: pons autem tametsi satis latus, arcis tñ attiguus, ab
 hoste facile tormentis eminus defendi posset, ne à nostris subirerur. Noctē tñ quæ
 sequuta est, aggeres & tormenta p̃pius arcē promota sunt ita: vt pilæ ferreæ tanta
 vi in vallum inciderent, vt quamq̃ contignatio duplex terræ interiectu satis firma
 esset, vtrinq; tñ illud perforarent, & multi intus ex numero hostium fortuitis ictib.
 sternerentur. Has nostrorum difficultates, Turcæ, q̃ arcem tuebantur, rerum bel-
 licarum periti satis intelligebant, tantaq; erat eorum confidentia, vt nec portam
 clauderent, & quotidie in flumine aquarentur: nostri vero de victoria desperarēt,
 30 nisi maiorib. copiis auxiliarib. castra augerentur, quas Equenpergus siue vere, siue
 ad augendam nostrorum sp̃e breui ad futuras affirmabat. Iam octauus dies irritæ
 oppugnationis erat, quum Sinanus, q̃ post cladem Siscianam, posthabitis omnib.
 moræ causis, Byzantio exercitum eduxerat, summa adhibita celeritate, Belgradum
 venit; & illic suos Petriniaē obsessos, magno esse in discrimine intellexit. Itaq; nihil
 cunctatus, filium Hasanē, Græciæ & Thraciæ p̃fectum, quem ipsi Beglerbegum
 vocant, cum suis copiis, ad nouum Bosnæ p̃fectum itidem Hasanem cognomine
 paruū, qui, donec alter mitteretur, è Sigetho isthuc ire iussus erat, auxilio laboran-
 tib. statim adcurrere iubet, ipse vero paucis post dieb. recta Budam contendit. Ha-
 sanes paruus cum Bosnensium copiis, q̃ cladi supererant, xiiii. mensis Aug. die, Ra-
 40 stouiciam venit, ibiq; in edito mōte prope arcem, fixis tabernaculis cōsedit. Biduo
 post Beglerbeg. superato ad Suinarium traiectum Sauo, sequutus est, eodemq; in
 mōte castra cum illo cōiunxit, loco nec lignationi, nec aquandis iumentis opor-
 tuno; quum & ligna è remotiorib. siluis petenda essent, & equi ac iumenta ad am-
 nem Petriniam, qui in subiecta valle p̃fluit, & in Colapim illabatur, lōgo & diffici-
 li labore, deduci oporteret. Verum barbarico fastu factum apparuit, vt sicuti pri-
 mus Hasanēs nuper, aquis submersus arroganter fecerat, ita ipsi quoq; eius exem-
 plum imitati à nostris, qui in subiectis canipis ad Colapis ripam castra habebant,
 ostentata ad incutiendum terrorem copiarum amplitudine, cōspici possent. Cum
 in hunc modum bina castra mutuis aspectibus exposita essent, Ibraimus senex ve-
 50 getus è campo Merulæ, cum Beglerbego huc p̃fectus, à nostris isthic insidiantib.
 interceptus fuit. is referebat hostes eo esse animo, vt ponte penes arcem flumen
 transire, ac de summa rerum ferro decernere velint. aut si eos nostri expectarē

Exercitus Cæ-
 sareus Petri-
 niam obsidet.

Sinanus Bel-
 gradum ad-
 uenit.

Filium suum
 Beglerbegum
 Petrinensibus
 subsidio præ-
 mitit.

*Eckenbergius
ceteriq; du-
ces hosti ca-
stra in insula
opponenda
censent.*

*At cōtra ob-
nititur Prei-
nerius,
exercitumq;
esse reducen-
dū peruincit.*

non ausi retrocessissent, Sisciam expugnent, ac focis, qui superioribus diebus ibi
periissent, illorum cæde & sanguine parentent. Igitur Equenpergus & cæteri du-
ces, ad prætorium Zrinii tabernaculum congregati, quidnam consultius foret,
consultandum duxere. Zriniani comitis sententia ac Erdodii erat, ab eo, quo nunc
erant castra, loco Sisciam esse deflectendum, ad eam insulam, quæ hinc Colapi, il-
linc Sauo, & per transversum Odera fluuio decurrente, in trianguli cuiusdam for-
mam sita est, & castra penes Sisciæ arcem ad tormenti iactum collocanda, fossaq;
& vallo munienda, ac Colapis & Oderæ ripas idoneis militum custodiis præseprien-
das, ne hosti liber transitus pateat. commeatus in eum modum minime defutu-
ros, quum terra æque ac flumine Sauo deuehi commode possint, & Sisciæ confer-
uandæ consultum fore. nec hostem temere se fluminibus obiecturum; quæ ab ar-
matis nostris custodita transituq; difficilia esse conspiciat. quod si præpropere fe-
stinatione in præsens discedatur, non esse dubitandū, quin oportunus locus pro-
tinus hosti expugnandus relinquatur. Aurspergus & Equenpergus, huic sententiæ
non admodum reluctari videbantur; & si ingruente hoste, res minus ex sententia
processuræ videretur, Sauum ponte facto transiri posse existimabant. Verum Got-
fridus Prainerius, qui mille equites, & pedestres copias è Stiria & Carinthia pro-
uinciis conscriptas ducebat, intempestiuam eorum audaciam, qui expectandos
hostes suaderent, nequaquam probabat, nec rerum summam fortunæ casibus &
temeritati committendā arbitratur. Quid enim, inquit, si dum vos hostem
,, tantopere contemnitis, res interim ad conferendas manus deueniat, & quod Deus
,, omen auertat, fortuna & victoria ab hoste stare videatur. Sauum, etiamsi ponte
,, sternatur, transiri posse existimabitis? num præferocem hostem, numeroq; & viri-
,, bus superiorem, ideoq; tumidum quieturum? Bello Babociensi, quod me puero,
,, aduersus Turcas Sigetum oppugnantes, auspiciis Ferdinandi Cæsaris, ab eiusdem
,, nominis filio Ferd. gestum est, quum Græciæ Beglerbegus, suis subsidio venisset,
,, à ducibus nostri exercitus, magnis viris, vitatum eius congressum, vt periculi ple-
,, num, ab iis qui bello interfuerunt, cognoui. Et eo quidem tempore ex Vngaris Na-
,, dasdium Palatinum, Nicolaum Comitem Zrinianum, Franciscum Tahium, Eme-
,, ricum Telequeesium, & ex nostris Nicolaum Polbailerium, Iohannem Ruberum,
,, Honorium Quinspergum, Carolum Sirotinium, clarissimos bellatores & duces
,, in castris fuisse, & maiores quam nobis modo suppetunt vires, & copias habuisse
,, certum est. Mihi igitur nostras cum hostilibus vires comparanti, hinc extemplo
,, retrocedendum videtur, reductisq; tormentis, Zagrabiam redeundum: ne copias
,, has, in quarū virtute & dextris, salus & permanens nō harum duntaxat regionum,
,, sed Carnorum ac Stiria & Carinthia populorum sita est, fortunæ temeritati ac
,, fortuitis prælii casibus obiciamus. Quod ad me attinet, ego profecto, meas quas
,, huc adduxi copias, quæ fere è nobilitate earum, quas nominaui, prouinciarū col-
,, lectæ sunt & nunc tirocinio & rudimentis belli assuescere ceperunt, nequaquam in
,, aciem producam: sed si vos in sententia pertinacius hæsuros cognouero, vnā cum
,, iis protinus castris excedam, vosq; consiliorum vestrorum rationibus subnixos,
,, Deo Opt. Max. ac bono euentui commēdabo, precatus, vt quæcunq; egregia vir-
,, tute aggredi mini, ea omnia prospere feliciterq; cedant. Postquam dicendi finem
,, fecit, Aurspergus ceteros etiam minores duces ac turmarū præfectos in consilium
,, conuocauit, vt eorum quoq; suffragia voluntatemq; cognosceret: quibus quo res
,, essent in statu, quo hostis animo ex opposito castra locasset, commemorauit. ii pe-
,, tito ad deliberandum spacio, paulo post redierunt, ac Ladislaus Bucouaccius, (is
,, Carolstadii turmam equitū ductabat) nomine omnium breuiter in hanc senten-
,, tiam respondit; Antequam Zagrabia exissetis, nihil de huius belli progressu nobi-
,, scum communicatum voluistis, vestrorumq; omnium consiliorum hætenus ex-
,, pertes fuimus. itaq; non est nostrum ne nunc quidem quicquam in medium ad-
,, ferre;

ferre: nisi id q̄ vobis, qui auctoritate & belli gloria antestatis, placere & probari viderimus, consensu & obediētia approbare pariter, & iussa vestra exequi. Vos enim æquum in nos imperium exercetis, nobis obsequii decus relictum est. Hortari tamen non omittimus, q̄, si nos tacemus, vobis cordi esse debet, vt consilia factaq; vestra omnia, ad reip. & exercitus salutem conuertenda existimetis. Breuis ambiguaq; oratio, animos minime pugnā appetentes declarauit. Igitur quamq̄ imperii summa ad Equenpergum respiciebat, tamen disponente cuncta Zrinio, cuius militari scientiæ & virtuti plurimum ab omnibus tribuebatur, exercitum eadem nocte reducendum esse decernitur; ita vt ad tertiam vigiliam, tormenta cum carris & impedimentis præmitterentur, peditatu ea subsequente, deinde Germani equites succederent. Postremam aciem Vngari vtriusque ordinis milites, in albescente celo subsequerentur. Zrinianus & Erdodius cum suis copiis agmina clauderent, & si hostes conspecto nostrorum receptu, postremos inuadere vellent, obuersa fronte antecedentium terga tuerentur. In hunc modum structis ordinib. appetente aurora, redire ceptum est tanta festinatione, vt multi mortales, quib. auhendis impedimentis currus deerant q̄ castra tam mature dissolui nequaquam putassent, ea relinquerent, imprimisq; mercatores, qui vino Cretensi aut Pucino, aliisq; id genus poculentis & eduliis negotiabantur, haud contemnendi precii merces corrumpere, vinaq; doliis effundere, & multa iniecto igne concremare cogerentur, ne illa hostibus vsui forent. Sed illi quamq̄ nostros sese recipientes eminus conspexissent, ignari tamen quibusnam de causis discessissent, nec temere eos irritādos putarent, quietos se in castris per aliquot dies continuerunt. Verum quum postea dilapsos ad suas stationes nostros, ac Zrinium, & qui ex Vngaria venerant domos suas repetiuisse cognouere, relictis montibus, castra ad Petriniam transtulerunt, eaq; illinc ad expugnandam Sisciam promouerunt, quæ tunc à Gaspare Grangia, ac Andrea Fabricio collegii Zagrabiani sodalibus præsidio tenebatur. Verum in nostrorum discessu consternati, adeo animos demiserant, vt de retinenda arce desperasse viderentur. Turcæ per quinque dies propugnaculum rotundum è parte Colapis constructum, maiorib. tormētis acerrime verberarunt, vt irrumpi posse non dubitarent. Propugnatores strage diruti muri perterriti, de auxiliis desperantes, de arce dedenda cum Turcis colloqui, & pacisci decreuerunt, & nuncios ad eos, qui transigerent, in castra miserunt: qui paulo post Turcis aliquot comitati cum rediissent, protinus data acceptaq; fide, vt inter tractandum à tormentis & sclopetis vtrinque cessaretur, complures Turcæ in arcem colloquendi, vt dicebant, causa, conuenire ceperunt: ex alia vero parte Ianiceri per ruinas ad apertum propugnaculi, magno numero, & nemine prohibente conscenderunt, sublatoq; clamore nostros nec opinantes oppressere, cæsisq; iis, aut captis, & interfecto Grangia præfecto, ac Fabricio capto, arce puncto temporis potiti sunt. Per hunc modum inter fraudulenta colloquia occupata arce, pauci ex defensorib. transnatato Sauo euasere: cæteri aut crudeliter cæsi, aut in seruitutem redacti sunt, seras ignauitæ & credulitatis suæ pænas dederunt. Capte Siscia p̄esse iussus est Ibraim. classis Gradiscanae trierarchus quē Bihigii sub poplite vuln⁹ accepisse diximus, altero pede ex eo vulnere claudus, ita vt vtriusq; arcis cura ei demandaretur: Beglerbegus vero illinc castra mouit, & magnis itineribus Budam ad patrem Sinanum contendit. At Sinanus, recepto in castra filio, cū victore exercitu non amplius cunctatus, quintis castris Albam peruenit: ibiq; vnum non amplius diem commoratus, Calend. Octob. castra Besprimium versus progredi iussit. Dicebant Turcæ, vt sunt superbia & iactantia singulari, eum amplius centum millia militum in castris habere. Verum si ad eos, qui idonei ad pugnam sint, respiciatur, vix eius numeri dimidia pars, bello apta erat: cetera multitudo inter impedimenta potius, q̄ alicui ad prælium monito, aut auxilio recedenda. Sequenti die, qui fuit ad Quartum Nonas Octob. Besprim. venit, ac col-

*Turcæ, nostris
discedentibus
Sisciam oc-
cupant.*

*Sinanus ve-
sprimum ob-
sidet & occupa-
pat.*

ac colles & agros, & valles, quæ plurimæ in circuitu sunt; castris & tentoriis impleuit: aggeres autem & tormenta supra eum collem iussit collocari, qui valli, quæ Abbatissæ vocant, imminet; quo in loco ea ab Ali Eunucho purpurato Budensi, ante quadraginta annos collocata fuisse memorauimus. Octo muralibus tormentis primum arx verberari cepta est, & quod muri vetustate debiles, atque arx ipsa veterum in morem oblonga & angusta ædificii forma constaret, tanta vis atque impetus incidentium pilarum fuit, vt non solum mænia aggeribus proxima penetrarent, sed etiam quæ ex aduerso erant, vna eademq; violentia perforarentur, pilæq; in agrum Ratoltianum incidentes colligerentur; quas si quis in castra retulisset, pro singulis illud monetæ genus quod ipsi Sainum vocant, accipiebat. 10 Præerat Besprimio Ferdinandus patre Mario Speciacasa Neapolitano ortus, quem bello Pestano classi Danubianæ præfuisse diximus, cū ducentis equitibus, & trecentis peditibus, & quum proxime cognitum esset, Sinanum ad illud expugnandum venturum, trecentos etiam Germanos pedites, quos Andreas Hoffquinhuis ducebat, in supplementū ordinarii p̄sidii acceperat. Cōmeatus, & quæ alia erant necessaria, abunde curata erant. Sed angebat plurimum obsessos aquarū penuria, quæ, si longior obsidio foret, haud dubie expectanda erat; quum puteus, qui in arce erat, & quæ Turcæ, dum arce potirentur, singulari diligentia purum atq; incorruptum seruauerant, eorum, qui intus erant, socordia & negligentia vitiatum, vsui esse non posset: aquæ vero è riuis & fontibus, qui extra arcē scaturiunt, quos iam 20 Turcæ occupauerāt, nisi summo cū discrimine peti nequaquā poterāt. Occurrebant tamē ei difficultati, quum vtribus & cuppis coriaceis, ligneisq; obscuræ noctis beneficio egressi aquarentur. Sed breui tanta murorū per se debilium strages edita fuit, vt & hostes ad irrumpendum, mutuo sese incitarent, & Ferdin. de sua & arcis commilitonumq; salute desperaret, postquam duro saxeoq; in solo glebæ terreæ deessent, quibus ad aperti muri ruine militū labore obstrui possent. Quibus rerum angustis multi illum palam, quamq; sero, acrioribus verbis coarguebāt, vt qui per sexdecem annos loco p̄fuisset, eum tamen fatali desidia, quæ demum illi dedecori simul & exitio fuit, restaurare & munire neglexisset. Rebus in hunc modum desperatis, Ferdin. præter veterem suam estimationem, & alii fere omnes, per portulam, quæ ad meridiem vergit, exeundum, & relicta hostibus arce in siluas profugiendum, seq; & suam salutem fortunæ casibus committendā esse decreuerunt, solo Lupo Tarnocio eius legato, ne tantum dedecus & flagitium committeretur, quem antea vt nullius frugi hominem, decoctoremq; omnes contempsissent, socios multis verbis dehortante. Re deliberata, Ferdin. Martino Seplaquio impigro iuueni equum suum ducendū dat, & vt se paulo post exiturum, extra portulam p̄stoleretur, iubet. reliqui militum eundē in locum vna cum Germanis conueniunt, globoq; facto, properanti gradu taciti erumpunt. Sed fuga tanto silentio fieri nequiuit, quin eam Turcæ arcis & exitus conditionum gnari, ac vbiq; summa diligentia excubantes persentiscere cepissent. Itaq; ingēti clamore sublato adcurrunt, 40 ac sclopetis & gladiis in exeuntes irrumpunt. in eo tumultu Martinus, qui Ferdin. equum seruabat, eo amisso, interficitur, ipse in pedes destitutus cæteris fugientibus se aggregat. Alii, qui hostium concursu præuenti, profugere non poterant, partim pugnando cadunt, partim patefacta armis, per tumultū & noctis tenebras via, quo quisq; potuit, in valles, & siluæ Bacaniæ latebras, inconditi & palantes delati periculo sese exemerunt. inter quos Radicius Vaiuoda, & Paulus Silua, summa virtute centuriones, cum aliquot sociis fuere. Maior Germanorum cædes fuit, qui quod locorum & viarum ignari essent, partim in vestigio cæsi, partim capti fuerunt: ita vt ex trecentis vix sexaginta in tutum peruenire potuerint. Ferdinandus & Hoffquinhuis, quum non procul fugere potuissent, à multitudine hostium vndiquaq; 50 tanquam indagine clausi & circumuenti, viui in potestatem hostium deuenere.

Multi

*Nostri arce
deserta pro-
fugiunt.*

Multi etiam sequentibus diebus, dum errabundi in Baconia latebras mutarent, retracti sunt, ut Matthæo Nigro centurioni accidit, qui postea diurnæ captiuitatis pertæsus, ad hostes desciiuit. Tarnocius, qui cum sociis exire arce noluerat, supra tectum suæ domus inuentus, eandem captiuitatis fortunam subiit, pauloque post apud hostes periit. Ferdinandum tamen & Hoffquirhium benigniora numina post vnum aut alterum carceris annum ad suos postliminio reduxerunt, quum ille è turri Neboisana, quæ Belgradi est, cum Ioanne Barciano Agriæ capto & aliis fune demissus, hic vero Byzantii, corruptis multo auro quibusdam Turcis, è carcere septem turrium ad Bosphorū Thracium sito, miro astu euassissent. Besprimio post xxvii. annum, quam ab Ecchio Comite Salmense recuperatum erat, in hunc modum quatridui oppugnatione turpiter amisso, Sinanus nihil ibi moratus, ad v. Idus Octobris, Palotam duobus miliaribus Besprimio distantem, iisdem tormentis, eodemq; exercitu obsedit. Arcem eam à Nicolao Vilaquio, auorum nostrorum memoria ad voluptuarios secessus, in valle potius, quam plano ædificatam, posteaq; à Laurentio eius filio concameratis testudinibus, & palatio auctam, indeq; nomen adeptam esse satis constat. Fossam habet latam præaltis muris vndique circumseptam, in qua salubres perennis aquæ fontes scaturiunt, & Orientalem partem, quæ Albam respicit, lacu veluti quodā muniunt, quum superior pars septentrionibus obuersa aridior, aquis careat. Ex hoc latere Sinani iussu aggeres constituti sunt, & tormentis ibidē collocatis, mænia verberari cæpta. quib. quum haud mediocris ruina facta esset, neq; tamē tanta, uti hosti ingressus pateret, Petrus Ormandius præfectus altero statim oppugnationis die, fædo & intempestiuo metu perfusus, hostibus è muro deditionem obtulit, si interim ab emittēdis tormentis cessaretur, donec de conditionibus transactū esset. Eo impetrato Nicolaum Berentium ad Sinanem emisit, seq; arce excessurum nunciauit, si ipse & socii cum omnibus rebus incolumes in tutum abire permitterentur. Nec mora, annuente Sinano, ac Berencium purpurea veste donatum remittēte, collectis vasis, & sarcinis egrediuntur. Sed nondum omnes exierant, quum Ianiceri Berencio, & iis, qui primi præibant trucidatis, pueris & fæminis manus iniicere, & sarcinas diripere ceperunt: eodemq; tumultuario hostium in accursu, Andreas Segedinus, Barrabas Sangallianus centurio, & Gregorius Pataquius aliq; cæsi occumbunt. Ormandius equo deturbatus, & telis vndiq; petitus, in summo vitæ discrimine versabatur, nisi à notis Turcis, quos complures habebat, fuisset defensus; à quibus etiam equum; quo Papam vsq; veheretur, ea conditione accepit, ut eum inde remittendum curaret. Sinanus bidui spacio arce potitus, cuius obsidionem antea Moræus, demum vero Thurius per multos dies fortiter tolerauerant, nulla vltius belli fortuna tentata. Budam reuersus est, ibiq; diutius exercitum in æstiuis tenuit. Cur autem Papam vicinam & alias arces aggredi & expugnare noluerit; quæ aduersis vicinorum commilitonum rebus, cæco metu vehementer perturbatæ erant, ceu iniuriæ ac periculo opportunæ, non satis constare apud auctores video. Alii enim mandato Muratis eum reuocatum è cursu rerum gerendarum tradunt; aliis videtur eum existimasse, quod Cæsar ostentatis terrore & armis, ac repentina duarum arcium amissione perculsus, ad amplectendas pacis conditiones reduci posse videretur. Qua tamen in re spe sua maxime falsum eum fuisse mox apparuit. Cæsar enim augustalis suæ dignitatis bene memor, ac tot tantarumq; iniuriarū impatiens, ducibus suis omnibus, ac imprimis Palfio, cui in ditionē citerioris Vngariæ à Danubio ad Scepusium vsq; imperium erat attributum, ac Zrinio, qui locis & regionib. vltra Danubium præerat, Ferd. item Comiti Hardecco, qui laurinum obtinebat, & in cuius prouincia bellū gerebatur, serio in mandatis dedit, ut hostium iniurias, qui fidē improbe fefellissent, & inducias primi sustulissent, legatosq; suos, violato iure gentiū, in vincula coniecissent, parib. illatis damnis & detrimētis, primo quoque tempore vlciscerentur. Itaq; nulla facta mora, collatis inter se consiliis, copias cogere,

Inde Palotam
 nostrorum
 ignaua dedi-
 tam inuadit.

Sinani ex-
 ercitu Ba-
 dam reducit.

*Casareus ex-
ercitus recen-
setur.*

*Consultatio
de summa
belli.*

cogere, nobilitatem & regiones sibi subiectas, ad arma concitare, & præsidia militum euocare, omnibusq; mādare, vt ad certa loca armati conuenirent, in quibus lustrarentur. Quod tanta alacritate ac animorū promptitudine factum fuit, vt in oppido Mozonocco, ad xiii. diem Octobr. ex duabus Nidriæ ac Posonii regionibus, mille equites, armis optime instructi, & x. m. peditum censa fuisse constet. Ex Trinciniensi vero tractu duo millia militum, & ex aliis pro virium facultate haud contemnenda manus collecta est; ita vt voluntariorū peditum xxx. & amplius m. in castra conuenerint, præter nobilium & euocatorum, ac qui in finibus stipendia merebant, equitatū. Cum ad diem xx. Octob. Palfianus exercitus Comaronium in castra confluxisset, ac Zrinius & Hardeccus, ac quæ vltra citraq; Danubium cōscriptæ erant copię paulo post vires in vnum coniunxissent, præterea ex Austria equites circiter mille Germani, ducibus Leone Gallo, & Vilhelmo Maraxio, superuenissent, & Carolus Teturius è Morauis trecentorum equitum turmā mercede conductam adduxisset, omnes copię xl. millium bellatorum numerum haud dubie æquasse ferebantur. Aderant præter Nadafdium & Georg. Turzonem, Battianum primum ex ephebis egressus, Sigism. Forgacius, Franc. Derffius, Michael Telequeffius, Stephano patre ortus, ac Emerici clarissimi quondam ducis nepos, iuuenis infami postea vitæ exitu notabilis, Nicolaus Isthuanffius, & alii complures, quorum nomina enumerare longum esset, & superuacanei laboris. Ad nauandam enim pro patria operam, nemo omnium erat, qui non ad sacrę aduersus barbaros militiæ munia libentissimis & promptissimis animis nomen profiteretur, ita vt amissione duarū arcium, ira magis nostrorum accensa, & irritati, q̃ imminuti animi viderentur. Non ignarus harum rerum Sinanus erat, vt qui ab exploratoribus, nostros castra Comaronii metatos esse, ac Danub. qui ibi duplici decurrit alueo, binis vtrinq; pontibus, nota nauium contabulatione coniunxisse didicisset. Sed quum esset natura & moribus superbus & insolens, vel q̃ se vt res in tuto essent, recte prouidisse putaret, nec quicq̃ aduersi metueret, vel omnino nostrorum copias vri collectitias, & nihil egregii facinoris ausuras, elato animo cōtemneret, publicata in castris profectio, vt sibi quisq; de com meatu rebusq; ad iter necessariis prospiceret, se ad reditū comparabat, iamq; ex Ianiceris duo millia selectissimorū describenda curauerat, qui Budæ ad vrbis custodiam, ac ad incerta belli relinquerentur. Nostri conuocato concilio, in arcem Comaroniensem, cui ēt minores duces & præfecti interfuere, quidnam aggredi opus esset, neue tantus exercitus, qui nauandæ operæ desiderio ardere, pugnamq; poscere videbatur, frustra per ocium & desidiam tēpus tereret, diu multumq; consultauere. Nonnulli Strigonium aut certe Albam obsidendā esse, si Sinanus discederet, vt fama ferebat, existimabant; pars eas vrbes admodū munitas esse, & magnis p̃sidiis custodiri, nec ea aggredienda, quæ in irritum recidere possent consilia, dicebant: sed Besprimium & Palotam infirmiora loca tentanda, vt q̃ incuria, & fæda nostrorum consternatione recens amissa essent, recenti ēt occasione recuperarentur. Atq; hæc sententia vicit; tamen si Hardeccus, & tunc, & postea, vt Alba non quidem summis virium conatibus, sed acriori tantum impressione tentaretur, magna verborum contentione obtinere conaretur. Dum in hunc modum disceptaretur, & nostrorum profectio ad xxviii. diem Octobr. indicta esset, Sinanus (quod postea cognitū est) vno ante die castra promouit, eaq; Tolnam versus progredi iussit. Nostri quum imparibus suffragiis ducem Hardeccum, qui exercitui præesset, constituissent, (Balfianus enim & Zrinius ex officii prærogatiua cedere illi nequaquā volebant; sed postea, ne ea contentio rebus gerendis obstaret, hortatu procerum, acquievere) inflatis tubis & tympanorū strepitu, vexillisque explicatis signum progrediendi dedere; relictæque ad læuam Tata, breuiori autumnali die, duo milliaria cōfecere: eo proposito, vt Besprimium inuaderetur; quamquam quatuor aut quinque non amplius tormenta currulia & modica

modica rerum necessariarum copia in promptu haberentur. Primis in castris Hardeccus, propositi sui tenax, & omnino Albæ tentandæ consilia animo complexus, Nicol. Isthuan. ad Palffium & Zrinium misit rogatum, ne suis eiusmodi consiliis reluctari vellent. quos quum ille cū Nadaſdio in tabernaculo colloquētes adiisset, commodam naſtus occasionē, non sine aliqua difficultate obtinuit, vt si Albana via nondum p̄terita eſſet, Hardecco obtemperarent: cumq; à Georg. Hermannio, & Io. Barbellio, qui erant locorum viarumq; peritiſſimi, intellectum eſſet, eam adhuc ſuperēſſe, vt ſummo mane diei ſequentis, caſtra per eam viam ducerent, ſumma cum Hardecci ſatiſfactione iuſſum fuit. Sequenti die poſt promota caſtra, quamq; ingens & nebulosa caligo aerem obtenebraſſet, ita vt cohortib. & turmis mutuū aspectum eriperet, & equites haſtarum, quas in manib. habebat ſummas cuſpides nequaquā viderent; tñ itum eſt recta Albam verſus, & relictis ad medium milliare tormentis & impedimentis, expedito agmine ſub ſolis occaſum eo peruentū. Turcæ nihil tale ſuſpicari, ocium & quietē agitabant, quū aliquot equites vrbe egreſſi, nebula p̄ſpectū impediēte, in noſtros inciderunt, & duob. aut tribus eorū ceſis alii effuſo curſu reuerſi, ad arma conclamarunt, noſtroſq; adeſſe nunciarunt. Præfectus Iſacus inopinata re percuſſus, ex ſuburbano vallo, q̄ Ingouanum vocant, in quo habitabat, cum equis & ſeruis, ac rebus, quas ſubitaneo eo in tumultu auferre poterat, in vrbe interiorē, q̄ muro cincta eſt, p̄fugit: reliqui Turcæ, q̄ locus ſimplici vallo circumdatus defendi nequaquā poſſet, raptis ſecū coniugibus & liberis, & multa ſupelleſtili relictā, idem fecerē. At noſtri, q̄ tormenta nondum attrahi poſſent, eo, vbi illa cōſtiterant, ſub noctem redeuntē, conſilio habito Petrum Huſarium, cum quatuor millib. peditum ſelectiſſimorum, primis tenebris mittunt, q̄ ſuburbia improuiſo impetu inuadant, & ſi fortuna proſpere aſpirauerit, vt trucidatis deſenſorib. illa occupari queant, et in vrbe, appoſitis ſcalis irrumperē ne dubitet; ſeq; cum primum ſignum dederit, cū toto exercitus robore aſſuturos pollicentur. Iſ igitur nocte intempeſta per notos tramites proxime vallum peruenit, & promptiſſimos peditum partim ad quaſdam portulas, q̄ ad rerum necessariarum couectionem de industria adaperatæ erant, partim ad maiorem portam ſecuribus diruendam irrumperē iuſſit; & re celeriter conſecta, ac militib. p̄ diſſectas fores irrumpentibus, Turcæ magnum clamorem ſuſtulerunt, ſeq; ad deſenſionem conſertim compararunt: tametſi maior eorum pars veſpertino tumultu percuſſa, in vrbe ſeſe recepiffet. Oborto certamine, & ſclopetariis noſtris multam glandium procellam in hoſtem ſpargentibus, ita vt fragor & ſtrepit⁹, ac ingens pugnantium clamor in caſtra exaudiretur, Turcæ tametſi ſatis diu ſeq; & vallum defendiſſent, tñ amiſſis quamplurimis, deſerto exteriorē oppido, in vrbe compulſi ſunt. Tum vero noſtri potiti vallo, & ad agenda p̄dam conuerſi, domos inuaſere, inuenta q; eſt in iis varia & multiplex militaris ſupelleſtilis copia, ea q; ſumma celeritate omnis direpta. Huſarius deinde nihil cunctatus, p̄ximam vallo vrbe portam adortus diu oppugnauit, ſed irritō conatu; q̄ ea muro cincta eſſet, & maiorum tormentorum pilis, & ſclopetorum glandibus ab hoſtib. acerrime defenderetur; miſit tñ in caſtra ad Hardeccum, q̄ Ingouanum in poteſtate eſſe, & ſi exercitus ſubſequeretur, tormenta q; admoueret, ſe, quin territſ hoſtib. vrbs intercipi poſſet, minime dubitare nunciarent. Itaq; motis ante auroram caſtris, vrbs adhibitis et Germaniſ militibus, acrius oppugnari cæpta. ſed ne tum quidem feliciore ſucceſſu, q̄ modica expugnandis vrbib. inſtrumenta, non tam anguſtia temporis, aut viē difficultate, q̄ Hardecci negligentia p̄ter quēdam falconum minorum paria aduecta eſſent. Interea Turcæ crebris tormentorum fragoribus, quē aſſidue vel in incertum emittebantur, ac incenſis interdū noctuq; ignibus, vrbe circumuallatam eſſe, ſeq; in ſummo ſalutis ac vrbe amittendæ diſcrimine verſari ſignificabant, vt Budenſes & alii vicini exciti ad opem ferendam incitarentur. Et mox ingruente ſolis occaſu, & noſtris necdum ab incepta oppugnatione deſiſtentibus, aliud ſuburbanum, q̄

*Noſtri vrgen-
te Hardecco,
Albam ag-
grediuntur.*

Hafanes Budensis Albanis laborantibus opem affert.

ab equitibus, qui illud inhabitabant, Bessiam vocant, quodq; antea sub exercitus aduentum vacuum reliquerant, inflammant, atq; insuper multis etiam straminis & fæni cumulis, qui ibi coaceruati erant, faces & ignem subdiderunt, tum ut eorum flammis procul collucentibus periculum suum sociis indicarent, tum etiam ut nostri, qui omnes angulos & latibula, ac domos, contempto plerumq; incendio, rimari & diripere non cessabant, certioribus ad ignium splendorem ictibus ferirentur. Cum in hunc modum incerto ancipitiq; Marte certaretur, Husarius colubrinam ab Hardecco & ducibus mitti sibi postulavit, qua porta urbis quassaretur; qui tametsi ea re parum profici cōspiciebant, nec se tantæ tamq; munitæ urbi expugnandæ, apparatu, quem habebant, pares esse nossent; eam tamē petenti illi minime denegarunt. Qua labore & humeris peditum nec expectatis ob celeritatem iumentis attracta, maiorem partē peditatus denuo in mœnia & portā urbis irruere sclopetisq; rem gerere, simul & maioribus pilis eam verberari iussit. Sed illa iam ab inclusis hostib. terra & cespite roboribusq; interiectis adeo erat munita, ut vel ingentium tormentorum ictus facile sustineret, & labor omnis nostrorum irritus & inanis redderetur: atq; ii pedē referre cogerentur, multiq; interirent, inter quos Iosephus Vesseius Thomæ Nadaſdii iuuenis equitū ductor, & ei propinquitate iunctus, dum pedites voce exemploq; incitaret, glandeq; traiceretur, quo ex vulnere biduo post interiit. Dum hæc geruntur, Hafanes purpuratus, q̄ Budæ præerat, Mehemetis magni Vesirii filius, Albanorum periculo permotus, ac ab Ifaco Albæ præfecto, qui nostrorum copias, non tam militarium virorum robore, q̄ agrestium incondita multitudo constare nunciabant, sollicitatus, missis in omnes partes celerib. nunciis, copias tanta cura & celeritate coegit, ut intra quintum diem iusti exercitus numerum in unum colligeret, & assumptis secum duob. Ianicer. millibus, quos Sinanus Buda præfectus ibi reliquerat, ceteroq; peditatu, ex arcibus deducto, Albam prouolaret, suis laborantibus opportunam opem allaturus. Iam Cal. Nouemb. aderant, Husario & nostris inceptis nondum desistentibus, quum duces equis vecti haud procul urbe in unum conuenerunt, eiq; ut copias una cum tormento reduceret, nec amplius frustra contendendum putaret, nunciauerunt, & in diem posterum reuerti decreuerunt. Eo ferme temporis momento, equites duo ex Iaurino, Turcæ multis in capite & pectore, dum se acriter defenderet, vulneribus sauciatus adduxere; qui q̄ nullius nisi Illyricę lingue gnarus esset, Zriniano Comiti cæteris omnibus arbitris, præter Isthuan. remotis, percunctante, Budensem cum exercitu Albanis subsidio venire, nec procul abesse retulit, eoq; dicto, paulo post expirauit. Accidit autem miro sane casu, & haud obscuro diuini numinis beneficio, ut neuter eorum siue obliuione, siue q̄ incerto indici fide derogarent, ulli eum rumorem significaret. Sub vespere duces, ignari hostium aduentus, permutari vigilias iusserunt, ac recentiores milites trifariam emisserunt, Palffius Georg. Chrouatum Barth. filium, Hardeccus Hermannium, & Nadaſdus Benedictum Bicerdium, ac ut in omnes partes singulari diligentia excubarent, & si quid, q̄ sua scire interesset, speculari possent, se q̄ celerrime de eo certiores redderent. Interea illucescente altero post Cal. die, exercitus colligere vasa cepit, ac lentis passibus, relicta Alba, ad Saruisium amnem, de cuius è Balathone lacu origine, alibi diximus, in loco, qui à delubro olim ibi constructo Diuæ Barbaræ quercetum vocatur, ob aquationis commoditatem confedit, ibiq; pernoctauit. Die postero, q̄ ad tertium Nouemb. illuxit, Erasmus Praunius, Comaroniensis præfectus, & castrorum magister cum suis redire cepit, eumq; peditatus fere omnis, & impedimentorum magnus longo ordine numerus subsequutus est, cohortib. inordinate & tumultuarie, qua cuiq; visum fuit, progredientibus; sic ut in castrorum loco, modica admodum peditum manus, ac vix octo aut nouem millia equitum relinquerentur; ii quoq; non multo post præeuntes legiones sequuturi. Profectis iis, ac modico imbre è nubecula decidente, q̄ tñ mox ad pugnam initium pluere desiit, ab iis, q̄ in excubiis vigilabant, se noctis per uigilio via Budensi frequentiores ignes conspexisse nunciatur, tum etiam venaticos hostium

hostium canes, quales propendentibus auriculis, ac villosa cauda, a nostratibus, qui arrectas & glabras habent, dignoscuntur, ad ipsorum stationes adcurrisse; iam vero haud obscura luce progredientem exercitum videri. Hæc primo ad Nadaſdium perlata, ac ab eo statim Palſſio & Hardecò cæterisq; nunciata, eos haud parum perturbauere, vt qui aduentus hostium ignari, magnam virium partem præmisissent; nihilo tamen minus, ingenti animo summaq; celeritate, quod hostium præſentia, & maxime vrgens necessitas morâ omnem excluderet, suos in ordinem redigere, aciemq; cõponere ceperunt. Ex aduerso Haſanes, iam suos longo ordine & lunata acie instruxerat; ita vt XLIV. tormenta currulia, quorum campeſtribus in præliis vsus est, ante agmina vna eademq; serie collocaret, ac à dextra duo millia Ianicerorum prætorianorum, quos à Sinano Budæ relictos esse diximus, ac mille alii veterani; à sinistra vero Asapi Albani, ac alii ex diuersis præſidiis deducti pedites, haud pauciores tribus millibus; in medio ipse cum equitatu, qui ad XII. M. censebantur, consisterent, tormentis interim in nostros non cessantibus, nec tamen notabili damno. Certum est hostes, quod nulla facta mora, nostros nec opinantes & imparatos primo statim impetu aggressi nõ fuerint, spaciumq; ſtruendę aciei conſeſſerint, q̃ facile prohibere poterant, victoriam quæ haud dubie penes ipsos futura fuisset, præbita eâ quantacunq; mora corrupisse. Sed diis superis res humanas æqua lance moderantibus sic fuit placitum, vt tã in Illyrico, quam Pannonia; impii fæderũ & fidei ruptores, debitis perfidiæ pænis plecterentur. Contra nostri hoc ordine in occursum processerunt, vt aciem sinistram Palſſius, cum vltro danubianis copiis, ac equitibus ſclopetariis, tam suis peculiaribus, quã è Morauia mercede conductis; dextram vero Hardecus, cum Iaurini & Papæ præſidiariis, ac cataphractis Austriacis duceret, Zrinio & Nadaſdio cũ cisdanubianis turmis, media acies obueneret, quæ Haſani & equitatu hostili ex aduerso opponeretur. Stetere ambę acies, mirũ dictu, obuersa inuicem fronte immobiles, integro duarũ horarũ ſpacio; quum Haſanẽ, dum Vngaros & Germanos egregie instructis ordinib. stantes, & ad pugna paratos conspexisset, Albenſi præfecto dixisse ferũt, eam aciem nõ plebeiam aut agreſtẽ, qualẽ ipse retuliſſet, sed virorũ militarium, nec pugnam detrectantium videri. Cum in hunc modũ congreſſuræ acies ſtarent, noſtriq; duces, qui prior inferre pedem, pugnamq; inire deberet, per nuncios mutuo ſeſe cohortarentur, Palſſius primus in Ianiceros ex oppoſito ſtantes, acerrimo impetu inuectus est, ſimulq; eodem momento cæteræ acies in hoſtem pedẽ intulere; tanto ſilẽtio, & q̃ mirum videri poſſit, tam taciturno congreſſu, vt tametſi continue cruentum & atrox plælium ſuboriretur, nullæ tamen vtrinq; voces, nullus clamor, nec tubarum aut tympanorũ ſtrepitus, ſed horrendus armorũ & pugnantium fragor; moxq; diſſoni occumbentium gemitus exaudirentur. Tum Ianiceri ſclopetorum grandinem diffudere. ſimul & Magiſtri tormentorũ omnes colubrinas in nostros proxime inuectos exploſerunt: ſed quod veterem quãpiam foſſam eo momento tranſirent, pilæ ſupra haſtarum ſummitatẽ volitantes, exiguum detrimentũ intulerunt. Noſtri vero tormentarii, qui quatuor duntaxat falcones habebãt, nullum operæ precium iaculando fecere. Palſſius cum Ianiceris congreſſus, diu ancipiti prælio dimicauit, ſauciato aliquot vulneribus eius equo, & vehementer clauarum ictibus contuſa galea, nec tamen cum ſuis pugnam intermiſit, donec Ianiceri ad vnum omnes delerentur. In dextra parte, q̃ hoſtibus ſiniſtra erat, eodẽ modo Hardecus & Austriacus equitatus, ac turmæ ex Iaurino & Papa, egregie cõtra hoſtium pedites rem gerebant. Quo in certamine ferox pedeſtris ordinis Turca, Hardecò graue vulnus in crure infixit, deciſurus ei haud dubie tibiam, niſi ferroo inſtrumẽto concauo, quo ſclopetum puluere ſulphureo impleri ſolet, ocreæ forte impoſito eam muniuiſſet. illum autem Turcam Sigismundus Hagerius, & Gilbertus Santolerius è Burgundis ortus, ille vnus equitum alẽ Germanicę Iaurini, hic vero cõ-

Acie vtrinq;
inſtructa præ
lium initur.

Noſtri ſtre
nue rem ge
runt.

*Hostes victi
fugatique.*

hortis ductores, interfecto hoste protexerunt. Praunius, & qui mane eius diei pre-
cesserant, audito tormentorum fragore, admirantibus cunctis, nequaquam re-
uerterunt, p̄ter Lupum Starcitiū eius legatum, virum fortem, qui id quod erat,
susplicatus, Turcarum superuentu certamen esse contractum, durante adhuc pu-
gnæ feruore, cum paucis adhuc erat reuersus. Sed dum Zrinus & Nadaſdius, ad-
uersus Hasanem in medio agmine præstanti equo vectum irruerent, qui Zrinium
vehebat, procerus albusq; & multis antea præliis probati roboris equus forte pro-
lapsus est, & ad hostes profugit: ipse suorum interuentu, quos præstanti virtute si-
bi tuendo delegerat, protectus & alteri equo illatus est. Nec diuturna cū hostium
equitibus pugna fuit, nam cum primum prosterni ad vtrumq; latus peditatum &
laniceros vidissent, statim metu nimio correpti, nec primum nostrorum impetū
ferre potuere, quin statim relictis tormentis & peditibus, effusam fugam capesse-
rent, & pars Albam, pars ad Bacaniam siluam, & quo quemq; fors tulit, profugere
festinarent. Verum plurimi in fuga partim cæsi, partim pauci è cursu retracti fue-
re: inter quos Veliaga & Ibrahimus, ducentenis laniceris præpositi, sericeis vestib.
& tiara illa pyramidalī, quales Chorbagiis gestare mos est, insignes intercepti fue-
re. Nec in toto hostium exercitu, p̄ter hos & quendam Chaſium, ac vnum aut al-
terum è laniceris quisquam captus fuit; adeo omnes efferatis animis ad trucidan-
dos delendosq; hostes ferebantur. Iam laniceri & alterius ordinis hostium pedites
internecione occisi erant, nemine omnino euadente, cum Palſius, alio consensu
equo, cum suis, quorum equi adhuc vegetiores erāt, cæteris, qui hostes perſeque-
bantur, Nadaſdioq; imprimis sese adiunxit, & eo maior Turcis fugientibus terror
illatus est; ita vt maior eorum pars ad lacum Pacoſdium temere confuseque illa-
ta, ac illum transnatare conata, profundioribus aquis mergeretur; supernatanti-
bus anserum instar lineis & orbiculatis capitum tegumentis. qua in colluctatio-
ne cum multis aliis periit Alibegus ille Eunuchus Coppanienſis præfectus, supe-
rioribus annis, vt diximus, Besprimii captus, quum nondum principi Ernesto
integrum redemptionis precium persoluisset. Cernere erat patentibus in campis
vias, qua hostes pugnassent, qua ve inter fugiendum obuersa fronte restitissent,
& aliquam diu certamen protraxissent, iacentium cadaueribus in cumulum stra-
tas esse, quosdam adhuc semiuiuos palpitare, nonnullos manibus & brachiis, aut
alia corporis parte detruncata petere, ne vltius tanto in cruciatu vitam produ-
cerent, sed crudeli misericordia extemplo trucidarentur. Pugnatum est cum pe-
ditibus & maxime laniceris amplius duabus horis, sed equites nequaquam pari
fortitudine dimicarunt. Peditum sex millia, equitum quatuor interiisse postea à
transfugis cognitum est. Hasanes hostium dux, dum inter fugiendum in quen-
dam Iohannis Tapolchanii equitem elinguem & mutum incidisset, diu cum eo
singulari pugna dimicauit; demum cum vulnus accepisset, & acinacem pugnan-
do perfregisset, qui vagina & capulo è solido auro gemmis exornato constabat,
in tutum profugit. Equus quoque, quem sub Zrinio concidiſſe retulimus, à
quibusdam equitibus pro hostili captus, reductusque fuit. Ex nostris vix XL.
desiderati sunt: & pauci etiam vulnerati. Ludouicus Sarca, Pauli filius, cui in pri-
mo congressu caput cum galea immani colubrinæ ictu abreptum fuit, & Mi-
chael Anioſius glande plumbea traiectus, ac Iosephus Vesseius, quem ad vrbs
portam cecidiſſe diximus, laurinum à sociis perducti, exquisito sepulturæ ho-
nore tumulati fuerunt. Deleto in hunc modum hostium exercitu, Hardeccus
cohortante Nadaſdio, castra ad lacum vrbi vicinum, quem Soſtonem vocari di-
ximus, tranſtulit; ipseque, quod saucius eſſet, curru eo vectus est.

*Peditum VI.
millia, Equi-
tum quatuor
interiere.*

Et constat eos, qui intus erant, Albanos nostrorum victoria territos, extre-
moq; metu perſusos, haud dubie urbem dedituros fuisse, si vel minima vis tormen-
tis illata à nostris foret. nam & captiuos iam quosdā Christiani nominis cedere,

con-

conquisitasque portarum clauēs Hufamo veterano alæ vnus equestris præfecto, qui de deditiōis conditionibus tractaret, tradere inceperant; verum duces præposteris vti consiliis, summo mane diei sequentis, conclamatis vasis, relictæque Alba, & eius capiendæ commodissima occasione omiſſa, domum reuerti maturarunt. Quo animaduerso hostes quoq; ab incepto destiterunt. Exercitus autem Palſſianus Comaronium, indeq; ad Nouam arcem Archiepiscopalem, cæteri cum Hardecco Iaurinum, & inde ad suas quisq; domos & stationes redierunt. Tormenta omnia & signa, ac tympana hostium circiter XLIX. fractumq; hostium ducis æcinacem, & gladios ac spolia magni precii Leo Gallus & Erasimus Prainius triumphantibus similes, Ernesto principi Viennam detulere: qui lætum partæ felicibus auspiciis tam insignis victoriæ diem, gratiis Deo Optim. Max. solenni ritu actis, quantum potuit impensius celebrauit. At Sinanus Tolna progressus, cum Carancio in oppido, vbi prandendi causa substiterat, Albanæ suorum cladis famam cognouisset, nihil cunctatus, omiſſis omnibus rebus, Drauum ponte ex nauibus antea contabulato, traiecit, & Essecum delatus est. Cur autem suis laborantibus oppem reuersus non tulerit, quos etiam iisdem diebus à Cæsarianis obsideri comperrisset, incertum est. Beglerbegum tamen filium, cum quattuor millibus militum, exitinere remisit, vt Budam præ aliis omnibus locis tuendam, atq; defendendam susciperet, & quæ deinceps gererentur, de iis ipsum certiores redderet. Palſſius quum victor rediisset, Christophoro Tiffenbacho, qui nomine Cæsaris Cassouia, Pannoniæq; superiori imperabat, ac Sigismundo Racocio, cæterisq; amicis victoriam ab se & sociis de hoste partam significauit; eosq; hortatus est, ne ocio torpere vellent, sed haud dissimili alacritate bellum hostibus inferrent, postquam Turcis auctoribus, res ab induciis ad arma & apertum bellum prorupissent; se, si opus sit, idq; ipsi velint, cum suo exercitu subsidio venturum. At illi vindictæ & gloriæ auidi, tum sponte sua, tum à Cæsare iussi, omnes iam in armis, inq; rerum gerendarum procinctu erant, Sabatcam inuadendam constituerant, cohortante eos atq; impellente Simone Forgacio, clarissimo sene, rebusq; cum Lossuncio & demum cum Suendio præclare gestis insigni. Conuenerant in castra præter militem stipendio conductum, ac præſidiarium, certatim nobilitas, senatores, equites, euocati, summi, infimiq; & suas quisq; copias militarem in modum instructas adduxerāt, Stephanus Bathorius, Franciscus Dobo, Stephanus Homonnaius cognomento Drugetus, Racocius, & ipse Forgacius, multiq; alii, quibus Tiffenbachus tormenta, & eorum apparatus subministravit, ac se ducem præbuit; itumq; est primo impetu ad Sabatcam oppugnandam. Erat id castellum à Filecianis Turcis, paucos ante annos, in ripa Rimæ fluminis, oportuno aduersus nostros loco, constructum, siue versus Cassouiam & Sixonem, siue Agriam & Tocaum infestis armis excurrendum foret. ibi euntibus & redeuntibus stationes, & hospitia oportuna, ac quietis receptacula præsto erant, & ad colubrinæ iactum propinquum habebatur, oppidum Sombatum, magno Sabatcanis Turcis adiumento commodoq;. Constabat duplici vallo valde firmo, & propugnaculis validis, & in medio lapidea turris erecta erat, quadratæ nec contemnendæ munitionis, fossaq; lata & aquis plena circumdabatur. Hic quoties ad Sixonem pugnatum superioribus annis fuit, ab hostium ducibus & copiis, quietis quantum satis sumptum; huc Bebecus, Magocius, & Sarcoſius vno eodemq; certamine capti; Georgius postremo Secius, & Gaspar Putnoquius, & innumeri alii variis intercepti casibus, huc deducti fuerunt; atque adeo hinc variis excursionibus, adiacentes & procul quoq; diffusæ regiones crudeliter euastatæ. Igitur omnibus & Tiffenpacho visum est, huic loco primū omnium terrore & tormenta ad mouenda. Inerant præſidio quadringenti Turcæ omnium, qui illis in limitibus essent, promptissimi & ferocissimi; qui quum ad primos tormentorum ictus egregie se defendere statuissent, biduo oppugnationem fortissime

Sinanus, audita suorum clade Essecū reuertitur.

Relicto Budæ filio.

Tieffenbach. Sabatcam expugnat.

*Hinc Filecū
oppugnat.*

*Oppidum à
nostris capi-
tur.*

sime sustinuerunt; nec ad nostrorum voces, incolumitatē, si castello tradito excessissent, promittentium quicquid responderunt. Deiecto interim maioribus pilis & procidente vallo, tam Vngari quam Germani pedites, cohortante Drugeto, lingue eorum gnaro, & qui dies & noctes in aggeribus tormentariis assidue versari, ibique cibum & somnum capere solebat, ad irrumpendum sese accinxere. Nec mora acerrimo facto impetu, repulsi hostes, & in interiorē lapideam munitionem reiecti, multis suorum amissis, serum de deditioe colloquium postulauere. Sed nostri, quod se vel inuitis hostibus loco potituros viderent, eo denegato, acrius instare ceperunt; cæsisque ad internecionem hostibus, castellum tridui labore in potestatem redactum quod vi tormentorum adeo dirutum esset, ut retineri non posset, nec retento eo opus esse videretur, reductis tormentis, quæ intus erant, solo æquatum est. Proximum erat Filecum, magnæ apud Turcas & opulentæ præfecturæ sedes, in qua decem equites, & totidem pedites continue præsidium agitabant; præterea magnus voluntariorum equitum, & Martalaciorum pedestris ordinis militum, qui per montes & saltuosa ea loca excurrendi & prædandi magnam habebant oportunitatem. Olim arx erat Bebecorum, à quibus, quo astu, quauē vnius noctis fraude, ante XL annos amissa fuerit, suo loco memorauimus. Ab eo tempore nobilissima regni pars, hinc ad viscera & penetralia montanarum Ciuitatum, Zolium usque & Bistriciam, illinc vero sub ipsos fere Cassouiae muros, tyrannicum & crudele hostium iugum ferre, & tributum quotannis pendere coacta erat. Hanc arcem cum subiecto oppido Tiffenpachus, & quos supra memorauimus duces, omnibus viribus expugnandam suscepere; nihilque cunctati promotis castris, post aggeres summa celeritate constitutos, tormentis oppidum magna vi concuti ceptum est, ea oportuniorē occasione, quod Vsfreßus præfectus, priuatarum rerum causa aliorum profectus, eo tempore abesset. Interea Palffius, quamquam exercitum labore itineris fatigatum, ideoque quietis indigentem haberet, quem paucis ante diebus reduxisset; admonitus tamen à Tiffenbacho & Racocio, Sabatcam in potestatem redactam, & Filecum oppugnari castra protinus promouit, ac Ladislao Maitinio Zolii, Benedicto Pograni Corporis præfectis, ac Georgio Fancio, qui Bosoco præerat, ut se cum suis copiis ad certum locum coniungant, in mandatis dat, ac de curanda annona, & mittendis, quod decreto publico debebat, auxiliis nobilitatem commonefecit; ipseque nauandæ operæ cupidus, non multo post, confecto celeriter itinere ad Tiffenp. peruenit. Habebat secum ad septem millia militum, qui omnes erant, cum præteritis annis exercitatissimi, tum proxime prælio Albano magnam bellicæ laudis ac virtutis opinionem adepti. Exhilarati eius aduentu omnes, animisque aucti, oppidum maiori vi ac impetu oppugnare ceperunt; ipseque perlustratis aggeribus, nonnulla in eis vitia, assentiente Tiffenp. correxit, ac propius admoueri tormenta iussit; ita ut illa ipsemet sæpe collimaret, atque ad destinatum scopum, nusquam fallente ictu, disploderet. Itaque oppidi vallum breui tempore magna ruina & strage patefactum est, ut duces irrumpi posse putarent. Nec mora, signo dato, peditatus maior pars, quam ad quatuor millia militum selectissimorum constituebat, ad superandas ruinas, magno animorum ardore atque alacritate, percurrit. Sed mox ab hostibus fortissime sese tuentibus non sine cæde reiecta atque repulsa fuit. Quo irritō conatu tamen abfuit, ut nostrorum animi diminuerentur, ut est magis ad vindictam efferati irritarentur. quippe eodem die, modica quiete sumpta, oppugnationem indefesso animi corporisque robore redintegrandam duxere: cohortantibusque Tiffenp. & Palffio, ac imprimis Racocio, explicatis signis, magnaque sublata voce, ad aperti muri ruinas conscendere ceperunt. Et hostes nihil prætermisere, quin fortiter nec sine nostrorum cæde pugnarent, ac conscendentes deturbare conarentur. Sed ad extremum victi, & ad interiora oppidi compulsi, illud nostris relinquere coacti sunt, in quo ii, qui in arcem se fugiendo recipere nequiuere, quorum magna multitudo fuit, omnes aut capti aut crudeliter interfecti fuere: magnæque opes inuentæ, & ingens

ingens præda comportata: quæ deinde exercitum equis eximiis, prædaq; omnis generis diuite & armis repleuit. Mulierum etiam & puerorum turba ingens in manus nostrorum incidit, quæ ut in re inopinata & improuisa, nec ad tutiora loca mitti, nec nunc instante periculo, in arcem profugere potuisset. Restabat arx duplex, faxeæ rupi imposita, quæ vnicum ex oppido aditum habebat, cæteræ partes vasta rupium crepidine asperæ & inuiæ erant, & ab iis, qui intus erant, non ille duntaxat aditus tormentis defendebatur, sed etiam ii, quos loca arcis propinquiora speculari aut oculis lustrare animaduertissent, destinatis ictibus petebantur, tantaque erat pilarum vis & frequentia, ut nemini in aggeribus consistendi sine aperto vitæ discrimine facultas esse videretur. Palffius tamen & Tiffenpachus, contempto omni periculo, frequentes in iis versari, magistros tormentorum instruere, ac ad dirigendas in mœnia pilas incitare, suisq; omnibus spem & animos addere. Obstaculo obsessis erat arcis exterioris murus, penes quem ad tuendam portam commeari oportebat, & propugnaculum a Gaspare Rascaio, Blasii filio, qui arcem ante tempora Bebecorum obtinebat, constructum, qui tormentis concussus ingentem hiatus fecerat, & identidem procidendo multos fragminibus lapidum aut grauissime affligebat, aut omnino oppressos celeriter exanimabat. Nec prætermittendum videtur, quod passim ab omnibus, qui obsidioni interfuerunt, Turcis pariter & Christianis traditum est, plurimos propugnatorum, partim comitibus morbis, & insolita vertigine, aut membrorum omnium resolutione, partim oculorum caligine tentatos officium præstare nequiuisse; idemq; & feminis & virginibus, puerisq; qui nunquam antea tale quicquid sensissent usu venisse, usq; adeo, ut præfecti & tribuni ab iis, magno eiulatu & lamentis, assidue ad deditionis condiciones ultro offerendas, & tradendam arcem sollicitarentur. Quibus rerum difficultatibus, siue obsidentium prestigis & incantamentis, quod Turcæ falso ferebant, siue diuinitus, ut credi par est, immisissis, hostes perturbari ac desperare ceperunt. His malis accedebat, quod nulla à Budensibus auxiliorum spes, recenti ad Albam clade attritis, expectari posset, nec adhuc Beglerbegus cum copiis isthuc peruenisse diceretur. Itaq; à nostris de deditione interpellati, se eam non abnuere, de muro responderunt, si de conditionibus conueniretur. Nec mora, iubentibus Tiffenpacho & Palffio, sex è præcipuis paulo post, propter portam aggesta terra & materia obstructam, funibus per mœnia demissi adfuerunt; atq; ii cum Racocio (sic enim postulabant, quod eum antea, quum Sendroni præfuisset, familiariter cognitum habebant) ita transegerunt, ut singulis vnus ensibus accincti, sine equis, sine signis, sine tympanis incolumes dimitterentur, coniugesq; & liberos solos efferre liceret; sed substantia omnis ac facultates ibi relinquerentur: missusq; est Pogranius in arcem, postquam porta magno labore repurgata esset, qui eos ex arce deduceret, neue quid ultra condiciones à quopiam auferri pateretur. Excessere amplius tria millia hominum promiscui sexus, deduxitq; eos usq; ad Seceniam, Turcico adhuc præsidio custoditam, ad tertium lapidem distantem, Drugetus, tribus Germanorum & Vngarorum millibus comitatus, sine maleficio, iisque ibidem relictis, ipse cum suis in castra reuersus est. Nostris tam opportuno loco intra sextum diem incredibili celeritate potiti, quum quamnam in partem ulterius arma promouenda essent, consultarent, multique, ut Hathuania arx obsideretur, quæ sola Budam petentibus restare videbatur, utendumq; occasione diuinitus oblata censerent, ad Tiffenpachum adfertur, magnas apud Secenium hostium copias in castris esse, quæ nimirum tanta clade colligi potuissent. Itaq; sine mora ex omnibus copiis, septem millia militum vtriusq; ordinis deliguntur, eisq; Stephanus Bathorius, & alter Stephanus Drugettus Homonnianus, duces præficiuntur; moxq; quadratis & instructis ordinibus iter aggrediuntur. Cum haud procul Secenia peruenissent, hostes ad Hippolum amnem castra metatos esse, & in albescente aurora signum perfectionis,

Propugnatores miris exagitati morbis.

Arcem nostris dedunt.

Auxiliares Turcorum copia à nostris fugata.

*Arcesque ab
his plures de-
serta nostra
ditioni acce-
dunt.*

*Nostri in hy-
berna disce-
dunt.*

*Palffius Se-
cenium Dre-
gelum. atque
Palancam
occupat.*

tubis inflatis, dedisse animaduerterunt. Verum quum nostrorum antecursores in eos, qui ab hostibus præmissi erant, equites forte incidissent, eosque terga dare compulissent, non sine præsentis diuini numinis ope, singularique beneficio accidit, ut cæteri, quorum pars impedimenta carris imposuerat, consensisque equis stabat, pars adhuc frenandis equis, & induendis armis, componendisque sarcinis occupabatur, visa suorum fuga, & nostrorum aduentu perterrita, extemplo fugam daret, seque ad siluas & montes proximos proriperet, nostrisque incruentam victoriam, & carrorum impedimentorumque omnium prædam relinqueret. In hunc modum quum hostes ad varia loca, in quibus stipendia merebant, dispersi, Filecum tanti nominis præsidium amissum, copias auxiliares fusas fugatasque, castra capta & direpta, sociis & commilitonibus trepidi retulissent, tantus repente Turcas terror occupauit, ut nulla facta mora, complures arces, commeatu rebusque omnibus refertas, nec spernendæ munitiois, Plabenstaniam & Deniniam Ballassianæ dicionis, à Mustapha olim purpurato, ut diximus, captas, Buiacum, Ainaconem, Somosconem, & Castrum Corui vocatum, vacuas & nostris occupandas relinquerent, seque cum coniugibus & liberis ad tutiora loca conferre maturarent. quibus in potestatem nostrorum redactis, postea Tieffenpachus idonea præsidia & custodias imposuit. His rebus gestis, quod media hieme, & intolerandis frigoribus, nec homines nec iumenta in castris perdurare posse amplius viderentur, nec Tieffenpachus sibi cum hoste acerrimo simul, & cum aeris & cæli iniuriis colluctandum esse arbitraretur, aliisque multis de causis, relicto Fileci, qui præesset, & dirutas eius partes restauraret, Michaelē Serienio, Cassouiam versus cum castris reuerti constituit; Palffiumque collaudatum ab se dimisit, gratiasque ei ingentes habuit, quod præsentis occasione, Dei Opt. Max. singulari beneficio oblata, tam necessariam, quam opportunam, reip. Christianæ & patriæ ac Cæsari operam præstitisset. Qui cum suis copiis in reditu Turcas Secenii præsidia agitantibus, tormentorum terrore admoto perterritos ad dedicionis condiciones compulit, ac liberos & incolumes dimisit, arci que præsidio imposito, Honorium Tanhauserum, Germanum quidem origine, sed in Vngarum familiæ Hathalmianæ adoptatum præesse iussit: ac ulterius progressus, Dregelum edito in monte situm, ac Palancam, quæ ad Hippolum flumen, amæno & opportuno loco à Turcis constructa erat, perterritis & diffugientibus defensoribus, vacuas reperit, easque facili negotio occupatas, Egidio Magno præfecto, viro forti custodiendas attribuit, & ad XV. Calendas Ianuarias incolumem & victorem exercitum reduxit.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HUNGARICIS,

LIBER XXVIII.

ECVNDVM hanc Victoriā, auspiciis Cæsaris, & cura atque administratione Ernesti patris partam, Alexander Farnesius Parmæ & Placentiæ Dux, rebus in Belgio & Gallia gestis clarissimus, qui exercitum Philippi regis Hispaniarum, immortalī cum laude, ac nominis fama ductauerat, è viuis excessit, aqua intercutē extinctus. In eius locum Philippus rex Ernestum delegit, vti sibi sanguine iunctum, qui Belgicis prouinciis administrandis, imperatorii muneris nomine præesset; quem etiam per legatos summæ auctoritatis ad amplectendam conditionem hortatus est. qui cum Pragā conuenissent, conuento primum Gulielmo de Sancto Clemente, ordinario eiusdem regis apud Cæsarem legato, paribus cum eo studiis Cæsarem orarunt, vt Ernesto fratri ad se vocato auctor esse vellet voto Philippi regis satisfaciendi. Annuente Cæsare, nec Ernesto pariter detrectante, qui regis potentissimi, & propinquitatē sibi iuncti rebus, plurimum studebant, non multo post accepto per literas ab Vngaris magno verborum cum honore comœatu, & Pannonicis rebus atque exercitibus Matthiæ fratri de Cæsaris voluntate traditis, ac tutela Ferdinandi patruelis Caroli filii simul & Stiriæ, Maximiliano alteri fratri commendata, per Norimbergenses, & Virciburgenses, ac deinde traiecto Rheno, per Lucemburgum ad Belgas profectus in urbem Bruxellas peruenit, magnificentissima vbique pompa & populorum acclamatione exceptus. Sed ea res inauspicato suscepta, cum habuit euentum, vt princeps pacis bellicę artibus clarus, & longiori vita dignus, non diu Belgis præesse posset, sed biennio nondum exacto, incertum veneno, an alterius morbi atrocioris vi extingueretur. At Matthias, suscepta Pannonici exercitus cura, postquam bellum cum Turcis contractum, indies magis ac magis exarsisset, nihil antiquius habuit, quam victorias toties & tam feliciter partas, virtute & industria sua prosequi, ac priusquam hostium vires, vti fama terebat, in Græcia, ac vltimarum Asiæ partibus colligi iussæ aduentarent, ardua quęque & difficilia, quod illa essent tum decora, tum plena laudis militiæ exercitamenta, primo quoque tempore experiri. Igitur post Calendas Ianuarias, Iaurinum profectus, duces copiarum tam Vngaros, quam Germanos, imprimisque Palsium è Noua arce ad se vocauit, ac cum iis de futuri belli progressu, ac quibusnam in locis illud inchoaretur, consultandum decreuit. Non defuere, quem admodum in superiori consultatione Comaroniensi acciderat, qui Besprimium & Palotam recenti Turcarum expeditione captas, recuperari oportere existimarent; neq; id factu difficilimum fore, quando quidem in propinquo, nec munitæ admodum essent, nec magno hostium numero custodirentur. pertinere ad famam & existimationem Cæsaris exercitus, si illæ maturius ab hostibus extorqueantur, & ad Papæ ac Iaurini quietem, quæ loca ab illis, qui ibidem excubarent assidue inquietarentur. Huius sententiæ Hardecus cum Christophoro Quinspergo, & qui-

Ducis Parmensis obitus.

Ernestus Archidux ei succedit.

Eiusd. è vita excessus.

Matthias Archidux belli Pannonici præfectura mandatur. Anno 1594.

Deliberatio de belli summa.

*Casareus ex-
ercitus, Duce
Matthia,
Nouigradi
obsidione cin-
git,*

& quibusdam aliis princeps erat, qui illas arces præfecturæ suæ ademptas ferre æquo animo non poterat, & ideo, ut hostes iis eiicerentur, audaciæque suæ & temeritatis citò pœnas darent, cupiebat. Ex aduerso Palffio minime dignum videbatur, principem tanti nominis cum exercitu, cuius recentem curam suscepisset, oppugnandis illis occupari, in quibus vel recuperatis haud magnum operæ præcium foret, nisi Alba vicina tentaretur; cuius vicissim oppugnatio aliam occasionem, alias vires & copias requireret. Proinde ad magis illustre extendendæ famæ & gloriæ decus, rei que publicæ maius emolumentum fore, Nogradum, quod anno superiore, ob aduersas ingruentis hiemis tempestates omissum erat, repetere, illudque fortiter expugnare: cuius accessione Zolio, Corponæ, & Bosco, ac Ciuitatibus Montanis quies & salus redderetur, & præsidia, quæ hætenus in illis locis fuerant, Nogradum transferrentur, quod oportuno loco & itinere ad Budam, Deo auspice, breui recuperandam, quam ad coniungendas Vngariæ superioris vires & copias situm esset, locum quidem esse Besprimio & Palota munitiorem, sed quæ vim nostrorum nequaquam diu sustinere posse videretur. securaturum ne exercitus, quamquam viæ ob incommodissima anni tempora, multo cæno ac gelu impeditissimæ sint, ex iis, quas sibi subiectas habeat, regionibus, re frumentaria & rebus necessariis destituatur. Princeps, approbata hac sententia, eam sequi deliberavit: legatumque post se cum summa potestate in exercitu Palffium duxit; Erasmus Prauniû Comoronii præfectum, Magistrum castrorum constituit, Leonem Gallum tormentario negotio præposuit, Engelhartum Curtium legionis vnius Germanicæ tribunum præesse vigiliis, Iohannemque Iouium, prætorem regni, annonam curare iussit, ac omnibus, ut sequenti Mense Februario, Leuam in castra conuenirent, in mandatis dedit. Tormenta vero, & eorû apparatus, quod lentiori gradu promouerentur, sine mora præire, ac se Leuæ expectare iussa sunt, idque Leo Gallus summa diligentia curauit. Aduenere iussu principis, quamquam ob viarum difficultatem lentius facto itinere, mille equites cataphracti, quos Sebastianus Sliccus ducebat, ac legio Germanica Curtii, quatuor millibus peditum constans, è Sueuia & Rheticis gentibus collecta, summæ virtutis, ac militum Vngarorum, è Iaurino, Papa, Comaronio, Corpona, aliisque locis egregia manus, omnesque ad Dregelum & Palancam, præire iussi. Hos Palffius cum suis, ac Nobilitatis Vltradanubianæ, & postea cum vltimis agminibus princeps ipse sequutus est. Tametsi autem omnes properandi, & operam præstandi cupidissimi forent, tamen ob continuas niues, & pluuias, ac itinera glacie & gelu constricta, progredienti exercitui infensissima, non ante Palancā peruentum est, quam circa vltimos mensis Februarii dies: principe Matthia, omnes cæli iniurias & tempestates inuicto animi & corporis robore, patientiaque singulari perferente; adeo ut eius exemplo cæteri quoque omnes viarum incommoda infracto animo sustinere viderentur. Ibi exercitus, ut aliquandiu quiesceret, & corpora curaret, in hiberna per pagos distributus est, qui ad decursum Hippoli fluminis frequentes sunt: atque illinc ad Tieffenpachû mandata data, ut suas copias educere, & cum iis, quas princeps ducebat, coniungere maturaret. Verum cum ob itinerum grauissimas difficultates Tieffenpachus nimis tarde aduentare videretur, & res omnis in celeritate posita esset, princeps suasu Palffii & aliorum, ne quid mora secum discriminis adferret, neue hostibus ad resistendum vires atque facultatē subministraret, nihil cunctandum aut expectandum ratus, exercitum promouit, ac ad sextum Idus Martias, ad oppidum Ruthenicum Orosfaluam, vno lapide ab Nogrado distans, de quo antea diximus, castra locauit, in quibus Germanorum atque Vngarorum quatuordecem millia peditum, ac septem millia equitum censa fuisse ferebantur. Isthic pernoctante exercitu, adfertur Turcarum haud contemnendum numerum, sub Nogrado in castris esse. Itaque habito consilio decernitur, eos prima luce inua-

inuadendos esse, cumq; iis ferro decernendū. Sed aliis subinde exploratoribus aduenientibus; & hostes nostrorū aduentu cognito, retro ad Vaciam cecidisse, referentibus, ab incepto destitere: ac sequenti die structis ordinibus, ac explicatis vexillis, tormentisq; sequentibus, sub meridiei tēpus, quo Turcarum sacerdotibus mos est consensu turribus alta voce suos ad preces conuocare, in conspectum Nogradi peruentum est. Ea arx dicionis olim Episcopi Vaciensis, rupi non admodum editæ imposita est, auorumque nostrorum memoria, magno Nicolai Bathorii Vaciensis Episcopi studio, multis ædificiis ac elegantibus, opere Iacobi Tragurini architecti & statuarii restaurata fuit: habetque ab occidente sole vastissimas siluas quæ Filecum & Diosgiorium versus longe lateque protenduntur, ac ad meridiem Danubium & Vaciam duobus distitam miliaribus: ad Solis vero ortum colles sunt & vineta minime alto vertice; è quibus haud irritò labore tormentis peti potest. Habet etiam circum circa fossam XXX. pedes profundam latamq; in ipsa rupe, magno ut apparet labore & sumptu, eiusdem Bathorii antistitis, excisam, cum puteo haud minoris laboris & impendii, ac turrim in medio erectam, quibus ipsius nomen & gentilicia trium lupinorum dentium insignia exsculpta adhuc extare videntur. Hanc autem veteris ædificii molem Turcæ, erectis forinsecus duplicis & valde crassi valli cratibus, iisque roboribus confibulatis, ac cespite repletis, ad propugnaculorum formam longe firmiorem reddiderant. Præerat ei Mehemetes Niger, è Pheris Thessaliæ vrbe oriundus, ideoque Carapheris cognominatus, cum octingentis circiter Turcis, qui ad primum exercitus conspectum, oppidum arcis subiectum non contemnendæ amplitudinis ac firmitatis iniecto igne funditus concremarunt; simul cum horreis & frugibus, ac fæni, straminisque cumulis, quos foris congegesserant, tanta vi & sæuitia, ut etiam in hortos eorumque sèpimenta & arbores fructiferas, ne nostris vsui esse possent, excindendas, barbara feritate debaccharentur: interimque nostros castra & tentoria collocantes, assiduis tormentorum ictibus, nec tamen notabili aliquo detrimento, infestare non desinerent. Sub vespèrum eius diei, sole nondum occidente, Leo Gallus, cum tormentis & eorum apparatu aduentauit, lentiori ob itineris difficultates facto progressu, ac tormenta in eo colle, quem ex aduerso arcis ad orientalem plagam eminere diximus, collocauit; ac tria maiora, quæ viginti aut triginta pondo ferream pilam euomebant, in arcem salutandis veluti hostibus exonerari iussit; & hostes pariter ex arce responderunt. Eadem nocte aggeres fieri, & corbes terra ac cespite celeriter repleri, ac tormentis inter eas collocatis arcem verberari iussit: ita ut die quoque toto insequenti & nocte, nulla in concutiendis mænibus intermissio fieri videretur. At Turcæ, qui ea temporis & anni asperitate, nostros nequaquam bellum moturos existimassent, ideoque ad defendenda mænia arcemq; minus parati esse viderentur, ad obstruendam cespitibus & materia portam, ac ad attrahenda idoneis in locis tormenta sese conuerterunt, tanto silentio operi intenti, ut & tormenta displodere in obsidentes & excubito-
res, sublato, ut moris est clamore, obire vigilias prohiberent: adeo ut multi eos relictæ arce diffugisse existimarent. Verum perfecto opere, ad mænia tutanda reuerfi, expansis per ea, ac turrim, ac propugnacula, multis vexillis, sese ad defensionem compararunt, ut se nequaquam territòs esse, nec de salute & victoria desperasse demonstrarent. Itaque magnam in nostros pilarum maiorū minorumq; procellam diffuderunt. Palcius nullam eis quietem dandam ratus, operas, quarū haud contemnendum numerū è montanis ciuitatibus acciuerat, quæ effodiendorum varii generis metallorū apprime gnaræ esse solent, ad faciundos sub exteriori vallo cuniculos, quod è crassissimis roboribus contextum erat, subire murū iubet, iisque mille, aut paulo plures pedites, quorum dimidia pars ex Vngaris cōstabat, reliquū è Curtii & Galli legionibus selectū erat, attribuit, qui eos ab iniuria hostiū, si forte

si forte excurrerent, tutarentur; interim autem tormentorum magistris serio imperavit, ut crebrius & terribilius pilas in arcem contorquerent, ne illos, qui cuniculos agere ceperant, sentire possent. Verum fieri nequaquam potuit, quin hostes in omnia intenti & vigilantes animaduernerent, ac ad eum locum adcurrentes, tam eos, qui in opere erant, quam qui illis tuendis excubabant, glandibus & faxis ac trabibus superne in subeuntes deiectis eminus vulnerare ac deturbare conarentur: sic ut pluribus ex nostris fauciatis, ac nonnullis caesis, re infecta redire compellerentur. Nec mora Palffius, receptis in castra fossoribus, alias cohortes fociis laborantibus submisit, ducibus Ladislao Maitinio, & Benedicto Pogranio, multisque ex earum numero secures & dolabras dedit, quibus deiiciendo vallo, quod iam argilla nudatum erat, operam dare; ceteros faces & straminum manipulos inferre & vallum succendere iubet. Et exteriores quidem valli partes, quae praecutis palis, superne virgultis connexae erant, aliquot in locis inflammatae arserunt, ita ut ad interiora posthac facilior aditus adaperiretur. Duravit haec pugna à media nocte ad quintam fere horam diei, cadentibus utrinque vel fauciatis non paucis: è numero siquidem nostrorum circiter XLV. cecidere, fauciatis amplius ducentis; ex hostibus vero LXX. caesi, ac CL. grauius vulnerati fuere: ita ut Carapheris & sociorum animis haud dubius discriminis metus, & rerum desperatio iniiceretur, cogitantium & reputantium, si deiecto interiore vallo oppugnatio repeteretur, se tanto ardore atque ordine incumbentibus nequaquam pares futuros. Interea Palffius ultra priora octo tormenta, quibus mania ex utraque parte quassabantur, alia quattuor attrahi, & ex aggeribus, quae versus Septemtrionem, qua hostes ex summa arce in exteriorem commeabant, constitui iusserat, rem gerere cepit, periculum facturus, an inclusi tanto tormentorum ingentium apparatu, è tribus locis petiti, ad complectendas deditionis condiciones compelli possent, cuius rei haud dubiam animo spem concepisse videbatur. Dum haec fiunt, Matthias princeps, è Dregelio, ubi pernoctauerat, cum mille equitibus, ac legione Germanica, aulaeque suae comitatu, lentius obviarum incommoditatem progressu facto, in castra venit, ac postquam statim aggeres & tormenta perlustrasset, collaudata Palffii & Galli diligentia ac solertia, ut iis in arcem emittendis nihil cessaretur, imperavit. Quorum vi ac impetu, cum vallum haud leues rimas fecisset, & Turca insignis tormentario negotio praepositus, terribili ictu pilae discerptus esset, Carapheri & reliquis animus concidit: nec diu post Alaibegus, quo nomine is, qui Spahiis, hoc est, pagos & latifundia habentibus praest, è muro proloqui, ac Benedictum Pogranium, ac Michaellem Borium (is erat Bacabaniae praesidii legatus) nomine compellare cepit. qui quum praesto adfuissent, ut tormenta cessarent, petiuit. seque accepta fide, ad transigendum de deditione exiturum significauit. Ea data, exiuerunt cum Alaibego sex alii clarioris nominis Turcae, & cum iis Palffius, qui personam Matthiae principis simulabat, sic transegit, ut se & arcem cum omnibus, quae intus essent, ad arbitrium victoris mox dedere maturarent. Cum internuntii in arcem remeassent, & Matthias ac ceteri duces à Palffio inuitati, sub pelibus & tentoriis prandissent, paulo post rediere, & Carapherim conditionibus non aliter assentiri retulerunt, quam ut instar Fileciensium, cum vxoribus & liberis ac singulis gladiis arce excedere liceret. Sed ut in arbitrio victoris, vitae ac incolumitatis potestas sit, id nequaquam admittere. quin illum in arce extrema quaeque pati, quam tam faedam & inhonoratam seruitutem subire malle. Ea re cognita, quamquam non deerant, qui verberandam iterum tormentis arcem, ac vi expugnandam censerent, nonnullis vero aequae condiciones, quas postulabant, admittendae viderentur, ad extremum, ne qua difficultas aut mora in recipiendo fieret, transactum est, & abeundi omnibus facultas concessa;

Matthias Archidux in castra venit.

cautum tamen, ne quid præter singulos enses auferre liceret: atque eo die, qui fuit quarto Idus Martias, Ferhates, qui nuper præfectura Belgradensi & Samandriæ decesserat, cum tribus aliis pro obside datus, in castris remansit: ac sequenti die Carapheris cum cæteris ac puerorum & fæminarum turba arce excedens, clauēs arcis Palffio traditas simul cum arce reliquit: quadragesimo secundo anno, postquam à Turcis bello Temesuariensi capta fuerat. Quæ deinde à principe curæ & fidei Andreæ Reuaii, qui turmam equestrem cum laude ductauerat, commendante Palffio, tradita est, sic vt cum CCC. Vngaris, ac tribus vexillis Germanorum, quibus Andreas Ridemannus præerat, tuendam susciperet, ac deinde difficillimis itineribus, & amnium inundationibus, continuisque pluuiis ægerrime reditum est: adeo vt nullis in promptu nauigiis, & pontibus vbique vi aquarum interruptis, exercitus multis in locis complures dies subsistere, famemque & frigus, rerumque necessariarum inopiam, cæteraque incommoda sustinere cogeretur. sicuti principi ad Nitriam contigit; vbi ipse quidem ratibus, non sine summo labore transuectus, ac à Stephano Feircuio Episcopo conuiuiuo exceptus, donec copiæ & impedimenta decrefcentibus aquis traicerentur, aliquamdiu morari atque expectare fuerit coactus. Prius vero quam castra soluerentur, ducibus ac præfectis copiarum in mandatis dedit, vt ad Calendas Aprilis rursus, Iaurinum, aut quo ipse iussisset, conuenirent. Nam cum primum maiores copiæ, quas ad eum diem affuturas sperabat, in vnum conuenissent, Strigonium obsidione cingere decreuerat. Interea Georgius Comes Zrinianus, collatis cum præfectis copiarum, qui in Illyrici partibus agitabant, Sigismundo Herbersteinio, Friderico Trautmansdorffio, ac aliis consiliis, copiisque mature collectis, quibus sese coniunxit Iohannes Lareus Melchioris Rederi legatus, cum D. equitibus Silesitis, Canisiam in castra conuenerunt, & cum Nobilitatis militibus ac Canisiano præsidio, in hosticum excurrere, ac dignum aliquod facinus aduersus hostes exequi decreuerunt. Igitur quamquam flumina Drauus & Mura, cæterique amnes vbique continuis pluuiis & niuib; tum primum colliquatis inflati exundassent, nihilo tamen minus Canisiam confluxerunt, & vndecem tormentis currulibus in campum protractis, quæ Iacobus Pillerius curabat, ad XXI. diem Martii, memoriæ Diui Benedicti dicatum, castra ad Mauricii pagum promouere. Inde secundis castris ad Bersenciam peruentum est, à Turcis bello Sigetano occupatam. Sed hostes qui intus erant, nec conspecto exercitu, neque expectatis tormentis, succensa arce, profugerunt: nostri vero extinctis quantum fieri potuit, ignibus, tormenta maiora septem, totidemque colubrinas inde auexerunt; cæteris fere omnibus, vt re fumentaria, ac reliquo commeatu, ac militari supellectili, eodem incendio corruptis, aut omnino absumptis. Sequenti die ad Chorgonem itum est, ibique tormenta, quæ in castris erant, duplici ordine, iussu Zrinii explosa sunt; ita vt donec dimidia eorum pars disploderetur; interim reliqua sulphureo puluere implerentur, quo maior vero & amplior eorum numerus procul audientibus existimari posset. Quorum boatu & fragore audito Hasanaga Segusdii præfectus, qui tunc forte vallum arcis & fenestellas tormentis eiaculandis aptas restaurabat, dimissis, quos ad operas faciundas conuocauerat; agricolis, arcem ipse quoque succendit, & se cum sociis Babociam, indeq; ad tutiora loca recepit. Zrinus, missis ad primum flammarum conspectum, equitibus quadringentis, tormenta ignibus, si possent eripi, eosque extinguere iussit. Verum cum isthuc peruenissent, iam rotæ & axes eorum absumpti igni erant; tubos tamen seu fistulas æneas, ne feruefactæ liquefcerent, magno labore extrahendas curauere, quæ cum aliis Canisiam deuecta fuere. Restabat Babocia, quam eodem itinere laboreque in potestatem redigere decreuerant, ea spe, quod ne illam quidem, impetum aut vim exercitus ac tormentorum sustinere ausuram

Turca arcem nostris dedunt.

Comes Zrinus cum aliis Ducibus in Illyrico varia castellis subigit.

Bersenciam;

Segusdium.

Babociam aggredi viarum difficultatibus inhibetur.

existimarent, Verum Turcæ id futurum arbitrati, pontes quibus Rinnia fluuius transiri poterat, vbiq; disiecerant, vado autem superandi, aut tormenta & impedimenta transuehendi, ob late patentes aquas nulla facultas apparebat. Tantis tumescentium amnium obstaculis, ea etiam difficultas accedebat, quod illud arenosum ingentis siluæ Giotæ solum, qua transeundum erat, suapte natura ad primi veris initia, liquaris niuib; adeo mollescere solet, vt quamquam superne herbidum ac viride appareat, calcatum tamen ab equite siue pedite, statim vestigia deuoret, & absorbeat: adeo vt ignari & incauti eius rei homines, nisi præsentiope succurratur, non minus ac profundioribus lacunis ac scrobibus immergi interire soleant. Misit tamen Zrinius quosdam viarum & locorum peritos ad Corpadum oppidum, vbi in Rinniam amnem paludosum, Labadus alter riuus æque stagnans influit, tentaturos, an eo in loco transiri posset. Sed illi quoque pontes cum sublicis iussu Turcarum disiectos, & aggeres lignonibus complanatos, nec cuiquam vel expedito equiti, nedum exercitui, ac impedimentis peruios esse retulerunt. Itaque decimo, postquam Canisa discesserat, die, vtraq; arce vacua relicta, ac subiectis in ima fundamenta pulueris sulphurei aliquot cadis, disiecta, incolumem exercitum reduxerunt. At Matthias quamquam copias, quas ad Calendas Apriles Comaronium conuenire iusserat, viarum difficultatibus impeditas cognouisset, quo minus ad præstitutum locum venirent, tamen vt eis moram omnem excuteret, post Paschales ferias Viennæ transactas, feruentiore ad res gerendas, cupidoq; animo Posonium venit, ibique biduum commoratus Iaurinum descendit; ac cum Hardeco, cæterisq; ducibus, de rebus ad obsidionem necessariis, deq; promouendis castris consultauit; quum Palffius eodem tempore ad Nouâ arcem, cum suis, quæ stipendia merebant, simul & cum Nobilitatis vltro danubianæ copiis, haud contemnendo numero in castris esset, & Zrinius ac Nadaſdus cum cisdanubianis breui eodem expectarentur; qui etiam mox, cum Matthiam Iaurinum venisse cognouissent, adfuerunt. Francisco Duci Saxonæ Lauëburgico, cum quattuor millibus equitum Germanicorum per Morauiam venienti, Sigismundum Forgacium obuiam ire iussit: isq; præcedentem principem in castris sub Strigonio positus postea assequutus, in citeriore sinistra Danubii ripa, à Parcani Turcarum præsidii parte consedit. Interea princeps Comaronium venit, ac Danubiū ponte transiecit, & ibi Palffianas copias in sua castra recepit, iisque promotis, sextis demum castris, in conspectum Strigonii peruentum est. Præter Vngaros, quorum copię ad quindecim millium bellatorum numerum constituebant; Sebastianus Sliccus mille equites Germanos ductabat, & Rederus totidem, ac Brandenburgensis equitatus cum Morauis & Austriacis, ac Bernardi Comitæ Turriani & Seifridi Colonicii, ac Richardi & Vlrici Quinspergorum, nec non Gothardi Starenbergi turmis, paulo minus decem millibus constabat. Peditum Germanorum amplius sexdecim millia erant, in tres legiones distributa, quarum vnâ Leo Gallus sub duodecim signis, quinquies mille circiter pedites continentem ductabat, secundæ Engelhardus Curtius præerat, tertiæ Schombërgius, quæ singula tantundem peditum, sub totidem signis habebant, quorum singula CCC. milites continebant. Postea quoq; vna legione, quæ quattuor millibus militum constabat castra aucta fuerunt, quam è Salisburgo Rottennauius iuuenis (pater enim Zagrabiæ è viuis excesserat) nauibus impositam celeritatis causa aduexerat. Ad erant biremes quoq; tredecim à Ferdinando Imperatore olim constructæ, & nunc ex Viennæ nauali in Danubium deductæ, in quibus octingenti, aut amplius mille sclopetarii censebantur; & supra has XXV. nauigia eiusdem formæ, sed paulo minora, quæ nostri Nasadas aut Saicas vocant, in quibus singulis XXXIII. Vngari, milites simul & remiges erant, ac in earum proris breuiora ex ære fusili tormenta habebantur, & in anterioribus sentinis pilæ ferreæ oui gallinacæ magni-

Exercitum
reducit.

Matthias Ar
chidux Iau-
rinum se con-
fert,

Copiasque
vndique con-
trahit.

Copiarum
numerus.

Triremes
XIII.

magnitudine cum certo pulueris sulphurei pondere seruabantur. Classe huic Io-
han. Alexander Princenstainius præerat legatus, donec Antonius Rideselius e-
ques Marianus Theutonici Ordinis, vti vocant, commendator, in castra aduenis-
set. Castrorum magister Hardeccus erat declaratus, ac tormentarium negocium
Leo Gallus procurabat, idem qui sub Nogrado eodem officio functus fuit: isque
tormenta nauibus collocata secundo flumine deuexit; iumentorum iugis terre-
stri itinere subsequi iussis. His copiis, quæ omnes quinquaginta millia armato-
rum facile æquabant, Matthias Nonis Maii, die diuo Gothardo sacra, urbem si-
mul & arcem obsedit, castris in planicie latissima & amænissima collocatis. Quæ
10 ideo aliquanto longius à Danubio & aquatione sita erant, quod ripas fluminis
focii nauales & classarii, nauæque occupabant. Turcæ cum nostros castra me-
tantes conspexissent, extemplo suburbia, quæ late patebant, ac horrea & id ge-
nus ædificia iniecto igne concremarunt, expansisque per turres & propugnacu-
la ac muros plurimis vexillis, sese ad defensionem pararunt. Credidere com-
plures, si eo tempore, quo Filecum & Nogradum nostri cepere, Strigonio terro-
rem admouissent, multo minore labore eos, qui intus erant, ad deditionem
compelli potuisse; quum nec præsidio militari, nec rebus necessariis abundarent.
Verum illos duarum longe munitissimarum arcium exemplo sibi interea ita ca-
uisse, vt rebus obsidioni tolerandæ idoneis comparatis, minime imparati repe-
20 rirentur. Nam ad Isaci præfecti & reliquorum preces Caralibegus Albenfis, quem
ad Sixonem exercitui præfuisse, ac ingens in capite vulnus accepisse, diximus,
cum validis Ianicerorum cohortibus, quibus multi equites clarioris nomi-
nis, peditum functuri officio intermixti erant, paucis ante diebus arcem erat
ingressus, cuius inter Turcas ea tempestate clarum militiæ nomen habebatur.
Eo auctore, collis satis altus, & minime saxeus, quem à delubro elegantissimi
operis olim ibi constructo Diui Thomæ montem vocant, è regione arcis, ad
tormenti iactum eminens, castello è vimineis cratibus ac roboribus tumultua-
rio opere munitus fuit; cui ipse præsidarios milites, & duo currulia tormen-
ta imponenda curauerat, quibus nostri, qui arcem, aut urbem aggressuri forent,
30 vndique peterentur. Cæterum Gallus, Palffio cohortante, atq; satagente, eadem
nocte tormenta per vineta scrobibus ac fossis impedita, ac alia confragosa loca,
magno labore transuehenda curauit, iisque arcem magna vi verberari iussit. Sed quū
is locus non satis commodus esset, vtpote, qui longiuscule distaret, ea demum quæ
se quita est nocte, propius arcem promota sunt, non procul à sepulchris, quibus
Turcæ suos humare consueuissent, ibique aggeres, corbesque è disciplina constituti,
ex quibus sine intermissione pilæ maiores in arcis mænia directæ sunt. Palffius et-
iam non solum ad aggeris & tormentorum custodiā, validas Vngarorum & Ger-
manorum peditum cohortes disposuit: sed etiam vltra arcē, ad ortum solis aggeres
fieri iussit, & in iis vtriusque nationis sclopetarios occultauit, qui tres biremes hosti-
40 les commeatu & militibus onustas arcis accessu prohiberent. Classi enim nostræ
metu tormentorum, quibus tam ex arce quā è Parcano infestari poterat, descensus
sine aperto discrimine minime patebat. Sed illi vitata dextra ripa, in vltiori, quæ
versus Parcanum ducebat, cursum direxerunt, ac sociorum subsidio freti, de nocte
ea quæ vehebant, ad aquarium oppidum exposuerunt. Biduo post ad VII. Idus
Maii, quum nunquam tormenta cessassent, tandem sub vespere pilæ ferreæ igne
candentes (hoc teli genus nouum Stephani Poloniae regis bello Moscouitico ex-
pugnandis ligneis arcibus inuentum fuisse fertur) necnon fictiles tubi nota ratio-
ne confici soliti, qui bituminosi & sulphurei ignis flammam iaciunt, in turrim summi
templi Diuo Alberto dicati, cui etiam Sulymanus pepercisse ferebatur, ac cætera
50 ædificia arcis coniecta fuerunt, quibus illa succensa, ingenti mox fragore & strepi-
tu conflagrarunt, vt non solū quā plurimi ex propugnatoribus, qui extinguendo

L. millia arma-
torum.Strigonium
Archidux ob-
sidione pre-
mit.Carali Begus
illi præerat.Arx tormen-
tis verberata.

Pila ignea.

igni opē ferre contenderent, perustis crudeliter membris sauciarentur, aut flammis fumoq; correpti, in vestigio suffocatiq; interirent: sed etiā commeatus ac sulphurei pulueris maxima pars vno eodemq; incendio absumeretur. neq; dubium fuit, quin inuadentibus tunc nostris, aditus in arcē esse potuerit, si per ruinas muri, quæ iam ad aliquot passus apertæ erant, duces impetum fieri imperassent. Sed ii, quod vallum pro mænibus erectum obstare existimarent, suos eo tempore prælio continuerunt: ita vt ad diem sequentem, quum illud obstaculi amoueretur, differrent. Sed etiam tunc frustra tentata oppugnatio fuit. cum enim nostri diu multumque ancipiti conatu vallum illud conscendere contendissent, quod ab hoste paucula mora ei concessa, restauratum erat, amissis amplius XXX. lociis, ac Rudolpho Greisio Curcii legato, multisq; aliis vulneratis, repulsi & reiecti in castra sese receperunt. Altero post irritum conatum die, tormentis XVIII. duabus ex partibus arx quassari denuo cepta: eo proposito, vt per hiatum mæniorum postridie oppugnatio repeteretur. Interea autem curante per idoneos internuncios Palfio, clandestina consilia cum Thracibus, qui in vrbe erant, Christianis quidem, sed Græcos ritus sequutis, contracta sunt; ac ii promissis ingentibus onerati, si cæsis Turcis, qui custodię vrbis attributi, non magno erant numero, urbem nostris tradere conarentur. Qui quum diem constituisent, ad quem Palfius cum validis suorum & Germanorum cohortibus, nocte intempesta ad portas & mænia adfuisset, cæteri vero duces oppugnationem ex alia parte tentaturi, suos, vt clamore sublato procurrerent, Turcasq; ad eam partē tuendam prouocarent, in mandatis dedissent, Palfio aduentanti portam patefecerunt, cæsis, qui obstabant, Turcis, eumq; & cohortes in urbem intromiserunt, à quibus Turcæ reliqui confestim cæsi aut capti sunt, oppidumq; munitissimum facili labore à nostris occupatū est. Thraces in fidem recepti, & vrbs præsidio Germanorum & Vngarorum peditum firmata est. Sed cum in vrbe nemo à tormentis, quæ è mōte Diui Thomæ, in commeantes confertim displodebantur, tutus esse posset, iussu principis tormenta in alium ex aduerso collem quattuor attracta, iisq; castellum concuti ceptū est. quod quum absq; propugnaculis, quæ latera munirent, festinanter erectum esset, ictus tormentorum sustinere diu non potuit, sed primo patentiores rimas, demum vero à parte Orientali haud minimā ruinam fecit, ita vt nostris irrumpendi facultas oblata esse videretur. Igitur cum Germani & Vngari paribus animis, & singulari alacritate procurrissent, vallum celeriter conscenderunt, primiq; Radicius & Silua Besprimii centuriones signa in summa valli parte sustulerunt; sequutusque eos paulo post signifer Germanus legionis Schombergianæ cum militibus, ac subinde aliis atq; aliis conscendentibus, vallum captum est, & Turcæ fere ducenti, à quibus defendebatur, cæsi omnes sunt, nam quum in oppidum iam ante à nostris occupatum tuto ingredi non possent, & arx longius dissita peti non posset, paucissimi fuga salutem acquisuere. In hunc modum redacto in potestatem oppido, pariter & monte Diui Thomæ vi capto, tormenta è prioribus locis, in oppidum ad domum præfecti, inter carcerem & equorum stabulum, ac quattuor alia in montem Diui Thomæ, quibus vtrinque in arcem & subiectam vrbeculam Aquariam, (quam etiam minorem ciuitatem vocabant) acerrimo impetu disploderentur, attracta fuerunt; quæ, dum lentius & bidui mora administrantur, hostibus spacium datum est, labore nec interdiu nec nocte intermisso, ruinas refarciendi, ac fossas denuo pedum latas introrsus conficiendi, quarum obiectu nostri, etiamsi conscensu ruinis mænia superassent, retardari posse viderentur. Dum intra hos aggeres tormentis res acerrime geritur, pars muri Aquariæ vrbis, quæ ad Occidentem solem vergit, satis lato facto hiatu, concidit. quo animaduerso, Hardeccus & alii duces, erectis animis, oppugnationem instituerunt; quamquam non deessent eiusmodi rerum periti

Oppugnatio
irritæ.

Thraces vr-
bem Palfio
produnt.

Montis S. Tho-
mæ captus.

periti quibus amplius diruendi muri viderentur, quum nondum XV. passibus latior aditus esset patefactus. Itaque Matthia principe suorum ducum consiliis nequaquam reluctante, octingenti fere milites Germani è legione Curciana deliguntur, qui murum dirutum subeant; iique explicatis signis magno animo ad irruendum procurrerunt: ducibus se eis præbentibus Palffio & Nadaſdio; ^{Aquarium oppidum frustra tentatū.} ac Comaroniensi præfecto Praunio, & ipso Curcio, aliisque paucis Vngaris. Datum enim hoc fuit honoris & existimationis genus exterarum nationum militibus, quasi Vngaris parcendo, ut primæ oppugnationis qualemcunque euentum ipsi periclitarentur. Sed quum ex aduerso Turcarum promptissimi quique, ad duorum millium numerum, pro ruinis in acie constitissent, nostri vix subire quidem muros ausi, amissis plus minus ducentis, è sociorum numero, retrocedere coacti fuere: Palffiusque & cæteri, qui prodierant inter pilas volitantes, & tædas ac tubos fictiles sulphure & pice repletos ardentesque, non sine vitæ periculo versati, post monumentum quoddam lapideum sese reduxere, quo in conatu Valentino Balassio, impigro iuueni, ac Martis simul & Palladis cultori vtrumque femur glande plumbea traiectum est; quo vulnere, quamquam intactis ossibus inflicto, paucos post dies interiit. Eandem fortunam subiit Curcius quoque tribunus, crassiore sclopeto vulneratus, ac Balassium eodem fato iisdem in castris sequutus est. Vulnerati etiam sagittis & glandibus ac puluere sulphureo vstulati militum complures. Nec hostibus incruenta pugna fuit; siquidem in ea Caralibegus Albenſis, dum suos cohortaretur, glande per frontem traiectus, in vestigio concidit, exanimisque in arcem à suis relatus est. Postridie cum tormentis maioribus nusquam cessaretur, oppugnatione iterum & tertio repetita est. Sed irritò vbique conatu. quum enim nostri mænia conscendere conarentur, & signifer cohortis Sombergianæ vexillum magno ausu supra rudera sustulisset, ac socios, ut sequerentur, intrepide moneret, maioris colubrinæ pila alterum pedem ictus atque discerptus est, & sociorum ad mille desiderati. Multi etiam ex hostibus eminus icti occubuerunt: inter quos Isacus præsidii præfectus è nostrorum aggeribus maiori tormento in dextro humero sauciatus, eadem nocte expirauit: ac vtriusque ducis cadauera noctis silentio nauigiis imposita, Budam non sine publico luctu delata, ibique honorificentissime tumulata sunt. Quamquam autem nostri aliquot præliis cum cæde repulsi, ac multis millibus sociorum amissis, ingenti detrimento affecti essent, necdum tamen animo penitus frangi videbantur: & ab ducibus Palffioque imprimis, ut militaris constantiæ memores esse vel-
lent, & commilitonum cædem ultum ire properarent, ac spe prædæ, quam amplissimam & opulentissimam, capta arce, adepturi essent, ne à repetenda oppugnatione deterrerentur, appositis verbis sustentabantur. Hunc in modum animati, quum ad XXII. diem mensis Maii, ad Aquariæ vrbis angularem turrin rotundam, cuius pars humotenus ferme diruta erat, validissimo facto impetu iterum irrupissent, Ianicerorum tamen validis cohortibus sese opponentibus, & subeuntes glandium procella sternentibus, plurimis amissis, pedem retulerunt. Quo in irriti conatus feruore supra cæteros aut cadentes, aut vulneribus debilitatos, Gallus quoque tribunus, & tormentis præfectus, vulnus accepit, & ex hostibus ac Ianiceris plures trecentis desiderati sunt: ita ut iam tot oppugnationibus fortiter exantlatis, defensores quoque ad exiguum numerum reducti esse viderentur; Cui tamen defectui breui prouisum est. nam decimo post die, quingenti Ianiceri biremibus vecti, duce Anniuano Belgradiensi præfecto, qui duobus nuper interfectis succederet, apud quem laus seruatae arcis man-
sit, clara diei luce, Parcanum appulerunt, ac eadem nocte in minorem urbem recepti sunt. quod ex vexillorum colore animaduersum fuit: quæ cum antea in puppibus biremium conspecta essent, orto sole per muros explicata à nostris

spectabantur. Quorum aduentu obsessis adeo creuere animi, ut sauciis pereas-
 dem biremes Budam missis, in nostros aggeres & tormenta, quæ ad ripam Da-
 nubii è regione vrbs aquariæ constituta erant, nauiculis traiectione, excurrere non
 dubitarent. Qua in statione, quamquam dimidia pars legionis Schombergia-
 næ excubaret, tamen nisi signifer forti animo cum paucis sese opposuisset, ætum
 etiam de tormentis foret. Ille enim diffugientibus sociis, increpita fuga, cum
 paruo suorum numero restitit, tamdiuque certamen protraxit, donec ad clamo-
 rem & tumultum cohors Vngarica ex maiori vrbe procurreret, ac Turcas submo-
 ueret. Quorum aduentu Turcæ pedem retulerunt, amissis XXX. sociis, ac duo-
 bus signis militaribus, ac quinque viuis captis. Iam quinque præliis Turcæ supe-
 riores facti, adeo nostros nihili pendere videbantur, ut biremes & alia nauigia
 impune ire & redire, modoque saucio & ægrotos Budam vehere, modo varii ge-
 neris commeatum, & multos farinae culeos inuehere auderent. Nam classis no-
 stra, quamquam hostili haud inferior, nullo tota hac obsidione vsui fuit; adeo
 ut trierarchis torpore & ignauia ac tormentorum metu agitat, omnis hostis
 inuadendi, eiusque temeritatem contundendi animus defuisse videretur. In-
 terim vero ii, qui intus erant, quicquid in manibus & propugnaculis interdum
 diruebatur, nocturno labore celeriter reficiebant: nostris vero, diuturno co-
 que irritato conatu, animi viresque mirum in modum diminuebantur: ut sum-
 ma rerum omnium & prosperioris euentus desperatio haud inanis suborire-
 tur. Princeps tamen, quamquam difficilem & ærumnosam munitissimi loci
 expugnationem haud diffiteretur, singulari patientia omnes rerum difficultates
 tolerare, duces & milites ad persistendum & labori incumbendum hortari, in
 eorum dexteris & virtute obtinendæ victoriæ spem sitam dicere; futurum af-
 firmare, ut propediem opulenta omnis generis præda quamprimum largissime
 recreentur. Eodem tempore, ac triduo ferme prius, quam Strigonium nostri
 obsedissent, Tiffenpachus cum suis præsidariis, qui Sacmarii, Callone, Tocaii,
 Sendrone, Cassouiæ cæterisque locis stipendia merebant, ac superioris Vngariæ
 nobilitate & copiis Hathuaniam arcem, medio inter Budam & Agriam itine-
 re, sitam, obsidione cinxerat, eamque tormentis magna vi verberabat: ita ut
 si paulo ampliorem numerum militum haberet, magna spe teneretur eius bre-
 ui in potestatem redigendæ. Itaque de eorum, quos secum in castris habebat,
 consilio, Demetrium Napradium Agriensis sacerdotii præpositum, ac Nicolaum
 Dengelegium, ad Matthiam principem Strigonium misit, petens accurate, ut
 nouæ sibi copiæ mitterentur, quarum ope voto potiretur. Tametsi autem ma-
 gna multitudo ex principis exercitu tot & tam cruentis oppugnationibus &
 conflictibus partim cecidisset, partim vulneribus & variis morbis debilitata ef-
 fet, ita ut rarefcentibus passim legionibus, nec peditatu nec equitatu abunda-
 ret: illius tamen desiderio, quantum tempus & occasio tulisset satisfaciendum
 arbitratus, quatuor vexilla Germanorum peditum, quibus singulis tricenariæ
 cohortes subessent, mittere decreuit. Tiffenpachus autem prius quam hos in ca-
 stra recepisset, egregiam de hostibus victoriam erat consequutus; Hasanes e-
 nim Budensis & Beglerbegus, quem paulo ante à patre Sinano ad tuendam
 Budam missum esse diximus, collectis, quas habere poterant, copiis, quum se
 ad ferendam Strigonio opem viribus impares viderent, quod nostros nume-
 ro superiores aggredi tutum non putarent, suis Hathuaniam laborantibus suc-
 currere, & Tiffenpachum inuadere constituerunt. Itaque cum X. M. equi-
 tum & peditum, vltima die Aprilis, superato ponte ad Iazyberinum castellum
 Sagiua flumine (hoc castellum Iazygum quondam coloniam, superioribus
 annis Mustapha purpuratus Budensis, instigantibus Calvinianis, ex Mona-
 chorum Franciscani ordinis collegio, expulsis illis, construxerat) sequenti
 die

*Classis nostra
 ignauia.*

*Tiffenpachus
 eodem tem-
 pore Hathua-
 niam obsidet.*

*Hasanes Bu-
 densis, & Be-
 glerbegus
 Hathuaniam
 opem ferre co-
 nantur.*

die versus Hathuanum iter susceperet, nec multum progressi, ad Saionem castra
 posuere. Tiffenpachus cognito hostium aduentu, & habito cum suis consilio, ipse
 continuata obsidione in castris manere; Vngaricas autem copias, cum equitatu
 Germanico hosti obuiam mittere decreuit: postulantibusque id omnibus, Simo-
 nem Forgacium, eximia virtutis & fortitudinis senem copiis praesse voluit. Ad-
 iungere se illi certatim, Stephanus Bathorius, Franciscus Dobo, Sigismundus Ra-
 cocius, Stephanus Drugetus Homonnianus, aliique viri insignes, & cum ali-
 quantum itineris processissent, hostes non longe à Tura pago instructa acie ad-
 uentantes reperere. Forgacius ex aduerso suos in pugnam & ordines mox distri-
 buit, ac paucis cohortatus, ut pro Christiani nominis, proque dulcissimae patriae
 à barbarorum seruitute vindicandae gloria quam fortissime pugnare niterentur,
 explodi tormenta iubet, quibus haud modica strages hostibus illata fuit, ut eo-
 rum ordines perturbarentur; moxque in trepidos & metu perculsos, hastis &
 gladiis irrumpit, peditatumque exlarere sclopetis rem gerere iubet. Hasanes
 quoque & Beglerbegus suos animare, & ad pugnam cohortari: & Turcae sane
 diu dimicauere, ut amplius duabus horis acerrime restiterint, cum tamen suos
 à nostris acrius urgeri viderent, ita ut plurimi in certamine cæsi occumberent, &
 ipse Budensis Halanes vulnus sub cingulo inter femur & ventrem accepisset; ad
 extremum fortunæ sibi & suis infensæ cedere coacti, fugæ se commiserunt: & ad
 10 Isazegum siluam versus Pestum effuso cursu se proripuerunt. Eius exemplo cæteri
 quoque, nequaquam diutius extracto prælio, terga dedere: quos nostri cæden-
 do, dissipatosque & palantes trucidando, per campos & extentam illam plani-
 ciem prosequuti sunt. cautum enim erat iussu ducum, Forgaciique imprimis, ne
 cuiquam, hostem capere aut vincere liceret. Periere tam in pugna, quam inter fu-
 giendum ex numero hostium, tria millia & trecenti. Signa militaria XXV. &
 tormenta omnia, quæ hostis circiter XVII. aduexerat, in nostrorum potesta-
 tem redacta. Cæsi complures ex primoribus & præfectis Turcarum admodum
 insignes. Nam & Giulensis Mehemetes, & præfectus classis vrbiisque Pestanae
 Feruaga, quem Turcae peculiari officii nomine Capitanbegum vocabant, simul
 30 cum Mustapha Chaufio, qui recens Byzantio venerat, ac Solnocensis Allai-
 begus desiderati fuerunt. Ex nostris C. aut paulo plures periere. Bathorius cum
 in pedites hostium, qui quod fugere non poterant, pugnare cogeantur, inci-
 disset, vulnus in dextro pede accepit, nec tamen atrox aut lethale. Cæteri
 cum Forgacio victores cum spoliis, & tormentis, ac XXVII. gregarii nominis
 captiuis, quos post fugam ceperant, in castra redierunt: & à Tiffenpacho ob-
 uiam prodeunte cum lætitia & applausu excepti sunt; tormentis in gaudii te-
 stificationem ac obsessorum terrorem magno fragore & boatu explosis. Hæc
 victoria cognita hostes, qui Iazberinii erant, succenso castello, & concremato,
 profugerunt: & Tiffenpachus postero die aquas, quæ è Sagiua amne in fossam
 40 oppidi deductæ erant, aliorum deriuare contendit; idque multo agrestium
 labore, sed irritò conatu tentauit: quandoquidem fossæ incidentibus pluuiis,
 & suapte verni temporis natura, crescente fluuio, iterum replebantur. Re ad
 Turam bene gesta, ad Hathuanum tamen ancipiti, cum Tiffenpachus per ex-
 ploratores didicisset, multos carros farina & ordeo onustos è Solnoco Budam
 iter facere, ut illinc Strigonium obsessis, qui earum rerum inopia laborabant,
 mitterentur, Franciscum Balassium impigrum iuuenem, Valentini nuper cæ-
 si fratrem, cum sua equestri turma, cui Tocaii præerat, misit, qui interceptis
 plaustris, commeatum ad castra perferret. Is igitur cum non procul Iazbe-
 rinio in hostes, qui plaustris præsidio erant attributi, incidisset, acerrimam cum
 50 illis pugnam contraxit, cæsaque eorum maiori parte, cæteros fudit & fugauit:
 commeatuque potitus, victor ad Tiffenpachum reuersus est, cui aliquot

Nostris hostes
 aggressi, cum
 fundunt fa-
 gantque.

Turcorum
 tria millia &
 300. cecidere.

Balassius co-
 meatu Tur-
 interceptus.

captos hostes ac cæſorum capita dono attulit: iſque collaudato Balaffio, ad incēptæ obſidionis curam conſiliaque vires animumq; adiecit. Dum in hunc modum Matthias Strigonii, & Tiffenpachus Hathuanix graui cura anxii hærent, deq; iis obtinendis haud obſcure dubitare videntur, Maximilianus precibus populorum Stirix & Carnorum permotus, Illyricorumque præſertim, qui ex præſidiis, quæ in noua Petrinix munitione erant, aſſiduis populationibus, igneque & ferro infeſtabantur, Equempergo & Grasbanio ac Lencouitio perſcripſit, vt cū exercitu quiſque ſuo, tormentiſq; & rebus neceſſariis conuenirent, & ad cingendam obſidione Petriniam ducerent. Se quoq; ad dimidios quintil. menſis dies ibidem aſſuturum pollicitus. Eadem de re, & ſuo aduentu Erdodium quoque Illyrici præſectum certiore reddidit. Hi igitur collectis breui copiis, cum XVI. millibus armatorum Sauum tranſgreſſi, ad XXI. diem eiufdem menſis caſtra in campis ſubiectis, interfluente Colapi, collocauere: nec quicquam cunctati, aggeres eadem nocte & tormenta priori in loco citra flumen conſtituerunt, ac ſequenti die pontem ex XXIV. nauibus, quas plauſtris ſecum aduexerant, loco à munitione paulo remotiore, ne ex ea tormentis impeti poſſent, ſupra Colapim conſtruere ac contabulare ceperunt, quo exercitus traiceretur. Quod cum Turcæ animaduertiſſent, cum CL. equitibus ac paucis peditibus, in noſtros faciundo ponti intentos ſine mora prorupere. Aduexerant ſecum quatuor currules falcones, quos primo ſtatim impetu in opus facientes exploſerunt, & vno aut àltero ex Germanis militibus, qui in ſubſidium operarum procurrerant, interfecto, magnū totis caſtris tumultum & terrorem concitarunt. Sed quum noſtri pontem in vltiorem ripam perducto tranſiſſent, ac cum hoſte manus conſeruiffent, quamquam etiam tormentis frequentioribus ex arce peterentur, non ſolum tamen eos cum cædere reſſos in fugam coniecerunt; ſed etiam falcones omnes relinquere coegerunt: cæſo in pugna Regeſſo legato, quem illi Quihaiam vocabant, qua in pugna & reprimendo hoſte Nicolai Iſthuanffii, Petri Caſtellanffii, ac Gregorii Peteonis mirifica virtus enituit. Nam Daniel Francolus equitum Caroloſtadianorum turma præfectus, ſecus quam erat pollicitus, & ſerius poſt pugnam ſubſidio aduenerat. Interea vallum munitionis tormentis verberabatur. Sed quod illud duplex erat, & craſſioribus roboribus, bipedalium ferreorum clauorum confibulatione conſtabat, parum proficiebatur, & Turcæ eiufmodi noſtrorum conatus irriſui ac contemptui habebant, quod inter caſtra & munitionem Colapis interflueret, & vel dirutis mænibus difficillimus irrupentibus aditus & oppugnatio fore videretur. In hunc modum re per aliquot dies protracta, Maximilianus Zagrabiam venit, cuiusque aduentu noſtris animi admodum creuere. Interim vero ipſo quietis non nihil ſuis concedente, mirum apud hoſtes erat ſilentium: qui quum eruptionem in aggeres & tormenta noſtrorum molirentur, ſua tormenta omnia in eam munitionis parrem, ſummo, quantum poterant, ſilentio attrahere contendebant, qua parte noſtros ad illa tutanda adcurſuros exiſtimabant: Nec mora, xxvii. die Iulij ſummo mane, hoſtes fere trecenti, Ruſtane & Erdogli ducibus, qui candida veſte induti, facile ab aliis dignoſcebantur, per pontem ſublicium arci contiguum, preſſis veſtigiis, improuiſi in aggeres irruerunt, ac ſumma celeritate uſi, pugnam cū noſtris contraxerunt. Qui cum & pauci eſſent, & negligentius, quam neceſſitas poſtulabat, excubias obiiſſent, facile à plurimis hoſtium circumuenti caſique ſunt, interfecto Stephano Garaio centurione Caproncenſi, ac Iohanne Velico cohortis præfecto, quibus eo die tormentorū & aggerum cuſtodix erant commiſſæ, fuga euadente. Ex alia parte duæ equitum hoſtilium alæ, vexillis explicatis, ac magno ſublato clamore, pontem aggreſſi, reſcindere nitebātur, vt noſtri vtrinq; exagitati diſtractiq; in quam ſe partem verterent, non ſatis explicare poſſe videretur. Ad primum pugnantium clamorem & tumultum totis caſtris ad arma con-

*Petriniam
noſtri obſi-
dent.*

*Eruptionis
hoſtium.*

conclamatū est, & Equenpergus adcurrere suisque opem ferre contendebat. Verum ingenti ex arce tormentorum multitudine explosa, inter volitantes maiores minoresque pilas, ac hostes magno vtrunque conatu incumbentes, dubia & anceps rerum facies, ac Martis alea erat, ita ut ipse, quid faceret, ignarus, animo anxio & pendenti nutare videretur. Eius certaminis postremo is fuit exitus, ut pons à nostris ingenti virtute fortitudineque defensus conseruaretur: Sed in aggeribus plures XC. militibus Germanici & Illyrici nominis trucidatis, cæterisque fufis & fugatis, tormenta quinque quibus arx verberabatur, in manus & potestatem hostium deuenirent, ac humeris & multo nisu militum in arcem pertraherentur, vno maiori excepto, quod immani pondere vix moueri posset, & nostri auxilio accurrissent, auferri nequiuuit. Re hac ad Maximilianum perlata, mora omni posthabita, in castra venire maturauit, eodemque die, dimidio à castris miliari, cum M. circiter equitibus suis, loco inter Litouaniciam, & piscinam quandam desertam, idoneo confedit, ibique pernoctauit. Deinde sequenti mane, in castra peruenit: nec ibi quicquam moratus, Calendis Augusti, cum toto exercitu, pontē traiecit, & propius arcem in propinquiore silua castra locauit. Cum autem eodem die Lencouitium cum suis Chrouaticis & Carnicis copiis in castra venturum cognouisset (is enim siciter suum composuerat, ut cum Maximiliani aduentu in idem tempus incideret) ei dedit in mandatis, ut ex itinere arces propinquissimas Petriniae Rastouiciam & Goram, quæ à paucis hostibus tenebantur, admoti tormentorum terrore, quæ ex castris ad illum miserat, expugnaret. Is igitur primo Rastouiciam adortus, facili negotio ea potitus est. Ibraimus siquidem qui cum XL. Asapis peditibus Thracibus & Turcis mixtim eam custodiebat, non expectatis amplius sexdecim ictibus tormentorum, incolumitatem pactus, arcem dedidit, ac abire permissus est. Ea re intellecta Gorani perterriti, nec quicquam cunctari ausi, arce vacua, sed integra relicta, profugerunt, & Lencouitius arcibus præsidio firmatis, ad Maximilianum in castra exercitū adduxit. Rustanes & Erdoglis è regione Petriniae turrim, è roboribus partim in quadrum sectis, partim teretibus & rotundis, ferroque confibulatis construendam curauerant, tormentumque vnum prægrande imposuerant, quod pilam ferream XX. pondo euomebat, eaque ab XXC. militibus custodiebatur: qui assidue iaculando eminus, & si qui propius subiissent, sclopetorum glandibus cominus feriendo atque cædendo, castra adeo inquietabant, ut nostri nec in tentoriis à volitantium pilarum vi ac ictibus tuti essent, neque aggeres & tormenta idoneis in locis collocari posse viderentur. Haud procul ab hac turri Hasanes Bosnæ præfectus, primus, ut diximus, huius belli concitator, tumultuario funere huiusmodi erat.

Tametsi enim illum è Colapi extractum, Petrus Erdodius humanarum miserationum memor, tapetibus nouis inuolui, ac Sisciae in colle eminentiore sepeliendum curasset, hasta & vexillo superiectis, Rustanes tamen & Erdoglis quadam superstitione moti, eum intempesta & tenebricosa nocte illinc effossum, ac Petriniam delatum hoc in loco tumulauerant. Igitur Maximilianus hanc turrim, ut maxime arci oppugnandæ obsistentem, primum omnium tormentis conquassari iussit, quod licet impigre fieret, quod tamen à propugnatoribus fortiter defenderetur, & ex arce quoque frequentia incommoda obsidentibus inferrentur, lentius oppugnatio procedebat. Sed quarto, postquam concutcepta esset die, meridiano tempore milites Segnienses circiter DC. quorum magna virtutis opinio erat, sublato clamore, tumultuarioque facto procursu, turrim repente adorti sunt, nec mora, partim admotis scalis, partim per prominentes extantium roborum extremitates, quæ nondum luto aut argilla obductæ erant, celeriter conscenderunt. Quamquam aut ii, qui intus erant, illos hastis & lanceis de-

trudere,

*Turris hosti-
lis à Segni-
sibus fortiter
occupata.*

*Turca Petri-
niam & Si-
sciam deser-
tes profu-
giunt.*

*Petriniam
funditus ex-
cinditur.*

*Erdoglis à
nostris capi-
tur.*

*Sinanus ad-
uentus in Hi-
gariam.*

*Cum nume-
rosis copiis.*

trudere, ac sclopetis vulnerare aut interficere niterentur, multiq; è scandentium numero, incensi sulphurei pulueris ignibus in eos coniectis crudeliter amburentur; tanta tamen animorum viriumq; contentione pugnauere, vt tandem ad summam peruaderent, deiectisq; & pulsis defensoribus, turri potirentur. pauci ex hostibus, qui cædi superfuissent, quod arx vix ducentis passibus aberat, in eam recepti fuere. Capta turri, in cuius conseruatione hostes omnem spem collocauerant, Maximilianus collaudatis ac pecunia donatis Segniensibus, tormenta octo in arcem obuerti, iisque eam concuti mandauit. quorum vi penetrantibus mænia pilis, multi ex propugnatoribus icti, aut lethalibus vulneribus debilitati in dies deficiebant, aut in vestigio exanimabantur, ac quod in medio æstatis feruore, intolerabilis cadauerum fætor, à cæteris, qui adhuc superstites erant, sustineri nequaquam poterat; ita vt ex multis iam ad paucos reducti essent: Rustanes & Erdoglis, rebus desperatis, suæ & suorum saluti quam maturrime consulendū decreuere. Igitur sparsis per mænia & propugnacula sulphureis pulueribus, & tormentis magna eiusdem pulueris & pilarum copia oneratis, vt cum ignes concepissent, eo facilius dissilirent, inutiliaque redderentur, arcem iniectis facibus incensam inflammant, deceptisque nostrorum excubiis, summo noctis silentio Zrinium, ac deinde Costaniciam profugerunt. Eodem momento Turcæ quoque, qui Sisiciæ in præsidio erant, collucescentes ignes conspicati, puluerisque & tormentorum fragore audito, id quod erat, socios metu coactos Petriniam deseruif-
ferati, haud dissimili terrore, relictæ arce & incensa, ad Saicas, quas ad eiusmodi extremos casus paratas in Sauo habebant, fuga facta se proripuerunt: tanto tumultu ac perturbatione, vt multi, qui in nauigia insilire ocyus non possent, aut illa natando assequi cogerentur, aut relictæ ab sociis abnauigantibus, cum aperto vitæ & salutis periculo desererentur. Inter quos fuit Ibraimus classis Gradiscanæ trierarchus, sub cuius potestate (id quod eo magis contumeliosum fuit) nauigia habebantur, qui quod ex vulnere ad Bihigium, vt diximus accepto, altero pede claudicaret, ideoque cæterorum cursum æquare non poterat, à militibus Petri Erdodii captus fuit; qui visis Sisiciæ flammis, & equis celeriter conscensis, eo aduolauerant. Maximilianus intra vigesimum diem, confecto, pro quo venerat, bello, & receptis insigni celeritate, quatuor munitis arcibus, liberatisque metu Illyricis, Petriniam quod tota exusta esset, nec ea restaurata aut retenta opus esse existimaret, eductis tormentis, funditus dirui iussit, & eodem, quo venerat itinere, per Gracium & Stirios Neostadium est reuersus. Sisiciam autem collegio sacerdotum Zagrabia restituit, à quo breui reparata est, ac imposito præfecto & militibus præsidariis custodita. Vt autem commodius retineri posset, Pornense sacerdotium, quod inter Quermendum & Nemetuiuarum situm est, ad certum vsque tempus à Cæsare eo collatum fuit. Nec multo post Maximiliani discessum Erdoglis, quum nedum quiescere posset, sed in agrum Turopolianum vastandi & populandi causa cum trecentis equitibus venisset, à nostris, qui Zagrabia & Carolo-
lostadii stipendia merebant, ac in hostiles excursiones inuigilabant, captus fuit. ac iussu Maximiliani Posonium delatus, in carcere & custodia interiit. Interea dum hæc in Illyrico administrantur, & in Pannonia magnis, sed vbique irritis conatibus, duarum insignium arcium oppugnatio lento pede procedit, certissimis nunciis in castra adfertur, Sinanum purpuratum cum magnis copiis, tam ex Europa, quam Asia collectis, aduentare, vt Strigonio laboranti opem ferat. habere cum in castris ad centum millia armatorum: & Tartarorum principem cum ingenti sagittariorum equitum multitudine, expectare, qui vires suas secum coniungat; eiusque esse propositi, vt soluta Strigonii obsidione, locum aliquem finitimum præcipui nominis obsideat, ac si occasio ferat, cum nostris de summa rerum collatis signis, & viribus periclitetur: iamque traiecto ad Belgradum Sauo, & ad
Essecum

Essecum Drauo, non procul abesse: Grecoiuciumque legatum in castris male habitum Belgradi mori coactum esse. Quæ res vt noua, & inexpectata, iis, quorum consiliis princeps utebatur, magnam animorum commutationem attulit, eum potissimum Sinanus famam aduentus sui celeritate præuertisse videretur. is enim iustis factis die noctuque itineribus, iam Tolna exercitum promouisse, & Budam intra paucos dies venturus esse ferebatur. Itaque metu noui belli concussi, cum principe in concilium coeunt, ac collatis sententiis retrocedendum censent, ne rem maxime dubiam & periculosam ingressi, cum innumerabilibus hostium copiis, inexplabili facinoris ausu, certamen suscepisse viderentur: decerniturque vt castra ad sinistram Danubii latus & ripam, vbi Parcanum situm est, quamprimum transferantur: & fixis ibi castris Parcani intercipiendi consilia ineantur si qua arte aut vi in potestatem redigi queat: donec ferox hostis appropinquet, ac is, quam in partem proposito itineri incumbat, explorari cognoscique possit: tum demum capi consilium ex re & tempore posse. Huic sententiæ magna Germanorum ducum pars, Saxo & Brunsvicensis, ac tribuni legionum aduersabantur, qui nequaquam soluenda castra, sed in iisdem quibus nunc essent castris, ac eadem in Strigonii planicie hostes expectandos & prælii fortunam tentandam existimabant. nec deerant ex Vngaris Palffius & Nadausius, quibus idem probaretur: & qui se oppidum simul cum munitione montis Diui Thomæ aduersus hostem defensuros offerrent, ac primas in congressu partes exposcerent, remque pessimi exempli & ignominie plenam esse ducerent, post tot labores & commilitonum sociorumque cædes, ac tantum auri simul & sanguinis profusum re infecta discessisse. Verum quum iterum in concilio eadem, quæ antea consiliorum rationes explicatæ essent, neque tutum esse censeretur, salutem & dignitatem Christiani nominis & totius exercitus, hosti bellicoso, & ancipiti Martis alexæ temere committendam: princeps, conuocatis iis, qui feruidiore animo pugnam & prælium malle videbantur, per Dauidem Vngnadium causas commutatæ voluntatis, ac retro vertendorum agminum proposuit, iisque, quod pro dignitate Cæsaris & reipub. tutela, tam fortem, quam fidelem operam præstare non renuerent actis gratiis, vt non tantum bonis & proficiis, sed omnino necessariis consiliis obtemperandum ducant, cohortatus est: à se quidem, non vt castra soluantur decretum esse; sed vt in vltiorem ripam tutiori consilio transferantur, donec quodnam iter hostis suscepturus sit, quidue conetur; apertius cognosci queat. neque ibi constitutis de fore occasionem, si ea è reipub. fore videbitur, ipsis rem prælio decernere cupientibus satisfaciendi. Hæc tametsi nequaquam vana erant, si quis recentes & haud dubie numero longe superiores hostium vires, cum nostris iam multis militiæ laboribus ac cedibus attritis conferendas censeret: neque temere à principe in medium adferebantur: sed tamen mirum dictu, quam ægre & difficulter auelli à proposito expectandi hostis, & conferendæ pugnæ potuere. ad extremum tamen testificati diuersam nec leuibus subnixam rationibus sibi fuisse sententiam, principi vt Cæsaris augusti summæ auctoritatis personam sustinenti cesserunt. Decreta castrorum translatione, mox tormenta aggeribus, & monte Diui Thomæ extrahuntur, ac per pontem in vltiorem ripam transmittuntur; deinde currus, & impedimenta subsequi iubentur: tentoria euelluntur, equitatus præit, legiones Germanicæ agmina claudunt. Quæ ex arce hostes conspicati, magno sublato clamore, diuinum numen inuocant eique grates reddunt, lætitiæque multo tormentorum fragore testantur: & missis extemplo nunciis Sinanum, qui iam in Pestanos campos cum exercitu peruenerat, de nostrorum receptu certiores reddunt. Tiffenpachius quoque cum Hathuan. capiendæ cum desperatio cæpisset, & aduentu ingentis hostium exercitus cognouisset, non improbando consilio, reductis tormentis, solutaque obsidione, Cassouia reuer-

Strigonii obsidio soluta,

& castra in vltiorem ripam translata.

*Tieffenpach.
motu castris,
Cassouiam se
recipit.*

*Sinanus Lau-
rinū obsidere
decernit.*

*Hardecii co-
mitis vana
iactatio.*

*Sinanus Ta-
tam sibi dedi-
tam occupat.*

*Arx S. Mar-
tini ab hoste
obsessa, altero
die deditio-
nem facit.*

reuerfus est. Sinanus iis cognitis, consilio cum suis habito, Danubium è Pesto Budam usque ponte extemplo sterni iubet; ac quo celerius exercitus traici possit, prægrandibus undique conquisitis celocibus, milites transuehendos eodem tempore curat: demum quod restabat copiarum, ponte transducit; ac non multo post versus Sambucum & Banhidam oppida (quod iter Tatam ducit) castra promouet. Interim nostri Parcanum, aliquot oppugnationibus adorti, quum omnem se laborem frustra suscepisse viderent, quod hostes id futurum suspicati, magnum numerum Ianicerorum & aliorum militum ei tuendo præmisissent, incepto destiterunt. Et princeps, cognita hostium versus Tatam profectio, sua castra promouere, rectaque Comaronium ducere constituit. Quo cum peruentum esset, ab exploratoribus certo cognitum est, Sinanum eius esse propositi, ut redacta exitinere in potestatem Tata, ne quid hostile à tergo relinquat, recta Laurinum ducturus, eamque urbem valida vi circumuallaturus sit. Itaque Matthias nihil Comaronii moratus, castra Laurinum duxit, & nauales socios cum tota classe subsequi iussit: & loco castris idoneo ad Arrabonem & Danubium consedit: & illinc literas ad omnes circa regionum incolas, mandataque dedit, ut quanto maiorem militum numerum possent, in supplementum exercitus magnis itineribus in castra mitterent. Tieffenpachum quoque, & qui cum eo ad Hathuaniam in castris fuerant, admonuit, ut se paratos seruarent, & cum necessitate urgente iuberentur, ad Laurinum venire maturarent. Ferunt Hardecum, qui Laurienti præsidio præerat, audito hostium aduersus eam urbem obsidendam proposito, præferocem & gloriabundum in ea verba prorupisse, ut se gratias Deo Optimo Maximo ingentes habere diceret, qui hunc hostibus animum indidisset, ut Laurinum potius, quam alium minus munitum locum obsiderent, quod se urbem ad extremum usque spiritum fortiter tuente, rebus infectis, & funesta etiam ac ignominiosa clade accepta, discessuros certo speraret. Interea Sinanus (Mehemete Carapheri, qui Nogradum nostris dediderat, iisdem purpureis quibus indutus erat, vestibis è fenestra domus suæ laqueo suspendi iussu) promotis copiis, & pontibus, qui ad Banhidam interrupti erant, celeriter, refici iussis, Tatam peruenit; quam eo tempore Georgius Paxius præfectus cum CLXX. Vngaris, ac CL. Germanis militibus tuebatur. Cum hostes tormenta promouissent, arcemque verberare cepissent, quod murum haberet vetustate & prioribus oppugnationibus inualidum, pilæ ferreæ maiores facile eum penetrantes, multos ex defensoribus prosternebant, aut sauciatos adeo debilitabant, ut vsui esse non possent. Igitur Paxius cum aliquot dierum oppugnationem anxio perterritoque animo utcunque tolerasset, vitæ parcus quam honoris, postulantibus identidem deditioem hostibus, ac ut suæ & commilitonum saluti consulere hortantibus, assensit, ac non difficili negotio cum Sinano transegit, ut incolumi sibi & sociis vna cum rebus omnibus arce excedere liceret. Confectis tabellis, Paxius tradita arce, traiecto-que ad Comaronium Danubio, domum, quam in Cicione pago habebat, se contulit: milites autem ad varia loca sparsim discessere. Redacta in potestatem Tata, arx Diuo Martino sacra, hostibus obuia erat, opulento Monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim Diuus Stephanus primus Rex Pannoniæ, in edito & amæno ac in longum exporrecto colle, ante DC. annos è spoliis & manubiis deuicti ad eum locum Cuppani perduellis sui, quamquam sanguine iuncti condiderat, & sacrum Pannoniæ montem nominauerat. Ea arx Paulo Baroniano Abbati parebat: militari autem præsidio, quod ex duobus ferme centuriis peditum, & turma equestri constabat, Iohannes Zadorius præerat,isque ex eo loco velut è specula excursions & itinera Albanorum & Budensium Turcarum obseruare ac Lauriensibus significare solebat. Sinanus nequaquam in-
termisso itinere, Hasanem filium Beglerbegum cum parte Ianicerorum, ac quin-
que

que millibus equitum, ad oppugnandum illam ablegauit, attributis ei tormentis ac rebus necessariis. Qui cum in conspectum venisset, Paulus & Zadorius extremo metu perfusi nec ullis tormentorum ictibus expectatis, altero statim die deditionem fecere, ac incolumes ad pacata loca dimissi sunt. Beglerbegus autem ad patrem reuersus, eum in subiectis Iaurino campis longo ordine castra metatum inuenit, eique sese coniunxit. Fama fuit eum in castris habuisse centum millia armatorum, præter Ianiceros, & peditatum ex multis & variis regionibus collectum: idque Turcæ pro certissimo affirmare non dubitabant; qui & lixas & calones, & inconditæ plebis colluuiem eo adnumerare solent; sed erant complures, qui neque dimidium eius numeri militum pugnae idoneorum æquare existimarent. Castra autem in vrbis conspectu, ultra colubrinæ iactum eo ordine collocauit, ut ad ripam Danubii longa serie, usque ad veterem piscinam, quæ euntibus ad Sancti Martini delubrum in sinistra parte est, extenderentur; & ipsius amplissimum viridis coloris prætorium tabernaculum, in castrorum medio supra collem collocaretur; quod in expeditione Sigetana Sulimani principis fuisse, illeque sub eo è viuis excessisse, nuper vero ei in Pannon. proficiscenti à Murate nepote dono datum fuisse ferebatur. Cum vrbis situm & munitionem esset contemplatus, sequenti nocte aggeres constituit; atque in iis tormenta collocauit, sed paulo ab vrbe remotius. Nam Nicolaus Perlinus Vrbinas architectus, & oppugnandarum defendendarumque urbium mirus artifex habitus, terrenos aggeres oblongos, & denum pedum crassos latoque instar propugnaculi extra urbem ex aduerso portæ, quæ sacra vocatur, extruendos curauerat, tormenta que currulia, & aliquot cohortes sclopetariorum iis tuendis imposuerat: è quibus hostes aliquamdiu à propiore vrbis accessu arceri posse censebat: transierantque iam complures dies, quum castra castris interfluente Danubio satis propinqua fronte collata erant; ita ut continuis vigiliis, & minutioribus præliis milites vtrinque corpora atque arma exercerent, ac interim tormentis omnia quaterentur. Nec multo post Tartarorum quoque, quos Precopitas & Quereios vocant, princeps Cazis nomine, cum XXV. millibus equitum suæ gentis, qui sagittarii omnium peritissimi habentur in castra venit; mirumque dictu, quantum Sinani & Turcarum animos aduentu copiisque suis recreauit. Is per Moldauiam & fines Podoliæ, ac per alpes Besquedias, quæ Poloniam à Pannoniis determinant, ac ingentes siluas montium confragosis anfractibus impeditas, ideoque transitu difficillimas, facto itinere, in Maramarusium peruenerat, multisque suorum amissis, quod loca ea à Gaspare Cornisio cum Transsiluanicis & accolarum copiis infesta ægerrime superasset, tandem transnatato Tibisco, Solnocum, indeque ducentibus Turcis, in Sinani castra venerat; cui antea quoque bello Persico cognitus erat. Ibi enim, quum operam Murati principi aduersus Persas nauaret, ab iis captus, ac biennio & amplius graues carceris & vinculorum molestias passus, miro demum astu decepto Persarum rege, cuius sororem in matrimonium duxerat, profugiens ad suos erat reuersus. Nec Tiffenbachus, quantum viribus poterat quicquam prætermisit, quo Tartaros à transitu Tibisci prohiberet: ideoque eductis Cassouia copiis, versus Maramarusium & Hustum, iter intendit, ac ad oppidum Zolosium castra est metatus, verum impar numero & viribus, ac etiam aduersa ex membrorum dextræ partis paralyti tentatus valetudine, eodem, quo erat profectus itinere reuersus fuit. Quo in conatu Franciscus Balassius impiger ac maximæ expectationis adolescens, dum extrema Tartar. agmina lacerando carpèdoque infestaret, sagittis sub cingulo per ventrem & ilia ictus, magno cum omnium dolore erat interfectus. Hunc in modum auctis acerrimo militum genere, ac distinendis & inquietandis nostris aptissimo Sinani copiis, ante omnia Perlinianos aggeres, pulsus nostrorum sclopetariis, in potestatem redigere constituit. Igitur cohortatus Ianiceros, & quemlibet militum promptissimum, eos tor-

Castra Sinani Iaurino admodum.

Tartarorum copia,

Turca Perlinianos aggeres inuadit.

mentis iam antea quassatas inuadi iubet, ac acerrime oppugnari. Nostri qui tuendis illis è numero militum nobilitatis impositi erant, non diu protracto certamine, fædo metu perterriti terga dant. Hos fugientes conspiciatæ Italicæ cohortes, quas ex Hetruria Iohannes Medicæus Florentini principis frater adduxerat, Virginio Vrsino duce, è statione sua per pontem subsidio procurunt, ac celeriter opem ferunt, pulsisque magna virtute Turcis, aggeres recuperant. Quos tamen tormentis hostium adeo dirutos, vt sine detrimento & periculo defensorum diutius seruari nequaquam posse viderentur, postea nostri retractis in castra tormentis, deseruerunt. Sinanus vero, aggestis nouis aggeribus, propius urbem tormenta promoueri, ac mænia & munitionem, quæ ad portam Sacram constructa de nomine centurionis Valentini Toti appellatur, indefinenter verberari iussit. Quorum vi ac impetu non mænia duntaxat & propugnacula; verum etiam interiores domus & ædificia vehementer infestabantur: adeo vt Martinus Lospergius, ordinarii Germanorum præsidii tribunus, cum in fornice in feriori ædium suarum ex vulnere ad aggerem Perlinianum suscepto æger decumberet, penetrante parietem maioris colubrinæ pila in lectulo interficeretur, & multi milites vltro citroque commeantes, similiter icti quotidie perirent. Eodem tempore Tartari ex aduerso deserti fani, quod Diui Viti vocatur, transnatare in insulam iussi, quum profundissimo & rapidissimo flumini, & omnium Europæ totius maximo se credere non auderent, Cazis eorum princeps nauandæ operæ auidus, omnium primus, equum in flumen adegit, ac cæteri eius exemplum sequuti, magno numero transnatarunt, pagumque Segiem inflammarunt. Quo viso Palstius cum omnibus suis copiis Vngaricis, ac Germanico Saxonum & Silesiorum equitatu, tam in eos, qui transierant, quam qui natando sequebantur, irrupit, eosque terga dare coegit. Qui dum palantes tumultuaria fuga in flumen se præcipitant, nostri que vltum ire properant, magna eorum multitudo tam colubrinis campestribus, quam sclopetis & gladiis cæsa, sed longe maior in flumine aquis absorpta est: ita vt tria amplius millia eorum desiderata esse existimentur. Iam aggeres, quorum latebris Ianicerorum promptissimi sclopetis rem gererent, vsque ad marginem fossæ per sinuosos circuitus excauati erant, & ex iis non solum prætoriani, sed etiam Asapi, & quos Sarhorios vocant pedites, ac magna agrestium multitudo, siue illi nostrates tributarii forent, siue Asiatici ad implendas virgultorum fascibus, ramisque & frondibus arborum, & faccis terra repletis fossas, nullo cuiuspiam habito discrimine, compellebantur: nec si obsessi operi intentos glandibus ferirent, quicquam pensi habebatur.

Sed cum iniecta cursu fluminis abriperentur, nec quicquam proficeretur; tum Sinanus aduocatis Ianicerorum tribunis, ac magistris fabrum, quos secum adduxerat, nauiculas conquiri iubet, trium aut quatuor hominum capaces, plaustrisque vectas in fossam demitti; quibus singulis ternos fabros imponit. ii silentio noctis taciti proxime oppido succedunt; ac malleis & instrumentis quibusdam ferreis in imo acuminatis; muros, qui latericii erant, suffodiunt; ita vt vno aut altero laterculo exempto, cæteri facile eliderentur. quo postea in loco, pluribus identidem operis immissis, ingens ligonibus & batillis scrobes effoditur, & puluere sulphureo impletur. Nostri periculo animaduerso, ad deturbandos eos, qui in opere erant, sine mora concurrerunt: Verum quum sub ima propugnaculi parte nec peti glandibus, nec maioribus pilis possent, & cōsistendi in muris facultas, fulminantibus ex aggere omnibus hostium tormentis nequaquam esset, operæ hostium funiculo indito ignito, quo puluis ad certam temporis moram incenderetur, retrocessere. paucis, qui postremi erant, nostrorum superuentu trucidatis. Nec mora propugnaculum ingenti edito fragore disiectum concidit, sed non adeo lato hiatu, vt irrumpi posset; & flumen obstabat, nequaquam hosti peruium.

Hæc

Hæc res obsessos & maxime Hardecum perterruit; ita vt si hostes eiusmodi artificii genere pluribus locis vsi, muros perfoderent, mussitando & diuersa inter se consilia miscendo, de vrbe retinenda desperare viderentur. Adhuc tamen spe & fiducia exercitus circa urbem in castris collocati, ex quo per pontem milites in urbem commeari, ac fessis & vulneratis recentiores subinde submitti poterant, aliquantum sustentabantur. Interea Matthias cum suas copias indies dilabi ac diminui videret: nam voluntarii milites è nobilitate, quod præstitutum legibus tempus in castris expleuissent, partim ipso inscio castra deseruissent, partim æger-
^{Copia nostra}
^{passim dila-}
^{buntur.}
 10 dit, vt quam primum nouos delectus habere, & maioribus coactis copiis, ad tuendam patriam confluere maturarent. Ad eosdem Palffius quoque literas dedit, & nuncios, qui rem vrgerent, sine cunctatione expediuit. Ad Morauos quoque & Silesios, ac Bohemos missi qui eorum in castra aduentum sollicitarent: Cæsaremque hortarentur, vt illis ad concurrendum & opem ferendam sua auctoritate calcar adderetur. Nam ipse, quod plures cohortes Iaurino & aliis præsidiis tuendis distribuisset, eo quidem tempore in castris, vix equitum sex millia, ac peditum bis totidem habere censebatur.

Confluxere ex Vngaria, ad mandatum principis, die condicta, in castra circi-
 20 ter XL. millia equitum & peditum magna celeritate, quorum maior pars colle-
^{XL. millia e-}
^{quitum &}
^{peditū Hun-}
^{garorum de-}
^{novo conflunt.}
 ctitia quidem è plebe & ex agris erat, tamen & sclopetis & armis satis bene instructa, & tantæ necessitatis tempore gratus & commodus eorum aduentus fuit: quod & erigendis aggeribus, & vigiliis aliisque muniis castrensibus obeundis tuto adhiberi posset: & non modica pars etiam militiæ exercendæ haud inepta esse videretur. Cæterum Carolus Burgauia regulus, qui castrorum magister & principis legatus à Cæsare erat designatus, cum legione sua & equitibus, viarum difficultate impeditus nondum in castra venerat. Itaque Francisco Saxoniae duci Lauemburgio eius vices erant demandatae, viro cætera quidem cauto & pugnaci, sed Turcicis bellis & præliis minus exercitato. Vngaris Palffius præerat, vir indefessus & fortis, nauandæque operæ cupidissimus. Is quantum ingenio viri-
 30 busque poterat, hostibus arcendis & inquietandis incumbere non prætermittebat. Igitur cum minoribus ducibus & præfectis colloquutus, permittente principe in hostium castra irrumpere decreuit; & oportuniori occasione, quod eodem die Tartarorum maior pars, ad populandum in insulam, quam Arrabo fluiuius in aliquot diuisus alueos efficit, castris discessisset, re itaque cum Hardeco & trierarchis communicata, tali ordine, vt ipse è castris, ille vero ex vrbe cum suorum selectissimis excurrerent: trierarchi vero cum classe sociisque naualibus secundo flumine deuecti, suos ex aduerso aggerum, in quibus tormenta erant in continentem exponerent, & vno eodemque impetu aggeres & castra aggredirentur, decreuere. Itaque XXVIII. die mensis Sextilis summo mane Palffius cum
 40 quinque millibus equitum & peditum, & Hardecus cum Iohanne Gaisscoplerio
^{Palffii irru-}
^{prio in ho-}
^{stium castra:}
 tribuno, haud minore suorum numero erumpentes, in Ianiceros, qui in aggeribus ad tormenta custodienda excubabant, validissimum impetum fecere. Qui tamen si fortiter aliquandiu restitissent: ad extremum tamen, fusi fugatique in castra fæda facta fuga euasere. Ad quem tumultum Budensis purpuratus, ac Sihani filius Beglerbegus, suos totis castris ad capienda arma cohortati, eo accurrerunt: initumque est acerrimum certamen, in quo nostri premere Turcas & occidere, partem in aggeribus penes tormenta trucidare, partem in effusam fugam vertere ceperunt, eratque res Turcarum in extremum adducta discrimen, adeo vt Beglerbegus, vulnerato, quo vehebatur, equo, in magno periculo versaretur, & Palffius
 50 ancipiti fortuna cum quodam Turca dimicaret, qui tamen à Dersffio breuioris sclopeti glande traiectus occubuit; iamque Budensis & Beglerbegus fugam de-
 Hhh 2 derant,

derant, in qua multo maximus hostium numerus cæsus erat; ni Sinanus omnem fere equitatum & prætorianos suis laborantibus opem laturos submisisset. Ibi prælium atrox si vnquam alias redintegratur; & tametsi hostes magnis viribus nostros repellere contenderent; vincentibus tamen nostris, denuo terga dare coguntur: apparebatque Turcas facile fundi delerique potuisse, quum iam totis castris trepidaretur, & multi etiam tentoria reuulsa componere festinarent, si classis & focii nauales in tempore, vt decretum erat, adfuissent, & pugnantes hostes adorti essent. Ea pugna feruente, Petro Hufario Papensi præfecto, sinistra manus ad cubitum crassiore sclopeto fractis ossibus vulneratur; cadit etiam Iohannes Barberius, viarum ductor celebris & fortis, cæterique nonnihil animo perturbantur: sed cum socios nauales tardius quam res postulabat, incedentes animaduertissent, increpita mora, gradum eos celerare iubent. Verum illi nostrorum receptum fugæ haud dissimilem arbitrati, retro ad naues trepidi refugiant, vsque adeo trepidanter, vt Iohannes Gaiscoplerius eos retentare frustra conatus, vt saluti consulere, vna cum eis ad naues se proriperet, & inter tumultum, dum in biremem insiliret, fallente forte vestigio, in Danubium prolapsus mergeretur. Prodierat etiam è classe Honorius Tanhauserus, Secenii præfectus, quamquam tardius, & dum retentare aciem & suorum fugam sistere contendit, superuentu hostium in humero vulneratur. Pugnabatur tamen adhuc à nostris fortissime, & plurimi ex hostibus occumbebant; & haud dubie victoria ad nostros inclinare videbatur; cum Palffio sinistrum pedem prope talos glande vulnerato, ac Sinano suis laborantibus totum exercitum è castris subsidio adferente, nostri se in urbem & castra recipere ceperunt.

Tria fere milia hostium ea pugna cæsa.

Duravit hæc pugna ab solis ortu vsque ad meridiem, ac tria fere millia Turcarum cæsa fuisse dicuntur, neque erat dubium, si validior manus nostris subsidio venisset, hostes ea die fundi & castris exui potuisse. quod etiam ex literis Budensis purpurati, biduo post interceptis, cognitum fuit. Tartarorum siquidem maior pars cum Turcis Albanis & Coppanianis, ad vastandos insulæ Arrabonianæ populos excurrisse, & negligentius in hostium castris omnia administrari ferebantur. Nec nostris incruentum certamen fuit; inter quos præter Palffii ducis, & Hufarii grauiissimum vulnus, selectissimi milites ad CCLV. periisse ac vulnerati esse existimantur. Post hanc pugnam Nadasdus cum Francisco Dersfio, Stephano Turca, Thoma Secio, aliisque nonnullis, ac cum haud inodica parte copiarum, ad tutandam aduersus Tartaros Arrabonis insulam, cuius maior pars eius erat ditionis, accepto à principe commeatu, proficisci decreuit. Sed quum eo peruenisset, iam hostes ingenti hominum & pecorum abacta præda discessisse cognouit. itaque ipse domi se continuit, nec castra repetiuit suis defendendis intentus. Exinde hostes ad Papæ præsidarios tentandos excurrerant; rati, sicut euenit, eos ad insidias elici posse.

Papenses præsidarii à Turcis concisi.

Erat in oppido Nicolaus Becasius, quem Hufarius, dum Iaurini vulnus curat, sui loco legatum constituerat. is cum Matthia Hathalmio, equitum præfecto, ac centurionibus colloquutus, nec ferendam hostium insolentiam dictitans, cum suis aduersus hostes vociferantes, ac in gyrum obequitantes excurrendum existimauit: pugnaq; contracta, quamquam nostri pro vetere sua fama, qua pugnaces fortesque habebantur, diutius eam protraxissent, cū tamen Tartari ex insidiis procurrissent, numeroq; & sagittarum vi multos non solum milites, sed etiam equos, crudeliter sauciare atque interficere cepissent, & Becasius ac Hathalmius sagittis confixi in vestigio occubuissent: cæteri fusi, fugatique & vsque ad oppidi portas cæsi sunt; paucique oppidum incolumes reuerterunt: adeo vt nisi inde tormentorum pilis submoti fuissent, parum abesse videretur, quin fugientibus intermixti in oppidum penetrarent. At Sinanus propositi sui tenax, quo Iaurinum in potestatem

tem redigere statuerat, Danubium, vel inuitis nostris ponte consternere, ac de rerum summa ferro decernere, aut si ii, vitato congressu retrocessissent, oppidum vera vi expugnare, aut admoto terrore, ad deditionem compellere decreuit. Igitur imperata oppidis & pagis tributariis infinita plaustrorum ac iumentorum multitudinem, naues Buda Strigonium aduerso flumine subuehi, & illinc iugis bouum aut equorum per continentem in castra ferri iussit. Densior caligo ac nebula diem obscuriorem reddiderant, sicuti locis humidis fieri solet, ut aspectum eriperent, dum hæc agerentur. ex multo tamen agrestium hominum qui iumenta urgebant, clamore, hostes aliquid moliri suspicio erat; & interea etiam ab exploratoribus & transfugis cuncta hostium consilia ad principem adferebantur. Ipse cum omnia ponti construendo necessaria comportari iussisset, ut quod animo voluebat, bene verteret, succensis per omnia tentoria innumeris cereorum luminibus, præcinentibusq; Talismanis, preces & supplicationes placando numini fieri instituit. Quibus peractis, tormenta currulia maiora minoraq; ferme XXX. ad ripas Danubii, Danubium
ponte consternit
Stannus. longa serie, interpositis corbibus terra repletis, collocari iussit, quæ tuendis iis, qui pontem curarent, subsidio essent. Quæ tamen si ab hostibus maximis conatibus propalam fieri duces nostros minime latebat, fatali tamen quadam negligentia adeo animos corporaq; laxauerant, ut nedum mature obuiam ire contenderent; sed etiam copias auxiliares, quæ audito hostium aduentu, in castra conuenerant, Auxiliares
Hungarorum
copiam
domum redeunt. domum redire permitterent, suasu, ut fama fuit, Stephani Illeshazii, qui Palffio affinitate iunctus erat, iam non procul castris esse legionem Burgauianam, ac Bohemorum & Morauorum auxilia Sacolciam peruenisse dicentis, ac istos collectios tempus præstitutum expleuisse, stipendiisq; & commeatu destitutos dimitti ad curandos agros oportere. Qui quum vexillis explicatis via Comaroniensi reuerterentur, idq; Tartari, qui prædatum exierant, ex vltiori Danubii ripa conspexissent, fraudem subesserati, id non sine admiratione in castra reuersi suis retulerant. Oportunam igitur occasionem nacti hostes, nauigia in flumine componere, & contabulare aggrediuntur; ac nostros numero paucos prohibere conantes, innumeris tormentorum pilis ex aduersa ripa submouent. Tartari denuo eodem Hostes ex aggeribus repulsi cedunt. in loco transnatantes, nostros distrahere contendunt, & Ianicerorum validæ manus, per Saicas & nauigia transuectæ, aggeres nostrorum, paucis peditibus, qui eos tuebantur, cæsis, occupant, obuersisque in nostros tormentis non modicam in eis stragem edunt. Burgauius legatus, quum relicta in itinere legione sua, per celeres equos in castra venisset, nec adhuc Bohemi auxiliares, qui ad XX. millia hominum esse dicebantur, Posonio è statuiis mouissent, Palffius autem ex vulnere nondum conualuisset, quidnam in hac rerum perturbatione ageret, non satis explicabat. At Zrinius ingenti animo extremis periculis præsentem opem ferendam ratus, cū suis copiis in Ianiceros, qui aggeres occupauerat, acerrimo impetu irrupens, magna eorum parte cæsa, cæteros illinc exegit, ac amissis quamplurimis, ad Optimates
Hungari aliquot occubunt. naues retro fugere compulit. Superuenere etiam ei subsidio Palffiani, ac Saxonum & Silesiorum equites, globoque facto, Tartaros in fugam coniecere. qui cum temere in flumen præcipites ruisent, multos suorum aquis immerfos amiserunt. Dum nostri in hunc modum extremo in discrimine versantur, hostes ex vltiori ripa tormentis maioribus in nostrorum aciem directis, acerrime rem gerebant; tanta pilarum frequentia, nostrorumque strage, ut multi ex promptissimis viri simul cum equis maiorum pilarum ictibus membratim dilaniati interirent: & nec prospici quicquam, neque facile exaudiri posset, fumo scilicet in crassissima caliginis morem late diffuso, ac crepitu tormentorum cuncta terribili impetu quatiente. Inter quos Andreas Reuaius, nobili ortus genere Nogradi præfectus ac Hhh 3 Franciscus Toposala equestri Palffianæ ductor, ac Benedictus Totus, eius Thoma filius, qui bello Pestano inter Vngaros, castrorum magister erat, discerpi fuerunt.

fuere. Hęc pugna ad VIII. Idus Septembris inchoata ab illucescente aurora, ad Solis vsque occasum protracta est, quum milites tota die nec sua nec equorum corpora curassent: in qua ex Vngaris & Germanis circiter CCXX. equites peditesque desiderati sunt; ex Turcis vero & Tartaris, amplius duo millia interiisse, ipsorum etiam confessione relatum est. Interim autem dum pugnaretur, pons sine intermissione, vrgentibus hostium præfectis construebatur; & quum discussis nebulis luna pernox esset, quod interdiu perfici non poterat, de nocte finitum est: & nostri amissis aggeribus magna cum trepidatione in castra redierunt. Dum in hac perturbatione res administrantur, ac hostis per pontem agminatim explicatis vexillis traiecit, Matthias princeps, & duces Germani, vt quidnam consilii pro tempore capiendum sit, in concilium coeunt, euocatur ex vrbe Hardecus, Palffy quoque lectulo decumbentis sententia, misso ad eum Benedicto Pogranio exquiritur: ac communibus suffragiis, nequaquam tamen euulgatis, decernitur, vrbe Hardecci curæ, fideique relictæ, præsidioque firmiore, & rebus necessariis munita, retrocedendum, ac castra ad Ouarium reducenda; eo ordine, vt currus & impedimenta, per insulam itinere Hederuario præmitterentur, exercitus vero Abdana via procederet. ac Ouarii ad Laitam flumen coniungerentur.

*Nostri castra
Ouarium re-
ducunt.*

Sed quum subita eiusmodi consilia exequi contendunt; molæ frumentariæ, quæ in minore Danubii parte stabant, incertum casu ne an consilio, ruptis vimineis retinaculis, vi & cursu fluminis tunc forte exundantis, deorsum ferri ceperunt; ac pontem, quo nostri Iaurinum commeare solebant, puncto temporis disiecerunt. commodum tamen euenerat, vt prius quam pons interromperetur, VI. circiter millia peditum Germanorum in urbem ingrederentur, ducibus Antonio Tino, Rudolpho Graisso, Gaudentio Rechpergio, Honorio Sigstorffio, & Hieremia Plairotio. Italicis autem cohortibus Ferrantes Rossius imperitabat. Vngari vero vix CLX. in vrbe relictierant, quum Hardecus cæteros, aut eorum diffusus fidei integritatique, aut nimis inuidioso præiudicio, partim in castra transire iussisset, partim in aliorum locorum præsidia distribuisset: & Iohannem duntaxat Isdencium, equestris turmæ præfectum, ac alterum Iohannem Ormandium militari iuridicundo præpositum penes se retinuisset. Nec multo post, conclamatis vasis, ac solutis tentoriis, nostri duplici via, sicuti erat decretum, iter suscipiunt, tanta perturbatione ac rerum omnium confusione, dum quisque in progrediendo alterum præcedere contendit, vt multi de ponte in flumē præcipitarentur: nonnulli de progressu altercantes armis inter se digladiarentur. Interim equites consensu tumultuarie equis, nec vllius expectato imperio, quacuique libitum fuit, versus Ouarium procedere: princeps quoque cum ducibus ac primoribus, eodem modo, sine ordine progredi, quisque anxiiis animis sibi priuatim consulere, nulla publici decoris aut virtutis cura permoueri. Et quum Germani pro more tuguriola sua, secus quam habebant in mādatis, subiecto igne incendissent, late relucens flamma fædam militum & equorum trepidationem & fugam, qualem nocturno in metu & perturbatis confusisque omnibus oriri necesse erat, hostibus ostendit. Qui id quod erat rati, nostros haud dubiam fugam capeßere, nihil cunctati, mox equos conscenderunt, Turcæque & Tartari partim ad diripiendos currus & impedimenta, partim in castra, quæ partim iam soluta erant, partim sarcinis colligendis occupabantur, prouolarunt: & vtroque incredibile omnium rerū atque hominum præda potiti sunt. Irrumpētes enim magno clamore atque impetu, magnam partem peditum aut captam, aut interfectam, aut in Danubium præcipiti cursu profugientem deleuerunt; & impedimenta ac currus, quibus non tantum variæ supellectilis ingens copia, sed etiam paratæ pecuniæ magnus numerus repertus fuit, vna cum equis & vectoribus facili negotio in potestatem

*VI. millium
præsidio Iau-
rino im-
posito.*

*Nostorum
perturbatio
in discessu.*

*Hostes castra
nostra inua-
dunt diri-
piuntque.*

testatem redegerunt. Plurimi etiam onustos variis rebus & pecunia currus, per tumultum & trepidationem in via reliquerunt, qui postea vel hostibus, vel vagis haidonibus, aut agrestibus prædæ fuere. Inter quæ Matthiæ principis & Burgauii legati res ingentis precii, ac argentea mensis, & abaco dicata supellex, pari infortunio damnoque amissa est. Zrinus tamen & pauca quædam Vngaricæ turmæ, quæ postremi agminis terga claudebant, satis pro disciplina Turcas confertim irrumpentes excepere, solitaque earum virtute impetus hostium aliquantum repressus. quo in tumultuario certamine Iohannes Cunouitius, & Martinus Somogius, Zrinii equites interiere, & Andreæ Chozio viro forti, & viarum

10 perito, longioris Numidicæ lanceæ cuspide dextrum brachium lethaliter fauciatum est, multique alii cæsi ac vulnerati; aliquotque muli sarcinarii abrepti. Nec destitere hostes nostris infestandis, donec summa dissipatorum ordinum confusione, neglecto ducum imperio, ad ouarium peruentum est. Triremes quoque & classis, quæ ad insulam, quam Danubius in duos diffusus alueos efficit, quorum vno Comaronium, altero Iaurinum nauigatur, in statione erant, eadem trepidatione, multis nauium, quæ remigibus & epibatis forte carebant, hosti relictis, ab Ridefelio duce, salutis suæ consulente, Danubii ripam ad Mosonum oppidum subierunt. Pulsis in hunc modum nostris, ac cauto potius quam

20 honesto consilio castris Ouarium perductis, Sinanus eo victoriæ successu animis auctus, Iaurinum, arctiori quam hactenus obsidione circumuallauit, ac aggeres in suburbio Aquilonaris plagæ, quod ab Hardeco, sub aduentum hostium concrematum erat, constitui, ac in iis decem tormenta collocari iussit, quibus mænia verberarentur. Et quamquam id sine intermissione fieret, quia tamen firmissima multoque repleta cespite erant, ictus omnes irriti vanique esse videbantur. Itaque rursus ad agendos cuniculos conuersus, propugnaculum aliud, quod versus meridiem, arcemque Diui Martini spectat, iisdem quibus antea instrumentis suffossum, ac laterculis exemptis nudatum, iniectoque pulvere sulphureo in sublime iactandum decreuit: mirumque dictu, & vix credibile, tantum hostium conatum, tanto diurni nocturnique temporis labore susceptum, extremique plenum periculi nec à Perlino, eiusmodi rerum artificiique

30 imprimis perito, nec ab Hardeco, aliisque ducibus animaduersum fuisse: ita ut pro disciplina contrariis suffossis cuniculis obuiam iretur. Cum igitur puluis scrobi egestæ iniectus, nemine prohibente, succensus ignem concepisset, ac muri partem satis amplo facto aditu patefecisset, qua tamen hostes necdum irrumpere posse multis viderentur, extemplo turbata intus omnia, tumultuari Hardecus, milites repentino periculo perterrefieri, nec Perlino satis animi audaciæque superesse. Itur tamen confestim ad locum, & ostendente Perlino, hiatus gleba & cespite ac trabibus sine mora restauratur. Eodem die hostes

40 magno sublato clamore, per rudera conscendere contenderunt: Verum obiectu fluminis, & quod maiora fragminum frustra, non in fossam sed interiori propugnaculi partem, forte fortuna procidissent, multique ex subeuntibus tormentis petiti occubuissent, receptui cecinere, plurimis suorum cadaueribus in fossa relictis. Secundum hanc oppugnationem Hardecus res suas & sociorum perditas ac profligatas existimans, nec iam salutem suam vrbi duobus in locis ad aperta committendam arbitratus, diuersa degeneris animi de vrbe dedenda, ac paciscendo cum hostibus consilia volutare, eaque cum ducibus, quos paulo ante nominaui, discrimine in maius quam erat ante amplificato, communicare cepit. Tametsi autem Matthias princeps, ex Ouario peridoneos homines cum

50 nam, forti animo tolerando præstitæ fidei memor esse vellet, cohortatus esset, atque adeo certum esse perscripsisset Burgauianam quater millenariam

*classis etiam
nostra turpi
fuga sibi con-
sulit.*

*Nostris disce-
dentibus ar-
tius Iauri-
num premis-
Sinanes.*

*Altero pro-
pugnaculo
pulvere sul-
phureo sub-
uerso,*

*Nostris ani-
mus concidit.*

*Hardecus de
deditione cū
Sinano tran-
sigit.*

*Idemque cum
Perlino Vien-
na custodia
traditur.*

*Turcica per-
fidia,*

*Sinanus in
captiuos Tur-
cos humani-
tas.*

*Vrbis prae-
fecturam Aly
purpurato
mandat.*

*Papa à no-
stris derelicta
in hostium
potestatem
venit.*

exercitatissimorum militum legionem, Bohemosque & Morauos, cum iusto exercitu iamiam affuturos nec de suppetiis primo quoque tempore ferendis dubitandum esse: ipse tamen ingenti pauore & consternatione occupatus, nihil eiusmodi sermonibus moueri, sed in proposita desperatione persistere. Igitur perductis in suam sententiam Perlino, & Germanorum militum tribunis, vnoque ex Vngaris Ormandio, tabulas deditionis conficit, ac eorum syngraphis firmat; petitoque colloquio, & publica fide, Perlino, qui cum Sinano de conditionibus transigat, in hostium castra emittit. Sinanus recognita, sicuti sua & omnium opinione celerius, ita gratissimo lætissimoque animo Perlino deditionem ultro offerentem audit, ac tridui inducias concedit, quibus & tormenta vtrinque cessent, & de re tota transigatur. Itaque suum & Beglerbegi ac Budensis purpurati legatos in urbem mittit; breuique in hunc modum concluditur; vt cum omnibus rebus, sarcinis, equis, armis, & suppellectili arce excedatur, iisque & sauciis ægrotisque auhendis naues idoneæ concedantur. Quibus à Sinano obsignatis, Hardecus clauēs Beglerbego (eum enim Sinanus loco sui miserat) tradit, precatus impudenter, vt occupata vrbe quamdiutissime potiretur; eoque dicto, nec expectatis iis, qui naues conscensuri, aliquantulum moræ protrahabant, vrbe excessit, rectaque ad principem contendit: qui audita non sine summo dolore intempestiua vrbis deditione, relicto Ouarii valido præsidio, eoque fidei & curæ Sigismundi Hageri concredito, ad Pruccum Laitæ flumini adiacens oppidum, sese receperat. Vbi quum princeps ei colloquium expetenti, vti abiecto & contempto homini denegasset, eiusque etiam congressum Burgauius & Zrinus auersati essent, Viennam se contulit, ibique iussu Cæsaris, non multo post vna cum Perlino custodia traditus fuit, vt in eos iudiciis conuictos, per rerum capitalium iudices lege ageretur. Sed iis, qui naues conscenderant, aut ægri per domos atque hospitia inuenti, quiue tardius antecedentium agmina consequuti fuerunt, fides publica ita seruata est, vt omnibus fere miserabilem in modum cæsis, aut captis, aut omnibus bonis & fortunis spoliatis, mirum documentum nos capere Turcicæ fraudis & fallaciæ, & quæ fictis à perfido hoste pertimescenda sint, fortuna voluisse videatur. Sinanus Iaurino potitus, primo vrbis ingressu, gratiis Deo actis, captiuos 30 Turcas, ad XX. qui iuxta pacta ibi erant relictī, ad se vocat, deinde vinculis solutos, quod pro sacris Mahumetanis crudeles carceris & compedum ærumnas, & vitæ pericula forti & constanti animo, pertulissent, collaudauit; pedesque eorum aqua calefacta, spectante exercitu, suis manibus lauit, singulosque denis aureis numis donatos, vt in iis perpetua fide permanerent, cohortatus dimisit. Deinde relictis in præsidio mille Ianiceris, ac totidem equitibus, ac vrbe Ali purpurato Italicæ originis, (Surrentinum eum è Campania fuisse tradunt) commendata, expeditam exercitus partem Beglerbego filio tradidit, ac cum Tartaris Papam misit, vt eam quoque urbem, deiectis hostium præsidiis, in potestatem redigeret, ac parta victoria ad se Comaronium, quod obsidione 40 cingere decreuerat, in castra venire maturaret. Papæ nemo fere præter gregarios milites erat, qui præsentī animo hostibus resistere urbemque pro disciplina tueri velle videretur. Nam Husarius, cogente ingenti vulneris ac fractorum ossium dolore, in Morauiam ad medicos fuerat profectus, & Becasius eius legatus, Hathalmiusque cum maiori parte equitum, paulo ante à Tartaris cæsi occubuerant, & ii qui domi erant relictī, fugæ magis quam prælio arma atque animos præparatos habebant. Itaque cognito Berglerbegi & Tartarorum appropinquantium aduentu, tanta in vrbe atque arce perturbatio exorta est; vt præ tumultu & trepidatione militum, quibus fæminarum, & puerorum plangentium pauidum genus cum eiulatu & lachrymis immiscebatur, nihil aliud consilii, quam de vrbe deferenda cogitaretur. Itaque subito pauore externati, ac ante-

anteactæ militiæ laudisque obliti, reconditis in publico carcere XXX. ferme captiuis (id gratum Beglerbego postmodum accidit, quod eos viuos repererit: eamque ob causam Papenses, immisissis equitibus, persequi nequaquam sustinuit) in aduersos montes & siluas sese proripuerunt, ac pars Arrabonis insulam, pars Saruarium Nadaſdii oppidum, alii Sopronium, & quo quisque potuit effusa fuga petierunt. Beglerbegus incruenta potitus victoria, missis populatum Tartaris, bi-duo ibi statiuā habuit, iisque rursus cum præda in castra receptis, Iaurinum ad patrem rediit, & ab eo Papæ in præsidio Hydrizes cognomento Coraceuitius natione Dalmata, Zlunii olim comitis alumnus, cum M. vtriusque ordinis militibus Turcis relictus fuit. Inde Sinanus, promotis castris, ad dextrum Danubii latus, versus Comaronium iter tenuit, gloriabundus & iactitans se, uti ab Hispanis in Africa munitissimum Guletæ præsidium vera vi ac virtute expugnasset, nunc vero Germanos & Vngaros, extorto ab eis Iaurino, perdomuisset; ita etiam tertiam Comaronii munitionem, quam Christiani inexpugnabilem putent, breui captam cæteris suis victoriis superadditurum, quod si Murati principi suo, omnium potentissimo videatur, idque sibi exequendum committat, etiam Corcyræ maris Adriatici insulæ arcem à Venetis, nulla arte, nulla vi expugnari posse arbitrantibus possessam, duorum mensium labore in potestatem redacturum. Hæc ab iis, qui sermoni interfuerunt, posteaque ad nos transfugerunt, didicimus. Igitur quum ad IIII. Nonas Octobris, die Diuo Francisco dicata, Comaronium peruenisset, primum quidem ex dextra Danubii ripa tormentis arcem quassari: sed quum parum id proficeret, quod fluminis latissimi & amplissimi interfluentis obiectu, vanos conatus esse cognosceret, post irritam aliquot dierum oppugnationem, expediri naues pluteosque, & in insula Danubii bipartito supra oppidum decurrentis pontem construi iussit. Qui dum construitur, Matthias princeps, qui hostem iam appetente hieme obsidionem tam munitæ arcis tentaturum minime crediderat, e Prucco Posonium cum exercitu contendit, ac cum Palffio & aliis communicato consilio, eum cohortes Burgauianas, quæ iam Posonium peruenerant, dimidiam nimirum legionis partem, Comaronium, prius quàm hostis ponte factò traiciat, perducere iubet. Palffius quamquam nondum ex vulnere satis conualuisset, id tamen impigre neque cunctanter exequendum suscepit. Sed cohortes sese non ad tuendas ab hostibus arces, ac toleranda obsidionum incommoda periculaque, sed ad pugnas campestriaque prælia, stipendio conductas causando, id militiæ genus detrectare ac subterfugere videbantur. Verum Palffio cohortante, & appositis sermonibus, earum præfectos & centuriones promissis ingentibus onerante, naues conscendere: & eos secundo Danubio, Gutam, quod oppidum inter Nouam arcem & Comaronium iacet, deductos exposuit: additisque viarum peritis, Comaronium feliciter introduxit, simulque obsessis commeatum, cuius penuriā iam sentire ceperant, & res necessarias subministravit. Quæ oportune curata, ad conseruandā eam arcē, & totius belli conficiendi rationes quàm maxime cōduxisse visa sunt. Cōfecto interea ponte Sinanus cum toto exercitu non procul ab oppido (quod Erasmus Praunius loci præfectus, ne receptaculo hostibus foret, sub eorum aduentum funditus concremauerat) consedit; tormentaque inu-

Inde Comaronium Sinanus obsidet.

Tormenta manibus con-

mota,

ſitati ponderis XVIII. primū quidem proxime templum statuit: sed deinde bi-duo post, ad ipsius fossæ marginem, in aggeribus nocturno agrestium operarū labore effossis, promota collocauit. quo in opere quamquā maioribus pilis ex arce emissis, multos ex Ianiceris operi & custodiæ tormentorum intentos amisisset: tamen nihil eorum cæde permotus, duo propugnacula, inter quæ porta arcis adiri solet, interdiu noctuque incessanter dirui mandauit. Praunius ex aduerso, ac Lupus Starcitus eius legatus, atque alii, qui intus erant, iis, quæ ad defensionem erant necessaria, indefesso labore & solertia cōparatis, mutuo consilio & paribus armis sese

impi-

Hostes ab agendis cuniculis repelluntur.

impigre tueri non desinebant. Quædum in hunc modum geruntur, & Sinanus frustra tormentis laborat, ad agendos in medio murorum cuniculos, quibus Hardecum in obsidione Iaurini perterruerat, animum adiecit: ac fabros & Ianiceros eius rei peritos nauigiis impositos, quid fieri velit, edocuit. nec mora iisdem instrumentis, quibus Iaurini vsi erant, latera & lapides, quibus murus constabat, eximebant, vt scrobibus breui effectis, puluerem sulphureum immitterent, eoque incenso mænia disturbarent. Non tulit immoderatam hostium insolentiam Starcitius, sed Martinum Contrarium, & Franciscum Zapatam trierarchos, ac sociorum tam Vngarorum, quam Germanorum promptissimos cohortatus, vt se aduersus hostes videntem intrepide sequerentur, sub vesperum erupit, contractoque cum hostibus acri certamine, eos ab opere sclopetis & glandibus summa vi ac fortitudine submouit: cæsisque & interfectis fabris & Ianiceris, instrumenta, quibus opus faciebant, ademit, ac nauigia frustulatim securibus dissecta inutilia reddidit, incolumisque in arcem est reuersus. Interea Matthias periculo Comaroniensium permotus, per celerrimos cursores mandata ad Bohemos dat, vt venire in castra maturent. Tiffenpach ac nobilitati Pannoniæ superioris, vt omnibus viribus periclitanti patriæ opem ferre festinent, iubet. Palffius sponte sua copias suas, quam quæ ei subiecta erat, nobilitatis, quam citissime conscribendas, & Danubium in insulam Sallocoziam traiciendas curat. Princeps ipse, facto supra Danubii cornu, quod infra Posonium ad Verecuam vicum fluit, è nauibus & tabu-

Matthias Archidux nouas copias comparat.

latis ponte, ad Pispecum oppidum profiscitur, exercitumque suum ac Burgauianæ legionis partem, vna cum Italicis cohortibus, quas Iohannes Medicæus adduxerat, ibidem per hospitia distribuere. Paulo post Vngari è superiori regni tractu frequentes adfuere; & Sigismundo Racocio, Francisco Doboni, Stephano Homonniano, ac Stephani Bathorii equitibus, & cohortibus, quibus Nicolaus Socolius, & Ladislaus Veresius præerant, in oppido, quod Paca vocatur, stationes distributæ. Bohemi etiam & Morauî Petro Rosembergio regulo duce, quorum numerus ad XX. millia hominum censebatur, iam non procul Posonio, ad oppidum Stompham venisse nunciabantur. Annibalem quoque Rottenauium, princeps vt iustis passibus, ac itinere etiam de nocte continuato, adesse cum sua legione maturaret, per literas & nuncios incitauit: qui non multo post, exercitui se coniunxit. iamque fere ad XL. millia armatorum in statuiis haberi existimabantur; quorum virtute plerisque arceri hostes aut certe sustineri posse, haud infuso iudicio videbatur. Sed vbi virtutes imperatoriæ ac felicitas desunt, casuque magis & fortuna, quam virtute & consilio res geruntur, & magnæ copiarum oneri magis, quam auxilio sunt, & frustra suscipi omnem laborem oportet. Confluentibus in hunc modum vndique nostrorum copiis, Matthias concilium denuo cogit, vt à ducibus, quidnam, quod è repub. sit, faciundum putent, deliberetur. Disputatur ab iis varie, vtrum sociis laborantibus succurrendum, castraque promouenda sint, an maiorum auxiliorum aduentus ex Austriacis prouinciis præstolandus. Cæterum omnem moram non inutilem duntaxat, sed summi etiam periculi plenam esse iudicans, ea consilia, quæ protrahendo temporis amittendæque occasione causas adferre viderentur, abiecit, & castra plenius passibus versus Comaronium promouit; itumque est ad Niarasdum pagum; duobus Pispeco miliaribus dissitum; eo proposito, vt castris ibi collocatis, valloque & fossa munitis, hostium consilia certius explorarentur. Quo cum secundis castris ad vesperum sequentis diei peruentum esset, cognitum est, Bohemos Posonium venisse, & dum exiguum militi quietem concessissent, in castra festinatuos. Nec mora Palffius cum toto Vngarico exercitu, ac iis, quæ ex superiori Vngaria accitæ erant, auxiliaribus copiis ac equitibus M. Comaronium versus missus fuit. Is non procul Comaronio substitit, & validam

Disceptatio de bello gerendo.

Castra Comaroniuni versus promota.

eque-

equestrem alam, quæ hostium castra late specularetur, ac aliquos è numero hostium castris egressos interciperet, à quibus hostilia consilia sciri possent, præmisit. Sed ab ea paulo ante occasum solis redeunte, Sinanum soluta obsidione exercitum reduxisse cognouit. Postquam enim principem in insulam cum Germanicis & Italicis legionibus traiecisse, Vngariæque superioris auxiliis, quorum apud hostes magna virtutis & fortitudinis opinio erat, auctum esse; Bohemos etiam & Morauos aduentare didicisset, quorum omnium numerum vulgaris rumor supra veri fidem auxerat, tantum mox timorem concepit, vt nequaquam plane collectis vasis effugere cogitaret, ægreque & difficulter tormenta exag-
 10 ribus in castra pertrahi possent, tanta omnium Ianicerorum & aliorum Turcarum celeritate & consternatione; vt præter pulueris, & pilarum magnam copiam, vnum etiam ex maioribus inusitatæ magnitudinis tormentis, Arabicis insculptum literis, erumpentibus Starcitio, & Vngaris ac Germanis, qui intus erant, relinquerent, & multis suorum amissis, effusa per pontem fuga, salutis suæ consulere cogerentur: moxque rescissis repente succensisque nauigiis, & tabulatis, quibus pons constabat, ne nostri per ardentes pluteorum & asserum flammās insequi possent, Tatam versus percussis meru totis castris & dissipatis sine ordine agminibus profugerent. Qua hostium fuga & discessu, ii qui obsessi erant, mirum in modum exhilarati, gratiis Deo actis, tormenta omnia audiente Sinano exploserunt: eo
 20 tamen minori animorum lætitia, quod Praunius præfectus, dum inter pinnas dextri propugnaculi incautius versaretur, ab Ianiceris in commeantes deliciens dos vigilantibus, crassioris sclopeti glante in ipso genu læthifero vulnere esset fauciatus; ex quo non multo post Viennam delatus è viuīs migravit. Caterum
 Palffius die, qui sequutus est, ad principem reuersus, hostes metu aduentantium nostrorum, saluo Comaronio, reque infecta, discessisse significauit. quo nuncio sollicitum & ancipiti spe nutantem eius animum haud dubie erexit, & confirmauit: ilque de receptu hostium, fugæ haud dissimili, Cæsarem certiores reddendum curauit. Non defuere, qui hostiles copias diuturnis militiæ laboribus, ac urbium oppugnationibus fessas, ac multis commilitonum amissis aut
 30 vulneratis debilitatas diminutasque, si non deleri, at certe insigni clade affici potuisse existimarent, si nostri tempestiue confluentes, eos fluminibus vtrinque inclusos, vnanimi armorum impetu, aggressi fuissent, sed alii contra, salubriori consilio, vitatum conflictum publicæ salutis interfuisse dicebant, ne vniuersis copiis in vnius pugnæ discrimen deductis, aliquod è temeritate infortunium eueniret, quo Vngariæ & Austriæ fines omni militari præsidio nudati funesto & inexplicabili periculo exponerentur. His rebus confectis Matthias, relicto in insulæ statiuis exercitu, cum ducibus Comaronium descendit, ac collaudatis militibus, qui secundum Dei Opt. Max. opem, repulsis hostibus arcem conseruassent, loca ab hostibus diruta restaurari iussit, & ad vltimos mensis Octo-
 40 bris dies, in castra reuersus est: commendato curæ Palffii Comaronio; qui Starcitium ob nauatam in obsidione fortem fidelemque operam in præsidio reliquit, donec alius in Praunii locum à Cæsare mitteretur. Nec multo post, quod hibernæ tempestates bello gerendo maxime aduersæ ingruerent, & Bohemi voluntariæ ipsorum militiæ præfixū tempus præterisse dicerent, nec Vngaris discedente ad hiberna hoste quicquam amplius incommodo frigidoque tempore, quod utile fructuosumque foret, geri posse videretur; princeps eos ad sua loca redire permisit, & ipse cum suo
 comitatu equestri, ac prætorianis cohortibus Viennam reuersus est, quum copias
 omnes mercede ex Germania conductas, per eam insulā amnicarū quæ in Danu-
 bio sunt, maximam, à Pispeco vsque ad Comaronii limites, ac inde ab Ouariana di-
 50 cione ad Fertone lacū & Laitā flumen, per oppida & pagos, non sine incōparabili
 miserorū incolarū damno & detrimēto distribuisset, donec eis de emerito stipendio
 satis-

Hostes à Co-
maroni obsi-
dione metu
percussi dis-
cedunt.

Praunius sclo-
peti ictu sau-
cius Viennæ

Copias in hy-
berna & do-
mam dimis-
sis,

Princeps Vi-
ennam rediit.

Germanorum
rapina,

fatisfactum foret. ii siquidem tam antea in castris, quam deinde per stationes ex præda victitando, fertilissimarum & amœnissimarum regionum vicos, vexatis & direptis agricolarum fortunis atrociter planeque hostiliter peruastabant: adeo immani licentia, peccandique impunitate, ut ex militibus immanissimi latrones effecti, miserorum hospitem pecora, quibus se & paruos liberos sustentare; variaque onera, ad varias publicas, priuatasque necessitates obire solebant, non quotidiana duntaxat ingluuie mactata vorare & consumere, sed rapta & in longinquas terras abacta diuendere consueuissent; & reconditas cellis penuariis fruges & vina, & quicquid esset eius generis obsonii, è faucibus complorantium crudeliter extorquere: defectas vero tempore messis & in acervos compositas in suos & equorum usus exponere non vererentur: & denique freti nimia impunitate miseris hominibus, si qui facultatum suarum rapinis prohibendis paulo contentiosius restitissent; impias & crudeles manus inferrent. nec ea, quam obtinebant, regione contenti in remotas etiam partes sæuendo, & abditissima quæque loca perscrutando rapiendoque truculentissime grassarentur: postremo segniter imperata facientibus, nisi notabilis tributi pecunia sese & pauculas substantiæ reliquias redemissent, omnem cædis & incendiorum cladem denunciare atque inferre non dubitarent; atque adeo vno eiusmodi grassantium prædonum agmine discedente, alii æque crudeles & flagitiosi nullo miseriarum fine subinde succederent. Quibus immanium scelerum irritamentis, DEVM 20 Opt. Max. diuosque omnes offensos atque iratos, credibile sane est, ducibus atque exercitibus nostris, felices & prosperos rerum gerendarum ad decumanam victoriam successus haud immerito eripuisse: erepturosque etiam deinceps, nisi eorundem superum benignitate, aliquis gloriosi nominis & summæ pietatis imperator exoriatur: qui reuocata veteris & incorruptæ militiæ disciplina, & immanibus militum flagitiis coercitis & castigatis, placatoque numine, miseram & innoxiam plebem, immunem ab iniuria, indemnemque conseruare, consulendoque & bene agendo auaritia atque ambitione procul habitis, ad solius tantummodo victoriæ de barbaris hostibus reportandæ immortalē laudem flagrantissimo studio & ardore pugnacis animi, contendere velle videatur.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HUNGARICIS,

LIBER XXIX.

LIBERATO acri obsidione Strigonio, ac rapto insuper sub iugum Iaurino, redountem Sinanum, magna domi forisque parta gloria, domesticisque opibus & potentia aduersus æmulos stabilita, Murates congratulabundus magno studio & beneuolentia excepit: tanta eius virtutis ac militaris scientiæ excitata vbique fama & opinione, vt quæmcunque se in partem vertisset, aut certam secum

*Sinanes triumphans
Constantinopolim rediit.*

salutem, aut perniciem haud dubiam allaturus putaretur: atque ipsi ambo mutuis consiliis sibi blandiendo, Cæsarem veluti post detractum Iaurinum, & vicinas
20 Viennæ munitiones amissas, animo viribusque fractum, ad extremam necessitatem in reliquum tempus, quærendæ pacis potius, quam instaurandi belli coniectum prædicabant: Sinanusq; nisi id fieret, se, qui non hoc duntaxat bello, sed etiâ superioribus in Africa atque Asia feliciter gestis nomen cuncta expugnantis esset consequutus, denuo egressurum cum exercitu, & Viennam, quæ Iaurino non multo munitior, aut expugnata difficilior foret, in potestatem redacturum, summa vanitate & iactantia gloriando dictitabat. Verum secus, quam ipse, & multo maxima pars hominum existimabat, Cæsarem neque fusi aut fugati exercitus, neque amissi Iaurini incommoda adeo perturbauerant, quin eadem infracti ardentis-
30 que animi magnitudine, qua bellum ab initio susceperat generosissimo conatu, in vtramque sortis aleam finire deliberatum haberet. Primum omnium institutam paulo ante interuentu Summi pontificis, cum Sigismundo Bathorio Christophori filio, Transsiluanix principe amicitiam, nouo icto fœdere confirmandam decernit: eaque de re mandata ad Tiffenpachum Cassouix præfectum dat: deinde promulgatis ad mensis Aprilis initium Comitibus Germaniæ, quibus ipse de summa rerum consulturus interfuit, legatos ad Sigismundum Poloniæ regem deligit Stanislaum Paulouium Epif. Olomucensem, ac Venceslaum Bercam: nomine vero regni Vngariæ tres alii legati publicis votis mittuntur, Demetrius Napradius Aradiensis collegii Præpositus, ac Nicolaus Socolius, & Michael Quelle-
40 mesius. Qui cum Cracouiæ ad publicum Polonorum conuentum peruenissent, luculenta & eleganti oratione singillatim habita, quæ ambæ extant Regis & Polonorum animos ad ferenda auxilia ac consociandas vires & arma cohortati sunt: neue laboranti Christianæ reipub. deesse vellēt, summa ope & precibus flectere & inducere contenderunt: quam summus Pontifex, & potentissimus Hispaniarum Rex, Italique principes, omnisque adeo Germania coniunctis animis & armis iuuare constituisent, easdemque confæderationis condiciones apud regem & principes Poloniæ impensius sollicitarunt, duces Electores Saxo, & Brandenburgicus per legatos Iohannem Costicium & Nicolaum Reusnerū, viros doctos & prudentes. Verum illi Iohanni Samoscio Cancellario, qui eo tempore non regis tantum
50 iuuenis animum, quo volebat, impellere poterat, sed cunctis etiam aliis pari fere cum rege potestate dominabatur, ne barbarorum societate repudiarent, nec sese,

Eiusdem oratio.

*Legati Cæsaris ad Poloniæ regem missi.
Anno 1595.*

*Re infecta
redeunt,*

*Legatio Cæs.
ad Transyl-
uanum.*

*Sinani fa-
stus erga le-
gatum Sigis-
mundi.*

*Iniquissima
Sinani po-
stulationes.*

*Sigismundus
à Turcica so-
cietate de-
fiscere labo-
rat.*

*Repugnanti-
bus nonnullis
è procerum
ordine.*

dum quiescere possent, nouis incertisq; belli casibus inuoluerent, magna conten-
tione suadenti paruerunt: & legati re infecta redierunt. Efficacior apud Transsil-
uanum legatio fuit: cuius animum Tiffenpachus, misso ad eum Sigismundo Pac-
zothio paulo ante pertentarat: & quod is suo pte instinctu erectus, in spem com-
munis libertatis, ac multis & variis Sinanis purpurati iniuriis ac minis territus es-
set, tunc forte haud parum eum à societate Turcica alienatum repererat, occasio-
nesque & modos, quibus pro præsentis periculi necessitate, perniciosi tumidi &
insolentis barbari consiliis, ad excutiendum seruitutis iugum, obuiam iret, quæ-
rentem. Obstabat tamen ei tutam & expeditam viam animo agitati maxima pro-
cerum pars, qui Turcicis studiis inueterati, nequaquam à consortio impiæ gentis
discedendum arbitrabantur, ne mox, inuictis eius armis sub iugum pristinum reda-
cti, deteriore & crudeliore seruitutē subire cogerentur: à qua eos nec Germa-
nia omnis, neque alii principes Christiani, utpote procul dissi, nec satis concor-
des asserturi fore crederentur. quamquā nec deerant plerique ex iisdem, qui studio
asserendæ libertatis, uti humaniores, æquissimiq; homines, communi consentien-
tis Christianitatis voto nequaquam reluctandum, sed omnem sortis aleam simul
subeundam suaderent: postquam Sinanus cum alias sæpe, tum vero non ita pridē
Georgio Rauasdio, qui legatus annum Transsiluanie censum Byzantium detu-
lerat, apertum se inimicum & hostem declarasset, ac cuncta humanitatis, amicitie,
ac deniq; pristinae etiam clientelæ iura insolenti fastu subuertisset. Petentem enim
Rauasdium, ne maioribus tributis oneribus provincia grauaretur, quam Iohan. Si-
gismundi, qui Iohannis regis filius Transsiluaniam possedit, tēpore factum fuisset;
ille intoleranda superbia eum conuicio se canē appellatum, ut sileret, interpellauit,
& Iohan. Sigismundum ab Sulymano potentissimo principe filii loco habitum
fuisse: eum vero, qui nunc provinciae præfesset, imperatorium seruū & mancipium
esse; idque, si per se stet, breui redactis in seruitutem provincialibus, re ipsa, quid &
quantum inter illum, & hunc intersit, demonstraturum illoto ore palā addiderat.
Auxerant formidinē mandata Sinani præter morē iniquissima, & imprimis factu
difficillima, quibus ad bellum, quod aduersus Cæsare in Pannonia gerebatur, L.
millia hastarum, XL. cubitorum longarum postulabat; quarum media pars soli-
da esset, altera dimidietas concava, sed cannabe, stuppaq; & bitumine bene cōtor-
ta. Totidē operas cum dolabris ad cedendam materiam, ac palis & ligonibus ad e-
gerendos cuniculos, cæteraq; castrensia munia obeunda. Tormenta item currulia
& naues, quibus in oppugnando Tocaio & ponte faciendo Iohan. Sigismundus,
Iohannis regis filius usus fuisset. Adhæc ut fruges tota puincia tam perticis flagel-
lata, quam iumentis excussas, ad Danubium conuehendas curaret, eodemq; mo-
do & apparatu, quo ante triginta annos filius regis Iohannis eunti ad Sigetanā ex-
peditionem Sulymano obuiam prodierat, sibi Belgradum profecturo, honoris
officiiue causa occurrat, serio imperabat. Quæ res manifesti plenæ periculi, non
secus, quam si ab ipso Murate principe profectæ fuissent, ingentem omnibus, sed
ipsi potissimum Bathorio iuueni formidinē incussisse videbantur. Itaque sibi
& provinciae consultum cupiens, comitia, in quæ de asserenda publica libertate
deliberaretur, ad oppidum Sassebessum vno ab Alba milliari dissi, indicit.
Vbi quum magnitudinem periculi, perfidiam Turcarum, insidias Sinani, ac viam,
qua illæ cauerentur, defectionemque ab impia barbarorum societate disseruisset,
ac vires & arma cum Cæsare, ac cæteris Christianæ religionis principibus con-
iungenda suasisset, non tantum proceres & populum, sed eos etiam, quorum con-
siliis utebatur, & quos se iam in suam sententiam pertraxisse putabat, longe di-
uersa sentire animaduertit, & simul maximum sentiens dolorem, noua animo
consilia voluere cepit, ac ut omnes Tordam ad certum diem armati conuenirent,
certique aliquid deliberarent, edixit. Quo quum rursus frequentes conuenissent,
& ipse

& ipse tamen adhuc Albæ se contineret; certis indiciis cognouit eos etiam, qui sibi auctores deferendæ Turcicæ societatis fuissent, inter quos Balthasar Bathorius patruus præcipuum locum obtinebat, alia & diuersa consilia, secus quam antea sensissent, amplexos esse, nouisque rebus studere, ita vt in pristina Turcici fæderis vincula iterum conspirare, multosque è plebe & primoribus, vel dissentire paratos, aut certe perplexos in suam sententiam perducere contendant. Secedendi autem causam esse, vt Turcicis armis confisi, alias noui principatus conditiones, ipso abdicato, constituere possint. Quæ tametsi conficta, nec satis explorata nonnullis videbantur: ipse tamen consilii inops, grauique cura & dolore anxius, & sibi metuens, cum neminem cui opinione prudentiæ subnixo fidere posse videretur, penes se haberet, ad Comitata Tordam proficisci minime sibi integrum duxit; sed vna cum rebus & preciosiore supellectili, Stephano Iosica, aliisque paucis comitantibus, iter Cuuarum instituit, quod est arx & munimentum in ipso Transsiluaniæ limite positum: prius tamen quam iter susciperet, literas ad prouinciales dedit, quibus se absente Balthasarem Bathorium patruum cum summa potestate rebus omnibus regendis & administrandis præficiebat, vniuersisque prouinciæ ordinibus, vt sui loco illi parerent, iubebat. Is mox accepta dignitate edictum in castris promulgauit, vt vniuersi sine mora se Claudiopolim conferrent, ipseque suis tentoriis ac impedimentis compositis eo proficisci statuit, nec comitata in campo, sed in vrbe haberi voluit. At Sigismundus in itinere ad Caplianum oppidum diuertit, illincque ad eos omnes, qui Claudiopoli comitiis vacabant, alias literas dedit, quibus significabat, se non alias ob causas Tordam, ac deinde Claudiopolim ire nequiuisse, quam quod non inanibus indiciis priora sua, eaque rectissime suscepta de reiicienda Turcica seruitute consilia, quibus ipsorum maior pars assensisset, inuersa ac immutata esse cognoscat: proinde etiam atque etiam viderent, quibusnam consiliorum rationibus innixi communem Christiani nominis societatem fugiendam, ac in amicitia perfidorum hostium persistendum censerent; eius rei se neque auctorem neque consultorem vnquā futurum: nec ea comitata, quibus ius, fasque, ac reipub. Christianæ decus nefarie subuertatur, approbaturum. quin potius in eos, qui nouis huiusmodi rebus, cum certissima sua ac totius reipub. pernicie studeant, adhibitis Christianorum principum auxiliis, seuerius animaduersurum. His literis in publico conuentu lectis & recitatis, mira protinus animorum mutatio sequuta fuit: ac diuersi diuersas dixerunt sententias. Nonnulli enim & quidem ex præcipuis, qui vel rebus nouandis animum adiecerant, ac in iis opes & dignitates se adepturos sperabant, vel metu impendentium malorum, si Turcico fæderi nuncium remisissent, attonita & suspensa mente persistebant, & qui neque ex vsu commodoque reipub. futurum putabant, si violato eodem fædere, nouus rerum status induceretur, palam proloquebantur, illum, vti inconsulto Senatu ac cæteris omnibus, discessum fugæ haud absimilem sibi sumpsisset; ita etiam temere, quo vellet, abire, posse. Sibi Dei Opt. Max. munere, vno auulso, non de fore alium, qui in eius locum consultius succedat. Hæc multo maxima pars primariæ nobilitatis, apertis votis & suffragiis dicendo, ad noui principatus rationes inclinabat. Ex aduerso nonnulli ex Vngaris, ac Siculis, & Saxones fere omnes, tacitis primum inter se collatis sermonibus, postremo magna, vt fit, voce sublata, principem nonnullorum fidei diffusum, ideoque metu perculsum, vbicumque locorum fuerit, reuocandum exclamare, cædem & supplicia aliis, qui eum abdicandum vellent, minari: neque se alium principem, eo viuo, agnitu-
ros, nec nisi eo reuerso, quicquā in publicum consulturos vociferari. qua atroci denunciatione territi ii, qui ratum eius exilium malebant, languidi & consultius deliberare, perplexisq; animis suspensi nutare videbantur; non paruum enim eis terrorē incusserat consentientis populi fremitus; ita vt victi suffragiis, nec ultra

Sigismundus
Tordensia
comitata adire
refusat.

Princeps de
communi sen-
tentia Cuua-
rio reducitur.

Claudiopo-
lim aduenit,

Proceres com-
plures custo-
dia manci-
pat,

Deque iis ca-
pitale suppli-
cium sumit.

hiscere ausi, contentioni finem imponent. Igitur communi consilio quatuor viri deliguntur, qui illum publico nomine adeuntes Cuuario reducant. Gabriel Quendius, vnus optimatum factionis, Balthasar Bogathius, Iohannes Sigerius, Albertus Siuegus Cibini Saxonum prætor. Interea priusquam ii Cuuarum peruenissent, Franciscus Gestinus è Deua, ac Stephanus Boscaius Varadini præfectus, propinqui eius, non sine militibus præsidariis, ad eius auxilium confluxerunt: iisque ac Christophoro Queresturio Cuuarii præfecto consulentibus, animum quem hætenus despondisse videbatur, erexit; ita vt ad Comitia Claudio-politana profecturus, Viuarium à Fratre Georgio Monacho olim amænissimo loco ædificatum veniret. Ibi quatuor viri nomine publico eum salutarunt, ac vt in conuentum tuto veniret, cohortati sunt: & eodem fere tempore Gaspar quoque Cornisius Maramarusii ac arcis Hustianæ præfectus cum copiis, & Varadiense præsidium militare ad eum peruenerunt. Quibus receptis, postquam se sat securum arbitraretur, quattuor viros, qui suum Claudiopolim aduentum nunciarent, dimisit. Quos ipse sequutus, cum eo venisset, non tantum ciuitas vniuersa, sed ordines omnes populi magna frequentia obuiam prodeuntes eum exceperunt: ipseque dissimulata in præsens, quam in quosdam conceperat, ira atque indignatione, dextris iunctis, eos comiter habuit: sicque in hospitium deductus est. Postero die concionem habuit breuem, qua illos suam voluntatem à Lupo Couachocio Cancellario cognituros memorauit. qui longiori sermone prosequutus differuit, principi stare sententiam, iugum barbarorum statim excutiendi. Nec mora, omnes vel non satis liberis suffragiis & votis, metu tamen compulsi assenserunt, & decretum sanxere. Die quæ sequuta est, quæue nona & vigesima mensis Augusti dies erat, Diuo Baptistæ decollatio sacra, se in templum sacrorum causaturum simulauit: primoresque procerum nec quicquam mali suspicantes adesse iussit. Ibi è fenestra prospiciens (quod erat signum prætorianis in id maxime intentis clam pro tessera datum) Stephanum Lazarium & Michaellem Calmandium eorum ductores accersit. qui quum armati celerrime adcurrissent, proceres, quorum nomina iam notata habebant, in exteriori cubiculo, egressurum illum expectantes, inermesque sclopetis, gladiis ac securibus circumsteterunt, ac captos iniectis manicis, in inferiorem conclauis testudinem clatris ferreis munitam deduxerunt. ii fuere Balthasar Bathorius patruus, eiusque vitricus Iohannes Iffiu, qui compluribus antea annis è Sigethano præsidio isthuc profugerat, Lupus Couachocius Cancellarius, Alexander Quendius senatus princeps, vir clarus & prudens, Gabriel & Franciscus Quendii eius patrueles, Iohannes Bornemissa, Gregorii cognomento Literati, præfecti olim Agriæ, eiusque loci obsidione tolerata clarissimi filius, Iohannes Forro, Gregorius Diacus fisci aduocatus, Iohannes Gerundius, Albertus Lonaius, Georgius Salancius, & Balthasar Siluasius. Triduo postquam capti fuere, capitale de iis supplicium sumi iussit, Gestio, Boscaio, ac Iosica suadentibus: ita vt Alexander & Gabriel Quendii, cum Iohanne Iffiu, Gregorio Diaco, & Iohanne Forrone, paulo ante auroram tortoribus & carnificibus traditi, indicta cædis causa, in foro vrbs obtruncarentur. Quo tempore peracta cæde, densissimus & procellosissimus imber, multa permixtus grandine, turbato cælo decidisse visus est. Balthasar vero Bathorius cum Lupo Couachocio Viuarium deductus est: amboque post aliquot dies laqueo in collum iniecto strangulati sunt, Bathorio diu cum lictoribus sed frustra reluctante. Idem vitæ exitus fuit Francisco Quendio ac Ioanni Bornemissæ in arce Gialuina, ad quæ vincti sub custodia erant deducti: horumque omniū bona pecuniæ & facultates, quæ inæstimabilis sumæ preciique esse ferebatur, publicatæ sunt. Ex iis quatuor posteriores, Gerundius, Lonaius, Salancius, & Siluasius interuētū & opera amicorū, vita quidem donati, sed bonis ac rebus omnibus exuti solū verterunt. His in hunc modū è medio subla-

sublati, Sigismundus in publicum prodiens, factum suum excusauit, culpamque
 omnem in eos, qui cæsi erant, transferre conatus est: atque adeo illos sibi exilium
 aut cædem machinatos esse, Tartaris iter & transitum per fines prouinciæ clande-
 stinis consiliis concessisse: quosdam ex iis veneno, nonnullos sica, & pugione;
 aut minore sclopeto vitæ suæ insidiosos affirmavit: quæ scelera luculentis & lo-
 cupletibus testimoniis, ac illorum chirographis comprobari posse asseueravit.
 Quæ tametsi minime producta fuere; prouinciales tamen causas peccati facil-
 lime mortuis delegantes, miro præposteroque iudicio, iure cæsos fuisse pronun-
 ciarunt, idque publicis Comitiorum decretis inferendum curauerunt. Nec diu
 10 post, ad stabiliendam cum Cæsare pacem missus fuit Pragæ Alphonsus Caril-
 lius Hispanus, societatis IESV Theologus; quem sequutus subinde est auunculus
 eius Stephanus Boscaius legatus, qui conditiones nouiter icti fæderis, petita in
 coniugem Sigismundo vna ex Cæsaris neptibus, noua etiam affinitate confirman-
 das procuraret. Adiunxerat ei veluti consiliarios ac adiutores præter Carillium, a-
 lios quattuor, Gregorium Chaquium doctum & eloquentem virum, ac Iohannē
 Sigerium, Alberrum Siuegum, & Iohannem Frataium. Cæsar quoq; præcipuos ex
 iis; quorum consiliis utebatur, delegit, qui cum illis mutuo habito tractatu fædus
 sancirent, Iohannem Cutassium Iauriensem, ac Stephanum Zuhaium Vaciensem
 Episcopos, Thomam Erdodium Illyrici præfectum, quem Banum appellant, Ni-
 20 colaum Palssium, vltre danubianarum partium imperium obtinentem, Simonem
 Forgacium, eodē antea munere functū, ac Iohannem Ionium regni Vngariæ præ-
 torē. Qui vero inter hos pro arbitris forent, Cæsare Specianum Episcopum Cre-
 monensem summi Pontificis nuncium, ac Gulielmum de S. Clemente Hispaniarū
 regis oratorē, ac Paulum Trautsonium aulæ suæ Marscalcū adhibuit, qui non mul-
 30 tis interiectis diebus sub Ian. mensis finē solenne fædus pepigere: idq; duodecem
 conditionib. rite conceptis vtrinq; concludere; quibus Transsiluano illustris prin-
 cipis titulus, cum aurei velleris torque, & Transsiluania omnis cum ea parte Vnga-
 riæ, quā ei attiguā hactenus possedisset, ac Moldauia & Transalpina Valachia, qua-
 rum Vaiuodæ seu principes Stephanus Resuanus, & Michael cognomento Battus
 40 à Turcis reuocauerant, seq; Transsiluano subdiderāt, mero & absoluto iure ei conce-
 debantur: sic vt decedente eo absq; hæredibus, eæ prouinciæ rursus ad Vngariæ re-
 gnū, eiusq; reges, ad quos antiquitus pertinebant, absq; vlla controuersia redige-
 rentur. Quæcunq; arces aut oppida & Ciuitates comunibus viribus, ac misso à Cæ-
 sare iusto exercitu capientur, aut recuperabuntur, ea Cæsari, tanquā Vngariæ regi
 cedāt. Quæ vero Transsiluanus suis armis ac industria, aut alia diligētia hosti ade-
 merit, sibi iure clientelæ retineat. Sed quæ ad coronā regni propriæ pertinebunt,
 Cæsaris sunt: qui pro iis Transsiluano æquam satisfactionem impendito. Si fors
 Transsiluano ab hostibus, quod Deus auertat, eiecto, solum foret vertendū, Cæsar
 locum certum securumq; cum redditibus, quibus cum dignitate sese sustentet, da-
 40 bit. Coniux illi dabitur, ex augusta domo Austriaca: & vt ille aduersus comunē
 hostē alacrius & prōptius susceptū bellum gerat & administret: Cæsar nec ipsum,
 nec prouincias eius vllō vnquā tempore, quicunq; rerum casus, fortunæq; muta-
 tio ingruat, deserturus est, nec consilio, armis, pecunia, exercitu idoneo, eiusq; ap-
 paratu necessario iuuare desinet. Hæc omnia Cæsar approbavit, ac in comitiis re-
 gni Vngariæ, quæ deinde mense Martio sequuta sunt, à statibus & ordinibus recipi
 & confirmari curauit: ipseq; Boscaius, breui post à Cæsare liberaliter donatus, di-
 missusq; Gracium Stiria vrbē profectus, Mariā Christiernam, Caroli Archiducis,
 qui Cæsaris patruus fuerat, filiam, singulari elegantia ac forma virginē, ac Latinæ
 linguæ peritā, à vidua matre Maria Bauara, Sigismundo petiuit, & solenni ritu de-
 50 sponsauit. quæ sequenti æstate deducente matre, in Transsiluaniam concessit, nu-
 ptiaq; solenni pōpa Albæ peractæ sunt. Dum hæc in hunc modum aguntur. Mu-

Legati Sigis-
mundi ad Cæ-
sarem.

Solenne fæ-
dus cum illis
factum.

Mariā Chri-
stierna Sigis-
mundo de-
sponsa.

Murates Imper. Turcarum fato fungitur.

Mahemetes filius illi succedit.

Carolo Mansfeldio summum exercitus Cæs. imperium deferretur.

Copia Belgica ab illo contrahitur.

rates Turcarum princeps Byzantii Nonis Ian. nephriticis dolorib. extinctus, è viuis excessit, cum imperasset annos XX. & vixisset XLVI. Successit ei Mehemetes filius, nominis eius tertius, XXVII. annorum iuuenis, quē ad Magnetes, & Cappadociæ urbē Amasiā, post eum solenni ritu circumcisum, à patre amandatum fuisse retulimus. Is quum paternū solium Byzantii, procurante Sinano occupasset, imperium cæde & sanguine iuniorum fratrum auspicatus est; matresque eorum, novercas suas mari submersit: demum purpuratis suis, & Ianicerorum tribunis pro concione pollicitus est, se æstate insequentis anni in Pannoniā cum exercitu venturum, ac obuia quæq; vsq; ad urbis Viennensis portas & suburbia, igne & ferro vastaturum. proinde, vt huius futuræ expeditionis memores, sese ad castra & bellum pararent, serio edixit. Quæ quum certis nunciis ad Cæsare perlata essent, eum sua sponte ad prosequendas instituti belli rationes non obscure procliuem, multo magis ad resistendum, ac propulsandum hostē exacuerunt. Itaq; cum duce rei militaris admodum perito ac exercitato opus esse censeret, cuius penuria hæctenus se haud parum laborasse comperiebat, scriptis ad Carolum Comitē Mansfeldium literis, qui vir strenuus, & à primo ætatis flore bello exercitissimus, in exercitu Belgico classis regis Hispaniarum præfectus erat, multasque & præclaras res terra marique gesserat, id muneris detulit, ac vt illud haud grauatim subire vellet, hortatus est. Petrum quoq; Ernestum, eiusdem Caroli patrem, octogenarium senē, sed vegetum, qui Lucenburgenſis prouinciæ præses in exercitu Belgico, post Alexandrum ducem Parmensem, ac deinde eo vita functo, post Ernestum principem, primam dignitatē obtinebat, itidem rogauit, auctor filio esset, prouinciā eam minime detrectandi; quæ vt ei magno honori & gloriæ, ornamentoq; foret, ita Cæsari haud dubie gratissimā, omniq; studio & grati animi significatione reponendā esset facturus. Permissu igitur regis Hispaniarum, ac patris hortatu Mansfeldius, suscepto per Germaniam ac Francofurtum itinere, ad Cæsarem contendit; ac inundatione aquarum, & itineris difficultate, multis in locis retardatus, ad septimum tamen Idus Martias Pragā appulit; atq; à Cæsare summa benignitate exceptus, muneribusque excultus, & titulis principalibus ornatus fuit: copiasque suas, quas ad futuri belli rationes conduxerat, quæ viarum difficultatibus, lentius progrediebantur, ibidem expectauit. In iis duo millia equitum selectissimorum habebantur, quibus Adolphus Suarcemburgius, illius iussu præerat: sub quo Hermanus Rosvurmus alam equestrem ducebat. Bina peditum Wallonum millia à Danſio & Afficurto tribunis ductabantur: Bouillerus vero & Marcius singuli mille pedites Vallones sub signis habebant. Leonardus Iellus castrorum præfectus erat. qui postea omnes, atque imprimis Suarcemburgius, hoc Pannonico bello reipub. Christianæ & Cæsari egregiam operam nauauerunt. Eos vero, vt Viennam sese conferrent, præmisit: ipse autem sub mensis Aprilis finem, cum Matthia principe, qui post Comitia Vngarica Pragam se contulerat, Viennam venit: ibique iussu Cæsaris, Matthias exercitum ita partitus est, vt qui infra Viennam ad Danubium castra habiturus esset, sibi regendum conseruaret, constituto, qui omnibus secundum se imperaret, summo duce Mansfeldio: quæ vero copię in superiori Vngaria essent, eas fratri suo Maximiliano gubernandas subiiceret, eique Christophorus Tiffenpachius vicariam operam præstaret. Tunc primum nomen Vallonum militum apud nos innotescere cepit, antea quidem in Pannonia vix fama auditum. Porro Mansfeldius paratis omnibus ad bellum necessariis, ac idoneo tormentorum apparatu in naues imposito, primum ad oppidum Pruccum, quod ad Laitam flumen situm est, cum exercitu venit; ac deinde paulo supra Ouarium castra ad Mosonium metatus est: quæ aggere & fossa lata ad Danubii ripam summa celeritate atque arte munienda curauit, tormentaq; ad angularia propugnacula collocauit; ita vt extensis in eo tabernaculis muniti cuiusdam

oppidi speciem repræsentarent: tanta vbique in castris rei militaris disciplina seruata, vt quamuis demessæ fruges nondum in horrea comportatæ, cumulatim per agros iacerent, nemo tamen militum rapaces, vt antea impune consueuerat, manus eis admoueret, præsens & festinatum ab se uero duce veritus supplicium: in foro autem & diuerticulis castrorum tamedulia & poculenta, quam anseres gallinæq; & ad alia id genus tuto venum exponerentur: nec mercatoribus atq; agresti plebe omnia ad victum necessaria affatim subministrantibus, quicquam omnino præsentimentibus pecunia deesset. Expectauit ibidem reliquas copias, quæ ex Germania sumptibus ordinum Romani Imperii, Cæsarisque ipsius ære conductæ erant, atque adeo Italicorum principum, ac summi pontificis auxilia, & quæ Austriacæ ditiones, Bohemiq; ac Morauæ & Silesii missuri erant, quæ quotidie conueniebant: quarum summa, militum millia sexaginta excedere ferebatur. Palfio autem in mandatis dedit, vt cum suo exercitu Vngarico paratum se ad imperia contineret. Et eo fere tempore Franciscus Aldobrandinus, Pontificis frater patruelis, cum duobus equitum, & octo peditum millibus, Iohannes vero Medicæus, cum tribus millibus pedestris ordinis militum, à fratre Hetruriæ principe Ferdinando missi in castra venerunt, huncque, haud cunctatus tormentario negotio præfecit. In Pontificio exercitu erant tribuni claris orti natalibus, clarique militiæ Marcus Farnesius, Iulius Cornetanus, Leo Strozza, Rudolphus & Horatius Baleoni, & Fridericus Gisslerius, compluresque alii. Nec cæteros, qui erant in itinere expectandos duxit, sed institutam expeditionem primo quoque tempore maturandam suscepit. Quo autem magis ac cautius consilia sua, quæ pectore animoque voluebat, occultaret, hostemque astutum, ac in omnia intentum falleret, omni Austria, quæ ad vtramque Danubii ripam exporrecta est, ac Vngaris, qui infra Viennam, insulamque Sallocosiam, quæ à Germanis Sitta vocatur, vsque ad loca Iaurino propinquiora Danubium prope habitant, sub capitis pæna mandauit, vt multas myriadas fasciculorum è salicibus ad ripam enatis, aliisque arborum frondibus colligatas, ad flumē conficerent, vt inde nauibus in castra conuherentur. Quæ res ad hostes delata, eorum animos variis curis anxios distractoque tenebat, Iaurinoque imprimis metuere cogebat: cuius fossas ea fascium multitudine implendas fore suspicabantur. Interea dum hæc fiunt, Cæsar aduersus Ferdinandum Comitem Hardecum, ac Nicolaum Perlinum Vrbinate, qui Iaurinum vt diximus, pusillanimitate an proditione incertum (vtrumque enim vulgo dictum fuit) Turcis tradiderant, lege agi iussit; ac de iis iure militari conuictis, in foro, sublimi loco è tabulatis erecto, extremum supplicium sumptum fuit: ita vt ambo truncatis ceruicibus interirent: sed Hardecum dextra quoque manus, eodem fere alterius carnificis ictu præcideretur. Cæteris tribunis Cæsar ignouit, ita vt inter legiones Carolo Burgoniæ regulo subiectas distributi, suis sumptibus ad certum tempus militarent: simul & Paxium, Ormandium, Orsium, ac Iohannem Zadorium, qui Tatam Palotam, Besprimium, & Montem sacrum Pannoniæ Turcis capienda deseruerant, quamquam in comitiis centumuirali iudicio damnatos, dimitti liberos iussit.

Cæterum Mansfeldius, quo minus quam in partem bellum facturus esset, hostes scire aut explorare possent, modo Comaronium ire, ac inde Albanis Turcis terrorem inferre, modo assumpto secum Palfio, cum parte copiarum Iaurinum obequitare, locique situm contemplari, ac idoneum castris locum, vt oportunius falleret, designare solebat. Porro postquam in sua castra reuersus esset, nihil cunctatus, tubis ac tympanis, signum profectionis dari, ac vexilla attolli iussit, ac apud Comaronium, strato summa celeritate ponte Danubio, ductoque per insulam Sallocosiam iustis passibus exercitu, Calendis Iulij nec opinatibus hostibus, Strigonium obsidione cinxit: quod eo tempore

Disciplina militaris à Mansfeldio obseruata.

Copia Italica Pontificis & Hetruriæ Ducis.

Comes Hardecum ac Perlinus capitis supplicio affecti.

Mansfeldius
Strigonium
obsidione cir-
cumuallat,
Anno 1595

annonā ac rebus necessariis satis munitum erat, sed quod inopinatus nostrorum aduentus ingruisset, paucissimos in præsidio milites & defensores habebat. Ab oriente Aldobrandinum cum Pontificiis copiis collocavit: Suarcemburgum autem cum Vallonibus, ad viridaria, quæ Sancti Georgii, à delubro quondam ibi extructo vocantur, sub vinetis tendere, ac in omnes partes excubare iussit. Ab Aquilone Vngaros Palfio duce, longo penes Danubium ordine curare voluit. Ipse in medio castrorum non procul flumine, suis tentoriis ac peculiaribus copiis locum delegit, & tormenta prægrandia octo, ex parte oppidi, quod à Turcis post tridui defensionem in arcem profugientibus vacuum erat relictum, sinuosis factis more militiæ aggeribus disposuit, totidem apud Orientalia Aldobrandini castra, quibus propugnaculum è lapidibus quadratis dirutæ maioris templi testudinis, à Sulimano constructum, concuteretur, pertrahi iussit. In monte quoque Sancti Thomæ, ac alio ex opposito arcis ad occasum exporrecto, ad distantiam vnius stadii, item in vinetis, quæ ad meridiem vergunt, castella instar specularum erigi, eaque fossa & tormentis, ac præsidio militari munienda curauit, magistro fabrum vsus Cornelio, quem è Belgico secum adduxerat, sibi imprimis fido, suæque artis peritissimo, ac Claudio Cogorano Architecto Italo: idque eo consilio, ne si hostis prior ea loca occuparet, tormentis suis castra nostrorum continue infestaret. Ex illo etiam monte, quem olim Latonem, nunc verò montem Caroli, milites vocabant, hostes Buda commeantes videri, & commonefacto per castra exercitu, tempestiue arceri poterant. Erant qui ea opera, non superuacanea tantum esse dicerent, sed etiam vt inutilia, minimeque necessaria, clam & in occulto irriderent, ne legiones illis custodiendis rarefcerent, minuerenturque. Verum breui post cum hostes magno numero ad ferenda obsessis auxilia, ac tentandam ingrediendi in arcem viam adcurrissent, manifesteque apparuit ea omnia prudentissime & solertissime excogitata prouisaque fuisse; quorum adminiculis, hostis acerrime in nostros inuectus, concessa eis haud dubie victoria repressus fuisset. Per hunc modum circumuallato oppido, Palfium cui multum tribuere erat solitus, hortatur, vt equites Vngaros celeritatis causa Budam versus emittat, tentaturos, an quippiam certi de hostium conatibus & consiliis explorari posset: qui cæsis aliquot hostibus, ac captis nonnullis, sequenti die reuersi, hostes instructis aliquot celocibus, ac Saicis, annonam & auxilia, aduerso flumine, in urbem Aquariam immittere constituisse attulerunt. Quorum certior factus cohortes Vngaricas, Wallonibus & Belgis permistas obuiam misit, vt ab ulteriore ripa subeuntes hostes glandibus arcerent; eiusque rei Aldobrandinum admonuit; vt & ipse è citeriore ripa eosdem tormentis & sclopettis infestandos curaret. Itaq; nostri duplici ab vtraq; ripa impressione, hostes versis retro nauibus in effusam fugam coniecerunt. Postea Mansfeldius Aquariæ vrbis portam, quæ Parcanum seu Cacatum respicit, petardo tentandam & conuellendam constituit. Id erat instrumentum è materia & trabibus solidum, ferroq; compactum, ac instar tormenti ahenei fabrefactum, sulphureoq; puluere indito, tantæ violentiæ, vt vel ferreas portarum valuas, quantumuis firmissimas, vno eodemque terribili, velut fulminis ictu, totis cardinibus euelleret & prosterneret: sed cuius formam à nobis, quamquam omnibus his bellis & expeditionibus versatis vix, commode describi posse putemus, quod illud in arcano seruari, nec cuiquam ostendi soleat, ne ad hostes transferatur. Sed quum importunæ ac assiduæ pluuiæ cecidissent, viæque & flumen vehementi mole aquarum impediuisent: instituta res nedum perfici, sed neque tentari potuit. Eiusdem noctis crepusculo, ad prosternendum propugnaculum, quod in angulo Aquariæ vrbis rotundæ formæ extructum erat, ex quo nostris, qui in aggeribus latentes excubabant, crebra damna ab hostibus inferebantur: tormenta aliquot iustæ magnitudinis collocata sunt, iussuque est magistris

Petardi de-
scriptio.

corum

eorum, ut utrobique, tam illinc, quam è monte Diui Thomæ, illud idem sine intermissione quateretur. Sub id tempus legio Bohemica, duce Vilhelmo Terscone, in castra venit, quæ tria millia peditum continebat, cui locus in castris penes Belgicas legiones datus fuit. Nec diu post, certis indiciis allatum est, hostes pleniori numero, cum tribus triremibus, ac aliis multis nauigiis & Saicis, iterum aduerso flumine, aduentare; eo consilii proposito, ut extrema quæque tentare, & vel auxilia resque necessarias vrbi imponere, aut omnes fortiter occumbere parati sint. Igitur Mansfeldius nihil cunctatus, Palffio, ut mille quingentos pedites Vngaros ex selectioribus & promptissimis in vltiorem ripam festinanter traiciendos curet, in mandatis dat: Afficurtum vero tribunum cum Belgicis militibus, & quibusdam tormentis campestribus, citeriorem ripam obsidere, hostique ascensuro viam præcludere iubet. Quo viso hostes, in alteram ripam, ubi Vngaros confertis ordinibus stare conspexerant, descensione è nauibus celeriter facta, prorumpunt, ac certamen acerrimum ineunt. quos Vngari, quamquam longe pauciores, quam imperatum erat, prima fronte non solum sustinuerunt; verum etiam interfectis quamplurimis & sauciatis, retro ad naues præcipiti fuga sese recipere coegerunt: sed postea quum cæteri è nauibus in terram profiliissent, simulque hostes, animaduerso sociorum periculo, ex vrbe erumpere non dubitassent, crescente subinde hostium numero, desideratis è numero eorum amplius trecentis, in fugam coniecti fuerunt: Afficurto & Belgis, ex altera ripa, glandibus & Falconum pilis, nullam aut exiguam eis opem ferentibus: sicque Turcæ repressis, qui obstiterant, Vngarorum cohortibus, in urbem recepti socios haud leuiter recrearunt. Quæ res Mansfeldio imprimis non paruum dolorem attulit; Palffiumque, quamquam sibi charum, & alias ipsius quoque iudicio fortem & impigrum virum, quia tamen minorem numerum militum, quam iussus erat, rei tam arduæ perficiendæ miserat, acrioribus verbis castigauit: tametsi ipse omnem eam culpam, tribunorum aut centurionum suorum negligentiam tribuebat. Cæterum postquam mænia assiduis tormentorum pilis, usque adeo diruta esse videbantur, ut quædam veluti via irrupturis facta censeretur; Mansfeldius Afficurtum tribunum Belgicæ legionis occupare murum iubet. Qui dum cum suis militibus multo sonitu tympanorum ad pugnam se pararet, iamque ad locum propius aduentaret: pedites Vngari variis è locis mistim procurrerunt, & tumultuarie ac temere Belgis sese coniunxerunt. Sed quod nullo seruato ordine, in aciem cæterorum irrupissent, impedimento potius quam vsui aut auxilio fuerunt. Nam quum hostes ad defensionem murorum adcurrentes ingentem clamorem sustulissent, remque aduersus nostros glandibus & gladiis egregie gererent, confusos & inordinatos nostros, cum sibi inuicem oneri & obstaculo forent, vulnerato etiam grauitur Afficurto, eiusque centurione, cum multis aliis cæso, procul mænibus submouerunt. Mansfeldius & Palffius iusto dolore exacerbati, illos, qui suo iniussu temere progrediendi auctores fuissent, ad sumendam de iis ad cæterorum exemplum grauem pœnam vbique per castra quærendos curarunt: sed eos multo vino temulentos id facinus inceptasse, ac in pugna periisse cognouerunt. Castigata in hunc modum nostrorum temeritate, Mansfeldius summo sequentis die diluculo, tormenta rursus ad diruendos muros, quos hesternæ die occupare non potuissent, obuerti, latioreque aditum ad irrumpendum fieri iussit: Vallonibusque simul & Vngaris irrumpendi facultatem concessit: & ut vimineas corbes duplices secum ferrent, quibus cespitem impletis protecti, tutius hostes infestare possent, ordinatis ad opus certis manipulariis, mandauit. Nauem etiam armatam, quæ superne crassioribus tabulis, ad arcendos hostilium telorum & glandium ictus cooperta militibusque plena erat, magna industria, nec minore labore constructam, inter insulam & urbem aquariam prono flumine demittendam curauit, ut per

Hostes auxilia & com-
meatum, nostris frustra
repugnantibus
vrbi important.

Nostri occupando muros
intenti reprimuntur.

Irruptio iterum à nostris tentata.

per eam veluti per pontem in prostratos muros conscendere possent. Nec mora, nostri tam terra, quam flumine alacriter & fortiter progressi, ingens & maxime cruentum praelium iniuerunt: quum hostes mutuo sese cohortati, ad murorum ruinam vnanimiter adcurrissent: seque & mœnia pari fortitudine defendere: nostrosque conscendentes sclopetis & hastis ferire & detrudere conarentur. Magna eo die, qui decimus Iulij mensis fuit, ingenti solis ardore æstuosissimus, strages hostibus illata est: quandoquidem nostrorum machinæ & tormenta, quæ in aggeribus propinquiorebus, ac monte Diui Thomæ indefinenter fulminabant, hostes frequentissimis ictibus prosternebant, aut lethaliter sauciabant: adeo vt eo tantum conatu, octingentos Turcas haud dubie interiisse constans fama esset, idque postea à transfugis quoque cognitum fuit. Quum nostri magna virtute prostratos muros superassent, iam iamque occupaturi essent, hostes nihil cæde & sanguine suorum territi, iisdem defendendis non arma solum & sclopetos, ac maiora tormenta egregie expediuerunt, sed etiam feruefacto plumbo, ac ollis & tubis sulphureo puluere plenis, funiculoque ardente succensis, nostros subeuntes arcuerunt; tandemque nostri cedere coacti, obscuro iam & tardo vespere, irritoque labore, amissis amplius ducentis sociis, compluribusque sauciatis, & igne ambustis, receptui cecinere, & in castra rediere. Cecidit in eo certamine Antonius Tinius, cui ob deditum Iaurinum capto & condemnato nuperrime Cæsar ignouerat, ac Fridericus Merspurgus, & Tersco per brachium, Greisus vero pernetrante per galeam plumbea glande per caput icti, sauciatique fuerunt. Nauis quoque illa militibus sclopetariis plena, quam ad secundi fluminis cursum demissam esse diximus, quum inspectante, ac è ripa vrgente Mansfeldio iam à prostrato muro haud procul abesset, ignominiose & turpiter à militibus deserta, non ipsius tantum, sed totius exercitus spem & expectationem, irritò & inauspicato successu elusit, atque fefellit. Quam hostes noctis tenebris protecti, nauculisque eo delati, partim incensam exusserunt, partim demerserunt. Postero die Mansfeldius duplicis irritiq; conatus infelici exitu permotus, suos, qui sub peculiaribus suis signis & vexillis stipendia merebant, quos Henricus Solenius sorore sua genitus ductabat, cohortatus est, vt præ oculis totius exercitus, ac tam diuersarum gentium & nationum, edito supremæ virtutis specimine, murum amissum recuperare contenderent.

Hostium virtute reiecta est.

Mansfeldian: incredibilia usumurū occupant muniaque.

Quod cum nihil cunctati impigre aggressi essent, iisque Columbæus Burgundus Belgicæ peditum cohortis præfectus sese aggregasset; nullis aliorum militum subsidiis adiuti, submotis hostibus, incredibili ausu & virtute, murum occuparunt, ac totam diem noctemque pugnando, hostesque fortiter sustinendo, eundem aduersus hostium eruptionem egregie muniuerunt, nec cessatum est, à minutioribus pugnis, quum è Parcano Turcæ nauculis delati, nonnunquam suis auxilium ferrent, ac nonnullos è lixis & calonibus obuios trucidarent, aut captos abducerent: nonnunquam vero maiorum etiam tormentorum pilis nostros opus facientes infestarent. Itaque Mansfeldius obuiam eorum insolentiis eundem ratus, Palffio eius expugnandi curam committit: copiasque è toto exercitu collectas, cum rebus necessariis ac tormentis attribuit: ipse autem in castra reuersus, vallum quod ab vrbe Aquaria ad Danubium vsque hostes extruxerant, euelli ac prosterni iussit: quo nostri propius aggeres effodere, inque iis sese occultare, ad hostes facilius tutiusque feriendos possent. Quod quidem ipso præsentē, ac opus vrgente, quamquam vndique tormentis tam ex arce quam vrbe peterentur, ad effectum perductum fuit: hostesque eo nudati præsidio, rarius & cautius postea eruperunt.

Parcanum à Palffio expugnatur. & evertitur.

At Palffius, accepto secum Nadaudio, traiectoque per pontem Danubio, Parcanum tanta vi, & ardore pugnacis animi adortus est, vt conuocato ad cōcio-

hem peditatu Vngarico, ac Germanicis cohortibus, quæ variis in locis eius imperio potestatiq; suberant, pristinae virtutis admonitis, nullo adhibito tormentorum apparatu, vallum, quod è materia & sarpimento, cespite tamen & terra interiecta haud modice firmato constabat, tametsi tam ab iis, qui intus erant, quam ex arce Strigonienfi maiorum tormentorum pilis acerrime defenderetur, vnius horæ momento fortiter expugnaret, cæsis fere omnibus defensoribus, paucis captis, & quibusdam per arreptas forte nauiculas Strigonium euadentibus. Duo tormenta cum signis & captiuis Mansfeldio per legatum suum Martinum Turi-
 10 rum misit, cui ille collaudato imprimis Palffio torquem aureum donauit. porro Parcanum à Palffio incensum ac concrematum funditus, deletumque fuit. Tentarunt interea hostes aduerso Danubio per Saicas delati in urbem clandestine ingredi: sed ab Italicis cohortibus & Vngaris, qui ad Orientem castra habebant, animaduersi, crebrisque tormentorum pilis & glandibus petiti, retro vnde venerant Vaciam redierunt. Nec multo post Mansfeldius effossis aggeribus, ac collocatis tormentis, Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum spectat, diruendam decreuit: Vngaricasque & Belgicas cohortes, quæ ibi operam nauarent, imposuit, idque muneris & curæ Palffio commisit. qui impigre loco præesse, & portam simul ac attigua murorum latera acriter verberare cepit: Verum quum inde parum damni hostibus inferri posse, nec quicquam operæ precii fieri animadu-
 20 tissent, incepto destiterunt. Inter hæc hostes, quo magis Mansfeldium anxio animo suspensum & ancipitem tenerent, & castra eius inquietarent, incertis itineribus vagari, modo ex parte Montis Caroli, modo è viridariis Sancti Georgii sese videndos præbere, nonnunquam nostros prouocando, & illudendo, minutoris prælii occasionem offerre, & refugere: nonnunquam circumactis in gyrum equis, subito sese retro in siluas ac valles & nemora proripere. Postremo Calendis Augusti à fidis exploratoribus, Palffii studio & opera quæsitis, certius allatum est, Budensem præfectum Hasanem, ac Beglerbegum eiusdem nominis, nec non Mehemetem Ciliciæ præsidem, cum XXX. millibus Turcarum, *Turca obsessis opem ferre conantur.* ad ferendum obsessis auxilium iter suscepisse, nec procul abesse eo proposito,
 30 vt sub pugnae tempus, valida militum præsidia urbi, atque arci inferant: atque adeo si res & occasio tulerit, nobilis alicuius pugnae edendæ facultatem experiantur. Quibus hostium consiliis cognitis, extemplo fossas & aggeres, ac vallum quod castra ambiebat reparari, ac à militibus diligenter custodiri iussit: tormentaque idoneis in locis collocavit: & singulis ducibus ac tribunis, vt intenti in omnia momenta vigilarent, serio edixit. Ipse vero totam fere noctem insomnem ducens, castra & vigilias obiuit, omnibusque rebus necessariis quam rectissime in ordinem redactis, hostem paratus expectauit. Dum autem his administrandis summa ope & industria incumbit, oportune duo millia equitum Belgicorum, quos iam diu summo desiderio expectabat, in castra aduenerunt, quorum aduen-
 40 tu exhilaratus, quod lentioribus factis itineribus, recentiores equos viresq; adduxissent, spem haud dubiam insignis victoriæ animo concepit, atque omnia, quæ erant in castris maiora minoraq; tormenta, ac sclopetos in lætitiæ signum, cum ingenti fragore & strepitu explodi iussit. Nec multa interiecta temporis mora, Turcarum duces copias suas omnibus rebus instructissimas nostris videndas præbuerunt, ac vno à nostris milliari castra sua collocauerunt, nullo tamen edito cer-
 50 tamine, q; sub eius diei vespere, totamq; noctem insequentem, insolita aeris perturbatio, ac pluuiarum tempestas, non sine horrendo tonitru & fulgetris, ac validis ventorum turbinibus repente coorta esset. Sub cuius procellosæ tempestatis stridore, tumultus in castris ad arma cōclamantium, ac nō modicus, quamuis inanis terror, & consternatio subsequuta est, initio à Bohemicis, & Terscanis cohortibus facta: adeo vt multi ex iis de fuga cogitarent, nisi à custodibus, qui ad pontem
 excu-

*Certamen
cum Turcis.*

excubabant, transitu prohibiti essent, ac Mansfeldius cum sclopetariis Vallonibus, ac Palfio & Burgauio adcurrentes, restitutis animis tumultum compeiscuisset. Redeunte sub auroræ tempus tranquilla serenitate; hostes validam turmam equestrem, intermixtis Ianiceris iaculatoribus, versus nostrorum castra emiserrunt, quæ & castra specularetur, & certamen sereret; vniuersæ tamen pugnae casum vitaret. Mansfeldius visis hostium antecursoribus, Palfium cum tribus milibus equitum Vngarorum & Germanorum, qui è Franconibus ac Rheni accolis constabant, confestim misit. quos quum Turcæ conspexissent, simulato timore, se in fugam coniecerunt, vt nostros insequentes ad insidias, quas in valle saltuosa castris proxima tetenderant, perducerent. E quibus tametsi hostes in nostros appropinquantes celeriter erupissent, nostrorum tamen tanta virtus, & fortitudo fuit, vt illos quoque haud secus, quam qui ad castra procurrerant, funderent, fugarentque. Ea re à Turcis animaduersa, aliæ atque aliæ subinde turmæ fugientibus auxilio mittuntur, & Turcarum fuga sistitur. fit pugna anceps & cruenta, ac vsque fere ad occasum solis protrahitur: adeo vt nostri, quamquam acerrime & diutissime dimicassent, ad extremum tamen crescente hostium numero, amissis aliquot sociis, terga dare cogerentur, & versus castra fugam intenderent; nisi à Mansfeldio noua tam Vngarorum, quam Belgarum & Vallonum subsidia, sclopetariosque equites acceperant. Quibus oportune adcurrentibus, hostes vsque ad sua castra fugati, pari accepto detrimento pedem retulerunt: quos quum nostri conuersa fortuna iterum auidius sectarentur, Turcæ colubrinis campestribus, quas in colle proximo astute collocauerant, eos submouerunt, ac vt se ad castra reciperent, compulerunt. Nec eiusmodi certaminibus modus, aut finis futurus apparebat, nostris ac hostibus mutuo clamore & prouocatione sese irritantibus, nisi Mansfeldius ipse cum toto robore equitatus procursuro similis, sese commouisset, ac interim nox superueniens prælium diremisset. His pugnae præludiis, supra paucos ex Vngaris interfectos, Germani etiam equites ex ala Comitis Georgii Hollachii, ac Iohannis Reccii, & Christophori Brandestanii, quinquaginta tres desiderati sunt, sauciati vero quinquaginta septem. Turcæ sub hesterni prælii tempus, munitionem, quæ in monte Carolino extructa erat, contemplati, oculos, mentem & industriam omnem ad eam defixerant, vt eiectionis vel vi vel dolo defensoribus occupare possent. Itaque duo millia Ianicerorum deligunt, qui ante auroræ exortum eam in potestatem redigant. ii summo conatu ac viribus acerrime oppugnatam, cum summa sua tandem clade relinquere sunt coacti. Vallones enim & Belgici milites, duce Dansio strenue & fortiter eam seque incolumes seruarunt; interfecto cum aliis plurimis Nasupho Ianicerorum præfecto, ex iis, quos Chorbacias vocant; Turcis abeuntibus Mansfeldius castellum inuisit, militibusque collaudatis, in locum fauciorum integros & vegetos substituit: eiusque præsidium maiori propugnantium numero auxit, pluraque tormenta ibidem collocauit, quibus, si hostes rursus in conspectum se darent, eminus peterentur: ac iis rite administratis, in castra reuersus est.

Turca munitionem in monte Carolino frustra adoluntur.

Turca promouetis castris, acieque instructa, prælio cum nostris acerrime concurrunt.

Iam ad quartum diem Augusti mensis peruentum erat, quum Beglerbegus & cæteri duces castra promouent, relictæ ad præsidium castrorum certæ pedum manu, iterque suum bipartito distribuunt; sic vt ex altera montis parte, quæ prætæ Diui Georgii respicit, & vbi Suarcemburgum à Mansfeldio relictum diximus, septem millia equitum ex Spahoglanis, qui sunt equites prætoriani, ac Asiaticis seligerent, quibus Mehemetes Cilix præerat, reliquum vero equitatum, simul cum toto Ianicerorum ac exercitus robore, aduersus Mansfeldium, qui ex castris progressus, structis ordinibus in acie stabat, Beglerbegus cum Budensi duceret; vtramque autem hostilem aciem, septem & deni falcones, quorum

rum vsus in pugnis campestribus est, cum totidem magistris tormentorum munirent. Progredientibus in hunc modum structa acie Turcis, Mansfeldius Suarcemburgo & cæteris, qui cum eo erant, per idoneos homines nunciat, hostem lento passu ad pugnam aduentare. proinde nunc se virum fortem præstet, ac vel vincendum, vel moriendum sibi existimet; nihil esse tertium. simul ipse suos in ordinem redigit, ac cum Burgauio regulo singulas acies obequitans, adesse iam tempus, quo se fideles & strenuos viros, ipsius auspicia, nomenque sequutos re præclare gesta ostendere possint, breui sermone proloquitur. in ipsorum virtute, & dextris Christianæ Reipub. & Cæsaris decus, & propriam salutem consistere, nullum plane dubium esse, quin Deus Optimus Maximus aduersus fædissimi generis hostes exoptatam victoriam largiturus sit, modo ipsi se eos præstent, de quibus ipse præclaram spem & opinionem diu antea concepisset, eaque expectatio- ne è longinquissimis regionibus eos in illius dici fortunam secum deduxisset, ut parto insigni trophæo cum dignitate, & honore in patriam, paternosque lares reduci possent. Nec mora, hostis nihil cunctatus, versus maiorem urbem recta procedit, eo animo, ut illatis sub prælio subsidiis, locum tueri & conseruare queat. Ex aduerso Mansfeldius totis agminibus instructis contra prorumpit: rectaque in hostem pergit: Passio ut cum equitatu Vngarico & Germanico pugnae initium faciat, iubet: ipse cum Wallonibus equitibus, ac Germanis, nec non duodecem millibus selectorum peditum, qui ex Italis & Germanis constabant, ac colubrinis aliquot, quas versatiles vocant, mox illum sequitur, pugnantique suppetias fert. Nec in ea parte, certamen vsque adeo diuturnum aut anceps contigit. Cum enim Palffius cum Vngaris, & Nadaudio prælium iniisset: restitere quidem hostes impigre, & perfractis in nostrorum pectora hastis, aliquamdiu nostros sustinuerunt: ita ut vtrinque nonnulli occumberent: inter quos Christophorus Brandestainius, & Iohannes Reccius, turmarum ductores, à laniceris procella glandium deiecti, desideratique sunt: sed quum Mansfeldius validiora pugnantibus auxilia atque arma intulisset; nutare primum hostes cepere: denique quum ab equitibus æque ac peditibus innumera glandium vi, veluti densa quadam grandine peterentur, relictis omnibus tormentis, abiectisq; signis, fæda per montes, vineas, valles, & siluas fuga sese proripuerunt, quos palantes effuse & dispersos Vngari pariter & alii partim ad vsq; prata Georgiana, partim longe ultra, per notos tramites prosequuti, sine discrimine cecidere, aut captos in castra perduxere. Ex parte alia Suarcemburgus cum Henrico Oberenprucco ac Bouillerio, eos, qui cum adorti erant hostes, haud dispari contentione, ac virtute non solum sustinuit, sed etiam ingenti edita pugna prostrauit, & in fugam coniecit; adiutus etiam tormentorum pilis, quæ iubente & curate Medicæo è castellis ad Diuorum Thomæ, Caroli, & Georgii Montes, industria Mansfeldii extructa erant, passim cum strage hostium volitantibus. Quo quidem tempore cognitum fuit, eas munitiones à Mansfeldio non inanibus coniecturis, ut quidam putabant, sed summo iudicio, singularique prudentia & peritia erectas fuisse, & ad totius victoriæ euentum non paruo vsui fuisse. Ea in fuga pars hostium, quæ primum omnium fugæ initium dederat, Budanam viam effuso cursu tenuit: pars cum Mehemete Ciliciæ, quem Caramanum vocabant, à nostris à fronte, à tergo, à latere, circumuenta, quum alio fugere non posset, amissis decem & septem colubrinis (quarum vix dimidiam partem in nostros, idq; semel tantum & sine notabili damno exploserant) & amplius tribus sociorum millibus, ad urbem Aquariam præcipiti fuga contendit, ibiq; à sociis recepta est. quorum numerum ad quingentos circiter Turcas fuisse ferunt. Parta victoria, nostri summa celeritate in hostium castra delati, ea rebus omnibus referta, puncto temporis diripuerunt. in quibus mille quingenta & amplius tentoria, camelorum totidem ac muli sarcinarii, haud multo pauciores reperti, in nostrorum potestatem

Reccius & Brandestainius cadunt.

Hostes victi & fugati cadunt.

Castraque illorum direpta.

*Cæsaque &
capta 14000.
hostium.*

*Mansfeldii
eximia vir-
tus in hoc
prælio.*

*Vnde morbo
corruptus fa-
to concedit.*

*Mansfeldio
defuncto li-
centia mili-
taris aperte
denuo erupit.*

*Matthias Ar-
chidux obsi-
dionem stre-
nuè persequi-
tur.*

tem deuenerunt. Cæsa aut capta ad quatuordecem millia hostium dicuntur. Signa
37. cum totidem colubrinis relata, ac præda ingens parca, ex qua Mansfeldius nihil
præter tormenta & signa retinuit. cætera victoribus ducibus & militi concessit.
Tentorium tamen Beglerbegi, quod Quinsquius Bohemorum equitum ductori
obtigerat, cõmuni consensu, ei, vt summo duci exercitus, dono datum fuit; q̃ erat
Phrygio opere elegantissime elaboratum. Hoc in prælio Mansfeldius imperatoris
ducisq; imperterriti, ac militis fortissimi munere functus est: pugnâdo ac obequi-
tâdo, suosq; ne pugnâ, q̃ forti & inuictõ animo inchoassent, intermitterent, neue
victoriam, q̃ foret in manibus, cunctatione aut socordia corrumpere, animâde:
sic vt tres equos fatigatos, recentiorib. permutaret, ac inter tormentorũ fragorem
& reboatum intenta ad rauim vsq; voce impensius clamare nõ cessaret. Vnde eius
prælii laboriosissimo die, viribus exhaustus, ac sitibundus recentia cuiusuis gene-
ris poma, vvasq; & Melopepones, q̃ omnia in Pannonia affatim reperire est, copio-
se sumpsit, ac auide potauit. Quambrem molesta & importuna febris tentari cepit,
ad q̃ quum etiam alui profluuium accessisset, sisti nullis remediis potuit. Ipse nihil
ominus actis Deo gratias, hymnoq; in eius laudes decantato, postridie contiuandę
oppugnationi & prosternendis muris totus incubuit, quæue agi vellet Medicæum
edocuit, & militibus, præsertim Vngaris, qui veluti viarũ periti toto triduo, noua
spolia & captiuos in fuga & latebris deprehensos in eius conspectũ adducebant,
dona ac pecuniam distribuit. Deinde hesternæ victoriæ successum Matthiæ prin-
cipi perscripsit, misitq; ad Cæsarem Henricum Salonium, sorore sua genitũ, cum
signis ac eius generis vexillis, qualia ex setis caudæ equinæ eleganter facta Turca-
rum principes suis præfectis dare solēt, ac aliquot equis militaribus, captiuis item
præcipui nominis duobus. Deniq; suadentibus Medicis, vt aerem mutaret, & ca-
strenses cûras & labores aliquandiu intermitteret, paruit, seq; Comaronium lecti-
ca deducendũ curauit. Vbi crescente morbo, vir nobilissimus & fortissimus lon-
giori; vita dignus, die Assumptæ in cælum virgini matri dicato extinctus est. quũ
32. ætatis annum ageret, summaq; spe capiendæ vrbs teneretur. Luxere eum pa-
ribus lachrimis Vngari pariter & Belgæ, Germaniq;, à quibus omnibus vt pater
amabatur. Fuit à teneris annis, & ipsis fere incunabulis à patre, qui adhuc erat in 30
viuis, inter castra & militiæ munia educatus: ita vt nemo eo melius disciplinæ mi-
litaris leges calleret & exerceret, nemo fortibus viris & militibus æquior esset:
contra erga malos & flagitiosos inexorabilior. Veneficio & incantamentis, dum ef-
set adolescens, non sine exquisitissimis doloribus tentatum eum satis cõstat: ita vt
vium instar lacerti animal ex eius crure supra talos excinderetur; quo vulnere
læsis neruorũ cõpagibus eum non nihil claudicantem sæpe conspeximus. Eo mor-
tuo, quum imperii summa Matthiam principem respiceret, cæteri duces obitum
Mansfeldii, magno animorum dolore illi significarunt. Nec sine luctu, & lachry-
mis memorari potest, quantopere simul ac Mansfeldius fato concessit, omnis
disciplinæ militaris atq; religionis, pietatisque cura in castris collapsa fuit, quan- 40
tum non miseræ solum plebis, sed aliorum quorumque fortunæ & facultates im-
pune diripi vastarique cæptæ sunt. & qui supra alios dignitate imperioque emi-
nebant, nedum ad insolentiam subiectorum militum licentiamque compescen-
dam quicquam pensi habebant, sed potius maligno prauoq; ingenio, bellũ auare,
crudeliter, & impie administrando, suosq; rapto viuere permittendo, tempus post
priuatum decus facile habebant. Venit interea in castra Matthias, nihil Viennæ
cunctatus, ac priusquam equo descendisset, castella & munitiones Mansfeldii,
aggeresq; & loca tormetorum ab illo disposita, situmq; castrorum perlustrauit, &
collaudauit: eodemq; ordine, quo ille viuens instituerat, obsidionẽ proseguendã
mandauit. Nec mora, sat agente Medicæo, mænia Aquariæ vrbs denuo sine inter- 50
missione verberari cepta sunt: & simul Pontificis copiæ, postquam propugnaculũ

Oriente, quod à Sulimano è lapidibus sacrarii maioris templi constructum diximus, adeo dirutum esset, vt illud proxime subirent, in egerendis cuniculis, & subuertendis ab imo fundamentis assidue occupabantur. Qui vero intus erant hostes, rebus quidem ad victum necessariis, quamquam parce & frugaliter, vti ipsis consuetudo est, nondum erant destituti, ac inter reliqua magnâ hordei nondum moliti copiam in cellis penuariis & subterraneis reconditam habebant; vna tamen militum & defensorum penuria magnopere laborabant: quum tot & tantis præliis, à diuersis fortissimis Christiani nominis nationibus acerrime oppugnati, cæsiq; magna ex parte aut fauciati, ad exiguum numerum redacti esse viderentur. Sauciorum etiam ac puerorum & mulierum magna erat multitudo; vt-pote quibus inexpectata obsidio nec opinantibus ingruens, imbellem eiusmodi turbam emittendi spacium ademisset: quorum precibus & eiulatibus præfecti singulis fere horis, vt arcis & oppidi deditioem, quæ defendi vltius non posset, honestis conditionibus maturarent, obtundebantur. Interea minime cessantibus tormentis, pars muri concussa pilarum ictibus concidit: tanto hiatu, vt principes irruptionem tentari posse haud dubie existimarent. Quo tempore Vincen-^{Dux Man-}tius Gonzaga, Mantuæ & Montisferrati Dux, à Cæsare in castra venit, quingentos ^{tuanus in ca-}equites totidemque pedites egregie instructos secum adducens; isque Carolum ^{stra venit.}Rossium clarum militiæ virum legatum habebat. Ad diem XIV. mensis Augusti

Matthias suos ad pugnam instructos esse, ac legionem Annibalis Rottennauii, ^{Oppugnatio}cum Sueuis & Belgis, ac Vngaros Palfii imperio subiectos procurrere ad mænia ^{à nostris gen-}iubet. Hostes contra se intrepide opponunt, ac diu in muris certamen, cæsis è no-^{tata feliciter}strorum numero quamplurimis, protrahunt; & ex ipsis multi occumbunt; postremo tamen aliis subinde atque aliis cohortibus subsidio superuenientibus, Palfio-^{cedit.}que & Suarcemburgio, vt rem præclare & fortiter gererent, cohortantibus, tandem mænia superantur, & hostes detruduntur: quorum pars præcipiti fuga in ar-^{Manibusque}cem euadere contendit, pars in vrbis foro conglobata, pugnae se parat; sed mox à ^{superatis, o-}nostris dissipatur & conciditur. Superuenit etiam Rideselius eques Theutonicus, ^{pidum occu-}classis præfectus, eiusque milites & focii nauales, quamquam ex arce pilis acriter ^{patur.}peterentur, descensione è nauibus facta, auxilio nostris adcurrunt, & hostes frustra repugnantes ad internecionem cæduntur. in hac pugna Alibegus senex præ-^{Alibegus oc-}fectus pugnans interficitur; alter Mehemetes Cilix seu Caramanus in arcem ægre ^{cidit.}euadit: cæteri aut trucidantur, aut se Vngaris capiendos vltro dant. Quorum causa inter Germanos & Pannonici nominis milites rixæ oriuntur; Germanis captos Turcas, cæteraque spolia adimere conantibus, illis vero contumaci animo resistentibus, nec nisi Palfii interuentu sedantur. In eo certamine præter Germanos Italosque qui ceciderunt, periit glânde per os ictus Stephanus Mailatus iunior, Stephani clarissimi viri è Gabriele filio nepos, in quo eius familiæ progenies defecit; & Baptista etiam Peczius Tirolensis legionis tribunus. Vulnus haud

quaquam tamen lethale accepit. Capto oppido Aquario, pro quo tamdiu tamque ancipiti euentu aliquoties dimicatum est, nostri ad arcem oppugnandam animos viresque conuerterunt. Sed mox incidentibus pluuiis, quibus cænosum & lubricum solum redditum est; & tempestas sclopetis minus idonea suborta; conatus ad serenitatis commodiorem occasionem delati sunt, nec tamen à concutiendis mænibus cessatum. Interea certis nunciis adfertur, Beglerbegum & Budensem cæterosque Turcas, qui proximo prælio euaserant, copiis collectis, bellum instaurare, castraq; ad veterem Budam posuisse, rursusq; nouas ad ferendas obfessis focis suppeditas consilia agitare. Itaq; Matthias octo millia Germanorum vtriusq; ordinis militum, ac cum Palfio & Nadaudio, quater mille Pannonios delegit, ducemque eis Carolum Burgauia regulum constituit, qui eorum castra explorarent, inuaderentque. Sed Palfius ob simultates inter ipsum & Burgauium

*Nadaſdius
prælio cū Tur-
cis prospere
decertat.*

subortas mansit in castris. Porro quum propius hostium castra ventum esset, Nadaſdio procurrendi cum Vngaris munus imponitur, isque impigre hostes adortus pugnae initium facit, quæ statim adcurrentibus Turcis summo ardore accenditur; ita ut quamquam Nadaſdius fortiter sese tueretur, tamen multitudine hostium circumuentus, multis circa cadentibus maxime laboraret. igitur missis, qui se in discrimine versari referrent, idoneis hominibus opem à Burgauio & supplicias postulauit. Sed quum ille incertum ob quasnam causas lentius & serius, quam par erat, & magnitudo periculi poscebat, cunctaretur, Belgæ & Vallones, obsequitante Oberenprucco præfecto, vel iniussu Burgauii, ad ferendam laborantibus focis opem citatis equis protinus aduolarunt: Nadaſdioque & Vngaris æquiores configendi facultatem attulerunt. Ibi aspera recrudescente pugna, & multis vtrunque occumbentibus, Abdulahes Coppaniensis præfectus, quem ante aliquot annos à Besprimii præsidiariis acie captum, è carcere miro astu euasisse diximus, acerrime pugnans, suffosso & procidente equo, ab Vngaris capitur: eandemque fortunam aliquot ex eius satellitio, qui cadenti opem ferre festinabant, subierunt. Progrediente vero inter hæc cum suis Burgauio, Turcæ quod se impares esse animaduertent, omisso prælio, in sua castra redierunt. Sic etiam nostri, pugna superiores, facto per noctem itinere sub auroram, adducto Abdulahes & quibusdam vexillis hostilibus, ad castra reuersi sunt. Ferunt Turcas eo aduersi certaminis euentu vsque adeo fuisse consternatos, ut si Burgauius, postulante Nadaſdio, cum tota mole copiarum gradu ocyus promotus, in pugnantes irruisset, haud dubie in fugam conici, & castris exui potuissent. Magnum tamen momentum ad totius victoriæ accessum attulit, Abdulahis capti, & in aggeres tormentarios producti conspectus. Palſſius enim & Nadaſdius Mehemeti Caramano, qui consensu militum Alibego interfecto præfectus erat constitutus, sub fide publica ex arce ad mænia vocato, Beglerbegum & alios purpuratos, in quorum auxiliis omnem salutis spem collocatam habebat, acie cæcos, castra capta & direpta, postremo debellatum esse serio affirmauerunt. Siue igitur ipse id reuera euenisse non dubitans, ideoque vltius infensæ fortunæ reluctari nequaquam debereratus, siue iam amissa vrbe Aquaria, sitis incommoda & aquæ penuriam veritus, siue aliis duræ necessitatis angustiis adaectus, Calendis Septembris post multam contentionem verborum cum Palſſio ita conuenit, ut datis vtrunque obsidibus, omnes cum sarcinis & rebus vniuersis exire permittantur: cuncta tormenta currulia, apparatusque eorum, ac commeatus in arce relinquuntur: XXX. naues onerariæ, quæ abeuntes Viſſegradum vsque deuehant, eis concedantur, quas illinc remittant.

*Strigonium
nostris dedi-
tur secunda
die Septemb.
Anno 1595.*

His pactis à principe firmatis, sequenti die, tradita arce, quingenti circiter è propugnatoribus, ac mille imbellis fæminarum & puerorum turbæ capita, præter ægros & saucios excedentes, nauigia conscenderunt; quæ licet Viſſegrado remittere debebant, promissi tamen immemores, Budam vsque perducta retinuerunt. In hunc modum locus insignis momenti, post quinquagesimum secundum annum, quam à Sulimano dedentibus Hispanis capta fuerat, Deorum immortalium ope Reipublicæ Christianæ restituta est, Mansfeldio paulo ante vita functo, cuius fortitudo & militaris disciplinæ scientia eius recuperandi fundamenta iacta fuerunt. Fama recepti Strigonii, non solum Cæsari lætissima accidit; sed etiam Romæ ac omnibus fere Pontificiæ ditionis vrbibus, Deo Opt. Max. gratiæ actæ sunt; ipseque Clemens Pontifex è Vaticano ad Mineruam pedibus profectus, ibique sacris operatus, pro re bello bene gesta preces supplicationesque instituit.

*Strigonii præ-
fectura Palſ-
ſio committi-
tur.*

Post hæc Matthias Strigonium, valido militum præsidio indito, curæ Palſſii commisit; diruta vero loca, Io. Albe. Princēstan. magistro fabrum restauranda cōmēdauit: exerci-

exercitumque ad Vissegradianam arcem obsidione cingendam promouit. Ea est editissimo & munitissimo loco sita, in qua olim Corona regni Vngariæ marmo-^{Mox Vissegradi}reo in fornice seruabatur; atq; inter hanc & palatia, ac prætoria Caroli regis, quo-^{dum oppug-}rum nunc rudera tantum spectantur, turris est aquaria Danubio imminens satis ^{nare instituit} munita. Verum hostes visis procul nostrorum agminibus, hac deserta, in superio-^{Archidux.}rem arcem migrauerunt, eamq; defendendam constituerunt. Quum nostri castra ad dextram Danubii ripam collocassent, partim vero ad oppidum Marossum è regione arcis cum equitatu substitissent; Palffius nuncios ex Vngaris ad eos, qui intus erant, misit, hortatus vt sibi ipsis parcerent: deditaque arce incolumes abi-
10 rent: ne si pertinacius reluctari, aut vim nostrorum experiri mallent, nullus postea veniæ aut gratiæ locus foret. Turcæ tam loci natura, quam suis viribus freti, se ad extremum vsq; spiritum, arcem suo principi seruatu-^{responderunt}, neq; enim adhuc tormenta currulia attracta erant, nec ea, nisi summis difficultatibus & laboribus ad iuga præcipitis, arduiq; montis attrahi posse putabant: & spe etiam auxiliorum sese sustentabant. At Palffius, recum Medicæo & Aldobrandino com-
20 municata, expugnandam vi & armis hostium pertinaciam constituit: tormenta q; magno & indefesso militum studio & opera, ac vbi per loca aspera & sentibus ac spinetis & arboribus impedita equis & iumentis via deerat, ergatarum molimine & crassioribus funibus, ipsis etiam militibus Italis & Vngaris impigre manus ad-
30 mouentibus, in supercilium ac cacumē excelsi montis, vnus diei & noctis labore statuerunt, atq; iis murum vetustum, & variis superiorum annorum oppugnationibus debilitatum verberare ceperunt. Præerat arci & trecentis, qui in ea erant militibus, Pyrrhus Aga Pestanus senex: qui dum auxiliorum spei & expectationi inhæret, interea se & socios, amissa etiam arce perituros animaduertens, dediti-
40 onem facere constituit, si ea à Palffio honestis conditionibus acciperetur. Igitur è muro proloquutus, vt sibi & sociis cum supellectili & armis in tutum abire liceret, petere cepit, sed quum Aldobrandinus, Medicæus & Mantuanus, non nisi vitæ eorum parcendum, & relinquenda quæcunque alia habebant omnia, ac absq; gladiis & armis discedendi facultatem concessissent, ac interea Fridericus Ghiselerius cum
50 suis Italicis cohortibus arcē ingressus, eam occupasset, extremo metu perfusi, nec quicquam amplius locuti, arbitrio victoris arcem tradiderunt. Verum q; Turcæ, Strigonio dimissi, naues, quas iuxta pacta Vissegradum vsq; deuehere debebant, retentas non remisissent, communi cōsensu militum ducumq; retenti fuerunt: ita vt per cohortes & cōtubernia diuisi, in varias Italię partes abducerentur: nonnulliq; eorum, ope Venetorum, è seruitute redempti, longis exantlatis erroribus, Byzantium, atq; in patriam reuerterentur, multi natale solū nunquam visuri in trans-
60 stris triremium & vinctis expirarent. Horum exemplo atq; infortunio cognito, Mehemetes, qui Vacia præerat (is antea Gregorius Borfius appellatus, è præsidio Palotenfi transfugiens ad Turcas defecerat) nequaquam se dubiis & periculosis fortunæ casibus obiciendum arbitratus, incensa arce, ac duabus etiam aut tribus biremibus, quas nostri prioris & irritæ obsidionis Strigonien-
70 sis tempore turpiter reliquerant, præ nimio metu & fugæ festinatione ibidem relictis, Budam sese recepit. Palffius autem re ex fumo ac flammarum splendore, haud inani coniectura, vti acciderat, comperta, per Saicas citatis remigiis eo delatus, restinctis ignibus, oportunum locum occupauit, impositoq; præsidio, eoq; Andreæ Orofii curæ & industriæ commisso, ad castra reuersus est. Ferunt nostros, si totis viribus in Budæ
80 conspectum venissent, tormenta q; manibus diruendis admouissent, ea quoq; potiri haud magno labore potuisse: Adeo enim tunc Turcæ, amissis breui tempore tribus munitissimis præsidiis, perterriti, & ad summam rerum desperationem re-
90 ducti erant, vt coniuges & paruos liberos, ac cariorē substantiam nauibus im-
100 ponerent, & Albam Græcam ac Samandriam, aliaq; longinquiora & tutiora loca

*Matthias Ar-
chidux, dimis-
sis copiis, Vi-
ennam rediit.*

*Zrinius cum
Herberstai-
nio Babociam
occupat.*

*Babocia ve-
rum à Zerinio
instaurata ac
reparata.*

dimittere contenderent: multiq; confectis abeundi causis, in Asiam ac vltima-
rinas regiones dilaberentur. Sed quia frigidior iam autumnus præ foribus erat, ac
Italicae cohortes, confectis stipendiis, in patriam reuerti festinarent, ut iterum ad
conficiendum bellum commodiori tempore redirent, nec Cæsar de Budæ obli-
dione, quicquam ad id vsq; tempus deliberasset, Matthias rebus in præsens diuina
ope bene gestis, reiectisq; aut dilatis Budæ inuadendæ consiliis, reliquo exercitu &
tormentis, aliisq; rebus bello necessariis, curæ Maximiliani fratris, ut erat à Cæsa-
re constitutū traditis, Viennam reuersus est. Sub id tempus, & eo fere die, quo Mans-
feldius sub Strigonio fufis fugatisq; hostibus, re præclare gesta victoriam est ade-
ptus, Georgius Comes Zrinianus, cum Io. Sigismundo Herberstano, limitum Il-
lyrici præfecto, ac Stiriæ Ferd. principis copiis vndiquaq; contractis, præsidioq;
militari Canisiano, cui Christophorus Haimus præerat, in societatem adscito, ar-
cem Bobociam, inter Canisam & Sigetum, ad Drauum flumen sitam, quam anno
superiori aquarum inundatione impeditus, intactam relinquere erat coactus,
obsidere constituit; facto supra Rinniam, paludosum & stagnantem fluuium, pe-
nes Corpadum, (est id oppidi nomen) ponte tumultuario. Promotis igitur castris,
in quibus ad decem millia militum, cum necessario tormentorum apparatu erant
ad Chorgonem consedit, eo consilio, ut die sequenti Babociam tempestiue per-
ueniret. Sed quod esset æstuosissimus intolerabili solis feruore dies, ita ut equi
præsertim pinguiore, & peditum nonnulli nimio calore exanimati, inter eun-
dum conciderent, & interirent, propositum tenere non potuit: sicque ad pagum
Sentquiralum, qui à Babocia medio milliari abest, eam noctem in castris quieuit.
Turcæ nondum quicquam de aduentu exercitus comperti habebant, quod ab
iis, qui in pagis ociosi & vagi errabant, forte in manus nostrorum incidentibus
cognitum fuit. Verum ubi nocturnos ignes conspexere, & fremitum castrorum
audiuere, suorum promptissimos ad speculandum emisere: reque comperta, to-
tam noctem consultando, & quid nam fieri expediret, disputando in somnem du-
xere: postremo quod imparati paucique essent, sub auroram incensa atque, relictis-
que ibi tormentis & rebus omnibus, profugerunt, iussu autem Zriniani Comititis
tormenta octo iustæ magnitudinis flammis erepta sunt: sed pulueris sulphurei
magna copia, eodem incendio absumpta evanuit: ac ædificia, in quibus seruaba-
tur, attiguaeque domos puncto temporis disiecit, & concremauit; nemine no-
strorum, qui iam omnes angulos & latebras prædando perscrutabantur, læso.
Capta Babocia, duces nondum Mansfeldii victoriæ gnari, in consilium conue-
niunt, disputaturque, quorsum arma vertenda sint, Herbestanius transeundum
Drauum, ac vltiorem regionem vsque ad Posegam, igne & ferro vastandam,
depopulandamque existimabat: eamque ob causam lintres & Saicas, ac varia na-
uigia secundo Drauo deuehenda curauerat, quibus exercitus traiceretur. Hai-
mus victoria lætus, relicto ad sinistram Sigeto, ac itinere inter Drauum, & Orma-
num riuum, instar paludis lacunosum facto, Quinque ecclesias urbem cum spe
opimæ prædæ improviso inuadendas proponere non dubitabat, quod esset locus
minus munitus, & Turcæ ex illis cōfiniis Strigonium profecti necdum rediissent,
ideoque nemine, qui resisteret, obuius, procliuia omnia futura differebat. Qui-
busdam ad maiorem terrorem circumferendum videbatur, locus ille penes Sibotum
oppidum, vltra Sigetum situs, quem Turbitum Turcæ vocant, in quo
viscera Sulimani in delubro Talismanorum sacerdotum condita sunt, igne &
ferro funditus excindendus. Sed vicit sententia Zriniani Comititis, ut Rei-
public. utilior. qui prætermisissis ac repudiatis aliorum sententiis, ibidem per-
sistendum, ac Babociam veterem superioribus bellis dirutam, repurgatis ru-
deribus, instaurandam, præsidioque muniendam decreuit: ac in castris magnam
carrorum & iumentorum copiam conquisiuit (agricolæ enim metu belli, relictis
sedibus

sedibus, ad interiora & longinqua regionum migrauerant) quibus robora & virgulta cæteraq; necessaria tanta celeritate conuecta sunt, vt intra VII. diem tota arx vallo, propugnaculis, valuis, cæterisq; ædificiis ad defensionem necessariis, sola militum opera & laboribus, ex præscripto Cæsaris Portæ Placentini Architecti, sat commode erigeretur. Cui quum Zrinius Nicolaum Horuatum Canisæ peditum centurionem præfecisset, & Haimus sorte ducta centuriam Germanorum peditum Vemillerio ductore addidisset, duces X. postquam domo discesserant, die, incolumi reducto exercitu redierunt: & in itinere ad Orsadam vicum haud procul Chorgone, lætum de Mansfeldii victoria, sub Strigonio reportata nuncium accipere: confestimq; tubas & tympana passim resonare, tormenta quæ habebant omnia explodi, & ignes plurimos in lætitiæ signum in castris excitari iusserunt. At Herbestainius domum perueniens, haud multorum dierum quiete suis concessa, consilio cum Thoma Erdodio Bano, Equempergo, ac Lencouitio, cæterisq; ducibus communicato, Petriniã, ex qua hostes acerbas & funestas in agrum Turopolianum, ac Zagrabianum excursions faciebant, improviso impetu tentandam, ac si tempus & occasio ferat, appositis repente scalis, opera peditum, quos habebat promptissimos, occupandam constituit. Re ab illis approbata ad certum locum vltra flumen Sauum conuenere: ac castra ad Nouigradum, inter Sauum & Colapim coniungere; nec diu cunctati, relictis Siscia, quæ prope erat, impedimentis castrorum, & tormentis paulo ante Solis occasum, leuiori accincti apparatu, Petriniã appulere. Præerat arci Rustanes, de quo antea dixi, vir clarus & pugnax, ap-
N. stri Petri-
niam felici
successu ca-
piunt.
primeq; militaris: qui aduentantes nostros conspiciens, nequaquam contineri potuit, quin consensu statim equo promptius prodiret, suosq; ad pugnam edu-
ret. Qua feruente, & cadentibus vtrinque nonnullis, ipse breuioris sclopeti glante, à Gaspare Curtitio equite, vt postea intellectum est, lethale vulnus in sinistro latere accipit, sauciusq; se mox cum suis in arcem recipit: quum eum vulneratum esse nostris minime constaret. At pedites, appositis scalis, propugnaculum, quod penes Colapim venientibus à dextra parte situm est, conscendere conati, à Turcis magna vi, hastis, sagittis, & sclopettis, aliisq; telis, in subeuntes confestim iactis de-
truduntur. Illi tamen eo irriti conatus successu nequaquam territi, repetito summis viribus certamine, vallum securibus & dolabris sternere, modo roboribus detra-
hendis vncos ferreos iniicere, modo ligonibus & batillis ima fundamenta subruere: nectamen, q; Turcæ pari virtute & contentione locum egregie tuerentur, quicquã proficere. Postremo multa & obscura gliscente nocte, quamquam iniquissimi loci occasionẽ ereptam viderent, nihilominus quo inefficacius, tanto tamen pertinacius ad persistendũ à præfectis incitati, stramina & fœnũ, quod ab hoste accumulatum in promptu erat, cæteramq; aridæ materiæ copiã, vallo suppositã succenderunt, eodemq; igne munitio flammã concepit, & nostri magnũ clamorẽ sustulerunt. Tum vero Turcæ, quamquã nox intempesta, & cœlũ nubilosum, ac inconditæ foris clamantium voces, & fremitus cuncta terribiora reddebant, nihil tamen animis sese demittentes, ad eam stationẽ celerrime adcurrerunt, sclopetisq; & falconibus rem gerẽdo, nostros operi intentos, multis eminus interfectis submouerunt, & partim cuppis & doliolis aque, è puteo, qui media arcis in area erat, haustis, partim madefactis lodicibus, aut luto & cespite, & quicquid ad restringendos ignes, in re tam subita obuium ac opportunum ducebant, raptis, ægre tandem flammam extinxere, nostrique totam noctem vsque ad clariũ diluculum frustra laborantes, re desperata, receptui signum dedere, & eodem, quo venerant itinere, Sisciam tristes & conturbati repetiuere. Vix dum eo vbi tormenta & castrensem suppellectilem reliquerant, peruentum erat, quum adolescentulus vix pubertatẽ egressus, Christianis ortus parentibus, sed depopulatione forte superioris
30
anni captus, quo in scribendis Illyrica lingua literis Rustanes amanuense ute-

batur, in castra venit, illumq; dolore suscepti vulneris suo in complexu extinctum esse, & Turcae eius morte magno metu perterritos, de fuga & deferenda arce cogitare nunciauit. Fuere qui statim redeundum, hostemque improuisa urgente formidine consilii inopem, inuadendum, & fortunam denuo experiundam arbitrarentur. Contra qui cautiore prudentia & consilii nomine valebant, verbis pueri fidem derogare, nec rem irritum incepto, aduersaq; fortuna semel tentata, iterum temere, maioreque detrimento, nec minore ignominia labere repetendam censere. Itaque Herbestainius ac Lencouitius, vnum e centurionum numero promptum, & viarum peritum, sine mora Petriniam versus proficisci, ac summa ope niti iubent, si quis ex hostibus intercipi possit, à quo certiora cognoscantur. Qui paulo post reuersus, captos septem, aut octo Turcas adduxit, atq; ii cuncta, ut à puero relata erant, sua etiam confessione vera esse confirmarunt. Quamobrem nostri, captis subito armis & conscensis equis, Petriniam extento cursu delati, iam hostes maiori ex parte arce excessisse, paucos intus eosque metu attonitos haerere compererunt: cumque portae arcis paterent, signifer Iohannis Drascouitii equitum praefecti, primus signum illatum in vallo affixit, ceteri equites pariter & pedites, partim promiscue ingressi, ceteris paucis, qui cunctabundi ex hostibus intus remanserant, eam occuparunt, partim vero fugientes persequuti, plurimos retraxerunt, ac equis militaribus, & rebus diuersi generis, magnique precii, captiuisque & optima praeda, ac Rustanis ipsius suppellectili potiti sunt; quum ii, qui eius cadauer Banialucæ humandum deferebant, aliquot ante horis, in tutum praecessissent. Recepta in hunc modum necopinato successu, secundum DEI opem, Petrinia, hostes qui Rastouiciæ erant, incensa ea, profugerunt: qui vero Goram custodiebant, collectis subito vasibus, ad tutiora loca trepidi sese recepere. Herbestainius & ceteri duces, re bene gesta hilares, quod praecedenti nocte semiambustum erat propugnaculum, è materia & cespite nota ratione restaurandum curarunt, locumque praesidio militari imposito, Danieli Francolo Tergestino turmae equitum praefecto custodiendum dederunt: ac deinde his rebus prospere confectis ad suas stationes reuersi sunt. Fama fuit, eaque tam apud hostes quam nostros constans, insigni à ducibus operæ precium fieri potuisse, si armis ulterius prolatis, laiciæ & Banialucæ terrorem admouissent: neque in iis recuperandis irritos futuros fuisse eorum conatus, nisi in medio rerum gerendarum cursu importunis consiliis cessatum fuisset. Interea dum hæc in Pannonia, & Illyrico, Cæsaris auspiciis sat prospere geruntur, Sigismundus Bathorius, fædere, ut diximus, cum Cæsare inito, ductaque in matrimonium filia Caroli Austriaci Cæsaris patrui, nuptias Albæ Iuliæ concursu populorum, ac muneribus plane regiis solennes peregit: ac sub finem mensis Augusti, socrum, quæ filiam in Transsiluaniam usque comitata erat, excultam donis dimisit: quum ipse eam usque ad Eniedinum oppidum officii causa deduxisset; nouæ vero nuptæ Tasnadium usque, quod est in prouinciæ finibus oppidum, ut matrem comitaretur, permisisset. Is iam antea, postquam veteris Turcicæ clientelæ iura, seu potius compedes exuisset, nec esset ignarus, Turcas omni ope & viribus arma & bellum aduersus se & prouinciam rursus sub iugum mittendam concitatueros; nihil prius, potiusque habuit, quam quomodo rebus suis, & reipub. consulere, seq; & suos populos ab iniuriis barbarorum tueri posset. Eam ob causam, cum Arone, Moldauia (sed is proditoris, ac Turcicæ societatis suspectus loco & dignitate postea motus fuit) ac Michaelē Bano (sic eum à praefectura Craliouana ad Istrum sita vulgo vocabant) Valachia Transalpinæ principibus, Turcæ tributariis, per internuncios Stephanum Iosicam, & Pancratium Senieium transfegerat, ut suo exemplo seruitutis Turcicæ iugum ceruicibus excuterent, ac secum vna Cæsari ad Christianam rempub. ab immanibus barbaris vindicandam præsto essent; easq; duas prouincias, Pannonia olim attributas, per-

Rastouicia
etiam & Go-
ra à nostris
recuperata.

Bathorii nu-
ptiae cum Ca-
roli Archi-
ducis filia.

Transylua-
nia Molda-
uia & VVa-
lachia Prin-
cipibus, ut
iugum excu-
tiant Turci-
cum, persua-
det.

permittente Cæsare, vna cum principibus, quos nominavi, certis conditionibus
 & legibus suæ potestati & clientelæ subiecerat: quum etiam Cæsar eis se, ad fe-
 renda auxilia, & equiratum copiasque idoneas, cum tormentis bellicis & eorum
 apparatu, pecuniam item rerum gerendarum neruum, subministrandam promi-
 sisset. Itaque statim post violatum Turcicum, & confectum cum Cæsare fædus,
 limites suos necessariis præsiidiis munire, eosque viris militaribus custodiendos
 distribuere cepit. ac Georgium Barbelium è disciplina Gasparis Magochii, o-
 lim dum Giulæ præfesset, virum fortem, & ducendi exercitus peritum, traditis
 ei copiis, Carasebessum proficisci, & in hosticum ducere iusserat: isque primo &
 10 improviso impetu Bochciam, & Varfocium, Turcis omnibus, qui in eis erant, <sup>Bochciam &
Varfocium
Turci eripit.</sup>
 trucidatis, receperat. Turcæ quum initium belli à Transsiluanis factum esse
 vidissent, ipsi quoque, qui Giulæ, Chanadii, Lippæ, & Ienone in præsiidiis erant,
 in Transsiluaniam fines ingressi, àiquot pagos non procul Ioffeo oppido disti-
 tos, abductis in seruitutem incolis exusserant. Ex aduerso milites Transsilua-
 ni, adiunctis sibi nobilitatis copiis, quæ ad MD. equites constituebant, iubente
 Sigismundo Totuardiam, Turcicæ dicionis oppidum satis populosum, inua- ^{Totuardiam,}
 ferant, oppidoque concremato, ac arce appositis scalis conscensa & capta, Tur-
 cas fere ducentos, qui in ea erant, trucidauerant: reque confecta, sese in ca-
 stra Barbelii Carasebessum contulerant. Qui auctis eo modo copiis, Fadsa- ^{Fadsatum,}
 20 to terrorem admouerat, locumque deditibus se Turcis, occupauerat: venien-
 temque Fatsadensibus auxilio Temesiensem purpuratum Sulymanum, cæsis
 duobus Giulæ & Chanadii præfectis, & hostium duobus millibus fuderat: E- ^{Eerieffum,}
 perieffum & Solmosum, diffugientibus hostibus receperat, Lippam post quat- <sup>Lippam, a-
liæque loca
dicioni sue
adiicit.</sup>
 tuor & quadraginta annos, quam ab Hispanis deserta erat, admoto tormento-
 rum terrore, deditione in potestatem redegerat; eiusque insignis loci pericu-
 lo, territi Turcæ, qui Vilagosuarii, Chanadi, Aradi, Pancotæ, Sirini, aliisque pro-
 pinquioribus locis erant, quo quisque potuit, profugerant: ita vt Barbelius sin-
 gulari virtute & celeritate, ad urbem Temesiensem recuperandam viam aperuis-
 se videretur. His rebus & aperta Transsiluanorum rebellione audita, Sinanus
 30 tot & tantis rebus in Asia & Africa gestis clarus, & nuper capto Iaurino, & re-
 pulsus illinc Cæsarianis tumidus, suo pteque ingenio Transsiluanis infensus,
 petita administrandi eius belli venia, & ingenti comparato exercitu, ad pri-
 ma veris initia, Byzantio egressurus nunciabatur, animo Transsiluaniam & v- <sup>Sinanus, ma-
gno coacto
exercitu, Con-
stantinopoli
se mouet,</sup>
 triusque Valachiam prouinciis pristinum iugum imponendi. Michaellem etiam
 Transalpinum principem, seu, vt à subditis veteri nomine vocatur, Vaiuodam,
 Alexandri, qui ob auaræ & crudeliter administratam prouinciam, à rebellan-
 tibus subditis regno pulsus fuit, successorem, Petrique, qui ante Alexandrum sce-
 ptra tenuerat, filium, impense oderat, quod is post fædus cum Cæsare ac Trans-
 siluano ictum, Turcas, quorum duo amplius millia in sua dicione, ne conscio qui- <sup>Eius in Mi-
chaelem Vai-
uodam odiu;</sup>
 40 dem ipso, nedum concedente, sedes & domicilia fixerant, ac Iudæos Turcarum
 socios, ad vnum omnes trucidari iussisset.

Huic Transsiluanus debita ex fædere auxilia & copias postulanti tempe-
 stiue vltra alpes miserat, in queis duo millia equitum & quingenti totidemque
 pedites Pannonici nominis censebantur, præeratque eis Albertus Quiralius,
 vir fortissimus, & bello Moscouitico, à Stephano Poloniae rege administrato, mul-
 tis rebus præclare gestis clarissimus: ex prouincia Gomeriensi Pannoniæ supe- <sup>Michael & Al-
bertus Flo-
cium oppi-
dum fundi-
tus diruunt,</sup>
 rioris oriundus. Igitur Michael & Albertus, communicatis consiliis, aduentum
 atque arma Sinani præoccupanda arbitrati, primo Flocium oppidum inter Vro-
 fcicum & Nicopolim pari interuallo distans, trucidatis aut in seruitutem abdu-
 50 ctis, omnibus Turcici nominis incolis funditus deleuerunt. Inde ad Ciuita-
 tem Arsonam versi, quam Carolus & Ludouicus Pannoniæ reges muro clauferant,

Arsonam ca- vnus diei itinere à Braila insula Danubiana distantem, scalis apposis repente
ptam inflan- captam incenderunt: Selistriam, quam Bulgari & Turcæ Destorum appellant,
mant, urbem amplam & mercatu celebrem, Constantini, vt ferunt, Magni opus, haud
Selistriam dissimili detrimento affecere: Achomatem insuper Eunuchum purpuratum,
diripiunt. cui Aphis cognomentum erat, quæ vox cantorem exprimere dicitur, cum valida
Achomatem Ianicerorum Tartarorumque manu, ac quattuordecem millibus Bulgarorum &
Eunuchum Thracum obuiam venientem, vt pulso Michael, Bogdanum quendam prouinciæ
fundunt fu- præficerent, collatis signis & manibus fuderunt & fugarunt: ita vt Turcæ Tar-
gantque. tarique, amissis copiis & castris turpiter refugerent: & Aphis suffosso equo, pedi-
 bus pugnare, & pusillo ac degeneri equo à seruis forte oblato impositus, salutem
 fuga quærere cogeretur. Quibus rebus administratis, Michael relicto cum Trans-
 siluanis, & mercede conductis militibus ad Istri ripam Quiratio, ipse cum suo
 peculiari præsidio, reipub. negotiis reuocatus, Bucarestam reuersus fuit. Nec
 multo post Quiratio concreto glacie Istro, cum Vngarorum & Cosacorum tur-
Kiralius Bul- mis & Valachis stipendiariis, in Bulgariam traiecit, ac paucis diebus Vistouam
gariam ferro & Orehouam oppida cepit, & diripuit, vltiusque progressus Cernauodam, Ros-
flammaque gradum, ac Obluciciam vastauit; ac per omnem circa regionem vsque ad Achil-
excindit. leam & Moncastrum vrbes, non procul ab Istri in pontum Euxinum sese exone-
 rantis ostiis sitas, cuncta obuia ferro & igne vastando & exurendo, arma circum-
 tulit: neque vlllo accepto detrimento, victorem & incolumem exercitum cum
Sinanus Bu- amplissima & ditissima præda ad Michaelum reduxit. Interea Sinanus, adulta
carestam & iam æstate, Byzantio digressus, decimis quintis castris, ad campos, quos Do-
Tergouistam, burgianos vocant, peruenit: indeque progressus castra haud procul Istro posuit,
Michaeli a- in quibus supra centum millia armatorum esse ferebantur: nec diu cunctatus,
dimitt. ponte facto, in Valachiam traiecit: ac Bucarestam, quæ ei prima occurrebat,
 subito adortus impetu, cepit: vltiusque progressus Tergouistam principatus
 sedem vacuam repertam, facile occupauit. Nam Michael suis viribus diffusus, v-
 xore & filio Petrascone, ad Cibinium Transsiluanix urbem missis, cum Quiratio
 & exercitu ad Alpes, quattuor millium passuum intervallo distitas, quæ à vetu-
 sta arce ibi constructa, sed iam olim à Turcis diruta Negreuodæ appellantur, 30
 sese receperat: quæ loca ob confragosas & asperas rupium crepidines, & cæno-
 sum lateque stagnantem ad earum radices riuum, & internata humido solo ad
 iustam proceritatem salicta diuersosque frutices, accessu difficillima, ac fere
 imperuia sunt: nec nisi vnico itinere, pontibus subliciis, nec tamen continuis
 strato adeuntur, quos si quis vel paruo sclopetariorum numero, ac mediocribus
 colubrinis obstruat, hostium magnas etiam copias aditu prohibere potest. In
 iis angustiis auorum nostrorum memoria, quum Ladicus Transalpinæ Valachix
 princeps, ad Bulgarorum regem Strahimirum transfugiens, Ludouico Panno-
 niæ regi eius nominis primo rebellasset, Niconem Garanum & Simonem Mege-
 salium Ludouici duces, à Dragomiro Ladici perduellis copiarum ductore in in- 40
 fidias perductos, ac ad internecionem casos memorabant. At Sinanus missis
 Chausiis, non solum tota prouincia coactis operis, sed etiam è Bulgaria ad o-
 pus accitis, Bucarestum & Tergouistam vallo è materia & cratibus crassiori-
 bus, ac cespite duodenos pedes lato circumsepiendas suscepit, labore dies & no-
 ctes continuato. ipse autem exercitum bipartito diuisit, ita vt partem cum Ali
 purpurato Trapezuntino, qui copiis & cepto operi vrgendo præficeret, Tergouistæ
 relinqueret; residuum vero virium & præcipuum robur ad hostes persequen-
 dos duceret: nec procul ab iis, quas diximus, angustiis, in conspectu nostro-
 rum editiore in loco castra poneret. vt bina castra mutuo sese intueri possent:
 ipseque nostrorum temeritatem, qui se inuictis armis, vt putabat, & viribus me- 50
 tuendum, & insuperabilem expectare ausi essent, non parum miraretur. Die
 quæ

quæ sequuta est, duodecem millia expeditissimorum Turcarum, quorum pars dimidia è Ianiceris constabat, delegit: qui superatis angustiis nostros inuaderent, nec nisi victores reuerterentur. Michael & Quiralius, quamquam paucitatis suorum gnari, virtute tamen sua, secundum Dei opem, & locorum commo-
 ditate freti, in ipsis, quas diximus, paludis & siluæ angustiis hosti occurrerunt. Hostes numero & multitudine, Vngari & Valachi virtute confisi pugnabant: fiebatque ambarum partium pertinacia, vt aliquando hostes retrocedendo à nostris magna cæde edita, vsque ad castra fugarentur: nonnunquam nostris hostium impetu loco pulsus barbari sese iam vicisse proclamarent: aderatque Si-
 10 nanus, pugnares voce compellans, ac resistentes & ignauos, modo contumeliosis verbis, modo claua & verberibus incitans, hunc in modum tota fere dies, vsque ad occasum solis, alternante dimicantium fortuna, transacta est. Ad extremum tricenaria sclopetariorum peditum Vngarorum manus, quæ castris vno ante die pabulatum egressa fuerat, veluti cælo diuinitus demissa superuenit: iussuque Michaelis defatigatis labore pugnae nostris, oportunum necessariumque auxilium attulit: hostesque recentiorum copiarum aduentu territi, fugam dedere: quorum nostri tergis insistentes, non solum multos ex potioribus Turcis cecidere: sed etiam quattuor currulia tormenta, cum aliquot signis, & in iis prægrande vnum viridis coloris intercepta retulerunt. Quo in fugæ tumultu Sinanum
 20 ponte, quem à nostris ruptum subitario opere restaurauerant, in paludem delapsus, ac equi colluctatione, præter vestes & ora turpiter sædatum, duobus etiam excussis dentibus, vix à suis periculo ereptum fuisse ferunt. Huius pugnae à Sinano & Turcis male pugnae infortunium non multis post diebus Byzantium allatum, æmulis illius & obrectatoribus, qui eius intolerandam superbiam ferre non poterant, non minimam obloquendi occasionem præbuit. Vnde ipse in iram & ultionem pronus, redintegrandum omnibus viribus bellum, & Michaeli prouincia pellendum, ac eo bello confecto Transsiluaniam inuadendam constituit. Sed Michael, quod se imparem hosti futurum intelligebat, ad interiora alpium iuga, æque aditu difficilia sese & copias suas rece-
 30 pit: & mensem fere integrum ad auxiliorum aduentum in iis continuit: simulque Sigismundo in Transsiluaniam sine mora perscripsit, suas res in eas angustias & difficultates esse redactas, vt nisi mature succurrat, periculum esse, ne ipse cum exercitu & prouincia hosti prædæ sit futurus, qui se deuicto & pulso Transsiluaniam protinus inuasurus foret. Sigismundus viro forti, suamque fidem sequuto, pro eo ac iuxta pacta debebat, maturam opem ferre constituit: statimque post peractas nuptias, socrumque in Stiria fines dimissam, Benedicto Mindcentio, Siculorum Vicecomiti, seu prætori, ac Balthasari Bogathio, & Lupo Cornisio in mandatis dat, vt omnes Siculos, quicumque octo tribubus seu tractibus continentur, arma sumere, & in castra ad campos Barcenses, & op-
 40 pidum Saxonicum, quem Nigrum collem vocant, conuenire iubeant: suoque nomine eis promittant, spondeantque, se pristinas ipsis libertates, quas ob crebras rebelliones, ac læsæ maiestatis crimen superioribus annis amisissent, redditurum: si quam promptissimos sese ad communem reipublicæ defensionem præstiterint.

Ipsemet, quo & Siculis & aliis prouinciæ incolis celerius conueniendi exemplum daret, XXVII. die Mensis Augusti, motis Alba castris, Sebestum venit; ibique triidui spacio substitit, vt reliquos opperiretur. Ibi in æstiuis quiescens, lætissimum nuncium de triplici fortunæ arridentis successu, accepit: Lippam nimirum captam, repulsos in Valachia Sinani conatus, ac Tartaros, qui duce Cazi, eorum
 50 principe, quem Hamum vocant, magno numero Moldauia ac Transsilvania infesta arma illaturi, suis sedibus emigrauerant, postquam Borysthenem transissent, à Mo-

Michael & Quiralius a-
 cerimmo cum
 Turcis pralio
 congressi.

Sinanum vin-
 cunt & in fu-
 gam con-
 ciunt,

Tartari pro-
 fligati à Mo-
 schis.

à Moschis ferro & igne, regionem eorum omnem vastantibus, reuocatos, ad tuenda-
 dam patriam reuersos fuisse: neque eo anno ob imminentem hiemem eorum
 excursiones esse formidandas. Post tridui quietem, quum ad Nigrum collem
 Sigismundus sextis castris peruentum esset, ac Calendæ Septembres illuxissent, equites Ger-
 exercitum
 comparat. manos à Cæsare missos, qui tunc erant in itinere, expectandos duxit, & Siculi
 eo quo iussi erant, armati & frequentes conuenerant, quos vna cum Stephano
 Boscaio, & Gaspare Cornisio, patentibus in campis aspexit & perlustrauit: re-
 Siculorum
 copia, pertusque est eorum numerus, ad XIIII. millium, DCC. & LV. armatorum.
 Tanta promptitudine eorum visa atque collaudata, edictum per tota castra,
 conceptis verbis, de scripto publicari iussit, quo veteres libertates Siculis redde-
 bantur. At ii lætitia ingenti perfusi, mox certos nuncios remiserunt, cum seriis
 mandatis, vt qui suis in sedibus remanserant, impuberibus tantum & ætate con-
 fectis domi relictis, omnes sub capitis pæna in castra properarent. Quo cogni-
 to magnus eorum numerus dulcedine libertatis illectus certatim in castra ve-
 nit, ita vt intra paucos dies omnium summa ad XXIIII. millia hominum acce-
 deret. quorum LX. millia & CC. sclopetarii, cæteri hastati & sagittarii erant.
 E Varadino equites præsidarii DCCC. omnes hastati: ac MCC. sclopetarii pe-
 dices adfuerunt. E Prussia Poloniae prouincia, Iohannem Viherium, Ernesti
 Cosaci, filium, cum trecentis Cosacis, qui omnes duplici sclopeto, vno oblongo, altero
 breuiore muniti erant, arcumque & pharetram sagittis plenam singuli habebant,
 in castra venientem lætus excepit. Ibidem Germani quoque equites grauioris ar-
 Germani e-
 quites, maturæ, quos Cæsar subsidio mittebat, numero MDC. armis, equis, & viris egre-
 gie instructi, duce Alberto Raibicio, Silesio, variis bellis & certaminibus in Pan-
 nonia exercitato superuenerunt. Quorum aduentu, exhilaratus castra promo-
 uit Brassonem, seu Coronem versus: literasque ad Stephanum Resuanum Mol-
 dauiae Vaiuodam perscripsit, vt in castra venire maturaret. Qui itinere absque
 mora suscepto, quod metu Tartarorum recta progredi non posset, versus Trans-
 siluaniae & Siculorum fines diuertere coactus, obuiam hostilem Polonorum ma-
 num habuit, quæ & iter obsederat: cum qua dimicare cõpulsus, eam cæsis quam-
 plurimis dissipauit, itinereque continuato copias, in quibus MMCCC. pedices, 30
 ac DCCC. equites erant, ac XXII. tormenta currulia in castra, quæ iam ad Terch-
 uaram erant posita, adduxit. Ea est arx à Ludouico Vngariæ rege, inter angustias
 alpium olim ædificata, posteaque à Iohanne Huniade aucta, quam hoc tempore
 Brassouiani seu Coronenses obtinent. Supra has copias mille pedices sclopetarii à
 colore vestimentorum Nigri vocati, quos Ciuitas Cibiniensis continue suis sti-
 pendiiis alit, & cerulei æque mille à Coronensibus, & mille virides à Megiesanis,
 Rubeique totidem à Bistricensibus missi castra auxerunt. Equites prætoriani bis
 mille, & pedices totidem principis latera ac tentoria stipabant. Cum esset in castris
 ad Terchuaram, allatum est Iohannem Samoiscium Poloniae Cancellarium exer-
 citusq; ducem, audita Stephani Resuani à Moldauia profectio, in scio rege suo, è 40
 Podolia in prouinciam cum copiis irrupisse, eique facile occupatæ, Hieremiã Mo-
 gilam Moldauum, clientem suum obscuri quidem nominis, sed sibi gratum homi-
 nem præfecisse. Quo nuncio perculsus collatis consiliis, eam iniuriam in præsens
 concoquendam duxit, quod Sinano ingentibus viribus sibi imminente, & Siculis
 ob nondum redditum eis libertatis diploma tumultuantibus, nulla esset occasio
 vindicandi; confecto tamen, quod susceptum erat, bello, eius tam importunæ in-
 iuriæ memoriam nequaquam depositurum pollicitus, Siculis diploma in mem-
 brana descriptum reddi iussit: eosq; in Valachiam præmisit; ipseq; paucis post die-
 bus, difficillimo & cænosissimo itinere, superatis magno labore alpibus, ad villam
 Sigismundus
 copias suas re-
 censet. Rucariam, sub earum radicibus sitam peruenit: ibiq; copias denuo recensuit: quæ 50
 in vniuersum in nouem agmina diuisæ, xx. millia equitum hastatorum, ac xxxii.

peditum constituebant. Tormenta currulia LIII. ac magnus carrorum numerus, quibus puluis sulphureus, & res bello necessariae vehebantur, ac impedimenta exercitus longo ordine præcedebant: quæ omnia ob summas itineris angustias, non nisi singulatim funibus, & ergatarum labore ex alpium summitate ad imam vallem transportari poterant. Adhæc Michael & Quiralius cum octo millibus, selectissimorum militum, illum aduentantem summo cum desiderio opperiebantur. Castra ad Rucarium habenti principi, aquila ex Alpibus præcipiti volatu delapsa, prope prætorianum eius tentorium, quod tunc tendebatur, confedit: *Aquila rope Principis tentorium confidens.* quam præ magnitudine humo se attollere nequeuntem, milites captam, boni ominis ergo, ut interpretabantur, ad eum deduxere. Ab hac Rucaria promotis castris, & flumine Dombouicia, qui è iugis alpium summa rapiditate prouolutus, recepto Ialouincia amne, in Danubium procurrit, vado superato ventum est, ad eum locum, in quo Michael sua castra metatus erat. Ibi ex eius sententia, decem dierum quies militibus concessa est, donec impedimenta dimitterentur; interea tamen pabulatione, & velitationibus in hosticum nequaquam cessantibus; in quibus nostri sæpe victores, magnum aduersus hostes animum, magnam audaciam concepisse videbantur. Mons erat castris haud procul, subterlabente Dombouicia fluuius, in longum exporrectus, quo consensu ferunt Sinanum castra nostrorum eminus speculatum fuisse, eaque dissimulato metu, quem, ut exitus docuit, haud paruum animo conceperat, verbis eleuasse. Interim vallo, quo arcem Tergouistæ circumdare inceperat, ad finem perducto, suis in concionem vocatis, persuadet se vna cum copiis, donec Transsiluani propius accessissent, Bucorestum subducturum, fugamque in præsens & metum simulaturum, & mox si tantum audaciæ sibi fumerent, ut Tergouistam obsidione tentandam existimarent, instructa acie in illos improviso irrupturum: ita ut cæsis & dissipatis eorum castris, nihil tandem obstaculo futurum, quin eodem victoriæ cursu Transsiluania quoque potiatur. Finita concione, magnaque tormentorum ac apparatusum bellicorum & commeatus copia in arcem imposita: quattuor millia Turcarum eius custodiæ præsidioque reliquit, & eam curæ Alis purpurati Trapezuntini commendauit: adiuncto ei Bali Epirota, Aulonis Macedoniae urbis præfecto, & Mehemete Cadi eiusdem loci prætore, qui eam tuerentur: ipse cum exercitu de nocte Bucorestum contendit: succenso prius oppido, ac templis ad XX. quæ in eo erant, concrematis. Sequenti die Transsiluanus instructa acie copias promouet, *Sinanus Bucorestum cum exercitu se recipit.* animo fortunam prælii cum Sinano & Turcis, Deo Opt. Max. iuuante, experiri, totisque viribus confligendi. Præcedebant in primo agmine Michael & Quiralius, cum veteri exercitu, quibus quattuor millia equitum, ac Stephani Chaqui turmae adiunctæ erant. Hos Siculoꝝ legiones sequebantur: inter quarum & Germanici equitatus ordines pone subsequentes, tormenta currulia LXXV. cum suo apparatu vehebantur. A dextro primi huius agminis latere, duæ validiores turmae equitum progrediebantur, quarum utrique quina millia equitum inerant. Læuum latus idem numerus quinum millium equitum binis agminibus, atque eodem ordine claudebat: quos omnes Sigismundus cum reliqua exercitus Transsiluani parte, quæ ad duodecem millia equitum constituebatur, proximo intervallo sequebatur: iisque omnibus post Sigismundum legatus imperabat Stephanus Boscaius, non tam virtute, aut rebus fortiter gestis eam dignitatem consequutus, quam quod Sigismundo auunculus arcta consanguinitate iungeretur. Seruato in progressu hoc ordine, III. Nonas Octobris ad eum locum, ubi Sinani castra erant, nemine præter quam quinque aut sex Turcis, qui egressi antea castris palantes reuertebantur, repertis, iisque illico iugulatis, sub meridiei tempus ventum est; veritque insidias subesse duces, eam noctem in armis vigilando, & castra obeundo transegerunt. Postea cum

certius constitisset, illum eo quo diximus modo Bucurestum citatis passibus discessisse, Sigismundus conuocatis ducibus, quidnam facto opus esset, an Sinanum haud obscure fuga sibi consulentem insequi; aut dato ei fugiendi spacio, arcem obsidere præstaret, quæsiuit. Post haud longam consilii moram, Michaeli & Quiratio censentibus, ne illi insistendum putaret (quamquam fugienti hosti iuxta vetus acute dictum pons foret sternendus) id enim periculosum foret, quandoquidem ab iis, qui Tergouistæ in præsidio relictæ essent Turcis, si à tergo relinquerentur, intercludi commeatus posset, facile obtemperauit: arcemque potius obsidere statuit: eademque nocte aggeres more militiæ fieri, & corbes tormentaque collocari iussit, & arcem tribus in locis acerrime verberari. Res-
 10 uanus cum suis Moldauis, ac Siculorum legionibus, à parte orientali, qua ad Bucurestum itur, cum X. tormentis collocatur. is nuper Arronem apud Sigismundum, multis prodicionis & mutatæ fidei calumniis oneratum detulerat, ideoque illi dignitate moto successerat. Michael & Sigismundus cum Quiratio, à montium & Ialouniciæ fluminis latere, prope templum, quod sagittæ iactu ab arce distat, locum sibi delegere, ac XX. tormentis vallum à Sinano nouiter extructum, nunquam intermissis ictibus diruendum susceperunt. Ex aduerso Turcæ, supremo virtutis conatu edito, tormentis suis oppugnantes crebro petere, subeuntes & ignem ab imo inferentes, sclopetis arcere: scalas manibus apponere conatos deturbare: nec quicquam ad se & mœnia defendenda prætermitte-
 20 re: Simili modo nostri extrinsecus tormenta & pilas, ad diuerberanda valli latera, continuo displodere: adeo ut fumo sulphurei pulueris, qui tam ab obsessis, quam oppugnantibus, frequentissimis editis fragoribus excitabatur, aer ipse obscurior reddi, & mutuum vtrinque aspectum eripere videretur. Sub eius quadam caligine Siculi ligna arida ac piceam materiam, ac tædas & similia ignibus concitandis idonea comportare, ligneisque munitionibus iniicere, arcemque summis viribus oppugnare ceperunt. Sed quia opus è recenti & viridi materia, ideoque humoris plena constabat, & argilla necdum siccata, obductum, repente ignem concipere non poterat, & tormentis interim continue tonantibus ruinosæ arcis fragmina in subeuntium capita concidentia, oppugnatio-
 30 nem difficilem imprimis, & ancipitem reddebant: & hostes quoque rem fortiter gerendo, oppugnantes procul submouebant. Altera die Sigismundus, cæterique duces aderant, qui Siculos, ut recens recuperatæ libertatis memores essent, ne rerum difficultatibus ac laboribus permouerentur, sed se mactos virtute viros, libertateque haud indignos præstarent, hortabantur. At illi mutuo sese cohortati, maiorem aridæ materiæ copiam ad incendenda valli robora certatim comportare ceperunt. Nec mora, quamquam fieri non posset, quin ab hostibus complures ex eorum numero prostrati occumberent, tamen indefesso tandem eorum labore effecere; ut vallum concepta flamma succenderetur.

Eaque Siculorum virtute expugnatur.

Qua visa, Siculi Saluatoris IESU, ac Diuæ virginis matris tutelaria numina ingeminantes, magnam vocem sustulerunt; ac pars mœnia scalis conscendere, pars aliis munitionis lateribus ignem inferre cepere. Hostes ingenti usque adeo crescentis flammæ periculis territi, quum, utrum igni extinguendo, an repellendis hostibus incumberent, ancipites essent; tandem consilii inopes, per portulam quandam, quæ nostris erat incognita, agminatim erupere. Sed re abequitibus, qui more militiæ, ad incerta belli parati, in equis exitum oppugnationis præstolabantur, intercepti ac maiori ex parte trucidati fuere. Alis purpuratus Trapezuntinus ac Balis & Mehemetes, siue quod arce excedere noluerint, quam tuendam susceperant, seu quid aliud animo voluentes, capti, viui in potestatem deueniunt: prædaque ingens parta, cuius maior pars Siculis, qui
 primi

primi mania superauerant, obtigit: eaque omnis militi concessa præter duo tormenta inusitatae magnitudinis, quæ pilas LVI. pondo ferreas euomebant, ac colubrinas mediocres XLIII. In tanta autem re conficienda, ex nostris LX. milites gregarii cecidere; fauciatitamen complures. Captæ Tergouistæ fama cum ad Sinanum perlata esset, tantum ei mox timorem incussit, ut quamquam Bucoresti templum maius, quod ab Alexandro tertio prouinciæ ante Michaelē principe, magnis sumptibus erat extructum, aggere & crassioribus roboribus, firmiore fere, quam Tergouistæ fecerat, opere munitum reddidisset; tamen neque illius se munitioni credere, aut in ea victorem, infestumque hostem expectare auderet. Itaque coniecto in templi fundamenta multo puluere sulphureo, eoque palea contexto, ut quum nostri locum occupassent, illo tum demum ab ardente sensim ignito funiculo succenso, templo in aerem magna vi sublato, ab eius ruinis & fragminibus, miserabiliter dilacerati interirent: conclamat-
 10 tis vasis, & impedimentis, Bucorestum incendit, & quanta potuit adhibita celeritate turpissime fugiens Girgionem ire maturauit. Sigismundus relicto ad læuam Bucoresto, ideoque vitatis, quæ ad templi imos parietes locatæ erant, insidiis, fugientes insequi statuit, firmo eo sibi proposito consilio, ut ubicunque eos assequutus fuisset, manus confereret, & fortunam belli cum eis periclitaretur.

Sinanus Bucorestiano templo incenso turpiter fugit.

20 In itinere cum esset, à transfugis, qui tres natione Vngari occurrerant; Sinanum metu aduentantium copiarum, tam intenta fuga, se proripuisse cognouit, ut multa tormenta, quæ axibus vel rotis luxatis auchi non potuissent, aliaque impedimenta in itinere reliquissent; usque adeo gliscente totius exercitus formidine, ut ubi ad loca angustiora, aut pontes paludibus & lacunis impositos peruentum esset, in præoccupando transitu mutuis sese vulneribus conficere non dubitarent. Tametsi autem transfugæ haud incomperta attulisse viderentur: tamen illico Nicolaum Senieium, ac Georgium Farcaßium equitum præfectos, qui locum castrorum hostilium specularentur, cum centuria equitum misit. Qui sub vespere reuersi, eadem, quæ ab transfugis cognita
 30 erant, certius confirmarunt. Itaque promouendum gradum & fugienti hosti, metum & terrorem augendum, esse censuere. Sed quia Sinanus, quacunque iuerat, pagos & oppida depopulatus, iniecto igne concremauerat; & cuncta obuia adeo vastauerat, ut eodem itinere exercitus ductari ob rerum penuriam nequiret: propterea relicto ad sinistram Bucoresto, aliam, quæ adhuc intacta ab hoste erat, viam, qua duceret, elegit. Quum duobus tantum milliari-
 40 bus à Girgione abessent, qui exercitum præcedebant, in Turcas palantes & dispersos inciderunt, ac captos quosdam ex eis ad Sigismundum perduxere: à quibus Sinanum, cognito ab indigenis Transsiluanorum aduentu, vno ante die, cum potiori parte copiarum Istrum traiecisse intellectum est; adhuc tamen
 50 superesse in citeriore ripa, magnam carrorum & impedimentorum multitudinem, cum ingenti captiuorum numero, ac maxima omnis generis præda. ad quorum custodiam octo circiter millia Turcarum relicta esse, qui nondum transissent: quod pontem grauiori carrorum & tormentorum pondere forte fatiscentem prius experiri non esset ausus, quam equestres & pedestres copię prius transiecissent. Igitur Sigismundus consilio suorum vsus, XXVIII. die Octobris Girgionem propius castra promouit, nec multo post meridiem, pediatum fete omnem & Sicularum cohortes, centuriis tantum aliquot prætorianorum, quos ad corporis custodiam retinendos duxit, exceptis; in hostes prælio laceßendos, & transitu prohibendos irrumpere iussit. Qui protinus in
 60 conspectum hostium delati, quamplurimos Turcas, magnos animalium greges, ac maioris minorisque pecoris armenta bello capta, ac maximum capti-

Sigismundus fugientem insequitur.

*Turcas in
ponte trans-
eundo occu-
patos Trans-
sylvani tur-
bant, cadunt,
ac mergunt.*

*Girgionis si-
tus.*

*Periere ibi-
dem quinque
hostium mil-
lia.*

*Ingens prada
capta.*

*Multi que
Christiani è
seruitute e-
repti.*

*Girgionis
arx expugna-
ta.*

uorum numerum præ se agentes offenderunt: eosque confestim adorti in fu-
gam coniecere, partim cepere; cæteros usque ad Girgionem, & qui ibi erat,
pontem perpulere. Girgionis situs arte & natura satis munitus est, iacet enim
in peramæna insula, quam Ister paulo supra arcem in duos diuisus alueos, ac
non multo post in vnum iunctus cursum efficit, pontesque habet vtrinque
duos, ad dimidii stadii spacium inter se distantes. Ea à Sigismundo Imperato-
re & Rege Vngariæ, muris & aliis ædificiis instaurata fuit, quando Radulo-
nem cognomine Praznaglauam, Turcarum auxilio, & rebellantium subdito-
rum auxilio fretum, prouincia eiecisset, ac Danum Nigrum, ad se confugien-
tem, ac clientelæ nomine opem postulantem, misso cum exercitu Iohanne Ma-
rothio celeberrimo duce, dignitati pristinæ restituisset. Iam Turcæ citerio-
rem pontem transierant, quando improviso nostrorum aduentu perturbati,
studio & contentione alterius pontis transeundi tumultuari, denique crescen-
te periculo, metuque, mutuis etiam vulneribus sese confodere inceperunt: Si-
nane ex vltiore ripa eos inspectante, nec vllam tamen laborantibus opem ad-
ferente. Multi etiam siue metu discriminis, siue nandi peritia freti, sese in flu-
men præcipitantes, ac euadere conati, quod latissimi fluminis vortices supera-
re non possent, absorpti perierunt. Cæteros, Michaelē imprimis, voce, manu,
exemploque suos ad pugnam cohortante, longe lateque cecidere. Superuenit
pugnantibus Sigismundus cum exercitu reliquo, & hostes obiectu carrorum
adhuc sese defendentes, sed labore prælii ac vulneribus debilitatos, missis sclo-
petariorum promptissimis, facile disiecit: tanta edita eorum strage, vt citerior
fluminis alueus, viris, equis, Camelis, cæsorūque cadaueribus oppletus, ac
multo cruore immixtus, vix cursum tenere posset. Periere in ea pugna ad quin-
que millia hostium, partim cæsa, partim profundis aquarum gurgitibus hau-
sta, nec minor iumentorum numerus captus est. Carrorum, qui variis belli
apparatibus, ac non solum priuatis militum rebus, sed etiam negotiatorum
mercibus onerati erant, sex millia in nostrorum potestatem redacta, simul
cum tormentis, quæ transuehi non potuerant. Sed iucundum præ aliis spe-
ctaculum fuit, supra quattuor aut quinque millia captiuorum Christiani no-
minis eo bello è Moldauia, & Valachia in seruitutem rapta, pristinæ liberta-
ti & saluti vindicasse. In eo tumultu aliquot sulphurei pulueris cadi, qui in ar-
cem inuehi debuerant, à nostris prædandi causa inter curruum ordines vagan-
tibus forte succensi, magno edito fragore, in funum & aera euanuerunt, nul-
lo quod mirum fuit, læso. Quæ res magno nostris adiumento euenit. Sequen-
ti enim die, aggeribus factis & tormentis, quæ Tergouistæ hosti adempta e-
rant, prolatis, arx dirui cæpta est; in qua quum defensores pulueris inopia la-
borarent, bidui quassatione latior in muro hiatus effectus est. Quo animad-
uerso ex singulis contuberniis bini pedites, ad occupanda mænia irrumpere
iussi, primam oppugnationem irritam habuere, quod complures ex nostro-
rum numero ab hostibus non solum sclopetis, quos ob defectum pulueris sul-
phurei rarius, sed certis ictibus displodebant, verum etiam sagittis aliisque te-
lis missilibus, & denique prægrandibus saxis vulnerati deiicerentur. Sed
breui post repetito conatu, pulsique barbaris, mænia occupata sunt: & omnes
qui intus erant cæsi; adeo vt ex DCCC. vnus tantum euaderet, ac superato
flumine, quamquam innumeris petitis glandibus, incolumis tamen ad ca-
stra Sinani natando perueniret. Duo tormenta prægrandia, ac colubrinæ
mediocres XXXVIII. in arce inuentæ nostris cesserunt. In hunc modum
Sinanus, cui domi & foris indomitus semper, & contemptor aliorum omnium
animus & superbia inerat, quique viribus suis tumidus, aspernari cæteros, omnia-
que libidini & ambitioni eius cessura existimabat, tota Valachia trans Istrum
pulsus,

pulsus, temeritatis atque imprudentiæ suæ meritis pœnas dedit, scilicet vt Gîrgio, tanti nominis locus, qui ab aliquot seculis, Turcico imperio paruerat, à tyrone duce & tumultuariis copiis, ipso inspectante expugnaretur: ipseque amissa parte exercitus, impedimentisque fere omnibus exutus, raris discinctisque agminibus, itinere fugæ haud dissimili Byzantium profugisse videretur. Vbi etiam non toto vertente anno, seu morbis & senio confectus, (octogesimum enim ætatis annum exegisse ferebatur) siue dolore rei male infelicerque gestæ, seu vti fama fuit, igominia impatientia, sumpto veneno migravit è viuis: quum huius in Valachia acceptæ cladis dedecus & infamiam, multo tam publice, quam priuatim distributo auro, ac per difficillimos labores, expugnatis largitione & reconciliatis æmulis, redemisse diceretur. Cæterum Sigismundus captæ arcis præsidium militare in præsens imponere minime opus esse censuit: sed tectis igne iniecto, ac ponte rescisso, eiusque nauibus ac tabulatis concrematis, re feliciter gesta, exercitum victorem & præda ingenti onustum reducere constituit, quæ usq; ad Gergiciam Valachia oppidum, sub alpibus positum comitatus, relicto cum imperio in castris Boscaio, ipse Brassionem profectus præcessit, eius isthic aduentum expectaturus. Priusquam se viæ daret, Calendis Nouembris, Michaelis suo pte ingenio ad id procliui, defendendæ Valachia curam commendauit; & graui sermone eum, vt fidei, & fæderis nuper icti memoriam retineret, ac Christiani nominis decus, aduersus barbaros inuicto animo tueretur, admonuit. Vbi exercitus superatis alpium iugis in Transsiluaniam peruenit, Stephanum quoque Resuanum, quem amoto Arone, Moldauia præfecerat, isque illinc in castra profectus, prouinciam à Polonis, vt diximus, occupatam absens amiserat, ab se dimittere decreuit: ac datis ei in subsidium duobus millibus Siculorum, qui eum in prouinciam comitarentur, ipse Albam Iuliam reuersus est. At Resuanus tametsi eum, ne quid temere aggredi, neue prælii fortunam cum Polonis experiri maturaret, si eos numero & armis superiores esse animaduertisset, tam ipsemet, quam per nuncios admonuisset, seque maiora subsidia, si res & necessitas postularet, mature submissurum fuisset, pollicitus; quum tamen superatis Aitois alpibus, quæ Siculorum sedes, à Moldauia finibus, separant, in prouinciam venisset, Iohannem Samoiscium regis Poloniae Cancellarium, ac Hieremiam Mogillam, ab ipso constituto principem, ac Polonos, magno collecto exercitu, in limine esse, vt eum aditu prouinciæ armis prohibeant, cumque eo acie configant, certis nunciis accepit. Quibus quum se viribus imparē videret, à Sigismundo maiores in supplementum copias, & equitum imprimis maiorem numerum postulauit. Sed antequam ii in Moldauia fines peruenire potuissent, Poloni, præoccupato eorum aduentu, castra Resuani adoriri, ac summis viribus cum eo congredi maturarunt. Nec Resuanus, tametsi numero & copiarum robore longe inferior, incumbentibus Polonis, prælium detrectare aut vitare potuit. Confertis igitur manibus, quum diu pugnatum esset, ad extremum à Moldauis, siue illo loco à Polonis vera vi pulsi fuerint, seu simulato metu, noui principis ac Samoiscii gratiam oportuna ea fraude aucuparentur, fugæ initium factum fuit. quorum fuga territi auxiliares Siculi, veluti deserti à sociis, & hostibus inferiores, mox terga verterunt. Resuanus cum paucis suorum relictus, fortiter, quantum potuit, & diu certamen protraxit, ita vt duobus interfectis equis, tertium quoque summa agilitate conscenderet, multosque obuios trucidaret. Sed tandem etiam à suis, & ab infesta fortuna desertus, à Polonis non sine vulnere captus fuit; cæteri palantes & dispersi, pars ad alpes delati, pars eo, quo sors tulit, per montes & siluas dilapsi sunt. Potitus victoria Samoiscius, Resuanum extremo supplicio affici iussit: ita vt naso & labiis mutilatis deformatus, singulari crudelitate adacto per inguina præacuto stipite, in altum sublatus, ac exercitui & incolis prouinciæ miserabili spectaculo expositus, è medio tolleretur. Hieremiâ vero cum pactione

Sigismundus
fugam paulo
post Byzantium
extinguitur;

Sigismundus
rebus præclaris
gestis doctum
repetit;

Valachia cura
Michaeli
commenda-
ta;

Resuanus
Moldauis à
Samoiscio
vincitur;

Fortiterque
pugnans ca-
pitur;

Crudelique
supplicio nec-
atur;

*& Mogila
prouincia
præficitur.*

*Cæsar &
Pontifex hac
Moldauia cæ-
de grauiter
offensi fuerit.*

*Sigismundus
eam armis
vindicare
statuit,*

*Sed à Ponti-
fice inhi-
bitus.*

tributi quotannis Turcarum principi pendendi in prouincia reliquit. Fuit hæc Moldauia cædes non solum Cæsari, veluti Vngariæ regi, ad quam Moldauia à multis sæculis, & ante captam à Turcis Constantinopolim, iure clientelæ attributa, possessaque erat, & quam ab ea auelli nolebat, imprimis grauis & molesta: sed etiam Clementis pontificis animum non parum pupugerat, qui res Pannonicas & Transsiluanas, eo Samoiscii acerbioris atque importunioris facto perturbari indigne ferebat. Sed ipse eam summæ oportunitatis prouinciam Sarmatis vicinam & conterminam, ad iura Poloniæ potius pertinere arbitratus, præstabilius reipub. Christianæ fore ducebat, à Polonis occupari, quam in seruitutem & tyrannidem immanium barbarorum redigi, à quibus eiecto indigena principe, per purpuros præfectos, summæ crudelitatis, & rapacitatis homines, cum assiduo vicinorum metu & periculo, expilanda vastetur, ac corruat, aut Tartaris æque immanis sæuitiæ barbaris inhabitanda concedatur: tametsi ea litis controuersia inter Polonos & Vngaros, vt alibi retulimus, antea quoque non tantum verborum præiudicio & contentione, sed etiam armis tentata, non tamen idoneo iudice decisa, in ancipiti pendere videatur. Transsiluanus nouam, & intempestiuam contumeliam, cum regno Vngariæ & Cæsare coniunctam, armis protinus vlcisci constituerat; nec Cæsar, sibi pariter illatam iniuriam reputans, illi deesse poterat, vtpote, quum res communis vtrique ageretur; nisi à summo pontifice, quem eximia pietate, illustrique studio supra cæteros Christiani orbis principes eminentem, missis idoneis hominibus consuluerant, prohibiti fuissent: ne scilicet eæ controuersia, incommodo tempore exortæ, ipsis inter se digladiantibus, cæptos feliciter bellorum aduersus Turcas progressus, aut iniecta mora retardarent, aut in medio rerum gerendarum cursu, rem Christianam inuecto aliquo grauiore periculo corrumperent: quod postea nullis remediis, aut consiliis reparari posset. Is enim paterna & prompta oblatione, se earum rerum & totius contentionis æquum arbitrum & disceptatorem futurum responderat, daturumque operam, vt sua auctoritate & interuentu dissidentium iura in mutuam optimæ pacis concordiam reducta componerentur, ac rectissimi iudicii ratione ad certum exitum peruenirent; literasque haud dissimili argumento ad Regem Poloniæ & Samoiscium, à quo ille regebatur, dederat, quibus eos magno studio & amore plane paterno, ad omitendas intempestiuo tempore finium regundorum contentiones & discordias, ac amplectenda se arbitro & moderatore quietis consilia hortabatur. Sed quum variis curis & laboribus impeditus eam curam & disceptationem tamdiu differendo, & prolongando extraxisset, donec Turcico bello nondum confecto, post annum Sæcularem Romæ solenni ritu & pompa ab eo celebratum, confecta ætate ad superos euocatus, viuere desiisset, res quoque Moldauicæ segniter procuratæ, eadem in ambigui status conditione, vsque ad hoc tempus permanferunt.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XXX.

At Maximilianus, accepto à fratre exercitu, quamquam multi ex du-

cibus hiemis tempestates, ac tempus anni nulli rei bellicæ aptum, iamiam ingruere causarentur, ipse tamen nauandæ operæ cupidissimus, præparato ad gerendum bellum animo, prius quam milites ad hiberna concederent, aliquid operæ precii tentandum existimabat, dabatque solerti ingenio operam, vt inferendi belli consilia, quam fieri posset maxime tegerentur, ne hostes quam in partem arma verterentur, scire possent. Itaque Tiffenpachum consilii sui atque animi certiolem reddit, Ferdinandum Gonzagam & Georgium Bastam, qui Belgicis & Gallicis bellis, magnam laudem erant consequuti, à Cæsare euocatos ad se accersit, illumque legatum in exercitu suum constituit; huic vero castrorum præfecturam cõfert, ac copias omnes Strigonium in castra conuenire iubet. Nec diu cunctatus, castra Strigonio promota Agriam versus ducit, & vt hostes ingenio semper excubante, paratoq; iter suum obseruantes falleret, Hathuaniensi via pcedit, mox ea declinata, ad Saionẽ flumen in leuam diuertit, ac deinde Tibiscum traicere, & Solnoco vim adhibere deliberauit. Quo quum tertiis à Saione castris peruenisset, & hostes, quid in animo haberet, facili coniectura essent assequuti, eum nimirum Solnoco tormenta & exercitũ admo-

*Maximilianus
Archidux Sol
nocum irrita
obsidione
vrget.*

uere velle, sese ad defensionem impigre pararunt: ii tamen qui in castellis Saruasso & S. Nicolai, quod à Bala amne nomen habet, præsidio impositi agitabant q; pauci numero essent, & locis ad resistendum infirmis minus fiderẽt, igne tectis iniecto, partim Giulam, partim vero Solnocum sese receperunt. Solnocum ante 48. annos iussu Ferdinandi, à Nicolao Comite Salmensi, ad Tibisci & Sagiux confluentem ædificatum, ac biennio post ignauia præsidii desertum & à Turcis occupatum fuisse docuimus. Maximilianus ad penultimum Octob. diem, Solnoco propius tormenta admoueri, iisq; à ripa Sagiux haud procul collocatis arcem verberari iussit. Nec deerat spes loci potiũdi, si diutius in eo oppugnãdo perseuerari potuisset. Aggeres enim terreni, quibus arx nouo militiæ more extructa erat, tot annorum spacio minime subsederant, ita vt non multis tormentorũ ictibus deiici, factoque impetu oppugnari posse crederentur. Verum q; milites frigidiorẽ autumno exagitati nequaquã in stationibus aut tabernaculis consistere possent, & in amplissima planicie, & locis campestribus, vbi nulla arbor, nullæ siluæ, nisi procul erãt, luculentis ignes propulsandis aeris iniuriis excitari nequirent, & iam tam miserorum agricolarum casæ, quam hortorum hostilium sepimenta, & arbores fructiferæ ad castrenses ignium vsus concremata defecissent, sed neq; frumentariæ conuectiones & commeatus satis cõmode expedirentur, obsidio cum habuit exitum, vt quamquam Maxim. nihil earum rerum difficultate deterritus, eam cõtinuare mallet, tñ ducum suorum vsus cõsilio, qui oppugnationẽ alacriter cæptã, sed quæ durior & asperior opinione euasisset, ac militum vires & animos non mediocriter hebetasset, omittendam suadebant, obtemperauit, & exercitum incolumem quidem, sed rebus infectis, & irrita labore fatigatum reduxit, ac in hiberna distribuit,

*Erdodio Illy-
rici præfectu-
ra abeunti E-
piscopus Za-
grabienfis, &
Drascouitius
succedunt.*

*Transilvania
princeps ad
Cæsar. venit,
Anno 1596.*

iis additis mandatis, ut ad imminentis veris initium denuo in castra reuerteren-
tur; ipse vero Viennam, ac deinde Neostadium concessit. Turcæ quoque tempo-
ris incommoditate coerciti, suis se in locis & stationibus continuerunt. Sub hu-
ius brumæ atque anni principium, Cæsar assiduis precibus Erdodii, qui per ali-
quot retroactos annos Illyrici præfectura functus erat, permotus, cum sese offi-
cio abdicare volentem, dimisit, ac in eius locum Gasparem Stancouaccium Epi-
scopum Zagrabiensem, ac Iohannem Drascouicium Crisii equitum præfectum
constituit; sic tamen, ut Episcopo paucos post dies graui morbo è viuis sublato, so-
lus Drascouitius absque collega magistratu potiretur, eumque per complures an-
nos, qui sequuti sunt, cum laude & omnium satisfactione administraret. Venit
etiam per eos brumales dies Pragam ad Cæsarem Sigismundus Transilvaniæ
princeps, facto per Cassouiam, ac deinde Moraviæ fines itinere, ac passim ubiq;
magnis honoribus exceptus est. Dum apud Cæsarem de iis rebus quarum causa,
iter instituerat, verba faceret, inter loquendum importuna ac graui febre concu-
ti ac tremere cepit; adeo ut abrupto sermone, in hospitii cubiculum, quod ei iussu
Cæsar in palatio erat adornatum, sese recipere cogeretur: ubi paulo post erum-
pentibus per ora vultumq; liuentibus pustulis, qualibus puerilis infantium ætas
tentari solet, per aliquot dies lecto affixus decubuit. Sed tamen ministrorum,
quos adduxerat opera, cum Cæsare, de futuri belli aduersus Turcas gerendi appa-
ratu, subsidiisq; tractauit, cui sustinendo à Cæsare milites, exercitum, tormenta,
pecuniam ad stipendia iure fæderis obtinuit: deinde ope medicorum recuperata
valetudine, dimissus fuit, certa cum spe, torquem aurei velleris, ab Hispaniæ rege,
cohonestandi amplificandiq; eius ergo propediem allatum iri. Sunt qui dicunt il-
lum eodem itinere duo difficillima & maxime ardua negotia Cæsari suppliciter in-
sinuasse, vnum de permutanda, Cæsariq; reddenda Transilvania, alterum de inspe-
rato coniugis diuortio, quamuis illa moribus lectissimis, ac forma & pudicitia lō-
ge omnium maxime præstare diceretur. Sed Cæsarem, quod vtrumq; longiori e-
geret cōsilio, ac deliberatione, in aliud tempus, reiecisse, ita ut eum ab incepto gra-
uissimis verbis dehortaretur: simulq; ei promptum suum, ac omnium Christianæ
reipub. principum patrocinium, in omni qualiscunq; fortunæ conditione, summa
beneuolentiæ significatione offerret. Et tunc quidē spes illius hoc modo inchoa-
tas, summoq; tectas silentio, ad alias occasiones extrahendas existimasse. Ipse Pra-
ga discedens profectiōem in Stiriam ad inuisendam socrum instituit. Verum
quum paululum processisset, ex literis Boscaii, quem tuendæ provinciæ domi re-
liquerat, de Siculorum seditione & tumultu cognouit: qui quod libertate, quam
bello Transalpino feliciter gesto, confectoq; recuperauerant, rursus ab illo per
prouinciales Vngaros & Saxones sollicitato, priuati in pristinam seruitutis condi-
tionem relapsi essent, arma cepisse adferebantur. Quamobrem relicto in præsens
Græcensi itinere, per literas neglectum officium deprecatus, cum Maximiliano,
quem Viennæ repererat, Posonium ad Matthiam tunc comitia Vngarica haben-
tem diuertit, à quo obuiam ad Danubium vsq; prodeunte, honorifice exceptus ac
in arcem deductus, medius inter duos principes cænauit, ac biduo post, recta in
Transiluaniam ire perrexit. In itinere autem cū esset, Siculos tumultuantes à Bo-
scaio dissipatos, atq; cæsos intellexit. Is enim principiis obstandū ratus, antequam
omnes conuenire in castra possent, coactis copiis & præsidio Varadiensi in subsi-
dium accito, duce Georgio Rauasdio apud Ciquium oppidum, eos prælio fudit,
captosq; ex eis complures partim variis & enormibus suppliciis affectos, partim
auribus ac naso mutilatos dimisit, prouinciamq; omnem ante ipsius reditū paca-
uit. Appetente interim vere ineuntis anni, belli initium à nostris in Dalmatia ex-
ortum est, recuperata per clandestinam fraudē Clissia, quam sexagesimo ab hinc
anno, cæso in fugā Petro Crusitio, ab Amurate Varbosaniæ præfecto, dedenti-
bus

*Siculi tumul-
tuantes coer-
citi.*

*Clissia à no-
stris recupe-
rata.*

bus iis, qui intus erant, captam fuisse memorauimus. Erant complures viri fortes Dalmatæ, & in iis Bertucius eques Rhodius, qui iam inde à pluribus annis, cupiditate eius recuperandæ incensi, occasionem captabant, qua Turcas custodes inopinantes & imparatos inuaderent, prius quam auxilia conuenire possent: erantque ea consilia quibusdam Cæsarianæ aulæ proceribus, & ipsi Cæsari haud incognita, perscribente ea Georgio Lencouitio, qui illis regionibus cum potestate præerat, quibus quidem perficiendæ rei oportunitas, consilio quam secretissimo habito, in hunc modum oblata est. Ad diem Solis, quæ Pascha præcedit, ac Palmarum nomine à Christianis vocatur, nundinæ ad Drilonem quotannis haberi solent, ad quas magnus mercatorum numerus confluit; qui ut à prædonibus & militibus, rapto viuere solitis, qui Vscoci, & Morolachi vocantur, ac Segniæ præfidiariis tutiores sint, à Clissia præfecto, & qui ei subsunt, militibus, custodiri solent. Itaque profecto illuc Ibraimo eius præsidii duce, Clissia maiori militum parte nudata, & à paucis custodita, relinquebatur. Igitur Bertucius constituto rei perficiendæ tempore, cum quibusdam Clissianis ac Segnienfibus ipse ad montem Marlianum, qui supra Salonarum portam, (eius vrbs vestigia adhuc apparent) editissimus est, vnde Bracciam, Buam, Sultam, aliasque plures Dalmaticas maris Adriatici insulas, ac Tragurium & Spalatum vrbes, Clissiamque & montes circumcirca positos videre est, cum quinquaginta promptissimis sociorum procedit, ac Turcas sex vel septem, qui ibi speculandi causa agitabant, vino ad hunc finem eis largius propinato sopitos obtruncant; moxque igne accenso Segnienfibus, qui ad templum Diuæ Virginis Matris in littore positum, numero quingenti nauculis eo appulsi excubabant, ex condicto significant: rectaque eo feruntur, cæsumque Turcarum capita ostendentes, neue quæpiam mora, sæpe seriis in rebus periculum adferre solita fieret, quam citissime aggrediendam pro Christiani nominis gloria, ac patriæ libertate rem deliberant. Nec mora, confertis ordinibus progressi, Christi Dei, Diuæque Virginis matris nomina exili voce inuocantes (nec enim tollere clamorem furtim agentibus expediebat) relicto ad læuam oppido, recta ad arcis murum, vetustate debilem, feruntur, præeuntes eos sequuti, qui locorum periti aditum, per quem occultus in arcem ingressus patebat, probe nouissent. illud erat foramen, iam pridem exesis vetustate laterculis apertum, sed cæno ac argilla vtcunque obseptum, facili tamen labore discutiendum, per quod purgamenta arcis egerebantur, à Turcis, qui intus erant, vel non animaduersum, vel in tam præcipiti saxo minus periculosum existimatum. Superatis primum nocturno difficilique labore præruptis cautium crepidinibus, duces Dalmatæ ante primum diluculum locum detexere, ac bipennibus submota celeriter argilla, priores arcem intrauere, subsequutis mox silentio Segnienfibus, cumque iam in area essent, sublato ingenti clamore, semisopitos & nouitate rei perterritos Turcas ad XXX. qui in exteriori arce erant, ac arma ceperant, primo impetu obtruncauere.

Erant in superiori arcis parte, saxum ingens & præruptum, ac supra illud munimentum antiquitus extructum, quod non nisi per gradus ferro excisos, ac portulam angustam adiri poterat. Quod quum Segniani impigre celeriterque conscendissent, Turcas se defendere conatos, facileque repulsostrucidauere. paucis exceptis, qui quum in turræ saxo superimpositam, in qua captiuos seruabant, sese recepissent, paulo post salutem, & abeundi facultatem pacti, sese & arcem dederunt. Recepta in hunc modum Clissia nostri in genua prouoluti, Deo primum Opt. Maxim. gratias egere, deinde displosis tormentis & sclopetis, lætitiā inde conceptam palam declarauere. Quorum fragore & reboatu audito, Turcæ peditibus Martolociis immixti, duobus itineribus, quorum vnum in valle montis Cosaccii, qui duorum milliarium spacio abest, alterum sub radicibus arcis

Turcae ex opido Clissia profugiunt.

angustum, soloque pediti peruium habetur, agminatim ad ferenda fociiis auxilia adcurrerunt. Quibus Segniani milites, in planicie, quæ inter mare & alpes, non nimium late protenditur, relicta in arce dimidia suorum parte occurrere; & statim manus conseruere. Hostes cum sero se venisse viderent, perterriti, nec diu contracto certamine terga vertere: multisque suorum amissis & vulneratis, iuga montium, de quibus tumultuarie descenderant, palantes repetiuerunt. Sub hac pugnae contentione; Turcæ, qui in oppido arci subiecto commorabantur, cum coniugibus & liberis, ac substantia, quantam improuisa illa & insperata consternatio auferri patiebatur, quo quenique fors & fortuna tulit, profugerunt. Nec tamen fieri potuit, quin à Segnianis eorum vestigia prementibus, multi & quidem opulentiores è fuga retraherentur, nec captiuitatem euitarent; adeo ut præter opimam prædam, & spolia ingentis precii, trecentorum captiuorum numerus Segniam deportatus, cum equis & rebus sub hasta per auctionem diuenderentur. Ibraimus strepitu tormentorum audito, periculum subesse suspicatus, tum vero ab iis, qui arce excefferant, re comperta, se ad Hliunonem attonito similis, & consilii inops recepit: quum præter ingens rerum suarum & fortunarum dispendium, supra quam credibile sit, subita ea interceptione acceptum, tum vero ne incuriæ aut negligentia nomine accusatus extremum vitæ discrimen subiret, vehementer formidare videretur. Lencouitius absens per literas arci trecentorum peditum Germanici & Illyrici nominis præsidium imponi iussit, ac eis Nicolaum quendam Tergestinum præfecit, iussitque, ut daret operam, ne arx & milites commeatu destituerentur, neue, si opus foret, & res ad obsidionis necessitates deueniret, siti & aquæ penuria laboraretur. quorum illud Dalmatæ vicini Christiani nominis, & Regum Vngariæ studiosissimi, quorum olim leni & moderato imperio regebantur, affatim se subministraturos pollicebantur, iamque larida, & salitas carnes, & farinam, ac certum ouium numerum summa promptitudine contulerant: huic vero incommodo auertendo modico labore prouideri poterat, utribus è fonte, qui ante arcem large scaturit, aqua impletis, inque excisas è petra cellas, ad necessarios vsus collocatis. Sed his omnibus tametsi recte diligenterque prouisis, vna infesta rebus humanis fortunæ vis, fatali quadam inuidia illudit; neque diuturnam hanc recuperatæ Clissia felicitatem esse voluit. Vix enim sexaginta dierum spacio, à nostris retineri potuit, quum Turcæ eius loci iacturam minime ferendam rati, consiliis cum Apari Bosnæ præfecto collatis, ac coacto è Dalmatiæ, Bosnæque & Posegæ finibus iusto exercitu, eum obsidione cingendum, eiiciendosque ex eo Christianos decreuerunt. Nihil enim eis molestius, nihil perniciosius accidere posse existimabant, quam ex ea arce, veluti tutissimo receptu Segnianos, ac alios prædæ & rapinis assuetos homines infesta itinera terra marique reddituros, inuitis oculis spectare. Huic accedebat, quod cæteri Dalmatæ factioni Venetæ addicti, & Cæsarianorum progressibus haud dubio odio inuidentes, eos ad repetendam amissæ per fraudem arcis possessionem omnibus conatibus assidue incitarent; seque occulta manu commeatum & res necessarias, pulueremque sulphureum suppeditaturos pollicerentur: posseque facile euenire affirmarent, ut interceptis rebus ad victum necessariis, ac interclusa fontis hauriendi commoditate, lento obsidionis genere, & ne strictis quidem gladiis loco potiri possent. Igitur ad Calendas Iunias, adductis secum tormentis, factisque idoneo loco castris, in quibus ad X. hominum millia erant, arcem tribus in partibus circumvallarunt: ac tametsi tormentis nihil efficere se posse satis scirent, terrendi tamen causa frequenter iaculari, pilasque in arcem vel frustra, frequentes intorquere non desinebant: omnemque dabant operam, ne quispiam arce exire, aut in eam ingredi posset. Contra obsessi noctu quidem ignibus supra interiorem rupem excitatis, interdium vero tormentorum strepitu, aut fumo

Turcæ Clissiam obsidione iterum premunt & recipiunt.

Opem & auxilium implorabant. Lencouitius è repub. & Cæsaris commodo futu-
 rum arbitratus, si loco idoneo, & maxime ad reliquam Dalmatię oram recuperan-
 dā oportuno tempestiue succurreret, postposita omni mora copias colligere ce-
 pit, ac iis, qui Caroloſtadii, Segnię, Otociani, Brenię, ac Vinodolii, cæterisq; finiti-
 mis oppidis stipendia merebant, vt Segniam quamprimum conuenirent, in man-
 datis dedit: interim ipse biremes, & alias naues onerarias, quæ velis, remisq; agun-
 tur, summa diligentia conquisiuit: militesq; qui nihil cunctati conuenerant, iis
 imposuit, litorisq; oram legendo vela dedit; quod terrestria itinera ab hostibus
 occupata, obsessaq; tenerentur: cumq; ad Rogosnitiam villam peruentum esset,
 10 suborto validiore Austro, biduo subsistere coactus est. vbi dum iactis anchoris
 moratur, Clissia emissi homines affuerunt, maturam opem petētes, quę nisi primo
 quoq; tempore afferretur, se inedia & siti coactos deditionē facturos nunciabant.
 Remittentibus ventis, subsequutaq; malacia, noctem insequentem, & diem to-
 tam circa littus, remigum labore actis nauibus, progressi sunt. postea quum di-
 midio milliari à Tragurio abessent, sub vesperum descensione in continentem
 facta, reliquum iter vsq; ad Clissiam pedibus conficere maturarunt. quo tempore
 cōplures ex Dalmatis & Tragurinis etiam iis, qui Venetis parebant, sese nostris ag-
 gregarunt: ac sub vesperum diei alterius, Sutiurciam Archiepiscopi Spalatenſis ar-
 cem ac inde Clissiam peruenerunt. Gnarum erat Apari & Turcis nostros aduen-
 20 tare; eo enim forte die, Ibraimus antea Clissię præfectus, ad Loncharicum castel-
 lum cum turma equestri vigilando, excubias agitauerant, idq; animaduersum so-
 ciis in castra nunciauerat; qui eos parati ac instructi expectabant. Cum in conspe-
 ctum hostium ventū esset, Lencouitius suos, qui trium vel quatuor millium sum-
 mam constituebant, paucis verbis cohortatus, vt nihil cunctandū, sed inuaden-
 dos hostes, nec quicquam de victoria dubitandū ducerent, recta versus castra ho-
 stium duxit; neq; ii, vt numero & viribus superiores, prælium detrectauerūt. Igitur
 eo cōserto, & nostris acerrimo impetu irrumpētibus, nec diu extracta pugna, ho-
 stes terga vertunt, fugę initio ab Thracibus & Martalociis, pedestris ordinis mili-
 tibus orto. Quorum celeri cōsternatione & fuga, Turcis adhuc pugnantibus ani-
 30 mus concidit: Apari & alii concitatis equis diffugiunt, nostri, paucissimis amif-
 sis, victoria ac castris & tormentis hostium, puncto temporis potiuntur. ac pauci
 equites, qui cum Lencouitio tergis hostium insistebant, subsequuturū peditatum
 nec hosti terrore & fugienti spacium recolligendis animis permissurū reputabant.
 Sed illi ac potissimū Viscoci, spreto ducū & tribunorū imperio, non ad persequen-
 dos hostes, sed ad occupanda castra, & diripiendas varii generis res ac tentoria, pro
 sua quisq; libidine & arbitrio, verti ferriq; ceperunt: iamq; partam magna ex parte
 victoriam, infelici ea & intempestiua interpellatione è manib. amiserunt. Turcæ
 n. in editis montium cacuminibus in vnum collecti, quum suis vestigiis neminem
 insistere, & nostros victores in congerenda præda per castra sparsim vagari con-
 40 spexissent, cohortate Ibraimo, q̄ solus amissæ Clissię culpā sustinebat, ideoq; eius
 repetendæ auidissimus erat, globo facto reuersi in nostros improviso impetu irru-
 perūt, dispersosq; & palātes, p̄daq; irretitos citissime perturbarunt. nec mora plu-
 ribus partim interfectis, partim captis, eadē qua amiserāt celeritate, pulsos nostros
 & castra & tormēta recuperarūt. Lencouitius & eius legatus Vitus Clecouitius, vt
 præſenti animo resistendū hostibus, nec partum semel decus turpissimo flagitio
 & terrore corrumpendum ducerent, ac vt turpem fugam sisterent, voce, manu,
 strictis deniq; gladiis hortari atque obtestari non desinebant. Et quamquam Se-
 gniani, Dalmatæq; quantum fieri in ea perturbatione, & omnium rerum confu-
 sione poterat, ad instaurandā pugnam conglobari redireq; contendere, incum-
 50 bentibus tamē hostibus, qui identidem è mōtibus agminatim sese demittebant,
 vincente pudorem & verecundiam formidine, omnia frustra erant; sic vt ceden-
 tibus

Lencouitius
 Clissianis la-
 borantibus
 opem ferre
 contendens,

Primo victor
 & mox, ob
 nostros præ-
 dationi in-
 cubantes, vi-
 ctus discedit.

*Captiuorum
e nostris nu-
merus.*

*Nostri cum
Lencouitio e
Cliffia disce-
dentes cadun-
tur.*

tibus nostris & ad effusam fugam concitatis, Turcæ insperata victoria, quam pen-
ne iam amisisse videbantur, potiti sint. Cecidere in eo tumultu ex nostris complu-
res, inter quos Prosper Marchio Neapolitanus, verum captiuorum longe maior
fuit numerus. Nam Franciscus Barbus, Fridericus Saurarius, Antonius Ginius,
Iacobus Mungezoni, Felix Peczius, Bartholomæi Constantinopolitana lega-
tione functi frater, cum duobus filiis Andreæ Paradisii, ac Francisco Iacomini, &
Terfato seu Flumine oppido, ac multi alii claris natalibus, ac egregia virtute iuue-
nes viui in hostium potestatem deuenere. Lencouitius ipse cum maiori suorum
parte, ac Clecouitius in arcem fugientes, salutis suæ consulente: ac biduum isthic
morati, ne commeatus, qui vel priori præsidio parce fuerat suffecturus, ab aliis
magno ingressis numero absumeretur, communi consilio isthinc recedendum,
ac arci de commeatu & rebus necessariis mittendis denuo prouidendum decer-
nunt. Itaque relictis in ea CCC. militibus Mauritio Alfiero duce, ac DC. aquæ
vtribus, XXXVI. equis, qui si dura necessitas vrgeret, vsui esse possent, ac pane
biscocto, quibus per aliquot dies sese sustentarent, nocte egressi iter Segniam ver-
sus susceperunt. Nec tamen discessus eorum hostes latere potuit, qui eo cognito to-
tis viribus in confertos & lentius progredientes, irrumpere nequaquam dubita-
runt: quod parta victoria efferati, aliquot in locis angustioribus, per quæ erat
transeundum, insidias collocassent, & luna pernox claraq; ad audendum incitare
videretur. Non defuere, qui Dalmatas Venetis subiectos, qui in campis Policianis
sedes ac domicilia habent, nostrorum discessum, quoque itinere progredierentur,
hostibus indicasse, retulerint, quod vt affirmare non ausim, sic neque negauerim:
quum sæpenumero atrocita passi aliis crimen delegare soleant. Numerus eorum,
qui cum Lencouitio exiere, ad DC. milites constituit, cumque haud procul ab ar-
ce silenti agmine irent, Turcæ in vtrumq; latus progredientium, ingenti sublato
clamore irruerunt, pugnaq; magnis vtrinq; viribus inita est. Verum nostris nume-
ro longe inferioribus præualuere hostes, ac geminata parta victoria nostros in ef-
fusam fugam vertere: ita vt cadentibus multis, & Iohanne Domniui Episcopo
Segnienti, cum aliquot sacrificulis, quos Glagolias vocant, item Andrea & Ioan-
ne Bassaniis fratribus vna interfectis, plures tamen viui caperentur: inter quos Ge-
orgius Paradisus Segniæ præfectus, Vaichardus Aurspergus, Andreæ ex fratre ne-
pos, Ioannes Mardax, Gabr. Crisanitius, ac aliquot centuriones Segniani. Lenco-
uitius accepto vulnere cum tribus fugæ sociis, ab Michael Radicio viarum peri-
to, e mediis hostibus elapsus, post varios & multiplices errores Segniam peruenit.
Clecouitio ætate ac laboribus confecto equus suffoditur, ac ipse quum fugere nō
posset, sub rupe quadam caua, velut antro, eam noctem se occultauit, ac haud
procul castris Turcicis itinere facto altera nocte Sutiurciam, ac deinde Segniam
veniens, Lencouitio se coniunxit. Magna etiam nostrorum pars trepidi & consilii
inopes, in arcem vnde exierant, refugere. In hunc modum variis casibus alternan-
te fortuna sub Cliffiæ menibus, satis improspere euentu pugnatum est, ita vt vtro-
que in certamine, tam in diripiendis castris, quam in reditu nocturno, viri fortes
ex nostris supra trecentos desiderati sint. cæteri incolumes, sed variis erroribus a-
cti ad suas stationes redierunt. Nec Turcis incruenta cessit victoria; quandoqui-
dem mille circiter eorum occubuisse feruntur; & Ibraimus sclopeto traiectus ex
vulnere mortē obiit, plurimique ex præcipuis partim in acie cæsi, partim domi vi-
tam finiuerunt. Lencouitius e Segnia per idoneos nuncios confestim Cliffianos
bono animo esse iussit, neue desperati arcem hosti traderent, admonuit, seque in-
tra octiduum redintegratis viribus, adducto secum commeatu, & recentiori mili-
te reuersurum pollicitus est; daturumq; operam, vt vel inuitis hostibus arci suppe-
tias ferat, & frumentariis etiam angustiis quam celerrime occurrat: iamq; conue-
nisse circiter mille milites ex Dalmatis voluntarios, qui iterum Cliffiam repetere,

& secum vna praelii fortunam cum hostibus experiri velint. Mauritius & obsessi se octiduum expectaturos responderunt: sic tamen vt Lencouitium magnopere petatum vellent, vt promissi memor, maturam intra hoc tempus opem ferre non differret; ne ipsi duræ necessitatis telo adacti spe celerius sibi consulere cogerentur. Verum Turcæ, misso in arcem Paradyfio, nocturna in pugna capto, omnibus, qui in arce erant, liberum abitum cum armis & sarcinis, si arcem reddant, vltro offerebant: tum vero etiam eos omnes, qui vtroque in certamine capti erant, sese sine precio dimissuros, iureiurando pollicebatur. Paradyfius multis verbis socios, qui in arce erant, cohortari, vt suæ & sociorum saluti quam optime consultum vellent ac conditiones à Turcis propositas haud cunctanter admitterent, satius & præstabilius esse cedendo aduersæ fortunæ sese ad meliora reseruare, quam neglecta propria salute, arcem pertinacius tueri, quam mox inedia & siti, rerumq; necessariorum inopia coactis ad arbitrium crudelissimi hostis, nec postea cuiquam par-furi dedere oporteat. Quibus & aliis talibus verbis Paradyfius vltro citroq; commendo perfecit, vt vtrinq; de cōditionibus subscribendis transigeretur: ac literæ mutuo conficerentur. quibus confectis captiui à Turcis dimittuntur; ipse Paradyfius, Aurispergus, Crisanitius, & alii complures. Sed Iacominius, Peczius, ac Mardax, quod essent decora forma adolescentes, contra pacta occultati, retentiq; fuerunt: iurantibus, quamq; falso, Turcis, illos nocturna in acie cæsos occubuisse.

20 Obsessis etiam militibus fere quingentis fides ab hostibus seruata est; & cum rebus omnibus dimissi domum redierunt. Atque hic fuit infaustæ huius Clissianæ expeditionis exitus; in qua profecto fortunæ potius inconstantiam, quæ & dolis & virtuti nostrorum maligne defuisse visa est, incusare licet; quam Dalmatarum qui facinus inceptauerant, fidem aut industriam desiderare. Paucos demum post dies, Sigismundus Herberstanius, qui citeriores Illyrici partes & limites tuebatur, exercitu coacto, ignominiam clademque Clissianæ acceptam rependere hostibus conatus, ad recuperandam Costaniciam, vires animumq; adiecit. Venere ad eum mille è Stiria equites, quos Fridericus Scharffenbergius dūctabat, & è Carinthia ac Carnis equestres pedestresque copię, quas Deselanas vocant, & Iohannes Drascouitius, cui nobilitas earum regionum iussu Cæsaris, tamquam Bano, vt veteri vocabulo nostrate vtamur, parere iussa erat, eis sese cū tribus circiter millibus vtriusq; ordinis militibus cōiunxit. Itum est primo Petriniam, ibiq; Lencouitius Carolo stadianos suos, qui Clissiano bello superfuerant, in castra misit, duce Christophoro Obruciano, equitum præfecto. Adfuere etiam nuncii Thracum cum literis à Radoslano Archipresbytero, ac Raiaco Vaiuoda, Voino, & Siucone Cnesiis, Emanuele Iusbassa, Bogdano Harambassa, Nouacaga, Dracula Odabassa, aliisque omnibus, qui à Colapi ad Adriaticum litus vsque sedes habent, communi nomine scriptis (eas autem, vt quam secretissime haberentur, petebant) quibus si ipsis vacuæ arces, cum agris & fundis desertis, quæ inter

40 Colapim & Valdanum (sic antiquitus flumini Hunæ nomen fuisse ferunt) circiter LXX. habentur, inhabitandæ concederentur, se arma aduersus Turcas sumpturos pollicebantur. Siue tamen hostium metu, & quod rebus infectis reditum fuerit, siue insita eius generis hominibus inconstantia, siue ob alias causas, promissis minime steteret: tametsi duces nunciis pecunia donatis, vota eorum rata fore respondissent. Primis castris è Petrinia promotis, ad vallem Vinodoliam, qua Mosenicius riuus præterfluit, ventum est; secundis ad eam planiciem, quæ Plauicia nominatur, amniculo Velesnone irriguam, in deque lentis agminibus ad diem octauum Iduum Iulii cum impedimentis & carris, ac tormentis in Costaniciæ conspectum ductus exercitus. Eius arcis situm, & quali quantumque supina nostrorum negligentia in hostium potestatem deuenerit, supra exposuimus. Turcæ pedites Thracibus permixti, visis nostris, prius quam tabernacula

Paradyfius
Clissianis, vt
arcem Turcis
reddant, per-
suadet.

Sigism. Her-
berstanius
Costaniciam
obsidet.

Thracum in
promissis le-
uitas.

extenderentur, ac tormentis collocandis idoneus locus quareretur, cymbis & nauiculis transiecerunt flumen, ac ad Dedū montem, qui arci supereminet, delati, eos, qui primi ex nostris procurrerant, sclopetorū glandibus petere ceperunt: sed mox aliis atq; aliis auxilio superuenientibus, vno aut altero ex illis trucidato, cymbarum beneficio, superato flumine in arcem redierunt. Paulo post meridiem tormenta promota, & duobus in locis collocata sunt, tria quidē in edito Dedi montis supercilio, vnde arx commode peti poterat; duo autem in eius radicibus citra Hunam fluuium, qui arcem in insula sitam circumfluit: quibus arx bipartito verberari cepta est. Apardis Bosnæ præfectus, qui Banialucæ fragorem tormentorum facile exaudire poterat, missis equitibus obsessos, vt arcem fortiter seruarent, admonuit, seque die sequenti subsidio venturum promisit. Nec dictis fides defuit. Eodem enim tempore, quo venturus expectabatur, ipse equo insidens cum ducentis peditibus sclopetariis, penes vltiorem fluminis ripam versus arcem per notos tramites, ire perrexit; nostris qui editioribus locis per montes passim tentoria sua tetenderant, cum eminus conspicientibus, ita vt eorum numerus facile iniri posset. Sed tamen quum aliquot Turcæ nostris aquationi intentis insidiantes, ad flumen capti essent, impudenti ore illum octingentos secum Ianiceros adduxisse falso referebant: adeo illi suorum numerum peierando atque mentiendo supra veri fidem augere consueuerunt. neq; plures eo tempore auxiliares mitti poterant; eo quod ex Bosnæ præsidiis magnæ militum manus in Pannoniam defendendæ Budæ causâ translata esse dicerentur. Cum in hunc modum bidui spacio arx tormentis petita verberaretur: sed q̃ interfluente Huna, irritus omnis esset labor, Herbestanius habito cum suis consilio, nauibus, quas in hunc vsum secum plaustris attulerat, & tabulatis, flumen ponte insternere constituit. Sed indigenis viarumq; peritis, posse vado traici referentibus, paruit: moxq; tubis & tympanis exercitui signum traiciendi dedit: primi q; Iohannes Voicouitius, & Christophorus Mernaucius equitum præfecti cum suis turmis in vltiori ripam euaserunt. Eorum exemplo cæteri equites eodē vado certatim transire ceperunt, & qui robustiores habebāt equos, singulos pedites sclopetarios eorū clunibus impositos trāsuexere, ita vt totus fere exercitus summa celeritate, diuersi qua quisq; potuit repertis vadis, fluuium superaret, & peditatus maior pars, sclopetos & sulphurei pulueris lagenulas, ne madefactæ vlli vsui essent, supra capita tolleret, & extantibus è flumine pectoribus pone sequeretur. Apardis conspecto nostrorum transitu, haud dubio perculsus metu, relicto in arce ordinario præsidio, cū iis quos pridie adduxerat, peditibus, ac Thracum manu, quæ è Dubicia, ac monte Cozario tumultuarie confluxerat, obuiam nostris venit, ita vt equites haud plures ducentis præcederent, & iis quatuor vexilla equestria præferrentur: peditesq; rari & sparsim laxiori spacio in ordines redacti, quo maior eorum numerus appareret, sequerentur. Sed vix primum nostrorum impetum sustinere. quin statim terga verterent: & equites abiectis signis, in præruptos montes, & præcipitia rupium, vix feris aut capreis peruia fugam darent: pedites vero, vrgentibus terga nostris, ignari quam capefferent viam, pari terrore, sed duplici viarum diuortio fæde profugerent. pars enim eo arduo & difficili ascensu, quæ equites iuerant, vitato, in proximas filuas multa filice proceraque & fruticibus densissimas sese proripuit; pars notis tramitibus versus arcem, ac quo cuique licuit, palantes & dispersi, salutem consulere: sicque facile euenit, vt etiam nostri in tot agmina diuisi fugientibus insisterent. In eo fugæ tumultu, multi ex hostium numero, sed etiam aliquot ex nostris equites occidere; ab hostium peditibus, subter frondes & proceriores stirpes latentibus circumuenti; inter quos Iohannes Clobucitius, & Ladislaus Bucouaccius, iunior fuere. Gaspar etiam Crysanitius, Gabrielis nuper Clissæ capti, & mox ex pacto dimissi frater, egregiæ virtutis peditum

Exercitus nostrus Hunam flumen traiecit.

Apardis Bosnensis à nostris fugatur.

peditum centurio, quum ad fontem viæ militari impositum, vt sitim leuaret, di-
 uertisset, à Thracibus martialocis, ibi insidiantibus glande traiectus, nō sine com-
 militonum dolore occubuit. Reditum deinde est sub noctem ad vltiorem flu-
 minis ripam, vbi oppidum situm est, quod sine mora direptum est; sed pauca speq;
 minor præda reperta fuit; quod hostes rebus suis tempestiue asportandis prospe-
 xissent, moxq; igne subiecto cōcrematum. Diluculo factō, nostri pontem extrue-
 re ceperunt; eodemq; die maturato labore, ad vltiorem ripam perduxerunt; eo
 animo vt arx tormentis transuectis, ac propius admotis expugnaretur. Nec captis
 optatus exitus defuisset, si duces stabili proposito constantiæ decus retinendum
 10 duxissent: transuectisq; copiis, tormenta manibus admouissent. Verum quum
 Herbestanius incertis & dubiæ fidei auctoribus; Achomarē Eunuchum, cogno-
 mento Aphisem, cum ingentibus copiis Costaniciæ opem laturū aduentare, iam-
 que ad Suinarium Sauī fluminis transitū peruenisse didicisset, (quamquam is nec-
 dum Belgradum attigerat) reductis copiis, & rescisso plaustrisq; imposito ponte,
 infectis rebus eodem quo venerat itinere, reuersus est. Primis in redeundo castris,
 cometa ingens apparuit, magno radiorum fulgore, crinibusq; oblongis, & late lu-
 centibus in Orientem conuersis. Per eos quoq; dies Sulimanus Temesiensis pur-
 puratus, cognomento Superciliosus, cum Ennehano Belgradienſi præfecto, coa-
 ctis tumultuarie copiis, Lippā superiori anno à Georgio Barbelio Transiluanien-
 20 sium copiarum duce receptam, tormentis adductis oppugnare cæpit. Sed tuenti-
 bus se fortiter iis, qui in præsidio erant, quum Barbelium auxilio suis venire, ac Si-
 gismūdu principem cū iusto exercitu subsequi cognouisset, incepto destitit, ca-
 strisq; repente solutis domū se recepit. At Sigismundus, cum Deuam peruenisset,
 cognito hostium discessu, nequaquā sibi reuertendum duxit, continuatoq; iune-
 re, Lippam venit, seq; Barbelio coniunxit, vltiusque terrorem circumferendum
 ratus, Naglacum inuasit, quod eadem die à Turcis desertum est. Ibi quum Turcas
 & Tartaros magno numero Temesuarii in castris esse audiisset, eo cum exercitu
 delatus, eos metu perculsos dilapsosque esse cognouit. Mox Temesuario tormen-
 ta admouit, ratus eam quoque urbem sibi cessuram: sed cum aliquot diebus fru-
 30 stra oppugnasset; quod Turcæ urbem validam & purpurati sedem fortissime de-
 fenderent, quamquam & Cæsaris copias & pecuniam in stipendium in castris re-
 cepisset, tamen re infecta domum redire constituit. Verum Tartaros & Turcas
 duce principe eorum, quem Hamum vocant, ad soluendam obsidionem contra
 se venire cognoscens, & obuiam iis progressus in planicie, quæ inter Nandoral-
 bam & Temesuarium late patet, manus conseruit, cæsosque & profligatos ad tria
 milliaria tergis instādo persecutus est. Deinde victor, reductis tormētis, & incolu-
 mi exercitu, Cæsarianos in stationes suas dimisit. Post nostrorum receptum, cir-
 ca Idus Mensis Septembris, Achomates Aphis Eunuchus, quem à Michaelē Tran-
 salpino, & Alberto Quiralio in Bulgaricis campis fusum & fugatum, castrisque
 40 exutum fuisse retulimus, traiecto Sauo, cum copiis è Thracia ac Macedonia ac Pe-
 loponēso contractis, in Illyricum venit, ac magno cum tormentorum apparatu
 Petriniam obsidione cinxit. Ingentem militum numerum in castris habere dice-
 batur; ita vt si qua fides hostibus vires suas in immensum extollentibus dari po-
 test, centum millium summam excederet. Nam quo maiorem exercitum con-
 traheret, permissu principis ipsemet triremibus vectus, ac Chausiis secum sum-
 ptis, insulas, q̃ Egæo, Ionioque mari alluuntur, circumnauigauerat, & Turcas ea-
 rum incolas, vel inuitos & tergiuersantes, diuturnæque militiæ perterritos, suppli-
 cio etiam de nonnullis refractariis sumpto, in castra conuenire coegerat. Bosnen-
 sis quoque Odauerdus, qui Apardi successerat, cum præfectis sibi subiectis, ac aliis
 50 voluntariis & euocatis sese ei coniunxerat. Tuebatur Petriniam Daniel Fran-
 colus Tergestinus cum CCL. militibus; & ante obsidionem à Drafcouitio præf.

Opidum di-
 reptum &
 concrema-
 tum à no-
 stris.

Herbesta-
 nius metu
 Achomatis,
 castra obsidio-
 ne soluta, re-
 ducit.

Cometa.

Lippa frustra
 à Sulymano
 tentatur.

Sigism. Prin-
 ces Temesua-
 rio frustra op-
 pugnat, Tur-
 cas ac Tartar-
 os profligat.

Achmed Eu-
 nuchus Petri-
 niam cum co-
 pioſo exercitu
 obsidet.

Daniel Fran-
 colus Petrinia
 præf.

centum pedites Illyricos, duce Georgio Brestoscio in subsidium missos oportune acceperat. Turcæ quin dies & noctes tormentorum ictus continuarent, nihil de diligentia remittebant: ita ut illud propugnaculum, quod à nostris aduersus Rustanem irritò labore oppugnatum, ac igne subiecto succensum fuisse diximus, adeo suffossum ac debilitatum redderent, ut obsessi de arce retinenda non parum dubitarent. & Francolus metu perculsus, frenatis equis, de fuga aut deditone cogitaret, nisi à Brestoscio grauissimis verborum minis fuisset castigatus, retentusque.

Cum igitur frequentioribus nunciis proposito suo locique periculo, opem à Lencouitio, Bano, Herbestanioque implorarent, ii nequaquam diutius cunctandum arbitrati, iussis vndiquaque in castra conuenire copiis, traiecto Sauo magnis itineribus Petriniam contendentes, vna cum Erdodio, qui in itinere se eis coniunxerat, ad Colapim confederunt, ita ut vtraque castra eius interfluentis obiectu dirimerentur. Quum fluuius superiorum dierum pluuiis atctus Vado transiri non posset, neque pontis construendi facultas daretur, quod nec naues in promptu, neque hostes permissuri essent, duces, consilio habito, recedendum inde Siscliam, ibique tumultuarium pontem faciundum, transeundumque & cum hostibus prælium committendum decreuerunt: Sed quum admoniti à tribunis peditum essent, ne prius castra soluerentur, quam obsessos de sua profectioe atque instituto itinere, ac consiliis certiores redderent; ut ne illorum rerum ignari, ac suppetiarum incerti, rebus desperatis, ad aliquas subitaneæ deditiois condiciones descenderent: profectioe in diem insequentem dilata, iis in castris substituerunt. Et quum diu nuncius quæsitus esset, qui ad obsessos iret, literasque perferret, postremo Martinus Segnianus peditum centurio, ita ut centum aurei numi ei reuersuro, aut si perisset, coniugi liberisque eius numerarentur, istud facinus extremæ plenum audaciæ, se impigre subiturum professus est; moxque singulari ausu se Bosnensis Saimi famulum simulans, per medias excubias deceptis custodibus arcem propius accessit, & ab iis, qui intus erant, pro hoste habitus glandibusque petitus, tandemque agnitus, demisso fune in arcem pertractus est, literisque redditis, obsessos de ducum itinere, animique proposito certius edocuit, eosque bene sperare iussit. Francolus vero, uti erat ab eo edoctus, edito maioris tormenti fragore, Martinum feliciter ad se peruenisse ad castra significauit. In hunc modum sequenti diluculo, nostri tentoria soluere, ac impedimenta conuasare, plaustisque & clitellariis iumentis imponere ceperunt. Id hostes ex aduersa ripa conspicati, eosque fugam capeßere rati mox ad arma conclamarunt, ac partim transuadato, partim vero multis in locis transnatato flumine, sine ordine qua quisque potuit, in nostros præmissis impedimentis iter facientes, magno sublato clamore irrupere. Duces perturbato sed ingenti animo, milites obuerrere frontem, & pugnam fortiter capeßere iusserunt: tympanisq; ac tubis personantibus, signa in aduersos hostes intulerunt. cumque haud adeo diu certamen esset protractum, Turcæ sclopetariarum glandibus partim traiecti, partim crudeliter sauciati terga verterunt: ac ad Colapim præcipiti cursu sese proripuerunt. Vbi insequentibus summa celeritate ac ardore nostris, maxima hostium pars in flumine partim cæsa est, partim protrudentibus & colluctantibus sese inuicem, immodica confusione equitibus, aquis merfa interiit: & equi haud minore numero deiectis absorptisq; sefforibus consternati, & in hanc citeriorē ripam enatantes à nostris intercepti fuere; inter quos vnus præstanti forma, aureis gemmatisque ephippiis & phaleris, pendenteq; ex iis elegatissimi operis gladio insignis, quo Eunuchi frater Hussaimus vectus erat, sese nostris capiendū præbuit. Hac in pugna partim cæsi, partim hausti aquis

Nostri, castris motis, Turcas seinuadentes cadunt.

ex numero hostium haud pauciores tribus millibus feruntur. Nostri parta secundum Dei opem victoria, eodem die Sisciam peruenere; ibique apud veteres sublicas, curante cum suis peditibus Drascouitio, pons tumultuarius per Colapim celerime confectus fuit: quo copiae transire, & versus Drencinam iter direxere. Postquam relictâ Drencina, iustis passibus progressæ essent, antecursores nostrorum, ^{Et pontem apud Sisciam constructum transeunt.} inequites Eunuchi, quos speculatum castris emiserat, inciderunt: contractoque cum eis prælio, cæsisq; nonnullis in fugam coniecere. trepidi ii & palantes in castra profugiunt, hostiumq; copias magnis & validis agminibus aduentare nunciant. fit totis castris trepidatio & pavor: adeo ut qui paulo ante feroces cedem, ^{Eunuchique} vincula, carceres, supplicia, nostris designabant, nunc pauidi & attoniti, non nisi ^{Eunuchi dissipant.} de fuga & latebris cogitare viderentur. Cum nostrorum agmina in conspectum se dedissent, & obsessi quoque erumpere non dubitassent. Aphis, qui iam antea ^{Moxque totum exercitum infestissimam coniiciunt fugam.} sub nocte in tormenta & impedimenta præmiserat, conscenso equo, cum suo peculiari famulitio profugit. Eius exemplo Odauerdiscum Bosnensibus; postremo omnes fugam capessunt: ita ut nostri perterritis & fugientibus insistentes, plurimos ex eis obtruncarent, ac aliquot vexillis, & duobus inusitati ponderis tormentis, quæ fathiscentibus iumentis, ea quæ præcesserant, sequi nequiuissent, potirentur, quibus Pherhatis purpurati nomen Arabicis literis insculptum erat, & axibus solido è ferro compactis vehebantur. Magna etiam pabuli & farinæ, salitæq; carnis copia, haud procul eo loco, ubi tentoria Eunuchi fuerunt, sepimento inclusa reperta est: ac aliquot Christianorum capita contis ac perticis infixæ, inter quæ etiam infelicis cuiusdam fæminæ inusitata crudelitate cæsæ caput, passis crinibus spectaculo fuit, quam non nisi propterea obtruncatam illius iussu ferebant; quod interrogata copias nostrorum, uti verum erat, vix octo aut nouem millium militum summam constituere dixerat, euasuramque fuisse cædem, si earum numerum triplo ampliorem vel falso affirmasset. Sed ea nostri sublata spectantium oculis confestim humanda curauerunt: geminataque victoria læti, relictis Petrinæ, quæ ab hoste ceperant, tormentis, copias incolumes reduxerunt. His rebus in Illyrico per hunc modum administratis, Maximilianus & Cæsariani duces, irrita Solnoci oppugnatione nequaquam fracti animis, copias ex hibernis educere decreuerunt, ac ut Ouarium conuenirent, dederunt in mandatis: eo animo, ut nihil egregium quod fortibus viris tentandum, ac summa ope aggrediendum foret, prætermitterent: indeque Strigonium progressi, castra ad Danubium posuerunt. Cæsar quoque sub id tempus ad legionum & equitatus supplementum ac alia omnia bello gerendo oportuna comparanda, summam curam & studium applicuit: ac in Germaniam missis nunciis tribunos, qui è Vindelicia ac Franco- ^{Cæsar vndeque copias comparat:} nia, ac Silesitis & Morauis, aliisque prouinciis legiones in castra adducere debebant, ad maturandum iter serio admonuit. Hortatus similiter est Sigismundum Transsiluanum, noua sibi affinitate & fædere iunctum, ut quanto maioribus posset copiis adductis, vires coniungere ne cunctaretur. Nec prætermisit legatos in Poloniam ad Regem & procures expedire, qui fæderis aduersus communem hostem ferendi negotium prius quoque tractatum, sed nequaquam confectum, solerti cura ac industria tractarent & absoluerent, hac præsertim necessitate urgente, quando Mehemetes Turcarum princeps, magnos Byzantii totaque Europa & transmarinis Asiæ prouinciis, bellicos apparatus facere: ac ipsemet propediem cum ingenti exercitu in Pannoniam egressurus nunciaretur. Iuere Iohannes Cucassius Iauriensis, & Andreas Vratislauiensis Episcopi, Iohannes Horinstanius, Adamgallus Poppelius, & Iohannes Iouiis. Sed Polonos spe & expectatione duriores inuenere: nec, diu ultro citroque disputando ac laborando quicquam proficere: postremoque rebus infectis dimissi redire. Porro apud Maximilianum disputatum in consilio fuit, Buda ne veterum regum sedes totis

Nostri Vaciam ab hoste desertam inuadunt.

Maximilian. Archidux Hathuanum obfidere aggreditur. 15. August. Anno 1596.

viribus petenda esset, aut ne quid à tergo relinqueretur, Hathuanum foret expugnandum. Post rationes ex vtraque parte in medium adductas, eorum sententia valuit, qui Vaciam oportuno loco sitam, ac alterutri ex duobus itineri impositam ante alia omnia in potestatem redigendam suadebant. quæ quum minus munita esset, haud difficili labore obtineri posset: & ea recepta tum demum de ulteriori progressu consultandum. Itaque Suarcemburgus cum Wallonibus, ac Palffius cum suis Vngaris, ac modico tormentorum numero protinus illuc mittuntur: & priusquam Vaciam peruenissent, Turcæ eorum aduentu cognito, incensa arce, partim nauibus ad id ante paratis, partim conscensis equis, effuso cursu Budam profugerunt. Nostri re animaduersa gradum accelerantes, non militum duntaxat labore, sed etiam ciuibus & incolis oppidi, quanta adhiberi potuit celeritate ad opus coactis ignes extinxerunt, ac locum Stephano Comaroniensi, muniendum curandumque dederunt. Dum Vacix reparandæ incumbitur, & aliquot dies prætereunt, Maximilianus, conuocatis ducibus, quid porro consilii capiendum, quamue in partem deflectendum sit, deliberandum proposuit: ac omnium fere sententiis probari animaduertit, vt quum Cæsar tentandæ Budæ consilia nondum satis explicuisset, id consilium differendum in aliud tempus, nunc vero ad Hathuanum oppugnandum vires conuertendas. Igitur signo profectionis dato, copias progredi iubet, ac biduo post die Diuæ Virginis matri in cælum assumptæ dicato, in conspectu oppidi castra locat idoneo nec procul Sogiua flumine capto spacio. Oritur is è palustribus lacunis, quæ inter Danubium & Matram montem inter Cumanos stagnare solent: ac primo Berinum Iazygum oppidum, indeque Hathuanum præterfluens, tandem apud Solnocum Tibisco miscetur.

Arslanes ei præfectus egregie se tuetur.

Præerat arci Arslanes adolescens, Saralibegi, qui multis in Pannonia rebus præclare gestis insignis, tandem aduersus Persas bellum gerere iussus, in Armenia morbo perierat, filius, cum mille quingentis circiter militibus lectissimis. Ad eum enim fortissimus quisque paratis ad omne obsequium animis, confluebat; quod ipse cum eis vna equitare, conuiuia agitare, equis, vestibus, armis, pecunia denique promptissimum quemque donare, captos ab hostibus redimere, postremo domi militiæque res dubias & asperas tolerare consueuerat, cumque iis opes & diuitias, quas à patre ingentes acceperat, liberali manu communicatas absumperat. Cum nostri sese in conspectum dedissent, Arslanes cum suorum promptissimis obuiam egressus, pugnx potestatem fecit, in qua leui inito certamine, cæsis ac vulneratis vtrunque paucis, arcem repetiuit, socios & commilitones supra ætatem graui sermone cohortatus, vt æternæ laudis operam in defendenda ea præstare vellent, Maximilianus circumuallato oppido, tormenta tribus in locis collocari, eorumque pilis vallum, quod è materia & cespite constabat, dirui iussit. At cum iam aliquot dies in oppugnando, ac verberando præteriissent, Turcæ concessa ab Arslane exeundi facultate circiter trecenti numero, in ageres & tormenta improuisum impetum fecerunt. Tribunus militum Germanorum Rudolphus Greisius, cui custodiæ eo die sorte obuenerunt, captis armis acrem cum hostibus pugnam iniuit. Sed cum à suis metu perterritis desertus esset, primo in congressu occubuit. Hostes cæso eo, & fugatis magna strage cohortibus, ad obstruendas tormentorum fistulas, ac pulueris cados incendendos animum adiecerant; & proculdubio destinata perfecissent, nisi Palffius cum suis & turma Germanicorum equitum subsidio aduolans, eos, desideratis quamplurimis, pedem referre coegisset. Ob huius aduersæ pugnx detrimentum, fuga Greisianæ cohortis acceptum, Maximilianus milites, quorum ignauia acciderat, ignominia notauit, stipendiisque priuatos & inermes militari seueritate, ante solis occasum castris excedere iussit. Interea ex aggeribus mænia arcis

Greisius tribunus occidit.

Milites Greisiani ignominia notati.

arcis, triginta sex tormentorum ferreis pilis, ingentis ponderis continue quassabantur, & vallum quod triplici roborum serie, ac sepimento obducto argilla munitum erat, multis in locis concussum laceratumque ruinam fecerat, turrisque etiam quædam, ex qua hostium sacerdotes interdium atque noctu quinquies altiori sublata voce populum ad preces proclamare solebant, & sæpenumero minoribus tormentis castra inquietabantur, crebris ictibus euerfa, simul cum Talismano prociderat: adhuc tamen Arslanes egregie se cum suis tuebatur, relictis quantum poterat militum labore hiatibus; nostrosque deditionem poscentes, nulla edita voce, elato animo contemnebat. Ferunt Fatimam matrem eius
 10 viduam, virili ingenio mulierem, reuocatis ei in memoriam paternis virtutibus, identidem esse obtestatam, ne seipso viuo quempiam intempestium deditionis auctorem esse pateretur: vt Turcarum princeps, qui propediem cum ingenti armorum apparatu in Pannoniam venturus expectaretur, eum conseruata arce ad honores diuitiasque eueheret, vel si fata secus ferrent, eum etiam mortuum iustis laudibus efferendum censeret. Ad expugnandam eius pertinaciam Albertus quoque Princenstanius, fabrum præfectus, tria nauigia in castris fabricauit, crassioribus tabulatis, ac coriis bubulis madefactis superne tecta, quæ in Sagiutam ac fossas arcis, rotarum lapsibus seu scutulis subiectis intruderentur, ac ex illis hostes manibus eminus arceri possent. Quibus in hunc modum
 20 præparatis, oppugnatio instituta est, tuentibusque sese egregie hostibus, tribus fere horis pugnatum, occumbentibus vtrinque quamplurimis, ac inter alios Vallonum legato. Verum quum Turcæ magno virium animorumque ardore, mænia defendissent, nostri repulsi, irrito labore in castra redierunt. Sed accidit miro fortunæ ludibrio, ac fatali hostium imprudentia, quod cum multi ex eis partim vulneribus affecti, partim nimio pugnae labore fatigati essent, nec eo die cibum sumpserant, desertis stationibus ad curanda corpora, & illigandas plagas domum sese reciperent, & nostros quoque quietem sibi sumpturos putarent.

Phatima mater Arslanis virile robur.

Oppugnatio irrita labore instituitur.

Sed cum duo milites gregarii, vnus Vngarus ac alter Germanus colligendis sarmentis, vt fieri solet, per oppletas ruderibus fossas, subter mænia sensim irreplissent, cognito neminem ex hostibus ad mænia excubare, commilitonibus forte obuuiis, atque ii subinde aliis atque aliis rem puncto temporis significarunt. Mox factis agminibus, sublatisque vexillis, tanta celeritate ad mænia procursum est, tribunis etiam Terscone, & Rosvurmio sese militum turbæ
 30 aggregantibus, vt priusquam Turcæ ad resistendum è domibus exsilire potuissent, iam nostri singulari ausu in oppidum peruaderent, & in obuios quoque truncandos crudelissime grassarentur. Arslanes improuisa ea nostrorum irruptione perturbatus, hortante matre, vt quando ad extremam ostendendæ virtutis & fortitudinis metam peruentum esset, fortiter occumberet, armatus in forum, vbi confertim pugnabatur, prouolat; ibique pugnans, simul cum Curto patruele interficitur. nec cuiquam paritum est, siue ille miles, siue mercator, aut adolescens, senex, puerue esset, ne fæminis quidem exortibus periculi, iacuitque ingens strages omnis ætatis atque sexus: adeo animos omnium ira præceps furorque efferauerat. Interfectis ad vnum defensoribus, paucae
 40 ex matribus, quæ in latebras ac secretiores domorum partes cum infantibus pauidæ secesserant, eiulantes lachrymantisque, ac metu & odio Germanorum, Pannoniis potius militibus vltro se dedere volentes, extractæ, captæque sunt, inter quas ARSLANIS mater in Terscanorum militum manus incidit, ac demum in seruitute mortem obiit. Imo sæuitum in ca-
 50 dauera est; cum Germani sædo exemplo, nec vlllo castigante, cutem

Nostri hoste negligenter vigilas ob-eunte, urbem capiunt,

Arslanes fortiter perit occumbit.

Promiscua omnium caedes.

Arslanis etiam mater capta.

Mich. Serenius Hathuano imponitur.

eis detraherent, apertisque visceribus & intestinis, aurum in iis frustra scrutarentur. Expugnato Hathuano, Maximilianus aggeres & opera, quæ foris extruenda curauerat, dirui, & complanari iussit, & ignes, qui tectis iniekti erant, exstingui, collapsa mæniorum loca restaurari reficique, & quæ præterea usus poscebat necessaria importari, locoque Michaellem Serinium, Fileci antea præfectum imposuit.

Qui provinciam hanc recusat,

Sed quum is aduentantem cum ingenti exercitu Turcarum principem cognovisset, metu percelli, ac provinciam non solum recusare, sed etiam milites, qui loco tuendo descripti erant, propositis periculis, si hostis ea iter faceret, deterrere cepit: nec quisquam præter quendam sclopetariorum ductorem Germanum repertus fuit, qui se cum suis constanter permanfurum obtulisset. Itaque consilio cum suis habito, satius visum est, milites saluos, ac tormenta eorumque apparatus integrum servare, quam manifesto discrimini exponere, cum potissimum locus ille non pauciores quattuor millibus hominum requirere ad defendendum videretur, omisssaque muniendi eius cogitatione, & oppugnandi etiam Solnoci consilio, quod Pannoniæ superioris proceribus placere videbatur, id quoque quod adhuc restabat, solo æquari aut concremari fecit: & exercitum Vaciam ad Danubium reduxit, eo animo, ne hostis comæatum intercluderet, & finibus Austriæ, si res posceret, auxilio esse posset, atque ibi plus virium contraheret, simulque quid hostis moliretur aut inceptaret, ibi-

Mehemetes Turcarum princeps cum immensis copiis in Pannoniam venit.

dem operiretur. Iam Mehemetes Turcarum princeps Belgradum peruenierat, & illinc Crecovitii legati famulos numero XVIII. ab se contra iuragentium initio belli huius captos dimiserat, necdum tamen plane constare poterat, quam in partem vires copiasque esset conuersurus. Verum postquam aliquot dies militum quieti concessisset, motis castris, Segedinum clarum oppidum ad Tibisci & Marusii è Transsilvania profluentis concursu situm, vniuersum exercitum adduxit, quod abest à Solnoco viginti milliarius Pannonicorum interuallo, indeque Iasserem Eunuchum, è purpuratis vnum, cum XXX. millibus Turcarum Solnocum præmisit. Non deerant, qui hunc, antequam maiores ad eum copiae conuenirent, aggrediendum censerent; nec Maximilianus ab eo consilio alienus, Palffio in mandatis dederat, ut idoneos viarum peritos mitteret, qui cognoscerent, qua ex fluminis parte hostis castra posuisset, & loca, per quæ ducendus exercitus, ac manus cum hoste conferendi facultas esset, explorarent. Sed quum omnes captiui, vno ore consensuque confirmarent, Mehemetem principem cum vniuersa mole copiarum Solnocum indies expectari, ut Giasseri se coniungat: nequaquam è repub. fore putauit, ut ipse impar viribus, cum longe numerosissimo Turcarum exercitu, non sine aperto discrimine congrediretur. Nec diu post sollicito principi, certissimis nunciis allatum est, hostem totis viribus ad expugnandam Agriam progredi constituisse. Statim igitur Paulus Niarius, eius loci præfectus, qui in castris erat, illuc redire iussus est: traditaque sunt

Agria rebus necessariis & presidio militari munitur.

illi tormenta cum necessario apparatu, adiunctaque legio Morauica, duce Iohanne Iacobo Comite Turriano; data etiam Tiffenpacho mandata, ut Agriam proficisci, & quæ in omnem fortunæ euentum, necessaria fore iudicaret, iis omnibus quam diligentissime comparandis prouideret. Prius vero quam Hathuano discederet, Tiffenpacho & Niario serio præcepit, ut equos & iumenta ad vehendum rei tormentariæ apparatus passim oppidis & pagis imperarent. quod à quibus antea vectus esset, sub obsidionis tempore clam discessissent. Sed quum illi præter spem & expectationem, secus quam promiserant, in exsequendo segniores sese præstitissent; multa instrumenta bellica aut defodi, aut corrumpi, inutiliaque reddi necesse fuit; quod deficientibus iumentis auferri nequirent. Quum ad X. diem Septembris Vaciam ventum esset, certioribus indi-

Niarius Agria præfect.

indiciis compertum fuit, de obsidenda Agria nullum iam superesse dubium, sic
 vt Niarius præfectus, eius rei plane certus: plura militum subsidia, ac maiorem
 sulphurei pulueris numerum postularet, Maximilianus sine mora Vilhelmum
 Tersconem vltro sese offerentem, cum D. sclopetariis Germanicis, qui ex omni- *Terſco ſeſe*
 bus aliis legionibus selecti erant, ac tricenaria Valonum cohorte comisit; ad- *Agria tuen-*
 iunxitque Claudium Cogoranum Architectum, & quosdam præfectos ac mi- *da offert.*
 lites, aliquot antea toleratis obsidionibus peritos, qui CCC. cados sulphurei
 pulueris, quibus singulis centum pondo ineſſent, ac aliquot currus funiculis fo-
 uendo igni, & sclopetis exonerandis onustos perferrent. Quæ omnia Agriam
 10 tuto feliciterque peruenerunt. Eodem tempore cognitum est, Budenses &
 Iaurienses Turcas, ac alios, vt cum tormentis aliquot bellicis, quæ vehabant, Me-
 hemeti principi suo Agriam inuasuro sese coniungerent, castra prope Pestum
 fixisse.

Maximilianus, quod intelligeret eos non magno numero esse, & prius
 quam castris maioribus coniungerentur, inuadi delerique posse; eam occasio-
 nem minime prætermittendam ratus, noctu eorum castra adoriri decreuit. Igi-
 tur vergente ad occasum sole, castris egressus, inexpectatum hostibus aliquod
 facinus, detrimentumque erat illaturus, quibus, vt postea patuit, nihil de eius
 aduentu constabat, nisi fortuitus importunusque casus instituti itineris ratio-
 nes & progressum perturbasset. Nam non procul Vaciam, tormenta, quæ præ-
 20 ire iusserat, lacunoso in solo, ac ob pluuias frequentes molli & profundo, vsque
 adeo depressis axibus inhæserunt, vt extrahi nullo iumentorum labore possent,
 ac aliquot horæ donec bona noctis pars abiret, & in cæno frustra consumeren-
 tur. Quæ mora proculdubio effecit, vt inita viarum ac temporis ratione, in-
 uadendi hostis commoditas interPELLARETUR, & Maximilianum ab incepto de-
 sistere, & cum prætorianis Franconicisque equitibus pedem referre oport-
 teret.

Nihilominus Palfium ex eodem campo versus Pestum misit, cum Vngaris,
 & equitum Germanicorum parte, vt belli fortunam experiretur; sed etiam illi
 30 re infecta eodem die reuerterunt. Sub id tempus Vaciam ad Maximilianum
 venire, à Transsiluano principe, ac ab omnibus superioris Pannoniæ regionibus
 legati, auxilia haud contemnenda, si Agria ab hoste obsideretur, offeren-
 tes. Cum quibus consilio sine mora habito, decretum est, pro eo tanti momen- *Transſyluani*
 tiloco, omnes vires in vnum conferendas, ac cum hoste armis decernendum: *auxilia offe-*
 40 moxque id tam in Transsiluaniam, quam ad Vngariæ & Austriæ incolas per- *runt,*
 scriptum est: euocatique vndique in castra, & equi ac iumenta ad tormento-
 rum & commeatus vecturas passim serioque imperata. Sed donec ea, quibus
 erat imperatum, exequi contendunt, nec pari celeritate curantur, ne Maxi-
 milianus in planicie illa, si hostis ingruisset, non perinde tuta, tempus tere-
 ret, castra ad Hippolum flumen prope Couesdium oppidum transtulit, me-
 dio fere spacio inter Vaciam & Strigonium situm; ibique an aliquid ope-
 ræ facere, Tatamque obsidere, aut aliud quippiam, redimendo militum o-
 cio aggredi præstaret, quæsitum est; ac vt Tata inuaderetur, visum omni-
 bus; sicque Strigonium ductus exercitus. Sed inter deliberandum, ac mo-
 dicam consultationis moram, superuenere, qui Agriam XXVII. die Mensis *Agria 27.*
 Septembris, ab hoste obsessam esse, Niariumque, ne sibi & præsidiariis, gra- *die Septemb.*
 50 ui in periculo constitutis, maturam opem ferre cunctarentur, vehementer
 postulare nunciabant. Quo cognito, mutandum consilium fuit, & castra
 STRIGONIVM rursus ad Hippolum & priorem locum transferenda, & i-
 ter Agriam versus instituendum. At Mehemetes Hathuanum, ipso Se-
 gedini statiuā habente, à nostris captum, grauiter superbeque ferens,
 ac Ma-

*Copiarum
Turcarum
multitudo.*

ac Maximilianum metu ipsius retrocessisse existimans, nequaquam diutius cunctandum ratus, Ibraimo purpuratorum principi, cui soror eius nupta erat, & qui Sinano nuper vita functo suffectus erat, in mandatis dedit, ut castra promoueret, Solnocumque Giafferi nunciaret, ut ad Agriam oppugnandam cum suo exercitu praeire maturaret, eo seruato in progressu ordine, ut ambo exercitus uno eodemque tempore in Agriae conspectu castra metarentur. Itaque ad XXVII. diem Septembris, ingens hostium multitudo, ac tormentorum & tentoriorum apparatus, qualem à XXX. annis, qui iam inde ab obitu Sulymani effluxerant, nostra aetas non viderat, montes & valles ab agris suburbanis, usque ad Maclarum & Felnemetium oppida, ac Talliam, viamque, qua ad Gemmeum oppidum itur; ab occasu vero solis ad Ostorosum pagum, & colles ei imminentes longe lateque impleuit. Dicebantur enim in castris ad CC. armatorum millia reperiri: idque hostes non solum affirmare non dubitabant, sed etiam longe aucto numero amplificare non erubescabant; quum tamen vix eorum dimidia pars bello apta esset, cætera multitudine, seruilibus castrorum ministeriis dicata.

*Tormenta
collocantur.*

Eadem nocte, multo seruorum & agricolorum labore, quattuor in locis aggeres sunt constituti, ac in iis tormenta collocata; sic ut è regione ædium Vngnadianarum vnus prægrandis tormenti pilis, ac duabus colubrinis, ex eo vero loco, qui antea bustis, seu sepulchris militum dicatus erat, tribus inusitata

*Præsidium nostrum
4000.
& 5000. censetur.*

magnitudinis basiliscis mænia quaterentur. A septemtrione in locum sedis regiae quattuor mediocria tormenta, & ad iugum montis, ubi vineta olim erant, arci, ut videre est, importune supereminens, alia quattuor attracta fuere, quibus murorum latera indefinenter tunderentur. Erant in arce & oppido militum prædianarum quattuor millia & quingenti, quorum maior pars ex variis nationibus, non ita pridem, post ortam nimirum futurae obsidionis famam, ut diximus, erat introducta. Quorum tanta virtus initio apparuit, ut neque portas urbis claudere, nec quicquam formidinis præ se ferre viderentur, sæpeque cum hostibus facto haud improspere virium periculo, minutioribus præliis congredi non dubitarent. Sed demum, cum hostes oppido quoque tor-

Exusto oppido, in arcem se recipiunt.

menta admouere cepissent, qui intus erant, tam arci, quam oppido tuendo se se impares fore rati, post septimum diem, incenso oppido, in arcem se receperunt. Postquam hostes incendii flammam conspexissent, magno sublato clamore, per portam Magiarianam in oppidum irruperunt, ac pertractis illuc tormentis propugnaculum, quod Dobonianum vocabatur, verberandum susceperunt: & quum assiduis ictibus hiatus fecisset, mutuo sese ad oppugnandum cohortati, magno numero per ruinam conscendere ceperunt. Sed à nostris fortiter retrusi, amissis amplius mille sociis, inde recesserunt: quum ex nostris triginta vulnerati essent, ac totidem cæsi occubuissent. Ex parte etiam aggerum, qui in Sede Regia erant ab hostibus facti, egesta humo cuniculi fieri ceperunt, ad subruenda improviso & clandestino impetu murorum fundamenta. Quod quum à Claudio Cogorano, ac Christophoro Stella vetere loci supremo Architecto ac Capitaneo certis indiciis esset deprehensum, mox ex aduerso aliis contrariis cuniculis obuiam eundum censuere, adhibitisque operis, scrobes magno labore, sed mira celeritate perfecere. Sed quum hostes forinsecus puluerem sulphureum succendissent, mænia quidem, quod flammæ viam, qua exhalarent, sibi reperissent, parum detrimenti sensere, sed ii, qui subterraneo labori incumbabant, violento eius impetu discerpti, puncto temporis interiere: inter quos Stella ipse cum aliquot ex operarum numero, & Iobus Sennius, & Georgius Balo desiderati sunt. Hic est ille Balo, qui superioribus annis, à

Sigif-

Sigismundo Racocio Agriæ præfecto, ob diras in DEVM Optimum Maximum ac diuos execrationes, impio ore effusas, captus, ac neci destinatus, miro astu euaserat, & illo præfectura se abdicante, erat reuersus. Interea Maximilianus, missis iterum nunciis, qui copias aduentantes ad properandum incitarent, fa- *Maximilia-*
cto circa Hippoli decursum itinere, quantum assiduæ pluuiæ ac viarum difficul- *nis; dimissis*
tates permittebant, castra indies promouebat. Et quo cuncta maiori sollicitu- *nunciis, an-*
dine & studio gererentur, Christophorum Quinspergum bellici Senatus colle- *xilia promif-*
gam, cum Iohanne Christophoro Sererio, ad superioris Vngariæ partes, Za- *sa vrger,*
chariam vero Gaiscoflerium Romani Imperii in Germania quæstorem, Pra-
gam ad Cæsarem per dispositos equos celeritatis causa emittendos duxit, qui
vbique promissa auxilia serio vrgerent, & in castra perducerent; Venit ad eum
etiam Gaspar Cornisius è Transsilvania, à Sigismundo prouinciæ principe mis-
sus, referens illum cum suis copiis iam Varadinum peruenisse, atque adeo vbi-
nam sua cum Cæsarianis castra coniuncturus sit, cupere edoceri. Nec illum so-
licitum magis ac anxium quicquam reddebat, quam (cum copias partiri præ-
mittereque vellet) rei tormentariæ ac commeatumum vecturæ tarditas, quæ a
nobilitate eorum locorum sæpius promissa, nondum tamen præstita erat, nec
ea loco moueri deficientibus iumentis poterant. Qua in parte Tiffenpachii &
Palffii diligentiam se imprimis desiderare nequaquam dissimulabat. Nihilo-
minus tamen Cornisium nequaquam remorandum ratus, dispartitis itineris
diebus, & interuallis, tempus & locum designauit, ad quem vtriûsque ipsorum
ac Tiffenpachii exercitus coniungendi essent. Præsente adhuc Cornisio, pro-
tinus suas copias tripartito promoueri iussit, ita vt Palffius cum equitibus ha-
statis Vngaris, ac peditatu, vltima die Septembris præcederet: eique Nobili-
tatis copiarum Secenii occurrerent: hos vero Suarcemburgus legatus cum me- *Maximilia-*
dia parte exercitus Germanici subsequeretur: postremum agmen cum tormen- *nus castra sua*
tis ipse met duceret, & quarta die Octobris viæ se committeret, quum equos *promouet.*
& boues ad vehendam rem tormentariam necessarios frustra interim expectas-
set, & non modicam eius partem à tergo relinquere esset coactus. Superatis
30 magno labore hisce difficultatibus, sequenti die ad Palancum & pontem Hippo-
li fluminis ventum est: ibique propter tormenta & impedimenta, quæ ob
pluuias forte incidentes sequi non poterant, integrum diem subsistendum.
Deinde biduo post Secenium promota castra, ibique Palffius & Suarcembur-
gus, quos eadem viarum difficultates detinuerant, reperti sunt, ac Maximi-
lianus, præmissis illis, non prius quam ad XII. diem Octobris Filecum pertin-
gere potuit, quod toto eo tractu inter Secenium & Filecum, per inuios mon-
tes & siluas, recenti importunaque pluuiâ humentes & cænosas, iter confici o-
portuerit. Accessit ad hæc incommoda rei frumentariæ, & annonæ incredi-
bilis penuria, quantumuis eius procurandæ & conuehendæ cura serio vbi-
40 que iniuncta imperataque esset: non aliunde orta, quam eorum, qui præ-
rant, incuria; quandoquidem in oppidis & pagis magna frugum omnis ge-
neris copia, ac plures acerui nondum excussis granis vbique habebantur. Vn-
de fiebat, vt deficientibus cibariis, plurimi militum, pedestris potissimum or-
dinis, asperitate itineris, atque inedia debilitati, in itinere passim succumbere vi-
derentur. Inter progrediendum venit ad Maximilianum Nicolaus Rascianus, à
Niario & iis, qui Agriæ obsidebantur, missus, qui eorum nomine, auxilium mil-
le peditum sclopetariorum petebat.

Quod quum iussu eius è diuersis legionibus selectum esset, nec tamen Ni-
COLAVS sibi tantum audaciæ sumere videretur, vt deceptis hostium cu-
50 stodiis, illud in arcem inducere posset, nisi prius Agriam rediret, ac solertius
& cau-

*Irruptio ho-
stium magna
virtute ab
obsessis repel-
latur.*

*Germani &
Vallones ar-
cem hosti de-
dere statuerunt.*

*Reluctanti-
bus frustra
ducibus.*

& cautius indagatis itineribus, ingressum exploraret, permissus est id facere, mox Agriam prouolans, iterum inde citatis passibus reuersus, obtulit se, quod prius promittere non erat ausus, oportune effecturum. Itaque dati mox Iulio Cæsari Strasoldo Foroiulienfi, Teriscanæ legionis legato, qui hanc prouinciam latus, libensque suscepit, octingenti milites Germani & Vngari, quibus præerat Petrus Nicolai Palffii fratris filius, cum Michael Semereno, qui cum die XV. Octobris duorum ab Agria milliarium spacio abessent, accepto certiore nuncio, eam hesterno die hosti traditam esse; tristes ac gemebundi in castra redierunt. Cum enim hostes tam ex oppido, quam ab iugo montis propugnacula adeo diruissent, ut non paruam animo spem capiendæ arcis concepisse viderentur; iussu Mehemetis, Chaufii per castra obequitantes, duplicem in crastinum irruptionem, qui erat decimus Octobris, publicauere. quæ tam pertinaci vtrinque studio, ac contentione inita & pugnata est; ut hostes quater per ruinas ascendere conati, quattuor repetitis vicibus, repellerentur, magna edita vtrinque strage, adeo ut è nostris quadringenti milites desiderati esse tradantur: ex hostium vero numero tormentis & sclopetorum glandibus icti amplius tribus millibus occubuisse. In ea pugna Tersconi caput penetrante galeam glande sauciatum fuit, sed leuiori vulnere; Ex Germanorum vero Capitaneis Tres fortiter pugnando illa die occubuerunt, Inter quos Eximia Virtus militaris Luitfridi ab Vlm, Sueuicæ Nobilitatis, Equitis Ordinis Teutonici, Viri Gallicis, Belgicis, atque Hungaricis Bellis exercitati, præ cæteris enituit. inter Turcas vero præter mille Ianiceros prætorianos, Odauerdis etiam Bosnæ præfectus, & complures purpurati atque prætoriani equites cæsi atque interfecti fuerunt. Huius pugnæ cruento admodum exitu Vallones & Germani pedites perterriti, cum se viribus defectos, nec hosti pares futuros dicerent, si adhuc oppugnationo repeteretur, degeneri animo cuncta metu, & pauore attollentes, clancularia de arce dedenda inter se consilia miscere ceperunt. Quod cum Niarius & Tersco animaduertissent, primum seueritate imperii, quo fungebantur, in auctores animaduertere conati sunt; eosque correptos ad furcam, quæ in area arcis puniendis reis erecta erat, suspendendos iusserunt. Verum cum omnes inter se coniurasse, & sediciosius, quam probos fidelesque milites deceret, posthabito contemptoque militiæ iure, captos commilitones è manibus lictorum strictis gladiis extorquere, liberareque vidissent, & ipsis quoque cædem minitarentur, ad preces conuersi, ne tantum flagitii & dedecoris committerent, neue hosti fidem nequaquam seruaturum, quicquam crederent, orare & obsecrare; postremo aperto capite, genibus prouoluti per Deos immortales, per salutem animarum, per fas, fidemque, ut honoris & virtutis memores fædo ac infando incepto abstinerent, seque prius occiderent, quam tam turpe & nefarium facinus designarent, cum lachrymis & lamentis obtestari: sed frustra omnia erant.

Rebus ad hunc statum inter duces, ac consternatos militum animos deductis, nec seditione quicquam remittente, Michael Balogus ex Vngaris in muri ruinas iniussu progressus, de deditioe cum hostibus colloqui cepit: cui statim Vallones & Germani, omissis in præsens ducibus, cateruatim sese aggregauere. Hunc Balogum postea, aliam ob seditionem Fileci concitatam, Georgius Turzo Palffii successor capitis supplicio affecit; Diis immortalibus proculdubio, hoc dirum eius scelus, simul nec sero vindicantibus. Nec mora hostes, propius arcem concursu facto, purpuratorum atque ipsius principis fidem inconditis clamoribus ingeminare, securitatem omnibus polliceri, tutum abitum cum rebus & sarcinis offerre. Mox crescente proditioe, tumultuque, spre-
tis ducibus, multi ex Germanis & Vngaris Martinum Pacionam vnum è col-
legio

legio sacerdotum, ac Georgium Bessenianum deligunt, qui ad Mehemetem & Ibrahimum purpuratum egressi, certis libere exeundi & recedendi conditionibus transigant. quibus extemplo diploma fidei aureis descriptum characteribus nomine Mehemetis datur: confestimque Turcæ & Tartari in arcem irrum-<sup>Hung. iride
deditionis
conditionibus
transigunt.</sup> punt, Christophorum Corlatum, qui arcis custodiæ præerat, exutum vestibibus, ac flagellis cælum per portam eiiciunt, Niarium & Tersconem, ac Quinsquium iuuenem, cum Iohan. Iacobo Turriano Comite, ac Iohanne Barciano Niarii legato & Cogorano, vel inuitos & reluctantes ad Mehemetem perducunt: atque hoc modo infausti infelicisque euentus XVIII. die obsidionis, ea insigni¹⁰ arce potiuntur.

Eos omnes Mehemetes, fidei seruandæ admonitus amoueri, & de salute ac libertate bene sperare iussit. Sed partim in libera custodia habiti, partim com-<sup>Duces & præ
fecti. fide vio-
lata custodia
traditi.</sup> pedibus vincti Belgradum perducti fuerunt, vno excepto Niario quem secum in castris à Ianicerorum decurione custodiri voluit. Ex iis Cogoranus, Bessenianus, meliori vñ fortuna ex castris, se clam subducentes profugere, alii post longi temporis captiuitatem, vt Barcianus & Quinsquius, cum Ferdinando Besprimii præfecto ac aliis, è turri Belgradensi Neboizana postliminio domum redierunt. Sed Tersco & Turrianus partim mærore animi, partim morbo ibi contracto, & rerum necessariarum defectu, in custodia periit. Capta Agria, vi-²⁰ cinas etiam arces, diffugientibus præsidariis, Turcæ nullo negotio occuparunt: quum Michael Bessenianus Cerepiam, Iohannes Gallus Saruasconem, ac Benedictus Cotaius, & Iohannes Helmetius Sirocum metu perterriti vacuas deseruissent. <sup>Alia vicinæ
arces à nostris
desertas ho-
stibus occupat.</sup>

Fama amissæ Agriæ ad Maximilianum perlata est, cum ad oppidum Rimafombatum castra haberet, eaque quamquam grauissime permoueretur, molestissimeque ferret, se ei laboranti, vt vehementer cupiebat, tempestiue succurrere non potuisse; nequaquam tamen fracto aut desperato animo desistendum à susceptis consiliis, sed perseuerando atque audendo experiri decreuit, quantum diuina adiutus ope, vel in recuperanda Agria, vel repellendis vltio-³⁰ ribus hostium conatibus præstare operæ posset: eamque suam sententiam principi Transsiluanie, ac Tiffenpachio sine mora perscripsit, ac vt quamprimum vires coniungere maturarent, admonuit. Sub id tempus, venit cum Transsiluanis Sigismundus ad oppidum Vamosum, traiecto ad Tocaium Tibisco, ac⁴⁰ relicto ibi exercitu cum paucis equitibus salutatum accessit Maximilianum, tunc ad Rimafecium copias omnes in vna castra colligentem, ac inde XVIII. die Octobris, vna ad Vamosum omnes copię promotæ sunt. Quo die Tiffenpachus, qui erat in itinere, ac Transsiluani, cum Tartaris minutiore prælio dimicarunt, qui per fines Podoliæ, ac Maramarusium, atque inde facto per iuga & angustias montis Besquedi, duce Galga, quæ vox dignitatem exprimit, eius, qui principi est successurus, ad Mahumetis castra peruenerunt, quum alia Tartarorum manus, illo adhuc Samandriæ castra habente, cum Casilrano eorum principe Turcis sese coniunxissent. Hæ nostrorum copię trifariam diuisæ, omnium iudicio ad septuaginta millia bellatorum constituere credebantur; & sane fuissent, si omnes, vti debebant, integro numero confluxissent. Verum postquam Maximilianus ipsemet vniuersum exercitum perlustrasset, ac ab singulis præfectis & tribunis censum equitum & legionum poposcisset, quot nimirum quisque armatos in aciem perducere posset, deprehensum est, Germanorum equitum tria millia, peditum quattuor, tormenta campestria XXII. Transsiluanorum equitatum vna cum Silesiacis, quos Raibicius ducta-⁵⁰ bat, quinque millium esse, pedites totidem, ac XL. tormenta. Tiffenpachia-<sup>copia nostra
recensita.</sup> nos Germanos pariter & Vngaros superioris Pannoniæ incolas quinque millia

equitum, ac parem peditum numerum, ac XXXV. tormenta; ita ut summa totius exercitus in vnum collata, simul cum Palffianis, XXXIX. millia equitum & peditum efficeret, ac XCV. tormenta haberet. Peracto censu atque habito cum praefectis & ducibus consilio, decretum est, ut ad oppidum Crestesum, Diosgiorgianae ditionis, quae olim ad reginam Pannoniae spectabat, cum omni exercitu contenderetur; quod locus ille anni superioris ad Solnocum expeditione MAXIMILIANO cognitus, ac si prius occuparetur, proposito commodus esse iudicaretur. Quamobrem suscepto itinere post tridui laborem, isthuc est peruentum. Cum castra collocarentur, intellectum ab exploratoribus & captiuis fuit, Giafferem & alios quosdam purpuratos habere à Mehemete in mandatis, ut castra nostrorum, quae ad XXI. diem Octobris, prope Miscocium collocata erant, vel circa noctem, vel summo diluculo, cum XXX. millibus Turcarum adoriretur. Quamobrem Maximilianus Suarcemburgo legato, ut castra carris & curribus muniret, excubiarum numerum duplicaret, ac sub noctis medium novis & recentioribus militibus ea variaret, omnesque in armis paratos esse iuberet, serio iussit. Sequenti die, qui fuit XXII. Octobris, instructis aciebus ad Crestesum promotus exercitus; praemissique Hermanus Rosvurmus excubiarum, ac Iohannes Baptista Peczius, Contuberniorum praefecti, cum DC. equitibus, ut castris idoneum locum caperent, aduentumque castrorum ibidem operirentur. Illi cum Giafferem eiusque copias non procul conspexissent, subito remissis aliquot equitibus, maiorem equitum & peditum numerum tam Germanorum quam Vngarorum celeri curru submitti postularunt: interim tamen minutiorem pugnam ad paludis transitum cum hoste inceperunt. Palus illa oritur ex amniculo Cincia nomine, qui è montibus supra Vatam vicum positus in eam planiciem delapsus, nullisque ripis coercitus, repit potius quam fluit; denique pigro ubique lapsu in Saionem supra Sancti PETRI oppidum fertur difficilis transitu, quamquam vadofus, ob profundam canivoraginem. Quibus mox praesto fuit Suarcemburgus cum Austriaco equitatu, ac Palffius cum Vngaris, & Albertus Quiralius cum Transsiluanensibus copiis. Hostes fugam simulantes ac paulatim terga vertentes, nostros ad insidias Ianicerorum, ac tormenta, quae non procul collocauerant, allicere contendebant. Sed cum à nostris dolum animaduerti vidissent, tormentis, quae magno numero adduxerant, in nostros obuensis & explosis, rem gerere ceperunt. Nec Suarcemburgus suis defuit, quin capto ex tempore consilio, assumpta quorundam Transsiluanorum ac Palffianorum peditum valida manu, sex colubrinas campestri pugnae aptas, paludi, qua erat transitus, celeriter admoueret, & in confertos hostes explodi iuberet. Mox accurrentibus Franconicis & reliquis Austriacis equitibus, ac superioris Vngariae copiis, & aliquot Vallonum turmis, praelium acerrime redintegratur, tormenta cum magna strage hostium, qui confertissimi ad vadum constiterant, bis disploduntur, pedites sclopetarii hosti locum eripiunt, ac superato palustri transitu, cum in effusam fugam vertunt. Quamquam nostri equites vidissent, fugientium tergis insistendo, ac cadendo, ad duo milliaria processerunt: caesis ex hostium numero circiter M. Ianiceris, & equitibus, qui fere omnes praetoriani erant, amplius quadringentis. Ex nostris non plures XV. militibus interfecti, totidem vulnerati sunt; & in iis Dithmarus Quinspergus equitum sclopetariorum magister, claro loco natus, vulnere minime lethali perstrictus fuit.

Tormenta etiam omnia, quae hostes secum habebant, nostris reliquerunt, quae XLIII. numero in castra nostrorum attracta sunt. Et nisi nox superueniens cer-

ad Crestesum promotus noster exercitus.

Hostes praelio cum nostris dimicantes profligantur.

Tormenta 43. Turcis adempta.

certamen diremisset, haud parua eo die victoriæ spes nostris affulsisse videbatur. Huius pugnae lætiore successu, nostris ingens animorum ardor, ac decernendi de rerum summa cupiditas creuerat, ita vt Transsiluanus ante auroram inscio Maximiliano, cum suis omnibus paludem transiret, vt cæteros sequuturos vinceret, quo citius ad conferendas manus deueniretur. Verum inito consilio visum fuit, vt eo reuocato, tam equis, quam viris, longo itineris labore fatigatis aliquantulum quiescendi spacium concederetur: intereaque de progressu ac consiliis hostium certiora cognosci possent. quandoquidem multi Mehemetem reductis copiis iam reuersum esse, multi Agriæ adhuc subsistere, & nostros inuadendi consilia agitare ferebant. Interea quod eo loco nec pabulandi, nec lignandi, nec aquandi copia erat, meliori & commodiori loco delecto, castra ulterius quarta parte miliaris à Cresteso locari placuit: eodemque die ab Egidio Magno, ac Iohanne Arnoto, qui iussu Palffy Agriam versus excurrerant: tum vero à Niario in hostium castris captiuo, per idoneos homines allatum est, Mehemetem cum vniuerso exercitu aduersus nostros tendere, animo cum illis confligendi. Quamobrem MAXIMILIANVS & SIGISMVNDVS ac cæteri duces, dictis sententiis decreuere, satius consultiusque fore, illum loco tutiore præstolari, quam obuiam ei procedere. Neceuentu consilia caruere. eodem namque die circa meridiem, sex millia Turcarum & Tartarorum, ductore Galga, palustrem illum locum traiecerunt, sed eos nostri magna eorum cæde repulerunt, & sex tormenta, quæ aduexerant, eis ademerunt. Mehemetes summo diei sequentis diluculo, cum innumerabilibus copiis, ac ingenti tormentorum numero, ac camelis, mulis, & iumentis clitellariis, aliaque infinita impedimentorum multitudine, castra in conspectum nostrorum posuit, quæ multi duces veterani certo iudicio ad CL. millia vtriusque ordinis militum continere existimabant.

*Mehemetes
castra sua no-
stris obicit.*

Tametsi autem instructæ acies, ac densata hastatorum equitum agmina, inuicti exercitus robur, ac speciem prospectantibus præberent: nemo tamen erat ex nostris, qui tumidum hostem, ac numero quam virtute fretum magno-
pere formidandum putaret: sed magis pertinaci admodum deuoti animi proposito, pugnam poscere videretur. Nec mora, priusquam castra vniuersim confedissent, primum agmen validissimum, quod præcesserat, in quo Hasanes Mehemetis magni filius Budæ præfectus, ac Sinanus Ferhate nuper strangulato genitus, ac Cicala purpurati, ac ipsius Ibraimi legatus, à Barbaris Quihaia dictus, rem gerebant, recta ad palustrem transitum accessit, ac pars in Cæsarianos laceffendos irrupit, pars vero pluribus in locis, sicubi vado locus reperiretur, tentare cepit. At MAXIMILIANVS ex ea hostium circa paludem obseruatione, facile cognito, eos id agere vnicum, quo castra circumuenire possent, mox relictis iuxta locum transitus Tieffenpachio, ipse relictis ad præsidia castrorum, equitum peditumque subsidiis, quæ suffectura putabat, reliquas copias in aciem produxit, in tres ordines distinctas: ac Suarcemburgum opem Tieffenpachio laturum adcurrere ad vadum iussit. qui oblata statim occasione, instantes truci vlulatu barbaros, ac transire conantes adorti, in hostilis exercitus conspectu, magna eorum cæde strageque edita, profligatos longe submouere: tanta vi atque ardore, vt quatuor colubrinis, quas attulerant, ac tribus circiter millibus suorum amissis, turpiter profugere, sociosque, qui templum desolatum prope vadum occupauerant, deferere cogentur. In tanta autem re perficienda, neque nostris incruenta victoria fuit: quandoquidem circiter CC. ex Transsiluanicis peditibus, qui studio insequendi hostis, præter mandatum, ultra vadum procurrerant, cæsi sunt, nec pauciores fauciati: vbi etiam Dithmarus Quinspergus pila falconis ab hoste emissâ ictus atque in-

*Copia nostra
in aciem pro-
ducta.*

*Hostes palu-
dem transire
conatos re-
pellunt.*

terfectus fuit: Franspergus Bauarici equitatus praefectus in crure, ac Georgius Ruberus Tocaio praepositus, in humero vulnerati: Sed in partibus Turcarum, praeter Asiae Beglerbegum, tormenti ictu sublatum ac gregariorum militum maximum numerum, ex praecipuis praetorianis equitibus plurimi desiderati sunt. Eo in loco tormenta Caesarianorum, quae eminentiori in colle ab Iohanne Prestenscio eorum praefecto collocata erant, ingens detrimentum Turcis intulerunt; adeo ut nulli ictus absque certa & cruenta confertissimorum strage emitti viderentur. Maximilianus sollicito animo ad omnia intentus, tamdiu in acie structis ordinibus perstitit, donec hostes, regressi ad sua castra profugissent; quae non sine horribili clamore ac fremitu tandem subsederunt: ita ut bina castra vix quarta parte milliarii inuicem distarent, exiguo sane quamquam palustri & vliginoso riuulo Cincia dirempta: qui amborum viris & equis potum vsunque praebat, adeo non profundus, quod postea compertum est, ut multis in locis pediti pariter & equiti peruius, nec transitu admodum difficilis esset. Repulsis hostibus Maximilianus receptui cecinit, ac suos in castra reduxit, datis Rosvurmio mandatis, ut totam noctem obitis diligenter vigiliis excubaret, Suarcemburgo autem, ut passim omnibus per castra publicaret, quo quisque ante lucem in campo sub suis signis & turmis armatus insisteret: seque ad experiendam summæ rei fortunam, Deo Optimo Maximo iuuante pararet. Quod pro eo ac iussu erat, summo diei diluculo, qui erat XXVI. Octobris, Diuo Demetrio militi & martyri sacer, factum fuit. Ad tuenda vero castra, circiter sex millia equitum subsidio relictæ sunt, inter quos quadringenti sclopetarii erant, additique iis pedites Silesiaci, Norimbergenses, Austriaci, Cassouiani, & Lusatii, ac non paruus Vngarorum peditum numerus, praeter aurigas, calones, lixas, aliosque id genus homines castrensibus ministeriis dicatos, ac mercatores. quibus praefectus iussu Carolus Taurus Morauicorum equitum sclopetariorum praefectus, Vngaris vero Benedictus Pogranius. Altera ex parte hostes haud dissimili pugnae auiditate ducti, quod nostros adeo contemnerent, ut suum aduentum, ne expectaturos quidem summa vanitate credidissent, paludem de nocte magno numero transierant, & tam citra vada, quam ultra, instructis aciebus stabant; ita ut omnis moles ac robur exercitus in modum crescentis lunæ, validis agminibus expansa ac parata, configendi potestatem tympanis, & assiduo tubarum & buccinarum sono ac clangore offerre videretur. Omnes etiam purpurati, ac ipse Ibrahimus eorum princeps, eiusque legatus, magni vir nominis Mehemetes, ac Giaferes, & Cicala, ac Sinanus, multique alii, praeter Chaufios & minores praefectos in acie obequitantes, multo sermone suos ad praelium accendebant, ut ad victoriam omni ope contendere, eamque insignem & toto æuo memorabilem Mehemeti nouo & iuueni imperatori inuictis dextris & armis pararent, qui & auo eius Selimo, proauoque Sulymano perpetuis nobilitati victoriis strenue pugnare pro vna tantum nominis gloria didicissent. quod si ipsi, ut sint soliti, fortiter arma expediuerint, non modo vim eorum hostes non sustinerent, sed nec aspectum formidabili incumbentium impetu ferre possent. Maximilianus contra, obeundo ordines, & quemque praefectorum singillatim compellendo, ut fortiter Christianam remp. cuius salus & incolumitas in eorum dextris sita esset, tuendam, defendendamque susciperent, paucis verbis hortari, hanc diem, hanc aciem futuram dicere, qua postquam Dei immortalis ope victoriam de perfidis hostibus reportauerint, non tantum laboribus & æumnis hactenus exantlatis, sed impetio barbarico finem, ac omnium, quæ erepta sunt recuperandorum initium sit allatura. non debere eos multitudine hostium terri, aut eam formidare, quæ Christi Dei Opt. Max. muneris sit, ac benignitatis, ad extollendam sui nominis gloriam, multos à paucis, superbos & tumidos, ab humilioribus posse superari.

Nunc

Uterque exercitus se ad praelium parat.

Turci Basileam, suos, ut fortiter rem gerant, hortantur.

Maximiliani Principis oratio ad milites.

Nunc vitam, corpus, fortunas, rem domesticam, coniuges, liberos, ac omnia, quæ dici talia possunt, libertate, ac Christiani nominis asserendi studio, posteriora ducant, ac arma expediant. Dum hæc & alia Maximilianus fiduciæ ac bonæ spei plenus commemorat, Turcæ magis ac magis paludem transire, ac versus Cæsarianorum castra progredi ceperunt. Tum vero signo dato Suarcemburgum cum Palfio, in prima acie, hostem, Deo auspice adoriri, iubet: sed si is terga det, ultra vadum insequi ob certas causas prohibet. Ipse cum Sigismundo & Transsiluanis medio agmine pedetentim subsequitur. A tergo in tertio agmine Tiffenpachus cum Simone Forgacio, Stephano Bathorio, aliisque exercitum claudebat; quem etiam quum Tartari, qui castra adoriri contendebant, à tergo inuasissent, reiectis eis & cum cæde repulsis, seruatō ordine suum iter prosequutus est. Primum agmen nostrorum, duobus in locis in hostes irrupit, & statim absque acriori certamine in fugam vertit: ita ut qui lacunam transierant, multa cum strage ultra eam fugati, socios qui ex ulteriore ripa transire parabant, magna ordinum confusione perturbarent, plurimosque sociorum præcipui nominis & dignitatis cæsos amitterent, simul cum XLIII. tormentis, quæ secum transuexerant, ac quinque carris, quæ batillis & ligonibus, ac aliis effodiendo solo instrumentis onerata erant, ac decem, in quibus puluis sulphureus & pilæ ferreæ erant, in castra nostrorum perductis. Quæ illi ideo secum aduexisse ferebantur, ut occupato, quod secus pugnae locum erat, delubro, à multis annis deserto, aggeribusque in eo constitutis & illatis tormentis nostros premere & infestare acrius possent. Sed & ea omnia ibidem relictā fuere, & Ianiceri circiter trecenti, qui operi perficiendo erant adhibiti, ad vnum omnes cæsi interiire. Parta feliciter hac victoria, fuis & fugatis hostibus, Maximilianus, uti erat, ante pugnae initium, in consilio deliberatum, suos paludem transire nequaquam concedebat, cum potissimum solem iam inclinare ad vesperum videret; verum non solum princeps Transsiluanus cum Quiratio, cui ille plurimum tribuebat, sed etiam Palfius, ac alii plures, tam Germani quam Vngari, Italique, ut exorientem victoriam, Deo auspice, prosequi maturaret, ne hosti perterritō & fugienti, spacium respirandi concederet, orare atque obtestari ceperunt. Victus tandem eorum precibus, ne cunctatione sua, tantam rei bene gerendæ occasionem amittere, ac ignauia notam subire videretur, quod Deus Opt. Max. secundare vellet, macte virtute viri ite, inquit, mecum vna & hosti fractis viribus fugienti, ad plenum victoriæ cumulum incumbite. Tum Suarcemburgo, ut copias bono seruatō ordine transiciat, iubet. Dum hæc fiunt, ac noster exercitus transiicere vadum parat, Mehemetes extra sua castra sub tentoriolo, quod ad eius vsum, vno Camelo clitellario gestari solet, complicatis cruribus, humiliore plicatili scabello cogitabundus, exitumque pugnae expectans sedebat: ac sonipes albi coloris, caudam & summos supra ungulam pedes, croceo colore tinctus iuxta seruabatur.

Ad eum citato equi cursu Cicala, luto fædatus, amisso capitis tegumento, veniens præsto fuit, & hostes paludem transiisse nunciauit. Tum ipse conscenso equo, cum prætoriano suo comitatu, qui ad sex millia equitum, armis, vestibus, equis splendidissime instructi erant, relictis aliis omnibus profugit; adeo extento cursu, ut eam noctem nusquam subsistendo, alterius diei medio ad Solnocum perueniret, ibique eum prætor & nonnulli Segedinii ciues conspiciere possent, ac ab Ibraimo, qui vna fugæ comes erat, ut illi recenter coctos panes, vnaque & similes fructus adferrent, admonerentur. Eius exemplum sequuti sunt omnes alii, quotquot elabi passim potuere, simul cum Ricardo Reginae Angliæ Elisabethæ legato, qui castra sequebatur; ita ut diuersis viis, pars Agriam, pars Solnocum, multi Pestum & Budam palantes peruenirent. Antequam totus exercitus

nostrorum traiceret, multi ex Germanorum æque ac Vngarorum numero vado traiecto, cum Turcis manus iniussu conferebant, hos alii suppetias laturo ceteruatim subsequebantur: ita ut magna manus vtriusque gentis ex vltiore parte cum hostibus pugnans conspiceretur. Quos quum Maximilianus retro ad sua signa reuocari, & eis, ne prædæ causa quispiam acie atque ordine excederet aut signa desereret, serio interdici iussisset, nostri hostium nimis auidi, mandatis obauditis, in hostes eo magis ferri, nonnulli cum Tartaris congregi & præliari, & discurrendo ordines perturbare, & qui in postremo agmine locati erant, quisque ad primos prouolare, imperia ducum surdis auribus excipere, nec iis parere; postremo pedites palantes ac anhelantes, ruptis ordinibus, ad socios properare.

Nostri, hostibus disiectis & fugatis,

Castra diripiendis incumbunt,

Qua in rerum perturbatione, usque adeo nostri, vnanimi temeritate, sine ordine, sine ducibus hosti incubuere, ut non solum totis castris, sed etiam tabernaculis ipsius principis Mehemetis & tormentis, quæ ibi penes tentoriorum seriem catenis ferreis connexæ erant potirentur, ac multi ex Germanis tentoria egregii operis & splendida, variarumque rerum plena, fixis ante ostia hastis & alabardis, ad tribunorum & ducum suorum vsus certatim occuparent. Alii hostem fugientem insectando, cum in castrorum marginem peruenissent, omisso hoste, ad prædam conuersi, tabernacula spoliare, cistas securibus perfringere, multi funibus tentoriorum, qui inter se arcte connexi & illigati erant, irretiti: ac à Turcis custodibus, partim gladiis, partim sudibus & lignis, aut semiambustis titutionibus, è foro arreptis submoueri. Sed & iis fugatis aut interfectis, iam ad diripienda prætoriana tabernacula processum erat, multique è spadonibus pueris, ac mutis, quos elingues ac per quædam signa animi conceptus edentes, Turcarum principes ad varios vsus, & ad illidendas fratrum ac purpuratorum fauces alere solent, cæsi atque interfecti passim iacebant; adeo ut etiam ipsi Talismani, & Hogiæ, & Deruisii, quæ sunt sacerdotum apud illos nomina, rebus desperatis flere, eiulari, barbas sibi ipsis euellere, elatis in cælum oculis Deum incusare, qui sacrum religionis Mahumetanæ nomen, impiorum pedibus proculcari permisisset, imperioque quod tot annis retroactis inuictum, florens ac insuperabile steterat, tristissimum & luctuosissimum finem imposuisse videretur. Hæc mora & nostrorum inhiandæ prædæ auiditas, Turcis fugientibus saluti fuit, quum ex aduerso nostris, ne plenior victoria potirentur, importune retardatis, præclaram delendi hostis occasionem, nec vnquam fortassis offerendam proculdubio eripuisset. In eo tumultu Niarius, qui prope Mehemetis & Ibraimi tentoria à decem Ianiceris custodiebatur, nemine resistente, elapsus & equo impositus, ad nostros feliciter euasit. Alberto Loniao nuper in quadam excursionem capto, ne euaderet, acerbior fortuna inuidere visa est. Eum enim sumptis armis euadere conantem, Ianiceri hasta transfossum crudeliter mactauere.

40

Turca nonnulli nostros spoliis onustos in fugam coniciunt.

Panici terrores,

Eodem modo Michael Borius Nogradensis, ac Vitus Vidffius Dregeliensis præfecti, qui alios ab agenda præda arcere debuerant, dum cistas aureis numis & pecunia plenas effringunt, à superuenientibus Turcis trucidati, temeritatis suæ pænas dederant. Interea Turcæ non magno numero, qui ad custodiam castrorum relictæ erant, cæteris abeuntibus, (qui tamen nequaquam ultra quingentos fuisse visi sunt) resumptis animis, pedites nostros rapinis onustos in turpem fugam coniecerunt. Tum Maximilianus suis laborantibus cum turma prætoriana adcurrentes in ipso progressu obuios habuit equites Germanos pariter & Vngaros tanto pauore & formidine, se & suam turmam præteruolantes, ut etiam proximos pedites protererent: & multos pari terrore post se trahere viderentur. Igitur concitato, quantum potuit, equo ad vadum properauit, & non

& non tantum verbis, sed & iurgiis & stricto gladio fugientes retentare conatus, tantū effecit, vt nonnulli falcones currules in hostes exploderentur, ac Bernardus princeps Anhaltinus, qui equitibus superioris Saxoniae praefuit, duo equitum vexilla sisteret, & in hostem fortiter duceret, isq; ab equitibus pulsus fortiter fugaretur. Sed quum ceteros cuiusvis nationis, neque fugam sistere, nec dicto audientes esse apparet: quin abiectis signis, non victoriae consulere, sed urgendo calcaribus equos ignominiose & turpiter cursum intendere videret, iamque nox ingrueret, neque illis, qui trepide fugiebant, nec vllus ad castra se recipiendi animus esset, ipse quoque consilio ex re capto, cum paucis Miscocium sese propripuit, ac in itinere in Germanicum Strasoldum ac Carolum Roscium comites incidit, qui postea ab eius latere nusquam discesserunt. Vbi illuc peruentum est, tum etiam Transsiluanos & Vallones ac Germanorum equitum plurimos iam Cassouiam aut Sendronem, Puthnocumq; procurrisse cognouit: indeq; etiam ipse lentiori gradu Cassouiam ire perrexit. Palffius & Burgauiae regulus, eum paulo post sequuti sunt. Solus Tiffenpachius cum suis fugientes sistere nequiuisset, nec a quo fugaretur, quemquam hostem videret, in castris caenauit, totamq; noctem in iis transegit, ac mane facto, tutus & intactus cum suis impedimentis Cassouiam appulit: quum reliqui omnes omnia plaustra oneraria currusq; & sarcinas, ac tentoria pauidi deseruissent, aut iniecto igne ne hostibus cederent, concremassent.

20 Transsiluanus Tocaum, ac deinde Varadinum, & postea in suam prouinciam discessit. Turcae etiam omnes fugae sese committentes, desertis castris & tormentis omnibusq; impedimentis, qua quisq; potuit, dilapsi sunt. eorumq; tabernacula & res Tartaris, ac vagis e confinio equitibus, nostrorum vero Cosacis, Haidonibus, & agricolis cessere. qui tamen sese terreri passi non sunt, sed conferti recta processerunt, meliore vsi fortuna feliciter euaserunt. In hoc praelio, quo nullum acrius ac magis cruentum nostra tempestate fuit, tam aperto in campo, quam hostium castris: interiere ex nostris, quinq; aut sex millia equitum, ac totidem peditum, inter quos non pauci clari nominis praefecti, ac equitum magistri, tribuniq; & centuriones: imprimis vero fratres duo Ernestus & Augustus Holsatiae Duces. Cecidit etiam e Bohemis Venceslaus Poppelius, cum Iohanne Pretipscio, ac ex Italis, 30 Vallonibus, Vestphalisq; fere omnes desiderati, E Sueuis & Vindelicis Eitelechius Raifacus, ac Pletemburgius, Conradus ab Vlm, Marquardus a Freyberg, ac centurio Praituertus cum plurimis suorum. Iohannes Perstinscius, relictis omnibus tormentis & apparatu bellico, cui praefuerat, se in tutum recepit. Ex Vngaris praeter gregarios, ac Vidffium & Borium, qui primi equis descendentes, praedae ac rapinis incubuere, cesos ac interfectos, Sebastianus quoq; Forgacius, & Stephanus Zelemerius, Petrus Palffius, ac Iohannes Telegdus, claro loco nati adollescentes, Nicolaus item Hathalmius, Stephanus Esterhasius, & Nicolaus Stritteius, caesi perire. Nemini enim viuum hostem capere licebat, quod id vno ante pugnam die crudeli principis edicto cautum esset. Lupus Docius & Iohannes Sosius, susceptis vulneribus, quum a Medicis curari non potuissent, domi e viuis excesserunt. Paulum Baronianum Archiabbatem collegii S. Martini, quod prope Iaurinum in edito sacri montis Pannoniae iugo situm est, nuperrime Roma reuersum, & Gregorium Aponium Tartari sagittarum ictibus transfixos, cum multis aliis, dum in castra irrupissent, sustulerunt. Ex Transsiluanis Andreas Georgii Barbelii filius, ac e Siculis Stephanus Lazarus, alter ab illo, qui praetorianorum peditum ductor erat, in transitu paludis ab Ianiceris traiectione glandibus occubuerunt. Perit etiam Nicolaus Gabelmanus, vir Germanus, q vt res in Pannonia aduersus barbaros gestas 40 literarum monumentis posterorum memoriae transmitteret, a Nadaudio Caesari fuerat commendatus, ac in castra se contulerat, vt eorum, quae scribenda sibi proposuisset, pars foret, subiectaq; oculis fidelius commemoraret. Quo aut casu perierit,

Qui nobis vitoriam e manibus eripuit.

Interiere e nostris decem millia.

Duces & primores quidam occisi.

Ex hostibus
XX. millia
occubere.

in pugna ne, aut eius nocturnæ fugæ tumultu, incertum est: quum post ea à nemine visus, nec quicquam de eo auditum aut compertum sit. Ex hostium numero tribus in præliis XX. millia promptissimorum occubuisse fama fuit, eaque constans & similis vero. Nam tormenta suis locis apte disposita, & collibrata, ingenti eis detrimento fuere: & alios in fuga ac palude, multos glandibus & gladiis cæsos, cænoque immerfos amiserunt; quorum recense nomina nequeunt: certum tamen est, purpuratos & præfectos, ac plurimos celeberrimi nominis & dignitatis viros tam prætorianos, quam finitimis in locis stipendia merentes, ingenti numero interiisse. Nam & in castris hostilibus, varii erant animorum habitus, alii enim mærore, pauci gaudio affici videbantur: prout cuique socius aut propinquus in prælio occiderat; aut grauius vulneratus discesserat, vel qualicumque prædæ lucro erat positus. Sed quum Byzantium de fuga tanti regis, quem barbari Diis proximum & insuperabilem ducebant, ac triplici exercitus cæde allatum esset, fama in maius cuncta augente, passim in vrbe fletus & lachrymæ, non per priuatas duntaxat domos, sed in palatio gynæceoque principis, ac luctus & dolor ubique agitabantur. Hec est memorabilis pugna Crestesiana, à Turcis Agriensis appellata, quam singularis magnanimitatis & virtutis princeps, Maximilianus toto terrarum orbe meritis laudibus celebrandus, pro Christiani nominis gloria vindicanda, ingenti ausu, & nisi prædæ ac spoliis cupidine corrupta fuisset, haud improspere sine pugnavit: quæ tametsi non omnino ex animi sententia successerit, id saltem propitia diuini numinis maiestas manifestum reddidit, huius ipsius hostis potetiam & vires, quas in hoc prælio ex selectissimis omnium prouinciarum suarum militibus conflatas habuisset, non esse tam formidabiles & immanes, ut Deo Opt. Max. bene iuvante, reprimi ac superari non possint, modo secundum Deum eiusque opem forti & intrepido animo inuadantur, ac seruatis ordinibus (imprimis autem ne prædæ studium obstet) imperando ac bene agendo, ad solius victoriæ consequendæ finem votis omnibus respiciatur. Quod vero non deesse plerique videntur, à quibus carpatur, quod vadum cum suis transierit, ac post id facinus, dilabentibus ad prædam colligendam militibus, victoriæ iam fere in manibus habitæ exitum corrupisse existimetur: si quis ea omnia, quæ in huius totius prælii progressu, ac rebus quæ illud circumstabant, acta sunt, æquo iudicio, ponderanda arbitretur, legitima ac iusta necessitatis excusatione, facile calumniæ eximi iureque defendi posse videtur. Nisi enim Transsiluano & Palffio cæterisque multis hortantibus, ac partem victoriæ gratulantibus, ac ad eam totis viribus prosequendam suadentibus paruisset, vitare nullo vnquam tempore vel ignauie vel cessationis crimen potuisset, quod tali tamque insigni occasione hostibus profligatis & ad internecionem deletis, in re publica Christiana perpetuo metu ac periculo liberanda segnius, ac flagitiosius, quam virum principem deceret, processisse videretur. Neque vero credendum est, Mehemetem anxio animo pugnae exitum pro castris expectantem, in fugam coniici potuisse, nisi suis fuis & fugatis, nostros cæca paludis vada toto victore exercitu superasse, sibi que præsens imminere salutis discrimen intellexisset. Quo animaduerso, constat tandem eum, metu haud inani perculsum equum poposcisse, & fugam arripuisse: minime id facturum, si nostros adhuc trans paludem hæerere sensisset, & forsitan extrema etiam instaurandi belli consilia eadem nocte initurum fuisse. Cæterum Mehemetes, ut erat corpulentus, & membris ex nimia agitatione grauius affectus, Solnoci aliquot dies quieti & ocio indulgit; denique præmissis terrestri itinere prætorianis & aliis, qui in ultramarinis Asiæ regionibus, ac Græcia sedes habebant, sequi Belgradi expectare iussis, ipse cum familiare suo comitatu conscensis biremibus secundo amne Tibisco, Titulium venit, ad eius & Danubii confluentem situm, indeque à nullo laceffit, nec ipse cuiquam infensus, eadem vectus classe Belgradum peruenit: nec ibi diu moratus, exercitum per Bulgariam ducto primo

Mehemetes
Byzantium
revertit.

Hadriano-

Hadrianopolim, ac post paucos dies Byzantium contendit, quo in itinere, priusquam montem Aemum superasset, eius copiae saepius a Transsiluanis & Valachis, structis carptim insidiis, petita, ac ut erant longo itinere, magnisq; laboribus & ærumnis admodum extenuata, pluribus in locis, multa variaq; detrimenta acceperunt: iisque tandem ægre superatis, ad suas stationes in hiberna concesserunt. Maximilianus postquam paucos dies quievisset, plurimis ac maximis rerum difficultatibus circumventus, exercituq; & rebus bello necessariis destitutus, nec instaurandi belli, nec repetendæ Agriæ consilia amplecti potuit. Sed relicto Cassouæ Tiffenpacho, conscēsis curribus, ad sextum Cal. Decemb. Viennam venit, ibiq; Suar-

10 cemburgum & Rosburmum, cum Burgauio & Prestenscio, nonnullisq; aliis prefectis inuenit: ac una cum iis breui post ad Cæsarem fratrem, ut eum de fortuna & successu prælii edoceret, & rationes propulsandi in futurum hostis, quem minime quieturum nouerat, coram iniret, Pragam contendit. Ille n. totius huius belli cum Turcis tam vario & ancipiti Marte gesti tempore, ne vnico quidem passu pedē ex ea vrbe extulit: Sed tamen & tum & postea infracto animo rediuiuaq; virtute bellum sic administravit, ut Maximil. adueniens nullo territum periculo, iisdē etiamnum instaurandi belli cogitationibus, ac qui infensæ fortunæ acerbitate, pfectorumq; ignauia amissi erant finibus recuperandis maxime intentū, potissimum aut laurini ab hostium faucibus extorquēdi, studiosissimū, cupidissimumq; reperiret.

20 Quamobrem ei cuncta pro necessitate instantis belli denuo curanda committit, & q̄ ex usu & disciplina forent, administrari iubet, utq; dilapsū exercitū reparet, duces & pfectos ad conscribēda noua legionum supplementa admoneat, equitatum, tormenta eorumq; apparatus restauret, in mandatis dat; ipse vero instante iam nunc hieme, in Germania aliisque regnis & prouinciis suis, se comitia promulgaturum, inq; iis nouas copias & pecuniam in stipendium, ac cōmeatum, resq; bello necessarias diligentissime curaturum pollicetur: ita ut ineunte vere, ad primi graminis ē terra erumpentis herbā, castra tēpestiue in apertos cāpos promoueri possint. Quæ omnia, tametsi Cæsaris & Maximil. ēt opinione serius confecta fuerint: hac tamen Cæsaris voluntate cognita, in Tirolim digressus est, deinde Viennā se-

30 cundo Danubio reuectus, recte consuleq; se facturum duxit, si muneri sibi imposito, oportune prospiciendo, legionum tribunos, turmarumq; & tormentorum pfectos, potissimum vero annonę & cōmeatus curatores officii admonitos, ut mox appetente vere, recte omnia curata in promptu esse vellent, assidue vrgeret. Sub id tēpus prælii Crestesiani Hasanes paruus Sigethi præfectus, q̄ maiore Vngarorum

40 partem ad castra euocatā existimaret, & Nicol. Horuatum pfectum abesse sciret (is quamq; Turcas aduentantes non ignoraret, vir tñ verbis ferox, sed ut postea apparuit, in periculo pauidus, ac rapinis infamis de industria discesserat) collectis quatuor circiter hominum millibus, Babociam tormentis admotis obsedit. Sed Greg. Vego, ac Vrmillero cohortis Germanicæ ductore fortiter defendentib. voti compos esse nō potuit: nec tñ prius incepto destitit, q̄ Georg. Comitē Zrinianum cum auxiliis vndiquaq; contractis aduentare, iamq; Canisam peruenisse cognouisset. Quem expectare minime ausus, reductis copiis & tormentis, Sigethum est reuersus. Zrinius tñ remisso in hiberna exercitu, cum sua peculiari equitū ala eo pfectus loca tormētis diruta restaurauit, collaudatisq; militibus, q̄ obsidionem tolerauerant, ac ut deinceps quoq; virtutis memores, similem aduersus hostes operā nauarent, admonitis, Canisam, ac deinde domum rediit. Soluta obsidione Horuatum redeuntem, milites arce excluderunt, q̄ eum metu obsidionis territum dolo malo abfuisse nossent, & Matthias princeps, approbato eorum iudicio Greg. Peteonem in eius locum suffecit. Principio eius anni Sigism. ē Transsiluania cum splendido

50 comitatu Pragam venit, ut promissum sibi aurei velleris, ut vocant, torquem, mittente Philippo rege Hispaniæ, acciperet, & quæ de tradenda Cæsari Transsiluania

Maximilian.
Viennam in-
deq; Pragam
se confert.

Hasanes Si-
gethi præfe-
ctus Babociam
irrito conatū
oppugnat.

Sigismundus
ad Cæsarem,
aurei velleris,
& prouinciæ
illi tradendæ
causa contem-
dit.

præter

præter omnium opinionem tractare ceperat consilia, aliquo fine terminaret. Torque solitæ pōpæ more accepto, missis vltro citroq; Boscaio, Cornisio, Iosica, aliisque, quorum consilio utebatur, prouinciam, quæ antiquitus ad regnum Vngariæ pertinuisset, certis quibus vtrinq; conueniri posset conditionibus, redditurum obtulit. Et sane Cæsari, qui cum in prouincia manere maluisset, repentina & insperata eiusmodi consilia non parū admirationis ac sollicitudinis pepererunt. Nec destitit eum, per arbitros, Pontificium & Hispanicum legatos grauiissimis rationibus à proposito dehortari; postremo coram serio dissuadere, ne huiusmodi indecoris neque tutis consiliis inhærendum duceret; licere ei, retenta prouincia, quietem pacemque agitare; postquam suo interuentu ac sollicitudine Pontifex, & Hispanus Rex, vti hæctenus, secundis rebus suis fecissent, ita aduersis, si, quod Deus auertat, ingruant, minime eum sint deserturi; se vero è propinquo, exercitum, tormenta, resque bello necessarias, virorum & armorum, quod satis sit, & aurum rerum neruum oportune subministraturum, & si res poscant, seipsum in tempore vindicem affuturum. Considerandum ei etiam atque etiam esse, ne hos subitaneos animi motus, nullis nixos fundamentis, indignosq; prorsus viro principis, sic in præsens, dum integer famæ, fortunarumq; est, amplexetur, vt nec diu post, nec seram, nec sine dedecore pænitentiam cum irrecuperabili detrimento sentiat; atq; adeo inauspicatis consiliis, omnes reliquas amborum spes temerarie euertat. Sed pertinax quædam & obfirmata animum libido occupauerat, vt honestis & præsentibus, incerta ac flagitiosa præferret, & in cedendo ac permutando, repudiatis omnibus rationibus, persistendum putaret, tanta obstinatione, vt se vel dispari etiam & iniqua permutatione contentum fore; & si Cæsar pollet, vel cum Polonis, atque adeo cum ipso Turcarum principe, se transacturum affirmaret, dummodo grauiissima & difficillima impacatæ prouinciæ administratione excedere, vitamque priuatam & tranquillam in ocio & libertate transigere liceret. Non defuere, qui existimarent eum suasu Italorum, quorum familiaritate utebatur, quorumque linguam didicerat, Italiam prouinciarum pulcherrimam & opulentissimam, ac Galliæ & Hispaniæ amplitudinem & facultates impensius laudando identidem extollentium, ad perlustrandas eas inductum, intempestiuæ peregrinationis consilia suscepisse; eo proposito, vt abdicata coniuge, tandem Romæ subsisteret, opeque & studio Cæsaris à summo Pontifice in Cardinalium collegium adoptaretur: sicuti eius rei desiderium, biennio ante, cum certis aliis signis, tum vero vestibus & togis atri, ferrugineique & punicei coloris, quales sacris viris gestare mos est, in suum vsum aptatis minime dissimulasset. Cæterum quum nullis rationibus expugnari posse videretur, Cæsar ne insignis regni Vngariæ portio, in exterorum, aut barbarorum potestatem deueniret, atque ab iis rerum initiis, supremæ cladis metus, aliis quoque vicinis regnis immineret, ad necessarias condiciones cum eo transigendas descendere fuit coactus. Tandem itaque in hunc modum conuentum est, vt Cæsar ei principatum Oppolitanum in Silesia, quem antea Isabella regina cum filio tenuerat, traderet: ac quinquaginta millia aureorum nummum duabus pensionibus superadderet, quæ aut Venetiis, aut Romæ, aut Genuæ quotannis ei exsoluerentur. Si vero animum ad sacris initiandum applicaret, tantundem ei reddituum ex bonis opimi alicuius sacerdotii designaret, & apud summum Pontificem pro consequenda purpuræ dignitate, omnem suam operam interponeret. Ipse autem Praga discedens ad certum diem, Cæsari ante significandum, comitia indiceret, ad quæ Cæsar idoneos legatos cum diplomate transactionis mitteret, per quos prouincia Transsilvania, absque bello & armis, nomine Cæsaris occuparetur; ad quam postea suis legibus gubernandam Maximilianus Cæsaris frater eo mitti posset. De diuortio matrimonii, eo quidem tempore, nihil quod in publicum prodierit, transactum est: Cæsar tamen

summa

summa offensi animi dissimulatione, omnem enormioris eius facti contumeliam
 patienter tulit; & sororem suauissimis moribus, ac singulari pudicitia præstantem
 maiorisq; longe principis coniugio dignam, inde ad matrem reducendâ assensit,
 quod iam pridem ab eo intactam, ac geniali thoro exclusam, ac in intimos alpium
 recessus nullis eius demeritis Cuuarium relegatam comperisset, nec illa alienum
 à separando animum habere videretur. His transactis Sigismundus Praga disces-
 sit, & in suos fines, prouinciamq; se recepit, breuiq; post appetentè vere, belli pri-
 mordiam à Palfio & Ioanne Prestenscio, cui Maximilianus tormentariæ rei nego-
 cium concrediderat, incepta sunt. Genus quoddam machinæ bellicæ ad expu-
 gnandas clandestino impetu arces atq; vrbes, bellis ciuilibus, quæ proximis re-
 troactis annis Galliam & Belgium vsq; ad internecionem fere exercuerunt, inuen-
 tum fuit, Petartum appellatum, quod portis etiam ferreis & robustissimis appli-
 catum, eas vi sulphurei pulueris, inusitata ac horrenda improuisi impetus rapidi-
 tate, à postibus & cardinibus puncto temporis euellere ac diffringere solet. Hoc
 instrumentum nondum erat Turcis aut Vngaris visum, aut cognitum; & vix fa-
 ma auditum. Sed cum à Prestenscio allatum esset, re cum Palfio communicata,
 Tatam eo genere subitæ expugnationis tentandam decreuerunt. Ipsi igitur Co-
 maronio profecti, quum ante auroram eo peruenissent, Eliam Thracem, cum
 Vngaris quibusdam Turcicæ linguæ peritis præmittunt, eisq; quidnam in animo
 habeant patefaciunt; iubentq; vt si excubitores hostium, quidnā velint, qui sint,
 quorsum tendāt percunctarentur, se Buda Iaurinum venire, ac Turcis quibusdam
 res ad victum necessarias, quorū penuria esset ferre; metuq; Vngarorū, qui itinera
 infesta redderent, plaustra ad pontē arcis securitatis causā donec illucesceret, pro-
 trudere velle, responderēt. Fauit, arridens astutis cōsiliis fortuna simulq; Vallones
 applicadæ machinæ gnari eam valuis admouent, & mox succendunt. Illa ingenti
 edito fragore portas extēplo patefecit; Palfiusq; & Prestenscius, qui cū quingentis
 equitibus, ac MCC. peditib. Vngaris, ac M. Germanis in ppxima valle, penes tem-
 plum desertū stabant in latebris, adcurrunt trucidatisq; ad vnū Turcis, q; ad inusi-
 tati fragoris strepitū euigilātes arma ceperāt, loco potiuntur; solo duntaxat pfecto
 qui arcē fulmine cælitus demisso percussam putabat, seq; viso statim hoste, cū pau-
 cis in turrim receperat, viuo capto. Interea Maximil. exercitu ex hibernis educto,
 Ouarium in castra contendit, ducesq; & copias omnes ad se cōuenire iussit. Eodem
 modo Tiffenp. ab exploratorib. ac amicis, quos in Polonia & Transsiluan. habebat,
 admonitus, Tartaros, factō p Moldauię & Podolię fines, ac Maramarusiam Vngar.
 prouinciam, itinere, vt se Turcis coniungant, in Vngariam irrupturos, ad oppidū
 Zolosum Pereniorum ditionis prope Tibisci ripā situm, cum Germanis & Vnga-
 ris stipendio conductis, castra posuit: copiis autem Nobilitatis, quæ duorum mil-
 lium equitum, totidemq; peditum numerum, decreto comitiorum publico, con-
 stituebant, vt eo conferre maturarent, edixit. Ruthenos aut & Valachos, ac Vnga-
 ros, qui alpes illas Besquedias Pannoniam à Sarmatiæ finibus, & Podolia separan-
 tes, accolunt, constitutis ad id exequendum certis centurionibus, loca ea & angu-
 stias per quas Tartaris transeundum foret, proceris crassioribusq; arboribus, & in-
 gentibus earum truncis, saxisq; prægrandibus obstrui iussit; eo animo, vt donec illi
 repurgando transitui incumberēt, ipse suis viribus ac cāpestribus tormētis, quæ in
 hunc vsum secū habebat, ac sclopetariorū virtute eos inuaderet: præliique fortu-
 nam experiretur. Verum rumores illi falso, vt postea compertum fuit, & maligne
 à Polonis sparsi, nullis admodum Tartarorū turmis ea venientibus, frustra fuerūt:
 & ipse senio laboribusq; confectus, repentina membrorum paralyfi tentari in ca-
 stris cepit: nec vltērius copias retinendas duxit, sed ad Sendronē, Tocaium, ac alias
 stationes suas remisit; ipseq; sese Cassouia lectica vehi iussit; vbi pgrauante morbo,
 nō diu post è viuis excessit, vir Vngaris vniuersim charus, apud quos ducta vxore
 multos

Bellum red-
 integratur à
 Principe Ma-
 ximiliano,
 Anno 1597.

Palfius &
 Prestenscius,
 petardo Tata
 admoto eam
 occupant.

Maximilian
 copias vnde
 que cogit, &
 in castra ar-
 cessit.

Tieffenbach-
 Cassouia
 mortem obiit.

*Lassotta illi
succedis.*

*Maximilian.
Papam obsi-
dione adori-
tur.*

multos annos Cassouiam & superiorem Pannoniam fortiter administrauerat. Eius locū Honorius Lassotta Silesius, qui lustrando exercitui præerat, donec alius mitteretur, à Maximiliano non diu post obtinuit. Cæterum ipse dum Ouarii copiis in castra contrahendis operam dat, duces in consilium vocatos, de sua profectio-
ne, & quidnam oportune tentandum censerent, consuluit. Eorum aliis Budæ aut Agriæ inuadendæ consilia placebant, quod & Transsiluanienſia auxilia, & superioris Vngariæ militares copię commodius ac citius conuenire in vna castra possent: alii Papam primis conatibus expugnandam suadebant; quod & loco infirmiore sita esset, & ea in potestatem redacta, seu Iaurinum seu Albam aggredi mallet, nullo à tergo obstaculo relicto, certiori cum spe obtinendi tentari posse censerent. hoc vnum horum sententiæ videbatur impedimentum allaturum, quod relicto aliquantulum procul Danubio, verendum esset, ne conuectiones frumentariæ tardius, ac maiore militum incommodo procederent. Sed Iohanne Iouio, qui annonam curabat, eius impedimenti tollendi curam pollicente, copias Ouario promouit, ac quintis castris Papam duxit, eodemq; tempore Comes Zrinianus, Franciscus Battianus iuuenis, Stephanus Turcus, & Franciscus Dersffius, ac Nobilitatis, quę regiones cis Danubium sitas incolit copię, ad septem millium numerum, castris sese coniunxerunt, & admodum oportune DC. currus panibus & commeatu onusti simul aduenere, qui externæ nationis militibus, eius iam penuriam sentire incipientibus confestim distributus fuit. Aberat Palf-
fius suæ præfecturæ, ac Strigonio defendendo intentus, castrisque ad flumen Gramum positus, quorsum consilia Turcarum tenderent, obseruabat, quos cum Beglerbego & Budensi, in campis Pestanis ad Racosum riuum castra metatos esse constabat. Cæterum Papensi præsidio Semenderes è Nicomedia Bithyniæ vrbe oriundus præerat, ab Hafane Beglerbego Sinani filio cum DCCC. Turcis ibi relictus, qui erat vnus ex Mehemetis principis dispensatoribus. Is quum exercitum aduentantem conspexisset, quamquam eo venturum ignorasset, magisq; Iaurino & Albæ quam sibi metuendum censuisset, nequaquam demisso animo ea confestim parare ac administrare cepit, quæ sustinendæ obsidioni necessaria esse existimabat. Nostri arcem à parte molarum frumentariarum, quæ aquis è piscina de-
riuatis voluuntur; oppidum vero è regione portæ, quæ ignea vocatur, & qua in Simigium & ad Balatonem lacum itur, prægrandibus tormentorum pilis verberare ceperunt. Sed oppidum fossa plena profundioribus aquis, ac duplici vallo circumdatum, munitumque erat, & ideo difficiliorem habebat oppugnationem. Inter oppidum vero & arcem, Semenderes nouam fossam, denum pedū profundam, ac bis totidem latam, agricolarum labore fieri curauerat, vt oppido forte amisso, suos in arcem recipere, & in ea se ad extremum vsq; spiritum tueri posset. Cum autem oppidi vallum, quamquam duplici sepimento validum, tormentorū vi adeo corruisset, argilla & roboribus in fossam procedentibus, vt ingressus iudicio militum tentari posse existimaretur, Maximilianus à ducibus persuasus oppugnationem à Germanis & Italis, Valonibusq; & Gallis incundam edixit; quod Vngarorum sanguini & vulneribus parcendū putarent; tametsi Vngari eo respectare interpretarentur, ne ipsi prædæ, q̃ opimam quisq; fore sperabat, participes forent. Signo igitur dato, fortissimarū nationū, quas nominavi, milites summa animorū viriumq; alacritate & robore procurrerūt, superatisq; nō sine ingēti difficiliq; labore fossis, in ipsis ruinis, & roborum fragminibus acerrimū certamen cū hostibus contraxere. Sed pari cōtentione virtuteq; resistentib. Semendere & Turcis, repulsi ac reiecti cū magna cæde, sese in castra receperūt. Postero die, quo memoria Diui Stephani primi regis Vngariæ colitur, cōcessa est edicto principis militibus cuiusuis nationis oppugnādi oppidi facultas; non tñ ex æquo, sed distinctis ordinib. ita
vt Germani & Vallon, vno eodēq; agmine, Galli atq; Itali, altero menia inuaderēt,

tertia pugna ab Vngaris iniretur. Nec mora tubis ac tympanis concrepantibus,
 mœnia inuaduntur, Galli & Itali magna virtute conscendentes, signa in summo
 vallo figunt: Vngari pari fortitudine vallum superant, primusq; Radicius Thrax,
 militum centurio pinnas comprehendit: nec Germani æmulatione alienæ virtutis
 sibi defunt: sic vt vndiquaque nostri victores, quamquam fortiter, & admodum
 cruenta repugnantes Turcas, terga dare seque effusa fugâ in arcem recipere com-
 pellunt, celsis ex eorum numero circiter ducentis, ex nostris vero plus minus L. mi-
 litibus desideratis. Capto oppido & hostibus in arcem euadentibus, nostri ad præ-
 dam & spolia rapienda conuersi, quamquam nonnulli furdiores, & minus dicto
 10 obtemperantes, strictis etiam gladiis, à præfectis vulnerarentur, latebras omnes
 & stabula, ac penuaria scrutari, inter se pro captiuis & lucro rixari, postremo Vnga-
 ri & Germani inter se, dum hi prædam extorquere, illi, vt labore partam retinere
 contendunt, ad arma & mutuam cædem rapi, nisi superuentu ducum composita
 res foret. Restabat arx, fossa, quam diximus, lata, à parte oppidi munita, cuius dif-
 ficiliorem fore oppugnationem plurimi credebant: fuissetque proculdubio non
 sine cæde & sanguine militum superanda, nisi Semenderes & Turcæ ex arce pro-
 loqui, & vnius diei inducias petere cepissent, vt interea de conditionibus paci-
 scendi tractaretur. Concessis iis, obsides vtrinque dantur, ac Franciscus Dersffius,
 qui vltro citroque commeando rem transigat, à principe deligitur. Is in arcem
 20 ingressus, à Semendere, vnde domo, quisnam sit, interrogatus, nomen & dignita-
 tem proficitur, mox an eius principis nomine arcem petat, qui cum Sulthano
 Mehemete in campis Crostefianis aperto Marte congredi ausus sit percunctatur;
 Dersffio illum ipsum esse, qui se miserit dicenti. Redito ad eum, inquit, referque
 meis verbis, me ei arcem, vt omnium audacissimo & maxime glorioso principi &
 bellatori, æqua pactione traditurum, cuius ego vel nomine audito in admiratio-
 nem & stuporem raptor, qui ausus sit cum longe potētissimo terrarum orbis do-
 mino & principe, innumerabilibusq; & inuictis eius copiis æquo Marte dubiaq;
 victoria congredi, quem nos nec cōspectum illius intueri aut expectare ausurum
 30 putabamus. quod si alter quispiam, siue is princeps, siue dux, siue imperator foret,
 mori maluissem, quam verbum de deditioe effari. Orare me per eius dextram, si-
 de virtuteq; præstantem, ac magnanimitatem cunctos mortales supergressam, vt
 mihi arcem tradenti cum sociis, equis, armis, rebusq; omnibus incolumi, & securo
 abire liceat. Redeunte ex arce Dersffio, Maximilianus nuntiariterum Semende-
 ri iubet, se ei vni concessurum, vt cum rebus omnibus propriis, ac quatuor equis,
 quos velit, saluis exeundi potestas sit: cæteri nihil præter vestes & singulos gladios
 auferant. arx integra cum tormentis, & quæ insunt, omnibus, absq; dolo & fraude
 dedatur. Si hæc amplecti pacta, has condiciones subire in animo habeat, vtrinque
 diplomata conficiantur. Sin minus, armis statim, & non verbis disceptandū esse.
 Cum ille in arcem redisset, nec aliter transigi posse retulisset, non amplius quic-
 40 quam obtestatus est, quam vt gladium, quem à Mehemete principe dono acce-
 perat, auferre ei liceret; eo quoq; concessio, literas de transactione dat, & accipit,
 eodemq; adhuc die arce egreditur. Sed non sine magna Christiani nominis nota
 accidit, quod Itali & Vallones publicæ fidei interuentum nihili reputantes, arce
 egressos Turcas hastis & gladiis crudeliter transfodere ac cedere inciperent, ac
 dum præfecti & duces adcurrunt, trecenti ex deditis puncto temporis trucidaren-
 tur. Mox Semenderes trepidus ac tremens, Deumq; atq; hominū opem implorans
 à Zriniano Comite periculo eripitur, ac cum CCL. sociis, adhibita ei turma Vallo-
 num equitum, in tutum abire permittitur, qui nimirū cædi supererant. Sed quum
 vix stadii itinere progressi essent, sulphurei pulueris magna copia in arcem incendi-
 50 tur, ac iactis in sublime ædificiis, cætera rectorum ignem concipiunt. Visa ea re,
 Vallones Semenderem & Turcas retrahunt, victosque & supplicio destinatos,

Nostri, bina
 irruptione for-
 titer facta, o-
 pido potiun-
 tur.

Mox Semen-
 deres præse-
 tus se cum
 arce dedit.

Semenderis
 encomium de
 Maximilian:
 Archiduce.

Trecenti ex
 deditis à
 Vallonibus
 Italiis caesi.

Vngaris Zriniani comitis militibus, id ipsis poscētibus, vsq; ad principis arbitrium custodiendos tradunt. Sed quum testimonio complurium nostratum, & Marotii imprimis, cui traditis arcis clauibus loca etiam tormentario pulueri seruando dicata ostenderant, satis constitisset, ignem non dolo eorum, sed incuria peditum Germanorum, qui scintillantibus sclopetorū funiculis, omnes latebras incautius vti solent excutiendo perlustrassent, concitatum esse, sequenti die abire permissi sunt. Maximilianus mille Germanis, & Vngaris in præsidio relictis arcem Andreae Hofquirchio tuendam reparandamq; commisit, qui initio exorti belli Besprimii à Sinano captus, Byzantio è custodia septem turrium, admirabili astu, fortunæq; arridentis munere euaserat: in oppido vero commendate Nadaudio, Michael Marothius, equitum suorum præfectus, Vngaris præesse iussus est: ac quatuor dierum quiete militi concessa, dissolui castra iussit, ac eodem quo profectus erat itinere, exercitum ad vetera castra Ouarium perduxit. Hisdem diebus, quibus Maximil. re ad Papam bene gesta Ouarium rediit, Drascouitius, qui in Ilyrici præfectura Erdodio successerat, Petriniam opera agricolarum restaurari, ac citra flumen munionem erigi curauit, in qua equitibus idoneæ forent stationes: ac re peracta, simul cum Herbestanio, Sclauonicorum limitum præfecto, ad oppugnandā Veruciam profectus est. Sed ea oppugnatio adeo lente negligerq; processit, eumq; habuit exitum, vt quamq̃ tribus tormentis mediocris ponderis mænia quaterentur, arcē tamen vel pauci, qui intus erant Turcæ, iiq; gregarii ita defenderent, vt nostros de-
ditionem flagitantes, nihil prorsus respondendo contemnere viderentur. Et Herbestanius, relicta parte exercitus, q̃ obsidionem cōtinuaret, ipse Slatinā oppidum ad secundū inde lapidē diffitum, depopulatus, igne iniecto cōcremauit, cæsis Turcici nominis incolis omnib. multisq; , qui in turrim tēpli satis altā sese receperant, ibidē fumo ac flamma exanimatis, aut sese inde periculoso saltu p̃cipitantib. Inde postmodum ad proximas villas & pagos, ac Mapalia ducto exercitu, Thraces qui magno numero illic sedes habebāt, Turcicū iugum excutere ceruicibus cupidos, cū familia & pecorib. ac facultatibus, ad propinquos agros, Turcarū armis & continuis excursionib. desolatos transtulit, omissaq; irritæ obsidionis Verucianæ cura incolumē reduxit exercitū. At in Ouarianis Maximil. castris, nihil intermissa rerū
cura, duces quidnā deinceps exequendum foret, consultaturi, ad principis tabernaculum in concilium descenderunt: accitusq; fuit Strigonio et Palffius: & omniū fere animi, siue q̃ idē adhuc sentirent, seu q̃ plerumq; fieri solet, qualiscunq; constantia retinendæ causa, ad prioris sententiæ summā inclinabant, cuius antequam Papa recuperaretur, fuissent: vt pars Budam oppugnandam, pars Hathuanio, atque inde Agriæ terrorē admouendum, alii, inter quos Aldobrandinus, & Prestenscius, Iaurinum, veluti Austriæ, Viennæque propugnaculum ante omnia recuperandum suaderent. Discrepantibus in hunc modum sententiis, Maximilianus perplexo æstuantique similis, se Comaronium recta ducturum ibiq; quorsum nā arma vertenda forent, deliberaturum respondit: Nonisq; Septemb. castra Ouario
promouit; Palffiumque, qui celeritatis causa leuioribus quadrigis vectus aduenerat, remisit. Sed quum per ea loca, quæ inter Iaurinum & Comaronium ab incolis deserta, itum esset, mutato consilio castra nequaquam vltius promoueri, sed prope Iaurinum subsistere iussit; illudque oppugnandum suscepit: ac Rupertum Equenpergum, & Iohannem Prestenscium cum tormentis propius urbem proficisci, factisque more militiæ aggeribus, & scrobibus, eam quam validissime verberari mandauit. Quibus etiam valida peditum subsidia, ac equestres turmas tuendis tormentis adiunxit. Ipse cum Carolo Burgauie regulo, quem legatum in exercitu habebat, ac Georgio Basta, Italicisque Aldobrandini cohortibus, ac vniuersis copiis, penes ripam Danubii longo ordine consedit. Palffius
quoque iussu Maximiliani suas copias ei coniunxit. Sed quæ sub imperio Zrinia-

Hofquirchio
& Marothio
Papa tuenda
committitur.

Drascouitius
& Herbesta-
nius vani
conatibus Ve-
ruciam obsi-
dent.

Herbestani-
us Slatinam
direptam in-
cendit.

Maximilian.
Iaurini oppu-
gnationem
aggreditur.

Zriniani comitis cis Danubium erant, quamquam saepius vocata, variis vltis excusationibus, tam diu venire distulerunt, donec certis nunciis allatum est, Mehemetem purpuratum, cognomine Satergim, cum exercitu non quidem ex Asia, aut militibus praetorianis ducto, sed quem maiori ex parte ex Bosnia, ac Illyrici, ac Pannoniae confiniis contraxisset, Belgradum peruenisse. Eum à Mehemete principe exercitui praefectum esse dicebant, quod Ibraimi opera, qui purpuratorum princeps, & sororis eius vir erat, eo potissimum tempore, magnopere domi indigeret. quandoquidem circa id tempus Haidares puer, à Persis pro obside Byzantium, ut diximus, missus, incertum morbo an veneno mortem obierat, cuiusq; audito obitu, Hodabendes Persarum Rex, nouum aduersus Turcas bellum moliri nunciabatur. Interea nostrum aduentu, nequaquam remisso animo, nostri vltis continue oppugnabant, tanta tamē inerat Alipassae praefecti ac lanicerorum animis constantia, tantusque nostrorum contemptus, ut nec portas, nisi nocte, clauderent, & greges ouium tanto intervallo, ut tormentorum iactu defendi ab iniuria possent, ad pascua vrbi propinquiora propellere auderent, excurrendoque frequenter, & rursus sese propere recipiendo, multos ex nostris abriperent, atq; ab iis ea quae de nostrorum conatibus scire volebant edocerentur. Hunc Alipassam Italum genere, patria Surrentinum fuisse, & quo tempore Sulimanus Sigethum expugnauit, classisq; eius duce Piali, Chium mediterranei maris insulam à Genuensibus insigni inusitataq; fraude intercepti, captum, ad impiam Turcarum superstitionē defecisse ferunt. Illud quoque administrandis rebus in castris summo obstaculo erat, quod continui perfrigidique imbres caelo deciderent, quibus itinera in castris & passim vbiq; impedita erant, ut & milites tabernaculis pluuiam madentibus in sicco esse non possent, & qui sub dio genuum tenus in luto haerent, madefactisq; lodicibus frigore & macie consumpti, ac inutiles redditi viderentur. Accedebat inopia commeatus, tum ob caeli iniurias, ac itinerum difficultates oborta, tū vero militum & Valonorum praecipue insolentia, quibus nihil sanctum, nihil inausum erat, nec raro etiam Germanorum rapinis, qui non tantum terrestri itinere conuenientibus, omnia vi auferre solebant, sed etiam Danubio nauigantibus, per minores piscatorias nauiculas, collocatis in sidiis, obuiam armati ire, & nullo soluto precio auferre consueuerant; Burgauio legato, nedum in facinorosos, & militaris disciplinae corruptores exemplum statuente, sed etiam haud obscure coniuente. Quibus rebus negotiatores ac agricolae territi, à commeatu & cibariis importandis abstinebant, fiebatq; ut in castris tam milites, quam eorum equi omnibus rebus necessariis, vehementer premerentur; cum ex aduerso hostibus in vrbe omnia abunde suppeterent. Inter haec hostes tam excurrendo, quam tormentis eminus rem gerendo acerrime sese & mania defendebant; acciditq; tertio Cal. Octobr. ut dum Prestenscius aggeres & tormenta inuisurus equum conscendere vellet, ac non nihil incautius cunctaretur, ab hostibus è propugnaculo in eum veluti scopum collineantibus, destinato praegrans pilae ferreae ictu protinus discerptus interiret, eodem die Quinsquius senior in suo tentorio pila ingenti in incertum emissa vulneratus in vestigio expiraret. Tantis rerum difficultatibus circumuento Maximiliano, exploratores ac transfugae Mehemetem Satergim iam Mohacianos campos superasse, breuique, ut Iaurino succurrat, Budam venturum esse, nunciarunt. Quapropter suorum consilio usus, ne sub Iaurino duplici cum hoste sibi pugnandum esset, castra in insulam Comaroniensem; traiecto Danubio, transtulit, tanta festinatione, ut multa castrensis supellex, & non contemnenda commeatus & alimentorum copia, quae eo tridui spacio conuecta erat, simul & nauium haud exiguus numerus hostibus relinqueretur. Traducto in insulam exercitu, Palissius qui audito Satergis & hostilium copiarum aduentu, ut Strigonio opem ferret, ad quod oppugnandum hostes venire fama erat, castris discesserat, à Maximiliano

Mehemetes
Satergi Bel-
gradum ad-
uenit.

Aly Bassa stre-
nue Iaurinum
tuetur.

Prestenscius
& Quinsquius
icti cadunt.

Nostris, reli-
cta obsidione,
castra in Co-
maroniensem
insulam trans-
ferunt.

cum suis copiis reuocatur, qui q̄ hostem, relictis Strigoniū inuadendi consiliis, Tātē via pensiluas Vertesias iter suscepisse cognouerat, castrisq; Comaronii relictis, ad Maximilian. proficiscitur. Satergis vero postquam nostros soluta Iaurini obfidiōe in insulam traiecisſe accepisset, sibi viribusq; suis fidens, castra ad montē Latonem, quo in monte Sinanum ante biennium confedisſe milites meminerant, collocauit, vt à nostris edito in loco facile cōspici posset, eadēq; ingruente nocte Tata obfidiōe cingere, & tormentis expugnare constituit. Haud dissimili modo Maximil. ad Comaronium traiecto flumine, prope Isam pagū, simul cū Palſſiano exercitu & aliis q̄ in dies agminatim confluebant, è regione Tatae & hostilium castrorum cōfedit, ita vt interfluens Danubius vtraq; castra separaret, habitoq; cum duobus consilio, flumen ponte è nauibus & tabulatis conſternendū, & pro Tata vindicanda armis cū hoste conſligendū deliberauit. Sed ingruentibus confestim ingenti horrore, validissimis ventis, ac pluuiis, insolitisq; tempeſtatib. pons perſici ad deſtinatum tempus non potuit, quamq̄ à Palſſio operæ vehementer yrgerentur. Satergis vero dies & noctes continuata oppugnatione, propugnaculum quod Ferradinū vocabatur, actis in imo cuniculis, & puluere sulphureo iniecto, magna parte deiecerat, adeo vt sexcentis propugnatoribus, qui cum Christophoro Vaida p̄fecto locum defendebant, adducētos t̄m redactis, iisq; ſauciatis, vt plurimū & debilitatis, nec retinendæ arcis, nec auxiliorum ſpes vlla ſupereſſe videretur. Igitur quinto acerrimæ oppugnationis die, rebus deſperatis, intempeſta nocte vacuam arcē hosti reliquerunt, quum à nostris ſex menſium ſpacio poſſeſſa eſſet, ab eo die, quo Palſſius & Preſtenſcius portis improuiſa Petardi violentia perfractis eam occuparent. Hostes vt mænia reſicerēt, & nostris poteſtatem pugnae offerrent, octo poſt diebus iisdem in caſtris permanſerunt. Verum cum eos elicere nequaquam poſſent, XX. die Octob. motis de nocte caſtris, Budā contenderūt. Maximilianus vero q̄ Strigonio metum impendere ſuſpicaretur, facto cis Danubium itinere, caſtra illuc promouit. Sed quum Turcas recta Budā contendiſſe, & ad Peſtum ponte flumen traieciſſe cognouiſſet, Vaciam eos petituros certa ductus coniectura, ac à transfugis quoq; qui frequentes veniebant, edoctus, ſine mora eodem ire maturauit, alteroq; die ad Veruciam pagum paruo infra Vaciam interuallo ſitum caſtra metatus eſt. Turcæ nihil morati in conſpectu noſtrorū prolatis ſex tormentis maioribus, Vaciam verberare ceperunt. Verum propugnatores, & Georg. Duboſcius præfectus vt à Palſſio in mandatis acceperant, paulo ante tormentis in tutum e-miſſis, ne ſe inſirmiſſimo in loco hoſtibus mactandos exponerent, puluere sulphureo fundamentis iniecto, vacuam reliquerunt, & arx paulo poſt incenſa conflagrauit. Turcæ occupata Vacia ruinas reſtaurare, & munire cæperunt, ſed non ita diu poſt, quod noſtros non ſine graui cauſa munitis caſtris in propinquo conſidere, ac breui poteſtatem prælii daturus exiſtimarent, omiſſa muniendi loci cura, noſtros, ſi animum ineundo certamini adiicerent, expectandos eſſe, ſi minus, eorum caſtra adoriri decreuerunt. Nec Maximilianus id proculdubio futurum arbitratus, caſtra vallo ſoſſaque, & carris vndique circumcingere deſtitit, ac admonente Georgio Baſta, caſtella quattuor in locis per editiores monticulos ad deſenſionem caſtrorum erigi, ac inuectis tormentis muniri iuſſit, eiſque Germanos, Italos, Gallos, & Vngaros pedites impoſuit, exemplo ſalubri à Carolo Manſfeldio Comite ducto, quem eiufmodi caſtellis in obſidendo Strigonio idoneis in locis erectis, victoriam peperiſſe memorabant. Igitur hoſtes ad diem pridie Nonarum Nouembris, maximo numero, acerrimoque impetu, ad caſtellum illud ab Vngaris deſenſum, quod è regione Neſmelii oppidi à Germanis Longendorffii appellati, conſtructum erat (eo in oppido Albertus Romanorum Imperator, ac Vngariæ Rex, dum Turcis Samandriam obſidentibus bellum inferre vellet, profluuiō ventris exſpiraiſſe traditur) irruerunt, ac totum

fere diem pro eo capiendo mutuo contenderunt; sed à nostris, qui intus erant, Vngaris peditibus fortiter defensum, conseruatumq; est: adeo vt innumeri Turcæ partim hastis & sclopetis, partim gladiis interfecti prosternerentur, plurimaq; eorum cadauera passim strata iacerent, & nocte prælium dirimente, cæteri cum ingenti detrimento ad sua castra regrederentur: nec se quieturos minitendo dictarent, donec sociorum & commilitonum cædem pari illis vitæ illato exitu vindicarent. Maximilianus nequaquam contēptis hostium minis, eosq; ad repetendam oppugnationem redituros existimans, castellum illatis duabus versatilibus colubrinis, ac duabus peditum centuriis, eadem nocte muniuit, ac eius aggeres restaurari iussit. Sequenti die Turcæ, duce Hasane Budensi, duobus præualidis instructis agminibus, rursus in conspectum nostrorum delati sunt; quorum alterum ad illam eandem munitionem oppugnandam direxere: alterum contra Colonicium, quem haud procul in colle proximo, cum mille Germanis equitibus Suarcemburgus collocauerat, inde deiiciendum. Et Castellani subeuntes magno vlulatu barbaros, crebris tormentorum & glandium ictibus prostratos & fauciatos, ita submouerunt, vt amissis suorum amplius sexcentis, & pluribus vulneratis, terga darent, & adeo consternatis animis fugerent, vt quamquam à tribunis & centurionibus, clauarum ictibus, & strictis ensibus ad repetendum conatum adigerentur, tamen detrectata pugna, nullus fugæ sistendæ modus superesset, Colonicio ex aduerso arridens fortuna prius fauere videbatur. Nam dum illud Turcarum agmen, quatuor millium equitum & peditum ad instaurandam castelli impugnationem irruere conaretur, ipse cum suis equitibus fortiter in hostes inuectus, acerrimum certamen iniit, & eos in fugam coniecit, atq; adeo vsq; ad locum, vbi Satergis cum vniuersis copiis constiterat persequutus est. Quo viso Satergis, totum robur exercitus promouit, & Colonicium vndiq; circumuentum in orbem pugnare coegit; eratque Colonicus cum suis omnibus in summum adductus discrimen, nisi Nadausius, qui cum DCCC. equitibus hastatis Pannonicis in proximo colle substiterat, propere accurrendo maturam opem attulisset. Sed quum vel sic dubia adhuc acie pugnaretur, & hostes numero ac multitudine superarent, Palffius cum sex millibus armatorum Nadaudio ac Colonicio opportune succurrens prælium diremit, & ab hostibus in fugam effusis, aliquot signa, & in iis prætorianum vnum purpurei coloris, aureis limbis ornatum retulit; Capti etiam sunt ex Tartaris Iarullahes Tangriuerdis, & Ahchurahes equitum decuriones, & Maximiliano dono dati. Satergis interim increpitis suis & fuga retentata, copias in ordinem composuit, instructaque acie nostris nouæ pugnæ potestatem obtulit; in quibus multorum iudicio XL. hostium millia inesse existimabantur. Nec Palffius cum Nadaudio & Colonicio, quamquam viribus inferior, certamen detrectauit; sic tamen vt non pleno virium concursu, sed per partes & agminatim minutioribus præliis dimicaretur. In quibus multis vtrinq; cadere necesse erat, semper tamen plures ex Turcarum numero occumbebant: sic vt quamquam hostes XII. tormentis campestribus frequenter in nostros displosis rem gererent, pilæ tamen absque notabili nostrorum damno in aeris & cæli vacuum irritis ictibus prouolarent. Nox deinde nebulosa superueniens, & densiores tenebræ, quales autumnis locis aquosis oriri solent, prælium diremerunt, & tam Turcæ quam nostri receptui cecinerunt. Periere è Turcis amplius tria millia, & inter eos præter vnum, è tribunis Ianicerorum, Cassonum nomine, Hydrizes quoque Dalmata natione, quem Papensi arci à Beglerbego primum captæ, præpositum fuisse diximus, interfectus fuit, quum hoc tēpore nullo fungens munere in Syrmio habitasset. Nostri præter fauciatos CLX. desiderati. Interim vero Nobilitatis copię à Palffio celeriter conuocatæ Strigonium, è superiore vero Vngaria tria millia militum in castra venere: Austriæ quo-

*Sequenti die
pugnam in-
staurat ho-
stis,*

*vano conatu,
& cum clade.*

*Leuioribus
deinde præliis
certatum.*

*Legati Tur-
cici ad nostros
de pace missi
dolo malo.*

*Mehemetes
castris motis
Pestum exer-
citū reducit.*

*Maximilian.
dimissis co-
piis Viennam
redit.*

*Sigismundus
Temesuarum
frustra ob-
sides.*

que iniunctum fuit, ut quintam partem hominum armatam mittere maturarent. Quæ dum expectantur biduo post pugnam, qui fuit quinto Idus Nouemb. quum in hostium castris, seditio inter equites prætorianos & Ianiceros exarsisset, arma-
tiq; inter se concurrissent, ac plures C. C. vtrinq; cecidissent, nec amplius in castris
manere vellent. Satergis petita publica fide impetrataq;, Chaufium prætorianum,
qui post illius discessum Byzantio venerat, cum sex aliis splendide ornatis ad no-
strorū castra misit, qui petendis induciis ac constituendæ paci initium auspicato
facere viderentur. Qui iussu Maximiliani ad Palffy tabernaculum, quod in Vaci-
ensi insula Danubiana extensum fuit, introducti, præsentibus Basta, Nadafdio,
aliisq;, sermonem amplius duabus horis protraxerūt, quamuis à suo principe nul-
las literas attulissent. Dum Chaufius Satergis iussu, parum sincero colloquio de
pace tractat, ac nostrorum castra recētoribus copiis augmentur, eadem nocte, im-
positis in naues tormentis, conuasatisq; omnibus impedimentis, nec expectato
Chausio castra Pestum versus reduxit: fuitq; tam impudens dolosissimi & flagitio-
sissimi hominis facinus, ut quum nostros egregie ludificatus esset, tamen Chau-
sium & reliquos, simul cum Palffy nuntio, qui literas ad eum pertulerat, Budæ in
carceres condi (tanquam reos maiestatis, qui rem tanti momenti, inter duos potē-
tissimos terrarum orbis principes suo iniussu, neq; se conscio tractare ausi essent) &
per aliquot dies arcte custodiri iuberet. Budæ militibus quum quietem concessis-
set, postmodum exercitum in hiberna dimisit, & ipse Belgradum secundo flumi-
ne deuectus est. Maximilianus similiter dimissis ad suas stationes copiis, Tirna-
uiam, & Posonium indeq; Viennam rediit: non sine eximia in tantis rerum angu-
stis seruati incolumis exercitus laude & gloria. Eo discedente cura datur Palffy
reparandæ Vacix, ac præsidio muniendæ, quæ oportuno ad inuadendam armis
Budam loco minime negligenda videbatur. Itaq; Palffy continuo dies & no-
ctes labore, eam celeriter instaurandam curauit. ut à subita hostium irruptione
defendi posset, tormentisq; & vetere præsidio imposito, & custodia eius Georgio
Doboscio, qui antea ei præfuerat, commendata, in suam Nouæ arcis stationē re-
uersus est, copiis etiam ad sua loca remissis. Sigismundus quoq; Transiluanus, qui
se ad Budæ obsidionē cum Maximiliano principe coniunctis viribus tentandam
parauerat, cum hoc anno eius consilia dilata esse vidisset, ne tempus in ocio tran-
sigeret, Temesiensem arcem urbemq; denuo obsidione cingendam duxerat, tra-
ditisq; curæ & imperio Stephani Iosicæ Cancellarii sui XXV. millibus hominum,
eam amplius XL. dierum spatio oppugnauerat: defendente eam Sulimano super-
cilioso genere Acarnane. Et is Chanadio, diffugientibus hostibus, ex itinere capto
suburbis Temesi erat potitus. Sed quum multi variis oppugnationibus occubu-
issent, ac peditatus in paucos redactus minime ad irrumpendum sufficeret, re infe-
cta copias & tormenta reducere fuit coactus, cadentibus inter alios equites, quos
in pugnam relictis equis descendere iusserat, cum aliis plurimis, tum vero Petro
Posedario Dalmata Zriniani Comitis alumno: clamantibus subinde Turcis, ne in
capienda vrbe desudando, & nihil proficiendo tempus frustra extraherent; quam
ante quadraginta quinq; annos, ingentes principes Sulimani copix, ipseq; Aho-
mates purpuratus & Beglerbegus Mehemetes, Lossontio & Hispanis pro-
pugnantibus, non nisi tardius & multo militum sanguine in
suam potestatem redegissent.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

10

LIBER XXXI.

Tex castris Vacianis in hiberna Viennamque saluis exercitibus reditum est, Cæsar, qui Praga sibi pedem efferre minime integrum putabat, comitiis, quæ Ratisponam Germaniæ principibus & populis indixerat, Matthiam principem fratrem loco sui præesse, Posonium vero, quo Vngaros eodem fere tempore conuocauerat, Maximilianum proficisci voluit, quibus vtrisque conuenti-

Comitia Ratispona & Posonii habitata.

bus, de continuandis in futurum gerendi belli rationibus, sumptibusque in militum stipendia suppeditandis ageretur: simulque decreuit, vt absolutis illis, & ex sententia finitis, ille quidem vti antea, recepta exercitus cura, bellum administraret: hic vero ad Transsiluaniam gubernandam (quod Sigismundus tam per literas quam legatos urgere videbatur) sese primo quoque tempore compararet: ad quem vsum Cæsar ei alium exercitum, tormenta resque bellicas, & in stipendia pecuniam, supra prouinciæ censum, qui haud contemnendus esse ferebatur, se subministraturum promittebat. Interea vero dum ipse se ad iter instrueret, legati qui in prouinciā irent, eamque tradente Sigismundo Cæsaris nomine occuparent, delecti sunt, Stephanus Zuhaius Episcopus Vacienſis, Franciscus Nadaſdius, ac Bartholomæus Peczius, clari & experientes viri. Verum quod Nadaſdius morbo impeditus sese excusasset, in eius locum Nicolaus Isthuaniſſius ſuſſe-

ctus fuit: atque is alios antegreſſos aliquot poſt dies citatis itineribus ſequutus, anteuertere tamen niſi in Transſiluania non potuit. ii circa Calendas Aprilis Albam Iuliam aduentantes Sigismundum Comitibus prouincialibus vacantem reperere. quos cum honorifice excepiſſet, primum omnium in conſilium adhibitis, de Stephano Iofica Cancellario ſuo, quem ipſe obſcuro loco natum ad eum honoris & dignitatis gradum euexiſſet, acerbiffime conqueſtus eſt; maniſteſtis indi-

ciis compertum eſſe referens, illum occultis conſiliis cum Michaelē Transſalpi-

no communicatis, atque adeo tentatis etiam largitione complurium prouincia-

lium animis in eo laboraſſe, ne Cæſaris legati ad occupandam prouinciā admit-

terentur: ſed ad quietem & felicitatem prouinciæ pertinere, vt quiſpiam e ſuo-

rum numero in ſui diſcedentis locum eligeretur: graue per ſe & intolerandum Germanorum iugum propoſuiſſe, vti antea patrum memoria, regnante Ferdinando Cæſare experti eſſent; nunc vero Turcas, qui prouinciā exteris hominibus nunquam eſſent conceſſuri, incomparabilem præſentium temporum tranquillitatem, in qua haſtenus ſub eorū cliētela vixiſſent, inuectis formidoliſſimis armis, & horrenda rerum omnium tam diuinarum quam humanarū confuſione perturbaturos; ſubindeq; plures oſtentata ſingulis ſpe ingentiū promiſſorum, vt regnū ei deferendum putarent, in partes pertraxiſſe. proinde ſe ſtatuiſſe, vt ſi ipſis videatur, ſtatim illum ob tantum infidelis animi ſcelus, quo omnes ſuas pacis & fæderis cum Cæſare & ſummo Pontifice, cæterisq; Chriſtianæ reip. principibus percuſſi cogitationes nefarie ſubuertēdas ſuſcepſiſſet, quā ſeueriſſime animaduertat. Hęc &

Legati Cæſarei.

Quibus Sigismundus prouinciā traderet, Anno 1598.

Stephanum Ioficam Cancellariū ſuum de grauiſſimis inſimulacris in catenam compingit.

alia multa, vultu & sermone ad iram prono præfatus Boscaium primo loco sententiam dicere iussit, qui illum malis ambiciosisque artibus, tale tantumque scelus ausum, ut reum maiestatis, acerbis pænis afficiendum pronunciauit: cæteri-
que qui aderant, fere omnes in eius sententiam iere. Legati tamen Cæsaris, quod de capite & fortunis ac existimatione summi viri ageretur, ne quid temere fieret, deliberandi spacium petiuerunt. Re ita in sequentem diem dilata, Iosica qui summo mane relaxandi animi causa, extra urbem equo vectus exierat, & ab agro recta in prætorium venerat, iussu Sigismundi, antecaptis legatorum sententiis, à Boscaio captus, ac Michaeli Calmandio peditum prætorianorum præfecto in custodiam traditus fuit: qui eum confestim compedibus vinctum in carcerem perduxit: bonaque eius omnia simul fisco addicta sunt. Quo inopinato tanti hominis casu, quamquam docendæ rei nec testes ulli, nec legum adhibita necessitudo esset, perculsi omnes, ingenti metu, silentium agitauere; & eorum quoque, qui forte conscii illius ambitionis erant, animi viresque extemplo conciderunt. Deinde cum legatis de stipendio militibus prætorianis, atque iis, qui finibus prouinciæ tuendis inuigilabant, persoluendo actum est, & ita conuentum, ut quæ illis hætenus deberentur, ipse persolueret, à Calendis autem Aprilis, legatorum cura, Cæsarisque impendio satisfaciendum foret. Nec diu post ad quartum Idus Aprilis, prius cum legatis in conclaue ductis, pauca loquutus, iam se iuxta promissum suum resignato Cæsari Transsiluaniæ imperio, Viennam indeque ad suam, quam sibi priuatam vitam acturo Cæsar dedisset prouinciam profecturum retulit, pluraque loquuturo legati intercessere, eumque multis in medium adductis rationibus, ne prouincia excederet, dehortari ceperunt: posse & debere eum secum reputare, nullas esse tam graues & arduas causas, quibus inductus patrimonium ditissimæ & omnium rerum feracissimæ regionis relinquendum putet; superesse subditorum fidem indubiam, & promptum ad omnia obsequium: meminisse eum oportere, quanto fortunæ arridentis munere, & felicitate, superiore anno Turcarum & Tartarorum infensissimas gentes, eorumque arma propriis viribus sustinuisset, quam longe imperii sui fines & terminos prolataisset, accedentibus in præsentiarum summi Pontificis & Cæsaris, Hispanique regis auxiliis, proculdubio euenturum, ut non solum hostes barbaros procul Transsiluaniæ finibus propulsaturus sit, sed etiam eo angustiarum, ut sua vix defendant, redacturus: sicque minime desperandum, quin prouinciæ suæ, securitatis & quietis, quantum satis sit comparetur, sibi vero oportuna sempiternæ laudis & gloriæ occasio obuেনiat. Superesse Michaellem Transalpinum, constantem hætenus & fidum socium clientemque; venturum ad obsequium etiam Moldauum, quod in ea prouincia recuperanda Summus Pontifex & Cæsar, nihil opis, nihil laboris atque operæ prætermisuri sint; donec Polonos siue æquo arbitrio, siue aliter disceptando ad officium, & reddendas res pertrahant. Deum Optimum Maximum qui ei hætenus, expugnatis tot hostium munitionibus, tantis exercitibus fuis & fugatis, Sinanum, qui orbem terrarum nominis terrore compleuerat, ultra Istrum pulso & profligato, certissimis diuini sui numinis præsidii adfuisset, deinceps quoque adfuturum: & Cæsarem, si tempora belli postulabunt, nequaquam neglecturum, quin ei pro Christianæ Reipub. salute & commodo bellum gesturo adcurrere & præsentem opem allaturus sit, quando eum non in consortium duntaxat laborum, quos pro asserenda Christi nominis gloria, subeundos sumpsisset, adscitum, sed tradita in coniugium sorore præstantissima, arctæ etiam necessitudinis vinculis adstrictum, in omnibus quorum indiguerit, subleuandum & defendendum suscepisset. Facile esse momento, quo quis velit, cedere possessione magnæ fortunæ, facere & parare eam, difficile prorsus & arduum esse. Tametsi vero de recipienda Transsiluania,

Vngarici

*Legatorum
Cæsaris de-
hortatio, ne
prouincia de-
cedat.*

Vngarici olim iuris prouincia, ad necessarias cum ipso transactionis condicio-
 nes iam descendisset, tamen in reddenda ea ne nunc quidem quicquam moræ fa-
 cturum, & si recipere eam retinereque velit, (quod etiam ut faciat Cæsarem hor-
 tari & rogare, ac eius nomine, se velut internuncios & sequestros vehementer
 obtestari) tum quicquid Cæsar habeat bonorum, amicos, genus, cognatos, di-
 uitias, arma, copias, regna, & quicquid in homine principe dici insigne potest,
 ad eum tuendum & amplificandum, saluumque & incolumem cum suis omni-
 bus protegendum quam beneuolentissimo & studiosissimo animo impensurum,
 omninoque effecturum, Diis bene iuantibus, ut si rectissimis consiliis parere ve-
 lit, se superstiti, tam domi dignitatem, quam foris auctoritatem integram, illiba-
 tamque conseruare possit. Legatis ad hæc breui sermone respondit, sibi firmam
 stabilemque esse sententiam transactioni cum Cæsare factæ inhærendi, neque o-
 pus esse, ut longioribus in dissuadendo verbis utantur, pauloque post in atrium
 maius, à Iohanne Sigismundo Iohannis regis filio ædificatum, in quo magna pro-
 uincialium frequentia expectabatur, simul cum legatis & Senatorii ordinis viris
 progressus est, talemque ad eos orationem habuit. Meminisse vos decet, me in te-
 nera ætate patre orbatum sub tutela patrui Stephani, quem Diis immortales, qui
 terrena hæc atque mortalia proculdubio moderantur, ex hac prouincia ad Polo-
 niæ florens amplumque regnum, ob raras & insignes eius virtutes euexerant, eo
 usque agitasse, donec in adultiorem ætatis gradum peruenirem. quo tempore me ex
 ephebis egredientem, publicis votis & suffragiis vestris principem declarastis:
 neque ego ex illo eniti summis viribus destiti, ut me tam domi vnumquemque ve-
 strum liberaliter habendo, atque indulgendo, quam foris, dum famam egregiis mi-
 litia factis extendere contendo, eiusmodi iudicio vestro non indignum ostendere
 possem. Nec honestissimis conatibus nostris, propitia numina defuisse visa sunt:
 postquam prouinciā hanc, tanta in hunc usque diem, moderatione, cura, studio, labo-
 re rexi; ut nihil quod ad eam tuendam, defendendamque pertinuerit, neglectum esse vi-
 deatur. Sustinendo enim a omni ope, apud potentissimos Christianæ reip. princi-
 pes summum Pontificem, Cæsarem ac Hispaniæ regem adnitendo, maiora præsidia
 parauimus, quibus hæcenus ab infensissimis barbaris, qui interneciuo odio, erga nos
 nomenque nostrum, contra veteris clientelæ iura occisione delendum inhiabant,
 tuti & securi redditi sumus; neque ambigendum videtur, etiam in posterum, nisi
 fortuna virtuti & felicitati publicæ, nimio plus inuidere velit, tutos futuros. Nunc
 vero plerisque vestrum me haud modice admiraturos non dubitauerim, qui pro-
 uincia decessurus, ac commeatum veniamque à vobis postulaturus in medium
 prodierim, constantiamque meam desideraturos. Sed quæ me rationes, ut id fa-
 cerem, induxerint, arduæ sane prorsus & necessariae, eas modo aperire non est ani-
 mus, quas ut pote antea plerisque vestrum cognitæ ex meo sermone esse non sum
 nescius, nec modo repetere opus est. Stat animo fixum, prouincia decedere, fa-
 tisque fore, si uti cum Cæsare iam conueni, quietior mihi sedes non ambizioso non
 mortalitatis meæ inscio, & spernendis honorum fulgoribus valido alibi contin-
 gat, tranquillam, nec diuini humanique iuris expertem conditionem transigere lici-
 tum sit. Non desunt veterum & recentiorum principum exempla, quæ mihi imi-
 tanda proposui, Diocletiani; imprimis, quem si persequendi Christiani nominis
 infamiæ, quis eximat, cætera bonum principem haud negauerit; cui post abdica-
 tos imperii fasces priuato periucundum fuit paterna in domo hortorum amani-
 tati studuisse. Sed patrum nostrorum memoria Carolus Quintus Cæsar Impe-
 rator, fortissimus & sapientissimus princeps, qualem prior ætas à multis sæcu-
 lis non viderat, priuatam vitam imperii dignitati sceptrisque antehabuit: nec am-
 plius rerum humanarum ancipites casus subeundos censuit, quas fortuna mille cas-
 bus exponere solet; sed diuinis tantum insistendo, vitam felicissimo exitu terminauit.

*Sigismundi
ad Prouin-
ciales oratio.*

Porro

» Porro ius prouinciæ administrandæ Cæsaris, tanquam Pannoniæ Regis legatis,
 » quod bene vertat, iam nunc restituere in animo habeo, quem rerum vestrarum
 » prouidum, in periculis constantem, in tuendis vobis munificum & liberalem, in
 » asserenda libertate impigrum, aduersus barbaros potentem fortunatumque fore
 » non est quod dubitetis. Proinde vos non solum testor & moneo, ne vti hacte-
 » nus ad res nouandas solita mobilitate agitemini, ne vestræ inconstantiae nomen,
 » vt quondam Punicæ fidei dedecus, in prouerbium abeat, sed etiam precor, vt fi-
 » dei obsequium, quo vos Cæsari, iam iam obstringi cupio, inuiolabile ac inconcul-
 » sum perpetuo seruetis: me vero & facta, famamque nominis mei, quocumq; fatis
 » ducentibus concessero, cum laude & bonis recordationibus prosequi non inter-
 » mittatis. Plura volentem dicere, lachrimæ luminibus obortæ vocem impediuerunt,
 & nemo etiam fere auditorum fuit, qui lachrymas continere potuerit. Episco-
 pus autem Vacienfis, vnus ex legatis, ea, quæ inconclauis dixerat, vt manere in
 prouincia vellet, repetendo denuo interpellauit: sed ille per verba singultu inter-
 rupta, tarde fabulam surdis narrari respondens, se in cubiculum recepit. Boscaius
 autem nomine omnium verba fecit, ac Cæsari & eius legatis omnes obtempera-
 turos affirmavit; quamdiu in suis vetustis libertatibus indemnes conseruati
 fuisse videbuntur. Nec diu post primum viri senatorii, (inter quos Demetrius
 Napradius Albanus in prouincia Episcopus, ac Boscaius primi fuere) sacramen-
 tum Cæsari, & quem sui loco principem statuerit, solenni more præstiterunt.
 Deinde Vngari, Saxones, Siculi, cæterique sine discrimine nomina professi, iu-
 ramenta sua, sigillis chirographisque munita, legatis tradiderunt. Ipse autem
 quo facilius adeuntes & salutantes arceret, non diu in palatio moratus, per por-
 tulam, quæ ex inferiore ædium parte in hortum patebat, sese subduxit; & in vil-
 lam Quisfaludianam, quam in suburbano agro Lupus Couaciocius, ad volu-
 ptarios secessus ædificare cæperat, sed cæde præuentus non absoluerat, simpli-
 ci rheda vectus fuit: ibique interea priuatorum more vixit, donec in Silesiam
 proficisceretur.

*Proceres sa-
 cramentum
 Cæsari more
 solenni præ-
 stant.*

*Iaurinum
 eximio stra-
 tagemate à
 Suarcembur-
 gio recupera-
 tur,*

Erat adhuc in rure suburbano Sigismundus, nondum decisis, quæ in Trans-
 siluania habebat negotiis, quum exoptatissima & secundissima recuperati vnus
 noctis labore & ausu è faucibus hostium Iaurini fama ad legatos allata est. Quam
 rem in omne æuum memorabilem, postquam inter omnia quæ aduersus Tur-
 cas clam & in tenebris doloque gesta sunt facinoribus primas tenere videtur,
 quo successu quantaue reipub. felicitate, ac diuini numinis beneficio contige-
 rit, enarrare erit operæ precium. Post irritum Iauriensis oppugnationis exi-
 tum, ac castris castra ad Vaciam collata, ac clandestinum hostium discessum,
 Cæsar cum Maximiliano fratre, ac Suarcemburgio colloquutus, cum toto in-
 genii & virium robore, nec vllis deterrentibus impensis ad recuperandum Iau-
 rinum ferretur, aduocandum etiam Palßium censuit: arcanique sui consilii
 rationes ipsis ita explicauit, vt validis agminibus ex omni copiarum numero
 delectis, eius instrumenti, quam Petarram vocant, viatque impetu experiun-
 dum existimaret, si quæ fieri via ad irrumpendum posset; sin minus, valida post-
 modum & aperta belli mole incumbendum esset. quandoquidem tempestates
 illinc & procellas impendere prouidebat, quæ nisi mature discuterentur, in
 magnum discrimen rem Austriacam adducturæ esse viderentur: ideoque se
 graui iudicio duos ipsos tantæ rei agenda delegisse testaretur, quod vsu & ex-
 perientia rerum magistra, nullam rem cum aliis omnibus, tum maxime geren-
 dis bellis æque obesse ac multorum imperium didicisset: quum omnibus ea-
 dem auctoritas, minime vero aut fides, aut prudentia eadem sit, magnam cer-
 tamque spem se concepisse, fore vt DEVS Optimus Maximus eorum opera at-
 que industria, quod moliretur, ingentis audaciæ operi perficiundo optatum & feli-

felicem successum haud dubie sit concessurus, dummodo cauere prouidereque
 velint, ne huiusmodi consilia cuiquam panderentur. Igitur ii, quibus ætas fe-
 re eadem, ac magnitudo animi par, ac mutuus inter se amor, ac erga Cæsarem
 studium fuit, re suscepta, cuius amplissimus foret laborum fructus expectan-
 dus, toto hiemis decursu, intenti ad eam fuere, copias lustrando atque exer-
 cendo, & quæ erant necessaria in tempore comparando. Sed niues genuum te-
 nus profundæ totam hiemem occupauerant; mox initio veris dissolutæ, au-
 ctæque pluuiis, itinera infesta ac incommoda reddiderant, vt exercitus educi
 ex hibernis non possent. Interim tamen desiderii Cæsaris, officiique sui, ac mu-
 10 neris impositi memores, ab idoneis exploratoribus, ac captiuis, & rusticis, qui
 vltro citroque commeabant, de statu portarum vrbis, ac propugnaculorum, de
 hostium numero, de itineribus, semitis, pontibus, eorumque aditu, cæterisque
 rebus, quæ tam intra urbem, quam foris necessaria videbantur, inquirere, ac
 quæ aduertenda erant, animo imprimere non desisteabant. Itaque residenti-
 bus aquis, ac æquioribus non nihil viis redditis, Suarcemburgus ex omnibus
 copiis equites & pedites quam promptissimos feligit, ac Comaronium conue-
 nire iubet. Fuere Galli pedites noningenti, Vallones totidem; è Strigonio Gal-
 li, Vallonibus permixti trecenti, ac ex veteranis Comaronii stipendia meren-
 tibus Germanis quinquaginta: qui iussu Suarcemburgii tympana & fistulas,
 20 vt instrumenta clandestino conatu rem gerentibus minime necessaria, abdi-
 cauerant. Palffius mille hastatos equites Vngaros, ac totidem pedites sclope-
 tarios; nec multo minorem Germanorum equitum numerum adduxit: vt o-
 mnium copiarum cuiusvis gentis nationisque & ordinis summa V. M. ac CL.
 militibus constaret. Cum hac selectissima manu, XXVII. die Martii, hora
 post meridiem prima, quod DEI Optimi Maximi prouidentia, felix faustum-
 que fuit, Comaronio per pontem, quem ea nocte ad fallendos è nauibus & ta-
 bulatis celerrime construxerant, transiecere, & in vltiore Danubii ripa, Mat-
 thæum Felnemethium, qui irrita obsidione Iauriensi captus à Turcis fuerat,
 ac pro exoluendo redemptionis precio, è Iaurino veniebat, obuium habuere:
 30 à quo Turcas nihil hostile metuentes in ocio agitare, ac ducentos ex Ianiceris
 hesternò die Budam pro stipendio, & commeatu profectos esse cognouere. Tan-
 tus enim hostium animis inerat nostrorum contemptus, vt ne portas quidem
 claudere fatis cum cura, nec vigilias solita diligentia obire viderentur; iacta-
 rentque superbo ore, quando Gallus gallinaceus è ferrea lamina in turris fasti-
 gio collocatus vocem editurus esset, eo tempore Christianos Iaurino potituros.
 Igitur Felnemethium ipsis in compedibus, & eodem quo vectus erat curru redu-
 xere; de variis rebus, si opus foret, ab eo quæsituri. Traiecto Danubio, singulis co-
 hortibus ac turmis Suarcemburgus certum locum assignauit, quoque ordine proce-
 derent, scripto comprehensum exhibuit: atque eodem die, ad solis occasum, a-
 40 mnem Zomzonem, non quidem latum aut profundum, sed stagnantem & cæno
 impeditum, nauiculis piscatoriis ante eo per plaustra allatis superauere. indeque ad
 alium riuum, qui è collibus & siluis Memphonis pagi decurrit, de nocte hora no-
 na peruentum est, & pars, quæ supererat noctis, militi ad quiescendum & curan-
 da corpora, concessa. Illucescente die sequenti, qui fuit Martii XXVIII. hinc
 progressum est ad milliariis spacium in vallem Nemethianam, quæ saluosa est,
 & ad dextram itineris instituti partem porrigebatur; totusque ille dies vsque ad
 vesperum eo in loco transactus fuit. Quum illinc discedendum foret, neque iam
 nisi duorum milliarium interuallo Iaurinum distaret, duces, conuocatis præ-
 fectis, quotquot aderant, ac equitum & peditum præcipuis, quem quisque locum
 50 teneret, quo ordine procederet, qui ciuitatem adorirentur, qui in forum aduo-
 larent, nec hostem conglobari permitterent, qui occupandis propugnaculis præsto
 essent,

*Aquila supra
nostrorum
agmina voli-
tans.*

*Luna illustris
nubecula ob-
scuretur.*

*Porta urbis
petarum disie-
cta nostris a-
ditum ape-
rit,*

*Mox in fo-
rum fortiter
irruunt.*

*Præcipuaque
Loca inua-
dunt.*

essent, allata etiam eleganti locorum pictura, diligentissime proposuerunt. Post accuratam harum rerum inculcationem, eodem ordine, iustis passibus procedere inceperunt, ac vna ante dimidium noctis hora, in conspectum urbis prope sepulchra Thracum, ad eum locum, ubi superiori anno castra nostrorum posita erant, feliciter peruenerunt. Ferunt aquilam supra nostrorum agmina, à Comaronio, usque huc volitantem visam, militesque eo omine boni euentus accepto, alacrius ad rem gerendam incitatos esse. Sed vnum ad explicanda felicius consilia & conatus obstare videbatur, quod luna pernox splendore suo nostros hostium excubitoribus haud difficulter conspiciendos proditura videretur, idque duces ante omnia metuebant. Verum enimvero, singulari & manifesto DEI Optimi Maximi beneficio, mox illa, paululum progressu exercitus, nubibus condi, seque obscurius occulere cæpit; ita ut modico sparso lumine, nostris fauere inciperet: hostibus vero procul aspiciendi facultatem adimere videretur. Illinc ad pontem progressum est, & excubitores hostium, animaduersis ex voce & corporum motu nostris, quidnam ibi insidiarentur, utque procul irent, proclamare ceperunt. Babacurtus, cui cum sua centuria militum, munus applicandæ ad exteriorem portam, quæ pontis in medio clathris & cancellis ligneis munita erat, minoris Petardæ demandatum erat, cum illam clausam quidem, sed neque sera, neque repagulo obstructam vidisset, felici arridente fortuna, silentio aperuit, ac Lamarsum Gallorum militum decurionem, qui maiorem petarram, maiori Albanæ portæ admouere debebat, ut ceptam rem celeriter conficeret, admonuit: sed etiam ibi præsentissimo Dei numine prouidente animaduersum est, attractilem portam, quæ attolli, ac aliam interiorem duplici velut obice claudere solebat, ab hostibus minime sublatam fuisse. Itaque eo facilius fuit, Deo iuvante, petarræ admouendæ ratio. Quæ sine mora valuis applicata, ac subito incensa, eas, ruptis intus vectibus, quæ per transversum extensæ, crassioribusque repagulis ferreis munitæ erant, momento temporis ita disiecit, ut alteræ in forum CCC. passuum intervallo abreptæ prouolarent; alteræ in vestigio minutatim scinderentur; adeoque ingens ederetur fragor, ut hostes sopiti & semisomnes eo veluti tonitru audito excitarentur, & pars dis-

cincti & seminudi, pars solis induti tunicis arma caperent, & modo perturbatis animis ad forum, modo in arcem ad præfectum conglobati, quantum possent, confertique sese aggregare conarentur. Verum ut erat à ducibus seuerissime iniunctum, Babacurtus & Henricus Oborenpruccus, ipsius Suarcemburgi legatus, statim per apertas portæ Albanæ fores, cum quattuor tricenariis cohortibus Gallorum & Vallonum fortiter irruperant, & forum occuparunt. Hos celeriter insequuti fuere Vallones & Galli mixtim, binis singulæ cum cohortibus, ac dextram viam petiuere, quæ ad arcem & propugnacula ducebat. Nec mora ex præscripto Vngaricus peditatus, duce Petro Orsio à dextra sinistraque in propugnacula duo, quorum alterum Cæsaris, alterum Valentini Toti nomine appellabatur, prouolauit, mixtusque sociis Gallis, qui priores erant ingressi, fortissime rem gerere cepit. Horum vestigiis Michael Lopes Hispanus cum sua centuria mox institit, & Germanicus Strasoldus nihil moratus, ac postremo vniuersa Gallorum & Vallonum manus, ac veterani pedites Germani, docente instruenteque Suarcemburgo, quid quisque peteret, quo tenderet, quibus sociis subsidio esset, in urbem introiit. Suarcemburgus ipse in concamerato portæ fornice, cum Sebastiano Töcolio, ac aliquanta peculiarium militum suorum manu substitit, ut facilius, quo necessitas postularet, subsidia expediret.

Palstius vero cum equitibus Vngaris & Germanis, ad incerta belli in campo excubabat, ne quid illinc detrimenti ab hoste posset accipi. Rebus in hunc statum

statum deductis, tametsi hostes insperata nostrorum irruptione expectati, quam
 ipsi nunquam fore credidissent, summa animorum perturbatione arma cepis-
 sent: tantatamen pertinacia & contentione pugnaverunt, vt postquam nostri
 foro & aliquot præcipuis locis potiti essent, tribus amplius horis sese acerrime
 defenderent, & plurimos ex nostris sclopetis & gladiis cæsos obtruncarent. Præ-
 fectus Alipassa, ad portam, quæ exeuntibus arce sinistra est, cum XXX. suorum <sup>Aly Bassaca-
ditur.</sup>
 cæsus est, quum altera manu vexillum teneret, altera, quamquam nullis pro-
 tectus armis acriter pugnando sese tueretur. Incredibile memoratu est, quan-
 ta vbiq; obstinatione repugnatum ab hostibus sit: adeo vt vno in loco non
 10 longe à foro, vbi Oberenpruccus & Babacurtus rem gerebant, plures ducentis
 è nostrorum numero cæsi reperti fuerint. Vbi vero præfectus occubuit, LX.
 fere nostratium partim interfecti, partim fauciati sunt. Adhæc tres vel quatuor
 è Ianiceris, vt rebus desperatis fieri plerumque solet, velut in rabiem quandam
 versi, tam vesano temeritatis furore perciti in nostros irruerunt, vt quingentos
 in fugam conuerterent, adcurrentibusque subinde aliis atque aliis, nostros;
 ter repetita fuga, versus portam pedem turpiter referre compellerent; essetque
 tota res in summum adducta discrimen, nisi propere Suarcemburgus, adhor-
 tante Töcölio, Palffium, vt equites, qui foris vigilabant, descendere equis, &
 peditatui in vrbe laboranti opem ferre maturarent, admonuisset. Ibi Palffius <sup>Equites, no-
stru labo-
rantibus o-
pem ferunt.</sup>
 20 cum se apud equites voce & verbis nihil proficere videret, quod in re noctur-
 na & ancipiti cunctari viderentur, exemplo tandem promouit, cum ipse pri-
 mus in pedes descendisset, & ad urbem procurrendo præcessisset. Sic enim ipsi
 quoque minime deferendum ducem arbitrati, relictis equis extento cursu sub-
 sidio suis adcurrerunt. Ibi recrudescente Marte, pugna atrox & admodum
 cruenta redintegrari cæpta est: Turcis in extremo discrimine tanto ardore & fe-
 rocia sese defendentibus, vt quidam ex eis hastis veluti veribus transfixi, iam-
 iamque morituri, nostros tamen vulnerarent, & occiderent, vt victi & victo-
 res simul expirarent. Supra propugnaculum quoque Iacositianum, alia pu-
 gna cum Strasoldo & Lopes, ac Orsio & Vngaris erat, in qua Alaibegus Spahiis
 30 & Timariotis præpositus, cum multis ex equitum & Ianicerorum ordine cæ-
 sus occubuit; ibidemque è nostris complures cecidere. Sed postquam equi-
 tes & Palffium auxilio suis venisse vidissent, pars cum Omeraga legato in ar-
 cem profugerunt, pars puluerem sulphureum, qui sub eiusdem propugnaculi
 fornice, magna copia seruabatur, succenderunt, cuius violentia disiectis for-
 nicibus & dissipatis per aera multis tam nostrorum quam hostium corpori-
 bus, ingens vtrinq; detrimentum acceptum, illatumque fuit. Cum iam ho-
 stes è foro & propugnaculis omnibus pulsi cæsiq; essent, Palffius Omeragam
 cum iis, qui sese in arcem receperant, vt sibi ipsis, quorum iam vita & salus con-
 clamata esset, parcendum putarent, seque dederent, hortari cepit. Sed quum
 40 se sclopetis eminus tueri nondum cessarent, attractis, annuente Suarcembur-
 go, tormentis, ac in arcem obuersis, eorum tandem pertinacia fracta est. ac ad
 arbitrium victoris in dedicionem accepti. Multi etiam hostium sese è muro
 in fossas & Danubium præcipitauerunt; quorum pars luxatis aut fractis omni-
 bus artubus in vestigio interiit, pars sed admodum exigua euasisse dicitur. plu-
 res per abdita domorum ac stabulorum latibula, ac subterraneas scrobes oc-
 cultati non sine cæde & vulneribus inde extracti fuerunt: & tandem claro iam
 die integra victoria, cum ingenti præda parta est. quum à media nocte pugna-
 tum ancipiti Marte esset. præda inter duces & milites æquis partibus diuisa <sup>Præda ingens
parta, ac ma-
gnus tormen-
torum nu-
merus.</sup>
 50 Hostium MCCCC. cæsi sunt. capti CCC. absque pueris & mulieribus. Sed
 Ppp nec

*Babacurto
donarium
4000, au-
reorum da-
rum.*

*Suarcembur-
gio autem
100000.
donata.*

*Sigismundus
in Silesiam
contendit.*

*Coniunx Si-
gismundi Al-
bam deduci-
tur.*

*Mich. Bruti
historia Hun-
garica ad Cæ-
sarem defer-
tur.*

nec nostris incruenta victoria cessit; quum præter fauciatorum magnum nu-
merum, quingentos & amplius milites desideratos fuisse satis constitisset. Ba-
bacurtus felices rei successus ad Cæsarem allaturus, per dispositos equos celer-
rime profectus, quattuor millia aureorum numum donatiui nomine obtinuit;
ita ut millenos ex ærario quotannis caperet. Suarcemburgio autem centum
millia aureorum data, & oppidum Hustopecium in Moravia. Palffius ab Au-
striacis poculo aureo mille numum pondo cohonestatus est; nec à Cæsare
quicquam præmii postulavit, quum se operam omnem, quam hac in re præ-
stitisset, patriæ imprimis debuisse, ideoque gratuito impendisse profiteretur.
Hunc in modum admirabili DEI beneficio Iaurinum recuperatum est, non
toto quadriennio à Turcis possessum: quæ in retota, illustre documentum ca-
pi potest, diu contemptas vires, ubi temporis diuturnitate corroboratæ fue-
rint, perniciosas contemnentibus esse solere. Nec multo post Suarcembur-
gus priscae severitatis exemplum Iaurini præbuit: quum Michaellem Lopes
turmæ equestris ductorem in vincula coniici iussisset. Is commilitonem quen-
dam Gallum, qui in præda non contemnendum auri pondus acquisierat,
clam necandum & sterquilinio occultandum curauerat, ut auro potiretur. Ta-
met si igitur eum virum apprime militarem esse nosset, promptaque eius & for-
ti opera, in capienda ciuitate usus esset, re tamen postmodum comperta, & cer-
tis indiciis comprobata, de conuicto confessoque publice in foro capitale sup-
plicium sumi iussit. Legati in Transsilvania, ob recuperatum tanti momen-
ti locum, sacro hymno in triumphis & victoriis, ac publicæ lætitiæ signifi-
catione decantari solito, ac tormentorum fragore edito, singulare suum gau-
dium testati sunt. quamquam essent, qui ut rem fictam, & commentitiam, at-
que adeo incredibilem esse putarent. Postea SIGISMUNDVS exiguo comita-
tu secum sumpto, in Silesiam iter suscepit, cum Alphonso Carillio, Sigismun-
do Sarmaſſagio, & Emerico Sixoniano, cuius familiari consuetudine oblecta-
batur: Iosicamque captum iisdem in vinculis in manibus & potestate legato-
rum reliquit: lentisque factis itineribus, Galgocium, atque inde Strigonium,
postremo Iaurinum recens à nostris occupatum venit, & ubique summis ho-
noribus exceptus est; nec prius in Transsilvania fama recepti Iaurini, nisi ipso
perscribente, credita fuit. Dimisso eo, vnus ex legatis Isthuanffius ad illius con-
iugem Cuuarii relictam cum literis Cæsaris, quibus illa siue manere in prouin-
cia, vsque ad MAXIMILIANI aduentum, siue ad matrem reuerti vellet, libera
permittebatur, profectus est; eamque comitantibus Stephano Chaquio,
Petro Ghicio, Christophoro Quereſturio, & SIGISMUNDO Comite Turria-
no, quem ei mater consiliorum arbitrum adhibuerat, Albam deduxit, atris
vestibus, quales viduis gestare mos est, amictam: mansitque ibi per aliquot
menses, ac communi cum legatis cura rebus præfuit. Post paucos autem dies
ab eius aduentu, Peczius legatus, relictis Albæ collegis, Pragam reuersus est,
Iosicamque secum ad Nouam arcem Samosianam perductum, Alberto Ham-
uaio præfecto dedit, ut paulo post Sacmarium perductus Michaeli Siculo, qui
ei loco Cæsaris nomine præerat, custodiendus traderetur.

Historias vero rerum Vngaricarum, cura & studio auspiciisque, & im-
pensa Stephani Poloniæ Regis à Iohanne Michaelle Bruto docte eleganterque
scriptas, quæ auctore Albæ satis concedente, apud Sigismundum remanse-
rant omnium qui viderant firma asseueratione dignissimas, quæ in lucem e-
derentur, ad Cæsarem pertulit. Discedente Peczio duo legati, qui Al-
bæ erant relictæ, misso ad MAXIMILIANVM cum literis Nicolao Boga-
thio, ut venire maturaret, cohortati sunt. Sed quum rebus ad usum & iter
necef-

necessariis nondum esset instructus, cunctantibus, qui eas curabant, Cæsaris mi-
 nistris, venire non potuit; venturum tamen, cum primum illæ expedirentur, pol-
 licitus est. Sub id tempus Michael Transalpinus, missis ad legatos nunciis, Elia-
 Cacucio Siculo, & Petro Armenio, se post Sigismundi discessum in ancipiti
 esse significauit, quid sibi faciundum, quoue modo consulendum sit. postquam
 nec exercitum aduersus barbaros hostes absque stipendio tenere queat; nec
 pecunia ei ingentes quotidie ad præsidia sumptus effundenti suppetat; nec de
 Cæsaris aut legatorum mente quicquam constet, proinde petere vehemen-
 ter, vt quid facere eum velint, admoneant; pecuniamque expediant; aut si id
 fieri nunc nequeat, quod ad multos, quæ prægrauarent, necessitates impenden-
 da sit, se oppigneratis, quas habeat, rebus & fortunis suis; exercitui satisfac-
 turum, dummodo à legatis certior reddatur, quem diem redimendo pigno-
 ri statuam, ac de futuro rerum suarum statu, certi aliquid cum eo deliberent.
 sibi pro iis rebus decidendis venturum ad eos fuisse, sed inter venandum casu
 equi luxato humero, facere nequiuisset. A legatis, qui hominem militarem, &
 ad omnia promptum, ne ad hostes transiret, omnibus quibus possent artibus
 in officio retinendum putabant, responsum est, illum bono animo esse debe-
 re, futurum propediem, vt omnia pro eius desiderio perficiantur: deque iis o-
 mnibus non parui momenti negociis, vel per idoneos homines conferant; vel
 ipsimet coram congressi deliberent. principem quoque Maximilianum interea
 affuturum, qui nihil quod ad ipsum propugnandum & tuendum, verum et-
 iam summis quibusuis dignitatibus & gloriæ ornamentis amplificandum per-
 tineat prætermittitur sit. Nunciis hoc responso dimissis, cum nec Maximilia-
 nus veniret, nec ille vltius expectare sibi integrum diceret, Radulonem Cla-
 uigerum (est id genus officii & dignitatis, cui tributa & vectigalia censusque
 prouinciæ, curæ sunt) & Miriflonem Logothetem legatos, rursus eadem adfe-
 rentes misisset, collato cum Transsiluanie primoribus consilio, ac relictis, qui
 res domi curarent, idoneis hominibus, ipsi ad Michaellem proficisci constitue-
 runt: ac per siluam Sarcaniam Cibinium; indeque Brassonem facto itinere,
 superatisque ad Rucariam villam alpibus, sexto, postquam Alba discesserant
 die, cum Gaspere Cornisio, ac Pancratio Sennicio Tergouistiam peruenere; &
 à Michaelle, qui valetudine impeditus prodire obuiam non poterat, misso ta-
 men in occursum filio Petrascone, cum amplius tribus millibus militum, sum-
 mo cum honore excepti fuere. Ibi postquam cum legatis per triduum mul-
 tis vltro citroque contractis sermonibus disceptasset, & à legatis X. millia au-
 reorum numum in stipendium militare accepisset; tandem in hunc modum
 conuentum est; Michael Vaiuoda Transalpinæ Valachiae, quæ regni Vngariæ
 portio, & pars est, princeps, Rudolphum Romanorum Imperatorem & Regem
 Vngariæ, pro suo legitimo Regere cognoscet: contra Rudolphus prouinciā
 Transalpinā, ei & filio eius Petrasconi iure hæreditatio conferet; absque vl-
 lo soluendi tributi onere, sic tamen vt ipse declarandæ clientelæ gratia, quotan-
 nis mittendi muneris honorarii, quantum virum principem decet, curam ha-
 beat. Si ipse aut Petrasco filius absque hæredibus decedant, Rudolphus & eius
 successores liberam Transalpinis Valachis potestatem concedent Vaiuodam e-
 iusdem gentis & religionis, quam Græcam colunt eligendi, prærogatiua electio-
 nis & confirmatione sibi retenta: atq; ii omnes, regibus Vngariæ iuramento ob-
 stringantur. Religio, quæ hætenus in prouincia viguit, suo loco relinquatur: Cæ-
 sar Michaeli stipendium ad quinque millia hominū dabit, quibus aduersus quos-
 libet hostes rem gerat. Amicos Cæsaris, pro amicis, hostes & inimicos pro hosti-
 bus & inimicis habebit. Ad quæ obseruanda quinto Idus Iunii, in æde Diuæ Vir-
 ginis genetricis Tergouistiae supra promontorium sita, primus ipse iurauit solenne

Maximilia-
 nus Archi-
 dux in Trans-
 siluaniam
 accersitur,

Michaelis
 Vaiuoda le-
 gatio ad Cæs.
 legatos.

Legatorum
 Transsilua-
 nie cum Vai-
 uoda pacta
 conuenta.

iurandum: sequutique sunt eum statim Euthymius Archiepiscopus Tergou-
stianus, Demetrius Vornicus summus prouinciæ Iudex, Michael arcis Craliouæ
Banus, Radulo Clauiger, Theodosius Logothetes, Cancellarius, Andronicus
Vestiarus Cubiculo præpositus, Nigronus Spatarius, Miroflo Logothetes, &
Ban Calota, qui vniuersæ prouinciæ nomine simili se & posteros iuramento ob-
ligarunt. Quibus peractis, legati Alba redierunt, Cæsaremque & Maximilia-
num de iis, quæ acta erant, misso ad eos etiam fidei à Valachis præstitæ diploma-
te, certiores reddiderunt. Dum per hunc modum res in Transsilvania & Vala-
chia administrantur, Sulymanus Temesiensis purpuratus, qui binas Transsil-
uanorum obsidiones, seruata arce Temesiaria, tolerauerat, collectis militibus
præsidariis, præfecturæ suæ subiectis, aliisque è Nandoralba & Samandria ac-
citis, Chanadium obsidione cinxit, ac quattuor tormentis acriter verberare ce-
pit. Franciscus Lugassius, qui non ita pridem ibi à legatis præfectus erat consti-
tutus, misso ad eos Iohanne Thurio, Francisci prætoriani centurionis fratre,
maturam opem implorauit: quæ nisi tempestiue adferretur, se loco infirmo
vim hostium diu sustinere non posse nunciauit. Nec mora, legati Georgio Qui-
ralio Varadini præfecto in mandatis dederunt, vt partem militum eo mitteret,
ac præsidio, quod in oppido Ioffeo erat, vt in auxilium adcurreret, iussere. Media
quoque pars prætoriani militis secundo Maryso flumine celeritatis causa isthuc
missa est: quibus omnibus deducendis Thurius operam diligentem præstitit.
Verum quum hostes auxilia obseffis venire cognouissent, incepto destiterunt, re-
tractisque tormentis eo, vnde venerant redierunt: villas tamen aliquot & pagos
circumuicinos igne & ferro vastarunt. Eius Sulymani insolentis permoti lega-
ti, consiliis cum Andrea Barciano Caransebessii & Lugassi præfecto communi-
catis, qui diu apud Nadasdium rem militarem secunda nominis fama exercuerat,
& virtute ac præclare factis ad eam præfecturam conscenderat, contulerunt, da-
ret operam, si qua occasio daretur, vt dum rapinis & prædæ è regionibus nostris
abigendæ inhiat, notabili aliquo detrimento afficeretur. Is nauandæ operæ cu-
pidus, re cum transfugis quibusdam, qui Temesium clam fugientes, Turcicæ su-
perstitioni sese addixerant, communicata, atque adeo impunitate ac obliuio-
ne omnium scelerum eis promissa, si Sulymanum in insidias perducerent, breui
effecit, vt desiderii votique compotes redderentur. Itaque Sulymanus à transfu-
gis persuasus, qui oppidum Lugassum infirmo muro, ac quibusdam in locis per-
tuso, facile capi posse affirmabant, seque primos in iisdem explorandis offerebant,
mille equites, totidemque pedites ad iter accingi, seque in hosticum vadentem
sequi iussit. Cum pridie Nonarum Iuliarum, sub vespere Temessio egressus es-
set, & peditatum præmisisset, vt sunt æstiuæ noctes admodum concisæ & bre-
ues, ante auroram tamen Lugassum peruenit, vbi à Barciano & præsidariis, qui
quo itinere, quo numero veniret, quibusnam ex partibus oppidum adoriri vel-
let, docentibus clam transfugis, bene sciebant, paratis animis viribusque expe-
ctabatur. Itaque Turcæ obscura nocte, magno sublato clamore oppidum inua-
dunt: sed Barcianus egregie sese defendendo, tamdiu, donec illucesceret, eos su-
stinet. mox dubia adhuc luce, porta erumpit, & ducentis peditibus sclopetariis,
quos prope suburbia idoneo in loco occultauerat, & quando ad conferendas cum
hoste manus ventum foret, prodire iusserat, signum inuadendi dat: pugna atrox
& cruenta exoritur. Turcæ à fronte à tergo circumuerti in orbem pugnare co-
guntur: & tandem dum se à sclopetariis incumbantibus confertim prosterni
vident, in fugam coniiciuntur: multi capiuntur, sed multo plures cædun-
tur. Sulymanus præcipiti equo vectus profugit, victoria Barciano relicta: dum-
que intenso cursu percitus ad pontem Temessio flumini impositum peruenisset,
illum à nostris disiectum reperit. quamobrem metu cogente fluuium cum paucis
trans-

*Sulymanus
Temesuarien-
sis Chanadiū
obsidet.*

*Irrito conatu
abscedit.*

*Sulymanus
non medio-
crem cladem
à Barciano
accipit,*

transnatando superauit: sicque in tutum se recepit. Ex nostris nemo alicuius nominis miles desideratus est, præter Iohannem Ioseffium, qui quum vulnus in capite accepisset, eodem die interiit. E Turcarum numero CCL. viui in nostrorum potestatem deuenerunt; ac inter eos Ibraim Aga equitum Centurio veteranus, cum multis aliis præcipuæ dignitatis; qui nec se passus vinciri, nec pedes compedibus constringi, octo millibus aureorum numum intra triduum persolutis se redemit. Cæsarum capita CCCCXI. perticis & longuriis è muro præfixa spectaculo fuerunt: & spolia præter opinionem multa. Signa vero magna deaurata duo relata & tertium, quod Sulymani proprium erat, angustum quidem, sed in longum
10 extensum, vt hastam, cui affixum erat, longitudine superaret. Quæ Albam ad legatos cum captiuis, & muneribus perlata fuere. Castigata hunc in modum Sulymani temeritate, modum postea excursionibus & direptionibus posuit; & non multos post dies Budam translatus, infeliciorem quam nunc fortunam expertus est, quum non toto vertente anno, à paucis peditibus, qui Strigonio egressi prope thermas Budonfes, quæ Mustaphanæ vocantur, sese abdiderant, captus fuit, vt suo loco dicemus. Cum interea crebrioribus nunciis, qui fere quotidie veniebant, adferretur Turcarum ingentes copias, partim iam Samandriam, partim Nandoralbam peruenisse, & Satergim, qui eis præesset, breui subsequuturum, & consilia de bello Transsiluanis inferendo, agitare; Legati, misso per celeres equos Georgio
20 Herbestainio Feliciani filio, Maximilianum denuo ad festinandum & defendendam prouinciâ inuitauere; cui se propediem venturum promisit. Sed quum mora nimium longa videretur, Iohannem quoque Beicium, qui cum sollicitudine aduentum eius vrgeret, non multo post miserunt: isque illi Tapolciani occurrit, & de statu Transsiluanie, deque aliis rebus, quas illum scire intererat, edocuit. Nec minore cura ac sollicitudine inter hosce aduentantium hostium rumores, premebantur, tuenda, & in tutum emittenda Mariæ Christiernæ Sigismundi coniugis, eiusdemque Cæsaris agnatæ, fæminæ vndecunq; præstantissimæ. Itaq; adhibito in consilium comite Turriano, visum est, vt quando incertum foret, quorsum hostes arma inferrent, satius esse, vt tempestiue pedem efferret, quam Maximilianum
30 frustra expectando, interclusa ab hostibus in discrimen se coniiceret. Approbato consilio, sic sui itineris rationes explicauit, vt statim Cuuarium proficisceretur; ibique decem dies quiesceret, deniq; Calen. Septem. viæ se daret, rectaque Gracium ad matrem contenderet. Nec diu morata, conscensis curribus, Alba Claudiopolim discessit, vt inde Cuuarium ire maturaret. Venere inter hæc per Moldauiæ fines, in Transalpinam Valachiam indeq; in Transsiluaniam ad legatos Casi
40 Queraii Tartarorum Precopensium siue Tauricanorum principis nuncii, Sefer Sahes & Alexander Palæologus, natione & religione Græcus, nomine principis sui referentes, illum literas Sigismundi, quas antea per Iohannem Bernadssium, & Georgium Thracem, cum muneribus misisset, ac postremo sex millia aureorum numum, à Iohanne Posoniensi legatorum nuncio dono allata accepisse, eaque sibi tam grata accidisse, vt si Mehemeti Turcarum principi, bellum aduersus Vngaros gerenti operam suam non obtulisset, prius quam legatorum literæ ad eum perlatae essent, minime se hoc anno suas vires cum Turcis coniuncturum fuisse, quod ab illis vt ingratis & insolentibus barbaris alieno esset animo, vtpote pro quibus ipse apud Persarum regem bello captus, compedes & catenas, ac extrema captiuitatis incommoda pertulisset, quorum vestigia & vibices etiam nunc in manibus, collo, & cruribus, totoque corpore gereret, ac ægerrime libertatem recuperasset: postea vero Sinano Iaurinum obsidente, ac ponte Danubium sternere conante, ipse primus omnium, equo in flumen adacto, cæteros ad transnatandum inuitasset: Verum tamen pro iis omnibus, nullam à Turcis gratiam; sed graues magis iniurias, & varia contumeliarum genera pertulisset: Nihilomi-

Maximilianum iterum, vt in Transsiluaniam iter acceleret, vocatur.

Maria Christierna Sigismundi vxor denuo restatuit.

Tartarorum legati in Transsiluaniam veniunt.

nus ut legatorum ac Christiani Imperatoris amicitiam, se non verbis duntaxat, sed re ipsa plurimi & maximi aestimare demonstret, se in castra Turcarum, qui nihil nisi ipso praesente tentaturi essent, iturum quidem, ne non observatae fidei argui ab iis posset: Sed ante Calendas Octobres se è campis Doburgianis pedem minime promoturum, ut hæc mora ipsis qualicunque commodo esse possit. De iungendis ulterius amicitiae officiis posse nunc, si ipsis videatur, cum nunciis tractari, quos eius rei causa mittendos censuisset, ut ipsorum rationes intelligerent, & ad se referrent. Legati re cum Napradio, Cornisio, Toldioque, & aliis Transsiluanis communicata, nuncios gladiis auro atque argento elaboratis, ac pecunia donatos, ad Maximilianum qui iam erat in itinere, reiciendos duxerunt, & adhibitis itineris ducibus, qui eos ubique publico sumptu deducendos curarent, dimiserunt. Iam Valachia ad obsequium Caesaris reducta, Chanadio obsidione liberato, pulsus & fractus ad Lugassum hostibus, Tartarorum gente, emollita, stipendiis omnibus ad eum diem exolutis, & MAXIMILIANO aduentante, provinciae quies & tranquillitas parta esse videbatur, quum unius hominis prauum & inconstans ingenium, quod nec principatus curam, nec privatae vitae quietem toties praepotatam pati potuisset, inauspicato aduentu, omnia quam rectissime prouisa perturbauit & euertit.

*Sigismundus
ex Silesia in
Transsilua-
niam reuer-
titur.*

Nam SIGISMUNDVS repetendae potestatis auidus, cui Opolitana sedes in Silesia à Caesare assignata, uti Transsilvaniae impar & inops sorderet, à nonnullis etiam Transsiluanis, ut postea patuit, incitatus, XX. die Augusti, relictis in via suis, ipse paucis comitatus, dissimulata persona, Claudiopolim de improviso venit, rectaque ad Michaellem Catonaium, qui eo tempore praetoria potestateungebatur, diuertit; & ab eo coniugem, à qua sine causa discesserat, in vrbe esse & reditum ad matrem adornare intellexit. Eum igitur ad illam precibus in templo vacantem ire iubet, dicereque suo nomine se ad illam salutandam venisse. Perturbata illa rei nouitate, se mox peracto sacro ad hospitium redituram, nec colloquium detrectaturam per interpretem respondit. Tum illam consilii inopem & auxilii indigam, simulatis blandimentis promissisque ad se allicit; nec mora Benedictum Macedium, & Stephanum Lazarium, praetorianorum militum praefectum, apud quem clauēs vrbis portarum seruabantur, mittit, qui clam legatis Albam intromissus, deinde in castra, quae prope Sebeßum erant, ad Boscaium proficiscitur, eique literas reddit Claudiopoli exaratas, cætera quae habebat in mandatis sermone exequitur. Boscaius rapta, quam diu optauerat, occasione nihil cunctatus, ad Cornisium de nocte adhuc in tentorio quiescentem, armatorum caterua stipatus venit, Sigismundumque rediisse è Silesia, & cum coniuge simul Claudiopoli esse nunciat; proinde ut vel illum denuo in principem recipiendum consensiat, vel sibi in vestigio moriendum statuatur, breui sed acerba denunciatione significat.

*Et principem,
duce Boscaio sibi
iterum vindicat.*

Cunctantem illum & perplexum, eadem iterum atque iterum se uero vultu repetendo deterret, & extremi supplicii metu coactum in suam sententiam pertrahit. Mox Siculos, quorum praecipui in castris erant, opera Moysis Siculi, quem antea sibi adstrictum reddiderat, promissa eis veteris immunitatis restitutione, in partes traductos sibi conciliat: praetoriani pedites, intellecto reditu illius, ac Siculorum conspiratione, sponte Boscaio nomina dant, & ad illum deficiunt. His ad legatos perlatis, quod inermes solique cum paucis familiaribus essent, neque copiae quas Sigismundus Racocius Caesaris pecunia conductas mittere debuerat, praeter Paulum Melithium adessent, qui etiam suas turmas per pagos circa Claudiopolim distributas reliquerat, quidnam facerent, quæue

quæue consilia captarent, non satis expediebant. Nam ipsi de Sigismundi conatibus ad reditum se parantis aliquid subodorati, Cæsarem ante admonuerunt, vt in Silesia eis obuiam eundum censeret, ne ille reuertendo malefæ consiliis prouinciam perturbaret; idque minime neglectum esse sibi persuaferant. Re inopinata percussi, suos homines citatis equis in castra mittunt pro Cornisio celeriter aduocando, vt cum eo consilia communicarent, qua ratione, quibusue viribus flagitiosissimis hominibus resistendum foret. Verum quum illum, ea quam retuli salutis vitæque amittendæ formidine, præoccupatum cognouissent; & nonnulli ex iis, in quibus summa fides esse debebat, vacillarent, nonnulli vero aperte defecissent; id quod facere poterant, scriptis ad Saxonicas Ciuitates & 10 Claudiopoltanos literis, eos præstiti nuper Cæsari sacramenti admonitos, vt tam flagitioso infamiæ ac violatæ fidei facinore abstinerent, cohortati sunt. Ad Maximilianum quoque triplices vnus eiusdemque argumenti literas dedere, quibus illum ad consilia viro principe ac bellicoso digna amplectenda, nec intermittendum iter incitabant; nullam fore, dummodo veniret prouinciæ occupandæ difficultatem, quod nondum factionis Boscaianæ vires coaluissent, aut vsque adeo magnum incrementum sumpsisset, & multo maxima pars adhuc ad Cæsaris studia propenderet: tantas ei esse vires, vt hunc profligatæ impudentiæ atque inconstantia hominem haud magno labore prouincia exturbari posse prouideret. Sed 20 Georgius Palaticius, qui vnas literas clam Cassouiam perferendas, sub fide acceperat, Boscaio ad conciliandû sibi fauorem tradiderat; altera à Nicolao Haunoldo, excussis Tordæ, dum equos permutaret, omnibus sarcinis & corporis sinibus, non sine capitis discrimine erant ademptæ; tertias Iohannes Marcus Ragusinus, à sociis Italis proditus, dum apparitores nocte intempesta, effringendis hospitii ianuis incumbunt, id quod erat suspicatus, confestim deuorauerat. His rerum perturbationibus, ac mutato prouinciæ statu audito, Tartarorum nuncii, qui ad Maximilianum contendentes erant in itinere, omissa legatione ad suum principem redierunt. Interea illucescente die Boscaius è castris, vbi iam voti compos erat factus, adducto per vim secû Cornisio in urbem armatus ad legatos venit; ingressusque ad eos, literas Claudiopoli à Sigism. principe allatas retulit, vocatoque Macedio qui vna venerat, eas reddi iussit. Scribebat se reuertisse in prouinciam suam, & cû coniuge rediisse in gratiam, hortarique eos, vt ad se venirent. Sed legati, re dilata, se consilium ex tempore capturos responderunt. Boscaius inde cum multis suorum armatis in palatium ingressus, illud occupauit, & Albertum Serdahelium, quem 30 legati præfecerant, suo loco reliquit; ita vt Franciscum Lecenianum ei collegam adiungeret, moxque in castra est reuersus. Ibi conuocata concione Sigism. à Germanis ludibrio habitum, rediisse Claudiopolim, ac cû coniuge simul conuersari retulit: illum merito recipiendum esse, qui erga vniuersos se liberalem & munificû præstitisset: nec esse dubium. quin idẽ deinceps facturum esset: à Germanis natura cunctatibus ac parcis nihil esse boni expectandum, qui nec copias, nec pecuniam, nec auxilia hætenus misissent, Maximilianum non esse ausum in prouinciam venire, se à legatis in hunc vsque diem vana spelactatos esse: nullum in eis perfugium, hostes in armis, periculû præsens esse. igitur sibi necessarium videri, vt de hoc principe diuinitus reducto animos resumât, sceptraque ei rursus tradant. Quæ quum differuisset, omnes assentiri, Sigism. principem proclamare, multos illi annos, multâ felicitatem precari: cumque Cornisius consilia nõ esse præcipitanda, nec Cæsaris obliuiscendum, cui paulo ante fides publica obstricta esset, dicere cepisset, parû abfuit, quin ab inconditis & in furorem versis trucidatus in frustra secaretur. Missi ergo Claudiopolim, qui hæc nunciarent, & de principatu reddito gratularentur, legatis ar- 40 eta custodia adhibita; ita vt sclopetariis prætorianis per vices interdiu noctuque excubantibus, nemini ad eos aditus pateret: nec multo post Stephanus

*Legatorum
Cæs. litera ad
Maximilian.
intercepta.*

*Boscaius ad
Legatos
confert.*

Palatium occupa-

*Vocatusque con-
cione Trans-
sylvanos ad
d. factionem
solicitat.*

*Sigismundo
principatum
restituit.*

*Legatos Cæs.
custodia tra-*

*Legatis Cæs.
Tordam ad-
ductu Sigism.
se excusat.*

*Mehemetes
Satergis Cha-
nadium, Ara-
dum, & Na-
glacum occu-
pat.*

*Legatus Sigi-
smundi de se-
dere ad Me-
hemetem mis-
sus, re infecta
redit.*

Bodonius à Boscaio missus, ut se domi continerent, si salui esse vellent, aperte denunciauit. Paulus etiam Melithius, qui biduo ante ad eos venerat, vna detentus fuit. Interea Sigismundus Napradium Episcopum, & Christophorum Quersturium, quod ad eum deficere nollent, hunc quidem secum serio agi putantem; quod & ipse serio ageret; illum vero simulato in speciem dolo, adhibitis custodibus detineri iussit: sed paulo post vtrumque dimisit: ac deinde Tordam cum coniuge venit, eoque conuentum indixit, ut denuo ad regendam prouinciam iuraret. Eodem & legatos accersendos curauit, literasque sua & coniugis manu signatas per Stephanum Thracem misit, id absque ambagibus denunciando, ut si sponte venire nollent, etiam inuitis veniendum esse scirent. Itaque sub eadem custodia, nocte concubia, & pluuiosa, itinereque cænosissimo Tordam deducti sunt, comitantibus cum turma equestri Stephano Petquio, & Nicolao Vitesio, ac armata peditum prætorianorum cohorte; cui celeritatis causa currus aliquot datierant, quibus veherentur. Tordam quum peruentum esset, quinto post die legatos inter duos prætorianorum ordines ad se acciuit, cæterisque arbitris, præter coniugem, semotis, humanioribus quamquam simulatis verbis usus, factum suum excusauit, sibi-que ipsi molestum esse dixit, quod suo è Silesia reditu Cæsarem offendisset: inuitum tamen se facere coactum, quod ei & locus ad habitandum commodus, & ad victum necessaria defuissent: se tamen etiamnum veterem erga Cæsarem obseruantiam & fidem retinere, dummodo apertum ei bellum non inferat, nec Maximilianus cum prouincia exagitandum putet. quæ tametsi ab optimis & prudentissimis principibus minime expectanda censeat, si quid tamen forte aduersi ingruere videret, se aliorum quoque principum viribus conuocatis, subsidia ad defensionem comparaturum. De ipsis dimittendis, quos neque capiendos voluisset, cum primum in publico conuentu cum subditis colloqui licuerit, daturum operam, ut salui integrique dimittantur. Postquam inter hæc colloquia sacramentum ad seruandas prouinciæ leges publice præstitisset, cognitum est Satergim Mehemetem purpuratorum secundum, versis in fines Transiluanix armis Chanadium obsedis ac diffugiente Francisco Lugassio præfecto & præsidariis occupasse, eodemque itinere Aradum & Naglacum à nostris metu percussis deserta, quæ omnia à legatis non sine summa laude seruata erant, in potestatem hostium deuenisse, & hostes Varadinum tendere; consilio cum Boscaio, Napradioque habito, Matthæum Barbelium ad Satergim misit, ab eoque, ut legatum in castra ad eum mittere liceret, impetrauit: Moxque Stephano Ouario isthuc misso, summa ope nitecepit, ut fædus intermissum cum eo reuocaret; de cuius conditionibus transigendis legatos quattuor Lippam mittendos petebat; seque totidem missuros pollicebatur, Pancratium nempe Sennicium, Georgium Palaticium, Lupum Cornisium Siculum, & prætorem Sassebessianum. Mens animusque eius erat, ut si aliter cum hoste transigi non posset, quam ut legati Cæsaris dederentur, idque Satergis vrgere imprimis videretur, accipiendam ad extremum conditionem censeret. Verum felici eorum sorte euenit, ut Ouarius adeo alienum ab omni fæderis mentione barbari animum reperiret, ut etiam iurgiis exceptus, conuiciisque proscissus, abire in malam crucem iuberetur, diceretque Sigismundo, se nihil cum eo, ut desertore, commercii habere velle, sed primum omnium ad Varadinum expugnandum tendere. quo occupato, ubicunque eum reperiret, armis persequi statuisse. si quid de fædere agere vellet, id Byzantii experiretur. Qua belli denuntiatione territus, legatos mitius, humaniusque habere cepit: ac ad Cæsaris clementiam confugere, quam incertam barbarorum fidem, cum certo salutis discrimine tentare necesse habuit: ac postmodum cum coniuge Albam contendit: & altero post die, eos sub eadem custodia se sequi iussit. Illinc Paulum Melithium Calendis Septembris, ita ut legati pro illo intra vigesimum diem redituro sponderent, certis propositis conditionibus

bus Cassouiam dimisit; quarum summa erat, ut imperata mittendorum legatorum ad Maximilian. potestate, res suae ac currus & impedimenta à Nicol. Zelemerio exiti-
nereretracta, ac iuuenes quidam eodem tempore intercepti, intra eum diem redde-
rentur, quibus ipse receptis legatos esset dimissurus. Sed quum post illius disces-
sum cognouisset de Stephano Iosica eodem die Sacmarii iussu Caesaris capitale
supplicium sumptum esse: ad nouas iterum res & noua consilia animum conuer-
tit, ut legatos compedibus vinctos, & in diuersas arces separatim custodiendos a-
mandare constituisset; mox tamen à coniuge & Cornisio precibus fatigatus deli-
nitusq; expectandum Melithium decreuit: postquam Iosicam suo iudicio iussuq;
10 captum, ac affectati regni suspicione damnatum, iamq; caesum in vitam reuocari
non posse satis sciret. Interea Gabriel Hellerius, ac Lucas Trausnerius Claudio-
politanus Ciuis, quos per speciem inculpandorum falso legatorum, re autem vera
explorandis rebus Cassouiam miserat, redierunt, pacatiora de Maximiliano, quam
ipse animo conceperat, adferentes. Melithius quoq; ad diem praestitutum adfuit,
tali Maximiliani decreto allato, ut si ipse ad nonum post diem, Legatos Sacma-
rium venire permitteret, currus & res, famulique eius eodem die ibidem statue-
rentur. Per hunc modum legati recuperata libertate Sacmarium primo, ac de in-
de Cassouiam ad Maximilianum, graui tunc morbo implicitum, redierunt. Inter-
ea quum tam à speculatoribus, quam captiuis certius cognitum esset, Satergim,
20 uti Stephano Ouario praedixerat, Varadino arma illaturum, Maximilianus, misso
ad praesidiarios, & Georgium Quiraliū praefectum, Paulo Niario, ut fidei Cesari
praestitae memores, maiora in urbem arcemq; praesidia, ac commeatum, & res to-
lerandae obsidioni necessarias reciperent, cohortatus est. Eodem tempore Sigil-
mundus quoq;, suadente Boscaio, per Stephanum Chaquium, diligentia singu-
lari egit, ut sibi ab exilio reduci, ac in pristina principatus iura de integro recepto,
arcem, ciuitatemq; reddere ne cunctarentur; ut de iis, quae sustinendis hostibus ne-
cessaria essent, prouidere; aut fœdere cum illis percusso, bellum alio auertere posset.
Quum summis vtrinque studiis contenderetur, Quiralius cum Georgio Corlato-
uitio, cui custodia arcis commissa erat, & praesidiarii milites, oppidaniq; diu in anci-
30 piti haeserunt quam nam in partem inclinarent, postremo quum et Ambrosium De-
resquianum Calvinisticae sectae concionatorem, magna inter eos auctoritate pollentem
consuluisset; atq; is decere omnino respondisset, ipsos, qui Pannonici sanguinis
essent, posthabita damnataq; Transsiluan. leuitate atq; inconstantia, datae semel
fidei religionem tueri, nisi à Caesaris legatis iuramenta syngraphis roborata, ipsis
remitterentur: illa vero à Boscaio, excussis legatorum sarcinis & literis nusquam inue-
niri potuissent, q̄ syngraphae ad Caesarem missae essent; ad extremum pro Caesare &
Maximil. stare constituerunt: freti se fidei seruatae & religionis nomine, ac Caesaris
cura auxilioq;, aduersus infensissimos hostes, arcem urbemq; incolumem conser-
uatuos. Quibus à Paulo Niario cognitis, Maximilianus sine mora, tormenta bel-
40 lica, pulueris sulphurei magnam copiam, item XXIV. plaustra ligonibus, palis fer-
reis, batillis, securibus, & id genus instrumentis plena Varadinum inuehi, eundemq;
Niarium, ac Melchiorum Rederum Silesium clarum militiae virum, & egregium ducem, id
munus sponte subire volentem, cum trib. millibus peditum Germanorum, ac eum
Ioan. Marco Isolano Bononiensi Italarum peditum praefecto, ac mille Vngaris ar-
cem ingredi, seq; sustinendae obsidioni praeparare iussit. At Satergis, postquam Ca-
sim Hamum & Tartaros variis nunciis & literis, ut venire maturarent, fatigasset,
nec illi diuersis vti excusationibus venissent, nisi nouum illis pontem prope Pan-
chouam ad traiciendum Danubium faciendum curaret, quod Nandoralbam cir-
cumducere longis anfractibus exercitum tam difficile quam tardum foret, non
50 prius quam ad Calendas Octobris eos in castra recipere potuit: quae separato à
Turcarum castris loco, uti alias fieri consueuerat, collocata fuerunt. Promotis
Chanadio

*Iosica Can-
cellarius capi-
te multatur.*

*Legati Cas.
dimissi à Si-
gismundo
Cassouiam
veniunt.*

*Varadinen-
ses, reiectis Si-
gismundi pro-
missis fidem
Caesari datam
seruant.*

*Niarius ac
Rederus cum
selecto pro-
sidio Varadino
imponuntur.*

Varadinum à Turcis, & Buda à nostris, eodem die obsidetur.

Eodemq; etiam die utriusque obsidio soluitur.

Tartarorum rapina & populationes.

Hostes, oppugnationem aggressi deturbantur.

Chanadio copiis, Turcæ & Tartari, inter Chrysium & Marysum amnes, qui è Transsilvania profluentes, ille quidē apud Chongradum, hic vero ad Segedinum oppida Tibisco miscentur, factō itinere, ad quartum Nonas Octobris Varadinum peruenere; fuitque memoratu dignum, non tantum eodem tempore, sed ipsa ferme eiusdem diei hora Varadinum ab Turcis, Budam vero à nostris obsidione cinctam esse, & post irritos XXX. dierum conatus, vtraque castra tanto diffita interuallo, eodem die rebus infectis soluta fuisse. Triduo post, perfectis Turcarum munitionibus, nostri suburbiis oppidoque incenso, ne hostibus vsui essent, sese in arcem receperunt: ac diuisis stationibus, tormentisque & rebus necessariis singulari diligentia dispositis, sese ad defensionem compararunt. Hostes è duobus aggeribus arcem verberare instituerunt, quorum vnus, quod paulo longius distaret, quam quod propugnaculo diruendo admodum ex eo noceri posset, Satergis insequenti nocte tormenta propius protrahi, ac ad domum lapideam, quam Iohannes Gicius ad lapidis iactum prope arcis fossam superioribus annis ædificauerat, aggeres erigi iussit. Vnde mænia summa vi dirui cepta sunt. Nec nostri, quin hostes in aggeribus versantes, aut necessariarū rerum causa, hinc inde commeantes & discurrentes sauciarent, aut interficerent, ab emittendis continue ex arce tormentis abstinebant. Satergis cum mænia per se natura & arte munitissima esse, tum vero ab iis, qui intus erant, summa virtute defendi conspicatus, ideoq; obsidionem diuturnam fore arbitratus, habito cum Tartarorum principe consilio, excursions in proximas regiones, modo has, modo illas fieri instituit; vt castra, quæ ob continuas pluuias & itinerum difficultates, commeatum conuectione impedita, rerum ad victū necessariarum penuria laborare videbantur maioris pecoris & aliorum obsoniorum recenti præda non nihil recrearentur. Quod quemadmodum à Tartaris frequenter & magna celeritate fiebat; sic ex aduerso sæpe à nostris, qui è Callone, Tocaio, Echedio, ac castris, quæ ad Racamassum oppidum locata erant, impigre obuiam excurrentibus, deprehensi, extorta præda, liberatisq; captiuis interficiebantur. Eiusmodi hostium & maxime Tartarorum rapinis & populationibus accidebat, vt misera plebs metu perculsa, relictis sedibus, pars Sacmarium & pacatiora loca, pars in remotiores Transsilvaniæ secessus, transiens montibus & siluis, sese cum vxoribus & paruis liberis reciperet: & omnia fere loca hinc vsq; ad Claudiopolim, illinc vero Vardam cis & vltra Tibiscū, exulibus & profugis referta esse conspicerentur. Interea quamuis tormenta dies & noctes nequaquam cessarent, tamen Satergis, quo maiorem obsessis terrorem incuteret, subruendum cuniculis murum existimauit, tormentorumq; magistris, vt egerendæ sub fundamentis humo operam darent, mādauit. Quod cum ab obsessis animaduersum esset, alium cuniculum in contrarium agere necessarium duxerunt, ac Isolano earum rerum perito, ac nauandæ operæ cupido, eius effodiendi negocium imposuere. Cum vero hostes ignari nostros intus ipforum conatibus occurrisset, puluerem sulphureum scrobibus suppositum succendissent, flamma meatum sibi reperiente, labor omnis & opera frustra fuit: sic tamen vt Isolanus, qui assiduus in opere erat, succensi pulueris vi non paucos ex suis amitteret: & ipse in facie fæde vstulatus summum vitæ discrimen adiret. Cum vero iam tormentorum assiduis ictibus mænia prostrata oppugnari posse viderentur, Satergi iubente magna Ianicerorum, ac promiscua Asaporum & aliorum pedestris ordinis militū turba, ingenti sublato clamore, ad muros, qua hiatum fecerant, irrupit, & atrox certamen contractum est, Turcis superare mænia contendentibus, nostris vero pari conatu ea defendentibus. Diu acriter pugnando, res & victoria in ancipiti versabatur. Sed ducibus & Redero imprimis suos, ac Niario Vngaros cohortante, ad extremum hostes, qui confertissimi subierant, partim hastis & sclopetis, partim tormentorum vi deturbati, ingenti accepta clade, retro in castra profugerunt.

Qua

Quia in re præter Isolanũ, qui tametsi vultum & ora fædatus, ac solis oculis extanti-
 bus caput fasciis inuolutus, ad nauandã operã prodierat, Io. Selestei mira virtus &
 fortitudo enituit, qui illis dieb. Aradio à Turcis pulsus, Varadinũ se contulerat. Is
 n. tubis fictilib. & sacculis lineis puluere sulphureo repletis, & in hostes iactis im-
 pigre rē gerebat: q̄ dum funiculo ardente indito ignem cōcepissent, magna in ho-
 stibus strage ædita crudeliter sæuiebant, vt plurimi discerptis membris in vestigio
 occumberent, multi semiambusti in fossas p̄cipitarentur. Germani quoq; partim
 glandib. perite explosis, partim prælōgis hastarũ cuspidibus, hostes et loci iniqui-
 tate impeditos, deturbabant. Turcæ cū cæde reiecti, nequaquã tñ animis fracti, con-
 10 tinuare obsidionẽ, & tormenta in arcẽ assidue emittere non desinebant, & magna
 quotidie obsessis detrimenta inferebant. Nam & præaltam templi turrin ingenti
 ruina decusserant, æreis cāpanis ruptis, & cū magno tinnitu ac strepitu decidenti-
 bus, iisq; aliquot militibus, q̄ in statione erant, oppressis & interfectis: & plerosq;
 Ianiceri ab aggerũ lateribus insidiantes ex occulto feriebant: ita vt propugnacula
 defensoribus nudarentur, nec vllus editioribus in locis absq; vitæ periculo, versari
 aut cōsistere posset: ac milites & duces scrobes subterraneas sibi parare cogerẽtur:
 queis ab ictibus maiorũ, minorumq; pilarũ tuti essent, nec nisi raro & dubio pro-
 cursu, ad mænia speculandi causa prodirent. Illud sane miraculo proximũ fuit, in-
 ter tot & tantos innumerabilium pilarũ ictus, q̄ dies & noctes sine intermissione
 20 hincinde volitabant, statuam equestrẽ Diui Ladislai Regis Vngariæ, eius nominis
 primi, q̄ in vestibulo maioris tēpli miro & eleganti artificio ex ære fusili conflata,
 marmoreæq; basi superimposita est, illæsam atq; intactam permanisse, quamquã
 parietes circum supraq; & infra plurimis passim ictibus pertusi esse cōspicerentur.
 Ea re animaduersa, Turcæ nostros metu perterritos esse rati, ex aggeribus deditio-
 nem postulare, variis linguis arcem petere & abire volentibus incolumitatẽ offer-
 re: sed quum nihil ex arce responderetur, iterum ad repetendã oppugnationẽ ac-
 cingi. Sed ad eundem muri hiatum summis viribus & magno numero procurren-
 tes, scandere muros cepere: sed nostris impigre contra ruentibus, incidentesq; cre-
 bro glandes, & maiores pilas nec quicquam curantibus, pugna collato pede, & diu
 30 ancipiti euentu cōmissa est, hostes enim, vt partum magno labore in mænibus lo-
 cum tuerentur, acerrime pugnare, nostri vicissim non pro muris duntaxat, sed pro
 aris & focus, proq; vita & salute strenue resistere; eoq; tandẽ certamen processit, vt
 adcurrẽtibus Redero & Niario, relictis viribus redintegratoq; prælio ad extre-
 mũ hostium impetus egregie reprimeretur, victiq; & è superiore loco deturbati,
 fædam fugã capeßere, & in castra profugere cōpellerentur. Ea die fortiter pugna-
 do Georg. Quiralius, veteranus loci p̄fectus, septuagenario proximus, glande per
 40 ilia traiectus, nō sine summo sociorũ dolore occubuit. Certatum est postea quoq;
 pro mænibus, multis vtrinq; cadentibus, fere quotidie; conatiq; sunt Turcæ sæpi-
 sime conscendere hiantes muros; sed ea res semper multis illatis acceptisq; vulneri-
 bus improspere tentata est. His rebus in hunc modũ procedentibus, Tartari tum
 pro inquieto & prædæ auido eorum ingenio, tum à Satergi & Turcis instigati iterũ
 haud paruum regionibus illis detrimentum intulerunt: quum eorũ pars ad Belle-
 nesii Valles, in quibus fontes amnis Chrysi, qui niger vocatur, erumpunt, pars
 versus Beserminium in planicie situm (quamquam regio Turcis æque ac nostris
 tributaria erat) validis duobus agminibus excurrissent, ac obuia quæque vren-
 do & depopulando ingentem vastitatem ædidissent. Dum Rederus & Niarius
 ad Varadinum per hunc modum à Turcis & Tartaris circumuallantur, & Ma-
 ximilianus Cassouiæ aduersa laborans valetudine, iuuandis tamen obsessis cum
 Georgio Basta, & aliis ducibus consilia confert, Matthias princeps magno cum
 50 exercitu, & tormentorum apparatu Budam graui obsidione premebat. Pri-
 mis quidem ceptis & conatibus fauens fortuna sic arriserat, vt Svarcemburgus
 &

Hostes irrū-
 ptionem repē-
 tentes magno
 impetu à no-
 stris fortiter
 reprimuntur.

Quiralius glan-
 de traiectus
 occidit.

Matth. Prin-
 ceps Budam
 obsidet.

Schvartzzen-
burgius &
Palffius va-
ria castella
hosti tri-
piunt.

Ordo copia-
rum nostra-
rum.

Ponte confe-
cto exercitus
ad Budenses
campos tra-
ducitur.

& Palffius, donec Matthias, qui maiora adhuc supplementa è Germania & Galliis expectabat, cum totis viribus in castra peruenisset, Tatam adhibitis tormentis vi expugnatam recuperarent, cæsis ad vnum omnibus, qui eam tuebantur, Turcis: deinde tanta celeritate arma & terrorem circumferrent, vt Gestesia, Vitania, Besprimio, Palota, Ticonio, & Vasonio, ac Monedulæ arce, ad Bacaniam siluam, intra octauum diem potirentur: victoresque Iaurinum exercitu incolumi redirent. Nec multo post, decrefcentibus Danubio, & minoribus fluuiis, qui assiduis imbribus aucti, adeo intumuerant, vt exercitus nuspiam progredi posset, sed mensum totum in insula ociose, nec sine commeatus penuria transigere cogeretur: decreuere vt promotis castris exercitus Strigonium duceretur, ac cum primum Matthias in castra appulisset Budæ oppugnandæ consilia inirentur, quæ etiam Cæsar ducum suorum, Palffique imprimis id studiosissime vrgentis votis & sententiis permotus, exequi prima occasione iussisset. Disputatum est in consilio à ducibus, quodnam iter suscipiendum esset, ne hostis Budæ inuadendæ cōsilia scire posset, cum hæctenus Hathuanum petendum vulgo sparsissent. Si enim Danubio penes Strigonium traiecto, progredi exercitus inciperet, sagacissimi hostes, id quod erat facile subodorarentur: contra si ad Valum vel Sambucum salebrosiore via iretur, præterquam quod difficiles Vertesiæ siluæ montuosæ anfractus ægre essent superandi, tū vero aquationis & annonariæ conuectionis incommoda subsequerentur; & tormenta, quæ secundo Danubio nauibus imposita vehabantur, nimis procul castris relinqui necesse esset. Ea sententia tenuit, quæ haud procul à Danubio recedendum, ac Vacienfi via progrediendum censebat; eodemq; tenore posse ambiguam petendi Hathuani, si quid iuuat, famam in vulgus spargi. Dum sententiæ de itinere cōferuntur, literæ à Matthia principe venere; quibus scribebat, non esse cur aduentum suum diutius præstolarentur, quod is aliquot adhuc dierum moram requireret: posse exercitum recta Budam duci; se cū prætoriano suo comitatu breui adfuturum. Igitur Suarcemburgus, missis qui Granum & Hippolum flumina pontibus consternerent, Vaciensem viam tenuit, eo modo structis ordinibus, vt Palffius cum suis Vngaricis copiis, quæ ad quinq; millium bellatorum numerum constitutebant, præcederet. Hunc Nadaſdus cū suo agmine equestri millenario, ac Iohannes Stadniccius Polonus cum mille Cofacis, pone, sed seorsim sequerentur. Tertium ordinem Germani, Galli; & Vallones equites constituerent, quorum numerus præcedentium summam æquare dicebatur. Postremam aciem ex legionibus Germanicis constantem, in queis XXV. millia peditum continebantur, Suarcemburgus claudebat, ita vt tamen in omnes partes obequitando & vigilando, cuncta sæpius oculis collustraret: & classis nauiumq; præfectos, quibus tormenta erant imposita, ac nauales socios, exercitus gradum obseruare, & æquato cum eo pede cursum tenere iuberet. His autem legionibus singulis, tribuni reb. gestis insignes, Hermanus Rosburmius, Leo Gallus, Henricus Oberenpruccus, è Leodio oriundus, Adolphus Althanus, Iohannes Prainerius, Baptista Peczius, Frid. Merispurgius, ac alii multi præerāt. Tormentarium vero negotium Rupertus Equempergus curabat. Hoc ordine quum ad Vaciam ventum esset, ea insula, quam Danubius bipartito alueo diuisus à Maruso vsq; ad Vaciam & ruinosum Diui Andreæ Sacellum efficit, à quo tota insula denominatur, duobus vtrinque effectis pontibus occupata est; & mille circiter sclopetarii Vngari præsidio in templum impositi sunt, qui veluti è specula hostes videre & arcere possent, donec pontes perficerentur; per quos siue quis Pestum, siue Budam adire vellet, commeandi facultas esset. Postquam pons nemine resistente vtrinq; esset confectus, exercitus ad Budenses campos transduci ceptus est, Palffio cum Vngaris præcedente. Hæsanus purpuratus visis hostibus, obuiam progressus, postquam cum antecursoribus leue & minutum prælium commisisset, nullo accepto neq; illato de-

trimen-

trimento, sese in urbem recepit. Saicas quoque duas, quas speculari causa aduerso flumine emiserat, tam nauales classis nostrae socii, citatis remis insequuti, quam pedites ad utramque ripam procurrentes, falconetis & infestis sclopetorum glandibus, non sine periculo, unde venerant, fugauerunt. Sequenti die, qui fuit, ad tertium Nonas Octobris, summo mane Suarcemburgus, tubis ac tympanis signum profectiois dari iussit, & exercitum ad veterem Budam duxit, sic ut usque ad solis fere occasum structis ordinibus in acie staret, donec impedimenta & currus ac tormenta eodem peruenirent. Nec multo post castra inter veterem Budam, & Sicambriam, quam vocant, ruinas, & extantia rudera, longo penes Danubium tractu collocata sunt, ac collibus & locis oportunioribus occupatis munita: Vngaricus vero ^{Castra nostra quo ordine collocata.} peditatus, ut locorum & viarum peritior, Thermas, quae olim inferiores, nunc autem Mustaphanae vocantur, eadem nocte occupauit: simul cum aliis thermis, quae olim superiores, seu Sanctae Trinitatis vocari consueuerant. Illas nostra memoria Mustaphas Budensis praefectus, lapidibus quadratis sumptuosissime restaurandas, ac plumbo & vitreis supra laquearia tabulis contegendas curauerat; in his vero molas circiter XXX. quae partim puluerem tormentarium, sulphure & salignis carbonibus commixtum pistillis pertunderent; partim vero quibus etiam ^{Suburbium à nostris occupatur.} frumentum moleretur, eleganti Asiatici artificis opere construxerat, muroque claudi iusserat. Sic etiam suburbium exterius, in quo purpurati domus & stabula ac ^{Matthias in castra venit.} carceres habebantur, eiusdem noctis labore minimo negotio in nostrorum potestatem redactam est: quamquam clatratis valuis & validis repagulis valloque munitum esset, quod hostes metu perculsi illud vacuum indefensumque reliquissent. Nec erat dubium, inferiorem quoque ciuitatem, si vis adhibita fuisset, paruo labore occupari potuisse, nisi Suarcemburgus insidias veritus, milites ab incepto reuocasset. Hanc ciuitatem antiquitus absque mœnibus fuisse satis constat: Sed postquam Sulimanus urbem cepisset, ab Arslane purpurato, eius iussu, muro circumdatam, non magnopere munito. Pulsis è suburbio hostibus Matthias Quinto Idus Octobris, cum praetorianis suis cohortibus & turmis in castra ad veterem Budam peruenit, cumque à Suarcemburgo cognouisset Equempergum in aggeribus constituendis, protrahendisque tormentis, segnius, quam par esset, procedere: mox ipse perlustratis locis oportunioribus, propugnaculum inferioris urbis, quod Danubio alluitur, ac attiguos ei muros, eodem die, tribus ex aggeribus, quibus vicena quina tormenta in erant, verberari iussit: ita distributis per legiones custodiis, ac oppugnationis muneribus, ut Gallus, Oberenpruccus, & Peczius ad primos aggeres, & eorum tormenta cum suis legionibus excubarent, medios autem Carolus Comes Sulcius, & Rosburmius, extremos vero Fridericus Merisburgus, cum Gallis & eorum tribuno Bopparto Lotharingo tuerentur. Quum ab his ab diluculo usque ^{Nostris oppugnationem aorti strenue repelluntur.} ad diei fere serum absque intermissione tormentis res gesta esset, signo tympanis & tubis dato, ac diuini numinis ope implorata, oppugnatio ab iis legionibus earumque tribunis acerrime inchoata est, & hostes contra è superiori vrbe decem inusitatae magnitudinis tormentis, ac ex inferiore colubrinis, sclopetis, aliisque telis missilibus, nec non praegrandibus faxis superne deuolutis, usque adeo sese defendere ceperunt, ut Galli, qui promptissimi adcurrerant, deturbati pedem referrent, eorumque tribunus Boppartus, tormento maiori discerptus, ac Russellius Centurio, cum multis aliis militibus, sclopetis ac sagittis vulnerati interirent. Nec dispari conditione Leo Gallus & Peczius pugnabant, quos hostes è propugnaculo, quod magna virtute & audacia subierant, cadente Christophoro Ginetto centurione, detruferant; ita ut re infecta & amissis multis commilitonibus retrofugere compellerentur, nisi tribuni suos ad restaurandam pugnam cohortati essent, iique re collectis animis eam redintegrassent. Qua feruente, & Peczianis impigre rem gerentibus, nostrorum vexilla supra murum vibrari ceperunt. Sed quum hostes ea simul

cum signiferis è muro deiecta prouoluissent, & certamè anceps & cruentū recrū-
 duisset, dubiaq; imprimis & incerta victoriæ spes esset: pedites demū Vngari circi-
 ter sexcenti ex Palfianis, qui Strigonii & in Noua arce merebāt, laborantibus Ger-
 manis subsidio adcurrerunt, & hostes primum sensim retrocedere, simulque cum
 Gallianis & Peczianis tandē deferere mænia coegerunt; ita vt urbem nostris, non
 sine vtriusque partis cæde relinquerent; ipsique partim in urbem superiorem,
 partim vero ad pontem Pestum versus fugam capefferent. In qua fuga quum
 Turcæ circiter quadringenti, qui ex pugna cum Gallis contracta supererant, sese
 nec in urbem euadere, neq; ad pontē salutis cōsulere posse animaduertissent, quod
 vtriusq; aditus à nostris præseptus & præoccupatus esset, in tēplum suę superstitionis,
 q; proximum erat, profugientes, diu & fortiter, vt in extremo discrimine, sese
 defenderunt: postremo tñ à Gallis & Merispurgianis ac Vngaris peditib. circum-
 uenti, & ad vnū interfecti fuerunt. Inter quos Husaimus Marassiensis purpuratus,
 (q; locus ad Marfyam fluuium carminibus veterū Poetarum inclytum, in Phrygia
 situs esse dicitur) vir senex à Germanis cæsus est. Cautum n. erat ducū imperio;
 ne quisquā viuus caperetur. Eos, qui effugii causa ad pontē procurrerant, Pecziani
 milites cū Vngaris insequuti, magnum cum eis certamen contraxere, multisq; ex
 eorū numero cæsis & in flumen præcipitatis, ad vnum deleuissent, nisi Ianiceri ex
 Aquario propugnaculo subsidio prouolassent. quorum aduentu nostri iam labo-
 re fessi, sese in Danubiū præcipitantes, aquisq; vmbilico tenus immersi, sese ad so-
 cios incolumes receperunt. In hac acerrima inferioris urbis oppugnatione, præter
 Boppartum, Resselium, ac Gallicanę legionis legatum Laudam cæsos, complures
 etiam cēturiones ac manipularii, & ex militibus amplius trecenti occubuerunt. Pec-
 zius vero in facie fæde ambustus, & Flugius Rosburmii legatus in brachio glande
 fauciatus, ac signiferi aliquot vulnerati fuerunt. In partibus hostium supra Maras-
 siensem purpuratum interfectū, amplius M. & D. Turcæ promptissimi petiere, ac
 Caramanus Mehemetes glande maxillam percussus, Asiaticusq; Beglerbegus, in-
 tenta fuga in urbem superiorem euaserunt. In hac inferiori ciuitate tormenta bel-
 lica circiter XL. maiora minoraque reperta sunt: & Cameli C. ac aliquot Burdoncs
 Sarcinarii, cum pauca nec alicuius nominis aut precii suppellectili. nam quæ cario-
 ra erant, in superiorem urbem iam antea comportata erant, Biduo post ad tertium
 Idus Octobris, hostes munitionem illam supra montē S. Gerardi è materia con-
 structam de nocte succederunt, & tenebris tecti, sese in urbem contulerunt; quum
 tormenta prius humo contexta defodissent, quæ tamen à Palfio inuenta & in ca-
 stra allata, vno aut altero ibi relicto, ac peditum Vngarorum præsidio locus mu-
 nitus fuit. At Matthias aliq; duces, occupato minori oppido, aggeres propius su-
 periorē urbem fieri, ac tormenta admoueri iusserunt: tribusq; ex locis mænia ver-
 berari cepta sunt. Tum vero Turcæ nō solum se & urbem egregie tueri, ac nostros
 procul arcere contendebant, sed etiam paulo post, magno tam Ianicerotum, quā
 equitum numero in nostros erumpere non dubitarunt. Cumq; ad legionē quam
 Oberenpruccus tribunus ductabat, quæue aggeribus & tormentis adiuncta erat,
 irrupissent, milites magno animo hostibus resistere ceperunt: sed quamquam a-
 cerrime pugnarent, tamen vincentibus numero Turcis, res erat in summum con-
 iecta discrimen, & nostri iam pedem referre ceperant; nisi postea totis fete ca-
 stris adcurrentibus, hostes repressi in urbem profugerent. Delectum deinde
 fuit, vt cuniculis agendis incumberetur, & mænibus puluere sulphureo conuul-
 sis & apertis, aditus in urbem pararetur. Ex altera etiam urbis parte, via Alba-
 na, quæ ad Meridiem spectat, tormenta XX. in aggeres pertracta sunt, vt illinc
 quoque mænia diruerentur. Et quum allatum esset, hostes ea via suis subsi-
 dio venturos, Palfio munus excubandi cum suis Vngaris datum est, adiunctaq;
 legiones Germanicæ Sulciana & Pecziana, quæ auxiliis hostium opponerentur;

Nec

*Cæsi in hac
pugna vtrin-
que complures.*

*Munitio S.
Gerardi ab
hoste dereli-
cta.*

*Eruptio ho-
stili prospe-
ctu coercita.*

Nec tamen ea vspiam apparuere: quod hostes oppugnando Varadino intenti, castra militibus & presidiiis minime nudanda existimarent. Albani vero sibi ipsis potius metuerent, quam Budensibus opem ferre posse viderentur. Ad portam quoque Sabatinam, intra quam vicus Iudæorum in vrbe est, decem tormentis maioribus mænia conquassabantur: sed labor omnis quamquam impigre susceptus, in irritum recidebat. Nam interea turbatum variis ventorum turbinibus cælum, ingentes interdiu noctuque pluuias, frigidioribus tempestatibus mixtas, ciere non desinebat, vti autumnalibus diebus vsu venire solet; ita vt egestæ cuniculorum scrobes aquis importune replerentur, & sulphureus puluis, humida in tellure hebetatus, destinato operi successum denegaret, & quod magis obstabat, militum animi & vires adeo languebant, vt administrandis & obeundis rerum castrensi-
 10 muniis fatiscere prorsus, neq; vel ipso vitæ discrimine permoueri posse viderentur. Præterea non in operis solum tormentorum vecturæ dicatis, omnis ad fubeundum laborem alacritas aut promptitudo refrixerat; sed & iumenta & equi dies & noctes in cæno & aquis persistere coacti, ac ob inopiam pabuli fame macieq; enecti, vix pedes mouere poterant: & Equembergus tormentario negotio præfectus, pedibus captus, tepidius admodum & remissius, quam necessitas postularet, officio fungebatur. Accedebat ad tantas rerum difficultates, quod hostes animaduersis castrorum molestiis, quas à continuis cæli & aeris iniuriis milites
 20 pati necesse erat, frequentius excurrere, ac variis ex partibus eis insultare, obuios cedere, ac variis modis inquietare non desinebant. Erant qui tormenta Pesto admouenda, negociumque eius in potestatem redigendi Palfio, ac vni ex legionibus Germanicis committendum existimarent: ac vt eadem nocte transmissio Danubio id auspicaretur, decernerent. Verum iisdem rerum angustis impredientibus, ea quoque consilia intermissa fuerunt. Nec minoribus omnium rerum incommodis, ac grauissimis cæli iniuriis, Satergis ac Turcæ & Tartari, qui Varadinum oppugnabant, exagitari atque affligi videbantur, quum in eorum quoque castris Cameli & equi calidiori cælo assueti, frigidiores pluuias & aquilones ferre non possent, ideoque passim vbique interirent: & cibariorum quoque
 30 inopia laborari ceptum esset. Igitur quemadmodum eodem nostri Budam, hostes vero Varadinum obsidione cinxerant: ita eodem etiam tempore, iisdem difficultatibus rerum, ac paribus cæli & tempestatum iniuriis coacti ambo duces, rebus infectis tormenta retrahere, & copias reducere constituerunt. Tamen si vero Sigismundus è Transsilvania, misso Cassouiam ad Maximilianum adhuc ægro- tantem, Stephano Toldio, ad ferendas Varadino coniunctis viribus suppetias, inuitasset, ipseque Georgium Bastam, cum Germanis ac Nobilitatis, quæ ad Racamassum castra habebat, copiis isthuc proficisci iussisset; prius tamen quam ea auxilia Debrece-
 40 nium peruenissent, Turcæ soluta obsidione Varadini, & conclamatis vasis versus Belgradum erant profecti, eodemq; die, quod notabile videri potest, qui fuit ad tertium Nonas Nouembris, Matthias quoq; princeps, reductis in naues tormentis, castrisq; solutis, Strigonium redire contedit. Dum hæc in Pannonia à Matthia & Maximiliano principibus in hunc modum administrantur, Sigismundus in Transsilvania, habito cum suis consilio, partes reipub. Christianæ nondum deferere, sed cum Cæsare quibus posset conditionibus in gratiam redire constituit, quamquam non deessent, qui cum vt breui post euentus ostendit, solita naturæ inconstantia laborare, nec citius dolis credendum esse existimarent. Itaq; reconciliationis spe assumpta, legatos deligit, Demetrium Napradium Episcopum Albanum, ac Stephanum Boscaium, suum auunculum, quibus potiores tota
 50 prouincia nullos habebat, eosque Pragam ad Cæsarem mittit; quorum opera re-
 petit, Varadino, Husto, Riuulo Dominarum, cæterisq; locis, quæ ad Transsilu-
 nam extra eius terminos sunt, quæ tunc Cæsaris præfidiis obtinebantur, eadem
 fœdera,

Nostri conti-
 nus pluuiis,
 & cali tem-
 pestatibus ve-
 xati capiti de-
 sistere cogun-
 tur.

Eadem incen-
 moda in ca-
 stis ad Varadi-
 num obsi-
 dionem omi-
 tere Turcas
 cogunt.

Vnde utrinq;
 eodem tem-
 po exercitus
 reiecta re-
 ducitur.

Sigismundus
 legatis ad Cæ-
 sarem de renouando
 fœdere missis;

fœdera, quę ante quadriennium, sancita erant, renouari postulabat. Quum legati, confecto per Morauia fines itinere, ad Cæsarem peruenissent, & fraudis ignari, de conditionibus agerent, nec spes ab indulgentia Cæsaris rerum ex animi sententia exequendarum deesse videretur, Sigism. siue sponte, siue artibus Io. Samoscii Cancellarii Polonici, ac Andreæ Bathorii Cardin. qui tunc Episc. Varmiensem in Prussia Polonica ditionis prouincia obtinebat, ad nouandas res, & semina odiorum animū adiecit. Igitur legatos suos egregia fraude ludificatus, per occultiores nuncios Card. (cum quo tanquā patruele antea, capitalibus odiis, atq; inimicitis distidebat) ad se sub fide euocat, & prouinciam certis conditionibus ei offert. Is prius rege Polonia Cracouia conuenit, ac consiliis cum Samoscio collatis, via Sando-¹⁰ censi, & Homonniana, simulato mercatoris habitu, mense Febr. in Transsiluan. peruenit; ac coercitis spe dominandi in præsens odiis, aliquot ante festa paschalia diebus, in Ciuitate Megiesia, vbi conuentum prouincię indixerat, cum eo de tradenda prouincia transegit: his cōditionibus, vt Cardinalis quotannis ei, vbicunq; locorum & gentium foret, XXIV. millia aureorum numūm exoluenda curaret. Vrbs Bistricia cum territorio, ac decimis fructuum, præterea arces Vechia & Saio, ac decimæ oppidorum Rusii, Assonfalua, Bogachii, atq; Equemezoni, Sigism. ac cederent: deq; iis pro libito ei disponendi facultas esset. Re celeriter transacta coniugem, quam iterum ad Cuuariani secessus angustias relegauerat, minime dignam quæ ei, sed longe maiori, meliori; principi collocaretur, Albam vocauit, & neco-²⁰ pinantē breui in hunc modum sermone allocutus est. Prouinciam hanc Transsiluaniam, pro qua toties seditione, aut armis certatū est, quam nuper permutatio-
 „ ne minime pari Cæsari traditam repetui, Card. patrueli meo denuo tradere in ani-
 „ mo habeo: q̃ legatos meos à Cæsare tamdiu detineri, & miror, & gratis mihi cun-
 „ cta aduersa animo volenti, eorū expectatio est. Igitur te bono deinceps euentui
 „ commendatā, ad matrem redire permitto; & si quæ retroactis annis dissidia inter
 „ nos extitere, vt vtriusq; nostrum animo tollantur cupio; req; vt idē facere velis, et
 „ atq; etiam obtestor. Quę postquam dixisset, triduo post, rebus quę ad iter erant ne-
 cessarię, paratis, eam dimisit; & Francisco Derssio, qui paulo ante iussu Cæsaris ad
 eam inuisendam & reducendam erat profectus, dedit, vt ad matrem deduceret. Ipse,³⁰
 conuocatis populis, Card. deinceps prouincię præfuturū præfatus, se in alienas re-
 giones studio priuata vitæ amplectendæ profecturū retulit; atq; adeo apud serui-
 tio atq; patientiæ assuetos, præteritorumq; exemplorū metu coactos, quicquid vi-
 sum, obtinuit. In hunc modum fortuita celeritate ipse excessit regno, & itinere per
 Moldauiam factō, ad Sarnoisium, apud quem antea soror eius Grifeldis in matri-
 monio fuerat, in Poloniam sese subduxit. Cardinalis aut, cum solenne sacramen-
 tum prouincialibus Megiesii præstitisset, officiosi leuiri functus munere, Mariam
 Christiernam prouincia excedentem, curru eleganti & equis donatā, ad oppidum
 vsq; Tuissum comitatus est; seq; pro iis arcib. ac fructuum decimis, quas ipsa à ma-
 rito donatiui nomine in Transsil. obtinebat, XV. millia aureorū numūm quotan-⁴⁰
 nis soluturū promisit. Interea Cæsar temporibus et aliquid tribuendū reputās, le-
 gatos eius moderata cū deliberatione dimiserat, qua ille facile cōtētus reddi potu-
 isset; sed quum ad Hodolinū Morauię oppidū appulissent, obuiam suos tabellarios
 habuere, à quibus Sigismundum solita instabilis animi mobilitate agitarum pro-
 uincia excessisse, & Card. rebus præesse cognouerunt. Quibus cognitis Tirnauiam
 eundū, ibiq; subsistendum rati, Cæsarem de his rerum mutationibus certiorē red-
 didere, seq; earum penitus ignaros asseuerando, quid fieri velit, ibidē expectaturos
 perscribere. Qui eorum excusatione accepta, misso Tirnauiam Bartholomæo
 Peczio, qui Cæsari eos fide obstrictos redderet, suis rationibus, quo possent mo-
 do in præsens consulere, permisit: sicque alter Napradius post Cardinalis cædem so-
 in prouinciam reuersus est: Boscaio vero extra fines diutius fuit delitescendum.

paulo post mu-
rata sententia.

Cardin. Ba-
thorio pro-
uinciā cedit.

Transactio-
nis conditio-
nes.

Coniugem à
se ad matrem
dimittit.

Ad Sarnoi-
sium in Po-
loniam seve-
nit.

At Cardinalis primam nouo principatu legationem ad Michaelē Transalpi-
 num misit Georgium Rauasdiū, & Nicolaū Vitesium, amicitiam & boni vici-
 ni officium pollicitando, eandemque vicissim ab illo expetendo. Nec multo post
 etiam alteram ad Georgium Bastam Cassouiam ire iussit, expostulatum grauer
 Transalpinum nouas res, noua pellendi sui & occupandæ Transsiluaniæ consilia
 animo agitare. Verum Basta simplici vsus sermone, sibi Michaelis animum mini-
 me cognitum esse legatis respondit, licereque ei ab illo, quid molietur percuncta-
 ri. Interea venit in Transsiluaniam Germanicus Malaspina Episcopus Casertanus
 à Clemente Pontifice missus, qui Cardinalem, ad fœdus cum Cæsare ferendum
 10 cohortaretur, quem illis ipsis diebus Husaimum Chausium Turcæ legatum ab se
 dimisisse cognouerat. Nec irrita Casertani legatio fuit, cui Cardinalis suam fidem
 & obsequium Cæsari semper promptum & paratum obtulit: eiusq; confirmandi
 causa Stephanum Cacasium ad Cæsarem misit. Hanc cum Cæsare & Pontifice
 pacificationem Michael Transalpinus quum nesciret, aut se nescire simularet, ar-
 te vtendum ratus, copias cogere belli Turcis inferendi prætextu cæpit, arma in vr-
 bibus Saxonis Transsiluaniæ, & bellicos apparatus comparare, tympana, ve-
 xilla, sclopetos, puluerem, non sine bona Cardinalis venia emere, legatos eius Ra-
 uasdiū, & Vitesium, quo à se omnem suspicionem amoueret, cum bona spe pa-
 cis dimittere, ac coram iis iuramentum solenne cum suis Boieris, seu nobilitate
 20 præstare; quo se ea fide obstringebant, qua non ita pridem Sigismundo abeunti
 obstrictæ fuissent. Hoc iuramento simulationeque beneuolentiæ Cardinalis con-
 firmatus, eorum voces & studia, qui suspectum apud se Michaelē reddere cona-
 bantur, & eius apparatus non in Turcas, sed occupandam Transsiluaniam fieri
 contendebant, nequaquam admittere erat solitus. Dicebatur autē Michael, mox
 post ingressum Cardinalis, ad Cæsarem nuncios misisse, per quos illum Turcicæ
 societatis, & clientelæ ambitus insimularet: & si Cæsari videretur, eum velut oc-
 cultum Cæsaris inimicum & hostem, armis prouincia exturbandum polliceba-
 tur. Quo autem fraudulētius destinata perficeret, sub id tempus, mense Septemb.
 Dinionum Vestiarium legatum ad Cardinalem ire iussit, tutum in Vngariam tran-
 30 situm per mediam Transsiluaniam petens, quod Michaelē iussu Cæsaris in Vn-
 gariam ad ferenda contra Turcas, & Ibraimum purpuratum auxilia vocari dice-
 ret. Sed Cardinalis negauit tantum discriminis exercitui Christiano imminere, vt
 eius auxiliis opus esset: hortatusq; eum est; vt potius in Bulgariam, traiecto Istro,
 duceret; ibiq; vastata igne & ferro regione ageret, vt hostes ad sua tutanda reuoca-
 rentur. Vixdum Dinionus redierat, cum iterum legatos Michaelē Banum Cra-
 louanum, & Georgium Thracem prætoris turmæ præfectum, ad Cardinalem re-
 mittit; se vti consulisset, Istro traiecto ad vastandam Bulgariam profecturū nun-
 cians, dummodo ne quid sibi à tergo è Transsiluania hostile inferatur. Cardinalis
 cum ei ac copiis eius nihil mali imminere respondisset, securumq; eum reddidisset,
 40 legatos dimisit: & quum res Transsiluanicas per hunc modum in tuto collocatas
 existimasset, comitia ad Diui Lucæ festum Albam indixit, vt in iis fœdus cum Cæ-
 sare & Pontifice initum publicaret, quod adhuc cum paucis, quorum consilio
 utebatur, comunicauerat. Intento in eam curam, subito adfertur, Michaelē cū
 magnis copiis summa celeritate, Alpes superasse, iamque ad urbem Brassonem in
 Transsiluania esse, ac domum & villam Iohannis Beoldii inter Siculos incendio
 absumpsisse. Nam is siue permissu Cæsaris, siue non vllis eius expectatis mandatis,
 ambitiosi facti certus, ac dominationis quam animo conceperat, preproperus ex-
 ercitus coegerat, vt prouinciam armis inuadere, Cæsarisq; imperio in speciem, re
 autem vera, vti exitus docuit, sibi subiicere posset. Igitur Card. solutis repente co-
 50 mitiis, omnes armatos Sebestum in castra conuenire iubet, Gasparem Cornisium
 legatum in exercitu constituit, & obuiam Valachis quam celerrime ire decreuit.

Cardinalis
legatus ad Va-
lachum &
Bastam.

Malaspina in
Transsiluan.
à Clemente
PP. mittitur.

Michael V. de-
notat Transsil-
uaniam in-
uadit.

Eiusdem dolus
ac fraudes.

Sed quum hostes Albam versus progressos esse cognouisset, non expectatis omnibus copiis, quæ lentius, quam necessitudo temporis postularet, confluebant, cum sex duntaxat millibus armatorum occurrere potuit; quumq; Fogarassum præteruectus esset, qui locus eius præsidio tenebatur, ad campos Cibinienses peruenit; ibiq; adesse hostes, ut rem ad prælium & certamen haud dubie deductam animaduertit. Itaq; ipse eiusmodi rerum atq; armorum rudis, animo tamē præsentī, & minime puido Cornisium, ut exercitum in aciem & ordinem componat, hortatur; ipse obequitando & ordinum ductores alloquendo & cohortando, ad rem bene fortiterq; gerendam incitat. Valachus quia erat iuxta formam veteris Calendarii dies Diuo Lucæ Euangelistæ dicatus, apud Græcos quoq;, quorum ritum Valachi 10 sequuntur, festus & sacer, & necdum suas copias ex montium angustiis eduxerat, à pugna abstinuit. Quo die Casertanus Alba profectus in castra venit, & à Cardinale paulo post ad Michaelē missus est, ut de fædere cum Cæsare percusso eum edoceret, & ab inferendis Transsiluaniæ armis eum auerteret. Sed is reuersus, nihil certi de pace attulit. Sequenti die Diuis Apostolis Simoni & Iudæ dicato Michael suos ad pugnam instruere cepit, & in aciem produxit, Transsiluani simulatione pacis sibi imponi fero animaduertentes, primum Valachorum impetum explosis tormentis retundere ceperunt, nec diu post prælium vtrinq; atrox & cruentum committitur, quum vtraq; pars parem fere militum numerum habere videretur. Nam à Cardinalis partibus, nouem circiter millia militum erant, cū iis, qui post comitia aduenerant; quum Transalpinus ex promiscuis gentibus tria millia & ducentes secum adduxisset, & citra alpes castra eius Siculorum aduentu (iis se veteres libertates redditurum erat pollicitus) duplici fere numero aucta essent. Tametsi Transsiluani egregie fortiterque pugnando, nouum principem tueri non prætermittent; incumbentibus tamen ab vna parte Valachis, & ab altera Siculorum præualida manu; quum plurimi partim sclopetis, partim hastis & gladiis cæsi occumberent, ac multo plures sauciarentur, pedem referre, ac postremo terga vertere ceperunt. Cornisius & alii Præfecti, fugam retentare conati, nihil profecere, & diffugientibus in diuersa omnibus, Cardinalis quoque salutis suæ fuga consulere est coactus. Cæsi in acie sunt milites MCXVIII. inter quos Stephanus Lazarius ve- 30 teranus prætorianorum peditum ductor, Moschicis bellis apud Stephanum Regem Poloniæ clarus, Franciscus Toldalaghius, Iohannes Berendus, & Michael Culpenius, qui signum prætorianum gestabat. Pancratius Sennicius, Moyse Siculus, Stephanus Toldius, ac Petrus Hufarius, qui in prima acie fortissime dimicauerant; ad extremum relictī à sociis fugientes sese in tutum receperunt. Capti etiam haud pauciores, inter quos Georgius Rauasdius iam senex, & Lupus Cornisius Siculus, infelici sua sorte in manus Valachorum inciderunt: quorum alter Rauasdius, efflagitantibus eum ad supplicium magno clamore & tumultu Siculis traditus est: ipsique extemplo eum innumeris plagis & vulneribus affectum in frustra disseuerunt; propterea quod ante triennium in ipsos ob pro- 40 missa sed non reddita libertatis iura rebellantes, iussu Boscaiī, crudeles & sanguinarias manus acerbissime exercuisse dictitarent. Lupus autem paulo post, siue ob priuatas, quas cum Valachis habebat, similtates, siue Arianæ sectæ, quam profitebatur, odioso nomine in carcere necatus fuit. Gaspari Cornisio, copiarum imperatori, qui viuus in eius conspectum adductus erat, pepercit; eumque incolumem dimisit. Cardinalis, ubi fustum & fugatum exercitum suum, nec spem vllam reparandi eius vidit, ante occasum solis, versus Moldauiam fugæ se commisit. Sequuti sunt eum fugientem circiter centum socii, Thomas Chemortanus, Georgius Palaticius, Ioannes Beoldius, cum Paulo & Clemente filiis, ac complures alii. In fuga Palaticium in arcem Vasacheliam diuertere, ac si fieri posset, Siculos, 50 qui nondum omnes defecerant, in officio continere iussit, promissa eis obliuione prodi-

Transsiluano
rum cum Va-
lachis certa-
men atrox.

In quo Trans-
siluani fusi ac
fugati.

Georg. Rauas-
dius à Siculis
frustatim
dilaceratus.

proditionis, & veteris libertatis restitutione. Sed ea omnia frustra fuere. Nam Siculorum agrestium valida manus, Bulgaris & Valachis sese aggregans, eos saltus & iuga obsederat, & Cardinalem, quem ex acie euasisse constabat, (quamquam abiectis purpuræ insigniis, vilem & villosum habitum induisset) indicio Siculorum & ductu persequi inceperat. Is iam ad radices montis Aitosii, Transsiluaniam à Moldauia & Podolia dirimentis, quæ olim Sarmaticæ alpes vocabantur, errando ac famem & sitim, rerumque omnium inopiam, tolerando peruenerat, crebroque suspirio fortunæ suæ indignatus, triduo post aduersam pugnam, ad opiliones quosdam, nocturnis ignibus excitatis calescentes diuertērat; quorum vnum, dato ei aureo numo, pro vicini fontis aqua miserat, quum hostes, ducentibus Siculis, eumque digitis ostendentibus adesse sensit. Illis obuiam misit Miconem adolescentem, qui eos blandiori prece & promissis placaret. Sed illi ferino more miserum illum extemplo trucidarunt. Cardinalis quum sibi non cum hominibus, sed atrocibus belluis rem esse vidisset, hostiles ictus stricto latiore gladio excepit, diuque pugnavit. Sed inter pugnandum, vulnus ei lethale securi iacta supra læuum oculum in fronte illatum est; & mox aliud in occipitio supra iugulum; ac cum in humum exanimis corruisset, caput ei præcisum fuit. Cæteri quoque fere omnes partim trucidati, partim capti sunt; quorum etiam complures in itinere ab iratis agrestibus cæsi, vti accidit Stephano Cabosio, & Nicolao Bartacoutio, cum nonnullis aliis. Caput Cardinalis abscissum, ad Michaelem allatum, eorundem, qui interfecerant opera, reperto trunco additum, magnificentissimo sepulturæ honore Albæ curatum est, comitante ipso Transalpino, & exercitu; non sine multorum mortalium commiseratione, qui illum vix XXXIII. annorum iuuenem ac vix octimestri potiturum imperio, tam sæuo diræ calamitatis infortunio prorsus indignum iudicassent, nisi intempestivæ ambitionis, ac præuaricati sacri ordinis reus, haud immerito argui posse censeretur. Harum rerum, vti acciderant, Basta certior factus, quem Maximilianus recuperata valetudine Viennam discessurus, suum Calfouia & in superiori Pannonia legatum reliquerat, in spem recuperandæ Transsiluania, quum etiam à Michaele victore identidem accerleretur, Varadinum, ac inde Claudiopolim contendit, adductis vna secum Dauide Vngnadio, ac Michaele Siculo Sacmarii præfecto, quos eo tempore Cæsar in Transsiluaniam legatos miserat, qui rebus Transsiluanicis componendis Bastæ auxilio essent, prouinciāque à Michaele receptam, suo nomine gubernarent. Verum Michael suo pte ingenio mobili repentinus, suspicax, & facile quibusuis vel incertis rumoribus temereque fidē adhibere solitus, Bastam & legatos in prouinciā ingredi passus, nequaquā tamen ea decedere, ac Cæsari, sicuti se illi acquisiuisse iactitabat, restituere voluit: sed dictis ac factis in Bastam Cæsarianosq; omnes acerbius inuectus, prouinciāq; auare, crudeliter, atque insolenter expilata, in suspicionem venit perfidiosi initi consilii, quod dominandi incensus libidine, regnum affectare videretur. Quæ quidem fuere initia dissensionum, & odiorum, quæ inter ipsum & Bastam in occulto gliscere ceperunt; ac non diu post diram ei & improvisam mortem maturarunt, sicuti suo loco memorabimus. Atque hæc quidem initio eius hiemis acta sunt, quæ sæcularem annum præcessit, & Sigismundus res Transsiluanicas variis inuectis belli calamitatibus acerbissime conturbauit. Eodem etiam tempore, per certæ fidei exploratores allatum est, post Haidar Scahi obsidis mortem, seu naturali cursu, vique alicuius morbi obuientem, siue veneno procuratam, bellum inter Persas & Turcas recruduisse; ac Cicalam purpuratum ad illud administrandum in Asiam missum esse; aduersus Cæsarem vero in Pannoniam Mehemetem belli audum per se exercitum ductare voluisse, sed à matre & primaria coniuge tenerrime blandientibus & obsecrantibus,

*Cardinalis
diu oberrans
à Siculis fa-
cte trucidatur.*

Basta à Michaele accersitus in Transsiluaniam contendit.

Michael prouincia decedere abnuuit.

*Ibraimus cum
copiis in Vn-
gariam pro-
ficiscitur.*

ne prioris ad Agriam acceptæ cladis exemplo desertus à purpuratis & prætorianis, caput manifesto crimini obiectaret, seq; & imperium omne, inconstantis fortunæ arbitrio committendum putaret, ægre retentum, Ibraimo purpuratorum principi, suæque sororis marito, rerum gerendarum curam demandasse; sic tamen ut omnia, quæ ad pacis & induciarum condiciones tractandas pertinerent, prius & ante alia cuncta experiri iuberet; & si Cæsariani ad eas amplectendas, sponte adduci non possent, quod vix fore sperabant, tum demum armis & bello cogendos esse decreuerat; iamque ille superatis Thraciæ ac Macedoniæ montibus, Samandriæ appropinquare nunciabatur. Quapropter Suarcemburgus consiliis cum Palffio & Nadaſdio communicatis, promouendas ex hibernis copias, & ante quam 10 hostes tota belli mole ingruerent, tentandam aliquam fortunæ aleam decreuit. Primum igitur Palffius, peditatus Vngarici partem, cum iis, qui nullis addicti stipendiis, præda ex hostico rapta viuere solent, ducibus Petro & Abrahamo Thracibus selegit, ac Danubium versus in inferioris Vngariæ partes ire iussit; ut si occasio se offerat, commeatum, qui Budam in usum Turcarum, aduerso flumine nauibus vehabatur, interciperent, atque igni aut aqua corrumpere. Ipsi vero coniunctim euocatis ex hibernis tam equitibus quam peditibus Vngaris & Germanis, ac Gallis mercede conductis, petarroque duum generum plaustris imposito, Albanis suburbiis patefaciendis, illud admouendum censuerunt. Exitinere vero præſidiarios è Besprimio, Palota, aliisque arcibus sibi adiunxerunt. Et quum de 20 nocte Albam peruenissent, ac destinata exequi vellent, iamque machinam portæ Ingouanæ furtim aptarent, animaduersi ab hostibus, qui ad tuendam urbem prouidi, præcipitesque ruebant, tormentisque petiti, cæptis abstinere: tanta Gallorum operi incumbentium trepidatione, ut quum machinarum alteram succenso puluere frustra explosissent, alteram adcurrentibus necopinato hostibus capiendam relinquerent, non sine ducum perturbatione, doloreque: qui in hunc modum nequaquam arridente conatibus fortuna, Iaurinum reuerterunt, eo euentu, ut in posterum sequentibus bellis nullus eius machinæ usus esse potuerit. Ferunt hostes eam, quæ cæperunt, magna admirantium & prosequentium turba & pompa in urbem vexisse, atque illinc simul cum quattuor aut quinque militibus Gallis, 30 vna interceptis triumphantium in morem Budam perduxisse: isthicque purpurarii iussu experiundæ eius violentiæ causa Gallis explodendi negotium datum esse, quum illi eius rei se ignaros, ac præſidii duntaxat non artificii causa adhibitos fuisse frustra excusassent, postremo minaciter cogentibus Turcis, puluere incenso illam explosam in frustra dissiluisse, ac Gallos vna cum astantibus Turcis fæda membrorum dilaceratione subito discerptos atque exanimatos periisse. Sed Petrus & Abrahamus, cæteri que liberorum peditum ductores, quum factò penes ripam Danubii itinere, Tolnam peruenissent, sociosque, qui Canisæ, Babociæ, ac aliis confiniis & in Illyrico erant, de suo aduentu certiores reddidere, & in partem laboris lucrique inuitatos ad certum in insula Danubii locum adesse iussere. Nec 40 diu post Prodanus Thrax cum Canisianis & Baicianis adfuit, & aliunde quoque multos prædæ auiditas certatim confluentes attraxit; breuique omnium numerus ad MCCLVIII. milites excreuit. Interea Ibraimo purpurato iubente, qui iam Belgradum peruenerat, rei annonariæ præfecti Turcæ, commeatum omnis generis nauibus onerariis, & actuariis, quas ipsi Gemias vocant, impositum, aduerso Danubio, è Samandria & Belgrado vehere ceperunt. Classis Belgradi stationem habere solita, cum vna triremi, ac Turcarum, qui terrestri itinere comitabantur, quinque millia custodiæ eius & securitati adhibita. Quod quum peditibus nostris per exploratores, quos inter hostes habebant, & qui de numero, & consiliis eorum certissima quæq; adferebant, significatum esset, mox in insulam Danubii, 50 haud procul Colocia dissitam, in qua arx Erdodia deserta iam nunc, & diruta con-

*Nostris petar-
dum Alba
portis, irrito
labore admo-
uent.*

*Petardi ma-
chinas à Tur-
cis intercipi-
tur.*

*Heydones,
classe Turci-
ca, præſidia-
riisque eius
proſligatis,
opima potius
tur præda.*

conspicitur, concesserunt; eo consilio, ut quamcunque fluminis ripam hostes tenerent, ex ea insula, nauigiis, quæ in hunc usum, vndique conquisita sibi comparauerant, impetum facerent. Cum Turcæ dextra ripa venirent, tot & tantæ classes, ac terrestres copiæ iusti exercitus speciem procul intuentibus præbebant. Eam ob causam bipartiri copias fortiriq; peditibus visum est: ita ut pars terra, pars flumine hostes aggredereretur. Quum propius ventum esset, Prodanus, cui sorte cura terrestris pugnae obuenerat, in Turcas terrestri itinere venientes, primus infesta signa intulit: Abrahamus vero & Petrus, magno sublato clamore, fortiter in classem irruerunt. Pugnatum est cum à Turcis, tum vero à peditibus acerrime: sed quum pedites crebram in hosteis glandium procellam effunderent, & duobus tormentis minoribus, quæ nuper Turcis adempta in campestres usus, secum attulerant, è ripa sæpius explosis, nauales socios magno detrimento affecissent, simul & naues vehementer afflictas perforassent, & Prodanus sclopetis rem perire gerendo hostes, cæsis amplius mille, in fugam coniecisset, relictæ peditibus tam victoria, quam omnis generis commearu, sæpe profugerunt: cum ex eorum, qui vicerant numero, vix centum milites desiderarentur. Captæ sunt naues onerariæ ingentis magnitudinis LVIII. quæ incredibilis frumenti, Oryzæ, hordei, farinæ, ac biscocti panis, & salitæ carnis ouillæ copia reperta est. Triremis etiam una, & XXXIII. nasadæ, quas etiam Saicas vocant, diffugientibus in continentem iis, qui eas conscenderant, militibus facile occupatæ sunt: ac præter illa, quæ in nauibus erant, alia etiam IX. tormenta currulia, terrestri vecta itinere in potestatem nostrorum peruenere. Verum omnia ea, quod inter tot hostiles vrbes atque arces auerhi non possent, ut naues & commearus omnis generis partim iniectis ignibus concremata fuerunt, partim ut tormenta & eorum apparatus in Danubium immerfa perierunt. Puluis vero sulphureus, cuius duo recta nauigia plena erant, ardenti funiculo indito, magnum edidit fragorem, & temporis momento in fumum & aerem euauit. Pedites agricolis, qui cateruatim ad pugnae locum frequentes conuenerant, liberam accipiendi diuidundique inter se commearus potestatem sponte obtulere; verum illi Turcarum vim crudelitatemque veriti, eiusmodi muneribus, quæ sibi perniciem allatura essent, cauto prudentique consilio abstinerunt. Parta à peditibus pro eorum numero notabili victoria, cui etiam haud contemnendus, variarum ferarum & manubiarum cumulus accessit, quum hostes tanta rerum bellicarum, ac annonæ & militum iactura percussi perturbatique, nusquam ad claudendum eis reditum prodiissent, opima onusti præda ad suas stationes redierunt; Ibraimo ob acceptum commearus intercepti detrimentum, non mediocri dolore, curaque affecto. Sub id tempus Pragam ad Cæsarem venire, Michael Iuanouicius, & Iohannes Sonius Vlasius legati, nomine Boricii Moscouiæ Ducis, qui deficiente Basiliorum progenie, consentientibus populorum suffragiis, è Cancellario in principem electus erat, amicitiam & obsequia pollicentis. Is munera etiam splendidissima, & tam mittentis quam accipientis nomine digna mittebat, quæ ad decem myriadum summam æstimabantur: ita ut pro dimidia eorum parte, monetam argenteam eximia puritatis, quam Moschi Rublos vocant, repræsentaret: altera vero pars ex preciosissimis pellium Zebellinarum, ac Luporum ceruariorum, nigrarumque vulpium cumulis constaret; quas principum vestibus suffulciendis dicatas, natura Moschis frigidioris celo habitantibus indulgentior, cæterarum gentium regionibus denegauit. Fuere etiam inter dona, aliquos hierofalconum paria, quorum captura in locis Septemtrioni subiectis frequentior est, sparsa candidis guttulis cauda & alis, ex genere rapacium auium capiendis disgruibus & ardeis idoneum.

Addebant legati, ea nunc Cæsari ad sustinendos belli sumptus missa esse;

Legati Boricii Moscouiæ Ducis ad Cæsarem.

Eximia, illa munera offerunt.

esse; ad suum aduersus Cæsarem beneuoli animi testimonium in præsens declarandum: breui haud minora obsequii signa subsequutura: Gratia Boricio acta; & legatis, donec Pragæ & in ditione Cæsaris fuerunt, hospitium ubique & lautia præbita: ipsique aureis torquibus, sericeis vestibus, ac elaboratis ad ornandum abacum argenteis poculis, aliisque muneribus cohonestati, domum remissi fuerunt. Interim Palffius certum Vngarorum militum numerum Strigonio ad speculandum Budam versus emisit, qui haud procul vrbe & superioribus thermis in occulto saltuosoque loco sese abdiderunt; Accidit autem, vt Sulymanus purpuratus, cui nomen Supercilio ex re fuit, non ita pridem Temesuario Budam translatum, quem à Lugassianis & Andrea Barciano fusum fugatumque diximus, cum LX. equitibus, relaxandi animi causa vrbe exiret, ac in nostrorum vestigia forte incideret. Quæ indagando ac longius incautiusque persequendo in insidias incidit: & dum equus ad sclopetorum strepitus ferociret, rupto equestris sellæ cingulo, excussus, & aliis omnibus (quod mirum videri queat) saluis, solus ipse captus fuit: & ad Palffium perductus; à quo Viennam Matthiæ principi dono missus est. At Ibraimus, qui hactenus lentius atque suspensius propter Asiaticarum copiarum expectationem sibi progrediendum existimauerat, improviso viri clarissimi casu, simul & infausta eorum, qui commeatum vehebant, clade permotus, ruptis moræ causis, castra promouere, ac cum eo, quem secum habebat exercitu, Budam venire maturauit. Ibi in locum Sulymani tam fæda & miserabili sorte capti, Muratē purpuratum constituit. Eodem tempore variis in locis Pannoniæ & Illyrici ac Viennæ, & tota Austria terræ motus ingentes fuere; vt plerisque in oppidis collapsæ turres, ac multæ priuatorum hominum ædes vitio in parietibus factis, incredibile detrimentum acceperint: quod postea maximis sumptibus fuit resarciendum. Nec multo post Ibraimus ex præscripto principis sui ad Palffium literas dedit, quibus se ac suum principem, calamitatum & ærumnarum innoxie plebis misertos, quas iam fere à decennio assiduus bellorū procellis iactata tolerasset, ad pacem & quietem animum applicuisse: non quod eos belli tæderet, quo feliciter gesto fines suos latius extendissent, sed vt quieti & tranquillitati populorum consuleretur: se igitur eum etiam atque etiam hortari, vt omnibus viribus laborare nē desinat, quo inter duos potentissimos principes pax & amicitia redintegretur: certum eum esse debere, vt si eius opera & interuentu ea coalescere queat, animam eius delictis omnibus expiatam post huius vitæ decursum, ad perpetuas beatorum sedes, ac sempiternam felicitatem euolaturam. In eandem sententiam Tartarorum quoque princeps Casis scribebat: ac ambo literas suas duobus Budensis vrbs ciuibz Christianis in castra nostrorum perferendas dederant. Quum vero eadem ab exploratoribus ad Palffium de Turcarum principis animo minime à pace alieno, aliunde allata essent, Matthiam ac Cæsarem, missis ad eos Ibraimi & Tartari literis, certiores reddidit. Cæsare ex aduerso, si æquis conditionibus pax fieri posset, minime dissentiente, rescripsit Ibraimo Palffius, suis apud Cæsarem precibus, ac indefesso studio, quo ad pacem esset inclinatus, ægre obtinuisse, vt de conditionibus renouandi fæderis, si æquæ ac toleratu minime difficiles proponantur, certo loco ac tempore vtrunque colloquium institueretur. Quum Ibraimo quoque & Tartaro idem placuisset, insula Danubiana, æquali fere inter Budam & Strigonium intervallo deligitur, ad quam vtrunque conueniatur. Palffio curante, ibi tentoria extenduntur, cum singula vnicuique, tum vero prægrande in medium, in quod omnes tractandæ rei diuertere possint. Tum legati à Cæsare delecti agilioribus nauigiis, quas Saicas vocant, valida militum manu assumpta in insulam deuehuntur; Iohannes Cutassius Archiepiscopus Strigonienfis, Palffius, Nadaldius, & Peczius, iis diebus Praga huc profectus. Eodem ex parte Turcarum conuenere Ahmataga Tartarorum principis legatus ac omnium consiliorum arbiter,

Mehe-

*Sulymanus
Budensis ab
Haydonibus
capitur.*

*Murates ei
succedit.*

Terramotus.

*Ibraimi pur-
purati ac Tar-
tarorum prin-
cipis littera
de pace ad
Palffium.*

*Conuentus
Christiano-
rum & Tur-
carum in in-
sula Danu-
biana.*

Mehemetes, qui Haia Ibraimi legatus, ac Ferhates Ianicerorum tribunus, & Habelus Affendius Budensis prætor & legisperitus, vir senex, & magnæ apud barbaros auctoritatis: & cum iis Alexander Palæologus, genere Græcus, quem ad legatos Cæsaris in Transsiluaniam venisse retulimus. Is Tartarorum principi charus & consiliorum particeps, eius vectigalibus & portoriis tam terra quam mari præerat. Antequam conuenirent, obsides vtrunque dati & accepti; hinc Lupus Starcitus, Comaronii legatus, ac Horatius Prouisional Mantuanus, Strigonii Germanorum militum præfectus: illinc vero Murates Budensis, cum Ali Marasiensi purpurato, in locum eius, qui superiori anno Budæ cæsus fuit, nuper suffecto. Cum in prætorio tabernaculo diu multumque verbis disceptassent, petere ceperunt, vt non solum Strigonium, Filecum, Nogradum, & alia omnia hoc bello à nostris capta, sed etiam Iaurinum redderetur, quod illud Sinanus, multo Turcarum labore & sanguine expugnasset: nostri contra & Agriam & Hathuanum, ac quæ circa possiderent, cum Siroco, & Cerepo reddi postulabant; nec Iaurinum ex æquo & bono repeti posse dicebant, quod iure belli, atque adeo vi ab ipsis extortum recuperatumque esset; illi ex aduerso Agriam cum locis vicinis ab ipso principe Mehemete occupatam sine expiabili delicto, nec dari nec accipi posse respondebant. Et quum tempus in hunc modum protractum esset, nec conueniri posset: quod à neutra parte tolerabiles satis conditiones proponerentur: Turcæ prius tacitis inter se sermonibus colloquuti, se ea, quæ essent ultro citroque tractata, Ibraimo purpurato & Tartarorum principi relatu-
 10 xere, ac ad crastinum diluculum, cum illorum votis & sententiis redituros. Di-
 rempto colloquio, ad cibum sumendum inuitati, quod iam meridiei tempus abiisset, vna cum nostris legatis discubuerunt; ac deinde secundo flumine, citaris remis descenderunt. Sed quum ad sequentem diem diutius expectati non venissent, duos tandem Chaufios misere, qui obsides repeterent, iisque receptis Palffio & Cæsarianis dicerent, se detrimentosa paci, qualem ipsi cuperent, assentiri non posse: sed sicuti Deo Optimo Maximo auspice arma sumpsissent, ita etiam par-
 20 ta propediem victoria posituros esse. Nostri quoque Deum immortalem, qui
 30 ruptores fæderum vlscisci soleat, & pro meritis cuiusque eo bello præmia redditurus sit, non defuturum iusta & honesta exequentibus responderunt: nec
 obsides reddituros, nisi priores ipsi suos recipiant. Remissis Chaufiis, Cæsaria-
 ni in castra Strigonium rediere, & Peczius Pragam regressus, irritæ legationis exitum ad Cæsarem pertulit; & Suarcemburgus eodem die Iaurino eadem in
 castra descendit; eaque vallo & fossa septenum pedum lata profundaue cir-
 cumdari, castella etiam & munitiones iisdem in locis, quibus Mansfeldius insti-
 tuerat, erigi iussit. Quæ dum fiunt, & obsides ultro citroque redduntur, Ibrai-
 mus, qui nostros oblata duntaxat pacis mentione ab armis discessuros existima-
 uerat, postquam protracto pertinacibus animis bello, omnem iniquioris ocii
 40 condicionem aspernari & respuere animaduertit, ira doloreque percitus, ac fre-
 mens, castra promouere, ac nostrorum castris propius conferre constituit: & ex-
 ercitum omnem simul & Tartarorum auxiliares copias, Vaciam primo, ac de-
 inde traiecto Grano, ad subiectos Strigonio campos duxit. Sed quum nostri
 castris sese continerent, nec facile inuitos ad prælium perducì posse constaret,
 præfectis & ducibus frequens concilium militare, quod illi Diuanum vocant,
 indixit, cui Tartarorum quoque Hamus, & Ahmataga eius legatus interfuere;
 ralemque ad eos concionem habuit: Video ego, viri fortes, & longo militia
 usu factisque celebres, hostibus nostris, tametsi virtute vestra sæpenumero vi-
 Etis, incerta belli & fortunæ etiamnum securitate & ocio potiora esse, vt qui
 50 toties oblata à nobis, nomine potentissimi Imperatoris nostri pacem, tam
 superbe quam insolenter repudiare, ac cædem & vulnera, ac calamitates,
 quæ

Obsides v-
trunque dati.

Turcarum,
iniquissima
petitiones.

Nostri, pace
infecta re-
deunt.

Suarcembur-
gus castra sua
valide mu-
nit,

Ibraimus sua
nostris admo-
uer.

Ibraimi in
Diuano ora-
tio.

» quæ bella secum trahunt præoptare videntur. Quæ eorū obstinatione non equi-
 » dem adeo permoueret, si vel ad decernendam ferro rem progredi, & manus no-
 » biscum conferere vellent; tali enim euentu, siue felici, siue aspero & aduerso, rerū
 » humanarum omnium, sed maxime bellicarum dominatrix fortuna hætenus si-
 » nem qualemcunque imposuisset. Verum enimvero nec in aciem prodire, nec pu-
 » gnæ potestatem facere homines importunissimi & flagiciosissimi audent; sed se in
 » castris, vallo, fossa, propugnaculis, castellis, aggeribus, & vario machinarum gene-
 » re munitis abditos continent, vt nos è longinquissimis Asiæ & Europæ regioni-
 » bus quotannis huc pertrahant, ac fame, siti, & rerum inopia excrucient, ac demum
 » ingruentibus hibernis tempestatibus, labore & difficultate belli, ac cœli iniuriis
 » fatigatos, cōposito dolo, quod iam sæpe euenit, nec sine ludibrio remittant. Qui-
 » bus de causis commutandam nobis omnem bellirationem, & hostes, qui muni-
 » tionibus suis inclusi nec facile oppugnari, nec ad pugnam elici possunt, rerum o-
 » mnium incommodis & crudeli regionum depopulatione, vniuersisq; belli cala-
 » mitatibus, quæ dici possunt, si vobis idem videbitur, exagitandos statui. Et quo fa-
 » cilius destinata perficiamus, primum Tartaros commilitones, qui equitatu & ce-
 » leritate maxime valent, excursionumq; & populandorum agrorum peritissimi ha-
 » bentur, bifariam procurrare; deinde Turcas alia via, alias regiones populosas ad-
 » huc, belli & cladis integras peruastare iubebo; ipse cum exercitus robore idoneo
 » loco consistam: vnde si opus sit & necessitas postulet, atq; adeo si hostes (quod eos
 » ausuros valde dubito) luctuoso patriæ suæ excidio permoti, obuiam eundum cen-
 » seant, occurrere eis, ac nobilis alicuius committendæ pugnæ occasionem capere
 » possimus. Hæc ad commodum inuicti imperatoris nostri, ac nostram & exercitus
 » existimationem pertinentia, quæ in animo habui, vobis duxi proponenda; & hanc
 » viam in præsens commodiorem putauī, qua vel hostes è scrobibus suis, & cunicu-
 » lorum latebris, in aciem & dimicationem pertrahi, non sine sperato victoriæ
 » prouentu, possint; aut nobis cum ingentibus opimæ prædæ ac manubiarum spo-
 » liis, ac magna omnis generis & sexus captiuorum multitudine, liberum iter & re-
 » ditum permittant. Hæc vbi dixisset, fremitus concionis & dicta approbantium se-
 » quutus est; nec ipse diu moratus, pugnacissimum quemq; è Tartaris, adhibito eorū
 » principe & Ahmataga seligit, & versus Nogradum ac Palancam terrorem circum-
 » ferre, ac populari iubet; aliam eorundem manum ad vtramque Vagi ripam va-
 » standam emittit. Turcis quoq; in duo præualida diuisis agmina, ferro & igni ob-
 » uia quæq; absumenda committit; ipse factò inter Nouam Arcem, & Leuam itine-
 » re, populando vbiq; & vrendo, ad oppidum Irmelium haud Nitria procul, in qua-
 » dam valle saltuosa, quæ prægrandis piscinæ & siluæ adiacentis commoditate, a-
 » quationem pariter & lignationem præbebat, castra metatus est. In hunc modum
 » egressi hostes, quicquid terrarum à Nogrado Tirnauiam versus, illinc vero vsque
 » ad Bezconem, & Trincinium, inter Gramum, Hippolum & Vagum flumina adia-
 » cet, vrere, vastare, & incolis partim in seruitutem abductis, partim cæsis, crudelis-
 » sime grassari cæperunt. Sunt Thermæ vltra flumen Vagum, quæ Pesteniæ vocan-
 » tur, salubres pellendis languoribus, & aquarum natura admirabili. nam egesta
 » humo, tanto è scrobibus feruore profiliunt, vt sustineri nequeant, nisi satis longo
 » temporis interuallo intepefiant, aut frigida infusa temperentur: Vago autem cre-
 » scente, recedunt, & quum decrescit, sequuntur, nec in frigidioris fluminis fundo, si
 » suffodiatur, ebullire desinunt. Creduntur autem aduersus quoslibet etiam diutur-
 » niores morbos, sed potissimum cutaneos saluberrimæ, & testante sæpius experi-
 » entia, efficacissimæ esse. In has magnus ægrorum æque ac valentium numerus, ad-
 » ultiore autumno confluxerat, quos ibi maiori ex parte improuisus & necopinatus
 » hostium aduentus, qui ponte sublicio flumen transierant, subito oppresserat, so-
 » partimq; qui abduci ob imbecillitatem corporis non poterant, cæsi, partim rapti
 » in di-

Turca & Tar-
 tari longela-
 teque nostros
 fines popu-
 lantur.

Therma Pe-
 stenia,

in diram seruitutem sunt. Hinc penes Vagiripam procurfando vsq; ad Bezconis oppidi portas, cæde & sanguine obuorum debacchati, Borium pagum exussere, abductis nobilibus fæminis Iohannis Baloghii, & Pauli Visqueletii vxoribus ac liberis. Deinde ad dicionem Nadafdianam versi, Costoliano, Verbone, aliisq; oppidis & vicis igne concrematis, incolas & colonos magno numero abduxerunt. Nec facile quis inire numerum miserorum & infelicium hominum queat, qui capti aut interfecti sunt: non tamen pauciores decem millibus fuisse constans fama fuit. Multi longe maiorem numerum prodidere. Sed ab iis, qui aut redempti pecunia, aut ab oportuniore fuga quæsito præsidio postliminio redierunt, XIII. *XIII. millia hominum abducta.*

10 millia omnis ætatis & sexus captiuorum fuisse compertum fuit: præter maioris minorisq; pecoris vim ingentem. Peruastata ea regione omni, præda & sarcinis onusti redeuntes, obuia Turzonum oppida, Galgocium, Priuigiam, Pronam, Baimocium, ac penes Nitriam Querium, Iuancam, & attigua Nouæ arci municipia Tardosqueddium, Niarhidam, Cifariam, quamuis Turcis tributaria, infensissime direpta, mox iniectis facibus concremauere: abacti armentorum greges, congesti fertilissimæ regionis frugum acerui, in cineres redacti, & magnis sumptibus extructæ nobilium ædes direptæ & incensæ: & qui Vagum flumen cum coniugibus, & paruulis liberis transierant, disiectisq; paulo post pontibus, tutos se fore crediderant, transnatato ab immani hoste fluuio parem cladis fortunam subierunt. No-

20 stri è castris fumantia procul tectorum culmina, & ignes longe lateq; collucentes frustra prospiciebant. In tanta rerum perturbatione & calamitate, omnium animi, & præsertim Vngarorum, quorum domus, & paterni domesticiq; lares, hostili igne cremabantur, ad vlciscendum & inuadendos hostes summo ardore ferebantur: Palffiusq; & Nadafdius, propemodum frementes & furibundi Suarcembur-

30 gum, ad quem summa imperii respiciebat, adeunt, eumq; multis rationibus hortantur, vt abrupto silentio mora q; exercitum castris educat, paratum omnes labores pro Cæsaris commodo ac regni salute subire, & fortunam cum perfido hoste periclitetur: ne is regionem amænissimam impune exagitare & exurere pergat. non fore factu difficile alterutrum ex duobus, cum spe victoriæ experiri, vt si-

ue eam partem hostilis exercitus inuadat, quæ populatum egressa est, rapinisq; incendiis quaqua versum grassatur, siue in ipsius Ibraimi castra non procul sita improuiso impetu irruat. diuisos in partes & palantes infestis eius armis protinus cessuros. Duces quoq; minores, qui aderant, idem flagitare, neue virtuti militum diffidendum arbitraretur, magnopere obtestari, & magna victoriæ spe teneri: præstare veris militibus in acie non inultos honeste mori, quam in eorum oculis & conspectu fratres & propinquos suos, ac tantum innoxia plebis numerum in perpetuam diramq; seruitutem abripi. Erant omnium iudicio verissima, quæ illi proponebant, vt siue castra hostilia, siue populabundi Turcæ & Tartari expeditis armis inuaderentur, in spem totius conficiendi belli opprimi eos & deleri posse

40 appareret; Verum ille muneris impositi officiiq; memor, obfirmato animo, potiore omnibus rebus exercitus salutem ducere, compescere eiusmodi voces, ac quantum flagitii exercitu in periculum sua temeritate adducto admitteretur, docere; patientia & tolerantia sæpe necessitates superari: postremo negare se quicquam, inconsulto Matthia principe, facturum; cuius quidem animus dum explorari, ac in castra responsum perferri posset, hostes destinata perfecturos esse constabat. Nec sciri satis atq; inuestigari poterat, quibusnam de causis Suarcemburgus, impiger alias semper & pugnax, eiusmodi cautioribus consiliis, non sine famæ & nominis sugillatione inniteretur. Nihilo tamen minus Palffio, si quid ipse cum suis copiis aduersus populantes & vagabundos hostes insidioso incursu tantandum putaret, potestatem impertit; testatus se inuitum ad ea consilia trahi, in

50 quibus nulla fere aut exigua secundi euentus aut tuti receptus spes eminere cen-

*Ibraimus di-
missis copiis
Belgradum
reuertit.*

*Nostrum non-
nulla castella
occupant.*

*Caposuarum
frustra ob-
sessum.*

*Obernbruc-
cus obiit.*

feretur. Igitur Palffius cum quinque suorum millibus egressus castris, versus Palan-
cam, ubi pons Hippolo flumini impositus habebatur, duxit, ibique ab Ægidio Ma-
gno loci præfecto Turcas circiter mille Tartaris immistos Secenium versus excur-
risse cognouit; & quum pontem transisset, duce itineris eodem Ægidio usus, eos
cum multa miserorum hominum & pecorum præda obuios habuit; & acri inue-
ctus impetu in eos irruit, liberatisque captiuis, & extorta præda, dissipatos & pa-
lantes partim in fuga cecidit, partim in Hippolum flumen sese præcipitantes mori
coegit, ac LX. viuis captis, & CL. capitibus hostium relatis victor in castra rediit.
Interea hostes magna rerum omnium, ac hominum & pecoris congesta præda,
atque adeo graui ex incendiis & cædibus luctu in his regionibus relicto ad Ibrai- 10
mum peruenerunt; ipseque iis in castra receptis Pesthum versus mouit, diuisaque
præda & captiuis decumatis, copias in hiberna dimisit; ipse vero Belgradum est
reuerfus. Nec ab hostibus eo autumno, & hieme tentatum quicquam facinoris
est. Sed Suarcemburgus & Palffius à Nadaudio & Christophoro Peteone exorati,
qui Questelum & loca cisdanubiana à Tartaris, Albam, Coppanum, & Quin-
queecclesias per hiberna distributis vastari ægre tolerabant, Palffio suam operam
vltro offerente, partem copiarum in stationibus & præsidiis reliquere, parte alia
secum ducta, tormentisque currulibus attractis, versus Laccum & Bolonduariam
hostiles munitiones duxerunt. Verum hostes metu exterriti, ac ad tutiora præsi-
dia profugientes, vtrumque locum vacuum deseruerunt. Et Suarcemburgus v- 20
trumque præsidio munitum Peteoni, quod id illum postulasse antea meminisset,
curandum commisit; & quum ille miscendo ambages & perplexe loquendo de-
tractare prouinciam secus, quam antea promiserat, videretur, stricto gladio ira
percitus, cum violaturus erat, nisi à Nadaudio & aliis fuisset placatus ac prohibitus.
Cum illinc vltius castra & arma promouissent, Caposuariam arcem adhibitis
tormentis oppugnandam susceperunt. Tantus autem terror & metus Turcas o-
mnes eius regionis inuaserat, vt Coppanum, Dombonem, Vforam, munitas arces,
eodem flumine Caposso circumfluas desererent & Sigetum ac Albam aliaque tu-
tiora loca cum vxoribus & liberis, rebusque carioribus confugerent, & tam Albæ
quam Quinqueecclesiis non parum trepidaretur. Sed Caposuarianæ obsidionis is 30
fuit exitus, vt mænibus duplici roborum serie vallatis, & interiecto crassiori cespi-
te admodum munitis, tormenta non multum detrimenti inferrent, & quod
hiems gelidissima & asperrima conatibus maxime obstaret (nam ad octauum Ca-
lendas Decembris erat peruentum) duces ab incepto desistere, & tormenta retra-
here cogerentur; vltimusque ea in expeditione Oberenpruccus, nobilis tribunus
ex Eburonibus & Leodio oriundus, dum incautius in aggeribus circa tormenta
versaretur, frontem glande traiectus occumberet, magno Suarcemburgi & Palffii
dolore, qui acerbissimum præstantissimi viri casum ægre ferentes, eum in templo
Questeliano summo honore tumulandum curauere; ac relictis Canisæ tormen-
tis, quod ea cænosissimo, nec adhuc solidiore glacie durato itinere auferri 40
non possent, Iaurinum & ad suas stationes re-
dierunt.

NICOLAI ISTHVANI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBVS HVNGARICIS,

LIBER XXXII.

DERVENTVM iam est ad annum sæcularem sexcentesium à par-
tu virginis supra millesimum; quem sicuti priore sæculo Ale-
xander sextus Pontifex maximus rite condiderat; ita hunc Cle-
mens octauus, veterem in morem, singulari erga DEVM pieta-
te, & incredibili omnium gentium concursu Romæ celebrauit.

Anno 1606.

Nos quoque nouum annorum centenarium, quod bene vertat,
velut nouum sæculum ordiemur. Fuit sane is annus apud Pannonios, qua tu-
multibus Moldauicis & Transsiluanicis, ac inexpectata Gallorum proditione in-
signis, qua clarissimorum & fortissimorum ducum Nicolai Palffy, Melchioris
Rederi morte, ac insperata Adolphi Suarcemburgii cæde, quorum virtute hoc de-
cennali bello res Vngarica steterat, valde memorabilis. Palffius primo veris ini-
cio à principe Matthia ad consultandum de progressu belli, & de eius ad Transsil-
uaniam gubernandam profectioe vocatus (ea enim prouincia decreto Cæsa-
ris, nisi mors, vltimus rerum terminus præuertisset, ei decreta erat) quum Vien-
na domum rediisset, in repentinum grauemque morbum incidit, ac quinto post
die vi eius extinctus fuit, quum nondum L. ætatis annos exegisset, ac incredi-
bile sui desiderium tam Cæsari quam patriæ & omnibus reliquisset. Erat enim
magna omnium de eo spes concepta, fore eum in præclarum & omnibus nume-
ris consummatum ducem euasurum, quod à teneris annis Hispania, Belgio, Gal-
liis, ac Thracia peragrata, in laboribus patientia, bonisque militiae præceptis be-
ne consulendo & fortiter agendo se atque ætatem omnem exercuisset. Eo fatis
concedente, Cæsar Strigonium Adolpho Althamo, & Nouæ arcis præfecturam,
cum nobilitatis iurisdictione Georgio Turzoni administrandam dedit, quibus
ille antea viuens præfuerat. Per id tempus Michael Valachia princeps, Transsil-
uania vt diximus, potitus, quum nec prouinciam Cæsari mature reddere vellet,
neque bene regere nosset, sed auare & crudeliter imperitaret, ad Moldauiam quo-
que inuadendam armis & occupandam animum adiecit. Fuerat paulo ante ad
eum missus à Cæsare Bartholomæus Peczius, cum pecunia, quæ militibus in sti-
pendia distribuere, à quo ille se arcana Cæsaris mandata accepisse gloriabatur.
quod vt nobis incompertum est, sic in medio relinquendum videtur, & perficien-
dis destinatis talem habuit occasionem. Sigismundus Bathorius, vindicandæ
Cardinalis patris cædis, repetendæque Transsilvaniae auidus, consiliis cum Sa-
moiscio Cancellario habitis, copias ab eo auxiliares, mandataque ad Hieremiam
Moldauum acceperat, quibus illi cum exercitu præsto esse iubebatur. Eum exu-
les quoque Transsiluani, Franciscus Ferreus, Gabriel Betlemus, & alii assidue
incitabant, quorum princeps erat Moyfes Siculus audax & ad omne facinus pa-
trandum promptus, ac etiam ipse dominationis appetens. Quorum clandesti-
na consilia, quum Michaeli gnara essent, copias quas in promptu per vrbes &
oppida distributa habebat, cogere absque mora, & relictæ in Transsiluania con-

Nicol. Palffy
obitus.

Adolpho ab
Althan Stri-
gonii. & Tur-
zoni noua
arcis præfe-
ctura com-
mendata.

Michael Vai-
noda Molda-
uiam inuadit.

*Sigismundi
& Hieremia
Vaiuoda co-
pias fundit
fugaque.*

iuge, ac filio quem vnicum habebat, Petrascone, ultra alpes ducere constituit, ut extra vtriusque prouinciæ fines, fortunam cum iis in hostico experiretur. Itaque superatis alpibus, in Valachiam traiecit & illinc eo locorum progressus est, vbi Sigismundum & Hieremiam cum Cosacis & Polonis castra metatos esse dicerat. In quos quum nequicquam tale suspicantes de improviso irruisset, & tormentis versatilibus, quæ secum habebat, ac peditatu firmo rem gerendo non sine summa certaue illorum strage in fædam fugam coniecit, fusosque & fugatos tamdiu persequi non desuit, donec Moldauia & eius finibus expelleret, ac tota prouincia, ipsaque principum sede Suchaua, non magno labore potiretur. Quo perfecto negotio, vtendum victoria ratus, continuo in Pocuciam & Bessarabiam Polonicæ dicionis regiones, ad quas hostes profugiendo sese receperant, cum exercitu conuolauit, pulsisque illis, non solum in eas, sed etiam in Russiam & Podoliam finitimas, de quibus nulla vnquam cum Polonis contentio fuisset, igne & ferro hostilem in modum grassatus est. Quibus rebus Polonorum animos, ipsiusque Samoiscii, qui tum & Cancellarius & summus copiarum dux erat, & cui tam apud regem, quam omnes regni ordines præcipua erat auctoritas, arma & vim in se concitauit. Hi namque Moldauiam, vt supra retuli, eo tempore vi occupatam, sub clientela obtinebant, & contumelias à Michaelle illatas, vltum ire properabant. Itaque Samoiscius nihil cunctandum ratus, exercitum summa celeritate coegit, ac nobilitatis quoque copias conuenire iussit; adfuereque breui in eius castris, quæ ad Bosorium oppidum fixerat, Stanislaus Golscius Podoliæ, ac Marcus Solinscius Lublinensis, Stanislaus Vlodecus Belsiensis præfecti, quos ipsi Palatinos vocant, necnon Stanislaus Zomienfcus Leopoltanus Castellanus, ac ipsius Samoiscii legatus, cum plurimis aliis & maxime cum Cosacorum, quos Nisouios appellant, equestribus turmis, assidua cum Tartaris dimicatione exercitatissimis. Igitur Poloni, iustis factis itineribus in Moldauiam Idibus Octobris peruenerunt, & Michaellem ad cuiusdam montis radices, castra metatum, occupatis collibus & infestis itineribus eos expectare cognouerunt. Nec, quin primo facto impetu, in eum omnibus copiis irrumperent, quicquam dubitauere. Et quum Michael imparem se viribus animaduertisset, in proximum montem sese & copias subduxit; ita vt castra trans illum cum impedimentis & carris metaretur. Sed quod Poloni & Cosaci impigre insisterent, & numero longe præstarent, inde quoque cum cæde deiectus castra repetiuit. Altero, qui sequutus est, die, prægrandes fossarum margines, quas hiberni torrentes imbresque forte effecerant, occupauit; ac ex iis opera sclopetariorum peditum Polonos arcere conatus, superante illorum multitudine, pulsus montem transcendere fuit compulsus. Quum vestigiis insistere Poloni non desinerent, ad flumen Seresinum, quod superandum erat, in loco, cui Bucobilo nomen est, natura difficili & impedito castra posuit, aciemque instruxit: ita vt dextrum, sinistrumque latus exercitus, altissimi & præruptissimi montes munirent; à fronte vero tortuosus amnis, & rapidus in plures ramos facto diuortio obiceretur; ac peditatum & tormenta, in quibus potior rem spem collocauerat; in silua occultauit; penes quam Samoiscio & Polonis necessario erat transeundum, quæ multa & densa ilice ac quercu apta insidiis erat.

Michael conferto cum Samoiscio & Polonis prælio victus è Moldauia profugit.

Samoiscius astu & insidiis cognitis, suum peditatum ac Cosacos Nisouios, quorum magna erat virtutis opinio, in siluam progredi iubet, ipse cum equitibus & reliquo exercitu subsequitur. Mox conferto prælio, sinistra MICHAELIS acies, quam eo die triplicem instruxerat, paruo accepto detrimento, metu incumbentium Polonorum exterrita, terga vertit, cuius fuga visa, altera quoque acies, quæ ad dextram partem pugnauerat, siue metu siue

siue occulta prodicione agitata in diuersum profugit; sicque Michael à suis, & fortuna desertus, amissis tormentis & impedimentis, incitato quam potuit cellerrime calcaribus equo, sese è conspectu hostium proripuit, & variis errorum ambagibus superatis, quum sequuturos in Valachiam hostes, existimasset, sese cum equitibus & parte copiarum in Transsiluaniam recepit, ita vt missis idoneis hominibus, ac ordinum ductoribus, qui viarum, tramitumque peritissimierant, reliquias profligati exercitus se quamprimum sequi iuberet. Sed Samoiscius vtendum victoria & fugienti metum, ac terrorem superaddendum ratus, Iacobum Petoccium, cum valida Polonorum manu, ac Moysem Siculum cum exulibus ac Vngarorum & Siculorum copiis in Transsiluaniam ire, & Michaellem quacunque possent via insequi, & prouinciam occupare iussit. Moyse Siculus, iussu Samoisci, Michaellem insequitur, Quibus de causis Basta, Vngnadius, & Michael Siculus, quos non multo ante in Transsiluaniam cum exercitu progressos esse retulimus, cum per idoneos nuncios, tum vero per literas Samoiscium admonere hortarique ceperunt; ne Valachiam & Transsiluaniam Cæsaris prouincias, ab antiquissimis temporibus regno Vngariæ attributas infestis armis occupare, bonæque vicinitatis iura & veteres pactiones turbare vellent; se illum ab inferenda alienis regnis, alienoque tempore iniuria ita temperaturum existimare, vt faciles ipsorum postulatibus aures præbere; neque Cæsarem & Poloniae regem cognatos & affines principes ad digladiandum mutuis armis & Christianum sanguinem profundendum incitare velit. Et Transsiluaniam occupare contendit. Quod si in eo animi proposito pertinacius, quam conueniat, insistere pergat, tum vero etiam Cæsari arma, quibus se & regna sua tueatur, minime defutura.

Ad quæ Samoiscius, misso ad eos cum literis Iohanne Vosachinciae turmae equitum præfecto, longioribus verbis respondit; neque se neque regem suum, optimum principem, ac reipublicæ Christianæ cuiusque quietis studiosissimum, quippiam barbarum ac bellici tumultus sponte concitasse: sed vt Michaellem Transalpinum, hominem audacem, ambiciosum, auarum, crudelem, vlciscerentur: qui non solum Moldauiam tutelæ suæ prouinciam per vim occupasset, sed Russiæ etiam & Podoliæ confinia, ac regiones trans Nestrum flumen sitas ferro & igne vastasset. Se quidem nihil magis optare, quam Christianæ reipublic. tranquillitatem, & principum sinceram solidamque amicitiam, sed Michaellem dedisse malis omnibus occasionem: nec illum quamquam omnibus prouinciis pulsum, animum mutasse, quin adhuc eo magis, accitis è Bulgaria & Moldauia ac Valachia Marco Delio, Vira, Voicza, ac Nouaco cognomento Baba, sceleris & perfidiæ suæ ducibus, & adscita in conspirationem Siculorum parte, retinendæ Transsiluaniae spem concepisse. Basta Samoiscium hortatur, ne aliena inuadere conetur. Equum esse & mutuæ amicitiae conuenire, fæderibusque esse consentaneum, vt ille pacis turbator sibi tradatur puniendus, nunquam Michaelle incolumi, tranquillitas has prouincias fore; interitu eius pacem firmandam. totum hominem ex fraudibus esse compositum: id ne cuiusquam dubium sit, eum tot periuriis & sceleribus, palam omnibus fecisse. Non deesse etiam alias rationes, quæ ipsum ad mittendum aduersus sceleratum illum hominem exercitum, impulissent: nimirum prospexisse ea re, ne Turcarum & Tartarorum infensissimæ gentes in has prouincias migrarent: quibus quam damnosum & periculosum foret, barbaros præfectos & purpuratos præesse, neminem esse, qui non intelligat. id sine dubio euenturum fuisse, nisi ipse iussu regis sui, adducto exercitu, quam opportunè occurrisset: & transmittendi illis Danubii facultatem ademisset. Optandum quidem esse Christianis omnibus votis, ad inuadendum Byzantium Turcici imperii caput, nulla obstacula, nullas arces, nulla montium iuga, apertos campos, planam viam ad eius usque muros haberi, & hanc oportunitatem ei

» societati si quæ vnquam sacro bello conciliabitur, expetendam esse; quam &
 » Rex suus & ipse summo desiderio exoptare soleant, vt ante conspiciere possint,
 » quam ex hac vita decedant. Neque enim se cuiquam studio & desiderio huius
 » pacis conciliandæ, quam ex intimis animi corporisque sensibus summopere
 » optet, concedere. Vbi enim præstantius vitam hanc profundere possit, quam
 » in CHRISTI DEI imperio augendo? sed ea omnia in eiusdem diuini numinis
 » arbitrio sita esse. Quod vero Transsiluaniam in Cæsaris potestatem conces-
 » sisse scribant, se plurimum gratulari, & vt bene vertat, etiam atque etiam cupe-
 » re: sed quam sit ea exhausta, quam fracta, quam rebus omnibus non solum
 » accisis, sed perditis sit, adeo vt quem inde fructum Cæsar capere possit, se neu- 10
 » tiquam videre. illud plane videre, ad eam cum defendendam, tum retinendam
 » ingenti sumptu & sollicitudine opus esse. Turcas eam amissam minime latu-
 » ros, ac potius iam id conaturos, vt eam repetant, se compertum habere, iniun-
 » ctumque esse negotium purpurato, qui omni ope ad eam recuperandam nita-
 » tur, & Tartarorum Tauricanorumque principi, vt idem faciat: eum vero lon-
 » ge plures, & bellicosiores suis Tauricanis Nogaïorum copias adiuncturum, qui
 » concreto glacie Borysthene, cum accolis Ponti Euxini Turcis, & cum iis, qui
 » nunc cum Mehemete purpurato Gimesgi cognomine vltra Danubium in Bul-
 » garia sunt, Transsiluaniam inuadere prorsus constituisse; sicque breui tempo-
 » re ingenti incendio eam prouinciam arsuram. Maximam vim, nisi maior præ- 20
 » sto sit, non posse arceri. Cum autem Transsiluania proximus Poloniæ paries
 » sit, se & eius regni senatum propterea consultum ei velle, ne illa ardente, Polo-
 » nia quoque flammam concipiat. Et quum nihil tyranni vicinia peius, tetrius-
 » que sit; si tuta consilia speciosis anteferenda sunt, dissimulandum esse, & per-
 » mittendum, vt quem prouinciales velint, sibi præsidem eligant, qui summo
 » Pontifici, Cæsari, & Regi Poloniæ obstrictus fide per speciem, ad tempus pa-
 » cem cum Turcis habeat, ad rem Christianam attentus, vt quæ tot cladibus, quas
 » nostra vidit ætas, in ea prouincia concussa & labefactata sunt, ea recreentur &
 » coalescant. Nam si hoc importuno tempore armis hostium inuadatur, se ve-
 » reri, ne solo æquata, ac suis incolis orbata, ingens & latum ostium ad ea inua- 30
 » denda, quæ vsque num integra, Turcis abdita, & interclusa fuerunt, aperiat.
 » Quæ ne accidant, vt omni ratione prouideant, se & Senatores Regni Polo-
 » niæ, pie & ex animo hortari, ac ad ea singula sine mora respondeant, & nuncios
 » ne morentur, etiam atque etiam petere. Ad ea Basta & Cæsaris legati, cum
 » Transsiluanis habito consilio, nequaquam per literas respondendum duxe-
 » runt, quum negotium arduum sit & difficile, quodque celeritatem imprimis
 » requireret, scribendo & rescribendo minime differendum videretur; sed Ste-
 » phanum Chaquium multis precibus & promissis impulerunt, vt ad Samoi-
 » scium in Polonorum castra proficisceretur, ac cum eo & Sigismundo Batho-
 » rio, qui ibidem erat, sermonem & consilia conferret, hortareturque, ne af- 40
 » flictas Transsiluanie & Valachie prouincias, maioribus cladibus inuoluen-
 » das & destruendas existimarent: sed retro, vnde venerant, reuerterentur. Secu-
 » raturos, vt prouincia Michaeli Valacho adempta, Sigismundus, si ad gratiam Cæ-
 » saris confugiendum duceret, eam haud alienam à bonis & æquis conditionibus
 » esset inuenturus.

Steph. Cha-
 quius à Basta
 ad Samoi-
 scium & Si-
 gismundum
 ligatur.

Promissæ autem ei fuere, nomine Cæsaris, si Polonos, vt retrocederent, ac
 Moysem Siculum & exules Transsiluanos, & Iacobum Potoccium cum Polo-
 norum copiis reuocarent, inducere posset, duæ arces Sarosia, & Saduara. Qui pro
 summa, qua apud Sigismundum & Transsiluanos pollebat, auctoritate, ac cui
 cum Moyse Siculo arcta necessitas intercedebat, suscepta prouincia, in castra
 proficiscitur. Fit magna, vti debebat, de summa re in vtramq; partem disceptatio;

Samoi-

Samoificio ea, quę literis comprehenderat, sermone etiam identidem prosequen-
 te; erantque suspensi omnium animi expectatione tantę rei, ipseque Chaquius
 promissis oneratus, Sigismundum itidem promissis onerabat, & de reditu in
 Transsiluaniam propediem futuro spem haud dubiam pollicebatur: & nisi rectis-
 simis consiliis, & Christiano homine maxime dignis parerent, perpetuo cuncta
 hostilia, & quam maxime sæua denunciabat, ac magnitudine & robore copiarum
 quas Basta in præsens haberet, quasue insuper venturas expectaret, quę iam Vara-
 dinum appulissent, eos terrendos putaret, ad extremum obtinuit, ut Moyse & Po-
 doccio ac exercitibus reuocatis, in Moldauiam reuerterentur: reductoque eius
 10 prouincię principe Hieremia, ibi expectabundi subsisterent. Ferunt eum
 quam occultissimo consilio, auctorem Sigismundo fuisse, ut in præsens paca-
 to animo recedendum putaret, certamque ei simul spem dedisse fore propediem,
 ut consentientibus prouincialium suffragiis, ipso procurante, in patriam & prin-
 cipatum reduceretur. Quod quamquam ille postea inficias iuit, seque sincere
 omnia fideliterque exequutum fuisse affirmavit, ex iis tamen, quę postea subse-
 quuta fuere, eam suspicionem haud omnino inanem fuisse deprehensum fuit.
 Cæsar tamen arces, quę ei suo nomine à Basta & legatis promissę erant, absque
 hæsitazione tradi iussit: atque in hunc modum Transsiluani ab externis bellis
 aliquamdiu quievere: nisi breui post intestinis seditionum procellis, & contraria-
 20 rum partium studiis agitati, pacem & tranquillitatem patrię, nouis rebus pertur-
 bassent, uti suo loco à nobis commemorandum erit. Quę dum inter Polonos
 & Cæsarianos in iis prouinciis quas veteres vno Dacię nomine vocabant, admi-
 nistrantur, in Pannonia res mira & nefarii sceleris plena accidit; inaudita hæcte-
 nus & prodigiosa militum Gallorum, qui Papam in hiberna collocati erant, ad
 hostes Turcas defectione. Hi siquidem Calendis Iuniis huius anni sæcularis,
 quum mille ferme in præsidio essent, ducibus quibusdam Fino & Motta, occul-
 tis & nefariis inter se habitis consiliis, Michaellem Marothium, loci præfectum,
 quem recepta à Turcis arce, à Maximiliano principe ante biennium impositum
 fuisse diximus, quasi de rebus magni momenti cum eis colloquuturum ad se vo-
 30 cauerunt. Is nihil fraudis subesse suspicatus, cum Lupo Slacouitio, ac quibusdam
 centurionibus, & Alexandro Bacacio, ad eorum contubernium se confert: &
 quum de variis rebus colloqui prius cepissent, magna Gallorum multitudo ar-
 mata eodem confluit: moxque ubi se numero superiores esse vidissent, depone-
 re eos arma iusserunt, & recusantes facto impetu, gladiis exutos custodię tra-
 diderunt, cæsis nonnullis, qui sese ad defensionem parabant. Nec multo
 post occupata arcis porta, & Germanorum quoque cohorte ibidem armis &
 rebus omnibus spoliata, arce quoque per scelus potiti sunt. Tum vero scrinia
 compilare, & omne quicquid militibus ac ciuibus erat reliquum, non solum
 equos, arma, vestes, pecuniam, aurum, commeatum, per vim auferre: sed con-
 40 iuges, paruos liberos, ac filias nobiles in seruitutem redigere, omnia tam publici
 quam priuati iuris maxima, minima sibi usurpare. Quę quidem inauditi hæcte-
 nus & abominabilis facinoris scelera, cur facere non horrescerent, & cur tantam
 incredibilis perfidię notam, non sibi duntaxat, sed patrię & vniuersę Gallorum
 genti inustam vellent; percunctantibus, deriuata in alios culpa, ad denegata aut
 non soluta stipendia reiiciebant. Supra hæc captiuos Turcas, solutis ergastu-
 lis, & ad apertis carceribus, liberos abire iusserunt; scriptisque ad Albanos Tur-
 cas literis, se eis urbem arcemque tradituros significarunt, si quę emerue-
 rant stipendia, sibi soluerentur. Turcæ iis rebus è sociorum, qui soluti vincu-
 lis postliminio redierant, sermone cognitis, primo non credere & fraudem sub-
 50 efferati, quod tantum scelus in animos eorum cadere potuisse minime putabant,
 tandem quum commeantibus ad eos cateruatim Gallis, rem serio agi vidissent,

Polonica co-
pie in Molda-
uiam red-
cuntur.

Sigismundo
Saxonia & Sa-
uaria arces à
Cæsare data:

Galli Papen-
ses præsidariis
concitata se-
ditione, ad
Turcas defe-
ciunt.

Achmatem quendam turmæ præfectum, cum LX. equitibus, ac vnius mensis pecunia miserunt, qui auctoramento nefandæ militiæ obstrictos in fidem reciperet. Tamen si autem sæpe Turcas literis & nunciis fatigassent, ut maiora militum præsidia imponderent, solutisq; stipendiis locum sibi occuparent, illi tamen vel pecuniæ tenaces, vel Gallorum inconstantie diffisi, modo has modo illas procrastinandi causas obiectantes, vtrumque de die in diem distulerunt. Cum hæc ad principem Matthiam perlata essent, re necopinata perculsus, Suarcemburgo, ut sedatis stipendiorum exolutione Gallis, curaret, ne quid respub. detrimenti caperet, in mandatis dedit: isq; cum ala equitum ac cohortibus, quæ Iaurini in statione erant, secum acceptis, proficisci Papam ad eos maturavit: si quo remedio exulcerati, & ad tantum nefas proni eorum animi sanari possent, experturus; cum potissimum adhuc superesse nonnullos ex Gallis didicisset, qui impiam & retroactis sæculis minime auditam defectionem reprobare, ac multis rationibus dissuadere conarentur. Sed quum maior pars, quod dici solet, meliorem vicisset, omnis à Suarcemburgo labor frustra susceptus fuit. Quum enim in itinere nō procul Papa abesset, XXV. equites præmisit, qui suo nomine Gallis dicerent, stipendia eorum in numero esse, seque spondere, ut depositis armis, ac omissis, quæ nefarie cepissent, consiliis, ea intra decem dies accepturi integre essent. Verum illi nec admissis, nec auditis equitibus, & multis conuitiis proscisso Suarcemburgi nomine, eos abire extemplo iusserunt, nisi tormentorum certos ictus expectare vellent. Redeunte rebus infectis Suarcemburgo, nō multo post venit ad eos à Cæsare missus Peczius certam illis stipendiorum solutionem, certumq; diem, ad quem ea repræsentarentur adferens; sed nec ille admissus est, potiusque explosis in eum aliquot tormentis abire iussus. Tentauit postea Suarcemburgus, oppidum subitario petarræ impetu capere; eoq; proposito, cum tribus militum millibus, noctu, quo occultius potuit, illuc proficisci statuit, sed consiliis eius patefactis, Galli ad molas frumentarias, quæ sub prægrandis piscinæ aggeribus cōstructæ sunt, CCC. ex sociis sclopetarios in insidiis collocauerant, qui subeuntes, Suarcemburgianos simul cum Petarra longe submouerunt: sicq; ex arce simul & oppido tormentis petiti, destinata perficere non potuerunt: req; infecta Iaurinum sunt reuersi. Cum in hunc modum Galli ad Turcas manifesta prodicione defecissent, nec ullis rationibus aut promissis ad officium reduci potuissent, Suarcemburgus armis obuiam eorum libidini perfidiæq; eundem constituit, copiasq; & castra cum tormentis & rebus necessariis Iaurino promouit, ac Nonis Iuliis, Papam obsidione cinxit. Colonicus & Nadasdius cum suis alis, & nobilitatis cisdanubianæ copiis ad castra venientes, ei se coniunxerunt: primumque omnium molæ frumentariæ, quas Galli aggeribus erectis, ac duobus campestribus tormentis ac milite muniuerant nostrorum virtute ac impetu, pulsas in arcem perduellibus, expugnatae sunt. Quamuis autem Suarcemburgus oppugnationem difficilem & arduam fore providebat, quod Galli ut in extremo vitæ discrimine, omnibus belli artibus, quibus poterant, & quarum peritissimi habebantur, sese defenderent: ingentis tamen spei plenus, nihil ipse quoque prætermittere, cuncta oculis diligenter perlustrare, eorum conatibus obuiam ire. Galli contra à vicinis Albanis auxilia & commeatum, quem ab Vngaris perfidiose deceptis, vi ademptum iam absumpserant, assidue petere non definebant: nec tamen quicquam, incertum quas ob causas ad eos perferebatur. Cum hæc agerentur, Galli quorum adhuc DCCC. in præsidio reliqui erant, illucescente die, qui fuit XXVI. Iulii, ad aggeres nostrorum, in quibus tormenta erant collocata, impetum facere decreuerunt: egressique porta, quæ ignea vocabatur bene magno numero, acerrimum cum nostris certamen contraxerunt. Quo feruente & cadentibus vtrinque haud paucis, Suarcemburgus nullis protectus armis, & absq; galea suis auxilio aduolauit, dumq; eos ut aduersus perduelles

Schvartzen-
burgus Pa-
pam obsidio-
ne cingit.

Gallorum
ruptio.

& parricidas, ac omnis diuini humanique iuris impios contemptores, fortiter dimicarent, cohortari cepisset, glande caput de repente ictus, equo decidit, & exanimis à suis est sublatus. Cuius necopinato casu nostri irritati potius quam animis fracti, cohortante Nadaſdio, Gallos loco pellunt; ac vsque ad oppidi portas cedendo & trucidando insequuntur; aliquos ex eis non sine vulneribus viuos capiunt. A quibus licet in arce oppidoque cibaria omnis generis defecisse, & nonnullos adhuc equos, quibus mactatis vescerentur, superesse didicissent: socios tamen metu extremi supplicii, quod sibi ob tanti ac tam nefarii facinoris scelus, haud dubie imminere sciant, adductos, extrema quæque incommoda tolerare prius, quam se dedant, decreuisse: ita vt reliquo iam absumpto commeatu, si equi etiam deficiant, tum se hominibus captiuis deuorandis famem sedaturos. Quibus cognitis, iubente Nadaſdio, iis, qui viui in manus inciderant, partim cutes detractæ à militibus sunt: partim aliis suppliciis affecti; vt manibus Suarcemburgii eorum cæde & sanguine parentarent. Nadaſdus interim communi ducum, & militum voto in eius locum delectus est, qui castris & exercitui præſſet, donec à Matthia principe, cui id eadem hora per celeres nuncios significatum erat, alter cum summo imperio dux futurus deligeretur. A quo paulo post Melchior Rederus, de cuius virtutibus sæpe antea memorauimus, tam Iaurino, quam castris regendis, dux delectus, absque cunctatione in castra venit. Cuius aduentu Galli ex aggeribus eminens oppugnari cæpti, eorumque audacia repressa est; ita vt ad edenda per excursiones leuia certamina nequaquam amplius exire, nec ad conferendas ex propinquo manus decurrere auderent: ex oppido tamen & arce, tormentis sese egregie tuerentur. Sed accidit magno nostrorum omnium dolore & iactura, vt Rederus quoque grauissimo in castris morbo corriperetur, qui ei supremus fuit; & quum officio fungi non posset, exercitus curæ Nadaſdii commendato, sese Iaurinum & inde Viennam deferendum curauit.

Schvartzemburg, glande traiectus occumbit.

Melch. Rederus in illius locum subrogatur.

Qui pauci in diebus morbo correptus obit.

Nadaſdus arcta obsidione Gallos premit.

Sed cum morbus nullis remediis tolli aut minui posse videretur, & domum redire vellet, in itinere ad oppidum Bohemiæ, cui Brodæ Germanicæ nomen est, vir fortissimus, excessit è viuis: sic vt tribus insignis virtutis & fortitudinis ducibus, Palſſio, Suarcemburgo, & Redero breui tempore è medio sublatis, Papæ recuperatæ, partæque de sceleratis Gallis victoriæ decus Nadaſdio relinqueretur. Qui quum longe acriorem obsidionem instituiſſet, vt neminem in oppidum ingredi, aut quicquam inferri pateretur, inclusos ad rerum omnium extremam inopiam adegit, vt nihil quod famem leuaret, præter captiuos superesset, à quibus tamen manducandis, secus quam ipsimet putassent, abhorrente impias & execrabiles dapes natura, abstinere cogebantur. Itaq; illucescente die Diuo Laurentio sacra, ad deferendæ vrbis consilia compulsi, vitata eius porta, semitam, quæ interuallum & piscinam, pluribus in locis aqua & cæno impedita, progressuris moram factura erat, intempestæ noctis tenebris, stramine & tabulatis impleuerunt; ac cum coniugibus & liberis Albam versus ad hostes iter susceperunt.

Sed nequaquam longius abire potuerant, quum eorum fuga Nadaſdio & nostris cognita, ac comperta fuit. Itaq; Vngari imprimis, quorum propinquos & fratres, ac sanguine iunctos indignis modis excruciauerant, deinde & Germani equis conscensis eos insequuti, ad extremas Bacaniæ siluæ oras, circa celeberrimū quondam Carthusianorum templum, à Ludouico rege primo ædificatum, sed modo dirutum, attigerunt. Quum effugere non possent, obuersa in nostros fronte, stratisq; gladiis & sclopetis, sese acerrime defendere ceperunt. Verum quum nostri æquitate causæ, & multitudine essent superiores, & subinde recentiores, aliis atq; aliis superuenirent; maior eorum pars protrita, ac crudeliter cæsa est; adeo vt à mi-

Galli, urbem clam desertam effugiunt.

verum ab Hungaris deprehensi caduntur.

à militibus iusto dolore exacerbatis, neque pueris, neque fæminis parceretur, & ex DCCC. Gallis, vix CC. siluarum & montium, ac diuersarum latebrarum beneficio Albam euadere possent: ac capti circiter XC. in castra retraherentur. Tanta autem obstinatione & ferocia pugnatum est, vt etiam ex nostris quamplurimi interirent, & multo plures glandibus, quibus Galli peritissime iaculabantur, grauiter vulnerati redirent. inter quos Lupus Caidocius, manum sinistram per ipsas cubiti vertebrae glande traiectus, fractis minutis in partes ossibus in castris interiit. Marothius & alii ordinum ductores ac milites, iam fere per anni spacium compedibus, carcere, ac omnibus miseriis excruciat in libertatem restituntur, qui Nadaſdio & reliquis ducibus ad genua prouoluti, manantibus præ gaudio lachrimis, ingentes, vt parerat, gratias habebant, qui perdomitis ac deuictis immanis & inhumanæ sæuitiæ barbaris hostibus patriæ totius & ipsorum conseruatores extitissent.

Capti exquisitissimis supplicis enecantur.

Sed Galli, quos cæperant, communibus totius exercitus sententiis, per exquisitissima pænarum genera necandi decernuntur; scilicet vt nonnulli, volubilibus molarum rotis alligati, tamdiu aquis mersarentur, donec impiam & crudelem animam exhalassent, pars verubus per ilia impactis lento igni torrerentur: multos milites ipsi reuinctis post terga manibus, perticis, quibus frugum vel leguminum grana excutiuntur, ad diram vsque necem verberatos, ac confusos è medio tollerent: quidam à ferocissimis canibus, fame prius maceratis viui laniarentur: compluribus vmbilicotenus humi defossis, multaue glandium & sagittarum grandine, veluti ad quendam scopum directæ & effusæ, obrutis confixisque vita sic relinquebatur, vt supra immanium vulnerum dolorem & intolerandos cruciatus siti & inedia pereundum foret. Recuperata in hunc modum Papa, ac meritis pænis castigata Gallorum perfidia, exercitus Iaurinum & Ouarium in æstiuas stationes est reuersus.

Michaelis Marothii infelix casus.

Sed in Michaelis Marothio qua attollendo, qua premendo mirabiles ludos insolens fortuna exercuit. Nam quum post recuperatam urbem à Nadaſdio & ducibus priorem præfecturæ dignitatem, locumque obrinuisset, ac relicto Papæ Slacouitio legato, domum ad suos ire voluisset, currum tectum Nadaſdii conscendit, quod ob diuturnas carceris molestias affecta esset valetudine, nec equo vehi posset, ideoque præcedentem exercitum sequeretur, à Turcis & Tartaris quibusdam, non pluribus quam decem numero, qui secus viam loco saltuoso sese occultauerant, derepente erumpentibus, & ignaris, quem nam ferirent, multis cæsim punctimque illatis vulneribus crudeliter sauciatus fuit; vt Saruarium deductus in ipsa cura, & medicorum manibus expiraret: nec quisquam ex tanto exercitu, (quod mirum est) tantum & tam audax paucorum hostium facinus, & eius infelicitis viri aduersum casum, nisi re perpetrata, cognoscere potuerit. His hoc modo peractis Cæsar haud parua æstuans cura quemnam postimmaturum tantorum belli ducum, ac ipsius potissimum Mansfeldii obitum, copiarum suarum ac exercituum præfectum constitueret, quod Georgium Bastam è superioris Vngariæ ac Transsiluanie finibus in ipso Moldauici belli ardore, ac noua & subinde rediuiua Sigismundi Bathorii cum Transsiluanis conspiratione auocare nec necessarium neque tutum putaret, ad euocandum è Lotharingia Philippum Emanuelem Ducem Mercurianum, è regia Galliarum regum familia Valdemontia oriundum, Gallicis & Belgicis, superiorum annorum bellis, auspiciis regis Hispaniæ varia fortuna gestis, secundissimam nominis famam adeptum animum adiecit. Nec ille, vt ierat nauandæ operæ cupidissimus, Cæsaris votis deesse voluit, seque breui in Pannoniam venturum singulari promptitudine rescripsit.

Dux Mercurianus à Cæsare accitus exercitui præficitur.

Dum ille à Cæsare & Matthia principe, ac vniuerso exercitu, summo cum deside-

desiderio expectatur, Transsiluani solida morum & naturæ mobilitate, noua subinde rerum monstra & seditiones crebras agitare & alere soliti, Stephano ^{Transsiluani,} Chaquio auctore, comitia Claudiopolim indixere: ac post multas disceptatio- ^{auctore Cha-} nes, Michaellem Valachum, vt occupata absque Cæsaris voluntate prouincia, ^{quio Michael-} auare & crudeliter imperitantem, Cæsarique & Bastæ minus dicto audientem, ^{li bellum in-} armis prouincia expellendum decreuerunt, Bastamque, qui cum Cæsariano ex- ^{ferunt.} exercitu ipsis auxilio esset, in belli societatem adsciuerunt: eoque id procliuius obtinere, quod scirent illum contractis cum Valacho occultis simultatibus inter se grauissime dissidere. Is igitur relicto Cassouia Lassotta, Sacmarium, atque in-
10 de Tasnadum, per viam, quæ à calce seu arena alba Mesesia vocatur, in Transsiluaniam iter suscepit. Quæ quum Michaeli cognita fuissent, petita ab eis publica fide, vt ei liceret legatos in comitium mittere postulauit, ac multo maiori parte dissentiente, impetrauit. Itaque Radulonem Cussarum, ac Mihalcæum Banum præfectum Craliouæ absque mora misit, & per eos, ne in declarando se perduelle nimium præproperi esse vellent, sed suis quoque, quas haud vanas habeat, excusationibus, aures præbeant, petebat. Sed legatis cum tumultu & seditione curia & comitio eiectis, Nouacum etiam Babam Bulgarum, qui in illorum comitatu publica fide fretus aderat, virum militiæ clarum, sed qui priuatim Chaquio inuius erat, factionibus inter se fluctuantes comprehenderunt, quod ab eo Car-
20 dinalem interfectum dicerent, ac multa & crudeli carnificina excruciatum, sed sane indignum vsque adeo atroci supplicio in foro combusserunt. Legatis re infecta discedentibus, ac Nouaco è medio sublato, Michael se ad arma & bellum sustinendum parare cepit; adscitoque in societatem Siculorum exercitu, quos ad libertatem conuocauerat, & quorum maior pars cum eo sentiebat, ad pagum Mirislonem, tertio ab Alba lapide distantem, penes riuum, qui in Marysum influit, castra collocauit.

At Basta cum sex millibus armatorum, quos secum Cassouia adduxerat, ^{Transsiluani} tam Germanici quam Vngarici nominis, Tordam peruenit: atque ibi Chaquius ^{copias suas} & Transsiluani se & copias suas, quæ circiter duodecem millia militum vtriusque ^{Basta iungunt.} ordi-
30 nis constituebant. ac quatuor tormentis currulibus cum eo coniunxerunt, inde progressi haud procul Valachorum castris ad Mirislonem, inter Marysum flumen & montem confederunt, in eum modum, vt inter vtraque castra, monte illo & stricta sub eius radicibus via militari interposita, Valachi si manum conferere nollent, inuiti ad pugnam elici nequaquam posse viderentur. Igitur cum eo in loco castra castris collata in propinquo essent, vt minutis præliis commit- tendis occasio daretur: Basta ad XVIII. diem Septembris in conspectum hostium duxit. Michael quoque ex aduerso suas copias, in queis XXII. millia militum è diuersis nationibus collecta esse dicebantur, instructis in ordines aciebus constituit. Verum paulo post Transsiluani, monente & iubente Basta, qui ^{Certamine} Valachos ad patentiores campos, ex angustis & faucibus elicere in animo habebat, ^{fortiter inito,} pedem referre pedetentim versus sua castra ceperunt: ipso & equitibus ^{Valachi fu-} Germanis sclopetariis, ac peditum selectissimis terga tuentibus. Ea re visa, ^{gientes passim} Valachi nostros non expectato certamine, retrocedere existimanres, sub- ^{occiduntur.} lato clamore, citatisque passibus, equitatum insistere fugientibus iubent. Sed illi medio in campo, loco tamen multo magis ad pugnam oportuniore, frontem obuertere, ac irruentes Valachos densis sclopetorum ictibus, & tormentis, quæ supra collem quendam idoneo in loco constituerant, petere ceperunt. Non tulere vim nostrorum Valachi, cumq; sclopetis quam maxime sauciarentur, magna-
40 que eorum pars eminus icta cōcideret, ac Germani equites simul & Transsiluani in eos acerrimo impetu irruissent, fuga primum à peditibus facta, desertis ordinibus, terga dedere. Fugientes & palantes Michael ipse ac duces & præfecti eius
50 Radulo,

Michael Tergauistiam fugam ad Cæsarem contendit.

Indeque Pragam ad Cæsarem contendit.

Steph. Chaquius Transsilvania principatum affectat.

Legati ab eo ex comitiis ad Cæsarem missi.

Radulo, ac Leccaga altero captus oculo, sed vir fortis atq; alii retentare contentes, nihil proficere, & quosdam voce, alios manu, clauaq; ad redeundum compellere, sed frustra, operam perdere: illi effusa fuga, quo sors tulit, procurrere: pars se in Marysum præcipitare, ibique aquis hauriri. Michael quoque à suis & ab irata infensaue fortuna desertus, cum paucis equitibus Albam Iuliam versus effugit: ibiq; paululum moratus, donec alium equum conscenderet, resq; suas quasdam cariores ad se reciperet, fuga continuata, ad Fogarassum, indeq; vitato Cibirio, Brassonem sese recepit. Sed quum Bastam cum victore exercitu sequi, & Samoiscium quoq; ac Sigismundum, acerrimos suos hostes, misso ad obsidēdos alpium transitus cum mille equitibus Moyse Siculo, insidias ei struxisse cognouisset: è militari via, qua alpes transcenduntur, ad pedestres, paucisq; notos tramites declinauit: & vitato in præsens periculo, Tergauistiam peruenit, relictisque ibi idoneis præfidiis, multis & variis curis exæstuans, tandem ad Cæsaris potius clementiam, quam ad dubiæ fidei barbaros Turcas sibi confugiendum duxit: curatisq; quantis difficillimo suo tēpore potuit, sumptibus, capto inter Danubium & alpes quæ Sequerinum urbem respiciunt, itinere Pragam ire constituit, adducto secum Michaelcæo Bano sene, quem ad Cæsarem antea missitauerat, vt inuidis & inimicis, ac Bastæ potissimum æmulo obtreçtatorique suo coram Cæsare responderet, ac calumnias, quibus retenta præter mentem animumque Cæsaris Transsilvania, oneratus erat, refelleret, eiusque recuperandæ consilia, ad Cæsaris rei que publicæ commoda explicaret. Post hanc victoriam, virtute & opera Bastæ & Cæsariani exercitus partem, Stephanus Chaquius qui eam iuuenilis potius, ac stolidæ temeritatis, quam exactæ prudentiæ nomine sibi tribuebat, dominatum & regnum tam bonis quam malis artibus affectans (qua in re consequēda vni duntaxat Sigismundo, non Moyse Siculo neque Boscaio cessurum se in occulto prædicabat) comitia alia denuo ad eandem urbem Claudiopolim publicauit. Eo enim tempore ipse à suæ factionis hominibus, quos eiecto è prouincia Boscaio ac Moyse Siculo, tam palam & in aperto, quam clanculariis studiis addictos habebat, supremum se prouinciæ Transsilvaniæ, & exercituum præfectum, ac consiliorum omnium arbitrum fieri curauerat, & rebus omnibus tam publicis quam priuatis iuxta dominabatur. In iis Comitibus legati ad Cæsarem ituri deliguntur, Balthasar Bornemissa Cæsarianas ab initio partes sequutus, ac Lucas Trausnerius, Claudiopolitanus Ciuis & Causidicus, ac Saxonum nomine Iohannes Reghenius, cum mandatis, quorum summa hæc erat, vt si Cæsaris frater Maximilianus, ad prouinciam suis legibus regendam mitti non posset, prouincialibus potestas eligendi quem vellet permitteretur: eumque Cæsar sacramento sibi obstrictum confirmaret; (iis verborum inuolucris Chaquius haud obscure seipsum intelligi volebat.) Religio, quam vnusquisque profiteri vellet, libera cuique esset, Leges & iudicia vti antea, ita etiam deinceps in Transsilvania exercerentur; nulla ad Vngaricum forum aut regium tribunal prouocatione. Donationes principum hæctenus æditæ ratæ habebantur: exceptis iis, quas Michael Valachus edidisset, quas illi inualidas & irritas publicis suffragiis reddidissent, iis tantummodo, quas Chaquio dedisset, suo in vigore relictis. Siculi ob magnas & frequēter repetitas rebelliones libertate priuentur. Cæteros omnes Cæsar, remissis & oblitteratis omnibus noxis, in gratiam recipiat: ita ne illæ vnquam ipsis fraudi sint. Stephanus Boscaius, vt perduellis, & læsæ maiestatis crimine damnatus, Transsilvania vniuersa arceatur, pulsusque in exilium, tam bonis, quam mansione interdicator, quod ille omnium malorum & seditionum, quibus prouincia laborauit, & reducti è Silesia Sigismundi reus sit manifeste compertus. Postremo vt ea bona quæ ipsi publico communiq; nomine Balthasari Bornemissæ, Francisco Allardo, Sebastiano Tocolio, & Ladislao Pe- teio (ii duo Cæsaris militares præfecti erant) pro rebus bene prospereq; gestis con-

contulissent, ea Cæsar benigne stabiliat, rataque esse velit. Legatis ad initium anni & Calend. Ianuar. Pragam profectis, ac in Cæsaris præsentiam breui admissis, ea quæ postulabant, scripto comprehensa exhibuerunt, ac verbis oblato pleno prouinciæ iure Cæsari, debitum clientelæ obsequium, veluti Regi Vngariæ obtulere. Ad quæ Cæsar gratam sibi Transsiluanorum legationem, ac obsequii studium esse respondit; breuique tempore rebus, quæ maturo indigeant responso, ad deliberandum deductis se effecturum, ne eos initi eiusmodi consilii pænitere possit. Sed dum Cæsar aliis quoque reipub. Christianæ negotiis satis superque occupatus in deliberando & respondendo necessariam moram facit, ac aliquot dies procraftinando differuntur; qui domi erant relictæ, Chaquio impellente, (quem in legatione ad Samoiscium & Sigismundum superiori anno inita, occulta consilia miscuisse, eaque hac occasione in effectum deduxisse conici potest) tertia comitia Claudiopolim promulgauere: ibique auditis Turcæ & Polonorum nunciis, recipiendum rursus Sigismundum suadentibus, nulla legatorum, quos Pragam ablegauerant, nulla fidei Cæsari præstitæ, nec denique vlla iusti & honesti ratione habita, singulari perfidia & auaricia agitati, Sigismundum principem proclamauerunt: ac nihil cunctati Gasparem Cornisium, Pancratium Sennierum, Stephanum Toldium, & Stephanum Bodonium, atque alios, qui honoris fideique memores Cæsarianas partes tuebantur, in custodias posuerunt: manus etiam in Bastam sine dubio iniecturi, nisi ipse ab amicis admonitus mature sibi prospexisset, ac valida militum stipatus manu primo Cuuarum, mox Hustum, quod ei Cæsar dono dederat, se recepisset. Qui ex tutiore loco omnem gestæ rei seriem, ac Transsiluanorum perfidiam Punicæ proximam, Cæsari perscripsit: eodemque fere tempore Michael quoque Transsalpinus nuperrime Transsiluania pulsus Viennam ad principem Matthiam venit, à quo summa beneuolentia exceptus, ac post paucorum dierum moram ad Cæsarem ire iussus fuit. Cæterum Chaquius & Transsiluani, retentis in arctissima custodia Cornisio, Pancratio, qui nec Cæsarem deferere, nec vllis adhærere volebant, Stephanum Toldium, Nicolaum Bogathium, & Iohannem Senpalium sacramento prius in fidem Sigismundi adactos, ac de-
 mum carcere emissos, cum bis mille equitibus ad alpes, per quas è Valachia ingressus in prouinciā patet, ire iubent, Sigismundo cum Polonis & Moldauis ad occupandam prouinciæ possessionem venturo occursum; ipsi vero prope Brassonem urbem obuiam ei prodeuntes, Albam Iuliam eum deductum denuo principem declarant, tormentorumque fragore ac tubis & tympanis lætitiæ publicæ signa edunt. Quibus rebus peractis, nouoque principe in consilium adhibito, Stephanum Cacassium Claudiopolitanum, Pragam ad suos, quos ibi habebant legatos & Cæsarem cum literis misere: quibus singulari impudentia & flagitio petere minime erubuerunt, ne Cæsar eorum defectionem, ac Sigismundi in prouinciā ingressum ægre ac moleste ferret; quod ea ob metuendas Turcarum vires, quid vna cum Polonis, armati, & ni facerent, excidium minitantes vehementer vrgebant, necessario fieri debuisset. Verum Cæsar, eorum perfidiam detestatus, legatos cū ignominia vrbe extemplo excedere iussit: Michaelēq; Transsalpinum, acceptis in præsentiarum excusationibus, suis quamquam non magno nixis fundamento, ac multis muneribus, & ingenti summa pecuniæ quæ centum millium aureum summam excedebat, donatum remisit, cum mandatis, vt communicato cum Basta consilio, coniunctisque viribus, inuadendæ & recuperandæ Transsiluanie operam darent, nec interea desinerent, donec eiectis Polonis, quos pedem in Prouincia figere nollet, voto potirentur. Admonuit etiam per literas Ferdinandū Gonzagam, Cassouie & partium superiorum præfectum, vt quo commodius destinata perficerentur, Bastam & Michaelē abiectis offensarum simultatibus in gratiam reduceret. Quod ille ambobus Cassouie

Quibus nec-
dum reuersis,
Sigismundū
denuo Prin-
cipem renun-
ciant.

Legati Tran-
siluanicum
ignominia vr-
be excedere
iussi sunt.

Michael Vai-
uoda à Cæsa-
re in Transil-
uaniam re-
mittitur.

*Gonzaga seu
dio redit cum
Basta in gra-
tiam.*

conuiuio exceptis, ac Cæsaris nomine serio interpellatis, qui eorum inimicitias mortales esse iuberet, abūde exequutus est: ita vt dissidētes fedintegrata amicitia, iunctisque dextris (quamquam vt breui post apparuit, minime sincero animo deterfis odiis) mutuo reconciliaret. Nec multo post bipartito ad maiorem celeritatem exercitu, Tibiscum partim ad Tocaum, partim ad Tarcenum traiecerunt: ac eadem via, qua Basta antea transierat, quod vehendis tormentis & impedimentis commodior esset, exercitus promotus est. Sigismundus Cæsarianorum aduentu cognito, obuiam procedendum ratus, castra ad pagum suum paternum Doroslonem posuit; in quibus amplius XXXV. millibus collectitii generis militum habebat, Legatumque in exercitu Georgium Barbelium constituit; concedente ætatis illius honori & rebus gestis priorem locum Moyse Siculo, qui vicariam ei operam præstare non recusauit. Sed ille immiti articulorum dolore oppressus in itinere substitit, & ducendi exercitus munus curamque Moyse reliquit, admonito, ne manum cum hoste consereret, nisi ipse prius in castra rediisset. Siculi etiam toties promissæ libertatis spe, quæ eis vel periculosa, tamen ocio-¹⁰so seruitio potior erat, magno numero in castra confluxerunt. Ex altera parte Basta & Transalpinus Cæsaris duces, cum X. millibus peditum, ac VIII. equitum, castra propius hostem promouenda decreuerunt: eo consilio vt prius quam Sigismundo auxiliares Turcarum atque Tartarorum copię aduenirent, quas ab Ibraimo purpuratorum principe, qui iam Belgradum cum ingenti exercitu per-²⁰uenerat, frequentissimis nunciis postulare non desinebat, belli fortunam, collatis signis, periclitarentur.

*Cæsareana
sopia.*

Primo agmine equitatus Silesiorum ac Vallonum trium millium præcedebat: hos Vngari hastati equites totidem fere sequebantur; quibus pone subibat Germanica equitum sclopetariorum Michaelis Siculi Sacmario præfecti turma: Subinde vero legio Iohannis Baptistæ Peczii trium millium peditum; post hos peditatus Vallonicus, ac sex tormenta currulia procedebant. His paruo interuallo præcedentibus, Michael Transalpinus cum suis Valachis, & Cosacorum ac Bulgarorum copiis succedebat, & Ludouicus Racocius cum peditatu Vngarico cum sequebatur: ita vt Basta disponente, Michael ex suis mille equites,³⁰ Iohanni Iacobo Rottallio, Sendronis arcis præfecto, qui ordines claudebat, dare iuberetur, eorumque loco alios mille sclopetarios equites Flacci tribuni acciperet.

Quo in ordine extremo vna sub Rottallio erant M. & D. pedites Vngari, circa Sendronem & Filecum, ac vicina Hippolo flumini loca, mercede conducti, ac tormenta currulia sex numero, nec non D C. equites sclopetarii, rubei & cærulei, nigrique, à colore Sagulorum vocati, qui Gonoii, Scepsii, & Cassouia ordinaria præsidia agitabant. Hoc ordine quartis à Sacmario castris, inter Somlionem & Tasnadum, itinere facto, tertio Nonas Sextiles ad Doroslonem peruenere; ac quum Transsiluani in vallis initio castra haberent, & collem quen-⁴⁰dam castris propinquum occupassent, docenteque Moyse Siculo tormentis muniuissent: Basta alterum è regione eiusdem collis eodem tempore à suis celeriter occupari iussit, eo commodiorem, quod innatas vertici & lateribus prægrandes quercus haberet, quæ nostris ab tormentorum hostilium ictibus præsidium esse viderentur. Ex iis collibus vtrinque tormentis res geri cepta est; sed prior Sigismundus multo eorum fragore & strepitu infestare cepit; neque nostri, quin eos haud minore impetu iacularentur, cessauere: idque ad solis occasum fere factum est. Volebat enim Basta, haud dissentiente Transalpino, cum diem, & sequentem noctem absque prælio transigere, eaque mora quieti exercitus consulere, qui in æstu & vix tolerando solis feruore iter confecisset, & vix dum pulue-⁵⁰rem & sudorem deterfisset.

Sed quum Sigismundus & Moyſes totum diem in armis & acie ſtetiffent, iamque ſub vesp̄erum nullam fore dimicationem ſperaffent; hora pomeridiana quinta militibus; vt in caſtra redirent, edixere; ac tormenta è colle retrahi cepta ſunt. Baſtæ, qui humi ſuper viridi gramine quieturus equo deſcenderat, Tranſalpinus hoſtes in caſtra reuerti, & partem tormentorum iam attractam, partem iunctis ad iuga iumentis prouehi nunciat. nunc ſi videretur tempus eſſe poſcendi ſimul & aggrediendi prælii. Itaque Baſta conſenſo celeriter equo Tranſalpinum in dextro cornu, Rottallium in medio curare iubet, ſibi ſiniſtrum ſumit, talique ſeruato ordine vna in hoſtem feruntur. Tranſſiluanii cum noſtros magno ſublato clamore in pugnam ruere vidiffent; mox ora & frontem obuertere, ac ſpeciem nequaquam certamen deſectantium præbere. Sed vix ſine confuſione ac per-
 10 turbatione componi acies poterat, quod magna equitum pars iam frænos equis & phaleras detraxiffet; pars aliis rebus occupata, ſigna ſequi, & imperio parere ea qua debebat celeritate non poſſet. Nihilo tamen minus Moyſe, quod exequi in
 20 retam ſubita & ancipiti poterat, nihil prætermittente, pedites primo ſclopetarii, qui cum tormentis collem rurfus occupauerant, irruentes noſtros magno animo excepere, & diu fortiterque pugnauere, occumbentibus ex vtraque parte pluri-
 30 mis. Baſta quum tumultum illum ad totius victoriæ ſummam in poteſtatem re-
 40 digere vellet, ſuos ad irrumpendum concitat; Et quum propter hoſtium equi-
 50 tatum, qui à valle ſubiecta imminebat, non facile quicquam proficeret: capto ex
 tempore conſilio, DC. è legione milites ſclopetis inſtructos, quos Moſchettarios vocant, acciri, ac in hoſtes glandium procellam effundi iubet. quibus ad primum fragorem diffugientibus, quod multi tam equi quam ſeſſores cecidiſſent, loco potitus eſt.

*Prælio acer-
 rimo conſi-
 giunt.*

Sed ſuperuentu peditatus vniuerſi hoſtilis, noſtri deiici tumulto ceperunt: cohortante tamen Baſta, reſpectis animis, & redintegrata pugna, iterum hoſtes repelluntur; ac pari vtrinque contentione dimicatur; tanta virium animo-
 30 rumque pertinacia, vt tam ex Tranſſiluanis, quam Cæſarianarum partium mili-
 40 tibus plurimi interirent; & Baſtæ thorax ferreus, eo tamen intacto, circa hume-
 50 rum glande pertunderetur. Ad extremum Tranſſiluanii terga vertere, ac deſertis
 tormentis profugere compulſi ſunt. Ea rurfus immiſſo equitatu, ac peditibus in
 pugnam reuerſis recuperare contendentes, cohortante Moyſe, acerrimum cer-
 tamen reſtaurant: ac pertinaciſſime pugnant; & multi vtrinque cadunt, plures
 tamen ex Tranſſiluanis. Verum virtute & conſtantia legionis Peczianæ, ac Raco-
 40 cianorum peditum Vngarorum, ac equitum ſclopetariorum, qui Baſtæ iuſſu ad-
 50 currerant, Moyſes & ſui loco pulſi, inordinati incompoſitique diffugiunt, victo-
 riamque noſtris & tormenta relinquunt. Peczius & noſtri, admonente Baſta tor-
 60 menta ab hoſte deſerta, partim in fugientes, partim adhuc in acie perſiſtentes obu-
 70 uerterunt, magnamque in eis ſtragem ediderunt, in qua Stephanus Petqui-
 80 us, veteranus equitum ductor, qui olim iuuenis Agriæ Cæſaris ſtipendiis cum lau-
 90 de militauerat, ac demum in Tranſſiluaniam patriam redierat, pila tormenti ferrea
 ictus periit, & Albertus Serdahelius, alique multi periire. Nec caruit magno
 discrimine Sigismundus, cum in eo tumultu tormentorum pilis paſſim volitantibus
 multo ſuorum, qui diſcerpebantur, cruore, & membrorum particulis reſper-
 ſus, per inuios montium & ſiluarum tramites, peritis viarum ducibus uſus, velo-
 cioris equi curſu ſalutem quæſuiſſet, ac ægre in tutum euafiſſet. Parte alia Tran-
 ſalpinus & Rottallius, quod erat reliquum Tranſſiluanici exercitus, iam ante in
 effuſam fugam coniectum, per multum terræ ſpacium tergis inſiſtendo occidio-
 ne deleuerant: adeo vt in vniuerſum ex hoſtibus amplius X. millibus interuiſſe
 50 relatum ſit. Capti vero perpauci ſunt. inter quos Stephanus Thrax & Nicolaus
 cognomento Vaida è Caranſebello. ambo ex famulitio Mariæ Chriſtiernæ,
 dum

*Quo Sigism.
 copia partim
 proſtrata, par-
 tim in fugam
 coniecta ſunt.*

*Decem millia
 hoſtium ibi
 cecidere.*

dum in coniugio Sigismundi fuerat: quos Basta, incertum quibus nam de causis ambos interfici iussit. Ex Cæsarianis CLX. desiderati sunt: ac vulnerati pauciores; adeo nostris minus cruentum fuit prælium. Signa ac vexilla maiora minoraque hostes CXXX. amisere. Quæ omnia duces, inuicem inter se gratantes ad Cæsarem perferenda Thomæ Capriolo, Vigilum præfecto, ac ipsius Bastæ propinquo dedere, cum mandatis, ut prælii totius successum, cui interfuisset, Cæsari per occasionem referret. Tormenta currulia hosti adempta XLV. numero fuere, quæ quod iumentis deficientibus auehi non possent, ad Somlionem pertracta, ac in arce relictæ sunt. Post hanc victoriam bidui quies militi reficiendo concessa est; ac deinde ad VIII. Idus Augusti, susceptum in Transsiluaniam iter, illudque lentis passibus satis prospere confectum. Et hæcenus loquuti de Georgio Basta sumus, nondum rebus secundis luxuriante, nec auaritiæ, rapinis, & habendi libidini, ac cedibus immerso, quibus paulo post, supra quam dici credique possit, à bono honestoque in prauum abstractus, per omne fas, nefasque vehementer laborauit. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam & Transalpinum similtates & dissensiones, quas Gonzaga iussu Cæsaris nuper reconciliatione concordiae extinxisse videbatur, longe quam antea acerbius recruduerunt. Nam quum Basta ab illo suam auctoritatem lædi atque conuelli, imperium minus obtemperando detrectari, nec duntaxat eum cum Transsiluanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas suo iniussu, tam literas, quam nuncios missitare conquereretur; contra ille se non emptæ aut per vim usurpata, sed à Cæsare data potestate fungi, æquatum cum illo imperium sibi dicere; in summa, vterque se plus nimio amare, & neuter alteri cedere, atque adeo æmulatione honorum absque rivali velle potiri. In hunc modum gliscentibus in occulto odiis, cum Tordam esset peruentum, ac Transalpinus equitum suorum Valachorum agmen, Thracibus & Bulgaris permixtum, ignaro Basta præmisisset, atque illi in Cornisium & Pancratium, qui à Chaquio & Transsiluanis ob fidem Cæsari seruata capti, ad famam victoriæ Dorostonianæ dimissi erant, incidissent, ac Cornisium, quamquam sese & nomen profitentem crudeliter interfecissent: Pancratius vero multis acceptis vulneribus ægre esset seruatus; iique per agros & oppida omni rapinarum genere grassarentur; (quamquam haud minus damni & detrimenti à Germanis & Italis ac Vallonibus, qui in peculiare ipsius alas & cohortes erant descripti, inferri agricolis certum erat) Basta angustis curis æstare, varia de eo capiendæ aut tollendæ pectore versare consilia: postremo remota dubitatione, vim illi & manus inferre constituit. Itaque conuocatis duobus Vallonum præfectis, quid fieri velit, secreto edocet, atque illi assumptis suorum promptissimis, VII. Idus Septembris, in eius tabernaculum profecti, eum cum Ludouico Racocio, peditum Vngarorum tribuno colloquentem offendunt; ac esse, de quibus Bastæ nomine eum compellent, præstantur; ac dum ille alterius auscultandæ sermoni aures accommodat, ab altero ingentis alabardæ cuspide, per ventrem & ilia, necopinato transfoditur, & repente concidit. Racocius quoque quamquam insons, extremum vitæ discrimen adiit, quum ab efferatis Vallonibus, quattuor vulnera, inter quæ vnum, in ceruice iuxta guttur, prægrande & periculosum suscepisset. Indigna iam exanimato addita sunt ludibria; ut caput eius detruncatum, supra equi albi cadauer, eo forte die, ante prætorium tabernaculum mortui poneretur; quod tamen postea permissu Bastæ simul cum corpore tumulatum est. Ex ministrorum præcipuis, Mihalæus Banus cognomine, ætate septuagenario prouectior captus, diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus. Cæteri formidine attoniti, pars nec animo nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere, nec quicquam audere; postquam adueniente cum

*Similtates
veteres inter
Bastam &
Michaellem
recrudescunt.*

*Cornisius à
Valachis tra-
cidatur,
Sennicius vul-
neribus affe-
ctus ægre ser-
uatur.*

*Michael Vai-
uoda Basta
iussu è medio
tollitur.*

armatis Basta, pauciores occupasset, quies & silentium fuit. Res eius & equi, arma, pecuniæ, tabernacula, vestes, militarisque & castrensis supellex, diffugientibus Valachis, Bastæ cesserunt. Ipse perpetrata cæde, literas ad Cæsarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus iure cæsus dici, iudicarique posset, quarum ea erat præcipua, quod epistolam eius manu literis semigræcis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriæ purpuratum Sophim cognomine scriptam intercepisset, qua illum petebat, ut ad XVII. mensis Augusti diem Lippam aut aliquem circa locum venire, & secum de rebus grauiissimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet; missurum se, eoque ei obuiam Leccagam, fidelissimum & fortissimum equitum suorum præfectum. Se veritum esse, nisi clanculariis ac perfidiosius eius consiliis ac machinationibus quam maturime occurrendum existimaret, aut si prius rem ad Cæsaris notitiam deduceret; donec eius mens & voluntas cognosceretur, diuturniorem moram interuenturam, quæ adeo damnosa ac periculi plena esset, ut omnia post hac remedia fera & intempestiua redderet: atque ita præueniendum, & maturandam illius cædem constituisse. Verum ad ea Cæsar, spe Bastæ longissime extracta, perplexe admodum respondit, ut neque laudare facinus, & quia iam infectum reddi non posset, neque improbare videretur; sed summo in præsens silentio transmittendum censeret. Sub id tempus quo hæc gerebantur, Ibraimius purpuratorum princeps, in agno cum exercitu Belgradum peruenerat, cum prioribus mandatis, ut prius pacem cum Cæsare faceret, cuius commodo utrinque res pacarentur: sin minus, ut Strigonium omnibus, quibus posset artibus & viribus expugnaret. Ex eo siquidem loco Budenses & Pestanos Turcas quotidianis excursionibus usque adeo infestari ex eorum assiduâ querelâ intelligebat, ut neque lignatum in proximas siluas exire auderent, & nuper pedites magno collecto numero urbem Pestum improviso impetu, cæsis defensoribus, interceperant, biduumque, donec prædam & spolia colligerent, nauibusque impositam Vaciam perferrent, in ea manserant: tantamque iam sibi arrogantiam sumpsisse videbantur, ut circumscribere Budenses, easque quas vellent leges eis imponere non dubitarent, quibus si lignationem & pabulationem, ac falcationis liberam facultatem habere vellent, haud obscure subiicerentur. Iam æstas fere in exitu erat, quum in æstiuâ Belgradi agitando nequicquam adhuc operæ fecerat, quod scriptitando & nuncios missitando pax & quies coalescere non potuissent. Itaque ne amplius eius expectatione frustraretur, castra promouere, & Strigonium versus ducere constituit. Sed quum tormenta aduerso prouehenda Danubio nauibus imponit, ac milites paratos ad iter esse iubet, tali occasione propositum mutare coactus, ad aliam belli gerendi rationem omnes cogitationes conuertit. Liberi pedites, quos Haidones & Haramias vocare solemus, iussu Herbestanii, qui Illyrico præerat, ducibus Nicolao Nigro & Prodano Thracibus, ad Harfanum oppidum infra Sigethum & Quinqueecclesias positum nocturna & clancularia irruptione excurrerant ibique haud contemnendum numerum bouum, quibus agrestis plebs colere agros atque arare solebat, de nocte furtim abreptum, auium itineribus Babociam atque inde Canisam & Capronciam abegerant. Pro quibus reddendis Nasuffus Sigheti præfectus, ac eius legatus Iusuffus cognomento Ianicerus, literas ad illum dederant, & miseri agricolæ ad genua eius prouoluti, cum lachrimis & lamentis eos repetebant. Sed ille impiis magis Haidonibus, qui boues Turcicos esse falso asseuerabant, quam detrimentum & damnum passis, vera & indubitata adferentibus, plus fidei tribuens, eos restituere nequaquam voluit; sed partim nonnullos ex proceribus & pinguioribus sibi retinuit, partim per auctionem diuendendos curauit. Cum agricolæ re infecta rediissent, Nasuffus ira atque indignatione percitus, adductis secum agricolis, & eorum dominiis

Litera Basta
excusatoria
ad Cæsarem.

Haidones iussu Herbestanii, magnam pecorâ vim miseris agricolis eripiunt.

Nasuffi Sigethani ea de iniuria apud Ibrahimum querela.

minis Turcis, quos Spahias vocant, ad Ibraimum Nandoralbæ in æstiuis morantem, iamque breui copias Strigonio admouere conantem extemplo perrexit: ac tali apud eum sermone usus est: Nisi me insignes iniuriæ, & contumeliæ, quas ab execrabili & inquieta Haidonum colluue non ego duntaxat, sed omnes qui
 „ circa Sighetum loca inter Drauum & Danubium iacentia incolimus, assidue
 „ & sine cessatione patimur, adegissent; non fuisset ausus committere, vt te aliis
 „ rebus intentum, & iussu potentissimi Imperatoris nostri Strigonio expugnando
 „ copias viresque accingentem, querelis meis quæ fortassis importunæ, nisi ærum-
 „ næ cogerent, videri possent, interpellarem. Nunc miseriis communibus actus,
 „ cum his commilitonibus meis ad te venio, opem contra perditissimum genus
 „ hominum, & auxilium implorans: quos nisi tu armis & virtute compescueris,
 „ actum de nobis erit: breuique ea regio pulcherrima, atque rerum omnium fera-
 „ cissima, quæ Sulimanus inuictæ virtutis princeps, regnis suis adiecerat, diffugien-
 „ tibus populis, quorum opera & labore hæctenus & publica & priuata res stetit, in
 „ extremam solitudinem & vastitatem redigetur. Illi enim non solum Turcas re-
 „ rum necessariorum causa hinc inde commeantes, siluis, montibus, vallis, viisque
 „ omnibus obsessis, per insidias intercipere, spoliare, ac trucidare solent, sed quod
 „ crudelius est, & intolerabilius, miseros terræ colonos, nobis æque ac ipsis tribu-
 „ tarios, suæ religionis ac mutui sanguinis homines, nulla iusti honestique ratione du-
 „ cti, indignis modis excruciare, torquere, necare, & rebus fortunisque omnibus,
 „ exuere solent, vsque adeo, vt nihil iam illis egentius, nihil spoliatiù sit: qui paulo
 „ ante & seipsum cum vxoribus & liberis, & nos, quibus subiecti erant, æquabili ra-
 „ tione sustentabant. Qui vero talia & alia similia mala, feri & inhumani homines,
 „ inferunt, Canisæ vt plurimum sua domicilia aut latibula habent: illinc aduersus
 „ nos excurrunt, eo abacta impia & scelerata præda ad suos recurrunt: nec dies est,
 „ nec nox, nec annus, nec mensis quiescendi, nec vlla insidiarum interpolatio. Hi
 „ non suis tantum rapinis infestas reddunt nostras regiones: sed alios nequitia &
 „ sceleris socios ex Illyrici confinio, ac Thracibus & barbaris rapto, furtoque viue-
 „ re assuetis adsciscunt: ac per villas, compita, pagos, colles, montes, saltus, inuia ac
 „ peruia, cedibus, furtis, rapinis, incendiis, & aliis malorum generibus, quæ dici aut
 „ excogitari possunt, incredibili impietate grassantur. Equidem omnem adhi-
 „ bui operam, vt assiduis meis curis & vigiliis pessimos & flagitiosissimos homi-
 „ nes si exscindere stirpitis non possem, auerterem tamen, & deprehenso meritis
 „ pænis ac suppliciis afficerem: sæpe cum eis congressus vario Marte pugnaui:
 „ nuperrimeque cum iis, qui Legradi ad Muræ & Draui confluentem latebras suas
 „ habent, acriter dimicando vulnera intuli, accepique; sed adeo est inquietum re-
 „ diuiuumque latronum genus, vt vno aut altero manipulo, cohorte, aut centuria
 „ repressa aut deleta, mox alio loco, alia regionis parte, alii æque impii & malefici
 „ emergant, & haud dissimilia latrocinia in obuios quosuis exercent. Decimus est
 „ dies hodie, ex quo Harfanianis armenta bouum, perditissimi grassatores furto ab-
 „ stulere: quos cum miseri agricolæ vestigiis insistentes persequi non intermisissent,
 „ Canisam eos pulsos reppererunt, nec cum magno fletu & lachrimis repetendo
 „ quicquam obtinuerunt. Sed neque ego scribendo ad præfectos, ac res repeten-
 „ do quicquam profeci. Itaque ad te magnanime Ibraime confugiendum, tuam-
 „ que opem implorandam duximus; tu qui exercitum in promptu habes, nos ab
 „ hoc maleficientissimo, & facinorosissimo latronum genere, liberos reddere potes:
 „ si Canisam eorum receptaculum Diis & hominibus inuisum in potestatem re-
 „ degeris.

Vt Canisam oppugnandam suscipiat, exhortatur.

Quod vt facias te per omne fas, piūque, per caput & fortunam inuicti imperatoris nostri, per omnia religionis nostræ sacra, supplices obtestamur. Tui erit ante omnia munus & officii, nostris iustissimis precibus flecti, & sic permoueri,

ut has vires quibus Strigonium recuperare constituisti, ad Canisam occupandam
 conuertendas existimes. Non deerit tibi iustam causam fouenti, arridens & pro-
 picia fortuna, ut facilius hoc loco, quam Strigonio potiare: ut pote cui degenerem
 & ignauum è Carnis hominem præesse intelligimus. Quod si res pro voto & desi-
 derio succedat (quod Diis bene iuuantibus futurum non ambigimus) oportuno
 maxime loco fines & terminos inuicti imperatoris nostri augebis & amplificabis,
 ex quo breui post tempore Stiriam & Illyricum ac Austriæ fines non procul dis-
 sitos armis & excursionibus infestare, & in potestatem redigi posse sperandum
 est. Nos vero qui in proximo habitamus, non sanguini non vitæ parsumus,
 10 quin tibi insignem operam præstemus, idoneos commeatus ad bellum expediamus,
 hostium consilia, vias & cōpendia exploremus, ac ad ea quæ victoriæ paran-
 dæ oportuna erunt omnia, quam diligentissime comparanda, opes viresq; nostras
 adiungamus. Hæc dicentem Spahiarum equitum fremitus, ac multitudinis agri-
 colarū, idem postulantium fletus & lachrymæ exceperunt: adeo, ut Ibraimus eos
 grauissimis ærumnis coactos, ad tales tantasque querelas ad se deferendas venisse
 haud dubitaret: easq; audiendo & commiserando ad vindictæ cupidinem quam
 maxime excitaretur. Nasuffo autem & Spahiis respondit, sibi molestissima ea quæ
 referrent accidere. Verum quin puniendis & tollendis hoc tempore Haidonum
 latrocinii incumbat, se mandatis imperatoriis maxime prohiberi: à quo ante o-
 20 mnia alia Strigonio expugnando operā dare iussus esset: ipsorum tamen precibus,
 quas non iustas solum & honestas, sed propemodum necessarias esse censeret, ad-
 ductum, Chausios, Byzantium summa adhibita celeritate missurum, qui impera-
 torē consulant, an inuadendæ Canisæ rationes ei minime displiceant: eiusq; mente
 cognita, facturū, quæ imperata fuerint; ipsos recte facturos, si quempiā ex seipsis
 adiungāt. Nec mora, tanta celeritate iter est ab illis confectum, ut vix credibile vi-
 deatur. intra decimum siquidē diem, itum Byzantium, ac reditū est; concessumq;
 ut nisi quid emergat obstaculi, Canisæ oppugnandæ rationes ineantur. Itaq; Ibrai-
 mus, omissis Strigonii oppugnandi consiliis Belgrado copias promouit, traiectoq;
 ad Essecum Danu, Sighetum venit, & illinc Mehemetē Quihaiam, legatum suum,
 30 cum parte copiarum ad oppugnandā Babociā, quæ erat in itinere, præmisit. Præ-
 rat ei Gregorius Peteo, cum ducentis Vngaris militibus, ac centuria Germano-
 rum, duce Vrmillerio, quem post captam à nostris arcē, ante quinquennium forte
 ducta ibi relictum fuisse memorauimus. Cum Peteo Turcas appropinquare, ag-
 geres statuere, inq; iis collocare tormenta vidisset, & ipse se ad defensionem instru-
 xit: dispositisq; supra mænia & propugnacula tormentis, hostes eminus petere ce-
 pit: sed adeo lente timideq; ut iam inde primum haud inania concepti timoris si-
 gna in eius ore vultuq; apparerent. Erat quidem arx satis infirma, & quæ superiorū
 bellorum tempestatibus semel atq; iterum diruta, moxque tumultuario opere re-
 staurata, magnā oppugnantium hostium vim sustinere nequaquā posse videretur.
 40 Postquā ea triduum tormentis quassata esset, ii qui intus erant, intempestiuo metu
 perculsi, quarto die obsidionis, de condicionibus deditiois cum hoste pacisci de-
 creuerunt: quæ dum transiguntur, Ibraimus cum tota mole exercitus superuenit:
 egressurisque arce nostris publica fide de securitate itineris cauit: ductoq; secum Pe-
 teone, quartis castris Canisam peruenit: eumq; illinc in tutū abire permisit. Non
 defuere, qui Peteonem nimis præproperæ deditiois reum agerent: qui si eam a-
 liquot porro diebus longius extraxisset, futurum fuisse putabant, Paradisio pecu-
 niam in stipendium militum, & quingentos cados sulphurei pulueris, ac alias
 res necessarias importari potuisse, quæ iam perferente Iacobo Pillerio Linduam
 peruenisse dicebantur. Tanta autem impendentis belli securitate Paradisus a-
 50 gitari videbatur; ut hostes capta Babocia minime vltius progressuros crede-
 ret, quod id in castris hostium caute ab Ibraimo & callide sparsum esse audiuisset:

Mehemet Ki-
 haia Babociā
 nostrorum
 ignauia de-
 ditam occu-
 pat.

*Canisa ab
Ibraimo ob-
sidentur.*

*Tatarivici-
na loca ex-
cursionibus
depopulan-
tur.*

*Fossæ fasci-
bus & mate-
ria complen-
tur.*

& tunc demum cum antecursores eorum propius arcem obequitare conspexisset, complures frugum & fæni aceruos in vsum militum congestos, ne iis hostis potiretur, iniectis facibus concremandos iuberet: & Iohannem Balogum ex Voluardo, ac cæteros ex castellis milites ad defendendam arcem accerferet: quorum etiam nonnulli metu simul & perfidia agitati venire neglexerunt. Eodem etiam impetu, oppidum, quod in colle eminentiore situm, arcem respiciebat, simplici vallo circumdatum, succendi iussit, quod à paucis custodiri, aut defendi non posset. Erant in vniuersum cum eo milites Germani DCCC. ac totidem Vngari; equites vero CCCC. & Germanorum equitum sclopetariorum centuria vna: quorum tamen in numeto ob raram stipendiorum solutionem magni essent defectus: nec milites ad eum, vti supra modum parum, & in conuictu minus familiarem nequaquam facile confluere vellent, eiusque nomen, vti qui Clissia Turcis reddendæ auctor fuisset, & tanto detrimento rempub. afflixisset, apud eos vbi-que odiosum esset. Primo die, qui fuit sexto Idus Septembris, Mehemetes Quihaia, ad Pamlenum prædium idoneo in loco consedit: ac sine mora iter cæno & stagnantibus aquis impeditum, frondibus proximarum arborum ac materia, multo agrestium hominum labore, consterni iussit, quo commodius ad citeriorem Canisæ fluuii late sese diffundentis ripam traicere exercitum posset. Quo opere perfecto, ac riuo cum XX. circiter millibus militum traiecto, castra ad meridiem ex opposito Baicia castelli, quod à nostris educto præsidio & tormentis desertum erat, metatus est: ita vt Ibraimus postero die adueniens, in metandis circa Pamlenum castris ei succederet: atque adeo Canisiani vtraque ex parte fluminis arcte clausi circumuallarentur. Mehemetes ex citeriore meridionali parte duobus in locis aggeres statuit, ac tormentis in iis collocatis arcem verberandam suscepit: quorum vno in loco horrei frumentarii, alterum ad pontis sublicii maioris finem constituit. Ibraimus vero ab Aquilone, ad concremati oppidi collem tormenta attraxit, & arcis vallum crebris pilarum ictibus diruere cepit. Sed quia arx crassiori triplicis valli munimento, ac latiore profundaq; fossa vndiq; munita erat, exiguum detrimentum aut fere nullum inferebatur. Deinde Ibraimus, habitis cum Nasuffo Sighetano, & Hafane paruo consiliis, ac aliis, qui locorum peritiores erant, suas & ipse copias ad citeriorem ripam transtulit, ac sua castra Mehemetis castris coniunxit: relictis ad vltiorem ripam tribus aut quattuor millibus suorum, qui maioribus castris tuendis inuigilarent, ac hostium itinera specularentur, inclusisq; & obsessis exitum, ingressurisq; aditum præcluderent. Interea vero Tartarorum copias ad excurrendum quaquaversum & populandum circumiacentem regionem emisit, qui vsq; ad Linduâ inferiorem, & Nemptim igne & ferro in obuia quæq; hostiliter in modum, vt ipsis mos est, sæuierunt. Verum à militibus Zriniani comitis semel ad Nemptim profligati, & ab Illyrici nominis militibus Herbestainio subiectis iterum singulari affecti detrimento, cæsis aut captis quamplurimis, ac equorum ingenti numero eis oblato, pedem in castra retulerunt. Nec interea Paradisus suo muneri deesse videbatur: & quum alia via non posset, crebrioribus tormentorum ictibus, hostium aggeres & castra, quantum poterat, non sine detrimento infestabat: suosq; ad nauandam operam, & arcem egregie fortiterq; defendendam voce exemploq; accendebat. Iam hostes X. diem oppugnando ac quatiendo mania consumpserant, quum se tormentis nihil proficere conspicati, ad lentam obsidionem, ac fossas fascib. & materia, quas proximæ siluæ affatim præbebant, implendas, animū viresq; adiecerunt: moxq; agrestium labore, quorum ingentem numerum in castra adduxerant; robora senum pedum longa, succidenda curauerunt, ac camelis & iumentis clitellariis comportata in margine fossæ collocarunt: vt illis pedetentim promotis, donec ad proximam vallo fossam peruenirent, iter ad arcem pararetur. Consultatum à Paradisio cum suis est diligenter, vtrum ea lignorum con-

geries vi pulueris succēdi aut dissipari posset, & Andreas cognomento Turcus, qui tormentario negotio præerat, vir industrius se quibusdam sacculis puluere repletis, ac ad certum tēporis interuallum succensis occurrere posse retulit, operamq; in eo suam obtulit. Verum quum operi incautius incumberet, intereaq; complures militum, quorū lagenulæ ob glandes crebrius explosas, exhaustæ & inanes erant, ad accipiendum puluerem confluxissent, forte fortuna excussa è funiculo scintilla, puluis ignē concepit: punctoq; temporis non solum ædificium omne ināni fragore & violentia obruit, sed etiam plurimos circumstantium militum miserabilē in modum discerpfit, & frustulatim dilacerauit. Inter quos ipse Turcus, ac Sigisf.

10 Lippartus, Germanorum militum, qui in oppido habitabant, tribunus, cum signifero, ac XX. comilitonibus, repentino casu laniati atq; exanimati interiere. Paradisus supra necopinatum militum interitum, iactura etiam tantæ pulueris copiæ imprimis angebatur, quum reliquum q̄ restaret ad varios obsidionis vsus & necessitates, incertumq; eius finē vix suffecturum arbitraretur: augebatq; angorē, quod supra hos alii quoq; plures quotidie ab hostibus & Ianiceris potissimum, qui in ceno ac internatis paludi arbusculis & carectis cingulotenus ad vsq; muros clam irrepere solebant, sternebantur: sicuti Ladislao Pernesio turmæ equestreis præfecto tum forte acciderat, qui dum incautius in mēnibus versaretur, hostili pila per oculos & frontem traiectus subito occubuerat. Interea Iohannem Couacium, quo in-

20 terprete utebatur, cum socio intempesta nocte ad Georgium Zrinium emittit cum literis, quibus eum de periculosa arcis condicione certiorē reddebat, ac auxilia & puluerē sulphureum postulabat, seq; arcē, donec esset in viuis, fortiter seruaturum pollicebatur; sed vereri tamen nunciabat, ne si suppetiæ serius adueniant, milites rebus desperatis aliter sibi consulturi sint. Zrinus eum bono animo esse iubere; ipsum & milites bonæ spei implere, Mercurianū ducē cum exercitu esse in itinere, se & Illyrici exercitus duces cum copiis iam in castra conuenisse, nec commissuros, quin ipsis maturam opem ferant. Couacius hoc responso partim vitatis hostium insidiis, partim feliciter elusis, in arcem reuersus, inclusos spe auxiliorum non mediocriter recreauit. Interea Mercurianus ad Matthiam principem Viennam venit,

30 cum duabus equitum alis, quas in Lotharingia, ac Vbiis, & Eburonibus mercede conduxerat, ac legione vna Vallonum, quæ ob celeritatem, qua erat vsus, semiple-na erat, cui Henricus Salignius comes, eius frater Germanus præerat, ac CCC. cataphractis, duce Ioh. Tillio, viro forti, quorum alia tricenaria pars erat in itinere: quos omnes terrestri itinere Iaurinum præmisit, vbi exercitus erat in castris; ipse vero secundo Danubio descendere constituit, sed aduersis tempestatibus, ac ventis ab oriente vehementius flantibus, qui per Danubium nauigantibus contrarii esse solent, retardatus, non nisi triduo, postq̄ naues conscenderat, eos sequi potuit. Eodem Matthias quoq; leuioribus curribus alio itinere vectus aduenit, ac communi-

40 caris cōsiliis, q̄ res omnis in celeritate posita esset, misso ad castra Leone Gallo tribuno, cum legatum esse publicauit, vtq; omnes ei haud minus q̄ aut Cæsari aut sibi obsequii præstarent, iussit; ac XVII. Septemb. die, exercitu promotō, iter Canisam versus instituit; admonito prius & petito Matthia principe, vt curando cōmeatui ante omnia prouisum vellet; postq̄ nihil magis labefactando exercitui, rebusq; minus prospere gerendis, q̄ rerum ad victum necessariarum inopia, & fames extimescenda esse censeretur. Erant in castris circiter decē millia equitum tam Germanici q̄ Vngarici nominis, quos varii præfecti Fridericus Comes Hollachius, Colnicus, Bernardus Turrianus Comes, ac Dux è Silesia Tesseniensis, ac Hodiccus Morauus ducebant. Peditum quinq; legiones, quarum vnā Carolus Comes Sulcius regebat, cui etiam tormentorum pfectura erat demandata, cæteras Andreas Hoffquirhius, Schombergus, & Merisburgus, ac Iohan. Prainerius ductabant, sed quæ integrum numerum non habebant, quod fere ex singulis certæ partes militum in finibus

Puluis sulphureus incensus magnum nostrum damnum inferit.

Paradisus à Serinio auxilia sibi submittere rogat.

Dux Mercurianus cum Principe Matthia in castra venit.

Cum copiis Canisam versus mouet.

XXV. millia
armatorum
in nostris ca-
stris.

Ibraimi lite-
ra de pace
componenda.

Hostium e-
quatus in
nostros irruens
pellitur.

Iaurino proximis praesidii causa relictæ erant: ac Merisburgus & Prainerius priua-
tarum rerum causa absentes per legatos curabant. Annonæ & com meatui curan-
do Zacharias Gaiscolerus Sueuus præerat, qui non nisi quinque dierum cibaria
exercitui superesse solícite referebat; sed à nobilitate earum regionum spe non de-
futuri castris com meatus sustentabatur. Ad sextum Idus Octobris, Mercurianus
ad Muræ fluminis ripam prope Dobrim pagum cum exercitu venit; ac Zriniano
Comiti, & Iohanni Drafcouitio Illyrici Bano (sic veteri nomine præfectus regioni
cum summa potestate vocatur) ac Battiano, nec non Herbestainio & Carolo stadia-
nis, qui ex finibus Illyricis venerant, ac castra ad Tornistiam Muræ flumini proxi-
mam habebant, dedit in mandatis, ut ad oppidum Semenium proficisci, & castra
secum coniungere maturarent. Nam Nadaſdus cum suis copiis quæ M. equites si-
mul cum nobilitatis milite constituebant, ac alæ equestres è Iaurino & Noua arce
totidem, ac Stanislaus Turzo cum suis equitibus CC. vno cum eo agmine simul in-
cedebant: & vniuersa omnium summa, ad XXV. millium armatorum numerum,
& amplius censi posse videbatur. Sunt qui longe minorem copiarum summam fuisse
tradant; sed ego qui comes & socius expeditionis laborumque fui, quantum po-
tui, ausim id etiamnum pro vero affirmare. Cæterum castris ad Semenium coniun-
ctis, duces in concilium vocari, & utrū vniuersis copiis aduersus hostes ire, vel ex-
peditissimos milites sub alicuius pugnae cum hoste conferendæ occasione, in arcem
immittere consultius putarent, disceptari placuit. Id vñ omnibus visum est, vni-
uerso cum exercitu progrediendum, & de summa rerum ferro decernendum: quod
ob itineris ac transitus difficultates, profundissimis ubique cæni voraginibus impedi-
tas, nulla vel auxiliorum vel com meatus importandi facultas esset. Eo in loco literæ ab
Ibraimo allatæ sunt, quibus Mercuriano ac Comiti Zrinio & Nadaſdio scribebat,
se necdum alieno à pace animo esse: & si ipsi velint, posse eam æquis condicionibus
transigi. satius longe & consultius esse quietem & tranquillitatem publicam in eum
modum procurare, quàm rebus omnibus in extremum discrimen deductis bella ex
bellis ferere, quorum ut exitus incerti sint, ita non nisi Diis immortalibus cognitum
esse, in quam partem victoria sit inclinatura. petere igitur, ut per illum eundem homi-
nem, quem vice tabellarii fungi iusserat (is senex rusticus erat, proximè castris villæ
incola) pro æquitate responderetur. Nostri rein consiliū perducta rescripserunt,
si relictæ Canisæ obsidione, & tormentis retractis, locum, tempusque induciis tran-
sigendis quæreretur, se quoque ut publice quieti consultum sit, haud grauatis animis ac-
cessuros. Sed quum ille summo silentio usus, nihil postea amplius respondisset, om-
nis ea res in medio relictæ fuit. Igitur sequenti die, ante Solis occasum, exercitus
progressus ad Letenium pagum, transenso monte saltuoso & arboribus impedito,
quem Diaboli lucum à singulari ascendendi difficultate appellant, castra posuit:
eamque noctem ibi transegit, factoque posterioris diei diluculo, ad cenosum palustremque
iter, satis latum, quod Cixarum vocant, peruentum est: ibique omnium fere opinio
erat, hostes occursuros, ac exercitum transitu prohibituos esse. Verum nemine, qui
resisteret, viso, ægre admodum superata loci difficultate ibidem castra locata sunt,
quod iam & serum diei esset, & milites fessi quiete indigerent. Die quæ sequuta est,
exercitu in valle ad Sarmassum pagum, progrediente, qui quarta milliarii parte à
Canisâ distat, hostium equitatus magno numero supra collē in conspectum se de-
dit, apparatus splendore ac densa hastarum & signorum serie spectabilis, à quarum
colore rubeo & aureo, prætorianos equites, ac limitaneos fuisse cognitum est. Ibi
Mercurianus, qui instructa ac ordinata semper acie procedebat, hostes pugnae po-
testatem facturos ratus, eam neque ipse detrectare ostendit, primumque agmen, quod
ex equitibus Tillianis, pedite sclopetario intermistis constabat, irruere in hostem
iussit, qui duobus campestribus tormentis instructus, supra collem in acie stabat.
Sed quum nostri acri in eos impetu irrupissent, ac nonnullos, qui præcurrendo ac
obequi-

obequitando agmen præcedebant, trucidassent, relictis potestati nostrorum tor-
 mentis, sese recipere cepit, & mox quum nostri acrius insequerentur, de vno colle
 in alterum pederentim retrocedendo tandem in sua castra profugit. Eorum vesti-
 giis, qui haud dubii timoris signa dederant, insistendū complures dicebant: ipse-
 que dux Mercurianus eius erat sententiæ: sed quum profundas paludes transituq;
 difficiles adhuc superesse ab Vngaris didicisset; & nox quoq; ingrueret, à perse-
 quendo cessatum est: sic vt castra eodem in loco proxime hostium castris colloca-
 rentur; & inter duo castra modica silua & palustris quædam via interesset: & sclo-
 petorum fragor ac fremitus castrorum clamorq; mutuo exaudiri possent. Ibi ho-
 10 stes transitum nostrorum à sinistra parte castrorum prohibere omni ope conati
 sunt, ne aquandi nostris facultas esset. Verum ab peditibus Vngaris, amplius dua-
 bus horis varie ac fortiter dimicantibus, sub noctem repulsi, loco nostris conces-
 so, & multis suorum amissis, in castra redierunt: qui militibus sclopetariis ibidem
 relictis locum munierunt. Sub huius prælii occasione Mercurianus à dextra par-
 te castrorum, vbi Banus cum Illyricis confederat, locum contemplantus, hostibus,
 si forte irruerent, nimis obuium, nostris vero admodum periculosum animaduer-
 tit: itaque eadem adhuc nocte aggere & fossa eam castrorum partem ad magnum
 spaciū circumuallandum curauit. Hostis tamen ea nocte vsq; ad meridiē sequen-
 tis diei castris se continuit. Verū hora pomeridiana circiter secunda, magna equi-
 20 tum ac peditum manu, & summo impetu in nostros, dextramq; castrorum partē ir-
 ruit; sed quum fossam tumultuariā repentinamq; sibi obiectā animaduertisset, fal-
 conum etiam ictibus procul submoueretur, retrocessit. Interea recipientibus sese
 hostibus, Mercurianus Colonicio & Herbestainio, vt Ianiceros, qui extructo ag-
 gere, ac impositis XIII. falconibus, transitum quendā in propinquo castrorū oc-
 cupatum custodiebant, nostrosq; ex eo assidue infestabant, suis cum copiis aggre-
 derentur, iussit, qui nauandę operæ cupidi, prouincia impigre suscepta, cum tribus
 millibus armatorū in hostes recta perrexerunt. Quorū tanta ad primum conspe-
 ctum fuit trepidatio ac consternatio, vt Ianiceri, abiectis sclopetis, & bubalis, qui
 tormenta attraxerant, relictis in fædam fugā coniicerentur, ac versus castra fugien-
 30 tes à nostris ad vnum caderentur: qui eos insequuti vsq; ad hostiū castra summo ar-
 dore atrox, si vnquā alias certamen cum eis contraxerunt. Dimicatū est vsq; adeo
 infestis animis & viribus, vt tria circiter millia hostium desiderarentur, & pedites
 Praineriani in ipsos hostilium castrorū margines irrumpentes, inter ipsa taberna-
 cula manum cum hoste confererent: tanto illorum metu, vt cōplures solutis ten-
 toriorum funibus, de discessu & fuga cogitarent; quorum ingens clamor & fremitus,
 ac inconditæ cohortantium inter se voces in nostrorum castris facile exaudi-
 rentur. Constat sub eo prælii tēpore, Coloniciū & Herbestainium, missis nunciis,
 maiora militum subsidia postulasse, spe pellendi vltra flumē hostis; sed quum Tar-
 tari eodē tēpore duobus in locis, vno vbi comes Hollachus cum Germanicis equi-
 40 tibus, altero vero vbi Banus cum Illyricis militibus curabant, castra infestarent, vt
 in tanta rerum confusione nostros perturbatos circumuenirent; Mercurianus ca-
 stra milite nudanda nequaquā ex vsu & commodo fore existimauit, ne vniuersum
 exercitum in extremum periculum adduceret: nihilo tamen minus Hodiccium
 cum turma equitum Vallonum, ac duas partes legionum Hoffquirschianæ & Sem-
 bergianæ extēplo misit; quorum aduentu redintegrata pugna nostri in multā no-
 ctem acerrime & fortissime dimicarunt, cæsis iterum ex numero hostium quam-
 plurimis, ac deinde obscura nocte prælium dirimente, vna cum XIII. tormen-
 tis hostilibus in castra reditum est. In ea pugna posteriore, quæ amplius tribus
 horis in ipsis propemodum hostium castris pugnata est, cecidere, vt postea co-
 50 gnitum est, ex hostib. duo circiter millia equitum, ac mille Ianiceri ex prætorianis,
 quum nemo ex nostrorum numero, præter paucos aliquot gregarios cecidisset.

Hostium ca-
 stra nostra
 aggressorum
 imperium coer-
 cetur.

Colonicius
 & Herbestai-
 nius Ianice-
 ros, magna
 edita cadē,
 profligant.

Tartarorum
 cum nostris
 pugna.

Vni Petro Castellanfio, nobili fortiq; viro, occipit ictu colubrinæ maioris abreptum est, vultu & facie integra, isque effuso cerebro in vestigio occubuit: Colnicio equus vulneratus fuit, cæteri incolumes in castra redierunt. Antequam illi reuerterentur, anxio erat animo Mercurianus, ne pugnantes dulcedine prædæ illecti, vt in prælio Crestesienfi acciderat, relicto hoste, ad tentoria diripienda vertentur, sicq; victoria interpellata corruptaque incommodum aliquod insigne sequeretur, eamque ob causam ipse cum toto exercitu in auxiliū ire cōstituerat; nec deerant, qui id faciendum suaderēt: sed ipse in regione sibi incognita, locorū ignarus non prius egredi castris voluit, quam misso Gothardo Starembergo, loca ea omnia perlustrare ac explorare iuberet, vtrum ipse cum toto exercitu & tormentis eo penetrare, ac pugnantibus opē ferre posset. Ab eo vero non multo post reuertente cognitum est, vias omnes ibi angustissimas esse, paludibus inuiis & profundis, ac siluis vbiq; impeditas & difficiles: vt tutum exercitui iter nequaquā pateret: sicq; à proposito discessum est. Quinto deinde & quarto Idus Octobr. hostes ex silua, quæ erat castris à meridie attigua, magno numero erumpentes, leue primo certamen cum nostris contraxerunt: deinde crescente pugna, non pauci eorum cecidere; inter quos quidam, vt ex vestium ac armorū, & equi apparatu aureo atq; argēteo conici poterat, præcipuus prætorianorum militum præfectus occubuit, cui sclopeto in terram deiecto, Vngarus caput præcidit ac spoliauit, equum Vallo-
nes rapuere; & rotundam elegantis artificii parmā Georgius Rabus, qui erat con-
silio bellico à secretis celeriter asportauit. Altero post hoc prælium die, Ibraimus vniuersum exercitum, duce Mehemete suo legato, in tres maxime validas acies instructum emisit; ipse cum Ianiceris, quorum non plures quattuor millibus habebat, in castris remansit. Dedere hostes operam, si quo modo circumcursando castra & obequitando, ac sæpe ad fossam vsq; & vallū cum ingenti clamore prouolando, nostros ad pugnam prouocarent, cum tamen necquicquam proficerent, multosq; potius tormentis & sclopetis ictos amitterent, sese ante vesperum in castra receperunt. Eodē die Iohannes Tillius, Mercuriani legatus, cum trecentis cataphractis in Belgio & Lotharingia mercede conductis, quos in itinere reliquerat, in castra veniebat, iamq; haud procul erat, quum tria circiter millia Tartarorum & Turcarum equitum, sublato ingenti clamore, ex siluis in eum irruerunt: pugnatumq; est pro Gallorum numero, supra quam credi queat, fortissime & diutissime; Tartaris magnam vim sagittarū in eos assidue iacentibus: sed q̃ thoracibus & galeis armatos sagittæ haud facile permeabant, ipsi vero longioribus sclopetis peritissime rem gererent, ac Mercurianus, qui in fronte exercitus equitando suos circumuentos in orbem pugnare animaduertat, Verlinium cum turma equitum sclopetariorum auxilio accurrere iussisset, omnis ea hostium manus in effusam fugam coniecta est, centum ex eis ibidē interfectis, ac bis totidem vulneratis, quum Galli non nisi decē suorum desideratis, incolumes in castra essent ingressi, sauciato tamen in summo pede supra talos sagittæ ictu Tillio legato. Die, quæ post tertium Idus Octobr. illuxit, inopia commeatus in castris sentiri cæpit, quod non solum currus onerarios ducum & præfectorum, rebus ad victum necessariis plenos, sed etiam eos, qui ex villis & oppidis omnis generis commeatum conuehebant, Turcæ & Tartari assiduis excursionibus diripiebant, nostrosq; qui ad tuendum adcurrebant, assidue inquietare solebant: minores duces, ne cum fame & inedia simul & cum hoste esset conflictandū, de receptu cum Mercuriano consilia inire ceperunt. Tanta enim inopia iam laborabatur, vt gregarii milites occisos tormentorum ictibus equos, aut inedia enectos certatim rapere, ac inter se diuidere, ac vorare cogerentur: eoq; magis & grauius, quod Solmenis Comes pro conducendis curribus comēatu onustis ad Murā flumen, cum CC. sclopetariis equitib. missus nondum redierat: eratq; oborta suspicio, illum ab hostibus circumuentum esse; sed quum
ille

Tillius cum
Turcis insi-
gne certamen.

ille cum CC. curribus cibariorū, salua equestri turma, incolumis in castra peruenisset, consilium in præsens dissolutum, ac in diem sequentem dilatum est. Verum quum commeatus ille recens allatus ad depellendam militum esuriē, vix in vnum aut alterum diem suffecturus esse videretur, & equi militares, cōsumptis iam antea per hostes graminibus, non nisi arborum frondibus & palustri arundine pascerentur, multiq; ex eis deficiente alimento quotidie fame interirent, omnes quotquot erant præfecti, retrocedendum ad Murā, & ibi refectionis cibo militibus & iumentis, iterum ad eadē castra cum vberiore rerum necessariarū apparatu redeundum esse consulebant. Quamq̃ autem Mercurianus horum sententię nequaquam assentie-

10 batur, vnicusq; duntaxat esset, qui cum eo eiusdē esset voluntatis Colnicius; quod eo receptu Canisianos in extremā desperationē deuenturos, duriusq; sibi cōsulturos præuiderent, id q̃ breui euentus quoq; belli cōprobauit: postremo tamen cæterorum suffragiis, precibusq; victus, ac potissimū, quod Zrinio atq; Nadaſdio idē probari videret, qui nullam aliā conuehendi commeatus spem dabant, vel inuitus obtēperauit. Itaque ad XIII. diem Octob. Zrinus, q̃ infirma valetudine vteretur, *Nostri commeatus inopia compulsi, castris motis discedunt.* cum suis præire permittitur, deinde tuto potius quā decoro consilio vasa in castris colliguntur, tormentaq; cum curribus & impedimentis præmittuntur, quibus sua cum legione Sultius præire, eumq; equitatus Hollachii sequi, & Banus eiusdē antecedentis vestigiis inherere iubetur: Mercurianus cum Nadaſdio, Colnicio, ac Tur-

20 riano ac toto exercitu postremi agminis curā suscepit: simulq; mandauit, vt suū, quo possent, silentio, qui sequentia agmina ducebant, ita antecedentiū iter obseruarent, ne institutus ordo perturbaretur, & si hostis animaduerso discessu circumfundi & laceſcere inciperet, densatis ordinibus repelli, & iter continuari posset. Per hunc modum prima noctis vigilia, quæ supra solitā obscuritatem, densioribus etiam nebulis contecta erat, copiæ omnes, sublati vsque ad prima castra, omnibus fere naturæ desideriiis ac quiete progrediuntur. Nec tamen caueri vllō silentio potuit, quin hostes & potissimum Tartari, inquietum & maleficum hostium genus, discessum nostrorum persentirent, vestigiisq; abeuntiū subito insisterent; atq; modo à tergo, modo à lateribus ingenti sublato clamore irruerent, modo vero palantes, & ordine digressos trucidarent, aut raptos abducerent. Interea autem tanta in-

30 ter procedendum confusio ordinis contigit, vt via cænossima currus & impedimenta luto inhærent, & fatiscientibus præinedia iumentis, extrahi nequirent. Nihilominus superatis magno militum labore difficultatibus, qui pontes male coherentes reficere, ac lacunis frondes arborum ad cōmodiorem rotarum transitum conicere contendebant, tormenta & eorum apparatus omnis, Deo iuuante integra in tutum peruenerunt. Quo in labore exantlando mirificum Sulcii studium ac diligentia enituit, qui vna cum Bano in transuehendis per lacunosa loca illis, incitandisq; ad opus militibus, omnem operam impenderunt. Nonnihil tamen damni in curribus, qui retro post agmina manserāt, sed quod facile toleratu esset, ac-

40 ceptum fuit. Hostes interea experrecti, re animaduersa cum maiori exercitus parte, ad tertium vsq; cænosi transitus locū nostros insequuti sunt, atq; hinc inde partim feruidius, partim remissius, carptimq; dimicarunt. In tertio autē transitu Turrianus, qui in vltima acie erat cōstitutus, cum suis, qui ab equis densas in eos glandes displodere non cessabant, maximo illato damno submouit. Sed ii mox illucescente die, discussaq; solis calore matutina nebula, pugna maioribus longe viribus restaurarunt. Erant siquidem circiter XX. millia hostium, qui postremum eiusdē Turriani agmen equestre, acerrimo impetu inuaserunt: iamq; res in ancipiti ver-

50 sabatur, quum Mercurianus Tillium legatum, & suos cataphractus cohortatus, cum Colnicio & sexcentis sclopetariis, quos Muscaterios vocant, eorum audaciā repressit, tamdiuq; cum illis certamen protraxit, donec ad equitatum Hollachii & Nadaſdii, ac legiones, quæ contento gradu præibant, processum esset: vbi quum

illi quoque iussu eius frontem atque ora in hostem obuertissent, sclopetosque & arma expediuissent, Turcae plurimi fauciari, plures occumbere ceperunt: cumque sibi fortiter repugnari conspexissent, retrahere equorum habenas, ac sensim retrocedere; postremo relicto praelio, conglobati stare, nostrosque quorsum nam tenderent, eminus circumspectare. In eo certamine ex nostris plures, nec tamen alicuius nominis milites fauciati ac confixi sagittis sunt: ex hostium tamen numero multo plures sclopetorum ictibus aut læsi aut interfecti fuere. Mercurianus vero collocato à sinistra Vallonum peditatu, cui frater eius Comes Salignius præerat, ac à dextris legione Praineriana, composito ordine progressus est, nec amplius hostes animum ad irruendum adicere ausi sunt. Quod si in tam infesto difficulte itinere, ordines seuero disciplinæ præcepto seruare, ac suis, quæ à fronte, quæ à tergo laborantibus subsidio adcurrere, legiones & equitatum ubi opus esset, in hostem vertere, intermisisset: actum de toto exercitu, maximeque pertimescendum fuisset, ne Cociana improspere memorie clades renouaretur. Parte alia Tartari, qui usque ad inicia recipientis sese exercitus, citatissimo equorum cursu prouolauerant, non procul à ponte Letenienti certamen cum equitibus Illyricis contraxerunt, captoque Lupo Stancouaccio, cui equus humi erat prouolutus, ac tubicine quodam Germano, retro unde venerant ad Turcas profugerunt: nostri-
 que postea ante occasum Solis ad Muram, ubi pons è nauibus & tabulatis erat confectus, peruenerunt. Hic est ille receptus, à quo forti & satis prospero, Mercurianus omnium ducum iudicio, raro aliis concessam peritiæ militaris gloriam consequutus est; quum per tot difficillimarum rerum necessitates, ac impeditissimarum viarum anfractus, tot millibus infensissimorum hostium circumuolitantibus, ac praelium vndique cientibus, incolumi exercitu, saluis tormentis, & exiguo accepto detrimento, singulari felicitate, ad destinatum locum peruenisset. Tametsi autem eo consilio huc ventum erat, ut nihil operæ neque solertiæ intermitteretur, quo obsessis auxilia, ac pulueris sulphurei, cuius inopia laborabant, aliquantum mitti posset: ac demum accepto com metu, iterum castra, ad spem ferendi auxilii repeterentur: nemo tamen inuentus fuit, qui studium aut operam offerret. Iohannes quidem Curtossius, qui antea Canisæ ordines duxerat, à Battiano productus fuit, qui præmio mille aureorum petito, se, auxiliis introducendis ducem futurum pollicebatur; dum tamen exequi promissa deberet, se furtim subducens, nusquam fuit inuentus. Ceteræ quoque copiæ, exemplo à Carolo stadianis ducto, qui nullo modo retineri potuerunt, tam Germanicæ, quam Illyricæ, ad suas stationes discesserunt. Paradisus, & qui Canisæ obsidebantur, postquam exercitum, in quo omnem spem collocauerant exiguo facto opere præcio, reuertisse animaduertērunt, rebus desperatis, XLV. obsidionis, octauo autem, post nostri exercitus discessum, die, cum Ibraimo & Quihaia Mehemete eius legato de deditio-
 ne cum hoste transigere decreuerunt: ac Iohanne Balogo & Petro Hesso ultro citroque comitantibus; Paradisum aliquamdiu cunctantem, morasque ne tentem tandem perpulerunt, uti arce tradita, ipse cum militibus & eorum sarcinis omnibus incolumis dimitteretur; quibus etiam exeuntibus, fides ab hoste seruata est. Verum non diu post ipse eius nimis intempestiue desperationis, & deditiois reus conuictus cum quibusdam sociis iussu Cæsaris capite penas persoluit. Gregorio Peteoni, ac Iohanni Balogo, cum diu in compedibus & carcere macerati causam dixissent, damnatique iudicum suffragiis eaccedissent, à Cæsare singulari ac vix sperata clementia, absoluti sunt. Mercurianus, postquam secus quam esset decretum, copias dilapsas, & se cum Nadaudio, Battiano, Turzone, paucisque aliis relictum vidisset, incertus consilii, Racospur-
 gum primo, ac postea per Valles Linduæ superioris, ac Sancti Gothardi oppidum, facto itinere, Sabariam, deindeque relictis militibus, ut per oppida ac loca circumiacentia hibernarent, Viennam venit; ibique Henricum Comitem Salignium
 fra-

Canisiani no-
 strorum dis-
 cesso exterriti,
 de deditio-
 ne cum hoste
 paciscuntur.

Mercurianus
 copias dila-
 psis Viennam
 abiit.

fratrem, morbo in castris contracto, extinctum amisit. Quæ dum aguntur, Cæsinales Persarum Regis Abasi legatus, comite duceque itineris usus, Antonio Sir-^{Legatus Re-}leio Anglo, Pragæ ad Cæsarem venit, qui quum ex itinere Romam diuertentes, ^{gis Persarum} Clementem Pontificem honoris ac venerationis causa salutassent, Cæsarem sum-^{ad Cæsarem}mis precibus orabant, ut bellum aduersus impios Turcas susceptum, & hætenus satis prospere gestum continuare vellet: regemque suum ex aduerso in illis ad Orientem regionibus nihil prætermisurum, quo infesta eis arma inferre possit; iamque prouinciam Siruanam, à Sulymano olim Tahmasi proauo suo ademptam recuperasse, & de redigendis in potestatem reliquis, spem haud exiguam conce-¹⁰pisse: egisseque non solum cum complurimis populis Turcarum tyrannide oppressis, veluti Georgianis, Mengreliis, & Cercassis, ut inuisum crudeleque iugum ceruicibus excutere suis auspiciis maturarent; sed etiam quosdam Asiaticarum prouinciarum præfectos, ac imprimis Cilicem Hasanem, quem à fuscidine oris & faciei, Nigrum scribam vocarent, in suas partes traduxisse. Eos Cæsar variis tam longi itineris laboribus fatigatos, hospitio idoneo, ac lautis præbitis excipi, ac dum ipse de belli societate deliberat, quietem & ocium agitare iussit, ac demum Calendis Decembris ita dimisit, ut ipsius Abasi regis voluntatem, ipsorumque legationem tantis terrarum & marium spaciis ad se missam, gratam sibi fuisse testaretur. Quod vero ad coniunctionem & societatem aduersus Turcas attineret, ad

²⁰ quam ipse se tam amice & prompte offerat, ex eo se eius excelsum & infractum animum cognoscere, idque apud omnes Christiani nominis gentes & principes gloriosum & æterna memoria dignum videri, nec se intermissurum, quin vires omnes & facultates suas Turcarum tyrannidi libidinique opponat, eamque identidem fatigare omittat: interimque, donec cæteros Christianos principes ad sumenda aduersus eos arma concitet, se polliceri bellum totis conatibus continuaturum, pacemque toties ab Ibraimo purpurato & Tartarorum principe oblata, quam hætenus recusasset, visa hac legatione, eo magis recusaturum, se quidem nunc conuentus variorum regnorum agere, & Christiani imperii principes ad coniungendas vires & corroborandum belli neruū conquirere: hortari proinde, ut ipse quo-

³⁰ que ad opportunissimam hanc occasionem vicinos & propinquos principes Christianos, ut Georgianum, Mengrelium, & Magnum Moscouiæ ducem, (quæ & ipse tanquam Christianum principem ad hoc fædus ineundum inducere contendet) aliosque in societatem trahat: & proximo vere ab Occidente ipse Cæsar, illinc vero ex partibus Orientis Persæ, impios Turcas, validis armis inuadant. Quarum rerum causa se breui ad ipsum legatos missurum pollicitus est: missusque fuit paulo post Stephanus Cacasius Claudiopopolitanus, qui quod coniugem è gynæceo Mariæ Christiernæ Germanam duxerat, relicta Transsilvania, eo tempore Pragæ agitabat. Sed quum is in Moscouiam peruenisset, morbo correptus è viuis excesserat. Inter tot & tantas curas & labores, annus sæcularis, ciuilibus & intestinis pariter

⁴⁰ ac Turcis bellis, & amissa Canisa memorabilis, elabitur; ac dum insequentis initium suspensos mortalium animos spe, & expectatione futuræ pacis detinet: ad extremum post irritos utrinque conatus in atrox & formidabilie bellum ad primum veris initium denuo erupit. Hieme vacatum est comitiis, in quibus si pax, quam Turcæ magnopere exoptare videbantur, coalescere non posset; de rationibus inferendi aut sustinendi in futurum belli consultatum est. In iis Comitiis magnæ seueritatis exemplum, in Michaelem Telequeesium, clarissimi bello du-

⁵⁰ cis Emerici Telequeesii ex filio Stephano nepotem, iussu Cæsaris editum est. Is arcem Ledeniciam, supra Trincinium ad Vagum flumen sitam, virtute auita, ut supra memorauimus, partam habebat: ex qua adscitis in consortium vagis prædonibus, infesta circum itinera reddebat; accideratque anno superiori, ut con-

^{Emerico Telequeesio ob rapinas Personii capitis pena infligitur.}

alpini nomine munera ad Cæsarem deferbat. inter quæ supra prægrandes tapetes, & tentoria Phrygii ac Persici operis elegantissima, erat horologium auro & gemmis exornatum, quod antea Cæsar Sigismundo Bathorio donauerat, illudque, cæso Cardinale Bathorio, belli iure Michael obtinuerat, ac tabella aurea imaginem Diuæ Virginis Matris continens, quæ fama per manus ab auis, atauisque tradita Flauii Constantini Magni Imperatoris fuisse ferebatur. Ea vecta quadrigis, Telequeßius dissimulato habitu, structisque in silua insidiis deprædatus, in Poloniam concessit, ibique aliquamdiu delituit: nec Cæsaris nomine à procuratoribus fisci citatus comparuit, absensque damnatus & proscriptus est. Deinde cum in manus incidisset, Posonii in comitio de eo capitis pæna sumpta est. quam ille tam præsentis fortique animo sustinuit, vt tota vrbs atque nobilitas, quæ ad miserabile spectaculum frequens confluxerat, eius in obeundo supplicio, contemnendaque morte constantiam admiraretur. Bona eius fisco addicta, Francisco Doboni centum millia numum argenteorum, quos Talleros vocant, pro eis numerandi obuenerunt. Nec sane defuere, qui immaturam nobilissimi adolescentis cedem non parum commiserarentur, eique uitæ virtutis recordatione, & quod iuuenili potius temeritate, quam certo iudicio deliquisset, remisso summo iure, eatenus indulgendum fuisse iudicarent, vt mitiori pæna, parcendo vitæ, plectendus fuisse existimaretur. Post comitia nihil intermissis belli cogitationibus, quibus Canisa anno superiori fæde amissa recuperanda esse censebatur, ad inducias cum hostibus transigendas descensum est; si de conditionibus conueniri posset. Ibraimus siquidem purpuratus, scriptis frequenter literis suum principem sibi Byzantio discedenti in mandatis dedisse affirmabat, vt tandem diuturno bello finem vel pace ac induciis, vel ferro & armis imponeret. Igitur annuente Cæsare, rursus viri graues, & vsu rerum ac experientia clari deliguntur, qui Strigonium profecti rem periclitarentur, Iohannes Cutassius Archiepiscopus Strigoniensis, Nadaßdius, Peczius, Lupus Aicingerus, & Sigismundus Herbestainius, Illyrico limiti præpositus, quibus additus fuit Paulus Niarius, quod is Agriensi infortunio captus, in familiaritatem Ibraimi venerat, & seilum ad æquiores condiciones deducere posse confidebat. Sed quoniam Mehemetes Quihaia vnus ex legatis Turcarum venire ad diem non potuisset, tota res ad XV. diem mensis Iulii dilata fuerat. Accidit autem vt intra eum diem Ibraimus pestilentia correptus Belgradi è viuis excederet; Turcæque eius obitu, tractatus omnes ad XV. diem Augusti dilatos cuperent. Sed neque ad eum diem, ab eis incerta vsis comperendinatione quisquam venit, tametsi tanta se pacis & quietis cupidine teneri præ se ferrent, vt eam aliis etiam minus honestioribus arbitris, quasi ipsis insciis & ignaris agendam, tractandamque permitterent; & non multo post, Iudæi quidam ex Maranorum genere, qui olim à Ferdinando rege Hispania pulsi, Thessalonica sedes sibi fixerant, deprehenderentur, qui nomine Mehemetis principis ad Cæsarem venire, ac homines improbi-
fimi, lingua Hispanica, cuius gnari erant, pacem tractare ausi essent. Quos propria culpa & temeritate tantam rem tam audacter aggressos Cæsar quum ultimo furcæ supplicio afficere debebat; mitiori tamen & diuturna carceris pæna castigauit; vt Viennæ sordes & purgamenta platearum scopis ad ignominiam mundarent, ac à pueris & fori incolis, ac vulgo sibilis & probris; atque adeo etiam nonnunquam cæno & lapidibus exciperentur.

Sed & Nehemias, eiusdem recutiti generis socius & assecla, Hosia ditissimi olim publicani Budensis gener, plurium linguarum ac Germanicæ imprimis peritus, ad FERDINANDVM Austriae, Stiriaque principem, ac Herbestainium cum literis Ibraimi purpurati, incertum an non confictis, siue ementita legatione, siue, quod verius credi par erat, explorandæ regionis, ac in-

*De pace, irri-
to conatu, a-
gendum esse
sterum decer-
nitur.*

*Ibraimus Bu-
da peste ex-
tinguitur.*

*Iudæi ad Cæ-
sarem legati
custodia tra-
diti,*

40

50

ac instantis belli apparatibus & consiliis speculandis Varasdinum vsque profectus fuit. Vbi manere, traditis, quas attulerat, literis, ac responsum præstolari iussus, cum diuturnæ ac tædiosæ expectationis fastidio torqueretur, nocte in tempesta, clam omnibus nauiculam conscendit, vt superata arcis fossa, quæ profundiore aqua plena erat, equis in suburbio ad id præparatis, in tutum euadere contendisset: quo in conatu, ab excubitoribus nocturnis, lucente luna conspectus, glandibusque petitus, ac sauciatus in humero est: quo ex vulnere triduo post ibidem periit. Sublata in hunc modum spe induciarum, Cæsar auxilia summi Pontificis, missis, qui iter eorum vrgerent, idoneis hominibus, ad maturandum incitauit, suasque copias in castra conuenire iussit. Nec multo post decem fere millia Italorum peditum, Ancona nauibus in Dalmatiam vecta, illinc agminatim Zagrabiam peruenere, quibus Iohan. Franciscus Aldobrandinus Clementis summi Pontificis cognatus præerat. Sed ipse alia via Gracium ad Ferdinandum principem erat profectus: eumque altero die Vincentius Mantuæ Dux, ac Iohannes Medicæus Ferdinandi ducis Hetruriæ frater Cosmi Medicæi filius, cum suis copiis sequutus est; quibus cum honore excipiendis Maximilianus princeps iuuentutis, nomine fratris Ferdinandi occurrit, quod is valetudine impeditus officio fungi non posset. Inde Aldobrandinus Petouiano itinere Crapinam venit, ibique à Iohanne Drascouitio prouinciæ præfecto, quem Banum vocant, honorifice exceptus, Zagrabiam ad exercitum contendit; quem etiam isthic recensuit, & stipendium militibus persoluit. Erant cum eo tribuni, qui per partes exercitum ductabant Ascanius Sfortia, Horatius Balconus, Paulus Sabellus, Fridericus Ghislerius, compluresque alii; primasque post illum imperii partes Flaminius Delphinus ciuis Romanus obibat. Erat mens ac voluntas Cæsaris, vt coniunctis exercitibus bellum in Pannonia gereretur, & oppugnandæ Budæ aut Albæ consilia susciperentur: ac alterutra ex duabus vrbus recuperata, quod fieri haud difficulter posse videbatur, ac rationes quoque firmæ ac permultæ pro militaris disciplinæ instituto coniungi vires præstabilis fore suadebant, postea Canisa tentaretur. Verum Aldobrandino, qui secus sentiendo Canisam inuadendam, eiusque rei causa semissum esse referebat, persuaderi nequaquam potuit, vt rectioribus consiliis obtemperaret. Igitur eo anno, qui sæcularem sequutus est exercitibus trifariam diuisis bellum geri administrarique oportuit; quorum vnus duce Mercuriano operam impensius nauante, Albam singulari virtute ac fortitudine, iuuantem diuini numinis ope, recuperauit: Alter Bastæ ductu in Transsilvania rem gessit, tertius vero auspiciis Ferdinandi principis ac Italicorum auxiliorum ope, Canisam magna virium contentione, sed irrito conatu oppugnauit. Cum copię Illyricæ tam quas Banus voluntarias collegerat, quam stipendiarii, quibus Herbestainius præerat, ad pagum Turnistiam in ea peninsula, quam Mura & Draus flumina è Stiria & Valeria montibus supra Salisburgum non adeo procul inuicem decurrentes efficiunt, breui conuenissent, Medicæus cum duobus millibus peditum, quibus Franciscus Montanus præerat, ac Mantuanus cum sua equitum ala, ac cohortibus, die XXVII. Augusti, eo peruenerunt. Ferdinandus vero princeps cum suorum prætorianorum manu, Raco spurgana via biduo post sequutus est, & postero die Gaudentius Madrucius tria millia peditum Germanorum, quos nomine & stipendio Philippi regis Hispaniæ conduxerat, in castra adduxit. Per eos etiam dies è Crouatiæ confiniis, ac Segnia maritima vrbe, ac Istris, Tergestinis, Goricianis, ac Foro Iulio, haud contemnendæ copię sub diuersis præfectis aduentarunt; ac Calendis Septembris, Mura fluuius, quem veteribus Sabariam dictam fuisse, quibusdam videtur, è nauibus & tabulatis ponte facto constructus est. quo ponte exercitus breui transiecit, & castra ad Letenium oppidum

Copia Italica in Dalmatiam appellunt.

Tribuni ducesque Italorum.

Cæsar Budam aut Albam coniunctis copiis aggrediendæ suadet.

Renitur Aldobrandinus.

Ac Canisa, irrita opera, oppugnatione instituit.

Anno 1601.

promota, præeunte cum suis copiis Comite Zriniano, qui eorum locorum peritiam habebat, quod complures annos cum laude Canisæ præfectum egisset. Aldobrandinus vero malignis correptus febribus Varasini in arce subsistere fuit coactus, quibus etiam diu conflictatus vim earum sustinere non potuit; & quamquam à Sebastiano Ioccio Interamnensi medico, vitæ eius & salutis cupidissimo, diligentissime curaretur, tamen nihil iuuantibus remediis, excessit è viuis, annum agens LV. quo obeunte Pontificii exercitus curam Flaminius Delphinus suscepit. Fuere in castris XXII. millia peditum, & VIII. equitum, ac tormentorum vis satis magna; commeatus autem omnis generis ingens copia: ventumque est Canisam ad quartum Idus Septembris, eaque mox aggeribus & vineis circumductis vallata, & oppugnari cepta. Arx Canisa (oppidum siquidem à Paradisio & nostris concrematum, postea non est restauratum) cænofo palustrique loco sita est, fluuiolo stagnante, & nullis coercito ripis, sed magis late diffuso ac carectis, multaque alno & arundine impedito, vndique cincta; eoque oppugnatu difficilior, quod eius cursus alio deriuari nullis viribus queat. Forma est quadrangulari oblonga, fossamque habet ex parte propugnaculorum latam XVI. pedum, ab interposita vero valli distantia pedum circiter XX. cinctaque est collibus, inter quos fluuius lento cursu labitur, quorum ii, qui ab Aquilone protenduntur, cæteris eminentiores sunt. Supra hos à Septemtrionali plaga, tormenta maiora tribus in locis, iussu Medicæi, qui eis præerat, collocata fuere; castra vero Ferdinandus ab Oriente prope templum desertum rotundæ formæ, in quo Georgius Thurius clarissimus miles & Dux sepultus fuit, satis lato circuitu fixit; Mantuanus autem, qui primas post illum partes in exercitu obtinebat, ad meridiem consedit; quum Madrucius ei latus dextrum, Medicæus vero sinistrum occupasset. Franciscus autem Montanus, cum legione Hetrusca, penes flumen ad Sighetanam viam, ac Flaminius Delphinus ad Septemtrionem, cum pontificiis copiis, in valle quadam sua tabernacula extenderunt. Operibus autem & oppugnationi, iubente Ferdinando adhibitus fuit, cum summa potestate, Orpheus Gallonius, cui ille multum tribuebat, tametsi quam viribus & ingenio, esset lingua ac verbis validior: sic vt Medicæo pareret. Præerat arci Hasanes cognomento Paruus, cum DCCCC. Turcis, qui paucitate præsidii vehementer sollicitus, ab Sighetanis & Quinquecclesiensibus, dies & noctes auxilia flagitare non desinebat. Itaque missi totidem Turcæ, vt duplicato numero defensorum arx contra vim obsidentium commodius seruari posset. Gnarum id erat Ferdinando, quum adhuc hostes inter Belauarum & Vizuarum in itinere essent, & Mantuanus obuiam eundum censebat, operamque offerebat, faciliorem aduersus paucos oppugnationem futuram referens, si auxilia aditu & ingressu arcis excluderentur. Sed ea consilia, quæ proficua admodum erant, incertum quibusnam de causis, omissa sunt, quod nondum fama captæ à nostris Albæ audita esset, & Turcæ incolumes in arcem recepti fuere. Non cessarant tamen nostri quicquam in verberanda arce, vsque adeo vt mænia à Septemtrione, simul cum duobus angularibus propugnaculis vsque ad ima fundamenta lolo tenus prociderent, & turris quoque præalta supra interiorem arcis portam magna strage dirueretur: & nisi fossæ ac palustres vndique lacunæ obstarent, nostri ad oppugnandum facile procurrare posse viderentur. Hostes tamen nihil ea murorum vallique ruina permoti, nostros obsidentes tormentis petere, & pilas in castra & in obuios quosque intorquere non cessabant. Quia de causa Orpheus ituris ad pugnam militibus vt iter pararet multos saccos lineos conquirendos, qui terra pleni in lacunas sternerentur, ac fasces virgultorum magna copia in proximis siluis cedendos animum adiecit: pro quibus conficiendis, supra magnam Gracii, Petouix, Racospurgæ cæterisque vrbi-

Aldobrandinus è vita exsedit.

Canisa situs.

Hasanes Paruus Canisa præest.

In lacunas sacci linei ter rapleni, & virgultorum fascis conieci.

bus

bus telæ crassioris copiam, summa celeritate conquistam, multa etiam tentoria ipsorum ducum, facile id ipsis concedentibus, concisa & in saccos conuersa fuerunt. Et in iis omnibus mirificum studium & ingens Mantuani industria emicuit, qui singulis diebus conscenso summo mane equo, aggeres & tormenta aliaque loca magis periculo exposita inuisere, & munire, operas, ut necessariam celeritatem adhiberent, urgere non prætermittebat. Sed Orpheus minus obsequendo, singula quæque suo more lente exequabatur, supraque omnia, quæ de-
^{Gallonii in munere suo segnitias.}
erant, & quæ ab initio à multis animaduersa, nec prouisa difficiliorem reddebant oppugnationem, longa mora & ingens in parandis rebus idoneis tarditas vel maxime officiebat. Præterea equi & iumenta, quorum ad trahenda tormenta usus erat, maiori ex parte, qua pabuli inopia, qua frigidioris aeris intemperie, aut enecti aut viribus destituti erant; ut principes & duces, ac plurimi priuatorum militum suos equos & currus, ad comportandos è silua satis procul dissita fascēs, vehendamque materiam accommodato dare cogerentur. Habebat in animo Orpheus, repleta quinque in locis palude, iter ad arcis fossam parare, ut ea totidem oppugnationibus tentari posset; cumque in conficiendo opere assiduus versaretur, (quamquam à multis & à Georgio Albenga, ne loco periculoso incautius hæreret, admonitus esset) fatali colubrinæ pila ex arce in eum directæ per scapulas ictus atque interfectus fuit. Excepit eius munia Cæsar Porta è Pontificiis co-
^{Gallonius architectus occumbit.}
hortibus architectus, sed pari tarditate, ac rerum difficultate implicitus, quibus etiam effectum est, superingruentibus temporis & hiemis iniuriis, ne obsidentes voto & desiderio potirentur. Quod quum hostes animaduertissent, tantam animis audaciam concepere, ut quamquam mænia & propugnacula vndique diruta essent, nihil tamen metuerent, sed etiam clara diei luce, in nostros ad aggerum & tormentorum custodiam excubantes erumpere non dubitarent. Sicuti ad diem Non. Octobr. euenit, quum Turcæ circiter centum, è terrenis extra arcem munitionibus, (quæ quod ab Andrea Quilmano, olim præfecto versus orientem constructæ essent, Quilmanianæ vocabantur) nauiculis egressi, aggeres septem-
^{Hostium crebra eruptio- nes.}
trionibus obiectos inuasērent; ut sulphureo puluere, quem sacculis è corio factis, magna copia secum acceperant, fascēs & materiam ab Italis comportatam, discicerent aut concremarent. Sed ab Italis cæso signifero, & compluribus interfectis, ademptoque vexillo, ac supra aggeres collocato, in arcem sunt repulsi. Eo hostium excursu cohors vna è legione Madrucciana, quæ in proximo aggere tormentis præsidio erat imposita, repentino percussa metu, sese in fædam fugam dederat.

Quamobrem Madrucius, iuxta militaris disciplinæ seueritatem milites acerbissime erat decumaturus, iam paratis ad lege agendum carnificibus, nisi Monachi, quos Capucinos vocant, eorum miserti, summis precibus ac indefesso studio, vitæ eorum & capitibus veniam impetrassent, quæ ita eis concessa est, ut in ag-
^{Tentorium Ferdinandi ictus pila maioris penetrat.}
gredienda oppugnatione & scandēdis muris primi omnium periculo exponerentur. Nec multo post hostes ad Hetruscæ legionis stationē excurrere ausi magnum cū ea certamen inierunt, ac occisis vtrinque multis, sese in arcem receperunt, quum ex Italis Pauolinus Senensis, vir non obscuri nominis desideratus esset. Magnum autem etiam in castris inter tentoria ab hostibus detrimentum, nusquam cessantibus tormentis inferebatur. Nam & Mantuani tabernaculum pila penetrante laceratum est; quo ictu Horatius Rabanus custodiæ eius militari præfectus, per sinistram coxendicem ictus, simul cum altero milite discerptus, & alii haud leuiter fauciati fuere. Nec caruit periculo Ferdinandus ipse cum aliis principibus. Cænante siquidem illo cum Maximiliano fratre ac Mantuano, quod
⁵ tentorium accensis in usum luminibus splenderet, hostes ictum collineantes ita in illud direxerunt, ut pila tabernaculo penetrato, inter eos, qui ad mensæ

ministerium stabant, nullo læso prouolaret, ac fractis quibusdam scriniis, postremo ad culinæ angulum humi infingeretur. Interea quum equites è turma Zriniana & Herbestaniana circiter centum, versus Sighetum excurrissent, Cazanfferem Quihaiam, Hasanis parui, qui Canisam tuebatur, legatum viuum comprehenderunt, & in castra perduxerunt.

Muratis Budensis & Mehemetis Ki-haia capita ex Albano praelio allata, Canisiani Turcis ostentantur.

Eodem etiam tempore allata fuerunt duo capita, vnum Muratis purpurati Budensis, ac alterum Mehemetis, qui fuerat Ibraimi purpuratorum, supremi legatus, quæ ambo in Albana pugna admodum cruenta cum Matthia principe & Mercuriano pugnata, truncis erant præcisa. Itaque placuit, vt Herbestanius & Bartolus Gerecius Cazanfferem extra aggeres ad fossæ marginem perductum, ea capita obseffis ostentare, ac ne deditiōem differrent, proclamare iuberent; quandoquidem exercitus, quem ipsi auxilio venturum sperabant, à Christianis fusus esset & fugatus, eiusque duces cæsi, vt ex eorum capitibus appareret. Verum tamen etsi Turcæ in mænibus frequentes essent, qui tam capita aspicere, quam vocem facile audire possent, tamen ne verbum quidem ab illis de deditiōe exprimi potuit: quin potius ad extremum, nisi ocyus inde sese reciperent, tormentis eos perituros vociferabantur. Quæ dum aguntur, nec hostes ad deditiōis necessitatem adigi queunt, principes, conuocatis in concilium ducibus oppugnationem institui, eamque in diem sequentem, qui erat dies solis, XXVIII. Octobris, Diuis Simoni & Iudæ Apostolis dicatus, milites aggredi debere deliberarunt. Eius autem ordo in hunc modum descriptus fuit, vt Flaminius Delphinus, cum Pontificiis cohortibus, ac Madrucius cum Hispaniensibus, duo propugnacula ad aquilonarem portam aggredierentur. Franciscus vero Montanus, cum Tuscorum legione sinistram portæ munitionem oppugnaret; Herbestanio vero cum Illyrico peditatu, tertium, quod à dextra parte eiusdem portæ habebatur, propugnaculum attributum fuit; ita vt aliud vicinum sinistræ partis munimentum ab Ascanio Sfortia oppugnaretur, cui etiam Mantuanus validam ex suis cataphractis manum adderet, ex Insucribus, ac Gallia Cisalpina stipendio conductam. Tribunus autem Bisaccionus, cum reliquo peditatu Pontificio, medius inter Sforciam & Herbestanium aduersus illud, quod erat in medio propugnaculum, rem administraret. Constitutis in hunc modum rebus, sequenti die magno animo nostri ad pugnam prodire, tribus in locis, quibus pontes & viæ in paludibus erant vtcunque paratæ: (duæ enim manserant imperfectæ) sed ex arce ab hostibus vndique crebris tormentorum pilis petebantur, ita vt antequam ad fossam arcis peruenirent, magna pars militum eminus icta periret. Alii, vt Herbestanius & Sfortia (cui præibat iuuenis agricola, qui paucis ante diebus, relictis Turcis ex arce ad nos transfugerat) postquam iter pessime stratum esset, in palustrem aquam, qua genuum tenus, qua pectore duntaxat extante profundam incidissent, milites gelida aqua ac glacie plerisque in locis concreta impediti, officio fungi, nec tantum frigoris sustinere, nec rigentibus tristi gelu manibus, sclopetos armaque tractare poterant. Igitur amissis amplius trecentis ex suorum numero, maxime Italis, quorum magnus in adeundis periculis omnibus animi vigor fuit, pedem referre coacti fuere, quum duplici cum hoste, Turcis nimirum, & elementorum fere omnium iniuriis dimicare nequaquam posse viderentur. Cadentibus in irritum eiusmodi incæptis, Ferdinandus à Cæsare & Matthia patruelibus per literas auxilia postulauit: postremo Iacobum Prainerium Albam in castra misit, qui auxiliorum quam maturime mittendorum negotium præsens vrgeret. Nec Matthias, quin ea oportune expediret, quicquam moræ faciendum esse ratus, Rosburmum Mercuriani legatum, virum è disciplina Mansfeldiana fortem & impetum, cum VI. peditum, ac duobus millibus equitum misit, isque ad XIV. Nouembris diem, in Ferdinandi castra peruenit, tanta viarum ac tempestatum difficultate

Rosburmum cum VI. millibus principi Ferdinando suppeditat.

cultate, ut sarcinas & impedimenta partim Besprimii, partim alibi relinquere co-
gerentur, multique in itinere frigoris vi, ac rerum necessariorum inopia interirent.
Erat eius legatus Philippus Comes Solmensis, qui equites longioribus
utentes sclopetis circiter D. sub signis habebat; veneratque vna Anhaltinus
princeps Iohannes Ernestus, ac Turrianus Comes, & plerique alii tribuni.
Dispari fortuna felicioreque euentu Mercurianus cæterique Cæsariani duces in
recuperanda Alba, ac conferendis cum hoste manibus arma expediebant. Nam
quum Mercurianus castris Iaurino promotis, ac rumoribus de inuadenda
Buda per castra sparsis, IX. die Septembris eam repentina obsidione cinxisset,
10 (est autem æque ac Canisa stagnantibus aquis & paludibus cincta, uti antea re-
latum est) Turcæ, qui Budæ metuentes, coniuges & liberos carioremque su-
pellectilem isthuc miserant, de earum salute solliciti, Albanis ut ad defensio-
nem fortiter comparerent, perscripserunt, idque illi haud leniter exequi con-
tenderunt.

*Alba Regia
obsidionem
felici euentu
Mercurianus
suscipit.*

Et primo Mercurianus Babacurti opera, qui Iaurinum tam forti, quam
felici astu irruenti Suarcemburgo patefecerat, in petarto instrumento suburba-
nis portis aperiendis uti voluit. Sed quum sclopeti fortē fortuna displosi stre-
pitu fraus innotuisset, tuendo loco, adcurrentibus subito Turcis, doloso cona-
tui successum fortuna eripuit. Cæterum Mercurianus ab Vngaris, qui loco-
rum, regionis & vrbis maxime periti erant, paludes propemodum inuias ubi-
que esse, præter quam vno in loco ad suburbium Insulæ nomine appellatum, per
quos ægre admodum ac magno labore per lacunosos transitus, paucis etiam ho-
stium cognitos posse ad urbem penetrari: dato Rosburmio, qui eius in exerci-
tu legatus erat, negotio duo ex Vallonibus milites delecti sunt, qui ducibus aliis
duobus Vngaris transitum explorarent. Quo diligenter facto, & illis non si-
ne magna in palude & cæno colluctatione posse transiri referentibus, Rosbur-
mius mox mille ex omnibus selectissimos milites Germanos & Vallones elegit,
cum quibus ipse circa occasum solis, viam illam superatu perdifficilem tentan-
dam suscepit: inuenitque eam paulo quam putarat profundiorē: adeo ut mili-
tes modo umbilicotenus, modo vsque ad humeros aquis mergerentur. Sed ipse
30 & socii integram noctem, nunquam fractis duro labore animis, lutulento illo
progressu, transigentes, tandem paulo ante auroram ad suburbii extremam par-
tem peruenerunt, quæ tanta erat angustia, ut ne dimidiam quidem militum par-
tem capere posset, cæteris in molliori luto cænoque stare coactis. Itaque con-
silio propemodum inopes, an expectandi cæteri essent, dum eluctarentur, vel
cum iis qui emerferant, fortuna periclitanda foret; resque summam celerita-
tem requireret, ne luce exoriente ab hostibus deprehensi, audaciæ temerita-
tisque pænas darent; ad extremum cum iis duntaxat, qui in continentem eua-
fissent, rem aggrediendam decreuerunt. Igitur Rosburmius, relictis in ripa non-
nullis, qui sequuturos mox milites post se maturare iuberent, assumptis Baba-
curto & Quinderrotto Althamii legato, cum aliis procurrens, inuocato no-
mine Christi Dei, magnum sustulit clamorem, & in hostes suburbanam insu-
lam tuentes irrupit, qui subito perculsi metu, desertis stationibus, versus vrbis
portas diffugere: instantibus à tergo nostris, & amplius centum ex eorum nu-
mero interfectis, quum ipsi supra octo milites, qui in palude transeunda perie-
rant, in pugna non plures quinque aut sex commilitonibus amisissent. Aliud sub-
urbium Bessianum (de quo sic inter Rosburmium & Mercurianum conuenerat,
ut vno ab illo capto, hic in alterum capiendum irrumperet) Turcæ metu alterius
amissi perterrefacti, vacuum deseruerunt, & ab sociis in urbem admissi sunt.
40 Die sequenti, qui XVII. fuit mensis Septembris, Mercurianus attrahi
tormenta, & iis acerrime urbem verberari iussit. Cuius cum mænia &

*Rosburmius
cum suis au-
dax in supe-
randis lacu-
nis facinus.*

*Duo subur-
bia, hoste ex-
pulso, occu-
pat.*

vetu-

*Nostri hosti-
bus loco puls-
vi vrbe po-
tiuntur.*

*B. Maria vir-
ginis augusti
templum ex-
ustum.*

*Marcus Insu-
lanus vrbitu
enda & mu-
nienda prae-
scur.*

*Hasanes Bas-
sa, capta Al-
ba, castra no-
stra suos ag-
gredi iubet.*

*Sed pugna a-
liquoties in-
staurata, à
nostris forti-
ter repulsi
sunt.*

vetustate debilitata, & vi pilarum triduo iam concussa ruinam dedissent, tribunus ad pugnam instruxit, eamque trifariam iniri instituit, vt Althamus ab vna cum Quinderrotto, ac Starrembergius & Gaispergus ab altera acerrime inuecti, murum conscendere conarentur; ipse cum toto exercitu eorum vestigiis inhæreret. Itaque tametsi hostes acerrime & fortissime sese defenderent, & non tormentis tantummodo, & telis, sed etiam fictilibus tabulis ac ollis sulphureo puluere repletis, ac demum saxi & feruente aqua rem gererent, tamen summa virtute nostrorum repulsi, & è manibus detrusi, terga verterunt: nostrique vera vi in muri coronam euadentes, partim cæsis omnibus Turcis, partim in domos & latibula coniectis, vrbe potiti sunt: in qua præter pueros & fæminas, imbellemque turbam in potestatem redactam, magna etiam aliarum rerum & preciosa supellectilis præda fuit. cuius maiori parte Vallones expleti fuere; qui cæteris ædium aditu prohibitis, abdita quæuis scrutari, spoliare, atque crudeliter exinanire contendebant. Inter hæc puluis sulphureus à Turcis circa templi vestibulum ac priuatas circa domos clam dispositus, ignem derepente concepit, & magno edito fragore, disiectis domibus earum materiam & tecta succendit, emergentesque subito flammæ, tam insigne illud & toto orbe celebratum Diuæ Virginis Matris templum, priscorum Pannoniæ regum sepulchris nobile & augustum, quam totam urbem puncto temporis concremauere. Captiuorum cuiusvis generis & sexus amplius tria millia; inter quos D C. circiter Turcæ milites fuere. Cætera omnia furor militum ferro & igne absumpsit. Nonnulli, qui se in paludibus inter carecta & arundines occultauerant, à nostris omnia vbique expiscantibus, partim capti, partim cæsi sunt. Mercurianus, vrbi post LVIII. annum, quam à Sulimano occupata fuerat, Diis iuuantibus receptæ, Io. Marcum Insulanum Bononiensem, tolerata Varadinensi obsidione clarum, cum M. peditibus Germanis, ac D C. Vngaris præfecit; quod & muniendarum urbium & obsidionis peritus, & consilio æque ac manu promptus haberetur. At Hasanes purpuratus cognomento Gimelgis in locum Ibraimi purpurati nuper vita functi suffectus, Albæ amissæ dolore simul & ira stimulatus, raptato citatis passibus per inuia & aspera quæque itinera exercitu, ad diem Idus Octobris aduersus nostros in Albanis campis castra posuit.

Cuius itinere cognito Matthias cum suo prætoriano comitatu, & equitibus Germanis, quos Nigros vocant, Mercuriano suppetias laturus, Albam contendit, ac maiori qua potuit celeritate urbem muniri, & res bello necessarias importari iussit. Hostes sequenti die magno numero, propius nostrorum castra procurrare, & ea magnis, vt solent, clamoribus obequitare, & si quos pabulatores aut vagos reperissent, trucidare. Mercurianus eo modo prouocatus Rosburmum legatum, cum bis mille equitibus castris egredi iubet: oriturque ex minori prælio ingens certamen, & vndique plurimi cadunt. Nam Turcæ multis è propinquioribus castris in auxilium adcurrentibus subinde augebantur. Quare animaduersa, Mercurianus, mille alios equites Turriani, Rosburmio auxilium ferre iubet. quorum aduentu hostes pugnam nequaquam intermittunt, sed fere vsque ad occasum solis protrahunt, nec nisi nocte superueniente, ac æquato fere Marte vtrinque dirimitur.

Deinde persequens biduum hostes quieuerunt; & nostri vigilando, ac supra colles eminentiores, quales in Albano campo frequentes videre est, munitiones erexere, & peditibus sclopetariis instruxere. Tertio post die, rursus equites hostium peditibus intermixti, vnam ex his munitionibus oppugnandam aggressi sunt; quam si caperent, eodem tempore se Albam recuperaturos arroganter dictabant. Verum ab Vngaris peditibus numero sexcentis, quos ibi Mercurianus excubare iusserat, sclopetis petiti, occumbentibus plurimis, reiectique sunt.

Mox

Mox quum pedites paucos esse animaduertissent, magno sublato clamore, pugnam redintegrarunt: iamque pedites magno erant in discrimine, nisi Mercurianus propriam equitum alam eis subsidio misisset; quorum aduentu pulsus hostibus sese in sociorum agmina incolumes receperunt. Die insequenti, qui fuit XV. mensis Octobris, duobus validissimis agminibus, reliquus hostium exercitus in aciem prodiit, in quibus L. armatorum millia fuisse nemo erat qui ambigeret; quorum vni Murates Budensis, alteri Mehemetes Quihaia, Ibraimi nuper vita functi legatus præerant, & ante signa ac tubicines, magna eorum equitum manus præcedebat, quos ipsi Delias seu furibundos vocant, pellibus Leonum, ac pantherarum & tigridum ex humero pendentibus insignes, quorum etiam pileis, scutis, habenis, ac equorum clunibus alæ aquilinæ ad incutiendum terrorem, veluti volaturis expansæ erant. Viso hostium aduentu, Rosburmius legatus occurrendum eis, ac pugnae potestatem dandam proclamat; idem Gallo tribuno, ac Sulcio cæterisque ducibus videri consultum esse referentibus; postremo Mercurianus, qui iam acies in ordinem composuerat; ad Matthiam principem citato equo procurrens, si ei videatur, tempus esse suadet, venientem hostem, excipiendi prælio, atque fortiter inuadendi. Ille accepta ab Octauiano Cabriano stabuli magistro galea, (thorace antea indutus erat) mox vnanimi impetu in hostes fertur: ita vt peditatum Rosburmius duceret cum tribunis Prainerio, Althano, & Hoffquirhio, eorumque vestigiis Gaispergius cum sua legione insisteret: equitatu vero tam Vngarico quam Germanico, ipse cum Mercuriano præesset.

Itaque irrumpentibus vtrinque exercitibus, quamquam Turcæ numero superarent, tantum tamque atrox certamen est exortum, vt multis retroactis annis maiore vi atque pertinacia, & etiam periculo pugnatum fuisse nemo fere meminisset. Et primo quidem hostes tormentis currulibus, quæ in editiores tumulos attracta erant, nostris magnum terrorem & detrimentum inferre ceperant, & ab Ianiceris in proximo saltu collocatis, crebris sclopetorum ictibus petebantur, ita vt superante hostium multitudine, res in ancipiti versaretur: & quædam alæ Vngarorum iam iam fugam circumspectarent, vrgente eos Quihaia Mehemete; quum Mercurianus ingenti animo Ioan. Ernestum principem Anhaltinum equitatu Saxonico præpositum, necnon Althanum, Prainerium, ac legiones, Coloniciūque & Hodiccium, deinde Nadaſdium, Turzonem, Forgacium, & alios Vngaros cohortatus, vt eam diem, eam aciem fore ducerent, qua perpetuam nominis laudem & gloriam adepturi essent, si vires & arma intrepide fortiterque expedirent, recta in hostem conuertit. Laurentius quoque Brundusinus Capucinatorum ordinis Monachus, Christi Dei cruci affixi imaginem tenens, magna voce nostros ad pugnam accendebat, pilas circumuolitantes nihil moratus. Nec mora, sclopetis, quos Germani equites à fronte, ac pedites à latere peritissime displodebant, ac hastati Vngari in prouentes Turcas fortissime inuecti, pugnam iniuerunt, magnaue vi hostes loco pellere cæperunt; sicque post ingentem cædem promiscuorum hostium, Murates Budensis & Mehemet Quihaia, ab Vngaris deiecti equis, obtruncantur, eorumque capita celeriter præciduntur. Eorum interitu cæteri fractis animis terga dant. Sulcius, qui tormenta curabat, è collibus & tumulis hostes pilis directis magna clade affecit, nec vltimus eorum fugæ auctor fuit. Cecidit ibidem etiam Celebis Muratis filius, & supra eos perire in eodem conflictu Deruisius Bosnæ purpuratus, ac quattuor ex his præfectis, quos ipsi Sangiacos ac Begos vocant, & quinque fere millia Turcarum & Tartarorum cæsa sunt. Ex nostris mille circiter desiderati. inter quos præter segregarii nominis milites, Christophorus Battianus minor, ac Stephanus iunior Queſerius, Matthias Ostrosius, & Stephanus Mercius interiire. Adamo

Acie instructa magna animorum contentione ab utroque exercitu depugnatur.

Murates Budensis & Mehemet Kihai in prælio cadunt.

Aliique primarii Turca.

Quinq; Turcarum & Tartarorum millia occumbunt.

Poppelio Ladislai filio, qui in turma Turriana, alæ equitum præerat, pila falconis graue in pede supra talos vulnus inflictum est, ex quo tamen cura & opæ medicorum deinde conualuit. Capita Muratis & Quihaia Matthias princeps Petro Bolhasio militi & sociis Canisam in castra perferenda dedit; quæ à nostris deditiōem postulantibus, obsessis, ut diximus, Turcis frustra ostentata fuerunt. Exinde nostri propius urbem castra promouere; ita ut illa æquali fere inter urbem & hostium castra interuallo collocarentur. Verum illi siue ingruentium hiemis tempestatum prouidi, siue orbatu ducibus, quorum virtuti præ aliis magnopere confidebant, seu metu Germanorum, quos eo prælio tanta virtute & fortitudine dimicasse dicebant, ut se maiorem eius gentis vim atque virtutem, nusquam expertos esse dicerent, nihil postea tentauerunt: Sed dies fere decem, eodem in loco permansere; non cessantibus interea minutioribus præliis, nec tamen memoratu dignis.

*Turca, castris
motis, Budā
versus discedunt.*

Postea Hasanes, præmissis Budam versus tormentis atque omnibus impedimentis, ipse quoque cum reliquo exercitu eodem itinere reuersus est: missis prius equitum promptissimis, qui nostris proclamarent, Germanos, cum quibus hisce diebus dimicassent, viros fortes esse omnes & inuictos, nec se illis vspiciam melioribus congressos hætenus; nunc discedere, sed redituros ad prima veris initia experiundi causa, utrum pari virtute pugnando, vel ipsi Albam iterum amittant; vel Germani Buda potiantur. Quibus dictis antegressum cum castris Hasanem citatis equis sequuti sunt. Nec diu post Matthias princeps, sua castra Laurinum reduxit, atque inde Viennam est reuersus. Sed Ferdinandus & reliqui duces, nondum Canisæ obsidionem reliquerant, atque eam tanta vi quotidie verberabant, ut iam inclusi, manibus usque ad humum stratis, scrobes subterranæas subire, inque iis agitare cogerentur; tantaque rerum necessariorum penuria laborarent, ut obsidionem vltius nequaquam toleraturi crederentur; quum & farina omnis ac alia cibaria defecissent; Itaque adhuc in replendis fossis incessanter occuparentur. quibus operi intentis sæpe ex arce detrimenta inferbantur, ac paucos ante dies Iohan. Carolus Sacornianus glante ictus graue vulnus susceperat, nihilominus tamen incredibilis erat obsessorum pertinacia, siue quod fossam, gelidissimæ aquæ plenam à nostris superari nequaquam posse crederent, siue nostros hiemis iam iam sæuituræ incommodis obsidioni finem imposituros confiderent, ita ut ne verbo quidem deditiōis signum dare vellent. Tartarorum quoque turma è Sigheto duce Abollate, videndi quidnam ageretur causa, & ad castra inquietanda procurrerat, quæ tamen à nostris Illyrici nominis militibus cæsis fere omnibus dissipata concilaque fuit: eorum capita contis præfixa, vna cum ipsius Abollatis capite in castra relata. Interea Rosburmius in concilium vocatus, ac quam ratione obsidionem continuandam arbitraretur, interrogatus, in hunc modum differuit. Non dubito, principes optimi, vos ab initio huius obsidionis, nullis impensis, nullis laboribus, aut operæ pepercisse, ut ea ad

Rosburm. sententia de obsidione Canisana.

optatum exitum perduceretur, talique prouidentia vestra calamitatibus ac claudibus, quæ ex hoc loco vicinis vestris prouinciis impendere videntur, satis prospectum esse posset: sed consiliis industriæque vestræ & ducum vestrorum ante omnia, fortunam, cuius in rebus humanis, & potissimum bellicis maxima est & incredibilis potestas, defuisse video. Quibus summis viris, & rei bellicæ peritissimis, ut nihil hac mea oratione derogatum cupio, sic rationes institutæ obsidionis probare minime possum, quæ & tardius, quam par erat, inchoata, & minore cum solertia promota mihi videtur, quod exercitus, qui ex Italia tempestiue adueniat, tempus frustra expectando Zagrabia & procrastinando in ocio truerit, & tandem aduersis tempestatibus, ac anni parte in hiemem versa, ita huc adductus sit, ut ne viæ hosti præclusæ, & exeundi ac ingrediendi hostibus facultas

tas concessa esse videantur. Nunc si quid nauare operæ pretii velimus, equi-
dem obsidionem arctius instituendam, & longe alio modo omnia reparanda cen-
seo; & si rerum difficultates, maxime vero cæli & aeris iniuriæ minime obstant,
durandum nobis in incepto, nec vllum laborem aut periculum subterfugiendum
duco; & quod ad me exercitumque meum attinet, spondere atque polliceri non
dubito: quamquam si hæc tempestates non remittant, perdurari posse vix mihi
persuadeo. Imprimis autem mihi videretur, tormenta ex his aggeribus in alium
locum attrahi oportere, & arcem ab Orientali regione verberandam, qua ex par-
te muros debiliores esse, ab iis, qui eius situm cognitum habent, cognoui: dein-
10 de pedites vndique disponendos, cum acerrimis præfectis, qui hostes ad com-
portandos fascēs & cæteram materiam exire minime permittant, quod hætenus
factum esse audio, & nulli mortalium ad eos eundi, aut literas, aut quicquam
nuncii perferendi potestatem dent: ac omni ope enitentur, vt hostes crescente
rerum necessariarum inopia, aut ad deditiōem compellantur, aut ea ab iis vera
vi ac insigni virtute nostra extorqueatur. Me vero in omnibus his rebus, quæ ad
officiū meum pertinebunt, nihil diligentia & solertia prætermisurum nec la-
boribus ac vitæ periculis parsurum offero: atque adeo omnibus viribus cona-
turum, ne vestra de me expectationi vlla in parte deesse videar. Cæteri duces or-
dine rogati, pars Rosburmio assentiri, non recedendum, nisi re perfecta illinc ef-
20 se, pars maior eo inclinare, vt quum æquiore cæli ac temporis conditione, nihil
prosperè tentatum esse, ac operam frustra consumptam apparet, occasionem
aliā deinceps quærendam. nunc non aliud futurum, etiam si quid amplius ten-
tari placeat, quam vt milites ad aperti periculi discrimen, veluti oues ad cædem &
macellum ducantur. postquam arduum & difficile, nec exitu peruium sit, cum
hoste simul ac frigore & niuib; ac intolerandis cæli tempestatibus vno eodem-
que tempore pugnare. Inter hæc ducum sententias, quæ mire variabant, Fer-
dinandus ad eos, qui tormentario negotio, ac aliis muniis præstant, conuersus,
quid ab se prætermisum esset, quod ab ipsis vsui fore propositum esset, pecuncta-
ri cepit. à quibus responsum est, nihil in ipso desideratum esse, qui non solum pro-
30 prios equos, ad comportandam materiam concessisset, ac ad telam sacculis confi-
ciendis magnam pecuniæ summam impendisset, neq; suis tentoriis in eum vsū
discindendis pepercisset, sed vnā iniquā fortis & fortunæ aleam votis, rite susce-
ptis obstitisse, proinde maiori parti solui irritam obsidionem oportere vide-
batur. Mantuanus autem & Delphinus, Montanusque & Italici duces, expe-
ctandos aliquot dies, donec sereniora illucescerent tempora putabant; ac dein-
de deliberandum, an mitescere cælo cæptis insistendum foret. Et eo quidem
die, qui fuit XV. Nouembris, soluto concilio, in tabernacula discessum est.
Sed mox ingruente eadem nocte, sæuissimi & horridissimi è Septentrione
Boreæ flare ceperunt, insolitæque & præaltæ niues turbato aere cecidere, qua-
40 les vix a uorum ætas meminisset, adeo vt milites horrenda ventorum statim om-
nia congelantium vi perculsi, ne dum sua officia & munia excubando, atque vi-
galias obeundo exequerentur; sed ne membra quidem mouere possent: & pluri-
mi in ipsis tuguriis & scrobibus, miserrimo mortis genere enecti ac rigentes
reperirentur: lumenta quoque & equi antea pabuli inopia, nunc autem in-
tolerando frigore vitalia viscera opprimente passim interfierent. Quæ horren-
dæ tempestatum procellæ nedum remittere aliquantulum, sed furentibus
quotidie ventis magis ac magis valescere videbantur, cælumque ipsum ac ter-
ra pro hostibus stare, nostris vero contra, aduersissima omnia ingruere, & gra-
uius gliscere palam esset. Igitur duces non iam amplius tot tantisque rerum
50 difficultatibus obluendum esse decernunt, quæ in ipsos multiplici veluti
diri ominis congerie coniurasse cernebantur, & communibus sententiis exerci-

*Nostri graui-
simis cæli tem-
pestatibus ex-
agitati obsi-
dionem solu-
unt.*

*Miserabilis
nostrorum
discessus.*

tum reducere incipiunt. Tormenta, quæ deficientibus, & fame frigoreque ene-
ctis iumentis quum attrahi non possent, ibidem relinquuntur: quæ etiam si su-
perfuissent, quia tamen telluri cænosæ vsque ad axes impacta, ac demum rigi-
dissimo gelu concreta essent, loco moueri non poterant, quantum tamen con-
cedebatur, corrumpendis opera nauata. Tentoriorum maximus numerus sub-
ditis ignibus concrematus est; eademque pulueris sulphurei & impedimento-
rum fors fuit.

*Ægris & vul-
neratis cru-
deliter reli-
ctis.*

Sed magno crudelitatis & inhumanitatis exemplo, ægrorum ac vulnera-
torum nulla habita est cura: qui in eisdem, quibus eiulando ac lamentando.
Diuumque atque hominum opem fidemque implorando, tentoriis & lectulis¹⁰
decumbebant, misericordiæ aut feritati hostium relinquebantur: postquam in-
credibilis & supra fidem intoleranda vis frigoris omne genus officii ac pietatis
excludere videretur. Ferdinandus cum Mantuano ac Maximiliano fratre ad
XVIII. diem Nouembris primo illucescentis diei crepusculo cum suo prætoria-
no comitatu versus Chactorniam iter suscepit, ad quam se eodem die peruen-
turum putabat, idque meliori cælo atque via factu facile erat; sed triduum in
eundo consumptum fuit. Nondum à Canisæ arce procul erat discessum, quum
in quodam paludis transitu, quem Ferdinandus Herbestanio reficiendum ac
ponte sternendum mandauerat, sed ille contumacia singulari obaudiuerat, plu-
rimi mortales æque ac equi immergi glacie & aquis interiere; quum quattuor in-²⁰
tegras horas ibidem expectando, ventorum rabiem, & procellas sustinere non
potuissent. Currus onerarii ac impedimenta, morientibus aut dilapsis aurigis, ac
custodibus, aut etiam interfectis, ac multa preciosa supellex iniuriæ insidian-
tium ac prædæ fuere. Videre etiam in itinere erat, multos pueros & fæminas &
imbellem eiusmodi turbam, atque adeo etiam milites rigentibus nimio fri-
gore artubus, corruere, & sine vlla prætereuntium misericordia aut ope extingui
& expirare.

Qua in re tantam militum Germanorum feritatem vidimus, vt nulla mo-
rientium commilitonum commiseratione tangerentur, sed potius concidenti-
bus, nec toto natiuo calore destitutis, & adhuc palpitantibus calceamenta &³⁰
vestes detraherent, ac crudelissimum mortis genus sociis accelerare conspiceren-
tur. In hunc modum multa nocte ad villam Decanociam ventum est: ibique
principes in mapalibus & rusticanis casis simul cum paucis, & Madrucio ac
aliis è comitatu hospitio excepti fuere; alii ad villas præximas, qua quisque po-
tuit semineces & gelu rigidi diuerterunt: multos vel ibidem vel secus vias &
compita corruentes vita reliquit. Nec adhuc mitigatis cæli iniuriis, sed præ-
cipiti cadente niue, exercitus Italici, sine ordine, sine signis cateruatim, vt cui-
que licuit, Petouium atque Gracium contenderunt; eo proposito vt Pontifi-
ciarum & Hetruscarum legionum reliquiæ per Carinthiæ fines in Carnos &
Flumen oppidum pedibus profecti, ibi nauibus conscensis, mari in Italiam⁴⁰
reueherentur; Madrucianæ vero solutis Gracii stipendiis exauctorarentur.
Rosburmius, Nadaſdius, & Medicæus cum suis copiis per Capornacum ac
Sabariam, indeque Viennam reuersi sunt, multis suorum in itinere pari tem-
poris iniuria amissis: suosque ibi milites in hiberna distribuere. Mercu-
rianus vero magnam peritiæ militaris, ac ducendi exercitus laudem ade-
ptus, ideoque exercitui apprime charus, accepto à Cæsare, & princi-
pe Matthia commeatu, primis anni & mensis Ianuarii diebus iter in Lotha-
ringiam patriam suscepit, vt ad ineuntis veris initium conductis è Gal-
lia & Belgio militibus, ad summi imperii curam sibi delatam re-
uerteretur. Sed quum Norimbergam celeberrimam Germaniæ superio-⁵⁰
ris urbem diuertisset, acuta febri vir longe omnium virtute ac fortitudine
militari

*Dux Mercu-
rianus obit.*

10 militari florens, ac memorabilis, rebus humanis est exemptus: magno hercle omnium & imprimis Cæsaris dolore; qui breui tempore clarissimos suarum copiarum duces, ab se graui cura & studio conquisitos, tam properantibus fatis, sibi & reipub. eripi molestissime ferebat. Fuere, qui eius subitam immaturamque mortem ad venenum referrent, quod iisdem omnino diebus, puer eius cubiculo assuetus, ac Medicus, & alii quidam ex eius comitatu, ætate florenti iuuenes, pari oppressi morbo periissent; sed quod nullo certo indicio inniterentur, res silentio inuoluta fuit. Natus erat patre Nicolao Comite Validemontio, familia regia è Gallia regum sanguine oriunda, cuius filiam Aloysiam Henricus Tertius Galliarum & Poloniae Rex, matrimonii fædere sibi coniunxerat; qui ut socerum amplioribus titulis ornaret, eum ab oppido Mercurio ducem appellauerat; quo cognomine hic quoque & eius posterii denominati fuerunt.

20 NICOLAI ISTHVANI
PANNONI, HISTORIARVM
DE REBUS HVNGARICIS,

LIBER XXXIII.

30 **T**ERTIVS Cæsarianarum partium exercitus, cui Basta præerat, *Rer Transil-
uanica.* feliciori euentu in Transsiluania rem administrabat, sed tantis
licentiæ militaris & avaritiæ corruptelis agitatus, ut misera agricolarum plebs, ac nobilitas tot exhausta belli incommodis, maiora & grauiora ab ipso duce & militibus, quam à barbaro quouis hoste detrimenta pati videretur. Postquam enim Claudiopolim occupasset, & præsidio muniuisset, ibique aurum omne & argentum, siue id celatum, siue rude, siue in monetam cûsum esset, vndique sub fide conquisitum extorsisset, quorum vis ingens fuit, Sigismundus metu perculsus Brassonem se receperat, & illinc in Moldauiam, si Basta vim admoueret, profugere in animum induxerat (Transalpinus enim Radulo, qui Michaeli successerat, Cæsaris partes sequebatur) nisi à Georgio Barbelio & Moyse Siculo retentus fuisset, qui se Turcas & Tartaros in societatem belli vocasse, breuique affore, spe retinendæ prouinciæ *Moyse Siculus Turcos in societate belli aduersus Bastam vocat.*
40 iniecta, referebant. Qui etiam non multo post cum non contemnendo numero aduenere, eosque Bectas purpuratus Temesuario præfectus ductabat. is Mehemete patre genitus, quem à Maximiliani Cæsaris militibus Georgioque Thurio in excursionem ad castra prope Iaurinum captum fuisse retulimus, Solnochi in Pannonia natus, linguæ pariter & rerum Vngaricarum apprimè gnarus erat. Restabat Bistricia, quæ Bastæ portas claudere ausa, adhuc in partibus Sigismundi stabat; eiusque copias cum præfectis Nicolao Viresio & Alberto cognomine Magno intra mænia receperat. Eam urbem olim à Ladislao Rege, qui posthumus vocatus est, Iohanni Huniadiano inclitæ virtutis duci, titulo perpetui ac maioris comitis, ob res pace belloque aduersus Turcas præclare, prospereque gestas donodatum, Matthias eius filius regnum Vngariæ adeptus, in publicum Saxonum Transsiluanorum ius ac territorium transtulerat, eaque ab iis muro & turribus

cincta egregiam habet munitionem. Vergit autem ad alpes quæ Moldauiam à Transsilvania dirimunt.

Basta Bistriciam à partibus Sigismundi etiamnum stantem oppugnat.
Anno 1602.

Occupat, & fide labefacta, sede spoliat.

Transsilvania miseranda conditio.

Fames inualefcit ibidem.

Huic expugnandæ Basta prædæ avidus tormenta admouenda duxit, quod in eam tutioris permanſionis causa complures nobiles, eorumque coniuges & liberos cum cariori suppellectile, rebusque magni precii metu bellorum sese recepisse cognouisset. Cum vero Vitesius & Albertus, aliquot diebus vim tormentorum & obsidionis incommoda sustinuissent, & se urbem amplius retinere desperarent, missis ad Bastam, qui de deditioe transigerent, ea exire decreuerunt, seque ad Sigismundum, qui eodem fere tempore, Claudiopolim obsidebat, conferre. Sed & ille virtute præsidii Germanici inde repulsus, iterum Brassonem remeauerat. Cæterum subscribitur vtrinque conditionibus, nimirum ut exituris liberum iter cum sarcinis & rebus vniuersis, quocunque ire velint, pateat, nemoque ex iis aut verbo aut re violetur. Sed quum traditis Bastæ urbis clauibus, tam præfecti quam alii, conuasatis rebus excederent, mox omnes contra datam fidem à Vallonibus & legione Pecziana, omni substantia crudeliter spoliati sunt, vulneratis cæsisque permultis, qui resistere ausi essent, inter quos Vitesius alter præfectorum desideratus fuit. Matronæ etiam non auro & pecunia, carioribusque rebus, sed annulis, quibus digitos ornauerant, & vestibus indignum in modum exutæ, lamentis & eiulatibus omnia compleuerunt. Alberto Magno id tantummodo saluti fuit, quod cum nouis cothurnis pedes induisset, milesque à Vallonibus, qui eum ceperat, ne calcei cruore eius fædarentur, assidere, donec detraherentur, eum iussisset, Basta superuenit, eumque dimitti iussit. Cæterorum quoque corpora & matronarum imprimis à vi & seruitute incolumia seruauit: ita ut nullis rebus restitutis, ipse earum præda, quæ amplissima ingensque fuit, potiretur. In vrbe demum idem quod Claudiopoli antea fecerat, missis præconibus, omnia quæ apud ciues deposita erant, siue aurum aut argentum, seu vestes aut arma, ac quicquid dici tale queat, produci iussit atque ademit: posteaque urbem à militibus diripi permisit. Erat per id tempus Transsilvaniæ facies adeo duræ & miserabilis conditionis, ut multis iustas lachrymas excuteret, quum hinc Basta & eius exercitus omnia sacra pariter ac prophana impune diriperent; illinc vero à Turcis & Tartaris obuia quæque crudelissime vastarentur: neque alia re leuior toleratu illius crudelitas erat, quam quod à populis in seruitutem abducendis manus abstinebat, cæteris in rebus facile hostes æquabat. Qua rapinarum feritate adeo omnium animos à Germanorum imperio abalienatos auertit, ut eorum vel nomine exhorrescere etiamnum videantur. Quibus etiam incommodis breui postea extrema in prouinciam famæ & rerum ingens inopia inuecta est, quum supra quotidianas omnium alimentorum direptiones, ingens quoque maioris minorisque pecoris numerus in Silesiam & alias regiones, flentibus agricolis, & sua pecora frustra repetentibus gregatim abigeretur; sic ut breui post frumenti modius XXV. & amplius aureis numis veniret; & miseri homines equinis carnibus, ac felibus, & id genus præter naturam cibariis vesci cogerentur. Sigismundus interea siue huiusmodi malorum difficultatibus fatigatus, siue à barbaris, quibus toties in auxilium vocatis soluendo non erat, sibi metuens, tametsi Barbelio & Moyse dehortantibus, & ne desperaret, identidem iubentibus, nuncios ad Bastam mittere, ac de pace cum eo & Cæsare tractare constituit. Receperat se eo tempore Basta ad Desium, claram salis fodinis prouinciæ ciuitatem, quod quum à Cæsare noua auxilia in supplementum exercitus sui petiisset, isque Prainerianam, & Perenhussianam legiones extemplo proficisci ad eum iussisset, sed illæ lento procedentes gradu, nondum eo peruenissent, ipse vero suas copias ad præsidia Varadini, Husti, Claudiopolis, Cuuarii, & aliorum locorum distribuisset, se positus eo in loco castris, ac iis vallo fossaque munitis, tutum aduersus quantumlibet

magnas

magnas copias fore existimaret. Ad eum igitur Desii in castris morantem Calen-
dis Martiis nuncios misit, per quos inducias duorum mensium sibi dari petiit: vt
interea legatum ad Cæsarem pro renouanda pace & sancendis cōditionibus mit-
teret, iique sub id tempus reuerti possent. Nec Basta suis & Cæsaris rationibus,
quo minus ancipiti & diuturno bello, ac subinde nouis & rediuiuis rebellionibus
recrudescenti finis imponeretur, obstare ratus, nuncios remisit. qui suo nomine
Sigismundo dicerent, stultitiæ videri posse eum hætenus hostem Cæsari absque
causa fuisse, quem æquum & benignum adeo principem sæpe antea expertus esset;
& nunc quoque, si potiora bello consilia sequutus, ad eius clementiam ample-
10 tendam recurrat, certum apud eum rebus suis refugium, pro incerta barbaro-
rum societate inuenturus sit; Martem ancipitem sæpe miserrimum exitum secum
ferre; nec in eiusdem potestate initium finemque belli esse. proinde suis consule-
ret potius & prouinciæ commodis cum Cæsare conueniendo, apud quem omnia
prona ad pacem & procliuiā fore non dubitaret, quibus dictis petiti temporis spa-
cium ea conditione concessit, vt tres obsides suo ac prouincialium nomine pri-
mo quoque tempore ad eum mitterentur, qui interea, donec de Cæsaris volun-
tate certiora adferrentur, Sacmarii honesta sub custodia seruarentur. Nec mora
missi pro obsidibus, Iohannes Senpalius, Lupus Harinianus, & Iohannes Georef-
fius, quos Basta Sacmarium ad Michaelē Siculum eius oppidi præfectum trans-
20 misit. Sigismundus vero salubre consilium sequutus, contra Barbelii & Moy-
sæ ac nonnullorum asseclarum suorum voluntatem, qui Germanicum & Bastæ im-
perium, vt auarum & crudele recusabant, Nicolaum Bogathium citatis itineri-
bus ad Cæsarem ire iussit, suoque nomine pacem redintegrare, quam si obtine-
ret, mox reddita sponte Transsilvania, se ad eum profecturum, iussisque eius ob-
temperaturum pollicebatur: Qui quum summam legationis exposuisset, ac pro
Silesiaca Oppolitanaque ditione, aliam in Bohemia commodiorem ac Cæsari
propinquiorem petiisset, ab æquitate & indulgentia Cæsaris tale tulit respon-
sum, vt quamquam multis in rebus grauiter ab illo esset offensus, omnis tamen
iniuriæ oblitum se omnia illi condonare, vt pacem in prouincia stabiliat, con-
30 cessurumque illi, donec vixerit, arcem Lobcouitiam, quæ pridem Georgii Pop-
pelii fuerat, sed ab eo lege Iulia maiestatis reo adempta esset, cum annua L. mil-
lium aureorum nummū pensione: nec ei cæteris in rebus, quæ ad personæ suæ di-
gnitatem & amplitudinem pertinebunt, defuturum. Bogathius igitur non diu
post reuersus, Sigismundo ea, quæ à Cæsare acceperat, retulit, ac bona spe eius
animum impleuit: addidit etiam ei tabellarium, nunciumque Demetrius Na-
pradius, & Stephanus Boscaius, quos ante triennium nomine eius legatos ad
Cæsarem missos fuisse diximus, & qui adhuc priuato nomine Pragæ erant, Ioan-
nem Banhegium cum literis, quibus illum vt Clementiæ Cæsaris minime diffi-
dendum putaret, multis verbis adhortabantur: documento illi esse debere,
40 quantis fraudibus quantisque periculis inuolutæ sunt barbarorū societates, quam
infida & momentanea amicitia eorum iura, cuius in Isabella regina eiusque
filio illustre exemplum esse queat; quorum Turcica tutela amissione Budæ & Vn-
gariæ constiterit: & si sinceræ sint, minime tamen principi Christiano cum ani-
mæ detrimento expetendæ. Quibus cognitis Sigismundus & Basta breui post
Claudiopolim conuenere, & in conuentu publico, ille prouincia cessit, hic vero
eam accepit nomine Cæsaris gubernandam.

Fuere qui conditionibus cum Cæsare pactis minime standum putarent, id-
eoque ad conuentum venire recusassent; vt Barbelius & Moyse Siculus, Germa-
nicum auersati imperium, quod recenti Bastæ & exercitus impune omnia diri-
50 pientium exemplo, crudele, auarum atque impium esse dicebant. quorum ille
diuturnis articulorum omnium doloribus, quibus ossa quoque iam nodosa exco-

*Inducis inter
Bastam &
Sigismundū
pactis.*

*Bogathius ab
eodem ad Cæ-
sarem mitti-
tur.*

*Conditiones
ab Imp. illi
propositæ.*

*Sigismundus
Claudiopoli
prouinciā
Bastæ tradit.*

*Moyſes autē
Siculus rebel-
lionem reno-
uat.*

Etique erant, victus, iisdem fere diebus exceſſit è viuis; hic vero Siculis ad defeſſionem concitatis, ac Turcis in conſortium belli adſcitis, copias colligere cepit, imperium prouinciæ haud obſcure affectando. Eius ambitioni atque libidini Baſtam ferunt occurrere potuiſſe, conceſſa illi arce Deua, quam antea corruptis cuſtodibus occupatam tenebat, aut Gergeniam, quæ nuper Boſcaio adempta, eo tempore in eius poteſtate erat. Cum igitur nondum profecto ad Cæſarem Sigifmundo, Moyſem rebellare, ac cum V. millibus Siculorum & aliorum, qui coniurauerant, verſus Albam tendere cognitum eſſet, vt ibi Maryſum traiceret, Baſta conſiliis Sigifmundi actiſque fraudem ſubeſſe ratus, nuncios ad illum miſit, qui iracundius atque vehementius cum illo expoſtularent. Interim autem edu-
ctis Deſio copiis, Albam Iuliam, aduerſus perduelles, iter ſuſcepit. At Sigifmundus in itinere eum conueniens, multis verbis ſe excuſauit, nihil conſilio ſuo, nihil conſenſu referens, & ſimul nunquam ſe poſtremo initi cum Cæſare fæderis & amicitia iura violaturum prolixè teſtificatus eſt. Sic ille cum Pecziana ac Praineriana legione ac Vallonibus & Sileſiacis equitibus Albam contendens, Moyſem Siculum inter urbem ac pontem Maryſo flumini impoſitum, ac ferarum viuarium conſediſſe cognouit.

*Baſta illi oc-
currens, co-
pias eius, cum
magna ſtrage
proſternit.*

Nec mora milites ad prælium cohortatus, aciem componit: ex aduerſo Moyſes, nequaquam detrectato certamine, caſtris ſuos educit, moxque inſeſtis ſignis armisque concurritur: fit pugna atrox & cruenta, ſed diu protracto præ-
lio, cadentibusque ex vtraque parte plurimis, fuga à Siculis fieri cæpta, qui ſclopetariorum equitum vim ſuſtinere non poterant; incumbentibusque magna ferocia Germanis, victoria ad Cæſarianos inclinauit; qui poſtquam multos in acie proſtrauiſſent, tum vero tergis fugientium inſtantes, omnia cruore cædibusque compleuere: multos hauſit Maryſus, qui cum tranſnatando ſuperare contendebant: ita vt in acie & fuga ac flumine circiter tria hoſtium millia deſiderarentur. Moyſes amiſſis copiis & caſtris, ſeſe ex fuga ad vicinos Turcas recepit, adducta ſecum Temesuarium coniuge & liberis ac ſocrum: eumque Gabriel Bethlenus & alii nonnulli exules ſequuti ſunt; vbi à Beſteſſe purpurato aliquamdiu ſuſtentati, rebus iterum nouandis ſtuduere. Baſta vero ea potitus
victoria, Tranſſiluaniam poſtea omnem, in poteſtate habuit, nihil tamen in-
termiſſis rapinis, ac nullis exagitandorum miſerorum cuiuſuiſ ſexus hominum ſine facto aut moderatione: uſque adeo crescente indies licentia, vt incolæ, dummodo eius iugum excuſi poſſet, qualibet conditione ſeruiendum barbaris hoſtibus præoptarent; quum non multo poſt inſolentiores ſumendo ſpiritus etiam in nobilitatem tam palam, quam occultis criminationibus, cædibusque graſſaretur. Michael ſiquidem Calmandius, Iohannes Boroncanus, ac Gregorius Ciſarius, ab eo Claudiopolim ſub fide vocati, nec quicquam aduerſi metuentes, diuerſis in hoſpitiis, necopinata morte necati fuere, nemine cedis auctores inquirente, ac prætorumque ſilere iuſſo; ſed rebus ac fortunis omnibus
in uſum arbitriumque victoris conuerſis. Quibus rebus eueniebat, vt Baſta apud

*Sigifmundus
Pragam ad
Cæſ. contem-
dit, &*

*in arce Lobco-
uitia ſedem
conſtanter
figit.*

prouinciales, tot malis exacerbatos, ſingulari inuidia atque odio deſlagraret, & ad illud declarandum non aliud, quam commodam occaſionem rerum nouandarum, auidis ad ultionem animis, expectare viderentur. His conſectis rebus, Sigifmundus Caſſouiam initio menſis ſextilis venit, ibique ſex non amplius dies moratus, per Morauiam facto itinere, Pragam ad Cæſarem contemdit, qui eum, donec audiendi & alloquendi eius commoditas eſſet, Litomericii expectare iuſſit: pauloque poſt tradita arce Lobcouicia, & aliis, de quibus inter pacta & conditiones tranſactum erat, ei ſatiſfecit, iſque ab eo tempore priuato more in Bohemia aſſidue, conſtanterque permanſit: Hiſdem quoque diebus Cæſar Iohann. Iacobum Barbianum Comitem Belgioioſæ (locus eſt

est in Italia ad Abduam flumen situs) qui nuper in aulam è Belgio accastris Hispanicis venerat, Cassouiam misit, vt in locum Ferdinandi Gonzagæ ea præfectura abeuntis, succederet, ab Electore Septemuiro Ernesto Colonienfi Archiepiscopo sibi commendatum. Is breui eius vrbs & superioris Vngariæ administranda curam suscepit: sed fatali ac occulto quodam præiudicio, quamquam vir alias clarus militarisque esset, minime ad genium respondit, atque adeo non multo interiecto tempore, ab infesta eius cæptis consiliisque fortuna destitutus, paratis in præfens honoribus & ipse excidit, & dissensione ac sedicione populorum suborta, tam vrbs illa, antea semper fida Cæsari, quam superior regni pars, non sine veteris gloriæ & existimationis iactura, ab imperio Cæsaris defecerunt: sicuti id prout gestum fuit, paulo post referemus. Dum hæc in Transsilvania geruntur, Hasanes Gimesgis purpuratus, qui Mehemetem principem, dum puer esset, circumciderat, ira doloreq; amissæ ob oculos suos Albæ Regiæ, tam sponte sua incensus, à principe & collegis purpuratis stimulatus, qui vrbs iacturam iniquissimo animo ferebant, collectis vndiq; summa celeritate ingentibus copiis, tempestiuus, quam annis præteritis acciderat, Belgradum applicuit, ibiq; paucos dies moratus, ad oppidum prægrande Sancti Demetrii, quod in Sirmio ad ripam Sauis fluminis iacet, Calendis Augusti peruenit, indeq; tormentis in naues collocatis, aduersoq; Danubio pertractis, Budâ contendit, vt demû ductis illinc terrestri itinere copiis, Alba infestis armis omnibusq; viribus peteretur. Id quum Cæsar ab exploratorib. didicisset Rosvurmio, qui exercitui præerat, nondum quopiâ in locum Mercuriani surrogato, in mandatis dedit, vt priusquam vrbs ab hostibus circumuallaretur, ea quæ essent necessaria, quæue ab Ioh. Marco Insulano, vrbs & præsidii præfecto subsidia peterentur, celeriter inferenda curaret. Itaq; è castris, quæ Ouarii metatus erat V. millia vtriusq; ordinis militum selectissimorum sumpsit, ac sine mora præter pecuniam in militum stipendium, etiâ com meatum omnis generis, plurimis impostum plaustris, in quibus supra ingentem pilarum ferrearum, ac sulphurei pulueris copiam, duo millia modiorum farinæ, totidem salis, ac DCCCVI. modii panis biscocti continebantur, Albâ intulit: ac oneratis certa spe auxiliorum militibus, in castra reuersus est. Interea Turcæ promoti Buda exercitu, quartis castris in conspectum vrbs peruenerunt: ac ad eius partem Orientalem tormenta collocauerunt, quibus mænia dies ac noctes verberare non cessarunt. Præerat præsidio, vt diximus, Insulanus, ac legatum habebat, Franciscum Vataiû, qui initio obsidionis, nihil quod ad fortissimorum ducum & militum officium pertineret, agendo ac vigilando, conatusq; hostium propulsando, prætermiserunt. Sed quia mænia vrbs, ac munitiones suburbanæ, quæ ex materia partim cespite repleta, partim simplici constabant, ita vt Insulanus volebat, iamq; munienda suscepserat, perfici nequaquâ potuissent, res erat in summum adducta discrimen; postquam barbari situs & locorum omnium peritissimi, nihil intentatum relinquere viderentur, quo desiderio capiendæ vrbs potirentur. A septentrione quidem iam murus magnum hiatus fecisse videbatur, vt irrumpi posset. Verum Hasanes nostros duabus ex partibus arctandos atque oppugnandos ratus, maiorem exercitus partem cum Ianiceris, à meridionali parte, qua anno superiore Rosvurmium superata magnis difficultatibus palude ad Sighetanum suburbanum euasisse retulimus, dato negotio Ianicerorum tribunis rem gerere iussit, ne inferiores virtute & constantia in superando labore Christianis viderentur: ipse vero eodem tempore, ab Aquilonari plaga murum iam non mediocriter ad apertum inuadere constituit. Igitur hostes illo tractu ad Austrum vergente, impeditissimam paludibus & cæno viam aggressi, modo fascibus secum acceptis, lacunas explere conati, modo ad pectus vsque, modo vero pubetenus in aquas merfi, in continentis angustam partem; quæ ad Sighetum ducebat, peruenerunt; ibiq; pedites Vngaros locum magna virtute defendentes, submouerunt,

Comes Belgioiosa Gonzaga in præfectura Cassouiana succedit.

Hasanes purpuratus Albam obsidionem circumuallat.

Anno 1602.

Insulanus vulneratur. ac vna cum Germanis, qui subsidio adcurrerant, magna strage loco pulsos in urbem retrofugere compulerunt. Quibus quum Insulanus opem tulisset, in urbem eos recepit; sed ipse supra genu vulnus suscepit, eoque, quo minus versari in stationibus posset, importune fuit impeditus. Cum eam quoque in partem tormenta attracta essent, rebus ad desperationem deductis, Germani milites ex gregariis, inscio Insulano, ac tribunis, occulta consilia inter se miscere de deditioe ceperunt, factaque conspiratione missus est clam ad Hasanem purpuratum in castra Iohannes Bagnerius, excubitorum seu vigilum legatus, qui eam transegit, ita ut duo signiferi, sceleris & perfidia conscii, pro obsidibus hosti traderentur. Quae consilia dum coquuntur, Galli, quos Papae à Suarcemburgo obsessos postea ad *10* Turcas transfugisse diximus, Ianiceros cohortati, per muros tormentis dirutos, in urbem nemine resistente irrumpunt, & obuies quosque summa crudelitate trucidant, aut capiunt; ceteros tam tubis & tympanis, quam nunciis ad praedam inuitant; postremo captis Insulano & Vataio, & Georgio Herbestainio Feliciani filio, multisque aliis Germanis pariter & Vngaris, vrbe atque arce potiuntur. Ex templo stationes in manibus, ac propugnacula, turesque occupantur, & vrbs diripitur, captiuique omnes in castra ad Hasanem perducuntur. Qui quum singuli se quoque conditionibus deditiois fruituros ac liberum discessum impetraturos sperarent, interrogati ex iis Insulanus, ac Vataius, ceterique minores praefecti, negare suis consiliis aut consensu tam subitam factam esse deditionem: sed quum *20* transacta ea sit, non aliud sibi restare, quam ut priuatae paucorum ambiguaeque fidei sociorum, suam quoque voluntatem adiiciant. Quibus verbis capta celeriter occasione Hasanes ad iram prouocatus, & excandescens, quandoquidem, inquit, deditionem facere nolulistis, vos potentissimi Imperatoris nostri captiuos esse iubeo; ceteros vero milites, qui nobis nostram urbem reddiderunt, liberos abire permittit. Nec mora, dimissis gregariis, Insulanum, & alios maledictis proscissos abduci è conspectu, ac barbara feritate in vincula & carceres condi iussit: eosque demum secum Belgradum, ac deinde Byzantium ad Mehemetem principem duxit, vbi Insulanus, dum eius redimendi rationes nimium cunctando expediuntur, morbo ac taedio carceris interiit, simul cum Herbestainio; Vataium vero postea *30* permutatione cum Tatenfi praefecto, Caesar redimendum curauit. In hunc modum Alba regia, nondum expleto à Christianis in eius possessione integri anni spacio, iterum barbaris immanibus cessit, die XXIX. mensis Sextilis, qui Diuo Iohanni Baptistae decollato sacer est, ac ipsis cum aliis tum victoria Mohaciana faustus, felixque. Capta vrbe, Hasanes, quamquam adhuc tempus rebus gerendis idoneum superesset, castraque nostrorum multis millibus militum referta, non procul Iaurino posita esse sciret, nihil tamen ultra tentandum ratus, sed vna captae Albæ fama, & victoria contentus, nec nostros, qui Albæ laboranti suppetias ferre ausi non fuissent, quicquam eo anno ausuros existimans, reductis tormentis, & copiis, Belgradum lentis itineribus contendit, relicto Budæ in omnem *40* belli euentum valido Ianicerorum & equitum praetorianorum praesidio. Eius dilcedentis fama cognita, Rosvurmus, cui Caesar, eius anni expeditionem bellicam Marscalchi nomine, tituloque ei concessa, secundum Matthiae principis auspicia contulerat, castra Iaurino promouit versus Budam, ac Vaciam quæ erat in itinere, à nostris metu hostium derelictam reparauit; iisdemque in locis Insulae Sancti Andreae, inter Pestum & Vaciam sitæ, geminum pontem, qualem priori obsidione à Suarcemburgo factum fuisse diximus, construxit: urbemque propius aggressus, castris & tormentis idoneum locum quaesivit. Sed hostes ex vrbe magno numero egressi, acre praelium cum eo contraxerunt: paucis tamen utrinque cadentibus, die XXIX. Septembris, Diuo Michaeli sacra vrbs obsideri *50* capta est. Cum vero hostes ex eo loco, vbi olim stabula regia erant, nunc vero hor-

Germani cum Turcis de ditione, inscio Insulano, tractant,

Et mox Ianiceri, in urbem irrumpunt,

& obuies quosque cum interimunt, tum capiunt,

Insulanus, Vataius alique praefecti, vinculis confixi in carceres compinguntur.

Hasanes Belgradum hac victoria parare dicit.

horrea & frugum conditoria habentur, multum nostris detrimenti inferrent, *Buda à Ros-
ac pons quoque Danubio impositus, quo Buda Pæstum transiri poterat, illinc
vurmio obe-
siderur.* eminus defenderetur, Rosvurmio communicato cum aliis ducibus consilio,
pontem tam flumine, quam terra oppugnandum, eamque hosti commoditatem
eripiendam duxit. Igitur ipse naues, quas Saicas vocant, remige & milite Vn-
garico actas conscendit, Lembumque Gilberti Lotharingi arte factum remul-
co trahi iussit: comiti vero Sulcio, vt cum sua legione, itinere terrestri locum
aggrederetur, in mandatis dedit. Hostes viso nostrorum conatu, sine mora,
magno ex vrbe numero prorumpentes, occupare & defendere pontem cape-
rant, sclopetis & sagittis alioque telorum genere nostros reiecturi. Dum Ros-
vurmio cum hoste iuxta pontem acerrime pugnat, & hostes ei arcendo inten-
ti, eundem pontem tuentur: Sulcius eius loci è terra adortus, magna cum suis
vi & impetu intrepide superat, Turcisque qui eius custodiæ, cæteris ad pontem
certantibus, pauci erant relictæ, extemplo cæsis atque interfectis, in eius, qui ad-
huc contracto cum Rosvurmio certamine pugnabant, repentinus irruit, iique
duplici pauore consternati partim in Danubium proturbantur, partim sclope-
torum glandibus vulnerati in fugam coniiciuntur. Inter ea nauigium quoque
illud Lotharingi arte fabrefactum, à classiariis, & secundi fluminis, ac ventorum
beneficio adiutum appellitur ad pontem, & illum felici impetu medium perrum-
pit, ita vt eo disiecto hostibus ex vna in aliam urbem commeandi facultas adem-
pta esse videretur. His discussis obiicibus nostri postridie Pestum tam flumi-
ne, quam terrestri itinere, nequaquam dissimili, quam pridie fecerant, consilio
aggredi statuerunt. Itaque Rosvurmio classem, cuius nautæ, remiges, mi-
litesq; ex Vngaris fere constabant, sibi delegit, Sulcio atque Althanio in continen-
ti rem gerere iubet, Turrianum, Colonicium, & Nadaſdium, vt conscensis equis
ad incerta belli parati sint, admonet. Itaque cum prouocantem cum suis è flumi-
ne Rosvurmio hostes aggressi essent, Sulciani ex altera parte scalis appositis
mænia subeunt, sed ab hoste tumultuarie repelluntur, quibus extemplo subsidio
adcurrunt Vngari Strigonienſes præſidarii, ac Althani Germani pedites, qui
reiectis in urbem hostibus, ac cæsis, qui pauci ad clamorem procurrerant, urbem
capiunt, magnoque victoriam clamore ingeminando ad eam diripiendam dis-
currunt. Cæteros cum Rosvurmio ad ripam Danubii pugnantes, clamor & tu-
multus fugientium, & captam urbem nunciantium perterritos in fugam vertit:
multi, qui coniugum liberorumq; recordatione in urbem refugere contendebant,
à nostris aut capti aut obruncati sunt: alios Danubium natando superare, & Bu-
dam ad socios profugere conantes, haud dispar excepit periculum, vt vel profun-
do latoq; flumine absorpti, vel inter natandum glandibus traiecti fuerint: alii se-
cundo se amne demittentes, siluarum, & quas fors obtulerat, latebrarum bene-
ficio salutem quæſuere. Rosvurmio & nauales focii descensione facta, hostes
fufos & fugatos in urbem repellunt, quorum maxima pars tam ab inſequentibus,
quam qui iam in vrbe erant, à nostris cæsa est; pars in turrim quandam, & tem-
plum, cum pueris & fæminis, quorum numerus, quadringentorum fere homi-
num erat, sese receperunt: atque illinc supplices, vitam ac incolumitatem peten-
tes deditionem obtulere. Quorum commiseratione ducti, Rosvurmio & alii
duces, vt Budenſes eorum exemplo ad ſimiles condiciones amplectendas allice-
rent, Budam ire permiserunt; dato negotio Francisco Nadaſdio, vt eos vsque ad
urbis portas incolumes sistendos curaret. Reperta est in vrbe ingens rerum o-
mnium præda, & præter captiuos cuiusvis ſexus & ætatis, ac equos circiter mille
militares, tormenta que & eorum apparatus in propugnaculis ac turribus condi-
tum, auri etiam atq; argenti, vestimentorū, comæatus, mercimoniorū, & armorū
ſatis. quorum magna pars Rosvurmio, eum à militibus, & potissimū ab Vngaris
extor-

*Noſtri Pe-
ſthum acer-
rimo impetu
aggreſſi ca-
piunt,*

*Ingens præda
ibi inuenta.*

extorquente cessit. Occupato Pesto, & præsidio tam Vngarorum, quam Germanorum militum bene munito, Buda arctius obsideri cæpta est: cuius propugnatores neque nostrorum minis crebrioribus, neque Pestanorum exemplo permoti, deditionem pertinacibus animis admittendam censebant. Acti etiam sub fundamentis mæniorum cuniculi, ac colubrinæ maiores in altiores tumulos collocatæ, quibus in urbem directis, ingentia passim publicis, priuatq; ædificiis detrimenta inferebantur: ita ut Rosvurmii propediem se vrbe potiturum speraret, ideoq; Matthiam principem, qui adhuc Viennæ subsistebat, in castra acciret. Interea Gimelgis Hasanes Pesti ac Budæ obsessæ fama permotus, reiectis in præsens Moysis Siculi precibus, qui eum ad inuadendos Transsilvaniae fines, expugnandamq; Lippâ vocabat, facilemq; victoriâ dissidentibus prouincialium studiis pollicebatur, ad ferendas Pesto suppetias, aut si Christiani vrbe iam potiti essent, ad extorquendam ab eorum potestate animum adiecit, & magnis itineribus in campos Pestanos, qui Racosiani vocantur, reuersus est. Habere in castris dicebatur XXX. millia militum, erantq; in eius castris Galli, qui Papensi præsidio perfidiose intercepto, ad hostes transfugerant, circiter CCC. Quibus aduentantibus Rosvurmii valida exercitus parte secum accepta, ac præter Germanos cataphractos, Nadasdio, Turzone, & Pogramio, cum Vngaricis equitibus vna adductis obuiam processit, & Turcæ aduersus eos magno numero occurrerunt, subindeq; atrox & cruentum prælium exortum est. In quo superiores fuere Turcæ, cadentibus vtrinq; plurimis, & nostros in fugam coniectos, vsq; ad Pesti mænia sunt prosequuti. quo in certamine præter Gallos quosdam, summo loco natos, qui interfecti fuere, Iohannes Tarnouius Cosacorum præfectus vulnus in dextra manu graue accepit, ac Nadasdius & Pogramius è fuga Pestum sese recipientes, altero postea die in castra nauibus traiecerunt. Eodem temporis spacio, hostium ad millia duo ex vrbe Budensi eruperunt, & eam castrorum partem, in qua legio Suarcemburgiana stationes suas habebat, magno impetu inuaserunt, & nisi accursu equitum, ac legionum reliquarum, qui ad clamorem & tumultum sine mora prouolauerant, adiuti fuissent, magnum procul dubio nostri ab hoste detrimentum accepissent. Interea princeps Matthias, cum prætorianis suis copiis in castra venit; qui obsessos spe & expectatione Rosvurmii duriores reperit, quod dedicionis, de qua hæctenus nihil nisi verba dedissent, aduentu Hasani & suorum resumptis animis, ne meminisse quidem velle viderentur. Itaq; urbem maiore tormentorum vi pulsari, atq; arctius obsideri iussit. Hasanes quoq; Pestum eodẽ tempore quinq; maiorib. tormentis acriter verberandum suscepit. Sed tanta obsessorum vtrinq; vis ac virtus pertinaciaq; fuit, ut tam nostri Petro Orsio ac Strozza Italicæ legionis tribuno ducibus Pestum aduersus Turcas; cõtra Alis & Hasanes paruus purpurati aduersus nostros Budam acerrime & fortissime defenderent. Et Gimelgis quidẽ, per XIIII. dies Pestanos ingenti virium robore oppugnare non destitit; virtute tamen præsidii secundum Dei Opt. Max. opem conseruata vrbs est; q; tametsi sæpe in hostiles aggeres & munitiones excurrisset; nihil tamen profecit, ne hostes illis eiici aut exturbari potuerunt. Cæterum biduo, ante q̃ Turcæ obsidionem soluissent, die XXIII. Octob. illucescente, iussu principis Rosvurmii cum Germanis & Sulcio eiusq; legione, ac Petrus Orsius cum Vngaris, ante auroram, ad aggeres & tormenta hostium è Pesto excurrerunt; ita ut legio Semburgiana, duce Craczio legato præcederet, ac Vngari per auersam portulam emissi eius vestigiis insistere iuberentur. Et dum Craczius hostes ex aggeribus magna virtute fusos multis cæsis eiecisset, Vngaros mox sibi auxilio adfuturos existimans; ii inusitato quopiam fædoque metu correpti & consternati, retrocedentesq; sese in fugam turpiter coniecerunt, nec eos Orsius vlllo modo retinere potuit, quum effusissime dilaberentur: cumq; stricto latiore ense, eis conuicio proscissis occurre-

Hasanes in campos Pestanos, ut Budensibus succurrat, redit.

Et nostros, prælio conseruato fugat.

Mox etiam Pestum acriter oppugnat.

rere ante portam, & ut fugam sisterent, quando nemo tergis instaret, hortari ce-
 pisset, ac nonnullis etiam vulnus inflixisset, siue forte fortuna ac casu, siue de indu- Pet. Orfii mi-
serabilis ca-
sus.
 stria, (vtrumque enim dictum est) ab territis & densato procurfu irruentibus ita
 in humum prostratus, ac proculcatus est, ut contuso vultu ac capite, & ruptis
 intestinis protinus exanimaretur. Pugnabant interea egregie fortiterque Ger-
 mani, cum hostes ad tutanda tormenta, ingenti numero ex castris adcurrerunt,
 atroxque & cruenta admodum pugna identidem feruere & crescere cepit; Sulcio
 suis animos addente; verum cum Craczio legato caput glande traiectum esset,
 & Bisancionus tribunus cum XX. circiter suorum promptissimis cecidisset; Nostri, fu-
gentibus Vn-
garis, profl-
gati Pestum
se recipiunt,
 10 Vngarique, ut diximus, inopinata consternatione fractis animis nulli vsui eo die
 fuissent, nostri amissis sociorum plurimis, sese Pestum receperunt. Post hanc pu-
 gnam minus prospere à nostris tentatam, Hasanes intempesta nocte, aggeri-
 bus tormenta educi iussit, eaque cum suo apparatu & instrumentis præmisit;
 ipse summo diluculo copias in aciem ordinemque constructas nostris ostentan-
 do, accolubrinas maiores displodendo aliquandiu substitit, speciem prouocan-
 tis nostros ad pugnam præbens; postea via militari progressus, Belgradum ver-
 sus iter instituit; duobus millibus militum prius Budam à parte turris aquariæ
 immisis, qui cæteris, quos socii desiderarent, supplemento essent. Maiorem nu- Hasanes, duobus
millibus
Budæ præsi-
dio immisis,
Belgradum
repetit.
 20 quæ iam pridem in vrbe sentiri cæperat, magis auxisse censeretur. Quum eo dis-
 cedente, nonnulli è nostris in locum hostilium castrorum speculatum venis-
 sent, multa tentoria vacua, ac in iis non contemnendum hominum iugulato-
 rum numerum proiectum, & inhumatum reppererunt, & eodem modo iumen-
 ta & equos præciso gutture relictos: nec aliud in re inusitata iudicari potuit,
 quam eos fame, macie, morbisque confectos, quum secum abducere non pos-
 sent, ne nostris vsui essent, crudeliter interfecisse censerentur. Eius discessu com-
 perto, nostri Nadaudio, Turzone, ac Pogramio ducibus, penes Danubii ripam
 facto itinere, classe quoque & naualibus sociis secundo flumine descendentes,
 Adonum, Paxum, & Felduarium hostium castella, & munitiones, quæ instar Nostri castella
quedam
Danubio ad-
sita occupant.
 30 propugnaculorum arcendis nostrorum excursionibus ac curando commeatui,
 Budensibus erant, adorti facili negotio ceperunt: dedentibus sese iis, qui in
 præsidiis erant, aut metu dilabentibus. Milites Vngari eis occupatis, imposi-
 ti fuere: deindeque cum duces re bene gesta in castra reuersi essent: liberi pe-
 dices, quos Haidones quoque vocamus, ab eis digressi, Tolnam, olim claram ci-
 uitatem, XVI. miliarium spacio infra Budam occuparunt, ac Turcicas, quæ Haidones
Tolnam ac
Colociam
depradantur.
 in ea erant ædes, diripuerunt; inde Colociam Archiepiscopatus sede, & insigni
 templo ac duplici præaltarum turrium fastigio decoram, iamque maiori ex par-
 te à Thracibus & Turcis habitam, iniectis facibus succensam, concrema-
 runt; ac maxima congesta præda, in castra redierunt. Sed dum iis absentibus
 40 negligentius excubiæ exercentur, hostium ad duo millia vrbe eruperunt; ac
 eos aggeres, quos Sembergiani tuebantur, cæsis Germanis, occuparunt; ac
 partim rotis & axibus tormentorum dissectis & confractis, partim vero fora-
 minibus eorum & spiraculis magno ferreorum clauorum numero impacto
 obstructis, ea inutilia reddiderunt; adeo amplius duabus horis eodem in lo-
 co, detrimenta assidue inferendo, moram protraxerunt. Et cum cæteri serius
 quam par est, ac post peracta hostium destinata, auxilio accurrissent, anceps
 & diuturnum cum iis certamen contraxerunt; ita ut mille è Germanis &
 amplius occumberent, caderetque inter alios cæsus Carolus Mansfeldius a-
 dolescens, eius Caroli clarissimi ducis filius nothus, quem reportata de ho-
 50 stibus Turcis sub Strigonio victoria, morbo correptum Comaronii è vi-
 uis excessisse diximus. Ferunt ROSWVRMIUM in ferendo laborantibus
 auxilio

Turca Budensibus opitulaturi à nostris summoti & caesi sunt.

auxilio tardius sese expediuisse; quod eo fere tempore alea & chartis pictis in tabernaculo ludendo, nec lucri faciendæ pecuniæ spem relinquendo, nuncios & legatos aliquandiu ad tribunos misitasset, sicq; tēpus terendo, hosti spacium exequendi quæ volebat cōcessisset. His, qui castella ceperant & liberis peditibus in castra receptis allatum est certis nunciis, Albanos, Canisianos, ac Sighetanos Turcas auxilium Budensibus allaturos, in itinere esse, ducibus Omerbego & Ibraimo: qui in animo haberent, sub tempus contrahendi cum nostris certaminis, bene magnā suorum manum in urbem intromittere, subsidio cæteris qui intus erant futuram. Quibus mox Matthias princeps Nadaſdium, ac Georgium Turzonē, & Sigismundum Herbestainium Illyricarum copiarum præfectum obuiam misit, qui cum in 10 hostes non procul castris incidissent, qui plures duob. millibus equitū erant, nihil cunctati in eos acerrimum impetum fecerunt: Nec Turcæ minore virtute eos exceperunt; pugnatumq; est fortiter ab vtraq; parte. Sed quum nostri sclopetarios quoq; equites non paucos haberent, qui Turcas vulnerare atq; interficere non cessabant, hostes fugam dedere; & à nostris ad multum spacium insequentibus partim cæsi, partim capti fuere: ita vt amissa plus dimidia suorum parte, sese pars Albam repetere, pars extento cursu, quo potuit, profugere cogerentur: nostriq; C.G. fere adductis captiuis, ac signis militaribus aliquot, victores in castra reuerterentur. Iam hostili discedente exercitu, captis in vicinia castellis, & fuis fugatisque iis, qui auxilio obsessis veniebant, ac munitione ea, quæ ad stabula regia erat, in potestatem redacta, Matthiæ principi ad integram obtinendam capiendæ vrbis 20 victoriam nihil deesse videbatur; & iisdem diebus turris aquaria non procul à stabulis sita X V I. maioribus tormentis acerrime quassata funditus corruerat, vt in sequentem diem oppugnatio haud difficili labore institui posse videretur; Verum tanta subito intolerandi frigoris vis, ac aduersarum tempestatum procellæ sequutæ sunt, vt cadentibus dies & noctes pluuiis niue multa intermixtis; nedum oppugnatio instituta perfici, sed ne tormentorum quidem vsus, impediētib; cuncta cæli iniuriis, exerceri, neque excubiæ, ab nudis & enectis frigore militibus obiri posse censerentur: ita vt princeps vel inuitus, ac maxime fortunam, quæ bis suis conatibus maligne inuidisset, incusans, de receptu, & deferenda vr- 30 bis obsidione cogitare compelleretur. Quarum difficultatum haud ignari hostes, quotidianis fere excursionibus nostros infestare non desinebant: vt decima die Nouembris contigit, quando hostes in aggeres tormentorum ex vrbe eruperunt: sed à nostris celeriter occurrentibus, cæsis ex eorum numero quamplurimis, retrocedere, & in urbem regredi coacti fuere. Quo in certamine magna virtus, Othonis Renani Comit̃is equitum præfecti, excelsæ staturæ iuuenis enituit, qui hostes cædendo ac tergis instando, ad vrbis fere muros vsque infectatus fuit. Altero die hostes nequaquam castigatæ temeritatis pæna coerciti, iterum excurrere in nostros, ac castra inuadere minime dubitarunt. Et cum ad stationem Turriani Comit̃is irruissent, qui ad singula momenta paratus excubabat, 40 pugnam atrocem & diuturnam contraxere; sed adcurrente cum equitibus suis Colonicio, ac Nadaſdio, & Turzone cum Vngaris, hostes amissis iterum sociorum quamplurimis, in urbem compulsi sunt: ceciditque in eorum partibus, præfectus prætorianorum equitum Spahoglanorum, thorace & galea cæterisque armis auratis protectus, quem sub ilia glande traiectum, acequo prolabentem focii magno numero conglobati in urbem retulerunt. Inter nostros ipse Turrianus in sinistro brachio, ac Christophorus Puchaimius equestris turmæ præfectus, in capite leui vulnere perstricti fuere. Nostri tot & tantis hostium iniuriis irritati, acriorem obsidionem redintegrare, ac Idibus Nouembris ex classe Danubiana X L. circiter ingentes pilas ferreas igne candescentes in urbem iacu- 50 lari, ex aggeribus quoque maiore vi, crebriores ictus ingerere, iisque magna obsessis

Hostiles ex vrbe eruptiones à nostris retunduntur.

obsessis detrimenta & strages inferre. Sed quum aduersæ tempestates magis quotidie ac magis inualescerent, ut venti Aquilonares frigore ac gelu intolerabili perflantes omnibus conatibus consiliisque eorum, veluti ex professo obstare viderentur; quinto post eam pugna die, soluere obsidionem decreuerunt. Igitur Sulciani milites, & alii è propugnaculo, quod antea manu ceperant, educuntur, ac ad Pesti præsidia transferuntur, quod munire & tueri statuerant: iisdem alii milites Germani è Sueuorum & Morauorum ac Silesiorum legionibus adduntur: ex numero vero equitum, centuriæ aliquot equestres Rhenani Comitatus ac Colonicii, & aliorum præfectorum describuntur, qui Pesti mancant, eique tuendo inuigilent: constituiturque qui loco & præsidio præsit Albertus Princepsstainius, multæ virtutis iuuenis, id sponte cupiens; Castellis vero quæ infra Budam capta esse diximus, præsidia rii è cohortibus Vngaricis imponuntur. Quibus rebus eum in modum constitutis, idoneoque commeatu Pestana in vrbe relicto, tormenta retrahi, & nauibus imponi, castraque seruato decenti ordine, reduci cepta sunt: ac quartis castris Strigonium peruentum: vbi princeps exercitum partim dimisit, partim vero milites per hiberna distribuit: in quæ solita prædarum ac rapinarum agitatione passim vbique grassati sunt; nihilo secius, ut antea diximus, quam si eas non ex faucibus miserorum agricolarum, quos tueri ex officio verorum Christiani nominis militum debebant, sed ex hostico ac barbarico solo rapuisse viderentur. Eo anno magna pestilentia vis, ac ingentes & insoliti terræ motus, in Austria ac Pannonia sentiri cepere: ita ut hisce domus & ædificia plerisque in locis aut corruerint, aut vicium contraxerint: illa vero infinitos mortales omnis sexus & ætatis absumpserit: inuecta etiam mali contagio in ipsa pecora, & iumenta, quæ nullis inuentis remediis passim vbique interibant. Postquam Matthias è castris rediit, venere è Germania copiarum auxiliares MCC. equites grauioris armaturæ, ac duo M. pedum, missa à Iulio principe Brunsvicensi, quæ in hiberna ad sanctum Gothardum, ac Dobram, & Sabariam distributa sunt; donec ad finitimas hostibus arces, & idoneas stationes diuiderentur; qui tametsi sua stipendia statis temporibus accipiebant, nequaquam tamen à rapto & vitiiis abstinebant. Anno sequentis initium, rigida hieme concretis glacie fluminibus multiplici hostium excursione, ac infestis populationibus, mox Transsiluanicis motibus, insigne fuit; quæ prouincia, rerum crebra nouitate ac mutatione, ac nouis subinde seditionibus pro incolarum ingenio, ne regibus quidem nisi ex libidine parere solita est. Primum Tartari in hibernas stationes diuisi, circa Quinqueecclesias & Sighetum ac Canisam, magna manu collecta; pagos circa oppidum Papan, & oblongum montem Camenesum sitos, quamquam Turcis æque ac nobis subditos, contra fas & æquum concremarunt, & abductis in seruitutem colonis, peruastarunt; Inde Cestregum & Dobronacum oppida penes Linduam diripere. Tertio Muram prope Lescocium pagum per glaciem transeuntes, peninsulam eam, quam Drauius & Mura flumini efficiunt, duplici facta excursione, usque ad Perlacum oppidum, ferro & flamma impune vastauere, ac summa celeritate, eodem remenso itinere, ad suas stationes præda onusti redierunt. Postremo longe maiori numero coacto, Turcis quoque in Societatem adscitis, ita ut ad XVI. equitum constituerent, in Illyricum progressi, quum Iacobum Grasbanium inter Veruciam & Bresouiciam cum CCC. militibus Caproniæ prædiariis forte obuium habuissent, qui aduentus eorum ignari, excurrere in hosticum volebant, fusis & fugatis nostris, captoque Grasbanio, omnem eum tractum, qui secundum Draui dextram seu citeriorem ripam à Capronia usque ad Varasdinum & Viniciam lata & plana protenditur, hinc inde discurrendo & carptim vrendo crudeliter depopulati sunt, tanta celeritate, ut à Comarnicia amne, vbi pernoctarant, ad usque Vinicenses campos (quod iter expedito equiti vix vno die superabile

*Nostri celi
iniuriis op-
presti obsidio-
ne decedere
compellun-
tur.*

*Pestis in de-
lectu habito,
præsidio mu-
nitus.*

*Pestis & ter-
ramotus.*

Anno 1603.

*Tartarorum
infestæ excur-
siones.*

*illis etiam
Turci se iun-
gunt,*

*& Illyricum
grauissimo
damno affi-
ciunt.*

est) trium horarum spacio longelateque percurrerent; Aberat Herbestainius, limitis illius praefectus. Sed Iohannis Drascouitii prouinciae praefecti, quem Banum vocant, studio atque vigilantia, qui se cum copiis Varasdinum receperat, effectum est, ut & suburbia eius loci ab eorum immanitate salua retenta sint, nec multum captiuorum aut pecoris abductum. Illi quoque, qui ex hostibus Crisum versus populatum procurrerant, a subiectis Herbestainio praesidiariis, ac nobilitate, quae in suam defensionem arma sumpserat, aliquot locis non sine clade cohibiti fuere. Georgium Quegleuitium cum Balthasare Viragouitio fustum, in castellum Custarocium sese e fuga recipere coegerant, illudque aggressi diu oppugnarunt: Verum quod latiore fossa aquarum plena munitum esset, & inclu-
 si se sclopetis crassioribus tuerentur, incepto destitere. Demum altero die Ludbregum redeunt, ubi socios & Turcas in castris reliquerant, & expugnata ex itinere Rasinia, onusti spoliis & MD. circiter captiuis abductis, paucis suorum amissis, eo quo venerant itinere, Sighetum & Quinqueecclesias reuersi sunt. Huius etiam anni principio extremum diem in Hispania clausit Maria Caroli Quinti Caesaris Imperatoris filia, Maximiliani Caesaris coniux, ac Rudolphi filii eius & successoris, qui nunc rerum potitur, genitrix, summæ in DEVM pietatis & virtutis matrona, cum annum ætatis octauum & sexagesimum exegisset. Cui splendidum funus ac magnificum Caesar Pragæ faciundum curauit, instructoque regio cænotaphio prolixè ac pie parentauit. Nec diu post Georgius Comes Zrinianus, Nicolai Sighetana obsidione clari filius, vir & ipse summæ virtutis & fortitudinis, nondum plane senex, cum quartum & quinquagesimum annum ageret, vitam cum morte commutauit, qui supra peritiæ militaris opinionem, multo etiam splendore liberalis vitæ, militariumque alumnorum copia, cultuque familiæ Pannonicorum procerum longe clarissimus habebatur. Quæ dum aguntur, Radulo Transsalpinis, quem prouinciales in locum cæsi à Basta Michaelis principem sibi elegerant, missis ad Cæsarem, Radulone Cusfario ac Leuccaga legatis, omne obsequium clientelæ, promptumque & fidele ad omnia studium obtulit; ac munera addidit. inter quæ præter acinaces, ac ephippia auro & argenteo elaborata, asturcones optimi generis, ac equi Doburgiani quietioris & sedati gressus, ac rhedarii vnicolores, ad manum ducebantur. Legatos Caesar in clientelam acceptos ac donatos muneribus dimisit: Radulonemque antiquis conditionibus prouinciam habere permisit: ac ut in colenda fide constanter perseueraret, admonuit. Aduenere etiam eodem tempore e Transsiluania legati totius prouinciæ nomine, fidem atque obsequium promittentes, Benedictus Mincenthius, Iohannes Petquius, Iohannes Quiralffaluius, ac Iohannes Reghenius, & nonnulli e Saxonum genere. Quidum suis negotiis cum Cæsare tractandis incumbunt, ii, qui domi remanserant, non sine singulari fraude, & nominis sui infamia, noua facta conspiratione & rebellionem, a Cæsare defecerunt: eam nacti occasionem, quod Basta & eius copiarum, longam & difficilem stipendiorum tarditatem causatæ, sese Sacmarium & To-
 caium versus subduxissent; Moysenque Siculum sibi in principem elegerunt. Itaque Caesar legatos, vel demisse & suppliciter sese excusantes, vrbe exemplo decedere iussit: quamquam neque ius gentium obstitisse videretur, quin in eos uti fraudulentæ legationis reos seuerius animaduertere posset; vno ex eis Quiralffaluio, antequam discederent, morte sublato, & quod Arianæ sectæ esset addictus, vix in vrbe sepulturam nacto.

Moyses interea, quem post pugnam, in qua victor Basta extiterat, Temesuarium ad Turcas transfugisse diximus, a Mehemete Turcarum principe, prouinciæ Transsiluaniæ imperium sibi & posteris impetrauit. missumque ab illo acinaem & clauam ac vexillum imperii insignia accepit, ac paulo

Rudolphi Imperatoris mater in Hispania obiit.

Et Georgius Comes Zrinianus.

Radulonis Valachilegaticum muneribus ad Imp. missi.

Legatis Transsiluanis Cæsari fidem deferentibus.

Factionis domi relicti Moysen Siculum sibi Principem deligunt.

paulo post cum Bectesse purpurato ei opem ferre iusso, & Turcis ac Tartaris, ac Siculis, qui rerum nouarum studio, ad eum tanquam popularem suum magno numero concurrerant, ad obsidendum Caransebessum, quinto milliari à Temesuario distitum, copias promouit. Sed Iohannem Selestium Vilagosuari præfectum ad eum & Turcas, tradita eis arce, transire volentem, Iohannes Barsonius & reliqui milites, qui Cæsari fidem seruare cupiebant, inter disceptandum interfecerant. Præerat Caransebesso Petrus Husarius, qui olim Papæ haud ignobilis oppidi præfectus, relicto Cæsare, in Transsiluaniam ad Sigismundum opimioris stipendii fiducia sese contulerat. Eum portas claudere, locumque Cæsari seruare volentem, vti paulo ante in Comitio fuerat deliberatum, oppidani & milites pari perfidia comprehensum, ac vinctum Moyse & Bectesi a hostibus tradiderunt: cuiusque miseris & captiuitate sibi libertatem, ac impunitatem sunt consequuti. Ferunt Moysen clementiæ laudem aucupari volentem, illius vitæ parcere cupuisse; sed Turcæ & Tartari, quod eum ob varias & graues contumelias & detrimenta, dum Cæsarianas partes sequeretur, eis illata admodum exosum haberent, extemplo cæsum in multas partes dissecuere. Inde Alba Iulia petita est; quam quod vacua nec villo custodita præsidio esset, facile in potestatem redegerunt. Cæterum cum tormentis, quæ erant Albæ reperta, Claudiopolim promotus est exercitus, qui confluentibus vndique quamplurimis & præsertim Siculorum sediciosissimis quotidie augebatur. Defendebant urbem Germanorum peditum nonnullæ cohortes, in ea à Basta relicta. Sed illæ ab urbana multitudo, quæ aperte ad Moysen inclinabat, longe numero superabantur, vt milites Germani consilii inopes ac paucitatis suæ conscii, quid facerent, non satis explicabant. Moyses duabus ex partibus urbem obsedit, vna è colle ad meridiem protenso, qua parte prope collegium societatis IESV, quod olim Dominicanorum fuit, mænia fossis carent; altera prope pontem, quo suburbia adeuntur. Nec qui intus erant diu moram fecere, quin cum Moysse conuenirent; qui nisi deditio maturaretur se suburbia, quæ erant ampla & ipsa vrbe maiora concrematurum, & vineas, quæ vberri-
mam largioris Vindemiæ spem ostendebant, immissis equitibus & iumentis pro-
triturum comminabatur. Igitur octauo die obsidionis ea conditione vrbs deditur, vt Germani quotquot erant in præsidio simul cum sarcinis illæsi, indemnesque Sacmariū ire permittantur: atque iis excedentibus, fides seruata est. Redacta in potestatem Claudiopoli, & Ciuibus pecunia mulctatis, Torda, Eniedium, Sassebessum, & reliquæ Ciuitates ac municipia facile imperatis paruere. Itum deinde est Cibinium, urbem prouinciæ primariam, quæ absque cunctatione portas aperuit: illinc Brassonem, quæ Germanis Corona dicitur, & in campis vrbi subiectis ad molas versatiles, quibus è contusis linteolis chartæ scriptoriæ conficiuntur, castrametariam collocata sunt: ita vt Moyses cum suis separatim tenderet, ac Turcæ & Tartari distinctis inter se locis metarentur. Ibi aliquot dies statua habita, ac Saxonibus commeatus & pecunia imperata; quæ ab ipsis prompte & sedulo curata est; quamquam tot & tantis tamque variis bellorum incommodis, ac Bastæ ac aliorum ducum auaricia ac crudelitate satis superque exhausti atque expilati essent. Dum ibi morantur, Radulo Transalpinæ Valachiæ princeps, cuius legatos obsequia, fidemque pollicitos paulo ante apud Cæsarem fuisse diximus, collectis summa celeritate ac silentio copiis, ac quatuor tantum leuioribus tormentis secum acceptis, Moysen vti Cæsaris perduellem, ac Turcarum assclam noctu aggredi constituit, vt ea re summum suum erga Cæsarem studium testaretur. Nec consilio euentus defuit. Nam cum ab exploratoribus de situ castrorum abunde esset edoctus, cum quatuor equitum, ac sex peditum millibus in Moysen & Turcas ac Tartaros nihil tale metuentes, & semisopitos nocte in tempesta, quæ fuit ad diem XXII. mensis Quintilis necopinato irrupit, magnoque

Is, insignibus imperii à Turcanefarie acceptu, Caransebessum occupat,

Petri Husarii indigna cædes.

Mox Alba Iulia eius in potestatem redigitur,

Inde Claudiopolim deditione subiigit cum aliis nonnullis oppidis.

Statimque Cibinium capta, Brassonem oppugnare aggreditur,

Radulo Vasuoda illius castra noctu adortus.

Turcas ac Tartaros præcipiti fuga sedantes dissipat.

*Transsylva-
nos fortiter
pugnantes
cadit & idif-
fiat,*

*Moyſes Sicu-
lus & Toldius
cadunt,*

*Proceres itē
complures.*

*Iohan. Iaco-
binus.*

*Transſylua-
norum quat-
tuor millia
caſa.*

*150. Vexil-
la capta Cæ-
ſari oblata.*

ſublato clamore Moyſem imprimis eſt aggreſſus. Nec iſ ſe animo demisit, quin fortiter periculoſo in loco repugnaret, & ſuos ad pugnam cohortaretur. Sed ut in re nocturna & ancipiti, inconditiſq; paſſim ad arma conclamantium vocibus, partim vero aliis è tentorio ad frenandos ſternendosque equos proſilientibus, partim nonnullis, atq; iis, qui peditum ignauiffimi erant, latebras & fugam quæ- ritantibus fieri neceſſe erat, parum proficiebatur; & res in extremum erat adducta diſcrimen. Interim vero ſuperuentu tormentorum currulium, eorumque pilis magna cum ſtrage circumuolitantibus, omnia tumultu, cedibus, fuga, periculo miſcebantur. Quo animaduerſo Turcæ & Tartari, quorum auxiliis Moyſis ſpes, & belli cæptorumque omnium fiducia ſtabat, ſubito & inexpectato pauore per- 10 culſi, relictis caſtris & impedimentis, in præcipitem fugam vertuntur, & qui arma ſumpſerant Ianicieri ac peditum promptiſſimi, à Valachis & eorum ſociis Vngaris mercede conductis, quos Aloyſius Radibradius Raguſinus ductabat, cæ- duntur: Bectes abiecta purpura ac tigridis exuviis, ſumptaque vili penula, cum ſuis eo quo potuit profugit, ac poſt multos errores cum Alberto magno & Tartaris verſus Vaſcapum curſum intendit. Adhuc tamen Moyſes, quantum poterat pugnando ſeſe tuebatur, multique ex Vngaris & Siculis conglobati ad eum defendendum concurrebant: alii ab hoſte circumuenti pro ſuis tentoriis dimicabant, nec alii proprio periculo propulſando intenti opem ferre poterant; videbaturque facies tumultuarii prælii proriſus anceps & confuſa, & Tranſſilua- 20 ni ad extremas neceſſitates compulſi: quum Moyſes pugnando à Valachis interſcitur: penes eum non procul Stephanus quoque Toldius multis confoſus vulneribus occumbit: quibus cadentibus, cæteri diſſipantur & profugiunt: & inter fugiendum haud minore vi, iſtantibus hoſtibus, cæduntur. Nicolaus Bogathius multis læthalibus affectus vulneribus, quod Valachorum linguæ peritus, ac hoſtium nonnullis cognitus eſſet, in præſens ſeruatur, ſed poſt pugnam apud hoſtes extinguitur. Periere ex iis, qui Moyſem ſequuti erant complures præcipui nominis viri non procul ab eo cæſi Matthæus Peruſitius Gaſparis filius, qui è Dalmatiæ vrbe Scardona in Tranſſiluaniam, euocante Georgio Monacho olim prouinciæ gubernatore, proſectus fuerat, Iohannes Senpalius, Ge- 30 orgius Maco, Iohannes Canacus, ac Iohannes Capturius & alii complures. Interiit etiam in eo prælii tumultu Iohannes Iacobinus Claudiopolitanus, quem Moyſes epistoſularum magiſtrum & Cancellarium ſuum fecerat, tam immatura crudelique cæde indignus, niſi peſtiferos Ariani dogmatis errores ſequutus fuiſſet: cuius ingenii monumentum extat de rebus à Sigifmundo Tranſſiluanix principe geſtis libellus. Melchior Bogathius meliori uſus fortuna ad Deuam cum paucis profugit. Cæſa Tranſſiluanorum ad quattuor millia: Vexilla CLV. capta, quæ Tranſalpinus in ſignum nauatæ operæ & victoriæ fidem Pragmam ad Cæſarem miſit per Radulonem Cuſſarium, Mircem Miriſſonis Logothetæ fratrem, ac Aloyſium Radibradium Rhaguſinum, quorum virtus & indu- 40 ſtria in pugna enituerat: quæ Cæſar in arcis templique area circumlata è fenestra ſpectauit, ac legatos donis & auro cohoneſtauit. Poſt cæſum ac vita ſimul & momentaneo imperio functum Moyſem, Baſta, qui ſub id tempus Sacmarii rerum euentum præſtolabatur, quum è pecunia Dobonis, qui eo fere tempore moriens, ingentem reliquerat, ſtipendium exercitui dandum accepiſſet, iuſſo Sacmarii Michaele Siculo, ut ſe paulo poſt ſequeretur, promotis copiis in Tranſſiluaniam redire conſtituit: & in itinere de ſucceſſu victoriæque Valachorum, ac Moyſis & perduellium interitu certius cognouit: cumque Thomam Capriolum propinquum ſuum, & excubiarum in exercitu præfectum, ad Radulonem citatis itineribus præmiſiſſet, qui eum de ſuo & copiarum aduentu edoceret; iſ forte 50 in equites Iohannis Turci adoleſcentis, qui ex arce Huniadiana excurrerant, inci-

incidit, & ab iis captus est. Verum ille partium quas sequutus erat principem acie cæsum, & conuersam in melius Cæsarianorum fortunam animo reputans, Capriolum Bastæ incolumem ac in honore habitum gratis remisit. Cum in Transsiluaniam esset peruentum, Siculum Sacmarii subita paralyfi extinctum accepit, & simul Albertum Magnum ac Bectessum substituisse, & reliquias fusi & fugati exercitus colligere, maioresque in supplementum copias expectare, iamque Turcas & Tartaros ac Cosacos haud contemnendo numero, partim ex fuga; partim è limitibus earum regionum ad Vascapum seu portam ferream conuenisse didicit. Locus est inter Transsiluaniae fines, Alpesque & planiciem Temesianam positus, qua viæ angustæ sunt, per quas Transsilvania adiri solet, vbi Iohannes olim Huniadianus incliti nominis ac raræ virtutis dux, ingentes Turcarum copias memorabili prælio, deleuerat. Porro Basta de eorum consiliis certior factus, Henricum Duallum Damperii Comitem Lotharingum, ac Ludouicum Racocium cum quatuor millibus Vngarorum aduersus eos misit. Qui infesto exercitu celeriter eo profecti, in vnamque intenti occasionem delendi hostis, in eum necopinantem acerrime irruerunt: cumque hostes & præsertim Tartari, qui ob insitam animis corporibusque feritatem insuperabiles reputantur, impetum nostrorum irrumpentium ægerrime sustinerent, ac sclopetis crebro vulnerarentur, quod teli genus illi valde formidant, primi in fugam versi sunt: nec diu Cosaci & Turcæ cum Bectesse & Alberto pugnam protraxere, quin terga darent. Cæsi ex hostium numero circiter ter mille; cæteri palantes & discincti ac vulneribus debilitati, fuga sibi salutem quæsiuere. Bectes & Albertus ægre sese è manibus nostrorum eripientes, Temesuarium peruenere. Signa capta XX: cum quibus, ac multis captiuis & ingenti præda victores ad Bastam redierunt. Hac reportata victoria ipse recuperatæ Transsiluaniae laudem sibi arripuit, eamque solitis auaritiæ & crudelitatis generibus aliquamdiu in fide Cæsaris continuit: sed adeo auersis & alienatis omnium voluntatibus, vt nisi auctor & dux deesset, insignium contumeliarum & detrimentorum indignitatem nequaquam latiri esse viderentur. Recepta prouincia Cæsar Iohannem Molardum Comaronii præfectum, ac Nicolaum Burchauserum in Transsiluaniam misit, qui consilio, cum Basta & prouincialibus, quorum fides minime suspecta esset, communicato rationes inirent, quibus eius satis impacatæ ac identidem iugum excutientis prouinciæ homines refrenari, commodiusque regi possent. Qui quum inde rediissent, visum fuit Lupo Vnferzagtio ærarii præfecto, ac collegis, idque Cæsari persuasum reddidere, vt prouinciam Basta consilio & adminiculo decemviri ex Germanis & Vngaris delectorum gubernaret; nominatque ad id munus sunt Germani, Burchauserus ipse, & Carolus Inhofferius, & Paulus Crause-neccus: ex Vngaris Pancratius Sennicius, Georgius Hoffmanus, Albertus Siue-gus, Cibinii prætor, Iohannes Rhegenius, & quidam alii. Rebus vero & negotiis expediendis Franciscus Darocius è Bereghiana prouincia vir summæ virtutis delectus est, qui vices atque officium Cancellarii præstaret. Verum mox concitata à Boscaio rebellione, & rebus ferocis & rebellatricis prouinciæ grauissime perturbatis, vt paulo post dicemus, eiusmodi consilia effectum caruerunt. Hisdem fere diebus Nadafius & Colonicius Bolonduarium aggressi, quod ad Balathonem lacum situm est, deditione ceperunt: & Laccum, subiecto fundamentis sulphureo puluere, à præsidiariis Turcis dissectum facili negotio occuparunt. Verum nec ipsi Laccum restaurandum putantes vacuum reliquerunt: illud vero vti commodiore loco situm, impositum aduersus piratas, qui prædatoriis per Balathonem nauibus frequenter exturrere solebant præsidio, ac Iohanne Balogo præesse iussu munierunt: reque prospere gesta ad suas stationes sunt reuersi. Atque hæc quidem eo fere tempore foris militiæque gesta sunt; domi duo senatorii viri maiesta-

Albertus Magnus & Bectes copias instaurant.

Quas Damperi Comites & Racocius cadunt fugantque.

Decemviri Transsiluanie gubernanda delecti,

Laccum & Bolonduarium nostrum occupant.

*Illieshazius,
& Iouius ma-
iestatis cri-
men admi-
sisse infimu-
latur.*

tis accersiti, magno in periculo fuere, Stephanus Illieshazius, & Iohannes Iouius, quorum ille magisterio Aulæ clarus; hic vero litibus diiudicandis prætor consti- tutus, tribunali regio, quam tabulam vocant, præerat. Illum ærario præfecti ad- uocatiq; probrosis libellis bifariam scriptis Cæsarem incessisse, ideoque lege Iulia maiestatis crimine teneri deferebant. Cum Cæsar iacta indigne in se probra in co- gnitionem vocari iussisset, dies illi dicta fuit ad comitia, quibus controuersia ma- iestatis inter regem & subditos oborta, à Palatino centumuirali iudicio discuti so- lent. Sed comperendinata à comitiis causa, senatores postea nonnulli & iudices, qui auditis actionibus sententiâ ferrent, nec tamen eam publicarent, adhibiti fue- re. Quorum sententiæ quum variarent, & ille scripta sua mitius interpretando, ni- hil maliciose, aut de industria libidineq; sed cõmuni loquendi scribendiq; genere accidisse excusaret, neue id tantillum verborum, sibi factis in fonti crimini duceretur, postularet; à maiori tamen parte iudicum conuictus damnatusq; est, idq; Cæ- sari sic expetenti rescriptum. Qui quum Nicolaum Isthuanffium eo tempore Pro- palatinali dignitate fungentem Pragam vocatum, ferre in publico sententiam ad- uersus reum iussisset; is se patriis legibus, quibus extra fines Vngariæ ferri senten- tia caueatur, prohiberi respondit: nec eam dici sententiam posse, quæ instar opi- nionis de proposita quæstione priuatim concepta fuisset. diuq; in eum modum dis- ceptatum est, quum collegium Camerae vrgendo sententiam, cupidis animis, lege in reum agi iuberet; ille vero contra leges eam ferre nollet. Dilata in hunc modum re, Illieshazius, qui tam arduæ & difficilis causæ suæ Iouium minus æquum disce- ptatorem, & nimis præpropere iudicio pronum, ad damnandum extitisse cogno- uerat; tali exacerbatus iniuria, literas illius protulit, quibus illum longe maiora & atrociora in Cæsarem & principes eius fratres probra coniecisse appareret, ideoq; atrociori etiam sententiæ magis attineri. Quod postquam patefactum fuit, Lupus Vnferzagtius Camerae seu ærario præfectus vtriusque bonis & fortunis auide in- hians, vt iis per auctionem diuenditis, æs alienum publicum; quod creditoribus & Lazaro imprimis Henquelio prædiuiti mercatori debebatur, vel cum iniuria & a- cerbitate aliorum dissolueret, conuento Cæsare, quum ob rem pecuniariâ, quam fisco ex eorum damnatione obuenturâ sperabat, scripta vtriusq; prauè detorque- ret, eius sententiæ auctor fuit, vt Viennam ambo acciti à Matthia principe, lata se- ueriores sententia capti, custodiæq; traditi, bonis & fortunis multarentur. Igitur ad diem pridie Nonarum Nouembris, cum in Curiam vocarentur, Illieshazius per occultum à quopiam sui periculi admonitus profugit, ac ad arcem suam Trin- ciniensem delatus, conuasatis celeriter rebus & pecuniis, quas ingentes habere di- cebatur, in Poloniam sese recepit: Iouius vero nullius, vt putabat, noxæ conscius, quum literas manu sua scriptas negare non posset, in sperato casu primum loco & dignitate motus, sigilloq; Cæsaris exutus, quod iudiciale vocatur, mox in turrim Viennensis arcis conditus fuit; bonaq; eorum fisco addicta, vt nec portionibus v- xorû parceretur. Per eundem modum Georgio quoq; Homonniano arx Terebe- sia extraordinario iure adempta, Valentinus eius frater patruelis, iudicio capitis & bonorû arcessitus, Franciscus Magocius ad necessitates amittendi Regechii addu- ctus, permultiq; alii intentatis actionibus, in forum citati. Quæ omnia ciendis in- uidiæ & impatientiæ tempestatibus oportuna ac valida alienandarum voluntatum instrumenta ab ærario præfectis iniecta atq; proposita, Cæsar absq; discrimine ad- mittebat. Per id quoq; tempus Maximilianus princeps Cæsaris frater, itinere per Venetias facto, Romam voti soluendi causa profectus, à Clemente quamquã pe- dibus laborante, missis obuiam aulæ primoribus splendide atq; magnifice in Va- ticano exceptus fuit; & quum res visu dignas Christiana pietate perlustrasset, pon- tificemq; singulari honore veneratus fuisset, Oenipontem ac deinde ad Cæsarem est reuersus, certa cum spe promissorum à Pontifice auxiliorum, ad futurum bellum

*Illieshazius
fuga in Polo-
niam se reci-
pit.*

*Iouius in car-
cerem detru-
ditur.*

*Intentantur
etiam aliis
proceribus a-
ctiones.*

*Maximilia-
nus Archidux
Romam voti
soluendi cau-
sa proficisci-
tur.*

bellum administrandum. Non equidem libens incepto longius abierim; sed ^{Albensis Turca atrox facinus.} quum hoc ferme tempore Turca quidam Albensis, audax imprimis & atrox facinus designare ausus sit, ut gentis ad dolos & fraudes ac Christiani nominis odium natae artes plus quam Punicæ caueantur, illud commemorare libet. Quisibramus erat Albæ equitum decurio, qui in rixa quadam centurionem Ianicerorum interfecerat, ideoque Iaurinum ad nostros transfugiens Christianis sacris imbutus erat. Nec Turcis diuersas iniurias ac detrimenta inferre desinebat, itinera eorum Budam atque Albam versus infestis armis obsidendo, nonnunquam ad urbem usque excurrando, ac in suburbanis ipsaque urbis porta obuios trucidando aut
10° intercipiendo, adeo ut non imbellis duntaxat faminarum puerorumque turba, sed etiam milites in hortis, villis, molisque frumentariis securi ab eius insidiis esse non possent. Interdum noctu excubitores mænia circumeuntes sclopetorum glandibus petebat, aut cum portæ aperirentur, custodibus vulneratis, aut interfectis citato equo, quem velocissimum habebat, domum intactus reuertebatur. Itaque assiduus eius incurfibus irritatus urbis præfectus Murates, trepidam sibi vitam eo viuo arbitratus, ducentorum aureorum nummum præmium constituit, qui eum quocunque astu è medio tollendum susciperet: repertusque est Husaimus expeditum ordine manipularius, qui caput incerto discrimini ultro obiceret, & vitam eo precio licitaretur: vir tantulae staturæ, quadrata tamen & robusta,
20° alteroque effosso oculo vultum deformatus, sed stupenda armatus audacia, & qui antea dum Iaurinum à Turcis teneretur, ibi stipendium meruerat, captaque à nostris urbe, se è muro in Danubium præcipitem eiiciendo euaserat. Itaque relicta coniuge & liberis, specie transfugæ Palotam pedibus profectus, se occiso socio Albæ manere nequaquam ausum mentitus est. Illinc à Gaspare Horuato loci præfecto Iaurinum missus fuit; qui quod non nihil ab agrestibus, qui Albæ frequentes versabantur, cognouisset, transfugam insigne aliquod facinus aut admisisse, aut moliri animo statuisse; de eo Lupum Somogium Iaurini legatum secreto certiore reddiderat. Cum Iaurinum venisset, diemque in legati domo fuisset, sub vesperum ad hospitium Quisibraimi deduci postulauit; secordiaque legati nihil de eo inquirentis aut prouidentis deductus, comiter ab eo excipitur, & post varios sermones colloquendo ac compotando in multam noctem colloquium protrahitur, ac tandem eodem in cubiculo sterni transfugæ lectulum iubet; atque is, quo incautiorem hospitem deciperet, prior somno se teneri simulat; pauloque post illum ad primæ quietis tempus alte stertentem, cultro prægrandi in pectus adacto, vno ictu transfodit, cruoreque ad culcitram absterfo, nihil cunctatus se domo proripit, ac ut erat urbis viarum, ac mæniorum apprime gnarus, prope propugnaculum, quod Albana porta exeuntibus sinisterum est, ad eius generis munitionem, quæ Casamatta vocatur, è muro se demisit, atque illinc in fossam præcipiti saltu coniecit, nemineque vigilum aut
30° circitorum sentiente, in tutum euasit. Mane illucescente, dirum ac crudele scelus patuit, trepidaque urbe ad atrocitatem recentis cædis, mox equites, qui sicarium retraherent, ad diuersas vias emittuntur: sed passim in sacro Monte, ac silua Bacania frustra quæsisus est. Diuini tamen numinis ope factum est, ne immanis, & truculenta bellua impune euaderet.

Cum enim in agro Tatenfi Albam repetiturus iter faceret, milites quinque numero, Comaronium rerum suarum causa proficiscentes, in eum inciderunt, quumque profugere non posset, acre cum eis certamen inire non dubitauit, vnoque ex illis interfecto, à reliquis, quum se viuum dedere nollet, cæsus est; caputque eius Iaurinum missum. Quisibraimum commilitones summo cum honore funeris, nec sine graui
50° illata ab hoste tam notabilis contumeliæ dolore humanum composuere; atque hic exitus

Colonicus &
Sulcius Mu-
ratem Buden-
sem ex impro-
uiso oppri-
munt cadūt-
que.

Castra nostra
castris hostiū
conferuntur.

vtrisque his viris fuit, æque perniciosus & lugubris; tanto Quisibrami potior, & minoris tristitiæ, quod Christianæ veræque religionis studium esset amplexus. Interim Rosburmius exercitu ex hibernis educto ad Strigonium conuenire iussu, castra ibidem posuit, Danubiumq; ponte consterni iussit; ibiq; copias Brunsvicensis & equites Franconicos in castra recepit; cumq; allatum ad eum ab exploratoribus fuisset, Muratem purpuratum Budensem pontem ad flumen Saruissium infra Albam ad pagum Serdahelium, non procul Saxardia construxisse, ibiq; copias, quæ ab Hasane supremo earum præfecto adducendæ essent, præstolari; Colonicium cum duobus millibus equitum, ac Sulcium cum aliquot biremibus Venna deductis, ac classe Comaroniensi, in quibus tria millia peditum Vngarorum & Germanorum erant, secundo Danubio exploratum hostium consilia, misit. Qui cum eo peruenissent, & pedites cum sociis naualibus descensionem in continentem fecissent, hostes absq; cunctatione aggressi sunt: nec illi prælium detrectauere, & mox atrox & cruenta dimicatio exorta est: sic ut vtrinq; plurimi occumberent, ac diu anceps & dubia victoria neutro inclinaret. Vbi Colonicus de ponte in cænosam impeditamq; carectis paludem simul cum equo delapsus, magno erat in periculo, nisi propere à suis adcurrentibus ereptus, seruatusq; esset. Ad extremum sclopetorum glandibus fracti & in fugam versi hostes, terga dedere: & nostri trucidatis amplius quingentis eorum, captisq; ingentibus duobus purpurei coloris vexillis aureo limbo redimitis, ac præfecto Saxardiensi in potestatem re-
ducto, superiores fuere: Murate purpurato ægre & difficulter sese explicante, ac versus Saxardiam procurrente. Quare patrata nostri pontem, ne sequuturi hostes eo transire possent, dissipatis sublicis & concrematis disiectoq; aggere inutilem ac imperuium reddiderunt; ita ut non nisi magno labore refici restaurarique posset. Neque nostris incruenta pugna victoriaq; fuit; ex quorum numero circiter CC. perierunt. Ferunt vberiore futuram fuisse victoriam, nisi Sulcius peditatum Colonicio laboranti subsidio adcurrere volentem, cum verbis non posset, atque verberibus, stricto postmodum ense, ac cæsis punctim vulneratisq; nonnullis, ad naues reuocasset, quas nudari remigibus & milite ac epibatis nolebat. Nostri resat prospere gesta, præda ac captiuis onusti Strigonium redierunt. Nec multo post ad diem XXIX. Septembris Rosburmius promotu exercitu, castra inter Vaciam & Budam metari, Danubiumq; iisdem in locis, quibus anno superiori fecerat, duplici ponte ad vtramq; insulæ ripam consterni iussit. modisq; omnibus & crebro minutiorum pugnarum interuentu occasionem cum hostibus confligendi quaesivit. Verum illi castra inter urbem Budam & Montem S. Gerardi angusto in loco posuerant; eaq; præter Turcarum consuetudinem, exemplo à nostris capto, fossa senum pedum lata, ac vallo muniuerant; ita ut inuiti ad pugnam & conferendas manus elici nullo modo posse viderentur: cum tã ex vrbe, quam monte tormentis facile eminus defenderentur. Dum in hunc modum castra castris propinqua fronte collata sedent, ne hostes ad vniuersi certaminis aleam perducì possunt, & milites
vtrinq; perpetuis vigiliis & laboribus victi, molestissimas aeris iniurias ac hiemis incommoda nequaquam amplius laturos viderentur; Turcæ qui hætenus summo silentio sese continuerant, mutuo habito consilio, castra nostrorum noctu aggredi constituerunt, idq; muneris & periculi ante alios sibi desumpsit Hasanes Cilix genere, à Turcis Caraiaziges, hoc est, Niger Scriba vocatus, qui primus cum suo equitatu, cuius virtutis magna apud omnes opinio erat, castra nostrorum adoriretur. Hic est scriba ille, qui præteritis annis magistratum Equitum Asiæ minoris, quam Anatoliam vocant, ac Cutheia vrbis in Phrygia præfecturam, in qua sedes eius magistratus est, consequutus, cum aurum quod pro ea quotannis fisco inferre pollicitus erat, soluendo non esset, ideoque captiuitatem & carceres metueret, concitata in Asiæ prouinciis seditione, multis & magnis rerum difficultatibus &
incom-

incommodis rem Turcicam afflixit, occupatoq; Iconio & Ancyra aliisq; urbibus crudelissimis usque ad Prusiam Bithyniæ urbem excursionibus populos ad defectionem sollicitauit, & longe lateque tyrannidem exercuit, ac à Turcis Gelalis vocatus fuit, quæ vox rebellem denotat. Cum vero Mehemetes, misso aduersus eum semel & iterum prætoriano exercitu, ad officium reducere, domareque armis non potuisset; impunitate demum & obliuione omnium maleficiorum, ac præfectura Bosnensi ei promissa, in Europam traduxit, ubi quum à provincialibus, qui eum recipere recusabant, sumptis armis reiectus esset, Temesuarii præfectum eum constituit. Sed paulo post proditoris & tradendi Christianis eius loci crimine siue vere siue falso accusatum, cum multis suorum Asiatici generis Turcis interfici iussit: sic tamen ut frater eius patruelis Hasanes Caracasses à denso nigroque supercilio vocatus, fraternam cædem ulturus, rebellionem renouaret: quæ Turcæ in Transmarinis Asiæ prouinciis, mutua rebellium cum Persis habita societate etiamnum crudeliter exagitari dicuntur. Itaque X. millia equitum selectissimorum totis castris deliguntur, & commeatus circiter Camelis mille vectus Budensibus infertur; cætera peditum Ianicerorum pars nauigiis ad castra nostrorum, equites vero terra delati, pontem à nostris factum magno impetu inuadunt, tanto usi silentio, ut qui in excubiis erant, eorum aduentum non prius aduertere potuerint, quam cum pugnandum foret, nec spacium in castra nunciandi, aut ad arma conclamandi superesset. Erat dies XXIX. Septembris Diuo Michaeli Archangelo sacer, & primus adesse hostes Nadaſdus Rosburmio nunciavit, eisque cum equitatu Vngarico occurrit, ac pugnam tantisper magna virtute sustinuit, donec Colonicius & Turrianus cum Germanorum equitatu, & Rosburmius cum toto fere exercitu subsidio adcurrerent. Pugnatum est ad diluculum usq; diei, magno utrinque conatu, magnisque viribus, sed maiori hostium detrimento.

Noſtri cum Turcis acerrimo confligunt certamine.

Nam quum Sulcius, iubente Rosburmio, octo tormenta currulia attrahi, & in hostes obuerti curasset, volitantibus inter confertissimos hostes, eorum pilis, incredibilis edebatur strages, adeo ut occumbentium cadaueribus, locus, ubi pugnabatur, late compleretur, Asiaticis rebellibus (ita adhuc à suis appellari solebant) in prima acie summa virtute rem gerentibus; & Caraiazige, eos ne quid remissius agerent, sed sicuti primam aciem poposcissent, ita etiam primi locum fortiter tuerentur, voce exemploque cohortante. Ex altera parte Murates purpuratus, non solum cæteros suorum ad certamen accendebat, sed etiam tormenta quattuor, quæ secum attulerat, & è nauigiis in continentem attrahenda curauerat, in nostros displodi iubebat; sed irritis plerunque & in incertum euanescentibus pilis. Cum diu in hunc modum dimicatum esset, postremo terga dantibus Ianiceris, fortuna, & victoria à nostris stetit; dumque hostes nauigia fugiendo repetunt, aut ponte profugere contendunt, nostris à tergo instantibus, & sine discrimine cædentibus, plurimi eorum cadunt; postremo in Danubium insilire coacti fæde aquis absorbentur, ut eorum sanguine flumen rubescere videretur. Nadaſdus etiam & Germani Asiaticos equites & ipsum scribam, quamquam fortiter sese tuentes, pedem referre coegerunt: magnaque pars eorum in flumine periit, magna in continenti cæsa est, Scriba & Murate purpuratis ægre se è Nadaſdianorum manibus & difficulter eripientibus.

Victique hostes fugam capessunt, compluribus caesis & submersis.

Interiere complures ex hostium præcipuis; inter quos Belgradensis & Samandrianus præfecti, ac ex Ianiceris circiter M D. præter eos, qui aquis hausti sunt; ex Asiaticis autem & aliis equitibus multis partibus plures, ii enim inceptam pugnam maiori animorum ac virium pertinacia susten-

VII. mil-

VII. millia
hostium ea
die periere.

VII. millia hostium cecidisse memorentur. Signa militaria XXXV. & in iis aliquot è setis equinæ caudæ eleganter facta, quæ Scribæ Nigri fuissent. tormenta item quattuor in castra relata, equorum haud exiguus numerus fuit; pauci captiui facti. Per hunc modum castigata hostium, & imprimis Asiaticorum temeritate castra adhuc in propinquo inuicem collata confidebant, variisq; eruptionibus & insidiis certabatur, quibus modo nostrorum lixæ & calones, ac pabulatorum pleriq; ab hostibus cæsi aut capti desiderabantur, modo hostibus nostri milites haud leuia detrimenta inferebant; fuereque postea aliquot è Gallorum transfugarum numero, qui Papam arcem Turcis prodiderant, intercepti, ac supplicio affecti. Quum postea hiems gerendo aduersa bello, maiores indies difficultates adferret, & neutra pars triste rigidumque frigus pati posset, nec hostes elici ad edendum notabilis alicuius pugnae euentum cogi posse viderentur; Rosburmio visum fuit consultum, Hathuanum aggredi, vt occasio Agriensibus & Budensibus Turcis inuicem commeandi, ac commeatum & res necessarias importandi, ea munitione capta, tolleretur; quam à Maximiliano principe superioribus annis vi captam, & euerfam fuisse retulimus. Eam hostes loco commodissimo inter Agriam & Budam, ac æquali fere interuallo sitam, repurgatis fossis, valloque è materia facto reparauerant. Quæ consilia prius quam exequi posset, hostes conseruata in præfens Buda atque Alba contenti, neque amplius cum tempestatibus & aeris procellis, simul & cum hostibus colluctari volentes, solutis castris Belgradum redire ceperunt. Eorum discessu Rosburmius commodiorem rei destinatae occasionem nactus, relicta Pesti maiore tormetorum & impedimentorum parte Hathuanum cum exercitu contendit, ac cum haud procul essent, Sulcium & Nadafdium, qui arcis situm & nouas munitiones, & vbinam aggeres & tormenta collocarentur, oculis perlustrarent, cum DC. equitibus Vngaris, & Germanis præmisit, quibus sese excubiarum & legionis Italicae præfectus Germanicus Strasoldus coniunxit: & dum locum propius speculantur, Strasoldus glande crassioris sclopeti è muro ab hoste displosi ictus vulneratur, acequo prolabitur, inque vestigio expirat. Hostes interim ex oppido agminatim erumpunt, ac structa acie, cum iis, qui procurrerant, Sulcio & Nadafdio certamen contrahunt: sed mox crescente nostro numero, ipsoque duce suis subsidio adcurrente, cadentibus vtrinque haud multis, Francisco Sebeffio Pauli filio impigro iuvene per brachium grauiter vulnerato, in oppidum repelluntur, & inclusi ad arcem tuendam sese parant. Verum postquam nostri aliquot tormentorum pilas idoneis è locis in vallum essent iaculati, deditionem obtulere; eamque Rosburmius accepit. Exiere ex oppido circiter CCCC. promiscui sexus homines, quos cum Rosburmius Agriam aut Budam ire prohibuisset, Solnocum concesserunt. Reperta sunt in oppido XXIV. tormenta, cum idoneo apparatu sulphurei pulueris & pilarum: nec non commeatum, ac maioris minorisque pecoris pro loci commoditate quod satis esset. In eo ducentos equites Vngaros, ac totidem pedites Germanos reliquit, ducemque eis præfecit è sua turma quendam propinquitate sibi iunctum, indeque reuersus, detractis è Friderici Colonicii & Romeri cohortibus aliquot centuriis peditem, Pestum firmavit, locoque curæ Gaispergerii tribuni commendato, ad Calendas Decembris Strigonium rediit, & dimisso in hiberna exercitu, Viennam atq; inde Pragam ad Cæsarem contendit. Pestani quum flumine tantum Danub. à Budensib. distarent, sæpe facto virium periculo mutuis certaminibus pugnabant: ita vt aliquando Budam excurrentes ab hostibus cederentur, nonnunquam etiam barbaros vicissim haud leui detrimento afficerent; vt tum accidit, quum centurio Lehnerius cum aliquot Vngaris, in eos qui in thermis Mustaphanis lauabantur, promiscui sexus homines, per flumen glacie concretum improuisus irrupit, ac nudos hostes, nec satis expedite armis captis pugnantes ad vnum interfecit, vno

Hostes, solutis
castris, Bel-
gradum redeunt.

Rosburmius
Hathuanum
obsidet & occupat.
Anno 1603.

Rosburmius,
Pestho præfidiis
firmato,
Viennam redit.

aut altero è pueris seruato; fœminæ vero sicuti in balineas descenderant, vestibus exutæ, ac linteolis subito arreptis tectæ, dum viri dimicant, in urbem per glaciem pauidæ & eiulantes ægre profugerunt. Nec interea aliis etiam in locis ab infestandis hostibus cessabatur. Nam & in Illyrico Sigismundus Trauttmanstorffius, militum eius regionis præfectus; ditionem Poseganam Turcis parentem vastauit: & passim vbique circumlato terrore, in oppida & pagos ac arces hostiles igne ferroque sæuiit, frumentumque hostium in horrea & acervos congestum concremauit, pecoraque magno numero abacta; militibus diuisit: præterea castella duo ad Drauum flumen, infra Babociam, ad Tamassium pagum sita, quæ ponti ibi constructo, ac commeanti, ex Illyrico in Pannoniam Turcis præsidio ad Fransitum erant, cum Nicolao Zrinio, Georgii nuper fato functi filio (is adolescens tunc primum arma aduersus hostes induit, equumque conscendit, ut tyrocinium militiæ faceret) per vim capta euertit, & succendit, incolumemque reduxit exercitum. In Transsilvania Lippam & Lugassum, Basta recuperauit, deudentibus sese iis, qui ea loca custodiebant Vngaris; Claudiopopolitanos vero, qui patres societatis IESV collegio eiecerant, illudque cum templo funditus diruerant, pecunia mulctauit; atque in templum maius, quod ab Arianæ superstitionis ædificiis hætenus obtinebatur, ademptum ab iis, patres eosdem introduxit; posteaque suos milites in hiberna dimisit; qui uti antea, sic haud minore etiam numero militaris disciplinæ neglectu, in omnes omnium fortunas ac facultates, non rapiendo duntaxat, sed etiam igne ferroque sæuierunt. Interea annus quartus supra mille & sexcentos à partu virginis inierat, quum Nadasdius capto Hathuano, domum reuersus in morbum incidit, lentaque tabe consumptus, annos natus vndequinquaginta, pridie Nonas Ianuarias, extremum diem clausit, vnico relicto filio impubere, sicuti & ipse vnicus à patre erat relictus. Mortem eius cuncti fere milites magnopere doluere, quod ab ineunte ætate arma cum summa laude tractando, apud omnes magnam gratiam & existimationem rebus præclare gestis esset consequutus.

Decimo post eum die, Mehemetes quoque Turcarum princeps eius nominis tertius in ipso ætatis flore è viuis excessit, cum imperasset annos nouem, vixisset VIII. & XXX. statimque in eius locum & solium Achomates maior natus ex duobus, quos habebat liberis, vix pubertatem ingressus, Byzantii princeps est declaratus: ac quod nondum regno administrando aptus esset, illud à purpuratis, quorum princeps Mehemetes euaserat, is, qui Strigonium nobis dediderat, gubernatum est.

Et quum mos esset à Sulimani iam inde temporibus vsurpatus, primogenito fratre imperium auspicante, minoribus natus fauces laqueo elidi, & is Achomates nondum per ætatem liberis procreandis operam dare posset, decreuere purpurati eius fratrem Paiazetem nomine, septimum agentem annum interea educandum esse, donec ille hæredis masculi pater efficeretur. Obitum principis purpuratus Budensis Alys nomine, patre ortus Nicopolis ad Istrum flumen prætor, quem Cadim Turcæ vocant, Gaispergio Pestæ præfecto, per vnum ex Chaufis nunciauit, eiusque rei per literas Althamium, qui paucos ante dies apud Turcas pacem optantes de eius conditionibus acturus Budæ fuerat, ac eximiis cultus muneribus redierat, certiore reddidit, rogauitque ut in promouendo pacis & induciarum negotio omnem operam impenderet, quas sicuti princeps pater dum vixit, singulari studio cupiuiisset, confectas; sic haud minore cura filium quoque qui recens successisset eius complectendæ teneri, nec esse diutius Reipublicæ causa differendum, postquam adolescens princeps instar pubescentis flosculi crescere indies, nec ocium aut temporis iacturam pati posse videatur.

ipsum

*Arbitri tra-
ctanda paci
delecti.*

ipsius maxime interesse inchoatum negocium, totiesque promissum optato fine concludere, auertendisque subditorum miseriis, quas diræ diuturni belli calamitates inuexissent, salubri hac via in medium consuluisse. Veniret igitur, ac secum tales arbitros adductos vellet, qui pacem bello præferrent, quam armorum & belli cupidine tenerentur; quæ vltioribus & nunquam finiendis miserorum hominum ærumnis occasionem essent allatura. Itaque Althamius, consulto prius Matthia principe, eoque concedente, Cæsarem Gallum cognomine, gente Italum, Pestum primo, ac deinde Budam remisit, literasque publicæ fidei, iis, qui arbitri pacis descensuri forent, simul ne quid Turcæ hostile Pestanis molirentur, dum induciis & amicitia in eundæ incumberetur, petit, neque difficulter impe-¹⁰ trauit. Breuique post Cæsare assentiente, deliguntur arbitri tractandis conditionibus ex Germanis & Pannoniis graues & experientia singularis viri, Stephanus Zuhaius Agriæ Episcopus, Thomas Erdeodius in locum decedentis Nadafdii successus, Adolphus Althamius Strigonii, ac Iohannes Molardus Comaronii præfecti. Venit etiam ab ipso Cæsare Praga ad hoc munus obeundum missus Bartholomæus Peczius, horum consiliorum ab initio particeps ac rerum Turcicarum linguæque ob diuturnam Byzantii obitam legationem apprime peritus. Hi ad ineuntis veris initium Calendis Martii Strigonium atque inde Pestum nauigiis vecti peruenerunt, multo tormentorum fragore tam à Pestanis nostris, quam Budensibus Turcis excepti; nec mora adfuere Turcarum præcipui à purpuratis²⁰ missi, qui aduentui eorum officiose gratularentur. Altero die Turcæ à nostris in conuiuium vocati, sese non prius, quam ad cænam adfuturos obtulere; postquam eo ieiuniorum tempore ante occasum solis villo cibi genere vesci religione prohibentur.

*Turcici le-
gati.*

Ad posterum diem magno numero adfuere: cumque ad multam fere noctem compotassent, Budam rediere. Deinde in Pestano campo tentoria erant extensa, numero X. seorsim conuenientibus arbitris dicata, quorum in medio, vbi simul ad consultandum disceptandumque conuenirent, prætorium tabernaculum satis capax habebatur erectum: & iuxta duo aut tria millia equitum Vngarici ac Germanici ominis, duce Colonicio castra collocauerant, qui supra Pestanas legiones³⁰ securitati arbitrorum aduigilarent. Postquam ii, quos nominaui Cæsaris nomine conuenissent, Murates Vefinorum secundus, ac Aliis Budæ præfectus, & Abiles Afendis Prætor Budensis à Muphti & Cadilefchero, qui superstitioni & legibus barbarorum præfunt, Budam iuri dicundo missus, à nouo principe delegati, Budanauigiis, quas Saicas vocant, appulere: ac cum vtraque pars diplomata principum proferri postulasset, quibus eis summa tractandi & decernendi de pace & induciis potestas concedebatur, eaque prolata & ab interpretibus, hinc Andrea Nigrono, & Iohanne Illesio in Latinam, illinc à Blasio Sucio Ciue Budensi, in Turcicam linguam translata essent, initium deinde tractandi vtrinque ceptum

Peczii oratio.

est; quo tempore Peczius à causis & belli principio exorsus, tali Turcas sermone⁴⁰
 „alloquutus est. Crebrioribus literis nunciisque vestris adductus Cæsar Impera-
 „tor Augustus, nos huc misit, vt se ab æquis & honestis pacis conditionibus mini-
 „me alienum esse testaretur: nobisque in mandatis dedit, vt si illæ à vobis iustæ, &
 „tolerabiles postularentur, eis suo nomine assentiamur; sin minus, quemadmodum
 „hactenus, quo minus amicitia mutua inter nos foret, non per ipsum stetisset, sed
 „vos illam rupto fædere sustulissetis, ita nunc quoque quum vos belli culpa vestra
 „contracti, tædium cæpisse videatur, pacis aut belli arbitrium in vestra potestate
 „esse sinamus. Itaque certiores vos esse volumus, Cæsarem ita esse animatum, vt si
 „pax inter ipsum & vos mutua nostra opera redintegrari possit, eam haud in-
 „uito animo sit accepturus: ex aduerso si vobis cura belli & inferendæ iniuriæ po-⁵⁰
 „tior & præsentior sit, quod ex hac, quæ modo instituta sit præsentis actionis fine

con-

constabit, tum vero eius propulsandi, suaq; tuendi eas rationes ineat, quibus nec æqua fœdera aspernatum esse, nec ad arma capienda inuitum, aut imparatum descendisse palam sit. Pax & induciarum postulatio, vt scitis, antea quoque viuentem Ibraimo purpuratorum vestrorum principe, & eius legato Mehemete nuper vita functis tentata est & à Mehemete Satergi, postea à vobis quoq; pari sollicitudine: sed quum ad rem ventum est, frigida semper, ne dicam minus æqua, ac plane non ferenda dilationis responsa reddidistis. Neque nos primi fœdera ab auis & proauis horum potentissimorum principum icta rescidimus, vt nos culpam eius rei sustinere, & iniquioribus propterea conditionibus subeundis obnoxii esse diceamus; vestra ea culpa omnis fuit, vt à parte vestra initium belli factum est. Nam munera, quæ imperatori vestro mittenda, quæue honoraria purpuratis promissa erant, in promptu omnia habebantur: Legati in procinctu naues, curus, vehicula, resq; omnes ad iter necessariae paratae: eaq; à vestris Chaussis visa perlustrataque sunt; quum bello opinione maiori & atrociori à vobis illato petiti sumus; quod pro æquitate causæ ita propulsauius, vt annuentibus Diis immortalibus, & Martei iudice auctores & incitatores eius meritas ruptorum fœderum pœnas primi persoluisse videamini. Vos contra fas & iura legatum Cæsaris, nihil tale meritum, aut si quid meritis esset, tutum tamen communi omnium gentium iure futurum, captum in vinculis mori coegistis: vos familiam eius in fontem ad

10 triremes & ergastula condemnastis; à vobis Besprimium & Palota, misso prætoriano duce & exercitu Byzantio, vt alia multa taceam, contra inducias expugnata sunt. Ea quæ postea sequuta sunt, sicuti in recenti memoria hominum versantur, ita nos fateri ea haud piget. Vtrinque sane Mars belli & fortuna sat superque sæuiit; nec sæuire in posterum desinet, nisi nunc ope nostra, qui huc conuenimus, ac summa moderatione vestra, diuturno & ancipiti bello, quiete & pace superinducta, exoptatus finis imponatur. Quapropter hortamur vos & monemus, vt tam pio salubrique officio, quo & Deus Optimus Maximus placari queat, & misera agricolarum plebs, quæ belli calamitates & incommoda sustinuit, & intolerabili ærumnarum multitudine fere ad internecionem deleta est, aliquando sub-

30 leuetur, diligenter & sincero animo, incumbendum putetis, depositaque animorum ferocia ita in medium consulatis; vt nos æquioribus vestris postulatis acquiescere possimus. Postulate æqua, & accipite: nam alias & hauriendus & dandus vtrinque sanguis erit, non sine ingenti omnium rerum diuinarum, atque humanarum, vti hætenus euenit, confusione. Ad ea Murates placido mitique ingenio ita respondit, vt causas & initia belli ab seipsis profecta esse minime negaret; sed se & collegas ad hoc saltem colloquium eo animo eaque mente accessisse diceret, vt si quis sui vsus ad publica commoda sit, meliores pacis auctores, quam belli duces esse velint, dummodo ipsi æquis postulatis aures præbeant. Nec dubitauere plurimi eum cupidine pacis plurimum teneri, quem nempe satietas ar-

40 morum & belli iam pridem cepisset, daturumque operam fuisse, vt ea stabiliretur, nisi fatalis & occulta fortunæ vis, infestior paci & concordia obstitisset. Quum postea in consultando ad verba processissent, Strigonium & Iaurinum repetere munera retroactis annis prætermissa legatorum Byzantium mittendorum curam vrgere ceperunt. Nostri nihil tam iniquas condiciones ad coalescendam amicitiam pertinere, quin animos ad alienandum stimulare; si Canisæ sub tractatu pacis ab Ibraimo capta reddatur, & Agria, tum fore spem concordia aliquam, de muneribus & legatis aut hætenus prætermisissis, aut in posterum mittendis, ne mentionem quidem faciendam, idque ea ratione, quod ipsi primum iniquiori bello occasionem subministrassent. Iaurinum concitato feruenteque bello recuperatum, quod etiam ante bellum nostrum fuisset, nullo iure ab ipsis repeti posse.

50 Quum in hunc modum diu multumque disceptassent, serumque diei esset,

Muratis responsio ad eandem.

Turcarum iniquæ postulationes reiectæ.

Turcæ Budam repetiuere. Postea quum à nostris Nigronus interpres ad Muratē & alios in urbem missus esset, qui eos ad æquiores postulationes adduceret, renunciauere elato animo (sic referente nuncio) eam, quam ex mutuo colloquio intellexissent, esse non tam suam, quam principis sui potentissimi mentem, animumque.

Vnde rebus infectis vrinque discessum est.

Cui si accedere haud cunctentur, posse conueniri; sin in propositis conditionibus repetendæ Agriæ & Canisæ persistant, sublatam spem esse concordie omnem, quandoquidem eorum oppidorum alterum ab ipso Mehemete principe captum esset; ideoque nec repeti, neque reddi posset; de altero reddendo nihil in syngrapha ipsis data contineri. proinde vim publicæ fidei iam expirasse, & ipsos, nisi cedendo ad æquiora descēdant, ea qua possint via reuerti posse. Itaque nostri, mutuo habito consilio; ne à barbaris, quorum fidem suspectam habebant, circumuenirentur, neue nimis solícite pacem vrgendo sese aut metuere, aut pertasos belli esse indicarent, eadem nocte, qua flumine aduerso, qua per continentem Vaciam & postea Strigonium rebus infectis redierunt. Cum dies illuxisset, Turcæ nostrorum discessum mirari, nihil fuisse ipsorum animis nisi fidele & sincerum iurasse; à Nigronē non sat bene intellecta ipsorum verba, aut male interpretata esse; arbitros vt redirent, nec incepto desistendum putarent, petere; Althamium imprimis, vt cæteris redeundi auctor esset, peculiaribus literis hortari. Verum ii, quod Hasanem etiam Belgrado castra mouisse, & cum ingenti exercitu progredi cognouissent, in proposito perstiterē: sicque pacis & concordie negotium hac quoque vice optato fructu ac fine caruit. Post horum reditum breui à Matthia principe Posonii comitia celebrata sunt; non sine multa verborum contentione ac tumultu: pro Ciuitate Cassouiensi exorto; à qua templum maius ademptum; ac Collegio Agriensium sacerdotum, qui capta vrbe Agria eo se receperant, iussu Cæsaris traditum erat, tumultuatumque est haud leuiter à sectariis pro religione, sed ea omnia princeps, ad aliud comitiorum tempus distulit. Acciderat autem, vteo die, quo Posonium veniret, ortum fortuito in vrbe incendium aliquot ædes & tecta ac contignationes turris portæ Laurentianæ supereminētis absumeret, & quando absolutis comitiis reuerti Viennam vellet, alio ad portam Martinianam loco, subitus iterum ignis è domo cuiusdam fabri lignarii erumperet: sed paulo post adcurrentibus vicinis extingueretur: multique inde rerum futurarum auguria captarent, ac incendia reipublic. ominarentur: quæ paulo post cum insigni rerum omnium perturbatione sequuta sunt, de quibus infra agemus.

Posoniensis comitia.

Cassouiæ templum maius Agriensibus Canonicis traditur.

Hisdem in comitiis Georgius Turzo præfectura regni vltre danubiana, qua in locum Palffy suffectus non sine laude functus fuerat, sese abdicauit, inque eius locum Sifridus Colonicius iam pridem in Vngariæ ciuem receptus, ipso commendante Turzone, successit, quamquam non deessent, qui ex indigenis creandum aliquem censerent. Nec multo post Pragā ad Cæsarem venit Seiuellanes Persa, ab Rege Hodabende missus legatus, facto per Moscos & Polonos, ac maritimas Germaniæ partes longo & laborioso itinere. cuius legationis ea summa erat, vt Cæsarem etiam atque etiam hortaretur, ne quid in continuando aduersus Turcas communes hostes bello remitteret, sicuti ipse in maiore Asia; Armeniaque eosdem assiduīs armis petere & fatigare nequaquam cessaret: iamque ab iis Vanum, Taurisium, & Reuanum, ac alia quædam loca magni momenti, amplasque regiones partim vi & bello, partim vi & deditione extorsisset. Eum Cæsar, dum de responso deliberat, quiescere iussū, ac lautis & hospitio exceptum, eadem, qua Casinalibegum dimiserat, amicitia, & continuandi belli spe oneratum, ac muneribus ex cultum dimisit. Interea quum ad Cæsarem certo esset perlatum, hostes magna vi ad obsidendum Strigonium ventu-

Persarū Regis Legatus ad Cæsarem venit.

Venturos iam in itinere esse, Bastam suo exercitui in locum Rosburmii, quod is apud illum semel atque iterum negligenter frustra que oppugnata Buda minime priorem gratiæ locum teneret, præfecit, eumque citato itinere è Transsilvania ex-
 ciuit, ac ad exercitum proficisci iussit; interim vero prouinciam ab iis, quos supra *Basta è Transsilvania accitus, exercitui nostro præfuit.*
 nominaui, arbitris, quorum nonnulli iam eo peruenerant, atque adeo à Iohanne Iacobo Barbiano Comite Belgioiosi Cassouiæ præfecto gubernari voluit. Basta cum ad exercitum proficisceretur, Colonicium in Nouam arcem Archiepiscopus *Colonicium loco Turzonis in Nouam arcem intro-*
 si, in locum Turzonis introduxit, ac militibus & Nobilitati, vt ei parerent, no-
 mine Cæsaris iniunxit: ipse vero curam & imperium exercitus suscepit: castra-
 que inter Iaurinum & Comaronium collocauit. Sed postea communicato cum *Duos pontes ad Strigon. construit ac munit.*
 cæteris ducibus consilio, penes sinistram Danubii ripam descendit, & ad Parcanum confedit, duosque pontes, vnum in vltiore insulæ ripa, ad ciuitatem vsque
 Thracicam, quæ vacua desertaque erat, alteram vero à Parcano ad oppidum
 Aquarium construi iussit: eorumque extremas partes vallo fossaque & præaltis
 crassisque aggeribus muniuit, & tormenta ad tuendum, cum militari præsidio
 imposuit. Quæ etiam ex arce eminus defendi poterant; in quam præter Althamum, & Fridericum eius Caroli Mansfeldii, qui summus exercitus imperator fuerat, agnatum, multi alii clari bello duces militesque erant impositi. Muni-
 tionem quoque sub arce non procul à Thermis extruxit, cui Casimirum Comitem Hollachium Friderici fratrem præesse iussit. Cæterum Hasanes cum exercitu ad diem decimum Septembris, in Pestanos campos peruenit. Cuius aduentu nequaquam expectato Iagenraiterius, qui præsidio præerat, metu perculsus, relictis in oppido tormentis ac magno eorum apparatu, carne item salita, succidiis, farina, sale, leguminibus ac id genus multo commeatu, vna cum sociis
 Strigonium versus profugit, oppidumque, quod diutius conseruari poterat, succentum hostibus reliquit. Sed is quum Strigonium peruenisset, ab Althamo comprehensus, simul cum aliquot centurionibus ac militibus, ad luendam degeneris intempestiuque facti pænam in vincula & carceres coniectus est. Eius exemplum *Eius exemplum etiam Hatuani prædiant sequuntur.*
 sequuti ii, qui Hathuanii erant, incensa similem in modum arce, sese il-
 linc in tutum proripuerunt, & Turcæ vtrumque locum, restinctis ignibus facili negotio occuparunt: iisque rebus confectis, exercitus hostium, in quo LXX. millia hominum esse dicebantur, XIX. Septembris, Strigonium ductus est, castraque ad montem, quem olim Latonem, nunc à militibus Carolinum nuncupari diximus, collocata sunt: & Hasanes aggeres, ex quibus oppidum simul cum arce verberaretur, duobus in locis fieri iussit, ripa nempe dexteriore Danu-
 bii, ac campo, quem viridem seu Sancti Georgii vocant; tertium vero, ex quo
 Castellum in monte Sancti Thomæ à nostris extructum dirui posset. Quibus perfectis summa vi, arx simul cum oppido oppugnari à Turcis cæpta est, cum
 quibus Stephanus Cutronus, qui Vngaris præerat, acre pro aggerum fossa prælium contraxit; in quo quum vtrinque nonnulli essent vulnerati, sese in urbem recepit. Octauo die obsidionis nostri ex arce & oppido castrisque valido agmine egressi, in quo duo millia peditum, ac D. equites fuere, ad castra hostium, vbi Murates purpuratus confederat, irruerunt, ac Turcas, trucidatis iis, qui præsidio tormentis erant, cæteros in fugam coniecerunt. Sed Murates celerrime suis subsidio superuenit, contractumque est acerrimum & cruentum certamen; ita vt confluentibus in mutuum auxilium hostibus, plurimi vtrinque occumberent, ac vulnerarentur. Desideratus est eo in prælio ex nostris Casimirus Comes Hollachius cum CLI. sociis, ac Amone Hoffquirhianæ legionis legato, ex Turcarum vero numero DC. cecidere, vulnerato grauius in sinistro humero Murate. Caput Casimiri præcisum, ac vulneribus fædatum nostri, quodam Turca,

qui ab Vngaris priore in pugna captus erat, simul cum trunco redemerunt, ac in arcis templo condiderunt.

Post hanc pugnam Hasanes, missis ad Bastam literis, ut rursus de ineundi induciis arbitri utrinque convenirent, postulavit; ne tot viri fortes & bello clari, accommodius ad alias necessitates servandi utrinque interirent, factaque pace ab armis discederetur. Et quamquam spes earum nulla hoc tempore appareret, tamen cessatum utrinque à tormentis est, diesque vnus negotio consulando attributus. Ad quem, medio inter castra Turcarum, & nostrorum loco, penes Ciuitatem à Thracibus dehominatam, à Turcarum parte conuenere Hasanis legatus, & Ianicerorum Tribunus, ac Alis purpuratus Asiae senex; à nostris Althamus, ac Ottho Rheni Comes, Fridericus Hollachius, ac Ferdinandus Colonicius. Quum Turcae sollicitis animis deditionem Strigonii peterent, ac pro eo Canisam offerrent; nostrique vicissim Agriam superaddi postularent, re infecta, reditum in castra est; & oppugnatione ab hoste eo acrius instituta. Tentauere tam arcem, quam Montis Diui Thomae munitionem effossis cuniculis, & iniecto puluere sulphureo, eoque incenso, captas in potestatem redigere: sed re à nostris animaduersa, contrariisque actis cuniculis nihil profecere. Nec multo post irruptio quoque tentata est, tam in arcem, quam montem. Sed utrobique hostes repulsi, tergaque dare coacti, cum magna suorum strage, in castra reuersi sunt. Postero die Cosaci, qui inter Tartaros in hostilibus castris militabant, de nocte, cæsis Turcarum excubiis, Comaronium ac Tatam, deinde in castra venerunt; sed turmae vnus equites circiter LX. breuiori vsi compendio in Danubium sese deiecerunt; eoque transnatato, ad Colonicium venerunt: & ab eo comiter excepti sunt; Abiis cognitum est, hostes desperata loci expugnatione breui castra soluturos, prius tamen, quam discedant, periculum facturos, vtrum arx expugnari queat. quod postea breui euentus comprobauit. Sed priusquam quicquam aggredierentur, iterum Althamium ad insulam minorem infra Strigonium sitam sub fide accersuerunt, ac ad concordiae amplectendae studium cohortati, pro Strigonio Agriam se reddituros polliciti sunt: aut si nec ea permutatio placuisset, Filecum, Secenium, & Nogradum pro Agria reddi postulabant: quum tamen neque sic conueniri potuisset, re infecta discessum fuit. Sequenti die, qui dies Octobris mensis decimus fuit, quum validam in arcis mænia, qua parte tormentis diruta erant, oppugnationem instituissent, ac duabus fere horis acriter dimicatum esset: postquam re infecta in castra repulsi sunt, eadem nocte tormenta in naues collocare ceperunt, ac die, quæ sequuta est, castra versus Budam reduxerunt. Nostri hostium vestigiis institere, & præsertim Vngari, locorum & viarum peritia freti, multisque retractis aut cæsis, ac non contemnenda præda capta rediere. Et ii, qui in arce ac castris erant, in lætitiæ signum, & barbarorum contumeliam tormenta omnia cum ingenti reboatu & fragore disploserunt: Deoque Optim. Maxim. gratias egerunt, qui suis ab extremo discrimine liberatis, omnem hostibus destinata perficiendi facultatem eripuissent. Alis Asiae purpuratus, qui secundas post Hasanem partes in exercitu obibat, cum Budam vna cum castris rediisset, ægrotare cepit, paucisque post diebus morbo senioque confectus è viuis excessit: eiusque cadauer secundo amne Belgradum, indeque in patriam delatum est. Eodem tempore & iisdem fere diebus, quibus Strigonii obsidio soluta est, Stephanus Boscai in paruib; ultra Tibiscum flumen turbulentos & perniciosos motus concitauit, qui confluentibus ad eum puncto temporis sediciosissimis quibusq; & rerum nouarum cupidissimis, nonnullis vero metu coactis, totum fere regnum vehementer conturbauere, & parū abfuit, quin funditus euerterent: quem paucis etiam ante annis in Transsilvania affectati regni cupidine exarsisse, & quum id minime succederet,

teuocan-

*Tractatio de
induciis fru-
stra iterum
suscepta.*

*Turcae acri-
orem oppugna-
tionem insti-
tuunt.*

*Sed repulsi
cedunt.*

*Cosaci ad no-
stra castra
transfugiunt.*

*Hostes obsi-
dionem soluta
discedunt.*

*Alis purpura-
tus exstingui-
tur.*

*Stephani Bo-
scai rebellio.*

reuocandi è Silesia Sigismundi auctorem extitisse docuimus. Cuius quidem atro- ^{Eius origo al-}
 cissimæ seditionis initia & progressus paulo altius repetendo, pro instituto operis ^{ius repetita.}
 mei, qua potero breuitate, explicare contendam. Cum ille à Sigismundo ad Cæsā-
 rem legatione fungeretur, isq; interim Andræ Cardin. Bathorio, quamquam pa-
 trueli, sed inimico ac hosti paulo ante suo prouinciam Transsiluaniam, decepto
 Cæsare, de manu tradidisset, seq; in Poloniam recepisset, post diuturnam in Aula
 Cæsaris mansionem, sub qua de obiectis criminibus sese purgare debebat, domū,
 q̄ extra Transsiluan. fines habebat, discessit, neq; ausus in Transsiluan. redire ex quā
 factionibus Chaquianis exclusus, proscriptusq; erat, diu in suis arcibus circa Vara-
 ro ^{ro} dinum exilium tolerauit: Cæsarianarumq; partium se sectatorem ostendit, quum
 tamen ingens esset suspicio apud omnes, interea eum ambitione atq; auaritia pro-
 cul ab æquo & honesto deductum affectandi regni consilia & cogitationes in oc-
 culto coquere, & agitare. Postquam Moyse Siculus, quē ipse ante se regnaturum
 nunquam putauerat, armis Valachorum ad Brassonem cæsus esset, & eius factio-
 nis exules Transsiluani, ad Turcas se contulissent: Turcæ Gabrielem Bethlenium,
 qui aliis simul cum Moyse interfectis inter cæteros eminebat, ad repetendum sua
 ope & auxiliis regnum incitare non desinebant. Cum eius rei Boscaius certior esset ^{Boscaius Bet-}
 redditus, ad Bethlenium clam omnibus literas dedit, operaq; Ibraimi cuiusdam ca- ^{lenium literis}
 ptiui, cui libertatem promiserat, perferendas curauit, hortatusq; eum est, vt potius ^{rogat,}
 20 prouincia, cui administrandæ impar esset, sibi cedendū existimaret, ac cum Turcis ^{vt Turcarum}
 Temesuarianoq; ac Giulano præfectis, agendo & pollicitando, multaq; obsequia ^{auxiliaribus}
 & officii studia deferendo aditū sibi ad regnum pararet, fore pollicitus, vt simul ac ^{copiis Trans-}
 prouinciam adipisceretur, ea sub imperio & clientela principis Turcarum admini- ^{siluaniam ob-}
 strata, ipsis pro nauata opera cunctis grati animi testimoniis tota vita foret deuin- ^{tinere possit.}
 ctissimus. Huic petitioni Bethlenius suæ imbecillitatis minime ignarus, haud gra-
 uatim assensit, seq; nihil prætermitturū respondit, quo ille voti & desiderii compos
 redderetur: contra Boscaius gratias ei habuit, rescripsitque, ne quid in hisce rebus
 committendum putaret. Vltro citroq; in hunc modum commeantibus literis,
 accidit, vt Turcæ, ac Bectes Temesiensis purpuratus, communicato cum Bethlenio
 30 ac exulibus Transsiluanis consilio, occupandæ Lippæ rationes consiliaq; inirent,
 coactisq; copiis, haud procul castra ad fluuium Temesum metarentur: vt ea siue
 deditone, q̄ Bethlenius successuram rebatur, siue armis in potestatem redacta faci-
 lior in Transsiluaniam aditus pararetur. Quæ quum ad Ludouicum Racocium, ac
 Henricum Duuallum Comitem Dampierium idoneis nunciis perlata essent, qui
 tunc Lippæ tuendæ munere fungebantur, communi habito consilio, occurren-
 dum hostibus, & eos nocturna ideoq; necopinata irruptione & pugna adoriri de-
 creuerunt. Nec mora Blasio Lippaio, peditum, quos et Haidones vocant, tribuno
 dedere in mādatis, vt prima noctis vigilia paratus cum suis imperium expectaret;
 is autem ad quinq; millia peditum sub suis signis habebat; & equites quoq; acces-
 40 sere satis valido numero. Igitur idoneis viæ ducibus vsi, obscura nocte, ad locum,
 vbi Bectes & Bethlenus in castris erant, perueniunt, & excubias, ante quam aduen-
 tum nostrorū ad castra perferre possent, fundunt & fugant; simulq; tergis fugien-
 tium instantes, vna in castra irrumpunt, omnia cæde, fuga, tumultu complent, ^{Dampetra &}
 Bectes & Bethlenus, vix arreptis equis, seminudi & semisomnes, transnatato flumi- ^{Racocius Be-}
 ne Temeso, profugiunt; cæterorum strages puncto temporis ingens editur: no- ^{ctas & Bet-}
 striq; castris, tentoriis, ac omnibus impedimentis hostium potiuntur: ita vt etiam ^{leni copias}
 vestes Bethleni, quibus eo die vsus erat, in eius tabernaculo repertæ nostris pediti- ^{fundunt su-}
 bus prædæ cederent. Signa militaria duo eximii operis & magnitudinis, & equi ^{gantque.}
 amplius mille, & multa alia supellex capta est. Nec ea contenti præda, ad Giula-
 50 nos quoque insidiis excipiendos animum adiiciunt, & cum in eorum conspe-
 ctum venissent, cum iis egressis acre prælium contraxerunt: multisque cæsis & ^{Giulanos quo-}
 captis ^{que profligat.}

captis, eos in oppidum repulerunt; quæ in pugna X. vexillis æqueis & captiuis potiti, incolumes Lippam redierunt.

*Boscarii & Bet
lenii litera
mutua in Bet
lenii veste re
perta nefaria
illa consilia
produnt.*

Quæ duplex præda, quum per auctionem vti fieri solet, diuideretur; literæ Boscarii & Betlenii mutuo scriptæ, in marsupio vestimenti eius repertæ, ad Barbianum eo tempore copias cogentem, & in oppido Racamasso prope Tibiscum castra habentem, perlatae sunt. Quæ res eius de Boscarii inconstantia suspicionem auxit, & ille à Betleno admonitus literas cum veste periisse, & in manus Cæsarianorum incidisse, eo magis cæptæ proditionis maturandæ viam quæsiuit: nec in castra à Barbiano vocatus, mordicante cum sceleris conscientia, venire ausus est.

*Eadem etiam
Concilio à
ministis Bo-
scarii dese-
guntur.*

Interea dū Cyprian. Concinius Varadini legatus priuati negotii causa Sacmarum proficisceretur, ac castellum S. Iobi ditionis Boscaianæ præteriret, à Francisco Siculo loci præfecto rogatus fuit, vt se de rebus grauissimis secretos cum eo sermones collarurum paulisper expectaret. Cum is se expectaturum dixisset, Siculo cum duobus aliis, quos Boscaius omnium consiliorum suorum arbitros participesque habebat, Lazaro Diaco, ac Stephano cognomine Fratre prodiit, & cum in proximam siluam longius seductum, Frater de tentata, fereque iam ad finem perducta Boscarii proditione, ac ad Turcas defectione his verbis edocuit: Boscaius nos magnis & multis beneficiis, in nos multifariam collatis sibi obstrictissimos habet; meque imprimis, quem ab ineunte ætate optimis literis erudientum curauit, latifundiis & facultatibus amplificauit, puellam sibi sanguine iunctam mihi in coniugem dedit, & in dies in nos pariter omnes sua benefacta cumulat. pro quibus officiis gratam illi memoriam; atque adeo si non parem, tamen pro virili singularem gratiam nos debere ingenue fatemur: nisi Dei primum Optim. Maxim. ac patriæ amor, & Cæsaris obsequium, debitaque ei fides aliud suaderet: quæ ille omnia singulari scelere & impietate posthabere, & immania cum principe Turcarum consilia aduersus communem patriam inire, & re ipsa iam fere ad summam compleuisse videtur. Itaque quamquam ei bene cupimus, cumque veremur & timemus; plus tamen Deum immortalem verendum, timendumque existimamus, atque adeo animas nostras ab æterno interitu, coniugesque & liberos, ac patriam à barbarorum tyrannide vindicatos malumus, quam vt huic enormi flagitio & sceleri consentiamus. Eo iam res deducta est, vt quum ab amico nescio quo scriptum ei ex castris sit, Cæsaris præfectum Barbianum, si in castra proficisci nolit, vim ei adhibiturum, territus tantis conscientia stimulis agitetur, vt auxilia à Giulianis & Temesianis Turcis expectet, quibus etiam arces suas tradere constituit, & cum facultatibus ac auro & pecunia, ad purpuratum Belgradum transfugere; à quo promissus ei Transsiluania principatus est. Ante paucos hosce dies vnum ex nobis legatum ad Vesirium mittere in animo habebat, vt copias & auxilia occupandæ Transsiluania ab eo peteremus; sed nos ne tanto scelere contaminaremur; excusata quantum honeste poteramus legatione, vt sceleris, flagitiique plena, ad Sanctum Iobum diuertimus, & sacerdotem doctum diuini iuris optime peritum consulimus, qui multis rationibus è sacrarum literarum præceptis & penetralibus depromptis dissuasit, id quod etiam nostræ nature ac instinctu horrebamus exequi.

Quod iam vnum restat, te cuius præsentiam non sine numine diuum nobis obuénisse putandum est, per omne fas fidemque & omnia sacra oramus, & obtestamur, hæc; quorum à nobis certior redditus es, sine mora Barbiano patefacias, ac etiam atque etiam vehementer hortere, vt huic extinguendo igni, prius quam in grauem emergat flammam, agendo & prouidendo operam diligentem adhibeat, ne si oportuna remedia

dia in tempore negligentur, totum regnum acerbissimo isto incendio confla-
 gret, prorsus & concidat: mature autem facto opus est, quicquid statuere pla-
 cuerit. Nostrium fuit efficere, ne hæc immania facinora nesciretis, vestrum erit ea
 decernere & exequi, quæ optima vobis rei; pub. erunt. Concinius collaudatis iis
 respondit se facturum sedulo & diligenter, vt ea omnia ad Barbianum sine mora
 perferantur; cumque Varadinum ei reipub. causa redeundum esset, Mauriciū
 Viennensium Architectum ad Barbianum misit, eaque quæ à Fratre & sociis acce-
 perat, ei fideliter renunciauit. Eum is ab arce Echedia Stephanoq; Bathorio, quem
 mutuæ petendæ pecuniæ causa frustra conuenerat, redeuntem in oppido Batho-
 10 rio offendit: & is remisso Mauricio Racamassum ad castra reuersus, de detecta Bos-
 caii proditione legatos, qui erant in Transsilvania, secreto certiores reddidit, hor-
 tatus vt Thomam Capriolum, quem Basta suum ibi legatum reliquerat, cum
 quanta possent militum manu ad se mitterent, vt cum eo ac reliquo, quem ha-
 bebat, exercitu impendentibus malis mature obuiam iret. In castris dum esset,
 ac cum Paulo Crauseneco vno ex legatis qui in Transsiluaniam mittebantur,
 ac Baptista Peczio legionis tribuno, Dampierio Comite, Nicolao Snecquenhou-
 fio, Rotinico, ac aliis præfectis, de importuna Boscai seditione consultaret, su-
 peruenere Matthiæ principis nuncii Vienna per dispositos equos missi cum man-
 datis, vt statim in supplementum exercitus, quinque millia militum ad Bastæ
 20 castra mitteret. Igitur absque mora Dampierio, vt cum MMD. peditibus Vn-
 garis, qui iam fere omnes ad equos, abdicatis tamen hastis, & sumpto sclopet-
 torum vsu, translati erant, ac Georgio Rubero Tocai præfecto, qui milites à
 nobilitate superioris Vngariæ mercede conductos, quorum erant D. equites
 totidemque pedites ductabat, in mandatis dedit, vt sese ad Bastam conferrent.
 Verum ii milites, minus quam putarant, dicto audientes habuere, excusatis sti-
 pendiorum necdum solutorum difficultatibus, sine quibus se quopiam per-
 venturos pernegabant.

Cum vero cogi nequaquam posse viderentur, rem omnem, vti erat, prin-
 cipi perscripsit, & ipse secundum communia consilia, assumpto secum ordina-
 30 to milite, ac Rotinico cum CCC. equitibus qui expeditiores erant, ac Dampie-
 rio cum mille partim Thracibus partim Haidonibus equitibus, Varadinum ver-
 sus ire constituit. Cum ad Callonem peruenisset, Bernardum cognomento Pu-
 licem equitum Germanorum, qui à sagulis eius coloris rubei vocantur, præfe-
 ctum, ac Iulium Marcianum peculiaris alæ suæ equestris legatum ad Boscaium
 misit, deducendo eos Iohanne Imreffio, cum literis, quibus se aduersos de illo
 rumores, nullo certo subnixos auctore spargi in vulgus audiuisse scribebat;
 hortabaturque ne rebus temere & absque causa innouandis animum adhibe-
 ret, aut si tale quidpiam contigisset, correctum id & emendatum vellet; eaque
 in re opera & studio suo vteretur. Et quum nunc Varadinum iturus sit, moni-
 40 tum eum velle, vt se conueniat: interimque si quid de sua propensa voluntate
 dubitet, posse eum maioris fiduciæ causa duos eius præfectos militares apud se
 obsidum loco tenere, donec tuto reuertatur.

Sed dum hæc in hunc modum tractantur, Concinius castrum Sancti
 Iobi repentina militum Varadinensium irruptione occupauerat, atque aliam
 quoque Boscai arcem Querequiam, eadem via adortus erat, sed isthinc non
 sine aliquot militum Germanorum cede fuerat repulsus: accideratque sub tu-
 multus eiusmodi tempore, vt Boscaianorum militum animi à Gregorio Lo-
 niano, & Blasio Nemethio clanculariis artibus ad transfugiendum, deser-
 dasque eius partes concitarentur. Quibus rebus effectum est, vt ille aucta su-
 50 spicione, fidei Barbiani minime se committendum existimaret, sed remissis
 duobus præfectis rescribendo, & DEOS innocentia suæ testes appellando,

Concinius ex
 Belgio iosepho
 nunciari cu-
 rat.

Boscaium à
 Barbiano Co-
 mite vocatus
 dicto minime
 audiens fuit.

familiares suos summæ perfidiæ, ac inusitatæ proditionis homines, falsa de se & conficta crimina calumniose commentos fuisse affirmaret, cui neque in mentem vnquam venisset quicquam aduersus Cæsarem rerum nouarum moliri. petere propterea magnopere à Barbiano, vt pro ea, qua erga se affici videretur, beneuolentiâ aliquem ad se mitteret, cui mentem suam sinceram ac fidelem expromere posset: postquam in suis, quorum hæctenus opera vsus fuisset, nullam fidem, nullum fidele obsequium experiretur. Cum Barbianus se, acceptis prius ab eo literis fidei Ladislaum Peteium, equitum Vngarorum Cassouiæ præfectum missurum respondisset, ille non amplius quicquam rescripsit. Verum maiori perculsus metu, captam proditionem nequaquam intermisit, ac vt facilius Haidones, sædam hominum variorum colluuiem, ad se pertraheret, non solum per leuissimos homines spargi incertos rumores, sed etiam fictas dolo callido literas circumferri curauit, Barbianum ad exagitandam & extirpandam religionem, quæcunq; Pontificia ac Romana non sit, aduenisse: nec alias ob causas infensum aduersus se animum gerere, quam quod in tuenda fortiter contraria veraq; religione persisteret: illum sicuti Cassouiæ expulsis concionatoribus; ademptoq; Ciuibus templo, tam religionem, quam ipsas Ciuium conscientias oppressisset: ita etiam Varadini & omnibus circa locis effecturum, ne quæ vel scintilla puræ ac reformatæ doctrinæ super sit. Quibus calumniis Haidones eiusmodi rerum ignari, vt qui inter armenta & pastoriciæ vitæ sordes à puero educati institutiq; essent, non parum commoueri videbantur. Itaq; Barbianus nihil consultius fore existimans, quam si numerato Haidonibus, de quorum præcipue fide dubitabat, stipendio, eos in officio contineret, conquisita mutuo ab aliis pecunia, & hinc inde à Mercatoribus Debrecenii & Varadini, satis difficulter corrasa, vnius mensis stipendium eis persoluit: & conuocatis eorum præfectis Blasio Lippaio, Iohanne Silasio, Iohanne Viuario, Blasio Nemethio, aliisque, non de religione aut eius placitis quicquam sibi controuersia cum Boscaio aut aliis quibusuis intercedere ostendit, sed an ille proditionis manifestæ, ac transfugii ad Turcas reus sanari & ad officium reduci posset, velle prius placido consilio ac verbis, deinde vero, ni pareret, etiam vi & armis experiri. Et inter hæc colloquia tam literas pugna Temesiensi ab ipsis interceptas, quam ea, quæ à Concilio & Mauricio acceperat, aliaq; plura indicia eis ostendit: percunctatusque est, vtrum aduersus omnes Cæsaris æmulos & hostes, ipsumque etiam Boscaium, si aliter abduci ab incepta perfidia non posset, operam, quam iure meritoq; debent, præstituri necne forent; ii se ad omnia pro Cæsare certamina promptos, ne Boscaio quidem excepto, ac paratos responderunt. Sed quando ea, quæ ipsis proposita essent, militum vulgo minus essent cognita, petere, vt misso quopiam ex præfectis idoneo, de iis edocerentur; & eo alacriores ad capeffenda iussa redderentur. Missus confestim Peteius, per omnia fere contubernia, ostensis omnibus meditati à Boscaio sceleris indiciis, ac discussa ea, quæ de religionis oppugnandæ aut exterminandæ negotio falso dispersa erat, opinione, iuramentum ab eis exegit: quod haud cunctanter præstitere, seq; in fide & obsequio Cæsaris viuere & mori velle succlamant. Inter hæc Boscaius nedum ad meliorem mentem redire volebat, sed occupatis Saca, Hencida, aliisque infirmioribus castellis, per quæ transeundum nostris foret, in perfidioso suo proposito pergebat: suosq; haidones, quos ad quingentos mercede conductos habebat, ad eos, qui Cæsarianis in Castris militabant, amicitia & propinquitatis nomine sibi coniunctos commeare frequenter iubebat, eosq; occultis sermonibus, præbitoq; auro, ad defectionem sollicitabat. Quo animaduerso Barbianus, sedatis iam, vt putabat, præbito stipendio Haidonibus, postquam verbis ac consiliis apud hominem obstinatum & fidei ac honoris oblitum nec quicquam frustra laborasset, ad alia compescendi eius consilia animum adiecit; ac cum copiis ad obsidendam Querequiam proficisci constituit. Igitur ad legatos Trans-

*idem nefarium
suis conati-
bus religio-
nem obten-
dit.*

*Haidones iu-
ramentum
fidei Cæsari
debita reno-
uant.*

siluanienſes perſcripſit, vt Capriolum cum Vallonibus ad ſe maioribus copiis ma-
 gnopere indigentē quamprimum mittere ne cunctaretur. Quod ab illis ſine mora
 factum eſt, eoq; celerius, quo prouincia ab eorum effrenata licentia ac insolentiis
 liberata aliquantiſper respiraret. Ex caſtris vero ad Racamaſſum collocatis, reli-
 quias Sileſiaci equitatus, ac Pecziū cum ſuæ legionis ſex vexillis militum, ac ali-
 quot tormentis, & neceſſario eorum apparatu arceſſiuit. Erat tunc in caſtello,
 quod Adorianum vocatur. interim & Capriolus adfuit, & interuallo quattuor
 millium paſſuum, ab Adoriano conſedit: Peczius vero in oppidum Almaſium,
 duobus milliariis diſſitum, diuertit. Itaq; inſtituta ad XIV. diem Octobris pro-
 10 fectione, cum iterum Haidones in fidem Cæſaris iuraſſent, Barbianus Peczio, vt
 circa mediam noctem cum ſuis peditibus & tormentis atque impedimentis præ-
 cederet, edixit; ac Sileſiaci equites eorum latera ac terga clauderent, ac lente ſen-
 ſimque interea incederent, donec ipſe eos ſubſequeretur. Sed equitatus dicto pa-
 rere, inſtitutumque ordinem ſeruare reſuſcitauit; Verum partim cum carris & im-
 pedimentis vna incedere, partim medio bene milliari ſubſequi voluit; nolle ſe
 ſemper militum legionariorum ac peditatus cuſtodem fieri dictitans; ne ſerius in
 locum caſtrorum peruenientes tam ipſi, quam eorum equi rebus neceſſariis de-
 ſtituerentur. Peczius, relicto aliquantiſper peditatu & tormentis, ad pontem
 Dioſegianum Berequio amni impoſitum, cum aliquot equitibus præceſſit, viſu-
 20 rus an tormentis ſuſtinendis & tranſuehendis validus eſſet. Sub idem tempus
 dimidiæ noctis Dampierius quoque, vt iniunctum erat, Haidones ad tertium
 tympanorum & buccinæ ſonum è contuberniis educit, ratus eos iuramenti me-
 mores minime operam detrectaturos, & vti Peczianis præcedentibus, vna ſe-
 cum inſiſterent, iubet. Sed illi ad ſubitam conſternati ſeditionem, occulta, vti cre-
 ditum eſt, Boſcarii largitione corrupti, negarunt ſe progreſſuros, eo quod certiori-
 bus indiſciis comperiſſent, Barbianum & Germanos ad extirpandam religionem,
 & Boſcarium, qui eius tuendæ cuſtam ſuſcepſiſſet è medio tollendum contendere.
 eaq; exterminata, ad delendam ſtirpitus Haidonum gentem vires & arma conuer-
 ſuros; quapropter ſe ſtatuiſſe, ne amplius auſpiciis Germanorum & ſocietate in-
 30 fauſtam militiam exerceant: ſed in eos, qui præceſſiſſent, trucidandos arma con-
 uertant. His dictis facta coniuratione, & ſublato ingenti clamore, relicto Dam-
 pierio præfecto, ac diris conuiciis proſciſſo Germanorum nomine; præcipiti
 equorum curſu prouolarunt: ac exercitum, diſſolutis ordinibus procedentem
 aggreſſi, primo Pecziū & equites nihil adhuc hoſtile metuentes inuadunt; at-
 que ii perturbato quidem ſed minime fracto animo, obuera fronte, eos for-
 titer excipiunt: acreque cum eis certamen inire minime dubitant: pugnatur
 diu & acriter: ſed tandem Peczius, interfecto & prolabentē humi equo, non
 ſine graui vulnere capitur. reliqui funduntur & diſſipantur; poſtea pedita-
 tum cum tormentis & carris pone ſubſequentem adoriuntur. Sed illi vallo ex
 40 curribus facto diu ſe defendunt, ac Haidones, plurimis interfectis & vulneratis,
 multa è ſclopetis effuſa glandium procella longe ſubmouent. Ad extremum
 quum puluis tormentarius, fortuitum ignem concepſſet, ordines militū diſſolui
 eorumq; complures partim interfecit, partim variis & grauib; illatis plagatis af-
 flixit: reliquum, quod ſupererat, iamq; ad exiguū numerum fuerat redactum, Hai-
 donibus prædæ ceſſit. Ad primum pugnae rumorē Peczius, remiſſo ad Barbianum
 Chriſtophoro Scarſella equitum præfecto, opem implorabat: atq; is ſubito con-
 ſenſis equis, cum iis, quos apud ſe habebat, eo, vbi laborabatur adcurrere, ac Ca-
 priolo, vt cum Vallonib; ſubſidio venire maturaret, nunciare non prætermiſit:
 eumq; ad pontem Dioſegianum aliquantiſper expectauit. Sed antequam opē tu-
 50 liſſent, iam & puluis ſulphureus tanta cum militum ſtrage ſuccenſus, & pugna
 peracta erat: ac Haidones ſeſe cum præda & captiuis in tutum receperant: ac
 Boſcari.

Haidones tri-
 multantes
 Dampierium
 deſerunt.

Peczius copias
 magno impetu
 aggreſſi
 cadunt.

*Barbianus,
accepta hac
clade, Vara-
dinum se re-
cipit.*

*Indeque To-
caium con-
tendit.*

*Valentinus
Homonnianus
ad Bos-
caii partes
transit.*

Boscaio ad famam victoriæ sese ad eos conferente, Debrecenium concesserant; ubi præda diuisa, & vulnus Peczio, quod in tergo graue acceperat, obligatum fuit; Barbianus cum seram se opem suis tulisse vidisset, Adorianum ad serum diei se recepit, & postero die Varadinum, cum reliquiis profligati exercitus ire constituit; Postquam Boscaius tam pontem Diosegianum, quam Sacam, & Hencidam, ac Chatarum, & pontem, quem vocant, Siculorum, aliaque loca, per quæ transitus ad Sacmarium esse poterat, missis copiis præoccupasse dicebatur. Cum Varadinum esset peruentum, consilio cum ducibus habito, cui etiam ex Vngaris Pancratius Sennieius, Ladislaus Peteius, ac Balthasar Cornisius interfuere, dictis sententiis visum est, currus & impedimenta exercitus ibi relinqui debere; & cum expeditiore militum manu Tocaïum petendum: postquam Ciuitas Varadinensis propter eius amplitudinem, multo vero minus suburbia nec vallo nec fossa munita, defendi nequaquam possent: in arcem vero propter eius angustiam, diuersarum nationum milites recipi non esse tutum censebant: præsertim autem Siculos, cum quibus Boscaius iam consilia de defectione miscuerat, ut id literæ eius interceptæ facile testabantur. Itaque relictis Varadini impedimentis, sed facultate Sacmarium eundi sublata omni, circa meridiem abiit, ac sequenti vespere circa Solis occasum ad pontem Tibisci prope Tocaïum peruenit; eumque cum exercitu transiit, & castra ibidem fixit: equitum Thraciorum turmis, ut in oppido Racamasso, ubi vxores & liberos habebant, relinquerentur, expetentibus. Quos tamen Haidones insequuti, eadem nocte ante auroram oppresserant; cæsis aut captis iis qui ad eos deficere recusassent. Nec mora ad pontem magno numero prouolantes, parum abfuit quin eo potirentur; quum propter matutinam & densissimam eius diei nebulam, quæ visui obstaret, tormentis maioribus ex arce eminus defendi non posset. Verum Barbianus & Dampierius, strepitu sclopetorum audito, quem pontis custodes ad primum hostium conspectum ediderant, adcurrerunt, & reiectis hostibus, & discisso aliquot in locis ponte rem restituerunt. Paulo post ad ripam Tibisci equo vectus accessit Blasius Lippaius singularis perfidiæ ac prodicionis summus auctor, ac colloquium Barbiani petiit, ad quem ille sui loco Dampierium misit. Sed quum nihil operæ precii præter vaniloquentiam & malignitatem inanum verborum attulisset, abire in malam pestem iussus est. Ibi cognitum fuit Racocium valetudine impeditum domum rediisse; Valentinum autem Homonnianum; quem cum nobilitate earum regni partium, ad incerta belli, circa Sixonem vigilare iusserat, cum omni nobilitate Boscaio se coniunxisse, eo quod religionem, quam hactenus professi essent, sibi publico decreto interdictam conquererentur. quod quidem eius decreti punctum, sub extremum finem adscriptum, absque publico consensu irrepsisse in acta affirmarent: eius fraudis tantam apud eos vim esse, ut reliquis omnibus actis legitimam firmitatem adimat: ideoque ipsi ad nulla onera publica adstricti esse censeantur: & propter eam causam nec milites in castra mittere, nec iumenta vehendis tormentis currulibus conferre, in summa nec dicto audientes esse velint. Cuius rei causa præterquam quod nobilitas ac Ciuitatum legati in comitiis coram iudicibus ordinariis questi essent, tum vero postea, primo ad Galssecium oppidum, ac deinde Nagidam conuenerant: ac nihil fere ad concitandam sedicionem deesse aliud quicquam, quam dux & auctor videbatur. Sed Stephanus Bathorius, licet eiusdem cum ipsis religionis sectator, suscipere eam prouinciam eo quidem tempore recusauit; sicque ad Boscaïum, opportuno eis tempore rebellantem, ac prodicionem prætextu religionis velantem confugiendum duxerunt. Itaque Barbianus nihil consultius fore ratus, relictis Tocaïo, ac Rubero, ut locum summa fide Cæsari seruaret, admonito, Cassouiam versus, ubi vxorem & familiam reliquerat, iter suscepit, præmisso Rotiuicio, qui aduen-

aduentum suum Ciuibus significaret; & si secus fieri non posset; templum quoque aliquod eis exercendæ eorum religioni polliceretur. Sed illi prætor vrbis Iohanne Boccacio Silesio rigido Lutherani dogmatis assecla, operam imprimis nauante, statim post pugnam à nostris apud Adorianum male pugnatam, Stephanum Hercegem, ad Boscaium Debreceonii spoliis aliena perfidia partis diuidendis, ac muneribus ad Turcas socios mittendis intentum, miserant, urbemque in eius fide & potestate futuram nunciauerant. Quæ res partibus Cæsarianis incredibile detrimentum attulit. neque enim ille vnquam longius Transsiluaniæ finibus abscedere, aut Tibiscum transire ausus foret, nisi Cassouia portas ei aperuisset. Ad quod pessimum facinus patrandum, illi non tam ob ademptum sibi maius templum, turbatamque ibidem religionis professionem adductos referebant: quamquam id etiam molestissime ferrent; quam quod pagis circiter XXVIII. quos liberali veterum regum indulgentia Ciuitati attributos possedissent, à Barbiano iussu Cæsaris priuatos esse conquererentur: ita vt colonorum opera, nec ad quotidianas vitæ necessitates, nec ad colendas vineas, quas in Tallia ac Mado haberent, vii possent; ex quarum fructibus & vino, quod nobile admodum & generosum ibi nascitur omnia fere emolumenta & redditus, coementibus ea ingenti præcio Polonis, constare videntur. Progrediendi cum reliquiis copiarum Barbiano, occurrit Rotinicius, ac prætor vrbis Boccacium, cæterosq; ciues, dissimulata in præsens perfidia, Cæsari fidem quam debent seruaturos; sed nec eum, nec milites in urbem intromissuros respondisse nunciauit; ne ipsorum causa ab Haidonibus, qui subinde eum sequerentur, Ciuitas aliquid detrimenti pateretur. Igitur consilii inops, & suæ, suorumq; qui in urbe erant, salutis sollicitus; variaq; animo voluens, ad extremum regno & prouincia sibi concredita excedere nequaquam voluit; sed se ad Christophorum Turzonem, qui in arce Scepusiana per id tempus agebat, conferre statuit; & ex itinere equites Silesios in Eperieffa vrbe reliquit: sed qui deinde paucos post dies, metu perculsi, non sine reip. & Cæsaris detrimento, vrbe vacuâ relicta, inde in patriam discesserunt. Habebat secum fugæ comites & socios Dampieriū, Pancratium Senniciū, ac ex Valachis Leucagā Radulonis Transalpini turmæ equitum præfectum; ac Marcum Vaiuodam Moldauia profugum & exulem. Sed equitibus sub ipso Barbiano præpositū, ac Italos suos circiter XL. cum quibus vna statuit alterutram fortunam Scepusii experiri. Locus is visus est ei commodior, etiam si obsidio toleranda foret, tum propter Turzonis propensum aduersus Cæsarem animum, tum propter liberam Ciuitatem; quæ circumiacebant: in quibus tamen omnibus necessario & difficili tempore, fides & officium maxime desiderata sunt. Nam & Eperieffa, & Cibinium minus, & Leuocia, impellentem Iohanne Deseffio exemplum Cassouiensium sequutæ, partibus perduellium adhæserunt. Interea Boscaius, collaudato multis verbis Cassouiensium erga se studio, ac beneficio, quo in offerenda ei vrbe vti essent, Blasium Lippaium, vt suo nomine urbem occuparet, præmisit; qui bipartito itinere facto, Tibiscum partim pernes Tocaum, partim Vardam cum exercitu traiecit: eique Cassouiam venienti Bocacius prætor, reliquique Ciues nihil cunctati portas aperuerunt, ac in fidem & clientelam Boscaii recepti sunt: vxore Barbiani ac seruis & familia prius vrbe emissis; quas Iohannes Cataius, Michaelis frater Germanus, singulatis sceleris & perfidiæ nota, omnibus rebus in itinere spoliavit, sicque Scepusium ire permisit. Cæsaris ærarium, quod in vrbe erat, continuo expilatum est, armamentaria cum tormentis, & aliis rebus bellicis patefacta & occupata; magistri tormentorum Germani vi & minis ac captiuitate in partes traducti; Præfectus ærario Nicolaus Micacius Episcopus Varadiensis captus, & direptis omnibus rebus, sub arctissima custodia detentus: collegæ eius Georgius Caproncius, & Nicolaus Orleius (nam Georgius Hoffmanus in Transsiluania aberat) Sacramento ad illius fidem

Cassouia etiā
à Cæsare ad
Boscaium de-
fuit.

Barbiano
Cassouia ex-
clusus, ad
Christopho-
rum Turzo-
nem se con-
fert.

Cibinium mi-
nus, Leuocia,
& Eperieffa
perduellibus
se dedunt,

Blasius Lip-
paius Casso-
uiam occupat
& expilat.

fidem adacti. Eandem carceris fortunam subiit Georgius Salatnocius Episcopus Quinqueeclesiensis. Quicquid autem publici priuatique iuris in vrbe erat aut Cæsaris, aut eorum, qui eius partes sequebantur; id omne in prædam & rapinas conuersum est: domus prætoria Cæsaris ad hospitio excipiendum Boscaium destinata ac expurgata. Quibus omnibus diripiendis tanta Lippaii erat immanitas, vt nemini parceret, quin aurum, argentum, pecuniam, arma, equos, vestes, vina, frumentum, pecora, & quicquid eiusmodi dici potest ab iis, apud quos relictum habebatur, iureiurando adactis crudelissime extorqueret: & multis occultare & negare conatis vulnera & necem intentaret. Quod genus inhumanæ crudelitatis, tam ille, quam alii eius farinae homines aliis etiam in locis & Ciuitatibus, nihilominus avariciæ & libidinis exemplo indignum in modum exercuerunt: gementibus miserabiliter bonis; atque immania scelera sine summo dolore & multis lachrimis aspicere nequeuntibus. Similem in modum domus Luchini diuitis mercatoris Italici, & aliorum, qui catholicam religionem profitebantur, prodentibus clam Ciuibus, impie & crudeliter direptæ sunt. Michael Cataius, qui Callone Cæsaris erat præfectus, summa agitur perfidia, statim post aduersæ Adorianæ pugnae successum sponte, seque & locum Boscaio dedit, ac quod esset Latinis literis paulo aliis eruditior, epistolarum magister & Cancellarius ab eo constitutus fuit. Occupata Cassouia, Lippaius attractis illinc è Cæsaris armamentario ac Leuocia tormentis currulibus, Scepusianam arcem, in quam Barbianum se recepisse cognouerat, obsidione cinxit: & triduo post scalis admotis, inferioris arcis partem occupare contendit. Verum à Barbiano & paucis, quos habebat militibus, strenue reiectus est, amissis & vulneratis quamplurimis suorum. Vbi etiam ex iis, qui intus erant Barbiani signifer Italus dimicans interfectus est. Cum hostes vera vi nihil proficerent, quod Barbianus multa contentione sese tueretur, ad artes & minas conuersi, Turzonem cohortari ceperunt, vt eo ipsis tradito, Boscaianas partes amplecteretur, futurum ei honestum apud regem & principem (tali enim honore homines flagiciosissimi illum dignabatur) gratiæ & dignitatis locum: sin salubriora monita admittere noller, bonis eius & oppidis villisque incendia, ei vero, si in manus incideret, præsentem cedem minabantur. Quamobrem magno labore Barbiano fuit enitendum, vt delinitum Turzonem in partibus Cæsaris conseruaret, ne iuuenis flexibili ingenio à suis militibus laboris & incommodorum belli pertæsis seductus, durius aliquid statuendum putaret. Perstitit tamen ille firmiter promissi tenax, ac omnem fortunæ aleam cum Barbiano vna sustinuit: donec hostes post XXII. oppugnationis dies Calendis Decembris irritæ obsidioni finem fecerunt, ac rebus infectis, & relictis etiam quattuor tormentis maioribus, quæ secum auferre non poterant, vltra Braniscam montem, ad Sirocam atque inde versus Cassouiam discesserunt: pagis Turzonianis passim vbique crudelem in modum concrematis; ipso ignes & tecta ardentia ex arce prospectante. Quo incendio oppidum quoque Somolnocum, & machinæ, quibus admirabilis naturæ aquæ, ferrum omne paucorum horarum spacio in cuprum conuertentes, siphonibus hauriri, & per diuersa incilia deriuari solebant, magno operarum detrimento Turzonisque damno conflagrarunt. Soluta obsidione, Barbianus ad Bastam primo, ac deinde ad Matthiam principem & Cæsarem discessit. Interea post solutam Strigonio obsidionem, abeuntibus Turcis, Basta iussu Cæsaris cum selectissima exercitus parte Cassouiam iter suscepit: in qua equitum & peditum XV. millia esse ferebantur, ac Zolium, quod vetus vocant, peruenit: ibique aliquot diebus substitit; vt intra eos militibus labore itineris fatigatis quietē concederet, & copias quæ sequebantur, expectaret. Postea cum ad diem XIII. Nouembr. Lossoncium, ac inde Filecum duxisset, castraque in subiectis agris collocasset:

Bosca-

Michael Cataius Callonem Boscaio dedit,

Eiusque Cancellarium constituitur,

Lippaius in Scepusiana arce Barbianum irritum conatu oppugnat.

Barbrianus Pragā abit,

Basta cum copiis in Trasyluaniam rediit.

Boscaianos Haidones, duce Blasio Nemethio, Castellum Osgianum, quod amæ-
 no colli impositum, duorum millium passuum interuallo distabat, expugnasse, &
 castra ibi metatos esse cognouit. Erant ii numero amplius quattuor millia; sed
 quibus haud minor pars agrestis & inconditæ plebis, parum inermis, partim
 qualibuscunque telis, ut sunt præacutæ fudes, ac longuriis transuersim adapta-
 tæ, fænarix falces, utcunque armata, vel sponte odio Germanorum, vel vi & me-
 tu ab Haidonibus adacta sese aggregauerat. Itaque Basta nihil cunctatus, ad-
 uersus illos exercitu ducto, processit, Friderico Comite Hollachio, quem lega-
 tum in exercitu constituerat, præire iusso. Peruentum est circa meridiem Osgia-
 10 num, facto penes Tornalliam itinere, ac sine vlla mora in perduelles & agrestium
 urbam infestis signis itum. Tanta autem fuit Blasii eorum ducis temeritas, ut
 quamquam militi & duci veterano, ac multis stipendiis, præliisque & bellis ex-
 ercitato, tam numero quam viribus, & militum genere, & disciplina longe infe-
 rior esset; tamen expectare eius congressum, nec pugnam detrectare auderet;
 quantumuis non deessent quidam ex sociis, militia peritiores, qui Germano-
 rum sclopetis perite admodum iaculantium impetum deuitandum, ac copias vl-
 tra Rimam & Balogum amnes, in tutiora loca reducendas esse suaderent, aut ad
 Sanctum Petrum, ubi Blasius Lippaius, cum cæteris Haidonibus ad Saionem flu-
 men castra habebat, retrocedendum. Progredientibus Germanis, Blasius nihil
 20 iis, quæ à sociis, haud inutilia proponebantur, motus, usque ad Darocium pa-
 gum, cum CCC. sociis obuiam equitauit, eosque leuiori prælio excepit: cæteros
 vero equites, qui ex ordine Haidonum erant, ac agrestium multitudinem, ex qua
 peditatus constabat, ad pontem riuo prope Osgianum profluenti impositum col-
 locauit: tormentumq; currule minus, quod falconem vocant, attribuit. Pugnan-
 do & semper retrocedendo, cum ad Haidonum sociorum castra peruenisset, Ger-
 mani sclopetis suis eos acerrime infestare ceperunt: quorum ictus nec Blasius nec
 Haidones, nec eorum equi ferre potuerunt. Itaq; eius iussu locum & aciem, in qua
 pugnando hætenus perstiterant, deferere ceperunt, eo animo, ut se post peditatus
 terga reciperent, ac peditibus immixti, ab eisq; defensi, tutiori loco Germanorum
 30 vim facilius sustinerent. Verum agrestes belli rudes & insueti, postquam Haidones
 loco semouere vidissent, fugam esserati, statim fæde profugiunt, & Germanis e-
 gregie vincentibus, terga dant. Illi sublatiis vocibus instandum victis, utendum
 victoria exclamantes, cedendo palantes ac vulnerando, agrestes pariter & Haido-
 nes, nullo discrimine partim glandibus, partim prælongis hastarum cuspidibus fa-
 cile confodiunt, atq; ad vnum contrucidant: sic ut ab ira & odio exacerbatis, ne-
 mini armato vel inermi parceretur, & ad incutiendum aliis terrorem, nullum o-
 mnino viuum superesse paterentur. Cecidere ex Germanis pauci, vulnerati non-
 nulli, inter quos Ferdinandus Colonicius: sed ex hostibus duo M. & amplius:
 Blasius retentare fugientes conatus, equo defiliit, & in dextris & gladiis ac virtu-
 40 te, non in pedum velocitate spem victoriæ esse clamitans, quum nihil proficeret;
 postremo in castellum cum reliquiis fusi peditatus sese recepit, & Germanos e-
 minus arcere crassioribus sclopetis constituit. Sed Basta summa vsus celeritate;
 missis in castra nunciis, qui tormenta duo absque mora attrahenda curarent, iis-
 que adductis castellum concuti iussit. At ille rebus desperatis, cum se & suos ali-
 ter seruare non posset, erumpendum & ferro viam parandam deliberauit. Aperta
 igitur porta, omnes simul erumpunt, sed à Germanis subito adcurrentibus cir-
 cumuenti, cæsiq; sunt, paucis euadentibus: & Blasio mox inter primos capto:
 Basta victoria potitus, Blasium interfici iussit, & suas copias Eperiessum versus
 promouit; quo cum peruenisset, Ciuitatem ad partes perduellium traductam re-
 50 perit: multisque verborum minis, & extremi discriminis denunciatione, & ad ex-
 tremum, ni paruissent, tormentorum prolatorum terrore perpulit, ut in urbem

Haidones;
 Blasio Neme-
 thio duce, à
 nostris disie-
 cti caduntur.

Nemethius
 captus occi-
 ditur.

Eperiesum
Basta studio
ad Casari
partes redu-
citur.

admitteretur; & in ea ac suburbanis castra collocaret: sed ea Ciuibus data spe, ne in sua religione, quæ Augustana erat, turbarentur. Vbi per aliquot dies quiescendo occasiones quæsiuit, quibus hostem furentem, & maiores quotidie vires & incrementa sumentem propulsare posset; ne si cunctaretur, impunitate & mora perniciosi malorum progressus adeo inualescerent, vt postea omnis obuiam eundi labor & studium frustra suscepta esse viderentur. Ciuitas autem ea in hunc modum tempestiue resipiscens, & rursus ad Cæsaris obsequium reducta, quamquam ab aliis rebellibus sæpe grauissimis incommodis affecta, ac igne & ferro vastata; recepto tamen Germanorum militum præsidio, & contemptis omnibus periculis, rerumq; & fortunarum suarum dispendiis, vsq; ad belli exitum in fide & officio constantissime perseuerauit.

NICOLAI ISTHVANFI

PANNONI, HISTORIARVM

DE REBUS HVNGARICIS,

LIBER XXXIV.

QVINTVS supra M. & DC. à partu Virginis annus iam sequitur, cuius memoria noua tyrannide, discordiis Ciuilibus, celeri populorum defectione, & quod fædum auditu est, fædius visu fuit, patriæ vastitate à Ciuibus impie illata recens quidem est, sed iniucundæ atq; adeo acerbæ recordationis. Hæ namq; mutua cruentæque dissensiones, prætextu quidem religionis, re tamen vera dominandi libidine subortæ, tantam in peius & deterius rerum omnium mutationem attulerunt; vt pollutis antiquæ & sinceræ religionis placitis, corrupta militari disciplina, vitiatis moribus, nemo iam hominum, nemo Dei immortalis verecundiam habeat, non edicta principum, non eorum, qui religioni præsunt, præcepta atq; instituta obseruentur: vagi milites ex pessimo seruilique genere ac fece hominū collecti, ideoq; licentia effrenes, iussu, iniussu, vbi velint, vbi libeat, impune vim libidinemq; exerceant suā, non signa, non ordines seruent: promiscui etiā cæcus hominum, ciuilis neglecta ordinis ac concordia cura, non religione, non moribus, non pietate à barbaris & incultis hostibus differre videantur, adeoque omnes spretis bonorum monitis proni in malum ruant. Quæ omnia vtinam non calamitatis ac cladis, certissimique interitus haud dubia signa, atque prænuncia Deus Optimus Maximus esse velit. Inicio huius anni traiecto Tibisco Bosca-
ius, Cassouiam venit, & in itinere ad Sigismundum Racocium Sirentium diuertit; qui tametsi à Cæsare ad præfecturas, honores, & diuitias euectus, & in Senatum receptus erat, ad eum tamen desciuit, cum compluribus aliis, quos ad deflectendum à fide, aut metus, aut nouarum rerum cupiditas auertit. Inter eos præter Homonnios fuere Nicolaus Dersffius, Franciscus Magocius, Georgius Secius, Deseffii, & Perenii duo iuniores, ac omnis fere partium superioris Vngariæ nobilitas. Sed præ aliis præcipua Pauli Niarii, ac notabilis defectio fuit. Is siquidem pro Agria amissa nulli noxæ ac pænæ addictus, sed magis Varadinensi haud minoris dignitatis ac commodi præfectura à Cæsare accepta; deinde cum Pragā venisset, stipendiis persolutis, ac donatiuo quoq; cohonestatus, & in Senatoriū ordinē adnumeratus, cum primū tamen Cassouiā attigisset, secus quam fide data promiserat,

Anno 1605.
Racocius,

Homonnia-
ni, Magocius,
Dersffius, Se-
cius, & Ni-
rius à Cæsare
desciunt ad
Boscaium.

ferat, non sine magna ingrati animi maleuolentia illius partibus adhæsit. Igitur *Boscaius, ac-
citis Turca-
rum copiis,
Basta occur-
rere statuit.* factus animo insolentior Boscaius, literas ad Mehemetem Vesirium, ac ad Budensem purpuratum dedit, & Ianiceros ac alterius ordinis Turcas auxiliares postulauit, accepitque; & coactis vndique quantis potuit copiis, Bastæ & Cæsariano exercitui occurrere non dubitauit; Nicolao Sennicio cum mille selectioribus pedibus, & CC. equitibus, ac legato Alberto Magno Cassouia in præsidio relictis. Erat Basta cum exercitu haud procul Sendrone; qui audito perduellium aduentu, copias promouit; & concurrere duo exercitus ad Edelinum pagum, penes flumen Bolduam, quod ex alpibus Murano proximis ortum, deinde Sendronem præterlapsum Saioni miscetur. Et primum impetum magna vi hostes sustinuerunt; ac diu prælium protraxere, donec ad uesperasceret. quo tempore obscuritas noctis prælium diremit. Mane factum, cum crassiores nebulae cælum diemque obtexissent, Basta hostes necopinato adortus, in fædam fugam coniecit; primi quoque omnium milites Magociani sublati vexillis terga verterunt: deinde Boscaius & Homonnius, cum prætorianis versus Serencenium profugerunt. Ianiceri & alii Turcae, qui numero fere DC. erant, cum diu apud tormenta fortiter dimicassent, neque ea à Cæsarianis auferri paterentur, ad vnum omnes cæsi fuere, tormentis octo currulibus eorum potestati relictis. Cecidere in hac pugna præter Turcas, perduellium circiter M. & D. Ex Bastæ militibus pauci desiderati: duo tamen ex præcipuis Germanorum occubere, à Turcis pro tormentis interfecti, Ludouicus Comes Erpachius, Hollachianæ equitum turmae signifer, ac Fridericus Solmensis Comes iuuenis, qui biduo ante Pestanæ legionis ab Iagenraitero desertæ præfecturam à Basta erat consequutus. Ferunt Boscaium adeo aduersæ huius pugnae successu exterritum ac perterritum fuisse, ut neque Cassouiam se recipere auderet: sed recta Agriam, indeque ad Turcas Budam profugere cogitaret: nisi Valentinus Homonnianus, quamquam iuuenis, animum ei, multis in medium adductis rationibus, erexisset. Ea victoria Sendronem Basta recepit, ac rursus Eperiessum cum victore exercitu contendit. Vbi non diu moratus Tocaum, quod ab Haidonibus in modum lentæ obsidionis erat circumuallatum, nec tamen tormentis petebatur, periculo eximere decreuit. Igitur infra Eperiessum, transuadato Tarcio amne, Rosgonum, ac Misseium præteruectus, eo iter intendit. Cuius aduentu cognito, Haidones relicta obsidione in varias dilapsi partes profugere, ipse vero comitatu ad multum *Basta Sendronem recipit.* tempus suffecturo, ac præsidio ibi relicto, & Georgio Rubero spe auxiliorum confirmato, rursus Eperiessum reuersus est: hoste nusquam prodire obuiam auso. Cum ibi in castris esset, & exercitus multarum rerum penuria premeretur, Matthiam principem, ut stipendia militibus primo quoque tempore mittere maturaret, admonuit. A quo curata ea absque mora sunt; ac XXI. currus, pecunia ac laneo panno argentoque elaborato, & multis aliis rebus onusti, quæ ad ducenta millia aureorum numum precium æquare ferebantur, Eperiessum ire iussi sunt, comitantibus eos Philippo Comite Solmensi, ac Gothardo Staremburgio, aliisque Germanis. Sed quum Filecum peruenissent, ac Tanhauserus ducentos equites ac totidem pedites præsidii causa eis petentibus adiunxisset, quo securius in castra veherentur, accidit singulari eorum, qui comitabantur, perfidia, ac Cæsaris & militum detrimento damnoque, ut qui tueri ea ab aliis debuerant, ipsi iidem diripiendis curribus & pecuniis nefarium animum adicerent. Itaque interfectis ex aurigarum numero nonnullis, & aliis, qui strictis gladiis resistere ausi essent, equos & currus in proximam siluam abripuerunt; effractisque scriniis, & diuisa inter se pecunia ac cætera præda, pars ad Boscaium, pars in Poloniam ac alias regiones & latebras profugerunt. Solmensis & Storemburgius, conscensis, quos fors obtulerat, equis effusa fuga Filecum repetiuerunt; & Tanhauserius missis aliis equitibus, quorum fidem probatam habebat, prædones illos per siluas & montes frustra

*Basta Casso-
uiam admo-
re castris
frustra ten-
tat.*

indagauit. Basta cognito hoc tam enormi perfidorum militum scelere, exercitum ægre, quin dilaberetur, retinuit; spemque fecit breui aliam pecuniam aliaque stipendia affutura; dum modo per aliquod tempus officio fungi, ac dicto audientes esse vellent. Nec multo post Eperiesio digressus, Cassouiam terrore admoto tentandam ratus, spretis niuib. pluuiæ frigidioris immixtis, quæ turbato cælo decidebant, eo exercitum duxit, propiusque urbem castra locauit, missis per idoneos homines in urbem literis, gratiam Cæsaris & clementiam, ac eorum quæcunque ablata ab eis erant restitutionem pollicitus est; si redire ad officium pristinum vellent. Verum Ciues, communicato cum præfectis consilio, illum in Transsiluania quoque, plurima populis illis miserrime diuexatis promississe, quibus neuiquam stetisset, responderunt, ac in proposito pertinaciter perstiterunt. Interim sub eius diei vespere Blasius Lippaius cum Haidonibus erupit, ut suburbia concremaret, ne Cæsarianis receptaculo forent. Verum à Germanis reiectus, in urbem rediit, cum aliquot socios glandibus traiectos amisisset. Captus tamen ex Cæsarianis fuit, Leonardus Iellus Husti præfectus, vir strenuus, qui cum Mansfeldio Principe in Pannoniam venerat, & in urbem introductus; ubi à Nicolao Sennieio crudeliter interfici iussus est. Cum vero exercitus partim vim frigoris & cæli iniurias ferre non posset, partim vero multi ex minoribus præfectis se aduersus religionem, quam ipsi eandem cum Vngaris, qui pro ea seditionem mouissent, profiterentur, pugnare detrectarent, ac stipendiorum quoque tarditatem causarentur: nec Basta eis persuaderet, non negotium religionis sed dominatus agi; & supra has difficultates commeatus quoque penuria laborari ceptum est, ad VI. Idus Decembris castra Eperiesum reduxit, copiasque per pagos vicinos in hiberna distribuit; quarum ea fuit in cogenda præda auaricia & crudelitas, ut omnium voluntates, etiam qui adhuc in partibus Cæsaris persistebant, magnopere abalienarentur: adeo ut quum nomine Cæsaris omnibus, qui redire ad obsequia vellent, oblitterata præteritæ defectionis memoria gratiam offerret, eamque ostenso palam diplomate publicari iuberet, nemo tamen reperiretur, qui obtemperandum existimaret. Postea quoque sæpius à milite ob stipendiorum tarditatem impensius tumultuatum est: & ipse modo precibus & pol-

*Indeque ex-
ercitum in
hyberna de-
ducit.*

*Militum li-
centia & ra-
pina,*

*Ac tumultus
ob stipendio-
rum tardi-
tatem.*

licitis, modo certa temporis ac diei, ad quem pecunia adforet, denunciatione, iratos ac sua flagitantes ægerrime placauit, in officioque quantum potuit continuit. Dum in hunc modum procrastinando res differtur, ac Cæsariani per pagos distributi in hibernis ociando ac prædando tempus transigunt, Haidones Cassouia de nocte egressi, in eos, qui Souarii, & S. Petri pago erant, in tæpe noctis tenebris irruerunt: ubi Carolus Colonicius cum suis equitibus hospitium erat sortitus. is quamquam è somno experrectus, interioreque tantum tunica indutus, improuisos hostes adesse sensisset, ignominia tamen loco ducens, si vel iniquiore loco pugnam abnueret, diu pugnando ac reluctando hostibus repellendis obstaculo fuit. Sed postea illi, iniecto tectis igne, pagum succederunt, captoque Pettingerio & abducto, & Copello signifero interfecto, Cassouiam redierunt, cum ex ipsis quoque circiter XXV. cecidissent, multique sclopetis vulnerati discessissent. Interim vero quum vulgus militum nullo modo amplius in castris persistere, absque stipendiis vellet; ea vero nusquam apparerent; Basta eos, ut durare vellent, acri sermone adhortabatur, ac propemodum adferendæ pecuniæ certam propemodum spem præbebat: debere ipsos duobus iam præliis victores, & nec pedite, nec equite, nec numero, nec militum genere, ac delectu hostibus inferiores, aliquantisper rerum difficultates æquo animo ferre, donec patiendo & vigilando, Deo Opt. Max. concedente, ipsoque annitente, breui integra victoria paretur: fortibus viris, quales ipsi se multis præliis & bellis ostendissent indignum fore, deserta corruptaque victoria spe, de reditu cogitare, ac tantum flagicii committere, quo tam sibi duci ipsorum, quam vniuerso exercitui ac

Germanico nomini, æternæ ignominia infamiaque dedecus inuretur. Sed quum nullis hortamentis, nullis artibus permouerentur; iamq; Vallones, sublati signis iniussu suo abitum pararent, fremens ac gemens fortunamq; inculans, quæ incōparabilis gloriæ victoriā, fæda militum consternatione & contumacia sibi ē manibus eripuisset; quamquam ipse ius imperii haberet, manus tamen necessitati dedit, & signa canere ad profectiōem iussit, adeoq; ante exortum solis vna cum tormentis & impedimentis, Leuociā versus iter direxit: atque ibi per aliquot dies substitit, expectabundus, an milites spe aliqua exoluendi emeriti stipendii delinitos in officio continere posset. Basta in hunc modum discedere coacto, Boscanus, confluentibus quotidie ad eum prædæ auaritate militibus, quibus maxima & inaudita peccandi impunitas & licentiā erat, resumpto animo, non Tocaiū duntaxat, sed & Sacmariū obsidione cingendū deliberauit, ac emissis diuersissimas in partes Haidonibus, veluti crabronū examinibus, vno eodemq; tempore varias arces, quæ adhuc Cæsari parebāt, ad defectionē sollicitare, ac loca negligētius custodita in potestatem redigere cepit. Misso igitur cum duobus millibus Haidonum Francisco Redeio, Corponā primum occupauit, quæ ei metu coacta portas aperuit; Situiani & Chabragiani, vbi tormenta ii, qui Hatuano profugerant, reliquisse dicebantur, ipse se dedidere, & Iohannes Verebelius absq; cunctatione Vaciam tradidit, sed loco manere permissus fuit. Filecum autem Thomas Bosniacus, qui ad eius factionē transferat, ab Honorio Tanhusero, & Hieronymo Arconato Silesio custoditum, cum duobus millibus Haidonum, ac Ianicerorum cohorte, & agresti, quæ circum habitabat plebe, tam arcta obsidione circumdedit, vt exire aut egredi nemo posset. Trincinium vero, quod à XL. Germanis militibus, è cohorte Hoffquirschiana delectis pigreadmodū custodiebatur, ciuitate se dedente, ab Iohanne Silasio, & Stephano Carolio, ac quodam Rutheno Belistecio (is postea furti conuictus in furca pependit) obsessum fuit. Leuā oppidum à Colonicio vxoris Sophiæ Pereniæ, quā duxerat, iure possessum, Redeiani Haidones, iniectis de nocte facibus, totum combussere, arce intacta relicta, quod ea ab ipso Colonicio defenderetur. Saduaram LX. milites Germani, qui præsidio impositi erant, ad primum Haidonum conspectum fædo pauore perculsi similiter dediderunt, quam contempto hoste facile retinere potuissent, quum tantæ firmitatis ac munitionis esset, vt à Suendio olim totis viribus obsessa ac diu oppugnata non nisi deditiōe capi potuerit. Zolienensis quoque arx, & oppidum muro cinctum, cui Lucas Fefferius præerat, à paucis Haidonibus lenta obsidione premebatur, vt quemadmodum alia loca quælibet, ita hanc quoque omnibus præclusis aditibus, ne quid alimenti importari posset, fame & rerum inopia adactam ad deditiōis necessitates compellere possent. Eodem tempore arx quoque Viglesia, quæ olim procerum Rascanorum fuerat, obsidionem tolerabat: cui Christophorus Rappachius Semniciensis Cameræ Metallicæ præfectus, cum vxore & liberis erat inclusus; Hanc ab Haidonibus bis terue oppugnatam, ille cum paucis suorum, cæsis haidonum amplius CC. fortiter & impigre conseruauit. Impari tamen virtute fideque Balthasar Couacius qui Palanco & Dregelio præerat, ac ii, qui Nogradi, Buiaci, & aliis arcibus erant, ad hostes defecerunt. Quum inter hæc Boscaius Cassouiæ moraretur, ac Bastam discessisse cognouisset, Nicolaum Sennieium, & Blasium Lippaium cum valida Haidonum manu Eperieffum misit, qui primum verbis tentarent, an ciues adduci ad aliquas deditiōis conditiones possent; deinde si id non procederet, etiam vim adhibere conarentur. igitur cum ad eorum clamorem, quo urbem sibi tradi postulabant, ac nomine Boscaiī incolumitatem pollicebantur, nihil responderent, ad mouere mænibus scalas, ac suos ad scandendum incitare ceperunt. Verum à Germanis militibus, eorumque duce Georgio Emerico Puchainio, quos Basta in præsidio urbis reliquerat, reiecti ac glandibus & tormentis vulnerati re infecta Cassouiā,

Basta militum seditione compulsus Leuociā versus iter suscepit.

Discedente Basta, Haidones varias arces vs ad deditiōem inuadunt.

Eperieffum vano conatu à Boscaianis tentatur.

unde venerant, redierunt. Postea Boscaius, discessu Bastæ magno metu liberatus, ad Serencium ire decreuit, ut ibi Comitia factionis suæ hominibus, quos iam ad ingentem numerum, partim vi & metu, partim odio Germanorum excreuisse videbat, publicaret. Sed prius quam eo proficisceretur, Blasium Lippaium, siue ut eius opibus, quas ingentes vrbis Cassouiae ac nobilitatis direptione congestisse fama erat, potiretur, siue stolidam quadam eius temeritate offensus, quæ rerum & consiliorum eius rationibus licentius quam par erat sese immisceret, eumque ab se potissimum ad tantum regii honoris & amplitudinis fastigium euectum esse, nec se inscio inconsultoque, honores & magistratus cuiquam conferri debere dictitaret, è medio tollendum constituit. Dedit igitur eius rei conficiendæ negotium Michaeli Cataio, Nicolao Sennicio, & Alberto Magno. Qui illum ad cænam inuitatum, in hospitio Cataii, dum per angustum quendam & tenebricosum locum in proximum cubiculum transiret, adactis in pectus & ventrem pugionibus, contrucidarunt: & cadaver seruis eius ad sepulturam tradiderunt. Fuit Lippæ ex ignobili ac sordido hominum genere, quos Cinganos vocant, ortus; multis latrociniis, periuriis, furtis, proditionibus infamis, ideoque eo vitæ exitu non prorsus indignus, si ab alio, quam Boscaio cæsus esset, cui vltima proditione & pugna Adoriana non inutilem, quamquam infamem operam impendisset. Vxor eius, exuta spoliis per sæuiciam mariti congestis, ac catenis aureis, quibus collum impudenter ac indigne onerare solebat, ad pristinam inopis & seruilis vitæ conditionem redire coacta est: illeque peracta cæde postea subiiciebatur crimini, ac perfidiæ, quod occulta cum Bastæ & Germanis consilia habuisset, quibus Cassouiam eis tradere voluisset. Interea quum Comitia, quæ Cæsar ad initium huius anni promulgauerat, his perniciosis motibus interturbata solutaque essent, ii, qui è Senatorum numero conuenerant, communicato inter se consilio, Viennam profecti, Matthiam principem orarunt, ut quamquam ipsi sicuti nihil magnopere timendi, ita nihil contemnendi auctores esse vellent; tamen missis ad Boscaium legatis experiretur, quibus modis extinguendo ei igni obuiam iri posset: & an ille oblata aliqua spe pacis sanari posse videretur. Sed quum princeps nihil se ea in re à Cæsare documentum accepisse respondisset, neque tamen prohiberet, quin Senatores, si ita ipsis videretur, aliquos ex suo ordine ad eum ablegarent, absque mora missi fuere Demetrius Napradius Episcopus Besprimiensis, & Sigismundus Forgacius, qui eam prouinciam promptis animis obiere: rati se pro vetere amicitia, quæ ipsis cum Boscaio intercessisset, illum ad amplectendam concordiam haud ægre adducturos. Sed longe aliam in eo mentem rebus ex animi sententia succedentibus, alios spiritus elatiores, quam putarant, repererunt. Nam quum primo ad Bastam, qui nondum se Eperiesso, ut ex hibernis mouerat, venissent, illumque de suo aduentu certiores reddidissent, ægre admodum eos in sui præsentiam admisit: & cum tandem serius admisisset; postquam non Cæsaris, nec principis, sed priuato Senatus nomine acturos venisse cognouisset, rebus infectis, remisit, atque ii non ea qua profecti erant, via ob metum Haidonum vias obsidentium, sed per fines Poloniæ redierunt. Post sublatum è medio Lippaium, ac dimissos legatos, Boscaius ad vltimos Mensis Martii dies Serencium cum venisset, comitia ad XVII. diem Aprilis, iis, qui eius factioni adhæserant, per literas publicauit; quarum hæc erat sententia: Equidem scire vos minime dubito, quantam superioribus annis iacturam communis libertatis, quantas calamitates miserum & afflictum hoc Vngariæ regnum, patria nostra dulcissima, ab exteris nationibus Germanisque imprimis passum fuerit; & quantum non nobismet ipsis duntaxat, sed bonis fortunisque nostris indies periculi ab iisdem impenderit, adeo ut præter grauissimas iniurias, rerumque nostrarum direptiones, iniustissime illa-

Blasius Lippaius à Boscaio admistris, summa perfidia trucidatur.

Legati ad Boscaium missi, rebus infectis redeunt.

Boscaius Serencium comitia factionis suæ indicit.

illatas, neque conscientis nostris, quæ soli Deo omnipotenti subiectæ, & cogni-
 tæ esse debent, quietam & tranquillam consistendi facultatem habuerimus. Cu-
 ius oneris grauissimo pondere grauata nobilitas, proximis Comitiiis Posonii ha-
 bitis, coram iudicibus ordinariis, veluti præuisis futuris, quæ hinc oriri possent
 malis, mentem suam declarare nõ prætermisit, se in religione, quam hætenus pu-
 blice priuatimque professæ esset; ea animi & conscientiæ firmitate permanfuram,
 vt si turbari à quopiam cepisset, se omnibus, quibus posset, modis ad defensionem
 paratum fore clare testaretur. Quæ tametsi haud obscura voluntatis declaratio,
 iusto & æquo consentanea, merito apud omnes valere vimque obtinere debuisset:
 10 tantum tamen abfuit, vt quicquam ea profecisse videretur, vt præterea Cæsar, ca-
 pta illinc occasione, contra leges & iura patriæ nostræ, propria auctoritate, insciis
 ordinibus regni, sub finem actorum comitialium, legem, si Diis placet, apponi &
 adscribi iusserit intolerabilem, nec vnquam à liberis hominibus admittendam; qua
 stante ac stabilita nobis certa salutis & vitæ perniciēs & clades, ac non dubia mors
 in horas expectanda esset. Quod id ipsum ex iis quoque Barbiani Cæsariani Caf-
 souiæ præfecti responsis, quæ ille nunciis vestris, quos è conuentu vestro Galse-
 ciano semel atque iterum ad eum tuendæ religionis causa miseratis, intelligere po-
 tuistis: ei nimirum à Cæsare iniunctum esse, vt nostræ libertatis ac religionis exter-
 minandæ studium etiam cū nostro excidio, ac sanguinis nostri profusione curæ
 20 esse deberet. Quam quidē crudelis sententiæ acerbiter in me primo omnium
 exequi idem ipse Barbianus summis viribus contendit cum promotō exercitu Cæ-
 sareo, prolatisque tormentis vnā alteramque arcium mearum partim intercepit,
 partim valida obsidione cingere non dubitauit. Quā insigni iniuria, ac extremæ
 necessitatis vi compulsus, vt salutis vitæque cōsulerem meæ, iis, quibus secundum
 Dei immortalis opem fieri potuit, rationibus modisque me defendi. Quo quidē m
 in conatu captisque meis, quales diuino numine opitulante progressus fecerim, &
 quātum iustam causam propicia fortuna iuuerit, neminē vestrum latere arbitror.
 Tametsi autem credibile sane est, vos in his turbis & dissensionibus tam à Germa-
 nis militibus, quā Haidonibus natura raptō viuere assuetis, satis iniuriarum & detri-
 30 menti cæpisse, in diesque capere; ea tamē omnia libertatis & salutis causa, donec me-
 liora illucescant tēpora, patienter ferenda esse, & vt ea sensim à ceruicibus nostris
 amoueantur, vos omni ope niri deceat, meminisse vos oportet. Itaque quo magis me-
 liusque aduersus huiusmodi tempestates protecti esse queamus, & cū aliis Vngarici
 nominis fratribus amicisque nostris cōiungere animos viresque possimus, laborandū
 est, vt iis de rebus consilia capturi in vnum locum conueniamus, quibus libertatis
 ac religionis nostræ hostibus resistendū sit, & quibus patria nostra & respub. pri-
 stino statui restituta, eiectis exteris, exoptata quiete & tranquillitate frui possit.
 Nam alia omnia, quæ huc non pertinent, hoc quidem tempore prætereunda, inque
 aliam occasionem differenda existimo. Hortor igitur vos & moneo, vt ad XVII.
 40 diem Aprilis Serencium conueniatis, ubique vnanimi consensu ea quæ ad conseruā-
 dam dulcissimæ patriæ nostræ salutem, quæ accommodissima erunt, secundum Dei
 omnipotentis opem decernatis. Qui vero salubribus hisce monitis, præceptisque
 nostris aures præbere noluerint, seque alienos à cōmuni bono per absentiam suam o-
 stenderint, in eos & eorum fortunas facultatesque quid statuendum sit, de eo post-
 quam conuenerimus, mihi vna vobiscum curæ erit. Valete. Ad hæc comitia
 cum frequentes conuenissent principatus Boscaio ab omnibus cōfirmatus est, &
 religionis professio, libera cui libet concessa, sic tamen ne quæ præter Catholicam,
 Lutheranam, & Calvinianam (hæc ibi Heluetica nouo nomine vocata est) admit-
 teretur. Copiarum & regni ac exercitus præfectura Valentino Homonniano; præ-
 50 toriani vero militis cura Georg. Secio cōmissa: ac deliberatū, quo apparatu, quan-
 to militum numero, quā celebri comitatu iter eius ad capeßendam Transsiluaniam
 posses-

Religio ob-
 tentui est;
 Eiusque pal-
 lio scelera
 sua obuelat-
 re committi-
 tur.

Decreta in
 hisce comitiis
 elita.

Regni insignia à Chaufio ei oblata sunt.

Steph. Chaquius obit.

Steph. Bathor. Boscaio se iungit.

Pauloque post obit, nulla relicta sobole.

Legati Boscaii cum insolitis muneribus Constantinopolim missi.

possessionem institueretur. Quibus peractis, illinc in Transsiluaniam perrexit, & præstito Claudiopoli mutuo cum prouincialibus iuramento, princeps est salutat^{us}, ac id ipsum à Chaufio, nomine Turcarum principis, tradita ei claua, ense, & vexillo, protinus confirmatum: solo Georgio Thrace, vno è Michaelis Transalpiⁿⁱ præfectis in arce Gialuina, imperium eius detrectante; ac in partibus Cæsaris constanter perseuerante; qui postea in eadem arce, post diuturnam obsidionem, fame, siti, & cibarium inopia ad dediti^{onem} compulsus, ac præter datam fidem captus fuit. Eum tamen à Boscaio è medio clam tolli iussu^m, Racocius prouinciæ præfectus summa pietate conseruauit. Pancratio Sennieio & Balthasari Cornisio, qui sub initium belli, & post aduersam Adorianam pugnam prouincia exclusi, ad Cæsarem confugerant, exilium ratum esse iussit. Inde ad oppidum Megiessum profectus est, ibiq; Siculis & Saxonibus pecunia imperata aliquamdiu substitit, quo in loco Stephanus Chaquius, qui multas cum eo similitudines & inimicitias exercuerat, seq; regno affectando antea corrualem & æmulum præstiterat, in grauem morbum incidit, ac paucis post diebus extinctus est; rumore haud sane irritò eum veneno clam ab illo subministrato interiisse, q; vir firma valetudine & florenti ætate validus, nisi vis adhibita esset, lōge vlt^{erius} vitam producere potuisse crederetur. Nec diu postea in prouincia commoratus, quod res Vngariæ eius reditū flagitare viderentur, cōmendata Sigismundo Racocio prouincia, qui suo interim nomine eam gubernaret, donec pacatis in Vngaria rebus reuerteretur, breui illinc Cassouiam reuersus est. Restabat in partibus Cæsaris Stephanus Bathorius, qui Iudicatum Curia^e, vti appellant, primam post Palatinatum dignitatem obtinebat, in arce sua Echedia, in insula lacus cuiusdam, munitissimo loco sita. Sed etiam is, præter omnium opinionem, siue assiduis bellorum incommodis fractus, siue Germanorum odio, & vlciscendis eorum iniuriis, quas intolerabiles ab iis sibi illatas que rebatur, seu religionis Calvinianæ asserendæ studio, cui erat addictissimus, ad Boscaium desciiuit. Quamquam autem à Michael^e Baio, familiare suo, ne à Cæsare deficeret, multis rationibus confirmaretur, cuius auum Ferdinandum, Stephanus Bathorius, ipsius auunculus, qui tunc Palatinus erat, ad cape^{ss}endum Vngariæ regnum omni ope atq; armis iuuisset; neq; fas esse eum à vestigiis & virtute maiorum leuibus de causis exorbitare, identidem inculcaret: ipse tamen in sententia perstitit: & sigillum, quo duplici in iure dicundo utebatur, per Michaelē Ancreiterium, Germanicæ originis famulum suum, Baio, vt ad Cæsarem perferendum curaret, misit. Is vero ne ab Haidonibus Austriam & Morauiam hostiliter infestantibus circumueniretur, arcem Deueniam deserere nō ausus, ad Martinum Peteium Iauriensem Episcopum, ac tunc proregia dignitate fungentē pertulit, à quo ad Matthiam principem missum fuit. Sic vir ille, alias nobilissimæ & antiquissimæ stirpis, paulo ante obitum rebus nouandis animum applicuit; ac quod sæpe in ore habebat, honestum vitæ vsq; ad funera cursum seruare non potuit; tantum in animis hominum insatiabilis iniuriarum vltio, ac vindictæ cupiditas potest. Nec multo post, vltimus illustris & antiquæ familiæ hæres, nulla relicta sobole, annum agens ætatis L V. extinctus est. Discedens è Transsiluania Boscaius Vesirio, qui Belgradi hibernauerat, & adhuc ibi hærebat, per legatos & literas significauit, se confectis ex animi sententia in ea prouincia rebus Cassouiam rediturum, ac Budæ, siue vbi ipsi videretur, de seruandis sub clientela & patrocini^o Turcico, partis ab se eorum ope prouinciis consilia communicaturum. Misit etiam legatos iisdem de rebus Byzantium Stephanum Corlatum, & Georgium Quequedium, ac supra varia ingentis precii munera, vexilla, quæ à Germanis prælio Adoriano fuis obtinuerat, pueros itē captiuos Christiani nominis Germanos elegantis formæ, recenti amictos purpura: quorum capitibus quatuor infulæ Phrygii preciosiq; operis, qualibus Episcopi, dum sacris operantur, vti solent, inusitato more impositæ erant,

munus

munus sane dari Turcis à Christiano homine nō solum indignum, sed et impium & execrabile. Quequedio & Corlato Alys Budæ purpuratus Mehemetem cognomento Iazygem, legatum, seu vti ipsi vocant Quihaiam suum, comitem adiunxit, qui eos Byzantium deduceret, ibiq; in expediendis negotiis eis auxilio foret, cui et Boscaius CC. argenteos numos, qui Talleri appellantur, annuos constituit, è suo ærario persoluendos. Cum Cassouiam venisset, arces eas, quas ab Haidonibus oppugnari ceptas esse supra diximus, Trincinium ac Zolium, deditioe eorū, qui in præfidiis erant, in potestate concessisse cognouit. Fileco quoq; Tanhauserius & Arconatus, aquæ inopia, (quod putei duo, qui in arce erant, longis æstatis feruoribus exhausti atq; exsiccati essent) ac intolerandæ sitis necessitate cōpulsi, post duos obsidionis menses excessere. Trincinio potitus Boscaius, Stephano Illieshazio, qui ut diximus, Vienna profugiēs in Poloniam se receperat, ibiq; hætenus exilium ferre biennio tolerauerat, auctor fuit, vt rediret, eiq; ea, quæ amiserat, oppida atq; arces redditurum promisit. Sed & Sacmarium, post quadrimestrem fere obsidionem, Ioachimus Becquius Hieronymi filius, fame & alimentorum inopia compulsus, per duellibus dedit: quum aliquot oppugnationes fortiter sustinuisset; cui excedenti vis intentata et fuit, & sclopeti explosi, quorum glande virgo coniugis eius germana soror traiecta interiit, nisi à Nicolao Boscaio, qui obsidioni præfuerat, ipsius Boscaii propinquo, seruatus esset, atque is, itinere per Poloniam facto, domum reuersus, paucissimis post diebus morbo extinctus est. Eodem tempore Hustum quoque iisdem commeatus difficultatibus coactum deditioem fecit. Redeiis interea cum quotidie castra eius nouis Haidonum supplementis augerentur, qui spe lucris & prædæ vndique confluebant, Nitriam tumultuariis copiis obsidione circumuallauit, ac lentis rarisque ictibus duorum tormentorum mediocris magnitudinis verberare cepit; simulque primo impetu oppidum inferius (inter hoc & aliud in colle situm Nitria fluuius labitur) iniectis ignibus concremauit. Erat in arce Franciscus Forgacius Episcopus, & cum eo præter suos milites, aliquot etiam nobiles viri è vicinia, qui sui tuendi causa illuc confugerant; qui omnes arcem fortiter defendebant, sæpeque Colonicium per literas & nuncios vrgebant, veniret auxilio obsessis, eosque in angusto positos liberaret, sicuri & promississet sæpius se facturum, & pro eo, quod gerebat officio etiam facere deberet: Redeianos non militiæ, non armis sed latrocinio assuetos, ac ex rure & fæce agrestium bubulcorum collectos posse haud magno labore superari. Verum ille siue suis, quos habebat Vngaris peditibus diffusus (nam paulo ante CCC. ex iis sacramento adacti, & pecunia in stipendium accepta, fidem fallentes ad hostes transfugerant) siue paucos, qui cum Germanis in fide perstiterant, soluendæ obsidioni impares fore ratus, auxilio tamdiu venire distulit, donec nonnulli ex iis, qui in arce erant, obsidionis & incommodorum belli pertæsi, neq; ambigua perfidia agitati, eo scelerum inclinarunt, vt fidem mutarent, ad Redeiūque transirent, Episcopo quoq; qui reluctari pergeret, vna eis tradito. Fuere ex iis nonnulli consiliorum conscii, qui cuncta Episc. referrent, differendoq; verbis & annitendo satius fore dicerent, cum necessitati parere, & honestas deditiois cōditiones minime aspernari, q̃ renuendo importunæ inutilisq; constantiæ famā propriæ salutis ac vitæ discrimine aucupari. Igitur in hoc difficili rerū statu consuleret sibi ipsi & eius fidē secutis. Episcopus quamquam nihil virtute sua, ac familia nobili, à qua originē ducebat, alienum aut indignum cōmittere, & potius pro egregia sua erga Cæsarem fide arcem ad extremū vsq; spiritum tueri statuisset; ne tamen in atrocius periculum, quam q̃ graue & insperatum ingruisset, incideret, sibiq; vno eodemq; tempore, cū duplici hoste dimicandū foret, incolumitatem cum Redeio pactus, arce excessit, & collegii sacerdotes secum excedentes per currus, quos ex pacto hostes dederant, laurinum perduxit, indeque Viennam se contulit. Tentauit interim

Trincinium,
Zolium ac F.
leum ab eius
d. m. Haido-
nibus occu-
pantur.

Steph. Illies-
hazium è Po-
lonia reuocat.

Mox Sacma-
rium diu ob-
sessum dedi-
tione capit.

Cui & Hu-
stum accedit.

Franc. Forgac-
ius Nitriam
suorum defe-
ctione, hostes
relinquere
cogitur.

*Basta exerci-
tus tumultu-
antis seditio-
ne coactus,*

*Posonium
venit.*

*Tirnavia ho-
sti Redeio se-
dedit.*

*Stanisl. Tur-
zo Boscaii
partibus se
iungit,
& frater e-
iusdem Chri-
stophorus,*

Colonicus Bastæ ferre suppetias, à quo, ut id faceret identidem admonebatur. Et quum copias ex Germanis, & paucis, quos habere poterat ex Vngaris, collegisset, Leuociam usque perrexit; Nec tamen quid operæ præstitit, quam quod ex itinere arcem Muraniam, quam Haidones & rustici, incluso in eam cum coniuge & liberis Io. Iacobo Rottallerio, lente oppugnabant, obsidione liberauit, & quod Bastæ ob militum consternationem redeundum esset; ipse quoque itinere per Ciuitates Montanas facto, Leuam reuersus est. Interea Basta non se amplius tumultuantes & stipendia poscentes milites verbis sedare posse animaduertens, ne ab illis dilabentibus solus relictus hosti obiceretur; pecunia vero ab ærario præfectis nulla uspiam mitteretur, promotus ex hibernis Leuociaque exercitu, via militari per Liptouianos & Turocianos facta, Baimociam atque inde Galgocium peruenit; quod adhuc à Turzonibus in fide Cæsaris retinebatur. Nec diu ibi moratus, quod eius antecedentis vestigiis ubique perduelles insistendo, ac minutiores etiam pugnas nonnunquam miscendo insisterent, nec ab iis circumueniri, aut Vago & Danubio intercludi vellet, retrocedendo semper & terga obuertendo Posonium venit, cum amplius X. millibus militum. Cæteri enim partim variis in præliis cæsi aut capti, partim morbis extincti, partim etiam relictis signis hinc inde dilapsi erant. Quos tanta inutilium hominum per pagos superioris Vngariæ vi & metu ad seruitia militum ac castrensia ministeria coactorum turba, ac impedimentorum, iumentorumque multitudo sequebatur, ut exercitus numerum superaret: & equorum duntaxat ac maioris pecoris greges ibidem direpti & vi abacti supra XX. millium capitum esse censerentur. Bastæ & exercitus aduentu, quantum spes & animi consternatorum metu ciuium leuati videbantur, tanto maiori eis detrimento cessere. Nam præterquam quod ab hostibus tam ex Insula Sallocosia, quam Tirnavia frequenter usque ad suburbia excurrētibus assidue infestabantur; tū vero Vallones Thraces ac Germani milites, partim hortos suburbanos, partim vineas, quarum redditibus ipsi se sustentare solebant, fructibus vel nondum satis maturis, insatiabili ingluvie consumptis peruastare non cessabant; & quod supererat, cōfractis sæpibus, & materiis distractis, equis & iumentis depascendum relinquebant; gemētibus sua damna nec sine fletu aspicientibus Ciuibus; & Basta, si pro compescenda militum licentia adiretur, Parcendum esse insolentis militibus respondente. Cæterum Redeius Nitria occupata insolentiores sumens spiritus, cum Ciuitates Montanas, quas vocant, partim vi, partim deditio, & cæteris pactis ad suas partes traduxisset, à Boscaio de rebus ab se prospere gestis certiore reddito supplementum copiarum postulauit: atque is Michaellem Denghebegium cum MD. Haidonibus, ac Greg. Nemethium cum DCCC. eiusdem generis equitibus in subsidium misit: ipseque cum his, & quos ipse adduxerat, circumiectum agrum populari, & qui ei adhærere nolent, omni iniuriarum & damnorum genere afficere, tectis ædificiisque nobilium ignes iniicere, ac hostilia quæque inferre cepit. Quarum rerum terrore permoti Tirnauenses, eiusque minis adacti, cum nullas, quibus fidere possent, copias haberent, nec ullum à præfectis Cæsaris auxilium sperarent, quos incertum quisnam torpor, ignauiae & socordiae haud absimilis, aut metus & desperatio ceperat, Redeio nisi imperata facerent, obsidionem certam & cædem denunciante absque cunctatione portas aperuerunt, eo quidem maiore contumelia, quod Bastæ è superiori Vngaria nuper reuertenti eadem claudere non dubitassent, exulceratis nempe Ciuium animis, quod inter consilia & tractatus intromittendorum agminum, horrea & suburbanæ eorum villæ à Vallonibus & aliis militibus insigni cum Ciuitatis damno concremata fuissent. Quibus de causis Stanislaus Turzo eo tempore Sintauiae commorans; Tirnaviaque & Nitria duobus locis, veluti indagine interclusus, ut subditis suis, ne ferro & igne vastarentur, consuleret, deditio facta, ad eam factionem transiit. Eius exemplo Christophorus quoque frater eius, quem Barbianum

hum excepisse hospitio, ac cum eo in arce Scephusiana obsidionem pertulisse narra-
uimus, post multa accepta detrimenta, ad illum se Cassouiam contulit; à quo ibi
falso dictorio perstrictus est, vt eum, postquã longis & diuturnis imbribus made-
factus esset, tandem penulam induisse diceret. Redcius Tirnauiæ substitit, impera-
ta Ciuibus pecunia, ac coccineo panno preciosiore, quo sibi & suis vestes fierent;
Denghelegium vero cum VIII. millibus Haidonum, ac M. circiter Turcis, ad po-
pulandam Morauiam, facto per montem, quem Album vocant, itinere misit. Qui *Denghelegii
excursio in
Morauiam.*
prouinciam longe lateque populati, quum in Morauorum equestres copias, quas
Vilhelmus Poppelius, & Hodiccus ductabant, non procul Sacolcia incidissent,
10 acre cum eis certamen contraxerunt, in quo vtrinque plurimi cecidere; & in parti-
bus Haidonum Gregorius Balogus iuuenis, eiusdem nominis protonotarii filius
(sic iudices regii tribunalis appellantur) qui se eis aggregauerat, interiit. Paulo et-
iam Quicindio Haidonum equestrium præfecto, qui deserto nefarie Colonicio
ad perduelles transfugerat, & crebris latrociniiis multa detrimenta Cæsarianis in-
tulerat, latus sinistrum glande traiectum est. quo ex vulnere Tirnauiam delatus,
magno dolore & cruciatu in manibus medicorum expirauit. Denghelegius nihilo-
minus in reditu Sacolciam urbem in limine & finibus Morauia sitam, dedentibus
se se ciuibus occupauit, & Stephano Horuato defendendam commisit. Quam Mo-
raui, velut ipsis attiguam, ab illo vi eiecto incensam, & solis templis duobus illæsis,
20 cætera combusta recepere, simul cum arce Berencia, & præsidio firmauere; quod
illinc non nisi longo post finitum bellum tempore eductum est. Holicium vero de-
fendente summa constantia Petro Reuaio in fide Cæsaris permansit. Nec destitit
deinceps quoque Denghelegius & alii perduellionis duces, & antesignani, Turcis in
societatem adscitis, populando crudeliter & vrendo Morauis infesti esse; ita sæuo
atque impio exemplo, atque abusu miseros & innoxios Christiani nominis agricolas,
ac promiscui sexus imbellem turbam, nulla religionis, nulla Deorum immortalium
cura tacti, Turcis æternis nostris hostibus in diram seruitutem abducendos præ-
senti pecunia pretioque diuendere non dubitarent. Turcas vero, tametsi per se ad
prædam procliuēs, Bectes purpuratus nuper à Temesiana præfectura ad Buden-
sem translatus, eo vt frequentes ad infestandos & populandos Morauos excurre-
rent, incitare solebat: quod esset prædæ auidissimus, ac seruorum & mancipio-
rum tam muliebris quam virilis sexus inexplēbilis, quos miris artibus comptos,
maxime quos venustæ formæ species aut ingenii virtus commendaret, Byzan-
tium principi aut amicis dono mittere erat solitus. Sed non diu nefario
Mangonii quæstu vti potuit. Nam quum adornata ad Boscaium profectio-
nem cum multo ac specioso XXVII. quadrigarum comitatu, ac nonnullis equitibus,
regium in morem instructis, Cassouiam ire constituisset, in insidias à Cæsaria-
nis Comaroniensis præsidii militibus Vngaris, non pluribus XL. circa Ha-
thuanum collocatis incidit, atque ab iis interfectus fuit, dilapsis ad primum
30 clamorem & impetum comitibus, ac pulcherrima locupletissimaque eius
& Comitum suppellectili direpta; sed quæ à paucis tota auferri nequiuisset; & pau-
lo post Alys, qui modo præest, Nicopolitano prætore, vt diximus patre genitus,
suffectus fuit.

Paulo antequam Basta, quamquam duobus præliis victor non secus tamen
ac si victus esset, Posonium venisset, Martinus Peteius Episcopus Iauriensis,
qui proregiæ dignitatis locum obtinebat, Sabariam venit, vt tutiore loco
ab hostibus foret, quos eo nequaquam peruenturos putabat. Verum quum
nec in ea arce, quæ debilibus & infirmis muris constabat, satis fidere pos-
set, petita à Francisco Battiano in arce sua Salonocia mansione, dum eo profi-
cisceretur, à militibus Cæsarianis Quermendii stipendia merentibus, qui-
bus Marcus Pecquius, Hieronymi filius, & eius legatus Melchior Rattquius
40 præ-

*Turca & Hai-
dones Mora-
uiam ferro
flammaque
infestant.*

*Instigantē
Bectas Be-
densi, paulo
post à nostris
interfecto.*

*Martinus Pe-
teius Episcop.
Iauriensis ab
Haidonibus
spoliatus pau-
lo post vitam
excedit.*

*Tocaium à
Rubero extre-
ma omnia
perpeſſo Bo-
ſcaio deditur.*

*Infula Sallo-
coſia ad Per-
duelles tran-
ſit.*

*Hoſtes caſtra
noſtra adorti
pluribus occi-
ſis, pedem re-
ſerunt.*

*Somogius in
Aſtriam ſer-
ro flamma-
que graſſa-
tur.*

*Nemethius
regiones Trāſ-
danubianas
incendiis &
rapinis fert
agitque.*

præerant, (ſed Pecquius auditis hiſce motibus ſe in Aſtriam receperat) pari cum Haidonibus perfidia agitatis, in itinere rebus omnibus ſpoliatus fuit: mirumque videri potuit eum impias ſcleratorum prædonum manus, quin cæderetur, euadere potuiſſe. Nec multo poſt hieme ſequuta, tutioribus viis Viennam delatus, morbo articulari & annis grauis, vitam cum morte commutauit, ac à Ladislao Pe- teio fratre Poſonii tumultatus eſt. Sub id tempus Tocaium, poſt exantlatos varios labores, ac ſitis, famis, & aliorum belli incommodorum, neceſſitates, poſt vnius anni aut amplius obſidionem, deditum eſt: quum Georgius Ruberus præfectus & milites, quotquot habebant equos abſumpſiſſent, nec poſtremo à felibus & cani- bus deuorandis cogente inedia, abſtinuiſſent. Ruberum Caſſouiam proſectum, Boſcaius conſtantiæ militaris nomine collaudatum, quo vellet, abire permiſit. So- lum adhuc Varadinum à Cypriano Concinio, Cæſaris nomine ſeruabatur; quo etiam Baptiſta Peczius pugna Adoriana captus ſeſe receperat; poſtquam Boſcaio pro libertate XX. tallerorum perſoluifſet. Supra hæc omnia incommoda ardente ubiq; bello, nouus terror acceſſit, inſperata ad perduelles Inſulæ Sallocoſiæ defe- ctione, qua tam Iaurini, quam Comaronii præſidiis haud ambiguum diſcrimen impendere videbatur, occupatis terreſtribus viis, ac ſublata Danubii nauigatio- ne. Redcius enim cum aliquos ex ſuis in Inſulam miſiſſet, Matthiam & Albertum Somogios fratres, partim minis, parrim promiſſis in ſuas partes traduxit: atque ii primum ad eius factionem, ſpe prædæ & latrociniorum inuitati tranſierunt; cæ- teroſq; poſtea, vt tranſirent, coegerunt. At perduelles Tirnauia cum Turcis & Tartaris egreſſi, ſex millia numero, Benedicto Buchio duce, concrematis ex itine- re oppidis Sempcio, Bozinio, S. Georgii, Cecleſio, aliisq; obuiis pagis, Poſonium irruperunt. Vbi Germani equites & Thraces acerrimum cum eis certamen con- traxerunt; quod cadentibus vtrinq; plurimis, ab hora diei quarta pomeridiana, ad vndecimam noctis durauit. In eo Saua Temefuarianus Thracum ductor, vir mili- taris, Baſtæque fidus, ideoque charus, ſagitta à Tartaris iectus, magno totius exer- citus dolore occubuit. Poſtremo tamen reiecti hoſtes, Tirnauiam repetiuerunt, Matthias quoque Somogius ex Inſula cum CCCC. militibus Georgio Maquio, ſuburbia Poſoniensia, qua ab extrema vrbis parte, verſus Reciam itur, irrumpti iuſ- ſit; incenſiſq; eis, cum Germanis Baſtæ militibus acriter pugnatum eſt. Nec Baſta ignes extingui permiſit, quod eam ſuburbii partem, ipſe quoq; niſi id hoſtis prior feciſſet, concrematurus erat, ne inſidiis tendendis oportuna hoſti foret. Sed paulo poſt Vallones in eos immiſit, qui poſt acerrimum certamen Inſulanos fuſos & fu- gatos ad Danubii ripam conſtrinxere, ac ad vnum omnes trucidauere; iis exceptis qui tranſnatare potuiſſent. quorum tamen plurimi in flumine perierunt, ita vt pauciſſimi euaderent, & ipſe quoque Maquius pugnans interficeretur. Nec ea ſuorum clade permotus Somogius in fines Aſtriae, tranſito Danubio, irrupit, ac ferro & igne graſſatus, concremato Prinquellio, viciniſq; Pagis, & mola illa fru- mentaria Laitæ flumini impoſita, quæ duodecem lapides molares totidem verſa- tilibus rotis voluebat, funditus exuſta, magnum etiam maioris minorisq; pecoris numerum abegit. Mox Ouarium aggreſſus, ſuccenſo oppido, & Molendino è re- gione arcis ſtructo à Germanis ex arce erumpentibus magna virtute repulſus fuit, amiſſis haud paucis ſuorum: multiſq; vulneratis. Atq; in hunc modum, occupata cis & vltra Danubium à perfidis hominibus maiore regni parte, cum tot tantique terrores vndiq; circumſtarent, nulla tamen à Cæſarianis præfectis vſpiam auxilia cuiquam adferebantur: eoque erat deuentum, vt eorum nomen non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemptu etiam apud ſocios laborare videretur. Sub id tempus per eam inſulam, Gregorius Nemethius vnus ex Haidonum ductoribus, cum DCCC. ſociis & ala Tartarorum, Danubium ad Samariam & Raicam tranſiuit, ac regiones Tranſdanubianas paribus incendiis & latrociniiſ ad defectionem ſolici-

sollicitauit, primumq; oram illam amœnissimam Lacus Fertonis, oppidis instar vr-
 bium amplissimis conspicuam, vrendo & populando peruastrauit, ac Chepre-
 gium vsq; contendens ibi substitit. Thomam vero Horuatum Albam ad concien-
 dos in auxilium Turcas ire iussit. Qui postquam cū paucis perduellibus ad arcem
 Vasoniam, quæ in partibus Cæsaris erat, obscura nocte accessisset, seque e Papensi
 præsidio militem simulando, portas aperiri postulasset, quod captiuos quosdam
 Turcas duceret, & deceptis hoc astu custodibus, intromissus arcem occupauit.
 Sed eadem, qua ipse ceperat, fraude decimo post die à Milbosso Thrace Papensi
 centurione recuperata fuit. At Gregorius Nemethius cum in domo laxa & maxi-
 10 me ampla, quæ Chepregii nuptiis & tripudiis Nicolai Zriniani Comititis, filiam
 Francisci Nadaſdii ducentis, nuper dicata erat, consedisset, nobilitatem vicinam
 eodem conuenire iussit, mirumq; memoratu est, quanta celeritate, & obedientia,
 cum perfidia haud vulgari coniuncta, quisq; se ad eum aggregare, ac dicto parere
 cepit, imprimisq; Thomas Nadaſdus, Melchior Ratquius, & Quermendiani mi-
 lites, ac cum compluribus aliis Christophorus Hagmaſsius, qui iam pridē capien-
 dæ arcis Simegiæ inhians, hac publicæ seditionis occasione se voti compotem fo-
 re arbitrabatur. Arx ea est Episc. Besprim. non procul Balatone Lacu, edito atq; ab
 aliis separato monte posita, ideoq; expugnatu haud facilis. Hanc eo tempore Lud.
 Vilaquius Episc. nuper Roma reuersus obtinebat, nec Nemethii aduētus gnarus;
 20 nec de Hagmaſsio quicquam fraudis aut criminis suspectans. Cum itaq; Valenti-
 num Horuatum ab Hagmaſsio missum, & quid facere vellet, edoctum, cum XVIII.
 equitibus in arcem incautius, quam ratio temporis postulabat intromisisset, secu-
 ri per frontem impacta ab illo interfectus fuit, & incertum, an attonitis ad rem
 necopinatam famulis eius, nec quicquam resistantibus, aut certe occulta perfidia
 laborantibus momento temporis arx occupata est. Non longe ad templum Tyr-
 lenſe aberat Nemethius, ac cognita Episcopi cæde confestim cum suis eo aduola-
 uit, arcemque ab Hagmaſsio inuito, qui eam sibi retinere volebat, ademittit, suos-
 que, qui custodirent imposuit, prædamque, quam potuit omnem eo congeſſit.
 itumque demum est Sabariam, quæ à Francisco Thurio metu perculso ei absque
 30 cunctatione dedita est. Postea Quermendiam Battianiæ ditionis arcem obsedit,
 ac cum diu oppugnando nihil profecisset, tandem Emericus Quisſaludius fame
 & alimentorum inopia coactus eam dedidit. Quibus incrementis auctus Geor-
 gium Pernesium Questelli præfectum ad Mehemetem purpuratum Niſſæ Thra-
 ciæ vrbe repertum, pro petendis auxiliis misit, qui absq; mora Sighetianis, Quin-
 que ecclesiensibus, Canisianis, & Coppanianis Turcis dedit in mandatis, vt quo-
 cunque à Nemethio vocarentur, absque cunctatione ire maturarent. Ille igitur
 ad trium millium equitum, & peditum numerum in castra receptis, ad Austriæ
 fines ac Stiriam crudelissimas excursions fecit, ac Quisſmartonium, Fracnonem,
 & eam oram omnem, quæ inter Arrabonem, & Laitam flumina versus Vien-
 40 nam & Nouam urbem est, vrendo & populando vastauit, abducto passim in ser-
 uitutem ingenti populorum vtriusque sexus numero, nullo Germanici aut Un-
 garici nominis discrimine, ac incredibili maioris minorisque pecoris multitudine.
 Et quod fædi res exempli est, quemadmodum vltra Danubium in Redei ca-
 stris factitatum diximus, ita hic quoque Christiani nominis captiui Tartaris, &
 Turcis in perpetua mancipia venditi fuere; tantaque Haidonum feritas, & inhu-
 mana rabies fuit, vt multi propinquitate & sanguine sibi iunctos diuenderent:
 quodque execrabilius est, à multis fratres & sorores, barbaris aurum soluentibus,
 per auctionem non secus ac bruta animalia venum exponerentur. Sunt qui hor-
 rendam rem per se miraculo diuinitus notatam addant, ex auro nempe à Tartaris
 50 cuiſſiari Haidoni Christianos vendenti pueros numerato, cruorem manasse, quo
 impiæ nianus & marsupia abominandi hominis macularentur. Inde cum nemo

Nadaſdus,
 Ratquius,
 Hagmaſsius,
 & alii ad Ne-
 methium de-
 ſcunt.

Vilaquius e-
 piſcopus, oc-
 ciditur.

Sabaria &
 Quermendia à
 Nemethio
 capiuntur.

Qui Turcis
 auxilio acci-
 tis à ſtriae ſi-
 nis ſtiriam
 g. a. ſtriam,
 excuſſione
 facta, affli-
 xit.

Abducta &
 Turcis in mi-
 ſerandā ſer-
 uitutem di-
 uendita ho-
 minum copia
 ingenti.

Miraculum
 inſigne.

*p Battianus
ro virili co-
rum excur-
siones repri-
mit.*

ex Cæsarianis obstaret, Battianus, quantum viribus potuit, eorum excursions observando, ac nonnunquam carpendo & cedendo latrocinia compescuit; ac milites eius quadam in pugna haud procul Sabariensi agro pugnata, Ioanne Se-leio Nemethii legato & propinquo, ac Gregorio Baconi, qui è militibus Nada-sdianis ad perduelles transierat, interfectis capita amputauerant. Neque id ta-men sine detrimento Battianii euenit. Hostes enim cum eum acrioribus minis ad se allicere non potuissent, igne & ferro, omnibusque maleficiis, in eius oppi-da ac pagos acerbissime sæuierunt. Nec deerant equites Germani mille & quin-genti, ac sex peditum signa, qui Sopronium venerant, ducibus Adamo Trautt-mansdorffio, ac Christophoro Puchiamio, quin vicinam regionem tuerentur. 10 Aduersus quos Nemethius ira atque odio exacerbatus exercitum mittere consti-tuit: Sed quum tormentis currulibus careret, misso ad Elisabetham Bathoriam Francisci Nadazdii viduam, internuncio Francisco Dersffio, ab ea, vt duo aut tria tormenta cum rebus necessariis mutuo daret, postulauit: Sed illa sese hosti-bus Cæsaris arma subministraturam, quibus fideles eius subditi exagitentur, aperte denegauit.

*Rebelles à So-
pronii obfi-
dione magno
cum damno
repulsi sunt.*

Nihilo tamen minus Hagmasium id muneris sibi deposcentem, & ciues posse ad defectionem flecti existimantem, cum Turcis & Tartaris, ac maiori co-piarum parte Sopronium misit, ac vrbs acerrimo in suburbanum oppidum facto impetu tentata est. Sed ab Gernanis obuiam vrbe egressis, magna virtute in fugā 20 acti sunt; Cæsaque ex rebellium numero amplius duo M. quos fugientes Germa-ni vsque ad Queresturium semper vrgendo & cedendo persequuti sunt. Vbi quum equus Hagmasii cursu & labore fatigatus in humum procidisset, parum abfuit, quin caperetur; Sed Turcæ quidam globo oportune celeriterque facto, do-nec equum conscenderet, eum protexere. Nec Nemethius irriti huius conatus exitu, ac clade suorum territus, Sopronioque mirum in modum iratus, ablati è Quermendiana arce tribus tormentis mediocribus, totis viribus urbem oppu-gnare constituit. Verum quum suburbia funditus exussisset, nec interiorem vr-bis partem aggredi ausus esset, quod Germani milites & Ciues armati excurrendo & magnam in Haidonibus cædem edendo, se & urbem egregie defenderent, 30 desistere incepto coactus est; eoque celerius tormentis reductis retro vnde vene-rat, exercitum reduxit, quod Bastam cum expeditioribus sexies mille equitibus mature obsessis auxilio venire cognouisset. Nemethius semel & iterum Sopronio reiectus, ad exercenda latrocinia & populationes animum aduertit; missisq; bi-fariam prædatoribus, qui Tartaris Turcisq; immisti, summa in excurrendo celeri-tate utebantur partim in Austriæ fines, partim vero in Stiriam immisit; atque hinc 40 ultra Racospurgam, & regionem trans Arrabonem ac Pinguam & Lapincium flu-mina, Forstenfeldum, Feldpachum, ac Lotombergum, illinc vero vsq; ad Walter-storffum & Hinpergum haud procul Vienna, quicquid hominum, quicquid pe-coris fuit, abegere; loca vero quæuis obuia insatiabili rabie vrendo & perua stan- 40 do deleuere, paucis Tartarorum à Cosacis, qui forte tunc Viennæ erant, & vrbe in populates barbaros excurrerant, interfectis. Ferunt Tartaros ex Hinpergo ad Lostorffum vsque ad syluam rotundam amæno colli adiacentem, ductoribus & monstrantibus ex fece Haidonum Vngaris, excurrisse, ac pulcherrimam urbem Viennam, fama eis tantum hætenus auditam, & turrim excelssimam ac elegan-tissimæ structuræ, quæ in media vrbe est, auidis oculis nō sine admiratione & stu-pore conspexisse. In redeundo quoq; nihil à populando & vrendis oppidis, cumq; in castra ventum esset, ab immani & efferato diuendendorum Turcis mancipio-rum exemplo temperatum est. Quo tempore quum Tartari & Haidones à po-pulando reuertentes, Sancto Gotthardo appropinquare nunciarentur, Tiffen- 50 pachus, qui iussu Ferdinandi Principis loco præerat, perterritus, suffosso iam

*Nemethius
iterum vires
ad populan-
dam Stiriam
conuertit.
Nec Austriā
intactam re-
linquit.*

ante templi pulcherrimi, & sumptuosissimi fundamento, sulphureum puluerem ^{s. Gothardi} supposuit, eoque incenso, totam Aquilonarem partem puncto temporis disiecit, ^{templum igitur} corridente toto ædificio, omnibus partibus elegantissimo, quod olim ab priscis ^{subiecto con-} Vngariæ regibus constructum, hoc tandem seruili impioq; bello deletum ab de- ^{sumitur.} genere meticulofoq; homine est, nunquam fortassis restaurandum. Ipse vero, qui locum facile tueri potuisset, quandoquidem Tartari & Haidones populabundi nihil apparatus ad expugnandum attulerant, in tutum profugit; dignus omnino, qui tam supinæ ignauia, quam deleti celebris templi nomine in præaltam crucem sublatus, ventis agitandus, & volucris carpendus relinqueretur. Interea cum

10 Banffii Linduenses ad eum defecissent, ac Ormosdium quoq; quod in prouincia Stiria situm, solo Drauo interfluente ab Illyrici parte Sclauonia nunc dicta dirimitur, nocturna hostium excursione direptum incensumq; esset; Nemethius eorum, veluti qui vicini essent, exemplo Iohannem Drascouicium Illyrici præfectum quem Banum vocant, ac alios proceres, missis ad eorum nonnullos ipsius Boscai literis eiusdē sententiæ, multis verbis & sermone hortari cepit, ne resurgentē ipsorum studio & opera Vngariæ gentis libertatem negligerent, sed sua qua possent ope iuuarent, coniunctisque viribus & animis Germanorum iugum excutien-

20 dum susciperent: se breui propius venturum, imperata facientibus amicis, detrectantibus vero acerrimum hostem futurum. Adeam nihil responsum est. Sed conuocato Concilio, Drascouitius, quidnam faciendum, salua Cæsaris gratia foret, decernendum proposuit. Variabant procerum suffragia, partim magna summa pecuniæ contribuenda auertendum Nemethium existimantium; partim Illeshazium, qui magna iam apud Boscaium gratia pollebat, petendum, vt auctor esse vellet reuocandi à proposito inuadendæ Sclauoniæ Nemethii. Sed quum potiori parti neutrum placuisset, ne ille accepta pecunia, nequaquam tamen delinitus, instructior ad nocendum redderetur: ab hoc vero homine suspicaci & versatili, susque deque haberentur, & vtraquere Cæsar offendi posset: postremo concordibus animis decretum, vt ceterior Draui ripa, qui eo tempore ob diuturnos æstatis feruores vado plerisque in locis transiri poterat, à Vinicensi

30 agro vsque ad Ludbregum, sex plus minus milliarium longitudine custodiretur, & castra per pagos & villas haud procul inter se diffusa eo ordine collocarentur, vt si necessitas postularet, in mutuū auxilium celeriter concurrere possent: atque in hunc modum Drascouicio præsentē & annitente, ab æstate vsque ad

Calendas Decembres, ac ingruentem hiemem vigilando & hostium aduentum expectando in castris permanere. qui tamen nequaquam ausi venire, alio vires conuerterunt. Interea ne hostibus vbi vellent, & quicquid cuique liberet, etiam licere posset, Sigismundus Trauttmannstorffius, stipendiariis militibus in Illyrico præfectus communicato cum Drascouitio consilio, eos aggredi statuit. Itaque ad XXIII. diem Iulii Drascouitius, equitatu & dimidia peditum parte se-

40 cum ducta (alteram enim voluit ad vada custodienda relinquere) traiecit, ac quintis castris ad Sanctum Gothardum in castra Trauttmannstorffii peruenit, eodemque die M. quoque pedites à principe Ferdinando mercede conducti eodem appulere. Itum est sequenti die ad Chacaniam Battianii villam ad Arrabonem flumen non nisi vno milliari à Quermendio sitam, vbi Nemethius cum Turcis & Tartaris castra habere, & nostrorum aduentum, ad patrandæ nobilis alicuius pugnae occasionem, expectare dicebatur. Eo in loco Battianius & Zrinus iuuenis cum suis equitum & peditum copiis exercitui sese coniunxere, iamque Cæsariani ad XM. bellatorum numerum excreuisse censebantur. Postero die instructis ordinibus in agrum Quermendianum processum

50 est, & Matthias Belauitius, qui nuper ad hostes transfugiens arci erat præpositus, nostrorum aduentum strepitu tormentorum eis significauit. Erat animus

Trauttmanstorffio & Drascouitio, nihil prorsus cunctari, sed protinus hostes, qui inter Hollosum & Quermendium castra habebant, summa vi adoriri, quod & milites pugnae desiderio teneri haud ambigue cernerent, & ipsi eum in finem, ut hostem diuturna impunitate insolentem retunderent, & ad spem vniuersae victoriae occasionem quaererent, domo venisse meminissent. Sed ardentem & obnixam intercessit Battianus, seque cum iis, qui paulo ante ex vicinia ad perduelles transiissent, occulta communicasse consilia asseruit, qui spem sibi certam dedissent fore, ut æquis conditionibus pacem faciant, atque ab armis discedant: aut si id minus velle viderentur, se eodem tempore, quo Cæsariani impetum in eos facturi essent, acerrimam & pugnacissimam Turcarum & Tartarorum gentem conuersis armis inuasuros: consultius fore bellum hunc in modum finire, quam Christianos in mutuam perniciem pertinacius decertare; cautoq; & prudenti duci quàm maxime conuenire, ut citra suorum sanguinem & cædem incruenta victoria potiat. Differente Battiano, duo ad eum ab hostibus internuntii venere, Ludouicus Polanius, & Alexander Hollosius, qui nomine Thomæ Nadaſdii referebant, Nemethium & Turcas ac Tartaros postulare obsides, ut securius de induciis faciendis disceptari queat. Itaq; datus fuit, contendente Battiano, Stephanus Comornicus, isq; cum nunciis ad hostes profectus est. Sed ii metu nostrorum percussi, nec manus conferere audebant, & dolose nuncios missitando, colloquiumque expetendo, tempus extrahebant, ut decepto Battiano, impedimenta & cursus, prædamq; trans Arrabonem in tutiora loca præmitterent, eaq; deinde ipsi, vitata pugnae alea, uti euenit, fugiendo sequerentur. Quod quum à ducibus nostris, quamquam serius, animaduersum esset, progredi statim iustis passibus exercitum ac postremo laxis habenis, & subditis calcaribus equitatum procurrere iusserunt: atque adeo extento per patentes campos cursu, cū ad Hiduegum castellum, quod Polanianum vocatur, pontemque ibidem Arraboni impositum peruentum esset, iam hostes, abducto ab Tartaris obside Comornico, effusa fuga in diuersas partes dilapsos esse cognouere. Nadaſdii qui cum globo Tartarorum specie tractandæ pacis postremo loco erat relictus, postquàm insequentis summa celeritate equitatus puluerem instar fumi crassioris in aera sublatum conspexisset, præcipiti fugæ se commisit, & nec quæsito ponte ab eminentis & præaltæ ripæ margine in Arrabonem insiliit, & ægre in tutum euasit. Nemethius, cum Simega intercepta, non haberet quo confugeret, cū Turcis Sighetum se proripuit; Nadaſdii Egeruariam Hagmaſius Sengrotum, Tartari Coppanium repetiuere. Multi ex Vngaris ad Camengiam edito in monte sitam arcem profugerunt. Fugatis vltra Arrabonem dissipatisq; hostibus, Quermendia, Sabaria, Cusegum, & quæcunq; loca à perduellibus capta erant, in Cæsaris potestatem facili negotio redierunt. Simega quoq; arx munita, à Milosso Thrace centurione Papensi, qui nuper Vasoniam receperat, sub id committendi prælii tēpus isthic forte cum suis militibus oberrante, quod cæſos ad internecionem hostes, Nemethium & Turcas Tartarosq; fusos & fugatos, ac debellatū esse multo asseuerantius affirmasset, iis, qui intus erant, extremo perfusis metu, ac non obscura perfidia agitat, recuperata & postmodum Battiano tradita fuit. His rebus peractis, Drascouitius ne quid detrimenti ab hoste inferri posset, relicto in castris inter Quermendiam & Hiduegū Trauttmanstorffio, pridie Nonas sextiles cum suis copiis reuersus est, ac custodiendis Draui ripis vadisque, ut cæperat, incumbendum existimauit. Sub id tempus Matthias Somogius, qui insulæ Sallocosie, ut deficeret, auctor fuerat, opera & interuentu Demetrii Napradii Episcopi Besprimiensis, ac Friderici Merspurgii legionis tribuni, necnō Leopoldi Pecquii, quæstoris ærarii, sed potissimum suasu & consilio Pauli Aranassii, relictis rebellibus, ad officium rediit; pecunia & fundo in Austria à principe Matthias donatus, ac stipendio ad D C. equites, custodiendæ insulæ auctus; oportuno

*Hostes manus
cum nostris
conferere haud
quaquā ausi
diffugiunt.*

*Hac hostium
fuga, castella
quadam à
nostris recuperantur.*

Matthias Somogius, relictis rebellibus ad obsequium Cæs. reuertitur.

id quidem tempore, quum ingruentibus Strigonio paulo post Turcis, ea in regione neq; castra collocari, neq; secundo Danubio, quicquam rerum necessarium deuehi potuisse constaret. Dersffius quoq; quum à principe supplex petiisset, *Dersffius quoque in gratiam recipitur.* ut Bernardum Lebelium, cubiculo suo præpositum, arcisq; & oppidi Quismartoniæ præfectum, ac Christophorum Taiffalum ad se mitteret, apud quos se ea, quæ fecisset, necessitate coactum fecisse excusaret, in gratiam receptus fuit. Dum hæc in citerioribus Danubii regionibus, vario Marte euentuq; administrantur, ac Boscaius in superiori Pannonia dominatum affectando, rebus nouis studere, eumq; Turcarum ope stabilire contendit. Mehemetes, qui iam collegii purpuratorum, quos Vefirios vocant, princeps euaserat, & à quo Strigonium ante annos decem Matthiæ principi deditum erat, hac proculdubio dissidentium Vngarorum occasione arrepta, (quamquam in fædere cū Boscaio inito cautum foret, ne vlla arx, vllumue oppidum, quod ab Vngaris eo quidem tempore possideretur, obsideri aut expugnari posset) promotis Belgrado copiis, & multo expugnandarū vrbium apparatu secum adducto, eum locum ad vltimos dies mensis sextilis obsidione circumcinxit. Redeius vero iam antea Nouam arcem, semel irrito conatu tentatam, iterum ad distinendos vno eodemq; tempore duplici cura Cæsarianorum vires obsederat. Sed quum se ei obtinendæ imparem videret, à Boscaio supplementum copiarum postulauit. Qui nihil cunctatus, Valentinum Homonnianum cum sex millibus hominū eo ire iussit. Præerat militibus Nouæ arcis, Germanis quidē Gabriel Strainius, ex Austria nobili ortus genere; Vngaris vero Franciscus Thurius Martini filius, Georgii clarissimi ducis ex patruele nepos; Vallonibus vero Motta Gallus, viri militares & strenui. Sed Strigonio post discessum Althani, qui se præfectura abdicauerat, nemo certus, qui præfesset magistratus erat, cura tamē eius Vilhelmo Oetingensi comiti è Sueuia summo loco nato concredita fuerat, qui non ita pridem cum sua legione munus tuendi loci susceptum administrabat. Is siue Vngaris pro veteri Germanorum more diffusus (quæ res Vngaros perdidit) qui tamen hæctenus fortē fidelemq; operam nauauerant, siue consultius futurum arbitrat, si solis cū legionariis Germanis quamcunq; sortis aleam toleraret, Vngaros veteres præsidarios, simul cum sociis naualibus, qui per Saicas stipendia merebāt, antequam Turcæ aduenissent, non satis vtili consilio exauctorauit; inter quos præcipui erant Stephanus Cutronus Althani legatus, Martinus Contrarius Saicis seu Classi præfectus, ac Adamus Abstemius compluresq; alii. Quæ intempestiuæ suspicionis contumelia adducti, quod se absq; causa tanta notatos ignominia putarent, non ad Cæsariana præsidia aut arces, sed ad castra Redei transierunt, Turcæ eodem tempore tribus aggeribus constitutis, oppugnationem trifariam instituerunt, oppidum nempe Aquarium, ac arcem superiorem, in qua templum est, ac munitionem, quæ in monte Sancti Thomæ extructa à Germanis defendebatur. Et quum hanc diu tormentis verberassent, sexto tandem Idus Septembris, ad ruinas conscendere conati, oppugnationem magno animorum viriumque ardore aggressi sunt. Sed à Germanis pari contentione acerrime propugnantibus reiecti, cum magna suorum strage pedem retulerunt, ita ut supra M. & D. socios tormentis & glandibus cæsos amisisse dicerentur. Octauo post die illucescente, hostes redintegratis viribus, oppugnationem acrius quam antea repetiuere, polliciti suis purpuratis, se nequaquam nisi victores redituros. Et Germani forte eo die nimium compotationi indulserant, ut adhuc somni vinique pleni essent. Tametsi igitur hoste conscendente expectati, quantum possent, sese & arcem tuerentur, ad extremum tamen victi cæsiq; ad vnum omnes sunt ac hostes non sine magna suorum strage locum obtinuerunt. Ex Germanis plus minus noningentos milites, hostium vero duplo maiorem numerum periisse satis constat. Ea capta munitione, hostes ad Aquarium oppidum omnes vires conuerterunt, ac XXX. circiter

*Mehe-
metes
Vesirius Stri-
gonium obsi-
dione cingit.*

*Redeus vero
Nouam Ar-
cem iterata
oppugnatione
vexat.*

*Comes Oetin-
gensis Iauri-
no præfectus
Hūgaros præ-
sidarios di-
mittit.*

*Qui hinc of-
fensi non me-
diocriter ad
castra Redei-
ana tran-
seunt.*

*Munitionem
S. Thomæ ho-
stes expugnat.*

*Hungari in
nouam ar-
cem impres-
sione facta re-
pelluntur.*

*Turca Aqua-
rium oppidum
vi capiunt.*

*Comes Oetingen-
sis occum-
bit.*

citer tormentis sine cessatione verberarunt. Sed quum multi Turcarum intē-
rarent, Mehemetes Vesirius quendam Chaufium ad Homonnianum ac Redē-
ium misit, ac quattuor millia peditum ab eis postulauit, nuncians se necessitate
coactum petere, quod Ianiceri, quos secum Byzantio adducebat, ex itinere ad
bellum, quod aduersus Persas gereretur, reuocati essent. Verum illi quoque
suas necessitates & paucitatem copiarum causati, quantum modestius potue-
runt, sese excusarunt. Interea ipsi quoque nouam arcem, iam satis quassatam op-
pugnare constituerunt ac Haidones dato signo irruere per ruinas iusserunt.
Quod tametsi illi impigre procurrendo exequi & conscendere contendissent; à
propugnantibus tamen Strainio, Thurioq; & Germanis cum magna strage reiecti
sunt: Motta suis laborantibus, vbi necessitas posceret, sedulo opem ferente, ac
magistros tormentorum ad dirigendos in hostem ictus docente, strenuamque
operam vbique impendente. Cecidere ex Haidonibus amplius mille, vulnerati
haud pauciores: & eadem in oppugnatione Cutronius & Abstemius, ac Contra-
rius, quos Strigonio dimissos, & eius contumeliæ impatientes ad castra perduel-
lium profugisse diximus, glandibus traiectione occubere. At Turcæ vallo, quod è
materia ad muniendum Aquarium oppidum erectum erat, incenso & concrema-
to, Calendis Octobris, oppidum ipsum adorti, cum ingenti Germanorum clade
ac interneccione expugnarunt; eosq; in superiorem arcem sese recipere coegerunt;
nec Turcæ, quin eos cedendo persequerentur, contineri potuere, sed tormentis
eminus reiecti in oppidum redierunt. Eo acerrimo in certamine, supra mille mili-
tes Germanos crudeliter cæsos, iniquiore sorte etiam Comes Oetingensis præfe-
ctus cecidit, & eius legatus Richanius, è vulnere, quod graue admodum acceperat,
paulo post interiit. quæ res Germanorum animos mirum in modum consterna-
uit.

*Germani ex-
tremopauore
attoniti.*

Sequenti die, cum Turcæ cuniculos agere cepissent, & vallum etiam supe-
rioris arcis subiecto igne conflagrasset, quo multi ex Germanis partim concre-
mati, partim crassiori fumo, præcluso spiritu, suffocati essent, desperata arcis re-
tinendæ ope, ad Dampierium, quem in locum Oetingensis ab hoste cæsi, consen-
su & suffragio militari suffecerant, conuersi, vt deditioem facere vellet, magno
fremitu postulare ceperunt. Quod ille eis constanter denegauit, eosque officii
& sacramenti, quod Cæsari & loco tuendo præstitissent, admonuit; neue tantam
incredibilis infamiæ & perfidiæ notam nomini Germanico iniustam vellent,
identidem serio seuerèque repetiuit; exemplum ab se capere iussit, qui nullo acce-
pto stipendio, ad tuendum tam celebre totius regni propugnaculum, volunta-
riam militiam esset sequutus, nec vitam pro eo profundere dubitaret. Cum nihi-
lominus pertinaci animo in sententia persisterent, & maior pars, desertis stationi-
bus, libellum conscribendo, quo deditio vrgeretur, nulla defendendæ arcis cura
tangeretur; Turcæ vero interim in egerendis cuniculis & quatiendis mænibus
nequaquam cessarent: Dampierius consilii inops, speique incertus, libellum
quidem iracunde mox discerpere, eosque vt seditiosos, fideique immemores, ne-
que veluti desertores, militum nomine dignos appellare, ac vt resipiscerent,
magnopere cohortari. Sed apud obstinatos omnia frustra erant: ii siqui-
dem, magis aucta seditione, illum captum custodiæ tradiderunt: ac in tro-
mis Ali Budensi præfecto, agere de deditioe & discessu cum eo inceperunt. Qui
summa recuperandi Strigonii cupidine flagrans, non solum liberum iis, qui
vellent, abitum se & Vesirium concessuros respondit; sed etiam si qui per-
manere in loco & stipendia ibidem merere in animo haberent, ea vti statis tem-
poribus eis soluerentur, curaturos pollicitus est. Cui conditioni milites ex Ger-
manis fere ducenti, frustra reluctante Dampierio, assensere, ac quod nunquam
antea acciderat, cum signis, tympanis, duce, manipulariis, ac eodem plane,
quo

*Dampetra
comite custo-
dia tradito,*

*Cum Turcis
de deditioe
paciuntur.*

quo Cæsari militassent, ordine ibi remansere. Cæteri mille circiter vnâ cum Dampierio custodia emisso Comaronium versus, ablatis secum sarcinis, explicatisque signis discessere: comitantibus ad aliquot milliaria Turcis, sauciosque & ægrotos per sua nauigia Comaronium deducuntibus. Per hunc modum incertum ignauiane maiori, an perfidia Germani militis, ac dissensione sediciosorum Vngariæ Ciuium, hostis Strigonio iterum potitus est, quum illud à Cæsarianis decennio integro possessum fuisset: cessitque magno honori & gloriæ Mehemeti Vesirio, quod quum ipse eam urbem ante decem annos, fuso à Mansfeldio Turcarum exercitu, ingressus, tandemque nostrorum vi coactus dedidisset: ita post tantum diurni temporis progressum ei contigisset, vt iterum per conditiones deditum sese Germanorum ipse feliciter recuperaret. Cum Germani Comaronium peruenissent, armis exuti, ac in vincula & carceres conditi, ac deinde simul cum Dampierio Posonium missi sunt. Vbi de aliis varia supplicia sumpta fuere. Sed Dampierius, quod nullis stipendiis addictus eo iisset, & semper deditiois consilia improbasset, militari iudicio, absolutus est. Basta interea castra inter Iaurinum & Comaronium idoneo loco erat metatus: sed quum iis copiis, imparem se duplici hosti, nec quicquam, quod è repub. esset, nisi illæ augerentur, se tentare aut efficere posse prædicaret, ac rebelles Vngari barbarorum animos viresque ad infestandam & perdendam patriam assidue exacuerent, iuuarentque; tam Strigonium quam Nouam Arcem hostibus capienda reliquit. Nam Mehemetes Vesirius, capto Strigonio, mox sua castra Homonianis & Redeianis castris coniunxit, ac tormenta quibus Strigoniū oppugnauerat, secum eo attrahenda curauit: ac Boscaianos Haidones, tormentorumque magistros aggeribus eiecit, ipseque suis tormentis arcem conquassari iussit. Et breui ii, qui intus erant, ad summam rerum omnium, imprimisque eduliorum inopiam deuenire; vt equos etiam omnes, quos habebant, consumere cogerentur, & illis deficientibus, multi inedia interirent; postremo pulueris etiam tormentarii summa penuria laborarent. Quibus difficultatibus cum aliud nihil restaret, ad deditiois conditiones erat descendendum. Sed cum à duplici hoste essent circumuenti atque obfessi, certum erat atque perspicuum, si ea offerretur, Turcas, qui numero & viribus superiores erant, ac suis tormentis rem gerebant, arcem, reiecto Homonniano & Vngaris sibi ipsis occupaturos. Itaque Illieshazius, qui iam è Polonia ad Boscaium reuersus, arcibus & bonis suis recuperatis, primum apud eum dignitatis & gratiæ locum obtinebat, ita vt omnibus in rebus eius consilio vteretur, & qui iis diebus Tirnauiam, atque inde in castra venerat, communicatis cum Homonniano & Redeio consiliis, Matthiæ principi perscripsit, consultius fore, si arx tanti momenti, quæ iam nullo modo rerineri posset, Vngaris potius traderetur, eam postea reddituris, quam barbaris, qui quum loca quæpiam cepissent, deductis in ea quibusdam veluti coloniis, ac nido composito, æternam eorum possessionem sibi vindicare consueuissent. Quare re, si Octauianus Caprianus, Stabuli principis magister, in communi aliquo loco colloquuturus ad se mitteretur, plura per illum esset nunciaturus. Cum res necessariam celeritatem requireret, Caprianus iussu principis Bozynium profectus est; venitque eo Illieshazius: ibique post mutuam colloquutionem, literas suo nomine dedit, in quibus strictissimo iureiurando promittebat, si arx sibi dedita, nunc ea via, quæ sola supererat, conseruari posset, confecto bello, quandocunque Matthias princeps iuberet, eam absque tergiuersatione redditurus esset. Principi inter duo extrema, quæ instabant pericula, id minus malum visum; quamquam Bastæ & nonnullis parum differre videbatur, barbaris ne an Haidonibus traderetur. Igitur Strainio & propugnatoribus aliis iussum est, vt exclusis à tractatione deditiois Turcis, arcem Homonniano dederent, & Redeio; ipsi vero

Noua arx Illieshazii consilio Hungarum deditur.

*Boscai-
us Catai-
um lega-
tum ad Re-
gem Poloniae
mittit,*

impetrata discedendi securitate, ea excedere maturarent. Quod breui postea in
eum modum effectum est: & Turcae id subodorati, eamque sibi præreptam præ-
dam haud satis æquo animo ferentes, non sine conuiciis in Vngaros iactis, Strigo-
nium redierunt. Sub id tempus Boscaius Michaellem Cataium ad Poloniae regem
Sigismundum, eiusque Cancellarium Iohannem Samoiscium misit. Qui quum
Cracouiam venisset, orationem habuit, qua Boscaium vindicandæ libertatis pa-
triæ ac religionis ergo arma aduersus Cæsarem sumpsisse disserebat, deponenda,
simul ac Cæsar eas restituisset: petebatque ne rex quicquam vicinitate belli per-
moueretur, quod ille nihil hostile aduersus eum, regnumq; Poloniae inferri esset
passurus: vicissim ne ipse Cæsari, in hoc tumultu opis aut auxilii quid ferendum
existimaret: ac Tartaris, qui venturi in Vngariam per Podoliae fines essent, tran-
situm permetteret, hortabatur. Ingrata Regi legatio fuisse dicitur, quod is Cæsa-
rem multis nominibus ac affinitatis vinculis sibi iunctum, tueri potius ab iniuria,
quam aliis suis perduellibus, honestiores libertatis & religionis causas prætexen-
tibus opitulari mallet; & paulo ante Boscaiū, Polonis contra se insignem sedition-
em concitantibus, DCC. Haidones auxiliares misisse meminisset. Itaque reie-
ctis in præsens iis, pro quibus venerat, in aliud tempus consiliis, & rege propediem
se per legatum responsurum pollicente, remissus fuit. Samoiscium vero conueni-
re nequaquam potuit, quod is paulo ante ipsius aduentum domi suæ è viuis exce-
sisset. Interea Mehemetes Vesirius, missis ad Boscaium nunciis, eum hortatus est,
vt quod suo commodo fieri posset, ad se Budam venire maturaret: esse ardua &
magni momenti negotia, de quibus iussu principis cum eo colloquendum esset,
simulque vt coronam, quam amicitiae & perpetui fæderis ergo princeps ei misis-
set, de manu acciperet. Itaque suæ factionis hominibus, qui iam negligentia præ-
fectorum Cæsaris, qui tuendis iis, quorum fides erga Cæsarem immota erat, in a-
ciem prodire nusquam audebant, ad ingentem numerum excreuerant, dedit in
mandatis, vt sibi Pestum Budamque profecturo, maiori quo possent apparatu,
Corponæ aut Vaciae præsto essent, atque rebus ex sententia confectis, Corponæ
demum comitia celebrarent: quibus ipse esset interfuturus. Itaque magnis co-
piis in formam iusti exercitus ad campos Pestanos, & ad riuum Racosium peruen-
tum est. Ibi Aliis purpuratus Budensis per Saicas Danubio traiecto, eum nomine
Mehemetis Vesirii salutauit, eoque perfunctus officio, conscensis nauigiis disces-
sit, & non diu post nox adfuit. Sequenti die post mutuas congratulationes, ac tor-
mentorum fragores, aliaque læticię signa, conuiuio cum suis splendido, vti Turcis
mos est, exceptus fuit: & postquam Boscaius, quod tardius venisset, Transsiluanie
componendæ, ac sub pristinum patrocinium inuicti Turcarum principis redu-
cendæ curam obstitisse disseruisset, postremo per interpretem Gabrielem Hal-
mium, tumultibus Transsiluanicis paulo altius repetitis, retulit, se Sigismundo
Bathorio, ne posthabita Turcarum societate ad Cæsarem & Germanos deficeret,
obstare nequaquam potuisse, quod & iuuenis fuisset tum, & minoris, quam quod

*Boscaius Bu-
dam profe-
ctus, Mehe-
metem Ve-
sirem adit.*

*Mehemetis
responsio.*

dissentire potuisset, conditionis. Nunc rebus omnibus non in Transsiluania dun-
taxat; sed tota fere Vngaria, Dei immortalis ac potentissimi Turcarum principis
ope longe aliter se habentibus, sua & omnium, qui suam fidem sequuti, quique
deinceps sequuturi essent, obsequia, certamque & inconcussam fidei constantiam
sanctè polliceri. Ad quæ Mehemetes; Non sum nescius, inquit, earum rerum,
” quæ vel tum, vel postea in Transsiluania actæ sunt. Sed velim consideres animo,
” ac conferas eorum populorum statum, qui Sigismundo regnante, & fædus nobis-
” cum obseruante, tranquillus & plane aureus fuit: cum eo, in quem postea rupto
” melioris fortunæ fædere inciderunt, ferro prorsus & miserrimo. Cuius recorda-
” tione vos Vngaros æque & Transsiluanos cautiores posthac & sapientiores fieri
” decet: ac sedulo & diligenter animo metiri, quam genuino erga vos odio Ger-
mani

10 manifestantur, & quod hactenus abunde experti estis, quam vos ab illis defendi
 non possitis, & potius sub inani defensionis spe acerrimum quotannis bellum in
 visceribus vestris instaurari, & non nisi cum excidio & ruina patriæ vestræ infeli-
 citer & improspere ab iis geri & administrari videatis. Gratulari igitur merito po-
 testis, facta iam nobiscum pace ac societate, quibus nunquam deinceps vestræ
 genti hostile quippiam nedum inferendi, verum neque cogitandi animus sit;
 quin potius certa sit sententia, contra quosuis hostes, quandoque poscat ne-
 cessitas, oportunam opem adferendi. Neque vero dubitari de conseruanda per
 nos libertate vestra debetis, quandoquidem principes nostri è clarissima & po-
 20 tentissima Osmanica progenie orti, iis omnibus, qui ad fidē patrociniūq; suū
 confugiendum duxissent, quoad in officio permansere, tuendis & ab omni iniu-
 ria vindicandis nullo vnquam tempore defuerunt. Contra vsitatum maxime
 Germanis est, omnia polliceri, iurare, dicta scriptis roborare, & tandem fallere,
 nihil periuria curare. Et sane est & fuit semper Turcarum genti fides, iustitia,
 pietas, vt si iam semel inceptam societatem integram inuiolatamque conseruaue-
 ritis, propediem re ipsa experiamini, quanta vos patriamque vestram felicitas, o-
 pulentia, tranquillitas, quies, rerumque omnium vbertas & copia exceptura sit.
 Porro te imprimis, Stephane princeps, qui ad imperium obsequiumque Achō-
 matis orbis terrarum principis inuicti confugere, quam acerbissimo Germano-
 30 rum iugo collum submittere maluisti, eius nomine Regem appello. Coronam,
 sceptrumque & ensē, vexillumque trado; summam potestatem, honorem, au-
 ctoritatem, ad hæc ornamenta adiicio, hortorque vt ea quæ incepisti, in eo colen-
 do, & imperia eius capeffendo via pergas. Vos vero Vngari, eam huic quam regi
 debetis obedientiam præstabitis, neque amplius à Germanis aureos quantumuis
 montes pollicentibus, vos hactenus satis superque deceptos, magis decipiendos
 permittatis. Quæ quum dixisset. (erat autem dies Veneris, Turcis sacer, apud nos
 Diui Martini memoriæ dicatus) proferri postea coronam, ac alia ornamenta iu-
 bet, & ense auro & gemmis, admodum splendido ornato, latus ei ipsemet cingit,
 coronamque capiti imponit. Ea esse dicitur rudioris operis, intus quidem li-
 30 gnea, & superne laminis aureis tecta, & lapillis obsoletum in morem inditis e-
 laborata, quæ quanquam à Turcis Imperatorum Constantinopolitanorum,
 aut Despotarum Thraciæ diadema fuisse fertur: incertum tamen est, quænam &
 vnde sumpta sit. Eam Boscaius accepit quidem, sed præfatus (quod vnicum
 in omni vita modestiæ eius exemplum sit) se loco muneris, non ad vsum, aut
 regię dignitatis signum accipere, Georgio Secio statim tradidit, moris apud
 Vngaros esse, inquiens, diadema à Viro quopiam forti ac fide virtuteque præ-
 stanti seruari; neque interim alterius caput redimiri eo posse; donec qui prior
 insignitus fuisset, in viuis supersit. Constare autem omnibus, Cæsarem, qui
 idem rex quoque Vngariæ sit, ante XXX. & amplius annos rite esse corona-
 40 tum. Deinde ad circumstantes suos asseclas conuersus Vngarico sermone,
 eadem disseruit: debere eos testes sibi esse, non ita se eam coronam accipere, vt
 iura publicæ libertatis, aut singulorum violare, aut oppressa esse vellet, quorum
 causæ tuendæ arma sumpisset.

Subiunxit deinde Mehemetes, Principem Turcarum velle iubere Transsil-
 uanos ac Vngaros, à tributo soluto soluendo per integrum decennium immunes
 & liberos esse, postea denis millibus aureorum numum annuis contentum fore.
 His peractis, splendidissima ac magnificentissima munera Vesirio, ac cæteris pur-
 puratis & Ianicerorum tribuno missa; ac cum de administrando bello, deque ca-
 uenda Germanorum societate, ac aliis rebus consultatum esset, venia accepta in-
 50 ter medios vtrinque stantes Ianiceros, ac alterius ordinis Turcas confertissi-
 mos, Regi Vngariæ felicitatem & vitam diuturnam, ingenti sublato clamore inge-

*Sigismundus
Forgacius
à Matthia
Principe ad
Boscaium le-
gatur.*

ingeminantes, ad tentoria, quæ ultra Racosium extensa erant, reditum est. Postero die Boscaius Vaciam venit, vbi Illeshazius præsto adfuit; quodque arduis rebus impeditus interesse pompæ hesternæ dici nequiverit, se excusavit; & postea ambo eodem vecti curru, biduo post Corponam peruenierunt, vbi eos magna frequentia illorum, qui ad comitia conuocati erant, expectabat. Triduo post aduenit Sigismundus Forgacius, à Matthia principe missus legatus, cum Cæsaris responso, quod ad postulata Boscai & asseclarum eius datum erat, quod cum in comitiis proponere cepisset, & Cæsarem permissurum diceret potestatem cuilibet in sua religione permanendi: sic etiam Palatinum creandi, Cameras tollendi; & alia quæ petebantur, ea moderatione temperandi, vt contenti redderentur: spes apparerebat quædam posse conueniri. Verum quum XXV. die Nouembris Forgacius plura quædam in medium attulisset, non posse nimirum Cæsarem, nisi facta cum Turcis pace, exercitum dimittere, Boscaium promittere, præstareque debere se inducias sincere obseruaturum; vt præterea ministri Camerarum, ad sua loca & officia administranda reuerti possint. Arces & bona cuilibet restituenda, captiuos vtrinque dimittendos: eiusmodi postulatis Boscaius & Vngari partim abnuerunt, partim ea ad vltiorem deliberationem reiecerunt. Die vero, quæ sequuta est, plura ad huius concordie stabilimentum pertinentia addidit; quæ partim ab illis omnino reiecta, partim tumultuarie admissa, partim vero ad futura Comititia dilata sunt. Et quum per hunc modum disceptaretur, Illeshazius, ne quid deliberaretur, intercessit; seq; cum aliquo collega, qui sibi publico suffragio daretur, Vienne ad principem profecturum, ac de iis certiora allaturum retulit. datusque ei subito est collega Paulus Aponius. sed quum is se excusasset, Petro Mladosseutio iniunctum, vt ipse Illeshazio comitem & collegam acturus, se ad iter pararet. Multi illum non publici commodi causa, quam vt priuatarum rerum rationibus consultum vellet, hanc legationem suscepisse credidere; sicuti breui post euentus comprobauit. Hoc responso dimissus Forgacius breui post Viennam est reuersus. Illi vero non multo post Gasparem Segedinum pro literis, quarum vi salui & incolumes venire reuertique possent, ad principem miserunt, iisque acceptis, ille ad eos est reuersus. Solutis Corponensibus Comitibus, Boscaius Iohannem Bocacium, qui summæ gratiæ locum apud illum obtinebat, ad principes Germaniæ legationem suscipere voluit, eumque literis & pecunia instructum ab se dimisit. Qui quum per Poloniæ fines itinere facto, ad Henricum Iulium Brunsvicensium & Luneburgensium Ducem appulisset, quod nullas à Cæsare, cuius imperio Germania subiacet, literas haberet; absque quibus homini peregrino, & aduersæ factionis, vrbes & regiones perlustrare cautum esset, pro exploratore captus fuit, & in carceres conditus. Eius casum Boscaius ægre tulit, & Pragam ad Cæsarem missum esse suspicatus, petere, vt dimitteretur, non destitit. Ipse vero eodem fere tempore Georgium Salotnocum Episcopum Quinqueecclesiensem Cassouiæ captum ad petitionem Regis Poloniæ vinculis exemit & liberum abire iussit, retento in custodia Micacio Varadiensi Episcopo, cui erat multis partibus intensior. Qui quum in Poloniam esset profectus, vt regi liberatori suo gratias, quas posset, præsens ageret, in morbum Cracouiæ incidit, merore animi & tædio carceris conceptum, ibique è viuis excessit; atque adeo iussu & summa regis pietate, sumptu publico elatus, in Templo Diui Stephani honorificentissimam habuit sepulturam. Interea prius, quam Corponæ induciæ tractarentur, Nemethius, ad quem vt egentissimus quisque & inops erat, ita ad seditionem & ciuiles discordias pronior ruebat, reparatis viribus & adscito in societatem Ibraimo, qui per id tempus tam Sighetanam, quam Canisianam præfecturam solus administrabat, missis Haidonibus & Tartaris, Sabariam & Quermendiam recepit; & Simegam duobus falconibus secum alatis obsedit. Sed defendente eam Thoma Tulocco, quem Battianus arci præfecerat,

*Iohannes Bo-
cacijs à Bos-
caio in Ger-
maniam mis-
sus, à Brun-
svicensi Duce
capitur.*

*Episcopus
Quinque-
ecclesiensis.*

*Nemethius
nostros primo
victores de-
nuo aggressus
fundit su-
gatque.*

cerat, expugnare non potuit, quod esset loco munitissimo sita. Interim tamen do-
 nec irritò conatù tempus ibi terit, equites è Stiria Germani, duce Andrea Rindsa-
 dio, circiter mille, cum equitibus Vngaris Stiriaca stipendia merentibus, quibus
 Georgius Quegleuitius præerat, ac Battianii militibus, quos Stephanus Blascoui-
 tius ductabat, in castra Nemethii excurrerunt. Hostes tam Turcæ quam Tartari,
 & Haidones, cum ad eos arcendos castris procurrere non dubitassent, acerrimum
 contractum est prælium. Sed victi hostes multis suorum amissis & vulneratis, ca-
 ptisque amplius XL. in castra retro fugerunt. At Germani ea rapta prædâ, recta in
 castra, vnde venerant, reuerti non curarunt: sed mora penes siluam, quæ prope
 10 viam erat, satis diu facta, sub frondibus vmbraque arborum corpora & equos cu-
 rare ceperunt. A superuenientibus autem repente hostibus fusi & fugati temeri-
 tatis suæ pænas dederunt. Nam interfecti multi, captique plures ex eis fuere, Rind-
 sadio ægre se è manibus hostium explicante. Vulneratus etiam fuit Blascouitius
 manum dextram grauitè; & capti Matthias Gerecius, ac Franciscus Petricii Vai-
 uodæ filius, atque alii nonnulli. Quo detrimento accepto Germani, postea se Ra-
 cospurgam receperunt: & Nemethius, relicta Simega, Sabariam cum Turcis &
 Tartaris rediit: ibique cum in equites Italos, Pontificia pecunia conductos, qui-
 bus Alexander Rudolphius Florentinus præerat, incidissent, anceps & cruentum
 certamen subortum est. Sed demum Itali numero & multitudini hostium cedere
 20 coacti, terga dedere, non inulti quidem, quum longe plures ex hostibus interfecis-
 sent. Nec multo post Iohannes Tillius Belga, Bastæ legatus, Cussegum cum quat-
 tuore equitum millibus venit, qui etiam hostes Tartaros inter Hiduegum, & ca-
 strum, quod vocant Ferreum, prædæ & rapinis intentos, improviso adorti, magnâ
 eorum partē impedimentis & prædâ omni exuerunt, cæsa ex eorum numero glan-
 dibus sclopetorum magna multitudine, ac captis M. & D. equis, sed magno totius
 exercitus dolore cecidit ex ipsis Dux Holstainius Fridericus iuuenis mille equiti-
 bus præpositus; quum eum armis splendentibus, & thorace ac galea, tibialibusq;
 auratis indutum, hostes equo sagittis confixo atq; interfecto in terram prostrauis-
 sent & aliis in locis ferro protectum per inguina adacto pugione occidissent. Ten-
 30 tauere quoq; Haidones barbaris immisti Racospurgâ, in quâ Trautmansdorffius
 cum Illyrici nominis copiis paulo ante sese receperat: sed improspéro exitu. Nam
 quum instigante Tartaros, ac se eis ducem offerente Hagmassio, opimamq; prædâ
 ea capta vrbecula sibi promittente, Muram flumen apud molendina quædam fru-
 mentaria vado transiissent, confisi crassiori nebula, quæ eum diem longe lateq; oc-
 cupauerat, in Trautmansdorffium eos expectantē haud procul suburbii partē extre-
 ma, vbi horrea & fornaces coquendis lateribus habentur, incidere; ac multa cum
 strage in fugâ acti, amissis præcipui nominis sociis, flumine per eadem vada supera-
 to profugerunt. Quibus de causis multa in Hagmassium probra & conuicia con-
 iecerunt, qui eos in angusta ea loca, sclopetorum glandibus vulnerandos & pro-
 40 sternendos peditibus obiecisset. Sed quum iam dura hiems ingrueret, frigora-
 que & tempestates gliscere indies viderentur, legatique à Boscaio paci facien-
 dæ Viennam expectarentur, ad quartum Idus Decembris vtrinq; in hiberna
 discessum est; ita vt nostri ad suas stationes, Nemethius vero cum Ibraimo præ-
 fecto Sighetum; & Tartari Coppanium; Hagmassius Sengrotum concede-
 rent. Sed Thomas Nadaſdus adducta secum etiam matre & coniuge Canisiam
 atque inde Sighetum, nec multo post Cassouiam ad Boscaium profectus est.
 Quibus discedentibus, omnia loca, quæ præteritæ æstatis tempore aut postea
 ab hostibus occupata erant, quamquam miserabilem in modum crudelissime
 vastata & concremata, in pristinum statum redierunt. Per eos quoque dies,
 50 quibus in Vngariæ & Stiria finibus hæc vario euentu gerebantur, Cæsar
 Pragæ præter solitum mansuetudinis & clementiæ suæ tenorem in Hermannò
 Roſ-

Equites Itali;
 Duce Rudol-
 pho, à Neme-
 thio & Tur-
 cis oppressi
 terga dant.

Tillius Tar-
 taros incur-
 santes proſti-
 gat.

Holstainii
 Dux cadit.

Haidones cū
 Tartaris Ra-
 cospurgam ex
 insidiis fru-
 stra adorantur.

Exercitus v-
 terque in hi-
 berna disces-
 sit.

Rosvurmio
Pragæ extre-
mo supplicio
adficitur.

Illieshazius
Viennam ve-
niens, pacis
tractanda i-
nitium facit.
Anno 1606.

Rosvurmio, clarissimo viro, & qui summo copiarum suarum imperio, duabus in expeditionibus, functus esset, puniendo, acerbæ seueritatis exemplum edidit. Is enim ob interfectum ex insidiis Franciscum Barbianum, Belgiogosi Comitem, Iohannis Iacobi, qui Cassouiæ præfuit, Germanum fratrem; iussu Cæsaris, quem Iohan. Iacobus assidue supplex pro ea innocentissimi fratris cæde vindicanda interpellabat, captus ac in custodiam Curia veteris vrbis Pragensis ductus erat. Nec multo post à præfecto Prætorii & iudicibus lege lata criminis condemnatus est: nec gratiam pro nauata bellis superioribus præclare opera consequi ullam potuit aliam; quam quod non in publico foro, vt alii fontes, verum in ipsius curia superioris vestibulo, non magna inspectante hominum turba, caput ei à ministris rerum capitalium præcideretur: tametsi ipse, si moriendum esset, parum aut nihil interesse diceret, publice ne an priuatim interiret, Itaque magno præsentique animo ceruicem lictori feriendam præbuisse fertur; expiatis prius Christiano more criminibus, & multa pecunia ad pios vsus testamento legata: & in templo demum Diuæ virginis matris, quæ de niuibz nuncupatur, summo honore conditus est. Non defuere, qui cedem eius commiserarentur; non quidem quod eam indigne subiisset, quum eum complures etiam alios pro duro & atroci eius ingenio sua manu occidisse palam esset; sed quod virum fortem & clarum, atque adeo Cæsaris summum aliquando exercitus ducem, infami manu carnificis concidere, miserum ac calamitosum esse existimarent. Illieshazius interea, prius quam Viennam susceptæ legationis munus obiret, communicatis cum Boscaio consiliis, nouas in contumeliam sacerdotum conquirendæ pecuniæ rationes excogitauit, quibus ille antea minime erat vsus: nempe vt licet nullis militibus, præter paucos pedites prætorianos stipendium solueretur, sed ii per pagos & oppida vagari, & rapto ac præda viuere iuberentur, tamen supra liberas ciuitates, varie & grauiter expilatas, bona etiam sacerdotum, Episcoporum & collegiorum, aut vendenda aut grandi summa pecuniæ obliganda constituerentur: adeo vt pecunia, quæ ex eiusmodi bonis partim oppignoratis, partem vero iis, quæ ipse sibi vsurpasset, ad CXLV. millium Tallerorum summam accederet. Venit autem postea ad Nonas Ianuarias ineuntis anni Viennam cum collega Mladoseuitio, ac biduo post conuento principe, & prolatis, quibus instructus venerat, summæ potestatis literis, tractandæ pacificationi initium fecit. Nomine Cæsaris princeps adesse iussit summos viros Franciscum Forgacium Episcopum Nitriensem, Cancellarium Vngaricum, Paulum Sixtum Trautsonium, Sifridum Prainerium, Georgium Turzonem, Leonem Gallum Lostorffium, Sigismundum Forgacium, Cancellarii fratrem: Iohannem Eusebium Cuneum, Vlricum Crempergum, Petrum Reuaium, & Iohannem Lippaium regni prætorem. Hi permultos dies disceptando, & nonnunquam non sine mutua dissensione altercando, tandem de controuersis, quæ in Comitio Corponensi propositæ nec finitæ erant, ac de satisfactione Boscaio impendenda deque Transsilvania ei concedenda (de quibus antea non erat deliberatum) de exteris amouendis, de Religione & Episcopis, Palatino, Camera, pace cum Turcis facienda, & aliis capitibus, & postremo de obliuione & impunitate omnium scelerum, quæcunque in hisce seditionibus commissa essent, ita transgere, vt literæ ac diplomata ederentur: iamque pax cum Boscaianis inita esse omnium iudicio crederetur. Eodem tempore, donec de pace tractaretur induciæ quoque factæ sunt, vsque ad diem Diui Iohannis Baptistæ natalem: idque princeps Cæsarianis: Illieshazius vero suæ factionis hominibus per literas publicauere. Proinde Illieshazius confectæ pacis & concordia laude sibi vindicata, priuati quoque sui lucri haud immemor, cum plurima sua & facultatum suarum detrimenta, quæ tam exilio diuturniori tolerato, quam redactis per iniuriam in fiscum suis arcibus perpeffus esset; tum vero solertiam & industriam, studiumque suum

suum indefessum, quo Boscaium & Vngaros ad amplectendam pacis & concordiae curam, non sine aperto vitae discrimine induxisset, Matthiae principi, semotis arbitris, exposuit: & ut arcibus Bozinio, ac Sancti Georgii restitutis, tot & tanti labores sui pro repub. suscepti & exantlati, compensarentur, postulauit. Itaque ^{Illieshazius} praebita est ei magna spes à principe, fore, ut si inceptae eius opera pacis fructuosus ^{Bozinium, ac S. Georgii} & exoptatus finis imponeretur, paribus officiis & beneficio votis eius respondere ^{arcem sibi restitui petiit.} tur; nec ipse irritas ea in parte preces suas fuisse experiretur. Igitur Cassouiam mense Februario reuersus, quod valetudinis causa ad thermas Trincinianas diuertisset, adhibito sibi Paulo Niario, Boscaium adiit; ac cum ea quae Viennae acta ^{Boscaium ad} ^{pacem ample} ^{etendā hor-} ^{tatur.} erant commemorasset, ambo deinde multo sermone eum ad concordiae studium cohortati sunt: & eo quidem tempore non aliud decreuere, quam ut Comititia ad diem XIX. mensis Martii indicerentur, in quibus ea quae Vienna retulisset, nobilitati coram exponerentur. Iohannes vero Lippaius, qui à principe eo missus erat, ut responsum vrgeret, ac celeriter referret, redire iussus fuit, Boscaio promittente, se per legatos, illud primo quoque tempore remissurum. Quae dum Viennae ac Cassouiae administrantur, & pax cum Boscaianis transacta esse videtur, princeps legatos, quorum opera fœdus cum Turcis feriri volebat, Iohannem Molardum, Adolphum Aldanium, & Nicolaum Isthuanffium Comaronium ^{De federe etiam cum Turcis tractatur.} ire iussit; quum Boscaianos Michaellem Czoborium, Iohannem Barcianum, ac ^{Irrito con-} ^{at.} Georgium Hoffmannum iam pridem eam ob causam Budam profectos esse cognouisset. Itaque simul ac Comaronium ventum est, missi à legatis fuere Christophorus Taiffalus, & Cæsar Gallus ad Alim Budæ præfectum, & Abilem Afendim, qui tractandae paci à Turcarum principe designati erant, ut diem & locum, ad quem conueniri placeret, significarent. Quos quum forte Strigonii reperissent, responsum retulere, se nihil tantisper cum Cæsarianis de induciis faciendis colloqui velle; donec cum Boscaio & Vngaris pax firma certa que inita non esset: quod hoc ipsis à principe suo datum esset in mandatis. Cum missus iterum Andrea Nigrone interprete, eam ipsis præsentibus Viennae initam esse respondissent, Turcae & Boscaiani se nondum de illa penitus transacta quicquam à Boscaio certi accepisse, ideoque in proposito nihil interea agendi persistere significarunt. Quamobrem legati rebus nec inceptis Viennam redierunt. Paucis interiectis diebus, cognitum est Boscaium eiusque asseclas comitiis Cassouiae habitis ea quae ab Illieshazio & Mladosseutio nuper acta erant, quamquam ab ipsis ratam de omnibus transigendi auctoritatem accepissent, partim rescidisse, partim immutasse, partim multis vel iniquis conditionibus adiectis amplificasse; idque in causa fuisse, cur ad colloquium Turcae venire recusassent. Quarum conditionum ea erat præcipua, quod supra Transsiluaniam prouinciam, omnis etiam ultra Tibiscum ditio, ac cis illum arx Tocaia cum duabus amplissimis regionibus, quas Vngari comitatus vocant, postulari dicebatur. Breui post Illieshazius Trincinium venit, & misso illinc Gaspare Segedino literas securi itineris à principe iterum postulauit, & obtinuit: adductisque ^{Illieshazius cum collegis suis iterum Viennam venit.} secum collegis Paulo Aponio, Thoma Visquelethio, ac Andrea Ostrositio Viennam rediit: imprimisque admoneri principem curauit, ne Forgacius Nitrien- sis Episcopus in tractatum admitteretur, quod nuperrimo quoque in colloquio multum sibi negotii facessisset, iniecta etiam rebus inutili mora; deinde ut rem transigere maturaret, ne quid expleto breuiori induciarum tempore, ab Haidonibus vel barbaris detrimenti acciperetur; se quidem multum operæ & laboris in re conficienda consumpsisse; nec tamen à refractariis & pertinacibus aliud obtinuisse, quam quod nunc attulisset. His vero animis exceptus est eius aduentus, ut non modo partium Cæsarianarum Vngari, sed plerique exterorum æquissimi homines, neutram inclinantes in partem, cum tanquam Cæsari

illudentem, eiusque abutentem patientia, & quod maius esset patriæ detrimenta molientem merito puniendum existimarent; qui rem semel transactam, non sine leuitatis & inconstantia probro, nouis quæsitis discordiæ concitandæ coloribus, instaurare ausus esset; & ut religionis opprimendæ studium tueatur, sub prætextu libertatis non Transsiluaniam duntaxat, sed omnem ultra Tibiscum regionem ab Vngariæ regno auellere, & homini Turcarum societate subnixo impioque addicere contendat; quas nec Ferdinandus Imperator, nec Maximilianus successor & filius Regi Iohanni, aut postea eius filio vnquam concedere voluissent; quasi ad libertatem & non magis ad perniciem & excidium afflicti & collabentis regni pertineret, abrasa maiori parte, truncatisque nobilissimis eius membris, adeo in angustum coarctari & circumscribi, ut iam hostibus quidem ludibrio & contemptui habendum; ciuibus autem & sociis vicinis commiseratione & iustis lachrymis prosequendum exponeretur. Sed tanta erat animis quorundam ad pacem inclinantiū propensio, ut ad omnes vel iniquissimas damnosissimasque conditiones descendere minime parcerent, dummodo bellum auertere posse viderentur. Quos ille eo magis iis rationibus ad concedenda, quæ petebat, omnia adducebat, quod diceret Boscaium proculdubio propediem à vita discessurum, & quæ ei darentur, rursus ad conferentem Cæsarem & regnum Vngariæ reditura, quum ille nullos ex se hæredes esset relicturus. Quod quidem minime à vero erat alienum; postquam in eo iam haud obscura aquæ intercutis signa apparere inceperant, quibus illi vel testimonio medicorum, quos à Polonia acciuerat, breui moriendum esset. Ad eius etiam morbi periculum haud per se leue, accedebat, quod veneficiis tentatus esse crederetur. cuius criminis suspicione, paulo post, quam legati Viennam venissent, Michael Cataius eius iussu captus, compedibusque vinctus, in arctissima custodia detinebatur. Itaque postridie Iduum mensis Iunii, ipse & collegæ eius cum Cæsarianis Paulo Sixto Trautsonio Tyrolis, Carolo Lichtenstano Morauia, Ernesto Molar-do Austriæ præfectis, Sifrido Prainerio Austriaci ærarii magistro, Ulrico Crempergo Cancellario; ex Vngaris vero Thoma Erdodio Thauernicorum, Georgio Turzone Dapiferorum, ac Sigismundo Forgacio Pincernarum Magistris tractare inceperunt: ac diu multumque disputando, tandem concessis, quæ petebantur, omnibus his conditionibus transactum est; quarum capita summatim exponam; ne quum illæ passim extent, in cunctis particulatim recensendis fastidio legentibus sim. Primum omnium religio libera vbique sit, ea lege, quæ absque comitiorum consensu in acta publica ante biennium irrepsit, sublata; absque tamen religionis Catholicæ Romanæ detrimento, cui sua iura intacta & libera maneant. Palatinus more antiquo publicis suffragiis eligatur, & Cæsar confirmet; eiusque & procerum Vngaricorum consilio, omnia negotia Vngarica, exteris procul submotis, curentur. Cæsar quia Pragæ continue manet nec semper adiri potest, Gubernatorem constituet Matthiam fratrem: concessa ei omni potestate regendi, non secus, ac si præsens in Vngaria maneret: isque per Palatinum & Senatores Vngaros omnia agat, diiudicet & finiat. Corona Regia, in Vngaria seruetur. Camera tollantur, & Thesaurarius, siue is Præfectus, siue Rationarius, seu quocunque nomine vocandus sit, subrogetur: qui magistratus non sacerdoti sed alterius conditionis homini detur. Cæsar Vngariam per Vngaros gubernet, exteris eliminatis, officiaque & præfecturas Vngaris conferat. Iaurinum tamen & Comaronium pro arbitrio viris benemeritis etiam Germanis dari poterunt. Arces Germanis pignori datae, ab Vngaris redimantur, iique receptis suis pecuniis, excedant. Oblivio & impunitas omnium scelerum, cædis, spoliis, prædæ, hostilitatis & quæcunque similia mala ad eum usque diem patrata fuerunt, omnibus vtrinque concedatur. Porro in retinendis Societatis IESV patribus, quos Boscaiani à regno eiiciendos postulabant, Cæsar auctoritatem suam firmam

Pacta con-
uenta inter
Cæsarem &
Boscaium con-
clusa.

firmam & stabilem esse voluit. Donationes Boscaianæ, & Corona quam à Tur-
 cis accepit, antiquentur. Cætera de quibus transigi non potuit, ut de venditis
 aut oppignoratis sacerdotiorum bonis, de foro spirituali, deque aliis, tam publica
 quam priuata quædam ad futura Comitia, quæ Cæsar primo quoque tempore
 promulgaturus est, reiiciantur; Atque hæc quidem, quæ ad Nobilitatis petiti-
 nes pertinent, in hunc modum transacta. Quod vero ad Boscaium attinet; Trans-
 siluania omnis cum ea parte Vngariæ, quam Sigismundus Bathorius obtinuit, &
 insuper omnis ultra Tibiscum ditio, simul cum arcibus Sacmario & Tocaio, Bos-
 caio concedetur, duoque præterea tractus, seu, uti vocant Comitatus, Bereghia-
 nus & Vgocianus adiicientur. Quæ omnia Boscaius iure hæreditario tenebit. Si
 tamen nullos hæredes relinqueret, ea omnia ad Coronam regni, ac legitimos Vn-
 gariæ reges reuoluantur: neque eius agnati aut propinqui quicquam in iis iuris
 habere possint. Cassouia administrandæ ius & potestas, Vngaris non exteris ho-
 minibus sit. Ad hanc transactionem obseruandam, Cæsar se diplomate edito ob-
 stringet: & vicinarum quoque prouinciarum ac regnorum incolæ, nihil se hosti-
 le tentaturos promittent: sicuti vicissim Vngari omnes Cæsari in futuris Comi-
 tiis ad perpetuam fidem & fidelitatem ac obsequium sese obligabunt, quod saluis
 semper libertatibus suis, nunquam ab eo deficere, aut ei rebellare, aut quod publi-
 cam quietem & pacem turbare posset, tentare aut vicinas prouincias armis inua-
 dere velint: nec clanculariam aut apertam cum barbaris conspirationem, aut
 priuata cum quibusuis conuenticula habebunt. Sic vicissim vicina regna & pro-
 uinciæ Vngaris de conseruanda quiete & bona vicinitate suas peculiare literas
 dabunt. Postremo si pax æquis conditionibus & honestis cum Turcis iniri non
 posset, & illi talia proponerent, quæ regno Vngariæ & vicinis prouinciis damno-
 sa & periculosa perniciosaque essent, tum vero coniunctis viribus cum exercitu Cæ-
 saris contra eos, uti communes Christiani nominis hostes, secundum veteres pa-
 triæ leges, pari alacritate ac promptitudine, absque vlla tergiuersatione, ad conte-
 standam suam fidem armis sumptis procederent. Qui vero secus facerent, ii cri-
 mine læsæ maiestatis statim condemnentur. Postquam in hunc modum transa-
 ctum esset, Illieshazius cum suis ad Nonas Iulias discessit, ita ut conditionibus à
 Boscaio confirmatis, ad Calendas Augusti reuerteretur, ac literas Cæsaris & pro-
 uinciarum referret. Ad quod tempus negocium quoque arcium Sancti Georgii
 & Bozinii ei reddendarum, cuius ipse obliuisci nullo modo poterat, dilatum fuit:
 Hoc tandem tempore confectæ pacis, Varadinum Boscaio ex fædere traditum
 fuit: iussique illinc excedere Baptista Peczius, & Cyprianus Concinius, qui illud
 hætenus per summas & extremas omnium rerum difficultates constantissime
 & fortissime defenderant. Sub id tempus perduelles, & Boscaianæ factionis asse-
 clæ, nouo nomine Durbancii passim appellari cepti sunt, vocabulo uti incertæ
 originis, ita ipsis maxime exoso, adeo ut id magni probri loco ducerent, armisque
 etiam pro eo digladiarentur: nec tamen gliscente indies per omnium ora homi-
 num fama, inditum à vulgo nomen abolere potuerunt. Princeps interea Mat-
 thias, Bohemis, Morauis, ac Silesitis perscripserat fædus cum Boscaianis transa-
 ctum esse; admonitis, ut ad diem Calendarum Augusti Viennam ad dandas mu-
 tuo accipiendasque literas adessent. Illi igitur frequenter, annuente Cæsare,
 legatos ad diem misere: sed Boscaius quamquam rata haberet ea, quæ acta e-
 rant, ut pote qui nullam in omnibus quæcunque vel indigna postulauerat, re-
 pulsam tulisset: Illieshazium tamen siue ob itineris difficultates, quas assiduæ
 pluuiæ fecerant, siue ob morbum suum, qui indies inualescebat, Viennam remit-
 tere differebat, non sine Bohemorum incommodo, quibus diuturna eius expecta-
 tio molesta imprimis tædiosaque erat. At ille adductis postea secum supra Apo-
 nium, & Ostrositium, Visqueletiumque, aliquot aliis collegis, Georgio nempe

*Varadinum
Boscaio tra-
ditum.*

Tabula con-
ueniens à
quibus obli-
gnata fuere.

Boscaiani
domum re-
deunt,

S. Georg. &
Bozinum
Illieshazius
redduntur.

Homonniano, Francisco Magocio, Stanislao Turzone, Sebastiano Tôcôlio, Georgio Hoffmanno, & Petro Mladoffeutio, ad septimum Idus Septembris Viennæ adfuit. Nec multo post, renouatis fæderibus cum vicinis, ac stabilita pace, tabulæ confectæ sunt in eum quem retulimus modum: Et ex Bohemis scribendo affuerunt Adamus Sterembergus Regni Bohemiæ Camerarius, Adamus Walstanius Marschalchus, Leopoldus Poppelius Equitum Rhodiorum in Bohemia Prior, aliiq; complures. Ex Morauis vero Carolus Lichtenstanius, Waichardus Comes Salmenfis, & Guntherus Golcius ac Georgius Hoficcius. Ex Silesiis Ioachimus Malcianus, Fridericus Rasbarius, & Christophorus Hencerius; E Lusatia vero vtraq; Fabianus Punicus, Sigismundus Quindlerius, & Maximilianus Ampticius; 10 postremo è Stiria & Carinthia Vilhelmus Dietrichstanius, & Iohannes Bogonius. Easdem tabulas Vngari Boscaiani quos modo nominaui subscripserunt. Ex Cæsarianis vero Franciscus Forgacius Episcopus Nitriensis Cancellarius, fæderi tantum prouinciarum subscripsit: reliquis capitibus reclamauit; ac Stephanus Zuhaius Agriensis, & Petrus Radouitius Vacienfis Episcopi: Thomas Erdodius, Georgius Turzo, Sigismundus Forgacius, Nicolaus Isthuanffius, Thomas Secius, & qui eo tempore aderant alii complures. Quibus rebus confectis, eleganti ab Hoffmanno ad principem habita oratione, qua labores eius pro repub. susceptos, meritis laudibus extollebat, Boscaiani actis principi gratiis discessere. Illieshazius vero ad paucos dies substitit, donec de arcibus Sancto Georgio & Bo- 20 zinio transigeret, quæ vna cum Hodolinia arce, quæ in Morauia est, iubente Matthia principe, breui redditæ sunt. Eius autem pecuniæ exoluendæ ratio, quam Ciues Boziniani & Georgiani, permissu Cæsaris à variis fæneratoribus sumptam adhuc debebant, cuius fænus fere sortem æquabat, non sine creditorum detrimento ad futura comitia dilata fuit. Atque in hunc modum necessaria potius quam honesta cum Boscaianis pax inita est, Cæsare quasuis conditiones æquo animo dissimulante, dummodo susceptum bellum aduersus Turcas transmarinis sedicionibus & Persicis bellis fessos continuare & meliori successu administrare posset. Restabat fædus cum Turcis ferendum, quod & ipsi æque ac Boscaiani vrgebant, & iam Cæsar quoque, vt tractari posset obiter assenserat. Cui pro- 30 mouendo Illieshazius operam suam obtulit: seque inter futurum pollicitus est. Itaque ipse cum suis ad arcem Nouam se contulit; Cæsariani vero partim secundo flumine Danubio, partim terrestri itinere Comaronium descenderunt. Triumuiris autem, qui antea illud cum Turcis tractandum susceperant, Iohanni Molardo, Adolpho Althano, & Nicolao Isthuanffio princeps alios adiunxit quo solennior esset tractatio, Georgium Turzonem, Franciscum Battianum, Sifridum Colonicium, Christophorum Erdodium Thomæ filium. Cæterum ad Muratem purpuratum exercitui præpositum, & Alim Budensem Cæsariani paulo post Matthæum Felnemethium misere cum literis, quibus suum aduentum simul & desiderium exoptatæ pacis, quo tenerentur, significarunt; se ad omnes æquas & ho- 40 nestas conditiones paratos, dummodo ipsi quoque haud secus quam verbis fæpius declarassent, re ipsa abhorreere ab ea nollent: ac communi voluntate locum eligant, ad quem vtrinque conueniatur. Turcæ in eam sententiam rescribere, se haud dissimili pacis studio teneri, breuique ad locum, vbi ipsis videatur, venturos. Nec multo post Alys Budensis, cum Abile Aphendi aduerso flumine Strigonium venit, relicto in castris infra urbem Budam Murate purpurato, ipsius Alys socero designato: ac missis vltro citroque non ad Turcas solum sed etiam Boscaianos, qui in Noua Arce præstolabantur, literis & nunciis, tandem ita conuentum est, vt Turcæ ad oppidum Almasium, quod ad dextram Danubii ripam situm est (vbi thermæ è latere collegii Monachorum, quod ibi olim pulcherrimum e- 50 rat in Danubium profluentes habentur) sed modo desertum incolis caret, conueni-

uenirent; Cæsariani vero ad citeriorem sinistrorsus eo in loco, vbi Sithua amnis
 ē montibus inter Gimesiam arcem & Ruffonem sitis defluit & Danubio misce-
 tur, sua tentoria figerent, ac ē regione eius confluentis Boscaianis locus esset; ita
 vt inter eos & Cæsarianos, Sithua flumen, inter vtrosque autem & Turcas Danu-
 bius interfluens intercederet. Igitur ad diem XX. Octobris Aliis & Aphendis, *Tractatio de*
 promota Strigonio classe, quæ ē nauigiis, quas Saicas vocant tota constabat, Al- *pax inter Cæ-*
 masium venit, ac Mustapham Afendim Comaronium ad Cæsarianos misit, qui *sarianos &*
 eorum aduentui gratularetur, seque ad locum constitutum venisse referret. *Turcas,*
 Postero die Cæsariani accitis ad se ē castris inter Iaurinum & Comaronium ad
 10 Nemam positis mille equitibus Germanis, quos Hollachius Comes ductabat,
 & legione Mansfeldiana, ac classe Comaroniensi, eo ordine & apparatu descen-
 derunt, vt ab insidiis si quæ à fraudulenta & perfida gente tenderentur, tuti es-
 se possent. Erant tentoria aliquot extensa in pratis ad ripam Danubii amæno
 loco sitis, ad quæ Turcæ frequentes conueniebant, quotidieque de conditioni-
 bus induciarum fæderisque disputabatur; sic vt Cæsariani ad serum diei, & sæ-
 pe nocte Comaronium redirent: Turcæ vero & Boscaiani eodem in loco sub
 tentoriis pernoctarent. Erant autem Boscaii nomine cum Illieshazio delegati
 Paulus Niarius, Michael Czoborius, & Georgius Hoffmannus. Post aliquot
 dierum disceptationem, quum ambæ partes omnia quæ hoc diuturni belli tem-
 20 pore amiserant, repeterent; Cæsariani pro reddenda Agria & Canisa, quam
 sub induciarum & pacis tractatione callide obsessam ab Ibraimo purpurato,
 ac deditione captam dicebant, magnopere contenderant; ita vt ea contentio-
 ne quinque fere dies consumerentur: & Cæsariani absque ea pacem non coali-
 turam dicerent. Aliisque de eius prospero exitu desperaret, ideoque Achomati
 legato suo vehementer irasceretur; gladio etiam stricto eum, nisi ē conspectu au-
 fugisset, violaturus: qui ei auctor fuisset diutius isthic manendi, & non statim
 primo die abscedendi. Sed quum postea legati Cæsaris, à certis & fidei indubiæ
 exploratoribus cognouissent, nec Agriam, quod ab eorum principe præsentē ca-
 pta esset, reddi posse: nec Canisam, quod de ea reddenda nihil in mandatis da-
 30 tum esset (quamquam Boscaius & Illieshazius, cæterique pro ea, qua apud Tur-
 cas pollerent gratiæ opinione, sæpe antea alterutram ex duabus se recuperatu-
 ros frustra gloriati essent) necessitati parere coacti ab eo negotio vrgendo ita
 destitire, vt legato Byzantium breui ituro integrum reseruarent, si Canisa non
 restitueretur, rebus infectis reuertendi. Interim vero prius quam tractatio-
 ni finis esset, Althanus, quem Boscaiani, tam palam quam in occulto priuatif-
 que colloquutionibus grauitè carpere ac criminari solebant, vt qui superiori
 tempore cum Aly purpurato collatis consiliis, ingentia munera & immensum
 auri pondus promississet, si Vngari ē pace & fædere exclusi, Cæsari & Germa-
 nis bello exagitandi, ac delendi relinquerentur, inter mutuos tractatus gra-
 40 uissimis verbis sese excusauit: ipsoque Aly & Abile, præcipuique nominis a-
 liis Turcis, qui suis sermonibus semper interfuissent, in testimonium adductis,
 nunquam se vel Cæsarem eiusmodi fædi exempli consilia cum quopiam con-
 tulisse comprobauit: ita vt quicunque eius falsi & impii rumoris auctores exti-
 tissent, eo in publico diuersarum gentium confessu manifesti mendacii conuin-
 cerentur, ipseque famæ & honoris integer omnium iudicio redderetur. Cæterum
 pridie Calendarum mensis Nouembris, Cæsariani Alym & Abilem aliosque Tur-
 cas & Boscaianos splendido conuiuio exceperunt: ac deinde sequentibus diebus,
 modo cum spe coalescendæ concordie, modo dubiis incertisque animis discepta-
 tum; denique post multas & graues condiciones vtrinque propositas & magna
 50 contentione disputatas, in hanc sententiam deuenire, fædusq; his conditionibus
 ad annos XX. percussum est, quorum initium à Calendis Ianuariis sumi deberet.

*Pacis cū Tur-
ca. Intra con-
ditiones.*

Primo vt Achomates Turcarum princeps Cæsarem patrem appellet, ipseque ab Cæsare filius appelletur, ac in literis, quas Cæsari scribet, ac in legationibus cunctisque actibus, cum nomine Cæsaris patrisque salutet. Tartari hoc fædere comprehendantur, nec illis liceat quicquam detrimenti principum Christianorum ditionibus ac prouinciis inferre, omniaque huius fæderis iura terra marique vtrunque obseruentur. Excursionibus mutue interdiciantur, & milites, qui furtim latrocinari ausi fuerint, capi puniri que à præfectis debeant, rebus restitutis & captiuis dimissis, arces & oppida occupare, aut clam vel palam inuadere nemini liceat. Quæ vero Boscaio concessa sunt, ea maneat, iuxta vires Viennensis transactionis. Captiui, qui intra cæptæ tractationis tempus capti sunt, vtrunque gratis restituantur; qui vero antea in seruitutem incidissent, iamque de redemptione cum dominis transegiſſent, ii promissum soluant. Si quæ controuersia inter milites ambarum partium suborirentur, eas Iauriensis Ciuitatis præfectus cum Budenensi purpurato, ac supremis cis & vltra Danubium militares præfecti, ac in Illyrico Banus dirimendi potestatem habeant. De grauioribus, quas hi decidere non possent, rebus, vterque Imperator requiratur. Arces in suis veteribus locis, quælibet pars restaurandi & ædificandi potestatem habeat: de nouo autem ædificare nequaquam possit. Vacua tamen ædificari & amplificari & in manibus Cæsarianorum relinqui debeat. Legatus Cæsareus nunc statim deferat Constantinopolim Achomati principi Turcarum, munus honorarium CC. millium Tal-lerorum, iuxta promissum antea factum, idque hac solum vice, nec amplius vllotempore. Quando is legatus Constantinopolim ad confirmandam ab Achomate pacem venerit, inde quoque Achomates mittet Pragam legatum suum ad Cæsarem cum muneribus maioris quam antea precii. Nunc vero Murates purpuratus & summus exercitus præfectus, quem Serdarium vocant, principi Matthiæ per nuncios suos munera dabit, & accipiet. Cum munus honorarium Byzantium adferetur, postea per integrum triennium à mittendis mutuo legatis & muneribus cessabitur: elapso autem triennio, mittet vterque imperator inuicem abque obligatione, & nomine, vel numero, munera pro suo quilibet arbitrio per homines vtrunque dignos & condecetes. Et sub hoc XX. annorum spacio sub fædere comprehensi intelligantur cum Cæsare hæredes quoque eius ac successores legitimi Vngariæ reges, itemque fratres, nepotes, & affines eius; illudque eodem ex altera parte intelligendum. Legatis Cæsaris Byzantii liberum sit proponere, petereque quæcunque voluerit. Oppida & pagi dedititii, qui cum arcibus recuperatis iugum Turcicum excussere; illi nec in posterum ad pendendum tributum cogantur. Ea tamen loca, quæ post captam Agriam semper fuerant tributaria, maneat in eo statu: nec tamen Agrienses Turcæ alios pagos accolonos ad deditionem compellant. Strigonio quæ se antea villæ subdiderunt, nec modo Turcarum imperium detrectent. Canisæ vicina loca, Battianus cum Budensi purpurato recenscat & conscribat, quæ Turcis villæ seruiant, quæ non. Cautum autem sit Turcis villas plures ad deditionem cogere, aut ad eas egredi, nouisque subinde oneribus & exactionibus grauare. His fere conditionibus confecta pax est, cuius mentione veterani milites ducesque adeo offendeantur, quibus in armis duntaxat & bello spes erat, vt vel audientibus legatis, eos, qui pacificationi studuissent diris omnibus deuouerent. Igitur obsidibus datis & acceptis, ac ex formula transactionis tabulis vtrunque firmatis & obsignatis, Alys legatos Cæsarianos conuiuio excepit, equisque & vestibis aliisque muneribus donatos, singulari cum honore dimisit, ac multa lætitiæ signa tam Strigonii quam Budæ à Turcis, Comaronii vero à Cæsarianis multa prægrandiū tormentorum displosione & fragore edita sunt. Postea Cæsariani Arcem Nouam ab Illieshazio repetere cæperunt, quam ex formula datæ syngraphæ, cuius antea mentionem fecimus, resti-

restituere debebat. Verum is in præsens negauit se facturum, quod restitutionem locorum prius in superiori Vngaria Cassouia esse inchoandam arbitraretur, posteaquam Boscaius, ea reddita, in Transsiluaniam possessionem foret introductus. Verum is iam desperata valetudine lecto defixus ita languebat, vt prope diem imminentibus fatis proculdubio concessurus esset, neque vnquam viuus & valens Cassouia pedem elaturus crederetur. Quod quidem à vulgo minime falso iactatum fuisse, breui euentus comprobauit. Ille enim XLV. post die, quam pace cum Turcis confecta legati discessissent, die nimirum, quæ memoriæ interfectorum ab Herode Ascalonita infantium dicata est, lento & tabifico hydrope, ^{Boscaius Cassouia extinguitur.} turgentibus omnibus membris, extinctus est, cum quinquagesimum ætatis annum excessisset, nullo hærede relicto; quamquam vxor eius Catharina Hagmasia Eustathii filia paulo prius, quam ipse Cassouiam occupasset, fato functa, ex priore marito Nicolao Varcocio liberos sustulisset. Funus eius magnificentissima pompa, planeque regia ab insanis eius affeclis Cassouia elatum est, duabus coronis, quarum vnā à Turcis acceperat, altera à Coronensibus seu Brasfonianis Ciuibus è latebris eruta Despotæ illius fuisse dicebatur, qui Moldauia per tyrannidem occupata, nostro æuo inclaruerat, feretro impositis: deinde congestæ bello ciuili per iniuriam opes multis carris sequebantur, Valentino Homonniano, Paulo Niario, Georgio Secio, ac aliquot Haidonum millibus comitatibus. Sed priusquam funus efferretur, prætoriani milites mutuo sese cohortati, auctoribus, vt fama fuit, Niario & quibusdam proceribus, Michaelē Cataium, qui sublato illo iam se euasurum sperare poterat, summo diluculo è lectulo abreptum in forum repente attraxere; ibique Deum atque hominum fidem implorantem, mille & amplius ensibus petiturum, barbarum in morem frustillatim dissecuere, nulla parte corporis, præter pedes, quos ferreæ compedes & vincula texerant, illæsa; ita vt misera coniunx discissa minutatim mēbra linteolis canistrisq; ægre colligere posset; quasi ea hostia manes & scelera præmortui flagitiosissimi hominis expiarentur. Subiiciebatur crimini, q̃ illum opera adamatæ cuiusdam puellæ, quæ illius lenocinio Claudiopoli adducta erat, pharmacis philtrisque ei in potu ciboq; præbitis corrupisset; quod vt ille semper negare visus est, ita eius maleficiis certis indiciis conuinci non potuit. Testamentum antea viuens condiderat, in quo cum prærogatiua sui suffragii Transsiluanis Valentinum Homonnianum in principem commendabat, se omnibus aliis, qui sibi cogitanti occurrissent, eo digniorem neminem censuisse præfatus. Sed iam Transsiluani Sigismundum Racocium exire è prouincia volentem, inuitumque & reluctantem sibi præesse sponte voluerant, eumque, quod singulis artubus ob sæuos articulorum dolores captus, sella gestaretur, vel cum lachrimis recusantem Claudiopoli sacramentum præstare coegerunt; simulq; nuncios, summa adhibita celeritate, Valentino, qui in speciem prosequendi funeris magnas copias secum ducebat, ac Haidonum quoq; animos in occulto sibi conciliauerat, vt eorum ope adiutus prouinciā occuparet, obuiam ire iusserant, qui referrent prouinciā nemini à Boscaio legari potuisse, ideoq; admonitum eum velle, ne ad turbandas res spe adipiscendi regni prouinciā ingredi conetur. se enim armis aduersus eum sumptis iniuriā propulsaturos. Itaq; Homonnianus postquam se spe deceptum, & à socero præoccupatum vidit, ad diripiendas opes, & maximi precii res Boscaianas animū adiecit, & confestim currus numero ex pluribus circiter XVI. quibus illæ vehabantur, ex itinere retraxit, flexisq; habenis rediens, domū perduxit. in quibus præter equos rhedarios eximie pulchritudinis, & alios, qui ad manū ducebantur, præstantissimos, coronæ illæ duæ, & multa aurea argenteaq; supellex, gladii, auro & gemmis elaborati, & quod maius, signatæ aureæ monetæ vis ingens collocata erat. Eundē in modū Paulus Niarius, & Georg. Secius, atq; alii eam nacti occasionem, quantum

Mich. Cataius cancellarius eius frustillatim ab Haidonibus discerpitur.

Sigism. Racocius, neglecto Valentino, Homonniano Princeps renunciat inuitus.

Homonnian. & alii opes Boscaianas malepartas diripiunt.

ex illis diripere potuerunt, ad suos vsus transtulerunt. adeo vt Iohannes Rimaius, Simon Pecius, & Paulus cognomento Literatus curando funeri delecti, & qui eis praeerat Petrus Mladoffenitius, cum paucis, nec sine defectu necessarij apparatus Albam peruenirent. vbi ille in aede Diuo Michaeli Archangelo sacra, prope sororis monumentum, quae Christophori Bathorii coniunx fuerat, tumultatus est. Ferunt eum dominationis & potentiae dulcedine illectum, prauis cogitationibus causas quaesitum fuisse, quibus incæpta abrumperentur, & quae parta per iniuriam habebat, retineret; simulq; plura ad flagitia accingeretur, nulla patriae & reipub. cura, nisi eum vita, quam longiorem sperabat, destituisset. Sublato Boscaio, quum allatum esset Caesari, Vngaros, superioris Pannoniae incolas, qui illum sequuti¹⁰ erant, communibus suffragiis se ad eam pacificationem, quae Viennae facta erat, accommodaturos; Georgium Turzonem & Sigismundum Forgacium eo summa cum potestate ire iussit, qui secundum pacta, Cassouiam, caeterasq; vrbes & arces ac nobilitatem in pristinae obedientiae iura recipere maturarent. Qui quum Cassouiam peruenissent, Franciscus Magocius, qui post Boscaii obitum vrbi praeerat, eis portas statim aperuit; ipseque Regecium se recepit. Caeterae Ciuitates similem in modum imperata fecere: & Iohannes Deseffius Tocaum absque cunctatione restituit. Caeterum Hustum, quod Valentino Homonniano datum erat eo pacto, vt Georgii Palociani filiam, sorore Boscaii genitam duceret, eodem in statu ad arbitrium Caesaris relictum est. Sed Nicolaus Boscaius Sacmario excedere recusa²⁰ uit; & Homonnianus quoq; nondum rebus nouandis, & adeunda Transsilvaniae consiliis, Haidonumq; consortio abstinere dicebatur. Quibus de causis Turzoni & Forgacio, adhibitis in consilium procerum & amicorum praecipuis, consultum visum fuit, comitia indicere, & Nobilitatem earum partium Cassouiam conuocare, vt de iis, quae ad conseruandam reipub. tranquillitatem pertinerent, publico consensu statueretur. Quum frequens Nobilitas conuenisset, cum multa alia ad reipub. salutem decreta sunt, tum vero conuenticula tam publica, quam priuata prohibita, ac Haidonum insolentia sic coercita, vt aut ad stipendia militaria transire, aut stiuæ & aratro manus admouere iuberentur, si vero, quod haecenus effrenate licenterq; fecerant, ad rapinas exercendas animum adicerent, laqueo & fur³⁰ ca extremisq; eiusmodi suppliciis afficerentur. Ad Nicolaum Boscaium mitti nuncios e Comitio placuit, eumq; serio admoneri, vt Sacmarium reddat. quod ni fecerit, sciret se crimine laesae maiestatis teneri: eius transactionis vi & lege, quae nuper Viennae est inita. Haud dissimilem in modum alios ex potiori ordine equestri mittendos ad Homonnianum, eiq; nomine publico significandum, meminisse eum debere promissorum, quibus praestito sacramento se obstrinxisset, nihil contrarempub. & patriae leges facturum, quibus nunc longe contraria eum moliri audiant. Nam praeterquam quod Transsiluaniam armis inuasurus feratur, etiam legatos principis Turcarum eum Vngariae Regem salutantes admisisse in colloquium, & ab eis vexillum, acinacem, clauam, paludamentum, diplomata accepisse, vere ne an falso insimulatur. Quare inouitate Turcae ab eo reuertentes passim iactantia singulari gloriati esse dicuntur. Quae quum omnia in perniciem patriae & excidium tendant, petere eos magnopere, vt ab eiusmodi temerariis consiliis abstinentum existimet. Scire enim eum, eiusmodi perfidos, gentis nomini Christiano infensissimae homines, nedum legatos, & quietis publicae turbandae consilia adferentes, vel in colloquium congressumq; admitti, legibus cautum esse. Cognitum etiam certis indiciis esse, ipsum cum Haidonum praefectis, & antesignanis in occulto amicitiam colere, consilia conferre, eos ad se allicere, & ad nouas res inceptandas stimulare: praeterea Nicolao Boscaio, ne Sacmarium iuxta pacta Viennensia restituat, auctorem esse. Quae quum singula laesa maiestatis crimini obnoxia sint, postquam ea tam antiquis legibus, quam noua pacificatione interdicta sunt.

*Superioris
Hungariae ci-
uitates ad Ca-
saris fidem
obsequiumq;
reducunt.*

*Comitia Cas-
souiam indi-
cta,*

*Quibus Hai-
donum effusa
licentia coer-
cetur.*

*Legati ad Ni-
col. Boscaium
& Val. Ho-
monnium
ex Comitio
mittuntur.*

⁴⁰

sunt. Haidonumq; commercia & societates, vt pernitiōis itidem sublata: se veluti
 fratres & gentiles suos, eum hortari magnopere, vt supersedere ab eiusmodi ince-
 ptis velit: & potius patriæ dulcissimæ tuendæ curā suscipiat, quam eius grauissima
 mala augeat, & amplificet: postremo sua commoda & fortunas ac qualescunq; di-
 gnitatis accessiones posteriora repub. ducat. Quod si persistere prauo in propo-
 sito pergat, nec salubribus monitis obtemperet: tum vero pace & venia eius, aperte
 denūciandū, se aduersus eum, vt reum maiestatis, arma sumpturos, eiusq; militib.
 qui ex equestri ordine eius stipendia mererēt, nunc sub exiliū & proscriptionis pæ-
 na iubeant, vt eo relicto ad rempub. cōmunibus viribus defendendā reuertantur
 10 Data ē simul est potestas legatis Cæsaris & præfectis arcium, vbicunq; in eiusmodi
 Turcas, clandestinis legationib. fungentes, aut Haidonū antesignanos conuen-
 ticula cientes inciderint, seuerè e medio tollēdi. Sed quum nuncii ad eos peruenis-
 sent; & q̄ acceperant in mandatis retulissent, tā Boscaius Sacmar. se redditurū pro-
 misit; q̄ Homonnianus se in legatorū Cæsaris potestate futurū, & iis; quæ imperata
 fuerint, obtēperaturū respondit. Pacatis igitur in hunc modū in superiori Panno-
 20 nia rebus, Turzo ad Cæsarē Prag. venit, Forgatio Cassouia relicto, auctorq; fuit, vt
 iis q̄ Cassouia acta erant, confirmandis Posonium comitia indicerentur. q̄ neces-
 sarium videretur, vt tota vndiq; nobilitate conueniente dissidiis & prauis quorun-
 dā opinionibus sopitis finis imponeretur. Nec Cēsar alieno fuit animo, Turzonē-
 30 que pro re bene gesta, & discordiis sublatis arce Tocaio remuneratus est, ea cōdi-
 tione, vt cū ei LXX. millia Tallerorū soluerentur, arcē restitueret. Nec multo post
 Comitia, ad diem Diui Ioan. Baptistę Natalē Posonium indicta sunt: mox vero in-
 teruenientib. nonnullis magni momenti impedimentis, ea ad VI. Cal. Quintiles
 dilata sunt. Ad quem diem frequentes Vngari ex omnibus partibus conuenere; ac
 diu multumq; Matthię principis aduentū expectauere. Verum is propterea, quod
 ea quæ publice proponenda essent, nondū à Cæsare accepisset, venire ad diem non
 potuit. Nobilitas vero & legati cū diutius expectare nō possent, q̄ iam multi duos
 aut amplius menses domo abfuissent, discesserunt. Racocius, quem à Transsil. re-
 tentum, ac prouinciæ principem factū esse diximus, vt ratum id Cēsar haberet, &
 40 Hustum reddendū iuberet, q̄ Homonnianus pactis dotalib. nō stetit, Pancra-
 tium Sennieium ad Cæsarē miserat; quē hoc tēpore Cēsar ita dimisit, vt p̄ legatos
 suos, quos propediem vna cū ipso in Transsil. missurus esset, mentē suam declara-
 turū polliceretur, interimq; eos ipse Viennæ præstolaretur. Nec postea quicq̄ me-
 moratu dignū eo quidē anno gestum est; nisi q̄ fine anni, ad diem X. Cal. Decē. Ba-
 50 sta cū laute paulo ante cænasset, repentina membrorū resolutione, relictis, quas
 ingentes congefferat, opibus, extinctus est. Nec dubitatū, quin vir magnæ virtutis
 militiæq; præstans fuisset, nisi avaritiæ & crudelitatis sordibus contaminatus, nec
 vltimus huius aduersus Cæsarē ciuile ac intestini belli cōcinator fuisse crederetur;
 ideoq; nominis Vngarici odio, vastata Pannonia omni, & amissa Transsiluan. in-
 gratam sui memoriam posteris reliquisset. Genus ei ex Epiro fuit, eiusq; gentis lin-
 guæ adhuc gnarus esse dicebatur: sed cuius maiores mutatis sedibus olim in Ita-
 liam cōcessissent. At Cēsar quum de induciis cū Turca pactis certior esset redditus;
 secus quam putabatur, in eis confirmandis durior & perplexior est inuentus. Nam
 60 tamet si æquis & honestis conditionibus initæ esse omnium iudicio viderentur, &
 vincula illa mittendorum quotannis munerum, & legati continue Byzantii te-
 nendi onera soluta sublataque essent, & XX. anni non modicum mortalis æui spa-
 cium paci seruandæ destinati: ipse tamen (causæ in incerto fuere) tam Christopho-
 rum Taiffalum, quem legati, qui paci sancienda affuerant, ad suscipiendam
 Byzantium legationem induxerant, Pragam vocatum apud se detinuit, quam
 70 omnem eam pacis ac fæderis Turcici tractationem ac confirmationem in lon-
 gissimum protraxit: sic vt iam ab eorum fine per legatos Comaronii imposito,
 plus

Boscaius &
 Homonnian.
 se imperata
 facturos esse
 promittunt.

Comitia Po-
 sonium indi-
 ca.

Basta apopl-
 tia correptus
 e vita exce-
 dit.

Cæsar in con-
 firmatis pa-
 ci cum Tur-
 cis initæ con-
 ditionib. len-
 tior est.

plus annui temporis spacio effluxerit, nec quicquam tamen vel in mittendis legatis, vel in expediendis muneribus, quæ parata erant, effectum sit. Qua quidem temporis mora, & tarditate eueniebat, ut incertæ etiam induciæ redderentur, conquerentibus Turcis, ac fidem legatorum requirentibus, & re omni in ambiguo relicta. Ergo in hunc modum omnia per longam expectationem inter spem metumque, varie & ambigue agitari videbantur. * * * *

CVM Auctor huic operi supremam manum apponere vellet, ideoque ad spectandum Coronationem Matthiæ Regis Posonium profectus esset, ibique cum Benedicto Turocio, necessario suo, ad ripam Danubii equitaret, subita apoplexia tactus est, quam paralytis dextræ partis sequuta est, ob quam usum scribendi amisit. Quapropter sequentium librorum Epitomen confecit, ut & ipse ea corporis debilitate oppressus officium utcumque perageret, & legentibus rerum gestarum series, continuato ordine proponeretur.

E P I T O M E L I B R I XXXV.

STEPHANVS Illieshazius tempore primæ legationis, à pluribus amicis suis, quos largitione ad suas partes traduxerat, certas nec leues simultates inter Cæsarem & principem Matthiam in occulto intercedere intellexit. Nam Cæsar ad bina Comitia Romani Imperii non ipsum Matthiam, quamquam fratrem Germanum, sed Ferdinandum patruelem Græcii in Stiria imperantem loco sui delegauerat: eratque rumor in vulgus editus, eum habere in arcano statutum, ut eundem patruelem propediem Romanorum Regem constituat, neglecto fratre. quandoquidem illum iam liberos mares è coniuge Maria Bauara suscepisse constaret: quum Matthias necdum ducta vxore, iam fere quinquagenarius vergente ætate, dubium foret, an hæredes relicturus esset. Eandem quoque esse Cæsaris mentem de regno Vngariæ, ut patruelem in eo administrando & regendo sibi post obitum succedat. Quæ quum ei pro certo persuasa essent, non ignarus iræ & indignationis Cæsaris, in se conceptæ, & de gratia desperans, statuit ea consilia Cæsaris primò quoque tempore præuerrere. Itaque adito principe, se regnum Vngariæ ad ipsum ante alios translaturum pollicitus est. In quem usum à Principe Paulum Sixtum Trautsonium, Carolum Lichtenstanium, & Seifridum Prainerium viros graues, & multo rerum usu excellentes postulauit, ut cum iis de modo & ordine totius rei ad effectum deducendæ consilia iniret. Cum iis per aliquot dies, semotis aliis arbitris, secretos sermones habuit, qui etiam omnem operam in attollendo principe, & promouendis eius partibus obtulere. Namque ea tempestate Cæsar suis innixus consiliis, abdicata reipub. cura, intra priuatos parietes delitescibat, neque toto belli Turcici, quamquam ancipitis, tempore in publicum prodire volebat. Nec mora, præscribente Illieshazio, princeps milites conscribit, ac Calendis Ianuariis, asperrima hieme Posonium proficiscitur, & ab Vngaris, quos eo conuocauerat, ostensis Austriacorum diplomatis, quibus contra quemuis hostem, se ei fideles & dicto audientes futuros iureiurando asserebant, ut ipsi quoque haud dissimiliter agere vellent, magnopere flagitauit. Multi ex Vngaris, quin id facerent, tergiuersabantur, quod in eo scripto ab Austriacis concepto, ne Cæsar quidem exciperetur: postremo tamen annitente modis omnibus Georgio Turzone cui res & consilia omnia erant patefacta, omnes consensere; præter vnicum Franciscum Forgacium, paulo ante Episcopum Nitriensem; qui ut Cæsarem repudiaret, aut diuersas ab eo partes sequeretur, nullo nec minarum, nec acerbæ mortis periculo terri potuit: dicens se ei nolle ingratum fore, qui ex Episcopo Nitriensi, se Archiepiscopum primæ sedis Strigoniensis creasset: & insuper commendatione eius serio

ferio interueniente, S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis esset declaraturus. Deinde pileum à Cubiculario summi Pontificis solitis ceremoniis, in templo Diui Martini accepit; absente principe, nec eum solennem actum aspicere volente.

EPI TOM E LIBRI XXXVI.

HASCE Machinationes ad Cæsarem Pragam detulit Adolphus Althanius ex comitatu principis, mutatis ad celeritatem iumentis, clam se subducens, atque hæc contra eum à fratre peragi, vt in ordinem redigatur, nisi se mature defendat, nunciauit. Ex illo Cæsar commodum tempus habuit, si quid voluisset, contra peragendi, & tribuni militares, vt Althanius, & Tillius atque alii plerique operam suam atque promptitudinem pollicebantur. Sed ipse lentis consiliis hæsit in ambiguo. Itum deinde in Morauiam est, ad Znaimam, haud procul Dia flumine sitam Ciuitatem, in qua diebus aliquot mora facta. Et quum prouinciales sese obsequio principis permisissent, & mandata eius exequi polliciti essent, inde profectio in Bohemiam instituta est. Vbi in Broda Bohemica, deinde Chaslone, postea Colinii moratus, legatis vltro citroque commeantibus, quorum princeps erat Franciscus Dieterichstanius Episcopus Olomucensis, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, atque iis operam suam egregie nauantibus, tandem iuxta principis voluntatem & postulata, res omnis composita est. Neque multo post Cæsar vigesima septima die Iunii, qui est celebris memoriæ Diui Ladislai Regis Vngariæ, coronam Vngaricam, Sceptrumque, ac pomum aurea cruce insignitum, Palliumque cum Ense Diui Stephani Regis Vngariæ, per Cardinalem Dieterichstanium & reliquos legatos restituit; simul & successionem in regno Bohemiæ, & prouinciarum eo pertinentium de manu tradidit: ipso Illieshazio tunc in superiore Vngaria Cassouiæ partes principis agente. Præterea Magnates & procures Vngaros, cuiuscunque dignitatis sint, à pristina obedientia & obligatione, qua Cæsari deuincti erant, datis super ea re literis absoluit, & liberatos ab iuramento suo, in fidem principis Matthiæ, veluti futuri Regis Vngariæ, obstrinxit, sic vt præter spem & expectationem suam, quasi inuitus & reluctans id præstitit, quod sua sponte facere debuerat.

EPI TOM E LIBRI XXXVII.

POTITVS per hunc modum princeps corona & sceptro Vngariæ, & Stephano Illieshazio in superiore Vngaria, cuncta ex animi sententia perficiente, iamque reuerso, comitia in autumnum eiusdem anni Posonium indixit, vt inauguratio Coronationis in iis perficeretur. Quo adueniente, Princeps in oppido Austriaco Hamburgo, per nonnullos dies substitit, donec copiarum militares, quæ solenni coronationis pompæ interesse debebant, aduentarent. his aduenientibus, quæ erant, ad numerum fere duorum millium egregie & militariter instructæ: mittitur Nicolaus Isthuanffius, & Stephanus Palffius, qui Principem Posonium accerfant. Quo quum venisset post diuersas disputationes, in festo Diuæ Elisabethæ viduæ Reginæ Vngariæ, Corona, eius capiti, per nouum Cardinalem Franciscum Forgathium, solitis ceremoniis imponitur: ipseque extra portam S. Michaelis, loco ad id præparato, prælegente ipso Cardinale, iuramentum solenne, ad seruanda iura & libertates regni, præstitit. Nec defuere tormentorum strepitus, & clangor tubarum, & alia hisce solemnibus admisceri solita. Altero post die Palatinum, quod est officium seu Magistratus, post regium culmen & dignitatem, secundum, Stephano Illieshazio, quod is præ cæteris omnibus,

toto

toto in hoc negotio plurimum operæ posuerat. Rex contulit, & ipse quoque sacramentum simile ad seruanda iura & libertates Regni deposuit. Quæ quidem dignitas ab obitu Thomæ Nadaſdii, vsque ad hoc tempus, quadraginta sex annos, vacauerat.

E P I T O M E L I B R I XXXVIII.

DV M Nonus Palatinus, quæ ad officium suum pertinebant, sedulo & accurate exequitur, & Turcis induciarum paribus votis præfixarum leges interpretatur, qui non satis earum conditiones intelligebant, aut intelligere dissimulabant, & totus in eo incumbit, vt eos in rectum earum sensum adducat, stomachi vitio laborare cepit, quod illi imbecillum adeo & debile redditum erat, vt nihil alimenti posset concoquere. Quo morbo afflictus, cum Viennam ad Medicos fuisset profectus, nihil iis eum iuuare valentibus anno ætatis climacterico mortuus est: nullaque funeris pompa, quod Lutheranae religionis fuisset, elatus, in Oppido Bozinio, in Sacello, quod ipse ædificauerat, tumulatus est. Comitibus Posonii iterum conuocatis, post multiplices, & varias ea de re ortas disputationes, tandem Georgius Turzo vir præstantissimus, nisi Lutheranae religioni faueret, in eius locum à Nobilitate electus est, atque à Rege confirmatus. Cæterum Rex in Bohemia anno insequenti coronatus est, XIII. die Maij, & de summa pecuniæ, quam Rudolpho Cæsari quotannis dare ex pacto debebat, concordiam iniuit, atque interea Rudolpho Cæsare vita functo, qui Pragæ Hydrope mortuus esse fertur (quem sequutus est paulo post Sigismundus Bathoreus, subita apoplexia tactus) in Imperio Romano successit, & Francofurti ad Mænum rite fuit coronatus: ita vt rara felicitate in vna eademque familia inclytæ domus Austriacæ nusquam intermissa serie, ipse Octauus imperator designaretur. Et quum adhuc liberalitatis, & clementiæ nomine laudatissimus princeps in viuis sit, **DEVS Optimus Maximus** eum vita longiore sospitet, felicemque & fortunatum, contra veros hostes efficiat.

F I N I S.

INDEX RERVM IN HOC OPERE COMPREHENSARVM LOCVPLETISSIMVS.

A

- Achmed Bassa Sabacium obsidet, 93*
Achmed Eunuchus cum copioso exercitu Petriniam obsidet, 687. equites eius dissipantur, 689. totus exercitus in fadissimam fugam conicitur. ibid.
Achomates Hadrianopoli praefectus Constantinopoli semouet, 320. cum Mehemete Europaeorum equitum magistro ad Temesuarium obsidendum contendit, 322. muralibus tormentis urbem & arcem Temesuariensem verberat, 324. ab oppugnatione propugnaculi repellitur, 325. extremam Agriae oppugnationem tentat, 346. propugnaculum summo impetu adoritur, ibidem à praesidiariis repellitur, 347. Agriensem obsidionem soluit, 348. Babociam deserit, & ad Aly Eunuchum se recipit. 364
Achomates Michaloglis occiditur. 302
Acies instruitur cum Solymano, 126. Ludouicus Vngariae Rex in medio statuitur, 127. Signifero, Ioanni Dragfio, calcaria detrahuntur, ne fugam cogitet, ibid. locus pugnae ibid. acies castrorum direptorum fama & tormentorum terrore inclinatur. 129
Adamus Coniarscius Episcopus Posnaniensis cum Bequeffio à Ioanne Sigismundo Transsylvaniae principe ad Cas. Max. de pace Legati mittuntur. 517
Agria situs. 339
Agriae arcis praefectura Bartholomaeo Hornatinouitio committitur. 290
Agriae arcis, puluere tormentario fortuito incenso, magna clades infligitur. 344
Agriensium Legati à Ferdinando & aliis donati. 349
Agriensium letitia & exultatio Achomatis abscessu, 348. eorundem litera ad Ferdinandum cum tribus auratis vexillis. ibid.
Agriae rebus necessariis & praesidio militari à Casarianis munita. 692
Agrienses Praesidiarii exusto opido se in arcem recipiunt, 694. arcem, reluctantibus ducibus, Mehemeti dedere statuunt, 696. de deditiois conditionibus transigunt. 697
Agrienses praefecti, fide violata à Mehemete custodia traduntur. 967
Ala equitum Pannonicorum Maximiliano Regi Bohemiae & Mariae Reginae ex Hispania venientibus obuiam mittitur. 320
Albanae urbis situs. 10. & 267
Alba urbs munitur. 9
Albae urbis oppugnanda castra promouet Imp. Maximilianus. ibid.
Alba à Cas. Maximiliano occupatur, 10. mirandum in modum diripitur. ibid.
Alba à Rege Vladislao capitur. 17
Albanum suburbium à Turcis vi capitur. 269
Alba Solymano dedita, Italis & Germanis vita & libertas datur. 270
Albani crudeliter à Turcis trucidantur. 270
Alba clarissima urbs amissa, Anno 1543. pag. 270
Albanum Templum B. Mariae virginis exurit. 778
Alba regalis Osmani, Caramania Bassa tuenda committitur. 470
Albensis Episcopatus Paulo Abstemio donatur. 355
Albensis Turca atrox facinus. 799
Albertus Vladislai Vngariae Regis Frater bellum contra Vladislaum instaurat, 18. Cassoriam obsidet, ibid. Tacaiensem tractum infestat, ibid. cum Stephano Scepusiensi fortiter pugnat, at prefligatis suis, fuga sibi consulere cogitur, 21. Casimiro patri demortuo in regno Poloniae succedit. 26
Albertus Rex Poloniae obit. 48
Albertus Cardinalis Moguntinus Ludouicum Vngariae & Bohemiae Regem ad comitia Regi Ro. creando Francofurtum ad Maenum vocat. 86
Albertus Lascus, Ioanni Heraclidi Despota viuo videntig, funus celebrat. 403
Albertus de VViis Legatus Caesareus muneribus Ferdinandi nomine, Solymano oblatis, arcem Tatam sub induciis captam frustra repetit, 383. Constantinopoli moritur. 512
Albertus Quiralius Bulgariam ferro flammisque excindit. 670
Aldana Castrorum Magister Lippa praeficitur. 308
Aletandis Regis Poloniae obitus. 53
Alexander Farnesius dux Parmensis obit. 67
Alexander Moldania à Despota eiectus, Solymani auxiliis regnum recuperat. 433
Alexander Moldania princeps collectis exercitus reliquiis, Turcas & Mircem Montanae Valachiae principem in subsidium vocat contra Despotam, 405. rebus desperatis, suisque desertis Constantinopolim tendit, 406. obit relictis duobus filiis. 523
Alexander Pontifex Thomam Bacocium in numerum Cardinalium cooptat. 47
Alexandri Vite:ionis Italarum equitum ducis congressus cum Turcis, 250. eximia virtus & premia in praelio Pestano. 153
Alexius Turzo Elia quondam Moldaniae principis Filius, à Boieris

I N D E X.

- Boieris Moldauia princeps eligitur, 222. cum Moldauis ad Ferdinandum transire parat, ibid. à Boieris intercipitur, 223. crudelitas eius in Nobiles quæ ei exitium peperit, ibid. obit. 256
- Aly Bassa Præfectus Iauriniensis caditur. 721
- Alibegus Bataoglus Selymbria ad pontum Polomoiacum præfectus in oppugnatione Strigoniense cadit. 263
- Aly Beghi copia à Ducibus Caroli principis profligantur, 553. Coppiani capitur cum aliis proceribus Turcicis. 561
- Aly Bosnensis Nicolaum Zerinium Comitem ad monomachiam prouocans, congregi cum eo haud ausus, 380. Byzantium abit. ibid.
- Aly Budensis quinquies mille nasos cadaueribus mutilatis ademptos, Constantinopolim misit. 319
- Aly Budensis Bassa literas ad Alihanum de pace cum Rudolpho Imp. ineunda mittit, 803. Legatos ad tractationem mittit. 804
- Aly Buda præfectus columba pedibus epistola alligata Turcis in arce Segedino suppetias pollicetur. 317
- Aly Chausius cum literis Solymani ad Andreæ Bathorium de restitutione Isabellæ in Transsylvaniam. 356
- Alys Dalmata Budensis Præfectus constituitur, 395. Diploma induciarum ad Ferdinandum mittit. ibid.
- Aly Eunuchus Besprimium obsidet, 321. arcem Dreogolum obsidione cingit, 330. castellum Corui capit, 332. Buiaicum Bathori arcem occupat, ibid. Sagum, Collegii Monachorum Benedictorum castellum diripit, ibid. Giarmatum, Balassianæ familia domicilium destruit, ib. cum duodecim millibus Hungarorum copiis occurrit, 333. Solnocum obsidet, 336. præsidiariorum fuga occupat, ib. ad Agriam obsidendum se accingit, 337. literas ad præfectos Agrienses mittit, ibid. cum exercitu ad Sigethi obsidionem tendit, 359. Sigethana obsidione intermissa Babocianis subsidio occurrit, 362. exercitum suum, desideratis circiter decem millibus Sigetho reducit, 369.
- Aly Portugus ciuitatem veterem & arcem Sigethanam continuis tormentis verberat, 480. capit, ibid. Solyman illi donatiuum offert, 482. tormento ictus extinguitur, 483.
- Aly Sigethanus Præfectus Canisam ex insidiis intercipere molitur. 532
- Alimentorum penuria Buda. 234
- Allobroges Sclopetarii in exercitu Casareo. 476
- Alphonsus Ferrariæ dux cum mille equitibus in castra Iaurinia ad Imp. Maximilianum venit. 477
- Ambitio Iacobi Heraclidis Despotæ. 401
- Americus Vesputius Florentinus quatuor navigationibus Americam patefacit. 24
- Amurathes Vsrephi Boznensis Præfecti alumnus Venetos cadit, 209. eius origo. ibid.
- Andreas Bathorius Comes Sacmariensis, à Valentino Enningio & Francisco Hedernario, præfectura Nandoralbæ excluditur. 92.
- Andreas Bathorius vir rebus præclare gestis illustris obit. 495
- Andreas Bathorius Transsylvania administrator Legatos ad Valachum & Bastam mittit, 737. diu oberrans à Siculis fœde trucidatur. 739
- Antonius Bonfinius, Historiarum Scriptor eloquentissimus habet orationem funebrem de Casimiro Rege Polonia. 26
- Andreas Bothus in Dalmatia & Illyrici præfectura, Ioanni Coruino succedit, 51. obit. 60
- Andreas Caraffa Comes Montorii à Beatricis patre, Ferdinando Sicilia, Neapolisq. Rege ad Vladislaum mittitur, ut Beatricis causam agat. 23
- Andreas Duditus Episcopus Quinqueecclesiarum, iussu Cæsa. Maximiliani, Catharinam sororem Polonia Reginam domum reducit, 511. amore puella Gynæceo Regina inflammatus à vera religione desciscit. ibid.
- Andreas Radotouitius arcem Banialucam, cui præerat, una cum opido succendit, & in tutum se cum suis proripit. 149
- Andreas Auria à Carolo Genuam reuocatur. 187
- Antonius Episcopus Nitriensis ab Vladislao ad P. P. Alexandrum VI. & Ferdinandum Regem Sicilia legatur, ut aperte dicat, cur Vladislai Regis sui animus à Beatricis coniugio abhorreat. 23
- Antonius Longus pralio cum Iacobo Banffio, in Bacca ad opidum Apathium, capitur. 74
- Anthonijs Rinco, Francisci Gallorum Regis ad Ioannem Pannoniæ Regem legatur. 136
- Antonius Polinus, Francisci Gallia Regis, legatus Solymanum prouocat ad bellum Casari Carolo & Ferdinando Hungaria Regi inferendum. 258
- Antonius Quendius Isabella iussu occiditur. 388
- Antonius Verantius, Episcopus Quinqueecclesiensis, & Franciscus Zaius, classis Danubianæ præfectus extraordinarii Ferdinandi ad Solymani de pace Legati mittuntur, 350. Solymano absente Ibrahimum & Rustanem visunt, coluntq. 351. in Asiam ad Solymanum contendunt, à quo benigne auditi, domum redire iubentur. ibid.
- Antonius Verancius Archiepiscopus Posoniensis è vita migrat. 532
- Anna Aquitana ex Galliis regii sanguinis Vladislao ducitur. 49
- Anna Cæs. Maximiliani filia Philippo Regi Hispaniarum despondetur. 519
- Anna Regina, Ferdinandi coniunx Vienna Maximilianum in lucem edit, 138. partus doloribus extinguitur. 278
- Anna Vladislai filia Carolo vel Ferdinando Philippi filius, promittitur, 79. certa vtrinq. lege de regnorum successionem. ibid.
- Anna Vladislai filia, & Maria Neptis Cæs. Max. simul educantur. 79
- Anus vini prouentu in Hungaria sterilis. 394
- Apostata Viennam incendere moluntur. 161
- Aquarium oppidum à Casarianis frustra tentatur. 629
- Aquaria Turris Temesuarii à Turcis oppugnatur, 326. capitur. 327
- Aquila supra Casareum exercitum volitans. 720
- Arx Ducis Sirmii à Bertholdo Dragffio Vladislai nomine acriter oppugnatur. 36
- Arx S. Martini ab Sinano obsessæ, altero die deditionem facit. 636
- Arces Siculis coercendis extructæ. 421
- Arces plures, capta Fileco perterritis & diffugientibus Turcis, ditioni Casareæ accedunt. 620
- Arbitri Casarei & Turcici paci tractanda electi, rebus infectis vtrinque discedunt, 806
- Archiepiscopus Strigoniensis Nicolao Olaho à Ferdinando Sopronii Comitibus confertur. 355
- Armati in coronationibus Regum Hungaricorum octoginta millia numerantur. 424
- Arslanes Budensis Boliquariam turrim aggressus cum magna strage reicitur, 347. Palotam obsidet, 464. obsidionem soluit, 465. obres ad Palotam & Besprimium male gestas à Solymano interfici iubetur. 472
- Arila-

I N D E X.

Arslanes Hathuani praefectus oppidum egregie tuetur, 690. fortiter praelians occumbit. 691
Arslanes Pofeganae prouinciae praefectus nondum commissa pugna cum Zrinio Comite, turpi fuga se dat, 418
Anaritua Ferhatis Budensis. 582
Augerius Busbequius Orator induciis à Solymano impetratis Viennam redit cum nonnullis Hispanis Ducibus. 421
Austria opida & mancipia Hungaris à Caesare Maxim. adiuntur. 4
Autores cadis Georgii Monachi variis calamitatibus perierunt. 310
Auxilia Petro Petrovitio collata contra Regem Ferdinandum. 370
Auxilia à Ferdinando Hungariae Rege Stephano Doboni contra Transsylvanos proceres subministrata. 373
Auxiliares Turcarum copia Crasnahorem missa. 374
Auxilia Ioannis Sigismundi Valachis contra Despotam Moldauiae principem missa. 432
Auxilia ab Hungaris Imp. Maximiliano aduersus Solymannum decreta. 464

B

B *Abacurto Centurioni Caesareo Rudolpho Imp. felicissimam Iaurini oppugnationem, nuncianti 4000. aurei donantur. 722*
Babocia ab Hungaris diruta paulo post restauratur, 364. ab iisdem descita in Turcarum potestatem venit. 493
Babocia arx à Georgio Comite Zriniano occupata, 666. instaurata ac munita. ibid.
Baiazedis Turcarum principis bellicus apparatus contra Christianos. 25
Balibegus Samandria praefectus Turcis Sarnoniensibus succurrit, 81. & castra Vaiuoda oppugnat, ibid. à Stephano Bathorio Palatino fugatur. 95
Balthasar Battianus vita defungitur, 586. Caroli Archiducis Austriae è viuis excessus. 586
Balthasar Balassius Viennae obit. 512
Balthasar Banffius Thallocianus Sacmarium nocte inuadit & diripit. 203
Baltianus pro virili Haydonum Bascaianorum excursionem reprimat. 830
Barbara Regina Poloniae, Ioannis Transsylvaniae Vaiuodae soror obit, Anno 1516. p. 83
Barbara Stephani Scepusiensis Comitissae filia Sigismundo Regi Poloniae despondetur. 60
Barbrianus accepta ab Haydonibus clade, Varadinum se confert, 814. indeque Tocaum contendit, ibid. Cassouia exclusus, ad Christophorum Turzonem se confert, 815. Pragae abit. 816
Barnabas Belaus Vladislai Legatus ad Paiazetem, Transsylvaniae Vaiuodae Constantinopoli redit ad Ludouicum, 87. dimissus à Selymo Transsylvaniae Vaiuoda cum octennalibus induciis. ibid.
Bartholomaeus Berissans Auranae Prior in carcerem coniicitur, 41. culeo insutus submergitur. 43
Basta Caesarei exercitus in Transsylvania Dux urbem Bistriciam à partibus Sigismundi stantem oppugnat Anno 1602. p. 784. occupat & fide labefactata, sede spoliatur, ib. Transsylvaniam in potestatem suam redigit, varieg. expilat, 786. Lippam & Lugassum recuperat, 803. Patres & soc. Iesu eiectiones Claudiopoli restituit, ibid. è Transsylvania accitus, exercitui Caesareo in Hungaria praeficitur,

807. Colonicium loco Turzonis in nouam arcem intro-
ducit, ibidem. duos pontes ad Strigon. construit ac mi-
nuit, ibid. cum copiis in Transsylvaniam redit 816. E-
periessum ad Cas. partes reducit, 818. Sendrionem reci-
pit, 819. Tocaum obsidione liberat, ibid. Cassouiam ad-
motis castris frustra tentat, 820. indeq. exercitum in hy-
bernia deducit, ibid. militum seditione compulsus Le-
uociam versus iter suscipit, 821. exercitus tumultuan-
tis seditione coactus Posonium venit, 826. apoplexia cor-
reptus è vita excedit. 849
Battianus, intellecto Frangepani interitu, omnes Illyrici o-
ptimates, excepto Episcopo Zagrab. & Banffio ad Ferdi-
nandi partes traducit. 146
Bauaria matrimonium Ioannis Sigismundi Transsylvaniae
principis, ut Arianum repudiat. 519
Bequessius à Ioanne Sigismundo Transsylvaniae principi
pro foederum confirmatione ad Cas. Maximilianum
Pragam mittitur, 519. morte principis audita cum literis
Caesareis in Transsylvaniam properat, 521. principatum
affectat, ibidem. repulsa dolore aestuans Fogarassum a-
bit. ibid. in arce Fogarasso à Stephano Bathorio Trans-
sylvaniae principe obsessus conuasatis unionibus & gem-
mis ex arce elabatur & ad Cas. Maximilianum Pragae
venit, 534. à Stephano Bathorio Transsylvano in gratiam
recipitur, 545. Vngarici nominis copiis, quibus Batho-
rius aduersus Moschos bellum gereret, praeficitur. ibid.
Grodria obit. ibid.
Beatrix Vngariae Regina ab Vladislao sibi promissum matri-
monium acriter sollicitat, 7. inanibus promissis frustra-
tur, 8. Vladislauum bello fraterno fine imposito interpel-
lat, ut promissas nuptias quamprimum acceleret, 14. sui
repudium deplorat, 45. in Italiam abit, ibid. ibiq. obit. 56
Bechea arx à Turcis occupata. 300
Begi Turcici in arcis Diuiniae oppugnatione caesi. 547
Beglerbegus Graciae Alexandrum Moldauiae à Despotae
iectum, regno, Solymani iussu, restituere debet, 405. Ha-
thuanensibus à Caesarianis obsessis opem ferre conatur. 630
Belgica cohortes in castris Strigoniensibus muro occupando
intentæ reprimuntur. 657
Beligradenses acerrime Turcarum impressiones repellunt. 95
Beligradum Turcis deditur. 99
Bellum Cyprium à Turcis gestum. 514
Bellum intestinum inter Stephanum Bathorium Transsylv-
aniae principem & Becquessium. 534
Bellum Mohaciense, Anno 1526. 115
Bellum Schmalcaldicum, Anno 1546. 277
Bellum aduersus Turcas in comitiis Ratisspona ac Spira, An-
no 1542. decretum. 246
Bellum aduersus Turcam redintegratur à Principe Maxi-
miliano, Anno 1597. 707
Bellorum motus in Dalmatia. 27
Berhamus Chausius Turcae Legatus, vel explorator Budam
aduenit, 90. inducias à Ludouico subdole petit, ibid. quas
ut amplectatur Ludouicus Sigismundus Poloniae Rex
auctor est, ibid. ad arcem Tatam perductus cum uniuers-
so comitatu clam interficitur. 92
Bernardinus Aldana ob Lippa desertionem supplicio afficien-
dis, à Maria Ferdinandi coniuge liberatur. 330
Bernouius equitum & Mociorum Aulae Magister auctor ac
concitator seditionis contra Despotam Moldauiae princi-
pem, 429. Ioannem Luscinium Episcopum veneno tol-
lit, ibid. occumbit. 432
Bertholdus Dragffius Transsylvaniae praefectus, 35. inferio-
rem

- rem arcem Syrmii Ducis capit, superior illi deditur.* 37.
Caposuarium obsidet, 38. deditio occupat. 40
Besprimii Descriptio. 321
Besprimium arx se Vladislao dedit. 17
Besquerecum opidum munitissimum Mehemeti deditur. 300
Biazetis Turcarum principis Legati Budam veniunt, Vladislao munera offerunt, 42. triennales inducias obtinent, ibid. dehortantur Vladislauum ne rationem reddat gesti belli contra Laurentium. ibid.
Blasius Magiarus equites Beatricis Reginae 400. fundit, 7. moritur. ibid.
Blasius Nemethius à Casarianis captus, iussu Basta occiditur. 817
Blasius Lippaius à Boscai administrus, summa perfidia trucidatur. 822
Bogdanus demortuo patri Alexandro Moldauia principe, in regno succedit, 524. cum fratre Elia in Poloniam refugit, ibid. naue aduersis iactatus ad Moschum se confert, ibi à Moscho haereseos suspectus culleo insutus mergitur. 525
Bohemia Rex Maximilianus in Hispaniam se confert. 291
Bohemi summam administrationem Ludouico deferunt. 86
Bohemorum tumultus & defectio à Rege suo Ferdinando. 278
Bohemi ad Fridericum Saxoniae principem inclinantes, 280. à Petri Baquitii & Caroli Serotinii equitibus caduntur. 282
Bolonduarium à Basta exercitus Casarei in Transsylvania duce occupatur. 797
Boscaiui Gabrielem Bethlenium literis rogat, ut Turcarum auxiliaribus copiis Transsylvania obtinere possit. 809. à Barbiano comite vocatus dicto minime audiens est, 811. nefariis suis conatibus religionem obtendit, 821. accitis Turcarum copiis Basta Duci Casareo occurrere statuit, 818. cum eodem praelio dimicans vincitur, 819. Serenicum comitia factionis suis indicit, 822. Religio obtentum est, eiusq. pallio scelera sua obuelare connititur, 823. decreta edit, ibid. Regni insignia à Chausio ei offeruntur, 824. Legatos cum insolitis muneribus Constantinopolim mittit, ibid. ad Sigismundum Poloniae Regem Legatum mittit, 836. Budam profectus, Mehemetem Vezirem adit, ibid. eiusdem moderatio, 837. Cassouia extinguitur. 847
Boscaiiani castra Casarea adorti pluribus occisis pedem referunt, 828
Boscaiiani Haidones, Blasio Nemethio duce, à Casarianis disiecti caduntur. 817
Boscaiiani Haidones, Basta Cassouia abscedente, varias arces vi ac seditione inuadunt, 821. Trincinium, Zolium, ac Filecum occupant. 825
Bosna praefectura Mehemeti collata. 470
Buda à Rosvurmio obsidetur. 789
Buda proditio Rogendorffii incuria improspere cedit, 234. supplicia de proditoribus sumpta. 236
Budenses Turca urbe erumpentes, Casarianis magnam cladem inferunt, 791. iterata eruptione retunduntur. 792
Buda comitia in campo Pesthano habentur, in quibus de Silesia, Moravia & Lusatia, 52. decretum ne exteræ Gentis Rex, defuncto Vladislao, eligatur, ibid. ut Ioanni Scepusiensi Comiti aditus ad Poloniae regnum patefiat. ibid.
Burgrauius Marchio copias suas Hungaris aduersus Hasanem coniungit. 600
Buiacum Bathori arcem Ali Eunuchus occupat. 332
Bussam turrim Turca occupant. 331
- C.
- Canisæ situs.* 774
Canisa ab Ibraimo purpurato obsidetur, 764. fossa fascibus & materia complentur. ibid.
Canisianis Turcis Mehemetis Kahaia caput, ex Albano praelio allatum, ostentatur. 776
Canisensium Turcarum crebra eruptiones. 775
Canisiani Casarianorum discessu exterriti, de deditioe cum Ibraimo paciscuntur. 770
Canisa fulmine de caelo tacta. 554
Captiuorum clade Mohaciana, exiguus numerus. 131
Captiuorum numerus è clade Clissiana. 684
Caput Zrinii comitis à Mustapha Ecchio Salmensi comite mittitur, 490. Chactornia in arce sepelitur. ibid.
Caput Muratis Budensis, ex Albano praelio allatum Canisianis Turcis ostentatur. 776
Carali Begus Albensis in oppugnatione urbis Aquariae occumbit. 629
Carolus V. Imp. Ferdinando Fratri imperium cedit. 382
Carolus V. Imperator abdicato imperio Hispaniam abit. 379
Caroli principis Duces nonnulla Turcis loca eripiunt. 552
Carolus V. è Pannonia in Italiam redit, 185. unde in Hispaniam, 186. Italicas copias fratri relinquit, quarum maxima pars dilabitur. ibid.
Carolus Quintus, ut Hungaris in extremum discrimen adductis opem ferat, rogatur. 117
Carolus IX. Rex Galliae obit, 535. Henricus Rex Poloniae, desertore regno in Galliam contendit. 56
Carolus Mansfeldius summus exercitus Cas. Dux, 654. eiusdem disciplina militaris 655. Strigonium obsidione circumuallat, Anno 1595. p. 656. murum incredibili ausu occupat, munitque. 658
Caroli V. responsio ad orationem Ioannis Petconis. 281
Carolus V. Hispaniae Rex, Imperator eligitur. 86
Carolus V. Imperator in Italiam appulit, 166
Caroli stadium ad reprimendas Turcarum incursiones extatur. 551
Carcer in arce Soclosia, octoginta passus profundus, 260. in quo Sigismundus Imperator aliquando captus. ibid.
Casimirus Rex Poloniae moritur. 25
Caspar Mogocius 14. aureorum millibus se à Turcis redimit. 410
Casparis Seredii urbis Cassouia Praefecti commentum. 203
Casparus Stanconuaccius Episcopus Zagrabienensis, Erdodio Illyrici praefectura abeunti succedit. 690
Cassonus trierarchus, classis Turcica praefectus Pesthum vacuum occupat. 239
Cassoni Turcarum Ducis excursio & depredatio Lincium versus. 182
Cassonus quatuor copias Hispanorum fundit, 182. à suis trucidatur. 183
Cassonus Temesuarii praefectus Lippam occupat & instaurat, 330. Solmosiam arcem capit, ibid. Chanadium occupat. ibid.
Cassouia à Vaiuodanis ex insidiis intercipitur & fæde diripitur. 202
Cassouia urbs incendio forte suborto tota conflagrât. 373
Cassouiana Praefectura Stephano Dersffio à Ferdinando attribuitur. 377
Castella à Turcis metu percussis deserta. 386
Cas-

I N D E X.

- Cassouia à Ferdinando Hungaria Rege Ioanni Peteoni com-*
mittitur. 388
- Cassouia praefectus Petrus Macedonius fato defungitur.* 393
- Cassouia templum maius Agriensibus canonicis traditur.* 806
- Cassouia à Cas. Rudolpho ad Boscaium deficit, 815. à Blasio*
Lippaio occupatur & expilatur. *ibid.*
- Casus miserabilis Petri Orsii praefecti Pestani.* 791
- Castaldus Temesuarium praesidiis firmat, 319. cum Andrea*
Bathorio Tortam comitia indicit. *ibid.*
- Castella varia Turcis, Duce Suuartzenburgio Comite, e-*
repta. 732
- Castellanius Hispanus in bello Temesuariensi glande tra-*
iectus perit. 325
- Castellum Zolosum à Francisco Bebeco & Melchione Balas-*
sio obsessum Emericus Telequessus liberat. 385
- Castellum in pago Halmio à Balassio extractum à Christo-*
phoro Hagmassio Husti praefecto capitur & excindi-
tur. 435
- Castella Turcica Danubio adsita Casariani occupant.* 791
- Castra Erasmi Teuffelii in campis Plessonitii opidi contra*
Achomatem. 333
- Castra Ioannis Sigismundi ab exercitu Ferdinandi Imp.*
diripiuntur. 412
- Catharina Polonia Regina Lincii fato concedit.* 515
- Causa, quibus subditorum animi à Despota Moldavia prin-*
cipe auersi sunt. 428
- Causa foederis inter Isabellam Transsylvanica Reginam &*
Ferdinandum Hungaria Regem. 293
- Cassouicia à Nicolao Comite Zrinio aduersus Malchum de-*
fenditur. 358
- Cades promiscua Hathuanensium.* 691
- Cades aliquot illustrium militum in oppugnatione suburbii*
Albani. 269
- Cades indigna Petri Husarii Caransebessi praefecti.* 795
- Casar Maximilianus in Hungariam irrupit, 8. tria ce-*
lebria opida, Sopronium, Sabariam & Vasuarum occu-
pat. *ibid.*
- Casar Maxim. à Buda obsidione inhihetur seditione, qua*
oritur ex praeda diuisione. 11
- Casar Maxim. pecuniaria rei inopia laborans frustra mu-*
tuam petit à Sigismundo Episcopo Quinqueecclesiensi, 12.
Exercitum ex Hungaria reducit, ibid. seditiosos variis
suppliciis castigat. *ibid.*
- Casar Maximilianus Ioannem Cuspinianum urbis Vien-*
nensis praefectum mittit de foedere aduersus Venetos, 54
de affinitate mutui iungenda. *ibid.*
- Casar Maxim. Cuspinianum iterum mittit ad Vladislaum*
de bello aduersus Venetos suscipiendo. 55
- Casaris Maximiliani & duorum Regum, Vladislai & Sigis-*
mundi conuentus Vienna, Anno 1815. 79
- Casaris Maximiliani & Sigismundi Polonia Regis Lega-*
ti ad Ludouicum. 84
- Casar Maximilianus Ecchiana castra, capto Sigetho cum*
suis coniungi iubet. 490
- Casar Max. existimans Solymanum aduersus se cum exer-*
citu venturum, de summa rerum consilium exquirat. 492
- Casar Max. obit, Anno 1519. 12. Ianuarii.* 86
- Casaris Caroli classis aduersus Turcas, Duce Andrea Anna*
Coronam oppugnat & occupat, 186. Patras Achaiae vr-
bem capit. 187
- Casaris Caroli V. exercitus contra Solymanum, 181. constab-*
at nonaginta millibus peditum ac triginta equitum.
182
- Casar Porta excipit munia Orphei Gallonii in obsidione Ca-*
nifiana Architecti. 775
- Casar Rudolphus comitia Cassouiam indicit, 848. Legatos*
ad Nicolaum Boscaium & Valentinum Homonianum
ex comitis mittit, ibid. in confirmandis pacis cum Tur-
cis inita conditionibus lentior est, 849. comitia posonium
indicat. *ibid.*
- Casareus exercitus aduersus Turcas recensetur.* 612
- Casareus exercitus, Duce Matthia, Nouigradum obsidione*
cingit, 622. Matthias Archidux in castra venit. 623
- Casariani castris ferrei circa urbem Albam à praesidiariis*
non leuem accipiunt cladem. 9
- Casariani cum Scanderbego Vlamanis Persae filio confli-*
gunt, 556. Scanderbego trucidato victoria potiuntur. ib.
- Casariani cum exercitu Hasanis acerrimo praelio congre-*
diuntur, 604. Turcas profligant, ibid. XII. millia ca-
dunt. 605
- Casariani urgente Hardeco comite Albam aggrediuntur,*
613. cum Hasane praelium ineunt, 615. rem strenue ge-
runt, ibid. hostes vincunt ac fugant, 616. peditum VI.
equitum IV. millia cadunt. *ibid.*
- Casariani Hasanum & Beglerbegum aggrediuntur, 631.*
hostium tria millia interficiunt, ibid. Petriniam arcem
obsident. 632
- Casariani Petardum Albae portis, irrito labore admovent,*
740. machina petardi à Turcis intercipitur. *ibid.*
- Casariani pace infecta ex Insula Danubiana ad Rudolphum*
Imp. redeunt. 743
- Casariani Duce Comite Suarcemburgio nonnulla Turcica*
castella occupant, 746. Caposuarum frustra obsident,
ibid.
- Camisana praefectura, Valentino Banffio de mortuo Caspari*
Alapiano commendatur. 532
- Certamina Bogdani Moldaviae principis cum Polonis.* 52
- Certamen inter Bohemos & Hungaros foedissimum.* 58
- Certamen Casarianorum cum Ioannis Sigismundi co-*
pis. 411
- Certamen exercitus Rogendorffi & Mahumetis.* 237
- Certamen Emerici Tiliquesii cum Rustane Budensi atro-*
cissimum. 350
- Certamen acre inter Hungaros & copias Ferhatis Buden-*
sis. 583
- Certamen singulare Caralicocii cum Valentino Banffio.* 460
- Certamen atrox Transsylvanorum cum Valachis, in quo*
Transsylvani fusi ac fugati. 738
- Certamen insigne Ioannis Tillii ducis Cataphractorum in*
exercitu Casareo, cum Turcis. 766
- Certamina Vladislai & Alberti fratrum de Regno Vngariae.* 7
- Chanadium opidum Mehemeti deditur.* 30
- Chasmam arcem Vlamanes occupat.* 355
- Christianus apostata Solymano, ut cuniculis arcem Beli-*
gradensem subruat, suadet. 97
- Christophorus Bathorius Dux Transsylvaniae fato conce-*
dit, 563. Sigismundo filio relicto. *ibid.*
- Christophori Columbi Liguris navigatione nouus orbis re-*
peritur. 24
- Christophorus Frangepanus Segnia, Veglia & Modrusiae*
Comes ad partes Cas. Maximiliani desciscit. 7
- Christophorus Comes Frangepanus arce Iaicia obsessis sup-*
petias ferre iubetur, 106. Elogium eius & res ge-
stae, ibid. Iaicia commeatum infert. 108
- Christophorus Comes Frangepanus Sclauoniae Defensor*
designatur. 109

I N D E X.

- Christophorus comes Frangepanus, & Nicolaus comes à Salmis Duce exercitus contra Solymannum.* 116
- Christophorus comes Frangepanus copius ex Dalmatia & Illyrico aduersus Solymannum coactus praeficitur.* 119
- Christophori comitis Frangepani res gesta, in Illyrico.* 144
- Christophorus comes Frangepanus arcis Varadinensis obsidioni intentus glande plumbea letaliter ictus Duce & militum praefectos hortatur, ut Ioannis Thaii partibus constanter adhereant, 146. constanti animo mortē obit, ibid. Modrusia tumultatur, ibi. eius copia dilabuntur. ibi.*
- Christophorus Brandensteinus turmarum ductor in exercitu Cas. cadit.* 661
- Christophorus Hagmassius ad Georgium Nemethium Boscaianum deficit.* 829
- Christophorus Lambergus Iauarinum, arce incensa, turpiter deserit.* 158
- Christophorus Orsagus absque herede discedit.* 512
- Christophorus Sedlitius in prima excursionē à Turcis captus ab Ibrahimo dimittitur.* 164
- Christophorus Tieffenbach Sabaciam expugnat, 617. arcē Filecū oppugnat, 618. opidum capit, ibid. arcem deditione occupat, 619. auxiliares Turcarum copias fugat. ibid.*
- Christophorus Tieffenbachius arcem Hatbuaniam obsidet, 630. motis castris Cassouiam se recipit.* 636
- Christophorus Tieffenpach, qui multos annos Cassouiam & superiorem Pannoniam fortiter administravit mortem obit.* 707
- Christophorus Turzo Boscai partibus se iungit.* 826
- Christophorus comes Frangepanus Ioanni Pannoniae Regi Austriam & Styriam vastandam suadet.* 136
- Cibinium minus à Cas. Rudolpho ad Boscaium deficit.* 815
- Ciganorum ministerium in castris Georgii.* 73
- Cingani in Turcarum castris.* 453
- Ciuitates Hungariae superioris ad Imp. Rudolphi fidem obsequiumque redeunt.* 848
- Classis Sfortiae Pallanicini in supplementum copiarum Transsylvanicarum aduersus Turcas.* 519
- Classis Casarea ignauia.* 630
- Classis Casarea turpiter fugit.* 643
- Classis Casarea.* 476
- Clades Mohaciensis.* 115
- Clades miserabilis incendii Sacmariensis.* 414
- Clades exercitus Ioan. Sigismundi Transsylv. Vaiuodae.* 412
- Clades Rustanis Budensis in pratis inter Ianocum & Saionem flumen, ubi ex quinque Turcarum millibus, vix quadringentia uaserunt.* 391
- Clandestina consilia coniuratorum Hungariae procerū nunciuntur, 508. Scena uniuersi sceleris aperitur.* 509
- Clemens P. P. ut Hungaris in extremum discrimen adductis opem ferat, rogatur.* 117
- Cliffia arx Turcis deditur.* 209
- Cliffia à Christianis recuperata.* 680
- Cliffianus, ut arcem Turcis reddant, Georgius Paradysius Turcarum captiuus suadet.* 685
- Cociani metu percussi in famem passim fugam capeunt, 215 à Turcis undique cinguntur & funduntur.* 216
- Collegium Gracorum Monachorum expilare conantur Balassius & Zaius.* 436
- Concilium militare de Turcis persequendis à Cas. Carolo Viennae habitum.* 185
- Concilium Tridentinum terminatum.* 436
- Conditiones initae pacis inter Ioannem Cornuinum & Regem Vladislaum.* 6
- Conditiones initae pacis inter Regem Vladislaum & Albertum fratrem eius.* 14
- Conditiones Transactionis inter Vladislaum & Albertum.* 19
- Conditionibus transactae pacis inter Vladislaum & Albertum nonnulli factionis assentiri renuunt.* 20
- Conditiones, quibus certa stabilisq. pax inter Vladislaum Vngariae Regem & Albertum fratrem eius, firmatur.* 22
- Conditiones initae pacis inter Solymannum & Ferdinandum Vngariae Regem.* 194
- Conditiones pacis VVaciensis.* 206
- Conditiones pacis à Casare Ferdinando Ioanni Sigismundo Transsylvaniae principi oblatae.* 434
- Conditiones pacis inter Cas. Maximilianum & Ioannem Sigismundum Transsylvanum.* 451
- Conditiones grauiiores à Transsylvano Cas. Maximiliano propositae.* 456
- Conditiones transactionis inter Cas. Rudolphum & Sigismundum Transsylvaniae Principem.* 706
- Conditio miseranda Transsylvania.* 784
- Congressus Nicol. Zrinii cum Turcis ad Rinnia transitu.* 362
- Conflictus Hungarorum cum Aly Budensi.* 318
- Coniux Balassii Sacmariensis praefecti capto Sacmariano, cum filia nubili & Stephano, filio in Transsylvaniam abducitur.* 442
- Coniuratis aduersus Cas. Maximilianum excepto Dobone & Balassio, venia datur.* 510
- Consilia pacis inter Ioannem Sigismundum & Cas. Maximilianum turbantur.* 455
- Consiliarii Ioannis Sigismundi Ariana peste infecti.* 431
- Stephano Bathorio Solymano insidias struunt.* ibid.
- Consilia nefaria Boscai Cypriano Concino Varadini Legato deteguntur à Boscai ministris.* 810
- Consultatio Max. Imp. de summa belli aduersus Turcas.* 612
- Conspirationes quorundam Hungariae procerum aduersus Cas. Maximilianum.* 507
- Constanciam arcem Aly Dux Turcarum ex insidiis adortus capit, 379 praefecto eius cum centurionibus aliquot, ad nuptias Zaber dum profecto.* ibid.
- Contentiones inter Ludouicum Pecrum & Mauricium Furstum.* 207
- Contentiones Petri Petrouiti & Georgii Monachi.* 293
- Contentiones in comitiis Varsoniensibus de Rege Polonia eligendo.* 537
- Controuersiae de finibus, iniuriis, damnis & rapinis inter Ferdinandum Hungariae Regem & Ioannem Transsylvaniam Vaiuodam, decisa.* 189
- Conuentus Transsylvanorum, Bohemorum ac Morauorum post pugnam Mohacianam.* 132
- Controuersia de pagis dedititiis ex tabulis Halulis, inter Cas. & Selymum.* 507
- Conuentus Christianorum & Turcarum in Insula Danubiana.* 742
- Cometa.* 687
- Comes Zriniius bellum aduersus Turcas suscipiendum suadet.* 439
- Comes Zrinianus ad mortem heroico & forti animo oppetendam se adornat, 486. Fatali incensa arcis necessitate coactus milites extremum alloquitur, 486. porta aperta & tormento cum sexcentorum hostium strage disploto fortissime in Turcas irruit, 487. duobus ictibus traictus constanter occumbit, ibid. caput eius pertica infixum Turcis spectaculo fuit.* ibid.
- Commeatus Sigetho inuectus.* 368

I N D E X.

Comes Svarcemburgius papam obsidione cingit, 252. glande traiectus occumbit. 753
Comiti Svarcemburgio ob felicissimam Iaurini oppugnationem donatum 10000. aureorum à Rudolpho Cæs. datur. 722
Comitatus Maximiliani ad coronationem Hungaricam. 422
Comites ab Areo coronam aduersus Valachos defendunt 319
Comitia in cæpis Pesthanis ob Verbecii molitiones habita. 110
Comitia à Regina Maria, vidua Ludouici Posoniæ indicta. 136
Comitia Ratisponensia. 173
Comitia Vormatiæ & Ratisponæ. 232
Comitia à Carolo V. Vormatiam indicta. 276
Comitia Ratisponæ ac Spira de bello aduersus Turcas suscipiendo habita, Anno 1542. 245
Comitia Posoniensia. 320
Comitia Posoniensia ad Calendas Iunias Anno 1557. 381
Comitia Imperii Augustam indicta, Anno 1559. 383
Comitia Posoniensia contentione turbida. 426
Comitia Spiram à Cæs. Maximiliano indicta. 515
Comitia Posoniensia à Rudolpho Cæsare indicta, Anno 1578. 551. re infecta dissoluta. 551
Comitia Hungarica. 357. 559
Comitia Augustana. 462
Comitia Hungarica turbulenta. 462
Communio sub utraq. Transsylvania concessa. 451
Competitores regni Polonici, Stephano Rege demortuo. 569
Copia Ferdinandi Hetruria ducis in Cæs. exercitu contra Mahemetem. 651
Copia armorum in castris Lippensibus. 302
Copia Georgii comitis Helffenstaimi aduersus Turcas. 319
Copia aduersus Achomatem Anno 1552. collecta, 332. decem millium numerum explebant. 333
Copia auxiliares Agriensibus submissa. 338
Copia auxiliares à Perenio Filecensibus missa. 354
Copia exigua Hungaris ab Imperio mittuntur, spe induciarum, quas Solymanus polliceri videbatur. 381
Copias Ioannis Balassii Hasanes Fileciensis aggreditur & cedit. 417
Copia Cæsariana Hadadum ad castra Ioannis Sigismundi pergunt. 410
Copia Ioannis Sigismundi Transsylvania Principis à Cæsarianis caduntur. 411
Copia Cæsareæ Ioanni Balassio aduersus Turcas subsidio missa. 546
Copia lectissimorum militum Lazari Suendii. 476
Copia Cæsariana in Transsylvania Hungarorum subsidiis augentur, 447. arcem Tocaensem irritò successu oppugnant, 448. oppugnatione redintegrata propugnaculum capiunt. 449
Copia Ferhatis Budensis exercitum Hungarorum longe superant. 583
Copia Ioannis Heraclidis contra Alexandrum Moldauia principem à Sarmatis profligantur. 402
Copia Belgica contracta à Carolo Mansfeldio exercitus Cæs. contra Turcam summo duce. 654
Copia Italica pontificis in exercitu Cæs. contra Mahem. 655
Copia auxiliares pontificis in Dalmatiam appellunt, 773. earundem Tribuni ac Duces. *ibid.*
Corogii B. Gerardo necem inferunt, 131. memorabile ultionis diuina in eorum posteros exemplum. *ibid.*
Coronem Mendocio à Carolo V. commissam Turca obsident, Anno 1533. p. 187. quam obsidione liberat Auria ib.
Coronenses praesidarii caso Praefecto, Macicao, Coronem turpiter deserunt. 195

Corothna arx ab Hangarico exercitu expugnatur. 367
Corpus Imp. Ferdinandi Vienna Pragam deducitur. 459
Corpus Solymani à Mehemete Byzantium deducitur. 493
Coruinus Illyrici praefectura se abdicat. 28
Cosaci ad castra Cæsarea transfugiunt. 808
Crudelitas Haidonum latrocinantium. 356
Crupa arx in Illyrico praesidiis munita. 358
Crupa arx, praesidariis fortiter se tuentibus adeoque ad unum cæsis, Turcis cessit. 453
Cumani seu Curi. 324
Cunus Vaiuoda Dux Sacmarium obsidet, & capit, 203. lethali vulnere ictus obit. *ibid.*
Curanum oppidum infirmis & vetustis manibus cinctum, certis conditionibus ab Achomate redimitur. 329
Currus pecunia ac panno in militum Cæsarianorum stipendia, onusti à Feliciensibus diripiuntur. 819
Cuuarum frustra tentatur à Ioanne Sigismundo Transsylvano. 459
Cuuarum, Cæsarianis negligentius excubias obeuntibus à Transsylvanis, omnibus, excepto Petro Solonio altero praefecto, cæsis expugnatur. 505
Cyprianus Concinius Varadini Legatus nefaria consilia Boscai, à ministris eius sibi detecta religiose renunciari curat. 811

D.

Daniel Francolus Tergestinus Petrinæ praefectus. 687
Danubiana classis ad Ferdinandi partes transit. 140
Decemviri Transsylvania gubernanda delecti. 797
Decursiones Equestres in comitiis Posoniensibus. 426
Dedesdam arcem Hasanes Temesuariensis obsidet. 502
Dehortatio Hungariae procerum à bello Turcico. 439
Deliberationes in comitiis Budensibus de Beatricis coniugio, 44. de tributo imponendo. *ibid.*
Deliberatio Ducum Hungarici exercitus de bello aduersus Turcas prorogando. 366
Deliberatio Imp. Maximiliani in castris Ouarianis de bello gerendo aduersus Solymanum. 477
Deliberatio Lazari Suendii de bello aduersus Transsylvanos gerendo. 447
Demetrius Laxitius Equitum praefectus cum Tartaro singulari certamine congressus victor euadit. 13
Demetrius Visnouecius Despotam Moldauia Principem in arce Suchaua obsidet, 431. Moldauia princeps eligitur. *ibid.*
Demetrius Visnouecium à Stephano Tomsa victum, Byzantium mittit, ubi vnco in costas adacto crudelem mortem oppetiit. 432
Demetrius Bulgarus à Mirce Valacho trucidatur. 433
Demetrii Thracis praeclare factum. 358
Denghelghii excursio in Morauiam. 827
Desuium arcem Ioannes Sigismundus deditione occupat. 456
Deruisius Turcarum Monachus ad Hungaros transfugiens Solymanum obisse nunciat. 490
Detrimentum in Illyrico à Turcis illatum. 452
Disceptatio inter Hungaros & Bohemos de Silesia. 59
Disceptationes Transsylvanorum procerum de principe eligendo. 521
Discessus exercitus Cæsarei Canisa miserabilis. 782
Dissensiones inter Georgium & Castaldium de deditione arcis

- arcis Lippensis, 307. de copiis in hiberna distribuendis. 309
- Dissidia in Illyrico inter Simonem Episcopum Zagrabiensem & Iocnnem comitem Zerinium, 244. iussu Ferdinandi composita. 245
- Dicio Sarospataci ab Emerico Telequessio vastata. 385
- Dobronem opidum Episcopi Zagrabienfis Vlamanes cum copiis suis diripit & incendit. 352
- Dolosa mandata Georgii Bebeci ad Lazarum Suendiu. 497
- Dominicus Stephani Bodonis frater à Valachis capitur, & Byzantium mittitur. 376
- Dona Ioanni Sigismundo à Solymano oblata. 469
- Dorothea Camisiana, Emerici Perenii Palatini vidua strage Mohaciana, casorum cadauera sepultura mandari iubet. 131
- Dos Isabella Cassouia persoluitur, 315. Isabella Regina Cassouia in Silesiam iter intendit. 315
- Draconitius Illyrici Praefectus cum Herbestainio Sclauonicorum limitum praefecto veniciam arcem vanis conatibus obsidet. 710
- Duces, qui strage Mohaciana perierunt. 129
- Duces Ferdinandi Regis contra Transsylvanos coniuratos arcem Nagidam capiunt, 373. Grasnahoream Bebecorum arcem obsident. 374
- Ducibus Exercitus contra Transsylvanos coniuratos obfugam ignominia nota à Ferdinando inuritur. 374
- Duces in pralio cum Mehemete commisso occisi. 703
- Duces Caesarei exercitus Comitem Suarcemburgium hortantur, ut hostilem Ibraimi vastationem coerceat. 745

E.

- E**cchius Salmensis Comes Turcarum castra ad Albanum lacum cum selecta manu inuasurus literis Cas. Maximiliani ex causis reuocatur. 491
- Ecchius Comes Salmensis Tatam expugnat. 466
- Eckenburgius caterique exercitus Caesarei duces Turcis castra in insula opponenda censent. 608
- Electio Maximiliani in Regem Romanorum. 422
- Elephas indicus. 320
- Elezes Iacundius, qui dolabra pugnavit, glande traiectus interiit. 321
- Elias Alexandri Moldaviae principis filius Constantinopoli perit. 524
- Elias Dormanus rebellium Moldauorum Dux Despotam Suchaua in arce obsidet. 430
- Elias Moldauus cum Valachis & Turcis Transsylvaniam longe lateque vastat. 322
- Elisabetha Cas. Maximiliani filia Carolo nouo Hispaniae Regi despondetur. 519
- Emerici Cibaci, Temesuarii Comititis familia. 134
- Emericus Cibacus instaurata pugna, Ioannem Nigrum superat. 140
- Emericus Cibacus Transsylvaniae Praefectus à Ioanne Dicio insidiosè circumuentus, cum 200. equitibus ad Gritum se confert, cuius iussu nefarie in tentorio trucidatur, 197. eius encomium. 198
- Emericus Derencenius & Ioannes Botho in locum Coruini Illyrici praefectura potiuntur, 28. Comitem Frangepanum Bernardi tumultuantem ad officium reducere statuunt. ibid.
- Emericus Derencenius Bernardum Frangepanum comitem ad deditiois conditiones compellit. 28
- Emericus Derencenius cum Iacuppe Bego fortiter praelians

- capitur, filio ac fratre interfectis, 30. in qua pugna quinque millia ex nostris periere. ibid.
- Emericus Derencenius & Bernardi comitis Frangepani hostes parva praeda redeuntes fusi fugatique sunt à Turcis, Anno 1493. 29
- Emericus Perenius in locum Palatini Petri Gerebi substitutus est. 33
- Emericus Perenius Palatinus pactationibus à Cas. Maximiliano & Rege Vladislao Viesina initis repugnat, 79. reprehenditur ideo ab Vladislao, 80. reuocare abnuat, ibid.
- Emerici Perenii Palatini obitus & elogium ambitiosum. 80
- Emericus Telequessius copiarum Ferdinandi Dux Conasonem arcem capit & diripit, 384. Castellum Zolosium expugnat, ibi. Lelezium fugientibus propugnatoribus capit, ibi. eodem impetu capit Olsua munitionem 386. cui Zeteniam, Barconem & Conesdiam arces adiicit. ibid.
- Emericus Telequessius de sententia ducum Suomhi, Rustanis Budensis depopulationi obuiam ire statuit, 389. Georgio Bebeco, ut cum copiis adsit, nunciat. ibid.
- Emericus Telequessius vir immortalis memoria dignus obit. 392
- Encomium Semenderis Tatensis praefecti de Maximiliano Archiduce Austriae. 709
- Epistola acerba Lazaro Suendio à Ioanne Sigismundo Transsylvano missa. 502
- Eperieffi urbis obsessus ad arbitrium victoris inter Albertum & Vladislaum deditioem fecit. 22
- Eperieffia à Cas. Rudolpho ad Boscaium deficit. 815
- Eperieffum vano conatu à Boscaianis tentatur. 821
- Episcopi, qui clade Mohaciana periere. 131
- Epulum Caesareum & regium in Hungarica inauguratione Rudolphi. 531
- Equitum Ductores in oppugnatione Giulia à Turcis caesi. 473
- Eques humana specie augustior Turcis visus, illorum impetum in Guncium miraculose retundit. 180
- Equites è Silesia Suendio submissi. 459
- Equestre Solymani consilium. 463
- Equites voluntarii in castris Caesareis contra Solymanu. 476
- Equi Turcici insignis ferocia. 587
- Erasmus Praunius Comoroni praefectus sclopeti iclu saucius Viennae moritur. 647
- Erasmi Teuffelii infesta expeditio aduersus Turcas Anno 1552. 332
- Erasmus Teuffelius summus copiarum contra Achomatem dux in pralio cum Achomate capitur, 335. cum aliquot captiuis & signis 40. Byzantium mittitur, ibid. culeo insutus submergitur. ibid.
- Erdodium Georgius Bathorius certis conditionibus Suendio dedit. 450
- Erdodium Illyrici praefectus Hasanis iniuriis irritatus Monoslonem oppidum capit, 595. castra sua Hasani opponit, 597. à Hasane in fugam coniicitur. 598
- Ernestus Archidux Austriae Alexandro Farnes. demortuo duci parmensi succedit, 621. eiusdè è vita excessus. ibid.
- Eruptiones Petrinensium in castra Caesarea. 632
- Eruptiones Segethanorum in Turcas. 365
- Eruptio Turcarum è superiore urbe Budensi prospere coeretur. 734
- Eruptiones in Turcas à praesidiariis Sigethanis. 481
- Eunuchus Sigethanam obsidionem repetit. 365
- Excoriandorum cadauerum consuetudo originaria à Germanis. 368

Excusatio Ioannis Sigismundi apud Peruanam Chausum, cur Legatos ad Cæs. Maximilianum miserit. 518
Excursiones Tartarorum in Bereghianos & Vgocianos à Ioanne Sigismundo cohibentur. 493
Excursiones Turcarum è castris Sigethanis cohibita. 490
Excursio Vlamanis in Illyricum à Nicolao Zriniano, Illyrici prorege & Luca Siculo copiarum Stiriensium preposito, coercetur. 352
Exercitus Alexandri Moldavia principis contra Ioannem Heraclidem Despotam. 403
Exercitus Cæsareus aduersus Hasanem, cæli iniuria exagitat, rebus infectis in hybernia dimittitur. 601
Exercitus Cæsareus Petriniam obsidet. 607
Exercitus Ferdinandi Regis Crasnahorea Responnem versus recedens, hostium superuentu, disicitur & conciditur. 374
Exercitus Imperii contra Turcam, Anno 1542. p. 246. ad oppugnandum Strigonium castra mouet. 247
Exercitus à Maximiliano Cæs. duce Lazaro Suendio, in Transsylvaniam missus. 446
Exercitus Mustapha Bosnensis Illyricum depopulaturus à Petro Erdodio cum exigua manu opprimitur, ceditur, & fugatur, 454 magna præda parta. 455
Eximia virtus Ruberi in leuioribus praliis cum Turcis. 460
Exequiæ Ferdinandi Imp. Viennæ celebrata. 459

F.

F *Actiones due in comitiis Varsoniensibus de Rege Polonia eligendo, quarum una Stephanum Bathorium Transsylvania principem, altera Cæs. Maximilianum eligit.* 538
Fames inualefcit in Transsylvania. 784
Fasces virgultorum à Cæsarianis in latrinas Canisianas coniiciuntur. 774
Fastus Aly. Eunuchi Veziretis. 359
Fatalis prælii cum Solymano committendi ardor. 125
Ferdinandi Imp. obitus Anno 1564. vixit annos 61. p. 437. eius encomium ibid. Beneficia in Vngaros eximia, ibid. Pietatis in Deum studium. ibid.
Ferdinandi Regis Neapolitani mors. 24
Ferdinando Regi aliquot Illyrici arces tuenda ab Hungaris dantur. 101
Ferdinandus Rex Romanorum creatur, Anno 1531. 173
Ferdinandus Austria Princeps, ut Hungaris in extremum discrimen adductis opem ferat, rogatur. 117
Ferdinandus ab Hungaris Proceribus instigatur, ut Pannonici regni iura, Ioanne Vaiuoda vita iam defuncto, ilato bello recuperet. 227
Ferdināus Austria princeps Posoniensib. comitiis An. 1527. Rex Hungaria declaratur, 137 in Hungaria vocatur. ib.
Ferdinandus in Hungariam cum exercitu venit, 138. cui Palatinus in finibus, qui Austriam ab Hungaria dirimunt, inter oppidum Copeinium & Laitam flumen, magna Procerum manu occurrit. ibid.
Ferdinandus Hungaria Rex Iaurinum, Comaronium, Tatum & Strigonium occupat. 138
Ferdinandus potitur Buda, fugato Vaiuoda, 139. Alba coronatur, ibid. Vaiuodam insequi iubet. ibid.
Ferdinandi Regis Hungaria Duces Tocaium capiunt, 143. Agriam, Hatuanum, cateraq. opida & arces subigunt, ib.
Franciscus Bodoni nouæ Austria ciuitatis carcerem conditus, ibi fato defungitur. 143
Ferdinandi Regis exercitus Turcis oppositus. 209

Ferdinandus Hungaria Rex & Ioannes Transsylvania Vaiuoda clanculum copias aduersus Solum. conscribunt. 221
Ferdinandi auxiliares copie aduersus Solymanum. 221
Ferdinandus Rex militum copias ad Pannonia iura & septem, Ioanne fato functo, recuperanda conscribit, 229. quibus Leonardus Felsius præficitur. ibid.
Ferdinandus bellum Turcicum, Duce Vilhelmo Rogen-dorffio, instaurat, Anno 1541. 232
Ferdinandi Hungaria Regis copie aduersus Turcas. 246
Ferdinandus Bohemia & Hungaria Rex post finem belli Saxonici Pannonia ordinib. Comitum Tirnaviam indicit, 282 in quib. rusticis alio migrandi libertas cõceditur. ib.
Ferdinandi Hungaria Regis mandata de Georgio Monacho. 307
Ferdinandi literæ ad Hungarici regni consiliarios de morte Georgii, 310. bellici eiusdæ apparatus aduersus Turcas. 314
Ferdinandus Princeps ad patrem Ferdinandum Regem Hungaria Viennam redit. 369
Ferdinando Imperatori XIII. signa militaria Turcis adempta, mittuntur. 391
Ferdinandus Imperator Ioanni Heraclidi, Despotæ occulte auxilia contra Alexandrum Moldauum mittit. 403
Ferdinandus Imp. octo peditum Germanorum signa in supplementum Legionum contra Transsylvanos conscribit. 413
Ferdinandus Imp. Maximilianum filium successorem sibi in Hungaria declarat, 406. oratio eius ad frequentem Pannonia procerum senatum. ibid.
Ferdinandus Nogarda comes Sacmario præficitur. 562
Ferdinandus comes Hardecus, ob Iaurini deditiõnem capitis supplicio afficitur. 655
Ferdinandus V Vilhelmi Bauaria Ducis frater 400. cataphractos equites in castra Iaurinia ad Imp. Maximilianum duxit. 477
Ferdinandus Austria & Styria princeps obsidionem Canisianam suscepit, 775. oppugnationem instituit, 776. grauissimis cæli tempestatibus exagitatus obsidionem soluit. 781.
Ferhates Michael Begogli Sirmium ferro flammaque depopulatur. 103
Ferhates Bosnensis Præfectus planiciem inter Iuaniciam & Zagrabiam ferro flammaque depopulatur. 380
Ferhates Bosnensis Hungariam incurstat, 548. Castellæ aliquot diffugientibus prædialiis, obtinet, 549. Zrinium expugnat. ibid.
Ferhates Budensis à suis trucidatur. 589
Filecitisus. 353
Filecum munitissimam arcem Aethiope quodam captiuo, proditore Turcæ occupant. 353
Filecenses Prædialiarii, metu auxilium copiarum, quæ Hanisæ aduenerant, arcem vacuam relinquunt & excedunt. 354
Flocium opidum à Michaeli Transalpino Vaiuoda funditus diruitur, 669 ab eodem Arsona capta inflammatur, 670 Selistria diripitur. ibid.
Fœdus à Ioanne Rincone, Regis Gallorum Francisci Legato inter Vaiuodam & Franciscum sancitum. 136
Fœdus à Persis cum Murate initum. 589
Fœdus solenne cum Sigismundi Transsylvania principis Legatis Pragæ pactum. 653
Forgatii Lupi Buchanii Coppanii cædis autores à Ferdinando ad Comitum Posoniensia citantur, 320. in gratiam recipiuntur. ibid.
Fossa arcis Sigethanæ aquis deriuatis à Turcis exsiccat. 481

For.

- Fortuna aduersa Ferdinandi partium in Transsylvania.* 369
Fortuna aduersa Bartholomaei Chrouati Laua praefecti. 490
Fortuna Hasanis Bosnensis. 593
Franciscus Aldobrandinus Canisa, irrita opera, oppugnationem instituit, Anno 1601. p. 773. è vita excedit. 774
Franciscus Balassius Commeatum Turcis intercipit. 631
Francisci Battiani Illyrici praefecti ad Clementem VII. legatio 14. Ianuar. 1527. 133
Franciscus Battianus, vir rebus praclare gestis illustris obit. 495
Franciscus Bebecus Filecensibus suppetias fert. 354
Franciscus Bebecus ad Solymanum profectus priuatis de causis, singulari beneuolentia ab eo excipitur & liberaliter dimittitur. 384
Franciscus Bebecus à Solymano Transsylvania Gubernator creatur, 387. immisiss à Melchiore Balassio percussoribus, Isabella iussu, Alba occiditur. 388
Franciscus Capolunius ad Balationis exitum à Tartaris depopulantibus occisus est. 271
Franciscus Chrouatus Challiam Michalogli adimit. 302
Franciscus Chrouatus & Balassius Turcas Lippa dimissos aggrediuntur. 308
Franciscus Colociensis Archiepiscopus à Ioanne Vaiuoda ad Carolum V. Legatus de pace mittitur. 193
Franciscus Dando veteranus centurio excursionem ex arce Sigethana in Turcas facta, strenue pugnans occumbit. 481
Franciscus Dobo effracto carcere, ex arce Samosiana, euadit, 396. ad Ferdinandum Casarem attractus & barba capilloq. promisso supplex accedit, cuius eximia in eum liberata senituit, ibi. fratre Dominicum à Turcis redimit ibi.
Franciscus Gallorum Rex à Caroli Caesaris copis capitur, Anno 1524. 134
Franciscus Gallorum Rex imploratur ab Hungaris contra Turcas. 117
Francisco Gallorum Regis instigationi expeditio Solymani in Hungariam tribuitur. 174
Franciscus Gallorum Rex per Legatos suos in comitiis Ratisponensibus, Anno 1542. dehortatur principes à bello Turcico. 245
Franciscus Gallorum Rex vita defungitur. 290
Franciscus Forgacius Episcopus Varadiensis ad Ioannis Sigismundi partes transit, 511. eiusdemque suauetiam Ladislaus Giulaffius transfugit. 511
Franciscus Forgacius Nitriam suorum defectione Boscaianis relinquere cogitur. 825
Franciscus Magocius ab Imp. Rudolpho ad Boscaium deficit. 818
Franciscus Niarius Turcas Strigonienfes cedit & fugat. 276
Franciscus Perenius Episcopus Varadiensis viginti sex milia Martyrum Hungarorum, ex uaticinatione, in fastos referri iubet. 125
Franciscus Perenius ob rebellionem in arce Sarosiana detentus, à Casare Ferdinando in gratiam recipitur, & restitutis omnibus bonis, liber dimittitur. 434
Franciscus Perenius cum uxore & liberis in potestatem Emerici Tilleguesi venit. 384
Franciscus Quendius Isabella iussu interficitur. 388
Franciscus Reuarius in comitiis Noui Zolii & Posonii Anno 1542. habitis Propalatinus Hungariae creatur. 254
Franciscus Salamanca Strigonienfis praefectus ad Turcas deditionis ergo egressus, ab iisdem detinetur, 265. Collega suo, Martino Liscano, diploma Turcica fidei mittit. ibid.
Francisci Slunii comitis Frangepani obitus. 513
Franciscus Tahius castellum Talpassum capit, 371. de Nicolao Toldio adolescente ob defectionem à Ferdinando crudele supplicium sumendum curat. ibid.
Franciscus Tahius selecta militum manu Petro Petronitio rebellium Transsylvanorum duci occurrit. 370
Franciscus Tahius arci Canisa à Casare Maximiliano praeficitur, ut Sigethanas eruptiones prohibeat. 494
Franciscus Zaius Veteranus, ala equitum praefectus, Agria praeficitur. 290
Franciscus Zaius Cassouia praefectus. 393
Franciscus Zaius Ioannis Sigismundi conatibus prauertens, Conasonem arcem occupat. 409
Franciscus Zaius pacis bellig. artibus clarus obit. 512
Fridericus Holstainii Dux in praelio cum Tartaris occumbit. 839
Friderici Imperatoris Augusti mors. 27
Fridericus Palatinus Rheni exercitu Caroli V. contra Solymanum, auxilia Germania ductabat. 181
Fridericus Regum Vngariae & Poloniae frater moritur. 50
Fridericus Saxoniae Dux in bello Schmalcaldico à Iosepho Lucano Hungaro captus, Anno 1547. 279
Fuga Francisci Nemethii. 411

G.

- G**abriel, Perenii Filius, arcem Agriam Nicolao comiti Salmensi & Stephano Bathorio tradit. 289
Gabriel Perenius ad Ferdinandi obsequium, relicta Isabella se recipit. 386
Gabriel Perenius nullo relicto heredem fato defungitur. 512
Galli Papenses praesidiarii concitata seditione, ad Turcas deficiunt. 751
Glaciei crassities in oppugnatione arcis Tocaiensis Caesarianis vsui. 448
Georgius Bebecus ad Ferdinandi obsequium, relicta Isabella, se recipit. 386
Georgius Bebecus Hussaimi apostatae fraude cum magna Hungarorum clade à Turcis capitur. 419
Georgius Bebecus fraude Hasanis capitur, 496. Byzantium mittitur, ibid. Ioannis Sigismundi deprecatione libertati restituitur, ibid. subdole à Cas. Maximiliano in gratiam recipi flagitat, 497. Turcarum praesidium in arcem Saduariam introducere nititur, 498. sero Mulieri in arce obfessa auxilia adducit. 499
Georgius Bebecus vita defungitur, eiusdemq. bona fisco Casareo cadunt. 512
Georgius Blascouitius Narisii in Dalmatia regulus in praelio cum Iacope Bego cadit. 30
Gregorius Carachondius Niger, Solnoci mania, ubi exercitum suum admouerit, casura vaticinatur, 526. prae-torem Debrececiensem suspendi iubet, 527. à promiscua plebe Debrececiensis capitur, ceruix illi, praeciditur. ibid.
Georgius Comes Zlunius fulmine ictus obit. 352
Georgius Comes Zrimianus cum aliis Ducini Illyrico varia castella subigit, 625. Bersenicā, Segusdiū, ibid. Babociā aggredi viarum difficultatibus inhibetur, 625. exercitu.
Georgius Comes Zrimianus Canisa praeficitur. 534
Georgius Comes Zrimianus extremum diem claudit, 794
Georgius Debrececiensis proscriptus. 581
Georgius Drascouitius, Episcopus Iauriensis & Cancellarius Vngaricus in Cardinalium collegium cooptatur, 563. paulo post obit. ibid.

Gla-

Glafor, filius Vlamani, excursionem in Illyricum mucrato ense per ilia adactus perit. 352
Georgius Frangepanus, colocianus Archiepiscopus obiit. 102
Georgius Hossutotius Cæs. Maximiliani ad Selymum Legatus absque ullo responso ad Cæs. dimittitur. 494
Georgii Husti itinerarium. 184
Gregorius Legatus Nobilium, frater Georgii minor natu, dehortatur ab armis contra Nobilitatem. 67
Georgius Lencouitius Clissianis laborantibus opem ferre contendens, primo victor, & mox ob milites prædationi incubantes, victus discedit. 683
Georgius Literatus Agria præfectus à Velibego captus & Byzantium missus laqueo strangulatur. 349
Georgii Litterati artificiosum inuentum bellicum. 345
Georgius Monachus ingratus Isabella Tutor exercitum contra Reginam conficit, 295. Sebestum & Megiessum occupat, ibid. Turcicas & Valachicas copias profligat, ibidem. cum Regina in gratiam redit, 296. in opido Diosego Ferdinandi Legatos conuenit, ibid. Emedum ad comitia se confert, ibid. Ferdinandi copias accersit, ibid. Albam capit, 297. colloquitur cum Isabella regina ut Transsylvania cedat. ibid.
Georgii Monachi clandestina consilia cum Alberto Perego. 291
Georgius Monachus in Cardinalium collegium à Ferdinando cooptatus est. 303
Georgius Monachus à Marco Antonio è medio sublatus est. 309
Georgius Monachus 10. dierum inducias cum Vlamane, archiepiscopo Lippensis præfecto paciscitur, 307. comiteatu eundem subleuat, ibid. repugnantiibus ceteris Ducibus dimittit, ibid. cum mille & trecentis Turcis aliis. 308
Georgius Nemethius unus ex Haidonum Boscaianorum ductoribus regiones Transdanubianas incendiis & rapinis fert, agitq. 828. Sabariam & Kermendiâ capit, 829. Turcis auxilio accitis Austriæ fines, Stiriam grauissime, excursionem facta, affligit, ibid. abducit & Turcis in miserandam seruitutem ingentem hominum copiam diuendit, ibid. à Battiano repellitur, 830. iterum vires ad populandum Stiriam conuertit: nec Austriam intactâ relinquit, ibi. cum Casarianus manus conferre haud quam ausus diffugit, 832. Casarianos primo victores denuo aggressus fundit & fugat. 838
Georgius Rauasdius à Siculis frustatim dilaceratur. 738
Georgius Sacmarius Cancellarius Strigoniense sacerdotium obtinet. 90
Georg. Sacmarii Strigoniensis Archiepiscopi mors & legatum. 102
Georgio Sacmario fatis erepto, Strigoniensem dignitatem adipiscitur Ladislaus Salcanus. 102
Georgius Salotnocus Episcopus Quinqueeclesiensis moritur. 838
Georgius Secius ab Imp. Rudolpho ad Boscaium deficit. 818
Georgius Siculus cruce signatorum præfectus arma in Nobilitatem conuertit, 67. Bude & Pesthi Suburbia deprædatur, ibid. dimissis copiis omnia vastat, ibid. Nicol. Tornalium, Nobilem equestris ordinis interimit. 67
Georgius Siculus Nandoralba equitum præfectus, exercitui voluntariorum militum contra Turcam præficitur, 63. eius singulare certamen cum Turcis. ibid.
Georgius Siculus cruce signatorum præfectus Chanadium opidum capit & diripit, 70. Ioann. Chaquium Episcopum Chanadiensem palo in inguina adacta occidit, ibid. cru-

delissime grassatur in multos alios nobiles, ibid. singulari & barbaro exemplo in Stephanum Telegdinum, ibid.
Georgius urbem Temesuarum obsidet. 71
Georgius Siculus & frater eius in pralio ad portam ferream cum Ioanne Vainoda, viui capiuntur 72. reliqui dissipantur & in fluuio Temesi pereunt. ibid.
Georgii Siculi cruce signatorum præfecti crudelissimum supplicium. 73
Georgii Siculi apud Ioannem Transsylvania Vainodam pro fratre Gregorio intercessio. 73
Georgius Thurius præfectus se munit aduersus Arslanem Budensem. 464
Georgius Thurius ob res bene gestas in equitum numerum à Cæsare cooptatur. 490
Georgius Thurius vir bellica laude clarissimus Turcica fraude interceptus perimitur, Anno 1571. p. 513. fortiter cadit. 514
Georgii Varadiensis Episcopi origo & vita. 201
Georgius Varcocius Alba Præfectus in suburbii oppugnatione cadit. 267
Georgii Zondii Dregeli Præfecti generosa & heroica animi constantia. 330
Georgius Turzo cum 400 equitibus fortuna aleam periclitaturus, à Mehemete præfecto Strigoniense multis casibus & captis, in fugam conijcitur. 586
Gerardus Felduicus à Carolo V. & principibus Imperii pro induciis ad Solymanum missus, Anno 1545. p. 276. peracta Legatione Ratissponam peruenit, difficilibus conditionibus ibid. Constantinopolim remittitur, 277. inducias ad quinquennium impetrat. ibid.
Gestesia arx, à Vincentio Gregorocio Turcis erepta, iisdem restituitur. 585
Giarmatum Balassiana familie domicilium ab Ali Eunuchio diripitur, & subiectis ignibus concrematur. 332
Girgonis situs. 679
Girgonis arx expugnata à Transsylvanis. ibid.
Gregorius XIII. P. P. obiit. Anno 1585. p. 567
Germani Budam ingressi repelluntur & caduntur. 235
Germani Budam oppugnando aggressi repelluntur. 171
Germanorum Cunctatio in aggrediendis Turcis. 247
Germani de urbe Alba dedenda cum Rege Vladislao paciscuntur. 16
Germani equites in exercitu Sigismundi Transsylvania principis, comparato aduersus Sinanem. 672
Germani, incolumitate promissa arcem Erdodium Turcis dedunt, 458. sed fide lasa à Turcis trucidantur. 459
Germanorum Legio in certamine cum Achomate fugit. 334
Germanorum militum rapina in ditione Ouariana. 648
Germania Principes, ut Hungaris in extremum discrimen adductis opem ferant, rogantur. 117
Gociano Sepusium deditur, 146. inde Trincinium obsidet, 147. eius situs, ibid. arx iniectis ignibus conflagrât. 148
Gocianus arcem & opidum Trincinium occupat. 148
Goleta à Sinane Bassa expugnata. 535
Gofdanscū Zrinianorum opidum à Turcis intercipitur. 550
Gotfridus Prainerius exercitum Casareum Petrina reducendum euincit. 608
Gothardus Sitqueius arcis Papæ & Somhonis præfectus, agrestes rebelles, circum Albam & VVesprimium tumultuantes fugat. 75
Gradisca arx à Petro Erdodio & Georgio Comite Zlunio direpta & concremata. 352
Hada-

H.

- H** Adadum arx à Transsylvanis Caesarianis deditur. 412
- Hamastus Boscaianus à Sopronij obsidione magno cum damno repellitur. 830
- Haidones ab Aly Budensici. 318
- Haidones spoliis direpti Segedini locupletati. 317
- Haidones ad Turcas transeuntes, trucidantur. 321
- Haidonum latrocinantium crudelitas à Marco Stansitio Sigei praefecto vindicatur. 357
- Haidones classe Turcica, praesidiariisque eius profligatis, optima potiuntur praeda. 740
- Haidones iussu Herbersteinii magnam pecorum vim miseris in regione Sigethana agricolis eripiunt. 761
- Haidones Tolnam ac Calociam depradantur. 791
- Haidones iuramentum fidei Caes. Rudolphi debite renouant, 812. tumultuantes Dampetram deserunt, 813. Petzii copias magno impetu aggressi cadunt. ibid.
- Haidones cum Tartaris Racospurgam ex insidiis frustra adoriuntur. 839
- Haidonum effusa licentia in comitiis Cassoniensibus coercetur. 848
- Hamza Turcas ab Hungaris capitur. 320
- Hannibal Tassius, arcis Tata praefectus ob deditionem arcis à Philippo Torniello Comaroniensis praefecto capite multatur. 266
- Hasanes Bassa, capta Alba, castra caesarea suos aggredi iubet, 778. pugna aliquoties instaurata fortiter repellitur, ibid. Murate Budensi & Mehumete Kihai, aliisque primariis Turcis caesis, castra Budam versus mouet. 780
- Hasanes Bosnensis ingentem militum numerum ex omnibus praesidiis contrahit, Anno 1593. p. 601. XXV. millia in castris eius, 602. Sisciam denuo obsidet, ibid. ponte in flumen deiectus perit. 604
- Hasanes Budensis Hathuanensibus à Caesarianis obsessis, oppem ferre conatur. 630
- Hardeci comitis vana iactatio. 636
- Hasanes Coppani praefectus clade Sesuariensi capitur. 579
- Hasanes Ferhati interfecto, in praefectura Budensi succedit. 589
- Hasanes Fileciensis praefectus Comitem Zrinium, per Apostatam in insidias precipitare conatur. 420
- Hasanes Fileciensis Transsylvano aduersus Imp. Maximilianum suppetias fert, 456. Pancotam arcem capit. ibid.
- Hasanes Fileciensis & Transsylvanis castra Suendiana ad Sacmarium coniunctis oppugnant copiis, 456. irrito conatu, 457. inde Erdodium obsident, ibid. acri irruptione tentata propulsantur, ibid. oppugnationem repetunt, 458. magna strage à tormentis edita pedem referunt. ibid.
- Hasanes paruus Canisa praest. 774
- Hasanes purpuratus Albam obsidione circumuallat, Anno 1602. p. 787. deditione capit, 788. Insulanum, aliosque praefectos in carceres compingit, ibid. parva hac victoria Belgradum redit, ibid. in campos Pestanos, ut Budensibus succurrat, reuertit, 790. Caesarianos praelio confecto fugat, ibid. mox Pestum acriter oppugnat, ibid. duobus millibus Buda praesidio immissis, Belgradum repetit. 791
- Hamsa sacris interdictus à Mupthio, Solymani deprecatione absoluitur. 354
- Hasanes Sigethi praefectus Hungaros nuptiales ex improviso adortus, partim trucidauit, partim in captiuitatem adduxit, 560. Decanociam & Sardinociam pagos Hungaricos vastat. 564
- Hasanes Sigethanus irrumpit in Hungaria fines, Anno 1591. p. 593. compluribus caesis, terga dat, 594. Comariam arcem improviso impetu capit, ibid. Scisciam arcem obsidet irrita opera, 595. Muratem Imp. per Legatum ad bellum Hungaris inferendum incitat, 596. Bihigium opidum Anno 1592. obsidet, ibid. Castellum Petrinium extruere laborat, 597. Erdodii copias magno aggreditur impetu, ac multis caesis in fugam conuicit, 598. Sciscia obsidionem repetit, ibid. eiusdem frassus, 599. vicina omnia loca ferro flammam populatur. ibid.
- Hasanes Sigethi Praefectus Babociam irrito conatu oppugnat. 705
- Hasanes Strigonium obsidet, 807. acriter oppugnat, 808. repulsus cedit, ibid. obsidionem soluit. ibid.
- Hardecus Comes de Iaurinii deditione cum Sinane transigit, 644. Idemque cum Perlino ob deditionem custodia traditur. ibid.
- Hathuanum à Maximiliano Archiduce Austria obsidetur, 15. Augusti, anno 1596. oppugnatur, 691. capitur. ibid.
- Hathuanum cum summa ignominia nota Praesidiarii deserunt. 807
- Hazattia Solymani uxoris obitus. 394
- Hegiesdiam arcem, auspiciis Hamsae, Martolocii fraude capiunt. 396
- Henricus Duuallus Comes Damperii copias factionum Transsylvanorum cadit & fugat. 797
- Henricus Galliae Rex filiam suam Ioanni Sigismundo, Isabelle filio, in matrimonium offert. 387
- Henricus Lichtensteinus, Legatus ad Selymum de nouenali federe, mortem obit. 561
- Herbatius Aurspergerus contracto insigni exercitu cum Turcis congregari haud audet. 453
- Herbatius Aurspergerus Ferhati Bosnensi regiones inter Colapim & Dobram depopulatur, cum copiis obuiam it, 548. eidem fortiter pugnant caput praeciditur, ibid. Filius eius cum aliis Proceribus capitur. ibid.
- Heremias Mogila Moldauiae, Stephano Resnano principe crudeliter interfecto, praeficitur. 678
- Hieronymus Iaderensis ex vulneribus in Budensi oppugnatione acceptis, interit. 234
- Hieronymus Lascus Solymani auxilia contra Ferdinandum imploranda suadet. 150
- Hieronymus Lascus Ioannis Vaiuoda Legatus à Solymano in Diuano auditur. 151
- Hieronymus Lascus legatione apud Solymanum feliciter confecta ad Vaiuodam redit, 153. à quo arce Duuanocia & opido Kesmarka donatur. 153
- Hieronymus Lascus à Ioanne Vaiuoda ad Ferdinandum Legatus mittitur, Anno 1535. p. 188. sed annuae induciae tantum conceduntur. 189
- Hieronymus Lascus bello Pannonici regni iura, Vaiuodam vita functo recuperanda, dissuadet, 227. mittitur ea de re ad Solymanum. 228
- Hieronymus Lascus Ferdinandi Legatus in carcerem à Solymano detraditur. 231
- Hieronymus Lascus non absque suspitione veneni obit. 243
- Hippopotamorum cauda elegantissima. 6
- Hispani duces Vienna defendenda praefecti. 159
- Hispani impressionem faciunt in urbem Lippam. 305

Historica Hungarica Michaelis Bruti ad Rudolphum Imp. defertur. 722
Homoniani à Caf. Rudolpho ad Boscaium deficiunt. 818
Homoniani & alii opes Boscaianas male partes diripiunt. 847
Honorius Lassola Silesius Christophoro Tieffenbachio demortuo Cassouienſi præfecto ſuccedit. 708
Humanitas Stephani Bathorii in Michaelẽm Bidium. 445
Huna fluminis deſcriptio. 17
Hungariſe Imp. Maximiliano dedunt. 4
Hungaria Leges à Stephano Verbecio Pratore in III. lib. digeruntur. 61
Hungarici Legati ad Bohemos de actis in concilio Peſtano. 85
Hungariæ diſſidia & ruina unde orta. 85
Hungarorum aduerſa fortuna in regno Boſnenſi, Anno 1520. pag. 87.
Hungari in oppugnatione arcis Beligradenſis ſtrenue ſe tuentur. 97
Hungariæ ſtatus miſerabilis. 114
Hungarica Nobilitatis ſegnities in cogendis militibus contra Solymannum. 110
Hungari Palatino Solymannum Draui tranſitu prohibendo obtemperare detrectant. 121
Hungari in velitationibus cum Turcis ſuperiores. 126
Hungarorum Legatio in Comitibus Ratiſponæ, & Spira habitis, anno 1542. pag. 245
Hungarorum equitum XV. millia in bello Peſtano, anno 1542. p. 246
Hungari equites 1150. item Thraces & alii, Duce Franciſco Niario, à Ferdinando Carolo V. ſubſidio mittuntur aduerſus proteſtantes Euangelicos. 278
Hungaros ex ſpoliis Schmalcaldi belli ditatos aiunt, 280
Hungarorum ſplendor ac pompa in coronationibus ſuorum Regum. 423
Hungari ex arce Suchaua eruptionem faciunt in rebelles Moldauos, eoſque cadunt. 431
Hungarorum factioſa conſilia de deditioe arcis Suchauæ. 433
Hungarorum poſtulata à Maximiliano Rege coronando. 424
Hungari Germanos præfecturis amouere debere, & Palatinum creari contendunt, 531. à Caf. Maximiliano poſtulant, ut Eperieſſus dicatur. ibid.
Hungari prædatum excurrentes, à Budenſibus Turcis fede proſtigantur, 567
Hungari, tumultuaria collecta manu Seſuari Sigethani præfecto, depopulatori occurrunt, 577. Turcas in fugam coniiciunt & paſſim trucidant, 578. cadunt duo millia totidem capiunt, 579. prædam hoſilem diuidunt. 509
Hungari, prælio ad Sixonem cum Turcis commiſſo, inſigni victoria potiuntur, Anno 1588. p. 582
Hungari cum Georgio Lenconio à Cliffia diſcedentes, à Turcis caduntur. 684
Hungari arcem Petriniã felici ſucceſſu capiunt, 667. Raſtoniciã recuperant, 668. Goram occupant. ibid.
Hungari, ſub Archiduce Matthia, Budæ oppugnationem adorti repelluntur, 733. certamine redintegrato urbem inferiorem capiunt, ibid. continuis pluuiis & cœli tempeſtatibus vexati obſidionem omittere coguntur. 735
Hungari, Præſidarii Iauriniani, à Comite Oetingenſi dimiſſi ad caſtra Redeiana tranſeunt, 833. in nouam Iaurinii arcem impreſſione facta repelluntur, 834. Iſdem noua arx deditur. 835

Hutinia arx Alberto Laſco à Deſpota Moldauia principe eripitur. 427

I.

I*acobus Banſſius Legatus Ioannis Tranſſyluania Vauoda copias diſſipat ac delet.* 74
Iacobus Barbanius Comes Belgioioſa Ferdinando Gonzaga in præfecturâ Caſſouiana ſuccedit. 787
Iacupes Begus Turca nomine excuſiones in Carnos facit. 29
Iacobus Heraclides Deſpota in Alexandri Moldauia principis familiaritatem irrepens, conſilia de eodem tollendo iniuiſſe deprehenditur, 401. quas ob inſidias fuga ſe recipere Braſſonem cogitur, ibid. opes præſidium Alberti Laſci contra Alexandrum implorat. ibid.
Iacobus Maluetius Nobilis Bononiensis Cõſtantinopoli apud Solymannũ Ferdinãdi Regis Hungariæ cauſam agit. 277
Iacobi Medichini claſſis Danubiana Præfecti eximia virtus & præmia in prælio Peſtano. 153
Iacobus Medichinus claſſis Danubiana Præfectus, in bello aduerſus Solymannum primo Budam aggrediendam ſuadet, 247. omiſſo Peſtho obſidendam aſſerit, 248. repugnante Marchione & octo viris. ibid.
Iacobus Siculus Racospurgi, Petouia ac Stiria præfectus ad partes Caf. Maximiliani deſciſcit. 7
Iacobus Siculus à Coruino proſtigatur, 17. Zagrabiã ab eodem recipitur. ibid.
Ibraimus Budenſis peſte extinguitur. 418
Ibraimus Dragomanus Turcicus Legatus inaugurationi Maximiliani Francõfurtenſi intereſt, 422. Ad Ferdinandum Imperatorem admittitur, ibid. Diploma octennalium induciarum eidem offert. ibid.
Ibraimus ad Mercurianum Ducem exercitus Caſarei literas de pace componenda mittit, 766. eiſdem equitatus in Caſarianos irruens repellitur, ibid. impetum in caſtra coercetur, 767. Ianiceri magna edita cade proſtigantur, ibid ipſe Buda peſte extinguitur. 772
Ibraimus à Selymo ad Sigismundum Polonia Regem mittitur, ut nepoti Ioanni Sigismundo in officio permanendi, neque cum Germanis clandestina conſilia conferendi auctor eſſet. 518
Ibraimus purpuratus cum copiis in Hungariam proſciſcitur, 740. literas de pace ad duces Caſareos mittit, 742. Caſtra ſua Caſarianis admouet, 743. orationem habet in Diuano, ibid. una cum Tartaris Hungariæ fines longe lateque populatur, 744. XIII. millia hominum abducit, 745. dimiſſis copiis Belgradum reuertit. 746
Iactatio Aly Euauchi Veziretis. 359
Iactatio Franciſci Nemethii. 411
Iactia ſoluta obſidione Turcica, rerum neceſſariarum copia munitur. 109
Ianiceri veterem Agriæ portam oppugnantes repelluntur. 347
Ianiceri quingenti, duce Anniuano arci Strigoniẽſi præſidio veniunt. 629
Ianoſus merore amiſſi Fileci afflictus diem ſum obit. 354
Iaſenocium & Sobocium, arces in ripa Sauu, à præſidiariis fama captæ Dubicia perterritis deſeruntur, 219. Iaſenocium Nadaſdius recuperat. ibid.
Iaurinum Aly Baſſa ſtrenue tuetur. 711
Iauriniẽſis præfectura Honorio Cauſpergo confertur. 293.

I N D E X.

<i>Iaurinum</i> repentino igne ambum est cum magna clade hominum.	491	<i>Ioannes Bornemissa & Thomas Cardinalis Vladislao</i> auctores sunt, ut affinitatem cum Imp. Maximiliano iungat.	76
<i>Iaurinum</i> eximio stratagemate à Comite Suarcemburgio recuperatur, 718. porta urbis Petardo disiecta, milites in forum irrumpunt, præcipua loca inuadunt.	720	<i>Ioannes Cocianus</i> Essicum versus castra promouet, III. uelitationes eius cum Turcis, 212. castellum Hermanum eidem deditur, 213. inopia comineatus castra rursus mouet & discedit.	224
<i>Ienonem</i> arcem à praesidiariis relictam Pertaffus Bassa occupat.	475	<i>Ioannis Cociani</i> expeditio aduersus Solymantum infelicieuentu suscepta, Anno 1537 p. 210. Exercitus Duces ibid. in exercitu equitum octo millia, pedites 16000. censentur, ibid. Annona penuria in eodem.	ibid.
<i>Ignis</i> è terra erumpit.	563	<i>Ioannes Cocianus & Ludouicus Pecrus</i> è clade Essicien-si elapsi, domum reuertuntur, 217. à Ferdinando ob desertum exercitum in custodiam coniciuntur, ibid. Cocianus è custodia elabatur, ibid. ad Turcas defectio-nem molitur, ibid. iussu Ferdinandi à duobus militibus occiditur.	218
<i>Imperator Ferdinandus</i> Francofurto Oenipontem proficis-citur, 423. ad Cal. Iulias Viennam appulit, Anno 1563.	423	<i>Ioannes comes Zerinus</i> in Vinadola arcis obsidione globo traiectus, occubuit.	244
<i>Imperatori Maximiliano</i> fæderis & connubii tabula ab V-ladislaio Augustam mittuntur.	78	<i>Ioanni Carluicio</i> ac Francis. Battiano uiris domi militiæq. claris Illyrici Præfectura demandatur.	102
<i>Imperator Maximilianus</i> Viennam aduenit.	ibid.	<i>Ioanni Carouitio</i> in Chrouatia quadam arces à Turcis ad-muntur.	149
<i>Impressio</i> Turcarum in oppidum Sigethum.	360	<i>Ioannes Coruinus</i> Turcas prælio adortur, 48. arcem Iai-ciam à Turcarum obsidione soluit.	ibid.
<i>Impressiones</i> Casarianorum in urbem Aquariam à Turcis repelluntur.	629	<i>Ioannes Coruinus</i> rebus humanis eximitur, 51. uidua eius nubit Georgio Marchioni Brandenburgensi.	51
<i>Inauguratio</i> Maximiliani in Regem Vngariæ.	421	<i>Ioannes Cuspianus</i> Anno 1514. ab Imperatore Maxi-miliano ad Vladislaum Budam venit, ipsumque ad mu-tua fædera propinquitatis vinculo confirmanda, hortat-ur.	77
<i>Incendium</i> miserabile in propugnaculo Heneiano.	484	<i>Ioannes Crusitius</i> in obsidione Secenii captus, à Solymano postliminio Cas. Maximiliano dono mittitur.	455
<i>Incendium</i> Iaurinium Hungarorum castra flamma corri-pit.	492	<i>Ioannes Drasconicius</i> Crisu equitum præfectus Erdodio Il-lyrici præfectura abeunti succedit.	680
<i>Indicium</i> militare de auctoribus fidei Turcis data violan-da.	588	<i>Ioannes Essechius</i> Quinqueecclesiensis Episcopus, & Ste-phanus Verbecius Epistolarum Magister, à Tutoribus Transsylvania ad Solymantum Legati mittuntur, 226. Constantinopoli redeunt.	236
<i>Induciae</i> Octennales inter Ferdinandum Cas. & Solyma-num.	409	<i>Ioannes Essechius</i> , Episcopus Quinqueecclesiensis obit.	236
<i>Induciarum</i> Turcicarum exemplum.	422	<i>Ioannes Episcopus</i> Quinqueecclesiensis coronam Hungari-cam Ioanni Perenio eripit.	167
<i>Inopia</i> aquæ & vini in arce Vissegradensi.	273	<i>Ioannes Essequiis</i> Tata arcis præfectus ob negligentem ar-cis custodiam capitali supplicio punitur.	383
<i>Inopia</i> pulueris in arce Agria.	344	<i>Ioannes Frangepanus</i> Comes in prælio cum Iacuppe Bego ca-dit.	30
<i>Inopia</i> pecuniaria Ioannis Heraclidis Despota.	405	<i>Ioannes Gersacherus</i> à Gabriele Perenio in ædibus Batho-rianis, quæ in opido Varrone habebantur, obsessus, ab E-merico Tilequeffio, fugatis hostibus, periculo eripi-tur, 378 & Viennam reuersus in equitum ordinem coo-ptatur.	379
<i>Insidia</i> Musæ Kihaiæ à Sigethanis oppressa.	369	<i>Ioannes Gicius</i> Tutor Sigismundi Transsylvani obit.	586
<i>Insignia</i> Regia Maximiliano ab Vngaris prolata.	424	<i>Ioannes Halapsitius</i> Quishoruatus una cum fratribus Ste-phano ac Georgio Cas. Max. constanter adheret.	18
<i>Insula</i> Sollocosia ad Perduelles Boscaianos transit.	828	<i>Ioannes Halapsitius</i> Quishoruatus Cas. Max. & Sigismun-di Regis deprecatione in gratiam Vladislai redit.	38
<i>Insultatio</i> Budensium muliercularum in captos Christia-nos.	569	<i>Ioannes Heraclides & Albertus</i> Lascus profligatis contra Alexandrum Moldaunum copiis, ad Franciscum Zaium in superiori Pannonia præfectum confugiunt.	402
<i>Intentus</i> Francisci Bebeci.	387	<i>Ioannes Heraclides</i> Despota Alexandrum Moldauiæ prin-cipem vicit, 404. pugnamque in foro Iazygum depingi curauit, ibid. Suchauam contendens ab Episcopis & po-pulo latissimo cum applausu excipitur.	405
<i>Ioachimus</i> Marchio Brandenburgensis Imperialis exercitus aduersus Turcas Generalis Dux Pestanam obsidionem deserit.	252		Ioan-
<i>Ioannem</i> Archiepiscopum Lundensem & Cornelium Scep-perum Carolus V. ad fratrem Ferdinandum, de pace cum Vaiuoda ineunda Legatos mittit, 193. quicum Vai-uoda Legatis Posonii tractant irrita opera.	ibid.		
<i>Ioannes Balassius</i> coniuratorum Vngariæ procerum aduer-sus Cas. Maximilianum præcipuus. 507. de re literis in-terceptis, Vienna Casarem adit, seg. prolixè excusat, 509. fecisse contra leges à Senatu in comitiis Posoniensibus iu-dicatur, 510. Casaris arbitrio committitur, ibid. custodia mancipatur, ibid. excusatiuncula eius, 511. è carcere elab-itur, 522. cum Turcis amicitiam init.	ibid.		
<i>Ioannes Balassius</i> Zolii veteris & Montanarum urbium præfectus, in prælio cum Hasane Fileciense à suis desertus accepto vulnere, se in tutum recipit.	417		
<i>Ioannes Balassius</i> insigni dolo fallit Turcas.	545		
<i>Ioannes Banffius</i> Lindanus, Vaiuoda Palatinus mori-tur.	190		
<i>Ioannis</i> Baptiste Calstadii obitus.	436		
<i>Ioannes Bocacius</i> à Boscaio in Germaniam missus, à Brun-suicensi Duce capitur.	838		
<i>Ioannes Bornemissa & Thomas</i> Cardinalis Vladislai re-giam auctoritatem contra vulgus tuentur.	76		
<i>Ioannes Botus</i> Illyrici præfectus in obsidione Brinia arcis perit.	28		
<i>Ioannis</i> Bornemissa commendatio.	39		

I N D E X.

- Ioannes Heraclides Despota à Solymano in Moldauensi principatu confirmatur*, 405. *Alberto Lasco decem millia aureorum donat ibid. Petrum Russellum eximiis muneribus ornat.* ibid.
- Ioannes Heraclides Moldavia princeps à suis in arce Suchaua obsessus Ferdinandi Imp. opem implorat.* 427
- Ioannes Heraclides Moldavia princeps coniugem à Polonia, Martini Sboronii filiam sibi designat.* 429
- Ioannes Hobordanscus à Ferdinando ad Solymanum Legatus mittitur*, 152. eius varia fortuna ibid. libertas in exponenda sua legatione, ibid. qua Solymanus offensus illum suis finibus excedere iubet. ibid.
- Ioannes Hobordanscus à Ferdinando ad Spirens. comitia celerrime mittitur*, 153. minas & molitiones Solymani exponit. ibid.
- Ioannes Iouius regii tribunalis apud Sigismundum Transsylvania Vaiuodam praefectus*, criminis laesa maiestatis in Rudolphum Imp. insimulatus, in carcerem detruditur. 798
- Ioannes Lugassius Muncacii praefectus ad victoris Suendii arbitrium deditioem facit.* 501
- Ioachimo Marchioni Brandenburgensi praefectura exercitus imperialis aduersus Turcam demandatur*, 246. adiunctis octo consiliariis. ibid.
- Ioannes Marcus Insulanus urbis & praesidii Albani praefectus in oppugnatione à Turcis vulneratur*, 788. Alba capta à Hasane purpurata in carcerem compingitur. ibid.
- Ioannes Maluetius Ferdinando nomine apud Solymanum conqueritur de rapinis Turcarum.* 290
- Ioannes Maria Maluetius Ferdinandi Legatus à Solymano in carcerem conicitur.* 299
- Ioannes Maria Maluetus orator obit.* 350
- Ioannes Massa Signifer Italus de deditione Strigoniense cum Turcis tractat.* 265
- Ioannis Nigri Despota facinora*, 139. Rapina & direptiones. 140
- Ioannes Niger Despotes ad Ferdinandum deficit*, 140. Vaiuoda copias, duce Perenio, profligat. ibid.
- Ioannes Niger Despotes in pugna cum Emerico Cibaco vulneratus, à Valentino Turco interficitur.* 140
- Ioannis Peteonis Oratio ad Carolum Cas. in qua Pannonius Casaris opem aduersus Turcas implorat.* 280
- Ioannes Peteo & Georgius Bebecus Serencium arcem obsident*, 393. copiis suis semisomnibus ex improviso à Nemebio oppressi, fuga sibi consulunt. ibid.
- Ioannes Praetenscius tormentorum in exercitu Cas. praefectus, Petardo arci Tata admoto, eam occupat.* 707
- Ioannes Scepusiensis Comes, Transsylvania praefectus nuptias filiae Vladislai affectat.* 59
- Ioannis Scepusiensis comitis ambitio.* 60
- Ioanni Scepusiensi Comiti bellum aduersus rebelles demandatur.* 69
- Ioannis Scepusiensis Comitis laus à vulgo.* 76
- Ioannes Sigismundus Byzantii apud Solymanum de Balasui & Bathorii defectione conqueritur.* 400
- Ioannes Sigismundus profligato exercitu suo fugam in Poloniam cogitat*, 412. Ibraimi Budensis auxilia contra Ferdinandum Imperatorem inuocat & obtinet. 413
- Ioannes Sigismundus Georgio Sulocco, ob defectionem ad Imperatorem Ferdinandum Hadadam arcem eripit.* 410
- Ioannes Sigismundus Stephanum Bathorium de pace ad Ferdinandum Imperatorem Legatum re infecta renoucat.* 434
- Ioannes Sigismundus Transsylvania Vaiuoda bellum Maximiliano Casari indicit.* 442
- Ioannes Sigismundus Transsylvanus ad Cassouiam expugnandam animum adiiciens, caeli iniuriis capto absistere compellitur.* 445
- Ioannes Sigismundus Transsylvania princeps Tocaium obsidet.* 477
- Ioannes Sigismundus Transsylvania princeps Tocaii obsidione soluta, decedit.* 492
- Ioannes Sigismundus ad arcem Cuuarum signa conuertit*, 503. obsidet. 504
- Ioannes Sigismundus, capto Cuuaro, ad Riuium Dominarum castra promouet*, 505. accerrimam eiusdem oppugnationem instituit, 506. bis repellitur, ibid. copiis semper auitis cum ingenti suorum clade arce potitur, ibid. omnibus in arce occisis, ibid. Idem intestinorum doloribus correptus domum defertur. ibid.
- Ioannes Sigismundus Transsylvania princeps pacis & amicitiae foedus cum Cas. Maximiliano renouare statuit.* 516
- Ioannes Sigismundus & Proceres Transsylvani seruandis foederis cum Cas. Maximiliano conditionibus iuramentum praestant.* 518
- Ioannes Sigismundus Transsylvania princeps postridie Iduum Martiarum mortem obit*, XXXII. aetatis anno; Anno 1571. p. 520 eius mores & vitia, ibid. Testamentum. ibid.
- Ioannes Sigismundus Transsylvanus comparatis copiis Iennonem arcem vi occupat.* 456
- Ioannes Sigismundus Solymanum Belgradi visit cum splendido comitatu.* 468
- Ioannes Somoscius Polonicus Cancellarius nomine noui Regis Sigismundi Cracouiam occupat.* 570
- Ioannes Ruberus Sacmarii praefectus obit.* 562
- Ioannes Tillius Basta Legatus incurstantes Tartaros profligat.* 839
- Ioannes Trantsonius tribus Imperatoribus toga & pace charus fato concedit.* 586
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda Georgium apud portam ferream aggreditur*, 71. acies utrinque instruitur, & acriter pugnatur, ibidem, rebelles agrestes in fugam coniciuntur. ibid.
- Ioannis Transsylvania Vaiuoda crudelia supplicia de captis sumit.* 73
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda Sarnonem arcem obsidet.* 81
- Ioannis Transsylvania Vaiuoda exercitus arcem Sarnonem oppugnaturus ceditur, & in fugam conicitur.* 82
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda suspectus habetur de clandestinis cum Turcis consiliis*, 83. Eucharistiam toto biennio videre haud potuit. ibid.
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda munus Hungariae Gubernatoris affectat*, 84. Palatinum ambit. ibid.
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda suspectus de occultis cum Solymano consiliis.* 132
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda in Poloniam profugit ad Ioannem Tarnouium, Cancellarium Cracouiensem.* 134
- Ioannes Transsylvania Vaiuoda regno Hungarico inhiat*, 134. Petrum Perenium sibi conciliat, à quo regiam Coronam accepit, ibidem. Emericum Cibacum

- Temesuarii comitis titulo ornat, ibid. nobiles omnes ad se pertrahit.* ibid.
- Ioannes Transsylvania Vauoda Hungaria Rex proclamatur Tocaii, 135. conuentus eicoronando Albam indictus, ibid. Regium corpus Ludouici inquiri mandat.* ibid.
- Ioannis Transsylvania Vauoda inauguratio regia Anno 1526.* 135
- Ioannis Transsylvania Vauoda electio regia irrita pronuntiatur Posonii in comitiis.* 137
- Ioannes Transsylvania Vauoda accepta Tocaiana clade suos hortatur, ut copiis reparatis Francisco Bodoni se iungant.* 142
- Ioannes Transsylvania Vauoda Iaicia iacturam Ferdinando obicit apud Imperii principes.* 149
- Ioannes Transsylvania Vauoda cum Hieronymo Lasco, Si- radiensi Palatino, consilia confert, de recuperando regno Hungarico.* 150
- Ioannes Transsylvania Vauoda Ludonicum Gritum mu- neribus sibi deuincit.* 151
- Ioannes Transsylvania Vauoda à Solymano in clientelam recipitur, & eius beneficiarius appellatur. 151. auxiliares copiae ei promittuntur.* 152
- Ioannes Transsylvania Vauoda contracta aliqua mili- tum manu in Hungariam iter suscepit, 153. suas copias quidam Transsylvania optimates Vauodanis coniungunt, ibi. versus Cassoniam Ferdinandi copias profligat, 154. hac victoria latus recta Lippa se confert, ibid. ibi à com- pluribus optimatibus benigne excipitur.* ibid.
- Ioannes Transsylvania Vauoda Solymano in campis Mo- hacianis occurrit supplex & venerabundus, una cum Hieron. Lasco 156. à quo beneuole excipitur.* ibid.
- Ioannis Transsylvania Vauoda seuitia in captiuos.* 203
- Ioannes Transsylvania Vauoda Sigismundi Polonia Regis filiam Isabellam ducit, 223. nuptiae & inauguratio Albae celebrantur.* ibid.
- Ioannes Transsylvania Vauoda Emerico Balassio, defectio- nem ad Ferdinandum molienti, ignoscit, 225. arcem Fo- garas Mailati aggreditur.* ibid.
- Ioannis Vauoda copiae Valentinum Turcum Sigethi obsi- dent.* 169
- Ioannes Vauoda Nadasdium cum suis à Sigethana obsidio- ne reuocat.* 170
- Ioannes Vauoda Strigonium obsidione premit.* 175
- Ioannes Vauoda custodia traditur, 178. Francisco filio ob- sidi dato, se redimit, ibid. qui ad Mahumeticam super- stitionem adactus, nunquam amplius à Patre visus est.* ibid.
- Ioannis Vauoda copiae cum Felsianis velitaribus praeliis quotidie depugnant, 204. receptui canunt, ibid. fu- giunt & flumine Tibisco pereunt.* 205
- Ioannes Vauoda in Transsylvania copias cogit aduersus So- lymanum, 119. ad Ludonicum in castra, Georgium Ba- cium scribam mittit, qui edisserit, cur Vauoda pugna non interesse potuerit.* 120
- Ioannes Vauoda in grauem morbum incidit, 225. moritur, 21. Iulii 1540. Anno etatis 53. p. eadem. eius mores, am- bitio, & Testamentum, ibid. corpus Alba sepultum.* 226
- Ioseph Somnius Temesuarii praefectus opidum Nemethui- uarium obsidet.* 39
- Irruptio Balffi in castra Sinani, 639. qua tria millia Turca- rum caesa.* 640
- Isabella Ioannis Vauoda Coniux filiolum masculum enixa est, Anno 1540.* 225
- Isabella Reginacum filio infante Buda excedit.* 242
- Isabella Transsylvania Regina contentione Petrouiti & Georgii exacerbata in Poloniam secedere statuit, 294. retinetur à Tutoribus, ibid. excluditur à Mo- nacho Cibinio, ibid. Comitiae Claudiopoli indicit, ibid. querela eius de Monacho, ibid. Solymani praesidio freta bellum infert Monacho, 295. Legatos ad Soly- manum ablegat, ibid. Chanadium ductu Varcocii obsi- dione liberat, ibid. Thraces fundit, ibid. Petrouiti di- tionem vastat,* ibid.
- Isabella Transsylvania Regina flens se pactis Georgii assen- tire respondit, 297. Coronam & regni Vngariae insignia Ferdinandi Legatis tradit, 298. arces suas Castallo dari iubet, ibid. Transsylvania excedit, ibid. Cassoniam venit, ibique nonnihil moratur.* ibid.
- Isabella vidua Regis Ioannis cum filio in Transsylvania reuocata.* 373
- Isabella Regina in Transsylvania peruenit, 374. An- drea Bathorio mandat ut Hustum arcem oppugnet.* 375
- Isabella Regina copia ab Emerico Telequessio dissipata.* 384
- Isabella Melchiori Balassio supremum suarum copiarum im- perium confert.* 388
- Isabella foedera cum Ferdinando Imperatore iisdem con- ditionibus, quibus Castaldus & Monachus contraxe- rant, sanciri constituit, 394. extremum suum diem clau- dit.* ibid.
- Isacus praesidii Strigoniensis praefectus in oppugnatione vr- bis Aquariae extinguitur.* 629
- Italus è Strigonio ad Turcas transfugit, & tormenta in In- sulam transferenda, indeque turrim Aquariam verbe- randam monet, si Turcae Strigonio mature potiri vel- lent.* 264
- Iudei ad Caesarem Rudolphum Legati custodia tradun- tur.* 772
- Iulius P. P. moritur.* 62
- Iusiurandum Maximiliani Hungariae Regis.* 425

L.

- L** Accum à Basta Caesareo Duce in Transsylvania occupa- tur. 797
- Ladislaus Moraus à Ferdinando proscribitur, 189. in Pa- lota arce obsidetur, ibid. ex arce funibus dimissus, ad ar- cem Rahociam elabatur.* 190
- Ladislaus Moraus à Bali Epirota, Buda praefecto in Na- ua arce obsidetur, 257. arce oppugnata capitur, 258. Constantinopolim adductus in carcerem conicitur, in quo una cum filiis Mahumetanam superstitionem am- plectitur.* ibid.
- Ladislai Querecenii fratres Forhatem Bosnensem plani- ciem inter Iuaniciam & Zagrabiam depopulatum in- sequuntur, cadunt, ac fugant, praeda omni adempta.* 381
- Ladislaus Querecenius praefectura Sigethana ob hostium metum se abdicat.* 358
- Ladislaus Sternbergus Bohemiae Cancellarius à Ludouico ad comitia Francofurtum ad Maenum mittitur.* 86
- Lapides praegrandes de caelo cadunt.* 394
- Laurentius Niarius Solnoci Praefectus in fuga à Turcis ca- ptus, non multo post elabatur.* 337
- Laurentius Presbyter ex clade Georgiana fuga euasit.* 72
- Laurentius Presbyter & Antonius Longus belli consilia con-*

I N D E X.

- contra Ioannem Vainodam Transsylvania, iterum instaurant.* 74
- Laurentius Presbyter in pugna cum Iacobo Banffio ad opidum Apathium vulneratus fuga se dat.* 74
- Laurentius Sacerdos è Ceglegdio oppido Georgium Siculum cruce signatorum praefectum hortatur, ut insolentiam Nobilitatis compefcat.* 66
- Laurentius Sirmii Dux & Blasius Magiarus Vladislai inaugurationi non interfunt.* 6
- Laurentius Dux Sirmii à Rege Vladislao defecit.* 33
- Laurentius Sirmii Dux contra Vladislaum Palatini opem implorat.* 36
- Laurentii Sirmii Ducis mater Dragffum ingenti vi pecuniae ab obsidione arcis & funesto bello aduersus filium amouere nequit.* 37
- Laurentius Sirmii Dux ad Regem Vladislaum pluribus deprecationibus vsus accedit.* 41
- Laurentius Sirmii Dux in comitiis Budensibus certis paetis conditionibus, in gratiam recipitur.* 43
- Laurentii Sirmii Ducis causa ad comitia Budensia reiiicitur.* 43
- Laurentii Sirmii Ducis obitus, 105. eius bona varie distribuuntur.* 106
- Lazarus Suendius copiarum Maximiliani in Transsylvania Dux asperrima hyeme Eperissum contendit.* 446
- Lazarus Suendius Riululum Dominarum recipit, 461. Iennonem recuperat, ibid. Senderonem Bebeci arcem occupat.* 462
- Lazarus Suendius Cassonia praefectus sustinendi potius quam inferendi belli consilium Cas. Maximiliano infelicitè suggerit, 496. coactis copiis Bebecianas arces oppugnat, ibid. Sendronem arcem capit, ibid. Saduariam acri obsidione premit, 497. periculofo maioris pileictu ex arce perstringitur.* 499
- Lazarus Suendius concilium de Muncatio obsidendo conuocat.* 500
- Lazarus Suendius Turcicis & Transsylvanis subsidiis ter-ritus, Husli oppugnandi consilium omittit, 502. exercituque reducto, Cassoniam redit, ibid. Bartholomaeum Stephitium ad Ioannem Sigismundum Transsylvaniae principem de pace legat.* ibid.
- Lazarus Suendius Cassonia praefectus, abdicata praefectura, relicto sui loco Ioanne Rubero, Posonium ad Cas. Maximilianum venit.* 507
- Lazarus Suendius rebus tam in Germania & Hispania, quam Pannonia bello praclare gestis clarissimus, diem obit.* 562
- Legati Boricii Moscouiae Ducis ad Casarem Rudolphum eximia illi munera offerunt.* 741
- Legati Cas. Rudolphi ad Sigismundum Polonia Regem de amicitia nouo foedere confirmanda, Anno 1595. p. 649. re infecta redeunt.* 650
- Legati Cas. Rudolphi ad Sigismundum Transsylvania principem, quibus Sigismundus prouinciam traderet, Anno 1598. p. 713. eorundem dehortatione prouincia decedit.* 716
- Legati Imperatoris Rudolphi ad Boscaium rebus infectis redeunt.* 822
- Legati Ferdinandi à Turcis durius tractati.* 356
- Legati à Casare Ferdinando & Hungaris ad concilium Tridentinum missi.* 407
- Legationes Henrici Galliae Regis & Isabella.* 387
- Legati Hungarici ad Comitium Imperii auxilia contra Turcas sollicitant.* 381
- Legati Ioannis Sigismundi ad Ferdinandum Imperatorem de pacis foederibus 395. re infecta in Transsylvaniam redeunt.* ibid.
- Legatio Michaelis Vainodae Transalpina ad Rudolphum Imperatorem.* 723
- Legati Palatini ad Vladislaum, pro Laurentio Sirinii Duce, cum summa Regis Vladislai indignatione dimittuntur.* 37
- Legati Radulonis Transalpini cum muneribus ad Imperatorem Rudolphum.* 794
- Legatus Sigismundi Transsylvani principis ad Mehemetem de foedere missus, re infecta redit.* 728
- Legatus Regis Persarum Hodabendis ad Imperatorem Rudolphum venit.* 806
- Legatorum Transsylvaniae cum Michaele Transalpina Vainoda pacta conuenta.* 723
- Legati Transsylvani è comitiis Claudiopolitanis ad Imp. Rudolphum cum ignominia Praga excedere iubentur.* 757
- Legatis Transsylvanis Imp. Rudolpho totius prouinciae nomine fidem deferentibus factiosi domi relicti Moyssem Siculum sibi principem eligunt.* 794
- Legati ad Solymanum cum munere honorario missi à Cesare Maximiliano.* 446
- Lencoutius chronatarum & carnicarum copiarum in exercitu Casareo dux castella Rassouitiam, & Goram occupat.* 633
- Leo X. pontifex eligitur.* 62
- Leonardus Ceceius Cassoniae obit.* 299
- Leonardus, Comes Nagoratus ac Iosephus Lambergus Legati ad Solymanum missi à Ferdinando, 174. ut Solymanicastra sequantur, eis mandatum.* ibid.
- Leonardus Felsius in superiorem Hungariam cum exercitu mittitur à Ferdinando, 204. Sarosiam Perenii arcem vi expugnat.* ibid.
- Leonardus Felsius Cassoniam aggredi statuit, ut pace à Casarianis & Vainodanis Legatis facta, reuocatur.* 205
- Leonardus Felsius Vicegradi turrim aquariam oppugnat, & capit, 229. Vaciam & Pesthum occupat, ibid. Budam obsidet, ibid. Buda cum hostibus collocuturus, Banffum castris excedere iubet, 230. Budensem obsidionem soluit, ibid. Vicegradum deditione capit, ibid. Albam regiam, Perenii studio, in fidem recipit.* ibid.
- Leonardus Harrachus diem suum obit.* 586
- Lente expeditum in rebus necessariis sustinenda Nandoralbenfi obsidioni.* 92
- Leuia praeterea inter Achomatem & Erasmus Teuffelium in campis Blessonitiis.* 334
- Leuocia à Cas. Rudolpho ad Boscaium deficit.* 815
- Licentia militaris, Duce Carolo Mansfeldo defuncto, in exercitu Cas. erumpit.* 662
- Lignorum aceruum in arcis Sigetha fossam à Turcis congestus, succenditur.* 361
- Lippa à Ioanne Peteone turpiter deserta, Mehemetis iuricessit.* 301
- Lippa opidum disiectis Turcis à Georgio Monacho occupatur, 306. arx ab eodem oppugnatur.* ibid.
- Lippa praesidiis firmatur à Castaldo.* 319
- Lippa à Bernardino Aldana eius praefecto deseritur.* 329
- Lippa frustra à Sulymano Temesiensi purpurato, tentatur.* 687

I N D E X.

- Littera Clementis P. P. ad Equenpergium* 605. ad Erdo-
dium. ibid.
- Littera Legatorum Cas. Rudolphi ad Maximilianum Archi-*
ducem Austria intercepta. 727
- Littera Maximiliani Cas. ad Sigismundum Polonia Regem*
de Transsylvani iniuriis. 446
- Littera mutua Boscai & Bethlenii in Bethleni veste reper-*
ta nefaria eorundem consilia produnt. 810
- Littera Solymani ad Cas. Maximilianum de induciis seruan-*
dis. 441
- Locustarum multitudo in Hungaria, Anno 1542.*
254
- Losonicus Caidaze occiso Naglacum arcem inuadit.* 304
- Lossoncii ad commilitones oratio.* 323
- Lossoncus Temesuarii praefectus arcem & urbem certis*
conditionibus Achomati dedit. 328
- Ludouici filii Vladislai coronatio Hungarica.* 57
- Ludouici coronatio Bohemica.* 58
- Ludouicus Vladislao patri succedit, anno aetatis decimo.*
83.
- Ludouici praclara indoles à Georg. Marchione Branden-*
burg. deprauatur. 85
- Ludouicus Hungariae Rex Stephanum Verbecium Regni*
pratorem ad Leonem X. Legatum mittit, ut Hungaria
periclitanti adsit. 91
- Ludouicus agri animi Buda à Georg. Marchione ad ludicra*
auocatur, 100. repugnante Ioanne Bornemissa ac Maria
coniuge. ibid.
- Ludouici Regis Legati ad comitia VVormatiens. Anno*
1522. ob auxilia aduersus Turcas impetranda. 101
- Ludouicus cum Maria coniuge in Bohemiam proficisci-*
tur, 102. Bohemi iuramentum renouat, ibid. Maria
Regina Bohemiae coronatur, ibid. Bohemiam Carolo
Duci Monsterbergensi gubernandam committit, ibid.
Iglaiensibus ut Lutherana doctrina se abdicent, impe-
rat, ibid. Ioannem Speratum, qui Iglaiensibus mu-
tandae religionis occasionem praeuisset, carceri manci-
pat. ibid.
- Ludouicus Hatvvanum ad comitia se confert, 114. sedi-*
tiosis per Ladislaum Strigoniensem Episcopum acri-
ter obsistit, ibid. Factiosorum magna pars dilabitur.
ibid.
- Ludouicus ob Solymani incursiones comitia indicit, 116.*
Exercitum & res bello necessarias comparat, ibidem.
Bohemorum & Morauorum, item Silesiorum & Lu-
satorum auxilia sollicitat, ibidem. decernitur, ut do-
narum Ecclesiarum, in necessaria belli subsidia conuer-
tantur. 117
- Ludouicus Stephano Bathorio, Palatino, ut Solymanum*
Draui transitu arceat, iniungit. 118
- Ludouicus Rex Buda se mouere cogitur.* ibid.
- Ludouicus Ioannem Transsylvanicam Vaiuodam mandatis*
urget, ut statim, promotis castris ad ipsum contra So-
lymanum properet, 120. mittit & in Illyricum, ibid. ad
Ferdinandum & Bohemos, ut auxilia, omni mora abie-
ctu, submittant. ibid.
- Ludouicus ignauiam exercitus sui contra Solymanum libe-*
bere carpit, 121. Batham versus castra promouet. ibid.
- Ludouicus praelii aleam cum Solymano tentandam ne-*
gat, 123. antequam vniuersae copiae iungantur, ibid.
sed alii temere de summa rerum decertandum, suadent,
& euincunt. ibid.
- Ludouici copia aduersus Solymanum aucta, 123. 126000.*
hominum in iisdem. ibid.
- Ludouicus Mohacium venit, & de summa rerum, contra*
Solymanum, deliberat. 124
- Ludouici castra cum Tomorai castris coniunguntur.* 126
- Ludouicus acie contra Solymanum instructa, castra obequi-*
tat, & lustrat. 127
- Ludouici corporis custodia in praelio cum Solymano, tres or-*
dinum duces attribuntur, 126. in praelio cum Soly-
mano alio auocantur à Tomorao. 128
- Ludouicus Rex, Galea in praelio cum Solymano imposita, ex-*
palluit. 128
- Ludouici Regis exercitus fugit, 129. Rex ipse fuga sibi con-*
sulturus in Carassi paludibus perit. 130
- Ludouici Regis corpus Mariae coniugis studio Carassi paludi-*
bus erutum, & Alba sepultum. 135
- Ludouicus Grittus & Hieronymus Lascus Ibraimo pur-*
puratorum Principi Vaiuodae Causam contra Ferdinan-
dum enixe commendant. 151
- Ludouicus Grittus cum Turcis arcem ad urbem Strigo-*
nium acriter oppugnat, 176. classem commeatum deue-
hentem vincit, ibid. obsidione desistit. 178
- Ludouicus Grittus à Ioanne Vaiuoda Pannoniae Guber-*
nator designatur, compluribus è procerum numero re-
pugnantibus 192. odium & ultio eius in proceres, ibid.
Simonem vectigalibus regis ac fodinis salis praefectum,
obtentu peculatus, furca affigi mandat, ibid. Paulum
& Blasium fratres Artandii extremo supplicio affi-
cit. ibid.
- Ludouicus Grittus cum filio Perenii obside Constantinopoli*
abit, 192. Vaiuodam ad pacem cum Ferdinando in-
eundam hortatur. ibid.
- Ludouicus Grittus Constantinopoli in Valachiam ve-*
nit, 196. eius copiae, ibid. sceleratae molitiones, ibidem.
ei obuiam prodit Hieronymus Lascus, ibid. literis ad se
vocat Emericum Cibacum Transsylvanicae praefectum, ibid.
- Ludouicus Grittus Megresum urbem dolo ac vi irrum-*
pit, 199. arcta obsidione à Transsylvanis premitur, ibid.
capta arce Turcisq. interfectis elabi conatur, sed à Vala-
chis intercipitur, 200. & de illo ac Ioanne Docio publice
supplicium sumitur, ibid. filii eius à Moldauo è medio
sublati sunt. ibid.
- Ludouici Gritti & Ibraimi exitus funestus.* 208
- Ludouici Heliani Regis Gallorum Legati oratio in laudem*
Ludouici Regis. 58
- Ludouici Lodronii comitis generosa animi constantia in*
Cociano praelio. 215
- Ludouicus Lodronii comes compluribus vulneribus in pra-*
elio Cociano concisus in potestatem hostium venit, 216.
eidem caput praeciditur, & cum aliis ad Solymanum mit-
titur. ibid.
- Lupus Pecius in obsidione Secenii à Despota captus, & So-*
lymano missus, postliminio Maximiliano Imp. dono
mittitur. 455
- Ludouicus Pecius equestrium copiarum Ferdinandi Dux*
ex insidiis oppressus, capitur à Mauritio Fursto, Quis-
martoniae arcis praefecto. 207
- Ludouicus Sforcia Turcarum Principem Baiazetem ad*
bellum Venetis inferendum sollicitat. 46
- Ludouicus Vilaquius Episcopus à Boscaianis occiditur.* 829
- Lugassium opidum certis conditionibus ab Achomate re-*
demptum est. 329

Luna illustris nubecula obscuratur. 720
Luppus Battianus, Mustaphas Selistria Bulgarica ad Danubium praefectus, truncatis brachiis & pedibus crudeliter perit. 329
Lupus Thraciae Despotas opidum S. Demetrii ditioni Vladislai subiugat. 38
Lupus Thraciae Despotas Rahociam arcem aggreditur, 39. obsidet, 40. occupat, ibidem. Bertholdus Dragffius in obsidione Caposnuanensis caditur, 39. obsidionem denuo renouat. ibid.

M.

M*ahumetes Aly Bassa filius clade Sesuariense capitur.* 578
Mahmutus Alba praefectus Comaronium ad infesta castra Casarea contendit, 489. capitur & ad Georgium Thaurium mittitur. ibid.
Malaspina Episcopus Casertanus à Clemente P. P. in Transsylvaniam ad Andream Bathorium de fœdere cum Rudolpho Imp. feriendo mittitur. 737
Malcocius Temesuariensis praefectus Ibraimo Budensi aduersus Imp. Ferdinandi copias se coniungit. 413
Marcus Mislenouicius in Dalmatia & Illyrici praefectura, Ioanni Coruino succedit, 51. obit. 60
Marcus Stansitius Sigethi praefectus mortem obit. 408
Marcus Stansitius Cronatus Sigethi praefectus. 358
Maria Christierna, Caroli Archiducis filia Sigismundo Transsylvaniam principi desponsa. 653
Maria Ludouici Regis vidua, Anno 1530. in Belgium proficiscitur. 173
Maria Maximiliani coniunx Regina Hungaria coronata. 425
Maria neptis Caesaris Maximiliani, ex Philippo Filio, Ludouico Vladislai filio desponsatur. 79
Maria Regina Ludouici vidua Buda, Posonium fugit. 132
Maria Rudolphi Imperatoris mater in Hispania obit. 794
Martinus Ezobonus ab Vladislao ad Paiazetem Turcarum principem missus, redit. 25
Martinus Liscanus & Franciscus Salamanca Strigonienses praefecti, 262. suburbanis Strigoniensibus desertis in arcem se recipiunt, 263. Turcarum assultus reprimunt, ibid. oppugnationem depellunt, 264. tria millia Turcarum interficiunt. 265
Martinus Liscanus & Franciscus Salamanca, proditiobis ob deditionem Strigoniens. suspecti, custodia traduntur, 266. veniam impetrant. 267
Martinus Pectoius Episcopus Iauriensis ab Haidonibus Boscaianis spoliatus, paulo post vita excedit. 827
Matthias Vngariae Rex obit Anno 1490. 1
Matthaeus Langus, Episcopus Gurcensis, & S. Angeli Cardinalis ab Imp. Maximiliano ad Vladislauum Sigismundum mittitur, Caesaris moram excusans. 74
Matthias Baquitius Crupensis Praefectus subsidia Herbati Aurspergeri implorat contra Mustapham Bosnensem. 452
Matthias Boso rapinarum & scelerum multorum in comitiis Tirnauiensibus accusatur, 283. latrocinia eius ibi. publicis suffragiis proscribitur. 284
Matthias Boso per Martinum fratrem Ferdinandi gratiam petit irritis precibus, 288. Murauo, arte eius prodito

fuga elabatur, 289. ab Opilione capitur & ad Salmensem perductus capite minuitur. ibid.
Matthaeus Sexudius in exteriori arce Sigethana grauiter vulneratus perimitur. 485
Matthias Somogius in Austriam ferro, flammamque grassatur, 828. relictis rebellibus ad obsequium Imp. Rudolphi reuertitur. 832
Matthias Archidux Austriae Budam obsidet. 731
Matthias Archiducis Austriae in Belgium profectio. 551
Matthias Archiduci Austriae belli Pannonici praefectura mandatur, Anno 1594. p. 621. eiusdem deliberatio de summa belli. ibid.
Matthias Archidux Iaurinium se confert, 626. copias undique contrahit, ibid. Strigonium obsidione premit, 627. tormentis verberat, ibidem. irrita conatu oppugnat. 628
Matthias Archidux copias in subsidium obsessorum Comaroniensium comparat, 645. castra Comaronium versus promouet, ibid. obsidione Turcica soluta, copias domum dimittit, ipse Viennam redit. 647
Matthias Archidux Austriae, Carolo Mansfeldo in castris Strigoniensibus defuncto, obsidionem strenue persequitur, 662. in castra venit, 663. oppugnationem feliciter tentat, ibid. manibus superatis opidum occupat, 663. Strigonium deditione occupat, die Septemb. secunda Anno 1595. p. 664. praesidio ibidem relicto, Vissegradum oppugnare instituit, 665. deditione potitur, ibid. dimissis copiis Viennam redit. 666
Matthias Archidux Austriae à fratre Imp. Rudolpho coronam Vngaricam cum reliquis insigniis accipit, 851. Rex Vngariae ibid. Bohemia coronatur, 852. in Imperio Romano, Rudolpho fratri vita functo, Francofurti ad Maenum rite succedit. ibid.
Maximilianus Imp. Viennam occupat, 3. arcem obsidet, ibi. in oppugnanda arce vulnus accipit. 4
Maximilianus Ferdinandi Filius in Regem Bohemiae eligitur. 291
Maximilianus Bohemia Rex conuentui Hungarico Posonium indicto praeficitur. 383
Maximiliano Regi XIII. signa militaria Turcis adempta, mittuntur. 391
Maximilianus Polonia Rex cum Maria coniuge Carolo Imperatori, Hispaniam petenti, vltimum valedicunt. 379
Maximilianus Rom. Rex Posonium ad Hungaricam coronationem cum insigni comitatu contendit, 432. à Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi oratione excipitur. 424
Maximilianus Imperator cum Hungaricis proceribus de bello Turcico deliberat. 438
Maximilianus Caesar ad Selymum Legatos de pace mittit, 507. octennales inducias publicat, ibid. comitia Posonium indicit, ibid. Antonium Verantium, Nicolao Olaho demortuo, Archiepiscopum Strigoniensem constituit, ibid. Christophorum Tieffenbachium Sacratio praeficit, ibid. comitia differt. ibid.
Maximiliani Caesaris singularis comitas in Ioannem Balassium coniurationis suspectum. 509
Maximilianus Caesar ad coronationem Rudolphi filij Posonium contendit. Anno 1577. 530
Maximilianus Caesar in comitiis Posoniensibus Dobonem & Balassium ob coniurationem custodia tradi petit. 510

- Maximilianus Caesar à federatis sollicitatur, ut arma de-
nuo Turcis inferat, 515. Rudolphum & Ernestum filios
ex Hispania reuocat. ibid.*
- Maximilianus Caesar regno accepto, se Polonis iuramento
adstringit, 540. eiusdem litera ad Polonia & Lithuania
ordines, ibid. Legatos Polonicos cum magnis muni-
bus dimittit, 542. Bequeffium cum exercitu in Trans-
sylvaniam reducere statuit, exercitui praeficit Antonium
Siculum. ibid.*
- Maximilianus Imperator in comitiis Ratisponensibus tra-
ctat de Polonia regno adeundo & occupando, 550. diem
extremum Ratisponae obit, Anno 1577. ibid.*
- Maximilianus Cas. copias aduersus Hasanem comparat. 599*
- Maximilianus Archidux Austriae Poloniae Rex eligitur,
570. cum copiis suis in Poloniam mouet, ibid. Cleopar-
diam oppugnat, ibid. pugna eiusdem cum Polonis, 572.
fuga se cum copiis in opidum Bicinium recipit, ibid. cer-
tis conditionibus sese Ioanni Samoiscio Polonico Can-
cellario dedit, 573. ob liberationem eius Legati in Po-
loniam missi, 574. transactis conditionibus libertate re-
stituitur. 576*
- Maximilianus Archidux in castra Petiniensia venit. 653*
- Maximilianus Archidux Austriae Solnocum irritate obli-
dione urget. 679*
- Maximilianus Archidux Austriae copias in exercitu Casa-
reo aduersus Mehemetem recenset, 697. exercitum ad
opidum Crestesum promouet, 698. praelio cum Turcis
commisso XL. tormenta iisdem adimit, ibid. exercitum
ad pugnam parat, 700. hortatur milites, ut fortiter rem
gerant, ibid. Mehemetem, ultra paludem repellit cum
magna clade, 701. exercitum eius disiecit & fugat, 702.
castra diripit, ibid. Viennam indeq. Pragam se confert. 705*
- Maximilianus copias undique cogit & in Onarianae castra
arcessit, 707. Papam obsidione adoritur, 708. bina irru-
ptione, opido potitur, 709. arcem deditione occupat, ibid.
Iaurini oppugnationem aggreditur, 710. relicta obsidio-
ne, castra in Comaroniensem insulam transfert, 711. Me-
hemetem castra eius oppugnaturum cum magna clade re-
pellit, 613. leuioribus praeliis cum Mehemete concer-
tat, ibid. dimissis copiis Viennam redit. 714*
- Maximilianus Archidux Austriae in Transsylvaniam ac-
cersitus, 723. iterum ut iter acceleret, vocatur. 725*
- Maximilianus Archidux Austriae Romam voti soluendi
causa proficiscitur. 798*
- Megalandri nostri Lutheri ortus, 101. doctrina. ibid.*
- Mehebetes III. Turcarum princeps obit, 803. Ahmed fi-
lius illi succedit. ibid.*
- Mehebetes Bassa Solymani obitum calat. 485*
- Mehebet Belgradi praefectus Budensibus suppetias fert.
171*
- Mehebet Chausius capita pacis, quam Iadrensis cum Ibrai-
mo & Gritto tractauerat, Ferdinando Vienna exhibet,
Anno 1534. 193*
- Mehebetis Chausii Legatio, accitis compluribus Proceribus
Bohemis & Vngaris, auditur. 194*
- Mehebetis Chausii querele apud Imperatorem Ferdinan-
dum de auxiliis Despotae praebitis, 409. de Bathorii &
Balassii defectione. ibid.*
- Mehebetes Iahiogli Nandoralbae praefectus varia loca in
Posega obtinet. 208*
- Mehebetes Iahiogli, Osoram, Simontoruiam & Dobro-
gestum, arces haud procul opido Tolnensi sitas, occu-
pat. 273*
- Mehebet Kihai Babociam, praesidiariorum ignauia dedi-
tam, occupat. 763*
- Mehebetes Satergi Belgradum aduenit. 711*
- Mehebetes Satergis Chanadium, Aradum & Naglaccum
occupat, 728. Varadinum obsidet, 730. oppugnationem,
aggressus deturbatur, ibid. irruptionem repetens repri-
mitur, 731. continuis caeli tempestatibus captis desistere
cogitur. 735*
- Mehebetes Turcarum princeps cum immensis copiis in
Hungariam venit, 699. Giapherem Eunuchum Solno-
cum praemittit, ibid. Agriam obsidet, 27. Septemb. Anno
1596. p. 693. oppugnat, 696. deditione capit, ibid. capta
Agria vicinas arces, diffugientibus praesidiariis occupat,
697. castra sua exercitui Casareo ad opidum Crestesum
obicit, 699. dum paludem transire conatur, repellitur, ib.
exercitum suum ad praelium parat, 700. hortatur suos,
ut fortiter rem gerant, ibid. ultra paludem repellitur
cum magna strage & tormentorum ademptione, 701.
ipse effuso cursu fugit, ibid. Byzantinum reuertit. 704*
- Mehebet cum Turcis vastando & depopulando omnia,
grauissimam cladem infert Hungaris, 172. decem millia
hominum in seruitutem abducit, 173. quibus visis Vai-
uodalachrymasse fertur. ibid.*
- Mehebetes Visirius Strigonium obsidione cingit, 833. mu-
nitionem S. Thomae expugnat, ibid. Aquarium vi ca-
pit, 834. Boscaium Regem nuncupat, 837. Augustalia in-
signia illi confert. ibid.*
- Mehebetes arce minore Sigethana incensa, inuadende ar-
cis signum dari iubet. 486*
- Mehebet à Temesuarii obsidione discedit. 304*
- Mehebetes ad Sodosium ab Hungaris inopinato impetu op-
pressus, caditur. 471*
- Mehebetes Murati patri demortuo in regno Turcico suc-
cedit. 654*
- Mehebetes se expeditioni Pannonicae accingit, ut Reginam
Isabellam cum filio in Transsylvaniam reducat. 300. ex-
ercitus Duces praecipui, ibid. Temesuarium obsidet. 302.*
- Melchioris Balassii rapinae & scelera in comitiis Tirnauien-
sibus accusantur, 283. crimina eiusdem ibid. publicis suf-
fragiis proscribitur. 284*
- Melchior Balassius acie aduersus Telequeffium instructa, in-
certam Martis aleam subterfugit, 392. ad Ferdinandi
Hungariae Regis partes transit. ibid.*
- Melchior Balassius ad Ferdinandum Imperatorem defi-
cit, 400. Sacmarium, Tasnadum & Nogibania eidem
donantur. ibid.*
- Melchior Balassius Vienna fato extinguitur, Anno 1567.
512*
- Melchior Ratquius ad Georgium Nemethium Boscaianum
deficit. 829*
- Melchior Roboles, Mariae Maximiliani coniugis, Collaella-
neus, Ioannem Peteonem, Comaronii praefectum, Posor. ii
in comitiis, ob priuatas similitates fuste percutit, atque
equo pernici aufugit. 426*
- Melite insula à Turcis frustra obsidetur. 461*
- Michael Ardrius VValponis praefectus se dedit Solyma-
no, 260. Idem & aliquot centuriones à Turcis perfide
trucidantur. ibid.*
- Michael Borius Bacabaniensis praesidii Legatus & Ibraimus
equitum duellor Palancanus duello concertare statuunt. 587*
- Michael Cataius Callonem Boscaio dedit, 816. eius Cancel-
larius constituitur, ibid. in Scepusiana arce Barbianum
irrito conatu oppugnat. ibid.*

I N D E X.

Michael Gataius Boscai Cancellarius frustillatim ab Ha-
donibus disceperitur. 847
Michaelis Dabozii eximia virtus ac praeclarum faci-
nus. 133
Michael Ferreus Soclosiam arcem, cui praeerat, turpiter
Solymano dedit. 260
Michaelis Marothii infelix casus. 745
Michael Rederus Iaurino & castris Caesareis in obsidione
papensiregendis, dux deligitur, 753. paucis ab hinc die-
bus morbo correptus obit. ibid.
Michael Sarcofius ab Hasane Fileciense praefecto post va-
rios cruciatus clam occiditur. 419
Michael Secenius Vesprius praefectus. 466
Michael Serienus Hathuanensem praefecturam recusat. 692
Militibus Sigethanis duplex stipendium persolvitur. 369
Michael Vaiuoda Transalpinus cum Alberto Quiratio
Transsylvanarum copiarum praefecto, Achoma Eunu-
chum fundit, fugatque, 670. acerrimo cum Turcis prae-
lio congressus Sinanum vicit & in fugam coniecit. 671
Michael Transalpina Vaiuoda Transsylvaniam inuadit,
737. eiusdem doli ac fraudes, ibid. Transsylvania dece-
dere abnuat. 739
Michael Transalpina Vaiuoda Basta iussu è medio tolli-
tur, 760. litera excusatoria de cade ad Imp. Rudol-
phum. 761
Michael Valachia Princeps Moldauiam inuadit, 747 Si-
gismundo Transsylvania & Hieremia Moldauia Vaiuo-
da copias fundit, fugatque 748. conserto cum Samoiscio
& Polonis praelio victus è Moldauia profugit. ibid.
Michael Valachia Princeps Tergouistia fuga se recipit, 756.
indeque Pragam ad Cas. Rudolphum contendit, ibid. à
Cesare in Transsylvaniam remittitur, 757. Ferdinandi
Gonzaga studio cum Basta in gratiam redit. 758
Milites Caesariani, sub Basta duce, ob stipendiorum tardita-
tem tumultuantur. 820
Milites sepulchrorum effussores castigati. 451
Miraculum insigne. 829
Mohacii situs. 122
Mohaciana clades, qua X. millia equitum, & XII. peditum
interiere. 130
Moldauici motus Anno 1561. auctore Iacobo Heraclide De-
spota excitati. 400
Moldauipulso Alexandro principe, certatim se Ioannis He-
raclidis Despota fidei, obsequioque addicunt, 406. cui
quatuor è Boieris praeclare nauant operam. ibid.
Moldauorum agrestium complura millia exactionis aurei
nummi leuationem à Despota Principe petunt, 428. Au-
ctores tributi ad supplicium sibi tradi volunt. 429
Moldauia Princeps Despotas peditum factione in arce Su-
chaua proditus, capite multatur. 433
Moldauia Princeps Despota à suis in arce Suchaua obside-
tur. 427
Moldauica copia in exercitu Sigismundi Transsylvania
principis, comparato aduersus Sinanem. 672
Molitiones Ioannis Sigismundi Transsylvania princi-
pis. 409
Mons S. Thoma Strigoniensis à Caesarianis vi capi-
tur. 628
Moyfes Siculus, iussu Samoiscii Michaellem Transalpinum
Moldauia pulsum, insequitur, 749. Transsylvaniam oc-
cupare contendit. ibid.
Moyfes Siculus à factiosis Transsylvanis princeps electus, à
Turcis insignia imperii nefarie accipit, 795. Caranse-

beffum occupat, ibid. Albam Iuliam in potestatem redi-
git, ibid. Claudiopolin deditione subigit, cum aliis non-
nullis opidis, ibid. Cibirio capto, Brassonez oppugnare
aggreditur, ibid. in praelio cum Radulone Valacho ca-
dit. 796
Moyfes Siculus Turcos in societatem belli aduersus Balam
ducem Caesarei exercitus in Transsylvania, vocat, 783.
inductis inter Balam & Sigismundum pactis rebellio-
nem renouat, 786. Basta illi occurrens, copias eius cum
magna strage prosternit. ibid.
Morbus Solymani 494. atas eiusdem. ibid.
Multitudo confluentium Hungarorum in castra caesarea. 639
Multitudo Turcarum, Duce Carolo Mansfeldio in obsidione
Strigoniensi, occisorum. 662
Muncatii situs 501. expugnatio difficilis. ibid.
Muphtis summi superstitionis Mahumetanae antistitis sen-
tentia de bello gerendo, 591. qui à Sinano veneno è me-
dio tollitur. 592
Murani arcis situs. 287
Munera eximia Marco Stansilio Praefecto Segethano à Rege
Ferdinando missa. 369
Munitio S. Gerardi, inferiore vrbe Budensis capta à Turcis
derelinquitur. 734
Murates purpuratus Budensis ex improviso à Caesarianis op-
primitur cediturque. 800
Murates Selymo patri, sublati quinque fratribus, in regno
succedit, 535. octennales cum Cas. Maximiliano inducias
ratas habet. ibid.
Murates Turcarum Imp. clade Sisciana audita, à Sinano
& sorore insligatus, bellum Casari Maximiliano in-
fert. 606
Murates Imp. Turcarum fato fungitur. 654
Mustapha Bosnensis Crupam arcem obsidet, 452. Illyricum
populatur. 454
Mustaphas Bosna praefectus Buda praeficitur. 470
Musa Kibaia à Sigethanis capitur. 369
Mustapha Nicopolitanus praefectus in bello Temesuariensi
occumbit. 325

N.

Nicolaus Comes Solmensis ad Isabellam Reginam, vi-
duam Ioannis, ablegatur cum tabellis initi foederis
cum Ioanne, 228. Regina negotium tanti momenti ad
Sigismundum patrem referendum censet. ibid.
Nicolaus Comes Salmensis iussu Ferdinandi copias du-
cit aduersus Matthiam Basonem & Melchiorem Balaf-
sum, proscriptos, 284. Situam Basonis arcem obsi-
det, ibidem. deditione ea potitur, 285. Leuam oppu-
gnat, ibidem. in potestatem suam redigit, 286. ei-
dem deditur arx Chabragum ibidem. ad Muranam ob-
sidendam castra promouet, 287. proditione eam occupat. 289
Nicolaus Comes Turrianus Zagrabiensem arcem obsidet, 155.
à Rege Ferdinando, omissa obsidione ad Vienna defen-
sionem auocatur. ibid.
Nicolaus Comes Turrianus & Petrus Crusitius Clissia Prae-
fectus profligantur ab Amurathe Vsephi Boznensis
Praefecti alio mo. 209
Nicolai Comitiss Zrinti ac Georgii Bistenslanii copia à Tur-
cis concisa. 224
Nicolaus Comes Zerinius Illyrici praefecturam adeptus est,
254. Petrum Legleuitium in arce Chactornia obsi-
det. 245
Nico-

I N D E X.

Nicolaus Comes Zrinius cum Hungaris Tartaros depopulatores fugat, 270. tria millia cedit.	271
Nicolaus Comes Zrinianus Illyriciana praefectura se abdicat.	379
Nicolaus Comes Zrinianus Sigethi praefectus.	408
Nicolaus Comes Zrinianus Sigethi praefectus cladem Balassianam Turcis reddit.	417
Nicolaus Dersffius ab Imp. Rudolpho ad Boscaium defecit, 818. ad Cas. reuertitur.	833
Nicolaus Isthuanffius propalatinus.	557
Nicolaum Iurissitium Ibrahimus variis artibus tentat, ut opidum Guncium dedat.	180
Nicolaus Olahus Regis Ferdinandi Cancellarius, Episcopus Zagrabienfis constituitur.	274
Nicolaus Palffius Strigonii & noua arcis praefectus satis concedit.	747
Nicolaus Perlinus Vrbinates ob Iaurini deditiorem capitis supplicio afficitur.	655
Nadasdus laude bellicae rei clarissimus extremam diem obit, Anno 1604.	803
Nandor alba aut Belgradi descriptio, 92. obsessi initia.	93
Nasuffus Sigethi praefectus de Haidonum iniuria apud Ibrahimum querela, 762. ut Canisam oppugnandam suscipiat exhortatur.	ibid.
Nemethium & Sacmarium, clari nominis oppida, interfluente Samosio discinguntur.	413
Neogradi descriptio.	622
Neostadiensis arx se Imp. Maximiliano dedit.	4
Nicolaus Balffius Comarinio praescitur, 562. Albanos Turcas cedit.	564
Nicolaus Bathorius, pratorio praefectus diem suum obit.	563
Nicolaus Boscaius & Homonianus se Caesaris Rudolphi imperata facturos promittunt.	849
Nicolaus comes Salmensis à Ioanne Vaiuoda ad Cas. Carolum V de restituenda Carone mittitur.	193
Nobilitas Hungarica rusticis interdicit, ne cum cruce signatis militatum abeant.	66
Nobiles, qui strage Mohaciana occubuerunt.	131
Nobiliores qui clade cociana à Turcis capti sunt.	216
Nobiles clade Balassiana capti & occisi.	417
Nonus Palatinus Vngaricus Lutheranae religionis, placide & pie obdormit.	852
Nouam arcem Samosianam Transsylvanis tradit iussu Ferdinandi Stephanus Dobo.	375
Nouum Calendarium in Hungaria receptum.	582
Numerus Christianorum, qui in pralio cum Mehemete Turcarum principe commisso, occubuerunt.	703
Numerus caesorum & captiuorum Turcarum in pralio cum Ferhate Budensi.	584
Numerus Turcarum, Duce Carolo Mansfeldio in obsidione Strigoniensi, captorum.	662
Numerus Turcarum, qui in tribus praliis cum Casarianis Maximiliano Duce, occubuerunt.	704
Nuptia Sigismundi Bathorii Transsylvaniae principis cum Maria Caroli Archiducis Austriaci, filia.	668

O.

Obitus Nicolai Comitiss Salmensis.	293
Oberenpruccus, nobilis in Cas. exercitu, sub comite Suarcenburgo, Tribunus occumbit.	746

Obsides conuentus Christianorum & Turcarum in Insula Danubiana.	743
Occupationes Ferdinandi Imper. tabifica febre affecti.	436
Odiu Mehemetis in Ioannem Sigismundum Transsylvania principem.	470
Opidum Sigethum pilis igneis à Turcis succensum totum conflagrat.	360
Opitius Flacciana secta Vienna expellitur.	551
Optimates Moldauiae Bogedanum principem apud Selymum accusant, 524. Iuonia quendam illo abdicatione eligunt. ibi.	
Ordo castrorum in obsidione Budensi.	733
Ordo copiarum in exercitu Casareo sub Archiduce Mathia.	732
Origo Hasanis Bosnensis.	593
Oros salua opidi praerogatiua.	273
Orphei Gallonii in obsidione Canisiana Architecti segui-ries, 775. eiusdemque obitus.	ibid.
Osman Agacum cum reliquiis Turcarum victus ac interfectus.	183
Ouarium à praesidiariis deseritur.	158
Osualdus Episcopus Zagrabienfis Ioannis Coruini opidis imminet.	33
Oratio Bartholomaei Petzii Casarei Legati ad Arbitros Turcos tractanda paci delectos.	804
Oratio Funebris in exequias Ferdinandi Imperatoris.	459
Oratio Sigismundi Seldii Rom. Imperii Vicecancellarii ad proceres Hungariae de coronatione Maximiliani.	424

P

Paeta conuenta inter Georgium & Isabellam vtrinq. iuramento confirmantur.	298
Paeta conuenta inter Caesarem Rudolphum & Boscaium conclusa, 842. Tabula huius conuentionis.	844
Papenses praesidiarii à Turcis concisi.	640
Papa tuenda Andrea Hoffkirchio committitur.	710
Paiazeti Turcarum Principi Selymus filius imperium eripit.	61
Palatini Hungarici dignitas.	84
Palatinus Posonii res nouas molitur, nec nisi Ferdinando Hungaria declarato introductoque quiescere vult.	135
Phatima matris Arslanis virile robur.	691
Palocia arx ab Emerico Telequeffio capitur & solo aquatur.	378
Palota arx capitur, 190. à Ioanne Vaiuoda Raphaeli & Ioanni Podmaniciis fratribus dono datur.	
Palustria loca propius arcem Sigethanam cratibus vimineis Turcae sternunt.	482
Panicus terror, qui Casarianis victoriam de Mehemete eripuit.	703
Pannonicis rusticis in comitiis Tirnauiensibus alio migrandi libertas conceditur.	282
Paradisus Canisa praefectus à Georgio Zrinio comite auxilia aduersus Ibrahimum sibi submitti rogat.	765
Patocia Bebeci uxor Sachariam arcem certis conditionibus Lazaro Suendio dedit.	499
Paulus III. electus Pontifex.	196
Pauli III. auxiliares copia aduersus Turcas.	247
Paulus Archiepiscopus Strigoniensis obit.	290
Paulus Baquitius è Thracia nobili stirpe ortus, cum quinque fratribus à Turcis ad Hungaros desciscit.	103

- Paulus Baquitius Thrax pontibus Danubii tuendis à Ferdinando conducitur.* 159
- Pauli Baquitii felix cum Solymano conflictus.* 163
- Paulus Baquitius dux bello clarus in pralio Cociano cadit.* 214
- Paulus Chaquius Transsylvanorum coniuratus ad Ferdinandum redit.* 371
- Paulus Quinifius Temesuarii praefectus Bohemicas Nigrorum cohortes castris exiit ac profligat.* 26
- Paulus Kinifius militum manu versus Samandriam excurret, & Aly Begi Samandria praefecti duo castella cum magna praeda occupat, 31 idem inauditis suppliciis, qui Beligradum Turcis prodere statuerant, necat.* ibid.
- Pauli Kinifii & Bertholdi Dragffii excursiones in Bulgariam, 34. unde ingens praeda parta.* ibid.
- Pauli Kinifii viri, ob rei bellicae peritiam aeterna memoria dignissimi, mors & eloquium.* 35
- Paulus Niarius ab Imper. Rudolpho ad Boscaium deficit.* 818.
- Paulus Quinifius Regionem inter Sauum, Danubiumque pacat.* 17
- Paulus Tomoræus castra hostium in Pesthanis suburbiis expugnat, 69. rebelles agrestes cadit ac fugat.* ibid.
- Paulus Tomoræus Georgio Frangepano demortuo Colociensi Archiepiscopo successit, 103. eiusdem origo & varia fortuna.* ibid.
- Paulus Tomoræus Archiepisc. Colociensis collectis temere copiis Michael Beglogim reprimunt, 104. Exercitum eius fundit & fugat, ibidem. Dux Ferhates occiditur, ibidem, magna praeda distribuitur, & Manubiae Ludovico Regi offeruntur.* 105
- Paulus Tomoræus & Georgius frater Vaiuodæ, Duces, exercitus contra Solymannum constituuntur.* 121
- Paulus Tomoræus Solymanni conatus inhibere conatur.* 121
- Pauli Tomoræi milites castra cum regis coniungi abnuunt.* 122
- Paulus Tomoræus pugna cum Solymano cupidus, 124. hostium copias eleuat.* ibid.
- Paulus Ratcaius Papæ praefectus Veligianem Persam Alba praefectum cadit & fugat.* 243
- Paulus Ratcaius obit glande fortuita ictus.* 362
- Paulus Vardanus Archiepiscopus Strigoniensis se Solymano dedit.* 157
- Pax inter Ioannem Transsylvaniam Vaiuodam & Ferdinandum Hungaria Regem.* 206
- Pulveris sulphurei inopia Sacmarii Casariani pressi, illius copiam ab Antonio Siculo sibi submitti petunt.* 415
- Peditum LX. millia in exercitu Casareo.* 476
- Peditum duo millia à Cosmo Florentiae Duce in supplementum Casarearum copiarum contra Solymannum missa.* 476
- Percarium castellum iussu Caroli Mansfeldi summi exercitus Cas. Ducis à Palffio expugnatur & eueritur.* 658
- Penuria cibariorum in inferiore arce Sigethana.* 485
- Pertaffus Bassa Giulam arcem obsidet 474. obsidionem strenue urget, 472. oppugnationem summis viribus tentans repellitur, ibidem. amissis duobus millibus.* 473
- Petardi, bellici instrumenti, descriptio.* 656
- Petrinia exusta à Casarianis funditus excinditur.* 634
- Petrus Archiepiscopus Colocensis quarelas Beatricis Regina de connubio in comitiis Budensibus in cassum renovat.* 22
- Petrus Baquitius Francisco, Niario agrotanti, in imperio copiarum, quas Ferdinandus Carolo V. contra Evangelicos protestantes miserat, succedit.* 279
- Petrus Baquitius à Carolo V. Ferdinando eximie commendatus.* 282
- Petrus Berislaus Episcopus Vespriemensis Andrea Botho & Marco Mislenouicio Banis Illyricis sufficitur.* 60
- Petrus Berislaus Illyrici praefectus Turcarum depredationes reprimat, 60. cum 2000. strage.* 61
- Petrus Berissans Episcopus Besprimiensis, & Illyrici totius Praefectus in itinere ad annem Coreniciam à Turcis interficitur.* 91
- Petrus Corogius Nobilis, ferreo stomacho.* 131
- Petrus Erdodius Illyrici praefectus.* 380
- Petrus Erdodius vir rebus praeclare gestis illustris obit.* 495
- Petrus Farcaffitius Zrinii legatus obit.* 478
- Petrus Gerebus Matthia Regis consobrinus & Germanici exercitus praefectus, Stephano Zapoliano Hungaria Palatino sufficitur.* 45
- Petrus Gerebus Palatinus obit.* 51
- Petrus Keglenitius, proregia dignitate, qua in Illyricoungebatur, motus est, in comitiis Novi Zolii & Posonii habitis, 254. causa cur hac dignitas ei adempta* ibid.
- Petrus Keglenitius Turcarum opem contra Nicolaum Zerinium imploraturus, proditione Pesegani à Zerinio intercipitur, 255. & ad regem Ferdinandum mittitur, 256. à quo paulo post, bonis restitutis dimittitur.* ibid.
- Petrus Keglenitius in pralio ad Rechem pagum Canisia propinquum à Turcis interficitur.* 494
- Petrus Moldavia princeps in Cicionem arcem se subducit, metu Solymanni, 220. Sclera eidem imputata.* ibid.
- Petrus Moldavia princeps Ioannis Vaiuodæ arbitrio se submittit, 222. à Solymano in Galatam relegatur.* ibid.
- Petrus Moldavia princeps à Solymano in Galatam relegatus, cognita Alexii defectione, in principatum restituitur.* 223
- Petrus Perenius corona Regia custos in comitiis Posoniensibus ad Ferdinandum transit.* 137
- Petrus Perenius, dum in peculiarem Solymanni beneficium recipi contendit, nefarie à Turcis proditus capitur, 177 suis qua casis, qua spoliatis.* ibid.
- Petro Perenio à Ferdinando mandatur, ut coronam regiam, quam ante Ioanni Transsylvaniam Vaiuodæ traderat, Albam perferat.* 138
- Petrus Perenius Viennæ fato concedit.* 289
- Petrus Perenius Cancellarii munere oblato, ad Ferdinandi partes à Casparo Seredio traducitur.* 224
- Petrus Perenius, insimulatus affectati Hungarici regni suspitionis, iussu Ioachimi Marchionis comprehenditur, & Viennam adducitur.* 253
- Petrus Peteo à Michaelle Ferreo, Ioannis Paxi Legato, praefectura Vespriemensi excluditur.* 321
- Petrus Poquius arcis Baimociae Gubernator supremo afficitur supplicio. 42. in frustra diffecatur.* 42
- Petrus Petrouitius rebellium Transsylvanorum dux pugna Francisco Tahio detrectata, in Sarmatiam se subducit.* 371
- Pestis in Austria ac Pannonia.* 739
- Pesti*

- Pesti opidi situs.* 249
Pesthum ab exercitu imperiali tormentis verberatur, 251.
infelici impressione tentatur. *ibid.*
Pestum à Casarianis acerrimo impetu capitur, 789. ingens
præda ibi inuenta. *ibid.*
Pesthum, delecto habito, præsidio Casareo munitur. 793
Pesthum cum summa ignominia nota Iagenreuter deserit.
 807
Perfidia Francisci Nemethii. 377
Peruana Chausius Ioannem Sigismundum Transsylvania
principem hortatur nequid aduersus Imperatorem suum
Selymum rerum nouarum moliatur. 518
Philippus Emanuel dux Mercurianus ab Imp. Rudolpho
accitus, exercitui aduersus Turcam præficitur, 754.
cum principe Matthia in castra venit, 756. cum copiis
Canisam versus promouet, ibid. multitudo armatorum
in castris, 766. commeatus inopia compulsus, castris mo-
tis discedit, 769. turbatio in progrediendo, ibid. copiis
dilapsis Viennam abit, 770. felici euentu Alba Regia ob-
sidionem suscipit, 777. urbem, Turcis loco pulsus, vi oc-
cupat, 778. Marcum Insulanum urbi tuenda & mu-
nienda præficit, ibid. diem suum obit. 782
Philippus Torniello Comaroniensis præfectus quatuor Itali-
cos Præfectos Alba à Solymano obsessæ subsidio mittit.
 267
Pilarum ferrearum XII. millia in obsidione Agriensicol-
lectæ. 348
Pisces in thermis Budensibus. 230
Podmanici Fratres, Ioannes & Raphael, ob rapinas proscri-
buntur. 256
Polonici seu Tartari. 324
Poloni à Valachis singulari perfidia trucidantur. 432
Poloni præterito Cas. Maximiliano, Henricum Andium
ducem, Regem eligunt, 523. Moldauici motus. 523
Poloni comitia de Rege creando indicunt. 537
Polonica copia in Moldauiam reducuntur. 751
Posonium conueniunt Arbitri componenda paci inter Vla-
dislaum & Albertum. 19
Pontificia & Ferdinandi Regis copia aduersus Solymanum
serius coacta. 271
Posonii in comitiis Thomas Nadasdius Palatinus creatur.
 355
Posonium ad coronationem Maximiliani filii, Imp. Ferdi-
nandus classi deuehitur. 414
Posoniensia comitia Anno 1587. p. 580
Posonii conflagratio. 589
Posonii comitia habentur. 715
Posoniensia comitia à principe Matthia celebrata. 806
Postulationes Turcarum iniquissima à Casarianis rei-
ciuntur. 805
Puluis sulphureus incensus magnum Canisanis damnum
infert. 765
Puluis tormentarius in castris Erasmi Teuffelii succendi-
tur. 334
Pugna Albana, in qua Murates Budensis, & Mehemet Ki-
haia, multag, millia Turcarum & Tartarorum occubue-
re. 779
Pugna atrox inter Demetrium Visnouecium & Vala-
chos. 432
Pugna Hungarorum cum Tartaris, 641. qua optimates
Hungari occumbunt. *ibid.*
Pugna Ioannis Heraclidis cum Alexandro Moldauie prin-
cipe. 404
Pugna inter Ioannis Bornemissæ & Francisci Battiani fa-
mulos. 113
Pugna Turcarum de præda. 485
Purpurati Ferdinandi Legatos ab aditu Solymani exclu-
dunt. 356
Pragenses ob defectionem à Ferdinando Rege male mul-
tati. 282
Præda Iaurinii oppugnatione parta inter duces & milites
Casareos aquis partibus diuiditur. 72
Præfectus Giulia Querecenius arcem Pertaffi Bassæ deder-
statuit, 474. deditiois condiciones, ibid. contra pacta
à Turcis compedibus victus, ibid. iussu Selymi laqueo
iniecto strangulatur. 475
Prainerii Casarei Legati inanes apud purpuratos querele
de Ferhatis Bosnensis incursionationibus. 549
Prælium atrox Eunuichi cum exercitu Zerimii, 363. in quo
Turca vincuntur & in fugam coniiciuntur, ibid. pu-
gnam redintegrantes iterum profligantur & palude
submersi, refugiant. 364
Prælium Ferdinandi & Vaiuodæ partium iuxta Tocaium, 141
in quo Vaiuodani fusi & fugati. *ibid.*
Prælia leuiora Exercitus Casarei & Ioannis Sigismundi
Transsylvania principis. 460
Prælium cum Solymano acerrimum, 128. in quo prima
agmen equitum Solymani in fugam actum, Ianicrus
turbat. *ibid.*
Præsidium Despota Moldauia principis contra rebelles ex
variis gentibus. 430
Præsidium Iaurino à Casarianis imponitur. 642
Præsidium selectum à Maximiliano Archiduce Austrie Va-
radino impositum. 729
Præsidarii Sabacium contra Solymanum defendentes, n. o-
tem fortiter oppetunt. 94
Præsidarii in arce Dedescla, Ladislao Canassio defuncto,
passim dilabuntur. 593
Præsidarii Albani cum Hasane purpurato, nescio præf. cto
Ioanne Marco Insulano, de deditioe tractant. 718
Præsidarii Balassiani relicta arce Planeustanio in arce m. di-
uiniam refugiant. 547
Præsidarii Beligradenses contra fidem datam à Turcis
cidantur. 59
Præsidarii Besprimenses contra fidem qua caduntur, q. a
seruituti mancipantur. 312
Præsidarii Cassouienses eruptione facta, hosti tormenta
piunt. 13
Præsidarii Husti morbis insolitis & variis incommodis
fracti Isabella ducibus se dedant. 376
Præsidarii Iaurienses Germani, comite Ottingensi præse-
cto caso attoniti, cum Turcis de deditioe arcis paciscun-
tur. 834
Præsidarii Pestani ad castra Turcica excurrentes, fugienti-
bus Vngaris, profligati, Pestum se recipiunt. 791
Præsidarii Sigethani Turcas in aggeribus inuadunt, fun-
dunt ac fugant. 360
Præsidiorum Sigethanorum numerus. 480
Præsidarii Tocaienses se Lazaro Suendio exercitus Cas-
riani duci dedunt. 449
Præsidarii Viennenses tumultuantur, 65. quos Palatinus,
triplici promisso stipendio agre placat. 166
Primores in prælio cum Mehemete commisso, interfecti.
 703
Priulus Dux Venetorum Cas. Maximilianum certiozem
facit de Solymani obitu. 493
 Præ-

I N D E X,

Pratoriani Despotæ, equites Hungari & Thracæ, à rebellibus Moldauis perfide obtruncantur. 430
Proceres Vaiuodanæ factionis in Illyrico. 144
Prodigalitas Alberti Lasci. 401
Propugnaculum Heneianum, præfidiariis aliquandiu repugnantibus capitur. 484
Propugnaculum Iaurinianum puluere sulphureo subuersum. 643
Propugnaculum Sigethanum à Turcis tormentis verberatur. 359
Prouentus frugum malignus ac sterilitas in Hungaria. 512
Prucum opidum se Imp. Maximiliano dedit. 4

Q.

Q*uerela Ferhatis Budensis de Hungarorum iniuria.* 588
Querela procerum Hungariæ de Antonii Siculi iniuriis & rapinis. 426
Querecenii Giulia præfecti ignauia & pauor. 474
Quæitores prouentuum regni Vngarici. 581
Quinqueecclesia, clarissima vrbs, amissa, Anno 1543. 270

R.

R*adulo Valachia princeps ad Vladislaum venit, 56. Al-
diodum oppidum ei donatur.* 56
*Radulo Transalpina Vaiuoda castra Moysis Siculi noctu adoritur, 795. Turcas ac Tartaros præcipiti fuga se dantes disiecit, ibid. Transsylvanorum quatuor millia cædit, 796
centum & quinquaginta vexilla capta Rudolpho Imp. offert.* ibid.
Ratisponæ comitia habentur. 715
Redeius Bascaianus Nouam arcem iterata oppugnatione vexat. 833
Rebellium agrestium copiarum diuersis in locis profligantur. 70
Rebellium Moldauorum Stratagemæ. 429
Rebelliones Moldauici capite plectuntur. 434
Responsio Muratis Turcici Legati ad orationem Bartholomæi Petzii Cæsarei de pace Legati. 805
Responsio Thomæ Nadasdii Hungarici Palatini ad orationem Cæs. Ferdinandi de Maximiliano Filio sibi in Pannonia succedente. 407
Ridiculum barbari Stratagemæ. 331
Ritus coronationis Maximiliani in Regem Hungariæ. 425
Riuulus Dominarum deditionem offerens Cæsarianis Ducibus recipitur. 451
Rixæ inter Georgium Sacmarium, Archiepiscopum Strigoniensem, & Christophorum comitem Frangepanum. 113
Rhodus obsidetur à Solymano Anno 1522. 101
Rhodienses expeditionem moliuntur. 100
Rosvurmus Budam obsidens cæli iniuriis obsidione decedere compellitur. 793
*Rosvurmus castra Cæsariæ ad urbem Budam cum Turcicis castris confert, 800. cum Turcis acerrimo confli-
certamine 801. hostes vincit & in fugam coniicit, ibid.
VII. millibus caesis & submersis, 802. Hathuanum obsidet & occupat, Anno 1603. p. 802. Pesth præfidiis firmato, Viennam redit.* ibid.
Rosvurmus Pragæ extremo supplicio adscitur. 840
Rudolphus Greisus Germanorum militum in castris Ha-

thuanensibus, Tribunus cadit, 690. milites eius obfugam ignominia notantur. ibid.
Rudolphus Ratisponens comitis eligitur Rex Rom. 549
Rudolphus Imp. Stephano Regi Polonia Nagibaniæ Sacmarii loco tradit. 554
Rudolphus Imp. Resuani Principis Moldaviæ cæde crudelissima offenditur. 678
Rudolphus Imp. undique copias aduersus Turcam comparat, 689. Legatos ad Sigismundum Polonia Regem de confirmando fœdere mittit. 689
Rudolphus Imp. Budam aut Albam coniunctis copiis aggrediendam suadet, 773. renititur Aldobrandinus. ibid.
Rudolphus Saliceus tormentorum præfectus colubrina ictu in oppugnatione Saduaniensi vulneratus, concidit. 498
*Rustici sediciosi in Illyrico, in Nobilium fortunas grassantur, 527. Carnos & vicinos ut secum vires coniungant, hortantur, ibid. Francisci Tahii villas deuastant, 528.
Matthæo Gubecio Duce Stubiciam occupant, ibid. à Matthæo Quegleuitio Nobilitatis Duce, funduntur & fugantur.* ibid.

S.

S*abacii situs & varia fortuna.* 93
Sabariam milites Thomæ Iauriensis Episcopi capiunt. 17
Sacci linteæ terra pleni à Cæsarianis in Canisianas lacunas coniiciuntur. 774
Sacmarium & Nemethium, clari nominis oppida, interfluente Samosio, discinguntur. 413
*Sacmarium à Somliano Transsylvani duce desertum, Maximiliani copiarum dux Lazarus Suendius occupat, 450
nouam arcem in insula construere incipit.* ibid.
Saduaria arx à Georgii Bebeci muliere defenditur. 498
Saduaria arx acerrime per quatrimum à Lazaro Suendio concutitur. 499
Sagum collegii Monachorum Benedictinorum castellum ab Aly Eunuchò direptum. 332
Salgo arx Turcis deditur. 331
Samandria præfectus Balibegus incursionem in Sirmium redintegrat, 95. omnia ferro & flamma vastat. ibid.
Samandria præfecto Balibego Belgradum à Solymano committitur. 100
Sasuares castra Ecchiana adortus, multis amissis, Albam redit. 490
Sasuares Solnoci præfectus ab Hungaris ad arcem Onodiam profligatur. 558
*Sesuaris Sigethani præfecti depopulatio, 576. fuga 579.
mors, quam sibi veneno consciscit.* 580
Saxones & Siculi Transsylvani ad Ferdinandum deficere statuunt. 203
Saxones à Gersa Rege in Transsylvaniam ducti. 220
Scanderbassæ Trapezuntii, Bosna præfecti in forum Iulii excursions, 46. eiusdem horribilis interitus, exphitriasi. ibid.
Sclopetorum displotio in regium cubiculum Vladislai. 76
Sebastianus Totus Apostata ignibus exustus. 368
Sebessum infirmum oppidum certis conditionibus ab Achromate redimitur. 329
*Secenum Ioannes Balassius Zolii veteris & Montanarum vrbi præfectus obsidet, 416. accitis finitimis præfidiis, ibi.
Secenia arx turpi præfecti & præfidiariorum fuga Turcis cessit.* 331
Segethi descriptio. 359

- Segethanā veterem Turcā summo impetu expugnant.* 482
Semenderes Tata præfectus, opido capto, se cum arce Maximiliano Archiduci dedit, 709. encomium eius de Maximiliano Archiduce. ibid.
Semliniense Munimentum à Ferdinandi Regis exercitu expugnatur. 378
Sententia Ioannis Sigismundi Transsylvani & Turcarum de bello aduersus Casarem Maximilianum gerendo. 502
Sevatus trimestris apud Hungaros, 580. Palatinus Vngaricus. 580
Selymus Transsylvania Vaiuodā Alkairum oppugnat, 87. moritur, 1518.
Selymus Solymani filius, citatis itineribus, paterno corpori, ad Valconarum obuiam prodit. 494
Selymus Imp. Turcarum è viuis migrat. 535
Selymus bello Cyprio intentus procliuor ad pacem cum Cas. Maximiliano ineundam, existimatur. 507
Serenicum Casarianis deditur. 449
Slaunia Drasconitii à Georgii Nemethii excursionē immunitis seruatur. 831
Sauitia Alexandri Moldauie principis in Nobiles. 434
Srebernicum opidum à Turcis capitur. 88
Stanislaus Turzo Boscai partibus se iungit. 826
Sicubrum motus in Transsylvania. 53
Siculorum patres familias singuli Ludouico, filio masculo Regio nato offerunt bouem. 53
Siculi caduntur ac domantur. 54
Siculorū conatus aduersus Ferdinandū Hungaria Regē. 371
Siculi Ioanni Sigismundo rebellantes à Ladislao Radaco comprimuntur. 420
Siculi ob continuas rebellionē libertate spoliuntur. 421
Siculorum copia in exercitu Sigismundi Transsylvania principis aduersus Sinanem comparato. 672
Siculi tumultuantes à Sigismundo Transsylvania principe coerciti. 680
Sigetha obsidio 1. Augusti, Anno 1566. cepta. 478
Sigethana noua à Zrinio comite incenditur, 480. vetus ab eodem strenue defenditur. ibid.
Sigethana arx minor ignibus iniectis incenditur. 486
Sigismundus Bathorius Transsylvania princeps à Turcica fide desciscere laborat, repugnantibus nonnullis è procerum ordine, 650. Tordensium comitia adire recusat, 651. proceres complures custodia mancipat, 652. de quibus capitale supplicium sumit, ibid. eiusdem Legati ad Cas. Rudolphum de stabilienda pace. 653
Sigismundo Bathorio Sarosia & Saduaria arces à Cas. Rudolpho donantur. 751
Sigismundus Bathorius in comitiis Claudiopolitanis denuo Transsylvania princeps renunciatur, 757. exercitum aduersus Imp. Rudolphum comparat, Mose Siculo Duce, 758. pralio acerrimo conflieto copia eius partim prosteruntur, partim in fugam coniiciuntur, 759. decem millia suorum caduntur. ibid.
Sigismundus Forgacius à Matthia principe ad Boscaium legatur. 838
Sigismundus Herbestainius Illyrici præfectus Costaniciam obsidet, 685. opidum diripit, 687. metu Achomatis castra obsidione soluta reducit. ibid.
Sigismundi Polonia Regis ad Vladislauum fratrem legatio de viētis profligatisque Moschis. 77
Sigismundi Regis in Hungariam aduentus, Anno 1515 p. 77. Posonii à fratre Vladislao excipitur. ibid.
Sigismundus Polonia Rex annos natus 18. fato defungitur. 290
Sigismundi Polonia Regis absque hærede obitus, Anno 1572. 523
Sigismundus Suecia Regis filius, Polonia Rex electus Craconiam aduenit, 571. eidem suppetia à Transsylvanis mittuntur. ibid.
Sigismundus Racocius à Cas. Rudolpho ad Boscaium defecit. 810
Sigismundus Racocius, neglecto Valentino Homoniano, Transsylvania princeps inuitus renunciatur. 847
Sigismundus Torda à Georgio Bebeco captus, iussu Lazari Suendii liber dimittitur. 497
Sigismundus Trauttmansdorffius, militum in Illyrico præfectus, regionem Posegenam vastat. 803
*Sigismundus Transsylvania princeps, Moldauia & Valachia principibus persuadet, ut iugum Turcicum excutiant, 668. Babociam & Varsocium Turcis eripit, ibid. Totuardiam Fadsatum, Lippam aliaque loca ditioni suae adiicit, 669. exercitum aduersus Suuanem comparat, 627. copias recenset, ibid. Agrulia prope tentorium eius confidet, 673. Tergouistam obsidet, 674. Siculorum virtute expugnat, ibid. Sinanem Bucoresto fugientem insequitur, 675. quinque millia Turcarum cedit, 676. multos Christianos è seruitute eripit, arcem Girgionis expugnat, ibid. rebus præclare gestis domum repetit. 677
Sigismundus Transsylvania princeps cadem Ioannis Resuani Moldauie principis armis vindicaturus, à Clemente pontifice inbibetur, 678. Anno 1596. ad Imp. Rudolphum venit. 680
Sigismundus Transsylvania princeps Temesuario frustra oppugnato, Turcas ac Tartaros profligat. 687
*Sigismundus Transsylvania princeps se Maximiliano Duci exercitus Casarei aduersus Mehemetem coniungit. 697
 Sigismundus Transsylvania princeps ad Rudolphum Imp. aurei velleris & prouincia illi tradenda causa contendit, 705. consilia eius Cas. improbat.* 706
Sigismundus Transsylvania princeps Temesuarium frustra obsidet, 714. eiusdem oratio valedictoria ad prouinciales Transsylvanos, 717. Idem in Silesiam contendit, 722. ex Silesia in Transsylvaniam reuertitur, 726. principatum, Duce Boscaio sibi iterum vindicat, ibid. se Legatis Cas. Rudolphi excusat. 728
*Sigismundus Transsylvania princeps Legatos ad Rudolphum Imp. de fœdere renouando mittit, 735. paulo post mutata sententia Andrea Bathorio Cardinali prouinciam cedit, 736. certis conditionibus, ibid. Coniugē à se ad matrem dimittit, ibid. ad Samoiscium in Poloniam se recipit. ibi.
 Sigismundus induciis inter se & Bastam pactis, Nicolaum Bogathium ad Imp. Rudolphum de pace mittit, 785. Claudiopoli prouinciam Basta tradit, ibid. Pragam ad Casarem contendit, 786. in arce Lobcouitia sedem constanter figit.* ibid.
Signum Alys Eunuchi in Agria oppugnatione interceptum. 347
Simon Erdodius Episcopus Zagrabiensis, Ioannes Banffius à Lidua, Ioannes Tahius Aurana Prior, ac Petrus Marcus Posega Valconarii que comes alique Vaiuoda factiosi bellum aduersus Ferdinandum in Illyrico redintegrant, 154. Montem Gracum obsident, ibid. opidum in colle Zagrabiæ Hispani strenue tuentur, ibid. ideoque Vaiuodani obsidionem soluunt. 155
Simonis Episcopi Zagrabiensis obitus. 274
 Simul.*

- Simultates inter Albertum Lascum & Moldavia principem Despotam. 427
- Simultates veteres inter Bastam & Michaellem Transalpinum recrudescunt. 760
- Simultates inter Frangepanos comites Bernhardum & Ioannem. 28
- Simultates inter Lazarum Suendum & Andream Bathoriam. 452
- Simultates inter Stephanum Dobonem & Franciscum Quendum Transsylvania prefectos. 370
- Sinanes Murati bellum in Europam transferendum suadet, 590. Hasanem Bosnensem ad bellum Hungaris inferendum extimulat. 592
- Sinanus Belgradum venit, 607. filium suum Beglerbegum Petrinensibus subsidio pramittit, ibid. Vesprium obsidet & occupat, 609. inde Palotam presidiariorum ignavia deditam inuadit, 611. exercitum Budam reducit. ibid.
- Sinanis aduentus in Hungariam cum numerosis copiis, 634. Iaurinum obsidere decernit, 636. Tatam sibi deditam occupat. ibid.
- Sinanus Munitionem Tohanam tormentis concutit, 638. cuniculis actus muros subruit, ibid. Danubium ponte con sternit, 641. Iaurinum arctissime premit, 645. deditio ne occupat, 644. urbis prefecturam Aly purpurato mandat, ibid. inde Comoronium obsidet, 645. tormenta mæribus concutiendis admouet, ibid. ab agendis cuniculis repellitur, 646. ab obsidione discedit, 647. triumphans Constantinopolim redit, 649. eiusdem iactatio ibid. fastus erga Legatum Sigismundi Transsylvania principis, 652. iniquissimæ postulationes. ibid.
- Sinanus magno coacto exercitu Constantinopoli se mouet, 669. eius odium in Michaellem Vainodam Transalpinum, ibid. Bucarestam & Tergouistam Michaeli Vainoda adimit, 670. profugis Byzantii extinguitur. 677
- Sisciam arcem Turci profugi deserunt. 634
- Sforcia Pallavicinus cum legione sua fortissime contra Achomatem dimicauit, 335. saucius in Turcarum potestatem venit. ibid.
- Sforcia Pallavicinus Exercitus Ferdinandi contra Aly Eunuchum prefectus. 365
- Socordia & crapula Haidonum. 317
- Solertia Stephani Dabonis prefecti Agriensis in rebus obsidioni necessarius. 338
- Solis Arianis ad Ioannem Sigismundum Transsylvania principem grauissimis doloribus ex cruciatum patet adiutus. 520
- Solymano quando & quomodo corona Hungarica tradita. 66
- Solymanus ad Nandor albam urbem obsidendam se accingit, anno 1521. 91
- Solymanus presidariis castris Sabacium occupat, 94. Sauum ponte sternit. ibid.
- Solymani expeditio in Hungariam. 115
- Solymanus traiecto Sauro Varadinum Petri obsidet, 118. idque omnibus castris, vi expugnat. ibid.
- Solymanus ab Hungaris ad certamen prouocatus, milites suos usque ad meridiem in castris continuit. 127
- Solymanus Marothum, Archiepiscopi Strigoniensis municipium, summa vi expugnat, trucidatis omnibus qui eo confugerant. 132
- Solymanus vacuam Budam occupat, 133. Constantinopolim redit. ibid.
- Solymanus Vainoda Budam restituit, adiuncto ei Gritto cum Turcarum presidio. 157
- Solymanus 26. Sep. Anno 1529. Viennam aduenit, 159. castra eius quadripartita, ibid. maiora tormenta sibi desunt, Ibrahim, ut fertur, versutia. ibid.
- Solymanus prima impressione repulsus, suis mandat, ut omnibus viribus oppugnationem Vienna denno aggrediantur. 163
- Solymano Buda deditur, 156. arx à Germanis eidem traditur, 157. qua dedita omnes perfide trucidantur. ibid.
- Solymanus soluta Viennensi obsidione, festinus abscedit, 164. quem nostri insequuntur, & plurimos ex eius copiis cadunt, 165. suorum viginti millia desiderauit. ibid.
- Solymanus Ioanni Vainoda coronam ac regia insignia Buda confert, 166. Verba eius ad Ioannem Regem, ibidem. iubet, ut Vardanum Archiepiscopum Strigoniensem, & Petrum Pereniam in gratiam recipiat. ibid.
- Solymani in campos Mohacianos aduentus. 177
- Solyman Guncium obsidione cingit, 178. quam prater omnem spem defendit Nicol. Imissitius. ibid.
- Solyman Ferdinandi legatos cum literis fastus & arrogantia plenis dimittit. 179
- Solyman Guncii obsidionem magna ignominia soluit, 181. castra mouet versus Styria montana, de consilio Ibrahim. ibid.
- Solymanus pradatorum suorum clade territus Muram fluuium traiecit, 183. fluuium Drauum nando transmittit, 184. Rasniam arcem ferro & flamma delet. ibid.
- Solymani copia bipartito diuisa media hieme Adrianopolim perueniunt. 185
- Solymanus Petro Moldavia principi bellum infert. 219
- Solymani odium in Moldauam quibus ex causis ortum. 22
- Solymanus Stephani Petri fratrem Moldavia preficit. 221
- Solymani indignatio in Ioannem Transsylvania Vainodam ob exercitum cum Ferdinando collectum, 221. supplex Vainoda excusatio. 221
- Solymanus rebus in Moldauia confectis Constantinopolim redit. 222
- Solymanus Legatis Isabella regina pollicetur auxiliares aduersus Regem Ferdinandum copias. 231
- Solymanus Mahumetem Bassam in Hungariam mittit. 236
- Solymanus cum ingentibus copiis in Pannoniam mouet. 238
- Solymanus Budam venit, 240. Mahumetem Begler Begum Europam creat, ibid. Vlamannem Persam in Posnensi prefectura confirmat, ibid. captiui in eius conspectu puniuntur, ibid. suo & filiorum, Selymi & Paiazetis, nomine Isabella Regina & filiolo munera offerri curat, ibi. & ut puer cum proceribus quibusdam in castra Turcica veniat, petit, ibid. infantem regium blande tractauit, optimates, qui eum prosequuti sunt, conuiuio excepit, 241. puerum cum proceribus, excepto Valentino Turco, Buda singulari astu occupata, ad matrem Isabellam remisit, ibid. de Pannonia regno consultauit, ibid. Budam sibi asserit, ibid. Reginam Isabellam cum infante filio in Transsylvania amandat, ibid. infanti regio filio, ubi adoleuerit, Budam se restitutum iurat. 242

I N D E X.

- Solymanus cum exercitu Samandriam peruenit, Anno* 1543. 259
- Solymanus urbem Quinqueecclesiam premit, 260. à profugis eiusdem præfectis desertam occupat, 261. inde Strigonium contendit, 262. Strigonium aduenit.* 263
- Solymanus arce Tata capta, Albam obsidet.* 267
- Solymanus Mahometem Iahioglim Buda præficit, 271. Balim Epirotam Alba, ibid. Hussaimum Strigonio, ibid. Constantinopolim redit.* ibid.
- Solnoci egregiam munitio extruitur.* 290
- Solymanus Maximiliano rescribit, ut Ioanni Sigismundo adempta restituat, 461. bellum Transsylvanicum omit-* ibid.
- tat.*
- Solymanus irritatus, ob munus ordinarium non allatum, nec Tocaium redditum, bellum Cas. Maximiliano indicit.* 463
- Solymanus à Transsylvano & Arslane Budensi assiduus nunciis ad bellum Imp. Maximiliano inferendum, instigatur.* 464
- Solymani cum Ioanne Sigismundo Transsylvano collo-* 461
- quium.*
- Solymanus Mehemetis cade irritatus omissa Agria obsidione, Sigethum versus castra promouet.* 471
- Solymani copiarum in Hungariam multitudo.* 478
- Solymanus alui profluvio extinguitur.* 485
- Solnoci situs.* 336
- Somnia Georgii Carachondii ex opido Nagbania oriundi, 525. ad quem ob simulatam vitæ austerioris professionem magna hominum etiam armatorum multitudo confluit, ibid. quorum sexcenti castellum Turcicum S. Nicolai aggressi miserandum in modum caduntur.* 526
- Spiræ fœdus & pax inter Ioannem Sigismundum Transsylvanie principem & Cas. Maximilianum concluditur certis conditionibus.* 517
- Stephanus Bardius ob res præclare gestas Eques creatur à Ludouico, 105. insolens eius oratio, ibidem. Thomam Bosniacum in duello occidit, ibid. capitis supplicio cadem luit.* 105
- Stephanus Barius spe arcis Dedesta tuenda abiecta, pulverem sulphureum ita disponit, ut Turcæ irrupturi arcem igne concepto, in sublime raperentur, & necarentur.* 503
- Stephanus Bathorius iussu Regis Vladislai Albam obsidentem suscipit.* 15
- Stephanus Bathorius ac Gerebus Matthias viri militiæ præstantissimi è viuis excedunt.* 27
- Stephanus Bathorius copias auxiliares contra Georgium Siculum, à Ioanne comite Scepusiensi petit.* 71
- Stephani Bathorii & Ioannis Transsylvania Vainoda pollicitationes mutue.* 74
- Stephanus Bathorius Palatinus declaratur.* 85
- Stephanus Bathorius Palatinus in integrum restituitur.* 115
- Stephani Bathorii Palatini oratio ad milites cum Solymano pugnatu-
ros.* 117
- Stephanus Bathorius Palatinus moritur.* 206
- Stephanum Bathorium Transsylvanorum copiis arcem Vardam obsidentem turpis fuga sibi consulere compellit Emericus Tilequeffius.* 386
- Stephanus Bathorius Somlianus à Ioanne Sigismundo Transsylvania Vainoda ad Imp. Ferdinandum de pace mittitur.* 434
- Stephanus Bathorius Varadinensis præfectus Sacmarium* 441
- astu militari occupat, 441. Riuium Dominicarum opidum cum arce deditione capit, 442. Hadadam arcem vi expugnat, ibid. inde ad opidum Echedum castra promouet, 443. ad Vardam oppugnandam contendit, ibid. certis conditionibus occupat, 444. Hinc Conazonem arcem captam solo aequat, ibid. Athriam Bidii arcem singulari celeritate occupat.* ibid.
- Stephanus Bathorius Somlianus Transsylvania princeps eligitur, Anno 1571. Electio eius à Cas. Maximiliano & Selymo confirmatur.* 521
- Stephanus Bathorius Transsylvaniæ princeps Becqueffium in arce Fogarassi obsidet, 534. arcem deditione capit.* 535
- Stephanus Bathorius comitiis ad Megessum indictis, regno accepto se Polonis iuramento astringit.* 540
- Stephanus Bathorius Casarianorum irruptione audita, celeriter copias comparat, 543. submissis quatringentis equitibus à Mehemete Lippæ præfecto, recta contra Becqueffium pergit, ibid. acri pugna utrinque commissa Becqueffium cum copiis Casareis tandem vicit, 544. in captos Transsylvanos summam seueritatem exercuit, 544. hoc prælii feliciter gesti successu in Poloniam vocatur, 545. venit cum IV. millibus equitum, ibid. Kalendis Maii coronatur, Anno 1576. Annam Iagelloniam Sigismundi I. filiam ducit.* ibid.
- Stephanus Bathorius Somlianus, cum Francisco Crasinecio à Ioanne Sigismundo Transsylvano & Sigismundo Polonia Rege ad Casarem Maximilianum de pace firmanda mittuntur.* 455
- Stephanus Bathorius in Cardinalium collegium cooptatur.* 563
- Stephanus Bathorius Boscai se iungit, 824. paulo post obit, nullarelictæ sobole.* ibid.
- Stephani Boscai rebellio, 808. eius origo altius repetita. 809*
- Stephanus Brodericus, Episcopus Vatiensis à Ludouico ad Clem. PP. mittitur. 114. Franciscum Gallorum Regem in arcem Pisleone custoditum inuisit, & sui Regis nomine consolatur.* ibid.
- Stephanus Chaquius à Pasta, duce Casariarum copiarum in Transsylvania ad Sinoiscium & Sigismundum Bathorium legatur de moribus Transsylvanicis.* 750
- Stephanus Chaquius Transsylvaniæ principatum affectat, 756. ex comitiis Claudiopoli habitis Legatos de re ad Cas. Rudolphum mittit.* ibid.
- Stephanus Chaquius diem suum obit.* 824
- Stephanus Crispus Sirmensis Episcopus ac Ioannes Sullemburgus Bohemicus Cancellarius ab Vladislao Hungaria Rege ad Imp. Maximil. Legatirebus infectis redeunt, 5. Legatorum horum Oratio: Cas. Maxim. duræ responsio.* ibid.
- Stephanus Dobo & Stephanus Nesqueius præfecti Agrienses ad literas Achomatis nec verbum respondent.* 337
- Stephanus Dobo & Nesqueius Agria præfectura se abdicant.* 349
- Stephanus Dobo cum Francisco Quendio à Ferdinando Transsylvaniæ præfectus constituitur.* 349
- Stephanus Dobo præfectura Transsylvaniæ ornatur.* 355
- Stephanus Dobo à Gabriele Perenio fide violata capitur, 375. in carcere noua Samosiana cum coniuge & liberis custodia mancipatur.* 376
- Stephanus Dobo conspiratorum Hungaria Procerum aduersus Cas. Maximil. præcipuus, 507. scena vniuersæ celeris patefacta, calumnias ab inimicis sibi afflictas apud Cas. obtendit, 509. contra leges fecisse à senatu in comitiis Posonien-*

- niensibus indicatur, *ibid.* Caesaris arbitrio committitur, *ibid.* custodia mancipatur, *ibid.* excusatiunculae eius 511. Ordinum deprecatione dimittitur, 522. e vita excedit. 522
- Stephanus Illieshazius Aula apud Sigismundum Transsylvania principem Magister criminis lese maiestatis in Rudolphum Imp. insimulatus, fuga in Poloniam se recipit. 798
- Stephanus Illieshazius à Boscaio è Polonia reuocatur, Sacmarium diu obsessum deditione capit, 825. cui & Hungarum accedit. *ibid.*
- Stephanus Illieshazius à Boscaio Viennam missus pacis tractanda initium facit, 840. Bozinium ac S. Georgii arcem sibi restitui petit, 841. Cassouiam reuersus Boscaium ad pacem amplectendam hortatur, *ibid.* cum collegis suis iterum Viennam venit, 841. S. Georgii arx & Bozinium eidem redduntur, 844. rebus confectis domum redit, *ibid.* de mortuo Boscaio in superiore Vngaria partes principis agit, 851. Magnates & procures Vngaricos ab obedientia, qua Rudolpho Imp. deuincti erant, absoluit, & in fidem principis Matthiae futuri Regis Vngariae obstrinxit, *ibid.* Palatinum à principe Matthia accipit, *ibid.* iuramentum de eo praestat. 852
- Stephanus Iosica Sigismundi Transsylvani Principis Cancellarius capite multatur. 729
- Stephanus Mailatus & Emericus Balassius Transsylvania Administratores ad Ferdinandum moluntur defectionem, 224. quorum conatibus Ioannes Vaiuoda obuiam fit, *ibid.* Diodum & Almaßiam Balassii arces occupat. *ibid.*
- Stephanus Mailatus Achomatis Nicopolitani praefecti & Petri Moldaviae principis fraude capitur, 243. in eundem cum Valentino carcerem compingitur. 244
- Stephanus Moldavia princeps vita defungitur, 51. eius res praeclare gesta, *ibid.* Bogdan filius ei succedit, 52
- Stephanus Moldavia Princeps ob immanem in suos saevitiam trucidatur. 222
- Stephanus Palatinus arcem Sombor Ioanni Coruino eripit. 33
- Stephanus Palatinus Vladislaum & Albertum inuisit, & splendidis muneribus ornat. 34
- Stephanus Polonia Rex Sacmarium repetit. 554
- Stephani Regis Poloniae obitus, Anno 1568. 569
- Stephanus Radetius Episcopus Agriensis Antonio Verancio de mortuo Archiepiscopo Poseniensi, substituitur. 532
- Stephanus Resnanus Moldaviae princeps à Ioanne Samoisicio Regis Poloniae Cancellario vincitur, 677. fortiter pugnans capitur, *ibid.* crudeli supplicio necatur. *ibid.*
- Stephani Scepusiensis atrox & cruentum cum Alberto praellium. 21
- Stephanus Tomfarebellum Moldauorum dux arcem Nemethium occupat, 430. à coniuratis Moldaviae princeps electus, arcem Suchauam acriore obsidione premit, 431
- Stephanus Verbecius, prator regni Vngarici, & Michael Zobius, publici iudicii assessor cum vulgo à partibus Ioannis Scepusiensis comitis stant. 76
- Stephanus Verbecius molitiones Vaiuodiana factionis refricat, 110. benignitatis obsequiis placari haud potest *ibid.*
- Stephani Verbecii oratio, in comitiis Pesthano campo habitis, virulenta ac seditiosa. III. conspiratio eiusdem cum Nobilitate aduersus Ludouicum. 112
- Stephan. Verbecius & Michael Zobius omnia turbuletis consiliis Hatuvani turbant, 114. Ludovicum Regem una cum proceribus ad comitia Hatuvani vocant, *ib.* proscribuntur. 115
- Stephano Verbecio proscripto pratura adimitur, & Ludouico Nicolao Turocio confertur. 115
- Stephani Verbecii oratio in laudem Ioannis Transsylvaniae Vaiuodae. 134
- Stephanus Verbecius auctor excidii Hungariae moritur. 243
- Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis Palatinus urbi Viennensi praest. 2
- Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis Palatinus reuersus Viennenses rebelles acrioribus verbis perstrictos abs se dimittit. 2. arci praesidio relicto Budam abit. *ibid.*
- Stephanus Zapolianus Hungariae Palatinus moritur, 45. relictis tribus liberis. *ibid.*
- Strigonium & Vissegradum, in quo regia corona, egregie defenditur. 132
- Strigonium, clarissimam urbem, Solymanus occupavit, Anno 1543. 270
- Strigonium Solymano deditur, 226. X. Augusti, 1543. *ibid.*
- Strigonii obsidio à Caesarianis soluitur, 635. castra in ulteriorem ripam transferuntur. 635
- Subdola & versuta techna Georgii Boscaii de Cas. Maximiliano Pannonia eiiciendo. 508
- Subsidium duplex in Comitibus Ratissponensibus Anno 1557. Hungaris contra Turcas promittitur. 381
- Subsidia Romana in Augustano conuentu Cas. Maximiliano promittuntur. 463
- Suburbium Budense à Caesarianis occupatur. 733
- Successio Maximiliani in Imperio & regnis Patris Ferdinandi 438
- Sulymanus Temesuariensis Chanadium obsidet, 724. irrito conatu abscedit. *ibid.* non mediocrem cladem ab Andrea Barciano Caransebeßii & Lugassi praefecto accipit, *ibid.*
- Legati Tartarorum in Transsylvaniam veniunt. 725
- Sulymanus Budensis ab Haydonibus capitur, 742. Murates purpuratus ei succedit. *ibid.*
- Summa praesidiariorum Agriensium. 338
- Summa omnium copiarum Caesarearum in castris Ouariensis. 477
- Supplicium de Stephano Cytharædo Agriae proditore. 343
- Supplicium immane Matthaei Gubacii Ducis rebellium in Illyrico rusticorum. 529
- Suspicio de Solymani morte. 588

T.

- Tarconem Melchioris Balassii arcem Ferdinandi Regis Duces capiunt. 373
- Tartari ex Alberti castris villas Cassouiae viciniore depopulantur. 12
- Tartarorum ac Turcarum irruptiones in Russiam. 45
- Tartarorum vastationes in Hungaria, 240. Solymanus, Nicolaum comitem Salmensem ac Sigismundum Herbestanium, Legatos Ferdinandi cum superbo responso dimittit, 242. Buda commendata Solymano Bassa, Constantinopolim redit. 243
- Tartarorum depopulationes in Hungaria. 270
- Tartarorum excursiones in Sarospataco & Muncacio. 477
- Tartari Bereghianos & Vgocianos depopulantur. 493
- Tartari, principe praeeunte, Danubium transnataant. 638
- Tartarorum copiae ad Sunanum in castra Iauriana veniunt. 637
- Tartari à Moschis profligati. 671
- Tartari vicina Canisae loca excursionibus depopulantur. 764
- pugna eorundem cum Caesarianis. 767
- Tata occupatur ab Achomate. 266

<i>Tata arx ab Hanisa Turco ex insidiis intercepta.</i>	383	<i>Terramotus, Anno 1590.</i>	589
<i>Tauernicorum officium.</i>	185	<i>Terra motus in Austria ac Pannonia.</i>	793
<i>Thracæ Beligradum Turcis produnt, 96 & in arcem refu- giunt.</i>	ibid.	<i>Terra motus in Pannonia, 563 Vienna.</i>	ibid.
<i>Thracæ deditione arcis Beligradensis cum hostibus consti- lia miscnt, 98. deditionem Hungari omnibus modis dissuadent.</i>	ibid.	<i>Terra motus in Pannonia & Austria.</i>	742
<i>Thracæ ad Mehemetem deficiunt.</i>	302	<i>Tessenium & Socotia arces ab Hungaris desertæ, à Turcis inuaduntur.</i>	88
<i>Thracæ urbem Strigoniensem Casarianis dedunt.</i>	628	<i>Thesauri Francisci Quendii.</i>	388
<i>Thracum in promissis leuitas.</i>	685	<i>Tirnauiæ Redeio Boscaiano dedit.</i>	826
<i>Tractatio Salmenfis & Bathorii cum Georgio Monacho.</i>	292	<i>Thomas Bacocius Agriensis Episcopus, ac Stephanus comes Scepusiensis coronæ Vngariæ custodes.</i>	32
<i>Tractatio de pace inter Casarianos & Turcas, 845. condi- tiones pacis huius.</i>	846	<i>Thomas Bacocius Cardinalis Strigonienfis moritur, 90. tenuis eius origo, & fortunarum accessiones.</i>	ibid.
<i>Transfugæ à Turcis inuestigati, in curribus, larco imposito delitescunt.</i>	358	<i>Thomas Cardinalis Strigonienfis ad erigendum regem Vladislaum è merore mortuæ Beatricis orationem hæ- bet.</i>	56
<i>Transsylvania præfectura Stephano Mailato & Emerico Balassio à Ioanne Vaiuoda demandatur.</i>	201	<i>Thomas Cardinalis Strigonienfis euntibus ad bellum Tur- cicum vniuersorum criminum veniam impetrat, 63. Di- ploma huius indulgentiæ, 65. Stephanus Telegdinus ara- rii præfectus dissuadet exercitum voluntariorum mili- tum contra Turcam esse cogendum.</i>	63
<i>Transsylviani Emerici Cibaci necem vindicandam, decer- nunt, 198. sumenda vindictæ triumviri Duces eligun- tur, ibid. copiæ contrahuntur ad 40000. excepto Vala- chico exercitu.</i>	ibid.	<i>Thomas Cardinalis exercitum voluntariorum militum contra Turcam, cruce insignit, 65. 40000. cruce signa- torum intramensem concurrunt.</i>	66
<i>Transsylviani à Ferdinando deficiunt.</i>	369	<i>Thomas Erdodius collectis copiis Siscienfibus suppetias fert.</i>	602
<i>Transsylviani Solymani opem implorant aduersus Regem Ferdinandum.</i>	370	<i>Thomas Erdodius arcem Petriniam obsidere constituit, 605. renitente Eckenpergo.</i>	606
<i>Transsylviani factiosi ad Dobonis obsequium redeunt. 371</i>		<i>Thomas Lascus & Stephanus Verbecius Ludouicum Grit- tum Hungariæ Gubernatorem à Vaiuoda constitui con- tendunt, 190. id Vaiuoda coacto senatu proponit, 191. & Thomas Nadaſdius dissuadet.</i>	ibid.
<i>Transsylviani procures à Ferdinando Hungariæ Rege de- sciscunt, 373. Isabellam Reginam cum filio reuocant. ibid. Stephanum Dobonem in arce Noua obsident.</i>	ibid.	<i>Thomas Lascus veluti Cibaciana cadis conscius à Ioanne Vaiuoda in carcerem coniectus Ioannis Tarnouii ac Matthæi Tarlonis intercessionem liberatur, & in Polo- niam discedit.</i>	201
<i>Transsylvanicum bellum Emerico Telequessio à Ferdinan- do demandatur.</i>	777	<i>Thomas Liscanus arcis Strigonienfis præfectus.</i>	175
<i>Transsylviani Hungaros ad deditionem arcis Suchauæ pro- missis incitant.</i>	432	<i>Thomas Nadaſdius & Saracenus Buda subsidio veniunt. 170</i>	
<i>Transsylviani acerrima facta irruptione in arcem Dedef- dan, à Casarianis magna cæde edita, loco pulsi retro con- cedunt.</i>	504	<i>Thomas Nadaſdius urbis ac arcis Budensis præfectus sub- mergendus, elabatur è Turcarum manibus feliciter, 157. à Vaiuoda veniam obtinet.</i>	ibid.
<i>Transsylvaniæ procures Ioan. Sigismundum hortantur, ne abs. Selymi consensu fædus cum Cas. Max. renouent.</i>	516	<i>Thomas Nadaſdius à factione Vaiuodana desciscit.</i>	192
<i>Transsylviani multi cum pluribus Siculis ad Bequessium Ducem exercitus Casarei aduersus Bathorium princi- pem, deficiunt.</i>	543	<i>Thomas Nadaſdius Francisco Battiano in præfectura Illy- rici, iubente ita Ferdinando, succedit.</i>	219
<i>Transsylvanicum bellum dissoluitur.</i>	461	<i>Thomas Nadaſdius, in comitiis Noui Zolii & Posonii ha- bitis, Bani in Illyrico dignitate se abdicat.</i>	254
<i>Transsylviani Agriæ à Turcis obseſſæ auxilia offerunt.</i>	693	<i>Thomas Nadaſdius intentata, ob illatam Stephano Isthu- anffio iniquam necem.</i>	256
<i>Transsylviani Procures Rudolpho Imp. Sacramentum de o- bedientia solenni more præstant.</i>	718	<i>Thomas Nadaſdius Pannoniæ Palatinus Babociam obsi- det, ut Sigethum obsidione liberet, 362. exercitus sui Du- ces.</i>	ibid.
<i>Transsylviani, auctore Stephano Chaquio, Michaeli Vala- chiæ principi bellum inferunt, 755. copias suas Baſta iun- gunt, ibid. certamine fortiter inito Valachos fugientes passim occidunt.</i>	ibid.	<i>Thomas Nadaſdii Palatini oratio dissuasoria à prorogatione belli contra Turcas.</i>	366
<i>Transsylvaniæ proceribus intentantur actiones.</i>	798	<i>Thomas Nadaſdius Hungariæ Palatinus obit.</i>	408
<i>Thermæ Pesteniæ.</i>	744	<i>Thomas Nadaſdius astu militari Coppanium interceptum diripit, Anno 1587 p. 561. præfectum eiusdem capit.</i>	566
<i>Temeritas Francisci Nemethii.</i>	410	<i>Thomas Nadaſdius Gallos perfidos Papenses præſidarios arcta obsidione premit.</i>	753
<i>Temesuarii descriptio.</i>	324	<i>Thomas Nadaſdius ad Georgium Nemethium Boscaianum deficit.</i>	829
<i>Temesuarienses copiæ præſidiariæ.</i>	324	<i>Thomas à Vio Caietanus à Leone missus Budam ad Ludo- uicum venit, 89. discedit.</i>	90
<i>Temesuarienses auxiliares copiæ proſtigatæ & cæſæ.</i>	326	<i>Tocaium se Leonardo Felsio dedit.</i>	205
<i>Temesuarium à Achomate curandum datum Cassono.</i>	329		
<i>Temesuarii præfectus Malcocius fato defunctus, à militi- bus suis cilicio indutus humatur.</i>	418		
<i>Templum S. Gothardi Viennæ igne subiecto consumitur.</i>	831		
<i>Templum Vespermiense, Stephani primi Hungarici Regis opus, conflamat.</i>	466		
<i>Tentorium Ferdinandi principis, in obsidione Canisiana ictus pile maioris penetrat.</i>	775		

- Tocai** confinia à Dersffio depopulantur. 385
- Tocaium** obsidione cingitur à Lazaro Suendio Casarianarum copiarum duce, 447. capitur ab eodem. 449
- Tocaium** à Casarianis Iacobo Rammingerio tuendum datur. 449
- Tocaium** Ioanni Sigismundo Transsylvano restitui petit Solymanus ab Imp. Maximiliano. 455
- Tocaium** à Matthia Caluasio defensum. 478
- Tocaium** à Georgio Rubero praefecto omnia extrema perpeffo Boscaio deditur. 828
- Tolnam** diuersae Regis Ludouici copiae contra Solymanum confluunt. 120
- Tagonus** Budensis praefectus rapinis Haidonum motus Caposuarium arcem Dresfficorum obsidet, 357. à Petro Scelo desertam occupat, ibid. Corothnam diffugientibus praesidiariis sibi subiicit, 357. Babociam dedentibus se praesidiariis, inuasit. ibid.
- Tormenta** Turcica clauis infixis obstructa. 341
- Tormentorum** paucitas in arce exteriori Sigethana. 486
- Tunetum** à Sinane Bassa expugnatum. 535
- Turcarum** incursiones Illyrici praefectus Emericus Drence-nius felici pugna reprimunt. 17
- Turcae** Sabaciam adorti repelluntur. 22
- Turcae** arcem Iaiciam obsident. 47
- Turcarum** incursiones in Posegam & Valconem, 49. reprimuntur ab Hungaris, ibid. diuersis in locis. 50
- Turcae** Gancio repressi receptui canunt. 180
- Turcae** maximam cladem accipiunt, Duce Ioanne Transsylvania Vaiuoda. 81
- Turcae** Iaiciam arcem infelici successu tentant, 88. Tini-nium opidum diripiunt & exurunt, 91. item Pethium castrum. ibid.
- Turcae** Sumonium oppidum in Sirmiensi regione occupant. 95
- Turcae** in Illyrico Osteruiciam arcem inuadunt. 102
- Turcae** Iaiciam arcem obsident. 106
- Turcae** arcem Iaiciam obsidentes caduntur, & in fugam coniiciuntur. 109
- Turcarum** incursiones & populationes circa Strigonium & siluas Vertesias. 132
- Turcae** in Illyrico & Bosna ingens detrimentum inferunt, 148. Iaiciam obsident. ibid.
- Turcarum** expeditio Viennam versus. 157
- Turcae** Viennam obsidentes duos cuniculos agunt, vnum ad Carinthiacam portam, alterum contra Diua Clara templum. 160
- Turcae** supremam capiendam Viennae fortunam tentant, 163. magno numero & conatu, sed irritum. ibid.
- Turcorum** praedatorum XV. millia interempta. 183
- Turcae** Cocianum cum exercitu Esseco discedentem aggrediuntur. 214
- Turcae** Dubiciam arcem capiunt. 219
- Turcorum** Budam aduentus. 237
- Turcarum** eruptio à Pestho, 249. ab Alexandro Vitellione, Italarum equitum Duce repulsa. ibid.
- Turcarum** praesidia Pesti. 249
- Turcarum** certamen cum Imperiali exercitu Buda abscedente, 252. in quo Turcae fusi & caesi sunt. 253
- Turcae** insignis Vitellium virtutis ergo in praelio venerantur. 253
- Turcae** Vissegradum obsident, Anno 1544. 272
- Turcae** Strigonienses opidum Leuam capiunt & diripiunt. 275
- Turcae** Hispanos impressionem in ruinas urbis Lippenfis facientes repellunt. 305
- Turcae** fide nefarie violata Laffoncium cum classe Temesuario exeuntem inuadunt, 328. Laffoncium capiunt, ibid. exprobrata primum insidia eidem caput amputantur. 329
- Turcae** cingunt urbem Agriam cum centum viginti quinque millium exercitu, 340. turrum templi tormentis verberant, 341. arcis mania concutiunt, ibid. globos igneos iaculantur. ibid.
- Turcarum** irruptio in praesidiarios Agrienses cum magna strage submouetur. 342
- Turcae** in secunda Agriae oppugnatione fossas terra & lignis implent, 345. ad veteris portae propugnaculum, impetu facto, magno accepto detrimento, pedem referunt. ibi.
- Turcae** ad terrenam Agriae munitionem impetum facientes fugantur, 346. à Boligniana turri reiciuntur. ibidem.
- Turcica** mutationes, Anno 1554. 355
- Turcae** opidum Sigethum capiunt. 360
- Turcae** agriam arcem Sigethanam circumfluentem alio deriuant, & oppugnationem strenue instituunt. 361
- Turcae** Babociam deserunt. 362
- Turcica** versuties. 365
- Turcarum** & Valachorum auxilia à coniuratis Transsylvanis dilabuntur. 372
- Turcae** Rosalcani Cuuorum munitionem aggressi, à Francisco Gemesio & Cataio reprimuntur. 414
- Turcae** Nemethium oppidum succedentes, Sacmarium eodem igne, ingentissimante Austro, corripunt. 414
- Turcae** Sacmarium oppidum irrumperes à Dominico Dobone expelluntur. 415
- Turcae** & Transsylvani à Sacmarii obsidione discedunt. 418
- Turcarum** incursio in Illyrico à quo repressa. 452
- Turcae** impetu magno in propugnaculi Sigethani ruinas facto, cum insigni strage repulsi cedunt. 483
- Turcae** à Nadasdiani propugnaculi oppugnatione bis repulsi recedunt. 484
- Turcarum** in obsidione Sigethana occisorum multitudo. 488
- Turcae** pulueris sulphurei turri in arce Sigethana inclusi conflagratione complures pereunt. 488
- Turcae** multos Vngaros ad Rechem pagum Canisia propinquum in insidias pellectos cadunt. 494
- Turcae** Canisiam aggressi à Francisco Tabio eiusdem praefecto reiciuntur. 495
- Turcae** Putnocum castellum sibi subiiciunt, 504. Agria, Tocaii & Cassouiae regiones ferro, flammaque depopulantur. ibid.
- Turcae** urbem Camisanam vino somnoque sepultam adoriuntur, 532. capiunt & trucidant obuios quosque 533. ingentem variarum rerum praedam abducunt. ibid.
- Turcae** Filecienses praedatum egressi caduntur. 535
- Turcae**, Aly Bege Duce, Plauenitanum Balassii arcem obsident, 546. à praesidiariis desertam occupant, 547. Diuiniam arcem praesidiariis effugientibus & trucidatis occupant, ibid. Sosnosconem arcem à praesidiariis desertam capiunt. ibid.
- Turcae** loca à Caroli principis Ducibus sibi adempta, paulo post recipiunt. 552
- Turcarum** excursiones, Anno 1579. 554
- Turcarum** excursiones usque in Carnos, 561. reprimuntur à comite Turriano & Erdodio. ibid.
- Turcae** ab Vngaris contra fidem datam occisi. 587

- Turca Sisciam arcem occupant.* 609
Turca arcem Neogradum Casarianis, Matthia duce, de-
dunt. 625
Turca Petriniam deferentes profugiunt. 634
Turca Sinani iussu Perlianos aggeres inuadunt, 637. à Ca-
sarianis repelluntur. 638
Turca castra Casarea ad Iaurinium inuadunt & diri-
piunt. 642
Turca commeatum Strigonio Casarianis, frustra repu-
gnantibus, important, 657. obsessis opem ferre conan-
tur, 659. castra eorundem, ibid. munitionem in monte
Carolino frustra adoriuntur, 660. promotis castris a-
cieque instructa praelio cum Mansfeldianis concurrunt, ib.
victi & fugati cedunt. 661
Turca, capto Vissegrado, Vaciam deserunt Budamque re-
fugiunt. 665
Turca ex oppido Clissia profugiunt, 682. obsidione iterum
premunt & recipiunt. ibid.
Turca pedites Casareos spoliis onustos in fugam conii-
ciunt. 702
Turca Tataegressi à Vallonibus & Italis caduntur. 709
Turcarum iniquissima postulationes in Insula Danubiana
conuentu. 743
Turca Budensibus opitulaturi à Casarianis summouentur
& caduntur. 792
Turca cum Haidonibus, instigante Bectaso Budensi, Mora-
uiam ferro flammaque vastant. 827
- V.
- V** *Acia arx à Christianis recuperata.* 690
Vacia arx ab Hungaris deserta Turcis cedit. 712
Valentinus Turcus ad Vaiuoda partes transit. 206
Valenti. Balassius in oppugnatione urbis Aquaria cadit. 621
Valentinus Enningius Turcus inducias facit cum Stephano
Mailato. 226
Valentinus Homonnianus ad Boscaii partes transit. 814
Valentinus Magnus & Petrus Turcus Cassonum cum
DCCC. equitibus Turcicis profligarunt, sed dum Se-
gedinum concedunt, ignari Hungarorum cladis, à Tur-
cis cum classe sua opprimuntur. 319
Valentinus Turcus & Francisc. Hederuarius à Ludouico
proscribuntur. 100
Valentinus Turcus in carcere post decennium extinguitur.
 243
Varadinum arcem Simon Forgatius iussu Ferdinandi con-
iuratorum Transsylvanorum ducibus tradit, & sese iis-
dem dedit. 375
Varadinum Boscaio traditur. 843
Varasdinum quando conditum & libertate donatum, 145.
eius situs. ibid.
Vardam à Melchiore Balassio copiarum Isabella Duce ob-
sessam, Emericus Telequeffius liberat. 391
Varadinenses ciues comiti Frangepano se dedunt. 145
Varadiensis Episcopatus Georgio Heremitarum ordinis
Monacho à Ioanne Vaiuoda confertur. 201
Varadinenses, reiectis Sigismundi Transsylvani promissis
fidem Rudolpho Imp. datam seruant. 729
Varia hominum iudicia de Georgii Monachi morte. 310
Vasonium arcem suam Paulus Zuinifius recipit. 17
Velica arx in Illyrico ab agrestibus Turcis prodita est. 274
Veliganes loco & dignitate motus, veneno sibi mortem
consciscit. 391
- Veligianes Persa, Alba praefectus magna Turcarum manu*
collecta regionem inter Iaurinum & Papam depopula-
tur. 293
Venetorum Legati Marcus Dandulus & Paulus Capellus
Budam veniunt, & Vladislaum ac Albertum Hungariae
& Polonia Reges ad bellum Turcis inferendum hortan-
tur. 31
Veneti à Baiazete funduntur ac fugantur. 46
Veneti aduersus Baiazetem aliorum principum opem im-
plorant, 46. fadus cum Vladislao Vngaria Rege aduer-
sus Turcas percutiunt. 47
Veneti pacem à Baiazete redimunt, 50. Hungari octenna-
les inducias à Baiazete obtinent. 50
Veneti Turcis maximam cladem inferunt, 218. opida mul-
ta capiunt. ibid.
Venicia arx se Vlamanidedit. 352
Verancius Archiepiscopus Posoniensis Rudolpho Vngariae
Regi gratulatur, 530. cui paucis Ioannes Vlricus Zasius,
Romani Imperii ViceCancellarius respondet. 531
Vestes auro intertextae Ioanni Sigismundo Transsylvaniae
Vaiuoda à Solymano oblatae. 468
Vexillum Arslani ademptum. 347
Villacum opidum Ducis Sirmii à Bertholdo Dragffio Vla-
dislai nomine obsidetur, 36. deditione Centium capitur.
 ibid.
Villacum Turcis deditur. 120
Vilagosuarum arcem Ioannes Sigismundus deditione occu-
pat. 456
Victoria ad Echinadas de Turcis parta, Anno 1571. p. 514.
cum iactura XXX. millium Turcarum. 155
Viennensis urbis descriptio, Anno 1529. 158
Viennenses ciues defectionem ad Cas. Maximilianum me-
liuntur. 2
Viennenses ciues concitato tumultu domos Hungarorum di-
ripiunt. 3. se & sua Cas. Maximiliani potestati submit-
tunt. ibid.
Viennae praesidium contra Solymanum impositum, 1600.
peditum & equitum 2000. 153
Vienna defendenda Duces praefecti. 158
Vienna suburbia ne Solymani insidiis oportuna essent, ex-
uruntur. 159
Viennensium excursiones in hostium castra. 160
Virtus in hoste etiam laudanda. 331
Virtus eximia Thoma Vicemandii in tuenda arce Cua-
ro, 505. eiusdem miserabilis casus. ibid.
Virtus eximia Caroli Mansfeldi summi exercitus Cas. du-
cis in praelio, 662. unde morbo correptus fato conce-
dit. ibid.
Vladislaus Casimiri Regis Poloniae filius Matthiae succedit. 1
Vladislaus Casimiri Regis Poloniae filius Alba inauguratur
Vladislaus Hungariae Rex ad Cassouiam, Alberti fratris ob-
sidione eximendam, contendit instructo exercitu. 8
Vladislaus Vngariae Rex castra Fratris Alberti confert, seg-
ad praelium accingit. 13
Vladislaus Rex Vngariae dysenteria corripitur, 17. à Ioan-
Monardo sanitati restituitur. ibid.
Vladislaus ad Cas. Max. Legatos mittit de pace cum Fra-
tre stabilienda. 18
Vladislaus comitia Budam indixit. 22
Vladislaus Belgradum rebus obsidioni toleranda necessariis
communiunt. 25
Vladislaus facta cum Maximiliano & Alberto pace ani-
um ad condendas, reformandasq. leges conuertit. 27
 Vla-

I N D E X.

- Vladislaus clade Derencenia audita Ladislaum Canisianum Illyrico praefecit.* 30
- Vladislaus Ragusam ciuitatem maritimam in fidem clientelamque suam recipit.* 31
- Vladislaus Anno 1493. comitia Budam conuocat.* 32
- Vladislao grauiss. querela in comitiis Budensibus à proceribus obiciuntur, 32. quas refutat.* ibid.
- Vladislaus Alberto concedit, ut arces Achilleam & Moncastrum inuadat.* 33
- Vladislai & Alberti Regum conuentus Leuociae.* 33
- Vladislaus Transsylvaniam nonnihil motam pacat, 34. Temesuarium & Varadinum arces peruadit.* ibid.
- Vladislai querimonia aduersus Laurentium Sirmii Ducem & factiosos.* 35
- Vladislaus anno 1494. aduersus Sirmii Ducem bellum decernit, 35. copiae contrahuntur.* ibid.
- Vladislaus Legatis Palatini duriori responso dimissis, Dragffio acriorem oppugnationem arcis Laurentii Sirmii Ducis instituendam iubet.* 37
- Vladislaus Matrem Laurentii Sirmii Ducis singulari benignitate excipit.* 38
- Vladislaus Ioannis Halapsitii Zuishornati contumaciam domat, eumq. omnibus arcibus quatrinduo exuit.* 38
- Vladislaus potitur omnibus arcibus & ditione Laurentii Sirmii Ducis.* 38
- Vladislaus iudicia in facinorosos exerceri iubet.* 42
- Vladislai responsio ad orationem supplicem Laurentii Sirmii Ducis.* 41
- Vladislaus peste Buda seuiente in Vertesiam secedit, 43. Posonii conuentum Morauorum ac Bohemorum agit.* ibid.
- Vladislai & Alberti Polonia & Hungariae Regum foedera aduersus communes hostes, quibus cautum est, ut Moldauiam in Hungarorum fide maneat.* 45
- Vladislaus Regnum Poloniae, mortuo Alberto, fratri Alexandro cedit.* 48
- Vladislao Ludouicus filius nascitur.* 51
- Vladislai segnitie in seditionibus Budensibus coercendis.* 53
- Vladislao affinitatem Cas. Maximiliani nonnulli proceres dissuadent.* 54
- Vladislaus foedus cum Cas. Maximiliano sancit.* 55
- Vladislaus inducias cum Turcis prorogat.* 39
- Vladislaus Epidemica lue in Hungaria grassante territus in Morauiam 29. Ianuar. Anno 1511 inde in Silesiam contendit.* 59
- Vladislaus Thomam Cardinalem Strigonensem Romam mittit, ut Christianos principes ad bellum Turcicum ope Pontificis concitet.* 62
- Vladislaus Rex cum Cardinale & senatoribus consultat de bello aduersus rebelles suscipiendo.* 68
- Vladislai & Sigismundi Legati Casarem Maxim. Viennam excipiunt.* 78
- Vladislaus Hungaria ac Bohemia Rex obit, 6. Martii, Anno 1516. p. 83. segnitie eius & neglectus rei militaris. ib.*
- Vlamanis Persae, Bosnae praefecti expeditio in Illyricum, 256 Athinam Battiani arcem occupat, item ac Sopronciam & Belostinam.* 257
- Vlamanes Bosna & Malchus Hercegovia praefecti, Velicam arcem in Illyrico obsident, 273. montem Claudium capiunt.* 274
- Vlamanes Lippa praefectus suburbia Lippensia incendi iubet.* 304
- Vlamanes de deditioe arcis Lippensis cum Georgio & Castaldio agit.* 307
- Vlamanis excursio in Illyricum.* 351
- Vngariae Episcopatus à profanis & militaribus hominibus occupantur.* 198
- Vrsus Vrsinius Pontificis Legatus Regem Vladislaum ad bellum Turcicum & Beatricem ducendam frustra hortatur.* 24
- Vsreffii Tentorium ex spoliis Ludouico donatur.* 109
- Vsreffii Bosna & Amuratis Clissia praefecti, excursiones in Croatiam, 226. Zerinium frustra obsident.* ibid.
- Vsreph, Mehetes, & Amurates Turcarum Duces Regina Isabella suppetias ferunt aduersus Ferdinandum, Anno 1541. p. 232. Vvaciam capiunt, ibid. Pestum inani conatu obsident.* ibid.
- Vaiuodanorum, Frangepani, Broderici & Verbecii litera ad Caroli Legatos ad Ferdinandum, ne re infecta ad Casarem redeant.* 195
- Vesprimium ab Imperii exercitu captum.* 466
- Vulgus promiscuum Adami de Noua domo, Bohemici Cancellarii supellectilem diripit, 113. Emerici Fortunati, aerrario praefecti domum expilat.* ibid.
- Vvesprimenses Turcas Coppanienses cadunt.* 560
- Vilhelmus Oetingensis Comes Iaurinio praefectus Hungaros praesidiarios dimittit, 833. occumbit.* 834
- Vilhelmi Rogendorffi prima expeditio Budensis, Anno 1530. p. 169. frustra Budam obsedit.* ibid.
- Vilhelmus Rogendorffius obsidionem Budensem soluit.* 172
- Vilhelmus Rogendorffius copiarum Ferdinandi Dux promissis Isabella Regina animum tentat, 233. oppugnationem urbis Buda instituit, cum murorum magna ruina, ibid. quam urbis propugnatores sedulo reparant, unde irritus irrumpentium conatus fuit, ibid. & Bohemici cum Perenio repelluntur.* 234
- Vilhelmus Rogendorffius Pesthana cladis vulnere ac maxore confectus, fato defungitur.* 239
- Vilhelmi Rogendorffii copia Pesthum traiciunt, 238. à Turcis & Budensibus profligantur & funduntur.* 239
- Vilhelmus Rogendorffius obfirmato animo Budensi obsidioni incumbendum censet.* 236
- Vissegradi situs.* 272
- VVissegradense palatium.* 229
- Vissegrado praefectus Petrus Amadeus, vir militaris.* 272
- Vissegradenses Praesidiarii siti tantum non enecti se dedunt, 273. à Turcis fide violata nefarie trucidantur. ibi.*

Z.

Z Rinii comitis ad praefectos & milites Sigethanos oratio, 478. eximia virtus in propugnaculi Nadasdiani defensione. 484

F I N I S.

man
lapp
di

Istvanffy, Miklós,

Nicolai Isthvanfi ... historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV

Coloniae Agrippinae 1622

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- 2 Gs 437

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11196960-6